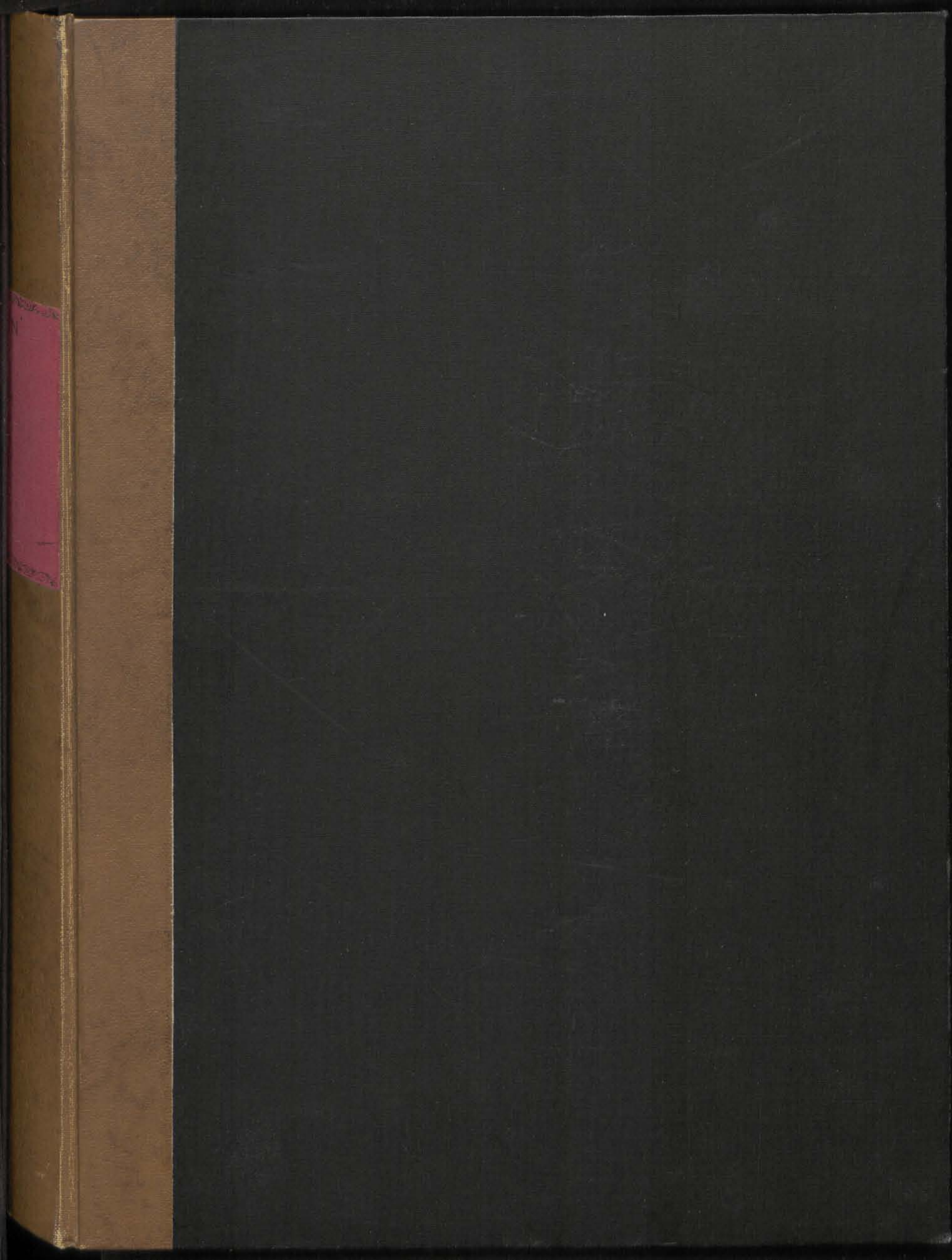

BIBLIOTHEEK KITLV
0154 3444

BIJLAGEN

VAN HET

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1917—1918.

Bijlage C. Koloniaal Verslag 1917.

KOLONIAAL VERSLAG

VAN

1917.

ZITTING 1917—1918 — **5.**

GEDRUKT TER ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ.

KOLONIAAL VERSLAG VAN 1917.

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.

BERICHT.

Nopens die takken van dienst, waaromtrent afzonderlijke jaarverslagen het licht zien, bepaalt het Koloniaal Verslag zich tot mededeelingen van algemeenen aard. Zoowel van die jaarverslagen als van de overige van regeeringswege of door gouvernementsinstellingen uitgegeven verslagen en statistieken volgt eene lijst hieronder.

JAARVERSLAGEN.

1. Verslag van den topographischen dienst in Nederlandsch-Indië (1915) [1]).
2. Verslag van de permanente commissie voor opnemings- en kaarteeringswerkzaamheden in Nederlandsch-Indië (1915).
3. Verslag van het marine-etablissement te Soerabaja (1916).
4. Verslag van de wees- en boedelkamers (1915).
5. Verslag der opleidingsschool voor inlandsche rechtskundigen te Batavia (1915/1916).
6. Decentralisatie-verslag (1915/16).
7. Algemeen verslag van den staat van het middelbaar en lager onderwijs voor Europeanen in Nederlandsch-Indië (1914).
8. Algemeen verslag van het inlandsch onderwijs in Nederlandsch-Indië (1914).
9. Verslag van het Koninklijk magnetisch en meteorologisch observatorium te Batavia (1915).
10. Beknopte verslagen omtrent de landskoepokinrichting (1915), het instituut-Pasteur (1915) en het geneeskundig laboratorium te Weltevreden (1915) (worden gepubliceerd in het Geneeskundig Tijdschrift van Nederlandsch-Indië).
11. Jaarverslag van de Nederlandsch-Indische artsenschool te Soerabaja (1915/1916).
12. Jaarlijksch verslag der school tot opleiding van Indische artsen te Weltevreden (1914/1915).
13. Verslag over de burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië (1913).
14. Verslag betreffende den dienst van het stoomwezen in Nederlandsch-Indië (1914).
15. Verslag betreffende den dienst der opiumregie (1916).
16. Verslag van den gouvernements-pandhuisdienst (1916).
17. Verslag omtrent het weduwen- en weezenfonds van Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië (1915).
18. Verslag omtrent het weduwen- en weezenfonds van de Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indische leger (1915).
19. Verslag van de directie van het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen (1915).
20. Jaarboek van het departement van landbouw, nijverheid en handel (1915).
21. Verslag omtrent handel, nijverheid en landbouw van Nederlandsch-Indië (1915).
22. Verslag omtrent den dienst van het boschwezen in Nederlandsch-Indië (1915).
23. Het caoutchoucbedrijf bij het boschwezen. Jaarverslag (1914).
24. Verslag van de gouvernements kina-onderneming te Tjinjiroean (Bandoeng) (1915).
25. Jaarverslag van de getahpertja-onderneming te Tjipetir (Preanger-Regentschappen) (1914).
26. Verslag van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch-Indië (1913).
27. Verslag omtrent den post-, telegraaf- en telefoondienst in Nederlandsch-Indië (1916).

[1]) Tusschen () is het tijdvak aangegeven, waarover de laatst verschenen verslagen of statistieken loopen.

28. Verslag omtrent den dienst der postspaarbank in Nederlandsch-Indië (1916).
29. Verslag over de staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië (1915).
30. Verslag betreffende het spoor- en tramwegwezen in Nederlandsch-Indië (1915).
31. Verslag der exploitatie van den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en van de Ombilin-kolenvelden (1915).
32. Verslag van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië (wordt gepubliceerd in het Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Oost-Indië) (1913).
33. Jaarverslag over de Poeloe Laoet-steenkolenontginning (1916).
34. Jaarverslag van de winning, het vervoer en den verkoop van Banka-tin (1914).
35. Jaarverslag van den dienst der zoutverpakking in Nederlandsch-Indië (1915).
36. Verslag van den zoutaanmaak op Madoera (1915).
37. Verslag van de opiumfabriek in Nederlandsch-Indië (1916).
38. Verslag van de landsdrukkerij in Nederlandsch-Indië (1916).
39. Verslag van de gouvernements automobieldiensten en transporten in eigen beheer (1915).

OVERIGE VERSLAGEN EN STATISTIEKEN.

40. Statistisch overzicht der behandelde zieken van het Nederlandsch-Indische leger en van de Koloniale Reserve te Nijmegen (1914).
41. Statistisch overzicht der geneeskundig behandelde paarden en muildieren van het Nederlandsch-Indische leger (1915).
42. Supplément à la statistique médicale de l'armée indo-néerlandaise, comme contribution à la statistique médicale militaire internationale (1914).
43. Statistisch overzicht der behandelde zieken bij de marine in Nederlandsch-Indië (1915).
44. Supplément à la statistique médicale de la flotte néerlandaise stationnée aux Indes orientales, comme contribution à la statistique médicale internationale (1915).
45. Statistiek der rechtsbedeeling in Nederlandsch-Indië (1912).
46. Statistiek der gevangenen in Nederlandsch-Indië (1909/1912).
47. Statistiek betreffende de landsgevangenissen en daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen in Nederlandsch-Indië (1912).
48. Derde verslag van den dienst der arbeidsinspectie en koeliewerving.
49. Verslag van het volkskredietwezen (1915).
50. Algemeen verslag der Protestantsche kerken in Nederlandsch-Indië (1905).
51. Verslag omtrent het gouvernements krankzinnigengesticht te Lawang (1906/1912).
52. Kwartaalverslagen der gouvernements-kina-onderneming (2de kwartaal 1917).
53. Statistiek van den handel en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië (1916).
54. Statistiek van de scheepvaart in Nederlandsch-Indië (1916).

Van de meeste der genoemde verslagen en statistieken zijn gewoonlijk exemplaren verkrijgbaar bij de firma Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage.

VERKLARING DER VERKORTINGEN.

Bijbl. Ind. St.	beteekent	Bijblad op het Indisch Staatsblad.
Gouv. Bt.	„	Gouvernementsbesluit.
Ind. St.	„	Indisch Staatsblad.
Jav. Ct.	„	Javasche Courant.
K. B.	„	Koninklijk besluit.
K. V.	„	Koloniaal Verslag.
Ned. St.	„	Nederlandsch Staatsblad.
Ord.	„	Ordonnantie.
St. Ct.	„	Nederlandsche Staatscourant.
afd.	„	afdeeling.
distr.	„	district.
reg.	„	regentschap.
res.	„	residentie.
al.	„	alinea.
art.	„	artikel.
blz.	„	bladzijde.
kol.	„	kolom.
ult.	„	ultimo.
vgl.	„	vergelijk.

(5. 1.)

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.
II. SURINAME.
III. CURAÇAO.

GELEIDENDE BRIEF.

Aan
den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal.

's Gravenhage, den 14 November 1917.

Ik heb de eer dezen ten geleide te doen strekken van het Koloniaal Verslag van 1917, tot welks aanbieding, overeenkomstig artikel 62, 1ste lid, der Grondwet, door de Koningin machtiging is verleend. Afgedrukt of ter perse zijn de hoofdstukken **A** tot en met **K** van het Oost-Indisch Verslag, met de daartoe behoorende bijlagen, zoomede het Surinaamsche en het Curaçaosche Verslag, met de bijlagen.

De Minister van Koloniën,
TH. B. PLEYTE.

INLEIDING.[1])

Bij herhaling is zoowel door de Volksvertegenwoordiging als door het publiek aanmerking gemaakt op de inrichting van het Koloniaal Verslag. Nu eens werd geklaagd dat het te weinig, dan weer dat het te veel gaf, en hoewel in den loop der jaren getracht is door weglating van bijdragen en toevoeging van nieuwe of door eene andere indeeling aan die klachten te gemoet te komen, wekt de lezing van elk nieuw Koloniaal Verslag nog steeds vrij algemeen den indruk, dat daaraan iets ontbreekt, dat het niet geeft wat het kon en behoorde te geven.

De oorzaak hiervan moet worden gezocht in het feit dat de Koloniale Verslagen wel een schat van gegevens bevatten, maar, ook in onderling verband beschouwd, geen duidelijk overzicht geven van wat er in de kolonie geschiedt, noch een algemeenen indruk wekken van het gevoerde beleid.

Naarmate de algemeene belangstelling in Nederlandsch-Indië toenam werd die leemte sterker gevoeld, omdat het belang van de Verslagen als verzameling van statistische gegevens op den achtergrond trad, terwijl meer mededeelingen werden verlangd omtrent verschillende zaken van actueel belang, die de aandacht van het publiek hebben en een beeld geven van den groei en de ontwikkeling der koloniale maatschappij.

Het is duidelijk, dat aan dezen volkomen gerechtvaardigden wensch niet kan worden voldaan door eene gedeeltelijk gewijzigde inrichting van het Verslag met behoud van zijn algemeenen vorm en dat de vroeger in die richting aangewende pogingen dus niet tot oplossing konden leiden van het vraagstuk: hoe het Koloniaal Verslag te maken tot een verslag dat de steeds toenemende belangstelling in Indië bevredigt en een duidelijk overzicht geeft van wat er in Indië geschiedt.

De tegenwoordige inrichting van het Verslag leent er zich niet toe eenigszins uitgebreide mededeelingen te doen omtrent de vele en soms ingewikkelde verschijnselen die zich met betrekking tot de politieke en economische ontwikkeling van Indië voordoen en, aangezien er uit een algemeen statistisch oogpunt bezwaren bestaan tegen eene ingrijpende wijziging van die inrichting, wordt ditmaal, bij wijze van proef, aan het Verslag een inleiding toegevoegd, houdende mededeelingen en beschouwingen omtrent verschillende belangrijke onderwerpen, in de hoop daardoor in wijden kring, in Nederland zoowel als in Indië, het inzicht te verhelderen in den algemeenen gang van zaken en een indruk te geven van het gevoerde beleid.

Het bleek daarbij noodig hier en daar terug te gaan tot een vroeger tijdvak of vooruit te loopen op maatregelen die nog in overweging of in voorbereiding zijn. Met voordacht is van dergelijke maatregelen, hoewel nog niet tot de geschiedenis behoorende, waar noodig, melding gemaakt, omdat hetgeen de Regeering ten aanzien van sommige onderwerpen voornemens is te doen voor het algemeen evenzeer van belang kan zijn als hetgeen zij reeds heeft gedaan, terwijl de verzwijging van die maatregelen een geheel onjuist inzicht zou geven in de werkzaamheid der Regeering en de wijze waarop zij 's lands belangen behartigt. Buiten ambtelijke en parlementaire kringen toch wordt over het algemeen te weinig rekening gehouden met het feit, dat het thans geldend stelsel van koloniaal bestuur in vele gevallen aanleiding is dat de voorbereiding en uitvoering van verschillende maatregelen dikwijls geruimen tijd vorderen, wijl daarvoor overleg moet worden gepleegd tusschen de Regeeringen in Nederland en in Indië, dan wel instemming van den begrootingswetgever vereischt is, en dat het uitblijven van beslissingen en besluiten dus niet noodzakelijk op werkeloosheid of onachtzaamheid der Regeering duidt.

Uit het vorenstaande zal reeds zijn afgeleid, dat deze inleiding niet uitsluitend bestemd is tot voorlichting van ambtelijke en parlementaire kringen, maar ook de strekking heeft om het publiek in het algemeen in te lichten over verschillende onderwerpen van Regeeringszorg en de bedoelingen en beweegredenen, die de Regeering bij de behartiging daarvan leiden. Mede met het oog op deze strekking bevat de inleiding in verkorten vorm verschillende mededeelingen en gegevens omtrent aangelegenheden, waarin reeds vroeger eene beslissing is genomen of nopens welke reeds eerder eene algemeene gedragslijn is aanvaard, ten einde die aldus meer algemeen bekend te maken.

Stroomingen onder de verschillende bevolkingsgroepen. De ten vorigen jare onder den naam „Indië Weerbaar'' ontstane beweging, welke ten doel had aan te dringen op eene spoedige weerbaarmaking van Indië tegen mogelijke aanvallen van buiten, is, eenigszins toevallig, oorzaak geweest dat onverwacht de verschillende stroomingen, die in de laatste jaren onder de onderscheidene bevolkingsgroepen zijn waargenomen, waarneembaar werden doordat die beweging tot punt van bespreking werd in de vereenigingen, waarin die stroomingen zijn ontstaan. Als gevolg hiervan werden die vereenigingen gedwongen openlijk stelling te nemen tegenover de beweging en ten aanzien van verschillende beginselvragen die daarmede in verband werden gebracht, als de verhouding tot het Nederlandsch gezag, het toekennen van politieke rechten aan de bevolking, medezeggenschap in het landsbestuur, het Indisch en het Javaansch nationalisme, de economische opheffing en andere.

Hoezeer uiteraard niet als zoodanig bedoeld, heeft de weerbaarheidsbeweging dus niet alleen ontwikkelend gewerkt op den groei van het sluimerend politiek leven in Nederlandsch-Indië, maar tevens den blik op het streven der verschillende vereenigingen verhelderd en verruimd.

Het kan onder die omstandigheden nut hebben in zeer beknopten vorm eenige bijzonderheden mede te deelen omtrent de onder de verschillende bevolkingsgroepen bestaande bewegingen en stroomingen.

Voor wat betreft de grootste dier groepen, de inheemsche bevolking, verdient in de eerste plaats aandacht de *Sarekat Islam* (S. I.), welke thans ongeveer 800 000 leden telt. Het zou te ver voeren hier in beschouwingen te treden over het ontstaan en den groei dier vereeniging, waaromtrent trouwens in ambtelijke bescheiden reeds eerder mededeelingen zijn gedaan, zoodat volstaan kan worden met eenige korte aanteekeningen omtrent hetgeen in het tijdperk waarover dit verslag loopt, te haren aanzien valt te vermelden.

Van 17 tot 24 Juni 1916 hield de vereeniging te Bandoeng een congres, genaamd „Eerste Nationaal Congres'', waarop aanwezig waren ongeveer tachtig afgevaardigden van plaatselijke S. I.-vereenigingen uit geheel Java en uit gedeelten van Sumatra, Borneo, Bali en Celebes. In hoever die afgevaardigden inderdaad vertegenwoordigers waren van de volksdeelen waartoe zij behooren kan in het midden gelaten worden, waar het belangrijkste van dit congres ongetwijfeld is dat uit al de genoemde streken personen waren samengekomen, die elk in hunne omgeving, zij het slechts in bepaalde kringen, een zekeren invloed uitoefenen en dat de organisatie en de leiding van het congres in het algemeen niets te wenschen overlieten.

Ter kenschetsing van aard en strekking van het congres moge worden vermeld, dat op een der twee groote open-lucht-bijeenkomsten welke werden gehouden, de voorzitter eene rede hield over „de middelen welke behooren te worden aangewend om langs geleidelijken en wettigen weg te komen tot

[1]) Zie kol. 13 en 21 van het Verslag hierna.

zelfbestuur of althans tot medezeggenschap in de landszaken", terwijl anderen spraken over den Islam, in het bijzonder als factor in de S. I.-beweging, en onderwerpen met den godsdienst verband houdende. Op de vergaderingen van de afgevaardigden der plaatselijke vereenigingen werden verschillende onderwerpen besproken, welke van rechtstreeksch belang zijn voor het dagelijksch leven der bevolking, over de grondhuurordonnantie, de gemeente-ordonnantie, de koeliewerving e. m. a., waaromtrent voorstellen werden gedaan, doch vooral grieven en wenschen geuit.

Op economisch gebied valt van de verrichtingen der vereeniging weinig te vermelden, terwijl op godsdienstig gebied hare werking zich uitte in het feit, dat een niet gering deel der bevolking meer dan vroeger waarde gaat hechten niet alleen aan den Mohammedaanschen godsdienst, maar ook aan het behooren tot de groote Moslimsche gemeenschap, daarin tot op zekere hoogte haar kracht zoekt en daarmede haar zelfbewustzijn tracht te versterken.

In verschillende streken op Java, vooral in die waar de groote cultures voor de Europeesche markt gedreven worden op van de bevolking gehuurde gronden, bleek meer en meer het gevoelen veld te winnen, dat de voordeelen welke die bevolking daarvan trekt niet in juiste verhouding staan tot de in de laatste jaren met die cultures behaalde winsten. Van dit gevoelen maakte de vereeniging zich in verschillende gevallen tot tolk, waarbij valt te wijzen op het feit, dat ook de nader te bespreken Indische Sociaal-democratische Vereeniging niet naliet op de ten deze bestaande verhoudingen te wijzen, in verband daarmede trachtte onder de bevolking voor hare theorieën aanhangers te winnen en tot dat doel met de S. I. in aanraking te komen. Bij herhaling werd voorts door beide vereenigingen gewezen op de nadeelen, welke voor de bevolging het gevolg zijn van het particuliere landbezit en met aandrang verzocht daaraan een einde te maken.

Vermeldenswaard is dat de *Sarekat Islam*, althans hare leiders, zich tot dusver steeds op het standpunt heeft gesteld dat alleen met en door de Regeering verbeteringen op verschillend gebied kunnen worden tot stand gebracht en dat zij zich tot nu toe nagenoeg uitsluitend bepaald heeft tot het aanduiden van misstanden, het aan de Regeering overlatend de middelen tot verbetering te vinden.

In de Buitenbezittingen won de S. I. belangrijk veld. In verschillende deelen van dit gebied bleek onder de bevolking een gevoel van ontevredenheid te bestaan tengevolge van de wijze van inning der belastingen en de vordering van heerendiensten, alsook van ambtelijke willekeur, zich uitende in onbegrepen en dikwijls snel wisselende bestuurs- en politiemaatregelen. Hier en daar schijnt de bevolking in aansluiting bij de S. I. een middel te hebben gezocht om tot verbetering van de bestaande toestanden te geraken.

Met betrekking tot de weerbaarheidsbeweging wordt door de voormannen der vereeniging de noodzakelijkheid erkend van eene afdoende regeling van de verdediging en van het opleggen van persoonlijke lasten aan de bevolking ter bereiking van dat doel, waartegenover medezeggenschap wordt verlangd in het landsbestuur. Omtrent de wijze waarop de weerbaarmaking zal geschieden neemt de vereeniging, in afwachting van de uitwerking van de plannen omtrent inlandsche militie en de daarmede o. m. verband houdende uitzending van luitenant-generaal van Rietschoten, eene afwachtende houding aan.

Zou men in elkele woorden den innerlijken toestand der S. I. willen schetsen, dan zou dit aldus kunnen geschieden: haar succes op Java en Madoera is algemeen wat het ledental betreft, maar de bereidwilligheid om zich geldelijke opofferingen te getroosten is gering, zoodat, o. m. als gevolg hiervan, op economisch gebied weinig is verricht; zij draagt in hooge mate bij tot de ontwikkeling van het zelfbewustzijn bij de groote massa der bevolking, die bij haar steun zoekt tegen veel dat vroeger zwijgend gedragen werd; zij verlevendigt het godsdienstig gevoel harer leden, brengt door den godsdienst eene aaneensluiting tusschen hen tot stand en is op verschillende plaatsen geleidelijk zich aan het ontwikkelen tot een orgaan waaruit de stem des volks spreekt; in de Buitenbezittingen is haar invloed sterk toenemende.

Is de *Sarekat Islam* eene vereeniging die van den aanvang af bedoeld is als eene organisatie van de groote massa der bevolking, de intellectueelen onder haar hadden zich reeds eerder aaneengesloten in de vereeniging *Boedi Oetomo*. Aanvankelijk streefde deze vereeniging louter economische oogmerken na, beter en meer onderwijs voor de bevolking ten einde haar den strijd om het bestaan en het streven naar stoffelijken vooruitgang te vergemakkelijken, het oprichten van bedrijven en neringen, enz. Na een tijdperk waarin zij een eenigszins kwijnend bestaan leidde, is zij thans, onder den invloed van het ontstaan van eene beweging onder de volksmassa en van de naderende bijeenroeping van een vertegenwoordigend lichaam, wederom meer op den voorgrond getreden. Ook de weerbaarheidsbeweging heeft op de opleving van *Boedi Oetomo* een grooten invloed uitgeoefend. In het bijzonder door eenige van hare leiders is met kracht en overtuiging eene inlandsche militie bepleit, met het oog op de daarvan voor de bevolking verwachte indirecte voordeelen: lichamelijke ontwikkeling, gevoel voor discipline, zelfbewustzijn en versterking van de positie der inlandsche bevolking tegenover andere rassen. In afwijking van haren oorspronkelijken opzet heeft de vereeniging zich thans ook op politiek terrein begeven en beoogt in hare tegenwoordige samenstelling de harmonische ontwikkeling van het Javaansche volk, op den grondslag van de Javaansch-nationale gedachte, met zelfbestuur als einddoel. Zij is de eerste en tot op het tijdstip van afsluiting van deze inleiding ook de eenige onder de inheemsche bevolking bestaande vereeniging die eene wel-omlijnde beginselverklaring, d. w. z. een politiek program opstelde, waarin bijzonder de aandacht trekt dat zij met betrekking tot den godsdienst een zuiver neutraal standpunt inneemt. In haar program komen o. m. voor godsdienstvrijheid, waaronder te verstaan het gelijkgerechtigd zijn van alle godsdiensten zonder eenige bevoorrechting, en uitbreiding van het kiesrecht en van de bevoegdheden van den Volksraad, met name met het recht van interpellatie en dat van enquête. Ten aanzien van de wijze waarop de weerbaarmaking van Indië zal worden ingericht heeft ook deze vereeniging sedert, met het oog op de komst van generaal van Rietschoten, eene afwachtende houding aangenomen.

De *Regentenbond*, gelijk zijn naam aanduidt, eene aansluiting beoogende van de regenten op Java en Madoera, heeft den weerslag ondervonden van de opleving der beide andere genoemde vereenigingen en gaat zich evenals deze meer met algemeen maatschappelijke vraagstukken bezighouden.

Vereenigingen als de *Perserikatan Goeroe Hindia Blanda* (vereeniging van inlandsche onderwijzers) en *Mangoenhardjo*, een bond van inlandsche ambtenaren beneden den rang van regent, dragen voorloopig in hoofdzaak het karakter van vakvereenigingen. De eerste is zonder twijfel de best georganiseerde der inlandsche vereenigingen en van haar gaat door de talrijkheid van hare leden, het beroep dat deze uitoefenen en de omgeving waarin zij verkeeren, een groote invloed uit op het geestelijk leven in breede kringen der inlandsche bevolking.

In voorbereiding is nog de oprichting van eene tweede vereeniging voor lagere inlandsche ambtenaren.

Ten slotte vereischt nog vermelding de oprichting van een zoogenaamd *Nationaal comité*, bestaande uit vertegenwoordigers van de genoemde vereenigingen, met het doel tusschen die vereenigingen samenwerking tot stand te brengen en haar zooveel mogelijk in dezelfde richting te doen arbeiden. Eene door het Comité aangewende poging om ten opzichte van het aanbevelen van gewenschte candidaten voor den Volksraad tot samenwerking van de verschillende inlandsche vereenigingen te geraken, heeft echter gefaald door het uiteenloopen der belangen.

Van de onder de Europeesche bevolking bestaande stroomingen is de oudste georganiseerd in de vereeniging *Insulinde*. Zij streefde aanvankelijk alleen maatschappelijke oogmerken na, beoogde de verbetering van de maatschappelijke stelling der in Indië geboren Europeanen, en richtte in verband daarmede een onderling ondersteuningsfonds en verschillende leergangen op. Na het uitsterven van de zoogenaamde Indische Partij nam zij de politiek als erfenis van die vereeniging over en bewoog zich sedert in hoofdzaak op politiek terrein. *Insulinde* beoogt de aaneensluiting van alle „Indiërs", waaronder verstaan worden in Indië geborenen, Europeanen zoowel als leden van andere bevolkingsgroepen, met als politiek ideaal onafhankelijkheid van Nederland, onder de leuze „Indië voor de Indiërs". Met betrekking tot

de practische politiek is zij in hoofdzaak oppositie-partij. Zij breidt zich aanmerkelijk uit voornamelijk met leden der inheemsche bevolking en telt thans ongeveer 6000 leden. Deze uitbreiding hangt samen met het feit, dat de groote beweging onder de inheemsche bevolking, die zich als *Sarekat Islam* heeft georganiseerd, bij sommige harer leden teleurstelling heeft gewekt door het uitblijven van dadelijke practische resultaten. Wel kan ook *Insulinde* niet op dergelijke resultaten wijzen, maar deze kan zich ter verklaring van dit feit beroepen op haar karakter als oppositie-partij. De vereeniging geeft het dagblad „De Indiër" en het Maleische weekblad „Madjapahit" uit.

De *Indische Sociaal-democratische Vereeniging* (I. S. D. V.) telt slechts ongeveer 140 leden en is dus, wat ledental betreft, verre de mindere van *Insulinde*. Naar buiten doet zij nochtans meer van zich hooren dan gene, doordat zij staat onder leiding van personen die in Nederland ervaring hebben opgedaan in de inrichting en de leiding van politieke vereenigingen en het voeren van daadwerkelijke propaganda. De vereeniging heeft tot politiek ideaal een zelfstandig Indië, los van Nederland. Zij staat geheel los van de sociaal-democratische organisaties in Nederland, hoewel de meerderheid harer leden lid is van de S. D. A. P. De kleine minderheid, bestaande uit principieele Marxisten, treedt sterk op den voorgrond, overschaduwt eenigszins de gematigde meerderheid, tracht zooveel mogelijk hare beginselen ingang te doen vinden onder de inheemsche bevolking en zoekt daarom aansluiting met hare georganiseerde vereenigingen als *Sarekat Islam* en *Boedi Oetomo*, die nochtans tot die aansluiting weinig neiging betoonen. Vermoedelijk in verband hiermede is thans te Soerabaja opgericht eene inlandsche Sociaal-democratische Vereeniging, *Sama Rata Hindia Bergerak*, die ongeveer 120 leden telt en een eigen weekblad uitgeeft, de „Soeara Mardika".

De *Indische Vrijzinnige Vereeniging*, die in 1916 werd opgericht, telt onder hare leden diegenen der in Indië geboren Europeanen, die ook voor de toekomst het bestaan wenschen van een band tusschen Nederland en Indië. Zij staat dus in dit opzicht tegenover de vereeniging *Insulinde* en beweegt zich op politiek gebied in dezelfde richting als de oudere vereeniging *De Indische Bond*, die echter weinig naar buiten optreedt. De vereeniging telt eerst 200 leden.

De *Nederlandsch-Indische Vrijzinnige Bond* is eerst kort geleden opgericht, ten einde eene aaneensluiting van gelijkgezinden te bereiken met het oog op de verkiezingen voor den Volksraad. Zij telt tot dusver hare leden voornamelijk onder de meer gegoeden der Europeesche bevolking en heeft een in algemeenen toon gesteld program, dat in beginsel vermoedelijk ook zou kunnen worden onderschreven door de overige partijen, die echter omtrent de wijze en het tempo van uitvoering waarschijnlijk verschil van opvatting zouden hebben.

Eindelijk valt nog melding te maken van de *Christelijk Ethische Partij*, mede opgericht in verband met de verkiezingen voor den Volksraad, wier beginselen door haren naam worden omschreven, alsmede van de *Associatie-partij*, die eene vereeniging van Oost en West en eene overbrugging van de daartusschen bestaande verschillen beoogt. Zij is tot dusver alleen naar buiten opgetreden door de oprichting van eene kiesvereeniging voor alle bevolkingsgroepen, de kiesvereeniging Melajoe, die echter eerst in werking zal kunnen treden zoodra ook aan niet-Europeanen het stemrecht wordt toegekend.

Ten slotte moge hieraan de opmerking worden toegevoegd, dat de overgroote meerderheid der niet in Indië geboren Europeanen niet georganiseerd en ook niet aangesloten is bij een der genoemde partijen.

Op de Chineesche ingezetenen van Nederlandsch-Indië heeft de in de laatste jaren bij de andere bevolkingsgroepen waar te nemen opleving niet nagelaten haren invloed te doen gevoelen. In tegenstelling echter met die bevolkingsgroepen, is bij de Chineezen van georganiseerde vereenigingen tot dusver weinig te bespeuren. Wel kon tot voor eenigen tijd van eene nationaal-Chineesche beweging worden gesproken, maar deze is niet in eene vereeniging tot uiting gekomen en sedert veel in beteekenis verminderd in verband met de inwendige verdeeldheid in China zelf. Als gevolg daarvan is ook aanmerkelijk verflauwd de belangstelling voor de onder de werking van de nationaal-Chineesche gedachte tot stand gekomen schoolvereenigingen, handelsvereenigingen en soepo-sia's. Wel schijnt een plan bestaan te hebben om te geraken tot de oprichting van eene vereeniging, welke voor de Chineesche ingezetenen dezelfde rol zou vervullen als de *Sarekat Islam* voor de inheemsche, maar deze poging heeft geen gevolg gehad. Evenmin slaagde eene poging van de vereeniging *Insulinde* om ter plaatse waar zij hare werkzaamheid het krachtigst uit, te Semarang, de Chineezen te brengen tot aansluiting bij die vereeniging.

In West-Java werpt het te Batavia verschijnend Maleisch-Chineesch dagblad „Sin Po", zich op als kampioen voor de nationaal-Chineesche idee; haar eenigszins overdreven patriotisch streven vindt echter geen weerklank onder de groote massa der Chineezen, die sedert geruimen tijd in Indië gevestigd zijn en daar door handel en bedrijf groote belangen hebben. In het algemeen levert trouwens de Chineesche en Chineesch-Maleische pers, die voor een goed deel haar kracht zoekt in heftigheid, geen maatstaf op voor de beoordeeling van de stemming onder de Chineesche ingezetenen, die over het algemeen rustige en nijvere staatsburgers zijn.

Te Soerabaja bestaat sinds kort eene georganiseerde vereeniging van Chineezen, de *Sing Khie Hoy*, welke een typisch-Chineesch karakter draagt, van hare leden het afleggen van een eed vordert en, door het ook in China vaak toegepast middel van een besloten genootschap, tot aaneensluiting van gelijkgezinden tracht te komen.

Heerendiensten en belastingen in Sumatra's Westkust en Tapanoeli. Bij herhaling bereikten de Regeering berichten, waaruit moest worden afgeleid, dat aan de toepassing van de voor de Buitenbezittingen geldende regelingen in zake de heffing van belastingen en de vordering van heerendiensten gebreken kleefden en dat als gevolg daarvan in sommige gewesten onder de inheemsche bevolking een ontevreden geest heerschte. De Regeering achtte het in verband hiermede noodzakelijk een onderzoek te doen instellen naar de gegrondheid van de haar geworden berichten, opdat zou kunnen blijken of het in de Buitenbezittingen geldend stelsel van belastingen en heerendiensten, zooals dit zich in de practijk heeft ontwikkeld, al dan niet te zwaar op de bevolking drukt.

Bij besluit van 18 October 1916 werd dit onderzoek opgedragen aan het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië J. H. Liefrinck, aan wien, voor zoolang als door hem noodig mocht worden geacht, werd toegevoegd de inspecteur voor de agrarische zaken en de verplichte diensten J. van der Marel.

Overeenkomstig de hem verstrekte opdracht begon de heer Liefrinck zijne onderzoekingen in de residentie Sumatra's Westkust en zette die daarop voort in Tapanoeli; vervolgens bezocht hij de gewesten in Zuid-Sumatra, terwijl daarna Menado, Bali en wellicht andere gewesten aan de beurt zullen komen. De uitslag van het door genoemd Raadslid ingesteld onderzoek in de eerstgenoemde twee gewesten is sedert ter kennis van de Regeering gebracht en aan den inhoud van de desbetreffende verslagen is het volgende ontleend.

Het ter Westkust van Sumatra ingesteld onderzoek werd aangevangen met het houden van besprekingen met de Europeesche en inlandsche bestuursambtenaren, terwijl het daarna werd voortgezet in de kampongs, onder de bevolking zelve, ten einde den kleinen man de gelegenheid te geven om zich ter plaatse vrij uit te spreken.

Een zoodanige wijze van onderzoek was tevoren ter Sumatra's Westkust weinig gebruikelijk. De vertegenwoordigers der bevolking zijn de hoofden, de hoogere familie-hoofden (panghoeloe's), waarvan het aantal op verschillende plaatsen zeer groot is, en het zijn deze hoofden, welke geacht worden voor de bevolking op te komen. Alle zaken van belang werden door de bestuursambtenaren dan ook niet met de bevolking zelve, doch slechts met die hoofden besproken. Het gezag dier hoofden, wier aantal onderhoorigen, de zoogenaamde „anak boeah", van 5 tot 30, 40 of zelfs 50 werkbare mannen uiteenloopt, is in vele streken nog zeer sterk, vooral in de meer afgelegen oorden. Zij zorgen voor de inning der door hunne onderhoorigen verschuldigde belasting en verstrekken ook de voor den aanslag benoodigde gegevens; zij oefenen toezicht uit bij het verrichten der heerendiensten, waarvoor zij de oproepingen doen en zijn in het algemeen verantwoordelijk voor den goeden gang van zaken.

Klachten over den druk der belasting en over de zwaarte

der heerendiensten waren, tenzij die klachten van algemeenen aard zouden zijn, dus niet in de eerste plaats van de hoofden te verwachten. Immers zij zelf hebben hunne medewerking tot den aanslag en inning en tot de arbeidsvordering verleend. Nu bleken juist hierover de meeste klachten te loopen. In het algemeen toch had de bevolking niet zoozeer bezwaar tegen het opbrengen aan belasting van 4 % van de inkomsten of tegen het op normale wijze verrichten van heerendiensten, doch de groote grief bleek te zijn de willekeur bij den aanslag, waardoor de armeren het voor de rijkeren moesten ontgelden, en evenzoo de willekeur bij de inning der belasting en bij de vordering der heeren- en gemeentediensten. Wel is waar werden ook meermalen klachten door de panghoeloe's zelf voorgebracht over den druk der belastingen, doch deze klachten waren dan van algemeenen aard en golden de voor in ongunstige economische omstandigheden verkeerende nagari's huns inziens te hooge norm van f 4,80 per jaar, welke voor ieder werkbaar man voor den belastingaanslag door het geheele gewest, met uitzondering der Batang Haridistricten, is aangenomen (zie daaromtrent nader hieronder).

Wat betreft den druk der belastingen, was de algemeene klacht de voortdurende stijging daarvan. Deze klacht is niet ongegrond. Van f 2,64 in 1910 per aangeslagene is de aanslag achtereenvolgens opgeloopen tot f 3,05 in 1912, f 3,21 in 1913, f 3,37 in 1914 en f 5,59 in 1915. De reden van die stijging ligt voor de hand, namelijk dat geleidelijk de beschikking is verkregen over betere gegevens omtrent de inkomsten. Bovendien is door de inwerkingtreding op 1 Januari 1915 van de belastingregeling in Ind. St. 1914 n°. 130 in 1915 het percentage van de belasting van 2 tot 4 verhoogd. Is bedoelde stijging dus op zich zelf als volkomen normaal te beschouwen, van enkele omstandigheden, welke zich daarbij hebben voorgedaan, kan niet hetzelfde worden gezegd.

In de eerste plaats is als regel volstaan met een toepassing, gelijkelijk voor iedereen, van eene verhooging van den aanslag met f 2 of f 2,40, en zulks onder bekendstelling dat dit bedrag in de plaats kwam van de vroegere, bij de nieuwe heerendienstregeling met ingang van 1 Januari 1915 afgeschafte zoogenaamde „djagadiensten" bij hoofden en ambtenaren, welke veelal voor f 2 per persoon werden afgekocht. Reeds kort daarna werden die djagadiensten feitelijk in een anderen vorm opnieuw in het leven geroepen door de vordering van zoogenaamde sorajo-gelden ten behoeve van de bezoldiging der nagarihoofden, welke last in 1915 met de invoering der nagari-ordonnantie aan de inlandsche gemeenten is opgelegd. Voorts had men als regel, vooral met betrekking tot de armeren, er wel voor gezorgd om alle nieuwe bronnen van inkomsten dadelijk ten volle te treffen, zooals het bezit van vee, klapperboomen, enz., doch veelal nagelaten om, wanneer die inkomsten vermindering ondergingen, b.v. door verkoop van bezittingen of wanneer de belastingplichtige oud of ziekelijk werd, ook daarmede in behoorlijke mate rekening te houden.

Een tweede grief van algemeenen aard was dat voor zoo goed als alle deelen van het gewest ten behoeve van den belastingaanslag een zelfde maatstaf was aangelegd, waardoor, vooral in de in ongunstige economische omstandigheden verkeerende streken of nagari's, de druk der belasting zeer zwaar werd gevoeld. Die maatstaf komt hierop neer dat wordt aangenomen, dat werkbare mannen minstens f 10 per maand behoeven om te kunnen leven en derhalve voor een inkomen van f 120 's jaars worden aangeslagen (f 4,80), onverschillig of zij die inkomsten werkelijk hebben of niet. Bezitten dergelijke personen sawah's, vee, klapper-, cassiaboomen e. d., dan worden de daaruit te verkrijgen inkomsten nog extra aangeslagen, zulks volgens daarvoor opgemaakte tarieven. Het genoemde bedrag van f 4,80 wordt beschouwd als de aanslag voor de werkkrachten van den persoon, en hetgeen daarbij wordt gevoegd is de aanslag voor de extra-inkomsten. De economische toestanden en de levensvoorwaarden van de bevolking loopen nochtans in de verschillende deelen van het gewest zeer uiteen en ook in Sumatra's Westkust onderscheidt men arme en welvarende streken of nagari's, zoodat het tot onbillijkheden aanleiding moet geven indien overal gelijkelijk de maatstaf van f 4,80 wordt aangelegd. Voor de Batang Hari-districten werd bedoelde norm dan ook reeds eerder op een lager bedrag gesteld.

De derde grief van algemeenen aard was dat de armeren in vergelijking tot de rijkeren te hoog werden aangeslagen. Ook deze grief is voor verschillende gedeelten van het gewest volkomen juist gebleken. De armeren toch heeft men overal ten volle kunnen treffen door de hooger vermelde norm van f 4,80, terwijl de rijkeren het juiste bedrag hunner inkomsten veelal wisten te verzwijgen. In het algemeen wordt trouwens de druk van eene proportioneele belasting zonder vrijstelling van een bestaansminimum vanzelf het zwaarst gevoeld door de armeren. Door de toepassing van de hoogervermelde norm bleek dan ook het in art. 5, lid 2, der betrekkelijke belastingverordening (Ind. St. 1914 n°. 130) voorgeschreven minimum van den aanslag van f 2 's jaars ter Sumatra's Westkust in de practijk feitelijk zoo goed als geheel ter zijde te zijn gesteld. Alleen de minder goed tot werken in staat zijnde personen waren voor lagere bedragen aangeslagen en slechts 1,4 % der aangeslagenen viel in 1915 onder den minimumaanslag. Verder is gebleken dat de belastingplichtigen veelal niet of onvoldoende in de gelegenheid werden gesteld om hunne bezwaren tegen den aanslag kenbaar te maken en van het inbrengen van bezwaren door de nagarihoofden of inlandsche ambtenaren werden afgeschrikt.

Drukte de belasting in verband met een en ander veelal zeer ongelijkmatig en onbillijk, daarbij kwam nog dat ook op de wijze, waarop de inning plaats vond, veel viel aan te merken. Tal van klachten werden ingebracht tegen het o. m. toegepast middel om personen in hun eigen goederen verantwoordelijk te stellen voor de belastingschulden van familieleden, alsmede tegen het weigeren van vergunning voor huwelijken alvorens de belasting van alle familieleden is aangezuiverd.

Een dwangmiddel dat onder de bevolking ontstemming verwekt en zelfs op sommige plaatsen tot bepaalde misstanden aanleiding gegeven heeft, is het misbruik dat werd gemaakt van de bepaling in het tweede lid van art. 11 der onderwerpelijke belastingverordening, waarbij is voorgeschreven dat de belastingplichtige, die zich buiten zijn woonplaats bevindt, verplicht is zijn aanslagbiljet op aanvrage te vertoonen aan de door het hoofd van gewestelijk bestuur daartoe aangewezen ambtenaren. Bedoeld als contrôle-middel op de zoogenaamde zwervers, ter voorkoming dat zij van den aanslag zouden vrijloopen, is deze bepaling in de meeste streken in de praktijk het middel bij uitnemendheid geworden om het meerendeel der belastingplichtigen niet alleen tot betaling, maar ook tot een spoedige betaling, reeds in Mei—September, van het geheele bedrag van den aanslag te nopen.

Verder werden tal van klachten ingebracht over de bepaling in het eerste lid van art. 17, volgens welk voorschrift voor den belastingschuldige, die in den loop van het jaar overlijdt, de erfgenamen de nog verschuldigde belasting over het loopende jaar moeten voldoen, terwijl voorts er bijna overal over geklaagd werd dat, wanneer in eenig jaar de padiaanplant b.v. door overstrooming of ziekte mislukte nadat de belastingaanslag reeds had plaats gevonden, toch de volle belasting moest worden betaald.

Aan de door de bevolking geopperde bezwaren is reeds of zal zooveel doenlijk worden tegemoetgekomen.

De hoogerbedoelde norm van f 4,80, zal voortaan met gematigdheid worden toegepast en in elk geval als uiterste grens worden beschouwd waartoe in redelijkheid mag worden gegaan. Voor den vervolge zal verder onderscheid worden gemaakt tusschen de meer en minder welvarende streken en nagari's en in het bijzonder er op worden gelet dat ten aanzien van oudere, minder goed tot werken in staat zijnde of ziekelijke personen de noodige toegeeflijkheid wordt betracht. Voorts is last gegeven om de belasting op eene meer geleidelijke wijze te doen innen, door meer dan tot dusver afgetaling in termijnen toe te staan en den eersten termijn van betaling te stellen op twee maanden na den datum waarop het aanslagbiljet is uitgereikt. Wijders is de evengenoemde bepaling in het tweede lid van art. 11 der ordonnantie in Ind. St. 1914 n°. 130 ingetrokken bij de ordonnantie van 25 Juli 1917 (Ind. St. n°. 447), bij welke verordening ook de aangehaalde bepaling in het eerste lid van art. 17 zoodanig is gewijzigd, dat zij alleen geldt voor zoover daartoe naar het oordeel van het hoofd van gewestelijk bestuur termen bestaan. Ook zal voortaan een ruimer gebruik gemaakt worden van de in art. 16 der meergenoemde verordening aan het hoofd van gewestelijk bestuur toegekende bevoegdheid om, in geval van rampen van hooger hand, vrijstelling van belasting te verleenen.

Aangenomen mag worden dat de op dezen voet gewijzigde toepassing van de belastingverordening in Ind. St .1914 n°. 130 de scherpe kanten van de tot dusver gevolgde wijze van uitvoering van die verordening zal wegnemen en eene belangrijke verlichting van den belastingdruk zal te weeg brengen. De vermindering van den aanslag, die hiervan het gevolg zal zijn, zal, zoo niet geheel dan toch ten deele worden goedgemaakt door grooter nauwkeurigheid bij den aanslag van de meergegoeden.

Omtrent den druk der heerendiensten heeft het ingesteld onderzoek geleerd, dat aan de jaarlijks verstrekte opgaven omtrent verrichte heerendiensten zoo goed als geen waarde is te hechten, wijl de cijfers, vooral ten aanzien van de buitengewone werkzaamheden bij zware beschadigingen der wegen, grootendeels uit de lucht zijn gegrepen, en voorts dat die druk over het algemeen minder wordt gevoeld dan de druk der belasting. Tijd toch heeft de bevolking ter Sumatra's Westkust genoeg; het geld daarentegen is over het algemeen schaarsch, terwijl loonende arbeid als regel slechts op groote afstanden is te vinden. Alleen in de afgelegen en weinig bevolkte streken vereischen de gewone heerendienstwerkzaamheden veel krachtsinspanning van de dienstplichtigen.

Het maximum der in één jaar te vorderen heerendiensten is in § 4 der voor Sumatra's Westkust geldende heerendienstregeling (Ind. St. 1914 n°. 731) vastgesteld op 35 dagen arbeid per heerendienstplichtige, een last welke voor de bevolking van dat gewest, die over het algemeen tijd in overvloed heeft en dien tijd als regel onvoldoende productief weet te maken, niet zwaar behoeft te zijn, indien de diensten slechts zoo regelmatig mogelijk over het geheele jaar worden verdeeld en ten aanzien van ziekelijken en ouderen de billijkheid wordt betracht, en overigens bij de vordering voldoende rekening wordt gehouden met het bepaalde in de uitvoeringsvoorschriften dat de diensten zoo min mogelijk worden gevorderd in den tijd, waarin de heerendienstplichtigen zich aan hun landbouw moeten wijden, alsmede op de feestdagen der bevolking.

Evenals bij de belasting bleek ook hier dat de voorschriften op zich zelf niet onbillijk zijn, maar dat de uitvoering daarvan veel te wenschen heeft overgelaten. In de eerste plaats was de druk in de meeste deelen van het gewest zeer ongelijkmatig over de verschillende nagari's en kampongs verdeeld, een gevolg o. m. van het ontbreken van behoorlijke heerendienstleggers. Zelfs de wegen, welke in heerendienst moeten worden onderhouden, waren niet aangewezen, met het gevolg dat ieder hoofd van een onderafdeeling daarbij met zijn eigen inzichten te rade ging. In sommige onderafdeelingen had men aldus veel te weinig wegen onder de heerendienstwegen opgenomen, zoodat de druk dier diensten vrij gering schijnt, doch waarnaast dan omvangrijke gemeentediensten stonden.

Ook de verharding der wegen en de bepaling van de hoeveelheid te verzamelen verhardingsmateriaal waren geheel aan de inzichten van de plaatselijke ambtenaren overgelaten. Schalen voor de dikte van de voor elken weg jaarlijks aan te brengen verhardingslaag, alsmede voor het getal dagdiensten, benoodigd voor onderhoud en gewone herstelling en voor het verzamelen en vervoeren van verhardingsmateriaal (verg. sub A, I, lid 2 en 3 van art. 4 der Voorschriften tot uitvoering der heerendienstregeling), waren nimmer vastgesteld.

Het gevolg van een en ander was niet alleen, zooals vermeld, eene ongelijkmatige verdeeling van den druk, doch mede een weinig spaarzaam gebruik der heerendiensten, ten aanzien van welker vordering men zich in de praktijk alleen aan het wettelijk vastgesteld maximum van 35 dagdiensten gebonden achtte.

Daarbij kwam nog dat het voorschrift in het derde lid van art. 1, § 4, der heerendienstregeling, waarbij is bepaald dat alleen het verrichten van één dag arbeid van ten volle 12 uur, heen en weer loopen inbegrepen, als een dagdienst wordt aangemerkt, zoodanig werd toegepast, dat men de heerendienstplichtigen meer dan op 35 dagen in het jaar opriep indien per dag minder dan 12 uur was gewerkt. Hoewel wettelijk geoorloofd, is bij deze toepassing van de voorschriften over het hoofd gezien dat men door iemand op te roepen beslag legt op zijn tijd en dat, ook al komt hij slechts een halven dag uit, die dag voor den betrokkene zoo goed als geheel is verloren en hij in elk geval de vrijheid heeft gemist zich dien dag naar elders te begeven.

In de afgelegen streken, waar het onderhoud der wegen meer inspanning vereischt, werd uit den aard der zaak meer spaarzaamheid bij de aanwending der arbeidskrachten betracht. Echter werden aldaar gewoonlijk weer regelingen bij de tewerkstelling toegepast welke door de betrokkenen als zeer bezwarend werden gevoeld, te weten het werken bij ploegen gedurende zes dagen achtereen. Vooral dan werd de last van een zoodanige regeling sterk gevoeld wanneer ter plaatse overnacht moest worden, wat, in verband met de groote afstanden waarop de wegaandeelen zijn gelegen, in de afdeelingen Solok en Sawah Loento in sommige streken nogal veelvuldig voorkwam.

De heerendienstplichtigen waren bovendien, wanneer het hun ongelegen kwam om zes dagen van huis te gaan, genoodzaakt hun beurt af te koopen, een omstandigheid waarop in zoover zelfs door het Bestuur was gerekend dat er voor elke ploeg heerendienstplichtigen toezichthoudende mandoers waren aangesteld, welke het recht hadden van een der nietuitkomende heerendienstplichtigen een afkoopsom in ontvangst te nemen om voor eigen bezoldiging aan te wenden. Het was opvallend dat juist uit streken, waar regelingen als hier bedoeld werden toegepast, de meeste klachten over den druk der diensten kwamen, blijkbaar ook omdat, wanneer de ploeg welke in een bepaalde week moest uitkomen door afwezigheid van verschillende heerendienstplichtigen niet voldoende sterk was, daarbij meermalen personen werden ingedeeld welke eigenlijk nog niet aan de beurt waren, waardoor voor deze gewilligen het maximum van 35 dagen vermoedelijk vaak werd overschreden.

Een bijzonder zware last werd dikwijls op de bevolking gelegd bij zware beschadiging der wegen door overstroomingen of door groote aardschuivingen, wat in de afgelegen streken, waar de heerendiensten toch al vrij zwaar waren, nogal eens voorkomt. Tot op groote afstanden wonende dienstplichtigen werden dan opgeroepen, wat te meer bezwarend was aangezien zij, dikwijls slechts met tusschenpoozen van twee of drie weken, telkens weer opnieuw 6 tot 8 dagen moesten uitkomen, de landbouwwerkzaamheden dientengevolge dikwijls leden, en voor velen het maximum van 35 dagdiensten verre werd overschreden. In hoofdzaak was zulks hiervan een gevolg dat het Bestuur zich verplicht achtte om de beschadigde wegen met den meesten spoed weer in orde te maken om het karrentrasport weer mogelijk te maken. In de meeste gevallen kon het belang daarvan echter niet opwegen tegen den grooten druk, welke aldus op de bevolking werd gelegd, en zou het dus volkomen verantwoord zijn geweest de herstelling minder vlug af te werken. Hierbij mag niet onvermeld blijven dat van bestuurswege getracht is bedoelden druk zooveel mogelijk te verzachten door op ruime schaal gebruik te maken van de in het derde lid van art. 2 der heerendienst-uitvoeringsvoorschriften opgenomen bepaling, volgens welke in buitengewone omstandigheden tegemoetkomingen aan de heerendienstplichtigen kunnen worden verleend. Herhaaldelijk bleek ook dat zoogenaamde nagari-wegen door de dienstplichtigen van een groep van nagari's in nagari-diensten waren aangelegd, verbeterd of verhard, met de bedoeling om die wegen dan daarna onder de heerendienstwegen op te nemen. Het nut dier wegen wordt door de betrokken ambtenaren veelal overschat en als regel geeft men er zich onvoldoende rekenschap van, of dat nut wel genoeg opweegt tegen den last, welke door die werkzaamheden op de schouders der bevolking wordt gelegd, dit laatste ook in verband met het latere onderhoud dier wegen. Op deze wijze werden buiten alle contrôle van deskundigen en toezicht van hoogergeplaatsten, door de plaatselijke ambtenaren allerlei wegenplannen aangevat, waarbij, naar meermalen bij het onderzoek is gebleken, dikwijls een onevenredig zware druk op de bevolking kwam te rusten. Het waren dan wel geen heerendiensten doch nagari-diensten, maar voor de bevolking maakte zulks weinig of geen verschil en zij beschouwde die diensten dan ook als door de Regeering te zijn opgelegd.

In verband met de bezwaren, tot welke de vordering van heerendiensten volgens de thans geldende voorschriften aanleiding heeft gegeven, zijn verschillende wijzigingen van die voorschriften in voorbereiding. Overwogen wordt de afschaf-

fing van de bepaling dat de duur van één dag arbeid ten hoogste twaalf uren bedraagt, alsook de afschaffing van de diensten voor het overbrengen van dienstbrieven buiten den postdienst. Het ligt voorts in de bedoeling den afstand van 16 paal [1]), boven welken volgens de bestaande voorschriften geen heerendienstplichtigen mogen worden tewerk gesteld zonder vergunning van het hoofd van gewestelijk bestuur, terug te brengen tot 10 paal en voortaan te verbieden het vorderen van heerendiensten op afstanden grooter dan 20 paal. Mede zal voor den vervolge oproeping van heerendienstplichtigen slechts mogen geschieden voor ten hoogste vier dagen achtereen, heen en weer loopen inbegrepen, ook voor het verrichten van zware herstellingen, terwijl zal worden voorgeschreven dat in een zelfde maand, met inbegrip van alle andere heerendiensten, voor de bedoelde herstellingen ten hoogste 8 dagdiensten zullen mogen worden gevorderd en dat voor deze gevallen bij overnachten eene vergoeding zal worden uitgekeerd van 20 of 15 cent per man, naar gelang de dienstplichtigen al dan niet bij het gewoon onderhoud van het betrokken weggedeelte zijn ingedeeld.

Met betrekking tot den afkoop van heerendiensten bracht het onderzoek aan het licht, dat der bevolking van Sumatra's Westkust, enkele hoofdplaatsen en de naaste omgeving daarvan misschien uitgezonderd, daarmede in de praktijk geen weldaad zou worden bewezen en zij zelfs in vele gevallen in meer moeilijkheden zou worden gebracht. In de meeste streken toch is, zooals boven vermeld, het geld onder den minderen man betrekkelijk schaarsch, terwijl hij daarentegen tijd in overvloed heeft. Ook door de bevolking wordt zulks gevoeld en bijna overal werden dan ook verzoeken voorgebracht om toch vooral niet de geldelijke lasten te verhoogen. Verklaard werd dat men verre de voorkeur geeft aan persoonlijke dienstverrichtingen, al zijn deze af en toe ook wel zwaar.

Nochtans heeft het onderzoek aan het licht gebracht dat het gewenscht is den afkoop van heerendiensten ook voor den enkeling wettelijk te regelen en in verband hiermede is dan ook het denkbeeld in overweging genomen om, met uitbreiding van de regeling in Ind. St. 1914 n°. 732, voor elke nagari voor een ieder de gelegenheid open te stellen om langs wettigen weg den heerendienst af te koopen, zulks met het oog op personen, welke in verband met hun beroep geheel van de diensten willen af zijn en opzien tegen de moeite om telkens een plaatsvervanger te stellen, zoomede ten behoeve van personen, die de nagari tijdelijk willen verlaten.

De heer Liefrinck heeft van de gelegenheid tevens gebruik gemaakt tot het instellen van onderzoekingen naar de vordering van gemeentediensten. Ook hierbij bleek het bestaan van ongewenschte toestanden en van redenen van rechtmatige ontstemming der bevolking.

Wordt door de Regeering gestreefd naar eene geleidelijke vermindering van den druk der heerendiensten, in verband waarmede bijv. het maximum van het in een jaar per heerendienstplichtige te vorderen aantal dagdiensten in 1914 bij de nieuwe heerendienstregeling van 52 werd teruggebracht tot 35, in de praktijk heeft de bevolking van eene verlichting van den druk der diensten in zoover weinig gemerkt, dat in de afgelegen streken dat aantal, gelijk vermeld, dikwijls werd overschreden, terwijl in de meer bevolkte streken in de laatste jaren in verschillende gedeelten zeer in het bijzonder de gemeentediensten op den voorgrond zijn getreden, niet alleen voor nagari-wegen maar vooral ook voor allerlei andere vrij kostbare gemeentewerken, zooals scholen, pasars, slachthuizen, nagari-raadhuizen met kantoren, nagari-tuinen en zelfs badplaatsen en drinkwaterleidingen. In het algemeen valt de opmerking te maken dat de meeste dier werken niet alleen te veel in eens werden aangevat doch ook in verhouding tot de geringe middelen der nagari te kostbaar waren opgezet. Tal van mooie volksscholen zijn bijv. gebouwd ter vervanging van scholen, welke nog zeer wel eenige jaren hadden kunnen worden gebruikt. Valt ten aanzien van den bouw van scholen te loven dat zij althans in eene behoefte voorzien, van de andere gemeentewerken, welker bouw de bevolking dikwijls zeer en zelfs overmatig heeft bezwaard, kan dit veelal niet worden gezegd en in elk geval bestond er geen enkele reden om daarmede haast te maken. In het bijzonder geldt dit van den bouw van de talrijke nieuwe, vrij kostbare pasarloodsen, welke in de laatste jaren in enkele onderafdeelingen zijn opgericht.

Zijn, zooals vermeld, in sommige onderafdeelingen in de laatste jaren overmatige gemeentediensten gevorderd, in andere afdeelingen zijn de gemeentelijke heffingen weer veel te hoog opgevoerd. In sommige gevallen zelfs tot bedragen hier en daar van f 5 per persoon en per jaar, in hoofdzaak om daaruit den bouw van mooie nagari-raadhuizen met kantoren en van vrij kostbare scholen te bekostigen. Ook hier heeft men onnoodig veel te vlug gewerkt.

Thans zijn maatregelen genomen om te trachten aan verdere opdrijving van gemeentediensten en gemeenteheffingen een eind te maken. Eerstens is gelast dat een ieder voor zich zal hebben te onthouden van het verzwaren, op welke wijze ook, van nagari-diensten en voorts zijn de Europeesche ambtenaren aangeschreven om, met ingang van 1 Januari 1917, voor elke nagari slechts te werken op eene door den resident persoonlijk goed te keuren begrooting, waarin alle inkomsten en uitgaven zullen zijn op te nemen en waarbuiten zonder voorafgaande toestemming geen enkele heffing aan de bevolking zal mogen worden opgelegd. In de hoogervermelde voorschriften tot uitvoering van de heerendienstordonnantie zal voorts eene bepaling worden opgenomen, waarbij wordt verboden alle aanleg of verbetering van nagari-wegen, tenzij de plannen en de te treffen werkregelingen vooraf aan de goedkeuring van het hoofd van gewestelijk bestuur zijn onderworpen. Hetzelfde zal gelden voor belangrijke waterleidingen, voor zoover deze in nagari-dienst worden gegraven.

Ook ten aanzien van verschillende andere aangelegenheden op bestuursgebied bleken bij het onderzoek ongewenschte verhoudingen te bestaan. Zoo heeft de nagari-ordonnantie (Ind. St. 1914, n°. 774) in de praktijk tot verschillende moeilijkheden aanleiding gegeven als gevolg van de daarbij getroffen regeling in zake de samenstelling van den nagariraad, terwijl het eerst enkele jaren geleden ingevoerd districtsbestuur (Ind. St. 1913 n°. 321), dat thans den schakel vormt tusschen het Europeesch bestuur en de volkshoofden, nog zeer onvoldoende werkt, o. a. tengevolge van het gemis aan goed opgeleide inlandsche ambtenaren.

Omtrent de toepassing van de nagari-ordonnantie worden nog nadere gegevens verzameld, terwijl reeds is besloten tot de oprichting te Fort de Kock, zoo eenigszins mogelijk nog in dit jaar, van eene school tot opleiding van inlandsche ambtenaren.

De algemeene indruk dien de heer Liefrinck van zijne onderzoekingen in Sumatra's Westkust heeft verkregen laat zich als volgt weergeven.

Hoezeer de ijver, voortvarendheid en toewijding der ambtenaren doorgaans vallen te roemen, is in het algemeen te veel door verschillende hunner voorbijgezien dat ter Sumatra's Westkust niet in de eerste plaats pioniers-arbeid valt te verrichten zooals in de meeste andere gewesten in de Buitenbezitingen en dat in gemeld gewest, waar de toestanden in de meer bevolkte gedeelten reeds sedert lang als volkomen gevestigd kunnen worden beschouwd, rustig en beleidvol dient te worden gewerkt aan den verderen opbouw van de inlandsche maatschappij, zulks door verdere ontwikkeling niet alleen van het onderwijs, maar ook van het gemeentewezen en het gemeenteleven, voorts door verzekering van veiligheid voor personen en goederen en bescherming van den minderen man tegen machtsmisbruik, willekeur, afzetterijen en knoeierijen en verder door te zorgen voor eene goede en billijke toepassing der verschillende verordeningen en bepalingen, vooral ook van de belasting- en heerendienstregelingen, welke onderwerpen zoo nauw het geheele doen en laten van den Maleier raken. In dat opzicht zijn de goede bedoelingen van de in 1915 ingevoerde nagari-ordonnantie (Ind. St. 1914 n°. 774) door verschillende ambtenaren misverstaan. Instede van de nagari-besturen op te leiden en hen geleidelijk te brengen tot een juist inzicht van hun taak, hebben juist de voortvarende ambtenaren zich veelal in de plaats dier besturen gesteld en aan die besturen, misschien zonder zich daarvan zelf bewust te zijn, dikwijls hun wil opgelegd.

Ten slotte mag niet worden verheeld dat door de invoering

1) Namelijk Java-palen van 1506,9 M.

van belastingen in 1908, de instelling van het districtsbestuur, de auto's, waardoor slechts weinig meer in de kampongs wordt vertoefd, en vooral door de vele nieuwigheden, welke zijn aangevat, in de laatste jaren tusschen bevolking en Europeesche ambtenaren eene betreurenswaardige vervreemding is ontstaan.

Dringend noodzakelijk is het derhalve dat het bestuur er naar streve het vertrouwen der bevolking te herwinnen; aangenomen mag worden dat het daarin slagen zal, nu de voornaamste redenen tot grieven geacht kunnen worden te zijn of binnen kort te zullen worden opgeheven en het Bestuur, Europeesch zoowel als inlandsch, door de ingestelde onderzoekingen zich ervan bewust is geworden dat het in verschillende opzichten is te kort geschoten.

Het onderzoek in de residentie Tapanoeli heeft eveneens verschillende hoogst ongewenschte toestanden en verhoudingen in zake vordering van heerendiensten en de heffing van belastingen aan het licht gebracht.

Voor genoemd gewest zijn de heerendiensten het laatst geregeld bij de ordonnantie in Ind. St. 1913 n°. 128 en bij de voorschriften tot uitvoering van die regeling, volgens welke bepalingen in een jaar als regel niet meer dan 52 dagen arbeid per heerendienstplichtige mag worden gevorderd. Zoowel de bepalingen der ordonnantie als die der uitvoeringsvoorschriften bleken in de praktijk echter veelal een doode letter te zijn geweest. Heerendienstleggers als bedoeld in art. 6 der uitvoeringsvoorschriften bleken in de residentie Tapanoeli nimmer samengesteld te zijn. Evenmin had tot dusver eene aanwijzing plaats gevonden van de wegen, welke in heerendienst moeten worden onderhouden. Is uit dien hoofde dus aan de tot dusver verstrekte gegevens omtrent het aantal jaarlijks verrichte dagdiensten al weinig waarde te hechten, daarbij komt dat, behalve in de onderafdeeling Toba, nergens de door de inlandsche hoofden bijgehouden registers van verrichte heerendiensten vertrouwen verdienen en de gegeven cijfers grootendeels uit de lucht gegrepen zijn.

De meest bezwarende der hoogervermelde diensten waren die voor aanleg van nieuwe of omlegging, verbreeding of verharding van bestaande wegen, op welk gebied overal in de residentie Tapanoeli in de laatste jaren de uiterste krachten zijn ingespannen. Voorts in enkele onderafdeelingen de diensten voor aanleg van nieuwe waterleidingen. Daarbij kwam in sommige onderafdeelingen (Hoogvlakte van Toba, Toba, Samosir en Silindoeng) nog de aanleg van nieuwe pasars, waartoe hout op dikwijls groote afstanden moest worden gehaald en terreinen moesten worden gelijk gemaakt en de aanleg van nieuwe bestuursvestigingen (Porsea, Dolok Sanggoel, Persaboeran, enz.); voorts de oprichting van dekhengstenstations (Toba, Samosir en Hoogvlakte van Toba). De door bedoelde werken op de bevolking gelegde druk was niet alleen een gevolg van de veelheid der diensten doch ook van de wijze van tewerkstelling en van de omstandigheid dat, naar ruwe schatting, 10 %—20 % der ingedeelde heerendienstplichtigen te oud en gebrekking was om nog diensten te verrichten, zoodat deze personen, ondanks hunne benarde geldelijke omstandigheden, tot afkoop of tot het stellen van plaatsvervangers waren genoodzaakt, wat hun van f 15 tot f 20 per jaar kostte.

Hoewel moet worden erkend dat, waar Tapanoeli nog een weinig ontwikkeld land is, en aldaar op het gebied van wegen en andere werken van openbaar nut nog zeer veel is te doen, men ook hier in het algemeen te veel in eens heeft willen doen wat zonder groot bezwaar over een veel langer tijdperk had kunnen worden verdeeld, terwijl er ten slotte veel onnut werk is verricht.

Gezegd kan worden dat in Tapanoeli in de laatste jaren de heerendienstplicht tot het uiterste is opgevoerd. Zeer nadrukkelijk is door de ambtenaren het standpunt ingenomen, dat de heerendienst een belasting is in arbeid, welke tot den vollen omvang dienst te worden gekweten. Vandaar dat de in toepassing gebrachte werkmethoden er op waren ingericht om het grootst mogelijke nut uit de heerendiensten te trekken. In de eerste plaats werd daartoe als regel gevorderd dat de heerendienstplichtigen telkens gedurende 6 dagen — en soms ook wel 12 dagen — achtereen uitkwamen, waartoe gewoonlijk ter plaatse moest worden overnacht. Voorts werden veelal taken aangewezen, welke dagelijks of in bedoeld tijdvak van 6 dagen moesten worden afgewerkt en eindelijk werden voor het toezicht gewoonlijk mandoers aangesteld, welke werden bekostigd, hetzij uit de gewone onderhoudsfondsen, hetzij uit de afkoopgelden van heerendienstplichtigen. In het laatste jaar werd voorts in verschillende onderafdeelingen bepaald dat vrijstelling van heerendiensten wegens ziekte of wegens ouderdom niet meer door de hoofden, doch slechts na een geneeskundig onderzoek zou worden verleend.

Het aantal beurten van zes dagen, dat moest worden uitgekomen, zou, naar door de bevolking en hoofden werd medegedeeld, gewoonlijk één per maand en in enkele maanden ook wel twee per maand hebben bedragen, in verschillende onderafdeelingen ook in de vastenmaand en in den tijd van de sawah-werkzaamheden of van den padi-oogst. Eene behoorlijke boekhouding der uitgekomen heerendienstplichtigen bleek alleen te zijn aangehouden in de onderafdeeling Toba, waar uitsluitend bij toerbeurten van zes dagen diensten werden gevorderd, zoowel voor de heerendienstwerken als voor de gemeentewerken. In die onderafdeeling werden tal van klachten ingebracht over de zwaarte van het taakwerk, bepaaldelijk voor wat betreft de werkzaamheden, welke onder toezicht van den dienst der Burgerlijke Openbare Werken stonden. De hoogervermelde, dikwijls elkaar snel opvolgende toerbeurten van 6 dagen, alsmede het taakwerk maakten de heerendiensten voor de bevolking zeer bezwarend, vooral voor de oudere of ziekelijke personen, die zich niet in staat gevoelden om zoodanige zware diensten te verrichten en aldus genoodzaakt waren hun beurt telkens voor f 2 af te koopen.

Voorts werd in de onderafdeeling Toba niet alleen geklaagd over den druk der heerendiensten, doch ook over de nutteloosheid van vele dienstverrichtingen, bepaaldelijk ten aanzien van sommige waterleidingen, waaromtrent geen vertrouwen bleek te bestaan, dat ze tot een goed einde zouden kunnen worden gebracht. Een sedert door een ingenieur der Burgerlijke Openbare Werken ingesteld onderzoek bracht aan het licht, dat verschillende onderhanden zijnde bevloeiingswerken inderdaad onuitvoerbaar waren.

Ook werd er over geklaagd dat dikwijls geen tijd overbleef om voor eigen levensonderhoud te zorgen, wijl het sawahbezit dikwijls onvoldoende is om uit de opbrengst daarvan in het onderhoud te voorzien. In aanmerking is daarbij nog te nemen, dat ook door herhaaldelijk straffen bij verzuim of onwil om heerendienst te verrichten de druk aanmerkelijk werd verzwaard. Het gevolg was uitwijking naar Sumatra's Oostkust, waar de levensvoorwaarden zooveel gunstiger zijn, eene uitwijking welke, naar van alle zijden werd bevestigd, in de laatste jaren groote verhoudingen heeft aangenomen.

De afkoopsommen voor heerendiensten werden in de onderafdeeling Toba gestort in de onderdistrictskassen en maakten een zeer belangrijke bron van inkomsten uit. Ze werden aangewend voor algemeene doeleinden, als aankoop van materialen ten behoeve van waterleidingen, bruggen, pasars e.d., bezoldiging van mandoers en mantri's, enz., en slechts zelden ter verlichting van den heerendienstdruk.

Bijzonder zwaar zijn in de laatste jaren de heerendiensten ook geweest in de onderafdeelingen Silindoeng (Taroetoeng) en Hoogvlakte van Toba (Si Borong-Borong) der afdeeling Bataklanden; het zwaarst blijkbaar in laatstgenoemde onderafdeeling. Behoorlijke gegevens omtrent den omvang der diensten waren echter niet beschikbaar. Naamregisters van de uitgekomen ploegen waren aldaar nergens aangehouden, terwijl aan de door de hoofden gehouden aanteekeningen niet het minste vertrouwen kon worden geschonken. Het ploegenstelsel is in genoemde onderafdeelingen niet overal zoo streng doorgevoerd als in de onderafdeeling Toba; het werd daar alleen in toepassing gebracht voor den aanleg van nieuwe werken en voor zware herstellingen, niet voor de werkzaamheden voor gewoon onderhoud.

Aan aanleg van nieuwe werken en zware herstellingen was in genoemde onderafdeelingen in de laatste jaren veel gedaan en in 1916 in het bijzonder in de onderafdeeling Si Borong-Borong, waar tal van nieuwe wegen en waterleidingen onderhanden waren genomen en nieuwe pasars en dekhengstenstations waren opgericht, waartoe terreinen moesten worden gelijk gemaakt en hout van groote afstanden aangesleept. Vooral heeft in de beide genoemde onderafdeelingen het geschikt maken van den grooten weg van Taroetoeng naar Balige voor het vrachtauto-verkeer, aan welks spoedige voltooiing alle andere werkzaamheden ondergeschikt werden

gemaakt, aanleiding gegeven tot een belangrijke toeneming van de door de bevolking te verrichten diensten.

Bij nieuwe werken of zware herstellingen als hooger bedoeld — ook voor aanleg van pasars, enz. — werd, gelijk vermeld, in de onderafdeeling Hoogvlakte van Toba bij toerbeurten van 6 dagen uitgekomen. Regel was daarbij dat elke week een vierde der heerendienstplichtigen moest opkomen en dat dus per maand 6 dagen moest worden gewerkt. Naast voormelde heerendiensten moesten gedurende de dagen, dat de dienstplichtigen thuis zijn, nog kampongdiensten worden verricht, in hoofdzaak voor de wegen.

Klachten werden voorts ook voorgebracht omtrent de bezwaren verbonden aan het overnachten op het werk, alsook over de onoordeelkundige verdeeling en de zwaarte van de opgelegde taken.

De afkoopsom voor heerendiensten was in de onderafdeelingen Silindoeng en Si Borong-Borong gesteld op f 15; van afkoop werd echter in laatstgenoemde afdeeling weinig, in eerstgenoemde meer gebruik gemaakt. De toerbeurten van 6 dagen konden worden afgekocht voor f 2 tot f 3 's maands. Deze gelden werden ontvangen door de kamponghoofden, maar een behoorlijk toezicht hierop bestond niet, zoodat alle waarborg ontbrak dat de gelden hunne bestemming bereikten. De afkoopsommen vloeiden in de onderdistrictskassen en werden, vermengd met de andere inkomsten, aangewend voor algemeene doeleinden, ter beoordeeling van den controleur, o. a. voor bezoldigingen van mandoers en mantri's voor de waterleidingen, voor de bestrijding van de kosten van het onderhoud der dekhengsten, voor pasarloodsen en nagarigebouwen, enz.

Ook in de onderafdeeling Samosir en met name in het onderdistrict Pangoeroeran (standplaats van den controleur) werd, zoowel door de bevolking als door vele hoofden, ernstig geklaagd over den druk der heerendiensten. Ook deze klachten werden, gezien de werken, welke aldaar onderhanden waren genomen, als regel alleszins aannemelijk geoordeeld.

Andere grieven van de bevolking van Samosir betroffen de strenge toepassing van de keur op het schoonhouden der erven, een verbod om 's avonds, na donker, zonder licht langs de wegen te loopen, en het vorderen van een betaling van f 2,50 ten behoeve van de onderdistrictskas voor eene vergunning tot het bespelen der gondang, eene nationale zeer geliefde muziek, die bij alle voorkomende gelegenheden, ook bij het planten en oogsten, in zwang is.

Evenals in de hooger reeds vermelde andere onderafdeelingen bleek ook op Samosir een overgroot aantal oude personen ten onrechte onder de heerendienstplichtigen te zijn opgenomen.

Ernstige klachten over den druk der heerendiensten werden ook in de beide onderafdeelingen Angkola en Sipirok en Groot- en Klein-Mandailing, Oeloe en Pekantang der afdeeling Padang Sidempoean zoowel door de bevolking als door de hoofden voorgebracht.

In de eerstgenoemde onderafdeeling had de bevolking in de laatste jaren een gedeelte van den grooten weg van Padang naar Sibolga (12½ paal) en een gedeelte van den weg van Padang Sidempoean naar Sipirok (10 paal) moeten verbreeden, zulks in verband met het vrachtauto-verkeer, en voorts enkele zware omleggingen in dien weg moeten aanbrengen. In de laatstgenoemde afdeeling was eveneens op verschillende plaatsen tot bedoelde verbreeding overgegaan, terwijl vooral veel van de krachten der bevolking was gevorderd voor een tweetal zeer zware omleggingen in den evenbedoelden weg en voor een tweetal omleggingen voor den bouw van een groote brug in den eerstgenoemden weg.

De grieven in beide onderafdeelingen omtrent de heerendiensten waren in de eerste plaats gericht tegen het herhaaldelijk en op groote afstanden moeten uitkomen bij toerbeurten van 6 dagen, waardoor als regel op het werk moest worden overnacht. Voorts tegen het werken onder toezicht van mandoers, de toebedeeling van taken, welke vooral voor zwakkere personen te zwaar waren, en het dikwijls hardhandig optreden van mandoers. Eindelijk dat in de beide laatste jaren ook in den tijd der landbouwwerkzaamheden moest worden uitgekomen, wat als een groot bezwaar werd gevoeld.

Evenals elders was ook in de onderafdeeling Mandailing het aantal oude, niet meer tot werken in staat zijnde personen, die nog in de heerendienstregisters zijn opgenomen, bijzonder groot. Daarbij komt dat in het onderdistrict Panjaboengan van de laatstgenoemde onderafdeeling de gezondheidstoestand tengevolge van malaria zoo ongunstig is, dat doorloopend bijna 25 % der heerendienstplichtigen ziek is. Het is onder die omstandigheden te begrijpen, dat door de bevolking van die onderafdeeling voor het jaar 1917 op vrij groote schaal gebruik is gemaakt van de haar geboden gelegenheid om de heerendiensten en kampongdiensten af te koopen tegen een ineens te betalen bedrag van f 15 's jaars, hoezeer die afkoopsom ook geacht moet worden de krachten van de bevolking verre te boven te gaan.

Ten einde in de residentie Tapanoeli tot betere toestanden op het gebied der heerendiensten te komen, zullen, op voorstel van den heer Liefrinck, verschillende hervormingen worden getroffen, ten deele bij wijze van bestuursvoorschrift, ten deele door wijziging van de voormelde heerendienstregeling en van de ter uitvoering daarvan strekkende voorschriften.

In de eerste plaats zal eene algeheele schifting der heerendienstplichtigen plaats vinden, waarbij aan alle oude of om andere redenen niet tot werken in staat zijnde personen vrijstelling wordt verleend. Hiertoe zijn door den resident reeds de noodige bevelen gegeven. Zooveel mogelijk zal voorts gebroken worden met het stelsel van toerbeurten van 6 dagen en ook zal voortaan rekening worden gehouden met het voorschrift, dat de verdeeling der diensten tusschen de verschillende districten zal moeten geschieden met inachtneming van den kortst mogelijken afstand tusschen de woonplaatsen der dienstplichtigen en de plaatsen, waar zij te werk worden gesteld. Tevoren zal dan echter eene behoorlijke verdeeling van de heerendiensten over de verschillende koeria's, hoendoelans, nagari's of kampongs worden ontworpen en hieraan zal weder moeten voorafgaan een aanwijzing door den resident van de wegen en waterwerken, welke in heerendienst zullen zijn te onderhouden, opdat aan elke koeria, hoendoelan, nagari en kampong eigen aandeelen daarin zullen kunnen worden toegewezen, waarbij rekening zal zijn te houden met het aantal heerendienstplichtigen, den toestand van den weg, enz.

In het belang van eene billijke verdeeling en een spaarzame aanwending van de heerendiensten zal voorts alsnog overgegaan moeten worden tot de samenstelling van heerendienstleggers, waardoor voorkomen wordt dat ondergeschikte ambtenaren zich gerechtigd beschouwen op eigen gezag het wettelijk vastgesteld maximum der door elken heerendienstplichtige in een jaar te verrichten heerendiensten geheel uit te putten.

Evenals voor Sumatra's Westkust wordt ook voor Tapanoeli overwogen te bepalen, dat voor de gewone heerendienstwerkzaamheden geen heerendienstplichtigen op afstanden grooter dan 10 paal mogen worden opgeroepen. Alleen voor zware herstellingen zal dan tewerkstelling op grooter afstand toegestaan blijven, ten hoogste echter, evenals voor Sumatra's Westkust, op 20 paal, zijnde één dag loopens, terwijl, wanneer daarbij overnacht moet worden, in afwijking van het bepaalde bij het gouvernementsbesluit van 27 Juli 1916 n°. 62 (Bijbl. Ind. St. n°. 8575) aan de opgeroepen dienstplichtigen, die niet bij het gewoon onderhoud van het betrokken weggedeelte zijn ingedeeld, een tegemoetkoming zal worden verleend van 20 cent voor elken dag, dat zij op het werk vertoeven, en aan de wel ingedeelden van 15 cent, een en ander te betalen vóór dat de menschen naar huis gaan. Ook voor Tapanoeli zal voorts worden bepaald dat de dienstplichtigen telkens hoogstens voor 4 dagen, heen en weer loopen inbegrepen, mogen worden opgeroepen en dat ook bij zware herstellingen van een dienstplichtige in een zelfde maand hoogstens 8 dagdiensten zullen mogen worden gevorderd.

In afwachting van deze in voorbereiding zijnde wijzigingen der bestaande voorschriften is reeds dadelijk het maximum der in één jaar per heerendienstplichtige te vorderen dagdiensten bij de ordonnantie van 22 Mei 1917 (Ind. St. n°. 215) van 52 teruggebracht tot het voor Sumatra's Westkust geldend maximum van 35 dagen, terwijl ter verdere verlichting van den druk der heerendiensten de werkzaamheden aan den grooten weg van Sibolga naar Pematang Siantar (Sumatra's Oostkust) alsook aan andere groote wegen zijn gestaakt.

Met betrekking tot den aanleg van heerendienstwegen en het aanbrengen van verbeteringen daarin zal voor den ver-

volge streng worden vastgehouden aan de bepaling der uitvoeringsvoorschriften, volgens welke op dat gebied niets buiten voorkennis van den resident mag geschieden. Evenals voor Sumatra's Westkust, zal ook voor Tapanoeli worden bepaald dat, met inbegrip van diensten voor gewoon onderhoud en voor zware herstellingen, nimmer meer dan 8 dagdiensten in een zelfde maand mogen worden gevorderd en bij overnachten 20 cent worden uitgekeerd.

Ten aanzien van belangrijke kampongwegen en waterleidingen zal, ter voorkoming van eigenmachtige en niet altijd doelmatige beschikking over de werkkrachten der bevolking, in de uitvoeringsvoorschriften worden voorgeschreven dat daartoe niet mag worden overgegaan, voordat de plannen en ook de te treffen werkregelingen aan de goedkeuring van het hoofd van gewestelijk bestuur zijn onderworpen.

Voorts is den resident de opdracht verstrekt er met de meeste nauwgezetheid op toe te zien, dat door zoodanige werken geen te zware lasten op de schouders van de bevolking worden gelegd en dat niet te vlug allerlei werken worden aangevat, doch dat daarbij de vereischte gematigdheid wordt betracht, zoo ook dat het maximum van 35 dagdiensten niet wordt overschreden.

Eindelijk is den resident opgedragen er voor te zorgen dat, behalve ten aanzien van werken, waarvan de uitvoering berust bij den dienst der Burgerlijke Openbare Werken en waarvoor heerendiensten moeten worden geleverd, de heerendienstplichtigen weer, zooals vroeger, zooveel mogelijk onder het toezicht hunner eigen hoofden worden tewerkgesteld. Het is toch overal gebleken, dat zoowel de hoofden als de bevolking aanstoot hebben genomen aan het in den laatsten tijd meer en meer in toepassing gebracht toezicht van mandoers.

Ten slotte wordt hierbij aangeteekend dat het, in verband met de bevindingen van den heer Liefrinck op het stuk van heerendiensten in de residentiën Sumatra's Westkust en Tapanoeli, in de bedoeling ligt voortaan een nauwlettend Regeeringstoezicht te doen uitoefenen op alles wat betreft de praktijk der heerendienst-vorderingen en de vordering van gemeentediensten. Tot dat einde is in dienst gesteld een derde adjunct-inspecteur voor de agrarische zaken en verplichte diensten, die in het bijzonder met het toezicht op de verplichte diensten in de Buitenbezittingen zal worden belast.

Ook ten aanzien van de heffing van belastingen heeft het in Tapanoeli ingesteld onderzoek het bestaan van verschillende misstanden aan het licht gebracht.

Tegelijk met Sumatra's Westkust werd in 1908 ook voor Tapanoeli de gouvernements-koffiecultuur afgeschaft en de bevolking aldaar onderworpen aan eene directe geldelijke belasting door invoering van eene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten ten bedrage van 2 % van die inkomsten. In hoofdzaak kwam deze belastingregeling overeen met die welke voor Sumatra's Westkust was vastgesteld. In 1914 werd de bedoelde belastingregeling vervangen door de algemeene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de inlandsche bevolking buiten Java en Madoera, welke ook al dadelijk voor Tapanoeli toepasselijk was en waardoor het belastingpercentage van 2 op 4 werd gebracht.

Evenals ter Sumatra's Westkust, is ook in de residentie Tapanoeli de aanslag der belasting voortdurend gestegen. Voor 1918 bedroeg de aanslag f 127 483 (tien maanden), voor 1909 f 212 969, voor 1910 f 216 625, voor 1911 f 232 892, voor 1912 f 240 537, voor 1913 f 271 062. In 1914 werd de belasting voor het eerst ook op Nias geheven, hetgeen met de bovengenoemde percentageverhooging den aanslag deed stijgen tot f 663 602 (Nias f 111 459), geleidelijk oploopend tot f 677 452 in 1915 en f 704 319 in 1916. Per belastingplichtige bedroeg de aanslag in 1910 f 1,77, in 1916 f 3,93.

Ingevolge eene aanschrijving van een der vorige residenten van Tapanoeli ging men bij den aanslag in de belasting uit van zekere normen, door voor de verschillende afdeelingen en onderafdeelingen bedragen aan te nemen welke een gezin geacht werd als bestaans-minimum noodig te hebben. De belastingaanslag werd aldus zeer eenvoudig. Zij die in het bezit waren van buffels, paarden of runderen, dan wel van koffie-, klapper- of benzoe-tuinen of van grootere sawah-uitgestrektheden dan zij met eigen krachten konden bewerken, werden voor de daarvan te verkrijgen inkomsten nog in het bijzonder aangeslagen, zulks gewoonlijk aan de hand van daarvoor aangenomen tarieven. Deze personen betaalden dus meer dan de bovenbedoelde norm. De laagste norm was aangenomen voor Nias, namelijk het bedrag van den minimum-aanslag à f 2. Dan volgde Samosir met een belastingnorm van f 2,40, een bedrag dat, hoezeer Samosir ook een zeer arm land is, niet te hoog kan worden genoemd, vooral wijl de inkomsten van sawahs en ladangs van geringe uitgestrektheid niet afzonderlijk werden aangeslagen en niet bij de norm geteld. Ondanks die lage norm bleek echter op Samosir het aantal klachten over den belastingaanslag zeer groot, een gevolg hiervan dat door de betrokken ambtenaren geen of onvoldoende rekening was gehouden met het voorschrift onder *c* van art. 1 van de belastingverordening (Ind. St. 1914 nº. 130), dat van de belasting uitzondert niet meer tot werken in staat zijnde mannen, voor zoover deze uit hunne bezittingen als anderszins jaarlijks minder dan f 50 trekken. Minstens 10 % tot 20 % der belastingplichtigen was aldus òf ten onrechte òf te hoog aangeslagen, een verschijnsel dat ook in alle andere bezochte onderafdeelingen van de residentie Tapanoeli werd geconstateerd.

Het vorenstaande geldt een algemeen in Tapanoeli aangetroffen zeer ernstigen misstand, welke reden tot veel ontevredenheid heeft gegeven en eigenlijk de hoofdoorzaak is van de klachten over den belastingdruk, welke allerwegen werden ingebracht en welke in hoofdzaak hierop neerkwamen, dat de armeren veel te hoog werden aangeslagen in vergelijking tot de rijkeren. Door den resident is opdracht gegeven daaraan bij den nieuwen belastingaanslag van dit jaar een eind te maken.

Voor de onderafdeeling Hoogvlakte van Toba gold een norm van f 3,20, behoudens dat in verschillende streken f 4 als norm was aangenomen. De staten van de bezittingen gaven echter slechts zeer onvoldoende den werkelijken toestand weer. Voor 1916 had men zelfs geen nieuwe gegevens verzameld, doch eenvoudig die van 1915 overgenomen, zonder rekening met veranderingen te houden, waardoor de aanslag zeer willekeurig was geworden. Men had er als regel mede volstaan voor een ieder den belastingaanslag van 1915 te handhaven en, wijl die aanslag niet had plaats gevonden in veelvouden van 40 cent, deze alsnog voor een ieder af te ronden en zulks naar boven.° Wel echter werden de nieuwelingen alsnog in de registers opgenomen en ook werd van de ongehuwden, die sedert getrouwd waren, de aanslag op de gebruikelijke manier verhoogd. Het aantal klachten op de hoogvlakte van Toba was dientengevolge dan ook zeer groot. Algemeen werd geklaagd over den te zwaren druk der belasting en over willekeur bij den aanslag, waardoor personen, die weinig of niets bezaten, veel te hoog waren aangeslagen. De kamponghoofden klaagden er over dat de hoogvlakte zeer onvruchtbaar is en de padi op de sawahs er ook door de groote hoogte (1400 Meter) slecht slaagt, hetgeen juist is. Voorts dat zij niet of onvoldoende in den aanslag werden gekend en dat de belastingaanslag slechts op de districts- of onderdistrictshoofdplaatsen plaats had gevonden, een klacht, welke ook in Silindoeng werd vernomen. Gevraagd werd, zoowel door de bevolking als door de hoofden, een billijke aanslag en zulks naar de werkelijke bezittingen. Ook hier waren bovendien honderden ouden van dagen ten onrechte aangeslagen.

De voor verschillende gedeelten van de onderafdeeling Groot en Klein Mandailing, Oeloe en Pekantan en in de meeste gedeelten van de onderafdeeling Toba aangenomen normen (w. o. van f 4,40 en f 4,80) bleken bij onderzoek te hoog te zijn. Ook voor verschillende gedeelten van de onderafdeeling Angkola en Sipirok, namelijk de streken waar niet aan de koffie-cultuur wordt gedaan en welke ver verwijderd liggen van de ondernemingen in Batang Toroe, moeten de aldaar geldende normen van f 4,40 en f 4,80 te hoog worden geacht.

De inning van de belasting bleek de minste moeilijkheden op te leveren in de verschillende onderafdeelingen der afdeeling Bataklanden. Reeds in de maanden Juni en Juli kwam aldaar de geheele belasting binnen. Na afloop van den aanslag en bij de verstrekking van de aanslagbiljetten werd bekend gemaakt dat de belasting spoedig moest worden betaald en zulks ineens, zonder termijnen. Niet elke belastingplichtige was echter in staat om al dadelijk zijn schuld aan

te zuiveren en ook waren er altijd veel personen afwezig, bijv. zij die zich voor loonarbeid naar Sumatra's Oostkust hadden begeven. De praktijk van de belastinginning was dan ook, dat hetgeen het hoofd niet dadelijk binnen kreeg, door hem tegen rente werd voorgeschoten.

Over inning van de belasting met te grooten aandrang werden vele klachten voorgebracht, terwijl door verschillende hoofden er over werd geklaagd, dat zij voor overledenen of weggetrokken personen of voor arme, niets bezittende personen vooruit moesten betalen en dan of in het geheel niet of slechts met groote moeite de voorgeschoten gelden terug konden krijgen.

In de onderafdeelingen Angkola en Sipirok en Groot- en Klein-Mandailing, Oeloe en Pekantan der afdeeling Padang Sidempoean geschiedde de belasting-invordering meer over het geheele jaar verdeeld. Betaling in twee termijnen was aldaar geen uitzondering, hetgeen mogelijk was door het betere gehalte der hoofden.

Naar aanleiding van de in zake den aanslag gebleken misstanden is den resident opgedragen voor alle onderafdeelingen nauwkeurig te doen nagaan in hoever de tot dusver aangenomen normen geacht moeten worden al dan niet te hoog te zijn gesteld en om daarnaast vooral aandacht te schenken aan het verkrijgen van juiste gegevens omtrent de inkomsten der beter gestelden. Voorts is eene algeheele herziening van den belastingaanslag gelast, waarbij overdreven fiscaliteit zal worden vermeden, oude, niet of niet geheel voldoende tot werken in staat zijnde personen zullen worden vrijgesteld of tot een geringer bedrag aangeslagen en aan de belastingplichtigen gelegenheid gegeven om tegen hun aanslag bezwaren in te brengen.

Van de genoemde maatregelen valt een niet onbelangrijke achteruitgang van de belastingopbrengst te verwachten, vooral omdat het over het algemeen niet mogelijk zal zijn al dadelijk de rijkeren met voldoende juistheid aan te slaan, ook wijl een groot deel dezer personen tevens hoofden zijn, die ingevolge de belastingverordening zijn vrijgesteld en wier aantal in Tapanoeli zeer groot is. In overweging echter is eene regeling volgens welke die hoofden althans voor een deel hunner inkomsten kunnen worden aangeslagen.

Het met betrekking tot de inning geopperd bezwaar, dat de door de hoofden voorgeschoten gelden voor de betaling van de belasting van oude, niets bezittende personen als verloren moeten worden beschouwd, zal uiteraard van zelf grootendeels verdwijnen wanneer die personen bij den aanslag worden vrijgesteld.

Ook voor Tapanoeli zal, evenals voor Sumatra's Westkust is voorgeschreven, voortaan een ruimer gebruik worden gemaakt van de bepaling der belastingverordening, dat in geval van rampen van hooger hand vrijstelling kan worden verleend. De bij de ordonnantie in Ind. St. 1917 n°. 447 aangebrachte wijziging in art. 17 der belastingverordening geldt uiteraard ook voor Tapanoeli.

Ook tegen de met ingang van 1 Januari 1917 ingevoerde slachtbelasting werden tijdens het onderzoek overal klachten ingebracht. Er is echter geen goede reden aan te voeren, althans voor wat betreft de rundslacht, om met betrekking tot bedoelde belasting, welke bijna overal in Nederlandsch-Indië wordt geheven, voor de bevolking van Tapanoeli eene uitzondering te maken. Anders staat het echter met de varkenslacht, wijl bepaaldelijk in het Christelijke en heidensche gedeelte van Tapanoeli, in tegenstelling met de Mohammedaansche streken van Nederlandsch-Indië, algemeen en in grooten getale door de inlandsche bevolking varkens worden gefokt. Bedoelde varkens hebben veelal een waarde van niet meer dan f 15, dikwijls slechts van f 2,50 tot f 10, en ongetwijfeld is eene belasting van f 1,50 voor het slachten van die dieren dan ook onevenredig hoog. Ter tegemoetkoming aan deze gegronde klacht zal, nadat de Wetgevende Macht in Nederland daaraan hare goedkeuring zal hebben gehecht, voor de afdeeling Bataklanden der residentie Tapanoeli — met uitzondering van het district Baros — de belasting op het slachten van varkens worden verlaagd van f 1,50 tot f 0,50 voor zoover betreft de gewone slacht en van f 0,50 tot f 0,20 voor wat aangaat de noodslacht.

De onderzoekingen van den heer Liefrinck in Tapanoeli hebben, zooals uit het vorenstaande blijkt, aan het licht gebracht dat ook daar de bestuursvoering te wenschen heeft overgelaten en dat als gevolg daarvan onder de bevolking en onder een groot deel der hoofden onrust, ontevredenheid en verbittering vielen waar te nemen. De in de Bataklanden ontstane zoogenaamde Parhoedamdam-beweging, welke een gemengd politiek en mystiek-godsdienstig karakter draagt en hier en daar ongeregeldheden veroorzaakte, moet dan ook in nauw verband worden gebracht met de onder de bevolking aldaar bestaande ontstemming. Een en ander is toe te schrijven aan velerlei samenloopende omstandigheden, waaronder in de eerste plaats de in de laatste jaren veelal tot het uiterste opgedreven, dikwijls willekeurige vordering van heerendiensten, den met weinig zorg behandelden en voor de armen en ouden van dagen te hoogen belastingaanslag, verder eene ontijdige invoering van een niet voor zijn taak berekend districtsbestuur, verschillende ondoelmatige en slecht overwogen maatregelen inzake de hervorming van het volksbestuur, de plotselinge invoering van allerlei heffingen ten behoeve van plaatselijke kassen en een voor een weinig ontwikkeld land als Tapanoeli over het algemeen te strenge toepassing van verschillende keuren en regelingen.

Bij de verschillende van bestuurswege getroffen maatregelen heeft bij de betrokken ambtenaren ongetwijfeld de lofwaardige bedoeling voorgezeten aldus land en volk economisch vooruit te brengen, maar, evenals in Sumatra's Westkust, heeft het ook in Tapanoeli den ondergeschikten ambtenaren daarbij aan voldoende leiding en toezicht ontbroken, terwijl ook hier te veel is gelet op dadelijk te verkrijgen zichtbare uitkomsten en te weinig op de lasten, die daardoor op de schouders der bevolking werden gelegd. Vertrouwd mag worden dat na de op verschillend gebied thans getroffen voorzieningen het bestuur voortaan in een milderen geest en met meer bedachtzaamheid zal worden gevoerd.

De onlusten in Djambi en Palembang en hun oorzaken. Ter aanvulling van hoofdstuk C, § 9, van het Koloniaal Verslag moge hier eene korte uiteenzetting volgen van de feitelijke toedracht der onlusten en van de oorzaken die daaraan ten grondslag hebben gelegen.

Vooraf ga de mededeeling dat uit ambtelijke verslagen niets viel af te leiden omtrent het bestaan van eenige opwinding onder de bevolking in het tijdvak dat onmiddellijk aan de onlusten voorafging en dat, met betrekking tot dat tijdvak, alleen vermelding verdient dat de toenmalige vice-president van de *Centrale Sarekat Islam*, Mas Goenawan, bij een door hem in het begin van 1916 aan de afdeelingen Djambi, Moearotembesi en Sarolangoen gebracht bezoek met groote vereering door de bevolking werd ontvangen. Zij scheen veel van hem verwacht te hebben en teekenen van teleurstelling bleven dan ook niet uit toen hij o. a. te Sarolangoen in het bijzijn van de betrokken bestuursambtenaren den raad gaf om de bevelen van het bestuur naar behooren op te volgen. Na zijn vertrek werd door sommigen beweerd, dat men niet met den echten Raden Goenawan te maken had gehad.

Den 27sten Augustus 1916 werd ter gewestelijke hoofdplaats Djambi plotseling het bericht ontvangen, dat ter afdeelingshoofdplaats Moearotembesi onlusten waren uitgebroken tijdens de afwezigheid van die plaats van den controleur en het districtshoofd Arbain. De aanvankelijk ontvangen mededeelingen wezen op eene plaatselijk uitgebroken beweging. Nog denzelfden dag vertrok de resident — na gepleegd overleg met den plaatselijken militairen commandant en den divisiecommandant der gewapende politie —, vergezeld van laatstgenoemde, met drie brigades militairen onder een tweede-luitenant en 1 brigade gewapende politie onder den Europeeschen detachementscommandant van Djambi op twee hekwielers naar Moearotembesi. In den vooravond ontmoette men het gewestelijk vaartuig *Moeara Enim*, aan boord waarvan zich de controleur van Moearotembesi en het districtshoofd Arbain bevonden. Laatstgenoemde, die bij eene beschieting van het vaartuig ter hoogte van Malapari getroffen was, bleek inmiddels aan de bekomen wonden te zijn overleden. Uit het door den controleur medegedeelde moest worden opgemaakt, dat verbreiding van de oproerige beweging reeds had plaats gehad tot aan de in de afdeeling Djambi gelegen doesoen Baoeng, hetgeen den resident deed besluiten den gewestelijken militairen commandant te Palembang telegrafisch te verzoeken om eene versterking van 4 brigades infanterie. De *Moeara Enim*, met het lijk van den

demang Arbain, werd naar Djambi doorgezonden met opdracht om, na het innemen van hout of steenkolen en blindeerings-materialen, zich zoo spoedig mogelijk weder stroomopwaarts te begeven. Den volgenden dag tegen 1 uur werd, nadat de *Moeara Enim* de noodige materialen had aangevoerd, verder gestoomd.

De van tijd tot tijd op verschillende plaatsen aan wal gezette patrouilles infanterie, die opdracht hadden om zich van den geest onder de bevolking te vergewissen, merkten niets bijzonders op. Met de inneming van alle vuurwapenen werd echter een aanvang gemaakt, om te voorkomen dat deze in verkeerde handen zouden vallen. Bij aankomst te Toerai Toeo, alwaar werd aangelegd om hout in te nemen, bleek dat zoowel de bevolking van die doesoen als die van Toërai Moedo ons reeds kwaad gezind was. In den avond (28 Augustus) werd plotseling een brigade, die het districtshoofd van Pemajoeng vergezelde om het doesoenhoofd te ontbieden, vijandig door gewapende lieden ontvangen. Door het afgegeven vuur werden twee hunner, beiden afkomstig uit Toerai, neergeschoten. Den volgenden dag werd te Koeboe Kandang de tweede aanraking met de kwaadwilligen verkregen, die een zeer heftigen aanval op de politiedienaren en militairen deden. Van de aanvallers werden 17 man neergeschoten, terwijl twee militairen en een gewapende politiedienaar gewond werden. De te Tebingtinggi — alwaar midden in de rivier geankerd werd — ontvangen berichten leidden tot het besluit om aldaar de aangevraagde versterking van 4 brigades infanterie af te wachten alvorens verder te stoomen. De inmiddels aangewende pogingen om aanraking met de in verzet gekomen bevolking te verkrijgen leden alle schipbreuk.

Den 31sten Augustus des namiddags te 4 uur kwamen het gewestelijk vaartuig *Robbert* en de Chineesche hekwieler *Tek Ho Seng* met luitenant-kolonel Gerlach, gewestelijk militair commandant van Palembang, Djambi en Banka, met 2 brigades infanterie aan boord te Tebingtinggi aan. Na een korte uiteenzettting van het gebeurde en van den toestand, zooals deze tot dusver bekend was geworden, werd, op voorstel van genoemden hoofdofficier, de leiding van de verdere actie aan hem overgedragen en besloten om den volgenden dag de reis stroomopwaarts te vervolgen. Den 2den September des namiddags te 1 uur werd Moearotembesi bereikt en, na een kort doch hevig gevecht, door onze troepen vermeesterd, waarbij de opstandelingen een verlies van ongeveer 50 dooden leden (luidens latere berichten moet dit aantal op circa 100 gesteld worden).

Het gebeurde te Moearotembesi en wat daaraan onmiddellijk is voorafgegaan, heeft zich volgens de in hoofdtrekken met elkander overeenstemmende verklaringen als volgt toegedragen.

Ongeveer half Augustus diende de president van de *Sarekat Islam* te Moearotembesi, Hadji Agoes, bij den controleur een aanklacht in tegen een zekeren Mahijit van Rantaukapas, die reeds vroeger, wegens het geven van godsdienstonderwijs zonder toestemming van het bestuur, gevangen gezet, doch in Mei op last van den resident in vrijheid gesteld was, onder mededeeling, dat hij een verkeerde leer onderwees welke de lieden op een dwaalspoor bracht; die aanklacht was vergezeld van een schrijven van den Sarekat Islam-kringleider van Teroesan, waarin o. a. voorgesteld werd bedoelden Mahijit naar den hoofdpanghoeloe te Djambi te zenden. De betreffende stukken werden in handen gesteld van het districtshoofd van Moearotembesi, demang Arbain.

Weinige dagen daarna (16, 17 of 18 Augustus) ontving de conroleur van demang Arbain bericht, dat lieden van Rantaukapas Moeda bijeenkomsten hielden op de ladang, met het doel om zich onkwetsbaar te maken, onder leiding van een zekeren goeroe Latip en van den bovengenoemden Mahijit; het doesoenhoofd had daarover echter niet gerapporteerd. Demang Arbain achtte dit feit niet ernstig, doch zou nadere inlichtingen trachten te verkrijgen.

Den 23sten Augustus berichtte het pasarhoofd Mahidin den controleur dat lieden van de doesoen Ramboetan Masam des nachts vergaderden op de ladang onder leiding van goeroe Latip, met onbekende bedoelingen. Aan Mahidin werd opgedragen ter plaatse te spionneeren. De controleur zag in dit alles niets buitengewoons en zóó weinig dacht hij aan de mogelijkheid van ernstige gebeurtenissen, dat hij in den vroegen achtend van 25 Augustus zich met demang Arbain op reis begaf voor een tournee.

Inmiddels werd in Rantaukapas Moeda en omstreken druk vergaderd. In die dagen moet daar het plan gerijpt zijn Moearotembesi aan te vallen, de regeeringsambtenaren te dooden en een Moslimsch (inheemsch Maleisch) rijk te stichten onder een vorst en rijksgrooten, die, blijkens de later door hen aangenomen namen, zich inbeeldden dan wel voorgaven te zijn bepaalde uit den dood herrezen Djambische vorstentelgen; één hunner, zekere Doewahid bin Doeahip, die later bleek een ontsnapte dwangarbeider te zijn, kreeg bovendien of nam aan den gelar (bijnaam) Raden Goenawan. Ook zond men boodschappers naar eenige der benedenstrooms gelegen doesoens om de bewoners daarvan — door misleiding en met behulp van dreigementen — over te halen om aan de beweging deel te nemen. Zoo werd o. a. verteld, dat op den 15den van de maand Hadji (d. i. 13 October 1916) een Turksch schip (kapal Stamboel) zou komen om de Djambiërs te steunen in hun strijd tegen de „Kompenie Olanda".

Den 26sten Augustus vernam Hadji Agoes omtrent dit alles stellige, hoewel nog onvolledige berichten van het doesoenhoofd van Ramboetan Masam, weldra bevestigd door familieleden van zijne van Rantaukapas Toewo afkomstige vrouw. Dadelijk gaf hij daarvan kennis aan den eenigen op dat oogenblik ter plaatse aanwezigen bestuursambtenaar, den schrijver van den controleur Abel gelar Baginda Marah, die daarvan aanteekening hield met het voornemen er den controleur na diens terugkeer mede in kennis te stellen.

Na op het gewone uur het kantoor gesloten te hebben begaf de schrijver zich huiswaarts. Kort daarop verscheen Hadji Agoes in zijne woning en deelde aan den schrijver mede, dat er een menigte gewapende lieden van Rantaukapas Toewa en Rantaukapas Moeda voor het kantoor der *Sarekat Islam* en voor zijn (Hadji Agoes') huis waren, die naar hem zochten met kennelijk slechte bedoelingen. Hadji Agoes opdragende in zijne (Abels') woning te blijven, spoedde de schrijver zich naar de aangeduide plaats om te zien wat er gaande was en de menigte te bewegen uit elkander te gaan. Ter hoogte van de woning van zekeren Hasan gekomen zag de schrijver vele opgewonden personen, wien hij van verre toeriep wat zij wilden en dat het beter was rustig te overleggen en kalm te zijn. Zekere Si Ganti, zoon van een doesoenhoofd tijdens het sultansbestuur, was inmiddels naar voren getreden en ging op den schrijver toe, wiens rechteronderarm hij vastgreep. Deze sprak hem toe en trachtte achteruitgaande hem te kalmeeren, welke poging echter geen uitwerking had; alleen vroeg Ganti: „Ben je vriend of vijand", waarop het antwoord luidde: „Wij hebben toch nimmer ongenoegen gehad, dus ben ik je vriend". Daarop hernam Ganti: „De Imam Hadji is gekomen, wij willen hen afmaken, die hem niet erkennen of zich tegen hem verzetten". Ziende dat de menigte kwam opdringen en dat zijn leven in gevaar verkeerde, rukte de schrijver zich uit Ganti's greep los en vluchtte, door zijn aanvallers achtervolgd, naar de kazerne der gewapende politie.

In de kazerne gekomen deelde de schrijver het hem overkomene aan den sergeant der gewapende politie Sanin mede, die daarop met zes gewapende politiedienaren en vergezeld door den zich inmiddels met een karabijn gewapend hebbenden schrijver de menigte tegemoet trok. Toen deze kleine troep ter hoogte van de districtspasanggrahan was gekomen, merkte de opgewonden menigte de gewapende politie op en kwam er op af. Nog meende de schrijver geduld te moeten hebben en vroeg hij aan Sanin om niet te schieten. Met opgeheven rechterhand riep hij de bende toe niet te naderen en uit elkander te gaan, echter zonder het gewenschte gevolg. Ook de sergeant sommeerde nu om niet dichter bij te komen. Desniettegenstaande kwam een persoon uit de menigte naar voren en op den sergeant af, wien hij met zijn blank wapen een steek wilde toebrengen, welke echter met den klewang werd afgeweerd, waarbij de aanvaller gewond raakte. Zich na zijn uitval willende herstellen en daarbij iets achteruitgaande kreeg Sanin van meergenoemden Ganti, die met een sprong links van hem was gekomen, een steek met diens kris, tengevolge waarvan de gewonde voorover stortte. Dadelijk daarop werd Ganti door den achter den sergeant gestaan hebbenden gewapenden politiedienaar neergeschoten. Van dit oogenblik af begonnen de politiedienaren te weifelen en trokken achterwaarts op de kazerne terug. Twee hunner vonden den dood, de anderen wisten gewond te ontkomen. De inlandsche schrijver, zich door de opstandelingen omringd

ziende, liet zich als dood neervallen en kon, nadat de als dol geworden menigte, die zich van de karabijnen der gevallen politiedienaren en hunne patronen had meester gemaakt, over hem heen was getrokken, vluchten. De opstandelingen, gesterkt door hun eerste succes, trokken naar de kazerne, welke echter dapper door regelmatig afgegeven vuur verdedigd werd, zoodat zij er niet binnen konden dringen. Daarop werd het gebouw door de opstandelingen in brand gestoken, waardoor de verdedigers (een korporaal en 5 man) gedwongen werden om zich naar buiten te begeven, vergezeld van vrouwen en kinderen. Door een moedig uitgevoerden uitval gelukte het den meesten te ontkomen (een politiedienaar kwam met vrouw en kind in de vlammen om).

Na de kazerne werden het hulppostkantoor en de loods van den waterstaatsdienst in brand gestoken. Vervolgens werd de gevangenis opengebroken en werden de zich daarin bevindende personen vrij gelaten. Daarna werd ook dit gebouw aan de vlammen prijs gegeven. De controleurswoning, het magistraatskantoor, de inlandsche school, de pasarloods, het brandspuithuis, de trap naar het aanlegvlot en het vlot zelf bleven gespaard, evenals de huizen op de pasar. Bruikbare zaken werden uit de controleurswoning geroofd, terwijl het geheele archief, zoomede alle boeken van den controleur, op een hoop werden geworpen en in brand gestoken.

De inlandsche ambtenaren, die met hunne gezinnen gevlucht waren, keerden, met uitzondering van den schrijver Abel gelar Baginda Marah, op raad van het pasarhoofd Mahidin te Moearotembesi terug. Uit vrees lieten de mannen zich het hoofdhaar afscheren en traden zij toe tot de *Sarekat Islam*. Hadji Agoes bleef, op voorspraak van zijne vrouw (afkomstig van Rantaukapas Toewo, de plaats waaruit een deel der opstandelingen afkomstig was), gespaard, nadat hij verklaard had zich aan hunne zijde te willen scharen. Evenzoo de hulppostcommies, Kiagoes Mohamad Amin, secretaris der *Sarekat Islam*. Aan hem en aan den adviseur Hadji Saäban werd door de opstandelingen opgedragen een ieder, oud en jong — ook al kon het toelatingsgeld niet betaald worden — als lid der *Sarakat Islam* aan te nemen.

Dit moet zich als volgt hebben toegedragen. Op 26 Augustus kwam in den namiddag, gevolgd door een groot aantal *Sarekat Islam*-leden, de hoogergenoemde, zich voor Radja Raden Goenawan uitgevende Doewahid ten huize van Hadji Agoes. Aan den president der *Sarekat Islam* werd door Doewahid verweten dat Hadji Agoes zijn (Doewahid's) *Sarekat* had genoemd *Sarekat Iblis*, d. i. *Sarekat* van den duivel. Zij, die dit beweerden, wisten het niet want er waren twee *Sarekats*, namelijk de *Sarekat Islam* en de *Sarekat Ali Napiah*, ook genoemd de *Sarekat Abang*. Terwijl dit gezegd werd, hielden twee geweerdragenden hunne wapens op Hadji Agoes gericht. De zich radja noemende persoon eischte toen van den president der *Sarekat Islam* de schriftelijke bevestiging van de benoeming van een zekeren Daim tot kringleider, welk stuk dezen door het bestuur der *Sarekat Islam* te Sarolangoen uitgereikt, hem tijdens het voorzitterschap van het districtshoofd Arbain was afgenomen. Hadji Agoes beloofde een nieuwe schriftelijke aanwijzing door den secretaris te zullen doen opmaken. Daarop werd hem gelast een ieder, die zich kwam opgeven als lid van de *Sarekat Islam* aan te nemen, ook zonder betaling van entrée en contributie, terwijl hij verder opdracht kreeg om een rondschrijven aan de leden der *Sarekat Islam* in de verschillende doesoens te richten, waarin dezen werd opgedragen, allen, die nog niet wåren toegetreden, naar Moearotembesi te zenden om alsnog te worden ingeschreven. Ook zij die reeds lid waren moesten komen.

Van 26 Augustus tot 2 September werden op deze wijze 886 personen van de doesoens langs de Batang Hari, zoowel beneden- als bovenstrooms van Moearotembesi gelegen en langs de Tembesi-rivier, als leden ingeschreven. De inlandsche arts Soekita te Moearotembesi, die voor de bedreiging om anders te worden gedood tot de *Sarekat Islam* was toegetreden en zich evenals de anderen van het hoofdhaar ontdaan en den verlangden eed gezworen had, werd desniettegenstaande in den avond van 26 Augustus in het huis van het districtshoofd Arbain neergeschoten, naar verluidt door zekeren Tahil bin Dede, meer bekend onder den naam Doekoen Koeamang, een gewezen rubbertapper, die later den naam van Pangeran Ratoe heeft aangenomen en een der hoofdleiders van het verzet is geworden.

Op een van de laatste dagen in Augustus werden Hadji Agoes en zijne helpers 's nachts gewekt met de opdracht om voor den nieuw aangekomen radja Raden Mattahir (dezelfde Doewahid, die zich tot dusver voor Raden Goenawan had uitgegeven) te verschijnen. Niemand mocht echter den radja in het gelaat zien, allen moesten het hoofd voorover gebogen houden. In den namiddag van den daarop volgenden dag toog Raden Mattahir, met een groot aantal gewapende volgelingen, naar Rantaukapas Moeda. Daar aangekomen werden uit de geroofde vuurwapens eenige schoten gelost, waarna men tegen 8 uur te Moearotombesi terugkeerde in grooter getale dan men gegaan was. Men schreeuwde en tierde, uitgalmende dat men de hoofdplaats Djambi ten onder had gebracht. Op last van den zoogenaamden radja werden voor de woning van Hadji Agoes stoelen geplaatst, op een waarvan de pseudo-Raden Mattahir plaats nam. Naast hem moest zich Hadji Agoes neerzeten. Er werden daarop eenige pasarparasols gehaald, waarvan er twee boven Mattahirs hoofd werden gehouden. Toen werd door zekeren Basar, gewezen agent der algemeene politie en afkomstig van Rantaukapas Moeda, bekend gemaakt, dat hij was „Sultan Taha", dat zijn zoon Raden Mattahir van nu af aan den titel zou voeren van „Sultan Sri Maharadja Batoe" (de titel van den eersten Djambischen radja) en dat men dezen als vorst moest gehoorzamen, daar hij zelf zich uit de wereldsche zaken wilde terugtrekken. Daarop moest iemand uit de verzamelde menigte verklaren, dat de nieuw uitgeroepen Sultan Sri Maharadja Batoe, tevoren Raden Mattahir, dezelfde was als de na de Djambi-expeditie gedoode drager van dien naam. Daar deze laatste door de marechaussées die hem doodden eene diepe snede in den hals was toegebracht, moest de uit den dood verrezene ook een lidteeken op dezelfde plaats vertoonen. De aangewezene verklaarde, nadat hij 's radja's hals bekeken had, werkelijk een lidteeken overeenkomende met de aan den gedooden Raden Mattahir toegebrachte wond te hebben gezien. „Sultan Sri Maharadja Batoe" vroeg toen aan de verzamelde menigte, wie haar „hakim" (ambtenaar, belast met de afdoening van godsdienstzaken) was, waarop men in koor antwoordde: „Hadji Agoes" (deze was tevoren hakim te Moearotembesi). Daarop werd deze laatste door den pseudo-Raden Mattahir een „parang pandjang" ter hand gesteld, onder bekendmaking, dat degeen, die tegen den godsdienst zondigen zou, met dat wapen zou worden onthoofd en dat, indien Hadji Agoes zelf zich aan de wet vergreep, hij zich zelf er mede zou onthalzen. De aanwezigen betuigden door „Ja"-geroep hunne instemming met de beslissing van den radja. Na een verblijf van twee dagen vertrok de ingehuldigde Sultan Sri Maharadja Batoe op 2 September, met medeneming van de geldkisten in gebruik bij den controleur en het districtshoofd, zoomede met andere uit de woning van laatstgenoemden ambtenaar ontvreemde sieraden, naar Ramboetan Masam, met het voornemen om zich naar Moearotebo te begeven. Tijdens zijne afwezigheid zou Hadji Agoes te Moearotembesi als zijn vertegenwoordiger (wakil) optreden. Toen men op laatstgemelden datum te Moearotembesi hoorde, dat er met troepen bemande vaartuigen in aantocht waren, trokken 400 à 600 opstandelingen de richting van Rantaukapas Moedo uit om weerstand te bieden. Uit vrees, dat hij zelf of een der personen, die bij hem waren, zouden worden getroffen door de kogels onzer troepen, had Hadji Agoes den opstandelingen opgedragen de militairen tegemoet te trekken en af te zien van het plan om den troep te Moearotembesi zelf aan te vallen.

Na den overval op Moearotembesi heeft het verzet zich stroomafwaarts snel uitgebreid langs de Batang Hari tot aan Poelau Betoeng (afdeeling Djambi), en stroomopwaarts langs dezelfde rivier tot voorbij Moearotebo, en verder over de doesoens langs de Tembesi-rivier en het overig deel der afdeeling Sarolangoen, zoomede over de afdeeling Bangko en in het Toengkalsche. Later werd ook de Aer-Nitam-streek (afdeeling Moearotembesi) in de beweging betrokken.

De resident besloot den 9den September naar de gewestelijke hoofdplaats terug te keeren.

Te Djambi, waar sedert den 27sten Augustus de bezetting bestond uit 3 brigades militairen en 1 brigade gewapende politie, had de Europeesche bevolking sedert 1 September, toen verontrustende berichten de hoofdplaats bereikten en de plaatsvervangende militaire commandant verklaard had dat de 3 aanwezige brigades militairen juist toereikend

zouden zijn om het kampement te verdedigen, haar intrek in het kampement genomen, waar zij tot 5 September verbleef. Op dien datum kwam van Java aan een compagnie infanterie onder den kapitein Valckenier de Greve, die de bezetting ter hoofdplaats met drie brigades versterkte en met het overige deel zijner compagnie den volgenden dag naar Moearotembesi vertrok. Na deze versterking der bezetting kon het omliggend terrein zoowel des daags als des nachts worden afgepatrouilleerd. Den 13den September kwam het flottieljevaartuig *Koetei*, gevolgd door 2 gewapende stoomsloepen van H. M. oorlogsbodem *Koningin Regentes*, ter hoofdplaats Djambi aan, terwijl den daarop volgenden dag de kolonel der infanterie F. J. Kroesen, die, ingevolge een hem in verband met de uitgebroken onlusten door de Regeering bij besluit van 12 September 1916 n°. 1 verstrekte opdracht, zich naar Djambi had begeven, aldaar voet aan wal zette. Genoemde hoofdofficier nam daarop de leiding der actie op zich.

Zooals hiervoor reeds werd vermeld, breidde na den overval op Moearotembesi het verzet zich snel uit.

De controleur van Moearotebo, die, evenals alle andere bestuursambtenaren in het gewest, op 27 Augustus met de te Moearotembesi uitgebroken onlusten in kennis was gesteld, ondernam, in verband met de hem verstrekte mededeeling, dadelijk eene reis naar de grens tusschen zijn ressort en de afdeeling Moearotembesi, waarvan hij na 2 dagen op zijn standplaats terugkeerde. Den 31sten Augustus kwamen bij bedoelden bestuursambtenaar spionnenberichten in, dat de opstandelingen voornemens waren ook Moearotebo te overvallen, waarop van uit de gewestelijke hoofdplaats den resident van Sumatra's Westkust werd verzocht den controleur van Moearotebo, die slechts over 16 gewapende politiedienaren kon beschikken, langs den kortsten weg de noodige hulp te verleenen. Intusschen was men op 1 September begonnen met het in verdedigbaren staat brengen van den pasanggrahan te Moearotebo, welke zich voor dat doel het best scheen te leenen, door omrastering met prikkeldraad als anderszins. Deze maatregel bleek inderdaad dringend noodig te zijn geweest, aangezien reeds in den ochtend van den 2den September de pasanggrahan, welke, behalve door de gewapende politiedienaren en den controleur, door een tiental anderen werd verdedigd, door een bende van pl.m. 100 man werd aangevallen; deze aanval werd evenals twee kort daarna telkens met grootere overmacht herhaalde, afgeslagen. De opstandelingen plunderden de gevangenis, braken de geldkist open en staken de controleurswoning in brand, nadat reeds op de pasar door hen huisgehouden was. Tegen 10 uur 's voormiddags kwam hulp van Moearoboengo opdagen, bestaande uit 10 gewapende politiedienaren, die na een kort vuurgevecht, dat in het nadeel van de opstandelingen verliep, zich bij de verdedigers schaarden. In den namiddag van 4 September werd de aanval herhaald, doch wederom afgeslagen. Een verraderlijke aanslag op het leven van den controleur door een Bandjareeschen mandoer moest deze met den dood bekoopen. Den daarop volgenden dag kwamen de van Sumatra's Westkust gezonden gewapende politiedienaren aan onder den divisiecommandant Ot, na een met opoffering van nagenoeg alle rust en met veel beleid volbrachten tocht, terwijl op den 12den September nog 3 brigades infanterie onder den onder-luitenant Wijnstok van Padangpandjang aankwamen. Den 19den September wist zich wederom een bende te verzamelen, die te Djati Belarik de rivier overgestoken, Moearotebo opnieuw aanviel, ditmaal in het bezit van 14 beaumontkarabijnen en 1 repeteergeweer. De aanval werd afgeslagen; de opstandelingen zagen echter kans het post- en telegraafkantoor en enkele woningen in brand te steken. Nadat op 21 September de gewapende macht wederom versterkt was door een troep militairen onder kapitein Valckenier de Greve, konden de opstandelingen rusteloos worden achtervolgd, waarbij bevolkingspatrouilles ook goede diensten bewezen. De politieke toestand begon daarna al spoedig een gunstige wendig te nemen en de nieuwe controleur van Moearotebo kon dan ook reeds in December berichten, dat de toestand aanmerkelijk verbeterd was en de bevolking, die overal in de kampongs teruggekeerd was, zich zeer hulpvaardig en gewillig toonde. De troepen uit Padangpadjang keerden in laatstgenoemde maand naar Sumatra's Westkust terug.

Behalve die te Moearotebo werden ook de bestuursposten te Sarolangoen en Bangko door de opstandelingen aangevallen.

Nadat den 1sten September van den controleur van Sarolangoen telegraphisch bericht was ontvangen, dat, volgens de laatste door hem ontvangen inlichtingen, de bevolking plannen beraamde voor een aanval op zijne standplaats en dat van de hem door den resident van Palembang toegezonden versterking reeds 10 man gewapende politiedienaren waren aangekomen, terwijl de andere 10 man denzelfden dag werden verwacht, meldde de resident van Palembang den volgenden dag, dat, volgens ingekomen berichten, Sarolangoen den 1sten September te ongeveer 12 uur 's namiddags was afgeloopen en dat de controleur Walter, het inlandsch personeel en de gewapende politie door de kwaadwilligen waren omgebracht. Slechts enkele personen waren aan het bloedbad ontkomen.

Het 10de bataljon infanterie onder majoor van der Linde kwam over Palembang, Moearoroepit en Soeroelangoen (Rawas) den 14den September te Sarolangoen (Djambi) aan, zonder ergens tegenstand van eenige beteekenis te hebben ondervonden. Den 26sten September was de telefonische verbinding tusschen Bangko — waarheen kapitein Brasser met 6 brigades was gezonden — en Sarolangoen weder hersteld. De toestand bleef echter ongunstig, zoodat men op 12 October wederom een aanval op Sarolangoen vreesde (den dag tevoren had een aanval op Soeroelangoen-Rawas, den bestuurszetel van de aan de afdeeling Sarolangoen-Djambi grenzende onderafdeeling Rawas der residentie Palembang plaats gehad, welke met gevoelige verliezen voor de opstandelingen was afgeslagen). In de tweede helft van October begon de bevolking evenwel weder in hare woonplaatsen terug te keeren en hare medewerking te verleenen bij de opvatting van de bendeleden en hunne leiders, met het gevolg dat in December alle leiders van het verzet waren ingerekend en rust en orde in de betrokken afdeeling volkomen hersteld waren.

Uit Bangko, waar de controleur de beschikking had over 2½ brigade gewapende politie, welke macht later nog versterkt werd met een uit Koerintji ontboden brigade, werden de eerste ongunstige berichten den 2den September ontvangen. Onmiddellijk werden aldaar maatregelen getroffen om een mogelijken aanval van de opstandelingen af te slaan, waarbij, ten einde verdeeling van de beschikbare macht te voorkomen, noodzakelijkerwijze een gedeelte van de bestuursvestiging moest worden prijsgegeven; een der twee kazernes der gewapende politie werd versterkt. Den 11den September 's middags om 12 uur had Bangko een aanval te verduren van drie zijden. De opstandelingen waren afkomstig van de beneden Maringin, de Tabir-streken en Loeboekgaoeng en ± 1500 man sterk. Van uit de versterkte kazerne der gewapende politie werden alle aanvallen afgeslagen met een verlies voor de opstandelingen van 40 dooden. De pasar, zoomede de controleurswoning, het kantoor, de pasanggrahan, het postkantoor, de inlandsche school en een kazerne der gewapende politie werden in de asch gelegd. De eerste militaire versterking onder luitenant Vlasblom kwam op 13 September van Soengaipenoeh te Bangko aan, na zich bij Salamboekoe door een hinderlaag te hebben heengeslagen, waarbij 14 opstandelingen werden gedood. Daarna bereikten op 17 September 3 brigades militairen onder kapitein van der Beeke de aangevallen bestuursvestiging. Na aankomst aldaar van 6 infanteriebrigades onder kapitein Brasser op den volgenden dag, keerde de colonne van der Beeke naar Moearoboengo terug. Ook in deze afdeeling was in December de gewone toestand van orde en rust weder ingetreden.

De afdeelingen Moearoboengo en Koerintji bleven van den opstand verschoond. In de eerstgenoemde afdeeling werd, nadat het gebeurde te Moearotembesi onder de bevolking bekend was geworden, voor de *Sarekat Islam*, die er tot dusverre geen ingang had gevonden, propaganda gemaakt. Dank zij het spoedig gevangen nemen van eenige drijvers en het verschijnen van militairen, kwam het hier echter niet tot rustverstoringen.

Liet de toestand in het grootste deel van het gewest zich gedurende de maanden September en October, dus in het begin der militaire actie, ongunstig aanzien en stond gedurende dien tijd de binnenlandsche handel nagenoeg stil, nadien was van daadwerkelijk verzet geen sprake meer en verbeterde de toestand, zooals reeds is opgemerkt, gaandeweg. De troepen van Sumatra's Westkust konden in December

naar hunne garnizoenen worden teruggezonden, terwijl tevoren reeds de gewapende politie naar genoemd gewest was teruggekeerd. De *Koetei* vertrok tegen het einde van November naar Tandjoengpriok.

Door den resident werd van 21 November 1916 tot 6 Januari 1917 eene dienstreis gemaakt, waarbij alle controleursstandplaatsen bezocht en overal hoofdenvergaderingen gehouden werden. Hoofden en bevolking waren overal tot inkeer gekomen en het bleek dat het gezag geheel hersteld was. De in Djambi nog aanwezige troepenmacht werd tot drie compagnieën teruggebracht, terwijl kolonel Kroesen, die bij het gouvernementsbesluit van 28 December 1916 n°. 78 van de hem verstrekte opdracht kon worden ontheven, in Januari 1917 naar Java terugkeerde.

Door de opstandelingen werden in het geheel 126 personen om het leven gebracht, onder wie de controleur Walter, 9 inlandsche ambtenaren, 63 gewapende politiedienaren en 5 Chineezen.

Van de opstandelingen werden er ± 360 gedood, ± 115 gewond en 339 gevangen genomen, terwijl buitgemaakt of ingeleverd werden 56 beaumontkarabijnen, 20 achterlaadgeweren, 160 voorlaadgeweren, 2 revolvers, 2 repeteerpistolen en 12 lila's.

Sedert werden 56 personen wegens deelneming aan den opstand ter dood veroordeeld. Met uitzondering van 3 personen aan wie het vonnis is voltrokken, is voor allen de doodstraf veranderd in dwangarbeid in den ketting. Voorts is een groot aantal personen gestraft met vrijheidsstraffen, die, voor zoover ze voor langer dan een jaar waren opgelegd, ten deele bij wijze van gratie zijn verzacht.

Omtrent de oorzaken van den opstand en de rol die de beide hooger genoemde vereenigingen *Sarekat Islam* en *Sarekat Abang* daarbij hebben gespeeld, kan, aan de hand van de sedert ingestelde onderzoekingen, w. o. ook die van het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië J. H. Liefrinck, het volgende worden medegedeeld.

Djambi is door zijne afgelegen ligging en schaarsche bevolking altijd geweest een eenigszins achterlijk land, dat eerst door de vestiging van ons rechtstreeksch gezag, een tiental jaren geleden, nauwer met de Westersche beschaving in aanraking kwam. Het bestuur heeft getracht dien ,,achterstand'' zoo spoedig mogelijk in te halen, maar is daarbij met eene onverstandige overhaasting te werk gegaan. Tal van uit een Westersch oogpunt nuttige regelingen werden ingevoerd, die bij eene achterlijke bevolking als de Djambische eerst bevreemding, later ontstemming wekten; belastingen en heerendiensten, ook onder het vorstenbestuur niet onbekend, werden geregeld en daarbij tevens verzwaard, terwijl aan de tijdige — veeal zelfs voortijdige — betaling van de belasting streng de hand werd gehouden. Het onderwijs werd veelal met dwang bevorderd, terwijl in 1916 bovendien nog eene soort schoolbelasting van f 0,50 per heerendienstplichtige werd ingevoerd ten behoeve van de volksscholen. Daarbij kwam dat de economische toestand in de laatste jaren verre van gunstig was geweest, als gevolg van een in 1913 geheerscht hebbende ernstige cholera-epidemie en door mislukking van den rijstoogst in verschillende deelen van Djambi in de jaren 1914, 1915 en 1916, hoewel in laatstgenoemd jaar de snelle opkomst van de rubberwinning in sommige doesoens tot verbetering van den toestand bijdroeg. Daartegenover stond echter, dat de inkomsten uit de verzameling en verkoop van boschproducten ten gevolge van den oorlog aanmerkelijk daalden.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat onder die omstandigheden de heeren- en gemeentediensten en de belastingen, hoewel op zich zelf niet te zwaar, toch als een zware druk door de bevolking werden gevoeld.

Tot groote ontstemming van de bevolking, en vooral van de invloedrijke adathoofden, heeft voorts aanleiding gegeven de terzijdestelling van die hoofden door de invoering in 1912 van het districtsbestuur, waarvoor bovendien veelal vreemdelingen werden gekozen. Dat de opstand van 1916 zoo snel om zich heen kon grijpen is — behalve aan het onvoldoend krachtig optreden van bestuur en militaire macht in den aanvang — zonder twijfel voor een goed deel te wijten aan de omstandigheid, dat ons bestuur niet alleen den steun der adathoofden heeft gemist, maar ook die hoofden tegen zich had, wijl de meesten hunner de zijde der opstandelingen kozen, na het door dezen te Moearotembesi behaald aanvankelijk succes.

Ook was, als uitvloeisel van het gewijzigde bestuursstelsel, bij de bestuursuitoefening van lieverlede het bevelen in de plaats getreden van het vroegere, meer gemoedelijke beraadslagen, terwijl aan klachten der bevolking over het algemeen te weinig aandacht werd geschonken, waardoor de bevolking zich meer en meer van het bestuur afwendde en dit laatste, niet door de adathoofden voorgelicht en gesteund, langzamerhand geheel van de bevolking vervreemde. Het verschijnsel deed zich voor dat de bevolking begon terug te verlangen naar het vroegere vorstenbestuur, dat wel willekeurig was, maar waaraan eene zekere gemoedelijkheid niet kon worden ontzegd, terwijl, als gevolg van een en ander, oude, in de volksziel aanwezige idealen weder opleefden en in het algemeen een groote vatbaarheid ontstond voor allerlei politieke, mystieke, fanatiek-godsdienstige of zelfs panislamitische stroomingen.

In dienzelfden tijd viel ook de buitengewoon snelle, onstuimige verbreiding over Zuid-Sumatra van de *Sarekat Islam*, welke — afgezien van andere, gedeeltelijk onbewuste sympathie-gevoelens — ook hier met zoo bijzondere geestdrift ontvangen werd, omdat men van haar hulp en steun verwachtte tot wegneming van de hooger aangeduide grieven, terwijl het ,,bindmiddel'', de door allen gemeenschappelijk beleden godsdienst, in deze streken als van zelf bij de propaganda eene voorname plaats bekleedde, doch tevens, vooral in den aanvang, tot misvattingen aanleiding gaf.

De vestiging en verbreiding van die nieuwe vereeniging, met hare min of meer moderne, voor deze streken in elk geval nog ongewone organisatie, kon moeielijk geheel zonder schokken tot stand komen. Voor het bestuur zoowel als voor de bevolking was die aaneensluiting iets nieuws en beide partijen reageerden daarop op onderling afwijkende wijze, waardoor allerlei misverstand moest ontstaan, terwijl buitendien ook hier allerlei personen op den voorgrond traden, die van de geestdrift voor de nieuwe organisatie misbruik maakten om eigen belangen te bevorderen. Zoo kwamen in den eersten tijd nu en dan wel onlusten of opstootjes voor, welke met den daaraan gegeven naam ,,Sarekat Islam-excessen'', in hoofdzaak juist gekenschetst werden. Niet uit het oog mag hierbij echter worden verloren, dat althans een deel dier buitensporigheden rechtstreeks of middellijk verband hield met de hooger besproken klachten over de wijze van heerendienstvordering en belastinginning en de daaruit voortvloeiende min of meer willekeurige handelingen van bepaalde ambtenaren.

Het kan dan ook geen verwondering wekken dat, toen de eerste berichten over den opstand openbaar werden, door het Europeesch publiek aanstonds een rechtstreeksch, oorzakelijk verband werd gelegd met de *Sarekat Islam* en in deze vereeniging de hoofdschuldige werd gezocht aan het blijkbaar geordend verzet tegen het gezag, waarvoor men, mede door de ploselinge en onverwachte wijze waarop het zich openbaarde, geen andere aannemelijke verklaring kon vinden. Naar sedert is gebleken, bestaat hier een ernstig misverstand, dat dringend opheldering vereischt, waartoe het noodig is een oogenblik stil te staan bij den aanvang en de verbreiding van het verzet en het feitelijk aandeel dat de *Sarekat Islam* en zijn leden daaraan hebben gehad.

Gelijk hooger is medegedeeld, is Moearotembesi het begin, tevens brandpunt van den opstand geweest. Voor het uitbreken daarvan heeft de president van de locale *Sarekat Islam* aldaar, zekere Hadji Agoes, het bestuur herhaaldelijk gewaarschuwd tegen het drijven van sommige leeraars (goeroe's), die een van de rechtzinnige leerstellingen afwijkende geloofsleer en mystiek onderwezen, welke later is gebleken te zijn de hieronder nader te bespreken *Sarekat Mohamad Ali Hanapiah*, bijgenaamd *Sarekat Abang*, die in de voorbereiding en de verbreiding van den opstand zulk een groote rol heeft gespeeld. Door het bestuur werd echter aan deze waarschuwing geen voldoende gewicht gehecht, zoodat op den dag van het uitbreken van den opstand zoowel de controleur als het districtshoofd op dienstreis waren gegaan. De voorzitter der plaatselijke *Sarekat Islam* kon, na het uitbreken van het verzet, slechts ter nauwernood het leven redden, aangezien het hem door de opstandelingen euvel werd geduid dat hij, geloovig Mohammedaan, zich meermalen in ongunstigen zin en zelfs op minachtenden toon over de z. i. kettersche *Sarekat*

Abang had uitgelaten. Eerst nadat de opstandelingen te Moearotembesi geheel de macht in handen hadden gekregen, koos Hadji Agoes noodgedwongen en ter wille van lijfsbehoud hunne zijde, welke hij gedurende de onmiddellijk daarop volgende periode niet kon verlaten zonder zijn leven ernstig in gevaar te brengen. Hetzelfde geldt voor het andere, bij het uitbreken van den opstand ter plaatse aanwezige bestuurslid, een hulp-postcommies (Palembanger), die alleen gespaard werd nadat hij verklaard had de zijde van den opstand te zullen kiezen. De andere bestuursleden waren het districtshoofd Arbain, ridder van de Militaire Willemsorde, door de opstandelingen gedood en een inlandsch arts, Javaan, van onverdachte trouw, die kort voor den ôpstand naar Java was overgeplaatst.

Het bestuur van de locale *Sarekat Islam* is dan ook zeer beslist niet in het minst betrokken geweest bij de voorbereiding tot den opstand en eerst nadat de opstandelingen de macht geheel in handen hadden gekregen en het bestuur onmachtig was gebleken om de goedwillenden te helpen, werd de plaatselijke vereeniging vervormd tot eene opstandige, een soort nationaal comité van de nieuwe regeering, echter geheel en al afhankelijk van en gecontroleerd door het zich opgeworpen hebbend inlandsch bestuur. Van dit oogenblik af — en dit moet wel in het oog gehouden worden, ook bij de beoordeeling van de boven gegeven uiteenzetting der gebeurtenissen — was dus de *Sarekat Islam* te Tembesi geworden tot een verbond van opstandelingen, dat met de oorspronkelijke vereeniging niets anders gemeen had dan den naam.

De onmiskenbare uitslag van de opstand te Moearotembesi was wel geschikt om in wijden kring den indruk te wekken dat het thans gedaan was met het Nederlandsch bewind en dat een Moslimsch vorst daarvoor in de plaats getreden was. Was die uitslag dus wel het krachtigste propagandamiddel, de hoofden van het verzet te Moearotembesi en hunne afgezanten maakten bovendien gebruik van alle andere middelen, welke in hun bereik lagen. *Sarekat Islam*, *Sarekat Abang*, de naam van Raden Goenawan, den toenmaligen vice-president der *Sarekat Islam*, die eenige maanden tevoren een propagandareis in Zuid-Sumatra had gemaakt, panislamitsche voorstellingen omtrent de wereldlijke positie van den sultan van Turkije en niet het minst geweld en bedreiging met den dood werden aangewend om het rijk van den Moslimschen vorst en dus het gebied van den opstand uit te breiden, die dan ook weldra op verschillende andere plaatsen oplaaide.

Te Moearotebo bleef het bestuur van de plaatselijke *Sarekat Islam* volkomen trouw en hielp, evenals trouwens vele leden der vereeniging, den controleur krachtig in de verdediging van de bestuursvestiging. In Moearoboengo, waar een begin van opstand ontstond, was in het geheel geen plaatselijke *Sarekat Islam*. In Sarolangoen-Djambi nam de geheele bevolking, met inbegrip van de leden der *Sarekat Islam*, deel aan het verzet, dat zich vooral hier richtte tegen allen, die tot het bestuur behoorden of daarmede in betrekking stonden en die ongeveer allen werden gedood. Ook in Bingin Teloek heeft het bestuur der *Sarekat Islam* gemeene zaak met de opstandelingen gemaakt, maar zoowel hier als in Sarolangoen-Djambi, waren verscheidene bestuursleden der *Sarekat Islam* tevens goeroe's of leiders van de *Sarekat Abang*.

In Bangko hebben, tijdens den aanval op de bestuursvestiging, het bestuur en de leden der *Sarekat Islam* met den controleur in de opgeworpen versterking vertoefd en onder leiding van den voorzitter o. a. de brandspuit bediend, waarmede de in brandgevaar verkeerende kazerne moest worden natgehouden. De zoogenaamde Sarekat Islam-toko, opgericht uit gelden der vereeniging, werd door de opstandelingen in brand gestoken. Uit een paar onderschepte brieven is trouwens gebleken, dat de *Sarekat Islam* van Bangko door de opstandelingen werd gewantrouwd en eene „Sarekat Compagnie" werd genoemd.

Ook te Sarolangoen-Rawas is van eenig aandeel van de plaatselijke *Sarekat Islam* aan het verzet niets gebleken. Daarentegen speelden de goeroe's en aanhangers van de *Sarekat Abang* daarbij een belangrijke rol, wijl inzonderheid zij de bevolking dwongen zich aan te sluiten bij het verzet onder bedreiging met den dood.

Uit de opgesomde feiten, welke met andere zouden kunnen worden vermeerderd, blijkt ten duidelijkste dat er geen sprake van kan zijn dat de *Sarekat Islam als zoodanig* tot het verzet aangespoord of daarmede aangevangen is, dan wel daaraan deelgenomen heeft. Dat in het tijdperk van de anarchie, die in het gebied van den opstand heeft bestaan en waardoor bij de bevolking de indruk gevestigd werd dat het Nederlandsch gezag thans voor goed omvergeworpen was, ook door leden en bestuursleden van de *Sarekat Islam* aan den opstand werd deelgenomen is zeer zeker waar, maar dit kan bezwaarlijk aan de *Sarekat Islam als zoodanig* worden aangerekend, tenzij men van die vereeniging zou verlangen, dat zij haren leden een soort van onvatbaarheid had bijgebracht voor de invloeden, die het overig deel der bevolking tot het voorbereiden of het deelnemen aan den opstand hebben geleid.

In aansluiting aan het vorenstaande moge thans een korte uiteenzetting volgen van aard en oorsprong van de hooger reeds meermalen genoemde *Sarekat Abang* en van het aandeel dat zij heeft gehad in de voorbereiding en de organiseering van de Djambische onlusten.

Lang voor van een *Sarekat Abang* sprake was, bestond in Palembang eene „Ilmoe Abang", eene wetenschap, die aan de beoefenaars kracht, behendigheid en onkwetsbaarheid verschafte. Vermoedelijk verschilde deze leer niet of weinig van die der *Sarekat Abang* en was zij, evenals de laatste, van mystiek-magischen aard, daar mystieke symbolen en formuleeringen van bespiegelende wijsheid over de eenheid van God, mensch en heelal vaak als amuletten en tooverspreuken werden aangewend. Uit de Ilmoe Abang ontstond de *Sarekat Abang*, volgens sommigen ook genoemd *Sarekat Mohamad Ali Hanapiah*. Wanneer die naamsverandering heeft plaats gehad en of daarmede gepaard is gegaan eene belangrijke wijziging in de organisatie, leer en doel is niet met zekerheid te zeggen. Wel kan vermoed worden dat de naamsverandering een gevolg is geweest van de opkomst der *Sarekat Islam*, doch reeds vóór dien moet onder de aanhangers der Ilmoe Abang eene zekere aaneensluiting bestaan hebben, daar vastgesteld is dat zij reeds in 1912 op hunne bijeenkomsten als gemeenschappelijk kenteeken roode broeken droegen. Ook tijdens de onlusten droegen de leden als uiterlijk kenteeken een roode broek, alsmede een rooden, kruiselings over den rug geslagen band. Aan hen, die na het afleggen van een eed, tot de vereeniging werden toegelaten, werd door de goeroe's of leiders geleerd eene in Indië vrij algemeen bekende soort van vechtkunst, waarbij, als gebruikelijk, allerlei min of meer geheimzinnige middelen, d. o. tooverspreuken van mystiek-magischen aard, te pas kwamen, ter verkrijgen van kracht, bovennatuurlijke vermogens en onkwetsbaarheid. Het hiermede gepaard gaande onderricht in de mystiek, eene van rechtzinnig-Moslimsch standpunt beschouwd kettersche mystiek van pantheïstischen aard, schijnt over het algemeen langzamerhand op den achtergrond te zijn geraakt.

Op de vraag of de *Sarekat Abang in beginsel* tegen de bestaande orde der dingen gericht was, schijnen de beschikbare gegevens eer een ontkennend dan een bevestigend antwoord te rechtvaardigen. Nochtans bevatte zij, waar haar karakter van vechtvereeniging sterk op den voorgrond trad, elementen, welke hare aanhangers licht vatbaar konden maken voor verkeerde invloeden van slecht gezinde personen, die, om welke redenen dan ook, haar als werktuig ter bereiking van ongeoorloofde doeleinden zouden wenschen te gebruiken. Dit schijnt inderdaad te zijn geschied onder den invloed van een tweetal fanatieke Palembangers, op wier aanstoken en onder wier leiding, tusschen 1912 en 1914 in de Ilmoe Abang ingewijde goeroe's een leer gingen verspreiden of in het geheim denkbeelden propageerden, welke, indien ze al niet rechtstreeks den heiligen oorlog ten doel hadden, dan toch opstand tegen het wettig gezag als eene toekomstige mogelijkheid voorstelden, waarop men zich door het aanleeren van de voorgeschreven vechtkunst en onkwetsbaarheidsmiddelen had voor te bereiden. Deze meer fanatieke en beslist anti-gouvernementeele vorm, tak of secte van de *Sarekat Abang* schijnt sedert 1914, vooral in de Rawas-streek (Sarolangoen-Rawas), met goed gevolg gepropageerd te zijn, waar hij een vruchtbaren bodem vond als gevolg van het aldaar door den toenmaligen controleur gevoerd wanbestuur, voornamelijk op het gebied van belastingheffing en belastingvordering. Van hier verspreide zich de *Sarekat Abang* geleidelijk ook naar het zuidelijk gedeelte van Djambi (Sarolangoen-Djambi en Bangko) en eindelijk ook in Moearo-

tembesi, welke streken van oudsher verbindingen met de Rawas-streek onderhielden.

Sinds 1915 werd door het gewestelijk bestuur van Palembang bij herhaling melding gemaakt van lieden, die opruiende besprekingen hielden en daarbij tooverformulieren leerden, die bovennatuurlijke kracht en onkwetsbaarheid verschaffen zouden, terwijl bij een in Mei 1915 voorgevallen opstootje tijdens de belastinginning te Goenoeng Megang, onder de opgewonden menigte lieden met *Sarekat Islam*-kenteekenen werden opgemerkt. In Djambi trok eerst sinds 1916 de *Sarekat Abang* de aandacht van het bestuur en werd van bestuurwege melding gemaakt van leden van die vereeniging, die voorgaven te beschikken over bovennatuurlijke eigenschappen, als onkwetsbaarheid, het over water kunnen loopen, enz.

Intusschen schijnt het bestuur slechts zeer onvolledig op de hoogte te zijn geweest van de vorderingen die de *Sarekat Abang* had gemaakt, zooals het ook het gevaarlijk karakter dat die vereeniging langzamerhand had aangenomen, blijkens het hooger medegedeelde, verre heeft onderschat. Immers, het is gebleken dat tijdens de onlusten niet alleen in Sarolangoen-Rawas maar ook in Sarolangoen-Djambi en Bangko verscheidene *Sarekat-Abang*-leiders werden aangetroffen, die met hunne volgelingen aan den van Moearotembesi uitgaanden oproep tot deelneming aan den opstand gehoor gegeven hadden. Deze leiders waren het, die geheel overeenkomstig het karakter van hunne vereeniging, min of meer als voorvechters, als de militaire partijgangers van het verzet optraden, en zij vooral verrichten „het grove werk" (dreigen, moorden, branden, enz.), en joegen aldus het rustig deel der bevolking schrik aan, zoodat het uit angst voor hun ruw geweld noodgedwongen zich bij den opstand aansloot.

Hoewel dus de zoogenaamde *Sarekat Abang* in den grond en in oorsprong een soort van mystieke broederschap (tarékat) was, waarin onderricht in geheimzinnige onkwetsbaarheidsmiddelen en in de vechtkunst sterk op den voorgrond trad, zijn de *Sarekat Abang* en de *Sarekat Islam* veelal, ook wel in ambtelijke stukken, als ongeveer gelijksoortige vereenigingen beschouwd. Deze uiteraard geheel onjuiste gelijkstelling van twee in oorsprong, wezen en doel geheel verschillende organisaties, wordt eenigszins verklaarbaar als men bedenkt, dat na de snelle, opziënbarende verbreiding in Zuid-Sumatra van de *Sarekat Islam*, men in navolging daarvan gaandeweg ook de Ilmoe of Tarékat Abang met den naam van *Sarekat Abang* is gaan aanduiden en dat voorts een of meer voorname *Sarekat Abang*-goeroe's in het Palembangsche hebben getracht de onder hunne volgelingen reeds bestaande aaneensluiting te versterken door aan de organisatie van de *Sarekat Islam* ontleende middelen. Zoo werden sommige dier goeroe's „President Sarekat Abang" genoemd; vermoedelijk zijn ook „kringleiders Sarekat Abang" aangesteld en is de plechtigheid van de opneming in het genootschap min of meer naar het model der *Sarekat Islam* gewijzigd.

Voorts heeft ook aanleiding tot verwarring gegeven, dat tijdens de woelingen, misschien zelfs ook reeds in het daaraan voorafgegane tijdperk, sommige goeroe's voor opneming in (d. i. inwijding in de leer van) de *Sarekat Abang* het lidmaatschap van de *Sarekat Islam* als voorwaarde stelden en dat in sommige streken, na het uitbreken van den opstand, zoowel leden van de *Sarekat Abang* als van de *Sarekat Islam*, onder den invloed van de uit Moearotembesi gezonden opruiers, zich bij de partij van het verzet aansloten.

Aan de hand van het vorenstaande kan het oordeel over de oorzaken van de Djambi-troebelen in het kort als volgt luiden.

De opstand van 1916 was in oorsprong eene uiting van Mohammedaansch fanatisme, aangestookt en voorbereid door een of meer goeroe's van dien tak of die groep van de *Sarekat Abang*, welke reeds geruimen tijd met het vooruitzicht van een heiligen oorlog was vertrouwd gemaakt, doch in gang gebracht of althans bijzonder begunstigd door de bij de bevolking heerschende verbittering over verschillende misstanden en misbruiken, welke voor een niet gering deel uitvloeisel waren van het gedurende de laatste jaren in Palembang en Djambi toegepast bestuursstelsel. Voor hare actie zoowel als voor hare verbreiding maakte deze opstandige beweging gebruik van alle binnen haar bereik liggende middelen, in het bijzonder van de organisatie en de populariteit van de *Sarekat Islam* en van de door de *Sarekat Abang* onderwezen vechtkunst. Dat de opstand het bestuur te eenenmale heeft verrast moet worden toegeschreven aan zijne hooger aangeduide, toenemende vervreemding van de bevolking, mede als gevolg van de terzijdestelling van het invloedrijk adatbestuur, waardoor het zich blijkbaar niet bewust was van de mate van verbittering, door de bestuursvoering der laatste jaren gewekt, terwijl het bovendien, geheel onder den indruk van het optreden van de *Sarekat Islam*, het van de zijde der bovenbedoelde, fanatieke *Sarekat Abang*-leiders dreigend gevaar niet voldoende heeft onderkend.

Gedragslijn der Regeering tegenover de verschillende bevolkingsgroepen. De door de Regeering aanvaarde gedragslijn tegenover de verschillende bevolkingsgroepen kan in enkele woorden aldus worden omschreven: opheffing van alle, niet door bijzondere omstandigheden geboden wettelijke en administratieve onderscheidingen, toekenning van eene geleidelijk toenemende mate van medezeggenschap in het plaatselijk en in het landsbestuur en tegemoetkoming aan billijke verlangens en wenschen om verbetering of verandering van bestaande toestanden en verhoudingen.

Hoewel nog niet algemeen de noodzakelijkheid wordt ingezien om reeds nu met de toepassing van deze gedragslijn, althans wat de eerste twee punten daarvan betreft, een aanvang te maken, worden daartegen in beginsel zelden bezwaren aangevoerd en de critiek, welke op het ten deze gevoerd beleid wordt uitgeoefend, richt zich dan ook niet zoozeer tegen die gedragslijn zelve als wel tegen het tempo waarin zij in toepassing wordt gebracht, hetwelk den een te snel, den ander niet snel genoeg voorkomt.

Door hen die eene spoedige doorvoering wenschen worden veelal de moeilijkheden onderschat, verbonden aan eene hervorming van de Indische maatschappij, welke het gevolg is van eene stelselmatige toepassing van het aangeduid programma. Te weinig wordt in hunne critiek rekening gehouden met het feit, dat toestanden en verhoudingen, die vaak tientallen van jaren hebben bestaan niet op eens kunnen worden veranderd, en dat maatregelen, die vaak diep ingrijpen in het maatschappelijk leven en in de staatshuishouding, degelijke voorbereiding voor de invoering en tijd voor de doorwerking behoeven.

Veel zou gewonnen zijn en de taak der Regeering zou aanmerkelijk worden verlicht, indien aan den eenen kant werd ingezien dat de hervorming waarvan hier sprake is onvermijdelijk is, omdat zij in zich zelve redelijk is, en aan den anderen kant meer rekening werd gehouden met het feit dat bij eene maatschappij, evenals bij elk ander levend organisme, ingrijpende veranderingen slechts dàn zonder schade voor de samenstellende deelen kunnen worden doorgevoerd indien dit met omzichtigheid en beleid geschiedt. Vooral van de pers zou ten deze, door voorlichting van het publiek, een groote, verreikende invloed kunnen uitgaan en zeer te betreuren is het dat een groot deel der pers tot dusver haar invloed niet in die richting heeft aangewend.

Het kan overigens geen verwondering baren dat ten deze verwarring en verschil van inzicht bestaat, waar de nieuwe koers eerst sedert betrekkelijk korten tijd gevolgd wordt en het een algemeen verschijnsel is, dat het inleiden van maatschappelijke hervormingen verzet uitlokt van hen, die aan het oude hechten als aan de voor geen wijziging vatbare stellingen, waarop de maatschappij berust, en protesten van hen, voor wie de nieuwe richting niet dadelijk alles bracht wat zij daarvan hadden verwacht.

Vertrouwd mag echter worden, dat, naarmate de hervormingen voortgaan en ingang vinden, beiderzijds matiging zal worden betracht als gevolg van beter waardeering voor het wederzijdsch standpunt. Ook dit is een algemeen voorkomend, zich steeds herhalend verschijnsel en in afwachting dat het zijne werking doet gevoelen, blijft der Regeering de plicht voort te arbeiden aan de voorgenomen taak, in het vaste vertrouwen dat eene oordeelkundige volvoering daarvan ten slotte strekken zal tot heil van allen.

De opheffing van de wettelijke en administratieve onderscheidingen tusschen de verschillende bevolkingsgroepen, die zich langzamerhand zal moeten uitstrekken over het geheele maatschappelijk leven voor zoover dat door de Regeering wordt beheerscht, is reeds belangrijk gevorderd.

In de meeste diensttakken is reeds ingevoerd de zooge-

naamde unificatie van den burgerlijken dienst, berustend op het beginsel dat in gelijke ambten, bij gelijke bekwaamheid en geschiktheid, door leden van alle bevolkingsgroepen dezelfde bezoldiging behoort te worden genoten, terwijl in afzienbaren tijd de volledige doorvoering van dit beginsel kan worden tegemoet gezien. Voorts is voor enkele betrekkingen, voor de opleiding of voor de benoeming waartoe het Nederlanderschap vereischt was, dit vereischte vervangen door het Nederlandsch onderdaanschap. Zoo kunnen thans jongelieden van elken landaard, mits Nederlandsch onderdaan zijnde, in opleiding worden genomen voor officier bij het leger in Indië, terwijl de benoeming tot dien rang voor allen gelijke rechten en verplichtingen zal scheppen, en is onlangs ook het voor de benoeming tot sommige rechterlijke betrekkingen gesteld vereischte van Nederlanderschap vervangen door het onderdaanschap.

De unificatie in de rechtsbedeeling heeft reeds toepassing gevonden in de eerlang over geheel Java en Madoera uit te breiden instelling van de landgerechten, waar door eenzelfden rechter wordt recht gesproken over alle bevolkingsgroepen, en zal verder worden doorgevoerd door de in voorbereiding zijnde unificatie van de strafvordering en door de invoering van het reeds afgekondigd, zoogenaamd geunificeerd wetboek van strafrecht.

De invoering van een voor alle bevolkingsgroepen op gelijke grondslagen berustend belastingstelsel is reeds geruimen tijd geleden in studie genomen, maar de moeilijkheden, die zich daarbij voordoen, zijn oorzaak dat het tijdstip der invoering van een dergelijk stelsel nog onzeker is. Deze aangelegenheid levert wel een der meest treffende voorbeelden op van de moeilijkheden, welke verbonden kunnen zijn aan de doorvoering van een oppervlakkig beschouwd en voor de hand liggend beginsel, op de rechtvaardigheid waarvan vooral van de zijde der Chineesche bevolkingsgroep dikwijls wordt gewezen. Daargelaten dat het hier een onderwerp betreft dat uit een oogpunt van belastingtechniek tot de allermoeilijkste behoort, doen zich bij de behandeling daarvan verschillende vraagstukken voor, verband houdende met den uiteenloopenden levenstandaard en de afwijkende maatschappelijke toestanden, welke onder de verschillende bevolkingsgroepen worden aangetroffen. Deze vraagstukken vereischen zeer nauwkeurige overweging, omdat eene onoordeelkundige vaststelling van belastingnormen en bedragen tot zeer ongewenschte gevolgen kan leiden, inzonderheid voor de groote schare van hen, wier geldelijke draagkracht gelegen is nabij de grenzen van het minimum dat voor levensonderhoud noodig is.

Het mag als een verheugend verschijnsel worden beschouwd dat de verschillende bevolkingsgroepen door de pers en door de vereenigingen, waarin de onder hen levende stroomingen zich hebben geordend, meer en meer openlijk uiting geven aan de wenschen en verlangens die door haar worden gekoesterd, wijl der Regeering daardoor dikwijls een leidraad wordt verschaft voor de richting waarin zich hare bemoeienissen moeten bewegen.

Niet altijd wordt daarbij voldoende rekening gehouden met de moeilijkheden, verbonden aan de inwilliging van sommige wenschen en met de gevolgen daarvan op buiten den gezichtskring der betrokkenen liggende onderdeelen der staatstaak, maar in het algemeen kan de openlijke uiting van de belangstelling der geregeerden in zaken van algemeen belang niet anders dan heilzaam werken en de Regeering is er dan ook op bedacht aan die belangstelling zooveel mogelijk recht te doen wedervaren.

Aan het onder de verschillende bevolkingsgroepen bestaand verlangen naar zeggenschap in plaatselijke aangelegenheden is en wordt voldaan door de instelling van plaatselijke raden, welker aantal geleidelijk wordt uitgebreid. Zoo zijn in dit jaar in het gouvernement Oostkust van Sumatra vier gemeenteraden ingesteld, terwijl in den laatsten tijd het aantal gemeenteraden op Java met twee is uitgebreid en het in de bedoeling ligt in 1918 nog vier gemeenteraden in te stellen, waarna hun aantal in het geheel 27 zal bedragen.

De betere uitrusting van de plaatselijke raden met geldelijke en personeele middelen heeft bij voortduring de aandacht der Regeering. Met het oog op den toenemenden omvang der werkzaamheden van de voorzitters van de gemeenteraden op enkele groote plaatsen zijn aldaar burgemeesters in dienst gesteld, hetgeen tevens aan eene betere doorwerking van de decentralisatie in die gemeenten zal ten goede komen, terwijl de Regeering, mede ter bereiking van dit doel, de plaatselijke raden in het algemeen zooveel doenlijk behulpzaam is in hun streven om de beschikking te verkrijgen over eigen technisch en ander personeel.

Ten einde den gewestelijken raden en den raad voor het cultuurgebied der Oostkust van Sumatra, overeenkomstig het herhaaldelijk daartoe gedaan verzoek, tegemoet te komen in de stijgende kosten van de gewestelijke huishouding, zal voorts bij de begrooting voor 1918 worden voorgesteld hun voor den vervolge eene bijzondere bijdrage toe te kennen, naar den maatstaf van 75 % der bruto-opbrengst van de geheven belastingen.

Meer en meer valt bij de plaatselijke raden het streven waar te nemen om te worden belast met de uitvoering van de regeertaak binnen hunne ambtsgebieden, hetgeen tot dusver niet dan bij uitzondering is geschied. Aan dit van eene gezonde ontwikkeling der decentralisatie getuigend streven zal ten volle recht wedervaren na de totstandkoming van de in voorbereiding zijnde hervorming van het bestuurswezen, waarbij de plaatselijke raden zullen worden geroepen in belangrijke mate mede te werken aan de algemeene regeertaak door uitvoering in zelfbestuur van wettelijke verordeningen en andere algemeene regelingen.

Aan den vooravond van die hervorming, welke vermoedelijk in verschillende opzichten wijzigingen zal brengen in aard, samenstelling en bevoegdheid der tot dusver op Java en Madoera bestaan hebbende plaatselijke raden, is een woord van waardeering op zijn plaats voor het vele en goede werk dat door de plaatselijke raden is verricht ten behoeve van de gebiedsdeelen waarvoor zij zijn ingesteld. Het is een door de Regeering met waardeering erkend feit, dat de plaatselijke raden, dikwijls met slechts beperkte geldelijke en personeele middelen, over het algemeen uitnemend hunne taak hebben verricht en in belangrijke mate hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van de aan hunne zorgen toevertrouwde gebiedsdeelen.

Door hunne werkzaamheid is voorts de publieke belangstelling gaande gemaakt voor gemeenschappelijke plaatselijke belangen en ervaring opgedaan ten aanzien van de behartiging daarvan, zoodat zij eene voortreffelijke voorbereiding hebben gevormd voor de verder gaande decentralisatie die op Java en Madoera aanstaande is.

In de Buitenbezittingen zal voorshands krachtig gearbeid moeten worden aan de toepassing van de Decentralisatiewet 1903, niet alleen door het in het leven roepen van gemeenten, maar vooral door het scheppen van grootere plaatselijke ressorten, gewesten of deelen van gewesten omvattende, waarvoor verschillende streken als aangewezen schijnen.

Aan de verdieping en uitbreiding van de taak der plaatselijke raden behoort gepaard te gaan de toekenning aan de ingezetenen van een grooter invloed op hunne samenstelling. Was tot dusver slechts aan de Europeanen het actief kiesrecht toegekend, thans is in voorbereiding eene regeling, welke dat recht ook zal toekennen aan leden van andere bevolkingsgroepen, die voldoen aan zekere eischen van ontwikkeling en van maatschappelijken welstand. Deze regeling is ook hierom noodzakelijk, wijl aan de leden der plaatselijke raden invloed is gegeven op de verkiezing van de leden van den Volksraad en dus op de samenstelling van eerstgenoemde raden.

Aldus zal aan de geregeerden zeggenschap toegekend worden over het Landsbestuur. Ongetwijfeld is dit slechts de eerste stap op den weg, die leidt tot wassenden meer rechtstreekschen invloed op den gang van zaken, maar het feit dat die weg thans betreden is en daarmede tevens de richting is aangegeven waarin de Regeering het Landsbestuur denkt te leiden, geeft den besproken maatregelen principieele beteekenis en stempelt ze in zekeren zin tot beloften voor de toekomst.

In welk tempo die weg verder zal worden afgelegd hangt af van den groei en de ontwikkeling der Indische maatschappij, waartoe de Regeering wel kan medewerken, maar die toch in hoofdzaak beheerscht wordt door invloeden die buiten hare macht gelegen zijn, wijl die bepaald worden door de mate waarin en de wijze waarop de in enkele bevolkingsgroepen thans veelal nog sluimerende krachten zich zullen ontplooien.

Voor wat de inheemsche bevolking en die van Chineeschen landaard btreft, is voorts een algemeen met aandrang geuite wensch die naar meer en beter onderwijs. Aan de wijze waarop de Regeering aan dit verlangen tracht tegemoet te komen worden hieronder afzonderlijk eenige opmerkingen gewijd. Hetzelfde geldt voor den wensch tot opheffing van het particulier landbezit op Java en tot verbetering van de maatschappelijke toestanden in de Vorstenlanden, terwijl de klachten over den te zwaren druk der belastingen en der heerendiensten in de Buitenbezittingen hiervoor reeds afzonderlijk besproken werden.

Met betrekking tot de bevolking van Chineeschen en Arabischen landaard valt ten slotte nog melding te maken van een drietal maatregelen waardoor is of zal worden voldaan aan sedert lang door haar gekoesterde wenschen.

De eerste betreft de opheffing bij de ordonnantie in Ind. St. 1916 n°. 264 van de voor Java en Madoera bestaande beperkende bepalingen in zake het verblijf in de binnenlanden.

Als laatste overblijfsel van de voor deze bevolkingsgroepen voorheen zoo belemmerend werkende voorschriften op het verkeer en het verblijf op die eilanden is nog blijven bestaan de verplichting om op de plaatsen, waar voor haar afzonderlijke wijken aangewezen zijn, binnen die wijken te wonen. Sedert is de wijkendwang ten aanzien van zijne gevolgen reeds belangrijk verzacht, o. m. door de intrekking bij Ind. St. 1915 n°. 679 van een zeer groot aantal wijken voor Chineezen en met hen gelijkgestelden, en thans schijnt de tijd gekomen dien dwang geheel op te heffen, niet alleen voor Java en Madoera doch ook voor de bezittingen daarbuiten, waartoe intrekking van art. 73 van het Regeeringsreglement is voorgesteld.

Voor de op Java en Madoera gevestigden beteekent het wegvallen van den wijkendwang de algeheele vrijmaking ook van de laatste belemmering, welke thans nog aan de volle uitoefening van hun recht op persoonlijke vrijheid in den weg staat. In overweging is voorts de vraag, of, ook voor wat de Buitenbezittingen aangaat, de daar nog bestaande bepalingen op het verkeer en het recht van verblijf in de binnenlanden kunnen worden ingetrokken of verzacht.

De derde maatregel betreft de hervorming van het bestuur over de bevolking van Chineeschen landaard, dat, zooals het thans is ingericht, uit den tijd moet worden geacht en dan ook tot steeds grooter wordende moeilijkheden heeft aanleiding gegeven. De sedert jaren hangende vraag wat gedaan moet worden tot verbetering van dat bestuur heeft thans beantwoording gevonden in dien zien, dat de Chineesche hoofden (officieren) waarschijnlijk zullen worden afgeschaft en de Chineezen zullen worden gebracht onder rechtstreeksch Europeesch bestuur. Alvorens echter het bestuur over Chineezen voor goed in dien zin te regelen, zal eerst een proef worden genomen met de voorgenomen hervorming in een drietal gewesten, namelijk Batavia, Semarang en Soerabaja, welke als de centra van de bevolking van Chineeschen landaard kunnen worden beschouwd.

In aansluiting aan het vorenstaande moge hier nog met een enkel woord melding worden gemaakt van den invloed der pers op de ontwikkeling van de Indische maatschappij.

In eene zich vormende maatschappij als deze, welke bestaat uit door ras, landaard en godsdienst van elkaar verschillende bestanddeelen, kan de door een deel der pers veroorzaakte verscherping van de bestaande tegenstellingen niet anders dan belemmerend werken op de ontwikkeling, die immers alleen kan worden bereikt door samenwerking van alle bevolkingsgroepen, berustende op onderlinge waardeering en op het bewustzijn, dat zij elkanders steun behoeven bij de volvoering van de grootsche taak, welke gelegen is in de hervorming op moderne grondslagen van de Indische samenleving.

Het is daarom te hopen, dat de pers tot een juister inzicht zal komen van de verantwoordelijkheid, waarmede zij zich bezwaart, door het kweeken van verwijdering en vervreemding tusschen wat noodzakelijkerwijze zich moet aaneensluiten en vereenigen, wil vooruitgang mogelijk zijn.

De gevolgen van den oorlog op het handelsverkeer. Uit den aard der zaak ondervonden in- en uitvoer de gevolgen van de tijdsomstandigheden. Dat deze ten slotte, tot dusver althans niet, hebben geleid tot algeheele ontwrichting van het maatschappelijk leven en Indië, de omstandigheden in aanmerking genomen, zelfs in betrekkelijk gunstige omstandigheden verkeert, vindt zijne verklaring hierin dat, zij het niet zonder moeite, nieuwe middelen en wegen werden gevonden om het handelsverkeer ten deele te herstellen.

Inzonderheid de pogingen om in de Vereenigde Staten van Amerika een afzetgebied te vinden voor de voortbrengselen van Indië werden met goed gevolg bekroond en met betrekking tot den uitvoer naar dat land openden zich voorheen ongedachte mogelijkheden. Voor verschillende artikelen bleek het verlies van de Europeesche markt voor een belangrijk deel te kunnen worden goedgemaakt door de Amerikaansche; voor andere kon weliswaar slechts een beperkte afzet worden gevonden, maar het feit alleen, dat dit gelukte op een markt waar die artikelen tot dusver onbekend waren, mag reeds verblijdend worden genoemd, omdat daardoor de mogelijkheid wordt geschapen voor verdere uitbreiding.

Ter toelichting volgen hier eenige cijfers, aangevende het percentage van den geheelen uitvoer van Java [1]) van de na te noemen producten, dat in de jaren 1913 en 1916 naar Amerika was gericht.

	percentage in	
	1913	1916
Hevea	—	58
Copra	—	9
Coca	—	60
Huiden	5	41
Klapperolie	—	35
Peper (witte en zwarte)	14	67
Tapiocameel	42	63
Tin	—	60
Kapok	15	53

Aan den anderen kant gingen zoowel handel en nijverheid als de Regeering voor tal van artikelen, die vroeger uit Europa werden betrokken, in Amerika ter markt, met het gevolg dat zich in korten tijd een levendige handel over en weer ontwikkelde.

Het is duidelijk dat onder die omstandigheden eene geregelde scheepvaartverbinding met Amerika, gelijk ook hooger reeds werd opgemerkt, voor Indië van het hoogste belang is geworden en dat eene toeneming van de thans reeds onvoldoende geworden tonnenmaat, waarmede die verbinding wordt onderhouden, ten zeerste gewenscht zou zijn.

Japan bleek niet zoozeer als afzetgebied voor Indië van belang te zijn als wel als markt waarvan verschillende artikelen konden worden betrokken, voor de aanschaffing waarvan men vroeger op Europa aangewezen was. Van Japansche zijde werd trouwens al dadelijk met gretigheid gebruik gemaakt van de omstandigheid dat hier een afzetgebied openkwam waarop mededinging voorloopig in hoofdzaak uitgesloten was. De invoer van Japansche goederen nam dan ook tijdens den oorlog belangrijk toe, zooals kan blijken uit de volgende opgave, aangevende in procenten het aandeel dat Japan had in den invoer op Java van de na te noemen artikelen in de jaren 1913 en 1916.

	percentage in	
	1913	1916
Aardewerk (grof, borden, kopjes, schotels, enz.)	—	14
Aardewerk (verschillende soorten niet afzonderlijk genoemd)	6	34
Bier	—	20
Cement in vaten	—	58
Zwavel	7	32
Zwavelzuur (ruw)	—	58
Chemicaliën (n. a. g.)	1	21
Garens	1½	20

[1]) De cijfers van 1916 voor de Buitenbezittingen zijn nog niet beschikbaar.

	percentage in 1913	1916
Glas en glaswerk	21	39
Kleederen (n. a. g.)	10	55
Koper	5	56
Kramerij (alle soorten)	8	41 [1])
Modewaren	11	13
Rijst (gepelde)	—	33
Steenkolen	21	55

Het ligt voor de hand dat de nauwere handelsbetrekkingen met Indië in Japansche kringen levendige belangstelling deden ontstaan voor het land, dat zulk een ruim afzetgebied bleek. In 1916 maakte een gezelschap van ongeveer 80 handelslieden en industrieelen een reis over Java ter bestudeering van de verhoudingen op het gebied van handel en nijverheid, terwijl onlangs een gezelschap leeraren en onderwijzers het onderwijsstelsel op dat eiland kwam bestudeeren. Voorts vestigde een der grootste Japansche banken, de Taiwan-bank, kantoren te Soerabaja en Semarang, terwijl de oprichting van een kantoor te Batavia in de bedoeling schijnt te liggen. Ten slotte valt melding te maken van het feit, dat van de zijde van groote Japansche suikerraffinaderijen pogingen worden aangewend om suikerfabrieken op Java te koopen en dat een fabriek reeds in Japansche handen is overgegaan.

Het lijdt geen twijfel of de nauwere handelsbetrekkingen tijdens den oorlog tusschen Indië en Japan ontstaan zullen ook na den vrede blijven voortduren en de Europeesche huizen, die vroeger aan Indië plachten te leveren, zullen een harden strijd hebben om hun plaats in Indië te herwinnen.

Als gunstige gevolgen van den oorlog moeten worden aangemerkt het ontstaan in Indië van markten voor producten, die tot dusver elders verhandeld werden, en het feit dat verbruikers in het buitenland zich meer en meer rechtstreeks van die producten kwamen voorzien in het land van voortbrenging zelf.

Zoo werd aan thee op de markt te Batavia in 1916 verhandeld 37 422 000 halve K.G., tegen 29 246 000 in 1915 en 15 572 000 in 1914. Hoe belangrijk deze markt in korten tijd reeds is geworden blijkt wel het best hieruit, dat de geheele opbrengst van thee in 1916 bedroeg 94 096 974 halve K.G., zoodat dus reeds meer dan een derde van den oogst in het land van voortbrenging werd verhandeld.

Ook voor rubber ontstond te Batavia eene markt, die zich geleidelijk ontwikkelde. Er werden in 1916 in het geheel 39 inschrijvingen gehouden, waarbij aangeboden werd 450 706,25 K.G., waarvan verkocht is 286 382,05 K.G.

De tijdens den oorlog door den drang der omstandigheden ontstane tinmarkt ontwikkelde zich in 1916 zeer krachtig. Er werd in dat jaar te Batavia verkocht 320 673 pikol tin, tegen zeer bevredigende prijzen. Deze markt is in die mate levensvatbaar gebleken, dat zij ook na den oorlog hoogstwaarschijnlijk zal kunnen blijven bestaan, wijl de besparing aan commissies, welke verkregen wordt door verkoop in het land van voortbrenging, te groot is dan dat er van de zijde van den handel eenige reden zou bestaan om te verlangen naar herstel van de vroegere markt in Nederland. In elk geval lijdt het geen twijfel dat alleen het belang van Nederlandsch-Indië beslissend mag zijn voor de vraag, waar in de toekomst dit metaal zal worden verkocht.

Het behoeft nauwelijks vermelding dat de bloei van Indië in hooge mate bevorderd wordt indien het gelukt daar markten te vestigen voor de producten die het voortbrengt en van de zijde der Regeering zal dus aan pogingen in die richting de behulpzame hand zijn te bieden.

Ook voor sommige producten die Nederlandsch-Indië behoeft zou het niet meer dan natuurlijk zijn indien de markt daarvoor daarheen werd verlegd. Zoo geschiedt bijv. tot dusver de ongeveer 20 000 ton 's maands bedragende invoer van rijst uit Siam, Burmah en Indo-China door tusschenkomst van de markten te Singapore en Pinang, die op die wijze tusschen het land van voortbrenging en dat van gebruik een schakel vormen, waarvan de onmisbaarheid voor Indië bezwaarlijk zal zijn aan te toonen. Daarbij komt dat de rijsthandel in de Buitenbezittingen veelal een ruilhandel is, waarbij rijst wordt betaald met boschproducten, zoodat verlegging van die rijstmarkten naar Indië tevens den handel in boschproducten goeddeels daarheen zou verleggen.

[1]) Waarde in geld onderscheidenlijk f 352 000 en f 1 465 000.

Het ligt zeker in de lijn van eene natuurlijke ontwikkeling van Nederlandsch-Indië dat het door het scheppen van markten voor hetgeen het voortbrengt en, in sommige gevallen, ook voor hetgeen het behoeft, zich in economisch opzicht van het buitenland onafhankelijk maakt. Voor handel en geldwezen ligt op dit gebied nog een zeer ruim arbeidsveld open, waarvan de verdere ontginning tot groot voordeel voor land en volk zou strekken.

In hoever daarbij bijzondere maatregelen noodig en mogelijk zullen zijn is eene vraag, die voor elk geval afzonderlijke overweging verdient en waarop hier dus niet verder kan worden ingegaan. Vanzelf dringt zich echter het denkbeeld op om het streven naar economische onafhankelijkheid te doen samengaan met dat naar onafhankelijkheid op nijverheidsgebied en de behartiging daarvan, tot voorbeeld en leering van den particulieren ondernemingsgeest, te doen geschieden door eene afzonderlijke geldinstelling, zoo noodig met geldelijken steun der Regeering in het leven te roepen, welke door toevoeging van deskundigen in het bijzonder zal zijn uitgerust voor de haar opgedragen taak.

Voor wat de nijverheid betreft, moge hieraan worden toegevoegd dat de oprichting van eene zoogenaamde industrieele bank, naar het voorbeeld van de Duitsche industrieele banken en de in den laatsten tijd in Engeland, Frankrijk en de Vereenigde Staten van Amerika opgerichte gelijksoortige instellingen, reeds in studie is genomen door de Commissie tot ontwikkeling van de fabrieksnijverheid, die tot de gevolgtrekking kwam, dat voorshands zal zijn af te wachten of, ook in verband met de wijze waarop zich het particulier initiatief ten deze uiten zal, de praktijk de noodzakelijkheid zal aantoonen van eene afzonderlijke instelling, die het oprichten en financieren van nijverheidsondernemingen beoogt. Blijkt dit het geval, dan zal het aanbeveling verdienen het arbeidsveld dier instelling niet bij voorbaat te beperken tot de nijverheid alleen, maar haar de gelegenheid te openen om ook op het gebied van den productenhandel het particulier initiatief aan te moedigen tot het scheppen van markten in het land van voortbrenging en derhalve ook in dit opzicht mede te werken aan de taak om Indië onafhankelijk te maken van het buitenland.

Aanpassing van de scheepvaart aan het gewijzigde handelsverkeer. Naar uit het voorgaande valt af te leiden heeft de ervaring der laatste jaren bewezen dat Nederlandsch-Indië in verschillende opzichten eigen belangen heeft op het gebied van handel en scheepvaart, die eene zelfstandige behartiging vereischen. Het handelsverkeer verliet, onder den drang der omstandigheden, oude lang bevaren wegen, zocht en vond nieuwe markten en maakte zich los van sinds lang bestaande banden.

Het staat te voorzien dat na den oorlog die wegen niet meer verlaten zullen worden en dat het handelsverkeer niet meer geheel langs de oude banen zal kunnen worden geleid. Een volledig herstel van de oude verbindingen, die veelal over het moederland liepen, is uitgesloten te achten, waar meer en meer het besef doordringt dat Indië in vele gevallen dien schakel missen kan en zelfstandig zijne belangen kan en moet behartigen.

Het mag betwijfeld worden of wel alle belanghebbenden deze teekenen van den nieuwen tijd hebben verstaan, zich voldoende rekenschap geven van de economische ontwaking die heeft plaats gehad en van de noodzakelijkheid om zich aan te passen aan de nieuwe verhoudingen, die, op straf van schade na het herstel van normale toestanden, eischen, dat terdege rekening worde gehouden met de wenschen en belangen van handel en nijverheid in Indië, als een zelfstandig economische geheel, met terzijdestelling van andere belangen. Deze twijfel vindt steun in de omstandigheid, dat in breede kringen ontstemming tot uiting kwam over de houding der scheepvaartmaatschappijen, hier te lande vertegenwoordigd in de Batavia-vrachten-conferentie. Aan haar werd verweten gebrek aan samenwerking met den handel, onvoldoend inzicht in hare taak als verzorgster van Indische belangen en het te veel op den voorgrond stellen van onmiddel-

lijke voordeelen, zich uitende in het willekeurig opdrijven van de vrachten. Vertrouwd mag worden dat de Nederlandsche stoomvaartmaatschappijen zelve zullen inzien dat haar eigen belang eischt binnen de grenzen van het mogelijke tegemoet te komen aan de wenschen van den Indischen handel; in het tegenovergesteld geval toch zou een blijvende ontstemming kunnen ontstaan tot groote schade van onze nationale reederijen.

In aansluiting aan het vorenstaande mag niet onvermeld blijven, dat van de zijde van handel en nijverheid in Indië bij herhaling klachten werden geuit over het opeischen door de Nederlandsche Regeering van op Indië varende schepen voor den aanvoer van voedingsmiddelen naar Nederland, waarbij, huns inziens, niet alleen de belangen van Indië werden achtergesteld bij specifiek Nederlandsche belangen, maar bovendien noodeloos scheepsruimte werd verspild.

Moeilijkheden ondervonden bij den afscheep van producten. Bij het voortduren van den oorlog werden de moeilijkheden, ondervonden bij den afscheep van producten, in het bijzonder naar Nederland, steeds grooter. Was voor afscheep derwaarts in 1913 een scheepsruimte van rond 566 000 last beschikbaar, in 1914 en 1915 nog ongeveer 490 000 last, in 1916 daalde dit cijfer tot ongeveer 370 000 last, een ruimte die onvoldoende bleek te zijn voor den uitvoer van Nederlandsch-Indië, dien van suiker nog buiten beschouwing gelaten.

In de behoefte aan afscheepgelegenheid voor Nederland kan niet voorzien worden door aan andere scheepvaartverbindingen schepen te onttrekken, aangezien die daar evenmin gemist konden worden; de ruimte van de booten der Java-China-Japan-lijn bleef beneden de behoefte, die van de Java-Bengalen-lijn was benoodigd voor het vervoer van Javasuiker naar Britsch-Indië en voor aanvoer van goenizakken en van Rangoon-rijst, terwijl de Java-New-York-lijn, die vijf schepen in de vaart heeft, bij lange na niet kon voorzien in de behoefte aan scheepsruimte. Inzonderheid deze laatste lijn bleek voor Indië hoe langer hoe meer van overwegend belang te zijn, omdat zij een weg openhield voor den afzet van producten en voor den aanvoer van allerlei in Indië benoodigde zaken, die in Europa niet meer te verkrijgen of niet meer van daar te verschepen waren. De Java-Pacificlijn, die een dienst naar San Francisco via Manilla en Hongkong onderhoudt, vervoerde, behalve Java-lading, ook lading van en voor Manilla en Hongkong en diende dus in zoover niet uitsluitend Indische belangen.

Het is duidelijk, dat onder die omstandigheden langzamerhand eene opstopping van producten moest ontstaan, waarvan de waarde op het einde van 1916 op ongeveer f 100 millioen werd geschat, en dat de verschillende takken van landbouwnijverheid daarvan den weerslag ondervonden. Bijzonder nijpend was de toestand voor de tabaksteelt, omdat de tabak in de tropen bij opslag spoedig sterk in waarde vermindert, meer dan andere producten aan plagen onderhevig en bovendien op de Nederlandsche markt bepaaldelijk aangewezen is. 1)

Van den geheelen tabaksoogst van Nederlandsch-Indië, in 1916 ten bedrage van 1 000 000 balen, waarvan 750 000 balen van Java en Lombok en 250 000 balen van Deli, waren op het einde van het jaar verscheept ongeveer 350 000 balen, namelijk 250 000 van Deli en 100 000 van Java. Daar het om voor de hand liggende redenen noodzakelijk was eerst den oogst 1916 te doen afschepen wanneer en voor zooveel zulks mogelijk zou zijn, en de vooruitzichten voor den afzet en den afscheep van den volgenden oogst dus zeer onzeker waren, heeft de Regeering gemeend de inheemsche bevolking op Java te moeten raden haren tabaksaanplant zooveel mogelijk in te krimpen, daar zij van den afzet van den nieuwen oogst niet verzekerd kan zijn. Verlokt door de in de laatste jaren met de tabaksteelt behaalde winsten, schijnt de bevolking echter dezen raad niet in die mate ter harte te hebben genomen als wenschelijk ware geweest.

Omtrent de maatregelen, welke zouden kunnen worden getroffen om den afscheep van tabak zooveel doenlijk te bevorderen en de beschikbare scheepsruimte naar billijkheid onder de belanghebbenden te verdeelen, was tusschen dezen en de Regeering nog overleg gaande, toen in de eerste maanden van het jaar 1917 door het bijna geheel staken van de scheepvaart op Nederland dit vraagstuk eenigszins op den achtergrond geraakte, omdat voor andere cultures, met name voor de theecultuur, de toestand thans evenzeer gespannen werd. Bij deze cultuur zijn de belangen der bevolking eveneens van zeer nabij betrokken door de levering van het zoogenaamde kampongblad van hare eigen aanplantingen, en de staking van den afscheep heeft verschillende ondernemingen dan ook reeds gedwongen den aankoop van dat blad eenigszins te beperken. Sedert is echter voor thee, aanvankelijk met goed gevolg, een zij het ook beperkte markt gevonden in Amerika.

In den loop van 1916 werd ook voor de koffieteelt de toestand zeer ongunstig, niet alleen door het gebrek aan scheepsruimte, maar ook doordat slechts een beperkte invoer in Nederland werd toegelaten. Tot 15 Juni van dat jaar was de uitvoer onbeperkt geweest en aangezien het Indisch product het eenige was dat Duitschland en Oostenrijk bereiken kon, werd het naar die landen tot zeer hooge prijzen verkocht. Na dien datum kon nog slechts 30 % van de op de ondernemingen geteelde Java- en Robusta-koffie naar Nederland worden uitgevoerd, terwijl andere soorten daar niet werden toegelaten. Getracht werd voor het restant van het product een afzetgebied te vinden, doch dit bleek niet gemakkelijk. Amerika kocht betrekkelijk kleine hoeveelheden Java-koffie, doch Robusta-koffie bleek niet te verkoopen, behalve kleine partijen naar Australië, Japan en Siberië.

Voor de suikerteelt leverde de beperkte scheepsruimte uiteraard evenzeer moeilijkheden op, in zoover dat de uitvoer daardoor stremming ondervond en ongeregeld geschiedde. Waar suiker met betrekking tot aanvragen om scheepsruimte als voedingsmiddel wordt aangemerkt en er zoowel in Europa als in Oost-Azië sterke vraag naar dit product bestaat, staat het er echter, wat mogelijkheid van afscheep betreft, beter voor dan de meeste andere producten van de groote landbouwnijverheid.

Inzonderheid ten aanzien van suiker deed zich echter al spoedig een nijpend tekort van opslagruimte gevoelen, in die mate zelfs, dat van een noodtoestand gesproken kon worden. Waar het particulier initiatief onmachtig bleek om afdoende maatregelen te treffen om in het tekort te voorzien, en daarvan o. m. werd gevreesd een te lang aanhouden van spoorwagens en dus eene ontwrichting van het goederenvervoer in het algemeen, heeft de Regeering gemeend in het algemeen belang ten deze de behulpzame hand te moeten bieden en machtiging verleend om op de haventerreinen te Soerabaja en te Semarang pakhuizen te bouwen met een gezamenlijk grondvlak van onderscheidenlijk 24 000 en 6000 M²., voor een bedrag van ongeveer 7 ton gouds. In verband met de groote behoefte aan pakhuisruimte is aan dezen bouw vermoedelijk geenerlei geldelijk risico verbonden.

Ook ten aanzien van de rubberteelt laat zich het gebrek aan scheepsruimte voorshands niet zoo ernstig aanzien, wijl aan rubber alom te groote behoefte bestaat en Nederlandsch-Indië als voortbrengingsgebied voor de wereldmarkt langzamerhand te groote beteekenis heeft gekregen, dan dat gevreesd zou behoeven te worden dat voor den afvoer van dit product geen weg zal zijn te vinden, zij het dat ook daarbij eenige stremming niet te vermijden zal zijn.

Hervorming van de maatschappelijke en agrarische toestanden in de Vorstenlanden. De hierbedoelde hervorming, die thans reeds eenige jaren in uitvoering is, heeft ten doel de tegenwoordige Javaansche Vorstenlanden te maken tot rijken, zooveel mogelijk ingericht overeenkomstig de beginselen van modern staatsbeheer.

In alle vier Javaansche rijken is thans doorgevoerd de scheiding tusschen de geldmiddelen des rijks en die van den zelfbestuurder, voor wien eene civiele lijst is vastgesteld. Alle inkomsten worden gestort in de rijkskassen, waaruit ook alle betalingen geschieden, krachtens bevelschriften van daartoe bevoegd verklaarde gezaghebbenden. In verband hiermede, is thans een regelmatig geldelijk beheer mogelijk geworden, hetwelk gevoerd wordt volgens begrootingen van ontvangsten en uitgaven, naar het model, dat door de plaatselijke raden in de gouvernementslanden wordt gevolgd, terwijl ook maatregelen getroffen zijn voor een behoorlijk toezicht op de geldmiddelen. De gevolgen van dit beheer doen zich

1) Naar het schijnt is thans een middel gevonden waardoor de tabak tegen de gevaarlijkste plagen die haar bedreigen beschermd wordt.

reeds op allerlei gebied gevoelen en veel meer dan vroeger kunnen thans gelden worden besteed ten behoeve van dringend noodzakelijke maatregelen, als verbetering en uitbreiding van het onderwijs, aanleg en onderhoud van bevloeiingsleidingen, wegen en bruggen, verbetering van den veestapel, van het marktwezen, enz.

Het apanage-stelsel (afstand van grond aan bepaalde personen ter belooning van bewezen diensten onder toekenning van recht op de arbeidskracht der opwonenden), dat uit zijn aard onvereenigbaar is met geordende maatschappelijke toestanden, wordt in Soerakarta geleidelijk, d. w. z. districtsgewijze, opgeheven, in dier voege dat het in 1918 geheel tot het verleden zal behooren. In de Mangkoenegaran bestond dit stelsel sinds lang niet meer en in Djokjakarta is het sedert 1 Januari 1917 afgeschaft.

In aansluiting aan dezen maatregel is voorts de vorming van een inlandsch gemeentewezen ter hand genomen, eene instelling die voor een landbouwend volk eene onmisbare voorwaarde voor maatschappelijken vooruitgang moet worden geacht. Op de aan de Europeesche landbouwnijverheid verhuurde gronden kon de vorming van inlandsche gemeenten alleen worden voorbereid. In verband met den bijzonderen rechtstoestand dier gronden, moet de instelling van gemeenten aldaar wachten op de nader te bespreken zoogenaamde conversie van de Europeesche landbouwondernemingen.

Tevens is eene algemeene herziening van het belastingstelsel gedeeltelijk in uitvoering, gedeeltelijk in voorbereiding. In Soerakarta en in de Mangkoenegaran wordt eene landrenteregeling voorbereid — in een aantal desa's is zij reeds ingevoerd — geheel op den grondslag van de daarvoor in het gouvernementsgebied geldende beginselen. Naarmate de hervorming voortschrijdt zullen de meeste der thans nog in de beide genoemde gebieden geheven wordende belastingen, welke zich dikwijls slechts tot enkele streken of tot bepaalde reeksen van personen bepalen, van zelf verdwijnen of geheel opnieuw geregeld worden, terwijl als nieuwe belasting zal worden ingevoerd eene bedrijfsbelasting naar het model van die, welke in het gouvernementsgebied wordt geheven. Hoofdgelden, ter vervanging van verplichte diensten, werden tot dusver in de beide Solosche rijken niet geheven. In de Mangkoenagaran is echter reeds een aanvang gemaakt met de afschaffing van sommige verplichte diensten, hetgeen, in verband met den gunstigen stand der geldmiddelen, kon geschieden zonder gelijktijdige invoering van eene geldelijke heffing.

In de Djokjakartasche rijken is de hervorming van het belastingstelsel in sommige opzichten verder gevorderd. In de eerste plaats is hier reeds eene algemeene bedrijfsbelasting ingevoerd, waarbij voorshands de (in de gouvernementslanden niet meer van kracht zijnde) regeling in Ind. St. 1878 nº. 12 tot grondslag is genomen, en in de tweede plaats zijn, tegen invoering van een hoofdgeld, alle vroegere onbetaalde rijksdiensten afgeschaft, met uitzondering van die voor het verzamelen en het vervoeren van verhardingsmateriaal voor de rijkswegen in het regentschap Koelon Progo, omdat de economische toestand der bevolking in dat regentschap de vervanging van die diensten door betaling in geld voorloopig niet toelaat. De in de Djokjasche rijken geheven landrente heeft daarentegen, in tegenstelling met die in Solo, met de in de gouvernementslanden geheven landrente weinig meer gemeen dan den naam alleen. Deze landrente dient namelijk, bij wijze van voorloopige regeling, ter vervanging van onder verschillende benamingen geheven grondlasten, in welker opbrengst echter zoo weinig mogelijk verandering is gebracht.

Zoowel in Soerakarta als in Djokjakarta is voorts eene herziening van de bestuursinrichting en het politiewezen ingevoerd, zooveel mogelijk in overeenstemming met die, welke in de gouvernementslanden bestaat, derhalve indeeling in onderdistricten, districten en regentschappen. Alle ambtenaren en beambten worden thans uitsluitend in geld betaald, met de erfelijkheid der ambten is of wordt gebroken en voor het bekleeden daarvan worden zekere eischen van ontwikkeling gesteld.

Ten slotte verdient nog vermelding dat de bestrijding van de pestepidemie, welke tegen het einde van 1915 de hoofdzakelijk van tijdelijke materialen gebouwde hoofdstad Soerakarta teisterde, dwong tot den herbouw van het grootste gedeelte dezer ongeveer 130 000 zielen tellende stad.

Van hoe groot belang de reeds tot stand gekomen hervormingen ook mogen zijn en hoe gunstig haar invloed op den maatschappelijken toestand der bevolking reeds is geweest, zoolang zij hare werking niet ten volle zal hebben uitgestrekt tot de bij de Europeesche landbouwnijverheid in gebruik zijnde gronden, welke een belangrijk deel der Vorstenlanden beslaan, kan van eene aan de eischen des tijds beantwoordende inrichting van het bestuur over de Javaansche rijken geen sprake zijn, omdat aan de wijze, waarop die landbouwnijverheid tot dusver gedreven wordt, regelingen verbonden zijn, o. m. in zake de beschikking over den arbeid der bevolking, welke onvereenigbaar zijn met een regelmatig staatsbeheer.

Gelijk bekend, beoogt de hervorming ten aanzien van de groote landbouwnijverheid eene scherpe scheiding tot stand te brengen tusschen het gebruik van den grond en de beschikking over den arbeid der bevolking. Aan de ondernemingen, die vóór zekeren, nader te bepalen datum, hare medewerking verleenen tot deze conversie zal door den zelfbestuurder het genot worden verzekerd van de voor haar bedrijf benoodigde gronden voor ten hoogste 50 jaar, zoomede gedurende 5 jaren, tegen betaling van den arbeid der inlandsche bevolking voor landbouwwerkzaamheden, in dezelfde mate als vroeger in verplichten dienst werd verricht. Einddoel is echter dat de ondernemingen door vrije overeenkomst de beschikking verkrijgen zoowel over den grond als over den arbeid der bevolking, terwijl ten behoeve van etablissementen, woningen en fabrieken een altijddurend recht van opstal zal worden verleend. De ter zake geldende bepalingen zullen worden opgenomen in een nieuw grondhuurreglement voor de residentiën Soerakarta en Djokjakarta, waarvan de vaststelling eerlang kan worden tegemoetgezien.

Deze schets van den stand der hervormimngen in de Vorstenlanden ware niet volledig, indien daarin geen melding werd gemaakt van de medewerking door de betrokken zelfbestuurders verleend bij de invoering van nieuwe en de opheffing van bestaande regelingen. Met waardeering moge hier in herinnering worden gebracht de door hen ten deze verleende daadwerkelijke steun en hunne voor den goeden gang der hervormingen onmisbare voortdurende belangstelling daarin.

Kolonisatie ter Oostkust van Sumatra. De thans voor het gewest Oostkust van Sumatra geldende koelieordonnantie (Ind. St. 1915 nº. 421) onderscheidt zich van de vorige, behalve door verschillende verbeteringen van praktischen aard, waarvan de ervaring de wenschelijkheid had aangetoond, en door de terugbrenging van den duur van het reëngagementscontract van 3 jaren tot 18 maanden, doordat daarin den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid is gegeven om den maximum-duur der werkovereenkomsten te verkorten en om, naar gelang van de omstandigheden, den geleidelijken overgang van contract-arbeid tot vrijen arbeid te bewerkstelligen (art. 24). Hoewel ook in deze koelieordonnantie is gehandhaafd de zoogenaamde poenale sanctie op de nietnaleving door den werknemer van de aangegane arbeidsovereenkomst, geeft de evengenoemde bepaling toch voldoende duidelijk aan dat die handhaving nog slechts als van tijdelijken aard mag worden beschouwd en dat de poenale sanctie dus bestemd is om eerlang te verdwijnen.

Tot deze beginsel-beslissing werd de Regeering geleid door de overweging, dat de poenale sanctie een van de normale rechtsorde afwijkenden toestand schept, welke reeds daarom niet langer bestendigd mag worden dan strikt noodzakelijk is en dat zij ook overigens, afgescheiden van de bekende bezwaren van theoretischen en practischen aard, als onvereenigbaar met een op moderne grondslagen berustend koloniaal beheer, behoort te verdwijnen en in andere koloniën dan ook reeds verdwenen is.

Dat de strafrechtelijke dwang tot nakoming door den werkman van de arbeidsovereenkomst niettemin voorloopig gehandhaafd is, vindt uitsluitend verklaring in de overweging, dat den ondernemers een overgangstijdperk behoort te worden gelaten, gedurende hetwelk zij zich op de afschaffing daarvan kunnen voorbereiden door het treffen van maatregelen, ten doel hebbende ook zonder arbeidscontract met strafrechtelijken dwang de beschikking te verkrijgen over voldoende arbeidskrachten.

De grondslag toch van dien dwang is gelegen in het feit,

dat in de streken waarvoor hij geldt de ondernemers, bij gebrek aan eene inheemsche bevolking, geen werkkrachten kunnen verkrijgen, tenzij zij die van elders aanvoeren. Aan dien aanvoer zijn echter groote kosten verbonden, die door den ondernemer alleen kunnen worden gedragen, wanneer hij de zekerheid heeft over den arbeid der aangevoerde werkkrachten te kunnen beschikken. Wordt dus in de behoefte aan arbeidskrachten langs anderen weg voorzien, dan vervalt vanzelf alle reden voor het bestaan van de poenale sanctie.

Een der middelen die daartoe leiden kunnen is het bevorderen van de vestiging in Sumatra's Oostkust van eene bevolking, die de noodige werkkrachten oplevert, door kolonisatie, waarvoor de noodige gronden beschikbaar zullen worden gesteld door den grooten landbouw, wijl deze in het eigenlijke cultuurgebied nagenoeg allen aanwezigen grond heeft in beslag genomen.

De kolonisatie op dezen voet heeft reeds geruimen tijd de aandacht zoowel van de betrokken ondernemers als van de Regeering. Reeds in 1902 werden door de Regeering met de ondernemers onderhandelingen aangeknoopt betreffende de emigratie van Javanen naar Sumatra's Oostkust, welke onderhandelingen wel niet tot een oplossing leidden van het kolonisatievraagstuk, maar waardoor toch werd bereikt dat dit vraagstuk aan de orde werd gesteld.

Sedert werden door verschillende ondernemingen proeven genomen met kolonisatie van Javanen, van welke proeven echter niet kan worden gezegd dat zij tot bevredigende uitkomsten hebben geleid, want op 1 Mei 1917 bedroeg het aantal kolonisten slechts 1314, met 1188 vrouwen en 1748 kinderen, verdeeld over 32 ondernemingen.

Het was duidelijk dat op deze wijze voortgaande, in afzienbaren tijd met de kolonisatie geen resultaten zouden worden bereikt, die eene afschaffing van de poenale sanctie mogelijk zouden maken, en toen dan ook bij de hiervóór vermelde ordonnantie de strafrechtelijke dwang tot nakoming van de werkovereenkomst in het belang der ondernemers voorloopig gehandhaafd werd, werden door de Regeering tevens maatregelen overwogen om die ondernemers er toe te brengen tot de afschaffing daarvan krachtdadiger dan tot dusver mede te werken door bevordering van de kolonisatie. Zoo werd het denkbeeld overwogen om de ondernemers onder strafbedreiging wettelijk te verplichten na afloop van het contract den betrokken arbeider, die niet wenscht naar Java terug te keeren en niet in dienst van een anderen werkgever treedt, een stuk grond op zijne onderneming ter bebouwing en bewoning af te staan. Van dit denkbeeld is echter afgezien, vermits van dwangmaatregelen, voor zoover zij geoorloofd zijn, gevreesd werd dat zij de hartelijke medewerking van de ondernemers zouden buitensluiten en zonder eene zoodanige medewerking de stichting van eenigszins beteekenende arbeiderskolonies niet mogelijk werd geacht. Daarom werd besloten de oplossing van het kolonisatie-vraagstuk te zoeken in eene andere richting, namelijk door eene geheel buiten dwingende overheidsbemoeienis staande regeling, waarbij eenerzijds de ondernemers huis en tuin tijdelijk zouden afstaan aan gewezen contractarbeiders, anderzijds deze laatsten voor het genot van hetgeen hun wordt afgestaan zich zouden verbinden den ondernemers een wederdienst te bewijzen in den vorm van een bepaald aantal dagen behoorlijk betaalden arbeid per maand ten behoeve van de onderneming, met dien verstande echter, dat de arbeidsplicht slechts zou rusten op het hoofd van het gezin dat het stuk grond ten gebruike ontving en dat, zoolang deze zijne verplichtingen zou nakomen, en ook nà zijn overlijden, zijne gezinsleden, met behoud van het genot van den grond, geheel vrij zouden zijn, zoodat op deze wijze uit de aanvankelijke halfvrije op den duur een geheel vrije arbeiderskolonie op de onderneming zou ontstaan.

Blijkens het ten deze op last der Regeering door den vorigen gouverneur der Oostkust van Sumatra met de betrokken ondernemers geopend overleg, meenden deze dat aan de toepassing van de door de Regeering gewenschte regeling in de practijk verschillende bezwaren zouden zijn verbonden, met het oog op de bij herhaling aan den dag getreden weinige geneigdheid, zelfs tegenzin der arbeiders om zich op de ondernemingen te vestigen. Vooral bij hen wier contracten afgeloopen zijn zou de lust om zich in het gewest Sumatra's Oostkust te vestigen al zeer gering zijn, zoodat men zich tot dusver voor het vestigen van arbeiderskolonies in hoofdzaak had moeten bepalen tot degenen, wier werkovereenkomsten nog liepen, maar ook van dezen gaven de meesten er de voorkeur aan naar Java te gaan en dan later terug te keeren. Niettemin waren de ondernemers van oordeel dat de kolonisatie vermoedelijk wel een toekomst zou hebben, mits doelmatig opgezet, voorshands alleen met de beste contractanten en met uitbreiding van de kolonisatie tot alle ondernemingen in het geheele gewest, en zij verklaarden zich mitsdien bereid om in den door de Regeering gewenschten zin met ernst proeven aan te vangen en door te zetten. In het belang van eene doelmatige en zooveel mogelijk eenvormige voorbereiding en uitvoering, verzochten zij echter die proeven te doen geschieden onder leiding van een kolonisatie-comité, samengesteld uit ondernemers, onder leiding van een daartoe afzonderlijk aan te wijzen bestuursambtenaar.

Hoewel de Regeering zich met dit denkbeeld heeft kunnen vereenigen en de bevordering van de kolonisatie langs den hooger aangegeven weg dus tot een voorwerp van afzonderlijke bestudeering zal worden gemaakt, zal ook overwogen worden door andere middelen de vestiging te bevorderen van eene bevolking waaruit arbeidskrachten getrokken kunnen worden, o. a. door in verderaf gelegen streken in het gouvernement Oostkust van Sumatra, en willicht ook in de aangrenzende gewesten Tapanoeli en Atjeh, bevloeiingswerken aan te leggen en die streken dan door verbeterde verkeersmiddelen aan het eigenlijke cultuurgebied aan te sluiten, terwijl uiteraard ook bijzondere aandacht zal worden geschonken aan de bevordering van de vrije werving.

Vermelding verdient ten slotte dat, terwijl de opheffing van de poenale sanctie in Indië in voorbereiding was, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal de bestudeering van deze aangelegenheid werd ter hand genomen, door de aanneming van een motie van het lid Sannes, krachtens welke uit haar midden eene commissie zal worden benoemd om over het vraagstuk betreffende de poenale sanctie een rapport uit te brengen.

Terugbrenging van particuliere landerijen tot het Landsdomein. Nadat gedurende een tweetal jaren is moeten worden afgezien van het terugbrengen van particuliere landerijen tot het domein in verband met de ongunstige tijdsomstandigheden, zijn in den laatsten tijd wederom verschillende maatregelen getroffen in het belang van eene geleidelijke opheffing van het particulier landbezit. Dat hierbij niet anders dan geleidelijk kan worden tewerkgegaan, zoowel wegens den omvang der vereischte onderzoekingen, welke aan de terugbrenging vooraf behooren te gaan, als met het oog op de geldelijke gevolgen, kan o. a. hieruit blijken dat met den algeheelen afkoop of onteigening van dat bezit, naar ruwe schatting, een bedrag van ongeveer f 400 millioen gemoeid zal zijn.

Bij de begrooting voor 1917 zijn gelden toegestaan voor de onteigening van de zoogenaamde Tangerangsche landen, waarvan de kosten op ongeveer f 12,4 millioen worden geschat, terwijl op de ontwerp-begrooting voor 1918 gelden zijn uitgetrokken voor de terugbrenging tot het domein van de in de afdeeling Demak der residentie Semarang gelegen particuliere landerijen Gemoelak en Torbaja (raming f 2 850 000) en van de Bantamsche landen Tjikandi Oedik en Tjikandi Ilir (raming 2 millioen). In voorbereiding zijn voorts de terugbrenging van de Pamanoekan- en Tjiasemlanden en van het particulier land Tanah Abang, waarvoor eerlang fondsen zullen worden aangevraagd.

Eene groote belemmering voor de terugbrenging van landerijen tot het domein was tot dusver gelegen in de omstandigheid, dat vaak geen gebruik kan worden gemaakt van gunstige gelegenheden om particuliere landen aan te koopen, die in openbare veiling of ondershands te koop werden aangeboden, omdat de begrooting niet toeliet over de daarvoor vereischte fondsen te beschikken. Deze belemmering kan thans worden geacht voor de praktijk te zijn opgeheven, tengevolge van de aanneming door de Tweede Kamer der Staten-Generaal van de motie-IJzerman, waarbij wordt verklaard dat gebruik moet worden gemaakt van gunstige gelegenheid om door aankoop particuliere landerijen op Java tot het Landsdomein terug te brengen. Aan deze uitspraak zal door de Indische Regeering grootere vrijheid worden ontleend om, zonder voorafgaande bewilliging door den begrootingswetgever, met gebruikmaking van de haar bij art. 31 der Comp-

tabiliteitswet verleende bevoegdheid, kredieten boven de begrooting te openen voor den aankoop van particuliere landerijen, indien zich daartoe eene gunstige gelegenheid voordoet.

Aangezien het te voorzien is dat in de toekomst meer dan tot dusver particuliere landerijen zullen kunnen worden aangekocht en het gewenscht is omtrent mogelijke aanbiedingen zoo spoedig mogelijk eene beslissing te nemen, zijn voor de gewesten waarin particuliere landerijen zijn gelegen vaste commissiën aangewezen voor de waardebepaling van aan te koopen of te onteigenen landen, welke commissiën een ingekomen aanbod zonder nadere machtiging der Regeering onmiddellijk in behandeling kunnen nemen.

Is in het algemeen het particulier landbezit, in den vorm waarin het op Java voorkomt, eene instelling te achten die uit den tijd is en derhalve behoort te verdwijnen, in het bijzonder geldt dit voor de particuliere landen beoosten de Tjimanoek waar, in tegenstelling met de landerijen bewesten die rivier, de rechten van de opgezetenen zeer onvolledig zijn geregeld. De gevolgen van dezen toestand lieten zich inzonderheid gevoelen ten hoofdplaats Soerabaja, waar de groote vraag naar bouwterreinen de landeigenaren deed omzien naar middelen om de opgezeten inlandsche bevolking er toe te brengen om hare gronden te verlaten, ten einde die te kunnen benutten voor den bouw van woonhuizen voor Europeanen. Tot voor korten tijd was dit vrij gemakkelijk, omdat het recht van den opgezetene op den grond door den rechter niet werd erkend te zijn als van zakelijken aard. In het vorig jaar is echter door den Raad van Justitie te Soerabaja uitgemaakt dat door de opgezetenen der landen beoosten de Tjimanoek een zakelijk recht op den grond wordt uitgeoefend, hetgeen de stelling der opgezetenen tegenover den landheer ongetwijfeld heeft versterkt. Waar de landheer nochtans niet beperkt is in de vaststelling van de grondhuren, is een bron van geschillen tusschen landheer en opgezetenen blijven bestaan.

Met het oog op deze zeer ongewenschte toestanden, welke herhaaldelijk zelfs tot rustverstoringen hebben aanleiding gegeven, heeft de Regeering in beginsel besloten aan het particulier landbezit ter hoofdplaats Soerabaja een einde te maken door aankoop of onteigening van de daar gelegen landen, in verband waarmede door een afzonderlijk daarvoor in dienst gestelden controleur bij het binnenlandsch bestuur onderzoekingen worden ingesteld naar de vermoedelijke waarde dier landen en de volgorde, waarin zij voor terugbrenging in aanmerking behooren te worden gebracht. Aangezien de belangen der gemeente Soerabaja, met het oog op de volkshuisvesting, ten nauwste met de onteigening der Soerabajasche landen gemoeid zijn, zal daarbij overleg worden gepleegd met die gemeente, die inmiddels al dadelijk een drietal landen, n.l. Ketabang-Noord, Ketabang-Zuid en Ngagel, voor de som van f 1 755 000 heeft aangekocht. Waar voorts onlangs het Land door aankoop eigenaar is geworden van het particulier land Simo voor de som van f 200 000, is voor de opgezetenen der Soerabajasche landen de toestand reeds in zoover verbeterd, dat althans op de genoemde landen een eind is gemaakt aan het opdrijven van de grondhuren en der bevolking een uitweg is geopend indien zij aan de opdrijving op andere landen tracht te ontkomen.

Het ligt in de bedoeling der gemeente Soerabaja, naarmate zij de beschikking verkrijgt over den daarvoor benoodigden grond, stelselmatig de verbetering van de volkshuisvesting ter hand te nemen, waaraan voor een groot deel der bevolking dringend behoefte bestaat. Door het Land zal daarbij geldelijke hulp worden geboden, zoowel wat betreft de verkrijging van gronden als het bouwen van woningen voor on- minvermogenden. Omtrent de wijze waarop die steun zal worden verleend wordt nog overleg gepleegd, ook in verband met de omstandigheid dat het in de bedoeling ligt de gemeenten in het algemeen van Landswege hulp te verschaffen bij hare pogingen om verbetering te brengen in de volkshuisvesting.

Het boschwezen in de Buitenbezittingen. De rechtstreeksche bemoeienis der Regeering met hare boschdomeinen in de Buitenbezittingen dagteekent eerst van de laatste jaren. Wel waren reeds vroeger in enkele gewesten door het gewestelijk bestuur regelingen uitgevaardigd ter bescherming van bepaalde boomsoorten of van zekere boschstreken, maar van eene leidende gedachte of van eene algemeene gedragslijn was daarbij geen sprake en het gemis aan afzonderlijk boschpersoneel en deskundige voorlichting waren oorzaak dat bedoelde regelingen veelal zeer onvoldoende werkten. Toen dan ook in 1910 op last der Regeering door de hoofden van gewestelijk bestuur verslag werd uitgebracht omtrent het boschbestand in hunne gewesten, bleek dat vooral op Sumatra eene verontrustende verwoesting der bosschen door de inheemsche bevolking plaats had, als gevolg van den sedert vele jaren gedreven roofbouw op boschgronden (zoogenaamde ladangbouw), zoodat eene afdoende voorziening geboden was.

Met het oog op de groote uitgestrektheid der gebieden waar het boschwezen voorziening eischte en het gebrek aan deskundig personeel, werd het echter raadzaam geoordeeld de beschikbare krachten niet te versnipperen maar die samen te trekken op Sumatra. Op dat eiland bestond trouwens, naar de ingestelde onderzoekingen hadden geleerd, het meest behoefte aan een geregeld boschbeheer, terwijl het door zijne gunstige ligging en hoogere economische ontwikkeling den meesten waarborg bood dat de te nemen maatregelen tot hun recht zouden komen.

Aangezien vooral in de gewesten Sumatra's Westkust en Oostkust van Sumatra de dringende noodzakelijkheid gebleken was van het verbeteren van den hydrologischen toestand, zouden de daar in 1910 begonnen onderzoekingen zoo spoedig mogelijk worden beëindigd, ten einde te kunnen overgaan tot het vaststellen van de voor die gebieden noodig geachte boschreserves en tot het, zoo noodig, herbebosschen van kale terreinen. Na afloop van dit werk zou voorts worden begonnen met eene deskundige verkenning van eenige boschgebieden, die geacht werden daarvoor door hunne ligging en houtrijkdom het eerst in aanmerking te komen, ten einde te trachten uit het boschbezit op Sumatra ook eenig onmiddellijk voordeel te trekken.

Nadat deze in 1911 aangenomen gedragslijn gedurende eenige jaren was toegepast, rees twijfel aan hare doelmatigheid, aangezien de daarmede bereikte uitkomsten weinig bevredigend waren, hetgeen aan de particuliere nijverheid aanleiding gaf tot de klacht, dat die gedragslijn slechts in geringe mate te gemoet kwam aan haar verlangen naar voorlichting en leiding bij hare pogingen om gedeelten van het uitgestrekte boschgebied der Buitenbezittingen tot ontginning te brengen. De gegrondheid der klacht was bezwaarlijk te ontkennen en tegemoetkoming aan het aangeduid bezwaar in elk opzicht gewenscht, omdat ontginning van Regeeringswege (eigen exploitatie) van dat gebied in afzienbaren tijd niet mogelijk is, hulp van de particuliere nijverheid bij het volvoeren van die taak derhalve niet anders dan welkom kan zijn en hare belangstelling in de ontginning van de wouden der Buitenbezittingen dus steun en aanmoediging verdiende.

Het behoeft overigens geen betoog dat het eveneens zeer gewenscht is dat de Regeering in staat zij, zoo noodig, ten deze leiding en richting te geven aan het particulier iniatiatief en, in verband met een en ander, is derhalve thans besloten om het stelsel van onthouding van bemoeienis met de wouden op de overige eilanden der Buitenbezittingen te verlaten en ook daar het boschonderzoek met voortvarendheid aan te vatten, ten einde zoo spoedig mogelijk tot ontginning van deze bosschen te kunnen geraken. Opdat met dit onderzoek niet zou behoeven te worden gewacht totdat het daarvoor benoodigde personeel van Java of Sumatra beschikbaar komt, zal wellicht getracht worden, bij wijze van proef, eenige Amerikaansche boschbouwkundigen, die reeds op de Philippijnen werkzaam zijn geweest, in dienst te nemen en hun, om te beginnen, de residentie Zuider en Oosterafdeeling van Borneo ter onderzoek aan te wijzen.

Ten einde een stelselmatig en krachtig doorgevoerd onderzoek te waarborgen, dat er vooral op gericht zal moeten zijn spoedig tastbare uitkomsten te verkrijgen, is daarvoor eene algemeene gedragslijn vastgesteld, terwijl overleg wordt gepleegd met ondernemers van houtaankap omtrent den aard der gegevens, welke in hoofdzaak noodig zijn om de nijverheid inzicht te geven in de mogelijkheid van ontginning van de onderzochte boschgebieden. Voor de geodetische verkenning, als onderdeel van het onderzoek, is afzonderlijk personeel in dienst gesteld, onder leiding van een ervaren technicus, terwijl, ter voorziening in de behoefte aan technisch personeel, plannen in voorbereiding zijn, welke ten doel hebben in Indië eene bekorte boschbouwkundige opleiding mogelijk te maken van goed onderlegde jongelieden, aan wie dan een groot deel van het onderzoekingswerk in de Buitenbezittingen zal kunnen worden opgedragen.

Bevordering van de landbouwnijverheid in de Buitenbezittingen. Ook door de landbouwnijverheid wordt meer dan voorheen aandacht geschonken aan de Buitenbezittingen en het mag een verblijdend verschijnsel worden genoemd, dat die belangstelling zich ook richt tot gedeelten van dat gebied die tot dusver goeddeels veronachtzaamd werden, als bijv. Atjeh en Celebes. Evenals met betrekking tot de ondernemingen van houtaankap, is de Regeering er op bedacht geweest aan pogingen van deze zijde om mede te werken aan de ontwikkeling van de Buitenbezittingen zooveel doenlijk de behulpzame hand te bieden en tegemoet te komen aan de bezwaren, welke aan die pogingen in den weg staan.

Een dier bezwaren is gelegen in de omstandigheid dat van vele streken nog slechts zeer weinig bekend is van de verschillende invloeden, die van belang zijn voor de beoordeeling van de vraag of het groote landbouwbedrijf daar levensvatbaarheid zou hebben, terwijl, voor zoover daaromtrent gegevens bestaan, die slecht geordend en dus voor belangstellenden moeilijk bereikbaar zijn. Ten einde aan dit bezwaar te gemoet te komen, aan ondernemers richting en steun te kunnen geven en, waar noodig, hunne werkzaamheid in eene door de Regeering gewenschte richting te kunnen leiden, is in overweging genomen de oprichting van eene centrale instelling, die tot taak zal hebben die gegevens bijeen te brengen, te schiften en te ordenen, nieuwe te verzamelen en onderzoekingen in te stellen naar de kansen, welke onontgonnen streken in de Buitenbezittingen den landbouwondernemers bieden. Aan deze instelling, die is gedacht als eene afdeeling voor landbouweconomie van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, zal voorts worden opgedragen het voeren van eene oordeelkundige propaganda in het buitenland voor kapitaalbelegging in den landbouw in Nederlandsch-Indië en het zoeken van aanraking met personen en instellingen, die geneigd zouden zijn voor dat doel kapitaal beschikbaar te stellen.

Ook bestaat het voornemen om op enkele plaatsen in het buitenland zelf de aandacht te vestigen op Nederlandsch-Indië als beleggingsveld, als hoedanig het in verschillende landen nog te weinig bekend is, terwijl mede getracht wordt het doel te bereiken door oordeelkundige voorlichting van den consulairen dienst inzake het groote belang dat Indië heeft bij de deelneming van vreemd kapitaal aan de ontginning van het uitgestrekt gebied der Buitenbezittingen.

In den loop van 1916 werd op zeer ruime schaal over de geheele wereld verspreid eene Engelsche uitgave van het in dat jaar voor het eerst verschenen geïllustreerd jaarboek van Nederlandsch-Indië, ten einde op die wijze bij te dragen tot de verspreiding van eenige kennis nopens de uitgestrektheid, economische beteekenis en ontwikkeling van dat gebied, waaromtrent bij het groote publiek in het buitenland veelal algeheele onbekendheid bestaat.

Onderwijs. Gelijk als bekend mag worden verondersteld, doet zich in Indië het verblijdend verschijnsel voor, dat in steeds grooter wordende kringen der verschillende bevolkingsgroepen behoefte wordt gevoeld niet alleen aan onderwijs, maar ook aan beter, verdergaand onderwijs dan men tot dusver deelachtig kon worden. Dat aan deze, voor wat de inheemsche en Chineesche bevolking betreft, vrijwel plotseling opkomende behoefte, welke nauw verband houdt met de in de laatste jaren waar te nemen opleving van de Indische maatschappij, niet dadelijk noch geheel kon worden voldaan, ligt voor de hand, als men in aanmerking neemt dat het opleiden van inheemsche leerkrachten geruimen tijd vordert en dat een goed deel der leerkrachten moet worden aangeworven in Nederland, waar het aantal beschikbare personen uiteraard niet aanstonds evenredig was aan de zeer sterk vermeerderde vraag ten behoeve van het Indisch onderwijs. De Regeering heeft dus bijzondere aandacht te schenken aan de opleiding en aanwerving van leerkrachten, terwijl met de beschikbare middelen wordt voortgearbeid aan den verderen uitbouw van het onderwijsstelsel naar de daarvoor in de laatste jaren aangenomen beginselen.

Het aantal volksscholen voor de inheemsche bevolking wordt geleidelijk uitgebreid en zal in 1918 bedragen op Java en Madoera ongeveer 4500 en in de Buitenbezittingen ongeveer 1100. Aan den daarop volgenden schakel in het voor de inheemsche bevolking aanvaard onderwijsstelsel, welke wordt gevormd door de zoogenaamde tweede klasse scholen, is in de laatste jaren bijzondere aandacht gewijd, omdat die de kern van dat stelsel kan worden genoemd en beoogt aan breede lagen der inheemsche bevolking, die behoefte hebben aan meer dan het eenvoudigste onderwijs, de noodige ontwikkeling bij te brengen. Het aantal van deze scholen bedraagt thans op Java en Madoera (met uitzondering van het Maleisch taalgebied rondom Batavia) ruim 900 en in de Buitenbezittingen (met inbegrip van het evengenoemd taalgebied) ongeveer 470. Het ligt in de bedoeling die aantallen, zooveel als mogelijk is, in verband met beschikbare leerkrachten te vermeerderen en voorts geleidelijk die scholen uit te breiden met eene vervolgklasse.

De derde schakel, welke wordt gevormd door de zoogenaamde Hollandsch-inlandsche scholen, bedoelt aan diegenen onder de inheemsche bevolking, voor wie daaraan met het oog op hun lateren werkkring of beroep behoefte bestaat, eenige meerdere ontwikkeling en daarbij kennis van de Nederlandsche taal te verschaffen. Deze scholen, waarvan het aantal op 1 Augustus van dit jaar op Java en Madoera 85 en in de Buitenbezittingen 28 bedroeg [1]), mogen zich in de bijzondere belangstelling der bevolking verheugen en het aantal aanvragen om toelating overtreft verre de beschikbare plaatsen. In steeds grooter lagen der inheemsche bevolking wordt een streven merkbaar naar kennis van de Nederlandsche taal, welke voor haar niet alleen de deur is die toegang verleent tot de Westersche beschaving, maar ook het middel om op de arbeidsmarkt aanmerkelijk betere voorwaarden te bedingen, dan haar zonder kennis van die taal mogelijk is.

Hoewel de thans alom bestaande drang naar het Hollandsch-inlandsch onderwijs, gegeven den korten tijd gedurende welken het bestaat, nog geenszins als van blijvenden aard mag worden beschouwd, is de Regeering er op bedacht aan dien drang zooveel mogelijk tegemoet te komen. Zij wordt echter in dat streven belemmerd door het tijdelijk gemis aan onderwijskrachten, doch aangenomen mag worden dat, naar gelang de hoogere kweekschool te Poerworedjo opgeleiden zal afleveren, en, als gevolg van het sinds kort in werking zijnd stelsel om toelagen tot te kennen voor de opleiding van onderwijzers tot de hoofdakte in Nederland, ook de beschikking zal worden verkregen over meer Europeesche onderwijskrachten, in de behoefte aan leerkrachten voor dezen hoogsten vorm van het inlandsch lager onderwijs op bevredigende wijze zal kunnen worden voorzien.

Met het oog op de stelselmatige uitbreiding van het aantal 2de klasse scholen zal het aantal normaalscholen worden uitgebreid met zes, terwijl het aantal kweekscholen zal worden uitgebreid met één en het aantal leerlingen per klasse op die scholen zal worden opgevoerd van 20 tot 25.

Het tot dusver voor de inheemsche bevolking gevolgd onderwijsstelsel was er in hoofdzaak op gericht om de mannelijke jeugd de vereischte ontwikkeling bij te brengen, terwijl een in het bijzonder aan de behoeften der meisjes beantwoordend onderwijs tot dusver niet van landswege werd gegeven. Ook dit onderdeel van het onderwijsstelsel, hetwelk voor de ontwikkeling van de inlandsche maatschappij en de verhooging van het peil harer beschaving van het grootste gewicht is, zal thans moeten worden ingericht en geregeld. Met het oog op het algeheel gebrek aan geschikte vrouwelijke inlandsche leerkrachten, zal echter in de eerste plaats voor de opleiding daarvan moeten worden gezorgd, in verband waarmede het in de bedoeling ligt een tweetal meisjes-normaalscholen en eene kweekschool voor inlandsche onderwijzeressen voor het Hollandsch-inlandsch onderwijs in het leven te roepen en tevens door daartoe geëigende maatregelen de opleiding van meisjes te bevorderen op de bestaande kweekscholen. Waar voorts in het Soendaasch taalgebied door het particulier initiatief, met geldelijken steun der Regeering, mede eene normaalschool voor meisjes is opgericht, mag worden verwacht dat over enkele jaren in het gemis aan inlandsche onderwijzeressen zal zijn voorzien en de inrichting en uitbreiding van het lager onderwijs voor meisjes met kracht zal kunnen worden ter hand genomen.

Het in het bijzonder voor Chineezen bestemd onderwijs, hetwelk gegeven wordt op de zoogenaamde Hollandsch-Chineesche scholen, wordt door deze groep van ingezetenen zeer gewaardeerd, hetgeen gebleken is door het druk bezoek

1) Ongerekend 7 scholen in de Buitenbezittingen en 1 op Java, met een van dat der H. I.-scholen afwijkend leerprogramma, waar Nederlandsch onderwezen wordt.

van deze scholen, waarvan er op 1 Augustus van dit jaar op Java en Madoera 18 en in de Buitenbezittingen 13 bestonden, en uit het groot aantal aanvragen en voorstellen tot oprichting van nieuwe scholen.

Bij hare pogingen om den Chineeschen ingezetenen de gelegenheid te openen hunne kinderen een voor hen geschikt onderwijs te doen genieten, wordt de Regeering mede in niet geringe mate belemmerd door het gebrek aan onderwijskrachten, hetwelk zich bij deze scholen in het bijzonder liet gevoelen, omdat het onderwijs, geheel in het Nederlandsch, tot dusver uitsluitend door Europeesche onderwijzers (onderwijzeressen) werd gegeven. Ten einde aan dit bezwaar tegemoet te komen is besloten, naar het voorbeeld van de hoogere kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Poerworedjo, te trachten ook voor het Hollandsch-Chineesch onderwijs in Indië inheemsche leerkrachten, uit de Chineesche bevolking voorkomend, op te leiden. Tot dat doel is op 1 Augustus jl. te Meester-Cornelis geopend eene kweekschool voor Chineesche onderwijzers en onderwijzeressen met daaraan verbonden kosthuis, waarvoor zich voorshands 24 leerlingen hebben laten inschrijven.

Het Europeesch lager onderwijs kan als stelsel geacht worden voldoende uitgebouwd te zijn. Ook daarbij doet zich uiteraard de behoefte aan uitbreiding gevoelen in verband met het stijgend aantal Europeanen in Indië. Waar dit onderwijs echter eerder dan het inlandsch en Chineesch lager onderwijs stelselmatig was ingericht en ontwikkeld, is die behoefte niet zoo dringend als bij de beide andere takken van het lager onderwijs.

Bij het Europeesch lager onderwijs doet zich meer en meer de behoefte gevoelen aan verschillende verbeteringen. Zoo is bij herhaling, zoowel door belanghebbende ouders als door onderwijzers, de noodzakelijkheid betoogd van eene vereenvoudiging van het huns inziens overladen programma der lagere school, hetwelk, ook in verband met klimaatsinvloeden, den leerlingen te hooge eischen stelt, terwijl mede de regeling van de schooltijden en van de vacanties voor het Europeesch kind in de tropen ondoelmatig en ongeschikt werd geoordeeld.

Waar het leerprogramma van de Europeesche lagere scholen, in het bijzonder van de zoogenaamde eerste scholen (d. z. de scholen waar Fransch als verplicht leervak wordt onderwezen), in hoofdzaak beheerscht wordt door de eischen van toelating tot de hoogere burgerscholen, is een onderzoek gelast naar de mogelijkheid om die eischen te matigen, in navolging van hetgeen ten deze in Nederland is geschied, waar onlangs de eischen van toelating tot de Rijks hoogere burgerscholen aanmerkelijk zijn verlicht.

Omtrent de regeling van de schooltijden en van de vacanties zal het advies worden ingewonnen van eene commissie, bestaande uit ouders van schoolgaande kinderen, deskundigen op onderwijsgebied en artsen.

De ervaring, gedurende vele jaren opgedaan bij het geheel op Nederlandsche leest geschoeid middelbaar onderwijs in Indië heeft geleerd, dat dit onderwijs voor het Indische kind in het algemeen minder geschikt moet worden geacht, wijl het, inzonderheid voor jongelieden van niet-Europeeschen landaard, voor wie ook het Nederlandsch als een vreemde taal moet worden beschouwd, te zware eischen stelt. Waar de hoogere burgerschool in Indië vrijwel den eenigen toegangsweg vormt tot de hoogeschool in Nederland, vormt de voormelde omstandigheid eene groote belemmering zoowel voor de opleiding van Indische jongelieden tot betrekkingen en ambten, waarvoor eene opleiding aan een hoogeschool vereischt is, als voor de hoogere ontwikkeling van de Indische maatschappij in het algemeen.

Eene in Nederland ingesteld commissie, aan welke was opgedragen middelen te beramen om der Indische jongelingschap een voor haar bruikbaren weg naar de Nederlandsche hoogescholen te openen, kwam na gezette overweging tot de gevolgtrekking dat het middelbaar onderwijs in Indië dringend eene algeheele hervorming behoeft in dien zin, dat het worde aangepast aan Indische toestanden en verhoudingen en dat daaruit alles wordt verwijderd wat voor Indische jongelieden, met het oog op hun toekomstigen werkkring in Indië, als overbodig moet worden beschouwd, met behoud uiteraard van zijn algemeen ontwikkelend en tot de hoogeschool voorbereidend karakter. Het zou te ver voeren hier nader in te gaan op het verslag dier commissie, hetwelk trouwens afzonderlijk is openbaar gemaakt, zoodat volstaan moge worden met de mededeeling dat daarin voorstellen worden gedaan voor de oprichting van eene Indische middelbare school, gesplitst in een onderbouw en een bovenbouw, beide ingericht op een driejarigen leergang, waarvan de onderbouw eene drieledige taak zal hebben te vervullen, namelijk het geven van algemeen vormend eindonderwijs, van eene voorbereiding tot de vakscholen en van eene voorbereiding tot den bovenbouw, terwijl de bovenbouw, bedoeld als eigenlijke voorbereiding tot de hoogeschool, zal worden gesplitst in eene letterkundig-historische en in eene wis- en natuurkundige afdeeling.

Naast een dergelijk stelsel van middelbaar onderwijs is voor eene afzonderlijke Mulo-school geen plaats en het ligt dan ook in de bedoeling de tegenwoordige Mulo-scholen te hervormen tot den onderbouw der nieuwe middelbare school, waartoe het leerplan in sommige opzichten vereenvoudigd zal moeten worden (o. a. zal van de nieuwe talen alleen het Engelsch als verplicht vak behouden blijven) en daaraan dan afzonderlijke inrichtingen voor den bovenbouw te doen aansluiten, waarvan er voorloopig een te Djokjakarta zal worden opgericht. Van eene toepassing van dit stelsel zal echter eerst sprake kunnen zijn nadat de wet op het hooger onderwijs in Nederland zoodanig zal zijn herzien, dat het einddiploma der gedachte middelbare school, wat de toelating tot de universiteiten (en de technische hoogeschool) en de universitaire examens betreft, zal zijn gelijkgesteld met het einddiploma der hoogere burgerscholen en gymnasia, voor sommige faculteiten na een aanvullingsexamen in het Latijn en het Grieksch [1]). Dat voor de verdere ontwikkeling der Indische maatschappij het spoedig tot stand komen dezer hervorming dringend noodig is, behoeft geen betoog na hetgeen hooger werd opgemerkt omtrent de belemmering, welke de tegenwoordige middelbare school in den weg stelt aan de hoogere vorming van de Indische jongelingschap.

Alcohol-bestrijding. Een op last der Regeering een tiental jaren geleden door de hoofden van gewestelijk bestuur ingesteld onderzoek naar het gebruik van sterken drank onder de inheemsche bevolking, leidde tot de gevolgtrekking dat het drankgebruik wel niet tot ongerustheid stemde, maar toch dwong tot waakzaamheid voor de toekomst. Waar inmiddels, ingevolge de ordonnantie in Ind. St. 1909 n°. 241, de regeling van den verkoop van sterken drank grootendeels aan de locale raden was overgelaten, werd, in verband met den uitslag van dat onderzoek, door de Regeering overwogen of de algemeene wetgever ten deze niet regelend behoorde op te treden en of de op deze aangelegenheid betrekking hebbende bepalingen der algemeene wetgeving, namelijk de artikelen 4/2 Nos 12 en 13 van de algemeene politie-strafreglementen niet behoorden te worden herzien en aangevuld. Die overweging leidde tot de slotsom dat herziening en aanvulling van de genoemde bepalingen inderdaad noodzakelijk was, maar dat overigens eene algemeene verordening onnoodig te achten was en dat, met het oog op het verschil in toestanden, locale regelingen zelfs de voorkeur verdienden. In verband hiermede werden bij de ordonnantie in Ind. St. 1910 n°. 432 de aangehaalde bepalingen der politie-strafreglementen herzien, terwijl sedert werd bepaald dat zij buiten werking zouden treden indien de plaatselijke wetgever de regeling van deze aangelegenheid ter hand nam (Ind. St. 1913 n°. 8).

Mededeelingen van met de inlandsche maatschappij vertrouwde personen deden echter al spoedig twijfel rijzen of op die wijze het drankeuvel wel daadwerkelijk bestreden zou kunnen worden, ook wijl regeling van het alcoholgebruik bestrijding niet noodzakelijk insluit. Alvorens echter ten deze een anderen koers in te slaan, werd het noodig geacht over meer en stelliger gegevens omtrent den omvang van het alcoholgebruik te beschikken en, aangezien een door plaatselijke ambtenaren in te stellen onderzoek uit den aard der zaak ruimte laat voor allerlei persoonlijke opvattingen, werd besloten die gegevens, voor wat de bevolking van Java en Madoera betreft, te doen verzamelen door één persoon, die daartoe plaatselijke onderzoekingen zou moeten instellen,

1) Een daartoe strekkend wetsontwerp is inmiddels bij de Staten-Generaal ingediend.

niet het minst om ook de stemming van de inlandsche maatschappij ten opzichte van het drankgebruik te peilen. Dit onderzoek werd opgedragen aan den resident van Banka en Onderhoorigheden, den heer A. J. N. Engelenberg, die, na plaatselijke onderzoekingen en besprekingen, in 1916 een verslag uitbracht van zijne bevindingen. De slotsom waartoe de heer Engelenberg is gekomen is dat het drankgebruik onder de inheemsche en daarmede gelijkgestelde bevolking toeneemt, hoewel niet in verontrustende mate, dat in sommige kringen, welke aan een geregeld alcohol-gebruik geenszins gewend zijn, de neiging valt waar te nemen bij feesten e. d. geestrijke dranken te gebruiken, waardoor zij met den drank vertrouwd geraken en dat inzonderheid de nagenoeg onbeperkte gelegenheid om sterken drank te verkrijgen het gebruik daarvan zeer in de hand werkt.

Ten einde te geraken tot eene afdoende bestrijding van de uitbreiding van het drankgebruik, is door den heer Engelenberg o. m. voorgesteld den drank zooveel mogelijk buiten het bereik der bevolking te brengen door het vormen van zoogenaamde verboden kringen, een maatregel die ook ten aanzien van de opiumbeperking zeer goed heeft gewerkt, en alleen op afdeelings- en gewestelijke hoofdplaatsen drankverkoop toe te laten op den voet van een vergunningsstelsel, met verbod nochtans van den verkoop per glas, behalve in restaurants, societeiten en hotels.

In aansluiting aan eene dergelijke regeling zou voorts de vervaardiging van inheemsche dranken moeten worden verminderd en ten slotte verboden, terwijl de accijnzen zeer belangrijk zouden moeten worden verhoogd, evenals de invoerrechten, welke in die mate naar het volumenpercentage aan alcohol zouden moeten worden belast, dat dranken met een hoog alcohol-percentage weeldeartikelen worden. Ook is door den heer Engelenberg voorgesteld meer dan tot dusver is geschied de school dienstbaar te maken aan de propaganda tegen den alcohol.

Deze voorstellen zijn thans in overweging.

Omtrent den tegengang van het drankgebruik door militairen valt te melden dat deze aangelegenheid, hoezeer nauw verband houdend met de drankbestrijding in het algemeen, afzonderlijk in overweging is genomen. Daartoe bestond aanleiding met het oog op de bijzondere maatschappelijke verhoudingen in Indië, welke voor den minderen militair in verschillende opzichten minder gunstig zijn, en oorzaak zijn dat te zijnen opzichte in zake drankbestrijding zekere omzichtigheid behoort te worden betracht, opdat die bestrijding geene gevolgen oplevere erger dan de kwaal. Zoo zijn bijv. geheime drankverkoopplaatsen in de kampongs, tevens veelal broedplaatsen voor ontucht, een veel erger kwaad dan de drankverkoop in de militaire societeiten, en behooren die verkoopplaatsen dus in de eerste plaats bestreden te worden, hetgeen echter bij ervaring is gebleken niet gemakkelijk te zijn. Mede stemt tot voorzichtigheid hetgeen ten deze in Nederland is geschied, maar voor wat de onderofficieren betreft is moeten worden teruggekomen op het verbod tot drankverstrekking in de cantines.

Voor zoover dat zonder bezwaar kan geschieden heeft de Regeering op eigen terrein den drank al dadelijk geweerd en sedert 1 Januari 1917 een einde gemaakt aan den verkoop van sterken drank op alle stations en halten der Staatsspoor- en tramwegen.

Volksgezondheid. Als belangrijke maatregelen, welke in den laatsten tijd zijn genomen op het gebied der volksgezondheid kunnen worden genoemd, behalve de zoogenaamde assaineeringswerken aan den Oedjoeng te Soerabaja en die te Batavia, waarvoor reeds eerder gelden op de begrooting zijn uitgetrokken, het opspuiten van de verwaarloosde vischvijvers ten noordwesten van Soerabaja, met het oog op de malariabestrijding, zoomede het ophoogen van de terreinen beoosten Kampong Kodja en het aanbrengen van verbeteringen in den waterafvoer te Tandjoengpriok, waarvan de kosten onderscheidenlijk zijn geraamd op ruim f 3 miillioen en ruim f 1 millioen.

Eerstgenoemd werk wordt door het Land uitgevoerd ten behoeve van de gemeente Soerabaja, aan welke de kosten worden voorgeschoten als niet-rentedragende schuld, met verplichting tot terugbetaling naar gelang die gemeente voordeelen zal trekken uit de tengevolge van de ophooging verkregen bruikbare gronden, met dien verstande echter dat voor zoover de gedane uitgaven niet rentegevend zullen blijken te zijn, zij voor rekening van den Lande zullen blijven.

Het tweede werk betreft het ophoogen van door het Land aangekochte moerasgronden en vischvijvers in de omgeving van Tandjoengpriok, met het doel den zeer slechten gezondheidstoestand te verbeteren in de Kampong Kodja, de woonplaats van een deel van het personeel en de werklieden der haven, en tevens de beschikking te verkrijgen over meer perceelen, waar zich zonder schade voor de gezondheid eene bevolking kan vestigen, waaruit de arbeidskrachten voortkomen, welke het havenbedrijf in grooten getale behoeft. Van dit werk, hetwelk tevens dienstbaar zal worden gemaakt aan eene verbetering van den waterafvoer, wordt in het algemeen een gunstigen invloed verwacht op den gezondheidstoestand van de havenplaats Tandjoengpriok.

Ook voor de gezondmaking van de hoofdplaats Cheribon zijn door de Regeering aanzienlijke bedragen beschikbaar gesteld, terwijl voor tal van andere plaatsen op Java en de Buitenbezittingen groote sommen noodig zullen zijn om een begin te kunnen maken met het opruimen van allerlei misstanden op hygiënisch gebied. Neemt men daarbij nog in aanmerking dat op vele plaatsen de drinkwatervoorziening en de volkshuisvesting dringend verbetering eischen, dan zal het duidelijk zijn dat alleen reeds de tegemoetkoming aan de allereerste eischen der volksgezondheid in belangrijke mate beslag zal leggen op de personeele en geldelijke middelen van de plaatselijke en centrale overheid.

Meer en meer dringt zich de overtuiging op, dat bestudeering en bestrijding van de volksziekten een deel van Staatszorg is dat niet langer veronachtzaamd mag worden, en dat getracht moet worden, zij het met zeer beperkte krachten, te doen wat in de gegeven omstandigheden mogelijk is om de invloeden te kennen, welke het ontstaan en de verbreiding van de verschillende ziekten beheerschen, die in de tropen als verwoesters der menschelijke geest- en arbeidskracht optreden, om ze daardoor beter en meer afdoende te kunnen bestrijden.

Een der ziekten, in Europeesche landen tot de gevaarlijkste volksziekten behoorend, de tuberculose, is tot dusver in Indië feitelijk nog nimmer bestudeerd, vermoedelijk ook omdat geen juist inzicht bestond in de mate van het kwaad dat zij verspreidt. Uit verschillende ambtelijke verslagen en mededeelingen van deskundigen moet echter de bedroevende gevolgtrekking worden gemaakt, dat deze ziekte, veel meer dan vroeger werd vermoed, voortwoekert onder verschillende bevolkingsgroepen, vooral onder de inheemsche en Indo-Europeesche bevolking, en geleidelijk maar zeker hare verwoestende werking uitbreidt.

Met het oog op het uiterst gevaarlijk en besmettelijk karakter dezer ziekte, vooral indien zij voortwoekert onder eene bevolking die voor het grootste deel van de eischen der gezondheidsleer niet het minste besef heeft, achtte de Regeering het noodzakelijk al aanstonds eene instelling in het leven te roepen, aan welke de bestudeering en de bestrijding van de tuberculose als bijzondere taak zal worden opgedragen.

Daartoe zal worden opgericht een kantoor voor onderzoekingen in zake tuberculose, als onderdeel van het hoofdkantoor van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst, hetwelk zich zal bezighouden met de bestudeering van verschillende vraagstukken die van belang zijn voor de kennis van het ontstaan en de verbreiding der ziekte, als de invloed van het klimaat en de levensvoorwaarden in de tropen op de vatbaarheid, zoowel bij inboorlingen als bij immigranten, de invloed van de kruising der rassen op de voorbeschiktheid, de mogelijkheid van overbrenging door personen die van een min of meer langdurig verblijf elders terugkeeren (hadji's en contractkoelies), het verband tusschen alcohol-gebruik en slechte woontoestanden en het voorkomen van tuberculose, de invloed van het bekleeden van sommige beroepen op de verspreiding der ziekte, enz.

Zal dit kantoor zich dus in hoofdzaak bezighouden met de wetenschappelijke zijde van de tuberculose-bestrijding in de tropen en het geven van voorlichting in zake maatregelen, welke het voortwoekeren van de kwaal kunnen tegengaan, daarnaast vereischt ook de zieke mensch zorg, zoowel in het belang van zich zelf als in dat van de gemeenschap, een zorg,

die echter in het algemeen genomen niet op den weg der Regeering ligt. Dit deel van de tuberculose-bestrijding zal daarom worden ter hand genomen door eene vereeniging, die zich het lot aantrekt van den tuberculose-lijder en zijne omgeving, sanatoria en voorlichtings-kantoren zal trachten op te richten, wijkverpleging zal pogen te bevorderen en, in het kort, zich zal toeleggen op de daadwerkelijke bestrijding der ziekte en het lenigen van het door haar veroorzaakte leed. Dat deze vereeniging, in welker oprichting Hare Majesteit de Koningin-Moeder aanstonds Hoogstderzelver belangstelling toonde door het schenken van een gift, in eene groote leemte zal voorzien, behoeft geen toelichting in verband met hetgeen hooger werd opgemerkt omtrent de toenemende verspreiding van de tuberculose.

Niet onvermeld mag blijven dat de pestziekte op Java als nagenoeg bedwongen kan worden beschouwd. De bestrijding van deze ziekte door woningverbetering en geregelden woningschoonmaak heeft tevens het gevolg gehad, dat in verschillende streken van Java op het gebied van volkshuisvesting en volksgezondheid zeer groote verbeteringen zijn bereikt, die zonder het door de ziekte noodzakelijk geworden krachtdadig ingrijpen vermoedelijk in afzienbaren tijd niet zouden zijn tot stand gekomen.

A.

GRONDGEBIED EN BEVOLKING.

De jongste opgaven omtrent den omvang van het grondgebied van Nederlandsch-Indië en het zielental aldaar komen voor in bijlage A. onderscheidenlijk van het verslag van 1894 en van dat van 1907 (zie ook kol. 301/303 van K. V. 1908).

B.

REGEERING EN HOOGE COLLEGES.

De Gouverneur-Generaal maakte van 26 October tot 11 November 1916 en van 30 Juni tot 17 Juli 1917 eene dienstreis over Java. Voor den duur zijner afwezigheid van den zetel des bestuurs werd, ingevolge art. 13 van het Regeeringsreglement, het dagelijksch beleid der zaken opgedragen aan den vice-president van den Raad van Nederlandsch-Indië (zie Ind. St. 1916 nos. 642 en 678 en 1917 nos. 297 en 378).

In de open plaats van vice-president van den Raad van Nederlandsch-Indië, ontstaan door het aan den heer J. B. VAN DER HOUVEN VAN OORDT, op zijn verzoek, met ingang van 2 Januari 1917 verleend eervol ontslag uit 's lands dienst (K. B. 6 Nov. 1916 n°. 36), werd voorzien door de benoeming tot dat ambt van den heer jhr. mr. A. C. D. DE GRAEFF, tot dusver lid van den Raad (K. B. 6 Nov. 1916 n°. 37), terwijl bij K. B. 2 Dec. 1916 n°. 16 tot lid van den Raad werd benoemd de heer B. J. SWART, adviseur voor de decentralisatie.

Bij K. B. 14 Mei 1917 n°. 42 is aan het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië den heer mr. G. ANDRÉ DE LA PORTE, op zijn verzoek, met ingang van 3 Juli 1917, eervol ontslag uit 's lands dienst verleend, terwijl bij K. B. van denzelfden datum n°. 43 als zoodanig is benoemd de heer mr. W. SONNEVELD, tot dusver directeur van justitie.

Aan het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer J. H. LIEFRINCK, is in October 1916 opgedragen een onderzoek in te stellen naar de heffing van belastingen en de vordering van heerendiensten van de inlandsche bevolking in de gewesten Sumatra's Westkust, Tapanoeli, Benkoelen, Lampongsche districten, Palembang, Djambi, Timor en onderhoorigheden, Menado, Westerafdeeling van Borneo en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Bij K. B. 3 Juli 1917 n°. 27 is aan den gepensionneerden luitenant-generaal C. H. VAN RIETSCHOTEN opgedragen zich naar Indië te begeven om den Gouverneur-Generaal de bedoelingen der Regeering mede te deelen betreffende de hervorming van het leger, in het bijzonder betreffende den dienstplicht.

Bij de wet van 16 Dec. 1916 (Ned. St. 1916 n°. 535, Ind. St. 1917 n°. 114) onderging het Regeeringsreglement van Nederlandsch-Indië eenige wijzigingen en werd het aangevuld met een nieuw hoofdstuk ten einde daar te lande door de instelling van een vertegenwoordigend lichaam aan de Nederlandsche onderdanen, ingezetenen van Nederlandsch-Indië, gelegenheid te geven tot medewerking aan de behartiging van de belangen van dat gebied. Dit vertegenwoordigend lichaam, hetwelk den naam van Volksraad draagt, wordt door den Gouverneur-Generaal geraadpleegd over alle onderwerpen waarover hij 's Raads oordeel wenscht te vernemen; hij is tot die raadpleging verplicht ten aanzien van de begrooting en het slot der rekening van Nederlandsch-Indië, de bestemming van het voordeelig en de dekking van het nadeelig slot der bedoelde rekening, het aangaan van geldleeningen ten laste van en het waarborgen van geldleeningen door Nederlandsch-Indië, de ontwerpen van algemeene verordeningen welke aan de ingezetenen persoonlijke militaire lasten opleggen en zoodanige andere onderwerpen, als door den Koning bij algemeene verordening worden aangewezen. De Raad bestaat uit ten minste 39 leden; de Koning benoemt het lid, tevens voorzitter, terwijl van de overige leden ten hoogste de helft benoemd wordt door den Gouverneur-Generaal uit aanbevelingen van den Raad van Nederlandsch-Indië en de andere leden worden verkozen door de gewestelijke raden. De leden worden voor 3 jaren benoemd of verkozen. Jaarlijks worden twee gewone zittingen gehouden, terwijl buitengewone zittingen kunnen worden belegd wanneer de Gouverneur-Generaal of de voorzitter het noodig oordeelt of 15 leden daartoe den wensch te kennen geven.

Tot uitvoering van eenige artikelen van die wet zijn vastgesteld: *a.* bepalingen nopens de samenstelling van den Volksraad, de eerste regelmatige aftreding der leden, de aanspraken der leden op vergoeding wegens reis- en verblijfkosten en op zittinggeld, alsmede nopens de benoeming van de leden; *b.* bepalingen betreffende de verkiezing van de leden van den Volksraad, de overlegging en het onderzoek van de geloofsbrieven, alsmede omtrent de beslissing van geschillen, welke aangaande die geloofsbrieven of de verkiezing rijzen; *c.* het reglement van orde voor de vergaderingen van den Volksraad (K. Bn. 30 Maart 1917 nos. 69, 70 en 71.)

Bij K. B. 10 April 1917 n°. 69 (Ned. St. n°. 280) werd de inwerkingtreding van de genoemde wet, alsmede van de vermelde Kon. besluiten bepaald op 1 Augustus 1917, terwijl bij K. B. 11 Sept. 1917 n°. 17, met ingang van 1 Januari 1918, tot voorzitter van den Volksraad is benoemd dr. J. C. KONINGSBERGER, directeur van 's lands plantentuin te Buitenzorg.

Bij de wet van 23 Mei 1917 (Ned. St. n°. 418) is art. 113 van het Regeeringsreglement van Nederlandsch-Indië in dien zin gewijzigd, dat de ingezetenen verplicht zijn mede te werken tot bewaring van rust en orde en, wanneer zij Nederlandsche onderdanen zijn, tevens tot verdediging van het grondgebied van Nederlandsch-Indië.

C.

MEDEDEELINGEN VAN STAATKUNDIGEN EN ALGEMEENEN AARD.

§ 1. BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND.

Een drietal neutraliteitsproclamaties werden uitgevaardigd in verband met den tusschen Italië en Duitschland uitgebroken oorlog, het zich mengen in den Europeeschen krijg van Roemenië en den oorlog tusschen Amerika en Duitschland (Jav. Ct. 1916 nos. 71 en 72 en 1917 n°. 31).

Het tijdelijk verbod van uitvoer van geneesmiddelen, verplegingsartikelen en chirurgische instrumenten van niet-inheemschen oorsprong (zie K. V. 1916, kol. 1) is bij Ord. van 24 Juni 1916 (Ind. St. n°. 451) uitgebreid tot instrumenten voor scheikundig of ander natuurwetenschappelijk onderzoek. De lijst van in Nederlandsch-Indië gewonnen of vervaardigde geneesmiddelen, welke zijn uitgezonderd van het uitvoerverbod (zie t. a. p.), is aangevuld bij Gouv. Bt. 13 Juli 1916 n°. 1x (Jav. Ct. n°. 57).

Bij Ord. van 11 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 626) is de uitvoer uit Nederlandsch-Indië en het vervoer over zee van vuurwapenen, kruit en munitie, anders dan voor 's lands dienst, tijdelijk verboden, terwijl bij Gouv. Bt. 28 Dec. 1916 n°. 2x (Ind. St. n°. 754) de invoer van vuurwapenen, buskruit en munitie, anders dan ten behoeve van 's lands dienst en door hen voor wie het bezit daarvan in 's lands dienst verplicht is gesteld, in geheel Nederlandsch-Indië tijdelijk is verboden. Het tijdelijk uitvoerverbod is niet toepasselijk op vuurwapenen, kruit en munitie van landsdienaren (zie Ord. van 3 April 1917 in Ind. St. n°. 148).

Het overschrijden van de gebiedsgrenzen van Nederlandsch-Indië met luchtschepen of vliegtuigen, bestuurd door personen, niet behoorende tot de land- of zeemacht in Nederlandsch-Indië, is bij Ord. van 12 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 633), met ingang van 1 November d. a. v. tijdelijk verboden.

Bij Ord van 6 Maart 1917 (Ind. St. n°. 98) is de uitvoer uit Nederlandsch-Indië tijdelijk verboden van goederen, welke aldaar van buiten Nederlandsch-Indië zijn ingevoerd of van zoodanige goederen vervaardigd of afkomstig zijn, terwijl bij Gouv. Bt. van denzelfden datum n°. 1x (Ind. St. n°. 99), juncto Gouv. Btn. 12 April 1917 n°. 1x (Ind. St. n°. 163) en 9 Juni 1917 n°. 1x (Ind. St. n°. 234), de goederen zijn aangewezen waarop dat uitvoerverbod niet van toepassing is.

Bij Ord. van 15 Maart 1917 (Ind. St. n°. 107) is de uitvoer van verduurzaamde levensmiddelen voorloopig voor zooveel noodig beperkt.

Het K. B. 31 Maart 1908 (Ned. St. n°. 96), bevelende de plaatsing in het Staatsblad van het op 11 Februari 1907 te Berlijn tusschen Nederland en het Duitsche Rijk gesloten verdrag over de wederzijdsche erkenning van naamlooze vennootschappen en andere handels-, nijverheids- of financieele vennootschappen, is in Nederlandsch-Indië afgekondigd bij Ind.St. 1916 n°. 494.

Het K. B. 29 Juli 1916 (Ned. St. n°. 365), houdende de bekendmaking in het Staatsblad van het op 7 Maart 1914 te 's-Gravenhage tusschen Nederland en Guatemala gesloten verdrag, regelende de toelating van consulaire ambtenaren van genoemde Republiek in de Nederlandsche koloniën en overzeesche bezittingen, is in Nederlandsch-Indië afgekondigd bij Ind. St. 1916 n°. 737.

Het te 's-Gravenhage op 17 Augustus 1916 door de Nederlandsche en Portugeesche Regeeringen onderteekend protocol, houdende onderscheidenlijk goedkeuring van de daaraan gehechte processen-verbaal met daarbij behoorende kaart, inzake opmeting en grensuitzetting op het eiland Timor en regeling van het tijdstip van de wederzijdsche overgave der in de artikelen 1 en 2 van het met Portugal gesloten verdrag (Ind. St. 1906 n°. 194) genoemde landschappen, is geplaatst in Ind. St. 1917 n°. 6.

Bij Gouv. Bt. 14 Febr. 1917 n°. 46 (Ind. St. n°. 71) is aanteekening gehouden van de toetreding van Nederlandsch-Indië tot het verdrag van Parijs van 11 October 1909, betreffende het internationale verkeer met automobielen, terwijl het K. B. 7 Sept. 1910 (Ned. St. n°. 277), tot bekendmaking van dat verdrag, in Indië is afgekondigd bij Ind. St. 1917 n°. 72.

Omtrent onze aanrakingen met Serawak zie men § 14 van dit hoofdstuk.

§ 2. JAVA EN MADOERA.

Ook in 1916 werden van eenige plaatselijke Sarekat Islam-vereenigingen de statuten goedgekeurd en die vereenigingen derhalve als rechtspersoon erkend; hetzelfde had plaats ten aanzien van de vereeniging „Centraal Sarekat Islam". In Juni 1916 werd door de Sarekat Islam-vereeniging te Bandoeng het Eerste Nationaal Congres gehouden, hetwelk door een groot aantal personen, zoowel van Java en Madoera als van de buitenbezittingen, werd bijgewoond. In verscheidene plaatselijke Sarekat Islam-vereenigingen had wederom eene afneming van het ledental plaats, terwijl de door de Sarekat Islam opgerichte coöperatieve winkelvereenigingen veelal een kwijnend bestaan bleven lijden; slechts van enkele plaatselijke vereenigingen ging eenige kracht uit. In de residentie Batavia viel hier en daar weder eenige beweging van tot de Sarekat Islam behoorende personen te bespeuren tegen toestanden op particuliere landerijen. Eene beweging van ongeveer gelijke strekking openbaarde zich te Soerabaja, waar de Sarekat Islam-vereeniging van de ontevreden stemming onder de opgezetenen der particuliere landerijen partij trok om haar ledental te vergrooten. Nadat echter in de samenstelling van het bestuur dier vereeniging eenige wijziging was gekomen werd meer voeling gezocht met het binnenlandsch bestuur. Op Madoera uitte de invloed van de Sarekat Islam zich in klachten over allerlei grieven en tekortkomingen, alsmede hier en daar in lijdelijk verzet tegen de door het Bestuur getroffen maatregelen, als woningverbetering en veecastratie en tegen eenige voorzieningen van het zoutbedrijf. Rustverstoringen, veroorzaakt door het drijven van Sarekat Islam-leden, kwamen zoo goed als niet voor; tegen de enkele te Panowan (Rembang) en Malang (Pasoeroean) voorgekomen gevallen werd met kracht opgetreden.

In September 1916 werd de afdeeling Magetan (Madioen) bezocht door zekeren hadji Moehamad Anwar en eenige zijner handlangers uit het district Ngadiloewih (Kediri), die aldaar in een paar desa's propaganda maakten voor de Moehammadiah-leer en tevens de aanstaande komst voorspelden van den Ratoe Adil. Stukjes papier, beschreven met Arabische woorden, zouden zijne volgelingen vrijwaren voor overlast, wanneer het rijk van dien Ratoe gegrondvest zou zijn. Door tijdig ingrijpen van de politie kon aan deze beweging, waarbij zich reeds honderden personen hadden aangesloten, spoedig de kop worden ingedrukt. Speculeerend op dezelfde

Javaansche overlevering betreffende de komst van den Ratoe Adil, wist eveneens in de genoemde afdeeling een zekere A. DIETZ zich eenigen roep te verwerven door zich uit te geven voor een afstammeling van den in 1883 naar Menado verbannen Djokjaschen prins Pangeran Moehamad Heroe Tjokro, zoomede door het verstrekken van geneesmiddelen voor allerlei ziekten, waarmede door hem verschillende genezingen zouden zijn bewerkt. Tot nu toe behield deze beweging echter een ongevaarlijk karakter, terwijl van eenigen aanhang niet kan worden gesproken. Ook werd eene Ratoe Adil-beweging ontdekt in eene desa van de afdeeling Banjoewangi (Besoeki).

Tegen het einde van Mei 1917 werd in de desa Tjieurih der afdeeling Madjalengka (Cheribon) eenige onrust teweeg gebracht door een zekeren Adnawi, die zich uitgaf voor radja van een nieuw rijk, als hoedanig hij door ongeveer een dertigtal volgelingen werd behandeld. De beweging, in hoofdzaak gericht tegen de plaatselijke Sarekat Islam, uitte zich o. a. in een aanval op de woningen van eenige leden dier vereeniging, door wie meermalen tot Adnawi verwijten waren gericht naar aanleiding van het feit, dat hij niet tot hunne vereeniging was toegetreden. Door oordeelkundig optreden van het bestuur, daarbij gesteund door de bevolking en de politie van de omliggende desa's, werd de rust spoedig hersteld.

Evenals in vorige jaren viel ook in 1916 in verschillende gewesten, hoofdzakelijk als gevolg van de Sarekat-Islam-beweging, een meer opgewekt godsdienstig leven onder de Mohammedanen waar te nemen. Ter afdeelingshoofdplaats Madjalengka (Cheribon) werd eene school opgericht, genaamd „Madrasah Alloliben Madjalengka", waar, naast godsdienstonderwijs, ook gewoon ontwikkelingsonderwijs zal worden gegeven. In Kediri werd eenige invloed waargenomen van de te Singapore zetelende vereeniging Moehammadiah. De zoogenaamde buiten-Badoei's in Bantam ondervonden eenigermate den invloed van het Mohammedanisme, terwijl voorts uitbreiding van den Islam plaats vond onder het gedeelte van de bevolking van den Tengger (Pasoeroean), dat den Hindoe-godsdienst belijdt.

Als gevolg van de ongunstige tijdsomstandigheden werd in 1916 door de inheemsche bevolking niet aan de bedevaart deelgenomen.

Vergeleken met 1915, nam het aantal aanhangers van de leer van Soerontiko alias Samin (vgl. K. V. 1916, kol. 4) toe in de residentie Semarang, hoofdzakelijk in de afdeelingen Pati, Grobogan en Koedoes. Daarentegen had in Rembang geen uitbreiding van het aantal Samins plaats. Onder de jongere leden aldaar kwamen, evenals in het vorige jaar, verscheidenen voor, die afzagen van verder vruchteloos verzet tegen het verrichten van desadiensten en het betalen van belastingen; de oudere leden bleven evenwel onverzettelijk. Deze beweging deed mede van zich spreken in de afdeeling Ngawi der residentie Madioen, waar niet alleen uitbreiding van de leer viel waar te nemen, doch ook de leden hoe langer hoe driester optraden en zich o. a. ook verzetten tegen door het Bestuur getroffen maatregelen in het belang van de pestbestrijding. Een en ander leidde er toe dat bij Gouv. Bt. 26 Juni 1917 n°. 43 op den voorman der Samins in de afdeeling Ngawi, genaamd Dipodjojo alias Tamin, de in art. 47 van het Regeeringsreglement bedoelde politieke maatregel werd toegepast. Voorts werd bij Gouv. Bt. 1 Juni 1917 n°. 20 aan den assistent-resident der afdeeling Toeban (Rembang) J. E. JASPER opgedragen naar de economische grieven van de aanhangers der Samin-beweging een onderzoek in te stellen, zoomede naar de wijze waarop daaraan kan worden tegemoet gekomen.

De verhouding tot de Vorstenlandsche zelfbestuurders liet niets te wenschen over. Met hunne medewerking konden dan ook in 1916 verschillende verbeteringen van bestaande toestanden, zoowel op geldelijk als sociaal-economisch gebied worden verkregen. Voor Soerakarta en Djokjakarta werd een Rijksblad in het leven geroepen, waarin de verschillende voor die zelfbesturen vastgestelde verordeningen worden afgekondigd en daardoor kracht van wet erlangen. Ook werd bij de begrootingen der zelfbesturen voor 1917 voor het eerst eene persoonlijk inkomen vastgesteld voor den soesoehoenan en den sultan. In Djokjakarta werden voorts met ingang van 1 Januari 1917 alle ten behoeve van de vroegere apanagehouders door de zelfbestuursonderhoorigen te verrichten diensten en/of leveringen (bahoe-soekoe, pasoembang en pesangon) afgeschaft. Verder hechtte de sultan zijne goedkeuring aan de voorstellen der Regeering om eene nieuwe regeling te treffen, waarbij gronden met recht van eigendom of opstal in zijn gebied zullen kunnen worden afgestaan, terwijl behoudens eenige uitzonderingen, overdracht plaats had van de burgerlijke rechtspraak over de onderhoorigen van dezen zelfbestuurder aan het Gouvernement. Op 2 Juli 1917 herdacht de soesoehoenan van Soerakarta den dag, waarop hij 25 Javaansche jaren geleden tot zelfbestuurder werd verheven, welk jubileum op feestelijke wijze werd gevierd.

De regenten van Probolinggo (Pasoeroean) en Modjokerto (Soerabaja), die in Mei 1916 en Augustus 1916 eervol uit 's lands dienst werden ontslagen, zijn als zoodanig vervangen door den patih van Soerabaja en den wedana van Krian. In de plaats van den in Juni 1916 overleden regent van politie ter hoofdplaats Soerakarta werd benoemd de regent van Krian, die op zijn beurt vervangen is door Raden Toemenggoeng Martonagoro. Met de waarneming der betrekking van regent van Magelang (Kedoe), aan wien in December d. a. v. zes maanden verlof naar Europa werd verleend, ten einde deel te kunnen uitmaken van de deputatie „Indië Weerbaar", werd de te Magelang bescheiden patih-wedana belast. De patih van het regentschap Poerworedjo (Kedoe) bleef ook gedurende 1916 met de waarneming van het ambt van regent belast (zie K. V. 1916, kol. 5).

De veiligheid van personen en goederen kan nog niet bevredigend worden genoemd; alleen in het gewest Soerabaja valt eene sterke vermindering van het aantal gevallen van moord en doodslag waar te nemen (57 in 1916, tegen 137 in het vorige jaar). Voor de residentiën Batavia, Semarang, Rembang, Madioen, Pasoeroean en Besoeki bedroeg het aantal gevallen in 1916 onderscheidenlijk 62, 56, 66, 168, 107 en 93, tegen 70, 43, 61, 158, 89 en 104 in 1915. Het aantal ketjoe- (rampok- en kampak-) partijen bedroeg 158 (in 10 gewesten), tegen 171 (in 13 gewesten) gedurende 1915; deze misdrijven kwamen vooral voor in Bantam, Batavia, Rembang, Djokjakarta en Soerakarta (14, 68, 31, 19 en 15 gevallen in 1916, tegen 17, 51, 34, 11 en 20 in 1915). Voor de steden Batavia en Meester-Cornelis waren de getallen 34 en 24. De 14 ketjoepartijen in Bantam bestonden hoofdzakelijk uit roof op den openbaren weg; van dit misdrijf werden op Java en Madoera verder bekend 34 gevallen (waarvan 10 in Rembang en 14 in Djokjakarta), tegen 42 in 1915 (waarvan 19 in Rembang en 12 in Djokjakarta). Het aantal veediefstallen bedroeg in de residentiën Batavia, Madoera, Pasoeroean en Soerakarta 326, 477, 204 en 143, tegen 292, 440, 452 en 126 in 1915, terwijl in Kediri, waar in 1915 geen diefstallen van groot vee werden aangegeven, gedurende 1916 142 dergelijke misdrijven gepleegd werden. In de residentie Rembang komt het verwonden van vee nog geregeld voor. In Soerabaja deed zich 1 geval van zee- en strandroof voor, terwijl in Banjoemas 7 dergelijke gevallen voorkwamen. Voor het aantal rietbranden wordt verwezen naar de betrekkelijke bijlage.

De gezondheidstoestand kon gedurende 1916, in vergelijking met die in vorige jaren, gunstig genoemd worden, hetgeen in hoofdzaak is te danken aan de uitgebreide, overal met gestrengheid toegepaste voorzorgsmaatregelen tegen epidemieën. Was gedurende 1915 de cholera nog over ongeveer geheel Java en Madoera verspreid, in 1916 bleef deze ziekte beperkt tot een achttal gewesten, terwijl ook het sterftecijfer veel lager was. In de residentie Cheribon brak in het begin van Juni eene cholera-epidemie uit, waaraan 291 van de 514 aangetaste personen bezweken, doch, dank zij eene krachtige bestrijding, was zij na een maand reeds bedwongen. De inenting met cholera-vaccin had hier zeer goede uitkomsten; alleen in de afdeeling Cheribon werden 94 000 menschen ingeënt. Ook in de districten Pamanoekan (Batavia) en Tjomal (Pekalongan) was deze ziekte gedurende korten tijd epidemisch. Ter hoofdplaats Batavia bedroeg het getal der ingeënte personen ± 70 000. Wel eischte de cholera hier nog 200 slachtoffers van de 248 gevallen, doch 95 % van de aangetasten was niet ingeënt. Verder kwamen in de afdeelingen Indramajoe en Madjalengka der residentie Cheribon, de afdeeling Kendal der residentie Semarang, de gewesten Bantam, Preanger-Regentschappen, Soerabaja, Kedoe en

Madioen en de stad Semarang nog eenige choleragevallen voor.

De pest werd krachtig en met zeer goede uitkomsten bestreden, hoofdzakelijk door verbetering van de woningtoestanden. In Soerakarta en Kediri, waar in 1915 nog onderscheidenlijk 1386 en 1646 gevallen werden waargenomen, bedroegen deze getallen in 1916 achtereenvolgens 551 en 223. In Madioen deden zich 55 gevallen voor, tegen 75 in 1915; in de laatste twee maanden van 1916 kwamen er echter geen nieuwe pestverschijnselen meer voor. De afdeelin Malang der residentie Pasoeroean, waar in 1915 de meeste pestgevallen voorkwamen, bleef gedurende 1916 geheel vrij van deze ziekte. Elders in dit gewest werden 79 gevallen waargenomen, waarvan 75 met doodelijken afloop. In Soerabaja overleden in 1916 160 personen aan deze ziekte, tegen 329 in 1915. In de laatste maanden van 1916 deed de pest haar intrede in Semarang en Djokjakarta. Dank zij de onmiddellijk getroffen maatregelen, eischte zij in die beide gewesten tot het einde van dat jaar niet meer dan onderscheidenlijk 16 en 2 slachtoffers. In Pekalongan en Kedoe kwamen 1 en 2 gevallen voor. In Cheribon werd in verband met het voorkomen van pest in Semarang het ontratten der huizen met kracht ter hand genomen.

Evenals in de voorafgegane jaren, had de bevolking van Java en Madoera, vooral in de kuststreken, ook in 1916 veel van malaria en andere koortsen te lijden. In Juli 1916 brak in de residentie Cheribon eene koortsepidemie uit, welke op de 23 392 aangetasten 6535 slachtoffers maakte. In de gewesten Pasoeroean en Besoeki kwam malaria, hoewel in mindere mate dan in vorige jaren, nog veel voor, voornamelijk in de stranddesa's langs de kusten. De in de afdeeling Pasoeroean genomen proef tot bestrijding dezer ziekte door z.g. anophelesjagers (zie K. V. 1916, kol. 6), werd in 1916 met bevredigende uitkomsten voortgezet; ter hoofdplaats Probolinggo werd een dergelijke proef genomen. Verder werd de bevolking in de afdeelingen Soerabaja en Sidoardjo der residentie Soerabaja weder door deze ziekte bezocht, tengevolge waarvan in die afdeelingen onderscheidenlijk 3106 en 1946 personen aan malaria bezweken, tegen 3563 en 3962 in 1915. Het hevige karakter der ziekte in de afdeeling Tjilatjap van de residentie Banjoemas nam gelukkig af; werden in 1915 77 787 koortsgevallen aangebracht, waarvan 11 364 met doodelijken afloop, in 1916 bedroegen die cijfers 39 540 en 7647. Hoewel niet in verontrustende mate, kwam malaria ook voor in de vlakke kuststreken der residentie Batavia en in de residentiën Preanger-Regentschappen, Semarang, Rembang, Kedoe, Djokjakarta en Kediri, terwijl ook ter afdeelingshoofdplaats Tegal (Pekalongan) koortsgevallen werden waargenomen.

De pokken deden zich, behalve in de residentiën Pekalongan, Soerabaja en Banjoemas, in alle gewesten van Java en Madoera voor, hoewel meestal slechts sporadisch. Vrij veel gevallen werden waargenomen in de residentiën Bantam, Batavia en Kedoe, in welk laatste gewest 56 van de 306 lijders bezweken. Ter hoofdplaats Besoeki kwamen vrij plotseling een aantal gevallen van lichten aard voor. Ook bij deze ziekte werden met inentingen en her-inentingen op ruime schaal gunstige uitkomsten bereikt.

De typhus, die in 1916, behalve in de gewesten Bantam, Soerabaja en Banjoemas, in alle residentiën van Java en Madoera werd waargenomen, kreeg in een desa in Pasoeroean een epidemisch karakter, met 20 % van de aangetasten als slachtoffers. In Batavia en Kedoe stierven van de 576 en 216 lijders er 89 en 21; ter hoofdplaats Semarang kwamen in 1916 110 gevallen voor, tegen 122 in het voorafgegane jaar. Ook in de Preanger-Regentschappen en Pekalongan werden vrij veel gevallen waargenomen, terwijl de ziekte in de residentie Besoeki beperkt bleef tot enkele gevallen te Bondowoso en te Banjoewangi. Zooals echter reeds in K. V. 1916 (kol. 6) is opgemerkt, worden in laatstgenoemd gewest de gevallen van typhus vaak over het hoofd gezien uit onbekendheid van de bevolking met de ziekteverschijnselen. In Bantam kwamen weer veel gevallen voor van koorts- en buikziekte. Dysenterie eischte eenige slachtoffers in de residentiën Pekalongan, Semarang en Kedoe. Diphterie werd evenals in 1915 op de gewestelijke hoofdplaatsen Batavia en Semarang aangetroffen. Mazelen kwamen veel voor in Krawang (res. Batavia) en hier en daar in de residentie Madioen. In Besoeki kwamen opnieuw eenige gevallen van beri-beri voor.

Evenals in vorige jaren, had de veestapel te lijden van mond- en klauwzeer, kwaden droes en surrah, welke ziekten zich in vrijwel alle gewesten vertoonden. Vrij veel gevallen van mond- en klauwzeer kwamen voor in de residentiën Pekalongan, Soerabaja, Pasoeroean, Besoeki, Banjoemas, Kedoe en Kediri. In de gewesten Pekalongan, Semarang, Rembang, Pasoeroean, Besoeki en Kedoe had de ziekte veelal een goedaardig verloop. Kwade droes werd het meest waargenomen in Cheribon en Soerabaja, waar alle aangetaste dieren stierven of afgemaakt werden, het laatste onder toekenning van schadeloosstelling aan de eigenaren, wanneer deze het geval hadden aangegeven. Surrah kwam vrij veel voor in Batavia, Cheribon en Kedoe en in zeer hevige mate in de gewesten Semarang en Rembang. In de afdeeling Koedoes (res. Semarang) wilde de ziekte eerst wijken tegen het eind van 1916, terwijl in Rembang aan deze ziekte, welke hier te zamen met anaplasmose optrad, meer dan 1000 karbouwen bezweken. In de Vorstenlanden werden gevallen van koudvuur waargenomen. Verder deden zich in de residentiën Bantam, Batavia en Madioen vrij veel gevallen van septichaemia haemorrhagica en -epizoötica en in Semarang en Rembang verschijnselen van tuberculose, pyroplasmose en saccharomycose voor, welke laatste ziekte ook op Madoera hier en daar voorkwam. Miltvuur werd waargenomen in Bantam en Batavia en schurft in de residentie Cheribon, terwijl zich in Pasoeroean enkele gevallen van de z.g. sakit drodog met doodelijken afloop voordeden en op Madoera scabies en boosaardige kopziekte sporadisch voorkwamen.

De uitkomsten van den rijstoogst konden over het algemeen gunstig worden genoemd. Van de droogte had het gewas echter te lijden in de afdeelingen Batavia, Indramajoe (Cheribon), Tegal (Pekalongan), Grisee en Lamongan (Soerabaja) en Tjilatjap (Banjoemas), zoomede in het gewest Rembang, terwijl overstroomingen schade veroorzaakten in de afdeelingen Krawang (Batavia), Indramajoe (Cheribon), Demak, Koedoes en Pati (Semarang). Een gedeelte van den oogst ging door insectenplagen verloren in de afdeelingen Krawang (Batavia), Indramajoe (Cheribon) en Magelang (Kedoe), terwijl ziekten in de padi werden waargenomen in de afdeelingen Demak, Koedoes en Pati (Semarang) en de residentie Rembang. In verband met misoogsten werd aan de bevolking, waar noodig, geheele of gedeeltelijke ontheffing van de landrente verleend. De uitkomsten van de door de bevolking geteelde tweede gewassen waren over het algemeen bevredigend, hier en daar zelfs bijzonder gunstig. De koffieoogst, die overigens goed kan worden genoemd, leverde in de gewesten Pasoeroean en Madioen een kleiner beschot op dan in 1915. De suikeroogst was overal bevredigend en kon in Cheribon, Semarang, Soerakarta en Kediri zelfs zeer gunstig heeten. De tabakoogst, over het algemeen gunstig, was minder bevredigend in Tegal en de afdeeling Magelang (Kedoe); daarentegen was hij zeer goed in Soerakarta. De thee-ondernemingen in de residentie Batavia hadden een gunstig jaar, terwijl in de afdeeling Buitenzorg van dat gewest evenals in het vorig jaar de rubberaanplantingen nog steeds werden uitgebreid.

Behalve de emigratie uit verschillende gewesten naar de buitenbezittingen (zie hoofdst. J, afd. I, § 5) en het vertrek van eenige transporten inlanders naar streken buiten Nederlandsch-Indië (zie hoofdst. F, § 10), vallen geen buitengewone verhuizingen onder de bevolking te vermelden. Hoewel in mindere mate dan in vorige jaren, gingen weer vele Bantammers naar de Lampongsche districten en Batavia om bij den peperpluk in eerstgenoemd gewest en overigens als koelie werkzaam te zijn; sommige lieden togen zelfs naar verder afgelegen streken van Sumatra. Het aantal Javaansche transmigranten naar de zuidoostelijke districten van de afdeeling Tasikmalaja (Preanger-Regentschappen) nam wederom toe en bedroeg 1727 personen, van welke lieden er minder stierven dan in het vorig jaar. Door de opening van de lijn Bandjar—Kalipoetjan voor het algemeen verkeer bestaat er hoop, dat de transmigratie naar het zuidoostelijk gedeelte van de Preanger-Regentschappen zal toenemen. Evenals in vorige jaren had belangrijke transmigratie plaats van lieden uit Madoera en verschillende gewesten van Oost- en Midden-

Java naar Besoeki. De transmigratie van personen uit Midden-Java naar de zuidelijke gedeelten der afdeelingen Malang en Loemadjang (Pasoeroean) verminderde in verband met de afneming van voor ontginning beschikbare gronden. Het aantal Boegineezen en Makassaren, die zich op den Kangean- en Sapoedi-archipel (Oost-Soemenep) komen vestigen met het oog op de klapperteelt aldaar, nam ook in 1916 nog steeds toe.

In de beide eerste maanden van 1916 hadden groote overstroomingen plaats in de afdeelingen Demak, Koedoes, Pati en Japara der residentie Semarang, voornamelijk als gevolg van dijkbreuken van de kali Serang, de kali Gelis en de kali Japara. Een aantal menschen verdronk, terwijl veel vee in het water omkwam en duizenden bouws padi-aanplant overstroomd en eenige honderden inlandsche huizen vernield werden. Van alle zijden stroomden giften toe tot leniging van den watersnood; de inzameling van gelden bracht in Indië f 150 000 en in Nederland ruim f 200 000 op. Aan de zeer behoeftige inlanders, die door de bandjirs hun huis en goed verloren hadden, werden nieuwe rattenvrije zindelijke woningen gegeven, terwijl verder in hoofdzaak rentelooze voorschotten werden verleend aan de landbouwers, wier aanplantingen overstroomd waren. Ook in Juni en Juli 1916 zijn in sommige streken van Demak plaatselijke overstroomingen voorgekomen door den grooten regenval. In December d. a. v. bandjirde de kali Toentang, tengevolge waarvan bij Glapan de waterstand hooger was dan sedert 1895. In de residentie Batavia hadden in Januari en April 1916 wederom dijkbreuken van de Tjitaroem plaats; bij de doorbraak in April werd de spoorbrug te Tloekmoengkal weggeslagen. In November 1916 werd de gewestelijke hoofdplaats Cheribon door den hoogen waterstand gedeeltelijk onder water gezet, terwijl in het begin van Februari van dat jaar in het gewest van dien naam een groote doorbraak van de Tjimanoek plaats had bij Pilangsari en Doekoeh. Verder hadden kleinere overstroomingen plaats in de gewesten Rembang, Pasoeroean, Besoeki, Kedoe, Djokjakarta, Madioen en Kediri. In Soerakarta waren de bandjirs, welke van de helling van den Merapi zand en uitbarstingsstoffen naar beneden voeren, niet zoo hevig als in vorige jaren, hetgeen moet worden toegeschreven aan de sedert tot uitvoering gekomen herbebossching van dezen vulkaan. Op 11 September 1916 werden in bijna alle gewesten van Java en Madoera aardschokken waargenomen, welke veel schade hebben aangericht in het zuidelijk deel van de residentie Banjoemas, vooral te Maos en Tjilatjap, waar ook menschenlevens te betreuren waren, en in de afdeeling Malang van het gewest Pasoeroean en in de residentiën Madioen en Kediri waar vele huizen instortten of beschadigd werden.

---

§ 3. ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN.

Ook in 1916 bleef de politieke toestand in het geheele gewest in algemeenen zin gunstig.

In Juni werd de uit 4 man bestaande bende van Pang Rabo aan den bovenloop der Tangse-rivier (onderafd. Sigli) door eene patrouille overvallen, bij welke gelegenheid twee man sneuvelden, onder wie Si Noh, een der twee moordenaars van den onderluitenant Müssig (zie K. V. 1916, kol. 10).

In dezelfde maand dreigde de politieke toestand in de Dösön-vallei en Linggö (onderafd. Takengön der afd. Noordkust van Atjeh) in ongunstigen zin te veranderen. Onder den invloed van eene als heilig beschouwde vrouwelijke teungkoe uit de genoemde vallei weken een 12-tal lieden uit, met het doel om zich met de volgelingen van den vijandigen Penghoeloe Möngkör (zie K. V. 1916, kol. 9) te vereenigen. Deze pogingen leden echter schipbreuk, want, hoewel bij een aanval van de bende op een marschbivak aan onze zijde drie militairen licht gewond geraakten, werden bij die gelegenheid drie harer leden gedood, terwijl er een zwaar gewond en later gevonden en gevangen genomen werd. Eenige dagen later werd de bende door een onzer patrouilles overvallen, waarbij nog twee harer leden sneuvelden. Van de uitgeweken lieden kwamen er zich kort daarna 8 melden. Penghoeloe Möngkör werd in het begin van September door eene bevolkingspatrouille uit Linggö neergelegd. Het aantal uitgewekenen in de onderafdeeling Takengön bedroeg op het einde van het jaar 9, onder wie 2 vrouwen. Onder dit aantal moeten gerekend worden de zoogenaamde Penghoeloe Padang en 1 volgeling, van wie echter gedurende de laatste 3 jaren niets werd vernomen.

Ook in de onderafdeeling Gajo Loeös (afd. Oostkust van Atjeh) trachtte de bovengenoemde vrouwelijke teungkoe, die derwaarts met eenige volgelingen was uitgeweken, onrust te verwekken. De bende werd echter spoedig door eene bevolkingspatrouille gevangen genomen, nadat twee harer leden onschadelijk waren gemaakt.

In de afdeeling Westkust van Atjeh telt alleen de onderafdeeling Meulaboh nog 5 uitgewekenen, die slechts over blanke wapens beschikken en met wie geen aanrakingen werden verkregen.

De korte verklaring werd afgelegd door de volgende zelfbestuurders: Peutoea Beungga als waarnemend bestuurder van het landschap Seuneu'am (onderafd. Meulaboh) gedurende de minderjarigheid van den rechthebbende Toeankoe Doelah; T. Hadji Brahim als bestuurder van het landschap Ndjong (onderafd. Sigli); T. Keumangan als waarnemend bestuurder van het landschap Seunagan gedurende de minderjarigheid van den rechthebbende T. Ben; T. Nja Moet als waarnemend bestuurder van het landschap (Koeala) Lambeusoë gedurende de minderjarigheid van den rechthebbende T. Keudjroeën; T. Rajeu als bestuurder van het landschap (Koeala) Oenga; Teungkoe Mohamad Dawot als waarnemend bestuurder van het landschap Iboih (onderafd. Sigli) gedurende de minderjarigheid van den zoon van Teungkoe Bentara Blang Ra'na Wängsa Brahim; Dato Nja Beh als bestuurder van het landschap Leukoeën (onderafd. Simeuloe) en Soetan Amin als bestuurder van het landschap Teupah (onderafd. Simeuloe), welke verklaringen werden goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Btn. 15 Juli 1916 n°. 38, 19 Juli 1916 n°. 31, 7 Sept. 1916 n°. 25, 25 Oct. 1916 n°. 13, 25 Oct. 1916 n°. 13, 5 Dec. 1916 n°. 42, 2 Maart 1917 n°. 45 en 24 April 1917 n°. 48.

T. Paneu, bestuurder van het landschap Sawa Doea (onderafd. Tapa Toean) overleed in Mei 1916; in zijne plaats werd, ingevolge Gouv. Bt. 15 Nov. 1916 n°. 45, T. Itam tijdelijk belast met het bestuur over genoemd landschap, met bepaling dat hij, bij gebleken geschiktheid voor landschapshoofd, over zes maanden zal worden toegelaten tot het afleggen en beëedigen van de korte verklaring als waarnemend bestuurder gedurende de minderjarigheid van den rechthebbende T. Nanggroë. Bij Gouv. Bt. 19 Febr. 1917 n°. 18 werd de waarnemende bestuurder van het landschap Tangse T. Panglima Prang Banta, wegens mindere geschiktheid, eervol van zijne waardigheid ontheven en T. Rasjet, de rechthebbende, die inmiddels meerderjarig was geworden, tijdelijk belast met het bestuur.

De invloed van de Sarekat Islam-beweging begon zich ook in dit gewest te doen gevoelen, en wel in de afdeeling Groot-Atjeh. In den aanvang werden volgelingen geworven onder de niet-Atjehsche bevolking (Maleiers en Javanen), doch later bleek, dat, met behulp van handige propagandisten, ook Atjehers — voornamelijk uit de onderafdeelingen Lho Nga en Oelee Lheue — zijn overgehaald om tot de plaatselijke vereeniging van de Sarekat Islam toe te treden. Bepaalde uitingen der beweging zijn echter niet waargenomen.

Na gedurende ruim twee jaren aanhoudend overleg gepleegd te hebben, zoowel met elkander als met hen, die hunne plannen welgezind waren, werd in December 1916

door eenige vooruitstrevende jeugdige oeleebalangs en Atjehsche ambtenaren te Koeta Radja eene vergadering gehouden, waarbij de civiele en militaire gouverneur en de bestuursambtenaren van de afdeeling Groot-Atjeh tegenwoordig waren. De beweging wordt door het bestuur beschouwd als eene uiting van het jongere geslacht, dat met zijne grootere geestelijke ontwikkeling geen bevrediging meer kan vinden in de vroegere bekrompen opvattingen. Zij stelt zich ten doel wijziging te brengen in de oude adatgebruiken, welke remmend werken op eene gezonde ontwikkeling van land en volk, waardoor men o. a. zal kunnen geraken tot de opheffing van de Atjehsche vrouw van het lage standpunt van ontwikkeling, waarop zij door de plaats, welke zij volgens de adat in de Atjehsche maatschappij inneemt, is geplaatst. Voorts wenscht men het school- en godsdienstonderricht te bevorderen en geldelijke hulp voor studie-doeleinden te verleenen aan onvermogende jeugdige Atjehers van goeden aanleg. De bijeenkomst, die bijgewoond werd door een zeer groot aantal hoofden uit het geheele gewest, heeft geleid tot de oprichting van de vereeniging „Sarekat Atjeh", waarvan na eene uitvoerige en levendige bespreking, de door een voorloopig bestuur vooraf samengestelde statuten en huishoudelijk reglement werden vastgesteld. Tot de vereeniging traden ruim een tweehonderdtal hoofden en ambtenaren toe, terwijl de gouverneur het hem aangeboden beschermheerschap heeft aanvaard. Vermeld dient nog te worden dat deze bijeenkomst tot heden de eerste is, waarop nagenoeg alle voorname hoofden van het geheele gewest tegenwoordig waren, en merkwaardig is het zeker dat, waar de vereeniging zich tot voorzitter heeft gekozen den jeugdigen en vooruitstrevenden oeleebalang van Peureula, het hem aangeboden eere-voorzitterschap werd aanvaard door een vooraanstaand hoofd van de oudere partij, den bekenden oeleebalang van Keumangan, die zich heeft doen kennen als een waardig medestrijder voor de zich baanbrekende nieuwe denkbeelden.

Ook in 1916 werden geen moeilijkheden ondervonden bij den aanslag van de belastingen of het vorderen van heerendiensten.

De veiligheid van personen en goederen was over het algemeen vrij bevredigend. In de onderafdeeling Lho Seumawe werd echter een aanslag gepleegd op den commies bij den dienst van de Atjeh-tram P. Beets en zijn echtgenoote, van wie de eerste kort na den aanslag aan de bekomen wonden overleed, terwijl zijne echtgenoote van eene lichte verwonding spoedig herstelde. De aanrander, een Atjeher uit het landschap Boeloh Blang Ara, werd opgevat en door den landraad ter dood veroordeeld. In de onderafdeeling Sigli werd in Maart op de keude Lam Meulo een Amboineesche marechaussee zwaar verwond door een lepralijder, die den dag tevoren was ontsnapt uit eene leprakolonie in Gigiëng Meurandah. De aanrander werd gevangen genomen. In Augustus werd een Europeesch onderofficier aan de halte van de Atjeh-tram Lam Meulo met een rentjong door een jeugdigen Atjeher vermoord. In September werd de imeum van Geumpang (Keumangan), tengevolge van zijn ruw optreden, door zijn eigen kampongvolk omgebracht, terwijl in dezelfde maand een Amboineesche fuselier, die in een winkeltje te kampong Kramat (Sigli) bezig was inkoopen te doen, plotseling door een Atjeher met een rentjong werd aangevallen en zwaar gewond. De aanrander werd door toegeschoten Atjehsche landschapsoppassers neergelegd. In Simpang Oelim (onderafd. Idi) werd door een krankzinnigen Atjeher de Europeesche treincontroleur van de Atjeh-tram E. H. Mende van het leven beroofd. De berechting van deze zaak kon geen voortgang hebben, daar de aanrander in observatie moest worden genomen.

De proef met het doen opleiden van Atjehsche hoofdenzonen te Fort de Kock werd na de poeasa gestaakt, o. a. ook tengevolge van de hervorming, die de onderwijsinrichting aldaar onderging. Aan enkele jongelieden, die bewijzen gaven het onderwijs met vrucht te kunnen volgen, werd gelegenheid gegeven om hunne studiën voort te zetten, terwijl de overigen elders hunne opleiding zullen ontvangen.

Het volksonderwijs onderging wederom eene belangrijke uitbreiding. Het aantal volksscholen, dat op het einde van 1915 184 bedroeg, waaronder 6 scholen voor meisjes, met 10 700 leerlingen, onder wie 410 meisjes, steeg tot 196 scholen, waaronder 9 scholen voor meisjes, met 11 300 leerlingen, onder wie 704 meisjes.

De gezondheidstoestand was over het algemeen bevredigend. Koorts en dysenterie kwamen als gewoonlijk voornamelijk in de kentering voor, terwijl beri-beri, die in het vorig verslagjaar sterk was verminderd, nog hier en daar in de afdeeling Westkust van Atjeh werd waargenomen. De op groote schaal in het heele gewest doorgevoerde inenting en herinenting van de bevolking heeft de tegen het einde van 1915 steeds grooter afmetingen aannemende pokziekte tot staan kunnen brengen. Wel werden in den loop van het jaar nog gevallen van pokken waargenomen, doch op het einde van 1916 bleven nog slechts de landschappen Samalanga (onderafd. Bireuen) en Blang Pidië (onderafd. Tapa Toean) besmet verklaard.

In de onderafdeelingen Oelee Lheue en Lho Nga der afdeeling Groot-Atjeh kwamen onder het vee verspreide gevallen van miltvuur en pyroplasmose voor, terwijl in het begin van 1916 in de onderafdeeling Takengön (afd. Noordkust van Atjeh) in hevige mate surrah uitbrak, waaraan naar schatting 500 beesten bezweken. Einde December 1916 was deze ziekte, hoewel afnemende, nog niet geweken. Ook onder de in het wild levende dieren (varkens en herten) schijnt de ziekte slachtoffers te hebben gemaakt.

Hoewel zij zich eenigszins herstelde, kon de handelsbeweging nog niet normaal worden genoemd. De prijzen van de in- en uitgevoerde artikelen bleven gebukt gaan onder den invloed van den Europeeschen oorlog, terwijl vooral die van bouwmaterialen tot eene ongekende hoogte werden opgevoerd.

Ook gedurende 1916 ondergingen de klapperaanplantingen wederom eene aanzienlijke uitbreiding, en zulks ondanks het feit, dat de prijzen van de copra zeer gedrukt waren. Tegen het einde van het verslagjaar werd een begin gemaakt met den uitvoer van klappers naar Rangoon.

Aan de peperteelt werd over het algemeen ook weder uitbreiding gegeven; de oogst was niettemin kleiner dan in 1915.

De pinangoogst was goed en de gemaakte prijzen waren hoog.

Aan den verbouw van tabak bleek slechts in de onderafdeeling Lho Soekon uitbreiding te zijn gegeven. De oogst was voldoende voor eigen gebruik.

De uitkomsten van de zeevischvangst, welke echter slechts van plaatselijke beteekenis blijft, waren allerwegen zeer goed te noemen. Uitvoer van gedroogde visch had wederom plaats uit de onderafdeelingen Singkel en Tapa Toean der afdeeling Westkust van Atjeh.

§ 4. SUMATRA'S WESTKUST.

De politieke toestand bleef gunstig en zulks ondanks de ernstige onlusten welke in het aangrenzende Djambi plaats hadden. Door den tijdens die onlusten in September en October 1916 ingestelden krachtdadigen patrouilledienst, zoowel door de militaire troepen als door de gewapende politie, behoefde er voor onrust in de grensonderafdeeling Batang Hari niet te worden gevreesd, hoewel eenige kampongs er van verdacht werden met de opstandelingen te hebben willen heulen.

Door den landraad te Padangpandjang werden 14 personen, die aan het aldaar in December 1915 plaats gehad hebbend opstootje hadden deelgenomen (zie K. V. 1916, kol.

11) tot vrij zware straffen veroordeeld. De overige opgevatte personen, die wegens gebrek aan voldoend bewijs op vrije voeten werden gesteld, beloofden plechtig hun verder leven als vreedzame burgers te zullen slijten. Op de Mentawei-eilanden (zie t. a. p.) werden rust en orde volkomen bevestigd. De bijzonder gunstige politieke toestand op de Pagai-eilanden kon doen besluiten tot het invoeren aldaar op 1 Januari 1917 van de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten.

Door den demang en den djaksa van Alahanpandjang werd met behulp van gewapende politie in Mei een berucht gedrost dwangarbeider, Si Kampa genaamd, opgevat, die wegens medeplichtigheid aan een aanval op een onzer patrouilles tijdens de belastingonlusten in 1908, reeds lang was gezocht, doch zich voortdurend aan alle nasporingen had weten te onttrekken.

Ten aanzien van het door den Regeeringscommissaris, den heer J. H. Liefrinck, uitgebracht rapport omtrent zijn onderzoek in dit gewest naar den druk der heerendiensten en belastingen moge worden verwezen naar de daarover in de inleiding tot dit verslag voorkomende afzonderlijke beschouwingen.

De veiligheid van personen en goederen bleef bevredigend.

Niettegenstaande den bekenden afkeer van den West-Sumatraan, en in het bijzonder van het oudere geslacht, van al wat nieuw is, kreeg in 1916 de Sarekat Islam ook in dit gewest vasten voet. Dat de adathoofden in de Bovenlanden de nieuwe beweging weinig goedgezind waren bleek uit de oprichting aldaar van de „Sarekat Adat Alam Menangkabau", tengevolge waarvan het bestuur wel eens kalmeerend tusschenbeiden moest komen. Hoewel ook de adatgeestelijkheid zeer weinig voor de Sarekat Islam-beweging voelt, werden toch op 5 plaatsen van het gewest Sarekat Islam-vereenigingen opgericht, waarvan er enkele reeds rechtspersoonlijkheid aanvroegen. Te Padang kwamen zelfs 2 eenigszins vijandig tegenover elkander staande vereenigingen tot stand. Voor botsingen behoeft echter niet gevreesd te worden, daar het doen en laten der voorgangers door het bestuur nauwkeurig wordt gadegeslagen.

Op de Mentawei-eilanden maakte de zending (het Rijnsche Zendinggenootschap) hare eerste bekeerlingen. In Juli werden namelijk de eerste 11 personen gedoopt, terwijl in den loop van het jaar zich twee kampongs in haar geheel bereid verklaarden om het Christendom te omhelzen. Het ledental van de Christengemeente op de Batoe-eilanden bedroeg op het einde van 1916 360.

De gezondheidstoestand bleef ook in 1916 gunstig. Te Padangpandjang kwamen eenige gevallen van typhus voor, waarvan twee met doodelijken afloop. In de onderafdeeling Sawahloento maakten de pokken eenige slachtoffers.

Onder de karbouwen in de onderafdeeling Fort van der Capellen brak surrah uit; het aantal gestorven beesten bedroeg echter, dank zij de doelmatige maatregelen door het bestuur in overleg met den veearts genomen, slechts 7. Ook in enkele andere deelen van het gewest kwam nu en dan een geval van deze ziekte voor onder de karbouwen en runderen; eveneens werden enkele gevallen van kwaden droes onder de paarden waargenomen.

De uitkomsten van den rijstoogst waren over het algemeen bevredigend. Misgewas kwam zoo goed als niet voor.

Aan de koffie-aanplantingen werd wederom aanzienlijke uitbreiding gegeven, vooral in de eerste maanden van 1916, hetgeen voor een deel verband hield met de buitengewoon hooge koffieprijzen. Later in het jaar liepen die prijzen belangrijk terug.

De tabaksvelden, welke in de onderafdeelingen Pajokoemboeh en Soeliki, zoomede in enkele gedeelten van de afdeeling Tanahdatar, veelvuldig worden aangetroffen, leverden in doorsnee een bevredigenden oogst op. De uitvoer, welke zich hoofdzakelijk naar Nederlandsch-Indische havens en naar de Straits richtte, bedroeg 22 000 pikol, tegen 18 000 in 1915.

In den minder gunstigen toestand, waarin de handel in 1915 tengevolge van den Europeeschen oorlog verkeerde, kwam weinig verbetering.

In den nacht van 14 op 15 Maart 1916 werden op verschillende plaatsen in het gewest zware aardschokken gevoeld.

§ 5. TAPANOELI.

Sedert het begin van 1916 heerschte in de Bataklanden een toestand van onrust. Voor een deel moet de oorzaak daarvan gezocht worden in de met meer kracht dan vroeger gevoerd wordende propaganda voor den Islam, welke als middel o.a. schijnt te hebben gebezigd de voorspiegeling van vrijstelling van heerendiensten en belastingen. Dit leidde in Februari in het onderdistrict Pahae der onderafdeeling Silindoeng tijdens de belastinginning tot een moordaanslag op een paar kamponghoofden door leden van de Sarekat Islam. De rust was evenwel spoedig weder hersteld nadat door eene onmiddellijk uitgezonden militaire patrouille een dertiental onruststokers gevangen waren genomen. Opvallend was de kalme wijze waarop zij zich lieten opvatten, in de rotsvaste overtuiging dat het bestuur, uit vrees voor het hoofdbestuur der Sarekat Islam op Java, hun toch niets doen zou.

Van meer beteekenis is eene andere godsdienstig-politieke beweging, waaraan waarschijnlijk ook het reeds in September 1915 voorgekomen opstootje in de onderafdeeling Baroes (zie K. V. 1916, kol. 11/12) moet worden toegeschreven. Zij schijnt een uitvloeisel te zijn van het met baatzuchtige bedoelingen gedreven werken van een ontvluchten Palembangschen dwangarbeider, die daarvan, tengevolge van zijne aanhouding in 1913, echter zelf de vruchten niet heeft geplukt. Hare aanhangers trachtten eerst, doch tevergeefs, in de Dairilanden propaganda te maken, om daarna in de onderafdeeling Baroes hun drijven voort te zetten. Het scheen, dat na de bestraffing van de leiders in het einde van 1915 de beweging onderdrukt was. Doch sedert Augustus 1916 stak zij door het houden van geheime nachtelijke bijeenkomsten het hoofd weder op, eerst in de onderafdeeling Hoogvlakte van Toba, vervolgens in Toba en Samosir, daarna in de onderafdeelingen Silindoeng en Baroes en eindelijk (begin 1917) op de grenzen van de onderafdeelingen Baroes en Hoogvlakte van Toba. Aan de beweging die den naam draagt van Sarekat Parhoedamdam („Bond die het bestaande zal vernietigen"), was een voor den lichtgeloovigen inboorling aantrekkelijk mystiek, godsdienstig karakter gegeven met een half Mohammedaansch, half heidensch ritueel, waarbij den aanhangers o. m. onkwetsbaarheid en ongevoeligheid voor honger werden voorgespiegeld. Waar zij bovendien de hoop wakker riep op een Bataksche staatkundige eenheid, den heilstaat onder den nog altijd levend gewaanden nationalen held Si Singa Mangaradja, waarin men vrij zou zijn van het verrichten van heerendiensten en het betalen van belastingen, vond zij haar grootsten aanhang onder de woelige handelaren, de zich gemakkelijk verplaatsende ongehuwde Bataks. Verder vond de beweging voedsel in de ontevredenheid bij den kleinen man over den op vele plaatsen werkelijk te zwaren heerendienstdruk en de door het bestuur nieuw opgelegde heffingen tot stijving van de plaatselijke kassen, waarbij voor de Christen-Bataks nog de geldelijke en persoonlijke verplichtingen tegenover de kerk gevoegd moeten worden, en voorts in de bij de aanzienlijken heerschende ontstemming over de hervorming van het inlandsch bestuur, waardoor voor den op gezag belusten Batak de gelegenheid verminderde om eene belangrijke stelling onder zijn volk in te nemen. Bovendien maakte het feit dat aan drie zoons van wijlen Si Singa Mangaradja Java als verblijfplaats werd aangewezen (Gouv. Bt. 2 Nov. 1916 n°. 14) op de bevolking den indruk van een onverdiende straf.

Nadat in den loop van de maanden Augustus, September en October een aantal der leiders, die zich door hunne goed-

geloovige volgelingen voor hun onderwijs in de nieuwe leer goed lieten betalen, waren opgevat en gestraft, werd gedurende den verderen loop van het jaar niets meer van de reeds vele aanhangers tellende leer vernomen, doch in Januari 1917 kwam de bevolking in Boven-Baroes op de grens van de onderafdeeling Hoogvlakte van Toba tegen het bestuur in verzet, bij welke gelegenheid de gezaghebber der genoemde onderafdeeling, de heer W. C. M. Muller, werd vermoord. Door snel ingrijpen van de militaire macht werd het opstootje evenwel binnen enkele dagen onderdrukt. De dood van den heer Muller was aanleiding dat vele ontevredenen zich met hoop op goeden uitslag gingen verzamelen, ten einde verandering in den staat van zaken te verkrijgen. Den 14den Februari werd eene brigade militairen te Rea ni Ate West (Midden-Samosir) plotseling door eene ongeveer 200 man sterke bende aangevallen, waarbij 6 der aanvallers werden gedood en 8 gewond. Het ingestelde onderzoek bracht aan het licht dat deze uiting van verzet niet van de bevolking van Samosir was uitgegaan, doch voorbereid was door eenige te Sibolga verblijvende Samosireezen, die het plan hadden opgevat om een onafhankelijk rijk te stichten na het bestuur en de zending van Samosir te hebben verdreven. In December hadden zij zich naar Samosir begeven, waar de lichtgeloovige bevolking door beloften en bedreigingen en door het toedienen van verhittenden drank tot het opstootje was aangezet. In het begin van Maart zijn de hoofdleiders door de bevolking gevangen genomen.

Ten aanzien van het door den Regeeringscommissaris, den heer J. H. Liefrinck, uitgebracht rapport omtrent zijn onderzoek in dit gewest naar den druk der heerendiensten en belastingen moge worden verwezen naar de daarover in de inleiding van dit verslag voorkomende afzonderlijke beschouwingen.

De veiligheid van personen en goederen liet over het algemeen weinig te wenschen over. Ook op Nias kwam in de uiting van de ruwe zeden verandering ten goede tengevolge van den voortdurenden patrouillegang der aldaar aanwezige militairen. Alleen in de onderafdeeling Sibolga en Batang Toroe-districten nam het aantal groote misdrijven toe, hetgeen uitsluitend moet worden toegeschreven aan het groot aantal dwangarbeiders die in 1916 aldaar te werk gesteld waren.

Onder de Mohammedanen bleef ook in 1916 een meer opgewekt godsdienstig leven waar te nemen, hoofdzakelijk als gevolg van de oprichting van eenige Sarekat Islam-vereenigingen. Vooral in de Bataklanden gingen velen tot den Mohammedaanschen godsdienst over.

Het Christendom bleef veld winnen op Nias en in de Bataklanden.

De hoogere lagen der bevolking op den vasten wal van dit gewest besteden veel zorg aan de opvoeding van hunne kinderen. In de afdeeling Padang Sidimpoean was het aantal plaatsen op de gouvernements- en particuliere scholen verre van toereikend om aan alle aanvragen te voldoen; 600 leerlingen moesten worden afgewezen. Vele jongens genieten onderwijs in Atjeh, te Padang of te Medan.

De gezondheidstoestand was, behalve in Zuid-Nias, vrij goed. De bestrijding van de malaria (de in dit gewest het meest voorkomende ziekte) werd met kracht voortgezet. Op Nias overleed een aantal personen aan zwartwaterkoorts, welke ziekte ook in Mandailing woedde. Gevallen van pokken en waterpokken kwamen — hoewel niet in grooten getale — voor in Sibolga, Padanglawas, Baroes en de Dairi-landen. Ook werd in laatstgenoemde streek en in Mandailing eene kortstondige mazelenepidemie waargenomen.

In Pahae (onderafd. Silindoeng) en Sipirok (onderafd. Angkola en Sipirok) kwamen onder de paarden gevallen van surrah voor. De varkenspest, die in 1915 in de Bataklanden heerschte, was in Mei geweken, zoodat de uitvoer van varkens naar Sumatra's Oostkust weder kon worden toegestaan.

De handel begon zich in 1916 over het algemeen eenigszins te herstellen. Voor rubber werden hooge prijzen betaald; copra was minder gewild dan in 1915. De vraag naar benzoë nam in de tweede helft van 1916 toe, tengevolge waarvan de prijzen verbeterden.

De binnenlandsche handel was over het algemeen levendig.

De uitkomsten van den rijstoogst waren niet zoo gunstig als in vorige jaren. Op een aantal plaatsen had de aanplant te lijden van muizen en walangsangits. In Padanglawas mislukte door de droogte de ladangoogst, doch tengevolge van het ruime beschot van 1915 en van den onmiddellijken aanplant van tweede gewassen, had deze omstandigheid geen hinderlijke gevolgen. Ook op Samosir en in Pahae (Silindoeng) mislukte de oogst ten deele. Door de bevolking van Mandailing werden, op aanwijzing van een landbouwleeraar, eenige op verhooging van de opbrengst berekende verbeteringen in den sawahbouw aangebracht.

Ook de koffieoogst gaf een kleiner beschot dan in 1915.

De bevolking bleef veel belangstelling toonen voor de hevea-teelt. De aanplantingen ondergingen weder eene groote uitbreiding.

Niettegenstaande de lage prijzen van de copra, ging men, hopende op betere tijden, door met klappers bij te planten, vooral in Zuid-Sibolga, Natal en op Nias.

Voor de inzameling van boschvoortbrengselen, behalve van benzoë, bleef de lust gering.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren slecht, hetgeen goed merkbaar was aan den geringen omzet van zout in de betrokken streken.

De in dit gewest aanwezige plaatselijke kassen zijn in twee groepen te onderscheiden, namelijk de zoogenaamde plaatselijke fondsen (straatverlichting-, begrafenis- en pasarfondsen) en de negrikassen, welke laatste de gelden bevatten van een enkele inlandsche rechtsgemeenschap of van eenige tot een zelfden bestuurskring (onderdistrict) behoorende zoodanige gemeenschappen.

§ 6. BENKOELEN.

De politieke toestand bleef bevredigend. Dadelijk na het bekend worden van de einde Augustus 1916 in Djambi uitgebroken ongeregeldheden werden de noodige maatregelen genomen om de aan Djambi grenzende deelen van dit gewest en de verbindingswegen met Djambi en Palembang door gewapende politie te doen bewaken. Aangezien de sterkte van die politie, in verband met den omvang welke de onlusten aannamen, niet voldoende bleek, werd van Java eene aanvulling van 2 brigades gezonden, terwijl later nog vier brigades infanterie uit Padang hulp kwamen verleenen. Hoewel er tijdens het verzet in de Rawas-streek (Palembang) in de grensplaatsen der afdeeling Lebong een hoogst zenuwachtige toestand heerschte, vermoedelijk ook als gevolg van de grootere bedrijvigheid, uitgaande van de plaatselijke leiders der Sarekat Islam, gelukte het niettemin de wanordelijkheden buiten het gewest te houden. Nadat vele slechte elementen opgevat en aan de opstandelingen te Soeroelangoen Rawas gevoelige slagen toegebracht waren, kwamen de gemoederen spoedig weder tot rust. De vier brigades infanterie vertrokken reeds weder op 20 November naar hun garnizoen.

De Islam bleef zich wederom alleen uitbreiden onder de heidenen in de afdeeling Manna. Op het eiland Enggano liep het aantal Christenen aanmerkelijk terug (van 286 in 1915 tot 116); daarentegen maakte de Katholieke zending, welke in de afdeeling Manna werkzaam is, 86 bekeerlingen, waardoor het aantal Christenen aldaar tot 284 steeg.

De veiligheid van personen en goederen bleef bevredigend.

Omtrent de proef met de immigratie van Soendaneezen in dit gewest zie men hoofdst. J, afd. I, § 5.

Over het algemeen was de gezondheidstoestand niet ongunstig. Echter braken in de onderafdeelingen Redjang en Mokko Mokko mazelen-epidemieën uit. In eerstgenoemde streek

woedde de ziekte het hevigst onder de kinderen in het district Tabahpenandjoeng; zij maakte aldaar 74 slachtoffers. Ook in Mokko Mokko stierven, ondanks de getroffen maatregelen, vele kinderen. In deze onderafdeeling werden van Maart tot November 1916 ook vele gevallen van dysenterie waargenomen, terwijl in Redjang bovendien pokken voorkwamen, waaraan 17 van de 103 aangetaste personen overleden. Ook in enkele andere deelen van het gewest deden zich de pokken voor, echter in geringe mate. Inentingen en herinentingen hadden overal geregeld plaats.

Aan besmettelijke veeziekten bezweken 22 beesten.

De uitkomsten van den rijstoogst waren over het algemeen bevredigend, hoewel tengevolge van de langdurige droogte gedurende de maanden September, October en November, waardoor de grondbewerkingen niet op tijd plaats konden hebben, in enkele gedeelten van het gewest het beschot gering was.

De opbrengst van de koffie-aanplantingen, welke in Seloema en Kroë belangrijk werden uitgebreid, was zeer bevredigend.

De uitvoer van peper, welke in 1915 uit Manna en Kauer 1 063 138 K.G. bedroeg, daalde tot 430 319 K.G.

Van de boschvoortbrengselen begint damar een zeer voornaam uitvoerartikel te worden; in 1916 werd 356 573 K.G. uitgevoerd, tegen 177 393 K.G. in het voorafgegane jaar.

De handel ondervond nog meer dan in 1915 den invloed van den Europeeschen oorlog.

§ 7. LAMPONGSCHE DISTRICTEN.

Rust en orde werden niet verstoord.

Evenals in 1915, werd in het verslagjaar weinig bespeurd van het werk der Sarekat Islam-vereenigingen, hetgeen verklaard kan worden door de ongunstige geldelijke omstandigheden, waarin die vereenigingen verkeerden en het minder goede gehalte der leiders.

In verband met de onlusten in Djambi en Palembang werd ook in dit gewest een onderzoek ingesteld naar het bestaan der Sarekat Abang, waarbij bleek dat zich vooral in de afdeeling Sepoetih Toelangbawang en in de onderafdeeling Telokbetong verscheidene leden daarvan bevinden, ook onder de in 's lands dienst zijnde inlanders.

Door eene uit Palembang uitgezonden militaire patrouille werd in December 1916 in de Rebang-streek der onderafdeeling Toelangbawang een zekere Goeroe Alim, een invloedrijk godsdienstonderwijzer, die er van verdacht werd in verbinding te hebben gestaan met Djambische of Palembangsche verzetsleiders, in afwachting van het ter zake in te stellen onderzoek, gevangen genomen.

De veiligheid van personen en goederen kon bevredigend genoemd worden. Van eene in de maand Juni 1916 in de onderafdeeling Sepoetih zich vertoond hebbende rooverbende van Pangkalbatin, werden, voordat zij nog haar slag had kunnen slaan, een zestal leden in hechtenis genomen. Een drietal personen dier bende, onder wie de 2 hoofdleiders, schijnen nog op vrije voeten te zijn.

De gezondheidstoestand liet, evenals in 1915, wederom te wenschen over. Koortsen, dysenterie en mijnwormziekte kwamen veelvuldig voor. Op het kolonisatieterrein werd de bestrijding van de laatstgenoemde ziekte met goed gevolg voortgezet. Ook pokken vertoonden zich, vooral in de laatste maanden van het jaar, op verscheidene plaatsen van het gewest.

Aan kwaden droes bezweken in de afdeeling Sepoetih Toelangbawang 63 karbouwen en paarden, terwijl ook enkele gevallen van mond- en klauwzeer en surrah werden waargenomen.

Behalve in Koto Agoeng en Kalianda, waar een goed beschot verkregen werd, waren de uitkomsten van den rijstoogst slecht. Door eene muizenplaag werd namelijk het grootste gedeelte van den rijstaanplant in de onderafdeeling Telokbetong vernield, terwijl ook in de afdeeling Sepoetih Toelangbawang de oogst ver beneden de gewone bleef. Nieuwe sawahs werden in de onderafdeeling Koto Agoeng aangelegd.

In de laatstgenoemde streek trekt de koffieteelt steeds meer de aandacht der bevolking. Aan koffie kon 52 880 K.G. worden uitgevoerd.

De peperaanplantingen hadden een veel geringere opbrengst dan in 1915, welke achteruitgang schijnt geweten te moeten worden niet alleen aan ongunstige weersinvloeden, doch ook voor een deel aan de weinige zorg die de bevolking aan de pepertuinen besteedt.

De klapperaanplantingen bleven zich uitbreiden.

§ 8. PALEMBANG.

Nagenoeg gelijktijdig met de in Augustus 1916 in Djambi uitgebroken ernstige onlusten viel in de afdeeling Palembangsche Benedenlanden, voornamelijk onder de bevolking der aan de residentie Djambi grenzende streken, eene onrustige stemming waar te nemen. Met het oog op een mogelijk overslaan van het verzet van Djambi naar Rawas, werden twee bereden brigades (wielrijders) gewapende politie van Lahat naar die streek gezonden, waar na het afloopen van Saroelangoen-Djambi groote onrust heerschte in verband met ontvangen spionnenberichten, dat ook Soeroelangoen-Rawas aangevallen zou worden. Op grond van deze berichten werden op 5 September twee brigades militairen daarheen gezonden voor bewaking en patrouilleering. Later werden de brigades gewapende politie vervangen door een brigade militairen.

Op het einde van September verspreidde zich in nagenoeg het geheele gewest het gerucht, dat er een algemeene opstand zou uitbreken op 16 October 1916, welke geruchten naar deze residentie waren overgebracht door zendelingen van hoofden der opstandelingen in Djambi. De Europeesche bevolking en de vreemde oosterlingen ter hoofdplaats werden door die geruchten eenigszins in beroering gebracht. Maar nadat de bewuste dag voorbij was gegaan, zonder dat van een algemeen verzet iets bleek, kwamen de gemoederen spoedig weder tot rust. Alleen in de onderafdeeling Rawas, alwaar de Sarekat Abang, welke in het geheele gewest werkzaam was, vooral veel volgelingen kreeg, had daadwerkelijk verzet tegen het gezag plaats. In het begin van October waren namelijk de bewoners van de meest oostelijk gelegen Rawas-doesoen Paseh (eene oude nederzetting van Djambiërs), daartoe beïnvloed door afgezanten van de hoofden van het verzet in Djambi, in opstand gekomen. Onder aanvoering van zekeren Gelambit van Loeboek Roembai trokken de lieden langs de stroomopwaarts aan de Rawas-rivier gelegen doesoens op, met het doel om onze bestuursvestiging Saroelangoen te overvallen. De bende had en vond onmiddellijk aanhang onder de leden van de Sarekat Islam, die onder genoemden Gelambit en Depati Bringin Teloek, margahoofd van Soeka Pindah Ilir, ook de goedgezinde bevolking, onder bedreiging met doodslag en verbranding van hare bezittingen, dwongen in haar geheel naar de genoemde bestuursvestiging op te trekken. Na onderweg verschillende gewelddadigheden te hebben gepleegd (o. m. werd de schoonvader van het margahoofd van Soeka Pindah Tengah vermoord en werden zijne bezittingen verbrand, omdat het margahoofd een gedeelte der bende had

ontwapend), viel de bende, die gaandeweg tot ongeveer tweeduizend man, afkomstig van de marga's Soeka Pindah Ilir, Soeka Pindah Tengah en Moeara Roepit, was aangegroeid, den 11den October met bijna uitsluitend blanke wapens de controleurswoning te Soeroelangoen aan. De aanval werd afgeslagen door de aldaar aanwezige drie brigades militairen en een brigade gewapende politie, met een verlies van ongeveer 150 dooden en gewonden voor de opstandelingen, die daarop naar hunne doesoens vluchtten. Tijdens den aanval staken de opstandelingen een gedeelte van de pasar te Soeroelangoen in brand; aan de eigenlijke bestuursvestiging werd geen schade toegebracht. De leiders der bende werden spoedig daarop door de goedgezinde bevolking uitgeleverd of meldden zich zelf aan, waarna de rust terugkeerde. De vóór en na den aanval op Soeroelangoen-Rawas binnengekomen berichten, volgens welke ook de bevolking van de aangrenzende streken van Djambi naar meergenoemde plaats had willen oprukken, werden niet bewaarheid.

Ook in de aan de Rawas grenzende onderafdeeling Moesi Hilir, alwaar het aantal leden der Sarekat Islam belangrijk toenam als gevolg van den in de Rawas gepredikten heiligen oorlog tegen de ongeloovigen en tegen alle Mohammedanen die niet tot de partij van de opstandelingen wilden overgaan, heerschte gedurende eenige maanden groote onrust onder de bevolking, hetgeen eveneens het geval was in de tot de afdeeling Palembangsche Bovenlanden behoorende onderafdeelingen Tebingtinggi en Moesi Oeloe. Te Tebingtinggi werden twee afgezanten van de leiders van het verzet in Djambi opgevat, terwijl ook in de onderafdeeling Moesi Oeloe een zoodanig persoon werd gevangen genomen. Aan het intijds opvatten van die zendboden en aan het feit dat de partij van het verzet in Djambi en Rawas spoedig gevoelige klappen kreeg, zoomede aan den door de troepen en de gewapende politie ingestelden krachtdadigen en oordeelkundigen patrouillegang, is het waarschijnlijk te danken dat de rust in de Palembangsche Bovenlanden niet werd verstoord. Bij de inneming, waar noodig, van de vuurwapenen der bevolking deden zich geen moeielijkheden voor.

Op het einde van 1916 werd de onderafdeeling Banjoeasin (afd. Palembangsche Benedenlanden), en in het bijzonder het aan Djambi grenzende gedeelte daarvan, verontrust door uitgeweken bendehoofden van Djambi. De ter opvatting van die lieden gezonden patrouilles militairen en gewapende politie keerden onverrichterzake terug. Drie der bendehoofden werden echter later door bevolkingspatrouilles neergelegd.

De veiligheid van personen en goederen liet in de afdeeling Palembangsche Benedenlanden nogal te wenschen over. In de afdeelingen Palembangsche Bovenlanden en Ogan en Komering Oeloe was zij bevredigend te noemen. Aan het optreden van kleine rooverbenden, bestaande uit ontvluchte dwangarbeiders, in de Pasemah-landen (Palembangsche Bovenlanden) werd door het opvatten van de leiders een einde gemaakt.

De in 1915, tengevolge van de Sarekat Islam-beweging, waargenomen uitbreiding van het Mohammedanisme onder de heidensche bevolking van dit gewest, kwam in 1916 tot staan. Zelfs keerden lieden in de Pasemahlanden (afd. Palembangsche Bovenlanden), die hunne verwachtingen als Sarekat Islam-lid (vrijstelling van belastingen en heerendiensten) onvervuld zagen, weder tot het heidendom terug. In de Bovenlanden was de Sarekat Islam-beweging weder aan het luwen, doch in de Palembangsche Benedenlanden deed zij haar invloed sterk gelden, hetgeen merkbaar was aan de onwillige houding van de bevolking en den onwil tot het betalen van belastingen en tot het verrichten van heerendiensten.

De inlandsche hoofden en ambtenaren, met uitzondering van die in de Koeboestreken — waar, ondanks de moeite die de bestuursambtenaren zich daarvoor geven, het onderwijs nog weinig ingang vindt — blijven voldoende zorg wijden aan de opvoeding van hunne zonen en bloedverwanten. Een zevental zoons van districtshoofden en pasirahs bezoekt thans onderwijsinrichtingen op Java.

De pokken, welke over de geheele afdeeling Palembangsche Benedenlanden verspreid voorkwamen, maakten aldaar 596 slachtoffers. Ook vertoonde deze ziekte zich in de onderafdeelingen Lematang Hilir, Pasemahlanden en Tebingtinggi der afdeeling Palembangsche Bovenlanden en in de Ranaustreek der afdeeling Ogan en Komering Oeloe; hier bezweken onderscheidenlijk 116, 14, 29 en 698 personen. Hoewel overal aanstonds de gebruikelijke maatregelen tegen verdere verspreiding werden getroffen, bleef de pokziekte op het einde van 1916 in de onderafdeeling Moesi Hilir (afd. Palembangsche Benedenlanden) nog heerschen.

Onder het vee kwamen een paar gevallen van miltvuur voor in de onderafdeeling Rawas en ter hoofdplaats Palembang. Voorts werd op verschillende plaatsen mond- en klauwzeer waargenomen; de ziekte had doorgaans een goedaardig verloop, zoodat slechts weinig dieren er aan bezweken.

De handel vertoonde ongeveer hetzelfde aanzien als in 1915. De uitvoer van koffie en pinang nam eenigszins toe. De algemeene toestand van den handel in de binnenlanden kon, ondanks den Europeeschen oorlog, die de prijzen der voornaamste in- en uitvoerproducten vrij groote schommelingen deed ondergaan, bevredigend genoemd worden.

De uitkomsten van den rijstoogst waren over het algemeen bevredigend. In de afdeeling Palembangsche Benedenlanden was de opbrengst meer dan tweemaal zoo groot als in 1915, en zulks niettegenstaande in eenige marga's van de onderafdeeling Ogan Hilir belangrijke schade aan het te veld staande gewas werd berokkend door den hoogen waterstand in de Ogan-rivier, en de aanplantingen in Moesi Hilir nogal te lijden hadden van een insectenplaag en van wilde varkens. Ook in de afdeeling Palembangsche Bovenlanden leverde de oogst een ruim beschot op. In de afdeeling Ogan en Komering Oeloe daarentegen waren de uitkomsten minder gunstig dan in 1915.

De aanplant van koffie blijft zich in de afdeelingen Palembangsche Bovenlanden en Ogan en Komering Oeloe gestadig uitbreiden. De opbrengst van de tuinen was vrij belangrijk grooter dan in 1915, vooral als gevolg van den zeer goeden oogst in de Pasemahlanden.

De katoenteelt gaf alle reden tot tevredenheid. In de afdeeling Palembangsche Bovenlanden werden de katoenaanplantingen uitgebreid. In de afdeeling Ogan en Komering Oeloe daarentegen neemt de aanplant af wegens vermeerderde belangstelling der bevolking in de koffie-, peper- en rubberteelt.

Allerwegen in het gewest worden onderafdeelingskassen aangetroffen. Hoewel in de laatstverloopen jaren het streven er op gericht is om voor de inlandsche rechtsgemeenschappen afzonderlijke kassen op te richten, teneinde de zoogenaamde adatinkomsten onder geregeld beheer te brengen, bestaan er voor dit gewest bijzondere redenen om de reeds sedert lang bestaande onderafdeelingskassen als zoodanig te handhaven, doch daaraan wordt thans het karakter gegeven van gemeenschappelijke adatkas. Hierdoor is het mogelijk geworden om de adatinkomsten eener marga (inlandsche rechtsgemeenschap) plaatselijk aan te wenden en tevens de gemeenschappelijke belangen van verschillende rechtsgemeenschappen te behartigen. Het beheer over de onderafdeelingskassen wordt gevoerd naar bij een gewestelijk reglement vastgestelde regelen.

§ 9. DJAMBI.

De in de tweede helft van 1916 in dit gewest en in Palembang plaats gehad hebbende onlusten zullen in een afzonderlijk uit te geven verslag worden behandeld.

De veiligheid van personen en goederen liet weinig te wenschen over; groote misdrijven waren uitzonderingen.

De economische toestand bleef zich gestadig ontwikkelen, niettegenstaande den oorlogstoestand in Europa.

De landbouw breidde zich uit, vooral de teelt van hevea en koffie.

Naar aanleiding van de telken jare voorkomende misoogsten van rijstvelden in enkele deelen van deze residentie, werd vanwege het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Juni 1916 en daarna in 1917 een onderzoek dienaangaande ingesteld, dat geleid heeft tot de plaatsing van een landbouwleeraar in het gewest.

De uitkomsten van den rijstbouw waren, zooals gewoonlijk, in de afdeeling Koerintji uitmuntend, doch in de overige afdeelingen minder bevredigend, voornamelijk in de afdeelingen Sarolangoen en Moearotembesi, hetgeen echter hoofdzakelijk te wijten was aan de onlusten, gedurende welke de rijstaanplantingen zoo goed als niet werden onderhouden. Onderzocht wordt of het mogelijk is het peil van het meer van Koerintji te verlagen, ten einde de als gevolg daarvan droogvallende gronden voor den rijstbouw te gebruiken.

De teelt van tweede gewassen, hoofdzakelijk die van maïs, cassave en bataten werd krachtig bevorderd.

Evenals in 1915, viel de oogst van koffie en tabak in de afdeeling Koerintji gunstig uit.

De uitvoer van hevearubber beliep meer dan het dubbele van dien in het voorafgegane jaar.

Levensmiddelen waren gedurende het geheele jaar in voldoende hoeveelheid verkrijgbaar.

De invoer van rijst uit Singapore kon geregeld plaats vinden; hij bedroeg in het geheel 7 823 152 K.G., terwijl van Palembang en Java 23 422 K.G. werd aangebracht.

De oorlogstoestand in Europa, hoewel geen stoornis te weeg gebracht hebbende in het verkeer tusschen Djambi en Singapore, deed voornamelijk zijn invloed gelden ten aanzien van de inzameling van boschproducten (rotan en djeloetoeng), waarvan de uitvoer ongeveer de helft bedroeg van dien in 1915.

De gezondheidstoestand was over het algemeen bevredigend en zou zelfs gunstig zijn te noemen, indien in de afdeelingen Djambi, Moearotebo en Bangko geen pokken hadden geheerscht, aan welke ziekte 106 personen stierven.

Veeziekten van besmettelijken aard bepaalden zich tot eenige gevallen van miltvuur en surrah in de afdeeling Koerintji en twee gevallen van surrah in de afdeeling Djambi.

§ 10. OOSTKUST VAN SUMATRA.

De verhouding tot de inlandsche zelfbesturen liet niets te wenschen over.

De met den sultan van Siak Sri Indrapoera gesloten nieuwe politieke overeenkomst (zie K. V. 1915, kol. 19) werd goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Btn. 29 Sept. 1916 n°. 52 en 17 Febr. 1917 n°. 21. Bij deze overeenkomst kwam o. m. eene nieuwe regeling van de onderhoorigheid tot stand, waardoor het aantal landschapsonderhoorigen vrij belangrijk zal stijgen. Met de overige zelfbesturen in dit gewest, waarmede uitvoerige politieke overeenkomsten zijn gesloten (Serdang, Deli, Asahan, Langkat, Koealoe en Pelalawan) werden, o. m. ter regeling van de onderhoorigheid op den voet als voor Siak was geschied, aanvullingsovereenkomsten aangegaan, welke werden goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 17 Febr. 1917 n°. 20. Bij dezelfde beschikking werd beslist, dat bij het inwerkingtreden van de hierbedoelde aanvullingsovereenkomsten, de nieuwe regeling van de onderhoorigheid ook voor de landschappen onder korte verklaring ter Oostkust van Sumatra kan worden tot stand gebracht.

De dagelijksche gang van zaken in de landschappen Pagoerawan en Tandjoengkasau, welker samenvoeging nog wordt overwogen (zie K. V. 1916, kol. 17), wordt onder toezicht van den betrokken Europeeschen bestuursambtenaar voorloopig geregeld door den waarnemenden bestuurder van het landschap Tandjoeng, Abdul Somad Tongkoe Boesoeh.

Bij Gouv. Bt. 10 Mei 1916 n°. 25 werd de oudste zoon van den sultan van Koealoe, Tengkoe Mansoer Sjah, aangewezen als opvolger in het bestuur over dat landschap.

De door den bestuurder van het landschap Bila, Soetan Alam Sjah, in verband met de toevoeging aan zijn gebied van de landschapsfederaties Keradjaan na Sembilan en Keradjaan na Sepoeloeh op 7 Januari 1916 afgelegde nieuwe korte verklaring (zie K. V. 1916, kol. 19), werd bij Gouv. Bt. 8 Juni d.a.v. n°. 24 goedgekeurd en bekrachtigd. Rust en orde, welke in 1915 in de genoemde federaties werden verstoord, zijn inmiddels geheel hersteld. Het hoofd van Hatapang en 15 opgevatte bendeleden zijn door den kerapatan van Bila gestraft.

Als bestuurder van het landschap Baroe Djahe en onderhoorigheden (afd. Simeloengoen en de Karolanden) trad op Pa Radja Mantas, die de korte verklaring aflegde, welke werd goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 11 Oct. 1916 n°. 50.

Op 10 Februari 1916 overleed het inlandsche lid van de commissie van bestuur van het landschap Siantar (afd. Simeloengoen en de Karolanden) Toean Sidepmanik (zie K. V. 1914, kol. 15). Aangezien de volgens den adat aangewezen bestuursopvolger Si Riah (zoon van den in 1906 verbannen radja) inmiddels meerderjarig was geworden, werd de bestuurscommissie niet weder aangevuld, doch de rechthebbende tot bestuurder verheven. Onder den door hem aangenomen naam van Waldemar Toean Naga Hoeta legde hij de korte verklaring af, welke werd goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 11 Oct. 1916 n°. 49.

De voorgenomen indeeling in districten van de landschappen Koealoe en Kota Pinang (zie K. V. 1916, kol. 18) kwam in 1916 tot stand.

Aan de opvoeding van hunne zonen en verwanten wordt door de inlandsche zelfbestuurders, landsgrooten en hoofden van aanzien steeds meer zorg besteed; het aantal hoofdenzonen dat thans onderwijsinrichtingen op Java bezoekt bedraagt 30.

De veiligheid van personen en goederen was over het algemeen bevredigend. Het aantal groote misdrijfzaken en dat der politie- en koelieordonnantie-overtredingen verminderde, hetgeen zoowel aan de nauwgezetter werving van contractkoelies op Java en in China als aan het terugzenden van ongewenschte elementen naar het land hunner herkomst is toe te schrijven.

Door de Sarekat Islam, die in 1916 voortging hare bemoeiingen in dit gewest verder uit te breiden, werden vaak vergaderingen gehouden ter bespreking van onderwerpen, verband houdende met de tijdsomstandigheden.

Onder de nog heidensche bevolking van de onderafdeelingen Boven-Deli, Boven-Langkat, Asahan, Laboehanbatoe, Batoebara en Siak bleef de Islam zich geleidelijk uitbreiden.

In de Karolanden namen 85 personen den Christelijken godsdienst aan. Onder de bevolking van de Deli- en Serdang-

doesoens maakte de kerstening minder vorderingen; in het geheel werden 22 personen gedoopt. In de onderafdeeling Simeloengoen konden 668 inlanders voor het Christendom gewonnen worden. Het totaal aantal Christenen in laatstgenoemde onderafdeeling bedroeg bij het einde van 1916 5851, tegen 4520 in 1915. In de plaats van den zendeling-leeraar W. T. Ward, leider van de Methodist Episcopal Church en van de American Methodist School te Medan, die in den loop van 1916 naar Amerika vertrok, trad de zendeling-leeraar L. Oechsli op. Het ledental van de genoemde kerk liep van 160 in 1915 terug tot 140 op het einde van 1916 terwijl de school in het verslagjaar door 122 leerlingen (onder wie 6 meisjes) werd bezocht. Ongeveer de helft der leerlingen zijn Chineezen, de andere grootendeels Maleiers en Bataks. De door de Roomsch-katholieke gemeente te Medan in 1915 aldaar geopende school voor Klingaleezen (zie K. V. 1916, kol. 19) telde in 1916 59 leerlingen.

De gezondheidstoestand bleef over het algemeen bevredigend. Slechts enkele gevallen van cholera, waarvan de afloop doorgaans gunstig was, werden waargenomen in de afdeeling Deli en Serdang. De dysenterie maakte in de afdeelingen Asahan en Simeloengoen en de Karolanden tamelijk veel slachtoffers onder de contractkoelies; van de in laatstgenoemde streek door die ziekte aangetaste 882 personen overleden er 61. De pokziekte sleepte te Poeloe Kompei en Pangkalanbrandan (afd. Langkat) 15 personen ten grave. Ook elders in het gewest kwam deze ziekte voor, doch in geringe mate; waar noodig werden maatregelen getroffen tot inenting van de bevolking. Gevallen van typhus en typhus abdominalis werden in het geheele gewest verspreid waargenomen. Op het eind van 1916 werden in de melaatschen-inrichtingen te Poeloe Si Tjanang (afd. Deli en Serdang) en Lao Simono (onderafd. de Karolanden) onderscheidenlijk 351 en 224 personen verpleegd. Beri-beri kwam nog al vaak voor onder de panglongbevolking te Selat Pandjang. Het aantal in het panglonghospitaal verpleegde personen bedroeg 254, van wie er 35 stierven. Het sterftecijfer onder de contractkoelies op de ondernemingen bedroeg in 1916 18‰.

Mond- en klauwzeer kwam in het geheele gewest, met uitzondering van de afdeeling Bengkalis, zeer verspreid voor. Voor zoover daaromtrent gegevens beschikbaar zijn, bedroeg het aantal aangetaste beesten 1144, waarvan er 149 stierven. Aan builenziekte bezweken in de onderafdeeling Padang en Bedagai 65 stuks vee. Surrah en veepest traden op in de onderafdeeling de Karolanden en eischten aldaar onderscheidenlijk 261 en 45 slachtoffers. Eveneens kwam onder den veestapel in de genoemde onderafdeelingen pyroplasmose en septichaemia voordurend voor. Daar de ziekteverschijnselen bij de bevolking bekend zijn en zij eveneens weet dat herstel van het aangetaste vee slechts bij hooge uitzondering is te verwachten, worden de meeste dieren reeds bij de eerste ziekteverschijnselen geslacht om het vleesch nog voor het gebruik te kunnen bezigen.

De huidige tijdsomstandigheden in aanmerking nemende, heeft de invoerhandel over 1916 over het algemeen een bevredigend verloop gehad. Tengevolge van de ongeregelde aanvoeren ontstond meermalen eenig tekort aan enkele benoodigdheden. Voor vele artikelen stegen de prijzen belangrijk.

De uitvoer van hevea nam sterk toe, evenals die van zoogenaamde Batak-aardappelen en van thee.

Afscheep van tabak heeft over het algemeen geregeld plaats kunnen vinden. Voor dit artikel, zoomede voor rubber, werden ongekend hooge prijzen behaald. Ook de eigen voortbrengselen der bevolking (als ramboeng, rotan, atap, copra, damar en pinang) maakten goede prijzen.

De binnenlandsche handel, welke zich in hoofdzaak bepaalt tot den omzet van de ingevoerde rijst en andere voedingsmiddelen, katoentjes, enz., heeft zich eveneens langzamerhand aan de bijzondere omstandigheden leeren aanpassen, waardoor de reeds in 1915 waargenomen herleving daarvan bleef aanhouden.

De rijstoogst was over het algemeen bevredigend, doch niet voldoende voor het verbruik, zoodat, evenals in vorige jaren, groote hoeveelheden rijst van elders moesten worden ingevoerd. In de onderafdeeling Simeloengoen, waar met geldelijken steun van de landschapskas in 1915 ± 1000 H.A. grond in sawahs werd omgezet en beplant, valt blijkbaar als gevolg van de gunstige uitkomsten, welke daarvan verkregen zijn, eene gestadige uitbreiding van de natte rijstvelden waar te nemen. Op het einde van 1916 was aldaar 1716 H.A. grond voor den rijstbouw geschikt gemaakt.

De tabak- en koffieaanplantingen van de bevolking zijn van weinig beteekenis. De peperteelt gaat meer en meer achteruit, omdat aan het onderhoud van de tuinen niet de minste zorg wordt besteed.

In Batoebara, langs de mondingen van de Asahan-, Koealoe-, Bila- en Panai-rivieren, alsmede in Serdang, Padang en Bedagai en Beneden-Langkat treft men belangrijke, zich vrij snel uitbreidende klapperaanplantingen aan, waarvoor de bevolking veel belangstelling toont.

De uitvoer van boschvoortbrengselen, welker inzameling voor de bevolking een goede bron van inkomsten vormt, nam eenigszins toe.

De uitvoer van gedroogde visch en andere zeevoortbrengselen uit Bagan Si Api Api en Asahan bleef nagenoeg op dezelfde hoogte.

§ 11. RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.

De in Djambi uitgebroken onlusten vonden in zoover weerklank bij de bevolking van de aan dat gewest grenzende streken van Indragiri, dat zij groote neiging toonde om zich bij de Sarekat Islam aan te sluiten, welke aansluiting reeds maanden te voren door Djambiërs was voorbereid. Bij het eerste bericht van het uitbreken der onlusten zijn honderden personen uit Retih en Zuid-Indragiri naar de Toengkalstreek getrokken om daar als Sarekat Islam-lid te worden aangenomen. Zij zijn echter voor het meerendeel vrij spoedig na toetreding weer naar hun eigen haardsteden teruggekeerd en tot dusver is niet gebleken dat deze menschen aan de eigenlijke onlusten hebben deelgenomen of bij het afloopen van een onzer bestuursvestigingen betrokken zijn geweest. In Indragiri en de Koeantan-districten werd de rust niet verstoord — hoewel door Djambische leiders en uitgewekenen getracht werd ook het verzet naar deze streken te doen overslaan —, en zulks dank zij de ingestelde militaire grensbewaking, het gehouden machtsvertoon en het spoedig opvatten van slechte Djambische elementen. Bij het einde van 1916 was overal de gewone toestand van rust en orde weder ingetreden. Uit voorzorg bleven de militaire patrouilles voorloopig nog gehandhaafd.

Op de tot dit gewest behoorende eilanden was de politieke toestand overal gunstig.

Na den dood in de gevangenis te Tandjoengpinang van Radja Said, een der agenten van de te Singapore verblijfhoudende familieleden van den gewezen sultan van Lingga-Riouw, en de veroordeeling van twee zijner handlangers afkomstig van Boengoeran, werd van de in het begin van 1916 door de sultanspartij aangewende pogingen om de bevolking in de afdeeling Poelau Toedjoeh, in het bijzonder die van het eiland Boengoeran, geld af te persen, niets meer vernomen.

In de Boven-Tjenako trachtte een zekere Imam Rail de bevolking tot toetreding tot de Sarekat Islam te bewegen en het gelukte hem dan ook eenige kampongs, zij het dan ook onder de bedreiging, dat anders de Sarekat Abang zou komen om de onwilligen aan den lijve te straffen, aan zijne zijde te krijgen. Vóórdat hij echter van zijn persoonlijken invloed op het volk gebruik kon maken om tot daden tegen het

gevestigd gezag over te gaan, werd hij bij eene poging om hem op te vatten onschadelijk gemaakt, toen hij de op hem afgezonden patrouille met blanke wapens aanviel. In Noord- en Beneden-Indragiri en in de Koeantan-districten was de invloed van de Sarekat Islam onbeduidend en het moskeebezoek vrij slecht.

Ook in 1916 liet de veiligheid van personen en goederen weinig te wenschen over. De meeste misdrijven vielen wederom voor onder het ingevoerde koeliepersoneel van de Europeesche landbouwondernemingen en van de door Chineezen gedreven gambir-plantages en ondernemingen van houtaankap (panglongs).

Enkele zonen van hoofden en ambtenaren bezoeken onderwijsinrichtingen op Java. De belangstelling voor en de waardeering van het onderwijs blijft toenemen.

De gezondheidstoestand was over het algemeen beter dan in 1915. De meest op den voorgrond tredende ziekte was weder de malaria. Deze heerschte overwegend in de kenteringsmaanden April en Mei, in het bijzonder in de afdeelingen Tandjoengpinang en Poelau Toedjoeh en in mindere mate ook in de afdeelingen Karimoen en Lingga. Over het algemeen waren de koortsen niet van bijzonder kwaadaardigen aard, al eischten zij hare onvermijdelijke slachtoffers, vooral onder de zuigelingen, aan wie nog geen kinine kon worden verstrekt. Van het gebruik van genoemd geneesmiddel, dat in ruime mate werd rondgedeeld, betoonde de bevolking zich hoe langer hoe minder afkeerig. In de gevangenissen kon de beri-beri, welke zich onder de inheemsche bevolking in de afdeeling Poelau Toedjoeh en op Lingga voordeed, zoo goed als voorkomen worden door de verstrekking van zilvervliesen roode rijst; slechts één geval met doodelijken afloop werd in de gevangenis te Tandjoengbalai waargenomen. In Maart brak, evenals in het voorafgegane jaar, in het district Mandah (onderafd. Indragirische Benedenlanden) eene dysenterie-epidemie uit, waarbij van de 25 aangetaste personen er 10 het leven lieten. Het drinken van ongekookt moeraswater wordt als vermoedelijke oorzaak van deze ziekte opgegeven. Aan de pokken, welke zich in de afdeelingen Indragiri, Karimoen en Tandjoengpinang vertoonden, doch nergens een epidemischen omvang aannamen, bezweken niettemin in Karimoen een groot aantal lijders. Door snelle inenting en herinenting op ruime schaal werd de ziekte tot staan gebracht.

De invloed van den Europeeschen oorlog op den handel deed zich in 1916 minder gevoelen dan in het voorafgegane jaar.

Voor de gambir, het voornaamste uitvoerartikel, werden vooral gedurende de eerste helft van het jaar zeer goede prijzen behaald. De uitvoer bleef zich in hoofdzaak naar Nederlandsch-Indische havens richten.

De copra-opbrengst was nog geringer dan in 1915, tengevolge waarvan vele Chineesche kleinhandelaren hunne zaken moesten stopzetten. De verminderde opbrengst moet geweten worden aan de nawerking der buitengewoon langdurige droogte van vorige jaren.

Niettegenstaande rotan en damar zeer laag waren geprijsd, nam de uitvoer van rotan uit Indragiri over Poelau Kidjang toe, omdat de bevolking van Zuid-Indragiri en Retih tot rotansnijden genoopt was wegens mislukking van den ladangaanleg door de voortdurende regens.

Het weinig levendig aanzien van den binnenlandschen handel in de afdeeling Poelau Toedjoeh was in hoofdzaak het gevolg van het slechte klapperjaar.

De uitkomsten van den rijstoogst waren over het algemeen bevredigend en in de Indragirische Benedenlanden, waar de rijstaanplant zich steeds blijft uitbreiden, evenals in het vorig jaar, zelfs zeer goed.

In de afdeeling Poelau Toedjoeh beginnen de inheemsche Maleiers, die wegens de slechte uitkomsten van de klapperteelt genoodzaakt werden om naar andere bronnen van inkomsten om te zien, zich meer en meer op den rijstbouw toe te leggen.

De sagoteelt, welke zoowel op de eilanden der afdeelingen Poelau Toedjoeh, Lingga en Karimoen als op den vasten wal van Sumatra wordt gedreven, onderging eenige uitbreiding.

Door de bevolking worden steeds grootere uitgestrektheden met hevea beplant; de grootste uitbreiding van de volksrubberaanplantingen vond plaats in de afdeeling Indragiri. Er werd bijna driemaal meer rubber uitgevoerd dan in 1915.

De Maleische en een deel van de Chineesche bevolking vindt in de zeevischvangst een goed middel van bestaan.

§ 12. BANKA EN ONDERHOORIGHEDEN.

Op 11 en 12 September 1916 werden onderscheidenlijk in de bosschen nabij Mantoeng en Belinjoe 2 vergaderingen van het geheim Chineesch genootschap Sam Tiam Foei (drievingerenverbond) door militairen overvallen, waarbij een twintigtal deelnemers werden opgevat, die later werden veroordeeld. Het is gebleken dat deze vergaderingen, waaraan door vrije en mijnkoelies werd deelgenomen, geen politieken achtergrond hadden; zij waren door handige Chineezen belegd om geldelijk voordeel te behalen.

Onder de inlandsche bevolking, welke, met uitzondering van de heidensche „orang Lom” en „orang Sekah”, den Islam belijdt, werd eene godsdienstige beweging waargenomen, welke aan de Sarekat Abang herinnert. Hoewel de in Djambi plaats gehad hebbende onlusten met belangstelling werden gevolgd, heeft in dit gewest echter niet de geringste verstoring van rust en orde plaats gehad.

Het aantal Chineesche en inlandsche Christenen te Pangkalpinang bedroeg op het einde van 1916 onderscheidenlijk 18 en 26.

Een controle-opziener van de tinwinning te Koba werd den 26sten Mei 1916 door dienstweigerende Chineesche mijnwerkers aangevallen, waarop door de gewapende politie werd gevuurd, met het gevolg dat 3 koelies werden gewond, van wie er 1 overleed. Overigens was de veiligheid van personen en goederen in het afgeloopen jaar zeer gunstig.

Evenals in het voorafgegane jaar was ook in 1916 de gezondheidstoestand over het algemeen gunstig. Te Soengaiselan en omstreken en ter hoofdplaats Muntok maakten de pokken eenige slachtoffers; de ziekte kon echter door inenting op groote schaal nog tijdig worden bedwongen. Malaria bleef veelvuldig voorkomen; met de verstrekking van kininetabletten tegen verminderde prijzen werd voortgegaan. Beriberi vertoonde zich aan de kust, doch veel minder dan in 1915.

Besmettelijke veeziekten kwamen niet voor.

De handel nam over het algemeen wederom toe.

De uitkomsten van den rijstoogst waren bevredigend, doch niettemin verre van voldoende om in de behoefte te voorzien.

De teelt van peper, welke zoowel van Chineesche als van inlandsche zijde wordt gedreven, onderging eene bijna tweemaal grootere uitbreiding dan in 1915. Niet minder dan 5 000 000 ranken werden bijgeplant.

Klapper- en rubberaanplantingen werden eveneens uitgebreid, terwijl een proef werd genomen met het planten van thee en koffie.

De zeevischvangst blijft voor de inlandsche en Chineesche bevolking, welke zich daarmede bezighoudt, een voldoend middel van bestaan.

§ 13. BILLITON.

Omtrent geheime Chineesche genootschappen valt niets te vermelden.

Onder de Chineezen en de heidensche Sekahs breidde de Islam zich niet noemenswaard uit. Het aantal Christen-Chineezen bedroeg 85.

De veiligheid van personen en goederen liet over het algemeen weinig te wenschen over.

De algemeene gezondheidstoestand was gunstiger dan in 1915. Malaria kwam in mindere mate voor dan in vorige jaren. Uit een te Manggar ingesteld deskundig onderzoek bleek dat van de muskietensoorten, welke de malaria tropica overbrengen, slechts weinige aldaar worden aangetroffen (zie K. V. 1916, kol. 23). Hoewel zich voortdurend onder de mijnwerkers der Billiton-Maatschappij gevallen van typhus voordeden, was een bepaalde ziektehaard nimmer aan te wijzen.

De handel bleef in 1916 bevredigend; de verwikkelingen in Europa waren daarop van betrekkelijk weinig invloed. De uitvoer van copra en damar nam vrij belangrijk toe, hoewel de uitvoer van eerstgenoemd artikel verre bleef beneden dien van 1914.

De uitkomsten van den rijstoogst waren, in vergelijking met vorige jaren, zeer onbevredigend; de cassave-oogst daarentegen bleef zijn gewone beschot opleveren.

Met de uitbreiding van de klapperaanplantingen werd voortgegaan.

De zeevischvangst had minder gunstige uitkomsten dan in het voorafgegane jaar.

De ter hoofdplaats Tandjoengpandan bestaande plaatselijke kas, bekend onder den naam „Stadsfonds", beschikte op het einde van 1916 over een saldo van f 14 232.58[5], tegen f 10 148,92 op het einde van 1915.

§ 14. WESTERAFDEELING VAN BORNEO.

De verhouding tot Serawak bleef zeer vriendschappelijk. Een grensgeschil betreffende een gedeelte van het Oeloe Merakai-gebied in de afdeeling Sintang, alwaar Serawak Dajaks rijstvelden aanlegden, werd in December 1916, na besprekingen tusschen de Serawaksche en onze bestuursambtenaren, op bevredigende wijze opgelost.

In het rechtstreeks bestuurd gebied liet de politieke toestand niets te wenschen over; in de zelfbesturende landschappen kon hij bevredigend worden genoemd.

De veranderde staatkundige toestanden in China hebben onder de Chineesche bevolking, vooral onder die van de afdeeling Singkawang, welke nooit hare vroeger nagenoeg onafhankelijke kongsies geheel kan vergeten, de zucht naar een eigen onafhankelijk bestuur weer doen opleven. Het meerendeel der gegoede handelaren en rustige landbouwers voelt er echter weinig voor om dit op geweldadige wijze te bereiken, zoodat dan ook verwacht mag worden dat met de thans in het gewest aanwezige troepenmacht de binnenlandsche toestand blijvend kan worden beheerscht.

In het noorden van het landschap Sanggau werd de bevolking der grenskampongs gedurende eenigen tijd verontrust door invallen van Dajaks uit Serawak, die trachtten te snellen. Door de waakzaamheid der hoofden konden zij hun doel echter niet bereiken. In het landschap Sekadau, dat bij Gouv. Bt. 18 Aug. 1916 n°. 1T van de afdeeling Sintang werd afgescheiden en als onderafdeeling gevoegd werd bij de afdeeling Pontianak, liep in de maand September het gerucht dat twee Dajaks van Blitang, Singa Lidang en Boedjang genaamd, hunne stamgenooten door allerlei valsche voorspiegelingen tegen het bestuur opruiden. Door eene tijdig uitgezonden militaire patrouille werden de opruiers opgevat, waardoor elk begin van verzet werd voorkomen. Aan de genoemde personen werd bij Gouv. Bt. 9 Juni 1917 n°. 42, krachtens art. 47 van het Regeeringsreglement, de afdeelingshoofdplaats Patjitan (res. Madioen) tot verblijf aangewezen. In de afdeeling Sintang werd een voorgenomen sneltocht op groote schaal van Batang Loepar Dajaks uit de Oeloe Kantoe naar Serawak Dajaks, die ten onrechte verdacht werden zich aan het snellen van een knaap te hebben schuldig gemaakt, bijtijds door het krachtig optreden van het bestuur voorkomen.

De aangewezen opvolger in het bestuur over het landschap Sambas kwam in Augustus 1916 te overlijden. In zijne plaats werd Raden Mohamad Moelia, zoon van den overledene, onder den naam en titel van Pangeran Ratoe Natawidjaja tot aanstaand bestuurder aangewezen, welke aanwijzing goedgekeurd en bekrachtigd werd bij Gouv. Bt. 15 Dec. 1916 n°. 23.

De veiligheid van personen en goederen was bevredigend. Verscheidene rondzwervende personen, zoowel gedroste dwangarbeiders als lieden, die aan den opstand van 1914 hadden deelgenomen en teruggekeerd waren uit Serawak waarheen zij waren gevlucht, werden opgevat.

Aan de opvoeding van hunne kinderen beginnen de inlandsche zelfbestuurders meer zorg te besteden dan vroeger het geval was. Enkele dier kinderen bezoeken onderwijsinrichtingen op Java.

De algemeene gezondheidstoestand kon zeer bevredigend worden genoemd. Epidemieën kwamen niet voor.

Van besmettelijke ziekten onder het vee werd niets vernomen.

De handel was in 1916 zoo mogelijk nog gedrukter dan in het voorafgegane jaar. In boschvoortbrengselen ging iets meer om dan in 1915. Eene goede uitzondering echter maakte de handel in rubber; de uitvoer van dit artikel, waarvoor hooge prijzen werden behaald, nam gestadig toe.

De opbrengst van den rijstoogst was gering, aangezien de meeste droge rijstvelden (sawahs worden in het gewest slechts weinig aangetroffen) door de vele regens niet beplantbaar gemaakt konden worden. Dientengevolge moest veel rijst van buiten het gewest worden ingevoerd. Het bestuur verleende zijne tusschenkomst voor het verstrekken van dit voedingsartikel aan de bevolking van Boven-Kapoeas, waar ernstige rijstschaarschte heerschte.

In de afdeeling Singkawang blijft de teelt van klappers en peper zich uitbreiden. De klapperoogsten waren over het algemeen goed; de pepertuinen leverden echter, tengevolge van den grooten regenval, minder op dan in 1915.

Door de loonende prijzen, welke in 1916 voor Borneogambir konden worden bedongen, ondergingen de gambiraanplantingen, welke gedurende de laatste jaren meer en meer waren ingekrompen, weder eenige uitbreiding, hoofdzakelijk in de afdeeling Singkawang.

De Koeboe-Houtkapmaatschappij voerde 1 790 758 K.G. cutch uit, tegen 1 726 915 K.G. in 1915.

Behalve in de onderafdeeling Matan, alwaar het ledental aanzienlijk toenam, schijnen de op de overige plaatsen van het gewest opgerichte Sarekat Islam-vereenigingen door inwendige verdeeldheid haar einde tegemoet te gaan. Van eenige beweging op godsdienstig gebied, uitgaande van eerstbedoelde vereeniging, is echter niets gebleken.

De Roomsch-katholieke zending van de Capucijnerorde was alleen in de onderafdeeling Sanggau met vrucht werkzaam onder de Chineezen en Dajaks. In de afdeeling Singkawang kon de zending van de Methodist Episcopal Church slechts weinig bekeerlingen maken.

§ 15. ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.

In de onderafdeeling Pasir (zie K. V. 1916, kol. 27 e.v.) bleef de politieke toestand in de eerste helft van 1916 ongunstig. Verschillende benden kwaadwilligen bleven die streek onveilig maken. Enkele malen trachtten zij de militaire patrouille te beschieten, echter zonder gevolg. Bij verschillende gelegenheden werden daarentegen kwaadwilligen neergelegd of gevangen genomen en wapens buit gemaakt. Nadat in Juli o. m. Andin Ngoko, Kaka Degoe, Moeda Oema Rongket, welke personen met Pangeran Singa — die reeds in Mei te voren in onze handen was gevallen — tot de voornaamste leiders van het verzet behoorden, waren opgevat, viel er eene aanmerkelijke verbetering in den toestand waar te nemen. De aanwezige militairen bleven echter nog voortdurend rondtrekken om rust en orde nader te bevestigen en om op het vormen van kampongs, waarmede de bevolking zich op verschillende plaatsen minder ingenomen betoonde, toe te zien. Tal van kwaadwilligen van mindere beteekenis werden nog opgevat en door de karapatan te Tanahgrogot tot dwangarbeid veroordeeld. Hoewel zich nog enkele leiders op vrije voeten bevinden, werd na Juli 1916 niets meer tegen het bestuur ondernomen, zoodat het verzet als gebroken is te beschouwen. In October werden, vermoedelijk door Bapa Salim en zijne bende, enkele huizen in Boven-Telakai verbrand en eenige der bewoners gedood en gewond, uit wraak over aan ons bewezen diensten.

In het Apo Kajan- en Poedjoengan-gebied was de politieke toestand gunstig. De wegens een in 1912 ondernomen sneltocht tegen de bewoners van de kampong Ma Lesan tot dwangarbeid veroordeelde en in 1914 ontsnapte Ma Koelits (zie K. V. 1915, kol. 29) werden in Maart 1916 door de Ma Koelit-hoofden aan ons bestuur overgeleverd.

In de zelfbesturende landschappen liet de politieke toestand niets te wenschen over.

Over het algemeen werd van het bestaan der Sarekat Islam-vereenigingen weinig gemerkt. De enkele gehouden bijeenkomsten strekten voornamelijk tot het uitspreken van wantrouwen tegen het gevoerd geldelijk beheer door het bestuur, dan wel om de werkzaamheden en het doen en laten van de leiders te critiseeren. Op een drietal plaatsen werden in 1916 nieuwe vereenigingen opgericht; het ledental van de bestaande Sarekat Islam-vereenigingen in Martapoera, Pleihari en Marabahan, zoomede, doch in mindere mate, dat van de vereeniging in de afdeeling Oeloe Soengei, nam sterk af. Teleurstelling en wantrouwen van de zijde der bevolking was hiervan voornamelijk de oorzaak; teleurstelling omdat men van de reeds gestorte bijdragen nog geen voordeelen zag, wantrouwen omdat men onkundig gelaten werd van hetgeen met de geldmiddelen gedaan was of zou worden. Op economisch gebied is dan ook in dit gewest door de Sarekat Islam, niettegenstaande de schoonste beloften, nog niets tot stand gebracht. Uitbreiding van het Mohammedanisme had zoo goed als niet plaats.

De uitkomsten van de zending, zoowel van de Protestanten als van de Roomsch-katholieken, waren gering. Het aantal Christenen in de afdeelingen Bandjermasin en Koealakapoeas, alwaar eerstgenoemde zending werkzaam is, bedroeg aan het einde van 1916 onderscheidenlijk 247 en 2989.

De veiligheid van personen en goederen was, evenals in 1915, over het algemeen bevredigend, behalve in de onderafdeeling Pasir en in de afdeeling Oeloe Soengei. Hoewel in mindere mate dan in het voorafgegane jaar, hadden in laatstgenoemde afdeeling nog altijd aanslagen op het leven plaats door middel van vuurwapenen, en zulks niettegenstaande het op het bezit daarvan uitgeoefende strenge toezicht. Ook diefstallen kwamen hier veelvuldig voor, evenals gauwdieverijen op de markten.

De typhus stak in 1916 plotseling het hoofd op te Semblimbingan onder de koelies van 's lands steenkolenmijnen; 91 gevallen werden waargenomen, waarvan 10 met doodelijken afloop. De ziekte verdween eerst nadat alle koelies tegen typhus waren ingeënt. Andere epidemieën kwamen niet voor. Wel deed zich in de onderafdeeling Boven-Dajak plotseling eene hevige buikaandoening voor, waaraan 31 personen overleden, doch cholera bleek het niet te zijn. De ziekte verdween spoedig geheel, zonder dat daartoe maatregelen getroffen waren. In de onderafdeeling Pasir maakten malaria en beriberi vrij veel slachtoffers.

Van ziekten van besmettelijken aard onder het vee werd niets vernomen.

De handel bleef, als gevolg van den grooten oorlog, een weinig levendig aanzien vertoonen. In diamanten ging nog minder om dan in 1915, welk jaar reeds als zeer ongunstig bekend stond. Er valt echter op eene belangrijke toeneming van den uitvoer van wildhout te wijzen. Het uitgevoerde hout is voornamelijk voor Java bestemd, alwaar het wordt gebezigd ten behoeve van de pestbestrijding, den aanleg van spoorwegen en den bouw van groote werken.

De uitkomsten van den rijstoogst waren over het algemeen slecht. De oorzaken daarvan waren veel regen, bijzonder hooge waterstanden en veel ongedierte, als muizen, sprinkhanen, enz. In de onderafdeeling Bandjermasin mislukte de oogst geheel, in Boven-Dajak, Beneden-Sampit en Beneden-Mendawai (afd. Koealakapoeas) en in de onderafdeeling Poeloe Laoet (afd. Zuidoostkust van Borneo) zoo goed als geheel, terwijl in andere gedeelten van het gewest de opbrengst van de velden zeer tegenviel. In Boven-Dajak werd met behulp van de negrikas rijst aangekocht om in de schaarschte aan dit voedingsartikel te voorzien, terwijl in een gedeelte van Pasir van bestuurswege rijst moest worden verstrekt.

De oogst van de pepertuinen, welke in de onderafdeeling Tanahboemboe (afd. Zuidoostkust van Borneo) van zeer groot belang zijn, was bijzonder overvloedig, terwijl de prijzen hooger waren dan ooit tevoren. De opbrengst van de peperaanplantingen op Poeloe Laoet was minder gunstig tengevolge van de vele regens. Zoowel hier als in Tanahboemboe werden vele peperranken bijgeplant. De op verschillende plaatsen in de pepertuinen uitgebroken ziekte, waardoor vele ranken afstierven, wordt toegeschreven aan onvoldoende afwatering van de tuinen.

Allerwegen viel uitbreiding van de klapperteelt waar te nemen. Ook voor het verbouwen van rubber toont de bevolking belangstelling.

Tengevolge van den voortdurenden hoogen waterstand waren de uitkomsten van de zoetwatervischvangst veel geringer dan in vorige jaren.

Het beheer der zoogenaamde plaatselijke fondsen (negrikassen), welke in elke onderafdeeling op het voetspoor der landschapskassen zijn opgericht, werd naar behooren gevoerd overeenkomstig de daarvoor vastgestelde regelen. De inkomsten dier kassen, voornamelijk bestaande uit afkoopsommen van heerendiensten en inkomsten van de negripasars werden in het rechtstreeksch belang der bevolking aangewend.

In den avond van den 17den Maart 1917 werd de handelswijk Pasar Baroe te Bandjermasin door een hevigen brand geteisterd, waardoor 49 toko-gebouwen in de asch werden gelegd en aan handelsgoederen en gebouwen eene schade van ± f 600 000 werd berokkend, waarvan f 309 000 door verzekering is gedekt. De oorzaak van den brand, waarbij geen menschenlevens vielen te betreuren, moet vermoedelijk aan onvoorzichtigheid worden toegeschreven.

§ 16. CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.

De politieke toestand in het rechtstreeks bestuurd gebied was over het algemeen gunstig.

De roofpartijen, die in 1915 de streken om en nabij Makasser in hevige beroering brachten (zie K. V. 1916, kol. 31/32*a*) herhaalden zich niet, terwijl de bevolking allerwegen haar vertrouwen in ons bestuur herkreeg. Tegenover 140 rampokpartijen in 1915, werden gedurende het verslagjaar slechts zeven gevallen van roof, waarvan 2 in de afdeeling Soenggoeminasa en 5 in de afdeeling Makasser, gepleegd. Bij Gouv. Bt. 4 Nov. 1916 n°. 35 werden Lompo daeng Radja, gewezen regent van Binamoe en een zevental zijner familieleden wegens het heulen met de rooverbende van Tolo (zie t. a. p.), enkelen hunner ook wegens het daadwerkelijk deelnemen aan rampokpartijen, verbannen. Een gelijk lot trof de Gowa-adellijken Karaeng Batoe Poete en Karaeng Barombong en, naast een achttal andere personen, de gewezen regenten van Tjamba, Tanralili en Polombangkeng (Gouv. Btn. 8 Nov. 1916 n°. 44 en 19 Febr. 1917 n°. 23).

Door aanstonds ingrijpen van het bestuur en de politie werd voorkomen, dat de herhaaldelijk oplevende Bantara Gowa-beweging, evenals vroeger, aanleiding gaf tot bloedige botsingen. De beweging ging uit van een zekeren uit de onderafdeeling Takalar afkomstigen Baso Oea Ta Esa, zich ook wel noemende Baso Daeng Magasing, die eene zonsverduistering had voorspeld, gedurende welke Karaeng Bantara Gowa Sangkilang zou verschijnen om zijne dochter aan hem (Baso) uit te huwelijken. Bloed zou dan bij stroomen vloeien en alle Europeanen en vreemde oosterlingen zouden verwijderd worden, terwijl een machtig Gowa-rijk zou ontstaan waarover hij als vorst zou heerschen. In den avond van den 10den Juli 1916 werd Baso te Makasser gevangen genomen; een voorstel om hem te verbannen is nog in behandeling.

In het begin van Augustus trachtte de lang gezochte roover Ramboe met een twintigtal volgelingen zijn oude bedrijf in de onderafdeeling Takalar te hervatten, doch deze poging mislukte, dank zij de waakzaamheid van het bestuur, dat er in slaagde om alle deelnemers, benevens den aanvoerder der bende, op te vatten. Zij werden allen tot zware straffen veroordeeld.

In September wist de geestdrijver La Paloereng in de onderafdeeling Maros een viertal zijner aanhangers zoodanig te bewerken, dat zij zich tegen de openbare macht verzetten; twee hunner werden echter spoedig door eene met gewapende politie versterkte bevolkingspatrouille neergelegd. La Paloereng zelf werd den 29sten dier maand gevangen genomen en op 20 November d.a.v. door de betrokken inheemsche rechtbank, onder aanneming van verzachtende omstandigheden, tot tien jaren dwangarbeid in den ketting veroordeeld. Een gelijk lot trof vijf andere personen, die met genoemden geestdrijver waren overeengekomen aanhangers te werven, met wie in den loop van 1917 een opstand zou worden begonnen, daarbij gesteund door „Poewatte" (= God), die den opstandigen onkwetsbaarheid zou verleenen. Als lokmiddel werd gebezigd het vooruitzicht, dat men dan vrij zou zijn van belastingen en geen heerendiensten meer zou behoeven te verrichten.

Wat de zelfbesturende landschappen betreft valt het volgende te vermelden.

In Juni 1916 kwamen bij het bestuur berichten in dat in de poeasamaand een opstand zou uitbreken in Noord-Boni en Wadjo. Als leiders werden verschillende zeer invloedrijke personen genoemd. Daar de berichten zich ernstig lieten aanzien, werden verscheidene hunner in verzekerde bewaring gesteld, waarbij geen moeielijkheden werden ondervonden. Ook daarna werd de rust niet verstoord, waartoe wellicht zal hebben medegewerkt het doorkruisen en omringen van de streken waar het verzet kon worden verwacht met militaire patrouilles en gewapende politiedienaren. Nadat de poeasamaand rustig was voorbijgegaan, werden de genomen voorzorgsmaatregelen geleidelijk ingetrokken. De meesten der opgevatten werden spoedig weer op vrije voeten gesteld. Slechts een zestal bleef langer in bewaring. Het verder onderzoek kon evenwel niet leiden tot de overtuiging van hun schuld, zoodat ook deze lieden in Februari 1917 werden vrijgelaten. In de onderafdeeling Wadjo werden in Juli twee personen gevangen genomen, die reeds geruimen tijd bezig waren de bevolking van het onderdistrict Palipoe tegen het in het landschap gevestigd gezag op te ruien. Deze beweging had niets uitstaande met de evenvermelde gebeurtenis. De opruiers werden door de inheemsche rechtbank tot dwangarbeid veroordeeld.

Van den geestdrijver La Rahmanoe die in Augustus 1915 het zuidelijk gedeelte van de afdeeling Pare Pare onveilig maakte (zie K. V. 1916, kol. 32*d*) werd niets meer vernomen.

Na de onschadelijkmaking op 12 Februari 1916 van het bendehoofd Daeng Palana met vier zijner volgelingen (zie K. V. 1916, kol. 32*b*), keerden in het Toradjagebied van de afdeeling Mandar rust en orde spoedig terug. Het laatste bendelid werd den 19den Mei d. a. v. door de bevolking uitgeleverd. Een twintigtal geweren met munitie werd achterhaald, terwijl het bij de vruchtelooze bestorming door de onzen in Augustus 1915 van de benteng te Tatale verloren geraakt geweer model '95 door de bevolking bij het bestuur werd ingeleverd.

De politieke toestand in de afdeeling Loewoe was gedurende het geheele verslagjaar gunstig. De opvatting en veroordeeling (onderscheidenlijk in April en Mei 1916) van het invloedrijke Toradja-hoofd Pong Maramba, hoofd van de tot de onderafdeeling Rantepao behoorende landstreek van dien naam, terzake van moord, knevelarij en verberging van geweren, liepen zonder eenig voorval af. Na zijne opvatting werden door de hoofden en bevolking zes Beaumont-geweren met munitie, die tot dusver waren achtergehouden, bij het bestuur ingeleverd.

Van de in Maart 1916 ontsnapte personen, die, onder leiding van Matalagi, in de onderafdeeling Boeton (afd. Oost-Celebes) verschillende wandaden hadden bedreven (zie K. V. 1916, kol. 32*c*), trachtte zekere Laode Moetiara, die zich te Passerwadjo voor een zoon van den radja van Moena had uitgegeven, de bevolking van de districten Goe en Mawasangka over te halen om zich bij de beweging aan te sluiten en hare hoofden te vermoorden. Nadat hij in Mei was opgevat, nam zekere La Poeasa, en nadat ook deze werd gevangen gezet, La Mabolo de leiding van de beweging op zich. Te Lalibo (district Mawasangka) werd door eene 25 man sterke bende gerampokt, terwijl te Laliboe (district Goe) eene familie, waarvan het hoofd zich niet bij La Poeasa had willen aansluiten, geheel werd uitgemoord. Nadat met steun van eene militaire patrouille door de hoofden van Goe en Mawasangka in den loop van Juli alle bedrijvers dezer euveldaden waren opgevat, keerden rust en orde terug en werden zij sedert niet meer verstoord. Een drietal andere aanhangers van Matalagi, met name Laode Ali, Laode Samanoeroe en Laode Ami, verspreidden tegen het einde van April op het eiland Wantji het gerucht, dat men de bevelen van het districtshoofd niet meer behoefde op te volgen. Door het krachtig ingrijpen van het hoofd van Wantji werd het verzet in de geboorte gesmoord. De hoofdaanlegger Matalagi werd eindelijk op 20 Juni, niet dan nadat het zelfbestuur van Boeton was gewezen op de noodzakelijkheid om hem in handen te krijgen, gevankelijk aan het Europeesch bestuur overgegeven. Sedert werden rust en orde in het landschap niet meer verstoord.

De bevolking van de tot de onderafdeeling Boengkoe en Mori behoorende kampongs Lea en Kaboejoe nam in Mei de wijk naar het gebergte, naar aanleiding van haar ter oore gekomen onrustbarende geruchten, waarvan de oorsprong niet kon worden vastgesteld. Het bestuur slaagde er in om haar geleidelijk naar hare kampongs te doen terugkeeren.

In afwijking in zoover van de in 1907 genomen beslissing om het landschap Boni bij het rechtstreeks bestuurd gebied in te lijven (zie K. V. 1908, kol. 57), is bij Gouv. Bt. 7 Oct. 1916 n°. 17 bepaald, dat de zelfbestuursvorm voor Boni zal gehandhaafd blijven, terwijl het hoofd van gewestelijk bestuur bij dezelfde gelegenheid gemachtigd werd om den

hadat (raad van landsgrooten), welke het zelfbestuur van Boni uitmaakt, de korte verklaring te doen afleggen en beëedigen.

De bestuurder van het landschap Maloewa, La Galië, werd op 22 Januari 1917 tijdens een jachtpartij bij ongeluk gedood.

Naar aanleiding van een daartoe door den bestuurder van Laiwoei, Sao Sao, mede namens zijne landsgrooten, gedaan verzoek, is genoemde bestuurder, de eenige in Celebes en onderhoorigheden wiens verhouding tot de Regeering nog was geregeld bij eene uitvoerige politieke overeenkomst, toegelaten tot het afleggen en beëedigen van de korte verklaring (Gouv. Bt. 24 April 1917 n°. 32).

De veiligheid van personen en goederen liet in 1916 belangrijk minder te wenschen over dan in het voorafgegane jaar. Het aantal rampokpartijen in het rechtstreeks bestuurd gebied daalde van 140 in 1915 tot 7 in 1916, terwijl voor de gezamenlijke zelfbesturende landschappen het aantal nog geen 10 bedroeg. Daarbij deed zich het gunstig verschijnsel voor, dat in alle rampokpartijen licht kon worden ontstoken en dat bijna alle daders konden worden opgevat. Misdrijven van anderen aard werden echter nog in vrij grooten getale gepleegd, hetgeen voor een belangrijk deel moet worden toegeschreven aan den twist- en roofzieken aard der bevolking, meer in het bijzonder van den Makassaar en Boeginees, hare dobbelzucht, haar verspreid wonen en hare roekelooze zorgeloosheid, en daarnevens het gemis van verantwoordelijkheidsgevoel bij de hoofden en de geringe medewerking van deze laatsten in justitie-aangelegenheden.

In de onderafdeeling Pitoe Oeloena Salo en Boven-Binoeang der afdeeling Mandar breidt de zending zich gestadig uit. Bijna de geheele Toradja-bevolking voor zoover zij nog niet tot den Islam was bekeerd, is tot het Christendom overgegaan. Het aantal gedoopten in deze onderafdeeling bedroeg op het einde van 1916 17 218, het aantal zendingsscholen 21. Het aantal Christenen op het schiereiland Lamala (Oost-Celebes) (zie K. V. 1916, kol. 32*d*) steeg van 5500 tot 6000.

De Islam bleef vorderingen maken in de heidensche streken van de onderafdeelingen Mamoedjoe en Madjene (afd. Mandar) en de onderafdeeling Kendari (afd. Oost-Celebes).

Ter hoofdplaats Makasser bleven de pokken, niettegenstaande de genomen krachtige maatregelen, ook in 1916 nog heerschen, met het gevolg dat de sedert 6 November 1915 geldende besmetverklaring in 1916 nog niet kon worden opgeheven. Gevallen van pokken deden zich eveneens voor in de districten Limboeng, Montjobalang (Goa), Aroengkeke en Binamoe (Djeneponto) der afdeeling Soenggoeminasa, terwijl deze ziekte in Augustus in hevige mate optrad op eenige plaatsen in de afdeeling Pare Pare. Hier kon zij echter door inenting op groote schaal spoedig worden beperkt. De gewestelijke hoofdplaats was van 20 Februari tot 1 April 1916 wegens cholera besmet verklaard. In de afdeeling Loewoe bezweken 133 van de 173 door deze ziekte aangetaste personen; in het geheel werden hier 8000 personen tegen cholera ingeënt.

De binnenlandsche handel ondervond in 1916 over het algemeen weinig nadeel van den Europeeschen oorlog. De rijsthandel bleef levendig, terwijl ook de omzet in vele andere artikelen vrij aanzienlijk was.

De uitkomsten van den rijstoogst waren gunstiger dan in 1915, behalve in de afdeeling Bonthain, alwaar zij beneden de verwachting bleven.

De zeevischvangst leverde voornamelijk voor de strandbewoners der afdeeling Makasser eene ruime bron van inkomsten op. De vischuitvoer richt zich hoofdzakelijk naar Java en Singapore.

§ 17. MENADO.

De in Sigi in Januari 1916 plaats gehad hebbende rustverstoring (zie K. V. 1916, kol. 33) was, zooals sedert gebleken is, toe te schrijven aan de zonderlinge wijze waarop de evangelist H. ZUPPINGER zijn dienstwerk onder de Javaansche immigranten en de inheemsche bevolking van het Paloe-dal en de in het zuiden daarvan gelegen berglandschappen van Koelawi verrichtte. Dientengevolge is de hem in 1911 verleende bijzondere vergunning voor het uitoefenen van zijn dienstwerk in die streken ingetrokken (Gouv. Bt. 12 April 1917 n°. 48).

De gewezen mede-regent van Belomaroe I Karandjalemba alias Tome Dompo (ten rechte Toma-I-Dompo), die in Juni 1915 van zijn oord van ballingschap in zijn geboorteland terugkeerde en toen al dadelijk van zich deed hooren (zie K. V. 1916, kol. 33), zond in November 1916 een bode naar de in Parigi ondergebrachte Raranggonauers (de voormalige bewoners van de berglandstreek Raranggonaoe in Sigi en krijgshaftige onderhoorigen van Toma-I-Dompo in vroeger dagen) en bewoog deze lieden met toepassing van slinksche middelen om uit te wijken naar het moeielijk bereikbare gebergte in Boven-Saoesoeh (Parigi). Daarbij moet bij Toma-I-Dompo de bedoeling hebben voorgezeten om aan te toonen, dat zijn invloed verder reikte dan die van het wettige landschapshoofd van Sigi-Biroemaroe. In dezelfde maand richtte hij te Manoesi een — voor zoover bekend sedert ons ingrijpen in het Paloe-dal niet meer gevierd — mentaka-feest aan, waaraan, behalve door voorvechters en familieleden van Toma-I-Dompo, ook door sommige der uitgewekenen werd deelgenomen. Deze woeste feestelijkheid, waaraan, volgens de adat, voorgenomen verzet moet worden toegeschreven, werd geopend met het doorsteken van een slaaf, voorgesteld door een uit pisangstam gesneden pop, waarna een offerdier, een karbouw, werd doodgemarteld en het geheele feestlokaal met bloed besmeerd. Allerwegen begon onder de bevolking in het Paloe-dal een zekere onrust te ontstaan, waaraan eerst een einde kwam door de opvatting van Toma-I-Dompo in het begin van Mei 1917. Een voorstel om hem weder te verbannen is nog in overweging. Het is wel te verwachten dat de uitgewekenen naar hunne kampongs in Parigi en Sigi, alwaar zij sedert jaren rustig gevestigd waren, zullen terugkeeren.

In Februari 1917 werd een inlandsch fuselier, die deel uitmaakte van een uit Paloe gezonden patrouille, o. m. met het doel om in het gebergte een paar lieden op te vatten, die eenige moorden hadden bedreven, bij het onderzoek van eene woning door een Kajeliër, die tot dusver nog niet was ingeschreven en daardoor steeds van het verrichten van heerendiensten en van het betalen van belasting was vrijgeloopen, met een speer in de borst getroffen. De aanrander werd tijdens zijne vlucht door de patrouille neergelegd.

De korte verklaring werd afgelegd door de volgende zelfbestuurders: Moeslaeni als bestuurder van het landschap Todjo, Hadji Achmad Turungku als bestuurder van het landschap Bwool, Intowaä Tomai Torengke als bestuurder van het landschap Koelawi, Lamakarate als bestuurder van het nieuw gevormde landschap Sigi-Biroemaroe, La Gaga als bestuurder van het landschap Banawa, en Christiaan Ponto als bestuurder van het landschap Kandhar-Taroena, welke verklaringen zijn goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Btn. 15 Juli 1916 n°. 39, 17 Juli 1916 n°. 62, 15 Nov. 1916 n°. 37, 15 Nov. 1916 n°. 38, 30 Jan. 1917 n°. 44 en 24 Maart 1917 n°. 91.

De door den raad van djogoegoe's, vormende het voorloopig zelfbestuur van het landschap Talaud-eilanden, afgelegde korte verklaring is goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 29 Sept. 1916 n°. 3.

Bij Gouv. Bt. 5 Dec. 1916 n°. 35 werden de volgende landschappen in de afdeeling Midden-Celebes vereenigd: Saoesoe, Ampibabo, Toriboeloe en Kasimbar met Parigi tot een landschap onder den naam Parigi en onder den bestuurder van laatstgenoemd landschap, Sigenti en Mooëtong tot een landschap onder den naam Mooëtong en onder den bestuurder

van dat landschap, Ondae, Lage en Pebato tot een landschap onder den naam Poso en onder den bestuurder van Lage, Napoe, Tawaelia, Besoa en Bada tot een landschap onder den naam Loree en onder den bestuurder van eerstgenoemd landschap, en Walea, Batoedaka en Togean met Oena Oena tot een landschap onder den naam Oena Oena en onder den bestuurder van laatstgenoemd landschap.

Ook in 1916 liet de veiligheid van personen en goederen niets te wenschen over.

In het landschap Taboekan der onderafdeeling Sangi-eilanden kwamen oneenigheden voor tusschen Islamieten en Christenen. De hoofdaanlegger, een fanatiek hoekoem-majoor, werd uit zijn ambt ontslagen, waarmede de beweging een einde nam.

Als gevolg van het optreden van de Sarekat Islam was een verhoogd godsdienstig leven bij de leden dier vereeniging waar te nemen, zich uitende in een nauwgezetter nakomen van de godsdienstige voorschriften en een getrouwer moskeebezoek. De zelfbestuurders in de onderafdeelingen Donggala en Paloe, eveneens Mohammedanen, maar niet ingenomen, hetzij met de nieuwe vereeniging in haar geheel, hetzij met hare leiders, hebben, om zich sterk te gevoelen tegen het drijven van eerstgenoemde beweging eene soort van tegenvereeniging opgericht, die de uitbreiding van de Sarekat Islam ten zeerste belemmert. Eenig bepaald doel kan aan laatstvermelde vereeniging overigens niet worden toegeschreven; feitelijk is zij niet anders dan eene verzameling van personen, die met elkaar zijn overeengekomen om geen lid van de Sarekat Islam te worden.

Op de Sangi-eilanden en in de afdeelingen Midden-Celebes en Bolaäng Mongondou blijft het Mohammedanisme zich onder de heidenen uitbreiden.

In de laatstgenoemde afdeeling gingen 213 personen tot den Christelijken godsdienst over.

Over het algemeen was de gezondheidstoestand gunstig. In de afdeeling Midden-Celebes vertoonde zich omstreeks de helft van 1916 eene buikziekte, die alle verschijnselen van cholera vertoonde en dan ook als zoodanig behandeld werd; door krachtige maatregelen kon de ziekte beteugeld worden. In een tweetal kampongs der onderafdeeling Poso werd eene besmettelijke borstziekte waargenomen, waaraan 23 van de 79 lijders overleden. Van Augustus tot en met November 1916 maakte de dysenterie in de afdeeling Bolaäng Mongondou 45 slachtoffers. Aan de pokken, die zich gedurende een tweetal maanden (van 8 September tot 15 November) ter gewestelijke hoofdplaats voordeden, bezweken, dank zij de getroffen krachtige maatregelen, slechts weinig personen.

In de onderafdeelingen Gorontalo en Kwandang (afd. Gorontalo) stierven vele karbouwen aan pyroplasmose, terwijl in de afdeeling Midden-Celebes eene oogenschijnlijk besmettelijke ziekte eene vrij groote sterfte onder de schapen en geiten teweeg bracht.

De handel vertoonde ongeveer hetzelfde aanzien als in 1915. De prijzen der voornaamste uitvoerartikelen, copra, damar en rotan bleven laag, waardoor de koopkracht van de bevolking, evenals in het voorafgegane jaar, gering was.

Bleven in 1915 de uitkomsten van de rijstvelden over het algemeen beneden de verwachting, in het verslagjaar daarentegen waren zij bevredigend.

De koffieoogst was vrij gunstig.

De zeevischvangst leverde goede uitkomsten.

§ 18. AMBOINA.

De bewoners van de negorijen, welke in 1915 hadden deelgenomen aan het in Januari 1916 geëindigde verzet in West-Ceram (zie K. V. 1916, kol. 33 en 34), werden gestraft met eene in damar of sago op te brengen boete, terwijl door hen tevens een aanvang moest worden gemaakt met den aanleg van enkele wegen, welke straftaak, die over het algemeen naar behooren werd verricht, begin Februari 1917 als geëindigd kon worden beschouwd. De meeste van de in aanleg genomen wegen zullen thans op voor de bevolking minder drukkende wijze worden voltooid. De daders van verschillende, gedurende het verzet bedreven snelmoorden, stonden voor den raad van hoofden terecht, evenals de radja van Waesama (zie K. V. 1916, kol. 33), die wegens opruiïng tot de straf van dwangarbeid in den ketting voor den tijd van vijf jaar en negen maanden werd veroordeeld. In het Tala-gebied werden in den loop van 1916 128 binnengesmokkelde geweren ingenomen, welke zich hoofdzakelijk in handen bevonden van de bevolking van Honitetoe. Ook in dit gebied kwam een groot aantal snelmoorden aan het licht. Tengevolge van de verbetering, welke in den politieken toestand in West-Ceram is ingetreden kon de militaire bezetting aldaar van 15 tot 12 brigades worden teruggebracht; die bezetting is thans gelijkelijk verdeeld over de garnizoenen Piroe, Riring en Honitetoe.

Op het eiland Kesewoei (onderafd. Oost-Ceram, Ceramlaoet en Goram) had in Juni eene rustverstoring plaats doordat twee naburige kampongs elkander wegens een grensgeschil te lijf gingen, waarbij aan weerszijden een doode viel. De schuldigen werden gestraft en het grensgeschil werd in Augustus opgelost.

In April kwamen in de afdeeling Tanimbar- en Babar-eilanden ongeregeldheden voor, welke zich ernstig lieten aanzien, doch spoedig geheel werden gestuit. In den nacht van 24 op 25 van de genoemde maand werd de negorij Tepa, de posthouderswoning, de kazerne der gewapende politie en de gevangenis aldaar door eene naar gissing 30 à 40 man sterke, met geweren, pijl en boog en klewang gewapende bende, afkomstig van een viertal negorijen op het eiland Marsela, die zich tegen den belastingaanslag wilden verzetten, aangevallen. Dank zij de waakzaamheid van de twee schildwachten bij de gevangenis en den inlandschen schrijver bij den posthouder, werd de toeleg verijdeld nog vóórdat de bende van de in bamboekokers meegevoerde petroleum gebruik had kunnen maken om Tepa in brand te steken. Na gedurende een uur vergeefsche aanvallen te hebben gedaan, zakte de bende weder in prauwen af, twee zwaar gewonden met zich voerende. Aan onze zijde werden twee gewapende politiedienaren licht gekwetst. Het verzet werd op Marsela voortgezet, doch het gelukte aan het derwaarts gezonden detachement gewapende politie spoedig allen verderen tegenstand te breken. Van de kwaadwilligen werden 6 personen gedood en 10 gewond, terwijl de gewapende politie 5 gewonden telde. Alle vuurwapens werden ingeleverd, terwijl 37 onwilligen voor den betrokken raad van hoofden terecht stonden.

In de afdeeling Aroe-eilanden werden rust en orde twee malen op ernstige wijze verstoord. In Mei trachtten zes kampongs op het eiland Kobroör, behoorende tot den stam Manoembaai, aangezet door hun „kepala soa", door gewapend verzet zich aan het bestaand gezag te onttrekken. Met de beschikbare macht aan gewapende politie kon deze poging verijdeld worden. De partij van het verzet had twee dooden, onder wie haren leider; aan onze zijde werd geen verlies geleden. In Juli kwam de bevolking van een viertal kampongs aan de oostkust van genoemd eiland, onder leiding van een tweetal Aroeneezen in opstand. Door den verkoop van amuletten en door de bevolking een beter bestaan hiernamaals voor te spiegelen, indien ze zich tegen het bestuur verzette, wisten de leiders zich een aanhang van ongeveer 300 weerbare mannen te verwerven. Pogingen, om met de beschikbare, slechts 1½ brigade sterke gewapende politiemacht het verzet te keeren, faalden. Nadat de controleur op 25 October met de gewapende politie door de opstandelingen was ingesloten en slechts met moeite ontsnapte, bij welke gelegenheid wij twee gewonden kregen, moest versterking aangevraagd

worden. Onder persoonlijke leiding van den divisiecommandant werd daarna met vier brigades gewapende politie den opstandelingen op 13 November een gevoelige klap toegebracht door de overrompeling van de versterkte kampong Wailoi, waarbij de bevolking aan dooden, gewonden en gevangenen onderscheidenlijk 2, 7 en 3 mannen verloor, terwijl ook bij ongeluk 2 vrouwen en 1 kind werden gedood en onderscheidenlijk 4 en 1 gewond. Nog in dezelfde maand gaf de geheele partij van het verzet zich over. De schuldigen, onder wie ook de twee hoofdleiders, zijn door den raad van hoofden gestraft.

Het groepeeren en onder geregeld bestuurstoezicht brengen van de talrijke in de Beraoe-streek (Vogelkop) en meer in het bijzonder aan den bovenloop der Metamani- en Kaisrivieren (afd. West-Nieuw-Guinea) tot dusver zeer verspreid wonende stammen werd met goed gevolg voortgezet; als gevolg hiervan kon uitbreiding van invloed verkregen worden, welke zich niet alleen uitstrekte in de richting van de stroomgebieden Waronggo, Kaiboes en Sekak, doch ook in noordelijke richting tot aan de uitloopers van het centraalgebergte.

In Bintoeni bleef de toestand minder gunstig. In het Argoeni-gebied (achterland van Kaimana) werden door de bevolking zeer ernstige misdrijven tegen den geordenden staat van zaken gepleegd. In het Tanahmèrah-gebied werden de toko's van Chineesche handelaren afgeloopen, terwijl in de Argoeni-baai zeven Chineezen, een Chineesche vrouw, een Chineesch kind, vijf Boetonners en een Cerammer werden vermoord en een drietal handelsprauwen, nadat de lading — bestaande uit handelsgoederen — was geroofd, tot zinken gebracht of verbrand. De aanleiding tot deze betreurenswaardige feiten moet bij de handelaren zelf worden gezocht. Deze toch hadden door min oorbare handelspraktijken en door zich vrijheden te veroorloven jegens de vrouwen, de bevolking tegen zich in het harnas gejaagd, zonder daarbij rekening te houden met het feit, dat de bevolking den moed zou hebben om zich, met gebruikmaking van de in haar bezit zijnde jachtgeweren, daadwerkelijk tegen hen te verzetten. De daders, allen Papoea's, werden opgevat en voorloopig gestraft met het verzamelen in de negorij van damar en andere boschvoortbrengselen, welke ten overstaan van het bestuur zullen worden verkocht, ten einde daaruit aan de daarvoor in aanmerking komende handelaren eene schadeloosstelling uit te keeren, terwijl door uitbreiding van bestuursmiddelen herhaling in de toekomst zal kunnen worden voorkomen.

In de binnenlanden van de afdeeling Zuid-Nieuw-Guinea begint onze bestuursinvloed langzamerhand door te werken. Met de Jea-Anim, die de Boven-Merauke-rivier bewonen, werd, in tegenstelling met 1915, in 1916 tot tweemaal toe vreedzame aanraking verkregen. Bovendien kwamen deze lieden in grooten getale met vrouwen en kinderen bij den assistent-resident te Merauke hunne opwachting maken, toen zij vernomen hadden, dat zij verdacht werden zich schuldig te hebben gemaakt aan een sneltocht. Met de nog verder bovenstrooms wonende Tali Anim, die bekend staan als zeer wreedaardig en strijdlustig, kon geen aanraking worden verkregen. Van de ± 10 uur stoomens boven Merauke gelegen kampongs Seramajam en Koeper werd hulp en medewerking verkregen bij het opsporen van den beruchten moordenaar Jajam, die sinds 1907 voortdurend werd gezocht doch telkens had weten te ontsnappen. In het binnenland van Koembe werd steeds bevredigende aanraking verkregen met de daar wonende stammen. Op een in November door den betrokken bestuursassistent gemaakten tocht tot aan Benggoe werd zelfs bij verschillende stammen zielentelling gehouden en werden hoofden aangesteld, die daarna op hun verzoek medegingen naar Koembe, waar zij van verdere opdrachten werden voorzien. De in het gebied van den gezaghebber te Okaba gelegen kampong Sanggasé gaf redenen tot ontevredenheid, doordat ze eenige van brandstichting beschuldigde jongelieden niet wilde uitleveren. Bij de nadering van de politie vluchtten de bewoners in het bosch, doch zij keerden na enkele dagen terug, waarna hun een termijn werd gesteld voor de uitlevering van de jongelieden, aan welken eisch werd voldaan. Overigens werden in dit gebied over het algemeen zeer gunstige aanrakingen verkregen. Verscheidene stammen uit het binnenland kwamen te Okaba hunne opwachting maken.

Behalve in West-Nieuw-Guinea, waar de bovenvermelde gewelddadigheden werden gepleegd, liet de veiligheid van personen en goederen over het algemeen weinig te wenschen over.

De gezondheidstoestand was niet zeer gunstig. De hoofdplaats Amboina moest van 6 tot 18 Maart en van 27 Maart tot einde Juli, onderscheidenlijk wegens cholera en pokken, besmet worden verklaard. De pokziekte vertoonde zich eveneens op Boeroe, Banda, Ceram, de Tanimbar- en Babareilanden en de Kei-eilanden. Het ergst werden de Kei-eilanden geteisterd, hetgeen voornamelijk daaraan moet worden toegeschreven, dat de bevolking in den aanvang gekant was tegen de inenting; toen deze echter met kracht werd doorgezet en bleek, dat die negorijen, welke zich gewillig lieten inenten, van de gevreesde ziekte verschoond bleven, kwam men tot andere gedachten, de negorij Toetoekeboeng echter eerst nadat daar ongeveer 150 slachtoffers gevallen waren. In het geheel bezweken op de genoemde eilanden aan deze ziekte, welke daar van Maart tot einde Augustus heerschte, 311 personen. Voorts maakte eene soort van keelziekte onder de Alfoersche bevolking der bergnegorijen Moerikaoe, Naniari, Noeroe, Loemoli, Moernaten en Lohia Sapolewa op Ceram verscheidene slachtoffers, terwijl onder de gewapende politiedienaren en gevangenen te Merauke beri-beri werd waargenomen.

Ziekten van besmettelijken aard onder het vee werden niet waargenomen.

De algemeene toestand van den handel kon, ondanks den oorlogstoestand, niet ongunstig worden genoemd. De uitvoer uit de Aroe-eilanden nam toe.

De rijstbouw is buiten de Oewin-streek (onderafd. Wahai) van geen beteekenis; de in de genoemde streek verkregen oogst was vrij belangrijk.

De uitkomsten van de zeevischvangst welke voor de bevolking van een gedeelte van Amboina niet van belang ontbloot is, bleven gunstig.

Op het eiland Groot-Kei namen ongeveer 1800 heidenen het Protestantsche geloof aan. Op Ceram breidde zich het aantal bekeeringen gestadig uit, evenals op de Aroe-eilanden, hoewel aldaar in mindere mate. Het aantal Christenen te Merauke steeg van 239 tot 280. Door de Roomsch-katholieke zending te Langgoer werden 702 heidenen bekeerd.

§ 19. TERNATE EN ONDERHOORIGHEDEN.

In de afdeeling Halmahera liet de politieke toestand niets te wenschen over. Ook in de afdeeling Noord-Nieuw-Guinea, waar onze bestuursinvloed zich gaandeweg uitbreidt, was hij over het algemeen gunstig. Het aantal aldaar ondernomen snel- en raaktochten en bedreven misdrijven was echter nog talrijk. In Mei maakten eenige Mansibabers een sneltocht tegen de bewoners van de op de noordkant van den Vogelkop gelegen kampong Kaironi, waarbij zij een man, eene vrouw en een jongeling doodden en twee mannen wondden. In dezelfde maand werd de broeder van den korano van Atam vermoord door iemand behoorende tot den Mori-stam, vermoedelijk omdat de korano weigerde den bloedprijs te betalen voor een broeder van den moordenaar, die volgens de Moriërs gestorven zou zijn door toedoen van Atammers, hetgeen deze ontkenden. Een in Juli tegen Maseni door bewoners van het Waramoei-stroomgebied ondernomen sneltocht mislukte doordat de Maseniërs gewaarschuwd waren. Bij vergissing werd toen door de bende een eigen stamgenoot afgemaakt, zooals

vroeger ook al eens was gebeurd. In dezelfde maand werd een bewoner van de kampong Warsabori door Mansibabers uit wraak vermoord. De genoemde kampong had namelijk in October 1914 eene patrouille den weg gewezen naar het Mansibaber-gebied, waar eenige lieden opgevat moesten worden. In September werden in het landschap Mamim (Vogelkop) een man en eene vrouw gesneld; vermoedelijk waren de daders wederom Mansibabers.

In December verkochten eenige Noemforen van Kwawi met boos opzet vleesch van een giftige schildpad aan lieden van de Arfak-nederzetting Jen-Mgoen, waardoor 4 personen kwamen te overlijden en vele anderen ernstig ziek werden. Naar alle waarschijnlijkheid had men hier met eene wraakneming te doen, aangezien in September 1914 een familielid van de bedoelde Noemforen door een Arfakker was doodgeschoten.

De bestuursassistent te Seroei kreeg met de stammen in het binnenland van Japen steeds meer vredelievende aanrakingen.

Aan de Waropenkust namen lieden van Waren in April twee personen gevangen van Manawi (zuidkust van Japen) en eischten voor hunne invrijheidstelling een losprijs. Nadat eenige der daders opgevat en als gijzelaars aangehouden waren, werden de Manawiërs weder uitgeleverd. In Mei namen lieden van Wonti (meer in het bijzonder van de wijk Kai) en Barapassi 9 menschen van Oerpambo (Karoedoe), die aan den mond van de Roewai aan het visschen waren, gevangen. De 4 door Barapassi aangehouden personen (3 vrouwen en 1 meisje) werden door de Karoedoeërs vrijgekocht. Aangezien Wonti weigerde de gevangen menschen (2 mannen en 3 kinderen) uit te leveren, werd in Juni eene patrouille daarheen gezonden, welke er in slaagde een der geroofde kinderen en een man te ontzetten. Niettegenstaande drie familieleden van een der raakhoofden tegen Oerpambo werden opgevat en als gijzelaars aangehouden, werden tot dusver de andere opgelichte personen nog niet weder uitgeleverd. In Juli maakten de hoofden van de verschillende wijken van Wonti, uitgezonderd het hoofd van de wijk Kai, hunne opwachting bij den bestuursassistent te Seroei, bij welke gelegenheid zij werden beëedigd. Een voorgenomen tocht naar Barapassi (2 à 3 dagen stroomopwaarts van den mond der gelijknamige rivier), waarheen de bewoners van de wijk Kai waren uitgeweken, kon wegens omstandigheden niet doorgaan. Tegen het einde van 1916 kon de geheele Waropenstreek, met uitzondering van de kampong Barapassi, in de belasting worden aangeslagen, welke in sago werd opgebracht; ook kwam de bevolking eenige malen in heerendienst uit.

In Mei werd het excursiedetachement van Biak (Schouteneilanden) (zie K. V. 1916, kol. 38) teruggeroepen, na dit eiland ongeveer een jaar doorkruist en het van de kwade elementen gezuiverd te hebben. Voor eene algeheele bevestiging van den zoowel op politiek als economisch gebied ingetreden gunstigen toestand, werd de bezetting der gewapende politie te Bosnik op eene sterkte van 40 man gebracht onder een Europeesch detachementscommandant, terwijl met de leiding van het verdere bevredigingswerk een adspirant-gezaghebber werd belast. In 1916 kwam een paardenpad van Sorido naar Korim gereed, waardoor ook gedurende de voor de kustvaart langs de noordkust ongunstige maanden deze kust steeds voor het bestuur bereikbaar zal zijn. Behalve met een enkele Arfak-kampong in het binnenland, werd met de geheele bevolking van het eiland voeling verkregen. In Mei 1917 wierp de Papoea Kajan in kampong Sanadi zich als zonnegod op en verbood den kampongbewoners belasting te betalen. De kamponghoofden van Sanadi en Jaafdas sloten zich bij hem aan. Bij de daarop gevolgde botsing tusschen de gewapende politie met een 40-tal kwaadwilligen werd aan onze zijde een politiedienaar zwaar gewond, terwijl een Papoea werd gedood en eenige andere gewond geraakten; bovendien werden 4 der belhamels, onder wie de hoofdaanlegger en de twee genoemde kamponghoofden, opgevat.

In het gebied Wakdé breidde onze bestuursinvloed zich aanzienlijk uit. Aldaar konden alle tusschen Sormé en den mond der Mamberamo-rivier gelegen dorpen, zoomede eenige meer landwaarts in gelegen nederzettingen, waar de betrokken bestuursassistent tijdens een daarheen ondernomen tocht eene vredelievende bevolking aantrof, onder geregeld bestuur worden gebracht.

Te Taronta (gebied Moeris) werd eene patrouille gewapende politie met pijlen beschoten, omdat juist bij hare komst eene vrouw door een krokodil werd gedood, waaruit de bevolking de gevolgtrekking maakte, dat de patrouille toovermiddelen had gebezigd. Geen der gewapende politiedienaren werd gewond, terwijl eenige waarschuwingsschoten verdere vijandelijkheden voorkwamen.

Met den stam Nimboran werden vriendschappelijke aanrakingen verkregen.

In het begin 1916 werd eene patrouille gewapende politie, bij een bezoek aan de aan het Sentani-meer gelegen kampong Saisoeroe (zie K. V. 1916, kol. 38/39) wederom vijandig ontvangen, doch later gelukte het den gezaghebber te Hollandia met die kampong vredelievende betrekkingen aan te knoopen. Wegens het gepleegde verzet werd het dorp beboet met een steenen armband, die na eenig onderhandelen gebracht werd. Niet lang daarna werd de gewapende politie, bij de opvatting in het meergebied van het kamponghoofd van Poejo, dat geen gevolg had gegeven aan eene oproeping van den gezaghebber te Hollandia, door de inwoners van gemeld dorp aangevallen, waarop aan de aanvallers een verlies van 2 dooden en zes gewonden werd toegebracht. In October d. a. v. kwam de gewapende politie wederom in botsing met de bevolking van deze streek (Ifaar), die daarbij 5 dooden en 29 lichtgewonden bekwam. Bij het daarop gevolgd bezoek van den gezaghebber werden de gemoederen spoedig weder tot kalmte gebracht.

De vermoedelijke opvolger in het bestuur over het sultanaat Ternate, Mohamad Djabir, zal te Batavia of Meester-Cornelis zijne opleiding voltooien.

Behalve in de afdeeling Noord-Nieuw-Guinea en de districten Djailolo, Iboe en Loloda der afdeeling Halmahera liet de veiligheid van personen en goederen niets te wenschen over.

De gezondheidstoestand was over het algemeen vrij bevredigend. Ter hoofdplaats Ternate en in eenige districten der afdeeling Halmahera deden zich gevallen van pokken voor. Door eene algeheele herinenting van de bevolking werd de ziekte, welke het meest in het district Gané voorkwam, spoedig tot staan gebracht.

In de afdeelingen Batjan en Noord-Nieuw-Guinea bezweken vele personen aan buikziekten, terwijl, als altijd, in laatstgenoemde afdeeling vele malariagevallen werden waargenomen.

Besmettelijke veeziekten kwamen zoo goed als niet voor.

De handel in copra en damar was ook in 1916 vrij bevredigend; overigens bleef de handel zeer den nadeeligen invloed van den Europeeschen oorlog ondervinden. Vooral in de streken van Noord-Nieuw-Guinea, die uitsluitend op den vogelhuidenhandel zijn aangewezen, was het met den uitvoer zeer treurig gesteld.

De opbrengst van de rijstvelden bleek ook in 1916 niet voldoende voor de behoefte der bevolking.

De klapperteelt, welke zich zeer in de belangstelling der bevolking mag verheugen, onderging wederom uitbreiding.

De Christelijke zending bleef zich in Noord-Nieuw-Guinea gestadig uitbreiden.

Op verschillende plaatsen in het gewest treft men plaatselijke fondsen (kassen) aan, welke worden beheerd naar door den resident vastgestelde regelen; de kas te Ternate is de belangrijkste.

§ 20. TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.

Het onderzoek naar de in 1915/16 in het landschap Alor (afd. Zuid-Timor en eilanden) plaats gehad hebbende ongeregeldheden (zie K. V. 1916, kol. 39/40) heeft aan het licht gebracht, dat de bergbevolking tot het verzet was aangestookt door eene het tegenwoordige landschapshoofd van Alor vijandig gezinde partij.

In Mei 1916 werd de gezaghebber van Alor op een tocht over het eiland Pantar met pijlen beschoten door de bevolking van de bergkampong Maulaba, doch door de politie werd een bepaald verzet voorkomen. Tegen het einde van de genoemde maand werd onder de bevolking van Kolana een begin van verzet waargenomen, doch de beweging verliep zonder tot uiting te zijn gekomen. De oorzaak van een en ander moet worden toegeschreven aan den onwil der bevolking van dit zeer moeielijk te bereizen uitgestrekt terrein om zich in den langzaam maar zeker ontstaanden toestand van orde en regelmaat te schikken en om aan de meest eenvoudige gemeenschapsplichten te voldoen.

De zelfbestuurders van de landschappen Rai Djoea en Sawoe, Ama Medo Lai en Semuel Thomas Djawa legden de korte verklaring af, welke verklaringen werden goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 29 Dec. 1916 nos. 81 en 82. De door Izaak Koro als waarnemend bestuurder van Amarasi gedurende de minderjarigheid van den rechthebbende Alexander Koro afgelegde korte verklaring werd goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 24 April 1917 n°. 47.

Door de opvatting van den beruchten roover Kehi Benani (zie K. V. 1916, kol. 39) verbeterde de toestand in Beloe Tassi Fettoh (afd. Noord- en Midden-Timor) en in het bijzonder in het district Naitimoe merkbaar. Veel last werd in Zuid-Beloe, Insana, Beboki en Amanatoeng ondervonden door het optreden van een paar oplichters, die de bevolking vrijstelling van heerendiensten en belasting voorspiegelden, indien zij zich bij den pastoor te Toebaki meldde, en tot den katholieken godsdienst wilde overgaan. Het spreekt vanzelf, dat dit buiten medeweten van dien pastoor geschiedde. Talrijke lieden uit Amanatoeng trokken daarop naar Zuid-Beloe. Te Toebaki aangekomen en bemerkende dat zij misleid waren, verscholen zij zich uit vrees voor bestraffing geruimen tijd in de bosschen van Zuid-Beloe. Door buitengewone militaire patrouilletochten werd het kwaad gestuit, waarna de bevolking naar hare kampongs terugkeerde. In Beboki (onderafd. Noord-Midden-Timor) liet de politieke toestand nog zeer veel te wenschen over, zoodat tegen een aantal onwilligen in dat landschap, dat tot dusver alle aanraking met het bestuur had weten te vermijden, door de gewapende macht moest worden opgetreden. Het aantal dezer onwilligen, die zich op allerlei moeielijk bereikbare plaatsen bleven verschuilen, wordt op een 400 tot 500 geschat. Ook werd door het optreden van een raddraaier onrust veroorzaakt in het district Fatoe Senappa van het landschap Insana. Om de moord- en roofpartijen, veediefstallen en brandstichtingen, welke van tijd tot tijd aan de grens met Portugeesch Timor voorkwamen tegen te gaan, werd eene verscherpte grensbewaking door de militaire macht en gewapende politie ingesteld.

Tegen het laatst van September weigerden enkele lieden van de kampong Bada (landschap Dompo, afd. Soembawa) heerendiensten te verrichten en namen daarbij eene dreigende houding aan tegen hun kampong- en districtshoofd. Tot daadwerkelijkheden kwam het hierbij niet. De wederspannigen werden naar Bima vervoerd en gestraft.

De wonderdokter Gauka, een der aanstokers van het verzet in het landschap Anakala (eiland Soemba) in het begin van 1916 (zie K. V. 1916, kol. 41), die bij het gevecht in de kampong Praing Au met eenige volgelingen wist te ontsnappen, kwam zich in Mei 1916 melden.

De door Oemboe Hina Maroemata, als bestuurder van het met een gedeelte van het voormalige landschap Mangili vergroote landschap Rendi (onderafd. Oost-Soemba), afgelegde korte verklaring werd bij Gouv. Bt. 23 Aug. 1916 n°. 36 goedgekeurd en bekrachtigd.

Als waarnemend bestuurder van het landschap Memboro (onderafd. Zuid-West-Soemba) trad op Oemboe Kraing, en zulks gedurende de minderjarigheid van den rechthebbende Oemboe Mohamad, en als bestuurder van het met Bola Bokat vergroote landschap Lawonda (onderafd. Zuid-West-Soemba) Oemboe Sewa; de door genoemde bestuurders afgelegde korte verklaringen werden goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 28 Sept. 1916 n°. 26.

De politieke toestand in de onderafdeeling Ende (Flores) was gedurende het eerste halfjaar 1916 over het algemeen bevredigend. Eene niet gerechtvaardigde ontstemming over gevorderde heerendiensten gaf in Augustus eenige kampongs in Noord-Ende aanleiding om eene groep infanterie die voor machtsvertoon en hulp bij belastinginning was uitgezonden, in een bivak nabij kampong Ndatoe M'Banie te overvallen, waarbij een fuselier zwaar werd gewond en later aan zijne wonden overleed. Bij een treffen met de kwaadwilligen in dezelfde maand nabij genoemde kampong werd hun een verlies van 4 dooden toegebracht. De in beslag genomen wapenen werden vernietigd. Aan onze zijde werd een korporaal der gewapende politie licht gewond. De geboden tegenstand was in October geheel gebroken. De hoofdaanlegger Sato Djato viel in November in onze handen. Intusschen was in September Noord-Tanah Rea, naar welk gebied de beweging was overgeslagen, in opstand gekomen en werd eene patrouille, belast met het oproepen van weigerachtige heerendienstplichtigen, overvallen. In de genoemde maand bekwamen wij in dit gebied 3 gesneuvelden, onder wie de 1ste-luitenant H. A. LUPPES, en 10 gewonden. Hoewel ook tijdelijk de ons goedgezinde bevolking van Zuid-Tanah Rea in het verzet werd meegesleept, kon niettemin spoedig de tegenstand tot Noord-Tanah Rea beperkt worden. Het krachtig doorgezette militaire optreden kon in Februari worden gestaakt, toen de laatste der leiders, Kapa Beoe (de anderen waren reeds neergelegd of opgevat) door de bevolking werd uitgeleverd. Tot machtsvertoon zal alhier in den eersten tijd nog door een drietal brigades infanterie worden gepatrouilleerd.

In de onderafdeeling Ngade had zich in de eerste helft van October 1916 in het Reo-gebied eene bende gevormd onder Taoe Ago, die zich tegen het bestuur trachtte te verzetten. Doordat spoedig van den radja van Pau Tolla bericht werd ontvangen, kon onmiddellijk tegen de bende opgetreden worden en werden de opstokers en alle bendeleden achtereenvolgens opgevat.

In December braken in het district Moende, waar de bevolking weigerde belasting te betalen, ongeregeldheden uit. Den 22sten van de genoemde maand werd een detachement gewapende politie in het bivak te Boa Toa door een ± 100 man sterke bende aangevallen, welke aanval werd afgeslagen. Den 26sten d. a. v. werd de kampong Eko Tado, waarin de kwaadwilligen zich hadden verzameld, door de gewapende politie tevergeefs aangevallen. Bij een daarop gevolgden tweeden aanval met behulp van eene groep infanterie, werd de zwaar versterkte benteng genomen en geslecht en de kampong verbrand. Rust en orde waren in Februari geheel hersteld.

In de overige onderafdeelingen van Flores bleef de politieke toestand bevredigend, behalve op het eiland Lomblem, waar in November 1916 de kampong Moelan Doro van het radjaschap Lahala de bevelen van het bestuur niet wilde opvolgen. Zonder bloedvergieten kon het begin van verzet worden onderdrukt door de aldaar aanwezige patrouille. De raddraaiers werden door de bevolking opgevat en aan het bestuur uitgeleverd.

Bij Gouv. Bt. 6 Juni 1917 n°. 38 werd de door Don Josephus da Silva alias Non Meak als zelfbestuurder van het landschap Sikka en onderhoorigheden (Flores) afgelegde korte verklaring goedgekeurd en bekrachtigd.

De uitkomsten van de protestantsche zending op Timor waren niet groot; ook op Soemba kon deze zending maar weinig bekeerlingen maken. Het aantal katholieke inlandsche Christenen in de afdeeling Noord- en Midden-Timor vermeerderde van 3081 op het einde van 1915 tot 4626. In de onderafdeeling Maoemere (Flores) bedroeg het aantal roomsch-katholieke bekeerlingen in 1916 472, terwijl aldaar 1418 personen werden gedoopt. Oost-Flores en het eiland Solor, alwaar de katholieke zending ook werkzaam is, telden op het einde van 1916 8981 en 138 Christenen.

Op het eiland Alor viel een verhoogd godsdienstig leven onder de Mohammedanen waar te nemen, blijkbaar als ge-

volg van den door de Protestantsche Kerk aldaar weder ter hand genomen zendingsarbeid.

De veiligheid van personen en goederen blijft vooruitgaande in verband met den steeds sterker wordenden invloed van het bestuur. Diefstallen van paarden en karbouwen werden echter nog in grooten getale gepleegd.

Van de bij Gouv. Bt. 3 Juni 1916 n°. 3 voor 13 jongelieden uit de afdeeling Soembawa geopende gelegenheid om op de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Makasser te worden opgeleid voor den bestuursdienst werd aanstonds gebruik gemaakt. Onder de leerlingen bevinden zich de oudste zoon van den bestuurder van Soembawa en de broeder van den sultan van Bima.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. In Lamakera (onderafd. Oost-Flores en Solor) deden zich pokken voor. De ziekte bleef echter tot slechts enkele gevallen beperkt. Op Alor (in de oostelijke bergstreken) en op het eiland Damar brak opnieuw dysenterie uit (zie K. V. 1916, kol. 42); onmiddellijke verstrekking van geneesmiddelen bracht de ziekte echter spoedig tot staan. De bevolking van Sawoe leed zeer aan oogziekten, terwijl ook op dat eiland, zoomede in de onderafdeelingen Roti en Soembawa en op de eilanden Damar en Roma (onderafd. Wetar) veel malariagevallen voorkwamen.

In Juni stierven te Koepang 25 paarden aan surrah. Door het kralen van de paarden in de besmette streek was de ziekte half Juli weder geweken. De in November 1915 onder de paarden in Taliwang (Soembawa) uitgebroken surrah-epidemie maakte in 1916 nog 155 slachtoffers. Gevallen van kwaden droes deden zich op genoemd eiland ook in grooten getale voor; in de onderafdeelingen Bima, Taliwang en Soembawa moesten onderscheidenlijk 128, 56 en 520 aan deze ziekte lijdende paarden worden afgemaakt. Op Roti heerschte septichaemie onder de karbouwen, waaraan 1048 dieren te gronde gingen. Dezelfde ziekte vertoonde zich, hoewel in veel geringere mate, eveneens op verschillende plaatsen in de onderafdeeling Ngada der afdeeling Flores, terwijl zij zich ook nog sporadisch bleef voordoen in de onderafdeeling Midden- en Zuid-Manggarai. In het laatste gebied bezweken ook 23 paarden aan eene huidziekte.

Ook in 1916 bleef de handel zeer den nadeeligen invloed van den Europeeschen oorlog ondervinden.

De opbrengst van de sawahs liet niets te wenschen over, behalve in de afdeeling Soembawa, waar de oogst gedeeltelijk mislukte. De droge rijstbouw had minder goede uitkomsten, aangezien in Noord- en Midden-Timor langdurige droogte groote schade veroorzaakte en op Soemba de ladangbouw te lijden had van eene rattenplaag. De maïsoogst was overal gunstig, hier en daar zelfs overvloedig.

De teelt van klappers onderging in het geheele gewest uitbreiding; de oogst was over het algemeen bevredigend.

De zeevischvangst blijft van geringe beteekenis.

§ 21. BALI EN LOMBOK.

Over het algemeen was de politieke toestand gedurende 1916 gunstig.

In Juni hadden in het district Sideman van het landschap Karangasem, waar de bevolking, daartoe aangezet door enkele raddraaiers, verklaarde geen belasting te willen betalen, eenige ongeregeldheden plaats, die echter van weinig beteekenis en van slechts plaatselijken aard waren. Door snel en krachtig optreden van het bestuur werd, met behulp van de gewapende politie, spoedig aan de wanordelijkheden een einde gemaakt; twee der hoofdaanleggers sneuvelden.

In den avond van den 27sten Mei 1917 weigerden te Gianjar ongeveer 125 lieden, die, wegens onwilligheid om poeridiensten te verrichten, door het betrokken districtsgerecht tot gevangenisstraf waren veroordeeld, hunne straf te ondergaan. Nadat 2 van de 3 belhamels, welke door eene bevolkingspatrouille waren opgevat, door weerspannigen waren ontzet, drong de menigte dreigend tot op enkele passen van den met eene brigade gewapende politie ter plaatse zijnden controleur op. Alle pogingen om de lieden tot rede te brengen mislukten, zoodat ten slotte op hen moest worden gevuurd, met het gevolg dat 5 hunner werden gedood en 7 gewond. Met uitzondering van 30 man, die ontvluchtten, lieten de veroordeelden zich toen zonder verzet in de gevangenis opsluiten. Van de 3 belhamels zit de voornaamste thans gevangen, terwijl van de twee anderen één werd gedood en de andere gewond.

In aanmerking genomen de dichtheid van de bevolking en de geringe politiemiddelen, mocht de veiligheid van personen en goederen bevredigend genoemd worden. In de afdeeling Zuid-Bali nam het aantal veediefstallen af; op Lombok daarentegen, waar diefstallen van dezen aard in vorige jaren steeds afnemende waren, nam dit soort misdrijven in 1916 vrij belangrijk toe.

De gezondheidstoestand liet over het algemeen weinig te wenschen over. In Juli deden zich in de afdeeling Boeleleng eenige choleragevallen voor. Door het nemen van uitgebreide maatregelen tot bestrijding der ziekte gelukte het haar spoedig den kop in te drukken en het aantal sterfgevallen tot 5 te beperken. In dezelfde afdeeling, evenals in Zuid-Bali en op Lombok, werden gevallen van dysenterie waargenomen, waarvan enkele met doodelijken afloop. In Boeleleng maakte bovendien de beri-beri eenige slachtoffers.

Gevallen van kwaden droes kwamen ook in 1916 nog voor onder de paarden in de afdeelingen Zuid-Bali en Lombok; 12 zieke dieren moesten worden afgemaakt. In Januari brak in het district Pringgabaja der onderafdeeling Oost-Lombok onder het vee miltvuur uit. Door het nemen van doeltreffende maatregelen werd de ziekte echter spoedig bedwongen en vielen reeds in de tweede helft van Februari d.a.v. geene ziektegevallen meer waar te nemen.

De handel bleef ook in 1916 gedrukt tengevolge van den oorlogstoestand in Europa; de binnenlandsche handel gaf geen reden tot klagen.

De oogst van de rijstvelden in de afdeeling Djembrana was gunstig, zoodat, evenals in vorige jaren, vrij aanzienlijke hoeveelheden rijst konden worden uitgevoerd. Ook in het overige gedeelte van het gewest liet de opbrengst niet te wenschen over, al was de oogst in de afdeeling Boeleleng niet voldoende om in de behoeften der bevolking te voorzien. Zoowel in Boeleleng als in Djembrana werden nieuwe sawahs aangelegd.

De uitkomsten van den koffieoogst waren minder gunstig dan in 1915.

Het beschot van de tabaksaanplantingen in de afdeelingen Boeleleng en Lombok was vrij groot; de uitvoer van tabak nam in verband hiermede eenigszins toe.

De oogst van de klappertuinen was overal bevredigend.

In den ochtend van den 21sten Januari 1917 werd een gedeelte van het eiland Bali, in het bijzonder de afdeeling Zuid-Bali, door eene hevige aardbeving, gevolgd door aardschuivingen, zwaar geteisterd. In de genoemde afdeeling vielen ruim 1300 menschenlevens te betreuren, waarvan alleen in de districten Kintawani Bangli en Soesoet van het zelfbesturend landschap Bangli 550. Grootendeels kwamen de menschen om door zware aardverschuivingen, zooals o. a. in de desa Boeahan bij het Batoer-meer, waar alle woningen onder de aarde werden bedolven. Aan landsgebouwen, zoomede aan bruggen en duikers, werd eene schade van ± f 113 000 toegebracht.

In de afdeeling Boeleleng, waar de aardbeving veel minder hevig was, werden 14 personen gedood en 11 gewond. Het aantal in dit gebied ingestorte of beschadigde huizen en poeri's (tempels) bedroeg niettemin nog onderscheidenlijk 1276 en 181.

Tot eerste leniging van den nood van de bevolking der geteisterde streken werd van landswege een bedrag van f 20 000 beschikbaar gesteld, terwijl van particuliere zijde belangrijke geldelijke steun werd verleend. Op 4 Februari d. a. v. werden over het geheele eiland Bali wederom vrij hevige aardschokken gevoeld, die echter geen schade aanrichtten.

D.

LANDMACHT.

Met intrekking in zoover van de in Ind. St. 1913 n°. 386 opgenomen ordonnantie, is bij Ord. van 22 Juli 1916 (Ind. St. n°. 518) eene regeling vastgesteld nopens de ingeval van oorlog met een buitenlandschen vijand of bij oorlogsgevaar in het belang van de landsverdediging te treffen voorzieningen.

In verband met de vervanging van de chefs van de wapens en van sommige diensten bij het leger in Nederlandsch-Indië door inspecteurs, zijn de aan die chefs toegekende bevoegdheden en opgelegde verplichtingen bij K. B. 27 Nov. 1916 n°. 61 (Ind. St. 1917 n°. 67) aan de nieuwe titularissen overgedragen.

---

§ 1. LEVENDE STRIJDKRACHTEN.

Samenstelling en sterkte van het leger. In bijlage B zijn statistische gegevens betreffende het leger over 1916 bijeengebracht. Uit staat 1 dier bijlage blijkt, dat tengevolge van verschillende wijzigingen (vgl. wat de normale vastgestelde legersterkte betreft Ind. St. 1916 n°. 169) de normale vastgestelde legersterkte met 334 militairen beneden den rang van officier afnam, terwijl de ,,tegenwoordige'' (tijdelijk geldende) vastgestelde legersterkte einde 1916 10 officieren (of als zoodanig dienstdoenden) en 857 militairen beneden dien rang meer aanwees dan einde 1915. Op eerstgenoemd tijdstip overschreed de ,,tegenwoordige'' vastgestelde legersterkte de ,,normale'' met 57 officieren (of als zoodanig dienstdoenden) en 1846 militairen beneden dien rang, bij de infanterie, de cavalerie, de artillerie, de genie, de intendance, de militaire administratie, den militairen geneeskundigen dienst, den topographischen dienst, den trein, het korps militaire schrijvers en het remonte-depot, welk personeel o. a. noodig was voor de tijdelijke bezetting in de Pakpaklanden (Tapanoeli), de in de buitenbezittingen gelegerde garnizoensinfanterie, het peloton ordonnansen (tijdelijk opgericht te Willem I), de in Batavia en Soerabaja gelegerde divisiën marechaussee van West- en Oost-Java, en de op te richten geweer-mitrailleursafdeelingen.

De sterkte van het leger nam toe van 1293 tot 1310 officieren (of als zoodanig dienstdoenden) en van 38 042 tot 38 811 militairen beneden dien rang (zie tabel 8 van bijlage B). [1])

Tegenover de cijfers der ,,tegenwoordige'' vastgestelde legersterkte wezen de hiervóór opgegeven sterktecijfers, voor zooveel de officieren betreft (onderluitenants — met uitzondering van apothekers-assistenten in dien rang — en adjudant-onderofficieren, dienstdoende officieren, medegeteld) eene daling van het te kort van 46 tot 39, terwijl het te veel aan onderofficieren en manschappen (2792) daalde tot 2707. Bij de infanterie, de cavalerie, de artillerie, den militairen geneeskundigen dienst en den trein bestond een teveel van onderscheidenlijk 3164, 24, 17, 4 en 102, of in totaal 3311 man. Aangezien echter bij de proefvliegafdeeling, de genie, de intendance, den topographischen dienst, het korps stafmuzikanten, het remonte-depot, het kader en de leerlingen van de militaire school, tevens cursus tot opleiding van inlandsche officieren, de hoefsmidschool, en het kader bij de militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie, en de militaire provoosthuizen een tekort aanwezig was, en bij het korps militaire schrijvers, zoomede bij den hospitaaldienst, het door de vastgestelde legersterkte gevorderde aantal plaatsen niet ten volle door militairen was bezet, toonen de cijfers in bijlage B, tabel 1, tegenover de eischen der ,,tegenwoordige'' vastgestelde legersterkte een tekort aan Europeanen van 3663 man en een teveel aan Amboineezen en inlanders onderscheidenlijk van 4411 en 1959 man, d. i., zooals hierboven aangegeven, een teveel van 2707 man. Einde 1916 waren bij het leger 274 burgerpersonen en 360 niet-Europeesche militairen (348 Amboineezen en 12 inlanders) aanwezig ter vervanging van Europeesche ziekenverplegers en schrijvers, welk personeel in mindering is te brengen van het zooeven vermeld tekort aan Europeanen van 3663, dat daardoor ten slotte tot 3029 man wordt teruggebracht. Van de 4411 teveel aanwezige Amboineezen waren er eind 1916 572 ter vervanging van Europeesche militairen bij den hospitaaldienst en 126 ter vervanging van Amboineesche militairen bij het korps militaire schrijvers, zoodat het teveel in de gelederen slechts 3713 bedroeg.

Van de 30 497 infanteristen waren bij de veldinfanterie 16 900 (d. i. 118 meer dan de ,,tegenwoordige'' vastgestelde legersterkte eischte). Van deze 16 900 man veldtroepen (961 minder dan eind 1915) waren er — na aftrek van zieken en geëvacueerden en van hen, die om andere redenen niet tot uitrukken konden worden aangewezen — beschikbaar om te velde te trekken 14 595, d. i. 86,38 % van de sterkte der veldtroepen, tegen 15 353, d. i. 85,96 % op eind 1915.

Naar den landaard waren de aldus beschikbaren verdeeld:

	1915:		1916:	
Europeanen	2497	82,92 %	2350	82,74 %
Amboineezen	5297	88 99 %	5219	89.33 %
Inlanders	7559	84,95 %	7026	92,94 %

De sterkte nam toe van 30 364 tot 30 497, dus met 133 man, en het aantal dergenen, die onmiddellijk beschikbaar waren van 24 710 tot 25 381, d. i. met 671 man.

Wegens het toenemend tekort aan Europeanen, moesten ook bij eenige andere korpsen de Europeesche fuseliers (vgl. K. V. 1916, kol. 47) door Amboineezen worden vervangen.

Het vrijwillig automobielkorps op Java en Madoera telt thans 66 leden, terwijl nog 11 personen zich voor het lidmaatschap hebben aangemeld (einde 1915 bedroegen deze cijfers onderscheidenlijk 50 en 4; zie t. a. p.).

Het aantal leden bedoeld in art. 2, al. 1, der bij Ord. van 11 April 1916 (Ind. St. n°. 322) vastgestelde regeling voor een

---

1) Hierbij dient te worden in het oog gehouden dat in den sterktestaat 7 onderluitenants-apothekers-assistenten (volgens de vastgestelde legersterkte moeten 6 onderluitenants-apothekers-assistenten aanwezig zijn) zoomede de in de sterkte tellende 3 architecten niet bij de militairen beneden den rang van officier zijn gerekend, daarentegen wel in staat 1, omdat in dezen staat eene splitsing voorkomt in ,,officieren en als zoodanig dienstdoenden'' en ,,militairen beneden den rang van officier'' en genoemde onderluitenants-apothekers, daar zij slechts het diploma bezitten van apothekers-bediende, den dienst van officier-apotheker niet mogen verrichten, terwijl van architecten evenmin officiersdiensten mogen worden gevorderd.

vrijwillig motor-berichtrijders-korps op Java en Madoera, is door den commandant van het leger vastgesteld op 20.

Plaatselijke indeeling. De militaire bezetting in de Pakpaklanden (Tapanoeli) bleef gehandhaafd en wordt — voorloopig tot ult. 1917 — boven de formatie van het leger gevoerd, zoodat de „tegenwoordige" vastgestelde legersterkte daarmede blijft uitgebreid.

Bij wijze van tijdelijken maatregel werden twee divisiën marechaussee op Java opgericht, namelijk ééne, bestaande uit drie afdeelingen voor West-Java en éene van twee afdeelingen voor Oost-Java. De afdeelingen in West-Java werden gelegerd te Tjibaroesa, Madjalengka en Poerwakarta, die in Oost-Java te Lawang en te Lamongan.

Ten behoeve van de op excursie naar Palembang en Djambi gezonden veldbataljons (10de en 16de) werden depot-compagnieën gevormd, waarvan die van het 16de bataljon, wegens vertrek van dat korps naar Java, weder kon worden opgeheven. Het van excursie in Borneo teruggekeerde gedeelte van het 18de bataljon infanterie werd te Batavia (staf en 2 compagnieën) en te Meester-Cornelis (1 compagnie) gelegerd. Machtiging werd verleend tot oprichting van eene afdeeling geweermitrailleurs (Madsen-geweren) bij elk der veldbataljons. De tijdelijk boven de formatie gevoerde detachementen te Pangkalpinang en Belinjoe (Banka en onderhoorigheden) werden opgeheven.

Aan de 17de compagnie artillerie te Salatiga werd tijdelijk Bandoeng als standplaats aangewezen.

Ten einde zoo goed mogelijk te voorzien in het tekort aan bereden artillerie, werden de 16de en 17de compagnie vestingartillerie gereorganiseerd elk tot 2 mobiele batterijen van 3 stukken, terwijl bij het bataljon vesting-artillerie te Batavia een mobiele sectie van 2 stukken werd opgericht.

Het voor het houden van toezicht op de woningverbetering bij den dienst der pestbestrijding tewerkgestelde detachement van het korps genietroepen (zie K. V. 1916, kol. 47) keerde in den loop van 1916 naar zijn garnizoen (Tjimahi) terug.

De legercommandant, zoomede de Iste, IIIde en VIIde afdeeling A van het departement van Oorlog vertrokken in den loop van het jaar naar de nieuwe bestemming [1]) (vgl. K. V. 1916, kol. 47).

De indeelings- en emplacementstaten van de veldbataljons, het korps marechaussee, de mitrailleurcompagnieën, de depot-bataljons, de kaderscholen, de afdeeling ordonnanswielrijders, de artillerie, de intendance en de topographische dienst ondergingen wijziging (Gouv. Bsln. 12 Oct. 1916 n°. 16, 22 Mei 1916 n°. 25 en 20 Mei 1916 n°. 38). Voorts werd een nieuwe indeelingsstaat van het tot het leger behoorend inlandsch burgerpersoneel vastgesteld.

Ook in 1916 werden, in het belang van orde en rust, uit verschillende garnizoenen gedurende korter of langer tijd troepen naar elders gezonden. Zoo werden tot het onderdrukken van de einde Augustus in de residentie Djambi en de aangrenzende Palembangsche Benedenlanden uitgebroken onlusten naar die gewesten gezonden: van Sumatra's Westkust 1 compagnie van het garnizoensbataljon en 1 compagnie van het 17de bataljon infanterie, en van Java het 10de en het 16de bataljon infanterie, een afdeeling marechaussee, 1 sectie genietroepen alsmede 2 stations voor draadlooze telegrafie; 1 compagnie van het 5de bataljon infanterie ging van Java tijdelijk naar Padang tot versterking van het garnizoen aldaar. Gepatrouilleerd werd in de geheele residentie Palembang, in de afdeeling Indragiri (res. Riouw en onderhoorigheden), in de Batang Hari-districten van de residentie Sumatra's Westkust en in de Lampongsche districten (tot machtsvertoon), terwijl tijdelijk eenige brigades infanterie van Sumatra's Westkust naar Benkoelen werden gezonden. Voorts werd de aanwezigheid van troepenafdeelingen vereischt tot het opvatten in de residentie Tapanoeli van geestdrijvers en het bedwingen van onlusten, in de Westerafdeeling van Borneo (het indirect bestuurd gebied, Singkawang, Boven-Matan en Sekadau), in Pasir, Boven-Mahakam, Boeloengan, Tandjoeng en de Doesoenlanden (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), in Celebes en onderhoorigheden, Halmahera, Ceram en de residentie Timor en onderhoorigheden.

1) Het departement van Oorlog is sinds 30 September 1916 te Bandoeng gevestigd (zie Jav. Ct. 1916 n°. 97).

Aanvulling van het korps officieren. In 1916 overtroffen de verliezen in het officierskorps (175) de winsten (172) met 3 officieren. Gespecificeerde gegevens daaromtrent bevat het vijfjarig overzicht in tabel 8 van bijlage B. Het aantal in de sterkte tellende officieren nam af van 1139 tot 1136 [2]). Aangezien tegelijkertijd het aantal voor 2de-luitenants in de plaats tredende onderluitenants met 20 vermeerderde (van 153 tot 173), wees de sterkte aan officieren en als zoodanig dienstdoenden einde 1916 17 meer aan dan op ult. 1915. Het op laatstgenoemd tijdstip, in vergelijking met de destijds geldende „tegenwoordige" vastgestelde legersterkte, bestaand tekort van 46 zou derhalve teruggeloopen zijn tot 39, doordat de tegenwoordige vastgestelde legersterkte met 10 is toegenomen. In aanmerking genomen dat van de 3 officieren in de vastgestelde legersterkte uitgetrokken als adjudanten van den Gouverneur-Generaal, er 2 tot de landmacht behooren, moet het tekort op 38 worden gesteld. Onbezet bleven bij de proefvliegafdeeling 2 plaatsen, bij den gewestelijken en plaatselijken staf 1 plaats, bij de infanterie 37 plaatsen, bij de artillerie 9 plaatsen, bij den militairen geneeskundigen dienst 18 plaatsen (14 officieren van gezondheid en 4 apothekers) en bij den trein 1 plaats.

Voorziening in de behoefte aan militairen beneden den rang van officier. Tabel 8 van bijlage B bevat een uitgewerkt numeriek overzicht van de gedurende de laatst verloopen 5 jaren bij het leger in de sterkte gebrachte militairen beneden den rang van officier en van de daartegenoverstaande verliezen, tabel 10 een vijfjarige statistiek betreffende de reëngagementen en tabel 11 een overzicht, alle over 1916, nopens de winsten en verliezen aan kader.

Met betrekking tot het niet-Europeesch element valt op te merken, dat de werving onbeperkt was opengesteld voor gepasporteerden, voor zoons van actief dienende militairen, voor Javanen, Soendaneezen, Madoereezen, Timoreezen en beperkt voor Amboineezen.

Eene wijziging van de regeling betreffende de koloniale reserve kwam tot stand bij K. Bn. 5 April 1916 n°. 47 (Bijbl. Ind. St. n°. 8528) en 30 Oct. 1916 (Bijbl. Ind. St. n°. 8713).

Voor de legerreserve (vgl. K. V. 1916, kol. 49) hadden zich, op het tijdstip van afsluiting in Indië van de mededeelingen voor dit hoofdstuk (1 April 1917) 361 Europeanen en 32 inlanders (onder wie 4 Amboineezen) verbonden; in 1916 bedroegen die cijfers 450 Europeanen en 34 inlanders (onder wie 4 Amboineezen).

De in 1905, bij wijze van proef, genomen maatregel, ten doel hebbende de werving van Indo-Europeanen te bevorderen en het bij het leger bestaand tekort aan Europeanen door andere elementen aan te vullen (zie K. V. 1906, kol. 84) is bestendigd; in 1916 hebben zich geen personen aangemeld. De aan de van het eiland Kisar (Amboina) afkomstige mestiezen geboden gelegenheid om eene voorloopige verbintenis bij het leger aan te gaan (zie t.a.p.) bleef ook in 1916 zonder gevolg.

Militair onderwijs. Tabel 12 van bijlage B bevat eene numerieke opgave betreffende de bij de verschillende inrichtingen van militair onderwijs hier te lande voor Indisch officier in opleiding zijnde leerlingen, zoomede omtrent die bij de Militaire School te Meester-Cornelis. De opgaven betreffende de kader- en korpsscholen en de hoefsmidschool zijn opgenomen in tabel 13 van bijlage B.

Van de sedert 1903, bij wijze van proef, aan jongelieden van Europeesche afkomst geboden gelegenheid om, onder het genot van eene toelage, bij de korpsen en instellingen van het leger eenig handwerk of ambacht te leeren (zie K. V. 1916, kol. 49) is in 1916 een ruimer gebruik gemaakt dan in 1915. Van de 48 jongelieden, die einde Maart 1916 in opleiding waren, werden er gedurende het verslagjaar 23 van hunne tewerkstelling ontheven (7 wegens overgang in 's lands dienst, 1 wegens overgang in particulieren dienst, 12 wegens intrede van het 20ste levensjaar, 1 wegens wangedrag, 1 wegens gebrek aan ijver, terwijl 1 de ambachts-

2) Onder deze cijfers waren 26 officieren, die van het Nederlandsche leger bij het Indische waren gedetacheerd, waarvan er 21 (3 kapiteins en 18 1ste-luitenants) als tweede-luitenant en 5, als behoorende tot den geneeskundigen dienst, als eerste-luitenant in de sterkte telden, als zijnde niet gedetacheerd op den voet van K. B. 18 Aug. 1871 n°. 10 (Ind. St. n°. 176).

school te Semarang volgt). In het verslagjaar werden 38 jongelieden in opleiding genomen, van wie er 3 werden ontslagen wegens wangedrag en 1 wegens lichaamszwakte, zoodat einde Maart 1917 in het geheel 59 leerlingen in opleiding bleven.

In verband met de openstelling van de Cadettenschool en de Koninklijke Militaire Academie ook voor niet-Europeesche jongelieden [1]) — vgl. K. V. 1916, kol. 49 — is de cursus tot opleiding van inlandsche officieren te Meester-Cornelis opgeheven.

Ter uitvoering van het bepaalde in K. B. 1 Dec. 1915 n°. 12 (Ind. St. 1916 n°. 194) — zie K. V. 1916, kol. 48 — zijn bij Gouv. Bt. 19 Juni 1916 n°. 22 (zie Jav. Ct. n°. 55) voorschriften vastgesteld omtrent het aanvullingsexamen, af te leggen door in Nederlandsch-Indië opgeleide inlandsche officieren van de landmacht in Nederlandsch-Indië.

Bij K. Bn. 23 Maart 1916 en 2 Juni 1917 (Ned. St. 1916 n°. 141, Ind. St. n°. 489; en Ned. St. 1917 n°. 452) is machtiging verleend om tijdelijk af te wijken van de reglementen voor de Koninklijke Militaire Academie en de Cadettenschool. Eene gelijksoortige machtiging, voor zooveel betreft de bepalingen nopens de toelating van adspiranten in Nederlandsch-Indië tot gemelde inrichtingen en den hoofdcursus, is verleend bij K. Bn. 2 Juni 1917 (Ned. St. nos. 453 en 454). Het reglement voor den hoofdcursus is op enkele punten gewijzigd bij K. B. 21 Oct. 1916 (Ned. St. n°. 479).

De bij Gouv. Bt. 2 April 1913 n°. 29 (Bijbl. Ind. St. n°. 7801) vastgestelde en later aangevulde algemeene voorschriften voor de cursussen in de Javaansche en Soendaneesche taal voor officieren, zijn nader gewijzigd en aangevuld bij Gouv. Bt. 21 Aug. 1916 n°. 49 (Bijbl. Ind. St. n°. 8587).

Het personeel van de proefvliegafdeeling werd tijdelijk uitgebreid met een instructeur-werktuigkundige. Opnieuw werd eene commissie van 2 officieren naar Amerika gezonden voor den aankoop van vliegtuigen en verdere benoodigdheden ten behoeve van den vliegdienst. Deze commissie, waaraan nog werd toegevoegd een hier te lande tot vliegenier opgeleid officier van het Indisch leger, sloot overeenkomsten af voor de levering van 12 water- tevens landvliegtuigen, welke sedert in Indië zijn aangekomen.

Bewapening. De revolvers bij de infanterie in gebruik zijn door pistolen, model '11, vervangen.

In 1916 is bij de voortgezette conservatie-proeven met het rookzwak buskruit voor scherpe patronen voor het geweer en de karabijn, model '95, geen merkbare achteruitgang in de scheikundige stabiliteit waargenomen. De toestand van het pijpkruit is niet merkbaar achteruitgegaan. De scheikundige stabiliteit van de in 1916 ontvangen nieuwe partijen rookzwak kruit was gunstig.

Kleeding en uitrusting. Het in Ind. St. 1909 n°. 302 opgenomen tarief betreffende de kleeding en uitrusting van de mindere militairen, enz. onderging nadere wijziging (Ind. St. 1916 nos. 220, 230, 319 en 485).

De met grijsgroen geverfde bamboehoeden genomen proeven (vgl. K. V. 1916, kol. 50) hadden aanvankelijk niet het gewenschte gevolg (de kleur bleek niet standhoudend). Er worden echter nadere proeven genomen. Van het aanbrengen van een dubbelen bol in de hoeden is afgezien, wijl de voordeelen zeer twijfelachtig bleken te zijn.

Nieuw-model rijkappen zullen worden ingevoerd, waardoor de bijzondere slijtage aan het zeildoeksche schoeisel (op de wreef) wordt voorkomen. In verband hiermede is van de invoering van chroomlederen schoenen bij de bereden troepen afgezien.

Aangezien het ontbreken van wapen-onderscheidingsteekenen op de grijsgroene veldkleeding bij de oefeningen aanleiding heeft gegeven tot moeielijkheden, is besloten tot de invoering van die onderscheidingsteekenen op de grijsgroene jas voor officieren, onderluitenants en adjudant-onderofficieren der artillerie, genie, militaire administratie en der mitrailleur-compagnieën, zoomede voor den magazijnmeester der intendance met den rang van onderluitenant of adjudant-onderofficier.

De met opvouwbare kaarslantaarns genomen proeven (zie t. a. p.) hebben voldaan.

Huisvesting. Met den bouw van officierswoningen werd voortgegaan. Gereed kwamen 36 woningen te Bandoeng, 1 te Tjilatjap en 3 te Malang. Voorts werden tijdelijke of half duurzame officierswoningen gebouwd te Poeroektjahoe, Tanahgrogot (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Piroe (Ceram), Takengon en Tjalang (Atjeh en onderhoorigheden).

Voor de adjudant-onderofficieren werden bijgebouwd 2 woningen te Magelang en 4 te Soerabaja, terwijl te Bandoeng 4 en te Tjimahi 3 zulke woningen onderhanden werden genomen.

Voor de gehuwde Europeesche onderofficieren kwamen onderscheidenlijk 8, 2, 1, 6 en 4 woningen gereed te Tjilatjap, Banjoebiroe, Magelang, Weltevreden en Soerabaja. Te Tjimahi en Magelang zijn zulke woningen in aanbouw.

Het kampement van de veldartillerie te Weltevreden is verbouwd. Ten behoeve van de legering van eene tweede compagnie artillerie te Bandoeng is, in afwachting van de hervorming van het wapen der artillerie, een tijdelijk kampement opgericht. Verder werden in de kampementen der veldbataljons te Bandoeng, Tjimahi, Gombong, Soerabaja, Malang, Ngawi en Fort de Kock stallen bijgebouwd voor de opgerichte geweermitrailleur-afdeelingen. Een aanvang werd gemaakt met den bouw van een nieuw troepenkampement te Tjilatjap, de uitbreiding van het kampement voor wielrijders te Salatiga en met bijbouwingen in het infanteriekampement te Malang, daartoe strekkende om aldaar den onderofficieren nieuw logies te verschaffen en dat der minderen te verbeteren.

De wanden en plafonds van de gebouwen in het kampement te Ambon werden, met het oog op het voorkomen van besmettelijke ziekten ter plaatse, vernieuwd en rattenvrij gemaakt. Voortgegaan werd met het treffen van voorzieningen ten behoeve van de verbetering van het logies voor gehuwde korporaals en manschappen van niet-Europeeschen landaard te Gombong, Soerabaja en Malang. Te Soerabaja werden het tijdelijk pesthospitaal en de tijdelijke afzonderingsbarakken afgebroken. De te Magelang, Soerakarta, Salatiga en Poerworedjo onderhanden bouw van inrichtingen tot verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten werd voltooid, terwijl te Weltevreden met bij- en verbouwingen aan die inrichting een aanvang werd gemaakt. Te Gombong wordt aan het hospitaal een gebouw voor de vrouwenafdeeling toegevoegd. Te Sigli kwam een hospitaal 6de klasse tot stand. Te Tjimahi kwam een zusterhuis gereed; ook te Magelang en Koeta Radja werden dergelijke inrichtingen gevestigd. Met het oog op het groote aantal burgerlijke lijders, wordt het hospitaal te Ambon uitgebreid.

Te Tjimahi is de bouw van eene aan alle eischen beantwoordende veeartsenijkundige inrichting onderhanden genomen. In verband met het voorkomen van pest te Semarang werden in het treinkampement aldaar alle wanden en plafonds vernieuwd in rattenvrije bouwwijze.

Gereed kwamen in Atjeh en onderhoorigheden het tijdelijk bivak te Pendeng, het half duurzaam kampement te Koeto Tjane en een dergelijk kampement te Paja Bakong, terwijl de bouw van een kampement te Singkel en een troepenbarak voor 1 brigade marechaussee te Meulaboh onderhanden is.

In de watervoorziening te Tjimahi, Sabang, Lho Soekon, Seulimeum en Weltevreden werd verbetering gebracht; de aanleg van eene nieuwe watervoorziening voor Batoedjadjar werd voltooid.

Voor de tot den tijdelijken militairen automobieldienst behoorende voertuigen en bestuurders werden te Bandoeng de noodige loodsen met verblijven opgericht. In deze plaats werd verder ten behoeve van de aldaar gelegerde troepen een exercitieterrein aangelegd, terwijl een aanvang werd gemaakt met den bouw van een hoofdwacht met plaatsbureau.

1) Voor eene aanvulling van de regelen aangaande de oproeping van adspiranten voor de Koninklijke Militaire Academie, enz. zie men Ind. St. 1916 n°. 712.

In het infanteriekampement te Padang werd een kazernegebouw ingericht tot magazijn van oorlog.

Te Kalidjati (afd. Krawang) werd, ten behoeve van de proefvliegafdeeling, een tijdelijk kampement ingericht.

Voeding en verpleging. De met gunstig gevolg plaats gehad hebbende verstrekking van meer afgewerkte rijst (vgl. K. V. 1916, kol. 51) leidde er toe om die voeding op ruimer schaal in gebruik te geven. Intusschen is nog op eene andere wijze naar de oplossing van het vraagstuk ter voorkoming (c. q. bestrijding) van de beri beri gezocht — tot dusver echter zonder de gewenschte uitkomsten — door aan de militairen geheel afgewerkte rijst te verstrekken en daarnevens eene op bepaalde wijze toebereide hoeveelheid zilvervlies als geneesmiddel.

Proeven worden genomen met de verstrekking van perskoeken als noodrantsoen voor paarden, aanvankelijk met gunstigen uitslag.

Voor eene betere regeling van de bevloeiing der graslanden te Tjimahi (zie t. a. p.), welker opbrengst te wenschen overliet, zijn maatregelen getroffen. Een onderzoek wordt ingesteld in hoever in Indië goed hooi gewonnen kan worden.

Met het departement van landbouw, nijverheid en handel is in overleg getreden omtrent de mogelijkheid van het kweeken van tarwe op Java in het algemeen en op de Bandoengsche hoogvlakte in het bijzonder, ten einde op die wijze, wat de broodvoorziening betreft, onafhankelijk van het buitenland te zijn. In die richting worden thans vanwege genoemd departement proeven genomen. Intusschen wordt ook de mogelijkheid van oplegging van tarwe en meel in groote hoeveelheden overwogen.

Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging. Ofschoon uitgebreide opgaven betreffende den gezondheidstoestand van het Nederlandsch-Indische leger over het jaar 1916 nog ontbreken, kunnen toch thans reeds enkele cijfers worden genoemd, die een beeld daarvan geven. Voor de juiste opgaven wordt verwezen naar de hier te lande door het Centraal Bureau voor de Statistiek uit te geven sanitaire statistische gegevens, waarvan het overzicht over 1914 verschenen is.

Het totaal aantal ziekte- en sterfgevallen bedroeg in 1916 onderscheidenlijk 29 523 en 238, tegen 31 419 en 310 in 1915. Het aantal gevallen van buiktyphus beliep 296 met 35 sterfgevallen. Voor malaria werden 5482 gevallen behandeld, met 9 sterfgevallen; in 1915 bedroegen deze cijfers 7418 en 27. Door cholera, dysenterie en beri-beri werden onderscheidenlijk aangetast 6, 544 en 128 militairen, van wie er 1, 4 en 4 overleden. Tegen hondsdolheid werden 39 militairen prophylactisch behandeld, van wie er 1 overleed. Van de 101 lijders aan tuberculose overleden er 19. Wegens syphilis en gonorrhoea kwamen voor de eerste maal onderscheidenlijk 892 en 1915 lijders onder behandeling, zoomede 1480 en 2715 die reeds vroeger aan die ziekte hadden geleden. Ulcus molle kwam bij 1234 militairen voor. Door epidemische meningitis werden 9 militairen aangetast, van wie er 7 overleden. Met mijnwormziekte kwamen 334 militairen onder behandeling. Bij het militair hospitaal te Koeta Radja zijn in Nederland gediplomeerde verpleegsters te werk gesteld (vgl. K. V. 1916, kol. 51).

Het reglement voor den militairen geneeskundigen dienst is op enkele punten gewijzigd bij Gouv. Btn. 28 Maart 1917 n°. 50 (Ind. St. n°. 125) en 2 Mei 1917 n°. 34 (Ind. St. n°. 191).

De algemeene gezondheidstoestand der leger- en officiersdienstrijpaarden was over het jaar 1916 zeer bevredigend. Bij eene totale gemiddelde sterkte van 2926 (2643) [1]) paarden werden 4202 (4311) ziektegevallen of 143,6 (163,1) % van de sterkte behandeld. De verliezen bedroegen aan sterfgevallen 1,23 (1,77) %, aan afgemaakte paarden 2,19 (2,20) % en aan op reform gestelde paarden 4,99 (2,99) % van de gemiddelde sterkte.

Gespecificeerd naar den aard der ziekten bedroegen de verliezen: 5 paarden aan malleus (kwade droes), 3 aan goedaardigen droes, 3 aan tetanus, 1 aan surra, 1 aan saccharomycosis en 5 aan osteo-porosis. Bij één afgekeurd legerpaard werd aan het veeartsenijkundig instituut te Buitenzorg perniciēuse anaemie waargenomen.

1) De tusschen haakjes geplaatste cijfers hebben betrekking op het jaar 1915.

Manoeuvres. De in 1916 door de verschillende wapens gehouden veldoefeningen op kleine schaal vonden, waar mogelijk, in vereeniging met de plaatselijk aanwezige andere wapens plaats. Daarbij verbleven meermalen afdeelingen van de veldtroepen eenigen tijd buiten hare garnizoenen.

Veldoefeningen op groote schaal werden, onder leiding van den legercommandant, gehouden in het terrein tusschen Meester-Cornelis en Tjiandjoer. Cavalerie-manoeuvres vonden plaats tusschen Buitenzorg en Meester-Cornelis. Eene geneeskundige manoeuvre in brigade-verband werd gehouden nabij Tjisaroea, ten noorden van Tjimahi.

Remonte. Het remonte-depot te Padalarang leverde in 1916 aan het leger 320 paarden (188 voor de cavalerie, 127 voor de artillerie, benevens 5 voor den trein), tegen 141 in 1915. Door de Australische regeering werd toestemming verleend tot den aankoop en uitvoer van de voor 1916 benoodigde paarden, echter niet hooger dan 1.475 M. In Australië werden aangekocht 197 paarden van een leeftijd van 4 tot 8 jaar. Hiervan waren enkele merrie's bestemd voor het remontedepot. Tevens werden in den loop van 1916 op Java nog 17 Australische paarden aangekocht, terwijl van de stoeterij te Padalarang 5 ruinen werden betrokken, waarvan 4 bestemd voor den trein en 1 voor officierspaard.

Voor de aanvulling van den trein en de mitrailleur-compagnieën werden 259 paarden op Java aangekocht en 70 paarden (40 inheemsche en 30 Chineesche paarden) van de artillerie en cavalerie overgenomen. Voor den transporttrein in Atjeh en onderhoorigheden werden 39 trekossen en 12 olifanten aangeschaft.

Beenderziekte bleef tot enkele gevallen beperkt; 1 Mongoolsch paard moest wegens kwaden droes worden afgemaakt.

Reglementen en dienstvoorschriften. In 1916 werden door den commandant van het leger o. a. de volgende reglementen en voorschriften vastgesteld: „Voorschrift voor de gymnastische oefeningen voor het Nederlandsch-Indische leger (herdruk 1916)", „Voorschrift voor de schermoefeningen (herdruk 1916)", „Reglement op de exercitiën der infanterie (herdruk 1916)", „Voorloopig exercitie-reglement der cavalerie, eerste deel", „Voorloopig voorschrift op het rijden en africhten van de paarden der cavalerie", „Handleiding ten dienste van het onderricht bij de cavalerie-telefoon-patrouilles", „Voorschrift wapening en munitie voor de artillerie en den trein (uitgezonderd het pistool M' 11)", „Voorschrift betreffende het pistool M' 11 en de daarmede te houden schietoefeningen", „Voorloopig voorschrift betreffende den geweermitrailleur M' 15 (herdruk 1916)", „Reglement voor de veldartillerie", „Handboek voor den technischen dienst van de veldcompagnieën van het korps genietroepen van het Nederlandsch-Indisch leger in 5 deelen elk met afzonderlijken atlas", „Instructie voor het voeren der administratie bij de militaire ziekeninrichtingen (herdruk 1916)", „Modellen behoorende bij de instructie voor het voeren der administratie bij korpsen en garnizoenen (in één bundel) (herdruk 1916)", „Hygiënische en andere wenken voor den soldaat (gewijzigde herdruk 1916)", „Leiddraad voor het ontsmetten van personen en goederen door de zorg van den militairen geneeskundigen dienst bij het leger in Nederlandsch-Indië", „Grondslag voor de opleiding en oefening van het ongegradueerde personeel bij den hospitaaldienst", „Velddienst voorschrift voor het Nederlandsch-Indische leger (herdruk 1916)", „Prijslijst van artikelen bij de intendance in gebruik, beheer of bewaring".

Van eenige reglementen en voorschriften zag eene maleische vertaling het licht.

Belooningen en straffen. Een overzicht van de aan de militairen der landmacht in 1916 toegekende eerbelooningen wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Nederlandsch-Indië is opgenomen in tabel 14 van bijlage B.

Het aantal militairen beneden den rang van officier, die in

1916 aanspraak kregen op de gouden, zilveren en bronzen medaille en op den zilveren gesp voor langdurigen trouwen dienst beliep 4634, tegen 5422 in 1915.

Evenals vorige jaren werden gelden beschikbaar gesteld tot toekenning van kleine belooningen aan mindere militairen voor de in 1916 te houden scherm- en gymnastiekwedstrijden.

Tabel 15 van bijlage B bevat eene numerieke opgave betreffende eenige categorieën van gestraften of om niet-eervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit het korps afgevoerden, terwijl tabel 16 een overzicht geeft van de in 1916 wegens dronkenschap aan Europeesche militairen opgelegde straffen, waaruit blijkt, dat van de 7398 Europeesche militairen er zich 1055 nu en dan aan misbruik van sterken drank schuldig maakten en daarvoor in 1389 gevallen werden gestraft. In 1915 bedroegen deze getallen 7103, 1400 en 1807.

Maatregelen en instellingen in het belang van het zedelijk en stoffelijk welzijn van den soldaat. Nieuwe dagverblijven voor Europeesche mindere militairen werden opgericht ten dienste van het militair hospitaal te Soerabaja, de 17de compagnie artillerie te Bandoeng en het militair hospitaal te Buitenzorg, zoodat einde 1916 73 van die inrichtingen aanwezig waren.

Ook gedurende 1916 bleef de gelegenheid opengesteld om tot schoen- en kleermaker bij de korpsen te worden opgeleid.

Aan de kaderschool te Tjimahi bleef voor inlandsche (niet-Amboineesche) militairen de gelegenheid bestaan om zich voor kok te bekwamen.

De verantwoording over het beheer der militaire sociëteiten wees, verdeeld over 82 dergelijke inrichtingen, in totaal op een voordeelig saldo van f 125 872. De waarde van gebouwen, meubilair en boekerijen werd einde 1916 geschat op f 718 778. Van de opnieuw beschikbaar gestelde gelden voor ondersteuning van vereenigingen, welke zich ten doel stellen het zedelijk welzijn der militairen te bevorderen, werden tegemoetkomingen toegekend aan de tehuizen van den Christelijk militairen bond voor Oost- en West-Indië te Weltevreden, Meester-Cornelis, Buitenzorg en Tjimahi; het Leger des Heils te Weltevreden, Bandoeng, Soerakarta, Malang en Soerabaja; den Katholieken Socialen Bond te Weltevreden, zoomede aan dergelijke instellingen te Bandoeng, Tjimahi, Willem I (Ambarawa), Magelang, Soerakarta, Malang en Soerabaja.

Telefonen. Bestuurs-telefoonlijnen werden door personeel van de genietroepen aangelegd op het eiland Ceram en in de Westerafdeeling van Borneo.

§ 2. VERDEDIGINGSWERKEN.

Bij Gouv. Bt. 14 Juni 1916 n°. 24 (Ind. St. n°. 427) is een nieuw reglement vastgesteld op het verleenen van toegang tot en het bezichtigen van verdedigingswerken, artillerie-inrichtingen of artillerie-magazijnen onder beheer van het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië.

§ 3. TOPOGRAPHISCHE DIENST.

Bij alle onderdeelen van den dienst was een voldoend aantal personen in opleiding om openvallende plaatsen in de toekomst te kunnen aanvullen. De te Magelang gevestigde leergang tot opleiding van jongelieden van Europeesche afkomst tot leerling-opnemer en leerling-teekenaar bij den topographischen dienst blijkt meer en meer aan het beoogde doel te beantwoorden, zoodat ook de aanvulling van het Europeesche opnemerspersoneel voldoende verzekerd kan worden geacht.

Met het oog op de sinds het uitbreken van den oorlog sterk op den voorgrond getreden militaire belangen, werd aan het personeel van de opnemingsbrigades in de buitenbezittingen zooveel personeel onttrokken, dat twee detachementen, elk ongeveer ter sterkte van één brigade, konden worden gevormd, welke op Java werden belast gedeeltelijk met het vervaardigen van schetskaarten op 1 : 50 000 van terreinen, waarvan alleen geheel verouderde, dan wel in het geheel geen detailbladen bestaan (Soerabaja, Zuid-Preanger, Soerakarta, Djokjakarta) en gedeeltelijk met hermetingen van terreinen, welke uit een militair oogpunt van bijzonder belang worden geacht.

In 't geheel werden door de topographische inrichting vervaardigd 4 039 735 afdrukken van kaarten, platen, teekeningen, grafieken, enz., waarvan 1 611 879 afdrukken ten behoeve van andere departementen.

Van de in 1916 verschenen schets- en overzichtskaarten verdienen vermelding de schetskaart van Banka (schaal 1 : 150 000), van het landschap Boeton (schaal 1 : 250 000), van Midden-Celebes (van Dr. KRUYT) (schaal 1 : 200 000), van het noordelijk deel der residentie Tapanoeli (schaal 1 : 200 000), van Ternate en Hiri (schaal 1 : 20 000), van Tidore en Maitara (schaal 1 : 20 000) en van Soemba (schaal 1 : 300 000), zoomede de overzichtskaart van het noordelijk deel van Sumatra's Oostkust (herdruk 1 : 200 000).

§ 4. KRIJGSVERRICHTINGEN.

Gedurende het tijdvak, waarover deze paragraaf loopt (half Maart 1916—half Maart 1917) hadden krijgsverrichtingen plaats of was gewapende tusschenkomst noodig in Atjeh en onderhoorigheden, ter Sumatra's Westkust, in Tapanoeli, in Palembang, in Djambi, in Indragiri (Riouw en onderhoorigheden), in de Westerafdeeling van Borneo, in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, in Celebes en onderhoorigheden, in Menado, op Ceram (Amboina), op Halmahera (Ternate en onderhoorigheden), op Biak (Schouten-eilanden, Noord-Nieuw-Guinea), op Timor, Flores, Soemba, Alor, Adoenara en Lomblem (Timor en onderhoorigheden). Aangezien die gebeurtenissen reeds elders zijn beschreven kan hier met eenige algemeene opgaven worden volstaan.

Gedurende 1916 kwamen in Atjeh en onderhoorigheden aan, ter aanvulling van de door evacuatie, pasporteering, gageering, pensionneering, overplaatsing, overlijden als anderszins ontstane open plaatsen, 903 militairen (onder wie 31 officieren en onderluitenants), terwijl in de jaren 1913 tot en met 1915 de aanvulling onderscheidenlijk had bedragen 660, 901 en 626, onder wie 36, 35 en 15 officieren en onderluitenants.

Onder de in 1916 naar Atjeh gezonden aanvulling bevonden zich 202 Europeanen, tegen 185, 215 en 118 in de jaren 1913 tot en met 1915 (met inbegrip van officieren en onderluitenants).

De verliezen, gedurende 1916 door de Atjehers aan onze troepen toegebracht, bedroegen 10 gewonden (2 Europeesche, 5 Amboineesche en 3 inlandsche minderen); in 1915 bedroegen de verliezen 1 gesneuvelde en 6 gewonden, van wie 1 inlandsch mindere aan de bekomen kwetsuren overleed. De Atjehers lieten in genoemd tijdvak 16 dooden in onze handen (in 1915 8 dooden); bovendien werden 7 personen gevangen genomen, ongeacht degenen, die zich onderwierpen na door onze patrouilles in het nauw te zijn gedreven.

Wat betreft de plaats gehad hebbende aanvullingen, enz. in enkele andere gewesten, zijn gegevens opgenomen in den hieronder volgenden staat.

<table>
<tr><th rowspan="3">GEWEST.</th><th colspan="2">AANVULLING.</th><th colspan="4">VERLIEZEN AAN ONZE ZIJDE.</th><th colspan="3">VERLIEZEN AAN VIJANDS ZIJDE.</th></tr>
<tr><th rowspan="2">Europeanen.</th><th rowspan="2">Inlanders.</th><th colspan="2">Gesneuveld.</th><th colspan="2">Gewond.</th><th rowspan="2">Gesneuveld.</th><th rowspan="2">Gewond.</th><th rowspan="2">Gevangen.</th></tr>
<tr><th>Eur.</th><th>Inl.</th><th>Eur.</th><th>Inl.</th></tr>
<tr><td>Palembang</td><td rowspan="2">36</td><td rowspan="2">273</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">5</td><td rowspan="2">12</td><td>61</td><td>36</td><td>277</td></tr>
<tr><td>Djambi</td><td>365</td><td>115</td><td>339</td></tr>
<tr><td>Westerafd. van Borneo</td><td>67</td><td>52</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>2</td><td>—</td><td>290</td></tr>
<tr><td>Zuider- en Oosterafd. van Borneo</td><td>65</td><td>160</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>2</td><td>21</td><td>4</td><td>120</td></tr>
<tr><td>Celebes en onderhoorigheden</td><td>74</td><td>132</td><td>—</td><td>—</td><td>1</td><td>—</td><td>2</td><td>1</td><td>606</td></tr>
<tr><td>Amboina</td><td rowspan="2">26</td><td rowspan="2">93</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">1</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td></tr>
<tr><td>Ternate</td></tr>
<tr><td>Timor en onderhoorigheden</td><td>110</td><td>274</td><td>2</td><td>3</td><td>2</td><td>15</td><td>138</td><td>46</td><td>2995</td></tr>
</table>

Voorts werden verschillende hoeveelheden vuurwapenen buitgemaakt.

§ 5. KORPSEN NIET RECHTSTREEKS TOT HET LEGER BEHOORENDE.

Voor de numerieke opgaven aangevende den toestand op het einde van 1916 betreffende de schutterijen en de overige in deze paragraaf bedoelde, op militairen voet ingerichte korpsen, zij verwezen naar tabel 17 van bijlage B.

Aan de lijst van vrijstellingen voor den persoonlijken schutterlijken dienst is uitbreiding gegeven bij Ordn. van 3 en 4 Jan., 25 Maart, 9 Mei en 26 Aug. 1916 en 25 Mei 1917 (Ind. St. 1916 nos. 1, 8, 291, 371 en 567 en 1917 n°. 218).

De reglementen voor de schutterijen in Nederlandsch-Indië ondergingen nadere wijziging en aanvulling bij Ordn. van 7 Jan. 1916 (Ind. St. n°. 14), 30 Maart 1916 (Ind. St. n°. 295) en 31 Mei 1916 (Ind. St. n°. 406) o. a. voor zooveel betreft de opleiding van schutters van het korps schutterij te Batavia voor den dienst bij de vesting-artillerie van het leger. Voorts zijn die reglementen aangevuld met eene strafbepaling tegen het bemoeielijken van tot de schutterijen behoorende personen, om de op hen uit dien hoofde rustende verplichtingen te volbrengen, bij welke gelegenheid tevens eene herziening tot stand kwam van de in de reglementen voor de schutterijen in Celebes en onderhoorigheden, Amboina en Menado voorkomende bepalingen op de keuring van schutterplichtigen (Ind. St. 1917 n°. 48). Het reglement voor Amboina is nog op een enkel punt gewijzigd bij Ord. van 15 Mei 1917 (Ind. St. n°. 200). Voor een nader geneeskundig onderzoek van de schutterplichtigen ter hoofdplaats Makasser, die nà 31 December 1913 voor den schutterlijken dienst ongeschikt werden verklaard, zijn maatregelen getroffen bij Ord. van 23 Mei 1917 (Ind. St. n°. 216).

Bij Gouv. Bt. 21 Sept. 1916 n°. 42 (Bijbl. Ind. St. n°. 8604), juncto Gouv. Bt. 18 Juni 1917 n°. 44 (Bijbl. Ind. St. n°. 8768), is aan de officieren van de schutterij- en vrijwilligerskorpsen vergund de witte uniform te dragen zooals die — behoudens eenige wijzigingen — is voorgeschreven voor de officieren van het leger.

De regeling van de door den Gouverneur-Generaal als

zoodanig erkende vrijwilligerskorpsen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1902 n°. 331) is nader aangevuld bij Ordn. van 4 en 30 Dec. 1916 (Ind. St. nos. 719 en 761).

In verband met de invoering — bij wijze van proef — van militaire leiding en toezicht bij het Buitenzorgsch vrijwilligerskorps is, met betrekking tot de vrijstelling van de betaling van contributie aan de schutterlijke kas van de leden van dat korps, eene regeling getroffen bij Ord. van 29 Nov. 1916 (Ind. St. n°. 699).

Aan de schutterij- en vrijwilligerskorpsen werd vergunning verleend deel te nemen aan de legerwedstrijden in het schieten.

Wat aangaat de verstrekking uit 's lands voorraad van wapenen en munitie aan schietvereenigingen, zijn nadere bepalingen opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 8715.

Bij Gouv. Bt. 24 Aug. 1916 n°. 32 (Bijbl. Ind. St. n°. 8591) is, met ingang van 1 September 1916, het half eskadron cavalerie van het legioen van Mangkoe Negara te Soerakarta opgeheven; bij dezelfde gelegenheid onderging de instructie voor den commandant van het eskadron lijfwacht cavalerie eenige wijzigingen van ondergeschikt belang.

§ 6. KONINKLIJK KOLONIAAL MILITAIR INVALIDENHUIS (OP BRONBEEK).

In den loop van 1916 zijn in het invalidenhuis opgenomen 70 oud-militairen (67 uit Oost-Indië, 2 uit West-Indië en 1 van de Koninklijke Marine) en zijn uit de sterkte afgevoerd 70 man (19 wegens overlijden, 42 die op verzoek en 9 die wegens wangedrag ontslagen zijn). Dientengevolge telde het gesticht op ult. 1916 215 verpleegden (55 gegradueerden en 160 minderen) tegen 215 (57 gegradueerden en 158 minderen) in 1915.

Gerekend over het geheele jaar huisvestte het gesticht in 1916 gemiddeld 214 man per dag. In de ziekeninrichting waren, bij het einde van elk kwartaal van 1916, in verpleging achtereenvolgens 27, 24, 24 en 23 man.

Met de vervulling van verschillende betrekkingen waren op ult. 1916 belast 67 verpleegden, onder wie 10 gegradueerden.

De uitgaven voor het invalidenhuis, in 1915 bedragen hebbende f 147 714, of — na aftrekking van de ten bate van het gesticht ingehouden gagementen en pensioenen (ad f 40 417) — f 107 297, bedroegen in 1916, volgens voorloopige opgaven, f 125 671, of — na aftrekking als voren (in 1916 is aan gagementen en pensioenen ingehouden f 41 922) — f 83 749.

E.

ZEEMACHT.

Bij K. B. 15 Sept. 1916 nº. 35 is de vice-admiraal F. PINKE eervol ontheven van de betrekking van commandant der zeemacht en hoofd van het departement der marine in Nederlandsch-Indië, met den datum waarop hij het bevel aan zijn opvolger zal overdragen, en is tot deze betrekking benoemd de schout-bij-nacht J. A. M. BRON. Deze heeft op den 18den December d. a. v. het bevel aanvaard.

§ 1. KONINKLIJKE MARINE.

Personeel. De gemiddelde sterkte over 1916 van het personeel der zeemacht bedroeg 242 officieren, 2035 Europeesche en 1334 inlandsche onderofficieren en manschappen; in het geheel derhalve 3611 koppen, tegen 3567 in 1915. Hoeveel koppen bij het einde van 1915 en 1916 waren ingeschreven in de rol van de in dienst zijnde schepen en inrichtingen der zeemacht en hoeveel hun aantal meer of minder bedroeg dan de „bepaalde sterkte" blijkt, zoowel voor de Indische militaire marine als voor het Nederlandsch eskader in Oost-Indië uit bijlage C.

Tevens doet deze tabel in totaal kennen de „bepaalde" en „aanwezige" sterkte aan officieren en aan verdere bemanning afzonderlijk, ook wat het machinedrijvers- en stokerspersoneel en het personeel van het korps mariniers betreft. De aanneming van inlanders voor den zeedienst bleef tot een beperkt aantal, in verband met de behoefte, opengesteld bij de marinekazerne te Soerabaja en bij de kweekschool voor inlandsche schepelingen te Makasser. Het aantal bij deze inrichtingen aangeworven schepelingen beliep onderscheidenlijk 64 en 72. De aanneming leverde geen moeilijkheden op. Zooals blijkt uit bijlage C, is het aantal inlandsche schepelingen in 1916 met 19 koppen vermeerderd.

De algemeene gezondheidstoestand was ook in 1916 minder gunstig. Vooral heerschten malaria en venerische aandoeningen. De voorbehoedmiddelen tegen deze ziekten werkten nog weinig uit. Op een der schepen kwam eene gemengde dysenterie-epidemie voor, echter van zeer goedaardig karakter. Afgekeurd voor den dienst in de tropen werden 136 Europeanen, onder wie 16 officieren, en 15 inlanders. Er overleden 14 Europeanen, onder wie 2 officieren, en 5 inlanders.

De in K. V. 1916, kol. 60, vermelde regeling betreffende de bij afmonstering van schepelingen te stellen zekerheid voor hunne terugzending en verpleging is nader aangevuld bij Ord. van 18 Juli 1916 (Ind. St. nº. 503)

Materieel. Het Nederlandsch eskader bestond in den aanvang van het verslagjaar uit de pantserschepen *De Zeven Provinciën*, *Tromp*, *De Ruyter* en *Koningin-Regentes* en de torpedobootjagers *Wolf*, *Fret*, *Lynx*, *Hermelijn*, *Panter* en *Vos*. Op 22 Februari 1917 werden de torpedobootjagers *Lynx* en *Hermelijn* vervangen door *Bulhond* en *Jakhals*. Van de Indische militaire marine waren in den aanvang van het verslagjaar in dienst 2 flottieljevaartuigen, 2 flottielje-vaartuigen-mijnenlegger, 4 opnemingsvaartuigen en 8 torpedobooten. Het opnemingsvaartuig *Tydeman* werd 24 Juni 1916 te water gelaten. Het zusterschip *Lombok* werd 1 Juli 1916 uit dienst gesteld, terwijl het flottieljevaartuig-mijnenlegger *Siboga* op 21 Maart 1917 vervangen werd door de *Assahan*. De onderzeeboot *K I* kwam 5 November 1916 te Sabang aan en bleef sedert dien tijd in dienst. Op het einde van het verslagjaar waren in dienst de flottieljevaartuigen *Assahan* en *Serdang* (mijnenleggers), *Mataram* en *Koetei*, de opnemingsvaartuigen *Van Gogh*, *Van Doorn* en *Soembawa*, de onderzeeboot *K I* en de torpedobooten *Hydra*, *Scylla*, *Minotaurus*, *Python*, *Sphinx*, *Draak*, *Krokodil* en *Zeeslang*. Als munitieschepen bleven te Soerabaja het voormalig pantserschip *Prins Hendrik der Nederlanden* en het voormalig flottieljevaartuig *Makasser*.

Opgaven betreffende de bedrijfskosten van de schepen en van enkele maritieme inrichtingen aan den wal gedurende 1916 treft men aan in tabel 4 van bijlage C.

Steenkolen. In het verslagjaar werden de opslagplaatsen geregeld aangevuld met Indische kolen, terwijl in een klein tekort door aankoop van Japansche kolen werd voorzien.

Het ligt in de bedoeling de sedert korten tijd ontgonnen Palembang-kolen in plaats van Ombilin- en Japansche kolen te gebruiken voor het Nederlandsch eskader.

Buiten de marine-opslagplaatsen zijn gedurende het verslagjaar door de onder het departement der marine behoorende schepen slechts weinig steenkolen in Oost-Indische en buitenlandsche havens aangeschaft.

De bij Gouv. Bt. 1 Oct. 1914 nº. 14 ingestelde commissie tot voortzetting der proefnemingen voor zooveel betreft het stoken van Ombilin-kolen en Ombilin-briketten in waterpijpketels te Emmahaven, is, gerekend van 12 Augustus 1916, ontbonden (Gouv. Bt. 24 Oct. 1916 nº. 57).

Vloeibare brandstof. In het verslagjaar werd de vloeibare brandstof, benoodigd voor de torpedobootjagers en voor den onderzeedienst, door de Dordtsche Petroleummaatschappij geleverd.

§ 2. GOUVERNEMENTSMARINE.

Personeel. In 1916 zijn 280 schepelingen voor de eerste maal aangenomen, terwijl 603 schepelingen hun dienstverband verlengden.

Op ult. 1916 bedroeg de sterkte aan ambtenaren en beambten 177 man (26 gezaghebbers, 60 stuurlieden, 83 machinisten en 8 leerlingen-machinist), ongerekend één gezaghebber en vier eerste-machinisten, eerstgenoemde tijdelijk geplaatst bij het hoofdbureau van scheepvaart en laatstgenoemden bij den aanbouw en de herstelling van gewestelijke en andere landsvaartuigen, doch met inbegrip van 36 opvarenden, die, gevoerd à la suite van hun korps, dienst deden aan boord van de schepen der bebakening en kustverlichting en bij de

uitdieping van het westervaarwater naar Soerabaja, het vaarwater naar Pontianak en het vaarwater van de Asahan-rivier. De openvallende plaatsen van leerling-machinist werden aangevuld uit in Indië wonende gegadigden, met uitzondering van één plaats, waarvoor een candidaat uit Nederland werd uitgezonden. Tot 3de-stuurman werden 4 leerlingen van de Prins Hendrik-school benoemd, terwijl voor de vervulling van deze betrekking nog 2 jongelieden uit Nederland werden uitgezonden.

De vloot was op ult. December 1916 bemand met 746 mindere schepelingen.

Nadere opgaven nopens de gevorderde en de aanwezige bemanning van de stoomschepen der gouvernementsmarine vindt men in bijlage D.

De algemeene gezondheidstoestand liet in 1916 niet te wenschen over.

Bij K. B. 12 Dec. 1916 n°. 51 (Ind. St. 1917 n°. 105) is machtiging verleend tot het sluiten van overeenkomsten met verschillende instellingen, enz. betreffende de opleiding van personeel voor de betrekking van 3de stuurman bij de gouvernements-marine, in verband waarmede eene nadere wijziging is gebracht in K. B. 15 Oct. 1909 n°. 36 (Ind. St. n°. 592) (zie K. V. 1910, kol. 196).

Materieel. Op ult. Maart 1917 bestond de vloot der gouvernementsmarine uit 25 schepen. Hiervan waren er 14 bestemd voor stationsdiensten, 2 voor algemeene diensten in den Archipel, 3 tot tegengang van den opiumsluikhandel op zee, 1 voor kabelwerk, 1 voor zeevisscherij-onderzoek, 1 voor den slibarbeid, terwijl 3 schepen in reserve waren.

Bij de gewestelijke vaartuigen werden in dienst gesteld 7 motorbooten, namelijk 1 te Bagan Si Api Api (Oostkust van Sumatra), 1 te Soembawa en 1 te Bima (Timor en onderhoorigheden), 1 te Balige (Tapanoeli), 1 te Sabang (Atjeh en onderhoorigheden), 1 te Sambo (Riouw en onderhoorigheden) en 1 te Djambi, de laatste in afwachting van het gereedkomen der voor Moearotebo en Moearotembesi bestemde motorbooten. In aanbouw bevinden zich 2 hekwielers, waarvan 1 bestemd voor Djambi ter vervanging van het gezonken vaartuig *Piet* en 1 voor Palembang ter vervanging van het wegens ouderdomsgebreken aan den dienst ontvallen stoomvaartuig *Pruys van der Hoeven*, 3 stoomvaartuigen, waarvan 1 bestemd voor Ternate en 2 voor reserve en 1 motorboot ter vervanging van de boot welke oorspronkelijk bestemd was voor het havendepartement te Tarakan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).

Op ult. Maart 1917 waren in dienst 41 stoom- en 40 motorvaartuigen, benevens 1 huisboot, 5 laadprauwen en vele roei- en zeilvaartuigen.

§ 3. MARINE-ETABLISSEMENT.

De samenstelling en bezoldiging van het personeel van het etablissement onderging nadere wijziging en aanvulling bij Gouv. Btn. 23 Mei 1916 n°. 74 (Ind. St. n°. 387) en 25 Sept. 1916 n°. 59 (Ind. St. n°. 610); bij eerstgenoemd besluit werd tevens eene wijziging gebracht in het reglement op het beheer en de organisatie van het etablissement (Ind. St. 1913 n°. 700). De voorwaarden van aanneming van vaste werklieden — vgl. K. V. 1916, kol. 61 — ondergingen verandering bij Gouv. Bt. 25 Sept. 1916 n°. 59.

Voor verdere bijzonderheden betreffende het etablissement wordt verwezen naar het jaarverslag dier inrichting.

§ 4. SCHEEPVAART.

De scheepvaartbeweging in 1916, in vergelijking met die in 1915 en 1914, blijkt uit de hieronder volgende opgave van het aantal en den inhoud (in 1000 M³.) der in de voornaamste havens van Nederlandsch-Indië aangekomen stoomschepen en zeilschepen.

HAVENS.	1914. 1)		1915. 1)		1916. 1)	
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
Batavia (Tandjoengpriok)	1 855	9 288	1 786	8 666	1 880	8 731
Soerabaja	1 682	7 801	1 779	7 338	1 846	6 844
Semarang	1 202	7 847	1 095	6 944	1 038	6 456
Tjilatjap	364	1 302	385	1 039	266	815
Padang (Emmahaven)	853	3 068	853	2 988	881	2 692
Pangkalanbrandan	1 607	115	1 708	105	1 441	79
Poeloe Sembilang	1 404	668	1 825	534	1680	617
Belawan Deli	1 261	1 103	1 318	1 660	1 378	1 547
Palembang	656	1 074	703	998	649	869
Bandjermasin	395	634	385	621	470	685
Balikpapan	901	1 855	914	1 995	1079	2 210
Samarinda	757	849	817	881	880	818
Makasser	648	2 743	617	2 453	645	2 513
Menado	152	737	122	708	145	598
Ternate	114	441	91	353	86	260
Soemenep	485	395	532	420	825	491
Singaradja	253	801	237	821	255	827
Sabang	1 011	5 028	869	4 017	910	4 167
Sambo	3 054	1 362	4 510	1 988	4 932	2 193
Pontianak	546	300	700	263	727	250

1) In verband met de nieuwe voorschriften voor de samenstelling van de scheepvaartstatistiek (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7853), zijn alleen zeilvaartuigen van 300 M³. en daarboven opgegeven.

De aard van de scheepvaartbeweging in 1916 wordt voor de voornaamste havens aangegeven in den onderstaanden staat.

HAVENS.	Aangekomen					
	stoomschepen.		zeilschepen van 300 M³. netto inhoud en daarboven.		zeilvaartuigen van minder dan 300 M³. netto inhoud.	
	Aantal.	Netto-inhoud (in M³.)	Aantal.	Netto-inhoud (in M³.)	Aantal.	Netto-inhoud (in M³.)
Batavia (Tandjoengpriok)	1 855	8 666 697	25	64 119	15	1 595
Soerabaja	1 821	6 822 419	25	21 802	10 790	232 941
Semarang	1 025	6 416 237	13	39 643	1 558	61 879
Tjilatjap	256	787 321	10	27 771	—	—
Padang (Emmahaven)	877	2 680 678	4	10 984	949	20 378
Pangkalanbrandan	1 424	71 867	17	7 455	1 667	132 722
Poeloe Sembilang	1 632	550 510	48	66 830	1 360	110 587
Belawan Deli	1 346	1 533 926	32	12 990	1 694	155 547
Palembang	527	620 215	122	248 828	399	22 916
Bandjermasin	459	674 861	11	10 106	926	27 957
Balikpapan	936	1 891 789	143	318 175	325	25 236
Samarinda	759	525 008	121	292 604	176	16 095
Makasser	645	2 512 797	—	—	1 747	34 537
Menado	144	597 894	1	424	89	1 303
Ternate	86	259 767	—	—	3	133
Soemenep	800	411 408	25	79 779	2 099	40 756
Singaradja	254	827 037	1	815	914	22 730
Sabang	903	4 161 709	7	5 043	18	2 400
Sambo	4 678	1 880 158	254	312 545	2 421	311 894
Pontianak	725	243 264	2	6 890	728	34 189

Een tienjarig overzicht omtrent de scheepvaart in de

havens van Nederlandsch-Indië komt voor in bijlage E, onder I.

Volgens de in die bijlage onder II vermelde plaatselijke opgaven bedroeg het aantal in Nederlandsch-Indië thuis behoorende, op zeebrieven en jaarpassen varende stoom-, motor- en zeilschepen, groot 7½ M³. (2.83 register-ton) en daarboven, op ult. 1916 onderscheidenlijk 246 en 5194, met eene gezamenlijke inhoudsgrootte van 585 184 M³. Van de zeilschepen waren er 44 op Europeesche wijze getuigd. De aangehaalde bijlage vermeldt tevens (onder III) het aantal zeeschepen (stoom- en andere), welke op ult. 1916 te boek stonden als van een Nederlandsch-Indischen zeebrief voorzien en (onder IV) het aantal schepen, ten behoeve waarvan in dat jaar jaarpassen werden afgegeven. Voorts bevat zij, (onder V) een opgaaf van de vaartuigen, die binnen de wateren van den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt.

Eerste zeebrieven zijn in 1916 uitgereikt aan 7 stoomschepen (waarvan 5 in Nederland gebouwd, 1 in Indië en 1 in den vreemde, metende onderscheidenlijk 10 877, 8 en 10 registerton), 6 motorschepen (waarvan 5 in Nederland gebouwd en 1 in Indië, metende onderscheidenlijk 2307 en minder dan 1 registerton), 2 laadvaartuigen (waarvan in Nederland gebouwd 1 en in den vreemde 1, metende onderscheidenlijk 545 en 94 registerton) en aan 1 zeilvaartuig, in Indië gebouwd, met een inhoud van 17 registerton.

Het reglement voor de examens ter verkrijging van diploma's van stuurman, machinist en machinedrijver aan boord van koopvaardijschepen onderging eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 20 Febr. 1917 n°. 3 (Ind. St. n°. 81).

Nopens de bevoegdheid tot het verleenen van eerste jaarpassen zie men Ind. St. 1917 nos. 16 en 233.

Kustverlichting, bebakening en loodswezen. De bebakenings-stoomers *Sperwer*, *Hoofdinspecteur Zeeman*, *Pharus*, het motorbebakeningsschip *Castor* en het inspectievaartuig *Orion* deden onafgebroken dienst.

Bij den ingang van de prauwenhaven te Benkoelen werden op 28 Juni 1916 een rood en een groen acetyleen schitterlicht ontstoken. Te Manna (Benkoelen) werd een schitterlicht met acetyleen als lichtbron opgericht en 30 December 1916 in gebruik genomen. Van de kustlichten Gorontalo en Baä werd de lichtbron onderscheidenlijk op 22 April en 26 Juni 1916 gewijzigd in acetyleen.

Met den bouw van een kustlicht op Poeloe Karsik (Sumatra's Westkust) en op Tandjoeng (Madoera zuidkust) werd een aanvang gemaakt.

Acetyleenbakens werden opgericht: in Straat Waleo (Golf van Tomini) (ontstoken 7 April 1916) en op het eiland Penjoesoe (Banka noordkust) (ontstoken 13 October 1916). Het roode licht te Benkoelen (Tapa Padrie) werd 28 Juni 1916 gebluscht. De beproeving van acetyleenboeien en vetgasgloeilicht voor gasboeien werd voortgezet.

Op 1 April 1917 lagen te water 14 acetyleenboeien, 66 Pintsch-gasboeien en 19 lantaarnboeien (op 1 April 1916 onderscheidenlijk 22, 64 en 19): het aantal acetyleen- en Pintsch-gasbakens bedroeg 48 en 15 (op 1 April 1916 46 en 15). Het aantal ijzeren schroefpaalbakens, houten en steenen bakens bedroeg op 1 April 1917 onderscheidenlijk 189, 59 en 28, terwijl op dat tijdstip te water lagen 397 tonnen (op 1 April 1916 onderscheidenlijk 177, 62, 29 en 389).

Aan loodsgelden is in de laatste 3 jaren ontvangen:

	1914	1915	1916
Tandjoengpriok (Batavia)	f 100 147	f 91 400	f 88 976
Soerabaja (met Grisee)	518 657	453 798	448 514
Tjilatjap	39 332	34 111	29 346
Emmahaven (Padang)	57 902	59 327	51 930
Aroe-baai en Babalan-geul	44 393	35 156	39 985
Koetei-rivier	49 873	52 076	47 634
Balikpapan	66 561	71 779	76 808
Palembang	76 649	73 040	65 022
Banjoeasin-rivier	30	—	—
Makasser	27 115	23 382	23 105
Sambo	15 797	22 925	24 990

Een reglement voor den loodsdienst van Tarakan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) is vastgesteld bij Ord. van 16 Mei 1917 (Ind. St. n°. 203).

Havendiensten. De lijst van begrenzingen van reeden (Ind. St. 1898 n°. 240) is nader aangevuld en gewijzigd (Ind. St. 1916 nos. 463, 543 en 627 en 1917 nos. 202 en 205).

Bij Ord. van 19 Dec. 1916 (Ind. St. nos. 742 en 743) zijn reglementen vastgesteld onderscheidenlijk tot handhaving van orde en veiligheid te water in de haven te Tandjoengpriok en op het gebruik van ligplaatsen voor schepen in die haven.

Het algemeen politiereglement (Ind. St. 1905 n°. 547) is op een enkel punt gewijzigd bij Ord. van 13 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 636).

Aan de havenmeesters en de als zoodanig fungeerende ambtenaren is bij Gouv. Bt. 4 Juli 1916 n°. 7 (Ind. St. n°. 476) de bevoegdheid toegekend tot het opleggen van straffen aan het onder hen gesteld minder personeel voor den havendienst, terwijl bij Gouv. Bt. 7 Sept. 1916 n°. 24 (Ind. St. n°. 579) de beroeps-havenmeesters zijn aangewezen als koloniale ambtenaren, belast met het opsporen van de bij de schepen-uitvoerwet (Ned. St. 1916 n°. 139) strafbaar gestelde feiten.

Bij Ord. van 13 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 635) zijn de bepalingen met betrekking tot de stoomsleepbooten in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1867 n°. 150), voor zoover deze nog van kracht zijn, ingetrokken.

Eene regeling voor het geven van voorrang bij het meren van Nederlandsche oorlogsschepen, schepen der gouvernementsmarine en van den dienst der bebakening en kustverlichting, zoomede van door of vanwege de Regeering gecharterde schepen, is vastgesteld bij Ord. van 17 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 27).

Aan haven- en ankeragegelden werden in 1916 ontvangen op Java en Madoera f 425 886 en in de buitenbezittingen f 256 498, tegen f 390 285 en f 303 269 in 1915.

Bij Ord. van 1 Juli 1916 (Ind. St. n°. 470) is de ten behoeve van eenige categorieën van schepen (waaronder landsvaartuigen) verleende vrijstelling van de betaling van kade- en steigergelden opgeheven.

Hydrographische dienst. Het opnemingsvaartuig *Van Doorn*, belast met de opneming ter westkust van Sumatra, werd 24 Juli 1916 vervangen door de *Van Gogh*. De opneming van Siberoet werd beëindigd en die van Sipora en van de Pagai-eilanden onderhanden genomen. Aanvullingswerk werd beoosten Nias verricht, terwijl ter oostkust van Sumatra de eilandjes Pandjang en Berhala en de Aroa-eilanden opnieuw werden opgenomen en de opneming der Panai-rivier nabij Laboehanbilik werd herzien. De gezondheidstoestand was gunstig. De *Van Doorn* werd den 16den Februari 1917 weder in dienst gesteld. Na het volvoeren van eene kleine opdracht in de wateren van Lombok, werd begonnen met de opneming van het zeegedeelte benoorden den Kangean-archipel. De gezondheidstoestand was gunstig. Het opnemingsvaartuig *Sumbawa* zette de opneming ter zuidoostkust van Celebes voort. De werkzaamheden in straat Tioro werden voltooid; eveneens de opneming van Kabaena en van de kust van Celebes tegenover dit eiland. De Toekang Besi-eilanden werden opgenomen en een aanvang werd gemaakt met de opneming der oostkust van Wowoni. Eene reis werd gemaakt naar den noordoosthoek van Celebes en den Sangi- en Talaud-archipel tot het verrichten van astronomische plaatsbepalingen. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig.

Omtrent de werkzaamheden, hier te lande verricht, valt het volgende te vermelden. In het tijdvak 1 Mei 1916 tot 1 Mei 1917 werden uitgegeven de navolgende nieuwe kaarten:

n°. 26 Westkust Sumatra. Meulaboh tot Tapa Toean; n°. 161 Sangi-eilanden. Schetskaart van Sangi benevens verschillende plans; n°. 249 Westkust Sumatra. Tapa Toean tot benoorden de Banjak-eilanden; n°. 316 Zuidoostkust Celebes. Vaarwaters nabij Boeton en Moena. Zuidblad; n°. 364 Noordkust Nieuw-Guinea. Straat Sele tot Kaap de Goede Hoop; n°. 407 Moluksche archipel. Oost-Ceram tot de Aroe-eilanden. Nieuwe veel verbeterde uitgaven verschenen van: n°. 19

Oostkust Sumatra. Mond der Deli-rivier; n°. 106. Riouw-archipel. Straat Boelan; n°. 138 Zuidkust Celebes en nabijliggende eilanden. Ankerplaatsen; n°. 145 Moluksche archipel. Noordblad; n°. 183 Sangi- en Talaud-eilanden. Vaarwaters en ankerplaatsen; n°. 278 Westkust Sumatra. Vaarwaters en ankerplaatsen. Verbeterbladen werden uitgegeven op de kaarten nos. 21, 55, 91, 100, 124, 142, 185, 194, 275, 279 en 327. Op de verstrekte kaarten werden, gedeeltelijk op de gravures, gedeeltelijk op de kaarten zelve, de noodige verbeteringen aangebracht. Nieuwe uitgaven verschenen van de deelen I, II en III van den Zeemansgids voor den Oost-Indischen Archipel en aanvullingsbladen op de deelen IV en V. Eveneens verscheen eene nieuwe uitgave van de landverkenningen, behoorende bij deel I van genoemden gids en van den catalogus van kaarten en boekwerken. In den achterstand van het graveerwerk (zie K. V. 1916, kol. 66) werd zooveel mogelijk voorzien door photographische en autographische bewerking.

§ 5. VERRICHTINGEN DER ZEEMACHT.

Ook gedurende 1916 waren de schepen van het Nederlandsch eskader (zie § 1 van dit hoofdstuk) in hoofdzaak belast met de handhaving van onze onzijdigheid in den Archipel, tot welk doel zoowel afzonderlijk als in eskaderverband verschillende kruistochten ondernomen werden. Van helf December 1916 tot einde Januari 1917 vertoefde het eskader te Tandjoengpriok, ten einde tegenwoordig te zijn bij de verwisseling van het vlootcommando (zie hiervóór). Het pantserschip *Koningin-Regentes* bleef gedurende September en October in Djambi, in verband met de in dat gewest uitgebroken onlusten; het vaartuig kreeg daarna opdracht om de te Sabang aangekomen onderzeeboot *K*I naar Soerabaja te begeleiden. Het pantserschip *Tromp* vertrok 19 October naar Timor, ten einde bij de tenuitvoerlegging van het grenstractaat met Portugal tegenwoordig te zijn.

Van de schepen der Indische militaire marine bestemd voor algemeene diensten waren de *Siboga* en *Serdang* onderscheidenlijk te Soerabaja en Sabang beschikbaar voor den mijnendienst; laatstgenoemd vaartuig was tevens bestemd voor de handhaving van onze onzijdigheid in de wateren rond Poelo We. De *Mataram* was toegevoegd aan de opleidingsschool voor inlandsche schepelingen te Makasser, en maakte in het belang van de werving reizen naar Menado. De *Koetei* vertoefde voor de handhaving van onze onzijdigheid meestentijds te Tandjoengpriok. Gedurende de maanden September, October en November was het vaartuig in Djambi gestationneerd in verband met de in dat gewest uitgebroken onlusten.

F.

AANGELEGENHEDEN BEHOORENDE TOT DEN WERKKRING VAN HET DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.

§ 1. RECHTERLIJKE MACHT.

De opdracht van de politierechtspraak aan de controleurs bij het binnenlandsch bestuur in eenige controle-afdeelingen op Java en Madoera (Ind. St. 1916 n°. 4) is bij Ord. van 25 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 652) herzien, in verband met de opheffing van de controle-afdeeling Tamberoe (res. Madoera).

Voor gedeeltelijke voorzieningen met betrekking tot het personeel der Europeesche en inlandsche rechtbanken zij verwezen naar Ind. St. 1916 nos. 435, 442, 537, 564, 727, 738 en 749 en 1917 nos. 15, 68 en 102.

§ 2. RECHTSWEZEN IN HET ALGEMEEN.

Bij Gouv. Bt. 4 Oct. 1916 n°. 23 (Ind. St. n°. 618) is, met wijziging van het in Ind. St. 1903 n°. 236 opgenomen besluit, bepaald, in welke plaatsen van Djokjakarta districtsgerechten zullen gevestigd zijn.

Bij K. B. 22 Febr. 1917 n°. 27 (Ind. St. n°. 323) zijn in het reglement op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch-Indië en in het landgerecht-reglement (Ind. St. 1914 n°. 317) een aantal wijzigingen aangebracht, in hoofdzaak strekkende om te geraken tot eene vereenvoudiging van de landgerechtrechtspraak. In verband daarmede onderging ook het inlandsch reglement eenige wijziging.

Bij K. B. 13 Juli 1917 n°. 43 is het reglement op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch-Indië in dien zin gewijzigd, dat het vereischte van Nederlanderschap, hetwelk in dat reglement voor de benoembaarheid tot rechterlijke betrekkingen bij de raden van justitie op Java en het Hooggerechtshof gesteld wordt, is komen te vervallen, zoodat voortaan ook inlanders en andere Nederlandsche onderdanen, die doctoren in de rechtswetenschap zijn, tot de bedoelde rechterlijke betrekkingen kunnen worden benoemd.

Inlandsch reglement. Ter verdere uitvoering van art. 89 van het inlandsch reglement — wat betreft de uitoefening der politierechtspraak in enkele gebiedsdeelen — is bij Ord. van 2 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 1) het in het reglement ten aanzien van assistent-residenten bepaalde toepasselijk verklaard voor Tasikmalaja (Preanger-Regentschappen) op den aldaar bescheiden controleur van het binnenlandsch bestuur, in geval van afwezigheid of verhindering van den assistent-resident.

Met wijziging van art. 133c van dat reglement is bij K. B. 4 Mei 1916 n°. 79 (Ind. St. n°. 552) de termijn binnen welken de door den landraad in eene civiele zaak bij verstek veroordeelde partij, wie dit verstekvonnis niet in persoon is aangezegd, tegen dit vonnis in verzet kan komen nader vastgesteld. Voorts is bij K. B. 17 Juli 1916 n°. 24 (Ind. St. n°. 644) aan het reglement een nieuw artikel toegevoegd, hetwelk den president van den landraad de bevoegdheid geeft om partijen bij de behandeling van eene zaak de noodige voorlichting te geven en haar opmerkzaam te maken op de rechts- en bewijsmiddelen welke zij kunnen aanwenden.

De bij K. B. 25 Jan. 1916 n°. 23 (Ind. St. n°. 333) in art. 146 van het reglement gebrachte wijziging — vgl. K. V. 1916, kol. 67 — is 1 December 1916 in werking getreden (Ind. St. 1916 n°. 650).

Inheemsche rechtspraak. Bij Ord. van 28 Maart 1917 (Ind. St. n°. 127) is, naar aanleiding van de omstandigheid, dat de sultan van Djokjakarta verklaard heeft in te stemmen met de opheffing van de in zijn rijk bestaande inheemsche rechtbanken en gerechten, behalve de Balemangoe wat betreft de berechting van agrarische zaken, welke geen burgerlijke zaken zijn, en de Soerambi, eene wijziging gebracht in de Ord. in Ind. St. 1903 n°. 8, terwijl in verband hiermede bij Ord. van denzelfden datum (Ind. St. 1917 n°. 128) voorschriften zijn vastgesteld omtrent de overbrenging van de burgerlijke rechtspraak over 's sultans onderdanen naar de rechters van den lande, zoomede omtrent de tenuitvoerlegging van door de thans in de residentie Djokjakarta bestaande inheemsche rechtbanken en gerechten in eersten aanleg uitgesproken beslissingen.

Rechtswezen in de buitenbezittingen. De reglementen op het rechtswezen in de buitenbezittingen zijn aangevuld of gewijzigd bij Ord. van 31 Juli 1916 (Ind. St. n°. 528) in den geest van de bij K. Bn. 1 Juli 1912 n°. 65 (Ind. St. n°. 455) en 22 Aug. 1912 n°. 37 (Ind. St. n°. 540) in het inlandsch reglement gebrachte wijziging van de voorschriften nopens de preventieve hechtenis; bij Ord. van 22 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 747) in verband met de krachtens K. B. 24 Maart 1915 n°. 25 (Ind. St. 1916 n°. 42) — vgl. K. V. 1916, kol. 69 — in het burgerlijk wetboek opgenomen bepalingen nopens de bewijskracht van onderhandsche geschriften, welke niet zijn onderteekend, doch van een duimtop-afdruk voorzien, en met het oog op de bij Ord. van 22 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 746) — vgl. § 3 — in de in Ind. St. 1867 n°. 29 opgenomen ordonnantie gebrachte wijziging, zoomede bij Ordn. van 15 Maart 1917 (Ind. St. n°. 108) en 21 Mei 1917 (Ind. St. n°. 210) in den geest van K. Bn. 4 Mei 1916 n°. 79 en 17 Juli 1916 n°. 24 (zie hiervóór). Voorts zijn, met gebruikmaking der daartoe verleende machtiging, bij Ord. van 31 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 661) de rechtsreglementen voor verschillende gewesten aangevuld met bepalingen tot tegengang van het misbruik om een schuldenaar door middel van een zoogenaamden „strooborg" af te trekken van zijn gewonen rechter.

De reglementen voor de Oostkust van Sumatra, Celebes en onderhoorigheden, Sumatra's Westkust en Tapanoeli zijn bij Ord. van 31 Juli 1916 (Ind. St. n°. 533) gewijzigd in den geest van K. B. 25 April 1916 n°. 111 (Ind. St. n°. 530) — vgl. § 3 — door vast te stellen, dat ten aanzien van door de raden van justitie te Medan, Padang en Makasser uitgesproken vonnissen van echtscheiding of van scheiding van tafel en bed, afkondiging in een der plaatselijke nieuwsbladen de afkondiging in het officieel nieuwsblad niet kan vervangen. Het reglement voor de beide laatstgenoemde gewesten is verder herzien bij Ord. van 29 Mei 1916 (Ind. St. n°. 398) [1]) in verband met de bij Gouv. Btn. 7 Maart 1916 nos. 29 en 30 (Ind. St. nos. 245 en 246) tot stand gebrachte hervorming van het districtsbestuur in die gewesten. Tengevolge daarvan zijn bij Ord. van 29 Mei 1916 (Ind. St. n°. 399) voor de residentie Tapanoeli nieuwe voorschriften vastgesteld ter uitvoering van eenige bepalingen van dat rechtsreglement, welke voorschriften betreffen de uitoefening der magistratuur, en de samenstelling, zetel en het rechtsgebied der inlandsche rechtbanken, en zijn voorts bij Ord. van denzelfden

1) Het reglement voor Benkoelen heeft, in verband hiermede, enkele wijzigingen ondergaan (Ind. St. 1916 n°. 401).

dag (Ind. St. n°. 400, juncto Ord. van 23 Dec. 1916; Ind. St. n°. 748) de in Ind. St. 1914 n°. 305 opgenomen voorschriften ter uitvoering van eenige artikelen van het rechtsreglement — voor zoover Sumatra's Westkust betreft — herzien met betrekking tot den zetel der inlandsche rechtbanken in genoemd gewest. Tevens is het reglement voor Sumatra's Westkust en Tapanoeli bij Ord. van 9 Juni 1916 (Ind. St. n°. 418) in den geest van het K. B. 21 April 1913 n°. 58 (Ind. St. n°. 440) aangevuld, ten einde personen, die lijdende zijn aan afzichtelijke ziekten, in het openbaar bedelen, dan wel zonder middel van bestaan rondzwerven of op eenige wijze van hun toestand partij trekken om anderen overlast aan te doen, in gestichten, ziekenhuizen of andere geschikte plaatsen in verzekerde bewaring te kunnen doen stellen. Bij Ord. van 17 Juli 1916 (Ind. St. n°. 499) is het reglement voor Benkoelen gewijzigd in verband met de bij Gouv. Bt. 29 Febr. 1912 n°. 71 (Ind. St. n°. 233) tot stand gebrachte wijziging van het inlandsch bestuur in die residentie, o. m. ten aanzien van de wijze van tenuitvoerlegging van tegen inlanders en met hen gelijkgestelden in burgerlijke zaken gewezen vonnissen. Door eene wijziging van het rechtsreglement voor Atjeh en onderhoorigheden (Ind. St. 1916 n°. 433) is de gelegenheid geopend tot vestiging van meer landraden en residentiegerechten in dat gewest, terwijl tevens enkele onderdeelen van gemeld reglement in overeenstemming zijn gebracht met de desbetreffende bepalingen in het inlandsch reglement. Bepalingen ter uitvoering van eenige voorschriften van het aldus gewijzigd reglement zijn opgenomen in Ind. St. 1916 n°. 434. Het rechtsreglement voor Riouw en onderhoorigheden is bij Ord. van 25 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 46) op een enkel punt gewijzigd. In verband met de overbrenging naar Pangkalpinang van den zetel van den landraad te Muntok ondergingen de rechtsreglementen voor Banka en onderhoorigheden en Billiton wijziging bij Ord. van 5 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 726), en werden bij Gouv. Bt. van denzelfden dag n°. 48 (Ind. St. n°. 727) enkele voorzieningen getroffen. Bij de met ingang van 1 Augustus 1916 in werking getreden Ord. van 21 Juni 1916 (Ind. St. n°. 440) zijn in het rechtsreglement voor het gewest Lampongsche districten wijzigingen aangebracht o. m. betreffende de samenstelling van de landraden en residentiegerechten, en is tevens de mogelijkheid geopend om de leden van de landraden en de inlandsche officieren van justitie hun ambtseed, bij verhindering van den resident, te doen afleggen in handen van den plaatselijk besturenden ambtenaar. Ter uitvoering van het bepaalde in eenige artikelen van het aldus gewijzigd reglement, is bij Ord. van denzelfden dag (Ind. St. n°. 441) vastgesteld, welke ambtenaren in het gewest de magistratuur zullen uitoefenen en op welke plaatsen landraden zullen gevestigd zijn, terwijl nadere voorschriften zijn gegeven betreffende samenstelling en rechtsgebied der landraden en residentiegerechten. Het rechtsreglement voor Timor en onderhoorigheden is in dier voege gewijzigd dat de magistratuur, behalve door Europeesche gezagvoerende ambtenaren, kan worden uitgeoefend door de daarmede te belasten bestuursassistenten binnen de hun door den resident aangewezen ambtsgebieden (Ind. St. 1916 n°. 603). Door wijziging van het rechtsreglement voor Menado is de samenstelling van de landraden te Menado en Gorontalo nader geregeld (Ind. St. 1916 n°. 729).

Inheemsche rechtspraak. De in Ind. St. 1906 n°. 498 opgenomen regeling ten aanzien van deze rechtspraak in enkele gedeelten van het gewest Tapanoeli is bij Ord. van 29 Mei 1916 (Ind. St. n°. 403) op enkele punten gewijzigd.

Het rechtsreglement voor Amboina onderging wijziging bij Ord. van 9 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 582), in verband met de bij die ordonnantie gedane aanwijzing van de plaatsen waar de inheemsche bevolking in het genot is gelaten van hare eigen rechtspraak.

Bij Ord. van 17 Juni 1916 (Ind. St. n°. 432) zijn nieuwe voorzieningen getroffen ter verzekering eener richtige inheemsche rechtspraak in Atjeh en onderhoorigheden, buiten de afdeeling Groot-Atjeh en de onderafdeeling Singkel.

In verband met de tusschen de Regeering van Nederlandsch-Indië en het zelfbestuur van Siak Sri Indrapoera op 24 Mei 1916 gesloten nieuwe politieke overeenkomst en de voorgenomen wijziging van de met de zelfbesturen van Deli, Langkat, Asahan, Serdang, Koealoe en Ledoeng en Pelalawan gesloten politieke overeenkomsten, waardoor tot de inlandsche bevolking behoorende ingezetenen van het gouvernement Oostkust van Sumatra zullen ophouden rechtstreeksche onderhoorigen van den lande te zijn, is de wijze van afdoening van de bij de inwerkingtreding van die overeenkomsten voor de rechtbanken en rechters van den lande aanhangige zaken, welke ingevolge die overeenkomsten buiten hunne bevoegdheid zouden vallen, geregeld bij Ord. van 29 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 614, juncto Ord. van 17 April 1917; Ind. St. n°. 174).

Rechtspersoonlijkheid van vereenigingen. In 1916 zijn in Indië, op den voet van K. B. 28 Maart 1870 n°. 2 (Ind. St. n°. 64), 147 vereenigingen als rechtspersoon erkend, alle op 1 na (zie Ind. St. 1916 n°. 168) aangegaan voor minder dan 30 jaren; 37 ervan, meest van godsdienstigen of liefdadigen aard, waren door Chineezen, 32 (26 van economischen en 4 van liefdadigen aard en 2 societeiten) door inlanders, 1 schoolvereeniging door Arabieren, 1 societeit door Japanners en 1 van godsdienstigen aard door Britsch-Indiërs opgericht. Rechtspersoonlijkheid werd aan 4 vereenigingen geweigerd, omdat hare statuten niet in overeenstemming waren te achten met haar werkelijk karakter en aan 2 andere op grond van de overweging, dat ze moesten worden aangemerkt als wederkeerige waarborgmaatschappijen, in den zin van art. 10 van het genoemde Koninklijk besluit.

Naamlooze vennootschappen. In 1916 is in Indië bewilliging verleend op de oprichting van 229 en hier te lande op die van 19 naamlooze vennootschappen, welke haar werkkring uitsluitend of ten deele in Nederlandsch-Indië vinden, alle nader vermeld in bijlage F, tabel I. Van 5 der eerste en 3 der tweede groep had, op het tijdstip van afsluiting van het overzicht (15 Mei 1917), de voorgeschreven openbaarmaking nog niet plaats gehad. Bewilliging op de wijzigingen in de statuten van vennootschappen is gedurende 1916 in Nederlandsch-Indië in 101 gevallen verleend.

Rechtstoestand van personen. Van de in het laatste lid van art. 109 van het Regeeringsreglement aan de Indische Regeering voorbehouden bevoegdheid, is gedurende 1916 gebruik gemaakt door met Europeanen gelijk te stellen 598 personen, onder wie 284 inlanders (181 mannen en 103 vrouwen) en 314 Chineezen (Ind. St. 1916 nos. 16, 329, 459, 703 en 718). De meesten waren Christenen.

§ 3. BURGERLIJK RECHT, HANDELSRECHT EN BURGERLIJKE RECHTSVORDERING.

Bij K. B. 15 Sept. 1916 n°. 26 (Ind. St. 1917 n°. 12) zijn, met intrekking van K. B. 19 Mei 1913 n°. 55 (Ind. St. n°. 515) — vgl. K. V. 1913, kol. 59 — nieuwe bepalingen vastgesteld nopens de vrijwillige onderwerping van inlanders en vreemde oosterlingen aan niet op hen toepasselijke voorschriften van het privaatrecht der Europeanen, terwijl de privaatrechtelijke toestand der Chineezen nader is geregeld bij Ord. van 29 Maart 1917 (Ind. St. n°. 129).

Het K. B. 12 Jan. 1916 n°. 46 (Ind. St. n°. 338) tot wijziging van het burgerlijk wetboek voor Nederlandsch-Indië — vgl. K. V. 1916, kol. 69 — is op 1 April 1917 in werking getreden (Ind. St. 1917 n°. 18).

Bij Ord. van 22 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 746) is art. 7 der Ord. van 14 Maart 1867 (Ind. St. n°. 29) nopens de bewijskracht van onderhandsche geschriften van inlanders of met hen gelijkgestelden, ingetrokken.

De Ord. van 17 Jan. 1916 (Ind. St. n°. 46), houdende aanwijzing van ambtenaren, bevoegd tot het waarmerken van

onderhandsche akten, dan wel van de handteekening of den duimtopafdruk in onderhandsche geschriften (zie K. V. 1916, kol. 69) onderging eene wijziging bij Ord. van 12 Juni 1917 (Ind. St. n°. 241) met betrekking tot de door de aangewezen ambtenaren te ontvangen belooningen.

Burgerlijke stand. In verband met de bij de wet van 27 Maart 1915 (Ned. St. n°. 172) in de overeenkomstige bepalingen van het Nederlandsch burgerlijk wetboek gebrachte veranderingen — zie K. V. 1916, kol. 69 — zijn bij Ord. van 31 Juli 1916 (Ind. St. n°. 532) eenige wijzigingen en aanvullingen aangebracht in het reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand voor de Europeesche en daarmede gelijkgestelde bevolking in Nederlandsch-Indië.

Voorzieningen nopens de afsluiting en bewaring der in de — sedert opgeheven — onderafdeelingen Habinsaran, West- en Noord-Nias (Tapanoeli) aangehouden registers van den burgerlijken stand zijn getroffen bij Ordn. van 29 Mei 1916 (Ind. St. n°. 402) en 23 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 751).

Met het oog op de in Ind. St. 1917 n°. 129 opgenomen bepalingen betreffende het burgerlijk en handelsrecht der Chineezen (zie hiervóór) is bij Ord. van 29 Maart 1917 (Ind. St. n°. 130) een reglement vastgesteld op het houden der registers van den burgerlijken stand voor Chineezen; voor de modellen der akten van den burgerlijken stand voor Chineezen zie men Bijbl Ind. St. n°. 8761.

Wat aangaat een in November 1916 door den procureur-generaal bij het Hooggerechtshof in Nederlandsch-Indië aan de ambtenaren van den burgerlijken stand gericht rondschrijven nopens de erkenning van natuurlijke kinderen zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8653.

Kredietverband. De in Ind. St. 1909 n°. 585 opgenomen ordonnantie, houdende aanwijzing van gewesten, waar geen kredietverband mag worden gevestigd, en van kredietinstellingen elders, ten behoeve waarvan de vestiging van dat verband vergund is, onderging bij Ord. van 22 Juli 1916 (Ind. St. n°. 516) nadere wijziging en aanvulling.

Coöperatieve vereenigingen. Het K. B. 7 April 1915 n°. 29 (Ind. St. n°. 431) tot wettelijke regeling der coöperatieve vereenigingen in Nederlandsch-Indië (vgl. K. V. 1916, kol. 70) is op 1 Augustus 1916 in werking getreden (Ind. St. 1916 n°. 443). Voorts zijn, in verband hiermede, eenige voorzieningen getroffen bij Ord. van 21 Juni 1916 (Ind. St. n°. 444), terwijl bij Ord. van denzelfden dag (Ind. St. n°. 445) de vorm van het ten kantore der coöperatieve vereeniging te houden register is vastgesteld.

Overschrijving van eigendommen. Bij Ord. van 21 Juni 1916 (Ind. St. n°. 439) is ingetrokken de bij Ord. in Ind. St. 1872 n°. 141 aan den assistent-resident der voormalige afdeeling Sambas verleende bevoegdheid tot het verlijden van de akten, bedoeld bij art. 1 der ordonnantie op de overschrijving van den eigendom van vaste goederen en het inschrijven van hypotheken op dezelve in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1834 n°. 27), zoodat voortaan die akten alleen zullen worden verleden ten overstaan van den resident der Westerafdeeling van Borneo, bijgestaan door den secretaris. Voorts is, met nadere wijziging in zoover van de overschrijvings-ordonnantie bij Ord. van 29 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 613) bepaald, dat de bedoelde akten zullen worden verleden, voor zooveel betreft de afdeelingen Noord- en Midden-Timor, Flores, Soemba en Soembawa (res. Timor en onderhoorigheden) voor den assistent-resident bijgestaan door den hoogsten in rang van de op zijn kantoor bescheiden ambtenaren.

Bestrijding van den woeker. Bij K. B. 17 Juli 1916 n°. 23 (Ind. St. n°. 643) is eene voor alle bevolkingsgroepen van Nederlandsch-Indië geldende regeling tot bestrijding van den woeker vastgesteld.

Andere onderwerpen. Ten aanzien van enkele andere tot deze paragraaf behoorende onderwerpen worden enkel statistieke opgaven verstrekt. Die opgaven, welke zijn opgenomen in bijlage F, tabellen II, III, IV en X, betreffen de in 1916 verleden akten van oogstverband en behandelde faillissementen, zoomede de in dat jaar gesloten huwelijken tusschen personen, die aan een verschillend recht zijn onderworpen en de in 1915 gedane inschrijvingen in de registers van den burgerlijken stand.

---

§ 4. STRAFRECHT EN STRAFVORDERING.

Het wetboek van strafrecht voor inlanders en de overgangsbepalingen van dat wetboek zijn gewijzigd bij Ord. van 17 Aug. 1916 (Ind. St. n°. 555), waardoor den directeur van justitie de bevoegdheid is toegekend om in bijzondere gevallen te gelasten, dat veroordeelden tot dwangarbeid buiten den ketting of gevangenisstraf voor niet langer dan één jaar of tot tenarbeidstelling aan de publieke werken voor den kost zonder loon, deze straffen zullen ondergaan buiten het gewest, waar zij in eersten aanleg hebben terechtgestaan.

Krachtens K. B. 29 Nov. 1916 n°. 55 (Ind. St. 1917 n°. 181) is het bij art. 2 van K. B. 22 Sept. 1899 n°. 14 (Ind. St. 1900 n°. 324) aan de laras, koeria en andere inlandsche hoofden ter Sumatra's Westkust toegekende forum privilegiatum ingetrokken.

Bij K. B. 25 Maart 1916 n°. 39 (Ind. St. n°. 457) kwam eene aanvulling tot stand van de in Ind. St. 1904 n°. 259 opgenomen strafbepalingen tegen verspieding en daarmede samenhangende misdrijven.

Herziening van strafvonnissen van inlandsche rechtbanken door de raden van justitie. In 1916 zijn door de raden van justitie te Batavia, Semarang, Soerabaja, Padang, Medan en Makasser onderscheidenlijk 574, 561, 1075, 390, 666 en 440 revisiezaken behandeld; daarbij werd door de raden te Batavia, Semarang, Soerabaja, Medan en Makasser onderscheidenlijk in 4, 15, 12, 4 en 5 gevallen gebruik gemaakt van de bevoegdheid om mondeling debat toe te staan (zie art. 301*k* van het reglement op de strafvordering in Ind. St. 1901 n°. 124).

Uitlevering. Gedurende 1916 werden aan onze overheidspersonen door het bestuur der Straits Settlements 2 Chineezen uitgeleverd. Aan de besturen van de staten Perak en Selangor zijn uitgeleverd onderscheidenlijk 1 Chinees en 1 Europeaan.

Kwijtschelding en vermindering van straffen. De tot deze rubriek behoorende mededeelingen van statistischen aard zijn opgenomen in bijlage F, tabel VII.

Veediefstallen (op Java en Madoera). Voor de gebruikelijke opgave zij verwezen naar bijlage F, tabel VI.

§ 5. GEVANGENISWEZEN.

De verscherping van de krakalstraf (ten arbeidstelling aan de publieke werken) vond in den loop van het verslagjaar ook toepassing in de residentie Lampongsche districten (vgl. K. V. 1915, kol. 75).

Met het buiten de gevangenis doen verblijven van daarvoor in aanmerking komende tot tèn arbeidstelling aan de publieke werken veroordeelde personen werd voortgegaan.

Het caoutchouc-bedrijf op Noesa Kambangan leverde zeer gunstige uitkomsten op. De opbrengst steeg tot 7000 K.G. rubber per maand. De hoedanigheid van het product ging belangrijk vooruit.

De geldelijke uitkomsten van den gevangenisarbeid waren zeer bevredigend.

De algemeene gezondheidstoestand der gevangenen was gunstiger dan in vorige jaren. Beri-beri kwam nog slechts bij uitzondering voor. Van zeer gunstigen invloed was de voedselvoorziening in eigen beheer.

Het verbeterhuis voor jeugdige misdadigers (gouvernements opvoedingsgesticht) te Semarang naderde zijne voltooiing (vgl. K. V. 1916, kol. 72).

Het gevangenisreglement (Ind. St. 1871 n°. 78) is aangevuld met eene bepaling, welke het mogelijk maakt niet-Europeesche gevangenen, die daarvoor op grond van persoonlijke of maatschappelijke omstandigheden in aanmerking komen ten aanzien van huisvesting, voeding en kleeding op denzelfden voet te behandelen als Europeesche gevangenen (Ind. St. 1916 n°. 555).

Het dragen van een ijzeren halsband door tot dwangarbeid in den ketting veroordeelden is met ingang van 1 Januari 1917 afgeschaft (Ind. St. 1916 n°. 744).

Als eerste maatregel tot invoering van eene centrale boekhouding is bij Gouv. Bt. 22 Jan. 1916 n°. 50 (Ind. St. n°. 77) bij het hoofdkantoor van het gevangeniswezen een boekhouder in dienst gesteld. Voor de aanstelling van ten hoogste 4 Europeesche opzichters voor het houden van toezicht bij de tewerkstelling van gestraften in Banka en onderhoorigheden zijn bij Gouv. Bt. 14 Sept. 1916 n°. 51 (Ind. St. n°. 590) gelden beschikbaar gesteld.

§ 6. MILITAIR RECHT EN MILITAIRE RECHTSPRAAK.

In het belang van eene geregelde afdoening der zaken bij den krijgsraad te Magelang zijn maatregelen genomen bij Ord. van 29 Nov. 1916 (Ind. St. n°. 698).

§ 7. DOOR DE HOOFDEN VAN GEWESTELIJK BESTUUR VASTGESTELDE REGLEMENTEN EN KEUREN VAN POLITIE.

Van de in 1916 door de hoofden van gewestelijk bestuur omtrent een aantal binnen den kring van hunne wetgevende bevoegdheid vallende onderwerpen vastgestelde verordeningen verdienen afzonderlijke vermelding: de in de residentie Djokjakarta uitgevaardigde verordeningen op het beheer der algemeene begraafplaatsen voor Chineezen te Sentolo, Wates en Brosot en op het begraven op die plaatsen (Jav. Ct. 1916 n°. 30), zoomede op het gebruik van geluidsignalen en schijnwerpers voor automobielen (Jav. Ct. 1916 n°. 63); de in Soerakarta uitgevaardigde verordeningen op het vervoer van houtskool en basten in de afdeeling Sragen (Jav. Ct. 1916 n°. 78) en op het gebruik van automobielen op de openbare wegen (Jav. Ct. 1916 n°. 78); de door den assistent-resident van Billiton vastgestelde verordening tot beperking van het drankgebruik en tot regeling van het vervoer, den verkoop en het bezit van gedistilleerd (Jav. Ct. 1916 n°. 31); de in de Lampongsche districten uitgevaardigde verordeningen op het belasten en gebruiken van automobielen en motorrijwielen, zoomede op het vervoeren van passagiers met vrachtautomobielen (Jav. Ct. 1916 n°. 6); de in die residentie, zoomede in Palembang, Riouw, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Menado en Bali en Lombok uitgevaardigde verordeningen op het nummeren van huizen en perceelen met eenigen wettigen titel bezeten (Jav. Ct. 1916 nos. 48, 51, 74, 59, 86 en 39); de in de residentiën Djambi, Atjeh en onderhoorigheden, Sumatra's Westkust en Westerafdeeling van Borneo uitgevaardigde verordeningen op het nummeren van gebouwen, met vermelding van de nummers, waaronder die gebouwen in het betreffende verpondingsregister zijn ingeschreven (Jav. Ct. 1916 nos. 49, 42, 39 en 61); de in Palembang uitgevaardigde verordeningen tegen het aanleggen van ladangs en landbouwtuinen op terreinen, welke om hydrologische redenen bebocht dienen te blijven (of te worden) en in 's lands bosschen (zoogenaamde rimbo larangan) waarin waardevolle houtsoorten voorkomen; tegen het beplanten met meerjarige gewassen van gronden, welke volgens den adat slechts voor den teelt van voedings- en andere eenjarige gewassen, zooals katoen, bestemd zijn, zoomede op het branden van ladangs en landbouwtuinen (Jav. Ct. 1916 n°. 104); de in de residentie Djambi uitgevaardigde verordeningen op het gebruik van wegen, welke voor vervoer per as geschikt zijn, zoomede op het houden en gebruiken, alsook het verhuren van rij-, last en trekdieren, voertuigen en rijtuigen (Jav. Ct. 1916 n°. 67); de in het gouvernement Oostkust van Sumatra uitgevaardigde verordeningen op de oprichting, de registratie en de opruiming van djermals en de zoogenaamde banglians in de afdeeling Bengkalis (Jav. Ct. 1916 n°. 17); de in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden uitgevaardigde verordeningen tot bescherming van klapperaanplantingen tegen rupsen- of insectenplaag in het rechtstreeks bestuurd gebied en toepasselijk op de gouvernementsonderhoorigen in de zelfbesturende landschappen (Jav. Ct. 1916 n°. 43); de in Tapanoeli uitgevaardigde verordeningen: tot beperking van het drankgebruik en tot bestrijding van het drankmisbruik onder de inlandsche bevolking (Jav. Ct. 1916 n°. 5), op het slachten van vee en op den verkoop van vleesch (Jav. Ct. 1916 n°. 7), op de registratie van rijwielen (Jav. Ct. 1916 n°. 19), op bereiding, koop en verkoop, bezit en vervoer van copra (Jav. Ct. 1916 n°. 23), tot bescherming van klapperaanplantingen (Jav. Ct. 1916 n°. 37), tot verbetering van den veestapel (Jav. Ct. 1916 n°. 46), op het dragen van wapens door contract-koelies (Jav. Ct. 1916 n°. 76) en op de verplichte aangifte van lepragevallen (Jav. Ct. 1916 n°. 96); de in de residentie Sumatra's Westkust uitgevaardigde verordeningen op het plukken van klappers, de bereiding, koop en verkoop, het bezit en vervoer van copra (Jav. Ct. 1916 n°. 57); de in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo uitgevaardigde verordeningen tot handhaving van orde en veiligheid in de haven en op het haven-emplacement te Bandjermasin (Jav. Ct. 1916 n°. 44); de door den resident van Amboina vastgestelde verordening ter bescherming van de klapperaanplantingen (Jav.

Ct. 1916 n°. 45); de in het gewest Bali en Lombok uitgevaardigde verordeningen tot verbetering van de runderteelt en tot bevordering van de castratie van niet voor fokmateriaal geschikte stieren, zoomede tot tegengang van de slacht van dieren, welke nut hebben voor de fokkerij (Jav. Ct. 1916 n°. 24).

§ 8. BIJZONDERE RECHTEN.

Recht van verblijf. De gebruikelijke statistische opgaven omtrent toelating en vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië zijn opgenomen in bijlage F, sub VIII en IX.

Aan 26 Europeanen en met hen gelijkgestelden is in 1916 vergunning tot reizen in Nederlandsch-Indië verleend. Aan al deze personen, die hunne aanvraag tot een enkel gewest bepaalden, werd de vergunning door den hoogsten gewestelijken gezaghebber verleend (16 voor Sumatra's Westkust, 2 voor de Oostkust van Sumatra en 8 voor de Westerafdeeling van Borneo).

Sedert de afsluiting van de gelijksoortige opgaven in K. V. 1916 (15 Maart 1916) tot 15 Maart 1917, werd de in art. 47 van het Regeeringsreglement omschreven politieke maatregel van verwijdering toegepast op 21 personen uit Zuid-Celebes die, hoewel in rechten niet vervolgbaar, wegens verschillende bezwarende feiten voor de openbare rust en orde in het gewest hunner inwoning gevaarlijk werden geacht. Daarentegen is gedurende dat tijdvak ten opzichte van 24 vroeger politiek verwijderden de maatregel opgeheven, en aan 8 eene andere plaats tot verblijf aangewezen.

Drukpers. In 1916 waren 24 vervolgingen wegens drukpersdelicten aanhangig, waarvan zes tot eene veroordeeling en één tot vrijspraak leidden, zes werden ingetrokken en elf nog in behandeling zijn.

Slavernij en pandelingschap. De in de onderafdeeling Padanglawas (res. Tapanoeli) nog aanwezige slaven worden, tengevolge van de door het bestuur genomen maatregelen, sedert 31 December 1916 als pandelingen beschouwd. Zij kunnen hunne schuldplichtigheid doen eindigen door betaling van eene bijdrage aan de loekatkas, waaruit de voormalige slaveneigenaars zullen worden schadeloos gesteld. Op einde 1916 was door 222 personen, onder wie 127 vrouwen, gebruik gemaakt van de gelegenheid om zich op deze wijze vrij te koopen.

In de afdeeling West-Nieuw-Guinea komt slavernij nog voor, alhoewel slavenhandel en slavenjachten tot het verledene behooren. In de afdeeling Kei-eilanden, vooral daar waar het Christendom zijn invloed heeft doen gelden, worden slavernij en pandelingschap slechts bij uitzondering aangetroffen. Ook bij de minder beschaafde Dajak-stammen in de afgelegen en moeielijk te bereiken bovenstreken van centraal Borneo vindt men hier en daar nog slavernij en pandelingschap.

In het rechtstreeks bestuurd gebied van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden blijft het pandelingschap hier en daar nog in bedekten vorm bij de bevolking voortleven. Bij navraag wordt echter door partijen tusschen wie pandelingschap vermoed wordt, het bestaan dier verhouding steeds ten sterkste ontkend. In de zelfbesturende landschappen vermindert gaandeweg het aantal nog aanwezige pandelingen. Alhoewel de slavernij openlijk niet meer voorkomt, behoort deze instelling in gemelde landschappen nog niet geheel tot het verleden. Van bestuurswege wordt op deze aangelegenheid nauwgezet toegezien en den zelfbestuurders ingeprent, dat de instelling geheel moet verdwijnen. In het verslagjaar kwamen in de afdeeling Boni vier overtredingen op het gebied van pandelingschap met 15 beklaagden voor en 4 overtredingen in zake slavernij, met 15 beklaagden.

§ 9. PERSONEN EN INSTELLINGEN MET HET RECHTSWEZEN IN VERBAND.

Practizijns en notarissen. In 1916 zijn 5 rechtsgeleerde practizijns aangesteld, namelijk 2 bij het Hooggerechtshof en 1 bij elk der raden van justitie te Semarang, Soerabaja en Makasser. Aan een of meer gedeelten van het notarieel examen onderwierpen zich 24 adspiranten, van wie er 15 slaagden (8 voor het eerste, 4 voor het tweede, 2 voor het tweede en derde en 1 voor het derde gedeelte). Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar het verslag van de examencommissie (Jav. Ct. 1916 n°. 92).

Bij Ordn. van 10 Juni 1916 (Ind. St. n°. 421) en 2 April 1917 (Ind. St. n°. 144) zijn voorzieningen getroffen nopens de uitoefening van het notarisambt in de afdeeling Soenggoe Minasa (Celebes en onderhoorigheden), te Banjoemas en Poerwakerta. Een afzonderlijk notariaat is ingesteld bij Ord. van 6 Juli 1916 (Ind. St. n°. 483) te Poerwakarta (res. Batavia) en bij Ord. van 15 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 593) te Pangkalpinang (Banka en onderhoorigheden).

Wees- en boedelkamers. Bij Gouv. Bt. 15 Juni 1916 n°. 19 (Bijbl. Ind. St. n°. 8526) is eene wijziging gebracht in de in Bijbl. Ind. St. n°. 3958 opgenomen handleiding voor de werkzaamheden van de agenten der kamers.

In September 1916 (zie Bijbl. Ind. St. n°. 8610) is door den directeur van justitie eene nadere wijziging gebracht in de regeling van de vastgestelde sterkte, de gebiedsdeelen, standplaatsen en bezoldigingen van de agenten der kamer te Makasser. Voor eene gelijksoortige wijziging ten aanzien van de kamer te Batavia zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8707.

§ 10. ARBEIDSINSPECTIE EN KOELIEWERVING.

De ondernemingen ter Oostkust van Sumatra werden in 1916 geregeld door de aldaar bescheiden ambtenaren der arbeidsinspectie bezocht, terwijl ook werden nagegaan de ondernemingen in Atjeh en onderhoorigheden, Palembang, Sumatra's Westkust, Benkoelen, Tapanoeli, Lampongsche districten, Riouw en onderhoorigheden, Billiton, Westerafdeeling van Borneo, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Celebes en onderhoorigheden, Menado, Amboina en Ternate en onderhoorigheden.

In die gewesten der buitenbezittingen, waar regelingen van de onderlinge rechten en verplichtingen van werkgevers en werklieden op ondernemingen van land- of mijnbouw of van anderen aard van kracht zijn, hadden de in 1916 geregistreerde werkovereenkomsten betrekking op 144 721 werklieden, welk totaal in de twee voorafgegane jaren achtereenvolgens bedragen had 100 858 en 128 718. Eene splitsing van die getallen voor elk der betrokken gewesten afzonderlijk, waarin tevens is vermeld tot welken landaard de aangewor-

ven contractkoelies behoorden, is opgenomen in bijlage F, onder XI.

Herziene bepalingen nopens de rechten en verplichtingen van de werkgevers en de werklieden in de residentiën Lampongsche districten en Riouw en onderhoorigheden kwamen tot stand bij de op 1 Maart 1917 (Lampongsche districten) en 1 Mei 1917 (Riouw) (zie Ind. St. 1917 nos. 38 en 39) in werking getreden Ord. van 18 Nov. 1916 (Ind. St. n°. 685), terwijl de in verband daarmede opgemaakte gewijzigde modellen der werkovereenkomsten zijn bekrachtigd bij Gouv. Bt. van denzelfden datum n°. 27 (Ind. St. n°. 686).

De inwerkingtreding van de in Ind. St. 1916 nos. 334 en 336 opgenomen voorschriften — vgl. K. V. 1916, kol. 76 — werd tot 1 September 1916 verdaagd (Ind. St. 1916 nos. 447 en 448).

De in Ind. St. 1911 n°. 540 afgekondigde koelie-ordonnantie is bij Ord. van 5 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 725) van toepassing verklaard voor de werkgevers en de werklieden van inlandschen en daarmede gelijkgestelden landaard in de residentie Bali en Lombok.

Over de behandeling en huisvesting van de werklieden op de ondernemingen in het gewest Oostkust van Sumatra viel over het algemeen niet te klagen, terwijl de geneeskundige verpleging goed was; de gezondheidstoestand liet niet te wenschen over.

In het gewest Atjeh en onderhoorigheden waren de arbeidstoestanden niet ongunstig; de huisvesting was bevredigend en aan de geneeskundige behandeling werd voldoende zorg besteed. De gezondheidstoestand op de ondernemingen in de onderafdeeling Simeuloe was gunstiger dan in 1915 (vgl. K. V. 1916, kol. 76).

In de residentie Palembang werkten met contractkoelies de Bataafsche Petroleummaatschappij, de Petroleummaatschappij ,,Rotterdam—Palembang", de gouvernements mijnbouwexploratie Soengei Toeboh, de dienst van den aanleg van den Zuid-Sumatra-spoorweg en de landbouwondernemingen Moesi II, Pager Alam, Pasemah Estate, Pagar Agoeng en Padang Karit. De behandeling van de contractanten was over het algemeen naar wensch. Regelingen werden getroffen in het belang van de geneeskundige verpleging. De gezondheidstoestand was, behalve op de nieuwe onderneming Pagar Agoeng, bevredigend.

In het gewest Sumatra's Westkust waren contractkoelies werkzaam op de ondernemingen in de afdeelingen Tanahdatar, Painan, L Koto, Solok en Loeboeksikaping. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig; aan de huisvesting en de verpleging van de werklieden werd de noodige zorg besteed.

In de residentie Tapanoeli werd op 9 ondernemingen gewerkt met contractarbeiders. Aan huisvesting en geneeskundige behandeling werd voldoende zorg besteed. Ook de behandeling der koelies was over het algemeen bevredigend; niettemin kwam drossen nog herhaaldelijk voor. Het aantal overleden contract-arbeiders bedroeg 108, tegen 94 in 1915.

De behandeling van de werklieden in het gewest Benkoelen was goed, uitgenomen de geneeskundige verpleging op enkele ondernemingen; de noodige voorzieningen tot verbetering zijn getroffen. In 't geheel overleden 55 contractkoelies, tegen 30 in 1915. Het aantal veroordeelingen wegens overtredingen van de koelie-ordonnantie bedroeg 605.

Het aantal in de residentie Lampongsche districten met contractkoelies werkende ondernemingen bedroeg 14. De behandeling en de huisvesting van de werklieden waren naar eisch. De geneeskundige verpleging liet op één onderneming nog te wenschen over; naar verbetering wordt gestreefd.

In de residentie Riouw en onderhoorigheden werkten contractkoelies bij de Petroleum-tankinstallatie op het eiland Sambo, bij de exploitatiemaatschappijen Galang, Noembing en Poelau Boelan, op de ondernemingen Kepala Djerie en Telang (alle in de afdeeling Tandjoengpinang), alsmede op de in de afdeeling Indragiri gelegen landbouwondernemingen Gading en Ajer Moelik, Djapoera, Soengei Lalah, Pengalian en Tjenako. De huisvesting van de arbeiders was over het algemeen behoorlijk. Aan de geneeskundige behandeling werd de noodige zorg besteed. De gezondheidstoestand was niet overal even gunstig. Aan de bestrijding van beri-beri, malaria en wormziekte (vgl. K. V. 1916, kol. 77) werd de hand gehouden.

Bij de Billiton-Maatschappij bedroeg het aantal contractkoelies (uitsluitend Chineezen) 15 263, tegen 13 893 in 1915. De behandeling en de geneeskundige verpleging van de werklieden waren goed; in de huisvesting kwam verbetering. Het aantal veroordeelingen wegens desertie, dienstweigering en andere overtredingen van de koelie-ordonnantie bedroeg onderscheidenlijk 26, 14 en 179.

In de residentie Westerafdeeling van Borneo werkten contractkoelies op 7 ondernemingen, waarvan 3 gelegen in de afdeeling Pontianak, 2 in de afdeeling Singkawang, 1 in de afdeeling Sintang en 1 in de afdeeling Ketapang. De gezondheidstoestand liet weinig te wenschen over. De behandeling en de huisvesting van de arbeiders waren over het algemeen bevredigend.

In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo arbeidden contractkoelies op de van gouvernementswege gedreven mijnbouwonderneming Poelau Laoet, de steenkolenondernemingen Goenoeng Koepang I en II, de Bataafsche Petroleummaatschappij, de mijnbouwonderneming Nederlandsche Koloniale Petroleummaatschappij en de Steenkolenmaatschappij Parapattan; het aantal met contractkoelies werkende landbouwondernemingen verminderde met 1. De werkzaamheden bij de houtaankaponderneming Tarakan zijn gestaakt. De behandeling en de huisvesting van de arbeiders waren over het algemeen behoorlijk. De gezondheidstoestand was gunstig, behalve op de ondernemingen van de Nederlandsche Koloniale Petroleummaatschappij, waar vele gevallen van dysenterie en malaria werden gemeld.

De behandeling van de arbeiders werkzaam op de in de residentie Menado gelegen landbouwondernemingen Modajaq Doelangan, Poigar en Doelangan der mijnbouwmaatschappij Paleleh, en de onderneming Goeroepahi der Exploratie- en exploitatiemaatschappij Bolaäng Mongondou was bevredigend. De gezondheidstoestand was vrij gunstig.

De toestand der contractkoelies in de residentie Amboina was naar wensch. Aan de geneeskundige behandeling werd de noodige zorg besteed.

In de residentie Ternate en onderhoorigheden werkten met contractkoelies de drie ondernemingen van de Moratie Klapperculturmaatschappij en de drie ondernemingen van de Batjan-Archipel-Maatschappij. De arbeidstoestanden waren over het algemeen niet ongunstig. Het aantal veroordeelingen wegens overtredingen van de koelie-ordonnantie bedroeg 70.

Voor eene wijziging van de regelen, voor het geneeskundig onderzoek van inlanders, die eene overeenkomst wenschen aan te gaan tot het verrichten van arbeid ten behoeve van ondernemingen van handel, landbouw of nijverheid en openbare werken in de buitenbezittingen (zie K. V. 1915, kol. 81) zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8534.

Bij eene in Juni 1916 door den directeur van Justitie aan verschillende hoofden van gewestelijk bestuur gerichte aanschrijving (zie Bijbl. Ind. St. n°. 8531) zijn voorschriften verstrekt met het oog op het voornemen der Regeering om de verscheping van op Java en Madoera aangeworven contractarbeiders naar nieuw opgerichte ondernemingen te verbieden, zoolang op die ondernemingen niet is voldaan aan billijke vereischten voor behandeling en verzorging dier arbeiders.

Het aantal in 1916 per Nederlandsch stoomschip naar Suriname vertrokken emigranten bedroeg 593.

Omtrent de in het tijdvak 1 Juni 1916—ult. Mei 1917 verleende vergunningen tot het werven in Nederlandsch-Indië voor het verrichten van arbeid in vreemde landen zij verwezen naar bijlage F, tabel XII.

G.

COMPTABILITEIT.

Bij Ord. van 26 April 1916 (Ind. St. n°. 349) is een nieuw reglement op het houden der openbare aanbestedingen ten behoeve van 's lands dienst in Nederlandsch-Indië vastgesteld; ambtelijke voorschriften, in acht te nemen bij de toepassing van genoemd reglement, zijn gegeven bij Gouv. Bt. 26 April 1916 n°. 34 (Bijbl. Ind. St. n°. 8511), terwijl bij Gouv. Bt. van denzelfden datum n°. 35 (Ind. St. n°. 350) is bepaald in welke gevallen in 's lands belang kan worden afgeweken van den regel van openbare aanbesteding. Een en ander is 1 Januari 1917 in werking getreden (Ind. St. 1916 n°. 632).

Bij de wet van 16 Dec. 1916 (Ned. St. n°. 538, Ind. St. 1917 n°. 421) is de gelegenheid geopend om voor de betaling in Nederland en Nederlandsch-Indië van coupons der krachtens de wet van 5 Maart 1915 (Ned. St. n°. 127, Ind. St. n°. 309) ten name en ten laste van Nederlandsch-Indië aangegane geldleening (zie K. V. 1915, kol. 83) provisie toe te kennen.

Ingevolge de wet van 27 Mei 1916 (Ned. St. n°. 208, Ind. St. n°. 413) is, ter aflossing van vlottende schuld, eene geldleening van nominaal f 80 millioen ten name en ten laste van Nederlandsch-Indië aangegaan, tegen eene rente van vijf ten honderd 's jaars.

Bij de wet van 16 Dec. 1916 (Ned. St. 1916 n°. 536, Ind. St. 1917 n°. 115) is de Indische comptabiliteitswet, met ingang van 21 Mei 1918 (Ned. St. 1917 n°. 281), nader gewijzigd, hoofdzakelijk in verband met de instelling in Nederlandsch-Indië van een lichaam met vertegenwoordigend karakter (volksraad) (zie hoofdst. B), terwijl bij K. B. 5 April 1917 (Ned. St. n°. 275) de geldende tekst van de Indische comptabiliteitswet opnieuw is bekend gemaakt.

Bij Gouv. Bt. 25 Febr. 1916 n°. 43 (Bijbl. Ind. St. n°. 8508) is de commandant der zeemacht en chef van het departement der marine in Nederlandsch-Indië gemachtigd om uit de marine-magazijnen goederen aan marine-personeel voor eigen gebruik in dienst te verstrekken tegen betaling van den kostenden prijs.

Met intrekking van Gouv. Bt. 21 Mei 1898 n°. 37 (Ind. St. n°. 169) zijn bij Gouv. Bt. 29 Juli 1916 n°. 28 (Ind. St. n°. 527) nieuwe bepalingen vastgesteld nopens de bevoegdheid van de hoofden der departementen van algemeen bestuur tot onderhandschen verkoop van onbruikbare of overtollige landsgoederen.

H.

ALGEMEEN BURGERLIJK BEHEER.

Bij Gouv. Bt. 13 Mei 1916 n°. 46 werd de directeur van Justitie, de heer mr. J. W. C. CORDES, op zijn verzoek, met ingang van 3 Juli 1916, eervol uit 's lands dienst ontslagen. Hij werd als zoodanig opgevolgd door den heer mr. W. SONNEVELD, te voren president van den raad van justitie te Semarang (Gouv. Bt. 7 Juni 1916 n°. 25), die sedert (K. B. 14 Mei 1917 n°. 43) — zie hiervóór, kol. 1 — benoemd is tot lid van den Raad van Nederlandsch-Indië.

De directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, dr. H. J. LOVINK, aan wien met ingang van 1 Juli 1915 wegens ziekte een verlof naar Europa was verleend (zie K. V. 1916, kol. 81), is bij Gouv. Bt. 25 Nov. 1916 n°. 25 opnieuw tot dat ambt benoemd.

In verband met zijne benoeming tot tijdelijk secretaris-generaal bij het departement van Koloniën, is de heer dr. E. MORESCO bij Gouv. Bt. 27 Nov. 1916 n°. 23 eervol ontheven van de tijdelijke waarneming der betrekking van directeur van Onderwijs en Eeredienst en is met de waarneming dier betrekking belast de heer mr. K. F. CREUTZBERG, te voren secretaris van het departement van Onderwijs en Eeredienst.

Bij het departement van Binnenlandsch Bestuur is een derde adjunct-adviseur voor de bestuurszaken der buitenbezittingen in dienst gesteld (Gouv. Bt. 1 Dec. 1916 n°. 4; Ind. St. n°. 707).

Bij Gouv. Bt. 4 Dec. 1916 n°. 37 (Ind. St. n°. 720) is het beheer der gouvernements-automobieldiensten in de gewesten Sumatra's Westkust, Tapanoeli, Palembang en Benkoelen overgedragen op den hoofdinspecteur, chef van den dienst der staatsspoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië.

J.

I. GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK BESTUUR; POLITIE.

§ 1. EUROPEESCH BESTUUR; POLITIE.

a. EUROPEESCH BESTUUR.

Een overzicht betreffende de tewerkstelling op ult. 1916 van de controleurs en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madoera — ook van de tijdelijk boven de formatie in dienst gestelde — is opgenomen sub I van bijlage G.

Bij Gouv. Bt. 27 Sept. 1916 n°. 26 is de directeur van binnenlandsch bestuur gemachtigd om, binnen de grenzen van de totale formatie, adspirant-controleurs toe te voegen aan assistent-residenten of controleurs bij het binnenlandsch bestuur ook indien op de standplaats van die bestuursambtenaren organiek geen adspirant-controleur bescheiden is.

Bij Gouv. Bt. 20 Juli 1917 n°. 67 (Ind. St. n°. 431) zijn de inkomsten van de gediplomeerde gezaghebbers en de hulpgezaghebbers bij het binnenlandsch bestuur in Nederlandsch-Indië (zie K. V. 1915, kol. 87) geregeld.

JAVA EN MADOERA.

Bij wijze van tijdelijken maatregel is een controleur ter beschikking gesteld van den directeur van binnenlandsch bestuur, ten einde te worden belast met werkzaamheden in het belang van de terugbrenging van particuliere landerijen tot het domein van den lande (Gouv. Bt. 2 Dec. 1916 n°. 12).

Bij wijze van tijdelijken maatregel is ten behoeve van de residentie Batavia een assistent-resident in dienst gesteld, ten einde te worden belast met werkzaamheden in het belang van de terugbrenging van particuliere landerijen tot het domein van den lande of andere met de particuliere landerijen in dat gewest verband houdende werkzaamheden (Gouv. Bt. 26 Oct. 1916 n°. 31).

Bij Gouv. Bt. 22 April 1916 n°. 24 (Ind. St. n°. 346) is bepaald dat in de residentie Preanger-Regentschappen de controle-afdeelingen Soemedang en Garoet zullen worden bestuurd onderscheidenlijk door een controleur en een assistent-resident, chef der afdeeling Garoet. In hetzelfde gewest zijn de controle-afdeelingen Tjiandjoer en Patjet (afd. Tjiandjoer) vereenigd tot één controle-afdeeling Tjiandjoer en de controle-afdeelingen Garoet en Tjibatoe (afd. Garoet) vereenigd tot één controle-afdeeling Garoet (Gouv. Bt. 22 Febr. 1917 n°. 37; Ind. St. n°. 86).

Instede van aan de controleurs van Kadjen (afd. Pekalongan) en Protjot (afd. Tegal) wordt aan die van Pekalongan (afd. Pekalongan) en Tegal (afd. Tegal) een adspirant-controleur toegevoegd (Gouv. Bt. 12 Oct. 1916 n°. 54; Ind. St. n°. 631).

Bij Gouv. Bt. 2 Oct. 1916 n°. 44 (Ind. St. n°. 617) is bepaald dat de controle-afdeeling Batoe (afd. Malang, res. Pasoeroean) is opgeheven en samen met de controle-afdeeling Kota Malang van genoemde afdeeling één controle-afdeeling Malang zal vormen, onder een controleur met standplaats Malang, bijgestaan door een adspirant-controleur met standplaats Batoe.

De aan den controleur van Karanganjar (res. Kedoe) toegevoegde adspirant-controleur is bij Gouv. Bt. 5 Juli 1916 n°. 39 (Ind. St. n°. 479) buiten dienst gesteld.

Bij wijze van tijdelijken maatregel is een controleur ter beschikking gesteld van den resident van Djokjakarta voor werkzaamheden in het belang van de pestbestrijding in zijn gewest (Gouv. Bt. 29 Juli 1916 n°. 20).

Bij Gouv. Bt. 2 Jan. 1917 n°. 37 (Ind. St. n°. 3) zijn de controle-afdeelingen Gading (afd. Kraksaän) en Tempeh (afd. Loemadjang) der residentie Pasoeroean opgeheven, zullende de genoemde afdeelingen Kraksaän en Loemadjang voortaan bestaan uit éene gelijknamige controle-afdeeling.

De naam van de afdeeling Mataram (res. Djokjakarta) zal voortaan luiden Djokjakarta (Ind. St. 1917 n°. 63).

Bij Gouv. Bt. 28 Juni 1917 n°. 56 (Ind. St. n°. 312) is in de residentie Kediri de controle-afdeeling Panggoel van de afdeeling Toeloengagoeng opgeheven en gevoegd bij de controle-afdeeling Trenggalek van genoemde afdeeling.

BUITENBEZITTINGEN.

Tapanoeli. De standplaats van den controleur der onderafdeeling Padanglawas (afd. Padang Sidimpoean) zal zijn Goenoeng Toea, instede van Si Boeboehan (Gouv. Bt. 6 Dec. 1916 n°. 24; Ind. St. n°. 728).

Bij Gouv. Bt. 12 Jan. 1917 n°. 29 (Ind. St. n°. 281) is in dit gewest nog een controleur in dienst gesteld, met bepaling dat die controleursplaats tijdelijk kan worden vervuld door een gezaghebber.

Djambi. Bij Gouv. Bt. 16 Oct. 1916 n°. 1 is tijdelijk een controleur ter beschikking gesteld van den resident van dit gewest.

Oostkust van Sumatra. Bij K. B. 24 Oct. 1916 n°. 43 is de Gouverneur-Generaal gemachtigd om, nadat het zelfbestuur van het landschap Deli van zijne rechten daarop vrijwillig zal hebben afstand gedaan, den grond waarop de stad Medan is gebouwd, zoomede den te zijner tijd voor uitbreiding der stad benoodigden grond, bij het rechtstreeks bestuurd gebied van Nederlandsch-Indië in te lijven (zie Ind. St. 1917 n°. 188).

Lampongsche districten. Bij wijze van tijdelijken maatregel is aan den assistent-resident van Sepoetih-Toelangbawang nog een gezaghebber toegevoegd met standplaats Gedongbatin (Ind. St. 1917 n°. 4).

Banka en onderhoorigheden. Eene nieuwe administratieve indeeling van dit gewest kwam tot stand bij Gouv. Bt. 28 Juli 1916 n°. 38 (Ind. St. n°. 524).

Westerafdeeling van Borneo. Bij Gouv. Bt. 18 Aug. 1916 n°. 1T (Jav. Ct. n°. 67) is bepaald dat het zelfbesturend landschap Sekadau wordt afgescheiden van de onderafdeeling Sintang (afd. Sintang) en als tijdelijke onderafdeeling Sekadau wordt toegevoegd aan de afdeeling Pontianak, en dat laatstgenoemde onderafdeeling zal worden bestuurd door een gezaghebber, terwijl bij Gouv. Bt. 10 Aug. 1917 n°. 4 (Jav. Ct. n°. 65) is bepaald dat het stroomgebied van de Midden- en Boven- (Embaloeh-) Lebojan-rivier, thans behoorende tot de onderafdeeling Boven-Kapoeas, gerekend van 1 Februari 1917, tijdelijk wordt gevoegd bij de onderafdeeling Semitau.

Ten behoeve van de onderafdeeling Boven-Kapoeas (afd. Sintang) is bij Gouv. Bt. 14 Juli 1917 n°. 27 (Ind. St. n°. 380) een gezaghebber in dienst gesteld.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Bij Gouv. Bt. 12 Oct. 1916 n°. 52 (Jav. Ct. n°. 83) is de directeur van binnenlandsch bestuur gemachtigd om in dit gewest, in het belang van de handhaving van de onzijdigheid te Tarakan, tijdelijk een gezaghebber te plaatsen boven het toegestaan aantal ambtenaren van dien rang.

Celebes en onderhoorigheden. Bij wijze van tijdelijken maatregel is ten behoeve van dit gewest een controleur in dienst gesteld, ten einde voornamelijk ten behoeve van de zelfbesturende landschappen met werkzaamheden te worden belast (Gouv. Bt. 31 Juli 1916 n°. 22).

Menado. Bij wijze van tijdelijken maatregel is ten behoeve van dit gewest een controleur in dienst gesteld ten einde te worden belast met de voorbereiding der inrichting van het gemeente-wezen en van eene regeling tot afkoop van heerendiensten in genoemd gewest (Gouv. Bt. 22 Dec. 1916 n°. 12).

Bij Gouv. Bt. 20 April 1917 n°. 26 (Ind. St. n°. 178) is bepaald dat — met ingang van 15 Mei 1917 (zie Ind. St. n°. 195) — de assistent-resident van Menado wordt ontheven van het rechtstreeksch bestuur over de onderafdeeling Menado en het bestuur over deze onderafdeeling voortaan zal worden gevoerd door den tot dusver aan bedoelden afdeelingschef toegevoegden controleur; tevens is de afdeeling Bolaang Mongondou als zoodanig opgeheven en bedoeld gebied als onderafdeeling toegevoegd aan de afdeeling Menado.

Amboina. Met intrekking van Gouv. Bt. 16 Jan. 1914 n°. 53 (Ind. St. n°. 16) is bepaald, dat de standplaats van den assistent-resident der afdeeling Ceram wederom zal zijn Piroe (Gouv. Bt. 19 Mei 1916 n°. 1; Ind. St. n°. 384).

Bij Gouv. Bt. 28 Juni 1917 n°. 60 (Ind. St. n°. 315) zijn ten behoeve van de afdeeling Zuid-Nieuw-Guinea nog twee gezaghebbers in dienst gesteld.

Ternate en onderhoorigheden. Bij Gouv. Bt. 7 Maart 1917 n°. 37 is art. 2 van Gouv. Bt. 26 Mei 1916 n°. 4 ingetrokken, waarbij tijdelijk een controleur boven de formatie was in dienst gesteld bestemd om te worden gesteld ter beschikking van den resident van dit gewest ten einde werkzaam te zijn in de afdeeling Noord-Nieuw-Guinea.

Timor en onderhoorigheden. Bij Gouv. Bt. 26 Juni 1917 n°. 33 (Ind. St. n°. 292) is de sterkte der controleurs in dit gewest uitgebreid met drie, tegen vermindering van het aantal gezaghebbers met drie.

b. ALGEMEENE POLITIE.

Bij Gouv. Bt. 28 Juni 1916 n°. 61 (Ind. St. n°. 460) is bepaald dat het aantal leerlingen van de eerste afdeeling der politieschool te Batavia ten hoogste 20 zal bedragen: bij Gouv. Bt. 17 Dec. 1916 n°. 2 is het personeel van die school uitgebreid o. a. met een hoofdcommissaris en een commissaris van politie der 1ste klasse en is bepaald dat gedurende 1917 35 leerlingen op de 2de afdeeling kunnen worden geplaatst.

Met ingang van 1 April 1917 is te Batavia een centraal kantoor voor de dactyloscopie bij de politie gevestigd en zijn bepalingen vastgesteld betreffende de inrichting van een dactyloscopischen identificatiedienst bij de algemeene politie te Batavia, Semarang en Soerabaja (Gouv. Bt. 15 Maart 1917 n°. 59; Bijbl. Ind. St. n°. 8751).

Bij Gouv. Bt. 6 Nov. 1916 n°. 20 (Ind. St. n°. 666) zijn de rangen bij de algemeene politie opnieuw vastgesteld, zijn bepalingen betreffende de werving, het dienstverband, de herverbintenis en het ontslag van het personeel der algemeene politie in Nederlandsch-Indië beneden den rang van mantri-politie in 't leven geroepen en zijn regelen vastgesteld betreffende vervoer en tegemoetkoming voor voeding van dat personeel. Bij Ord. van denzelfden datum (Ind. St. n°. 668) kwam een voorloopig reglement van tucht voor het personeel der algemeene politie in Nederlandsch-Indië tot stand. Omtrent de inwerkingtreding van deze bepalingen zie men Ind. St. 1917 n°. 111.

Met intrekking van art. 14 van Gouv. Bt. 28 Maart 1914 n°. 1T, waarbij is bepaald dat te Batavia, bij wijze van proef, zal worden opgericht een opleidingscursus voor inlandsche politie-agenten der 2de klasse (zie K. V. 1914, kol. 72), is bepaald dat te Semarang een proef zal worden genomen met de kazerneering van 100 politie-agenten der 2de klasse (recruten) (Gouv. Bt. 29 Jan. 1917 n°. 44, gedeeltelijk opgenomen in Ind. St. 1917 n°. 54).

Met intrekking van de Ordn. van 10 Juni 1896 (Ind. St. n°. 104) en 27 Dec. 1907 (Ind. St. n°. 530), is bij Ord. van 12 Aug. 1916 (Ind. St. n°. 550) bepaald dat de hoofden van gewestelijk bestuur of de door hen daartoe gemachtigde hoofden van plaatselijk bestuur bevoegd zijn om, op verzoek en in het belang van eigenaren of beheerders van ondernemingen van land- en mijnbouw en mijnexploratie, alsmede van andere naar het oordeel van den directeur van binnenlandsch bestuur daarvoor in aanmerking komende industrieele ondernemingen, tot bewaking en beveiliging van die ondernemingen onbezoldigd politiepersoneel tijdelijk aan te stellen en aan door hen aan te wijzen ambtenaren toe te voegen. Bij Gouv. Bt. van denzelfden datum n°. 49 (Ind. St. n°. 551) is bepaald dat aan dat politie-personeel kleeding en wapening kan worden verstrekt als is of zal worden voorgeschreven voor het inlandsch personeel der algemeene politie op Java en Madoera (buiten de drie hoofdplaatsen met Meester-Cornelis).

Met buitenwerkingstelling van alle daarmede strijdige voorschriften is bij Gouv. Bt. 10 April 1916 n°. 32 een en ander bepaald omtrent de uitrusting van het ingevolge art. 5 van Gouv. Bt. 22 Mei 1912 n°. 8 voorloopig in dienst gehouden korps politiesoldaten te Batavia.

Voor verschillende wijzigingen in de formatie en de indeeling van de algemeene politie op Java en Madoera zie men Ind. St. 1916 nos. 600 en 709 en 1917 n°. 137, benevens Gouv. Btn. 23 Aug. 1916 nos. 1 en 2, 14 Sept. 1916 n°. 35, 4 Dec. 1916 n°. 30 en 20 Febr. 1917 n°. 19.

Boven het bij Gouv. Bt. 25 Jan. 1916 n°. 13 ten behoeve van de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo toegestaan personeel der algemeene politie, is de sterkte van de te Balikpapan en Tarakan aanwezige politiemiddelen alsnog bij wijze van tijdelijken maatregel versterkt; tevens is bepaald dat Balikpapan en Tarakan één politieressort vormen (Gouv. Bt. 2 Nov. 1916 n°. 4x; Jav. Ct. n°. 89).

De sterkte van het personeel der algemeene politie in de residentie Sumatra's Westkust is bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1917 n°. 68 tijdelijk uitgebreid.

Bij wijze van tijdelijken maatregel is de sterkte van het personeel der algemeene politie in de Lampongsche districten uitgebreid en opnieuw vastgesteld (Gouv. Bt. 5 Dec. 1916 n°. 25).

Bij Gouv. Bt. 6 Dec. 1916 n°. 11 is bepaald dat de onderafdeelingen Koeta Radja en Oelee Lheue (afd. Groot-Atjeh, gouv. Atjeh en onderhoorigheden) één politie-afdeeling vormen.

Met buitenwerkingstelling van alle daarmede strijdige bepalingen en met buitendienststelling van al het in de residentie Menado in dienst gesteld personeel der algemeene politie, is bij Gouv. Bt. 31 Maart 1917 n°. 32, ten behoeve van gemeld gewest, tijdelijk het noodige politiepersoneel in dienst gesteld.

Bij Gouv. Bt. 23 Dec. 1916 n°. 49 (Ind. St. n°. 750) zijn de inlandsche politieagenten in de residentie Amboina in twee klassen verdeeld en is het personeel der algemeene politie in dat gewest tijdelijk uitgebreid.

In het belang van den tegengang van het opiumgebruik in de residentie Ternate en onderhoorigheden, is bij Gouv. Bt. 13 Sept. 1916 n°. 21 tijdelijk nog eenig personeel der algemeene politie in dat gewest in dienst gesteld.

Bij Ord. van 4 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 13) is de directeur van binnenlandsch bestuur bevoegd verklaard om personen, die in het behoud van den wildstand belang stellen, zoomede degenen die in opdracht van die personen of van vereenigingen van zulke personen voor dat behoud hebben te waken, voor zoover de betrokkenen door het hoofd van het gewest, waarbinnen zij gevestigd zijn, daarvoor aanbevolen worden, tijdelijk aan te stellen tot onbezoldigd politiebeambte en aan door hem aan te wijzen bestuursambtenaren toe te voegen.

c. GEWAPENDE POLITIE.

Het reglement van tucht voor het korps gewapende politie (Ind. St. 1876 n°. 21, zooals het sedert is gewijzigd), is bij Ord. van 14 Juni 1916 (Ind. St. n°. 428) aangevuld in dien zin, dat in sommige gevallen ook door Europeesche bestuursambtenaren tuchtrecht kan worden uitgeoefend over het personeel der gewapende politie, waarover zij de beschikking

hebben. Bij gouvernementscirculaire van denzelfden datum (Bijbl. Ind. St. n°. 8529) is de verhouding tusschen het bestuur en de gewapende politie nader uiteengezet.

De bepalingen betreffende de verpleging van zieke gewapende politiedienaren in Nederlandsch-Indië (zie Bijbl. Ind. St. n°. 7927, zooals het sedert is gewijzigd) ondergingen eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 10 April 1916 n°. 29 (Bijbl. Ind. St. n°. 8498), met betrekking tot de verpleging van personen van niet-Europeeschen landaard in de militaire hospitalen.

De regeling voor het vervoer, enz. van gewapende politiedienaren en hunne gezinnen (Ind. St. 1904 n°. 282) onderging eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 7 Dec. 1916 n°. 31 (Ind. St. n°. 730).

De positie van het personeel van het korps gewapende politie bij mobilisatie van dat korps is geregeld bij Gouv. Bt. 20 April 1917 n°. 27 (Ind. St. n°. 179).

Bij Gouv. Bt. 19 Maart 1917 n°. 8 (Jav. Ct. n°. 24) is, bij wijze van tijdelijken maatregel, ten behoeve van de oprichting te Batavia van een hulpdepot bij de divisie gewapende politie van West-Java, de sterkte van de gemelde divisie uitgebreid.

Bij wijze van tijdelijken maatregel is de sterkte der divisie gewapende politie in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en in de residentie Timor en onderhoorigheden belangrijk uitgebreid (Gouv. Btn. 9 Dec. 1916 n°. 39 en 20 April 1917 n°. 49).

Bij Gouv. Bt. 29 Dec. 1916 n°. 29 is de sterkte der divisie gewapende politie in de residentie Banka en onderhoorigheden tijdelijk met eene brigade verminderd.

§ 2. GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK ZELFBESTUUR.

Decentralisatiebesluit; locale raden-ordonnantie. Bij K. B. 17 Maart 1916 n°. 55 (Ind. St. n°. 506) is art. 3 van het decentralisatie-besluit (Ind. St. 1905 n°. 137) nader gewijzigd in dien zin, dat door den Gouverneur-Generaal voor de verschillende gemeenten een burgemeester kan worden benoemd. Voorts onderging het genoemde besluit eenige nadere wijzigingen bij K. B. 6 Nov. 1916 n°. 39 (Ind. St. 1917 n°. 43), o. a. met betrekking tot de benoembaarheid van raadsleden, terwijl de gelegenheid is geopend om het kiesrecht voor de gemeenteraden belangrijk uit te breiden.

Bij Ord. van 20 Juli 1916 (Ind. St. n°. 507) zijn, in verband met de bij eerstgenoemd Kon. besluit verleende bevoegdheid, de noodige wijzigingen en aanvullingen in de locale raden-ordonnantie (Ind. St. 1905 n°. 181) gebracht.

Wijders is bij Ord. van 6 Nov. 1916 (Ind. St. n°. 673), in verband met de aan de locale raden gegeven bevoegdheid om inzage te nemen van de landskohieren, zoomede van alle overige ter beschikking van de belastingadministratie staande gegevens inzake verschillende lands-directe belastingen, bij de locale raden-ordonnantie eene regeling getroffen met betrekking tot de geheimhouding van gegevens nopens den aanslag in eene locale belasting naar het inkomen.

Instelling van het ambt van burgemeester. Van de hiervóór vermelde bevoegdheid is gebruik gemaakt bij Ord. van 20 Juli 1916 (Ind. St. n°. 508), waarbij het ambt van burgemeester voor de hoofdplaatsen Batavia, Semarang en Soerabaja is ingesteld, terwijl bij Gouv. Bt. van denzelfden datum n°. 15 (Ind. St. n°. 509) de bezoldiging van die titularissen is vastgesteld.

Wijziging van instellingsordonnantiën. In verband met de instelling van het ambt van burgemeester ondergingen de ordonnantiën houdende instelling van de gemeenten Batavia, Semarang en Soerabaja (Ind. St. 1905 n°. 204, 1906 nos. 120 en 149) de noodige wijzigingen.

Voorts is in de ordonnantie houdende instelling van het gewest Banjoemas (Ind. St. 1907 n°. 136) bij Ord. van 2 April 1917 (Ind. St. n°. 146) eene wijziging tot stand gekomen, houdende bepaling dat binnen den belangenkring der haven van Tjilatjap door dat gewest geen werken voor onderhoud, herstelling, vernieuwing en aanleg worden uitgevoerd dan na voorafgaand overleg met den directeur der Burgerlijke Openbare Werken.

Aan locale gebiedsdeelen in beheer gegeven zaken. Bij Gouv. Btn. 19 Oct. 1916 n°. 44 en 2 April 1917 n°. 42 (Ind. St. 1916 n°. 640 en 1917 n°. 147) werden de gemeente Batavia en het gewest Banjoemas ontheven onderscheidenlijk van het beheer over de aan die locale gebieden in beheer gegeven zaken, gelegen binnen de terreinen, waarmede de haventerreinen te Tandjoengpriok en Tjilatjap zijn uitgebreid, als gevolg van de bij die besluiten in de grenzen daarvan gebrachte wijzigingen.

Bij Gouv. Bt. 14 Juli 1916 n°. 58 (Jav. Ct. n°. 58) werd de gemeente Blitar ontheven van het beheer over het voormalig pasarterrein aldaar.

Driejaarlijksche aftreding van raadsleden; verkiezingen. Gedurende het verslagjaar had de driejaarlijksche aftreding plaats van de helft der benoemde leden van de gewestelijke raden van Bantam, Rembang, Madoera, Besoeki, Banjoemas en Madioen. In de opengevallen plaatsen werd opnieuw door benoeming voorzien.

Bij Ordn. van 21 Mei en 4 Juni 1917 (Ind. St. nos. 209 en 230) werden voor de gemeenten Buitenzorg en Tegal, voor zooveel betreft de in 1917 vast te stellen kiezerslijst, andere data aangewezen dan die, vermeld in de kies-ordonnantie.

Afgezonderde geldmiddelen. Verhoogd werden de geldmiddelen, afgezonderd voor de gemeente Meester-Cornelis (Ind. St. 1916 n°. 540) en voor het gewest Soerabaja (Ind. St. 1916 n°. 680). De verhooging voor de gemeente Meester-Cornelis vond plaats naar aanleiding van de overdracht in beheer aan die gemeente van de van landswege voor die plaats aangelegde artesische waterleiding, terwijl die voor het gewest Soerabaja verband hield met de indienststelling van eigen personeel voor de uitvoering van eigen werken.

Het geheele bedrag van de, op den voet van art. 68*a*, al. 1, van het Regeeringsreglement, voor gewesten en gedeelten van gewesten bij wijze van vaste uitkeering afgezonderde geldmiddelen steeg door deze verhoogingen van f 4 968 378 tot f 4 987 005 voor 1916 en tot f 4 995 593 voor volgende jaren, ongerekend de uitkeering aan de gemeente Makasser van een aandeel in de ruwe opbrengst van de belasting op het slachten van buffels, runderen, paarden en tamme varkens, voor zoover die belasting wordt verkregen uit de slacht van runderen, buffels en paarden, waarvan het bedrag voor 1917 op f 2700 is geraamd.

Locale belastingen. Bij Ordn. van 6 Nov. 1916 (Ind. St. nos. 669, 670, 671 en 672) zijn, door wijziging van de ordonnantie in Ind. St. 1908 n°. 298, regelende de heffing eener inkomsten-belasting, de ordonnantie in Ind. St. 1907 n°. 182, regelende de heffing van de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten op Java en Madoera, de ordonnantie in Ind. St. 1907 n°. 183, regelende een zelfde heffing in de bezittingen buiten Java en Madoera, en de ordonnantie in Ind. St. 1914 n°. 130, regelende de heffing van de algemeene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de inlandsche bevolking in de gewesten buiten Java en Madoera, regelingen tot stand gekomen, waarbij aan voorzitters van locale raden de verplichting is opgelegd om aan de voorzitters der commissiën van aanslag of aan door hem daarvoor aangewezen ambtenaren, zoomede aan de inspecteerende ambtenaren van financiën, kosteloos inzage te geven van de kohieren der locale directe belasting naar het inkomen en toe te laten dat zij daarvan afschrift of uittreksel nemen of doen nemen, terwijl zij tevens gehouden zijn om aan die ambtenaren kosteloos de inlichtingen te verstrekken, die hun voor de uitvoering van bovenbedoelde belastingordonnantiën worden gevraagd.

Anderzijds zijn de voorzitters van de locale raden daarbij bevoegd verklaard om kosteloos inzage en afschrift of uit-

treksel te nemen of te doen nemen van de kohieren van deze belastingen, een- en ander voor zooveel betreft de locale belastingplichtigen, terwijl zij tevens op aanvraag bepaalde inlichtingen, welke zij bij de vaststelling van den aanslag noodig hebben, schriftelijk en kosteloos kunnen ontvangen.

Bij K. B. 9 Mei 1916 n°. 21 (Ind. St. 1917 n°. 171) zijn de regelen van de invordering van belastingen in Nederlandsch-Indië door middel van dwangschriften, waarbij ook de opcenten door locale raden geheven betrokken zijn, nader herzien en in herzienen tekst bekend gemaakt.

Door de Regeering werden goedgekeurd:

de verordeningen tot heffing eener belasting op honden op verschillende plaatsen in de gewesten Kedoe, Banjoemas en Kediri en in de gemeente Bandoeng (Jav. Ct. 1916 nos. 50, 53, 58 en 1917 n°. 40),

de verordening tot heffing eener motorrijtuigenbelasting in de gemeente Padang (Jav. Ct. 1916 n°. 103),

de verordeningen tot invoering van eene belasting op het houden van openbare vermakelijkheden in de gewesten Kedoe (buiten de gemeente Magelang), Cheribon (buiten de gemeente Cheribon) en Kediri (buiten de gemeenten Kediri en Blitar) (Jav. Ct. 1916 n°. 72 en 1917 nos. 11 en 23),

de verordeningen tot het heffen van eene belasting op den verkoop van sterken drank in het klein in de gewesten Cheribon (buiten de gemeente Cheribon) en Madioen en in de gemeenten Padang, Bandoeng, Tegal en Kediri (Jav. Ct. 1916 n°. 54, 1917 n°. 40, 1916 nos. 56 en 72 en 1917 nos. 18 en 30),

de verordening regelende de bijzondere heffingen voor het begraven van lijken op en buiten de algemeene begraafplaatsen in en buiten de gemeente Soekaboemi (Jav. Ct. 1917 n°. 9),

de verordeningen tot heffing van 10 opcenten op de hoofdsom van de personeele belasting en van de verponding in het gewest Preanger-Regentschappen buiten de gemeenten Bandoeng en Soekaboemi (Jav. Ct. 1916 n°. 63), van 20 opcenten op de hoofdsom van de personeele belasting en van de verponding in het gewest Pekalongan buiten de gemeenten Pekalongan en Tegal (Jav. Ct. 1916 n°. 68), van 25 opcenten op de hoofdsom van de personeele belasting en van de verponding in het gewest Madoera (Jav. Ct. 1916 n°. 73), van 20 opcenten op de hoofdsom van de personeele belasting en van de verponding in het gewest Batavia buiten de gemeenten Batavia, Buitenzorg en Meester-Cornelis (Jav. Ct. 1916 n°. 101),

de verordeningen tot heffing van 10, 5 en 5 opcenten onderscheidenlijk op de hoofdsom van de inkomsten- en de personeele belasting en van de verponding in het gewest Kedoe buiten de gemeente Magelang (Jav. Ct. 1916 n°. 102), van 20 opcenten op de hoofdsom van de inkomsten- en personeele belasting en van de verponding in de gemeente Blitar (Jav. Ct. 1916 n°. 102), van 20 opcenten op de hoofdsom van de inkomstenbelasting in de gemeenten Buitenzorg (Jav. Ct. 1916 n°. 102) en Makasser (Jav. Ct. 1917 n°. 3), van 15 opcenten op de hoofdsom van de inkomstenbelasting en van de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten op Java en Madoera in de gemeente Batavia (Jav. Ct. 1917 n°. 8),

de verordening tot heffing van een straatgeld in de gemeente Kediri (Jav. Ct. 1916 n°. 94),

de verordening tot heffing van eene straatverlichtingsbelasting in de gemeente Palembang (Jav. Ct. 1916 n°. 104),

de verordening tot heffing van eene belasting op het gebruik maken van wegen met vervoermiddelen in de gemeente Soerabaja (Jav. Ct. 1917 n°. 3),

de verordening tot heffing eener gemeentelijke inkomstenbelasting in de gemeente Semarang (Jav. Ct. 1917 n°. 25),

de verordening op de Boejoedan-drinkwaterbelasting van het gewest Madoera (Jav. Ct. 1916 n°. 50),

de verordening op eene nieuwe wegenbelasting in het gewest Soerabaja (Jav. Ct. 1916 n°. 86),

de verordeningen van de gemeente Batavia tot verhooging gedurende 1917 van de belasting op de openbare vermakelijkheden met 10 procent (Jav. Ct. 1917 n°. 4), tot heffing van 10 buitengewone opcenten gedurende 1917 op de hoofdsom van de personeele belasting en van de verponding (Jav. Ct. 1917 n°. 8), tot heffing van 10 buitengewone opcenten gedurende 1917 op de aanslagen in de inkomstenbelasting van f 444,75 en hooger en van 20 buitengewone opcenten op de hoofdsommen der aanslagen in de verpondingsbelasting van naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandeelen, onderlinge verzekeringsmaatschappijen en een bedrijf of beroep uitoefenende vereenigingen of stichtingen (Jav. Ct. 1917 n°. 20), en

de wijzigingen van de verordeningen tot het heffen van eene belasting op het houden van openbare vermakelijkheden in de gemeenten Padang, Palembang, Tegal, Makasser, Soerabaja, Padang en Bandoeng (Jav. Ct. 1916 nos. 64, 64, 88 en 1917 nos. 2, 9, 9 en 35), van de verordening tot heffing van opcenten op de hoofdsom van de verponding en van de personeele belasting in de gemeente Malang (Jav. Ct. 1916 n°. 58) en van de verordening tot heffing van eene wegenbelasting in het gewest Cheribon (Jav. Ct. 1916 n°. 95).

Gemeentelijke en gewestelijke geldleeningen. Bekrachtigd werden de hieronder nader omschreven besluiten van gewestelijke en gemeenteraden, strekkende tot het aangaan van geldleeningen.

Gewestelijke of gemeenteraad van:	Bedrag der leening.	Bestemming van de opbrengst der leening.	Ordonnantie ter goedkeuring, in Ind. St.
Cheribon.	f 100 000	De verbetering van de pasars te Indramajoe, Djatibarang, Prapatan en Koeningan.	1916 n°. 431
Madoera.	30 000	Het pasarbedrijf in het gewest Madoera.	1916 n°. 488
Pasoeroean.	1 000 000	De bouw, vernieuwing en verbetering van pasarloodsen en uitbreiding van pasarterreinen in het gewest Pasoeroean.	1916 n°. 573
Madoera.	30 000	De verdere verbetering van het pasarbedrijf in het gewest Madoera.	1916 n°. 576
Soerabaja.	3 000 000	De aankoop van gronden, de bouw van een openbaar slachthuis en van pasarloodsen en wegenvernieuwing.	1916 n°. 430
Buitenzorg.	40 000	De verbetering van pasars.	1916 n°. 577
Pekalongan.	225 000	Verschillende doeleinden.	1916 n°. 589
Meester-Cornelis.	50 000	De inrichting en uitbreiding van het waterleidingbedrijf.	1916 n°. 621
Tegal.	175 000	Verschillende doeleinden.	1916 n°. 723
Kediri.	750 000	De bouw van marktloodsen en verbetering van het marktwezen in het algemeen.	1917 n°. 193
Bandoeng.	600 000	De voortzetting van het grondbedrijf en de bouw van een gemeentehuis.	1917 n°. 162

Bij de Ordn. in Ind. St. 1917 nos. 64 en 193 zijn bekrachtigd de besluiten van de gewestelijke raden van Pasoeroean en Kediri, onderscheidenlijk strekkende tot wijziging van het bij Ord. in Ind. St. 1916 n°. 573 bekrachtigd leeningsbesluit en tot bekrachtiging (met intrekking van het in Ind. St. 1917 n°. 17 vermelde leeningsbesluit) van een nader besluit tot het aangaan van eene geldleening groot f 750 000 ten behoeve van den bouw van marktloodsen en de verbetering van het marktwezen in het gewest Kediri.

Voorts werden bij de Ordn. in Ind. St. 1916 nos. 464 en 465 twee besluiten van den gemeenteraad van Batavia bekrachtigd, betrekking hebbende op de in 1913 door dien raad aangegane geldleeningen (vgl. Ind. St. 1913 nos. 453 en 367).

Pestbestrijding. Bij Ord. van 28 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 656) is de mogelijkheid opengesteld om aan de gemeenteraden over te dragen de uitvoering van de bij Ord. van 6 Juli 1914 (Ind. St. no. 486) — zie K. V. 1915, kol. 134 — vastgestelde regelingen betreffende de verbetering en afbraak van pestgevaarlijke gebouwen en de met het oog op het pestgevaar te stellen eischen nopens de oprichting van

nieuwe gebouwen, de uitbreiding of verandering van bestaande gebouwen en het bewonen en gebruiken van gebouwen en erven. Van die bevoegdheid is gebruik gemaakt bij Gouv. Bt. 28 Oct. 1916 n°. 2 (Ind. St. n°. 657) ten opzichte van den gemeenteraad van Semarang, bij welke gelegenheid, met betrekking tot de overdracht aan dien raad van de uitvoering van bovenbedoelde regelen en ten aanzien van het toezicht op die uitvoering, de noodige voorschriften zijn gegeven.

Tegemoetkomingen aan ziekeninrichtingen. Bij Ord. van 2 Juni 1917 (Ind. St. n°. 229) zijn regelen vastgesteld voor de verleening van tegemoetkomingen uit 's lands kas aan gebiedsdeelen met eigen geldmiddelen ten behoeve van hunne ziekeninrichtingen.

Vergunningen tot het aanleggen en gebruiken van geleidingen voor electrische verlichting en het overbrengen van kracht door middel van electriciteit. Bij Ord. van 24 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 44) zijn de bepalingen omtrent den aanleg en het gebruik van geleidingen voor electrische verlichting en het overbrengen van kracht door middel van electriciteit in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1890 n°. 190), in afwachting van eene algemeene herziening, zoodanig gewijzigd dat vergunningen tot het aanleggen en gebruiken van dergelijke geleidingen ook aan gebiedsdeelen met eigen geldmiddelen kunnen worden verleend.

Aanleg en exploitatie van tramwegen. Door de bij Ord. van 23 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 607) in het algemeen tramwegreglement (Ind. St. 1905 n°. 516) aangebrachte wijzigingen en aanvullingen, is aan de locale raden de bemoeienis verzekerd inzake de door hun gebied loopende tramwegen.

Verrichtingen der locale raden. Hieromtrent zij verwezen naar het eerlang uit te geven afzonderlijk verslag.

---

§ 3. INLANDSCH BESTUUR.

Java en Madoera.

Het benoemingsreglement voor den inlandschen bestuursdienst (vgl. K. V. 1915, kol. 93) onderging eenige wijzigingen en aanvullingen bij Gouv. Btn. 17 Aug. 1916 n°. 13 en 7 Dec. 1916 n°. 29 (Bijbl. Ind. St. n°. 8661).

Bij Gouv. Bt. 6 Juni 1916 n°. 27 (Ind. St. n°. 414) is eene nadere regeling getroffen van de financieele positie der voor de studie aan de bestuursschool te Batavia (vgl. K. V. 1915, kol. 87) aangewezen inlandsche ambtenaren.

Bij Gouv. Bt. 26 Aug. 1916 n°. 16 (Ind. St. n°. 566) zijn de hoofden van gewestelijk bestuur in de gouvernementslanden op Java en Madoera gemachtigd om de laatstelijk in hun gewest gediend hebbende inlandsche ambtenaren, die den volledigen cursus aan de bestuursschool te Batavia hebben gevolgd, dadelijk na afloop van den cursus, in afwachting van hunne definitieve plaatsing bij den inlandschen bestuursdienst, met den rang en titel van wedana of assistent-wedana tijdelijk toe te voegen aan een Europeeschen of inlandschen ambtenaar bij het binnenlandsch bestuur, ten einde onder diens bevelen werkzaam te zijn.

Met nadere wijziging van het „Register betreffende de vrijstellingen van belastingen en heerendiensten, welke in de gouvernementslanden op Java en Madoera in de z.g. vrije desa's worden genoten" (zie K. V. 1913, kol. 79) is bepaald, dat de desa Tegalsari (distr. Ardjowinangoen, afd. Ponorogo, res. Madioen) niet meer gerekend wordt te behooren tot de vrije desa's (Bijbl. Ind. St. n°. 8630).

Bij Gouv. Bt. 25 Oct. 1916 n°. 30 (Ind. St. n°. 651) is het district Waroe afgescheiden van de afdeeling Sampang en wederom gevoegd bij de afdeeling Pamekasan (res. Madoera).

Omtrent de nieuwe modellen voor de processen-verbaal nopens het verhandelde in de bijeenkomsten tot verkiezing van desahoofden, bedoeld in art. 7 van het reglement op de verkiezing, de schorsing en het ontslag van de hoofden der inlandsche gemeenten op Java en Madoera (Ind. St. 1907 n°. 212), zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8582.

Nopens de in 1916 plaats gehad hebbende samenvoegingen en splitsingen van desa's komen opgaven voor in tabel II van bijlage G.

Buitenbezittingen.

Bij Gouv. Bt. 19 Maart 1917 n°. 24 (Ind. St. n°. 119) is bepaald dat de hoofdpanghoeloes of zij die in de buitenbezittingen onder een anderen titel dezelfde betrekking bekleeden, worden benoemd, geschorst en ontslagen door het betrokken hoofd van gewestelijk bestuur.

Tapanoeli. De hervorming van het inlandsch bestuur in deze residentie (zie K. V. 1916, kol. 91) is 1 Juli 1916 in werking getreden (Ind. St. 1916 n°. 404).

De koeria's Moeara Soma (afd. Natal en Batang Natal) en Si Ondop (onderafd. Angkola en Sipirok, afd. Padang Sidimpoean) zullen voortaan deel uitmaken onderscheidenlijk van de koeria's Moeara Parlampoengan en Losoeng Batoe (Ind. St. 1916 n°. 659).

Bij Gouv. Bt. 22 Febr. 1917 n°. 36 (Ind. St. n°. 85) is bepaald dat, gerekend van 29 Maart 1916, in de afdeeling Beneden-Tapanoeli de koeria Kolang deel uitmaakt van de koeria Pakpahi.

Bij Gouv. Bt. 21 April 1917 n°. 23 (Ind. St. n°. 183) is de hoendoelan Saboelan afgescheiden van de onderafdeeling Toba en gevoegd bij de onderafdeeling Samosir (afd. Bataklanden).

Benkoelen. Bij Gouv. Bt. 2 Dec. 1916 n°. 8 is de resident van Benkoelen gemachtigd om te beschikken over f 480 voor de praktische opleiding van inlanders ten behoeve van den bestuursdienst in zijn gewest.

Het voor dit gewest toegestaan aantal onderdistrictshoofden (assistent-demangs) is verminderd van 24 tot 18 (Ind. St. 1917 n°. 221).

Palembang. De resident van Palembang is gemachtigd om voor 1916 te beschikken over eene som van f 800 voor de praktische opleiding van inlanders ten behoeve van den bestuursdienst in zijn gewest (Gouv. Bt. 24 April 1916 n°. 5).

Djambi. Ten behoeve van dit gewest zijn bij Gouv. Bt. 30 Oct. 1916 n°. 44 (Ind. St. n°. 660) 10 districtshoofden en 21 onderdistrictshoofden in dienst gesteld.

Atjeh en onderhoorigheden. Bij Gouv. Bt. 22 Febr. 1917 n°. 38 (Ind. St. n°. 87) is bepaald dat de hoofden der sagi's en der oeleebalangschappen in de afdeeling Groot-Atjeh worden benoemd, geschorst en ontslagen door het hoofd van gewestelijk bestuur.

Westerafdeeling van Borneo. Krachtens Koninklijke machtiging (K. B. 27 Nov. 1915 n°. 41) zijn bij Gouv. Bt. 24 Mei 1916 n°. 15 (Ind. St. n°. 388), met ingang van 1 Juli 1916, de gebieden van de landschappen Silat, Soehaid, Salimbau, Piasa en Djongkong (onderafd. Semitau, afd. Sintang) onder het rechtstreeksch bestuur van den lande gebracht. In verband hiermede is bij genoemd besluit bepaald dat aan de bestaande districten der onderafdeeling Semitau wordt toegevoegd een nieuw district Salimbau, gevormd door de gebieden der voormalige landschappen Soehaid en Salimbau, wordende het gebied van het voormalig landschap Silat gevoegd bij het district Seberoeang- en Kenapai-gebied en

de gebieden van de voormalige landschappen Piasa en Djongkong bij het district Embahoe.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Bij Gouv. Bt. 2 Nov. 1916 n°. 12 (Jav. Ct. n°. 90) zijn, bij wijze van tijdelijken maatregel, ten behoeve van de onderafdeeling Boeloengan (afd. Samarinda) twee inlandsche posthouders in dienst gesteld, één voor de Tidoengsche landen en één voor de Poedjoengan- en Lepo Maoet-streken.

Menado. Het ten behoeve van de onderafdeeling Poso der afdeeling Midden-Celebes toegestaan aantal inlandsche assistenten is verminderd met één en gebracht op drie (Ind. St. 1916 n°. 649).

Bij Gouv. Bt. 23 Jan. 1917 n°. 31 (Ind. St. n°. 37) is bepaald dat de resident van dit gewest bevoegd is tot benoeming, schorsing en ontslag uit de betrekking van de districtshoofden in zijn gewest.

Omtrent de samenvoeging van eenige landschappen in de onderafdeelingen Poso en Parigi (afd. Midden-Celebes) zie men hoofdst. C, § 17.

Amboina. De standplaats van den aan den gezaghebber der onderafdeeling Boeroe (afd. Amboina) toegevoegden posthouder zal, instede van Tifoe, Leksoela zijn (Ind. St. 1916 n°. 681) en die van den aan den gezaghebber van de onderafdeeling Oost-Ceram, Ceramlaoet en Goram (afd. Ceram) toegevoegden posthouder, instede van Kwaos, Waroe (Ind. St. 1917 n°. 57).

Bij Ord. van 31 Mei 1917 (Ind. St. n°. 223) is vastgesteld dat de Gouverneur-Generaal de tijdstippen bepaalt waarop de inlandsche gemeente-ordonnantie voor Amboina (zie K. V. 1915, kol. 96) in de onderscheiden gedeelten der residentie Amboina in werking treedt. Van die bevoegdheid is gebruik gemaakt bij Gouv. Bt. 31 Mei 1917 n°. 27 (Ind. St. n°. 224), waarbij is bepaald dat die ordonnantie voor zoover betreft de onderafdeelingen Amboina en Saparoea der afdeeling Amboina in werking treedt op 1 September 1917.

Timor en onderhoorigheden. Bij wijze van tijdelijken maatregel zijn bij Gouv. Bt. 17 Maart 1917 n°. 52 (Jav. Ct. n°. 24), boven het bij art. 4 van Gouv. Bt. 13 April 1916 n°. 28 (Ind. St. n°. 331) ten behoeve van eenige onderafdeelingen in dit gewest toegestaan aantal van tien bestuursassistenten, ten behoeve van de onderafdeelingen Ende (afd. Flores) en Alor (afd. Zuid-Timor en Eilanden) twee dergelijke assistenten in dienst gesteld.

§ 4. BESTUUR OVER VREEMDE OOSTERLINGEN.

Bij Gouv. Bt. 25 Juli 1916 n°. 21 (Ind. St. n°. 521) is bepaald dat te Djember (res. Besoeki) een luitenant der Chineezen wordt in dienst gesteld.

Door de betrokken gewestelijke raden zijn de grenzen bepaald van de wijken voor Chineezen te Lasem, Toeban, Bodjonegoro, Blora en Padangan (res. Rembang) (Jav. Ct. 1916 n°. 50), te Madioen en Magetan (res. Madioen) (Jav. Ct. 1916 n°. 54), te Koetoardjo (res. Kedoe) (Jav. Ct. 1916 n°. 82) en te Pemalang (res. Pekalongan) (Jav. Ct. 1916 n°. 90).

Bij Gouv. Bt. 19 Maart 1917 n°. 21 (Ind. St. n°. 116) zijn de wijken voor Chineezen te Cheribon, Koeningan, Indramajoe (res. Cheribon) en Japara (res. Semarang) en de wijken voor vreemde oosterlingen geen Chineezen zijnde te Cheribon en Indramajoe opgeheven.

Aan de hoofden van vreemde oosterlingen, die den lande minstens tien jaar goed hebben gediend, kan de titulaire rang worden verleend dien zij effectief hebben bekleed (Bijbl. Ind. St. n°. 8590).

§ 5. BIJZONDERE ONDERWERPEN.

Emigratie van Javanen en Soendaneezen naar de buitenbezittingen. Omtrent de proefnemingen ter koloniseering van landstreken in de Lampongsche districten met van Java afkomstige gezinnen en met overbrenging van Soendaneesche gezinnen naar de onderafdeeling Redjang der afdeeling Lebong van de residentie Benkoelen, worden de volgende bijzonderheden ontleend aan de over 1916 door de betrokken leiders dier proefnemingen uitgebrachte verslagen.

Uit Keboemen kwamen uit eigen beweging naar het kolonisatieterrein in de Lampongsche districten 28 gezinnen. Het bevolkingscijfer steeg van 7327 tot 7677; het aantal sterfgevallen bedroeg 203, tegen 210 in 1915, terwijl het geboortecijfer veel gunstiger was dan in vorige jaren.

Hoewel de toestand van den veestapel bevredigend blijft, kwamen toch vele gevallen van ziekte met doodelijken afloop voor. Onder het gekruiste vee hadden de volgende veranderingen plaats: geboren 352 stuks, verkocht 105 stuks en gestorven 32 stuks, alzoo eene toeneming met 215 stuks.

De oogst der padi mislukte bijna geheel door een muizenplaag en die van de droge velden van een tweetal nederzettingen tevens door uitputting van de gronden. Om de kolonisten tegemoet te komen, werd van Java in Mei 1916 800 pikol bibit van katjang brol aangevoerd en uitgeplant dadelijk na den misoogst, hetgeen goede uitkomsten opleverde. Er werden 600 bouws beplant, welke ± 9000 pikol opbrachten. De aanleg van sawahs nam toe, al kon daarbij, in verband met den door den misoogst ontstanen minder gunstigen economischen toestand, geldelijke hulp niet worden ontbeerd.

Het met de kolonisatieproeven in de eerste plaats beoogde doel, om een doorgaande beduidende stroom van immigranten te doen ontstaan, is niet bereikt, doch wel het nevendoel, namelijk het vermeerderen van arbeidskrachten, waaraan deze streek behoefte heeft. De Javanen vormen een zeer gewilde kracht en nog zeer velen zouden er ruimschoots werk kunnen vinden.

De gunstiger wordende gezondheidstoestand en het hooge geboortecijfer voeden de hoop, dat door natuurlijken aanwas in 25 jaren de bevolking van het terrein zal zijn verdubbeld.

In het verslagjaar werden slechts enkele pogingen aangewend om nieuwe emigranten van Java voor de kolonies in de onderafdeeling Redjang (afd. Lebong, res. Benkoelen) aan te werven. Eenige gezinnen, bestaande uit 10 personen, kwamen in de eerste helft van het verslagjaar aldaar aan. Het bevolkingscijfer steeg van 791 tot 821; het aantal sterfgevallen bedroeg 34, evenals in 1915.

Door de meerdere aandacht welke in 1916 aan de bewerking en uitbreiding der sawahs werd besteed, geraakte de ladangbouw eenigszins op den achtergrond. De oogst was minder goed, doordat te jonge bibit geplant was.

Door het in groote hoeveelheden aanplanten van tweede

gewassen wisten de kolonisten zich eene ruime bijverdienste te verschaffen. Ook legt de bevolking zich toe op den aanplant van thee en koffie en op de goudvisch-kweekerij.

De stemming der emigranten liet niets te wenschen over, dank zij voornamelijk de bevredigende uitkomsten van hun landbouw. De bevelen en raadgevingen op landbouwkundig gebied werden gewillig en met goed gevolg opgevolgd. De gunstige invloed der emigranten op de bevolking uit zich niet alleen in de betere bewerking van de gronden, maar is mede merkbaar aan den aanleg van tweede gewassen en groenten, terwijl men tot over de grenzen der onderafdeeling Redjang, in navolging van de emigranten, vischvijvers aanlegt.

Grenzen van plaatsen. Door den directeur van binnenlandsch bestuur zijn de grenzen vastgesteld van de afdeelingshoofdplaatsen Salatiga en Demak (res. Semarang) (Bijbl. Ind. St. n°. 8476), Moearotembesi en Moearotebo (res. Djambi) (Bijbl. Ind. St. n°. 8566) en Bangko en Sarolangoen (res. Djambi) (Bijbl. Ind. St. n°. 8583), zoomede van de gewestelijke hoofdplaats Sibolga (res. Tapanoeli) (Bijbl. Ind. St. n°. 8595) en van de onderafdeelingshoofdplaats Bindjai (gouv. Oostkust van Sumatra) (Bijbl. Ind. St. n°. 8764).

Bestrijding van drankgebruik. Tot tegengang van het misbruik van sterken drank zijn voorzieningen getroffen door den gewestelijken raad van Cheribon (Jav. Ct. 1916 n°. 58), den gemeenteraad van Padang (Jav. Ct. 1916 n°. 56) en den gemeenteraad van Bandoeng (Jav. Ct. n°. 72).

Het rapport van de door den resident van Banka en onderhoorigheden, den heer A. J. N. ENGELENBERG, op Java en Madoera ingestelde alcohol-enquête (zie K. V. 1915, kol. 100) is in 1916 in druk verschenen.

Ontplofbare stoffen. Het reglement op den invoer, het bezit, den aanmaak, het vervoer en het gebruik van ontplofbare stoffen (Ind. St. 1893 n°. 234, zooals het is gewijzigd en aangevuld) is nader gewijzigd bij Ord. van 3 Juni 1916 (Ind. St. n°. 410) met betrekking tot hetgeen onder ontplofbare stoffen wordt gerekend.

Vuurwapens, buskruit en munitie. De Ord. van 3 Aug. 1908 (Ind. St. n°. 491), houdende bepalingen met betrekking tot den invoer van vuurwapenen, buskruit en munitie, is aangevuld met de bepaling dat poging tot invoer daarvan in strijd met de bepaligen van die ordonnantie is strafbaar gesteld (Ord. van 5 Juli 1916 in Ind. St. n°. 478).

Motorrijtuigen. Met intrekking van het algemeen reglement op het gebruik van niet op spoorstaven loopende door mechanische beweegkracht voortbewogen voertuigen (automobielen) op de openbare wegen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1899 n°. 301) en van de voorschriften tot uitvoering van dat algemeen reglement (Ind. St. 1899 n°. 302), is bij Ord. van 14 Febr. 1917 (Ind. St. n°. 73) een reglement op het gebruik van motorrijtuigen op de openbare wegen in Nederlandsch-Indië vastgesteld, hetwelk 1 September 1917 in werking treedt (Ind. St. n°. 261).

Lucifers. Bij Ord. van 28 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 755) zijn verbodsbepalingen vastgesteld ten aanzien van de vervaardiging, den invoer, het bezit, den eigendom het vervoer en den verkoop van lucifers, welke witten (gelen) phosphorus bevatten.

Ontvlambare vloeistoffen. Met intrekking van de bestaande, zijn bij Ord. van 10 April 1917 (Ind. St. n°. 160) nieuwe voorschriften betreffende den opslag en het bezit van petroleum en soortgelijke licht ontvlambare vloeistoffen in Nederlandsch-Indië vastgesteld, terwijl bij Ord. van denzelfden datum (Ind. St. n°. 161) de petroleum-ordonnantie 1910 (Ind. St. n°. 27) nader is aangevuld.

II. PERSOONLIJKE DIENSTEN.

Op Java en Madoera zijn in 1916 geen heerendiensten gevorderd (zie K. V. 1916, kol. 93).

De voorschriften ter uitvoering van de nieuwe heerendienstregeling voor de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (zie K. V. 1916, kol. 94) zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 8519.

Bij Gouv. Bt. 27 Juli 1916 n°. 62 (Bijbl. Ind. St. n°. 8575) is art. 2 der voorschriften ter uitvoering van de heerendienstregelingen in de verschillende gewesten buiten Java en Madoera gewijzigd in dier voege dat, wanneer overnachten op het werk onvermijdelijk is, den betrokken heerendienstplichtigen daarvoor eene door het hoofd van gewestelijk bestuur te bepalen vergoeding wordt gegeven, bijvoorbeeld bestaande in eene vermindering van het aantal dagdiensten dan wel inkorting van het wegaandeel, dat hun anders zou zijn opgedragen.

Bij Ord. van 22 Mei 1917 (Ind. St. n°. 215) is het maximum der in één jaar van de mannelijke inlandsche bevolking van Tapanoeli te vorderen heerendiensten verminderd van 52 tot 35.

De opgaven over 1916 van het aantal heerendienstplichtigen in de gewesten der buitenbezittingen, waar heerendienstregelingen werken, en omtrent den aard en omvang van den door hen verrichten arbeid zijn opgenomen in bijlage J. Voor zooveel uit die opgaven blijkt, zijn in Banka en onderhoorigheden en Bali en Lombok minder dagdiensten verricht dan in 1915. Wat de gewesten betreft, waar de dienstverrichting grooter was dan in 1915, wordt aangeteekend, dat zulks voornamelijk is toe te schrijven aan meer arbeid voor aanleg, onderhoud en herstelling van wegen, bruggen, duikers, dammen, dijken, waterleidingen en pasanggrahans, het bewaken van landsgebouwen, het bedienen van overvaarten, bezetten van wachthuizen, overbrengen van dienstbrieven en het vervoer van landsreizigers en goederen.

Tewerkstelling van heerendienstplichtigen op verderen afstand van hunne woningen dan het daarvoor aangenomen maximum vond plaats in de Lampongsche districten, Banka en onderhoorigheden, Benkoelen, Celebes en onderhoorigheden en Menado.

Plaatsvervanging en afkoop van heerendiensten kwamen weder veelvuldig voor.

De aanslag van de ter hoofdplaats Benkoelen geheven wordende belasting, in de plaats tredende voor vrijstelling van den arbeid aan wegen aldaar (Ind. St. 1874 n°. 276, juncto 1876 n°. 58) bedroeg in 1916 voor inlanders f 4094 en voor Chineezen en andere vreemde oosterlingen f 714, van welke bedragen in dat jaar onderscheidenlijk f 2662,70 en f 362 werd geïnd. De achterstand over vorige jaren bedroeg op 't einde van 1916 f 2192,95.

III. LANDELIJKE INKOMSTEN.

Landrente (in de gouvernementslanden op Java en Madoera). Behalve in de tot het Staatsdomein teruggebrachte particuliere landerijen Kandanghaoer en Indramajoe-West der residentie Cheribon en in het in de residentie Batavia gelegen voormalig particulier land Angke Kapok, waar onderscheidenlijk de in Ind. St. 1911 n°. 638 en Ind. St. 1914 n°. 315 opgenomen afzonderlijke landrenteregelingen werken, in alle districten (met uitzondering van Pameungpeuk, Tjikadjang en Boengboelang) van de residentie Preanger-Regentschappen, in welk gewest die aanslag overigens nog geregeld bleef op den voet van Ind. St. 1896 n°. 126, juncto 1906 n°. 188 en 1909 n°. 591, in de residentie Madioen en in een aantal districten der residentiën Rembang, Soerabaja, Madoera, Pekalongan en Cheribon, waar, in af-

wachting van de verdere invoering der nieuwe regeling, de aanslag weder geregeld werd volgens de in October 1905 verstrekte voorschriften (zie K. V. 1907, kol. 151), geschiedden de aanslag en de inning overeenkomstig de bij Ord. van 25 Juni 1907 (Ind. St. n°. 277), juncto de Ordn. van 20 Maart 1909 (Ind. St. n°. 208), 22 Dec. 1909 (Ind. St. n°. 591) en 20 Dec. 1912 (Ind. St. n°. 605) vastgestelde nieuwe regeling.

Laatstgenoemde regeling vond, ingevolge de Ord. van 11 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 735) in 1916 mede voor het eerst toepassing in de drie reeds genoemde districten van de residentie Preanger-Regentschappen en voorts in 9 districten der residentie Kediri, 3 districten der residentie Madoera, 6 districten der residentie Soerabaja, 7 districten der residentie Rembang en 6 districten der residentie Pekalongan.

In bijlage L, sub I, zijn onder B, met betrekking tot die districten, overzichten opgenomen van de oppervlakte der landrenteplichtige gronden en van het bedrag van den aanslag in de landrente vóór en nà de invoering van de nieuwe regeling.

Uit de gewestelijke opgaven nopens den aanslag en de inning van de landrente over 1916 (zie bijlage K, sub I *A*) blijkt dat de geheele aanslag in 1916 bedroeg f 21 276 427, tegen f 20 996 981 in 1915, zijnde dus eene vermeerdering met f 279 446. In verband met misgewas en wegens andere gewichtige redenen werd vrijstelling tot een bedrag van f 1 057 600 verleend, terwijl f 219 584 moest worden afgeschreven wegens het onbeplant blijven van gronden.

Door een en ander moest dus de aanslag verminderd worden met f 1 277 184 (in 1915 met f 1 009 462), zoodat werkelijk te heffen viel f 19 999 243, tegen f 19 987 519 in 1915. De grootere opbrengst was hoofdzakelijk een gevolg van de invoering van de nieuwe landrente-regeling.

Op het einde van 1916 was van den aanslag nog niet aangezuiverd f 40 407. Door met de inning belaste personen werd geïnd, doch niet verantwoord f 4253.

Andere landelijke inkomsten. Hiermede worden bedoeld de vertieningsbelasting en de tesangheffing in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, de belasting op de sawahs en die op de tegalvelden en tuinen in de afdeelingen Boeleleng en Djembrana (Bali en Lombok), de belasting op de vischvijvers van Java en Madoera en de verhuur van vischvijvers in sommige gewesten op en buiten Java.

De omtrent deze heffingen ontvangen opgaven zijn opgenomen in bijlage K, onder II.

IV. AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN; UITGIFTE VAN GROND.

Bij Gouv. Bt. 6 Mei 1916 n°. 101 (Ind. St. n°. 369) is de directeur van binnenlandsch bestuur gemachtigd om te beschikken op verzoeken of voorstellen tot afstand van grond in eigendom, met het recht van opstal, met het recht van gebruik, in huur, in bruikleen, met het inlandsch bezitsrecht of ten gebruike, zoomede op verzoeken of voorstellen *a*. tot overneming ten name van den lande van het recht van eigendom en tot het verleenen van vergunning tot prijsgeving van het recht van opstal of erfpacht, en *b*. tot overdracht van door de Regeering gedane toezeggingen van een zakelijk recht op grond, een en ander met inachtneming van de desbetreffende wettelijke bepalingen en de door de Regeering gegeven voorschriften en aanwijzingen en tot dusver aangenomen beginselen.

Het z.g. agrarisch besluit (Ind. St. 1870 n°. 118, zooals het sedert is gewijzigd) onderging bij K. Bn. 15 Juli 1916 n°. 46 en 7 Aug. 1916 n°. 41 (Ind. St. nos. 647 en 683) eenige nadere wijzigingen, onderscheidenlijk verband houdende met de afschaffing van de gouvernements koffieteelt en met de mogelijke overdracht aan den directeur van binnenlandsch bestuur van eenige aan den Gouverneur-Generaal toegekende bevoegdheden.

Bij wijze van tijdelijken maatregel is aan den inspecteur voor de agrarische zaken en verplichte diensten nog een adjunct-inspecteur toegevoegd (Gouv. Bt. 4 Juli 1917 n°. 46; Jav. Ct. n°. 55).

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Bij Ord. van 26 Juni 1916 (Ind. St. n°. 454) is verklaard dat de bij de Ordn. van 16 Mei en 29 Sept. 1914 (Ind. St. nos. 406 en 639) bedoelde, in de afdeeling Tangerang der residentie Batavia gelegen, particuliere landerijen — zie K. V. 1915, kol. 103 — in haar geheel tot het landsdomein worden teruggebracht.

Krachtens de wet van 7 Nov. 1910 (Ind. St. 1911 n°. 38), is bij Ord. van 4 Nov. 1916 (Ind. St. n°. 665) verklaard dat het algemeen belang vordert dat de particuliere landen Batoe en Sajoeng (distr. Grogol, afd. Demak, res. Semarang) en Torbaja (distr. Padoeroengan, afd. en res. Semarang) tot het landsdomein worden teruggebracht.

Omzetting van communaal in erfelijk individueel grondbezit had in 1916 niet plaats, evenmin vervanging van de regelmatige verdeeling der communale bouwgronden door het stelsel van vaste aandeelen.

Vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom. Tot het verkrijgen van agrarischen eigendom op den voet van K. B. 16 April 1872 n°. 29 (Ind. St. n°. 117) zijn gedurende 1916 47 aanvragen, betrekking hebbende op eene gezamenlijke uitgestrektheid van bijna 696 bouws, aanhangig gemaakt, zoodat met de op ult. 1915 — blijkens verbeterde opgaaf — aanhangig gebleven 94 aanvragen voor ruim 465 bouws, in 1916 te behandelen vielen 141 aanvragen voor ruim 1161 bouws, waarvan er 29 voor ruim 470 bouws zijn toegewezen. Tengevolge van de nieuwe toewijzingen, behoorde bij het einde van 1916 eene uitgestrektheid van ongeveer 12060 bouws aan inlanders in agrarischen eigendom toe (vgl. de gewestelijke opgaven in tabel II van bijlage L). Verhuur van in agrarischen eigendom verkregen gronden geschiedde in de residentiën Preanger-Regentschappen, Pekalongan, Pasoeroean en Kediri.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. In 1916 zijn in de gouvernements residentiën, op den voet van de Ord. in Ind. St. 1900 n°. 240, 24 514 huurovereenkomsten bekrachtigd, betrekking hebbende op 221 488 bouws (zijnde 3327 overeenkomsten en 18 945 bouws meer dan in 1915).

Nadere opgaven daaromtrent bevat tabel I van bijlage L.

De gewestelijke verslagen maken melding van 15 overtredingen (10 door Europeanen en 5 door vreemde oosterlingen) en van 186 gevallen, waarin de bekrachtiging geweigerd werd.

Ontginning door inlanders van woesten, niet tot de desa's behoorenden grond. Uit de gewestelijke statistiek, opgenomen in bijlage L, sub III, blijkt, dat gedurende 1916 op den voet van de ontginningsordonnantie (Ind. St. 1896 n°. 44 en 1904 n°. 416) aan inlanders 34 319 vergunningen zijn verleend om domeingrond te ontginnen, en wel tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 30 494 bouws, tegen 38 523 bouws, te ontginnen krachtens 40 212 vergunningen, in 1915.

Van de vóór 1916 verleende vergunningen van dezen aard,

kwamen er in dat jaar 798 te vervallen, betrekking hebbende op 883 bouws (in 1915 211 vergunningen voor 231 bouws), hoofdzakelijk wegens het niet nakomen van de bij de vergunningen gestelde voorwaarden. Afgewezen op soortgelijke gronden als daarvoor tot dusver golden, zijn 3676 aanvragen, betrekking hebbende op 4688 bouws.

Het aantal gestraften wegens eigenmachtige ontginning bedroeg in 1916 4862 (tegen 6363 in 1915), van wie onderscheidenlijk 285, 199, 262, 770, 405, 795, 683, 28, 234, 169, 457, 178, 255, 127 en 15 in de residentiën Bantam, Batavia, Preanger-Regentschappen, Cheribon, Pekalongan, Semarang, Rembang, Soerabaja, Pasoeroean, Besoeki, Banjoemas, Kedoe, Madioen, Kediri en Madoera.

Van de desahoofden werd, als gewoonlijk, weinig medewerking ondervonden bij het tegengaan van overtredingen der ontginningsordonnantie.

Uitgifte van grond in erfpacht. Gedurende 1916 zijn in erfpacht toegezegd 32 perceelen, tegen 62 in 1915 en 127 in 1914. Eén van deze 32 perceelen is in hetzelfde jaar afgestaan, terwijl voorts kon worden besloten tot de uitgifte van 22 in vorige jaren in erfpacht toegezegde perceelen en tot den afstand van 1 perceel zonder voorafgegane toezegging, zoodat in 1916 in het geheel zijn afgestaan 24 perceelen, tegen 81 in 1915 en 119 in 1914.

Het aantal gedurende 1916 ingeschreven (door de aanvragers aanvaarde) perceelen bedroeg 67 (waarvan 35 in 1916 en 32 in vorige jaren afgestaan), gezamenlijk groot 9476 bouws, tegen 41 perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 4946 bouws, in 1915. Van de in 1916 aanvaarde perceelen, van welke er 3 ten name van Chineezen en de overige ten name van Europeanen of cultuurmaatschappijen zijn ingeschreven, waren er 42 bestemd tot uitbreiding van bestaande ondernemingen, zoodat zij niet voor den vollen termijn van 75 jaren, doch voor den verderen duur van het reeds op die ondernemingen gevestigd erfpachtsrecht zijn afgestaan.

Tegenover de vermeerdering van het aantal ingeschreven perceelen met 67, tot eene uitgestrektheid van 9476 bouws, staat echter eene vermindering met 10 perceelen, tezamen groot 1735 bouws, wegens terugkeer aan het Land, zoodat de vermeerdering in genoemd jaar feitelijk slechts 57 heeft bedragen, tot eene uitgestrektheid van 7741 bouws. Van die 67 perceelen zijn voor 8 de canon vastgesteld op f 7,50, voor 14 op f 5, voor 4 op f 4, voor 4 op f 3,50, voor 11 op f 3, voor 9 op f 2,50, voor 7 op f 2, voor 5 op f 1,50 en voor 5 op f 1 per bouw 's jaars. Op ult. 1915 werden in erfpacht bezeten (volgens verbeterde opgaven; zie de noten *d* t/m *g* van tabel IV A van bijlage L) 3191 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 678 070 bouws, welke uitgestrektheid als gevolg van de besproken veranderingen, bij het einde van 1916 gestegen was tot 687 546 bouws, verdeeld over 3258 perceelen. Behalve deze perceelen, waarop tijdens de uitgifte in erfpacht geen titel gevestigd was, waren op ult. 1916 nog, als in erfpacht bezeten, ingeschreven 76 perceelen (33 116 bouws), uitmakende gronden, welke vóór de vestiging van dien titel, als huurgronden te boek stonden (zie de volgende rubriek). Uit tabel IV A van bijlage L blijkt, hoe de voormelde 687 546 bouws, naar gelang ook van het aantal perceelen, waarvoor die uitgestrektheid stond ingeschreven, over de gewesten verdeeld waren en van welke jaren de uitgifte dagteekent.

Bij het einde van 1916 bedroeg het aantal nog niet aanvaarde, reeds afgestane perceelen 92, betrekking hebbende op 23 458 bouws, en dat der toegezegde, maar nog niet afgestane perceelen 147, met eene uitgestrektheid van 96 450 bouws. Cijfers per gewest vindt men in de voormelde tabel IV A.

Het aantal aanvragen, in 1916 om verschillende redenen afgewezen, bedroeg 137, tegen 85 in 1915.

Het over 1916 door de erfpachters op Java — ook door hen, die gewezen huurgronden in erfpacht bezitten — aan canon verschuldigde bedroeg f 1 560 186.

Bij het einde van 1916 waren, op den voet van het sedert ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611), dan wel op dien van de ordonnantie in Ind. St. 1904 n°. 326, juncto 1905 n°. 153 en 1908 n°. 263, tot regeling van den afstand van grond tot uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw door minvermogende Europeanen en met hen gelijkgestelden, toegezegd 18 perceelen, tot eene gezamenlijke grootte van 202 bouws, en afgestaan, doch nog niet aanvaard, 15 perceelen tot eene gezamenlijke grootte van 211 bouws, terwijl 252 perceelen, tot eene gezamenlijke grootte van 2851 bouws, door de aanvragers waren aanvaard (vgl. de gewestelijke opgaven sub IV C van bijlage L). Het aantal aanvragen, in 1916 om verschillende redenen afgewezen, bedroeg 7, tegen 15 in 1915.

Vervanging van huur door erfpacht. De oppervlakte van de erfpachtsperceelen, welke uit gewezen huurgronden bestaan, bedroeg op ult. 1916 33 116 bouws, verdeeld over 76 perceelen (vgl. noot *a* van tabel IV A van bijlage L.

Verhuur van grond. Voor andere dan landbouwdoeleinden waren op ult. 1916 van kracht 586 huurovereenkomsten, namelijk voor terreinen in de residentiën Bantam 2, Batavia 164, Preanger-Regentschappen 10, Cheribon 86, Pekalongan 7, Semarang 11, Rembang 19, Soerabaja 236, Pasoeroean 10, Besoeki 13, Banjoemas 8, Kedoe 8, Kediri 6 en Madoera 6. Het verschuldigde wegens huursom bedroeg onderscheidenlijk f 16, f 13 737, f 317, f 204, f 2917, f 106, f 552, f 7940, f 143, f 263, f 74, f 63, f 27 en f 436, terwijl de in de residentiën Rembang en Soerabaja gelegen, ten behoeve van de werken in de Solo-vallei onteigende en, na de staking van die werken, verhuurde gronden onderscheidenlijk f 46 en f 59 aan huur opbrachten.

Verkoop van grond. De gezamenlijke uitgestrektheid van de kleine stukken grond, die in 1916 voor woonerven en nijverheidsinrichtingen door het Land aan particulieren in eigendom zijn afgestaan, bedroeg 3 537 946 M²., waarvoor bedongen is f 759 872.

Volledige opgaven daaromtrent zijn te vinden in tabel V van bijlage L.

Uitgifte van grond met het recht van opstal. De onder dezen titel in 1916 aan particulieren afgestane kleine stukken domeingrond besloegen gezamenlijk 2 129 322 M²., waarvoor door de verkrijgers verschuldigd was f 80 306 (zie tabel V van bijlage L).

Uitgifte van grond in bruikleen of met het recht van gebruik. Voor de uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw, op den voet van het sedert ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611), waren op ult. 1916 in bruikleen afgestaan 11 perceelen, waarvan 3 betrekking hadden op ruim 22 bouws en 8 op 68 820 M². Cijfers per gewest vindt men in tabel VI van bijlage L.

Voorts werden in 1916 in bruikleen of met het recht van gebruik afgestaan 1 stuk grond in de residentie Bantam, groot 912 M²., voor de oprichting van een bedehuis, 1 terrein in de residentie Preanger-Regentschappen, groot 30 bouws, voor selectieproeven, 1 stuk grond in de residentie Cheribon ten behoeve van de zending, 1 stuk grond in de residentie Semarang, groot 1926 M²., voor de oprichting o. a. van gebouwen en de uitvoering van werken, eenige strooken grond in de residentie Pasoeroean voor den aanleg van waterwerken, en twee stukken grond in laatstgemeld gewest, groot onderscheidenlijk 8135 en 1396 M². voor buitenverblijf, voor het aanleggen van waterwerken en voor het oprichten van de noodige met die werken verband houdende opstallen en drie stukken grond in de residentie Kedoe, groot onderscheidenlijk 1962, 1290 en 5052 M²., voor de instandhouding en verbetering van badinrichtingen, voor den bouw van eene particuliere school en voor de uitbreiding van eene Hollandsch-Javaansche zendingsschool en de oprichting van eene onderwijzerswoning.

Beschikking door het Land over grond in het bezit van derden. Een overzicht van de in 1916 plaats gehad hebbende onteigening bij minnelijke schikking van voor de uitvoering van 's lands werken benoodigde gronden, bij de inlandsche bevolking in gebruik, is opgenomen onder VII van bijlage L.

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

1. Gouvernementslanden.

Bij Ord. van 7 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 580) is een tarief vastgesteld voor de vergoeding, verschuldigd aan de inlandsche ambtenaren of andere personen, belast met het uitreiken van afschriften van akten als bedoeld in art. 15 van het agrarisch reglement voor de residentie Sumatra's Westkust (Ind. St. 1915 n°. 98).

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. De omtrent dit onderwerp voor de residentiën Sumatra's Westkust, Lampongsche districten, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Menado en Amboina uitgevaardigde regelingen vonden in 1916 alleen toepassing in Menado, in welk gewest 36 overeenkomsten werden gesloten.

Ontginning door inlanders van domeingrond. In de residentie Menado werden door de districtshoofden in de Minahasa 77 vergunningen verleend tot ontginning van ruim 107 bouws domeingrond en in de afdeeling Gorontalo 60 vergunningen voor de ontginning van ruim 152 bouw, terwijl het betrokken hoofd van plaatselijk bestuur 1 vergunning verleende, betrekking hebbende op gronden ter grootte van 10 bouw.

Op den voet van Ind. St. 1889 n°. 63, werden op het eiland Bengkalis (gouvernement Oostkust van Sumatra) aan ± 240 personen gronden ter ontginning toegewezen. De voornaamste op die gronden geteelde voortbrengselen zijn klappers en pinang. In de residentie Lampongsche districten, waar dit onderwerp nog niet wettelijk is geregeld, werd van het onbeperkte ontginningsrecht door de inlandsche bevolking een ruim gebruik gemaakt voor ladangbouw en den aanleg van peper-, koffie- en karet-tuinen.

In de assistent-residentie Billiton geschiedde het ontginnen van boschterreinen onder toezicht van het districtsbestuur en het boschwezen. Een z.g. agrarisch reglement voor dit gewest is in bewerking.

In de residentie Benkoelen geschiedde de ontginning van woesten grond door inlanders voor den aanleg van droge en natte rijstvelden, voor koffie-, klapper-, kruidnagel- en gambirtuinen. Voor het in ontginning brengen van woeste gronden en het winnen van hout- en boschvoortbrengselen werden voor het geheele gewest nieuwe regelingen vastgesteld. In de marga Palik der onderafdeeling Lais werd 400 bouw alang alang-veld voor sawah-aanleg ontgonnen. In de afdeeling Seloema werden alang alang-gronden omgezet in klapper- en pisangtuinen, terwijl in de afdeeling Kroë ontginning van woeste boschgronden in de bergstreken veel voorkomt ten behoeve van de koffieteelt.

Uitgifte van grond in erfpacht. In 1916 kwamen 218 aanvragen om uitgifte in erfpacht van domeingrond tot afdoening (tegen 354 in 1915), van welke er 96 zijn afgewezen. De 122 ingewilligde aanvragen hadden betrekking op een gelijk aantal perceelen, tot eene geschatte uitgestrektheid van ruim 45 522 bouws.

Van het beginsel om slechts bij uitzondering den canon lager te stellen dan het in 1888 aangenomen minimum van f 1 per bouw 's jaars, tenzij het streken geldt, waarvoor een lager bedrag vooralsnog aanbeveling verdient tot aanmoediging van de vestiging eener particuliere landbouwnijverheid, is in 1916 afgeweken ten aanzien van 7 perceelen in Zuidoost-Borneo (maatstaf f 0,50 voor 6 perceelen en f 0,25 voor 1 perceel), 1 perceel in Menado (maatstaf f 0,50), 4 perceelen in Amboina (maatstaf f 0,40 voor 1 perceel, f 0,30 voor 2 perceelen en f 0,25 voor 1 perceel), 1 perceel in de Westerafdeeling van Borneo (maatstaf f 0,75), 2 perceelen in Ternate (maatstaf f 0,50), 1 perceel in Celebes en onderhoorigheden (maatstaf f 0,50), 3 perceelen in Benkoelen (maatstaf f 0,50) en 1 perceel in Atjeh en onderhoorigheden (maatstaf f 0,50). Voor 3 perceelen van geringe uitgestrektheid werd de pachtsom op een hooger bedrag dan f 1 per bouw 's jaars gesteld, namelijk voor 2 perceelen in de Padangsche Benedenlanden (canon f 2) en 1 perceel in Atjeh en onderhoorigheden (canon f 1,50).

Ingeschreven, d. i. door de aanvragers (11 naamlooze vennootschappen, 11 Europeanen en 40 vreemde oosterlingen) aanvaard, zijn in 1916 84 perceelen, waarvan er 2 in 1913, 1 in 1914, 34 in 1915 en 47 in 1916 waren toegezegd, naar schatting gezamenlijk groot 77 424,4 bouws. Voor deze perceelen, afgestaan voor den tijd van 75 jaren, is als maatstaf van den jaarlijkschen canon aangenomen het maximum van f 1 per bouw, met uitzondering van hooger bedoelde perceelen. In 1916 is aanteekening gehouden van het tenietgaan van het erfpachtrecht op 3 vóór dat jaar aanvaarde perceelen, tengevolge waarvan de uitgestrektheid der erfpachtsgronden is verminderd met 8391 bouws. Aangezien op het einde van 1915 in erfpacht werden bezeten (volgens verbeterde opgaven; zie bijlage L, sub IV A) 695 perceelen, stonden er dus op ult. 1916 te boek 779 perceelen, die eene uitgestrektheid besloegen van 1 239 417,4 bouws.

Ingevolge Ind. St. 1886 n°. 39, was over 1916 canon te betalen o. a. voor 263 vóór 1911 aanvaarde perceelen. Het verschuldigd bedrag beliep f 156 597.

Omtrent de aanzuivering gedurende 1916 wegens achterstand over vorige jaren wordt verwezen naar tabel IV B van bijlage L.

Uitgifte van grond tot uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw op den voet van Ind. St. 1904 n°. 326, juncto 1908 n°. 263, kwam in 1916 niet voor.

Verhuur van grond. De bestaande overeenkomsten betreffende de verhuur van de landen Lajang en Totaka in de afdeeling Makasser (Celebes en onderhoorigheden), de met klapperboomen begroeide, tot het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden behoorende eilandjes en de klappertuinen op het eiland Kelemoa (Billiton) bleven voortloopen. Uit dien hoofde was onderscheidenlijk verschuldigd f 731,44[5], f 2120 en f 84. Aan huurpenningen van eenige aan de bevolking verhuurde domeingronden (tuinen en sawahs) in de residentie Bali en Lombok (afdeelingen Boeleleng en Lombok) moest in 1916 f 1297,33 worden betaald.

Uitgifte van grond in eigendom of met het recht van opstal. Hieromtrent zij verwezen naar de gewestelijke opgaven in staat V van bijlage L.

Uitgifte van grond met het recht van gebruik. In de residentie Palembang werd met het recht van gebruik afgestaan een stuk grond, groot 1172 M²., ten behoeve van het bedrijf eener volksbank.

Door den resident van Banka en onderhoorigheden zijn voorschriften vastgesteld omtrent de ter beschikking stelling aan niet-inlanders van kleine stukjes domeingrond buiten de hoofdplaatsen der districten en regeling van de heffing der jaarlijksche vergoeding voor het gebruik van dien grond in zijn gewest (zie Jav. Ct. 1916 n°. 93).

2. Zelfbesturende landschappen.

Bij Gouv. Bt. 17 Nov. 1916 n°. 39 (Bijbl. Ind. St. n°. 8641) zijn de regelen vastgesteld, welke in acht moeten worden genomen wanneer inlandsche zelfbesturen in de gewesten Atjeh en onderhoorigheden, Celebes en onderhoorigheden en Timor en onderhoorigheden aan niet-inlanders terreinen willen afstaan in huur voor het drijven van eene veeteelt-onderneming.

Omtrent de regelen in acht te nemen door inlandsche zelfbesturen in de buitenbezittingen, wanneer zij ten behoeve van een persoon, op wien de voorschriften van het burgerlijk wetboek voor Nederlandsch-Indië betreffende zakelijke rechten toepasselijk zijn, een recht op grond verleenen met de uit de aanduiding van dat recht blijkende bedoeling om een recht te vestigen, dat in aard en omvang gelijk staat met een der in genoemd wetboek omschreven zakelijke rechten, zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8571. Van deze regelen is afgeweken met betrekking tot den afstand in erfpacht door de inlandsche zelfbesturen in het gouvernement Oostkust van Sumatra van grond, bestemd voor den huizenbouw (Bijbl. Ind. St. n°. 8711).

V. AGRARISCHE EN KADASTRALE OPNEMINGEN.

§ 1. AGRARISCHE OPNEMINGEN.

Van de vier op Lombok bescheiden inlandsche landmeters bleef er één te Mataram belast met de opneming en kaarteering van de petjatoe-, paoeman- en wakapgronden en met de aanvulling en verbetering van de agrarische gegevens voor de onderafdeeling West-Lombok. De overigen bleven werkzaam in de onderafdeeling Midden-Lombok, ten einde de bevloeide en van regen afhankelijke sawahs, zoomede tuinen en tegalvelden, op te meten.

§ 2. KADASTER.

Aan het einde van 1916 bestond het personeel bij het kadaster in Nederlandsch-Indië uit: 1 hoofd van den kadastralen dienst, 2 inspecteurs, 4 bewaarders, 50 landmeters en adjunct-landmeters, 5 commiezen, 29 klerken, 20 hoofdmantri's en 162 mantri's en leerling-mantri's.

Aan den opleidingsleergang voor technisch personeel bij den kadastralen dienst in Nederlandsch-Indië waren op ult. 1916 in opleiding 7 adjunct-landmeters en 30 inlandsche jongelieden. Het onderwijs werd gegeven door 2 landmeters en 2 mantri's.

Bij Gouv. Bt. 8 Sept. 1916 n°. 35 (Bijbl. Ind. St. n°. 8663) zijn nieuwe reglementen vastgesteld voor het examen van adjunct-landmeter en landmeter bij het kadaster in Nederlandsch-Indië.

De werkkring van het kadaster onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 30 Nov. 1916 n°. 48 (Ind. St. n°. 705).

Bij Ord. van 22 Juli 1916 (Ind. St. n°. 517) is eene nieuwe instructie voor de gouvernementslandmeters in Nederlandsch-Indië en als zoodanig dienstdoende personen vastgesteld, zoomede een nieuw tarief regelende het salaris voor de verrichtingen der gouvernementslandmeters of als zoodanig dienstdoende personen ten gerieve van het publiek. Dit laatste onderging eene wijziging bij Ord. van 30 Nov. 1916 (Ind. St. n°. 706).

In het overzicht sub III van bijlage G zijn de voornaamste verrichtingen van het kadaster onder cijfers gebracht. Uit dat overzicht blijkt, dat het aantal opgemaakte meetbrieven en landmeterskennissen in 1916 onderscheidenlijk ± 9½ % en 6½ % meer bedroeg dan in 1915.

Behalve voor de bijhouding van het eigendomskadaster en de vernieuwing van kadastrale plans en registers, zijn in 1916 door het personeel van het kadaster nog werkzaamheden verricht ten behoeve van: de vaststelling van de verpondingswaarde voor het tijdvak 1912—1917; de regeling van den agrarischen rechtstoestand van de door den lande aangekochte particuliere landen Kandanghaoer en Indramajoe-West (res. Cheribon) en Angké Kapok (res. Batavia); de onteigening van een gedeelte der Pamanoekan- en Tjiasemlanden, waarvoor de metingen werden verricht en de kaarteering gedeeltelijk gereed kwam; de terugbrenging van particuliere landerijen in de afdeelingen Batavia en Meester-Cornelis tot het Landsdomein; de vestiging van erfpachtsrechten voor de uitoefening van den kleinen land- en tuinbouw door minvermogende Europeanen en met hen gelijkgestelden en de samenstelling van de door het departement van binnenlandsch bestuur uit te geven nieuwe lijst van landbouwondernemingen in Nederlandsch-Indië. Voorts werden in de gewesten Batavia, Djokjakarta, Soerakarta, Kedoe, Banjoemas en Billiton metingen en kaarteeringen verricht voor de herziening van kadastrale plans. De kadastreering der afdeelingshoofdplaatsen in Sumatra's Westkust werd voltooid. De meting van de onderafdeelingshoofdplaats Sabang kwam gereed; de kaarteering was op het einde van 1916 onderhanden. Van het eiland Poeloe Tello werd een overzichtskaart vervaardigd, aantoonende de onderlinge ligging der erfpachtsperceelen. Verder werd medewerking verleend aan de commissie voor de grensregeling tusschen de gewesten Pekalongan en Banjoemas, zoomede voor de samenstelling van cultuurkaarten van de districten Pagelaran, Tjibeber en Sindangbarang (res. Preanger-Regentschappen). Ten behoeve van de bestuursambtenaren in de afdeelingen Buitenzorg en Meester-Cornelis werden 47 kaarten naar de kadastrale plans bijgewerkt. In het gewest Pasoeroean werden werkzaamheden verricht voor de uitzetting der grens tusschen twee erfpachtsperceelen.

Bovendien werden voor verschillende andere doeleinden 72 meetkundige verrichtingen uitgevoerd.

In het geheel zijn ten behoeve van den lande en de gemeenten kosteloos verstrekt 421 meetbrieven, 267 landmeterskennissen, 484 certificaten en 88 kopieën en zijn 6729 inzagen verleend.

Aan het hoofdbureau van het kadaster werden onderzocht de door de gouvernementslandmeters vervaardigde meetbrieven in de gewesten, waar het kadaster nog niet is ingevoerd, zoomede de schetskaarten en processen-verbaal van de in de buitenbezittingen in erfpacht aangevraagde gronden.

Aan ten bate van den lande ontvangen salarissen voor verrichtingen ten gerieve van het publiek is in 1916 in 's lands kas gestort f 102 888, tegen f 96 258 in 1915.

Voor de bijhouding van het kadaster en de uitvoering van werkzaamheden door gouvernementslandmeters is in 1916 uitgegeven f 444 216, tegen f 427 678 in 1915.

VI. PAKETVAART EN ANDERE STOOMVAARTDIENSTEN.

De bediening van de paketvaart in den Indischen Archipel vanwege de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, ingevolge de op 12 Mei 1916 met haar gesloten nieuwe overeenkomst (zie Bijbl. Ind. St. n°. 8597), had zonder stoornis plaats. Met toepassing van art. 4, 1ste lid, van die overeenkomst is bij Gouv. Bt. 9 Jan. 1917 n°. 2 aan de Maatschappij opgedragen om, bij wijze van proef, eens in de twee weken de navolgende lijnen te bevaren: Belawan Deli naar Langsar en terug, Bengkalis over Siak naar Pakanbaroe en terug, en Singapore over Letoeng, Tarempa en Midai naar Genting (Sedanau) en over Tarempa en Letoeng terug naar Singapore.

De volgende cijfers geven een overzicht omtrent het be-

drijf der Maatschappij gedurende 1916, in vergelijking met de uitkomsten van de twee voorafgegane jaren:

Aantal geographische mijlen door de schepen der Maatschappij afgelegd:	1914:	1915:	1916:
op regelmatige diensten	507 354	516 461	537 654
op bijzondere reizen	75 406	139 781	195 257
op rivieren	14 640	11 696	17 112
voor overbrenging van troepen	3 892	—	969
in het geheel derhalve (geographische mijlen)	601 292	667 938	750 992
terwijl op de verschillende lijnen nevenstaand aantal reizigers werd vervoerd:			
landsreizigers	79 859	81 287	81 564
particuliere reizigers	550 165	536 198	607 760
Te zamen	630 024	617 485	689 324

Het aantal van 95 schepen, waaruit de vloot van de Maatschappij bestond (vgl. K. V. 1916, kol. 103), is sedert verminderd met het passagiersschip *Japara* en het vrachtschip *Bantam*, zoodat het aantal schepen thans bedraagt 93 (63 passagiersschepen, 24 vrachtschepen, 2 motorlichters, 3 hekwielers en 1 sleep- en bergingsvaartuig).

De maandelijksche vaart op Australië werd geregeld volgehouden, terwijl bovendien 9 extra-reizen op Australië werden gedaan.

Op den sedert 1 September 1910 door de Maatschappij onderhouden dienst tusschen Java en Bangkok werden in 1916 twee reizen gemaakt, terwijl een dienst werd geopend tusschen Belawan Deli en Rangoon, en tusschen Deli en China. Op deze diensten werden onderscheidenlijk 24 en 14 reizen gemaakt. Bovendien werden in het verslagjaar in 't geheel 48 extra-reizen van Nederlandsch-Indië op Britsch-Indië en Oost-Azië gemaakt.

De wekelijksche maildienst tusschen Nederland en Indië van de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" kon, door moeilijkheden in de kolenvoorziening en door mijnengevaar, niet worden gehandhaafd. Dientengevolge werden door de mailbooten van de „Nederland" slechts 15 uit- en thuisreizen en door die van de „Rotterdamsche Lloyd" slechts 16 uit- en 17 thuisreizen volbracht, terwijl in den vrachtbootdienst de „Nederland" 33 reizen en de „Rotterdamsche Lloyd" 24 uit- en 30 thuisreizen maakten. Naar New-York voeren 7 schepen van de „Nederland", 3 der „Rotterdamsche Lloyd" en 3 der „Holland-Amerika-lijn", terwijl uit New-York onderscheidenlijk in Nederlandsch-Indië aankwamen 7, 5 en 3 schepen dier maatschappijen.

De vloot van de „Nederland", die uit 35 schepen bestond (vgl. K. V. 1916, kol. 104), is sedert vermeerderd met 2 vrachtschepen, namelijk de *Bintang* en de *Borneo*, terwijl de vrachtstoomer *Flores* buiten dienst werd gesteld, zoodat het aantal schepen steeg tot 36. In aanbouw bleven één mailschip en vijf vrachtschepen.

Het aantal schepen, uitmakende de vloot van de „Rotterdamsche Lloyd" (31) (zie t. a. p.) verminderde met 2, de *Palembang* en de *Kediri*, die verloren gingen, terwijl de *Sitoebondo* en de *Buitenzorg* in de vaart werden gebracht, waardoor het aantal schepen onveranderd bleef. In aanbouw bleven het mailschip *Patria* en de vrachtbooten *Garoet*, *Djambi* en *Tosari*.

Onder dagteekening van 15 Juni 1916 is met de beide stoomvaartmaatschappijen te zamen eene nieuwe overeenkomst voor den tijd van zes maanden gesloten voor het vervoer van voortbrengselen der landbouwondernemingen uit Indië herwaarts, waarin ten aanzien van de lossingskosten gunstiger bepalingen zijn opgenomen (Bijbl. Ind. St. n°. 8598).

Nadere opgaven omtrent beide maatschappijen, zoomede omtrent een aantal andere min of meer geregeld op of in Nederlandsch-Indië varende particuliere stoomschepen, zijn te vinden op blz. 210/235 van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1917.

De bediening van de Java—China—Japan-lijn had gedurende 1916 zonder stoornis plaats. Het vervoer van lading naar China en Japan heen en weer was zeer levendig, niettegenstaande ongunstige invloeden (vgl. K.V. 1916, kol. 104) zich ook in 1916 deden gevoelen.

De in December 1915 door de Java—China—Japan-lijn met medewerking van de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" geopende rechtstreeksche verbinding Java—San Francisco werd geregeld bediend en heeft aan de verwachtingen voldaan.

De stoomvaartordonnantie (Ind. St. 1905 n°. 370) onderging eene nadere wijziging bij Ord. van 11 Sept. 1915 (Ind. St. n°. 549).

VII. VOLKSKREDIETWEZEN.

a. Volkskredietbanken en desaloemboengs.

Java en Madoera. Nieuwe banken werden niet opgericht, evenmin had samensmelting van bestaande banken plaats.

Van de in vroegere jaren aan sommige banken toegekende subsidies ter tegemoetkoming in de beheerkosten werden er weder eenige ingetrokken of kon tot de intrekking in den loop van 1917 worden besloten (tot een gezamenlijk bedrag van f 850 's maands).

Het gezamenlijk bedrag der uitstaande gelden van de afdeelingsbanken op Java en Madoera was, van f 17 095 000 bij het einde van 1915, op ult. 1916 tot f 20 429 000 gestegen. Het bedrijfskapitaal der banken bestond op dat tijdstip uit f 22 468 000 aan opgenomen gelden, waaronder f 14 068 000 aan deposito's. Terwijl in den loop van het jaar f 3 833 000 aan deposito's werd terugbetaald, werd f 5 762 000 als zoodanig belegd. Overigens bestonden de opgenomen gelden voor een bedrag van f 3 845 600 uit gelden ingelegd door dorpskredietinstellingen, hetgeen, in vergelijking met het voorafgegane jaar, eene vermeerdering beduidt van f 476 600, en voor f 459 000, of f 188 000 minder dan in 1915, uit gelden afkomstig van de centrale kas.

Door talrijke banken werden de statuten en reglementen gewijzigd overeenkomstig de door het hoofdkantoor uitgegeven modellen. Drie Europeesche adjunct-administrateurs-filiaalbeheerders moesten wegens knoeierijen worden ontslagen. Ook werden sommige banken het slachtoffer van de oneerlijkheid van dorpshoofden of dorpsbestuursleden.

Ook in het verslagjaar werden verscheidene desaloemboengs, die overbodig bleken te zijn, opgeheven, zoodat het aantal van 11 942 tot 11 526 verminderde. De gezamenlijke bedrijfsvoorraad dezer dorpsrijstkredietinstellingen bedroeg 2 744 000 pikol padi, waarvan bij het einde van 1916 789 908 pikol onder de bevolking uitstond. 1 307 500 personen maakten van de padikredietgelegenheid gebruik. Het zuiver vermogen der desaloemboengs beliep ongeveer 2 588 600 pikol padi en f 4 502 329 aan geld. Daar de loemboengs grootendeels hun maximum bedrijfsvoorraad hebben bereikt nam het padivermogen niet langer toe, maar verminderde dit zelfs tengevolge van het opheffen van eenige honderden loemboengs.

De geringe toeneming van het aantal dorpsbankjes in vergelijking met het voorafgegane jaar (92 tegen 345) is een gevolg van het streven om de oprichting van nieuwe bankjes aan strengere voorwaarden te binden. Eene snelle vermeerdering dezer instellingen zal aan het toezicht op de reeds bestaande stellig niet ten goede komen. Van de 2107 bij het einde van 1916 werkende desabankjes beliep het gezamenlijk bedrijfskapitaal f 1 893 000, voor f 600 000 gevormd uit inlagen van de gemeentenaren, voor f 961 057 bestaande uit eigen vermogen en voor het overige in hoofdzaak uit van de gemeente- of afdeelingsbanken opgenomen gelden. Terwijl het bedrag van laatstbedoelde gelden verminderde, nam zoowel

de inleg der bevolking als het eigen vermogen der bankjes aanzienlijk toe en daarmede tevens het belang van desa en leeners bij den bloei der kredietinstellingen. In het verslagjaar werd tot een bedrag van ruim f 7 217 000 aan leeningen verstrekt, waarvan op ult. 1916 nog f 1 189 000 onder de bevolking uitstond. Door den korten looptijd van de leeningen kan het kapitaal gemiddeld vijf tot zes maal per jaar worden omgezet. In den loop van 1916 werden ruim 400 000 personen door de bankjes aan krediet geholpen. Het getal van 700 000 opgegeven in het vorig verslag heeft betrekking op het aantal leeningen.

Door het uitgeven van in het Nederlandsch en het Maleisch gestelde handleidingen betreffende de inrichting, het beheer van en het toezicht op desaloemboengs en desabanken, welke op ruime schaal werden verspreid, is eene poging gedaan om de gewenschte beginselen in deze gemeen goed te maken.

Buitenbezittingen. Onder borgstelling van het Land verleende de centrale kas een krediet van f 100 000 aan de nieuw opgerichte onderafdeelingsbank te Bagan Si Api Api (Oostkust van Sumatra). De meeste banken breidden, voor zoover haar kapitaalvoorraad zulks veroorloofde, haar werkkring uit. De bank te Bandjermasin opende eenige filialen, die te Palembang daarentegen zag zich genoodzaakt haar bedrijf in te krimpen. Bij nader onderzoek bleek dat de kredietregeling in Timor en onderhoorigheden (vgl. K. V. 1916, kol. 105) zich door gemis van medewerking bij de bevolking tot een uiterst bescheiden omvang moet bepalen. De oprichting van eene gewestelijke bank te Pontianak is in voorbereiding.

In tegenstelling met den toestand op Java, ondervinden sommige banken in de buitenbezittingen schaarschte aan depositie-beleggingen. Bedroegen de deposito's op Java en Madoera 70 % van de opgenomen gelden, in de buitenbezittingen was dit percentage slechts 45 %. Vandaar dat het krediet der centrale kas door deze instellingen in belangrijke mate als geregeld bedrijfsmiddel wordt aangewend. Aan den anderen kant is de geldelijke medewerking van de bevolking in de buitenbezittingen van veel grooter beteekenis; bovendien worden de kredietinstellingen in het zelfbesturend gebied ook door de landschapskassen geldelijk gesteund.

Het bedrijfskapitaal der banken was bij het einde van 1916 f 3 880 000 groot en bestond voor f 3 755 000 uit opgenomen gelden. Hiervan was f 480 680, of 12.8 %, opgenomen van de centrale kas. Daartegenover was op Java en Madoera van een bedrag van f 22 468 000 aan opgenomen gelden slechts f 459 410, of 2 %, afkomstig van de genoemde instelling.

Gedurende het verslagjaar werd f 3 882 000 uitgeleend; bij het einde des jaars stond nog f 3 242 000 uit.

Door toekenning van een subsidie van f 200 aan de bank Bagan Madjoe te Bagan Si Api Api en door intrekking van de subsidie aan twee andere banken is het totaal bedrag der subsidies tot f 3740 's maands verminderd.

Bij het einde van 1916 werkten in de buitenbezittingen 716 dorpsbanken, tegen 590 op ult. 1915. In Atjeh en onderhoorigheden werden 36 bankjes opgericht, in de onderafdeeling de Karolanden ter Sumatra's Oostkust 16 en in Benkoelen 51. Het bedrijfskapitaal dezer instellingen, groot f 1 207 000, bestond voor f 665 700 uit inlagen van de bevolking, hetzij in den vorm van aandeelen, hetzij in dien van verplichte inlagen als procent van elke leening gevorderd. Het eigen vermogen bedroeg f 348 500. Gedurende het verslagjaar werd een bedrag van f 1 538 000 uitgeleend aan 146 000 personen en bij het einde van 1916 beliep het totaal der uitstaande leeningen f 757 113.

b. De centrale kas.

In het grondkapitaal van de centrale kas, ad f 2 875 250, kwam geen verandering. Echter steeg het bedrag, waarvoor aan banken krediet werd geopend, van f 3 474 000 bij het einde van 1915 tot f 4 086 000 op ult. 1916, dus tot f 1 210 750 boven het grondkapitaal. Hierin werd geen bezwaar gezien, omdat de kas tot versterking van haar kapitaal een beroep kan doen op de Regeering. In de bedoelde kredietopening waren 51 banken op Java en Madoera betrokken voor f 3 011 000 en de 12 banken in de buitenbezittingen voor f 1 075 000. De teruggang van het door de banken opgenomen bedrag van f 999 519 in het begin tot f 940 091 bij het einde van 1916 (23 % van het geopend krediet) doet het reservekarakter voor de afdeelingsbanken van het krediet der centrale kas nog scherper uitkomen. Sommige banken stonden aan het einde van het jaar credit bij de centrale kas tot een bedrag van f 281 000, waarvan echter slechts f 10 500 voor rekening van de banken in de buitenbezittingen. Bovendien was door 7 banken f 70 000 als reservefonds bij de centrale kas belegd, tegen f 59 000 op ult. 1915. De gemiddelde rente door de centrale kas aan de Regeering te betalen bedroeg, evenals in het voorafgegane jaar 3,14 %.

Steeds meer banken roepen de hulp van de centrale kas in voor accountantsdiensten. Gedurende het verslagjaar steeg het aantal banken, dat zich tot een geregeld toezicht verbond, van 32 tot 53, terwijl 16 banken hare boekhouding door de centrale kas min of meer volledig lieten nazien.

Op effecten moest opnieuw f 50 500 worden afgeschreven tengevolge van koersdaling. Niettemin werd een zuivere winst gemaakt van f 2380, hetgeen het saldo verlies terugbrengt tot f 60 372.

VIII. DIENST DER CHINEESCHE ZAKEN.

Met buitenwerkingstelling van de bepalingen, vastgesteld bij art. 1 van Gouv. Bt. 21 Mei 1896 n°. 43 (Ind. St. n°. 96, zooals het sedert is aangevuld en gewijzigd) is bij Gouv. Bt. 16 Mei 1916 n°. 16 (Ind. St. n°. 377) een reglement voor den dienst der Chineesche Zaken vastgesteld, waarbij o. m. bepaald is, dat de werkkring van dien dienst in den ruimsten zin alle aangelegenheden omvat, welke de Chineezen in Nederlandsch-Indië betreffen of waarbij dezen betrokken zijn, en voorts, dat het personeel van den dienst vereenigd is in een kantoor voor Chineesche Zaken te Batavia, behoorende tot het departement van binnenlandsch bestuur.

Tweemaandelijks wordt door dat kantoor een overzicht ingediend van de Chineesche en Maleisch-Chineesche pers in Nederlandsch-Indië. Voorts werd in tal van aangelegenheden raad verstrekt aan rechterlijke en administratieve colleges en ambtenaren, terwijl eenige malen diensten werden verleend ten behoeve van particulieren tegen het bij Ord. van 16 Mei 1916 (Ind. St. n°. 378) vastgesteld tarief.

K.

I. ONDERWIJS. *)

Het reglement op het verleenen van pensioen aan Europeesche onderwijzers bij het particulier onderwijs in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1912 n°. 419) is aangevuld bij K. B. 29 Febr. 1916 n°. 30 (Ind. St. n°. 481), tot toekenning van pensioen ten laste van de Indische geldmiddelen aan Europeesche schoolopzieners bij dat onderwijs.

Het gunstige verloop van de vanwege het departement van Koloniën te Haarlem en te Deventer gegeven leergangen over Indische onderwerpen ten behoeve van onderwijzers en onderwijzeressen (vgl. K. V. 1915, kol. 115/116) leidde er toe om in 1915/16 ook te Groningen en te Leiden dergelijke leergangen te houden, terwijl in den daaropvolgenden winter een vijfde leergang werd ingesteld te Maastricht. De voordrachten telden onderscheidenlijk gemiddeld 68, 69, ± 220, 218 en ± 150 toehoorders. Voorts werden door de Vereeniging voor Christelijk Volksonderwijs en door de stichting „Roomsch-katholieke leergangen" van rijkswege gesubsidieerde leergangen gehouden te Zwolle, Roermond en 's-Hertogenbosch, terwijl de Indische commissie van het Nederlandsch Onderwijzersgenootschap sedert 1914 ongeveer een 30-tal Indische leergangen instelde, waar van 3 tot 15 voordrachten gehouden werden, en waardoor aan het onderwijzend personeel op kleine en afgelegen plaatsen een bescheiden leergang kan worden aangeboden. Aan vier van deze laatste leergangen (die te Arnhem, Hengelo, Gouda en Utrecht) werd uit de Indische geldmiddelen eene tegemoetkoming toegekend.

De studie-commissie van de afdeeling Amsterdam van den bond van Nederlandsche onderwijzers hield jaarlijks, met steun en medewerking van het Koloniaal Instituut, welgeslaagde Indische leergangen van bijzonderen aard.

In voorbereiding zijn thans nog, voor zoover bekend, Indische leergangen van voornoemde Indische commissie van het Nederlandsch Onderwijzersgenootschap en van de Vereeniging van Christelijke onderwijzers en onderwijzeressen in Nederland en zijne Koloniën.

1. *Onderwijs met het Nederlandsch als voertaal.*

A. LAGER ONDERWIJS.

Ingevolge Gouv. Bt. 11 Oct. 1916 n°. 1 (Bijbl. Ind. St. n°. 8624) kunnen aan daarvoor in aanmerking komende openbare Europeesche lagere gemengde, Hollandsch-Chineesche en Hollandsch-inlandsche scholen driejarige namiddagcursussen in de vrouwelijke handwerken worden toegevoegd.

Openbaar Europeesch lager onderwijs. Het Europeesch onderwijsreglement (Ind. St. 1894 n°. 192) is nader gewijzigd bij Ord. van 20 Maart 1917 (Ind. St. n°. 124), in verband met de aanwijzing van afzonderlijke scholen, welke uitsluitend toegankelijk zijn voor betalende leerlingen. Met het oog hierop onderging het Europeesch schoolreglement wijziging en aanvulling bij Gouv. Bt. 20 Maart 1917 n°. 52 (Ind. St. n°. 122), welk reglement voorts nog op enkele punten werd gewijzigd bij Gouv. Btn. 9 Oct. 1916 n°. 30 (Ind. St. n°. 623), 7 Sept. 1916 n°. 22 (Ind. St. n°. 578) en 19 Jan. 1917 n°. 41 (Ind. St. n°. 32).

De bepalingen tot regeling van de klassen en de bezoldigingen der onderwijzers en onderwijzeressen bij het openbaar Europeesch lager onderwijs in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1911 n°. 532, juncto 1912 n°. 281) zijn nader gewijzigd en aangevuld bij Gouv. Bt. 12 Juli 1917 n°. 57 (Ind. St. n°. 368).

In 1916 werden nieuwe openbare lagere scholen geopend te Djokjakarta (1ste school A) en Langsar (Atjeh en onderhoorigheden). De school te Soebang (Batavia) is opgeheven. Het aantal dier scholen bedroeg daardoor op het einde van dat jaar 196 (*195*), namelijk 175 (*174*) gemengde en 21 (*21*) meisjesscholen. Aan 56 (*55*) scholen werd onder de gewone schooluren onderwijs in het Fransch gegeven. Een namiddagleergang in de Fransche taal ter voorbereiding voor het toelatingsexamen tot de hoogere burgerscholen was verbonden aan 33 (*33*) en een leergang in de nuttige handwerken voor meisjes aan 26 (*27*) scholen.

De openbare Europeesche lagere scholen telden einde 1916 gezamenlijk 26 104 (*24 829*) leerlingen (15 549 (*14 740*) jongens en 10 555 (*10 089*) meisjes). In het genoemde totaal-aantal zijn begrepen 5424 (*5280*) leerlingen, behoorende tot de inlandsche of met haar gelijkgestelde bevolking, namelijk 4292 (*4186*) inlanders en 1132 (*1094*) vreemde oosterlingen, van wie onderscheidenlijk 893 (*856*) en 381 (*376*) meisjes. Het aantal niet-betalende leerlingen bedroeg 8126 (*8334*).

Aan de bedoelde scholen waren op het einde van 1916 438 (*447*) onderwijzers en 469 (*448*) onderwijzeressen verbonden. Bovendien waren 4 onderwijzers werkzaam aan de voorbereidende afdeeling van de school tot opleiding van inlandsche rechtskundigen, 3 aan die tot opleiding van Indische artsen te Batavia en 2 aan de Nederlandsch-Indische artsenschool te Soerabaja.

Bijzonder Europeesch lager onderwijs. Het aantal bijzondere Europeesche lagere scholen kwam van 40 op 44, waaronder 36 (*28*) waar uitgebreid lager onderwijs werd gegeven.

Aan 35 (*31*) van de 44 (*40*) scholen werden in 1916 van landswege tegemoetkomingen verleend (zie voor de splitsing daarvan bijlage N). Voorts werden tegemoetkomingen toegekend aan de school der vereeniging „Soerabajasche industrieschool voor meisjes" (f 2400), aan de industrieschool „Insulinde" te Batavia (f 2400), aan de onderwijsleergangen van den „Indischen Bond" te Batavia en Meester-Cornelis (f 1800) en aan den herhalingsleergang voor geslaagden in het klein-ambtenaarsexamen van de vereeniging „Vooruitgang" te Buitenzorg (f 2400) en te Soekaboemi (f 1200).

Het aantal leerlingen van de bijzondere Europeesche lagere scholen steeg in 1916 van *6562* tot 7178 (3042 jongens en 4136 meisjes). Onder de leerlingen bevonden er zich 1546 (*1288*) van niet-Europeeschen landaard, namelijk 465 (*352*) kinderen van inlanders en 1081 (*936*) van vreemde oosterlingen, onder welke onderscheidenlijk 134 (*90*) en 419 (*373*) meisjes.

Aan de gezamenlijke bijzondere scholen waren 78 (*66*) onderwijzers en 192 (*184*) onderwijzeressen verbonden.

Op verschillende plaatsen bestonden namiddagscholen en avondleergangen voor enkele vakken van lager of meer uitgebreid lager onderwijs, of voor onderwijs in het Nederlandsch aan inlanders en met hen gelijkgestelden.

Scholen of klassen van voorbereidingsonderwijs werden aangetroffen op 41 (*39*) plaatsen (30 op Java en 11 in de buitenbezittingen), en wel ten getale van 73 (*71*). De inrichtingen, waarvan opgaven werden ontvangen, telden op het einde van 1916 te zamen 4614 (*4338*) leerlingen.

Openbaar Hollandsch-inlandsch onderwijs. In 1916 is een derde adjunct-inspecteur van het Hollandsch-inlandsch onderwijs in dienst gesteld.

Bij Gouv. Bt. 6 Mei 1916 n°. 60 (Ind. St. n°. 367), juncto Gouv. Bt. 2 Jan. 1917 n°. 36 (Ind. St. n°. 2) is het in Ind. St. 1914 n°. 762 voorkomende besluit tot hervorming van de Hollandsch-inlandsche scholen, voor zoover de bezoldiging van het inlandsch onderwijzend personeel aangaat, gewijzigd en aangevuld. Voorts ondergingen de in laatstgemeld Staatsblad opgenomen bepalingen nog wijziging bij Gouv. Bt. 29 Mei 1917 n°. 34 (Ind. St. n°. 219), tot regeling van de positie van de geslaagden in het eindexamen voor de hoogere kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Poerworedjo.

Eene instructie voor de inspecteerende ambtenaren van het

*) De getallen betreffende de voorafgegane jaren zijn, voor zoover noodig, verbeterd naar de gegevens van de sedert verschenen algemeene onderwijsverslagen. De tusschen ( ) geplaatste cursieve cijfers hebben betrekking op het voorafgegane jaar (1915).

Hollandsch-inlandsch onderwijs is opgenomen in Bijbl. Ind. St. nº. 8535.

In 1916 zijn Hollandsch-inlandsche scholen geopend te Soerabaja (2de school), Makasser, Gorontalo, Priaman en Pematang Siantar. Met inbegrip van de vier speciale scholen, namelijk de Delische school te Medan, de Asahansche school te Tandjoengbalai, de Langkatsche school te Tandjoengpoera en de Serdangsche school te Simpang Tiga — vgl. K. V. 1916, kol. 108 — kwam het aantal Hollandsch-inlandsche scholen daardoor van *102* op 111 (87 (*86*) op Java en Madoera en 24 (*16*) in de buitenbezittingen), waarvan 83 met 7, 12 met 6, 8 met 5 en 8 met 3 klassen. Aan 25 (*21*) scholen was een namiddagleergang in de nuttige handwerken voor meisjes en aan alle scholen met zeven klassen een éénjarige leergang in het Nederlandsch verbonden.

De Hollandsch-inlandsche scholen telden op het einde van 1916 gezamenlijk 20 737 (*19 718*) leerlingen (16 886 op Java en Madoera en 3851 in de buitenbezittingen). Gedurende dat jaar waren er in het geheel 26 375 (*24 045*) leerlingen ingeschreven, waarvan 21 695 op Java en Madoera (3384 (*2819*) meisjes) en 4680 in de buitenbezittingen (679 (*360*) meisjes).

Aan de scholen waren op genoemd tijdstip 287 (*258*) Europeesche en 405 (*383*) inlandsche leerkrachten verbonden; 309 (*335*) der laatstgenoemden waren opgeleid aan een gouvernements-kweekschool of aan eene daarmede gelijkgestelde bijzondere inrichting.

De Depoksche school (met een Europeesch hoofd en 6 inlandsche leerkrachten) telde op het einde van 1916 178 (*191*) leerlingen (onder wie 82 meisjes). Onder de leerlingen waren 8 kinderen van Chineezen.

De vijf scholen voor kinderen van mindere militairen (afkomstig uit de gewesten Ambon, Ternate en Timor en onderhoorigheden en den Chineeschen godsdienst belijdende) [1], telden 1017 (*830*) leerlingen, onder wie 392 meisjes. Aan de scholen waren verbonden 5 Europeesche onderwijzers (schoolhoofden) en 21 inlandsche leerkrachten.

De school voor kinderen van aanzienlijke inlanders te Sambas (Westerafdeeling van Borneo) telde op het einde van 1916 105 (*82*) leerlingen, onder wie 16 meisjes, 5 Europeanen en 8 vreemde oosterlingen (2 Europeesche onderwijzers en 1 inlandsche leerkracht).

Bij de Menadosche, de Tondanosche, de Amoerangsche en de Langoansche school waren op 31 December 1916 756 (*582*) leerlingen ingeschreven, onder wie 203 meisjes en 17 Chineezen; 5 Europeesche en 15 inlandsche leerkrachten waren aan deze scholen verbonden.

De Ambonsche burgerschool (een Europeesch hoofd en 9 inlandsche leerkrachten) werd op het einde van 1916 bezocht door 347 (*368*) leerlingen, onder wie 99 meisjes.

De te Saparoea (Amboina) gevestigde school voor Europeanen en voor aanzienlijke en gegoede inlanders en met hen gelijkgestelden, genaamd Saparoeasche school (2 Europeesche en 9 inlandsche leerkrachten) telde op het einde van 1916 459 (*470*) leerlingen, onder wie 155 meisjes.

De Ajermadidische school te Ajermadidi (Menado) wordt 1 Augustus 1917 geopend (Ind. St. 1917 nº. 311).

Aan de Tondanosche school, de Ambonsche burgerschool, de school voor kinderen van mindere militairen te Koeta Radja en die te Magelang was een namiddagleergang in de nuttige handwerken voor meisjes verbonden. Aan de school te Koeta Radja was tevens toegevoegd een middagleergang in de Nederlandsche taal ten behoeve van kinderen, die in Juli 1916 wegens plaatsgebrek niet konden worden toegelaten.

Bijzonder Hollandsch-inlandsch onderwijs. Het aantal bijzondere Hollandsch-inlandsche scholen bedroeg op het einde van 1916 27 (*22*) (21 (*18*) op Java en 6 (*4*) in de buitenbezittingen), waarvan er 22 (*15*) in het genot van landsbijdragen waren gesteld (hieronder gerekend de kost- en dagschool voor dochters van inlandsche hoofden en andere aanzienlijke inlanders te Tomohon, Menado).

Op dat tijdstip telden deze scholen te zamen 3741 (*3201*) leerlingen, terwijl gedurende het verslagjaar 4759 (*4381*) leerlingen (onder wie 1729 (*1548*) meisjes) waren ingeschreven. Er waren 88 (*78*) Europeesche (waaronder 4 onopgeleide) en 51 (*31*) inlandsche (waaronder 6 onopgeleide) leerkrachten aan verbonden.

[1] Ingevolge Gouv. Bt. 1 Dec. 1916 nº. 5 (Jav. Ct. nº. 97) is eene zesde dergelijke inrichting geopend te Meester-Cornelis.

Openbaar Hollandsch-Chineesch onderwijs. In 1916 werden nieuwe Hollandsch-Chineesche scholen geopend te Palembang en Pangkalpinang (Banka), zoodat het aantal van deze inrichtingen op 29 kwam. Een namiddagleergang in de Fransche taal was verbonden aan 7 (*7*), een leergang in de Engelsche taal aan 12 (*13*) en een in de nuttige handwerken voor meisjes aan 2 (*3*) scholen.

Op het einde van het jaar telden de Hollandsch-Chineesche scholen tezamen 6020 (*5415*) leerlingen (4524 (*4097*) jongens en 1496 (*1318*) meisjes). Onder hen bevonden zich 33 (*21*) kinderen van Europeanen (11 meisjes) en 83 (*71*) van inlanders (14 meisjes). Het aantal niet betalende leerlingen nam toe van 5 tot 8.

Aan de genoemde scholen waren op het einde van 1916 78 (*80*) onderwijzers en 96 (*85*) onderwijzeressen verbonden.

Bijzonder Hollandsch-Chineesch onderwijs. Op het einde van 1916 bestonden er 2 bijzondere Hollandsch-Chineesche scholen, namelijk een te Magelang (Kedoe) van de „Vereeniging tot het oprichten en instandhouden van Hollandsch-Chineesche scholen met den bijbel in de residentie Kedoe" met 190 (*146*) leerlingen (41 meisjes) en 4 (*4*) leerkrachten (1 onderwijzeres) en een te Soekaboemi van de vereeniging „School met den bijbel voor Chineezen en andere oosterlingen" met 197 (*175*) leerlingen (57 meisjes) en 6 (*7*) leerkrachten (3 onderwijzeressen).

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1915.	1916.
Lager onderwijs met Nederlandsch als voertaal.		
A. Openbaar onderwijs.		
Inspectie.		
Europeesch lager onderwijs . . . / Hollandsch-inlandsch onderwijs . .	f 105 233	f 108 796
Personeel en verdere uitgaven.		
Europeesch lager onderwijs . . .	3 290 360	3 426 358
Hollandsch-Chineesch onderwijs *a*)	550 833	589 374
Hollandsch-inlandsch onderwijs . .	1 443 271	1 633 576
Gebouwen en huishuur.		
Europeesch lager onderwijs . . .	269 794	293 521
Hollandsch-Chineesch onderwijs .	74 016	189 971
Hollandsch-inlandsch onderwijs . .	69 770	154 698
B. Bijzonder onderwijs.		
Landsbijdragen.		
Europeesch lager onderwijs *b*) . .	559 025	725 878
Voorbereidingsonderwijs (Fröbelscholen)	56 423	61 645
Industrie- en herhalingsonderwijs	6 600	6 600
Uitrustings- en overtochtskosten ten behoeve van Europeesche onderwijzers	27 036	15 008
Totaal . . .	f 6 452 361	f 7 205 425
Geïnde schoolgelden.		
Europeesch lager onderwijs . .	f 977 235	f 1 057 971 *c*)

a) Hierbij zijn niet gerekend het aandeel van de onderwijzers in de schoolgelden (f 64 000 over 1915 en f 75 890 over 1916) en de voorloopige bezoldigingen van onderwijzers, die uit Nederland werden gezonden (f 47 725 over 1915 en f 51 733 over 1916).

b) Hieronder het Hollandsch-Chineesch en het Hollandsch-inlandsche onderwijs.

c) Hieronder begrepen de schoolgelden van de speciale scholen (f 41 214).

B. VOORTGEZET EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

Openbaar onderwijs. De vergoeding van reis- en verblijfkosten voor niet-betalende leerlingen van openbare of bijzondere inrichtingen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs, die elders het eindexamen van deze scholen afleggen, is geregeld bij Gouv. Bt. 22 Mei 1916 n°. 78 (Ind. St. n°. 386).

Het reglement voor de scholen (Ind. St. 1914 n°. 447) is, met betrekking tot het bedrag van de toe te kennen studiebeurzen, gewijzigd bij Gouv. Bt. 16 Dec. 1916 n°. 37 (Ind. St. n°. 739). Voor eene wijziging van het reglement voor het eindexamen der scholen zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8478.

Op het einde van 1916 bestonden er 13 (*12*) openbare scholen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs, waarvan 7 (*7*) met een voorklasse. Bij deze scholen waren op genoemd tijdstip de volgende aantallen leerlingen ingeschreven: Bandoeng 183 (*136*), Djokjakarta 170 (*156*), Magelang 44, Padang 79 (*65*), Batavia 79 (*47*), Semarang 204 (*93*), Soerabaja 109 (*164*), Soerakarta 133 (*88*), Buitenzorg 48 (*53*), Malang 80 (*66*), Medan 36 (*39*), Madioen 45 (*47*), Makasser 33 (*35*). Onder het totaal aantal van 1243 (*989*) leerlingen bevonden zich 468 (*409*) meisjes, 396 (*277*) inlanders en 99 (*72*) Chineezen en andere oosterlingen.

Bij de genoemde scholen waren op het einde van 1916 69 (*58*) onderwijzers en 7 (*5*) onderwijzeressen werkzaam (de hoofden inbegrepen).

De „Tondanosche school van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs" telde op het einde van 1916 86 (*54*) leerlingen, onder wie 40 (*23*) meisjes, 58 (*38*) inlanders en 17 (*13*) vreemde oosterlingen. Er waren 6 (*5*) Europeesche onderwijzers en een inlandsche leerkracht werkzaam.

Bijzonder onderwijs. Op het einde van 1916 waren aan 3 (*3*) bijzondere Europeesche lagere scholen leergangen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs verbonden, namelijk aan de bijzondere Europeesche lagere school van de „Vereeniging tot het oprichten, besturen en instandhouden van scholen met den bijbel te Batavia", gevestigd te Salemba en in Gang Pasar Baroe en de school van de „Vereeniging der Zusters Franciscanessen te Semarang", gevestigd te Bangkong. Deze leergangen telden op dat tijdstip 141 (*129*) leerlingen, onder wie 109 (*99*) meisjes, 8 (*10*) inlanders en 6 (*2*) vreemde oosterlingen.

Aan deze leergangen waren 4 (*4*) onderwijzers en 8 (*8*) onderwijzeressen verbonden (de hoofden medegerekend). Bovendien waren bij den leergang te Salemba (Batavia) nog 2 leerkrachten werkzaam, voor wie geen tegemoetkoming werd verleend.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1915.	1916.
Voortgezet en uitgebreid lager onderwijs.		
A. OPENBAAR ONDERWIJS.		
Inspectie	—	f 10 947
Personeel en verdere uitgaven	f 352 393	*a*) 492 095
Gebouwen en huishuur	12 192	31 931
B. BIJZONDER ONDERWIJS.		
Landsbijdragen aan leergangen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs	35 406	34 710
Totaal	f 399 991	f 569 683
Geïnde schoolgelden	f 29 397	f 40 536

a) Hieronder de uitgaven ten behoeve van de hoofdenschool (en de muloschool) te Tondano.

C. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Openbaar middelbaar onderwijs. Bij Gouv.Bt. 5 Juni 1916 n°. 19 (Bijbl. Ind. St. n°. 8522) is bepaald, dat de leerkrachten voor het onder genot van eene toelage te geven onderwijs bij de middelbare en technische scholen, zoomede de hoofden der hout- en ijzerbewerking bij de laatstgenoemde inrichtingen worden aangewezen en ontheven door den directeur van onderwijs en eeredienst.

Bij de hoogere burgerschool te Bandoeng zijn vijf leeraren in dienst gesteld (Ind. St. 1916 n°. 424).

Aan de toelatingsexamens voor de laagste klasse van de hoogere burgerscholen onderwierpen zich 1027 candidaten, tegen 904 in 1915. Op het einde van 1916 telden de hoogere burgerscholen met vijfjarigen leergang te Batavia, Semarang, Soerabaja en Bandoeng [1]), ongerekend de toehoorders en de leerlingen voor enkele vakken, 1263 (*1094*) leerlingen, namelijk 924 (*832*) jongens en 339 (*262*) meisjes. Onder deze 1263 leerlingen bevonden zich 77 (*67*) kinderen van inlanders (onder wie 5 (*7*) meisjes) en 111 (*112*) Chineesche kinderen (onder wie 7 (*6*) meisjes).

De Prins Hendrik-school (afdeeling hoogere burgerschool met driejarigen leergang) te Batavia telde op het einde van 1916 201 (*177*) leerlingen (onder wie 56 (*41*) meisjes, 10 (*14*) inlanders en 33 (*29*) Chineezen en andere oosterlingen). De vastgestelde sterkte van het onderwijzend personeel bij de school is tijdelijk met een leeraar uitgebreid (Gouv. Bt. 6 Juli 1916 n°. 4).

Het aantal leerlingen, dat kosteloos tot een der hoogere burgerscholen of tot de Prins Hendrik-school (afdeeling hoogere burgerschool) was toegelaten, bedroeg op het einde van 1916 44 (*59*), onder wie 13 (*18*) meisjes en 5 (*2*) inlanders. Verder genoten enkele leerlingen van de Koning Willem III-school te Batavia en van de hoogere burgerschool te Semarang ondersteuning uit particuliere fondsen.

Bijzonder middelbaar onderwijs. De hoogere burgerschool met driejarigen cursus van de stichting „Hoogere burgerschool voor meisjes" te Batavia werd op het einde van 1916 bezocht door 75 (*68*) leerlingen; 17 (*16*) harer behaalden het einddiploma.

De Prinses Juliana-school van de Zusters Ursulinen te Weltevreden en de Koningin Emma-school van de Zusters Ursulinen te Noordwijk (beide hoogere burgerscholen met driejarigen leergang voor meisjes) telden, ongerekend de leerlingen voor enkele vakken, op het einde van 1916 onderscheidenlijk 51 (*54*) en 56 (*67*) leerlingen. Het eindgetuigschrift werd uitgereikt aan 11 (*15*) en 21 (*6*) leerlingen.

Bij de hoogere burgerschool met driejarigen leergang te Soerabaja van de vereeniging „De Meisjesschool" aldaar bedroeg het aantal op het einde van 1916 aanwezige leerlingen 56 (*54*); 8 (*12*) leerlingen slaagden in het eindexamen.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1915.	1916.
MIDDELBAAR ONDERWIJS.		
A. OPENBAAR ONDERWIJS.		
Inspectie	f 15 324	f 15 160
Personeel en verdere uitgaven.		
Hoogere burgerscholen met vijfjarigen leergang	747 305	775 337
Prins Hendrik-school	199 619	195 039
Gebouwen	128 044	221 663

[1]) Het reglement voor de eindexamens van deze inrichtingen (Ind. St. 1901 n°. 392) onderging enkele wijzigingen bij Gouv. Bt. 6 Oct. 1916 n°. 14 (Ind. St. n°. 620).

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1915.	1916.
B. BIJZONDER ONDERWIJS.		
Landsbijdragen.		
Hoogere burgerschool van de vereeniging „De meisjesschool" te Soerabaja	*a*) f 33 650	f 15 600
Hoogere burgerschool van de vereeniging „Hoogere burgerschool voor meisjes" te Batavia	*b*) 39 600	19 800
Hoogere burgerschool van de Zusters Ursulinen te Noordwijk (Koningin Emma-school) . . .	*c*) 31 200	15 600
Hoogere burgerschool van de Zusters Ursulinen te Weltevreden (Prinses Juliana-school)	*d*) 35 400	15 600
Totaal . . .	f 1 230 142	f 1 273 799
Ontvangsten.		
Hoogere burgerscholen met vijfjarigen leergang	f 128 022	f 152 181
Prins Hendrik-school	16 159	18 603
Totaal . . .	f 144 181	f 170 784

a) Hieronder begrepen een bedrag van f 18 050 voor bijdragen over 1914.
b) Als voren f 19 800.
c) Als voren f 15 600.
d) Als voren f 17 700.

D. VAKONDERWIJS.

a. ONMIDDELLIJK BIJ HET LAGER ONDERWIJS AANSLUITEND VAKONDERWIJS.

Openbare technische scholen. Bij Gouv. Bt. 28 Juni 1916 n°. 1 (Ind. St. n°. 458) is het aantal leeraren bij de Koningin Emma-school te Soerabaja van zestien op zeventien gebracht. Te Djokjakarta is, ingevolge Gouv. Bt. 6 Juni 1917 n°. 28 (Ind. St. n°. 232), eene school van technisch onderwijs geopend, uitsluitend tot opleiding van bouwkundigen.

De Koningin Wilhelmina-school te Batavia telde op het einde van 1916 482 (*448*) leerlingen (ongerekend die voor enkele vakken), namelijk 170 (*154*) voor werktuigkunde, 303 (*289*) voor bouwkunde en 9 (*5*) voor mijnbouwkunde. Onder deze leerlingen waren 126 (*106*) inlanders en 29 (*26*) Chineezen. Op dat tijdstip had de Koningin Emma-school te Soerabaja 322 (*243*) leerlingen (ongerekend die voor enkele vakken), namelijk 216 (*163*) voor bouwkunde en 106 (*80*) voor werktuigkunde. Onder deze leerlingen waren 78 (*58*) inlanders en 18 (*14*) Chineezen. Het aantal leerlingen, dat kosteloos tot de technische scholen was toegelaten, bedroeg op het einde van 1916 105 (*101*), onder wie 37 (*32*) inlanders; 37 (*40*) leerlingen (onder wie 19 (*18*) inlanders) waren tevens in het genot van een gouvernements studiebeurs.

Wat betreft de bevoegdheid van den directeur van onderwijs en eeredienst tot aanwijzing en ontheffing van bepaalde groepen van leerkrachten bij de technische scholen zie men onder „Openbaar middelbaar onderwijs".

Openbare ambachtsleergang te Batavia. Deze leergang telde op het einde van 1916 84 (*60*) leerlingen (78 (*59*) voor metaal- en 6 (*1*) voor houtbewerking).

De openbare burgeravondschool te Soerabaja is met ingang van 1 Juli 1916 opgeheven (zie K. V. 1913, kol. 102).

Bijzondere Semarangsche ambachtsschool. De in het genot van een landsbijdrage gestelde ambachtsschool te Semarang had op het einde van 1916 124 (*130*) leerlingen en wel 63 (*71*) voor bouw- en 61 (*59*) voor werktuigkunde. Het eindgetuigschrift werd behaald door 18 (*11*) leerlingen.

b. NIET ONMIDDELLIJK BIJ HET LAGER ONDERWIJS AANSLUITEND VAKONDERWIJS (UITSLUITEND OPENBAAR).

Opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren. Aan de overgangsexamens van de 1ste naar de 2de afdeeling werd te Bandoeng, Serang, Magelang, Madioen, Probolinggo en Blitar met goed gevolg deelgenomen door onderscheidenlijk 17 (*15*), 16 (*11*), 23 (*17*), 19 (*11*), 20 (*17*) en 17 (*17*) leerlingen, van wie er zich 17 (*15*), 10 (*11*), 13 (*12*), 11 (*10*), 19 (*17*) en 14 (*17*) voor de 2de afdeeling lieten inschrijven. Eindexamen werd afgelegd te Bandoeng, Serang, Magelang, Madioen, Probolinggo en Blitar door onderscheidenlijk 14 (*15*), 10 (*0*), 13 (*12*), 11 (*0*), 8 (*11*) en 9 (*0*) leerlingen, van wie er 14 (*15*), 10 (*0*), 13 (*12*), 11 (*0*), 8 (*11*) en 9 (*0*) slaagden.

Het aantal aan de kweekschool te Fort de Kock in opleiding zijnde zonen van Atjehsche hoofden (zie K. V. 1909, kol. 173) bedroeg op het einde van 1916 10 (*22*) [1].

Voor verdere opgaven omtrent de leerlingen en de samenstelling van het onderwijzend personeel zij verwezen naar bijlage P, staat IV.

Bij Gouv. Bt. 26 Mei 1916 n°. 49 is bepaald dat, bij wijze van proef, gedurende een uur 's weeks onderwijs in gezondheidsleer zal worden gegeven in de 3de klasse van de eerste afdeeling der opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren te Bandoeng.

Opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren, tevens kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Makasser. Voor de toelating van jongelieden uit de afdeeling Soembawa (Timor en onderhoorigheden) zijn maatregelen genomen bij Gouv. Bt. 3 Juni 1916 n°. 3 (Ind. St. n°. 409).

Op het einde van 1916 bedroeg het aantal leerlingen 108 (*96*), van wie 65 (*58*) uit Celebes, 25 (*27*) uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en — boven de vastgestelde sterkte — 14 (*7*) uit Timor, 2 (*2*) uit Ternate en 2 (*2*) uit Menado. Dertien (*15*) leerlingen gingen van de voorbereidende afdeeling over naar de vakafdeeling. Eindexamen werd afgenomen aan 10 (*10*) leerlingen van de 5de (1 (*3*) adspirant-ambtenaar en 9 (*7*) adspirant-onderwijzers) en aan 8 (*7*) leerlingen van de 6de klasse (2 (*4*) adspirant-ambtenaren en 6 (*3*) adspirant-onderwijzers), die allen slaagden. Zie verder bijlage P, staat V.

Opleidingsschool voor inlandsche rechtskundigen. Het schooljaar 1915/1916 ving aan met 32 (*23*) leerlingen in de voorbereidende en 20 (*21*) in de rechtskundige afdeeling. In den loop van het leerjaar verlieten 6 (*13*) leerlingen de school, van wie 4 (*9*) na met goed gevolg afgelegd eindexamen, zoodat het schooljaar eindigde met 46 (*31*) leerlingen. Met uitzondering van een 7-tal (*2*) werden alle leerlingen tot eene hoogere klasse bevorderd. Voor het leerjaar 1916/1917 meldden zich 28 (*37*) leerlingen voor de 1ste klasse der voorbereidende afdeeling aan, onder wie 10 (*4*) afkomstig van de buitenbezittingen. Zestien (*20*) hunner (3 (*1*) van de buitenbezittingen) werden toegelaten. Bovendien werden 3 nieuwe leerlingen opgenomen in de 1ste klasse der rechtskundige afdeeling, onder wie één afkomstig van de buitenbezittingen. Allen waren kostleerlingen, uitgezonderd 7 (*1*), die huisvesting vonden bij Europeesche gezinnen ter plaatse.

Handelsleergang te Soerabaja. Op het einde van 1916 telde deze leergang 21 (*15*) leerlingen.

[1]) Bij Gouv. Bt. 27 Juni 1916 n°. 7 is bepaald, dat, te beginnen met den cursus 1916/1917, aan de kweekschool te Fort de Kock geen zonen van Atjehsche hoofden meer voor den bestuursdienst in opleiding genomen zullen worden.

Handelsschool te Batavia. Bij de aan de Prins Hendrikschool te Batavia verbonden handelsschool waren op het einde van 1916 50 (*31*) leerlingen ingeschreven, onder wie 6 (*0*) meisjes, 4 (*3*) inlanders en 20 (*12*) Chineezen en andere oosterlingen. Een hunner was kosteloos toegelaten.

Zeevaartkundige leergang. De bij de Prins Hendrikschool bestaande zeevaartkundige leergang telde op het einde van 1916 3 (*9*) leerlingen.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1915.	1916.
UITGAVEN.		
A. OPENBAAR VAKONDERWIJS.		
Technische scholen. — Personeel en verdere uitgaven	f 420 417	f 543 826
Technische scholen. — Gebouwen	14 728	12 786
Burger-avondschool te Soerabaja .	36 867	14 056
Ambachtsleergang te Batavia . .	18 002	23 150
Handelsleergang te Soerabaja . .	5 820	7 100
School tot opleiding van inlandsche rechtskundigen	79 906	94 547
Opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren. *a*) — Personeel, enz. . .	312 170	326 536
Opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren. *a*) — Gebouwen .	3 875	10 918
B. BIJZONDER VAKONDERWIJS.		
Landsbijdragen.		
Semarangsche ambachtsschool . .	12 000	13 507
Totaal. . . .	f 903 785	f 1 046 426
ONTVANGSTEN.		
Technische scholen.		
Burgeravondschool te Soerabaja .	f 41 538	f 43 210
Handelsleergang te Soerabaja . .	990	1 100
School tot opleiding van inlandsche rechtskundigen	9 715	16 790
Opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren	10 639	12 182
Totaal. . . .	f 62 882	f 73 282

a) Hieronder ook de school tot opleiding van inlandsche ambtenaren, tevens kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Makasser.

2. *Onderwijs met een inlandsche taal als voertaal.*

LAGER ONDERWIJS.

Volksonderwijs. Bij Gouv. Bt. 29 Juni 1916 n°. 41, juncto Gouv. Bt. 3 Mei 1917 n°. 15, is bepaald, dat, bij wijze van proef, op ten hoogste twintig plaatsen zal worden geopend een uit twee jaarklassen bestaande leergang ter opleiding van volksonderwijzers.

Op het einde van 1916 waren op Java en Madoera 4006 (*3696*) volksscholen in werking, waaraan 5220 (*4825*) onderwijzers verbonden waren. Aan 27 986 (*23 353*) leerlingen kon een getuigschrift van met goed gevolg doorloopen leergang worden uitgereikt.

Het aantal volksscholen in de buitenbezittingen [1]) bedroeg 803 (*752*). Aan deze scholen waren 1030 (*1081*) leerkrachten verbonden. Aan 2812 (*2390*) leerlingen werd een getuigschrift uitgereikt.

Bijlage P, sub II, geeft een overzicht van het aantal scholen in elk gewest en van de wisselingen onder de leerlingen.

Openbare inlandsche scholen der 2de klasse. Met gebruikmaking van de daartoe bij het op 1 Januari 1916 van kracht zijnde K. B. 17 Juni 1916 n°. 24 (Ind. St. n°. 591) verleende machtiging, is bij Gouv. Bt. 22 Mei 1916 n°. 42 (Ind. St. n°. 385), juncto Gouv. Bt. 18 Dec. 1916 n°. 37 (Ind. St. n°. 740), Nederlandsch-Indië in 10 inspectie-afdeelingen verdeeld.

De in Ind. St. 1906 n°. 554 opgenomen bepalingen betreffende het recht van inlandsche onderwijzers op 1/10 aandeel in de geïnde schoolgelden ondergingen wijziging bij Gouv. Bt. 10 Nov. 1916 n°. 62 (Ind. St. n°. 677).

In 1916 zijn inlandsche scholen der 2de klasse geopend [2]) in de gewesten Bantam (2), Batavia (14), Preanger-Regentschappen (18), Cheribon (6), Pekalongan (17), Semarang (18), Rembang (8), Soerabaja (9), Madoera (4), Pasoeroean (5), Besoeki (6), Banjoemas (7), Kedoe (13), Djokjakarta (10), Soerakarta (13), Madioen (16), Kediri (17), Sumatra's Westkust (3), Palembang (1), Oostkust van Sumatra (2), Atjeh en onderhoorigheden (4), Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (3) en Bali en Lombok (4).

Het aantal openbare inlandsche scholen der 2de klasse op Java en Madoera klom derhalve van 762 tot 945. In de buitenbezittingen steeg het aantal van 442 tot 459.

De scholen op Java en Madoera telden gedurende 1916 186 103 (*161 608*) leerlingen, en op het einde van het jaar 135 102 (*115 179*). Het aantal ingeschreven leerlingen op de scholen in de buitenbezittingen bedroeg gedurende 1915 93 994, tegen 88 302 gedurende 1914. Op het einde van 1915 waren er 70 131 leerlingen ingeschreven. Het aantal meisjes klom op Java en Madoera van 10 541 tot 13 122 en in de buitenbezittingen van 12 331 tot 12 968. Opgaven omtrent het aantal scholen en het cijfer der leerlingen per gewest of per eiland worden aangetroffen in bijlage P.

Bijzondere inlandsche lagere scholen. In Ind. St. 1916 n°. 701 (juncto Ind. St. 1916 n°. 702) is eene wijziging opgenomen van de bij Ord. in Ind. St. 1911 n°. 80 vastgestelde regelen voor de toekenning van bijdragen uit 's lands kas aan kerkelijke organisatiën of rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen voor het door of van wege haar uitgeoefend beheer van en toezicht op hare inlandsche scholen.

Eene regeling voor de toekenning van bijdragen ten behoeve van het inlandsch onderwijs in de onderafdeelingen Beloe en Noord-Midden-Timor is vastgesteld bij Ord. van 18 Mei 1916 (Ind. St. n°. 382).

Op Java en Madoera klom het aantal der zendingsscholen van 159 tot 164 op het einde van 1916, dat der overige bijzondere scholen daalde van 322 tot 263. De buitenbezittingen telden op het einde van 1915 1622 scholen op godsdienstigen grondslag en 358 andere scholen, tegen onderscheidenlijk 1681 en 244 op het einde van 1914.

De bijzondere scholen op Java en Madoera telden gedurende 1916 47 905 leerlingen, tegen 48 121 gedurende 1915. Op het einde van 1916 waren er nog ingeschreven 31 036. De bijzondere scholen in de buitenbezittingen telden gedurende 1916 133 373 en bij het einde van dat jaar 103 847 leerlingen. Het aantal scholen in de residentie Tapanoeli alleen bedroeg op het einde van 1915 619 [3]), met 39 809 leerlingen, tegen 636 met 39 425 leerlingen op het einde van 1914 en in de residentie Menado 493 met 25 635 leerlingen, tegen 473 met 28 418 leerlingen op het einde van 1914.

[1]) Hieronder niet begrepen de scholen in het gewest Djambi, waarvan bij de samenstelling van deze bijdrage nog geen volledige gegevens ontvangen waren.

[2]) De scholen worden als geopend beschouwd, zoodra er onderwijzend personeel voor is aangewezen.

[3]) Dit aantal is lager dan in 1914, daar verscheidene kleine scholen tot grootere zijn samengesmolten.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1915.	1916.
Lager onderwijs met eene inlandsche taal als voertaal.		
UITGAVEN.		
A. OPENBAAR ONDERWIJS.		
Inspectie.		
Inlandsch onderwijs	f 171 070	f 276 525
Inlandsch volksonderwijs	283 608	292 620
Personeel en verdere uitgaven.		
Inlandsch onderwijs	2 981 961	2 965 565
Gebouwen en huishuur.		
Inlandsch onderwijs	347 068	1 520 775
Tegemoetkomingen en andere uitgaven voor het inlandsch volksonderwijs	718 056	909 169
Oprichting volksscholen in Atjeh	130 700	125 742
B. BIJZONDER ONDERWIJS.		
Inlandsch lager onderwijs (landsbijdragen)	689 130	679 593
Totaal	f 5 321 593	f 6 769 989
ONTVANGSTEN.		
Geïnde schoolgelden bij het inlandsch onderwijs	f 319 190	f 397 666
Verkoop aan particulieren van inlandsche leermiddelen	47 169	53 747
Totaal	f 366 359	f 451 413

3. *Opleiding van onderwijzers en examens ter verkrijging van onderwijsbevoegdheden.*

Bij K. B. 29 Sept. 1916 n°. 34 (Ind. St. 1917 n°. 30) zijn bepalingen vastgesteld nopens de toekenning van studietoelagen aan jongelieden, in het bezit van de onderwijzers-akte, die zich verbinden om na verkrijging van de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer, in den Indischen dienst te treden.

A. 1. OPENBARE OPLEIDINGSINRICHTINGEN.

Evenals in de 3de klasse van de eerste afdeeling der opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren te Bandoeng (zie hiervóór), zal ook in de hoogste klasse van de kweekscholen voor inlandsche onderwijzers te dier plaatse en te Fort de Kock, bij wijze van proef, gedurende een uur 's weeks onderwijs in gezondheidsleer worden gegeven (Gouv. Bt. 26 Mei 1916 n°. 49).

Normaalleergang te Batavia. De normaalleergang ter opleiding voor de akte van bekwaamheid als onderwijzer bij het Europeesch lager onderwijs (zoogenaamde hulpakte) te Batavia had op het einde van 1915 24 leerlingen (5 mannelijke en 19 vrouwelijke), van wie er 14 (waaronder 4 vrouwelijke na het behalen van de akte van onderwijzeres), in den loop van 1916 werden afgeschreven. Toegelaten werden 12 leerlingen, zoodat de leergang op het einde van 1916 22 leerlingen (7 mannelijke en 15 vrouwelijke) telde, van wie er 14 voor het tweede of hoogste studiejaar waren ingeschreven.

Opleiding van Indische jongelieden aan (openbare of bijzondere) kweekscholen hier te lande. In het begin van 1917 zijn 8 (*10*) jongelieden aangewezen voor de opleiding tot onderwijzer aan een der kweekscholen hier te lande (vgl. K. V. 1915, kol. 118). De regelen voor het afnemen van het examen en voor het geneeskundig onderzoek van die jongelieden (Ind. St. 1915 n°. 174) zijn aangevuld en gewijzigd bij Gouv. Btn. 27 Nov. 1916 n°. 39 (Ind. St. n°. 696) en 19 Juni 1917 n°. 39 (Ind. St. n°. 250).

Leergangen ter voorbereiding tot het examen in de kennis der natuur. De leergang te Batavia telde op het einde van 1915 7 en einde 1916 9 leerlingen; die te Semarang is in 1916 opgeheven.

Normaalscholen ter voorbereiding tot het examen van hoofdonderwijzer. Voor eene wijziging van het reglement voor deze scholen zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8536.

Bij het einde van 1916 volgden te Batavia 41 (*46*), te Semarang 25 (*25*) en te Soerabaja 30 (*30*) leerlingen (onder wie 25 (*26*), 14 (*12*) en 16 (*15*) vrouwelijke) de lessen. Onder de in den loop van 1916 bij de scholen te Batavia, Semarang en Soerabaja afgeschrevenen (15, 10 en 15) waren er onderscheidenlijk 9 (*1*), 3 (*1*) en 3 (*6*), die in dat jaar de hoofdakte verwierven. Ingevolge Gouv. Bt. 3 Oct. 1916 n°. 12 (Bijbl. Ind. St. n°. 8606) is te Bandoeng eene normaalschool voor de verkrijging van de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer opgericht.

Kweekscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers. Het aantal leerlingen van elke der kweekscholen te Bandoeng, Djokjakarta, Oengaran, Probolinggo en Fort de Kock bedroeg op het einde van 1916 124 (*128*), 117 (*118*), 125 (*128*), 120 (*128*) en 135 (*121*), met inbegrip van onderscheidenlijk 8 (*8*), 9 (*3*), 6 (*8*), 7 (*9*) en 9 (*9*) boven de vastgestelde sterkte gevoerde leerlingen, die bestemd zijn om, na afgelegd eindexamen, de lessen aan de landbouwschool te Buitenzorg te volgen en — voor de school te Djokjakarta en die te Fort de Kock — van onderscheidenlijk 1 (*1*) en 16 (*13*) vrouwelijke leerlingen boven de vastgestelde sterkte. Aan de in 1916 afgenomen eindexamens onderwierpen zich 23 (*19*), 11 (*14*), 20 (*23*), 14 (*10*) en 13 (*12*) leerlingen van de 6de klasse, die, op één na, allen slaagden.

Aan de toelatingsexamens te Bandoeng, Djokjakarta, Oengaran, Probolingo en Fort de Kock werd deel genomen door 66 (*95*), 82 (*303*), 124 (*183*), 87 (*151*) en 92 (*149*) candidaten, van wie er 31 (*34*), 42 (*87*), 65 (*97*), 37 (*60*) en 32 (*49*) aan de eischen voldeden en 23 (*20*), 23 (*32*), 26 (*28*), 28 (*21*) en 17 (*13*) als leerling werden ingeschreven. Bovendien werden tot de school te Fort de Kock 4 meisjes toegelaten. Voor verdere gegevens zij verwezen naar bijlage P.

Het aantal leerlingen van de kweekschool te Amboina bedroeg op het einde van 1916 in 3 klassen 35 (met inbegrip van 5 vrouwelijke leerlingen boven de vastgestelde sterkte), tegen 23 (4 vrouwelijke leerlingen boven de vastgestelde sterkte) op het einde van 1915. Aan het toelatingsexamen werd deel genomen door 101 (*186*) candidaten, van wie er 31 (*42*) aan de eischen voldeden en 10 (*8*) als leerling konden worden ingeschreven. Bovendien werd 1 leerling zonder examen toegelaten. Voor verdere gegevens zij verwezen naar bijlage P.

Hoogere kweekschool te Poerworedjo. Bij deze school waren op het einde van 1916 67 (*49*) leerlingen ingeschreven, verdeeld over 3 klassen. Het personeel bestond op dat tijdstip uit een directeur en 3 Europeesche onderwijzers; het geven van onderwijs in de gymnastiek en in het teekenen was, onder genot van eene toelage, opgedragen aan leerkrachten van andere scholen. Nopens de toelating van leerlingen tot deze inrichting zie men Ind. St. 1917 n°. 201.

Normaalsscholen voor de opleiding van inlandsche hulponderwijzers. De scholen te Poerwakarta (Batavia), Poerwokerto (Banjoemas), Salatiga, Blitar (alle met 3 klassen) en Padangpandjang (2 klassen) telden op het einde van 1916 onderscheidenlijk 60 (*40*), 62 (*40*), 61 (*40*), 60 (*40*) en 42 leerlingen, onder wie onderscheidenlijk 5, 2, 2, 0 en 6 meisjes. Elke school staat onder leiding van een Europeeschen onderwijzer en heeft verder 3 (Padangpandjang 2) inlandsche leerkrachten.

Te Djember wordt een normaalschool met vierjarigen cursus voor de opleiding van inlandsche hulponderwijzers opgericht (Ind. St. 1917 n°. 253).

Normaalleergangen voor inlandsche hulponderwijzers. Op het einde van 1916 waren bij deze leergangen 665 (*650*) leerlingen ingeschreven. Zie verder bijlage P, staat VII.

In Augustus 1917 is, ingevolge Gouv. Bt. 16 Juni 1917 n°. 1a (Ind. St. n°. 247), te Meester-Cornelis eene kweekschool geopend tot opleiding van Chineesche onderwijzers en onderwijzeressen bij het Hollandsch-Chineesche onderwijs.

A. 2. Bijzondere opleidingsinrichtingen.

Opleiding voor Europeesche akte-examens. Gelegenheid tot opleiding voor Europeesche akte-examens bestaat bij normaalklassen ter opleiding van onderwijzeressen, verbonden aan 8 bijzondere meisjesscholen (4 te Batavia, 1 te Semarang, 2 te Soerabaja en 1 te Malang) en bij de bijzondere normaalscholen te Batavia en te Malang. Deze inrichtingen telden op het einde van 1916 te zamen 202 (*208*) leerlingen. Verder bestaat bij het meerendeel der meisjesscholen gelegenheid om zich te bekwamen voor de akte-examens in de vreemde talen en in de handwerken voor meisjes.

Leergangen voor de opleiding van hoofdonderwijzers. Een leergang voor de opleiding tot het examen van hoofdonderwijzeres is verbonden aan de school van de Zusters Ursulinen te Weltevreden. Er waren op het einde van 1915 3 en eind 1916 8 leerlingen ingeschreven.

Kweek- en normaalscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers. De te Batavia gevestigde kweekschool voor inlandsche onderwijzers van de vereeniging „Associatie van Oost en West" had op het einde van 1916 54 (*42*) leerlingen (onder wie 3 (*2*) meisjes). Aan deze school was een Europeesch onderwijzer verbonden, die werd bijgestaan door 2 Europeesche onderwijzeressen en 3 inlandsche leerkrachten. Bovendien waren aan de school verbonden een arts voor het onderwijs in hygiëne en een inlandsch landbouwleeraar.

De door de Nederlandsche Zendingsvereeniging te Bandoeng onderhouden kweekschool telde op het einde van 1916 34 (*36*) leerlingen (onder wie 3 Chineezen). Het personeel bestond uit 2 Europeesche onderwijzers en 4 inlandsche leerkrachten.

Op het einde van 1916 bedroeg het aantal leerlingen van de „Keuchenius-school" te Djokjakarta, waar inlandsche jongelieden worden opgeleid tot helpers bij het onderwijs en den dienst des Woords, 50 (*47*). De 10 candidaten, die in 1916 aan het eindexamen deelnamen, slaagden allen. De directeur van deze inrichting wordt bijgestaan door een Europeesche leerkracht en 4 inlandsche onderwijzers.

De Roomsch-katholieke kweekschool voor de vorming van inlandsche onderwijzers te Moentilan (Kedoe) — in vroegere verslagen „kweekschool A" genoemd — telde op het einde van 1916 in 6 klassen 133 (*140*) leerlingen. Aan het eindexamen namen 19 leerlingen deel, van wie er 18 slaagden. Aan deze school waren 12 leerkrachten (waaronder 9 Europeesche) verbonden.

De Roomsch-katholieke kweekschool voor meisjes te Mendoet (Kedoe), welke tot 1915 deel uitmaakte van de school B te Moentilan, telde op het einde van 1916 27 leerlingen. Er waren 4 leerkrachten (2 Europeesche) aan verbonden.

Het aantal leerlingen bij het Seminarie te Depok (Batavia), waar Christen-inlanders uit verschillende streken van den Archipel kosteloos tot onderwijzer, tevens zendelinghelper, worden opgeleid, bedroeg op het einde van 1916 40 (*40*), verdeeld over 4 jaarklassen. In den loop van dat jaar werden 11 (*10*) nieuwe leerlingen ingeschreven en verlieten 11 (*14*) leerlingen de inrichting, van wie er 6 (7) met gunstigen uitslag het eindexamen hadden afgelegd. Het personeel bestond uit een zendeling-leeraar als directeur, een Europeeschen hoofdonderwijzer, 2 (*1*) inlandsche onderwijzers en een Europeeschen muziekonderwijzer.

De vanwege de Doopsgezinde Zendingsvereeniging te Margaredja (Semarang) opgerichte kweekschool voor inlandsche onderwijzers werd op het einde van 1916 bezocht door 37 (*43*) leerlingen, verdeeld over 2 klassen: 8 leerlingen slaagden in het eindexamen.

De door de Salatiga-zending te Tingkir (Semarang) opgerichte kweekschool voor inlandsche onderwijzers telde op het einde van 1916 38 (*24*) leerlingen, geplaatst in 2 klassen. Aan deze school waren een Europeesche en 3 inlandsche onderwijzers verbonden.

Bij de door het Nederlandsch Zendelinggenootschap onderhouden kweekschool tot opleiding van inlandsche onderwijzers te Madjawarna (Soerabaja) waren op het einde van 1916 17 (*19*) leerlingen ingeschreven. Het onderwijs werd gegeven door een Europeeschen en 2 inlandsche onderwijzers.

Bij de seminariën te Sipoholon en Ombolata (Tapanoeli) slaagden onderscheidenlijk 22 en 18 van de 24 en 24 leerlingen in het eindexamen. Aan de kweekschool te Na Roemonda (Tapanoeli) werd geen eindexamen afgenomen. Deze inrichtingen hadden 5, 3 en 3 leerkrachten, onder wie 2, 2 en 1 inlandsche.

Bij de van het Nederlandsch Zendelinggenootschap uitgaande kweekschool te Raja (Oostkust van Sumatra) slaagden 11 van de 14 candidaten in het eindexamen. Het hoofd van deze inrichting wordt bijgestaan door 1 inlandschen onderwijzer.

De door het Rijnsche Zendinggenootschap te Bandjermasin onderhouden kweekschool, waaraan, behalve het hoofd, 2 inlandsche leerkrachten zijn verbonden, telde op het einde van 1916 33 (*32*) leerlingen. Van de 8 leerlingen, die aan het eindexamen deel namen, slaagden er 7.

De door het Nederlandsch Zendelinggenootschap onderhouden kweekschool tot opleiding van inlandsche onderwijzers en gemeentevoorgangers te Tomohon (Menado) telde eind 1916 55 (*55*) leerlingen, allen afkomstig uit de Minahasa. In het eindexamen slaagden 7 leerlingen. Het onderwijs wordt gegeven door 2 Europeesche en 3 inlandsche leerkrachten.

De kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Kaloewatoe (Sangi-eilanden) van het Sangi- en Talaud-comité telde op het einde van 1916 50 (*51*) leerlingen. In dat jaar verwierven 12 leerlingen het einddiploma. Het hoofd der inrichting wordt bijgestaan door 3 inlandsche leerkrachten.

Bij de door de Roomsch-katholieke zending onderhouden kweekschool te Woloan (Menado), waaraan 3 Europeesche en 2 inlandsche leerkrachten verbonden zijn, waren op het einde van 1916 31 (*38*) leerlingen ingeschreven. In het eindexamen slaagden 10 candidaten.

De Roomsch-katholieke normaalschool te Moentilan (in vroegere verslagen „kweekschool B" genoemd) telde op het einde van 1916 92 (*93*) leerlingen. Tien leerlingen slaagden in het eindexamen. Aan deze inrichting waren 10 (waaronder 3 Europeesche) leerkrachten verbonden.

De normaalleergang te Pajeti (Soemba), uitgaande van de zending der Gereformeerde kerken en die te Larantoeka (Flores), welke wordt onderhouden door de missie van de Congregatie der Paters van het Goddelijk Woord te Steyl, telden op het einde van 1916 onderscheidenlijk 16 en 30 leerlingen. Bij Gouv. Bt. 16 Mei 1916 n°. 65 (Ind. St. n°. 383) is bepaald, dat jaarlijks een door den directeur van onderwijs en eeredienst te bepalen aantal leerlingen van de scholen der missie in de onderafdeelingen Beloe en Noord-Midden-Timor op 's lands kosten naar Larantoeka of naar Woloan gezonden kunnen worden, ter opleiding onderscheidenlijk aan den normaalcursus of bij de Roomsch-katholieke kweekschool voor de vorming van inlandsche onderwijzers op die plaatsen.

Behalve de beide bovengenoemde normaalleergangen, bestaan op verschillende plaatsen leergangen voor de opleiding van inlandsche hulponderwijzers, meerendeels uitgaande van onderwijzers bij kweek- en opleidingsscholen.

B. Akte-examens.

Bevoegdheden tot het geven van Europeesch lager onderwijs. In 1916 werden te Batavia en Soerabaja in het geheel 36 (*26*) volledige examens voor de hoofdakte, 91 (*103*) voor de onderwijzersakte en 49 (*43*) voor andere akten van bekwaamheid afgelegd, waarvan onderscheidenlijk 20 (*12*), 59 (*50*) en 31 (*24*) met gunstigen uitslag. Onder de laatst-

genoemde aantallen bevonden zich 4 (*5*), 58 (*47*) en 12 (*15*) vrouwelijke geslaagden.

Examens in de inlandsche talen en de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië. In 1916 werden 12 (*7*) candidaten geëxamineerd in een inlandsche taal en 10 (*6*) in de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, die allen slaagden.

Examen voor de akte „Nederlandsch". Aan dit examen onderwierpen zich 74 (*27*) candidaten, van wie er 25 (*11*) aan de eischen voldeden (vgl. ook K. V. 1912, kol. 117/118).

Bevoegdheden tot het geven van inlandsch lager onderwijs. Voor de toelating van Chineezen of andere oosterlingen tot het examen voor inlandsch hulponderwijzer en kweekeling zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8477.

In 1916 meldden zich op Java en Madoera voor het examen voor hulponderwijzer 521 (*693*) (onder wie 12 (*10*) vrouwelijke) en voor dat voor kweekeling 3997 (*2506*) (onder wie 60 (*1*) vrouwelijke) candidaten aan, van wie er onderscheidenlijk 228 (*334*) en 1062 (*686*) (onder wie 6 (*4*) en 23 (*1*) vrouwen) aan de eischen voldeden. In de buitenbezittingen onderwierpen zich aan dat examen onderscheidenlijk 848 (*450*) en 1482 (*928*) candidaten, van wie 329 (*184*) en 593 (*258*) (5 (*3*) en 29 (*9*) vrouwen) het diploma verwierven.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1915.	1916.
OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.		
Uitgaven.		
A. OPENBARE OPLEIDINGS-INRICHTINGEN.		
Opleiding van Europeesche onderwijzers *a*)	f 47 936	f 65 549
Opleiding van inlandsche onderwijzers *b*)	431 706	566 203
Gebouwen *c*)	301 914	163 951
B. BIJZONDERE OPLEIDINGS-INRICHTINGEN.		
Opleiding van Europeesche onderwijzers	13 880	21 220
Opleiding van inlandsche onderwijzers	305 154	349 995
Totaal	f 1 100 590	f 1 166 918
Ontvangsten.		
Opleiding van Europeesche onderwijzers	f 2 055	f 1 265

a) Normaalleergang te Batavia, normaalscholen te Batavia, Semarang en Soerabaja en de toelagen voor uitrusting van Indische jongelieden, die naar Nederland worden gezonden om tot onderwijzer te worden opgeleid.

b) Kweekscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers, hoogere kweekschool te Poerworedjo, normaalscholen en normaalleergangen tot opleiding van inlandsche hulponderwijzers.

c) Kweekscholen voor de vorming van inlandsche onderwijzers, normaalscholen en hoogere kweekschool te Poerworedjo.

II. KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

§ 1. STUDIE VAN OOSTERSCHE TALEN EN VAN DE INSTELLINGEN VAN DEN ISLAM.

De adviseur voor inlandsche zaken dr. D. A. RINKES is in Juni 1917 van Djeddah naar Nederlandsch-Indië vertrokken (zie K. V. 1916, kol. 121).

Gedurende het verslagjaar werd de waarnemende adviseur voor inlandsche zaken door andere ambtswerkzaamheden zoodanig in beslag genomen, dat voor het instellen van bepaalde onderzoekingen van wetenschappelijken aard geen tijd beschikbaar was.

De taalambtenaar Raden dr. Hoesein Djajadiningrat bleef zich wijden aan de samenstelling van het Atjehsch woordenboek; zijne tijdelijke terbeschikkingstelling van den adviseur voor inlandsche zaken (in Augustus 1916) belette hem evenwel zijn arbeid geregeld voort te zetten.

Het aan den taalambtenaar dr. PH. S. VAN RONKEL verleend verlof naar Europa werd achtereenvolgens nader verlengd met 6 en 6 maanden.

De taalambtenaar dr. B. J. O. SCHRIEKE werd belast met de bestudeering van vraagstukken en verschijnselen betreffende het Mohammedanisme (Gouv. Bt. 1 Juli 1917 n°. 30).

De gepensionneerde assistent-resident H. J. E. F. SCHWARTZ ging voort met de samenstelling van een Balineesch-Nederlandsch woordenboek.

Bij K. B. 10 Febr. 1917 n°. 38 (Ind. St. n°. 506) is machtiging verleend om voor de betrekking van ambtenaar voor de beoefening van de Indische talen of aanverwante betrekkingen, naar gelang van de behoefte, jongelieden in opleiding te nemen voor het doctoraat in de taal- en letterkunde van den Oostindischen Archipel of voor dat in de Semitische letterkunde.

§ 2. OUDHEIDKUNDE.

Aan het hier te lande vertoevende hoofd van den oudheidkundigen dienst dr. N. J. KROM is door het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië de samenstelling opgedragen van den archeologischen tekst der Boroboedoer-monografie. In verband met die opdracht moet de bedoelde betrekking geacht worden te zijn opengevallen, waarop als zoodanig benoemd is het waarnemend hoofd van den genoemden dienst dr. F. D. K. BOSCH (Gouv. Bt. 30 Juni 1916 n°. 2*a*).

In Midden-Java werd een aanvang gemaakt met de ontgraving van de oudheden te Gedong-Sanga (bij Ambarawa), waarbij vele tot heden onbekende fundamenten van tempels voor den dag kwamen. De ontgraving en gelijkmaking van het Tjandi Sewoe-terrein werd voortgezet, terwijl de laatste

hand gelegd werd aan de oudheidkundige opneming van de Diëng-hoogvlakte. In Oost-Java werd de herstelling van het tempeltje bij Wringin Brandjang beëindigd en het terrein bij Panataran geheel ontgraven, waarna de tjandi's Papok, Gambar en Toeban, zoomede het sousbasement bij Bajalangoe ontgraven en opgenomen werden. Verder bleek het noodig maatregelen te treffen voor het behoud van tjandi Singosari, die van de hevige aardbeving in September te lijden had gehad. In de afdeeling Modjokerto kwamen de werkzaamheden aan tjandi Tikoes bijna gereed.

Met het opmaken van eene nieuwe lijst van de in het gewest Kediri aanwezige oudheden kwam men gereed; eene dergelijke lijst met betrekking tot Madoera is in voorbereiding.

Het museum te Modjokerto bleef zich uitbreiden; de verzameling bevat thans ruim 700 nummers, waaronder zeer zeldzame. De toestand van de verzameling, welke op het regentserf te Magelang ondergebracht is, bleef dezelfde.

§ 3. KONINKLIJK MAGNETISCH EN METEOROLOGISCH OBSERVATORIUM.

Omtrent de verrichtingen van het observatorium in 1916 zij verwezen naar het jaarverslag der inrichting over dat jaar. Met betrekking tot de weersgesteldheid gedurende den verslagtijd kan het volgende worden medegedeeld.

De barometerstand, die in de laatste helft van 1915 beneden het gemiddelde was gebleven, bereikte in Januari en April 1916 een stand iets boven den gewonen, doch was in de overige maanden daar beneden, vooral in 't laatst van het jaar. De temperatuur bleef het geheele jaar, behalve in Januari, November en December, beneden het gemiddelde; de bewolking was in alle maanden, behalve Mei, boven het gemiddelde. De zonneschijn bleef beneden het gemiddelde. In Januari en de eerste dagen van Februari vielen ongekend zware regens in West- en Midden-Java, terwijl ook in Oost-Java overvloedige regen viel. Daarna werd de regenval op Java vrijwel gewoon. Door het vroeg intreden van den oostmoeson was April betrekkelijk droog, vooral in Oost-Java, waar op verschillende plaatsen die maand geheel regenloos bleef. Deze droogte bleef nog aanhouden in Mei, maar in het laatst van de maand werd het vochtiger. In Juni bleef de regenval nog beneden den gewone, maar de volgende oostmoeson-maanden tot en met October waren naar de natte zijde. November week in West-Java naar de droge en in Oost-Java naar de natte zijde af, terwijl December een gewone regenval had. In de buitenbezittingen was de regenval in Januari en Februari bijna overal beneden het gemiddelde, vooral in Januari in West-Borneo en het grootste deel van Midden-Sumatra. De maand Maart had een vrijwel gewone regenval, April en Mei waren tamelijk sterk afwijkend. Dit laatste was in Juni in mindere mate het geval, doch Juli was wederom te nat, behalve in Zuid-Sumatra; in Augustus was de regenval benoorden den evenaar vrijwel gewoon, ten zuiden er van boven gewoon. De maand October was bijna overal natter dan gemiddeld. In November viel in Sumatra en Borneo minder regen dan in gewone jaren en in Celebes meer; in December hadden over het algemeen de negatieve afwijkingen de overhand.

Met intrekking van het reglement voor regenwaarnemingen in Nederlandsch-Indië met van gouvernementswege verstrekte regenmeters (Bijbl. Ind. St. n°. 5806, zooals het sedert is gewijzigd), is bij Gouv. Bt. 20 Febr. 1917 n°. 46 (Bijbl. Ind. St. n°. 8716) een reglement voor de regenwaarnemingen in Nederlandsch-Indië met observatorium-regenmeters vastgesteld.

§ 4. GENOOOTSCHAPPEN TER BEVORDERING VAN WETENSCHAPPEN EN NIJVERHEID, WETENSCHAPPELIJKE WERKEN VAN VERSCHILLENDEN AARD, TIJDSCHRIFTEN EN NIEUWSBLADEN.

De hier te lande en in Indië gevestigde genootschappen op indologisch gebied bleven hunne verschillende uitgaven voortzetten.

Het aantal der in Nederlandsch-Indië verschijnende periodieken vermeerderde met 1 maandelijks verschijnend blad („Het Inlandsch Onderwijs"), 4 tweemaal 's maands verschijnende bladen („De Werktuigkundige", „Medan Goeroe Hindia", „Pedoman Bekal" en „Soewara Boemi Poetera"), 1 dagblad („Celebes"), 3 weekbladen („Sabangsch Nieuws- en Advertentieblad", „De Handelsbazuin" en „De Voorpost"), alsmede met een 5-tal Maleische couranten. Daarentegen werd de uitgaaf gestaakt van „Ons Vaandel", „De Toerist", „Sport in beeld", „Dames Weekblad voor Indië", „Algemeen Gemeenteblad", van het dagblad „Nieuw Midden-Java", van de „Makassaarsche Courant", het „Bandjermasinsch Nieuwsblad" en van het Maleische blad „Pemitran".

III. EEREDIENST.

§ 1. CHRISTELIJKE GODSDIENST.

Indische Protestantsche Kerk. Van het organiek toegestaan aantal van 41 predikanten waren er bij het einde van 1916 39 in dienst, terwijl er nog 2 boven de formatie in dienst waren. Voorts waren er 23 hulppredikers en Europeesche godsdienstleeraars (zie Ind. St. 1901 n°. 255) in dienst.

Als van landswege bezoldigde inlandsche leeraars waren op ult. 1916 310 personen in dienst, of 9 minder dan het jaar te voren. Voor het inlandsch leeraarsambt waren bij het einde van 1916 in opleiding (zie Ind. St. 1870 n°. 125, juncto 1885 n°. 84) 108 inlandsche kweekelingen, van wie er 30 in den loop van het jaar als zoodanig waren aangenomen.

Ook in 1916 zijn de gebruikelijke toelagen uit 's lands kas verleend, zoowel die welke strekken ter voorziening op plaatsen waar geen predikant bescheiden was (een 57-tal, waaronder 14 in de buitenbezittingen), in het godsdienstonderwijs der Europeesche jeugd door middel van daartoe door het kerkbestuur aangewezen personen (onder wie 24 vrouwen), als de toelagen ter tegemoetkoming van enkele gemeenten in de kosten van den openbaren eeredienst, zoomede ten behoeve van het godsdienstonderwijs bij inlandsche Christengemeenten, die over geen uit 's lands kas bezoldigden Europeeschen of inlandschen geestelijke konden beschikken. Laatstgenoemde toelagen werden in 1916 genoten door de gemeenten in de residentiën Amboina, Menado en Timor en onderhoorigheden.

De regeling van de standplaatsen en van de werkkringen van de predikanten en hulppredikers (Bijbl. Ind. St. n°. 7508) onderging nadere wijzigingen voor zooveel betreft het dienstwerk van den predikant te Madioen (Bijbl. Ind. St. n°. 8643), van den predikant te Soekaboemi (Bijbl. Ind. St. n°. 8646), van de predikanten te Salatiga en Pati (Bijbl. Ind. St. n°. 8723), van de predikanten in de residentie Amboina, van den predikant te Menado en van de hulppredikers in de residentie Amboina (Bijbl. Ind. St. n°. 8757) en van de hulppredikers in de residentie Timor en onderhoorigheden (Bijbl. Ind. St. n°. 8769).

Bij Ord. van 29 Mei 1917 (Ind. St. n°. 222) is het reglement op het hulppredikerschap en het inlandsch leeraarsambt bij de inlandsche Christengemeenten in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1870 n°. 125, zooals het sedert is gewijzigd) nader gewijzigd met betrekking tot de commissie van hulppredikers.

Roomsch-katholieke Kerk. Bij het einde van 1916 waren, met inbegrip van den Apostolischen Vicaris en de Apostolische Prefecten, in Indië aanwezig 112 geestelijken. Bezoldiging uit 's lands kas werd genoten door 33 geestelijken en 11 inlandsche of met inlanders gelijkgestelde leeraars bij de Roomsch-katholieke gemeenten.

Op aanvragen van de zijde van het Roomsch-katholiek kerkbestuur om op 's lands kosten door verschillende geestelijken kerkelijke dienstreizen te laten doen, buiten de vaste dienstreizen, werd gunstig beschikt.

Voor het geven van Christelijk onderwijs aan de Roomsch-katholieke jeugd werden in 1916 toelagen verleend aan 83 gemeenten (hiervan 15 in de buitenbezittingen), terwijl de gemeenten te Koeta Radja en te Makasser in het genot bleven van eene kleine tegemoetkoming in de kosten van den eeredienst.

De regelen voor de aanstelling van inlandsche hulpleeraars bij de inlandsche Roomsch-katholieke gemeenten in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1892 n°. 246) ondergingen eene wijziging bij Gouv. Bt. 19 Sept. 1916 n°. 11 (Ind. St. n°. 599) met betrekking tot de benoeming en de aanwijzing der standplaatsen van die hulpleeraars.

Zendingswerk (buiten dat der Roomsch-katholieke missie). Gedurende het tijdvak 1 Juni 1916 tot en met einde Juni 1917 zijn in Indië toegelaten 37 zendeling-leeraren en werd het gebied van 8 zendeling-leeraren uitgebreid. Toelating als hulpzendeling is in genoemd tijdvak verleend aan 1 inlander.

Omtrent de vanwege de zending in stand gehouden ziekeninrichtingen zie men afdeeling V van dit hoofdstuk.

§ 2. MOHAMMEDAANSCHE GODSDIENST.

Van de mededeelingen op Mohammedaansch godsdienstig gebied, welke in de gewestelijke verslagen voorkomen, is reeds melding gemaakt in hoofdstuk C.

Ook in 1916 was van een bedevaart naar Mekka geen sprake, aangezien geen Nederlandsche pelgrimschepen in de vaart werden gebracht en evenmin dergelijke schepen uit de Straits-Settlements vertrokken.

Met van regeeringswege daartoe naar Djeddah gezonden stoomschepen werden nog ongeveer 1300 leden der zoogenaamde Djawa-kolonie en in den Hedjaz achtergebleven bedevaartgangers naar Nederlandsch-Indië teruggebracht, terwijl een aantal te Bombay vertoevende behoeftige pelgrims mede van landswege naar Indië werden overgevoerd.

IV. INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID, UITKEERINGS- EN SPAARFONDSEN.

Over weezenverpleging en armenverzorging, over liefdadigheids- en daaraan verwante vereenigingen, zoomede over het particulier spaarbankwezen, zijn de voor dit verslag ontvangen opgaven bijeengebracht in bijlage R.

V. BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Personeel. Bij Ord. van 15 Maart 1917 (Ind. St. n°. 112) zijn de op den burgerlijken geneeskundigen dienst betrekking hebbende bepalingen van personeelen aard gewijzigd, ten einde deze voor alle bevolkingsrassen gelijkluidend te maken (Ind. St. 1917 n°. 113).

Voor de burgerlijke geneeskundige indeeling van Java en Madoera zie men bijlage N N van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië van 1917. [1])

Voor opgaven omtrent het bij het einde van 1916 in Nederlandsch-Indië toegelaten (al dan niet aan 's lands dienst verbonden) genees-, heel-, verlos-, tandheel- en artsenijkundig personeel zij verwezen naar staat I van bijlage S.

Bij Gouv. Bt. 26 Juni 1917 n°. 35 (Ind. St. n°. 294) zijn bij den burgerlijken geneeskundigen dienst vijf natuurwetenschappelijke en technische ambtenaren in dienst gesteld.

De in het reglement op den burgerlijken geneeskundigen dienst voorkomende bepalingen, betrekking hebbende op de toelating tot uitoefening van de genees-, heel-, verlos- of tandheelkundige praktijk zijn aangevuld en verduidelijkt bij Ord. van 20 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 34).

Met hetzelfde doel onderging de in Bijbl. Ind. St. n°. 7376 opgenomen instructie voor den hoofdinspecteur, hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst nadere wijziging (zie Bijbl. Ind. St. n°. 8730).

[1]) Voor den staat der verdeeling van het gewest Riouw en onderhoorigheden in ressorten en onder-ressorten van den burgerlijken geneeskundigen dienst zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8719

Voor de havenartsen en de als zoodanig dienstdoende geneeskundigen, alsmede voor de gewestelijke gouvernementsartsen zijn instructies vastgesteld (Bijbl. Ind. St. nos. 8701 en 8727).

Voor de voorschriften betreffende de bevoegdheden en verplichtingen van de gouvernementsartsen en voor de instructie voor de civiele geneesheeren te Soemenep en te Pamekasan en voor den inlandschen geneeskundige te Sampang (res. Madoera) betreffende den geneeskundigen dienst bij de fabrieken tot briketteering en verpakking van zout te Krampon en te Kalianget en bij het emplacement voor den zoutaanmaak te Ragoong zie men Bijbl. Ind. St. nos. 8700 en 8613, juncto n°. 8657.

Voor de opleiding van de bij Gouv. Bt. 16 Jan. 1912 n°. 98 (Ind. St. n°. 87) ingestelde betrekking van mantri-verpleger werden in 1916 112 leerlingen bij de verschillende ziekeninrichtingen geplaatst. Op het einde van dat jaar waren nog 172 jongelieden in opleiding. De regelen voor de opleiding van het inlandsch verplegingspersoneel ondergingen wijziging bij Gouv. Bt. 19 Maart 1917 n°. 20, ter uitbreiding van het aantal leerlingen tot 200 en tot afschaffing van de aan de geneesheeren toegekende opleidingspremie.

Ziekten-wetgeving. De epidemie-ordonnantie (Ind. St. 1911 n°. 299) is nader aangevuld en gewijzigd in dien zin, dat de Gouverneur-Generaal de bevoegdheid heeft om die ordonnantie, geheel of gedeeltelijk, op andere ziekten van toepassing te verklaren (Ind. St. 1916 n°. 395). Van die bevoegdheid is reeds gebruik gemaakt bij Gouv. Bt. 9 Oct. 1916 n°. 63 (Ind. St. n°. 624), voor de hoofdplaatsen Batavia, Semarang en Soerabaja en de plaats Meester-Cornelis met betrekking tot bacillaire dysenterie.

Voor wijzigingen in den staat aangevende de indeeling van de havens in Nederlandsch-Indië ten aanzien van de te nemen quarantaine-maatregelen (zie K. V. 1916, kol. 129) zie men Bijbl. Ind. St. nos. 8514, 8584, 8612 en 8733.

De bij Ord. van 27 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 612) ingevoerde doodschouw voor inlanders en vreemde oosterlingen is bij Gouv. Bt. 3 Maart 1917 n°. 13 (Ind. St. n°. 97) verplichtend gesteld voor de plaatsen Batavia, Semarang en Soerabaja [1]).

Ten aanzien van de pest en hare bestrijding in het gebied van den chef van den dienst der pestbestrijding — vgl. K. V. 1915, kol. 268 — zijn nog eenige voorzieningen getroffen bij Gouv. Bt. 28 Oct. 1916 n°. 1 (Ind. St. n°. 655). De t. a. p. vermelde, voor bepaalde gebiedsdeelen geldende bijzondere voorschriften nopens de overdracht van de bemoeienissen met de bestrijding van de pest op den chef van den dienst der pestbestrijding zijn ook van toepassing verklaard op de hoofdplaats Semarang (Ind. St. 1916 n°. 449).

Aan den dienst der pestbestrijding waren op ult. 1916 verbonden, met inbegrip van het hoofd en het onder-hoofd van den dienst, 6 gepensionneerde officieren van gezondheid, „voor herinnering" bij het leger gevoerd, 1 officier van gezondheid in werkelijken dienst, 3 inlandsche artsen (afkomstig van den burgerlijken geneeskundigen dienst), 9 geneesheeren in 't bijzonder voor den pestbestrijdingsdienst uitgezonden, 3 inlandsche artsen, door het zelfbestuur van Soerakarta tijdelijk afgestaan en 1 particulier inlandsch arts. Gewestelijke opgaven van de getalsterkte van het bij de verschillende onderdeelen van den dienst der pestbestrijding op ult. 1916 werkzaam personeel, zijn vervat in den volgenden staat.

1) Voor de modellen der verklaringen van doodschouw zie men Bijbl. Ind. St. nos. 8660 en 8734.

GEWESTEN.	Met de gewestelijke leiding van den dienst belaste		Overig geneeskundig personeel.			Inlichtingsdienst.			Verplegingsdienst.				Europeesche opzichters.
						Europeesch personeel.		Inlandsch personeel.	Europeesch personeel.		Inlandsch personeel.		
	gepensionneerde officieren van gezondheid.	pro-memorie gevoerde officieren van gezondheid.	Pro-memorie gevoerde officieren van gezondheid.	Tijdelijke burgergeneeskundigen.	Inlandsche geneeskundigen.	mannen.	vrouwen.	mannen.	mannen.	vrouwen.	mannen.	vrouwen.	
Semarang (hoofdpl.)	—	1	—	—	1 6)	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerabaja	1	—	—	3 4)	2 5)	1	—	1	—	—	4	—	2
Pasoeroean	1	—	1	2	1 7)	10	5	16	—	2	—	2	—
Madoera	— 1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Djokjakarta (hoofdpl.)	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Soerakarta	1	—	1 2)	1	3	—	—	5	—	1	—	4	2
Madioen	—	1	1 3)	1	—	7	—	2	—	1	1	1	—
Kediri	1	—	1	2 5)	2 2)	6	—	10	—	1	2	—	—

1) De gewestelijke leider in de residentie Soerabaja is tevens belast met de gewestelijke leiding in de residentie Madoera.

2) Belast met bacteriologische werkzaamheden.

3) Actief dienende officier van gezondheid.

4) Van wie één belast is met de bacteriologische werkzaamheden.

5) Van wie één gedetacheerd van den burgerlijken geneeskundigen dienst.

6) Inlandsch arts van den burgerlijken geneeskundigen dienst onder genot van eene toelage ten laste van den dienst der pestbestrijding.

7) Gedetacheerd van den burgerlijken geneeskundigen dienst.

Ontsmettingsdienst van woningen en gebouwen.		Woninginspectie.			Uitzwavelingsdienst van spoor- en tramweg.			Automobielvervoerdienst.					Machinale houtzagerij in Kediri.							Bacteriologische dienst.	
Inlandsche		Europeesche			Europeesch personeel.		Inlandsch personeel.	Europeesch personeel.				Inlandsch personeel.	Europeesch personeel.					Inlandsch personeel.			
mantri's.	mandoers.	hoofdopzichters.	opzichters en onderopzichters.	Inlandsche mantri's.	Hoofdopzichters.	Onderopzichters.	Opzieners.	Administrateur.	Werktuigkundige.	Boekhouder.	Monteurs.	Chauffeurs.	Beheerder.	Machinist.	Boekhouder.	Magazijnmeester.	Opzichter.	Machinisten.	Mandoers.	Assistent-laboranten.	Opzichters.
—	—	—	—	—	—	1	7	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—
3	4	1	5	34	1	1	4	—	—	—	1	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	48	167	—	—	2	1	1	1	2	12	—	—	—	—	—	—	—	2	1
—	—	—	1	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	1	6	19	—	1	3	—	—	—	1	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	51	267	—	—	2	—	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	33	89	—	—	3	—	—	—	1	7	1	1	1	1	1	2	2	1	—

Het opsporen en onderkennen van pestgevallen was gedurende het verslagjaar in de residentiën Pasoeroean en Madioen toevertrouwd aan inlichters (vgl. K. V. 1916, kol. 128); op de hoofdplaatsen Soerabaja, Soerakarta, Djokjakarta en Semarang, zoomede in verschillende gedeelten van de residentie Kediri bleven geneesheeren met die taak belast. Door den inlichtingendienst werden gedurende 1916 ongeveer 150 000 zieken of overledenen onderzocht, onder wie 1187 pestgevallen werden waargenomen, en wel in de afdeelingen Pasoeroean en Probolinggo onderscheidenlijk 82 en 7, in de residentie Soerabaja 216 (op de hoofdplaats alleen 201), in Kediri 244, namelijk in de afdeelingen Kediri (149), Toeloengagoeng (43), Berbek (29) en Blitar (23), in de residentie Madioen 47, en wel in de afdeelingen Madioen (42), Magetan (3), Ngawi (1) en Ponorogo (1), in de residentie Soerakarta 574 (ter hoofdplaats 550, in de afdeeling Klaten 13, in Sragen 8 en in Bojolali 3), ter hoofdplaats Djokjakarta 2 en ter hoofdplaats Semarang 15. Het eerste pestgeval te Djokjakarta werd vastgesteld op 11 November 1916 en dat te Semarang op 3 October 1916. Slechts bij groote uitzondering kon de diagnose nog tijdens het leven worden verricht. Het aantal op pest onderzochte ratten beliep 10 000. Hieronder volgt een overzicht van het aantal lijders in de verschillende ambulances der pestbestrijding behandeld, onderverdeeld in pestzieken en lijders aan andere ziekten.

Ziekeninrichting te:	Restant op 1 Januari 1916.	Gedurende het jaar 1916			Restant op 1 Januari 1917.
		opgenomen.	hersteld.	overleden.	
Malang	21	312	278	55	—
Toeren	17	332	276	41	32
Kepandjen . . .	9	193	190	12	—
Soemberboeloe. .	2	24 (1)	22 (1)	4	—
Soerakarta . . .	[1]) 26 (19)	259 (87)	172 (25)	106 (81)	7
Madioen	—	21 (16)	19 (2)	2 (14)	—
Totalen. . .	75 (19)	1141 (104)	957 (28)	220 (95)	39

1) De tusschen ( ) gestelde cijfers hebben op pestlijders betrekking.

Met het oog op bezwaren van verschillenden aard, heeft men de ontsmetting van bij kleine hoeveelheden vervoerde goederen moeten laten varen, waartoe te meer aanleiding bestond, wijl eene ondervinding van ruim acht maanden in geen enkel opzicht steun gaf aan de veronderstelling, dat verbreiding van pest door middel van op deze wijze vervoerde goederen te duchten is. De ontsmetting bij vervoer van grootere hoeveelheden voor ratten aantrekkelijke goederen per spoor of tram bleef gehandhaafd en werd uitgebreid tot de besmette plaatsen Djokjakarta en Semarang. In het geheel werden 7931 spoor- of tramladingen uitgezwaveld. De ontsmetting van woningen werd op eenigszins uitgebreide schaal toegepast in kampongs, waar voor het eerst pestgevallen werden waargenomen en waar eene onmiddellijke afdoende woningverbetering moeielijk uitvoerbaar was.

De in Ind. St. 1914 n°. 486 opgenomen regelen betreffende o. m. de verbetering en afbraak van pestgevaarlijke gebouwen zijn aangevuld en gewijzigd bij Ord. van 28 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 654), terwijl bij Ord. van denzelfden datum (Ind. St. n°. 656) eene regeling is getroffen met betrekking tot de overdracht van de uitvoering dezer voorschriften aan de gemeenteraden. Van die bevoegdheid is, ten aanzien van de hoofdplaats Semarang, gebruik gemaakt bij Gouv. Bt. 28 Oct. 1916 n°. 2 (Ind. St. n°. 657) (vgl. hoofdst. J, afd. I, § 2).

De woningverbetering werd in de verschillende deelen van het pestgebied met kracht voortgezet. Bij het einde van 1916 waren verbeterd dan wel vernieuwd: in de residentie Pasoeroean 155 610, in Madioen 168 619, in Kediri 134 041, in Soerakarta 10 140, in Soerabaja 7163 en in Madoera 857 woningen. Gemiddeld eens per maand werden deze huizen door mantri's en opzichters onderzocht. Voor de woningverbetering ter hoofdplaatsen Djokjakarta en Semarang werden voorbereidende maatregelen getroffen. De machinale houtzagerij in Kediri (vgl. K. V. 1916, kol. 127) kwam ult. 1915 gereed.

In het vervoer van het personeel van den dienst werd voorzien door 43 automobielen. De vracht-auto's, vier in getal, gingen in den loop van het jaar over naar den dienst der staatsspoorwegen.

In het jaar 1916 zijn deels voor het eerst, deels bij vernieuwing besmet verklaard wegens *pest:* Alexandrië, Bangkok, Bassein, Calcutta, Hongkong, Moulmein, Pinang, Port Saïd, Singapore en Tamsui, zoomede in Nederlandsch-Indië de havenplaatsen Pasoeroean en Semarang en verschillende districten in het gewest Kediri; wegens *cholera:* Bassein, Calcutta, Ili Ilo, Yokohama, Kobe, Manila, Macao, Nagasaki, Osaka, Rangoon en Saigon, zoomede in Nederlandsch-

Indië de havenplaatsen Amboina, Batavia en Tandjoengpriok, Cheribon, Indramajoe, Makasser, Pamanoekan, Pasoeroean en Palopo en verschillende plaatsen en streken in de gewesten Preanger-Regentschappen, Cheribon, Semarang, Pekalongan en Amboina; wegens *pokken* verschillende plaatsen en streken in de gewesten Sumatra's Westkust, Atjeh, Celebes en onderhoorigheden, Menado, Amboina en Ternate en onderhoorigheden.

Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging. Aangaande de statistiek van de sterfte onder de Europeanen en met hen gelijkgestelden op verschillende plaatsen in Nederlandsch-Indië over 1916 geeft bijlage S (onder X) uitvoerige gegevens.

Wat de inlandsche bevolking betreft werd een sterftecijfer opgegeven voor West-Java van 17,8 °/₀₀, voor Midden-Java van 17,1 °/₀₀ en voor Oost-Java van 17,7 °/₀₀. Voor de sterftecijfers in de verschillende gewesten van Java en Madoera wordt verwezen naar bijlage S (onder IX).

Het onderzoek naar de verhoudingen met betrekking tot de gezondheid, zoowel bij de landsbedrijven als bij particuliere werkgevers, wordt geregeld voortgezet. Waar noodig, worden in den toestand verbeteringen aangebracht.

Voorbereidingen worden getroffen om ook in de gewesten buiten Java en Madoera, te beginnen met eenige gewesten van Sumatra, geregelde opgaven te krijgen van de sterfte en geboorte onder de bevolking.

Bij Gouv. Bt. 24 Nov. 1916 n°. 4 (Jav. Ct. n°. 96) is voor de hoofdplaats Soerabaja een gezondheidsdienst ingesteld. Het reglement voor de gezondheidscommissie voor de hoofdplaats Batavia (vgl. K. V. 1914, kol. 112) onderging wijziging bij Gouv. Bt. 4 Nov. 1916 n°. 34 (Bijbl. Ind. St. n°. 8635).

Aangaande den algemeenen gezondheidstoestand gedurende 1916 kan het volgende worden vermeld.

Cholera deed zich voor in West-Java in de afdeelingen Cheribon, Batavia, Madjalengka, Indramajoe, Soemedang, Soekaboemi, Krawang, Buitenzorg, Meester-Cornelis, Serang, Garoet en in Midden-Java in de afdeelingen Pemalang en Ponorogo. Nergens evenwel verkreeg de ziekte eene belangrijke uitbreiding, dank zij de tijdig toegepaste inentingen. De inlandsche bevolking begint het groote nut van deze inentingen in te zien en zich daaraan gereedelijk te onderwerpen. Ter hoofdplaats Amboina kwamen in de maanden Februari tot Mei 26 gevallen voor, waarvan 17 met doodelijken afloop (voor nadere opgaven betreffende deze en andere besmettelijke ziekten op Java en Madoera wordt verwezen naar staat XII van bijlage S).

Pest. Van de maatregelen tot bestrijding van pest is reeds hiervóór mededeeling gedaan. Hieronder volgt een overzicht over het tweede halfjaar van 1916 en het eerste halfjaar van 1917 van de aangetasten en overledenen aan pest.

GEBIED.	Tweede halfjaar 1916.		Eerste halfjaar 1917.	
	Aangetast.	Overleden.	Aangetast.	Overleden.
Res. Semarang.				
Stad Semarang	16	15	20	20
Res. Soerabaja.				
Afd. Soerabaja.	2	2	72	68
Stad Soerabaja	57	56	—	—
Afd. Lamongan	1	1	—	—
„ Modjokerto	1	1	—	—
Res. Pasoeroean.				
Afd. Pasoeroean. . . .	3	3	1	1
„ Probolinggo	6	6	—	—
Res. Djokjakarta.				
Stad Djokjakarta	2	2	8	8
Res. Soerakarta.				
Afd. Sragen.	1	1	—	—
„ Soerakarta	7	7	16	16
Stad Soerakarta. . . .	29	29	—	—
Afd. Klaten.	1	1	—	—
Res. Madoera.	—	—	29	28
Res. Madioen.				
Afd. Madioen	15	14	—	—
„ Ngawi	1	1	—	—
„ Magetan	1	1	—	—
„ Ponorogo	1	1	—	—
Res. Kediri.				
Afd. Kediri	9	8	6	6
„ Toeloengagoeng . .	6	4	—	—
„ Blitar	13	13	—	—
„ Berbek.	1	1	—	—
Distr. Pare	2	2	—	—
Totalen . . .	175	169	152	147

Typhus abdominalis kwam door geheel Nederlandsch-Indië verspreid voor. Ook tegen deze ziekte werd inenting met goed gevolg toegepast, o. a. op Noesa Kambangan, waar, na het uitbreken van eene weinig omvangrijke epidemie, alle dwangarbeiders, ook de nieuw aangekomene, aan dien maatregel onderworpen werden.

Amoeben-dysenterie werd in vrij beduidende mate opgemerkt te Sipirok (Tapanoeli), te Sibolga (waar onder de aangetaste dwangarbeiders zich 80 % Niassers bevonden) en in de onderafdeeling Simeloengoen (Oostkust van Sumatra).

Bacillaire dysenterie deed zich epidemisch voor in Temanggoeng (Kedoe), waar met goed gevolg serumbehandeling werd toegepast, en te Djatinegara (afd. Tegal, res. Pekalongan). Verder kwamen veel gevallen voor te Sibolga, in de tijdelijke gevangenis te Kasijan (Soerabaja) (132 gevallen met 30 sterfgevallen) en in het krankzinnigengesticht te Lawang (in 1915 252 gevallen met 40 dooden, in 1916 188 gevallen met 28 dooden). De maatregelen ter bestrijding bestaan hoofdzakelijk in de afzondering van de lijders, de zorg voor goed drinkwater en den afvoer van onreine stoffen.

Pokken blijven in den Archipel nog steeds veel voorkomen en maken in sommige gewesten vele slachtoffers. Tot bestrijding van de ziekte wordt eene zoo stelselmatig mogelijk doorgevoerde inenting toegepast. Epidemisch heerschten de pokken: in de residentie Amboina, waar in de eerste helft van 1916 1740 personen werden aangetast, van wie er 666 (38,3 %) overleden; in Atjeh en onderhoorigheden, waar het aantal aangetasten gedurende genoemd tijdvak bedroeg: in Samalanga 1062, met 325 dooden (30,6 %), in Sigli 4714, met 2484 dooden (52,7 %) en in Tapa Toean 1450, met 523 dooden (36,1 %), zoomede in mindere mate in de residentie Ternate en onderhoorigheden en in het district Sindang (res. Benkoelen).

Diphtherie kwam hier en daar verspreid voor.

Mazelen vertoonden zich vooral in verschillende gewesten van Sumatra, soms in kwaadaardigen vorm en vergezeld van kinkhoest. Voorts werden gevallen waargenomen in Bandjermasin en in verschillende plaatsen in Oost-Java.

Meningitis cerebrospinalis deed zich in enkele gevallen voor onder het garnizoen te Soerakarta en onder de gewapende politie te Soekaboemi.

Malaria heerschte in sommige gedeelten van de residentiën Cheribon, Preanger-Regentschappen, Pasoeroean en Tapanoeli. Onder de middelen tot bestrijding van deze ziekte neemt een ruime plaats in de bestudeering van de verschillende muskietensoorten en de omstandigheden waaronder deze leven en zich voortplanten. Verder tracht men het kwaad te keeren door het zoo ruim mogelijk verkrijgbaar stellen van kininetabletten, door volksopvoeding (voordrachten, enz.) en door het instellen van muskietenbrigades. De droogmaking van den bodem stuit veelal af op te hooge kosten; niettemin hebben de plannen voor de drooglegging van den west- en noordkant van Soerabaja gedurende 1916 hun beslag gekregen en zijn andere dergelijke plannen voor de hoofdplaats Sibolga in bewerking.

Beri-beri komt nog slechts hier en daar in geringe mate voor. Het gebruik van onafgewerkte rijst als volksvoedsel (vgl. hoofdst. D, kol. 51) wordt overal zeer krachtig bevorderd en, waar mogelijk, ingevoerd.

Mijnwormziekte is in Nederlandsch-Indië zeer algemeen. Nauwkeurige gegevens omtrent deze ziekte worden bijeengebracht, terwijl met de bestrijding onder de bevolking in vele streken reeds een begin is gemaakt.

Lepra wordt veelvuldig waargenomen in de gewesten Tapanoeli, Atjeh en onderhoorigheden, Amboina en Ternate en onderhoorigheden. Zoowel door de zending als van verschillende particuliere zijden wordt krachtig gewerkt in het belang van de bestrijding van deze ziekte (vgl. ook voor maatregelen van regeeringswege K. V. 1914, kol. 54 en hoofdst. F van dit verslag, kol. 69), hier en daar ook door wijkverpleging van de lijders.

Tuberculose. Bij Gouv. Bt. 3 Jan. 1917 n°. 8 is eene commissie ingesteld om onderzoek te doen naar het voorkomen van tuberculose onder de inlandsche ambtenaren in de geneeskundige afdeeling West-Java.

Pneumonie blijkt in Nederlandsch-Indië veel meer voor te komen dan vroeger werd aangenomen, in het bijzonder in dwangarbeiderskwartieren, koelieloodsen e. d. De oorzaak schijnt, zooals te Sawahloento werd aangetoond, meer te liggen in het overvuld zijn van de slaapvertrekken dan in den aard van de door de lijders verrichte werkzaamheden.

Venerische ziekten en framboesia. Behalve op ondernemingen en in kazernes en gestichten is het moeielijk ingrijpende maatregelen tegen deze ziekten te nemen. Op eenige plaatsen werd de bevolking de gelegenheid gegeven om zich poliklinisch met (neo-) salvarsan te laten behandelen.

Geneeskundige behandeling van landswege. Hiervoor zij verwezen naar staat III van bijlage S.

Bij Gouv. Bt. 5 Dec. 1916 n°. 34 (Ind. St. n°. 721) zijn de bepalingen omtrent kostelooze genees- en verloskundige hulp aan Europeanen gewijzigd, ter nadere omschrijving van het bedrag der inkomsten, dat als grens is vastgesteld, en zijn die bepalingen — zoomede die voor inlanders — ook van kracht verklaard voor de met Europeanen en inlanders gelijkgestelden.

Geneeskundig staatstoezicht. Evenals in vorige jaren, werden in 1916 zoowel door den hoofdinspecteur, hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst, als door de overige inspecteerende ambtenaren bij dien dienst, reizen gemaakt voor het doen van onderzoekingen, het houden van besprekingen en het treffen van maatregelen ten aanzien van de verschillende op dit onderwerp betrekking hebbende aangelegenheden.

Bij Ord. van 26 Juni 1916 (Ind. St. n°. 455) is eene wijziging gebracht in het reglement op den burgerlijken geneeskundigen dienst, voor zoover de uitoefening van het geneeskundig staatstoezicht betreft. Het aantal inspecteerende geneesheeren met de uitoefening van het geneeskundig staatstoezicht in de buitenbezittingen belast, is met één uitgebreid.

Indische artsen. Bij de school tot opleiding van Indische artsen begon het schooljaar 1915—1916 met 176 leerlingen (4 hunner, onder wie 2 meisjes, zonder dienstverband). Op het einde van het schooljaar bedroeg het aantal leerlingen 155. Aan het in de maanden December 1915—Januari 1916 afgenomen eerste gedeelte van het eindexamen namen 16 candidaten deel die allen werden toegelaten tot het tweede gedeelte. In Mei en Juni d. a. v. werd het tweede gedeelte afgenomen aan de voor het eerste gedeelte geslaagde 16 leerlingen, van wie er 13 een getuigschrift verwierven; bovendien slaagde nog één candidaat in het eerste gedeelte.

Het aantal zieken, behandeld op de aan de school verbonden poliklinieken, bedroeg 5867. Voor de splitsing van dit aantal wordt verwezen naar staat II *B* van bijlage S. De kosten van de school bedroegen gedurende het schooljaar 1915/1916 f 170 249, waaronder f 38 345 wegens toelagen aan de leerlingen, tegen f 146 209 en f 38 395 gedurende 1914/1915.

Gedurende 1916 ontvielen 3 inlandsche geneeskundigen aan 's lands dienst, terwijl door de school, zooals boven aangegeven, afgeleverd werden 13 artsen.

Bij Gouv. Bt. 13 Juni 1916 n°. 22 (Ind. St. n°. 423) is eene regeling getroffen nopens de toekenning van toelagen aan niet-medische leeraren, en is eene wijziging gebracht in de samenstelling van het onderwijzend personeel.

Eene herziening van de bezoldiging van den directeur en het bedienden-personeel der school is opgenomen in Ind. St. 1916 n°. 536.

Nederlandsch-Indische artsenschool te Soerabaja. Het schooljaar 1915/1916 begon met 65 leerlingen (onder wie 5 vrouwelijke leerlingen zonder dienstverband). Aan het einde van het schooljaar bedroeg het aantal leerlingen 59.

De kosten van de school bedroegen in 1916 f 58 823, waaronder f 25 753 wegens toelagen aan de leerlingen, tegen f 46 776 en f 18 035 gedurende 1914/1915.

Bij Gouv. Bt. 18 Aug. 1916 n°. 9 (Ind. St. n°. 556) is de bezoldiging van den directeur bij deze inrichting nader vastgesteld.

Vroedvrouwen. Staat IV van bijlage S geeft een overzicht van het aantal en den afloop van verlossingen gedurende het jaar 1916 verricht door vroedvrouwen, die onderstand van landswege ontvangen.

Het aantal leerlingen-vroedvrouw, die gedurende 1916 op kosten van den lande hare opleiding bij Europeesche geneesheeren genoten, bedroeg 30; in den loop van dat jaar slaagden 10 leerlingen in het verloskundig examen (vgl. overigens staat I van bijlage S).

In Mei 1917 (Bijbl. Ind. St. n°. 8770) zijn door het hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst nieuwe voorschriften betreffende de vroedvrouwen vastgesteld.

Inentingen tegen besmettelijke ziekten. Tabel VII*A* van bijlage S toont den omvang aan van de verrichtingen der inlandsche inenters gedurende 1916; staat VII*B* vermeldt het aantal inentingen en herinentingen, enz. bij de landskoepokinrichting te Weltevreden gedurende de laatste 5 jaren.

Staat VIII van bijlage S bevat de vijfjaarlijksche statistiek van de bij het instituut-Pasteur behandelde personen tegen hondsdolheid.

Voor eene verdeeling van de gewesten Oostkust van Sumatra, Atjeh en onderhoorigheden, Billiton, Bali en Lom-

bok, Tapanoeli en Lampongsche districten in vaccinedistricten zie men Bijbl. Ind. St. nos. 8515, 8567, 8585, 8586, 8720 en 8735.

Geneeskundig laboratorium en leergang voor tropische ziekten. Van de gelegenheid tot het verrichten van onderzoekingen aan het geneeskundig laboratorium werd zoowel door particulieren als door den burgerlijken en militairen geneeskundigen dienst en ten behoeve van de rechterlijke macht een ruim gebruik gemaakt; in het geheel werden 4173 onderzoekingen van diagnostischen aard verricht, tegen 2897 in 1915. Voorts vonden onderzoekingen plaats in verband met watervoorziening en afvoer van uitwerpselen, met betrekking tot de bacillendragers bij meningitis cerebrospinalis epidemica en nopens de verbreiding van pest, dysenterie, enz. Ook werden herhaaldelijk onderzoekingen ingesteld met het oog op de mogelijkheid van overbrenging van rattenpest uit besmette plaatsen.

Van de gelegenheid tot werken in het laboratorium voor buitenlandsche geleerden werd gebruik gemaakt door een geneesheer van het door ROCKEFELLER gestichte instituut voor onderzoek van internationale ziekten.

Bij Gouv. Bt. 18 Dec. 1916 n°. 38 (Bijbl. Ind. St. n°. 8648) is een nieuw reglement voor het laboratorium vastgesteld. In verband hiermede is de bij Gouv. Bt. 15 Febr. 1901 n°. 17 (Ind. St. n°. 89) ingestelde leergang in tropische ziekten opgeheven (Ind. St. 1916 n°. 741).

Ziekengestichten en fondsen. Staat I van bijlage S bevat eene gewestelijke opgave van de op ult. 1916 bestaande lands- en bijzondere ziekeninrichtingen; de staten III*A* en V in bijlage S bevatten opgaven nopens de behandeling in de landsziekeninrichtingen en in eenige particuliere inlandsche ziekenhuizen, terwijl staat XI eene splitsing bevat van de in het verslagjaar aan bijzondere inrichtingen voor ziekenverpleging uitgekeerde tegemoetkomingen.

De instructie voor de directeuren der centrale burgerlijke ziekeninrichtingen te Batavia, Semarang en Soerabaja is opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 8658.

Krankzinnigenwezen. Voor de sterkte van het verplegingspersoneel in de krankzinnigengestichten te Buitenzorg en Lawang zij verwezen naar tabel VI van bijlage S. [1])

De beide gestichten bieden thans huisvesting voor 3414 lijders, en wel dat te Buitenzorg voor 344 Europeanen en 721 inlanders en dat te Lawang voor 243 Europeanen en 2106 inlanders.

Voor den aankoop van grond voor de oprichting van een doorgangshuis voor krankzinnigen in Midden-Java — vgl. K. V. 1915, kol. 136 — is bij Gouv. Bt. 23 Dec. 1916 n°. 5 eene som van f 100 000 beschikbaar gesteld. Besloten is, ter verbetering van de verpleging van krankzinnigen in de buitenbezittingen, verplegingstehuizen op te richten, welke zooveel mogelijk zullen worden verbonden aan de plaatselijke ziekeninrichtingen.

1) Ten aanzien van de samenstelling, zoomede de bezoldiging en verdere voordeelen van het personeel bij de beide gestichten zie men Ind. St. 1917 n°. 113.

VI. LOTERIJEN.

De trekking van de voor 1915/1916 toegestane groote geldloterij van f 500 000 (zie K. V. 1916, kol. 136) had reeds 17 Maart 1916 plaats, aangezien de loten op dien datum waren uitverkocht.

Voor het tijdvak 1 Juli t/m 31 October 1916 werden 10 kleine geldloterijen toegestaan, tot een gezamenlijk bedrag van f 100 000, waarvan de winsten bestemd waren voor: de ,,Vereeniging tot bescherming van dieren'' te Batavia, den bouw van eene Roomsch-katholieke kerk te Tasikmalaja, de door de vereeniging ,,Tiong Hoa Hwe Koan'' te Buitenzorg opgerichte school, de ,,Vereeniging tot het verleenen van hulp aan ontslagen Europeesche veroordeelden'' te Semarang, het bestuur der societeit ,,de Harmonie'' te Serang, het bestuur van de Padangsche Fröbelschool te Padang, den bouw van een nieuw vereenigingsgebouw der societeit ,,Zee- en Bergzicht'' te Sibolga, het bestuur der societeit ,,de Eendracht'' te Amboina, den bouw van eene kerk voor de Protestantsche gemeente te Ambarawa en de ,,Vereeniging tot vorming van een studiefonds voor opleiding van vrouwelijke inlandsche artsen'' te Batavia. De trekking van negen dier loterijen werd vervroegd en de datum gesteld op een week na het tijdstip waarop de loten bij de aangewezen lotenverkoopers waren uitverkocht.

Voor het tijdvak 1 November 1916 t/m 30 Juni 1917 werd één groote loterij van f 500 000 toegestaan, waarvan de winsten bestemd zijn voor de vereeniging ,,Bandoengsche Ziekenverpleging'' te Bandoeng, het Leger des Heils in Nederlandsch-Indië, de vereeniging ,,Malangsch Kinderpensioen'' te Malang, de vereeniging ,,Studiefonds Darmoworo'' te Djokjakarta, de Roemer Visscher-Vereeniging te Soerabaja en het Schoolkleeren-, voedings- en ondersteuningsfonds te Semarang.

L.

I. WATERSTAAT EN BURGERLIJKE OPENBARE WERKEN.

§ 1. PERSONEEL; UITVOERING VAN WERKEN.

Personeel. Voor de getalsterkte van het half April 1917 in dienst zijnde technisch personeel, zoowel dat in vasten dienst als dat, hetwelk boven de vaste sterkte werd gevoerd, zie men tabel I van bijlage T.

De in 1916 voor den Indischen dienst, ter benoeming tot adspirant-ingenieur, opzichter en bouwkundig opzichter uitgezonden personen zijn allen geplaatst.

Het aantal inlandsche opzieners der wegen in elke der onderafdeelingen Gianjar en Kloengkoeng (afd. Zuid-Bali, res. Bali en Lombok) is bij Gouv. Bt. 24 Aug. 1916 n°. 11, bij wijze van tijdelijken maatregel, uitgebreid met één.

De bepalingen omtrent studietoelagen aan studenten der Technische Hoogeschool te Delft, die voor civiel ingenieur studeeren en bestemd wenschen te worden voor den Indischen dienst — zie K. V. 1916, kol. 137 — zijn ten behoeve van studenten, die voor bouwkundig ingenieur studeeren, aangevuld bij K. B. 9 Oct. 1916 n°. 44 (Ind. St. 1917 n°. 61).

Uitvoering van werken. Volgens de boekingen ten laste van de begrooting is in 1916 aan burgerlijke landswerken ten koste gelegd wegens gewoon onderhoud en herstellingen f 4 617 297 en wegens vernieuwing en nieuwe werken in eigen beheer f 20 111 952. Die boekingen omvatten evenwel niet het geldswaardig bedrag van de verbruikte materialen uit 's lands voorraad. De waarde dier verstrekkingen, voor zoover vernieuwing en nieuwe werken betreft, bedraagt f 917 659, waardoor het totale bedrag van f 20 111 952 stijgt tot f 21 029 611; vgl. daaromtrent de uitgewerkte opgaven in tabel II van bijlage T. Hierbij wordt opgemerkt, dat in die tabel niet zijn opgenomen de uitgaven, welke in het verslagjaar gedaan zijn ten behoeve van de werken in het belang der gezondheid. Voor deze werken werd, met inbegrip van de verbruikte materialen, in het geheel besteed een bedrag van f 451 295.

Evenals in vorige jaren, is bij de uitvoering van werken, voor zooveel doenlijk, partij getrokken van de werkkrachten van veroordeelden tot dwangarbeid en van door den politierechter gestraften, terwijl de geldswaarde, welke die arbeid vertegenwoordigd heeft, met het departement van justitie is verevend.

In het afgeloopen jaar werden geen nieuwe werken in het openbaar aanbesteed.

§ 2. BIJZONDERHEDEN NOPENS DE VERSCHILLENDE SOORTEN VAN WERKEN.

Gebouwen. In de in § 1 vermelde som van f 21 029 611 is begrepen een bedrag van f 7 230 936, hetwelk in 1916, met inbegrip van het geldswaardig bedrag aan grondstoffen uit 's lands voorraad, is verwerkt voor gebouwen, waaronder die behoorende tot den dienst van het havenwezen (vernieuwingen en nieuwe werken). Eene splitsing naar gelang van de bestemming der gebouwen (woningen, schoolgebouwen, gevangenissen, kantoren, ziekenhuizen, enz. niet behoorende tot den dienst van het havenwezen) is opgenomen in tabel II van bijlage T.

Wegen en bruggen. Voor het aanleggen van nieuwe en het verbeteren van bestaande wegen, zoomede voor het bouwen of vernieuwen van bruggen en duikers (dus zonder het aan onderhoud of herstelling ten koste gelegde) is in 1916 van landswege uitgegeven f 4 945 196, waarvan f 122 766 voor maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling en f 164 122 voor het algemeen wegenplan van Java (vgl. de gewestelijke splitsing in tabel II van bijlage T).

Voor hetgeen in 1916 ten koste gelegd is, onderscheidenlijk aan opnemingen, verbetering en aanleg van wegen en aan den bouw van de belangrijkste bruggen (de laatste voor zoover begroot op f 25 000 of meer), zie men tabel V van bijlage T.

Bij Gouv. Bt. 12 Dec. 1916 n°. 36 zijn de hoofden van gewestelijk bestuur bevoegd verklaard om vergunning te verleenen tot den aanleg van nieuwe of het verbeteren van bestaande wegen ten behoeve van particuliere ondernemingen.

Bevloeiings-, afwaterings- en waterkeeringswerken. Voor onderhoud, opnemingen, debietmetingen, enz. ten behoeve van de gestaakte bevloeiings- en afwateringswerken in de Solo-vallei (residentiën Rembang en Soerabaja) is in het verslagjaar f 23 678 uitgegeven, waardoor het geheele op 31 December 1915 verwerkte bedrag van f 18 009 054 bij het einde van 1916 was geklommen tot f 18 032 732. De uitgaven voor opnemingen, zijnde f 12 967, hadden ook thans weder grootendeels betrekking op metingen en waarnemingen in het belang van verschillende kleine verbeteringsplannen, die slechts zijdelings in verband staan met de eigenlijke Solo-vallei-werken.

De opruiming der voorraden van de gestaakte werken afkomstig werd voortgezet. De rails van het werkspoor worden zooveel mogelijk afgestaan aan andere landsdiensten. Aan verkochte materialen, enz. was op het einde van 1916 f 2 637 603 ontvangen.

Voor de voortzetting van een 16-tal reeds gedurende vele jaren in uitvoering zijnde groote bevloeiings- of afwateringswerken was voor het jaar 1916 een bedrag van f 1 750 000 uitgetrokken. Uitgegeven werd f 1 977 066.

In tabel III A van bijlage T zijn eenige aanteekeningen opgenomen omtrent de in het verslagjaar met de verschillende werken gemaakte vorderingen.

Voor het verbeteren van bestaande bevloeiings- en afwateringswerken of het aanleggen van nieuwe werken van geringen omvang, waarvoor op het oorspronkelijk werkplan f 2 055 000 was uitgetrokken, is in 1916 f 3 101 316 uitgegeven en wel ten behoeve van een 188-tal werken op Java en Madoera (waarvan 180 in uitvoering bij de irrigatie-afdeelingen en uitvoeringssecties) en een 32-tal in de buitenbezittingen. Van deze werken zijn er 20 op Java en Madoera en 4 in de buitenbezittingen uitgevoerd ten laste van de zoogenaamde „hulpverschaffingsfondsen" (maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling), terwijl daaraan ten koste werd gelegd een bedrag van f 408 540. De som, welke werd besteed aan werken van geringen omvang, niet behoorende tot de maatregelen in het belang der economische ontwikkeling, bedroeg derhalve f 2 692 776.

Tot de werken van geringen omvang in het algemeen (voor zoover betreft de bevloeiings- en afwateringswerken) behooren de reeds in K. V. 1915, kol. 142, opgesomde werken.

Onder de werken van geringen omvang, welke niet ten laste van de „hulpverschaffingsfondsen" werden uitgevoerd, zijn tevens die werken gerangschikt, welke strekken tot verbetering of uitbreiding van in gebruik zijnde groote bevloeiings- en afwateringswerken of tot verbetering van rivieren en andere waterloopen, voor zoover die werken naar hun aard niet ten laste van die fondsen konden worden gebracht.

Ten behoeve van waterkeeringswerken was op het oorspronkelijk werkplan gerekend op eene som van f 530 000. Voor de uitvoering dier werken werd in het verslagjaar besteed in het geheel een bedrag van f 825 853, waarvan f 749 033 op Java en Madoera en f 76 820 in de buitenbezittingen, onderscheidenlijk ten behoeve van 16 (waarvan

13 in uitvoering bij de irrigatie-afdeelingen) en 5 werken.

Met betrekking tot de voornaamste dier werken zij het volgende opgemerkt.

De uitgaven voor vernieuwingen en verleggingen van den linker Tjioedjoeng-dijk, waarvoor f 121 210 was toegestaan, bedroegen in het verslagjaar f 14 622. In het geheel werd tot het einde van 1916 f 101 265 voor dit doel uitgegeven.

Ten behoeve van de werken ter verbetering van den water-af- en aanvoer ter hoofdplaats Batavia werd in 1916 verwerkt f 614 024. De uitgaven bedroegen op het einde van dat jaar in het geheel f 1 872 022 (toegestaan f 2 693 900).

De verbetering van den linker Solo-dijk eischte in 1916 eene uitgave van f 48 466, zoodat tot het einde van dat jaar, met inbegrip van de in de jaren 1913, 1914 en 1915 gedane uitgaven, f 113 258 verwerkt was (toegestaan f 148 890).

Voor het verzwaren en herstellen van den rechter Brantas-dijk van K.M. 0 tot K.M. 46,600 en van K.M. 51,760 tot K.M. 53,660 in de afdeelingen Modjokerto en Djombang is f 8620 uitgegeven. Tot op het einde van 1916 bedroegen de uitgaven f 203 981 (toegestaan f 206 300).

Aan het eerste, tweede en derde gedeelte der werken tot het bandjirvrij maken van de hoofdplaats Padang is gedurende het jaar 1916 onderscheidenlijk f 39 172, f 30 755 en f 5920 besteed, zoodat tot op het einde van dat jaar de verwerkte bedragen gestegen waren tot f 167 061, f 178 551 en f 98 192 (toegestaan f 369 583, f 223 353 en f 132 500). Voor het uitvoeren van de aanvullingswerken ten behoeve van het derde gedeelte der genoemde werken werd f 223 uitgegeven.

Voor de bestrijding van den ongunstigen invloed van de vulcanische uitwerpselen van den Smeroe op de rivieren (besoeks) in de afdeeling Loemadjang (res. Pasoeroean) werd voor 1916 f 25 000 toegestaan, terwijl f 29 894 werd uitgegeven.

In tabel IV A, onder *a*, *b* en *c*, van bijlage T, zijn de, ten behoeve van de hoogerbedoelde bevloeiings- en afwateringswerken en waterkeeringswerken van geringen omvang, in het verslagjaar verwerkte bedragen alle afzonderlijk vermeld.

Voor opnemingen en teekenwerk ten dienste van groote zoowel als van kleine bevloeiingsplannen is, blijkens de tabellen II, III A, III B en IV B van de meergenoemde bijlage T, f 414 266 uitgegeven, waarvan f 135 007 in de buitenbezittingen (ten behoeve van bevloeiingsopnemingen op de eilanden Sumatra en Celebes en in het gewest Bali en Lombok onderscheidenlijk f 104 055, f 22 943 en f 8009).

Onder de voor irrigatie-opnemingen gedane uitgaven zijn niet begrepen die ten behoeve van de werken in Noord-Bantam en de Bandjar-Tjahjana-werken, welke, evenals in vorige jaren, ten laste van de voor de uitvoering der betrokken werken toegestane fondsen werden gebracht.

Ten behoeve van herstellingen van bevloeiings- en afwateringswerken is f 138 580 uitgegeven (op de begrooting was f 91 000 uitgetrokken). Voor zware herstellingen aan den stuwdam bij Lengkong (res. Soerabaja) werd in 1916 f 5146 besteed. Tot op het einde van dat jaar werd in het geheel aan dat werk f 94 893 ten koste gelegd (toegestaan f 94 300). Het herstellen van waterkeeringswerken vorderde een uitgaaf van f 120 148.

De voor herstellingen van bevloeiings- en afwateringswerken, zoomede van waterkeeringswerken, uitgegeven bedragen zijn overigens alle afzonderlijk opgenomen in de meergenoemde tabel IV A, onder *d* en *e*.

Werken in het belang van de gezondheid, waaronder drinkwatervoorzieningen. Ten behoeve van de werken in het belang van de volksgezondheid werd in 1916 uitgegeven een bedrag van f 294 165 en voor den aanleg van waterleidingen f 157 130, onder welke bedragen zijn begrepen de uitgaven aan opnemingen en voorbereidingen.

Voor het gewoon onderhoud en voor herstellingen van de bestaande werken is besteed op Java en Madoera f 10 569 en in de buitenbezittingen f 10 128, te zamen f 20 697.

De volgende tabel bevat een overzicht van de kosten, besteed aan de daarnaast vermelde werkzaamheden.

GEWEST.	OMSCHRIJVING VAN DE WERKEN.	VERWERKTE BEDRAGEN IN 1916. AAN WATERLEIDINGEN.	IN HET BELANG VAN DE GEZONDHEID.	TOELICHTINGEN.
Batavia.	Verbetering van den wateraan- en afvoer ter hoofdplaats Batavia	—	f 63 362	Administratie, opneming en uitvoering.
Preanger-Regentschappen.	Watervoorziening van Soekaboemi. .	f 120	—	Voortzetting en voltooiing van de opneming.
Cheribon.	Rioleering en afwatering ter hoofdplaats Cheribon	—	2 147	Opneming
	Normaliseeren en bedijken van de kali Soekalila	—	2 544	Uitvoering.
Semarang.	Verbetering van den wateraan- en afvoer ter hoofdplaats Semarang	—	56 882	Voortzetting der uitvoering.
Soerabaja.	Verbetering van den wateraan- en afvoer ter hoofdplaats Soerabaja	—	3 390	Voortzetting der opnemingen.
	Normaliseering van de Soerabaja-rivier en hare vertakkingen tot de Pegirian-brug	—	50 228	Voortzetting der uitvoering.
Pasoeroean.	Watervoorziening ter hoofdplaats Pasoeroean en omliggende desa's	119 661	—	Als boven.
Tapanoeli.	Werken tot verbetering van den gezondheidstoestand ter hoofdplaats Sibolga.	—	89 941	Uitvoering.
Lampongsche districten.	Verbetering van den wateraan- en afvoer ter hoofdplaats Telokbetong	—	4 484	Voortzetting der opnemingen.
	Aanleg van eene watervoorziening te Menggalo	3 596	—	Uitvoering.
Oostkust van Sumatra.	Aanleg van gemetselde goten te Pematangsiantar. . . .	—	4 744	Voortzetting van de uitvoering en voltooiing.
Atjeh en onderhoorigheden.	Uitbreiding en vernieuwing van de waterleiding te Langsar	10 137	—	Voortzetting van de uitvoering.
	Verlenging van een gemetselde afvoergoot te Sabang . .	—	1 632	Uitvoering.
Zuider- en Oosterafdeeling v. Borneo.	Watervoorziening van Bandjermasin .	10 700	—	Opnemingen en voorbereiding.
Menado.	Ophoogen van laaggelegen terreinen ter hoofdplaats Menado	—	2 941	Uitvoering.
	Watervoorziening der hoofdplaats Menado	102	—	Opnemingen.
	Watervoorziening der afdeelingshoofdplaats Tondano . .	824	—	Opnemingen.
Celebes en onderhoorigheden.	Watervoorziening ter hoofdplaats Makasser	9 755	—	Voortzetting der opnemingen.
	Aanleg van putten te Takalar, Bonthain en Djeneponto	2 235	—	Uitvoering.
Amboina.	Inpoldering van het terrein der bestuursvestiging te Merauke	—	8 648	Voortzetting der uitvoering.
Bali en Lombok.	Verbetering van den wateraf- en aanvoer te Singaradja, Pabean en Ampenan en de watervoorziening van verschillende desa's . . .	—	3 092	Opnemingen.

Bij Gouv. Bt. 2 Oct. 1916 n°. 1 (Bijbl. Ind. St. n°. 8605) zijn de concessievoorwaarden voor den aanleg en het beheer van eene hoogdruk-waterleiding ter hoofdplaats Medan — vgl. K. V. 1905, kol. 186 — op verschillende punten gewijzigd.

Havens en reeden. Met de verbetering en uitbreiding van de verschillende havens werd in 1916 gestadig voortgegaan. Omtrent de belangrijkste werkzaamheden zij het volgende vermeld.

Te Tandjoengpriok [1]) werden verschillende kleinere werken voltooid; voorts werden vier electrische portaalkranen, een grijpemmerkraan en een 50-tons drijvende bok bestemd voor Belawan-Deli in elkaar gezet. Voor den aankoop van terreinen voor de uitbreiding van de haven en verbetering van den gezondheidstoestand werd f 482 270 uitgegeven. De wijziging en uitbreiding van het electrische leidingnet werd voortgezet (verwerkt f 39 668). De door ruwe zee vrij ernstig beschadigde dammen in de buitenhaven werden hersteld. Langs de westergracht werd, van den grooten dwarsweg af tot aan de voormalige steenkolenhaven, een aanvang gemaakt met den aanleg van een nieuwen weg (verwerkt f 6885). Voor de verbreeding van die gracht werd f 4396 verwerkt; ook het graven van een kanaal ten zuiden van het terrein, bestemd voor de petroleumopslagplaatsen, werd ter hand genomen. De werkzaamheden tot uitbreiding van de havenwerken werden krachtig voortgezet. Deze uitbreiding omvatte het maken van 83 M. kademuur aan het westerboord der oude haven, de prauwenkade in de eerste binnenhaven en de kademuren aan het wester- en oosterboord der nieuwe binnenhaven. De caissons voor deze kaaimuren werden geleidelijk geplaatst, welk werk echter, tengevolge van slechte weersgesteldheid, in den aanvang van het verslagjaar veel vertraging ondervond. De bovenbouw voor het westerboord werd doorgetrokken tot aan het zuidelijkste uiteinde van den kademuur en het remmingwerk afgewerkt, terwijl, na het stellen aan het noordelijk einde van de caissons voor schepen met 12 M. diepgang, een begin werd gemaakt met het doortrekken van den muur naar het noorden. De bovenbouw voor het oosterboord was op het einde van het verslagjaar tot en met caisson n°. 14 doorgetrokken.

Voor het baggerwerk, enz. in eigen beheer ten behoeve van het maken van de tweede binnenhaven werd gedurende het verslagjaar f 1 002 567 verwerkt. Gemeten in de bakken werd ruim 1 000 000 M³. gebaggerd. Ten einde het noodige zand voor het opspuiten achter de caissons te verkrijgen, werd na afloop van den westmoeson begonnen met zandbaggeren bij Benteng, tegenover het eiland Onrust. De baggermolen *Bromo* baggerde 514 028 M³. Voor de ophooging van terreinen werd in den loop van het verslagjaar in totaal 590 765 M³. grond op den wal geperst.

De beide voor den watertoren bestemde electrische pompinrichtingen met zelfwerkende aanloopweerstanden werden in bedrijf gesteld. De waterleiding, welke langs het zuiderboord der beide binnenhavens loopt, werd langs den nieuwen weg naar Tjelintjing doorgetrokken. Op eenige plaatsen in die kampong zijn hydranten aangebracht, terwijl ook eene leiding naar het nieuwe stations-emplacement gelegd werd.

Te Pekalongan en Tegal werden de vaargeulen tusschen en buiten de havendammen geregeld op diepte gehouden. De hoeveelheid opgebaggerde specie bedroeg onderscheidenlijk 262 220 en 233 240 M³. De kosten daarvan beliepen, de vaste bezoldiging van den machinist niet medegerekend, f 22 338 en f 21 014.

Te Semarang werden de proeven ter bepaling van de beste en minst kostbare wijze, waarop de vaste stand van de caissons in de prauwenhaven zou kunnen worden verzekerd (vgl. K. V. 1916, kol. 142), voortgezet. Ter plaatse, waar voor en achter de caissons een rij palen was ingeheid, werden aan de kademuur na Februari 1916 nog geringe zakkingen waargenomen en traden enkele scheuren op. Het doel om achter de caissons eene proefbelasting van meer dan 1500 K.G. per M². toe te laten, is niet bereikt. Voor de tweede proef — door middel van grondverbetering — werd de geul langs de drie zijden van de oostelijke douanekom aan de oostzijde nog met 230 M. verlengd. Van Mangkang werd 146 345 M³. zand aangevoerd en deels in de geul gestort, deels op de achterliggende terreinen gespoten. Tengevolge van slecht weer in den oostmoeson en het vroeg invallen van den westmoeson bleven de verwerkte hoeveelheden beneden die, waarop aanvankelijk gerekend was. De uitgaven voor de laatste proef beliepen f 165 723. Aan den in 1915 ter hand genomen aanmaak van nog 341 M. caissons werd in het geheel f 19 599 verwerkt. De werkzaamheden aan de verlenging van den westerhavendam bepaalden zich in hoofdzaak tot het bijwerken van beschadigde gedeelten, tot welk doel nog 725 M³. kali-steen verzameld werd (verwerkt f 5963). Daar de dam nog steeds eenige zakking vertoonde, werden de betonblokken nog niet opgebracht.

Het nieuwe kantoor voor den havenmeester kwam in het begin van het verslagjaar gereed (verwerkt f 164).

Voor het maken van een zeehavenplan voor Semarang, waarvan de voorloopige onderzoekingen ten einde liepen, werden drie voorontwerpen uitgewerkt (verwerkt f 3357).

Uit de Semarang-rivier en het havenkanaal, alsmede tusschen en buiten de havenhoofden werd 278 154 M³. slib verwijderd (verwerkt f 64 388).

Te Soerabaja werden op den westelijken oever van de Kali Mas perceelen opgehoogd. Aan huur voor de terreinen aldaar werd f 44 966 ontvangen. De rivier werd geregeld op diepte gehouden; in het verslagjaar werd 267 249 M³. specie opgebaggerd (kosten f 41 288). De baggervloot werd geregeld onderhouden en aangevuld. De opstelling van de electrische kranen langs den linkeroever der Kali Mas nabij den Grooten Boom kwam gereed (verwerkt f 4125). Aangevangen werd met het maken van een nieuwe overvaart over de Kali Mas nabij de havenpier, terwijl de bestaande overvaarten verbeterd werden (verwerkt f 3854).

Voor den aanleg van een wegennet op den pier van de nieuwe haven werden materialen aangekocht; van de reeds gelegde wegonderlaag werden de door regen en wind beschadigde gedeelten bijgewerkt (verwerkt f 8701). Met den aanleg van het eerste vak van den verbindingsweg van de haven naar de stad werd voortgegaan (gereed kwamen 988 M., verwerkt f 79 138); aan het voltooide tweede vak werd in het geheel f 217 758 verwerkt. Van den te maken weg achter de pakhuizen westelijk van de Kali Mas, van het nieuwe haventerrein tot aan Moeteran, ter lengte van 2,75 K.M., kwam 15 600 M². onderlaag gereed.

De havenbouw en de uitvoering der werken aan de steenkolenkade werden met kracht voortgezet. De noordmuur werd voltooid, op het aanbrengen van eenige dekzerken na. In Mei 1916 had eene verschuiving plaats van drie caissons van den westmuur. Met het lichten en op hare plaats terugbrengen van deze caissons en bijkomende werkzaamheden werd een aanvang gemaakt.

Het op diepte brengen van de prauwenhaven kwam vóór het einde van het verslagjaar gereed. Het westelijk gedeelte van de diepe havenkom werd uitgebaggerd, ten einde eene waterdiepte van 14 M., noodig voor de steenkolenkade, te verkrijgen. Met het opstorten van zand in de funderingssleuf der steenkolenkade werd voortgegaan; ook werd zand geperst tot vorming van de terreinen achter de prauwenkade op het zuiderboord en de oosterkade. Dit zand werd bijna uitsluitend gezogen op een plaats nabij den Madoera-wal tegenover het marine-etablissement, waar, onder een dikke laag slib, eene ruime hoeveelheid grof zand wordt aangetroffen. Voor het vervaardigen van 12 caissons van gewapend beton, het stellen daarvan in de havenkom en voor de daarmede verband houdende werken, benevens het aanvoeren en storten of persen van zand voor fundeering en ophooging werd verwerkt f 221 217. Met het afvlakken van het meest zuidelijk gedeelte van het met zand opgehoogde oostelijk haventerrein werd geregeld voortgegaan. Een groot gedeelte van het oude werkterrein der Hollandsche Aannemingmaatschappij wordt ontruimd, in de eerste plaats het gedeelte, hetwelk noodig is voor de doortrekking van den weg achter de pakhuizen langs de Kali Mas.

---

1) Bij Gouv. Bt. 19 Oct. 1916 n°. 44 (Ind. St. n°. 640) is het beheer van het eigenlijke haventerrein te Tandjoengpriok aan den directeur der burgerlijke openbare werken opgedragen.

Wat betreft het verbod tot verstrekking anders dan van landswege van zoet water aan schepen in de haven te Tandjoengpriok zie men Ind. St. 1917 n°. 206.

De slibarbeid in het westervaarwater van Soerabaja werd voortgezet. De slib-vloot bestond in Maart 1917 uit de *Kwartel, Lucifer, Neptunus, Hercules, Albertina, Aletta* en *Beatrix*. De *Ouady* werd in December t. v. wegens onderdomsgebreken aan den dienst onttrokken. De *Albatros* bleef als werkschip toegevoegd. Er werd geslibd zoowel bij uit- als bij inloopend tij, als de stroom voldoende snelheid had. De drempel werd opgelood in April en November. Aangezien de verlangde diepte (83 d.M. onder Soerabaja-havenvloed-peil) reeds sedert lang is bereikt, werd hoofdzakelijk gestreefd naar verbreeding; de minste diepte middenvaarwaters bedroeg in November 1916 86¼ d.M. onder Soerabaja-havenvloed-peil. Uit de profielen werd opgemeten, dat tusschen de opnemingen in November 1915 en November 1916 de geulinhoud was toegenomen met 411 000 M³.

In de onderstaande tabel is een overzicht gegeven van de schepen van 63 d.M. en meer diepgang, die in de jaren 1900 t/m 1916 door het wester- of oostervaarwater gingen.

JAAR.	VAARWATER.	DIEPGANG IN d.M.																	Totaal aantal schepen.
		63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	
1900.	Westervaarwater . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
	Oostervaarwater . .	34	11	4	17	12	1	6	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	92
1901.	Westervaarwater . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
	Oostervaarwater . .	34	22	10	15	10	2	6	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	103
1902.	Westervaarwater . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
	Oostervaarwater . .	33	29	9	12	13	7	1	1	1	2	1	—	—	—	—	—	—	109
1903.	Westervaarwater . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
	Oostervaarwater. . .	27	25	5	10	5	5	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81
1904	Westervaarwater . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
	Oostervaarwater . .	42	19	10	17	5	7	5	7	1	3	—	—	—	—	—	—	—	116
1905.	Westervaarwater . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
	Oostervaarwater . .	31	26	11	17	13	7	4	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	113
1906.	Westervaarwater . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
	Oostervaarwater . .	30	30	17	14	19	8	7	7	1	1	—	—	—	1	—	—	—	135
1907.	Westervaarwater . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
	Oostervaarwater . .	36	34	20	16	18	11	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	143
1908.	Westervaarwater . .	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
	Oostervaarwater . .	18	31	19	13	10	16	5	5	4	5	—	—	—	—	—	—	—	126
1909.	Westervaarwater . .	12	5	3	2	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26
	Oostervaarwater . .	22	23	12	14	15	18	11	15	1	3	—	2	—	—	—	—	—	136
1910.	Westervaarwater . .	17	19	15	12	9	7	7	5	3	—	1	—	—	—	—	—	—	95
	Oostervaarwater . .	27	15	4	11	14	7	8	4	2	5	3	—	1	1	—	—	—	102
1911.	Westervaarwater . .	31	30	14	14	15	15	8	9	8	5	3	1	—	2	1	—	—	156
	Oostervaarwater . .	15	12	11	9	6	4	5	5	1	8	2	2	—	—	—	—	—	75
1912.	Westervaarwater . .	33	22	21	24	27	14	11	8	8	5	5	5	5	8	2	1	—	194
	Oostervaarwater . .	19	24	12	9	6	4	2	3	4	1	3	—	1	—	1	—	—	89
1913.	Westervaarwater . .	28	32	20	14	11	16	15	14	9	13	15	6	9	5	4	4	1	211
	Oostervaarwater . .	13	16	12	6	11	1	1	4	3	2	—	1	1	—	—	—	—	71
1914.	Westervaarwater . .	29	28	27	25	33	20	16	16	18	19	20	4	5	8	2	—	—	268
	Oostervaarwater . .	19	23	10	11	5	4	4	3	1	3	—	—	—	—	—	—	—	83
1915.	Westervaarwater . .	24	21	19	19	20	16	24	15	4	6	11	5	6	3	2	—	—	195
	Oostervaarwater . .	12	13	13	8	3	2	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56
1916.	Westervaarwater . .	27	21	20	29	22	11	13	15	9	14	7	7	13	7	1	2	3	221
	Oostervaarwater . .	10	12	5	7	5	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42

De gewone jaarlijksche opnemingen van het westgat werden verricht en hiervoor en voor de bediening der zelfregistreerende peilschalen f 5035 uitgegeven.

De bouw van een aanlegplaats te Kalianget (Madoera) kwam gereed (verwerkt f 2703).

Een begin werd gemaakt met de uitvoering van herstellingen aan den door stormweder zwaar beschadigden dam van Oedjoeng Piring naar het Djamoean-rif (verwerkt f 28 858), zoomede met de voorbereidende werkzaamheden tot het aanbrengen van eene afdoende verbetering (betonijzer samenstel) aan dezen dam (verwerkt f 8468).

De haven te Pasoeroean werd op diepte gehouden (verwerkt f 297), terwijl bovendien een aanvang werd gemaakt met het baggeren van eene geul door de bank voor de monding der rivier aldaar.

Het maken van eene strandverdediging te Panaroekan (Besoeki) ondervond veel tegenslag door voortdurende regens en stormen (verwerkt f 16 471). Te Banjoewangi werd de bouw van een los- en laadsteiger voltooid (verwerkt f 5227), op de reede werden twee buiten- en twee binnen-boeien gelegd (verwerkt f 1189) en voortgegaan werd met de verbetering van den haventoestand ter plaatse, bestaande in het uitdiepen van de haven en het baggeren van een geul naar zee (verwerkt f 101 366).

In April van het verslagjaar verzakte te Tjilatjap [1]) een gedeelte van den in aanbouw zijnden steiger over eene lengte van 43,50 M. naar de rivier zoodanig, dat van eene verdere gebruikmaking volgens het oorspronkelijke doel geen sprake meer kon zijn. Een plan werd opgemaakt tot herstelling van het verschoven deel, terwijl het ongeschonden gebleven gedeelte met gunstig gevolg eene proefbelasting doorstond tot een gewicht van 1500 K.G. per M². Doorgegaan werd met de verlenging van den aanlegsteiger voor zeeschepen, zoomede met de afwerking van het niet beschadigde gedeelte van den nieuwen steiger (verwerkt f 8140 en f 23 246). Verder werden verschillende herstellingen, verbeteringen en kleine werken uitgevoerd.

Te Pelaboehan Ratoe (Preanger-Regentschappen) kwamen de herstellingen aan den los- en laadsteiger gereed (verwerkt f 558). Met de verbetering van den schroefpaalsteiger aan de Tjilaoeteureum-baai werd voortgegaan (verwerkt f 59 541).

Te Telokbetong (Lampongsche districten) kwam men gereed met het geregelde baggerwerk in de Koeripan-rivier (verwerkt f 5955) en met verbeteringen van het havenemplacement. Te Teladas werd de bouw van een kantoor voor den dienst der douane voltooid (verwerkt f 3785).

Voor den aanleg van een prauwenhaven ter hoofdplaats Benkoelen, waaronder begrepen zijn twee havendammen en waarvoor f 215 732 was toegestaan, werd tot einde December 1916 f 193 058 verwerkt. Aan met dien aanleg samenhangende verbetering van haventerreinen en gebouwen werd nog f 111 815 besteed. Te Kroë werd de over eene lengte van 17 M. weggeslagen noordelijke pier van de vluchthaven hersteld (verwerkt f 573). Van het op ult. Juli 1916 gereedgekomen werk werd door een hevigen storm op 9 December d.a.v. weder 15 M. vernield.

Te Emmahaven [2]) kwamen gereed het verlengen van hangar D met 42 M. in noordoostelijke richting (verwerkt f 10 178), de zware herstellingen aan den zeebreker en het ophoogen daarvan (verwerkt f 9233), het afbreken en opbergen van het voormalig havenkantoor en het in orde brengen van het tijdelijk tolkantoor (verwerkt f 416). Nagenoeg gereed kwamen het verbreeden van de aanlegsteigers voor de hangars A, B, C en D (verwerkt f 49 787) en het verplaatsen van het entrepot voor lichtontvlambare stoffen (verwerkt f 3666). Voor het uitdiepen van de Emmahaven door middel van baggeren met een grijpemmerkraan werd f 24 722 verwerkt.

Het verlengen van het landingshoofd te Baroes (Tapanoeli) kwam nagenoeg gereed (verwerkt f 771). Te Hinako en Simanari (eiland Nias) werden kantoren voor den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen opgericht; op eerstgenoemde plaats werd het werk, op het verven na, voltooid (verwerkt f 4367 en f 1762).

Te Oelee Lheue (Atjeh en onderhoorigheden) werden de herstellingen aan den oostelijken steiger voortgezet (verwerkt f 15 268). Voltooid werden de herstellingen aan 2 steenkolenloodsen, aan 2 recherchepakhuizen en aan een opslagloods (verwerkt f 2140). Te Sabang kwamen de herstellingen aan de kolensteigers en het aanbrengen van de bij stormweder weggeslagen steenstorting bij den voet van den kademuur gereed (verwerkt f 3857). De douaneposten te Koeala Langsar werden hersteld of vernieuwd. Ook de herstellingen en gedeeltelijke vernieuwing van het los- en laadhoofd met toegangsbrug te Tapa Toean werd voltooid (verwerkt f 4479).

De vergrooting van de loodsoppervlakte voor de haven van Belawan blijft nog steeds eene ernstige behoefte. De in K. V. 1916, kol. 145 vermelde verbreeding van de bestaande oeverloodsen kwam voor een 2-tal tot stand, terwijl de voltooiing

[1]) Regelingen betreffende het eigenlijke haventerrein en de belangenkring van de haven te Tjilatjap zijn opgenomen in Ind. St. 1917 nos. 146 en 147.

[2]) Voor de haven te Emmahaven is een tijdelijke directeur benoemd en eene commissie van bijstand ingesteld (Gouv. Bt. 2 Mei 1917 nº. 27).

van de andere loods wacht op de ontvangst van het benoodigde ijzerwerk en op de verplaatsing van de aanwezige sporen. Op het kusthavenetablissement werden tal van verbeteringen aangevangen of voltooid (het verbreeden en bouwen van pakhuizen, het vervaardigen van steigers met loopbruggen, het aanleggen van wegen en het inrichten van loopbruggen, het aanleggen van wegen en het inrichten van eene scheepshelling, enz.). In totaal werd verwerkt f 211 978. Het uitdiepen van de Belawan-geul werd einde Juni 1916 gestaakt (verwerkt f 209 595), ten einde de mate van natuurlijke opslibbing te kunnen vaststellen. Op 1 Juli bedroeg de minste diepte in de geul 49 d.M. en de kleinste geulbreedte, bij eene diepte van 14 voet beneden laagwaterspring, 20 meter. Echter was op 31 December de minste diepte teruggeloopen tot 34 d.M., en de kleinste geulbreedte bij eene diepte van 10 voet tot 15 meter, weshalve besloten werd de baggerwerkzaamheden begin Januari 1917 wederom te hervatten. De proefneming tot vaststelling van de natuurlijke opslibbing, waarvoor aanvankelijk een tijdvak van één jaar noodig was geoordeeld, moest alzoo in het belang der scheepvaart gestaakt worden.

Het uitwerken van een ontwerp voor een oceaanhaven voor Belawan werd voortgezet (verwerkt f 10 314). In verband o. a. met het gebrek aan terreinen, wordt eveneens eene uitbreiding van het kusthavenemplacement overwogen.

Te Telok Niboeng aan de Asahan-rivier werden ernstige tegenslagen ondervonden bij het ophoogen van het te vormen haventerrein (verwerkt f 27 028). Voor onteigening ten behoeve van dit haventerrein werd f 15 519 uitbetaald. De aanleg van een weg tusschen Tandjoengbalai en Telok Niboeng werd nagenoeg voltooid (verwerkt f 68 320). De schroefpaalsteiger over de Silau-rivier kwam tot stand (verwerkt f 19 842). Met de uitvoering van de werkzaamheden voor eene kusthaveninrichting aan de Eroebaai (vgl. K. V. 1916, kol. 146) werd een aanvang gemaakt (verwerkt f 32 698). Voorbereidende metingen en onderzoekingen voor een ontwerp voor de haveninrichting van Laboehanbilik kwamen gereed. Te Poelau Kaiam en Poelau Baroe werden wachtposten voor den dienst der douane gebouwd (verwerkt f 3765); het verplaatsen van een douanepost te Poelau Moeda naar den vasten wal kwam gereed (verwerkt f 3012). Voltooid werd de uitbreiding en verbetering van de opslagloods te Bagan Si Api Api (verwerkt f 7115). De steiger te Bandarkalipah werd hersteld (verwerkt f 2510). De zware herstelling aan den aanlegsteiger te Tandjoengbalai is, op het roestvrijmaken der ijzerwerken na, gereed gekomen (verwerkt f 3494). Nog kwam tot stand de bouw van recherchewachtposten te Hamperanperak, Soengai Noenang, Bagan en Pantai Laboe.

De slibarbeid in de Asahan-rivier — zie K. V. 1916, kol. 146 — werd voortgezet. In Februari en Maart 1917 werd het slibvaartuig *Iliran* tijdelijk vervangen door het nieuw aangebouwde slibvaartuig *Jeanne*.

Te Simpang (Djambi) is een houten loods met woning voor oppassers der douane-gebouwd (verwerkt f 3143). Te Mandahara werd de bouw van eene dergelijke inrichting aangevangen (verwerkt f 3436). De waarnemingen op den drempel in de Batang Hari voor Kampong Baroe werden geëindigd. Voortgegaan wordt met de waarnemingen aan de monding en de overige gedeelten der Djambi-rivier (verwerkt f 7541).

Gereed of nagenoeg gereed kwamen: te Tandjoengpinang (Riouw en onderhoorigheden) de nieuwe pier met landingshoofd (verwerkt f 250), de opslagloodsen te Tambilahan en te Rengat (verwerkt f 225 en f 5389) en de vernieuwingen aan de aanlegsteigers, opslaglokalen en sloepenloodsen te Soengaigoentoeng en Poelaukidjang (verwerkt f 1308 en f 1708).

Te Moearoklingi (Palembang) werd de bouw van een landingstrap onder handen genomen (verwerkt f 1332). De waarnemingen in den loop der Moesi-rivier werden geëindigd en peilschaal-waarnemingen verricht (verwerkt f 201).

Te Pangkalbalam, ter afdeelingshoofdplaats Pangkalpinang, werd het vergrooten van het douanekantoor nagenoeg voltooid (verwerkt f 15 359); ook de bouw van een douanepost te Mantoeng (afd. Noord-Banka) (verwerkt f 1769) kwam tot stand. Met het doen van waarnemingen van de waterstanden te Muntok, Pangkalbalam en Soengailiat, in verband met mogelijke havenverbeteringen, werd aangevangen (verwerkt f 299).

Het maken van een steenen dam ter verdediging van de landtong tusschen de Manggar-rivier en de zee (Billiton) kwam gereed (verwerkt f 5223).

Het gouvernementsdok te Pontianak (Westerafdeeling van Borneo), dat voor de behoeften te klein wordt, onderging eene herstelling, welke in hoofdzaak voltooid werd.

De slibarbeid op den Kapoeas-drempel (vaarwater naar Pontianak) werd voortgezet. De slibvloot bestond in Maart 1917 uit de *Wanda*, *Ursula*, *Violetta*, *Charlotte*, *Henriette* en de bootjes D en E. De *Barito* bleef werkschip. Ult. December bleek de minste diepte middenvaarwaters te zijn 30.2 d.M. onder gemiddeld zeevlak.

Met het maken van een vaargeul in de bank voor de Baritomonding (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), ter verbetering van den toegang tot de haven van Bandjermasin werd in het verslagjaar begonnen. Door verschillende tegenspoeden vorderde het baggerwerk onvoldoende (verwerkt f 15 520). Voltooid werden de aanlegsteigers te Tanahgrogot, te Kota Baroe, te Pangkalanboeoen, te Stagen en te Balikpapan (verwerkt onderscheidenlijk f 4199, f 171, f 7523, f 39 142 en f 8928). Te Pangkalanboeoen kwam ook de opslagloods gereed (verwerkt f 1877).

Te Makasser[1]) werden de volgende werken uitgevoerd: de gewijzigde uitbreiding van de havenwerken, het maken van de tweede uitbreiding met eene kade-lengte van 320 M. en het maken van eene derde uitbreiding met eene kade-lengte van 240 M. (onderscheidenlijk verwerkt f 405 536, f 1 221 429 en f 1 140 000). De uitvoering dezer werken had een vlot verloop. De eerste uitbreiding van de havenwerken, met inbegrip van het maken van een prauwenhaven, kwam op 1 November gereed, waardoor de aanleglengte met 780 M. werd vermeerderd. Wegens onvoldoende vastheid van de prauwenkade werd achter dezen muur eene storting van koraalsteen aangebracht voor f 62 500, terwijl ter vermeerdering van de aanlegruimte voor prauwen 26 steigers werden gemaakt voor f 98 549. De rioleering van het terrein van het drietal werken werd onderhanden genomen (verwerkt f 45 892, f 97 en f 28 092). Ook in het afgeloopen jaar deed zich van tijd tot tijd gebrek aan aanleg- en opslagruimte gevoelen. Door den aanleg der nieuwe havenwerken werd het verder noodzakelijk vier marine-steenkolenloodsen voorloopig te verplaatsen naar het terrein van de eerste uitbreidingswerken (verwerkt f 16 145). Ter verbetering van den toestand van de oude havenwerken werd het vernieuwen van het dek van den aanlegsteiger ter hand genomen, welk werk geheel voltooid is (verwerkt f 3836). Ook de verbindingsweg Pasarstraat—Wilhelminakade kwam gereed (verwerkt f 2491). Opslagloodsen zijn of worden gevestigd te Kolonedale en Kolaka.

Te Menado werd een ijzeren loods aangekocht ten behoeve van den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen voor f 9700. Voltooid werden te Gorontalo de twee recherche-pakhuizen (verwerkt f 2243). De aanleg van een verbindingsweg van de haven van Gorontalo met de stad werd gestaakt, in verband met plannen voor eene meer afdoende verbetering der haveninrichting (verwerkt f 14 218). Voltooid werd het pakhuis voor den douanedienst te Boeroko (afd. Bolaäng Mongondou) (verwerkt f 3980). Verschillende kleine herstellingen aan loodsen van den dienst der recherche, welke uitgesteld waren, werden uitgevoerd.

Voorbereidende maatregelen werden genomen voor de verbetering van de haveninrichting te Amboina.

Te Ternate kwamen de verbetering en de verlenging van het los- en laadhoofd tot stand (verwerkt f 1087 en f 5362). Eveneens werden aldaar geheel of gedeeltelijk geëindigd de herstellingen aan de Hertog Hendrik-pier (verwerkt f 3834), de vergrooting van de opslagplaats (zuidelijke uitbouw) te Manokoeari (verwerkt f 1938) en de vernieuwing van het remmingwerk aan het los- en laadhoofd (verwerkt f 4654).

De bouw van een aanlegsteiger te Ende (Timor en onderhoorigheden) — vgl. K. V. 1916, kol. 148 — werd hervat

[1]) Regelingen betreffende de uitvoering van werken, enz. binnen den belangenkring van Makasser zijn opgenomen in Ind. St. 1917 nos. 341 en 342.

(verwerkt f 22 552); het maken van een steigerhoofd te Kampong Solor ter hoofdplaats Koepang ondervond vele moeilijkheden in verband met de hevige branding (verwerkt f 7458). Te Bima en te Atapoepoe kwamen de opslagloodsen voor den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen gereed (verwerkt f 3103 en f 52); ook de carbidloods te Koepang kwam tot stand (verwerkt f 1655).

Te Benoa (Bali en Lombok) werden de herstellingen aangevangen aan den tijdelijken aanlegsteiger voor zeeschepen (verwerkt f 1083); voortgegaan werd met het maken van een afscheepplaats en aanlegkade voor zeeschepen in de Pantai Timoer-baai (Zuid-Bali) (verwerkt f 50 565).

Wat betreft de waarborgen voor eene oordeelkundige uitvoering van havenwerken in zelfbesturende landschappen uit middelen van de landschapskas zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8530.

Aan het quarantaine-station op het eiland Madoera (vgl. K. V. 1916, kol. 148) werd in 1916 een bedrag van rond f 63 000 verwerkt, waarmede de in het geheel aan die inrichting verwerkte som is gestegen tot rond f 167 000. Voor den bouw van het derde gedeelte van het station, omvattende de loodsen voor de behandeling van de goederen der pelgrims met de daarbij behoorende ontsmettingsinrichting en badgelegenheden, alsmede een tiental observatiebarakken, werd eene som van f 180 450 toegestaan.

Van het gebruikmaken van het eiland Lae Lae voor het tijdelijke quarantaine-station voor Makasser (vgl. K. V. 1916, kol. 148) moest worden afgezien, omdat het door hevige stormen geheel was vervormd en enkele van de oude zich daarop bevindende gebouwen, welke na herstelling weder zouden worden benut, onderspoeld waren. In verband daarmede werd het eiland Gosong Boni aangewezen om daarop de voor Lae Lae ontworpen gebouwen onder te brengen. Aan den bouw van de tijdelijke inrichting werd in 1916 rond f 14 700 ten koste gelegd. Voor de opspuiting en bevestiging van het eiland Lae Lae, ten einde dit geschikt te maken voor den bouw van het vaste quarantaine-station wordt eene som van ± f 405 000 noodig geacht.

II. STOOMWEZEN.

Toezicht op stoomketels. In 1916 werden aan het gebruik onttrokken 122 aan particulieren toebehoorende stoomketels met een verwarmd oppervlak van 6110 M².; hieronder waren 29 scheepsketels. Er werden in dienst gesteld 240 stoomketels als vorenbedoeld met een verwarmd oppervlak van 12 107 M²., waaronder 21 scheepsketels (20 nieuwe), met een gezamenlijk verwarmd oppervlak van 1349 M². De vermeerdering van het aantal aan particulieren toebehoorende stoomketels bedroeg dus 118, met een gezamenlijk verwarmd oppervlak van 5997 M². Aanwezig waren 232 oververhitters, welke voor een klein deel afzonderlijk gestookt worden, en 5 voorwarmers, bij particulieren in gebruik, met een totaal verwarmd oppervlak van 7838 M². Uitvoerige opgaven omtrent een en ander worden aangetroffen in bijlage U.

Wegens vergoeding voor kosten van onderzoek en beproeving werd in het verslagjaar ontvangen f 26 104, tegen f 30 123 in 1915.

Het aantal beproevingen voor eerste indienststelling bedroeg 277 (waaronder begrepen zijn ketels van den lande en locomotiefketels der particuliere spoor- en tramwegen), waarvan 45 verricht werden door deskundigen, niet tot den dienst van het stoomwezen behoorende, doch die daartoe eene opdracht ontvingen. Het aantal regelmatig terugkeerende onderzoekingen bedroeg 5683, waarvan 354 buiten het gebied van den ingenieur, verricht door bovenbedoelde deskundigen.

In 564 gevallen werd het ontmantelen of lichten (bij scheepsketels) voorgeschreven.

Het aantal ketels aan het Gouvernement behoorende, waarover het toezicht zich uitstrekte, blijkt uit bijlage U: het bedroeg in totaal 888 land- en 86 scheepsketels; hiervan werden in 1916 in dienst gesteld 44 ketels (onderscheidenlijk 39 land- en 5 scheepsketels). Voorts had de dienst van het stoomwezen toezicht op 544 locomotiefketels der spoor- en tramwegen (hiervan werden in 1916 in dienst gesteld 7 locomotiefketels), terwijl de ketels van den dienst der staatsspoorwegen (564 in getal) door deskundig personeel van den dienst der staatsspoorwegen werden onderzocht.

Ook in 1916 moest weder een aantal ketels te Singapore door een deskundige, niet tot den dienst van het stoomwezen behoorende, worden onderzocht.

Door den gecommitteerde hier te lande van het stoomwezen in Nederlandsch-Indië werden onderzocht 143 ontwerpen voor ketels, waaronder 11 voor scheepsketels, oververhitters en reservoirs voor saamgeperste lucht voor het aanzetten van motoren. Voor dat onderzoek werd f 1600 ontvangen.

Beveiliging van fabrieken en werkplaatsen. Tengevolge van de zich steeds, niettegenstaande de moeilijke tijdsomstandigheden, uitbreidende nijverheid werden in het verslagjaar 230 nieuwe akten van bevindingen uitgereikt, waarvan 222 voor particuliere fabrieken en werkplaatsen en 8 voor gouvernements-inrichtingen, terwijl wegens sluiten van fabrieken 58 akten werden ingetrokken, zoodat op het einde van 1916 in 't geheel 2135 fabrieken en werkplaatsen aan particulieren toebehoorende en 45 gouvernementswerkplaatsen en fabrieken van akten van bevindingen waren voorzien, eene vermeerdering aanwijzende van 172. In 110 particuliere fabrieken hadden, volgens de door de ingenieurs van het stoomwezen ingediende verslagen, 147 ongevallen plaats, waardoor 20 arbeiders den dood vonden, 46 ernstig en 84 licht gewond werden. In 118 gevallen waren de ongelukken te wijten aan omstandigheden, welke door voorzorgsmaatregelen niet te voorkomen waren (voor uitvoerige mededeelingen omtrent een en ander zie men bijlage U). Door de beheerders der gouvernementsfabrieken werden 4 ongevallen gemeld, met een gelijk aantal getroffenen (1 doode, 1 ernstig- en 2 lichtgewonden).

Laboratorium voor materiaal-onderzoek. Het aantal aanvragen om onderzoek nam voortdurend toe. De werkzaamheden waren ook nu weder gesplitst in: onderzoek van bouwmaterialen, onderzoek van metalen en onderzoekingen van verschillenden aard. Het onderzoek van portland-cement, dat bijna steeds volledig wordt verricht, dus met opgave van de scheikundige samenstelling, is gebleken van veel belang te zijn, zoowel voor den dienst der burgerlijke openbare werken als voor den aanzienlijken invoerhandel. Meermalen konden de fabrikanten met de gemaakte opmerkingen hun voordeel doen. Bij het onderzoek van tras kon met vrucht gebruik worden gemaakt van de uitkomsten verkregen bij het onderzoek van een zevental in Indië bekende trassoorten; van deze laatste werden de vastheidcijfers in eene tabel vereenigd, aldus eene schaal vormend waarnaar nieuw te onderzoeken soorten gemakkelijk beoordeeld kunnen worden. Een aanvang werd gemaakt met een uitgebreid onderzoek van de meeste metsel-zandsoorten, van kali-steenen, steenslag en grind uit alle streken van den archipel. Elke zandsoort wordt beproefd in den vorm van beton met een zelfde portland cement- en steenslagsoort en onder geheel gelijke omstandigheden aangemaakt. In verband met het zandonderzoek werd een lokaal ingericht voor slib-bepalingen volgens eene methode gevolgd bij het laboratorium voor agrogeologie en grondonderzoek te Buitenzorg. Eenige malen werden grondstoffen voor den aanmaak van portland-cement onderzocht; uit de scheikundige samenstelling kon telkens de al of niet bruikbaarheid, c. q. de menging van de grondstoffen worden afgeleid. Door het onderzoek van vuurvaste kleisoorten konden inlichtingen worden gegeven over het gebruik van dat materiaal en de vervaardiging van vuurvaste steenen. De

behoefte aan eene monsterverzameling, waarin verschillende voortbrengselen met opgave van de eigenschappen worden gerangschikt, deed zich sterk gevoelen.

Van het microscopisch onderzoek van metalen, naast het mechanisch en scheikundig onderzoek, werd in ruime mate gebruik gemaakt. In de laatste jaren heeft het electrisch en autogeen lasschen van ketelplaten meer toepassing gevonden. Uit verscheidene gedurende het verslagjaar ter keuring aangeboden laschproeven is gebleken, dat deze methode van ketelherstelling, bij gebrek aan deskundig personeel, in de meeste gevallen ten sterkste moet worden ontraden.

Het onderzoek van ketelvoedingwater werd op uitgebreider wijze uitgevoerd dan vroeger. De hardheidsbepalingen leidden tot onvoldoende gegevens en werden dus vervangen door een volledig scheikundig onderzoek van het water. Bij het onderzoek van geïmpregneerde dwarsliggers kon het verband tusschen den microscopischen bouw van het hout en de opgezogen hoeveelheid vloeistof worden gevonden en door microscopische foto's duidelijk worden aangetoond. Aangezien het voor de praktijk van het hoogste belang is te weten in welke mate verschillende houtsoorten onderhevig zijn aan bederf door bacteriënvorming buiten toetreding der lucht, werden ook in deze richting met gunstig gevolg onderzoekingen gedaan.

Het volgende staatje geeft een overzicht van het aantal aanvragen om onderzoek en van de verdeeling daarvan over diensttakken en particulieren.

	Aanvragen om onderzoek in 1916.	Verzonden rapporten		Bleven in onderzoek.
		aan diensttakken.	aan particulieren.	
Metalen, behalve ijzer	13	6	5	2
IJzer	41	15	20	6
Cement	74	47	23	4
Tras	15	7	6	2
Kalk	14	5	5	4
Steenen	39	20	14	5
Zand	14	6	5	3
Olie	22	11	10	1
Brandstoffen . . .	12	6	5	1
Verfstoffen . . .	5	2	2	1
Water	13	3	8	2
Diversen	33	16	14	3
Totalen . . .	295	144	117	34

Voor onderzoekingen ten behoeve van particulieren werd ontvangen een bedrag van f 4117, terwijl ten behoeve van verschillende diensttakken een bedrag van f 2701 verrekend werd.

M.

I. FINANCIËN.

§ 1. BEGROOTING.

a. Begrootingswetten.

Begrooting 1915. Bij de wetten van 30 Dec. 1916 (Ned. St. nos. 566 en 567; Ind. St. 1917 nos. 394 en 395) zijn in de begrooting van uitgaven voor het dienstjaar 1915 — reeds verhoogd bij de in K. V. 1916, kol. 151, vermelde wet — nog eenige wijzigingen gebracht, waardoor het eindcijfer van het Iste hoofdstuk met f 11 977 000 verminderd en dat van het IIde hoofdstuk nader met f 4 075 067 verhoogd is. De begrooting wijst dientengevolge, tegenover een eindcijfer aan middelen van f 309 429 094, een bedrag van f 345 665 155 aan uitgaven aan.

Begrooting 1916. De in K. V. 1916, kol. 151 en 152, vermelde wetten van 29 Mei, 29 Juli, 22 Sept. en 27 Mei 1916 (Ned. St. nos. 236, 352, 450 en 209) zijn in Indië afgekondigd bij Ind. St. 1916 nos. 586, 646, 757 en 511, hetgeen ten opzichte van het K. B. 19 Juni 1916 n°. 12 (Ned. St. n°. 280) is geschied bij Ind. St. 1916 n°. 595.

Begrooting 1917. De vier wetten van 23 Mei 1917 (Ned. St. nos. 414, 415, 416 en 417), houdende vaststelling van deze begrooting, werden in Indië afgekondigd op den 12den Juni 1917 (Ind. St. nos. 235 t/m 238). De K. Bn. van 29 Mei 1917 nos. 93 en 94, houdende splitsing in artikelen van de beide hoofdstukken der begrooting van uitgaven, zijn aldaar op denzelfden dag openbaar gemaakt (Ind. St. 1917 nos. 239 en 240). Bij de wet van 23 Mei 1917 (Ned. St. n°. 420; Ind. St. n°. 425) is het eerste hoofdstuk der uitgaven gewijzigd, in verband waarmede de eindcijfers der vier hoofdstukken zijn als volgt:

Middelen in Nederland (hoofdstuk I der Middelen)	f 45 254 098	
Middelen in Indië (hoofdstuk II der Middelen)	f 300 869 827	
		f 346 123 925
Uitgaven in Nederland (hoofdstuk I der Uitgaven)	f 89 199 584	
Uitgaven in Indië (hoofdstuk II der Uitgaven)	319 021 249	
		408 220 833
Nadeelig verschil		f 62 096 908

Bij de wet van 23 Mei 1917 (Ned. St. n°. 419; Ind. St. n°. 590) is onder de in Nederland te ontvangen middelen tot dekking van de uitgaven, begrepen in de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1917, opgenomen eene oorlogswinstbelasting.

Met betrekking tot de dekking van het begrootings-tekort bepaalt art. 2 van de wet, houdende vaststelling van het Iste hoofdstuk der middelen, dat, zoo noodig, daarin wordt voorzien door eene geldleening op den voet van het eerste lid van art. 14 der Indische comptabiliteitswet.

b. Begrootingsrekeningen.

Bij de wet van 22 Sept. 1916 (Ned. St. n°. 451; Ind. St. 1917 n°. 7) is geregeld de bestemming der voordeelige en de voorziening in de dekking van de nadeelige sloten der Indische rekeningen over de dienstjaren 1902 t/m 1911.

Het slot der rekening van de ontvangsten en uitgaven van Nederlandsch-Indië over 1912 (zie K. V. 1916, kol. 152) is vastgesteld bij de wet van 22 Sept. 1916 (Ned. St. n°. 452; Ind. St. 1917 n°. 8).

Tot vaststelling van het slot der rekening over 1913 is, onder dagteekening van 29 September 1917, een wetsontwerp aan de Staten-Generaal ingediend (zie Gedrukte Stukken Tweede Kamer, Zitting 1917—1918—217).

§ 2. LANDSKASSEN IN INDIË EN KASBEHEER IN NEDERLAND EN INDIË.

Het aantal kassen, beheerd door een beroepsontvanger, werd met één vermeerderd, namelijk door de indienststelling van een tijdelijken algemeenen ontvanger der 3de klasse te Tandjoengbalai (Oostkust van Sumatra) (Gouv. Bt. 14 Juni 1916 n°. 38), terwijl de landskas te Neira (Banda), met ingang van 1 Januari 1917, is opgeheven (Gouv. Bt. 4 Dec. 1916 n°. 2 in Ind. St. n°. 717).

Opgaven, aanwijzende den stand van de gezamenlijke landskassen op Java en Madoera en van die in de buitenbezittingen bij het einde van elke maand van 1916 zijn opgenomen in bijlage V.

Het verschil tusschen de in 1915 met de disconteering bij 's lands kassen van vendu-acceptatiën ontvangen discontorente en de aan de postspaarbank ter zake van haar in gemeld jaar in 's lands kas berustende gelden uitgekeerde vergoeding bedroeg f 14 140,46.

In het tijdvak 1 Augustus 1916—eind April 1917 is, door tusschenkomst van de Javasche Bank, een bedrag van f 27 000 000 telegrafisch naar Nederland overgemaakt.

Bij Gouv. Bt. 11 April 1917 n°. 25 is machtiging verleend om ter voorziening in de behoeften der landskassen, gelden in loopende rekening op te nemen bij de Javasche Bank tot een bedrag van ten hoogste f 7 000 000 tegen onderpand van landsvoortbrengselen en tegen vergoeding van eene rente van 2½% 's jaars voor de opgenomen gelden tot een bedrag van f 5 000 000 en van de gewone beleeningsrente dier Bank voor hetgeen boven dat bedrag is opgenomen.

Van de bij Ord van 8 Aug. 1914 (Ind. St. n°. 548), goedgekeurd bij K. B. 14 Oct. d. a. v. (Ind. St. n°. 749), verleende bevoegdheid — zie K. V. 1915, kol. 154 — is wederom gebruik gemaakt bij Gouv. Bt. 11 April 1917 n°. 24 door f 10 000 000 aan Indische schatkistbiljetten uit te geven, ten einde de landskassen tijdelijk te kunnen versterken.

De rekening met 's Rijks schatkist wees de volgende nadeelige uitkomsten aan:

f 18 493 914,11	op eind	Augustus	1916
17 548 603,48	,, ,,	September	,,
22 440 099,66⁵	,, ,,	October	,,
17 886 084,47⁵	,, ,,	November	,,
19 002 777,44⁵	,, ,,	December	,,
19 190 281,02	,, ,,	Januari	1917
20 861 720,96	,, ,,	Februari	,,
29 954 505,99	,, ,,	Maart	,,
35 187 560,06⁵	,, ,,	April	,,
40 333 737,35⁵	,, ,,	Mei	,,
47 749 891,88⁵	,, ,,	Juni	,,
49 201 283,39⁵	,, ,,	Juli	,,

Bij de wet van 30 Dec. 1916 (Ned. St. n°. 577) is de Minister van Financiën bevoegd verklaard tot de overschrijding van de aan het slot van art. 26 der Indische comptabiliteitswet gestelde grens met f 85 000 000.

Van de door 's Rijks schatkist aan Indië geleende gelden wordt 4½ % 's jaars in rekening gebracht.

§ 3. VERKOOP VAN PRODUCTEN.

Ter vervanging van de bij de wet van 31 Dec. 1915 (Ned. St. 1915 n°. 542, Ind. St. 1916 n°. 332) bekrachtigde, op ult. 1916 eindigende overeenkomst met de Nederlandsche Handelmaatschappij voor den verkoop hier te lande van de voor 's lands rekening in Nederlandsch-Indië gewonnen voortbrengselen van land- en mijnbouw is, onder dagteekening van 9 November/17 Augustus 1916, eene nieuwe éénjarige overeenkomst gesloten, die bekrachtigd is bij de wet van 30 Dec. 1916 (Ned. St. 1916 n°. 570, Ind. St. 1917 n°. 143).

Veilingen en onderhandsche verkoopen. De in 1916 hier te lande door tusschenkomst van de Nederlandsche Handelmaatschappij voor 's lands rekening verkochte producten bestonden uit 68 505 pikol Java-koffie, 17 111 pikol Banka-tin, 709 243 K.G. kinabast, 30 030 K.G. coca en 17 215 K.G. caoutchouc. De ruwe opbrengst, ad f 11 771 296, liet, na aftrek van de kosten van aflading in Indië, vervoer over zee en verkoop (dus ongerekend de in Indië gedane uitgaven, waaromtrent opgaven per oogstjaar worden aangetroffen in de bij de hoofdstukken O en P behoorende staten), ten bedrage van f 579 877, eene zuivere opbrengst van f 11 191 419 over. Voor uitvoerige opgaven omtrent een en ander zie men bijlage W.

Bevrachtingen. Met 14 in den overeengekomen maildienst vertrokken stoomschepen en 15 zoogenaamde tusschenbooten werden in 1916 door de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" voor 's lands rekening herwaarts verscheept 45 965 pikol koffie, 2886 pikol tin, 11 072 pikol kinabast en 30 660 K.G. coca. Omtrent de betaalde vrachten zie men bijlage X.

Verzekering. Van de in 1916 door de Nederlandsche Handelmaatschappij geldelijk verantwoorde producten, die, berekend naar de prijzen op de tijdstippen van verscheping, eene waarde vertegenwoordigden van f 9 554 742, was tegen zeegevaar verzekerd geweest eene waarde van f 165 861, waarvoor wegens premie betaald was f 2963. Door het Land werd op de eigen risico eene schade geleden van f 6330.

§ 4. ANDERE BRONNEN VAN INKOMSTEN.

A. VERPACHTE MIDDELEN.

Java en Madoera. Van de zoogenaamde kleine middelen kwamen voor eene nieuwe verpachting in aanmerking de vogelnestklippen in de residentiën Soerabaja, Besoeki (afdeeling Banjoewangi) en Madoera (met uitzondering van de afdeeling Soemenep).

Voor alle kleine middelen gezamenlijk beliep de pachtsom over 1917 f 37 797, tegen f 64 029 in 1916, welk verschil voornamelijk een gevolg is van de opheffing van de pacht der pandhuizen in de residentie Soerakarta, welk middel op geheel Java en Madoera thans niet meer wordt verpacht. Uitgewerkte opgaven omtrent een en ander zijn te vinden in bijlage IJ. De aanzuivering van de pachtsommen over 1916 geschiedde naar behooren. Bij het einde van dat jaar bestond geen achterstand.

Buitenbezittingen. Bij Ord. van 15 Febr. 1917 (Ind. St. n°. 74) zijn eenige bepalingen van het reglement voor de pacht van het zoutmiddel in het gouvernement Oostkust van Sumatra (Ind. St. 1885 n°. 167) verduidelijkt.

In die gedeelten van de buitenbezittingen, waar de pachtovereenkomsten einde Maart 1917 kwamen te verstrijken, vond de opveiling in den regel tweeledig plaats, namelijk voor een korteren en een langeren termijn, waarbij in de meeste gevallen tot gunning voor den langeren termijn werd overgegaan, omdat de aanbiedingen daarvoor voordeeliger waren. Op den regel van openbare verpachting werd eene uitzondering gemaakt ten aanzien van het zoutmiddel in het gouvernement Oostkust van Sumatra, waarvan in eenige gedeelten van genoemd gewest de pachttermijn ondershands op de oude voorwaarden tot einde Maart 1918 werd verlengd (Ind. St. 1917 n°. 75), en zulks in verband met in overweging zijnde maatregelen in het belang van de visscherij-nijverheid te Bagan Si Api Api. Voorts werd de dobbelpacht in gemeld gouvernement, krachtens de ordonnantie in Ind. St. 1917 n°. 21, bij inschrijving verpacht voor 1 jaar, ten einde met ingang van 1 April 1918 tot vervanging van deze pacht door een speel-licentiestelsel te kunnen overgaan.

Voor alle verpachte kleine middelen gezamenlijk bedraagt blijkens bijlage IJ de pachtsom over 1917 f 2 078 274, tegen f 2 056 503 in 1916.

Van hetgeen in 1916 aan pachtsommen verschuldigd was, bleef op het einde van dat jaar een bedrag van f 91 045 onaangezuiverd, waarvan sedert f 52 877 is afbetaald.

Overtredingen van de bepalingen betreffende de pandhuispacht werden in 1916 tweemaal vastgesteld en wel ééns wegens het beleenen op goederen ingebracht door een persoon beneden de 16 jaar en ééns wegens het niet tijdig openen en te vroeg sluiten van een pandhuis.

In die gewesten buiten Java en Madoera, waar de uitoefening van het pandhuisbedrijf niet aan pachters, maar aan houders van vergunningen is toegestaan, zijn in 1916 23 pandhuisvergunningen, welke alleen gelden voor de daarin genoemde plaats en steeds afloopen bij het einde van het jaar van afgifte, uitgereikt. De vergunningen waren verdeeld als volgt: Riouw en onderhoorigheden 2 (16 692 beleeningen waarop f 49 495 werd voorgeschoten), Menado 4 (16 219 en f 93 373), Amboina 6 (22 822 en f 46 890), Timor en onderhoorigheden 4 (18 221 en f 79 469), Ternate en onderhoorigheden 2 (3774 en f 16 492) en Bali en Lombok 5 (40 187 en f 128 740).

De rentevoet, in 1916 bij de van vergunningen voorziene pandhuizen gevolgd, wordt opgegeven per maand te hebben bedragen: in Riouw en onderhoorigheden 5 à 12 %, in Menado 4 à 5 %, in Amboina 3 à 6 %, in Timor en onderhoorigheden 4 à 5 %, in Ternate en onderhoorigheden 3 à 4 % en in Bali en Lombok 6 %.

B. ONVERPACHTE MIDDELEN EN INKOMSTEN.

Opiumregie. Nopens de wijziging van bestaande of aanwijzing van nieuwe „verboden kringen" in de residentiën Batavia, Pekalongan, Semarang, Kedoe, Djokjakarta, Soera-

karta, Madioen en Kediri zijn bepalingen vastgesteld bij Gouv. Btn. 14 Juli 1916 n°. 1 (Ind. St. n°. 490), 13 Jan. 1917 n°. 50 (Ind. St. n°. 23) en 30 Maart 1917 n°. 1 (Ind. St. n°. 134), terwijl aangaande de invoering van een licentiestelsel in de nieuw gevormde kringen voorschriften zijn gegeven bij Ordn. van 14 Juli 1916 (Ind. St. n°. 491), 13 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 24) en 30 Maart 1917 (Ind. St. n°. 135). In het belang van een beter toezicht is voorts door het hoofd van den dienst der opiumregie bepaald (vgl. Bijbl. Ind. St. nos. 8616, 8617 en 8742), dat bij de verkoopplaatsen in het verboden gebied uitsluitend tubes worden verkrijgbaar gesteld, waarvan de inhoud wordt aangegeven door een in den bodem gestempelde letter, tengevolge waarvan het bezit van opium, verpakt in andere tubes, verboden is (Ind. St. 1916 nos. 492 en 581 en 1917 n°. 136). De in de Java-regie-ordonnantie opgenomen bepalingen op de verboden kringen zijn herzien bij Ord. van 14 Mei 1917 (Ind. St. n°. 196).

Maatregelen tot verdere beperking van het opiumgebruik in de gewesten Sumatra's Westkust, Billiton, Oostkust van Sumatra, Atjeh en onderhoorigheden en Bali en Lombok zijn genomen onderscheidenlijk bij Ord. van 5 Juni 1916 (Ind. St. n°. 411), 14 Juli 1916 (Ind. St. n°. 493), 25 Aug. 1916 (Ind. St. n°. 565), 18 Mei 1917 (Ind. St. n°. 207) en 21 Mei 1917 (Ind. St. n°. 214). De beperkende bepalingen ten aanzien van de residentie Menado ondergingen aanvulling bij Ord. van 27 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 753).

Het personeel bij den dienst der opiumregie in Banka en onderhoorigheden onderging uitbreiding bij Gouv. Bt. 20 Sept. 1916 n°. 23 (Ind. St. n°. 602).

Nieuwe voorschriften omtrent de uitkeering en de verdeeling van het geldswaardig bedrag van aangehaald opium en de verdeeling van boeten, voldaan ter zake van overtreding der algemeene verordening ten aanzien van opium en dergelijke verdoovende middelen zijn vastgesteld bij Ord. van 11 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 630).

De in Ind. St. 1911 n°. 485 opgenomen morphine-ordonnantie is herzien bij Ord. van 3 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 11).

Voor eene wijziging van de instructie voor den hoofdinspecteur der opiumregie, wat aangaat benoeming, schorsing en ontslag van personeel, zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8574. Voorloopige regelen ten aanzien van de benoeming, het ontslag en de werkzaamstelling van de assistent-collecteurs, de mantri's voor den opiumverkoop en de helpers bij den dienst der opiumregie op Java en Madoera zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 8645.

Op Java en Madoera — met inbegrip van de gewesten Bantam en Preanger-Regentschappen, waar slechts op enkele plaatsen regie-opium is verkrijgbaar gesteld — is in 1916 in het geheel verkocht 946 334 thail bereid opium, tegen 859 174 thail in 1915, of ruim 10 % meer, hetgeen, naast plaatselijke omstandigheden, in algemeenen zin moet worden toegeschreven aan den zeer verminderden invoer van sluikwaar, als gevolg van de beperkte buitenlandsche scheepvaart.

De verkoop in de gewesten van de buitenbezittingen bedroeg 1 423 484 thail bereid en 200 thail ruw opium, tegen onderscheidenlijk 1 471 247 en 400 thail in 1915. Voor opgaven per maand van de verkochte hoeveelheden, ook wat betreft de verdeeling van den verkoop naar de verschillende verpakkingseenheden en de geldelijke opbrengst, zij verwezen naar bijlage Z.

Het aantal opslagplaatsen op Java en Madoera is, tengevolge van de opheffing van de bewaarplaatsen te Toeloengagoeng en Koedoes, teruggebracht tot 12. Het aantal verkoopplaatsen bedroeg op het einde van het verslagjaar 823, d. i. 29 minder dan op ult. 1915. Het aantal van eene vergunning voorziene verbruiksplaatsen (kitten) verminderde van 111 tot 74.

Het aantal aanhalingen in het regiegebied op Java en Madoera bedroeg in 1916 895 (waaronder 555 van regieopium) tot eene gezamenlijke hoeveelheid van ruim 377 kati's. Uitvoerige opgaven hieromtrent treft men aan in bijlage Z. Van de aanhalingen hadden er 184 plaats in de residentie Batavia; het daarbij in beslag genomen opium wordt gelijkgesteld met ruim 328 kati, zijnde, evenals in 1915, bijna 90 % van de geheele op Java en Madoera aangehaalde hoeveelheid. Ook thans werd het smokkelopium bijna uitsluitend aangevoerd met stoomschepen van de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Oceaan". De hoeveelheid opium, gedurende 1916 in beslag genomen aan boord van die schepen of bij daarvan afkomstige personen, bedroeg voor eerstgenoemde maatschappij ruim 156 kati bereid en ruim 3/4 kati ruw opium en voor laatstgenoemde bijna 115 kati bereid opium. Van de aanhalingen had er 1 plaats te Emmahaven en 1 te Soerabaja; alle overige werden te Tandjoengpriok verricht.

Het aantal opslagplaatsen, verkoopplaatsen en toegestane verbruiksplaatsen (kitten) in de buitenbezittingen bedroeg op ult. 1916 onderscheidenlijk 18, 599 en 40, tegen 18, 596 en 40 op ult. 1915.

In 1916 bedroeg het aantal aanhalingen in het regiegebied der buitenbezittingen 358, tot eene gezamenlijke hoeveelheid van ruim 50 kati, waaronder ruim 38 kati regieopium (bij 323 aanhalingen). Van die aanhalingen hadden er 87 in Bali en Lombok plaats met ruim 13 kati's opium.

Met de beperking van de uren van openstelling der verkoopplaatsen werd, waar mogelijk, voortgegaan.

In- en uitvoerrechten. Nopens de vestiging, opheffing of verplaatsing van tolkantoren en hulptolkantoren zie men Ind. St. 1917 nos. 95 en 109.

Ter uitvoering van de op 1 Augustus 1916 in werking getreden wet tot wijziging van de Indische tariefwet (Ned. St. 1916 n°. 18; Ind St. n°. 471) — vgl. K. V. 1916, kol. 157 — is art. 22 van de Ord. van 1 Oct. 1882 (Ind. St. n°. 240) betreffende de denaturatie van zwavelzuur en salpeter gewijzigd bij Ord. van 3 Juli 1916 (Ind. St. n°. 473), zijn bij Ord. van 3 Juli 1916 (Ind. St. n°. 474) voorschriften vastgesteld omtrent het verleenen van vrijdom van invoerrecht voor chloroform, dienende tot het uittrekken van plantaardige stoffen in chemische fabrieken, en is bij Gouv. Bt. 3 Juli 1916 n°. 2 (Ind. St. n°. 475) bepaald, dat geen invoerrecht verschuldigd is bij den invoer van de daarin bedoelde landsgoederen.

Regelen nopens het verleenen van de gunst van particulier entrepot voor alle inkomende, niet ten invoer verboden goederen zijn vastgesteld bij Ord. van 23 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 608).

Bij Gouv. Bt. 17 Juli 1916 n°. 57 (Ind. St. n°. 498) zijn eenige bepalingen, betrekking hebbende op den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen, gewijzigd en aangevuld.

Terwijl in 1915 de ontvangsten in het tolgebied aan in- en uitvoerrecht gezamenlijk hadden bedragen f 25 372 991, is in 1916 f 28 004 250 ontvangen, waarvan op Java en Madoera f 18 903 456 (f 2 853 081 meer dan in 1915) en in de buitenbezittingen f 9 100 794 (f 21 822 minder dan in 1915). Na bijtelling van nagevorderd recht en na aftrek van de terugbetalingen, beliep het in 1915 en 1916 ontvangene aan invoerrecht en uitvoerrecht de onderstaande sommen:

		1915.		1916.
Invoerrecht	f	22 674 597	f	24 909 147
Uitvoerrecht		2 698 394		3 095 103
	f	25 372 991	f	28 004 250

Voor elk kantoor in het bijzonder zijn de cijfers over 1916 vermeld in staat I van bijlage AA, terwijl uit een ander overzicht van denzelfden staat blijkt, hoeveel de voornaamste der bij in- en uitvoer belaste goederen, zoowel in genoemd jaar als in 1915, aan recht opbrachten.

Wegens overtreding van de bepalingen op de tolrechten hadden in 1916 493 bekeuringen plaats (waarvan er 477 bij onderhandsche schikking werden afgedaan), tegen 489 in 1915.

Accijnzen. De bedragen, welke de in een grooter of kleiner gedeelte van het tolgebied geheven accijnzen in de jaren 1915 en 1916 in 's lands kas deden vloeien, blijken uit de onderstaande opgaaf (voor 1916 zij bovendien verwezen naar staat I van bijlage AA).

		1915.		1916.
Accijns op inlandsch gedistilleerd	f	290 296	f	395 209
Accijns op tabak		90 492		103 266
Accijns op petroleum		7 351 600		7 499 675
Accijns op lucifers		4 554 562		4 142 885
	f	12 286 950	f	12 141 035

Wegens overtreding van de accijnsbepalingen betreffende het inlandsch gedistilleerd, de petroleum en de lucifers werden in 1916 82 bekeuringen afgedaan (tegen 65 in 1915), waarvan 38 bij onderhandsche schikking.

Belastingen in het algemeen. Bij Ord. van 22 Juli 1916 (Ind. St. n°. 512) is, gerekend van 1 Januari t.v., eene tijdelijke suikerbelasting in Nederlandsch-Indië ingevoerd, tot de heffing waarvan echter, in verband met de bestaande plannen tot het invoeren van eene algemeene oorlogswinstbelasting, nog niet is overgegaan. In verband met deze belasting is bij Ord. van gelijke dagteekening (Ind. St. n°. 513) de Ord. van 11 Dec. 1915 (Ind. St. n°. 707), regelende de instelling van een raad van beroep voor belastingzaken, nader aangevuld.

Bij Gouv. Bt. 22 Juli 1916 n°. 30 (Ind. St. n°. 515) is eene nadere regeling getroffen inzake de ontvangst van belastingen in het gewest Billiton, buiten de hoofdplaats Tandjoengpandan.

Bij Ordn. van 6 Nov. 1916 (Ind. St. nos. 669, 670, 671 en 672) zijn aan de ordonnantiën regelende de inkomstenbelasting (Ind. St. 1908 n°. 298), de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten op Java en Madoera (Ind. St. 1907 n°. 182), de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten in de bezittingen buiten Java en Madoera (Ind. St. 1907 n°. 183) en de algemeene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de inlandsche bevolking in de gewesten buiten Java en Madoera (Ind. St. 1914 n°. 130), nieuwe bepalingen toegevoegd nopens het verleenen van inzage aan de locale raden van de landskohieren en regelende de verplichting van die raden tot het verleenen van inzage aan de landsbelastingadministratie van de locale kohieren. Met het oog hierop is in de locale raden-ordonnantie eene regeling opgenomen met betrekking tot de geheimhouding van gegevens nopens den aanslag in eene locale belasting naar het inkomen (Ind. St. 1916 n°. 673).

Nopens de bevoegdheid tot de uitgifte van dwangschriften in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en in de afdeeling Palembangsche Benedenlanden der residentie Palembang zie men Ind. St. 1916 n°. 690, juncto Ind. St. 1917 n°. 165.

Bij Ordn. van 29 Maart 1917 (Ind. St. nos. 131 en 132) zijn de ordonnantiën op de personeele belasting (Ind. St. 1908 n°. 13) en de verpondingsordonnantie (Ind. St. 1912 n°. 31) gewijzigd in dien zin, dat aan de hoofden van gewestelijk bestuur de bevoegdheid wordt toegekend om de inning dier belastingen, voor zoover verschuldigd door niet-Europeanen, waar noodig, op te dragen aan daartoe door die gewestelijke bestuurders aangewezen personen.

Bij Ordn. van 7 April 1917 (Ind. St. nos. 152, 153, 154, 155, 156 en 157) is, ten aanzien van onderscheidenlijk de personeele belasting (Ind. St. 1908 n°. 13), de inkomstenbelasting (Ind. St. 1908 n°. 298), de verponding (Ind. St. 1912 n°. 31), de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten op Java en Madoera (Ind. St. 1907 n°. 182), de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten in de bezittingen buiten Java en Madoera (Ind. St. 1907 n°. 183) en de algemeene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de inlandsche bevolking in de gewesten buiten Java en Madoera (Ind. St. 1914 n°. 130), de termijn, waarbinnen na de verschijndagen de belasting zonder boete nog kan worden voldaan, verlengd tot één maand en de boete, verschuldigd wegens niet tijdige betaling der belasting, verlaagd tot 5 %.

Bij K. B. 9 Mei 1916 n°. 21 (Ind. St. 1917 n°. 171) is de herhaaldelijk herziene regeling van de invordering van belastingen in Nederlandsch-Indië door middel van dwangschriften (Ind. St. 1879 n°. 267) nader gewijzigd en de herziene tekst dier regeling in zijn geheel opnieuw bekend gemaakt. In verband hiermede zijn bij Gouv. Bt. 16 April 1917 n°. 55 (Ind. St. n°. 172) nieuwe formulieren vastgesteld van dwangschriften voor de invordering o.m. van de verponding en van alle overige onder het departement van financiën behoorende kohierbelastingen.

Bij de op 1 Maart 1918 in werking getreden wet van 4 Aug. 1917 (Ned. St. nos. 507 en 589) zijn bepalingen vastgesteld betreffende de beteekening en tenuitvoerlegging in de koloniën van in Nederland uitgevaardigde dwangbevelen en in Nederland alsmede in Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao onderling, van in de koloniën uitgevaardigde dwangbevelen.

Met betrekking tot de uitbreiding en hervorming van het belastingpersoneel ter Oostkust van Sumatra zijn maatregelen getroffen bij Gouv. Bt. 7 Juli 1917 n°. 32 (Ind. St. n°. 347).

Personeele belasting. Ingevolge Gouv. Bt. 2 Dec. 1916 n°. 30 (Ind. St. n°. 714) is het grenscijfer der huurwaarde, waarover in de residentie Preanger-Regentschappen geen belasting naar den eersten, tweeden en vierden grondslag wordt geheven, met ingang van 1 Januari 1917, gewijzigd.

Over 1916 zijn in het geheel aangeslagen 35 388 Europeanen en 54 228 vreemde oosterlingen (onderscheidenlijk 1975 en 3454 méér dan in 1915). Voor elk gewest in het bijzonder blijken de uitkomsten der belasting over beide jaren uit bijlage AA, tabel II. In 1916 kwamen 210 bezwaarschriften in, tegen 72 in 1915. Hiervan kwamen er in het jaar 1916 2 in behandeling bij den met ingang van 1 Januari van dat jaar ingestelden raad van beroep voor belastingzaken.

Afzonderlijk voor Java en Madoera en de buitenbezittingen beliepen de aanslagen en het geïnd bedrag als volgt:

	1915. (Verbeterde opgaven.)		1916. (Voorloopige opgaven.)	
	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 1 468 211	f 471 957	f 1 568 556	f 496 168
Af: wegens toegestane verminderingen	102 118	26 018	106 269	26 186
Alzoo werkelijk te heffen	f 1 366 093	f 445 939	f 1 462 287	f 469 977
Bovendien verschuldigd aan schattingskosten, voor zoover zij den aangeslagenen in rekening waren te brengen	6 592	1 819	7 491	1 930
Derhalve in het geheel door de aangeslagenen verschuldigd	f 1 372 685	f 447 758	f 1 469 778	f 471 907
Geïnd bedrag a)	1 404 249	452 394	1 510 736	456 013

Inkomstenbelasting. In 1916 zijn, volgens voorloopige opgaven, in het geheel aangeslagen 42 558 personen en 1041 naamlooze vennootschappen en andere lichamen. Het bedrag van den aanslag beliep, na aftrek van toegestane verminderingen, f 15 149 549 (volgens voorloopige opgaven), tegen f 13 217 489 (volgens verbeterde opgaven) in 1915.

Uit het volgend overzicht blijkt hoeveel Java en Madoera en hoeveel de buitenbezittingen in die bedragen deelen, en hoeveel in elk der genoemde jaren aan inkomstenbelasting werd geïnd:

	1915. (Verbeterde opgaven.)		1916. (Voorloopige opgaven.)	
	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 10 770 823	f 2 653 447	f 12 650 859	f 2 766 082
Af: wegens toegestane verminderingen	143 310	63 471	210 039	57 308
Alzoo werkelijk te heffen	f 10 627 513	f 2 589 976	f 12 440 820	f 2 708 729
Geïnd bedrag	11 409 496	2 489 346	12 131 362	2 570 925

Voor opgaven nopens den aanslag per gewest, nopens het cijfer der aangeslagenen en nopens de groepeering naar hun belastbaar inkomen van de op het einde van het verslagjaar reeds in deze belasting getroffen personen zie men onder III*a*, III*b* en III*c* van bijlage AA.

Gedurende 1916 zijn 260 bezwaarschriften ingediend, tegen 218 in 1915. Hiervan kwamen er in het jaar 1916 20

a) Onder de geïnde bedragen is hier, en bij andere hierna te vermelden belastingen, niet alleen begrepen wat op den aanslag van hetzelfde jaar ontvangen, maar ook wat van den achterstand over vorige jaren aangezuiverd is (wat de personeele belasting betreft, ook hetgeen gestort is wegens te verhalen kosten van schatting), zoomede de boete wegens te late betaling, terwijl daarentegen, ingevolge art. 20 der Indische comptabiliteitswet, in mindering is gebracht hetgeen tengevolge van verkeerden aanslag over het behandeld of over eenig vorig jaar, dan wel uit anderen hoofde, aan belanghebbenden is terugbetaald.

in behandeling bij den met ingang van 1 Januari van dat jaar ingestelden raad van beroep voor belastingzaken.

Verponding en daarmede overeenkomende heffingen. Bij Ord. van 29 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 51) is de verpondingsordonnantie (Ind. St. 1912 n°. 31) nader gewijzigd en aangevuld in dien zin, dat bij de berekening van de verpondingswaarde in aanmerking komt de toestand van het belastingplichtig goed bij den aanvang van het jaar onmiddellijk voorafgaande aan het belastingtijdvak. In verband hiermede zijn bij Gouv. Bt. van gelijke dagteekening n°. 42 (Ind. St. n°. 53) de voorschriften voor de berekening van de belastbare opbrengst van andere onroerende goederen dan gebouwen met hunne aanhoorigheden (Ind. St. 1912 n°. 32) herzien.

In het geheel was in 1916 op en buiten Java en Madoera aan verponding te heffen f 3 437 018, tegen f 3 429 339 (volgens verbeterde opgaven) in 1915. Geïnd is, met inbegrip van het aangezuiverde over vorige jaren en van boeten, in 1915 (volgens verbeterde opgaven) f 3 603 569, en in 1916 f 3 288 515. Voor eene uitgewerkte opgave per gewest zie men tabel IV van bijlage AA.

De op 1 Januari 1902 ingevoerde met de verponding overeenkomende belasting terzake van door niet-inlanders zonder ingeschreven wettigen titel in gebruik genomen erven, gelegen op het domein Bloeboer (Batavia), beliep in 1916 f 564, tegen f 1251 (volgens verbeterde opgaaf) in 1915.

Belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van inlanders en vreemde oosterlingen. Bij Ord. van 23 Aug. 1916 (Ind. St. n°. 560) is de ordonnantie regelende de heffing van de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de inlandsche bevolking in de gewesten buiten Java en Madoera (Ind. St. 1914 n°. 130) nader aangevuld en gewijzigd ter verscherping van het toezicht op de inlandsche belastingplichtigen, die zich buiten hunne woonplaats bevinden. Voorts is bij Ord. van 10 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 14), gerekend van 1 Januari 1917, die belasting toepasselijk verklaard op de inheemsche bevolking van de tot het gewest Sumatra's Westkust behoorende Mentawei-eilanden.

Bij Ord. van 29 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 615) is eene voorziening getroffen met betrekking tot de heffing van de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten over het jaar 1916 van de tot de inlandsche bevolking van het gouvernement Oostkust van Sumatra behoorende belastingschuldigen, die ophouden rechtstreeksche onderhoorigen van den lande te zijn, in verband met de tusschen de Regeering van Nederlandsch-Indië en het zelfbestuur van Siak Sri Indrapoera op 24 Mei 1916 gesloten nieuwe politieke overeenkomst en de voorgenomen wijziging van de tusschen die Regeering met de zelfbesturen van Deli, Langkat, Asahan, Serdang, Koealoe en Leidong en Pelalawan gesloten politieke overeenkomsten. Eene nadere voorziening met betrekking tot de belasting over latere jaren dan 1916 is getroffen bij Ord. van 17 Febr. 1917 (Ind. St. n°. 76).

Omtrent de verdeeling van het aantal aangeslagenen naar hun jaarlijksch inkomen, den aanslag en andere gegevens betreffende deze belasting, vindt men opgaven over 1915 en 1916 in de tabellen Va en Vb van bijlage AA. Onderstaand overzicht doet de in genoemde jaren geïnde bedragen kennen:

	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Bedrag van de belasting over 1916.	f 3 760 426	f 10 495 280	f 14 255 706
Van dat bedrag werd in 1916 betaald.	f 3 482 205	f 8 856 301	f 12 338 506
Aan achterstand over vorige jaren, en boeten werd bovendien betaald	123 475	1 759 548	1 883 023
Totaal in 1916 geïnd (zie noot, kol. 160)	f 3 605 680	f 10 615 849	f 14 221 529
In 1915 is geïnd (verbeterde opgaven)	3 465 654	10 953 294	14 418 948

Belasting op het slachten van runderen, buffels, paarden en veulens op Java en Madoera. In 1916 is ter zake van deze belasting geïnd f 2 114 640, tegen f 1 854 695 in 1915, alzoo in 1916 méér f 259 945. Deze vooruitgang houdt o. a. verband met de meerdere welvaart van de inlandsche bevolking, als gevolg van goed geslaagde oogsten, de stijging der huidenprijzen en het scherper toezicht op de naleving der bepalingen. Voor uitgewerkte opgaven zie men tabel VI van bijlage AA.

Het aantal overtredingen wegens slachten zonder vergunning bedroeg in 1916 1076, met 1167 beklaagden, tegen 779 met 832 beklaagden in 1915.

Belasting op het slachten van varkens op Java en Madoera. De opbrengst van deze belasting bedroeg in 1916 f 169 352, tegen f 160 662 in 1915, alzoo een voordeelig verschil van f 8690 (zie de uitgewerkte opgave in tabel VIII van bijlage AA).

Het aantal overtredingen beliep 26, met een gelijk aantal beklaagden, tegen 21 met 21 beklaagden in 1915.

Slachtbelastingen in de buitenbezittingen. Bij Ord. van 15 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 592) is het bedrag van de belasting op het slachten van runderen, buffels, paarden en varkens in de residentie Tapanoeli voor dieren, welke moeten worden geslacht tengevolge van eene verwonding door wild gedierte, met ingang van 1 Januari 1917 verlaagd.

In 1916 is aan rundslachtbelasting geïnd f 356 251, tegen f 273 218 (volgens verbeterde opgaaf) in 1915, en aan varkensslachtbelasting f 352 110, tegen f 277 288 (volgens verbeterde opgaaf) in 1915. Voor nadere gegevens zie men de tabellen VII en IX van bijlage AA.

Hoofdenbelasting. Bij Ord. van 13 April 1917 (Ind. St. n°. 167) is deze belasting ingevoerd op de hoofdplaats Tandjoengpinang (Riouw en onderhoorigheden).

De vergunningen aan Chineezen voor het houden van dobbelspelen brachten in 1916 op Java en Madoera f 38 550 op, tegen f 37 550 (verbeterde opgave) in 1915. In de buitenbezittingen bracht de belasting in 1916 op f 54 989, tegen f 90 434 (verbeterde opgave) in 1915.

Belastingen van verschillenden aard, die slechts in het een of ander gewest worden geheven. Omtrent de opbrengst of den aanslag van deze belastingen vindt men opgaven over 1915 en 1916 in tabel X van bijlage AA.

Zegelrecht. Aan zegelrecht is in 1916 ontvangen f 2 608 807 (f 1 924 533 op Java en Madoera en f 684 274 in de buitenbezittingen), tegen, volgens verbeterde opgaven, f 2 262 109 in 1915 (f 1 616 127 op Java en Madoera en f 615 982 in de buitenbezittingen).

De lijst van vrijstellingen van zegelrecht is aangevuld bij Ordn. van 1 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 708) en 4 Juli 1917 (Ind. St. n°. 335/336). Nopens de intrekking van de vrijstelling van zegelrecht van gerechtelijke stukken bij de landraden en rapats ter Sumatra's Westkust zie men Ind. St. 1917 n°. 329.

Overschrijvings- benevens successie- en overgangsrecht. De opbrengst van deze belastingen was in 1915, volgens verbeterde, en in 1916 volgens voorloopige opgaven als volgt:

		Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Overschrijvingsrecht	1915	f 830 862	f 145 861	f 976 723
	1916	1 179 736	145 502	1 325 238
Successie-en overgangsrecht	1915	161 805	10 098	171 903
	1916	155 736	15 396	171 132

Pandhuisdienst. Ter verdere uitvoering van de bij Ord. van 4 Dec. 1903 (Ind. St. n°. 402) getroffen regeling zijn landspandhuizen gevestigd te Koeningan (res. Cheribon) en te Poerwakarta en Tjilamaja (res. Batavia) (Ind. St. 1916 n°. 572). Voorts werden, bij wijze van proef, lands pand-

huizen gevestigd op verschillende plaatsen in de residentie Soerakarta (Ind. St. 1917 n°. 79).

Bij Ord. van 12 Aug. 1916 (Ind. St. n°. 548) is het reglement voor den pandhuisdienst (Ind. St. 1905 n°. 490) in dien zin gewijzigd dat de daarin gestelde uiterste grens van f 300 voor éene beleening is ingetrokken.

Einde 1916 waren 318 pandhuizen in werking, waarin 36 363 238 panden beleend werden, waarop f 83 973 765 werd voorgeschoten. De bedrijfskosten bedroegen f 6 439 109, of verdeeld over het aantal panden ± f 0,18 per pand, terwijl eene winst van f 5 510 986 werd gemaakt.

Recht op openbare verkoopingen. Bij de landsvendukantoren (vendukantoren der 1ste klasse, waaronder begrepen die, welke beheerd worden door algemeene ontvangers van 's lands kassen) is in 1916 omgezet aan voor particuliere rekening verkochte goederen f 7 466 521 en aan voor 's lands rekening verkochte goederen en voortbrengselen f 1 255 567 (in 1915 onderscheidenlijk f 8 038 131 en f 1 573 431) en te dier zake aan recht geheven f 553 502, latende, na aftrek van de kosten der kantoren, eene winst van f 412 925 (over 1915 bracht dit recht onzuiver f 543 519 en zuiver f 406 519 op).

Bij de vendukantoren der 2de klasse (die, waarvan het beheer eene bijbetrekking uitmaakt) beliep de omzet in 1916 bij de door notarissen beheerde kantoren f 14 244 346 en bij die onder beheer van gewestelijke secretarissen, commiezen op assistent-residentie-kantoren of besturende ambtenaren f 1 454 469, te zamen f 15 698 815, welke sommen over 1915 bedroegen f 13 742 725 + f 1 492 418 = f 15 235 143. Aan voor 's lands rekening verkochte goederen, enz. was onder den omzet van de kantoren der 2de klasse begrepen f 2 442 671 (in 1915 f 1 870 255). Als aandeel van den lande in de inkomsten der vendukantoren 2de klasse is in 1916 geënd ter zake van de door notarissen beheerde kantoren f 389 334 en ter zake van de overige kantoren f 46 155, te zamen derhalve f 435 489 (in 1915 f 380 503 en f 45 983 of te zamen f 426 486). De zuivere opbrengst voor den lande voor alle vendukantoren te zamen beliep alzoo in 1916 f 848 414 (in 1915 f 833 005).

Bij Gouv. Bt. 31 Maart 1916 n°. 37 (Ind. St. n°. 305) is, met ingang van 1 Juli 1916, het vendukantoor der 1ste klasse te Tasikmalaja veranderd in een vendukantoor der 2de klasse onder beheer van een notaris aldaar.

Het gebied van het vendukantoor der 1ste klasse te Samarinda is gewijzigd bij Gouv. Bt. 29 Juni 1916 n°. 62 (Ind. St. n°. 468).

In verband met de omzetting bij Gouv. Bt. 6 Juli 1916 n°. 25 (Ind. St. n°. 484) van het vendukantoor der 1ste klasse te Poerwakarta in eene 2de klasse kantoor onder beheer van een notaris aldaar, is bij wijze van tijdelijken maatregel bepaald, dat, met ingang van 1 October 1916, de bij art. 1 van Ord. van 17 Sept. 1908 (Ind. St. n°. 569) getroffen regeling ten aanzien van de verkoopingen van bij lands pandhuizen in pand gegeven goederen op bedoeld kantoor mede van toepassing is (Ind. St. 1916 n°. 482).

Het reglement op de openbare verkoopingen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1908 n°. 189) is op verschillende punten nader gewijzigd en aangevuld bij Ordn. van 12 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 583) en 19 Juni 1917 (Ind. St. n°. 262). De instructie voor de ambtenaren belast met de toepassing van het reglement op de openbare verkoopingen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1908 n°. 190) is o. a. in verband hiermede, gewijzigd bij Gouv. Btn. 12 Sept. 1916 n°. 37 (Ind. St. n°. 584) en 19 Juni 1917 n°. 50 (Ind. St. n°. 263).

Bij Gouv. Bt. 15 Sept. 1916 n°. 6 (Ind. St. n°. 594) is bepaald, dat, met ingang van 1 Januari 1917, te Pangkalpinang een vendumeester der 2de klasse zal zijn gevestigd, wiens gebied zich uitstrekt over het gewest Banka en onderhoorigheden met uitzondering van de afdeeling Muntok, en dat het ambt van vendumeester der 2de klasse voor genoemde plaats als bijbetrekking wordt opgedragen aan den notaris aldaar.

II. MUNTWEZEN, GELDMARKT.

§ 1. MUNTWEZEN.

Van de aan de voor het jaar 1915 aangevraagde pasmunt ontbrekende f 1 100 000 aan kwartguldens, f 2 000 000 aan stuivers en f 28 000 aan halve centen — vgl. K.V. 1916, kol. 163 — zijn de kwartguldens en halve centen sedert naar Indië verscheept. Stuivers konden niet worden aangemunt, omdat er gebrek was aan nikkel. Voor 1916 is een bedrag van f 64 400 aan centen naar Indië verscheept. Voor 1917 is de uitzending gevraagd van f 5 000 000 aan guldens, f 1 500 000 aan kwartguldens en f 3 000 00 aan 10 cent-stukken.

In 1916 zijn 6 inlanders veroordeeld tot dwangarbeid wegens muntnamaak. Wegens het desbewust uitgeven van valsch geld zijn 316 personen aangeklaagd, van wie er 157 veroordeeld (118 tot betaling van geldboeten, 5 tot tewerkstelling aan de openbare werken, 6 tot gevangenisstraf en 28 tot dwangarbeid), 127 vrijgesproken en 32 van rechtsvervolging ontslagen zijn. De aangehaalde stukken werden, voor zoover niet bleek dat de aanbieders te kwader trouw handelden, na voor den omloop ongeschikt te zijn gemaakt, aan de eigenaren teruggegeven. [1])

Wegens valschheid, vervalsching, opzettelijke schending of beschadiging zijn in 1916 van landswege aan den omloop onttrokken 8479 stuks zilveren speciën (479 rijksdaalders, 1267 guldens, 2275 halve guldens, 2644 kwart guldens, 1814 10 cent-stukken) en 629 stuks nikkelen stuivers.

In het laatst van 1916 is uit Indië voor eene waarde van f 169 750 (665 000 10 cent-stukken en 413 000 kwartguldens) aan dofklinkende en versleten, voor verderen omloop ongeschikte munt naar Nederland overgemaakt.

§ 2. GELDMARKT.

Een door den president der Javasche Bank, ten behoeve van het Koloniaal Verslag, samengesteld overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië, met den daarbij behoorenden staat van den loop der prijzen te Batavia van eenige Indische effecten, is opgenomen in bijlage B B, welke bijlage tevens maandopgaven over 1916 bevat omtrent den loop der wisselkoersen te Batavia, ontleend aan door de Handelsvereeniging aldaar verstrekte gegevens.

1) De Javasche Bank handelde aldus met 1045 rijksdaalders, 1085 guldens, 1138 halve guldens, 466 kwartjes en 446 10 cent-stukken.

§ 3. JAVASCHE BANK.

Alhoewel de door de tijdsomstandigheden ondervonden invloeden uit den aard der zaak niet altijd gunstig op het bedrijf der Bank konden inwerken, heeft de geleidelijke ontwikkeling van Nederlandsch-Indië en de daarmede gepaard gaande uitbreiding van zaken in het algemeen gunstig gewerkt op de geldelijke uitkomsten, welke in het op ult. Maart 1917 afgeloopen 89ste boekjaar door de Bank werden behaald. De moeilijkheden bij het verkrijgen van voldoende scheepsruimte brachten met zich, dat meermalen veel van het crediet der Bank werd gevergd voor de financieering van voortbrengselen van land- of mijnbouw. De reusachtige toeneming van dit deel van het bedrijf der Bank wordt wel het best aangetoond door de cijfers van den omzet, welke voor de uitvoerproducten bedroegen in 1916/1917 f 159 600 225, tegen in 1915/1916 f 65 946 062, eene vermeerdering dus van bijna f 100 millioen.

De rentegevende uitzettingen der Bank bedroegen gemiddeld f 108 753 000, tegen f 77 882 000 in 1915/1916 en f 86 773 000 in 1914/1915. In wissels was gemiddeld f 22 millioen meer belegd dan in 1915/1916, de voorschotten in rekening-courant tegen verschillende onderpanden waren ongeveer f 9 000 000 grooter, terwijl in het disconto-bedrijf gemiddeld f 300 000 meer uitstond. Ook de obligo's der Bank namen belangrijk toe. De gezamenlijke verplichtingen, bestaande uit bankbiljetten in omloop, bankwissels in omloop en rekening-courant-saldi beliepen gemiddeld f 197 742 296, tegen in het 88ste boekjaar f 156 255 957 en in het 87ste f 138 668 751. Het hoogste cijfer der obligo's was f 216 799 360, het laagste f 171 156 305.

Door den verboden uitvoer van goud en zilver uit de oorlogvoerende landen was het dikwerf moeilijk om de metaaldekking gelijken tred te doen houden met de vermeerdering van de verplichtingen der Bank, terwijl ook de aanvulling uit Nederland veelal aan bezwaren onderhevig was, en men dus bijkans uitsluitend op Amerika aangewezen was. De geheele metaalvoorraad der Bank bedroeg op 31 Maart 1917 f 95 767 381, zijnde 49.59 % van hare totale verplichtingen, tegen f 80 442 287, of 45.59 %, in het voorafgegane boekjaar. Het beschikbaar metaalsaldo bij 20 % vereischte dekking —vgl. K.V. 1916, kol. 164 — bedroeg gemiddeld f 52 001 192, tegen in het voorafgegane boekjaar f 39 504 156; bij 40 % vereischte dekking waren deze cijfers onderscheidenlijk f 12 452 733 en f 8 252 965.

Op dezelfde ruime wijze als voorheen bleef de Bank voor handel en nijverheid open voor remises op Nederland; in het 89ste boekjaar werd door de Indische kantoren op Nederland afgegeven een gezamenlijk bedrag van f 64 533 850, tegen f 40 599 216 in het voorafgegane jaar. Onder deze cijfers zijn de belangrijke remises, die de Bank voor rekening van de Regeering van Nederlandsch-Indië naar Nederland maakte, begrepen. Deze bedroegen f 39 300 000, tegen slechts f 1 500 000 in het 88ste boekjaar. Door het bijkantoor der Bank te Amsterdam werd op de Indische kantoren afgegeven een bedrag van f 9 039 300, tegen f 9 113 949 in het 88ste en f 17 292 669 in het 87ste boekjaar.

De rentegevende uitzettingen, die zooals hierboven reeds vermeld, gemiddeld f 108 753 000 bedroegen, kunnen in vergelijking met de drie voorafgegane boekjaren als volgt worden gesplitst.

	1916/17.	1915/16.	1914/15.
Beleeningen en voorschotten in rekening-courant en disconto's.	f 63 818 000	f 55 289 000	f 66 577 000
Hypotheken en effecten . .	8 620 000	8 397 000	8 626 000
Buitenlandsche wissels . .	36 311 000	13 723 000	8 661 000
Prolongatiën	4 000	473 000	2 909 000
	f 108 753 000	f 77 882 000	f 86 773 000

Het gemiddelde bedrag aan bankbiljetten in omloop beliep f 152 847 015, tegen f 129 762 590 in het vorige boekjaar. Het hoogste cijfer bedroeg f 161 927 430, het laagste f 141 790 385.

De agentschappen der Bank droegen wederom in ruime mate bij tot de vergemakkelijking van het geldverkeer. Het op 1 December geopende agentschap te Malang voorziet in eene algemeene behoefte. Met den bouw van een kantoor te Koeta Radja is een begin gemaakt. Plannen voor een kantoor te Pematang Siantar zijn in bewerking.

Het giro-verkeer gaf in het 89ste boekjaar over het geheel wederom hoogere cijfers te zien, wel een bewijs dat deze wijze van betaling bij het publiek meer en meer ingang vindt. Bij de verschillende kantoren der Bank gezamenlijk werd in het 89ste boekjaar overgeboekt een bedrag van f 400 683 630, gevormd door 49 856 overwijzingen, tegen 43 220 in 1915/1916. Ook de cijfers van de „clearing" tusschen de Banken onderling verrekende bedragen toonen eene belangrijke toeneming aan. De in 1915 te Medan geopende clearing bleef goed voldoen. Niettegenstaande het groot aantal verrekeningen bleef echter het in het geheel verrekende bedrag verhoudingsgewijze gering, hetgeen moet worden toegeschreven aan het ter Oostkust van Sumatra zeer doorgevoerde cheque-verkeer, dat uit den aard der zaak dikwerf ook over slechts kleine bedragen loopt. Verrekend werden:

	In het 89ste boekjaar.		In het 88ste boekjaar.	
	Aantal stuks.	Bedrag.	Aantal stuks.	Bedrag.
Te Batavia. . . .	83 858	f 958 700 330	68 140	f 584 568 601
„ Semarang	41 993	305 717 241	35 604	195 091 256
„ Soerabaja	80 927	672 632 011	69 934	412 254 229
„ Medan	75 606	86 704 400	45 304	49 550 218

Van het kapitaal der Bank, f 6 000 000, en van haar reservefonds, f 3 175 176, was op ult. Maart 1917 belegd in effecten f 8 480 199 en in hypotheken f 66 300.

Wegens vooruitgang van de waarde van het effectenbezit werd een bedrag van f 4467 ten voordeele van het reservefonds geboekt, terwijl aan het fonds uit de winst ten goede kwam een bedrag van f 409 816.

De afvloeiing van zilveren standpenningen, die in het vorige boekjaar tot staan was gekomen, heeft zich ditmaal opnieuw geopenbaard; niet minder dan f 10 457 710 aan zilveren standpenningen kwamen in omloop, zoodat de verhouding tusschen het goud en het zilver in de kassen zich nog meer ten gunste van het eerstgenoemde metaal bewoog. Nadere cijfers omtrent den verderen loop van den voorraad standpenningen in Nederlandsch-Indië worden gegeven in het overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië gedurende het jaar 1916.

De winst- en verliesrekening over het 89ste boekjaar wijst aan, dat de ruwe winst bedroeg f 4 236 711, tegen in de beide voorafgegane boekjaren f 3 734 710 en f 3 792 854. De zuivere winst beliep achtereenvolgens f 2 931 055, f 2 665 493 en f 2 662 154.

Na afschrijving van f 116 342 op den aanmaak van bankbiljetten en f 197 973 op gebouwen en inventaris, kon 18 % aan aandeelhouders worden uitgekeerd. De koloniale kas (zie art. 14 van het octrooi der Bank, Ind. St. 1909 n°. 363) ontving f 957 954, tegen f 819 633 en f 820 802 in de beide voorafgegane boekjaren.

N.

BURGERLIJKE EN MILITAIRE LANDSDIENAREN.

Opleiding van ambtenaren voor den Nederlandsch-Indischen bestuursdienst. Het besluit op de Indische bestuursopleiding (Ind. St. 1907 n°. 230, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) is nader gewijzigd en aangevuld bij K. B. 6 Aug. 1917 (Ned. St. n°. 558), o. a. met betrekking tot de lijst van examens, aan een van welke moet voldaan zijn om in aanmerking te kunnen komen voor eene aanwijzing als candidaat-Indisch ambtenaar.

Bij K. B. 28 Oct. 1916 (Ned. St. n°. 484, Ind. St. 1917 n°. 93) zijn bepalingen vastgesteld nopens de benoembaarheid en uitzending van wetenschappelijk opgeleid personeel voor den bestuursdienst in Nederlandsch-Indië. In verband hiermede kwam bij K. B. van denzelfden datum (Ned. St. n°. 485, Ind. St. 1917 n°. 94) eene aanvulling tot stand van K. B. 21 Maart 1907 (Ind. St. n°. 264), houdende vaststelling van bijzondere voorwaarden van benoembaarheid tot en uitzending uit Nederland van personeel voor betrekkingen bij de rechterlijke macht in Nederlandsch-Indië, in dier voege, dat aan doctoren in de rechtswetenschap, die met goed gevolg het indologisch examen hebben afgelegd, evenzeer toegang tot de rechterlijke macht in Nederlandsch-Indië wordt verleend, als aan hen die in het zoogenaamd faculteitsexamen geslaagd zijn.

Examens voor den Nederlandsch-Indischen bestuursdienst. In de tweede zitting van de commissie, die hier te lande in 1916 was belast met het afnemen van de examens voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst, onderwierpen zich 31 candidaten aan het eindexamen en 19 aan het voorbereidend examen. Van de eerstbedoelden slaagden er 20 en werden er 11 afgewezen, terwijl van de laatstbedoelden 12 candidaten werden toegelaten en 7 werden afgewezen.

Voor de beide examens, die in 1917 hier te lande werden afgenomen, hadden zich onderscheidenlijk 38 en 27 candidaat-Indische ambtenaren aangemeld. In het voorbereidend examen slaagden 20 candidaten, terwijl er 6 werden verwezen naar de tweede zitting; 1 werd afgewezen. In het eindexamen slaagden 14 candidaten, 8 werden verwezen naar de tweede zitting, 7 trokken zich terug en 9 werden afgewezen. Voor de tweede zitting hadden zich 10 candidaten opgegeven.

In 1917 zijn hier te lande 47 en in Indië 4 jongelieden als candidaat-Indisch ambtenaar aangewezen.

Nederlandsch-Indische Bestuursacademie. In 1916 zijn weder door den Gouverneur-Generaal 12 ambtenaren van het binnenlandsch bestuur, van wie 8 van den dienst op Java en Madoera en 4 van dien in de buitenbezittingen, voor de studie aan de academie aangewezen.

Gegradueerde ambtenaren voor den kantoordienst. Sedert de laatste opgaaf zijn 8 doctoren in de rechtswetenschap, die niet het groot-ambtenaarsexamen of het faculteitsexamen hadden afgelegd, naar Indië uitgezonden ter plaatsing bij den kantoordienst, waaronder begrepen de dienst ter griffie van het Hooggerechtshof en van Europeesche of inlandsche rechtbanken.

Faculteitsexamen. Gedurende het academiejaar 1916/1917 slaagden 11 doctoren in de rechtswetenschap in het bij art. 141, 2de lid, der wet op het hooger onderwijs bedoelde faculteitsexamen, van wie 10, op hun verzoek, ter beschikking van den Gouverneur-Generaal zijn gesteld.

Klein-ambtenaarsexamen. De in Bijbl. Ind. St. n°. 6049 — zooals het sedert is aangevuld en gewijzigd — opgenomen opgave van ambten en bedieningen, voor welker vervulling niet als vereischte geldt, dat met voldoenden uitslag het klein-ambtenaarsexamen is afgelegd, is nader aangevuld en gewijzigd bij Gouv. Bt. 12 Jan. 1917 n°. 23 (Bijbl. Ind. St. n°. 8787).

Examens voor de benoembaarheid tot bepaalde betrekkingen; uitzending van personeel voor die betrekkingen uit Nederland. De bijzondere voorwaarden voor benoembaarheid, enz. tot ingenieur bij het mijnwezen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1910 n°. 232) ondergingen nadere wijziging bij K. Bn. 4 Aug. 1914 n°. 19 (Ind. St. 1916 n°. 663) en 4 Oct. 1916 n°. 40 (Ind. St. 1917 n°. 49).

Bij K. B. 4 Oct. 1916 n°. 39 (Ned. St. n°. 464; Ind. St. 1917 62) zijn voorwaarden vastgesteld voor de benoembaarheid tot en opleiding voor de betrekking van adspirant-houtvester en de hoogere rangen bij het boschwezen in Nederlandsch-Indië.

Bepalingen omtrent de benoembaarheid en uitzending van ingenieurs voor het vak van scheepsbouw bij het marine-etablissement te Soerabaja zijn vastgesteld bij K. B. 8 Febr. 1917 n°. 52 (Ind. St. n°. 436).

De bepalingen omtrent de benoembaarheid en uitzending van veeartsen bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1914 n°. 697) — zie K. V. 1915, kol. 170 — zijn aangevuld bij K. B. 1 Maart 1917 n°. 63 (Ind. St. n°. 361).

Het programma var het aanvullings-examen, vereischt voor de benoembaarheid tot architect van de genie in Nederlandsch-Indië, is bij K. B. 19 Mei 1917 n°. 44 (Ind. St. n°. 504) door een nieuw vervangen.

Bij K. B. 18 Aug. 1916 n°. 32 (Ind. St. 1917 n°. 150) is eene regeling tot stand gekomen van de uitzending van personeel dat bestemd is om benoemd te worden tot adjunct-landmeter bij het kadaster in Nederlandsch-Indië.

Nieuwe reglementen voor het examen van adjunct-landmeter en landmeter bij het kadaster in Nederlandsch-Indië zijn vastgesteld bij Gouv. Bt. 8 Sept. 1916 n°. 35 (Bijbl. Ind. St. n°. 8663).

Het programma van het examen voor hulp-gezaghebber bij het binnenlandsch bestuur, vastgesteld bij Gouv. Bt. 6 Juni 1916 n°. 35 (Bijbl. Ind. St. n°. 8556), onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 16 Nov. 1916 n°. 7 (Bijbl. Ind. St. n°. 8619).

Ambtenaren voor de rechterlijke macht in Nederlandsch-Indië. Van de aanvulling van K. B. 21 Maart 1907 (Ind. St. n°. 264) nopens de benoembaarheid tot en uitzending uit Nederland van personeel voor betrekkingen bij de rechterlijke macht in Nederlandsch-Indië is reeds hiervóór melding gemaakt.

Betrekkingen bij den burgerlijken dienst. De in Ind. St. 1913 n°. 659 opgenomen aanwijzing van de betrekkingen bij den burgerlijken dienst in Nederlandsch-Indië, waartoe benoemd kunnen worden zij, die geen Nederlandsch onderdaan zijn, is nader aangevuld bij Ordn. van 6 Nov. 1916 (Ind. St. n°. 667) en 7 Febr. 1917 (Ind. St. n°. 60).

De bepalingen nopens den leeftijdsgrens voor opneming van Europeanen en met hen gelijkgestelden in vasten burgerlijken dienst (zie Bijbl. Ind. St. nos. 8483 en 8618) ondergingen eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 28 Nov. 1916 n°. 2 (Bijbl. Ind. St. n°. 8728).

Aangezien de betrekkingen in 's lands burgerlijken dienst, welke niet naar den aard uitsluitend door mannen behooren te worden bekleed, in het algemeen zoowel voor vrouwen als voor mannen openstaan, zijn de bijzondere bepalingen ten aanzien van de plaatsing van ongehuwde vrouwen bij den post- en telegraafdienst en bij den dienst der staatsspoorwegen (zie Bijbl. Ind. St. nos. 6079, 6716 en 8164) ingetrokken (Gouv. Bt. 7 Oct. 1916 n°. 12 in Bijbl. Ind. St. n°. 8665).

Overdracht van bevoegdheid. Bij K. B. 29 Juli 1916 n°. 78 (Ind. St. n°. 724) is de Gouverneur-Generaal gemachtigd om zijne bevoegdheid tot benoeming, enz. van Europeesche burgerlijke ambtenaren in vasten of tijdelijken dienst in bepaalde gevallen aan anderen over te dragen. Eene gelijksoortige regeling is, met betrekking tot het verleenen van pensioenen, getroffen bij K. B. 21 Oct. 1916 n°. 61 (Ind. St. 1917 n°. 104). Van de bedoelde machtiging is gebruik gemaakt door bij Gouv. Bt. 19 Maart 1917 n°. 23 (Ind. St. n°. 118), met buitenwerkingstelling van alle daarmede strijdige bepalingen, eene regeling te treffen betreffende de bevoegdheid tot benoeming, schorsing en ontslag van eenige klassen van burgerlijke landsdienaren.

Geneeskundige keuring. Het in Ind. St. 1904 n°. 206 — zooals het sedert is aangevuld en gewijzigd — opgenomen keuringsreglement is nader gewijzigd bij Gouv. Btn. 26 Sept. 1916 n°. 3 (Ind. St. n°. 611) en 15 Aug. 1917 n°. 4 (Ind. St. n°. 496).

Met intrekking van de Kon. besluiten van 29 Aug. 1914, 20 Nov. 1915 en 18 Juli 1916 (Ned. St. 1914 n°. 436, 1915 n°. 480 en 1916 n°. 326) — zie K. V. 1915, kol. 171 en 1916, kol. 168 — is bij K. B. 19 Mei 1917 (Ned. St. n°. 404; Ind. St. n°. 604) aan een Geneeskundigen Raad van het Departement van Koloniën opgedragen het geneeskundig onderzoek van aan den dienst in de koloniën verbonden of daarvoor bestemd burgerlijk en militair personeel. De raad bestaat uit een voorzitter en 5 leden, die voor den tijd van ten hoogste vijf jaren worden benoemd. De raad is verdeeld in twee afdeelingen; elke afdeeling treedt zelfstandig op tot onderzoek en afkeuring van koloniale burgerlijke en militaire landsdienaren én tot onderzoek van voor beide takken van den dienst in de koloniën bestemd personeel. Aan den geheelen raad, aangevuld met een of meer plaatsvervangende leden tot zeven personen, kan een nader geneeskundig onderzoek opgedragen worden; de uitspraak van dezen aangevulden raad is beslissend.

Men zie verder omtrent dit onderwerp Bijbl. Ind. St. nos. 8576, 8662 en 8675.

Bezoldigingen; toelagen; voorschotten; tegemoetkomingen; terugbetaling van van landswege verstrekte gelden. Voor eene in October 1915 door den directeur van Gouvernementsbedrijven vastgestelde regeling voor het verleenen van voorschotten aan Europeesche personen, die tijdelijk worden belast met de waarneming van eene burgerlijke betrekking, behoorende onder het departement van Gouvernementsbedrijven, bij verandering van stand- of woonplaats in Nederlandsch-Indië, zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8570.

Bij Gouv. Btn. 24 Jan. 1917 nos. 48 en 49 (Ind. St. nos. 41 en 42) zijn, met intrekking van eenige bestaande regelingen dienaangaande, nieuwe voorschriften vastgesteld omtrent het verleenen van voorschotten op bezoldiging, onderscheidenlijk aan burgerlijke landsdienaren en andere personen in Nederlandsch-Indië en aan officieren en militairen beneden dien rang bij het leger aldaar. Als gevolg van de vaststelling van die voorschriften, is bij Gouv. Bt. 30 Maart 1917 n°. 23 (Ind. St. n°. 138) ingetrokken de regeling ten aanzien van het verleenen van voorschot op bezoldiging aan met inlanders gelijkgestelde landsdienaren (zie Ind. St. 1915 n°. 655).

Bij Gouv. Bt. 8 Mei 1917 n°. 13 (Ind. St. n°. 194) is bepaald dat de voorschriften omtrent het verleenen van voorschotten op bezoldiging aan burgerlijke landsdienaren en andere personen in Nederlandsch-Indië niet van toepassing zullen zijn op de tot den dienst der staatsspoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië behoorende landsdienaren en andere personen, terwijl het hoofd van dien dienst gemachtigd is tot vaststelling van eene regeling omtrent het verleenen van voorschot op bezoldiging aan het personeel van zijn dienst.

Bij K. B. 27 Febr. 1917 n°. 24 (Ind. St. n°. 469) is machtiging verleend tot regeling van den ingangsdatum der voorloopige bezoldiging van naar Nederlandsch-Indië uit te zenden personen, die door wijziging in de vaarbeurten der stoomschepen in verband met den oorlogstoestand hun vertrek moeten uitstellen.

Bij K. B. 16 Dec. 1916 n°. 73 (Ind. St. 1917 n°. 151) zijn nieuwe bepalingen vastgesteld betreffende de toekenning van eene tegemoetkoming aan gehuwde militairen beneden den rang van onderluitenant, die door hunne echtgenoote naar Indië worden vergezeld of gevolgd.

Aan hier te lande vertoevende gezinnen en gezinsleden van koloniale landsdienaren of gewezen landsdienaren, alsmede aan hunne verzorgers, kunnen, ingevolge K. B. 21 Maart 1917 n°. 50 (Ind. St. n°. 452), voorschotten worden verleend tot ten hoogste vier vijfden op de bezoldiging, de verlofsbezoldiging, het wachtgeld, het non-activiteitstraktement en het pensioen van die landsdienaren.

In verband met K. B. 22 Juni 1916 n°. 12 (Ned. St. n°. 289, Ind. St. n°. 604) — vgl. K. V. 1916, kol. 167 — zijn de bij verschillende gelegenheden vastgestelde bepalingen omtrent door voor 's lands dienst uit te zenden personen aan te gane verbintenissen tot terugbetaling van aan hen of te hunnen behoeve, dan wel ten behoeve van hunne gezinnen, van landswege voldane gelden, bij K. B. 22 Juni 1916 n°. 14 (Ind. St. n°. 606) buiten werking gesteld.

Men zie verder omtrent dit onderwerp Ind. St. 1916 n°. 396 en 1917 n°. 140.

Aan Nederlandsch-Indische burgerlijke ambtenaren, die na een tijdelijk verblijf in Europa, ter hervatting van hun dienst naar Nederlandsch-Indië terugkeeren, kunnen, ingevolge K. B. 25 Juni 1917 n°. 204, ten behoeve van hunne in Europa achterblijvende gezinsleden of andere door hen verzorgd wordende personen voorschotten worden verleend op hunne in Indië te verdienen bezoldiging, ten bedrage van ten hoogste 2 maal het maandelijksch bedrag der laatst genoten ambtsbezoldiging voor gehuwde en van éénmaal dit bedrag voor ongehuwde ambtenaren.

Reis- en verblijfkosten; schadeloosstellingen. Bij K. B. 5 Aug. 1916 n°. 64 (Ind. St. n°. 684) is eene regeling getroffen nopens de toekenning van schadeloosstelling aan militaire landsdienaren wegens het door den oorlogstoestand uitgesteld vertrek naar Nederlandsch-Indië. Voor burgerlijke ambtenaren werd deze aangelegenheid geregeld bij K. B. 13 Juli 1917 n°. 39.

De in Ind. St. 1883 n°. 104 opgenomen regelen voor in Indië alleen reizende militairen en militaire personen en voor marcheerende troepen, behoorende tot de landmacht in Nederlandsch-Indië, zijn op sommige punten nader aangevuld en gewijzigd bij Gouv. Btn. 25 Nov. 1916 n°. 29 (Ind. St. n°. 694), 13 Febr. 1917 n°. 27 (Ind. St. n°. 69) en 13 April 1917 n°. 10 (Ind. St. n°. 166). Voorts zijn, in verband met de inkwartieringsordonnantie (Ind. St. 1915 n°. 268), de in Ind. St. 1875 n°. 110 opgenomen regelen aangaande de verstrekking van huisvesting, enz. aan de hierbedoelde groepen van personen herzien bij Ord. van 25 Nov. 1916 (Ind. St. n°. 695).

Bij Gouv. Bt. 19 Maart 1917 n°. 22 (Ind. St. n°. 117) is de tegemoetkoming voor reiskosten aan landsdienaren bij reizen te voet en de regeling tot uitvoering van art. 19 van het reglement op het reizen in Nederlandsch-Indië van Europeesche burgerlijke landsdienaren en andere personen (zie Ind. St. 1913 n°. 12 en 1902 n°. 373) gewijzigd. Het genoemde reglement onderging eene nadere wijziging bij K. B. 9 Maart 1917 n°. 44 (Ind. St. n°. 334) met betrekking tot het voor reizen te water toe te kennen daggeld.

Voor de toekenning van tegemoetkomingen wegens brandschade aan landsdienaren, die gehuisvest zijn in met licht brandbare dakbedekking voorziene landswoningen, is eene regeling vastgesteld bij Gouv. Bt. 20 Febr. 1917 n°. 11 (Bijbl. Ind. St. n°. 8750).

Men zie verder omtrent deze onderwerpen Ind. St. 1917 nos. 53, 77, 106, 170, 228, 412 en 462 en Bijbl. Ind. St. nos. 8554 en 8738.

Verloven. De in Ind. St. 1913 n°. 695 opgenomen bepalingen omtrent het vaststellen der ziekte van burgerlijke ambtenaren, die een buitenlandsch verlof tot herstel van gezondheid verzoeken, ondergingen aanvulling bij Gouv. Bt. 6 Sept. 1916 n°. 7 (Ind. St. n°. 658) en werden gewijzigd bij Gouv. Bt. 2 Mei 1917 n°. 33 (Ind. St. n°. 190).

Bij K. B. 9 Juni 1916 n°. 35 (Ind. St. n°. 575) is machtiging verleend om de aan koloniale burgerlijke landsdienaren wegens langdurigen dienst verleende buitenlandsche verloven, in verband met den langeren duur der reis tusschen Nederland en zijne Koloniën tengevolge van den oorlogstoestand, met ten hoogste twee maanden te verlengen, met behoud van verlofsbezoldiging.

In 1916 is aan 289 burgerlijke en 58 militaire landsdienaren (Europeesche ambtenaren en officieren en onderluitenants der landmacht) buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst verleend (tegen 320 en 19 in 1915), terwijl aan 36 Europeesche ambtenaren en 19 officieren der landmacht zoodanig verlof wegens ziekte werd toegestaan (in 1915 33 ambtenaren en 24 officieren).

Men zie verder omtrent dit onderwerp Bijbl. Ind. St. nos. 8557, 8672, 8749 en 8760.

Pensioenen en gagementen. Bij Gouv. Btn. 14 Dec. 1916 n°. 2 (Bijbl. Ind. St. n°. 8621) en 2 Jan. 1917 n°. 3 (Bijbl. Ind. St. n°. 8678) zijn, met ingang van 1 Januari 1917, op tijdelijken voet kantoren ingesteld voor de verzameling van gegevens voor de oprichting van pensioenfondsen voor burgerlijke landsdienaren en militairen.

De reglementen op het verleenen van pensioenen en onderstanden aan de niet-Europeesche militairen beneden den rang van officier van het Nederlandsch-Indische leger en aan inlandsche schepelingen, behoorende tot het korps inlandsche schepelingen bij de koninklijke marine in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1910 nos. 170 en 610) zijn bij Ord. van 21 Mei 1917 (Ind. St. n°. 213) aangevuld ten opzichte van de gevallen, waarin het recht op verkrijging van pensioen of van onderstand voor ééns verloren gaat.

Bij K. B. 14 Febr. 1916 n°. 40 (Ind. St. n°. 374) zijn de gagements- en pensioensreglementen voor de officieren en militairen beneden dien rang van het Nederlandsch-Indische leger aangevuld met eene bepaling, dat als diensttijd mede in aanmerking komt de tijd gedurende welken iemand, zonder Nederlandsch-Indisch burgerlijk ambtenaar te zijn geweest, burgerlijke bezoldiging, toelage, daggeld of andere doorloopende inkomsten ten laste van de Indische begrooting heeft genoten, mits die tijd onmiddellijk is gevolgd door eene militaire verbintenis of, wanneer niet onmiddellijk door zoodanige verbintenis gevolgd, ten minste één jaar achtereen heeft geduurd.

Men zie verder Bijbl. Ind. St. n°. 8722.

Overtocht. In verband met de moeilijkheden in het geregelde passagiersverkeer tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië, is het bij K. B. 22 Juni 1916 n°. 13 (Ind. St. n°. 605) nieuw vastgestelde overtochtsreglement, voor zooveel betreft de voorschriften omtrent het *recht* op overtocht van Nederland naar Nederlandsch-Indië en omgekeerd, bij K. B. 22 Febr. 1917 n°. 62 tot nadere bepaling buiten werking gesteld. Ditzelfde geschiedde bij K. B. 5 Maart 1917 n°. 26 ten opzichte van K. B. 13 Nov. 1906 n°. 33 (Ind. St. 1907 n°. 46), voor zooveel daarbij geregeld is het recht van overtocht voor landsrekening tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië van de gezinsleden van officieren der zeemacht, die hier te lande in eene betrekking aan den wal werkzaam zijn of zullen worden werkzaam gesteld.

Bij Gouv. Bt. 8 Maart 1917 n°. 1, juncto Gouv. Btn. 13 Juli 1917 n°. 13 en 25 Juli 1917 n°. 1, is eene voorloopige regeling vastgesteld van het vervoer van landsreizigers die, in afwijking van de bestaande bepalingen op het verleenen van overtocht ten laste van de Indische begrooting van Nederland naar Nederlandsch-Indië en omgekeerd, geheel op landskosten van Nederlandsch-Indië over Amerika naar Nederland reizen.

Eed. Bij K. B. 20 Oct. 1916 n°. 30 (Ind. St. n°. 90) is eene regeling getroffen aangaande de wijze van eedaflegging door officieren, die den Mohammedaanschen godsdienst belijden.

Het voorschrift tot handhaving der bepalingen omtrent het afleggen van den ambtseed en van de eeden van trouw, geheimhouding en zuivering (zie Ind. St. 1857 n°. 7) onderging eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 30 Maart 1917 n°. 24 (Ind. St. n°. 139).

Ceremoniëel. De algemeene beginselen voor de regeling van den voorrang van landsdienaren bij ceremonieele en feestelijke gelegenheden, een officieel karakter dragende (zie Bijbl. Ind. St. n°. 6993), ondergingen eenige wijzigingen bij Gouv. Btn. 19 Sept. 1916 n°. 44 en 6 Nov. 1916 n°. 22 (Bijbl. Ind. St. nos. 8664 en 8676).

Bevordering, ontslag en non-activiteit van officieren. Met afwijking van het bepaalde in art. 7 van de regeling van de bevordering, het ontslag en het op non-activiteit stellen van de Europeesche officieren, behoorende tot de Nederlandsch-Indische landmacht (Ind. St. 1910 n°. 592), zal de ouderdom in rang voor de bevordering en de rangschikking van de bij de Nederlandsch-Indische landmacht benoemde of te benoemen 2de luitenants, die alsnog den applicatieleergang moeten volgen, opnieuw worden bepaald na afloop van het na het doorloopen van dien leergang door hen af te leggen examen (K. B. 19 Febr. 1916 n°. 44 in Ind. St. n°. 373). De genoemde regeling onderging eene nadere wijziging bij K. B. 25 Juni 1917 (Ned. St. n°. 477).

Onderluitenants en militaire architecten. De regelingen betreffende het instituut der onderluitenants en der militaire architecten van het leger in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1908 n°. 468, 1904 n°. 131 en 1913 n°. 376, zooals deze sedert zijn gewijzigd) ondergingen eene andere wijziging bij K. B. 18 Maart 1916 n°. 28 (Ind. St. n°. 456) met betrekking tot het verzoek om ontslag uit den militairen dienst.

De regeling betreffende het korps architecten, opzichters en militaire onderopzichters der genie van het leger in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1914 n°. 413) is gewijzigd bij K. B. 5 Sept. 1916 n°. 87 (Ind. St. n°. 733).

Weduwen- en weezenfonds. Het in Ind. St. 1908 n°. 608 opgenomen reglement voor het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen is op enkele punten gewijzigd en aangevuld bij K. B. 5 April 1917 n°. 33 (Ned. St. n°. 276; Ind. St. n°. 483).

De staat van toelagen en andere buitengewone inkomsten, waarover contributie verschuldigd is aan het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen (Ind. St. 1909 n°. 309), is bij Gouv. Bt. 25 Mei 1917 n°. 38 (Ind. St. n°. 217) door een nieuwen vervangen.

O.

AANGELEGENHEDEN, BEHOORENDE TOT DEN WERKKRING VAN HET DEPARTEMENT VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL.

I. LANDBOUW.

Bij het einde van 1916 bestond het Europeesch personeel van den voorlichtingsdienst van den inlandschen landbouw uit 17 landbouwleeraren, 3 landbouwadviseurs, 4 adspirant-landbouwleeraren, 8 landbouwkundige ambtenaren en 2 opzichters, van welke laatsten er een verbonden was aan de selectie- en zaadtuinen te Moearoenim (res. Palembang) en de ander belast was met het toezicht op de bevloeiingsproeven ter bepaling van de opbrengstvermeerdering van inlandsche landbouwgewassen in de afdeeling Demak (res. Semarang). Het inlandsch personeel bestond uit 2 landbouwkundige ambtenaren, 22 inlandsche landbouwleeraren, 11 adspirant-inlandsche landbouwleeraren en 7 bij den dienst werkzaam gestelde oud-leerlingen van de landbouwkundige afdeeling der Soekaboemische cultuurschool. [1]) Van dit personeel waren op Sumatra werkzaam 3 Europeesche landbouwleeraren, 2 landbouwadviseurs, 2 Europeesche adspirant-landbouwleeraren, 2 Europeesche landbouwkundige ambtenaren, 1 Europeesch opzichter, 3 inlandsche landbouwleeraren, 3 inlandsche adspirant-landbouwleeraren en 4 oud-leerlingen van de cultuurschool. Bovendien was in de residentie Menado, als leider van de landbouwschool te Tondano, één landbouwkundig ambtenaar werkzaam gesteld.

In de examens voor indisch landbouwleeraar en inlandsch landbouwleeraar slaagden in 1916 onderscheidenlijk 4 en 6 personen.

Nieuwe scholen voor landbouwonderwijs werden in 1916 geopend te Madja (Cheribon), Fort van der Capellen (Sumatra's Westkust) en Moearoenim (Palembang), zoodat bij het einde van dat jaar 19 scholen aanwezig waren, waarvan 14 op Java en 5 in de buitenbezittingen.

Het onderwijs in landbouw en hulpvakken aan de kweekscholen voor inlandsche onderwijzers en aan de opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren werd op de gewone wijze voortgezet; dat aan de kweekscholen zal binnenkort vervallen om plaats te maken voor het onderwijs aan de normaalscholen voor inlandsche hulponderwijzers, die voortaan het personeel zullen hebben te leveren voor de inlandsche scholen 2de klasse.

1) Tot de indienststelling van laatstbedoelde beambten (zie Ind. St. 1913 n°. 568) werd overgegaan ten einde in de dringende behoefte aan inlandsch hulppersoneel te voorzien, in afwachting dat het korps inlandsche landbouwkundigen vlugger zal kunnen worden aangevuld door afgestudeerden van de middelbare landbouwschool te Buitenzorg.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

1°. INLANDSCHE LANDBOUW.

In de residentie Bantam, waar eerst in den loop van 1916 een landbouwleeraar kon worden geplaatst, was diens werk voor het grootste deel van voorbereidenden aard. Nagegaan werd door welke meststoffen eene verhooging van de opbrengst der rijstvelden kon worden verkregen, terwijl de teelt van tweede gewassen en groenten werd aangemoedigd. Het arbeidsveld zal zich in deze residentie, die op landbouwgebied tot de achterlijkste behoort, belangrijk uitbreiden na de totstandkoming van een paar bevloeiingswerken, waarvoor de ontwerpen gereed zijn.

Met het oog op de klachten van de bevolking van de Tjihea-vlakte (afd. Tjiandjoer, res. Preanger-Regentschappen), dat de rijstopbrengst van de sawahs, sedert deze uit de bevloeiingswerken worden bevloeid, zeer is achteruitgegaan en dat geen tweede gewassen geteeld kunnen worden, werden door den landbouwleeraar te Soekaboemi de noodige proeven genomen om maatregelen ter verbetering van den toestand te kunnen aangeven.

De bemoeiingen van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel met den theebouw van de inlandsche bevolking gaven ook in 1916 goede uitkomsten. De aanplantingen werden in de Preanger-Regentschappen met ongeveer 2190 bouws uitgebreid, waarvan 1490 bouws in West- en 700 bouws in Oost-Preanger. Op het einde van 1916 besloegen de bevolkingstheetuinen eene uitgestrektheid van ongeveer 25 230 bouws, waarvan 14 880 bouws in de afdeeling Soekaboemi, 4150 bouws in Tjiandjoer en 6200 bouws in het overig deel van het gewest. De hoeveelheid onbereid blad uit de tuinen van de bevolking in 1916 door de theeondernemingen en bereidingsetablissementen opgekocht, bedroeg ± 36 301 615 K.G., waarvan in de afdeelingen Soekaboemi en Tjiandjoer ± 29[illegible]615 K.G. en in het overig deel van de residentie ± 11 500 000 K.G. Daarvoor werd in West-Preanger ± f 3 065 870 en in Oost-Preanger ± f 500 000, of te zamen ± f 3 565 870 betaald. De prijs per pond liep in Soekaboemi voor Assam-theeblad wel eens op tot f 0,12 en bedroeg gemiddeld f 0,10, in Oost-Preanger werd daarvoor van f 0,072 tot f 0,096 gegeven, terwijl Ceylon- of Java-theeblad van f 0,048 tot f 0,056 deed. In het belang van den inlandschen theebouw werd in 1916 door de Soekaboemische afdeelingsbank een krediet verleend van f 54 244, waarvan ongeveer 2/3 voor den aanleg van nieuwe tuinen; in de drie voorafgegane jaren bedroeg dat krediet onderscheidenlijk f 27 702, f 21 358 en f 39 585.

Door in het laatste halfjaar het van hare aanplantingen afkomstig onbereid blad aan eene naburige Europeesche onderneming te verkoopen, bij overeenkomst op den voet van mededeelen in de winst van het daaruit bereid blad op de Europeesche markt gemaakt, kon aan de leden van eene coöperatieve vereeniging, nadat door de bedoelde onderneming de afrekening was ontvangen, een bijslag van 1¼ à 2 cent per kati worden uitgekeerd. De vereeniging keerde in het afgeloopen jaar uit de zuivere winst, ad f 1321,31, een dividend uit van f 60 per aandeel over eene storting van f 150. Sedert wordt steeds meer medewerking gevraagd om coöperatieve vereenigingen tot stand te brengen.

Door enkele, in overleg met het bestuur getroffen wijzigingen in het toezicht op en het beheer van eenige ge-

meente-theetuinen in de controle-afdeeling Soekanegara, kon uit de opbrengst, vóór het einde van het verslagjaar, een fonds van ongeveer f 24 000 worden gevormd. Sedert het laatst van 1916 is de vakkundige leiding van het bestuur overgegaan op den landbouwinlichtingsdienst, welke voor dat doel beschikt over een Europeeschen landbouwkundige.

Op verzoek van het legerbestuur worden, voornamelijk in het ressort van den landbouwleeraar te Bandoeng, proeven genomen met de teelt van tarwe, met het doel aan de behoefte van het leger te kunnen voldoen. Eveneens werd eene commissie benoemd, die de hooibereiding voor het leger in studie zal nemen (vgl. hoofdst. D).

Op zeer uitgebreide schaal (50 000 bouws) werden in de afdeeling Indramajoe (res. Cheribon) de maatregelen tot bestrijding van de rijstboorderplaag, bestaande in het aanleggen van vangkweekbedden, voortgezet.

De sprinkhanenplaag, waarvan vooral de residentie Semarang te lijden heeft gehad, en waartegen geen bestrijdingsmiddelen, behalve dan het wegvangen van de dieren en het verzamelen van hunne eieren, konden worden aangegeven, schijnt geweken te zijn.

In de afdeeling Demak van laatstgenoemde residentie zijn in 1916 de werkzaamheden aangevangen om tot eene betere bevloeiing op kleine schaal te geraken, d.w.z. om de verdeeling van het beschikbare bevloeiingswater onder vakkundige leiding zooveel mogelijk door te voeren. Voor het toezicht op de verdeeling over de velden zal dan in laatsten aanleg het landbouwkundig personeel aansprakelijk moeten zijn. Geven de maatregelen in dit gewest de gewenschte uitkomst, dan zal hiermede een eerste stap zijn gedaan in eene richting, die van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel ongetwijfeld groote inspanning zal eischen.

Evenals in Soerabaja, Madioen, Kediri en Besoeki werden ook in Semarang maatregelen genomen om het gebruik van beter zaaigoed te bevorderen. In Cheribon werd de uitgestrektheid droge kweekbedden vóór het winnen van rijstzaailingen uitgebreid.

De voortzetting van de proef in de afdeeling Ngawi met verbetering van zaad bij de teelt van rijst had tot gevolg, dat gemengde aanplantingen van denzelfden eigenaar, eertijds wel eens uit tien of meer soorten bestaande, zoogoed als niet meer voorkwamen en de verscheidenheid tot slechts enkele soorten beperkt bleef.

Door de bepaling dat hetgeen er voor zaad uitgezocht werd per bos maar één soort mocht bevatten, ging de landbouwer er toe over daartoe alleen die soort af te zonderen, welke hem voor zijne gronden, volgens de opgedane ondervinding, het geschiktst en het voordeeligst voorkwam.

In de afdeeling Malang werd door bemesting met zwavelzure ammonia de opbrengst aan suikerriet, op inlandsche wijze op sawahs gekweekt, tot ruim 1000 pikol per bouw opgevoerd, met het gevolg, dat de prijzen voor het riet op de plaats van verbouw per bouw aanplant van f 175 à f 200 (van de onbemeste velden) stegen tot f 300 à f 400 (van de bemeste gronden), en dat, in weerwil van de hooge prijzen van de meststof, welke tot f 12 zelfs tot f 23 per pikol opliepen, in 1916 door inlandsche suikerrietplanters voor eene waarde van ongeveer f 7000 aan zwavelzure ammonia werd besteld. De uitkomsten van de proeven met een van het Instituut voor landbouwwerktuigen te Buitenzorg ontvangen aanaardploeg genomen, waren in de genoemde afdeeling van dien aard, dat de bevolking de bemiddeling van den landbouwleeraar inriep ter erlanging van vier zoodanige ploegen. Voorts werden vergelijkende proeven genomen met het vermalen van riet met Amerikaansche ijzeren molens, en werd getracht zoodanige verbeteringen in de inrichting van de ovens aan te brengen, dat met voordeel hout en ampas als brandstof zouden kunnen worden gebruikt. De eigen suikerrietteelt van de bevolking in de residentie Pasoeroean breidt zich dan ook steeds uit; verschillende grondbezitters verlengen hunne overeenkomsten met de Europeesche suikerfabrieken tot verhuur van hunne gronden niet, omdat zij zelf riet wenschen te planten.

In Besoeki, waar de teelt van maïs voor de bevolking van zeer veel belang is, maar het gewas door bastaardeering onder den invloed van minder voor den handel gewenschte soorten achteruit is gegaan, werd door het verstrekken van beter zaaigoed en het invoeren van eene betere grondbewerking, getracht verbetering aan te brengen.

Bij Gouv. Btn. 28 Juni 1916 n°. 50 en 4 Nov. 1916 n°. 20 zijn fondsen toegestaan voor het nemen van een proef met de tarwecultuur in de residentiën Preanger-Regentschappen, Kedoe, Banjoemas en Pasoeroean.

Om de bevolking tegemoet te komen in de behoefte aan een billijk krediet voor het uitoefenen van landbouw, nijverheid, kleinhandel, enz. werd, op aanstichting van den landbouwvoorlichtingsdienst en met steun van den ambtenaar voor het inlandsch kredietwezen te Madioen, te Sradakan in de residentie Djokjakarta eene bescheiden kredietinstelling opgericht, op den voet van de zusterinstellingen in de gouvernementslanden. Geleidelijk kwamen er andere tot stand, zoodat op het einde van 1916 tien desa-kredietbanken in de afdeeling Mataram werkten en vier in Koelonprogo. Sedert de aanstelling van een ambtenaar, in het bijzonder voor het kredietwezen, ging het toezicht op deze banken van den landbouwvoorlichtingsdienst op dien ambtenaar over.

a. Eenjarige gewassen.

Volgens de van de ambtenaren van het binnenlandsch bestuur ontvangen opgaven (vgl. bijlage CC, staat I) zou in 1916 de uitgestrektheid van de voor de geregelde teelt ontgonnen bouwvelden der inlandsche bevolking in het onder rechtstreeksch bestuur staand gedeelte van Java en Madoera belangrijk zijn toegenomen. Tegen 5 741 506 bouws op ult. 1915, zou die oppervlakte op het einde van 1916 7 296 697 bouws, of 1 555 191 bouws meer, hebben bedragen.

Met inbegrip van de Vorstenlanden — waaromtrent tot dusver geen cijfers werden verstrekt — bedroeg de oppervlakte der ontgonnen bouwvelden 7 906 817 bouws, waarvan als sawahs en als tegalvelden gebezigd werden 4 045 021 en 3 861 796 bouws. Voor de rijstteelt werden 4 575 945 bouws en voor de teelt van andere eenjarige gewassen 4 724 342 bouws gebruikt. Van de met padigewas beplante velden mislukten 302 613 bouws, of 6,61 %, en van de andere aanplantingen 53 449 bouws, of 1,13 %.

1. *Rijst, maïs, cassave, aardnoten, kedele en bataten.*

Aangezien het met betrekking tot de verdeeling van de hierboven genoemde voornaamste inlandsche landbouwvoortbrengselen zoowel voor de Regeering als voor den handel van belang moet worden geacht te weten in welke gewesten en op welken tijd van het jaar die gewassen worden geoogst, is daaromtrent door bemiddeling van de plaatselijke bestuursambtenaren een onderzoek ingesteld, waarvan de uitkomsten over het jaar 1916, onder cijfers gebracht, zijn opgenomen in de staten II t/m VIII van bijlage CC (zie ook de daarbij behoorende graphische voorstellingen).

Rijst. Uit de hiervóór bedoelde cijfers blijkt (zie bijlage CC, staten II en III) dat, gerekend over geheel Java en Madoera, in 1916 sawahrijst van de geringste oppervlakte (53 000 bouws) geoogst werd in Januari en dat deze uitgestrektheid geleidelijk toenam tot in Mei (1 156 000 bouws), om daarna weder af te nemen tot in December (62 000 bouws). Eene dergelijke toe- en afneming valt ook waar te nemen in de geoogste uitgestrektheden in de meeste residentiën elk afzonderlijk, hoewel de uitersten voor het eene gewest veel meer uiteenloopen dan voor het andere. Zoo is de uitgestrektheid waarvan in de verschillende maanden geoogst werd in Rembang, Madioen, Soerabaja en Madoera zeer, doch in de Preanger-Regentschappen, Pekalongan, Kedoe, Djokjakarta en Besoeki weinig aan verandering onderhevig. In de meeste gewesten van Midden- en Oost-Java is eene duidelijke tweede aanplant waar te nemen, waarvan de grootste uitgestrektheid waarvan geoogst is in zeer verschillende maanden van het jaar, bijv. in Rembang in December, in Banjoemas daarentegen in Augustus. Gerekend over het geheele jaar zijn van de grootste uitgestrektheden geoogst in de Preanger-Regentschappen (443 000 bouws), Batavia (394 000 bouws) en Semarang (346 000 bouws) en van de kleinste in Djokjakarta (73 000 bouws), Madoera (76 000 bouws) en Bantam (138 000 bouws).

Droge rijst werd op Java en Madoera in 1916 in 't geheel van 550 000 bouws geoogst, waarvan 389 000 bouws in Maart en April. Evenals bij sawahrijst had eene geleidelijke toe- en afneming plaats van de uitgestrektheid waarvan geoogst werd. Het maximum (238 000 bouws) valt echter in April en het minimum (582 bouws) in October, terwijl in het tweede halfjaar slechts van ruim 21 000 bouws, d. i. omstreeks 1/25 van de geheele uitgestrektheid, werd geoogst. Ook voor deze rijstsoort vindt men eene verdeeling voor de meeste residentiën, elk afzonderlijk soortgelijk aan die voor geheel Java en Madoera, waarbij het maximum en het minimum voor eenige gewesten echter in andere maanden vallen. Toch valt in alle gewesten de grootste helft van den oogst in Maart en April, behalve in Kedoe, waar van de grootste helft van de geheele uitgestrektheid in Januari en December geoogst werd. Gerekend over het geheele jaar, werd van de grootste uitgestrektheden padi-gogo geoogst in de residentiën Preanger-Regentschappen (86 000 bouws), Bantam (71 000 bouws), Pasoeroean (60 000 bouws) en Batavia (57 000 bouws), terwijl van de kleinste uitgestrektheden geoogst werd in Soerabaja (5000 bouws), Madoera (7300 bouws), Rembang (8200 bouws) en Pekalongan (8600 bouws).

Maïs (vgl. bijlage CC, staat IV) werd in 1916 op Java en Madoera van 2 230 000 bouws geoogst. De curve van de maandelijks geoogste uitgestrektheden vertoont 2 toppen, namelijk 288 000 bouws in Februari en 235 000 bouws in September, met een tusschenliggend minimum van 63 000 bouws in April. Na September had slechts eene geringe vermindering van de maandelijks geoogste uitgestrektheid plaats en in December was deze reeds weder toenemende, d. w. z. was de westmoesonoogst van het volgende kalenderjaar reeds aangevangen. Over het algemeen is de verdeeling van de geoogste uitgestrektheden voor elk gewest afzonderlijk wel gelijksoortig, doch verscheidene residentiën geven afwijkingen in verschillende opzichten. Zoo valt het minimum voor Bantam niet in April doch in Juni, voor Djokjakarta zelfs in Augustus, en ook voor Kediri en Besoeki in Juni. Het maximum voor den eersten oogst (westmoeson-aanplant) is voor de meeste residentiën grooter dan dat van den tweeden aanplant en valt bijna altijd in Januari of Februari. Eene uitzondering daarop vormen de residentiën Rembang, Madioen en Kediri, waar in October (Kediri in November) ruim tweemaal zooveel geoogst werd van de grootste uitgestrektheid van den voorafgeganen westmoeson. Gerekend over het geheele jaar werd van verreweg de grootste uitgestrektheden maïs geoogst in Pasoeroean (488 000 bouws) en op Madoera (343 000 bouws). Daarna komt Semarang (met 217 000 bouws). Van de kleinste uitgestrektheden maïs werd geoogst in Batavia, Bantam en Cheribon (8300, 9600 en 10 800 bouws).

Cassave (vgl. bijlage CC, staat V) werd in 1916 op Java en Madoera van 639 000 bouws geoogst. Vergeleken bij sawahrijst, droge rijst of maïs, is de oogst zeer regelmatig over het jaar verdeeld. De grootste uitgestrektheid waarvan geoogst werd — in September (78 000 bouws) — is slechts iets grooter dan het dubbele van de kleinste — in Februari (34 000 bouws —. Bij maïs verhouden dit maximum en dit minimum zich als 6 : 1 en bij sawahrijst als 23 : 1. De toe- en de afneming van de maandelijks geoogste uitgestrektheid is bijna even gelijkmatig als bij sawahrijst. In het eerste halfjaar 1916 werd van 271 525 bouws cassave geoogst en van 367 230 bouws in het tweede halfjaar. De verdeeling over de verschillende maanden is voor elke residentie afzonderlijk dikwijls vrij sterk afwijkend van de algemeene verdeeling en soms ook zeer onregelmatig. Zoo is in geheel West-Java gedurende de eerste helft van het jaar de uitgestrektheid waarvan geoogst is naar verhouding groot (52 991 bouws in het eerste en 55 041 bouws in het tweede halfjaar), terwijl in Bantam maanden van groote en kleine uitgestrektheden elkaar afwisselen. Ook in Kedoe werd gedurende het eerste halfjaar bijna evenveel (30 851 bouws) als in het tweede halfjaar (31 121 bouws) geoogst. Gerekend over het geheele jaar werd van de grootste uitgestrektheden cassave geoogst in de residentiën Semarang (100 000 bouws), de Preanger-Regentschappen (71 000 bouws), Kedoe (62 000 bouws), Soerakarta (61 000 bouws) en Kediri (61 000), en van de kleinste in Bantam (7500 bouws), Soerabaja (14 000 bouws), Batavia en Cheribon (elk 15 000 bouws) en Besoeki (17 000 bouws).

Aardnoten (vgl. bijlage CC, staat VI) werden in 1916 op Java en Madoera geoogst van 270 000 bouws. De uitgestrektheden waarvan in de verschillende maanden geoogst werd liepen niet buitengewoon uiteen, doch de toe- en afneming was onregelmatig. Van de grootste uitgestrektheid (34 000 bouws) werd geoogst in November, van de geringste (14 000 bouws) in April. In het tweede halfjaar 1916 werd van eene belangrijk grootere uitgestrektheid (162 000 bouws) geoogst dan in het eerste (108 000 bouws). De verdeeling van den oogst over de verschillende maanden voor elk gewest afzonderlijk is geheel afwijkend van die voor geheel Java en Madoera. Zoo zijn er slechts 4 residentiën, waar van de grootste uitgestrektheid in November en slechts 2, waar in April van de geringste uitgestrektheid werd geoogst. Eene geleidelijke toe- en afneming van de uitgestrektheden waarvan geoogst werd valt in de meeste residentiën niet waar te nemen. Gerekend over het geheele jaar werd van de grootste uitgestrektheden geoogst in Pasoeroean (32 300 bouws), Kediri (31 600 bouws), Semarang (27 500 bouws), Cheribon (24 600 bouws) en de Preanger-Regentschappen (24 400 bouws) en van de kleinste in Bantam (3300 bouws), Soerakarta (7000 bouws), Banjoemas (7000 bouws) en Djokjakarta (7100 bouws).

Kedele (vgl. bijlage CC, staat VII) werd in 1916 op Java en Madoera geoogst van 229 000 bouws. De in de verschillende maanden geoogste uitgestrektheden liepen sterk uiteen. De grootste uitgestrektheid (56 500 bouws) werd geoogst in Augustus, de geringste (4350 bouws) in Februari. Van Februari af was eene geleidelijke opklimming merkbaar tot Augustus, waarna eene geleidelijke daling intrad. In het tweede halfjaar 1916 werd echter eene belangrijk grootere hoeveelheid geoogst (146 500 bouws) dan in het eerste (52 900 bouws). De verdeeling van den oogst over de verschillende maanden voor elk gewest afzonderlijk hield hiermede vrijwel gelijken tred, behalve in de residentiën Preanger-Regentschappen en Kedoe. Gerekend over het geheele jaar werd van de grootste uitgestrektheden geoogst in Madioen (42 800 bouws), Semarang (27 800 bouws), Kediri (26 500 bouws), Soerabaja (34 000 bouws) en Pekalongan (20 500 bouws). Van de kleinste uitgestrektheden werd geoogst in Bantam (260 bouws), Batavia (680 bouws), Preanger-Regentschappen (5350 bouws) en Djokjakarta (6800 bouws), terwijl de teelt van dit gewas op Madoera in 't geheel niet voorkwam.

Bataten (vgl. bijlage CC, staat VIII) werden in 1916 op Java en Madoera van 229 000 bouws geoogst. De uitgestrektheden waarvan in de verschillende maanden geoogst werd verschilden niet belangrijk, doch de toe- en afneming was onregelmatig. Van de grootste uitgestrektheid (35 000 bouws) werd geoogst in October, van de kleinste (10 700 bouws) in Juli. De verdeeling van den oogst over de verschillende maanden liep voor elk gewest zeer uiteen. Zoo waren er slechts 5 residentiën, waar van de grootste uitgestrektheid in October en slechts 2, waar in Juli van de kleinste uitgestrektheid werd geoogst. Van eene geleidelijke toe- of afneming van de bewuste uitgestrektheden was dan ook in de meeste residentiën geen sprake. Over het geheele jaar gerekend, werd van de grootste uitgestrektheden geoogst in Kedoe (27 200 bouws), Preanger-Regentschappen (25 500 bouws), Semarang (23 900 bouws), Madoera (23 500 bouws) en Cheribon (21 600 bouws). Van de kleinste uitgestrektheden werd geoogst in Besoeki (3100 bouws), Bantam (4400 bouws), Djokjakarta (5400 bouws), Banjoemas (5500 bouws) en Soerakarta (7600 bouws).

2. *Overige eenjarige gewassen (vgl. bijlage CC, staat IX).*

Peulvruchten (andere dan aardnoten en kedelé). Deze gewassen werden in 1916 op Java en Madoera geoogst van 306 568 bouws. Het grootste aandeel in den oogst hadden

de residentiën Soerabaja met 34 700, Cheribon met 34 000, Preanger-Regentschappen en Semarang elke met 26 900 en Rembang met 24 500 bouws. Van de kleinste uitgestrektheden werd geoogst in Djokjakarta (3400 bouws), Kediri en Bantam (elk 6500 bouws), Banjoemas (8000 bouws) en Kedoe (9900 bouws).

Tabak. De teelt van dit gewas onderging in 1916 eene vermindering, als gevolg van de geringe kooplust der opkoopers, in verband met de moeielijkheden van den afscheep. De opbrengst was het grootst in de residentiën Kedoe en Rembang, waar onderscheidenlijk van 45 900 en 41 900 bouws werd geoogst. In het geheel werd geoogst van 230 105 bouws (in 1915 van 244 376 bouws).

Thee werd door de inlandsche bevolking in hoofdzaak verbouwd in de residentie Preanger-Regentschappen, in veel geringer mate in Pekalongan en op slechts een 60-tal bouws in de residentie Batavia. In het geheel werd in 1916 geoogst van 172 900 bouws.

Lombok (spaansche peper) werd op Java en Madoera in 1916 geoogst van 23 700 bouws. Van de grootste uitgestrektheid (ruim 9000 bouws) werd geoogst in de residentie Semarang, van de geringste (120 bouws) in de residentie Soerakarta, terwijl in de residentiën Cheribon, Pekalongan, Madioen, Madoera, Pasoeroean en Besoeki de teelt van dit gewas van geen beteekenis was.

Suiker. De door de inlandsche bevolking gedreven suikerrietteelt was slechts van beteekenis in de residentiën Kediri, Pasoeroean en Semarang, waar onderscheidenlijk van 8400, 2800 en 2500 bouws werd geoogst. Het riet werd voor het grootste gedeelte aan de suikerfabrieken verkocht.

Groenten werden in belangrijke hoeveelheden gekweekt in de residentie Kedoe en in geringe mate in de residentiën Pasoeroean en Soerakarta. In het geheel werd geoogst van 12 600 bouws, waarvan alleen in de residentie Kedoe 12 000 bouws.

Aardappelen werden geteeld in de residentiën Pasoeroean, Banjoemas, Cheribon, Preanger-Regentschappen en Soerakarta. In het geheel werd geoogst van 10 650 bouws, waarvan het grootste gedeelte (7000 bouws) voor rekening van de residentie Pasoeroean kwam.

Indigo. Deze, over het algemeen uitsluitend ter voorziening in eigen dan wel plaatselijke behoefte gedreven teelt onderging in 1916 wederom eenige uitbreiding. In het geheel werd geoogst van 8300 bouws (in 1915 van 5000 bouws). Aannemende dat één bouw bevolkingsindigo (eerste en tweede snit door elkaar) gemiddeld eene opbrengst geeft van 3 K.G., bedraagt de totale voortbrenging der inlandsche bevolking op Java en Madoera in 1916 dus ± 25 000 K.G.

Andere, hiervóór niet genoemde gewassen werden geoogst van ± 291 000 bouws. De soorten dier gewassen zijn echter te uiteenloopend en aan te veel veranderingen onderhevig en de geoogste uitgestrektheden van elke soort te gering, om daaromtrent nauwkeurige opgaven te kunnen verstrekken.

b. Overjarige gewassen.

Klappers. De aanplant van klapperboomen nam in de meeste gewesten van Java en Madoera in 1916 toe. Vooral in de residentiën Kedoe en Kediri wordt in den laatsten tijd van deze teelt veel werk gemaakt. Eene geleidelijke toeneming van den aanplant viel waar te nemen in Batavia, Rembang, Banjoemas en Besoeki (afd. Banjoewangi).

Bamboe. Uitbreiding van den aanplant van dit gewas had in 1916 in belangrijke mate plaats in de residentiën Banjoemas en Besoeki. In Kedoe wordt de teelt van bamboe langzamerhand verdrongen door die van klappers.

Nipah-, aren- en lontar-palmen. Van eene bepaalde teelt van aren was in 1916 slechts sprake in de residentiën Batavia (afd. Krawang) en Banjoemas, waar eene geregelde toeneming van den aanplant viel waar te nemen. Overigens komen deze palmsoorten hoofdzakelijk in het wild voor in de stranddistricten der residentiën Rembang, Soerabaja en Madoera.

Kapok. Eene belangrijke toeneming van de teelt van dit gewas had in 1916 slechts plaats in Rembang, voornamelijk in de afdeeling Toeban. Voorts viel nog eenige toeneming te bespeuren in de residentiën Batavia en Banjoemas.

Peper, cacao, sirih, pinang, mengkoedoe, cubebe, djarak en kaneel. Omtrent den aanplant van deze gewassen valt niets bijzonders te vermelden.

2°. 'S LANDS AANPLANTINGEN.

a. Koffieteelt aan de verplichte levering onderworpen.

In verband met de wet van 8 Mei 1915 (Ned. St. n°. 216, Ind. St. n°. 491) — zie K. V. 1915, kol. 2, en 1916, kol. 179/180 — is bij Ord. van 3 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 5), met ingang van 1 Januari 1917, in de residentie Preanger-Regentschappen de op hoog gezag ingevoerde koffieteelt ingetrokken en de verplichte levering aan den Lande van voor de bevolking geteelde koffie opgeheven, terwijl bij K. B. 15 Juli 1916 n°. 47 (Ind. St. n°. 648) zijn ingetrokken de koninklijke besluiten, houdende aanwijzing van de streken op Java, welke beschikbaar moeten blijven voor de uitbreiding van de gedwongen koffieteelt. Voorts is 's lands koffiebereidingsinrichting te Bandoeng opgeheven (Ind. St. 1917 n°. 5), is bij Gouv. Bt. 31 Jan. 1917 n°. 22 machtiging verleend tot intrekking van alle nog bestaande koffie-inkooppakhuizen in de Preanger-Regentschappen en is de resident van dat gewest bij Gouv. Bt. 9 Dec. 1916 n°. 65 gemachtigd om aan inlanders in bruikleen af te staan gedeelten der voor 's lands koffieteelt beschikbaar gehouden terreinen, welke geacht kunnen worden zich te eigenen om voor de volkskoffieteelt te worden bestemd.

Omtrent het bedrijf van de zooeven vermelde koffiebereidingsinrichting te Bandoeng (Preanger-Regentschappen) en van die te Ngebel (Madioen) zijn opgaven verstrekt in bijlage DD. De geldelijke uitkomsten zijn nog niet op te geven, omdat de koffie slechts ten deele verkocht is. De kosten van de bereiding beliepen voor Bandoeng f 24,90 en voor Ngebel f 37,10 per pikol, terwijl die voor de door de bevolking op de gewone wijze bereide koffie onderscheidenlijk f 20,23 en f 25,28 bedroegen.

De koffiebladziekte, djamoer-oepas en bladluis kwamen wederom voor, zonder groote schade aan te richten.

De werkzaamheden der drie tijdelijke Europeesche opzichters in de residentie Pasoeroean en die van het tijdelijk inlandsch personeel, zoowel in het belang van 's lands koffieteelt als tot tegengang van de onttrekking van koffie aan de verplichte levering, leverden weder goede uitkomsten op.

Een tweetal cultuurplannen ondergingen wijziging door afschrijving van 85 bouws koffiereservegrond ten behoeve der inlandsche bevolking.

Uit de over het plantjaar 1915/1916 ontvangen opgaven (zie bijlage DD) blijkt, dat de omvang der op hoog gezag aangelegde koffieplantsoenen is achteruitgegaan van 15 205 bouws tot 14 415 bouws en die van de vrijwillig aangelegde of als zoodanig bekend staande tuinen, van 31 370 tot 31 163 bouws. In de verplichte aanplantingen daalde het aantal boomen van 15,9 tot 15,1 millioen en in de vrijwillig aangelegde van 52,1 tot 50,5 millioen. Evenals in vorige jaren, zijn ook thans niet medegeteld de vrijwillig aangelegde tuinen in de districten, afdeelingen of gewesten, welke, wegens plaats gehad hebbende afschrijvingen, geen in de leggers opgenomen aanplantingen meer hebben en alzoo niet meer gezegd kunnen worden bij 's lands koffieteelt betrokken te zijn. In de op hoog gezag aangelegde tuinen daalde het aantal Java- en Liberia-boomen van 10 593 000 en 2 576 000 tot 9 914 000 en 2 197 000; daarentegen breidde de robusta-aanplant zich uit van 2 809 000 tot 3 064 000 boomen.

Op het einde van October 1916 waren in de cultuurplannen begrepen 1118 desa's met 149 659 bij de verplichte teelt ingedeelde gezinnen, verdeeld over 54 districten, welke

totalen op het einde van October 1915 1124 en 148 198 bedroegen, verdeeld over 56 *) districten. Tijdelijk, en wel alleen ten behoeve van het onderhoud van reeds bestaande aanplantingen, waren nog bij de verplichte teelt betrokken 420 desa's, behoorende tot 40 districten, waaronder 31, waar, naast de volgens de cultuurplannen ingedeelde desa's, ook vrijgestelde desa's voorkwamen, en 9 welke niet meer in de cultuurplannen begrepen waren.

Evenals in de vier voorafgegane plantjaren werd ook voor het plantjaar 1915/1916 vrijstelling van bijplant verleend, ten einde de bevolking in de gelegenheid te stellen om de koffieaanplantingen met meer zorg te onderhouden en, waar noodig, in te boeten en tusschen te beplanten met robusta-koffie. Op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (monosoeko) in de afdeeling Malang werd daarvoor ook Quillou-koffie aangewend.

Het van de onderneming Karangredjo (Kediri) en van 's lands koffieproeftuin te Bangalan (Pasoeroean) verkregen koffiezaad gaf goede uitkomsten.

De oogst (inlevering) van 1916, beloopende 49 178 pikol, was bevredigend te noemen. Op het einde van Mei 1917 bedroeg de raming voor dat oogstjaar 20 530 pikol, waarvan aan Java-, Liberia-, robusta- en Quillou-koffie achtereenvolgens 6750, 550, 13200 en 30 pikol. De lage raming is een gevolg van minder gunstige weersomstandigheden, alsmede van de intrekking van de gedwongen teelt en levering in de residentie Preanger-Regentschappen, terwijl zulks voor de residentiën Pekalongan en Semarang in den loop van 1917 kon worden verwacht.

De hoeveelheid achterhaalde, aan de verplichte levering onttrokken koffie bedroeg 208 pikol.

Er kwamen geen tekorten in de inkooppakhuizen voor.

In verband met de politieke omstandigheden, werden geen groote koffieveilingen te Batavia gehouden. Op 16 plaatsen zijn in 1916 kleine veilingen gehouden, waarop in het geheel 505 720 pikol 1ste en 2de soort Java-, Liberia- en robusta-koffie uit de oogstjaren 1914, 1915 en 1916 werd verkocht, welke f 22 179,48 opbrachten.

b. Gouvernements kina-onderneming.

Over het algemeen was de weersgesteldheid gunstig voor de kweekerijen en voor de jonge aanplantingen. Voor de oudere plantsoenen was de vrij groote regenval en het ontbreken eener eenigszins langdurige droogte minder gunstig.

Op de afdeeling Kawah Tjiwide werden 2 bouws en 228 □ rijnlandsche roeden robusta-tuinen op slechte gronden, waar bovendien meermalen nachtvorst was waargenomen, gerooid en afgeschreven; 1 bouw en 162 □ rijnlandsche roeden boschgrond werd ontgonnen en beplant met Ledgerenten. Op de andere afdeelingen werden geen nieuwe terreinen ontgonnen.

De oppervlakte der onderneming bedroeg bij het einde van 1916 1509 bouws en 232 □ rijnlandsche roeden, tegen 1510 bouws en 298 □ rijnlandsche roeden op ult. 1915.

Op het einde van het verslagjaar bedroeg het aantal planten in den vollen grond 9 587 500, tegen 8 926 000 op ult. 1915. Door de gunstige weersomstandigheden kon gedurende de eerste maanden van het jaar bijna onafgebroken met inboeten worden voortgegaan, zoodat in den westmoeson 1915/1916 alle oudere tuinen werden ingeboet. Hieraan is de vermeerdering van het aantal planten toe te schrijven, en tevens aan de omstandigheid, dat een groot deel van den oogst door opkapping verkregen werd.

Volgens zeer ruwe schatting bevonden zich op het einde van 1916 in de gezamenlijke kweekerijen der zeven afdeelingen 4 429 000 planten in verschillende graden van ontwikkeling, waarvan 909 000 Ledgeriana's, 1 919 500 Succirubra's, 1 327 500 Hybriden en 273 000 Robusta's.

Het aantal der theetuinen, aangelegd om de inlandsche bevolking van uitmuntend theezaad te voorzien, werd van 15 op 19 gebracht.

In het verslagjaar werden 2 veilingen gehouden van kinazaden en planten, welke in het geheel opbrachten f 20 848,03, tegen f 27 883,50 in 1915.

Veel moeite en kosten werden besteed aan het onderhoud der tuinen. De bestrijding van de schadelijke grassen werd met kracht voortgezet. Door eene diepe patjoelbewerking werd de lampoejangan zooveel mogelijk geheel uitgegraven. De op deze wijze gezuiverde tuinen worden daarna door herhaald wieden geregeld schoongehouden van mogelijk weer opkomende grassen. Door geregelde toepassing van dit stelsel zullen over enkele jaren de schadelijke grassen voor goed onderdrukt zijn.

Djamoer oepas kwam in het afgeloopen jaar vrij veel voor, in 't bijzonder op de afdeeling Rioenggoenoeng, hetgeen waarschijnlijk in verband staat met den vrij grooten regenval en met het ontbreken van eenigszins langdurige regenlooze tijdperken. Wortelschimmel werd herhaaldelijk waargenomen op die terreinen, waar de ondergrond minder goed waterdoorlatend is, zooals op Kawah Tjiwide en in de boventuinen van Poentjak Gedeh. Stampest vertoonde zich bij bepaalde ententypen. Helopeltis Antonii kwam vrij veel voor en werd op de kweekerijen geregeld weggevangen. In eenige plantsoenen op Tjinjiroean en op Tjibeureum ontwikkelde zich sterk Hileudmerang (Euproctis flexuosa).

De oogst over 1916 bedroeg 901 361,5 K.G., waarvan 650 124 K.G. naar Nederlnad werd verscheept en 250 642,5 K.G. geleverd werd aan de Bandoengsche kininefabriek. Aan ledgeriana- en hybride-bast werd afgeleverd eene hoeveelheid van 739 492,5 K.G., met een gemiddeld gehalte van 6,37 % zwavelzure kinine, tegen 713 695 K.G. in 1915 met een gemiddeld gehalte van 6,46 % of, herleid tot K.G. zwavelzure kinine, 47 098 K.G., tegen 46 126 K.G. in 1915. Van de succirubra- en robusta-bast bedroeg het gemiddeld gehalte aan zwavelzure kinine 2,64 %, tegen 2,34 % in 1915.

De oogst werd voor het grootste deel verkregen door uitdunnen en opkappen en bestond overigens uit bast van gerooide zieke boomen.

Opgaven omtrent den aanplant en den oogst en omtrent de geldelijke opbrengst van de in 1916 te gelde gemaakte oogsten van 1914 en 1915, zoomede een overzicht van de inkomsten en uitgaven der onderneming over 1916 vindt men in de staten I tot en met IV van bijlage EE.

c. Gouvernements getahpertja-onderneming te Tjipetir (Preanger-Regentschappen).

Op het einde van 1916 bedroeg de beplante oppervlakte 1853 bouws, waarvan 1354 bouws met getahpertja en 400 bouws met Hevea Brasiliensis.

Behalve van de gewone rupsenplaag hadden de getahpertja-plantsoenen in hooge mate te lijden van meikevers.

De bladoogst bedroeg door pluk en snoei 3 103 312 K.G., tegen 2 714 960 K.G. in 1915, of, berekend per bouw over de geheele beplante oppervlakte, 2 292 en 1991,9 K.G.

Aan de proeffabriek werd eene hoeveelheid van 3 001 142 K.G. blad tot 51 356 K.G. getahpertja verwerkt, terwijl aan de fabriek van de Nederlandsche Getahpertja-maatschappij te Singapore 103 170 K.G. blad werd geleverd. In 1915 bedroegen deze cijfers 2 609 340, 47 265,5 en 105 620 K.G.

Op ult. 1916 bedroeg het aantal in tap genomen rubberboomen 68 961, welke 49 375,8 K.G. droge rubber opleverden. Het product werd voor het grootste deel in de proeffabriek te Tjipetir verwerkt.

Aan cocabladgruis werd 36 540 K.G. verkregen.

De inkomsten der onderneming bedroegen in 1916 f 144 415 en de uitgaven f 357 822.

3°. PARTICULIERE ONDERNEMINGEN.

a. Landbouwondernemingen uitsluitend op overeenkomsten met de inlandsche bevolking berustende, en ondernemingen tot opkoop en bereiding van landbouwvoortbrengselen.

Suikerondernemingen. In 1916 namen 129 [1]) ondernemingen, uitsluitend berustend op overeenkomsten met de

*) In K. V. 1916, kol. 179, is ten onrechte opgegeven 47 districten.

[1]) Door eene gewijzigde inrichting der statistieken is gebleken, dat de suikerfabrieken Kalimati, Besito, Ketagan, Ketanen, Soekodono, Ranoepakis, Djatiroto, Asembagoes, Bodjong, Tegowawangi, Garoem en Lestari ook aanplant op eigen gronden bezitten.

bevolking, deel aan de suikerbereiding. Blijkens de door tusschenkomst van het Algemeen Syndicaat van suikerfabrikanten in Nederlandsch-Indië van de beheerders van een 117-tal dier ondernemingen ontvangen opgaven, verwerkten er 94 uitsluitend riet van eigen aanplant tot eene hoeveelheid van 127 599 073 pikol, geoogst van 115 293 bouws ruwe aanplant. Uit dit riet werd 839 613 929 K.G. suiker verkregen, waarvan 380 467 792 K.G. hoofdsuiker n°. 16 en hooger, 308 764 K.G. superieure stroopsuiker, 54 110 515 K.G. verharde melasse, 8 455 822 K.G. zaksuiker en 5 892 407 K.G. andere suikers. De opbrengst van den eigen aanplant, *alleen over de hoofdsuiker berekend*, bedroeg derhalve 5,8 K.G. per pikol riet en 6511 K.G. per bruto bouw, of, berekend over de geheele opbrengst, onderscheidenlijk 6½ en 7282 K.G.

In het geheel, met inbegrip van 2 623 067 pikol riet opgekocht van de bevolking of van ondernemingen, die riet aanplanten voor verkoop aan de fabrieken, verwerkten 123 ondernemingen 166 840 226 pikol maalriet, waaruit verkregen werd eene hoeveelheid van 1 085 313 962 K.G. suiker, tegen 1 019 007 099 K.G. van 143 ondernemingen in 1915.

Aan de inlandsche bevolking werd gedurende het verslagjaar door 117 ondernemingen, die volledige cijfers gaven, f 46 940 633,09 uitbetaald wegens loonen, gedane leveringen en grondhuur. Rekent men voor zes der grootste ondernemingen, die daaromtrent geen opgaven verstrekten, de grondhuur-op een gezamenlijk bedrag van f 400 000, dan worden voor 123 geheel op vrijwillige overeenkomsten met de bevolking werkende ondernemingen bovenbedoelde uitgaven f 50 047 946,71, of f 406 894 per onderneming, tegen f 403 262 per onderneming in 1915. Met uitzondering van de grondhuur, beliepen de inkomsten voor de inlandsche bevolking over 174 ondernemingen f 59 451 396,33, of gemiddeld f 341 674,69 per onderneming.

Voor opgaven omtrent den rietaanplant en de opbrengst voor elke onderneming afzonderlijk wordt verwezen naar staat I van bijlage FF, welk overzicht ook de hierna, onder *b*, *c* en *d* bedoelde ondernemingen omvat, namelijk die, welke niet of niet uitsluitend berusten op overeenkomsten met de inlandsche bevolking, zoomede de ondernemingen op onverhuurde landen in Soerakarta, in het geheel ten getale van 51. De hierbedoelde ondernemingen leverden 534 296 424 K.G. suiker op, uitmakende met de 1 085 313 562 K.G. der geheel op den grondslag van vrijwillige overeenkomsten met de bevolking werkende fabrieken, eene gezamenlijke opbrengst van 1 619 609 864 K.G.

Door middel van niet-officieele gegevens kon nog worden vastgesteld, dat de twaalf fabrieken, die geen opgaven indienden, 84 794 126 K.G. suiker opleverden, zoodat de geheele suikeropbrengst van Java in 1916 bedroeg 1 704 403 990 K.G., bereid door 186 fabrieken. Wordt de 20 001 481 K.G. zaksuiker voor de helft gerekend, dan bedraagt de opbrengst 1 694 403 ton, tegen 1 359 401 ton in 1915, en wordt de gemiddelde opbrengst per fabriek over geheel Java 9 109 587 K.G. Betreffende de ondernemingen, die in 1916 plantriet (bibit) voor de suikerfabrieken leverden, zij verwezen naar staat II van bijlage FF.

De weersgesteldheid was over het algemeen voor de groei van het suikerriet gunstig en de opbrengst was voor bijna alle fabrieken belangrijk hooger dan in het vorig verslagjaar. Ook voor de bereiding was de weersgesteldheid goed; eenenkele onderneming ondervond in October, wegens de invallende regens, eenige moeielijkheid met het rietvervoer.

Aan bijlage FF is als staat III eene afdeelingsgewijze opgemaakt overzicht van de in 1911, 1912, 1913, 1914, 1915 en 1916 plaats gehad hebbende rietbranden toegevoegd.

De bewaking van de rietvelden was, op den voet van Ind. St. 1896 n°. 104, in nagenoeg alle suiker voortbrengende gewesten opgedragen aan van bestuurswege aangestelde oppassers, die door de ondernemers betaald werden. Deze betaling bedroeg in de residentie Kediri f 4 per bruto bouw aanplant.

In Pasoeroean bleef het geven van voorschotten, voorzoover de bepalingen zulks toelaten, nog in zwang; gewoonlijk bedroegen die voorschotten een jaar grondhuur.

Tengevolge van de mededinging tusschen de huurders waren in Pasoeroean en Besoeki de huurprijzen stijgend. De suikerfabrikanten sloten in het verslagjaar overeenkomsten tot huur van gronden af op meerjarigen termijn; enkele dier overeenkomsten loopen over 12 jaren. Om verhuurders tot het aangaan van dergelijke overeenkomsten te bewegen betaalde eene onderneming in Pasoeroean f 5 per bouw extra als premie ineens, welke som echter niet in de overeenkomst vermeld staat. In Besoeki waren dergelijke premiën gelijk aan den vollen huurprijs over een jaar, zoodat bij de eerste uitbetaling van de huurpenningen het dubbele bedrag kon worden ontvangen; ook waren er huurders, die f 2,50 per bouw en per jaar extra bedongen. De hoogste huurprijs bedroeg in de residentiën Besoeki, Banjoemas en Kedoe f 100 per bouw en per oogstjaar; in laatstgenoemd gewest waren ook gronden verhuurd voor het planten van riet voor twee in Djokjakarta werkende suikerfabrieken. In Pasoeroean bedroeg de hoogste huurprijs per bouw en per oogstjaar f 20.

Tabaksondernemingen. Van de op Java werkende tabaksondernemingen geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot huur van gronden of opkoop van gewas geeft bijlage GG een overzicht. De oogst aan bladtabak en krosok van 77 ondernemingen, die opgaven indienden, bedroeg in het geheel 31 916 895 K.G., tegen 25 338 454 K.G. van 65 ondernemingen in 1915.

Eene onderneming in Pasoeroean staakte het bedrijf. In de afdeeling Loemadjang van dit gewest maakten de ondernemers er werk van de hoedanigheid van de tabak te verbeteren door uit Djember afkomstig zaad aan de inlandsche planters te verstrekken. Ook werden proeven genomen met Manilla-, Deli- en Kedoe-zaad, doch deze slaagden minder goed. Voorschotten tot een maximum bedrag van f 10 werden nog verleend; kwade praktijken zijn hierbij gedurende het verslagjaar niet aan het licht gekomen. Hoewel maatregelen in overweging werden genomen tot beteugeling van eene te scherpe mededinging tusschen de ondernemers, die zich nog steeds deed gevoelen en waardoor de inlandsche planter er toe gebracht wordt te weinig zorg aan aanplant en onderhoud van de velden te besteden, is eene vruchtbare samenwerking met de ondernemers nog niet bereikt. Gedurende het verslagjaar schommelden de prijzen voor krosok van f 2 tot f 7 per pikol en van f 6,50 tot f 11,50 per 1000 planten. In Loemadjang kwamen drie schuurbranden voor; twee daarvan waren aan onvoorzichtigheid te wijten, terwijl één aan boos opzet moet worden toegeschreven.

In Besoeki staakte een onderneming haar bedrijf, eene andere hield op zelfstandig te bestaan, terwijl twee nieuwe zaken begonnen te doen. De aanplant had in dit gewest veel te lijden van vroeg ingevallen regens, zoodat o. a. in de afdeeling Bondowoso op 12 000 bouws gehuurden grond slechts een aantal planten stonden berekend voor eene oppervlakte van 6500 bouws. Vooral in de afdeeling Djember leggen de ondernemers er zich op toe de tabak te veredelen door zelf kweekbedden aan te leggen en het plantmateriaal aan de bevolking van wie gronden worden gehuurd, te verstrekken. Het planten, verzorgen en oogsten geschiedt over het algemeen door de verhuurders onder toezicht van ondernemingspersoneel.

De „tabaksverordening", in het leven geroepen tot het in bedwang houden van slechte elementen, zoowel onder de opkoopers als onder de bevolking, alsmede de zoogenaamde „kampongkrosok-overeenkomst" werkten gunstig, waardoor een rustig bedrijf mogelijk was bij hooge prijzen. In Bondowoso werd tot f 25 per pikol betaald, terwijl de vooroogsttabak tot eene hoeveelheid van 8 millioen K.G. 12 cents per K.G. meer opbracht dan in 1915. De inlandsche bevolking trok gedurende 1916 in dit gewest uit de tabaksteelt aan geldelijke voordeelen een bedrag van ± f 4 700 000 (grondhuur f 600 000, verkoop van tabak f 3 000 000, onderhoud en sorteerloon f 800 000 en salarissen van inlandsch personeel op de ondernemingen f 300 000). Opkoop van te velde staand gewas kwam niet voor. Het aantal schuurbranden bedroeg in de afdeeling Bondowoso 16, tegen 18 in 1915. Als vermoedelijke oorzaak van dit kwaad wordt, naast onvoorzichtigheid en een enkele maal bliksemvuur, ook genoemd vrees voor ontdekking van kwade praktijken van sommige mandoers zooals kastekorten en opkoop van ondeugdelijke tabak of het gebruiken van slechte materialen voor het bouwen van schuren, die dan door brand vernield worden.

Aan het Besoekisch proefstation te Djember (res. Besoeki) is voor 1916 een subsidie van f 4000 toegekend.

In Banjoemas vermeerderde het aantal ondernemingen met één Chineesche naamlooze vennootschap. De uitkomsten van den oogst waren hier middelmatig; de prijzen voor naoogst-krosok schommelden tusschen f 9 en f 15. Er had één schuurbrand plaats, die moet worden toegeschreven aan wraakoefening van een ontslagen mandoer.

In Kedoe bleven de twee bestaande ondernemingen werkzaam; de opbrengst bleef 17 % beneden die van 1915. Schuurbranden kwamen in dit gewest niet voor.

Indigo-onderneming. De in de residentie Pekalongan werkende onderneming Koetosari verkreeg in het verslagjaar 3000 K.G. indigo van 100 bouws aanplant, tegen 1050 K.G. van 48½ bouw in 1915.

Andere ondernemingen. Het aantal en de opbrengst van de *rijstpellerijen* en *cassavemeelfabrieken*, voor zoover zij omtrent haar bedrijf in 1916 opgaven verstrekten, blijken uit de volgende overzichten.

Rijstpellerijen.

GEWESTEN.	Aantal pellerijen.	Verwerkte padi (in pikols)	Verkregen rijst (in pikols)
Bantam	3	20 500	9 655
Batavia (gouvernementsgebied)	174	2 939 704	995 227 [1]
Id. (particuliere landerijen)	4	333 958	175 322
Preanger-Regentschappen	22	—	191 417
Cheribon	1	—	1 977
Pekalongan	2	—	3 503
Semarang	2	—	119 863
Pasoeroean	8	—	43 110
Besoeki	9	—	127 572

Cassavemeelfabrieken.

GEWESTEN.	Aantal fabrieken	Verwerkte wortels (in pikols).	Verkregen meel, enz. (in tonnen).
Preanger-Regentschappen	13	—	14 435
Cheribon	5		
Semarang	2		
Kediri	2	—	3 989
Id.	1	218 049	—

Een veertiental fabrieken van *aetherische olie* in de Preanger-Regentschappen hadden eene gezamenlijke opbrengst van 129 272 K.G. citronella-olie. In de residentie Batavia werkten 5 dergelijke fabrieken, die een eigen aanplant hadden van 859 bouws serehgras; zij leverden 152 640 K.G. aetherische olie op. Een viertal fabrieken in Cheribon bereidden 7542 K.G., de eenige in Kedoe aanwezige fabriek van dien aard had eene opbrengst van 473 K.G. en eene pas opgerichte fabriek in Soerakarta eene van 391 K.G.

De *kenanga-oliefabriek* in Bantam bereidde 900 K.G. olie, welke in flesschen van 600 gram in den handel werd gebracht, terwijl de in de residentie Kediri aanwezige oliefabriek in 1916 enkel *palmarosa-olie* vervaardigde en wel tot eene hoeveelheid van 140 K.G. Eene vroeger bestaande fabriek van aetherische olie in de residentie Banjoemas werd opgeheven.

In de residentie Semarang werkten gedurende 1916 een 24-tal *kapokzuiverinrichtingen*, waarvan een zestal verslag uitbrachten. De grootste verwerkte 13 600 000 kapokvruchten, waaruit verkregen werd 1500 pikol markt-kapok en 2800 pikol kapokpitten; de geheele opbrengst der 6 ondernemingen bedroeg 5608 pikol kapok en 5500 pikol kapokpitten. In Pasoeroean werkten drie soortgelijke inrichtingen, waarvan er een opgaf te hebben voortgebracht uit 1 740 000 kapokvruchten 300 pikol ontpitte kapok. Drie in de residentie Batavia bestaande ondernemingen bereidden te zamen 450 pikol kapok. In de residentie Madioen was het bedrijf veelal vereenigd met copradrogerij, terwijl in dat gewest ook katoen ontpit wordt; gegevens omtrent de opbrengst werden echter niet ontvangen. Ook omtrent drie in Cheribon werkende kapokzuiverinrichtingen werd niets gemeld.

De *djagoengpellerij* „Blimbing" in de residentie Pasoeroean bereidde 850 000 K.G. maïs.

Een der in de residentie Kediri bestaande fabrieken voor de bereiding van *grondnoten-olie* verwerkte 45 000 pikol dezer noten. Twee dergelijke fabrieken in de residentie Pasoeroean verwerkten samen 23 000 pikol arachiden, waaruit 248 466 K.G. vette olie en 574 380 K.G. perskoek verkregen werd. Eene fabriek in Cheribon bereidde 250 000 K.G. olie uit 24 000 pikol grondnoten.

Op een 7-tal ondernemingen in de residentie Besoeki bevindt zich een aanplant van 358 bouws robusta-*koffie;* door 5 dezer ondernemingen werd in 1916 1371 pikol marktkoffie geoogst. De tusschengeplante 700 stuks kapokboomen leverden 3 pikol kapok en van 40 klapperboomen op die perceelen werden 600 *klappernoten* geoogst. Een 2670-tal heveaboomen op een dezer ondernemingen tusschen de koffie geplant leverden nog niets op.

In de residentie Pasoeroean heeft eene onderneming een perceel beplant met 191 bouws *Para-rubber*, waarvan gedurende het verslagjaar 4500 K.G. marktrubber gewonnen werd.

Bijzondere vermelding verdient nog de theefabriek Soejadi in de residentie Preanger-Regentschappen, eigendom eener naamlooze vennootschap, welke den inlandschen theeplanters gelegenheid verschaft aandeelen te koopen met kleine afbetalingen, waardoor de instelling meer en meer het coöperatief eigendom van deze planters wordt.

b. Landbouwondernemingen op gronden door den Lande in erfpacht afgestaan.

Opgaven omtrent de exploitatie der erfpachtsperceelen zijn over 1916 ontvangen ten aanzien van 682 ondernemingen, omvattende eene uitgestrektheid van 584 493 bouws.

De beplante oppervlakte beliep bij 666 ondernemingen 327 522 bouws, of 9940 bouws meer dan in 1915 voor 631 ondernemingen werd opgegeven.

De koffie-oogst bedroeg op 264 van de 280 ondernemingen 43 343 619 K.G., terwijl in 1915 de opbrengst bij 245 van de 262 ondernemingen 28 418 659 K.G. beliep.

De opbrengst van kinabast bedroeg 7 375 222 K.G. op 82 van de 89 ondernemingen, tegen 6 090 561 K.G. op 76 van de 82 ondernemingen in 1915.

Aan thee werd door 158 van de 209 ondernemingen 37 094 390 K.G. verkregen, tegen 36 158 364 K.G. door 165 van de 210 ondernemingen in 1915. Het aantal fabrieken, dat natblad opkocht van de bevolking was kleiner dan in 1915; de opgekochte hoeveelheid in 1916 bedroeg 26 059 679 K.G., tegen 24 267 324 K.G. in 1915.

Door 29 ondernemingen werd in 1916 verkregen 961 874 K.G. cacao, tegen 1 731 345 K.G. door 33 ondernemingen in 1915.

Rubber werd in 1916 gewonnen door 184 ondernemingen tot eene hoeveelheid van 10 825 185 K.G., tegen 6 044 409 K.G. door 195 ondernemingen in 1915.

De opbrengst van op erfpachtsperceelen ontpitte kapok bedroeg in 1916 999 580 K.G., terwijl bovendien 29 000 000 kapokvruchten, waaruit ongeveer 3200 pikol markt-kapok bereid is kunnen worden, geoogst werden voor verkoop aan kapokzuiverinrichtingen, zoodat de geheele kapokopbrengst dezer perceelen op 1 197 216 K.G. gesteld kan worden.

1) Hieronder 146 596 pikol gaba.

Van 3 vezelondernemingen bedroeg de opbrengst in het verslagjaar 827 896 K.G., waarvan 191 750 K.G. Manillahennep.

Voor uitvoeriger gegevens omtrent een en ander zij verwezen naar bijlage HH.

Voor zoover daaromtrent gegevens zijn ontvangen, beliepen de in 1916 door de ondernemers aan de inlandsche bevolking betaalde sommen wegens loonen en leveringen ruim f 39 622 300, tegen ruim f 32 301 700 in 1915.

c. Landbouw op gronden aan particulieren in eigendom afgestaan.

De rijstoogst op de particuliere landen Tjikande Ilir en Tjikande Oedik in de residentie Bantam bedroeg onderscheidenlijk 76 375 en 120 000 pikol. Beide landen brengen wat rubber voort; de oogst bedroeg in 1916 1173 K.G.

Op de particuliere landerijen in de residentie Batavia is nog steeds padi het hoofdvoortbrengsel; van 262 532 bouws op 144 ondernemingen werd geoogst 5 856 614 pikol, of gemiddeld ruim 22 pikol per bouw, tegen een opbrengst van 4 554 546 pikol van 316 216 bouws in 1915, of 14 pikol per bouw. Op het einde van 1916 waren in de afdeelingen Krawang en Buitenzorg op 31 ondernemingen 18 725 bouws met thee beplant; de opbrengst bedroeg 5 230 414 K.G. De gezamenlijke rubber-aanplant van 49 ondernemingen was 13 335 bouws groot, waarvan op 19 ondernemingen geoogst werd 839 809 K.G. Kinabast werd op 5 ondernemingen van een aanplant van 1247 bouws geoogst tot eene hoeveelheid van 456 509,5 K.G. De koffie-oogst bedroeg 1 596 190 K.G. van 31 ondernemingen, tegen 657 850 K.G. in 1915 van 33 ondernemingen.

In de residentie Semarang houdt men zich bijna uitsluitend met de padi-teelt bezig. De oogst van 11 ondernemingen, met 1943 bouws aanplant, bedroeg 13 677 pikol of 7 pikol per bouw; een tweetal ondernemingen met 13 700 bouws bevloeibare rijstvelden verstrekten geen opgaaf omtrent den oogst.

Op 3 landerijen in de residentie Soerabaja waren 613 bouws met suikerriet beplant; de opbrengst aan maalriet bedroeg 1 894 731 pikol. Van 2510 bouws rijstaanplant op 7 ondernemingen werd geoogst 16 970 pikol padi.

Op het in Pekalongan gelegen land Ketanggoengan-West was eene oppervlakte van 1350 bouws met suikerriet beplant; de suikeroogst bedroeg 9 899 890 K.G. Voorts bracht dit land nog op 22 666 K.G. cacao, 1544 K.G. koffie en 15 352 pikol padi, zoomede cassave en grondnoten.

Het land Kedawoeng in de residentie Pasoeroean was beplant met suikerriet en padi (onderscheidenlijk 336 en 326 bouws). Voor het onderhoud van den rietaanplant, ongerekend het vervoer van plantriet en mest, doch met bewerking van den grond, werd aan de opgezetenen per bouw uitbetaald f 116.

d. Landbouw op verhuurde gronden in Soerakarta en Djokjakarta.

Blijkens de op het einde van 1916 afgesloten registers betreffende de landhuur in de Vorstenlanden bedroeg de uitgestrektheid der aan de daartoe gerechtigde personen en naamlooze vennootschappen, op den voet van het bij Ord. van 22 Juli 1911 (Ind. St. n°. 432) gewijzigde en aangevulde landhuurreglement (Ind. St. 1906 n°. 93), verhuurde gronden voor Soerakarta 240 751 en voor Djokjakarta 94 670 bouws, verdeeld over 94 en 34 ondernemingen, tegen 213 931 en 96 783 bouws voor 105 en 35 ondernemingen in 1915.

Aan de inlandsche verhuurders werd, buiten de leveringen in natura, aan pachtsommen betaald in Soerakarta f 1 879 528 en in Djokjakarta f 1 029 019, tegen f 1 466 054 en f 834 779 in 1915.

Van 14 huurlanden in Soerakarta en 17 in Djokjakarta werd in het geheel 288 001 740 K.G. *suiker* verkregen, tegen 223 862 039 K.G. van diezelfde landerijen in 1915. Evenals elders op Java waren de uitkomsten van den suikeroogst zeer bevredigend en maakten de suikerfabrieken ruime winsten.

Aan *indigo* werd door 21 ondernemingen verkregen 76 676,5 K.G. droge en 105 685 K.G. natte indigo, tegen onderscheidenlijk 57 576 K.G. en 18 000 K.G. door 16 ondernemingen in 1915. De prijzen voor de droge kleurstof bedroegen te Londen f 14 à f 16 per K.G.

Tabak verbouwde men in Soerakarta bij 25 en in Djokjakarta bij 9 ondernemingen. De opbrengst bedroeg onderscheidenlijk 8 056 811 en 3 448 305 K.G., tegen 8 320 897 en 4 090 499 K.G. bij 27 en 8 ondernemingen in 1915. De prijzen liepen in Soerakarta van f 1,10 tot f 2 en bedroegen in Djokjakarta f 2 en hooger per K.G.

Koffie werd geoogst in Soerakarta tot eene hoeveelheid van 1 190 801 K.G., tegen 533 835 K.G. in 1915.

Van 8 landen in Soerakarta werd 225 110 K.G. *cacao* verkregen, tegen 206 474 K.G. van 9 landen in 1915.

Rubber werd in genoemd gewest geoogst tot eene hoeveelheid van 157 242 K.G., tegen 93 423 K.G. in 1915.

Agavevezel werd (eveneens in Soerakarta) gewonnen van 11 ondernemingen, tot eene hoeveelheid van 2 294 607 K.G., tegen 1 048 958 K.G. in 1915.

Kinabast, tot eene hoeveelheid van 256 316 K.G., werd voortgebracht op 5 ondernemingen in Soerakarta, terwijl 3 ondernemingen in dat gewest 258 667 K.G. droge *thee* en 125 000 K.G. nat blad verkregen. Een onderneming in de afdeeling Bojolali voerde de citronella-oliebereiding in de Vorstenlanden in; zij verkreeg 391,5 K.G. olie.

Voor uitvoerige cijfers omtrent den oogst van de op de huurlanden geteelde gewassen zij verwezen naar bijlage JJ, staat II.

Met betrekking tot andere ondernemingen in de Vorstenlanden (buiten die op huurlanden gevestigd) wordt aangeteekend, dat de door het hoofd van het Mangkoenegarasche Huis gedreven wordende suikerfabrieken Tjolomadoe en Tasikmadoe onderscheidenlijk 8 958 226 en 13 524 946 K.G. suiker opleverden, tegen 5 881 897 en 9 204 039 K.G. in 1915.

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

1°. INLANDSCHE LANDBOUW.

De Atjehsche landbouwvereeniging ging voort met de verspreiding onder de bevolking van uitgezocht zaad uit haren proeftuin; met hetzelfde doel werden op verschillende plaatsen bepaalde zaadtuinen ingericht. In de onderafdeeling Langsar werd een nieuwe proeftuin ingericht, hoofdzakelijk om de teelt van tweede gewassen aan te moedigen.

Voor Tapanoeli kon in de tweede helft van 1916 een zelfstandig landbouwleeraar worden aangewezen. Uit den aard der zaak bepaalden zich zijne werkzaamheden in hoofdzaak nog tot het bestudeeren van de landbouwtoestanden in het gewest. Voor de bevordering van de koffieteelt werden een paar proeftuintjes aangelegd. Pogingen om door het houden van veilingen den planters een grooter aandeel in de waarde van de koffie te verzekeren, faalden tot dusver. Groothandel

noch planters schijnen de opkoopers te willen missen. Onder aanmoediging van den landbouwleeraar werden een tweetal landbouwvereenigingen opgericht, die zich voorloopig zullen bezighouden met de verbetering van de rijst- en koffieteelt.

Omtrent de door hem gedane pogingen om door demonstreeren en leergangen den landbouw der inlandsche bevolking vooruit te brengen oordeelt de landbouwleeraar voor de residentie Sumatra's Westkust niet onverdeeld gunstig. Van eenigen invloed der demonstratievelden is niets te bemerken, terwijl van het landbouwonderwijs alleen in de armste, afgelegen streken, en dan nog onder eenigen zedelijken dwang, iets te verwachten is. De bevolking van dit gewest verkeert blijkbaar in te gunstige omstandigheden en bezit te weinig geestkracht om hetgeen geboden wordt naar waarde te schatten.

In den loop van 1917 moest de landbouwleeraar voor Benkoelen om persoonlijke redenen overgeplaatst worden naar een ander gewest. De inlandsche ambtenaar, die belast was met de leiding van de landbouwschool te Tjoeroep zette zijne werkzaamheden nog eenigen tijd onder leiding van den landbouwadviseur voor Palembang voort, doch toen ook die onderwijzer vervangen moest worden en zijn opvolger liever ontslag vroeg dan de betrekking te aanvaarden, moest de school gesloten worden. Voorloopig heeft het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel dus geen rechtstreeksche bemoeiing meer met de landbouwvoorlichting in genoemd gewest.

In de residentie Palembang werden van de gewassen, die in den proef- en zaadtuin te Moearoenim gekweekt en geselecteerd worden, op ruime schaal zaden of ander plantmateriaal aan de bevolking verstrekt. Een krachtige steun bij het bevorderen van het landbouwbedrijf wordt ondervonden van een gewestelijk landbouwblaadje, dat onder toezicht van den landbouwadviseur wordt uitgegeven; de daaraan verbonden uitgaven kunnen uit de abonnementsgelden bestreden worden. Te Moearoenim werd eene gewestelijke landbouwschool opgericht, die het lagere personeel voor de landbouwleergangen zal hebben te leveren.

a. Eenjarige gewassen.

Rijst. Van de uitkomsten der door de inlandsche bevolking gedreven padi-teelt in de residentiën Sumatra's Westkust en Bali en Lombok volgt een overzicht hieronder:

Residentie.	Geoogst (bouws).		Mislukt (bouws).		Totalen.
	Sawah-rijst.	Droge rijst.	Sawah-rijst.	Droge rijst.	
Sumatra's Westkust 1) . .	129 217	37 468	2 680	1 514	170 879
Bali en Lombok	182 288	28 719	15 759	136	226 902

In de residentie Tapanoeli nam door toedoen van het bestuur, de uitgestrektheid bevloeide velden gestadig toe, voornamelijk in de onderafdeelingen Angkola en Mandailing. Door de buitengewone droogte in het begin van het verslagjaar werd de oogst sterk beïnvloed, zoodat deze slechts matig was. De geheele opbrengst werd geraamd op 444 800 pikols, tegen 434 360 pikols in 1915. Door den in Augustus 1916 in het gewest geplaatsten landbouwleeraar werd reeds de aandacht gevestigd op verschillende in de teelt aan te brengen verbeteringen.

In Benkoelen had de oogst eveneens te lijden van de in het begin van het jaar heerschende langdurige droogte, terwijl ook door ratten en wilde varkens hier en daar belangrijke schade aan het gewas werd aangericht. De oogst slaagde dan ook niet naar verwachting en was onvoldoende voor de behoefte der bevolking, zoodat van Batavia en Padang eene hoeveelheid van 5 141 370 K.G. moest worden ingevoerd, tegen 5 779 171 K.G. in 1915.

In de Lampongsche districten, waar, behalve in de onderafdeeling Koto Agoeng, de rijst nog voornamelijk op droge velden verbouwd wordt, wordt door het bestuur aangestuurd op uitbreiding van den natten rijstbouw, waartoe verschillende bevloeiingswerken in uitvoering of in voorbereiding zijn. De oogst was bevredigend in Koto Agoeng en Kalianda, onvoldoende in Sepoetih-Toelangbawang en, tengevolge van muizenplaag, slecht in Telokbetong.

In Palembang waren de uitkomsten van den rijstoogst in 1916 over het algemeen bevredigend. In de onderafdeeling Ogan Ilir werd belangrijke schade aan het gewas toegebracht door den hoogen waterstand in de Ogan-rivier, terwijl in de onderafdeeling Moesi Ilir de aanplant te lijden had van insecten-plaag en wilde varkens en in de onderafdeeling Komering Oeloe van muizen en vogels. In het geheel werd in het geheele gewest geoogst van 38 388 bouws, terwijl 5208 bouws mislukten.

In de residentie Djambi, waar de sawah-rijstbouw in de afdeeling Koerintji algemeen is, had eene belangrijke uitbreiding der sawah's plaats in de afdeelingen Bangko en Moearoboengo. De oogst was overvloedig in Koerintji, doch minder bevredigend in de overige afdeelingen, en wel voornamelijk in Moearotembesi en Sarolangoen, hetgeen voor een groot deel te wijten is aan de in het verslagjaar plaats gehad hebbende onlusten, waardoor de rijstvelden niet werden onderhouden. De invoer van rijst, hoofdzakelijk uit Singapore, bedroeg in 1916 7 246 574 K.G., tegen 6 313 891 K.G. in 1915.

In het gouvernement Sumatra's Oostkust wordt de rijstteelt nog hoofdzakelijk gedreven op ladangs en op afgeplante tabaksvelden, waar het gewas geheel van den regenval afhankelijk is. Van bestuurswege wordt echter getracht den rijstbouw op de sawah's te bevorderen, hetgeen dan ook hier en daar reeds plaats vindt. In de onderafdeeling Simeloengoen, alwaar op kosten van de landschapskas in 1915 reeds ± 1000 H.A. grond in sawah's werd omgezet, werden in 1916 voor rekening van de landschapskas voor ongeveer f 150 000 aan bevloeiingswerken besteed en 1716 H.A. grond voor den rijstbouw geschikt gemaakt. De uitkomsten van den oogst waren bevredigend, doch de opbrengst was nog veel te gering om in de behoefte van het gewest te voorzien, waardoor invoer van rijst, voornamelijk uit Java, Siam, Rangoon en Saigon, op ruime schaal plaats had.

In het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden werd de uitgestrektheid sawah's uitgebreid in de onderafdeeling Lho Soekon, in de Talongvallei, in Samarkilang en op de Peusangan-rivierdelta. De oogst was in 1916 over het algemeen onbevredigend, als gevolg van het grillige klimaat, onvoldoende bevloeiing en een ongunstige bodemphysiek, het niet tijdig planten, zoodat niet van de goede weersgesteldheid partij kon worden getrokken. Dit laatste wordt bevorderd door het te groote grondbezit, waardoor voor eene gelijktijdige beplanting van de gronden op het juiste tijdstip geen voldoende handen aanwezig zijn. Slechts de onderafdeeling Lho Soekon en de Alas-landen gaven een overvloedigen oogst. In Takengon en in vele streken der afdeeling Oostkust, voornamelijk in Idi, mislukte de geheele oogst tengevolge van droogte. In Oelee Lheue en Tapa Toean moest de bevolking van bestuurswege aan rijst geholpen worden. De rijstinvoer in het geheele gewest bedroeg in 1916 9 672 655 K.G., tegen 6 297 863 K.G. in 1915.

In de residentie Riouw en onderhoorigheden is de rijstteelt slechts van beteekenis in de afdeeling Indragiri. De sawahbouw wordt voornamelijk gedreven door Bandjareezen in de Indragirische benedenlanden en nam in 1916 in belangrijkheid toe, terwijl de ladangbouw meer gedreven wordt door de inheemsche bevolking in de Koeantan-districten. De uitkomsten van den rijstoogst waren over het algemeen bevredigend en in de Indragirische benedenlanden zelfs zeer goed, zoodat van daar zelfs eene hoeveelheid van 5 658 000 K.G. kon worden uitgevoerd, tegen 3 783 356 K.G. in 1915.

In de residentie Banka en onderhoorigheden, waar de rijstbouw grootendeels op droge velden gedreven wordt, waren de uitkomsten van den oogst gunstig. Geoogst werd in 1916 van 580 bouws sawah- en 10 775 bouws tegalvelden, van welke laatste slechts 315 bouws mislukten. De geheele opbrengst bedroeg 102 394 pikol. Deze hoeveelheid is evenwel volstrekt onvoldoende, zoodat rijstinvoer, hoofdzakelijk van Java en Singapore, op groote schaal plaats had, tot hoeveelheden, onderscheidenlijk van 176 080 en 268 160 pikols.

In de assistent-residentie Billiton wordt de rijstbouw uit-

1) Met uitzondering van de onderafdeeling Painan en de afdeelingen Batipoeh en Pariaman en L Koto, waarvan nog geen opgaven konden worden verstrekt.

sluitend op droge velden gedreven. Geoogst werd in 1916 van 3371 bouws. De uitkomsten van den oogst waren minder gunstig, doordat een deel der velden mislukte, als gevolg van de vele regens, die het ladang-branden belemmerden. De opbrengst bedroeg 19 338 pikol (tegen 28 992 pikol in 1915), welke hoeveelheid te eenenmale onvoldoende was voor de behoefte, zoodat invoer plaats had van Java en Singapore (onderscheidenlijk 47 537 en 101 183 pikol, tegen 15 542 en 89 090 pikol in 1915).

In de Westerafdeeling van Borneo waren de uitkomsten van den rijstoogst in 1916 over het algemeen ongunstig. Uitzondering hierop maakten de onderafdeelingen Pontianak en Mampawa, waar zij bevredigend waren. Als oorzaken worden opgegeven de ongestadige weersgesteldheid, waardoor de velden op zeer uiteenloopende tijdstippen beplant werden en de vele regens, waardoor de ladangs niet konden worden schoongemaakt en gebrand; voorts ratten- en insectenplaag. Aan de daardoor ontstane schaarschte werd tegemoet gekomen door rijstinvoer van Java en Singapore, tot hoeveelheden van onderscheidenlijk 42 318 en 28 003 385 K.G., tegen 20 879 en 14 756 040 K.G. in 1915.

In de residentie Menado, waar de miloe (maïs) het hoofdvoedsel der bevolking is, bedroeg de geheele padi-aanplant, zoowel op sawahs als op droge gronden, in 1916 83 381 bouws. Hiervan slaagden 69 573 bouws en mislukten er 13 808. Als oorzaak van de mislukkingen worden opgegeven muizen-, sprinkhanen- en vogelplagen, te overvloedige regens en, in Midden-Celebes, schade aangericht door verwilderde karbouwen. Over het algemeen waren de uitkomsten van den oogst bevredigend, op de vlakten van Tondano en Kawangkoan zelfs gunstig.

In de residentie Amboina komen sawah's alleen voor in de onderafdeeling Wahai op Ceram. Overigens wordt in dit gewest en in de residentie Ternate en onderhoorigheden de rijstbouw uitsluitend op droge gronden gedreven. Hij is echter niet van beteekenis.

In de residentie Timor en onderhoorigheden komt de sawahrijstbouw voor in de afdeeling Soembawa, in de onderafdeeling West-Soemba der afdeeling Soemba en in de onderafdeelingen Ngada, Noord- en West- en Zuid- en Midden-Manggarai der afdeeling Flores. Overigens wordt de rijstbouw nog op droge velden gedreven. Behalve in de afdeeling Soembawa, waar de oogst door langdurige droogte gedeeltelijk mislukte, waren de uitkomsten van den oogst bevredigend.

Omtrent de rijstoogst in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en in Celebes werden geen gegevens ontvangen.

Cassave werd op Banka in vrij groote hoeveelheid aangeplant, zoodat er eenigen uitvoer kon plaats hebben. Elders werd voor verbruik binnen het gewest geplant.

Tabak. Uit de afdeeling Redjang (Benkoelen) werd in 1916 18 625 K.G. tabak uitgevoerd (tegen 52 844 K.G. in 1915), uit de afdeeling Koerintji (Djambi) 29 737 K.G. en uit de residentie Bali en Lombok voor eene waarde van f 250 000 (tegen f 32 884 in 1915). Ook uit Maoemere (eiland Flores), waar de bevolking veel zorg besteedt aan aanplant en onderhoud, werd tabak uitgevoerd. In de residentiën Celebes en Menado wordt door de bevolking hier en daar wat tabak geteeld voor eigen gebruik.

Indigo. In het district Teloek Koempai der Westerafdeeling van Borneo wordt een weinig indigo verbouwd ten behoeve van de plaatselijke blauwververs.

Grondnoten werden uit Boeleleng (Bali) gedurende het verslagjaar tot eene hoeveelheid van ongeveer 1 469 550 K.G., ter waarde van f 118 019, uitgevoerd.

Uien. In 1916 werd uit Lombok ruim 584 000 K.G. uien uitgevoerd, tegen ongeveer 1 382 000 K.G. in 1915. Uit de residentie Timor en onderhoorigheden bedroeg de uitvoer 2 986 340 K.G., tegen 3 267 480 K.G. in 1915. Wegens den te vroeg ingetreden regentijd mislukte een gedeelte van den aanplant in Bima.

Aardappelen. De teelt van aardappelen wordt in het gouvernement Sumatra's Oostkust een belangrijk middel van bestaan; de uitvoer van dit voedingsmiddel bedroeg in 1916 niet minder dan 2 138 000 K.G., tegen 796 000 K.G. in 1915.

b. Overjarige gewassen.

Koffie. Uit de onderafdeeling Koto Agoeng van de residentie Lampongsche districten werd gedurende het verslagjaar 52 880 K.G. koffie uitgevoerd, tegen 63 999 K.G. in 1915.

In Benkoelen breidde de aanplant van koffie zich uit. Daartoe in staat gesteld door tijdige voorlichting van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, konden de bestuursambtenaren de bevolking geregeld op de hoogte houden van de schommelingen in de prijzen, terwijl kredietbankjes het nemen van voorschot van handelaren onnoodig maakten. Uit dit gewest werd in 1916 uitgevoerd 2 628 031 K.G., tegen 2 421 179 K.G. in 1915. Bali voerde 1 669 840 K.G. koffie uit, ter waarde van ruim f 1 500 000. In Palembang bleef de koffieteelt de belangstelling van de bevolking behouden. Uit de afdeeling Silindoeng der residentie Tapanoeli werd 308 800 K.G. (geoogst van 760 bouws), uit de afdeeling Koerintji der residentie Djambi 443 630 K.G. (tegen 398 854 K.G. in 1915) en uit Timor ongeveer 67 000 K.G. koffie uitgevoerd. In de Koeantan-districten van den Riouw-archipel treft men enkele kleine koffie-aanplantingen der bevolking aan. Bij wijze van proef werd in de residentie Banka een weinig koffie geplant.

Thee. De bevolking van Benkoelen breidde gedurende het verslagjaar hare thee-aanplantingen uit; in dit gewest werd geoogst 7 410 K.G. nat blad, dat verkocht werd tegen 8 cents per K.G. en 630 K.G. bereide thee, ter waarde van f 510. In de residentie Banka en onderhoorigheden bevinden zich enkele proefaanplantingen.

Rubber. Gedurende het verslagjaar onderging de teelt van hevea in vele gewesten der buitenbezittingen eene vrij belangrijke uitbreiding. De uitvoer van Para-rubber uit de Westerafdeeling van Borneo bedroeg 166 810 K.G. In de residentie Banka en onderhoorigheden, waar de aanplantingen nog vrij jong zijn, vermeerderde het aantal boomen met ruim 1 130 000; uit dat gewest werd gedurende 1916 30 880 K.G. bereide rubber uitgevoerd.

Peper. Het aantal peperranken in Banka en onderhoorigheden, dat bij het begin van het verslagjaar 9 169 888 bedroeg, vermeerderde tot 11 600 229; in het geheel werd in dit gewest 4 644 575 K.G. marktpeper voortgebracht. De prijzen wisselden af tusschen f 712 en f 810 per ton voor witte en f 324 en f 648 voor zwarte peper. De uitvoer van witte peper bedroeg 3 914 300 K.G. en die van zwarte 690 265 K.G., waarvoor naar ruwe schatting f 2 750 000 in handen van de tuinbezitters zal zijn gekomen. In den Riouw-archipel werd de peper als catch-crop tusschen de gambir geplant; de uitvoer uit dat gewest bedroeg in 1916 122 100 K.G., tegen 106 660 K.G. in 1915. In Billiton bestaan slechts kleine aanplantingen; gedurende het verslagjaar werd uit dat gewest uitgevoerd 20 500 K.G. witte en 1544 K.G. zwarte peper. In de afdeelingen Pontianak en Singkawang (Westerafdeeling van Borneo) wordt de peperteelt gedreven door Maleiers, Dajaks en Chineezen. De uitvoer uit dit gewest bedroeg 223 845 K.G. witte (41 430 K.G. in 1915) en 1 772 259 K.G. zwarte peper (607 748 K.G. in 1915). In de Lampongsche districten breidt de peperteelt zich gestadig uit. In 1916 werd uit deze residentie 8 195 720 K.G. marktpeper uitgevoerd, tot eene waarde van f 4 775 800. In de residentie Benkoelen bleef de peperoogst beneden dien van het vorig verslagjaar als een gevolg van de langdurige droogte. De uitvoer bedroeg 430 319 K.G., tegen 1 063 138 K.G. in 1915. In de afdeelingen Mana, Kauer en Kroë werd de aanplant belangrijk uitgebreid.

Bij Gouv. Bt. 8 Juli 1916 n°. 12 zijn fondsen beschikbaar gesteld om gedurende het tijdvak 1916—1919 cultuurproeven te nemen in het belang van de peperaanplantingen der inlandsche bevolking.

Klappers. In de Lampongsche districten werden ongeveer 10 000 klapperboomen bijgeplant. In Banka vermeer-

derde het aantal vruchtdragende boomen met 4943, of bijna 3 %, waardoor het aantal steeg tot 177 473, terwijl het geheel aantal klapperboomen vermeerderde met 16 % en daarmede klom tot 510 880. Uit Benkoelen bleef de copra-uitvoer belangrijk beneden dien van 1915. De uitvoer van copra uit de residentie Amboina bedroeg gedurende 1916 1 673 317 K.G.

Gambir. De uitvoer uit Riouw en onderhoorigheden bedroeg in 1916 ± 5 772 000 K.G. Uit de Westerafdeeling van Borneo, waar de teelt van gambir, als een gevolg van de hooge prijzen, zich uitbreidde, werd gedurende het verslagjaar ruim 2 230 000 K.G. marktgambir uitgevoerd, tegen 1 298 000 K.G. in 1915.

Serehgras. De Chineesche eigenaar van de citronella-oliefabriek op Banka (zie K. V. 1916, kol. 192) breidde het aantal zijner werklieden van 10 tot 90 uit. Hij heeft een eigen aanplant van 130 H.A. serehgras, terwijl eene even groote oppervlakte door de bevolking wordt bebouwd. De opbrengst in 1916 bedroeg 8217 K.G. sereholie.

Patchoulibladen werden van Sumatra's Oostkust uitgevoerd tot eene hoeveelheid van bijna 28 500 K.G.

Kruidnagelen. De op de Ambonsche eilanden inheemsche teelt van kruidnagelen leverde gedurende het verslagjaar een zeer overvloedigen oogst. Gegevens omtrent de opbrengst zijn echter niet voorhanden; de prijzen door tuinbezitters gemaakt schommelden tusschen f 0,50 en f 0,75 per K.G.

Andere overjarige gewassen en boschvoortbrengselen. De uitvoer van *rotan* uit de Westerafdeeling van Borneo bedroeg in 1916 2831 ton en die uit Palembang 4705 ton.

Mangrovebast wordt in groote hoeveelheden verzameld in de Westerafdeeling van Borneo om in de tanninefabriek van de Koeboehoutaankapmaatschappij te Teloek Ajer (Pontianak) tot cutch verwerkt te worden. De uitvoer van dit extract bedroeg gedurende het verslagjaar 1826 ton, waarvan de prijs tot f 500 per ton bedroeg; gedurende 1915 bedroeg de uitvoer 1726 ton. Uit Sumatra's Oostkust wordt de bast, evenals uit den Riouw-archipel, onder den naam van koelit bakau en tengar uitgevoerd. De uitvoer van die gewesten bedroeg onderscheidenlijk 6013 en 1661 ton.

Gomcopal werd uit de Westerafdeeling van Borneo tot eene hoeveelheid van ongeveer 372 ton uitgevoerd.

Van *gomdamar* bedroeg de uitvoer gedurende 1916 uit de Westerafdeeling van Borneo ruim 2199 ton, uit Sumatra's Oostkust bijna 293 ton, uit Riouw en onderhoorigheden bijna 12 ton en uit Palembang 418 ton.

De uitvoer van *getah djeloetoeng* uit Palembang bedroeg gedurende het verslagjaar 3413 ton; uit Indragiri werd, behalve 201 ton getah djeloetoeng, 136 ton gedroogde getahpertjabladeren en ongeveer 250 ton andere getahsoorten uitgevoerd.

2°. GOUVERNEMENTS CAOUTCHOUCONDERNEMING TE LANGSAR (ATJEH).

Gedurende 1916 werden in het geheel 117 bouws met hevea bijgeplant, zoodat op het einde van dat jaar de beplante oppervlakte der onderneming bestond uit:

Aanplant 1908	329 $^{60}/_{500}$	bouws;	aantal	boomen	64 372
,, 1909	138 $^{365}/_{500}$	,,	,,	,,	34 060
,, 1911	7 $^{155}/_{500}$	,,	,,	,,	2 028
,, 1913	6 $^{254}/_{500}$	,,	,,	,,	1 562
,, 1914	19 $^{406}/_{500}$	,,	,,	,,	4 755
,, 1915	11 $^{135}/_{500}$	,,	,,	,,	2 705
,, 1916	117	,,	,,	,,	16 862
Totaal	629 $^{375}/_{500}$	,,	,,	,,	126 344

Verder werden nog 129 bouws plantklaar gemaakt, die in het begin van het volgende jaar met hevea zullen worden beplant.

Gemiddeld werden, over het geheele jaar berekend, per dag 92 116 boomen aangekapt, welk aantal ongeveer 84 % van den ouden aanplant en 73 % van den geheelen aanplant uitmaakt. De opbrengst aan rubber bedroeg 96 345 K.G., waarvan 93 045 K.G. werd verscheept.

De kostprijs (oogst- en bereidingskosten, vermeerderd met onderhoudskosten der machinerieën, 84 % der onderhoudskosten van den ouden aanplant en 73 % van de algemeene kosten) bedroeg, f. o. b. Koeala Langsar, f 1,13 per K.G., tegen f 1,45 per K.G. in het voorafgegane jaar.

De gezondheidstoestand op de onderneming was zeer gunstig; het gemiddeld ziekenprocent bedroeg 1.08.

Op het einde van 1916 bedroeg het aantal contractarbeiders 446.

3°. PARTICULIERE ONDERNEMINGEN.

a. Landbouwondernemingen op gronden door den lande in erfpacht of huur afgestaan.

Voor gegevens omtrent de opbrengst van deze ondernemingen zij verwezen naar bijlage KK.

b. Landbouwondernemingen welke (in de onder rechtstreeksch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking.

Omtrent de tot deze categorie behoorende ondernemingen zijn in 1916 geen bijzonderheden gemeld.

c. Landbouwondernemingen op gronden door den lande in eigendom afgestaan.

Ter Sumatra's Westkust bevinden zich 21 perceelen van dezen aard, met eene gezamenlijke oppervlakte van 2518⁵ bouw, waarvan er 20 eene opbrengst verkregen van 366 103 stuks klappernoten, 1533 pikols en 58 650 koelaks padi en 4117 K.G. rubber.

Wegens de lage prijzen waren de geldelijke uitkomsten van de specerijperken op Banda in 1916 niet bevredigend. Van 29 dezer perken, waaromtrent opgaven werden ontvangen, bedroeg de opbrengst 1 410 690 K.G. geschilde noten en 194 240 K.G. foelie.

Uit West-Nieuw-Guinea werd uitgevoerd 916 300 K.G. noten en 110 490 K.G. foelie.

d. Landbouwondernemingen gevestigd op gronden bij overeenkomst verkregen van vorsten en hoofden van in het genot van zelfbestuur gelaten landschappen.

Omtrent de tabaksteelt in het gouvernement Sumatra's Oostkust wordt gemeld, dat gedurende het verslagjaar hoedanigheid en hoeveelheid zeer bevredigend waren. De geheele opbrengst van den 1915-oogst (welke in 1916 ter markt is gebracht), bedragende 232 911 pakken, behaalde een gemiddelden prijs van f 1,78 per ½ K.G. (in 1915 f 0,93). Aan herbebossching door beplanting met djatihout van de verlaten tabaksvelden besteden de meeste tabaksmaatschappijen veel zorg.

Uitvoerige opgaven omtrent de opbrengst van de hierbedoelde ondernemingen zijn opgenomen in bijlage KK.

II. BOSCHWEZEN.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

De definitief ingerichte djatibosschen, behoorende tot de boschcomplexen Koendoeran, Bekoetoek, Ngawen en Bandjarredjo (Rembang), Djembolo en Panoenggalan (Semarang), zijn afgescheiden van de boschdistricten Todanan, Noord-Randoeblatoeng, Todanan, Noord-Randoeblatoeng, Semarang — West-Soerakarta en Grobogan en tot houtvesterijen samengevoegd (Ind. St. 1916 nos. 505 en 557 en 1917 nos. 29, 120, 383 en 478). Voorts zijn — met buitenwerkingstelling van Gouv. Btn. 20 Febr. 1909 n°. 30 (Ind. St. n°. 157) en 3 Dec. 1912 n°. 6 (Ind. St. n°. 587) — de definitief ingerichte djatibosschen, behoorende tot de complexen Bandjaran en Keling (res. Semarang) tot één houtvesterij onder den naam „Bandjaran" vereenigd (Ind. St. 1917 n°. 58).

Bij Gouv. Bt. 18 Juli 1916 n°. 15 (Ind. St. n°. 502) is machtiging verleend om het areaal der houtvesterij West-Soelang te wijzigen en de uitgestrektheid van deze beheerseenheid van 5745 H.A. tot 5676 H. A. terug te brengen.

Voor eene wijziging van de omschrijving van enkele boschdistricten zie men Ind. St. 1916 n°. 601 en 1917 n°. 100.

a. Boschbeheer in engeren zin.

Uitgestrektheid en gesteldheid der bosschen. De oppervlakte van het djatiboschgebied bedroeg einde 1915 713 474 H.A., waarvan 557 769 H.A. behoorden tot de boschdistricten en 155 705 H.A. tot de houtvesterijen. Voor 1916 kunnen die cijfers voorloopig worden gesteld op onderscheidenlijk 720 000, 530 000 en 190 000 H.A. De gebiedsvermeerdering, ad ± 6500 H.A., is hoofdzakelijk slechts schijnbaar en een gevolg van het nauwkeuriger bekend worden van de uitgestrektheid der djatibosschen in de boschdistricten Zuid-Soerabaja, Zuid-Kediri en Pasoeroean. De oppervlakte der in stand te houden wildhoutbosschen bedroeg einde 1915 1 196 154 H.A., terwijl voor 1916 het voorloopige cijfer op 1 265 000 H.A. kan worden aangenomen. Vermeerdering had voornamelijk plaats tengevolge van de aanwijzing van nieuwe bosschen in de boschdistricten Midden- en Oost-Preanger en Zuid-Kediri.

Ingevolge Gouv. Bt. 16 Jan. 1914 n°. 54 (Ind. St. n°. 17) — zie K. V. 1915, kol. 199 — zijn in de afdeeling Madioen (res. Madioen), in de afdeelingen Berbek, Kediri en Blitar (res. Kediri), in de afdeeling Tjiandjoer (Preanger-Regentschappen), in de afdeeling Tasikmalaja (Preanger-Regentschappen), op de bergen Singgalang en Tandikat (afdn. Agam en Batipoeh en Priaman, res. Sumatra's Westkust), in de afdeeling Magelang (res. Kedoe), in de afdeelingen Poerwokerto en Tjilatjap (res. Banjoemas) en op den berg Soelasih of Talang (afd. Solok, res. Sumatra's Westkust) de terreinen aangewezen welke als wildhoutbosschen in stand zullen worden gehouden (zie Jav. Ct. 1916 nos. 89, 100 en 103 en 1917 nos. 9, 11, 22, 33 en 53).

De uitgestrektheid der niet in stand te houden wildhoutbosschen bedroeg op einde 1916 naar zeer ruwe schatting 916 000 H.A. Wederom werden uitgestrekte complexen van deze bosschen in het gebied der in stand te houden wildhoutbosschen opgenomen.

De weersgesteldheid van 1916 had veel overeenkomst met die van 1915. De oostmoeson was weder zeer kort en aan het einde van het jaar trad, evenals in 1915, eene korte droogteperiode in. Op de boschgesteldheid had de weersgesteldheid in het algemeen een gunstigen invloed; de korte droogteperiode aan het einde van 1916 werkte echter op de pas aangelegde djativerjongingen minder gunstig. Branden kwamen bijna niet voor, terwijl de sprinkhanenplaag zich niet herhaalde.

De bestrijding der veeweide had in het verslagjaar wederom alle aandacht.

Grensregeling en afbakening der bosschen. Voor de afbakening der in stand te houden wildhoutbosschen werden in 1916 rond 15 000 grensteekens geplaatst, waarvan ± 1000 van beton. Op het einde van het jaar waren rond 661 000 H.A. van deze bosschen afgebakend, tegen rond 612 000 H.A. op het einde van 1915.

Verschillende andere werkzaamheden met de voorloopige inrichting der djatibosschen in verband staande. De opstelling en de herziening der voorloopige bedrijfsplannen werd, zooveel als met het beschikbare personeel mogelijk was, voortgezet.

Voltooid werd de bouw van 4 houtvesterswoningen, 13 hoofdopzieners- en opzienerswoningen, 4 boschketen, 79 woningen voor boschpolitiebeambten, 18 woningen voor inlandsche schrijvers en 15 andere woningen.

Djati-verjonging. Gedurende 1915 bedroeg de oppervlakte der nieuwe djati-verjongingen 6440 H.A., daarbij inbegrepen de binnen het boschgebied aangelegde wildhoutverjongingen, terwijl bovendien nog 793 H. A. djati-vóórverjongingen werden tot stand gebracht. De voorloopige cijfers voor 1916 zijn als volgt: djati-verjongingen 6535 H.A., wildhoutverjongingen binnen het djati-boschgebied 159 H.A. en djati-vóórverjongingen 446 H.A., waarvan onderscheidenlijk 4695, 38 en 422 in de boschdistricten en 1840, 121 en 24 in de houtvesterijen.

De kosten voor aanleg en onderhoud van nieuwe en oude verjongingen binnen het djati-boschgebied bedroegen in 1915 f 472 752 (kosten voor brandbescherming inbegrepen) en kunnen voor 1916 voorloopig op rond f 511 000 worden gesteld.

Op het einde van 1916 was de uitgestrektheid der verjongingen binnen het djati-boschgebied (de daarbinnen aangelegde wildhoutverjongingen dus inbegrepen) als volgt verdeeld:

Verjongingen van vóór	1865	22 885 H.A.
„ „	1865—1880	22 666 „
„ „	1881—1900	54 594 „
„ „	1901—1910	63 281 „
„ „	1911—1916	41 134 „ [1])
	Totaal	204 560 H.A.

Ongeveer 90 % der verjongingen van 1916 werd aangelegd met tusschenplanting van meerjarige bodemverbeterende en andere gewassen en wel ± 50 % uitsluitend met kemlandingan en/of marmojo (doch hoofdzakelijk kemlandingan) en ± 40 % met wildhout in vereeniging met kemlandingan en/of marmojo, dan wel met wildhout alléén. Voor menging met wildhout werd wederom, naast enkele andere belangrijke wildhoutsoorten, veelal kesambi gebezigd.

De verjongingen ontwikkelden zich bevredigend, dank zij de zoo gunstige weersgesteldheid. Bovendien werd van de

1) Uitgezonderd de nog niet definitief aangelegde vóórverjongingen.

sprinkhanenplaag in het verslagjaar weinig of geen last ondervonden.

Wildhoutverjonging. In 1915 werden in het gebied der in stand te houden wildhoutbosschen 800 H.A. wildhoutverjongingen aangelegd, welke uitgestrektheid voor 1916 op ongeveer 480 H.A. is te stellen. De nieuwe verjongingen werden hoofdzakelijk aangelegd in de boschdistricten West-, Midden- en Oost-Preanger, West- en Oost-Cheribon, Grobogan, Madioen, Zuid-Kediri, Pasoeroean en Kedoe, benevens op de bergen Boetak en Moeria.

De uitgaven, zoowel voor aanleg als voor onderhoud, waren in 1915 f 50 136 (kosten voor brandbescherming inbegrepen) en kunnen voor 1916 voorloopig op f 49 000 worden gesteld.

Ook voor de wildhoutverjongingen was de weersgesteldheid van 1916 gunstig.

In verschillende beheerseenheden werden proeven genomen met het aanplanten van houtsoorten voor bepaalde nijverheidsdoeleinden, zooals o. a. voor de vervaardiging van lucifers, pakkisten e. d.

Caoutchoucbedrijf. Het aantal ondernemingen (12) bleef onveranderd. Door bijplanting van 563 H.A. hevea brasiliensis, afschrijving van 40 H.A. ficus elastica-aanplantingen en eene herziening van de oppervlakte van 20 H.A. door nieuwe opneming werd de beplante oppervlakte van het bedrijf gebracht op 7940 H.A., waarvan 6818 H.A. hevea brasiliensis en 1122 H.A. ficus elastica.

De opbrengst aan rubber bedroeg 341 900 K.G., waarvan 278 400 K.G. hevea en 63 500 K.G. ficus, terwijl verder 63 500 K.G. citronella-olie werd verkregen uit het tegen de grondafspoeling in enkele tuinen tusschengeplante serehgras. In 't geheel werd naar New-York en de markt te Batavia verzonden 305 400 K.G., waarvan op het einde van het jaar nog 173 000 K.G. in consignatie was. In 1916 werd in Europa en New-York verkocht 93 900 K.G. voor f 300 900, of f 3,20 per K.G., tegen f 3,11 in 1915. Te Batavia werd verkocht 86 900 K.G. voor f 287 100, of f 3,30 per K.G., tegen f 3,12 in 1915. De geheele verkoop beliep dus 180 000 K.G. voor f 588 000, of f 3,25 per K.G., tegen f 3,11 in 1915. Van de citronella-olie werd in 1916 51 300 K.G. te Batavia verkocht voor f 134 300, of f 2,61 per K.G., tegen f 2,56 in 1915. Alle andere ontvangsten bedroegen f 30 300, zoodat in 1916 de baten van het bedrijf f 752 600 waren, of slechts f 90 700 meer dan in 1915. Dat ondanks de grootere opbrengst aan rubber en de hoogere prijzen in 1916 de inkomsten slechts zoo weinig gestegen zijn, is uitsluitend een gevolg van de door den oorlog ondervonden moeielijkheden met den rubberverkoop, waardoor op het einde van 1916 de voorraad op Java 51 400 K.G. bedroeg en 195 400 K.G. in New-York en Nederland in consignatie was, dus totaal 246 800 K.G., of 140 400 K.G. meer dan in 1915, toen die hoeveelheid ook reeds buitengewoon hoog was. Uit de in 1917 ontvangen verkooprekeningen blijkt, dat die voorraad van 246 800 K.G. eene waarde vertegenwoordigde van ruim f 800 000, en de meerdere voorraad bovendien op het einde van 1915 eene waarde van ruim f 450 000.

De uitgaven van het bedrijf, de directiekosten en de verrekende waarde van door andere beheerseenheden van het boschwezen aan de ondernemingen verstrekt materiaal inbegrepen, bedroegen f 1 347 400, waarvan f 950 700 kapitaalsuitgaven en f 396 700 bedrijfskosten.

De oppervlakte van de caoutchouc-aanplantingen, die niet bestemd zijn voor een duurzaam bedrijf, bedroeg op het einde van 1916 2342 H.A., of 158 H.A. meer dan in 1915, tengevolge van eene juistere opgave van de oppervlakte in enkele beheerseenheden. De opbrengst aan rubber bedroeg 20 100 K.G., waarvan 19 700 K.G. naar New-York werd verzonden. Te New-York en Amsterdam werd 15 000 K.G. verkocht met een zuivere opbrengst van f 44 700, of f 2,97 per K.G., tegen f 2,85 in 1915. Op het einde van het jaar waren er nog 17 200 K.G. in voorraad en consignatie, die eene waarde vertegenwoordigden van ruim f 50 000. De uitgaven bedroegen f 21 500, zoodat de inkomsten de uitgaven met f 23 200 hebben overtroffen.

Kap der djatibosschen. In 1915 was de totale houtval (djati-hout) van den geregelden aankap 167 545 M³. en 894 202 stapelmeter. Voor 1916 kunnen deze cijfers worden gesteld op 182 000 M³. en 1 173 000 stapelmeter. Zij zijn als volgt verdeeld over de verschillende soorten van aankap: in eigen beheer 109 000 M³. en 670 000 stapelmeter, tegen 86 627 M³. en 444 124 stapelmeter in 1915; door tusschenkomst van aannemers 73 000 M³. en 503 000 stapelmeter, tegen 80 918 M³. en 450 078 stapelmeter in 1915. Van het in eigen beheer gekapte djatihout was onderscheidenlijk uit de houtvesterijen en boschdistricten afkomstig: in 1915 47 922 M³. en 228 398 stapelmeter en 38 705 M³. en 215 726 stapelmeter; in 1916 72 000 M³. en 362 000 stapelmeter en 37 000 M³. en 308 000 stapelmeter. Ten opzichte van het voorafgegane jaar valt dus voor 1916 eene stijging van den geheelen houtval te boeken van rond 14 000 M³. en 279 000 stapelmeter. De aankap in eigen beheer vertoonde een vooruitgang van rond 22 000 M³. en 226 000 stapelmeter, die der particuliere maatschappijen eene daling van den timmerhoutkap met rond 8000 M³. en eene stijging van den brandhoutkap met rond 53 000 stapelmeter. De vermeerdering van de brandhout-opbrengst bij de particuliere maatschappijen is grootendeels te danken aan den in 1916 meer en meer voelbaar geworden brandstoffennood, waardoor de prijs van het djati-brandhout tot eene ongekende hoogte steeg, zoodat het loonend werd, ook uit voor den afvoer van brandhout minder gunstig gelegen perceelen en bosschen, hout te betrekken. Bij den aankap in eigen beheer is de stijging van den brandhoutaanmaak aan dezelfde oorzaak toe te schrijven. In het algemeen is de vermeerdering van den aankap in eigen beheer een gevolg van het feit, dat, dank zij de reeds in K. V. 1916, kol. 200, vermelde verbetering van de houtmarkt, in 1916 de kap weder belangrijk kon worden uitgebreid. Evenwel kon de zoo gewenschte opvoer van den kap door gebrek aan geoefend werkvolk en andere omstandigheden slechts geleidelijk geschieden.

Per H.A. djatibosch was in 1916 de opbrengst aan timmerhout 0,25 M³. en aan brandhout 1,63 stapelmeter, en wel 0,38 M³. en 1,91 stapelmeter in de houtvesterijen en 0,21 M³. en 1,53 stapelmeter in de boschdistricten.

In 1916 liepen 16 perceelen af; 10 nieuwe aankappen kwamen in werking. In het geheel werkten in 1916 68 perceelen, en wel 48 pachtschatperceelen en 20 retributieperceelen, die aan pacht rond f 1 590 000 en aan retributie rond f 488 000 opbrachten, tegen f 1 462 708 en f 591 509 in 1915. Dat niettegenstaande de daling van den timmerhoutval de particuliere perceelen ongeveer evenveel opbrachten als in 1915, moet eensdeels toegeschreven worden aan de daartegenoverstaande stijging der brandhoutopbrengst, anderdeels aan de omstandigheid dat op de nieuw in werking gekomen zijnde perceelen zooveel hooger werd ingeschreven dan te voren. De nieuwe in werking getreden perceelen bestonden voor het grootste deel uit pachtschatperceelen (8) en werden allen aanbesteed.

Op het einde van 1916 was bij den aankap in eigen beheer ± 850 K.M. railbaan voor houtafvoer aanwezig, tegen 811 K.M. op einde 1915. Nieuwe aanleg (d.w.z. meer aangelegd dan opgebroken) vond voornamelijk plaats in de boschdistricten Todanan, Padangan, Noord-Soerabaja, Madioen en Noord-Kediri en in de houtvesterijen Balo, Telawa, Tanggoeng, Karanggede, Ngliron, Zuid-Kradenan, Tojong en Doplang. Bij Gouv. Bt. 25 Sept. 1916 n°. 57 (Ind. St. n°. 609) is voor het railbaanbedrijf te Tjepoe een vakkundige in dienst gesteld.

Kap der wildhoutbosschen. De opbrengst aan wildhout uit geregelden aankap was in 1915 18 977 M³. timmerhout en 70 137 stapelmeter brandhout; voor 1916 zijn de voorloopige cijfers hiervoor onderscheidenlijk 10 000 M³. en 54 000 stapelmeter. Bovendien werd nog eene hoeveelheid wildhout verkregen door ongeregelde aankappen.

De daling van den timmerhoutval is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de woningverbetering in het belang van de pestbestrijding in Kediri — vgl. K. V. 1916, kol. 200 — in den loop van 1916 gereed kwam, terwijl voorts in het algemeen voor dat doel meer gebruik gemaakt werd van wildhout, dat uit Borneo werd ingevoerd. De daling van de brandhoutopbrengst staat met die van het timmerhout in verband; behalve in Zuid-Kediri en Besoeki werd ook in West- en Midden-Preanger in 1916 minder brandhout gekapt dan in 1915.

Dunning der bosschen. De uitgestrektheid der djati-verjongingen bedroeg einde 1916 204 560 H.A., waarvan ± 14 000 H.A. in het verslagjaar werden gedund, tegen 11 469 H.A. (verbeterde opgaaf) in 1915. De inkomsten uit den verkoop van dunningshout bedroegen, volgens voorloopige opgaven, f 289 000 en de uitgaven voor dunningswerkzaamheden f 119 000, zoodat eene zuivere opbrengst werd verkregen van f 170 000, of f 12 per H.A. Voor 1915 waren deze cijfers, volgens verbeterde opgaven, onderscheidenlijk f 159 335, f 76 053, f 83 282 en f 7,26. De hoogere opbrengst was een gevolg van de toenemende vraag naar dit hout ten behoeve van de pestbestrijding. Ook de hooge houtprijzen van 1916 waren oorzaak van de zooveel gunstiger uitkomsten.

Verkoop en vervreemding van hout. De hiervóór reeds vermelde, op het einde van 1915 optredende verbetering van de houtmarkt, die in de eerste helft van 1916 groote afmetingen aannam, hield ook gedurende het verder verloop van het verslagjaar aan. De prijzen bereikten tengevolge van de steeds toenemende vraag naar hout eene ongekende hoogte. Het waren wederom de dolken, waarvoor, in evenredigheid tot de timmerhoutlimieten, de hoogste prijzen werden betaald. Van eene verhooging der limietprijzen werd evenwel afgezien, omdat nog geen zekerheid bestond, of de prijsstijging van het hout zou aanhouden. Buitendien hebben bij een zoo willige markt als thans de limieten al zeer weinig invloed, daar ringvorming toch vrijwel niet voorkomt.

De opbrengst van het op Java en Madoera door aankap in eigen beheer verkregen djati- en wildhout (dus zonder dunningshout en andere boschvoortbrengselen) bedroeg in 1915 voor het op openbare verkoopingen verkochte hout f 2 879 373 en voor het ondershands verkochte hout f 980 062. De opbrengsten kunnen voor 1916 voorloopig aangenomen worden op onderscheidenlijk f 4 117 000 en f 1 075 000.

Stapelplaatsleveringen kwamen in 1916 niet voor. De aanbieding op openbare verkoopingen van groote kavelingen (van 200—600 M³. elk) in het belang van den groothandel, waaromtrent in K. V. 1916, kol. 201, nog van weinig gunstig gevolg kon worden gewaagd, had in 1916 veel betere uitkomsten. In 't geheel werden 58 van zulke kavelingen op verkoopingen gebracht met een gezamenlijken inhoud van 19 605 M³. Geen enkele kaveling werd opgehouden, terwijl de opbrengst gemiddeld 70 % boven de vastgestelde grens bedroeg. In 1917 wordt, zooals oorspronkelijk in de bedoeling lag, deze wijze van verkoop, zij het dan op eenigszins kleinere schaal, voortgezet en voorts eene belangrijke hoeveelheid hout aan de markt gebracht in den vorm van inschrijvingen op stapelplaatsleveringen.

Als gevolg van de door den algemeenen kolennood veroorzaakte sterke stijging der kolenprijzen, was de vraag naar brandhout ten behoeve van spoor- en tramwegmaatschappijen bijzonder groot, wat bij de verdeeling der leveringen voor 1917 duidelijk uitkwam. In de groote behoefte aan dwarsliggers bij den dienst der staatsspoorwegen zal zooveel mogelijk worden voorzien.

De uitvoer van djati-timmerhout, die in 1915 19 914 M³. beliep, bedroeg in 1916 15 140 M³. De verdere achteruitgang is een gevolg van den oorlogstoestand.

Door verkoop, verstrekking of kosteloozen afstand kwam in 1916 ± 34 000 M³. en ± 76 000 stapelmeter djati-, wilden dunningshout aan de bevolking ten goede, tot eene gezamenlijke waarde van ± f 660 000.

Bij Gouv. Bt. 15 Nov. 1916 n°. 27 (Bijbl. Ind. St. n°. 8677) is — met buitenwerkingstelling van het vroeger daaromtrent bepaalde — machtiging verleend tot den verkoop bij openbare inschrijving van het hout afkomstig van nader aan te wijzen houtvesterijen en boschdistricten onder daarbij vastgestelde voorwaarden.

Eene nadere regeling van de aan den lande verschuldigde vergoeding voor het houtgewas, voorkomende op gronden waarover wordt beschikt voor den aanleg van wegen ten behoeve van particuliere ondernemingen is opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 8710.

Bewaking en bescherming der bosschen. Ook in 1916 bleef de toestand op bosch-politioneel gebied vrijwel onveranderd.

De brandbescherming in de djati-bosschen ondervond, evenals in 1915, den gunstigen invloed van de vochtige weersgesteldheid. De bergbosschen bleven ook in 1916 grootendeels voor branden gespaard.

b. Definitieve inrichting.

In de samenstelling van het personeel kwam eenige wijziging. De candidaat-houtvesters, van wie in K. V. 1916, kol. 201, sprake was, konden na voltooiing van hunne opleiding als adspirant-houtvester invallen, waarvoor een ongeveer gelijk aantal adspirant-houtvesters, tot dusver bij den inrichtingsdienst werkzaam, op andere wijze tewerkgesteld konden worden. Op het einde van het verslagjaar bestond de formatie uit: 1 waarnemend inspecteur, hoofd der inrichting, 8 houtvesters, 11 adspirant-houtvesters, 1 commies, 5 opzieners, 6 leerling-opzieners, 4 chef-opnemers, 6 opnemers, 25 mantri's-opnemer, 47 teekenaars, 9 schrijvers, 5 hulpschrijvers en 25 mandoers.

Opneming en kaarteering. Volledig opgemeten en gekaarteerd werd eene uitgestrektheid van 22 034 H.A., zoodat eind 1916 van het geheele djatiboschgebied 648 784 H.A., of nagenoeg 90 %, opgemeten was. Volledige kaarten op schaal 1 : 10 000 en 1 : 25 000 bestaan van 592 579 H.A. djatibosch. Ook werd wederom zeer veel werk besteed aan de suppletoire metingen van uitgevoerde bedrijfsmaatregelen in reeds vroeger opgemeten gebied.

Bedrijfsplannen. Bedrijfsplannen werden gemaakt voor de complexen Bekoetoek, Monggot, Koendoeran, Ngawen, Djembolo en Banjoeasin (te zamen 30 851 H.A.), waarvan de drie eerste in het midden van het verslagjaar als houtvesterij in werking traden. Op het einde van 1916 waren 38 houtvesterijen in werking, ter gezamenlijke uitgestrektheid van rond 190 000 H.A., of 26 % van het djatiboschgebied.

De 10-jaarlijksche herzieningen van de bedrijfsplannen der houtvesterijen Manggar, West-Soelang, Noord-Kradenan en Grobogan-Oendakan werden voltooid; die der houtvesterijen Telawa, Oost-Soelang en Tjabak waren nog in bewerking. Voorts waren nog onderhanden ter nieuwe inrichting de complexen Banglean, Banjoeoerip, Ngandong, Getas, Kalinanas, Dander, Moenoeng, Krondong en Ngoedjoeng. Van alle genoemde boschcomplexen werd de bestaande afbakening onderhouden en waar noodig gewijzigd. Voorts werd de in 1915 door de inrichtingsbrigade onderhanden genomen grensregeling der in stand te houden wildhoutbosschen op het Moeria-gebergte gedurende het verslagjaar voortgezet.

c. Proefstation voor het boschwezen.

Gedurende het verslagjaar waren, hetzij voor het geheele jaar, hetzij voor enkele maanden, aan het proefstation verbonden aan technisch personeel: 1 chef, 3 houtvesters en 6 adspirant-houtvesters; aan hulppersoneel: 2 opzieners en 1 leerling-opziener, en aan kantoorpersoneel: 1 commies, 1 schrijver, 1 fotograaf-teekenaar en 1 oppasser.

Ter hulpverleening bij de bewerking van materiaal voor een op verzoek der boschinrichting ingesteld onderzoek, was verder nog een adspirant-houtvester der inrichtingsbrigade gedurende drie maanden werkzaam. Voorts werd in 1917 overgegaan tot de aanstelling van een technoloog, terwijl bij Gouv. Bt. 3 Jan. 1916 n°. 24 werd bepaald, dat aan de instelling vakkundig personeel verbonden kan worden tot een bij de begrooting toegestaan aantal, waardoor het telkens opnieuw vaststellen van de personeelssterkte bij Gouv. Bt. overbodig werd.

Met het oog op de zeer onvoldoende huisvesting, zijn maatregelen in overweging om de inrichting naar een te Bandoeng op te richten nieuw gebouw over te brengen.

Gedurende het verslagjaar bleven of kwamen de volgende onderzoekingen en vraagstukken in behandeling: opbrengst- en dunningsonderzoek, verjongingsvraagstuk, boschbeschermingsvraagstuk, houtonderzoek, looibastvraagstuk, grondonderzoek, aanplant van exoten, systematisch-botanisch onderzoek, onderzoek naar bliksemschade en verzameling van gegevens omtrent bloei, het al of niet verdragen van schaduw, enz.

Het aantal door de instelling op verschillend gebied uitgebrachte adviezen nam toe. Medegewerkt werd aan de bodem- en boschbouwcongressen in het verslagjaar te Djokja gehouden.

Aan den Nederlandschen geoloog J. VAN BAREN werd, ten behoeve van diens studiereis, voorlichting en hulp verleend.

Betrekkingen met verschillende buitenlandsche verwante instellingen werden aangeknoopt of onderhouden.

De uitgaven voor het proefstation bedroegen in 1915 f 57 382 en kunnen voor 1916 worden gesteld op rond f 78 000.

d. Personeel.

Op het einde 1916 waren in dienst 1 hoofdinspecteur, chef van den dienst, 6 inspecteurs, van wie 1 voor de buitenbezittingen, 1 hoofd van de inrichting (waarnemend) en 4 voor het toezicht op het beheer (van wie 1 waarnemend), 1 directeur van het caoutchoucbedrijf, 1 chef van het proefstation, 70 houtvesters (van wie 2 op het hoofdkantoor, 45 bij het beheer op Java en Madoera, 8 bij de inrichting, 7 in de buitenbezittingen, 2 bij het proefstation, 3 bij het caoutchoucbedrijf en 3 belast met bijzondere onderzoekingen), 22 adspirant-houtvesters, 4 adjunct-houtvesters der 1ste klasse, 36 hoofdopzieners, 195 opzieners, 78 leerling-opzieners, 4 chef-opnemers, 6 opnemers, 25 mantri's-opnemer, 437 mantri's-politie en 690 boschwachters. Met buitenlandsch verlof waren 1 inspecteur, 7 houtvesters, 3 adjunct-houtvesters der 1ste klasse en 1 opziener. Voorts waren gedurende 1916 nog 3 Duitsche vakkundigen werkzaam.

Met ingang van 1 Januari 1917 is een gewijzigde staat vastgesteld van de bezoldigingen van het personeel bij den dienst van het boschwezen (Ind. St. 1917 n°. 434).

e. Baten en lasten.

In 1915 bedroegen de zuivere inkomsten van het boschwezen f 1 892 049. Voor den dienst op Java en Madoera was het voordeelig overschot f 2 328 811 en voor de buitenbezittingen f 23 489, terwijl de nadeelige verschillen van het caoutchoucbedrijf en het proefstation onderscheidenlijk f 402 869 en f 57 382 bedroegen. Voor 1916 kunnen deze cijfers voorloopig worden gesteld op + f 2 221 000, + f 2 929 000, — f 35 000, — f 595 000 en — f 78 000. Het saldo van den dienst op Java en Madoera is derhalve ten opzichte van dat over 1915 toegenomen met rond f 600 000, hetgeen hoofdzakelijk te danken is aan de hooge houtprijzen. Het voor de buitenbezittingen vermelde cijfer is nog zeer voorloopig, daar alle uitkomsten bij het afsluiten van dit verslag nog niet bekend waren. De steeds stijgende uitgaven echter, waartegenover geen rechtstreeksche inkomsten staan, hebben een geleidelijken achteruitgang van het saldo ten gevolge. De daling van het saldo van het caoutchoucbedrijf is voornamelijk te wijten aan den oorlogstoestand, tengevolge waarvan op het einde van het jaar aanmerkelijke onverkochte voorraden aanwezig waren.

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

In de buitenbezittingen waren geplaatst 6 houtvesters en 1 adjunct-houtvester der 1ste klasse; 1 houtvester was aan den inspecteur toegevoegd voor kantoor- en andere werkzaamheden.

Het in de verschillende dienstkringen aangevangen algemeen onderzoek naar de uitgestrektheid der bosschen is thans reeds op de meeste plaatsen een goed eind gevorderd. De kennis dier bosschen is daardoor toegenomen en verbeterd. Het algemeene onderzoek moest echter telkens onderbroken worden voor het plaatselijk onderzoek van aanvragen om beschikking over bosschen en boschterreinen. Sluiting voor aanvragen van nog niet onderzochte streken werd stelselmatig vermeden. Bij de uitgifte van terreinen en bosschen aan bepaalde klassen van ondernemers en bepaalde soorten van bedrijven werd naar éénvormigheid van voorwaarden gestreefd. Voor bedrijven van bepaalden aard werden bijzondere regelingen getroffen. Zoo werd bij Gouv. Bt. 17 Maart 1916 n°. 7 een exploratie-reserve ontworpen.

Het algemeene onderzoek had ten gevolge, dat verschillende wettelijke regelingen tot stand kwamen voor de bescherming van boschgebieden. Daartoe behooren de maatregel tot het in standhouden van het Merapi-boschcomplex ter Sumatra's Westkust (Gouv. Bt. 7 Jan. 1916 n°. 23), verschillende dergelijke maatregelen vastgesteld bij door den gouverneur der Oostkust van Sumatra goedgekeurde zelfbestuursbesluiten (afgekondigd in de Jav. Ct. 1916 n°. 60), de ordonnantiën tot bescherming van bosschen in Palembang (vgl. K. V. 1916, kol. 204) en in het rechtstreeks bestuurd gebied der onderafdeeling Singkel (Atjeh en onderhoorigheden) (Ind. St. 1917 n°. 527), zoomede onderscheidene verordeningen van het zelfbestuur ter Oostkust van Sumatra voor de bescherming van bosschen in dat gewest, waarvan de aanvullende zoogenaamde „boschreserve-verordening cultuurgebied" en de „gewestelijke boschreserve-verordening" afgekondigd werden in de Jav. Ct. 1917 n°. 22.

De kennis van de samenstelling en de gesteldheid der bosschen, evenals die van de waarde van de afzonderlijke houtsoorten en andere voortbrenselen, nam eveneens toe. Van zeer gunstigen invloed op de uit de bosschen verkregen inkomsten was een nauwlettend toezicht op de invordering van bestaande of nieuw geheven rechten.

Ook in het verslagjaar kon geen merkbaren invloed van den oorlogstoestand worden waargenomen op de indiening van aanvragen voor erfpacht, landbouw- en boschconcessies. De winning van boschvoortbrenselen, die in het algemeen in het klein door de inheemsche bevolking geschiedt en welke voortbrengselen door den tusschenhandel worden opgekocht, bleef gering.

De Javasche Bosch-exploitatie-maatschappij ging op Zuid-Simeuloe krachtig voort met de verdere mechanische inrichting van haar bedrijf. Ook door de Nederlandsch-Indische Houtaankapmaatschappij werden maatregelen getroffen voor de inrichting van haar bedrijf in Palembang.

Te Teloek Ajer in de Westerafdeeling van Borneo werd tengevolge van de gunstige prijzen 1 825 000 K.G. cutch gewonnen, tegen 1 726.000 K.G. in 1915.

Voor de woningverbetering in de peststreken werden belangrijke hoeveelheden hout van Borneo naar Java uitgevoerd. Dit hout werd tot dusver door tusschenpersonen van de bevolking opgekocht, doch door onvoldoende toezicht op den aankap is noch de te leveren hoeveelheid, noch de hoedanigheid van het hout verzekerd.

De proefaankap der djatibosschen in het landschap Boeton werd in 1916 voor rekening van het Land voortgezet. Gekapt werd 3108 M³., tegen 2598 M³. en 63 stapelmeter in 1915. De uitgaven zijn voorloopig te stellen op f 180 000, waarvan f 160 000 geregeld terugkeerende kosten. De inkomsten uit den verkoop bedroegen rond f 216 000 [1]), terwijl nog een overschot aan houtwaarde van ± f 35 000 einde 1916 aanwezig was. Verder werd nog eene hoeveelheid van 342 M³. wildhout gekapt, welke grootendeels naar Makasser verscheept werd, zoomede 2421 telefoonpalen van ijzerhout voor den gouvernements telefoondienst op Java, waarvoor f 12 000 werd verevend.

De globale boschbeschrijving, de grondslag voor de plannen van een voortgezet beheer der djatibosschen, kwam gereed.

Op Billiton kwam de afbakening van de mijnterreinen, als bedoeld in de met de Billiton-Maatschappij gesloten onderhandsche overeenkomst — vgl. K. V. 1916, kol. 203 — gereed; aan de verdere plannen voor de blijvende houtvoorziening dezer maatschappij werd krachtig voortgewerkt. In

1) De inkomsten voor het wildhout zijn hierbij inbegrepen.

't geheel werd aan retributie ontvangen rond f 27 000, waarvan alléén voor hout, vanwege de Billiton-Maatschappij binnen de mijnterreinen gekapt, ± f 17 000. Ook van de overige retributiën uit de kapvergunningen volgens Ind. St. 1913 n°. 255, komt nog een groot deel op rekening van deze maatschappij.

In het gewest Oostkust van Sumatra werd aan invoerrechten op boschvoortbrengselen, volgens opgaven van de tolkantoren, geïnd rond f 39 000, uit het kleinbedrijf van houtaankap werd verkregen rond f 58 000, uit de panglongs op Bengkalis rond f 98 000, terwijl het vaste recht van houtaankap-concessies rond f 18 000 opbracht, vertegenwoordigende een gezamenlijk bedrag van f 213 000.

De bosschen van de afdeeling Oostkust van Atjeh leverden volgens oppervlakkige berekening voor eene waarde van f 727 000 aan hout en andere voortbrengselen op, waarvan ± f 450 000 alléén uit de strandbosschen. De inkomsten aan cijns, vast recht en retributie — zonder de uitvoerrechten op de boschvoortbrengselen — bedroegen ± f 50 000.

Van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd volgens de gewestelijke statistiek voor eene waarde van ± f 2 500 000 aan hout alléén, uitgevoerd.

III. BURGERLIJKE VEEARTSENIJKUNDIGE DIENST EN VEETEELT. [1]

A. BURGERLIJKE VEEARTSENIJKUNDIGE DIENST.

Met buitenwerkingstelling van alle daarmede strijdige bepalingen is bij Gouv. Bt. 25 Nov. 1916 n°. 27 (Ind. St. n°. 692) een reglement voor den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch-Indië vastgesteld.

Nopens de standplaatsen en ressorten van de adjunct-inspecteurs bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8654.

Het reglement op het veeartsenijkundig staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1912 n°. 432) is nader aangevuld en gewijzigd bij Ord. van 3 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 9). In verband hiermede is de regeling van den uitvoer van paarden uit en den invoer van vee in de residentie Timor en onderhoorigheden (Ind. St. 1908 n°. 127, zooals het sedert is gewijzigd) bij Ord. van 3 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 10) buiten werking gesteld.

Bij Gouv. Bt. 29 Nov. 1916 n°. 77 (Ind. St. n°. 700) is de vergoeding vastgesteld voor de leden der commissie voor de schatting van het bedrag der schadeloosstelling voor af te maken vee.

De lijst van als besmettelijk aangemerkte veeziekten is bij Gouv. Bt. 25 Jan. 1917 n°. 26 (Ind. St. n°. 45) aangevuld met boutvuur bij herkauwende dieren en varkens.

Bij Gouv. Bt. 2 Dec. 1916 n°. 31 (Ind. St. n°. 715) is de schadeloosstelling vastgesteld, uit te keeren aan eigenaren van vee dat wegens tuberculose wordt in beslag genomen en afgemaakt.

Krachtens art. 4 der hondsdolheid-ordonnantie (Ind. St. 1915 n°. 302, zooals dat sedert is gewijzigd en aangevuld) is Makasser als plaats aangewezen waar van buiten Nederlandsch-Indië aangevoerde honden, katten of apen mogen worden ontscheept (Gouv. Bt. 14 Sept. 1916 n°. 1T in Ind. St. n°. 585).

In de in Ind. St. 1912 n°. 434 opgenomen lijst van plaatsen, waar in- of uitvoer van vee wordt toegelaten, is bij Gouv. Bt. 20 Dec. 1916 n°. 14 (Ind. St. n°. 736) eenige wijziging gebracht.

Bij Gouv. Bt. 14 Mei 1917 n°. 87 (Ind. St. n°. 198) is de uitvoer van bepaalde klassen van paarden en veulens uit de afdeeling Bataklanden, met uitzondering van de onderafdeeling Dairilanden, en bij Gouv. Bt. 15 Mei 1917 n°. 73 (Ind. St. n°. 199) de uitvoer van bepaalde klassen van runderen uit Bali en Lombok tijdelijk verboden.

Aan 4 leerlingen van de vierde klasse der Nederlandsch-Indische veeartsenschool werd het getuigschrift van Indisch veearts uitgereikt. De leergang 1916—1917 wordt gevolgd door 11 leerlingen in de eerste, 5 in de tweede, 7 in de derde en 3 in de vierde klasse.

[1] Gegevens omtrent den gezondheidstoestand van den veestapel waren bij het afdrukken van dit hoofdstuk nog niet ontvangen.

B. VEETEELT.

Bij Gouv. Bt. 28 Oct. 1916 n°. 11 is de directeur van landbouw, nijverheid en handel gemachtigd om over fondsen te beschikken ten behoeve van eene te Watoebelah nabij de districtshoofdplaats Bandar der afdeeling Batang (res. Pekalongan) onder den naam van „landsfokkerij Bandar" op te richten fokkerij van Bengaalsch vee met daaraan verbonden inrichting voor het opkweeken tot dekstieren van jonge van de bevolking gekochte Bengaalsche stieren.

De regelingen aangaande de castreering van paarden in de gewesten Preanger-Regentschappen en Sumatra's Westkust (Gouv. Btn. 17 Jan. 1892 n°. 4, 23 Juni 1892 n°. 41 en 29 Dec. 1900 n°. 35) zijn bij Gouv. Bt. 17 Jan. 1917 n°. 26 ingetrokken.

Voor de regelen voor den verkoop van runderen aan de inlandsche bevolking op Java (uitgezonderd de Vorstenlanden) tot verbetering van haren runderstapel zie men Bijbl. Ind. St. n°. 8813.

Door den resident van Djambi is eene verordening vastgesteld ter verbetering van den veestapel in zijn gewest (Jav. Ct. 1917 n°. 65).

IV. VISSCHERIJEN.

De zoetwatervischteelt wordt uitsluitend gedreven in streken, welke gedurende het geheele jaar over levend water hebben te beschikken. Van beteekenis is die teelt vooral in de residentie Preanger-Regentschappen, waar duizenden bouws hieraan dienstbaar gemaakt worden.

Van grooter omvang is de bandengteelt in aan de kust gelegen vijvers. De exploitatie van zoutwatervischvijvers en de winstgevendheid van het bedrijf laten hier en daar echter veel te wenschen over, als gevolg van den onvoldoenden bevloeiïngstoestand der vijvers. Maatregelen zijn in overweging om in dien toestand verbetering te brengen.

De vischvangst in het merengebied van de Zuider- en Oos-

terafdeeling van Borneo was veel beter dan in het voorafgegane jaar; uitgevoerd werd eene hoeveelheid van meer dan 1,5 millioen K.G. gedroogde visch. De door den sultan van Koetei gevorderde belasting van 10% van de waarde van de in zijn gebied gevangen visch is 1 Januari 1917 door hem afgeschaft.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren, in verband met de gunstige weersgesteldheid, in 1916 bevredigend. Op verschillende plaatsen langs de noordkust van Java en Madoera werd voortgegaan met de verkrijgbaarstelling van zout tegen verminderden prijs. Verbetering in de inlandsche vischconserveeringsmethoden valt voorshands nog niet waar te nemen.

Van Bagan Si Api Api (Oostkust van Sumatra) werd in het verslagjaar uitgevoerd 19 millioen K.G. gedroogde visch, 8,4 millioen K.G. trasi en 1,4 millioen K.G. gedroogde garnalen. De visscherij-nijverheid en de vischhandel maakten in het begin van 1916 een hoogst ernstige crisis door, als gevolg van de omstandigheid, dat de Koninklijke Paketvaartmaatschappij en de Chineesche reeders van op die plaats varende stoomschepen hunne vrachttarieven verhoogden.

De parelvisscherij bij de Aroe-eilanden door de Celebes Trading Company stond gedurende het grootste deel van het verslagjaar stil. Aan van de inlandsche bevolking opgekochte paarlemoerschelpen werd van Dobo voor eene waarde van ruim f 300 000 uitgevoerd. Eveneens werd eene belangrijke hoeveelheid paarlemoerschelpen uitgevoerd van de Kei-, Tanimbar- en Babar-eilanden en uit Wahai.

De algemeene regelen voor het visschen naar parelschelpen, paarlemoerschelpen, tripang of sponsen binnen den afstand van niet meer dan drie Engelsche zeemijlen van de kusten van Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1916 n°. 157) zijn gewijzigd en aangevuld bij Ord. van 11 Oct. 1916 (Ind. St. n°. 628), terwijl het verpachtingsreglement voor de parel- en sponsenvisscherij (Ind. St. 1916 n°. 158) eene wijziging onderging bij Gouv. Bt. 11 Oct. 1916 n°. 52 (Ind. St. n°. 629).

V. WETENSCHAPPELIJKE INSTELLINGEN, BEHOORENDE ONDER HET DEPARTEMENT VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL, WETENSCHAPPELIJKE REIZEN EN LANDBOUWONDERWIJS.

§ 1. WETENSCHAPPELIJKE INSTELLINGEN.

Gedurende het jaar 1916 werden door of met medewerking van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel uitgegeven: *a.* het „Jaarboek van Nederlandsch-Indië", uitgave 1916; *b.* het „Yearbook of the Netherlands East Indies", jaargang 1916; *c.* het „Verslag van het caoutchoucbedrijf van het boschwezen" over 1914; *d.* het „Verslag omtrent handel, nijverheid en landbouw van Nederlandsch-Indië gedurende 1915"; *e.* het „Verslag van de vierde vergadering van het technisch personeel van de particuliere proefstations en van ambtenaren van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel gehouden te Bandoeng op 24 en 25 Augustus 1915"; *f.* twee nummers van de „Annales du jardin botanique de Buitenzorg"; *g.* drie nummers van het „Bulletin du jardin botanique de Buitenzorg"; *h.* zeven nummers van de „Mededeelingen van het laboratorium voor plantenziekten"; *i.* twee nummers van de „Mededeelingen van het agricultuur-chemisch laboratorium"; *j.* acht nummers van de „Mededeelingen van het proefstation voor thee"; *k.* drie afleveringen van den „Atlas van de boomsoorten van Java"; *l.* één aflevering van de „Observations météorologiques"; *m.* vier nummers van de „Veeartsenijkundige Mededeelingen"; *n.* twee nummers van de „Mededeelingen van het proefstation voor rijst"; *o.* twee nummers van de „Mededeelingen van den cultuurtuin"; *p.* „De nuttige planten van Nederlandsch-Indië", deel II, door K. HEYNE; *q.* „Zakflora voor de landbouwstreken op Java" bewerkt door Dr. I. BOLDINGH; *r.* een nummer van de „Mededeelingen van het kinaproefstation"; *s.* de „Korte berichten voor landbouw, nijverheid en handel"; *t.* de „Maandstatistieken van den in- en uitvoer der voornaamste handelsartikelen door particulieren in de havens Padang, Belawan en Makasser"; *u.* „Exporter's Directory of the Netherlands East Indies"; *v.* „Importer's Directory of the Netherlands East Indies"; *w.* „Feiten en maatregelen in verband met den Europeeschen oorlog, welke voor het economisch leven van Nederlandsch-Indië van belang waren"; *x.* het „Adresboek van de Nederlandsch-Indische nijverheid"; *ij.* „Gegevens betreffende de nijverheid van Nederlandsch-Indië"; *z.* „Halfjaarlijksch economisch overzicht van Nederlandsch-Indië" (1ste halfjaar 1916); *aa.* „Producten van de cassave"; *bb.* „Adressen van importeurs van koloniale producten in Australië, de Philippijnen, Japan, Zuid-Afrika, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Canada"; *cc.* „Some facts and figures about the Dutch East Indies".

Bij Gouv. Bt. 23 Aug. 1916 n°. 34 (Ind. St. n°. 559) is aan 's lands plantentuin een laboratorium voor physiologisch-therapeutische onderzoekingen verbonden.

Herbarium en museum voor systematische botanie. Eene oplevende belangstelling is waar te nemen in de wildgroeiende flora, gepaard met een ruimer inzicht in hare beteekenis voor den landbouw. Meer aandacht dan voorheen wordt geschonken aan de vraag naar de meerdere of mindere schadelijkheid der onkruiden, naar de voedingswaarde van grassen en andere weideplanten en naar de mogelijkheid om met den aanplant van verschillende nieuwe (inzonderheid oliehoudende) gewassen te beginnen. Deze belangstelling gaf veel nieuw werk aan het herbarium door talrijke aanvragen om determinatie van toegezonden materiaal, waaraan zoo volledig mogelijk werd voldaan.

Van de aanstelling van een Europeeschen verzamelaar — wiens terrein vooral Sumatra zal zijn — mag eene aanzienlijke toeneming van de verzamelingen worden verwacht.

Voorts werd geregeld doorgewerkt aan het determineeren, beschrijven, enz. van de reeds aanwezige verzamelingen.

Botanische tuinen te Buitenzorg, Tjibodas en Sibolangit. Door den oorlog konden de vele betrekkingen met soortgelijke instellingen in het buitenland niet zoo krachtig worden onderhouden als gewoonlijk. Niettemin werden vele nieuwe plantensoorten verkregen, terwijl met de verspreiding van nut- en sierplanten op de gewone wijze werd voortgegaan, waarbij intusschen rekening werd gehouden met de in toenemende mate opkomende bloemisterijen en sierplantenkweekerijen, aan welke uit den aard der zaak zoo min mogelijk mededinging moet worden aangedaan.

De aanleg van den nieuwen tuin te Sibolangit vordert naar wensch, terwijl uitgestrekte, aan dien tuin grenzende terreinen werden verkregen, deels voor latere uitbreiding, deels tot instandhouding van de oorspronkelijke flora der lagere gedeelten van het bergland van de Oostkust van Sumatra.

Botanische laboratoria (Treub-laboratorium te Buitenzorg en laboratorium te Tjibodas). Het aantal vreemde natuuronderzoekers, dat gedurende korter of langer tijd te Buitenzorg vertoefde, was grooter dan, de tijdsomstandigheden in aanmerking genomen, verwacht mocht worden; inzonderheid uit Amerika, Japan en Australië kwamen verschillende bezoekers. Ook den leeraar van de Wageningsche landbouwschool, den heer J. VAN BAREN, die in opdracht der Regeering eene geologische studiereis in

Indië maakte, werd in het TREUB-laboratorium een werkplaats ingeruimd. Door het hoofd van dit laboratorium werden o. m. onderzoekingen over de physiologie der mangroveplanten ingesteld.

Zoölogisch museum. De verzamelingen werden ook dit jaar zooveel mogelijk uitgebreid, waartoe de nieuw bijgebouwde zalen gelegenheid gaven. Het onderzoek naar de rattensoorten van Nederlandsch-Indië en hare verspreiding werd geregeld voortgezet, terwijl een geïllustreerd werk werd uitgegeven over de voornaamste giftslangen van Nederlandsch-Indië.

De opbrengst van de verhuur van het uitsluitend recht tot het winnen van vogelnesten en meststof bedroeg in 1916 f 27 388. Men zie bijlage LL.

Visscherij-station te Batavia. Een aanvang werd gemaakt met de systematische bewerking van het uitgebreide plankton-materiaal, dat op de tochten van het onderzoekingsvaartuig was bijeengebracht. Voorts werd een bijzonder onderzoek ingesteld naar de zoogenaamde tendaq-visscherij langs de noordkust van Java, waarvan de uitkomsten weldra het licht zullen zien. Den met verlof in Europa vertoevenden gezagvoerder van het onderzoekingsvaartuig werd gelegenheid gegeven te Bergen (Noorwegen) een leergang te volgen, waardoor de methoden van het onderzoek in Indië meer in overeenstemming met die van hetzelfde onderzoek in Europa konden worden gebracht. De termijnvaarten van het onderzoekingsvaartuig werden met goed gevolg voortgezet.

Pharmacologisch laboratorium. Daar het hoofd van deze instelling tevens tijdelijk het directeurschap van de landbouwschool uitoefent, kon op pharmacologisch gebied niet meer dan het loopende werk worden afgedaan, dat een aantal kleinere onderzoekingen en daaruit voortvloeiende raadgevingen omvatte.

Handelslaboratorium. Het aantal ingezonden monsters nam toe en bedroeg in het geheel 1600, waarvan ongeveer 1100 afkomstig van den groothandel. De inkomsten van het laboratorium vermeerderden; ontvangen werd een bedrag van f 13 474. Een en ander is wel een bewijs, dat het laboratorium in eene bestaande behoefte voorziet. Nevens de gewone analyses werd veel tijd besteed aan een drietal enquete's, waarvan die naar de samenstelling van menie en loodwit de belangrijkste was.

Agricultuur-chemisch laboratorium. In het verslagjaar werden de bemestingsproeven, door de landbouwleeraars, onder leiding van het hoofd en den scheikundige van het laboratorium genomen, belangrijk uitgebreid; vooral bleek superphosphaat in verschillende streken van Java eene gunstige werking op den padi-oogst te hebben. De wetenschappelijke bemestingsproeven in den proeftuin te Buitenzorg werden voortgezet; zij werden bijna uitsluitend met rijst en andere inlandsche gewassen genomen. Het onderzoek naar de hoeveelheden voedingsstoffen, door een rijstoogst aan den grond onttrokken, werd beëindigd, evenals het onderzoek naar de hoeveelheden voedingsstoffen, welke door de rijstplant worden opgenomen.

Wegens de prijsstijging van de benoodigde chloroform was het niet mogelijk de coca-extractiefabriek te Soekaboemi in werking te brengen. Eerst tegen het einde van het verslagjaar is het gelukt eene hoeveelheid van deze vloeistof uit Amerika te verkrijgen. In het belang van de fabriek, evenals in dat van den coca-aanplant, werden verschillende onderzoekingen verricht.

Evenals het vorige jaar, werden inzake de citronellateelt en de bereiding van sereholie verschillende raadgevingen verstrekt.

De tapproeven bij Hevea brasiliensis werden voortgezet; zij werden langzaam ingekrompen, daar deze onderzoekingen geleidelijk door de rubberproefstations zullen worden overgenomen.

Voor het proefstation van het boschwezen, den zaad- en selectie-tuin en de landbouwleeraars werden verschillende kleinere onderzoekingen verricht.

Chemisch laboratorium van het proefstation voor rijst. Wederom werden in hoofdzaak onderzoekingen ten behoeve van de bevloeiing verricht. In verband met de bevloeiingsplannen in Asahan werden gedurende het verslagjaar voor het eerst op meer uitgebreide schaal rivieren van de buitenbezittingen onderzocht. Aanwijzingen werden gegeven omtrent aan te leggen bemestingsproeven in Bantam, welke proeven zeer gunstige uitkomsten gaven.

Laboratorium-onderzoekingen omtrent den invloed van het branden van den grond op de eigenschappen daarvan gaven uitzicht op de mogelijkheid van verbetering in de physisch zeer ongunstige eigenschappen van de op Java veelvuldig voorkomende uiterst zware mergelgronden.

Afdeeling voor plantenziekten. *a. Laboratorium voor plantenziekten.* Het onderzoek van den Hevea-kanker, het ontijdig afsterven van peperranken en de omo lijer van de maïs werd voortgezet. Een begin werd gemaakt met het onderzoek van de verwelkingsziekte van de katjang-tanah. Infectieproeven werden genomen met de schimmel Metarrhizium anasopliae op oerets en sprinkhanen; de kans is gering dat deze schimmel ooit als afdoend bestrijdingsmiddel tegen schadelijke insecten zal kunnen worden aangewend. Nagegaan werd, door welke ziekten de nieuwe tarwe-aanplantingen geteisterd werden en in een vlugschrift werden aanwijzingen gegeven voor de zaad-ontsmetting bij graansoorten. De walang sangit in de rijst (Leptocorisa acuta) en de boeboek in de koffiebessen (Cryphalus Hampei) waren in onderzoek. Het bestrijdingsmiddel tegen den rijstboorder, het onder-water-zetten van de velden, werd in Indramajoe op eene uitgestrektheid van 45 000 bouws toegepast. Het onderzoek naar de Helopeltis in de thee werd ten einde gebracht. Het onderzoek naar de levenswijze en bestrijding van de veldrat werd voortgezet, terwijl een begin werd gemaakt met de studie van de klapper-insecten. Voorts werden verschillende inzendingen behandeld en raadgevingen verstrekt met betrekking tot plantenziekten, schadelijke insecten en verscheurende dieren.

Door de ambtenaren werden te Tandjoengpriok 11 926, te Soerabaja 3791 en te Semarang 117 kisten uit Australië aangevoerde vruchten gekeurd, waarvan te Tandjoengpriok 2 zendingen (te zamen 45 kisten) en te Semarang 2 zendingen (te zamen 29 kisten) werden afgekeurd en vernietigd.

b. Cultuurtuin. De verzamelingen ondergingen eenige uitbreiding. De proeven met het enten van cacao werden voortgezet. Medewerking werd verleend aan het laboratorium voor plantenziekten voor het nemen van verschillende proeven op phytopathologisch gebied, aan het selectiestation met het opkweeken van plantjes uit ingevoerde zaden, aan het rubberproefstation West-Java met tap- en andere proeven, aan het centraal rubberproefstation met het winnen van rubber van afzonderlijke Hevea-boomen en aan het pharmaceutisch laboratorium met het aanleggen van kleine aanplantingen van eenige geneeskrachtige gewassen, terwijl aan het theeproefstation de beschikking werd gegeven over een deel van de thee-aanplantingen voor bemestingsproeven.

c. Selectiestation voor overjarige gewassen. In Februari 1916 werd een begin gemaakt met den aanleg van een selectietuin voor overjarige gewassen nabij Gedong Tataän in de Lampongsche districten. In het verslagjaar werden de noodige gebouwen opgericht, terwijl eene oppervlakte van 7 H.A. ontgonnen en met verschillende soorten van klappers, kapok, hevea, koffie, cacao, oliepalmen en andere gewassen beplant werd.

d. Koffieproeftuin te Bangelan. Deze proeftuin werd in 1916 uitgebreid met enkele aanplantingen van nieuwe koffiesoorten. De levering van zaadkoffie nam weder toe; in het geheel werd ruim 61 pikol aan aanvragers afgeleverd, waarvan ruim 10 pikol ten behoeve van de inlandsche bevolking.

Laboratorium voor agrogeologie en grondonderzoek. Het voornaamste deel van den arbeid was in het verslagjaar gewijd aan het in October 1916 te Djokjakarta gehouden bodemcongres. Verder werden onderzoekingen verricht ten behoeve van bevloeiingswerken en van verschillende

proefkaarteeringen, welke laatste nog niet tot een bevredigend einde werden gebracht. Betere uitkomsten werden verkregen bij de samenwerking met den gouvernementsdeskundige voor de steen- en pannenbakkerij. Het laboratoriumonderzoek verklaart vele waarnemingen, in de praktijk gedaan en stelt in staat een en ander te voorspellen aangaande de technische mogelijkheden van de steen- en pannenbakkerij in bepaalde streken.

Het aantal monsters van grond, enz. steeg tot 5000.

Vruchtenteelt. Ondanks vele bezwaren (gebrek aan scheepsruimte en ongeregelden afscheep) nam de uitvoer van pisang van Java naar West-Australië toe.

Te Pasoeroean werden enkele der beste manggasoorten door enten vermeerderd. Aangezien het moeilijk is van deze belangrijke vruchtensoort goed plantmateriaal te verkrijgen, zal de mangga-teelt zeer met dezen maatregel gebaat zijn.

In het onderdistrict Poenten (afd. Malang) werden de djeroekboomen wederom met petroleumemulsie bespoten tegen schildluizen en boorders. In hetzelfde onderdistrict werd eene inlandsche djeroek-verzendvereeniging opgericht, welke met gunstige uitkomsten werkte.

De groentenkweekers in de nabijheid van Tosari en Batoe werden aan zaad geholpen.

Met standplaats Makasser werd een tijdelijk ambtenaar voor de vruchtenteelt voor Zuid-Celebes aangesteld. Aanleiding hiertoe was het voorkomen van eene zeer ernstige en besmettelijke pisangziekte op de Saleier-eilanden en tevens de schaarschte aan vruchten te Makasser. Het bleek dat deze pisangziekte in geheel Zuid-Celebes voorkomt en dat zij op verschillende wijzen door de bevolking bestreden wordt. Een aanvang werd gemaakt met den aanleg van een vruchtentuin en eene vruchtboomkweekerij te Makasser. Ook de groententeelt zal in deze streken met kracht bevorderd worden.

De verzameling pisangsoorten te Buitenzorg werd wederom uitgebreid; zij bestaat thans uit 86 verschillende soorten.

Ruim 18 000 stuks plantmateriaal werden in 1916 van Buitenzorg verspreid, hoofdzakelijk naar de buitenbezittingen.

§ 2. ONDERWIJS IN LAND- EN BOSCHBOUW.

Middelbare landbouwschool te Buitenzorg. Einde Juni 1916 werd eind- en overgangsexamen gehouden. Het eindgetuigschrift werd aan 5 leerlingen uitgereikt, die tot adspirant-inlandsch landbouwleeraar werden aangesteld. Twaalf leerlingen gingen van de 2de naar de 3de en 11 van de 1ste naar de 2de klasse over. Enkele konden niet bevorderd worden of verlieten de school. Aan het einde van het verslagjaar waren in de 3de klasse 12, in de 2de klasse 14 en in de 1ste klasse 12 leerlingen. Een van de leerlingen der 3de klasse en twee van de 1ste klasse studeeren op eigen kosten; de overige genieten toelagen en zijn voor 's lands dienst bestemd.

De tijdelijke voorbereidende leergang werd uitgebreid tot het volledige aantal van 3 klassen. Aan het einde van het verslagjaar telde de 3de klasse 13, de 2de klasse 18 en de 1ste klasse 27 leerlingen; alle zijn bestemd voor 's lands dienst.

Het reglement voor de landbouwschool (Bijbl. Ind. St. n°. 8273) onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 29 Nov. 1916 n°. 56 (Bijbl. Ind. St. n°. 8669).

Cultuurschool te Soekaboemi. Voor het in 1916 gehouden eindexamen slaagden van afdeeling A (boschbouw) 16 en van afdeeling B (landbouw) 13 leerlingen. Van de tweede naar de derde klasse gingen over 15 leerlingen van afdeeling A en 20 leerlingen van afdeeling B. Voor de eerste klasse van afdeeling A werden aangenomen 50 en voor die van afdeeling B 29 en voor den voorbereidenden leergang 22 nieuwe leerlingen. Einde December waren nog ingeschreven 173 leerlingen (71 Europeanen, 93 inlanders en 9 Chineezen). IJver en belangstelling der leerlingen waren ruim voldoende.

Het reglement voor de cultuurschool (Bijbl. Ind. St. nos. 7568 en 8069) onderging eene nadere wijziging bij Gouv. Bt. 29 Nov. 1916 n°. 58 (Bijbl. Ind. St. n°. 8670).

Praktische opleiding voor den landbouw. Het onderwijs in landbouw en hulpvakken werd in 1916 voortgezet op de kweekscholen voor inlandsche onderwijzers te Bandoeng, Djokjakarta, Probolinggo en Fort de Kock, zoomede op de Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan (Kedoe) en op de opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren te Bandoeng, Magelang, Madioen, Blitar, Probolinggo en Serang.

Voorts werden door enkele aan het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel verbonden technische ambtenaren eenige voordrachten op de bestuursschool te Batavia gehouden om eenig inzicht te geven in de belangrijkste onderdeelen van den landbouw.

Eenvoudig landbouwonderwijs ten behoeve van de inlandsche bevolking werd aan de jeugd gegeven op de in het bijzonder daartoe opgerichte scholen te Pasirhalang en Tandjoengsari (Preanger-Regentschappen), Ploembon en Madja (Cheribon), Poerwokerto (Banjoemas), Wonosobo en Poerworedjo (Kedoe), Woeloeadeg en Tambak (Djokjakarta), Tegalgondo (Soerakarta), Wonoredjo (Kediri), Ketindan en Kepandjen (Pasoeroean), Tjoeroep (Benkoelen), Beureunoen (Atjeh), Priaman en Fort van der Capellen (Sumatra's Westkust) en Tondano (Menado). In Augustus 1916 werd nog eene landbouwschool geopend te Moearoenim (Palembang).

De school te Soreang (Preanger-Regentschappen) is overgebracht naar Tjiheulang (onderdistr. Tjangkring, controle-afd. Tjitjalengka) (zie K. V. 1916, kol. 211) en die te Lawang naar de nabij gelegen desa Ketindan. In overweging is om de Woeloeadeg-school (Djokjakarta)) over te brengen naar Dongkelan nabij de gewestelijke hoofdplaats, omdat zij, ook uit een oogpunt van gezondheid, gebleken is niet gunstig te liggen.

Elk der scholen staat onder toezicht van eene commissie, bestaande uit Europeesche en inlandsche bestuursambtenaren, enkele belangstellende particulieren (onder wie Europeanen en inlandsche landbouwers) en den Europeeschen landbouwleeraar.

De scholen te Wonosobo en te Poerworedjo worden onderhouden door het Gouvernement, terwijl aan de andere alleen eene tegemoetkoming werd verleend voor oprichting en eerste inrichting.

Een internaat is alleen aan de instellingen te Wonosobo, Poerworedjo en die van het inlandsch zelfbestuur te Tegalgondo, Woeloeadeg en Tambak verbonden. Te Pasirhalang en te Poerwokerto werd eensdeels om de ver afwonende leerlingen tegemoet komen en anderdeels in het belang van het onderwijs, op het schoolerf een eenvoudig gebouw opgericht, waar de jongelieden onder toezicht gehuisvest zijn; voor de voeding moeten zij zelf zorgen. Aan de school te Moearoenim is eveneens voor niet op de plaats thuis behoorende leerlingen eene gelegenheid voor huisvesting verbonden.

In het verslagjaar werd bij het sluiten van den tweejarigen leergang op de scholen te Pasirhalang, Tandjoengsari, Wonosobo, Woeloeadeg, Tambak, Tegalgondo, Wonoredjo, Ketindan, Kepandjen, Tondano en Beureunoen, na onderzoek, het getuigschrift voor met vrucht gevolgd onderwijs uitgereikt aan 11, 28, 22, 12, 16, 15, 19, 12, 13, 34 en 25 leerlingen van de hoogste klasse. Eenigen van hen werden als helper (mandoer) aan de scholen verbonden voor de werkzaamheden in den schooltuin, terwijl anderen bij den landbouwvoorlichtingsdienst werkzaam werden gesteld voor de leiding van en het toezicht op veldproeven, selectiewerk, bestrijden van ziekten en plagen in cultuurgewassen. Enkele oud-leerlingen keerden naar hunne desa's terug om er landbouw te drijven, hetzij voor eigen rekening dan wel voorshands op gronden van verwanten of bekenden, in afwachting dat zij in de gelegenheid zijn om voor eigen reke-

ning het bedrijf ter hand te nemen. Sommigen vonden eene aanstelling als mandoer of schrijver op particuliere landbouwondernemingen, als cultuur- of klappermantri, dan wel als desaschoolonderwijzer.

Van de scholen van het inlandsch zelfbestuur in Djokjakarta en Soerakarta werden er eenige voor rekening van dat bestuur tot assistent-mantri aangesteld.

Door de tot assistent-mantri aangestelde oud-leerlingen (zie K. V. 1916, kol. 212) werden leergangen in de allereerste beginselen van landbouw gegeven in de residentie Djokjakarta (te Grogol, Sanden, Pakem, Djambon, Brambanan, Sepetmadoe, Pengasih, Nanggoelan, Temon en Brosot) en in de residentie Soerakarta (te Bojolali, Penging, Sragen, Gemolong, Klaten, Karanganom, Bedji, Tekaran, Djatisrana en Sidoardjo).

Om betere landbouwdenkbeelden bij te brengen ter verdere verspreiding onder de bevolking werden voor desaschoolonderwijzers en andere belangstellenden leergangen in de allereerste beginselen van landbouw gegeven ter afdeelingshoofdplaats Soekaboemi, te Tjiandjoer, te Djember en te Groedjoegan. Op beide laatstgenoemde plaatsen werden behandeld de kennis van den grond, de grondbewerking en de teelt van rijst, tabak en maïs. De leergang te Groedjoegan, met 22 belangstellenden aangevangen, telde op het eind van het verslagjaar 25 toehoorders; voor die te Djember waren de cijfers 41 en 15.

De proef met de verbetering van zaad bij de teelt van rijst in Ngawi aangevangen, werd in het verslagjaar voortgezet met het gevolg dat gemengde aanplantingen van denzelfden persoon, destijds uit tien of meer soorten bestaande, zoo goed als niet meer voorkwamen en de verscheidenheid tot slechts enkele beperkt bleef. Door de bepaling namelijk, dat hetgeen er voor zaad geselecteerd moest zijn per bos maar één soort mocht bevatten, ging de landbouwer er toe over daartoe alleen die soort af te zonderen, welke hij voor zijne gronden 't meest geschikt en het voordeeligst achtte. Deze proef werd tegen het einde van het jaar ook in Ngandjoek ter hand genomen.

De proef met het verschaffen van zeer eenvoudig landbouwonderwijs op een viertal desascholen in de afdeeling Grobogan (Semarang) en op desascholen te Kopo en Tjingtjin in de Preanger-Regentschappen (zie K. V. 1916, kol. 214) werd gestaakt.

In de buitenbezittingen werden te Koeta Radja, Seulimeum, Sigli, Langsar en Idi (Atjeh en onderhoorigheden) leergangen voor volksschoolonderwijzers gehouden.

Het aantal demonstratieveldjes bij de volksscholen werd uitgebreid; eenige eenvoudige zaken als goede grondbewerking, aanwending van stalmest, enz. werden er aangetoond. Voor het verspreiden van goed plantmateriaal waren deze tuinen van groot nut; ook de bevolking begon meer en meer in deze zaadtuintjes belang te stellen.

In het gebied van den landbouwleeraar ter Sumatra's Westkust werd de leergang in groententeelt voortgezet. Voorts werd in de onderafdeelingen Padangpandjang (te Pasarrebo en te Kotabaroe) en Loeboeksikaping (te Kaloeai, Soendatar, Dalik, Loeboeklajang, Parit, Koempoelan, Bondjol en Alakanmati) eenvoudig onderwijs gegeven in den vorm van leergangen, elk met een verschillend bij de plaatselijke en oogenblikkelijke behoeften van de streek aansluitend leerplan. De algemeene indruk is, dat deze vorm van onderwijs niet de aangewezene is voor dichtbevolkte en welvarende, maar wel voor arme afgelegen streken.

VI. HANDEL EN NIJVERHEID.

Overzichten over 1916 betreffende de handelsbeweging tusschen Nederlandsch-Indië en landen of plaatsen daar buiten gelegen, zijn opgenomen in bijlage NN.

§ 1. GROOTHANDEL. [1])

a. Uitvoerhandel.

De ongunstige toestand voor den uitvoerhandel bleef over het algemeen ook gedurende 1916 aanhouden, en ware het niet dat er voor enkele artikelen — in 't bijzonder voor suiker en, gedurende de eerste maanden van het jaar, ook voor koffie — veelal groote belangstelling bestond en daarin belangrijke zaken konden worden gedaan, dan zou de handel een nog ongunstiger tijd hebben doorgemaakt. De voornaamste oorzaken van de doorgaans lustelooze stemming op de markt waren de moeilijkheden met den afscheep (groote onzekerheid in het verkrijgen van scheepsruimte door de uitvoerhandelaren, vrachtverhoogingen, enz.), alsmede in de eerste helft van het verslagjaar de dikwijls ongunstige wisselkoersen, tengevolge van het inzinken van den ,,crossrate'', waardoor het verkoopen van wissels, getrokken op Londen en Singapore, op groote bezwaren stuitte. Vooral de maanden Maart en April kenmerkten zich door eene groote stilte in den uitvoerhandel, waartoe o. m. bijdroegen de berichten over het zinken van de stoomschepen *Tubantia* en *Palembang* en het besluit van de Nederlandsche stoomvaartmaatschappijen om hare grootste mailschepen uit de vaart op Java te nemen met het oog op het mijnengevaar. Wel werden de uit Nederland ontvangen berichten in de tweede helft van April gunstiger, toen bekend werd, dat verscheidene vrachtbooten weer naar Java zouden vertrekken, doch eene noemenswaardige verbetering in den algemeenen markttoestand had dit niet ten gevolge. De maand Mei heeft voor de uitvoerhandelaren over het algemeen geen reden tot klagen gegeven; ofschoon ook toen van een vlotten handel geen sprake is geweest, kwamen in slechts enkele dagen dikwijls groote zaken tot afdoening. Het meeste werd verhandeld in suiker en koffie (wat dit laatste betrof, vooral in readywaar), doch ook zwarte en witte peper mochten zich in de belangstelling verheugen, zoodat over het algemeen nog al eenige bedrijvigheid op de markt viel waar te nemen. Op 15 Juni werd bericht ontvangen, dat z.g. ,,native coffees'' in Holland niet meer zouden mogen worden ingevoerd, terwijl ondernemingskoffie alleen dan kon worden ingevoerd, indien aan bepaalde voorwaarden was voldaan. In Augustus werd bekend, onder welke voorwaarden voor robusta-koffie van ondernemingen toestemming zou worden verleend. De koffiemarkt werd hierdoor geheel ontwricht en de prijzen daalden belangrijk, terwijl groote verliezen werden geleden. Het aantal artikelen, aan zoogenaamde N.O.T.-bepalingen onderworpen, en welke niet, dan na verkregen vergunning, mochten worden verscheept, nam zeer toe; voor verschillende producten werden practisch geen vergunningen door de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij verstrekt, tengevolge waarvan de uitvoer dikwijls nagenoeg gestaakt moest worden. De Vereenigde Staten van Amerika werden daardoor voor vele dezer artikelen de voornaamste afzetmarkt, en daarheen werden groote hoeveelheden verscheept, ook van die, welke vóór den oorlog zelden of nooit daar te lande werden geplaatst. Gebrek aan scheepsruimte stond echter eene goede ontwikkeling van zaken dikwijls zeer in den weg, terwijl ook de bijna voortdurende vrachtverhoogingen er niet toe medewerkten om het doen van zaken te vergemakkelijken. De handel op Marseille werd zeer belemmerd door gebrek aan scheepsruimte en werd sedert begin December onmogelijk.

In het tweede halfjaar van 1916 werd door de Britsche

[1]) In K. V. 1916 (kol. 213—232) werden betreffende den handel over 1915 slechts voorloopige cijfers vermeld. De over genoemd jaar in *dit* Verslag openbaar gemaakte gegevens zijn ontleend aan de sedert door het hoofdbureau der in- en uitvoerrechten en accijnzen uitgegeven jaarstatistieken en kunnen derhalve als juist worden beschouwd. De in dit verslag voorkomende cijfers betreffende den handel in 1916 zijn slechts voorloopig.

Regeering bepaald, dat in den vervolge alle goederen, welke van Nederlandsch-Indië zouden uitgevoerd worden naar tot het Britsche Rijk behoorende landen, begeleid moesten worden van een „certificate of interest". Later werd deze bepaling in zooverre aangevuld, dat voor goederen, bestemd voor de Straits en voor petroleum, bestemd voor Engeland, deze bewijzen niet noodig waren.

Cacao. De uitvoer van cacao van Java en Madoera bedroeg 1470 ton, tegen 1482 ton in 1915. De uitvoer van het ondernemingsproduct naar Nederland nam toe van 664 ton in 1915 tot 1116 ton in 1916, niettegenstaande het feit, dat cacao contrabande verklaard werd en dus slechts met toestemming van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij verscheept kon worden. De bijzondere vergunningen, tot afscheep van cacao verleend, werden echter in October ingetrokken en sedert stond de uitvoer naar Nederland stil. De overige geregelde afnemers, met name Engeland en Amerika, ontvingen kleinere hoeveelheden dan het jaar tevoren. Singapore betrok minder cacao dan in vorige jaren. Voor het inlandsch product stond de handel langen tijd nagenoeg stil. De prijs van de z.g. courante (inlandsche) hoedanigheid steeg van f 45 per pikol in Januari tot f 47 per pikol in December.

Caoutchouc en getahpertja. De uitvoer van plantagerubber van Java en Madoera was veel grooter dan in 1915, zooals de volgende tabel aantoont (in 1000 K.G.):

	1916.	1915.
Ficus-caoutchouc	67	63
Hevea-caoutchouc	13 762	7 313
Ceara-caoutchouc	68	36
Castilloa-caoutchouc	42	54
Andere caoutchouc	—	42
Totaal	13 939	7 508

De uitvoer van plantagerubber uit Belawan (Deli) bedroeg in 1916 8209 ton (waarvan 476 ton Ficus-rubber), tegen 6349 ton (waarvan 343 ton Ficus-rubber) in 1915.

De voornaamste afnemer van plantagerubber was Amerika, waarheen gedurende het verslagjaar van Java ruim 8000 ton verscheept werd; ook naar Engeland werd meer uitgevoerd dan gedurende de beide voorafgegane jaren. Van de Ficus- en Ceara-rubber was eveneens Amerika de grootste afnemer.

De noteering voor standard crêpe op de Londensche markt, welke bij den aanvang van het jaar 4 sh. 3d. bedroeg, liep gedurende de eerste zes maanden voortdurend terug, totdat zij einde Juli 2 sh. 3½ d. en in de eerste dagen van Augustus zelfs 2 sh. 2½ d. bedroeg. Hiermede was het laagste punt bereikt en sedert steeg de noteering, met kleine schommelingen, tot 3 sh. 5½ d. in December. Het jaar sloot echter lager (3 sh.).

De rubbermarkt te Batavia was gedurende de eerste zes maanden van het verslagjaar over het algemeen zeer kalm gestemd. In Juli kwam voor Amerikaansche rekening goede vraag opzetten naar dadelijk leverbare rubber, zoodat de partijen, welke bestemd waren voor de eerste in die maand te houden inschrijving van de „Bataviasche Vereeniging voor den rubberhandel", te voren reeds koopers vonden. Om dezelfde reden moesten ook de volgende, voor die maand aangekondigde inschrijvingen worden opgehouden. De in Juli te Batavia bedongen prijzen volgden vrijwel dê schommelingen van de Londen-noteering en bedroegen voor: partijen, bevattende 75 % pale crêpe f 1,32½ à f 1,23 per half K.G., voor partijen pale crêpe alleen f 1,37 à f 1,25 per half K.G. en voor partijen gerookte prima sheets f 1,32½ per half K.G. De maand October bracht over het algemeen hoogere prijzen te Londen, waar de noteering opliep tot 2 sh. 6 d. en, na eene kleine teruggang op het einde van de maand, 2 sh. 5 d. bedroeg. In overeenstemming daarmede, maar vooral als gevolg van flinke orders uit Amerika, hadden belangrijke afdoeningen plaats van partijen bevattende 75 % pale crêpe tot f 1,37½ à f 1,45, die bevattende pale crêpe alleen tot f 1,40 à f 1,50 en die bevattende gerookte prima sheets tot f 1,42½ à f 1,50 per half K.G. De Londen-noteering steeg verder tot 2/7½ omstreeks midden November, waarin verkoopers op Java aanleiding vonden om hunne limites voor 75 % eerste soort crêpe te verhoogen tot f 1,57½ per half K.G., welken prijs koopers spoedig bereid waren aan te leggen, waarna kort daarna zelfs f 1,60 voor genoemde soort betaald werd. In de laatste week van November volgden kort achter elkaar de berichten van de op 2/8, daarna op 2/9½ en ten slotte 2/10½ verhoogde Londen-noteeringen, welke stijging koopers op Java volgden door hunne biedingen op 75 % eerste soort latex geleidelijk tot f 1,65 per half K.G. te verhoogen. De afdoeningen betroffen toen niet alleen gereedliggende, maar ook in December, Januari en Februari te leveren partijen, waarvoor met iets lagere prijzen genoegen genomen werd.

Omstreeks 10 December trad, in afwachting van nadere berichten uit Amerika en Londen, eene kalme stemming in en van afdoeningen van eenige beteekenis werd niets meer vernomen. Midden December daalde de Londen-noteering plotseling van 3/5½ op 3/3½ en denzelfden dag nog tot 3/—. De prijs van 75 % eerste soort latex crêpe daalde tot f 1,65 per half K.G., waartoe evenwel geen afdoeningen plaats hadden.

De prijzen van de mindere soorten, zooals lump, scraps, bark, enz., evenals van de minderwaardige soorten crêpe en sheets, welke meestal voor Amerikaansche rekening gekocht werden, volgden over het algemeen den loop der prijzen van de hiervoren besproken sorteeringen.

De uitvoer van getah djeloetoeng uit Borneo, welke gedurende 1915 zooveel minder was dan in het voorafgegane jaar, nam in het verslagjaar toe. De uitvoer uit Bandjermasin steeg van ± 800 ton in 1915 tot ± 3000 ton in 1916. De prijs bleef te Bandjermasin schommelen tusschen f 7 en f 9 per pikol. De aanvoeren te Palembang waren gedurende de tweede helft van het jaar gering. De prijzen stegen op de markt aldaar van f 10,75 in Juli tot f 13,50 op het einde van 1916. Te Pontianak viel gedurende de tweede helft van het jaar meer vraag waar te nemen van de zijde van Amerika, waardoor de uitvoeren iets toenamen. In 't geheel werd verscheept ± 348 ton. De prijzen wisselden van f 5,50 tot f 8 per pikol en vertoonden tegen het einde des jaars weinig neiging tot stijgen.

De gedeeltelijk naar Noord-Amerika gerichte uitvoer van z.g. Borneo-rubber (getah doejan of getah poetih, en getah soesoeh) nam in het verslagjaar belangrijk toe. Volgens van particuliere zijde ontvangen opgaven, werd uit Bandjermasin in 1916 uitgevoerd 6668 K.G. getah doejan (tegen 3807 K.G. in 1915) en 53 557 K.G. getah soesoeh (tegen 25 772 K.G. in 1915). De prijzen schommelden te dier plaatse tusschen f 25 en f 35 per pikol.

De uitvoer van getah hangkang uit Bandjermasin, welke gericht was naar Singapore, Amerika en Japan, was gedurende 1916 ongeveer gelijk aan dien in het voorafgegane jaar, terwijl de prijzen gedurende de eerste helft van het jaar zich bewogen tusschen f 22 en f 27,50 per pikol, en in de tweede helft afbrokkelden tot f 20 en f 23 per pikol. Te Pontianak schommelden de prijzen tusschen f 15 en f 20 per pikol, terwijl de uitvoer, welke geheel naar Singapore gericht was, ± 1000 ton beliep.

Cassave. Aan *cassavemeel* is van Java en Madoera uitgevoerd 59 640 ton, tegen 43 849 ton in 1915. De uitvoer naar Engeland verminderde en die naar Hongkong en Japan nam toe; eene reusachtige stijging valt waar te nemen in de naar Noord-Amerika verscheepte hoeveelheid.

Bij den aanvang van het jaar stond de handel in het artikel wegens gebrek aan scheepsruimte nagenoeg stil, aangezien Europa slechts zelden in de markt was en dan nog slechts voor de z.g. B-3 soorten, waarvan een paar honderd ton tegen f 3,50 per pikol koopers vonden. Beste kampongsoorten noteerden aanvankelijk f 7,50 per pikol, doch de weinige vraag was oorzaak, dat de prijs van het aanbod weldra daalde tot f 7,25 per pikol.

Op 16 Februari werd bekend gemaakt, dat de vrachten naar New-York alle met 25 % waren verhoogd, hetgeen ten gevolge had, dat de handel in tapiocameel eenigen tijd tot stilstand kwam, doch gedurende de laatste dagen van die maand kwam Amerika opnieuw met groote orders in de

markt, en belangrijke zaken konden tot stand worden gebracht, zoowel voor dichtbij-levering als voor levering tot en met Augustus. Ook gedurende April werden groote partijen z.g. kampongmeel gecontracteerd voor levering tot het einde van het jaar, zoodat verkoopers ruim van overeenkomsten voorzien waren. In het begin van Juli was het aanbod van eerste soort kampongmeel aan te nemen op f 8,50 per pikol en dat van de tweede soort op f 8, terwijl prima fabrieksmeel te Batavia te koop was tegen f 10,50 à f 11 per pikol vrij afscheephaven. In de B-3 soorten was reeds vele weken niets verhandeld; het aanbod daarvan bleef onveranderd op f 3,50 per pikol vrij Tandjoengpriok. Genoemde prijzen waren echter veel te hoog, zoodat zaken van eenige beteekenis uitbleven, totdat verkoopers hunne prijzen aanmerkelijk verminderden. Nadat gedurende de laatste week van Juli een paar honderd ton eerste soort kampongmeel verhandeld waren tot f 8,25 per pikol vrij Tandjoengpriok en men in de gewone soort tot zaken kwam tot een prijs van f 7,25 per pikol, werden einde Augustus nog eenige afdoeningen bekend tot f 7,75 voor eerste soort kampongmeel en tot f 7,50 per pikol voor de gewone kampongsoort.

Het groote gebrek aan scheepsruimte was oorzaak, dat de handel in tapiocameel gedurende de laatste vier maanden van het jaar zeer weinig te beteekenen had; de meeste uitvoerhandelaren waren slechts bereid om aanbiedingen uit te seinen, indien scheepsruimte beschikbaar ware geweest. Tegen einde December werden te Batavia nog 200 ton eerste soort fabrieksmeel verhandeld, tegen f 9,50 en f 8,50 per pikol, voor levering gedurende Januari/Maart 1917; de bestemming hiervoor was Amerika.

De gemiddelde maandelijksche noteeringen voor 1ste soort kampongmeel te Batavia waren in Januari f 7,40 à f 7,80 per pikol ruw, franco Tandjoengpriok, in Juli f 7,75 à f 8,25 en in December f 7,60 à f 7,75.

De uitvoer van *tapioca-flake* van Java en Madoera bedroeg 6214 ton (tegen 5466 ton in 1915). De verscheping naar Engeland steeg, terwijl eene kleine vermindering viel waar te nemen in die naar Noord-Amerika.

Gedurende de eerste maanden van het verslagjaar was de markt te Batavia over het algemeen lusteloos gestemd; slechts af en toe werden enkele partijen opgenomen voor Maart- en Maart/April-levering tot f 10 voor de goede eerste soort. Houders hielden daarna op belangrijk hoogere prijzen, terwijl het aanbod gering was. Tegen einde Maart kon de markt zich verbeteren en stegen de prijzen, in verband met meer vraag. Evenals voor tapiocameel, mocht het artikel flake zich in het tweede halfjaar slechts in beperkte belangstelling verheugen. Aanvankelijk kwamen meer afdoeningen tot stand voor afscheep naar Amerika en Engeland, en de betaalde prijzen stegen geleidelijk van f 10,75 en f 11 voor eerste soort tot f 11,75 en f 12 per pikol franco Tandjoengpriok. De vraag hield echter slechts kort aan en daarna was de belangstelling voor langen tijd verdwenen. In December gelukte het nog een enkel partijtje uit de markt te nemen tot f 11 per pikol franco wagon Cheribon.

De uitvoer van *paarl-tapioca* van Java en Madoera bedroeg 1196 ton, tegen 460 ton in 1915. De toeneming is vooral te danken geweest aan de grootere vraag van de zijde van Engeland.

De uitvoer van *gaplek* (gedroogde cassavewortels) ging belangrijk achteruit (8378 ton, tegen 31 457 ton in 1915). Als nieuwe bestemming trad in het verslagjaar Zweden op den voorgrond. De handel is door de hooge vrachtprijzen zeer belemmerd. De prijzen wisselden af van f 1,75 tot f 1,55 per pikol franco Semarang. De grootste afnemer was wederom Engeland, terwijl kleinere hoeveelheden verscheept werden naar Zweden, Australië, Amerika en Japan. Over de hoedanigheid van de te Semarang aanwezige groote voorraden werden meermalen klachten vernomen.

De uitvoer van *tapioca-afval* (ampas) ging, eveneens in verband met de hooge scheepsvrachten, in 1916 achteruit (913 ton, tegen 2613 ton in 1915). De verscheping naar andere bestemmingen dan Engeland was zeer gering. In Januari bestond aanbod van het gemalen product tot f 1,75 per pikol franco Tandjoengpriok, voor levering tot en met Maart, doch tot dien prijs waren geen koopers te vinden, ook niet toen het aanbod begin Februari daalde tot f 1,60 per pikol. Begin Maart kwam er vraag opzetten voor uitvoer naar Engeland en vond het aftrek tot f 1,70 per pikol voor dichtbij-levering, terwijl het tegen dien prijs verder te koop bleef.

Coca. De uitvoer van coca en cocablad van Java en Madoera bedroeg 137 ton, tegen 1089 ton in 1915. De afscheep naar Nederland verminderde sterk, terwijl de uitvoeren naar Engeland, Amerika en Japan eveneens afnamen.

De lustelooze stemming op de Amsterdamsche markt, welke reeds de November- en December-veilingen in 1915 deed mislukken, bleef gedurende bijna het geheele jaar 1916 aanhouden. De ondernemingen op Java blijven zich dan ook meerendeels van pluk onthouden, terwijl hier en daar de heesters werden uitgeroeid. De uitvoer van coca uit de buitenbezittingen is niet van beteekenis.

Kinabast. Volgens van particuliere zijde ontvangen statistieken bedroeg de, hoofdzakelijk naar Nederland gerichte uitvoer van *kinabast* in 1916 16 812 562 Amsterdamsche ponden, tegen 11 028 554 in 1915 en 12 599 560 in 1914. Naar Japan werd voor het eerst eene niet onbelangrijke hoeveelheid verscheept. De doorsnee-unit van de fabrieksbasten voor de toewijzingen te Amsterdam was 11,40 cts., tegen 6,25 cts. over 1915.

De uitvoer van *kininezouten* van Java bedroeg, volgens eene particuliere statistiek, in 1916 5256 kisten, tegen 2924 kisten in 1915 en 1978 kisten in 1914. Het grootste gedeelte werd in het verslagjaar wederom naar Nederland verscheept, terwijl de uitvoeren naar Egypte, de Philippijnen, Japan en Australië sterk zijn toegenomen.

Gom-damar. De in hoofdzaak naar Noord-Amerika gerichte uitvoer van gom-damar uit Java en Madoera nam iets af. Uitgevoerd werd namelijk 1663 ton, tegen 1592 ton in 1915. Uit de voornaamste havens der buitenbezittingen werd in het verslagjaar meer uitgevoerd dan in 1915. Het verslagjaar zette in met goede vraag en een prijs voor de standaardhoedanigheid van f 38 per pikol, met verder aanbod tot f 1 per pikol hooger. In de Pontianak-soort hadden afdoeningen plaats tot f 38,75 en aanbiedingen in Sumatra-soort werden uitgeseind tot f 39,25 per pikol, doch tot dezen prijs kwam men aanvankelijk niet tot zaken. De eerste vier maanden van het jaar brachten eene steeds stijgende markt, vooral voor afscheep naar Amerika. In April kwamen afdoeningen tot stand in het Batavia-soort tot f 47, f 49,50 en f 50,50 per pikol, levering Mei/Juni. Ook in damar E en F ging zeer veel om. De laatste vier maanden van het jaar brachten slechts nu en dan eenige beweging in het artikel en in de prijzen kwam slechts weinig verandering. Tegen het einde van het jaar was de vraag gering en kwamen nog slechts eenige kleine afdoeningen tot stand tot f 41 per pikol, behalve kisten en verpakking, eveneens in het Batavia-soort.

Hoeden. De uitvoer van *bamboe-hoeden* is in 1916 belangrijk toegenomen (6 276 000 stuks, tegen 3 334 000 stuks in 1915 en 3 481 000 stuks in 1914). Vooral naar Amerika, en ook naar Frankrijk en Engeland, zijn de verschepingen veel grooter geweest dan in 1915. Evenals voor de meeste andere artikelen werd het doen van zaken in het verslagjaar belemmerd door het gebrek aan scheepsruimte.

De uitvoer van *pandan-hoeden* was veel kleiner dan in de beide voorafgegane jaren (2 072 000 stuks, tegen 4 008 000 stuks in 1915 en 3 808 000 stuks in 1914), hetgeen in hoofdzaak moet worden toegeschreven aan de verminderde verschepingen naar Engeland. Terwijl einde 1915 de handel in dit artikel ongeveer stilstond, kwam er begin 1916 weer eenige vraag opzetten. De prijzen waren evenwel zeer laag, waardoor de omzet beperkt was. Op grove soorten drukt de vracht te zwaar en voor fijne soorten bestaat weinig belangstelling, omdat de kosten van het bleeken tegenwoordig bijzonder hoog zijn en invoerhandelaren in Europa en elders er de voorkeur aan geven, materiaal te betrekken, dat zich gemakkelijk laat bleeken.

Hout (djati-). De uitvoer van Java-teakhout bedroeg:

	1916.	1915.	1914.
Djatihout, dwarsliggers ..	359 M³.	548 M³.	2 606 M³.
,, bezaagd	725 M³.	1 435 M³.	1 467 M³.
,, onbezaagd	14 056 M³.	17 931 M³.	30 476 M³.

Het grootste gedeelte werd verscheept naar Nederland en order.

De vraag naar djati-hout, welke in het eerste halfjaar geleidelijk sterk was toegenomen, breidde zich in het tweede halfjaar nog verder uit, zoodat op de lands-houtveilingen bijzonder hooge prijzen werden gemaakt, welke echter meer een gevolg van speculatie geweest zijn dan van eene groote toeneming van het houtverbruik. Sommigen zouden namelijk groote voorraden hebben opgeslagen, in de hoop om na den oorlog hooge winsten te kunnen maken met den uitvoer naar Europa, waar men verwacht, dat de aanbouw van vele nieuwe schepen de vraag naar djati-hout sterk zal doen toenemen. Dat bij den houthandel deze verwachting bestaat, blijkt wel uit het feit, dat de inschrijvingen op de uitbestede djatiboschperceelen eene buitengewone hoogte bereikten. Op de houtveilingen van den Lande bleef de prijs van rondhout in verhouding tot vroegere prijzen veel hooger dan die van kantrechthout. Dit zou ook verband kunnen houden met inkoopen voor lateren uitvoer, omdat dolkenhout beter kan worden bewaard dan balkenhout, doch het kan ook een gevolg zijn van het feit, dat de lands-aankappen, waar men zich veel meer op dolkenaankap toelegt dan bij de particuliere ondernemingen, het grootste deel van het jaar niet op volle kracht werkten, terwijl de particuliere aankappen, als gevolg van de kapinkrimping bij den aankap in eigen beheer, vrijwel op denzelfden voet doorwerkten. Daardoor werd echter in verhouding minder dolkenhout aan de markt gebracht dan vroeger, hetgeen van invloed geweest kan zijn op den prijs. De houtrestanten bleven op een laag peil en ophouden van hout op de verkoopingen kwam vrijwel niet meer voor.

De uitvoer van djati-hout bleef betrekkelijk gering, tengevolge van gebrek aan scheepsruimte, hooge vrachten en groote oorlogsrisico.

Huiden en vellen. De uitvoer van buffel- en koehuiden van Java en Madoera is in 1916 sterk toegenomen. Tegenover eene vermindering in de verschepingen naar Nederland, staat eene zeer belangrijke vermeerdering in die naar Amerika en Engeland. De uitvoer bedroeg:

	1916.	1915.	1914.
Buffelhuiden	3 932 000 K.G.	2 734 000 K.G.	2 017 000 K.G.
Koehuiden	2 125 000 K.G.	1 854 000 K.G.	1 343 000 K.G.

Gedurende het verslagjaar was de markt zeer bedrijvig. Vooral de uitvoer naar Amerika, waarheen in gewone tijden heel weinig van deze huiden gaan, nam belangrijk toe. De uitvoer naar Nederland was, als gevolg van de door de Geallieerde Mogendheden genomen maatregelen, van wenig beteekenis, vergeleken bij dien van vorige jaren. De prijzen zijn tot eene bijna ongekende hoogte gestegen. Terwijl in de beide eerste maanden van het jaar de prijs van natte buffelhuiden te Batavia 26 cts. per kati bedroeg, liep die prijs op tot 30 cts. in October en tot 30 à 32 cts. in November en December (de hoogste en laagste prijzen in 1915 waren 25 en 20 cts.). Voor koehuiden liepen de noteeringen in 1916 op van 80 tot 125 cts.

Ook geiten- en schapenvellen werden in veel grootere hoeveelheden en tegen buitengewoon hooge prijzen uitgevoerd (1 031 000 K.G., tegen 750 000 K.G. in 1915 en 301 000 K.G. in 1914). De prijs te Batavia voor geitenvellen van 50 à 100 c.M. steeg van 100 cts. per stuk in Januari en Februari tot f 1,40 à f 1,60 in de beide laatste maanden des jaars (in 1915 bedroegen de hoogste en laagste prijzen 85 en 50 cts.).

Indigo. Terwijl de uitvoer van z.g. droge indigo (het ondernemingsproduct) naar Nederland in de beide laatste jaren zeer belangrijk verminderde, nam die naar Engeland toe. Als nieuwe bestemmingen traden in 1916 Japan en Siam op. In de eerste drie maanden van 1916 was er tegen hooge prijzen veel vraag naar het ondernemingsproduct (f 7,50 à f 9 per half K.G.), daarna bleef de markt eenigen tijd schommelen om f 7,50, terwijl gedurende de laatste weken van Juni de stemming lusteloos was met prijzen van ongeveer f 7 per K.G.

Indigo, bereid volgens het z.g. warmwater-procédé van VAN LOOKEREN CAMPAGNE, bedong gewoonlijk 25 à 50 cents per half K.G. meer dan de volgens het koudwater-procédé (uittrekken met kalk en zwavelzuur) bereide indigo.

Gedurende de tweede helft van het jaar liepen de prijzen wederom op; het jaar sloot zelfs met eene noteering van f 8,50 voor indigo, bereid volgens het warmwater-procédé. Van de z.g. natte indigo (de brei, door de bevolking gemaakt) nam de uitvoer af. Ook nu weer was die uitvoer, evenals in vorige jaren, in hoofdzaak naar Singapore gericht.

De geheele uitvoer van indigo bedroeg (in K.G.):

	1916.	1915.	1914.
Natte indigo	165 000	275 000	71 000
Droge indigo	66 000	39 000	114 000

Koffie. De uitvoer van koffie vòor particuliere en landsrekening bedroeg, volgens van particuliere zijde ontvangen opgaven (in pikols):

	Uitvoer in 1915.	Uitvoer in 1916.
Van Java	651 964	429 925
,, Sumatra	88 022	58 928
,, Borneo	15	2
,, Celebes	47 320	15 575
,, Sumatra o/s op Java	19 069	13 738
,, Celebes o/s op Java	17 398	9 008
,, Celebes o/s op Makasser ...	5 813	3 119
Totaal	829 601	530 295

In tegenstelling met het eerste halfjaar 1916, toen over het algemeen eene zeer levendige, zelfs wilde koffiemarkt op Java viel waar te nemen, als gevolg waarvan de prijzen dikwijls eene buitengewone hoogte bereikten, was er in het tweede halfjaar van 1916 van een koffiehandel nauwelijks sprake. De oorzaak hiervan moet in de eerste plaats worden gezocht in het op 15 Juni ontvangen bericht van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij, dat van dat tijdstip af geen bevolkings- en Liberia-koffie in Nederland mocht worden ingevoerd, terwijl van ondernemings-koffie slechts een zeker, nog nader vast te stellen gedeelte, bestaande uit uitsluitend eerste soort koffie, voor vervoer naar Nederland zou worden toegelaten. Na ontvangst van dit bericht werden door de Indische Regeering tevergeefs pogingen gedaan om dezen maatregel niet van toepassing te verklaren op reeds afgesloten Juni/Juli-overeenkomsten en om de belangen van inlandsche koffieproducenten te doen ontzien. Eerst op 16 Augustus werden van de genoemde Maatschappij nadere bepalingen omtrent den invoer van koffie in Nederland ontvangen; intusschen stond de uitvoerhandel van dit artikel stil.

De nieuwe bepalingen luidden, dat alleen 30 % van de ondernemings-oogsten 1916 van robusta- en Java-koffie naar Holland mochten worden afgescheept, waaronder de reeds zeilende hoeveelheden. De uit te voeren hoeveelheden dienden voorts uitsluitend te worden gericht aan de in Nederland gevestigde Indische cultuurondernemingen. Ofschoon het percentage van 30 % zeer tegenviel, was het een lichtpunt voor de uitvoerhandelaren, dat dit cijfer „voorloopig" werd genoemd, waardoor de verwachting gekoesterd mocht worden dat later, nadat de regeling in werking was gekomen, een grooter percentage zou mogen worden uitgevoerd. Bovendien zou deze 30 % z.g. „vrije koffie" zijn, dus koffie, waarvan de uitvoer naar het buitenland zou zijn toegestaan. Dit deed verwachten, dat deze hoeveelheid koffie hooge prijzen zou bedingen, waardoor een gedeelte zou worden goedgemaakt van het verlies, noodzakelijkerwijze door koopers te lijden op de duur ingekochte partijen, welke althans voorloopig hier opgeslagen moesten blijven.

Daar verreweg het grootste gedeelte van den 1916-oogst op levering was verkocht, en wel meerendeels als z.g. „telquel, ongesorteerd", d.i. met inbegrip van het minderwaardige, werd het door den koffiehandel noodzakelijk geacht, eene commissie in te stellen, die de taak op zich zou nemen, de

voor uitvoer naar Nederland in aanmerking te brengen koffie na te gaan en te keuren, en aan welke de bevoegdheid zou worden gegeven „fiat afscheep"-bewijzen af te geven, zonder welke geen verscheping mogelijk zou zijn. Deze koffie-commissie werd 23 Augustus te Soerabaja ingesteld; hare leden werden benoemd door de Handelsvereeniging, onder nadere goedkeuring van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij. Kort daarop werden dergelijke commissies ook te Batavia, te Semarang en te Medan benoemd.

Begin December werd bekend, dat nog geene beslissing kon worden genomen omtrent een door den handel te Soerabaja gedaan verzoek, om toe te staan dat een gedeelte van den oogst onder z.g. N.O.T.-verband zou worden afgescheept, d.w.z. uitsluitend bestemd zou zijn voor plaatselijk verbruik in Nederland. Men had aan dit verzoek tevens den wensch toegevoegd om den invoer van buitenlandsche (Santos-) koffie in Nederland te beperken. Sedert werd bij den handel bekend, dat door de Trustmaatschappij is besloten in Januari den afscheep van 20 000 pikol toe te staan.

De markt voor robusta-koffie was gedurende de eerste helft van 1916 herhaaldelijk aan groote schommelingen onderhevig. Omstreeks half Januari hadden te Batavia afdoeningen plaats tot f 47 per pikol voor ready-partijen, doch toen Nederland weer in de markt kwam voor andere koffiesoorten, kwam veel vraag opzetten van de zijde van speculanten, en zoo kon de prijs in de eerste dagen van Februari stijgen tot f 56 per pikol. Gedurende de eerste helft van Maart was de markt zeer vast gestemd en bereikten de prijzen eene ongekende hoogte. Voor ready-robusta steeg de noteering tot ± f 87 per pikol, terwijl voor zeilende partijen prijzen boven de f 90 werden besteed. Ook uit den nieuwen oogst werden flinke hoeveelheden afgedaan, o.a. voor Mei/Juni-levering tot f 75, voor Juni/Juli tot f 70, voor Juli/Augustus tot f 67,50, voor Augustus/October tot f 62 en voor October/November tot f 60 per pikol, alles voor de soort, uitgezocht tot ½ % zwart en gebroken. Gunstige berichten, uit Nederland ontvangen in de eerste helft van Mei, hadden in de eerste plaats eene blijvende vraag naar alle soorten ready-koffie ten gevolge, voor welke de prijs dan ook steeg. De hoogste prijs voor ready-product werd echter in de tweede helft van Mei betaald (f 100 per pikol), terwijl verscheidene late oogsten uit de markt werden genomen tegen prijzen, afwisselende van f 60 tot f 70 per pikol, naar gelang van leveringstermijn. Kort na ontvangst van het bericht uit Nederland, dat voorloopig slechts 30 % van den oogst van ondernemingen aan Java- en robusta-koffie mocht worden verscheept met bestemming naar Nederland, daalde de prijs van robusta-koffie, met vergunning tot uitvoer, tot ± f 40 per pikol. Van begin September af was de markt vrijwel verlaten; begin November werd zij weliswaar iets vaster, terwijl er zoo nu en dan koopers waren, doch van afdoeningen werd niets meer vernomen. Van de laagste en hoogste prijzen, op de Batavia-markt voor robusta-koffie betaald in de laatste drie jaren, geeft het volgend staatje een overzicht:

	1916.	1915.	1914.
Laagste prijs	f 36½	f 31½	f 31
Hoogste prijs	100	64	35¼

Naar Kroë-koffie bestond gedurende de maand Mei veel vraag, vooral voor prompte levering, en aangezien slechts weinig werd aangeboden bij gebrek aan voorraden, kon de prijs buitengewoon stijgen. Voor ready-waar liep de prijs op van f 90 en f 95 tot f 110 per pikol, terwijl de Juni-levering werd afgedaan tot f 100 en Juni/Juli tevergeefs tot laatstgenoemden prijs in handen werd gevraagd. Op deze groote vraag tot verhoogde prijzen volgde in de eerste week van Juni een teruggang, waardoor de markt kalm gestemd werd. Enkele overeenkomsten op Juni/Juli werden afgesloten tot prijzen, dalende van f 90 tot f 85 per pikol. Tengevolge van het verbod van invoer in Nederland van de door de inlandsche bevolking geteelde koffie (zooals Kroë-, Padang-, Bali-, Makasser-, enz.), liep de prijs van Kroë-koffie in één dag tijds van f 78 naar f 60 terug, om daarna verder te dalen tot f 52½ à f 55. Gedurende begin October zakten de prijzen langzaam in en zoo werd voor het dekken van enkele blanco-overeenkomsten f 84 voor ready-waar en f 47½ voor October-levering betaald. Ook eene enkele afdoening in Kroë n°. 3 werd bekend, tot een prijs van f 32 per pikol. Sindsdien hadden geene noemenswaardige afdoeningen meer plaats. De hoogste en laagste prijzen van Kroë-koffie op de Batavia-markt waren:

	1916.	1915.	1914.
Laagste prijs	f 46½	f 43½	f 44½
Hoogste prijs	110	60	51½

De handel in Java- en Liberia-koffie was in 1916 van weinig beteekenis. Slechts enkele afdoeningen in eerstgenoemde soort vallen te berichten. In Januari bedroeg de prijs te Batavia ongeveer f 60 per pikol c.i.f.; in Juni werden afdoeningen bekend tot f 80 à f 83 per pikol. Daarna werd in September f 62 en in November slechts een prijs van f 49 te Batavia betaald. Liberia-koffie werd op eene enkele uitzondering na uitsluitend voor verbruik verhandeld. In Mei bedroeg de prijs f 65 per pikol, welke daarna terugliep tot f 52 per pikol, terwijl in September en ook in de maanden October/November niet meer dan f 49 per pikol kon worden bedongen.

Looistofhoudende producten. De uitvoer van *gambir* uit Java en Madoera daalde in 1916 zeer, daar gedurende het verslagjaar geene verschepingen naar Amerika plaats vonden (13 000 K.G., tegen 53 000 K.G. in 1915). De uitvoer uit Padang, zoowel naar binnen als naar buiten het tolgebied, vertoonde in het verslagjaar eene toeneming. Volgens opgave van de Handelsvereeniging aldaar bedroeg de uitgevoerde hoeveelheid in 1916 ruim 30 000 pikol, tegen ruim 21 000 pikol in 1915. Naar Nederland, en vooral naar Japan, werden niet onbelangrijke hoeveelheden rechtstreeks verscheept. Daar gedurende het tweede halfjaar meer koopers op de Padangsche markt kwamen, liepen de prijzen daar belangrijk op, te meer waar de opbrengst niet in evenredigheid was met de vraag. De prijzen stegen van f 45 per pikol in Juli tot f 56 per pikol in December.

De uitvoer van *pinangnoten* uit Java en Madoera was in 1916 veel grooter dan in de beide voorafgegane jaren (3872 ton, tegen 3455 ton in 1915 en 3312 ton in 1914). Als gevolg van de lage prijzen werd het inzamelen door de bevolking in Palembang in het tweede halfjaar grootendeels gestaakt. De prijzen schommelden om en nabij f 4 per pikol. De hoogste prijs werd in December gemaakt (f 5 per pikol); de laagste in November (f 3,50 per pikol). De hooge scheepsvrachten belemmerden het doen van zaken met Amerika, waarheen het leeuwendeel van het artikel verscheept wordt. Gedurende het verslagjaar hadden proefzendingen plaats naar Japan.

Maïs. De uitvoer van maïs uit Java en Madoera bedroeg in 1916 38 446 ton, tegen 118 944 ton in 1915. Uit Makasser werd 5694 ton uitgevoerd, tegen 17 385 ton in 1915. Zooals uit deze cijfers blijkt, is de uitvoer in het verslagjaar veel geringer geweest dan in het voorafgegane jaar. De omstandigheid, dat alle naar Holland te verschepen maïs aan de Nederlandsche Regeering verkocht moest worden, de lage prijzen, die door Nederland betaald werden, de vergunningen, door de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij verleend, en de stijgende vrachten waren oorzaak, dat de prijzen betrekkelijk laag waren. Nieuwe afzetgebieden voor de Java-maïs werden gevonden in Denemarken en Zweden, waarheen eenige duizenden tons, zoowel uit Semarang als Soerabaja, uitgevoerd werden. Bovendien werden door laatstgenoemd land vrij groote overeenkomsten gesloten voor levering uit den nieuwen oogst. Als nieuwe kooper trad voorts Japan in de markt. Te Soerabaja bewogen de prijzen zich in het verslagjaar tusschen f 75 en f 110 per kojang van 30 pikol. Kwam Zweden in de markt, dan liepen de prijzen weer wat op, doch zoodra de vraag van die zijde ophield, daalden de prijzen weer in dezelfde mate. De Nederlandsche Regeering bood in den beginne niet meer dan op basis van f 75/80 per kojang, terwijl ten slotte gekocht werd tot f 105/110. Terwijl in de afdeeling Pare Pare (Celebes) een gedeelte van den maïsoogst mislukte door overstroomingen, was ook in andere streken de oogst niet groot. De prijzen te

Makasser waren loonend en stegen langzamerhand tot ongeveer f 3,30 per pikol aan het einde des jaars.

Oliehoudende producten. De uitvoeren van gepelde *arachides* (grondnoten) van Java en Madoera bedroegen in 1916 5912 ton en in 1915 5897 ton. De uitvoer naar Noord-Amerika was in het afgeloopen jaar van zeer weinig beteekenis, terwijl die naar Engeland zeer toenam. Naar Nederland werd 945 ton uitgevoerd, tegen 796 ton in 1915.

De uitvoer van ongepelde arachides van Java nam in het verslagjaar belangrijk af (2623 ton, tegen 5553 in 1915).

Uit Padang werden in 1916 uitgevoerd 19 ton gepelde en 68 ton ongepelde grondnoten, tegen 1 en 60 ton in 1915.

Gedurende de maanden Januari tot October werden te Batavia geen afdoeningen in Buitenzorg-grondnoten bekend, terwijl in het gepelde Cheribon-product eerst in September eenige afdoeningen tot stand kwamen tegen f 13 en f 13,25 per pikol f.o.b., voor verscheping tot en met November. Tevens werden van Soerabaja zaken gemeld in ongepelde Toeban-noten tot f 270 en f 280 per kojang van 30 pikol. Tegen het einde van het jaar was de vraag veel grooter dan het aanbod. De gepelde Cheribon-soort werd in November afgedaan tot f 14,50 per pikol f.o.b., zoowel voor November- als voor December-levering. Ook begin December werd deze prijs nog betaald, en wel voor levering in die maand of in Januari.

Evenals verleden jaar, heeft ook in 1916 de *copra*handel in zeer sterke mate den invloed van den oorlog ondervonden, hetgeen duidelijk blijkt uit de sedert 1914 plaats gehad hebbende vermindering in de uitgevoerde hoeveelheden. Het heerschende gebrek aan scheepsruimte, de hooge vrachten en de moeilijkheden, ondervonden met het verkrijgen van vergunningen, waren de voornaamste oorzaken van dezen achteruitgang. Aan den anderen kant zijn groote hoeveelheden copra op Java in de oliefabrieken op klapperolie verwerkt; de uitvoer van dit laatste artikel is dan ook in 1916 nagenoeg verdubbeld.

De uitvoer van copra van Java en Madoera bedroeg 38 492 ton, tegen 51 556 ton in 1915; van deze hoeveelheden werden naar Nederland verscheept 30 153 ton en 42 982 ton. De uitvoer naar Amerika, welke in 1915 voor het eerst plaats vond, werd in het verslagjaar van beteekenis, terwijl ook de Skandinavische landen als koopers optraden. Naar Engeland en order werd 458 ton uitgevoerd, tegen 396 ton in 1915. De prijzen in de open markt voor „f.m.s."-copra (op basis van 13 % gewichtsverlies tot uitlevering in Europa) bedroegen per pikol op de markt te Batavia in Januari f 13¼ à f 14, in April f 12½, in Juli f 12 à f 13, in October f 12 à f 13 en in December f 13 à f 14¾.

De uitvoer van *kapokpitten* is belangrijk minder geweest dan in 1915, ofschoon de uitgevoerde hoeveelheid die van 1914 overtrof. Het product werd op de lijst der contrabande-artikelen geplaatst, terwijl het verkrijgen van vergunning voor uitvoer naar Nederland dikwijls met moeilijkheden gepaard ging. De prijs te Semarang wisselde af van f 1,50 per pikol in de eerste helft van het verslagjaar en f 4 à f 4,25 tegen het einde van November. Over de hoedanigheid werd te Semarang nogal geklaagd.

Voor *sezam-zaad* bestond, vooral in de laatste maanden van het jaar, vraag uit Nederland, tegen loonende prijzen. De uitvoer uit Java had voor verreweg het grootste gedeelte naar Singapore plaats. Het Palembang-zaad, dat eveneens nagenoeg geheel naar Singapore verscheept wordt, kon, als gevolg van de groote vraag van daar, betere prijzen bedingen. In het eerste halfjaar schommelden de noteeringen aldaar tusschen f 8 en f 10 per pikol; in het tweede halfjaar tusschen f 6 en f 8,50 per pikol.

Oliën. De uitvoer van *citronella-olie* van Java bedroeg in 1916 434 964 K.G., tegen 233 326 K.G. in 1915. Vooral de uitvoer naar Amerika nam ontzaglijk toe (van 63 500 K.G. in 1915 tot 196 000 K.G. in 1916). Ook naar Engeland werd belangrijk meer verscheept, terwijl de uitvoer naar Japan eveneens eene groote stijging aanwijst. Gebrek aan ledig fust (drums) deed zich bij den handel in deze olie in steeds toenemende mate gevoelen en het verschil in prijs, dat de handel maakte tusschen olie met en zonder fust, werd daardoor steeds grooter. Daar het aanbod over het algemeen grooter was dan de vraag, was de gemiddelde prijs lager dan in 1915. Toch was de omzet vrij groot en einde Augustus werd eene groote afdoening gemeld voor levering gedurende het geheele jaar 1917 tot f 2,90 per K.G. met inbegrip van drums. Gedurende de laatste maanden van het jaar was de markt lusteloos gestemd en kleine afdoeningen hadden plaats tot f 2,45 per K.G. zonder drums.

Uitvoer van *kajoepoetih-olie* van Java had in 1916 niet plaats. De uitvoer van Makasser bedroeg ± 38 000 K.G., tegen ± 41 000 K.G. in 1915. De plaatselijke prijzen, welke gedurende de eerste 9 maanden schommelden tusschen f 26 en f 30 per krat van 25 flesschen à 0,6 liter, liepen gedurende de laatste drie maanden terug tot f 24 en f 23 per krat. Einde 1916 waren de voorraden te Makasser zeer belangrijk.

Naar *cananga-olie* heerschte gedurende het geheele jaar veel vraag; de aangeboden partijen vonden steeds grif koopers tegen opgaande prijzen. Behalve Europa en Amerika, was ook Japan dit jaar in de markt. Het jaar opende met prijzen van f 3,80 à f 3,90 per flesch van 0,6 liter, welke prijs steeg tot f 6 per flesch. De hoedanigheid liet in 1916 niets te wenschen over en vervalschingen kwamen slechts hier en daar voor.

Gedurende het verslagjaar werden in de groote fabrieken op Java belangrijke hoeveelheden *ricinusolie*, voor uitvoer bestemd, vervaardigd. De moeilijkheden, bij het verkrijgen van vergunning tot uitvoer ondervonden, waren oorzaak van geringen uitvoer naar Nederland. Aan het einde van het jaar was de vraag voor buitenlandsche rekening zeer belangrijk. Tengevolge van de groote vraag naar andere vette oliën voor uitvoer was de plaatselijke markt voor *kapokpittenolie* zeer willig gestemd en konden groote hoeveelheden plaatsing vinden. De prijzen wisselden van f 5 tot f 5,75 per blik. De uitvoer was niet van beteekenis.

De uitvoer van *klapperolie* van Java en Madoera bedroeg 10 826 000 L., tegen 5 475 000 L. in 1915. De reusachtige stijging, waarvan de beide vorige jaren getuige waren, bleef dus ook in 1916 aanhouden. Het grootste gedeelte werd in het verslagjaar naar Amerika uitgevoerd (± 3 793 000 L., tegen 438 000 L. in 1915 en 12 000 L. in 1914). Ook naar Engeland werd meer verscheept. Als nieuwe bestemmingen kwamen gedurende het verslagjaar op den voorgrond Denemarken, Noorwegen, Zweden, Japan en Rusland, naar welke landen, vooral naar de eerste vier, zeer groote hoeveelheden werden uitgevoerd. Uit Makasser werden verscheept 56 000 kisten à 2 blikken. De uitvoer uit de Westerafdeeling van Borneo nam eveneens toe en bedroeg, volgens particuliere opgaven, ± 1 300 000 L., tegen 612 000 L. in 1915.

Evenals van klapperolie, zijn ook de uitvoeren van *katjang-of arachis-olie* van Java en Madoera in 1916 bijna verdubbeld. Uitgevoerd werd 289 843 L., tegen 151 302 L. in 1915. Naar Denemarken werden zeer belangrijke hoeveelheden verscheept; daarentegen verminderde de uitvoer naar Nederland. Terwijl het jaar 1915 sloot met een prijs van f 6,40 per blik voor eerste hoedanigheid, was de prijs voor plaatselijk verbruik dit jaar veel hooger, een gevolg van de toenemende vraag naar deze olie voor het buitenland.

Rijst. De uitvoerhandel in rijst is tengevolge van het bestaande uitvoerverbod in 1916 van weinig beteekenis geweest: slechts in enkele gevallen werd vrijstelling van dit verbod verleend. Bovendien ondervonden de uitvoerhandelaren, evenals in 1915, groote belemmering door gebrek aan scheepsruimte en hooge vrachten. De uitvoer van Java en Madoera bedroeg 9813 ton, tegen 33 646 ton in 1915.

Gedurende de eerste maanden van het jaar was er zoo goed als geen vraag van de zijde van de uitvoerhandelaren op de Batavia-markt en de overschotten van den 1915-oogst werden geheel voor verbruik in Indië zelf opgenomen. Tegen einde Februari werd voor nieuwen oogst Krawang-rijst met 30 % breuk, voor Juli/September-levering, f 182½ per kojang van 27 pikol geboden, doch beneden f 185 bestond geen aanbod. In Maart kwamen de eerste zaken in den nieuwen Krawang-oogst tot stand en, volgens schatting, werden door verschillende firma's ± 50 000 pikol uit de markt genomen. De betaalde prijzen bedroegen f 215 tot f 220 per kojang, levering franco Tandjoengpriok voor de soorten met niet meer dan 30 % breuk. In de maanden April t/m Mei hadden

voor uitvoer geen afdoeningen van eenige beteekenis plaats; voor het weinige dat door de uitvoerhandelaren uit de markt werd genomen, werd f 215, f 217½ en f 220 per kojang betaald, meest voor Juni/Juli-levering. In Juni en Juli bestond in het geheel geen vraag voor uitvoer, terwijl in Augustus enkele zaken voor Marseille plaats hadden in fancy-rijst met groote korrel, tegen f 300 per kojang; einde Augustus werd 5 ton van het merk K. S. gedaan tot f 245 voor uitvoer naar Australië, alsmede 50 ton Krawang-rijst in zilvervlies tot f 185 per kojang. Nadien waren de uitvoerhandelaren niet meer in de markt.

Kruidnagelen. De oogst op de Oeliassers (Molukken), welke in October/November begon, zal vermoedelijk tot Februari 1917 duren. Op enkele plaatsen, in het bijzonder op het eiland Saparoea, is de opbrengst der aanplantingen grooter geweest dan in vorige jaren. Voor kruidnagelen uit den nieuwen oogst werd f 45 per pikol betaald, terwijl voorraden uit den vorigen oogst zelfs tot f 55 per pikol koopers vonden. De uitvoer uit Makasser bedroeg, volgens opgave van de Handelsvereeniging, 1845 pikol, tegen 1026 pikol in 1915. De prijzen te Batavia schommelden tusschen f 47 en f 48 per pikol in Januari en f 58 per pikol in December. Voor den uitvoer naar Nederland golden dezelfde moeilijkheden als voor de andere kruiden. In den loop van Juli toch werd de afscheep van notemuskaat en foelie, en later ook van alle andere kruiden, naar Nederland alleen op N.O.T.-vergunning toegestaan. In verband met de groote voorraden in Holland werd aanvankelijk slechts vergunning voor vervoer van kleine hoeveelheden gegeven, terwijl al spoedig alle vergunningen geweigerd werden. Sedert September werd het grootste gedeelte naar Amerika verscheept.

Notemuskaat. In den uitvoer van notemuskaat was gedurende het verslagjaar eene groote stijging waar te nemen. Wel was de uitvoer naar Nederland niet groot, doch Amerika was voor veel grootere hoeveelheden in de markt dan in de beide vorige jaren. De prijzen te Batavia schommelden tusschen f 17 en f 22 per pikol voor de eerste en tusschen f 10 en f 12 voor de tweede hoedanigheid. De oogst in de Molukken was over het algemeen bevredigend, doch tengevolge van den buitengewoon grooten regenval in Augustus en September is een gedeelte, dat in November/December zou worden geoogst, verregend. De oogst in die maanden is dan ook verre beneden de verwachting gebleven.

Foelie. De uitvoer van foelie van Java en Madoera bedroeg 44 739 K.G., tegen 37 595 K.G. in 1915. Van Makasser werd, volgens opgave der Handelsvereeniging, 4425 pikol uitgevoerd, tegen 1654 pikol in 1915. Van Menado bedroeg de uitvoer ± 84 000 K.G., tegen 108 000 K.G. in 1915 en van Padang ± 30 000 en 67 000 K.G. De uitvoer van Java naar Nederland ging, in vergelijking met dien van 1915, terug. De prijzen te Batavia bedroegen f 100 per pikol voor eerste en f 60 à f 65 per pikol voor tweede soort.

In Nederland bestond dikwijls weinig belangstelling voor het artikel en zoo moesten b.v. de partijen, die in Juli in veiling werden aangeboden, geheel worden opgehouden.

Peper. De uitvoer van peper was, volgens de statistieken van Java en Madoera, in 1916 grooter dan in het voorafgegane jaar, echter kleiner dan in 1914. Uitgevoerd werd 1339 ton witte en 7999 ton zwarte peper, tegen 789 en 6789 ton in 1915 en 1947 en 8394 ton in 1914. Naar Nederland werd niets verscheept, terwijl de Engelsche markt voor de Indische peper aan beteekenis verloor. Daarentegen vermeerderde de uitvoer naar Zweden, evenals die naar China, terwijl Amerika en Australië de voornaamste landen van bestemming waren. De uitvoer van zwarte peper uit de Oostkust van Sumatra bedroeg, volgens particuliere opgaven, ongeveer 869 ton, tegen 1487 ton in 1915. De uitvoer uit Atjeh bedroeg, eveneens volgens particuliere gegevens, 5800 ton; de prijzen konden gedurende het tweede halfjaar stijgen van f 28,50 tot f 33,50 per pikol, een gevolg van het afsluiten van groote overeenkomsten voor Amerikaansche rekening. Op de markt te Palembang begint zwarte peper meer en meer van belang te worden. Naar schatting zullen de z.g. Komering-streken over een paar jaren 10 000 pikol opbrengen. Witte peper wordt hier door de bevolking weinig of niet bereid. In Januari waren groote aanvoeren van Menggala en verhoogde vrachten oorzaak, dat de prijs van zwarte peper te Batavia terugliep van f 32½ tot f 32 per pikol voor Februari/Maart-levering. Gedurende de maand Februari was de vraag uit Amerika zeer groot, en daar hiertegenover slechts een gering aanbod bestond, liepen de prijzen snel op tot f 40 per pikol. Ook werd een aanvang gemaakt met overeenkomsten op levering uit den nieuwen oogst, op Augustus/October-termijn. In April liepen de prijzen terug en zoo nu en dan kon een partijtje ready-peper uit de markt worden genomen tot f 35 per pikol. Begin Mei werd Augustus/October (dus nieuwe-oogst peper) afgedaan tot f 31½ en f 31¾ per pikol tusschen speculanten onderling. In ready-peper was niets te doen, totdat omstreeks half Mei plotseling weer flinke vraag kwam opzetten, waardoor de prijs kon stijgen tot f 38 per pikol. Tegen einde Augustus werd Augustus/October-levering verhandeld tot f 38½ en October/December tot f 38¾ per pikol. Berichten uit de Lampongsche districten meldden, dat door de vele regens de peper niet goed kon drogen, en in verband daarmede waren de aanvoeren in de volgende maanden betrekkelijk klein. In de eerste helft van October werden eenige flinke partijen voor October-levering afgedaan tot f 39 per pikol, waarna voor den uitvoer eene hoeveelheid uit de markt werd genomen tot f 39¼ voor November/December-levering. Begin November kwam de speculatie met meer orders ter markt, waardoor de prijzen opnieuw konden stijgen, terwijl tegen het einde dier maand ook de uitvoer voor alle termijnen tot Maart 1917 in de koopende lijn was tot f 46½ per pikol; Chineesche speculanten kochten echter reeds tot f 48, terwijl het aanbod steeg tot f 48½ per pikol. De aanvoeren bleven zeer gering en de aanwezige hoeveelheid tot het einde van December in de Lampongs werd slechts op 4000 pikol geschat, waarvan de helft via Palembang naar Singapore zou worden verscheept. Dit weerhield de werkelijke peperhandelaren van het doen van termijnzaken en deze verkochten slechts ready-peper. Tegen het einde van het jaar bestond eenige belangstelling voor nieuwen oogst (Juli/September en/of Augustus/October 1917) tot prijzen van f 36, f 37 en f 37½ per pikol eerste kosten. Verkoopers waren echter weinig geneigd veel meer dan ± 2000 pikol af te doen. De aanvoeren bepaalden zich toen nog slechts tot ± 150 zakken per week.

Voor witte peper was de belangstelling tot de tweede week van Februari zeer gering. Daarna was de betere vraag voor zwarte peper oorzaak, dat er ook aan de Muntok-peper meer aandacht werd geschonken, waardoor de prijs kon stijgen tot f 54 per pikol, terwijl begin Maart de prijs verder verbeterde tot f 56 per pikol. Half Mei werd witte peper aangeboden tot f 51 per pikol, waartegenover vraag bestond tot f 50, tot welken laatsten prijs eenige kleine afdoeningen plaats hadden. Deze prijs bleef met kleine schommelingen gehandhaafd totdat, gedurende de eerste helft van October, ready-product uit den ouden oogst werd afgedaan tot f 49 en f 49½ per pikol. Van den nieuwen oogst werd 2000 pikol op November/December-levering verkocht tot f 48½ per pikol. In de eerste dagen van November betaalden de uitvoerhandelaren f 51¼ per pikol voor November/December-levering, doch tegen het einde van die maand liep de prijs voor dezen termijn omhoog tot f 55 per pikol eerste kosten, terwijl kort daarop niet minder dan f 58½ per pikol werd betaald. Begin December werden slechts ± 1500 pikol afgedaan tot prijzen, wisselende tusschen f 58½ en f 60 per pikol eerste kosten voor December/Januari-levering, daarna trokken koopers zich uit de markt terug. Voor Januari/Februari-levering hielden verkoopers den prijs tegen het einde van het jaar op f 58 per pikol.

Suiker. De uitvoer van hoofdsuiker van Java bedroeg in het verslagjaar 1 415 732 ton, tegen 1 142 490 ton in 1915 en 1 261 154 ton in 1914. Naar Europa werden van deze hoeveelheden verscheept onderscheidenlijk 670 424, 297 113 en 529 583 ton. Vooral naar Engeland nam de uitgevoerde hoeveelheid in 1916 sterk toe. Zaksuiker werd in veel kleinere hoeveelheid uitgevoerd (28 275 ton in 1916, tegen 62 546 ton in 1915). De grootste hoeveelheden werden naar

Hongkong en China (Shanghai) verscheept. De aan melasse uitgevoerde hoeveelheid bedroeg slechts 115 574 ton, tegen 165 696 ton in 1915.

In het begin van 1916 werd de handel in suiker beheerscht door de lage sterlingkoersen en de onmogelijkheid om voldoende scheepsruimte te verkrijgen, waardoor zaken buiten Java vrijwel uitgesloten waren. Daarbij kwam nog, dat een der grootste Europeesche suikerkoopers zich in de eerste maanden geheel van koopen onthield, terwijl het eener andere groote suikerfirma door den oorlogstoestand onmogelijk gemaakt werd om suiker uit te voeren, zoodat ook haar steun zoo goed als geheel ontbrak. Het gevolg van een en ander was, dat de prijzen van suiker uit den oogst-1915, waarvan zich in het begin van Januari nog ± 3 000 000 pikol op Java — voor het meerendeel in handen van Chineezen — bevonden, van f 13½ per pikol voor eerste soort hoofdsuiker en f 11¾ per pikol voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger, geleidelijk daalden en midden Maart nog slechts bedroegen f 12 voor eerste soort hoofdsuiker en f 11 voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger, waarna echter, als gevolg van de gunstige marktberichten uit Cuba, de toen nog beschikbare partijen tot ¼ à 1/8 gulden boven de laatstgenoemde prijzen verkocht werden.

Naar suiker uit den oogst-1916 bestond in het begin van Januari slechts geringe vraag tot f 11½ voor eerste soort hoofdsuiker en f 10½ voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger. Het bekend worden in de tweede helft dier maand van den verkoop aan de Zwitsersche Regeering van 20 000 ton Java-suiker, Juni/September-levering, veroorzaakte eene verhooging van de prijzen met ¼ gulden per pikol, waarna in het laatst van Januari vrij belangrijke afdoeningen uit de eerste hand tot stand kwamen tot f 11¾ à f 12 voor eerste soort hoofdsuiker en f 10½ à f 10⅞ voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger, al naar gelang van het vermoedelijk tijdstip van levering. Het uitblijven van verdere buitenlandsche orders deed de kooplust echter spoedig verminderen en daartoe droeg ook bij het bekend worden, half Februari, van het bericht, dat de Engelsche Regeering besloten had den suikerinvoer met 25 % in te krimpen, ten einde meer scheepsruimte voor andere doeleinden vrij te maken. De markt bleef kalm maar vast tot half April, toen eene groote kooporder, welke door de Engelsche Regeering geplaatst werd, onmiddellijke aanleiding gaf tot eene snelle stijging der prijzen, welke niet meer beinvloed werden door de oude voorraden oogst-1915, omdat het laatste deel daarvan in Maart zijn weg naar Britsch-Indië gevonden had. De voor Engelsche rekening gekochte hoeveelheid bedroeg ± 7 000 000 pikol, waarvoor als hoogste prijzen werden aangelegd f 12¼ à f 12½ voor eerste soort hoofdsuiker en f 11 à f 11¼ voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger, terwijl voor muscovados f 10¾ per pikol werd betaald. Kooporders uit Britsch-Indië, zoomede de door vorenstaande groote afdoeningen aangewakkerde speculatiezucht bij de Chineezen, veroorzaakten eene verdere prijsstijging, welke haar hoogste punt half Mei bereikte, toen door Chineezen voor vroege leveringen tweedehandssuiker betaald werd f 14½ per pikol voor eerste soort hoofdsuiker en f 13 per pikol voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger, terwijl voor de late leveringen, welke zich nog in de eerste hand bevonden, f ¼ tot f ½ per pikol minder aangelegd werd.

Daarna trad een teruggang in en half Juni waren de prijzen van:

	eerste soort hoofdsuiker.	hoofdsuiker n°. 16 en hooger.
levering Juni/Juli	f 13⅜	f 13¼
,, Juli/Aug.	13½	12⅜
,, Aug./Sept.	13⅝	12½
,, Sept./Oct.	13¾	12½

De totale verkoopen uit de eerste hand van suiker uit den oogst-1916 bedroegen op 15 Juni ± 20 300 000 pikol.

Nadat in het laatst van April reeds, echter tevergeefs, een bod van f 9¾ per pikol op eerste soort hoofdsuiker oogst-1917 uitgebracht was, kwamen in het begin van Mei de eerste afdoeningen uit dien oogst tot stand tot f 11¼ voor eerste soort hoofdsuiker en f 10½ voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger, welke prijzen stegen tot f 13 en f 11½, terwijl eenige partijen muscovados afgedaan werden tot f 11 à f 11¼ per pikol.

Toen de kooplust voor suiker uit den oogst van 1916 verflauwde, hield ook de vraag naar suiker oogst-1917 op, waarvan midden Juni 2 100 000 pikol uit de eerste hand verkocht waren.

De prijzen, welke omstreeks Juni golden, bleven afgescheiden van eene kleine daling, als gevolg van eenige opgedreven verkoopen door Chineesche speculanten, van kracht tot begin Juli, toen de inkoop door een der groote Europeesche uitvoerhandelaren uit de tweede hand van eenige partijen eerste soort hoofdsuiker, Juli-levering, tot f 13½ per pikol en hoofdsuiker n°. 16 en hooger tot f 12½ per pikol eene vastere stemming aan de markt gaf en oorzaak werd, dat de Chineesche koopers met biedingen tot iets hoogere prijzen voor den dag kwamen.

De sterke daling der Cuba-noteeringen (van 4,94 dollarcents per lb. op 9 Augustus tot 3,87½ dollarcents per lb. op 30 Augustus) had tot gevolg, dat in de eerste dagen van September voor voormelde soort niet meer dan f 14 à f 14¼ per pikol, al naar gelang van het tijdstip van levering, kon worden bedongen, terwijl naar hoofdsuiker n°. 16 en hooger in het geheel geen vraag meer bestond.

Naarmate het einde van October naderde, waren de Chineezen, die in de hoop op lagere prijzen in blanco verkocht hadden, verplicht zich in te dekken, hetgeen hun evenwel slechts mogelijk was door steeds hoogere prijzen aan te leggen. Dientengevolge waren op het einde van die maand de noteeringen gestegen tot f 16 à f 16⅛ voor eerste soort hoofdsuiker en f 13⅝ à f 13¾ voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger. Tot de oploopende prijzen kwamen belangrijke herverkoopingen tot stand, waarvan een groot deel voor Britsch-Indië. De eerste hand profiteerde van die prijsstijging niet meer, aangezien de laatste overschotten in het begin van October reeds verkocht waren.

Dank zij de aanhoudende vraag uit Britsch-Indië en de steeds hooger gaande Cuba-noteeringen, welke begin November het hoogste punt bereikten met 5,62½ dollarcents per lb., werd de, ook op speculatiezucht gebaseerde kooplust bij de Chineezen gaande gehouden en stegen de prijzen steeds verder, tot zij omstreeks half November het hoogste punt bereikten met f 17 per pikol voor eerste soort hoofdsuiker en f 14½ per pikol voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger. Een herverkoop door een der groote uitvoerhandelaren was de eerste aanleiding tot eene daling der prijzen, welke voortduurde naarmate bleek, dat bij gebrek aan scheepsruimte vooreerst geen kans meer op den steun van die handelaren bestond. Half December bedroegen de noteeringen f 15½ voor eerste soort hoofdsuiker en f 13¼ voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger.

De prijzen, waartoe de oogst 1916 door de eerste hand verkocht werd, loopen per pikol uiteen van:

f 10¼	tot	f 14¾	voor	eerste soort hoofdsuiker;
9⅛	tot	13	,,	hoofdsuiker n°. 16 en hooger;
9	tot	12½	,,	muscovados;
10½	tot	13¾	,,	eerste soort stroopsuiker;
7¾	tot	9	,,	melassesuiker;
5¼	tot	5¾	,,	zaksuiker.

De uit den oogst-1917 uit de eerste hand verkochte hoeveelheid suiker bedroeg einde December 1916 ± 14 500 000 pikol, waarvan ± 12 000 000 pikol door Chineezen gekocht was. Als gevolg van de onvoldoende gelegenheid tot afscheep waren aan het einde van het jaar, naar schatting, nog ± 4 000 000 pikol suiker uit den 1916-oogst voor uitvoer op Java beschikbaar.

Tabak. De uitvoer van tabak van Java was in 1916 veel grooter dan in de beide voorafgegane jaren (72 032 ton, tegen 61 865 ton in 1915 en 49 433 ton in 1914). Volgens opgave van de Handelsvereeniging te Medan, bedroeg de uitvoer van bladtabak uit de Oostkust van Sumatra in 1916 20 750 ton, tegen 20 811 ton in 1915 en 16 730 ton in 1914. De uitvoer van Padang-tabak bedroeg 715 ton, tegen 607 en 721 ton in de beide voorafgegane jaren.

De sterke stijging in de prijzen van de mindere soort Java-tabak, welke einde 1915 intrad, zette zich gedurende het eerste halfjaar 1916 voort en bereikte haar hoogste punt in de beide in Juli in Nederland gehouden inschrijvingen. De hoeveelheid van den oogst bedroeg niet minder dan 787 028 pakken, dus veel meer dan het jaar te voren, toen de Java-oogst 491 000 pakken opleverde. De opbrengstprijs bedroeg in 1916 gemiddeld 57½ cts., tegen 33½ cts. in 1915; het waardebedrag is gestegen tot bijna f 80 000 000.

De hoedanigheid van den Java-oogst werd in Nederland over het geheel uitstekend beoordeeld. Zoo was een groot deel van de Besoeki-krosoks, welke gewoonlijk meer voor binnengoed in aanmerking komen, thans voor omblad geschikt; ook het Loemadjang-blad, waarvan men in de laatste jaren gewend was een groot deel voor kerftabak te zien gebruiken, leverde nu nagenoeg uitsluitend omblad op, en zelfs bij het Kediri-blad vond men partijtjes fijnbladig rijp bruin omblad. Ten opzichte van de kleuren muntte het gewas niet zoo uit; de Vorstenlandsche tabak bijv. leverde grootendeels een wat eentonig gekleurd lichtbruin product, dat voor dekblad niet gezocht is. Het Banjoemas-blad viel zeer bevredigend uit en het was dan ook zeer gewild, doch te betreuren valt, dat het zoo moeilijk schijnt te zijn, bij deze tabak eenigszins heldere kleuren te verkrijgen.

In tegenstelling met de berichten, welke aanvankelijk omtrent den nieuwen oogst werden ontvangen, moet het latere deel van den oogst door te veel regen geleden hebben, waardoor o. a. de hoeveelheid van den Besoeki-naoogst veel kleiner wordt geschat dan verleden jaar.

De Sumatra-tabak gaf over 't geheel een goedsoortig en rijp gewas, dun van blad en goed van brand; slechts de kleuren lieten gedeeltelijk iets te wenschen, terwijl er ook miskleur voorkwam. Het zandblad toonde eveneens dit verschijnsel en z.g. fancy-kleuren kwamen hierbij slechts weinig voor; overigens muntte ook deze tabak uit door rijpheid en goede brand. Ook het topblad viel in verhouding buitengewoon goed uit. Voor Amerika leverde deze oogst eene flinke hoeveelheid zeer gezochte tabak en de Amerikaansche koopers bleven dan ook tot het einde in de markt; tot einde Juli werden in de inschrijvingen ± 26 000 pakken voor dit doel gekocht. Tot einde November waren naar Amerika verscheept ± 30 000 pakken, tegen 18 000 pakken in 1915. Het feit, dat Duitschland voor de fancy-merken niet geheel de vroegere prijzen betaalde, werd ruimschoots goedgemaakt door de voor Amerikaansche rekening betaalde prijzen en meer nog door de omstandigheid dat voor de mindere partijen het geheele jaar door zooveel betaald werd. Ook de regiekoopers kochten zeer belangrijke partijen.

De hoeveelheid Sumatra-tabak, welke bij inschrijving verkocht werd, was kleiner dan gewoonlijk, omdat verschillende invoerhandelaren reeds in het midden van den zomer het overblijvende van hunne oogsten uit de hand verkochten. Tot einde Juli waren verkocht 203 408 pakken tot gemiddeld ± 192 cts., terwijl de geheele oogst opgeleverd heeft 233 008 pakken, verkocht tegen 178 cts. (246 543 pakken, tegen 93 cts. in 1915). De nieuwe oogst wordt geschat op 237 000 pakken.

De afscheep van tabak uit Indië ondervond in 1916 zeer belangrijke vertraging, welke hoofdzakelijk een gevolg is geweest van de bepaling, dat 75 % van de ruimte der vrachtschepen bestemd moest worden voor het vervoer van voedingsmiddelen naar Nederland. Aan het einde van het jaar was hierdoor zelfs de vooroogst-1916 nog lang niet verscheept, terwijl van de Deli-tabak nog ongeveer 150 000 pakken ter verscheping overbleven. Waar tabak bij opslag belangrijk in hoedanigheid achteruit gaat door mot, enz., was het niet te verwonderen, dat belanghebbenden de toekomst ernstig inzagen en zich tot de Regeering meenden te moeten wenden om hulp.

Thee. In tegenstelling met vorige jaren, toen de grootte van den thee-oogst van Java ongeveer gelijk was aan de uitgevoerde hoeveelheid, kan het uitvoercijfer over 1916 niet als zoodanig gelden, aangezien, overeenkomstig de van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij ontvangen bevelen de stoomvaartmaatschappijen van 6 December af geën thee meer voor vervoer naar Nederland mochten aannemen, terwijl bovendien de uitvoer naar Londen en andere havens belemmerd werd door het heerschende, groote gebrek aan scheepsruimte. Naar schatting werd eene hoeveelheid van 5 millioen halve K.G. thee, welke onder gewone omstandigheden gedurende de maand December zou zijn uitgevoerd, in de pakhuizen te Batavia en elders opgeslagen gehouden, in afwachting van afscheepgelegenheid. In verband hiermede geeft het uitvoercijfer over 1916, dat eene vermindering aanwijst van 3 270 194 halve K.G. ten opzichte van dat over 1915, een verkeerd denkbeeld van de voortgebrachte hoeveelheid Java-thee; de opbrengst van dit eiland is dan ook ongeveer 5 millioen halve K.G. grooter geweest dan bedoeld cijfer en dus op 94 096 474 halve K.G. te stellen (volgens het thee-export-bureau te Batavia). Vergelijkt men deze hoeveelheid met die in de beide voorafgegane jaren verkregen (92 366 668 en 64 838 640 halve K.G.), dan zou dus de opbrengst van 1915 op 1916 vermeerderd zijn met slechts 1 729 806 halve K.G. of 1,87 %, tegen 27 528 028 halve K.G. of 42,45 % van 1914 op 1915. Hierbij dient echter rekening te worden gehouden met het feit, dat het jaar 1915 in alle opzichten buitengewoon gunstig is geweest ten opzichte van de thee-opbrengst.

De hoedanigheid is over het algemeen zeer gunstig beoordeeld en was veel beter dan die in het voorafgegane jaar; inderdaad kan gezegd worden, dat gedurende de afgeloopen twee jaren eene gestadige verbetering van de hoedanigheid heeft plaats gehad, waardoor de thans bereikte standaard beslist hooger is dan vroeger, welk feit de Java-thee eene ernstige mededingster doet zijn van Britsch-Indische en Ceylon-theeën.

Volgens opgaven, verstrekt door het thee-export-bureau, bedroeg de naar Nederland verscheepte hoeveelheid Java-thee in 1916 29 799 826 halve K.G., welke hoeveelheid 20,82 % minder is dan in 1915; tengevolge van de door de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij genomen maatregelen wordt het niet waarschijnlijk geacht, dat meer dan 20 000 000 halve K.G. werkelijk in Holland gelost zijn, terwijl de rest naar Londen moet zijn doorgevoerd. De rechtstreeksche verschepingen naar Engeland toonen eene vermindering aan van 10,66 % (21 873 758 halve K.G. in 1916 en 24 486 424 halve K.G. in 1915), terwijl de hoeveelheid thee, welke niet te Amsterdam gelost is, maar naar Londen werd doorgezonden, niet meer dan ± 9 750 000 halve K.G. zal hebben bedragen. In verband hiermede is de geheele aanvoer van Java-thee in Engeland ongeveer 8 millioen halve K.G. minder geweest dan het jaar tevoren.

Telt men de naar Rusland en Singapore uitgevoerde Java-thee te zamen (de naar laatstgenoemde havenplaats verscheepte hoeveelheid is nagenoeg geheel voor Rusland, via de Noord-Chineesche havens, verzonden), dan verkrijgt men een totaal van 23 935 018 halve K.G. voor den uitvoer in 1916, welk cijfer eene vermeerdering van 6 750 000 halve K.G. beteekent, of 39,60 %, ten opzichte van 1915; bovendien is er eene toeneming van 2 106 632 halve K.G. in de verschepingen van dust en fannings naar China. De hoeveelheid Java-thee, rechtstreeks en anderszins naar Rusland uitgevoerd, was dus 30 383 228 halve K.G. en is grooter geweest dan de uitvoer naar Nederland en ongeveer gelijk aan de hoeveelheid naar Engeland verzonden. Hieruit blijkt duidelijk, van welke groote beteekenis Rusland als afzetgebied voor de Java-thee is.

De uitvoer naar Australië nam af met 16,44 %, terwijl die naar Canada en Amerika ongeveer 107 % minder was dan in 1915.

De thee-opbrengst van Sumatra wijst een grooten vooruitgang aan. In 1916 bedroeg de uitgevoerde hoeveelheid 3 064 336 halve K.G., tegen 1 204 100 halve K.G. in 1915. Daar de met thee beplante oppervlakte op Sumatra, volgens schatting, ongeveer 7000 bouws beslaat, waarvan thans 2100 bouws in productie zijn, kan ook in de eerstvolgende jaren eene zeer belangrijke stijging van den uitvoer worden tegemoet gezien. Verreweg het grootste gedeelte van de Sumatra-thee werd op de Londensche markt gebracht, waar ze in de veilingen goede prijzen behaalde.

Tin. De uitvoer van tin voor particuliere rekening van Java bedroeg 19 742 ton, tegen 9864 ton in 1915. Zooals uit deze cijfers blijkt, is de uitvoer door particulieren, vergeleken bij dien van verleden jaar, meer dan verdubbeld.

Inschrijvingen hadden in 1916 te Batavia wederom niet plaats; de uitvoerhandel kocht rechtstreeks van de Billiton-Maatschappij en van het Land.

Nederland viel als land van bestemming uit; daarentegen trad Amerika als grootste kooper op (11 689 ton, tegen 2456 ton in 1915).

De uitvoer van gouvernements-tin (Banka) van Java bedroeg (volgens eene particuliere statistiek) 34 744 pikol, tegen 7 533 pikol in 1915.

De tinprijzen op de Batavia-markt waren gedurende het verslagjaar veel hooger dan in 1915.

Vezels. De uitvoer van *kapok* van Java en Madoera bedroeg 9339 ton, tegen 10 864 ton in 1915. Uit Makasser werd in die jaren 37 en 182 ton uitgevoerd en uit Palembang 98 en 183 ton. De voornaamste afnemers waren Amerika en Australië. De hoeveelheid, naar laatstgenoemde bestemming verscheept, was ongeveer gelijk aan die in het vorig jaar. De uitvoer naar Nederland nam af tot ongeveer een vijfde gedeelte van dien van 1915, hetgeen moet worden geweten aan gebrek aan scheepsruimte en moeilijkheden met het verkrijgen van vergunningen tot afscheep ondervonden.

Afdoeningen in West-Java-kapok werden slechts bij uitzondering bekend. Het jaar opende met biedingen op eerste soort Japara-kapok tot f 31 en op eerste soort Semarang-kapok tot f 32½ per pikol, welke biedingen echter door verkoopers werden van de hand gewezen. Eerst tegen het einde van genoemde maand werden tot f 31 enkele balen Semarang-soort afgedaan. In April kwam er wederom vraag van de zijde van den uitvoerhandel; er was toen echter geen aanbod. Tegen half Juni werd te Semarang eerste soort gedaan tot f 35 per pikol. Hoewel de eerste leveringen uit de binnenlanden spoedig verwacht werden, bestond er begin Augustus te Semarang nog slechts weinig belangstelling voor kapok. Slechts af en toe werden afdoeningen vermeld en dan nog slechts van kapok, afkomstig van bekende, goede hoedanigheid leverende, ondernemingen. Einde dier maand werden de eerste 3000 balen van een der groote ondernemingen van Midden-Java verkocht tot f 34 per pikol f. o. b. Semarang, in dubbel geperste balen. Begin November werden eenige partijen Japara-kapok van de bekende goede hoedanigheid afgedaan tusschen Chineezen onderling tot prijzen van f 31, f 30 en f 29 per pikol franco kooper's pakhuis, terwijl eene flinke partij Japara-kapok voor uitvoer naar Australië plaatsing kon vinden tot f 34 per pikol f. o. b. Semarang. Spoedig hierop verflauwde de stemming, mede door het uitblijven van orders uit Amerika, doch begin December kwam er verbetering in den toestand der markt, daar een der groote uitvoerhandelaren te Semarang groote partijen kocht tot prijzen, naar gelang van de hoedanigheid afwisselende van f 29 tot f 32 per pikol. De vraag richtte zich voornamelijk naar goede kapok; mindere soorten vonden in het geheel geen belangstelling en daarvan waren dan ook op het einde van het jaar nog groote hoeveelheden onverkocht.

Te Soerabaja wisselden de prijzen van de z. g. Oosthoek-, Porong- en Madoera-soorten af tusschen f 24/26, f 27 en f 29 per pikol in Januari tot f 26/28, f 28/31 en f 30/31½ per pikol in December.

De uitvoer van gezuiverde *katoen* van Java en Madoera bedroeg in de jaren 1916, 1915 en 1914 achtereenvolgens 742, 681 en 57 ton, die van het ruwe product 1569, 628 en 516 ton. Zooals uit deze cijfers blijkt, is de uitvoer zoowel van gezuiverde als ongezuiverde katoen in 1916 grooter geweest dan in het voorafgegane jaar; die van het ongezuiverd product is zelfs met meer dan 100 % gestegen. Deze vermeerdering is te danken aan de grootere verschepingen naar Singapore. Japan betrok minder gezuiverde, daarentegen veel meer ongezuiverde katoen dan in vorige jaren. Ook uit Palembang werden grootere hoeveelheden katoen uitgevoerd. De handel in katoen was gedurende het tweede halfjaar buitengewoon levendig. De prijzen, welke gedurende het eerste halfjaar schommelden tusschen f 6 en f 7 per pikol, liepen daarna op tot f 9 in het begin van het tweede halfjaar, om in November en December wederom te stijgen tot zelfs f 12 en f 13 per pikol. Het gezuiverde product vond zijn weg naar Europa en Amerika.

De uitvoeren van *Sisal- en Cantala-hennep* van Java waren in 1916 slechts weinig grooter dan in de beide voorafgegane jaren (13 389 ton, tegen 13 325 ton in 1915 en 13 303 ton in 1914). Zoowel de uitvoer naar Nederland en Engeland, als die naar Noord-Amerika nam niet onbelangrijk toe. Op de Nederlandsche markt was gedurende het eerste halfjaar 1916 veel vraag naar Java-hennep, en de aldaar ten verkoop gebrachte partijen konden prijzen van gemiddeld f 700 à f 760 per ton bedingen, wat ongeveer 80 % hooger is dan vóór het uitbreken van den oorlog. Onvoldoend aanbod van scheepsruimte deed zich ook voor dit artikel dikwijls nijpend gevoelen en de verminderde uitvoer gedurende het tweede halfjaar schijnt in hoofdzaak daaraan toegeschreven te moeten worden. Op 11 September werd bovendien door de stoomvaartmaatschappijen bekend gemaakt, dat alle soorten vezels niet meer ten vervoer naar Holland mochten worden aangenomen, tenzij eene bijzondere vergunning van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij was verkregen.

Rotan. Zoowel door het uitvallen van Nederland als afnemer van dit boschproduct — een gevolg van de op 1 November 1915 getroffen maatregel, dat door de stoomvaartmaatschappijen alleen rotan ten vervoer zou worden aangenomen, indien eene N.O.T.-vergunning kon worden overgelegd — als door hooge vrachten, enz. was de uitvoer van rottan uit Indië kleiner dan in 1915. De voorraden in de buitenbezittingen, zoowel in de havenplaatsen als in de binnenlanden, hoopten zich meer en meer op, ondanks de inkrimping van de inzameling, zoowel van rotan als van rotanstokken. De uitvoer van Java en Madoera bedroeg 346 ton, tegen 454 ton in 1915. Vooral de uitvoer naar Nederland en Engeland nam belangrijk af, doch die naar Australië en Amerika nam toe.

Vruchten. De uitvoerhandel in pisang ondervond in 1916 zeer veel bezwaren, als gevolg van doorloopend gebrek aan scheepsruimte. Van de vier stoomschepen, welke in 1915 een twee-wekelijkschen dienst van Banjoewangi op Freemantle (Australië) onderhielden, bleven er gedurende 1916 slechts twee in de vaart, terwijl Banjoewangi zeer ongeregeld werd aangedaan. In het geheel hadden, in plaats van 26, slechts 14 verschepingen plaats. Uitgevoerd werden 30 160 kratten pisang (3½ tros per krat); van Toeloengagoeng waren 13 374 en van Banjoewangi 16 786 kratten afkomstig.

Behalve pisang werden herhaaldelijk kleine hoeveelheden andere fruitsoorten uitgevoerd. Eene proefzending djeroekmanis, door de Verzendvereeniging te Poenten naar Manilla verzonden, leverde geen goede uitkomsten op, aangezien de prijzen niet voldoende waren om de kosten te dekken. Hiertoe droeg wellicht bij het feit, dat vele kisten, ofschoon goed verpakt, beschadigd aankwamen en ongeveer 20 % van den inhoud der kisten bij aankomst gestolen bleek te zijn.

b. Invoerhandel.

Voor den invoerhandel heeft het jaar 1916 bevredigende, in sommige gevallen zelfs zeer bevredigende uitkomsten opgeleverd. Weliswaar waren de omzetten over het algemeen geringer dan in gewone tijden en hebben de voortdurende prijsstijgingen er toe bijgedragen om de verbruikers zuiniger te stemmen, maar daartegenover staat, dat de winsten dikwijls hooger waren. Ook voor de tweede hand (Chineesche en Arabische afnemers, enz.) was het verslagjaar gunstig te noemen; de derde hand heeft echter minder van de hooge winsten voordeel kunnen trekken.

De prijzen van de meeste artikelen moesten wederom, soms met sprongen, verhoogd worden, en de noteeringen voor Manchester-goederen, dakijzer, aardewerk, enz. hebben eene tot dusverre ongekende hoogte bereikt. Als verblijdend teeken voor den invoerhandel dient evenwel vermeld, dat de koopers allengs gereeder hunne prijzen in overeenstemming brachten met de Europeesche markt.

Toch valt niet te ontkennen, dat het verbruik van alle artikelen is afgenomen, terwijl uit enkele streken berichten werden ontvangen omtrent afneming van de koopkracht der

bevolking. Uit den aard der zaak zijn, waar de aanvoeren van vele artikelen door verschillende oorzaken beneden het gewone blijven, de voorraden, behoudens enkele uitzonderingen, niet alleen in de eerste, doch ook in de tweede hand dikwijls gering en wordt de toekomst, indien aanvoeren langeren tijd mochten uitblijven, niet zonder bezorgdheid tegemoet gezien. Als onmiddellijk gevolg van die geringe voorraden, worden binnenkomende partijen dan ook meestal dadelijk in verbruik gebracht.

Het meest heeft de invoerhandel de gevolgen van den oorlog ondervonden door de ongeregelde en langzame aanvoeren van goederen, de verhoogingen van vrachten en verzekeringspremiën, nadeelige wisselkoersen (vooral in het eerste halfjaar), enz. De invoeren van goederen uit Japan zijn zeer belangrijk toegenomen, zelfs in meerdere mate dan die uit Amerika. De handel in het Japansche fabrikaat gaat voor een groot deel buiten de Europeesche invoerhuizen om, vooral in de buitenbezittingen. Over de hoedanigheid werden meermalen klachten vernomen.

In verband met de geringe voorraden van enkele invoerartikelen en den heruitvoer hiervan naar buiten Nederlandsch-Indië, werd de uitvoer van die artikelen tijdelijk verboden. Eene uitzondering werd gemaakt voor die artikelen, welke in Indië zelf worden vervaardigd.

Aardewerk. De invoer van borden en kopjes en schoteltjes is zeer toegenomen, terwijl die van spoelkommen verre bij dien in gewone tijden ten achter bleef. De invoer van borden uit Nederland was veel grooter dan in 1915, terwijl ook de invoer uit Japan zeer sterk is toegenomen. Kopjes en schoteltjes zijn uit Nederland in grootere hoeveelheden aangevoerd; de invoer van dit artikel uit Japan is buitengewoon sterk gestegen. Het aardewerk werd uit Nederland nagenoeg uitsluitend betrokken uit de beide bekende Hollandsche fabrieken; de prijzen er van werden geleidelijk verhoogd, terwijl ook de zeer hooge vrachten zwaar op het artikel drukten. De winst voor den invoerhandel bleef dan ook onbevredigend, behalve voor hen, die nog oude voorraden hadden, terwijl ook de tweede hand hare omzetten sterk zag verminderen.

Cement. De invoer van cement is in 1916 belangrijk bij dien in de beide voorafgegane jaren ten achter gebleven en was geheel onvoldoende om aan de vraag te voldoen. Weliswaar namen de invoeren uit Japan, Hongkong en China zeer toe, doch daartegenover stond eene belangrijke afneming in die uit Europa, Fransch Indo-China, enz. De verkoopprijzen handhaafden zich gemakkelijk op het hooge peil, waartoe zij in Juni opliepen (± f 10 per vat) en konden voor enkele merken nog eenigszins verhoogd worden.

Chemicaliën. De invoer van *caustische soda*, welk artikel hoofdzakelijk bij de zeepbereiding toepassing vindt, is zeer belangrijk toegenomen. De ruime aanvoeren uit Noord-Amerika, alsmede het in grootere hoeveelheid aan de markt komen van Japansch fabrikaat, deden de prijzen, welke in het eerste halfjaar zeer gestegen waren (tot f 80 en f 90 per pikol), in het tweede halfjaar teruggaan tot zelfs f 20 en f 25 per pikol. Door deze prijsdaling leed de invoerhandel over het algemeen groote verliezen.

Ook de aanvoeren van *ruw zwavelzuur* waren veel grooter dan in 1915; vooral Japan trad als leverancier op den voorgrond.

Eetwaren en dranken. De invoeren van *alcoholische dranken*, met uitzondering van die van vatbier, brandewijn, jenever en wijn op fust, vertoonen in 1916 eene niet onbelangrijke stijging. Vermelding verdient, dat de invoer van „bier, anders dan stout" uit Nederland afnam met ruim 300 000 liter, terwijl die uit Japan vermeerderde met bijna 500 000 liter. Ook uit Australië werd in 1916 bier ingevoerd. De rechtstreeksche invoer uit Engeland van whisky nam toe met ruim 59 000 liter, die via Nederland daarentegen verminderde met ongeveer 50 %, terwijl de invoer van afgetapte wijnen uit Frankrijk afnam met ± 35 000 liter. De prijzen van alle soorten dranken moesten over het algemeen verhoogd worden, niet alleen als gevolg van de stijging in de landen van voortbrenging, maar ook door de steeds hooger wordende kosten van verpakking, vrachten, enz.

De invoer van *biscuits* is op Java en Madoera veel grooter geweest dan in 1915, ofschoon de ingevoerde hoeveelheid beneden die van 1914 is gebleven. Vooral de invoer uit Engeland is zeer gestegen, terwijl ook uit Australië, Japan en Amerika grootere hoeveelheden werden aangevoerd.

Natuurboter in blikken werd in het verslagjaar in veel grootere hoeveelheid ontvangen en de invoer was zelfs meer dan die in 1914. Uit Nederland werd minder aangevoerd (991 ton in 1914, tegen 827 ton in 1915 en 790 ton in 1916), de invoer uit Australië daarentegen nam sterk toe (van 658 ton in 1915 tot 947 ton in 1916). Voorts had invoer plaats uit Canada en de Vereenigde Staten van Amerika. Als onmiddellijk gevolg van de hooge boterprijzen, nam de invoer van margarine en kunstspijsvetten buitengewoon toe. Nederland was hiervan vrijwel de eenigste leverancier, daar invoer van kunstboter uit Italië, welke vroeger van veel belang was, in 1916 niet plaats had.

Vermelding verdient, dat gedurende het verslagjaar, op verzoek van handelaren, door de Regeering pogingen in het werk werden gesteld om consentvrijen uitvoer van boter uit Nederland naar Indië te verkrijgen, welke pogingen in zooverre een gunstig gevolg hadden, dat einde April bericht werd ontvangen, dat consentvrije uitvoer zou worden toegestaan voor 50 % van de in 1913 ingevoerde hoeveelheid.

De invoer van *tarwemeel* was in 1916 op Java en Madoera veel grooter dan in het jaar tevoren, doch bleef nog beneden dien in 1914. De aanvoeren van Amerikaansch meel waren geringer dan in 1915, daarentegen steeg de invoer uit Australië, een gevolg van het opheffen van het uitvoerverbod daar te lande aan het begin van het verslagjaar. Het Chineesche en Japansche meel, dat aangevoerd werd, is in hoedanigheid minder dan het Amerikaansche en Australische. Gedurende de beide laatste maanden van het jaar zijn de prijzen van laatstgenoemd artikel verder gestegen.

De invoer van gecondenseerde *melk* was in 1916 grooter dan in de beide voorafgegane jaren, terwijl die van gesteriliseerde melk zeer toenam. Uit Nederland werden beide soorten in grootere hoeveelheid aangevoerd, niettegenstaande het feit, dat in het begin van het verslagjaar de uitvoer van gecondenseerde, gesuikerde melk van daar naar Indië voor korten tijd was verboden. De prijzen werden over het algemeen niet onbelangrijk verhoogd.

De invoer van buitenlandsche *rijst* op Java en Madoera nam in het verslagjaar wederom toe (ruim 396 000 ton, tegen ruim 333 000 ton in 1915). Tengevolge van de hoogere prijzen te Rangoon, werden gedurende de eerste maanden van het jaar ook door de invoerhandelaren hoogere prijzen besteed en zoo werden in de eerste helft van Maart te Batavia afdoeningen bekend in Sioka tot f 5,70 per pikol c.i.f. en kon de prijs van ready-Sioka, franco schaal, oploopen van f 5,80 tot f 5,90 en zelfs tot f 6 per pikol. Het bericht omtrent het wederom openstellen door de Regeering van Fransch Indo-China van den uitvoer van rijst naar Indië, op voorwaarde evenwel dat per kwartaal in Indië niet meer mocht worden ingevoerd dan gedurende het overeenkomstige kwartaal van 1913, deed de prijs van Sioka opnieuw op Juli/Augustus-verscheping onmiddellijk dalen van f 5,85 tot f 5,70 per pikol c.i.f. Java, terwijl Saigon-rijst voor Augustus/September-verscheping werd aangeboden tot f 5,60 c.i.f., waartoe echter vooralsnog geen afdoeningen tot stand kwamen. Deze daling van den prijs van Sioka was evenwel slechts van korten duur, want ongeveer twee weken later kon de prijs zich volkomen herstellen, terwijl vastere berichten uit Rangoon eene verdere rijzing ten gevolge hadden tot niet minder dan f 6,05 voor Juli/Augustus. Nadat in de eerste helft van Juli Sioka op September/October was gedaan tot f 6,30 per pikol c.i.f., werden gedurende de tweede helft van die maand lagere noteeringen uit Rangoon ontvangen, waardoor Juli/Augustus-verscheping kon worden gedaan tot f 6,10, Augustus/September tot f 6,20 en September/October tot f 6,30 per pikol met verder aanbod tot deze prijzen. Voor Saigon-rijst op Augustus/September-verscheping waren koopers in de markt tot f 6,20 per pikol en verkoopers tot f 6,30. Gedurende de eerste helft van September vertoonde de markt voor buitenlandsche

rijst wederom neiging tot dalen. Saigon-rijst op Januari/Februari-verscheping werd gedaan tot f 6 per pikol c.i.f., terwijl in de tweede helft der maand Sioka-, zoowel als Saigon-rijst druk werd aangeboden voor November/December-verscheping tot f 6 per pikol c.i.f., waarkoe op Java echter niets te plaatsen was. Nadat de rijstmarkt gedurende October zeer flauw was geweest en in deze maand en de eerste helft van November geen afdoeningen van eenige beteekenis hadden plaats gehad, begon tegen het einde van November wederom meer belangstelling voor de buitenlandsche rijst te komen en gedurende de eerste helft van December hadden belangrijke afdoeningen plaats. Voor Rangoon-rijst werden prijzen besteed van f 5,75 en f 5,80 per pikol voor Januari/Februari-en Februari/Maart-levering; een paar duizend ton werden tot deze prijzen afgedaan. De markt bleef verder vast.

De invoer van *gedroogde en gezouten visch* op Java en Madoera is in 1916 wederom zeer belangrijk geweest (ruim 38 000 ton, tegen ruim 37 000 ton in 1915).

De invoer van *versch vleesch* was gedurende het verslagjaar van geen beteekenis.

Versche vruchten werden in veel grootere hoeveelheid ingevoerd dan in 1915 (492 ton, tegen 294 ton in 1915). Met uitzondering van dien uit Nederland, nam deze invoer uit alle overige landen van herkomst, vooral die uit Australië, sterk toe. De rechtstreeksche invoer uit laatstgenoemd werelddeel vermeerderde van 119 000 K.G. in 1915 tot 360 000 K.G. in 1916.

Glas en glaswerk. De invoer van de voornaamste tot deze rubriek behoorende artikelen (o.a. glazen dakpannen, lampeglazen, bekers, flesch- en vaatwerk en ander hol glaswerk) vermeerderde belangrijk. Opvallend is vooral de invoer van glazen dakpannen (922 000 stuks in 1916, tegen 576 000 stuks in 1915 en 251 000 stuks in 1914), welke vermeerdering voor een groot gedeelte wordt toegeschreven aan de groote behoefte aan dit artikel in verband met de pestbestrijding. Lampeglazen werden wederom voor het grootste gedeelte uit Japan betrokken, welk land ook voor ander hol glas de grootste leverancier is geweest, ofschoon een groot gedeelte eveneens uit Nederland werd ingevoerd. De aanvoeren van vensterglas waren in het verslagjaar voldoende; de prijzen zijn wederom gestegen.

Kunstmatige kleurstoffen. Reeds in K.V. 1916 (kol. 232) kon worden medegedeeld, welke maatregelen in 1915 werden getroffen om de aanvoeren van kunstmatige kleurstoffen, voor het batikbedrijf benoodigd, wederom geregeld te doen plaats hebben. Gedurende 1916 werden meer zendingen uit de Duitsche fabrieken ontvangen, doch als gevolg van verschillende omstandigheden, waren de hoeveelheden, welke werden aangevoerd, onvoldoende om aan de vraag te voldoen, en hierdoor werd dan ook speculatie in de hand gewerkt. In de tweede helft van het verslagjaar zag de Indische Regeering zich genoodzaakt de verdeeling der kleurstoffen zelve ter hand te nemen. De prijzen werden door de fabrikanten zeer belangrijk verhoogd; voor enkele soorten zelfs met honderden procenten. Ondanks die prijsverhoogingen, welke samenvielen met sterke stijging in de prijzen van cambrics, was van inkrimping van het batikbedrijf over het algemeen niets te bemerken. Van de aangevoerde regeeringskleurstoffen maakten, behalve de batikkerijen, ook de garenververijen, leerlooierijen, zeepziederijen, enz. gebruik.

Kramerijen. De invoeren van de meeste onder deze rubriek ondergebrachte artikelen op Java en Madoera zijn in 1916 toegenomen, dank zij de groote aanvoeren uit Japan. Door de Vereenigde Staten van Amerika werden vergeefsche pogingen gedaan om een gedeelte van de markt voor deze goederen te veroveren. Dat zulks mislukte moet vooral worden geweten aan de te hooge prijzen en aan het zich te weinig aanpassen aan de gestelde eischen. Door de verbruikers werd meer en meer ingezien, dat hoogere prijzen betaald moesten worden, terwijl eischen omtrent maat, kleur, verpakking e. d. niet al te hoog gesteld mogen worden, wat dezen handel zeer vergemakkelijkt. Voor enkele artikelen is het niet gelukt, voldoende aanvoeren uit andere gebieden te verkrijgen (armbanden en kralen van celluloid, onecht gouddraad en lametta, zakspiegeltjes, beenen knoopen, enz.). De invoerhandelaren trachten dan ook dezen handel vlottende te houden met de nog aanwezige voorraden tot na het einde van den oorlog.

Leder en lederwaren. Als gevolg van de groote vraag naar leder door de oorlogvoerende landen, ging de aanvoer, zoowel van leder voor de schoennijverheid, als van lederwerk, schoenwerk, enz. met veel moeilijkheden gepaard. Chroom- en lakleders, Chevreaux- en chevrettenleders zijn bijna niet meer te krijgen. De prijzen bleven stijgen en de aanvoeren waren gering. Dat de hooge prijzen aan de binnenlandsche ledernijverheid ten goede komen, behoeft geen betoog.

Lucifers. Zoowel van Europeesche als van Japansche lucifers is de invoer afgenomen. De prijzen ondergingen door de koersschommelingen in Europa groote wijzigingen, welke de concurrentie onderling bemoeilijkten. Geklaagd werd, dat noch de invoerhandelaren, noch de tweede hand aan dit artikel flink kunnen verdienen. De aanvoeren waren voldoende en de voorraden ruim.

Machinerieën, motoren, enz. Het aanvoeren van alle onder deze rubriek te rangschikken artikelen ondervond in 1916 groote moeilijkheden; de verkoopprijzen moesten herhaaldelijk verhoogd worden, terwijl leveringstermijnen in geen enkel opzicht verzekerd konden worden. Sommige machines zijn niet meer te krijgen. De aanvoeren van z.g. Zweedsche en Amerikaansche agentuurartikelen, zooals kogellagers en dergelijke, waren in het verslagjaar voldoende, terwijl machinekamerbenoodigdheden in flinke hoeveelheden uit Amerika en Japan konden worden betrokken. De aanvoeren van landbouwgereedschappen waren dikwijls onvoldoende en het uitvallen van het Duitsche fabrikaat wordt dan ook sterk gevoeld.

Manufacturen. De waarden van deze invoeren op Java en Madoera bedroegen in 1916 f 66 820 000, tegen in 1915 f 58 627 000 en in 1914 f 73 635 000. De invoer van ruwe ongebleekte, gebleekte en geverfde of gedrukte en bontgeweven manufacturen uit Nederland ging achteruit; daarentegen werden eerstgenoemde en laatstgenoemde soorten in grootere hoeveelheden uit Engeland ontvangen, doch de invoer van gebleekte manufacturen van Engelsch fabrikaat ging eveneens achteruit.

Wat de handel in *cambrics* betreft, kan worden medegedeeld, dat deze over het algemeen bevredigend is geweest, vooral in de tweede helft van het jaar, toen de Regeering de verspreiding van kleurstoffen voor de batiknijverheid in handen nam. De op het einde van het jaar aanwezige voorraden waren gering. Van *shirtings* waren de aanvoeren in de eerste maanden des jaars onvoldoende en de prijzen stegen als gevolg daarvan snel. Sindsdien is de vraag niet groot geweest, terwijl de noteeringen in Europa belangrijk opliepen en de invoerhandel genoodzaakt was dit voorbeeld te volgen. Tegen het einde van het jaar kon de markt zich verbeteren en eind December waren de aanwezige voorraden niet groot. Voor *supers* bleef de vraag gedurende het eerste halfjaar beneden de gewone, hetgeen waarschijnlijk aan de buitengewone prijsstijging moet worden geweten. Later was de stijging van den kostprijs van gebleekte goederen in dezelfde afmetingen oorzaak, dat supers voor andere doeleinden werden gebruikt, en ten opzichte van sommige afmetingen viel een tekort in den aanvoer te bemerken. In andere gevallen bleek de verbruiker echter niet in staat te zijn de prijsverhoogingen in te willigen, zoodat de afdoeningen in deze soorten zeer beperkt bleven. Wat *calicots* betreft, hiervoor bepaalde de vraag zich in hoofdzaak tot de groote breedten. De markt volgde de stijging in Europa. Voor de kleinere breedten bestond minder vraag en de prijzen hiervoor zijn slechts langzaam gestegen. Niettegenstaande de geringere aanvoeren van *grey drills*, is de prijsstijging in Europa blijkbaar voor deze goederen te zwaar geweest, want het geheele jaar door bleef de vraag van weinig beteekenis. Het belangrijke artikel *gestreepte drills*, en in mindere mate ook shirtings en supers, werden voor een gedeelte verdrongen door Japansche gestreepte crêpes en

Chineesche gestreepte shirtings. Vooral het in grootere hoeveelheden aangevoerde Japansche doek (z.g. Ningpo cloth) is bijzonder goedkoop en zeer in trek.

Tengevolge van het gebrek aan kleurstoffen waren de aanvoeren van *geverfde goederen* in de eerste helft van het jaar slechts gering en geheel onvoldoende om aan de gewone vraag voor het inlandsch nieuwjaar te voldoen. Ofschoon een aantal soorten geverfde fancies in verband met de hoogere prijzen niet in trek waren, bestond er goede vraag naar effen gekleurde stoffen en naar fijne fancies. De handel in gekleurde blauwe en zwarte doeksoorten, in het bijzonder shirtings, drills en satteens is belangrijk achteruit gegaan, een gevolg van de gestegen prijzen. De aanwezige hoeveelheden *gedrukte goederen* (prints, coatings en dergelijke fancies) waren op het einde van het jaar zoo groot, dat invoerhandelaren dikwijls moeite hadden, behoorlijke opslagruimte voor hunne voorraden te vinden en men verwacht dan ook, dat voorloopig dergelijke goederen op Java nog ver beneden de kostprijzen in Europa zullen moeten worden verkocht.

Papier. De waarde van de invoeren van schrijfpapier en wit courantenpapier is belangrijk gestegen (f 1 193 000 en f 312 000, tegen f 622 000 en f 224 000 in 1915); daarentegen is de invoer van oude couranten afgenomen van 7 657 000 K.G. tot 4 679 000 K.G. De aanvoeren van dit laatste papier, dat tegenwoordig in groote hoeveelheden uit Amerika komt, in plaats uit Engeland, waren onvoldoende om in de behoefte te voorzien.

De prijzen van alle soorten zijn gedurende het verslagjaar zeer belangrijk gestegen en de vrees voor gebrek aan bepaalde soorten in de naaste toekomst wordt meer en meer merkbaar. Vooral courantenpapier steeg zeer in prijs. De verwachting, dat Amerika voor de gewone verbruikssoorten een leverancier van beteekenis zou worden, heeft zich nog niet verwezenlijkt. De aanvoeren uit Japan namen zeer toe.

Petroleum. De invoer van petroleum op Java en Madoera was in 1916 grooter dan in de beide voorafgegane jaren. Ook ditmaal was de ingevoerde petroleum bijna uitsluitend uit de Vereenigde Staten van Amerika afkomstig. De prijzen van nagenoeg alle merken zijn belangrijk gestegen.

Steenkolen. De invoer van steenkolen op Java en Madoera is in het verslagjaar veel kleiner geweest dan die in de beide voorafgegane jaren. Weliswaar steeg de aanvoer uit Britsch-Indië, maar die uit Japan, zoomede vooral die uit Australië nam zeer af. Als gevolg van de hoogere vrachten, geringe scheepsruimte, beperkte opbrengst en andere omstandigheden stegen de kolenprijzen tot eene ongekende hoogte. Voor zoover deze nog te krijgen waren, bedroegen de prijzen van Australische kolen einde 1916 f 34, tegen ongeveer f 25 in Juni.

Thee. De invoer van thee op Java en Madoera bedroeg 3079 ton, tegen 2921 ton in 1915. Uit China werd veel minder ingevoerd; uit Japan en Formosa daarentegen veel meer.

Zakken. De invoer van goeniezakken op Java en Madoera is, naar de waarde te oordeelen, in 1916 kleiner geweest dan in het voorafgegane jaar. De prijzen zijn, vooral voor de ,,light C''- en de ,,heavy C''-soorten, belangrijk gestegen.

Zwavelzure ammonia. Deze kunstmeststof werd in 1916 op Java en Madoera ingevoerd tot eene hoeveelheid van 92 729 ton, tegen 106 753 ton in 1915. Tengevolge van de bepaling, dat uitvoer uit Engeland slechts bij bijzondere vergunning werd toegestaan, ondervonden de verschepingen van daar eenig oponthoud. Hierin kwam tegen het einde van het jaar verbetering. Zoowel de invoer uit Australië, als die uit Japan is in het verslagjaar van meer beteekenis geweest. De prijzen zijn gedurende het tweede halfjaar met ongeveer 10 % gestegen.

§ 2. BINNENLANDSCHE HANDEL.

De verminderde koopkracht van de bevolking oefende in de residentie Batavia druk uit op den *tweedehandshandel*. In de afdeeling Bandoeng van de residentie Preanger-Regentschappen bleef de handel bloeiend als een gevolg van de uitbreiding van de hoofdplaats, de goede wegen, den gunstigen toestand van den landbouw en den voorspoed van de particuliere ondernemingen, terwijl de Bandoengsche afdeelingsbank zoomede de desabanken plaatselijk van veel nut waren. Door de groote koopkracht van de bevolking in de afdeeling Cheribon was de handel aldaar zeer bevredigend; in de afdeeling Indramajoe werd een zeer belangrijke padihandel gedreven, hoewel groote hoeveelheden niet verhandeld konden worden wegens den Europeeschen oorlog. De bloeiende toestand van den handel in de afdeeling Djember (res. Besoeki) bleef ook in 1916 aanhouden.

Door het voortdurend stijgen der kostprijzen van ongeveer alle artikelen, konden de handelaren in de afdeeling Padang (Sumatra's Westkust) hunne oude voorraden tot ruime winstlatende prijzen van de hand doen. Door den Europeeschen oorlogstoestand daalden in Atjeh de uitvoerprijzen van de hoofdvoortbrengselen van het land (peper en pinang) hetgeen zijn invloed had op den geheelen binnenlandschen handel. Op Banka was de handel zeer levendig, als een gevolg van de groote peperopbrengst, de toeneming van de bevolking en hare groote koopkracht en de contante betaling door de mijnwerkers. In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo was de toestand ongunstig wat betreft den handel in boschvoortbrengselen. In Amboina was de handel in damar, copra, notemuskaat, foelie en kruidnagelen gedrukt; de prijzen daalden en de uitvoer verminderde. Ook de prijzen voor vogelhuiden daalden in dat gewest sterk. In het bijzonder in de gewesten Westerafdeeling van Borneo, Celebes en onderhoorigheden, Menado en Ternate en onderhoorigheden ondervond men den ongunstigen invloed van den Europeeschen oorlog.

De *inlandsche kleinhandel* verminderde in Bantam hier en daar wegens de geringere koopkracht van de bevolking; elders in dat gewest nam hij toe omdat geen bedevaartgangers naar Mekka gingen en dus hun geld voor den kleinhandel konden gebruiken. De toestand van den copra-handel was in Bantam ongunstig. In de Preanger-Regentschappen vermeerderde het aantal pasars en warongs als een gevolg van de toeneming der bevolking en van den economischen welstand. In de afdeeling Madjalengka van de residentie Cheribon komen steeds meer uien en aardappelen aan de markt; de opkoop van landbouwvoortbrengselen door de Chineezen verminderde sterk. Tengevolge van de gunstige oogst-uitkomsten nam het aantal warongs in de afdeeling Kendal der residentie Semarang toe. In de afdeeling Toeban (res. Rembang) werd een levendige handel in tabak gedreven; in de afdeeling Blora van genoemd gewest werpt het warongbedrijf minder inkomsten af als een gevolg van de stijging der prijzen. Wegens de zeer geringe winstgevendheid nam het aantal pasars in Pasoeroean af; daarentegen werden in Besoeki, als gevolg van den gunstigen economischen toestand, vele nieuwe warongs opgericht. In Soerakarta heerschte bedrijvigheid in den handel: meer landbouwvoortbrengselen kwamen aan de markt door de grootere vrijheid van beweging aan de Chineezen toegekend. Door toeneming van de bevolking en geleidelijke ontwikkeling van de streek, zoomede door uitbreiding van den Europeeschen landbouw, vermeerderde het aantal warongs in Kediri.

In Tapanoeli nam vooral de handel in koffie, benzoë, rotan en copra toe; het aantal warongs vermeerderde. In de

afdeeling Ogan en Komering Oeloe van de residentie Palembang komen meer landbouw- en boschvoortbrengselen aan de markt. In Atjeh en onderhoorigheden verbeterde de toestand van den handel in 't bijzonder in Bireuen (betere politieke toestand), Langsar (uitbreiding van den particulieren landbouw) en Tamiang (uitbreiding van de rubber-ondernemingen en meer werkvolk). In de afdeeling Indragiri van de residentie Riouw en onderhoorigheden werd meer rubber verhandeld. De grootere koopkracht van de bevolking kwam den handel in Banka ten goede. In Ternate was de toestand van den handel minder gunstig, aangezien de uitvoerartikelen sterk in prijs daalden of in 't geheel niet te verhandelen waren. In de afdeeling Djembrana van de residentie Bali en Lombok waren de hooge rijstprijzen van gunstigen invloed.

Overigens leed ook in 1916 de kleinhandel door den Europeeschen oorlog.

Opgaven omtrent het aantal plaatsen waar vaste markten (pasars) zijn ingesteld, zijn te vinden in bijlage OO, onder V.

---

§ 3. NIJVERHEID.

De uitkomsten waren voor vele takken van nijverheid wederom beter dan in het voorafgegane jaar, ondanks het feit, dat de moeilijkheden, verbonden aan het betrekken van grondstoffen, halfmaterialen, enz. uit het buitenland zeker niet minder zijn geweest dan in 1915. Zoowel Japan als de Vereenigde Staten van Amerika traden als leveranciers meer en meer op den voorgrond. Dank zij den gunstigen toestand, waarin sommige takken van landbouwnijverheid in 1916 verkeerden, waren de hoogere prijzen, die aangelegd moesten worden, meestal geen bezwaar, terwijl noodgedwongen vele bestellingen, welke in gewone tijden naar het buitenland gaan, bij nijverheidsinrichtingen in Indië zelf geplaatst werden. Vermelding verdient, dat enkele nieuwe industrieën gedurende het verslagjaar in werking kwamen, zooals eene fabriek voor de bereiding van calciumcarbid, eene beschuitfabriek, eene bierbrouwerij, eene garenververij onder Europeesche leiding, eene confectiefabriek en eene margarinefabriek, terwijl eene fabriek voor de bereiding van z. g. Venesta-kisten en eene voor het vulcaniseeren van rubber in 1916 zoover gereed waren, dat begin 1917 met de fabricage een aanvang kon worden gemaakt. De oprichting in 1917 van eene machinale touwslagerij in de buitenbezittingen en van eene spiritusfabriek op Java zijn verzekerd.

Aan de commissie tot ontwikkeling van de fabrieks-nijverheid — zie K. V. 1915, kol. 229 — is bij Gouv. Bt. 7 Dec 1916 n°. 41 (Jav. Ct. n°. 102) een deskundig lid toegevoegd, dat in het bijzonder tot taak zal hebben richting en leiding te geven aan de onderzoekingen der commissie inzake de mogelijkheid tot stichting van nieuwe takken van nijverheid in Nederlandsch-Indië.

De in de gewestelijke verslagen over 1916 aangetroffen opgaven omtrent de aan particulieren toebehoorende nijverheidsinrichtingen, uitgezonderd die, welke de verwerking van landbouwvoortbrengselen beoogen, zijn bijeengebracht in de in bijlage OO opgenomen lijst. De in die lijst verstrekte gegevens nopens de werkloonen worden aangevuld door de onder III en IV van die bijlage voorkomende uitvoerige gewestelijke opgaven van de laagste en hoogste in 1916 aan ambachtslieden en koelies betaalde loonen.

Octrooien. Bij de wet van 29 Juli 1916 (Ned. St. n°. 348, Ind. St. n°. 732) is, in verband met de buitengewone tijdsomstandigheden, de mogelijkheid opengesteld tot verlenging of herstel van in de octrooiwet (Ned. St. 1910 n°. 313, Ind. St. 1911 n°. 136) genoemde termijnen.

Batikkerijen en garenververijen. In het algemeen zijn de uitkomsten, met deze takken van nijverheid bereikt, in 1916 minder gunstig geweest dan in de laatste jaren vóór den oorlog, hetgeen niet alleen te wijten is aan de onregelmatige aanvoeren van kleurstoffen, waardoor het bedrijf van tijd tot tijd moest worden stopgezet, maar vooral aan de moeilijkheid om de prijzen der batiks en geverfde garens in evenredigheid te doen stijgen met die van de grondstoffen.

Beendermeel. Het afgeloopen jaar heeft voor de beendermeelfabrieken op Java ongunstige uitkomsten opgeleverd, daar de hooge vrachten den uitvoer naar buiten Nederlandsch-Indië onmogelijk maakten. Getracht werd, het bedrijf zooveel mogelijk gaande te houden.

Bouwmaterialen. Voor de *steen- en pannenbakkerijen* is 1916 over het geheel genomen zeer gunstig geweest. De vraag naar deze artikelen was groot, in sommige streken zelfs zeer groot, en de hoogere bedrijfskosten werden meestal meer dan goedgemaakt door de hoogere verkoopsprijzen. Te Karangtengah (afd. Soekaboemi) kwam eene coöperatie van inlandsche steen- en pannenbakkers tot stand. Te Paree werd door de coöperatieve steen- en pannenbakkerijen een coöperatief verkoopbureau voor steenen en dakpannen opgericht, waarbij 6 coöperatieve steen- en pannenbakkerijen, met 147 leden en 8 ovens, benevens één particuliere pannenbakkerij met 1 oven, zich hebben aangesloten. De opbrengst bedraagt 6 700 000 dakpannen en ± 1 000 000 steenen. De coöperatieve steenbakkerij te Dawoehan wil zich in 't bijzonder gaan toeleggen op de bereiding van straatklinkers.

De *cementtegelnijverheid* ondervond den invloed van de belangrijke stijging der cementprijzen; als gevolg daarvan nam de vraag naar de goedkoopste soorten tegels toe. De uitvoer naar de buitenbezittingen bleef zich regelmatig ontwikkelen, terwijl die naar buiten Nederlandsch-Indië, als gevolg van de hooge vrachten, van geen beteekenis was. De afzet op Java was bevredigend en de vraag grooter dan in het voorafgegane jaar.

Bij de vervaardiging van *Portland-cement* te Indaroeng deden zich, evenals in 1915, moeilijkheden voor ten opzichte van de voorziening in de behoefte aan vuurvaste steen en aan reservedeelen, terwijl de kostprijs, als gevolg van de voortdurende prijsstijging van alle benoodigdheden, vooral van plaatijzer voor de verpakking, veel hooger was. De verkoopsprijzen waren hooger dan in 1915, terwijl de opbrengst ongeveer gelijk bleef. De vraag was, in verband met onvoldoenden aanvoer uit het buitenland, zeer groot.

De prijzen van *tras* bleven in 1916 onveranderd, terwijl de afzet niet onbevredigend was te noemen. De concurrentie van de door de bevolking gewonnen z.g. wilde tras is groot.

Chemische nijverheid. De bereiding van *natriumbisulfiet* heeft zich gedurende den oorlog belangrijk kunnen ontwikkelen. Of ook na afloop van den oorlog concurrentie met het buitenlandsch fabrikaat mogelijk zal zijn, wordt betwijfeld.

De *zuurstofbereiding*, welke een nog betrekkelijk nieuwe tak van bedrijf is, kon zich in den loop van het jaar regelmatig ontwikkelen en ondanks de moeilijkheden, die zich als gevolg van den oorlog voordeden, zijn in 1916 bevredigende uitkomsten verkregen.

Wat de bereiding van *zwavelzuur* betreft, kan getuigd worden, dat ondanks de stijging van de prijzen der grondstoffen, de resultaten in het verslagjaar gunstig waren. Als bijproduct wordt ijzersulfaat vervaardigd, dat in de batiknijverheid eene ruime toepassing vindt.

De bij Gouv. Bt. 28 Juni 1916 n°. 66 ingestelde commissie tot het in studie nemen van de mogelijkheid van een winstgevend sodabedrijf in Indië is, wegens beëindiging van hare werkzaamheden, ontbonden (Gouv. Bt. 12 Juli 1917 n°. 18).

Drukkerijen. Over het algemeen genomen heeft het afgeloopen jaar voor de drukkerijen betrekkelijk gunstige uitkomsten opgeleverd. De moeilijkheden, met de uitzending uit Europa ondervonden, hebben ten gevolge gehad, dat orders op drukwerk, welke vóór den oorlog in het buitenland werden geplaatst, nu in Indië uitgevoerd werden. Belanghebbenden meenen reden te hebben om aan te nemen, dat dit ook in de toekomst zoo zal blijven. Met ingang van 1 December werden de prijzen van drukwerken wederom verhoogd (de totale verhooging bedraagt 50 % op drukwerken en 75 % op bedrukte enveloppen). Vermelding verdient voorts, dat te Batavia eene vakschool voor typografen werd opgericht.

Emballage. De uitkomsten, in 1916 bereikt, zijn over het algemeen bevredigend te noemen. Als gevolg van den oorlog is de aandacht meer den vroeger op deze nijverheid gevestigd, daar verschillende bestellingen, voorheen in Europa geplaatst, thans in Indië moeten worden uitgevoerd.

Hoewel de prijzen der grondstoffen zeer zijn gestegen en verschillende soorten papier zelfs niet meer in den handel komen, zijn de uitkomsten met de *cartonfabricage* verkregen, toch gunstig te noemen. Ook deze tak van nijverheid heeft voordeel getrokken uit de moeilijkheden, welke zich voordeden bij het betrekken van cartonnage-artikelen uit Europa.

Leerlooierijen. De hoogere prijzen van de grondstoffen (huiden en looistoffen) gingen gepaard met stijgende lederprijzen in Europa, Amerika en Australië, terwijl de invoeren zeer belangrijk verminderden. Over het algemeen zijn de in 1916 behaalde winsten met dit bedrijf bevredigend geweest. Dank zij de bemoeienis van de Regeering, hadden de aanvoeren van de benoodigde kunstmatige kleurstoffen vrij regelmatig plaats.

Metaalbewerking. De voortdurend verscherpte maatregelen, door de Verbonden Mogendheden genomen, waren oorzaak, dat in de tweede helft van 1916 geen Duitsch ijzer in Indië kon worden ingevoerd. Een uitvoerverbod van ruw gietijzer uit Engeland had verder ten gevolge, dat de fabrikanten gedwongen werden deze grondstof uit andere landen en tegen veel hoogere prijzen te betrekken. Ook van andere grondstoffen stegen de prijzen voortdurend. De moeilijkheid om de voorraden steeds tijdig aan te vullen, had uiteraard dikwijls winstderving ten gevolge. Dank zij evenwel den bloeienden toestand van den landbouw als gevolg van de hooge verkoopsprijzen der voortbrengselen, konden ontvangen bestellingen dikwijls tegen loonende prijzen worden uitgevoerd en was over gebrek aan werk over het algemeen niet te klagen.

Scheepsbouw. Over het algemeen is het afgeloopen jaar voor de scheepsbouw minder gunstig geweest. Het aantal bestellingen was betrekkelijk gering en de materiaalprijzen, zoowel van hout als van ijzer, waren zeer hoog.

Het aantal op inlandsche wijze getuigde zeeschepen, dat in 1916 op Java en Madoera door inlanders en vreemde oosterlingen werd aangebouwd, bedroeg voor de residentiën Batavia, Cheribon, Pekalongan, Semarang en Rembang onderscheidenlijk 24, 2, 19, 2 en 90. In de gewesten Batavia, Cheribon, Semarang, Rembang en Soerabaja werden onderscheidenlijk 27, 97, 32, 23 en 143 inlandsche vaartuigen van minder dan twee ton inhoud gebouwd.

In Batavia werd bovendien een prauw voor de binnenvaart vervaardigd, terwijl in de residentie Pekalongan 13 groote visschersvaartuigen in aanbouw zijn.

Wat de buitenbezittingen betreft, was het aantal op inlandsche wijze getuigde zeeschepen dat van stapel liep voor de gewesten Sumatra's Westkust, Oostkust van Sumatra en Westerafdeeling van Borneo onderscheidenlijk 1, 72 en 4 en werden in de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Oostkust van Sumatra, Riouw en onderhoorigheden en Westerafdeeling van Borneo achtereenvolgens 5, 5, 69, 13 en 68 inlandsche vaartuigen van minder dan twee ton afgeleverd, terwijl in de residentie Benkoelen twee prauwen in aanbouw zijn.

Op de door Europeanen gedreven scheepstimmerwerven werden in de residentiën Cheribon en Semarang onderscheidenlijk 3 en 20 op inlandsche wijze getuigde zeeschepen aangebouwd. Voorts leverden bedoelde werven behalve herstellingswerk nog af: in de residentie Batavia 15 op Europeesche wijze getuigde zeeschepen (5 kleine kotters, 5 reddingbooten en 5 laadbooten), 2 motorsloepen en 21 vaartuigen van minder dan twee ton; in het gewest Rembang 9 op Europeesche wijze getuigde zeeschepen, terwijl in de residentie Madoera een ijzeren laadprauw van 120 ton in aanbouw is.

In de buitenbezittingen werden door de aan Europeanen toebehoorende werven, behalve herstellingswerk afgeleverd: in het gewest Palembang 1 op inlandsche wijze getuigd zeilschip en 1 vaartuig van minder dan twee ton en in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo een houten zeelichter en een stalen baggermachine door de Borneo Industrie-Maatschappij, terwijl de naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" 2 lichters afleverde met een inhoud van 97 registerton en er bovendien 94 vaartuigen gedokt en op de hellingen gehaald werden.

Overigens werd in een aantal gewesten, zonder dat daar van een bepaald scheepsbouwbedrijf kan worden gesproken, door de inlandsche bevolking, voornamelijk voor eigen gebruik, een aantal grootere of kleinere handels- en visschersvaartuigen gebouwd en hersteld.

Voedings- en genotmiddelen. Terwijl gedurende het eerste halfjaar van 1916 de uitkomsten van de *koffiebranderijen* bevredigend waren te noemen, wordt algemeen geklaagd over de minder gunstige uitkomsten gedurende het tweede halfjaar verkregen, een gevolg van de sterke daling der koffieprijzen. De concurrentie nam niet onbelangrijk toe.

De ontzaglijk toegenomen invoeren van kunstspijsvetten en de sterk verhoogde prijzen der grondstoffen en verpakkings-artikelen, hebben ten gevolge gehad, dat 1916 voor de *margarine-industrie* belangrijk minder gunstige resultaten heeft opgeleverd dan in het jaar tevoren.

De *sigaren-industrie* heeft zich in 1916 zeer belangrijk uitgebreid en vooral in Kedoe is zij van veel beteekenis geworden, een gevolg vooral van de toeneming van het binnenlandsch gebruik en de stijgende prijzen van het ingevoerde artikel. De uitvoer van sigaren en sigaretten is in het verslagjaar toegenomen, in 't bijzonder naar Nederland.

---

§ 4. AMBACHTS- EN NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR INLANDERS.

Gegevens omtrent de drie groote ambachtsscholen te Batavia, Semarang en Soerabaja, zoomede omtrent de kleine eenvoudige ambachtsscholen te Keboemen, Fort de Kock en Koeta Radja, zijn vervat in bijlage OO, onder I. De bezoldiging van de inlandsche ambachtsonderwijzers aan de drie eerstgenoemde scholen is nader vastgesteld bij Gouv. Bt. 6 Juni 1917 nº. 18 (Ind. St. nº. 231).

Gedurende het jaar 1916 genoten de volgende particuliere ambachtsscholen geldelijken steun uit 's lands kas tot de daarachter vermelde bedragen:

Ambachtsschool te Kakas (res. Menado)	f 7100
Ambachtsschool te Modjowarno (res. Soerabaja)	1200
Handwerkschool te Swaroe (res. Pasoeroean) (tot 1 Augustus 1916)	1800

Ambachtsschool te Lagoeboti (res. Tapanoeli) f	5000
Abachtsschool te Sidikalang (res. Tapanoeli) ...	900
Ambachtsschool te Gamsoengi-Tobelo (res. Ternate en onderhoorigheden)	1200
Ambachtsschool te Langgoer (res. Amboina) ...	1000

Bij Gouv. Bt. 8 April 1916 n°. 19 werden enkele wijzigingen gebracht in de toekenning en uitbetaling van de subsidies der particuliere ambachtsscholen.

De meeste dezer scholen hebben, uit een onderwijsoogpunt beschouwd, zeer weinig waarde. Zij zijn bijna uitsluitend werkplaatsen voor den aanmaak van het door het zendingsgenootschap benoodigde houtwerk voor den bouw van scholen en kerken, benevens voor hare meubileering.

§ 5. TENTOONSTELLINGEN.

Van 19 Augustus tot 3 September 1916 werd te Padang eene tentoonstelling gehouden van landbouw, veeteelt en inlandsche nijverheid. Het aantal inzendingen was belangrijk; zij waren niet alleen afkomstig uit andere deelen van het gewest, doch ook van Java en van verschillende andere eilanden der buitenbezittingen. De onderneming mocht zich in een groot bezoek verheugen, terwijl vele ingezonden artikelen werden verkocht.

Eene landbouw- en veeteelt-tentoonstelling werd voorts in Augustus te Moearoenim (res. Palembang) gehouden. Als proef bedoeld, mag deze onderneming als wel geslaagd worden beschouwd. Uit den aard der zaak was de afdeeling landbouw, tot welke landbouw- en boschvoortbrenselen behoorden, vollediger dan de afdeeling veeteelt, aangezien het vervoer van vee uit veraf gelegen streken groote bezwaren opleverde.

Einde Augustus van het verslagjaar werd ter hoofdplaats Benkoelen de eerste gewestelijke tentoonstelling van inlandsche kunst-, nijverheid- en landbouwproducten gehouden, ter inwijding van de nieuwe ijzeren markthallen te Pasar Minggoe. Het hoofddoel was bekendheid te geven aan de voortbrengselen van landbouw, nijverheid en kunst van de verschillende bevolkingsgroepen in het gewest, en als zoodanig is de onderneming uitstekend geslaagd. De vele tentoongestelde land- en tuinbouwproducten bestonden voornamelijk uit groenten en vruchten van de bergstreken der onderafdeeling Redjang en de afdeeling Benkoelen, voorts uit Kroë-koffie, Bintoehan-peper en damar van Mokko Mokko.

De Soerabajasche jaarmarkttentoonstelling (waaraan bij Gouv. Bt. 7 Juli 1916 n°. 21 een subsidie van f 5000 was toegekend) werd van 9 tot 17 September 1916 gehouden. Aanvankelijk werd gevreesd, dat door de bijzondere tijdsomstandigheden deze tentoonstelling weinig inzendingen en een gering bezoek zou trekken, evenwel is zij gebleken een succes te zijn, terwijl de geldelijke uitkomsten boven verwachting gunstig waren.

Door de vereeniging tot bevordering van landbouw en veeteelt in de afdeeling Salatiga der residentie Semarang werd van 7 tot 15 October eene tentoonstelling gehouden van veeteelt (runderen, paarden en pluimvee), land- en tuinbouwgewassen, ooft- en bloementeelt, waaraan bovendien een onderdeel inlandsche kunstnijverheid werd verbonden. Niettegenstaande de milde bijdragen van groote handelshuizen te Semarang, kon evenwel niet over voldoende geldmiddelen worden beschikt, om de belangrijke kosten naar behooren te bestrijden. De tentoonstelling zelve had een groot succes, dank zij de waardevolle inzendingen.

Te Mirit (distr. Premboen, afd. Keboemen) werd gedurende het jaarlijks terugkeerende barittanfeest eene tentoonstelling gehouden van groot en klein vee, waarvan de kosten werden bestreden uit eene loterij. Zij had ten doel de bevordering van de veeteelt onder de bevolking en als zoodanig mag zij als geslaagd worden geschouwd.

In het gewest Kediri zijn gedurende het verslagjaar slechts op zeer bescheiden schaal tentoonstellingen gehouden van voortbrengselen van inlandsche nijverheid (grootendeels van elders afkomstig), bij gelegenheid van inlandsche feesten. Ofschoon het tentoonstellingswezen hier nog in zijn kindsheid is, doet de betoonde belangstelling verwachten, dat het zich wel ontwikkelen zal.

Ten slotte zij vermeld, dat te Kaban Djahé (Oostkust van Sumatra) op 1 en 2 Augustus eene tentoonstelling van Batak-paarden, door de bevolking met landschapssubsidie bekostigd, werd gehouden, welke veel belangstelling trok. Vooruitgang van hoedanigheid van het Batak-paard viel daarbij duidelijk waar te nemen.

§ 6. KAMERS VAN KOOPHANDEL EN NIJVERHEID.

Van de vijf in Nederlandsch-Indië bestaande kamers van koophandel en nijverheid, gaven die te Soerabaja, Makasser en Padang een verslag over 1916 in druk uit.

§ 7. IJKWEZEN.

In de districten Batavia, Buitenzorg, Poerwakarta, Semarang en Soerabaja werden in 1916 ter onderzoek aangeboden 12 296 aan den lande en 2952 aan particulieren toebehoorende ijkvoorwerpen, waarvan er 11 877 en 2754 konden worden goedgekeurd, doch zulks, wat 1720 en 70 stuks betreft, eerst na voorafgegane justeering. Het eerstgenoemd totaal bestond uit 11 584 maten, gewichten en strijkers en 712 weegwerktuigen. Wat den ijk en herijk ten behoeve van particulieren betreft, was de verdeeling 2611 maten, gewichten en strijkers en 341 weegwerktuigen.

Ten behoeve van het ijkwezen in Nederlandsch-Indië is bij Gouv. Bt. 27 Juni 1917 n°. 46 (Ind. St. n°. 308) een ijker in dienst gesteld.

P.

GOUVERNEMENTSBEDRIJVEN.

I. POST-, TELEGRAAF- EN TELEFOONDIENST.

§ 1. ALGEMEEN OVERZICHT.

Statistieke opgaven betreffende den post-, telegraaf- en telefoondienst in Nederlandsch-Indië over de jaren 1914, 1915 en 1916 komen voor in bijlage PP.

Op ult. 1916 bestond het personeel van den post- en telegraafdienst (vaste en tijdelijke ambtenaren en beambten, behalve de na te noemen 3107 lagere niet-Europeesche beambten), met inbegrip van den radio-telegrafischen dienst, uit 1968 Europeanen en 1214 niet-Europeanen (t.w. 7 teekenaars, 12 adjunct-commiezen, 275 klerken, 1 telegraaf-typist, 527 assistenten, 120 sorteerders, 4 machinisten, 17 kassiers, 50 dag- en maandgelders en 201 hulppostcommiezen). Op 31 December 1915 bedroeg het aantal Europeanen 1905 en dat der niet-Europeanen 845, zoodat in den loop van 1916 eene vermeerdering plaats had van onderscheidenlijk 63 of 3,3 % en 369 of 43,7 %. Het overige lager niet-Europeesche personeel van den post- en telegraafdienst vermeerderde van 2765 tot 3107, dus met 342 beambten of 12,4 %.

Voorts waren einde 1916 voor den post-, telegraaf- en telefoondienst aan het hoofdbureau werkzaam: 1 administrateur, 2 referendarissen, 6 ambtenaren ter beschikking, 1 adjunct-referendaris, 1 commies-redacteur, 1 hoofdcommies, 36 commiezen en 95 klerken van het departement van gouvernements-bedrijven.

Het personeel van den gouvernements-telefoondienst telde einde 1916 706 Europeanen, tegen 593 in het voorafgegane jaar (toeneming 113 personen of 19 %); voorts 328 niet-Europeesche telefonisten en 92 niet-Europeesche klerken, tegen onderscheidenlijk 367 en 74 op het einde van 1915 (afneming 21 niet-Europeanen, zijnde 4,8 %). Het overige niet-Europeesche personeel van den telefoondienst nam in 1916 af van 610 tot 597 beambten (t.w. 66 reparateurs en 531 lijnleggers), dus met 13 beambten of 2.1 %.

In den loop van het verslagjaar werden, ter versterking van het kantoorpersoneel, 25 personen uit Nederland gezonden, van wie echter 2 den dienst weder verlieten.

Einde 1916 bestond het personeel van den seinleergang te Batavia uit 1 chef en 7 instructeurs, waarvan er 1 belast was met administratieve werkzaamheden. Wegens personeelsgebrek moest de seinleergang te Soerabaja van 6 Maart tot 1 September 1916 worden gesloten en werden zoowel de leerlingen als het onderwijzend personeel bij den kantoordienst ingedeeld. Bij dezen leergang waren op einde 1916 werkzaam 1 chef en 1 instructeur. Op 1 Januari 1916 bedroeg het aantal leerlingen op de leergangen te Batavia en te Soerabaja onderscheidenlijk 77 en 26 en op het einde van dat jaar onderscheidenlijk 54 en 16. In den loop van het verslagjaar leverde de leergang te Batavia 53 en die te Soerabaja 5 klerken aan den dienst af.

De te Batavia gevestigde leergang tot opleiding voor den rang van commies werd in den aanvang van 1916 gevolgd door 14 commiezen der 3de klasse en 24 surnumerairs. In den loop van dat jaar werden 5 surnumerairs afgevoerd wegens ongeschiktheid. Het eindexamen van dezen leergang werd in het jaar 1916 tweemaal (namelijk in de maanden Januari en Mei) afgenomen. In Januari 1916 namen aan het eindexamen deel 9 surnumerairs en 4 candidaten die den leergang niet hadden gevolgd. Van de surnumerairs slaagden er 4 onmiddellijk en 3 na een herexamen, terwijl van de andere candidaten er zich 1 terugtrok en 1, na een in Maart 1916 afgelegd herexamen, slaagde. Bovendien werden geëxamineerd 6 tijdelijk waarnemende commiezen, die zich voor het verplichte aanvullingsexamen hadden opgegeven, van wie er zich 1 terugtrok, 1 onmiddellijk en 1 na een herexamen in Mei 1916, slaagde. In Mei 1916 namen aan het eindexamen deel 14 commiezen der 3de klasse, die den leergang hadden gevolgd en 7 candidaten buiten den leergang om. Van eerstgenoemden slaagden er 12 terstond en 1 na een herexamen, terwijl van laatstgenoemden er 2 terstond en 3 na een herexamen slaagden. Bovendien werden geëxamineerd 4 tijdelijk waarnemende commiezen, die zich voor het verplichte aanvullingsexamen hadden opgegeven, van wie er zich 1 terugtrok en 1 na een herexamen in Januari 1917, slaagde. Op den leergang 1916/1917 werden ingedeeld 15 commiezen der 3de klasse en 14 surnumerairs. Hiervan werden afgevoerd op verzoek 1 commies der 3de klasse, in wiens plaats een ander ambtenaar van dien rang werd toegelaten, alsmede 1 surnumerair op verzoek, 2 wegens ziekte en 1 wegens ongeschiktheid om de lessen te volgen. Op 31 December 1916 bedroeg het aantal leerlingen derhalve 35, waaronder 10 surnumérairs van 1915, die examen aflegden in Januari 1917.

Voor het examen ter verkrijging van de betrekking van kantoorchef der 1ste klasse en de daaropvolgende hoogere rangen, gehouden van 11 t/m 16 December 1916, hadden zich aangemeld 5 candidaten, waarvan in den loop van het examen zich 3 personen terugtrokken; de beide andere candidaten slaagden.

Met inbegrip van de 3 surnumerairs, die in 1915 niet waren geslaagd in het examen na het 1ste studiejaar (zie K. V. 1916, kol. 242), volgden aan de Indische postschool te Leiden 40 surnumerairs het 1ste studiejaar in 1916, van wie 38 aan het examen deelnamen. Daarvan slaagden in het einde 1916 afgenomen examen 25 (23 mannelijke en 2 vrouwelijke), terwijl de overige 13 het eerste studiejaar nogmaals moesten doorloopen.

Het 2de studiejaar begon in Januari 1916 met 27 surnumerairs, van wie 24 slaagden in het begin 1917 afgenomen eindexamen en voor practische oefening op een telegraafkantoor geplaatst werden.

In 1916 benoemde de Minister van Koloniën 41 en de Gouverneur-Generaal 7 surnumerairs voor den leergang 1916/1917.

De indeeling van het Nederlandsch-Indisch post- en telegraafgebied in afdeelingen onderging, wat betreft de 1ste, 3de, 5de, 6de, 7de en 8ste afdeeling, eenige wijzigingen. De eerste afdeeling omvat thans de residentiën Bantam, Batavia, Preanger-Regentschappen, Banjoemas, Pekalongan en Cheribon, met de telegraafkabelverbindingen tusschen Weltevreden en Tandjoengpandan, Anjer en Kalianda, Anjer en Telokbetong, Weltevreden en Padang en Weltevreden en Semarang; de derde afdeeling: de residentiën Kediri, Soerabaja, Pasoeroean, Besoeki en Madoera en de afdeeling Djembrana van de residentie Bali en Lombok, met de telegraafkabelverbindingen tusschen Grisee en Bangkalan, Sitoebondo en Makasser, Sitoebondo en Bandjermasin, Sitoebondo en Singaradja, Semarang en Soerabaja en Soerabaja en Balikpapan; de vijfde afdeeling: de residentiën Sumatra's Westkust en Tapanoeli, de onderafdeelingen Singkel en Simeuloe van het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden, de afdeelingen Bangko en Koerintji van de residentie Djambi en het hulppostkantoor te Pakanbaroe gelegen in de onderafdeeling Siak van het gouvernement Oostkust van Sumatra, met de telegraafkabelverbinding tusschen Padang en Sibolga en die tusschen Singkel en Sinabang via Tapa Toean; de zesde afdeeling: de gouvernementen Atjeh en onderhoorigheden (met uitzondering van de onderafdeelingen Singkel en Simeuloe) en Oostkust van

Sumatra (met uitzondering van het in de onderafdeeling Siak gelegen hulppostkantoor te Pakanbaroe), de residentiën Riouw en onderhoorigheden en Westerafdeeling van Borneo en de Nederlandsch-Indische postagentschappen te Singapore en Pinang, met de telegraafkabelverbindingen tusschen Medan en Sabang, Sabang en Oelèë Lheuë en Tandjoengbalai en Bagan Si Api Api; de zevende afdeeling: het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, de residentiën Amboina, Timor en onderhoorigheden en Bali en Lombok (met uitzondering van de afdeeling Djembrana), met de telegraafkabelverbindingen tusschen Makasser en Balikpapan en Singaradja en Ampenan; de achtste afdeeling: de residentiën Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Menado en Ternate en onderhoorigheden met de telegraafverbindingen tusschen Balikpapan en Menado, tusschen Kema en Gorontalo en Kema en Ternate.

§ 2. KANTOREN EN HULP- EN BIJKANTOREN VAN DEN POST- EN TELEGRAAFDIENST.

Het aantal post- en vereenigde kantoren klom in 1916 van 180 tot 181. Hieronder zijn niet begrepen 9 bij-post- en telegraafkantoren, en 2 bijkantoren voor den pakketpostdienst. Het aantal hulppostkantoren steeg van 294 tot 315. Onderscheidenlijk 51, 79, 4, 3 en 9 hulppostkantoren waren gevestigd in plaatsen waar zich tevens hulptelegraafkantoren, spoorwegtelegraafkantoren, telefoonkantoren van het militair, telefoonkantoren van het civiel telefoonnet in Zuid-Celebes en telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur bevonden. Bovendien waren er bij het einde van het verslagjaar 1308 postinrichtingen van eenvoudigen aard, namelijk 256 bestelhuizen van den spoorwegdienst en 1052 van de alleen op Java en Madoera bestaande zoogenaamde districtspost, zijnde onderscheidenlijk 3 meer en 3 minder dan op het eind van 1915. Ongerekend de laatstgenoemde bestelhuizen, doch met inbegrip van de bijkantoren, telde men derhalve in het geheel 763 landskantoren voor den postdienst.

Voor den incasseeringsdienst in het binnenlandsch verkeer zijn uitsluitend de postkantoren aangewezen; voor de behandeling van aangeteekende stukken en het afgeven en uitbetalen van binnenlandsche postwissels tevens alle hulppostkantoren. Voor den binnenlandschen pakketpostdienst waren op ult. 1916 behalve 189 kantoren (waaronder 11 bijkantoren) en 313 hulppostkantoren, nog 258 halten van staats- en particuliere spoor- en tramwegen, dus in het geheel 760 postinrichtingen, tegen 724 op ult. 1915, aangewezen.

Voor den telegraafdienst waren op eind 1916 173 telegraafkantoren, 9 bijkantoren, één tijdelijk kantoor (Tjipanas) [1], 5 radiotelegrafische stations en 56 hulptelegraafkantoren geopend, tegen onderscheidenlijk 172, 8, 1, 5 en 52 op ult. 1915. Het aantal der met het landstelegraafnet in verbinding staande en voor het algemeen verkeer opengestelde telegraafkantoren van den dienst der staatsspoorwegen vermeerderde van 327 tot 336. Het aantal der mede voor het publiek telegraafverkeer geopende kantoren van het militair en het civiel telefoonnet in Zuid-Celebes bleef onveranderd, namelijk onderscheidenlijk 18 en 8.

Het aantal telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur, opengesteld voor den openbaren telegraafdienst, bedroeg eind 1916 36, tegen 30 in het voorafgegane jaar.

Eene opgaaf van het aantal kantoren komt voor in bijlage PP, onder A.

§ 3. BRIEVEN- EN PAKKETPOST.

Algemeene voorschriften. Met wijziging en aanvulling van art. 51 van de algemeene bepalingen ter uitvoering van het reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1909 n°. 563), werd vrijdom van port mede toegestaan voor de binnenlandsche briefwisseling tusschen de administratiën van het weduwen- en weezenfonds van Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië, van het weduwen- en weezenfonds van Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indische leger en van het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen en de deelgenooten of bedeelden in genoemde fondsen, alsmede voor de briefwisseling, gevoerd ten behoeve van de deelgenooten of bedeelden, in aangelegenheden het betrokken fonds betreffende (Gouv. Bt. 25 April 1916 n°. 64, Ind. St. n°. 348); de Factory van de Nederlandsche Handelmaatschappij en hare agentschappen eenerzijds en den directeur van landbouw, nijverheid en handel, de hoofden van gewestelijk bestuur, den hoofdinspecteur, chef van den dienst van het boschwezen, den directeur der gouvernements kina-onderneming en den directeur van en de houtvesters en administrateurs bij het caoutchouc-bedrijf van het boschwezen anderzijds (Gouv. Bt. 21 Juli 1916 n°. 16, Ind. St. n°. 519); den bij Gouv. Bt. 25 Oct. 1916 n°. 1x te Batavia ingestelden politieken inlichtingsdienst en bijzondere personen (Gouv. Bt. 25 Oct. 1916 n°. 3x, Ind. St. n°. 653), het hoofd van den politieschool te Batavia in zijne hoedanigheid van hoofd van het aan die school verbonden centraal kantoor voor de dactyloscopie bij de politie en bijzondere personen (Gouv. Bt. 10 April 1917 n°. 11, Ind. St. n°. 159), zoomede tusschen de bij Gouv. Bt. 14 Sept. 1915 n°. 11 ingestelde commissie tot ontwikkeling van de fabrieksnijverheid, benevens het gedelegeerd lid dier commissie en bijzondere personen (Gouv. Bt. 7 Dec. 1916 n°. 41, Ind. St. n°. 731).

Bij K. B. 17 Nov. 1916 n°. 41 (Ned. St. 1916 n°. 508, Ind. St. 1917 n°. 177) is eene wijziging gebracht in art. 1 van het besluit in Ind. St. 1913 n°. 232, tot nadere regeling van de porten der brieven en andere stukken, welke rechtstreeks over zee tusschen het Rijk en zijne koloniën en bezittingen in Oost- en West-Indië worden gewisseld.

Met ingang van 1 Juli 1916 werd op den voet der bepalingen van de internationale postwisselovereenkomst van Rome, een rechtstreeksche dienst van gewone postwissels in het verkeer tusschen Portugeesch Timor en Nederlandsch-Indië ingevoerd. In verband hiermede werden bij Gouv. Bt. 19 Jan. 1916 n°. 58 (Ind. St. n°. 53) de „Bepalingen ter uitvoering van K. B. 21 April 1892 n°. 25 (Ind. St. 1892 n°. 137) omtrent postwissels en postquitanties in het buitenlandsch verkeer" (Ind. St. 1905 n°. 410), voor zooveel noodig gewijzigd en aangevuld.

De in K. V. 1916, kol. 243, vermelde voorzieningen voor de verzending van aan uitvoerrecht onderworpen artikelen als postpakket, zijn op 1 September 1916 in werking getreden (Ind. St. 1916 n°. 504).

Bij Gouv. Bt. 30 Oct. 1916 n°. 27 is eene ontwerp-overeenkomst goedgekeurd, op den voet waarvan door den chef van den post-, telegraaf- en telefoondienst en de postadministratie der Straits Settlements, de bestaande rechtstreeksche pakketpostdienst tusschen de Straits Settlements en Nederlandsch-Indië opnieuw zal worden geregeld.

Tusschen de Ministers van Waterstaat en van Koloniën, handelende namens den Staat der Nederlanden ter eene en de Stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" ter andere zijde is eene overeenkomst gesloten ter regeling van het vervoer van brievenmalen met de door het Suez-kanaal varende vrachtbooten van genoemde Maatschappijen, en zulks in verband met de omstandigheid, dat de mailschepen van die Maatschappijen, wegens de moeilijkheden om op den weg door het Suez-kanaal kolen in te nemen, begin 1916 den weg om de Kaap moesten volgen.

Bij Ord. van 25 Mei 1916 (Ind. St. n°. 391) en bij Gouv. Bt. van gelijken datum n°. 43 (Ind. St. n°. 392) zijn onderscheidenlijk het reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1909 n°. 560) en de Algemeene bepalingen ter uitvoering van dat reglement (Ind. St. 1909 n°. 563) op verschillende plaatsen gewijzigd en aangevuld. In de eerste plaats betroffen deze wijzigingen en aanvullingen de

[1] Slechts geopend tijdens het verblijf aldaar van den Gouverneur-Generaal.

invoering van zoogenaamde postbons in het binnenlandsch postverkeer van Nederlandsch-Indië en zulks om het publiek in de overmaking van kleine geldsommen te gemoet te komen. Verder werd eene regeling getroffen betreffende de invoering van de gelegenheid tot frankeering van nieuwsbladen bij abonnement. Het door deze regeling verkregen voordeel is aan beide zijden, namelijk zoowel bij den uitgever, die zijne couranten niet meer van frankeerzegels behoeft te voorzien, als bij den postdienst, die deze zegels niet meer heeft af te stempelen. Mede werden de noodige voorzieningen getroffen voor de invoering van bewijzen van ter postbezorging, waardoor de afzender van eenig poststuk de zekerheid erlangen kan dat dat stuk behoorlijk ter post is bezorgd.

Gedurende 1916 werd een aantal van 22 538 Roode Kruispostwaarden verkocht, vertegenwoordigende ten bate van de in K. V. 1916, kol. 244, genoemde instellingen, een bedrag van f 1 126,90.

Aan de beperking van den arbeid op Zon- en feestdagen werd gedurende het verslagjaar, telkens als dit mogelijk bleek zonder ernstig nadeel en ongerief voor den handel en het publiek te veroorzaken, meer en meer uitbreiding gegeven. In den loop van het verslagjaar werd den kantoren opgedragen om op gemelde dagen slechts één postbestelling te doen uitgaan, waarvan het tijdstip naar de aankomst van de te ontvangen belangrijke posten wordt bepaald. Na ontvangst van een Europeesche mail of belangrijke bootpost moet evenwel eene extra-bestelling plaats hebben.

Binnenlandsch verkeer. De uitkomsten der statistieken voor 1916 wijzen op toenemend verkeer in nagenoeg alle onderdeelen van den binnenlandschen postdienst; alleen wat het aantal drukwerken en aangeteekende dienststukken betreft, toonen de cijfers teruggang aan.

OMSCHRIJVING.	JAAR 1914.	JAAR 1915.	JAAR 1916.	In 1916 meer of minder.	Toeneming of vermindering. In 1916.	Toeneming of vermindering. In 1915.
Portbetalende brieven	12 580 906	12 464 608	12 880 657	416 049	3.3 %	—0.9 %
" briefkaarten	5,787 873	5 713 786	6 398 132	684 346	11.9 "	—1.2 "
Dienstbrieven	5 277 142	6 320 379	6 568 523	248 144	3.9 "	19.7 "
Nieuwsbladen	11 436 854	12 215 814	14 446 198	2 230 384	18.2 "	6.8 "
Andere drukwerken	8 460 855	8 189 064	6 324 851	—1 864 213	—22.7 "	—3.2 "
Monsters	293 319	218 933	219 349	416	0.2 "	—25.3 "
Documenten	984 139	1 053 858	1 214 086	160 228	15.1 "	7 "
Aangeteekende dienststukken	774 579	1 000 558	945 139	—55 419	—5.5 "	29.1 "
Id. stukken (gewone)	1 565 473	1 397 851	1 399 047	1 196	0.08 "	—10.7 "
Id. id. met aangegeven waarde	140 608	145 743	175 344	29 601	20.3 "	3.7 "
Bedrag der aangegeven waarde	f 45 907 608	f 46 588 341	f103 691 462	f 57 103 121	122.5 "	1.4 "
Aangeteekende stukken met verrekening	69 433	69 680	78 234	8 554	12.2 "	0.35 "
Bedrag der verrekening	f 1 745 728	f 2 944 499	f 4 471 079	f 1 526 580	51.8 "	68.6 "
Ontvangberichten	11 063	11 817	13 780	1 963	16.6 "	6.8 "
Postwissels	1 017 381	1 022 422	1 093 518 1)	71 096	6.9 "	0.49 "
Gezamenlijk bedrag der postwissels	f 42 253 548	f 41 508 502	f 45 696 670 1)	4 188 168	10.— "	—1.7 "
Postquitantiën	266 425	265 018	266 165	1 147	0.43 "	—0.52 "
Gezamenlijk bedrag der postquitantiën	f 3 496 230	f 3 435 044	f 3 555 746	f 120 702	3.5 "	—1.7 "
Postpakketten	397 710	440 731	483 862 3)	43 131	9.7 "	10.8 "
Bruto opbrengst postpakketten.	f 318 075	f 365 328	f 388 895	f 23 567	6.4 "	14.8 "
Zuivere opbrengst postpakketten.	f 203 896	f 231 200	f 240 528	f 9 328	4.— "	13.4 "
Aantal afgegeven postbons.2)	—	—	2 138	—	—	—
Bedrag " postbons.2)	—	—	f 8 371	—	—	—
Aantal uitbetaalde postbons.2)	—	—	1 776	—	—	—
Bedrag " postbons.2)	—	—	f 7 242	—	—	—

1) Voorloopige cijfers.
2) Ingevoerd 1 September 1916.
3) Waaronder 36 463 postpakketten met aangegeven waarde tot een gezamenlijk bedrag van f 3 743 051.

De regeling van het brievenvervoer in en tusschen de verschillende gewesten onderging in het verslagjaar weder eenige wijziging. Het vervoer (met uitzondering van dat over zee en de districtspost) geschiedde op het einde van 1916 over een afstand van 15 895 K.M., tegen 15 778 K.M. bij het einde van 1915.

Automobielendienst ter hoofdplaats Weltevreden. Het aantal post-automobielen (9) onderging geen verandering. De dienst werd op gelijke wijze verricht als in 1915; in October moest er echter toe worden overgegaan het lichten der buitenbussen niet meer per automobiel te doen geschieden. Deze maatregel werd noodig geacht om de wagens zooveel mogelijk te sparen, aangezien het ondoenlijk bleek reservedeelen van de Berliet-fabriek te verkrijgen en de in Indië vervaardigde onderdeelen, wat hoedanigheid van het materiaal en afwerking betrof, niet in alle opzichten gelijkwaardig konden genoemd worden. In 't geheel legden de automobielen 193 615 K.M. af, of gemiddeld ± 59 K.M. per wagen en per dag. De kosten bedroegen, alles inbegrepen, f 0,307 per wagen en per K.M.

Buitenlandsch verkeer. Bijlage PP, onder B, geeft een overzicht van het aantal naar het buitenland verzonden poststukken gedurende de jaren 1914, 1915 en 1916. De daarin vermelde cijfers zijn verkregen door de statistiekcijfers — namelijk de cijfers, aangevende het werkelijk verkeer van 1 t/m 28 October — met 13 te vermenigvuldigen (art. XL, § 3, al. 2, van het reglement tot uitvoering van het in Ind. St. 1907 n°. 310 opgenomen Algemeen Postverdrag van Rome). Deze uitkomsten zijn echter, uit den aard der zaak, ontoereikend om, door vergelijking met de cijfers van voorgaande jaren, namelijk van de jaren vóór den oorlog, de normale ontwikkeling van het verkeer vast te stellen.

De rekening wegens het overbrengen van de brievenmalen in den door de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" contractueel onderhouden geregelden maildienst (Ind. St. 1908 n°. 577) liep, wat het jaar 1916 betreft, over 14 uit- en 15 thuisreizen met de mailschepen en over 13 uit- en 18 thuisreizen met de vrachtschepen van de maatschappij „Nederland" en over 15 uit- en 17 thuisreizen met de mailschepen en over 7 uit- en 13 thuisreizen met de vrachtschepen van de „Rotterdamsche Lloyd".

Tegen de gewaarborgde som van f 6000 per reis, genoot de maatschappij „Nederland" voor het vervoer per mailbooten f 87 000 en de „Rotterdamsche Lloyd" f 96 000. Voor de behandeling der post aan boord dier booten werd aan beide maatschappijen te zamen f 1300 uitgekeerd. Voor het vervoer per vrachtbooten genoot de maatschappij „Nederland" f 17 169,76[5] en de „Rotterdamsche Lloyd" f 6 499,76. Deze betalingen kwamen voor de eene helft ten laste van Nederland en voor de andere ten laste van Indië. Over 1915 werd uit hoofde van het vervoer per mailbooten aan de maatschappij „Nederland" f 318 000 en aan de „Rotterdamsche Lloyd" f 312 000 uitgekeerd.

Voor het vervoer van postpakketten van Indië naar Nederland met de stoomschepen dezer beide maatschappijen, werd in 1916 ten laste van de Indische geldmiddelen aan de „Nederland" f 2532,51 en aan de „Rotterdamsche Lloyd" f 2548,65 betaald, of te zamen f 5131,16, tegen f 10 214,01 over 1915.

Voorts werd de post uit Europa voor Nederlandsch-Indië 24 maal per Fransche en 52 maal per Engelsche en Britsch-Indische mailbooten vervoerd, terwijl voor de verzending naar Europa 23 maal van Engelsche en Britsch-Indische booten en voor de verzending naar Australië 40 maal van de booten van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, van de Burns Philp Line en van de Ocean Steamship Company Ltd. werd gebruik gemaakt.

Verder werden door de Indische uitwisselingskantoren met alle voorkomende gelegenheden, o. a. met de van Nederlandsch-Indië naar Europa en Amerika varende vrachtbooten van de „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd", met de booten van de „Java—China—Japan-lijn", van de „Java Pacific lijn", van de zoogenaamde „Java—New-York-lijn", van de „Java Bengalen-lijn", van de „Osaka Shosen Kaisha", van de „Koninklijke Paketvaartmaatschappij" en andere Maatschappijen, brievenmalen voor China, Japan, Siam, de Straits-Settlements, Britsch-Indië, Zuid-Afrika, Manilla, Amerika en Europa gesloten.

§ 4. GOUVERNEMENTS TELEGRAAFDIENST.

Reglementen en bepalingen. Tengevolge van den bij Gouv. Bt. 24 Jan. 1916 n°. 20 (Ind. St. n°. 94) — zie K. V. 1916, kol. 245 — getroffen maatregel om de kosten der regeeringstelegrammen, met ingang van 1 Mei 1916, met de betrokken departementen of colleges te verrekenen, verminderde het aantal dier berichten met 9268 telegrammen en 160 422 woorden, of, berekend naar het woordental, met 8,36 %, niettegenstaande als gevolg van den oorlogstoestand en de onlusten op Sumatra, veel telegrafisch moest worden afgedaan.

2 verouderde besluiten, houdende voorschriften ten aanzien van het gebruik van de telegraaf voor de behandeling van dienstaangelegenheden, zijn bij Gouv. Bt. 12 April 1917 n°. 27 (Bijbl. Ind. St. n°. 8737) ingetrokken.

Evenals bij den postdienst, werd ook bij den telegraafdienst nog verder gestreefd naar beperking van den arbeid op Zon- en feestdagen. Met ingang van 3 December werd de dienst bij de telegraafkantoren, overal waar dit mogelijk bleek, zonder ernstig nadeel en ongerief voor handel en publiek te veroorzaken, tot een geringer aantal uren teruggebracht.

Met de invoering van rijwieldiensten op verschillende kantoren ten behoeve van de telegrambestelling, werd in het verslagjaar voortgegaan. Het aantal rijwielen, in gebruik op de post- en telegraafkantoren, bedroeg op eind 1916 592, tegen 467 op eind 1915. Het meerendeel dier vervoermiddelen werd voor de telegrambestelling benut.

Behalve met de uitbreiding van den rijwieldienst, werd, ter bevordering van eene vlugge bestelling van telegrammen, met de toepassing van het zoogenaamde jongelingenstelsel op de daarvoor in aanmerking komende kantoren voortgegaan. Bij dit stelsel hangt het loon van de bestellers (de zoogenaamde jongelingen) voornamelijk af van het aantal der door hen bestelde telegrammen en van de snelheid, waarmede de bestelling plaats heeft.

Verbindingen, geleidingen en toestellen. De lengte van het bovengrondsch telegraafnet verminderde, wat de lijnen *) betreft, van 11094,30 K.M. tot 11017,41 K.M., dus met 76,89 K.M. en vermeerderde, voor zooveel de draden aangaat, van 24438,43 K.M. tot 25272,61 K.M., dus met 834,18 K.M. De vermindering van de lijnlengte was in hoofdzaak het gevolg van de overbrenging van de telegraaflijn Semarang—Ambarawa naar de baan van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, het overgeven aan den telefoondienst van de hulptelegraafdraden tusschen Kendal en Bodja en Tjandi en Oengaran, de buitendienststelling van den telegraafdraad tusschen Grisee en Toeban en van verbeteringen en verleggingen van verschillende lijnen en sliplijnen; terwijl de vermeerdering van de draadlengte in hoofdzaak het gevolg was van den aanleg van een telegraafdraad tusschen Cheribon en Kroja, het bijspannen van een telegraafdraad tusschen Semarang en Koedoes, tusschen Kertasana en Kediri, tusschen Toeloengagoeng en Blitar, van twee telegraafdraden tusschen Soerabaja en Tjepoe, van een telegraafdraad tusschen Soerabaja en Bodjonegoro, tusschen Solo en Soerabaja en tusschen Weltevreden en Cheribon, alsmede van verschillende verbeteringen en verleggingen van lijnen en sliplijnen.

De lijn- en de draadlengten van de zeekabelverbindingen vermeerderden in den loop des jaars van 9467,33 K.M. tot 9939,44 K.M. Deze vermeerdering met 472,11 K.M. was toe te schrijven aan herstellingen, verleggingen en nieuwe leggingen.

De overige kabel- en ondergrondsche verbindingen hadden op 31 December 1916 eene lijnlengte van 140,15 en eene draadlengte van 773,99 K.M., tegen onderscheidenlijk 137,52 en 708,16 K.M. (verbeterde cijfers) in het voorafgegane jaar. De toeneming onderscheidenlijk van 2,63 en 65,83 K.M. was in hoofdzaak het gevolg van het leggen van een tweeden dubbeldraadskabel van het kantoor te Soerabaja naar het kabelhuis te Soekalila, van zevendraadskabels in de geul van den Soekalila-kabel van het kantoor te Soerabaja naar het kabelhuis te Boengoeran, van 3 zevendraadskabels van het kantoor te Soerabaja naar de kokerpaal te Pasartoeri en van zevendraadskabels van het kantoor te Probolinggo naar het kabelhuis aldaar.

Op de gouvernements telegraaf-zeekabels kwamen in den loop van 1916 negen storingen voor, te weten tusschen Sitoebondo en Makasser (6—13 Februari); Sabang en Oeleë Lheuë (24 Februari—5 Maart); Singaradja en Ampenan (15—21 April); Weltevreden en Semarang (4—7 Augustus); Semarang en Soerabaja (1—14 November); Weltevreden en Tandjoengpandan (22—28 November); Sitoebondo en Singaradja (27 November—4 December); Belawan en Sabang (26 November—21 December) en Tandjoengbalai en Bagan Si Api Api (30 November—16 December). Al deze storingen werden door het kabelschip *Telegraaf* opgeheven. Op de gouvernements telegraaf-landkabels kwam in December één storing voor op den kabel van Weltevreden naar Antjol in de verbinding met Padang. Door gebruikmaking van een der reserve grondkabels ondervond de dienst geen nadeel van deze storing, welke op het einde van het verslagjaar nog niet was opgeheven.

Behalve de hoogergenoemde herstellingen, werden door de *Telegraaf* de volgende werkzaamheden verricht. Van den 23sten tot den 28sten Februari en van den 15den tot den 20sten Maart werden met de uit Europa per stoomschip *Madioen* ontvangen hoeveelheid kabel, de in 1915 reeds gedeeltelijk gelegde zoogenaamde derde Soenda-kabel van Pasang-Teneng, nabij Anjer, naar Telokbetong, en de kabel van Soekalila (Soerabaja) naar Landangan (Sitoebondo), voltooid. Door de totstandkoming van dezen laatsten kabel bestond de geheele verbinding Soerabaja—Makasser uit een zeekabel, waardoor een duplex-gemeenschap tusschen deze plaatsen in het leven geroepen kon worden. Op den 9den Maart werden een 4-tal kabels gelegd door de Langkatrivier nabij Tandjoengpoera, bestemd voor de verbinding van het kantoor te Tandjoengpoera met de bovengrondlijn langs den spoorweg. Van den 7den September tot den 22sten October werd uit den reservevoorraad en met behulp van een nabij Singaradja uit zee opgehaald eind kabel van den vroegeren Singaradja—Makasser-kabel, een nieuwe kabel van Tandjoengbalai naar Bagan Si Api Api gelegd. De lange duur van de plaatsing was het gevolg van het optreden tijdens de legging van een tweetal fouten in den nieuwen kabel. Verder vallen de volgende werkzaamheden te vermelden: In Maart werd een proef genomen, om te onderzoeken of een uit groote diepte opgevischte zeekabel, waarin bij het ophieuwen, tengevolge van de groote spanning, waaronder dit geschiedt, een eigenaardige torsie komt, door afviering in zeer diep water, weer voor het gebruik geschikt gemaakt kon worden. De uitkomsten wezen uit dat de eenmaal getordeerde kabel op de bedoelde wijze niet meer voor gebruik dienstig was te maken. In den aanvang van Juli vertrok de *Telegraaf* naar Singaradja voor het verleggen van het kusteinde van den Singaradja—Ampenan-kabel naar een gunstiger tracé en voor het opnemen van het hiervóór reeds genoemde, nabij Singaradja liggende eind kabel van den ouden Singaradja—Makasser-kabel, hetwelk zou worden gebruikt voor de plaatsing van den Tandjoengbalai—Bagan Si Api Api-kabel. Eene verlegging van het kusteinde van den Singaradja—Ampenan-kabel nabij Ampenan bleek bij onderzoek niet noodig te zijn. Verder werden te Riouw en Bengkalis de landingspunten vastgesteld voor de aldaar in de toekomst te landen kabels, waarna een reis gemaakt werd langs de oost- en westkust van Sumatra, in het belang van verschillende kabelwerkzaamheden. Op deze reis werden bezocht de kabelhutten te Palembang, Belawan, Sabang, Sinabang, Tapa Toean, Singkel, Sibolga en Padang, alwaar de kabeleinden en de aanwezige slack werden onderzocht en, waar noodig, vervangen. Een overeenkomstig onder-

*) Onder „lijn" wordt verstaan het samenstel tusschen de kantoren, van draden, kabels, steunpunten, met alles wat daartoe behoort en onder „draad" de metalen geleiding, die tot voortplanting van den electrischen stroom dient.

zoek had plaats in de monding van de Panai- en Koealoerivier naar de aldaar liggende rivier-kabels.

De in 1915 begonnen proefnemingen met de sneltelegraaftoestellen van SIEMENS en HALSKE werden in het verslagjaar voortgezet. De opstelling van het toestel te Soerabaja kwam half Januari gereed, waarop de duplex-proeven over eene rechtstreeksche verbinding tusschen Weltevreden en Soerabaja met toepassing van de brugschakeling een aanvang konden nemen. Bijzonder bevredigend waren de uitkomsten hiervan niet; bij gebruik van den zeekabel bleef zelfs elk resultaat uit. Inmiddels werden de overige twee in het eind van 1915 ontvangen toestellen te Semarang opgesteld, waarna de proeven, ditmaal met pons-overdraging te Semarang, werden voortgezet. Ofschoon nu zoowel over de landlijnen als over den zeekabel betere uitkomsten werden verkregen, kon van een bedrijfszekeren toestand toch niet gesproken worden. In plaats van pons-overdraging werd daarop tot relais-overdraging te Semarang overgegaan, hetgeen over de landlijnen betere, doch over den zeekabel minder gunstige uitkomsten opleverde. Hierna werd besloten de proeven voorloopig te staken, om deze, na aanbrenging van eenige daartoe noodige veranderingen aan de toestellen, met de differentiaal-schakeling op de rechtstreeksche verbinding tusschen Weltevreden en Semarang voort te zetten. Deze nieuwe proeven vielen over de landlijnen goed uit, doch mislukten over de kabelverbinding. In verband hiermede zullen, onder handhaving van de laatstgenoemde schakeling, op den kabel proeven worden genomen met eene gewijzigde relais-overdraging te Semarang. De proeven over de landlijnen tusschen Weltevreden en Soerabaja zonder overdraging, werden onafgebroken voortgezet en de uitkomsten waren langzamerhand van dien aard, dat er toe kon worden overgegaan om de sneltelegraaf, zij het dan ook voorloopig nog bij wijze van proef, aan het daadwerkelijke telegraafverkeer te doen deelnemen. De twee te Semarang aanwezige toestellen werden uiteengenomen en naar Soerabaja en Weltevreden overgebracht, om daar als reserve gebruikt te kunnen worden. Verder kan nog vermeld worden, dat het recorderbedrijf in den aanvang op de evenwijdig loopende landlijnen hinder ondervond van door den sneltelegraaf opgewekte inductiestroomen. Dit kon vermeden worden door de spanning van de seinbatterij van den sneltelegraaf, oorspronkelijk 110 volt bedragende, tot op 55 volt te verminderen.

Zeer vaak treden in het sneltelegraafbedrijf door het veranderen van den isolatie-weerstand van de landlijnen, balansstoringen op. Ook in het verslagjaar kwamen deze storingen, ten deele als gevolg van de vele thans nog aan de lijnen plaats hebbende werkzaamheden, voor. Ook werd last ondervonden van vreemde stroomen, door atmosferische invloeden ontstaan. Aan deze oorzaken moet het betrekkelijk groote aantal fouten, bij het wisselen van telegrammen met den sneltelegraaf ontstaan, worden toegeschreven. Waar gedurende den Europeeschen oorlog alleen telegrammen in verstaanbare taal mochten worden verzonden, konden deze fouten in den regel door de controleerende ambtenaren worden ontdekt en hersteld. Zoodra echter het verzenden van telegrammen in codeschrift zal zijn toegelaten, zullen ernstige moeilijkheden niet kunnen uitblijven. Evenwel mag worden verwacht dat, indien het gelukt met de hiervóór genoemde gewijzigde relais-overdraging te Semarang, de gemeenschap tusschen Weltevreden en Soerabaja over den zeekabel tot stand te brengen, de bedoelde fouten ook achterwege zullen blijven. Ondanks alle moeilijkheden, kan echter gezegd worden, dat de sneltelegraaf op het einde van het verslagjaar reeds zeer goede diensten aan het telegraafverkeer bewezen heeft.

Met het verdubbelen van enkele zeer drukke verbindingen, zooals de kabels van Weltevreden naar Padang en Soerabaja, den kabel Soerabaja—Makasser en de landlijnen tusschen Weltevreden, Semarang en Soerabaja, werd ook in 1916 voortgegaan.

In den loop van het jaar werd overgegaan tot het plaatsen van schelinrichtingen op enkele minder drukke kantoren. De bedoeling hiervan is, het personeel, dat de telegraaftoestellen bedient, door het doen overgaan van een bel, te waarschuwen dat een telegram voor zijn kantoor aanwezig is. Hierdoor wordt vermeden dat de toestellen voortdurend bewaakt moeten worden, zoodat het toestelpersoneel ook voor andere dienstbezigheden vrijkomt en eene meer economische uitvoering van den dienst wordt verkregen.

Aan het eind van het verslagjaar waren in 't geheel 384 Morse-, 77 recorder-, 8 Hughes- en 2 sneltelegraaftoestellen, benevens 103 telefoontoestellen in dienst. Op de telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur waren 126 telefoontoestellen in gebruik.

De sedert den 1sten April 1915 ingevoerde dienstregeling voor de radiostations te Sitoebondo, Koepang en Ambon onderging in het verslagjaar eene geringe wijziging. Met ingang van 15 Februari 1916 werd aan den rooster op werkdagen, ten behoeve van eene snellere afwerking van het verkeer, toegevoegd de tijd van 6 u. v.m.—7 u. v.m., terwijl de tijd van 6 u. n.m.—7 u. n.m., welke tot nog toe uitsluitend voor het scheepsverkeer was gebezigd, voortaan facultatief werd gebruikt, namelijk voor het scheepsverkeer en voor de overseining der mogelijk nog te verwerken onderlinge mededeelingen van den dag. De diensttijd op werkdagen werd daardoor als volgt: 6 u. v.m.—7 u. v.m. onderling verkeer tusschen de stations; 7 u. v.m.—8 u. v.m. verkeer met schepen op zee; 8 u. v.m.—1 u. 30 m. n.m. onderling verkeer; 1 u. 30 m. n.m.—6 u. n.m. verkeer met schepen op zee; 6 u. n.m.—7 u. n.m. facultatief verkeer met schepen op zee en overseining van de mogelijk nog te verwerken mededeelingen van den dag. Na 7 u. n.m. zoo noodig voortzetting van de zoo juist genoemde onderlinge mededeelingen. Op Zon- en feestdagen waren de stations te Sitoebondo, Koepang en Ambon voor het onderling verkeer gesloten en van 1 u. 30 m. n.m.—7 u. n.m. geopend voor het verkeer met schepen op zee. Op feestdagen waren de stations bovendien van 7 u. v.m. — 8 u. v.m. voor dit doel open. Deze rooster werd verder het geheele jaar gevolgd.

Wat de atmosferische toestand betreft, stemmen de opgedane ervaringen over het algemeen overeen met die van het vorige jaar. Als bijzonderheid valt op te merken, dat er in het verslagjaar, ook in den gunstigen tijd, eenige korte tijdvakken waren, dat het seinen gedurende den dag op ernstige wijze door de aanwezigheid van atmosferische storingen werd beïnvloed. De west-moeson was echter aan het einde van het verslagjaar minder ongunstig voor het seinen dan de vorige jaren. Te Sitoebondo, Koepang en Ambon werden op verschillende tijden eenige zwaardere en lichtere aardschokken gevoeld, welke evenwel zonder eenig nadeelig gevolg voor de gebouwen en inrichtingen bleven.

De proeven om in eigen beheer seincondensatoren aan te maken, mogen als volkomen geslaagd worden beschouwd. Elk der stations te Sitoebondo, Koepang en Ambon is thans in het bezit van 2 condensatoren, waarvan 1 voor het gebruik en 1 voor reserve is bestemd. De condensatoren, welke reeds geruimen tijd voortdurend in gebruik zijn geweest, voldeden uitstekend. Behalve met het aanmaken van condensatoren, werd ook begonnen met het in eigen beheer vervaardigen van de voor de stations noodige vonkplaten, welke proef eveneens als volkomen geslaagd is te beschouwen. Deze belangrijke onderdeelen der inrichting worden thans in de werkplaats van den post-, telegraaf- en telefoondienst aangemaakt.

Machines, toestellen, torens, gebouwen en personeelswoningen kregen hun geregeld onderhoud en verkeerden alle in goeden staat.

Ten behoeve van het vervoer van het personeel van het radiostation te Sitoebondo, tusschen dit station en de dienstwoningen, werd een tweede dienstauto aangeschaft, waardoor het noodzakelijke onderhoud van deze vervoermiddelen en daarmede tevens de vervoerdienst was verzekerd.

Op den 28sten September werd door een defect aan den benzinemotor, het bedrijf van het station te Koepang van 12 u. n.m.—7 u. 30 m. n.m. gestoord. Overigens kwamen onderbrekingen van het verkeer van eenige beteekenis, ten gevolge van herstellings- of onderhoudswerkzaamheden, niet voor.

Voor het overbrengen der berichten tusschen de stations te Sitoebondo, Koepang en Ambon onderling, werden nog geen seinkosten geheven, terwijl in het verkeer dezer stations met schepen op zee ook nog geen kusttaks werd berekend.

De gezondheidstoestand van het personeel was over het algemeen goed.

Het aantal telegrammen door Sitoebondo met schepen op

zee gewisseld, was gering, dat van de stations te Koepang en Ambon van geen beteekenis.

Over het kuststation te Sabang valt weinig bijzonders te vermelden. Bedrijfsstoringen kwamen niet voor. Den 16den Februari werd eene hevige aardbeving gevoeld, waarvan de eerste schok ongeveer een halve minuut aanhield. In twee van de drie pardoenhuisjes ontstond een scheur, welke spoedig werd hersteld. Overigens werden geen nadeelige gevolgen ondervonden. Machines, toestellen, toren, gebouw en woningen verkeerden alle in goeden staat; de gezondheidstoestand van het personeel was over het algemeen goed. Het verkeer bleef beneden dat in gewone tijden en was van weinig beteekenis.

Verkeer en opbrengst. Een overzicht van het telegraafverkeer in 1914, 1915 en 1916 (zie ook bijlage PP, onder C) volgt hieronder:

	1914.	1915.	1916.	Vermeerdering of vermindering in 1916.		Vermeerdering of vermindering in 1915.
Binnenlandsch verkeer.						
Ontvangsten	f 1 520 960	f 1 584 611	f 1 860 327	f 275 716	17.4 %	4.18 %
Aantal betaalde telegrammen	1 220 776	1 269 172	1 439 173	170 001	13.4 "	3.96 "
Gezamenlijk woordental	14 420 417	15 226 146	17 411 256	2 185 110	14.3 "	5.58 "
Gemiddeld "	11.81	12	12.1	0.1	0.84 "	1.60 "
Aantal regeeringstelegrammen	84 882	81 867	72 599	—9 268	—11.3 "	—3.55 "
Gezamenlijk woordental	2 229 158	1 919 313	1 758 891	—160 422	—8.3 "	—13.9 "
Gemiddeld "	26.26	23.44	24.23	0.79	3.3 "	—10.73 "
Opbrengst der regeeringstelegrammen, berekend als betaalde telegrammen	f 334 227	f 249 884	f 264 278	f 14 394	5.7 "	—25.23 "
Buitenlandsch verkeer.						
Aantal verzonden telegrammen	145 596	140 109	166 129	26 020	18.5 "	—3.76 "
Gezamenlijk woordental	1 507 022	2 341 016	3 009 859	668 843	28.5 "	31.77 "
Gemiddeld "	10.97	16.71	18.12	1.41	8.4 "	52.32 "
Aantal ontvangen telegrammen	142 334	139 966	171 367	31 401	22.4 "	—1.66 "
Gezamenlijk woordental	1 620 560	2 388 687	2 970 940	582 253	24.3 "	47.4 "
Gemiddeld "	11.38	17.07	17.34	0.27	1.6 "	50.1 "

Het aandeel der Nederlandsch-Indische telegraafadministratie in de opbrengst van het buitenlandsch verkeer beliep over 1916 voor de transit-telegrammen f 80 966 en voor de overige telegrammen f 738 473, tegen onderscheidenlijk f 115 364 en f 626 490 in 1915 en f 111 137 en f 557 218 in 1914.

In 1916 werden via Eastern 95 192 uitgestelde telegrammen verzonden en 79 621 dergelijke telegrammen ontvangen, tegen onderscheidenlijk 69 345 en 56 878 in 1915. De vermeerdering bedroeg dus 25 847 en 22 743, of 37,2 % en 40 %.

Van de gelegenheid om binnenlandsche telegrammen te verzenden via Singapore of Pinang werd in 1916 gebruik gemaakt voor 12 telegrammen, tegen 11 in 1915.

Het hieronder volgend staatje geeft een overzicht van het radiotelegrafisch verkeer in 1916.

Kuststations.	Verzonden telegrammen [1]). Aantal.	Woordental.	Afkomstig van:	Ontvangen telegrammen [1]). Aantal.	Woordental.	Bestemd voor:
Sabang	180	2 409	Nederlandsch-Indië	410	5 619	Nederlandsch-Indië
	10	121	Straits Settlements en Maleische staten	61	795	Straits Settlements en Maleische staten
	1	14	Britsch-Indië	17	201	Britsch-Indië
				3	26	Overig Azië
	1	10	Nederland	3	24	Nederland
	1	22	Overig Europa	12	180	Overig Europa
	193	2 576		506	6 845	
Sitoebondo	35	945	Nederlandsch-Indië	208	2 800	Nederlandsch-Indië
	1	17	Straits Settlements en Maleische staten	1	16	Straits Settlements en Maleische staten
	36	962		209	2 816	
Koepang	9	298	Nederlandsch-Indië	56	1 052	Nederlandsch-Indië
				1	22	Straits Settlements en Maleische staten
				1	47	Europa
	9	298		58	1 121	
Ambon	8	128	Nederlandsch-Indië	37	497	Nederlandsch-Indië
				1	12	Europa
	8	128		38	509	

[1]) Voorloopige cijfers.

§ 5. GOUVERNEMENTS TELEFOONDIENST.

Plaatselijke en districtsdienst. Op het einde van 1916 omvatte de *plaatselijke dienst* de netten te Krawang, Tjilatjap, Kendal, Magelang, Salatiga, Rembang, Bodjonegoro, Soerabaja, Sidoardjo, Probolinggo, Kraksaän, Sitoebondo, Soemenep, Amboina, Ampenan, Bandjermasin, Benkoelen, Djambi, Gorontalo, Menado, Palembang en Singaradja en de *districtsdienst* de districtsnetten te Serang, Pandeglang, Rangkasbitoeng, Batavia, Poerwakarta, Soekaboemi, Tjiandjoer, Bandoeng, Garoet, Bandjar, Tasikmalaja, Semarang, Djokjakarta, Solo, Blora, Tjepoe, Madioen, Kediri, Kertasana, Djombang, Blitar, Modjokerto, Bangil, Malang, Pasoeroean, Loemadjang, Djember, Bondowoso, Pamekasan, Den Pasar, Pontianak en Telokbetong.

De telefoonnetten hadden op 31 December 1916 gezamenlijk 408 K.M. ondergrondsche kabellengte, 12448 K.M. bovengrondsche lijnlengte, 26491 K.M. ondergrondsche ge-

leidingslengte, 31303 K.M. bovengrondsche geleidingslengte, 52982 K.M. ondergrondsche draadlengte en 42740 K.M. bovengrondsche draadlengte. Op ult. 1915 waren deze lengten onderscheidenlijk 401, 12073, 25577, 29310, 51154 en 40868 [1]) K.M.

De opbrengst dezer netten beliep in 1916 f 2 195 513, tegen f 1 947 665 in 1915 en f 1 657 600 in 1914.

Het aantal betalende telefoonposten, dat einde 1914 14 093 en einde 1915 16 366 bedroeg, steeg in 1916 tot 18 395, dus met 2029 posten of 12,3 %.

Interlocale dienst. Op Java werden in het verslagjaar de volgende nieuwe interlocale geleidingen in gebruik genomen:

a. Semarang—Tjepoe—Bodjonegoro;
b. Pasoeroean—Probolinggo;
c. Soerabaja—Bodjonegoro;
d. Semarang—Solo;
e. Soerabaja—Modjokerto;
f. Cheribon—Tegal;
g. Pekalongan—Semarang.

Op 31 December 1916 waren alle plaatselijke en districtsnetten op Java aan het interlocale net aangesloten.

Te Buitenzorg, Cheribon, Tegal en Pekalongan bestonden rechtstreeksche aansluitingen op het interlocaal kantoor, terwijl de particuliere netten in die plaatsen, wegens den slechten toestand, waarin zij zich bevonden, niet in het interlocaal verkeer waren opgenomen; echter werden interlocale verbindingen van en naar deze netten, op risico van den aanvrager, wel toegelaten.

Door den chef van den post-, telegraaf- en telefoondienst werd, gerekend van 1 Juni 1916, de telegraaflijn tusschen de telegraafkantoren te Pamekasan en Soemenep (res. Madoera) in de sluitingsuren van die kantoren, voor het publiek interlocaal verkeer opengesteld tegen een tarief van f 0,50 per gesprek van 3 minuten of minder.

De weglengte van de op het einde van 1916 in bedrijf zijnde interlocale lijnen bedroeg 2746.28 K.M., met eene geleidingslengte van 6524.46 K.M., tegen onderscheidenlijk 2657.68 K.M. en 5865.36 K.M. op einde 1915.

In 1916 beliepen de verschuldigde kosten voor interlocale gesprekken in het geheel f 815 499, tegen f 596 614 in 1915.

Het aantal interlocale gesprekken, dat in 1914 282 506 en in 1915 389 558 bedroeg, vermeerderde in 1916 tot 526 176, dus met 136 618 of 35 %.

Voornaamste buitengewone werkzaamheden. De uitbreiding van de multipletafels te Weltevreden kwam in het midden van het verslagjaar gereed, waardoor tot 3240 aansluitingen konden worden gemaakt. Met den uitbouw van den zuidelijken vleugel van het telefoonkantoor te Weltevreden (Koningsplein) werd in Januari door den dienst der burgerlijke openbare werken een aanvang gemaakt. Voor de in 1915 ontworpen gedeeltelijke uitbreiding van het kabelnet te Weltevreden, werd gelegd 9.910 K.M. grondkabel en werd een nieuw kabelhuisje te Kramat opgericht; in het gebied van de centrale Batavia werden 2 opstijgpunten geplaatst.

In het districtsnet te Serang werd een bijnet te Tjilegon opgericht.

De aanleg van een bijnet te Tjikampek, in de districtsnetten Krawang en Poerwakarta, kwam gereed. Het werd zoowel met Poerwakarta als met Krawang door districtsgeleidingen verbonden.

In het districtsnet te Soekaboemi werden de enkeldraadsche geleidingen tusschen de bijkantoren Klapanoenggal—Palaboehan Ratoe, Palaboehan Ratoe—Waloeran en Bodjonglopang—Ngalindoeng, dubbeldraads gemaakt.

In het plaatselijk net te Bandoeng werden 2 opstijgpunten bijgeplaatst; gelegd werd 6.021 K.M. grondkabel, waarmede de reeds voor 1915 ontworpen kabeluitbreiding in de kota is afgeloopen.

De omlegging naar den nieuwen weg van de districtsgeleidingen Tjikadjang—Tjisompet en de ombouw en uitbreiding van het plaatselijk net te Tjikadjang, kwamen in het verslagjaar gereed.

De weg benoorden het bijkantoor Sleman van het districtsnet te Djokjakarta werd in de richting van de grens der residentie Kedoe verbeterd en omgebouwd. Het kabelnet in de stad werd met een nieuw opstijgpunt op Toegoe Koelon en met 0.438 K.M. grondkabel uitgebreid. In het bijnet Sleman werd een opstijgpunt nabij het telefoonkantoor geplaatst en door middel van een grondkabel met het bijkantoor verbonden.

In het districtsnet te Solo werden tusschen Solo en Delanggoe twee nieuwe districtsgeleidingen langs den spoorweg in gebruik genomen, ter vervanging van oude langs den postweg loopende geleidingen, welke opgeruimd werden. Zoowel te Delanggoe als te Klaten werd een opstijgpunt geplaatst en alle geleidingen werden door middel van een grondkabel in het telefoonkantoor ingevoerd.

Te Moentilan (locaalnet Magelang) werd in het hulppost- en telegraafkantoor een spreekcel voor plaatselijk en interlocaal publiek verkeer opengesteld.

De kabeluitbreiding in het plaatselijk net te Semarang werd voortgezet; geplaatst werd 1 opstijgpunt en gelegd 2.255 K.M. grondkabel; vele nieuwe geabonneerden op het heuvelterrein werden voorloopig door bovengrondsche geleidingen aangesloten. Voor de kabeluitbreiding te Tjandi werden geplaatst 3 opstijgpunten, terwijl 1.673 K.M. grondkabel werd gelegd. Het net te Tjandi werd met 1 opstijgpunt en 0.413 K.M. grondkabel uitgebreid.

Te Bodjonegoro (Rembang), welke plaats te voren alleen aan het interlocaal net was aangesloten, werd in het verslagjaar een plaatselijk net opgericht, ten behoeve waarvan 1 opstijgpunt werd geplaatst en 0.110 K.M. grondkabel gelegd.

Van het districtsnet te Kediri werden verschillende wegen, alsmede de particuliere lijnen voor de Kediri Stoomtrammaatschappij, verbeterd.

De nieuwe bijkantoren te Krian en Madjaagoeng (districtsnet Modjokerto) kwamen gereed en werden in gebruik gesteld. Beide netten werden in het verslagjaar voor het publiek opengesteld. Het bijnet te Krian werd door eene districtsgeleiding ook met Sidoardjo verbonden. Het bijkantoor te Madjaagoeng (districtsnet Djombang), behoorende onder Modjokerto, werd door districtsgeleidingen ook met Djombang verbonden.

De opstelling van de centraal kantoor-inrichting ten behoeve van de nieuwe Centrale Zuid te Soerabaja kwam in Augustus 1916 gereed. De overname van de aansluitingen van de oude Centrale Zuid (zijnde ongeveer 1500) op de nieuwe Centrale had plaats tusschen 4 September en 5 October van dat jaar. Ter voorbereiding van de indienststelling der Centrale, was tusschen de oude en nieuwe Centrale Zuid een drietal grondkabels gelegd, onderscheidenlijk van 112, 112 en 70 dubbeldraden, terwijl tusschen de nieuwe Centrale Zuid en Centrale Noord twee verbindingskabels, te weten een met 56 — van het speciale systeem-KRARUP — en een met 28 dubbeldraden, werden gelegd. Alle toestellen van het vroegere locaal-batterij-systeem werden vervangen door toestellen van het centraal-batterij-systeem. Het bovengrondsche dradennet werd geheel geschikt gemaakt voor het centraal-batterijsysteem. Voor de invoering van de grondkabels in het telefoonkantoor, werden deze kabels in een speciaal daarvoor door den dienst der burgerlijke openbare werken gemaakten tunnel gelegd en in het kantoor aan gummikabels gelascht. Door het indienststellen van de nieuwe Centrale Zuid is eene groote verbetering in het telefoonverkeer te Soerabaja verkregen.

De bouw van het telefoonkantoor ten dienste van de inrichting der Centrale Noord was op het einde van het verslagjaar gevorderd tot het leggen van de fundeeringen.

Het nieuwe telefoonkantoor te Probolinggo werd in het verslagjaar in gebruik genomen.

Het bijtelefoonnet te Besoeki, met eene districtsgeleiding naar Bondowoso over den Arak Arak, kwam in Mei gereed en werd voor het algemeen verkeer opengesteld. De oude enkeldraadsche districtsgeleiding Djember—Sempolan van het districtsnet te Djember, werd door eene dubbeldraadsche geleiding langs de spoorbaan vervangen. Verscheidene wegen en lange abonné-geleidingen worden verbeterd.

Te Soengaikakap (districtsnet Pontianak) werd een bijnet met eene dubbeldraadsche districtsgeleiding naar Pontianak gebouwd en in Februari in dienst gesteld.

Het plaatselijk net te Menado werd uitgebreid; 1 opstijgpunt werd bijgeplaatst en 0.58 K.M. grondkabel gelegd.

[1]) Verbeterd cijfer.

Bijzondere mededeelingen. Het plaatselijk en interlocaal verkeer vertoonde gedurende het verslagjaar niet die toeneming, welke onder gunstiger omstandigheden stellig mocht worden verwacht.

Aanleg van nieuwe hoofdnetten, met uitzondering van dat te Bodjonegoro, had wegens gebrek aan materialen, niet plaats. Om dezelfde reden kon aan aanvragen om aansluiting aan plaatselijke netten, in vele gevallen niet worden voldaan. In verband hiermede werd in de Javasche Courant bekend gemaakt, dat tot nadere aankondiging geen telefoonaansluitingen (met inbegrip van verhuizingen), waarvoor nieuwe aanleg noodig was, zouden worden tot stand gebracht. Als gevolg van dezen toestand kon slechts in beperkte mate tot vermeerdering van de bestaande geleidingen ten dienste van het interlocaal verkeer worden overgegaan. Voornamelijk de handel nam nog meer dan tot dusver, zijn toevlucht tot het aanvragen van *dringende* gesprekken, zoodat groote vertragingen in het tot stand brengen der verbindingen voor *gewone* interlocale gesprekken ontstonden.

De gewone kabellasschen, zooals die in Europa worden gemaakt, bleken in de tropen na verloop van eenige jaren, steeds aanleiding tot storing te geven. Het aantal storingen in die lasschen nam daarom geleidelijk toe. Er werd daarom besloten om geleidelijk alle lasschen en splitsmoffen van een loodmof binnen de ijzeren mof te voorzien, waardoor een doorloopende loodmantel wordt verkregen.

§ 6. PARTICULIERE TELEGRAFEN.

Het aantal particuliere spoorwegtelegraafkantoren steeg in 1916 van 86 tot 92. Hiervan waren er 21 gevestigd in plaatsen waar tevens een lands telegraafkantoor bestond (zie bijlage PP, onder A).

Bij Gouv. Bt. 26 Oct. 1916 n°. 15 (Bijbl. Ind. St. n°. 8633) is aan de Semarang—Cheribon Stoomtrammaatschappij vergunning verleend tot den aanleg van eene telegraafverbinding tusschen de stations Cheribon S. S. en het nieuwe station Cheribon S. C.

Omtrent storingen op vreemde in Nederlandsch-Indië landende kabels zij het volgende vermeld.

De met Nederlandsch-Indië in verbinding staande, aan de Fransche Regeering toebehoorende kabel Pontianak—Saigon, welke sedert 30 November 1913 gestoord was, is gedurende het verslagjaar gestoord gebleven.

De met Nederlandsch-Indië in verbinding staande kabel van de Duitsch-Nederlandsche Telegraafmaatschappij bleef gedurende het verslagjaar, tengevolge van den voortdurenden oorlogstoestand, buiten werking gesteld.

Omtrent storingen op de met Nederlandsch-Indië in verbinding staande, aan de Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company Ltd. toebehoorende kabels, kwamen geen gegevens in.

§ 7. PARTICULIERE TELEFONEN.

Het aantal particuliere telefoonkantoren bleef onveranderd, namelijk 37. Vijf van deze kantoren waren gevestigd op plaatsen, waar tevens een landstelegraafkantoor bestond (zie bijlage PP, onder A).

§ 8. PARTICULIERE TELEFOONVERBINDINGEN.

Communale telefoonverbindingen. In 1916 werden geen particuliere telefoonnetten genaast, zoodat het aantal vergunningen voor plaatselijke netten op het eind van 1916 nog 11 bedroeg.

Op hetzelfde tijdstip bedroeg het aantal geabonneerden van de plaatselijke telefoonverbindingen 1898, tegen 1748 op het laatst van 1915 en de ruwe opbrengst f 266 330, tegen f 248 162 in 1915, terwijl aan cijns was verschuldigd f 26 209, tegen f 25 034 in 1915 en f 20 834 in 1914.

Telefoonverbindingen voor eigen gebruik. De directeur van gouvernementsbedrijven verleende in 1916 vier vergunningen tot den aanleg en het eigen gebruik van eene telefoonverbinding, terwijl 10 vergunningen werden ingetrokken. Het totaal aantal dergelijke vergunningen bedroeg mitsdien bij het einde van het jaar 52.

Wegens aan den lande te betalen jaarlijkschen cijns voor het gebruik van openbare wegen en van andere ter vrije beschikking van de Regeering staande gronden, was door de vergunninghouders een totaal bedrag van f 2549 verschuldigd, tegen f 2805 in 1915.

§ 9. POSTSPAARBANK.

Bij Gouv. Bt. 5 Juni 1916 n°. 25 (Ind. St. n°. 412) is het reglement voor den postspaarbankdienst in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1912 n°. 370) aangevuld met de bepaling, dat aan de bedragen van inlagen en terugbetalingen geene halve centen mogen worden toegevoegd. Voorts is dat reglement bij Gouv. Bt. 24 Juni 1916 n°. 8 (Ind. St. n°. 450) in dien zin gewijzigd, dat de hulpkantoren kunnen worden aangewezen voor de uitoefening van den volledigen dienst (de inlagen en terugbetalingen geschieden op de hulpkantoren en worden op eigen verantwoordingsstaten van de hulpkantoren verantwoord) of van den beperkten dienst (de hulpkantoren doen alleen dienst als doorzendkantoren voor de postkantoren, waaronder zij zijn ingedeeld). Op einde 1916 werd door 181 postkantoren, 9 bijkantoren en 213 hulppostkantoren deelgenomen aan den dienst der postspaarbank.

Bij Gouv. Bt. 19 Jan. 1917 n°. 40 (Bijbl. Ind. St. n°. 8748) zijn nieuwe bepalingen vastgesteld tot regeling van de aanstelling, de bevordering, het ontslag, enz. van het ter directie van de postspaarbank in Nederlandsch-Indië werkzaam te stellen personeel.

Het aantal inleggers bedroeg op einde 1916 140 963 (56 762 Europeanen, 76 548 inlanders en 7653 vreemde oosterlingen) — onder wie 14 429 militairen — tegen 130 909 (53 711 Europeanen, 70 324 inlanders en 6874 vreemde oosterlingen) op eind 1915. Onder het aantal inleggers op einde 1916 waren begrepen 450 Europeanen, 2893 inlanders en 4 vreemde oosterlingen, die gebruik maakten van de gelegenheid om te sparen door middel van maandelijksche inhoudingen op hunne traktementen en andere inkomsten als landsdienaar of gewezen landsdienaar, terwijl van 2575 inleggers het tegoed — ad f 357 965 — moest dienen als zekerheid voor betalingen aan den post-, telegraaf- en telefoondienst wegens voorgeschoten frankeer-, telegram- en telefoonkosten.

Het aantal inlagen en terugbetalingen bedroeg in 1916 127 925 en 84 951, tegen 141 503 en 76 357 in 1915; het aantal inleggers, wier tegoed op de Rijkspostspaarbank hier te lande werd overgedragen en, omgekeerd, van die instelling werd overgenomen, bedroeg onderscheidenlijk 818 en 259, tegen 966 en 361 in 1915.

Het tegoed der inleggers bedroeg op eind 1916 f 11 374 238, tegen f 10 711 595 op eind 1915, eene vermeerdering dus met f 662 643.

Voor zoover bekend was op eind 1916 belegd in staatsschuld (Nederlandsche en indische) een bedrag van nominaal f 5 633 600, te boek staande voor eene waarde van f 4 392 875 en in effecten, uitgegeven door andere publiekrechtelijke en particuliere lichamen f 4 579 400 nominaal, ter waarde van f 4 229 652; in beleeningen hier te lande was uitgezet een bedrag van f 331 720 en op prolongatie (voor zoover bekend) f 993 100, terwijl in 's lands kas in Indië voor dadelijk gebruik beschikbaar was een bedrag van f 504 177. De gekweekte rente bedroeg (eveneens volgens bekende gegevens) f 414 056, terwijl de som der uitgekeerde en bijgeschreven rente voor inleggers beliep f 243 764; hierbij komt nog aan de Rijkspostspaarbank in Nederland te betalen rente, ten bedrage van f 1323 (volgens voorloopige gegevens), zoodat het totaal der betaalde en verschuldigde rente f 245 087 bedraagt. Het rente-overschot beliep derhalve f 168 969.

De bedrijfskosten waren in 1916 f 125 015, waarvan f 79 622 aan salarissen en f 26 224 aan vergoedingen aan andere diensten.

Het voordeelig saldo der winst- en verliesrekening is voorloopig vastgesteld op f 43 955, en het reservefonds is gebracht op f 308 985.

Voor verdere opgaven zie men bijlage RR.

§ 10. GELEIDINGEN VOOR ELECTRISCHE VERLICHTING EN VOOR HET OVERBRENGEN VAN KRACHT DOOR MIDDEL VAN ELECTRICITEIT.

Gedurende het verslagjaar werden 4 vergunningen tot den aanleg van geleidingen voor electrische verlichting en het overbrengen van kracht door middel van electriciteit verleend, waarvan 1 ten algemeenen nutte en 3 voor eigen gebruik.

Voor een overzicht van de tot de helft van Juli 1916 verleende, nog van kracht zijnde vergunningen zie men blz. 416 van deel I van den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië voor 1917.

II. SPOOR- EN TRAMWEGEN.

Het algemeen reglement voor de spoorwegdiensten in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1895 n°. 300, zooals het sedert is gewijzigd), het algemeen secundair spoorwegreglement (Ind. St. 1902 n°. 218, zooals het sedert is gewijzigd) en het algemeen tramwegreglement (Ind. St. 1905 n°. 516, zooals het sedert is gewijzigd), zijn bij Ord. van 23 Sept. 1916 (Ind. St. n°. 607) nader gewijzigd en aangevuld, o.a. met betrekking tot de dienst- en rusttijden van sommige groepen van het spoor- en tramwegpersoneel, het toelaten van goederenvervoer op spoorwegen vóór de openstelling voor algemeen verkeer, de goedkeuring der dienstregeling van reizigerstreinen op spoorwegen, het gebruik van licht ontvlambare stoffen in de nabijheid van spoor- en tramwegen, het toestaan van meer dan tweevoudige tractie, de vermindering van rijsnelheid op bepaalde punten, de toepassing van opvangwissels in sterk hellende baanvakken, het heffen van een toeslag in sommige reizigerstreinen, het vervoer van zieke dieren en andere vervoersbepalingen, zoomede de beëediging van spoor- en tramwegpersoneel. Voorts ondergingen die reglementen nog wijziging bij Ord. van 22 Jan. 1917 (Ind. St. n°. 36) wat aangaat de omschrijving van hoofdsporen, het plaatsen, enz. van signalen en het seinen op den weg en de emplacementen, zoomede op verschillende punten bij Ord. van 30 Juni 1917 (Ind. St. n°. 321) [1]) terwijl de beide eerstgenoemde reglementen nog gewijzigd zijn bij Ord. van 3 Maart 1917 (Ind St. n° 96). Het algemeen tramwegreglement is bij Ord. van 18 Maart 1916 (Ind. St. n°. 272) van toepassing verklaard op de Atjehstoomtram (vgl. K. V. 1916, kol. 82).

[1]) Met gebruikmaking van de bij die gelegenheid verleende machtiging, is door den Gouverneur-Generaal bij besluit van denzelfden datum n°. 42 (Ind. St. n°. 322) eene regeling vastgesteld voor den dienst van het toezicht op de spoor- en tramwegen.

Het reglement op de dienstreizen langs de staatsspoor- en tramwegen voor het tot de exploitatie daarvan behoorend personeel (Ind. St. 1915 n°. 647) is gewijzigd bij Gouv. Bt. 19 Juli 1917 n°. 48 (Ind. St. n°. 424).

De voorwaarden, waarop concessie kan worden verleend voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen met machinale beweegkracht, bestemd voor algemeen verkeer (Ind. St. 1905 n°. 515) ondergingen nadere wijziging en aanvulling bij Gouv. Bt. 20 Febr. 1917 n°. 47 (Ind. St. n°. 82). In verband hiermede is bij Ord. van denzelfden datum (Ind. St. 1917 n°. 83) ook eenige wijziging gebracht in art. 6 van de Ord. in Ind. St. 1907 n°. 446, houdende bepaling, dat voor het gebruik ten behoeve van den aanleg van tramwegen van tot het vrije staatsdomein behoorenden grond, in beheer bij gewesten of gedeelten van gewesten met eigen geldmiddelen, van den concessionaris geen betaling wordt gevorderd.

A. SPOORWEGEN.

1°. STAATSSPOORWEGEN.

a. Verkenning, opneming en aanlèg.

Java. Verkenningen en opmetingen in Noord-Cheribon, in het vorige verslagjaar aangevangen, wezen uit, dat bestudeering van eene doortrekking van de tusschen Djatibarang en Eretan ontworpen verbinding naar de nog westelijker gelegen rijststapelplaats Legok wenschelijk is.

Onderzoekingen naar de levensvatbaarheid van tramlijnen in het zuidwestelijk deel van de residentie Kediri hebben geleid tot het kiezen van een tracé, dat van Toeloengagoeng eerst zuidelijk langs Tjampoerdarat en de desa Bandoeng

loopt, om daarna noordelijk om te buigen naar Trenggalek, en dat verder in westelijke richting doorloopt tot Toegoe.

In verband met de noodig gebleken doortrekking van het intusschen gereed gekomen baanvak Rantjaekek—Djatinangor van de ontworpen lijn Rantjaekek—Soemedang, werd een afzonderlijk afgerond vóór-ontwerp van het lijngedeelte Djatinangor—Tjitali samengesteld en ingediend.

Terreinmetingen werden verricht voor een tramlijn van Bandoeng via Bandjaran naar Kopo en van eene verbinding in oostelijke richting met de districtshoofdplaats Tjiparaj, welke tot een vóór-ontwerp leidden, dat in de eerste helft van 1917 de Indische Regeering bereikte. Voor eene doortrekking van Kopo over Tjisondari en Lamboeng, naar Pengalengan worden eveneens terreinopnemingen verricht, alsmede verkenningen voor eene directe verbinding van Bandjaran rechtstreeks naar Pengalengan en van Kopo naar Tjiwide.

De bewerking van de verzamelde economische gegevens en van de noodige teekeningen, begrootingen en andere bescheiden, ten behoeve van eene verlenging in de richting Tjikadjang van de lijn Tjibatoe—Garoet in de Preanger-Regentschappen kwam nagenoeg gereed.

Terreinmetingen werden verricht voor eene lijnverlenging loopende van de tramhalte Balong der lijn Madioen—Ponorogo—Balong in zuidelijke richting naar Slaoeng en van de tramhalte Soemarata in westelijke richting naar de desa Badegan aan den voet van het scheidingsgebergte tusschen de residentiën Madioen en Soerakarta.

Wegens de ontreddering van het internationaal verkeer, waardoor bestelde instrumenten hunne bestemming niet bereikten, of onvolledig dan wel in onbruikbaren toestand werden ontvangen, werd ernstige belemmering ondervonden in de voortzetting van het onderzoek naar het voorkomen van voor spoorweg-electrificatie en voor energie-voorziening voor andere doeleinden geëigende waterkrachten. Met de uitrusting van het waterkrachtwerk in het Tjatoer-dal bij Madioen werd door dezelfde oorzaken eveneens vertraging ondervonden.

In studie werd genomen de mogelijkheid om op Java op de lijnen der staatsspoor- en tramwegen aansluitende automobieldiensten te openen, aan de hand der ervaringen met dergelijke lijnen op het schiereiland Malakka opgedaan. Verkenningen werden gedaan voor de trajecten Garoet—Tjikadjang, Ponorogo—Patjitan, Cheribon—Koeningan en in de omstreken van Poerwokerto. Het voornemen bestaat binnenkort op bescheiden schaal een dienst tusschen Cheribon en Koeningan te openen.

De aanleg van den spoorweg Cheribon—Kroja kwam gereed. De lijnvakken Cheribon—Margasari (lang 73 K.M.) en Kroja—Toegoeran (lang 51 K.M.) werden 1 Juli 1916 als tramweg voor het algemeen verkeer opengesteld, terwijl het middengedeelte Margasari—Toegoeran (lang 33 K.M.) later gereed kwam: op 1 Januari 1917 werd de geheele lijn voorloopig als secundaire spoorweg in exploitatie gebracht. De aanlegrekening wees einde 1916 een eindcijfer aan van f 16 411 998.

Van de lijn Bandjar—Parigi kwam het gedeelte Bandjar—Kalipoetjang (lang 44 K.M.) gereed en werd 15 December 1916 als tramweg voor het algemeen verkeer opengesteld. Op het einde van het jaar 1916 sloot de aanlegrekening met een bedrag van f 6 508 691.

Voor den bouw van eene werkplaats te Boekitdoeri werd tot ult. 1916 uitgegeven een bedrag van f 1 052 958.

De gestadige uitbreiding van Batavia met voorsteden en de daarmede gepaard gaande toeneming van het spoorwegverkeer, de niet meer aan de eischen des tijds beantwoordende verkeerstoestanden, stationsinrichtingen, enz. en de gebrekkige verbinding van de door den Staat overgenomen lijn Batavia—Buitenzorg met het net der staatslijnen, maakten de omwerking van het spoorwegnet in en om Batavia noodzakelijk. In verband daarmede werden de volgende belangrijke werken onder handen genomen (uitgegeven in 1916 f 2 478 209): verbinding van Meester-Cornelis met een punt van de lijn Batavia—Buitenzorg (Manggarai), het uitbreiden van het emplacement op eerstgenoemde plaats en het bouwen van een nieuw rangeer-emplacement aldaar, bouw van een nieuw emplacement met goederen- en personenstation Batavia, in de plaats van de beide bestaande stations, aanleg van eene nieuwe lijn Manggarai—Tanahabang, bouw van een nieuw emplacement en station te Tandjoengpriok, spoorverdubbeling der lijnen Kemajoran—Antjol, Kemajoran—Batavia en Manggarai—Batavia, aanleg van eene nieuwe verbinding Angke—Batavia, ombouw van het goederen- en personenemplacement Pasar Senen.

Te Soerabaja werden, ter verbetering van de spoorwegtoestanden, in verband met de verwachte verkeerstoeneming na de opening van de nieuwe haven en tengevolge van de gestadige uitbreiding der stad, onder meer de volgende werken in voorbereiding en gedeeltelijk in uitvoering genomen (uitgegeven in 1916 f 1 211 489): ombouwen van het emplacement Soerabaja—Goebeng, bouw van een goederenterrein te Ploso Gedeh, verbinding van de stations Soerabaja-Goebeng en Soerabaja-Kotta met het emplacement Ploso Gedeh, ombouwen van het station Soerabaja-Kotta tot goederenstation, bouw van een personenstation Soerabaja-Kotta, verhooging van de baan door de stad, gedeeltelijk uitgevoerd als viaduct, bouw van een emplacement Missigit, verdubbeling van de lijn door de stad, bouw van een haven-emplacement te Kalimas.

Tengevolge van meeningsverschil tusschen den dienst der staatsspoor- en tramwegen en den gemeenteraad nopens den opzet en de uitvoering der plannen, is de uitvoering der werken gedeeltelijk stopgezet en is eene commissie benoemd om der Regeering ter zake van raad te dienen.

Buitenbezittingen. Verkenningen voor uitbreiding van den Zuid-Sumatra-spoorweg brachten allereerst voor eene opneming in aanmerking eene lijn van Moearoenim naar Lahat, eventueel tot Tebatsebantoer, aan den grooten weg naar Pageralam, en eene lijn van Lahat naar Tebingtinggi en Moearobeliti. Verbindingen met Benkoelen kunnen, in verband met de hooge aanlegkosten en den te verwachten beperkten omvang van het verkeer, voorloopig niet op het werkplan worden gebracht. Tusschen Koto Boemi en Batoeradja werd het tracé nog nader onderzocht, ten einde eene zoo gunstig mogelijke ligging van den Lampong-spoorweg ten opzichte van het vruchtbare bergland te verkrijgen. Terreinmetingen werden verricht van Praboemoelih naar Batoeradja en van Moearoenim over Soegihwaras naar Batoeradja, ten einde te kunnen nagaan op welke wijze de verbinding van de lijn Palembang—Moearoenim met de Lampong-lijn het beste kan geschieden. Uit geldelijke overwegingen en uit een oogpunt van algemeen belang van het geheele verkeersgebied werd de voorkeur gegeven aan de verbinding Batoeradja—Praboemoelih. Gereed kwam de opneming voor eene verbinding van Lahat met Moearoenim. De opneming van eene verbinding van Telokbetong met de halte Garoentang van de hoofdlijn Pandjang—Tandjoengkarang, ter verbinding van eerstgenoemde plaats met de Oosthaven, kwam eveneens gereed.

In de Lampongsche districten was de spoorwegaanleg bij het einde van het verslagjaar over 63 K.M. gereed en over 14 K.M. in uitvoering. Voor het algemeen verkeer werden opengesteld: op 3 Augustus 1914 het gedeelte oosthaven (Pandjang—Tandjoengkarang), lang 12 K.M., op 1 Maart 1915 het gedeelte Tandjoengkarang—Laboehanratoe, lang 5 K.M., op 1 November 1916 het gedeelte Laboehanratoe—Tegineneng, lang 22 K.M., en op 1 Februari 1917 het gedeelte Tegineneng—Hadjipemangilan, lang 24 K.M.

Het in Palembang over 152 K.M. gereed gekomen gedeelte werd als volgt voor het algemeen verkeer opengesteld: op 1 November 1915 eene lijn van Kertapati (Palembang) naar Praboemoelih (78 K.M.) (vgl. K. V. 1916, kol. 258), op 1 December 1916 eene lijn van Praboemoelih naar Goenoengmagang (45 K.M.), op 2 April 1917 eene lijn van Goenoengmagang naar Moearoenim (29 K.M.), nadat dit laatste gedeelte reeds van af 1 Februari t. v. voor het goederenvervoer was opengesteld.

Ten behoeve van eene voorloopige gouvernements-kolenwinning te Boekit Asem wordt van Moearoenim naar Tandjoeng, langs den rechteroever der Enim-rivier een Decauville-lijn, lang 15 K.M., aangelegd.

De aanlegrekening van den Zuid-Sumatra-spoorweg wees op ult. 1916 een eindcijfer aan van f 17 140 380.

De aanleg van de verlenging der Atjeh-tram van Soengaibesitang naar Pangkalansoesoe kwam gereed en werd op 2 April 1917 aan het bedrijf overgedragen.

Sedert 1 Januari zijn de gouvernements automobieldiensten op Sumatra, namelijk die in de residentiën Palembang, Benkoelen, Sumatra's Westkust en Tapanoeli, onder beheer der staatsspoor- en tramwegen gebracht.

Het in vorige jaren op Java reeds aangevangen onderzoek naar het voorkomen van voor electrificatie geëigende waterkrachten werd, met het oog op het in Benkoelen op te richten landsgoudmijnbedrijf, uitgebreid tot het eiland Sumatra, waar in Moearoaman (res. Benkoelen), de aanwezigheid van eene waterkracht werd aangetroffen. In verband hiermede wordt een onderzoek ingesteld naar de levensvatbaarheid van een krachtbedrijf ter voorziening in de behoeften niet alleen van den lande, maar ook van de in de nabijheid voorkomende particuliere mijnbouwindustrie.

In Zuid-Celebes werd een korte verkenningstocht ondernomen in verband met een tweetal concessie-aanvragen tot den aanleg van tramwegen.

Ook in de Westerafdeeling van Borneo werden verkenningen gedaan, met het oog op een concessie-aanvraag voor een tramweg van Pontianak naar Singkawang.

b. Bedrijf.

Lengte in bedrijf. In de lengte van de staatsspoorwegen, op ult. 1915 bedragende voor de Oosterlijnen 989, voor de Westerlijnen 1249 en den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust 245 K.M., kwam in zoover verandering, dat door overneming van de lijn Babat—Djombang de lengte der Oosterlijnen met 68 K.M. werd vermeerderd en dus thans bedraagt 1057 K.M. en dat de lengte der Westerlijnen, tengevolge van de openstelling voor het algemeen verkeer van de lijn Cheribon—Kroja en van het gedeelte Bandjar—Kalipoetjang der lijn Bandjar—Parigi, met onderscheidenlijk 157 en 44 K.M. vermeerderde en dus thans 1450 K.M. bedraagt, terwijl van den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust gedurende het verslagjaar eene lengte van 7 K.M. niet in exploitatie was, en wel in het lijngedeelte Naras—Soengailimau, dat door bandjirs in den nacht van 18 op 19 Juni 1915 werd weggeslagen en wegens de hooge daaraan verbonden kosten nog niet is hersteld.

Het in bedrijf zijnde gedeelte in Zuid-Sumatra — vgl. hiervóór — omvatte op ult. 1916 eene lengte van 63 K.M. in de Lampongsche districten en 152 K.M. in het gewest Palembang, als tramweg geëxploiteerd.

Tarieven. De bij Gouv. Bt. 1 Maart 1913 n°. 13 (Bijbl. Ind. St. n°. 7849) vastgestelde bepalingen betreffende het vervoer van 's lands reizigers en goederen op de staatsspoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië, zijn bij Gouv. Btn. 31 Mei 1916 n°. 65, 7 en 7 Oct. 1916 nos. 15 en 53, nader aangevuld, in verband met het toestaan van vervoer voor rekening van den lande aan meer groepen van landsdienaren en de uitbreiding van het aantal personen, welke op reisaanvragen reizen. Evenals in vorige jaren, werd ook gedurende 1916 vervoer tegen verlaagd tarief verleend ten behoeve van liefdadigheidsinstellingen; aan leden van erkende vereenigingen bij het ondernemen van technische of wetenschappelijke tochten, of bij het bezoeken van door of met medewerking van hunne vereeniging uitgeschreven openbare vergaderingen ter bespreking van onderwerpen van wetenschappelijken aard of welke op andere wijze te algemeenen nutte strekken; zoomede ten behoeve van zendingen postduiven, die deelnemen aan tentoonstellingen en/of wedvluchten.

Kosteloos vervoer werd toegestaan van zendingen vruchten bestemd voor de te Buitenzorg door de vereeniging Pomona gehouden tentoonstelling, zoomede voor terugzending naar de plaats van herkomst, over hetzelfde baanvak als waarover zij werden aangebracht, van zendingen afkomstig van de te Salatiga gehouden jaarmarkttentoonstelling.

Met het oog op de stijging der prijzen van brandstoffen en enkele andere voor de exploitatie benoodigde artikelen, is bij wijze van tijdelijken maatregel de vracht van enkele artikelen verhoogd, behalve bij vervoer volgens overeenkomst.

Bepaalde tarieven werden vastgesteld voor het vervoer bij overeenkomst van artikelen als kalksteen, petroleum, rijst, kedelé en was.

Vervoermiddelen. Bij het einde van 1916 bestond het rollend materieel der staatsspoorwegen op Java (met inbegrip van het restant der tijdelijk in huur van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij overgenomen rijtuigen der lijn Batavia—Buitenzorg en van het materieel van de smalspoor-trams, zoomede met inbegrip van het van de Babat—Djombang-Stoomtrammaatschappij overgenomen materieel) uit 475 locomotieven, 1606 personen-, restauratie- en postrijtuigen en bagagewagens, en 9886 goederenwagens, tegen 466 locomotieven, 1535 rijtuigen en 9339 goederenwagens op ult. 1915.

In 1916 werden verbruikt 171 583 ton steenkolen en 71 417 ton brandhout, tegen onderscheidenlijk 167 446 en 48 517 ton in 1915.

Het rollend materieel van den spoorweg ter Sumatra's Westkust was op einde 1916 samengesteld uit 71 locomotieven, 100 rijtuigen en bagagewagens en 853 goederen- en andere wagens, tegen onderscheidenlijk 68, 97 en 813 in 1915. Het kolenverbruik bedroeg 45 489 ton, tegen 42 513 ton in 1915.

In Zuid-Sumatra bestond het rollend materieel op ult. 1916 uit 16 locomotieven, 22 rijtuigen en 270 goederenwagens, waaronder mede begrepen is het rollend materieel, dat nog bij den aanlegdienst in gebruik is.

Personeel. Bij het bedrijf der staatsspoorwegen op Java waren op ult. 1916 in het geheel (dus zoowel met als zonder aanstelling) in dienst 2745 ambtenaren en beambten met een maximum bezoldiging van f 100 's maands of meer en 16 801 beambten met een maximum bezoldiging van minder dan f 100 's maands en bij den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust 173 Europeanen en 2403 inlanders en met hen gelijkgestelden.

In de werkplaatsen der Westerlijnen te Bandoeng, Meester-Cornelis en Poerworedjo te zamen waren, ongerekend de koelies, gemiddeld per dag werkzaam 2025 werklieden; in die der Oosterlijnen te Madioen, Soerabaja en Djember te zamen gemiddeld per dag 2243 werklieden en in die te Padang gemiddeld per dag 472 man.

De staat der bezoldigingen van het personeel der staatsspoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1912 n°. 147, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) is bij Gouv. Bt. 27 Juli 1917 n°. 4a (Ind. St. n°. 457) vervangen door een nieuwen.

Omtrent de aan den hoofdinspecteur, hoofd van den dienst der staatsspoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië verleende machtiging tot vaststelling van eene regeling omtrent het verleenen van voorschot op bezoldiging aan het personeel van dien dienst zie men hoofdst. N, kol. 169.

Uitkomsten van het vervoer. De ruwe ontvangsten van de Oosterlijnen, met inbegrip van de met normaal spoor aangelegde stoomtramlijnen, bedroegen in 1916 f 18 715 649, of f 2 033 471 meer dan in 1915. De opbrengst van het reizigersvervoer vermeerderde met f 739 745, of 14,6 %. De ontvangsten uit het ijl- en vrachtgoederenverkeer namen met ± 11,3 % toe, tot welke vermeerdering o. a. heeft bijgedragen het grootere vervoer van ijzerafval, bamboe, portland cement, dakpannen, dedek, bewerkt en bezaagd hout, meststoffen, padi, rijst, suiker, suikerrietstekken, inlandsche tabak en zand.

De ruwe ontvangsten van de Westerlijnen, met inbegrip van de tramlijnen met normaal spoor, bedroegen in 1916 f 18 572 704, of f 1 297 4412 meer dan in 1915. De opbrengst van het reizigersverkeer vermeerderde met f 778 175, of 10,4 %, terwijl de ontvangsten uit het ijl-en vrachtgoederenvervoer vermeerderden met 14,4 %. De stijging van laatstbedoelde opbrengst was voornamelijk een gevolg van de toeneming van het vervoer van brandhout, portland cement, copra, dakpannen, ijzerwerk, kalk, kedele, manufacturen, inlandsch meel, melasse, petroleum in blik, rijst, baksteenen, suiker en zand. Na aftrek van de exploitatiekosten (met inbegrip van vernieuwingen en afschrijvingen) bleef op de Oosterlijnen f 10 630 496 en op de Westerlijnen f 8 782 018 over, tegen f 9 304 144 en f 6 728 134 in 1915.

De ontvangsten van den spoorweg ter Sumatra's Westkust bedroegen in 1916 ruw f 2 826 297 en zuiver f 1 199 364, tegen f 2 649 297 en f 1 172 114 in 1915. De betere uitkomsten waren

het gevolg van de toeneming van het reizigers- en ijl- en vrachtgoederenvervoer.

De ruwe ontvangsten van de als tramweg geëxploiteerde gedeelten van den Zuid-Sumatra-spoorweg bedroegen in 1916 f 154 150. De exploitatiekosten hebben bedragen f 136 985, alzoo een overschot van f 17 165.

2°. Particuliere spoorwegen.

Lengte in exploitatie. De lengte der particuliere spoorwegen op Java (die der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij) en ter Oostkust van Sumatra (van de Deli-Spoorwegmaatschappij) bedraagt onderscheidenlijk 210 K.M. en 96 K.M.

Tarieven. Door de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij werd een uitzonderingstarief ingevoerd voor het vervoer van bepaalde hoeveelheden boengkil van eenige aangewezen stations naar Semarang (haven) en van dolken, afkomstig van de aansluitende lijnen en eigen stations naar Semarang (haven), bij een zeker aantal wagenladingen en over bepaalde trajecten. Voor het vervoer van nipah van Grisee naar Solo werd eveneens een bijzonder tarief vastgesteld. Door de Deli-Spoorwegmaatschappij werd een uitzonderingstarief ingevoerd voor het vervoer van versche groenten, vruchten en versch vleesch en ijs, terwijl 50% verlaging op den bestaanden vrachtprijs werd verleend voor het vervoer van goederen, bestemd voor of afkomstig van de achtste jaartentoonstelling van inlandsche nijverheid te Soerabaja, en van den bond van Nederlandsch-Indische kunstkringen.

Uitkomsten van het vervoer. Uitvoerige opgaven nopens den omvang en de geldelijke uitkomsten van het vervoer gedurende 1916 op den spoorweg Semarang—Vorstenlanden—Willem I en den Deli-spoorweg worden aangetroffen in bijlage SS.

Het krachtens de concessie voor den spoorweg Semarang—Vorstenlanden aan den Staat toekomende aandeel in de winst op die lijn over 1916 beliep f 369 543,54.

B. STOOMTRAMWEGEN.

1°. Staatsstoomtramwegen.

Lijnen op Java. Bij de wet van 31 Dec. 1915 (Ind. St. 1916 n°. 37) werden gelden toegestaan voor den bouw van de tramlijnen: Ragadjampi—Kalisetail, Krawang—Lamahabang, Krawang—Rengasdengklok en Rantjaekek—Djatinangor. Met de uitvoeringswerkzaamheden voor de lijn Ragadjampi—Kalisetail werd nog geen begin gemaakt. Het opmeten en uitzetten kwam echter gereed. De aanlegrekening op ult. 1916 bedroeg f 36 833. De onteigening voor de lijn Krawang—Lamehabang en Krawang—Rengasdengklok werd beëindigd en met de uitvoeringswerkzaamheden begonnen. Tot ult. 1916 werd f 33 857 uitgegeven. De in Maart 1916 aangevangen aanleg van de lijn Rantjaekek—Djatinangor kwam op 1 October d.a.v. gereed. Op dien datum werd de lijn voor het goederenverkeer opengesteld. De aanlegrekening bedroeg op ult. 1916 f 216 112.

De ruwe ontvangsten van de tramlijnen van 0,60 M. spoorwijdte bedroegen over 1916 op de Westerlijnen over 43 K.M. f 132 021 en op de Oosterlijnen over 40 K.M. f 185 810. Met inbegrip van de vernieuwingen en afschrijvingen bedroegen de bedrijfskosten onderscheidenlijk f 56 166 en f 84 585, zoodat een overschot werd verkregen van f 75 855 en f 101 225.

Lijnen in Atjeh en onderhoorigheden. De lengte der lijnen in bedrijf, op einde 1915 bedragende 478 K.M., steeg, door de openstelling voor het algemeen verkeer op 1 Februari 1916 van het lijngedeelte Samadam—Besitang (lang 28 K.M.), tot 506 K.M. De gemiddeld geëxploiteerde lengte bedroeg 503 K.M. De ruwe ontvangsten waren f 1 040 422, tegen f 924 643 in 1915, of f 115 779 meer, tot welke vermeerdering werd bijgedragen door het vervoer van reizigers voor f 66 840, van goederen voor f 30 973 en diversen voor f 18 363. Daarentegen was de opbrengst van bagage f 397 minder.

De exploitatiekosten beliepen f 942 822, tegen f 949 959 in 1915.

Op ult. 1916 waren, met inbegrip van de maandgelders, in dienst 77 Europeanen en 441 inlanders en vreemde oosterlingen.

Het rollend materieel bestond uit 59 locomotieven, 140 rijtuigen en 906 goederenwagens.

Het verbruik van brandhout als brandstof voor de locomotieven bedroeg gedurende 1916 21 592 ton, tegen 20 232 ton in 1915.

2°. Particuliere tramwegen.

a. Aanleg en bedrijf.

Lijnen van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Met ingang van 1 April 1916 is de verlenging van den stoomtramweg Djokja—Brosot, loopende van laatstgenoemde plaats over Kranggan tot Senoegaloer (zie K. V. 1916, kol. 261), over hare geheele lengte voor het algemeen verkeer opengesteld.

Oost-Java Stoomtrammaatschappij. Ten aanzien van de aan de Maatschappij verleende concessie voor een tramwegennet met electrische beweegkracht in de gemeente Soerabaja, waarvan in het vorig verslag gewag wordt gemaakt (zie t. a. p.), valt te vermelden dat de voor die aanvaarding gestelde termijn op 25 November 1916 is verstreken, terwijl omtrent een door de Maatschappij tijdig ingediend verzoek om verlenging van dien termijn nog geene beslissing kon worden genomen, aangezien het daaromtrent gevraagd advies van den gemeenteraad van Soerabaja nog niet is ontvangen.

Semarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij. Met ingang van 1 December 1916 werd het lijngedeelte Kedoengwoeni—Wanapringga voor het algemeen verkeer opengesteld, zoodat thans de geheele lijn Pekalongan—Wanapringga (zie t. a. p.) tot uitvoering is gekomen.

Serajoedal Stoomtrammaatschappij. Werd het lijngedeelte Bandjarnegara—Selokromo op 1 Mei 1916 voor het openbaar goederenvervoer in gebruik genomen (zie t. a. p.), reeds enkele maanden daarna, en wel met ingang van 10 Januari 1917, kon op dat baanvak ook met het vervoer van reizigers worden aangevangen, terwijl de Maatschappij de geheele lijn Bandjarnegara—Wonosobo met ingang van 7 Juni 1917 voor het algemeen verkeer heeft opengesteld.

Statistieke gegevens betreffende den omvang van het bedrijf der particuliere spoor- en tramwegmaatschappijen zijn opgenomen in bijlage SS.

b. Vergunningen of aanvragen voor nieuwe lijnen.

Gedurende het tijdvak van 1 Juli 1916 tot en met ult. Juni 1917 verviel van de in bijlage IJ IJ van K. V. 1916 vermelde drie vergunningen, waarvoor de termijn van aanvaarding op 1 Juli 1916 nog openstond, door niet tijdige aanvaarding die onder volgnummer II, terwijl voor de twee andere (nos. I en III) tijdig het verzoek is ingediend voor eene verlenging van bedoelden termijn en ten aanzien van beide vergunningen sedert gebleken is dat de houders bereid zijn deze te aanvaarden. Er werd één nieuwe vergunning verleend en aanvaard, zoodat het aantal concessies, waarvan de termijn van aanvaarding op 1 Juli 1917 nog openstond, 2 bedroeg (zie bijlage TT).

C. TRANSPORTKABELS.

Bij Gouv. Bt. 3 Mei 1917 n°. 4 is aan M. C. Perk, administrateur der Assam Thee-onderneming Gedeh, vergunning verleend voor den aanleg en het gebruik van een vervoerkabel in de afdeeling Tjiandjoer der residentie Preanger-Regentschappen, loopende van de fabriek dier thee-onderneming naar het landsbosch Gedeh-tengah, terwijl bij Gouv. Bt. 3 Aug. 1917 n°. 51 aan H. M. van der Poel, waarnemend administrateur van de thee-onderneming Marywati, eene gelijksoortige vergunning werd verleend voor een vervoerkabel in dezelfde afdeeling, loopende van de op die thee-onderneming gelegen kampong Tjinangrang naar de fabriek dier onderneming.

III. MIJNWEZEN.

§ 1. WETGEVING.

De in Ind. St. 1906 n°. 434 opgenomen voorschriften tot uitvoering van de Indische Mijnwet ondergingen wijziging en aanvulling bij Ordn. van 30 Aug. 1916 n°. 22 (Ind. St. n°. 570), 4 Dec. 1916 n°. 1 (Ind. St. n°. 716), 21 Febr. 1917 n°. 37 (Ind. St. n°. 84) en 29 Maart 1917 n°. 89 (Ind. St. n°. 133).

§ 2. DIENST VAN HET MIJNWEZEN.

Personeel. Einde Juni 1917 bestond de werkelijke sterkte van het korps mijningenieurs uit het hoofd van het mijnwezen, 2 hoofdingenieurs en 30 ingenieurs in vasten dienst, zoomede 19 ingenieurs en 10 geologen in tijdelijken dienst, terwijl 6 ingenieurs in vasten en 1 ingenieur in tijdelijken dienst met verlof in het buitenland vertoefden.

Einde Juni 1917 waren de mijningenieurs en de geologen ingedeeld als volgt: op het hoofdkantoor van het mijnwezen waren (buiten het hoofd van den dienst) werkzaam gesteld: 10 ingenieurs en 4 geologen, van wie er onderscheidenlijk 2 en 1 met inspectiewerkzaamheden waren belast en onderscheidenlijk 1 en 2 tijdelijk waren aangewezen voor de uitwerking van verslagen e. d.; met de leiding van den dienst van het grondpeilwezen was 1 hoofdingenieur belast, aan wien 3 ingenieurs waren toegevoegd; bij de Banka-tinwinning waren 13 ingenieurs, onder wie 1 werktuigkundig ingenieur, geplaatst, terwijl bij de landskolenontginning ter Sumatra's Westkust, bij de Poelau Laoet-steenkolenmijnen en bij het middelbaar onderwijs onderscheidenlijk 6 ingenieurs, 1 hoofdingenieur en 2 ingenieurs tijdelijk geplaatst waren. Deze ingenieurs, alsmede de bij de Banka-tinwinning werkzaam gestelde ingenieurs, werden bij het korps voor herinnering gevoerd.

Met de voortzetting van het mijnbouwkundig-geologisch onderzoek in de residentie Palembang was 1 ingenieur belast, aan wien 1 ingenieur en 1 geoloog waren toegevoegd, terwijl het mijnbouwkundig onderzoek in laatstgemeld gewest aan een hoofdopziener was opgedragen, en 1 ingenieur was belast met de werkzaamheden, verband houdende met de ontginning van de goudvelden in Benkoelen. Voorts was 1 ingenieur belast met de verdere verkenningen voor een mogelijk in te stellen mijnbouwkundig-geologisch onderzoek in een gedeelte van de afdeeling L Koto (Sumatra's Westkust) en van de tijdelijke onderafdeeling Rokan (Oostkust van Sumatra), terwijl aan 2 ingenieurs (aan wie 1 ingenieur en 1 geoloog waren toegevoegd) was opgedragen het instellen van een onderzoek naar fossiele brandstoffen en andere nuttige delfstoffen in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden. Met de mijnbouwkundig-geologische verkenning in de residentie Westerafdeeling van Borneo was 1 ingenieur belast, terwijl aan 3 ingenieurs was opgedragen het instellen van geologisch-mijnbouwkundige onderzoekingen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Verder was 1 ingenieur (aan wien 1 geoloog was toegevoegd) belast met een geologisch-mijnbouwkundig onderzoek in Noord-Nieuw-Guinea, terwijl aan 1 geoloog was opgedragen voorbereidende maatregelen te treffen voor dat onderzoek. Met geologisch-mijnbouwkundige onderzoekingen in het Verbeekgebergte (Celebes en onderhoorigheden) was belast 1 ingenieur (aan wien 1 ingenieur was toegevoegd), terwijl aan 1 geoloog was opgedragen in de residentie Djambi gegevens te verzamelen en maatregelen te treffen, die aan eene diepboring naar aardolie moeten voorafgaan. Aan 1 geoloog was opgedragen geologische onderzoekingen uit te voeren ten behoeve van de voorbereiding en de uitvoering van openbare werken op de door den directeur der burgerlijke openbare werken aan te geven plaatsen en volgens door dat departementshoofd te geven nadere aanwijzingen, terwijl 2 ingenieurs ter beschikking van den Minister van Koloniën waren gesteld voor het verrichten van werkzaamheden in het belang van de ontginning van de goudvelden in Benkoelen.

Het verdere vakkundige personeel bestond einde Juni 1917 uit 6 topografen, 1 teekenaar, 2 hoofdopzieners, 10 opzieners (van wie er 1 tijdelijk bij de Poelau Laoet-steenkolenmijnen en 3 tijdelijk bij de landskolenontginning ter Sumatra's Westkust waren geplaatst), 2 onderopzieners, 1 hoofdboormeester, 14 boormeesters, zoomede 3 boormeesters der eerste klasse in vasten en 1 hoofd van het kaartenkantoor, 2 teekenaars, 1 topograaf, 1 hoofdopziener, 2 opzieners, 3 onderopzieners en 5 boormeesters in tijdelijken dienst, van welke laatsten er 1 bij de landskolenontginning ter Sumatra's Westkust was geplaatst.

Geschriften. Van het „Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch Oost-Indië" verscheen het „Algemeen gedeelte" van den jaargang 1914, benevens het eerste deel „Verhandelingen" van den jaargang 1915.

Palaeontologische, geologische en mijnbouwkundige onderzoekingen van landswege. In afwachting van den aankoop der voor het te Tambang Sawah (Benkoelen) op te richten landsgoudmijnbedrijf benoodigde machinerieën — welke aankoop hier te lande veel vertraging ondervond — werden de bestaande mijnwerken naar vermogen in goeden staat gehouden, en werd zooveel mogelijk voortgegaan met de uitvoering van voorbereidende maatregelen ter plaatse. Het onderzoek van het goudertsvoorkomen te Lebongpandan op den berg Seblat werd, ondanks de afgelegen ligging en het ongunstige klimaat, met kracht voortgezet. Na afloop daarvan had in hetzelfde gewest nog een onderzoek plaats betreffende de alluviale goudafzettingen bij Airdikit (onderafd. Mokko Mokko). De uitkomsten waren matig, onderscheidenlijk zeer slecht. De onderzoekingen in Benkoelen zijn voorloopig gestaakt.

Ook het onderzoek der loodzinkertsen in de Rawas (Palembang) werd in September 1916, in verband met de uitgebroken Djambi-troebelen, gestaakt en sindsdien niet weder opgevat. Het onderzoek der Rawas-afzettingen op stroomgoud heeft ten slotte slechts teleurstellende uitkomsten gegeven. Daarentegen bleek het kolenveld nabij den Boekit Asem belangrijke hoeveelheden van eene zeer goede, veredelde bruikoolsoort te bevatten. In verband met de gunstige ligging zoowel van de koollagen als van het veld, werd nabij Tandjoeng aan de Enim eene proefontginning geopend, terwijl het mijnbouwkundig-geologisch onderzoek der omgeving werd hervat.

Eveneens met het oog op de gunstige ligging, vlak bij Sawahloento, werd een kort onderzoek ingesteld naar eene ijzerertsafzetting bij Soengailassi (Sumatra's Westkust), welke echter zonder economische beteekenis bleek te zijn.

De geologische verkenningen in de V Koto- en Rokan- en aangrenzende streken van Midden-Sumatra naderden haar einde. Het onderzoek van de tinterreinen der V Koto en de uitbakening van eenige wel niet groote, maar toch met voordeel te ontginnen terreinen, voornamelijk in de vallei der Soengai Singgalan gelegen, werden beëindigd. De voorloopige omgrenzing der mogelijk oliehoudende tertiairterreinen in Midden-Sumatra kwam bijna gereed. Op verschillende punten werden dikke afzettingen van bitumineuze leien aangetroffen.

In het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden werden, naast het zich van Peusangan geleidelijk verder oostwaarts uitstrekkende onderzoek der jongtertiaire petroleumvelden, ook verkenningen in het gebergte verricht, met het doel om een overzicht te verkrijgen van de mogelijk ertshoudende districten. De alluviale goudafzettingen in verschillende landschappen der afdeelingen Noord- en Westkust van Atjeh vielen zeer tegen. Eenige nabij de Westkust aangetroffen contactafzettingen van pyriet en ijzererts worden nader onderzocht.

De onderzoekingen naar kolen op Java, op de uitvoering waarvan door verschillende diensten sterk was aangedrongen, hadden plaats in de meestbelovende terreinen, te weten het Ngandang-kolenveld nabij Sedan (residentie Rembang), de (eocene) kolenvelden van Bajah en Tjimandiri in Zuid-Bantam en de bruinkoolterreinen van Bodjongmanik en Java's 1ste punt, beide eveneens in de residentie Bantam. Al deze terreinen bleken onder gewone omstandigheden economisch niet ontginbaar.

Verder werden in het bijzonder op Java nog enkele geologische onderzoekingen gedaan in verband met de door den dienst van het mijnwezen voorgenomen geleidelijke uitgave van eene geologische overzichtskaart van den Nederlandsch Oost-Indischen Archipel.

Ook had een geologisch detailonderzoek van het Idjengebergte plaats, en werden seismologische onderzoekingen gedaan in verband met de aardbevingen van Maos (September 1916) en Zuid-Bali (Januari 1917).

De geologisch-mijnbouwkundige verkenning der Westerafdeeling van Borneo leverde, behoudens de ontdekking van een niet onbelangrijk, doch zeer afgelegen voorkomen van eocene kool op den Boekit Alat in Sintang, weinig vermeldenswaardigs op.

De verkenningen in het zuidoostelijk deel der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gingen geregeld voort, terwijl daarnaast eene brigade werd uitgezonden naar het landschap Kota Waringin in den zuidwesthoek van genoemd gewest, hoofdzakelijk voor het onderzoek van eenige lang geleden van daar vermelde ijzerertsafzettingen. Omtrent de verkregen uitkomsten laat zich nog weinig zekers mededeelen.

De onderzoekingen in Midden-Celebes werden gestaakt. Over de geologische zoowel als over de, trouwens zeer matige, mijnbouwkundige gegevens zal binnenkort in het jaarboek van het mijnwezen verslag worden uitgebracht. In den zuidoostarm van hetzelfde gewest, in de merenstreek van het zoogenaamde Verbeek-gebergte, werd een nieuw onderzoek aangevangen, hoofdzakelijk gericht op eventueele ijzer-, nikkel- en chroomertsen.

Ten slotte werd een onderzoek naar petroleum aangevangen in het stroomgebied der Biri-rivier ter noordkust van Nieuw-Guinea.

Diepe grondpeilingen. Op 1 Juli 1916 waren nog 21 boringen, benevens een aantal schoonspoelingen en herstellingen onderhanden. Van de eerste werden er 13 voltooid en een wegens slechte uitkomsten gedempt, terwijl 7 boringen op ult. Juni nog niet geëindigd waren. Er werden 23 nieuwe boringen ondernomen, waarvan 9 gereed kwamen en 2 wegens het niet aantreffen van artesische lagen gedempt werden.

Int 't geheel werden in dit tijdvak dus afgewerkt 22 boringen, terwijl op ult. Juni nog 19 boringen in gang waren.

De 22 voltooide boringen waren aldus over de gewesten verdeeld: Batavia 3, Cheribon 3, Pekalongan 1, Semarang 4, Kediri 2, Madioen 2, Soerakarta 1, Oostkust van Sumatra 3, Atjeh en onderhoorigheden 1, Soembawa 2.

Gedurende hetzelfde tijdvak werden op den voet van de Ord. van 10 Aug. 1912 (Ind. St. n°. 430) een 10-tal vergunningen aan particulieren verleend om, door het boren van artesische putten, water op grootere diepte dan 15 meter aan den bodem te onttrekken.

§ 3. GOUVERNEMENTSONTGINNINGEN.

Tinwinning op Banka. Gedurende het bedrijfsjaar 1916/1917 bedroeg de tin-levering 238 577 pikol, tegen 218 234 pikol in 1915/1916.

De kosten van het tin in de pakhuizen op Banka kwamen, volgens de voorloopige uitkomsten der commercieele boekhouding, op f 39,84 per pikol, tegen f $40{,}94^{5}$ in 1915/1916 (vgl. bijlage UU).

Bij Gouv. Bt. 4 Juli 1917 n°. 47 (Ind. St. n°. 338) zijn nieuwe staten vastgesteld der bezoldigingen en der huishuurvergoedingen van het personeel bij de Banka-tinwinning.

Steenkolenontginningen nabij Sawahloento (Ombilinmijnen) en te Stagen (Poelau Laoet). De opbrengst der Ombilin-mijnen bedroeg in 1916 412 720 ton gemengde kolen, 63 396 ton gruis en 29 250 ton fijnkolen, of te zamen 505 366 ton (waaronder 23 387 ton voor eigen gebruik te Sawahloento). Voor 1915 waren deze cijfers onderscheidenlijk 453 141 ton en 21 706 ton. De winst op de verstrekking en den verkoop der kolen beliep, na afschrijving van f 319 525 op de aanlegrekening en van f 213 887 aan rente over het aanlegkapitaal, f 578 661, tegen f 482 162 (verbeterd cijfer) in 1915.

Van de afgeleverde 479 873 ton zijn aan particulieren verkocht 343 266 ton, waarvan 1964 ton op verschillende plaatsen langs de spoorlijn en 341 302 ton te Emmahaven, waaronder is opgenomen de levering van 18 980 ton fijnkolen aan de Nederlandsch-Indische Portland Cement Maatschappij. De schepen der stoomvaartmaatschappijen „Rotterdamsche Lloyd", „Koninklijke Paketvaartmaatschappij" en „Nederland" namen aldaar te zamen in 181 756 ton (in 1915 177 710 ton), terwijl aan andere schepen 140 566 ton verkocht werden. Aan den Sumatra-staatsspoorweg werden verstrekt 47 063 ton en aan de overige landsdiensten 89 544 ton.

De sterkte aan dwangarbeiders steeg van 3203 man op ult. 1915 tot 3377 man op ult. 1916. Het aantal contractanten daalde van 1938 (onder wie 54 vrouwen) tot 1871 (onder wie 25 vrouwen). Het aantal op Java aangeworven contractanten bedroeg 157, onder wie 45 vrouwen.

Van de 522 mannelijke contractanten, wier verband eindigde, gingen er 342 eene nieuwe overeenkomst aan en bleven er 33 als vrije arbeiders bij de ontginning werkzaam; 2, die eene nieuwe overeenkomst wenschten te sluiten moesten worden afgekeurd. Bovendien sloten 26 gewezen contractanten, die als vrije arbeiders gebleven waren, en 53 wegens ommekomst van straftijd ontslagen dwangarbeiders, een werkovereenkomst en kwamen 12 tot dwangarbeid veroordeelde contractanten, na beëindiging van hun straftijd, bij de ontginning terug.

Ongerekend den voor aanleg gevorderden arbeid, zijn in 1916 door dwangarbeiders, contractanten en vrije arbeiders te zamen verricht 1 902 150 dagdiensten, waardoor 505 366 ton kolen werden verkregen, tegen 1,760 731 dagdiensten en 453 141 ton kolen in 1915. De opbrengst per hoofd en per dag bedroeg dus 266 K.G., tegen 257 K.G. in 1915. Berekend over het aantal dagdiensten ten laste van de werkzaamheden in de mijnen en bij de opvulling, het vervoer en de overlading, bedroeg de hoofdelijke dagopbrengst 409 K.G., tegen 391 K.G. in 1915.

De werkelijke zelfkosten per ton in den spoorwagen te Sawahloento bedroegen, met inbegrip van het aandeel der afschrijvingen en der rente, f $5{,}21^{4}$, tegen f $5{,}09^{7}$ (verbeterd cijfer) over het voorafgegane jaar.

Voor werken van aanleg en uitbreiding is in 1916 uitgegeven f 812 017, waarmede het eindcijfer der aanlegrekening vermeerderde. Daar, zooals reeds vermeld, van deze rekening f 319 525 is afgeschreven, staat de waarde van de koleninrichting te Sawahloento en de magazijnen, kolenstort en transporteur te Emmahaven op ult. 1916 te boek voor f 5 333 452.

De opbrengst van de steenkolenmijnen te Stagen (Poelau Laoet) bedroeg in 1916 124 105 Nederlandsche ton, waarvan 103 378 ton grofkolen en 20 727 ton fijnkolen. Het eigen verbruik bedroeg onderscheidenlijk 1937 en 16 867 ton. Van de te Stagen door 180 schepen ingenomen 97 434 Nederlandsche ton zijn geleverd aan landsdiensten 626 ton bunker- en 14 285 ton ladingkolen, terwijl 2705 ton bestemd waren voor den verkoop te Soerabaja.

Het aantal nieuw aangeworven contractanten bedroeg 698, terwijl van 807 ontslagen contractanten 663 eene nieuwe overeenkomst aangingen. De overige werden naar de plaats van aanwerving teruggezonden. Op einde 1916 waren 2419 contractanten aanwezig.

Bij het eigenlijke mijnwerk onder den grond zijn door contractanten en vrije lieden 200 444 dagdiensten verricht. De opbrengst per hoofd en per dag bedroeg 619 K.G.

Voor werken van aanleg is in 1916 uitgegeven f 237 539; de boekwaarde van het stamkapitaal bedroeg na de vereischte afschrijvingen op einde 1916 f 3 308 831, tegen f 3 201 505 op einde 1915.

§ 4. PARTICULIERE ONTGINNINGEN.

Het aantal van regeeringswege verleende concessiën vermeerderde gedurende het tijdvak 1 Juli 1916—einde Juni 1917 met 12, namelijk de concessiën Kabia-eiland (Celebes en onderhoorigheden) voor de winning van guano, Progress, Parapatan, Florence (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) voor de winning van steenkolen, Banjoe Irang (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) voor de winning van diamant en steenkolen, met vergunning tot gelijktijdige winning van goud en platina, Gegoenoeng (Rembang), West-Senabing (Palembang), Wonosari (Rembang) voor de winning van aardolie en daarmede voorkomende gasvormige zelfstandigheden, Pagaran Si Ajoe (Tapanoeli) voor de winning van goud, zilver en koper, hetzij gedegen, hetzij als erts, Soengei Alai, Soengei Poeding (Sumatra's Westkust) en Goeroepahi (Menado) voor de winning van goud en zilver, hetzij gedegen, hetzij als erts. Daarentegen werden op verzoek ingetrokken drie in de residentie Tapanoeli gelegen mijnconcessiën, namelijk Troessan (verleend voor de winning van goud, koper, zwavel, arsenicum en ijzer), Simpang Doekoe (verleend voor de winning van goud) en Batang Natal (idem). Gedurende dat tijdvak werden 15 vergunningen verleend voor de winning van de in art. 1 der Indische mijnwet niet genoemde delfstoffen, en wel 3 voor de winning van jodium in de residentie Semarang, 3 voor de winning van kalksteen, mergel en tufsteen (waarvan 2 in de residentie Soerabaja en 1 in de residentie Pasoeroean), 2 voor de winning van tras in de residentie Preanger-Regentschappen, 2 voor de winning van klei in de residentie Palembang, 1 voor de winning van andesiet en trachiet in de residentie Preanger-Regentschappen, 1 voor de winning van zand- en kalkgesteenten in de residentie Cheribon, 1 voor de winning van steen in de residentie Riouw en onderhoorigheden, 1 voor de winning van kalksteen, mergel en klei in de residentie Palembang en 1 voor de winning van kalk in de residentie Benkoelen. Een vergunning werd op verzoek van den houder ingetrokken.

Het aantal door de Regeering goedgekeurde concessiën, verleend door inlandsche zelfbesturen, die hunne mijnrechten nog niet aan den lande hebben afgestaan, vermeerderde met de concessiën Sepang, Simpitoe, Sarantak en Mahmoed, waarin de concessie Loemar (landschap Sambas) in de residentie Westerafdeeling van Borneo werd gesplitst, Henriette (landschap Langkat) in het gouvernement Oostkust van Sumatra voor de winning van aardolie, aardpek, aardwas en alle andere soorten bitumineuse zelfstandigheden, zoowel vaste als vloeibare, benevens de daarmede voorkomende en de zelfstandig optredende gasvormige zelfstandigheden en andere delfstoffen, en Alluvia (landschap Sambas) in de residentie Westerafdeeling van Borneo voor de winning van goud, zilver, platina, koper, lood, zink, tin, nikkel, ijzer, cobalt, mica, antimonium, arsenicum, tellurium, wolfranium, molybdeen, bismuth, silenium en andere delfstoffen, met uitzondering van petroleum en steenkool. Daarentegen verminderde het aantal dier concessiën met de concessiën Tjinako (landschap Indragiri) in de residentie Riouw en onderhoorigheden en Poeloe Miang (landschap Koetei) in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, waarvan afstand werd gedaan en Arang Batoe Kwaloe (landschap Koealoe en Ledoeng) in het gouvernement Oostkust van Sumatra, welke werd ingetrokken.

Op ult. Juni 1917 waren dientengevolge van kracht 129 door de Regeering verleende concessiën, 78 vergunningen en 39 door de inlandsche zelfbesturen verleende en door de Regeering goedgekeurde concessiën. Voor nadere bijzonderheden omtrent de gedurende het behandelde tijdvak verleende concessiën en vergunningen zie men bijlage UU.

Op ult. Juni 1917 waren 106 aanvragen om concessie en 63 om vergunning tot winning in behandeling, terwijl 5 door inlandsche zelfbesturen verleende concessiën op goedkeuring door de Regeering wachtten.

Met betrekking tot de op dat tijdstip van kracht zijnde concessiën en vergunningen wordt het volgende medegedeeld:

Tin. Particuliere ontginningen werden gedreven door de Billiton-maatschappij, krachtens landsconcessie, en de Singkep Tinmaatschappij, krachtens concessie van het voormalig inlandsch bestuur van Lingga-Riouw en krachtens landsconcessie voor de winning van tinerts in zee.

Gedurende het op einde April geëindigde boekjaar 1916/1917 is op Billiton ingeleverd 102 873 pikol tin (94 857 pikol over 1915/1916) in den vorm van erts, dat gedeeltelijk naar Singapore ter verwerking is gezonden en gedeeltelijk in de smeltinrichting te Lipat Kadjang versmolten is. De opbrengst werd verkregen (volgens de gemiddeld aanwezige sterkte) door 7627 bij de mijnploegen ingedeelde mijnwerkers en 8201 zoogenaamde werkzoekenden (in 1915/1916 onderscheidenlijk 7157 en 7068, volgens verbeterde cijfers). De gezondheidstoestand was iets ongunstiger dan in 1915/1916. Het aantal der in de ziekeninrichtingen opgenomen zieken bedroeg 2440, tegen 1911 in 1915/1916; het gemiddelde ziektecijfer (gerekend over de gemiddelde sterkte der aanwezige mijnwerkers) was 15,4 %, tegen 13,4 % in 1915/1916. De sterfte in de mijnen en ziekeninrichtingen tezamen bedroeg 112 man of 0,7 %, tegen 135 man of 0,95 % in het voorafgegane jaar. Bij de aderontginning waren gemiddeld 921 lieden werkzaam, tegen 562 lieden in 1915/1916. Hierbij werd 4454 pikol tin gewonnen.

De door de maatschappij behaalde winst over 1915/1916 (loopende tot 31 December 1916) beliep f 4 066 886,81[1], waarin de Staat deelt over ⁵/₈, zijnde f 2 541 804,26. Deze cijfers bedroegen over 1914/1915 f 1 411 118,03 en f 881 948,77.

De Singkep Tinmaatschappij verkreeg gedurende het boekjaar 1 Juli 1916—ult. Juni 1917 12 463 pikol tin (13 965 pikol in 1915/1916), waaronder 5913 pikol afkomstig van de ontginning van den zeebodem, zoomede 40 gram goud en 130 pikol wolframiet. De gemiddelde sterkte aan eigenlijk werkvolk (Chineezen) bedroeg 398 man, van wie gemiddeld aanwezig waren voor het werk in de groeven 310 man (in 1915/1916 onderscheidenlijk 487 en 391 man). Het tin werd weder te Singapore verkocht. De opbrengst beliep f 1 693 635, terwijl een algemeene middenprijs werd verkregen van $ 98,25 per Straits-pikol (60,47 K.G.) overeenkomende met f 110,01 per 50 K.G. (in 1915/1916 f 95,64). De winst- en verliesrekening der maatschappij wees over 1916/1917 een voordeelig saldo aan van f 725 573, tegen f 660 653 over 1915/1916.

Steen- en bruinkolen. Het aantal der voor de winning van kolen verleende concessiën vermeerderde met de con-

cessiën Progress, Parapatan en Florence (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), daarentegen werden de concessiën Tjinako in de residentie Riouw en onderhoorigheden en Arang Batoe Kwaloe in het gouvernement Oostkust van Sumatra ingetrokken, zoodat op ult. Juni 1917 33 concessiën van kracht waren.

De Oost-Borneo Mijnbouwmaatschappij won 29 333 ton kolen (tegen 27 922 ton in 1915).

De Steenkolenmaatschappij „Parapatan" produceerde en verscheepte 27 916 ton kolen.

Petroleum. Het aantal van kracht zijnde petroleumconcessiën vermeerderde met de concessiën Gegoenoeng en Wonosari in de residentie Rembang, Henriette in het gouvernement Oostkust van Sumatra en West Senabing in de residentie Palembang, terwijl de consessie Poeloe Miang in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo verviel.

De zuiveringsfabriek te Tjepoe (Rembang) verwerkte de ruwe petroleum der volgende aan de Dordtsche Petroleum-maatschappij toebehoorende concessiën: Tinawoen, Panolan, Djepon, Banjoebang, Plantoengan, Kalipiting, Wonosari en Gegoenoeng (onderscheidenlijk 66 339, 63 932, 39 472, 1388, 236, 271, 290 en 6532 ton). In de zuiveringsfabriek te Wanakrama (Soerabaja) werd de ruwe olie verwerkt van de in die residentie gelegen concessiën Djabakota, Twaalf desa's, Lidah Koelon, Madee en Petiken (onderscheidenlijk 1395, 18 470, 6665, 24 660 en 158 ton). De in de residentie Semarang gelegen concessie Klantoeng Sodjomerto, toebehoorende aan de Algemeene Petroleum-compagnie te Amsterdam, leverde 431 ton ruwe olie, tegen 451 ton in het voorafgegane jaar. In dezelfde residentie werd op de concessie Bapo der Gaboes Petroleummaatschappij gewonnen 11 807 ton ruwe olie, tegen 7566 ton in 1915. Op het in Rembang gelegen vergunningsterrein Trembes werd gewonnen 60 ton ruwe olie. De aan de Nederlandsche Koloniale Petroleum-maatschappij toebehoorende, in die residentie gelegen vergunningsterreinen Petak en Sebogo leverden 1072 en 36 ton ruwe olie.

Op hare in de residentie Palembang gelegen concessiën Moearo Enim, Babat I, Bandjar Sari, Karang Ringin, Ladang Pait, Lematang, Arahan, Soeban Djerigi, Sumpal (de voormalige concessie Palembang), Ramok, Tandjoeng Loentar en West-Senabing won de Bataafsche Petroleum-maatschappij onderscheidenlijk 111 009, 36 201, 5012, 6863, 2418, 10 919, 4086, 98 950, 10 759, 8651, 197 en 4730 ton ruwe olie en op de aan haar toebehoorende vergunningsterreinen Tandjoeng Loentar-Oost, Soengei Langoe, Kloeang, Soeban Boeroeng, Kenawang en Kerkai onderscheidenlijk 5, 16, 192, 17 814, 23 en 23 ton ruwe olie, die in de zuiveringsfabrieken te Bagoes Koening en Pladjoe verwerkt werd. De Nederlandsche Koloniale Petroleummaatschappij verkreeg van haar in dezelfde residentie gelegen vergunningsterrein Mambang 117 ton ruwe olie.

In het gouvernement Oostkust van Sumatra verkreeg de Bataafsche Petroleummaatschappij op hare concessiën Telaga Said en Boekit Sintang onderscheidenlijk 12 440 en 601 ton ruwe olie, terwijl zij tevens de ruwe opbrengst ontvangt der aan de Maatschappij tot exploitatie van mijn-, bosch- en landbouwzaken toebehoorende concessie Boeloe Telang, die 48 402 ton bedroeg. In 't geheel werd verkregen 32 905 ton geraffineerde petroleum en 17 237 ton benzine.

In het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden won de Bataafsche Petroleummaatschappij op hare concessie Oost-Peudawa 470 ton ruwe olie. De concessie Peureula der Perlak Petroleummaatschappij leverde 131 400 ton en de Petroleum-maatschappij Zuid-Perlak 14 843 ton ruwe olie.

In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo verkreeg de Bataafsche Petroleummaatschappij van hare terreinen 956 854 ton, tegen 893 674 ton ruwe olie in 1915. De Nederlandsche Koloniale Petroleummaatschappij verkreeg van hare vergunningsterreinen 371 ton, tegen 217 ton ruwe olie in 1915.

In de residentie Amboina werd van de vergunningsterreinen Boela en Nief (Ceram) onderscheidenlijk 3209 ton en 54 ton ruwe olie verkregen.

Goud en zilver. Het aantal op einde Juni 1916 van kracht zijnde concessiën voor de winning van goud en zilver vermeerderde gedurende het tijdvak 1 Juli 1916—einde Juni 1917 met de concessiën Pagaran Si Ajoe in de residentie Tapanoeli, Soengei Alai en Soengei Poeding in de residentie Sumatra's Westkust, Goeroepahi in de residentie Menado, Sepang, Simpitoe, Sarantak en Mahmoed, waarin de concessie Loemar in de residentie Westerafdeeling van Borneo werd gesplitst, en Alluvia eveneens in de residentie Westerafdeeling van Borneo. Daarentegen werden de concessiën Troessan, Simpang Doekoe en Batang Natal in de residentie Tapanoeli ingetrokken, zoodat einde Juni van het verslagjaar 57 concessiën van kracht waren.

In de residentie Benkoelen verkregen de mijnbouwmaatschappijen Redjang Lebong, Ketahoen en Simau onderscheidenlijk 1053,5, 249,4, 854,3 K.G. goud en 5258,6, 423,7 en 5635,9 K.G. zilver. In de residentie Sumatra's Westkust leverde de Mijnbouwmaatschappij Aequator 195,5 K.G. goud en 17 786,3 K.G. zilver en de Kinandam Sumatra Mijnbouwmaatschappij op hare concessie Salida 421,4 K.G. goud en 7984,6 K.G. zilver.

In de Westerafdeeling van Borneo leverde de concessie Sintoeroe voor f 26 000 en Banie voor f 1600 aan edel metaal op. Op de concessie Kahajan in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd 1856 gram amalgaam gewonnen ter waarde van f 2400. In Menado verkreeg de concessie Totok 213,5 K.G. goud en 96,2 K.G. zilver en de concessie Paleleh 381,8 K.G. goud en 338,1 K.G. zilver. De Exploratie- en exploitatie-maatschappij Bolaäng Mongondou leverde aan goudalliage 1226,9 K.G., ter waarde van f 749 847.

Andere delfstoffen. Het aantal voor de winning van andere dan de bovengenoemde delfstoffen verleende concessiën vermeerderde met twee, namelijk de guano-concessie Kabia-eiland in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en de concessie Banjoe Irang in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Het aantal vergunningen tot het winnen van niet gereserveerde delfstoffen (64) vermeerderde van einde Juni 1916 tot einde Juni 1917 met 15, en verminderde met 1, zoodat bij het einde van het verslagjaar 78 vergunningen van kracht waren.

De Handel- en industrie-maatschappij Marmojo te Soerabaja verkreeg uit de — vroeger door de Exploitatie-maatschappij Wadjak geëxploiteerde — marmergroeven in de afdeeling Toeloengagoeng der residentie Kediri ± 5000 M². marmer in platen.

In de afdeeling Pati (Semarang) won de naamlooze vennootschap Moeria-tras-exploitatie-maatschappij 13 479 ton tras, tegen 16 600 ton in 1915. De „Nederlandsch-Indische fabrieken van bouwmaterialen Gembong en Bentar" wonnen in de residentie Pasoeroean 3000 M³. kalksteen. De Poegersche marmerkalkbranderijen in Besoeki maakten uit de kalksteenontginning te Poegerkoelon 23 000 pikol ongebluschte en 44 000 pikol gebluschte kalk. In de Preanger-Regentschappen won de heer J. F. Bothma in het district Bandoeng 101,5 M³. tuftras. In de residentie Soerabaja verkreeg de exploitatie-maatschappij Kesamben I 22 040 K.G. koperjoduur. De Nederlandsch-Indische maatschappij van chemische producten (welke de vergunning O. Ellinger exploiteert) won 8394 K.G. koperjoduur.

§ 5. INLANDSCHE ONTGINNINGEN.

In de afdeeling Loeboeksikaping der residentie Sumatra's Westkust werd door de bevolking goud gewasschen. De opbrengst bedroeg 1,09 K.G., vertegenwoordigende eene waarde van f 1831,20. In de afdeeling L Koto (onderafdeeling Bangkinang) werd door de bevolking aan de oevers van de Lepai-rivier tinerts gewasschen; door den lande werd eene hoeveelheid van 7,57 pikol tinerts opgekocht.

In de residentie Palembang werden steenkolen ontgonnen

in de onderafdeeling Lematang Ilir (afd. Palembangsche Bovenlanden), die voor gemiddeld f 6 per ton verkocht werden; afgevoerd werd 400 ton. De goudwasscherijen in den bovenloop der Rawas bleven van weinig beteekenis.

In de Westerafdeeling van Borneo gaf het wasschen van goudhoudend zand in de afdeelingen Singkawang, Pontianak en Sintang geen noemenswaardige opbrengst. De opbrengst in de onderafdeeling Sanggau bedroeg 8 thail goud, ter waarde van f 75 per thail. In de onderafdeelingen Semitau en Boven-Kapoeas werden door de bevolking kolen gewonnen, die aan den lande en aan chineesche handelaren werden verkocht.

De opbrengst der diamantgraverijen in de onderafdeeling Martapoera (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) bedroeg 2050 karaat, ter waarde van f 71 500 (tegen 690 karaat ter waarde van f 41 100 in 1915) en die der graverijen in de onderafdeeling Pleihari 102 karaat, ter waarde van f 6112 (tegen 217 karaat ter waarde van f 10 957 in 1915). Het aantal verstrekte licenties tot het graven naar diamant beliep 9000, tegen 5623 in 1915. De opbrengst van de inlandsche goudwinning in laatstgenoemde onderafdeeling was f 2608, tegen f 3520 in 1915. Uit de Riam-districten (afd. Bandjermasin) werd in 1916 gewonnen 4890 ton steenkolen, tegen 1650 ton in 1915. De ontginningen in Midden-Doesoen leverden 31 231 ton kolen. De in de afdeeling Samarinda werkende mijnontginningen leverden 13 911 ton kolen.

De inlandsche goudwinningen in de afdeelingen Midden-Celebes en Bolaäng Mongondou bleven van weinig beteekenis.

§ 6. VOORBEHOUDING VOOR OPSPORINGEN VAN LANDSWEGE.

Bij Gouv. Btn. 10 Oct. 1916 n°. 39 en 24 Maart 1917 n°. 66 zijn voor opsporingen van landswege voorbehouden de terreinen, gelegen in de afdeelingen Koealakapoeas, Oeloe Soengai, Doesoenlanden en Bandjermasin der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en in de afdeelingen L Koto, Tanahdatar en Loeboeksikaping der residentie Sumatra's Westkust.

De bij Gouv. Btn. 27 Juni 1914 n°. 97 en 24 Juni 1916 n°. 49 bevolen voorbehouding van landswege van terreinen, gelegen in de afdeelingen Banjoewangi en Panaroekan der residentie Besoeki en in de afdeelingen Tanahdatar en Solok der residentie Sumatra's Westkust is opgeheven bij Gouv. Btn. 29 Sept. 1916 n°. 69 en 2 April 1917 n°. 35.

IV. ZOUT.

In het verslagjaar werd het briquetstelsel over het geheele regiegebied uitgebreid. Het laatst (in Mei 1916) geschiedde dit in de gewesten Benkoelen, Lampongsche districten, Palembang, Banka en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Het verbruik van zout — omgerekend tot gewichtspikols — bedroeg in 1916 op Java en Madoera 1 577 828 pikol en in de buitenbezittingen 277 433 pikol, tegen onderscheidenlijk 1 501 942 en 253 307 pikol in 1915, of 5,5 en 9,5 % meer. Ten deele is deze stijging te verklaren uit den zeer natten oostmoeson, waardoor de gelegenheid tot aanmaak van onwettig zout gering is geweest, terwijl voor Java en Madoera de stijging in de Vorstenlanden veroorzaakt werd door de betere werking van het monopolie. Voor eene vergelijking van de uitkomsten per gewest wordt verwezen naar bijlage VV.

De verkoop van het zout, waaronder ook de verkoop tegen verminderden prijs, bracht in 1916 ruw op f 14 901 168, tegen f 14 001 069 in het daaraan voorafgegane jaar.

Voor de uitkomsten van den zoutaanmaak op Madoera zie men bijlage VV en het afzonderlijk verschenen jaarverslag.

Bij Gouv. Bt. 20 Nov. 1916 n°. 16 (Ind. St. n°. 687) is de betrekking van hoofdmantri bij den tot den dienst der zoutregie behoorenden zoutaanmaak op Madoera ingesteld.

Bij de briquetteering en verpakking ontstond tegen September 1916 gebrek aan verpakkingsmateriaal doordat de uitzending van het in Nederland bestelde lederetkarton door de tijdsomstandigheden belangrijke vertraging ondervond. Gedurende dezen papiernood werd van Bandjermasinsche matten gebruik gemaakt als noodverpakking. Deze matten bleken echter het briquetzout niet zoo goed tegen vocht te beschutten als het lederetkarton, waardoor de houdbaarheid van het verpakte zout verminderde. Voorts zijn ze glad van oppervlak, hetgeen bij het opstapelen en het vervoer der pakketten bezwaren geeft, terwijl de pakketten bovendien meer ruimte innemen. Als noodverpakking voldoen zij echter tamelijk goed.

De in de afdeeling Grobogan der residentie Semarang gelegen desa's, aan welker bevolking is toegestaan uit de binnen hare grenzen gelegen zoutwaterwellen zout te winnen, werden in den zoutaccijns aangeslagen tot een bedrag van f 20 000.

V. FABRIEKMATIGE BEREIDING VAN OPIUM.

In de opiumfabriek werden in 1916 aangemaakt 175 907 863 tubes tjandoe en 739 000 gelengs tikee, terwijl 100 thail of 6,25 kati ruw opium in bussen verpakt werd.

Tot tjandoe verwerkt zijn 204 845 kati ruw Bengaalsch opium en 2124 kati djitjing (overblijfselen van gerookt opium), of in het geheel 206 969 kati ruwe grondstof. [1]) Hieruit is verkregen 133 270 kati tjandoe of 64,4 %.

[1]) De in K. V. 1916 vermelde cijfers omtrent de in 1915 verwerkte hoeveelheid ruw opium zijn onjuist. Die hoeveelheid bedroeg 2 189 652 pikol (2 112 920 pikol Bengaalsch en 54 425 pikol Levantsch opium), zoomede 22 307 pikol djitjing.

Behalve 1246 verklaringen betreffende 1820 partijen in het regie-gebied aangehaald opium, zijn door den directeur en den scheikundige der fabriek 458 inlichtingen en 460 processen-verbaal gegeven aangaande 66 580 partijtjes djitjing en 25 inlichtingen van anderen aard.

Het aantal werklieden bedroeg op 1 Januari 1916 925 en op 31 December van dat jaar 934.

Voor verdere bijzonderheden omtrent de fabriek wordt naar het jaarverslag verwezen.

VI. LANDSDRUKKERIJ.

Door de landsdrukkerij te Batavia zijn in 1916 van modellen ten dienste van verschillende landsinstellingen en van boekwerken in het geheel 145 927 682 afdrukken geleverd.

De ontvangsten der inrichting bedroegen over 1916 f 688 616 en de uitgaven (met inbegrip van die in Nederland gedaan, ten bedrage van f 199 841, voor de aanschaffing van verschillende benoodigdheden) f 493 150.

Voor verdere bijzonderheden wordt naar het afzonderlijk jaarverslag verwezen.

VII. TRANSPORTWEZEN.

Omtrent de overdracht van het beheer der gouvernements-automobieldiensten in de gewesten Sumatra's Westkust, Tapanoeli, Palembang en Benkoelen op den hoofdinspecteur, chef van den dienst der staatsspoor- en tramwegen zie men hoofdstuk **H.**

Voor de uitkomsten van de rechtstreeks onder het Departement van Gouvernementsbedrijven staande vervoerdiensten zie men het desbetreffende jaarverslag. Over het algemeen gaven alle diensten in het verslagjaar, de tijdsomstandigheden in aanmerking genomen, bevredigende uitkomsten.

Het Pontianak-riviervervoer, welke dienst tot nu toe slechts van tijdelijken aard was, werd in het verslagjaar vast ingesteld.

Het Semarang—Kedoe-vervoer werd uitgebreid met het gewest Banjoemas en de afdeelingen van het voormalige gewest Bagelen en na afloop van het verslagjaar met het gewest Pekalongan, terwijl aan het Preanger-vervoer na dat tijdstip het gewest Cheribon werd toegevoegd. De laatstbedoelde vervoerdienst werd tevens, met het oog op zijne uitgebreidheid in het belang van eene betere werkwijze, onder het rechtstreeksch beheer van één der inspecteurs van de zoutregie gesteld.

Daar het aantal zoutverkoopplaatsen in de residentie Palembang, waar tot voor kort slechts één verkooppakhuis op de hoofdplaats aanwezig was, zeer werd uitgebreid, werd het zoutvervoer in eigen beheer genomen.

Voor de gewesten Benkoelen, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Madoera werden nieuwe vervoerovereenkomsten gesloten, terwijl de bestaande overeenkomsten in Oost-Java met één jaar, dan wel voor onbepaalden tijd met opzegging van een maand, werden verlengd.

Het dienstvervoer van landsambtenaren met eigen automobielen nam steeds toe.

Een overzicht van de op 1 Januari 1917 in werking zijnde aannemings-overeenkomsten voor het vervoer van landsreizigers, voortbrengselen, goederen, enz. is opgenomen in bijlage WW.

De Minister van Koloniën,
TH. B. PLEYTE.

Verbeteringen.

Kol. 76, regel 5 v. o. staat: 144 721; lees: 146 817.

Kol. 76, regel 3 v. o. in te voegen: Het aantal in 1916 overleden contractarbeiders bedroeg 2913.

INHOUD

VAN HET

verslag betreffende Nederlandsch (Oost-) Indië van 1917.

BIJLAGEN. [1])

[1]) Waar in de bijlagen het teeken † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

Bijlage A.

OVERZICHT

van de ontvangsten en uitgaven van de LANDSCHAPSKASSEN

in Nederlandsch-Indië over 1915.

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.
1. Landschapskas van *Deli*	f 159 703,57^{5}	16,5	f 208 099,80	21,4	f 1 0041,83	1,0	f 82 049,19	f 28 112,13	11,3	f 81 460,38	f 354 210,91	f 8 480,29	45,8
2. Landschapskas van *Langkat*	258 281,62	30,2	64 150,—	7,5	4 206,58	0,5	37 517,18	15 216,43	6,2	72 425,—	336 763,81	26 669,95	51,0
3. Landschapskas van *Serdang*	47 272,34	16,1	64 600,—	22,0	3 214,18	1,1	15 708,79	2 918,13	6,4	40 707,20	110 461,56	1 066,52	51,9
4. Landschapskas van *Asahan*	156 673,56	37,6	46 575,—	11,2	923,24	0,2	35 112,30	9 565,19	10,7	48 147,82	106 681,39	7 038,44	38,8
5. Landschapskas van *Batoebara*	56 155,41	30,9	16 125,—	8,9	3 289,09	1,8	22 682,55	4 382,51	14,9	26 685,50	45 686,05	1 711,44	40,7
6. Landschapskas van *Simeloengoen*	179 960,34^{5}	37,7	15 250,—	3,2	2 551,72	0,5	51 425,69	5 210,26	11,9	9 036,—	190 662,50	10 879,05	44,1
7. Landschapskas van de *Karolanden*	32 139,34	19,4	14 222,—	8,6	10 920,63	6,6	56 362,07	861,78	34,5	46 620,—	749,19	103,80	28,6
8. Landschapskas van *Koealoe*	57 838,84	50,7	19 999,92	17,6	722,25	0,6	14 416,81	3 783,90	15,9	11 756,—	3 760,—	1 062,99	14,6
9. Landschapskas van *Panai, Bila* en *Kota Pinang*	88 254,65	48,9	24 621,96	13,6	1 113,92	0,6	22 713,01	3 532,94	14,6	17 388,—	20 493,92	1 085,15	21,6
10. Landschapskas van *Siak Sri Indrapoera*	472 233,18	66,5	178 944,96	25,2	305,—	—	20 111,28	18 097,92	5,4	4 535,—	8 842,43	27,10	1,9
11. Landschapskas van *Rokan*	24 147,69	61,6	—	—	683,50	1,7	12 436,15	—	31,7	219,50	—	—	0,5
12. Landschapskas van *Kampar Kiri*	17 514,86	68,1	—	—	434,75	1,7	6 336,25	—	24,6	834,—	—	—	3,2
13. Landschapskas van *Pelalawan*	23 286,22	55,5	15 600,—	37,1	—	—	2 596,94	—	6,2	107,—	—	—	0,3
Totalen	f 1 573 461,63	35,2	f 668 188,64	14,9	f 38 406,69	0,9	f 379 468,21	f 91 681,19	10,5	f 359 921,40	f 1 178 311,76	f 58 124,73	35,7

KASSEN.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
1. Landschapskas van *Deli*	—	—	—	—	—	—	—	f 35 519,74	3,7	f 2 670,10	0,3	f 970 347,94^{5}
2. Landschapskas van *Langkat*	—	—	—	—	—	—	—	22 336,64	2,6	17 241,26	2,0	854 808,47
3. Landschapskas van *Serdang*	—	—	—	—	—	—	—	2 880,—	1,0	4 523,60	1,5	293 352,32
4. Landschapskas van *Asahan*	—	—	—	—	—	f 850,—	0,2	1 959,84	0,5	3 328,47	0,8	416 855,25
5. Landschapskas van *Batoebara*	—	f 1 306,50	0,7	—	—	300,—	0,1	1 664,90	0,9	2 059,29	1,1	182 048,24
6. Landschapskas van *Simeloengoen*	—	—	—	f 730,—	0,1	1 136,93	0,2	8 961,—	1,9	1 741,68	0,4	477 545,17^{5}
7. Landschapskas van de *Karolanden*	f 105,50	—	0,1	2 852,50	1,7	430,18	0,3	128,77	0,1	165,16	0,1	165 660,92
8. Landschapskas van *Koealoe*	—	—	—	—	—	—	—	533,99	0,5	155,07	0,1	114 029,77
9. Landschapskas van *Panai, Bila* en *Kota Pinang*	—	—	—	—	—	—	—	183,25	0,1	1 010,71	0,6	180 397,51
10. Landschapskas van *Siak Sri Indrapoera*	264,91	—	—	—	—	—	—	—	—	6 852,76	1,0	710 214,54
11. Landschapskas van *Rokan*	—	—	—	159,20	0,4	308,64	0,8	515,34	1,3	764,80	2,0	39 234,82
12. Landschapskas van *Kampar Kiri*	—	—	—	477,—	1,9	—	—	—	—	129,06	0,5	25 725,92
13. Landschapskas van *Pelalawan*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	398,35	0,9	41 988,51
Totalen	f 370,41	f 1 306,50	—	f 4 218,70	0,1	f 3 025,75	0,1	f 74 683,47	1,7	f 41 040,31	0,9	f 4 472 209,39

OOSTKUST VAN SUMATRA.

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere onvoorziene uitgaven
1. Landschapskas van *Deli*	f 60 698,70	f 10 000,—	7,3	f 13 018,—	f 3 133,68	f 4 921,90	2,2	f 9 738,30	f 3 043,61	f 53 720,
2. Landschapskas van *Langkat*	65 631,09	—	7,7	8 449,03	2 688,20	252,42	1,3	3 242,77	2 570,81	102 605,
3. Landschapskas van *Serdang*	37 011,88	—	12,6	4 014,90	416,88	1 449,60	2,0	2 112,69	1 051,17	6 620,
4. Landschapskas van *Asahan*	34 943,64	—	8,4	5 777,10	1 341,46	275,67	1,8	4 221,63	855,20	26 753,
5. Landschapskas van *Batoebara*	8 707,25	1 215,—	5,5	4 236,—	538,12	—	2,6	1 723,09	390,—	5 154
6. Landschapskas van *Simeloengoen*	24 885,61	4 512,—	6,2	3 405,—	1 668,97	368,88	1,1	4 408,83	785,96	—
7. Landschapskas van de *Karolanden*	1 638,—	—	1,0	1 060,—	3 113,25	5 460,32	5,8	4 498,53	284,30	303
8. Landschapskas van *Koealoe*	3 061,50	945,—	3,5	1 200,—	359,20	21,70	1,4	991,06	205,—	10 013
9. Landschapskas van *Panai, Bila* en *Kota Pinang*	10 198,06	2 295,—	6,9	1 382,—	1 183,35	—	1,4	1 863,71	367,29	19 889
10. Landschapskas van *Siak Sri Indrapoera*	48 598,03	—	6.9	2 160,—	1 073,43	43,50	0,5	2 196,87	2 048,20	72 000
11. Landschapskas van *Rokan*	4 740,—	—	12,1	—	283,80	—	0,6	1 100,06	136,60	—
12. Landschapskas van *Kampar Kiri*	2 547,—	—	9,9	—	214,18	—	0,8	502,34	60,60	485
13. Landschapskas van *Pelalawan*	64,—	—	0,1	1 200,—	136,91	272,20	3,8	606,45	108,80	4 850
Totalen	f 302 724,76	f 18 967,—	7,2	f 45 902,08	f 16 151,43	f 13 066,19	1,7	f 37 206,33	f 11 907,54	f302 394

UITGAVEN.

OOSTKUST VAN SUMATRA.

1ste afdeeling. …stitutie van door het Gou- …ernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1915.		Totaal.	KASSEN.
…stitutie- …st aan Gouver- …ment.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
0 698,70	f 10 000,—	7,3	f 13 018,—	f 3 133,68	f 4 921,90	2,2	f 9 738,30	f 3 043,61	f 53 720,—	6,9	f 234 419,84	f 121 026,02	f 13 473,29	f 11 598,29	39,2	f 11 916,12	f 11 547,68	—	2,4	f 582,58	f 747,60	0,1	f198 069,07	f 3 034,50	20,7	f 9 195,26	—	1,0	f 196 463,50⁵	20,2	f 970 347,94⁵	Landschapskas van *Deli.*
5 631,09	—	7,7	8 449,03	2 688,20	252,42	1,3	3 242,77	2 570,81	102 605,44	12,7	113 113,76	168 371,75	19 078,67	23 658,23	37,9	10 663,72	7 409,01	—	2,1	—	859,65	0,1	155 070,43	983,50	18,3	9 330,19	—	1,1	160 829,80	18,8	854 808,47	Landschapskas van *Langkat.*
7 011,88	—	12,6	4 014,90	416,88	1 449,60	2,0	2 112,69	1 051,17	6 620,—	3,3	84 994,—	54 175,02	7 566,50	5 213,70	51,9	6 677,45	6 237,85	—	4,4	300,—	265,—	0,2	58 283,29	415,—	20,0	840,—	—	0,3	15 707,39	5,3	293 352,32	Landschapskas van *Serdang.*
4 943,64	—	8,4	5 777,10	1 341,46	275,67	1,8	4 221,63	855,20	26 753,02	7,6	52 142,—	49 592,02	5 340,—	6 948,16	27,3	6 460,63	3 099,39	—	2,3	687,25	265,—	0,3	75 440,32	2 214,50	18,6	401,71	—	0,1	140 096,55	33,6	416 855,25	Landschapskas van *Asahan.*
8 707,25	1 215,—	5,5	4 236,—	538,12	—	2,6	1 723,09	390,—	5 154,79	4,0	21 077,33	18 434,72	—	7 229,40	25,7	1 580,90	6 514,48	—	4,4	—	123,—	0,1	48 381,26	641,—	26,9	240,—	—	0,1	55 861,90	30,7	182 048,24	Landschapskas van *Batoebara.*
4 885,61	4 512,—	6,2	3 405,—	1 668,97	368,88	1,1	4 408,83	785,96	—	1,1	36 424,50	34 266,06	1 843,60	4 513,86	16,1	480,—	7 589,24	—	1,7	4 315,94	254,60	1,0	232 808,34	—	48,8	4 997,53	—	1,0	110 016,25⁵	23,0	477 545,17⁵	Landschapskas van *Simeloengoen.*
1 638,—	—	1,0	1 060,—	3 113,25	5 460,32	5,8	4 498,53	284,30	303,08	3,1	16 096,—	374,58	653,06	888,09	10,9	850,—	11 100,01	—	7,2	6 685,72	—	4,0	67 493,96	—	40,7	—	—	—	45 162,02	27,3	165 660,92	Landschapskas van de *Karolanden.*
3 061,50	945,—	3,5	1 200,—	359,20	21,70	1,4	991,06	205,—	10 013,26	9,8	17 792,—	1 880,—	3 114,10	2 118,07	21,8	2 475,75	942,—	—	3,0	11,—	57,—	0,1	19 350,43	395,50	17,3	300,—	—	0,3	48 797,20	42,8	114 029,77	Landschapskas van *Koealoe.*
0 198,06	2 295,—	6,9	1 382,—	1 183,35	—	1,4	1 863,71	367,29	19 889,96	12,3	26 365,24	10 354,96	4 351,80	2 476,24	24,1	5 941,93	1 578,75	—	4,2	186,95	90,—	0,1	28 252,33	763,—	16,1	—	—	—	62 856,94	34,9	180 397,51	Landschapskas van *Panai, Bila* en *Kota Pinang.*
8 598,03	—	6,9	2 160,—	1 073,43	43,50	0,5	2 196,87	2 048,20	72 000,—	10,7	116 793,60	1 801,60	3 637,14	6 307,27	18,0	4 698,17	1 393,85	—	0,9	—	265,—	—	88 582,62	1 081,66	12,6	—	—	—	357 533,60	50,4	710 214,54	Landschapskas van *Siak Sri Indrapoera.*
4 740,—	—	12,1	—	283,80	—	0,6	1 100,06	136,60	—	3,2	3 240,—	—	196,50	230,77	9,4	3 800,41	99,54	—	10,0	81,10	325,—	1,0	2 730,92	15,—	7,0	41,18	—	0,1	22 213,94	56,6	39 234,82	Landschapskas van *Rokan.*
2 547,—	—	9,9	—	214,18	—	0,8	502,34	60,60	485,—	4,1	960,—	—	372,50	142,01	5,7	1 585,02	—	—	6,2	130,—	86,70	0,8	595,37	320,—	3,5	—	—	—	17 725,20	6,9	25 725,92	Landschapskas van *Kampar Kiri.*
64,—	—	0,1	1 200,—	136,91	272,20	3,8	606,45	108,80	4 850,—	13,3	13 870,—	—	—	280,02	33,7	340,—	—	—	0,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20 260,13	48,3	41 988,51	Landschapskas van *Pelalawan.*
02 724,76	f 18 967,—	7,2	f 45 902,08	f 16 151,43	f 13 066,19	1,7	f 37 206,33	f 11 907,54	f302 394,55	7,8	f 737 288,27	f 460 276,73	f 59 627,16	f 71 604,11	29,7	f 57 470,10	f 57 511,80	—	2,6	f 12 980,54	f 3 338,55	0,4	f 975 058,34	f 9 863,66	22,0	f 25 345,87	—	0,6	f 1 253 524,43	28,0	f 4 472 209,39	

A

ONTVANGSTEN.

ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
1. Landschapskas van *Peureula*.	f 47 509,69^5	34,3	f 7 020,—	5,1	f 188,92^5	0,1	f 31 903,71^5	f 29 232,14	44,2	f 118,30	f 21 199,21^5	—	15,4	—	—	—	—	—	f 735,—	0,5	f 500,—	0,4	—	—	f 138 406,99
2. Onderafdeelingskas van *Tamiang*	58,38	0,1	22 430,—	23,0	9,—	—	21 230,12^5	4 834,27	26,7	6 299,25	41 050,48	f 1 051,12	49,7	—	—	—	—	—	—	—	311,70	0,3	f 165,—	0,2	97 439,32^5
3. Onderafdeelingskas van *Idi*	5 493,35^5	5,3	31 440,—	30,1	160,35	0,1	63 299,36^5	—	60,7	821,50	1 651,36	—	2,4	—	—	—	—	—	—	—	1 492,66^5	1,4	—	—	104 358,59^5
4. Landschapskas van *Tjalang*.	4 480,17	12,2	9 240,—	25,2	726,66^5	2,0	18 966,74^5	—	51,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	230,—	0,6	55,—	0,2	2 940,—	8,0	36 638,[illegible]
5. Onderafdeelingskas van *Meulaboh*	— 1 875,27	4,4	13 700,—	32,5	656,27	1,5	29 230,89	—	69,5	72,50	—	—	0,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	297,—	0,7	42 081,39
6. Onderafdeelingskas van *Tapa Toean*	— 1 958,40^5	3,2	23 790,—	38,5	580,23^5	1,0	38 119,14^5	—	61,6	77,75	—	—	0,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 256,68	2,0	61 865,40^5
7. Landschapskas van *Troemon*.	1 982,46	15,3	7 400,—	57,0	—	—	3 605,66	—	27,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 988,12
8. Landschapskas van *Simeuloe*.	5 419,67	16,2	1 620,—	4,9	5,65^5	—	13 318,93^5	—	39,8	171,—	12 918,22^5	—	39,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33 453,48^5
9. Onderafdeelingskas van *Langsar*	5 096,97	10,4	4 800,—	9,8	—	—	25 524,69^5	—	52,0	38,50	11 358,75^5	—	23,3	—	—	—	—	—	—	—	2 187,33	4,5	—	—	49 006,25
10. Onderafdeelingskas van *Serbodjadi*	1 219,22	15,8	2 700,—	35,0	374,50	4,8	3 161,82^5	—	40,9	271,22	—	—	3,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 726,76^5
11. Onderafdeelingskas van *Sigli*	6 500,72	3,8	43 020,—	25,0	3 220,12^5	1,9	115 526,49^5	—	67,0	3 709,—	—	—	2,2	—	—	—	f 200,—	0,1	—	—	—	—	—	—	172 176,34
12. Landschapskas van *Meureudoe*	4 480,73	10,0	7 560,—	17,0	1 343,32^5	3,0	30 317,38	—	68,2	486,50	—	—	1,1	—	—	—	304,—	0,7	—	—	—	—	—	—	44 491,93^5
13. Onderafdeelingskas van *Bireuen*	2 450,75^5	2,7	8 220,—	9,3	1 101,18^5	1,2	76 028,94	—	86,0	714,50	—	—	0,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	88 515,38
14. Onderafdeelingskas van *Lho Seumawe*	6 330,12	6,6	36 756,—	38,4	1 443,05	1,5	51 058,54	—	53,3	167,50	—	—	0,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	95 755,21
15. Onderafdeelingskas van *Lho Soekon*	16 162,22	18,4	10 440,—	11,9	2 446,69	2,7	57 564,96^5	—	65,4	800,—	—	—	1,0	—	—	—	—	—	—	—	478,—	0,5	61,—	0,1	87 952,87^5
16. Onderafdeelingskas van *Takengon*	90,43	0,6	4 620,—	31,1	207,75	1,4	8 986,73	—	60,5	943,75	—	—	6,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 848,66
17. Landschapskas van *Gajo Loeos*	6 102,69^5	28,3	4 620,—	21,4	228,18	1,0	9 787,21	—	45,4	831,20	—	—	3,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 569,28^5
18. Afdeelingskas van de *Alaslanden*.	1 518,17	14,3	4 200,—	39,5	275,—	2,6	4 132,—	—	38,9	456,70	—	41,40	4,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 623,27
Totalen	f 111 062,08^5	9,9	f 243 576,—	21,7	f 12 966,90^5	1,2	f 601 763,36	f 34 066,41	56,8	f 15 979,17	f 88 178,03^5	f 1 092,52	9,5	—	—	—	f 504,—	—	f 965,—	0,1	f 5 024,69^5	0,4	f 4 719,68	0,4	f 1 119 897,86

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.	3de afdeeling. Financiën. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldig… inlandsc… hoofden … ambtena…
1. Landschapskas van *Peureula*.	f 6 743,—	—	4,9	f 480,—	f 929,40	f 278,37	1,2	f 1 260,82	f 1 660,—	f 14 060,—	12,3	f 29 23…
2. Onderafdeelingskas van *Tamiang*	4 141,—	—	4,2	720,—	—	45,84	0,8	616,67	760,—	4 683,60	6,2	32 38…
3. Onderafdeelingskas van *Idi*	9 380,50	—	9,0	240,—	2 015,14	223,93	2,4	3 667,39	1 410,—	4 622,61	9,3	38 13…
4. Landschapskas van *Tjalang*.	3 826,70	—	10,5	360,—	—	23,45	1,0	1 404,66	247,50	8 295,—	27,2	13 65…
5. Onderafdeelingskas van *Meulaboh*	8 458,40	—	20,1	540,—	703,32	204,01	3,4	2 321,28	320,—	1 920,—	10,8	17 86…
6. Onderafdeelingskas van *Tapa Toean*	6 819,—	—	11,0	420,—	1 677,05	493,79	4,2	2 603,44	512,—	3 376,—	10,5	30 92…
7. Landschapskas van *Troemon*.	2 208,—	—	17,0	—	—	10,—	0,1	203,18	90,—	410,—	5,4	6 27…
8. Landschapskas van *Simeuloe*.	1 778,—	—	5,3	240,—	1 499,06^5	4,24	5,2	1 241,73^5	132,50	8 000,—	28,0	2 70…
9. Onderafdeelingskas van *Langsar*	5 474,30	—	11,2	240,—	—	—	0,5	608,77^5	577,50	4 152,—	10,9	15 19…
10. Onderafdeelingskas van *Serbodjadi*	2 261,05	—	29,3	100,—	—	—	1,3	251,44	28,—	30,—	4,0	3 92…
11. Onderafdeelingskas van *Sigli*	21 691,—	—	12,6	1 560,—	5 775,54^5	1 656,52^5	5,2	8 005,48	1 410,—	16 730,—	15,2	56 58…
12. Landschapskas van *Meureudoe*	4 161,—	—	9,4	540,—	—	678,85	2,7	1 583,64	270,—	4 800,—	15,0	13 83…
13. Onderafdeelingskas van *Bireuen*	13 874,—	—	15,7	240,—	6 040,—	376,92	7,5	4 980,71	890,—	—	6,6	29 79…
14. Onderafdeelingskas van *Lho Seumawe*	13 892,60	—	14,5	480,—	—	1 021,76^5	1,6	3 847,21	1 111,50	3 338,—	8,7	48 10…
15. Onderafdeelingskas van *Lho Soekon*	7 136,—	—	8,1	360,—	2 672,—	565,94^5	4,1	3 914,27	1 197,50	13 320,—	21,0	22 68…
16. Onderafdeelingskas van *Takengon*	2 298,—	—	15,5	—	—	61,62	0,4	976,32	200,31	—	7,9	7 88…
17. Landschapskas van *Gajo Loeos*	150,—	—	0,7	60,—	1 892,36	309,13^5	10,5	815,04^5	95,—	415,—	6,2	5 04…
18. Afdeelingskas van de *Alaslanden*.	2 574,—	—	24,2	120,—	—	35,—	1,4	330,32	9,—	—	3,2	4 20…
Totalen	f 116 866,55	—	10,4	f 6 700,—	f 23 203,88	f 5 989,39	3,2	f 38 632,38^5	f 10 920,81	f 88 152,21	12,3	f 378 38…

UITGAVEN.

…afdeeling. …anciën.			4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1915.			
…as- …eer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.	Totaal.	KASSEN.
…N.																								
…60,—	f 14 060,—	12,3	f 29 234,—	—	f 5 805,24	f 3 295,35	27,7	f 780,—	f 390,—	—	0,8	f 520,70	f 650,—	0,8	f 40 912,06^5	f 240,—	29,8	—	—	—	f 31 168,04^5	22,5	f 138 406,99	Landschapskas van *Peureula.*
…760,—	4 683,60	6,2	32 385,94	f 16 420,19	4 946,90	3 650,08^5	59,0	68,50	427,45	—	0,5	270,10	2 700,—	3,0	18 376,69	217,50	19,1	f 335,75	—	0,3	6 673,11	6,9	97 439,32^5	Onderafdeelingskas van *Tamiang.*
…410,—	4 622,61	9,3	38 130,—	—	5 416,88	1 195,87	42,9	1 049,40	1 534,55	—	2,5	650,—	800,—	1,4	9 785,—	—	9,3	—	—	—	24 237,32^5	23,2	104 358,59^5	Onderafdeelingskas van *Idi.*
…247,50	8 295,—	27,2	13 650,—	—	—	1 103,—	40,2	—	—	—	—	—	360,—	1,0	542,—	—	1,5	—	—	—	6 826,27	18,6	36 638,58	Landschapskas van *Tjalang.*
…320,—	1 920,—	10,8	17 865,—	—	500,—	263,—	44,3	865,—	674,15^5	—	3,6	458,70	800,—	3,0	6 132,50	—	14,6	27,60	—	0,1	28,42^5	0,1	42 081,39	Onderafdeelingskas van *Meulaboh.*
…512,—	3 376,—	10,5	30 928,57	—	2 216,74	334,48^5	54,1	—	1 862,41	—	3,0	740,—	400,—	1,9	9 014,75	27,—	14,6	128,95	—	0,2	311,22	0,5	61 865,40^5	Onderafdeelingskas van *Tapa Toean.*
…90,—	410,—	5,4	6 270,—	—	—	260,—	50,3	—	—	—	—	—	120,—	0,9	1 450,—	673,—	16,3	—	—	—	1 293,94	10,0	12 988,12	Landschapskas van *Troemon.*
…32,50	8 000,—	28,0	2 700,—	2 626,94	25,—	60,—	16,2	—	330,—	—	1,0	—	120,—	0,4	3 776,—	—	11,3	—	—	—	10 920,00^5	32,6	33 453,48^5	Landschapskas van *Simeuloe.*
…77,50	4 152,—	10,9	15 192,—	—	1 806,01	114,30	34,9	—	100,—	—	0,2	296,27	400,—	1,4	4 436,36	—	9,0	100,—	—	0,2	15 508,43^5	31,7	49 006,25	Onderafdeelingskas van *Langsar.*
…28,—	30,—	4,0	3 922,—	—	64,50	199,50	54,2	—	158,34	—	2,1	—	40,—	0,5	313,22	—	4,0	—	—	—	358,71^5	4,6	7 726,76^5	Onderafdeelingskas van *Serbodjadi.*
…10,—	16 730,—	15,2	56 580,—	—	12 276,65	356,04	40,2	682,12^5	1 012,08	—	1,0	7 031,—	1 050,—	4,7	25 172,—	—	14,6	—	—	—	11 187,89^5	6,5	172 176,34	Onderafdeelingskas van *Sigli.*
…70,—	4 800,—	15,0	13 830,—	—	2 600,—	595,—	38,2	—	256,—	—	0,6	660,—	935,27	3,6	8 966,50	—	20,1	—	—	—	4 615,67^5	10,4	44 491,93^5	Landschapskas van *Meureudoe.*
…90,—	—	6,6	29 791,84	—	5 621,34	4 705,49	45,3	—	1 437,24	—	1,6	660,—	900,—	1,8	18 149,40	—	20,5	—	—	—	848,44	1,0	88 515,38	Onderafdeelingskas van *Bireuen.*
…11,50	3 338,—	8,7	48 104,99	—	2 360,—	1 494,13	54,3	—	2 400,—	—	2,5	870,—	600,—	1,5	11 417,50	—	11,9	—	—	—	4 817,51^5	5,0	95 755,21	Onderafdeelingskas van *Lho Seumawe.*
…97,50	13 320,—	21,0	22 680,—	—	4 158,76^5	1 439,69	32,1	—	2 350,12	—	2,7	664,89	320,—	1,1	14 107,14	—	16,0	—	—	0,2	12 917,45^5	14,7	87 952,87^5	Onderafdeelingskas van *Lho Soekon*
…00,31	—	7,9	7 884,—	—	100,—	176,49	55,0	—	489,10	—	3,3	—	374,—	2,5	1 820,75	—	12,3	149,10	—	0,2	429,07	2,9	14 848,66	Onderafdeelingskas van *Takengon.*
…95,—	415,—	6,2	5 040,—	—	2 295,—	—	34,0	—	800,—	—	3,7	100,—	80,—	0,8	8 192,70	—	38,0	39,—	—	—	1 325,04^5	6,1	21 569,28^5	Landschapskas van *Gajo Loeos.*
…9,—	—	3,2	4 201,20	—	200,—	74,—	42,1	—	294,38	—	2,8	768,45	80,—	8,0	506,70	—	4,8	—	—	—	1 430,22	13,5	10 623,27	Afdeelingskas van de *Alaslanden.*
…20,81	f 88 152,21	12,3	f 378 389,54	f 19 047,13	f 50 393,02^5	f 19 316,43	41,7	f 3 445,02^5	f 14 515,82^5	—	1,6	f 13 690,11	f 10 729,27	2,2	f 183 071,57^5	f 1 157,50	16,4	f 780,40	—	0,1	f 134 896,80^5	12,1	f 1 119 897,86	

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
1. Afdeelingskas van *Indragiri*.	f 16 499,42^5	15,0	f 30 000,—	27,3	f 546,—	0,5	f 54 750,38	—	49,9	—	f 5 556,26	f 1 173,80	6,1	f 216,52^5	—	0,2	—	—	—	—	f 971,95^5	0,9	f 100,—	0,1	f 109 814,34^5
2. Onderafdeelingskas van de *Koeantan-districten*	4 017,66^5	13,0	—	—	367,—	1,2	24 248,35	—	78,2	—	—	582,45	1,9	136,95	—	0,4	f 42,50	0,1	f 306,75	1,0	1 101,11	3,6	196,—	0,6	30 998,77^5
Totalen . . .	f 20 517,09	14,6	f 30 000,—	21,3	f 913,—	0,6	f 78 998,73	—	56,1	—	f 5 556,26	f 1 756,25	5,2	f 353,47^5	—	0,3	f 42,50	—	f 306,75	0,2	f 2 073,06^5	1,5	f 296,—	0,2	f 140 813,12
1. Landschapskas van *Pontianak*	f 75 627,81	26,8	f 55 213,54	19,6	—	—	f 128 985,67	f 10 705,17	49,5	—	f 6 143,30	f 4 783,80	3,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 589,34	0,2	f 282 048,63
2. Landschapskas van *Koeboe* .	15 932,70^5	29,5	900,—	1,7	—	—	28 708,77	5 333,18	63,0	—	2 776,—	291,66	5,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40,—	0,1	53 982,31^5
3. Landschapskas van *Mampawa*	22 079,42	20,6	8 000,—	7,5	—	—	51 701,62^5	2 779,62^5	50,9	—	—	21 789,33^5	20,4	—	—	—	—	—	—	—	f 356,21	0,3	320,75	0,3	107 026,96^5
4. Landschapskas van *Landak* .	11 768,47	12,9	6 000,—	6,6	—	—	65 272,04	622,98	72,2	—	1 200,—	239,50	1,6	—	—	—	—	—	—	—	868,73	0,9	5 247,92	5,8	91 219,64
5. Landschapskas van *Tajan* .	14 002,25	39,0	1 600,—	4,5	—	—	18 846,72	578,82	54,1	—	—	107,25	0,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	738,23^5	2,1	35 873,27^5
6. Landschapskas van *Sanggau*.	9 408,88^5	13,0	2 400,—	3,3	—	—	48 417,99	944,52	68,4	—	6 048,—	486,—	9,1	f 26,35	f 1 625,—	2,3	—	—	—	—	—	—	2 780,60	3,9	72 137,34^5
7. Landschapskas van *Sekadau* .	36 617,95	41,7	3 080,—	3,5	—	—	37 580,33	7 261,57	51,1	—	2 117,55	—	2,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 156,—	1,3	87 813,40
8. Landschapskas van *Matan* .	52 883,12^5	40,2	—	—	—	—	66 430,94	5 998,27	55,0	—	2 665,—	183,—	2,2	—	—	—	—	—	—	—	1 408,51^5	—	1 967,05^5	1,5	131 535,90^5
9. Landschapskas van *Soekadana*	1 270,47	7,9	4 800,—	29,9	—	—	8 661,21^5	—	53,9	—	655,—	147,80	5,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	530,55	3,3	16 065,03^5
10. Landschapskas van *Simpang*.	11 055,21^5	35,0	3 100,—	9,8	—	—	15 898,18	636,71	52,3	—	435,—	66,20	1,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	405,89	1,3	31 597,19^5
11. Landschapskas van *Sambas* .	36 865,44	17,4	18 000,—	8,5	—	—	110 461,04^5	7 815,91	55,7	—	9 887,81	24 029,91^5	16,0	—	—	—	f 200,—	0,1	—	—	—	—	4 986,81^5	2,3	212 246,93^5
12. Landschapskas van *Sintang* .	23 708,31^5	20,9	—	—	—	—	80 311,44^5	2 500,40	72,8	—	6 000,—	506,25	5,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	645,—	0,6	113 671,41
13. Landschapskas van *Semitau* .	5 761,43	31,8	—	—	—	—	11 647,17	—	64,3	—	—	113,—	0,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	602,38	3,3	18 123,98
Totalen . .	f 316 981,48^5	25,3	f 103 093,54	8,2	—	—	f 672 923,14	f 45 177,15^5	57,3	—	f 37 927,66	f 52 743,71	7,3	f 26,35	f 1 625,—	0,1	f 200,—	—	—	—	f 2 633,45^5	0,2	f 20 010,53^5	1,6	f 1 253 342,03

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de af[deeling.] Fina[nciën.] Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kas behee[r]
RIOUW EN ONDERHOORIGHEDE									
1. Afdeelingskas van *Indragiri*.	f 48 000,—	f 1 216,—	44,8	f 1 110,—	f 3 826,18^5	f 43,80	4,5	f 4 356,48	—
2. Onderafdeelingskas van de *Koeantan-districten*	6 000,—	—	19,4	410,—	513,—	4,50	3,0	1 935,46	—
Totalen . . .	f 54 000,—	f 1 216,—	39,2	f 1 520,—	f 4 339,18^5	f 48,30	4,2	f 6 291,94	—
WESTERAFDEELING VAN BORNE									
1. Landschapskas van *Pontianak*	f 27 966,—	—	9,9	f 2 064,—	—	—	0,7	f 11 386,70	f 17 75
2. Landschapskas van *Koeboe* .	—	f 614,67	1,1	—	f 227,40	—	0,4	3 003,69	2 37
3. Landschapskas van *Mampawa*	—	945,73	0,9	—	3 675,82	f 9,—	3,4	4 666,74	1 17
4. Landschapskas van *Landak* .	—	1 052,49	1,1	—	2 711,17	75,69	3,0	4 047,73	17
5. Landschapskas van *Tajan* .	—	318,01	0,9	—	675,37	13,50	1,9	2 278,85	4
6. Landschapskas van *Sanggau*.	8 599,—	1 875,73	14,5	150,—	488,27	—	0,9	3 820,29^5	25
7. Landschapskas van *Sekadau* .	—	575,90	0,6	—	430,68	54,70	0,5	2 812,08	4 37
8. Landschapskas van *Matan* .	24 220,—	1 284,82	19,4	50,—	5 245,11	21,—	4,0	6 258,16^5	3 29
9. Landschapskas van *Soekadana*	—	199,03	1,2	—	285,90	—	1,8	1 197,29^5	—
10. Landschapskas van *Simpang*.	3 985,—	273,15	13,5	—	882,[illegible]7^5	—	2,8	1 337,11	18
11. Landschapskas van *Sambas* .	—	2 678,13	13,0	600,—	5 721,49	—	3,0	10 718,60	1 33
12. Landschapskas van *Sintang* .	—	1 987,43	1,7	—	1 944,96	5,—	1,7	5 745,71^5	79
13. Landschapskas van *Semitau* .	5 500,—	208,45	31,4	—	492,44	—	2,8	1 016,68	10
Totalen . .	f 70 270,—	f 12 013,54	6,6	f 2 864,—	f 22 781,38^5	f 178,89	2,1	f 58 289,65	f 31 88

…taal der …nsten.	UITGAVEN. 1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutie-post aan het Gouvernement.	1ste afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afd. Gevangenen en veroordeelden.	2de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afd. Kasbeheer.	3de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	4de afdeeling. Bestuur. Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	4de afd. Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	4de afd. Politie.	4de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst. Inlandsch onderwijs.	5de afd. Geneeskundige dienst.	5de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel. Landbouw en veeteelt.	6de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken. Openbare landschapswerken.	7de afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	8ste afdeeling. Landschapsbedrijven. Exploitatie landschapsbedrijven.	8ste afd. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Saldo op ult. 1915.	% van het budget.	Totaal.	KASSEN.
RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.																																	
…814,34^5	f 48 000,—	f 1 216,—	44,8	f 1 110,—	f 3 826,18^5	f 43,80	4,5	f 4 356,48	—	f 3 660,—	7,3	f 26 285,02	f 1 018,64^5	f 7 048,30	f 1 936,64	33,0	f 4 123,39	f 341,93^5	—	4,1	f 600,—	—	0,6	f 5 952,24^5	—	5,4	f 77,56	—	0,1	f 218,14^5	0,2	f 109 814,34^5	Afdeelingskas van *Indragiri*.
…998,77^5	6 000,—	—	19,4	410,—	513,—	4,50	3,0	1 935,46	—	—	6,3	4 800,—	—	309,10	570,78^5	18,3	2 578,98	368,76	—	9,5	40,—	—	0,1	3 046,71^5	—	9,8	—	—	—	10 421,47^5	33,6	30 998,77^5	Onderafdeelingskas van de *Koeantan-districten*.
…813,12	f 54 000,—	f 1 216,—	39,2	f 1 520,—	f 4 339,18^5	f 48,30	4,2	f 6 291,94	—	f 3 660,—	7,1	f 31 085,02	f 1 018,64^5	f 7 357,40	f 2 507,42^5	29,8	f 6 702,37	f 710,69^5	—	5,3	f 640,—	—	0,4	f 8 998,96	—	6,4	f 77,56	—	—	f 10 639,62	7,6	f 140 813,12	
WESTERAFDEELING VAN BORNEO.																																	
…2 048,63	f 27 966,—	—	9,9	f 2 064,—	—	—	0,7	f 11 386,70	f 17 753,98	—	10,4	f 99 547,02^5	f 3 341,87	f 3 171,40	f 2 121,09^5	38,4	f 19,—	f 83,95	—	—	f 24,07	—	—	f 59 284,08^5	—	21,0	—	—	—	f 55 285,45^5	19,6	f 282 048,63	Landschapskas van *Pontianak*.
…3 982,31^5	—	f 614,67	1,1	—	f 227,40	—	0,4	3 003,69	2 373,31	—	10,0	9 024,92	1 707,66	1 631,20	326,83	23,5	—	—	—	—	—	—	—	5 049,64	—	9,4	—	—	—	30 022,99^5	55,6	53 982,31^5	Landschapskas van *Koeboe*.
…7 026,96^5	—	945,73	0,9	—	3 675,82	f 9,—	3,4	4 666,74	1 177,65	—	5,5	28 205,—	1 604,04	1 875,17	3 260,14	32,7	2 580,70	130,13	—	2,5	1 211,17	—	1,1	30 124,58^5	f 160,—	28,3	f 195,—	—	0,2	27 206,09	25,4	107 026,96^5	Landschapskas van *Mampawa*.
…1 219,64	—	1 052,49	1,1	—	2 711,17	75,69	3,0	4 047,73	178,41	f 585,—	5,3	18 755,—	66,50	3 050,18	7 849,99	32,6	1 410,51	116,30	—	1,7	3 201,61	—	3,5	12 844,00^5	—	14,1	4 265,28	f 1 194,—	6,0	29 815,77^5	32,7	91 219,64	Landschapskas van *Landak*.
…5 873,27^5	—	318,01	0,9	—	675,37	13,50	1,9	2 278,85	48,75	42,89^5	6,6	8 700,—	—	1 163,58	3 306,66	36,7	—	1 467,54	—	4,1	211,42^5	—	0,6	497,92	75,—	1,6	—	—	—	17 073,77^5	47,6	35 873,27^5	Landschapskas van *Tajan*.
…2 137,34^5	8 599,—	1 875,73	14,5	150,—	488,27	—	0,9	3 820,29^5	258,18^5	—	5,7	17 500,—	2 419,20	2 176,95	14 906,02	51,3	704,50	4 498,86	—	7,2	4,50	—	—	4 434,55	237,50	6,5	—	—	—	10 063,78^5	13,9	72 137,34^5	Landschapskas van *Sanggau*.
…7 813,40	—	575,90	0,6	—	430,68	54,70	0,5	2 812,08	4 374,41	—	8,2	12 973,50	419,02	1 680,31^5	2 747,62^5	20,3	1 423,54	955,40	—	2,7	1 263,07	—	1,4	3 898,32	300,—	4,8	—	—	—	53 904,84	61,5	87 813,40	Landschapskas van *Sekadau*.
…1 535,90^5	24 220,—	1 284,82	19,4	50,—	5 245,11	21,—	4,0	6 258,16^5	3 298,21^5	14,37	7,3	21 210,—	1 332,50	3 729,30	4 349,61	23,3	—	5 196,60	—	3,9	135,52	—	0,1	2 498,35^5	1 145,—	2,8	151,02	—	0,1	51 396,32	39,1	131 535,90^5	Landschapskas van *Matan*.
…6 065,03^5	—	199,03	1,2	—	285,90	—	1,8	1 197,29^5	—	—	7,5	5 430,—	163,75	846,80	216,18	41,4	192,60^5	538,68	—	4,5	33,88	—	0,2	2 715,52	—	17,0	—	—	—	4 245,39^5	26,4	16 065,03^5	Landschapskas van *Soekadana*.
…1 597,19^5	3 985,—	273,15	13,5	—	882,77^5	—	2,8	1 337,11	184,12	—	4,8	4 620,—	—	949,80	273,55	18,5	—	577,80^5	—	1,8	—	—	—	800,27^5	—	2,5	—	—	—	17 713,61	56,1	31 597,19^5	Landschapskas van *Simpang*.
…2 246,93^5	—	2 678,13	13,0	600,—	5 721,49	—	3,0	10 718,60	1 333,39	10 719,—	10,7	77 202,50	8 072,18^5	2 391,50	4 948,87^5	43,6	1 200,—	25,—	—	0,6	40,95	—	—	31 353,36	—	14,8	—	—	—	55 241,95^5	26,0	212 246,93^5	Landschapskas van *Sambas*.
…3 671,41	—	1 987,43	1,7	—	1 944,96	5,—	1,7	5 745,71^5	799,76	93,75	5,8	12 750,—	1 200,—	7 412,01	21 201,86	37,5	1 500,—	1 731,95	—	2,8	636,15	—	0,6	3 639,73^5	1 482,50	4,6	—	—	—	51 540,59	45,3	113 671,41	Landschapskas van *Sintang*.
…8 123,98	5 500,—	208,45	31,4	—	492,44	—	2,8	1 016,68	100,—	—	6,1	2 715,—	—	10,—	9,04	15,1	2 361,22	—	—	13,0	103,88	—	0,6	1 554,35	—	8,6	—	—	—	4 052,92	22,4	18 123,98	Landschapskas van *Semitau*.
…3 342,03	f 70 270,—	f 12 013,54	6,6	f 2 864,—	f 22 781,38^5	f 178,89	2,1	f 58 289,65	f 31 880,18	f 11 455,01^5	8,1	f 318 632,94^5	f 20 326,72^5	f 30 088,20^5	f 65 517,47^5	34,7	f 11 392,07^5	f 15 322,21^5	—	2,1	f 6 866,22^5	—	0,5	f 158 694,70	f 3 400,—	12,9	f 4 611,30	f 1 194,—	0,5	f 407 563,50^5	32,5	f 1 253 342,03	

A

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.																									
1. Landschapskas van *Koetei* . .	f 387 855,97^5	36,8	f 121 074,—	11,5	f 795,27	0,1	f 163 229,48^5	f 78 014,55	22,9	f 204,50	f 264 164.22	f 33 589,35^5	28,2	f 871,95	—	0,1	f 183,24	—	f 850,—	0,1	f 4 152,05^5	0,4	f 258,93	—	f 1 055 243,53
2. Landschapskas van *Boeloengan*	7 788,93	7,0	13 500,—	12,1	117,20	0,1	56 823,89	1 190,83	51,9	—	24 917,—	6 178,72	27,8	89,25	—	0,1	—	—	395,—	0,3	664,49	0,6	138,—	0,1	111 803,31
3. Onderafdeelingskas van *Beraoe*	46,73	0,1	19 999,92	24,0	62,11	0,1	33 092,32	6 083,34	46,9	67,—	19 215,80	4 789,28	28,8	30,05	—	—	4,—	—	—	—	9,—	—	59,—	0,1	83 458,55
4. Landschapskas van *Kota Waringin*	18 200,92	26,6	12 000,—	17,5	513,70	0,7	28 537,64	3 500,—	46,8	3 932,75^5	500,—	235,57	6,8	82,13	—	0,1	—	—	260,—	0,4	749,63	1,1	—	—	68 512,34^5
Totalen . . .	f 413 892,55^5	31,4	f 166 573,92	12,6	f 1 488,28	0,1	f 281 683,33^5	f 88 788,72	28,1	f 4 204,25^5	f 308 797,02	f 44 792,92^5	27,1	f 1 073,38	—	0,1	f 187,24	—	f 1 505,—	0,1	f 5 575,17^5	0,4	f 455,93	0,1	f 1 319 017,73^5
CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.																									
1. Afdeelingskas van *Mandar* .	f 316 035,—	52,6	f 22 680,—	3,8	f 1 546,20	0,3	f 227 130,81	f 10 125,35	39,5	f 15 571,25	f 7,50	f 81,—	2,6	f 355,70	—	0,1	f 84,41	—	f 1 440,—	0,2	f 5 443,35	0,9	f 335,80	—	f 600 836,37
2. Onderafdeelingskas van *Pare Pare*	62 036,85	34,4	120,—	0,1	1 582,77	0,9	100 771,53	2 628,61	57,3	3 268,—	990,—	1 483,55	3,2	191,35	f 635,64	0,4	—	—	4 262,57	2,3	2 356,69	1,3	227,92	0,1	180 555,48
3. Onderafdeelingskas van *Pinrang*	8 823,09	14,7	300,—	0,5	208,17	0,3	48 181,75	197,38	80,7	204,—	—	25,—	0,4	55,50	—	0,1	—	—	—	—	1 982,50	3,3	—	—	59 977,39
4. Onderafdeelingskas van *Enrekang*	20 208,29	34,8	—	—	319,—	0,6	35 752,77	1 470,86	64,2	160,—	—	29,60	0,3	14,45	—	—	—	—	60,—	0,1	—	—	—	—	58 014,97
5. Onderafdeelingskas van *Wadjo*	72 867,69	37,3	—	—	1 030,41	0,5	108 428,89	2 286,50	56,7	1 157,50	—	49,—	0,6	174,70	—	0,1	—	—	590,—	0,3	750,—	0,4	8 039,—	4,1	195 373,69
6. Onderafdeelingskas van *Sopeng*	32 750,15	27,8	—	—	2 168,77	1,9	77 138,50	2 877,01	67,9	—	—	1 818,04	1,5	58,35	—	—	—	—	320,—	0,3	664,—	0,6	17,92	—	117 812,74
7. Onderafdeelingskas van *Barroe*	46 875,03	46,7	3 500,—	3,5	1 034,55	1,0	46 689,21	198,62	46,7	261,—	20,—	190,20	0,5	85,10	35,20	0,1	—	—	150,—	0,2	1 311,15	1,3	35,52	—	100 385,58
8. Landschapskas van *Boni a)* .	73 400,62	21,7	1 885,—	0,6	5 088,77	1,5	198 575,12	4 929,42	60,0	18 360,50	—	31 328,70	14,7	435,85	0,72	0,1	503,—	0,1	2 525,—	0,7	1 687,50	0,5	202.78	0,1	338 922,98
9. Landschapskas van *Loewoe* .	316 643,64	47,8	—	—	4 524,67	0,7	320 646,54	9 027,52	49,7	1 874,75	—	452,55	0,3	196,81	9,90	—	981,43	0,1	2 498,—	0,4	4 941,50	0,8	1 261,01	0,2	663 058,32
10. Landschapskas van *Boeton* .	367 671,85	63,3	20 700,—	3,6	180,90	—	172 627,60	12 459,99	31,9	5 944,50	—	98,—	1,0	180,—	87,05	—	370,—	0,1	180,—	—	198,54	—	282,68	0,1	580 981,11
11. Onderafdeelingskas van *Banggai*	7 724,24	8,4	300,—	0,3	451,24	0,5	74 494,84	1 321,35	82,2	5 415,—	218,—	658,40	6,8	148,75	47,35	0,2	—	—	1 080,—	1,2	261,—	0,3	117,33	0,2	92 237,50
12. Onderafdeelingskas van *Kandari*.	82 238,94	60,6	1 500,—	1,1	91,—	0,1	47 536,—	2 289,23	36,7	1 695,—	38,75	—	1,3	108,35	—	0,1	—	—	70,28	—	150,—	0,1	7,90	—	135 725,45
13. Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori*	36 414,26	43,0	225,—	0,3	22,92	—	43 775,95	513,57	52,2	3 105,—	—	106,—	3,8	125,45	27,17	0,2	—	—	450,—	0,5	—	—	13.24	—	84 778,56
Totalen . . .	f 1 443 689,65	45,0	f 51 210,—	1,6	f 18 249,37	0,6	f 1 501 749,51	f 50 325,41	48,4	f 57 016,50	f 1 274,25	f 36 320,04	2,9	f 2 130,36	f 843,03	0,1	f 1 938,84	0,1	f 13 625,85	0,4	f 19 746,23	0,6	f 10 541,10	0,3	f 3 208 660,14

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.	3de afdeeling. Financiën. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.
ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.											
1. Landschapskas van *Koetei* . .	f 78 960,90	—	7,5	f 8 667,50	f 3 484,03^5	f 1 797,01	1,3	f 10 385,91	f 7 657,11	f 52 544,34	6,7
2. Landschapskas van *Boeloengan*	27 500,—	f 1 050,03	25,6	4 685,—	1.957,69	42,50	6,0	1 417,69	159,20^5	355,09	1,7
3. Onderafdeelingskas van *Beraoe*	17 500,—	1 050,03	22,2	4 685,—	694,33	504,74	7,1	1 453,59	1,10	4 676,09	7,3
4. Landschapskas van *Kota Waringin*	13 000,—	1 050,03	20,5	2 493,—	1 081,41	32,60	5,3	1 538,27^5	102,36	3 620,—	7,7
Totalen . . .	f 136 960,90	f 3 150,09	10,6	f 20 530,50	f 7 217,46^5	f 2 376,85	2,3	f 14 795,46^5	f 7 919,77^5	f 61 195,52	6,4
CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.											
1. Afdeelingskas van *Mandar* .	f 113 111,48	—	18,8	—	f 10 337,43	f 241,11	1,8	f 20 188,35	f 3 818,37	f 510,—	4,1
2. Onderafdeelingskas van *Pare Pare*	44 330,70	—	24,5	f 540,—	6 235,71	39,55	3,8	8 003,53	2 139,13	55,—	5,7
3. Onderafdeelingskas van *Pinrang*	14 102,50	f 60,—	23,6	—	3 836,09	63,21	6,5	3 835,86	806,44	—	7,8
4. Onderafdeelingskas van *Enrekang*	18 728,70	60,—	32,4	144,—	3 446,20	32,50	6,2	2 875,02	1 020,25	40,—	6,8
5. Onderafdeelingskas van *Wadjo*	48 859,74	1 585,—	25,8	144,—	4 760,89	60,60	2,6	8 577,14	1 429,70	—	5,1
6. Onderafdeelingskas van *Sopeng*	32 376,90	300,—	27,8	—	2 968,90	—	2,5	6 171,08	1 505,12	—	6,5
7. Onderafdeelingskas van *Barroe*	14 910,68	—	14,9	—	3 335,—	69,59	3,4	3 727,68	655,80	—	4,4
8. Landschapskas van *Boni a)* .	91 762,73	—	27,1	288,—	14 957,81	414,65	4,6	15 831,96	4 270,16	58,75	6,0
9. Landschapskas van *Loewoe* .	186 345,82	—	28,1	—	17 285,13	123,80	2,6	23 535,02	3 617,68	11,25	4,1
10. Landschapskas van *Boeton* .	31 867,99	—	5,5	—	5 587,25	400,—	1,0	13 565,03	2 435,32	—	2,8
11. Onderafdeelingskas van *Banggai*	20 140,45	—	21,8	—	6 143,51	98,—	6,8	5 745,51	1 218,23	—	7,6
12. Onderafdeelingskas van *Kandari*.	14 199,40	—	10,5	—	6 074,60	99,80	4,5	3 546,50	645,33	35,—	3,1
13. Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori*	13 156,54	—	15,5	—	1 907,66	112,25	2,4	2 846,94	486,03	100,—	4,0
Totalen . . .	f 643 893,63	f 2 005,—	20,1	f 1 116,—	f 86 876,18	f 1 755,06	2,8	f 118 449,62	f 24 047,56	f 810,—	4,5

a) De onderafdeelingskassen van Boni en Boni-ri-Atang zijn in 1915 vereenigd tot één landschapskas van Boni.

UITGAVEN.

	2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1915.			
budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.	Totaal.	KASSEN.
TERAFDEELING VAN BORNEO.																														
,5	f 8 667,50	f 3 484,03^5	f 1 797,01	1,3	f 10 385,91	f 7 657,11	f 52 544,34	6,7	f 103 437,50	—	f 18 982,68^5	f 37 356,02^5	14,7	f 8 882,24	f 18 756,13^5	f 57,10	2,6	f 4 031,09	f 15 375,87^5	1,8	f 128 319,17^5	f 29 702,03	15,0	f 3 372,90	f 1 198,87	0,4	f 527 275,10	50,0	f 1 055 243,53	Landschapskas van *Koetei.*
,6	4 685,—	1 957,69	42,50	6,0	1 417,69	159,20^5	355,09	1,7	39 671,17^5	f 2 941,68	2 882,94	3 145,53	43,5	548,92^5	774,92^5	—	1,2	—	54,07^5	—	378,23	45,78	0,4	1 210,32^5	29,87	1,1	22 952,65	20,5	111 803,31	Landschapskas van *Boeloengan.*
,2	4 685,—	694,33	504,74	7,1	1 453,59	1,10	4 676,09	7,3	30 975,36	815,02	3 430,04	2 301,82^5	45,0	1 519,22^5	1 366,88	—	3,4	58,35	87,—	0,2	597,30	480,—	1,3	196,54^5	—	0,2	11 066,12^5	13,3	83 458,55	Onderafdeelingskas van *Beraoe.*
,5	2 493,—	1 081,41	32,60	5,3	1 538,27^5	102,36	3 620,—	7,7	29 250,—	—	1 243,50	1 799,97	47,1	817,39^5	304,10	12,—	1,7	—	—	—	2 695,13^5	—	3,9	420,—	—	0,6	9 052,57	13,2	68 512,34^5	Landschapskas van *Kota Waringin.*
,6	f 20 530,50	f 7 217,46^5	f 2 376,85	2,3	f 14 795,46^5	f 7 919,77^5	f 61 195,52	6,4	f 203 334,03^5	f 3 756,70	f 21 539,16^5	f 44 603,35	20,7	f 11 767,78^5	f 21 202,04	f 69,10	2,5	f 4 089,44	f 15 516,95	1,5	f 131 989,84	f 30 227,81	12,3	f 5 199,77	f 1 228,74	0,5	f 570 346,44^5	43,2	f 1 319 017,73^5	
N ONDERHOORIGHEDEN.																														
,8	—	f 10 337,43	f 241,11	1,8	f 20 188,35	f 3 818,37	f 510,—	4,1	f 30 871,—	—	f 2 374,25	f 6 935,17	6,7	f 3 771,80	f 9 709,20	—	2,2	f 477,89	—	0,1	f 98 400,10	f 700,—	16,5	f 2 477,37	—	0,4	f 296 912,85	49,4	f 600 836,37	Afdeelingskas van *Mandar.*
,5	f 540,—	6 235,71	39,55	3,8	8 003,53	2 139,13	55,—	5,7	16 200,—	—	542,10	545,09	9,6	1 593,—	2 253,58	—	2,1	—	f 164,65	0,1	63 716,74	—	35,8	183,—	—	0,1	34 013,70	18,8	180 555,48	Onderafdeelingskas van *Pare Pare.*
,6	—	3 836,09	63,21	6,5	3 835,86	806,44	—	7,8	8 872,—	—	609,89	279,61	16,3	1 962,93	384,54	—	3,9	17,60	—	—	7 565,97	—	12,6	358,25	—	0,6	17 222,50	28,7	59 977,39	Onderafdeelingskas van *Pinrang.*
,4	144,—	3 446,20	32,50	6,2	2 875,02	1 020,25	40,—	6,8	5 380,—	—	474,62	109,50	10,3	637,50	248,30	—	1,5	—	—	—	8 286,55	—	14,3	47,50	—	0,1	16 484,33	28,4	58 014,97	Onderafdeelingskas van *Enrekang.*
,8	144,—	4 760,89	60,60	2,6	8 577,14	1 429,70	—	5,1	16 980,—	—	629,35	221,77	9,1	1 984,35	715,94	—	1,4	7,65	30,—	—	7 162,30	55,—	3,7	360,—	—	0,2	101 810,26	52,1	195 373,69	Onderafdeelingskas van *Wadjo.*
,8	—	2 968,90	—	2,5	6 171,08	1 505,12	—	6,5	10 620,—	—	439,45	431,97	9,8	870,20	447,10	—	1,1	7,65	371,—	0,3	8 570,07	30,—	7,3	155,—	—	0,1	52 548,30	44,6	117 812,74	Onderafdeelingskas van *Sopeng.*
,9	—	3 335,—	69,59	3,4	3 727,68	655,80	—	4,4	10 920,—	—	168,13	102,30	11,1	1 815,—	468,13	—	2,3	194,73	101,50	0,3	10 790,61	60,—	10,8	18,—	—	—	53 048,43	52,8	100 385,58	Onderafdeelingskas van *Barroe.*
,1	288,—	14 957,81	414,65	4,6	15 831,96	4 270,16	58,75	6,0	25 171,—	—	1 341,30	4 813,11	9,2	3 894,94	6 178,79	—	3,0	1 585,04	1 189,53	0,8	38 451,85	220,—	11,4	1 417,41	—	0,4	127 075,95	37,5	338 922,98	Landschapskas van *Boni.*
,1	—	17 285,13	123,80	2,6	23 535,02	3 617,68	11,25	4,1	27 925,—	—	2 206,48	2 804,66	5,0	3 889,—	5 053,13	—	1,3	1 737,16	39,25	0,3	34 606,41	262,50	5,3	1 604,40	—	0,2	352 011,68	53,1	663 058,32	Landschapskas van *Loewoe.*
,5	—	5 587,25	400,—	1,0	13 565,08	2 435,32	—	2,8	39 412,80	—	823,40	3 818,89	7,6	1 942,25	3 233,53	—	0,9	523,56	60,36	0,1	38 977,78	195,—	6,7	157,07	—	—	437 980,88	75,4	580 981,11	Landschapskas van *Boeton.*
,8	—	6 143,51	98,—	6,8	5 745,51	1 218,23	—	7,6	12 120,—	—	898,30	1 637,40	15,9	3 863,—	752,44	—	5,0	430,10	18,—	0,5	17 668,55	—	19,2	112,—	—	—	21 392,01	23,2	92 237,50	Onderafdeelingskas van *Banggai.*
,5	—	6 074,60	99,80	4,5	3 546,50	645,33	35,—	3,1	5 100,—	—	522,39	751,63	4,7	1 296,09	366,60	—	1,2	236,57	—	0,2	11 404,10	120,—	8,5	50,—	—	—	91 277,44	67,3	135 725,45	Onderafdeelingskas van *Kandari.*
,5	—	1 907,66	112,25	2,4	2 846,94	486,03	100,—	4,0	10 950,—	—	776,32	1 302,83	15,4	1 052,60	1 737,99	—	3,3	487,80	—	0,6	10 669,61	300,—	12,9	12,50	—	—	38 879,49	45,9	84 778,56	Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori.*
,1	f 1 116,—	f 86 876,18	f 1 755,06	2,8	f 118 449,62	f 24 047,56	f 810,—	4,5	f 220 521,80	—	f 11 805,93	f 23 753,93	8,0	f 28 572,66	f 31 549,27	—	1,9	f 5 705,75	f 1 974,29	0,2	f 356 270,64	f 1 942,50	11,2	f 6 952,50	—	0,2	f 1 640 657,82	8,2	f 3 208 660,14	

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.
MENADO.																																
1. Afdeelingskas van *Midden-Celebes*	f 58 969,12	13,4	—	—	f 2 787,75^5	0,6	f 262 608,62^5	f 13 081,43^5	62,6	f 4 163,—	f 151,72^5	f 2 801,42^5	1,6	f 1 038,27^5	f 1 056,28^5	0,4	f 673,80	0,2	f 2 303,77^5	0,5	f 22 884,51^5	5,2	f 68 448,50^5	15,5	f 440 968,24	f 150 483,—	—	34,1	f 1 175,—	f 6 896,84	f 7,20	1,8
2. Afdeelingskas van *Bolaang Mongondou*	3 581,58^5	3,1	f 8 167,50	7,0	832,45^5	0,7	82 656,69^5	8 715,93	77,7	4 281,75	1 403,93^5	—	4,8	4 712,80^5	528,79	4,4	—	—	799,65^5	0,7	1 871,39	1,6	—	—	117 552,49	34 098,—	—	29,0	315,—	3 830,84^5	49,60	3,6
3. Onderafdeelingskas van de *Sangi-eilanden*	55 865,23	19,8	—	—	1 074,74^5	0,4	191 679,57^5	22 961,01	76,2	—	138,—	1 200,—	0,5	—	—	—	—	—	—	—	2 915,43	1,0	5 958,45	2,1	281 792,44	92 773,—	—	32,9	—	23 849,10	—	8,5
4. Onderafdeelingskas van de *Talaud-eilanden*	1 978,39^5	4,4	—	—	402,10	0,9	29 382,22	7 750,—	82,9	—	—	2 526,06^5	5,6	—	334,92^5	0,7	10,11	—	—	—	421,69^5	1,0	2 012,13	4,5	44 817,64	10 000,—	—	22,3	180,—	1 284,48^5	—	3,3
5. Landschapskas van *Bwool*	31 605,82^5	39,2	—	—	91,—	0,1	32 986,60^5	608,29^5	41,7	2 316,—	12 415,41	—	18,3	—	134,60	0,2	—	—	300,—	0,4	—	—	100,—	0,1	80 557,73^5	19 234,—	—	23,9	—	454,13	28,60	0,6
Totalen	f 152 000,15^5	15,8	f 8 167,50	0,9	f 5 188,05^5	0,5	f 599 313,72	f 53 116,67	67,6	f 10 760,75	f 14 109,07	f 6 527,49	3,3	f 5 751,08	f 2 054,60	0,8	f 683,91	0,1	f 3 403,43	0,3	f 28 093,03	2,8	f 7[illegible] 519,08^5	7,9	f 965 688,54^5	f 306 588,—	—	31,8	f 1 670,—	f 36 315,40	f 85,40	3,8
TERNATE EN ONDERHOOR																																
1. Vereenigde landschapskas van *Ternate, Tidore* en *Batjan*	f 46 466,83^5	13,4	f 44 680,—	12,9	f 6 425,00^5	1,9	f 221 501,19	f 2 075,95	64,3	f 259,40	f 18 805,63	f 6 061,93	7,2	f 405,34	—	0,1	—	—	f 145,—	—	f 168,—	—	f 759,05	0,2	f 347 753,33	f 121 000,—	—	34,8	—	f 6 565,94	f 4 542,76^5	3,2
2. Landschapskas van *Noord-Nieuw-Guinea*	128 377,11	62,0	—	—	379,25	0,2	48 762,49^5	24 210,—	35,2	—	—	1 045,45^5	0,5	—	—	—	f 116,50	0,1	673,50	0,3	3 336,85	1,6	202,—	0,1	207 103,16	70 000,—	f 360,—	34,0	—	4 409,18	44,53	2,2
Totalen	f 174 843,94^5	31,5	f 44 680,—	8,1	f 6 804,25^5	1,2	f 270 263,68^5	f 26 285,95	53,5	f 259,40	f 18 805,63	f 7 107,38^5	4,7	f 405,34	—	0,1	f 116,50	—	f 818,50	0,1	f 3 504,85	0,6	f 961,05	0,2	f 554 856,49	f 191 000,—	f 360,—	34,5	—	f 10 975,12	f 4 587,29^5	2,8
AMBOINA.																																
1. Landschapskas van *West-Nieuw-Guinea*	f 67,16	0,1	—	—	f 698,—	1,0	f 58 600,98^5	f 128,60	84,9	f 5 482,—	—	f 1 221,72^5	9,7	—	—	—	—	—	f 480,—	0,7	f 1 658,55	2,4	f 813,90	1,2	f 69 150,92	f 21 612,47	—	31,3	f 490,—	f 14 093,67	f 283,75	21,5

UITGAVEN.

…fdeeling. …n door het Gou- …edane uitgaven …e bijdragen.		2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1915.		Totaal.	KASSEN.
Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en verooordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
MENADO.																															
—	34,1	f 1 175,—	f 6 896,84	f 7,20	1,8	f 23 909,38^{5}	f 6 190,69	f 49 685,—	18,1	f 36 530,—	—	f 1 037,25	f 3 453,29^{5}	9,3	f 12 553,96	f 13 340,98	—	5,9	f 3 187,71	f 159,33	0,8	f 46 087,91	f 362,50	10,5	f 3 787,—	—	0,9	f 82 121,19	18,6	f 440 968,24	Afdeelingskas van *Midden-Celebes.*
—	29,0	315,—	8 830,84^{5}	49,60	3,6	6 564,07^{5}	968,15	10 001,68^{5}	14,9	27 150,—	—	—	4 777,15^{5}	27,2	8 098,05	2 850,24	—	9,3	—	989,65	0,8	18 656,52^{5}	350,—	16,2	193,26^{5}	—	0,2	— 1 339,75	1,2	117 552,49	Afdeelingskas van *Bolaang Mongondou.*
—	32,9	—	23 849,10	—	8,5	15 624,02	1 971,37^{5}	54 261,14	25,5	15 600,—	—	—	7 286,12	8,1	96,—	3 420,19	—	1,3	62,91	—	—	72 419,67	2 687,50	26,6	—	150,—	0,1	— 8 408,58^{5}	3,0	281 792,44	Onderafdeelingskas van de *Sangi-eilanden.*
—	22,3	180,—	1 284,48^{5}	—	3,3	2 305,09^{5}	389,83	7 800,—	23,4	3 450,—	—	—	1 034,72	10,0	—	551,23	—	1,2	414,—	192,94	1,4	4 955,48	—	11,1	25,71	—	—	12 234,15	27,3	44 817,64	Onderafdeelingskas van de *Talaud-eilanden.*
—	23,9	—	454,13	28,60	0,6	3 421,35^{5}	1 038,—	1 500,—	7,4	8 580,—	—	31,60	2 246,59	13,5	—	428,07^{5}	—	0,5	—	—	—	18 189,69	—	22,6	—	360,—	0,4	25 045,69^{5}	31,1	80 557,73^{5}	Landschapskas van *Bwool.*
—	31,8	f 1 670,—	f 36 315,40	f 85,40	3,8	f 51 823,93	f 10 558,04^{5}	f 123 247,82^{5}	19,2	f 91 310,—	—	f 1 068,85	f 18 797,88	11,5	f 20 748,01	f 20 590,71^{5}	—	4,3	f 3 664,62	f 1 341,92	0,5	f 160 309,27^{5}	f 3 400,—	17,0	f 4 005,97^{5}	f 510,—	0,5	f 109 652,70	11,4	f 965 688,54^{5}	
…TE EN ONDERHOORIGHEDEN.																															
—	34,8	—	f 6 565,94	f 4 542,76^{5}	3,2	f 18 726,91^{5}	f 7 977,40	f 2 000,—	8,3	f 79 011,84	—	f 1 001,80^{5}	f 8 207,61^{5}	25,5	f 2 204,43	f 581,56^{5}	—	0,8	f 1 250,53^{5}	f 500,—	0,5	f 35 872,80^{5}	f 2 210,—	10,8	f 854,32	—	0,2	f 55 245,39^{5}	15,9	f 347 753,33	Vereenigde landschapskas van *Ternate, Tidore* en *Batjan.*
f 360,—	34,0	—	4 409,18	44,53	2,2	3 102,34	406,89^{5}	—	1,7	11 343,50	—	893,33	2 587,82^{5}	7,1	—	211,34	—	0,1	1 892,18	125,70	1,0	11 553,37	1 775,—	6,4	20,—	—	—	98 377,97	47,5	207 103,16	Landschapskas van *Noord-Nieuw-Guinea.*
f 360,—	34,5	—	f 10 975,12	f 4 587,29^{5}	2,8	f 21 829,25^{5}	f 8 384,29^{5}	f 2 000,—	5,8	f 90 355,34	—	f 1 895,13^{5}	f 10 795,44	18,7	f 2 204,43	f 792,90^{5}	—	0,5	f 3 142,71^{5}	f 625,70	0,7	f 47 426,17^{5}	f 3 985,—	9,2	f 874,32	—	0,1	f 153 623,36^{5}	27,7	f 554 856,49	
AMBOINA.																															
—	31,3	f 490,—	f 14 093,67	f 283,75	21,5	f 2 438,81	f 1 070,—	—	5,1	f 14 110,—	—	f 600,—	f 10 865,84	37,0	—	f 311,38	—	0,4	—	—	—	f 2 575,—	f 700,—	4,7	—	—	—	—	—	f 69 150,92	Landschapskas van *West-Nieuw-Guinea.*

A

KASSEN.	ONTVANGSTEN. Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3 Aanslag, inning en invordering der belastingen.	
TIMOR EN ONDERHOORIGHE																																		
1. Afdeelingskas van *Timor* . .	f 216 078,53^{5}	41,7	f 5 151,—	1,0	f 942,73	0,2	f 278 813,21	f 6 650,86	55,0	f 325,—	f 60,—	f 1 966,24^{5}	0,5	f 1,50	f 99,69	—	f 151,11	—	f 2 685,53	0,5	f 3 054,30	0,6	f 2 490,75	0,5	f 518 470,46	f 68 886,64^{5}	—	13,3	f 2 418,—	f 24 117,44^{5}	f 254,11	5,2	f 31 867,99^{5}	f
2. Afdeelingskas van *Soemba*	36 265,16	20,8	1 310,—	0,8	2 290,50	1,3	115 023,57	771,67	66,3	2 058,—	—	10 565,62^{5}	7,2	—	364,—	0,2	1 327,59	0,8	1 033,53^{5}	0,6	1 119,55	0,6	2 501,94	1,4	174 631,14	45 535,—	f 510,—	26,4	1 026,50	14 672,02^{5}	239,02	9,1	8 536,64^{5}	
3. Afdeelingskas van *Flores* . .	86 137,63	16,4	410,—	0,1	1 893,75	0,4	414 343,58^{5}	2 279,71	79,3	8 452,55	1 095,—	1 543,15	2,1	—	35,—	—	8,20	—	3 156,30	0,6	5 666,33	1,1	178,16	—	525 199,36^{5}	122 953,—	1 683,—	23,7	2 707,—	31 221,37	572,64	6,6	40 200,12^{5}	
4. Onderafdeelingskas van *Manggarai*	21 039,29^{5}	16,4	—	—	768,—	0,6	97 245,13	1 250,—	76,6	2 093,20	—	341,17	1,9	—	24,07	—	—	—	416,—	0,3	3 750,63^{5}	2,9	1 716,23^{5}	1,3	128 643,73^{5}	31 240,—	1 608,—	25,5	660,—	6 515,12	44,40	5,6	8 936,34	
5. Landschapskas van *Soembawa*	27 014,88	15,7	15 499,98	9,0	924,25	0,5	119 345,87	544,89	69,7	3 090,—	—	1 565,34^{5}	2,7	2,25	—	—	7,—	—	928,—	0,5	2 406,95	1,4	785,32	0,5	172 114,73^{5}	45 997,61^{5}	714,—	27,1	720,—	5 711,97^{5}	—	3,7	11 937,68	
6. Onderafdeelingskas van *Bima*	264 851,11^{5}	60,7	15 483,33	3,6	605,50	0,1	138 370,85	9 610,29	33,9	—	600,—	1 241,36^{5}	0,4	—	—	—	—	—	—	—	3 442,26^{5}	0,8	1 915,90	0,5	436 120,81^{5}	31 246,—	663,—	7,3	540,—	2 773,—	46,—	0,8	13 858,33	
Totalen . . .	f 651 386,61^{5}	33,3	f 37 854,31	1,9	f 7 424,73	0,4	f 1163 142,21^{5}	f 21 107,42	60,6	f 16 018,75	f 1 755,—	f 17 223,10	1,8	f 3,75	f 522,76	—	f 1 493,90	0,1	f 8 219,36^{5}	0,4	f 19 440,03	1,0	f 9 588,30^{5}	0,5	f 1 955 180,25	f 345 858,26	f 5 178,—	18,0	f 8 071,50	f 85 010,93^{5}	f 1 156,17	4,8	f 115 337,11^{5}	f
BALI EN LOMBOK.																																		
1. Landschapskas van *Gianjar*.	f 108 203,68	39,3	f 37 511,—	13,6	—	—	f 28 175,83	—	10,2	—	—	f 101 111,11	36,8	—	—	—	—	—	f 240,—	0,1	—	—	f 0,03	—	f 275 241,65	f 17 348,—	f 25 000,—	15,4	f 4 080,—	f 5 681,75	—	3,5	f 2 236,29^{5}	f
2. Landschapskas van *Bangli* .	32 574,70	34,4	10 992,—	11,6	f 505,60	0,6	12 836,40^{5}	—	13,6	—	—	37 212,25^{5}	39,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500,—	0,5	94 620,96	8 345,—	—	8,8	4 020,—	2 956,52	f 25,—	7,4	1 026,24	
3. Landschapskas van *Karangasem*	41 171,61	22,9	57 622,—	32,1	375,68^{5}	0,2	18 076,06	—	10,0	—	—	61 972,42	34,4	—	—	—	—	—	37,50	—	f 750,10^{5}	0,4	—	—	180 005,38	18 352,—	1 000,—	10,7	5 220,—	8 520,75	50,—	7,1	1 446,07^{5}	
Totalen . . .	f 181 949,99	33,1	f 106 125,—	19,3	f 881,28^{5}	0,2	f 59 088,29^{5}	—	10,8	—	—	f 200 295,78^{5}	36,4	—	—	—	—	—	f 277,50	—	f 750,10^{5}	0,1	f 500,03	0,1	f 549 867,99	f 44 045,—	f 26 000,—	12,7	f 13 320,—	f 17 159,02	f 75,—	5,6	f 4 708,61	f

UITGAVEN.

		3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1915.		Totaal.	KASSEN.
...re en ...rziene ...ven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
ORIGHEDEN.																											
...54,11	5,2	f 31 867,99^5	f 4 744,85^5	f 100,50	7,1	f 64 690,00^5	—	f 1 827,—	f 4 873,13	13,8	f 8 494,75^5	f 4 637,64	f 24,67	2,5	f 7 132,14	f 78,08	1,4	f 126 119,60^5	f 600,—	24,4	f 8 545,24^5	f 347,92	1,7	f 158 710,72	30,6	f 518 470,46	Afdeelingskas van *Timor*.
...239,02	9,1	8 536,64^5	444,63	—	5,1	11 467,43	—	1 033,10	11 228,46^5	13,6	1 373,—	3 856,25^5	—	3,6	4 161,51	—	2,4	38 246,09^5	—	21,9	2 938,14	—	1,7	29 363,32^5	16,8	174 631,14	Afdeelingskas van *Soemba*.
...572,64	6,6	40 200,12^5	1 371,41^5	27 067,40	13,1	66 692,60	f 170,04	2 562,67	3 121,29	13,8	1 650,—	13 508,19^5	—	2,9	1 913,44	—	0,4	124 363,66^5	300,—	23,7	5 672,21^5	2 842,08	1,6	74 627,22	14,2	525 199,36^5	Afdeelingskas van *Flores*.
44,40	5,6	8 936,34	337,03	3 300,—	9,8	18 098,19	—	570,36	1 084,71	15,4	—	494,22	—	0,4	412,01	—	0,3	19 148,25^5	—	14,9	1 907,52	—	1,5	34 287,58	26,6	128 643,73^5	Onderafdeelingskas van *Manggarai*.
—	3,7	11 937,68	575,—	—	7,3	34 711,08	—	1 865,35	870,79^5	21,8	—	5 961,06^5	—	3,5	872,64^5	—	0,5	42 094,58^5	—	24,5	1 578,39	2 464,85^5	2,3	16 039,70	9,3	172 114,73^5	Landschapskas van *Soembawa*.
46,—	0,8	13 858,33	47,93	10 350,90	5,5	35 108,17^5	300,—	644,98	520,50^5	8,4	—	8 677,32^5	—	2,0	372,99^5	—	0,1	79 652,69	650,—	18,4	830,50	2 432,37	0,8	247 406,11^5	56,7	436 120,81^5	Onderafdeelingskas van *Bimo*.
...156,17	4,8	f 115 337,11^5	f 7 520,86	f 40 818,80	8,4	f 230 767,48	f 470,04	f 8 503,46	f 21 698,89^5	13,4	f 11 517,75^5	f 37 134,70	f 24,67	2,5	f 14 864,74	f 78,08	0,8	f 429 624,89^5	f 1 550,—	22,0	f 21 472,01	f 8 087,22^5	1,5	f 560 434,66	28,6	f 1 955 180,25	
BOK.																											
—	3,5	f 2 236,29^5	f 180,—	f 77 612.24	29,1	f 49 586,69	—	—	f 13 585,34	23,0	f 1 750,—	f 1 326,14	—	1,1	—	—	—	f 54 89[illegible],03	f 1 200,—	20,4	—	—	—	f 20 758,16^5	7,5	f 275 241,65	Landschapskas van *Gianjar*.
25,—	7,4	1 026,24	360,—	25,—	1,5	21 120,—	—	—	3 934,31^5	26,5	369,03	1 992,14	—	2,5	—	—	—	8 73[illegible],57	1 200,—	10,5	—	—	—	40 510,14^5	42,8	94 620,96	Landschapskas van *Bangli*.
50,—	7,1	1 446,07^5	240,—	50,—	1,0	61 758,78	—	—	6 797,24	38,8	—	600,—	—	0,3	—	—	—	29 795,37	—	16,5	f 9 938,70	—	5,5	36 236,46^5	20,1	180 005,38	Landschapskas van *Karangasem*.
75,—	5,6	f 4 708,61	f 780,—	f 77 687,24	15,1	f 132 465,47	—	—	f 24 316,89^5	28,5	f 2 119,03	f 3 918,28	—	1,1	—	—	—	f 93 429,97	f 2 400,—	17,3	f 9 938,70	—	1,9	f 97 504,77^5	17,8	f 549 867,99	

RECAPITULATIE

ONTVANGSTEN.

GEWESTEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de a Fin Aanslag, inning en invordering der belastingen.	K beh
Oostkust van Sumatra (13 kassen)	f 1 573 461,63	35,2	f 668 188,64	14,9	f 38 406,69	0,9	f 379 468,21	f 91 681,19	10,5	f 359 921,40	f 1 178 311,76	f 58 124,73	35,7	f 370,41	f 1 306,50	—	f 4 218,70	0,1	f 3 025,75	0,1	f 74 683,47	1,7	f 41 040,31	0,9	f 4 472 209,39	f 302 724,76	f 18 967,—	7,2	f 45 902,03	f 16 151,43	f 13 066,19	1,7	f 37 206,33	f 11 9
Atjeh en onderhoorigheden (18 kassen)	111 062,08^5	9,9	243 576,—	21,7	12 966,90^5	1,2	601 763,36	34 066,41	56,8	15 979,17	88 178,03^5	1 092,52	9,5	—	—	—	504,—	—	965,—	0,1	5 024,69^5	0,4	4 719,68	0,4	1 119 897,86	116 866,55	—	10,4	6 700,—	23 203,88	5 989,39	3,2	38 632,38^5	10 9
Riouw en onderhoorigheden (2 kassen)	20 517,09	14,6	30 000,—	21,3	913,—	0,6	78 998,73	—	56,1	—	5 556,26	1 756,25	5,2	353,47^5	—	0,3	42,50	—	306,75	0,2	2 073,06^5	1,5	296,—	0,2	140 813,12	54 000,—	1 216,—	39,2	1 520,—	4 339,18^5	48,30	4,2	6 291,94	—
Westerafdeeling van Borneo (13 kassen)	316 981,48^5	25,3	103 093,54	8,2	—	—	672 923,14	45 177,15^5	57,3	—	37 927,66	52 743,71	7,3	26,35	1 625,—	0,1	200,—	—	—	—	2 633,45^5	0,2	20 010,53^5	1,6	1 253 342,03	70 270,—	12 013,54	6,6	2 864,—	22 781,38^5	178,89	2,1	58 289,65	31 8
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (4 kassen)	413 892,55^5	31,4	166 573,92	12,6	1 488,28	0,1	281 683,33^5	88 788,72	28,1	4 204,25^5	308 797,02	44 792,92^5	27,1	1 073,38	—	0,1	187,24	—	1 505,—	0,1	5 575,17^5	0,4	455,93	0,1	1 319 017,73^5	136 960,90	3 150,09	10,6	20 530,50	7 217,46^5	2 376,85	2,3	14 795,46^5	7 9
Celebes en onderhoorigheden (13 kassen)	1 443 689,65	45	51 210,—	1,6	18 249,37	0,6	1 501 749,51	50 325,41	48,4	57 016,50	1 274,25	36 320,04	2,9	2 130,36	843,03	0,1	1 938,84	0,1	13 625,85	0,4	19 746,23	0,6	10 541,10	0,3	3 208 660,14	643 893,63	2 005,—	20,1	1 116,—	86 876,18	1 755,06	2,8	118 449,62	24 0
Menado (5 kassen)	152 000,15^5	15,8	8 167,50	0,9	5 188,05^5	0,5	599 313,72	53 116,67	67,6	10 760,75	14 109,07	6 527,49	3,3	5 751,08	2 054,60	0,8	683,91	0,1	3 403,43	0,3	28 093,03	2,8	76 519,08^5	7,9	965 688,54^5	306 588,—	—	31,8	1 670,—	36 315,40	85,40	3,8	51 823,93	10 5
Ternate en onderhoorigheden (2 kassen)	174 843,94^5	31,5	44 680,—	8,1	6 804,25^5	1,2	270 263,68^5	26 285,95	53,5	259,40	18 805,63	7 107,38^5	4,7	405,34	—	0,1	116,50	—	818,50	0,1	3 504,85	0,6	961,05	0,2	554 856,49	191 000,—	360,—	34,5	—	10 975,12	4 587,29^5	2,8	21 829,25^5	8 3
Amboina (1 kas)	67,16	0,1	—	—	698,—	1	58 600,98^5	128,60	84,9	5 482,—	—	1 221,72^5	9,7	—	—	—	—	—	480,—	0,7	1 658,55	2,4	813,90	1,2	69 150,92	21 612,47	—	31,3	490,—	14 093,67	283,75	21,5	2 438,81	1 0
Timor en onderhoorigheden (6 kassen)	651 386,61^5	33,3	37 854,31	1,9	7 424,73	0,4	1 163 142,21^5	21 107,42	60,6	16 018,75	1 755,—	17 223,10	1,8	3,75	522,76	—	1 493,90	0,1	8 219,36^5	0,4	19 440,03	1	9 588,30^5	0,5	1 955 180,25	345 858,26	5 178,—	18	8 071,50	85 010,93^5	1 156,17	4,8	115 337,11^5	7 5
Bali en Lombok (3 kassen)	181 949,99	33,1	106 125,—	19,3	881,28^5	0,2	59 088,29^5	—	10,8	—	—	200 295,78^5	36,4	—	—	—	—	—	277,50	—	750,10^5	0,1	500,03	0,1	549 867,99	44 045,—	26 000,—	12,7	13 320,—	17 159,02	75,—	5,6	4 708,61	7
Totalen	f 5 039 852,36	32,3	f 1 459 468,91	9,4	f 93 020,57	0,6	f 5 666 995,18^5	f 410 677,52^5	38,9	f 469 642,22^5	f 1 654 714,68^5	f 427 205,66	16,4	f 10 114,14^5	f 6 351,89	0,1	f 9 385,59	—	f 32 627,14^5	0,2	f 163 182,65^5	1	f 165 445,92^5	1,1	f 15 608 684,47	f 2 233 819,57	f 68 889,63	14,8	f 102 184,03	f 324 123,67	f 29 602,29^5	2,9	f 469 803,11	f 114 9

ECAPITULATIE

A

UITGAVEN.

ing. or het Gou- e uitgaven dragen.		2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1915.			
ere en orziene gaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.	Totaal.	GEWESTEN.
967,—	7,2	f 45 902,03	f 16 151,43	f 13 066,19	1,7	f 37 206,33	f 11 907,54	f 302 394,55	7,8	f 737 288,27	f 460 276,73	f 59 627,16	f 71 604,11	29,7	f 57 470,10	f 57 511,80	—	2,6	f 12 980,54	f 3 338,55	0,4	f 975 058,34	f 9 863,66	22	f 25 345,87	—	0,6	f 1 253 524,43	28	f 4 472 209,39	Oostkust van Sumatra.
—	10,4	6 700,—	23 203,88	5 989,39	3,2	38 632,38^5	10 920,81	88 152,21	12,3	378 389,54	19 047,13	50 393,02^5	19 316,43	41,7	3 445,02^5	14 515,82^5	—	1,6	13 690,11	10 729,27	2,2	183 071,57^5	1 157,50	16,4	780,40	—	0,1	134 896,80^5	12,1	1 119 897,86	Atjeh en onderhoorigheden.
216,—	39,2	1 520,—	4 339,18^5	48,30	4,2	6 291,94	—	3 660,—	7,1	31 085,02	1 018,64^5	7 357,40	2 507,42^5	29,8	6 702,37	710,69^5	—	5,3	640,—	—	0,4	8 998,96	—	6,4	77,56	—	—	10 639,62	7,6	140 813,12	Riouw en onderhoorigheden.
013,54	6,6	2 864,—	22 781,38^5	178,89	2,1	58 289,65	31 880,18	11 455,01^5	8,1	318 632,94^5	20 326,72^5	30 088,20^5	65 517,47^5	34,7	11 392,07^5	15 322,21^5	—	2,1	6 866,22^5	—	0,5	158 694,70	3 400,—	12,9	4 611,30	f 1 194,—	0,5	407 563,50^5	32,5	1 253 342,03	Westerafdeeling van Borneo.
150,09	10,6	20 530,50	7 217,46^5	2 376,85	2,3	14 795,46^5	7 919,77^5	61 195,52	6,4	203 334,03^5	3 756,70	21 539,16^5	44 603,35	20,7	11 767,78^5	21 202,04	f 69,10	2,5	4 089,44	15 516,95	1,5	131 989,84	30 227,81	12,3	5 199,77	1 228,74	0,5	570 346,44^5	43,2	1 319 017,73^5	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.
005,—	20,1	1 116,—	86 876,18	1 755,06	2,8	118 449,62	24 047,56	810,—	4,5	220 521,80	—	11 805,93	23 753,93	8	28 572,66	31 549,27	—	1,9	5 705,75	1 974,29	0,2	356 270,64	1 942,50	11,2	6 952,50	—	0,2	1 640 657,82	51,1	3 208 660,14	Celebes en onderhoorigheden.
—	31,8	1 670,—	36 315,40	85,40	3,8	51 823,93	10 558,04^5	123 247,82^5	19,2	91 310,—	—	1 068,85	18 797,88	11,5	20 748,01	20 590,71^5	—	4,3	3 664,62	1 341,92	0,5	160 309,27^5	3 400,—	17	4 005,97^5	510,—	0,5	109 652,70	11,4	965 688,54^5	Menado.
360,—	34,5	—	10 975,12	4 587,29^5	2,8	21 829,25^5	8 384,29^5	2 000,—	5,8	90 355,34	—	1 895,13^5	10 795,44	18,6	2 204,43	792,90^5	—	0,5	3 142,71^5	625,70	0,7	47 426,17^5	3 985,—	9,3	874,32	—	0,1	153 623,36^5	27,7	554 856,49	Ternate en onderhoorigheden.
—	31,3	490,—	14 093,67	283,75	21,5	2 438,81	1 070,—	—	5,1	14 110,—	—	600,—	10 865,84	37	—	311,38	—	0,4	—	—	—	2 575,—	700,—	4,7	—	—	—	—	—	69 150,92	Amboina.
78,—	18	8 071,50	85 010,93^5	1 156,17	4,8	115 337,11^5	7 520,86	40 818,80	8,4	230 767,48	470,04	8 503,46	21 698,89^5	13,4	11 517,75^5	37 134,70	24,67	2,5	14 864,74	78,08	0,8	429 624,89^5	1 550,—	22	21 472,01	8 087,22^5	1,5	560 434,66	28,6	1 955 180,25	Timor en onderhoorigheden.
900,—	12,7	18 320,—	17 159,02	75,—	5,6	4 708,61	780,—	77 687,24	15,1	132 465,47	—	—	24 316,89^5	28,5	2 119,03	3 918,28	—	1,1	—	—	—	93 429,97	2 400,—	17,3	9 938,70	—	1,9	97 504,77^5	17,8	549 867,99	Bali en Lombok.
89,63	14,8	f 102 184,03	f 324 123,67	f 29 602,29^5	2,9	f 469 803,11	f 114 989,06^5	f 711 421,16	8,3	f 2 448 259,90	f 504 895,97	f 192 878,33	f 313 777,67	22,2	f 155 939,24	f 208 559,82^5	f 93,77	2,3	f 65 644,14	f 33 604,76	0,6	f 2 547 449,37	f 58 626,47	16,7	f 79 258,40^5	f 11 019,96^5	0,6	f 4 938 844,12^5	31,6	f 15 608 684,47	

Bijlage A*.

(Zie hoofdstuk C, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT van de getroffen maatregelen ter hervorming van het landelijk stelsel en van de maatschappelijke toestanden in de residenties Soerakarta en Djokjakarta.

De residenties Soerakarta en Djokjakarta, uitmakende het gebied der z.g. Vorstenlanden, vormen te zamen een zeer belangrijk deel van Midden-Java. Belangrijk zoowel wat betreft de oppervlakte en het zielental, als wel uit een agrarisch-economisch oogpunt, daar er zich eene bloeiende landbouwnijverheid heeft ontwikkeld.

De oppervlakte van Soerakarta, omvattende het rijk van den Soesoehoenan en dat van Mangkoenegara, bedraagt 112.9 □ geografische mijlen, terwijl het zielental ten naastebij kan worden gesteld op 1 593 000 (ambtelijke opgave 1905). De residentie Djokjakarta omvat het rijk van den Sultan en dat van Pakoe Alam en heeft eene oppervlakte van 56.5 □ geografische mijlen, terwijl het aantal inwoners (eveneens volgens de ambtelijke opgave van 1905) 1 119 000 bedraagt.

De genoemde inlandsche landschappen zijn gelaten in het genot van zelfbestuur, in dier voege, dat de vorsten de wetgevende zoowel als de uitvoerende macht hebben behouden voor zooverre die niet zijn beperkt door de tusschen hen en de Regeering van Nederlandsch-Indië gesloten overeenkomsten. Moge intusschen de verhouding der zelfbestuurders tot de Regeering doen denken aan die welke in het feudaal stelsel tusschen leenman en leenheer bestond, de inheemsche bevolking zag in den zelfbestuurder den alleenheerscher, die in zijne hoedanigheid van vorst den Staat belichaamt en de algeheele en uitsluitende beschikking heeft over de gronden welke het gebied van het rijk uitmaken.

Van dit beschikkingsrecht maakten de vorsten gebruik door aan te wijzen:

a. de gronden voor zich zelf en hunne naaste omgeving, kortheidshalve kroondomeinen te noemen;

b. de gronden voor hunne familieleden;

c. de gronden voor hunne ambtenaren en beambten.

De sub *b* en *c* bedoelde gronden vormen de zoogenaamde apanagegronden; zij zijn òf verhuurd aan Europeanen, òf niet verhuurd (kedjawan).

Alhoewel in Soerakarta eene beschikking van den vorst (pranatan) den verhuur der eerste groep van gronden verbood, had verhuur daarvan toch wel eens plaats.

De landverhuur aan Europeanen, oorspronkelijk een uitvloeisel van vorstelijke gunst, bestaat sinds één en een kwart eeuw. Zij heeft moeilijke tijden doorgemaakt, is vaak aangevochten en werd onder den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN als strijdig met de belangen van eene gezonde staatkunde zelfs opgeheven. Daarna hersteld, breidde ze zich steeds uit.

Hoewel de landbouwondernemingen die onder het landhuurstelsel zijn ontstaan sedert de laatste tientallen van jaren een tijdperk van ongekenden bloei beleefden, kwamen niettemin de eigenaardige rechtsverhoudingen die uit dit stelsel voortvloeien in botsing met de zich baanbrekende beginselen van ons tegenwoordig staatsbeleid. De eigenaardige rechtstoestand der landhuurders gaf meermalen aanleiding tot twistvragen over hunne bevoegdheid, terwijl de aanspraken die zij in het bijzonder deden gelden op het gebruik van bevloeiingswater de regeering tot ingrijpen noopten. In 1907 kwam eene algemeene waterregeling tot stand, die ten doel had de beschikking over het bevloeiingswater, de levensbron voor alle tropische landbouwers, terug te brengen in handen van het openbaar gezag. Tegelijkertijd werd eene regeling getroffen ter beperking van de beschikking over den arbeid der opgezetenen. De onderzoekingen die daarmede gepaard gingen brachten, ook op de onverhuurde gronden, echter zoodanige misstanden aan het licht, dat tot algeheele hervorming der Vorstenlandsche toestanden werd besloten.

Die hervorming zou betreffen:

I. Het landelijk stelsel, zoowel op de onverhuurde als de verhuurde gronden;

II. Het geldelijk beheer der staatsinkomsten;

III. Het belastingwezen;

IV. Verschillende takken van openbare zorg, met name:

a. openbare werken (wegen, bruggen en bevloeiingswerken);

b. het marktwezen;

c. den pandhuisdienst;

d. het onderwijs;

e. het boschwezen;

f. de volksgezondheid;

g. de veeteelt;

h. de zoutregie;

i. het rechtswezen.

I. *Hervorming van het landelijk stelsel.*

a. Opheffing van de apanages.

Het rijk van den Soesoehoenan van Soerakarta. Begonnen werd met de hervorming in Krapijak, Manishardjo en Karanggede, behoorende voor het grootste deel tot de z.g. kroondomeinen. Bij verdere doorvoering der hervorming bleek het voor alles noodzakelijk het apanagebezit af te schaffen en werd, nadat al vele apanagehouders individueel waren uitgelicht, in 1914 door de oprichting van een centraal agrarisch kantoor begonnen dit vraagstuk stelselmatig onder de oogen te zien. Alle piagems, d.z. de aanstellingsbewijzen der apanagehouders waarin hunne rechten en verplichtingen

voor het meerendeel zijn omschreven, werden op dit kantoor verwerkt, om daaruit de later uit te keeren schadeloosstellingen te berekenen in vaste maandelijksche inkomsten.

In verband met den aard der belooning middels apanagegronden en de na de uitlichting door het rijk te ontvangen inkomsten uit die gronden, was het rijk niet in staat onmiddellijk die maandelijksche sommen uit te betalen, omdat eerst na zes maanden — nl. op den eerstvolgenden betalingsdag der pachten — deze inkomsten zouden binnenkomen. Om dit bezwaar te ondervangen werd van gouvernementswege eene bijdrage in 's rijks kas gestort gelijk aan het totaal der gedurende de eerste zes maanden na de uitlichting van de ex-geapanageerden uit te keeren schadeloosstellingen.

In het jaar 1915 werden aldus uitgelicht de apanages gelegen binen de districten Prambanan, Klaten en Djatinom van de afdeeling Klaten, waarvoor aan schadeloosstellingen jaarlijks benoodigd is een bedrag van totaal f 456 800. Met ingang van Augustus 1916 is die opheffing tot stand gekomen in de districten Ponggok, Delanggoe en Bedji van de afdeeling Klaten, in het district Kartasoera der afdeeling Soerakarta, benevens in het district Simo der afdeeling Bojolali, voor welke uitlichting totaal jaarlijks f 607 300 noodig is.

In 1917 kwamen voor uitlichting in aanmerking de districten Soerakarta, Grogol, Sawahan, Soekahardjo en Tawangsari van de afdeeling Soerakarta, benevens de districten Banjoedana, Bojolali en Ampel van de afdeeling Bojolali, voor welke is geraamd eene bijdrage van f 275 000.

In 1918 zullen de vijf minder belangrijke districten in de afdeeling Sragen worden behandeld, waarvoor eene bijdrage van f 100 000 wordt noodig geoordeeld, zoodat na afloop van dit jaar het apanagebezit in dit rijk tot het verleden zal behooren.

Het gebied van Mangkoenegara. Reeds in 1870 werd het meerendeel der apanages in dit rijkje afgeschaft met uitzondering van die van de 14 ,,poetra's" (zonen van den bestuurder). In 1912 werden ook deze laatste apanages opgeheven, tot tevredenheid der belanghebbende partijen.

Het rijk van den Sultan van Djokjakarta en dat van Pakoealam. Hier begon men in 1912 met de uitlichting van de apanages van de minste uitgestrektheid (1 djoeng) en zoo geleidelijk opklimmende, zoodat in 1914 de laatste werden ingetrokken. Met 1 Januari 1917 werd door de intrekking van persoonlijke diensten en leveringen onder den naam van ,,bahoesoekoe diensten", ,,pasoembang" en ,,pesangon" en het betalen van eene compensatie in geld, de laatste band tusschen apanagehouders en bevolking verbroken.

Bij de intrekking dezer apanages werd eene afzonderlijke kas in het leven geroepen, waarin alle pachten van de ingetrokken apanages werden gestort en waaruit de voormalige apanagehouders hunne schadevergoeding ontvingen. In deze kas, de z.g. ,,Pemakosankas", werden ten slotte alle inkomsten gestort die niet tot de eigenlijke rijksinkomsten behooren.

b. Vorming van inlandsche gemeenten (kaloerahans).

Doordat de toestanden in de Vorstenlanden meebrachten dat de inlandsche bevolking geheel afhankelijk was van de rijksgrooten en de door dezen begunstige personen, ontbrak bij haar elke organisatie. Een dorpsverband kende zij niet, en daar dit verband voor een landbouwvolk een onmisbare voorwaarde voor vooruitgang is, was het dus zaak aan te sturen op de vorming van desa's.

Het rijk van den Soesoehoenan van Soerakarta. Bij de desavorming werd vooropgesteld dat alle ,,bekels" zouden worden ontslagen en de gronden teruggenomen door den Vorst, zoodat er geen rechten van anderen op werden erkend, terwijl daarna de Vorst de gronden v.z.n. aan de gevormde gemeenten in communaal bezit zou afstaan.

De volgende beginselen werden vooropgesteld:

1°. een desa of kaloerahan moet z.v.m. worden begrensd door natuurlijke grenzen;

2°. het aantal bouwgrondbezitters zal als regel minstens 80 en hoogstens 150 bedragen, omdat te groote desa's voorloopig ongewenscht zijn, daar de te benoemen desabesturen anders geen voldoend overzicht over het geheel hebben;

3°. de bouwgrondaandeelen moeten zijn gelegen in de desa waar de bezitters woonachtig zijn;

4°. alle bouwgrondaandeelen moeten z.v.m. even groot zijn, onafhankelijk van kwaliteit of productiviteit;

5°. de uitgestrektheid der voor den ondernemingsaanplant beschikbare wisselgronden in een desa zal zoodanig zijn, dat op deze gronden elk jaar een even groote aanplant zal worden tot stand gebracht;

6°. elk voor den ondernemingsaanplant beschikbaar grondaandeel wordt gelijkelijk voor de wisselgronden verdeeld.

7°. de ambtsvelden voor de desabestuurders, alsmede de pensioengronden voor de ontslagen ,,bekels", moeten zijn gelegen binnen de grenzen van de kaloerahan;

8°. de pensioengronden worden verstrekt in de desa waar de ontslagen ,,bekel" woonachtig is.

Volgens deze beginselen werden gevormd op de onverhuurde gronden:

in 1912 en 1913	78 desa's;
in 1914	43 ,,
in 1915	38 ,,
in 1916	8 ,,
Totaal	167 ,,

terwijl in 1915 en 1916 in ontwerp gereed gemaakt werden 455 desa's op de verhuurde gronden, welker uitzetting op het terrein wachten moest op de afkondiging van de ontworpen grondhuurordonnantie.

Het gebied van Mangkoenegara. Oorspronkelijk werden daar te groote desa's gevormd, nl. van 2500 zielen als norm; sinds 1914 zijn de hoogergenoemde beginselen toegepast.

In 1913 werden gevormd	13 desa's;
,, 1914 ,, ,,	28 ,,
,, 1915 ,, ,,	120 ,,
,, 1916 ,, ,,	183 ,,
Totaal	344 ,,

139 desa's liggen in ontwerp gereed.

De residentie Djokjakarta. Hier nam men het eerst ter hand de gronden rechtstreeks pachtplichtig aan den vorst en de onverhuurde apanage-gronden. Eene voorloopige vorming van kaloerahans werd beëindigd in 1913 in de regentschappen Goenoengkidoel, Koelon Progo en het district Sogan van het Pakoealamsch regentschap Adikarta. In afwijking van de gevolgde werkwijze in Soerakarta werd de indeeling der bouwgronden binnen de desa aan deze zelf overgelaten, zulks in verband met de rechten die de landbouwende bevolking in deze streken van ouds op den grond bezit.

Voorts werd eene desaregeling, in hoofdzaak overeenstemmende met de inlandsche gemeenteordonnantie in Staatsblad 1906 n°. 83, in het leven geroepen.

Vorming van kaloerahans op verhuurde gronden. Zooals hierboven met een enkel woord werd opgemerkt, kon hier voorloopig — in afwachting van de afkondiging der grondhuurordonnantie — slechts projectiewerk worden verricht.

Na de instelling van een centraal meetkantoor voor beide residentiën onder technische leiding, werden voor de vorming van desa's op deze gronden alle kaarten van de huurlanden binnen een te hervormen gebied vergeleken. Daarna werd in overleg met de beheerders gestreefd naar eene behoorlijke afronding der grenzen van de te vormen desa's. Waren deze grenzen op het minuutplan aangegeven, dan werd overgegaan tot het vervaardigen van de desakaarten en het opmaken van het desa-register, aangevende de grootte der perceelen.

Verder werden de ambtsvelden en pensioengronden op de desakaart geprojecteerd.

II. *Hervorming van het geldelijk beheer der staatsinkomsten.*

Het rijk van den Soesoehoenan van Soerakarta. In dit rijk heeft het geldelijk beheer alles te wenschen overgelaten: allerlei personen waren belast met het beheer van verschillende kassen; gelden van de eene kas werden voor doeleinden

gebruikt die uit een andere kas moesten worden bestreden; toezicht werd niet uitgeoefend; begrootingen werden niet gemaakt; verantwoording werd niet gegeven; splitsing tusschen de staatsinkomsten en die van den vorst bestond niet.

De eerste belangrijke stap tot hervorming werd gedaan door de afkondiging van de pranatan van 29 September 1910, waarbij een begrootingsreglement werd vastgesteld en eene afzonderlijke rijkskas in het leven werd geroepen. Later bleken nog vele inkomsten aan het toezicht te ontsnappen, waarom bij pranatan van 9 Juni 1916 n°. 42 werd vastgesteld dat alle inkomsten zonder onderscheid in één kas zouden vloeien, terwijl de voor den zelfbestuurder en de hofhouding daaruit afgezonderde gelden op een vast bedrag werden bepaald.

Het gebied van Mangkoenegara. Reeds in 1887 was het dreigend bankroet der Mangkoenegara-familie de oorzaak dat het Europeesch bestuur regelend optrad en een grondig toezicht op het geldelijk beheer van dit rijk begon uit te oefenen. Dank zij dit toezicht en de zuinigheid van den in 1916 afgetreden zelfbestuurder verkeeren de financiën thans in een zeer goeden toestand.

De residentie Djokjakarta. De grondslagen werden gelegd voor een geregeld geldelijk beheer in beide Vorstenlanden door de invoering van landschapsbegrootingen en landschapskassen.

Aangezien het zelfbestuur van het vorstendom Pakoealam in 1904 was opgedragen aan een raad van beheer waarvan de resident voorzitter was, kon daar toen reeds de scheiding tusschen staats- en vorstelijke inkomsten worden doorgevoerd.

III. *Hervorming van het belastingwezen.*

Als compensatie voor de opheffing der apanages, de afschaffing van alle verplichte onbetaalde diensten en leveringen, werd besloten tot invoering van de landrenteheffing. Met het oog hierop werd in 1914 begonnen met:

a. het uitzetten en opmeten van padiproefvelden;
b. het nemen van padiproefoogsten;
c. het registreeren der rijstprijzen;
d. groepeering en klasseering der bouwgronden.

Naast de invoering eener landrente staat op het program de heffing van hoofdgeld en de invoering van bedrijfsbelasting.

In de gereorganiseerde gebiedsdeelen werden deze heffingen bereids ingevoerd.

IV. *Hervormingen van verschillenden aard.*

a. Openbare werken.

In 1913 kwam tot stand een belangrijke ijzeren brug bij Djeroek over de Solo-rivier, een werk dat f 150 000 kostte, terwijl een paar jaar te voren een twintigtal kunstwerken in den weg van Solo—grens Madioen werden aangelegd of verbouwd. In 1915 werd een ijzeren brug bij Batjèm, in 1916 een ijzeren brug bij Wonogiri, beide over de Solo-rivier, gebouwd, terwijl die bij Nambangan over dezelfde rivier bijna gereed is.

In Djokjakarta werden bruggen gebouwd over de Opak in de wegen Djokjakarta—Prambanan, Djokjakarta—Wonosari en Djokjakarta—Imogiri, en over de Progo in de wegen Djokjakarta—Kalibawang en Djokjakarta—Wates.

De *rijksgebouwen* op de hoofdplaatsen verkeeren over het algemeen in goeden toestand; anders is het gesteld met daarbuiten gelegene, zooals districts- en onderdistrictshoofdwoningen. Daarin wordt geleidelijk verbetering gebracht.

Het *irrigatiewezen* op de verhuurde gronden laat weinig te wenschen over; te dien opzichte heeft de vorming van waterschappen gunstige resultaten afgeworpen.

Op de onverhuurde gronden zijn reeds eenige belangrijke werken uitgevoerd, o.a. in Soerakarta de verbetering der Temon-leiding met een bevloeiingsgebied van 2000 bouw, de Kebonagoeng-bevloeiing voor een gebied van 800 bouw, terwijl plannen zijn ontworpen voor eene bevloeiing van 2000 en 4300 bouw in de afdeeling Wonogiri, en een voorloopig project gereed ligt voor de bevloeiing van 6000 bouw in het district Soekahardjo.

In Djokjakarta zijn in uitvoering de bevloeiing der Kebonongan-gronden à 3000 bouw, de verlaten Keboanleiding voor ± 4600 bouw, de Sentolo-leiding ten behoeve van 6000 bouw; eene bevloeiing uit de Tlololelo-rivier voor 100 bouw en uit de bron Tjilereng voor ± 500 bouw.

Bovendien werd het rioleering- en spoelleidingsysteem ter hoofdplaats Djokjakarta geheel verbeterd en ligt het in de bedoeling eene hoogdruk drinkwaterleiding voor dezelfde hoofdplaats aan te leggen. Ook voor de afdeelingshoofdplaats Wonosari is eene drinkwaterleiding in voorbereiding.

b. Marktwezen.

De verzorging der markten (pasars), het onderhoud der gebouwen, de inning der marktgelden en het toezicht daarop lieten alles te wenschen over.

In 1916 werd in Soerakarta een reglement voor het marktwezen vastgesteld naar het voorbeeld van dat te Semarang, met de bedoeling geleidelijk alle markten in eigen beheer te nemen. In Januari 1917 waren in het Soenansgebied 67 en in het Mangkoenegara-gebied reeds 78 pasars in eigen beheer genomen.

In Djokjakarta hief men reeds in 1897 op de hoofdplaats eene gereglementeerde pasarretributie; het toezicht daarop werd in den laatsten tijd verbeterd, terwijl alle pasars aan het rijk werden getrokken.

c. Pandhuisdienst.

Na overleg met de zelfbestuurders is besloten tot het invoeren der pandhuisregie zooals die in de gouvernementslanden bestaat. In 1917 is men met de invoering begonnen, zoodat de algeheele opheffing van het vroegere licentiestelsel eerlang kan worden tegemoet gezien.

d. Het onderwijs.

In 1913 werd op de Krapjak-gronden een landbouwschool met internaat gesticht, terwijl elders in Soerakarta 7 en in het Mangkoenegarongebied 5 desalandbouwscholen tot stand kwamen.

In 1914 werd in Djokjakarta te Woeloeadag een landbouwschool opgericht. De resultaten zijn zoo gunstig, dat besloten is deze school op breederen grondslag over te brengen naar de hoofdplaats.

In het Pakoe Alamsch gebied werd eene zelfde onderwijsinrichting in het leven geroepen.

e. Het boschwezen.

In 1913 werd voor verbetering van het boschwezen in het zuidelijk gedeelte van het Mangkoenegaragebied een afzonderlijke diensttak in het leven geroepen. In 1915 werd in overleg met het gouvernementsboschwezen een werkplan vastgesteld, waarop wordt voortgewerkt.

Afgezonderd werden 30 000 bouw, waarvan voor herbossching 24 000 bouw en 6000 bouw voor djati-aanplant. In 1917 waren 600 bouw met djati beplant.

In het soenansgebied werden onder leiding van het boschwezen en in overleg met de landhuurders de zuidelijke hellingen van den Merapi herboscht, voornamelijk ter bescherming van de ondernemingen tegen zandvloeden, die bij zware regens naar beneden komen.

f. Volksgezondheid.

Eene pestepidemie teisterde in 1915 de voornamelijk van bamboe en atap opgebouwde stad Soerakarta zoodanig, dat krachtig moest worden opgetreden tegen de ziekte, die honderden slachtoffers maakte. In verband hiermede werd overgegaan tot herbouw van het grootste gedeelte der stad.

Reeds in 1899 werd te Djokjakarta door den missionaris dr. SCHEURER het z.g. Petronella-hospitaal opgericht, waar de inlanders kosteloos verpleegd en gevoed worden. Later werd nog eene inrichting voor aan beenzweren en huidziekten lijdenden opgericht; verder kwamen hulpziekenhuizen te Wates en te Wonosari tot stand, terwijl door de Cultuurmaatschappij „Sewoe Galoer” dergelijke inrichtingen werden opgericht te Randoegoenting en Barongan. Deze particuliere ziekenhuizen worden door het Gouvernement geldelijk gesteund.

g. Veestapel.

Op dit gebied kon nog weinig daadwerkelijks worden verricht.

h. Zoutregie.

In 1915 werden de zoutregie en de distributie door middel van briketten in de Vorstenlanden ingevoerd en degenen, die te voren in het zoutbedrijf een middel van bestaan vonden, behoorlijk schadeloos gesteld.

i. Het rechtswezen.

Als aanvulling van de hervorming der rechtspraak die in de Vorstenlanden in 1903 plaats had, werd in 1916 met het zelfbestuur van Djokjakarta overeengekomen dat ook de rechtspraak in burgerlijke zaken voor zelfbestuursonderdanen aan het Gouvernement van Nederlandsch-Indië zou worden overgedragen.

Ten slotte zij nog medegedeeld dat in Januari 1918 is vastgesteld een nieuw grondhuur-reglement voor de residenties Soerakarta en Djokjakarta. [1]) Bij dit reglement wordt gebroken met het tegenwoordig landhuurstelsel, volgens hetwelk met de huur van den grond tevens het recht wordt verkregen kosteloos over de arbeidskracht van de opwonende inlandsche bevolking te beschikken. Een overgangsmaatregel bepaalt dat bestaande ondernemingen, die de nieuwe regeling vrijwillig aanvaarden, de beschikking over de diensten der bevolking nog gedurende 5 jaren — doch tegen betaling — zullen behouden. De beteekenis van deze hervorming voor de ruim twee en een half millioen zielen tellende bevolking behoeft wel niet nader in het licht te worden gesteld. Volgens het nieuwe grondhuur-reglement kan grond voor landbouwdoeleinden verkregen worden:

1°. bij eene beschikking van den zelfbestuurder, waarbij de toetreding van bestaande ondernemingen tot den nieuwen toestand geregeld wordt, welke beschikking — tenzij de belanghebbende onderneming een korteren geldigheidsduur verkiest — geldig is voor vijftig jaren;

2°. bij eene voor een bepaalden duur aangegane grondhuurovereenkomst met:

a. inlandsche gemeenten, of met houders van ambtsvelden of zoogenaamde pensioengronden;

b. den zelfbestuurder, voor zooveel het grond betreft behoorende tot het zoogenaamd vrij domein.

[1]) Het nummer van het *Staatsblad*, waarin de daarop betrekking hebbende ordonnantie is opgenomen, was bij het afdrukken van dit overzicht hier te lande nog niet bekend.

Bijlage B.

(Zie hoofdstuk D van het verslag.)

A. Legerstatistiek (tabellen 1—16 en 4 graphische voorstellingen).

Formatie en sterkte.

Winsten en verliezen.

Onderwijs, eerbelooningen en straffen.

B. Gewapende korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende.

---

1. Formatie en sterkte van het leger (ongerekend

OMSCHRIJVING.	NORMALE FORMATIE. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren. b)	Onder-luitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier). Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.	Troepenpaarden.
Staf van den Gouverneur-Generaal	c) 3	—	—	—	—	—	—	—
Gouvernement van Atjeh en onderhoorigheden	2	—	—	—	—	—	—	—
Departement van oorlog (commandant van het leger en I[ste] afdeeling van het departement van oorlog)	8	—	—	—	—	—	—	—
Generale staf. hoofdbureau (VIIde afdeeling A departement van oorlog) a)	9	—	—	—	—	—	—	—
Generale staf. gewestelijke dienst	6	—	—	—	—	—	—	—
Generale staf. proefvliegafdeeling	—	—	—	—	—	—	—	—
Gewestelijke en plaatselijke staf	d) 29	—	—	—	—	—	—	—
Infanterie. hoofdbureau (IIde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	7	—	—	—	—	—	—	—
Infanterie. infanterie-troepen: 21 veldbataljons, 4 mitrailleur-compagnieën en afdeeling ordonnans-wielrijders	396	—	—	5 589	2 830	8 146	16 565	98
Infanterie. infanterie-troepen: korps marechaussee	20	—	—	72	570	570	1 212	—
Infanterie. infanterie-troepen: 3 depot-bataljons	48	—	—	781	236	1 206	2 223	—
Infanterie. infanterie-troepen: garnizoens-infanterie, subsist. kaders, ben. kaderscholen	197	—	—	602	1 060	4 422	6 084	—
Infanterie. infanterie-troepen: op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—
Cavalerie. hoofdbureau (VIIIste afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	2	—	—	—	—	—	—	—
Cavalerie. cavalerietroepen	29	2	—	575	—	393	968	863
Cavalerie. op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—
Artillerie. hoofdbureau (IIIde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	9	—	—	—	—	—	—	—
Artillerie. artillerie-troepen: bereden artillerie	44	5	—	713	—	822	1 535	765
Artillerie. artillerie-troepen: vesting-artillerie	47	6	—	827	—	515	1 342	—
Artillerie. materieel der artillerie en artillerie-werkplaatsen	14	6	—	254	—	16	270	—
Artillerie. op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—
Genie. hoofdbureau (IVde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	28	—	—	186	—	—	186	—
Genie. genietroepen	19	4	—	408	—	420	828	—
Intendance. hoofdbureau (VIIde afdeeling B departement van oorlog)	7	—	—	—	—	—	—	—
Intendance. gewestelijke dienst en dienst der magazijnen van kleeding en uitrusting, benevens militaire bakkerij	14	8	—	38	—	—	38	—
Militaire administratie. hoofdbureau (Vde afdeeling departement van oorlog)	9	—	—	3	—	—	3	—
Militaire administratie. gewestelijke dienst en dienst bij de korpsen, garnizoenen en ziekeninrichtingen	50	12	—	82	—	—	82	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. hoofdbureau (VIde afdeeling departement van oorlog), magazijnen van geneesmiddelen en scheikundig laboratorium	e) 10	h) —	—	h) 5	—	—	h) 5	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. korps officieren van gezondheid	174	—	—	—	—	—	—	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. „ officieren-apothekers	18	—	—	—	—	—	—	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. „ apothekers-assistenten	—	h) —	—	h) 21	—	—	h) 21	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. „ officieren-paardenartsen	10	—	—	—	—	—	—	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. hospitaaldienst	—	—	—	710	—	1 037	1 747	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—
Topographische dienst. hoofdbureau (IXde afd. depart. van oorlog) en topographische inrichting	5	—	—	45	—	—	45	—
Topographische dienst. brigades v. d. topographischen dienst	19	—	—	78	—	—	78	—
Topographische dienst. opleidingscursus voor leerling-teekenaar en leerling-opnemer	—	—	—	2	—	—	2	—
Trein	10	—	—	60	—	279	339	437
Korps militaire schrijvers	—	—	—	538	—	—	538	—
Korps stafmuzikanten	—	—	—	31	—	—	31	—
Kader en leerlingen der militaire school, tevens cursus tot opleiding van inl. officieren	4	—	—	26	—	46	72	—
Hoefsmidschool	f) —	—	—	1	—	—	1	—
Remonte-depot	1	—	—	1	—	13	14	235
Kader bij de militaire strafgevangenis en bij de militaire provoosthuizen	1	—	—	29	—	—	29	—
Totalen aan militairen op ult. 1916	g) 1249	43	—	11 677	4 696	17 885	34 258	2 398
	1292			34 258				
Recapitulatie.								
Infanterie (voor zoover hierboven onder de gelijknamige wapens en diensten uitgetrokken)	668	—	—	7 044	4 696	14 344	26 084	98
Cavalerie	31	2	—	575	—	393	968	863
Artillerie	114	17	—	1 794	—	1 353	3 147	765
Genie	47	4	—	594	—	420	1 014	—
Andere onderdeelen	389	20	—	1 670	—	1 375	3 045	672
Totalen als boven	1 249	43	—	11 677	4 696	17 885	34 258	2 398
Op ult. 1915 waren de totalen	1 249	43	—	11 672	4 697	18 223	34 592	2 403

[...]kend het niet-militair personeel) op ult. 1916.

Troepenpaarden.	TEGENWOORDIGE (tijdelijk geldende) FORMATIE. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren.	Onder-luitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier). Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.	Troepenpaarden.	STERKTE. k) Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren.	Onder-luitenants.	Adj. onderoff. dd. officier.	Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier). Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal. dd)	Troepenpaarden.
—	c) 3	—	—	—	—	—	—	—	c) 2	—	—	—	—	—	—	—
—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
—	8	—	—	—	—	—	—	—	l) 8	—	—	—	—	—	—	—
—	12	—	—	—	—	—	—	—	m) 12	—	—	—	—	—	—	—
—	6	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—
—	3	2	—	8	—	4	12	—	3	—	—	u) 4	—	—	u) 4	—
—	d) 35	—	—	—	—	—	—	—	n) 34	—	—	—	—	—	—	—
—	8	—	—	—	—	—	—	—	o) 8	—	—	—	—	—	—	—
98	401	—	—	5 697	2 911	8 174	16 782	98	252	74	—	2 840	5 842	8 218	16 900	94
—	27	—	—	101	760	760	1 621	—	26	1	—	99	776	758	1 633	—
—	48	—	—	781	236	1 206	2 223	—	29	10	—	447	321	1 492	2 260	—
—	215	—	—	672	1 177	4 858	6 707	—	204	43	—	1 065	1 742	6 193	9 000	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	105	116	483	704	—
—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
863	30	4	—	589	—	421	1 010	906	32	4	—	562	—	468	1 030	914
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—	1	4	—
—	10	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—
765	45	6	—	734	—	942	1 676	777	38	5	—	666	—	1 051	1 717	893
—	48	6	—	835	—	515	1 350	—	44	5	—	696	—	639	1 335	—
—	14	6	—	254	—	21	275	—	21	5	—	v) 249	—	14	263	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—
—	28	—	—	193	—	—	193	—	42	2	—	w) 183	—	—	183	—
—	19	4	—	418	—	420	838	—	15	4	—	317	—	380	697	—
—	8	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	2	—	—	2	—
—	14	8	—	45	—	7	52	—	18	8	—	45	—	—	45	—
—	9	—	—	3	—	—	3	—	6	—	—	—	—	—	—	—
—	50	12	—	97	—	—	97	—	63	12	—	100	—	—	100	—
—																
	10	—	—	h) 5	—	—	h) 5	—	p) 8	—	—	6	—	—	6	—
—	177	—	—	—	—	—	—	—	q) 165	—	—	—	—	—	—	—
—	20	—	—	—	—	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	h) 28	—	—	h) 28	—	—	—	—	31	—	—	31	—
—	10	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	853	—	1 092	1 945	—	—	—	—	ij) 525	ij) 569	ij) 609	1 703	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	4	12	—
—	5	—	—	47	—	—	47	—	r) 3	—	—	44	—	—	44	—
—	22	—	—	92	—	—	92	—	24	—	—	bb) 87	—	—	87	—
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—
437	7	—	—	64	—	301	365	684	5	—	1	51	—	416	467	846
—	—	—	—	591	—	—	591	—	—	—	—	x) 320	126	1	447	—
—	—	—	—	31	—	—	31	—	—	—	—	z) 30	—	—	30	—
—	3	—	—	25	—	44	69	—	3	—	—	16	—	4	aa) 20	—
—	f) —	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—
235	1	—	—	4	—	57	61	375	1	—	—	4	—	50	54	226
—	1	—	—	29	—	—	29	—	1	—	—	28	—	—	28	—
398	i) 1301	48	—	12 198	5 084	18 822	36 104	2 840	s) 1 136	173	1	8 535	9 495	20 781	38 811	2 973
	1 349			36 104					t) 1 310			cc) 38 811				
98	699	—	—	7 251	5 084	14 998	27 333	98	534	128	—	4 556	8 797	17 144	30 497	94
863	32	4	—	589	—	421	1 010	906	37	4	—	565	—	469	1 034	914
765	117	18	—	1 823	—	1 478	3 301	777	111	15	—	1 614	—	1 704	3 318	893
—	47	4	—	611	—	420	1 031	—	57	6	—	500	—	380	880	—
672	406	22	—	1 924	—	1 505	3 429	1 059	397	20	1	1 300	698	1 084	3 082	1 072
398	1 301	48	—	12 198	5 084	18 822	36 104	2 840	1 136	173	1	8 535	9 495	20 781	38 811	2 973
403	1 292	47	—	11 909	4 872	18 466	35 247	2 784	1 139	153	1	8 503	9 350	20 189	38 042	2 738

AANMERKINGEN.

a) De verdere afdeelingen van het departement van oorlog, waartoe ook behooren enkele in bijzondere betrekkingen geplaatste hoofd- en verdere officieren, worden gevormd door de bij de verschillende wapens en diensten vermelde hoofdbureaux (zie Ind. St. 1915 n°. 404).

b) Ingevolge §§ 47, 56, 90, 107 en 121 der legerformatie, zooals zij luiden ingevolge Ind. St. 1915 n°. 404, kunnen bij de infanterie ten minste 75 en ten hoogste 100, bij de cavalerie 2, bij de artillerie 11, bij de genie 4 en bij de militaire administratie 12 plaatsen van 2de-luitenant worden vervuld door onderluitenants. Bij Gouv. Btn. 29 Juni 1916 n°. 31 en 19 April 1916 n°. 1 is het in de §§ 47 en 90 aangegeven maximum aantal onderluitenantsplaatsen met zooveel plaatsen uitgebreid, als er officieren aan de formatiesterkte van het wapen der infanterie en der artillerie ontbreken.

c) Van de adjudanten van den Gouverneur-Generaal kan er één tot de marine behooren. Die plaats wordt vervuld door een luitenant-ter-zee 1ste klasse. De twee aan het leger ontleende adjudanten behooren tot de infanterie.

d) Ongerekend, wat betreft den gewestelijken staf, de officieren hiervóór bij „generale staf” vermeld onder „gewestelijke dienst”.

e) Hieronder 4 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 6 behoorende tot het korps officieren-apothekers.

f) Als directeur van de hoefsmidschool treedt op een militair paardenarts, vermeld in de formatie van het korps officieren-paardenartsen.

g) Hieronder 849 luitenants (waarvan alleen bij de infanterie 483); daaronder, zie noot *b*, bij de cavalerie 2, bij de genie 4, bij de militaire administratie 12 en bij de infanterie en artillerie een onbepaald aantal onderluitenants. Van de 849 luitenants kunnen er ten hoogste 539 den rang bekleeden van 1ste-luitenant, van wie 267 bij de infanterie.

h) De in de formatie opgenomen 6 onderluitenants-apothekers-assistenten verrichten geene diensten als officier-apotheker en zijn in verband hiermede vermeld in de rubriek: „Militairen beneden den rang van officier”.

i) Hieronder 873 in de rangen van 1ste- of 2de-luitenant.

k) Welke categorieën van officieren en militairen beneden dien rang — en hoevelen — hoewel nog tot het leger behoorende, *niet* in de sterkte tellen, blijkt uit tabel 2 van deze bijlage.

l) Van de 7 hierbedoelde officieren (buiten den legercommandant) behoort er 1 tot den generalen staf en behooren er 6 tot de infanterie.

m) Hieronder 1 gepensionneerde majoor-titulair. Van de 20 actief dienende officieren zijn er 16 afkomstig van de infanterie en 4 van de artillerie.

n) Als bij noot *d*. De hierbedoelde officieren waren allen van de infanterie.

o) Hieronder 1 gepensionneerde luitenant-kolonel.

p) Hieronder 3 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 5 behoorende tot het korps officieren-apothekers.

q) Hiervan 9 tijdelijk (8 voor den tijd van drie jaren en 1 voor den tijd van vijf jaren) aangestelde officieren van gezondheid der 2de klasse (waarvan 6 vreemdelingen) en 4 tijdelijk (2 voor den tijd van drie jaren, de overigen voor den tijd van vijf jaren) aangestelde militaire apothekers der 2de klasse (waarvan 2 vreemdelingen).

r) Hieronder 23 afkomstig van de infanterie, 1 van de cavalerie en 3 van de artillerie.

s) Hieronder 552 eerste- en 102 tweede-luitenants, waarvan bij de infanterie respectievelijk 270 en 56 (onder deze cijfers zijn onderscheidenlijk begrepen 6 en 6 inlandsche officieren). Onder het cijfer der eerste-luitenants tellen in deze opgaaf ook de van het Nederlandsche leger in Indië gedetacheerde officieren ten getale van 5, namelijk: 1 officier van gezondheid der 1ste klasse, 1 officier van gezondheid der 2de klasse, 1 militair apotheker der 2de klasse en 2 paardenartsen der 2de klasse, en onder het cijfer der tweede-luitenants ten getale van 21, namelijk: 1 van den staf van den Gouverneur-Generaal (kapitein), 16 der infanterie (1 kapitein en 15 eerste-luitenants), 1 der cavalerie (eerste-luitenant), 2 der artillerie (eerste-luitenants) en 1 der genie (kapitein).

t) Overigens behooren nog tot het leger de officieren vermeld in tabel 2 van deze bijlage.

u) Tot den gewestelijken staf in Atjeh behooren 1 gepensionneerd onderluitenant en 2 Europeesche opzichters (niet-militairen) voor het toezicht over de daar gedetacheerde dwangarbeiders.

v) Aan niet-militair personeel waren bovendien bij sommige artillerie-inrichtingen in dienst 17 Europeanen (1 Europeaan minder dan de formatie aangeeft).

w) Hieronder 3 militaire architecten met den rang van onderluitenant.

x) Ter voorziening in het tekort aan militairen als schrijver waren bovendien in dienst 113 niet-militairen (37 Europeanen, 19 Amboineezen, 54 andere inlanders en 3 Chineezen).

ij) Bij den hospitaaldienst is bovendien beschikt over een vrij talrijk burgerpersoneel, namelijk: 1e ter bezetting van plaatsen, voor welke in de formatie op *militairen* is gerekend, over 316 burgerpersonen (128 Europeanen of Amboineezen, 24 Chineezen en 164 niet-Amboineesche inlanders); 2e over 29 ziekenverpleegsters (waaronder 3 hoofdverpleegsters, 24 verpleegsters 1ste klasse en 2 verpleegsters 2de klasse), zoomede 166 Europeesche en 442 inlandsche niet-militairen, welke 637 plaatsen door de formatie zijn aangewezen voor burgerpersoneel, en 3e. over 196 gestraften.

z) Bovendien waren bij het korps stafmuzikanten gedetacheerd ter beproeving of ter opleiding tot muzikant 5 Europeesche militairen.

aa) Hieronder 13 leerlingen der militaire school (7 minder dan volgens de formatie kunnen worden toegelaten).

bb) In de hier uitgetrokken cijfers is niet begrepen het bij de formatie toegestane niet-militaire personeel bestaande uit 326 inlanders (onder wie 169 topografen, 114 teekenaars, 12 verkenners, 12 retoucheurs, 13 lithografen, 3 boekbinders en 3 leerling-instrumentmakers) en 19 leerlingen van den opleidingscursus voor leerling-teekenaar en leerling-opnemer (5 minder dan volgens de formatie kunnen worden toegelaten).

cc) Overigens behooren nog tot het leger: 1e de onderofficieren en manschappen, vermeld in tabel 2 van deze bijlage; 2e het korps (burgerlijke) ambtenaren (92 personen) en 3e nog 1412 burgerpersonen ter vervulling van de in de formatie begrepen plaatsen, namelijk 429 ter vervanging van ontbrekende militairen (vgl. de noten *x* en *ij*) en 983 ter vervulling van plaatsen, waarvoor ook de formatie niet-militairen aanwijst (vgl. de noten *u*, *v*, *ij* en *bb*), een en ander ongerekend het niet in de legerformatie begrepen ondergeschikt inlandsch burgerpersoneel (magazijnsknechten, werklieden, wakers, mandoers, koelies, enz.), waarvan de formatie door het legerbestuur wordt vastgesteld. Bij den hospitaaldienst werden overigens op het einde van 1916 gebezigd 196 gestraften.

dd) Voor eene verdeeling naar geboorteland (of naar landaard) zie tabel 3 van deze bijlage.

2. Specificatie van de op ult. 1916 tot het Indische leger behoorende, maar niet in de sterkte tellende, en daarom in tabel 1 niet vermelde militairen, en van de op dien datum voor dat leger bestemde, maar nog niet in Indië aangekomen officieren.

a. OFFICIEREN EN ALS ZOODANIG DIENSTDOENDEN.

OMSCHRIJVING.	Wapen of dienstvak. Generale staf.	Infanterie. Officieren.	Infanterie. Onder-luitenants.	Cavalerie. Officieren.	Cavalerie. Onder-luitenants.	Artillerie. Officieren.	Artillerie. Onder-luitenants.	Genie. Officieren.	Genie. Onder-luitenants. *a)*	Intendance. Officieren.	Intendance. Onder-luitenants.	Militaire administratie. Officieren.	Militaire administratie. Onder-luitenants.	Geneeskundige dienst. Officieren van gezondheid.	Geneeskundige dienst. Militaire apothekers. *a)*	Geneeskundige dienst. Militaire paardenartsen.	Totaal. Officieren.	Totaal. Onderluitenants.
Met verlof buiten Nederlandsch-Indië . .	2	111	16	3	1	18	2	9	1	7	1	8	—	16	8	3	185	21
Op non-activiteit	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—
Bij het leger gevoerd „voor memorie” .	1	25	2	1	—	2	—	1	—	—	1	4	—	10	—	—	44	3
Gedetacheerd hier te lande *b)*.	5	39	1	2	—	9	—	2	—	2	—	6	—	5	—	—	70	1
„ bij de landmacht in West-Indië	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	13	—
Totaal op ult. 1916 . . .	8	187	19	6	1	29	2	12	1	9	2	18	—	33	8	3	313	25
Op ult. 1915 waren de cijfers . .	8	207	19	9	1	32	1	11	1	7	1	26	—	39	8	3	350	23
Bovendien telde *niet* in de sterkte nevenstaand aantal der op ult. 1916 door eerste benoeming, door overplaatsing of door detacheering voor het Indische leger bestemde maar nog *niet* in Indië aangekomen officieren. — naar Indië onderweg	—	13	—	—	—	3	—	4	—	—	—	—	—	3	1	—	24	—
idem — beschikbaar ter uitzending. . . .	—	33	—	2	—	11	—	4	—	—	—	8	—	32	2	—	92	—
Op ult. 1915 waren de cijfers. . . . — naar Indië onderweg	—	2	—	—	—	2	—	2	—	—	—	2	—	2	—	—	10	—
idem — beschikbaar ter uitzending. . . .	—	36	—	3	—	11	—	6	—	12	—	12	—	34	2	—	116	—

a) Van de in de formatie opgenomen onderluitenants-apothekers-assistenten en militaire architecten in dien rang is hier geen melding gemaakt, daar deze categorieën van onderofficieren geene officiersdiensten mogen verrichten.

b) Namelijk bij het leger, bij de koloniale reserve, bij militaire inrichtingen van onderwijs, enz.

b. ONDEROFFICIEREN EN MANSCHAPPEN. *c)*

OMSCHRIJVING.	Landaard. Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.
Bij de subsistenten-kaders in afwachting van vertrek naar Nederland	29	—	—	29
Gestraften bij het strafdetachement	29	—	*d)* 11	40
Gedetineerden in de militaire strafgevangenis	57	8	*e)* 107	172
Totalen op ult. 1916	*f)* 115	*g)* 8	118	241
Op ult. 1915 waren de cijfers . . .	124	7	102	233

c) De bij het leger „voor memorie" gevoerde onderofficieren en manschappen — 53 Europeanen, 92 Amboineezen en 81 andere inlanders — blijven hier buiten aanmerking, omdat zij, zoolang zij in die positie verkeeren, tijdelijk uit de sterkte zijn afgevoerd. Het zijn voornamelijk de onderofficieren-instructeurs der barisans op Madoera en der korpsen gewapende politiedienaren op Java en in een aantal gewesten der buitenbezittingen; voorts de onderofficieren en minderen belast met de waarneming der betrekking van ambtenaar bij de legeradministratie, of van betrekkingen buiten het leger, zoolang hunne militaire verbintenis nog niet is geëindigd.

Het aantal pupillen bij de korpsen bedroeg op ult. 1916 1 inlander.

d) 8 Javanen, 2 Soendaneezen en 1 Maleier.

e) 77 Javanen, 26 Soendaneezen, 1 Boeginees en 3 Maleiers.

f) Hieronder 102 afkomstig uit Nederland, 7 uit Nederlandsch-Indië, 1 Belg, 3 Duitschers, 1 Zwitser en 1 Oostenrijker.

g) 2 afkomstig uit den Molukschen archipel en 6 Menadoneezen.

3. Verdeeling naar landaard, enz. van de tot het leger behoorende officieren en militairen beneden dien rang op ult. 1916.

Europeanen.

VERDEELING NAAR GEBOORTELAND.	Officieren en als zoodanig dienstdoenden. *a)* Officieren.	Onder-luitenants.	Adjudant-onderofficier dd. officier	Onderofficieren en manschappen. *b)*
Afkomstig uit Nederland .	678	138	1	6 061
Afkomstig „ Ned.-Indië .	432	19	—	*c)* 1 815
Afkomstig „ België . .	1	2	—	77
Afkomstig „ Duitschland	6	12	—	625
Afkomstig „ Zwitserland	—	—	—	32
Afkomstig „ Frankrijk .	—	—	—	1
Afkomstig „ Luxemburg	1	2	—	15
Afkomstig van elders . .	18	—	—	23
Totalen . .	1 136	173	1	8 649

Amboineezen en andere inlanders.

VERDEELING NAAR LANDAARD.	Onderofficieren en manschappen (naar gelang van wapen of dienstvak te verdeelen als hieronder). Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Hospitaal-dienst.	Trein.	Militaire schrijvers.	Militaire school tev. cursus tot opleiding van inl. officieren.	Remonte-depot.	Totaal. *d)*
Amboineezen. .	8 805	—	—	—	572	—	126	—	—	*e)* 9 503
Javanen . . .	14 579	360	1610	341	532	394	1	4	33	17 854
Soendaneezen .	1 487	90	86	33	59	20	—	—	17	1 792
Madoereezen . .	135	—	5	4	7	—	—	—	—	151
Boegineezen . .	34	—	1	1	—	—	—	—	—	36
Maleiers, enz. .	1 027	19	2	1	15	2	—	—	—	*f)* 1 066
Totalen . .	26 067	469	1 704	380	1185	416	127	4	50	30 402

a) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 313 officieren (waarvan 44 voor memorie gevoerd, 1 op nonactiviteit gesteld, 70 in Nederland gedetacheerd, 185 met verlof in Nederland en 13 gedetacheerd in West-Indië) en 25 onderluitenants (21 met verlof in Nederland, 1 in Nederland gedetacheerd en 3 voor memorie gevoerd).

b) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 53 voor memorie gevoerde Europeanen.

c) Hieronder zijn 673 in Indië geboren uit Europeesche en Indo-Europeesche ouders en 1142 kleurlingen.

d) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 92 Amboineezen en 81 inlanders gevoerd voor memorie.

e) Van de hierbedoelde 9503 Amboineezen of met dezen gelijkgestelden waren er 3519 afkomstig uit den Molukschen archipel (hieronder begrepen de Mestiezen van het eiland Kisar), 5925 waren Menadoneezen en 59 waren Alfoeren.

f) Onder de 1066 Maleiers, enz. waren begrepen: 3 Niassers, 910 Timoreezen en 153 van nog andere landaarden.

4. Aanwezige sterkte op ult. 1916, gesplitst naar de militaire commandementen, met afz

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	I. Infanterie (uitgezonderd het aantal infanteristen, begrepen in rubriek III).					II. Andere wapens en diensten (uitgezonderd het aantal niet-infanteristen, begrepen in rubriek III).					
	Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen.			Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en minderen.		
			Europeanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.				Europeanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.
1ste militaire afdeeling op Java	69	18	745	3 421	4 166	109	9	—	708	704	1 412
2de „ „ „ „	73	21	629	4 452	5 081	83	7	1	587	819	1 406
3de „ „ „ „	33	15	432	1 345	1 777	66	5	—	321	374	695
4de „ „ „ „	53	18	541	2 328	2 869	170	15	—	946	1 075	2 021
Te zamen op Java . . .	228	72	2 347	11 546	13 893	428	36	1	2 562	2 972	5 534
Atjeh en onderhoorigheden	69	11	248	3 574	3 822	54	5	—	226	234	460
Sumatra's Westkust	19	7	108	1 015	1 123	18	5	—	77	41	118
Tapanoeli	5	1	10	193	203	3	—	—	4	9	13
Palembang en Djambi	31	5	217	1 044	1 261	10	—	—	37	42	79
Riouw.	3	1	9	118	127	—	—	—	2	6	8
Westerafdeeling van Borneo.	18	4	99	724	823	5	—	—	20	13	33
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. .	18	5	109	715	824	11	1	—	38	27	65
Celebes en Menado. gouv. Celebes en onderhoorigh.	28	4	174	1 023	1 197	17	2	—	40	54	94
Celebes en Menado. residentie Menado	6	—	13	189	202	3	—	—	4	11	15
Timor en onderhoorigheden.	22	3	156	777	933	5	—	—	29	32	61
Amboina en Ternate. residentie Amboina. . . .	9	2	29	376	405	6	1	—	31	17	48
Amboina en Ternate. „ Ternate	4	—	11	190	201	1	—	—	2	7	9
Te zamen in de verschillende commandementen der buitenbezittingen, uitgenomen die van Atjeh	163	32	935	6 364	7 299	79	9	—	284	259	543
Wijders telde het leger nog:											
aan korpsen en instellingen, niet in bovenstaande opgaven begrepen *b*).	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
aan militairen — buiten het commandement waartoe hun korps behoort — op reis ter bereiking hunner bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totale legersterkte . . .	460	115	3 530	21 484	25 014	561	50	1	3 072	3 465	6 537

a) Hieronder begrepen de officieren, die kwartierziek en die met binnenlandsch verlof wegens ziekte waren. In den *emplacementstaat*, waaraan de hier voorkomende opgaven zijn ontleend, worden de zieken en geëvacueerden niet wapensgewijze vermeld, zooals wèl het geval is in de aan den *sterktestaat* ontleende tabel 6, sub *a*, op blz. 8 van deze bijlage. De sterktestaat bevat echter geen territoriale opgaven nopens de distributie van het leger, zooals voor de onderwerpelijke tabel noodig zijn.

b) Hier worden bedoeld het korps stafmuzikanten te Weltevreden, het kader en de leerlingen der militaire school, tevens cursus tot opleiding van inlandsche officieren te Meester-Cornelis, het kader van de militaire straf-

, met afzonderlijke opgaaf, voor zooveel dit blijkt, van het personeel der infanterie.

...derd ...	III. Niet-beschikbaren.												IV. Totaal militairen.						Troepenpaarden en muildieren.
	Verpleegd in de ziekeninrichtingen en geëvacueerd. *a)*						Om andere redenen.												
...deren.	Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en minderen.			Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en minderen.			Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en minderen.			
...zamen.				Europeanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.				Europeanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.				Europeanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.	
412	7	—	—	189	248	437	16	5	—	181	383	564	201	32	—	1 823	4 756	6 579	559
406	6	—	—	100	236	336	9	3	—	347	915	1262	171	31	1	1 663	6 422	8 085	979
695	3	—	—	73	98	171	5	1	—	85	879	964	107	21	—	911	2 669	3 607	273
021	2	1	—	146	202	348	26	3	—	532	1210	1742	251	37	—	2 165	4 815	6 980	923
534	18	1	—	508	784	1292	56	12	—	1145	3387	4532	730	121	1	6 562	18 689	25 251	2 734
460	2	—	—	13	84	97	9	4	—	33	203	236	134	20	—	520	4 095	4 615	239
118	—	—	—	8	55	63	2	—	—	12	151	163	39	12	—	205	1 262	1 467	—
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	12	8	1	—	14	214	228	—
79	1	—	—	20	23	43	2	—	—	9	22	31	44	5	—	283	1 131	1 414	—
8	—	—	—	—	4	4	1	—	—	—	18	18	4	1	—	11	146	157	—
33	—	—	—	2	6	8	1	—	—	7	21	28	24	4	—	128	764	892	—
65	1	—	—	6	7	13	—	—	—	5	41	46	30	6	—	158	790	948	—
94	—	—	—	8	25	33	—	—	—	12	32	44	45	6	—	234	1 134	1 368	—
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	17	200	217	—
61	1	—	—	6	10	16	1	—	—	8	61	69	29	3	—	199	880	1 079	—
48	—	—	—	1	15	16	2	—	—	3	31	34	17	3	—	64	439	503	—
9	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	5	1	—	13	197	210	—
543	3	—	—	51	145	196	9	1	—	56	389	445	254	42	—	1 326	7 157	8 483	—
—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	4	—	—	74	4	78	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	43	331	374	—
537	23	1	—	573	1013	*c)* 1586	75	17	—	1234	3979	5213	1136	183	1	8 525	30 276	38 801	2 973

gevangenis, tevens huis van detentie te Tjimahi, zoomede het personeel der provoosthuizen te Batavia, Magelang, Koeta Radja en Padang.

Van de hierbedoelde militairen bevindt zich dus alleen het personeel der provoosthuizen gedeeltelijk in de buitenbezittingen, namelijk 6 Europeesche provoostgeweldigers en stokkeknechts (in Atjeh 3 en te Padang 3).

c) Hieronder zijn begrepen 294 geëvacueerden (103 Europeanen, 65 Amboineezen en 126 andere inlanders).

5. Samenstelling en legering van de troepenmacht in Atjeh en onderhoorigheden op 1 Januari, 1 Juli en 31 December 1916.

WAPENS EN DIENSTEN.	1 Januari 1916.				1 Juli 1916.				31 December 1916.			
	Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderofficier dd. officier.	Onderofficieren en minderen.	Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderofficier dd. officier.	Onderofficieren en minderen.	Officieren.	Onder-luitenants.	Adjud. onderofficier dd. officier.	Onderofficieren en minderen.
1°. Aanwezige sterkte.												
Staf	8	—	—	—	8	—	—	—	8	—	—	—
Infanterie	76	17	—	4011 a) (237)	80	15	—	3982 (252)	77	15	—	4035 (266)
Cavalerie	—	—	—	1	—	—	—		—	—	—	3
Artillerie	4	1	—	110 (73)	4	1	—	120 (86)	5	1	—	122 (88)
Genie	7	—	—	32 (32)	3	—	—	32 (32)	4	—	—	29 (29)
Administratie	5	3	—	16 (16)	4	3	—	16 (16)	4	3	—	16 (16)
Militaire schrijvers	—	—	—	60 (31)	—	—	—	57 (27)	—	—	—	51 (23)
Geneeskundige dienst	27	—	—	245 (87)	28	1	2	237 (78)	29	1	—	233 (70)
Intendance	3	—	—	3 (3)	2	—	—	3 (3)	3	—	—	1 (1)
Trein	—	—	—	19 (5)	—	—	—	18 (4)	—	—	—	18 (4)
Topographische dienst	5	—	—	14 (14)	2	—	—	11 (11)	2	—	—	10 (10)
Verpleegd in de ziekeninrichtingen	3	—	—	113 (13)	1	—	—	107 (23)	3	—	—	97 (13)
Totalen	138	21	—	4624 (511)	132	20	—	4585 (532)	134	20	—	4615 (520)
2°. Distributie (gezamenlijke wapens en diensten).												
Koeta Radja en Voorwerken	46	7	—	1244 (152)	50	7	2	1230 (165)	51	7	—	1269 (170)
Bezette punten in Groot-Atjeh en de Zuidelijke Nederzettingen	3	3	—	384 (23)	4	3	—	358 (22)	3	2	—	362 (24)
In Groot-Atjeh	49	10	—	1628 (175)	54	10	2	1588 (187)	54	9	—	1631 (194)
Bezetting op het eiland We	5	1	—	125 (73)	4	1	—	138 (90)	5	1	—	137 (90)
Bezette punten in de Onderhoorigheden	48	8	—	1519 (151)	39	2	—	1307 (127)	48	7	—	1540 (142)
Tijdelijk bezette punten in de Onderhoorigheden	36	2	—	1352 (112)	35	7	—	1552 (128)	27	3	—	1307 (94)
Totalen als onder 1°.	138	21	—	4624 (511)	132	20	2	4585 (532)	134	20	—	4615 (520)

a) **De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen het aantal Europeanen aan.**

6. Statistiek van de tijdelijk niet-beschikbare, maar toch in de sterkte tellende (tot de formatie behoorende) onderofficieren en minderen (de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren, dienstdoend officier, hieronder niet begrepen), in vergelijking met de sterkte en met de „tegenwoordige" formatie bij het einde van elk der jaren 1915 en 1916.

a. Algemeen overzicht.

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Ult. 1915.				Ult. 1916.			
	Infanterie.	Cavalerie, artillerie en genie.	Hospitaal-dienst, schrijverspersoneel, enz.	Totalen.	Infanterie.	Cavalerie, artillerie en genie.	Hospitaal-dienst, schrijverspersoneel, enz.	Totalen.
Verpleegd in de ziekeninrichtingen *a*)	1 121 *b*) (327)	218 (162)	54 (31)	1 393 (520)	1008 *b*) (252)	237 (189)	47 (29)	1 292 (470)
Geëvacueerd	182 (48)	42 (32)	11 (8)	235 *c*) (88)	237 (59)	50 (38)	7 (6)	294 *c*) (103)
Vermist en nog niet afgevoerd	48 (12)	7 (1)	4 (3)	59 (16)	54 (11)	10 (2)	2 (1)	66 (14)
Voor den krijgsraad	88 (27)	17 (12)	6 (6)	111 (45)	99 (21)	23 (18)	7 (6)	129 (45)
Leerlingen bij de kaderscholen	332 (150)	148 (100)	— —	480 (250)	251 (117)	195 (152)	— —	446 (269)
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	246 (8)	7 (1)	16 (8)	269 (17)	290 (19)	14 (1)	25 (13)	329 (33)
Recruten	1 897 (280)	454 (191)	1 —	2 352 (471)	1 630 (210)	425 (140)	92 (1)	2 147 (351)
Ongeschikt voor den velddienst *d*)	301 (43)	32 (29)	4 (4)	337 (76)	364 (45)	39 (24)	4 *e*) (4)	407 (73)
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	584 (169)	125 (79)	92 (42)	801 (290)	632 (198)	109 (74)	104 (51)	845 (323)
Lichamelijk ongeschikt om te velde te trekken *f*)	762 (85)	7 —	41 (10)	810 (95)	438 (47)	13 —	31 (13)	482 (60)
Nog onvoldoende geoefend	93 (4)	35 (15)	55 (6)	183 (25)	113 (8)	60 (50)	189 (8)	362 (66)
Te zamen tijdelijk niet beschikbaar	5 654 (1 153)	1 092 (622)	284 (118)	7 030 (1 893)	5 116 (987)	1 175 (688)	508 (132)	6 799 (1 807)
Daar de aanwezige sterkte bedroeg	30 364 (4 667)	4 801 (2 499)	2 877 (1 337)	38 042 (8 503)	30 497 (4 556)	5 232 (2 679)	3 082 (1 300)	38 811 (8 537)
Bleven alzoo beschikbaar	24 710 (3 514)	3 709 (1 877)	2 593 (1 219)	31 012 (6 610)	25 381 (3 569)	4 057 (1 991)	2 574 (1 168)	32 012 (6 728)
„Tegenwoordige" formatie	26 835 (7 108)	5 144 (2 976)	3 268 (1 825)	35 247 (11 909)	27 333 (7 251)	5 342 (3 023)	3 429 (1 924)	36 104 (12 198)

b. SPECIFICATIE ALLEEN VOOR DE INFANTERIE.

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Ult. 1915.					Ult. 1916.				
	21 veldbataljons, korps marechaussee, 4 mitrailleur-compagnieën en afdeeling ordonn. wielrijders.	3 depot-bataljons.	Garnizoens-infanterie en subsistentenkaders, benevens de kaderscholen.	Op reis ter bereiking hunner bestemming.	Te zamen aan infanterie.	21 veldbataljons, korps marechaussee, 4 mitrailleur-compagnieën en afdeeling ordonn. wielrijders.	3 depot-bataljons.	Garnizoens-infanterie en subsistentenkaders, benevens de kaderscholen.	Op reis ter bereiking hunner bestemming.	Te zamen aan infanterie.
Formatie („tegenwoordige") *g*)	18 012	2 223	6 600	—	26 835	18 403	2 223	6 707	—	27 333
Sterkte	19 088	2 381	8 483	412	30 364	18 533	2 260	9 000	704	30 497
Verpleegd in de ziekeninrichtingen	925	16	180		1121	776	17	215		1008
Geëvacueerd	142	2	38		182	178	11	48		237
Vermist en nog niet afgevoerd	48	—	—		48	52	2	—		54
Voor den krijgsraad	67	2	19		88	58	6	35		99
Leerlingen bij de kaderscholen	—	—	332		332	—	—	251		251
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	78	6	162		246	131	6	153		290
Recruten	170	1727	—		1897	72	1558	—		1630
Ongeschikt voor den velddienst	203	46	52		301	262	15	87		364
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	391	19	174		584	447	15	170		632
Lichamelijk ongeschikt om te velde te trekken	413	84	265		762	236	29	173		438
Nog onvoldoende geoefend	93	—	—		93	113	—	—		113
	2 530	1 902	1 222		5 654	2 325	1 659	1 132		5 116
	16 558	479	7 261	412	24 710	16 208	601	7 868	704	25 381
Alzoo beschikbaar	24 298			412	24 710	24 677			704	25 381
Naar den landaard bestond het voor werkelijken dienst geschikte en beschikbare gedeelte uit:										
Europeanen	2 567	207	649	91	3 514	2 446	211	807	105	3 569
Amboineezen	5 868	58	1 527	120	7 573	5 988	74	1 535	116	7 713
Andere inlanders	8 123	214	5 085	201	13 623	7 774	316	5 526	483	14 099
Te zamen als boven	16 558	479	7 261	412	24 710	16 208	601	7 868	704	25 381

a) Ongerekend die geëvacueerden en diegenen der in de hospitalen opgenomenen, welke in het staatje zijn gesteld onder een der daarin vermelde andere categorieën van tijdelijk niet beschikbaren, op ult. 1915 ten getale van 239 (57 Europeanen, 48 Amboineezen en 134 andere inlanders) en op ult. 1916 ten getale van 207 (52 Europeanen, 19 Amboineezen en 136 andere inlanders).

b) De tusschen ( ) geplaatste cijfers duiden aan hoeveel Europeanen onder de daarnevens uitgetrokken getallen begrepen zijn.

c) In deze tabel zijn ook die geëvacueerden begrepen, welke *niet* in de ziekeninrichtingen werden verpleegd.

d) Namelijk de zoodanigen, die door eene geneeskundige commissie tijdelijk ongeschikt voor den dienst te velde, dan wel slechts voor den dienst in een bepaald klimaat geschikt worden geacht.

e) Hieronder zijn niet begrepen 220 man van het personeel van den geneeskundigen dienst (15 Europeanen, 42 Amboineezen en 163 andere inlanders) en 40 man van het schrijverspersoneel (allen Europeanen), die, hoewel voor alle andere diensten ongeschikt, beschikbaar zijn voor de diensten welke van hen gevorderd worden.

f) Hier worden aangeduid die andere categorieën van militairen, voornamelijk reconvalescenten, die, hoewel niet bij hoofdelijk geneeskundig onderzoek als niet-valide verklaard, toch niet in aanmerking mochten komen om te velde te worden gezonden.

g) Welk aandeel het Europeesch, het Amboineesch en het overig inlandsch element in de hier uitgetrokken totalen heeft, blijkt uit den uitvoerigen formatie- en sterktestaat, afgedrukt op blz. 2 en 3 van bijlage B van K. V. 1916 en op blz. 2 en 3 van deze bijlage.

7. Verkort overzicht — alleen voor de infanterie — van het aantal der tijdelijk niet beschikbare militairen beneden den rang van officier (de onderluitenants hieronder niet begrepen) op ult. 1915 en ult. 1916.

Tijdelijk niet-beschikbare militairen der infanterie beneden den rang van officier.	Ult. 1915.				Ult. 1916.			
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.
Verpleegd in de ziekeninrichtingen	327	297	497	1 121	252	281	475	1 008
Geëvacueerd	48	61	73	182	59	64	114	237
Vermist en nog niet afgevoerd	12	—	36	48	11	—	43	54
Voor den krijgsraad	27	12	49	88	21	19	59	99
Leerlingen bij de kaderscholen	150	66	116	332	117	43	91	251
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	8	68	170	246	19	85	186	290
Recruten	280	235	1 382	1 897	210	231	1 189	1 630
Tijdelijk ongeschikt voor den dienst te velde	43	40	218	301	45	69	250	364
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	169	243	172	584	198	238	196	632
Lichamelijk ongeschikt om te velde te trekken	85	140	537	762	47	53	338	438
Nog onvoldoende geoefend	4	26	63	93	8	1	104	113
Te zamen	1 153	1 188	3 313	5 654	987	1 084	3 045	5 116

8. Verantwoording van de verliezen en winsten aan officieren, onderluitenants, adjudan

a. Officieren (ook die uit Nederland gede

Jaren.	Aanwezige sterkte der *in de formatie tellende* officieren en als zoodanig dienstdoenden op 1 Januari (alleen Europeanen of met dezen gelijkgestelden). Officieren. *a)*	Aanwezige sterkte: Onderluitenants.	Aanwezige sterkte: Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Voor goed ontvallen. Overleden (daaronder ook de gesneuvelden). *b)* Officieren.	Overleden: Onderluitenants.	Gepensioneerd. Officieren.	Gepensioneerd. Onderluitenants.	Eervol ontslagen zonder pensioen. *c)* Officieren.	Eervol ontslagen zonder pensioen. Onderluitenants.	Niet eervol ontslagen of veroordeeld. Officieren.	Niet eervol ontslagen of veroordeeld. Onderluitenants.	Overgeplaatst bij het leger hier te lande. Officieren.	Teruggesteld tot adjudant-onderofficier van: onderluitenant.	Teruggesteld tot adjudant-onderofficier van: adjudant-onderofficier dd. officier.	Gedegradeerd. Onderluitenants.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
1912	1228 (29)	95	2	4	2	43	11	39	1	—	—	—	—	—	—
1913	1178 (29)	97	1	7	1	30	11	19	1	—	—	—	1	—	—
1914	1157 (26)	136	1	6	1	45	4	26	—	—	—	1	—	—	—
1915	1145 (25)	139	1	10	3	29	4	7	—	—	—	—	—	—	—
1916	1139 (24)	153	1	7	1	63	8	11	—	1	—	1	1	—	—

Jaren.	Winsten. Nieuw benoemd. Speciaal opgeleid tot officier: bij de Koninklijke Militaire Academie.	Speciaal opgeleid tot officier: bij andere inrichtingen hier te lande (geneeskundigen en pharmaceuten).	Officieren verkregen uit de korpsen van het leger hier te lande.	Verkregen in Indië zelf. Officieren.	Verkregen in Indië zelf. Onderluitenants.	Overgeplaatst van het leger hier te lande. Officieren.	Burgerlijke personen, aangesteld tot officier.	Gepensionneerde officieren. Werkzaam gesteld bij het departement van oorlog (§ 4 der legerformatie).	In activiteit hersteld en van voor memorie en van à la suite terug. Officieren.	In activiteit hersteld en van voor memorie en van à la suite terug. Onderluitenants.	In activiteit hersteld en van voor memorie en van à la suite terug. Adjudant-onderofficier dd. officier.	Van buitenlandsch verlof teruggekeerd. Officieren.	Van buitenlandsch verlof teruggekeerd. Onderluitenants.
	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.
1912	42	18	10	7	24	1	10	1	46	2	—	82	6
1913	19	24	12	3	56	—	9	2	29	5	—	117	10
1914	21	15	16	3	7	2	3	—	39	3	—	79	8
1915	13	11	7	—	26	—	3	—	24	1	—	22	2
1916	*f)* 24	*g)* 16	*h)* 16	—	36	—	*i)* 2	—	30	3	—	69	6

a) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen aan hoevele tot het Nederlandsche leger behoorende officieren (als gedetacheerd in Indië) in de opgegeven sterkte van het Indische officierskorps begrepen waren.

b) In de behandelde vijf jaren sneuvelden 2 officieren (1 in 1914 en 1 in 1916) en overleden er 2 (1 in 1913 en 1 in 1914) aan de gevolgen van voor den vijand bekomen wonden.

c) Onder deze rubriek telden: in 1912 2 en in 1913 1 officier, gedetacheerd van het Nederlandsche leger, en in de jaren 1912, 1913, 1914, 1915 en 1916 respectievelijk 2, 2, 11, 5 en 7 officieren van gezondheid der 2de klasse (onder dit laatste cijfer 6 vreemdelingen), die slechts voor 3 en 5 jaren benoemd waren.

d) Eene splitsing naar gelang van de wapens of diensten, waartoe niet in de sterkte tellende officieren behoorden, vindt men in tabel 2 hiervóór.

...udant-onderofficieren dd. officier, onderofficieren en minderen tegenover de sterkte over de jaren 1912 t/m 1916.

...GEDETACHEERD) EN ALS ZOODANIG DIENSTDOENDEN.

VERLIEZEN.

Gedegradeerd. Onderluitenants.	Gegageerd of gepensionneerd. Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Van onderluitenant benoemd tot officier.	Benoemd tot onderluitenant van adjudant-onderofficier dd. officier.	Opheffing van de detacheering van tijdelijk in Indië dienende officieren en als zoodanig dienstdoenden van het leger hier te lande. Officieren.	Tijdelijk ontvallen. Met buitenlandsch verlof vertrokken. Officieren.	Onderluitenants.	Gedetacheerd geworden bij het leger hier te lande. Officieren.	Onderluitenants.	Op non-activiteit gesteld, voor memorie gebracht of tijdelijk toegevoegd aan autoriteiten buiten het leger. Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficier dd. officier.	Totalen. Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
—	1	—	—	4	143	9	11	—	44	7	—	288	30	1
—	—	—	—	11	140	16	15	—	38	2	—	260	32	—
—	—	—	—	4	94	7	3	—	25	3	—	204	15	—
—	—	—	—	1	36	7	—	—	9	1	—	92	15	—
—	—	—	—	3	63	10	3	—	23	5	—	175	25	—

...n ...n- ...ch ...of ...g- ...erd. Onderluitenants.	Terug van detacheering bij het leger hier te lande. Officieren.	In dienst gesteld als gedetacheerd van het leger hier te lande. Officieren.	Totalen. Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Voor- of nadeelig verschil tusschen winsten en verliezen. Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Derhalve was bij het einde van het jaar de STERKTE der *in de formatie tellende* officieren en als zoodanig dienstdoenden geklommen of gedaald tot: Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Bovendien behoorde op ult. December tot het leger, maar telde *niet* in de sterkte het navolgend aantal officieren en als zoodanig dienstdoenden. *d)* Met verlof buiten Nederlandsch-Indië. Officieren.	Onderluitenants.	Op non-activiteit, voor memorie of à la suite. Officieren.	Onderluitenants.	Gedetacheerd bij het Nederlandsche leger of bij inrichtingen hier te lande. *e)* Officieren.	Onderluitenants.	Te zamen. Officieren.	Onderluitenants.
43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.	50.	51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.	58.	59.	60.	61.	62.
6	15	6	238	32	—	— 50	+ 2	— 1	1178 (29)	97	1	212	15	72	6	86	1	370	22
10	16	8	239	71	—	— 21	+ 39	—	1157 (26)	136	1	213	18	81	3	92	1	386	22
8	11	3	192	18	—	— 12	+ 3	—	1145 (25)	139	1	211	18	68	3	91	1	370	22
2	6	—	86	29	—	— 6	+ 14	—	1139 (24)	153	1	212	20	53	2	85	1	350	23
6	11	4	172	45	—	— 3	+ 20	—	1136 (25)	173	1	185	21	45	3	*k)* 88	1	313	25

e) Hieronder ook de officieren, die de lessen aan de hoogere krijgsschool volgden.

f) Hieronder 12 van de infanterie, 3 van de cavalerie, 5 van de artillerie en 4 van de genie.

g) Zijn allen officieren van gezondheid.

h) Hieronder 8 van de infanterie en 8 van de militaire administratie.

i) Zijn officieren van gezondheid, die slechts voor 3 en 5 jaren zijn benoemd.

k) Hiervan 12 van de infanterie en 1 van den geneeskundigen dienst, gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië.

JAREN.	Landaard.	ALGEMEEN OVERZICHT. Effectieve sterkte op 1 Januari.	*Af:* verliezen gedurende het opgegeven jaar.	*Bij:* winsten gedurende het opgegeven jaar.	Effectieve sterkte op 31 December.	*Af:* de *niet* in de formatie tellende categorieën van militairen. *l)*	Derhalve wordt de sterkte der *in de formatie tellende* onderofficieren en minderen op 31 December.	SPECIFICATIE. Overleden (hieronder ook de gesneuvelden). *m)* Europeanen.	Overleden. Amboineezen. *q)*	Overleden. Andere inlanders.	Gepasporteerd. Europeanen.	Gepasporteerd. Amboineezen.	Gepasporteerd. Andere inlanders.	Gegageerd en gepensionneerd. Europeanen.	Gegageerd en gepensionneerd. Amboineezen.	Gegageerd en gepensionneerd. Andere inlanders.	Tot officier bevorderd. Europeanen.	Tot officier bevorderd. Amboineezen.	Tot officier bevorderd. Andere inlanders.
1912.	Europeanen	10 260	1 809	1 336	9 787	116	9 671 *u)*	100	62	114	341	59	144	752	217	1077	5	—	2
	Amboineezen	5 697	355	750	6 092	12	6 080	276			544			2 046			7		
	Andere inl.	16 094	1 712	1 559	15 941	28	1 5913												
		32 051	3 876	3 645	31 820	156	31 664												
1913.	Europeanen	9 787	1 835	1 310	9 262	124	9 138 *u)*	94	66	151	409	43	156	742	133	764	—	—	3
	Amboineezen	6 092	337	1 195	6 950	2	6 948	311			608			1 639			3		
	Andere inl.	15 941	1 581	2 117	16 477	40	16 437												
		31 820	3 753	4 622	32 689	166	32 523												
1914.	Europeanen	9 262	1 824	1 240	8 678	121	8 557 *u)*	90	107	197	503	31	219	612	115	766	—	—	3
	Amboineezen	6 950	301	2 633	9 282	5	9 277	394			753			1 493			3		
	Andere inl.	16 477	1 732	4 516	19 261	54	19 207												
		32 689	3 857	8 389	37 221	180	37 041												
1915.	Europeanen	8 678	1 585	1 534	8 627	124	8 503 *u)*	88	110	179	489	55	269	591	141	622	—	—	—
	Amboineezen	9 282	316	391	9 357	7	9 350	377			813			1 354			—		
	Andere inl.	19 261	1 949	2 979	20 291	102	20 189												
		37 221	3 850	4 904	38 275	233	38 042												
1916.	Europeanen	8 627	1 576	1 599	8 650	115	8 535 *u)*	80	67	136	572	62	299	618	131	811	—	—	—
	Amboineezen	9 357	271	417	9 503	8	9 495	283			933			1 560			—		
	Andere inl.	20 291	2 089	2 697	20 899	118	20 781												
		38 275	3 936	4 713	39 052	241	38 811												

l) Namelijk die, vermeld sub *b* in tabel 2 hiervóór, doch ongerekend — om de aldaar in noot *c* vermelde reden — de bij het leger „voor memorie" gevoerd wordende onderofficieren en minderen.

m) Het aantal gesneuvelde onderofficieren en minderen bedroeg in de opgegeven 5 jaren achtereenvolgens 3, 11, 24, 9 en 4 (respectievelijk 1, 2, 2, 0, en 1 Europeanen, 0, 0, 11, 0 en 0 Amboineezen, zoomede 2, 9, 11, 9 en 3 andere inlanders). Als overleden aan de gevolgen van in den strijd bekomen wonden, vindt men over gemelde jaren vermeld achtereenvolgens 3, 7, 16, 5 en 2 militairen beneden den rang van officier (respectievelijk 0, 4, 5, 2, en 0 Europeanen, 2, 1, 3, 0 en 0 Amboineezen en 1, 2, 8, 3 en 2 andere inlanders).

n) Onder deze rubriek worden gerekend: militairen die om andere redenen zonder toekenning van paspoort, gagement of pensioen van hunne dienstverbintenis ontheven werden; uit Nederland gedetacheerde militairen, die derwaarts terugkeerden; de tijdelijk ongeschikten en de militairen van de voormalige koloniale reserve, die naar Nederland werden opgezonden en eindelijk de tot onderluitenant bevorderde onderofficieren.

o) Onder de in 1912 t/m 1916 uit Nederland aangekomen troepen bevonden zich respectievelijk 9, 2, 1, 3 en 1 man van de voormalige koloniale reserve.

p) De in deze rubriek tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal aan van hen, die reeds vroeger gediend hebben; dit aantal is in het daarboven geplaatste cijfer begrepen. Wat betreft de groote verschillen in de uitkomsten der werving van Amboineezen en (of) andere inlanders, bij vergelijking van het eene jaar met het andere, houde men in het oog, dat deze verschillen hoofdzakelijk hunne verklaring vinden in de maatregelen van zeer ongelijken duur,

EN MINDEREN.

Andere inlanders.	DER VERLIEZEN.												SPECIFICATIE DER WINSTEN.																
	Gevonnist, gedeserteerd of met een briefje van ontslag verwijderd.			Afgevoerd als „voor memorie" gebracht.			Om andere dan in de voorgaande kolommen opgegeven redenen afgevoerd. *n)*			Totalen.			Aangekomen aanvullingstroepen uit Nederland. *o)*			Werving in Indië. *p)*							Als terug van desertie, als niet meer „voor memorie" gevoerd of om andere redenen weder in de sterkte opgenomen.				Totalen.		
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Nederlanders.	Vreemdelingen. *r)*	Te zamen.	Europeanen.	Amboineezen. *s)*	Javanen (waaronder Soendaneezen). *t)*	Madoereezen.	Boegineezen.	Maleiers.	Te zamen.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.
2	104	4	189	154	13	186	353	—	—	1 809	355	1 712	805	131	936	277 (159)	741 (6)	1392 (40)	18 (1)	—	37	2465 (206)	123	9	112	244	1336	750	1 559
		297			353			353			3 876																	3 645	
3	69	3	477	47	92	30	474	—	—	1 835	337	1 581	837	105	942	255 (168)	1178 (2)	1833 (22)	52 (1)	1	46 (1)	3 365 (194)	113	17	185	315	1 310	1195	2 117
		549			169			474			3 753																	4 622	
3	65	—	497	30	48	50	524	—	—	1 824	301	1 732	681	83	764	388 (219)	2617 (2)	4152 (71)	23 (2)	—	130 (1)	7 310 (295)	88	16	211	315	1240	2633	4 516
		562			128			524			3 857																	8389	
—	50	6	877	11	4	2	356	—	—	1 585	316	1 949	1 055	4	1 059	417 (274)	352 (6)	2352 (85)	6 (1)	2	289 (4)	3 418 (370)	58	39	330	427	1534	391	2 979
		933			17			356			3 850																	4 904	
—	59	3	840	23	5	—	224	3	3	1 576	271	2 089	1 040	1	1 041	502 (335)	383 (8)	2129 (75)	9	—	237	3 260 (418)	56	34	322	412	1 599	417	2 697
		902			28			230			3 936																	4 713	

die nu eens tot aanmoediging, dan weder tot beperking of wel zoo goed als geheele sluiting van die werving genomen worden.

q) Hier en in de verdere kolommen van dit overzicht worden onder de Amboineezen ook verstaan Menadoneezen, Alfoeren en Mestiezen van het eiland Kisar.

r) De uit Nederland gezonden troepen bestonden dus in de opgegeven jaren achtereenvolgens voor ± 14, 11,1, 10,8, 0,3 en 0,09 % uit vreemdelingen.

s) De in deze kolom voorkomende getallen zijn voor elk der opgegeven jaren aldus te splitsen: Amboineezen achtereenvolgens 480, 321, 321, 151 en 183; Menadoneezen 261, 857, 2296, 201 en 200.

t) Het in de opgegeven cijfers begrepen aantal Soendaneezen beliep in de jaren 1912 t/m 1916 achtereenvolgens 187, 117, 425, 249 en 216.

u) Onder deze cijfers telden op het einde van elk der opgegeven jaren, als niet den dienst van officier verrichtende, achtereenvolgens 6, 6, 6, 7 en 7 onderluitenants-apothekers-assistenten en 3, 5, 4, 2 en 3 militaire architecten in den rang van onderluitenant.

9. Overzicht van de werving hier te lande over het tijdvak 1 Januari 1912 tot ult. Juni 1917.

I. Halfjaarlijksch overzicht.

Semesters.	Nederlanders, overgenomen van het leger hier te lande: als voorgoed overgegaan.	Nederlanders, overgenomen van het leger hier te lande: als gedetacheerd.	Nederlanders, buiten het leger geworven.	Nederlanders, Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.
1912 Iste halfjaar	38	146	306	490	55	545
1912 IIde halfjaar	106	94	266	466	49	515
	144	240	572	956	104	1060
1913 Iste halfjaar	65	106	217	388	40	428
1913 IIde halfjaar	31	85	278	394	42	436
	96	191	495	782	82	864
1914 Iste halfjaar	22	87	250	359	51	410
1914 IIde halfjaar	1	17	251	269	9	278
	23	104	501	628	60	688
1915 Iste halfjaar	56	23	231	310	—	310
1915 IIde halfjaar	141	453	288	882	—	882
	197	476	519	1192	—	1192
1916 Iste halfjaar	107	245	164	516	—	516
1916 IIde halfjaar	87	141	182	410	—	410
	194	386	346	926	—	926
1917 Iste halfjaar	65	72	171	308	—	308

II. Maandoverzicht.
(Alleen voor 1916 en het 1ste halfjaar 1917.)

Koloniale Reserve te Nijmegen.

Maanden.	Nederlanders, overgenomen van het leger hier te lande: als voorgoed overgegaan.	Nederlanders, overgenomen van het leger hier te lande: als gedetacheerd.	Nederlanders, buiten het leger geworven.	Nederlanders, Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.
1916.						
Januari	14	52	48	114	—	114
Februari	24	40	16	80	—	80
Maart	19	38	18	75	—	75
April	17	37	17	71	—	71
Mei	18	46	28	92	—	92
Juni	15	32	37	84	—	84
Juli	9	18	36	63	—	63
Augustus	11	15	21	47	—	47
September	17	35	32	84	—	84
October	16	33	26	75	—	75
November	17	22	38	77	—	77
December	17	18	29	64	—	64
	194	386	346	926	—	926
1917.						
Januari	12	9	43	64	—	64
Februari	7	15	17	39	—	39
Maart	15	10	30	55	—	55
April	9	13	30	52	—	52
Mei	7	3	23	33	—	33
Juni	15	22	28	65	—	65

10. Statistiek der reëngagementen over de jaren 1912 t/m 1916.

a. Algemeen overzicht.

Jaren.	Europeanen: Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren.	Europeanen: Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten. a) %	Europeanen: gegageerd of gepensionneerd.	Europeanen: gepasporteerd.	Europeanen: Te zamen als voren.	Amboineezen en andere inlanders: Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren.	Amboineezen en andere inlanders: Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten. a) %	Amboineezen en andere inlanders: gegageerd of gepensionneerd.	Amboineezen en andere inlanders: gepasporteerd.	Amboineezen en andere inlanders: Te zamen als voren.	Totalen: Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren.	Totalen: Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten. a) %	Totalen: gegageerd of gepensionneerd.	Totalen: gepasporteerd.	Totalen: Te zamen als voren.
1912	1576	679=43.0	639	258	1576	4834	4520=93.5	227	87	4834	6410	5199=81.1	866	345	6410
1913	1691	687=40.6	682	322	1691	4277	4045=94.5	146	86	4277	5968	4732=79.2	828	408	5968
1914	1864	862=46.2	565	437	1864	5690	5345=93.9	182	163	5690	7554	6207=82.1	747	600	7554
1915	1875	915=48.8	547	413	1875	5373	4934=91.8	211	228	5373	7248	5849=80.6	758	641	7248
1916	1993	902=45.2	575	516	1993	5308	4860=91.5	212	236	5308	7301	5762=78.9	787	752	7301

a) Verhouding tot het aantal in de vorige kolom vermeld.

b. Splitsing der reëngagementen naar gelang van hun duur. *b)*

JAREN.	Voor minder dan 1 jaar. Euro-peanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 1 jaar. Euro-peanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 2 jaren. Euro-peanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 3 jaren. Euro-peanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 4 jaren. Euro-peanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 6 jaren. Euro-peanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Totalen. Euro-peanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen.
1912. . . .	4	*c)* 1	5	128	147	275	*f)* 286	2767	3053	28	—	28	110	936	1046	123	669	792	679	4520	5199
1913. . . .	17	—	17	130	130	260	*h)* 301	*g)* 2537	2838	35	—	35	101	866	967	103	512	615	687	4045	4732
1914. . . .	19	*c)* 1	20	133	298	431	*i)* 314	2608	2922	60	—	60	142	1152	1294	194	1286	1480	862	5345	6207
1915. . . .	*d)* 18	—	18	181	576	757	*k)* 273	2249	2522	67	4	71	147	1004	1151	229	1101	1330	915	4934	5849
1916. . . .	*e)* 5	—	5	201	638	839	*l)* 249	2135	2384	52	5	57	183	1117	1300	212	965	1177	902	4860	5762

b) Zie nopens het bedrag der premiën bij reëngagement Ind. St. 1897 n°. 139, 1905 n°. 243, 1906 n°. 460 en 1913 n°. 392, K. B. 24 Sept. 1909 n°. 84, sub *c*, punt 5°. en Gouv. Bt. 7 Mei 1914 n°. 14, art. 1, juncto Gouv. Bt. 23 Juli 1914 n°. 38.

c) Deze militairen reëngageerden zich zonder premie.

d) Hieronder 3, die zich zonder premie reëngageerden.

e) Als voren 4.

f) Als voren 13.

g) Als voren 1.

h) Als voren 20.

i) Als voren 3.

k) Als voren 11.

l) Als voren 18.

11. Overzicht betreffende het bij het einde der jaren 1915 en 1916 bestaande overcompleet of incompleet aan kader (onderofficieren en korporaals), voor zooveel betreft de infanterie, cavalerie, artillerie en genie.

a. Algemeen overzicht.

Wapens en landaarden	Onderofficieren. Tegenwoordige formatie op ult. 1915.	Sterkte op ult. 1915.	Gedurende 1916 uit de sterkte afgevoerd.	Gedurende 1916 in de sterkte gebracht.	Tegenwoordige formatie op ult. 1916.	Sterkte op ult. 1916.	Overcompleet of incompleet op ult. 1915.	Overcompleet of incompleet op ult. 1916.	Korporaals. Tegenwoordige formatie op ult. 1915.	Sterkte op ult. 1915.	Gedurende 1916 uit de sterkte afgevoerd.	Gedurende 1916 in de sterkte gebracht.	Tegenwoordige formatie op ult. 1916.	Sterkte op ult. 1916.	Overcompleet of incompleet op ult. 1915.	Overcompleet of incompleet op ult. 1916.
Infanterie. a)																
Europeanen . .	1755	1497	373	500	1784	1624	—258	—160	684	678	244	245	703	679	— 6	— 24
Amboineezen .	321	482	28	25	332	479	+161	+147	399	511	31	36	412	516	+112	+104
Andere inlanders	624	618	67	64	612	615	— 6	+ 3	847	861	115	124	847	870	+ 14	+ 23
Cavalerie.																
Europeanen . .	79	79	25	21	82	75	—	— 7	66	64	24	28	68	68	— 2	—
Inlanders (niet-Amboineezen)	11	12	1	1	12	12	+ 1	—	29	32	2	1	30	31	+ 3	+ 1
Artillerie.																
Europeanen . .	427	408	82	87	501	413	— 19	— 88	180	182	64	53	225	171	+ 2	— 54
Inlanders (niet-Amboineezen)	57	56	10	14	68	60	— 1	— 8	61	64	21	23	63	66	+ 3	+ 3
Genie.																
Europeanen . .	167	153	42	44	167	155	— 14	— 12	94	80	37	27	97	70	— 14	— 27
Inlanders (niet-Amboineezen)	9	9	3	3	9	9	—	—	31	32	9	1	26	24	+ 1	— 2

a) Ongerekend het kader bij de militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie, en bij de militaire school.

OMSCHRIJVING DER MUTATIËN.	ONDEROFFICIEREN. Infanterie. Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Cavalerie. Europeanen.	Inlanders (niet Amboineezen).	Te zamen.	Artillerie. Europeanen.	Inlanders (niet Amboineezen).	Te zamen.
Verliezen.										
Overleden	24	2	4	30	2	—	2	6	1	7
Gepasporteerd	88	2	4	94	5	1	6	32	—	32
Gegageerd of gepensionneerd	162	19	57	238	12	—	12	29	8	37
Bevorderd tot onderofficier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bevorderd tot onderluitenant	28	—	—	28	1	—	1	2	—	2
Voor memorie gebracht	9	5	1	15	—	—	—	1	—	1
Gecondemneerd	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gedegradeerd of teruggesteld	12	—	1	13	2	—	2	1	1	2
Vermist en afgevoerd	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—
Overgegaan bij andere wapens en diensten	31	—	—	31	2	—	2	5	—	5
Naar Nederland teruggekeerd	15	—	—	15	1	—	1	6	—	6
Benoemd tot ambtenaar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	373	28	67	468	25	1	26	82	10	92
Winsten.										
Uit Nederland aangekomen	284	—	—	284	5	—	5	24	—	24
Verkregen uit de korpsen	*a)* 110	7	50	167	*b)* 10	1	11	*c)* 45	13	58
In Indië geworven	83	1	2	86	2	—	2	16	—	16
Teruggesteld van onderluitenant	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Terug van „voor memorie"	19	17	12	48	1	—	1	1	—	1
Overgenomen van andere wapens en diensten	4	—	—	4	3	—	3	1	1	2
Totalen	500	25	64	589	21	1	22	87	14	101

a) Hieronder 4 die, zonder den rang van korporaal te hebben doorloopen, tot onderofficier zijn bevorderd en 1 die, na degradatie, in zijn rang is hersteld.

b) Hieronder 1 die, zonder den rang van korporaal te hebben doorloopen, tot onderofficier is bevorderd.

c) Hieronder 4 die, zonder den rang van korporaal te hebben doorloopen, tot onderofficier zijn bevorderd.

				KORPORAALS.													
	Genie.			Infanterie.				Cavalerie.			Artillerie.			Genie.			
Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet Amboineezen).	Te zamen.
7	1	—	1	7	2	5	14	1	—	1	2	—	2	—	—	—
32	11	—	11	52	3	10	65	6	—	6	9	1	10	8	—	8
37	22	3	25	47	19	45	111	4	—	4	5	4	9	5	6	11
—	—	—	—	115	7	50	172	9	1	10	41	13	54	23	3	26
2	4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	1	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	9	—	3	12	2	—	2	5	2	7	1	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	—	—	—	7	—	2	9	2	1	3	—	1	1	—	—	—
6	2	—	2	6	—	—	6	—	—	—	2	—	2	—	—	—
—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
92	42	3	45	244	31	115	390	24	2	26	64	21	85	37	9	46
24	6	—	6	54	—	—	54	5	—	5	1	—	1	3	—	3
58	23	3	26	161	27	94	282	20	—	20	49	22	71	21	—	21
16	13	—	13	27	—	5	32	2	—	2	2	1	3	3	—	3
—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	9	23	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	1	—	1	3	—	2	5	1	1	2	1	—	1	—	1	1
101	44	3	47	245	36	124	405	28	1	29	53	23	76	27	1	28

12. Numerieke opgaven over 1915 en 1916 betreffende de opleiding tot den officiersrang.

OPLEIDING TOT OFFICIER.

STUDIEJAAR.	Koninklijke Militaire Academie te Breda.				Cadettenschool te Alkmaar.	Hoofdcursus te Kampen.		Militaire school te Meester-Cornelis.		
	Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.		Infanterie.	Militaire administratie.	Infanterie.	Militaire administratie.	Adspirant inlandsche officieren.
Ult. 1915.	*a)*	*a)*	*a)*	*a)*	*b)*	*b)*	*b)*			
1ste studiejaar . . .	22 (1 + 3)	3	8 (0 + 1)	5 (0 + 1)	17 (1)	9 (4)	—	6	—	—
2de „ . . .	24 (2 + 3)	2	7 (0 + 1)	5	16 (2)	9 (4)	3	5	—	—
3de „ . . .	22 (3 + 5)	2	6 (0 + 1)	4	—	—	—	—	—	—
Totalen . . .	68 (6+11)	7	21 (0 + 3)	14 (0 + 1)	33 (3)	18 (8)	3	11	—	—
Ult. 1916.										
1ste studiejaar . . .	25 (2 + 1)	4 (1 + 0)	7 (0 + 2)	3	21 (1)	11 (2)	2	6	—	—
2de „ . . .	18 (1 + 2)	1	8 (0 + 1)	5 (0 + 1)	18 (1)	11 (4)	4	7	—	—
3de „ . . .	24 (2 + 3)	2	7 (0 + 1)	4	—	—	—	—	—	—
Totalen . . .	67 (5 + 6)	7 (1 + 0)	22 (0 + 4)	12 (0 + 1)	39 (2)	22 (6)	6	13	—	—

a) Van de tusschen haakjes geplaatste opgaaf heeft het eerste cijfer betrekking op hen, die het toelatingsexamen voor de Koninklijke Militaire Academie in Indië aflegden; het tweede cijfer betreft hen, die in Indië aan het toelatingsexamen voor de Cadettenschool voldeden.

b) De tusschen haakjes gestelde cijfers geven aan hoeveel leerlingen het toelatingsexamen in Indië hadden afgelegd.

N.B. In 1917 kunnen worden geplaatst: bij de Koninklijke Militaire Academie te Breda 8 (van wie 2 van niet-Europeeschen landaard) en bij de Cadettenschool te Alkmaar 8 jongelieden (van wie 2 van niet-Europeeschen landaard), die in Indië aan het toelatingsexamen hebben voldaan, terwijl in datzelfde jaar naar den Hoofdcursus te Kampen kunnen overgaan 6 onderofficieren-leerlingen van de Militaire School te Meester-Cornelis, ter verdere opleiding tot 2de-luitenant der infanterie.

13. Numerieke opgaven betreffende het in 1916 van de kader- en korpsscholen en de hoefsmidschool in Nederlandsch-Indië gemaakt gebruik.

a. Kaderscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (2 scholen).				Cavalerie (1 school).			Artillerie. Veld- en bergartillerie (1 school).			Artillerie. Vesting-artillerie (1 school).			Genie (1 school).		
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders	Totaal.	Europeanen.	Inl. (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inl. (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inl. (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inl. (niet-Amboineezen).	Totaal.
Aanwezig op ult. 1915:																
Onderofficieren	4	—	—	4	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korporaals	7	4	8	19	11	2	13	—	—	—	1	—	1	13	7	20
Manschappen	38	8	46	92	19	5	24	2	1	3	3	1	4	16	7	23
Te zamen	49	12	54	115	32	7	39	2	1	3	4	1	5	29	14	43
In den loop van 1916 bijgekomen:																
Onderofficieren	28	3	—	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korporaals	155	37	63	255	16	5	21	14	10	24	14	5	19	13	2	15
Manschappen	223	60	119	402	29	5	34	15	15	30	22	11	33	43	7	50
Te zamen	406	100	182	688	45	10	55	29	25	54	36	16	52	56	9	65
In den loop van 1916 afgegaan:																
a. na afgelegd examen. Onderofficieren	27	2	—	29	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
a. na afgelegd examen. Korporaals	138	41	54	233	7	2	9	12	8	20	9	4	13	12	4	16
a. na afgelegd examen. Manschappen	199	68	123	390	17	5	22	12	10	22	15	8	23	9	4	13
b. om andere redenen. Onderofficieren	5	1	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b. om andere redenen. Korporaals	14	—	8	22	4	—	4	1	—	1	5	1	6	1	3	4
b. om andere redenen. Manschappen	35	—	1	36	2	—	2	5	3	8	8	3	11	10	4	14
Te zamen	418	112	186	716	32	7	39	30	21	51	37	16	53	32	15	47
Derhalve op ult. 1916:																
Onderofficieren	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Korporaals	10	—	9	19	16	5	21	1	2	3	1	—	1	13	2	15
Manschappen	27	—	41	68	29	5	34	—	3	3	2	1	3	40	6	46
Te zamen	37	—	50	87	45	10	55	1	5	6	3	1	4	53	8	61

b. Korpsscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (32 scholen).				Cavalerie (1 school).			Artillerie (2 scholen).				Genie (1 school).		
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Menadoneezen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Totaal.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Totaal.
Aanwezig op ult. 1915:														
Onderofficieren en korporaals, gewone cursus	1	8	23	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Onderofficieren en korporaals, opleiding kaderschool	52	56	51	159	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Manschappen, gewone cursus	167	450	1732	2349	4	55	59	10	14	101	125	—	—	—
Manschappen, opleiding kaderschool	252	634	397	1283	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Te zamen	472	1148	2203	3823	4	55	59	10	14	101	125	—	—	—
Aanwezig op ult. 1916:														
Onderofficieren en korporaals, gewone cursus	7	5	9	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Onderofficieren en korporaals, opleiding kaderschool	44	27	62	133	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Manschappen, gewone cursus	115	262	1359	1736	1	40	41	27	18	138	183	—	—	—
Manschappen, opleiding kaderschool	137	346	302	785	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Te zamen	303	*a)* 640	*a)* 1732	2675	1	40	41	27	18	138	183	—	—	—

a) Bovendien bezoeken ook pupillen en zoons van militairen van niet-Europeeschen landaard de korpsscholen. Dit was ten aanzien der infanteriescholen op ult. 1915 met 1116 en op ult. 1916 met 778 jongelieden, en ten aanzien van de cavalerieschool op ult. 1915 met 14 en op ult. 1916 met 16 jongelieden het geval.

c. HOEFSMIDSCHOOL.

LEERLINGEN	Europeanen.	Inlanders.	Te zamen.	LEERLINGEN.	Europeanen.	Inlanders.	Te zamen.
Aanwezig op ult. 1915:				In den loop van 1916 afgeschreven:			
Cavaleristen	3	—	3	a. na afgelegd examen. Cavaleristen	3	—	3
Kanonniers	5	—	5	Kanonniers	4	—	4
Fuseliers (mitrailleur-compagnieën)	—	—	—	Fuseliers	—	—	—
Te zamen	8	—	8	Te zamen	7	—	7
In den loop van 1916 bijgekomen:				b. om andere redenen. Cavaleristen	—	—	—
Cavaleristen	1	—	1	Kanonniers	2	—	2
Kanonniers	4	1	5	Fuseliers	—	—	—
Fuseliers (mitrailleur-compagnieën)	—	—	—	Te zamen	2	—	2
Te zamen	5	1	6	Derhalve op ult. 1916 aanwezig:			
				Cavaleristen	1	—	1
				Kanonniers	3	1	4
				Fuseliers (mitrailleur-compagnieën)	—	—	—
				Te zamen	4	1	5

14. Overzicht van de gedurende 1916 toegekende eerbelooningen aan de militairen der landmacht, wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië.

Ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen is gedurende 1916 aan militairen der landmacht het hiernevens vermelde aantal belooningen toegekend.	Orde van den Nederlandschen Leeuw.	Orde van Oranje-Nassau.		Militaire Willemsorde.	Eereteekens voor Moed en Trouw.		Eervolle vermelding.
	Ridderkruizen.	Officierskruizen.	Ridderkruizen.	Ridderkruizen 4de klasse.	Zilver.	Brons.	
Officieren	—	—	—	1	—	—	5
Onderluitenants	—	—	—	—	—	—	—
Militairen beneden den rang van officier. Europeanen	—	—	—	1	—	—	1
Amboineezen	—	—	—	1	—	—	1
Andere inlanders	—	—	—	1	—	—	1

15. Opgave over de jaren 1914 t/m 1916 omtrent het aantal militairen beneden den rang van officier, die om

GEBOORTELAND OF LANDAARD.	1914.									
	Gevonnist.	Weggezonden.	Gedetineerd. a)	Strafdetachement.	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gedegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Letter B.	Totaal. b)
										%
Nederland	9	4	85	21	22	81	226	30	13	491 = 7,52
Nederlandsch-Indië	—	—	4	—	3	3	7	4	2	23 = 1,37
België en Frankrijk	—	—	1	—	—	—	4	2	—	7 = 3,82
Duitschland	1	—	10	—	25	9	5	2	—	52 = 6,64
Zwitserland	—	—	1	—	1	—	—	—	—	2 = 4,08
Overige landen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	10	4	101	21	51	93	242	38	15	575 = 6,20
Amboineezen en Menadoneezen	—	—	3	—	—	15	2	1	—	21 = 0,30
Javanen en Soendaneezen	8	1	57	4	471	64	57	4	1	667 = 4,25
Madoereezen	—	—	1	—	14	—	—	—	—	15 = 7,73
Boegineezen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maleiers, enz.	—	—	2	—	3	3	—	—	—	8 = 1,39
Totalen	8	1	63	4	488	82	59	5	1	711 = 3,03
Algemeene totalen	18	5	164	25	539	175	301	43	16	1286 = 3,93

a) In den loop van het jaar gedetineerd, doch niet van den militairen stand vervallen verklaard.

b) De procenten zijn berekend naar het aantal aanwezigen op ult. December van het vorige jaar, vermeld in tabel 3.

niet-eervolle redenen, 't zij uit het leger of tijdelijk uit het korps afgevoerd, 't zij gedegradeerd of teruggesteld zijn.

1915.										1916.									
Gevonnist.	Weggezonden.	Gedetineerd. *a)*	Strafdetachement.	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gedegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Letter B.	Totaal. *b)*	Gevonnist.	Weggezonden.	Gedetineerd. *a)*	Strafdetachement.	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gedegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Letter B.	Totaal. *b)*
									%										%
8	4	73	21	25	67	205	41	26	470=7,84	11	2	60	34	27	77	139	23	10	383=6,32
1	1	11	1	5	20	16	6	—	61=3,60	4	1	3	4	8	11	17	3	—	51=3,05
—	—	1	—	2	—	2	—	—	5=3,44	1	—	1	—	1	3	—	—	—	6=5,04
—	—	7	1	3	10	3	3	—	27=3,56	—	—	3	1	3	3	9	5	—	24=3,46
—	—	—	—	1	—	1	—	—	2=4,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	—	1	—	2=4,08	—	—	1	—	1	—	1	—	—	3=6,18
9	5	93	23	36	97	227	51	26	567=6,53	16	3	68	39	40	94	166	31	10	467=5,41
—	1	7	—	5	14	4	1	—	32=0,34	—	—	10	—	3	17	9	—	—	39=0,41
4	2	98	6	858	77	101	—	1	1147=6,24	7	4	111	9	809	95	130	2	3	1170=6,09
—	—	1	—	7	1	—	—	—	9=4,76	—	—	1	—	11	1	1	—	—	14=7,86
—	—	1	—	—	—	—	—	—	1=2,32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2	—	6	1	3	—	2	14=2,13	—	—	3	1	9	5	4	—	—	22=2,47
4	3	109	6	876	93	108	1	3	1203=4,21	7	4	125	10	832	118	144	2	3	1245=4,19
13	8	202	29	912	190	335	52	29	1770=4,75	23	7	193	49	872	212	310	33	13	1712=4,47

16. Overzicht van de straffen opgelegd aan Europeesche militairen wegens dronkenschap over het jaar 1916.

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	Gemiddelde sterkte aan Europeanen present voor soldij volgens de administratieboeken van de korpsen. *a)*				Totaal aantal Europeesche militairen, die wegens dronkenschap of misbruik van sterken drank gestraft werden.	Gemiddeld aantal Europeesche militairen			Aantal opgelegde straffen voor dronkenschap of misbruik van sterken drank aan Europeesche militairen wegens:			Van het totaal aantal opgelegde straffen vermeld in de kolommen 10 t/m 12 werden opgelegd aan Europeesche:		
	Gehuwden.	Ongehuwden met huishoudster.	Ongehuwden zonder huishoudster.	Totaal.		die tot de geregelde bezoekers van een militair tehuis werden gerekend. *b)*	die geregeld aan sport (jacht, voetbal, enz.) deelnamen.	Totaal.	eerste dronkenschap, d.w.z. aan hen, die in hun diensttijd nog nimmer daarvoor gestraft zijn.	herhaalde dronkenschap.	Totaal.	gehuwde militairen. *c)*	ongehuwde militairen met huishoudster. *c)*	ongehuwde militairen zonder huishoudster. *c)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
					%	%	%	%				%	%	%
1ste militaire afdeeling op Java	260	329	1224	1813	234 = 12,90	170 = 9,37	189 = 10,42	359 = 19,79	65	247	312	5 = 1,60	40 = 12,82	267 = 85,57
2de idem	228	341	1006	1575	159 = 10,09	97 = 6,15	282 = 17,87	379 = 24,02	56	144	200	9 = 4,50	32 = 16,00	159 = 79,50
3de idem	125	168	481	774	174 = 22,48	71 = 9,17	127 = 16,40	198 = 25,57	40	186	226	9 = 3,98	52 = 23,00	165 = 73,00
4de idem	215	477	1289	1981	277 = 13,98	175 = 8,83	264 = 13,32	439 = 22,15	117	223	340	11 = 3,23	50 = 14,70	279 = 81,76
Sumatra's Westkust	44	49	89	182	35 = 19,23	—	25 = 13,73	25 = 13,73	12	25	37	2 = 5,46	11 = 29,72	24 = 64,86
Tapanoeli	—	2	9	11	—	—	2 = 18,18	2 = 18,18	—	—	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	51	122	222	395	58 = 14,68	—	106 = 26,83	106 = 26,83	16	113	129	2 = 1,55	3 = 2,32	124 = 96,12
Riouw	—	5	3	8	—	—	6 = 75,00	6 = 75,00	—	—	—	—	—	—
Palembang en Djambi	8	13	23	44	4 = 9,09	—	12 = 27,27	12 = 27,27	1	3	4	—	1 = 25,—	3 = 75,00
Westerafdeeling van Borneo	6	56	26	88	25 = 28,40	—	26 = 29,54	26 = 29,54	2	35	37	—	1 = 2,70	36 = 97,29
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	8	25	58	91	13 = 14,28	—	18 = 19,78	18 = 19,78	3	10	13	1 = 7,69	2 = 15,38	10 = 76,90
Celebes en Menado	22	67	111	200	41 = 20,50	—	34 = 17,00	34 = 17,00	9	44	53	—	3 = 5,66	50 = 94,33
Amboina en Ternate	23	16	30	69	5 = 7,24	—	7 = 11,44	7 = 11,44	2	3	5	1 = 20,00	—	4 = 80,00
Timor en onderhoorigheden	7	54	106	167	30 = 17,96	—	27 = 16,18	27 = 16,18	9	24	33	—	4 = 12,12	29 = 87,87
Totalen	997	1724	4677	7398	1055 = 14,26	513 = 6,93	1125 = 15,20	1638 = 22,14	332	1057	1389	40 = 2,87	199 = 14,32	1150 = 82,73

a) Berekend naar de sterkte, present voor soldij bij het begin van elke maand.

b) Deze rubriek is alleen ingevuld voor de garnizoenen, waar een militair tehuis is; daartoe is bij het korps, de compagnie of het detachement eens per maand opgenomen, wie tot de geregelde bezoekers behooren, waarna het gemiddeld aantal over 12 maanden is berekend.

c) De procenten zijn berekend naar het totaal aantal straffen, in kolom 12 vermeld.

17. Formatie en sterkte op ult. 1916 van gewapende korpsen, niet rechtstreeks tot het leger behoorende (ongerekend die, uitsluitend voor politiediensten bestemd).

KORPSEN EN STANDPLAATSEN.	FORMATIE. a)					STERKTE.				
	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienst-paarden.	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienst-paarden.
	Europ.	Inlanders	Europ.	Inlanders		Europ.	Inlanders	Europ.	Inlanders	
Schutterijen (uitsluitend infanterie).										
Batavia	—	—	—	—	—	28	—	b) 1178	—	—
Semarang	—	—	—	—	—	19	—	b) 555	—	—
Soerabaja	—	—	—	—	—	25	—	b) 752	—	—
Djokjakarta	—	—	—	—	—	4	—	88	—	—
Soerakarta	—	—	—	—	—	4	—	74	—	—
Padang (res. Sumatra's Westkust)	—	—	—	—	—	5	—	83	—	—
Makasser (gouv. Celebes en onderh.)	—	—	—	—	—	7	—	108	—	—
Menado (residentie Menado)	5		e) 171		—	3		d) 179		—
Amboina (residentie Amboina) c)	13		f) 252		—	9		294		—
Saparoea (id.) c)	6		g) 142		—	6		135		—
Ternate (residentie Ternate) c)	4		h) 80		—	4		94		—
Overige korpsen.										
Legioen van Mangkoe Negara te Soerakarta. i) — Staf	—	5	—	—	—	—	5	—	—	—
Legioen van Mangkoe Negara te Soerakarta. i) — batalj. infanterie	—	18	—	701	2	—	20	—	706	3
Barisans op Madoera. j) — Staf en infant. te Bangkalan	—	18	—	k) 676	—	—	18	—	658	—
Barisans op Madoera. j) — „ „ Pamekasan	—	10	—	k) 341	—	—	10	—	392	—
Barisans op Madoera. j) — „ „ Soemenep	—	10	—	k) 341	—	—	10	—	376	—

a) Vaste formatiecijfers kunnen voor de schutterijen op Java en voor die te Padang en Makasser niet worden opgegeven; zie daaromtrent voor de eerstbedoelde schutterijen Ind. St. 1838 n°. 22 (artt. 13 t/m 16), voor de schutterij te Padang Ind. St. 1857 n°. 88 (art. 2) en voor die te Makasser Ind. St. 1875 n°. 275 (artt. 11 en 13).

b) Hieronder, voor zoover de schutterijen te Batavia en Soerabaja aangaat, de korpsen muzikanten, doch ongerekend de tamboers en hoornblazers (inlanders).

c) De schutterijen zijn hoofdzakelijk samengesteld uit zoogenaamde inlandsche burgers (doorgaans van elders afkomstige inlanders en hunne afstammelingen). Hoeveel Europeanen in de sterkte tellen, is niet afzonderlijk opgegeven.

d) Hieronder het korps muzikanten.

e) Van de onderofficieren en minderen (buiten den adjudant-onderofficier en de tamboers) zijn er 167 met een geweer bewapend.

f) Hieronder 242 geweerdragenden.

g) Als voren 138.

h) Als voren 77.

i) Dit korps is door het hoofd van het Mangkoe Negarasche Huis in dienst te houden, dat daarbij in alles overleg heeft te plegen met den door of vanwege het legerbestuur aan het legioen als kapitein-instructeur toegevoegden officier der infanterie, nevens wien aan het korps, voor leiding en oefening, verder nog zijn toegevoegd 4 onderofficieren van het leger (van de infanterie). Het legioen wordt door hare eigen officieren gecommandeerd. Deze laatsten werden tot en met den rang van kapitein door den pangeran zelf aangesteld met goedkeuring van den resident; de hoofdofficieren worden op voordracht van den pangeran, aan te bieden door tusschenkomst van den resident, door den Gouverneur-Generaal benoemd. Overigens is dit legioen — waarvan de uitgaven ten laste van 's lands kas komen — op militaire wijze gekleed en bewapend. In geval van mobilisatie — bij oorlog of voor toevoeging aan expeditiën-gelden voor het legioen, of voor het gemobiliseerde gedeelte daarvan, de krijgswetten.

Zie Bijbl. Ind. St. nos. 5308, 5517, 5600, 5805, 5966, 5977, 6072, 6770, 6832, 6955, 7055, 7150, 7212, 7291, 7649, 7757, 7784, 7928, 7996, 8046, 8126, 8128 en 8591.

j) Ook aan deze (gouvernements-)korpsen, mede op militaire wijze gekleed en bewapend, zijn officieren (3 kapiteins) en eenige onderofficieren uit het leger toegevoegd voor de leiding en oefening. De kapiteins-instructeur staan onder de rechtstreeksche bevelen van den resident, doch zijn voor de leiding en oefening van de barisans verantwoordelijk aan den commandant der 3de militaire afdeeling op Java. De barisans, waarbij slechts Madoereezen ter dienstneming worden toegelaten, worden door hunne eigen officieren gecommandeerd, die door den Gouverneur-Generaal worden benoemd en ontslagen. De onderofficieren en minderen zijn niet gekazerneerd; zij wonen in kampongs nabij de kampementen. In gewone tijden is aan de barisans opgedragen het bewaken van de landskassen, gevangenissen en gouvernementspakhuizen op hunne standplaatsen en het begeleiden van gevangenen en transporten, terwijl zij overigens bestemd zijn tot handhaving van orde en tucht op Madoera, wanneer de gewone middelen van politie tekort schieten. Om voor militaire doeleinden te worden aangewend, kunnen de barisans geheel of gedeeltelijk worden gemobiliseerd en gelden alsdan ook voor hen de krijgswetten.

Zie Bijbl. Ind. St. nos. 4755, 5087, 5252, 5284, 5406, 5517, 5687, 5785, 5966, 5971, 6426, 6435, 6481, 6963, 7055, 7096, 7150, 7240, 7291, 7354, 7418, 7606, 7634, 7650, 7700, 7757, 7861, 7924 en 7996.

k) Hieronder 3 man hospitaalpersoneel.

GRAPHISCHE VOORSTELLING VAN DE GEDURENDE 1916 GELEDEN VERLIEZEN EN VERKREGEN WINSTEN IN VERHOUDING TOT DE STERKTE BIJ HET BEGIN EN HET EINDE VAN HET JAAR.

b. Onderofficieren en minderen.

Sterkte op 1 Januari 1916.

Overleden, hieronder ook de gesneuvelden.

Gepensionneerd, gepasporteerd en gegageerd.

Om andere redenen dan de hierboven vermelde afgevoerd.

Totaal verlies.

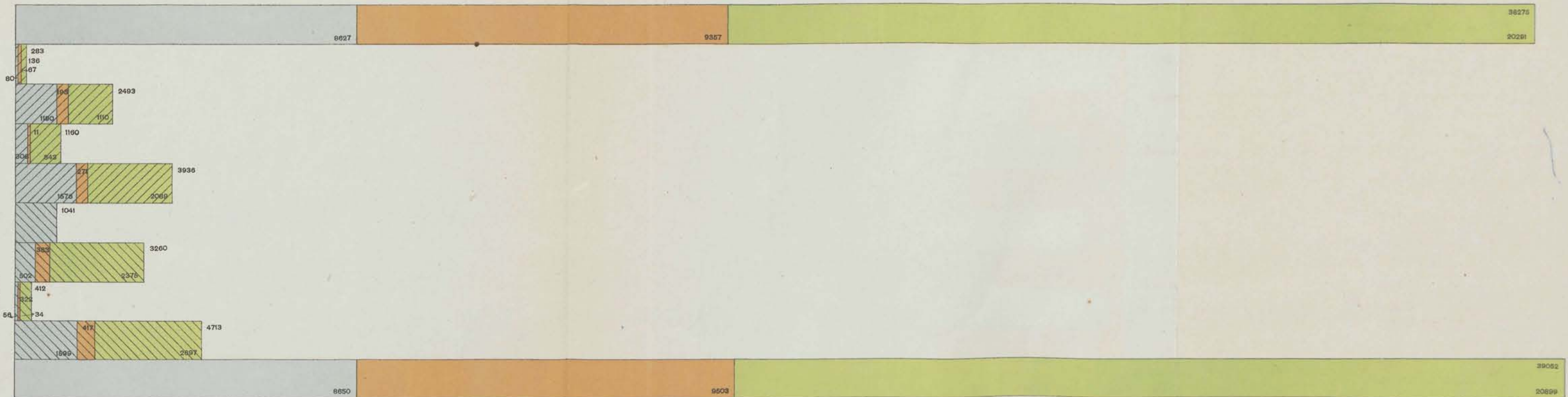
Aangekomen troepen uit Nederland.

Werving in Indië.

Terug van desertie, als niet meer „voor memorie" gevoerd of om andere redenen weder in de sterkte opgenomen.

Totaal winst.

Sterkte op ult. 1916.

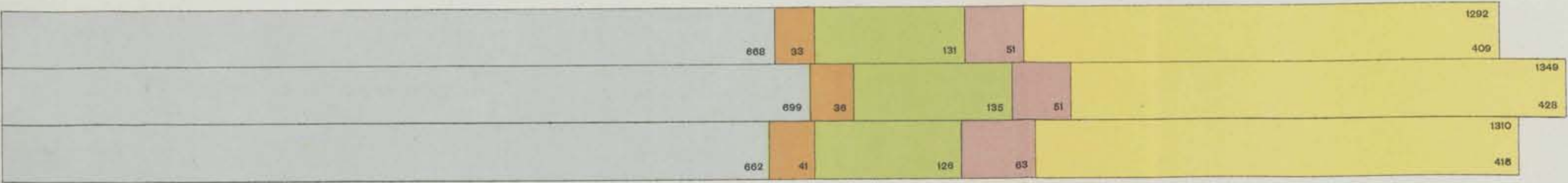

1 m.M. = 100 man.

Europeanen. Amboineezen. Inlanders. Verlies. Winst.

GRAPHISCHE VOORSTELLING VAN DE STERKTE VAN HET LEGER IN NEDERLANDSCH-INDIË OP ULT. 1916 IN VERGELIJKING MET DE NORMALE EN DE TEGENWOORDIGE (TIJDELIJK GELDENDE) FORMATIE.

a. Officieren en als zoodanig dienstdoenden.

1 m.M. = 5 man.

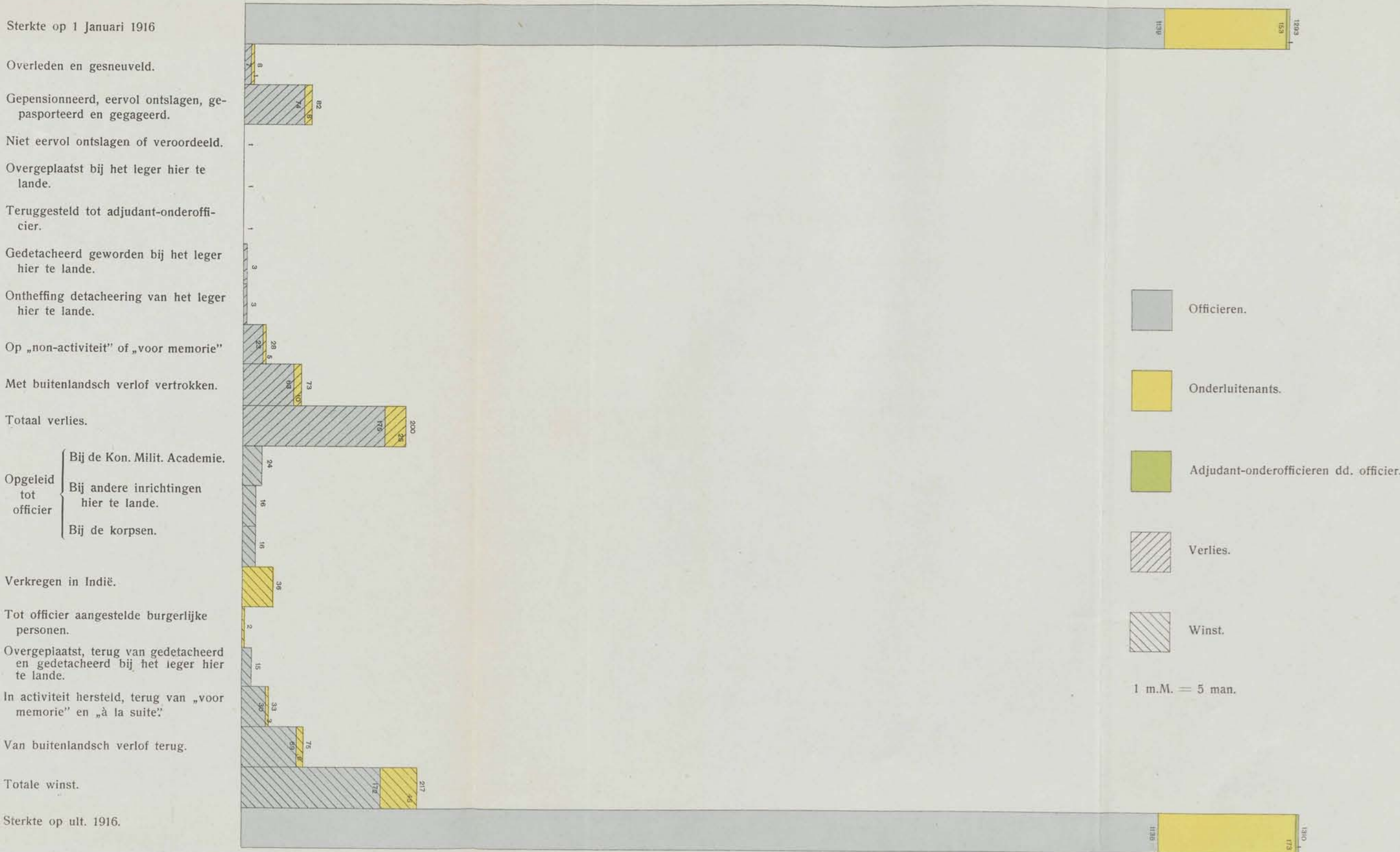
b. Onderofficieren en minderen.

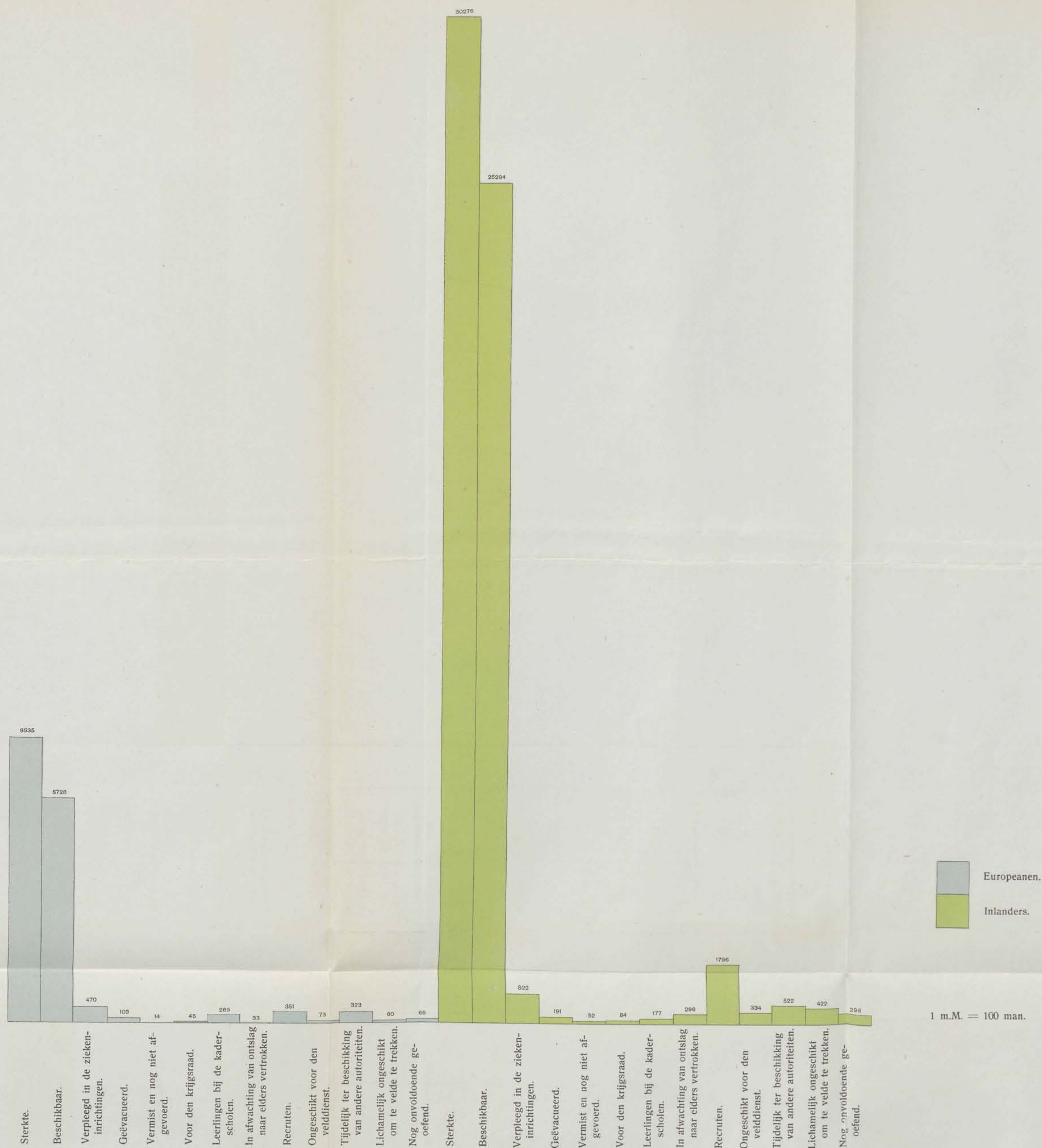
1 m.M. = 100 man.

GRAPHISCHE VOORSTELLING VAN DE GEDURENDE 1916 GELEDEN VERLIEZEN EN VERKREGEN WINSTEN IN VERHOUDING TOT DE STERKTE BIJ HET BEGIN EN HET EINDE VAN HET JAAR.

a. Officieren en als zoodanig dienstdoenden.

GRAPHISCHE VOORSTELLING VAN DE TIJDELIJK NIET BESCHIKBARE, MAAR TOCH IN DE STERKTE VAN HET LEGER TELLENDE (TOT DE FORMATIE BEHOORENDE) ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN (DE ONDERLUITENANTS EN ADJUDANT-ONDEROFFICIEREN DIENSTDOEND OFFICIER HIERONDER NIET BEGREPEN) IN VERGELIJKING MET DE STERKTE EN HET AANTAL BESCHIKBAREN OP ULT. 1916.

Bijlage C.

(Zie hoofdstuk E, §§ 1 en 5, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de KONINKLIJKE MARINE in Nederlandsch-Indië, meerendeels over 1916.

1. Algemeen overzicht betreffende de schepen en vaartuigen van de Indische Militaire Marine en van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië.
2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige Koninklijke Marine op ult. 1915 en ult. 1916.
3. Statistiek over 1916 der aanvulling en verliezen onder het tot de Koninklijke Marine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.
4. Exploitatiekosten van de oorlogsschepen en van de maritieme inrichtingen aan den wal, gedurende 1916.
5. Opgaven over het tijdvak 1 April 1916 t/m 31 Maart 1917 betreffende het dokken, enz. door schepen der Koninklijke Marine (en ook door die der gouvernementsmarine): 1°. te Soerabaja (marine-etablissement), te Sabang (gouvernementsdok in particuliere exploitatie) en te Tandjoengpriok (particuliere werf) en 2°. te Singapore.

C

1. Algemeen overzicht betreffende de schepen en vaartuigen van de Indische

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in dM. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart. [7]	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 17. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 18. [7]
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
																		INDISCHE MILI	
Flottielje-vaartuigen.																			
Siboga	2	S.	1897 Amsterdam (Nederl. Scheeps-bouwmaat-schappij).	A. 1898. B. 15 Jan. 1899.	53.7	9.5	36	790	K. v. 10.5 cM. A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	1 4 1 6	—	—	1400	13.9	140	11.4	8.5	1400 *a)*	2060 *a)*
Serdang . . .	2	S.	1896 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1897. B. 7 Dec. 1897.	53.9	9.5	36.5	820	K. v. 10,5 cM. A. „ „ 3,7 „ Mr. v. 7,5 cM. A.	1 4 1 6	—	—	1290	12.9	150	11	8	1320 *a)*	1940 *a)*
Koetei	2	S.	1897 Amsterdam (Nederlandsche Scheepsbouw-maatschappij).	A. 1898. B. 5 Nov. 1898.	53.7	9.5	36	790	K. v. 10.5 cM. A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 cM. A.	1 4 1 6	—	—	1410	13.50	140	11.3	8.5	1380 *a)*	2130 *a)*
Assahan . . .	2	S.	1899 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. 1900. B. 10 Jan. 1901.	53.7	9.5	36	800	K. v. 10.5 cM. A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 cM. A.	1 4 1 6	—	—	1350	14.0	130	11	7.5	1550 *a)*	3000 *a)*
Mataram . . .	2	S.	1895 Amsterdam (HUYGENS & VAN GELDER).	A. 1896. B 31 Maart 1897.	53.9	9.5	36.5	810	K. v. 10,5 cM. A. „ „ 3,7 „ Mr. v. 7,5 cM. A.	1 4 1 6	—	—	1350	13	150	10.5	8	1120 *a)*	1690 *a)*
Torpedobooten.																			
Cerberus . . .	1	S.	1887 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1888. B. 6 Febr. 1889.	38.28	4.0	14.2 (21)	84	K. v. 3,7 cM.	2	2	1	840	17.6	12	—	—	—	—
Hydra	1	S.	1899 Londen (Yarrow&C°).	A. 1900. B. 17 Nov. 1900.	39.60	4.2	20.6	10.3	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1 200	24.30	21	17.5	8	390 *b)*	1500 *b)*
Scylla	1	S.	1899 Londen (Yarrow&C°).	A. 1900. B. 17 Nov. 1900.	39.60	4.2	20.6	10.3	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1 200	24.30	21	17.5	8	390 *b)*	1500 *b)*

1) IJ = ijzer, S = staal, Z = gezinkt, K = gekoperd, C = compositie.

2) Lengte van den romp over alles.

3) Breedte van den romp op het grootspant over de buitenhuid zonder uitbouwsels.

4) Diepgang van den romp bij normale toelading, stoomketels op peil (de diepgang met uitstekende deelen wordt tusschen haakjes onder het diepgangcijfer van den romp aangetroffen).

5) Met schepen 4 uren, met torpedobooten 2 uren volgehouden (met de na 1900 gebouwde torpedobooten 3 uren).

6) Het met een * aangeduide getal geeft de bergruimte voor vloeibare brandstof aan.

7) Indien de kolommen 17, 18, 19 of 20 niet zijn ingevuld, beteekent dit dat het schip herstelling heeft ondergaan aan de ketels, zoodat vorige opgaven geen vertrouwen meer verdienen.

...ggen ...zee- ...met ...alen ...raad. Bij vaart van kolom 18. [7]	Pantser in milimeters. [1] Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1916:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens het op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1915 Europeanen.	31 Dec. 1915 Inlanders.	31 Dec. 1916 Europeanen.	31 Dec. 1916 Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1916 tot en met 31 Maart 1917. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
MILITAIRE MARINE.												
2060 a)	—	—	—	—	in dienst.	55	45	52	55	53	48	Bleef gedurende den verslagtijd te Soerabaja in station en was beschikbaar voor den mijnendienst. Het schip hield geregeld oefeningen met de verspermijnen en vertoefde daartoe in de vaarwaters rond Soerabaja. Meermalen hield de *Siboga* schietoefeningen met geschut in Straat Madoera en met de draagbare wapenen aan den wal. Van 24 t/m 29 Juli en van 27 October t/m 1 November 1916 was de bodem in het droogdok opgenomen.
1940 a)	—	—	—	—	in dienst.	55	45	54	44	62	35	Bleef als mijnenlegger en ter handhaving van onze onzijdigheid te Sabang in station. Voor het houden van schietoefeningen verliet het schip meermalen de baai, terwijl het voor stoomproeven en oefeningen van het personeel langere tochten ter oost- en westkust van Sumatra deed, waarbij de voornaamste plaatsen werden bezocht. De *Serdang* verleende nu en dan hulp bij de verzegeling van draadlooze stations van in de haven vertoevende koopvaardijschepen van oorlogvoerenden. Van 4 tot 7 Juli 1916 werd het schip in het droogdok opgenomen.
2130 a)	—	—	—	—	in dienst.	55	45	51	46	59	42	Vertoefde in Riouw voor de handhaving van onze onzijdigheid en werd van 26 April tot 4 Mei 1916 voor periodiek onderhoud in het droogdok te Soerabaja opgenomen. Na beëindiging van de herstelling kwam de *Koetei* te Tandjoengpriok in station, van welke plaats uit het schip eenige reizen langs de westkust van Sumatra deed. Midden September werd de bodem ter beschikking van den resident van Djambi gesteld, in verband met de aldaar uitgebroken onlusten; met 2 gewapende stoomsloepen werden op de rivier patrouillediensten verricht. Op 30 November kwam het schip te Tandjoengpriok terug, van waar het via Soerabaja naar de oostkust van Borneo vertrok, ter handhaving van onze onzijdigheid en tot het verrichten van eenige hydrographische werkzaamheden, na afloop waarvan de *Koetei* half Februari 1917 te Tandjoengpriok terugkeerde.
3000 a)	—	—	—	—	buiten dienst.	—	—	33	58	—	—	In bewaring bij het marine-etablissement te Soerabaja.
1690 a)	—	—	—	—	in dienst.	55	45	—	—	23	74	Hield geregeld in de nabijheid van Makasser oefeningen met de in opleiding zijnde inlanders; tot het verwerven van nieuwe leerlingen bezocht het schip tweemaal Menado. Van 14 tot 16 September 1916 was de *Mataram* in het droogdok te Soerabaja opgenomen.
—	—	—	—	—	buiten dienst.							
1500 b)	—	—	—	—	buiten dienst.	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	Zie blz. 5.
1500 b)	—	—	—	—	in dienst.							

a) Uitkomsten verkregen met Ombilin-kolen.
b) Uitkomsten verkregen met Cardiff-kolen.

C

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. 1)	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. 2)	Grootste breedte in M. 3)	Grootste diepgang in dM. 4)	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. 5)	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. 6)	Grootste vol te houden dienstvaart. 7)	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. 7)	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 17. 7)	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 18. 7)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Minotaurus . .	1	S.	1901 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1902. B. 31 Oct. 1903.	39.60	4.2	20.6	103	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1 280	24.40	21	17.3	8.5	420 *b*)	1460 *b*)
Python	1	S.	1901 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1902. B. 31 Oct. 1903.	39.60	4.2	20.6	103	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1 269	25	21	17.3	8.5	420 *b*)	1460 *b*)
Sphinx	1	S.	1902 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1902. B. 31 Oct. 1903.	39.60	4.2	20.6	103	K. v. 3,7 cM.	2	—	3	1 440	24.40	21	17.3	8.5	420 *b*)	1460 *b*)
Draak	1	S.	1905 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1906. B. 9 Nov. 1907.	39.60	4.2	20.6	103	K. v. 3,7 cM.	2	1	1	1 560	23.30	21	17.8	8.7	450 *b*)	1600 *b*)
Krokodil . . .	1	S.	1905 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1906. B. 9 Nov. 1907.	39.60	4.2	20.6	103	K. v. 3,7 cM.	2	1	1	1 580	23.80	21	17.8	8.7	450 *b*)	1600 *b*)
Zeeslang . . .	1	S.	1906 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1907. B. 9 Nov. 1907.	39.60	4.2	20.6	103	K. v. 3,7 cM.	2	1	1	1 560	24	21	17.8	8.7	450 *b*)	1600 *b*)
Opnemings-vaartuigen.																			
Sumbawa . . .	1	S.	1890 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1891. B. 7 Juni 1892.	53.3	8.1	34.5	600	—	—	—	—	930	12.5	90.	—	6	—	3000 *b*)
Van Doorn . .	1	C. K.	1899 Rotterdam (Maatschappij „de Maas").	A. 1901. B. 15 Dec. 1901.	54	8.3	31.8	700	—	—	—	—	370	9.0	110	7.8	7	2450 *a*)	3500 *a*)
Van Gogh . . .	1	C. K.	1897 Rotterdam (P. Smit Jr.).	A. 1898. B. 4 Juli 1899.	54	8.3	31.8	700	—	—	—	—	390	10.1	100	8	6.3	2700 *a*)	3600 *a*)
Lombok . . .	1	S. Z.	1890 Amsterdam (Huygens en van Gelder).	A. 1891. B. 21 Mei 1892.	52.5	8.3	33.5	600	—	—	—	—	990	12.2	120	9.2	—	1700 *a*)	—
Borneo	1	C. K.	1892 Glasgow (Clydebank J. & G. Thomson).	A. 1892. B. 6 Febr. 1894.	53.9	9.5	40.5	800	—	—	—	—	1040	13.2	160	7	—	—	—
Oud-Wachtschepen.																			
Koning der Nederlanden.	—	IJ.	1871 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1874. B. 15 Juni 1876.	85.3	15.2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bromo	—	IJ.	1870 Amsterdam (Koninklijke fabriek van stoom-en andere werktuigen).	A. 1874. B. 3 Sept. 1875.	64.6	9.4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

...leggen in zee- ...en met ...malen ...rraad.	Pantser in milimeters. ¹)				Bevond zich op 31 December 1916:	BEMANNING.						Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1916 tot en met 31 Maart 1917. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
Bij vaart van kolom 18. ⁷)	Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.		Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens het op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1915		31 Dec. 1916		
						Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	
20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
) 1460 b	—	—	—	—	in dienst.							
) 1460 b	—	—	—	—	in dienst.							
) 1460 b	—	—	—	—	in dienst.							Door de in dienst zijnde booten werden geregeld vaaroefeningen in de nabijheid van Soerabaja gehouden, zoowel afzonderlijk als in groepsverband, in het laatste geval eenige tochten van langeren duur, o. a. naar den Kangean-archipel (Madoera) en den Bawean-archipel (Soerabaja) en naar de kusten van Bali. Geregeld hadden aanvalsoefeningen plaats op de pantserschepen en op de torpedobootjagers. De oefeningen in het mijnenvisschen werden voortgezet.
) 1600 b	—	—	—	—	in dienst.	129	90	167	131	185	173	
) 1600 b	—	—	—	—	in dienst.							
) 1600 b	—	—	—	—	in dienst.							
3000 b	—	—	—	—	in dienst.	25	58	26	62	25	57	Behield gedurende het verslagjaar Makasser als ververschingsstation. Na beëindiging van de opneming bij Straat Tioro en het eiland Kabaena (Boeton), nam de *Sumbawa* tot einde December 1916 de Toekang Besi-eilanden (Boeton) op. Hierna kreeg het schip de opdracht de plaats van het eiland Marore (Menado) astronomisch vast te leggen, waarna het met de opneming van de oostkust van Boeton een aanvang maakte. Van 9 tot 20 Juni 1916 was het vaartuig in het droogdok te Soerabaja opgenomen.
a) 3500 a	—	—	—	—	buiten dienst.	—	—	25	57	—	—	Met Padang als stationsplaats, verrichtte de *Van Doorn* opnemingswerk ter zuidwestkust van Atjeh. Van 24 Juli 1916 tot 16 Februari 1917 was het schip voor periodiek onderhoud te Soerabaja buiten dienst, waarna het de opneming van den Kangean-archipel (Madoera) voortzette.
a) 3600 a	—	—	—	—	in dienst.	25	58	24	59	27	58	Was tot 24 Juli 1916 bij het marine-etablissement te Soerabaja in herstelling, en ving daarna met het opnemingswerk bij de Panai-rivier en Eroe-baai (Oostkust van Sumatra) aan. Na beëindiging van deze opnemingen verrichtte de *Van Gogh* tot eind October 1916 zeeloodingen nabij het eiland Nias en vervolgens opnemingen rond Siberoet (Padang).
a) —	—	—	—	—	buiten dienst	—	—	14	34	—	—	Was ter beschikking gesteld van den marine-commandant te Soerabaja en werd begin Juli 1916 bij het marine-etablissement aldaar buiten dienst gesteld.
—	—	—	—	—	buiten dienst	—	—	—	—	—	—	Bleef gedurende den verslagtijd in bewaring bij het marine-etablissement te Soerabaja.
—	—	—	—	—	in dienst.	—	—	—	—	—	—	Lag gedurende den verslagtijd gemeerd in de torpedoboothaven te Soerabaja en deed aldaar dienst als logementschip ten behoeve van de bemanningen van de in timmering zijnde torpedobootjagers.
—	—	—	—	—	buiten dienst	—	—	—	—	—	—	Opgelegd te Merauke.

NAMEN DER SCHEPEN	Aantal schroeven.	Samenstelling.[1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M.[2]	Grootste breedte in M.[3]	Grootste diepgang in dM.[4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart.[5]	Brandstof (steenkolen-) bergruimte in M³.[6]	Grootste vol te houden dienstvaart.[7]	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.[7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 17.[7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 18.[7]
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Munitieschepen.																			
Prins Hendrik der Nederlanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Makasser . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

NEDERLANDSCH ESKADER

NAMEN DER SCHEPEN	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Pantserschepen.																			
De Zeven Provinciën . .	2	S.	1908 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1909. B. 25 Febr. 1911.	101.5	17.1	61.5	6530	K. v. 28 cM. „ „ 15 „ n°. 5. „ „ 7.5 „S.-Aut.n°.1 „ „ 3.7 „ Mr. „ 7.5 „ A.	2 4 10 4 1 21	—	—	8520	16.3	1030	15.3	8	2100	5100
Koningin-Regentes. . .	2	S.	1898 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1900. B. 2 Jan. 1903.	96.6	15.2	58.1	5080	K. v. 24 cM. N°. 1. „ „ 15 „ „ 4. „ „ 7.5 „ „ 3. „ „ 3.7 „ Mr. „ 7.5 „ A.	2 4 8 4 1 19	1	2	7290	16.9	830	14.5	9.2	1600	4100 100 S.
Tromp . . .	2	S.	1903 Amsterdam (Rijkswerf).	A. 1904. B. 24 Dec. 1906.	100.8	15.2	57	5300	K. v. 24 cM. No. 2. „ „ 15 „ „ 5. „ „ 7.5 „ „ 3. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 „ A.	2 4 8 4 1 19	—	3	6400	16.7	830	14.5	9.2	1600 b)	4100 b)
De Ruyter. . .	2	S.	1900 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. 1901. B. 22 Febr. 1905.	96.6	15.2	58.1	5080	K. v. 24 cM. n°. 1. „ „ 15 „ „ 4. „ „ 7.5 „ „ 3. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 „ A.	2 4 8 4 1 19	1	2	6380	16.6	830	14.5	9.2	1600 b)	4100 b)

(20.)	Pantser in millimeters. [1]) Gordel.	Pantser in millimeters. [1]) Toren of barbette.	Pantser in millimeters. [1]) Comm. toren.	Pantser in millimeters. [1]) Dek.	Bevond zich op 31 December 1916:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens het op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport. 31 Dec. 1915 Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte ... 31 Dec. 1915 Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte ... 31 Dec. 1916 Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte ... 31 Dec. 1916 Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1916 tot en met 31 Maart 1917. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
—	—	—	—	—	in dienst.	—	—	—	—	—	—	Gemeerd in de torpedoboothaven te Soerabaja.
—	—	—	—	—	in dienst	—	—	—	—	—	—	
ER	IN OOST-INDIE.											
100	150 100 S.	250 S.	200 S.	50 S.	in dienst.	360	96	362	98	346	90	Oefende als vlaggeschip tot half Juni 1916 in de nabijheid van Tandjoengpriok en keerde daarna te Soerabaja terug, van waar het schip tot begin Augustus de schietoefeningen in Straat Madoera voortzette. Midden Augustus stoomde de bodem naar Makasser, bleef daar enkele dagen ter reede en nam vervolgens deel aan de oefeningen in eskaderverband in den Spermonde-archipel. Begin September vertrok het schip weder via Djampea, Soembawa en Lombok naar Soerabaja, in welker omtrek het gedurende de tweede helft van September en de eerste helft van October schietoefeningen hield waarna de bodem 23 October in herstelling bij het marine-etablissement werd opgenomen. De bemanning debarkeerde en bleef in gedeelten te Malang. Op 12 December was het schip weder gereed voor den dienst, vertrok naar Tandjoengpriok in verband met de verwisseling van het commandement der zeemacht, vertoefde tot einde Januari 1917 in de nabijheid van deze haven en keerde vervolgens, ter aanvulling van de voorraden, naar Soerabaja terug.
100 100 S.	150 S.	250 S.	250 S.	50 S.	in dienst.	302	76	315	82	317	79	Oefende tot begin Mei 1916 in de nabijheid van Tandjoengpriok en daarna gedurende het verdere gedeelte van die maand in den omtrek van Makasser. Gedurende Juni was het schip ter oostkust van Borneo aanwezig voor de handhaving van onze onzijdigheid. Begin Juli vertrok de bodem naar Tandjoengpriok voor de uitvoering van overplaatsingen in verband met de komst van de *Noordbrabant*, en voegde zich vervolgens bij Mandalika (Semarang) weder bij het eskader, in verband waarmede het nabij Makasser oefende. Na in Augustus eenige dagen in het droogdok te Soerabaja te zijn opgenomen, vertrok de bodem begin September via Tandjoengpriok naar Djambi in verband met de aldaar uitgebroken onlusten, in welk gewest de *Koningin-Regentes* tot eind October bleef. Daarna vertrok de bodem naar Sabang ten einde de onderzeeboot K I naar Soerabaja te begeleiden en kwam half December weder te Tandjoengpriok aan in verband met de komst van den nieuw optredenden commandant der zeemacht. Tot einde Januari 1917 bleef het schip in de wateren rond Batavia.
100 b)	150 100 S.	200 S.	200 S.	50 S.	in dienst.	304	76	316	81	289	71	Was tot eind Juni 1916 bij het marine-etablissement te Soerabaja in herstelling, na afloop waarvan het schip midden Juli aan de gezamenlijke oefeningen van het eskader in de Java-zee deelnam en gedurende Augustus met de overige schepen nabij Makasser oefende. Met het vlaggeschip keerde de *Tromp* begin September naar Soerabaja terug, in de omgeving waarvan verder geoefend werd. In October stoomde het schip naar Timor, om tegenwoordig te zijn bij de tenuitvoerlegging van het grenstractaat met Portugal, gedurende welke reis verschillende plaatsen op Timor bezocht werden. Begin November keerde de bodem via Djampea en Makasser naar Soerabaja terug en zette vervolgens de schietoefeningen geregeld voort; van 24 tot 27 November was het schip in het drijvend dok opgenomen. Midden December stoomde de *Tromp* naar Tandjoengpriok en bleef daar tot einde Januari 1917, op welk tijdstip het schip naar Soerabaja terugkeerde.
100 b)	150 100 S.	250 S.	250 S.	50 S.	in dienst.	302	76	321	—	284	76	Oefende van 1 tot 25 April 1916 nabij Tandjoengpriok en vertrok daarna via Soerabaja naar Menado ter gelegenheid van de komst van het eerste schip der Osaka Shosen Kaisha aldaar. Na te Talisei (Menado) den kolenvoorraad aangevuld te hebben, kruiste de bodem ter noord- en westkust van Celebes en ter oostkust van Borneo en vervolgens, na aanvulling van de voorraden te Soerabaja, speciaal in de wateren van Saleier en Boeton. Einde Juni voegde het schip zich weder bij het eskader en nam deel aan de gezamenlijke oefeningen in de Java-zee. Den 8sten Augustus werd de bodem in herstelling opgenomen bij het marine-etablissement te Soerabaja, gedurende welken tijd de bemanning bij gedeelten te Malang vertoefde; na beëindiging van de herstelling stoomde de *De Ruyter* 4 November via Djoeana naar Makasser en bleef daar tot begin December. Half December kwam het schip te Tandjoengpriok en maakte van hieruit met eene bijzondere opdracht eene spoedreis naar Padang. Einde Jaunari 1917 vertrok de bodem via Soerabaja naar Makasser en keerde, na enkele dagen ter reede te hebben vertoefd, te Soerabaja terug.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in dM. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof-(steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart. [7]	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 17. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 18. [7]
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Torpedoboot-jagers.																			
Wolf	2	S.	1909 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1910. B. 26 Oct. 1911.	70.1	6.7	20.4 (28.2)	510	K. v. 7.5 cM. S.-Aut. nº. 2. Mitrailleur.	4 4 8	—	2	8230	30.1	120	20	8.5	670 *b*)	2360 *b*)
Fret	2	S.	1909 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1910. B. 26 Oct. 1911.	70.1	6.7	20.4 (28.2)	510	K. v. 7.5 cM. S.-Aut. nº. 2. Mitrailleur.	4 4 8	—	2	8460	30.0	120	20	8.5	670 *b*)	2360 *b*)
Bulhond . . .	2	S.	1911 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1911. B. 2 Nov. 1912.	70.1	6.7	20.4 (28.2)	510	K. v. 7.5 cM. S.-Aut. nº. 2. Mitrailleur.	4 4 8	—	2	8550	30.3	120	20	8.5	670 *b*)	2360 *b*)
Jakhals. . . .	2	S.	1912 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1912. B. 2 Nov. 1913.	70.1	6.7	20.4 (28.4)	510	K. v. 7.5 cM. S.-Aut. nº. 2. Mitrailleur.	4 4 8	—	2	8540	30.0	120	20	8.5	670 *b*)	2360 *b*)
Lynx	2	S.	1912 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1912. B. 2 Nov. 1913.	70.1	6.7	20.4 (28.4)	510	K. v. 7.5 cM. S.-Aut. nº. 2. Mitrailleur.	4 4 8	—	2	9190	30.2	120 *12,5	20	8.5	750	2700
Hermelijn . . .	2	S.	1912 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1913. B. 2 Nov. 1913.	70.1	6.7	20.4 (28.4)	510	K. v. 7.5 cM. S.-Aut. nº. 2. Mitrailleur.	4 4 8	—	2	9500	30.3	120 *12,5	20	8.5	750 *b*)	2700 *b*)
Panter	2	S.	1912 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. 1913. B. 9 Mei 1914.	70.1	6.7	20.4 (28.2)	510	K. v. 7.5 cM. S.-Aut. nº. 2. Mitrailleur.	4 4 8	—	2	8980	30.3	120 *12,5	20	8.5	750 *b*)	2700 *b*)

...leggen in zee- ...n met ...malen ...rraad.	Pantser in millimeters. [1])				Bevond zich op 31 December 1916:	BEMANNING.						Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1916 tot en met 31 Maart 1917. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
						Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens het op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport.				
								31 Dec. 1915		31 Dec. 1916		
Bij vaart van kolom 18. [7])	...Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.		Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	
20.	...1.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
2360 b)	—	—	—	—	in dienst.	41	44	—	—	45	45	Onderging van 1 tot 14 April 1916 herstellingen bij het marine-etablissement te Soerabaja en werd van 22 tot 25 April in het droogdok opgenomen; na beëindiging van de herstelling maakte het schip eene reis naar Ambon, van waar, in opdracht van den resident van Amboina, een tocht naar Makasser werd gemaakt. Op 15 Mei keerde de jager via Makasser naar Soerabaja terug, in de omgeving waarvan de oefeningen met het geschut en de torpedo's werden voortgezet. Van 3 tot 17 Juli maakte de bodem een oefeningstocht in divisieverband naar den Kangean-archipel en vertrok vervolgens, na het ondergaan van herstellingen, in verband met de handhaving van onze onzijdigheid, naar Balikpapan. Van 3 November 1916 tot half Januari 1917 hield de *Wolf* oefeningen nabij Soerabaja en daarna in de nabijheid van Tandjoengpriok.
2360 b)	—	—	—	—	in dienst.	41	44	—	—	41	41	Volgde tot midden Mei 1916 de bewegingen van de *Wolf*, waarna het schip naar Straat Makasser stoomde, ten einde in de wateren rond Poeloe Laoet te kruisen. Den 7den Juni vertrok de *Fret* naar Tarakan voor onzijdigheidsdoeleinden, keerde den 25sten via Balikpapan naar Soerabaja terug en onderging daar gedurende 14 dagen herstellingen bij het marine-etablissement. Vervolgens zette het schip de oefeningen in den omtrek van Soerabaja voort en stoomde 30 Augustus naar Tandjoengpriok. Op 26 October begeleidde de jager, met de *Vos*, het stoomschip *Van der Hagen* met den Gouverneur-Generaal aan boord naar Semarang. Tot het ondergaan van herstellingen kwam de boot 24 November te Soerabaja, na afloop waarvan de *Fret* de oefeningen voortzette en vervolgens midden Januari 1917 naar Tandjoengpriok vertrok.
2360 b)	—	—	—	—	buiten dienst.	—	—	40	50	—	—	Is 22 Februari 1917 te Soerabaja in dienst gesteld.
2360 b)	—	—	—	—	buiten dienst.	—	—	37	47	—	—	Is 22 Februari 1917 te Soerabaja in dienst gesteld.
2700	—	—	—	—	in dienst.	41	44	44	51	44	45	Vertrok 8 Juni 1916 van Tandjoengpriok naar Soerabaja en werd daar bij het marine-etablissement hersteld, na afloop waarvan de jager 29 Juni in de nabijheid van Soerabaja de oefeningen hervatte. Voor onzijdigheidsdoeleinden vertrok het schip 28 Juli naar Balikpapan en Tarakan en keerde eind September te Soerabaja terug ten einde eenige herstellingen te ondergaan. Bij de na afloop daarvan gehouden proeftocht kreeg de *Lynx* eene ernstige ketelaverij, tengevolge waarvan het schip gedurende den overigen tijd van het verslagjaar bij het marine-etablissement moest blijven.
2700 b)	—	—	—	—	in dienst.	41	44	43	44	40	43	Vertrok begin Mei 1916 naar Soerabaja en oefende nabij deze havenplaats. Van 14 tot 27 Juni onderging de jager kleine herstellingen bij het marine-etblissement, waarna de oefeningen zoowel afzonderlijk als in divisieverband werden hervat. Den 20sten Juli bezocht de boot de haven van Tandjoengpriok, vulde den kolenvoorraad aan en volgde vervolgens de bewegingen van de *Lynx* tot einde Augustus. Gedurende September was het schip nabij Makasser en gedurende October onderging het herstellingen bij het marine-etablissement te Soerabaja. Den 24sten October stoomde de *Hermelijn* naar Tandjoengpriok en bleef daar tot midden Jaunari 1917, op welk tijdstip de boot naar Soerabaja terugkeerde en aldaar 22 Fabruari buiten dienst gesteld werd.
2700 b)	—	—	—	—	in dienst.	41	44	43	47	41	45	Oefende gedurende de eerste helft van April 1916 in de nabijheid van Soerabaja en onderging gedurende de tweede helft van die maand en de geheele maand Mei herstellingen bij het marine-etablissement, na afloop waarvan de jager 10 Juni naar Tandjoengpriok stoomde, van waar verschillende tochten in verband met de handhaving der onzijdigheid werden gemaakt. Tot 30 Augustus bleef het schip hier in station en vertrok daarna naar Soerabaja, waar het kleine herstellingen onderging. Vervolgens werd de bodem naar Tarakan gedirigeerd, waar hij tot 20 November bleef; via Makasser, Djampea en den Kangean-archipel keerde de *Panter* te Soerabaja terug. Midden December kwam het schip te Tandjoengpriok, bleef daar tot einde Januari 1917 en stoomde vervolgens naar Soerabaja.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in dM. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Stoomvermogen in indicateur paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart. [7]	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 17. [7]	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij vaart van kolom 18. [7]
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Vos	2	S.	1912 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. 1913. B. 9 Mei 1914.	70.1	6.7	20.4 (28.2)	510	K. v. 7.5 cM. S.-Aut. nº. 2. Mitrailleur.	4 4 8	—	2	8650	30.09	120 12,5	20	8.5	750	2700
Onderzeeboot.																			
K I.	2	S.	1911 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. 1913. B. 6 Nov. 1916.	19.13	46.2	4.4	380	—	—	3	—	1740	—	18.6	—	—	—	—

2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige Koninklijke marine bij het einde van elk der jaren 1915 en 1916.

OMSCHRIJVING.	Personeel der Indische militaire marine en van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië, behalve dat van den stoomvaartdienst en het korps mariniers. Officieren.	Onderofficieren en minderen. Europeanen.	Onderofficieren en minderen. Inlanders.	Stoomvaartdienst. Officieren-machinist.	Stoomvaartdienst. Onderofficieren en minderen. Europeanen.	Stoomvaartdienst. Onderofficieren en minderen. Inlanders.	Mariniers. Officieren.	Mariniers. Onderofficieren en minderen (Europeanen).	TOTALEN. Officieren.	TOTALEN. Onderofficieren en minderen. Europeanen.	TOTALEN. Onderofficieren en minderen. Inlanders.	TOTALEN. Onderofficieren en minderen. Te zamen.
Ult. 1915 Bepaalde sterkte . .	209	1 298	538	46	390	698	5	313	260	2 001	1 236	3 237
Ult. 1915 Aanwezige sterkte .	199	1 297	659	48	395	672	4	332	251	2 024	1 331	3 355
Ult. 1916 Bepaalde sterkte *a*) .	209	1 333	538	46	402	698	5	313	260	2 048	1 236	3 284
Ult. 1916 Aanwezige sterkte *b*)	213 *c*)	1 330 *d*)	609 *d*)	43	400 *e*)	741	4	357	260	2 087	1 350	3 437

a) Met inbegrip van 10 % reserve.

b) Onder de „aanwezige sterkte" zijn ook begrepen de van boord geëvacueerden, ten getale van 9 officieren en 150 schepelingen op ult. 1915 en 5 officieren en 177 schepelingen op ult 1916, zoomede de in de gevangenissen vertoevenden (16 schepelingen op ult. 1915 en 32 schepelingen op ult. 1916). Behalve het personeel, dat vast is aangewezen voor het vervullen van betrekkingen aan den wal, op welk personeel (15 officieren en 4 onderofficieren op ult. 1915 en 16 officieren en 8 onderofficieren op ult. 1916) ook bij de „bepaalde sterkte" is gerekend, zijn nog gebezigd in betrekkingen of voor doeleinden, waarop bij de „bepaalde sterkte" *niet* was gerekend, op ult. 1915 9 officieren en 50 schepelingen en op ult. 1916 6 officieren en 42 schepelingen.

c) Hieronder behooren 20 tot den geneeskundigen dienst en 28 tot het personeel der administratie.

d) Hieronder 434 Europeanen en 86 inlanders met den rang van onderofficier, 107 Europeesche en 1 inlandsche manschappen met den stand van matroos der 1ste klasse in verschillende kwaliteiten en 20 inlandsche manschappen met den stand van matroos der 3de klasse, *niet* begrepen in de cijfers van de hieronder volgende tabel.

e) 55 machinisten en 345 koppen aan machinedrijvers- en stokerspersoneel.

De verschillende klassen van Europeesch en inlandsch matroos waren op ult. 1916 bezet als volgt:

KLASSEN.	Europeanen. Bepaalde sterkte.	Europeanen. Aanwezige sterkte.	Inlanders. Bepaalde sterkte.	Inlanders. Aanwezige sterkte.
Matroos 1ste klasse . .	285	203	62	6
„ „ (O. R.) . .	—	—		56
„ 2de klasse . .	190	250	53	3
„ „ (O. R.) . .	—	—		32
„ 3de klasse . .	315	284	210	272
Lichtmatroos	—	1	112	133
Te zamen	790	738	437	502
Op ult. 1915 waren deze totalen	785	775	437	559

Pantser in millimeters. [1]				Bevond zich op 31 December 1916:	BEMANNING.					
					Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens het op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport.			
							31 Dec. 1915		31 Dec. 1916	
Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.		Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
—	—	—	—	in dienst.	41	44	39	44	35	43
—	—	—	—	buiten dienst	34	—	—	—	20	—

RECAPITULATIE.

	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Indische Militaire Marine	399	386	446	546	434	487
Nederlandsch eskader in Oost-Indië	1 548	588	1 560	544	1 502	578
Totaal ingeschrevenen in de rol der schepen	1 947	974	2 006	1 090	1 936	1 065
Personeel aan den wal (in functiën waarop bij de bepaalde sterkte niet was gerekend)	24	1	19	1	21	1
Departement der marine (behalve voornoemde 20 Europeanen en inlanders die den staf vormen)	—	—	16	10	19	4
Ned. gezantschapswacht te Peking	34	—	34	—	34	—
Marinekazerne te Soerabaja	83	29	200	230	256	144
Kweekschool voor inlandsche schepelingen te Makasser	—	—	—	—	32	126
Totaal	2 088	1 004	2 275	1 331	2 298	1 340

Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1916 tot en met 31 Maart 1917.

(Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)

32.

Volgde tot midden Juni 1916 de bewegingen van de *Panter*, vertrok den 22sten van die maand vóor handhaving van de onzijdigheid naar Balikpapan en bleef aldaar tot einde Augustus. Den 1sten September vertrok de *Vos* via Makasser naar Soerabaja, tot het ondergaan van kleine herstellingen. Gedurende de eerste helft van October oefende de jager nabij Soerabaja en vertrok den 22sten naar Tandjoengpriok om, met de *Fret*, het stoomschip *Van der Hagen*, met den Gouverneur-Generaal aan boord naar Semarang te begeleiden; na voldoening aan deze opdracht stoomde het schip naar Soerabaja. Van 1 tot 20 November was de *Vos* weder te Balikpapan en vertrok van daar via Makasser, Djampea en Kangean naar Soerabaja Van midden December 1916 tot einde Januari 1917 vertoefde het schip te Tandjoengpriok, waarna het gedurende 6 weken in herstelling werd opgenomen bij het marine-etblissement te Soerabaja.

Kwam 6 November 1916 in Indië aan en werd tot Januari 1917 voor onderhoud en herstelling opgenomen bij het marine-etablissement te Soerabaja. Na beëindiging van de noodige herstellingen, werden de proefnemingen met kracht begonnen.

3. Statistiek over 1916 der aanvulling en verliezen onder het tot de Koninklijke marine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.

AANVULLING.	Europeanen.		Inlanders. *a)*
	Officieren.	Onderofficieren en minderen.	Onderofficieren en minderen.
Aangekomen uit Nederland:			
per gouv.-stoomschip *Deneb.*	7	44	—
per pantserschip *Noordbrabant*	13	273	—
per onderzeeboot *K I.*	2	6	—
per mail- en vrachtbooten	81	468	—
Bevorderd tot officier	6	—	—
Aangenomen in Ned.-Indië	—	—	136
Terug van desertie	—	1	31
	109	792	
Totaal	901		167 *b)*

VERLIEZEN.	Europeanen.		Inlanders. *a)*
	Officieren.	Onderofficieren en minderen.	Onderofficieren en minderen.
Teruggekeerd naar Nederland:			
per pantserschip *Noordbrabant*	14	272	—
per mail- en vrachtbooten	81 *c)*	440 *c)*	—
Ontslagen	—	2	91 *d)*
Bevorderd tot officier	—	6	—
Overleden	2	12	11
Gedeserteerd	—	1	46
	97	733	
Totaal	830		148

a) Van de gemiddeld aanwezig geweest zijnde sterkte beliep in 1916 het verloop van het inlandsch personeel der oorlogsvloot in procenten als volgt: uit hoofde van overlijden 0,82, afkeuring 1,12, desertie 3,44, verwijdering wegens veroordeeling en wangedrag 1,42 en diensteindiging 4,34, welke cijfers over 1915 beliepen 0,52, 1,12, 4,78, 0,82 en 3,21.
Wat de aanvulling van het korps inlandsche schepelingen betreft, beliep het getal der nieuw aangenomenen en dat dergenen die zich opnieuw verbonden onderscheidenlijk 10,19 % en 34,03 %, tegen in 1915 7,62 % en 28,09 %.

b) In 1916 verbonden zich opnieuw 454 inlandsche schepelingen.

c) Onder deze getallen zijn begrepen 19 officieren en 91 onderofficieren en manschappen, afgekeurd voor den werkelijken zeedienst in Oost-Indië, zoomede 19 veroordeelden.

d) Hieronder 19 wegens veroordeeling en wangedrag en 14 wegens afkeuring voor den zeedienst, zoodat het getal wegens diensteindiging ontslagenen 58 bedraagt.

4. Exploitatiekosten van de oorlogsschepen en van de ma[...]

a. Schepen van het Ne[...]

NAMEN DER SCHEPEN.	Kosten van aanbouw.	Kosten van periodiek dokken.	Kosten van overige dokkingen. *a*)	HERSTELLINGEN. Romp (inbegrepen losse en vaste goederen). *a*)	Machines, ketels en werktuigen. *a*)	Bewapening. *a*)	Inventaris-goederen (uitgezonderd munitie).	Munitie.
De Zeven Provinciën	f 5 612 459	f 10 543	f 5 589	f 45 149	f 8 264	f 708	f 24 341	f 6 709
Tromp	4 323 944	9 386	7 800	73 840	19 024	4 377	19 066	9 408
De Ruyter	4 317 019	9 724	—	51 634	10 107	38	16 137	4 599
Koningin-Regentes	4 545 901	10 276	10 400	40 057	14 161	2 554	18 646	5 568
Wolf c)	925 510	2 764	1 200	20 397	10 306	333	23 764	8 736
Fret c)	924 887	3 052	600	23 145	10 265	216	13 578	1 076
Bulhond d)	872 950	2 183	1 565	37 878	32 083	140	4 917	4 951
Jakhals d)	873 670	2 145	700	34 967	39 485	389	4 812	4 703
Lynx	832 139	2 407	1 050	25 074	25 890	234	4 682	807
Hermelijn	830 050	3 401	1 050	22 363	7 709	319	5 646	230
Vos	829 599	2 777	950	15 514	6 631	75	4 692	268
Panter	819 578	2 364	550	17 115	6 130	148	5 963	115

a) De in deze kolommen vermelde bedragen komen ten laste van het VIde hoofdstuk der Staatsbegrooting, de overige ten laste van de Indische begrooting.

b) De bedragen in deze kolommen zijn de waarden van de door het marine-etablissement aangemaakte en van daar ontvangen, zoomede de buiten die inrichting aangeschafte goederen, verminderd met de waarden der afgegeven goederen.

c) De opgaven betreffende de *Wolf* en de *Fret* loopen van 1 Februari t/m 31 December 1916.

d) De opgaven betreffende de *Bulhond* en de *Jakhals* loopen van 1—31 Januari 1916.

b. Schepen der Indische militaire marine.

NAMEN DER SCHEPEN.	Kosten van aanbouw.	Dokkosten en herstellingen.	Aanmaak, enz. van goederen.	Ontvangen inventarisgoederen. *a*).	Ontvangen steenkolen. *a*)	Ontvangen smeerolie. *a*)	Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Diversen.	Totaal.
Koetei	f386 965	f 13 095	f 7 412	f 16 395	f 29 785	f 1 578	f 76 839	f 30 816	f 93	f 176 013
Mataram	381 630	13 037	6 249	2 593	21 152	636	44 270	14 782	163	102 882
Serdang	406 000	15 604	4 722	10 733	20 929	1 051	77 409	28 947	5	159 400
Siboga	386 965	4 058	1 683	— 2 375	10 682	481	76 535	29 046	41	120 151
Assahan e)	413 900	109 848	—	— 9 944	1 209	—	6 444	2 159	—	109 716
Sumbawa	419 800	8 106	6 031	13 359	15 427	835	65 321	21 259	82	130 420
Lombok f)	448 000	722	5 656	— 2 937	936	—	22 016	7 306	159	33 858
Van Doorn g)	363 500	45 486	7 483	14 238	9 812	440	39 524	11 335	156	128 474
Van Gogh	298 500	23 747	12 572	11 708	7 712	877	48 385	14 060	252	119 313
Borneo h)	601 500	245	15	— 5 864	—	—	—	—	66	— 5 538

e) De opgaven betreffende de *Assahan* loopen slechts van 1—31 Januari 1916.

f) De opgaven betreffende de *Lombok* loopen van 1 Januari t/m 30 Juni 1916.

g) De opgaven betreffende de *Van Doorn* loopen van 1 Januari t/m 23 Juli 1916.

h) Was gedurende 1916 buiten dienst.

...an de maritieme inrichtingen aan den wal, over 1916.

...N HET NEDERLANDSCH ESKADER.

...itie.	Verstrekking van inventarisgoederen (uitgezonderd brandstoffen, smeermiddelen en munitie). b)	Verstrekking van brandstoffen. b)	Verstrekking van smeermiddelen. b)	Verstrekking van munitie. b)	Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Diversen.	Totaal ten laste van het VIde hoofdstuk der Staatsbegrooting.	Totaal ten laste van de Indische begrooting.	ALGEMEENE TOTALEN.
709	f 58 519	f182 482	f 5 315	f 42 727	f 358 903	f 150 235	f 562	f 59 710	f 840 336	f 900 046
408	28 622	134 356	3 167	20 504	292 342	123 327	748	105 041	640 926	745 967
599	20 872	150 838	2 544	47 938	290 093	123 914	588	61 779	667 247	729 026
568	25 414	109 055	3 100	49 704	308 023	125 364	533	67 172	655 683	722 855
736	7 113	59 886	2 044	40 714	67 391	22 587	253	32 236	235 252	267 488
076	2 481	52 581	3 314	50 164	66 650	21 354	267	34 226	214 517	248 743
951	— 1 548	9 444	160	— 65 199	5 786	2 020	203	71 666	— 37 083	34 583
703	— 359	11 136	308	— 64 870	5 768	2 049	246	75 541	— 34 062	41 479
807	12 463	41 985	2 085	1 516	62 340	24 457	123	52 248	152 865	205 113
230	3 781	41 082	2 931	7 448	61 340	24 188	237	31 441	150 284	181 725
268	9 509	40 295	3 736	6 073	77 303	23 938	191	23 170	168 782	191 952
115	12 932	51 416	4 653	4 535	73 959	25 214	194	23 943	181 345	205 288

c. TORPEDOBOOTEN EN ONDERZEEBOOT DER INDISCHE MILITAIRE MARINE.

NAMEN DER BOOTEN.	Kosten van aanbouw.	Dokkosten en herstellingen.	Aanmaak, enz. van goederen.	Ontvangen inventarisgoederen.	Ontvangen steenkolen.	Ontvangen smeerolie.	Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Diversen. i)
Cerberus	†	f 31							
Hydra	f 171 200	10 378							
Scylla	171 200	11 475							
Python	166 433	9 100							
Sphinx	178 765	14 994	f 17 701	f 16 603	f 60 283	f 3 257	f 111 851	— j)	f 12 078
Minotaurus	166 433	9 487							
Draak	160 000	12 910							
Krokodil	160 000	13 630							
Zeeslang	160 000	12 938							
Onderzeeboot K I. .	†	12 112	551	216	—	—	10 000	— j)	256

i) Namelijk kosten wegens declaratiën van de bootsbemanningen bij reizen buiten Soerabaja.

j) Begrepen in de kosten van voeding, verantwoord bij den torpedo-dienst.

d. MARITIEME INRICHTINGEN AAN DEN WAL.

Torpedo-dienst te Soerabaja (kazerneering).	Onderhoud van gebouwen	f 2 715
	Arbeidsloon van personeel, belast met het onderhoud	1 389
	Herstelling en onderhoud van inventarisgoederen	2 147
	Ontvangen inventarisgoederen	4 780
	Ontvangst water	4 864
	Diversen	200
	Traktementen en soldijen	*k*) 215 258
	Voeding	*l*) 101 244
	Totaal	f 332 597
Torpedo-atelier te Soerabaja	Onderhoud van het gebouw	f 2 940
	Inventarisgoederen en benoodigdheden	7 378
	Herstelling en onderhoud van inventarisgoederen	2 486
	Diversen	1 681
	Totaal	f 14 485
Marine-kampement te Malang.	Onderhoud der gebouwen door de Burgerlijke Openbare Werken	f 1 650
	Dagelijksch onderhoud, verlichting, enz.	1 959
	Vervoer van goederen	254
	Vervoer van officieren, onderofficieren en minderen	3 835
	Verstrekte inventarisgoederen	1 578
	Ontvangst water	695
	Door het marine-etablissement uitgevoerde werken	4 089
	Totaal	f 14 060
Marine-kazerne te Soerabaja	Onderhoud der gebouwen door de Burgerlijke Openbare Werken	f 1 650
	Kosten van door het marine-etablissement uitgevoerde werken	5 005
	Kosten van door het marine-etablissement verstrekte inventarisgoederen	7 132
	Kosten van voeding	65 469
	Traktementen en soldijen	246 572
	Diversen (licht, brandstof, telefoon, enz.)	13 701
	Totaal	f 339 529
Kweekschool voor inlandsche schepelingen te Makasser.	Aanmaak van goederen	f 7 366
	Aangekochte en ontvangen inventarisgoederen	19 158
	Ontvangen steenkolen	858
	Traktementen en soldijen *m*)	53 523
	Voeding *m*)	25 977
	Diversen	491
	Totaal	f 107 373

k) Deze opgave heeft alleen betrekking op het personeel der z.g. kazerneering, dus niet op de 6 bootsbemanningen.
l) Zie noot *j*.

m) Deze opgaven hebben betrekking op het tijdvak 11 Mei (opening der school) — 31 December 1916.

5. Opgaven over het tijdvak 1 April 1916 t/m 31 Maart 1917 betreffende het dokken, enz. door schepen der Koninklijke en der gouvernementsmarine.

I. Te Soerabaja (marine-etablissement), te Sabang (particulier dok) en te Tandjoengpriok (particuliere werf) en II. te Singapore.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of hersteld.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
		Indische militaire marine.		
Mataram	Soerabaja.	14 Sept. 1916.	4 Oct. 1916.	Dokken en kleine herstellingen.
Serdang	Sabang.	1 Juli 1916.	3 Aug. 1916.	Idem.
Koetei	Soerabaja.	20 April 1916.	16 April 1916.	Idem.
Siboga	id.	24 Juli 1916.	29 Juli 1916.	Idem.
		27 Oct. 1916.	1 Nov. 1916.	
		20 Dec. 1916.	24 Dec. 1916.	
		21 Maart 1916.	—	Is 21 Maart 1916 buiten dienst gesteld.
Assahan	id.	—	21 Maart 1916.	Is 21 Maart 1917 in dienst gesteld, na verbouwing tot mijnenlegger.
Van Gogh	id.	1 April 1916.	24 Juli 1916.	Dokken en herstellingen.
Van Doorn	id.	24 Juli 1916.	16 Febr. 1917.	Idem.
Lombok	id.	1 Juli 1916.	—	Buiten dienst.
Sumbawa	id.	22 Mei 1916.	3 Juli 1916.	Dokken en herstellingen.
Borneo	id.	—	—	Is sedert 1 Januari 1913 bij het marine-etablissement wegens afgekeurde ketels.
K I	id.	14 Dec. 1916.	27 Dec. 1916.	Dokken en kleine herstellingen.
Cerberus	id.	1 April 1916 reeds aanwezig.	1 April 1917 nog aanwezig.	Periodiek werd gedokt en van de helling gebruik gemaakt.
Python	id.	id.	id.	
Sphinx	id.	id.	id.	
Minotaurus	id.	id.	id.	
Hydra	id.	id.	id.	
Scylla	id.	id.	id.	
Draak	id.	id.	id.	
Krokodil	id.	id.	id.	
Zeeslang	id.	id.	id.	
Koning der Nederlanden	id.	id.	id.	Debarkementsschip in de torpedoboothaven.
Prins Hendrik der Nederlanden	id.	—	—	Ter reede liggende, werden kleine herstellingen uitgevoerd.
Makasser	id.	—	—	
		Nederlandsch eskader in Oost-Indië.		
De Zeven Provinciën	Soerabaja.	5 Mei 1916.	10 Mei 1916.	Kleine herstellingen.
		14 Juli 1916.	17 Juli 1916.	Idem.
		21 Oct. 1916.	11 Dec. 1916.	Dokken en groote herstellingen.
Tromp	id.	—	24 Juni 1916.	Dokken en herstellingen.
		23 Nov. 1916.	25 Nov. 1916.	
		8 Febr. 1917.	12 Maart 1917.	
Koningin-Regentes	id.	19 Aug. 1916.	29 Aug. 1916.	Dokken en kleine herstellingen.
		5 Febr. 1917.	7 Febr. 1917.	Dokken.
De Ruyter	id.	8 Aug. 1916.	21 Oct. 1916.	Dokken en groote herstellingen.
		17 Oct. 1916.	19 Oct. 1916.	Dokken.

[1] De opgegeven data geven de grenzen aan van het geheele tijdvak, gedurende hetwelk de schepen in genoemde plaatsen vertoefden.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of hersteld.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Fret	Soerabaja.	—	—	Elke 3 maanden dokken.
Wolf	id.	—	—	
Bulhond	id.	—	—	
Jakhals	id.	—	—	
Hermelijn	id.	—	—	
Lynx	id.	—	—	
Vos	id.	—	—	
Panter	id.	—	—	
		GOUVERNEMENTSMARINE.		
Albatros	Soerabaja.	29 Mei 1916.	8 Juni 1916.	Dokken en kleine herstellingen.
Argus	id.	23 Juni 1916.	27 Juni 1916.	Idem.
	id.	5 Maart 1917.	10 Maart 1917.	Idem.
Brak	Tandjoengpriok.	4 Sept. 1916.	15 Sept. 1916.	Idem.
Bellatrix	id.	25 Juni 1916.	27 Juni 1916.	Idem.
	id.	21 Dec. 1916.	23 Dec. 1916.	Idem.
Canopus	Soerabaja.	11 Aug. 1916.	14 Aug. 1916.	Idem.
	id.	25 Nov. 1916.	2 Dec. 1916.	Idem.
Cycloop	Tandjoengpriok.	15 Juli 1916.	18 Juli 1916.	Idem.
	id.	15 Jan. 1917.	17 Jan. 1917.	Idem.
Dog	Soerabaja.	13 April 1916.	15 April 1916.	Dokken en kleine herstellingen; is 22 April 1916 in dienst gesteld.
	id.	19 Jan. 1917.	22 Jan. 1917.	Dokken en kleine herstellingen.
Deneb	Tandjoengpriok.	27 Dec. 1916.	28 Dec. 1916.	Dokken en kleine herstellingen; is 10 Juli 1916 in dienst gesteld.
Edi	Soerabaja.	4 Nov. 1916.	29 Nov. 1916.	Dokken en herstellingen; is 10 Juli 1916 buiten dienst gesteld.
Glatik	Singapore.	9 Sept. 1916.	16 Sept. 1916.	Dokken en kleine herstellingen.
Hazenwind	Soerabaja.	28 Dec. 1916.	29 Dec. 1916.	Dokken en kleine herstellingen; is 6 Juni 1916 buiten dienst gesteld en 29 December 1916 weder in dienst gesteld.
Java	id.	3 Jan. 1917.	5 Jan. 1917.	Dokken en kleine herstellingen.
Kwartel	id.	5 Juli 1916.	13 Juli 1916.	Idem.
Nias	Sabang.	4 Oct. 1916.	17 Oct. 1916.	Idem.
Speurder	Soerabaja.	4 Juli 1916.	5 Juli 1916.	Idem.
	id.	19 Jan. 1917.	22 Jan. 1917.	Idem.
Spits	id.	24 Mei 1916.	31 Mei 1916.	Dokken en kleine herstellingen; is 22 April 1916 buiten dienst gesteld en 6 Juni 1916 in dienst gesteld; is 29 December 1916 weder buiten dienst gesteld.
Raaf	id.	11 Oct. 1916.	24 Oct. 1916.	Dokken en kleine herstellingen; is 31 Januari 1917 gezonken.
Telegraaf	id.	23 Aug. 1916.	25 Aug. 1916.	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	17 Febr. 1917.	—	Idem.
Wachter	id.	19 Mei 1916.	29 Mei 1916.	Dokken en kleine herstellingen; is 29 Augustus 1916 buiten dienst gesteld.
Zeeduif	id.	1 April 1916.	6 April 1916.	Dokken en kleine herstellingen; is 1 Juli 1916 in dienst gesteld.
	id.	24 Mei 1916.	31 Mei 1916.	Dokken en kleine herstellingen.
Zwaan	Sabang.	5 Sept. 1916.	23 Sept. 1916.	Idem.
Zwaluw	Soerabaja.	1 April 1916.	18 April 1916.	Idem.

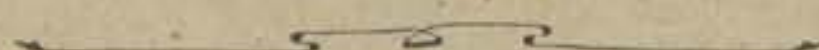
Bijlage D.

(Zie hoofdstuk E, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de GOUVERNEMENTS-MARINE in Nederlandsch-Indië

over het jaar 1916.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Nederlandsch-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte (in M.).	Grootste breedte (in M.).	Grootste diepgang (in dM.).	Waterverplaatsing (in tonnen van 1016 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten (bij eerste proeftocht).	Grootste proeftochtvaart (bij eerste proeftocht).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
ZEESTOOMSCHEPEN.												
Aldebaran	1	S.	1912, Soerabaja. (Marine-etablissement).	A . . . . . April 1913 B . . December 1913	57,3	8,23	30	710	—	—	819	12,3
Argus	1	S.	1892, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . 9 Maart 1893 B . . Augustus 1893	58,6	7,02	27	436	—	—	1 443	17,2
Albatros	1	Cp. (K.)	1910, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . December 1911 B . . . 26 Maart 1912	52	9,50	31,5	807	K. v. 3,7 cM.	2	1 151	12,3
Brak	1	S.	1898, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . . . 1898 B . . . . . 6 Mei 1899	41,9	6,93	28	365	—	—	512	11,3
Bellatrix	1	S.	1914, Amsterdam. (Marinewerf).	A . . . . 17 Juli 1914 B . . . . 18 Mei 1915	56,50	9,—	30	775	K. v. 3,7 cM.	2	823	12,1
Cycloop	1	S.	1892, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . 25 Maart 1893 B . . Augustus 1893	58,6	7,02	27	436	—	—	1 608	17,5
Canopus	1	S.	1914, Amsterdam. (Marinewerf).	A 17 November 1914 B . . 1 Januari 1916	56,50	9,—	30	775	K. v. 3,7 cM.	2	842	12,4
Dog	1	S.	1898, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . . . 1898 B . . . 26 April 1899	41,9	6,93	30	360	—	—	556	11,36
Deneb	1	S.	1915, Amsterdam. (Marinewerf).	A . . . . — B . . . . 10 Juli 1916	56,50	9,—	30	775	—	—	842	12,4
Edi	2	S.	1896, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 1897 B 1897	53,9	9,44	36	850	—	—	1 232	12,8
Flamingo	1	Cp. (K.)	1891, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1891 B . . . . 10 Juni 1893	47,10	7,35	31	500	—	—	485	11,35
Glatik	1	S.	1894, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1895 B . 6 November 1895	46,9	7,35	29	420	—	—	552	11,5
Hazenwind	1	S.	1898, Fijenoord. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw).	A . . . . 1898 B . . . 13 Maart 1899	41,9	6,93	29,9	365	—	—	525	11,7
Java	1	IJ. (K.)	1885, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1885 B . . . . 8 Juni 1886	62,6	9,5	44	1 118	—	—	1 021	12,6
Kwartel	1	S.	1900, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 1901 B 19 December 1901	46,9	7,35	29	417	—	—	426	10,75
Nias	2	S.	1894, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . . . 1895 B 1896	53,9	9,44	35,5	812	—	—	1 241	13,1
Pelikaan	1	Cp. (K.)	1891, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1891 B . 10 Februari 1892	47,10	7,35	32	440	K. v. 3,7 cM.	2	485	10,76
Raaf	1	Cp. (K.)	1888, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 1889 B . . . 30 April 1890	47,10	7,35	31	420	—	—	413	10,60
Speurder	1	S.	1908, Singapore. (RILEY HARGRAVES & Co.).	A . . . . 1908 B . . . 10 Maart 1909	41,10	5,80	28	205	—	—	316	10,4
Spits	1	S.	1899, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1899 B . . . 28 April 1900	41,85	6,93	29	366	—	—	620	12,07
Telegraaf (kabelschip)	2	S.	Glasgow. (DAVID J. DUNLOP & Co.).	A . . . . 1899 B . 6 November 1905	84,67	10,66	57,8	3 230	—	—	1 577	12,08
Valk	1	Cp. (K.)	1902, Amsterdam. (Ned. Scheepsbouw Mij.).	A . . . . 1903 B . . . . 1 April 1904	51,80	9	36	704	—	—	537	10,06
Wachter	1	IJ.	1884.	A . . . . 1884 B . . . . —	35,8	5,45	30	—	—	—	—	—
Zeeduif	1	Cp. (K.)	1889, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . . . 1890 B 1891	47,10	7,35	32	420	K. v. 3,7 cM.	2	413	10,61
Zwaan	1	Cp. (K.)	1890, Rotterdam. (Mij. „de Maas").	A . . . . 1891 B . . . 2 Maart 1892	47,10	7,35	30	420	K. v. 3,7 cM.	2	310	10,42
Zwaluw	1	Cp. (K.)	1910, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 13 Mei 1911 B . . 29 October 1911	52	9,50	31,6	802	K. v. 3,7 cM.	2	1 140	12,41

Gedetacheerd op de stoomschepen voor de kustverlichting en bebakening

In opleiding . . . .

Reserve . . . .

[1]) Cp. = compositie; K. = gekoperd; S. = staal; IJ. = ijzer; Z. = gezinkt.

[2]) Gegevens verkregen met Ombilin-kolen.

Grootste proeftochtvaart (bij eerste proeftocht).	Brandstof (steenkolen-) bergruimte (in M³).	Grootste vol te houden dienstvaart (in mijlen).	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 15.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 16.	Bevond zich op 31 December 1916:	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 31 Dec. 1915. Euro-peanen.	31 Dec. 1915. In-landers.	31 Dec. 1916. Euro-peanen.	31 Dec. 1916. In-landers.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaande tijdstippen ingediende rapporten. 31 Dec. 1915. Euro-peanen.	31 Dec. 1915. In-landers.	31 Dec. 1916. Euro-peanen.	31 Dec. 1916. In-landers.	Toestand op 1 April 1917. Romp.	Werk-tuigen.	Ketels.	Waar bij het einde van 1916 gestationneerd.
13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
12,3	175	11 [2]	—	2 050 [2]	—	in dienst.	6	35	6	35	8	41	8	41	goed.	goed.	goed.	Tandjoeng-priok *a)*
17,2	104	12	—	2 250	—	id.	6	32	6	32	6	18	6	34	vrij goed.	id.	vrij goed.	Soerabaja *b)*
12,3	144	10 [2]	—	2 000 [2]	—	id.	6	34	6	34	7	32	7	33	goed.	id.	goed.	Amboina *c)*
11,3	89	10 [2]	—	1 825 [2]	—	id.	5	27	5	27	6	26	6	28	vrij goed.	id.	vrij goed.	Tandjoeng-priok *d)*
12,1	134	11	—	2 700 [2]	—	id.	6	35	6	35	6	46	8	40	goed.	id.	goed.	Emmahaven *e)*
17,5	110	12	—	2 250	—	id.	6	32	6	32	7	30	6	31	vrij goed.	id.	id.	Tandjoeng-priok *f)*
12,4	134	11	—	—	—	id.	—	—	6	35	—	—	6	35	goed.	id.	id.	Timor Koepang *g)*
11,3[illegible]	89	10 [2]	—	1 600 [2]	—	id.	—	—	5	27	—	—	7	27	vrij goed.	id.	vrij goed.	Makasser *h)*
12,4	134	11	—	—	—	id.	—	—	6	35	—	—	8	43	goed.	id.	goed.	Tandjoeng-priok *i)*
12,8	140	10	—	1 500	—	buiten dienst.	7	41	—	—	8	51	—	—	vrij goed.	id.	id.	*j)*
11,35	92	9,75 [2]	—	2 148 [2]	—	in dienst.	6	27	6	27	6	27	6	29	bruikbaar.	id.	vrij goed.	Menado *k)*
11,5	88	10,5 [2]	—	2 300 [2]	—	id.	6	27	6	27	6	24	6	27	vrij goed.	id.	goed.	Riouw *l)*
11,7	90	11 [2]	—	2 150 [2]	—	buiten dienst.	5	27	—	—	6	24	—	—	id.	id.	vrij goed.	*m)*
12,6	177	10 [2]	—	1 820 [2]	—	in dienst.	6	38	6	38	8	41	8	63	Nog korten tijd bruikbaar.			Tandjoeng-priok *n)*
10,75	100	10 [2]	—	—	—	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	vrij goed.	goed.	goed.	*o)*
13,1	144	9,5 [2]	—	1 900 [2]	—	id.	7	40	7	40	7	39	8	40	id.	id.	vrij goed.	Oelee Lheue *p)*
10,76	95	9,5 [2]	—	1 810 [2]	—	buiten dienst.	6	27	—	—	6	27	—	—	bruikbaar.	id.	goed.	*q)*
10,60	84	8 [2]	—	1 900 [2]	—	in dienst.	6	27	6	27	6	26	7	24	id.	id.	vrij goed.	Makasser *r)*
10,4	85	9 [2]	—	800 [2]	—	id.	6	25	6	25	5	24	6	24	goed.	id.	goed.	Soerabaja *s)*
12,07	88	10 [2]	—	1 712 [2]	—	id.	5	27	5	27	6	28	6	26	vrij goed.	id.	vrij goed.	Samarinda *t)*
12,0[illegible]	328	10,8 [2]	—	2 872 [2]	—	id.	8	73	8	73	10	77	11	79	goed.	id.	goed.	Soerabaja *u)*
10,06	125	7	—	1 694 [2]	—	id.	6	34	6	34	7	35	8	34	vrij goed.	id.	vrij goed.	Amboina *v)*
—	55	7	—	1 164	—	buiten dienst.	6	25	—	—	4	24	—	—	Nog korten tijd bruikbaar.			*w)*
10,61	84	9,5 [2]	—	1 900 [2]	—	in dienst.	6	27	6	27	6	34	6	27	bruikbaar.	goed.	goed.	Timor Koepang *x)*
10,4[illegible]	81	9 [2]	—	1 630 [2]	—	id.	6	27	6	27	6	29	6	27	id.	id.	id.	Oelee Lheue *y)*
12,41	147	10 [2]	—	2 000 [2]	—	id.	6	34	6	34	7	35	6	34	goed.	id.	id.	Ternate *z)*
ning e… den slibarbeid							—	—	—	—	24	—	36	—				
. . . .							20	—	20	—	—	—	—	—				
. . . .							12	77	12	77	—	—	—	—				
							aa) 165	*ee)* 798	*bb)* 158	*ee)* 775	*cc)* 168	*ee)* 738	*dd)* 182	*ee)* 746				

Verdere aanteekeningen (zie blz. 4).

VERDERE AANTEEKENINGEN

(die ook het 1ste kwartaal 1917 betreffen en, wat het jaar 1916 aangaat, zich aansluiten aan de opgaven in bijlage D van het vorig verslag).

a) De *Aldebaran* bleef in het behandelde tijdvak ter beschikking van den commandant der zeemacht en chef van het departement der marine in Nederlandsch-Indië te Batavia.

b) De *Argus* was ter beschikking van den hoofdinspecteur, chef van den dienst der opiumregie, met Soerabaja als standplaats, behoudens het tijdvak 9 October 1916—15 Januari 1917, gedurende welken tijd het vaartuig te Tandjoengpriok was gestationneerd.

c) De *Albatros* bleef in het behandelde tijdvak in het station Ambon.

d) De *Brak* was ter beschikking van den directeur van landbouw, nijverheid en handel voor visscherij-onderzoek en gestationneerd te Batavia.

e) De *Bellatrix* bleef aangewezen voor de dienstreizen in de residentiën Sumatra's Westkust en Tapanoeli met Emmahaven als standplaats.

f) De *Cycloop* was ter beschikking van den hoofdinspecteur, chef van den dienst der opiumregie, met Batavia als standplaats.

g) De *Canopus* werd 1 Januari 1916 in dienst gesteld ter vervanging van de *Zeeduif* en bleef aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Timor en onderhoorigheden.

h) De *Dog* werd 22 April 1916 in dienst gesteld en, ter vervanging van de *Spits*, aangwezen voor de dienstreizen in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.

i) De *Deneb* werd 10 Juli 1916 in dienst gesteld en, ter vervanging van de *Edi*, aangewezen voor algemeene diensten met Batavia als standplaats.

j) De *Edi* werd 10 Juli 1916 buiten dienst gesteld, met gelijktijdige indienststelling van de *Deneb*.

k) De *Flamingo* bleef in het behandelde tijdvak in het station Menado.

l) De *Glatik* was aangewezen voor de stationsdiensten in de gewesten Riouw en onderhoorigheden en Oostkust van Sumatra.

m) De *Hazenwind* werd 5 Juni 1916 buiten dienst gesteld, met gelijktijdige indienststelling van de *Spits*.

n) De *Java* bleef aangewezen voor de stationsdiensten te Batavia.

o) De *Kwartel* werd gebezigd voor den slibarbeid in het westervaarwater naar Soerabaja.

p) De *Nias* bleef in het behandelde tijdvak in Atjeh gestationneerd.

q) De *Pelikaan* werd 1 Juli 1916 buiten dienst gesteld, met gelijktijdige indienststelling van de *Zeeduif*.

r) De *Raaf* bleef in het behandelde tijdvak in het station Makasser.

s) De *Speurder* bleef ter beschikking van den hoofdinspecteur, chef van den dienst der opiumregie, met Soerabaja als standplaats.

t) De *Spits* werd 5 Juni 1916 in dienst gesteld ter vervanging van de *Hazenwind*.

u) De *Telegraaf* bleef ter beschikking van den chef van den post-, telegraaf- en telefoondienst voor kabelwerkzaamheden.

v) De *Valk* bleef in het behandelde tijdvak in het station Amboina.

w) De *Wachter* werd 29 Augustus 1916 buiten dienst gesteld.

x) De *Zeeduif* werd 1 Juli 1916 weder in dienst gesteld, ter vervanging van de *Pelikaan*.

y) De *Zwaan* bleef in het behandelde tijdvak in Atjeh gestationneerd.

z) De *Zwaluw* bleef voor algemeene diensten te Ternate gestationneerd; van 13 Januari t/m 2 Mei 1916 werd het vaartuig te Soerabaja gedokt en tijdelijk vervangen door de *Edi*.

aa) Ongerekend 1 gezaghebber, te werk gesteld bij het hoofdbureau van scheepvaart, en 4 eerste-machinisten, belast met het toezicht op de herstelling van gewestelijke en andere landsvaartuigen.
Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps ambtenaren der gouvernements-marine 23 gezaghebbers, 61 stuurlieden (26 eerste-, 25 tweede- en 10 derde-), 73 machinisten (24 eerste-, 28 tweede- en 21 derde-), zoomede 10 leerlingen-machinist.

bb) Ongerekend 1 gezaghebber, te werk gesteld bij het hoofdbureau van scheepvaart, en 4 eerste-machinisten, belast met het toezicht op de herstelling van gewestelijke en andere landsvaartuigen.
Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps ambtenaren der gouvernementsmarine 23 gezaghebbers, 61 stuurlieden (26 eerste-, 25 tweede- en 10 derde-), 73 machinisten (24 eerste-, 28 tweede- en 21 derde-), zoomede 10 leerlingen-machinist.

cc) Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber en de vier eerste-machinisten, vermeld in noot *aa*.

dd) Namelijk 27 gezaghebbers, 60 stuurlieden, 87 machinisten en 8 leerlingen-machinist.
Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber en de vier eerste-machinisten, vermeld in noot *bb*.

ee) Naar gelang van de qualiteiten was het korps inlandsche schepelingen van de gouvernements-marine, wat de bepaalde en de feitelijke sterkte betreft, op ult. 1915 en ult. 1916 verdeeld als volgt:

QUALITEITEN.	Formatie		Sterkte	
	ult. 1915.	ult. 1916.	ult. 1915.	ult. 1916.
Serangs	24	24	21	21
Timmerlieden	24	24	18	22
Hofmeesters	24	24	21	18
Bedienden	51	51	34	37
Eerste koks	24	24	21	21
Tweede koks	25	25	20	22
Djoeroemoedi's	102	102	80	85
Kasaps	24	24	17	19
Pandjerwala's	88	88	59	41
Matrozen	144	144	192	188
Mandoer-stokers	33	33	26	30
Eerste stokers	72	72	58	50
Tweede stokers	80	80	69	83
Tremmers	96	96	102	109
Totalen	811	811	738	746

Bijlage E.

(Zie hoofdstuk E, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de SCHEEPVAART over 1916.

I. TIENJARIG OVERZICHT (1907 t/m 1916) der

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN. [1]		1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.	Aantal.
Batavia	Aangekomen	Particuliere Stoomschepen	a	1107	4 873 974	1228	5 760 888	1248	5 740 369	1363
			b	—	—	—	—	—	—	—
		Particuliere Zeilschepen	a	121	96 479	139	95 994	153	118 604	106
			b	6390	104 074	4909	98 042	4430	86 333	4283
		Particuliere Lichters	a	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en	b	7618	5 074 527	6276	5 954 924	5831	5 945 306	5752
		Oorlogs- en andere gouv. schepen		—	—	—	—	147	169 126	152
	Vertrokken	Particuliere Stoomschepen	a	1106	4 871 371	1223	5 771 122	1256	5 792 700	1363
			b	—	—	—	—	—	—	—
		Particuliere Zeilschepen	a	120	100 271	136	94 897	148	114 375	106
			b	6414	104 792	4922	98 393	4433	85 953	4283
		Particuliere Lichters	a	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en	b	7640	5 076 434	6281	5 964 412	5837	5 993 028	5752
		Oorlogs- en andere gouv. schepen		—	—	—	—	147	169 126	147
Indramajoe	Aangekomen	Particuliere Stoomschepen	a	†	†	†	†	†	†	85
			b	†	†	†	†	†	†	—
		Particuliere Zeilschepen	a	†	†	†	†	†	†	10
			b	†	†	†	†	†	†	930
		Totaal a en	b	†	†	†	†	†	†	1025
		Oorlogs- en andere gouv. schepen		†	†	†	†	†	†	—
	Vertrokken	Particuliere Stoomschepen	a	†	†	†	†	†	†	85
			b	†	†	†	†	†	†	—
		Particuliere Zeilschepen	a	†	†	†	†	†	†	10
			b	†	†	†	†	†	†	930
		Totaal a en	b	†	†	†	†	†	†	1025
		Oorlogs- en andere gouv. schepen		†	†	†	†	†	†	—
Cheribon	Aangekomen	Particuliere Stoomschepen	a	534	2 580 212	571	3 005 674	586	3 023 420	680
			b	—	—	—	—	—	—	—
		Particuliere Zeilschepen	a	21	15 516	30	11 660	39	20 715	28
			b	621	22 239	644	22 085	625	20 568	767
		Particuliere Lichters	a	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en	b	1176	2 617 967	1245	3 039 419	1250	3 064 708	1475
		Oorlogs- en andere gouv. schepen		—	—	—	—	15	113 491	16
	Vertrokken	Particuliere Stoomschepen	a	534	2 580 212	571	3 005 674	586	3 023 420	680
			b	—	—	—	—	—	—	—
		Particuliere Zeilschepen	a	21	15 516	30	11 660	39	20 715	28
			b	621	22 239	644	22 085	625	20 568	767
		Particuliere Lichters	a	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en	b	1176	2 617 967	1245	3 039 419	1250	3 064 708	1475
		Oorlogs- en andere gouv. schepen		—	—	—	—	15	113 491	16
Tegal	Aangekomen	Particuliere Stoomschepen	a	304	1 691 810	325	1 854 055	354	2 118 998	401
			b	—	—	—	—	—	—	—
		Particuliere Zeilschepen	a	14	11 377	12	5 455	20	12 946	10
			b	673	25 312	778	26 198	564	19 673	594
		Totaal a en	b	991	1 728 499	1115	1 885 708	938	2 151 617	1005
		Oorlogs- en andere gouv. schepen		—	—	—	—	1	349	1

[1] Sub *a* zijn schepen van 300 M³. netto inhoud en daarboven en sub *b* zijn schepen van minder dan 300 M³. nettoinhoud.

916 der scheepvaartbeweging in Nederlandsch-Indië.

	1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
I³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
0 369	1363	6 624 023	1531	7 332 369	1608	7 825 627	1571	8 233 587	1620	8 930 792	1525	8 377 166	1556	8 282 868
—	—	—	66	4 707	104	10 738	65	6 682	57	5 617	64	2 863	92	3 016
8 604	106	82 296	98	68 300	41	44 712	31	35 747	23	37 507	24	52 113	20	37 715
6 333	4283	81 012	3073	73 468	3297	98 137	2819	90 269	2938	86 391	2869	82 010	3501	89 523
—	—	—	5	15 394	6	18 957	5	15 724	9	28 437	12	35 098	10	28 514
5 306	5752	6 787 331	4773	7 494 238	5056	7 998 171	4491	8 382 009	4647	9 088 744	4494	8 549 250	5179	8 441 636
9 126	152	161 520	183	293 473	131	160 625	187	285 066	195	292 842	185	204 587	255	379 368
2 700	1363	6 624 023	1524	7 313 028	1605	7 798 238	1560	8 203 612	1619	8 901 464	1517	8 336 948	1565	8 361 894
—	—	—	65	4 632	103	10 554	67	6 882	57	5 617	65	2 863	91	3 098
4 375	106	82 296	95	67 352	41	44 433	32	36 629	23	37 507	25	54 965	18	33 729
5 953	4283	81 012	3076	73 489	3286	97 462	2835	90 593	2945	87 080	2869	82 079	3494	89 136
—	—	—	5	15 394	6	18 957	5	15 724	9	28 437	10	30 084	10	28 514
3 028	5752	6 787 331	4765	7 473 895	5041	7 969 644	4505	8 353 440	4653	9 060 105	4486	8 506 939	5178	8 516 371
9 126	147	154 520	186	295 358	134	170 910	182	281 937	196	294 222	181	202 018	248	356 893
†	85	712 157	99	896 525	89	703 579	89	732 427	74	601 848	54	511 201	21	185 984
†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
†	10	10 324	8	17 188	4	11 906	4	9 053	3	10 983	—	—	3	10 174
†	930	24 428	926	28 925	513	14 244	308	8 447	262	6 489	244	6 499	266	6 340
†	1025	746 909	1033	942 638	606	729 729	401	749 927	339	619 320	298	517 700	290	202 498
†	—	—	—	—	—	—	2	872	1	360	—	—	—	—
†	85	712 157	99	896 525	89	703 579	89	732 427	74	601 848	54	511 201	21	185 984
†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
†	10	10 324	8	17 188	4	11 906	4	9 053	3	10 983	—	—	3	10 174
†	930	24 428	906	28 025	531	14 542	336	9 042	279	6 666	252	6 531	257	6 143
†	1025	746 909	1013	941 738	624	730 027	429	750 522	356	619 497	306	517 732	281	202 301
†	—	—	—	—	—	—	2	872	1	360	—	—	—	—
23 420	680	3 616 852	652	3 765 651	703	4 133 574	747	4 455 354	717	4 531 531	648	3 988 404	537	3 192 864
—	—	—	—	—	—	—	6	408	18	1 408	6	287	6	0
20 715	28	16 509	26	25 718	11	29 047	5	10 386	12	26 716	9	13 891	8	19 388
20 568	767	21 873	756	25 641	535	20 180	370	17 730	351	14 962	267	11 695	361	17 417
—	—	—	1	3 122	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
64 708	1475	3 655 234	1485	3 820 132	1249	4 182 801	1128	4 483 878	1098	4 574 617	930	4 014 277	912	3 229 669
13 491	16	47 700	16	56 564	11	8 893	9	20 311	6	2 157	9	4 750	7	8 453
23 420	680	3 616 852	652	3 765 651	703	4 133 574	747	4 455 354	717	4 531 531	648	3 988 404	536	3 190 674
—	—	—	—	—	—	—	6	408	18	1 408	6	287	6	0
20 715	28	16 509	26	25 718	11	29 047	5	10 386	11	26 391	9	13 433	7	15 346
20 568	767	21 873	757	25 733	531	20 055	374	17 982	344	14 655	276	12 191	360	17 353
—	—	—	1	3 122	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
64 708	1475	3 655 234	1436	3 820 224	1245	4 182 676	1132	4 484 130	1090	4 573 985	939	4 014 315	909	3 223 373
13 491	16	47 700	16	56 564	11	8 893	9	20 311	6	2 157	9	4 750	7	8 453
18 998	401	2 545 895	401	2 653 334	469	3 155 602	450	2 945 722	360	2 596 292	337	2 225 165	236	1 572 336
—	—	—	—	—	7	371	1	204	3	472	2	222	—	
12 946	10	12 205	14	21 605	8	21 498	7	20 798	9	32 254	11	32 099	7	23 746
19 673	594	21 554	719	26 932	705	27 361	536	21 371	547	22 808	538	23 930	622	25 035
51 617	1005	2 579 654	1134	2 701 871	1189	3 204 832	994	2 988 095	919	2 651 826	888	2 281 416	865	1 621 117
349	1	463	5	813	4	1 206	6	2 678	3	626	2	1 214	3	1 536

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN.		1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.
Tegal	Vertrokken. .	Particuliere: Stoomschepen . . .	a	304	1 691 810	325	1 854 055	354	2 118 99
			b	—	—	—	—	—	—
		Particuliere: Zeilschepen	a	14	11 377	12	5 455	20	12 94
			b	673	25 312	778	26 198	564	19 67
		Totaal a en	b	991	1 728 499	1115	1 885 708	938	2 151 61
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	1	34
Pekalongan	Aangekomen .	Particuliere: Stoomschepen . . .	a	256	1 347 694	308	1 883 722	292	1 578 72
			b	—	—	—	—	—	—
		Particuliere: Zeilschepen	a	1	161	3	2 144	11	12 49
			b	1027	33 091	910	32 081	953	33 79
		Totaal a en	b	1284	1 380 946	1221	1 917 947	1256	1 625 007
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	—	—
	Vertrokken. .	Particuliere: Stoomschepen . . .	a	256	1 347 694	308	1 883 722	292	1 578 72
			b	—	—	—	—	—	—
		Particuliere: Zeilschepen	a	1	161	3	2 144	11	12 49
			b	1027	33 091	910	32 081	953	33 79
		Totaal a en	b	1284	1 380 946	1221	1 917 947	1256	1 625 007
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	—	—
Semarang	Aangekomen .	Particuliere: Stoomschepen . . .	h	809	4 507 874	852	5 041 751	932	5 397 27
			b	—	—	—	—	—	—
		Particuliere: Zeilschepen	a	59	69 543	59	63 038	61	63 13
			b	2106	66 833	2191	65 426	1952	56 08
		Particuliere: Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en	b	2974	4 644 250	3102	5 170 215	2945	5 516 49
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	11	77
	Vertrokken. .	Particuliere: Stoomschepen . . .	a	809	4 507 874	852	5 041 751	932	5 397 27
			b	—	—	—	—	—	—
		Particuliere: Zeilschepen	a	59	69 543	59	63 038	61	63 13
			b	2106	66 833	2191	65 426	1952	56 08
		Particuliere: Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en	b	2974	4 644 250	3102	5 170 215	2945	5 516 49
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	11	775
Soerabaja	Aangekomen .	Particuliere: Stoomschepen . . .	a	1009	4 735 170	1062	5 254 219	1104	5 511 88
			b	—	—	—	—	—	—
		Particuliere: Zeilschepen	a	23	44 137	23	46 640	23	32 62
			b	19791	369 109	19635	374 852	19343	383 83
		Particuliere: Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en	b	20823	5 148 416	20720	5 675 711	20470	5 928 348
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	21	37 145
	Vertrokken. .	Particuliere: Stoomschepen . . .	a	1009	4 735 170	1062	5 254 219	1104	5 511 88
			b	—	—	—	—	—	—
		Particuliere: Zeilschepen	a	23	44 137	23	46 640	23	32 62
			b	19791	369 109	19635	374 852	19343	383 83
		Particuliere: Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en	b	20823	5 148 416	20720	5 675 711	20470	5 928 348
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	21	37 145

1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
401	2 545 895	401	2 653 334	469	3 155 602	450	2 945 722	360	2 596 292	337	2 225 165	236	1 572 336
—	—	—	—	7	371	1	204	3	472	2	222	—	—
10	12 205	14	21 605	8	21 498	7	20 798	9	32 254	11	32 099	7	23 746
594	21 554	712	26 471	702	27 200	536	21 310	539	22 356	545	24 222	621	24 991
1005	2 579 654	1127	2 701 410	1186	3 204 671	994	2 988 034	911	2 651 374	895	2 281 708	864	1 621 073
1	463	5	813	4	1 206	6	2 678	3	626	2	1 214	3	1 536
323	1 955 521	322	2 118 433	341	2 290 600	348	2 199 629	286	2 005 671	272	1 848 134	195	1 181 896
—	—	—	—	—	—	—	—	5	244	1	222	—	—
7	12 753	8	24 902	8	24 164	4	14 974	9	33 016	8	27 191	5	17 830
1018	36 350	820	29 013	711	25 322	822	31 253	696	26 317	630	25 587	593	23 845
1348	2 004 624	1150	2 172 348	1060	2 340 086	1174	2 245 856	996	2 065 248	911	1 901 134	793	1 223 571
—	—	3	1 276	2	410	1	436	2	1 164	1	850	1	436
323	1 955 521	322	2 118 433	341	2 290 600	348	2 199 629	286	2 005 671	272	1 848 134	195	1 181 896
—	—	—	—	—	—	—	—	5	244	1	222	—	—
7	12 753	8	24 902	8	24 164	4	14 974	9	33 016	8	27 191	4	14 978
1018	36 350	803	28 276	706	25 078	825	31 443	687	25 907	644	26 240	598	24 047
1348	2 004 624	1133	2 171 611	1055	2 339 842	1177	2 246 046	987	2 064 838	925	1 901 787	797	1 220 921
—	—	3	1 276	2	410	1	436	2	1 164	1	850	1	436
987	5 887 648	1052	6 383 287	1111	6 754 562	1175	7 319 341	1160	7 787 428	1060	6 897 650	1004	6 404 106
—	—	—	—	1	0	1	204	3	677	1	0	1	222
38	35 551	50	76 942	23	52 231	15	38 055	18	46 740	18	40 939	13	39 643
1760	41 924	1544	51 676	1747	62 831	1569	56 259	1613	63 822	1370	52 333	1558	61 879
—	—	2	6 190	1	3 233	—	—	—	—	—	—	—	—
2785	5 965 123	2648	6 518 095	2883	6 872 857	2760	7 413 859	2794	7 898 667	2449	6 990 922	2576	6 505 850
7	2 385	22	15 280	23	6 403	12	21 866	21	11 869	16	5 842	20	11 909
987	5 887 648	1045	6 334 250	1113	6 781 326	1176	6 325 400	1161	7 778 954	1064	6 932 506	1005	6 418 327
—	—	—	—	1	0	1	204	3	677	1	0	1	222
38	35 551	52	78 687	22	48 786	16	41 500	18	46 740	18	40 939	13	39 643
1760	41 924	1544	51 624	1735	62 328	1569	55 955	1612	63 800	1368	52 184	1561	62 050
—	—	2	6 190	1	3 233	—	—	—	—	—	—	—	—
2785	5 965 123	2643	6 470 751	2872	6 895 673	2762	6 423 059	2794	7 890 171	2451	7 025 629	2580	6 520 242
7	2 385	22	15 280	23	6 403	12	21 866	21	11 869	16	5 842	20	11 909
1157	5 967 285	1083	6 070 643	1102	6 341 957	1191	7 007 637	1238	7 407 568	1161	6 502 536	1223	6 127 179
—	—	23	2 924	26	1 815	7	525	40	6 902	41	6 760	32	4 380
32	53 912	36	53 153	3	8 127	9	14 809	—	—	8	6 520	22	17 519
23639	376 712	15566	359 142	13871	311 134	11627	266 715	10767	244 093	9990	227 647	10790	232 941
—	—	2	6 136	5	15 813	1	3 068	2	6 466	—	—	3	4 283
24828	6 397 909	16710	6 491 998	15007	6 678 846	12835	7 292 754	12047	7 665 029	11200	6 743 463	12070	6 386 302
122	175 323	221	363 882	166	321 888	188	329 292	402	380 540	569	821 714	565	690 274
1157	5 967 285	1087	6 067 793	1097	6 356 361	1186	6 992 190	1227	7 303 404	1170	6 597 051	1224	6 132 259
32	53 912	21	2 348	24	2 067	7	385	38	6 505	42	6 708	32	4 283
—	—	36	55 562	3	8 127	6	3 661	2	7 487	9	10 181	21	16 637
23639	376 712	14972	355 047	13873	310 976	11622	266 481	10763	243 506	9975	227 474	10742	231 372
—	—	2	6 136	5	15 813	1	3 068	2	6 466	—	—	3	4 283
24828	6 397 909	16118	6 486 886	15002	6 693 344	12822	7 265 785	12032	7 567 368	11196	6 841 414	12022	6 388 834
122	175 323	215	358 421	168	311 769	185	326 314	403	381 853	552	790 317	549	683 407

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN.			1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.
Kraksaän	Aangekomen	Particuliere	Stoomschepen	a	31	235 552	27	198 284	39	295 321
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	1	783	—	—	1	768
				b	1141	27 172	1029	26 267	998	24 485
		Totaal a en b			1173	263 507	1056	224 551	1038	320 574
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	—	—
	Vertrokken	Particuliere	Stoomschepen	a	31	235 552	27	198 284	39	295 321
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	1	783	—	—	1	768
				b	1131	27 086	1029	26 266	981	24 274
		Totaal a en b			1163	263 421	1056	224 550	1021	320 363
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	—	—
Pasoeroean	Aangekomen	Particuliere	Stoomschepen	a	179	1 300 819	208	1 556 913	197	1 471 675
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	—	—	—	—
				b	2546	99 777	2429	82 301	2299	55 290
		Totaal a en b			2725	1 400 596	2637	1 639 214	2496	1 526 965
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	—	—
	Vertrokken	Particuliere	Stoomschepen	a	179	1 300 819	208	1 556 913	197	1 471 675
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	—	—	—	—
				b	2546	99 777	2429	82 301	2299	55 290
		Totaal a en b			2725	1 400 596	2637	1 639 214	2496	1 526 965
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	—	—
Probolinggo	Aangekomen	Particuliere	Stoomschepen	a	176	1 320 806	203	1 593 660	196	1 479 345
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	3	348	12	3 558	5	653
				b	3182	88 627	3259	100 328	2989	88 847
		Totaal a en b			3361	1 409 781	3474	1 697 546	3190	1 568 845
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	9	2 385
	Vertrokken	Particuliere	Stoomschepen	a	176	1 320 806	203	1 593 660	196	1 479 345
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	3	348	12	3 558	5	653
				b	3182	88 627	3259	100 328	2989	88 847
		Totaal a en b			3361	1 409 781	3474	1 697 546	3190	1 568 845
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	9	2 385
Panaroekan	Aangekomen	Particuliere	Stoomschepen	a	157	1 164 566	219	1 344 981	215	1 418 970
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	25	4 566	21	1 959	8	894
				b	4075	75 626	4887	78 171	2944	55 749
		Totaal a en b			4257	1 244 758	5127	1 425 111	3167	1 475 613
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	6	2 269
	Vertrokken	Particuliere	Stoomschepen	a	157	1 164 566	219	1 344 981	215	1 418 970
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	25	4 566	21	1 959	8	894
				b	4075	75 626	4887	78 171	2944	55 749
		Totaal a en b			4257	1 244 758	5127	1 425 111	3167	1 475 613
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	6	2 269
Banjoewangi	Aangekomen	Particuliere	Stoomschepen	a	168	780 841	237	1 111 736	201	882 770
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	4	9 365	8	8 655	2	300
				b	1432	39 347	1429	33 106	1162	23 687
		Totaal a en b			1604	829 553	1674	1 153 497	1365	906 757
		Oorlogs- en andere gouv. schepen			—	—	—	—	28	33 216

	1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
21	50	357 816	43	396 588	41	340 016	58	515 957	54	498 127	59	531 725	35	282 492
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
68	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 628	—	—	—	—
85	1010	24 166	953	23 838	898	22 774	888	22 781	701	17 296	728	19 173	855	20 895
74	1060	381 982	996	420 426	939	362 790	946	538 738	756	517 051	787	550 898	890	303 387
	—	—	—	—	—	—	12	1 443	5	1 547	2	895	2	410
21	50	357 816	43	396 588	41	340 016	58	515 957	54	498 127	59	531 725	35	282 492
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
68	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 628	—	—	—	—
74	1036	24 470	947	23 774	884	22 567	892	22 676	697	17 274	727	18 797	820	20 088
63	1086	382 286	990	420 362	925	362 583	950	538 633	752	517 029	786	550 522	855	302 580
	—	—	—	—	—	—	12	1 443	5	1 547	2	895	2	410
75	219	1 296 483	210	1 773 074	219	1 839 192	281	2 423 144	270	2 474 014	275	2 431 532	160	1 491 828
	—	—	—	—	—	—	—	—	9	1 998	1	269	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3 445
90	2401	62 349	2423	54 448	2348	66 602	1981	57 782	1722	48 456	1676	45 795	1776	48 091
65	2620	1 358 832	2633	1 827 522	2567	1 905 794	2262	2 480 926	2001	2 524 468	1952	2 477 596	1937	1 543 364
	—	—	—	—	—	—	44	16 347	63	9 649	34	10 008	17	3 716
75	219	1 296 483	210	1 773 074	219	1 839 192	281	2 423 144	269	2 465 705	276	2 439 841	160	1 491 828
	—	—	—	—	—	—	—	—	9	1 998	1	269	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3 445
90	2401	62 349	2398	53 903	2375	67 210	1977	57 573	1728	48 724	1680	45 868	1776	48 098
65	2620	1 358 832	2608	1 826 977	2594	1 906 402	2258	2 480 717	2006	2 516 427	1957	2 485 978	1937	1 543 371
	—	—	—	—	—	—	44	16 347	63	9 649	34	10 008	17	3 716
45	195	1 541 393	232	1 985 981	216	1 906 384	249	2 142 311	245	2 305 053	220	2 115 265	143	1 333 420
	—	—	—	—	1	170	—	—	5	1 030	2	307	2	444
53	—	—	—	—	—	—	1	325	—	—	—	—	1	325
47	2999	89 625	3211	102 035	3066	98 910	2816	98 273	2537	83 017	2515	82 726	2921	93 579
45	3194	1 631 018	3443	2 088 016	3283	2 005 464	3066	2 240 909	2787	2 389 100	2737	2 198 298	3067	1 427 768
85	17	8 230	35	15 621	28	48 171	40	16 538	25	4 829	20	6 445	31	25 212
45	195	1 541 393	232	1 985 981	215	1 901 092	248	2 135 712	245	2 305 053	220	2 115 265	143	1 333 420
	—	—	—	—	1	170	—	—	5	1 030	2	307	2	444
53	—	—	—	—	—	—	1	325	—	—	—	—	1	325
47	2999	89 625	3202	102 232	3054	98 654	2809	98 236	2531	82 876	2519	82 870	2922	93 485
45	3194	1 631 018	3434	2 088 213	3270	1 999 916	3058	2 234 273	2781	2 388 959	2741	2 198 442	3068	1 427 674
85	17	8 230	35	15 621	28	48 171	40	16 538	25	4 829	20	6 445	31	25 212
70	172	1 027 925	199	1 377 132	180	1 499 334	203	1 767 129	212	2 024 100	212	1 950 795	390	1 461 949
	—	—	—	—	—	—	—	—	11	2 362	10	1 563	3	453
94	13	1 510	—	—	—	—	1	783	—	—	—	—	—	—
49	3840	73 480	4277	88 614	3705	79 385	3272	77 653	3143	70 985	3382	64 847	3337	68 888
13	4025	1 102 915	4476	1 465 746	3885	1 578 719	3476	1 845 565	3366	2 097 447	3604	2 017 205	3730	1 531 290
69	10	3 203	21	14 135	18	10 167	81	32 395	40	7 745	14	3 321	22	7 338
70	172	1 027 925	198	1 369 239	180	1 499 334	203	1 767 129	212	2 024 100	210	1 933 540	389	1 451 665
	—	—	—	—	—	—	—	—	11	2 362	10	1 563	3	453
94	13	1 510	—	—	—	—	1	783	—	—	—	—	—	—
49	3840	73 480	4200	88 000	3686	77 797	3276	77 716	3128	70 398	3377	65 378	3341	69 024
13	4025	1 102 915	4398	1 457 239	3866	1 577 131	3480	1 845 628	3351	2 096 860	3597	2 000 481	3733	1 521 142
69	10	3 203	21	14 135	18	10 167	81	32 395	40	7 745	14	3 321	22	7 338
70	234	922 014	231	1 289 895	202	1 181 122	200	1 290 781	187	1 276 223	153	962 837	118	665 735
	—	—	1	270	-	—	—	—	34	680	91	1 820	132	2 640
00	2	10 967	2	10 722	1	3 668	—	—	—	—	—	—	—	—
87	1161	21 278	986	22 132	1108	23 012	871	17 530	769	15 169	759	18 045	1445	32 926
57	1397	954 259	1220	1 323 019	1311	1 207 802	1071	1 308 311	990	1 292 072	1003	982 702	1695	701 301
16	33	41 455	35	15 030	51	31 951	25	11 770	30	9 219	39	11 609	33	12 475

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN.			1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.
Banjoewangi	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	168	780 841	237	1 111 736	201	882 770
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	4	9 365	8	8 655	2	300
				b	1432	39 347	1429	33 106	1162	23 687
		Totaal a en b			1604	829 553	1674	1 153 497	1365	906 757
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	28	33 216
Tjilatjap	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	102	711 533	135	998 611	144	1 004 161
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	1	3 538	—	—
				b	—	—	—	—	—	—
			Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en b			102	711 533	136	1 002 149	144	1 004 161
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	—	—
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	102	711 533	135	998 611	144	1 004 161
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	1	3 538	—	—
				b	—	—	—	—	—	—
			Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en b			102	711 533	136	1 002 149	144	1 004 161
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	—	—
Telokbetong	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Zeilschepen	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Lichters	a	†	†	†	†	†	†
		Totaal a en b			†	†	†	†	†	†
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	†	†	†	†
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Zeilschepen	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Lichters	a	†	†	†	†	†	†
		Totaal a en b			†	†	†	†	†	†
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	†	†	†	†
Benkoelen	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Zeilschepen	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Lichters	a	†	†	†	†	†	†
		Totaal a en b			†	†	†	†	†	†
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	†	†	†	†
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Zeilschepen	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Lichters	a	†	†	†	†	†	†
		Totaal a en b			†	†	†	†	†	†
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	†	†	†	†
Padang	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	459	1 711 054	537	1 846 491	503	2 049 198
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	4	5 639	6	9 030	6	1 140
				b	1121	17 605	1371	22 547	1127	18 898
			Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en b			1584	1 734 298	1914	1 878 068	1636	2 069 236
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	69	43 245

	1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
770	234	922 014	231	1 289 895	202	1 181 122	200	1 290 781	186	1 267 941	153	962 837	118	665 735
300	—	—	1	270	—	—	—	—	33	660	92	1 840	131	2 620
687	2	10 967	2	10 722	1	3 668	—	—	—	—	—	—	—	—
	1161	21 278	970	21 955	1135	22 606	884	17 869	764	14 937	760	18 092	1442	32 820
757														
216	1397	954 259	1204	1 322 842	1338	1 208 396	1084	1 308 650	983	1 283 538	1005	982 769	1691	701 175
	33	41 455	35	15 030	51	31 951	25	11 770	30	9 219	39	11 609	32	12 270
161														
-	150	1 036 887	155	1 048 587	154	1 140 293	164	1 305 191	151	1 257 014	131	978 751	106	771 669
-	—	—	—	—	117	6 201	158	8 347	201	12 074	240	18 239	146	12 788
-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	2	6 244	—	—	6	19 068	9	28 437	7	22 301	10	27 771
161														
-	150	1 036 887	157	1 054 831	271	1 146 494	328	1 332 606	361	1 297 525	378	1 019 291	262	812 228
	2	996	1	5 084	—	—	3	1 688	3	4 840	7	19 793	4	2 864
161														
-	150	1 036 887	155	1 048 587	152	1 119 594	163	1 296 310	148	1 227 222	132	983 185	108	793 780
-	—	—	—	—	116	6 148	158	8 347	201	12 032	241	18 292	146	12 788
-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	2	6 244	—	—	6	19 068	9	28 437	7	22 301	10	27 771
161														
-	150	1 036 887	157	1 054 831	268	1 125 742	327	1 323 725	358	1 267 691	380	1 023 778	264	834 339
	2	996	1	5 084	—	—	2	1 610	3	4 840	7	19 793	4	2 864
†														
†	210	471 667	199	445 693	231	548 022	249	711 579	291	867 727	288	861 013	270	722 854
†	—	—	—	—	1	46	9	447	18	572	9	84	9	43
†	—	—	—	—	3	1 572	—	—	2	1 334	2	1 393	—	—
†	245	6 264	324	9 905	218	6 446	208	7 952	222	6 442	185	4 443	188	5 259
	—	—	—	—	—	—	1	3 233	8	25 204	7	20 778	6	17 317
†														
†	455	477 931	523	455 598	453	556 086	467	723 211	541	901 279	491	887 711	473	745 473
	2	5 750	3	6 876	13	10 315	11	22 630	12	6 773	11	9 415	11	6 777
†														
†	210	471 667	199	445 693	231	548 022	248	709 410	289	853 803	289	863 349	270	722 854
†	—	—	—	—	1	46	9	447	18	572	9	84	9	43
†	—	—	—	—	3	1 572	—	—	1	810	3	1 917	—	—
†	245	6 264	324	9 905	206	5 906	206	7 864	206	5 361	202	5 437	186	5 237
	—	—	—	—	—	—	1	3 233	8	25 204	7	20 778	6	17 317
†														
†	455	477 931	523	455 598	441	555 546	464	720 954	522	885 750	510	891 565	471	745 451
	2	5 750	3	6 876	13	10 315	11	22 630	12	6 773	11	9 415	11	6 777
†														
†	124	422 334	180	419 998	122	424 802	119	397 479	116	421 703	111	416 804	135	495 078
†	55	2 760	70	3 256	68	3 166	55	2 835	46	2 125	41	1 597	42	1 437
†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
†	154	3 617	122	2 870	62	1 376	32	728	23	558	16	361	18	395
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7 880
†														
†	333	428 711	372	426 124	252	426 344	206	401 042	185	424 386	168	418 762	198	504 790
	3	2 205	4	2 023	8	4 045	3	2 205	9	9 749	1	1 118	8	5 802
†														
†	124	422 334	180	419 998	122	421 802	119	397 479	116	421 703	111	416 804	135	495 078
†	55	2 760	70	3 256	69	3 207	54	2 707	45	2 084	41	1 597	42	1 437
†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
†	154	3 617	122	2 870	59	1 314	32	728	22	530	17	389	17	367
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7 880
†														
†	333	428 711	372	426 124	250	426 323	205	400 914	183	424 317	169	418 790	197	504 762
	3	2 205	4	2 023	8	4 045	3	2 205	9	9 749	1	1 118	8	5 802
49 198														
—	511	2 347 963	403	2 563 303	420	2 805 084	428	2 946 044	414	2 913 593	402	2 864 141	407	2 622 854
1 140	—	—	153	3 483	181	5 028	375	14 181	348	12 641	364	13 399	423	18 185
18 898	3	4 833	4	6 203	3	4 337	—	—	4	6 910	3	4 024	—	—
—	1077	16 994	1075	19 887	1239	24 645	1195	26 598	1272	28 902	1159	26 746	949	20 378
	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3 233	3	7 715	4	10 984
69 236														
43 245	1591	2 369 790	1635	2 592 876	1843	2 839 094	1998	2 986 823	2039	2 965 279	1931	2 916 025	1783	2 672 401
	55	52 672	74	60 819	58	40 103	73	64 728	86	131 765	81	99 076	47	39 639

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN.		1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.
Padang	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	455	1 692 448	534	1 859 462	504	2 053 090
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	4	5 639	6	9 030	6	1 140
			b	1130	18 119	1371	22 547	1127	18 898
			Lichters . . . . . a	—	—	—	—	—	—
			Totaal a en b	1589	1 716 206	1911	1 891 039	1637	2 073 128
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	69	43 245
Sabang	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	767	2 919 529	794	3 428 568	843	3 841 327
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	—	—	—	—	—	—
			b	6	183	—	—	—	—
			Lichters . . . . . a	—	—	—	—	—	—
			Totaal a en b	773	2 919 712	794	3 428 568	843	3 841 327
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	—	—
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	767	2 919 529	794	3 428 568	843	3 841 327
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	—	—	—	—	—	—
			b	6	183	—	—	—	—
			Lichters . . . . . a	—	—	—	—	—	—
			Totaal a en b	773	2 919 712	794	3 428 568	843	3 841 327
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	—	—
Oeleë Lheuë	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	380	405 006	387	382 185	416	509 147
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	—	—	—	—	—	—
			b	50	150	—	—	56	250
			Totaal a en b	430	405 156	387	382 185	472	509 397
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	14	15 004
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	380	405 006	387	382 185	416	509 147
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	—	—	—	—	—	—
			b	50	150	—	—	56	250
			Totaal a en b	430	405 156	387	382 185	472	509 397
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	14	15 004
Poeloe Sembilang . .	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	231	976 282	200	828 666	199	639 343
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	—	—	2	10 320	1	2 433
			b	—	—	6	1 145	6	984
			Lichters . . . . . a	—	—	—	—	6	2 724
			Totaal a en b	231	976 282	208	840 131	212	645 484
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	—	—
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	231	976 282	200	828 666	199	639 343
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	—	—	2	10 320	1	2 433
			b	—	—	6	1 145	6	984
			Lichters . . . . . a	—	—	—	—	6	2 724
			Totaal a en b	231	976 282	208	840 131	212	645 484
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	—	—
Belawan Deli. . . .	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	1074	681 935	717	659 949	778	781 496
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	441	66 965	510	80 157	404	61 182
			b	1679	127 147	1317	96 727	1099	81 919
			Lichters . . . . . a	—	—	—	—	—	—
			Totaal a en b	3194	876 047	2544	836 833	2281	924 597
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	12	7 333

	1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
090	507	2 337 938	406	2 575 478	419	2 797 117	426	2 934 690	409	2 846 776	404	2 899 684	404	2 593 870
	—	—	153	3 483	180	4 900	376	14 374	347	12 576	365	13 450	420	17 799
40	2	4 608	4	6 428	3	4 378	1	1 694	3	5 214	4	5 718	—	—
398	1077	16 994	1061	19 624	1219	24 191	1195	26 711	1286	29 112	1165	26 824	948	20 381
	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3 233	3	7 715	3	7 881
28	1586	2 359 540	1624	2 605 013	1821	2 830 586	1998	2 977 469	2046	2 896 911	1941	2 953 391	1775	2 639 931
245	55	52 672	73	60 119	58	40 103	71	63 463	86	131 737	84	100 700	47	39 639
327	890	4 337 437	764	4 734 215	854	5 471 559	909	5 844 464	733	4 843 155	602	3 894 335	625	4 044 537
	—	—	151	29 477	160	29 519	152	29 244	146	28 460	166	31 003	169	29 541
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	331
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	2 004	18	2 400
	—	—	—	—	2	6 335	—	—	—	—	9	5 127	6	4 712
327	890	4 337 437	915	4 763 692	1016	5 507 413	1061	5 873 708	879	4 871 615	790	3 932 469	819	4 081 521
	79	111 710	132	287 947	106	96 788	123	132 347	132	156 075	92	86 393	109	87 631
327	889	4 337 238	758	4 703 373	852	5 460 223	912	5 855 001	718	4 696 060	603	3 903 366	627	4 055 157
	—	—	151	29 477	160	29 715	152	29 246	144	28 458	166	31 401	168	29 541
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	331
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	2 004	18	2 400
	—	—	—	—	2	6 335	—	—	—	—	8	4 805	7	5 034
327	889	4 337 238	909	4 732 850	1014	5 496 273	1064	5 884 247	862	4 724 518	790	3 941 576	821	4 092 463
	79	111 710	130	280 622	104	96 911	123	127 137	134	162 099	91	86 333	111	88 511
47	410	530 265	231	486 409	233	494 252	240	547 315	240	628 224	223	664 601	206	673 636
	—	—	149	29 651	148	29 452	144	28 656	142	28 158	147	29 253	156	29 605
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	331
250	3	529	6	619	8	824	12	1 276	9	1 369	9	1 377	7	1 071
397	413	530 794	386	516 679	389	524 528	396	577 247	391	657 751	379	695 231	370	704 643
004	11	4 033	39	109 407	91	65 981	146	99 714	133	81 592	147	86 128	150	97 006
47	410	530 265	231	486 409	233	494 252	240	547 315	240	628 224	223	664 601	206	673 636
	—	—	149	29 651	148	29 452	144	28 656	142	28 158	147	29 253	156	29 561
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	331
250	3	529	6	619	8	824	12	1 276	9	1 369	9	1 377	7	1 071
397	413	530 794	386	516 679	389	524 528	396	577 247	391	657 751	379	695 231	370	704 599
004	11	4 033	39	109 407	89	64 809	144	98 542	133	81 592	148	86 488	149	96 586
343	333	1 131 025	709	1 216 144	190	699 760	192	659 510	217	575 389	196	415 305	213	481 953
	—	—	187	9 813	400	18 925	154	7 119	1151	57 214	1591	75 317	1414	65 348
33	2	6 470	30	25 315	74	46 162	6	3 014	28	15 036	24	12 768	30	15 098
384	10	1 069	942	106 084	700	79 771	544	36 452	1431	86 655	1911	101 382	1360	110 587
724	3	3 150	17	53 689	21	70 935	11	34 961	6	18 937	11	28 256	18	51 732
84	348	1 141 714	1885	1 411 045	1385	915 553	907	741 056	2833	753 231	3733	633 028	3035	724 718
	—	—	5	3 091	3	2 012	4	2 026	2	1 328	3	2 419	5	3 209
343	333	1 131 025	709	1 222 339	191	702 215	194	665 277	216	572 148	194	414 149	215	485 260
	—	—	187	9 813	400	18 925	154	7 119	1147	56 844	1593	75 502	1412	65 308
33	2	6 470	30	25 315	74	46 162	6	3 014	28	15 036	24	12 768	30	15 098
384	10	1 069	940	105 410	696	79 842	544	36 776	1420	85 555	1906	101 198	1351	109 893
724	3	3 150	17	53 689	21	70 935	11	34 961	6	18 937	11	28 256	18	51 732
84	348	1 141 714	1883	1 416 566	1382	918 079	909	747 147	2817	748 520	3728	631 873	3026	727 291
	—	—	5	3 091	3	2 012	4	2 026	2	1 328	3	2 419	5	3 209
96	1003	810 147	672	836 270	696	892 446	773	980 704	757	1 043 181	781	1 611 904	791	1 497 314
	—	—	474	23 852	573	37 109	567	31 354	444	19 799	488	18 209	540	21 729
82	382	53 070	45	16 061	54	20 326	39	14 170	36	13 387	23	8 644	27	11 380
19	1258	102 197	1838	168 538	2021	189 508	2220	213 441	1903	176 089	1578	142 422	1694	155 547
	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1 752	11	3 542	5	1 610
97	2643	965 414	3029	1 044 721	3344	1 139 389	3599	1 239 669	3144	1 254 208	2881	1 784 721	3057	1 687 580
33	9	5 407	38	16 168	26	17 515	16	10 557	20	25 008	15	17 365	15	14 883

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN.			1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.
Belawan Deli. . . .	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	1074	681 935	717	659 949	778	781 496
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	441	66 965	510	80 157	404	61 182
				b	1679	127 147	1317	96 727	1099	81 919
			Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en b			3194	876 047	2544	836 833	2281	924 597
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	12	7 333
Sambo	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	841	868 421	1480	1 086 941
				b	†	†	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	†	†	—	—	20	44 182
				b	†	†	275	46 589	494	88 925
			Lichters	a	†	†	—	—	—	—
		Totaal a en b			†	†	1116	915 010	1994	1 220 048
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	—	—	9	4 586
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	841	868 421	1480	1 086 941
				b	†	†	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	†	†	—	—	20	44 182
				b	†	†	275	46 589	491	87 599
			Lichters	a	†	†	—	—	—	—
		Totaal a en b			†	†	1116	915 010	1991	1 218 722
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	—	—	9	4 586
Palembang	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	561	908 759	555	894 304	544	866 919
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	37	14 192	63	12 915	104	59 818
				b	566	18 756	445	18 268	394	14 331
			Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en b			1164	941 707	1063	925 487	1042	941 068
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	5	2 638
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	561	908 759	555	894 304	544	866 919
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . .	a	37	14 192	63	12 915	104	59 818
				b	566	18 756	445	18 268	394	14 331
			Lichters	a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en b			1164	941 707	1063	925 487	1042	941 068
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	5	2 638
Muntok	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	338	492 703	379	646 708	354	767 506
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	51	9 911	112	16 874	109	15 875
				b	479	11 723	359	6 175	347	6 883
		Totaal a en b			868	514 337	850	669 757	810	790 264
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	21	10 574
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	338	492 703	379	646 708	354	767 506
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	51	9 911	112	16 874	109	15 875
				b	479	11 723	359	6 175	347	6 883
		Totaal a en b			868	514 337	850	669 757	810	790 264
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	21	10 574
Tandjoengpandan . .	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	285	448 876	333	499 499	194	570 513
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	—	—	—	—
				b	409	10 642	289	7 702	292	8 956
		Totaal a en b			694	459 518	622	507 201	486	579 469
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	—	—

1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
1003	810 147	669	836 191	695	889 059	773	980 055	754	1 040 546	781	1 609 671	792	1 500 433
—	—	474	23 852	574	37 128	570	31 648	443	19 727	485	17 975	541	21 761
382	53 070	45	16 061	54	20 326	37	13 357	34	12 724	27	10 120	25	10 558
1250	100 996	1846	169 739	2010	187 949	2212	212 138	1889	174 448	1583	143 853	1704	156 861
—	—	—	—	—	—	—	—	2	922	12	3 875	5	1 610
2635	964 213	3034	1 045 843	3333	1 134 462	3592	1 237 198	3122	1 248 367	2888	1 785 494	3067	1 691 223
9	5 407	38	16 168	26	17 515	16	10 557	19	24 948	15	17 425	15	14 883
2042	1 376 988	923	1 222 594	464	1 366 061	287	1 004 293	365	1 059 317	590	1 410 884	611	1 527 723
—	—	1598	339 458	2317	168 389	1858	122 737	2506	163 610	3574	305 586	3861	318 267
22	68 545	6	10 269	30	13 937	11	5 781	6	2 165	81	37 750	162	75 469
663	119 191	747	138 776	942	175 652	1144	218 611	1980	266 428	2249	285 037	2421	311 894
—	—	20	62 076	28	87 094	25	78 704	37	115 861	68	189 378	92	237 076
2727	1 564 724	3294	1 778 173	3781	1 811 133	3325	1 430 126	4894	1 607 381	6562	2 228 635	7147	2 470 429
42	6 749	63	15 512	73	15 804	66	19 744	140	20 891	197	44 828	206	34 168
2037	1 364 590	926	1 231 683	466	1 382 661	285	997 595	367	1 068 017	591	1 411 269	611	1 527 723
—	—	1595	323 324	2317	168 433	1856	122 324	2506	163 765	3573	305 464	3863	318 592
22	68 545	6	10 269	30	13 937	11	5 781	6	2 165	80	37 167	162	75 469
663	119 191	751	139 492	943	175 873	1133	216 522	1976	267 058	2253	285 428	2423	313 195
—	—	20	62 076	28	87 094	25	78 704	36	112 793	68	190 901	92	235 388
2722	1 552 326	3298	1 766 844	3784	1 827 998	3310	1 420 926	4891	1 613 798	6565	2 230 229	7151	2 470 367
42	6 749	63	15 512	73	15 804	66	19 744	139	20 841	196	44 728	208	34 318
598	911 922	415	974 439	395	912 845	347	836 028	351	854 661	363	731 601	316	603 711
—	—	159	13 041	187	10 424	226	8 556	215	8 875	217	8 276	195	8 534
140	132 063	93	24 245	31	24 950	43	34 305	18	25 231	28	24 272	35	27 689
371	13 887	299	11 724	366	24 029	396	24 862	368	26 653	316	23 274	399	22 916
—	—	36	111 261	36	111 108	43	135 389	57	178 904	81	226 936	87	221 139
1109	1 057 872	1002	1 134 710	1015	1 083 356	1055	1 039 140	1009	1 094 324	1005	1 014 359	1032	883 989
14	8 621	10	4 968	6	2 869	10	8 794	15	6 184	14	6 652	16	7 970
594	910 459	419	972 976	394	911 625	345	835 717	354	858 983	362	734 693	317	603 096
—	—	159	13 041	182	10 096	227	8 648	214	8 798	216	8 292	204	9 246
140	132 063	89	26 468	31	24 664	43	33 548	17	24 421	28	25 315	37	29 023
371	13 887	298	11 458	364	24 509	383	23 876	369	26 448	323	24 055	393	22 754
—	—	37	114 494	36	111 108	43	135 389	57	178 904	80	223 703	88	224 372
1105	1 056 409	1002	1 138 437	1007	1 082 002	1041	1 037 178	1011	1 097 554	1009	1 016 058	1039	888 491
14	8 621	10	4 968	6	2 869	10	8 794	14	6 150	14	6 308	17	8 348
320	852 495	299	895 572	304	924 381	291	879 755	328	1 035 127	339	1 099 890	286	896 631
—	—	1	75	1	100	7	738	3	199	3	310	6	630
74	20 888	3	7 234	2	7 487	8	16 469	9	15 760	2	3 167	3	6 651
319	6 185	405	17 000	288	9 235	217	6 139	173	4 161	192	4 738	433	9 552
713	879 568	708	919 881	595	941 203	523	903 101	513	1 055 247	536	1 108 105	728	913 464
16	17 667	13	7 895	7	5 737	10	8 870	13	13 466	10	10 315	9	19 408
320	852 495	299	895 572	304	924 381	291	879 755	328	1 035 127	339	1 099 890	286	896 631
—	—	1	75	1	100	6	638	4	299	3	310	5	577
74	20 888	3	7 234	2	7 487	8	16 469	9	15 760	2	3 167	3	6 651
319	6 185	405	17 000	281	8 635	217	6 139	172	4 140	194	4 943	433	9 438
713	879 568	708	919 881	588	940 603	522	903 001	513	1 055 326	538	1 108 310	727	913 297
16	17 667	13	7 895	7	5 737	10	8 870	13	13 466	10	10 310	9	19 408
187	593 570	219	663 358	228	740 849	203	751 665	248	967 988	227	744 332	214	777 691
—	—	14	1 714	3	300	—	—	—	—	12	915	128	15 799
—	—	1	810	5	13 734	—	—	2	906	—	—	—	—
265	8 265	281	8 131	214	6 181	160	4 578	127	3 049	170	4 352	238	6 043
452	601 835	515	674 013	450	761 064	363	756 243	377	971 943	409	749 599	580	799 533
—	—	7	2 905	9	5 202	6	4 307	10	7 387	13	10 353	11	7 490

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN.			1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.
Tandjoengpandan . .	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	285	448 876	333	499 499	194	570 513
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	—	—	—	—
				b	409	10 642	289	7 702	292	8 956
		Totaal a en b			694	459 518	622	507 201	486	579 469
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	—	—
Bandjermasin . . .	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	313	482 410	276	467 127	267	488 909
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	61	17 635	65	15 852	44	7 937
				b	431	9 531	488	10 442	526	10 751
		Totaal a en b			805	509 576	829	493 421	837	507 597
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	13	8 348
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	313	482 410	276	467 127	267	488 909
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	61	17 635	65	15 852	44	7 937
				b	431	9 531	488	10 442	526	10 751
		Totaal a en b			805	509 576	829	493 421	837	507 597
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	13	8 348
Stagen	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	†	†	165	483 892
				b	†	†	†	†	—	—
			Zeilschepen	a	†	†	†	†	1	1 567
				b	†	†	†	†	6	74
			Lichters	a	†	†	†	†	—	—
		Totaal a en b			†	†	†	†	172	485 533
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	†	†	40	134 183
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	†	†	165	483 892
				b	†	†	†	†	—	—
			Zeilschepen	a	†	†	†	†	1	1 567
				b	†	†	†	†	6	74
			Lichters	a	†	†	†	†	—	—
		Totaal a en b			†	†	†	†	172	485 533
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	†	†	40	134 183
Balikpapan	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	1459	1 498 969	1351	1 647 424	926	1 257 121
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	1	1 210	1	1 210	—	—
				b	134	2 066	145	3 131	178	5 485
			Lichters	a	—	—	—	—	151	467 390
		Totaal a en b			1594	1 502 245	1497	1 651 765	1255	1 729 996
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	17	10 592
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	1459	1 498 969	1351	1 647 424	926	1 257 121
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	1	1 210	1	1 210	—	—
				b	134	2 066	145	3 131	178	5 485
			Lichters	a	—	—	—	—	151	467 390
		Totaal a en b			1594	1 502 245	1497	1 651 765	1255	1 729 996
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	17	10 592
Moearadjawa	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	1224	835 814	1276	872 792	1019	958 840
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	1	102	—	—	—	—
				b	31	5 502	48	1 378	57	2 267
		Totaal a en b			1256	841 418	1324	874 170	1076	961 107
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	32	14 564

	1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
[M]³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
0 513	187	593 570	219	663 358	228	740 849	203	751 665	248	967 988	227	744 332	214	777 691
—	—	—	14	1 714	3	300	—	—	—	—	9	600	129	15 853
—	—	—	1	810	3	8 461	—	—	2	906	—	—	—	—
8 956	265	8 265	281	8 131	211	6 016	165	4 725	125	2 965	169	4 339	235	5 900
9 469	452	601 835	515	674 013	445	755 626	368	756 390	375	971 859	405	749 271	578	799 444
—	—	—	7	2 905	9	5 202	6	4 307	10	7 387	11	9 846	13	7 997
8 909	321	493 627	279	512 254	287	508 440	301	574 778	307	610 384	306	601 530	369	657 019
—	—	—	34	6 002	52	10 431	50	9 519	65	12 666	51	9 950	47	9 116
7 937	54	10 172	6	2 300	—	—	—	—	4	5 667	1	325	11	10 106
0 751	495	11 478	527	19 648	475	16 849	573	18 195	535	18 284	652	20 171	926	27 957
7 597	870	515 277	846	540 204	814	535 720	924	602 492	911	647 001	1010	631 976	1353	704 198
8 348	11	8 564	19	9 464	40	10 573	28	9 275	19	5 336	27	8 800	43	8 726
8 909	321	493 627	276	509 239	289	511 886	304	577 143	304	604 665	308	606 627	368	656 626
—	—	—	34	6 002	55	10 748	52	9 930	65	12 651	52	10 123	45	8 897
7 937	54	10 172	6	2 300	—	—	—	—	4	5 667	1	325	11	10 106
0 751	475	11 268	528	19 419	494	17 287	572	19 219	535	18 136	649	20 196	919	27 858
7 597	850	515 067	844	536 960	838	539 921	928	606 292	908	641 119	1010	637 271	1343	708 487
8 348	11	8 564	19	9 464	40	10 573	27	8 746	20	5 865	25	8 693	40	8 622
3 892	193	649 903	190	597 620	244	876 910	250	972 971	235	825 887	217	689 512	237	556 594
—	—	—	2	2	2	2	3	669	4	499	4	488	—	—
1 567	4	5 597	1	2 852	4	10 882	4	6 391	—	—	—	—	—	—
74	—	—	—	—	10	139	13	188	14	251	40	1 302	52	1 090
—	—	—	—	—	1	3 103	1	3 203	—	—	—	—	—	—
5 533	197	655 500	193	600 474	261	891 036	271	983 422	253	826 637	261	691 302	289	557 684
4 183	10	9 038	4	3 968	30	2 845	32	2 935	10	10 022	6	3 622	7	3 987
3 892	192	647 105	191	600 418	244	876 910	250	972 971	234	820 529	217	689 461	238	562 003
—	—	—	2	2	2	2	3	669	4	499	4	488	—	—
1 567	4	5 597	1	2 852	4	10 882	4	6 391	—	—	—	—	—	—
74	—	—	—	—	10	139	13	188	14	251	40	1 302	52	1 090
—	—	—	—	—	1	3 103	1	3 203	—	—	—	—	—	—
5 533	196	652 702	194	603 272	261	891 036	271	983 422	252	821 279	261	691 251	290	563 093
4 183	10	9 038	4	3 968	29	2 761	32	2 935	10	10 022	6	3 622	7	3 987
7 121	855	1 348 819	406	1 400 978	503	1 373 174	478	1 459 786	445	1 467 131	451	1 605 257	479	1 803 070
—	—	—	520	73 326	427	23 497	285	17 358	334	23 746	332	22 578	383	28 368
—	—	—	—	—	—	—	1	1 628	—	—	14	7 350	58	30 450
5 485	165	7 115	119	4 652	135	6 735	180	11 461	164	11 614	210	13 345	325	25 236
7 390	273	875 624	306	989 992	212	680 690	110	363 660	102	347 106	104	353 912	85	287 725
9 996	1293	2 231 558	1351	2 468 948	1277	2 084 096	1054	1 853 893	1045	1 849 597	1111	2 002 442	1330	2 174 849
0 592	16	13 061	23	17 600	19	12 957	18	6 537	20	16 694	13	6 122	73	59 765
7 121	850	1 318 899	409	1 419 296	505	1 384 776	477	1 452 437	446	1 474 422	449	1 602 009	481	1 798 155
—	—	—	520	73 326	421	22 958	286	17 411	335	23 767	330	22 431	383	28 301
—	—	—	—	—	—	—	1	1 628	—	—	14	7 350	58	30 450
5 485	160	6 415	122	4 715	129	6 024	181	11 226	161	11 255	213	13 657	321	24 782
7 390	273	875 624	306	989 992	211	677 288	111	367 063	102	347 106	104	353 912	85	287 725
9 996	1283	2 200 938	1357	2 487 329	1266	2 091 046	1056	1 849 765	1044	1 856 550	1110	1 999 359	1328	2 169 413
0 592	16	13 061	23	17 600	19	12 957	18	6 537	20	16 694	13	6 122	73	59 765
8 840	zie Samarinda		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
2 267	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
1 107	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
4 564	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN.		1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.
Moearadjawa	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	1224	835 814	1276	872 792	1019	958 840
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	1	102	—	—	—	—
			b	31	5 502	48	1 378	57	2 267
		Totaal a en b		1256	841 418	1324	874 170	1076	961 107
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	32	14 564
Samarinda.	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	†	†	†	†	†	†
			b	†	†	†	†	†	†
			Zeilschepen . . . . a	zie Moearadjawa		†	†	†	†
			b	†	†	†	†	†	†
			Lichters . . . . . a	†	†	†	†	†	†
		Totaal a en b		†	†	†	†	†	†
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		†	†	†	†	†	†
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . a	†	†	†	†	†	†
			b	†	†	†	†	†	†
			Zeilschepen . . . . a	†	†	†	†	†	†
			b	†	†	†	†	†	†
			Lichters . . . . . a	†	†	†	†	†	†
		Totaal a en b		†	†	†	†	†	†
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		†	†	†	†	†	†
Menado	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	132	450 175	159	556 306	150	562 080
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	1	1 532	1	1 293	3	8 800
			b	258	3 178	265	3 558	228	68 951
		Totaal a en b		391	454 885	425	561 157	381	639 831
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	10	6 793
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	132	450 175	159	556 306	150	562 080
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	1	1 532	1	1 293	3	8 800
			b	258	3 178	265	3 558	228	68 951
		Totaal a en b		391	454 885	425	561 157	381	639 831
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	10	6 793
Gorontalo	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	137	484 385	106	376 888	126	400 084
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	66	21 942	61	18 948	48	23 645
			b	78	2 590	70	2 003	51	1 370
		Totaal a en b		281	508 917	237	397 839	225	425 099
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	5	2 624
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	137	484 385	106	376 888	126	400 084
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	66	21 942	61	18 948	48	23 645
			b	78	2 590	70	2 003	51	1 370
		Totaal a en b		281	508 917	237	397 839	225	425 099
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	5	2 624
Makasser	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	507	1 491 035	512	1 956 047	476	2 138 32[illegible]
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . . a	1	1 532	1	1 293	2	10 80[illegible]
			b	2961	58 204	3627	65 507	3358	61 15[illegible]
			Lichters . . . . . a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en b		3469	1 550 771	4140	2 022 847	3836	2 210 27[illegible]
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	88	73 82[illegible]
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . . a	507	1 491 035	512	1 956 047	476	2 138 32[illegible]
			b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen . . . a	1	1 532	1	1 293	2	10 80[illegible]
			b	2961	58 204	3627	65 507	3358	61 15[illegible]
			Lichters . . . . . a	—	—	—	—	—	—
		Totaal a en b		3469	1 550 771	4140	2 022 847	3836	2 210 27[illegible]
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .		—	—	—	—	88	73 82[illegible]

1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
765	427 595	500	453 924	392	407 608	366	494 042	302	470 580	335	490 125	272	473 120
—	—	302	421	438	28 652	324	24 636	318	22 476	338	25 299	440	34 971
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	5 049
61	2 873	61	3 254	64	4 562	97	8 427	78	5 969	97	7 993	176	16 095
268	855 998	302	977 421	200	612 143	108	357 290	100	340 300	103	350 509	85	287 555
1094	1 286 466	1165	1 435 020	1094	1 052 965	895	884 395	798	839 325	873	873 926	1009	816 790
46	22 091	53	22 240	35	12 953	43	15 310	37	15 564	41	15 405	47	16 917
765	427 595	498	452 681	392	408 128	366	494 042	301	468 291	336	492 457	271	469 134
—	—	302	421	438	28 731	323	24 554	318	22 604	339	25 301	440	34 980
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	5 049
61	2 873	59	3 136	61	4 310	98	8 473	79	5 930	96	7 903	170	15 677
267	852 876	303	980 543	200	612 143	108	356 989	100	340 300	104	353 912	85	287 555
1093	1 283 344	1162	1 436 781	1091	1 053 312	895	884 058	798	837 125	875	879 573	1002	812 395
44	21 697	52	22 177	36	13 016	41	14 460	39	16 419	41	15 406	48	17 281
160	593 318	137	561 123	142	662 780	139	693 300	135	719 540	106	693 284	133	583 740
—	—	1	285	—	—	1	258	1	258	—	—	—	—
2	6 406	3	5 780	1	2 819	—	—	—	—	1	406	1	424
256	3 233	82	2 937	73	1 260	40	838	58	1 151	81	1 274	89	1 303
418	602 957	223	570 125	216	666 859	180	694 396	194	720 949	188	694 964	223	585 467
25	32 960	49	32 755	9	10 601	8	23 627	16	17 400	15	14 206	10	12 031
160	593 318	137	561 123	142	662 780	139	693 300	135	719 540	106	693 284	133	583 740
—	—	1	285	—	—	1	258	1	258	—	—	—	—
2	6 406	3	5 780	1	2 819	—	—	—	—	1	406	—	—
256	3 233	82	2 937	74	1 273	40	838	58	1 151	81	1 274	89	1 303
418	602 957	223	570 125	217	666 872	180	694 396	194	720 949	188	694 964	222	585 043
25	32 960	48	32 395	9	10 601	8	23 627	16	17 400	15	14 206	10	12 031
143	428 542	98	422 761	96	484 113	96	504 215	91	471 844	74	408 299	76	378 129
—	—	36	9 288	39	10 062	34	8 772	36	9 288	38	10 290	47	12 126
31	21 804	3	5 780	6	12 906	—	—	—	—	5	1 595	6	1 914
38	902	30	5 118	13	1 740	12	1 860	13	1 864	14	1 037	23	1 788
212	451 248	167	442 947	154	508 821	142	514 847	140	482 996	131	421 221	152	393 957
2	3 112	9	3 011	11	5 340	3	1 260	5	5 670	7	3 520	16	9 040
143	428 542	97	419 978	96	484 113	96	504 215	91	471 844	74	408 299	76	378 129
—	—	36	9 288	39	10 062	34	8 772	36	9 288	38	10 317	47	12 126
31	21 804	1	1 087	6	12 906	—	—	—	—	4	1 276	7	2 233
38	902	29	4 799	12	1 451	12	1 860	13	1 864	14	1 037	23	1 788
212	451 248	163	435 152	153	508 532	142	514 847	140	482 996	130	420 929	153	394 276
2	3 112	9	3 011	11	5 340	3	1 260	5	5 670	7	3 520	16	9 040
497	2 268 718	476	2 239 168	491	2 376 510	549	2 874 018	545	2 680 549	489	2 362 938	504	2 314 994
—	—	8	304	26	1 155	10	424	9	484	15	453	14	598
5	13 162	1	1 087	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2995	55 017	2759	55 788	2746	52 874	2925	61 007	2582	51 753	2444	49 079	1747	34 537
—	—	1	3 122	2	6 244	2	6 636	1	3 403	—	—	—	—
3497	2 336 897	3245	2 299 469	3265	2 436 783	3486	2 942 085	3137	2 736 189	2948	2 412 470	2265	2 350 129
93	84 463	74	66 917	89	66 529	75	89 817	93	58 390	113	89 711	125	195 322
496	2 244 441	477	2 263 445	489	2 367 461	541	2 817 023	542	2 684 046	488	2 361 560	505	2 322 853
—	—	8	304	25	1 117	9	396	8	465	14	422	15	629
5	13 162	1	1 087	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2974	54 658	2780	56 147	2735	52 734	2929	60 953	2583	51 801	2440	49 096	1733	34 187
—	—	1	3 122	2	6 244	2	6 636	1	3 403	—	—	—	—
3475	2 312 261	3267	2 324 105	3251	2 427 556	3481	2 885 008	3134	2 739 715	2942	2 411 078	2253	2 357 669
93	84 463	71	65 777	87	64 296	73	88 995	92	56 216	109	87 101	127	196 708

HAVENS.	AANKOMST OF VERTREK.	SOORT DER SCHEPEN.			1907. Aantal.	1907. M³.	1908. Aantal.	1908. M³.	1909. Aantal.	1909. M³.
Amboina	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	85	305 718	90	312 615	94	352 417
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	—	—	—	—
				b	418	6 890	509	6 840	548	6 875
		Totaal a en b			503	312 608	599	319 455	642	359 292
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	14	18 313
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	85	305 718	90	312 615	94	352 417
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	—	—	—	—
				b	418	6 890	509	6 840	548	6 875
		Totaal a en b			503	312 608	599	319 455	642	359 292
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	14	18 313
Singaradja	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	351	802 788	479	999 206	436	696 898
				b	1	113	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	164	13 767	1	353
				b	1905	44 791	1336	28 336	1699	36 424
		Totaal a en b			2257	847 692	1979	1 041 309	2136	733 675
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	36	25 062
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	351	802 788	479	999 206	436	696 898
				b	1	113	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	—	—	164	13 767	1	353
				b	1905	44 791	1336	28 336	1699	36 424
		Totaal a en b			2257	847 692	1979	1 041 309	2136	733 675
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	36	25 062
Ampenan	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	180	430 526	254	629 942	211	500 749
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	49	4 081	28	2 982	—	—
				b	273	5 747	283	6 811	294	10 395
		Totaal a en b			502	440 354	565	639 735	505	511 144
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	19	33 970
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	180	430 526	254	629 942	211	500 749
				b	—	—	—	—	—	—
			Zeilschepen	a	49	4 081	28	2 982	—	—
				b	273	5 747	283	6 811	294	10 395
		Totaal a en b			502	440 354	565	639 735	505	511 144
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			—	—	—	—	19	33 970
Andere havens samen	Aangekomen .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Zeilschepen	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Lichters	a	†	†	†	†	†	†
		Totaal a en b			†	†	†	†	†	†
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	†	†	†	†
	Vertrokken. .	Particuliere	Stoomschepen . . .	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Zeilschepen	a	†	†	†	†	†	†
				b	†	†	†	†	†	†
			Lichters	a	†	†	†	†	†	†
		Totaal a en b			†	†	†	†	†	†
		Oorlogs- en andere gouv. schepen . .			†	†	†	†	†	†

	1910.		1911.		1912.		1913.		1914.		1915.		1916.	
³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
2 417	104	413 665	105	409 964	109	428 148	99	420 641	104	487 854	91	441 112	90	404 282
—	—	—	—	—	20	480	44	1 079	64	3 117	42	2 340	50	2 296
—	1	5 151	3	7 515	—	—	—	—	—	—	3	1 221	2	752
6 875	712	8 452	397	6 833	422	6 943	494	8 878	428	8 078	443	7 676	449	7 814
9 292	817	427 268	505	424 312	551	435 571	637	430 598	596	499 049	• 579	452 349	591	415 144
8 313	29	28 241	72	45 308	25	30 137	80	72 613	96	96 888	57	41 210	56	40 902
2 417	104	413 665	105	409 964	109	428 148	99	420 641	99	463 641	91	440 647	90	402 350
—	—	—	—	—	20	480	42	1 003	64	3 117	42	2 340	53	2 468
—	1	5 151	3	7 515	—	—	—	—	—	—	3	1 221	1	345
6 875	712	8 452	397	6 833	422	6 943	479	8 663	420	7 977	444	7 658	442	7 702
9 292	817	427 268	505	424 312	551	435 571	620	430 307	583	474 735	580	451 866	586	412 865
8 313	29	28 241	72	45 308	25	30 137	77	68 141	93	93 010	63	49 560	55	40 095
6 898	420	1 010 040	300	864 690	308	982 379	296	985 343	244	794 413	225	809 338	238	811 821
—	1	124	63	16 760	25	6 750	—	—	—	—	—	—	—	—
353	—	—	—	—	—	—	1	315	—	—	1	315	1	315
6 424	2047	33 341	1786	37 079	1561	33 621	1424	33 967	1316	32 332	1064	23 522	914	22 730
3 675	2468	1 043 505	2149	918 529	1894	1 022 750	1721	1 019 625	1560	826 745	1290	833 175	1153	834 866
5 062	40	33 097	41	16 278	30	16 217	17	11 729	9	6 952	11	11 824	16	15 216
6 898	420	1 010 040	300	864 690	308	982 379	296	985 343	244	794 413	225	809 338	235	804 261
—	—	—	63	16 760	25	6 750	—	—	—	—	—	—	—	—
353	1	124	—	—	—	—	1	315	—	—	1	315	1	315
6 424	2047	33 341	1763	36 410	1534	33 088	1437	34 197	1332	32 649	1074	23 744	917	22 792
3 675	2468	1 043 505	2126	917 860	1867	1 022 217	1734	1 019 855	1576	827 062	1300	833 397	1153	827 368
5 062	40	33 097	41	16 278	30	16 217	17	11 729	10	10 182	10	8 594	17	18 446
0 749	206	626 791	175	586 891	219	799 314	171	647 096	157	621 628	164	677 741	175	627 549
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	242	—	—	2	1 098	1	315	1	315	1	315	1	315
0 395	254	7 686	209	8 791	207	6 507	352	9 945	460	13 847	553	16 679	473	14 284
1 144	463	634 719	384	595 682	428	806 919	524	657 356	618	635 790	718	694 735	649	642 148
3 970	40	317 265	30	52 289	35	57 359	60	110 406	50	91 495	20	25 407	7	13 042
0 749	206	626 791	175	586 891	219	799 314	171	647 096	157	621 628	163	672 945	176	632 345
—	3	242	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	2	1 098	1	315	1	315	1	315	1	315
0 395	254	7 686	209	8 791	200	6 365	352	9 974	460	13 798	554	16 533	467	14 192
1 144	463	634 719	384	595 682	421	806 777	524	657 385	618	635 741	718	689 793	644	646 852
3 970	40	317 265	30	52 289	35	57 359	60	110 406	50	91 495	19	24 707	8	13 742
†	†	†	6119	16 722 977	7901	19 669 999	8098	20 677 967	8413	21 567 819	8269	21 307 170	8312	19 678 536
†	†	†	6335	417 299	5286	563 446	5811	559 630	6398	624 875	6814	591 236	6029	510 030
†	†	†	235	157 181	341	196 927	433	231 122	481	296 935	480	304 227	608	356 066
†	†	†	28529	1 032 420	30914	1 028 258	30006	1 061 851	30283	1 045 616	31392	1 108 527	35838	1 304 696
†	†	†	4	12 380	1	3 233	2	6 466	—	—	—	—	1	3 233
†	†	†	41222	18 342 257	44443	21 461 863	44350	22 537 036	45575	23 535 245	46955	23 311 160	50788	21 852 561
†	†	†	1486	173 018	1631	619 449	1577	569 323	1264	664 775	1531	636 707	1623	722 335
†	†	†	6309	16 724 883	7916	19 669 018	8094	20 669 279	8405	21 541 021	8220	21 318 766	8314	19 679 790
†	†	†	6342	434 451	5275	562 488	5813	560 295	6394	624 166	6815	591 442	6038	510 735
†	†	†	252	164 839	335	197 781	438	235 808	474	291 421	473	297 540	605	356 695
†	†	†	28366	1 010 404	31315	1 024 410	29886	1 057 039	30279	1 039 261	31459	1 112 156	35840	1 300 842
†	†	†	4	12 380	1	3 233	2	6 165	—	—	—	—	1	3 233
†	†	†	41273	18 346 957	44842	21 456 930	44233	22 528 586	45552	23 495 869	46967	23 319 904	50798	21 851 295
†	†	†	1508	188 377	1630	619 181	1568	574 012	1261	662 513	1535	638 463	1624	721 759

II. Overzicht van de in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende schepen en vaartuigen, groot $7^1/_2$ M³. en daarboven, voor zoover die op zeebrieven en jaarpassen varen, op ult. 1916.

GEWESTEN.	AFDEELINGEN OF PLAATSEN.	Stoom- en motor-schepen.		Barken.		Brikken.		Schoeners.		Kotters.		Chineesche, inlandsche en andere vaartuigen.		Totaal.	
		Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).
	JAVA en MADOERA.														
Bantam	Serang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78	1 187	78	1 187
	Pandeglang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	84	6	84
Batavia	Stad en Voorsteden .	146	418 488	6	15 692	—	—	3	1 912	—	—	118	2 838	273	438 930
	Meester-Cornelis . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	387	39	387
	Tangerang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	486	39	486
	Krawang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	971	29	971
Cheribon	Cheribon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	1	9
	Indramajoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75	1 383	75	1 383
Pekalongan	Pekalongan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	256	6	256
	Tegal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	568	10	568
Semarang	Semarang	3	492	—	—	—	—	—	—	—	—	7	141	10	633
	Demak	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	189	20	189
	Pati	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	74	5 008	74	5 008
	Japara	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	515	37	515
Rembang	Rembang	2	327	—	—	—	—	1	49	—	—	63	2 468	66	2 844
	Toeban	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	47	3	47
Soerabaja	Soerabaja	5	278	3	3 978	—	—	1	269	—	—	22	1 160	31	5 685
	Grisee	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	300	7 816	300	7 816
	Lamongan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	105	4	105
Madoera	Pamekasan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	165	4 009	165	4 009
	Soemenep	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	841	13 587	841	13 587
	Bangkalan	2	767	—	—	—	—	—	—	—	—	640	10 751	642	11 518
	Sampang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	165	5 598	165	5 598
Pasoeroean	Pasoeroean	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	137	10	137
Besoeki	Bondowoso	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	33	1	33
	Panaroekan	1	18	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12	2	30
	Banjoewangi . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	227	6	227
Banjoemas	Tjilatjap	1	105	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	105
	Totalen . . .	160	420 475	9	19 670	—	—	5	2 230	—	—	2760	59 972	2 934	502 347

GEWESTEN.	AFDEELINGEN OF PLAATSEN.	Stoom- en motor-schepen.		Barken.		Brikken.		Schoeners.		Kotters.		Chineesche, inlandsche en andere vaartuigen.		Totaal.	
		Aantal.	Inhouds-grootte (in M³.).	Aantal.	Inhouds-grootte (in M³.).	Aantal.	Inhouds-grootte (in M³.).	Aantal.	Inhouds-grootte (in M³.).	Aantal.	Inhouds-grootte (in M³.).	Aantal.	Inhouds-grootte (in M³.).	Aantal.	Inhouds-grootte (in M³.).
	BUITENBEZITTINGEN.														
Sumatra's Westkust .	Padang	5	367	—	—	—	—	—	—	—	—	63	1 383	68	1 750
	Painan.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	670	31	670
	Priaman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	335	22	335
	Loeboeksikaping . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	180	13	180
Tapanoeli	Natal en Batang Natal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	332	19	332
Benkoelen	Benkoelen	—	—	—	—	—	—	1	262	—	—	1	22	2	284
	Lebong	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	343	16	343
Lampongsche districten	Telokbetong	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	158	7	158
Palembang	Palembangsche Benedenlanden . . .	3	533	1	524	—	—	6	737	—	—	22	1 289	32	3 083
Oostkust van Sumatra	Deli en Serdang . .	7	831	—	—	—	—	—	—	—	—	42	4 162	49	4 993
	Langkat	12	676	—	—	—	—	—	—	—	—	89	10 049	101	10 725
	Asahan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	587	8	587
	Bengkalis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	659	18	659
Atjeh en onderhoorigheden	Groot-Atjeh	3	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	200
Riouw en onderhoorigheden	Tandjoengpinang . .	4	822	—	—	—	—	—	—	—	—	7	868	11	1 690
	Lingga.	1	285	—	—	—	—	—	—	—	—	28	647	29	932
	Indragiri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	700	23	700
	Karimoen.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	60	1	60
	Poelau Toedjoeh . .	1	11	—	—	—	—	—	—	—	—	1	93	2	104
Banka en onderhoorigheden	—	1	3007	—	—	—	—	8	1116	—	—	52	1 056	61	5 179
Billiton	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	402	12	402
Westerafdeeling van Borneo	Singkawang. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	650	20	650
	Pontianak	16	2704	—	—	—	—	—	—	—	—	27	1 369	43	4 073
	Ketapang.	1	97	—	—	—	—	—	—	—	—	12	203	13	300
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . .	Bandjermasin . . .	7	5391	—	—	—	—	9	1297	—	—	121	2 681	137	9 369
	Koealakapoeas . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	587	21	587
	Zuidoostkust van Borneo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	35	1	35
	Samarinda	3	277	—	—	—	—	—	—	—	—	8	342	11	619
Menado	Menado	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	12	161	13	191
	Gorontalo.	1	258	—	—	—	—	2	545	—	—	4	52	7	855
Celebes en onderhoorigheden	Makasser	1	31	—	—	—	—	—	—	—	—	874	13 832	875	13 863
	Bonthain	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	329	8 230	329	8 230
	Boni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52	1 675	52	1 675
	Paré Paré	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	138	10	138
	Loewoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	383	18	383
	Oost-Celebes. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	62	1 420	62	1 420

GEWESTEN.	AFDEELINGEN OF PLAATSEN.	Stoom- en motorschepen.		Barken.		Brikken.		Schoeners.		Kotters.		Chineesche, inlandsche en andere vaartuigen.		Totaal.	
		Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).
Amboina	Amboina	2	76	—	—	—	—	—	—	—	—	174	2 429	176	2 505
	Aroe-eilanden . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	461	27	461
	Zuid-Nieuw-Guinea .	—	—	—	—	—	—	3	92	—	—	7	176	10	268
Ternate en onderhoorigheden.	Ternate	3	213	—	—	—	—	—	—	—	—	1	58	4	271
	Batjan	1	44	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	44
Timor en onderhoorigheden.	Timor	—	—	—	—	—	—	1	35	—	—	5	164	6	199
	Soemba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12	1	12
	Soembawa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	545	27	545
Bali en Lombok. . .	Boeleleng.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	1 293	38	1 293
	Djembrana	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	132	9	132
	Zuid-Bali	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	569	31	569
	Lombok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	784	36	784
Buitenbezittingen		73	15 853	1	524	—	—	30	4 084	—	—	2402	62 376	2506	82 837
Java en Madoera		160	420 475	9	19 670	—	—	5	2 230	—	—	2760	59 972	2934	502 347
Algemeene totalen		233	436 328	10	20 194	—	—	35	6 314	—	—	5162	122 348	5440	585 184

III. De schepen en vaartuigen, ten behoeve van welke zeebrieven waren afgegeven, waren op ult. 1916 als volgt verdeeld:

Waar de bodems tehuis behooren.		Aantal bodems ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen:	
GEWEST.	PLAATS.	150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.			Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³.).
							Stoomschepen.											
Batavia	Batavia	19	2	3	9	1	6	3	4	—	—	9	20	44	120	360 362	123	346 331
Semarang	Semarang . . .	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	492	2	261
Rembang	Rembang . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	96	1	96
Soerabaja	Soerabaja . . .	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	36	2	9
Madoera.	Kamal	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	767	2	767
	Transporteeren .	24	4	4	10	1	6	3	4	—	—	9	20	44	129	361 753	130	347 464

Waar de bodems tehuis behooren. GEWEST.	PLAATS.	Aantal bodems ter inhoudsgrootte van: 150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.	Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³).
	Transport .	24	4	4	10	1	6	3	4	—	—	9	20	44	129	361 753	130	347 464
Palembang	Palembang . . .	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	533	3	533
Benkoelen	Benkoelen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	Sabang	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	200	2	200
Riouw en onderhoorigheden	Tandjoengpinang.	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	773	3	773
	Dabo	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	285	1	285
Banka en onderhoorigheden	Muntok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3 007	1	3 007
Billiton	Tandjoengpandan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	231
Westerafdeeling van Borneo	Pontianak . . .	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	5	2 299	5	2 860
	Ketapang . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	97	1	97
Zuider- en Oosterafd. van Borneo. . . .	Bandjermasin . .	3	1	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	7	5 391	7	5 421
	Samarinda . . .	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	261	2	261
Menado	Gorontalo . . .	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	258	1	258
Ternate en onderhoorigheden	Batjan	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	193	2	193
	Totalen. . .	39	10	6	10	2	6	3	4	—	2	11	20	45	158	375 050	159	361 583

Motorschepen.

Waar de bodems tehuis behooren. GEWEST.	PLAATS.	Aantal bodems ter inhoudsgrootte van: 150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.	Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³).
Batavia	Batavia	3	1	2	—	—	—	—	1	—	—	2	1	3	13	17 721	11	17 798
Soerabaja	Soerabaja . . .	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	242	2	242
Besoeki	Besoeki	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	18	1	18
Banjoemas	Tjilatjap	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	105	1	105
Zuider- en Oosterafd. van Borneo . . .	Samarinda. . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	16	1	16
Celebes en onderhoorigheden.	Makasser . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	31	1	31
	Transporteeren .	8	2	2	—	—	—	—	1	—	—	2	1	3	19	18 133	17	18 210

Waar de bodems tehuis behooren. GEWEST.	PLAATS.	Aantal bodems ter inhoudsgrootte van: 150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.	Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³.).
	Transport .	8	2	2	—	—	—	—	1	—	—	2	1	3	19	18 133	17	18 210
Menado	Menado	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	1	30
Ternate en onderhoorigheden.	Ternate	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	—	—
	Laboeha	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	44	—	—
Amboina	Amboina . . .	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	76	2	76
	Totalen . .	13	2	2	—	—	—	—	1	—	—	2	1	3	24	18 303	20	18 316
	Tankschepen.																	
Batavia	Batavia	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	9	11	40 244	6	22 154
	Zeilschepen.																	
Batavia	Batavia	5	4	—	—	—	2	—	—	—	—	1	1	3	16	18 594	14	16 240
Soerabaja	Soerabaja . . .	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	—	5	4 256	2	1 897
Palembang.	Palembang . . .	6	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	1 261	8	3 553
Benkoelen	Benkoelen . . .	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	262	—	—
Banka en onderhoorigheden	Tandjoengpinang.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	113
	Muntok	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	122	3	381
	Djeboes	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	105	2	190
	Soengailiat . . .	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	292	2	292
	Merawang . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	262
	Belinjoe	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	389	2	220
	Batoeroesa . . .	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	208	1	208
Zuider- en Oosterafd. van Borneo . . .	Bandjermasin . .	5	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	1 297	7	983
Menado	Gorontalo . . .	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	545	2	545
Amboina	Amboina. . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	51	1	51
	Dobo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	579
	Merauke	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	92	3	92
Timor en onderhoorigheden.	Koepang . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	35	1	35
	Totalen . .	27	14	1	1	—	3	—	—	—	—	3	1	3	53	27 509	51	25 641

IV. De vaartuigen, ten behoeve van welke jaarpassen waren afgegeven, waren op ult. 1916 verdeeld als volgt:

Gewest waar de jaarpassen zijn uitgereikt.	Waar de vaartuigen tehuis behooren.		Eerste of nieuwe jaarpas.	Aantal vaartuigen ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen:	
	Gewest.	Afdeeling.		7½ M³. t/m 15 M³.	boven 15 M³. t/m 22½ M³.	boven 22½ M³. t/m 30 M³.	boven 30 M³. t/m 37½ M³.	boven 37½ M³. t/m 45 M³.	boven 45 M³. t/m 52½ M³.	boven 52½ M³. t/m 60 M³.	boven 60 M³. t/m 67½ M³.	boven 67½ M³. t/m 75 M³.	boven 75 M³. t/m 82½ M³.	boven 82½ M³. t/m 90 M³.	boven 90 M³. t/m 97½ M³.	boven 97½ M³.			Aantal vaartuigen.	Inhoudsgrootte der vaartuigen (in M³.).
JAVA EN MADOERA.																				
Bantam . . .	Bantam.	Serang.	E	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	54	14	180
	id.	id.	N	49	10	8	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	72	1 096	68	1 057
	id.	Pandeglang.	E	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	32	—	—
	id.	id.	N	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	52	5	87
Batavia	Batavia.	Stad en Voorsteden.	E	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11	256	6	274
			N	68	20	7	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	98	1 420	103	1 450
	id.	Meester-Cornelis	E	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	35	1	9
	id.	id.	N	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	352	29	282
	id.	Tangerang.	E	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	28	2	27
	id.	id.	N	29	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	458	30	375
	id.	Krawang.	E	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	56	5	58
	id.	id.	N	8	3	1	—	—	2	4	—	—	—	5	—	—	23	915	11	404
	Bantam.	Serang.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14	5	65
	Cheribon.	Indramajoe.	N	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	41	11	271
	Semarang.	Japara.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	83
	Rembang.	Rembang.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	79
	id.	id.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	172
Cheribon . . .	Cheribon.	Cheribon.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	24
	id.	Indramajoe.	E	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	24	2	17
	id.	id.	N	36	15	14	2	3	—	1	—	—	—	—	—	—	71	1 318	73	1 358
	Batavia.	Stad en Voorsteden.	N	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	24	2	47
Pekalongan . .	Pekalongan.	Pekalongan.	N	—	—	1	2	1	1	—	—	1	—	—	—	—	6	256	6	278
	id.	Tegal.	N	—	—	1	—	1	2	3	—	1	1	1	—	—	10	568	8	408
	Bantam.	Pandeglang.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	55
	Cheribon.	Cheribon.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	165
	Semarang.	Japara.	N	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	86	1	36
	Rembang.	Rembang.	N	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	3	154	1	51
	Soerabaja.	Grisee.	N	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	49	1	49
Semarang . . .	Semarang.	Semarang.	E	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	17	—	—
	id.	id.	N	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	60	1	16
	id.	Demak.	E	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	68	—	—
	id.	id.	N	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	121	13	119
	id.	Pati.	E	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	71	2	22
	id.	id.	N	8	3	3	3	3	11	5	3	—	4	5	4	9	61	3 812	57	3 664
	id.	Japara.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	53
	id.	id.	N	30	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	429	35	370
	Soerabaja.	Soerabaja.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	236	—	—
	id.	Grisee.	N	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	32	4	97

Gewest waar de jaarpassen zijn uitgereikt.	Waar de vaartuigen tehuis behooren. Gewest.	Afdeeling.	Eerste of nieuwe jaarpas.	Aantal vaartuigen ter inhoudsgrootte van: 7½ M³. t/m 15 M³.	boven 15 M³. t/m 22½ M³.	boven 22½ M³. t/m 30 M³.	boven 30 M³. t/m 37½ M³.	boven 37½ M³. t/m 45 M³.	boven 45 M³. t/m 52½ M³.	boven 52½ M³. t/m 60 M³.	boven 60 M³. t/m 67½ M³.	boven 67½ M³. t/m 75 M³.	boven 75 M³. t/m 82½ M³.	boven 82½ M³. t/m 90 M³.	boven 90 M³. t/m 97½ M³.	boven 97½ M³.	Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal vaartuigen.	Inhoudsgrootte der vaartuigen (in M³.).
Semarang . . .	Soerabaja.	Lamongan.	N	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	105	—	—
	Zuider-en Ooster-afd. van Borneo.	Bandjermasin.	N	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	35	6	257
		Koealakapoeas.	N	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	53	1	53
	Celebes en onderhoorigh.	Bonthain.	N	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	35	—	—
Rembang . . .	Rembang.	Rembang.	E	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6	325	—	—
	id.	id.	N	7	—	12	14	5	8	5	—	3	—	1	—	1	56	2 269	59	2 422
	id.	Toeban.	E	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	27	—	—
	id.	id.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	1	20
	Semarang.	Pati.	E	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	—	—
	id.	id.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	5	6	1 116	10	1 365
	id.	Japara.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22
	Soerabaja.	Soerabaja.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	117
	id.	Grisee.	N	4	11	19	15	4	2	4	—	—	—	—	—	—	59	1 744	62	1 767
	Madoera.	Bangkalan.	N	3	6	1	4	1	1	—	—	—	—	—	—	—	16	392	18	516
	id.	Sampang.	N	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	44	—	—
Soerabaja . . .	Soerabaja.	Soerabaja.	N	3	2	—	4	3	1	1	—	—	—	1	—	2	17	809	15	532
	id.	Grisee.	E	9	3	1	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	17	368	9	149
	id.	id.	N	85	23	19	19	19	12	9	1	2	—	1	—	1	191	4 779	171	4 083
	Semarang.	Semarang.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	94
	id.	Pati.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	114
	id.	Japara.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	33
	Madoera.	Pamekasan.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	74
	id.	Soemenep.	N	19	8	3	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	34	576	16	372
	id.	Bangkalan.	N	6	4	9	9	8	—	2	1	—	—	—	—	—	39	1 176	37	1 197
	id.	Sampang.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	—	—
	Besoeki.	Bondowoso.	N	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	33	1	33
	Zuider-en Ooster-afd. van Borneo.	Bandjermasin.	N	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	59	1	36
		Koealakapoeas.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	35
	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	N	3	2	4	2	3	2	1	—	—	—	—	—	—	17	530	20	807
	id.	Bonthain.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	223
	id.	id.	N	—	—	4	1	6	6	7	—	—	—	—	—	—	24	1 077	17	711
	id.	Boni.	N	—	2	5	5	5	5	4	—	—	—	—	—	—	26	1 025	12	465
	id.	Loewoe.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	60
	id.	Oost-Celebes.	N	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	90	1	29
	Amboina.	Amboina.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	1	32
	Bali en Lombok.	Boeleleng.	N	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	59	1	59
Madoera . .	Madoera.	Pamekasan.	E	2	1	1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	8	216	8	277
	id.	id.	N	32	38	38	23	12	2	2	—	1	—	—	—	—	148	3 629	162	3 592
	id.	Soemenep.	E	89	10	5	8	3	—	—	1	—	—	—	—	—	116	1 658	83	999

Gewest waar de jaarpassen zijn uitgereikt.	Waar de vaartuigen tehuis behooren. Gewest.	Afdeeling.	Eerste of nieuwe jaarpas.	Aantal vaartuigen ter inhoudsgrootte van: $7\frac{1}{2}$ M³. t/m 15 M³.	boven 15 M³. t/m $22\frac{1}{2}$ M³.	boven $22\frac{1}{2}$ M³. t/m 30 M³.	boven 30 M³. t/m $37\frac{1}{2}$ M³.	boven $37\frac{1}{2}$ M³. t/m 45 M³.	boven 45 M³. t/m $52\frac{1}{2}$ M³.	boven $52\frac{1}{2}$ M³. t/m 60 M³.	boven 60 M³. t/m $67\frac{1}{2}$ M³.	boven $67\frac{1}{2}$ M³. t/m 75 M³.	boven 75 M³. t/m $82\frac{1}{2}$ M³.	boven $82\frac{1}{2}$ M³. t/m 90 M³.	boven 90 M³. t/m $97\frac{1}{2}$ M³.	boven $97\frac{1}{2}$ M³.	Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal vaartuigen.	Inhoudsgrootte der vaartuigen (in M³.).
Madoera . . .	Madoera.	Soemenep.	N	300	84	39	25	13	11	11	—	—	—	—	—	—	483	8 346	479	8 247
	id.	Bangkalan.	E	21	5	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	31	458	24	320
	id.	id.	N	367	66	35	15	11	7	1	—	—	—	—	—	—	502	7 414	464	6 991
	id.	Sampang.	E	7	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	100	2	108
	id.	id.	N	37	6	9	18	28	23	23	4	2	—	—	—	—	150	5 319	159	5 580
	Soerabaja.	Soerabaja.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	26
	id.	Grisee.	N	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	65	8	210
	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	224
	id.	Bonthain.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	34
	id.	Oost-Celebes.	N	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	60	1	58
Pasoeroean . .	Pasoeroean.	Pasoeroean.	N	8	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	137	9	126
	Soerabaja.	Grisee.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	16	5	142
	Madoera.	Pamekasan.	N	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	50	—	—
	id.	Soemenep.	N	24	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	295	36	390
	id.	Bangkalan.	N	10	7	11	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	34	767	45	1 087
	id.	Sampang.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	35
Besoeki. . . .	Besoeki.	Panaroekan.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12	—	—
	id.	Banjoewangi.	E	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	50	—	—
	id.	id.	N	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	157	4	156
	Soerabaja.	Grisee.	N	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	51	2	74
	Madoera.	Pamekasan.	N	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	114	—	—
	id.	Soemenep.	N	104	29	10	5	—	1	1	—	—	—	—	—	—	150	2 137	99	1 327
	id.	Bangkalan.	N	2	1	6	5	3	1	—	—	—	—	—	—	—	18	544	21	532
	id.	Sampang.	N	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	126	4	131
	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	37
	id.	Bonthain.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	66
	id.	Boni.	N	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	56	—	—
	id.	Oost-Celebes.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	19	—	—
	Bali en Lombok	Boeleleng.	N	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	29	1	29
	id.	Djembrana.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	21	1	22
	id.	Lombok.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12
		Totalen . .		1479	391	286	204	147	105	89	10	11	6	15	4	23	2770	60 753	2616	58 211
BUITENBEZITTINGEN.																				
Sumatra's Westkust.	Sumatra's Westkust.	Padang.	E	4	2	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	8	192	10	173
	id.	id.	N	16	15	14	6	1	—	1	—	—	—	2	—	1	56	1 449	82	1 987
	id.	Painan.	E	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	56	4	128
	id.	id.	N	3	13	9	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	28	614	16	319
	id.	Priaman.	E	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	15	—	—

Gewest waar de jaarpassen zijn uitgereikt.	Waar de vaartuigen tehuis behooren. Gewest.	Afdeeling.	Eerste of nieuwe jaarpas.	7½ M³. t/m 15 M³.	boven 15 M³. t/m 22½ M³.	boven 22½ M³. t/m 30 M³.	boven 30 M³. t/m 37½ M³.	boven 37½ M³. t/m 45 M³.	boven 45 M³. t/m 52½ M³.	boven 52½ M³. t/m 60 M³.	boven 60 M³. t/m 67½ M³.	boven 67½ M³. t/m 75 M³.	boven 75 M³. t/m 82½ M³.	boven 82½ M³. t/m 90 M³.	boven 90 M³. t/m 97½ M³.	boven 97½ M³.	Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal vaartuigen.	Inhoudsgrootte der vaartuigen (in M³.).
Sumatra's Westkust . .	Sumatra's Westkust.	Priaman.	N	15	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	320	17	236
	id.	Loeboeksikaping.	E	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	—	—
	id.	id.	N	8	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	160	12	162
	Benkoelen.	Lebong.	N	1	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	117	5	118
Tapanoeli . . .	Tapanoeli.	Natal en Batang Natal.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11	—	—
	id.	id.	E	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	101	5	62
	id.	id.	N	7	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	12	220	14	287
Benkoelen. . .	Benkoelen.	Benkoelen.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22	1	22
	id.	Lebong.	N	2	4	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	226	14	291
	Sumatra's Westkust.	Padang.	N	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	109	4	118
Lampongsche districten.	Lampongsche districten.	Telokbetong.	N	3	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	7	158	6	158
	id.	Sepoetih-Toelangbawang.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	55
	Bantam.	Serang.	N	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	23	2	18
Palembang . .	Palembang.	Palemb. Benedenlanden.	E	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	16	—	—
	id.	id.	N	1	3	3	1	1	1	1	2	—	—	—	—	1	14	661	12	670
	Banka en onderhoorigh.	—	N	2	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	7	220	7	226
Oostkust van Sumatra.	Oostkust van Sumatra.	Deli en Serdang.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	318
	id.	id.	N	—	4	—	1	5	5	1	3	3	—	3	5	19	49	4 993	67	5 806
	id.	Langkat.	E	1	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	4	134	11	734
	id.	id.	N	9	2	3	2	1	4	3	2	2	1	7	7	48	91	8 727	93	9 868
	id.	Asahan.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	380
	id.	id.	N	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—	3	8	587	8	626
	id.	Bengkalis.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30
	id.	id.	N	1	2	3	5	4	1	—	—	1	—	—	1	—	18	659	21	1 162
	Batavia.	Stad en Voorsteden.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	309	3	309
	Semarang.	Pati.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	570
	Palembang.	Palemb. Benedenlanden.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	239	1	239
	Atjeh en onderhoorigheden.	Oostkust van Atjeh.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	322
Atjeh en onderhoorigh.	Riouw en onderhoorigh.	Lingga.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	76
	Oostkust van Sumatra.	Langkat.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	49
Riouw en onderhoorigheden.	id.	id.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9
	Riouw en onderhoorigh.	Tandjoeng-pinang.	N	—	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	4	8	917	8	740

Gewest waar de jaarpassen zijn uitgereikt.	Waar de vaartuigen tehuis behooren. Gewest.	Waar de vaartuigen tehuis behooren. Afdeeling.	Eerste of nieuwe jaarpas.	Aantal vaartuigen ter inhoudsgrootte van: $7^1/_2$ M³. t/m 15 M³.	boven 15 M³. t/m $22^1/_2$ M³.	boven $22^1/_2$ M³. t/m 30 M³.	boven 30 M³. t/m $37^1/_2$ M³.	boven $37^1/_2$ M³. t/m 45 M³.	boven 45 M³. t/m $52^1/_2$ M³.	boven $52^1/_2$ M³. t/m 60 M³.	boven 60 M³. t/m $67^1/_2$ M³.	boven $67^1/_2$ M³. t/m 75 M³.	boven 75 M³. t/m $82^1/_2$ M³.	boven $82^1/_2$ M³. t/m 90 M³.	boven 90 M³. t/m $97^1/_2$ M³.	boven $97^1/_2$ M³.	Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal vaartuigen.	Op ult. 1915 waren de totalen: Inhoudsgrootte der vaartuigen (in M³.).
Riouw en onderhoorigheden.	Riouw en onderhoorigh.	Lingga.	E	19	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	220	—	—
	id.	id.	N	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	1	8	427	7	395
	id.	Indragiri.	E	5	3	2	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	15	396	—	—
	id.	id.	N	1	1	1	2	1	—	—	1	1	—	—	—	—	8	304	8	303
	id.	Karimoen.	N	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	60	1	60
	id.	Poelau Toedjoeh	E	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	104	—	—
	Palembang	Palemb. Benedenlanden.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	—	—
	Oostkust van Sumatra.	Langkat.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4	1654	—	—
Banka en onderhoorigheden.	Banka en onderhoorigh.	—	E	10	4	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	309	—	—
	id.	—	N	12	6	7	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	27	527	22	330
	Palembang.	Palemb. Benedenlanden.	N	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	4	230	3	55
Billiton.	Billiton.	—	E	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	119	—	—
	id.	—	N	1	1	2	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	8	283	9	302
Westerafdeeling van Borneo.	Westerafd. van Borneo.	Singkawang.	E	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	31	—	—
	id.	id.	N	5	3	1	1	2	—	2	—	1	—	2	—	—	17	619	23	874
	id.	Pontianak.	E	3	5	1	—	2	1	—	1	—	—	—	1	3	17	906	1	70
	id.	id.	N	3	2	4	3	1	1	3	2	—	—	—	1	1	21	868	24	944
	id.	Ketapang.	E	7	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	152	—	—
	id.	id.	N	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	51	—	—
	Soerabaja.	Grisee.	N	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	58	1	58
	Palembang.	Palemb. Benedenlanden.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	123	1	123
	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	N	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	38	—	—
	id.	Bonthain.	N	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	23	—	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Z. en Oosterafd. van Borneo.	Bandjermasin.	E	27	6	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	38	575	17	226
	id.	id.	N	33	16	15	5	2	3	1	1	1	—	1	—	2	80	2012	72	1957
	id.	Koealakapoeas.	E	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	28	—	—
	id.	id.	N	2	5	4	5	1	—	1	—	—	—	—	—	—	18	506	5	157
	id.	Zuidoostkust van Borneo.	N	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	35	1	24
	id.	Samarinda.	E	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	25	—	—
	id.	id.	N	2	—	—	—	—	—	1	—	—	3	—	—	—	6	317	9	629
	Semarang.	Semarang.	E	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	26	1	9
	id.	id.	N	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	38	2	38
	id.	Pati.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	484
	Soerabaja.	Grisee.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22	2	35
	Madoera.	Bangkalan.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8

Gewest waar de jaarpassen zijn uitgereikt.	Waar de vaartuigen tehuis behooren. Gewest.	Afdeeling.	Eerste of nieuwe jaarpas.	Aantal vaartuigen ter inhoudsgrootte van: $7\frac{1}{2}$ M³. t/m 15 M³.	boven 15 M³. t/m $22\frac{1}{2}$ M³.	boven $22\frac{1}{2}$ M³. t/m 30 M³.	boven 30 M³. t/m $37\frac{1}{2}$ M³.	boven $37\frac{1}{2}$ M³. t/m 45 M³.	boven 45 M³. t/m $52\frac{1}{2}$ M³.	boven $52\frac{1}{2}$ M³. t/m 60 M³.	boven 60 M³. t/m $67\frac{1}{2}$ M³.	boven $67\frac{1}{2}$ M³. t/m 75 M³.	boven 75 M³. t/m $82\frac{1}{2}$ M³.	boven $82\frac{1}{2}$ M³. t/m 90 M³.	boven 90 M³. t/m $97\frac{1}{2}$ M³.	boven $97\frac{1}{2}$ M³.	Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal vaartuigen.	Inhoudsgrootte der vaartuigen (in M³.).
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Benkoelen.	Benkoelen.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22
	Oostkust van Sumatra.	Langkat.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	210	6	658
	Westerafd. van Borneo.	Singkawang.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	43
	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	N	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	64	3	56
	id.	Bonthain.	N	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	125	2	53
	Bali en Lombok.	Djembrana.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	—	—
Menado	Menado.	Menado.	E	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	34	3	37
	id.	id.	N	8	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	127	8	125
	id.	Gorontalo.	N	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	38	3	38
Celebes en onderhoorigheden.	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	E	84	16	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	104	1 239	60	633
	id.	id.	N	499	83	44	19	29	10	8	—	2	—	1	—	1	696	10 977	910	14 642
	id.	Bonthain.	E	7	6	1	—	2	2	3	—	2	—	—	—	—	23	715	19	311
	id.	id.	N	70	82	50	30	6	7	4	2	1	—	—	—	—	252	5 752	257	6074
	id.	Boni.	N	4	2	6	5	1	1	—	—	—	—	—	—	—	19	510	19	490
	id.	Paré Paré	E	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	31	—	—
	id	id.	N	5	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	107	5	101
	id.	Loewoe.	N	5	6	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	324	31	572
	id.	Oost-Celebes.	E	—	1	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	4	167	10	283
	id.	id.	N	8	9	7	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	30	714	195	3 802
	Batavia.	Stad en Voorsteden.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	33
	Semarang.	Pati.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	105
	Soerabaja.	Grisee.	E	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	74	—	—
	id.	id.	N	2	—	1	—	1	—	4	—	—	—	—	—	—	8	323	44	1 492
	Madoera.	Soemenep.	N	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	20	—	—
	Amboina.	Amboina.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	746
	Timor en onderhoorigh.	Soembawa.	N	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	32	—	—
	Bali en Lombok.	Lombok.	N	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	23	—	—
Amboina . . .	Amboina.	Amboina.	E	14	8	2	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	28	514	41	628
	id.	id.	N	103	22	14	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	144	1 898	163	2 350
	id.	Aroe-eilanden.	E	5	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	8	160	—	—
	id.	id.	N	11	6	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	19	301	20	356
	id.	Zuid-Nieuw-Guinea.	E	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	—	—
	id.	id.	N	—	1	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	6	167	7	192
	Soerabaja.	Grisee.	N	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	82	3	48
	Menado.	Gorontalo.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14	—	—

Gewest waar de jaarpassen zijn uitgereikt.	Waar de vaartuigen tehuis behooren. Gewest.	Afdeeling.	Eerste of nieuwe jaarpas.	Aantal vaartuigen ter inhoudsgrootte van: 7½ M³. t/m 15 M³.	boven 15 M³. t/m 22½ M³.	boven 22½ M³. t/m 30 M³.	boven 30 M³. t/m 37½ M³.	boven 37½ M³. t/m 45 M³.	boven 45 M³. t/m 52½ M³.	boven 52½ M³. t/m 60 M³.	boven 60 M³. t/m 67½ M³.	boven 67½ M³. t/m 75 M³.	boven 75 M³. t/m 82½ M³.	boven 82½ M³. t/m 90 M³.	boven 90 M³. t/m 97½ M³.	boven 97½ M³.	Gezamenlijk aantal vaartuigen.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1915 waren de totalen: Aantal vaartuigen.	Inhoudsgrootte der vaartuigen (in M³.).
Amboina.	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	N	—	3	—	—	1	—	1	—	1	1	—	—	—	7	305	2	34
	id.	Oost-Celebes.	N	12	8	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	319	4	55
Ternate en onderhoorigheden.	Ternate en onderhoorigh.	Ternate.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14
	id.	id.	N	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	58	—	—
	id.[1]	Noord-Nieuw-Guinea.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	171
Timor en onderhoorigheden.	Timor en onderhoorigh.	Timor.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	130
	id.	id.	N	2	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	5	164	27	526
	id.	Soemba.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	112
	id.	id.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	233
	id.	Soembawa.	N	10	8	3	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	25	513	30	576
	Cheribon.	Cheribon.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	—	—
	Soerabaja.	Grisee.	N	4	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	7	141	15	404
	id.	Soerabaja.	N	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—
	Madoera.	Soemenep.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8
	id.	Bangkalan.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	39
	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	N	15	3	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	22	362	38	795
	id.	Bonthain.	N	6	8	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	347	29	608
	id.	Boni.	N	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	23	5	209
	id.	Loewoe.	N	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	59	5	105
	id.	Oost-Celebes.	N	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	51	12	265
	Amboina.	Amboina.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8	4	55
Bali en Lombok.	Bali en Lombok	Lombok.	N	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	92	—	—
	id.	Boeleleng.	E	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	25	2	4[illegible]
	id.	id.	N	15	9	2	1	—	—	2	1	2	1	—	—	2	35	1 180	50	1 72[illegible]
	id.	Djembrana.	N	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	91	6	9[illegible]
	id.	Zuid-Bali.	E	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	16	26[illegible]
	id.	id.	N	20	4	3	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	30	560	18	22[illegible]
	id.	Lombok.	E	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	—	—
	id.	id.	N	16	4	7	2	—	1	2	—	—	—	—	—	—	32	659	9	20[illegible]
	Soerabaja.	Soerabaja.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	76	3	20[illegible]
	id.	Grisee.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12	2	12[illegible]
	Madoera.	Soemenep.	E	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1[illegible]
	id.	id.	N	16	3	7	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	555	56	1 11[illegible]
	id.	Bangkalan.	N	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	18[illegible]
	Besoeki.	Banjoewangi.	N	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	—	—
	Celebes en onderhoorigh.	Makasser.	N	15	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	266	13	21[illegible]
	id.	Bonthain.	N	2	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	6	156	2	[illegible]
	id.	Boni.	N	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	61	—	—
	Timor en onderhoorigh.	Soemba.	N	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12	—	—
	Totalen buitenbezittingen .			1218	436	279	128	83	48	48	24	19	8	20	16	97	2424	63 325	2916	76 0[illegible]
	„ Java en Madoera .			1479	391	286	204	147	105	89	10	11	6	15	4	23	2770	60 753	2616	58 2[illegible]
	Algemeene totalen . .			2697	827	565	332	230	153	137	34	30	14	35	20	120	5194	124 078	5532	134 2[illegible]

Va. Opgaaf van de op Europeesche wijze getuigde schepen, die in 1916 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt.

Volg-nummer.	Datum van het ongeval.	Plaats van het ongeval.	Omschrijving van het schip.			Aard van het ongeval.	Verdere bijzonderheden.
			Nationaliteit.	Naam.	Soort.		
	1916.						
1	25 Jan.	Koeala Peureula (Atjeh).	Nederlandsche.	*Kappa.*	Stoomschip.	Gestrand.	
2	4 Maart.	Nabij Talang Tengah aan de Ogan-rivier (Palembang).	Nederlandsch-Indische.	*Sin Yoe Seng.*	Hekwielstoomer.	Omgeslagen en gezonken.	23 personen verdronken.
3	8 April.	Reede Djoeana (Semarang).	Nederlandsche.	*Charlotte.*	Stoomschip.	Lekkage.	
4	4 Nov.	Soengai Kandang Karbau (Westerafd. van Borneo).	Nederlandsch-Indische.	*Ban Ho Lee.*	Stoomschip.	Gezonken.	
5	11 Dec.	Nabij Moearoenim aan de Lematang-rivier (Palembang).	Nederlandsch-Indische.	*Delta.*	Hekwielstoomer.	Gezonken.	
6	15 Dec.	Ten zuidwesten van Hoek Krawang (Batavia).	Nederlandsch-Indische.	*Van Elsbroek.*	Sleepboot.	Gezonken.	De geheele bemanning is omgekomen.
7	20 Dec.	Ketahoen (Benkoelen).	Nederlandsch-Indische.	*Bertha.*	Motorlogger.	Stukgeslagen.	

Vb. Opgaaf van de op inlandsche wijze getuigde vaartuigen, die in 1916 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt.

Volg-nummer.	Datum van het ongeval.	Plaats van het ongeval.	Naam of soort van het vaartuig.	Plaats, waar het vaartuig tehuis behoort.	Aard van het ongeval.
	1916.	Batavia.			
1	7 Mei.	Reede van Tjilamaja.	Prauw.	Indramajoe.	Op een klip gestooten en gezonken.
2	9 Juni.	Reede van Pamanoekan.	Prauw.	Pamanoekan.	Lekgestooten.
		Pekalongan.			
3	22 Jan.	Reede van Pekalongan.	Laadprauw.	Pekalongan.	Idem.
4	14 Sept.	Havenmond van Tegal.	Prauw.	Sampangan.	Lekgestooten en vergaan.
5	29 Sept.	Reede van Pekalongan.	Laadprauw.	Pekalongan.	Lekgestooten.
6	11 Oct.	Idem.	Idem.	Idem.	Stukgeslagen en gezonken.
7	12 Oct.	Idem.	Idem.	Idem.	Stukgeslagen.
8	16 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.
9	16 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.
10	16 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.
11	18 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Lekgestooten.
12	18 Dec.	Idem	Idem.	Idem.	Idem.
13	18 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.
14	19 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Vergaan.
15	19 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.
16	19 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem
17	19 Dec.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.

Volg-nummer.	Datum van het ongeval.	Plaats van het ongeval.	Naam of soort van het vaartuig.	Plaats, waar het vaartuig tehuis behoort.	Aard van het ongeval.
		Semarang.			
18	3 Juni.	Monding van het Djadjar-kanaal.	Potik.	Brahankoelon (distr. Wedoeng).	Omgeslagen en gezonken.
19	21 Juni.	Ter hoogte van de afd. Kendal in volle zee.	Demplo.	Kebondalem (distr. Kendal).	Aangevaren.
		Soerabaja.			
20	15 Febr.	Desa Sidajoelawas.	Kroman.	Pedang.	Vergaan.
21	1 Sept.	Desa Krandji.	Djangolan.	Oedjoengpangkal.	Idem.
22	28 Dec.	†	Idem.	Grisee.	Gestrand en vergaan.
23	†	Desa Wadang (Panaroekan).	Sepandjangan.	Modjokerto.	Gezonken.
		Pasoeroean.			
24	12 Juli.	Benoorden den lichtopstand.	Sampan.	Besoeki.	Idem.
		Besoeki.			
25	6 Jan.	Panaroekan.	Prauw.	Poeteran.	Vergaan.
26	30 Jan.	Monding der kali Besoeki.	Djangolan.	Tadjoengan.	Gezonken.
27	30 Jan.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.
28	30 Jan.	Idem.	Sampan.	Kebondadap.	Idem.
29	4 Juni.	Paras (Panaroekan).	Prauw.	Kropoh.	Vergaan.
30	9 Juli.	Tjoepel (Bali).	Tjunea.	Banjoewangi.	Gestrand.
31	18 Juli.	Straat Bali.	Kotter.	Idem.	Aangevaren en gezonken.
32	16 Dec.	Djangkar.	Prauw.	Bangkalan.	Vergaan.
		Madoera.			
33	6 Jan.	Panaroekan.	Kroman.	Poeteran.	Wrakgeslagen.
34	16 Jan.	Laboean Pasir (Kangean).	Sampan.	Pabean.	Gezonken.
35	30 Jan.	Kali Besoeki.	Idem.	Kebondadap.	Wrakgeslagen.
36	7 Febr.	Pasian.	Djangolan.	Soekalela. (Bangkalan).	Stukgeslagen.
37	9 Febr.	Pasian (Soemenep).	Seh Sari Manggis	Idem.	Idem.
38	9 Febr.	Pasian (Soemenep).	Djangelan.	Idem.	Idem.
39	29 Febr.	Madigan (Sampang).	Padoewan.	Legoeng.	Idem.
40	29 Febr.	Idem.	Idem.	Id.	Idem.
41	25 Maart.	Lampong.	Padewak.	Goadaja.	Gestrand en gezonken.
42	27 Maart.	Banjoeates.	Golekan.	Banjoeates.	Stukgeslagen.
43	15 April.	Gili Radja.	Sampan.	Gili Radja.	Gestrand en wrakgeslagen.
44	6 Mei.	Laoetantegal.	Djangolan.	Taman.	Stukgeslagen.
45	29 Mei.	Ampenan (Lombok).	Padewak.	Brakas.	Lekgestooten.
46	29 Mei.	Idem.	Idem.	Id.	Gestrand en volgeslagen.
47	4 Juni.	Tandjoengparas.	Majang.	Kropok.	Volgeslagen en gezonken.
48	8 Juni.	Kalboet.	Idem	Djoengkat.	Lekgestooten.
49	12 Juli.	Reede van Probolinggo.	Sampan.	Pagerbatoe.	Gestrand en wrakgeslagen.
50	13 Juli.	Straat Bali.	Idem.	Gili Genteng.	Idem.
51	24 Juli.	Kalibesar (Sampang).	Golekan.	Radjoek Sampang.	Stukgeslagen.
52	24 Juli.	Nepa.	Djoekoeng.	Nepa.	Idem.
53	24 Juli.	Kalibesar.	Golekan.	Kadjoek.	Door zwaar weer omgeslagen.
54	24 Juli.	Idem.	Idem.	Id.	Stukgeslagen.

Volg-nummer.	Datum van het ongeval.	Plaats van het ongeval.	Naam of soort van het vaartuig.	Plaats, waar het vaartuig tehuis behoort.	Aard van het ongeval.
55	27 Juli.	Eiland Sepandjang.	Prauw.	Boeton.	Op een rots geloopen.
56	6 Aug.	Ten noordoosten van het eiland Dewaka.	Prauw.	Sapeken.	Stukgeslagen.
57	6 Aug.	Idem.	Pelari.	Idem.	Omgeslagen.
58	7 Aug.	Pasian.	Mantjengan.	Tlontoradja.	Stukgeslagen.
59	10 Aug.	Ten noorden van Sapeken.	Padewak.	Boeton.	Gezonken.
60	14 Aug.	Idem.	Pelari.	Id.	Op een rif geloopen.
61	22 Aug.	Sapoedi.	Sampan.	Soemenep.	Lekgesprongen en gezonken.
62	22 Aug.	Gajam (Sapoedi).	Majang.	Djoengkat.	Op een rif geloopen.
63	23 Aug.	Banjoeates.	Ales Ales.	Banjoeates.	Stukgeslagen.
64	4 Sept.	Tegal.	Djangolan.	Taman.	Omgeslagen.
65	4 Sept.	Idem.	Idem.	Idem.	Stukgeslagen.
66	20 Oct.	†	Ales Ales.	Ketapangbarat.	Idem.
67	24 Oct.	Ten noorden van het eiland Raäs.	Majang.	Djoengkat.	Op een rif geloopen.
68	15 Dec.	Birabarat.	Golekan.	Banjoesangka.	Stukgeslagen.
69	15 Dec.	Pasian.	Pajangan.	Batoekerboy.	Idem.
70	16 Dec.	Pabean (Kangean).	Sampan.	Kangean.	Op een rif geloopen.
71	16 Dec.	Kalisangka (Kangean).	Idem.	Idem.	Idem.
72	16 Dec.	Idem.	Idem.	Soemenep.	Idem.
73	18 Dec.	Desa Bantelan (Legoeng).	Idem.	Legoeng.	Gestrand en wrakgeslagen.
74	25 Dec.	Tusschen Kamirian en Goea.	Golekan.	Pantjor.	Gezonken.
		Sumatra's Westkust.			
75	5 Sept.	Padang.	Pintjalang.	Mokko Mokko.	Wrakgeslagen.
76	14 Sept.	Oedjoeng Biang (Airbangis).	Lalajan.	Natal.	Gezonken.
		Palembang.			
77	10 Jan.	Tandjoeng Laboe (Banka).	Bintang Tiga.	Soengaiselan.	Gestrand en stukgeslagen.
78	18 Jan.	Tandjoeng Patjail (Bantam).	Sri Kembang.	Palembang.	Idem.
		Oostkust van Sumatra.			
79	13 Jan.	Bedagai Mati.	Tongkang.	Koealoe.	Idem.
80	18 Jan.	Tapak Koeda.	Idem.	Pinang.	Gestrand en vergaan.
81	15 Oct.	Padang-rivier.	Chin. zeilschip.	Idem.	Lekgesprongen.
82	16 Nov.	Monding der Soengai Denai.	Tongkang.	Idem.	Volgeslagen en gezonken.
83	27 Dec.	Karang Gading.	Idem.	Idem.	Lekgestooten en gezonken.
		Benkoelen.			
84	6 Jan.	Stagen-rivier.	Iman.	Mokko Mokko.	Stukgeslagen.
85	20 Aug.	Mokko Mokko.	Mambang Soeran	Batang Kapas.	Idem.
86	29 Oct.	Idem.	Rabioel Awal.	Airhadji.	Idem.
87	13 Dec.	Doesoen Boenga.	Bachtiar.	†	Idem.
		Billiton.			
88	17 Dec.	Reede Tandjoengpandan.	Zeilvaartuig.	Baoe Baoe.	Vergaan.
		Banka.			
89	10 Jan.	Tandjoeng Laboe (Lepar-eilanden).	Penis-vaartuig.	Soengaiselan.	Idem.
90	27 Jan.	Tandjoeng Mengaraoe (Muntok).	Idem.	Pangek.	Idem.
91	9 Mei.	Tandjoeng Kalean.	Idem.	Soengaiselan	Idem.

Volg-nummer.	Datum van het ongeval.	Plaats van het ongeval.	Naam of soort van het vaartuig.	Plaats, waar het vaartuig tehuis behoort.	Aard van het ongeval.
92	21 Oct.	Tandjoeng Besajap.	Kadjangan.	Tandjoeng Mengaraoe.	Vergaan.
93	4 Dec.	Poelau Toedjoe.	Tongkang	Singapore.	Lekgestooten en gezonken.
		Riouw en onderhoorigh.			
94	30 Nov.	Selat Pedada.	Prauw.	Idem.	Lekgeloopen en gezonken.
		Westerafd. van Borneo.			
95	21 Febr.	Poetoes Sibau.	Inl. vaartuig.	Pontianak.	Gezonken.
		Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.			
96	30 Sept.	Straat Karimata.	Pathoel Karim.	Kota Waringin.	Idem.
		Celebes en onderhoorigh.			
97	Juli.	Straat van Makasser.	Bonding Sapiri.	Taliwang.	Omgeslagen en gezonken.
98	26 Juli.	Monding der Soengai Para (Balangnipa).	Soelle Labaya.	Djampea.	Gezonken.
99	31 Aug.	Monding der Tjampalagiang.	Bonding Manai.	Takalar.	Idem.
100	19 Nov.	Straat van Makasser.	Boenga Edjaija.	Karanrang.	Idem.
		Ternate en onderhoorigh.			
101	17 April.	Warpaperi (Noord-Nieuw-Guinea).	Zeilvaartuig.	Manokoeari.	Omgeslagen en gezonken.
		Amboina.			
102	16 Juni.	Nicolehoe (Ceram).	Bilalang.	Lauke.	Gestrand en gezonken.
103	24 Juli.	Baai van Ambon.	Hindia Sawai.	Sawai.	Gezonken.
		Bali en Lombok.			
104	6/7 Juli.	Koesamba.	Djangkolan.	Noesa Penida.	Stukgeslagen.
105	†	Eiland Lembangan.	Visscherspra̧uw.	Lembangan.	Idem.
106	†	Koesamba.	Idem.	Lombok.	Idem.
107	21 Dec.	Ampenan.	Peniche Srie Pandji.	Ampenan.	Idem.

Bijlage F.

(Zie hoofdstuk F van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN,

meerendeels over 1916, betreffende eenige ONDERWERPEN VAN JUSTITIEELEN AARD, of daarmede verband houdende.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1916 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

II. Aantal huwelijken in 1916 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen, die aldaar aan een verschillend recht onderworpen zijn.

III. Aantal in 1916 in Nederlandsch-Indië verleden akten van oogstverband.

IV. Aantal in 1916 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

V. Uitkomsten over 1916 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

VI. Statistiek betreffende de in 1916 op Java en Madoera berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

VII. Aantal gevallen waarin in 1916 door den Gouverneur-Generaal kwijtschelding of vermindering van straf aan veroordeelden is verleend.

VIII. Numerieke opgaven betreffende de in 1912 t/m 1916 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

IX. Numerieke opgaven over 1916 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië van Nederlanders, zoomede van westersche en oostersche vreemdelingen.

X. Statistiek der gedurende 1915 in de registers van den burgerlijken stand in Nederlandsch-Indië gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

XI. Statistische opgaven betreffende de in de jaren 1914, 1915 en 1916 in die gewesten der buitenbezittingen, waar koelie-ordonnantiën van kracht zijn, geregistreerde contract-koelies.

XII. Overzicht van de gedurende het tijdvak 1 Juni 1916—ult. Mei 1917 verleende vergunningen tot het werven in Nederlandsch-Indië van inlanders voor het verrichten van diensten buiten Nederlandsch-Indië, uitgenomen Suriname.

1. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1916 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

A. In Nederlandsch-Indië opgericht.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1916 te storten bedrag.
1	Importmaatschappij Insulinde.	Batavia.	3 Jan. 1916 n°. 26	15 Febr. 1916 n°. 13	75 jaren.	f 200 000	f 1 000	f 60 000	f 60 000
2	Boroboedoer-Apotheek.	Magelang.	3 „ „ „ 27	14 Maart „ „ 21	75 „	30 000	500	30 000	30 000
3	Stoomzagerij Boeboetan.	Soerabaja.	3 „ „ „ 28	15 Febr. „ „ 13	75 „	150 000	500	60 000	60 000
4	Cultuur- en Handelmaatschappij Sin Gie Seng.	Bandoeng.	3 „ „ „ 29	22 „ „ „ 15	30 „	80 000	2 000	48 000	48 000
5	Cultuurmaatschappij Wadong-West.	Soerabaja.	3 „ „ „ 30	29 „ „ „ 17	75 „	90 000	5 000	90 000	90 000
6	Hollandsche Handelmaatschappij.	Batavia.	7 „ „ „ 54	22 „ „ „ 15	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
7	Handelmaatschappij Kian Ik Liong.	Soerabaja.	12 „ „ „ 67	14 Maart „ „ 21	75 „	50 000	1 000	17 000	17 000
8	Bouwmaatschappij Johanna.	Id.	12 „ „ „ 68	3 „ „ „ 18	75 „	40 000	1 000	16 000	16 000
9	Houthandel en Stoomzagerij Java.	Id.	12 „ „ „ 69	17 „ „ „ 22	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
10	Maatschappij tot voortzetting van de zaken Beversluis en Compagnie.	Id.	12 „ „ „ 70	29 Febr. „ „ 17	75 „	10 000	250	4 000	4 000
11	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Elize.	Id.	12 „ „ „ 71	10 Maart „ „ 20	75 „	50 000	1 000	42 000	42 000
12	Mühlnickel's kantoor voor vendu-, verhuur-, commissie- en expeditie-zaken.	Buitenzorg (Batavia).	15 „ „ „ 19	4 April „ „ 27	75 „	50 000	500	50 000	50 000
13	Cultuurmaatschappij Karang Anjar.	Blitar (Kediri).	20 „ „ „ 27	28 Maart „ „ 25	50 „	100 000	1 000	100 000	100 000
14	Handelmaatschappij voorheen Hoedt en Co.	Soerabaja.	20 „ „ „ 28	21 „ „ „ 23	75 „	100 000	1 000	25 000	25 000
15	Handelmaatschappij Tio A Liang en Zonen, merk Kong Ik.	Ampenan (Bali en Lombok).	20 „ „ „ 29	10 „ „ „ 20	75 „	80 000	250	80 000	80 000
16	Handelmaatschappij John Younge (Trading Company John Younge Limited).	Semarang.	22 „ „ „ 17	24 „ „ „ 24	35 „	150 000	1 000	100 000	100 000
17	Handelmaatschappij Seng Soeng.	Makasser.	24 „ „ „ 40	17 „ „ „ 22	50 „	300 000	1 000	300 000	300 000
18	Garage de Auto.	Bandoeng.	26 „ „ „ 10	10 „ „ „ 20	75 „	20 000	100	10 000	10 000
19	Handelmaatschappij Hakkoel Moekminin.	Kotaboemi (Lamp. districten).	27 „ „ „ 78	3 „ „ „ 18	28 „	100 000	25	28 000	28 000
20	Landbouwmaatschappij Boemiredjo.	Soerabaja.	4 Febr. „ „ 26	24 „ „ „ 24	75 „	500 000	2 500	255 000	255 000
21	Houthandel Singkel.	Koeta Radja.	8 „ „ „ 48	9 Mei „ „ 37	75 „	500 000	500	150 000	150 000
22	Maatschappij tot beheer van de Oost-Java-Restauratie te Batavia.	Soerabaja.	8 „ „ „ 49	4 April „ „ 27	30 „	50 000	250	20 000	20 000
23	Handelmaatschappij Liem Kwat Hoey.	Tegal (Pekalongan).	14 „ „ „ 21	14 „ „ „ 30	85 „	100 000	1 000	100 000	100 000
24	Nederlandsch-Indische Transportmaatschappij.	Malang (Pasoeroean).	22 „ „ „ 36	30 Juni „ „ 52	75 „	50 000	100	10 000	10 000
25	Maatschappij tot exploitatie van de tabaksonderneming Sabrang.	Soerabaja.	22 „ „ „ 37	31 Maart „ „ 26	75 „	40 000	1 000	40 000	40 000
26	Rechtskundig Bureau Holland.	Batavia.	29 „ „ „ 34	31 „ „ „ 26	75 „	50 000	1 000	20 000	20 000
27	Maatschappij tot exploitatie van oliefabrieken Soenda.	Java.	6 Maart „ „ 29	25 April „ „ 33	50 „	300 000	500	150 000	150 000
28	Handelmaatschappij Hoo Kie.	Ampenan (Bali en Lombok).	7 „ „ „ 38	18 „ „ „ 31	75 „	100 000	500	39 000	39 000
29	Houtaankapmaatschappij Sampit en Kelajan (The Sampit and Kelajan Lumber Company Limited).	Batavia.	7 „ „ „ 39	2 Mei „ „ 35	75 „	240 000	100	240 000	240 000
30	Cultuurmaatschappij Tendjodjaja.	Id.	7 „ „ „ 40	11 April „ „ 29	75 „	200 000	500	150 000	150 000
31	Malangsche Handelmaatschappij.	Malang (Pasoeroean).	7 „ „ „ 41	12 Mei „ „ 38	75 „	100 000	500	50 000	50 000
32	Handelmaatschappij Hap Thaij Kongsie.	Kalisat.	7 „ „ „ 42	30 Maart 1917 „ 26	75 „	50 000	1 000	15 000	15 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1916 te storten bedrag.
33	Drukkerij en papierhandel voorheen Siang Hak In Kwan.	Soerakarta.	8 Maart 1916 nº. 50	9 Mei 1916 nº. 37	75 jaren.	f 40 000	f 1 000	f 20 000	f 20 000
34	Cultuurmaatschappij Goenoeng Kedoeng.	Soekaboemi (Preanger-Regentschappen).	8 „ „ „ 51	12 „ „ „ 38	75 „	100 000	500	35 000	35 000
35	Zincografie H. van Taalingen Jr.	Batavia.	8 „ „ „ 52	11 April „ „ 29	75 „	20 000	250	10 000	10 000
36	Antiquiteiten- en Commissiehandel De Draak.	Id.	8 „ „ „ 53	14 „ „ „ 30	75 „	10 000	1 000	10 000	10 000
37	Bouwmaatschappij Java.	Soerabaja.	8 „ „ „ 54	25 „ „ „ 33	75 „	100 000	1 000	51 000	51 000
38	Handelmaatschappij Liem Boen Tan Kongsie.	Id.	8 „ „ „ 55	20 „ „ „ 32	30 „	30 000	100	6 000	6 000
39	Nederlandsch-Indische Instrumentenfabriek.	Id.	8 „ „ „ 56	14 „ „ „ 30	75 „	100 000	250	20 000	20 000
40	Handelmaatschappij Toko Ngawie.	Ngandjoek (Kediri).	9 „ „ „ 50	25 „ „ „ 33	75 „	10 000	100	2 000	2 000
41	Djokjasche Bouwmaterialenhandel en Betonmaatschappij.	Djokjakarta.	11 „ „ „ 43	23 Juni „ „ 50	75 „	50 000	500	14 000	14 000
42	Mineraalwaterfabriek en Handelmaatschappij A. de Vos en Co.	Soerabaja.	11 „ „ „ 44	25 April „ „ 33	50 „	50 000	500	50 000	50 000
43	Cultuurmaatschappij Maloja.	Bandoeng.	13 „ „ „ 48	5 Mei „ „ 36	50 „	30 000	2 000	6 000	6 000
44	Bouwmaatschappij Nieuw-Semarang.	Semarang.	13 „ „ „ 49	5 „ „ „ 36	75 „	500 000	2 500	100 000	—
45	Handelmaatschappij Kwik Djoen Eng.	Id.	15 „ „ „ 47	2 Juni „ „ 44	75 „	4 000 000	1 000	2 000 000	2 000 000
46	Cultuur-onderneming Tjikapoendoeng.	Batavia.	15 „ „ „ 48	14 April „ „ 30	75 „	150 000	250	150 000	150 000
47	Bouw- en Woningmaatschappij Pegansaän.	Id.	15 „ „ „ 49	14 „ „ „ 30	75 „	150 000	500	50 000	15 000
48	Medan's Warenhuis tot voortzetting van den detailhandel Hüttenbach.	Medan.	23 „ „ „ 48	23 Mei „ „ 41	75 „	300 000	3 000	300 000	300 000
49	Handelmaatschappij Sin Kwat Siang.	Cheribon.	24 „ „ „ 43	23 „ „ „ 41	85 „	40 000	500	40 000	40 000
50	Cultuurmaatschappij Tjidjoelang.	Batavia.	24 „ „ „ 44	2 „ „ „ 35	75 „	50 000	500	22 000	22 000
51	Handelmaatschappij Tek Tiong.	Bandoeng.	24 „ „ „ 45	19 „ „ „ 40	25 „	50 000	500	30 000	30 000
52	Bouwmaatschappij Lengkong.	Id.	24 „ „ „ 46	16 „ „ „ 39	75 „	50 000	1 000	25 000	25 000
53	Cultuurmaatschappij Tjiboenoet.	Id.	24 „ „ „ 47	16 „ „ „ 39	27 „	100 000	500	25 000	25 000
54	De Waterleverantie.	Soerabaja.	24 „ „ „ 48	9 Juni „ „ 46	25 „	160 000	1 000	160 000	160 000
55	Handelsvereeniging Insulinde.	Id.	24 „ „ „ 49	6 „ „ „ 45	75 „	500 000	1 000	100 000	50 000
56	Melkerij Excelsior.	Id.	24 „ „ „ 50	23 Mei „ „ 41	75 „	25 000	500	9 500	9 500
57	Hevea Cultuurmaatschappij Bodjong Datar.	Batavia.	24 „ „ „ 51	5 „ „ „ 36	75 „	550 000	100	410 000	205 000
58	Hotel Beau Séjour.	Bandoeng.	24 „ „ „ 52	20 Juni „ „ 49	60 „	90 000	1 000	60 000	60 000
59	Bouwmaatschappij Simpang.	Soerabaja.	29 „ „ „ 66	9 „ „ „ 46	75 „	100 000	1 000	35 000	35 000
60	Maatschappij tot voortzetting der Drukkerij Said Oesman.	Batavia.	1 April „ „ 41	30 Mei „ „ 43	75 „	28 500	1 500	28 500	28 500
61	Bouwmaatschappij Tjoan Seng.	Bandoeng.	11 „ „ „ 42	6 Juni „ „ 45	75 „	200 000	5 000	25 000	25 000
62	Bloemen-, planten-, groenten- en vruchtenhandel Andanasari.	Andanasari (Pasoeroean).	11 „ „ „ 44	20 „ „ „ 49	75 „	75 000	1 000	50 000	50 000
63	Kalkbranderij Nieuw-Kedoendang.	Soerabaja.	11 „ „ „ 45	13 „ „ „ 47	59 „	125 000	500	125 000	125 000
64	Handelmaatschappij Ang Boen Ping.	Id.	11 „ „ „ 46	23 „ „ „ 50	50 „	30 000	1 000	10 000	10 000
65	Handelmaatschappij Halmaheira.	Ternate.	11 „ „ „ 47	25 Aug. „ „ 68	75 „	150 000	1 000	111 000	111 000
66	De Landbouw-Industrie.	Soerabaja.	11 „ „ „ 48	16 Juni „ „ 48	50 „	400 000	500	100 000	50 000
67	Handel-, bouw- en cultuurmaatschappij Union.	Batavia.	11 „ „ „ 49	6 „ „ „ 45	75 „	100 000	500	20 000	20 000
68	Bouwmaatschappij Vooruit.	Soerabaja.	11 „ „ „ 50	16 „ „ „ 48	50 „	50 000	1 000	10 000	10 000
69	Handelmaatschappij Goan Tjoan.	Makasser.	17 „ „ „ 19	11 Juli „ „ 55	75 „	200 000	500	170 000	170 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1916 te storten bedrag.
70	Handelmaatschappij Liem Hwaij Gie.	Banjoewangi (Besoeki).	17 April 1916 nº. 20	7 Juli 1916 nº. 54	75 jaren.	f 50 000	f 1 000	f 50 000	f 50 000
71	Maatschappij voor handel en nijverheid.	Weltevreden (Batavia).	17 „ „ „ 21	a)					
72	Cultuur- en handelmaatschappij Kho Siok Hoe, merk Hwat Gwan.	Semarang.	17 „ „ „ 22	16 Juni 1916 „ 48	75 „	100 000	5 000	100 000	100 000
73	Cementtegelfabriek en Materialenhandel Simongan.	Id.	27 „ „ „ 65	20 „ „ „ 49	75 „	300 000	1 000	200 000	200 000
74	Handelsdrukkerij Thian Siek Ien Kiok.	Soerabaja.	5 Mei „ „ 33	27 „ „ „ 51	75 „	20 000	500	8 000	8 000
75	Handelmaatschappij Hong Thay.	Id.	5 „ „ „ 34	14 Juli „ „ 56	50 „	30 000	500	20 000	20 000
76	Badhotel Songgoriti.	Songgoriti (Pasoeroean).	5 „ „ „ 35	21 „ „ „ 58	75 „	300 000	500	200 000	200 000
77	Technisch bureau en automobielhandel Poerwokerto.	Poerwokerto (Banjoemas).	9 „ „ „ 13	18 „ „ „ 57	75 „	40 000	500	40 000	40 000
78	Handelmaatschappij Toa Hwa.	Soerabaja.	9 „ „ „ 14	21 „ „ „ 58	50 „	80 000	500	23 500	23 500
79	Electrische Drukkerij en Handel in boeken en schrijfbehoeften de Vrede.	Bandoeng.	10 „ „ „ 15	7 „ „ „ 54	75 „	50 000	100	10 000	10 000
80	Maatschappij tot voortzetting der zaken Technisch Bureau Verhoop.	Batavia.	10 „ „ „ 16	23 Juni „ „ 50	75 „	200 000	1 000	96 000	37 000
81	Cultuurmaatschappij Badjoelmati.	Soerabaja.	11 „ „ „ 16	21 Juli „ „ 58	75 „	150 000	500	42 500	42 500
82	Maatschappij tot exploitatie van stations- en andere buffetten Voorwaarts, voorheen Tio Siek Giok.	Id.	11 „ „ „ 17	18 „ „ „ 57	75 „	50 000	200 en 100	25 000	25 000
83	Maatschappij tot exploitatie van het Café Restaurant Sans Souci.	Id.	11 „ „ „ 18	a)					
84	Handelmaatschappij Lie Tjoa.	Tebingtinggi (Oostkust van Sumatra).	20 „ „ „ 28	a)					
85	Handelmaatschappij Bandoeng.	Tasikmalaja (Preanger-Regentschappen).	25 „ „ „ 65	25 Juli 1916 „ 59	30 „	30 000	500	10 000	10 000
86	Handelmaatschappij E. Dhers, successeur de A. Laplace.	Medan.	25 „ „ „ 66	18 „ „ „ 57	75 „	250 000	2 500	100 000	100 000
87	Bouwmaatschappij Soen Tjhian.	Soerabaja.	10 Juni „ „ 31	29 Aug. „ „ 69	75 „	200 000	5 000	55 000	55 000
88	Cultuurmaatschappij Pager Agoeng.	Batavia.	10 „ „ „ 32	4 „ „ „ 62	75 „	300 000	500	300 000	85 500
89	Woningmaatschappij Erven Bik.	Id.	10 „ „ „ 33	21 Juli „ „ 58	75 „	40 000	250	21 000	21 000
90	Cultuurmaatschappij Soeroelangoen.	Bandoeng.	10 „ „ „ 34	15 Aug. „ „ 65	75 „	200 000	500	45 000	45 000
91	Bouwmaatschappij Ik Sing.	Soerabaja.	10 „ „ „ 35	29 „ „ „ 69	75 „	500 000	5 000	115 000	115 000
92	Soekaradja Cultuurmaatschappij.	Tandjoengbalai (Oostkust van Sumatra).	10 „ „ „ 36	22 „ „ „ 67	75 „	1 000 000	1 000	400 000	400 000
93	Makassaarsche Hulpbank.	Makasser.	10 „ „ „ 37	25 „ „ „ 68	25 „	15 000	100	15 000	15 000
94	Electrische Laschinrichting en Machinefabriek voorheen Schulmaijer.	Soerabaja.	10 „ „ „ 38	15 „ „ „ 65	50 „	100 000	500	35 000	35 000
95	Borneo Celebes Handelscompagnie.	Batavia.	15 „ „ „ 42	4 „ „ „ 62	75 „	300 000	1 000	100 000	100 000
96	Technisch Bureau voorheen Galstaun en Hessel.	Soerabaja.	15 „ „ „ 43	5 Sept. „ „ 71	75 „	100 000	500	35 000	35 000
97	Maatschappij tot exploitatie van vastigheden en hotels.	Semarang.	15 „ „ „ 44	a)					
98	Handelmaatschappij voorheen H. Bonefaas Batavia Hengelo.	Batavia.	22 „ „ „ 35	19 Dec. 1916 „ 101	75 „	50 000	250	50 000	50 000
99	Handelmaatschappij Thay Sheng.	Id.	22 „ „ „ 36	8 Aug. „ „ 63	75 „	44 000	250	22 000	22 000
100	Landbouw-Industriemaatschappij Hiap Mo.	Pemalang (Pekalongan).	23 „ „ „ 45	19 Sept. „ „ 75	75 „	60 000	1 000	60 000	60 000
101	Technisch Bureau gebroeders Knaud.	Makasser.	23 „ „ „ 46	25 Aug. „ „ 68	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000

a) Op het tijdstip van afsluiting van dit overzicht (15 Mei 1917) had de voorgeschreven openbaarmaking nog niet plaats gehad.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1916 te storten bedrag.
102	Javasche Bioscoop- en Bouwmaatschappij.	Djokjakarta.	23 Juni 1916 nº. 47	29 Aug. 1916 nº. 69	30 jaren.	f 75 000	f 500	f 75 000	f 75 000
103	Rechtskundig Bureau Machfoed.	Batavia.	26 " " " 26	18 " " " 66	75 "	1 500	100	1 200	1 200
104	Anglo Java Chinese Trading Company.	Id.	26 " " " 26	18 " " " 66	75 "	200 000	1 000	40 000	40 000
105	Handelmaatschappij Eng Lie.	Id.	26 " " " 26	22 " " " 67	75 "	200 000	1 000	100 000	100 000
106	Handel-, Bouw- en Cultuurmaatschappij Thiam Ki.	Id.	26 " " " 26	18 " " " 66	75 "	1 000 000	5 000	500 000	500 000
107	Handel- en Cultuurmaatschappij Preanger.	Id.	26 " " " 26	18 " " " 66	99 "	200 000	1 000	100 000	100 000
108	Ong Tjien Hong Trading Company Limited.	Soerabaja.	26 " " " 27	3 Oct. " " 79	75 "	1 000 000	5 000	500 000	500 000
109	Cold Storage and Trading Company.	Id.	26 " " " 28	15 Sept. " " 74	30 "	50 000	500	10 000	10 000
110	Fabriek van minerale wateren, limonades en siropen Electra.	Id.	26 " " " 29	15 " " " 74	30 "	50 000	1 000	15 000	15 000
111	Handelmaatschappij Sin Tong Hien.	Id.	26 " " " 30	12 " " " 73	75 "	100 000	1 000	100 000	100 000
112	Bouwmaatschappij Kisaran.	Kisaran (Oostk. van Sumatra).	26 " " " 31	5 Dec. " " 97	75 "	160 000	500	40 000	40 000
113	Bouwmaatschappij de Ster.	Batavia.	5 Juli " " 49	22 Aug. " " 67	75 "	50 000	1 000	10 000	10 000
114	Autoverhuurderij Batavia.	Id.	5 " " " 49	22 " " " 67	75 "	12 000	1 000	12 000	12 000
115	Handelmaatschappij Liong Seng Kongsi	Cheribon.	8 " " " 23	29 " " " 69	85 "	30 000	1 000	10 000	10 000
116	Handelmaatschappij Hap Liong.	Tegal (Pekalongan).	8 " " " 24	19 Sept. " " 75	75 "	50 000	1 000	50 000	50 000
117	Handelmaatschappij Tek Sin.	Soerabaja.	8 " " " 25	1 " " " 70	75 "	100 000	1 000	100 000	100 000
118	Kalkbranderij Sampoeng.	Id.	12 " " " 37	5 " " " 71	75 "	100 000	1 000	100 000	100 000
119	Cultuurmaatschappij Tjigembong.	Batavia.	12 " " " 38	25 " " " 68	75 "	600 000	1 000	250 000	250 000
120	Cultuurmaatschappij Bodjo.	Tabing (Sumatra's Westkust).	14 " " " 32	5 " " " 71	75 "	30 000	250	20 000	20 000
121	Goud- en zilversmederij voorheen M. van Biene.	Bandoeng.	22 " " " 35	22 " " " 76	35 "	60 000	500	60 000	60 000
122	Handel-, landbouw- en mijnbouwmaatschappij Teweh.	Soerabaja.	22 " " " 36	26 " " " 77	75 "	1 500 000	500	300 000	300 000
123	Handelsvereeniging Drijschel en Co.	Id.	24 " " " 30	8 " " " 72	75 "	50 000	1 000	50 000	50 000
124	Plantage Mapilie.	Makasser.	24 " " " 31	12 " " " 73	75 "	130 000	500	29 000	29 000
125	Handelmaatschappij Ban Hap.	Semarang.	24 " " " 32	26 " " " 77	75 "	50 000	1 000	20 000	20 000
126	Nederlandsch-Indische Houtaankap- en Landbouwmaatschappij Peureula.	Batavia.	24 " " " 33	1 Sept. " " 70	75 "	120 000	1 000	120 000	120 000
127	Bouwmaatschappij Mak A Sie.	Padang.	24 " " " 34	8 " " " 72	75 "	40 000	1 000	40 000	40 000
128	Rubber Cultuurmaatschappij Pasir Kantjana.	Goenoeng Manik (Preanger-Regentschappen).	31 " " " 59	8 " " " 72	75 "	150 000	1 000	75 000	15 000
129	Handelmaatschappij voorheen E. Bäck Djokja.	Djokjakarta.	5 Aug. " " 36	6 Oct. " " 80	25 "	50 000	250	25 000	25 000
130	Handelmaatschappij Koey Bo.	Soerabaja.	8 " " " 34	22 Sept. " " 76	75 "	110 000	5 000	110 000	110 000
131	Bouwmaatschappij Kwee Koen Yan.	Semarang.	11 " " " 48	17 Oct. " " 83	75 "	100 000	1 000	70 000	70 000
132	Bouwmaatschappij Oei.	Soerabaja.	11 " " " 49	26 Sept. " " 77	75 "	250 000	1 000	50 000	50 000
133	Handelmaatschappij Gebroeders Lie merk Tek Bie.	Boemiajoe (Pekalongan).	11 " " " 50	10 Nov. " " 90	75 "	60 000	1 000	60 000	60 000
134	Handelmaatschappij Ko Goan.	Semarang.	14 " " " 8	29 Sept. " " 78	75 "	510 000	1 000	510 000	510 000
135	Cultuuronderneming Batoeng Datar.	Padangpandjang (Sumatra's Westkust).	15 " " " 54	14 Nov. " " 91	75 "	150 000	1 000	110 000	110 000
136	Cultuurmaatschappij Soemberredjo.	Bondowoso.	16 " " " 29	24 Oct. " " 85	75 "	75 000	500	28 500	28 500
137	Maatschappij tot het drijven van de ijsfabriek te Kalianget.	Kalianget (Madoera).	17 " " " 56	17 " " " 83	30 "	10 000	100	6 500	6 500

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1916 te storten bedrag.
138	Amerikaansche Automobiel-associatie (American Car Association).	Semarang.	17 Aug. 1916 n°. 57	13 Oct. 1916 n°. 82	30 jaren.	f 100 000	f10000	f 30 000	f 30 000
139	Prauwenveer Tiong Hoea.	Oeleë Lheuë (Atjeh).	17 „ „ „ 58	21 Nov. „ „ 93	75 „	30 000	100	16 000	16 000
140	Probolinggosche Electriciteitmaatschappij.	Probolinggo (Pasoeroean).	19 „ „ „ 39	21 „ „ „ 93	30 „	200 000	1 000	80 000	40 000
141	Bouwmaatschappij Lim Poen Kim.	Soerabaja.	19 „ „ „ 40	10 Oct. „ „ 81	50 „	250 000	1 000	160 000	160 000
142	Bouwmaatschappij Rivierzicht.	Id.	19 „ „ „ 41	10 „ „ „ 81	50 „	200 000	1 000	45 000	45 000
143	Des Indes Trading Compagnie.	Id.	19 „ „ „ 42	10 Nov. „ „ 90	30 „	24 000	500	6 000	6 000
144	Handelmaatschappij Firma Schmidt.	Batavia.	24 „ „ „ 45	29 Sept. „ „ 78	75 „	20 000	500	12 000	12 000
145	Handelmaatschappij Eastern Import Association.	Id.	24 „ „ „ 46	6 Oct. „ „ 80	75 „	150 000	10 000	30 000	30 000
146	Houtaankap- en Landbouwmaatschappij Koetei.	Soerabaja.	28 „ „ „ 40	27 „ „ „ 86	30 „	250 000	500	60 000	60 000
147	Landbouw- en Handelmaatschappij Kesambi Krep.	Id.	30 „ „ „ 13	24 „ „ „ 85	75 „	500 000	1 000	125 000	125 000
148	IJsfabriek Klampok.	Id.	30 „ „ „ 14	13 „ „ „ 82	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
149	Cultuurmaatschappij Bah Aliran.	Id.	31 „ „ „ 39	20 „ „ „ 84	75 „	240 000	1 000	64 000	64 000
150	Handel- en Bouwmaatschappij Tjioe Tjiong Kie.	Id.	2 Sept. „ „ 35	13 „ „ „ 82	75 „	30 000	1 000	10 000	10 000
151	Handelmaatschappij Sam Bie.	Semarang.	2 „ „ „ 36	3 Nov. „ „ 88	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
152	Handelmaatschappij Kiem Tjiang Han.	Id.	2 „ „ „ 37	21 „ „ „ 93	50 „	400 000	1 000	200 000	200 000
153	Handelmaatschappij Tjoa Kang Han, merk Djit Sing.	Id.	2 „ „ „ 38	17 „ „ „ 92	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
154	Maatschappij tot exploitatie van vaste goederen Yap Djenet.	Buitenzorg (Batavia).	11 „ „ „ 22	14 „ „ „ 91	75 „	50 000	1 000	30 000	30 000
155	Handelmaatschappij Siang Tik.	Semarang.	13 „ „ „ 27	28 „ „ „ 95	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
156	Handelmaatschappij Tan Kim Peng.	Bandoeng.	13 „ „ „ 28	24 Oct. „ „ 85	75 „	5 000	100	5 000	5 000
157	Boteroliefabriek de Nederlanden.	Buitenzorg (Batavia).	14 „ „ „ 40	7 Nov. „ „ 89	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
158	Bouwmaatschappij Tan Tiauw Lee.	Semarang.	15 „ „ „ 12	8 Dec. „ „ 98	50 „	300 000	500	150 000	150 000
159	Hotel Langensari-Oengaran.	Id.	16 „ „ „ 47	28 Nov. „ „ 95	50 „	75 000	1 000	60 000	60 000
160	Handelmaatschappij Hwa Tjin Sing.	Id.	16 „ „ „ 48	24 „ „ „ 94	75 „	30 000	1 000	16 000	16 000
161	Bouwmaatschappij Wilhelminapark.	Lawang (Pasoeroean).	19 „ „ „ 49	26 Jan. 1917 „ 8	50 „	100 000	1 000	50 000	50 000
162	Eerste Nederlandsch-Indische Ziekte- en ongevallenverzekeringmaatsch. (Enizom).	Batavia.	23 „ „ „ 31	17 Nov. 1916 „ 92	25 „	200 000	500	100 000	—
163	Handelmaatschappij Bie Wan.	Semarang.	27 „ „ „ 47	8 Dec. „ „ 98	75 „	20 000	1 000	10 000	10 000
164	Bibit-onderneming Wadjak Malang.	Malang (Pasoeroean).	29 „ „ „ 62	17 April 1917 „ 31	75 „	40 000	500	30 000	30 000
165	Handel- en Cultuurmaatschappij Tjitiloe.	Batavia.	29 „ „ „ 68	24 Nov. 1916 „ 94	75 „	10 000	500	10 000	10 000
166	Import-maatschappij Kong Hwa Kok Hwee.	Semarang.	3 Oct. „ „ 30	5 Dec. „ „ 97	50 „	100 000	25	22 600	22 600
167	Bouwmaatschappij Margaretha.	Batavia.	3 „ „ „ 31	21 Nov. „ „ 93	75 „	30 000	1 000	30 000	30 000
168	Oost-Indische Im- en exportmaatsch. annex Technisch Bureau P. Hessel.	Soerabaja.	3 „ „ „ 32	28 „ „ „ 95	75 „	100 000	500	22 500	22 500
169	Handelmaatschappij Sin Hong.	Id.	3 „ „ „ 33	26 Jan. 1917 „ 8	75 „	50 000	100	30 000	30 000
170	Handelmaatschappij He Liong Seng.	Banjoewangi (Besoeki).	11 „ „ „ 46	6 Febr. „ „ 11	30 „	55 000	1 000	55 000	55 000
171	Handelmaatsch. Wolzak en Meischke.	Batavia.	12 „ „ „ 56	28 Nov. 1916 „ 95	75 „	50 000	1 000	10 000	5 000
172	Handelmaatschappij Lederwarenfabriek Djattie Baroe.	Id.	12 „ „ „ 56	28 „ „ „ 95	75 „	300 000	500	250 000	250 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1916 te storten bedrag.
173	Bierbrouwerij Helvetia.	Semarang.	12 Oct. 1916 n°. 57	19 Dec. 1916 n°. 101	75 jaren.	f 150 000	f 500	f 32 000	f 32 000
174	Handelmaatschappij Gouw Siauw Tat, merk Thay Tjiang.	Batavia.	17 „ „ „ 60	5 „ „ „ 97	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
175	Handelmaatschappij Kwee Djie Hoe.	Malang (Pasoeroean).	17 „ „ „ 61	1 „ „ „ 96	50 „	30 000	500	10 000	10 000
176	Bouwmaatschappij Goei Ing Hong.	Semarang.	17 „ „ „ 62	15 „ „ „ 100	75 „	150 000	5 000	75 000	75 000
177	Handelmaatsch. Bian Tik Bie Kongsie.	Soerabaja.	17 „ „ „ 63	5 „ „ „ 97	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
178	Handelmaatschappij Kian Sing Lim Tjhee Tin.	Banjoewangi (Besoeki).	17 „ „ „ 64	6 Febr. 1917 „ 11	30 „	40 000	1 000	40 000	40 000
179	Meel- en Oliefabriek Djatisari.	Pasoeroean.	19 „ „ „ 35	15 Dec. 1916 „ 100	50 „	30 000	500	20 000	20 000
180	Handelmaatschappij Tiong Gwan.	Semarang.	24 „ „ „ 39	15 „ „ „ 100	75 „	10 000	200	3 000	3 000
181	Vendu-, incasso-, verhuur- en exploitatiekantoor Ed. Franzen.	Batavia.	24 „ „ „ 40	12 „ „ „ 99	75 „	250 000	1 000	55 000	55 000
182	Cultuur-onderneming Pataroeman.	Id.	27 „ „ „ 13	12 „ „ „ 99	75 „	100 000	500	67 500	22 500
183	Handelmaatschappij Nam Thong.	Soerabaja.	30 „ „ „ 76	22 „ „ „ 102	50 „	100 000	1 000	30 000	30 000
184	Handel-, bouw- en cultuurmaatschappij Tjoen Lim Tan.	Batavia.	30 „ „ „ 77	12 Jan. 1917 „ 4	75 „	750 000	1 000	300 000	300 000
185	Cultuurmaatschappij Madjenang.	Semarang.	30 „ „ „ 78	22 Dec. 1916 „ 102	75 „	500 000	1 000	200 000	200 000
186	Batoe Bahra Cocos Compagnie.	Medan.	30 „ „ „ 79	29 „ „ „ 104	90 „	500 000	1 000	100 000	100 000
187	Handelmaatschappij Sin Bie Ho.	Tegal (Pekalongan).	30 „ „ „ 80	19 Jan. 1917 „ 6	75 „	40 000	1 000	30 000	30 000
188	Melkerij Luctor et Emergo.	Buitenzorg (Batavia).	30 „ „ „ 81	16 „ „ „ 5	75 „	50 000	500	14 000	14 000
189	Hajee Moona Shaik Abdul Cadir and Brothers Trading Company Limited.	Padang.	2 Nov. „ „ 16	19 „ „ „ 6	75 „	600 000	5 000	600 000	600 000
190	Bouw- en Handelmaatschappij Tectona.	Soerabaja.	2 „ „ „ 17	19 Dec. 1916 „ 101	75 „	75 000	1 000	15 000	15 000
191	Bataviasche Bouwmaatschappij.	Batavia.	6 „ „ „ 27	19 „ „ „ 101	75 „	100 000	1 000	70 000	70 000
192	Siantar Hotel-Maatschappij.	Pematang Siantar (Oostkust van Sumatra).	6 „ „ „ 28	9 Jan. 1917 „ 3	75 „	75 000	1 000	33 000	33 000
193	Mineraalwaterfabriek, autogarage en reparatie-inrichting Buddha.	Bandoeng.	14 „ „ „ 31	19 „ „ „ 6	50 „	100 000	100	45 000	45 000
194	Klop's Automobielmaatschappij.	Soerabaja.	14 „ „ „ 32	9 „ „ „ 3	75 „	200 000	500	80 000	80 000
195	Handelmaatsch. Tik Gwan Kong Sie.	Id.	14 „ „ „ 33	19 „ „ „ 6	75 „	100 000	500	40 000	40 000
196	Administratiekantoor en Handelmaatschappij Hwa Seng Kongsie.	Medan.	14 „ „ „ 34	16 „ „ „ 5	50 „	100 000	100	20 500	20 500
197	Import-Maatschappij P. J. Janssen en Co.	Semarang.	24 „ „ „ 58	13 Febr. „ „ 13	50 „	250 000	2 500	100 000	100 000
198	Oliefabriek Sing Liong.	Soerabaja.	24 „ „ „ 59	26 Jan. „ „ 8	75 „	300 000	1 000	200 000	200 000
199	Handelmaatschappij Gwan Ann.	Semarang.	24 „ „ „ 60	9 Febr. „ „ 12	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
200	Bandoengsche Apotheek.	Bandoeng.	29 „ „ „ 82	30 Jan. „ „ 9	50 „	50 000	500	20 000	20 000
201	Cultuurmaatschappij Tjibening.	Id.	29 „ „ „ 83	2 Febr. „ „ 10	50 „	100 000	500	20 000	20 000
202	IJsfabriek Batavia.	Batavia.	29 „ „ „ 84	26 Jan. „ „ 8	50 „	110 000	1 000	46 000	46 000
203	Cultuur- en Handelmaatsch. Tjikampek	Id.	30 „ „ „ 17	30 „ „ „ 9	75 „	150 000	500	50 000	50 000
204	Buitenzorgsche Boek- en kantoorhandel	Buitenzorg (Batavia).	1 Dec. „ „ 30	26 Jan. „ „ 8	30 „	15 000	100	15 000	—
205	Landbouwmaatschappij Tanroetedong (Adjoe Bisoeë).	Pekalongan.	6 „ „ „ 22	9 Febr. „ „ 12	75 „	250 000	1 000	145 000	145 000
206	Banjoewangi Electriciteit Compagnie.	Banjoewangi (Besoeki).	6 „ „ „ 23	16 „ „ „ 14	30 „	200 000	500	60 000	60 000
207	Luchtkuuroord Hotel Poedjon.	Poedjon (Pasoeroean).	11 „ „ „ 61	16 „ „ „ 14	75 „	100 000	500	43 000	43 000
208	Bouwmaatschappij Kwee Yan Bing.	Soerabaja.	14 „ „ „ 20	13 „ „ „ 13	75 „	100 000	1 000	37 000	37 000
209	Reclame-Bureau Java.	Id.	14 „ „ „ 21	13 „ „ „ 13	30 „	75 000	1 000	50 000	—
210	Bouw- en Cultuurmaatsch. Elastica.	Batavia.	14 „ „ „ 22	6 „ „ „ 11	75 „	25 000	500	25 000	25 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1916 te storten bedrag.
211	Handel-, industrie- en bouwmaatsch. het Oosten.	Garoet (Preanger-Regentschappen).	14 Dec. 1916 n°. 23	13 Febr. 1917 n°. 13	50 jaren.	f 20 000	f 100	f 10 000	f 10 000
212	Veeteelt-onderneming Idjen.	Soerabaja.	14 „ „ „ 24	16 „ „ „ 14	75 „	500 000	1 000	112 000	112 000
213	Cultuurmaatschappij Tjicoppo Majak.	Batavia.	23 „ „ „ 15	23 Maart „ „ 24	75 „	250 000	1 000	175 000	175 000
214	Handelmaatschappij Djoe Thay.	Ampenan (Bali en Lombok).	28 „ „ „ 91	30 „ „ „ 26	50 „	20 000	500	20 000	20 000
215	Bouwmaatschappij Karnevliet.	Soerabaja.	28 „ „ „ 92	2 „ „ „ 18	75 „	200 000	500	60 000	40 000
216	Bouw- en Handelmaatsch. Mercurius.	Id.	28 „ „ „ 93	6 „ „ „ 19	75 „	200 000	1 000	53 000	53 000
217	Djember Rubber Cultuur- en Handelmaatschappij.	Id.	29 „ „ „ 62	13 „ „ „ 21	70 „	1 200 000	12	1 140 000	1 140 000
218	Semarang Drukkerij en Boekhandel H. A. Benjamins.	Semarang.	29 „ „ „ 63	23 Febr. „ „ 16	75 „	75 000	1 000	75 000	75 000
219	Maatschappij tot voortzetting der zaak J. van Engers en Co.	Soerabaja.	29 „ „ „ 64	16 „ „ „ 14	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
220	Cultuurmaatschappij Tjaroewi.	Id.	29 „ „ „ 65	20 „ „ „ 15	75 „	225 000	1 000	45 000	—
221	Cultuurmaatschappij Dataran.	Batavia.	29 „ „ „ 66	13 „ „ „ 13	50 „	500 000	500	450 000	196 125
222	Bouwmaatschappij Goei Ing Djiem.	Semarang.	29 „ „ „ 67	23 „ „ „ 16	75 „	100 000	5 000	100 000	20 000
223	Handelmaatschappij Tan Siauw Lip.	Id.	29 „ „ „ 68	27 „ „ „ 17	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
224	Jap Kwae Handelmaatschappij.	Padang.	29 „ „ „ 69	a)					
225	Eerste Padangsche Machinale rijstpellerij, Cultuur- en Handelmaatsch. Liong Seng Kiong Soei.	Id.	29 „ „ „ 70	20 Maart „ „ 23	75 „	100 000	1 000	37 000	37 000
226	Handelmaatschappij Hok Hin.	Probolinggo (Pasoeroean).	29 „ „ „ 71	3 April „ „ 27	75 „	40 000	1 000	40 000	40 000
227	Handelmaatschappij Sin Gwan Hwat.	Toeloengagoeng (Kediri).	29 „ „ „ 72	27 „ „ „ 34	75 „	100 000	1 000	34 000	34 000
228	Cultuur- en Handelmaatsch. Tjiong Boe.	Soerabaja.	29 „ „ „ 73	13 Maart „ „ 21	75 „	400 000	2 000	360 000	360 000
229	Handelmaatschappij Tjioe Hwie Bing, merk Sing Bie Hoo.	Id.	29 „ „ „ 74	20 Febr. „ „ 15	50 „	200 000	1 000	200 000	200 000

B. In Nederland opgericht.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het Kon. besluit.	Datum en nummer van de Ned. Staatscourant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1916 te storten bedrag.
I	Bibit Cultuurmaatschappij Medono.	's-Gravenhage.	28 Mrt. 1916 n°. 13	25 April 1916 n°. 97	48 jaren.	f 60 000	f 1 000	f 60 000	f 60 000
II	Landbouwmaatschappij Boeloes.	Amsterdam.	31 „ „ „ 21	2 Mei „ „ 103	75 „	1 150 000	1 000	1 150 000	1 150 000
III	De Sambas Cultuur- en Handelmaatsch.	Zwolle.	4 April „ „ 35	15 „ „ „ 114	50 „	500 000	250	100 000	100 000
IV	Lampong Sumatra Rubbermaatschappij	Amsterdam.	19 „ „ „ 60	19 „ „ „ 118	75 „	2 500 000	1 000	900 000	900 000
V	Automobielmaatschappij Amerika-Java	Id.	1 Mei „ „ 53	26 „ „ „ 124	25 „	4 500	50	4 500	4 500
VI	Vereenigde Indische Cultuur-ondernemingen.	's-Gravenhage.	4 „ „ „ 128	15 Juni „ „ 139	60 „	10 000 000	1 000	2 500 000	2 500 000
VII	Java Producten Handelmaatschappij.	Rotterdam.	19 „ „ „ 110	27 „ „ „ 149	50 „	500 000	1 000	100 000	100 000
VIII	Maatsch. voor koloniale ondernemingen	's-Gravenhage.	13 Juni „ „ 9	a)					
IX	Bataafsche Industrie- en Handelmaatschappij.	Amsterdam.	17 „ „ „ 6	a)					
X	Handelmaatsch. voorh. Kerkhoff en Co.	Id.	6 Juli „ „ 43	7 Aug. 1916 „ 184	50 „	500 000	500	176 000	176 000
XI	De Nederlandsche Fondsenmaatschappij	's-Gravenhage.	19 „ „ „ 12	24 „ „ „ 199	50 „	1 500 000	1 000	350 000	350 000
XII	Automobiel-Garage-maatschappij.	Amsterdam.	5 Aug. „ „ 73	7 Nov. „ „ 262	50 „	200 000	1 000	40 000	40 000
XIII	Handelsvereeniging v/h. G. A. van de Pol	Hilversum.	12 Oct. „ „ 31	20 „ „ „ 273	25 „	150 000	1 000	60 000	60 000
XIV	Cultuurmaatschappij Priok.	Amsterdam.	9 Nov. „ „ 12	22 Dec. „ „ 301	90 „	650 000	1 000	623 000	623 000
XV	Maatschappij tot import van koloniale producten (Colonial Produce Import Company Limited).	Id.	9 „ „ „ 12	1 „ „ „ 283	15 „	300 000	1 000	100 000	100 000
XVI	Ophir Theeplantage-Maatschappij.	Rotterdam.	14 „ „ „ 16	29 „ „ „ 305	74 „	1 000 000	1 000	500 000	200 000
XVII	Coprabereiding- en handelmaatschappij Priaman.	Amsterdam.	29 „ „ „ 23	3 Jan. 1917 „ 2	30 „	500 000	5 000	300 000	300 000
XVIII	Transport-exploitatie-maatschappij De Preanger.	Id.	13 Dec. „ „ 46	11 „ „ „ 9	15 „	24 000	500	18 000	18 000
XIX	Maatschappij tot exploitatie van jodiumbronnen Banjoepait.	's-Gravenhage.	15 „ „ „ 31	a)					

II. Aantal huwelijken in 1916 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen die aldaar aan een verschillend recht zijn onderworpen. *a)*

Ambtsgebied van den raad van justitie te:	Huwelijken tusschen					Totaal.
	Europeesche mannen en				Europeesche vrouwen en inlandsche (of met dezen gelijk gestelde) mannen.	
	inlandsche (niet-Christen-) vrouwen.	inlandsche (Christen-) vrouwen.	Chineesche (niet-Christen-) vrouwen.	Chineesche (Christen-) vrouwen.		
Batavia	56	32	8	3	2	101
Semarang	40	30	16	6	5	97
Soerabaja	31	12	6	—	—	49
Padang	2	1	1	—	—	4
Makasser	4	18	1	—	3	26
Medan	7	3	—	—	1	11
Totalen	140	96	32	9	11	288
Over 1915 waren de totalen	134	90	26	3	8	261

a) Zie K. B. 29 Dec. 1896 (Ind. St. 1898 n°. 158), gewijzigd bij K. B. 19 Juli 1901 (Ind. St. n°. 348).

III. Aantal in 1916 in Nederlandsch-Indië verleden akten van oogstverband. *a)*

Verleden binnen het gebied van den raad van justitie te:	Betreffende onderstaande oogstjaren.			Betreffende onderstaande soorten van ondernemingen.					Betreffende onderstaande soort van oogsten.					
	Oogst van 1916.	Oogst van 1917.	Te zamen.	Particuliere landen.	Huurlanden in Soerakarta en Djokjakarta.	Erfpachts- of huurondernemingen op gouvernementsgronden.	Andere ondernemingen.	Te zamen.	Suikeroogsten.	Koffieoogsten.	Tabakoogsten.	Indigooogsten.	Oogsten van andere producten of oogsten van gemengden aard. *b)*	Te zamen.
Batavia	2	—	2	—	—	2	—	2	2	—	—	—	—	2
Semarang	10	5	15	—	7	8	—	15	3	—	2	—	10	15
Soerabaja	8	4	12	—	—	12	—	12	5	—	1	—	6	12
Padang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Makasser	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Medan	8	—	8	—	—	—	8	8	—	—	1	—	7	8
Totalen	28	9	37	—	7	22	8	37	10	—	4	—	23	37
Over 1915 waren de totalen	41	11	52	—	8	31	13	52	9	1	7	—	35	52

a) Zie K. B. 24 Jan. 1886 (Ind. St. n°. 57).

b) Voor zooveel de oogsten van gemengden aard tevens een der in de vier voorafgaande kolommen genoemde producten omvatten, is in de bedoelde kolommen van de betrekkelijke akten *geen* melding gemaakt.

IV. Aantal in 1916 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

OMSCHRIJVING.	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
A. Op ult. 1915 aanhangige faillissementen.						
Op ult. 1915 aanhangige faillissementen sedert meer dan 3 jaren	29	81	8	8	5	131
„ „ „ 2 „	17	35	3	1	3	59
„ „ „ 1 jaar	32	95	9	5	6	147
„ „ „ 6 maanden	14	60	10	2	2	88
„ 6 maanden of minder	21	72	19	2	2	116
Totalen	113	343	49	18	18	541
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	45	57	11	—	—	113
„ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	19	50	9	1	1	80
„ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	20	65	11	2	—	98
„ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	8	74	9	2	4	97
„ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	11	47	5	4	2	69
„ „ „ „ „ „ 50 000	10	50	4	9	11	84
Te zamen	113	343	49	18	18	541
en met een *actief* van minder dan f 2 500	84	163	28	2	—	277
„ „ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	8	46	8	2	1	65
„ „ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	8	53	4	2	2	69
„ „ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	7	42	4	1	5	59
„ „ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	5	23	1	2	4	35
„ „ „ „ „ „ „ 50 000	1	13	3	9	6	32
Te zamen	113	*a)* 340	*b)* 48	18	18	*c)* 537
Bij het einde van 1916 waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 12) door accoord	1	6	1	1	—	9
„ vereffening	28	92	14	3	5	142
„ tenietdoening van de faillietverklaring	—	—	1	—	—	1
„ opheffing van het faillissement	5	33	4	1	—	43
op andere wijze	—	—	1	—	—	1
Te zamen	34	131	21	5	5	196
en bleven dus *onbeëindigd*	79	212	28	13	13	345
Totalen als boven	113	343	49	18	18	541

a) 3 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in 1 dezer boedels het actief nog niet bekend was, terwijl in 2 boedels geen actief was.
b) 1 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in 1 dezer boedels geen actief was.
c) 4 minder dan het getal aanhangige faillissementen (vgl. de noten *a* en *b*).

OMSCHRIJVING.	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
B. In 1916 ontstane faillissementen.						
In 1916 ontstane faillissementen. op eigen aangifte van den schuldenaar	41	120	18	1	2	182
„ vordering van de schuldeischers	14	54	8	1	4	81
„ „ van het openbaar ministerie	—	—	—	—	—	—
Totalen	55	174	26	*d*) 2	6	*e*) 263
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	29	55	15	—	—	99
„ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	7	38	6	—	—	51
„ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	7	23	2	—	1	33
„ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	6	30	1	1	1	39
„ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	2	10	—	—	3	15
„ „ „ „ „ „ 50 000	2	12	1	1	1	17
Te zamen	*f*) 53	*g*) 168	*h*) 25	2	6	*i*) 254
en met een *actief* van minder dan f 2 500	45	107	20	—	2	174
„ „ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	3	30	1	—	1	35
„ „ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	2	8	1	—	1	12
„ „ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	1	11	1	1	—	14
„ „ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	—	1	1	—	2	4
„ „ „ „ „ „ „ 50 000	—	1	—	1	—	2
Te zamen	*j*) 51	*k*) 158	*l*) 24	2	6	*m*) 241
Bij het einde des jaars waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 12) door accoord	—	5	—	—	—	5
„ vereffening	—	3	2	—	—	5
„ tenietdoening van de faillietverklaring	1	8	1	—	—	10
„ opheffing van het faillissement	12	50	7	1	1	71
op andere wijze	—	—	—	—	—	—
Te zamen	13	66	10	1	1	91
en bleven dus *onbeëindigd*	42	108	16	1	5	172
Totalen als boven	55	174	26	2	6	263

d) In beide gevallen behoorden de firmanten niet tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking.

e) Naar hun bedrijf waren de gefailleerden te verdeelen als volgt: 23 landsdienaren, 1 gepensionneerd ambtenaar, 30 particulieren, 1 hotelhouder, 60 kooplieden, 1 timmerman, 104 handelaren, 13 handelsemployé's, 1 dame voor de huishouding, 1 employé op eene landelijke onderneming, 1 aannemer, 1 karrenverhuurder, 2 hoofdtandils op eene landelijke onderneming, 1 hospitaalmandoer, 2 groentenkweekers, 1 koeliewerver, 1 kapper, 1 assuradeur, 1 meubelmaker, 2 kleermakers, 5 werklieden, 1 machinedrijver, 1 versterfboedel, 1 vennootschap van koophandel, 1 kleermakerszaak, 1 handelmaatschappij in parfumerieën, 1 handelmaatschappij in importartikelen, 1 mijnbouwmaatschappij, 1 handelmaatschappij in provisiën en dranken, 1 handelmaatschappij in lijnwaden en 1 handelmaatschappij in lijnwaden en producten.

f) 2 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 2 dezer boedels de staten van schulden en baten nog niet waren opgemaakt.

g) 6 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 6 dezer boedels de staten van schulden en baten nog niet waren opgemaakt.

h) 1 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 1 dezer boedels de staten van schulden en lasten nog niet waren opgemaakt.

i) 9 minder dan het getal ontstane faillissementen (vgl. de noten *f*, *g* en *h*).

j) 4 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 2 boedels de staten van schulden en baten nog niet waren opgemaakt, terwijl in 2 boedels geen actief was.

k) 16 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 6 boedels de staten van schulden en baten nog niet waren opgemaakt, terwijl in 10 boedels geen actief was.

l) 2 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 1 boedel de staten van schulden en baten nog niet waren opgemaakt en in 1 boedel geen actief was.

m) 22 minder dan het getal ontstane faillissementen (vgl. de noten *j*, *k* en *l*).

OMSCHRIJVING.	Faillissementen vóór 1916 aangebracht.						Faillissementen in 1916 aangebracht.					
	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.	Europeanen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
C. In 1916 beëindigde faillissementen.												
In 1916 beëindigde faillissementen (zie A en B) . .	34	131	21	5	5	196	13	66	10	1	1	91
De afloop was aldus:												
Boedels waarin de *preferente* schuldeischers ten volle werden voldaan: bij accoord . .	1	4	1	1	—	7	—	4	—	—	—	4
Boedels waarin de *preferente* schuldeischers ten volle werden voldaan: bij vereffening	20	56	10	3	3	92	—	1	2	—	—	3
Totalen . . .	21	60	11	4	3	99	—	5	2	—	—	7
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers werd uitgekeerd: minder dan 10 %, bij accoord . .	—	1	—	—	—	1	—	2	—	—	—	2
minder dan 10 %, bij vereffening	5	46	5	2	1	59	—	1	—	—	—	1
van 10 tot 25 „, bij accoord . .	1	3	—	1	—	5	—	2	—	—	—	2
van 10 tot 25 „, bij vereffening	4	27	6	—	2	39	—	1	1	—	—	2
„ 25 „ 50 „, bij accoord . .	—	2	1	—	—	3	—	1	—	—	—	1
„ 25 „ 50 „, bij vereffening	2	5	1	—	1	9	—	—	—	—	—	—
„ 50 „ 75 „, bij accoord . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ 50 „ 75 „, bij vereffening	1	1	—	1	1	4	—	—	—	—	—	—
meer dan 75 „, bij accoord . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
meer dan 75 „, bij vereffening	10	1	1	—	—	12	—	1	1	—	—	2
Alzoo . . . bij accoord . .	1	6	1	1	—	9	—	5	—	—	—	5
Alzoo . . . bij vereffening	22	80	13	3	5	123	—	3	2	—	—	5
Te zamen . . .	23	86	14	4	5	132	—	8	2	—	—	10
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers niets werd uitgekeerd *n*).	6	12	2	—	—	20	—	—	—	—	—	—
Totalen als boven . . .	*o*) 29	*p*) 98	*q*) 16	*r*) 4	5	*s*) 152	*t*) —	*u*) 8	*v*) 2	*w*) —	*x*) —	*ij*) 10
Boedels waarin de *kosten* van het faillissement (het loon der weeskamers) in verhouding tot het *actief* bedroegen . . . . . . minder dan 10 %	2	40	5	4	2	53	—	1	—	—	—	1
van 10 tot 25 „	11	26	4	—	2	43	—	2	2	—	—	4
„ 25 „ 50 „	6	18	3	—	1	28	—	4	—	—	—	4
„ 50 „ 75 „	2	10	2	—	—	14	—	—	—	—	—	—
meer dan 75 „	8	4	2	—	—	14	—	1	—	—	—	1
Totalen als boven . . .	*o*) 29	*p*) 98	*q*) 16	*r*) 4	5	*s*) 152	*t*) —	*u*) 8	*v*) 2	*w*) —	*x*) —	*ij*) 10

n) In de 20 faillissementen, welker vereffening voor de concurrente schuldeischers niets overliet, was hiervan in 11 gevallen (5 Europeanen, 5 Chineezen en 1 andere vreemde oosterling) de oorzaak, dat de baten niet toereikend waren om de kosten te dekken, en in 9 gevallen (1 Europeaan, 7 Chineezen en 1 andere vreemde oosterling), dat de preferente schuldeischers niet ten volle konden worden voldaan.

o) 5 faillissementen werden opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

p) 33 faillissementen werden opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

q) 4 faillissementen werden opgeheven en 1 werd te niet gedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

r) 1 faillissement werd opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

s) Zie de noten *o* t/m *r*.

t) 12 faillissementen werden opgeheven en 1 werd te niet gedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

u) 50 faillissementen werden opgeheven en 8 te niet gedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

v) 7 faillissementen werden opgeheven en 1 werd te niet gedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

w) 1 faillissement werd opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

x) 1 faillissement werd opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

ij) Zie de noten *t* t/m *x*.

V. Uitkomsten over 1916 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

WEES- EN BOEDELKAMER TE	Inkomsten voor den lande.			Rente gedurende het beheerjaar gekweekt. *a)*	Kosten met opzicht tot de in massa uitgezette gelden gemaakt.	Verliezen op de uitzettingen geleden.	Kapitalen waarover rente was uit te keeren. *b)*	Rente over het beheerjaar aan geadministreerden te goed gedaan. (5¼ %)
	Beheerloon.	Leges.	Te zamen.					
Batavia. . . .	f 28 345	f 31 316	f 59 661	f 210 965	f 16	—	f 2 656 437	f 146 104
Semarang. . . .	34 514	47 896	82 410	100 287	546	f 1 032	3 782 045	208 012
Soerabaja . . .	27 331	35 077	62 408	182 055	145	658	2 327 143	127 993
Padang. . . .	3 119	4 334	7 453	25 877	2	—	341 857	18 802
Makasser . . .	3 698	4 174	7 872	11 649	29	—	245 793	13 519
Medan	4 942	7 376	12 318	4 467	3	—	115 697	6 363
Te zamen. .	f101 949	f130 173	f 232 122	f 535 300	f 741	f 1 690	f 9 468 972	f 520 793
Over 1915 waren de cijfers . .	90 874	105 032	195 906	546 620	269	—	8 858 705	531 522

AANMERKINGEN.

a) Hierbij is op te merken, dat elke wees- en boedelkamer, die van een zustercollege kapitalen ter uitkeering ontvangt, de daarmede gekweekte rente verantwoordt alsof die verkregen was van eigen kapitalen.

b) Alles berekend over een vol jaar. In verband daarmede zijn de kapitalen, ter zake waarvan slechts over 9, 6 of 3 maanden rente was uit te keeren, tot 75, 50 en 25 % van hun bedrag in rekening gebracht.

VI. Statistiek betreffende de in 1916 op Java en Madoera berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

GEWESTEN.	Behandeld door den politierechter (landrechter).						Behandeld door den landraad.						Algemeene totalen.	
	Aantal zaken			Aantal beklaagden.			Aantal zaken			Aantal beklaagden.				
	die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.
Bantam	84	7	91	151	17	168	14	2	16	36	4	40	107	208
Batavia.	81	11	92	141	24	165	28	9	37	39	18	57	129	222
Preanger-Regentschappen	69	6	75	88	35	123	2	—	2	2	—	2	77	125
Cheribon	32	7	39	45	21	66	8	3	11	15	8	23	50	89
Pekalongan	25	5	30	47	11	58	10	2	12	23	5	28	42	86
Semarang.	7	1	8	8	4	12	11	5	16	20	10	30	24	42
Rembang	16	1	17	18	1	19	8	—	8	10	—	10	25	29
Soerabaja	10	4	14	16	6	22	14	2	16	25	9	34	30	56
Pasoeroean	48	5	53	62	17	79	76	53	129	103	86	189	182	268
Besoeki.	4	—	4	10	3	13	20	4	24	24	15	39	28	52
Banjoemas	19	5	24	23	12	35	12	2	14	22	10	32	38	67
Kedoe	10	2	12	13	5	18	16	3	19	27	7	34	31	52
Djokjakarta	16	5	21	11	25	36	6	2	8	12	3	15	29	51
Soerakarta	15	6	21	7	24	31	5	2	7	5	6	11	28	42
Madioen	24	14	38	38	21	59	9	11	20	21	28	49	58	108
Kediri	15	20	35	27	51	78	28	11	39	45	19	64	74	142
Madoera	19	8	27	32	14	46	111	78	189	203	177	380	216	426
Totalen voor Java en Madoera . .	494	107	601	737	291	1028	378	189	567	632	405	1037	1168	2065
Over 1915 waren de cijfers . . .	375	104	479	466	308	774	436	211	647	697	481	1178	1126	1952

VII. Aantal gevallen waarin in 1916 door den Gouverneur-Generaal kwijtschelding of vermindering van straf aan veroordeelden is verleend.

Aard der straffen, waarvan kwijtschelding of vermindering is verleend.	Europeanen.	Chineezen.	Arabieren.	Inlanders.	Totaal.
Doodstraf *a*)	—	*b*) 5	—	*b*) 5	10
Tuchthuisstraf	13	—	—	2	15
Detentie	— *c*) (1)	—	—	— (3)	— (4)
Bijkomende straf van degradatie	— (1)	—	—	—	— (1)
Ten arbeidstelling aan de publieke werken	—	56	4	108	168
Verbeurdverklaring	1	4	—	4	9
Schadeloosstelling	—	—	—	—	—
Gevangenis	27 (14)	6	—	44 (4)	77 (18)
Dwangarbeid in en buiten den ketting	—	207	4	4 714	*d*) 4 925
Verbanning	—	—	—	17	17
Wegzending naar een oord van ballingschap	—	—	—	1	1
Geldboete	2	19	1	177	199
Ontzetting van de rechten en bevoegdheden vermeld in art. 22 van het strafwetboek voor inlanders	—	—	—	43	43
Provoost	*e*) 4	—	—	—	4
Totalen	47 (16)	297	9	5 115 (7)	*f*) 5 468 (23)
In 1915 waren de cijfers	39 (16)	262	5	3 988 (6)	4 294 (22)

a) In 1916 werd de doodstraf voltrokken aan 18 personen (inlanders).

b) Van dezen waren 3 veroordeeld wegens diefstal bij nacht door meer dan een gewapend persoon, met inklimming in een bewoond huis en met geweld gepleegd en doodslag gestrekt hebbende om dien diefstal voor te bereiden en gemakkelijk te maken, 1 wegens deelneming aan een aanslag ten doel hebbende verwoesting, moord en plundering in een plaats te brengen, 1 wegens moord, 2 wegens moord met diefstal bij nacht door twee personen, een van wie een wapen droeg, 2 wegens aanslag ten doel hebbende het brengen van plundering in een plaats en 1 wegens doodslag ten doel hebbende plundering te brengen op een plaats.

c) De cijfers tusschen ( ) vermeld, wijzen afzonderlijk het aantal militaire veroordeelden aan.

d) Voor zooveel aan een deel dezer veroordeelden geheele kwijtschelding dan wel vermindering van straf werd verleend, geschiedde dit ten opzichte van 15 inlanders als belooning voor bewezen buitengewone diensten.

e) Leden van de schutterij.

f) Aan 4865 (4) dezer veroordeelden (44 (1) Europeanen, 203 Chineezen, 4 Arabieren en 4614 (3) inlanders) viel kwijtschelding of vermindering van straf ten deel ter gelegenheid van de viering van den geboortedag van H. M. de Koningin.

VIII. Numerieke opgaven betreffende de in 1912 t/m 1916 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië, en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

LANDAARDEN.	1912	1913	1914	1915	1916
A. Verleende vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden.					
Nederlanders	300	314	328	280	513
Duitschers	77	91	44	39	59
Engelschen	73	90	56	33	70
Schotten	1	—	—	2	—
Europeesche Britsche onderdanen uit Britsche koloniën	1	11	2	—	1
Franschen	8	10	6	—	7
Belgen	1	5	3	2	1
Zwitsers	7	12	11	7	4
Italianen	—	1	—	—	—
Oostenrijkers	12	4	6	6	13
Hongaren	—	—	—	—	2
Polen	3	—	—	—	—
Russen	—	2	—	1	4
Denen	1	2	4	3	3
Zweden	1	—	2	1	—
Noren	—	1	1	3	2
Roemeniërs	—	—	1	—	2
Spanjaarden	2	—	—	—	—
Portugeezen	—	1	—	—	—
Turken	—	—	—	1	2
Armeniërs	2	4	2	12	4
Perzen	1	1	1	—	—
Transvalers	—	—	—	1	—
Amerikanen	2	9	6	5	9
Canadeezen	1	1	3	—	1
Australiërs	—	—	3	2	—
Japanners	105	140	112	119	158
Totalen	598	699	591	517	855

LANDAARDEN.	1912	1913	1914	1915	1916
Oostersche vreemdelingen.					
Chineezen	735	2 257	5 481	7 479	5 999
Arabieren	82	396	353	405	282
Andere oostersche vreemdelingen	26	80	65	128	135
Totalen	843	2 733	5 899	8 012	6 416

B. Geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning.

LANDAARDEN.	1912	1913	1914	1915	1916
Europeanen en met dezen gelijkgestelden	—	9	4	8	1
Chineezen	15	22	111	71	146
Arabieren	2	3	11	16	18
Andere oostersche vreemdelingen	3	9	3	3	4
Totalen	20	43	129	98	169

C. In beraad gehouden verzoeken om vergunning tot vestiging of inwoning.

LANDAARDEN.	1912	1913	1914	1915	1916
Europeanen en met dezen gelijkgestelden	17	9	3	27	12
Chineezen	123	269	235	2 875	200
Arabieren	23	28	11	23	13
Andere oostersche vreemdelingen	10	4	1	7	4
Totalen	173	310	250	2 932	229

IX. Numerieke opgaven over 1916 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-

GEWESTEN.	Aantal personen, aan wie in 1916 eene toelatingskaart is verleend.				Aantal personen, aan wie in 1916 eene toelatingskaart is geweigerd.			
	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.
Java en Madoera.								
Bantam	—	3	—	—	—	—	—	—
Batavia	2 033	2 943	49	283	10	240	21	38
Preanger-Regentschappen	11	53	1	3	—	—	—	—
Cheribon	7	9	4	2	—	—	—	—
Pekalongan	8	12	5	1	—	—	—	—
Semarang	193	1 368	12	80	—	4	—	—
Rembang	4	7	1	1	—	—	—	—
Soerabaja	375	2 931	70	254	9	132	25	8
Pasoeroean	12	99	11	10	1	—	2	—
Besoeki	6	133	7	9	—	—	—	—
Banjoemas	1	15	—	—	—	3	—	—
Kedoe	—	10	—	—	—	1	—	—
Djokjakarta	2	55	—	3	—	—	—	—
Soerakarta	1	6	—	—	—	—	—	—
Madioen	1	28	—	—	—	—	—	—
Kediri	8	100	—	1	—	—	—	—
Madoera	1	3	—	—	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	2 663	7 775	160	647	20	380	48	46
Buitenbezittingen. *b)*								
Sumatra's Westkust	29	285	1	55	—	—	—	—
Tapanoeli	29	169	—	6	—	—	—	—
Benkoelen	3	175	—	—	—	—	—	—
Lampongsche districten	5	84	4	—	—	—	—	—
Palembang	70	2 263	5	123	—	—	—	—
Djambi	18	151	—	9	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra *c)*	432	11 024	3	46	1	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	79	1 831	15	250	—	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden	107	429	—	20	—	—	—	—
Banka en onderhoorigheden	21	1 264	—	—	—	—	—	—
Billiton	5	1 262	2	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	22	2 018	6	52	—	29	5	3
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	62	737	9	31	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	43	968	71	—	—	—	—	—
Menado	18	162	12	5	—	—	—	—
Amboina	26	108	12	1	—	—	—	—
Ternate	1	41	3	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	4	59	13	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	2	189	14	18	—	—	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	976	23 219	170	616	1	29	5	3
„ „ Java en Madoera	2 663	7 775	160	647	20	380	48	46
Algemeene totalen in 1916	3 639	30 994	330	1 263	21	409	53	49
In 1915 waren de cijfers:								
Java en Madoera	2 260	7 086	250	661	12	220	40	58
Buitenbezittingen	1 090	18 077	172	908	1	12	7	12
Algemeene totalen in 1915	3 350	25 163	422	1 569	13	232	47	70

a) Zie Ind. St. 1872 n°. 38, gewijzigd bij Ind. St. 1881 n°. 226, 1890 n°. 186, 1902 n°. 100 en 1906 n°. 288; Ind. St. 1872 n°. 40, gewijzigd bij Ind. St. 1890 n°. 187, 1891 n°. 214, 1896 n°. 161 en 1905 nos. 362 en 489; Ind. St. 1911 n°. 138, juncto Ind. St. 1912 nos. 10 en 263; Ind. St. 1913 n°. 454.

b) In de gewesten, voor welke zoogenaamde koelie-ordonnantiën zijn uitgevaardigd, behoeven de werklieden, voor ondernemingen van land- en mijnbouw of nijverheid aangebracht, geen toelatingskaart, omdat voor hen de werkovereenkomst, voor zoolang deze wordt nageleefd, als toelating geldt; vgl. Ind. St. 1892 n°. 138 (art. 5) en 1896 n°. 161. De zoodanigen zijn dus in dit overzicht niet medegerekend.

Indië van Nederlanders, zoomede van westersche en oostersche vreemdelingen. *a)*

Aantal personen, aan wie in 1916 eene vergunning tot vestiging is verleend.				Aantal personen, aan wie in 1916 eene vergunning tot vestiging is geweigerd.				Aantal personen, wier verzoek om vergunning tot vestiging in 1916 in beraad is gehouden.				Aantal personen, die in 1916 krachtens art. 5 van Ind. St. 1872 n°. 38, art. 4 van Ind. St. 1872 n°. 40, de artt. 8, 10 en 12 van Ind. St. 1911 n° 138 of de artt. 9, 11 en 13 van Ind. St. 1913 n°. 454 uit Ned.-Indië vertrokken of verwijderd zijn.			
Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.
3	30	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	1	—
222	1285	26	60	—	68	—	—	—	—	—	—	8	212	8	37
23	162	—	5	—	—	—	—	1	5	—	—	1	14	—	—
10	112	14	5	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
22	41	22	2	—	6	—	2	—	—	—	—	—	10	1	2
76	384	3	4	—	3	—	—	8	3	—	—	—	13	—	—
15	36	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
97	1047	131	10	—	2	—	—	1	11	—	—	5	97	25	5
21	201	18	3	—	—	—	—	—	3	—	1	1	8	5	3
14	139	8	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
8	55	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	2	—	—
3	49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
12	120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	76	1	2	—	3	—	—	—	4	—	—	—	5	—	1
6	48	2	1	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—
22	193	—	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
1	11	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
559	3989	231	108	—	83	—	2	10	44	—	1	16	364	42	48
23	47	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	25	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
3	15	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
36	8	2	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	8	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
134	3	2	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	11	—	—
4	27	1	2	—	11	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	22	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
1	9	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	—	—
19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	691	4	6
16	1597	10	15	—	—	—	—	—	135	1	1	—	18	—	4
24	62	8	3	1	11	1	1	—	2	3	1	—	—	1	1
9	32	1	—	—	7	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	81	10	1	—	—	1	—	—	12	2	—	—	—	—	—
2	22	2	—	—	11	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	31	2	—	—	5	3	—	1	1	1	—	—	—	—	—
3	31	8	—	—	1	—	—	1	4	2	—	—	—	—	—
2	12	—	1	—	2	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—
296	2010	51	27	1	63	18	2	2	156	13	3	2	802	5	11
559	3989	231	108	—	83	—	2	10	44	—	1	16	364	42	48
855	5999	282	135	1	146	18	4	12	200	13	4	18	1166	47	59
310	4123	346	70	—	27	6	1	20	53	13	2	16	418	29	14
207	3356	59	58	6	44	10	2	7	2822	10	5	12	418	1	1
517	7479	405	128	6	71	16	3	27	2875	23	7	28	836	30	15

c) Ind. St. 1872 n°. 40, gewijzigd bij Ind. St. 1890 n°. 187, 1891 n°. 214, 1896 n°. 161 en 1905 nos. 362 en 489, werkt niet in het gouvernement Oostkust van Sumatra; aldaar geldt eene bijzondere regeling, welke echter alleen betrekking heeft tot Chineezen (Ind. St. 1892 n°. 138, gewijzigd bij Ind. St. 1893 n°. 36).

X. Statistiek der gedurende 1915 in de registers van den burgerlijken stand *a)* in Nederlandsch-Indië

GEWESTEN.	Aantal *wettige* geborenen. Mannelijke kunne.	Aantal *wettige* geborenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *wettige* geborenen. Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Aantal *wettige* geborenen. Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Mannelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in 1915 geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in 1915 geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in 1915 geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in 1915 geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Huwelijken. Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Huwelijken. Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken. Huwelijken buitenslands gesloten in 1915.	Huwelijken. Huwelijken buitenslands gesloten in vorige jaren.	In 1915 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van 1915.	In 1915 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van vorige jaren.
Java en Madoera.																						
Bantam	9	5	1	—	—	—	—	—	—	—	4	3	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—
Batavia.	396	346	9	7	24	17	2	1	33	21	49	71	5	7	44	45	277	50	—	3	37	3
Preanger-Regentschappen	156	143	3	4	8	8	1	—	19	15	34	23	4	1	26	13	92	30	—	1	4	1
Cheribon	34	31	1	1	—	2	—	—	2	—	7	8	—	—	2	3	18	6	—	—	—	1
Pekalongan	55	49	3	2	3	2	1	—	4	6	9	15	1	—	4	4	33	6	—	—	2	1
Semarang	176	189	1	2	16	15	—	—	18	15	46	34	—	—	8	9	122	27	1	—	12	1
Rembang	22	34	—	1	1	6	—	—	—	1	6	12	—	—	2	—	17	4	—	—	2	1
Soerabaja	325	169	3	1	22	18	—	—	8	23	38	34	2	4	10	7	201	25	—	1	33	3
Pasoeroean	77	73	6	1	10	4	1	1	7	9	25	19	—	—	5	7	62	15	—	—	9	2
Besoeki	30	27	4	1	2	1	—	—	3	2	18	18	—	—	6	4	28	5	—	—	1	—
Banjoemas	28	28	—	—	4	5	—	—	6	2	12	9	1	—	—	2	8	—	—	—	—	—
Kedoe	57	67	—	—	7	14	—	—	11	8	16	11	1	2	8	9	33	23	—	—	4	2
Djokjakarta	63	58	—	—	3	10	—	—	6	3	10	15	2	3	10	11	47	7	—	—	1	1
Soerakarta	56	49	3	—	8	6	—	1	3	—	28	28	3	5	3	8	49	8	1	—	5	—
Madioen	31	22	—	1	1	1	1	1	4	2	11	17	—	—	3	2	20	4	—	—	—	1
Kediri	60	63	1	1	2	2	2	1	18	21	11	8	—	2	—	—	35	2	—	—	4	1
Madoera	8	15	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	9	—	—	3	1	—
Totalen voor Java en Madoera .	1583	1368	35	22	112	111	8	5	142	128	325	327	19	24	131	124	1054	215	2	8	115	18
	3008				236				922				298				1279				133	
Over 1914 waren de cijfers	1469	1303	20	32	117	123	6	4	151	130	283	301	12	15	101	115	969	189	12	7	102	31
	2824				250				865				243				1177				133	

a) De opgaven hebben dus alleen betrekking op Europeanen en met dezen gelijkgestelden (ook militairen) en tot die inlandsche Christenen, die zich aan de voorschriften omtrent het houden van de registers van den burgerlijken stand hebben onderworpen.

b) Van 2 dezer personen was de ouderdom, van 8 de geboorteplaats en van 6 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

c) Van 2 dezer personen was de ouderdom, van 5 de geboorteplaats en van 5 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

d) Van 1 dezer personen was de geboorteplaats en van 1 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

e) Van dezen persoon was de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

f) Van deze personen was de geboorteplaats, van 5 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

g) Van 7 dezer personen was de geboorteplaats en van 1 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

h) Van dezen persoon was de ouderdom onbekend.

i) Van dezen persoon was de geboorteplaats onbekend.

j) Van 2 dezer personen was de geboorteplaats en van 1 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

k) Van 1 dezer personen was de ouderdom en van 1 de geboorteplaats onbekend.

gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

STERFGEVALLEN.																														Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	GEWESTEN.
In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Bovendien werd ingeschreven het navolg. aant. overl. niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren.			
nog geen 2 jaar.		2—10 jaar.		10—20 jaar.		20—40 jaar.		40—60 jaar.		60 jaar en daar boven.		Te zamen.		nog geen 2 jaar.		2—10 jaar.		10—20 jaar.		20—40 jaar.		40—60 jaar.		60 jaar en daar boven.		Te zamen.					
M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.		
4	3	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	6	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	10	Bantam.
57	40	9	14	14	14	28	24	52	23	28	30	188	145	2	2	—	—	3	2	41	1	28	3	22	3	96	11	b) 16	c) 12	468	Batavia.
21	18	2	8	2	5	11	10	12	9	6	9	54	59	—	—	—	—	4	—	19	3	11	2	16	1	50	6	d) 2	—	171	Preanger-Regentsch.
7	4	1	1	1	2	3	5	2	1	1	1	15	14	—	—	—	—	—	—	1	—	4	—	—	—	5	—	e) 1	—	35	Cheribon.
4	10	1	2	2	1	5	2	9	2	3	6	24	23	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	e) 1	f) 2	52	Pekalongan.
21	26	7	2	5	3	13	20	14	10	11	19	71	80	—	—	1	1	2	1	14	2	11	4	7	1	35	9	g) 8	—	203	Semarang.
5	4	1	—	—	—	4	—	1	1	1	1	12	6	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	21	Rembang.
49	42	9	13	11	6	22	25	24	30	16	30	131	146	—	—	—	1	3	—	44	6	22	2	6	3	75	12	h) 1	—	365	Soerabaja.
17	9	1	1	2	3	5	7	18	2	10	9	53	31	—	—	—	—	—	—	7	—	9	1	12	2	28	3	—	—	115	Pasoeroean.
4	4	3	1	2	—	—	1	3	1	2	2	14	9	—	—	—	—	—	—	3	—	4	—	1	—	8	—	e) 1	—	32	Besoeki.
5	4	—	—	—	—	5	—	4	—	5	1	19	5	—	—	—	—	1	—	9	—	1	—	2	—	13	—	i) 1	—	38	Banjoemas.
11	9	2	3	4	2	3	5	2	2	6	5	28	26	—	—	—	—	—	—	4	1	4	—	3	—	11	1	—	—	66	Kedoe.
8	8	—	4	1	3	4	4	3	1	3	6	19	26	—	—	—	—	—	1	4	1	1	—	2	2	7	4	j) 3	—	59	Djokjakarta.
7	6	2	2	3	—	6	8	8	5	7	3	33	24	—	—	—	—	—	—	2	—	3	—	2	—	7	—	—	—	64	Soerakarta.
4	7	1	1	—	1	5	1	3	1	1	—	14	11	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	4	—	—	—	29	Madioen.
5	1	2	1	2	1	2	3	4	3	2	2	17	11	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	4	—	—	—	32	Kediri.
3	1	—	—	—	—	2	1	—	—	1	—	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	Madoera.
232	196	42	53	49	41	118	116	160	91	103	124	704	621	2	2	2	2	13	4	151	14	103	12	78	12	349	46	34	14	1768	
258	203	56	58	43	35	133	84	166	110	105	133	761	623	1	1	1	4	4	1	129	17	106	8	62	15	303	46	33	17	1783	

GEWESTEN.	Aantal *wettige* geborenen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in 1915 geboren. Mannelijke kunne.	in 1915 geboren. Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in 1915 geboren. Mannelijke kunne.	in 1915 geboren. Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Huwelijken. Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken buitenslands gesloten in 1915.	Huwelijken buitenslands gesloten in vorige jaren.	In 1915 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van 1915.	van vorige jaren.	nog gee… 2 jaa… M.
Buitenbezittingen.																							
Sumatra's Westkust.	70	68	1	1	6	3	—	—	5	—	8	5	1	—	8	7	25	7	—	—	2	1	7
Tapanoeli	16	13	1	—	1	2	—	—	1	2	1	1	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	1
Benkoelen	11	7	—	1	1	—	—	—	2	1	—	—	1	—	—	—	5	—	2	—	—	—	2
Lamp. districten	8	11	—	1	1	—	1	—	5	2	—	—	—	—	—	—	2	4	—	—	—	—	3
Palembang	20	18	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	6	—	2	—	1	1	3
Djambi	4	4	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Oostkust van Sumatra	82	62	2	1	4	3	—	—	1	1	12	8	—	—	3	2	12	3	16	7	3	—	8
Atjeh en onderhoorigheden	40	33	2	—	—	1	—	—	6	4	4	5	—	—	2	5	8	8	1	2	—	—	2
Riouw en onderhoorigheden	1	3	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—
Banka	9	19	—	1	1	1	—	—	1	3	1	1	—	—	2	2	1	2	—	—	—	—	4
Billiton	10	9	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	11	9	—	—	1	1	—	—	3	1	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	1
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	42	33	—	—	2	1	—	—	1	2	4	4	1	—	—	—	9	4	—	—	1	1	8
Celebes en onderhoorigheden	48	37	—	—	4	2	—	1	11	7	5	8	2	—	3	5	23	6	—	1	2	—	6
Menado	27	33	1	1	5	3	—	—	1	1	7	19	1	—	7	8	5	15	—	1	—	—	6
Amboina	34	50	2	—	4	8	—	—	1	2	4	5	—	—	7	2	8	10	—	—	1	—	5
Ternate en onderhoorigheden	12	11	—	—	—	1	—	—	3	—	—	2	—	—	—	—	2	5	—	—	—	—	2
Timor en onderhoorigheden	7	10	—	—	4	2	2	—	—	—	—	1	—	—	8	9	3	7	—	—	—	—	1
Bali en Lombok	2	6	—	—	1	—	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	454	436	9	7	35	28	3	1	45	27	47	63	6	—	40	41	116	73	21	12	10	3	62
	906				67				182				87				222				13		
Over 1914 waren de cijfers	462	389	12	9	24	28	1	—	38	36	81	62	11	3	43	41	138	80	16	11	21	3	69
	872				53				217				98				245				24		

STERFGEVALLEN. In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar. M.	V.	2—10 jaar. M.	V.	10—20 jaar. M.	V.	20—40 jaar. M.	V.	40—60 jaar. M.	V.	60 jaar en daar boven. M.	V.	Te zamen. M.	V.	Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar. M.	V.	2—10 jaar. M.	V.	10—20 jaar. M.	V.	20—40 jaar. M.	V.	40—60 jaar. M.	V.	60 jaar en daar boven. M.	V.	Te zamen. M.	V.	Bovendien werd ingeschreven het navolg. aant. overl. niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren. M.	V.	Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	GEWESTEN.
7	5	1	2	2	3	1	4	6	1	4	3	21	18	—	—	—	—	—	—	2	1	7	—	3	—	12	1	—	—	52	Sumatra's Westk.
1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	4	Tapanoeli.
2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	4	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	6	Benkoelen.
3	—	—	—	—	—	1	1	3	—	—	—	7	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	10	Lamp. districten.
3	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4	1	—	—	—	—	—	—	1	2	2	—	1	2	4	4	—	—	13	Palembang.
3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	Djambi.
8	7	—	—	1	—	1	1	2	—	—	—	12	8	—	—	—	—	—	—	12	11	7	2	3	1	22	14	—	—	56	Oostk. van Sumatra.
2	2	—	1	—	—	1	1	—	1	—	—	3	5	1	—	—	—	—	—	15	2	3	—	—	—	19	2	—	—	29	Atjeh en onderhoorigheden.
—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	4	Riouw en onderhoorigheden.
4	3	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	6	4	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	12	Banka.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	Billiton.
1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	2	2	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	2	1	—	—	7	Westerafdeeling van Borneo.
8	2	—	—	—	—	1	1	3	—	—	—	12	3	—	—	—	1	—	—	8	1	1	—	1	—	10	2	—	—	27	Zuider- en Ooster-afdeel. v. Borneo.
6	14	3	—	3	—	13	1	2	2	2	4	31	21	—	—	—	—	—	—	12	—	3	—	—	—	15	—	—	—	67	Celebes en onderh.
6	5	4	—	1	—	—	2	4	—	2	2	17	9	—	—	—	—	—	—	3	—	4	—	—	—	7	—	—	—	33	Menado.
5	3	1	—	—	—	1	3	1	5	1	3	9	14	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	3	—	—	—	26	Amboina.
2	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	3	3	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—	4	—	f) 4	—	14	Ternate en onderhoorigheden.
1	1	—	1	—	—	3	1	1	—	—	—	5	3	—	—	—	—	—	—	8	—	1	—	—	—	9	—	k) 2	—	19	Timor en onderh.
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	5	Bali en Lombok.
62	45	12	5	7	3	25	17	28	10	11	14	145	94	2	1	1	1	—	—	73	18	33	3	8	3	117	26	6	—	388	
69	44	17	7	2	4	18	24	21	23	18	17	145	119	1	—	2	1	2	2	83	23	42	5	5	2	135	33	1	—	433	

XI. Statistische opgaven betreffende de in de jaren 1914, 1915 en 1916 in de gewesten der

GEWESTEN.	GEREGISTREERDE																											
	1914.																											
	Inlanders in het betrokken gewest.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Menadoneezen.	Bantammers.	Boegineezen.	Amboineezen.	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Boetoneezen.	Timoreezen.	Lombokkers.	Niassers.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Totaal.	Inlanders in het betrokken gewest.	Bantammers.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Menadoneezen.
Sumatra's Westk.	1	577	736	13	—	65	—	3	—	8	2	—	—	1	—	—	—	3	—	1 409	—	—	395	176	12	—	8	—	2
Tapanoeli . . .	—	790	480	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	—	1 320	—	—	1 244	599	—	—	3	—	—
Benkoelen . . .	—	1 619	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	353	—	2 003	—	—	798	738	—	—	57	6	2
Lampongsche districten	—	1 883	139	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	127	—	—	—	—	2 149	—	—	848	46	—	—	—	—	—
Palembang . . .	—	499	107	—	—	4	—	—	—	—	—	164	—	—	—	—	—	392	—	1 166	—	—	582	20	—	—	—	—	—
Djambi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oostk. van Sumatra	7	49 977	2371	72	45	59	267	—	11	—	—	1598	—	—	—	—	—	51 324	—	105 731	—	26	43 752	3601	128	67	98	128	—
Atjeh en onderhoorigheden . .	—	2 241	134	9	—	59	14	—	—	—	—	21	—	—	—	—	31	104	9	b) 2 625	—	—	2 528	171	2	—	19	8	—
Riouw en onderhoorigheden . .	—	846	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	242	—	1 088	—	—	1 713	326	—	—	—	—	—
Billiton	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 378	—	3 390	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo . .	—	412	123	60	—	—	56	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	24	—	676	—	—	38	39	4	—	—	8	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	—	2 060	922	—	—	194	111	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 569	—	5 856	—	—	1 240	223	25	—	1	12	—
Celebes en onderhoorigheden . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—
Menado	48	521	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	575	—	—	398	92	—	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden . .	—	1	—	—	—	—	—	23	—	10	17	—	—	76	2	—	—	—	1	130	—	—	1	—	1	—	—	—	236
Amboina	31	288	42	—	—	—	—	61	—	1	—	—	—	177	—	—	—	—	—	600	47	—	148	29	2	—	—	—	—
Totalen . .																				128 718									

a) Het aantal in 1916 overleden contractkoelies bedroeg in Sumatra's Westkust 37, Tapanoeli 108, Benkoelen 55, Lampongsche districten 88, Palembang 46, Oostkust van Sumatra 1869, Atjeh en onderhoorigheden 120, Riouw en onderhoorigheden 178, Billiton 110, Westerafdeeling van Borneo 5, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 96, Menado 19, Ternate en onderhoorigheden 5, Amboina 13, Banka en onderhoorigheden 164, of te zamen 2913.

b) Hieronder 3 Batakkers, niet in de voorafgaande kolommen begrepen.

der buitenbezittingen, waar koelie-ordonnantiën van kracht zijn, geregistreerde contract-koelies.

D E CONTRACT-KOELIES IN

1915.												1916. a)																					
Menadoneezen.	Boegineezen.	Amboineezen.	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Boetoneezen.	Timoreezen.	Gorontaleezen.	Niassers.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Totaal.	Inlanders in het betrokken gewest.	Bantammers.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Menadoneezen.	Boegineezen.	Amboineezen.	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Boetoneezen.	Timoreezen.	Gorontaleezen.	Niassers.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Batakkers.	Dajakkers.	Totaal.
2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	597	—	—	379	297	13	—	2	2	1	3	1	1	—	1	2	—	63	—	—	—	—	765
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1 847	—	—	1 463	582	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	—	—	—	—	2 096
2	—	—	—	—	—	—	—	4	317	—	1 922	—	—	1 832	985	—	—	12	5	—	1	2	—	—	—	—	—	—	233	—	—	—	3 070
—	—	—	—	—	—	158	—	—	127	—	1 179	—	—	4 074	651	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	49	—	—	92	—	—	—	4 868
—	—	—	81	—	—	—	—	—	125	—	808	—	—	874	103	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	978
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	1401	8	—	—	—	—	36 237	—	85 447	—	77	66 043	8 513	245	69	52	73	—	1	—	1 319	1	—	—	—	—	36 999	—	—	—	113 392
—	—	—	15	—	—	—	—	57	3	—	2 803	—	2	4 690	685	5	—	38	9	2	—	—	10	—	—	—	—	100	1	—	3	1	5 546
—	—	—	—	—	—	—	—	—	189	—	2 228	—	—	4 087	514	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	76	—	—	—	4 680
—	—	—	—	—	—	—	—	—	579	—	579	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 864	—	—	—	3 864
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	89	11	—	264	102	64	—	19	158	—	9	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	630
—	—	—	—	—	—	—	—	—	567	—	2 068	—	—	2 632	528	6	—	13	21	—	10	—	—	2	—	1	—	—	710	—	—	—	3 973
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	30	—	6	—	526	593	—	699	137	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	1 438
236	6	10	—	—	29	—	—	—	—	—	283	—	—	14	1	—	—	—	—	218	2	10	—	—	24	—	—	—	—	—	—	—	269
—	15	—	—	—	137	25	—	—	—	54	457	—	—	559	62	6	—	1	—	259	7	21	—	—	296	37	—	—	—	—	—	—	1 248
											100 858																						146 817

XII. Overzicht van de gedurende het tijdvak 1 Juni 1916—ult. Mei 1917, met dispensatie van het daartegen bij Ind. St. 1887 n°. 8 uitgevaardigd verbod, verleende vergunningen tot het werven in Nederlandsch-Indië van inlanders voor het verrichten van diensten buiten Nederlandsch-Indië, uitgenomen de Nederlandsche kolonie Suriname.

Datum en nummer van het Gouv. Bt. waarbij de vergunning is verleend.	De vergunning is verleend aan:	De vergunning is verleend ten behoeve van:	Plaats, waar de onderneming is gelegen.	Aantal inlanders tot het werven waarvan de vergunning is verleend.
15 Aug. 1916 n°. 52.	J. C. Ferrier, chef van de Borneo Company lim.	landbouwondernemingen.	Serawak (Britsch Noord-Borneo).	100
15 Aug. 1916 n°. 53.	Th. R. Hubback, beheerder van de Hoscote Estate.	de landbouwonderneming Hoscote Estate.	Pertang Jelebu (Gefedereerde Maleische Staten).	100
1 Sept. 1916 n°. 5 (juncto 20 April 1917 n°. 50).	J. W. Boyd Walker, beheerder van de aan The Pahang Para Rubber Syndicate lim. behoorende landbouwonderneming Atbara Estate.	de landbouwonderneming Atbara Estate.	Pahang (Gefedereerde Maleische Staten).	300
2 Sept. 1916 n°. 12.	de te Saigon gevestigde firma Diethelm en Co.	de rubberonderneming Société des caoutchoucs de l'Indo-Chine.	Cochin-China.	500
13 Nov. 1916 n°. 57.	G. Shillitoe, beheerder van de aan The Semambu Rubber Estates lim. behoorende landbouwondernemingen Semambu Estate en Ruby Estate.	de landbouwondernemingen Semambu Estate en Ruby Estate.	Pahang (Gefedereerde Maleische Staten).	100
11 Dec. 1916 n°. 55.	J. C. Ferrier, chef van de Borneo Company lim. en vertegenwoordiger van de Pahang Consolidated Company lim.	de aan de Pahang Consolidated Company lim. behoorende landbouwonderneming Kuala Reman Estate.	Idem.	375
30 Dec. 1916 n°. 85.	den beheerder van de aan de Cicely Rubber Estates Company lim. behoorende landbouwonderneming Cicely Estate.	de landbouwonderneming Cicely Estate.	Perak (Gefedereerde Maleische Staten).	100
30 Dec. 1916 n°. 86.	J. B. Harrop, beheerder van de Ayer Tawah Estate.	de aan de Ayer Tawah Rubber Plantation Company lim. behoorende landbouwonderneming Ayer Tawah Estate.	Idem.	200
5 Jan. 1917 n°. 25.	het gouvernement van Britsch Noord-Borneo.	landbouwondernemingen.	Britsch Noord-Borneo.	800
2 Maart 1917 n°. 44.	J. C. Ferrier, chef van de Borneo Company lim.	ondernemingen, toebehoorende aan de Borneo Company lim.	Serawak (Britsch Noord-Borneo).	100
29 Maart 1917 n°. 39.	den vice-consul van Frankrijk voor Nederlandsch-Indië te Batavia.	landbouwondernemingen.	Nieuw-Caledonië.	400
18 April 1917 n°. 63.	R. H. Dodgson, beheerder van de aan de Bernam Perak Rubber Plantations lim. behoorende landbouwonderneming Bernam Estate.	de landbouwonderneming Bernam Estate.	Perak (Gefedereerde Maleische Staten).	80
4 Mei 1917 n°. 36.	J. C. Ferrier, chef van de Borneo Company lim. en vertegenwoordiger van de Pahang Consolidated Company lim.	de landbouwonderneming Soengei Talam Estate.	Pahang (Gefedereerde Maleische Staten).	125
4 Mei 1917 n°. 37.	J. C. Ferrier, chef van de Borneo Company lim.	de aan de Borneo Company lim. behoorende ondernemingen.	Serawak (Britsch Noord-Borneo).	250

Bijlage G.

(Zie hoofdstuk J, afd. I en V, van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN,

betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het departement van

BINNENLANDSCH BESTUUR, over 1916.

I. Overzicht betreffende de tewerkstelling op ult. 1916 van de controleurs en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madoera en van de gezaghebbers in de buitenbezittingen.

JAVA EN MADOERA.			BUITENBEZITTINGEN.				
GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde		GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde			
	controleurs.	adspirant-controleurs.		controleurs.	adspirant-controleurs.	gezaghebbers.	controleurs of gezaghebbers.
Distributie van het organiek toegestaan controleerend personeel.							
Bantam	5	1	Sumatra's Westkust	13	5	4	1
Batavia	5	3	Tapanoeli	10	2	2	—
Preanger-Regentschappen. . .	14	2	Benkoelen	6	1	4	—
Cheribon.	7	1	Lampongsche districten	4	2	2	—
Pekalongan.	10	2	Palembang	16	3	—	—
Semarang	12	3	Djambi	7	1	—	—
Rembang.	6	1	Oostkust van Sumatra.	13	3	5	—
Soerabaja	12	3	Atjeh en onderhoorigheden	11	4	12	—
Pasoeroean.	13	5	Riouw en onderhoorigheden	6	2	1	—
Besoeki	6	2	Banka en onderhoorigheden.	5	—	—	—
Banjoemas	3	4	Billiton	—	—	1	—
Kedoe.	8	2	Westerafdeeling van Borneo.	7	—	3	6
Soerakarta	2	—	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	19	2	4	1
Djokjakarta.	2	—	Celebes en onderhoorigheden	14	3	16	3
Madioen	5	—	Menado	9	3	4	2
Kediri.	8	2	Amboina.	6	—	7	—
Madoera	7	—	Ternate en onderhoorigheden	2	—	8	—
			Timor en onderhoorigheden.	9	3	16	—
			Bali en Lombok	10	1	—	—
Op ult. 1916 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	125	31	Op ult. 1916 in dienst (overeenkomende met de normale formatie).	167	35	89	13

JAVA EN MADOERA.	Controleurs.	Adspirant-controleurs.	BUITENBEZITTINGEN.	Controleurs.	Adspirant-controleurs.	Gezaghebbers.
Tijdelijk (boven de formatie) toegestaan controleerend personeel.						
Werkzaam als tijdelijk waarnemend adjunct-inspecteur voor agrarische zaken en verplichte diensten . . .	2	—	Werkzaam als tijdelijk waarnemend adjunct-adviseur voor de bestuurszaken der buitenbezittingen	2	—	—
Werkzaam als tijdelijk waarnemend adjunct-inspecteur voor de landelijke inkomsten	2	—	Tijdelijk ter beschikking van den directeur van binnenlandsch bestuur . .	1	—	—
Tijdelijk ter beschikking van den directeur van binnenlandsch bestuur . .	1	—	Werkzaam als tijdelijk waarnemend inspecteur voor de buitenbezittingen bij het volks-kredietwezen.	1	—	—
Tijdelijk ter beschikking van den inspecteur voor de landelijke inkomsten .	6	—	Werkzaam als tijdelijk waarnemend adjunct-inspecteur bij het inlandsch volksonderwijs.	1	—	—
Tijdelijk ter beschikking van den directeur van landbouw, nijverheid en handel	3	—	Werkzaam in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden	1	—	—
Werkzaam als ambtenaar voor de volkstelling c.a.	1	—	Werkzaam in de residentie Djambi. .	1	—	—
Werkzaam als adjunct-leider van de volkstelling c. a.	1	—	Werkzaam in de residentie Ternate en onderhoorigheden.	1	—	—
Werkzaam in het belang van de tabaksteelt in Besoeki	1	—	Voor de handhaving van de onzijdigheid te Tarakan (res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo)	—	—	1
Tijdelijk ter beschikking van den resi-						

JAVA EN MADOERA.	Contro-leurs.	Adspi-rant-con-troleurs.	BUITENBEZITTINGEN.	Contro-leurs.	Adspi-rant-con-troleurs.	Gezag-hebbers.
dent van Pasoeroean in het belang der pestbestrijding	1	—	Voor de handhaving van de onzijdigheid te Sambo (res. Riouw en onderhoorigheden)	—	—	1
Tijdelijk ter beschikking van den resident van Kediri voor de pestbestrijding	3	—	Werkzaam in de residentie Lampongsche districten	—	—	1
Tijdelijk ter beschikking van den resident van Soerabaja voor de pestbestrijding	1	—	Werkzaam in de residentie Tapanoeli (voor erfpachtsaangelegenheden) . .	—	—	1
Tijdelijk werkzaam gesteld in de residentie Soerakarta	1	—	Werkzaam in de residentie Lampongsche districten (voor erfpachtsaangelegenheden)	—	—	1
Tijdelijk ter beschikking van den resident van Djokjakarta:			Werkzaam in de residentie Bali en Lombok	—	—	1
a. voor de pestbestrijding	1	—	Totaal . . .	8	—	6
b. voor agrarische aangelegenheden	1	—				
Tijdelijk ter beschikking van den resident van Soerakarta:						
a. voor de pestbestrijding	1	—				
b. voor agrarische zaken	2	—				
Tijdelijk werkzaam gesteld in de residentie Batavia voor de politie . . .	1	—				
Tijdelijk werkzaam gesteld in de residentie Preanger-Regentschappen voor de politie	1	—				
Tijdelijk werkzaam gesteld in de residentie Semarang voor de politie . .	1	3				
Tijdelijk werkzaam gesteld in de residentie Soerabaja voor de politie . .	1	—				
Tijdelijk werkzaam gesteld in de residentie Pasoeroean voor de politie. .	1	—				
Totaal . . .	33	3				

II. Overzicht over 1916 betreffende samenvoeging en splitsing van desa's op Java en Madoera.

GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1916 is overgegaan tot:		GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1916 is overgegaan tot:	
	samenvoeging van desa's.	splitsing van desa's.		samenvoeging van desa's.	splitsing van desa's.
Bantam	2	—	Madoera	3	—
Batavia	1	—	Pasoeroean	146	2
Preanger-Regentschappen	1	—	Besoeki	1	3
Cheribon	1	—	Banjoemas	13	—
Pekalongan	2	—	Kedoe	2	—
Semarang	7	—	Madioen	2	2
Rembang	3	—	Kediri	—	—
Soerabaja	133	—			

III. Numerieke opgaven betreffende de voornaamste verrichtingen

Gewesten waar kadastrale opmetingen plaats hadden of waar de functiën van gouvernements landmeter aan de ambtenaren van het kadaster waren opgedragen.	Uitgestrektheid en aantal perceelen gedurende 1916 opgemeten.							
	Eigendomskadaster.				Dienst van gouvernements			
	Nieuwe metingen.		Bijhouding.		Hermeting, splitsing, enz. van landerijen en erfpachtsperceelen.		Uitgifte van gronden in erfpacht.	
	Hectaren.	Perceelen.	Hectaren.	Perceelen.	Hectaren.	Perceelen.	Hectaren.	Perceelen.
Java en Madoera.								
Bantam	—	—	19	42	—	—	1 025	9
Batavia	—	—	3 971	1 654	73 330	55	232	15
Preanger-Regentschappen	—	—	8 092	775	480	6	5 944	52
Cheribon	164	330	318	723	—	—	229	4
Pekalongan	2	4	418	744	39	3	72	3
Semarang	—	—	989	1 191	—	—	4	1
Rembang	—	—	261	1 220	—	—	—	—
Soerabaja	—	—	2 600	2 260	—	—	—	—
Pasoeroean	—	—	455	537	25	2	281	8
Besoeki	—	—	89	152	71	1	373	6
Banjoemas	—	—	112	302	—	—	7	1
Kedoe	—	—	204	561	—	—	—	—
Djokjakarta	—	—	23	46	—	—	—	—
Soerakarta	—	—	22	58	—	—	—	—
Madioen	—	—	163	166	—	—	—	—
Kediri	—	—	686	512	—	—	7	1
Madoera	—	—	40	140	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	166	334	18 462	11 083	73 945	67	8 174	100
Buitenbezittingen.								
Atjeh en onderhoorigheden	93	75	—	—	—	—	—	—
Sumatra's Westkust	166	319	58	181	—	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden	—	—	3	7	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	—	—	220	238	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden	—	—	139	54	—	—	—	—
Menado	—	—	11	49	—	—	—	—
Billiton	—	—	—	—	—	—	—	—
Bandjermasin	—	—	88	140	—	—	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	259	394	519	669	—	—	—	—
„ „ Java en Madoera	166	334	18 462	11 083	73 945	67	8 174	100
Algemeene totalen	425	728	18 981	11 752	73 945	67	8 174	100

van het kadaster in Nederlandsch-Indië over 1916.

landmeter. Voor de opmaking van andere meetbrieven buiten de kadastrale afdeelingen. Hectaren.	Perceelen.	Gedurende 1916 zijn afgegeven onderstaand aantal meet-brieven.	landmeters-kennissen.	certificaten tot publieken verkoop.	kopieën en extracten.	zijn in onderstaand aantal gevallen inzagen verleend.	is aan salaris ontvangen.	is aan zegelrecht ontvangen.
55	29	49	32	1	16	53	f 2 122,30	f 129,—
459	121	591	1 531	123	391	1 823	17 805,97	3 205,50
—	—	630	384	21	137	3 641	19 226,24	1 635,—
59	158	707	193	16	84	502	3 913,55	967,50
68	71	243	273	21	95	214	3 098,81	904,50
88	115	505	551	84	162	785	9 068,47	1 800,—
34	151	420	120	37	8	73	2 719,25	817,50
65	116	849	865	61	240	2 050	17 833,77	2 811,—
98	104	300	394	18	147	155	5 962,68	1 170,—
82	179	223	94	20	20	32	2 910,06	465,—
46	42	120	67	3	22	159	1 107,58	304,50
9	38	168	205	2	44	165	2 362,66	612,—
4	2	14	24	4	8	13	512,—	69,—
3	1	27	71	11	76	1 278	1 028,25	259,50
76	66	116	66	11	14	32	957,34	297,—
75	109	262	139	9	37	187	2 953,02	642,—
10	14	65	27	5	4	16	495,25	144,—
1 231	1 316	5 289	5 036	447	1 505	11 178	f 94 077,20	f 16 233,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
180	341	372	110	5	30	131	f 2 911,93	f 762,—
—	—	4	4	—	—	28	42,—	12,—
6	26	96	204	25	50	369	2 826,30	493,50
3	47	62	16	7	3	3	597,60	118,50
282	53	83	136	5	48	62	1 587,83	385,50
0.34	9	9	47	—	11	—	405,33	100,50
0.11	2	47	17	1	19	—	440,—	120,—
471.45	478	673	534	43	161	593	f 8 810,99	f 1 992,—
1 231	1 316	5 289	5 036	447	1 505	11 178	94 077,20	16 233,—
1 702.45	1 794	5 962	5 570	490	1 666	11 771	f 102 888,19	f 18 225,—

Bijlage H.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, van het verslag.)

Overzicht van de opbrengst van het **hoofdgeld** der heerendienstplichtigen in de gouvernementslanden van Java en Madoera over 1916.

GEWESTEN.	Uniform bedrag per heerendienstplichtige (zie Ind. St. 1914 nº. 314, 1915 nº. 297 en 1916 nos. 174 en 535).	Totaal bedrag van den aanslag van het hoofdgeld over 1916.	Kosten van aanslag en invordering, zijnde het aan de desahoofden toekomende collecteloon van 8 %.	Zuiver bedrag van den aanslag.	In 1916 door de bevolking aangezuiverd.
Bantam	f 2,45	f 313 601,55	f 25 088,12	f 288 513,43	f 313 601,55
Batavia	2,65	155 675,35	12 454,03	143 221,32	155 656,80
Preanger-Regentschappen	2,85	1 041 073,60	83 285,89	957 787,71	1 038 247,34
Cheribon	2,25	639 955,30	51 196,42	588 758,88	639 955,30
Pekalongan	2,30	654 489,20	52 359,14	602 130,06	654 335,20
Semarang	1,— en f 2,—	897 303,60	71 784,29	825 519,31	897 113,31
Rembang	2,—	532 942,—	42 635,36	490 306,64	531 189,96
Soerabaja	2,75	986 122,25	78 889,78	907 232,47	986 122,25
Pasoeroean	2,70	932 290,25	74 583,22	857 707,03	932 241,45
Besoeki	2,50	593 537,50	47 483,—	546 054,50	593 530,—
Banjoemas	2,35	440 881,40	35 270,51	405 610,89	440 830,40
Kedoe	2,—	618 734,—	49 498,72	569 235,28	618 561,50
Madioen	2,40	466 719,35	37 337,54	429 381,81	466 615,90
Kediri	2,90	661 537,25	52 922,98	608 614,27	661 438,25
Madoera	1,—	347 166,—	27 773,28	319 392,72	347 166,—
Totalen		f 9 282 028,60	f 742 562,28	f 8 539 466,32	f 9 276 605,21

Bijlage J.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, van het verslag.)

OVERZICHTEN

van de gehouden aanteekeningen omtrent de verrichte HEERENDIENSTEN in sommige gewesten der BUITENBEZITTINGEN gedurende 1916. *)

*) In de overige in deze bijlage niet genoemde gewesten, met uitzondering van Djambi en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, worden van de onder 's gouvernements rechtstreeks bestuur staande inboorlingen geen of doorgaans geen heerendiensten gevorderd.

Sumatra's

AFDEELINGEN, ONDERAFDEELINGEN OF DISTRICTEN.	Aantal heerendienst-plichtigen.	Maximum aantal dag-diensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende				
			gewoon onderhoud en gewone herstellingen van:				
			landwegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardings-materiaal).	bruggen en duikers.	water-wegen.	dammen en water-werken.	dijken en water-leidingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Negeri's Boengoes, Taloek Kaboeng en Limaumanis	1 284	44 940	22 913	2 510	—	—	—
Batipoeh en Priaman	49 078	1 717 730	796 980	53 744	2 503	30 374	13 345
Agam	38 565	1 349 775	387 643	16 728	748	9 672	15 015
Loeboeksikaping	16 654	582 890	256 428	30 118	1 746	10 405	750
Solok	39 869	1 395 415	749 251	16 070	3 778	1 121	2 382
Painan	24 096	843 360	246 651	11 363	23 056	4 427	11 285
Tanahdatar	43 437	1 520 295	456 910	13 172	—	2 651	20
L Kotō	44 282	1 549 870	536 084	15 466	686	103 691	51 812
Totalen	257 265	9 004 275	3 452 860	159 171	32 517	162 341	94 609
Over 1915 was opgegeven	249 156	8 720 460	2 795 310	113 364	44 543	60 998	79 296

a) Zie voor de op 1 Januari 1915 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1914 n°. 731. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 8136 .

Tapa

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dag-diensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurend								
			gewoon onderhoud en gewone herstellingen van:						eersten aanleg, zware		
			landwegen en mijlpalen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardings-materiaal).	water-wegen.	bruggen en duikers.	wacht-huizen.	pasang-grahans en passanten-huizen.	dammen, water-werken, dijken en water-leidingen.	landwegen en mijlpalen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardings-materiaal).	water-wegen.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	
Natal en Batang Natal	2 616	136 032	20 307	208	3 684	28	22	—	352	55	
Sibolga en Batang Toroe-districten	2 584	134 368	47 993	1 190	3 916	—	152	1 665	4 336	240	
Padang Sidimpoean. Angkola en Sipirok . .	7 444	387 088	130 350	2 926	7 138	31 162	686	—	23 460	584	
Padang Sidimpoean. Mandailing.	7 116	370 032	121 582	1 019	9 368	180	328	892	128 817	493	
Padang Sidimpoean. Padanglawas	5 904	307 008	85 451	8	19 941	—	100	—	841	—	
Bataklanden. Silindoeng.	8 725	453 700	129 930	—	20 120	—	60	3 408	121 558	—	
Bataklanden. Hoogvlakte van Toba. . . .	11 857	616 564	342 034	—	1 006	—	—	33 959	16 853	—	
Bataklanden. Toba.	21 242	1 104 584	103 833	4 954	5 229	—	—	37 583	38 550	2 580	
Bataklanden. Samosir.	13 796	717 392	245 461	33 072	7 484	—	—	—	82 736	21 427	
Bataklanden. Baroes	5 200	270 400	123 646	211	2 659	302	—	259	58 074	—	
Bataklanden. Dairilanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Totalen	86 484	4 497 168	1 350 587	43 588	80 545	31 672	1 348	77 766	475 577	25 379	
Over 1915 was opgegeven . . .	89 529	4 655 508	2 618 006	17 949	71 388	848	7 181	272 743	312 747	4 021	

a) Zie voor de op 1 Maart 1913 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1913 n°. 128. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7875, juncto n°. 8575.

a's Westkust. *a)*

de	1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: landwegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	waterwegen.	dammen en waterwerken.	dijken en waterleidingen.	het bedienen van nietverpachte overvaarten.	overbrengen van dienstbrieven zonder betaling.	vervoer van lands reizigers en goederen en van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen, zoomede het snijden van gras voor de trekdieren dier reizigers.	overbrengen tegen betaling van dienstbrieven van ambtenaren op dienstreis.	TOTAAL.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—18).
n.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25 423	19 517
5	75 742	41 624	3 907	5 999	7 699	3 244	378	—	—	1 035 539	682 191
5	173 578	25 287	100	2 849	618	1 367	304	—	—	633 909	715 866
0	58 365	44 667	250	7 641	—	5 525	9 762	138	9	425 804	157 086
2	63 748	55 186	1 626	3 145	2 825	—	13 755	—	—	912 887	482 528
5	1 379	—	1 805	1 933	—	2 756	153	48	—	304 856	538 504
0	281 227	35 365	—	153	69	6 533	4 492	758	—	801 350	718 945
2	27 295	8 383	1 782	1 969	—	722	2 356	476	—	750 722	799 148
9	681 334	210 512	9 470	23 689	11 211	20 147	31 200	1 420	9	4 890 490	4 113 785
6	551 848	106 767	8 890	13 490	92 485	35 323	59 387	304	5	3 962 010	4 758 450

pa noeli. *a)*

nd ware ter-gen.	1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: herstellingen en vernieuwingen van: bruggen en duikers.	wachthuizen.	pasanggrahans en passantenhuizen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	bezetten van wachthuizen.	bewaken van landsgebouwen.	bedienen van nietverpachte overvaarten en bewaken van bruggen.	diensten bij hoofden en ambtenaren.	diensten voor het bewerken der bouwvelden voor inlandsche hoofden.	vervoer van gouvernementsgoederen en van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen en het snijden van gras voor de rij- en trekdieren dier reizigers.	overbrengen van dienstbrieven.	begeleiden van gevangenen.	uitvoeren van civiele en militaire landswerken.	TOTAAL.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 25).
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.
55	4 013	—	—	—	3 998	5 143	2 833	10 896	2 163	153	1 599	15	18	55 487	80 545
240	3 650	—	92	—	465	3 109	2 552	9 943	2 546	73	3 136	77	18	85 153	49 215
584	444	14 677	123	18	2 484	4 093	244	10 687	696	332	916	18	102	231 140	155 948
493	4 682	—	1 010	5 549	3 442	6 684	1 811	27 112	1 777	48	3 339	16	1353	319 502	50 530
—	1 422	—	—	465	1 464	9 090	3 292	11 908	—	540	9 542	—	—	144 064	162 944
—	744	—	—	36 040	—	—	—	20 630	—	—	53	—	—	332 543	121 157
—	1 521	—	168	2 570	—	852	—	16 140	—	—	2 217	—	—	417 320	199 244
580	1 278	—	—	13 588	1	4	34	104	23 914	—	124	—	—	231 776	872 808
427	—	—	—	837	—	—	—	—	30 293	—	—	—	—	421 310	296 082
—	—	182	—	—	184	769	110	10 038	—	—	1	2	—	196 437	73 963
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
379	17 754	14 859	1 393	59 067	12 038	29 744	10 876	117 458	61 389	1 146	20 927	128	1491	2 434 732	2 062 436
021	20 051	1 060	7 829	77 865	25 620	42 562	12 522	198 238	43 470	3 052	23 493	283	1536	3 762 464	893 044

Benkoelen. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	het bedienen van overvaarten.	vervoer van gouvernementsreizigers en goederen, van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen, waaronder personen en troepen op marsch, zoomede het snijden van gras voor rij- en trekdieren dier reizigers.	het overbrengen van dienstbrieven.	het uitvoeren van civiele of militaire landswerken.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—14)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Benkoelen . . .	1992	83 664	36 964	—	104	3 201	--	—	—	—	—	—	40 269	43 395
Seloema	6780	284 760	98 925	2 647	—	46 159	1 346	—	1941	—	—	—	151 018	133 742
Kauer	3787	159 054	69 749	887	—	38 007	4 234	—	8379	—	—	—	121 256	37 798
Kroë	7617	319 914	65 519	3 138	—	97 631	—	—	4818	1 057	673	—	172 836	147 078
Manna	8457	355 194	24 864	3 690	—	287 888	15 155	—	3600	40	—	—	335 237	19 957
Lebong: Kepahiang .	7534	316 428	273 512	334	414	10 344	2 527	7 033	—	—	168	—	294 332	22 096
Lebong: Laïs. . . .	5711	239 862	60 147	—	—	—	—	14 639	732	—	—	—	75 518	164 344
Lebong: Mokko Mokko	4963	208 446	167 689	12 550	—	30	240	—	8256	99	741	—	189 605	18 841
Lebong: Lebong . .	2525	106 050	61 922	—	—	20 818	805	4 162	—	1 218	—	—	88 925	17 125
Totalen. .	49366	2 073 372	859 291	23 246	518	504 078	24 307	25 834	27726	2 414	1582	—	1 468 996	604 376
Over 1915 was opgegeven .	48690	2 044 980	983 996	92 396	896	202 716	31 311	25 207	37422	1 198	—	1038	1 376 180	668 800

a) Zie voor de op 1 Maart 1913 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1913 n°. 129. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7876, juncto n°. 8575.

Lampongsche districten. *a)*

ONDERAFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: landwegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	waterwegen.	zware herstellingen en vernieuwingen van: landwegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	waterwegen.	bedienen van overvaarten.	vervoer van gouvernementsreizigers en goederen, van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen, het snijden van gras voor de trekdieren dier reizigers.	uitvoeren van burgerlijke of militaire landswerken.	overbrengen van dienstbrieven.	begeleiden van gevangenen en verdachten.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 15).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Telokbetong . .	5865	175 950	157 971	1575	3975	—	—	—	—	126	—	611	34	164 292	11 658
Koto Agoeng . .	4032	120 960	99 596	19301	788	—	—	—	—	419	—	—	—	120 104	856
Kalianda. . . .	3163	94 890	80 317	13409	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93 726	1 164
Toelangbawang .	11773	353 190	299 616	11680	2524	—	—	—	—	4 271	—	4386	—	322 477	30 713
Sepoetih	7804	234 120	201 194	11650	—	—	—	—	—	188	—	970	—	214 002	20 118
Sekampoeng . .	3898	116 940	111 604	3128	—	—	—	—	—	428	—	1898	—	117 058	—118
Totalen . .	36535	1 096 050	950 298	60743	7287	—	—	—	—	5 432	—	7865	34	1 031 659	64 391
Over 1915 was opgegeven . . .	37856	1 135 680	857 266	109133	9649	—	—	—	—	12014	—	14553	50	1 002 665	133 015

a) Zie voor de op 15 September 1911 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1911 n°. 426. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7427, juncto nos. 7874 en 8575.

Palembang. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plich-tigen.	Maximum aantal dag-diensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: groote transport- en binnen-wegen (hier-onder begre-pen het ver-zamelen van ver-hardings-materiaal).	bruggen en duikers.	water-wegen.	dammen, waterwer-ken, dijken en water-leidingen.	eersten aanleg, zware herstel-lingen en vernieuwingen van: groote transport- en binnen-wegen (hier-onder begre-pen het ver-zamelen van ver-hardings-materiaal).	bruggen en duikers.	dammen, waterwer-ken, dijken en water-leidingen.	vervoer van gouverne-ments reizigers en goederen, van in dienst reizende lands-dienaren en hunne goederen, waaronder personen en troe-pen op marsch, zoomede het snijden van gras voor rij- en trekdieren der reizigers.	het over-brengen van dienst-brieven.	het uitvoe-ren van civiele of mili-taire lands-werken.	TOTAAL.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 14).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Palembangsche Benedenlanden	77 109	4 009 668	939 717	43 810	44 593	500	62 783	20 811	40	1 037	556	24	1 113 871	2 895 797
Palembangsche Bovenlanden	50 476	2 624 752	969 264	32 049	2 959	4 601	180 681	289 019	6 863	486	1 480	105	1 487 507	1 137 245
Ogan en Komering Oeloe	34 858	1 812 616	779 117	34 297	3 032	2 423	313 305	123 815	250	1 256	5 821	415	1 263 731	548 885
Totalen . . .	162 443	8 447 036	2 688 098	110 156	50 584	7 524	556 769	433 645	7 153	2 779	7 857	544	3 865 109	4 581 927
Over 1915 was opgegeven	162 513	8 450 676	2 795 900	121 101	10 851	18 953	457 937	228 781	10 076	3 222	7 828	53 342	3 707 991	4 742 685

a) Zie voor de op 1 Januari 1915 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1914 n°. 717. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 8135, juncto n°. 8575.

Oostkust van Sumatra. *a*)

ONDERAFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: landwegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	mijlpalen en wachthuizen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	waterwegen.	pasanggrahans en passantenhuizen.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: landwegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	mijlpalen en wachthuizen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	waterwegen.	pasanggrahans en passantenhuizen.	het bezetten van wachthuizen.	het bewaken van landsgebouwen.	het bedienen van overvaarten en bewaken van bruggen.	het overbrengen van dienstbrieven.	het vervoeren van gevangenen.	TOTAAL.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 21).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
Beneden-Deli	6 456	258 240	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*b*) —	258 240
Boven-Deli	191	7 640	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 640
Serdang	1357	54 280	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*b*) —	54 280
Padang en Bedagai	823	32 920	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*b*) —	32 920
Beneden-Langkat	1 500	60 000	880	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*c*) 880	59 120
Boven-Langkat	1 227	49 080	160	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*c*) 160	48 920
Bengkalis	1 416	56 640	31 870	480	—	—	—	—	24 010	280	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56 640	—
Selat Pandjang	110	4 400	—	90	—	—	—	—	4 190	120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 400	—
Bagan Si Api Api	52	2 080	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*b*) —	2 080
Rokan	200	8 000	4 771	37	10	16	—	68	—	—	—	—	—	—	—	286	360	—	—	5 546	2 454
Kampar Kiri	12	480	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	408
Siak	672	26 880	2 400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 400	24 480
Asahan	1 154	46 160	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*d*) —	46 160
Batoebara	1 095	43 800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*e*) —	43 800
Laboehanbatoe	295	11 800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*f*) —	11 800
Simeloengoen	1 791	71 640	17 990	480	—	—	—	—	19 000	720	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38 190	33 450
De Karolanden	22	880	480	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	480	400
Totalen . . .	18 373	734 920	58 551	1 087	10	16	—	66	47 200	1 120	—	—	—	—	—	286	360	—	—	108 696	626 224
Over 1915 was opgegeven	14 928	597 120	90 451	684	—	93	—	23	13 438	100	—	—	—	—	—	116	287	—	—	105 192	491 928

a) Zie voor de op 1 April 1909 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1909 n°. 56, juncto 1913 n°. 37. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 6953, juncto nos. 7874 en 8575.

b) Alle diensten werden afgekocht.

c) De ongebruikt gebleven diensten werden afgekocht.

d) 997 personen kochten hunne diensten af, 3 personen waren overleden en 154 personen waren weggeloopen of ziek.

e) 992 personen kochten hunne diensten af, 6 personen waren overleden en 97 personen waren weggeloopen of ziek.

f) 224 personen kochten hunne diensten af, 52 personen moeten nog de afkoopgelden betalen en 19 personen waren weggeloopen of ziek.

Atjeh en onderhoorigheden (alleen de afdeeling Groot-Atjeh *a*) en de onderafdeeling Singkel *b*)).

ONDER-AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardings-materiaal).	bruggen en duikers.	dammen, water-werken, dijken en water-leidingen.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: wegen.	bruggen en duikers.	dammen, water-werken, dijken en water-leidingen.	vervoer van gouvernements goederen en gelden, landsdienaren met hunne goederen, waaronder personen en troepen op marsch.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 11).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Afd. Groot-Atjeh.											
Koeta Radja	327	7 848	7 848	—	—	—	—	—	—	7 848	—
Oeleë Lheuë	5 154	123 696	61 166	347	—	—	—	—	—	61 513	62 183
Sabang	720	17 280	13 872	—	—	—	—	—	—	13 872	3 408
Seulimeum.	11 075	265 800	104 860	6 320	—	148 210	493	1 867	—	261 750	4 050
Lho Nga	6 577	157 848	87 274	10 304	4 541	18 243	326	472	159	121 319	36 529
Afd. Westkust van Atjeh.											
Singkel	2 671	96 156	96 156	—	—	—	—	—	36	96 192	— 36
Totalen . . .	26 524	668 628	371 176	16 971	4 541	166 453	819	2 339	195	562 494	106 134
Over 1915 was opgegeven. . .	26 541	669 036	359 465	15 627	10 926	152 596	1 659	17 619	144	558 036	111 000

a) Zie voor de op 1 October 1908 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1908 n°. 509, juncto 1910 n°. 471 en 1913 n°. 37. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 6881, juncto nos. 7874 en 8575.

b) Zie voor de op 1 Januari 1910 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1909 n°. 525, juncto 1910 nos. 471 en 637 en 1913 n°. 37. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7107, juncto nos. 7337, 7874 en 8575.

Banka en onderhoorigheden. *a*)

DISTRICTEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen van: landwegen (hieronder begrepen verzameling en transport van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	waterwegen.	Te zamen.	zware herstellingen aan landwegen (hieronder begrepen verzameling en transport van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	waterwegen.	Te zamen.	het bouwen, herstellen en onderhouden van balai's en van stallen voor de paarden van gouvernements reizigers.	het bewaken van gouvernements pasanggrahans en pakhuizen.	het bezetten van wachthuizen en doen van nachtelijke rondes.	het bedienen van overvaarten.	transport van gouvernements reizigers en goederen van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen, waaronder personen en troepen op marsch, zoomede het snijden van gras voor de rij- en trekdieren dier reizigers.	het bemannen van het politievaartuig te Toboali.	het overbrengen van dienstbrieven.	het uitvoeren van civiele en militaire landswerken.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 20).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Pangkalpinang	2 630	94 680	85 408	1 211	36	86 655	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64	86 719	7 961
Soengaiselan .	1 228	44 208	38 329	2 444	90	40 863	—	—	—	—	—	—	—	49	—	—	—	—	40 912	3 296
Soengailiat. .	863	31 068	29 731	1 217	—	30 948	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30 948	120
Merawang . .	1 087	39 132	33 319	1 384	668	35 371	—	—	—	—	164	53	—	—	34	—	18	—	35 640	3 492
Belinjoe. . .	452	16 272	13 637	2 104	153	15 894	50	—	—	50	—	—	—	—	276	—	55	—	16 275	— 3
Djeboes . . .	639	23 004	21 255	1 015	20	22 290	—	—	—	—	—	—	—	—	290	—	—	—	22 580	424
Muntok . . .	2 137	76 932	63 338	946	—	64 284	—	—	—	—	—	690	8 411	—	380	—	—	—	73 765	3 167
Toboali . . .	1 730	62 280	52 894	1 816	16	54 726	—	—	—	—	4	77	7 084	—	—	—	—	—	61 891	389
Koba. . . .	1 373	49 428	41 120	1 810	108	43 038	—	—	—	—	—	—	6 390	—	—	—	—	—	49 428	—
Lepar-eilanden	697	25 092	14 112	—	—	14 112	—	—	—	—	—	—	8 086	—	—	—	—	—	22 198	2 894
Totalen . .	12 836	462 096	393 143	13 947	1 091	408 181	50	—	—	50	168	820	29 971	49	980	—	73	64	440 356	21 740
Over 1915 was opgegeven . .	13 495	485 820	385 483	16 338	1 758	403 579	—	—	—	—	2 907	5 665	49 291	64	1 656	—	163	—	463 325	22 495

a) Zie voor de op 1 Januari 1913 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1912 n°. 507. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7714, juncto n°. 8575.

Billiton. *a)*

DISTRICTEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: bruggen, duikers en mijlpalen.	aanleg of bouw, zware herstellingen en vernieuwingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	aanleg of bouw, zware herstellingen en vernieuwingen van: bruggen, duikers en mijlpalen.	het vervoeren van brieven.	transport van gouvernements-reizigers en goederen, van in dienst reizende landsdienaren, waaronder personen en troepen op marsch, zoomede het snijden van gras voor de rij- en trekdieren dier reizigers.	het uitvoeren van civiele of militaire landswerken.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 11).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Tandjoengpandan . . .	2 833	67 992	58 005	316	—	—	—	365	—	*b)* 58 686	9 306
Boeding.	1 864	44 736	37 872	960	—	—	144	44	—	*c)* 39 020	5 716
Manggar	1 023	24 552	22 724	41	—	—	180	—	—	*d)* 22 945	1 607
Gantoeng	588	14 112	12 950	—	—	23	106	—	—	*e)* 13 079	1 033
Dendang	2 199	52 776	50 881	93	—	—	—	—	—	*f)* 50 974	1 802
Totalen	8 507	204 168	182 432	1 410	—	23	430	409	—	184 704	19 464
Over 1915 was opgegeven	8 304	199 296	183 146	902	—	3	502	139	—	184 692	14 604

a) Zie voor de op 1 Januari 1913 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1912 n°. 508, juncto 1914 n°. 485. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7873, juncto n°. 8575.

b) Hieronder 13 682 afgekochte diensten.

c) Als boven 1026.

d) Als boven 9348,5.

e) Als boven 1070.

f) Als boven 190.

Celebes en onderhoorigheden. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: bruggen en duikers.	gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: wachthuizen.	gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: passantenhuizen (baroega's).	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: bruggen en duikers.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: wachthuizen.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: passantenhuizen (baroega's).	bezetten van wachthuizen.	bewaken van passantenhuizen en woningen van districts- en andere inl. hoofden.	bouw, herstel en onderhoud van woningen van districtshoofden.	bewerking der z. g. ornaments padivelden en het leveren van volgelingen bij dienstreizen aan inl. hoofden.	bedienen van overvaarten.	overbrengen van dienstbrieven.	vervoer van gevangenen.	vervoer van gouvernements-reizigers en goederen en van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen, zoomede het snijden van gras voor de trekdieren dier reizigers.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 22).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
Makasser	38 595	1 157 850	213 567	10 850	4527	2 520	3 602	9 965	477	147358	—	—	22 618	2 792	666	2 365	50	2 563	2	3 498	427 420	730 430
Soenggoe Minasa. . .	63 426	1 902 780	471 513	16 219	1024	4 200	—	32 257	34 842	—	—	—	401 778	6 015	—	540	684	295	34	1 035	970 436	932 344
Bonthain	67 766	2 032 980	576 770	10 043	6464	12	920	67 034	17 995	3 512	—	—	181 754	25 283	1 815	2 954	1 594	3 224	—	6 649	906 023	1 126 957
Totalen . . .	169 787	5 093 610	1 261 850	37 112	12015	6 732	4 522	109 256	53 314	150870	—	—	606 150	34 090	2 481	5 859	2 328	6 082	36	11 182	2 303 879	2 789 731
Over 1915 was opgegeven	157 356	4 720 680	850 915	17 336	21881	3 395	1 102	105 217	53 528	123317	—	1685	814 896	26 372	1 002	10 045	1 004	2 567	14	5 329	2 039 605	2 681 075

a) Zie voor de op 1 Januari 1911 voor de afdeelingen Makasser (uitgezonderd de hoofdplaats van dien naam en de Spermonde- en Dewakang-eilanden) en Bonthain in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1910 n°. 624, juncto 1912 n°. 151 en 1913 n°. 37. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7335, juncto nos. 7567, 7874 en 8575.

Menado. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen van heerendienstwegen en het verzamelen van verhardingsmateriaal.	onderhoud en gewone herstellingen van bruggen en duikers.	onderhoud en gewone herstellingen van dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	het bezetten van wachthuizen en het doen van nachtelijke rondes.	zware herstellingen en vernieuwingen van de in kolommen 4 en 5, zoomede aanleggen zware herstellingen en vernieuwingen van de in kolom 6 genoemde werken.	het overbrengen van dienstbrieven.	het begeleiden van gevangenen en verdachten.	het vervoeren van personen en troepen op marsch en van hunne goederen.	het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden, zoomede van inlandsche hoofden en ambtenaren in Gorontalo.	het uitvoeren van burgerlijke en militaire landswerken.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 14).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Menado . . .	24 244	775 808	288 403.5	18 667.25	1 417.5	41 718.5	214 065.25	—	—	—	—	—	564 272	211 536
Gorontalo . .	26 332	842 624	204 432	9 022.—	11 103	11 165	159 718	2 522	—	—	87	—	398 049	444 575
Totalen . .	50 576	1 618 432	492 835.5	27 689.25	12 520.5	52 883.5	373 783,25	2 522	—	—	87	—	962 321	656 111
Over 1915 was opgegeven .	47 843	1 530 976	368 403	23 796.5	11 820	45 635.5	219 336,75	1 614	41	—	183	—	670 829.75	860 146.25

a) Zie voor de op 1 Januari 1913 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1912 n°. 504. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7711, juncto n°. 8575.

Amboina. *a)*

AFDEELINGEN EN ONDERAFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	pasanggrahans.	eersten aanleg, herstellingen en vernieuwingen van: wegen.	bruggen en duikers.	pasanggrahans.	het bezetten van wachthuizen en doen van nachtelijke rondes.	het transport van gouvernements-goederen en gelden, landsdienaren met hunne goederen, waaronder personen en troepen op marsch.	overbrengen van dienstbrieven.	begeleiden van gevangenen.	uitvoeren van civiele en militaire landswerken.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 15).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14	15.	16.
Amboina (hoofdplaats) . .	941	33 876	21 733	—	—	12 143	—	—	—	—	—	—	—	33 876	—
Amboina { Amboina.	5 127	184 572	45 233	20 223	—	—	75 140	30 210	—	—	—	—	—	170 806	13 766
Amboina { Boeroe	3 460	124 560	121 443	2 220	590	—	—	—	307	—	—	—	—	124 560	—
Amboina { Saparoea.	5 871	211 356	39 847	3 624	—	—	—	—	—	415	—	—	—	43 886	167 470
Ceram. { West-Ceram	6 002	216 072	52 840	3 400	—	110 660	860	—	—	—	—	—	—	167 760	48 312
Ceram. { Wahai	2 742	98 712	46 316	5 381	4373	—	—	1600	—	—	—	—	—	57 670	41 042
Ceram. { Amahai	3 006	108 216	61 623	22 545	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84 168	24 048
Ceram. { Oost-Ceram, Ceramlaoet en Goram	1 712	61 632	14 602	2 724	1089	3 466	604	319	—	—	2240	120	61	25 225	36 407
Tanimbar- en Babar-eilanden	3 760	135 360	112 800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	112 800	22 560
Kei-eilanden	5 947	214 092	98 476	—	—	6 216	—	—	—	—	—	—	—	104 692	109 400
Aroe-eilanden	2 744	98 784	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	98 784
West-Nieuw-Guinea . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zuid-Nieuw-Guinea . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen . . .	41 312	1 487 232	614 913	60 117	6052	132 485	76 604	32 129	307	415	2240	120	61	925 443	561 789
Over 1915 was opgegeven.	40 900	1 472 400	493 608	60 016	2992	56 879	29 082	4360	1 264	480	621	—	—	649 302	823 098

a) Zie voor de op 1 Januari 1913 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1912 n°. 505. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7712, juncto n°. 8575.

Timor en onderhoorigheden. *a)*

ONDERAFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud en gewone herstellingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	wachthuizen en mijlpalen.	pasanggrahans, passantenhuizen en pasarloodsen.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	wachthuizen en mijlpalen.	pasanggrahans, passantenhuizen en pasarloodsen.	bewaken van landsgebouwen, bezetten van wachthuizen en doen van nachtelijke rondes.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 13).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Koepang	705	25 380	4 230	—	—	—	21 150	—	—	—	—	25 380	—
Wetar	5 717	205 812	76 737	9 551	—	—	26 222	—	—	—	—	112 510	93 302
Totalen	6 422	231 192	80 967	9 551	—	—	47 372	—	—	—	—	137 890	93 302
Over 1915 was opgegeven	6 377	229 572	84 412	—	—	—	30 704	—	—	—	—	115 116	114 456

a) Zie voor de op 1 Januari 1913 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1912 n°. 506. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 7713, juncto n°. 8575.

Bali en Lombok. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1916 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	dammen.	wachthuizen.	Te zamen.	eersten aanleg en zware herstellingen of vernieuwingen van: wegen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardingsmateriaal).	bruggen en duikers.	dammen.	wachthuizen.	Te zamen.	het bezetten van wachthuizen.	het doen van nachtelijke rondes.	transport van gouvernementsreizigers en goederen en van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen, het snijden van gras voor de trekdieren dier reizigers.	overbrengen van dienstbrieven.	begeleiden van gevangenen.	uitvoeren van civiele en militaire landswerken.	Totaal.	Zoodat in 1916 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3—kolom 20).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Boeleleng	21 329	639 870	63 813	5 319	—	—	69 132	420 243	36 500	—	—	456 743	68 026	45 969	—	—	—	—	639 870	—
Djembrana	4 662	139 860	12 437	185	—	—	12 622	23 944	35 811	—	—	59 755	21 942	5 852	—	45	—	—	100 216	39 644
Zuid-Bali	65 223	2 348 028	1 042 658	217 622	121 534	175	1 381 989	283 295	24 738	17 070	19	325 122	287 688	10 014	3 015	7 741	—	32 169	2 047 768	300 260
Lombok	99 085	2 972 550	314 587	14 030	—	63	328 680	35 126	894	—	—	36 020	154 677	62 175	12	6 819	14	—	588 397	2 384 153
Totalen	190 299	6 100 308	1 433 495	237 156	121 534	238	1 792 423	762 608	97 943	17 070	19	877 640	532 333	124 040	3 027	14 605	14	32 169	3 376 251	2 724 057
Over 1915 was opgegeven	213 121	6 949 938	1 828 295	162 273	100 842	685	2 092 095	679 368	37 228	24 671	—	741 267	567 080	121 986	4 740	50 890	19	52 864	3 630 241	3 318 997

a) Zie voor de op 1 Maart 1914 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1913 n°. 682. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 8028, juncto n°. 8575.

Bijlage **K.**

(Zie hoofdstuk J, afd. III, van het verslag.)

OVERZICHTEN,

meerendeels over 1915 en 1916, betreffende de LANDRENTE EN ANDERE LANDELIJKE INKOMSTEN.

I. LANDRENTE O

A. Aanslag en opbrengst va

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws) der in 1916 voor vast aangeslagen gronden. Sawahs.	Tegalvelden.	Nipah-bosschen.	Boom-gaarden.	Woonerven (belastbare).	niet voor vast aangeslagen — wisselvallig beplante — gronden.	Bedrag van den onzuiveren aanslag der voor vast aangeslagen gronden in 1915.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Bantam	138 815	169 189	a) —	—	—	—	f 854 563,90
Batavia	119 586	72 388	a) —	—	—	—	337 996,87
Preanger-Regentschappen	405 247	641 661	a) —	—	—	—	b) 1 939 451,15
Cheribon	298 111	92 654	a) 61	3 829	2 708	1 185	1 598 655,89^{5}
Pekalongan	255 648	122 240	a) —	—	4 629	—	b) 1 465 342,81
Semarang	403 374	397 851	a) —	—	—	—	1 832 770,70
Rembang	258 669	116 269	a) —	239	29 474	—	857 031,15
Soerabaja	317 899	47 517	a) 844	3 921	28 889	528	2 035 006,30
Pasoeroean	200 480	456 757	a) —	—	—	—	2 226 444,42
Besoeki	168 903	296 056	a) —	—	—	—	1,624 664,94
Banjoemas	153 703	299 943	a) —	—	—	—	1 154 778,48
Kedoe	231 621	388 895	a) —	—	—	—	1 718 228,10
Madioen	177 317	24 652	—	1 780	71 634	22 960	773 742,—
Kediri	208 526	343 472	a) —	—	—	—	1 673 025,02
Madoera	104 848	257 235	324	—	2 017	—	822 360,46
Totalen	3 442 747	3 726 779	1 229	9 769	139 351	24 673	f 20 914 062,19^{5}

a) De sedert 1908 en later in de residentiën Bantam, Batavia, Semarang, Pasoeroean, Besoeki, Banjoemas, Kedoe en Kediri, zoomede in een aantal districten der residentiën Cheribon, Pekalongan, Rembang, Soerabaja en Madoera ingevoerde regeling van 1907 (Ind. St. n°. 277), welke — in verband met de ordonnantie van 11 Dec. 1916 (Ind. St. n°. 735) — eveneens is ingevoerd in eenige districten der residentie Preanger-Regentschappen, en de voor de overige districten van genoemde residentie nog geldende afzonderlijke landrente-regeling (Ind. St. 1896 n°. 126) onderscheiden alleen sawahs en droge gronden.

b) Verbeterde opgaaf.

JAVA EN MADOERA.

de landrente over 1916.

De onzuivere aanslag, in kolom 8 bedoeld, was voor 1916							De onzuivere aanslag der voor vast aangeslagen gronden bedroeg alzoo voor 1916 (kolom 8 + kolom 12 — kolom 15).
te vermeerderen, door:				te verminderen, door:			
benuttiging van betere gegevens (toepassing der Ord. in Ind. St. 1878 n°. 110, in Ind. St. 1907 n°. 277 en in Ind. St. 1916 n°. 735).	het belastbaar worden van nieuwe sawahs in het 4de oogstjaar.	uitbreiding van voor vast aangeslagen gronden (tegalvelden, nipahbosschen, boomgaarden en woonerven).	Totaal.	benuttiging van betere gegevens (toepassing der Ord. in Ind. St. 1878 n°. 110, in Ind. St. 1907 n°. 277 en in Ind. St. 1916 n°. 735).	het te niet gaan of de veranderde bestemming van gronden, die daardoor buiten de landrente vallen.	Totaal.	
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
—	f 57,91	f 770,98	f 828,89	—	f 1 118,54	f 1 118,54	f 854 274,25
—	1 297,24	914,81	2 212,05	—	797,26	797,26	339 411,66
f 13 446,13	751,30	9 522,03^5	23 719,46^5	—	3 246,80	3 246,80	1 959 923,81^5
—	7 024,45	5 787,66^5	12 812,11^5	—	3 128,23^5	3 128,23^5	1 608 339,77^5
6 250,46	6 534,50	72 595,35	85 380,31	—	3 266,14	3 266,14	1 547 456,98
—	47,46	5 414,32	5 461,78	—	1 054,36	1 054,36	1 837 178,12
56 768,55	—	—	56 768,55	—	759,80	759,80	913 039,90
66 603,33	435,—	459,31	67 497,64	—	20 401,65	20 401,65	2 082 102,29
4 361,84	328,49	1 427,91	6 118,24	—	4 563,87	4 563,87	2 227 998,79
—	3 957,13	1 253,39	5 210,52	—	1 886,79	1 886,79	1 627 988,67
13 636,39	424,75	1 438,44	15 499,58	—	703,42	703,42	1 169 574,64
—	—	2 458,05	2 458,05	—	563,72	563,72	1 720 122,43
—	688,—	148,70	836,70	—	2 194,—	2 194,—	772 384,70
91 656,53	—	92,55	91 749,08	—	133,69	133,69	1 764 640,41
1 382,72	96,—	585,25	2 063,97	—	22 584,96^5	22 584,96^5	801 839,46^5
f 254 105,95	f 21 642,23	f 102 868,76	f 378 616,94	—	f 66 403,24	f 66 403,24	f 21 226 275,89^5

3443
3727
7170

GEWESTEN.	Het bedrag van den onzuiveren aanslag voor 1916 (kolom 16) was te verminderen met de volgende sommen, ter zake van vrijstelling of afschrijving, als:				In 1916 was dus aan landrente werkelijk te heffen:		
	wegens deugdelijk geconstateerd misgewas.	wegens andere buitengewone en gewichtige redenen.	wegens het onbeplant blijven van voor vast aangeslagen gronden.	Totaal der verminderingen wegens vrijstellingen of afschrijvingen.	ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag, vermeld in kolom 16, verminderd met kolom 20).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden, bedoeld in kolom 7.	In het geheel.
	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
Bantam	f 57 896,25	—	f 26 262,00^5	f 84 158,25^5	f 770 115,99^5	—	f 770 115,99^5
Batavia	34 982,14^5	—	30 072,44	65 054,58^5	274 357,07^5	—	274 357,07^5
Preanger-Regentschappen	9 954,99	—	4 737,32	14 692,31	1 945 231,50^5	—	1 945 231,50^5
Cheribon	254 310,01	—	36 400,84	290 710,85	1 317 628,92^5	f 2 961,25	1 320 590,17^5
Pekalongan	21 914,08^5	—	14 366,03^5	36 280,12	1 511 176,86	—	1 511 176,86
Semarang	156 868,25	—	25 476,12	182 344,37	1 654 833,75	—	1 654 833,75
Rembang	60 892,46^5	—	313,49	61 205,95^5	851 833,94^5	—	851 833,94^5
Soerabaja	226 037,14	—	26 978,96	253 016,10	1 829 086,19	1 056,50	1 830 142,69
Pasoeroean	14 237,60	—	8 588,90	22 826,50	2 205 172,29	—	2 205 172,29
Besoeki	6 333,13^5	—	1 686,88	8 020,01^5	1 619 968,65^5	—	1 619 968,65^5
Banjoemas	11 541,73	—	8 189,55	19 731,28	1 149 843,36	—	1 149 843,36
Kedoe	21 649,44^5	f 48,06	314,04^5	22 011,55	1 698 110,88	—	1 698 110,88
Madioen	22 543,45	—	756,17^5	23 299,62^5	749 085,07^5	28 450,—	777 535,07^5
Kediri	74 841,08	—	6 466,10	81 307,18	1 683 333,23	—	1 683 333,23
Madoera	83 550,54	—	28 975,35^5	112 525,89^5	689 313,57	17 684,—	706 997,57
Totalen	f 1 057 552,31^5	f 48,06	f 219 584,21^5	f 1 277 184,59	f 19 949 091,30^5	f 50 151,75	f 19 999 243,05^5

In 1915 was aan landrente werkelijk te heffen geweest (zie de kolommen 21, 22 en 23 van bijlage L van K. V. 1916)			In 1916 viel in vergelijking met het voorafgegane jaar te heffen:		Bedrag hetwelk door de bevolking op 31 December 1916 nog niet was aangezuiverd.	Bedrag hetwelk door de bevolking aangezuiverd, doch door de met de inning belaste personen verduisterd was.	Marktprijs der padi per pikol gedurende 1916.	
ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag verminderd met vrijstellingen en afschrijvingen).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden.	In het geheel.	Meer.	Minder.			Hoogste.	Laagste.
24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
f 710 668,28^5	—	f 710 668,28^5	f 59 447,71	—	f 199,88^5	—	f 4,50	f 1,50
b) 246 778,84^5	—	246 778,84^5	27 578,23	—	—	f 209,56	4,50	2,—
1 913 495,63^5	—	1 913 495,63^5	31 735,87	—	2 192,76	1 255,25	5,—	1,50
1 365 643,20	f 2 846,25	1 368 489,45	—	f 47 899,27^5	—	—	4,50	2,25
1 430 439,38	—	1 430 439,38	80 737,48	—	—	—	4,50	2,10
1 691 743,45^5	—	1 691 743,45^5	—	36 909,70^5	900,26^5	565,21	4,90	1,80
829 275,76	—	829 275,76	22 558,18^5	—	8 543,65^5	—	9,50	1,90
1 918 746,84	1 055,50	1 919 802,34	—	89 659,65	475,21	399,81	5,50	2,—
2 207 675,68^5	—	2 207 675,68^5	—	2 503,39^5	4 132,39	—	6,—	2,—
1 618 472,55^5	—	1 618 472,55^5	1 496,10	—	891,31	247,59	4,—	2,—
1 132 057,69^5	—	1 132 057,69^5	17 785,66^5	—	48,58^5	—	6,—	1,95
1 702 195,34	—	1 702 195,34	—	4 084,46	711,40^5	579.46	5,50	2,—
770 293,28	28 164.50	798 457,78	—	20 922,70^5	1 165,37	253,—	8,50	2,25
1 683 499,96^5	—	1 683 499,96^5	—	166,73^5	7 266,51^5	743,—	6,50	2,—
716 774,41	17 684,—	734 458,41	—	27 460,84	13 879,52	—	9,50	2,—
f 19 937 760,33	f 49 750,25	f 19 987 510,58	f 241 339,24	f 229 606,76^5	f 40 406,87	f 4 252,88	f 9,50	f 1,50

B. OVERZICHT betreffende de oppervlakte der landrenteplichtige gronden en den aanslag in de landrente in de

Residentie.	DISTRICT.	Uitgestrektheid (in bouws). Sawahs. Nieuwe meting.	Sawahs. Oude meting.	Droge gronden. Nieuwe meting.	Droge gronden. Oude meting.	Totaal. Nieuwe meting.	Totaal. Oude meting.	Meer of minder bevinding (in %). Sawahs.	Meer of minder bevinding (in %). Droge gronden.	Landrente- Sawahs. 1916.	Landrente- Sawahs. 1915.
Pekalongan	Pekalongan	3 274	4 123	4 297	46	7 571	4 169	— 21	+ 9 241	23 171	36 606
	Kedoengwoeni	8 576	8 093	5 287	826	13 863	8 919	+ 6	+ 540	44 786	49 690
	Tegal	5 884	5 690	2 695	386	8 579	6 076	+ 3	+ 598	44 670	33 165
	Adiwerna	7 863	7 634	4 325	625	12 188	8 259	+ 3	+ 592	63 510	48 739
	Pangkah	5 739	4 992	3 154	791	8 893	5 783	+ 15	+ 299	33 575	24 413
	Djatinegara	3 754	3 313	2 798	1 476	6 552	4 789	+ 13	+ 90	14 498	10 936
Rembang	Kragan	6 636	4 903	6 159	2 280	12 795	7 183	+ 35	+ 170	16 958	19 174
	Djenoe	7 457	6 967	15 048	4 421	22 505	11 388	+ 7	+ 240	21 197	27 958
	Bantjar	11 060	7 523	19 511	7 431	30 571	14 954	+ 47	+ 163	26 998	21 763
	Singgahan	18 444	13 209	15 018	2 579	33 462	15 788	+ 40	+ 482	53 576	40 847
	Padangan	8 774	6 695	6 881	2 330	15 655	9 025	+ 31	+ 195	21 375	18 179
	Tambakredjo	10 325	6 986	11 694	3 038	22 019	10 024	+ 48	+ 285	22 098	14 844
	Ngoempak	20 331	15 524	14 557	4 374	34 888	19 898	+ 31	+ 233	42 693	27 761
Soerabaja	Djabakota	7 170	6 881	2 191	621	9 361	7 502	+ 4	+ 253	78 683	64 170
	Sidoardjo	6 943	6 227	3 425	1 845	10 368	8 072	+ 11	+ 86	92 735	77 410
	Porong	9 053	8 983	3 669	1 826	12 722	10 809	+ 1	+ 101	109 062	117 528
	Gedangan	7 472	7 078	2 994	1 816	10 416	8 894	+ 6	+ 62	87 549	73 249
	Boelang	11 767	11 362	4 565	1 597	16 332	12 959	+ 4	+ 186	161 012	141 286
	Krian	10 689	10 377	5 001	2 370	15 690	12 747	+ 3	+ 111	131 189	110 229
Madoera	Bangkalan	9 363	8 227	10 368	6 638	19 731	14 865	+ 14	+ 56	42 862	41 068
	Tanahmerah	6 779	6 601	19 312	13 078	26 091	19 679	+ 3	+ 48	20 710	36 505
	Kebanjar	4 447	4 180	16 402	13 265	20 849	17 445	+ 6	+ 24	11 311	23 204
Kediri	Tjampoerdarat	8 202	6 662	8 946	1 945	17 148	8 616	+ 23	+ 358	60 711	43 911
	Kalangbret	9 917	6 107	15 013	2 919	24 930	9 026	+ 62	+ 414	64 725	40 420
	Trenggalek	6 295	4 778	12 530	1 081	18 825	5 859	+ 32	+ 1 059	43 970	49 846
	Kampak	3 169	2 131	11 409	1 616	14 578	3 747	+ 49	+ 606	14 366	24 017
	Karangan	4 888	3 183	12 044	2 030	16 932	5 213	+ 54	+ 493	26 989	24 754
	Panggoel	4 576	2 561	19 596	2 413	24 172	4 974	+ 79	+ 712	9 720	13 177
	Poele	2 543	1 044	19 811	2 248	22 354	3 292	+ 144	+ 781	7 051	4 032
	Wlingi	9 110	3 874	28 877	10 771	37 987	14 645	+ 135	+ 168	46 705	22 622
	Gandoesari	6 311	4 006	6 559	2 887	12 870	6 893	+ 58	+ 127	43 866	23 755
Preanger-Regentschappen.	Pameungpeuk	4 414	4 298	4 135	3 704	8 549	8 002	+ 3	+ 12	10 581	8 264
	Tjikadjang	4 129	3 548	9 400	7 890	13 529	11 438	+ 16	+ 19	7 605	5 003
	Boengboelan	6 527	5 708	9 463	6 971	15 990	12 679	+ 14	+ 36	11 981	8 583
	Totalen	261 881	213 468	337 084	120 143	598 965	333 611	+ 23	+ 181	1 512 488	1 327 10[illegible]

de districten, waar in 1916 de nieuwe landrente-regeling van 1907 (Ind. St. n°. 277) — zie ook Ind. St. 1916 n°. 735 — werd ingevoerd.

nte-	aanslag (in guldens), volgens de belastingvoorstellen.										Aantal eenheden van aanslag (perceelen en perceelsgedeelten).		Gemiddelde oppervlakte en landrente per eenheid van aanslag (perceel of perceelsgedeelte).			
ahs.			Droge gronden.				Totaal.									
5.	Meer of minder		1916.	1915.	Meer of minder		1916.	1915.	Meer of minder		Sawahs.	Droge gronden.	Sawahs.		Droge gronden.	
	in guldens.	in %.			in guldens.	in %.			in guldens.	in %.			Oppervlak (in □ Rijnl. roeden).	Bedrag der landrente.	Oppervlak (in □ Rijnl. roeden).	Bedrag der landrente
606	— 13 435	— 37	16 842	1 124	+ 15 718	+1398	40 013	37 730	+ 2 283	+ 6	1 750	2 120	935	f 13,24	1 013	f 7,94
390	— 4 904	— 10	13 736	5 326	+ 8 410	+ 158	58 522	55 016	+ 3 506	+ 6	3 532	1 983	1 214	12,68	1 333	6,93
165	+ 11 505	+ 35	13 956	3 309	+ 10 647	+ 322	58 626	36 474	+ 22 152	+ 61	1 952	1 227	1 507	22,88	1 098	11,37
739	+ 14 771	+ 30	21 654	4 586	+ 17 068	+ 372	85 164	53 325	+ 31 839	+ 60	2 490	1 387	1 579	25,51	1 559	15,61
413	+ 9 162	+ 38	5 918	2 646	+ 3 272	+ 124	39 493	27 059	+ 12 434	+ 46	1 297	786	2 212	25,89	2 006	7,53
936	+ 3 562	+ 33	3 193	3 835	— 642	— 17	17 691	14 771	+ 2 920	+ 20	925	864	2 029	15,67	1 619	3,70
174	— 2 216	— 12	4 044	3 811	+ 233	+ 6	21 002	22 985	— 1 983	— 9	2 285	1 120	1 452	7,42	2 750	3,61
958	— 6 761	— 24	17 306	14 713	+ 2 593	+ 18	38 503	42 671	— 4 168	— 10	1 990	1 450	1 874	10,65	5 189	11,94
763	+ 5 235	+ 24	16 494	12 432	+ 4 062	+ 33	43 492	34 195	+ 9 297	+ 27	3 497	2 563	1 581	7,72	3 806	6,44
847	+ 12 729	+ 31	15 221	4 274	+ 10 947	+ 256	68 797	45 121	+ 23 676	+ 52	3 642	2 421	2 532	14,71	3 102	6,29
179	+ 3 196	+ 18	8 814	3 842	+ 4 972	+ 129	30 189	22 021	+ 8 168	+ 37	2 920	2 298	1 502	7,32	1 497	3,84
844	+ 7 254	+ 49	8 608	6 205	+ 2 403	+ 39	30 706	21 049	+ 9 657	+ 46	4 312	3 693	1 197	5,12	1 583	2,33
761	+ 14 932	+ 54	16 106	19 342	— 3 236	— 17	58 799	47 103	+ 11 696	+ 25	5 188	4 128	1 959	8,23	1 763	3,90
170	+ 14 513	+ 23	7 288	7 911	— 623	— 8	85 971	72 081	+ 13 890	+ 19	2 409	939	1 488	32,66	1 167	7,76
410	+ 15 325	+ 20	9 267	19 486	— 10 219	— 52	102 002	96 896	+ 5 106	+ 5	1 954	1 623	1 777	47,46	1 055	5,71
528	— 8 466	— 7	8 703	19 189	— 10 486	— 55	117 765	136 717	— 18 952	— 14	3 110	2 195	1 455	35,07	836	3,96
249	+ 14 300	+ 20	13 815	15 865	— 2 050	— 13	101 364	89 114	+ 12 250	+ 14	2 080	1 115	1 796	42,09	1 820	12,39
286	+ 19 726	+ 14	16 416	14 768	+ 1 648	+ 11	177 428	156 054	+ 21 374	+ 14	4 845	1 317	1 214	33,28	1 733	12,46
229	+ 20 960	+ 19	14 888	23 060	— 8 172	— 35	146 077	133 289	+ 12 788	+ 10	3 654	2 210	1 463	35,90	1 131	6,74
068	+ 1 794	+ 4	15 843	16 254	— 411	— 3	58 705	57 322	+ 1 383	+ 2	2 875	2 457	1 628	14,91	2 110	6,45
505	— 15 795	— 43	26 523	16 683	+ 9 840	+ 59	47 233	53 188	— 5 955	— 11	2 203	3 743	1 539	9,40	2 580	7,09
204	— 11 893	— 51	18 470	22 891	— 4 421	— 19	29 781	46 095	— 16 314	— 35	1 069	2 270	2 080	10,58	3 618	8,14
911	+ 16 800	+ 38	18 890	11 070	+ 7 820	+ 71	79 601	54 981	+ 24 620	+ 45	2 564	2 150	1 599	23,68	2 080	8,79
420	+ 24 305	+ 60	28 226	12 465	+ 15 761	+ 126	92 951	52 885	+ 40 066	+ 76	3 439	3 345	1 442	18,82	2 244	8,44
846	— 5 876	— 12	16 615	3 130	+ 13 485	+ 431	60 585	52 976	+ 7 609	+ 14	3 032	2 686	1 038	14,50	2 332	6,19
017	— 9 651	— 40	10 680	4 836	+ 5 844	+ 121	25 046	28 853	— 3 807	— 13	1 808	2 311	876	7,95	2 468	4,62
754	+ 2 235	+ 9	11 917	10 366	+ 1 551	+ 15	38 906	35 120	+ 3 786	+ 11	2 128	2 501	1 148	12,68	2 408	4,76
177	— 3 457	— 26	7 251	8 490	— 1 239	— 15	16 971	21 667	— 4 696	— 22	3 563	3 018	642	2,73	3 247	2,40
032	+ 3 019	+ 75	7 691	6 825	+ 866	+ 13	14 742	10 857	+ 3 885	+ 36	2 925	1 510	435	2,41	6 560	5,09
622	+ 24 083	+106	35 041	21 680	+ 13 361	+ 62	81 746	41 302	+ 37 444	+ 85	4 053	6 024	2 111	11,52	2 397	5,82
755	+ 20 111	+ 85	13 576	8 608	+ 4 968	+ 58	57 442	32 363	+ 25 079	+ 77	2 435	1 887	1 296	18,01	1 738	7,19
264	+ 2 317	+ 28	1 906	1 308	+ 598	+ 46	12 487	9 572	+ 2 915	+ 30	1 608	1 352	1 373	6,58	1 529	1,41
003	+ 2 602	+ 52	5 826	3 331	+ 2 495	+ 75	13 431	8 334	+ 5 097	+ 61	3 000	2 343	688	2,54	2 006	2,49
583	+ 3 398	+ 40	3 591	1 872	+ 1 719	+ 92	15 572	10 455	+ 5 117	+ 49	3 530	2 968	925	3,39	1 598	1,21
7 105	+185380	+ 14	454 315	335 533	+118782	+ 35	1966 803	1 662 641	+304162	+ 18	94 064	76 004	1 381	f 16,08	2 165	f 5,97

II. ANDERE BELASTINGEN EN INKOMSTEN VAN LANDELIJKEN AARD.

N.B. Over de ontvangsten wegens het afstaan van grond onder eenigen zakelijken titel zie bijlage L.

A. Zoogenaamde landelijke inkomsten in sommige buitenbezittingen (voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur is betrokken). *a)*

GEWESTEN.	AARD DER HEFFING.		AANSLAG over 1915.	AANSLAG over 1916.
Celebes en onderhoorigheden.	Vertiening van het rijstgewas (Ind. St. 1893 n°. 259, juncto 1894 n°. 43, 1895 n°. 101 en 1903 n°. 378)		f *b)* 229 288,31^{5}	f 258 462,84
Id.	Tesangheffing ($^{1}/_{8}$ in de opbrengst der aan inlanders in gebruik afgestane gouvernements padivelden)		*b)* 16 973,80	15 424,70
Bali en Lombok.	Sawahbelasting (voor Bali zie Ind. St. 1891 n°. 97 en 1910 n°. 256; voor Lombok zie Ind. St. 1895 n°. 181 en 1904 n°. 275).	Afd. Boeleleng	*b)* 147 443,57	*c)* 151 634,25
		„ Djembrana	*b)* 44 889,37^{5}	40 721,56
		„ Zuid-Bali	*b)* 422 224,86	*c)* 445 671.57
		„ Lombok	*b)* 295 146,04^{5}	300 690,39^{5}
Id.	Belasting op de tegalvelden en tuinen (voor Bali zie Ind. St. 1891 n°. 117 en 1910 n°. 256; voor Lombok zie Ind. St. 1895 n°. 181 en 1904 n°. 276).	Afd. Boeleleng	39 847,38^{5}	40 063,30^{5}
		„ Djembrana	19 383,49	*c)* 20 480,51^{5}
		„ Zuid-Bali	*b)* 30 295,50^{5}	*c)* 31 478,80^{5}
		„ Lombok	90 707,48	97 153,79

a) De vertieningsbelasting in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt verantwoord onder de middelen en inkomsten onder het beheer van het departement van financiën (zie bijlage AA).

b) Verbeterde opgave.

c) Voorloopig vastgestelde aanslag.

B. Belasting op de vischvijvers (Ind. St. 1893 n°. 30).

GEWESTEN.	AANSLAG over 1915.	AANSLAG over 1916.
Bantam	f 3 641,45	f 1 896,61
Batavia	719,94	420,64
Semarang	51 244,92^{5}	37 953,67^{5}
Rembang	4 951,47^{5}	3 971,33^{5}
Soerabaja	157 469,45	157 739,45
Pasoeroean	32 615,22^{5}	33 006,23^{5}
Besoeki	4 253,50^{5}	4 487,60^{5}
Madoera	11 503,05^{5}	11 562,02^{5}
	f 266 399,02^{5}	f 251 037,57^{5}

C. Verhuur van rechten terzake van vischvijvers.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waartoe de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen over 1916.	Verschuldigde huursommen over 1917.
Batavia.	Vischvangst.	Gouvernementsvischvijvers (eigenlijk rawahs) in de afdeeling Krawang	Telkens één jaar.	f 36 860,—	f 26 416,—
Id.	Id.	Id. in de afdeeling Tangerang	Id.	450,—	556,—
Celebes en onderhoorigheden.	Id.	Id. in de afdeelingen Makasser en Maros	1916 t/m 1920.	1 730,—	1 730,—
Id.	Id.	Id. in de afdeeling Makasser	1916 t/m 1930.	211,—	211,—

Bijlage L.

(Zie hoofdstuk J, afd. IV, van het verslag.)

STATISTISCHE OVERZICHTEN

betreffende uitgifte van grond en andere AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN
meerendeels over 1916.

I. Overzicht betreffende de grondverhuur door inlanders aan

GEWESTEN.	Aantal overeenkomsten.	Aantal huurders.			Uitgestrektheid der gronden (in bouws), waarop de in kolom 2 bedoelde overeenkomsten betrekking hadden.			Van de in kolom 8 bedoelde gronde uitgestrektheden (in bouw — de teelt van:				
		Europeanen.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Sawahs.	Droge gronden.	Te zamen.	suikerriet.	indigo.	tabak.	padi (met of zonder tweede gewassen).	andere gewassen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Bantam	2	—	2	2	—	1	1	—	—	—	—	—
Batavia	4	3	1	4	—	30	30	—	—	—	—	30
Preanger-Regentschappen	310	32	12	44	1 080	869	1 949	1 058	—	—	10	606
Cheribon	1 660	31	230	261	28 294	277	28 571	20 750	—	—	5 989	1 699
Pekalongan	1 444	46	4	50	19 386	241	19 627	18 167	16	—	713	62
Semarang	1 816	292	8	300	15 556	515	16 071	14 969	452	—	510	77
Rembang	68	31	11	42	607	14	621	581	—	—	21	—
Soerabaja	2 927	59	4	63	34 140	922	35 062	35 055	—	—	1	—
Pasoeroean	4 067	95	17	112	25 418	3 651	29 069	25 718	—	—	199	3 060
Besoeki	1 956	46	7	53	17 953	6 195	24 148	3 411	—	20 295	22	415
Banjoemas	956	15	17	32	7 852	13	7 865	6 455	—	960	450	—
Kedoe	607	25	10	35	7 908	159	8 067	7 565	15	409	27	37
Madioen	815	26	2	28	12 687	—	12 687	11 924	—	—	340	276
Kediri	7 882	52	6	58	27 269	10 451	37 720	32 938	—	—	566	3 831
Madoera	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	24 514	753	331	1 084	198 150	23 338	221 488	178 591	483	21 664	8 848	10 093

a) In de ontvangen opgaven is niet uiteengehouden welke huurprijzen per oogstjaar en welke per burgerlijk jaar besteed zijn, en evenmin hoeveel de huurprijs van elken termijn bedroeg.

b) O.a. voor copra-droogplaatsen, tabakloodsen en railbanen.

II. Overzicht betreffende de afdoening van de in het tijdvak 1872 t/m 1916 aanhangig gemaakte aanvragen (van inlanders) ter vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom (zie Ind. St. 1872 n°. 117).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws), waartoe de aanhangig gemaakte aanvragen betrekking hadden, en — zie de tusschen ( ) vermelde cijfers — het aantal der aanvragen.			Uitgestrektheid (in bouws), waartoe betrekking hadden de in het tijdvak 1872—1916 afgedane of vervallen aanvragen, met vermelding — tusschen ( ) — van het aantal der aanvragen.			Uitgestrektheid (in bouws), waartoe het op ult. 1916 nog in behandeling gebleven — tusschen ( ) vermeld — aantal aanvragen betrekking had.
	Gedurende 1872 t/m 1915.	Gedurende 1916.	Totaal.	Uitgestrektheid in agrarischen eigendom toegewezen.	Uitgestrektheid, waartoe de afgewezen aanvragen betrekking hadden.	Uitgestrektheid, waartoe de (door overlijden of intrekking) vervallen aanvragen betrekking hadden.	
Bantam	a) 32^{358} (8)	4^{430} (1)	37^{288} (9)	23^{499} (5)	—	8^{359} (3)	4^{430} (1)
Batavia	10 (6)	—	10 (6)	7^{127} (4)	—	2^{373} (2)	—
Preanger-Regentschappen	b) $1\,870^{395}$ (307)	549^{018} (20)	$2\,419^{413}$ (327)	$2\,030^{307}$ (253)	13^{235} (4)	152^{259} (37)	223^{112} (33)
Cheribon	$1\,413^{162}$ (505)	—	$1\,413^{162}$ (505)	431^{365} (253)	629^{347} (138)	351^{42} (113)	0^{408} (1)
Pekalongan	b) $3\,188^{334}$ (288)	—	$3\,188^{334}$ (288)	c) $1\,650^{79}$ (136)	d) $1\,170^{394}$ (92)	367^{361} (62)	—
Semarang	b) $4\,334^{491}$ (654)	—	$4\,334^{491}$ (654)	$1\,172^{451}$ (388)	b) $2\,007^{178}$ (108)	$1\,141^{85}$ (155)	13^{277} (3)
Rembang	202^{229} (108)	—	202^{229} (108)	92^{193} (74)	75^{347} (5)	34^{189} (29)	—
Soerabaja	$1\,758^{422}$ (337)	—	$1\,758^{422}$ (337)	$1\,241^{178}$ (233)	214^{238} (53)	53^{447} (13)	249^{59} (38)
Pasoeroean	853^{232} (71)	—	853^{232} (71)	40^{129} (32)	770^{012} (19)	43^{091} (20)	—
Besoeki	388^{325} (84)	—	388^{325} (84)	377^{260} (77)	9^{338} (3)	1^{227} (4)	—
Banjoemas	31 (3)	—	31 (3)	—	—	31 (3)	—
Kedoe	$2\,903^{445}$ (164)	—	$2\,903^{445}$ (164)	113^{105} (9)	$1\,296^{178}$ (63)	$1\,494^{162}$ (92)	—
Madioen	b) $4\,372^{609}$ (593)	107^{159} (19)	$4\,480^{268}$ (612)	e) $2\,311^{305}$ (398)	f) $1\,822^{158}$ (143)	255^{065} (41)	90^{440} (34)
Kediri	b) $3\,512^{480}$ (733)	34^{267} (7)	$3\,547^{247}$ (740)	g) $2\,566^{443}$ (512)	h) 813^{194} (188)	139^{99} (42)	28^{011} (1)
Madoera	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	$24\,874^{482}$ (3 861)	695^{374} (47)	$25\,570^{356}$ (3 908)	$12\,059^{441}$ (2 374)	$8\,823^{419}$ (816)	$4\,076^{259}$ (616)	610^{237} (111)

a) De met kleine cijfers aangeduide onderdeelen van bouws zijn vierkante Rijnlandsche roeden van 1/500 bouw.

b) Verbeterde opgaaf.

c) Hieronder 2 aanvragen, welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

d) De afwijzing betreft een deel der grond, bedoeld in noot c.

e) Hieronder 4 aanvragen, welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

f) Hieronder ook de 4 in de voorafgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

g) Hieronder 3 aanvragen, welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

h) Hieronder ook de 3 in de voorafgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

niet-inlanders op Java en Madoera over 1916 (zie Ind. St. 1900 n°. 240).

waren de volgende bestemd voor: andere doel-einden. b)	Totaal als in kolom 8.	De overeengekomen huurtermijnen en de overeengekomen huurprijzen per bouw a) beliepen, naar gelang het betrof de teelt van een der onderstaande gewassen, dooreengenomen als volgt: suikerriet.	indigo.	tabak.	padi.
14.	15.	16.	17.	18.	19.
1	1	—	—	—	—
—	30	—	—	—	—
275	1 949	—	—	—	—
133	28 571	6 maanden à 12 maanden f 20.— à f 80	—	6 maanden f 5.— à f 7.50	7 à 12 maanden f 10 à f 25
669	19 627	12 „ „ 21 „ 15.— „ 85	—	—	12 „ 20 „ 30
63	16 071	12 „ „ 21 „ 25.— „ 100	—	—	6 „ 12 „ 12,50 „ 20
19	621	18 „ „ 22 „ 25.— „ 50	—	12 maanden f 28,55 à f 100	—
6	35 062	18 „ „ 23 „ 25.— „ 75	—	—	—
92	29 069	18 „ „ 12 jaren 10.— „ 80	—	7 à 21 maanden f 10	8 maanden f 30
5	24 148	10 „ „ 12 „ 35 — „ 100	—	1 jaar à 5 jaren f 2,50 à f 15	—
—	7 865	18 „ „ 22 maanden 40.— „ 80	—	5 à 6 maanden f 5 à f 7,50	12 à 14 maanden f 15 à f 30
14	8 067	12 „ „ 24 „ 35.— „ 90	12 maanden à 2 jaren f 18 à f 75	8 „ 17 „ f 25 à f 50	—
147	12 687	18 „ „ 22 „ 20.— „ 80	—	—	—
385	37 720	18 „ „ $6^1/_2$ jaar 25.— „ 90	—	—	—
—	—	—	—	—	—
1 809	221 488				

III. Overzicht betreffende de afdoening in 1916 van de in dat jaar en vroeger door inlanders gedane aanvragen om vergunning tot ontginning van domeingrond op Java en Madoera, op den voet van de Ordonn. van 29 Febr. 1896 (Ind. St. 1896 n°. 44 en 1904 n°. 416).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws), waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal aanvragen van inlanders om vergunning tot het ontginnen van domeingrond: Betreffende de op ult. 1915 aanhangig gebleven aanvragen.	Betreffende de in 1916 bijgekomen aanvragen.	Te zamen.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws), waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal ontginningsaanvragen, welke in 1916: zijn toegewezen: door de districts-hoofden.	zijn toegewezen: door de hoofden van plaatselijk bestuur.	zijn afgewezen: door de districts-hoofden.	zijn afgewezen: door de hoofden van plaatselijk bestuur.	nog niet tot afdoening kwamen.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws): voor welke het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal ontginners gedurende 1916 zijn erkend als erfelijk individueele bezitters.	waarvoor het recht van ontginning, indertijd toegekend aan het — tusschen () — vermeld aantal aanvragers, gedurende 1916 kwam te vervallen
Bantam . . .	90 (104)	1 745 (1 998)	1 835 (2 102)	887 (1 227)	721 (669)	2 (3)	39 (36)	186 (167)	1 150 (1 449)	15 (13)
Batavia . . .	297 (170)	1 932 (1 648)	2 229 (1 818)	1 055 (1 173)	983 (456)	35 (36)	42 (24)	114 (129)	1 625 (1 313)	22 (13)
Preanger-Regentschappen	a) 6 233 a) (6 353)	11 790 (11 955)	18 023 (1 8308)	7 212 (8 750)	6 594 (4 985)	26 (30)	146 (81)	4 045 (4 462)	11 933 (13 299)	667 (637)
Cheribon . . .	a) 656 a) (814)	3 866 (5 199)	4 522 (6 013)	1 860 (3 028)	1 056 (1 267)	17 (22)	1 299 (1 307)	290 (389)	2 422 (3 542)	43 (60)
Pekalongan . .	1 364 (1 539)	1 990 (3 173)	3 354 (4 712)	871 (1 457)	656 (1 204)	2 (3)	195 (415)	1 630 (1 633)	131 (251)	23 (20)
Semarang . . .	62 a) (28)	1 513 (1 165)	1 575 (1 193)	875 (565)	246 (316)	87 (43)	367 (269)	—	1 416 (987)	1 (2)
Rembang . . .	313 (580)	724 (1 210)	1 037 (1 790)	618 (1 058)	72 (65)	262 (539)	4 (9)	81 (119)	209 (368)	6 (12)
Soerabaja . . .	156 (174)	881 (1 039)	1 037 (1 213)	371 (598)	481 (471)	—	183 (132)	2 (12)	381 (379)	—
Pasoeroean . .	1 899 (1 914)	975 (701)	2 874 (2 615)	117 (197)	824 (483)	—	466 (407)	1 467 (1 528)	940 (680)	—
Besoeki . . .	612 (753)	3 790 (3 646)	4 402 (4 404)	1 (4)	1 419 (2 232)	—	1 023 (101)	1 959 (2 067)	2 034 (2 896)	16 (16)
Banjoemas . .	3 149 (1 316)	4 261 (2 629)	7 410 (3 945)	423 (839)	1 323 (683)	2 (5)	371 (130)	5 291 (2 288)	3 413 (2 788)	10 (7)
Kedoe	343 (363)	344 (566)	687 (929)	636 (867)	14 (22)	—	—	37 (40)	—	—
Madioen . . .	— —	581 (881)	581 (881)	341 (615)	36 (10)	—	110 (75)	94 (181)	285 (442)	—
Kediri	165 (264)	342 (685)	507 (949)	232 (531)	233 (293)	—	8 (8)	34 (117)	466 (824)	—
Madoera . . .	122 (135)	330 (219)	452 (354)	8 (8)	329 (246)	—	2 (1)	113 (99)	587 (233)	80 (18)
Totalen . . .	15 461 (14 512)	35 064 (36 714)	50 525 (51 226)	15 507 (20 917)	14 987 (13 402)	433 (681)	4 255 (2 995)	15343 (13231)	26 992 (29 451)	883 (798)

a) Verbeterde opgaaf.

IV. Uitgifte van grond in erfpacht.

A. Overzicht betreffende de door het Gouvernement: 1e. in erfpacht uitgegeven woeste gronden *a*), zoowel op Java en Madoera als in de buitenbezittingen, voor zooveel op ult. 1916 aanvaard (reeds in de openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen en 2e. op Java en Madoera in erfpacht toegezegde gronden, maar op ult. 1916 nog niet afgestaan of afgestaan, maar op dat tijdstip nog niet aanvaard.

JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	Op ult. 1916 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op ult. 1916 in erfpacht			
	In de jaren 1873 t/m 1915 aanvaard aantal:		In 1916 aanvaard aantal:		In de opgegeven 44 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: *b*)		afgestaan (definitief toegezegd), maar nog niet aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)
Bantam	109	20 682	5	1 068	114	21 750	39	58 515	8	1 407
Batavia	35	6 695	—	—	35	6 695	18	8 720	4	4 807
Preanger-Regentschappen.	*d*) 1 186	255 398	46	5 319	1 232	260 717	50	20 616	32	6 830
Cheribon	57	7 495	—	—	57	7 495	7	957	12	2 618
Pekalongan	82	12 544	—	—	82	12 544	1	60	4	147
Semarang	160	17 266	—	—	160	17 266	4	76	3	103
Rembang	5	973	—	—	5	973	—	—	—	—
Soerabaja	60	7 869	—	—	60	7 869	—	—	—	—
Pasoeroean	*e*) 351	101 747	3	614	354	102 361	12	542	3	1 220
Besoeki	*f*) 686	137 624	5	707	691	138 331	14	6 768	18	6 194
Banjoemas	36	12 948	4	985	40	13 933	1	190	1	39
Kedoe	30	2 576	—	—	30	2 576	—	—	6	78
Madioen	42	7 872	—	—	42	7 872	—	—	—	—
Kediri	*g*) 352	86 381	4	783	356	87 164	1	6	1	15
Totalen . . .	*h*) 3 191	678 070	67	9 476	3 258	687 546	147	96 450	92	23 458
De toezegging of definitieve toewijzing vond plaats in de jaren					1881 t/m 1914		77	59 792	39	13 596
					1915		38	30 292	16	4 367
					1916		32	6 366	37	5 495
Totalen als boven . . .							147	96 450	92	23 458

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	Op ult. 1916 in erfpacht bezeten woeste gronden.					
	In de jaren 1874 t/m 1915 aanvaard aantal:		In 1916 aanvaard aantal:		In de opgegeven 43 jaren aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws.	perceelen.	bouws.	perceelen.	bouws.
Sumatra's Westkust, Pad. Benedenlanden	46	47 591	24	310.9	70	47 901.9
Sumatra's Westkust, Pad. Bovenlanden	70	89 013	4	8 798	74	97 811
Tapanoeli	34	28 078	—	—	34	28 078
Benkoelen	25	53 566	3	4 095	28	57 661
Lampongsche districten	194	601 625	11	38 970	205	640 595
Palembang	50	108 512	5	15 274	55	123 786
Djambi	11	36 172	1	5.2	12	36 177.2
Oostkust van Sumatra	14	637	—	—	14	637
Atjeh en onderhoorigheden	61	38 308	6	35.3	67	38 343.3
Billiton	1	44	—	—	1	44
Westerafdeeling van Borneo	1	166	1	84.8	2	250.8
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	53	88 111	10	2 743.8	63	90 854.8
Celebes en onderhoorigheden	11	7 205	1	72	12	7 277
Menado	57	24 318	6	330.4	63	24 648.4
Amboina	62	35 179	5	2 685	67	37 864
Ternate en onderhoorigheden	2	1 248	2	145.8	4	1 393.8
Bali en Lombok	1	330	3	3 344	4	3 674
Riouw en onderhoorigheden	2	1 890	2	530.2	4	2 420.2
Totalen . . .	*i*) 695	1 161 993	84	77 424.4	779	1 239 417.4

TOELICHTINGEN.

a) Overigens is nog in vele gevallen erfpacht verleend op gronden, die reeds vroeger in huur waren afgestaan. Deze voormalige huurgronden, voor zoover op ult. 1916 nog in erfpacht bezeten, besloegen eene uitgestrektheid van 33 116 bouws, ingeschreven als 76 perceelen. Deze gronden en het aantal bouws, die zij besloegen, waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt:

	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
Bantam	1	504
Batavia	2	833
Preanger-Regentschappen	16	7 396
Cheribon	4	929
Pekalongan	7	2 127
Semarang	29	11 311
Pasoeroean	6	5 111
Kedoe	2	1 011
Madioen	2	1 005
Kediri	7	2 889
Totalen	76	33 116

b) Waar in de aanvraag als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd, of de opgegeven grootte verschilde met de schatting der commissie van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

c) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond.

d) Vermeerderd met 2 in 1915 aanvaarde perceelen, te zamen groot 194 bouws, van welker aanvaarding eerst in 1916 bericht werd ontvangen en verminderd met 606 bouws, wegens den terugkeer aan het Gouvernement van 3 perceelen.

e) Verminderd met 880 bouws, wegens den terugkeer aan het Gouvernement van 3 perceelen.

f) Verminderd met 249 bouws, wegens den terugkeer aan het Gouvernement van 4 perceelen.

g) Vermeerderd met 1 in 1915 aanvaard perceel, groot 319 bouws, van welker aanvaarding eerst in 1916 bericht werd ontvangen.

h) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid verdeeld als volgt:

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1873	2	353
1874	11	4 198
1875	30	8 408
1876	32	6 798
1877	29	7 134
1878	31	5 679
1879	43	11 054
1880	43	10 380
1881	62	19 101
1882	72	20 449
1883	50	13 954
1884	65	12 816
1885	72	15 500
1886	42	6 590
1887	61	14 943
1888	32	5 512
1889	78	16 809
1890	78	15 104
1891	72	17 756
1892	103	24 205
1893	112	25 600
1894	111	31 020
1895	72	23 108
1896	77	18 966
1897	89	18 909
1898	93	24 536
1899	126	39 068
1900	131	33 698
1901	354	13 877
1902	63	10 772
1903	89	13 719
1904	88	15 125
1905	52	8 879
1906	67	13 108
1907	71	13 907
1908	92	23 730
1909	89	19 664
1910	135	40 845
1911	82	20 787
1912	55	9 689
1913	54	10 462
1914	37	6 399
1915	44	5 459
Totalen	3 191	678 070

i) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid verdeeld als volgt:

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1874	2	316
1876	1	325
1877	6	1 174
1878	3	520
1879	3	1 132
1880	2	1 088
1881	1	508
1882	2	483
1883	1	101
1884	1	127
1885	1	312
1886	2	93
1887	1	140
1888	1	361
1889	9	1 612
1890	4	222
1891	7	4 200
1892	11	8 346
1893	12	12 661
1894	11	21 282
1895	1	100
1896	3	8 400
1897	2	13 100
1898	6	3 479
1899	3	9 542
1900	4	17 044
1901	2	971
1902	3	1 871
1903	8	3 409
1904	16	12 961
1905	13	2 663
1906	10	3 823
1907	17	8 102
1908	18	12 989
1909	24	17 447
1910	38	63 016
1911	52	138 353
1912	73	138 649
1913	129	288 857
1914	135	285 118
1915	57	77 096
Totalen	695	1 161 993

B. Overzicht over elk der jaren 1914, 1915 en 1916 van het verschuldigde en betaalde aan canon ter zake van erfpachtsperceelen (ook van die — op Java en Madoera — welke, toen daarvoor erfpacht werd verleend, reeds in huur werden bezeten).

Jaren.	VERSCHULDIGD AAN CANON.		Aangezuiverd: aan canon over het opgegeven jaar.	Aangezuiverd: aan canon over vorige jaren.	Aangezuiverd: Te zamen.
		a) f 2 298 554,26			
1914 *b)*	Java en Madoera	1 493 901,07	f 531 021,—	f 711 947,11	f 1 242 968,11
	Buitenbezittingen	91 723,15	36 018,98	16 036,44^5	52 055,42^5
1915	Java en Madoera	1 513 008,03	772 053,30^5	1 015 327,23^5	1 787 380,54
	Buitenbezittingen	111 529,71^5	46 119,21^5	40 292,84	86 412,05^5
1916	Java en Madoera	1 560 186,23^5	742 515,33^5	710 536,78	1 453 052,11^5
	Buitenbezittingen	156 597,28	41 111,24	47 392,50^5	88 503,74^5
	Te zamen	f 7 225 499,74	f 2 168 839,07^5	f 2 541 532,91^5	*c)* f 4 710 371,99

a) Achterstand op 1 Januari 1914, namelijk over 1913 f 936 751,53^5 voor Java en Madoera en f 50 742,95 voor de buitenbezittingen, of te zamen f 987 494,48^5 en over vorige jaren f 1 139 766,43^5 voor Java en Madoera en f 171 293,34 voor de buitenbezittingen, of te zamen f 1 311 059,77^5.

b) De voor 1914 opgegeven bedragen zijn ontleend aan de begrootingsrekening over dat jaar. De in K. V. 1916 (bijlage N) vermelde overeenkomstige bedragen waren geput uit gegevens, welke op het tijdstip der opmaking nog niet door de Algemeene Rekenkamer waren goedgekeurd.

c) Het verschil tusschen het vorderbaar gesteld en het aangezuiverd canonbedrag is derhalve (f 7 225 499,74—f 4 710 371,99 =) f 2 515 127,75.

Volgens de toelichtingen op de jaarrekening der verschillende algemeene ontvangers over 1914, 1915 en 1916, zouden in den loop van die jaren kwijtgescholden, afgeschreven of vernietigd zijn respectievelijk f 398 433,39, f 256 288,95 en f 190 140,31, of te zamen f 844 862,65, welke som in voormeld bedrag van f 2 515 127,75 is begrepen. In verband daarmede zou derhalve op 1 Januari 1917 nog moeten worden aangezuiverd eene som van (2 515 127,75—f 844 862,65 =) f 070 265,10, waarvan een bedrag van f 933 156,94 aan canon over 1916 en f 737 108,16 over vorige jaren.

C. Overzicht betreffende de woeste gronden op Java en Madoera, door het Gouvernement, tot uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen, en 2e. in

GEWESTEN.	Op den voet van het ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611). Op ult. 1916 in erfpacht bezeten woeste gronden.					
	In de jaren 1903 t/m 1906 aanvaard aantal:		In de jaren 1907 t/m 1916 aanvaard aantal:		In de opgegeven 14 jaren aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws. b)	perceelen.	bouws. b)	perceelen.	bouws. b)
Bantam	—	—	—	—	—	—
Batavia	—	—	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen	5	101	—	—	5	101
Cheribon	—	—	—	—	—	—
Pekalongan	—	—	—	—	—	—
Semarang	4	70	—	—	4	70
Rembang	—	—	—	—	—	—
Soerabaja	7	118	—	—	7	118
Pasoeroean	4	94	—	—	4	94
Besoeki	6	122	—	—	6	122
Banjoemas	1	24	—	—	1	24
Kedoe	8	362	—	—	8	362
Madioen	—	—	—	—	—	—
Kediri	3	72	—	—	3	72
Totalen	38	963	—	—	38	963

a) Waar in de aanvraag als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd, of de opgegeven grootte verschilde met de schatting der commissie van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

b) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond.

c) Vermeerderd met 9 in 1912, 1913 en 1915 aanvaarde perceelen, te zamen groot 105 bouws, van welker aanvaarding eerst in 1916 bericht werd ontvangen.

door minvermogende Europeanen en met dezen gelijkgestelden: 1e. in erfpacht uitgegeven, voor zooveel op ult. 1916 aanvaard (reeds in de erfpacht toegezegd, maar op ult. 1916 nog niet afgestaan, of afgestaan, maar op dat tijdstip nog niet aanvaard.

Op den voet van Ind. St. 1904 nº. 326, juncto 1908 nº. 263.									
Op ult. 1916 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op ult. 1916 in erfpacht			
In de jaren 1905 t/m 1915 aanvaard aantal:		In 1916 aanvaard aantal:		In de opgegeven 12 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: *a*)		afgestaan (definitief toegezegd), maar nog niet aanvaard aantal:	
perceelen.	bouws. *b*)	perceelen.	bouws. *b*)	perceelen.	bouws. *b*)	perceelen.	bouws. *b*)	perceelen.	bouws. *b*)
1	5	—	—	1	5	1	2	2	42
5	35	—	—	5	35	—	—	—	—
c) 75	849	5	74	80	923	13	185	5	81
5	27	—	—	5	27	—	—	—	—
7	78	1	14	8	92	—	—	—	—
37	158	1	1	38	159	1	3	4	31
1	1	—	—	1	1	—	—	—	—
10	91	—	—	10	91	1	2	—	—
20	153	1	17	21	170	—	—	2	38
20	182	1	15	21	197	1	6	—	—
2	18	1	12	3	30	1	4	—	—
9	66	1	9	10	75	—	—	2	19
3	28	—	—	3	28	—	—	—	—
7	45	1	10	8	55	—	—	—	—
202	1 736	12	152	214	1 888	18	202	15	211
De toezegging of definitieve toewijzing vond plaats in de jaren					1904 t/m 1914	2	3	1	5
					1915	1	4	—	—
					1916	15	195	14	206
						18	202	15	211

V. Overzicht betreffende de in 1916 door het Gouvernement aan particulieren verkochte en met recht van opstal afgestane stukken domeingrond.

GEWESTEN.	Verkochte grond.				Met recht van opstal afgestane grond.	
	Ondershands tegen taxatieprijs.		Publiek, bij opbod.			
	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.
JAVA EN MADOERA.						
Bantam	14 267	f 3 806,34	—	—	—	—
Batavia	178 578	29 315,24^5	—	—	5 205	f 1 380,32^5
Preanger-Regentschappen	733 273	104 386,58^5	—	—	356 370	6 175,97
Cheribon	155 199	36 947,72	—	—	195 889	16 778,79
Pekalongan	175 202	41 423,50	—	—	12 384	1 201,18
Semarang	653 072	68 334,67	—	—	112 089	2 174,95
Rembang	95 771	16 697,91	—	—	218 561	9 078,42^5
Soerabaja	184 064	172 210,05	—	—	132 344	3 468,91^5
Madoera	104 995	3 421,69^5	—	—	555	13,87^5
Pasoeroean	261 537	98 706,42	—	—	344 459	14 657,79
Besoeki	184 576	21 570,90^5	—	—	522 358	12 388,47
Banjoemas	197 856	52 842,15	—	—	61 588	2 402,53^5
Kedoe	159 603	31 582,16	—	—	14 283	481,45
Madioen	56 123	8 083,11	—	—	48 189	1 587,59^5
Kediri	383 830	70 543,10	—	—	105 048	8 515,92^5
Totalen	3 537 946	f 759 871,56	—	—	2 129 322	f 80 306,19^5
BUITENBEZITTINGEN.						
Sumatra's Westkust	607 285	f 37 635,21^5	—	—	4 670	f 283,75
Benkoelen	5 842	2 454,87^5	—	—	16 863	588,64^5
Lampongsche districten	18 498	5 652,12^5	—	—	790	11,85^5
Palembang	104 661	20 336,08^5	—	—	230 289	4 844,62
Djambi	91 649	10 580,50	—	—	1 156	173,40
Atjeh en onderhoorigheden	92 071	11 528,05	—	—	3 243	395,42
Westerafdeeling van Borneo	39 557	6 298,11^5	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	118 370	22 056,30^5	—	—	42 162	2 712,72
Menado	411 012	31 617,75	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	42 109	6 234,—	—	—	2 205	110,25
Amboina	37 649	5 905,60	—	—	2 204	20,66
Ternate en onderhoorigheden	2 410	150,62^5	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	22 680	5 167,25^5	—	—	—	—
Bali en Lombok	46 936	17 229,37^5	—	—	4 356	337,35
Totalen	1 640 729	f 182 845,87^5	—	—	307 938	f 9 478,67

VI. Overzicht betreffende de stukken grond op Java en Madoera door het Gouvernement ten behoeve van den kleinen land- of tuinbouw in bruikleen afgestaan.

GEWESTEN.	In bruikleen afgestane grond.			
	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Aantal perceelen.	Aantal M².
Pekalongan	2	18½	1	17 000
Semarang	1	4	6	41 785,3
Kediri	—	—	1	10 035
Totalen	3	22½	8	68 820,3

VII. Betaalde schadeloosstellingen voor gronden in het bezit van derden, waarover door het Gouvernement in 1916 is beschikt.

GEWESTEN.	Betaalde schadeloosstellingen.	De gronden waren benoodigd voor:
Bantam	f 34 518,—	bevloeiingswerken.
Batavia	119,16[5]	den dienst der staatsspoorwegen (13 657.80 M². grond).
Id.	611,06	wegenverbeteringen (12 965 M². grond).
Id.	35,79	de uitvoering van burgerlijke openbare werken (3 130.31 M². grond).
Preanger-Regentschappen	†	den dienst der staatsspoorwegen.
Id.	†	den aanleg van de staatstramlijn Rantjaekek—Djatinanggor.
Id.	†	de uitvoering van militaire werken.
Id.	†	den aanleg van militaire wegen.
Id.	†	de spoorlijn Bandjar—Parigi.
Id.	†	den aanleg van den weg Tjibalong—Karangnoengal.
Cheribon	3 306,72	de uitvoering van bevloeiingswerken.
Pekalongan	1 172,63	de Genteng-Sragi-werken.
Id.	50,—	de Sengkarang-werken (142 M². grond).
Id.	409,62[5]	den dienst van het boschwezen (449¾ vierkante Rijnlandsche roeden grond).
Id.	†	den aanleg van een kunstwerk in de Wangandalem-leiding.
Id.	†	den bouw van een gouvernementsschool.
Id.	†	den bouw van eene woning voor het personeel der irrigatie.
Id.	135,52	de gouvernementsrubberonderneming Boewaran (3 464 M². woonerf en 6 588 M². sawahgrond).
Semarang	†	den dienst van het boschwezen.
Rembang	†	den aanleg van den grooten weg van Bodjonegoro naar Soemberredjo.
Soerabaja	†	den dienst der staatsspoorwegen.
Id.	†	bevloeiingsdoeleinden.
Id.	†	den bouw van opiumverkoopplaatsen.
Pasoeroean	†	den aanleg van bevloeiingswerken en wegen.
Besoeki	439,55	de Goebri-leiding.
Id.	6 001,65	den dienst der staatsspoorwegen.
Id.	103,02[5]	den aanleg van bevloeiingswerken (3 090 M². grond).
Id.	200,—	den bouw van eene gouvernementsschool (2 056 M². grond).
Banjoemas	6 677,22	de Bandjar Tjahjana-werken (255 889 M². grond).
Id.	94,42	de verbetering van de Bandjaran-leiding (8 780 M². grond).
Kedoe	604,75	de oprichting van twee inlandsche scholen der 2de klasse.
Id.	2 168,79	den aanleg van den weg Merden—Krasak (93 903 M². sawahs, tegals en erven).
Madioen	15,75	het maken van het 4de gedeelte van het Madioen-kanaal.
Id.	714,39	het maken van de vakverdeeling Oelo.
Id.	3 945,17	het maken van de afvoerleiding Oelo.
Id.	2 093,52	het maken van de afvoerleiding Ngelang en Soemoergoeng.
Id.	857,66	het maken van de vakverdeeling Poerwodadi.
Id.	1 578,21	het maken van de Koewon Djoengke-bevloeiing.
Id.	4 347,31	het maken van het 1ste gedeelte der Ngabean-Goejoeng-bevloeiing.
Id.	206,50	de verbetering der bevloeiing uit de kali Bringin.
Id.	691,22	het 5de en laatste gedeelte der Kerep-bevloeiing.
Id.	272,35	den bouw van een stuwdam in de kali Dero met bijbehoorende werken.
Id.	4 027,16	het maken der hoofdleidingen Keang en Tamansari.
Id.	339,70	de verbetering van de bevlociing uit de kali Andong (2de gedeelte).
Id.	626,89	de verbetering der Brangkal-bevloeiing (1ste gedeelte).
Id.	84,30	den bouw van eene inlandsche school te Geneng.
Id.	226,—	alsvoren, te Pagotan.
Id.	107,74	den aanleg van een rijweg van Badegan naar de grens van Soerakarta.
Id.	148,22[5]	den bouw van eene inlandsche school te Karangredjo.
Id.	250,—	alsvoren te Kwadoengan.
Id.	366,—	de oprichting van eene politiekazerne te Ponorogo.
Id.	176,—	den bouw van eene inlandsche school te Toelokan.
Id.	135,—	den bouw van eene inlandsche school te Lebakajoe.
Id.	22.12	de verbetering van de watervoorziening der opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren te Madioen.

GEWESTEN.	Betaalde schadeloosstellingen.	De gronden waren benoodigd voor:
Madoera	f 1 250,—	den bouw van een ziekengesticht te Pamekasan (14 540 M². grond).
Id.	600,—	den bouw van een magazijn ten behoeve der burgerlijke openbare werken (900 M². grond).
Id.	28,88⁵	een bevloeiingswerk te Kebonagoeng (49 vierkante Rijnlandsche roeden grond).
Id.	4 737,06	idem te Nembakor (391 vierkante Rijnlandsche roeden en 271 845 M². grond).
Id.	204,—	idem te Lenteng timoer ($5\frac{412}{500}$ bouwgrond).
Id.	381,—	idem te Lemboeng timoer ($6\frac{413}{500}$ bouw grond).
Id.	382,91⁵	idem te Banaresep timoer (6 625 bouw grond).
Id.	446,05⁵	idem te Saronggi (65 130 M². grond).

Bijlage M.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, sub 1 *c*, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN

betreffende het MIDDELBAAR ONDERWIJS in Nederlandsch-Indië over de jaren 1914, 1915 en 1916.

1°. Hoogere burgerschole

a. Aant

Klassen.	Ingeschreven op 1 Januari								Gedurende den verderen loop van den cursus — afgeschreven						Gedurende den verderen loop van den cursus — toegelaten						Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus.				
	Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Totaal.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.
Batavia.																									
1915.																									
I . . .	96	29	7	—	10	—	113	29	5	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	92	27	7	—	10
II. . .	a)51 (1)	18 (1)	5	1	—	—	56 (1)	19 (1)	2	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	50 (1)	19 (1)	5	1	—
III . .	55	22 (2)	5	—	5	—	65	22 (2)	—	2	—	—	2	—	— (1)	—	—	—	—	—	55 (1)	20 (2)	5	—	3
IV . .	38	11	6	—	7	—	51	11	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	11	5	—	7
V. . .	19	7	4	—	—	—	23	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	7	4	—	—
Totaal .	259 (1)	87 (3)	27	1	22	—	308 (1)	88 (3)	7	4	1	—	2	—	2 (1)	1	—	—	—	—	254 (2)	84 (3)	26	1	20
1916.																									
I . . .	85	33	6	—	5	—	96	33	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	80	34	6	—	5
II. . .	59 (3)	20	5	—	9	—	73 (3)	20	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	57 (3)	20	4	—	8
III . .	46	16	8	—	1	—	55	16	3	1	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	43	15	7	—	1
IV . .	40	13	2	—	4	—	46	13	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	13	2	—	4
V. . .	38	5	5	—	6	—	49	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	39	5	5	—	6
Totaal .	268 (3)	8	26	—	25	—	319 (3)	87	12	1	3	—	1	—	1	1	—	—	—	—	257 (3)	87	24	—	24
Semarang.																									
1915.																									
I . . .	44 (1)	22	7	2	7	4	58 (1)	28	5	2	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	39 (1)	22	17	2	7
II. . .	28 (1)	10	12	1	12	—	52 (1)	11	4	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	24 (1)	10	2	1	11
III . .	21	6	7	—	4	1	32	7	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	20	6	6	—	4
IV . .	11	1 (1)	—	—	2	—	13	1 (1)	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	11	— (1)	—	—	1
V. . .	16	3	—	—	3	—	19	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	3	—	—	3
Totaal .	120 (2)	42 (1)	26	3	28	5	174 (2)	50 (1)	10	3	1	—	2	2	—	2	—	—	—	—	110 (2)	41 (1)	25	3	26
1916.																									
I . . .	48	24	5	2	17	3	70	29	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	48	22	5	1	16
II. . .	29	13	7	—	5	2	41	15	2	5	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	27	9	7	—	4
III . .	22	9 (1)	6	1	9	—	37	10 (1)	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	21	9 (1)	6	1	8
IV . .	15	2	4	—	1	—	20	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	16	2	4	—	1
V. . .	12	3	—	—	1	—	13	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	3	—	—	1
Totaal .	126	51 (1)	22	3	33	5	181	59 (1)	4	7	—	1	3	—	1	1	—	—	—	—	123	45 (1)	22	2	30

a) De tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal leerlingen voor enkele vakken en toehoorders aan; deze cijfers zijn niet in het hoofdg

met vijfjarigen cursus.

leerlingen.

(Chineezen.)	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus						In den loop van den cursus tot ult. December — afgeschreven						In den loop van den cursus tot ult. December — toegelaten						Alzoo ingeschreven op ult. December							
	Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Totaal.	
M.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
													Batavia.													
													1915.													
10	88	38	6	—	5	—	7	7	—	—	—	—	4	2	—	—	—	—	85	33	6	—	5	—	96	33
—	58 (3)	21 (1)	5	—	9	—	2	1 (1)	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	59 (3)	20	5	—	9	—	73 (3)	20
3	45	16	8	1	1	—	1	1	—	1	—	—	2	1	—	—	—	—	46	16	8	—	1	—	55	16
7	44	16	2	—	4	—	5	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	40	13	2	—	4	—	46	13
—	38	7	5	—	6	—	1	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	38	5	5	—	6	—	49	5
20	273 (3)	98 (1)	26	1	25	—	16	14 (1)	—	1	—	—	11	3	—	—	—	—	268 (3)	87	26	—	25	—	319 (3)	87
													1916.													
5	93	56	9	1	5	—	7	5	—	—	1	—	7	1	1	—	1	—	93	52	10	1	5	—	108	53
8	67	24	6	—	5	—	4	4	1	—	2	—	1 (1)	2	1	—	—	—	64 (1)	22	6	—	3	—	73 (1)	22
1	48 (1)	15 (2)	8	—	8	—	5	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	44 (1)	14 (2)	7	—	8	—	59 (1)	14 (2)
4	35	11	2	—	1	—	6	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	31	12	2	—	1	—	34	12
6	36	6	3	—	2	—	2	—	—	—	—	—	3	—	2	—	—	—	37	6	5	—	2	—	44	6
24	279 (1)	112 (2)	28	1	21	—	24	10	2	—	3	—	14 (1)	4	4	—	1	—	269 (2)	106 (2)	30	1	19	—	318 (2)	107 (2)
													Semarang.													
													1915.													
7	48	25	6	2	17	3	—	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	48	24	5	2	17	3	70	29
11	30	15	9	—	5	3	1	2	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	29	13	7	—	5	2	41	15
4	22	9	6	1	11	—	—	—	—	—	2	—	—	— (1)	—	—	—	—	22	9 (1)	6	1	9	—	37	10 (1)
1	17	2	5	—	2	—	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	15	2	4	—	1	—	20	2
3	12	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	3	—	—	1	—	13	3
26	129	54	26	3	36	6	3	4	4	—	3	1	—	1 (1)	—	—	—	—	126	51 (1)	22	3	33	5	181	59 (1)
													1916.													
16	45	31	5	1	15	2	1	3	—	—	1	—	2	—	1	—	—	1	46	28	6	1	14	3	66	32
4	37	10	4	—	14	2	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	38	11	4	—	14	1	56	12
8	27	6	7 (2)	—	3	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	3	7 (2)	—	3	1	37 (2)	4
1	16	6	6	—	6	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	15	6	6	—	4	—	25	6
1	10	3	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	3	2	—	—	—	11	3
30	135	56	24 (2)	1	38	5	3	6	—	—	3	1	3	1	1	—	—	1	135	51	25 (2)	1	35	5	195 (2)	57

begrepen.

Klassen.	Ingeschreven op 1 Januari								Gedurende den verderen loop van den cursus																Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus.					
									afgeschreven								toegelaten													
	Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Totaal.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.				Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.				Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.			M.	V.	M.	V.	M.	V.			M.	V.	M.	V.	M.	V.
Soerabaja. 1915.																														
I . . .	68	31	4	—	16	—	88	31	1	—	—	—	—	—			6	1	—	—	—	—			73	32	4	—	16	—
II. . .	41 (2)	20	2	—	15	—	58 (2)	20	— (2)	—	—	—	1	—			— (2)	—(1)	—	—	—	—			41(2)	20 (1)	2	—	14	—
III . .	30	14	1	—	4	—	35	14	1	1	—	—	2	—			—	1	—	—	—	—			29	14	1	—	2	—
IV . .	29	7	1	—	2	—	32	7	1	—	—	—	—	—			1	1	—	—	—	—			29	8	1	—	2	—
V. . .	16	2	1	—	2	—	19	2	1	—	—	—	—	—			1	—	—	—	—	—			16	2	1	—	2	—
Totaal .	184 (2)	74	9	—	39	—	232 (2)	74	4 (2)	1	—	—	3	—			8 (2)	3(1)	—	—	—	—			188 (2)	76 (1)	9	—	36	—
1916.																														
I . . .	81	25	3	1	18	—	102	26	2	1	—	—	—	—			1	—	—	—	—	—			80	24	3	1	18	—
II. . .	48	25	3	—	13	—	64	25	—	1	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—			48	24	3	—	13	—
III . .	46	17	2	—	11	—	59	17	2	1	—	—	2	—			—	—	—	—	—	—			44	16	2	—	9	—
IV . .	27	8	—	—	1	—	28	8	4	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—			23	8	—	—	1	—
V. . .	16	3	1	—	4	—	21	3	1	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—			15	3	1	—	4	—
Totaal .	218	78	9	1	47	—	274	79	9	3	—	—	2	—			1	—	—	—	—	—			210	75	9	1	45	—
Bandoeng. 1915.																														
I . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—
II. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—
Totaal .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—
1916.																														
I . . .	42 (2)	28 (1)	2	2	1	1	45 (2)	31 (1)	2	2	—	—	—	—			1	2	—	—	—	—			41 (2)	28 (1)	2	2	1	1
II. . .	12	5	1	1	—	—	13	6	—	—	1	—	1	—			—	1	—	—	1	—			12	6	—	1	—	—
III. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—
Totaal .	54 (2)	33 (1)	3	3	1	1	58 (2)	37 (1)	2	2	1	—	1	—			1	3	—	—	1	—			53 (2)	34 (1)	2	3	1	1

b. Uitkomsten

Inrichting te:	Bij het eindexamen				Voor den			
					bij de bevordering			
	geëxamineerd.		geslaagd.		aanwezig.		bevorderd.	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
1915.								
Batavia	24	8	12	6	277	78	210	58
Semarang	19	3	11	2	148	47	97	35
Soerabaja	19	2	12	1	216	76	146	57
Bandoeng	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal . .	62	13	35	9	641	201	453	150
1916.								
Batavia	51	6	33	4	255	82	182	62
Semarang	12	3	9	2	163	50	124	35
Soerabaja	21	3	13	3	244	73	197	56
Bandoeng	—	—	—	—	56 (2)	38 (1)	31 (1)	25 (1)
Totaal . .	84	12	55	9	718 (2)	243 (1)	534 (1)	178 (1)

n		Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus						In den loop van den cursus tot ult. December												Alzoo ingeschreven op ult. December							
								afgeschreven						toegelaten													
Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Totaal.	
M.	V.	M.	V.	M.	V	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
														Soerabaja. **1915.**													
6	—	81	29	3	1	18	—	3	5	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	81	25	3	1	18	—	102	26
4	—	50	26	3	—	14	—	2	2	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	48	25	3	—	13	—	64	25
2	—	45	20	2	—	12	—	—	3	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	46	17	2	—	11	—	59	17
2	—	28	8	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	27	8	—	—	1	—	28	8
2	—	17	4	1	—	3	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	16	3	1	—	4	—	21	3
36	—	221	87	9	1	48	—	8	11	—	—	2	—	5	2	—	—	1	—	218	78	9	1	47	—	274	79
														1916.													
18	—	91	48	3	1	11	1	1	4	—	—	1	—	2	3	—	—	—	—	92	47	3	1	10	1	105	49
13	—	65	22	4	1	16	—	5	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	61	26	4	1	16	—	81	27
9	—	42	20	4	—	11	—	1	3	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	43	17	4	—	11	—	58	17
1	—	41	11	1	—	6	—	1	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	42	12	1	—	6	—	49	12
4	—	14	5	1	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	13	5	1	—	1	—	15	5
45	—	253	106	13	2	45	1	9	7	—	—	2	—	7	8	—	—	1	—	251	107	13	2	44	1	308	110
														Bandoeng. **1915.**													
—	—	38	28	2	2	—	1	2	2	—	—	—	—	6 (2)	2 (1)	—	—	1	—	42 (2)	28 (1)	2	2	1	1	45 (2)	31 (1)
—	—	13	5	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	12	5	1	1	—	—	13	6
—	—	51	33	3	3	—	1	3	3	—	—	—	—	6 (2)	3 (1)	—	—	1	—	54 (2)	33 (1)	3	3	1	1	58 (2)	37 (1)
														1916.													
1	1	57	43	2	—	4	—	4	4	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	55	40	2	—	4	—	61	40
—	—	27	20	1	2	1	1	5	5	—	1	—	—	1	2 (3)	—	—	—	—	23	17 (3)	1	1	1	1	25	19 (3)
—	—	13	5	1	—	1	—	1	1	—	—	—	—	3	2 (1)	—	—	—	—	15	6 (1)	1	—	1	—	17	6 (1)
1	1	97	68	4	2	6	1	10	10	—	1	—	—	6	5 (4)	—	—	—	—	93	63 (4)	4	1	6	1	103	65 (4)

ster ler examens.

der	ieuwen, cursus.											
	bij de toelatingsexamens								Van de in het toelatingsexamen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven			
	voor de laagste klasse				voor eene hoogere klasse				van hen de voor de laagste klasse geslaagd waren.		van hen die voor eene hoogere klasse geslaagd waren.	
	geëxamineerd.		geslaagd.		geëxamineerd.		geslaagd.					
V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
							1915.					
58	136	164	115	121	8	4	4	3	76	34	3	3
35	139	97	89	81	5	3	3	1	52	24	2	1
57	119	84	85	63	—	—	—	—	80	26	—	—
—	—	—	—	—	4	1	2	1	—	—	2	1
50	394	315	289	265	17	8	9	5	208	84	7	5
							1916.					
32	115	170	79	128	5	1	1	—	85	72	1	—
35	124	96	84	77	—	—	—	—	55	26	—	—
56	132	101	103	83	2	1	2	—	89	45	3	—
25 (1)	56	82	47	70	—	1	—	1	40	38	—	—
78 (1)	427	449	313	358	7	3	3	1	269	161	4	—

2°. Prins Hendrik[...]

a. Mutatiën onde[...]

AFDEELING.	Klasse.	Ingeschreven op 1 Januari. Europeanen. M.	V.	Inlanders. M.	V.	Chineezen. M.	V.	Totaal. M.	V.	Gedurende den verderen loop van den cursus — afgeschreven — Europeanen. M.	V.	Inlanders. M.	V.	Chineezen. M.	V.	toegelaten — Europeanen. M.	V.	Inlanders. M.	V.	Chineezen. M.	V.
1915.																					
Hoogere burgerschool met driejarigen cursus	I	30	23	6	—	12	—	48	23	2	1	1	—	—	—	1	1	—	—	1	—
	II	28	18	6	—	12	—	46	18	4	2	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—
	III	28	9	5	—	11	—	44	9	1	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—
Handelsschool	I	9	—	2	—	3	—	14	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
	II	3	3	—	—	5	—	8	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeevaartkundige cursus	I	7	—	—	—	—	—	7	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	II	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	. .	107	53	19	—	43	—	169	53	10	5	2	—	4	—	4	4	—	—	1	—
1916.																					
Hoogere burgerschool met driejarigen cursus	I	41	19	3	—	12	1	56	20	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—
	II	29	14	4	—	7	—	40	14	—	—	1	—	—	—	11	—	—	—	—	—
	III	24	7	7	—	9	—	40	7	7	2	3	—	8	—	—	—	—	—	—	—
Handelsschool	I	8	—	1	—	10		19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	II	8	—	2	—	2	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeevaartkundige cursus	I	4	—	—	—	—	—	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	II	5	—	—	—	—	—	5	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	. .	119	40	17	—	40	1	176	41	11	2	4	—	8	—	12	—	—	—	1	—

b. Uitkomste[...]

Afdeeling.	Bij het eindexamen — geëxamineerd. M.	V.	geslaagd. M.	V.	Voor de[...] — bij de bevordering — aanwezig. M.	V.	bevorderd. M.	V.
1915.								
Hoogere burgerschool	42	8	28	6	86	42	66	19
Handelsschool	8	2	8	1	14	—	11	—
Zeevaartkundige cursus	2	—	2	—	5	—	5	—
	52	10	38	7	105	42	82	19
1916.								
Hoogere burgerschool	30	5	25	5	108	34	62	19
Handelsschool	12	—	9	—	19	—	15	—
Zeevaartkundige cursus	—	—	—	—	—	—	—	—
	42	5	34	5	127	34	77	19

school te Batavia.

de leerlingen.

Ingeschreven bij het einde van den cursus.						Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus.						In den loop van den cursus tot ult. December: afgeschreven						In den loop van den cursus tot ult. December: toegelaten						Ingeschreven op ult. December.							
Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Totaal.	
M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
1915.																															
29	23	5	—	13	—	43	20	4	—	12	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	19	3	—	12	1	56	20
24	19	6	—	9	—	26	15	4	—	8	—	1	2	—	—	1	—	4	1	—	—	—	—	29	14	4	—	7	—	40	14
28	8	4	—	10	—	25	8	7	—	10	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	24	7	7	—	9	—	40	7
10	—	2	—	3	—	9	—	1	—	10	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	1	—	10	—	19	—
3	2	—	—	5	—	8	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	2	—	2	—	12	—
5	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	4	—
2	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5	—
101	52	17	—	40	—	121	43	18	—	42	1	6	4	1	—	2	—	4	1	—	—	—	—	119	40	17	—	40	1	176	41
1916.																															
42	19	3	—	13	1	40	32	3	—	17	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	31	3	—	17	1	59	32
40	14	3	—	7	—	46	15	3	—	13	1	2	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	44	14	3	—	11	1	58	15
17	5	4	—	9	—	21	9	4	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	9	4	—	3	—	28	9
8	—	1	—	10	—	12	6	3	—	12	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	6	3	—	12	—	26	6
8	—	2	—	2	—	9	—	1	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	1	—	8	—	18	—
2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—
120	38	13	—	41	1	133	62	14	—	53	2	6	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	127	60	14	—	51	2	192	62

der examens.

nieuwen cursus. bij de toelatingsexamens: voor de laagste klasse				voor eene hoogere klasse				Van de in het toelatingsexamen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven: van de voor de laagste klasse geslaagden.		van de voor eene hoogere klasse geslaagden.	
geëxamineerd.		geslaagd.		geëxamineerd.		geslaagd.					
M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
1915.											
94	71	53	39	5	—	1	—	51	14	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
94	71	53	39	5	—	1	—	51	14	1	—
1916.											
91	60	62	47	5	—	1	—	62	46	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
91	60	62	47	5	—	1	—	62	46	1	—

3°. Techniche[…]

a. Aantal[…]

KLASSEN	Aanwezig op 1 Januari												Vóór het einde van den cursus																		Aanwezig bij het einde van den cursus (vóór de jaarlijksche bevordering)							
													afgeschreven									ingeschreven																
	Europeanen			Inlanders			Chineezen			Totaal			Europeanen			Inlanders			Chineezen			Europeanen			Inlanders			Chineezen			Europeanen			Inlanders			Chineezen	
	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen	Mijnbouwkundigen	Bouwkundigen	Werktuigkundigen
1915.																															**Koningin Wilhelmina-**							
I	64	53	1	27	2	—	3	5	—	94	60	1	3	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61	50	1	26	2	—	3	5
II	46	33	1	39	3	—	4	4	—	89	40	1	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45	32	1	37	3	—	4	4
III. . . .	42	19	1	16	1	1	—	3	—	58	23	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	19	1	16	1	1	—	3
IV. . . .	*a*)22(2)	19 (1)	—	14	2	—	—	2	—	36 (2)	23 (1)	—	— (2)	— (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	19	—	14	2	—	—	2
Totaal . .	174 (2)	124 (1)	3	96	8	1	7	14	—	277 (2)	146 (1)	4	4 (2)	4 (1)	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	170	120	3	93	8	1	7	14
1916.																																						
I	55	52	—	22	4	1	—	12	—	77	68	1	4	2	-	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51	50	—	22	4	1	—	11
II	55	32	1	25	—	—	2	2	—	82	34	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	32	1	25	—	—	2	2
III. . . .	36	25	1	36	3	—	4	4	—	76	32	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	85	26	1	35	3	—	4	4
IV. . . .	41 (1)	17	1	13	1(1)	1	—	2	—	54 (1)	20 (1)	2	— (1)	—	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	17	1	13	1	1	—	2
Totaal . .	187 (1)	126	3	96	8(1)	2	6	20	—	289 (1)	154 (1)	5	7 (1)	2	—	2	(1)	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	180	125	3	95	8	2	6	19
1915.																															**Koningin Emma-**							
I	34	36	—	19	1	—	2	5	—	55	42	—	3	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	31	—	19	1	—	2	5
II	39	18	—	21	1	—	—	1	—	60	20	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	16	—	20	1	—	—	1
III. . . .	16 (1)	10	—	14	—	—	1	3	—	31 (1)	13	—	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 (1)	9	—	14	—	—	—	3
IV. . . .	—	—	-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal . .	89 (1)	64	—	54	2	—	3	9	—	146 (1)	75	—	6	8	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	83 (1)	56	—	53	2	—	2	9
1916.																																						
I	40	31	—	12	1	—	2	5	—	54	37	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	40	31	—	11	1	—	2	4
II	22	16	—	13	2	—	2	2	—	37	20	—	— (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	22	16	—	13	2	—	2	2
III. . . .	30 (2)	13 (1)	—	21	—	—	—	—	—	51 (2)	13 (1)	—	3 (1)	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	27 (1)	13 (1)	—	19	—	—	—	—
IV. . . .	12 (1)	7	—	9	—	—	—	3	—	21 (1)	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 (1)	7	—	9	—	—	—	3
Totaal . .	104 (3)	67 (1)	—	55	3	—	4	10	—	163 (3)	80 (4)	—	3 (2)	1	—	4	—	—	—	1	—	(1)	1	—	1	—	—	—	—	—	101 (2)	67 (1)	—	52	3	—	4	9

a) De tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal leerlingen voor enkele vakken aan; deze cijfers zijn niet in het hoofdgetal begrepen.

scholen.

leerlingen.

Aanwezig na de bevordering									Aanwezig bij het begin van den cursus									Na het begin van den cursus tot 31 December — afgeschreven									Na het begin van den cursus tot 31 December — ingeschreven									Aanwezig op 31 December											
Europeanen.			Inlanders.			Chineezen.			Europeanen.			Inlanders.			Chineezen.			Europeanen.			Inlanders.			Chineezen.			Europeanen.			Inlanders.			Chineezen.			Europeanen.			Inlanders.			Chineezen.			Totaal.		
Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.	Bouwkundigen.	Werktuigkundigen.	Mijnbouwkundigen.
school te Batavia. 1915.																																															
14	16	—	3	1	—	1	2	—	54	51	1	22	5	1	—	15	—	2	—	1	—	1	—	—	3	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	55	52	—	22	4	1	—	12	—	77	68	1
62	41	1	29	1	—	2	3	—	55	37	1	27	—	—	2	3	—	1	6	—	3	1	—	—	1	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	55	32	1	25	—	—	2	2	—	82	34	1
36	30	1	39	3	—	4	4	—	37	26	1	39	3	—	4	4	—	3	1	—	3	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	36	25	1	36	3	—	4	4	—	76	32	1
58	33	1	22	3	1	—	5	—	42 (1)	17	1	13	1	1	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—	—	(1)	—	—	—	—	41 (1)	17	1	13	1(1)	1	—	2	—	54 (1)	20 (1)	2
170	120	3	93	8	1	7	14	—	188 (1)	131	4	101	9	2	6	24	—	8	7	1	6	2	—	—	4	—	7(1)	2	—	1	1(1)	—	—	—	—	187 (1)	126	3	96	8(1)	2	6	20	—	289 (1)	154(1)	5
1916.																																															
16	25	—	4	1	—	—	5	—	70	70	5	34	7	1	2	13	—	4	6	—	—	—	—	—	4	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	66	65	5	35	7	1	2	9	—	103	81	6
54	36	—	23	3	1	1	6	—	48	32	—	22	3	1	1	6	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47	29	—	22	3	1	1	6	—	70	38	1
40	28	1	30	1	—	1	3	—	41	25	1	26	1	—	2	2	—	3	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	38	24	1	25	1	—	2	2	—	65	27	1
70	36	2	38	3	1	4	5	—	34	18	1	29	2	—	4	3	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	(2)	1 (2)	(1)	—	—	—	—	—	—	32 (2)	19 (2)	1(1)	29	2	—	4	3	—	65 (2)	24 (2)	1(1)
180	125	3	95	8	2	6	19	—	193	145	7	111	13	2	9	24	—	10	10	—	2	—	—	—	4	—	(2)	2 (2)	(1)	2	—	—	—	—	—	183 (2)	137 (2)	7(1)	111	13	2	9	20	—	303 (2)	170 (2)	9(1)
school te Soerabaja. 1915.																																															
12	14	—	6	—	—	—	2	—	42	31	—	11	1	—	3	5	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	40	31	—	12	1	—	2	5	—	54	37	—
27	22	—	16	2	—	2	4	—	25	20	—	14	2	—	2	3	—	4	4	—	2	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	22	16	—	13	2	—	2	2	—	37	20	—
32	13	—	22	—	—	—	—	—	34	13	—	23	—	—	—	—	—	4	—	—	2	—	—	—	—	—	(2)	(1)	—	—	—	—	—	—	—	30 (2)	13 (1)	—	21	—	—	—	—	—	51 (2)	13 (1)	—
12 (1)	7	—	9	—	—	—	3	—	12 (1)	7	—	9	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 (1)	7	—	9	—	—	—	3	—	21 (1)	10	—
83 (1)	56	—	53	2	—	2	9	—	113 (1)	71	—	57	3	—	5	11	—	10	4	—	4	—	—	1	1	—	1(2)	(1)	—	2	—	—	—	—	—	104 (3)	67 (1)	—	55	3	—	4	10	—	163 (3)	80 (1)	—
1916.																																															
9	15	—	2	—	—	—	1	—	53	47	—	30	1	—	3	6	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	50	46	—	30	1	—	3	6	—	83	53	—
34	16	—	12	1	—	2	3	—	34	15 (1)	—	12	1	—	2	3	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	34	16	—	12	1	—	2	3	—	48	20	—
27	16 (1)	—	13	2	—	2	2	—	25	16	—	16	2	—	2	2	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	16	—	14	2	—	2	2	—	40	20	—
31 (2)	20	—	25	—	—	—	3	—	26 (2)	13	—	18(1)	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	27 (1)	13	—	18(1)	—	—	—	—	—	45 (2)	13	—
101 (2)	67 (1)	—	52	3	—	4	9	—	138 (2)	91 (1)	—	76(1)	4	—	7	11	—	4(1)	2(1)	—	2	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	135 (1)	91	—	74(1)	4	—	7	11	—	216 (2)	106	—

b. Uitkomsten der examens.

INRICHTING.	Cursus voor:	Bij het eindexamen		Voor den nieuwen cursus: bij de bevordering		Voor den nieuwen cursus: bij de toelatingsexamens: voor de laagste klasse		Voor den nieuwen cursus: bij de toelatingsexamens: voor eene hoogere klasse		Van de in het toelatingsexamen geslaagden lieten zich als leerlingen inschrijven	
		geëxamineerd.	geslaagd.	aanwezig.	daarvan bevorderd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	van de voor de laagste klasse geslaagden.	van de voor eene hoogere klasse geslaagden.
				1915.							
Koningin Wilhelmina-school te Batavia . .	Werktuigkunde.	36	25	119	88						
	Bouwkunde . .	23	20	234	181	238	157	14	7	117	5
	Mijnbouwkunde.	—	—	4	4						
		59	45	357	273	238	157	14	7	117	5
				1916.							
Koningin Wilhelmina-school te Batavia . .	Werktuigkunde.	20	18	132	81						
	Bouwkunde . .	54	41	226	166	306	203	22	7	161	3
	Mijnbouwkunde.	2	2	3	3						
		76	61	361	250	306	203	22	7	161	3
				1915.							
Koningin Emma-school te Soerabaja	Werktuigkunde.	—	—	67	42	289	108	7	—	76	—
	Bouwkunde . .	—	—	139	103						
		—	—	206	145	289	108	7	—	76	—
				1916.							
Koningin Emma-school te Soerabaja	Werktuigkunde.	10	10	70	53	272	168	5	4	115	4
	Bouwkunde . .	22	12	137	109						
		32	22	207	162	272	168	5	4	115	4

4°. Ambachtscursus te Batavia.

KLASSE.	Aanwezig op 1 Januari			Vóór het einde van den cursus: afgeschreven		Vóór het einde van den cursus: ingeschreven		Aanwezig bij het einde van den cursus (vóór de jaarlijksche bevordering)		Aanwezig na de bevordering		Aanwezig bij het begin van den cursus		Na het begin van den cursus tot 31 December: afgeschreven		Na het begin van den cursus tot 31 December: ingeschreven		Aanwezig op 31 December		
	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Totaal.	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Metaalbewerking.	Houtbewerking.	Totaal.
										1915.										
I	23	3	26	2	—	2	—	23	3	3	—	22	3	11	5	17	2	28	—	28
II	14	1	15	1	—	—	—	13	1	20	3	20	3	2	2	1	—	19	1	20
III	6	—	6	—	—	—	—	6	—	19	1	13	1	1	1	—	—	12	—	12
	43	4	47	3	—	2	—	42	4	42	4	55	7	14	8	18	2	59	1	60
										1916.										
I	28	—	28	3	—	—	—	25	—	7	—	42	2	12	1	12	4	42	5	47
II	19	1	20	—	—	1	—	20	1	21	1	21	1	1	—	—	—	20	1	21
III	12	—	12	—	—	—	—	12	—	29	—	18	—	2	—	—	—	16	—	16
	59	1	60	3	—	1	—	57	1	57	1	81	3	15	1	12	4	78	6	84

Bijlage N.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, § 1 A, van het verslag.)

OVERZICHT

van de in 1916 uitbetaalde subsidiën ten behoeve van bijzondere Europeesche lagere scholen.

Naam der school en plaats, waar zij is gevestigd. 1.	Naam der instelling of vereeniging, onder welker bestuur de school staat. 2.	Vakken, waarin onderwijs wordt gegeven. *a*) 3.	Aantal leerlingen, dat op 15 Januari 1916 als werkelijk schoolgaande bekend stond. Totaal. *b*) 4.	Beneden 6 jaar. 5.	Boven 6 jaar. 6.
1. Paul Kruger-school, te Batavia.	Vereeniging „de Paul Kruger-school".	*a* t/m *l*.	220 (44)	—	220
2. School te Batavia (Gang Pasar Baroe).	Vereeniging voor Christelijke scholen te Batavia.	*a* t/m *m*.	395	10	385
3. School te Batavia (Gang Pasar Baroe) (cursus van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs).	Idem.	*l* t/m *q*.	44	23 *c*)	21 *d*)
4. Meisjesschool te Salemba (Weltevreden).	Idem.	*a* t/m *m*.	90 (1)	—	90
5. Meisjesschool te Salemba (Weltevreden) (cursus van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs).	Idem.	*l* t/m *q*.	20 (3)	18 *c*)	2 *e*)
6. School te Meester-Cornelis (Matraman).	Idem.	*a* t/m *l*.	163 (9)	1	162
7. School te Batavia (Pintoe Besi).	Idem.	*a* t/m *i* en *k*.	291 (44)	6	285
8. Jongensschool te Batavia (Koningsplein).	Broederschool te Batavia.	*a* t/m *j*.	173	3	170
9. Vincentius-school (meisjesschool voor niet-betalende leerlingen) te Weltevreden.	Gesticht der Zusters Ursulinen te Weltevreden.	*a* t/m *k*.	82	—	82
10. Meisjesschool voor lager en uitgebreid lager onderwijs te Batavia (Parapatan).	Idem.	*a* t/m *l*.	218	—	218
11. Meisjesschool voor betalende leerlingen (1ste school) te Weltevreden.	Idem.	*a* t/m *l*.	208	2	206
12. Meisjesschool te Meester-Cornelis.	Idem.	*a* t/m *l*.	88	—	88
13. Meisjesschool voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs te Batavia (Noordwijk).	Gesticht der Zusters Ursulinen te Noordwijk.	*a* t/m *l*.	276	—	276
14. Meisjesschool voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs te Buitenzorg.	Ursulinenschool te Buitenzorg.	*a* t/m *l*, *q*, *s* en *t*.	218	—	218
15. Meisjesschool te Bandoeng (Oud-Merdika).	Ursulinenschool te Bandoeng.	*a* t/m *l* en *t*.	183	1	182
16. Instituut te Semarang (Bangkong).	Vereeniging der Zusters Franciscanessen te Semarang.	*a* t/m *t*.	179	—	179
17. Instituut te Semarang (Bangkong) (cursus voor meer uitgebreid lager onderwijs).	Idem.	*l* t/m *q*.	64	—	64
18. Kloosterschool te Semarang (Gedangan).	Idem.	*a* t/m *l* en *t*.	221 (4)	—	221
19. Meisjesschool te Magelang.	Idem.	*a* t/m *t*.	208 (7)	—	208
20. Meisjesschool voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs te Djokjakarta.	Idem.	*a* t/m *t*.	175 (13)	—	175
21. School te Djokjakarta.	Vereeniging „Scholen met den Bijbel te Djokjakarta".	*a* t/m *j* en *l*.	165	4	161
22. Meisjesschool voor betalende leerlingen (1ste school) te Padang.	Vereeniging der Zusters van Liefde te Padang.	*a* t/m *p* en *t*.	143	2	141
23. Meisjesschool voor niet-betalende leerlingen (2de school) te Padang.	Idem.	*a* t/m *l* en *t*.	110	2	108
24. Meisjesschool voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs te Soerabaja.	Vereeniging „de Meisjesschool" te Soerabaja.	*a* t/m *i*, *k* en *l*.	259	4	255
25. School voor lager en uitgebreid lager onderwijs (1ste school) te Soerabaja.	Vereeniging „de Broederschool" te Soerabaja.	*a* t/m *j* en *l*.	224 (1)	1	223
26. Meisjesschool voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs (1ste school) te Soerabaja.	Gesticht der Zusters Ursulinen te Soerabaja.	*a* t/m *q* en *t*.	239	2	237
27. Meisjesschool voor betalende en niet-betalende leerlingen (2de school) te Soerabaja.	Idem.	*a* t/m *l*.	233	—	233
28. Meisjesschool voor lager en uitgebreid lager onderwijs te Soerabaja (Djoharlaan).	Vereeniging tot bevordering van gereformeerd onderwijs te Soerabaja.	*a* t/m *j* en *l*.	75	—	75
29. Meisjesschool voor lager en uitgebreid lager onderwijs te Malang (Pasoeroean).	Gesticht der Zusters Ursulinen te Soerabaja.	*a* t/m *o*, *q* en *t*.	204 (5)	2	202
30. School voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs te Soerabaja.	Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke scholen te Soerabaja.	*a* t/m *l*.	154 (24)	4	150
31. Lagere school voor meisjes te Batavia (Koningsplein).	Stichting „Hoogere burgerschool voor meisjes".	*a* t/m *l*.	116	—	116
32. Lagere school voor jongens te Batavia (Koningsplein).	Idem.	*a* t/m *l*.	82	—	82
33. Eerste school te Tegal (Pekalongan).	Semarang-Cheribon-Stoomtrammaatsch.	*a* t/m *i* en *l*.	107 (1)	—	107
34. Lagere school te Semarang.	Vereeniging „School met den Bijbel".	*a* t/m *j*.	117	1	116
35. Lagere school te Buitenzorg.	„Stichting der Buitenzorgsche school" te Buitenzorg.	*a* t/m *i* en *l*.	28	2	26
36. Eerste school te Semarang (Bodjongpark).	Schoolvereeniging te Semarang.	*a* t/m *j* en *l*.	83	8	75
37. Eerste lagere school (Struijswijk-school) te Batavia (Salemba).	„Stichting voor Hoogere burgerschool voor meisjes" te Batavia.	*a* t/m *j* en *l*.	37	3	34
38. School te Buitenzorg.	Vereeniging voor Christelijke scholen te Batavia.	*a* t/m *l*.	86	5	81

a) De vakken, in deze kolom bedoeld, zijn die vermeld in art. 1 van het Europeesch onderwijsreglement (Ind. St. 1894 n°. 192).
b) De tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen aan, hoeveel inlanders onder het daarnevens vermelde aantal leerlingen begrepen zijn.
c) Beneden 18 jaar.
d) Boven 18 jaar.
e) Met een leeftijd van 18 jaar.

…916 …l- …nd. …6 jaar.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden in het jaar 1915. Totaal bedrag.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden in het jaar 1915. Gemiddeld bedrag per leerling en per jaar.	Aantal leerkrachten. Overeenkomende rang bij het openbaar Europeesch lager onderwijs. 1ste kl.	Aantal leerkrachten. Overeenkomende rang bij het openbaar Europeesch lager onderwijs. 2de kl.	Aantal leerkrachten. Overeenkomende rang bij het openbaar Europeesch lager onderwijs. 3de kl.	Aantal leerkrachten. Totaal aantal verplichte leerkrachten.	Aantal leerkrachten. Aantal niet-verplichte leerkrachten.	Tegemoetkomingen in 1916 uitbetaald: voor het verplicht personeel bedoeld in kolom 9.	Tegemoetkomingen in 1916 uitbetaald: voor het verplicht personeel bedoeld in kolom 10.	Tegemoetkomingen in 1916 uitbetaald: voor het verplicht personeel bedoeld in kolom 11.	Tegemoetkomingen in 1916 uitbetaald: voor het verplicht personeel Totaal.	voor de bestrijding van de kosten aan de verlofsregelingen verbonden.	voor het geven van onderwijs in het Fransch of handwerken.	voor den schoolbediende.	voor de huurwaarde.	voor onderhoud en aanvulling der eerste inrichting gedurende het jaar 1915.	Algemeen totaal.
6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
220	f 13 360,50	f 65,—	1	1	4	6	—	f 3 970	f3 560,—	f 5 850,—	f 13 380,—	f 1 338,—	—	f 60	f 960,—	f 49,92⁵	f 15 787,92⁵
385	27 060,—	73,14	1	1	7	9	—	5 700	750,—	15 300,—	21 750,—	2 175,—	—	60	1 020,—	159,95	25 164,95
21 d	4 210,50	89,55	1	1	2	4	—	600	3 525,—	5 375,—	9 500,—	950,—	f480	60	450,—	52,82⁵	11 492,82⁵
90	7 431,—	85,50	1	1	1	3	—	3 870	1 637,50	962,50	6 470,—	647,—	—	60	900,—	13,—	8 090,—
2 e)	3 236,—	162,—	1	—	3	4	—	600	—	6 062,50	6 662,50	666,25	—	60	540,—	—	7 928,75
162	10 714,30	75,99	1	1	3	5	—	1 800	1 500,—	4 650,—	7 950,—	795,—	—	60	960,—	284,—	10 049,—
285	19 599,—	81,66	1	1	6	7	1	3 600	1 575,—	7 900,—	13 075,—	1 307,50	—	60	1 200,—	557,25	16 199,75
170	15 033,04	83,52	1	1	5	5	2	3 720	2 100,—	9 750,—	15 570,—	1 557,—	—	60	2 400,—	46,10	19 633,10
82	—	—	1	1	2	3	1	2 700	900,—	2 612,50	6 212,50	621,25	—	60	900,—	—	7 793,75
218	3 177,50	14,50	1	1	6	6	2	4 260	2 100,—	7 975,—	14 335,—	1 433,50	—	60	2 280,—	—	18 108,50
206	9 892,75	47,—	1	1	6	6	2	5 700	4 230,—	8 100,—	18 030,—	1 803,—	—	60	1 830,—	—	21 723,—
88	4 107,50	47,76	1	1	2	3	1	2 400	2 100,—	1 950.—	6 450,—	645,—	—	60	600,—	3,75	7 758,75
276	9 936,—	36,—	1	1	6	7	1	3 915	5 400,—	8 512,50	17 827,50	1 782,75	—	60	2 550,—	95,85	22 316,10
218	6 456,—	29,50	1	1	5	6	1	3 605	2 725,—	6 425,—	12 755,—	1 275,50	—	60	1 680,—	304,—	16 074,50
182	5 221,—	36,—	1	1	4	5	1	750	1 305,—	8 730,—	10 785,—	1 078,50	—	60	1 800,—	50,92⁵	13 774,42⁵
179	6 940,—	38,50	1	1	7	5	4	2 950	2 100,—	3 750,—	8 800,—	880,—	—	60	1 380,—	208,—	11 328,—
64	3 200,—	49,20	1	2	2	4	1	600	9 010,—	2 000,—	11 610,—	1 161,—	—	60	945,—	58,62⁵	13 834.62⁵
221	9 912,—	44,85	1	1	6	6	2	5 700	3 300,—	7 325,—	16 325,—	1 632,50	—	60	1 500,—	37,72⁵	19 555,22⁵
208	5 575,75	26,10	1	1	6	6	2	4 570	5 400,—	8 100,—	18 070,—	1 807,—	—	60	1 050,—	33,82	21 020,82
175	5 859,85	36,85	1	1	5	5	2	3 000	600,—	8 212,50	11 812,50	1 181,25	—	60	1 350,—	62,50	14 466,25
161	9 372,50	69.60	1	1	3	5	—	3 120	875,—	6 327,50	10 322,50	1 032,25	—	60	1 080,—	320,57	12 815,32
141	5 230,—	36,50	f) 1	—	7	4	4	2 820	—	6 546,25	9 366,25	936,62⁵	—	60	585,—	24,05	10 971,92⁵
108	—	—	1	1	3	4	1	2 820	5 400,—	4 500,—	12 720,—	1 272,—	—	60	390,—	14,75	14 456,75
255	32 952,50	127,20	1	1	5	7	—	1 240	3 450,—	9 725,—	14 415,—	1 441,50	—	60	1 440,—	75,25	17 431,75
223	20 122,35	92,73	1	1	5	6	1	5 700	4 560,—	11 400,—	21 660,—	2 166,—	—	60	1 596,—	78,75	25 560,75
237	24 200,—	96,—	1	1	8	6	4	4 920	4 660,—	7 275,—	16 855,—	1 685,50	—	60	2 100,—	66,99	20 767,49
233	5 592,—	24,—	1	1	5	6	1	4 300	2 675,—	7 150,—	14 125,—	1 412,50	1440	60	1 440,—	88,98	18 566,48
75	5 377,70	68,94	1	1	2	3	1	2 350	1 800,—	1 500,—	5 650,—	565,—	—	60	1 080,—	19,50	7 374,50
202	11 087,75	54,—	1	1	6	5	3	4 920	5 400,—	5 985,—	16 305,—	1 630,50	—	60	1 560,—	47,80	19 603,30
150	7 645,07⁵	54,61	1	1	3	5	—	2 650	1 500,—	3 925,—	8 075,—	807,50	2320	60	1 320,—	160,24	12 742,74
116	9 318,90	108,—	1	1	4	4	2	5 700	2 100,—	2 100,—	9 900,—	990,—	—	60	1 800,—	482,08	13 232,08
82	4 370,—	120.—	1	1	3	3	2	3 870	2 550,—	1 050,—	7 470,—	747,—	—	60	1 700,82	216,35	10 194,17
107	2 731,12	31,76	1	1	3	4	1	5 700	1 500,—	3 315,—	10 515,—	1 051,50	—	60	1 080,—	438,57	13 145,07
116	3 288,—	50,—	1	1	2	4	—	1 800	750,—	3 550,—	6 100.—	610,—	—	60	600,—	297,25	7 667,25
26	g) 547,50	119,40	—	1	1	2	—	900	1 650,—	675,—	3 225,—	322,50	—	30	450,—	485,20	4 512,70
75	g) 2 105,20	155,38	1	1	2	3	1	2 460	1 380,—	525,—	4 365,—	436,50	—	30	645,—	1 100,54	6 577,04
34	317,—	h) 8,56	1	1	1	2	1	1 500	750,—	—	2 250,—	225,—	—	60	780,—	—	3 315,—
81	—	—	1	1	1	3	—	900	1 650,—	675.—	3 225,—	322,50	—	30	240,—	751,55	4 569,05
			37	37	152	181	45	f121 680	f96 467,50	f 205 766,25	f 423 913,75	f42391,37	f 4240	f2190	f46181,82	f 6 686,66⁵	f525 603,61

f) Ten behoeve van deze school is voor het schooljaar 1915/1916 vrijstelling verleend van de subsidievoorwaarde, dat op scholen met meer dan 60 leerlingen ten minste een der onderwijzeressen van bijstand den rang van hoofdonderwijzeres moet bezitten.

g) Bedrag van de opbrengst der schoolgelden over de maanden Juni en Juli 1916.

h) Gemiddeld bedrag per maand, in verband met het aantal leerlingen, dat op 31 Juli als werkelijk schoolgaande bekend stond.

Bijlage O.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, § 1*b*, van het verslag.)

OVERZICHT

van de in 1916 toegekende subsidiën ten behoeve van bijzondere inlandsche scholen.

Overzicht van de in 1916 toegekende subsidiën ten behoeve van bijzondere inlandsche scholen.

A. Java en Madoera.

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens. voor kosten van bouw en eerste inrichting.	voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming. als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor het schooltoezicht.
Batavia.	Stad en Voorsteden van Batavia.	Batavia (leersch. kweekschool).	Vereeniging „Associatie van Oost en West".	f 6150,—	—	—	—	—	—
		Kwitang.	Kerkeraad der Gereformeerde kerk van Batavia.	—	f 750,—	f 150,—	f 100,—	f 70,—	—
	Meester-Cornelis.	Kampoeng Sawah.	Zendeling-leeraar A. J. Bliek.	—	—	150,—	50,—	70,—	f 10
		Pecajon (Chineesche school).	id.	—	—	75,—	—	70,—	20
		Toegoe.	Hulpprediker G. J. H. Le Grand.	—	—	75,—	—	55,—	—
	Buitenzorg.	Buitenzorg (Chineesche school).	Zendeling-leeraar O. van der Brug.	—	—	225,—	200,—	202,—	45
		Depok.	Hulpprediker G. J. H. Le Grand.	—	—	150,—	100,—	186,—	—
		Tjampea.	Controleur van Buitenzorg.	—	—	112,50	—	100,—	—
		Tjigelam.	Zendeling-leeraar L. M. van Noppen.	—	750,—	150,—	100,—	—	—
		Tjileungsi (Chin. school)	Controleur van Buitenzorg.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
	Krawang.	Krawang (Chin. school).	Zendeling-leeraar A. J. Bliek.	—	—	150,—	100,—	85,—	10
Preanger-Regentschappen.	Bandoeng.	Bandoeng (Chin. school).	L. Borst, directeur zendings kweekschool.	—	—	225,—	100,—	214,—	—
		Bocahbatoe.	M. Naraharkat.	—	—	225,—	—	164,—	—
		Kebondjati (meisjesschool).	L. Borst, directeur partic. kweekschool.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Pasirmalang.	M. Karta.	—	—	225,—	—	166,—	—
		Rantjaekek.	M. Soerawinata.	—	—	225,—	—	208,—	—
		Santosa.	Soepartadimadja.	—	—	150,—	—	136,—	—
		Tjibadak (Chin. school).	L. Borst, directeur partic. kweekschool.	—	—	150,—	100,—	85,—	—
		Tjileunji.	M. Atmadjadikarta.	—	—	225,—	—	176,—	—
	Tjiandjoer.	Palalangon.	Zendeling-leeraar A. van Dijk.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Soekanagara.	Poerwadinata.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Takokak.	M. Kartadinata.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Tjiandjoer.	Zendeling-leeraar A. van Dijk.	—	—	150,—	100,—	122,—	—
		Tjibanggala.	Sintaatmadja.	—	—	150,—	—	124,—	—
		Tjibinong.	M. Kartanidjaja.	—	—	150,—	—	100,—	—
	Garoet.	Garoet (inlandsche afdeeling).	Zendeling-leeraar C. J. Hoekendijk.	—	—	450,—	300,—	406,—	—
		Tjiparaj.	M. Djajawinata.	—	—	150,—	50,—	124,—	—
	Tasikmalaja.	Tasikmalaja.	Jonathan Paimin.	—	—	150,—	100,—	134,—	—
		Tjisajong.	M. Poerawidjaja.	—	—	225,—	50,—	212,—	—
Cheribon.	Cheribon.	Cheribon (Chin. school).	Zendeling-leeraar J. van de Weg.	—	—	150,—	180,—	110,—	20
	Indramajoe.	Djatibarang (Chin. school).	id.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Djoentikebon.	Zendeling-leeraar A. Vermeer.	—	—	75,—	100,—	55,—	—
		Indramajoe (Chin. school).	Zendeling-leeraar J. van de Weg.	—	—	150,—	—	142,—	—
	Madjalengka.	Dawoehan.	Zendeling-leeraar J. Verhoeven.	—	—	150,—	100,—	85,—	—
Pekalongan.	Pekalongan.	Bodjong.	M. Tjakraatmadja.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Lingga.	Drais.	—	—	75,—	—	70,—	—
	Batang.	Blado.	M. Soemargo.	—	—	150,—	—	154,—	—
		Reban.	M. Soedjana.	—	—	375,—	—	362,—	—
		Sangoebanjoe.	Raden Said.	—	97,—	225,—	—	206,—	—
		Simbang.	M. Rachmat.	—	—	225,—	—	166,—	—
		Tersana.	M. Drais.	—	—	150,—	—	136,—	—
		Wanatoenggal.	R. M. Haditjikro.	—	—	150,—	—	154,—	—
	Tegal.	Bodjong.	M. Sastrosoewargo.	—	—	150,—	—	160,—	—
		Boemidjawa.	M. Soedirdja.	—	—	225,—	—	226,—	—
		Djatinegara.	R. Martodinoto.	—	—	225,—	—	176,—	—
	Pemalang.	Bantarbolang.	Martaredja.	—	—	150,—	—	128,—	—
		Belik.	Reksomisastro.	—	—	150,—	—	108,—	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in eens.		Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming.			
				voor kosten van bouw en eerste inrichting.	voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor het schooltoezicht.
Pekalongan.	Pemalang.	Bongas.	M. Soemarjat.	—	—	f 150,—	—	f 100,—	—
		Oeloedjami.	M. Soemahwal.	—	—	150,—	—	120,—	—
		Pedagoeng.	M. Soekarna.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Pemalang.	Zendeling-leeraar C. Franken.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Poelasari.	id.	—	—	150,—	f 200,—	85,—	—
		Randoedongkal (meisjesschool).	Inlandsche gemeente.	—	—	125,—	125,—	58,—	—
		Temoeireng.	Zendeling-leeraar C. Franken.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Taman.	M. Wiraätmadja.	—	—	150,—	—	106,—	—
		Waroengpring.	Marjoen.	—	—	150,—	—	126,—	—
Semarang.	Semarang.	Melaten.	Zendeling-leeraar G. Dietzel.	—	—	150,—	200,—	124,—	—
		Tjandi.	id.	—	—	225,—	150,—	132,—	—
	Salatiga.	Ambarawa.	Zendeling-leeraar A. Zimmerbeutel.	—	—	225,—	250,—	166,—	—
		Banjoebiroe.	id.	—	—	225,—	300,—	160,—	—
		Djamboe.	id.	—	—	75,—	100,—	55,—	—
		Kalikendel.	Zendeling-leeraar F. Schneider.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Karanganjar.	Zendeling-leeraar F. Kamp.	—	—	225,—	200,—	212,—	—
		Ngampin.	Zendeling-leeraar A. Zimmerbeutel.	—	—	75,—	100,—	55,—	—
		Tingkir (leerschool van de kweekschool).	G. van der Veen, hoofd der partic. kweekschool.	—	—	225,—	300,—	138,—	—
		Toegoe.	Zendeling-leeraar F. Kamp.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Wanaredja.	Zendeling-leeraar A. Zimmerbeutel.	—	—	75,—	50,—	55,—	—
	Kendal.	Plalargoenoeng.	Rogoatmodjo.	—	—	150,—	—	100,—	—
	Demak.	Kalitjeret.	Zendeling-leeraar H. Kabelitz.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Karanggeneng.	id.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Ketjeme.	Zendeling-leeraar F. Fischer.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Tempoeroeng.	Zendeling-leeraar H. Kabelitz.	—	—	150,—	200,—	85,—	—
		Walo.	Zendeling-leeraar F. Fischer.	—	—	75,—	100,—	85,—	—
	Grobogan.	Demangan.	id.	—	—	225,—	200,—	152,—	—
		Gaboes.	Soekemi.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Poerwadadi.	Zendeling-leeraar F. Fischer.	—	—	225,—	200,—	136,—	—
	Pati.	Banjoetoewa.	Zendeling-leeraar P. A. Jansz.	—	f 695,—	75,—	100,—	55,—	—
		Batangan.	R. Aboejamin.	—	—	150,—	—	116,—	—
		Doekoehseti.	Zendeling-leeraar P. A. Jansz.	—	—	75,—	100,—	85,—	—
		Mergaredja.	id.	—	—	375,—	500,—	362,—	—
		Tegalamba.	id.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Tlogoredjo.	Zendeling-leeraar N. Thiessen.	—	844,—	75,—	75,—	70,—	—
		Winong.	Soekarman.	—	—	75,—	—	55,—	—
	Koedoes.	Kajoeapoe.	Zendeling-leeraar N. Thiessen.	—	—	150,—	200,—	100,—	—
	Japara.	Baloengkodoh.	Zendeling-leeraar J. Hübert.	—	—	75,—	90,—	40,—	—
		Boemiardja.	Zendeling-leeraar P. A. Jansz.	—	—	75,—	100,—	55,—	—
		Bondo.	Zendeling-leeraar J. Hübert.	—	—	75,—	100,—	40,—	—
		Kedoengpendjalin.	id.	—	—	225,—	200,—	150,—	—
		Margakarta.	id.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Srobijong.	id.	—	—	75,—	—	85,—	—
Rembang.	Toeban.	Toeban (meisjesschool).	R. Adjeng Moeranti.	f 105,—	—	—	—	—	—
	Bodjonegoro.	Bodjonegoro.	Zendeling-leeraar H. Niephaus.	—	—	150,—	200,—	118,—	—
		Dander.	R. Kartodirdjo.	—	—	150,—	—	132,—	—
		Kepoh.	M. Moentarso.	—	—	150,—	—	152,—	—
		Malo.	M. Hastrodikromo.	—	—	150,—	—	140,—	—
		Tambakredja.	Kasmadi.	—	—	75,—	—	70,—	—
	Blora.	Blora.	Zendeling-leeraar C. van Engelen.	—	—	525,—	550,—	562,—	—
		Djepon.	id.	—	—	150,—	50,—	132,—	—
		Poelo.	Zendeling-leeraar H. Niephaus.	—	—	150,—	—	100,—	—
Soerabaja.	Soerabaja.	Goebeng Djepit.	Zendeling-leeraar S. Luinenburg.	4108,—	—	—	—	—	—
		Pesapen.	Vereeniging tot bevordering van Gereformeerd onderwijs.	—	—	150,—	100,—	158,—	—
		Poele.	Zendeling-leeraar S. Luinenburg.	—	—	75,—	—	70,—	f 30
		Wioeng.	id.	—	—	150,—	100,—	100,—	30
	Modjokerto.	Djabon.	Sartam.	—	—	150,—	—	114,—	—
		Djetis.	Prawiroredjo.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Kemlagi.	Sarido.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Randoeredja.	Zendeling-leeraar S. Luinenburg.	—	—	150,—	200,—	108,—	30

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in ééns. voor kosten van bouw en eerste inrichting.	voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming. als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor het schooltoezicht.
Soerabaja.	Modjokerto.	Segaran.	Zendeling-leeraar S. Luinenburg.	—	—	f 225,—	f 300,—	f 158,—	f 45
		Soekaramé.	id.	—	—	150,—	200,—	100,—	30
	Djombang.	Bangsaredja.	Zendeling-leeraar D. Crommelin.	—	—	300,—	200,—	206,—	—
		Madjawarna A.	id.	—	—	375,—	400,—	508,—	—
		Madjawarna B.	id.	—	—	300,—	400,—	358,—	—
		Madjadoekoeh.	id.	—	—	225,—	200,—	228,—	—
		Madjagoeloeng.	id.	—	—	150,—	200,—	104,—	—
		Ngara.	id.	—	—	225,—	300,—	146,—	—
		Ngrimbi.	id.	—	—	150,—	200,—	100,—	—
		Tebel.	id.	—	—	225,—	300,—	128,—	—
	Lamongan.	Mantoep.	Soebadi al. Wirijodirdjo.	—	—	150,—	—	132,—	—
		Soembergondang.	Zendeling-leeraar D. Crommelin.	—	—	150,—	150,—	85,—	—
		Songo.	Djojoprajitno.	—	—	150,—	—	138,—	—
Madoera.	Soemenep.	Ardjasa.	Sitjoasmoro.	—	—	225,—	—	228,—	—
		Gajam.	M. Ranakoesoemo.	—	—	206,—	—	232,—	—
		Sapeken.	Abdoelaman.	—	—	100,—	—	100,—	—
Pasoeroean.	Pasoeroean.	Kedjadjan.	Taroeb al. Djojosoewarno.	—	—	150,—	50,—	106,—	—
	Malang.	Karangplasa.	Badjoeri.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Peniwen.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	375,—	500,—	364,—	75
		Sitiardja.	id.	—	—	450,—	700,—	440,—	75
		Swaroe.	id.	—	—	300,—	400,—	276,—	55
		Tambakasri.	id.	—	—	300,—	400,—	222,—	30
		Tambakredja.	id.	—	—	150,—	100,—	100,—	20
		Wagir.	Soewondo.	—	—	150,—	100,—	144,—	—
		Wanaredja.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	375,—	500,—	310,—	60
	Loemadjang.	Tandjoengredja.	Zendeling-leeraar H. van der Spiegel.	—	—	225,—	250,—	126,—	45
Besoeki.	Bondowoso.	Bondowoso.	id.	—	—	75,—	50,—	85,—	30
	Djember.	Adjoeng.	D. Birnie, landheer.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Kaliwining.	id.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Redjaagoeng.	Zendeling-leeraar H. van der Spiegel.	—	—	150,—	50,—	114,—	30
		Sidaredja.	id.	—	—	150,—	50,—	134,—	45
		Sidarena.	id.	—	—	150,—	50,—	100,—	30
		Slateng.	id.	—	—	75,—	—	55,—	—
		Soemberpakem.	id.	—	—	75,—	50,—	55,—	30
	Banjoewangi.	Singadjoeroeh.	Soemitro.	—	—	225,—	—	182,—	—
		Toeloengredjo.	Zendeling-leeraar H. van der Spiegel.	—	—	150,—	100,—	100,—	30
Banjoemas.	Banjoemas.	Kertajasa.	Missionnair predikant Ds. B. J. Esser.	—	—	75,—	—	55,—	—
	Poerwakerta.	Karangwangkal.	id.	—	—	150,—	200,—	100,—	—
	Poerbalingga.	Kandang Gampang.	id.	—	—	225,—	200,—	128,—	—
Kedoe.	Magelang.	Baraboedoer.	Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan.	—	—	300,—	350,—	216,—	15
		Bendo.	id.	f 4263,—	—	225,—	250,—	130,—	—
		Djapoenan.	id.	—	—	300,—	400,—	206,—	10
		Doekoen.	id.	—	—	150,—	200,—	100,—	10
		Kadjoran.	Tjokropratomo.	—	—	150,—	100,—	110,—	—
		Mendoet.	Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan.	—	—	375,—	500,—	374,—	20
		Moengkid.	id.	—	—	300,—	400,—	258,—	20
		Salam.	id.	—	—	225,—	300,—	156,—	10
		Semampir (leersch. kweekschool).	id.	7425,—	—	525,—	812,50	528,—	40
		Tempoeran.	id.	—	—	375,—	350,—	356,—	—
	Temanggoeng.	Kandangan.	Mohamad Saleh.	—	—	150,—	—	102,—	—
	Poerworedjo.	Bener.	M. Wongsodimedjo.	—	—	225,—	—	180,—	—
		Dermasari.	Missionnair predikant W. S. de Haas.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Geparang.	id.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Grabag.	M. Hardjowisastro.	—	—	225,—	50,—	218,—	—
		Kaliwoengoe.	Wonodimedjo.	—	—	225,—	100,—	186,—	—
		Kesingi.	Missionnair predikant W. S. de Haas.	—	—	150,—	100,—	85,—	—
		Ketawang.	Prawirowidjojo.	—	—	225,—	—	210,—	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens. voor kosten van bouw en eerste inrichting.	voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming. als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor het schooltoezicht.
Kedoe.	Poerworedjo.	Koetoardjo I.	M. Padmoredjo.	—	—	f 150,—	—	f 100,—	—
		Koetoardjo II.	Missionnair predikant W. S. de Haas.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Koetoardjo (meisjesschool).	M. Padmoredjo.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Loning.	Kartodimedjo.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Moentilan.	Madijotaroeno.	—	—	225,—	f 100,—	216,—	—
		Poerwadadi.	Djiningan.	—	—	225,—	—	212,—	—
		Poerworedjo.	Missionnair predikant W. S. de Haas.	—	—	150,—	100,—	85,—	—
		Poerworedjo (Chin. school).	id.	—	—	150,—	100,—	70,—	—
		Pogoengdjoeroetengah.	Soemosentono.	—	—	225,—	50,—	204,—	—
		Popongan.	Kartoredjo.	—	—	300,—	100,—	284,—	—
		Tlepog Wetan.	Missionnair predikant W. S. de Haas.	—	—	75,—	50,—	55,—	—
	Keboemen.	Bantar.	Soerodiwirjo.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Gombong.	M. Wirjosendjojo.	—	—	225,—	—	204,—	—
		Gombong (meisjesschool).	Samsilah.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Glonggong.	Missionnair predikant K. v. Dijk.	—	f 371,—	225,—	300,—	186,—	f 40
		Groedjoegan.	id.	—	—	150,—	200,—	100,—	30
		Kaboetoehan.	id.	—	—	75,—	—	55,—	—
		Karanggajam.	Wahjadi.	—	—	150,—	50,—	100,—	—
		Keboemen (Chin. school).	Missionnair predikant K. v. Dijk.	—	—	150,—	200,—	85,—	30
		Kemoedjan.	Prawirosoekarto.	—	—	150,—	50,—	156,—	—
		Mirit.	Roesmin.	—	165,—	150,—	50,—	112,—	—
		Pagebangan.	M. Martodikoro.	—	—	150,—	—	138,—	—
		Pedjagoan (meisjesschool).	Moenirah.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Pedanahan.	Salamoen.	—	—	225,—	—	206,—	—
		Poering (meisjesschool).	Soeratmi.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Premboen.	Missionnair predikant K. v. Dijk.	—	—	75,—	100,—	70,—	30
		Rangkah.	M. Sastroredjo.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Sroeweng.	Kartosoewignjo.	—	—	150,—	—	100,—	—
	Wonosobo.	Bendoengan.	Missionnair predikant L. Netelenbos.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Wonosobo.	id.	—	—	150,—	150,—	100,—	—
Djokjakarta.	Mataram.	Balangan.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	75,—	100,—	55,—	—
		Batiken.	id.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Bodowoeloeh.	id.	—	—	150,—	150,—	85,—	—
		Boekoelan.	id.	—	—	75,—	—	55,—	—
		Boeloes.	id.	—	—	75,—	50,—	85.—	—
		Depok.	id.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Djedjeran.	id.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Djetis.	id.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Djetis Toegoe.	Afdeelingsbestuur van „Boedi Oetomo".	—	—	225,—	158,—	180,—	—
		Djokjakarta (leersch. kweekschool).	K. Dijkema, wd. directeur der Keuchenius-school.	—	—	300,—	350,—	218,—	—
		Gandok.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	150,—	100,—	85,—	—
		Gondowoeloeng.	id.	—	—	75,—	50,—	85,—	—
		Gorongan.	id.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Joedanegara (meisjesschool).	Afdeelingsbestuur van „Boedi Oetomo".	—	—	225,—	250,—	158,—	—
		Kadipiro.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	225,—	150,—	154,—	—
		Kaligoendang.	id.	—	—	150,—	100,—	70,—	—
		Kaoeman.	Afdeelingsbestuur van „Boedi Oetomo".	—	—	375,—	450,—	310,—	—
		Karangkadjen.	id.	—	—	300,—	300,—	206,—	—
		Kasihan.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	75,—	—	55,—	—
		Kedjambon.	id.	—	—	150,—	162,50	100,—	—
		Kenaran.	id.	—	—	75,—	50,—	85,—	—
		Kirobajan.	id.	—	—	75,—	50,—	70,—	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éèns. voor kosten van bouw en eerste inrichting.	Toegekende tegemoetkoming in éèns. voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming. als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming. als premie aan het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming. voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming. voor het schooltoezicht.
Djokjakarta.	Mataram.	Koearasan.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	f 150,—	f 100,—	f 85,—	—
		Krapjak.	id.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Kreteg.	id.	—	—	75,—	—	185,—	—
		Loano.	Missionnair predikant C. Zwaan.	—	—	150,—	200,—	100,—	—
		Mingiran.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	75,—	50,—	85,—	—
		Minggir.	id.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Mlati.	id.	—	—	150,—	150,—	85,—	—
		Mojoedan.	id.	—	—	150,—	100,—	85,—	—
		Ngablak.	id.	—	—	150,—	200,—	85,—	—
		Ngaglik.	id.	—	—	150,—	200,—	85,—	—
		Ngidon.	id.	—	—	150,—	150,—	136.—	—
		Ngino.	id.	—	—	150,—	50,—	110,—	—
		Niten.	id.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Padjangan.	id.	—	—	75,—	—	55,—	—
		Paken.	id.	—	—	150,—	150,—	102,—	—
		Pakoe Alam.	Sarekat Islam.	—	—	150,—	150,—	104,—	—
		Panggang.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	150,—	158,33	85,—	—
		Pedes.	id.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Potrodjajan.	id.	—	—	150,—	150,—	85,—	—
		Salakan Patarana.	id.	—	—	150,—	100,—	70,—	—
		Semarangan.	id.	—	—	150,—	158,33	114,—	—
		Sewon.	id.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Salakan Lor.	id.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Sorobajan.	id.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Srandakan.	id.	—	—	75.—	100,—	85,—	—
		Sribit.	id.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Srowolan.	id.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Tamanan.	id.	—	—	225,—	200,—	186,—	—
		Tjangkringan.	id.	—	—	150,—	100,—	70,—	—
		Tjebongan.	id.	—	—	150,—	—	112,—	—
		Toeren.	Missionnair predikant C. Zwaan.	—	—	150,—	200,—	85,—	—
		Toeri.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	150,—	150,—	100,—	—
		Wotgalih.	id.	—	—	75,—	50,—	85,—	—
	Koelon Progo.	Penten.	Missionnair predikant C. Zwaan.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Temon.	Missionnair predikant W. S. de Haas.	—	—	225,—	200,—	160,—	—
	Goenoengkidoel.	Bedaja.	Sultan van Djokjakarta.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Karangmadja.	id.	—	—	75,—	—	55,—	—
		Nglipar.	id.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Panggang.	id.	—	—	62,50	83,33	45,83	—
		Patoek.	id.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Plajen.	id.	—	—	75,—	100,—	55,—	—
		Pondjong.	id.	—	—	75,—	50,—	70,—	—
		Prenggoek.	id.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Rongkol.	id.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Semin.	id.	—	—	62,50	83,33	45,83	—
		Tepoes.	id.	—	—	75,—	—	55,—	—
Soerakarta.	Soerakarta.	Boeloekerto.	Soekarman.	—	—	75,—	50,—	85,—	—
		Djoemapala.	Soemardjo.	—	—	150,—	50,—	112,—	—
		Girimarto.	Djokijo.	—	—	150,—	100,—	120,—	—
		Margojoedan.	Missionnair predikant H. A. van Andel.	—	—	225,—	300,—	138,—	—
		Sidohardjo.	Kartoredjono.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Soekaardja.	M. Redjoprawiro.	—	—	150,—	—	120,—	—
		Tekaran.	Soekijo.	—	—	150,—	50,—	110,—	—
	Klaten.	Kalisogo.	Roewijat.	—	—	150,—	—	132,—	—
		Poeloewatoe.	Soekiman, hoofd der school.	—	—	150,—	50,—	124,—	—
		Ponggok.	M. Soemodisastro.	—	—	150,—	50,—	148,—	—
		Tjeper.	Kartowidjojo.	—	—	150,—	50,—	150,—	—
	Bojolali.	Tjepaga.	M. Wiriosastro.	—	—	75,—	—	70,—	—
	Sragen.	Djambean.	Sastrodihardjo.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Djenar.	Tirtosastro, hooofd der school.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Djenawi.	Ngadio.	—	—	150,—	—	114,—	—
		Kedawoeng.	R. Wirijotenojo.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Kerdjo.	Soeparmoen.	—	—	150,—	50,—	102,—	—
		Moenggoer.	Salamoen, hoofd der school.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Sambiredjo.	Ronosoemarto.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Sapen.	Diposoehardjo.	—	—	150,—	100,—	100,—	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éèns.		Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming.			
				voor kosten van bouw en eerste inrichting.	voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor het schooltoezicht.
Soerakarta.	Sragen.	Tasikmadoe.	M. Soenarno.	—	—	f 150,—	—	f 100,—	—
		Toenggoel.	Hoofd der school Marsam.	—	—	75,—	—	70,—	—
Madioen.	Madioen.	Baleredja.	Sahidi.	—	—	150,—	f 150,—	70,—	—
		Madioen Lor.	Soeratman.	—	—	150,—	100,—	158,—	—
		Mangoenhardjo.	Sakiman.	—	—	150,—	150,—	114,—	—
		Nambangan Kidoel.	Woesman.	—	—	150,—	100,—	120,—	—
		Patoman.	Prawirodihardjo.	—	—	225,—	150,—	194,—	—
	Ngawi.	Geneng.	Sastrotenojo.	—	—	150,—	50,—	128,—	—
		Karangdjati.	Wadinam.	—	—	150,—	50,—	134,—	—
		Ketanggi.	Soemarto.	—	—	225,—	125,—	192,—	—
		Kwadoengan.	Nisri.	—	—	150,—	50,—	138,—	—
		Mantingan.	Minoem.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Wotgalih.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	175,—	100,—	70,—	f 20
	Ponorogo	Badegan.	R. Soeratno.	—	—	75,—	100,—	70,—	—
		Ngoeloeg.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	150,—	—	100,—	20
	Patjitan.	Ardjosari.	Djoewari.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Donoredjo.	Djasimin.	—	—	150,—	50,—	130,—	—
		Gading.	Djoeri.	—	—	150,—	100,—	100,—	—
		Kebonagoeng.	Prempoe.	—	—	150,—	50,—	100,—	—
		Nawangan.	Moentalip.	—	—	75,—	50,—	85,—	—
		Patjitan.	Katoel.	—	—	193,75	158,34	82,—	—
		Pringkoekoe.	Soginim.	—	—	75,—	100,—	85,—	—
		Toelakan.	Misran.	—	—	150,—	150,—	128,—	—
Kediri.	Kediri.	Bandjarredja.	Zendeling-leeraar P. Cornet.	—	—	75,—	100,—	70,—	30
		Bringgala.	Soekardi.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Djatiwringin.	Zendeling-leeraar P. Cornet.	—	—	75,—	100,—	70,—	30
		Gedangan.	id.	—	—	150,—	150,—	116,—	30
		Goerah.	M. Soemodiredjo.	—	—	150,—	—	146,—	—
		Kandangan.	R. Wongsokoesoemo.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Kediri (Mal. afd. v/d chin. school).	De Vereen. „Tjien Ik Hok Tong".	—	—	150,—	150,—	100,—	—
		Ngampelkoeroeng.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	75,—	—	55,—	20
		Ngaoem.	Sarengat.	—	—	150,—	50,—	100,—	—
		Pagoe.	M. Sastrohardjo.	—	—	150,—	—	124,—	—
		Pareredja.	Zendeling-leeraar P. Cornet.	—	—	375,—	408,—	374,—	75
		Pelas.	Dremohadi.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Plasa.	Moeradji.	—	—	75,—	—	70,—	—
		Plemahan.	M. Soeteko.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Poerwaredja.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	225,—	150,—	196,—	30
		Sambirata.	Zendeling-leeraar P. Cornet.	—	—	225,—	150.—	122,—	30
		Selang.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	75,—	—	40,—	20
		Semampir.	id.	—	—	150,—	150,—	100,—	20
		Sindoeredja.	id.	—	—	150,—	100,—	85,—	20
		Toeloengloer.	Zendeling-leeraar P. Cornet.	—	—	150,—	150,—	85,—	30
		Wanaasri.	Zendeling-leeraar F. de Munnik.	—	—	150,—	100,—	100,—	20
	Toeloengagoeng.	Binda II.	Imamwitono.	—	—	225,—	—	238,—	—
		Dongko.	Darmowinoto.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Gondang I.	Koesmen.	—	—	150,—	—	104,—	—
		Gondang II.	Sarkoen.	—	—	150,—	50.—	104,—	—
		Kaoesman.	H. M. Malken, president vereeniging Sarekat Islam.	—	—	225,—	—	182,—	—
		Kenajan.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	75,—	100,—	70,—	20
		Moendjoengan.	Abdoelmanap.	—	—	150,—	—	110,—	—
		Ngrajoen.	Katidjan.	—	—	150,—	50,—	130,—	—
		Poeser.	Padmodidjojo.	—	—	150,—	—	148,—	—
		Tamanan.	Sabina.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Toegoe.	Hardjowisastro.	—	—	150,—	30,—	114,—	—
		Toempoek.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	150,—	150,—	70,—	20
		Watoelima.	Djarkasi.	—	—	75,—	—	85,—	—
	Berbek.	Baletoeri.	Koesman.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Baron.	Prawirohardjo.	—	—	150,—	—	116,—	—
		Ngronggol.	Kartoredjo.	—	—	150,—	—	100,—	—
		Redjasa.	Sarengat.	—	—	187,50	—	200,—	—
		Sawahan.	Kalim alias Kartodirdjo.	—	—	150,—	—	104,—	—
		Songsong.	Kasmo.	—	—	75,—	—	85,—	—
		Patje Wetan.	Soeran.	—	—	131,—	116,—	98,—	—
	Blitar.	Maron.	Zendeling-leeraar S. S. de Vries.	—	—	150,—	100,—	100,—	20
				f 22051	f 3672	f52730,75	f31923,66	f42356,66	f 1535

Gewesten.	Afdeelingen.	Aanwijzing van de school en de plaats waar zij gevestigd is.
Bantam	Pandeglang	Meisjesschool te Pandeglang.
Batavia	Stad en Voorsteden van van Batavia.	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Batavia van de vereeniging „Associatie van Oost en West" aldaar.
	Buitenzorg	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Depok van het „Centraal Comité voor de oprichting en instandhouding van een seminarie te Depok" gevestigd te Amsterdam.
Preanger-Regentschappen.	Bandoeng	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Bandoeng van de Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam.
	Idem	Eerste meisjesschool te Bandoeng van de vereeniging „Kaoetamaän Istri Bandoeng".
	Idem	Tweede meisjesschool te Bandoeng van de vereeniging „Kaoetamaän Istri Bandoeng".
	Tjiandjoer	Meisjesschool te Tjiandjoer van de vereeniging „Kaoetamaän Istri" te Tjiandjoer.
	Soemedang	Meisjesschool te Soemedang van de vereeniging „Kaoetamaän Istri" te Soemedang.
	Garoet	Meisjesschool te Garoet van de vereeniging „Kaoetamaän Istri Garoet".
	Tasikmalaja	Meisjesschool te Tasikmalaja van de vereeniging „Kaoetamaän Istri Tasikmalaja".
Pekalongan	Tegal	Meisjesschool te Tegal van de vereeniging „Wismo Pranowo".
Semarang	Salatiga	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Tingkir van het Comité voor de Salatiga-Zending te Utrecht.

Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming ineens		Genoten tegemoetkoming				
	voor bouw en eerste inrichting.	voor verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	voor het onderwijzend personeel.		voor de leerlingen		voor verdere uitgaven.
			Europeesch.	Inlandsch.	intern.	extern.	
Nji Mas Salsiah, hoofd der school.	—	—	—	f 360,—	—	—	f 195,—
Het bestuur der vereeniging.	—	—	f 11475,—	1305,—	f 5796,—	—	—
A. de Haan, director van het seminarie.	—	—	3300,—	540,—	5658,—	—	—
L. Borst, directeur der school.	—	—	3600,—	1080,—	4968,—	—	—
Njai Raden Dewi Sartika, hoofd der school.	—	—	—	920,—	—	—	616,—
Het bestuur der vereeniging.	—	—	—	1380,—	—	—	533,—
Njai Raden Ratma Ningsih, beheerster der school.	—	f 1012,—	—	730,—	—	—	350,—
Het bestuur der vereeniging.	f 3679,—	446,32	—	746,50	—	—	291,—
Nji Mas Emoer, hoofd der school.	—	—	—	460,—	—	—	318,—
Het bestuur der vereeniging.	—	—	—	740,—	—	—	288,—
Raden Ajoe Adipati Ario Rekso Negoro.	—	—	—	575,—	—	—	352,50
G. H. A. van der Veen, wd. hoofd der school.	—	—	2100,—	240,—	5934,—	—	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Aanwijzing van de school en de plaats waar zij gevestigd is.
Semarang	Pati.	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Mergaredja van de Doopsgezinde Zendingsvereeniging te Amsterdam.
Rembang	Blora	Meisjesschool te Blora van de vereeniging „Darmorini" aldaar.
Soerabaja	Djombang	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Madjawarna van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Madjawarna.
Pasoeroean	Malang	Handwerkschool voor inlandsche meisjes te Swaroe.
	Idem	Handwerkschool voor inlandsche meisjes te Wanaredja.
Kedoe	Magelang.	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Moentilan A van de vereeniging „Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan" aldaar.
	Idem	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Moentilan B van de vereeniging „Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan" aldaar.
	Idem	Meisjesschool te Magelang van de vereeniging „Pawijatan Wanito".
	Idem	Meisjesschool te Bandongan van de vereeniging „Pawijatan Wanito".
Djokjakarta	Mataram	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers (Keuchenius-school) te Djokjakarta van de Zending der Gereformeerde Kerken in Nederland.
Kediri	Kediri	Meisjesschool te Kediri van de vereeniging „Boediwanodijo", thans „Oetomaning Wanito".
	Toeloengagoeng	Meisjesschool te Toeloengagoeng van de vereeniging „Kerijo Pinardi".

Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming ineéns: voor bouw en eerste inrichting.	Toegekende tegemoetkoming ineéns: voor verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Genoten tegemoetkoming: voor het onderwijzend personeel. Europeesch.	Genoten tegemoetkoming: voor het onderwijzend personeel. Inlandsch.	Genoten tegemoetkoming: voor de leerlingen. intern.	Genoten tegemoetkoming: voor de leerlingen. extern.	Genoten tegemoetkoming: voor verdere uitgaven.
P. A. Jansz. hoofd der school.	—	—	f 2400,—	f 960,—	f 3726,—	f 378,—	—
Raden Ajoe Toemenggoeng Said, beheerster der school.	—	—	—	810,—	—	—	f 291,—
D. Crommelin, wd. directeur der school.	—	—	2100,—	540,—	4140,—	—	—
Mevr. S. S. de Vries.	f 132,—	—	150,—	—	—	—	—
Idem.	129,—	—	150,—	—	—	—	—
Het bestuur der vereeniging.	—	—	9600,—	1620,—	17664,—	—	—
Idem.	—	—	4200,—	1620,—	11730,—	—	—
Idem.	3210,—	—	—	630,—	—	—	306,—
Idem.	—	—	—	280,—	—	—	105,—
Het bestuur der bijzondere kweekschool voor vorming van inlandsche onderwijzers (Keuchenius-school) te Djokjakarta.	—	—	6600,—	960,—	8280,—	—	—
Het bestuur der vereeniging.	—	—	—	320,—	—	—	138,—
Raden Ajoe Toemenggoeng Ario Sosrodiningrat.	2440,—	—	—	501,50	—	—	210,—
Totalen . . .	f 9590,—	f 1458,32	f 45 675,—	f 17 318,—	f 67 896,—	f 378,—	f 3993,50

Gewest.	Afdeeling.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	tegemoetkoming in verdere uitgaven.	schooltoezicht.
Sumatra's Westkust	Padang.	Bintoeang.	Zendeling-leeraar C. W. Frickenschmidt.	—	f 20	f 125	f 3
		Lorang.	id.	f 200	—	150	—
		Mari.	id.	—	20	150	3
		Malakopa.	Zendeling-leeraar F. G. Börger.	—	20	175	—
		Matobet.	id.	—	30	200	—
		Poeloe Tello.	Zendeling-leeraar C. W. Frickenschmidt.	—	40	250	4
		Polele.	id.	—	20	150	3
		Sigata.	id.	—	20	150	2
		Sipika.	id.	—	20	150	3
		Saomanganja.	Zendeling-leeraar F. G. Börger.	—	20	175	—
		Sikakap.	id.	—	40	250	—
		Silaboe.	id.	—	20	175	—
				f 200	f 270	f 2 100	f 1

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens. voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor schooltoezicht.
Tapanoeli	Sibolga en Batang Toroe-districten.	Angin na Oeli.	Zendeling-leeraar J. Schreij.	—	—	f 270	f 60	f 138	—
		Baroeng Baroeng.	id.	—	—	90	—	34	—
		Batoenanggar.	id.	—	—	90	60	31	—
		Bonandolok.	id.	—	—	180	—	53	—
		Hoerlang Moeara.	id.	—	—	90	60	20	—
		Hoeta Goergoer.	Zendeling-leeraar F. Hartwig.	—	—	90	—	24	f 1
		Pasirbidang.	Zendeling-leeraar J. Schreij.	—	—	90	—	39	—
		Pinangsore.	Zendeling-leeraar F. Hartwig.	—	—	180	60	48	4
		Poriaha Djae.	Zendeling-leeraar J. Schreij.	—	—	90	60	37	—
		Poriaha Djoeloe.	id.	—	—	90	—	29	—
		Siboeloean.	id.	—	—	180	—	51	—
		Sigotom.	id.	—	—	90	—	27	—
		Simanosor.	Zendeling-leeraar F. Hartwig.	—	—	180	60	48	1
		Sipakpahi.	Zendeling-leeraar J. Schreij.	—	—	90	—	31	—
		Toengka Djoeloe.	id.	—	—	90	60	26	—
	Padang Sidimpoean.	Arse.	Zendeling-leeraar A. Ameler.	—	—	270	60	105	3
		Boeloe Mario.	id. T. E. Irle.	—	—	180	—	52	1
		Boeloe Pajoeng.	id. id.	—	—	90	60	35	1
		Boenga Bondar.	id. A. Ameler.	—	—	360	60	174	4
		Damparan.	id. id.	—	—	90	60	29	—
		Dano.	id. T. E. Irle.	—	f 487	90	60	36	1
		Galanggang.	id. A. Ameler.	—	—	90	—	25	—
		Goenoeng Manoengkap.	id. W. H. Th. van Hasselt.	—	—	180	60	51	—
		Hoeta Imbaroe.	Zendeling-leeraar J. Dammerboer.	—	—	180	—	60	3
		Hoeta Padang.	id. A. Ameler.	—	—	180	60	79	3
		Hoeta Radja.	id. T. E. Irle.	—	—	180	60	81	1
		Kantin.	id. H. J. Eggink.	—	—	90	—	13	—
		Lantjat.	id. A. Ameler.	—	—	180	60	59	3
		Liang.	id. id.	—	—	90	60	22	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens: voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	Toegekende tegemoetkoming in éens: voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: als premie aan het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: voor schooltoezicht.
Tapanoeli .	Padang Sidimpoean.	Maompang.	Zendeling-leeraar J. Dammerboer.	—	—	f 180	—	f 37	f 20
		Pagaran Boedjoer.	id. T. E. Irle.	—	—	180	f 60	76	10
		Pagaran Djoeloe.	id. id.	—	—	180	60	70	10
		Panobasan Lombang.	id. W. H. Th. van Hasselt.	—	f 60	90	—	12	30
		Paraoe Sorat.	Zendeling-leeraar T. E. Irle.	—	—	270	60	134	15
		Pargaroetan.	id. W. H. Th. van Hasselt.	—	—	180	—	46	30
		Sibadoar.	Zendeling-leeraar T. E. Irle.	—	—	90	60	36	10
		Sidjara.	id. J. Dammerboer.	f 423	—	90	—	—	—
		Silooeng.	id. F. Hartwig.	—	—	90	60	21	30
		Simangambat.	id. A. Ameler.	—	—	180	60	50	—
		Simaninggir.	id. F. Hartwig.	—	—	180	60	66	30
		Simanosar.	id. A. Ameler.	—	—	180	60	87	10
		Simasom.	id. J. Dammerboer.	—	—	180	60	47	10
		Simatorkis.	id. W. H. Th. van Hasselt.	—	—	90	60	28	15
		Sipagimbar.	Zendeling-leeraar A. Ameler.	—	—	90	60	38	—
		Sipenggeng.	id. F. Hartwig.	—	—	90	—	32	—
		Sipirok I.	id. T. E. Irle.	—	—	360	200	151	10
		Sipirok II (neutrale school).	Si Tinggo, hoofd der school.	—	—	270	—	—	—
		Sipogoe.	Zendeling-leeraar A. Ameler.	—	—	90	—	31	20
		Sitindjoman.	id. J. Dammerboer.	—	—	90	—	19	20
		Sitoemba.	id. T. E. Irle.	—	—	180	60	50	10
		Tapoes.	id. id.	—	—	90	—	22	—
		Barbaran Djoeloe.	id. D. Dirks.	—	—	180	—	25	—
		Hoeta Siantar.	id. id.	—	—	90	—	24	—
		Maga Lombang.	Mangaradja Goenoeng Sarik Marapi.	—	—	180	—	52	—
		Moearamais.	Soetan Oloan Saripada.	—	—	180	—	64	—
		Pagar Goenoeng.	Si Moesahap al. Soetan Sinomba, kamponghoofd.	—	—	150	—	30	—
		Pakantan.	Zendeling-leeraar P. Nachtigal.	—	—	360	100	154	—
		Simpang Banjak.	id. id.	—	—	90	—	28	—
		Tamiang.	Soetan Koemala Boelan.	—	—	360	—	143	—
		Laboehatongga.	Zendeling-leeraar T. E. Irle.	—	—	90	—	54	—
		Mandalasena.	id. E. Pichler.	—	—	90	60	35	—
		Sidjorang.	id. id.	—	—	90	—	18	—
		Sikoelamboe.	id. id.	—	—	90	60	33	—
		Sipiongot.	id. id.	—	—	180	—	44	—
		Soengai Pining.	id. id.	—	—	90	60	26	—
		Sosopan Djoeloe.	id. T. E. Irle.	—	—	90	—	49	—
		Tapoes.	id. E. Pichler.	—	—	90	60	27	—
		Tolang.	id. id.	—	—	90	—	18	—
	Bataklanden.	Adiankoting.	id. J. Schreij.	—	—	90	60	35	—
		Aek na Sia.	id. O. Marcks.	—	—	180	60	50	10
		Aek Saroella.	id. F. Strötker.	—	—	450	—	257	—
		Adianpandang.	id. J. N. Bieger.	—	—	180	60	47	—
		Aek na Oelo I.	id. R. Meisel.	—	—	270	60	110	—
		Batoemamak.	id. id.	—	—	90	60	27	—
		Batoe na Bolan.	id. id.	—	—	90	60	25	—
		Batoe na Doea.	id. id.	—	—	180	60	86	—
		Banoeaädji.	id. O. Marcks.	—	—	180	60	45	20
		Banoeasera.	id. id.	—	—	324	60	147	35
		Banoearea (meisjesschool).	id. id.	—	—	90	60	37	10
		Djandji Angkola.	id. F. Strötker.	—	—	360	120	155	—
		Djandji Maria Letoe.	id. id.	—	—	90	100	30	—
		Djandji Radja.	id. J. Möller.	—	—	90	60	36	20
		Dolok na Godang.	id. J. N. Bieger.	—	—	90	—	35	—
		Garaga.	id. R. Meisel.	—	—	90	60	27	—
		Gontingsalak.	id. id.	—	—	90	—	26	—
		Hadataran.	id. id.	—	—	90	60	33	—
		Hoeta Boeloe.	id. J. N. Bieger.	—	—	180	—	70	—
		Hoeta Goegoer I.	id. id.	—	—	180	60	76	—
		Harian.	id. O. Marcks.	—	—	180	60	50	10

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens		Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming			
				voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor schooltoezicht.
Tapanoeli.	Bataklanden.	Hoeta Goeloeng.	Zendeling-leeraar O. Marcks.	—	—	f 252	f 60	f 84	f 35
		Hoeta Oeroek.	id. J. Möller.	—	—	180	60	52	20
		Hoeta Radja.	id. id.	—	—	180	60	53	20
		Hoeta Radja Parboeboe.	id. O. Marcks.	—	—	90	—	31	10
		Hopong.	id. F. Strötker.	—	—	90	60	43	—
		Laboegoti.	id. R. Meisel.	—	—	180	60	82	—
		Laboetolong I.	id. J. N. Bieger.	—	—	180	60	68	—
		Loemban Djoeloe I.	id. id.	—	—	180	60	56	—
		Loemban Loboe.	id. id.	—	—	180	—	63	—
		Loemban Sinaga.	id. R. Meisel.	—	—	180	60	61	—
		Loboehole.	id. E. Ellinghaus.	—	—	90	60	40	—
		Loboe na Hot.	id. J. Schreij.	—	—	90	—	18	—
		Loboesihim.	id. F. Strötker.	—	—	90	—	29	—
		Loeboesingkam I.	id. J. Möller.	—	—	90	60	35	20
		Loboesingkam II.	id. J. Schreij.	—	—	90	—	22	—
		Loemban Baringin.	id. J. Möller.	—	—	180	60	62	20
		Loemban Garaga I.	id. L. Gräb.	—	—	252	60	112	—
		Loemban Garaga (meisjesschool).	id. id.	—	—	90	60	33	—
		Loemban Rihit.	id. J. Möller.	—	—	90	60	23	20
		Nadjoemambe.	id. R. Meisel.	—	—	90	60	26	—
		Nagasariboe II.	id. J. N. Bieger.	—	—	90	60	42	—
		Onan Gadoe Gadoe.	id. E. Ellinghaus.	—	—	180	60	67	10
		Onan Hasang.	id. L. Gräb.	—	—	180	60	63	—
		Pagaran.	id. F. Strötker.	—	—	90	100	31	—
		Pagaran Lamboeng.	id. J. Schreij.	—	—	90	60	20	—
		Pagar Batoe.	id. J. Möller.	—	—	180	60	58	20
		Pagar Sinondi.	id. E. Ellinghaus.	—	—	180	—	78	10
		Pangaloan.	id. F. Strötker.	—	—	450	200	238	—
		Pangasean.	id. J. Möller.	—	—	90	60	28	20
		Pansoerbatoe.	id. O. Marcks.	—	—	180	60	48	60
		Pansoer na Pitoe.	id. E. Ellinghaus.	—	—	360	120	175	60
		Pantis.	id. L. Gräb.	—	—	162	60	74	—
		Parbadjoe I.	id. E. Ellinghaus.	—	—	180	60	76	10
		Parbadjoe II.	id. id.	—	—	270	60	106	15
		Parboeboe.	id. O. Marcks.	—	—	252	60	102	15
		Parboeboe Pea.	id. id.	—	—	90	—	31	20
		Partali Djoeloe.	id. E. Ellinghaus.	—	—	180	60	52	20
		Partali Toroean.	id. id.	—	—	270	60	102	30
		Pea na Djagar.	id. O. Marcks.	—	—	234	60	126	40
		Pearadja.	id. id.	—	—	432	60	184	—
		Pearadja (meisjesschool).	id. id.	—	—	342	—	161	75
		Pintoebosi.	id. J. Möller.	—	—	180	60	54	20
		Porsingkaman.	id. J. Schreij.	—	—	90	60	32	—
		Padang Siandomang.	id. R. Meisel.	—	—	90	60	31	—
		Pakpahan.	id. id.	—	—	360	120	167	—
		Pakpahan (meisjesschool).	id. id.	—	—	180	60	61	—
		Pandjaitan.	id. id.	—	—	180	60	94	—
		Parinsoran.	id. id.	—	—	90	60	35	10
		Parlomboean I.	id. J. N. Bieger.	—	—	180	—	45	—
		Parlomboean II.	id. R. Meisel.	—	—	90	60	44	—
		Parsorminan.	id. id.	—	—	180	60	77	—
		Parsosoran.	id. id.	—	—	90	60	27	—
		Poerba Sinomba.	id. J. N. Bieger.	—	—	90	60	33	—
		Poerba Toea.	id. R. Meisel.	—	—	90	60	39	—
		Pronamsenggoe.	id. J. N. Bieger.	—	—	270	60	120	—
		Ramba Siala.	id. R. Meisel.	—	—	90	60	26	—
		Raoetbosi.	id. id.	—	—	180	60	64	—
		Rampa.	id. J. Schreij.	—	—	90	60	41	—
		Sait ni Hoeta.	id. O. Marcks.	—	—	252	60	111	15
		Sialang.	id. L. Gräb.	—	—	180	60	52	—
		Si Andor Andor.	id. O. Marcks.	—	—	90	—	24	10
		Siantar.	id. J. Möller.	—	—	90	—	32	20
		Siboganding.	id. L. Gräb.	—	—	180	60	81	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in ééns		Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming.			
				voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor schooltoezicht.
Tapanoeli .	Bataklanden.	Sidagal.	Zendeling-leeraar E. Ellinghaus.	—	—	f 90	—	f 42	—
		Sigompoelan.	id. L. Gräb.	—	—	270	f 60	122	—
		Sihoedjoer.	id. E. Ellinghaus.	—	—	90	—	27	f 10
		Simanampang.	id. id.	—	—	180	60	52	10
		Simangoemban.	id. F. Strötker.	—	—	180	60	73	—
		Simanoengkalit.	id. J. Möller.	—	—	180	60	62	20
		Simarangkir I.	id. E. Ellinghaus.	—	—	270	60	119	30
		Simarangkir II.	id. id.	—	—	180	60	81	20
		Simasan.	id. L. Gräb.	—	—	180	60	78	—
		Simata ni Ari.	id. id.	—	—	90	—	35	—
		Simordangiang.	id. id.	—	—	90	60	40	—
		Sioenggok Djai.	id. F. Strötker.	—	—	90	100	29	—
		Sioenggas Djoeloe.	id. id.	—	—	90	100	29	—
		Sipoholon (leerschool kweekschool).	B. Mindermann, direct. der kweekschool.	—	—	180	60	72	—
		Sisoenggoelan.	Zendeling-leeraar E. Ellinghaus.	—	—	180	60	52	20
		Sitoemeang.	id. J. Möller.	—	—	180	60	68	30
		Sitompoel.	id. E. Ellinghaus.	—	—	360	60	151	60
		Sibalanga.	id. R. Meisel.	—	—	180	—	54	—
		Sibingke.	id. id.	—	—	180	60	60	—
		Sigolom.	id. id.	—	—	360	120	185	—
		Simorhompoe.	Sipahoetar.	—	—	180	60	48	—
		Simorpinggan.	Zendeling-leeraar J. N. Bieger.	—	—	180	60	55	—
		Sipahoetar.	id. id.	—	—	540	120	238	—
		Siroemambe.	id. R. Meisel.	—	—	90	60	28	—
		Sialogo.	id. J. N. Bieger.	—	—	90	—	22	—
		Tapian na Oeli.	id. J. Möller.	—	—	90	—	37	20
		Tapian na Oeli II.	id. J. N. Bieger.	—	—	180	60	45	—
		Taroetoeng I.	id. O. Marcks.	—	—	180	60	72	20
		Taroetoeng II.	id. F. Strötker.	—	—	180	60	88	—
		Aek Loeng.	id. O. Stingel.	—	—	90	60	34	10
		Aek na Oeli II.	id. id.	—	—	90	60	40	10
		Aritonang.	id. P. Steingräber.	—	—	180	60	55	—
		Bahal Batoe.	id. K. Lotz.	—	—	180	60	120	—
		Bahal Imbalo.	id. V. Kessel.	—	—	90	—	38	—
		Batoemanoempak.	id. R. Meisel.	—	—	270	60	126	—
		Batoe na Godang.	id. W. Müller.	—	—	90	100	24	—
		Boentoeradja.	id. P. Steingräber.	—	—	90	—	33	—
		Bonandolok.	id. W. Müller.	—	—	270	100	113	—
		Djandji na Godang.	id. id.	—	—	90	—	20	—
		Dolok na Oeli.	id. K. Lotz.	—	—	90	60	56	—
		Dolok Sanggoel.	id. O. Stingel.	—	—	180	60	83	10
		Gonting.	id. K. Lotz.	—	—	180	60	69	—
		Hoeta Djoeloe I.	id. F. Schmidt.	—	—	270	60	113	25
		Hoeta Djoeloe II.	id. O. Stingel.	—	—	90	60	35	10
		Hoeta Gindjang I.	id. V. Kessel.	—	—	90	60	42	—
		Hoeta Gindjang II.	id. W. Müller.	—	—	90	100	30	—
		Hoeta Goegoer II.	id. O. Stingel.	—	—	90	60	44	10
		Hoeta na Mora.	id. K. Lotz.	—	—	270	100	85	—
		Hoeta Soit.	id. V. Kessel.	—	—	90	—	30	—
		Hoeta Tinggi.	id K. Lotz.	—	—	180	60	57	—
		Hoeta Toea.	id. F. Schmidt.	—	—	90	60	26	—
		Loboesiregar.	id. K. Lotz.	—	—	180	60	91	—
		Loboetolong II.	id. V. Kessel.	—	—	180	60	53	—
		Loemban Barah.	id. id.	—	—	90	60	35	—
		Loemban Djoeloe II.	id. K. Lotz.	—	—	90	60	64	—
		Loemban Djoeloe III.	id. V. Kessel.	—	—	90	60	41	—
		Loemban Hareara.	id. F. Schmidt.	—	—	90	60	45	—
		Loemban Hada.	id. K. Lotz.	—	—	180	60	81	—
		Loemban Sangkalan.	id. id.	—	—	180	60	56	—
		Loemban Tobing.	id. F. Schmidt.	—	—	90	60	49	20
		Nagasariboe I.	id. V. Kessel.	—	—	180	60	86	—
		Nagatimboel.	id. F. Schmidt.	—	—	90	60	25	10
		Pamansoeran.	id. K. Lotz.	—	—	180	60	88	—
		Paniaran.	id. id.	—	—	180	100	73	—
		Parangiman.	id. V. Kessel.	—	—	270	60	106	—
		Pariksaboengan.	id. W. Spieker.	—	—	90	60	37	30

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens: voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	Toegekende tegemoetkoming in éens: voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: als premie aan het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: voor schooltoezicht.
Tapanoeli.	Bataklanden.	Pariksinomba.	Zendeling-leeraar O. Stingel.	—	—	f 90	f 60	f 43	f 10
		Parmonangan.	id. F. Schmidt.	—	—	180	60	53	20
		Paroelohan.	id. V. Kessel.	—	—	180	60	55	—
		Parsinggoeran.	id. O. Stingel.	—	—	180	60	50	10
		Peaäroeng.	id. V. Kessel.	—	—	90	—	33	—
		Pohan.	id. K. Lotz.	—	—	90	100	37	—
		Polloeng.	id. O. Stingel.	—	—	180	60	86	10
		Porbotihan.	id. W. Müller.	—	—	90	100	33	10
		Porhorboan.	id. K. Lotz.	—	—	90	60	46	—
		Ranggigit.	id. F. Schmidt.	—	—	180	60	77	10
		Sait ni Hoeta.	id. O. Stingel.	—	—	90	60	37	10
		Sanggaran.	id. W. Müller.	—	—	90	100	29	10
		Siandjoer.	id. W. Spieker.	—	—	180	60	68	30
		Sibaragas.	id. K. Lotz.	—	—	90	60	31	—
		Siboeloean.	id. W. Müller.	—	—	180	60	76	10
		Siboentoean I.	id. V. Kessel.	—	—	180	60	75	—
		Siboentoean II.	id. W. Müller.	—	—	90	100	40	—
		Siborboran.	id. id.	—	—	90	60	27	—
		Siboroetorop.	id. V. Kessel.	—	—	180	60	56	—
		Si Borong Borong.	id. K. Lotz.	—	—	180	60	121	—
		Sidomdamon.	id. F. Schmidt.	—	—	90	—	27	10
		Sigoelok.	id. W. Müller.	—	—	90	100	35	—
		Sigoembang.	id. K. Lotz.	—	—	90	60	37	—
		Sigoempar.	id. V. Kessel.	—	—	90	—	30	—
		Sigompoel.	id. id.	—	—	90	—	46	—
		Sihatandohan.	id. W. Spieker.	—	—	90	60	25	30
		Sihingkit.	id. W. Müller.	—	—	270	100	94	—
		Sihite.	id. O. Stingel.	—	—	180	60	82	10
		Silaban.	id. V. Kessel.	—	—	90	60	45	—
		Silando.	id. id.	—	—	90	—	33	—
		Silantom Djoeloe.	id. A. Ameler.	—	—	90	60	42	20
		Silantom Tonga.	id. id.	—	—	90	60	34	10
		Simamora.	id. K. Lotz.	—	—	90	60	62	—
		Simanoelang.	id. O. Stingel.	—	—	180	60	51	10
		Simar Ompoe Ompoe.	id. K. Lotz.	—	—	90	60	31	—
		Sipitoe Hoeta.	id. O. Stingel.	—	—	90	—	48	10
		Sipoeltak.	id. V. Kessel.	—	—	90	60	47	—
		Si Risi Risi.	id. O. Stingel.	—	—	90	—	49	10
		Sisoding.	id. F. Schmidt.	—	—	180	—	58	20
		Si Tabo Tabo.	id. K. Lotz.	—	—	180	60	77	—
		Sitapangan.	id. W. Müller.	—	—	90	100	35	—
		Sosor Gonting.	id. O. Stingel.	—	—	180	60	52	10
		Tapian na Oeli I.	id. V. Kessel.	—	—	270	60	145	—
		Tapian na Oeli III.	id. id.	—	—	90	—	27	—
		Aek Tangga.	id. R. Meisel.	—	—	90	60	31	—
		Aek Bolon.	id. H. Weissenbruch.	—	—	180	60	55	—
		Amborgang.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	31	—
		Bakara Marboen.	id. V. Kessel.	—	—	90	60	42	—
		Bakara Simamora.	id. id.	—	—	180	60	53	—
		Bakara Sinambela.	id. id.	—	—	90	60	36	—
		Balige.	id. H. Weissenbruch.	—	—	180	60	65	—
		Balige (meisjesschool).	id. id.	—	—	180	60	74	—
		Bariba ni Aek.	id. P. Steingräber.	—	—	270	60	102	—
		Baringbing.	id. J. Nommensen.	—	—	180	60	81	—
		Baroeara.	id. W. Steinsiek.	—	—	180	—	58	—
		Batoebinoemboen.	id. P. Steingräber.	—	—	90	60	34	10
		Bonandolok.	id. W. Steinsiek.	—	—	180	60	72	—
		Djandji Radja.	id. V. Kessel.	—	—	90	60	40	10
		Djangga.	id. W. Brückner.	—	—	180	60	62	—
		Dolok Djior.	id. J. Nommensen.	—	—	180	60	70	—
		Dolok na Oeli.	id. W. Brückner.	—	—	180	60	66	—
		Djandji.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	60	16	—
		Hitetam.	id. id.	—	—	90	60	23	—
		Haoe na Atas.	id. W. Steinsiek.	—	—	180	60	83	—
		Hasahalan.	id. H. Reitze.	—	—	162	60	71	—
		Hatinggian.	id. W. Brückner.	—	—	90	60	59	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éēns: voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	Toegekende tegemoetkoming in éēns: voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: als premie aan het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: voor schooltoezicht.
Tapanoeli.	Bataklanden.	Hinalang Silalahi.	Zendeling-leeraar H. Weissenbruch.	—	—	f 270	f 60	f 123	—
		Hoeta Goal.	id. id.	—	—	360	120	187	—
		Hoeta Hoean.	id. W. Steinsiek.	—	—	180	60	58	—
		Hoeta na Mora.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	60	36	—
		Holboeng.	id. V. Kessel.	—	—	90	60	34	f 10
		Lintong.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	60	29	—
		Loemban Balik.	id. id.	—	—	90	60	30	—
		Loemban Pae.	id. id.	—	—	90	60	38	—
		Loemban Pinasa.	id. id.	—	—	90	60	34	—
		Loemban Raoe.	id. id.	—	—	90	—	32	—
		Laboehole.	id. id.	—	—	90	—	41	—
		Lagoeboti.	id. W. Steinsiek.	—	—	270	60	131	—
		Lagoeboti (meisjes-school).	id. id.	—	—	450	60	234	—
		Lintong ni Hoeta.	id. W. Spieker.	—	—	90	60	42	30
		Loemban Bagasan.	id. W. Steinsiek.	—	—	180	60	86	—
		Loemban Djoeloe.	id. W. Brückner.	—	—	180	—	57	—
		Loemban Goal.	id. W. Steinsiek.	—	—	180	60	88	—
		Loemban Hareara.	id. J. Nommensen.	—	—	180	60	81	20
		Loemban Koeala.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	38	—
		Loemban Laboe I.	id. W. Brückner.	—	—	180	60	107	—
		Loemban na Bolan.	id. H. Reitze.	—	—	180	60	81	—
		Loemban Pea.	id. W. Brückner.	—	—	90	60	37	—
		Loemban Sibadjoer.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	60	33	10
		Moranti.	id. id.	—	—	90	—	18	—
		Marom.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	41	—
		Meat.	id. W. Spieker.	—	—	162	60	72	30
		Motoeng.	id. W. Brückner.	—	—	180	60	83	—
		Nagatimboel.	id. id.	—	—	90	—	63	—
		Na Pitoe Poeloe.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	—	39	—
		Na Roemonda.	id. E. O. Kappner.	—	—	90	60	50	—
		Na Roemonda (leer-school kweekschool)	id. J. H. Meerwaldt.	—	—	90	60	55	—
		Na Sangkae.	id. H. Weissenbruch.	—	—	450	120	198	—
		Na Taloe Tali.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	180	60	53	10
		Oedjoengtandoek.	id. J. Nommensen.	—	—	90	60	46	—
		Oentemoengkoer.	id. P. Steingräber.	—	—	90	60	54	20
		Onan Parsanggaran.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	—	30	—
		Pandjaetan.	id. J. Nommensen.	—	—	180	60	88	—
		Panggoeng Simandjoentak.	id. id.	—	—	90	60	48	—
		Pardamoan.	id. E. O. Kappner.	—	—	225	60	113	—
		Pargaolan.	id. J. Nommensen.	—	—	90	60	48	—
		Parparean.	id. E. O. Kappner.	—	—	180	60	87	—
		Peataloen.	id. H. Weissenbruch.	—	—	90	100	31	—
		Pintoebatoe.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	180	60	54	—
		Pintoeoloan.	id. W. Brückner.	—	—	90	—	30	—
		Poelo Sibandang.	id. P. Steingräber.	—	—	180	60	67	10
		Pongki.	id. H. Weissenbruch.	—	—	180	100	40	—
		Pordinggaran.	id. W. Steinsiek.	—	—	90	60	42	—
		Pordomoean.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	38	—
		Porsambilan.	id. F. Brinkschmidt.	—	f 1149	180	60	60	10
		Porsoboeran.	id. id.	—	—	90	60	22	—
		Raoetbosi.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	31	—
		Sibide.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	60	30	—
		Si Ria Ria.	id. id.	—	—	90	—	24	—
		Sampoeara.	id. W. Brückner.	—	—	90	60	45	—
		Sampoeran.	id. W. Steinsiek.	—	—	180	60	69	—
		Siahaän Sianipar.	id. H. Weissenbruch.	—	—	180	100	42	—
		Sibaroeang.	id. W. Brückner.	—	—	90	—	36	—
		Sibisa.	id. id.	—	—	180	60	55	—
		Sibodiala.	id. H. Weissenbruch.	—	—	90	—	27	—
		Siboentoean I.	id. id.	—	—	180	60	73	—
		Siboentoean II.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	45	—
		Siboroean.	id. H. Weissenbruch.	—	—	90	—	37	—
		Sidoelang.	id. J. Nommensen.	—	—	90	60	46	—
		Sigaol.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	42	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éèns		Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming			
				voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor schooltoezicht.
Tapanoeli.	Bataklanden.	Sihiong.	Zendeling-leeraar W. Brückner.	—	—	f 180	f 60	f 70	—
		Silamosik.	id. id.	—	—	90	60	54	—
		Sileang.	id. V. Kessel.	—	—	90	60	30	—
		Silitonga.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	60	37	f 10
		Simangoensong.	id. J. Nommensen.	—	—	180	60	81	—
		Simanobak.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	180	60	55	—
		Simatoepang.	id. P. Steingräber.	—	—	90	60	51	10
		Si Mare Mare.	id. J. Nommensen.	—	—	180	60	88	—
		Sintongmbrnimpe.	id. W. Steinsiek.	—	—	90	60	36	—
		Sionggong.	id. W. Brückner.	—	—	90	—	43	—
		Siraitoeroek.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	33	—
		Siregar I.	id. J. Nommensen.	—	—	90	60	46	—
		Siregar II.	id. id.	—	—	90	60	49	—
		Sitombom.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	—	27	—
		Sitorang.	id. id.	—	—	180	60	73	—
		Sitorang Djae.	id. E. O. Kappner.	—	—	90	60	64	—
		Sosor Lontoeng.	id. P. Steingräber.	—	—	90	—	26	—
		Torna Gadang.	id. F. Brinkschmidt.	—	—	90	60	30	—
		Tamboenan.	id. W. Steinsiek.	—	—	180	60	91	—
		Tampahan.	id. W. Spieker.	—	—	162	60	76	30
		Tampoebolon.	id. H. Weissenbruch.	—	—	270	100	79	—
		Tanding.	id. J. Nommensen.	—	—	90	60	47	—
		Tangga Batoe.	id. W. Spieker.	—	—	162	60	67	30
		Taraboenga.	id. id.	—	—	90	60	56	30
		Tipang.	id. V. Kessel.	—	—	90	—	44	—
		Toetoepan.	id. H. Reitze.	—	—	90	60	21	—
		Banoearea.	id. E. Becker.	—	—	90	60	45	—
		Hoeta Galoeng.	id. id.	—	—	90	—	29	—
		Oeratan.	id. W. Haibach.	f 444	—	90	100	—	—
		Pagarlamboeng.	id. id.	—	—	90	60	32	—
		Pinim.	id. E. Becker.	—	—	90	—	28	—
		Pagaroetan.	id. W. Haibach.	448	—	90	100	—	—
		Poelogodang.	id. E. Becker.	—	—	90	60	43	—
		Poesoek.	id. id.	—	—	90	60	32	—
		Porlilitan.	id. id.	—	—	90	60	47	—
		Sidjarango.	id. id.	—	—	90	—	45	—
		Sihorbo.	id. W. Haibach.	—	—	180	60	59	—
		Sibintang.	id. id.	451	—	90	100	—	—
		Sitindjak.	id. E. Becker.	—	—	90	—	39	—
		Si Gambo Gambo.	id. W. Haibach.	439	—	180	100	—	—
		Soega Soega.	id. id.	—	—	90	100	39	—
		Siambotan.	id. id.	—	—	90	100	37	—
		Toeka.	id. E. Becker.	—	—	90	60	51	—
		Ambarita.	id. L. Bregenstroth.	—	—	180	60	68	—
		Baneara.	id. N. Fuchs.	—	—	90	—	40	—
		Djandji Marapat.	id. H. Brakensiek.	—	—	90	—	24	10
		Gonting.	id. id.	—	—	90	—	30	10
		Hareanboko.	id. N. Fuchs.	—	—	90	—	50	—
		Harian.	id. H. Brakensiek.	—	—	180	100	46	20
		Hoeta Hotang.	id. id.	—	—	90	60	19	10
		Hoeta Rihit.	id. id.	—	—	90	100	33	20
		Limbong.	id. N. Fuchs.	—	—	90	60	44	—
		Loemban Lintong.	id. H. Brakensiek.	—	—	180	60	54	20
		Lontoeng.	id. L. Bregenstroth.	—	—	180	60	70	—
		Nainggolan.	id. H. Brakensiek.	—	—	180	60	83	20
		Oerat.	id. N. Fuchs.	—	—	90	100	49	—
		Palipi.	id. id.	—	—	180	60	67	—
		Pananggangan.	id. H. Brakensiek.	—	—	90	100	25	20
		Pangoeroeran.	id. N. Fuchs.	—	—	180	60	88	—
		Pasaran.	id. H. Brakensiek.	—	—	180	100	40	20
		Porbaha.	id. N. Fuchs.	—	—	90	—	46	—
		Pormonangan.	id. id.	—	—	90	—	25	—
		Rianiate.	id. id.	—	—	90	60	34	—
		Rinabolok.	id. H. Brakensiek.	—	—	90	100	20	10
		Ronggoernihoeta.	id. N. Fuchs.	—	—	90	—	28	—
		Saboelan.	id. id.	—	—	90	—	31	—
		Sagala.	id. id.	—	—	90	60	40	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens: voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	Toegekende tegemoetkoming in éens: voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: als premie aan het onderwijzend personeel.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming: voor schooltoezicht.
Tapanoeli.	Bataklanden.	Sideak.	Zendeling-leeraar N. Fuchs.	—	—	f 90	—	f 24	—
		Sigordang.	id. H. Brakensiek.	—	—	180	f 100	43	f 20
		Sihotang.	id. N. Fuchs.	—	—	90	60	31	—
		Simbolon.	id. id.	—	—	90	100	50	—
		Sipangko.	id. H. Brakensiek.	—	—	90	—	34	20
		Sipira.	id. id.	—	—	90	100	33	20
		Sitamiang.	id. id.	—	—	90	60	27	10
		Tamba.	id. N. Fuchs.	—	—	180	60	66	—
		Tomok.	id. L. Bregenstroth.	—	—	90	100	38	—
		Tolping.	id. id.	—	—	90	—	46	—
		Bongkaras.	id. R. Brinkschmidt.	—	—	90	—	27	10
		Bakal.	id. id.	—	—	90	100	22	—
		Djamboe.	id. id.	—	—	90	60	26	20
		Hoeta Manik.	id. id.	—	—	90	60	48	20
		Kota Pinang.	id. id.	—	—	90	60	24	10
		Keradjain.	id. id.	—	—	90	60	26	20
		Laoeparimboen.	id. id.	—	—	90	60	30	10
		Paropo.	id. id.	—	—	180	60	67	20
		Porboeloean.	id. id.	—	—	90	60	30	10
		Renoen Djoehar.	id. id.	—	—	90	60	28	10
		Salak.	id. id.	—	—	90	60	27	20
		Sidikalang.	id. id.	—	—	180	—	45	30
		Silalahi.	id. id.	—	—	180	60	81	10
		Simbetek.	id. id.	—	—	90	60	27	10
		Tala Tala.	id. id.	—	—	90	60	36	10
	Niaš.	Bawalia.	id. H. Fischer.	—	—	180	60	91	10
		Bioöeti.	id. id.	—	—	—	—	—	10
		Dahana.	id. A. Momeijer.	—	—	180	—	67	20
		Delafiga.	id. E. Fries.	—	—	90	60	40	10
		Doeria.	id. H. Fischer.	—	—	180	60	65	10
		Fadoro I.	id. O. Rudersdorf.	—	—	180	—	90	20
		Fadoro II.	id. L. Borutta.	—	—	180	60	110	30
		Faechoe.	id. E. Fries.	—	—	180	—	75	20
		Foelolo.	id. L. Borutta.	—	—	180	60	75	—
		Goemboe Hoemene.	id. O. Rudersdorf.	—	—	180	—	59	10
		Goenoengsitoli.	id. A. Momeijer.	—	—	270	60	128	50
		Goenoengsitoli (meisjesschool).	id. id.	—	—	180	—	53	30
		Hilibadaloe.	id. H. Fischer.	—	—	270	60	143	15
		Hilidoeho.	id. A. Momeijer.	—	—	180	60	81	30
		Hiligara.	id. O. Rudersdorf.	—	—	90	60	47	20
		Hilimanasse.	id. id.	—	—	90	—	38	10
		Hilimbowo.	id. L. Borutta.	—	—	180	60	56	30
		Hiliwelo I.	id. H. Fischer.	—	—	180	—	82	10
		Hiliwelo II.	id. O. Rudersdorf.	—	—	90	60	31	20
		Lazara.	id. id.	—	—	180	60	70	20
		Lawindra.	id. A. Momeijer.	—	—	180	—	72	20
		Lolowoea.	id. L. Borutta.	—	—	270	60	133	45
		Maliwaä.	id. H. Fischer.	—	—	270	60	134	15
		Moawo.	id. A. Momeijer.	—	—	180	60	82	20
		Mondrali.	id. H. Fischer.	—	—	180	60	90	20
		Oeloembojo.	id. A. Momeijer.	—	—	180	60	71	20
		Ombalata.	id. E. Fries.	—	—	180	—	76	10
		Ombalata (meisjesschool).	id. id.	—	f 381	90	—	40	10
		Onodoehalawa.	id. H. Fischer.	—	—	180	60	81	10
		Onombongi.	id. O. Rudersdorf.	—	—	90	—	34	10
		Ononamolo.	id. L. Borutta.	—	—	180	60	74	30
		Onozicho.	id. A. Momeijer.	—	—	90	—	45	20
		Onowaembo.	id. O. Rudersdorf.	—	—	180	60	56	10
		Sihario I.	id. A. Momeijer.	—	—	270	—	106	30
		Sihario II.	id. H. Fischer.	—	—	270	60	110	15
		Sirete.	id. O. Rudersdorf.	—	—	90	—	30	10
		Sobahili.	id. A. Momeijer.	—	—	270	—	123	45
		Sogoeadoe.	id. H. Fischer.	—	—	450	60	220	50
		Somolomolo.	id. id.	—	—	360	60	165	20

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens		Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming			
				voor de kosten van bouw en eerste inrichting.	voor de kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor schooltoezicht.
Tapanoeli.	Nias.	Tarahaini.	Zendeling-leeraar A. Momeijer.	—	—	f 180	f 60	f 71	f 20
		Tedehozi.	id. O. Rudersdorf.	—	—	90	60	46	20
		Toemori.	id. A. Momeijer.	—	—	180	—	71	20
		Waloebanoea.	id. O. Rudersdorf.	—	—	90	60	42	10
		Amboecha.	id. W. Skubina.	—	—	90	60	34	10
		Bawa.	id. W. Hoffmann.	—	—	180	60	61	30
		Bogi.	id. id.	—	—	90	60	24	30
		Doli Doli.	id. H. Lagemann.	—	—	90	—	38	20
		Ehosachozi.	id. W. Skubina.	—	—	90	—	43	10
		Fadoro Moroo.	id. H. Lagemann.	—	—	90	—	34	10
		Foelolo.	id. id.	—	—	210	—	95	15
		Hiliadoelo.	id. H. Kienlein.	—	—	180	60	53	30
		Hiligafia.	id. H. Lagemann.	—	—	180	30	54	—
		Hililaza.	id. W. Skubina.	—	—	90	—	25	—
		Hilimbowo.	id. H. Kienlein.	—	—	90	—	33	20
		Hilinamazihono.	id. id.	—	—	90	60	34	30
		Hinako.	id. W. Hoffmann.	—	—	180	60	72	30
		Iodano.	id. W. Skubina.	—	—	90	60	38	—
		Iraono Gambo.	id. H. Lagemann.	—	—	180	—	59	10
		Lahagoe.	id. A. Pilgenröder.	—	—	180	60	49	30
		Lahoesa.	id. H. Kienlein.	—	—	90	60	41	30
		Lasaraganoe.	id. H. Lagemann.	—	—	84	—	40	—
		Laweloe.	id. id.	—	—	150	—	58	30
		Lologaloe.	id. id.	—	—	90	—	45	20
		Lolomboli.	id. A. Pilgenröder.	—	—	180	60	56	30
		Lolomojo.	id. H. Lagemann.	—	—	162	54	78	20
		Lolowaoe.	id. H. Kienlein.	—	—	180	60	69	30
		Olajama.	id. W. Skubina.	—	—	180	—	54	10
		Onolimboe.	id. H. Lagemann.	—	—	180	42	67	20
		Sarahili.	id. id.	—	—	90	—	39	20
		Sifaoroasi.	id. W. Skubina.	—	—	180	60	46	10
		Sisarahili.	id. id.	—	—	90	60	20	10
		Sisobawino.	id. id.	—	—	90	—	21	—
		Sitoloebanoea.	id. H. Lagemann.	—	—	150	54	77	20
		Sobahili.	id. A. Pilgenröder.	—	—	90	—	23	30
		Toegala.	id. W. Skubina.	—	—	90	—	27	10
		Toegala Ojo.	id. A. Pilgenröder.	—	—	180	60	58	30
		Toegala Siromboe.	id. H. Lagemann.	—	—	180	30	68	—
		Waloebanoea.	id. W. Skubina.	—	—	90	60	37	10
		Wango.	id. id.	—	—	90	—	41	10
		Anaoema.	id. L. Borutta.	—	—	90	—	55	30
		Awaai.	id. E. Schlipkötner.	—	—	360	60	158	40
		Dima.	id. id.	—	—	180	—	87	30
		Dohana.	id. id.	—	—	180	—	47	—
		Fadaro.	id. A. Pilgenröder.	—	—	90	—	34	30
		Fegalame.	id. E. Schlipkötner.	—	—	90	—	30	10
		Helera I.	id. id.	—	—	270	60	118	30
		Hilimakiaja.	id. id.	—	—	360	—	134	60
		Hiliseboea.	id. A. Pilgenröder.	—	—	90	60	31	30
		Kare.	id. L. Borutta.	—	—	90	—	45	30
		Lacha.	id. E. Schlipkötner.	—	—	270	60	107	45
		Lafaoe Sahahaoe.	id. id.	—	—	90	—	40	20
		Lahemboho.	id. A. Pilgenröder.	—	—	90	—	20	20
		Lawira.	id. E. Schlipkötner.	—	—	180	60	56	30
		Loeramanoe.	id. id.	—	—	180	—	56	30
		Loloanaä.	id. L. Borutta.	—	—	90	—	45	30
		Makingo.	id E. Schlipkötner.	—	—	270	—	123	—
		Naloea.	id. id.	—	—	180	—	58	30
		Namohaloe II.	id. id.	—	—	270	—	116	15
		Ombalata.	id. L. Borutta.	—	—	90	—	46	30
		Orohili.	id. E. Schlipkötner.	—	—	90	—	35	—
		Sao.	id. id.	—	—	270	60	99	15
		Bawemataloeo.	id. E. Sartor.	—	—	180	60	70	30
		Hilingawalo.	id. id.	—	—	180	—	63	20
		Hilisatore.	id. id.	—	—	180	60	83	40
		Hilisimoetano.	id. id.	—	—	180	60	56	30

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming in éens		Toegekende jaarlijksche tegemoetkoming			
				voor kosten van bouw en eerste inrichting.	voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	als premie aan het onderwijzend personeel.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor het schooltoezicht.
Tapanoeli.	Nias.	Lagoendri.	Zendeling-leeraar E. Sartor.	—	—	f 180	f 60	f 41	f 20
		Saoea.	id. id.	—	—	180	60	89	30
		Telok Dalam.	id. id.	—	—	90	60	48	20
				f 2205	f 2077	f 80621	f 25950	f 31454	f 4820

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor			
				de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	tegemoetkoming in verdere uitgaven.	het schooltoezicht.
Oostkust van Sumatra. . .	Deli en Serdang.	Boekoem.	Zendeling-leeraar J. H. Neumann.	—	f 30	f 200	f 30
		Boeloeh Awar.	id. id	—	20	150	30
		Boeloeh Balim.	id. L. Bodaan.	—	30	200	20
		Deli Toea.	id. id.	—	20	175	20
		Koeta Djoeroeng.	id. id.	—	30	200	30
		Merteloe.	id. J. H. Neumann.	—	20	150	30
		Pagarbatoe.	id. L. Bodaan.	—	20	175	20
		Pernangenan.	id. id.	—	20	175	20
		Rambe.	id. id.	—	20	175	20
		Roemah Kinangkong.	id. J. H. Neumann.	—	20	150	30
		Sibolangit.	id. id.	—	30	200	20
		Simbahe.	id. id.	—	20	150	30
		Si Rengit Rengit.	id. L. Bodaan.	—	30	225	20
		Tambonen.	id. J. H. Neumann.	—	20	150	30
		Tandjoengberingin.	id. id.	—	20	100	30
	Simeloengoen en de Karolanden.	Adji Bohara.	id. J. P. Talens.	—	30	225	30
		Bandarsakoeda.	id. E. Müller.	—	20	150	20
		Bandar Meratoer.	id. id.	f 200	—	125	—
		Baroesdjahe.	id. J. P. Talens.	—	20	175	30
		Batoekarang.	id. L. Bodaan.	—	20	100	30
		Berastagih.	id. J. P. Talens.	—	20	175	30
		Boekit.	id. id.	—	30	225	30
		Boeloe Raja.	id. A. Theis.	—	20	175	20
		Djandji Maoela.	id. id.	—	20	175	20
		Dokan.	id. J. P. Talens.	—	30	200	30
		Dolok Maradja.	id. E. Müller.	—	20	150	10
		Dolok Sariboe.	id. A. Theis.	—	20	175	20
		Dolok Raja.	id. id.	—	20	125	20
		Djoehar.	id. E. J. van den Berg.	—	20	175	30
		Girsang.	id. W. Brückner.	—	20	175	—
		Hoeta Dolok.	id. A. Theis.	—	20	175	30
		Koeala.	id. L. Bodaan.	—	20	100	30
		Kabandjahe.	id. id.	—	20	150	30
		Kinalang.	id. H. Guillaume.	—	20	175	30
		Koeta Boeloeh.	id. L. Bodaan.	—	20	100	30
		Lingga.	id. J. P. Talens.	—	30	200	30
		Moente.	id. E. J. van den Berg.	—	20	175	30
		Nagasariboe.	id. H. Guillaume.	—	20	150	30
		Naman.	id. J. P. Talens.	—	30	225	30
		Oeroeng Pane.	id. A. Theis.	—	20	150	30
		Parapat.	id. W. Brückner.	—	30	225	—
		Pematang Bandar.	id. E. Müller.	—	20	175	20
		Pematang Poerba.	id. H. Guillaume.	—	20	175	30
		Pematang Raja.	id. A. Theis.	—	30	250	40
		Pematang Siandar.	id. E. Müller.	—	30	200	50

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	tegemoetkoming in verdere uitgaven.	het schooltoezicht.
Oostkust van Sumatra.	Simeloengoen en de Karolanden.	Pematang Sidemanik.	Zendeling-leeraar E. Müller.	—	f 20	f 125	—
		Poerba Dolok.	id. H. Guillaume.	—	20	150	f 30
		Poerba Sariboe.	id. id.	—	20	150	30
		Poerba Tonga.	id. id.	—	20	175	30
		Perbesi.	id. L. Bodaan.	—	20	100	30
		Pangambatan.	id. H. Guillaume.	—	20	175	30
		Raja.	id. G. Smit.	—	30	200	—
		Raja Oesang.	id. A. Theis.	—	20	175	10
		Repa.	id. W. Brückner.	—	20	125	—
		Raja Tongah.	id. A. Theis.	—	20	150	40
		Sariboe Dolok.	id. H. Guillaume.	—	20	175	20
		Soeka.	id. J. P. Talens.	—	30	225	30
		Sipolha.	id. W. Brückner.	—	20	175	—
		Sarinembah.	id. E. J. van den Berg.	—	20	175	30
		Siantar Sawah.	id. E. Müller.	—	30	225	40
		Sibaganding.	id. W. Brückner.	—	20	175	—
		Sipangan Bolon.	id. id.	—	20	175	—
		Sihalpe.	id. H. Guillaume.	—	20	150	30
		Tiga Langgioeng.	id. id.	—	20	175	30
		Tiga Ras.	id. E. Müller.	—	20	175	20
		Tingkes.	id. J. P. Talens.	—	30	200	30
		Tongging.	id. H. Guillaume.	—	30	200	30
		Tamboenrea.	id. E. Müller.	—	20	150	10
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Bandjermasin.	Bandjermasin.	id. P. Hensgen.	—	50	300	—
		Bandjermasin (Chin. school).	id. id.	—	30	225	—
		Bedandan.	Inlandsche schoolcommissie Marabahan.	—	40	275	—
		Dalam Pagar.	De betrokken controleur.	—	30	250	—
		Karangintan.	id.	—	30	250	—
		Pengaron.	id.	—	30	225	—
		Pleihari.	De betrokken gezaghebber.	—	30	225	—
	Oeloe Soengai.	Birajang.	id.	—	40	275	—
		Lakoehali.	Zendeling-leeraar K. Hendrich.	—	20	150	30
		Tewah Popoh.	id. id.	—	20	150	30
	Doesoenlanden.	Batoeboeah.	Soleman bin Hadji Boetaher.	—	20	150	—
		Benangin Lima.	Hadji Abdoerachman.	—	20	200	—
		Beto.	Zendeling-leeraar K. Hendrich.	—	20	150	30
		Boentoek.	De betrokken controleur.	—	30	250	—
		Lalei Doea.	Said.	—	20	150	—
		Lampioeng Satoe.	Pembekel Atoeng.	—	20	150	—
		Mangkahoi.	Hasan bin Tagap.	—	20	200	—
		Mengkatip.	Zendeling-leeraar H. Hampp.	—	30	225	—
		Moearababoeat.	Abdoerachman bin Seman.	—	20	200	—
		Moearaloeng.	Gantoeng bin Imoen.	—	30	250	—
		Moearatoehoep.	Oesman bin Tarib.	—	20	150	—
		Poeroektjahoe.	Moh. Idris bin Hadji Doelah.	—	30	250	—
		Tamianglajang.	Zendeling-leeraar K. Hendrich.	—	20	250	30
		Tatioe.	id. H. Hampp.	—	20	150	—
		Telang.	De betrokken controleur.	—	30	225	—
		Telokbetong.	Zendeling-leeraar H. Hampp.	—	20	200	—
		Toempoeng Laoeng.	Mas Dapat.	—	20	200	—
	Koealakapoeas.	Bawan.	Zendeling-leeraar R. Schumann.	—	—	—	20
		Boeleng.	id. id.	—	20	150	20
		Djangkang.	id. W. Borch.	—	20	150	—
		Koealakapoeas I.	id. H. Wiegand.	—	30	250	—
		Koealakapoeas II.	id. id.	—	40	275	—
		Koealakoeroen.	id. H. Lampmann.	—	20	200	30
		Mandoemai.	id. A. Renken.	—	40	275	30
		Mandoemai (meisjesschool).	id. id.	—	20	150	30
		Pahandoet.	id. R. Schumann.	—	20	200	30
		Palawan.	id. id.	—	20	150	20
		Pangkoh.	id. M. Ansköhl.	—	40	275	10
		Penda Pilang.	id. H. Lampmann.	—	20	150	20
		Petakbahandang.	id. M. Ansköhl.	—	20	200	—
		Poedjon.	id. W. Borch.	—	20	200	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	tegemoetkoming in verdere uitgaven.	het schooltoezicht.
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Koealakapoeas.	Poelangpisan.	Zendeling-leeraar A. Renken.	—	f 30	f 225	f 10
		Poelau Kalandan.	id. id.	—	20	200	30
		Soengaibanjoe.	id. W. Borch.	—	20	150	—
		Tewah.	id. id.	—	—	—	20
		Tewang Padjangan.	id. H. Lampmann.	—	20	200	30
		Toembanghakan.	id. id.	—	20	200	30
		Toembangkaloempang.	id. A. Renken.	—	20	200	30
		Toembangmalahoi.	id. R. Schumann.	—	—	—	30
		Toembangmanpi.	id. W. Borch.	—	30	250	—
		Toembangsian.	id. id.	—	20	200	10
	Zuidoostkust van Borneo.	Pasir.	De betrokken controleur.	—	40	275	—
		Tanahgrogot.	id. id.	—	30	225	—
	Samarinda.	Laham.	Pastoor J. Goossens.	—	30	200	—
		Long Iram.	De betrokken gezaghebber.	—	40	275	—
Menado.	Menado.	Roemengkor II.	Het best. der R.-K. kweeksch. te Woloan.	—	20	100	—
		Kanang.	Dienaar des Woords P. Kelling.	—	—	225	—
		Kawio.	id. Mr. K. G. F. Steller.	—	—	100	—
		Nagha.	id. id.	—	—	200	—
		Paghoeloe.	id. id.	—	—	225	—
		Pananaroe (leerschool prot. kweekschool te Kalawatoe).	id. id.	—	—	175	—
		Talawide.	id. G. F. Schröder.	—	—	125	—
	Midden-Celebes.	Bamba.	Officier v. h. Leger des Heils Jensen.	f 200	—	150	—
		Bara.	id. id. G. J. Nijheim.	300	—	133	—
		Kalawara.	id. id. G. J. Veerenhuis.	200	—	150	—
		Padende.	id. id. Jensen.	200	—	175	—
		Sibelaja.	id. id. G. J. Nijheim.	—	20	175	—
				f 1100	f 2 920	f 24 458	f 2 130

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor het salaris van het onderwijzend personeel.	leermiddelen en schoolbehoeften.
Menado. . . .	Menado (onderafd. Menado).	Batoe.	Districtshoofd P. A. Ratulangi.	f 60	f 45,—
		Bengkol.	Schoolopziener G. J. Welsz.	300	36,—
		Boenakeng.	Districtshoofd L. A. Wakkerij.	240	48,75
		Gauga.	Schoolopziener G. J. Welsz.	300	39,75
		Kahoekoe.	id.	240	36,75
		Kali.	id.	300	39,—
		Kamanta.	id.	240	21,75
		Kaweroean.	id.	335	24,75
		Kembes I.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	32,25
		Kembes II.	Districtshoofd L. A. Wakkerij.	—	72,75
		Koewil.	Districtshoofd P. A. Ratulangi.	—	46,50
		Kaka.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	31,50
		Laikit.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	18,75
		Lansot.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	27,—
		Lembean I.	id.	570	44,25
		Lembean II.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	23,25
		Lilang.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	29,25
		Loempias.	Districtshoofd P. A. Ratulangi.	—	48,75
		Malalajang.	Districtshoofd P. A. Mandagi.	240	30,75

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor het salaris van het onderwijzend personeel.	Toegekende tegemoetkoming voor leermiddelen en schoolbehoeften.
Menado. . . .	Menado (onderafd. Menado).	Manembo Nembo.	Schoolopziener G. J. Welsz.	f 300	f 46,50
		Maoembi.	Districtshoofd P. A. Ratulangi.	—	50,25
		Menado.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	570	42,75
		Palaes.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	20,25
		Paniki di Atas.	id.	420	20,25
		Paniki di Bawah I.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	25,50
		Paniki di Bawah II.	Schoolopziener G. J. Welsz.	250	21,75
		Paslaten.	id.	—	57,—
		Pineleng.	Districtshoofd L. A. Wakkerij.	—	39,—
		Riwondoran.	Schoolopziener G. J. Wels.	240	21,—
		Roemengkor I.	id.	240	30,—
		Roemengkor II.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	22,50
		Sarawet.	Schoolopziener G. J. Welsz.	300	33,75
		Sawangan Menado.	Districtshoofd L. A. Wakkerij.	—	26,25
		Sawangan Tonsea.	id. E. Rotinsulu.	—	70,50
		Serei.	Schoolopziener G. J. Welsz.	300	41,25
		Soekoer.	id. id.	240	18,75
		Soeloean.	id. id.	300	43,50
		Talawaän Bantik.	id. id.	300	23,25
		Tandjoengmerah.	id. id.	240	21,—
		Tanggari.	id. id.	420	56,25
		Tateloe.	Districtshoofd E. Rotinsulu.	—	78,75
		Tikala.	Predikant J. A. Broers.	—	63,75
		Titiwoengen.	id. id.	810	51,75
		Tomboeloean.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	19,50
		Tongkeina.	id. id.	240	20,25
		Tonsea Lama.	Districtshoofd E. Rotinsulu.	—	84,75
		Tontalete.	Schoolopziener G. J. Welsz.	300	36,75
		Waleo.	id. id.	240	33,—
		Waremboengan II.	id. id.	240	30,75
		Wasian.	id. id.	360	21,75
		Watoedambo.	id. id.	435	47,25
		Werot.	id. id.	240	27,75
		Winetin.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	35,25
	Menado (onderafd. Tondano).	Atep.	Districtshoofd A. W. R. Inkiriwang.	—	57,75
		Belang.	Hulpprediker G. F. Schröder.	360	25,50
		Bentenan.	id. id.	420	33,75
		Eris.	Districtshoofd J. E. Maengkom.	—	58,50
		Kajawoe.	Schoolopziener G. J. Welsz.	360	50,25
		Kajoeroja.	id. id.	540	42,75
		Kajoewatoe.	Hulpprediker G. F. Schröder.	240	22,50
		Kakaskasen I.	Schoolopziener G. J. Welsz.	720	128,25
		Kakaskasen II.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	34,50
		Kalawiran.	Hulpprediker G. F. Schröder.	595	41,25
		Karor.	Districtshoofd W. H. Warokka.	—	23,25
		Kasoeratan.	Hulpprediker G. F. Schröder.	330	71,25
		Kaweng.	id. id.	360	55,50
		Kinaleosan.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	27,75
		Kinilow.	id. id.	385	40,50
		Koelo.	id. id.	320	37,50
		Koemelemboeai.	id. id.	300	39,—
		Kaja.	id. id.	570	83,25
		Kalongan.	id. id.	150	52,50
		Lahendong.	id. id.	150	63,—
		Laloempei.	Districtshoofd J. A. Kawilarang.	—	49,50
		Langoan.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	25,50
		Liwoetoeng.	Districtshoofd A. H. D. Supit.	—	98,25
		Makalisoeng.	id. J. A. Kawilarang.	—	32,25
		Manembo.	Hulpprediker G. F. Schröder.	475	40,50
		Maoembi.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	36,—
		Marawas.	id. id.	240	22,50
		Minanga.	Hulpprediker G. F. Schröder.	240	28,50
		Naöngan.	id. id.	420	40,50
		Palemba.	id. id.	240	20,25
		Paloloan.	Schoolopziener G. J. Welsz	360	41,25
		Panasen.	Hulpprediker G. F. Schröder.	420	36,75
		Pangoe.	id. id.	240	51,—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor	
				het salaris van het onderwijzend personeel.	leermiddelen en schoolbehoeften.
Menado . . .	Menado (onderafd. Tondano).	Pangolombian I.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	f 240	f 18,75
		Pangolombian II.	Schoolopziener G. J. Welsz.	570	44,25
		Papakelan.	id. id.	480	42,75
		Parepei.	Hulpprediker G. F. Schröder.	240	50,25
		Paso.	Districtshoofd W. H. Warokka.	—	104,25
		Pinaras.	Schoolopziener G. J. Welsz.	360	60,—
		Ramboenan.	id. id.	385	40,50
		Ranomeroet.	id. id.	480	42,—
		Ranowangko.	id. id.	150	39,—
		Rasi.	Hulpprediker G. F. Schröder.	240	24,75
		Ratatotok.	id. id.	300	33,75
		Rerer.	Districtshoofd J. A. Kawilarang.	—	64,50
		Roeroekan.	id. Th. E. Geningan.	—	61,50
		Sarongsong I.	Schoolopziener G. J. Welsz.	480	119,25
		Sarongsong II.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	420	24,—
		Sawangan I.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	21,75
		Sawangan II.	id. id.	240	23,25
		Seretan.	id. id.	390	46,50
		Tampoesoe.	Hulpprediker G. F. Schröder.	240	23,25
		Tandengan.	Schoolopziener G. J. Welsz.	390	73,50
		Tataäran.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	420	56,25
		Tatengesan.	Hulpprediker G. F. Schröder.	320	20,25
		Teëp.	id. id.	450	51,75
		Telap.	Schoolopziener G. J. Welsz.	—	51,—
		Tinoör.	id. id.	590	42,75
		Toelap.	id. id.	510	57,75
		Toemaratas.	Hulpprediker G. F. Schröder.	690	115,50
		Tomohon I.	Schoolopziener G. J. Welsz.	630	92,25
		Tomohon II.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	480	64,50
		Tondangow.	Schoolopziener G. J. Welsz.	430	39,75
		Tondano I.	id. id.	490	121,50
		Tondano II.	id. id.	450	78,—
		Tondano III.	id. id.	570	98,25
		Taoeliang.	Hulpprediker G. F. Schröder.	570	47,25
		Taoeliang-ketjil.	Districtshoofd J. A. Kawilarang.	60	68,25
		Taoeloemembet.	Hulpprediker G. F. Schröder.	240	35,25
		Totatalan.	id. id.	240	33,—
		Watoelinei I.	Districtshoofd J. E. Maengkom.	60	47,25
		Watoelinei II.	Hulpprediker G. F. Schröder.	420	20,25
		Watoemea.	Schoolopziener G. J. Welsz.	590	56,25
		Wian.	Hulpprediker G. F. Schröder.	240	21,75
		Wisi.	Districtshoofd A. H. D. Supit.	—	54,—
		Woelaoean.	Schoolopziener G. J. Welsz.	300	57,—
		Wongkai.	Hulpprediker G. F. Schröder.	330	40,50
	Menado (onderafd. Amoerang).	Bojong Atas.	Hulpprediker A. W. F. Waardenburg.	240	36,—
		Eloesan.	id. id.	300	48,75
		Kajoeoewi.	Schoolopziener G. J. Welsz.	355	81,75
		Kali.	Hulpprediker G. F. Schröder.	360	39,—
		Kanean.	id. E. W. G. Graafland.	300	26,25
		Kanowang.	id. G. J. Schröder.	450	69,75
		Kapoja.	Schoolopziener G. J. Welsz.	300	48,75
		Karimban.	Hulpprediker A. W. F. Waardenburg.	300	55,50
		Kiawa.	Schoolopziener G. J. Welsz.	510	103,50
		Koejanga.	Hulpprediker G. F. Schröder.	330	38,25
		Koha I.	Schoolopziener G. J. Welsz.	475	67,50
		Koha II.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	300	29,25
		Kolongan Atas.	Schoolopziener G. J. Welsz.	420	157,50
		Lapi.	Districtshoofd L. A. Warokka.	—	63,—
		Leilem.	Schoolopziener G. J. Welsz.	525	100,50
		Lemo I.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	20,25
		Lemo II.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	36,75
		Loboe.	Hulpprediker G. F. Schröder	510	69,—
		Lolah I.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	360	34,50
		Lolah II.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	48,75
		Lompad.	Hulpprediker A. W. F. Waardenburg.	380	36,—
		Makasili.	id. id.	—	21,75
		Mapolo.	id. id.	300	42,75

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor het salaris van het onderwijzend personeel.	Toegekende tegemoetkoming voor leermiddelen en schoolbehoeften.
Menado. . . .	Menado (onderafd. Amoerang).	Moendoeng.	Districtshoofd H. Pan de Iroot.	—	f 98,25
		Moente.	Schoolopziener G. J. Welsz.	f 325	43,50
		Pakoe Oere.	Hulpprediker A. W. F. Waardenburg.	480	55,50
		Pakoe Weroe.	id. id.	—	28,50
		Pinamorongan.	Districtshoofd L. A. Warokka.	—	50,25
		Pinapalangkan.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	27,75
		Pinebetengan.	Hulpprediker G. F. Schröder.	420	54,—
		Pitjoean.	id. A. W. F. Waardenburg.	300	44,25
		Poigar.	Districtshoofd W. A. Wakkerij.	90	59,25
		Pondang.	Hulpprediker E. W. G. Graafland.	240	34,50
		Pondas.	id. A. W. F. Waardenburg.	240	34,50
		Pontak.	id. id.	300	24,75
		Poöpo II.	Schoolopziener G. J. Welsz.	290	18,75
		Raänan.	Hulpprediker A. W. F. Waardenburg.	240	34,50
		Raänan Lama.	id. id.	360	47,25
		Ranoako.	id. G. F. Schröder.	295	51,75
		Ranolambot.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	21,75
		Ranomea.	Hulpprediker E. W. G. Graafland.	360	54,75
		Ranotongkor.	Schoolopziener G. J. Welsz.	265	30,75
		Ritei.	Hulpprediker E. W. G. Graafland.	360	36,75
		Sendoek.	Schoolopziener G. J. Welsz.	480	52,50
		Silian.	Hulpprediker G. F. Schröder.	330	84,75
		Soeloeoen.	Schoolopziener G. J. Welsz.	420	44,25
		Sonder I.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	21,—
		Sonder II.	Schoolopziener G. J. Welsz.	405	44,25
		Talaitad.	Hulpprediker E. W. G. Graafland.	420	30,—
		Tanawangko.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	240	18,75
		Tangkoenei.	Schoolopziener G. J Welsz.	240	21,—
		Tara Tara I.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	360	45,—
		Tara Tara II.	Schoolopziener G. J. Welsz.	300	91,50
		Toteli.	id. id.	240	27,—
		Tewasen.	Hulpprediker A. W. F. Waardenburg.	300	34,50
		Timboekar.	Schoolopziener G. J. Welsz.	240	18,75
		Tintjap.	Districtshoofd G. J. Tambojong.	—	51,75
		Toemaloentoeng.	Hulpprediker E. W. G. Graafland.	420	26,25
		Toempaän.	id. id.	—	63,—
		Toking.	id. A. W. F. Waardenburg.	60	48,75
		Tolok.	id. G. F. Schröder.	420	51,75
		Tombasian Atas.	Districtshoofd L. A. Warokka.	—	58,50
		Tompaso I.	Hulpprediker G. F. Schröder.	780	134,25
		Tompaso II.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	360	48,—
		Tompaso III.	Hulpprediker G. F. Schröder.	360	59,25
		Tondegesan.	Districtshoofd L. A. Warokka.	—	69,—
		Tondei.	Hulpprediker A. W. F. Waardenburg.	240	25,50
		Tonsewer.	id. G. F. Schröder.	240	36.—
		Wakau.	id. A. W. F. Waardenburg.	420	56,25
		Wanga.	id. id.	360	50,25
		Woewoek.	Districtshoofd L. A. Warokka.	—	87,75
		Woloan I.	Pastoor A. P. F. van Velsen.	360	65,25
		Woloan II.	Schoolopziener G. J. Welsz.	100	62,25
	Menado (onderafd. Sangi-eilanden).	Angges.	Dienaar des Woords K. G. F. Steller.	360	65,25
		Apenglawo.	id. id.	240	24,—
		Balangkalang.	id. id.	240	29,25
		Basaoek.	id. G. ten Broek.	300	36,—
		Batoenderang.	id. K. G. F. Steller.	240	33,—
		Batoewoelang.	id. P. Kelling.	300	43,50
		Bebalang.	id. K. G. F. Steller.	300	34,50
		Bebali.	id. P. Kelling.	360	57,75
		Beboe.	id. K. G. F. Steller.	300	39,—
		Belongang.	id. id.	300	29,25
		Bellae.	id. id.	300	45,75
		Beng.	id. G. ten Broek.	240	27,75
		Beong.	id. P. Kelling.	360	68,25
		Biaoe.	id. id.	360	38,25
		Biaro.	id. A. Kok.	420	39,75
		Binala.	id. K. G. F. Steller.	330	70,50
		Binebase.	id. G. ten Broek.	420	53,25

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor het salaris van het onderwijzend personeel.	Toegekende tegemoetkoming voor leermiddelen en schoolbehoeften.
Menado.	Menado (onderafd. Sangi-eilanden).	Boeaoe.	Dienaar des Woords P. Kelling.	f 240	f 26,25
		Boeas.	id. K. G. F. Steller.	370	81,—
		Boekide.	id. P. Kelling.	300	64,50
		Boembiha.	id. id.	300	49,50
		Bowonkali.	id. G. ten Broek.	300	39,—
		Bowonkoeloe.	id. id.	300	26,25
		Dame.	id. P. Kelling.	300	46,50
		Enggor.	id. G. ten Broek.	240	26,25
		Hesang.	id. K. G. F. Steller.	300	33,75
		Hioeng.	id. P. Kelling.	300	41,25
		Kalama.	id. K. G. F. Steller.	390	38,25
		Kalasoegi.	id. G. ten Broek.	570	105,75
		Kalekoebe.	id. id.	300	46,50
		Kalinda.	id. K. G. F. Steller.	330	54,—
		Kaloewatoe (leerschool kweekschool).	id. id.	240	55,50
		Kanang.	id. P. Kelling.	300	71,25
		Kanawong.	id. id.	360	72,—
		Kandhar.	id. K. G. F. Steller.	455	48,75
		Kaoehise.	id. id.	300	55,50
		Karaloeng.	id. P. Kelling.	300	70,50
		Kawaloesoe.	id. K. G. F. Steller.	240	18,75
		Kesihan.	id. A. Kok.	420	48,75
		Kinali.	id. P. Kelling.	300	55,50
		Laghaeng.	id. id.	300	58,50
		Lai.	id. id.	360	56,25
		Laine.	id. K. G. F. Steller.	300	47,25
		Laotongan.	id. G. ten Broek.	290	23,25
		Lebo.	id. K. G. F. Steller.	300	84,75
		Lehoepoe.	id. G. ten Broek.	300	38,25
		Lenganeng.	id. id.	425	53,25
		Lesa I.	id. K. G. F. Steller.	300	41,25
		Lesa II.	id. A. Kok.	212,50	$32,38^{5}$
		Limbalo.	id. G. ten Broek.	240	20,25
		Liwoeng.	id. K. G. F. Steller.	360	39,—
		Mahenjetang.	id. id.	240	24,75
		Makalihi.	id. P. Kelling.	300	68,25
		Mala.	id. id.	480	75,75
		Marore.	id. K. G. F. Steller.	290	38,25
		Menggawa.	id. id.	450	48,75
		Mioeloe.	id. G. ten Broek.	240	34,50
		Mitoeng.	id. K. G. F. Steller.	420	42,—
		Mohongsawan.	id. A. Kok.	330	36,41
		Nagha.	id. K. G. F. Steller.	390	49,50
		Naha.	id. G. ten Broek.	300	42,75
		Nameng.	id. P. Kelling.	300	66,—
		Nanedakel.	id. G. ten Broek.	240	21,—
		Nipa.	id. id.	430	49,50
		Oeloe.	id. P. Kelling.	300	91,50
		Paghoeloe.	id. K. G. F. Steller.	360	81,75
		Pananaroe.	id. id.	240	37,50
		Pangirolong.	id. P. Kelling.	300	42,—
		Para.	id. K. G. F. Steller.	390	47,25
		Paseng.	id. P. Kelling.	360	63,—
		Peling.	id. id.	300	51,75
		Pintareng.	id. G. ten Broek.	510	113,25
		Salili.	id. P. Kelling.	300	53,25
		Sawang Taroena.	id. K. G. F. Steller.	300	51,—
		Sensong.	id. G. ten Broek.	300	26,25
		Sesiwoeng.	id. K. G. F. Steller.	300	48,75
		Simoeng.	id. G. ten Broek.	240	30,75
		Sawaeng.	id. K. G. F. Steller.	240	31,50
		Taboekan Lama.	id. G. ten Broek.	300	50,25
		Talawide I.	id. K. G. F. Steller.	240	23,25
		Taleko.	id. id.	240	21,75
		Talengan.	id. G. ten Broek.	300	51,-
		Tapile.	id. P. Kelling.	240	23,25

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor	
				het salaris van het onderwijzend personeel.	leermiddelen en schoolbehoeften.
Menado. . . .	Menado (onderafd. Sangi-eilanden).	Tarianglama.	Dienaar des Woords K. G. F. Steller.	f 420	f 48,—
		Tawoali.	id. id.	360	36,—
		Toeloesan.	id. A. Kok.	300	47,25
		Tola.	id. G. ten Broek.	300	47,25
	Menado (onderafd. Talaud-eilanden).	Akas.	id. H. J. Stokking.	240	35,25
		Alo.	id. W. J. A. Zwaan.	360	34,50
		Arangkaä.	id. id.	300	44,25
		Beo.	Djogoegoe Karabilang Oetasa J. S. Tamawiny.	—	42,75
		Binala.	Dienaar des Woords W. J. A. Zwaan.	240	39,25
		Boeloede.	id. H. J. Stokking.	300	35,25
		Damaoe.	id. id.	330	65,25
		Dapalan.	id. W. J. A. Zwaan.	300	46,50
		Esang.	id. id.	240	20,25
		Kaboeroeang.	id. H. J. Stokking.	300	34,50
		Kalongan.	id. id.	390	43,50
		Karatoeng.	id. id.	390	45,75
		Kiama.	id. W. J. A. Zwaan.	240	32,25
		Lahoehe.	id. H. J. Stokking.	300	84,—
		Lebbo.	id. W. J. A. Zwaan.	300	30,—
		Makatara.	id. id.	300	19,50
		Manggarang.	Djogoegoe van Kaboeroeang N. Goenaaselangi.	—	57,75
		Miangas.	Dienaar des Woords H. J. Stokking.	220	41,25
		Moranga.	Djogoegoe van Salibaboe C. Lampah.	90	98,25
		Poelotan.	Dienaar des Woords W. J. A. Zwaan.	240	30,—
		Rainis.	id. id.	420	54,—
		Salibaboe.	id. H. J. Stokking.	390	97,50
		Sereh.	id. id.	300	47,25
		Tadoewale.	id. id.	440	38,25
		Taroen.	id. W. J. A. Zwaan.	360	33,—
		Tarohan.	id. id.	300	39,75
		Toelei.	id. id.	240	29,25
				f 92877,50	f 14810,29^{5}

Gewest.	Afdeeling.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor			
				de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	premie voor het onderwijzend personeel.	gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	het schooltoezicht.
Menado. . . .	Bolaang Mongondou.	Bolaang.	Zendeling-leeraar W. Dunnebier.	f 150	f 60	f 100	f 30
		Doemoga Besar.	id.	225	60	130	45
		Doloedoeo.	id.	150	30	100	30
		Kapandakan.	id.	150	30	106	45
		Kotabangon.	id.	150	150	122	45
		Mariri.	id.	150	—	118	30
		Mojag.	id.	150	90	112	30
		Mongkonai.	id.	150	120	100	—
		Motoboi Besar.	id.	150	60	85	45
		Nanasi.	id.	150	—	100	30
		Otam.	id.	150	90	85	30
		Pasi.	id.	225	90	150	45
		Paboendajan.	id.	150	60	100	40
		Pojawa Ketjil.	id.	150	60	100	40
		Pontodan.	id.	225	30	110	45
		Popo Mongondou.	id.	225	30	198	45
				f 2 700	f 960	f 1 816	f 575

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	verdere uitgaven.	schooltoezicht.
Celebes en onderhoorigh.	Bonthain.	Malakadji.	Inlandsch assistent Koesoe.	—	—	f 58	—
	Mandar.	Balapeoe.	Hulpprediker J. Hessing.	—	f 20	150	—
		Baroeng.	id.	—	20	125	—
		Kelapa Doea.	id.	—	—	125	—
		Mamasse.	id.	—	30	200	—
		Melaboeh.	id.	—	20	175	—
		Mesawa.	id.	—	30	200	—
		Nossoe.	id.	—	30	225	—
		Oeloe Salo.	id.	—	20	150	—
		Oraboea.	id.	—	30	200	—
		Pakin.	id.	—	20	175	—
		Panah.	id.	—	30	225	—
		Ranteliang.	id.	—	30	200	—
		Sepang.	id.	—	20	175	—
		Tawalian.	id.	—	—	83	—
		Tabone.	id.	—	20	150	—
		Tandoeng.	id.	—	20	150	—
	Loewoe.	Baloesoe.	Zendeling-leeraar A. A. van de Loosdrecht.	—	30	225	—
		Boentao.	id.	—	—	175	—
		Bori.	id.	—	—	181	—
		Batoe Allo.	Predikant R. W. F. Kijftenbelt.	—	—	175	—
		Batoeloe.	id.	—	20	175	—
		Banja.	id.	—	20	175	—
		Eeting.	id.	—	—	175	—
		Gandang Batoe.	id.	—	—	175	—
		Kalambe.	Zendeling-leeraar A. A. van de Loosdrecht.	—	—	225	—
		Leatoeng.	Predikant R. W. F. Kijftenbelt.	—	—	175	—
		Pali.	Zendeling-leeraar A. A. van de Loosdrecht.	—	—	225	—
		Pangala.	id.	—	—	225	—
		Mebali.	Predikant R. W. F. Kijftenbelt.	—	—	175	—
		Nanggala.	Zendeling-leeraar A. A. van de Loosdrecht.	—	20	175	—
		Rimboeng.	Predikant R. W. F. Kijftenbelt.	—	—	175	—
		Rioe.	Zendeling-leeraar A. A. van de Loosdrecht.	—	—	225	—
		Rendangan.	Predikant R. W. F. Kijftenbelt.	—	—	175	—
		Soroako.	id.	—	—	175	—
		Simba.	id.	—	—	175	—
		See See.	id.	—	—	175	—
		Sadan.	Zendeling-leeraar A. A. van de Loosdrecht.	—	—	225	—
		Taberano.	Predikant R. W. F. Kijftenbelt.	—	—	175	—
		Tongke.	id.	—	30	200	—
		Tondon.	Zendeling-leeraar A. A. van de Loosdrecht.	—	—	168	—
	Oost-Celebes.	Boras.	Predikant R. W. F. Kijftenbelt.	—	13	100	—
		Gabe.	id.	—	—	125	—
		Lalipoa.	id.	—	20	125	—
		Lingketten.	id.	—	20	175	—
		Mantok.	id.	—	40	250	—
		Malino.	id.	—	20	175	—
		Pinapoean.	id.	—	20	150	—
		Soealan.	id.	—	30	200	—
		Sinampangnjo.	id.	—	—	125	—
		Talima.	id.	—	20	150	—
		Tanasoempoe.	Zendeling-leeraar dr. A. C. Kruijt.	—	—	175	f 30
		Tomata.	id.	—	—	175	30
	Pare Pare.	Boroko.	Hulpprediker J. Hessing.	—	—	100	—
		Tjario.	id.	—	—	104	—
Amboina.	Amboina.	Amboina.	Hulpprediker J. H. Letteboer.	—	40	250	—
		Air Boeaja.	Zendeling-leeraar A. H. Jansen.	—	20	175	—
		Bobo.	Zendeling-leeraar J. A. F. Schut.	—	30	200	20
		Hoenoet.	Hulpprediker J. A. Meijer.	—	30	200	—
		Kaboet.	Zendeling-leeraar J. A. F. Schut.	—	20	150	10
		Kajeli.	Predikant L. J. Wesseldijk.	—	20	175	—
		Kawiri.	Zendeling-leeraar J. A. F. Schut.	—	20	125	10
		Koesoe Koesoe Sereh.	Hulpprediker J. H. Letteboer.	—	30	200	—
		Leksoela.	Zendeling-leeraar J. A. F. Schut.	—	30	200	10
		Mahija.	Hulpprediker J. H. Letteboer.	—	30	200	—
		Mefa.	Zendeling-leeraar J. A. F. Schut.	—	30	200	—
		Mesa.	Predikant G. C. A. A. van den Wijngaard.	—	20	100	—
		Nakoe.	Hulpprediker J. H. Letteboer.	—	40	250	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor			
				de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	verdere uitgaven.	schooltoezicht.
Amboina .	Amboina.	Ngesawain.	Zendeling-leeraar J. A. F. Schut.	—	f 30	f 200	—
		Oenet.	id.	—	20	175	—
		Serie.	Hulpprediker J. H. Letteboer.	—	20	175	—
		Takal.	Zendeling-leeraar J. A. F. Schut.	—	30	200	f 10
		Tifoe.	id.	—	30	225	10
		Waneëken.	id.	—	20	150	10
		Waëkatim.	id.	—	40	250	15
		Waënoe.	id.	—	30	200	—
		Waësoela.	id.	—	20	100	10
		Waëtoeren.	id.	—	30	200	20
		Waipote.	Zendeling-leeraar A. Hueting.	—	20	150	—
		Waroe.	Predikant G. C. A. A. van den Wijngaard.	f 200	—	112	—
	Kei-eilanden.	Ad.	Hulpprediker H. G. Plattel.	—	20	150	—
		Jambil Waurtaheil.	id. id.	—	30	225	—
		Kilwat.	id. id.	—	20	150	—
		Lerehilim.	id. id.	—	20	125	—
		Moen.	id. id.	—	20	125	—
		Ohoiel Ngafoet.	id. id.	—	30	200	—
		Ohomangan.	id. id.	—	30	200	—
		Ohovia.	id. id.	—	20	175	—
		Ohoirenan.	id. id.	—	20	175	—
		Ohoitil.	id. id.	—	30	200	—
		Reharain.	id. id.	—	20	150	—
		Sether.	id. id.	—	20	175	—
		Taar.	id. id.	—	20	150	—
		Toetrean.	id. id.	—	30	200	—
		Wab.	id. id.	—	20	175	—
		Watlaar.	id. id.	—	20	175	—
		Watmaar.	id. id.	—	20	150	—
		Werka.	id. id.	—	20	150	—
	Aroe-eilanden.	Djaboelanga.	id. id.	—	20	150	—
		Doerdjila.	id. id.	—	20	100	—
		Fatoeraal.	id. id.	—	20	175	—
		Maikaar.	id. id.	—	20	125	—
		Ngaiboor.	id. id.	—	30	200	—
		Ngaigoeli.	id. id.	—	30	200	—
		Tafirmaar.	id. id.	—	20	150	-
		Wardjoekoer	id. id.	—	20	125	—
	Tanimbar- en Babar-eilanden.	Abat.	id. J. G. de Haan.	—	30	200	—
		Adaoet.	id. id.	—	40	250	—
		Adado.	id. id.	—	20	150	—
		Arma.	id. id.	—	30	200	—
		Arkilo.	id. id.	—	30	225	—
		Emroing.	id. id.	—	30	225	—
		Kandar.	id. id.	—	30	225	—
		Keliobar.	id. id.	—	20	175	—
		Kilmasa.	id. id.	—	20	175	—
		Kroing.	id. id.	—	30	225	—
		Lamdessar I.	id. id.	—	30	225	—
		Lamdessar II.	id. id.	—	30	225	—
		Latdalem.	id. id.	—	30	225	—
		Lelingloean.	id. id.	—	30	225	—
		Lermatang.	id. id.	—	30	200	—
		Letwoeroeng.	id. id.	—	30	225	—
		Lingat.	id. id.	—	20	175	—
		Makalian.	id. id.	—	20	175	—
		Mangloesi.	id. id.	—	30	225	—
		Naartabong.	id. id.	—	40	250	—
		Noerkaat.	id. id.	—	20	200	—
		Oepoehoepoen.	id. id.	—	30	225	—
		Ridool-Ritabot.	id. id.	—	30	225	—
		Romeaan.	id. id.	—	30	225	—
		Roemahlewang.	id. id.	—	30	225	—
		Selwasa Woerniatang.	id. id.	—	20	175	—
		Selwasa Otimmer.	id. id.	—	30	225	—
		Temin Woeratan.	id. id.	—	20	175	—
		Tepa.	id. id.	—	30	200	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor			
				de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	verdere uitgaven.	schooltoezicht.
Amboina.	Tanimbar- en Babar-eilanden.	Toetoehembang.	Hulpprediker J. G. de Haan.	—	f 30	f 225	—
		Toetoewawang.	id. id.	—	30	225	—
		Wakpapopi.	id. id.	—	30	225	—
		Watidal.	id. id.	—	30	225	—
		Watmoeri.	id. id.	—	30	225	—
		Wedengkan.	id. id.	—	20	175	—
		Werain.	id. id.	—	40	250	—
		Woenlah.	id. id.	—	20	125	—
		Woelmasa.	id. id.	—	20	150	—
				f 200	f 2 943	f 26 106	f 185

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor	
				de school.	het schooltoezicht.
Amboina.	West-Nieuw-Guinea.	Air Besar.	Zendeling-leeraar D. C. A. Bout.	f 196,35	f 30
		Idora.	id. id.	278,82	20
		Inanoewatan.	id. id.	417,75	20
		Jakati.	id. id.	344,75	20
		Keman.	id. id.	227,64	30
		Kindowara.	id. id.	82,54	10
		Merauke.	Beheerder van het gemeentefonds.	270,—	—
		Tanahmerah.	Zendeling-leeraar D. C. A. Bout.	206,78	10
		Waraboer.	id. id.	242,85	10
		Wariangi.	id. id.	201,49	10
Ternate en onderhoorigheden.	Halmahera.	Asimiro.	Zendeling-leeraar M. J. van Baarda.	225,15	30
		Bailengit.	id. H. Lasschuit.	213,81	20
		Biang.	id. id.	228,45	20
		Bobale.	id. id.	254,71	10
		Boeli.	id. G. Maan.	268,32^{5}	30
		Boesoe Boesoe.	id. A. van Essen.	186,54	30
		Bore.	id. H. Lasschuit.	259,32	10
		Brosok.	id. id.	261,36	10
		Daroe.	id. id.	197,15	10
		Djali.	id. id.	180,56	10
		Dodaga.	id. id.	165,99	20
		Doema.	id. M. J. van Baarda.	257,64	30
		Dore.	id. H. Lasschuit.	266,65	10
		Doroeme.	id. M. J. van Baarda.	236,82	30
		Dokalama.	id. id.	260,53	30
		Djailolo.	id. J. Fortgens.	264,11	30
		Dama.	id. M. J. van Baarda.	113,43	20
		Efi Efi.	id. A. Hueting.	249,71	20
		Gamsoengi.	id. id.	328,17	20
		Gemaf.	id. G. Maan.	162,73^{5}	30
		Goegoetingana.	id. M. J. van Baarda.	217,05	30
		Gamlaha.	id. H. Lasschuit.	139,92	—
		Garoea.	id. J. Metz.	122,63	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor de school.	Toegekende tegemoetkoming voor het schooltoezicht.
Ternate en onderhoorigheden.	Halmahera.	Hajanloe.	Zendeling-leeraar H. Lasschuit.	f 235,27	f 20
		Idamdehe.	id. J. Fortgens.	171,75^{5}	30
		Jawo.	id. A. van Essen.	206,68	30
		Katana.	id. A. Hueting.	200,87	20
		Kailoepa.	id. M. J. van Baarda.	190,57^{5}	30
		Kobe.	id. G. Maan.	158,60^{5}	30
		Koekoemoetoekoe.	id. H. Lasschuit.	297,66	20
		Koemo.	id. A. Hueting.	257,96	20
		Koepa Koepa.	id. id.	272,50	20
		Koesaoe.	id. H. Lasschuit.	306,36	20
		Kokara Lamo	id. A. Hueting.	278,18	20
		Lelilef.	id. G. Maan.	194,63	30
		Malifoeh.	id. H. Lasschuit.	214,80	10
		Marepoga.	id. id.	284,63	20
		Mawea.	id. A. Hueting.	229,13	30
		Meti.	id. id.	341,14	20
		Njaukako.	id. H. Lasschuit.	180,09	20
		Pasirpoetih.	id. id.	270,60	20
		Patani.	id. G. Maan.	241,40^{5}	30
		Patja.	id. A. Hueting.	241,19	20
		Pediwang.	id. H. Lasschuit.	220,92	10
		Perseba.	id. id.	287,35	20
		Pitoe.	id. A. Hueting.	312,32	30
		Poengelanga.	id. G. Maan.	201,86	30
		Roekoe.	id. A. Hueting.	183,98	20
		Sakita.	id. A. van Essen.	196,08	30
		Sasar.	id. H. Lasschuit.	215.44	20
		Sepo.	id. G. Maan.	195,82^{5}	30
		Sidangoli.	id. J. Fortgens.	196,83	30
		Sangowo.	id. A. van Essen.	258,92	30
		Singiangmajokoe.	id. H. Lasschuit.	265,05	20
		Tongoete.	id. J. Fortgens.	171,06^{5}	30
		Tagalaia.	id. A. Hueting.	104,89	20
		Tifonis.	id. G. Maan.	216,54	30
		Tobonoesoe.	id. A. Hueting.	147,24	20
		Tepeleo.	id. G. Maan.	208,31	30
		Tadowongi.	id. J. Fortgens.	135,—	30
		Waidjoe.	id H. Lasschuit.	227,95	20
		Wangeotak.	id. id.	251,48	10
		Wari.	id. A. Hueting.	280,39	30
		Watam.	id. G. Maan.	171,42	30
		Wohia.	id. A. Hueting.	128,62	20
		Weweno.	id. G. J. Ellen.	54,—	—
	Noord-Nieuw-Guinea.	Andei.	id. F. J. F. van Hasselt.	232,06	30
		Ansoedoe.	id. id.	91,51	10
		Bosajor.	id. D. B. Starrenburg.	279,68	10
		Bitie.	id. F. J. F. van Hasselt.	234,87	10
		Bosnik.	id. F. J. Jens.	203,29	10
		Betaf.	id. F. J. F. van Hasselt.	174,60	10
		Djamna.	id. id.	252,92	10
		Dedomana.	id. id.	93,75	10
		Domi.	id. id.	536,82	10
		Etiobi.	id. D. B. Starrenburg.	212,44	30
		Fanindi.	id. F. J. F. van Hasselt.	185,85	—
		Goni.	id. D. B. Starrenburg.	148,29	20
		Hollandia.	id. F. J. F. van Hasselt.	345,66	10
		Iriati.	id. D. B. Starrenburg.	218,52	10
		Jomber.	id. id.	212,08	30
		Jende.	id. id.	1531,91	30
		Jerenoesi.	id. id.	186,63	30
		Jaoer (Menoekwan).	id. id.	267,81	20
		Jarsoen (Podene).	id. F. J. F. van Hasselt.	324,39	10
		Jenmano.	id. id.	215,82	20
		Jeretwar.	id. D. B. Starrenburg.	201,53	20
		Jopangar.	id. id.	220,01	30
		Jowbi.	id. F. J. F. van Hasselt.	188,25	—
		Kaibi.	id. D. B. Starrenburg.	492,97	20

Gewesten.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor de school.	Toegekende tegemoetkoming voor het schooltoezicht.
Ternate en onderhoorigheden.	Noord-Nieuw-Guinea.	Kajob.	Zendeling-leeraar D. B. Starrenburg.	f 253,12	f 30
		Karoewani.	id. id.	45,49	20
		Koebejari.	id. id.	245,18	20
		Kornasoren.	id. F. J. F. van Hasselt.	371,31	25
		Kwatisore.	id. D. B. Starrenburg.	214,80	10
		Kwawi.	id. F. J. F. van Hasselt.	484,20	30
		Kiamdori.	id. F. J. Jens.	437,90	10
		Kanaki.	id. F. J. F. van Hasselt.	223,20	20
		Kapitawar.	id. id.	81,05	10
		Mandori (eil. Noemfoor).	id. id.	362,01	20
		Mansinam.	id. id.	432,09	30
		Mansoor.	id. F. J. Jens.	311,94	—
		Miei.	id. D. B. Starrenburg.	277,32	10
		Mandoesir.	id. F. J. Jens.	368,34	30
		Masi Masi.	id. F. J. F. van Hasselt.	275,08	10
		Metodebi.	id. id.	354,51	10
		Mokmer.	id. F. J. Jens.	167,97	20
		Mambor.	id. D. B. Starrenburg.	145,09	20
		Namber.	id. F. J. F. van Hasselt.	231,98	30
		Noemamoemar.	id. D. B. Starrenburg.	140,52	30
		Napan I.	id. id.	242,79	20
		Napan II.	id. id.	198,77	30
		Opiaref.	id. F. J. Jens.	39,15	20
		Pakriki.	id. F. J. F. van Hasselt.	626,59	25
		Pom.	id. id.	270,62	20
		Rasje.	id. D. B. Starrenburg.	235,77	20
		Rakwa.	id. id.	222,92	30
		Sanggen.	id. F. J. F. van Hasselt.	224,22	30
		Sjabes.	id. D. B. Starrenburg.	227,10	30
		Sowek.	id. F. J. Jens.	544,05	15
		Sboeria.	id. id.	229,13	10
		Sansoedi.	id. id.	230,97	10
		Sobei.	id. D. B. Starrenburg.	317,65	30
		Somate.	id. F. J. F. van Hasselt.	267,50	10
		Saoenak.	id. id.	569,73	10
		Seko Jembe.	id. id.	76,10	10
		Sjeri.	id. id.	184,63	20
		Tandia.	id. D. B. Starrenburg.	302,42	10
		Tablasowa.	id. F. J. F. van Hasselt.	288,—	10
		Takar.	id. id.	230,70	10
		Tarfia.	id. id.	128,43	10
		Warpapari.	id. id.	190,09	—
		Waraa.	id. id.	265,89	—
		Wasjor.	id. D. B. Starrenburg.	315,70	10
		Windesi.	id. id.	456,15	35
		Wosi.	id. F. J. F. van Hasselt.	162,37	30
		Wariab.	id. id.	258,36	20
		Wanora.	id. id.	270,47	20
		Wadiboe.	id. F. J. Jens.	203,07	10
		Wakde.	id. F. J. F. van Hasselt.	419,70	10
		Warido.	id. id.	207,60	20
		Wardo.	id. F. J. Jens.	207,81	10
		Warkwandi.	id. F. J. F. van Hasselt.	113,42	10
				f38137,35	f 2930

Gewest.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school (volksschool) gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekend bedrag ter tegemoetkoming in de kosten van oprichting en eerste inrichting.	Toegekend bedrag ter tegemoetkoming in de kosten van bezoldiging van het onderwijzend personeel, onderhoud, vernieuwing en aanvulling van het schoolmeubilair en de leermiddelen, enz.
Timor en onderhoorigheden.	Soemba (onderafd. Midden-Soemba).	Kawangoe.	Missionnair predikant C. de Bruijn.	—	f 100
	id.	Kambaniroe.	id.	—	100
	id.	Langgaliroe.	id.	—	100
	id.	Lalakang.	id.	—	100
	id.	Lambanapoe.	id.	—	100
	id.	Lewa Pakoe.	id.	—	100
	id.	Pameti Iban.	id.	—	100
	id.	Waingapoe.	id.	—	100
	Id.(onderafd. Noordwest-Soemba).	Ello Pada.	id.	—	100
	id.	Karoeni.	id.	—	100
	id.	Kodi Bengedo.	id.	—	100
	id.	Kodi Bokol I.	id.	—	100
	id.	Pagogo Lagede.	id.	—	100
	id.	Pela.	id.	—	100
	id.	Wai Mangoera.	id.	—	100
	Id. (onderafd. Zuidwest-Soemba).	Anakalang.	id.	—	100
	id.	Bola Bakat.	id.	—	100
	id.	Lamboja.	id.	—	100
	id.	Memboro.	id.	—	100
	id.	Wai Djoegal.	id.	—	100
	id.	Wai Kaboebak.	id.	—	100
	Id. (onderafd. Oost-Soemba).	Banig.	id.	—	100
	id.	Kopa.	id.	—	100
	id.	Kananggar.	id.	—	100
	id.	Lai Handang.	id.	—	100
	id.	Melolo.	id.	—	100
	id.	Parai Jawang.	id.	—	100
	Flores (onderafd. Adoenara en Lomblem).	Lamalerop.	Directeur van de schoolvereeniging „Flores".	—	100
	id.	Lamokara.	id.	—	100
	id.	Waiwadan.	id.	—	100
	Id. (onderafd. Ende).	Djapoe.	id.	—	100
	Id. (onderafd. Oost-Flores en Solor).	Bama.	id.	—	100
	id.	Larantoeka.	id.	—	100
	id.	Leban.	id.	—	100
	id.	Lewolaga.	id.	—	100
	id.	Waibaloen.	id.	—	100
	Id. (onderafd. Maoemere).	Bloro.	id.	—	100
	id.	Geliting.	id.	—	100
	id.	Halat.	id.	—	100
	id.	Ili.	id.	—	100
	id.	Kotting.	id.	—	100
	id.	Maoemere.	id.	—	100
	id.	Nek.	id.	—	100
	id.	Nita.	id.	—	100
	id.	Paga.	id.	—	100
	id.	Sela.	id.	—	100
	id.	Sika.	id.	—	100
	Id. (onderafd. Ngada).	Bedjana.	id.	—	100
	id.	Boa Wae.	id.	—	100
	id.	Kotta.	id.	—	100
	Id. (onderafd. Noord- en West-Manggarai).	Laboean Badjo.	id.	—	100
	id.	Potta.	id.	—	100
	id.	Reo.	id.	—	100
	Id. (onderafd. Midden- en Zuid-Manggarai).	Roeteng.	id.	—	100
	Noord- en Midden-Timor (onderafd. Beloe).	Alas Weolain.	Missie van de Congregatie der Paters van het goddelijk woord te Steijl.	—	100
	id.	Atamboea.	id.	f 300	100
	id.	Beradoe.	id.	300	100
	id	Besikama.	id.	—	100

Gewest.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school (volksschool) gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekend bedrag ter tegemoetkoming in de kosten van	
				oprichting en eerste inrichting.	bezoldiging van het onderwijzend personeel, onderhoud, vernieuwing en aanvulling van het schoolmeubilair en de leermiddelen, enz.
Timor en onderhoorigheden.	Noord- en Midden-Timor (onderafd. Beloe).	Kakaoen.	Missie van de Congregatie der Paters van het goddelijk woord te Steijl.	—	f 100
	id.	Lehoeroes.	id.	—	100
	id.	Oetaro.	id.	—	100
	id.	Toembaki.	id.	—	100
	id.	Kefananoe.	id.	—	100
	id.	Manamas.	id.	—	100
	id.	Noiltoko.	id.	—	100
	id.	Oilokok.	id.	f 300	100
				f 900	f 6 600

Gewest.	Afdeelingen.	Plaats, waar de school gevestigd is.	Aanvrager.	Toegekende tegemoetkoming voor		
				de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	tegemoetkoming in verdere uitgaven.
Bali en Lombok.	Zuid-Bali.	Batoeriti.	Het betrokken districtshoofd.	f 150	—	f 50
		Blajoe.	id.	200	—	100
		Badjira.	id.	200	—	175
		Gadoengan.	id.	200	—	150
		Kediri.	id.	175	—	125
		Krambitan.	id.	250	—	175
		Kasmian.	id.	300	—	225
		Mengwi.	id.	—	f 50	325
		Pungabaje.	Raden Soepono.	—	20	150
	Lombok.	Kopang.	Het betrokken districtshoofd.	—	20	125
		Laboehanhadji.	Ngabdoelkasan.	—	70	525
		Masbagik.	Makroep.	—	60	425
		Mantang.	Het betrokken districtshoofd.	—	20	150
		Sakré.	Soeparto Atmodjo.	—	80	575
				f 1 475	f 320	f 3 275

Gewesten.	Afdeelingen.	Aanwijzing van de school en plaats waar zij gevestigd is.
Sumatra's Westkust. . .	Agam	Meisjesschool te Biaro.
Tapanoeli	Bataklanden.	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Na Roemonda, uitgaande van de Rheinische Missions Gesellschaft te Barmen.
		Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Sipoholon, uitgaande van dezelfde zendingsvereeniging.
	Nias.	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Ombalata, uitgaande van dezelfde zendingsvereeniging.
Benkoelen	Lebong.	Meisjesschool te Tjoeroep.
Oostkust van Sumatra .	Simeloengoen en de Karolanden.	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Raja, van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.
Atjeh en onderhoorigheden	Groot-Atjeh	Christelijke school voor Ambonsche soldatenkinderen te Koeta Radja.
		Meisjesschool te Oeleë Lheuë.
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Bandjermasin	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Bandjermasin van de Rheinische Missions Gesellschaft te Barmen.
Menado	Menado	Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Tomohon van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.
		Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Woloan van de vereeniging „Roomsch-katholieke kweekschool te Woloan" aldaar.
		Kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Kaloewatoe van het Sangi- en Talaud-Comité te Utrecht.
Amboina	Kei-eilanden.	Roomsch-katholieke inrichting van onderwijs en opvoeding voor inlandsche meisjes te Langgoer.
Timor en onderhoorigheden.	Soemba	Standaardschool te Pajeti van de Zending der Gereformeerde Kerken in Nederland op Soemba.
		Normaalcursus, verbonden aan de Standaardschool te Pajeti.
	Flores	Normaalcursus, verbonden aan de Roomsch-katholieke standaardschool te Larantoeka.

Aanvrager.	Toegekende subsidie ineéns: voor bouw en eerste inrichting.	Toegekende subsidie ineéns: voor verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Genoten tegemoetkoming voor het onderwijzend personeel: Europeesch.	Genoten tegemoetkoming voor het onderwijzend personeel: Inlandsch.	Genoten tegemoetkoming voor de leerlingen: intern.	Genoten tegemoetkoming voor de leerlingen: extern.	Genoten tegemoetkoming voor instandhouding der school.	Genoten tegemoetkoming voor verdere uitgaven.
Datoek Sati.	—	—	—	f 460,—	—	—	—	f 170,—
J. H. Meerwaldt, directeur der school.	—	—	f 2 700	300,—	f 3 402,—	f 126,—	—	—
B. Mindermann, directeur der school.	—	—	5 580	540,—	9 990,—	84,—	—	—
A. Pieper, directeur der school.	—	—	2 100	6 000,—	9 108,—	—	—	—
Controleur der onderafdeeling Lebong.	—	f 207,—	—	180,—	—	—	—	90,—
G. Smit, directeur der school.	—	—	2 400	1 080,—	8 142,—	—	—	—
I. Thenu, inlandsch godsdienstleeraar.	—	—	—	—	—	—	f 600	—
—	f 102,—	f 100,—	—	1 020,—	—	—	—	462,—
P. W. Hensgen, zendeling-leeraar.	—	—	2 100	540,—	5 934,—	—	—	—
J. H. Hiebink Rooker, directeur der school.	—	—	5 100	1 620,—	7 590,—	—	—	—
Het bestuur der vereeniging.	—	—	2 100	1 080,—	2 760,—	—	—	—
B. Berends ten Kate, directeur der school.	—	—	3 300	1 620,—	9 660,—	—	—	—
Dr. J. M. H. Neijens, apostolisch prefect van Nederlandsch Nieuw-Guinea.	—	—	1 200	—	1 440,—	—	—	—
D. K. Wielenga, missionnair predikant.	—	—	—	673,50	—	—	—	36,56
Idem.	—	—	—	2 019,—	3 072,—	—	—	120,93
Directeur der Roomsch-katholieke standaardschool te Larantoeka.	—	—	—	—	—	—	353,25	—
	f 102,—	f 307,—	f 26 580,—	f 17 132,50	f 61 098,—	f 210,—	f 953,25	f 879,49

RECAPITULATIE.

	Java en Madoera. 1)	Java. 2)	Sumatra's Westkust.	Tapanoeli.	Oostkust van Sumatra, Zuider- en Oosterafd. van Borneo en Menado.	Menado.	Menado.	Celebes en onderhoorigheden en Amboina.	Amboina en Ternate en onderhoorigheden.	Timor en onderhoorigheden.	Bali en Lombok.	Sumatra's Westkust, Tapanoeli, Benkoelen, Oostkust van Sumatra, Atjeh en onderh., Zuider- en Oosterafd. van Borneo, Menado, Amboina en en Timor en onderh.	Algemeene totalen.
Subsidie in ééns voor kosten van bouw en eerste inrichting	f 22 651,—	f 9 590,—	f 200,—	f 2 205,—	f 1 100,—	—	—	f 200,—	—	f 900,—	f 1 475,—	f 102,—	f 37 823,—
Subsidie in ééns voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding	3 672,—	1 458,32	—	2 077,—	—	—	—	—	—	—	—	307,—	7 514,32
Jaarlijksche subsidie als tegemoetkoming in de bezoldiging van onderwijzend personeel	52 730,75	—	—	80 621,—	—	f 92 877,50	f 2 700,—	—	—	—	—	—	228 929,25
Jaarlijksche subsidie als premie voor het onderwijzend personeel . . .	31 923,66	—	—	25 950,—	—	—	960,—	—	—	—	—	—	58 833,66
Jaarlijksche subsidie voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting	42 356,66	—	270,—	31 454,—	2 920,—	—	1 816,—	2 943,—	—	—	320,—	—	82 079,66
Jaarlijksche subsidie voor schooltoezicht	1 535,—	—	185,—	4 820,—	2 130,—	—	575,—	185,—	f 2 930,—	—	—	—	12 360,—
Subsidie voor het onderwijzend personeel . . .	—	62 993,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43 712,50	106 705,50
Subsidie voor de leerlingen	—	68 274,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61 308,—	129 582,—
Subsidie voor de instandhouding der school. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	953,25	953,25
Subsidie voor leermiddelen en schoolbehoeften . . .	—	—	—	—	—	14 810,29^5	—	—	—	—	—	—	14 810,29^5
Subsidie voor de school. .	—	—	—	—	—	—	—	—	38 137,35	—	—	—	38 137,35
Subsidie voor de bezoldiging van het onderwijzend personeel, onderhoud, vernieuwing en aanvulling van het schoolmeubilair en de leermiddelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 600,—	—	—	6 600,—
Subsidie voo verdere uitgaven	—	3 993,50	2 100,—	—	24 458,—	—	—	26 106,—	—	—	3 275,—	879,49	60 811,99
Totalen . . .	f 154 269,07	f 146 308,82	f 2 755,—	f 147 127,—	f 30 608,—	f 107 687,79^5	f 6 051,—	f 29 434,—	f 41 067.35	f 7 500,—	f 5 070,—	f 107 262,24	f 785 140,27^5

1) Namelijk de gewesten Batavia, Preanger-Regentschappen, Cheribon, Pekalongan, Semarang, Rembang, Soerabaja, Madoera, Pasoeroean, Besoeki, Banjoemas, Kedoe, Djokjakarta, Soerakarta, Madioen en Kediri.

2) Namelijk de gewesten Bantam, Batavia, Preanger-Regentschappen, Pekalongan, Semarang, Rembang, Soerabaja, Pasoeroean, Kedoe, Djokjakarta en Kediri.

Bijlage P.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de in Nederlandsch-Indië aanwezige scholen voor inlanders over 1915 en gedeeltelijk reeds over 1916.

I. *a.* Inlandsche scholen der 2de

GEWESTEN.	Aantal scholen op ult. 1915.				Aantal scholen op ult. 1916.				Gouvernementsscholen.		
	Gouvernementsscholen.	Bijzondere scholen (zendings- en andere). *b*)		Totaal.	Gouvernementsscholen.	Bijzondere scholen (zendings- en andere). *b*)		Totaal.	Gedurende		Op ult. 1916.
		Gesubsidieerd.	Niet gesubsidieerd.			Gesubsidieerd.	Niet gesubsidieerd.		1915.	1916.	
Bantam	27	3	—	30	29	3	—	32	3 715	4 032	2 936
Batavia	45	16	11	72	59	12	14	85	7 712	9 052	6 771
Preanger-Regentschappen	83	57	6	146	113	34	8	155	18 146	23 112	16 654
Cheribon	53	5	2	60	47	5	3	55	11 048	8 931	6 439
Pekalongan	35	22	3	60	52	19	3	74	7 647	10 075	7 672
Semarang	55	29	—	84	73	35	—	108	11 826	13 665	9 743
Rembang	29	10	1	40	37	11	—	48	6 359	7 594	5 579
Soerabaja	54	21	6	81	63	22	3	88	11 805	12 511	9 194
Pasoeroean	70	11	1	82	75	11	1	87	12 773	13 675	9 614
Besoeki	32	10	—	42	38	9	1	48	5 452	6 262	4 518
Banjoemas	51	5	2	58	58	3	—	61	11 063	11 991	8 537
Kedoe	63	48	7	118	76	47	3	126	14 656	17 117	12 098
Djokjakarta	24	80	9	113	34	86	1	121	5 705	7 149	4 840
Soerakarta	32	22	7	61	45	19	3	67	7 721	9 880	7 415
Kediri	48	43	5	96	65	43	—	108	12 786	15 661	11 462
Madioen	34	23	9	66	50	19	6	75	8 781	10 827	8 138
Madoera	27	6	1	34	31	3	—	34	4 415	4 569	3 492
Totalen voor Java en Madoera	762	411	70	1243	945	381	46	1372*c*)	161 610	186 103	135 102

a) Onder het opgegeven aantal leerlingen, gedurende 1915 en 1916 ingeschreven geweest, bevond zich, *voor zoover is medegedeeld*, onderstaand aantal meisjes.

GEWESTEN.	1915.		1916.	
	Gouv. scholen.	Bijzondere scholen.	Gouv. scholen.	Bijzondere scholen.
Bantam	561	—	689	197
Batavia	771	197	1052	276
Preanger-Regentschappen	2271	2272	3348	3277
Cheribon	794	194	607	194
Pekalongan	299	174	429	388
Semarang	551	478	606	542
Rembang	228	229	295	369
Soerabaja	443	641	539	581
Pasoeroean	559	608	561	774
Besoeki	192	180	214	188
Banjoemas	690	78	747	45
Kedoe	756	966	963	1058
Djokjakarta	352	577	423	641
Soerakarta	654	396	958	289
Madioen	464	214	555	192
Kediri	627	—	762	910
Madoera	329	16	374	—
Totalen	10541	7220	13122	9921

b) Onder de opgegeven bijzondere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen.

GEWESTEN.	Ult. 1915.		Ult. 1916.	
	Gesubsidieerd.	Niet gesubsidieerd.	Gesubsidieerd.	Niet gesubsidieerd.
Bantam	1	—	1	—
Batavia	10	10	10	10
Pr. Regentschappen	10	2	10	1
Cheribon	3	2	5	—
Pekalongan	4	—	3	1
Semarang	24	—	30	—
Rembang	4	—	4	—
Soerabaja	16	1	17	—
Pasoeroean	8	—	8	—
Besoeki	7	—	7	1
Banjoemas	3	1	3	—
Kedoe	22	3	24	1
Djokjakarta	2	7	8	1
Soerakarta	1	—	1	—
Madioen	2	—	2	—
Kediri	16	—	16	—
Totalen	133	26	149	15

der 2de klasse (Java en Madoera).

Aantal leerlingen. a) Bijzondere scholen. Gesubsidieerd. Gedurende 1915.	Gesubsidieerd. Gedurende 1916.	Gesubsidieerd. Op ult. 1916.	Niet gesubsidieerd. Gedurende 1915.	Niet gesubsidieerd. Gedurende 1916.	Niet gesubsidieerd. Op ult. 1916.	Totaal. Gedurende 1915.	Totaal. Gedurende 1916.	Totaal. Op ult. 1916.	GEWESTEN.
183	252	166	—	—	—	3 898	4 284	3 102	Bantam.
808	773	527	98	732	487	8 618	10 557	7 785	Batavia.
6 447	7 670	4 359	616	1 279	907	25 209	32 061	21 920	Preanger-Regentschappen.
682	405	265	—	229	138	11 730	9 565	6 842	Cheribon.
2 287	1 961	1 399	465	454	244	10 399	12 490	9 315	Pekalongan.
3 388	3 657	2 175	—	—	—	15 214	17 322	11 918	Semarang.
1 459	1 522	1 062	†	—	—	7 818	9 116	6 641	Rembang.
2 930	1 504	2 036	382	380	207	15 117	14 395	11 437	Soerabaja.
1 627	1 801	1 481	131	143	106	14 531	15 619	11 201	Pasoeroean.
706	628	509	24	15	14	6 182	6 905	5 041	Besoeki.
496	271	174	442	—	—	12 001	12 262	8 711	Banjoemas.
5 244	6 245	3 863	471	318	277	20 371	23 680	16 238	Kedoe.
6 768	8 123	4 671	476	61	42	12 949	15 333	9 553	Djokjakarta.
2 175	1 570	1 082	1 060	419	280	10 956	11 869	8 777	Soerakarta.
4 616	4 449	2 946	—	—	—	17 402	20 110	14 408	Kediri.
2 552	2 112	1 164	852	508	168	12 185	13 447	9 470	Madioen.
736	424	287	†	—	—	5 151	4 993	3 779	Madoera.
43 104	43 367	28 166	5 017	4 538	2 870	209 731	234 008	166 138	

c) Het personeel van de openbare inlandsche scholen der 2de klasse was op ult. 1916 als volgt samengesteld:

GEWESTEN.	Onderwijzers (hoofden van scholen). Opgeleid.	Onderwijzers (hoofden van scholen). Niet opgeleid.	Hulponderwijzers. Opgeleid.	Hulponderwijzers. Niet opgeleid.	Kweekelingen.
Bantam	8	21	—	55	4
Batavia	28	32	1	113	27
Cheribon	18	29	—	102	32
Preanger-Regentschappen	53	60	5	311	51
Pekalongan	17	35	—	96	35
Semarang	19	54	—	154	36
Soerakarta	12	33	—	103	34
Djokjakarta	14	30	—	96	3
Madioen	25	25	2	134	19
Banjoemas	32	26	—	121	52
Kedoe	39	36	2	206	24
Rembang	12	25	—	93	18
Soerabaja	24	39	1	155	26
Kediri	38	27	1	168	49
Pasoeroean	25	50	4	158	36
Besoeki	18	20	1	85	13
Madoera	6	25	—	71	1
Totalen	388	557	17	2221	400

EILANDEN EN GEWESTEN.	Aantal scholen bij het einde der onderstaande jaren.						
	Gouvernementsscholen.			Bijzondere scholen (zendings- en andere). *e)*		Totaal.	
	1914.	1915.	1916.	1914.	1915.	1914.	1915.
Sumatra's Westkust	62	69	73	12	18	74	87
Tapanoeli	22	24	24	496	483	518	507
Nias (res. Tapanoeli)	1	1	1	140	136	141	137
Benkoelen	18	20	20	8	8	26	28
Lampongsche districten	8	8	8	—	—	8	8
Palembang	31	33	34	3	2	34	35
Djambi	7	7	7	12	—	19	7
Oostkust van Sumatra	19	23	25	172	180	191	203
Atjeh en onderhoorigheden	19	19	23	2	2	21	21
Riouw en onderhoorigheden	5	9	9	12	5	17	14
Banka en onderhoorigheden	6	7	7	8	—	14	7
Billiton	6	6	6	—	—	6	6
Westerafdeeling van Borneo	7	13	13	5	6	12	19
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	20	23	26	93	101	113	124
Minahasa, Bolaäng Mongondou, Gorontalo en Midden-Celebes, Sangi-eilanden, Talaud-eilanden } res. Menado.	61	61	61	473	493	534	554
Celebes en onderhoorigheden	22	23	22	103	114	125	137
Amboina	65	65	65	216	243	281	308
Ternate en onderhoorigheden	2	2	2	159	111	161	113
Timor en onderhoorigheden	23	10	10	5	71	28	81
Bali en Lombok	14	19	23	6	7	20	26
Totalen voor de buitenbezittingen	418	442	459	1 925	1 980	2343	*f)*2422

d) Onder het opgegeven aantal leerlingen was, *voor zooveel is medegedeeld*, het navolgend aantal meisjes begrepen:

Openbare scholen.		Bijzondere scholen.	
1914.	1915.	1914.	1915.
12 331	12 968	24 986	22 869

e) Onder de opgegeven bijzondere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen:

GEWESTEN OF EILANDEN.	1914.		1915.	
	Gesubsidieerd.	Niet gesubsidieerd.	Gesubsidieerd.	Niet gesubsidieerd.
Sumatra's Westkust	11	—	12	6
Tapanoeli	455	41	443	32
Nias (Tapanoeli)	114	26	111	25
Benkoelen	—	4	—	5
Palembang	—	1	—	1
Oostkust van Sumatra	66	106	67	9
Atjeh en onderhoorigheden	2	—	1	—
Westerafdeeling van Borneo	—	4	—	4
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	34	2	33	10
Menado	306	88	306	106
Celebes en onderhoorigheden	12	—	55	15
Amboina	185	79	36	205
Ternate en onderhoorigheden	130	29	14	93
Timor en onderhoorigheden	36	—	30	3
Totalen	1301	380	1108	514

2de klasse (buitenbezittingen).

Aantal leerlingen. *d)*									EILANDEN EN GEWESTEN.
Gouvernementsscholen.			Bijzondere scholen.			Totaal.			
Gedurende 1914.	Gedurende 1915.	Op ult. 1915.	Gedurende 1914.	Gedurende 1915.	Op ult. 1915.	Gedurende 1914.	Gedurende 1915.	Op ult. 1915.	
16 220	18 560	13 678	773	770	663	16 993	19 330	14 341	Sumatra's Westkust.
5 426	6 045	4 487	36 868	38 788	29 757	42 294	44 833	34 244	Tapanoeli.
258	242	183	11 063	11 759	10 052	11 321	12 001	10 235	Nias (res. Tapanoeli).
3 405	3 889	2 818	265	371	181	3 670	4 260	2 999	Benkoelen.
1 873	1 954	1 425	—	—	—	1 873	1 954	1 425	Lampongsche districten.
6 219	6 676	4 668	236	226	145	6 455	6 902	4 813	Palembang.
874	963	691	876	—	—	1 750	963	691	Djambi.
3 786	4 547	3 384	11 565	13 160	10 649	15 351	17 707	14 033	Oostkust van Sumatra.
3 081	3 330	2 245	352	352	197	3 433	3 682	2 442	Atjeh en onderhoorigheden.
559	939	722	772	—	—	1 331	939	722	Riouw en onderhoorigheden.
1 057	1 079	826	277	—	—	1 334	1 079	826	Banka en onderhoorigheden.
726	726	603	—	—	—	726	726	603	Billiton.
1 168	1 168	905	—	—	—	1 168	1 168	905	Westerafd. van Borneo.
4 835	5 343	3 890	5 627	5 490	3 850	10 462	10 833	7 740	Z. en O. afd. van Borneo.
–									
18 369	19 072	14 502	37 816	36 237	25 635	56 185	55 309	40 137	Minahasa, Bolaäng Mongondou, Gorontalo en M.-Celebes.
									Sangi-eilanden.
3 322	3 492	2 513	2 457	6 917	5 538	5 779	10 409	8 051	Talaud-eilanden.
10 948	10 606	8 487	13 231	11 982	10 662	24 179	22 588	19 149	Celebes en onderhoorigheden
484	466	360	6 962	6 340	5 688	7 446	6 806	6 048	Amboina.
3 024	1 676	1 298	6 551	503	447	9 575	2 179	1 745	Ternate en onderhoorigh.
2 487	3 221	2 446	427	478	383	2 914	3 699	2 829	Timor en onderhoorigheden.
									Bali en Lombok.
88 121	93 994	70 131	136 118	133 373	103 847	224 239	227 367	173 978	

f) Het personeel van de openbare lagere inlandsche scholen der 2de klasse was op ult. 1915 als volgt samengesteld.

GEWESTEN.	Onderwijzers (hoofden van scholen). Opgeleid.	Onderwijzers (hoofden van scholen). Niet opgeleid.	Hulponderwijzers. Opgeleid.	Hulponderwijzers. Niet opgeleid.	Kweekelingen.
Sumatra's Westkust . . .	65	8	2	271	11
Tapanoeli	16	9	1	85	3
Benkoelen	14	6	2	41	17
Lampongsche districten. .	6	2	1	22	4
Palembang.	22	12	1	75	19
Djambi	8	4	—	8	3
Oostkust van Sumatra. .	13	12	2	69	5
Atjeh en onderhoorigheden	8	15	3	50	2
Riouw en onderhoorigheden	1	8	—	9	7
Banka en onderhoorigh. .	5	2	—	16	3
Billiton	1	5	—	9	1
Westerafd. van Borneo. .	2	11	—	15	7
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	12	14	4	75	9
Menado	53	8	10	234	14
Celebes en onderhoorigh. .	12	10	3	40	—
Amboina	59	6	—	180	5
Ternate en onderhoorigh. .	2	—	—	7	2
Timor en onderhoorigh. .	7	3	—	27	—
Bali en Lombok	9	14	—	55	1
Totalen	310	149	29	1288	113

II. Volks- scholen

GEWESTEN.	Aantal scholen.	Aantal leerlingen op 31 December 1916.								Afschrijvingen lo				
										Zonde igsch				
		Klasse I.		Klasse II.		Klasse III.		Totaal.		Klasse I.		Klasse II.		Klass
		J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.
													JAVA en	MAI
Bantam	156	5 115	893	2 791	345	1 833	161	9 739	1 399	1 191	236	731	117	649
Batavia	50	1 024	86	584	26	333	3	1 941	115	515	52	237	17	100
Preanger-Regentschappen	735	18 818	5 464	12 461	2 962	9 735	1 991	41 014	10 417	3 669	1 333	2 467	683	2 009
Cheribon	215	6 302	755	4 594	289	3 415	147	14 311	1 191	1 149	150	705	60	568
Pekalongan	318	11 683	895	6 948	139	4 288	24	22 919	1 058	2 671	153	1 708	21	1 002
Semarang	396	14 850	323	9 328	122	5 597	42	29 775	487	3 594	117	2 762	72	1 378
Rembang	236	8 477	367	5 798	120	3 484	30	17 759	517	2 437	223	1 517	67	707
Soerabaja	256	9 499	1 135	3 096	432	2 229	270	14 824	1 837	1 399	163	799	61	518
Madoera	73	2 370	450	638	158	461	51	3 469	659	238	74	130	10	51
Pasoeroean	141	5 153	159	2 787	56	1 654	16	9 594	231	1 414	61	803	28	482
Besoeki	121	3 196	84	2 271	38	1 274	4	6 741	126	1 469	26	676	10	281
Banjoemas	291	10 890	1 079	5 328	237	2 880	74	19 098	1 390	4 477	776	2 276	142	1 108
Kedoe	400	18 560	2 209	10 791	704	6 570	244	35 921	3 157	6 316	876	4 049	271	2 225
Madioen	332	10 026	446	5 201	120	3 252	44	18 479	610	3 907	243	2 118	89	873
Kediri	286	12 683	1 062	7 296	153	3 895	64	23 874	1 279	5 206	388	2 678	95	1 371
Totalen Java en Madoera	4006	138 646	15 407	79.912	5 901	50 900	3 165	269 458	24 473	39 652	4 871	23 656	1 743	3 316
													BUITENBE	ITT
Sumatra's Westkust	459	13 186	3 700	8 497	1 645	5 191	556	26 874	5 901	4 898	1 311	2 532	506	2 323
Benkoelen	106	3 083	380	1 337	20	1 229	17	5 649	417	566	29	342	7	367
Palembang	129	5 196	179	2 523	84	1 853	39	9 572	302	1 001	54	547	9	419
Djambi	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Riouw en onderhoorigheden	22	687	30	246	9	254	3	1 187	42	105	5	60	1	62
Lampongsche districten	87	2 006	224	1 172	74	376	24	3 554	322	808	161	253	15	23
Totalen buitenbezittingen	803	24 158	4 513	13 775	1 832	8 903	639	46 836	6 984	7 378	1 560	3 734	538	3 194

P

ks- holen.

	ngen loop van 1916.						Van de afgeschreven leerlingen zonder getuigschrift verlieten de school wegens:											
nde	igschrift.				Met getuig-schrift.		overlijden of ziekte.		overgang naar eene gouvernements-school.		vertrek naar elders.		het gaan in eene betrekking.		verwijdering wegens ongeregeld schoolbezoek.		onbekende redenen.	
.	Klasse III.		Totaal.															
.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.
en	ADOERA.																	
17	643	39	2 565	392	988	59	408	86	51	11	324	40	162	93	1 432	144	188	18
17	100	6	852	75	150	7	89	5	95	7	158	27	128	9	308	20	74	7
83	2 009	476	8 145	2 492	6 981	1 088	1 469	505	368	107	1 753	508	918	432	3 035	804	602	136
60	568	27	2 422	237	2 091	63	595	39	156	12	220	41	217	36	1 100	97	134	12
21	1 002	3	5 381	177	1 633	5	1 171	49	299	11	854	35	373	24	2 384	52	300	6
72	1 378	9	7 734	198	1 983	12	1 566	39	456	28	1 233	54	698	45	3 317	21	464	11
37	707	22	4 661	312	1 641	41	602	49	381	24	444	26	915	36	2 024	151	295	26
51	518	35	2 716	259	1 254	148	446	92	303	5	534	53	487	40	679	43	267	26
10	51	4	419	88	59	—	57	18	22	2	144	23	76	4	98	33	22	8
28	482	14	2 699	103	901	5	408	13	121	5	382	11	215	5	1 314	56	259	13
10	281	1	2 426	87	277	—	291	7	134	4	313	8	407	4	784	2	497	12
42	1 108	39	7 861	957	1 270	21	1 098	140	505	26	503	61	914	47	4 112	535	729	148
71	2 225	86	12 590	1 233	3 383	129	2 548	223	709	30	1 397	141	683	108	6 284	673	969	58
39	873	26	6 898	358	1 459	15	1 071	51	497	17	664	66	390	27	3 333	125	943	72
95	1 371	23	9 255	506	2 301	22	1 263	58	687	51	1 269	89	1 343	54	3 983	202	710	52
43	3 316	810	76 624	7 424	26 371	1 615	13 082	1 374	4 784	340	10 192	1183	7 926	964	34 187	2 958	6 453	605
E	ITTINGEN.																	
06	2 323	193	9 753	2 010	1 944	112	2 210	552	780	189	1 479	291	955	148	3 085	603	1 244	227
7	367	5	1 275	41	138	4	85	6	94	3	146	7	174	4	676	14	100	7
9	419	10	1 967	73	593	5	160	6	174	—	108	12	250	7	1 129	37	146	11
	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
1	62	2	227	8	16	—	21	2	9	1	46	1	31	—	75	2	45	2
15	23	—	1 084	176	—	—	159	23	67	26	138	52	115	9	515	57	90	9
38	3 194	210	14 306	2 308	2 691	121	2 635	589	1 124	219	1 917	363	1 525	168	5 480	713	1 625	256

III. Gouvernementskweekscholen voor inlandsche onderwijzers.

KWEEK-SCHOLEN TE	Aantal onderwijzers op ult. 1916. Europeanen. Directeuren en 2de onderwijzers	Europeanen. Landbouwleeraar.	Europeanen. Hulponderwijzers.	Inlanders. Hulponderwijzers van den 1sten en van den 2den rang.	Inlanders. Onderwijzers in de talen.	Inlanders. Onderwijzers in het handteekenen.	Te zamen.	Aantal kweekelingen. Nominaal aantal plaatsen.	Ingeschreven op 1 Januari 1916.	Afgeschreven in 1916: wegens in 1916 of vroeger afgelegd eind-examen.	Afgeschreven in 1916: wegens andere redenen.	Afgeschreven in 1916: Te zamen.	Bijgekomen in 1916: na goed afgelegd toelatingsexamen.	Bijgekomen in 1916: met certificaat.	Bijgekomen in 1916: Te zamen.	Ingeschreven op ult. 1916: Totaal aantal kweekelingen.	Ingeschreven op ult. 1916: Aantal kweekelingen der hoogste klasse.	Bij het eind-examen in 1916: geslaagd.	Bij het eind-examen in 1916: afgewezen.	Bij het toelatingsexamen in 1916: geslaagd.	Bij het toelatingsexamen in 1916: afgewezen.
Bandoeng .	2	—	3	—	2	1	8	120	126	23	2	25	23	—	23	124	14	23	—	31	35
Probolinggo	2	1	3	—	3	1	10	120	128	13	23	36	28	—	28	120	20	13	1	37	50
Djokjakarta	2	1	3	—	2	1	9	120	118	11	14	25	24	—	24	117	12	11	—	42	40
Oengaran .	2	—	3	—	1	1	7	120	128	20	9	29	26	—	26	125	22	20	—	65	59
Fort de Kock	2	1	3	—	1	1	8	100	e) 143	13	16	29	21	—	21	g) 135	17	13	—	32	60
Totalen .	a) 10	3	b) 15	—	c) 9	5	d) 42	580	f) 643	80	64	144	122	—	122	h) 621	85	80	1	207	244
Amboina .	i) 2	—	j) 1	—	k) 1	—	4	40	l) 23	—	—	—	m) 11	1	12	n) 35	m) 10	—	—	31	70

a) Allen bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde, 2 tevens voor Javaansch, 2 voor Soendaasch en 2 voor landbouwkunde.

b) Vier der hulponderwijzers bezaten eene akte voor Maleisch, 1 voor land- en volkenkunde en 2 voor landbouwkunde.

c) Te Bandoeng voor Maleisch en Soendaasch, te Djokjakarta voor Maleisch en Javaansch, te Oengaran voor Maleisch en Javaansch, te Probolinggo voor Maleisch, Javaansch en Madoereesch en te Fort de Kock voor Maleisch.

d) Te Bandoeng, Djokjakarta en Oengaran bovendien een geneesheer voor verband- en gezondheidsleer.

e) Hieronder 22 adspirant-ambtenaren.

f) Hieronder 43 adspirant-landbouwkundigen boven de formatie (voor Bandoeng 8, voor Probolinggo 9, voor Djokjakarta 9, voor Oengaran 8 en voor Fort de Kock 9 leerlingen).

g) Hieronder 10 adspirant-ambtenaren.

h) Hieronder 39 adspirant-landbouwkundigen (voor Bandoeng 8, voor Probolinggo 7, voor Djokjakarta 9, voor Oengaran 6 en voor Fort de Kock 9 leerlingen).

i) Allen bezaten eene akte voor Maleisch en land- en volkenkunde en 1 tevens voor Soendaasch.

j) Deze onderwijzer bezit eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde.

k) Deze onderwijzer geeft lessen in de Maleische taal.

l) Hieronder 4 vrouwelijke leerlingen boven de formatie.

m) Hieronder 1 vrouwelijke leerling boven de formatie.

n) Hieronder 5 vrouwelijke leerlingen boven de formatie.

IV. Gouvernementsopleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren.

SCHOLEN TE	Aantal onderwijzers op ult. 1916. Europeanen. Directeuren.	Europeanen. Hoofdonderwijzers.	Europeanen. Leeraren in de rechtswetenschap.	Europeanen. Leeraren in de landbouwkunde.	Europeanen. Eerste onderwijzers.	Europeanen. Onderwijzers.	Europeanen. Hulp-onderwijzers.	Inlanders. Onderwijzers in de talen.	Inlanders. Onderwijzers in het handteekenen.	Te zamen.	Aantal leerlingen. Nominaal aantal.	Ingeschreven op 1 Januari 1916.	Afgeschreven in 1916: wegens in 1916 of vroeger afgelegd eindexamen.	Afgeschreven in 1916: wegens andere redenen.	Afgeschreven in 1916: Te zamen.	Bijgekomen in 1916.	Ingeschreven op ult. 1916: Totaal aantal.	Ingeschreven op ult. 1916: Aantal leerlingen der hoogste klasse.	Bij het eind-examen in 1916: geslaagd.	Bij het eind-examen in 1916: afgewezen.	Bij het toelatingsexamen in 1916: geslaagd.	Bij het toelatingsexamen in 1916: afgewezen.
Serang	1	—	1	1	1	4	—	a) 1	b) 1	10	135	129	10	13	23	29	c) 135	8	10	—	—	—
Bandoeng	1	—	1	1	1	4	—	d) 2	1	11	138	141	17	8	25	22	e) 138	14	17	—	20	—
Magelang	1	—	1	—	1	4	—	2	1	10	140	140	23	11	34	33	139	11	36	1	—	—
Probolinggo . . .	1	—	1	1	1	4	—	3	1	12	140	132	13	8	21	23	134	33	f) 28	1	—	—
Madioen	1	—	1	—	1	4	—	1	1	9	140	135	11	22	33	35	137	11	11	—	—	—
Blitar	1	—	1	1	1	4	—	1	1	10	140	135	12	7	19	24	140	27	g) 26	—	—	—
Totalen . . .	6	—	6	4	6	24	—	10	6	62	833	812	86	69	155	166	823	104	128	2	20	—

a) Deze onderwijzer geeft les in de Maleische en de Soendaasche taal.

b) Deze onderwijzer geeft les in de Soendaasche taal.

c) Hieronder 2 leerlingen boven de formatie.

d) Hieronder een onderwijzer voor de Soendaasche en een voor de Maleische taal.

e) Hieronder 1 leerling boven de formatie.

f) Hieronder 20 leerlingen van de 1ste en 8 leerlingen van de 2de afdeeling.

g) Als voren 17 en 9.

V. Opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren tevens kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Makasser.

Aantal onderwijzers op ult. 1916.						Aantal leerlingen.																							
Europeanen.			Inlanders.			Nominaal aantal.		Ingeschreven op 1 Januari 1916.		Afgeschreven in 1916						Bijgekomen in 1916.		Ingeschreven op ult. 1916				Bij het eindexamen in 1916				Bij het toelatingsexamen in 1916			
										wegens in 1916 of vroeger afgelegd eindexamen.		wegens andere redenen.		Te zamen.				Totaal aantal.		Aantal leerlingen der hoogste klasse.		geslaagd.		afgewezen.		geslaagd.		afgewezen.	
Directeur.	Eerste onderwijzer.	Onderwijzers.	in de talen.	in het handteekenen.	Te zamen.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.	Adspirant ambtenaren.	Adspirant onderwijzers.
1	1	*a*)4	2	*b*) 2	10	54	54	49	56	2	6	3	1	5	7	19	5	54	54	1	9	2	6	—	—	*c*)18	5	6	43

a) Hieronder een landmeter, belast met het geven van onderwijs in landmeten.

b) Hieronder een inlandsche arts, belast met het geven van lessen in verband- en gezondheidsleer. De teekenonderwijzer is met Europeanen gelijkgesteld.

c) Hieronder 10 adspirant-ambtenaren, die zonder examen werden aangenomen.

VI. Normaalscholen voor de opleiding van inlandsche hulponderwijzers.

Normaalschool te:	Aantal onderwijzers op ult. 1916.	Aantal leerlingen.																																	
		Nominaal aantal.	Ingeschreven op 1 Januari 1916.						Afgeschreven in 1916.						Bijgekomen in 1916.						Ingeschreven op ult. 1916.								Bij het eindexamen in 1916.				Bij het toelatingsexamen in 1916			
			in de eerste klasse.		in de tweede klasse.		Te zamen.		wegens afgelegd eindexamen.		wegens andere redenen.		Te zamen.		na afgelegd toelatingsexamen.		zonder toelatingsexamen.		Te zamen.		in de eerste klasse.		in de tweede klasse.		in de derde klasse.		Te zamen.		geslaagd.		afgewezen.		geslaagd.		afgewezen.	
			J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.	J.	M.
Poerwakarta. .	4	80	22	2	15	1	37	3	—	—	—	—	—	—	18	2	—	—	18	2	19	3	22	1	14	1	55	5	—	—	—	—	18	2	20	—
Poerwakerta. .	4	80	20	—	20	—	40	—	—	—	3	—	3	—	12	2	11	—	23	2	—	—	—	—	—	—	*b*) 60	*b*) 2	—	—	—	—	12	2	28	3
Salatiga	4	80	20	—	20	—	40	—	—	—	1	—	1	—	20	2	—	—	20	2	—	—	—	—	—	—	*b*) 59	*b*) 2	—	—	—	—	20	2	24	2
Blitar	4	80	20	—	20	—	40	—	—	—	4	—	4	—	17	—	7	—	24	—	23	—	20	—	17	—	60	—	—	—	—	—	17	—	483	—
Padang-pandjang *a*).	3	80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	3	18	3	—	—	36	6	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen . . .	*c*) 19	400	82	2	75	1	157	3	—	—	8	—	8	—	67	6	18	—	85	6	60	6	60	4	31	1	270	15	—	—	—	—	67	6	555	5

a) Is 4 September 1916 geopend.

b) Zonder onderscheiding in klassen.

c) Hiervan 5 Europeesche en 14 inlandsche onderwijzers.

VII. Normaalcursussen voor de opleiding van inlandsche hulponderwijzers.

Normaalcursus te:	Aantal onderwijzers op ult. 1916.	Nominaal aantal.	Aantal leerlingen. Ingeschreven op 1 Jan. 1916: in de eerste klasse. J.	in de eerste klasse. M.	in de tweede klasse. J.	in de tweede klasse. M.	Te zamen. J.	Te zamen. M.	Afgeschreven in 1916: wegens afgelegd eindexamen. J.	wegens afgelegd eindexamen. M.	wegens andere redenen. J.	wegens andere redenen. M.	Te zamen. J.	Te zamen. M.	Bijgekomen in 1916: na afgelegd toelatingsexamen. J.	na afgelegd toelatingsexamen. M.	zonder toelatingsexamen. J.	zonder toelatingsexamen. M.	Te zamen. J.	Te zamen. M.	Ingeschreven op ult. 1916: in de eerste klasse. J.	in de eerste klasse. M.	in de tweede klasse. J.	in de tweede klasse. M.	Te zamen. J.	Te zamen. M.	Bij het eindexamen in 1916: geslaagd. J.	geslaagd. M.	afgewezen. J.	afgewezen. M.	Bij het toelatingsexamen in 1916: geslaagd. J.	geslaagd. M.	afgewezen. J.	afgewezen. M.
Batavia	4	50	25	2	21	2	46	4	15	—	8	3	23	3	12	3	7	—	19	3	20	3	22	1	42	4	15	—	2	1	12	3	48	2
Buitenzorg *a*) . .	4	50	25	—	19	1	44	1	17	1	7	—	24	1	—	—	27	—	27	—	26	—	21	—	47	—	17	1	1	—	—	—	—	—
Cheribon. . . .	3	50	23	1	13	—	36	1	9	—	8	—	17	—	13	—	6	—	19	—	21	1	17	—	38	1	9	—	4	—	13	—	71	1
Poerworedjo . .	3	50	25	—	25	—	50	—	24	—	4	—	28	—	—	—	22	—	22	—	20	—	24	—	44	—	24	—	1	—	—	—	—	—
Poerwakerta . .	3	50	22	1	17	—	39	1	16	—	—	—	16	—	—	—	21	—	21	—	21	—	23	1	44	1	16	—	1	—	—	—	—	—
Pekalongan. . .	3	50	23	—	17	—	40	—	15	—	3	—	18	—	19	1	—	—	19	1	26	1	15	—	41	1	*b*) 15	—	1	—	—	—	—	—
Semarang . . .	3	50	28	—	19	—	47	—	16	—	4	—	20	—	20	—	—	—	20	—	18	—	29	—	47	—	16	—	3	—	—	—	—	—
Soerakarta . . .	3	50	30	—	13	1	43	1	12	—	3	1	15	1	19	2	—	—	19	2	19	2	28	—	47	2	*c*) 12	—	—	—	—	—	—	—
Malang	2	50	25	—	17	—	42	—	16	—	3	—	19	—	—	—	27	—	27	—	27	—	23	—	50	—	16	—	—	—	—	—	—	—
Bondowoso . . .	2	50	21	—	19	—	40	—	16	—	5	—	21	—	—	—	24	—	24	—	26	—	17	—	43	—	16	—	—	—	—	—	—	—
Palembang *a*) . .	4	50	26	1	22	—	48	1	20	—	2	—	22	—	—	—	23	—	23	—	23	—	26	1	49	1	20	—	2	—	—	—	—	—
Koeta Radja . .	3	50	24	1	25	—	49	1	22	—	3	1	25	1	23	—	—	—	23	—	25	—	22	—	47	—	22	—	3	—	23	—	56	—
Medan	3	50	29	1	15	—	44	1	10	—	13	—	23	—	19	—	4	—	23	—	24	—	20	1	44	1	10	—	3	—	19	—	—	—
Kandangan *a*). .	2	50	4	—	7	—	11	—	5	—	3	—	8	—	—	—	12	—	12	—	5	—	10	—	15	—	5	—	3	—	—	—	—	—
Makasser. . . .	3	50	11	—	11	—	22	—	5	—	9	—	14	—	7	—	—	—	7	—	7	—	8	—	15	—	5	—	4	—	6	—	20	—
Singaradja . . .	2	50	20	—	18	—	38	—	17	—	2	—	19	—	—	—	22	—	22	—	23	—	18	—	41	—	17	—	—	—	—	—	—	—
Totalen. . .	47	800	361	7	278	4	639	11	235	1	77	5	312	6	132	6	195	—	327	6	331	7	323	4	654	11	235	1	28	1	73	3	195	3

a) Hier werd geen toelatingsexamen afgenomen; de aangewezenen werden gekozen uit jongelieden, die in het bezit waren van het kweekelingdiploma.

b) Hieronder 2 leerlingen der 2de klasse, die het examen van hulponderwijzer hadden afgelegd vóór het eindexamen.

c) Hieronder 1 leerling der 2de klasse, die het examen van hulponderwijzer had afgelegd vóór het eindexamen.

Bijlage Q.

(Zie hoofdstuk K, afd. III, van het verslag.)

STATISTISCHE EN ANDERE OPGAVEN

betreffende de Europeesche en inlandsche CHRISTENGEMEENTEN in Nederlandsch-Indië (daaronder ook de zendingsgemeenten), meerendeels volgens de over 1916 ingekomen gegevens.

A. PROTESTANTSCHE EEREDIENST.

1°. Gevestigde Kerk.

Europeesche Christengemeenten.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1916.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1916.		Aantal lidmaten op ult. 1916.		Aantal in 1916 aangenomen lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1916.			Aantal in 1916 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1916.	
									Kinderen		Volwassenen.			
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren			Civielen.	Militairen.
Java en Madoera.														
Batavia, met Weltevreden, de benedenstad en den naasten omtrek, de afdeeling Tangerang, zoomede de residentiën Bantam en Lampongsche districten	5	*a)* 7	9 873	526	5 000	227	96	—	116	15	4	31	1 007	—
Meester-Cornelis, met de afdeelingen Meester-Cornelis en Krawang . . .	1	1	1 361	337	472	150	17	—	34	—	—	9	192	—
Buitenzorg, met de afdeeling van dien naam.	1	1	2 133	126	659	43	28	—	39	4	6	8	189	—
Soekaboemi, met de residentie Preanger-Regentschappen (behalve de afdeeling Bandoeng).	1	1	1 920	9	—	—	14	—	24	2	2	3	236	—
Bandoeng, met de hoofdplaats en de afdeeling van dien naam	1	*a)* 1	103	1 102	—	—	15	1	66	2	8	11	601	11
Cheribon, met de residentie Cheribon .	1	1	823	1	310	—	3	—	10	9	—	2	63	—
Pekalongan, met de afdeelingen Pekalongan en Batang	1	1	1 400	—	875	—	12	—	40	—	3	1	196	—
Semarang, met de afdeelingen Semarang en Kendal.	2	2	*b)***3000	**255	—	—	**46	—	**55	—	—	**9	**436	—
Salatiga, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Ambarawa en Oengaran	1	*a)* 1	672	266	314	159	6	1	44	13	—	5	191	1
Pati, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Koedoes, Grobogan, Demak (Semarang), Blora en Rembang (Rembang).	1	1	3 300	—	—	—	—	—	6	—	—	—	140	—
Modjokerto, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Djombang, Lamongan (Soerabaja), Bodjonegoro en Toeban (Rembang).	1	1	†	†	†	†	8	—	47	3	4	2	109	—
Soerabaja, met de hoofdplaats, de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Grisee (Soerabaja), Sampang, Bangkalan en Pamekasan (Madoera). . .	3	*a)* 3	9 389	154	4 400	71	71	—	127	8	14	12	1 104	—
Pasoeroean, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Bangil (uitgenomen de onderafdeeling Lawang) (Pasoeroean) en Sidoardjo (Soerabaja).	1	1	590	—	245	—	7	—	25	11	—	1	98	—
Malang, met de afdeeling van dien naam en de onderafdeeling Lawang (afdeeling Bangil)	1	*a)* 1	**1 820	**230	**553	**108	**19	**4	**50	**20	**6	**2	**215	**10
Probolinggo, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Kraksaän, Loemadjang (Pasoeroean) en Djember (Besoeki)	1	1	1 831	—	688	—	—	—	42	2	1	1	162	—
Bondowoso, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Panaroekan, Banjoewangi, Soemenep en Besoeki en de residentie Bali en Lombok . .	1	1	1 607	—	493	—	5	—	89	31	2	—	158	—
Poerwaredja, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Keboemen (res. Kedoe), Tjilatjap, Poerwakerta en Banjoemas (Banjoemas)	1	1	962	116	464	70	—	—	34	6	5	—	104	2

a) Ter voorziening in de godsdienstige behoeften der mindere militairen en der minder gegoede leden van de Protestantsche gemeenten waren op ult. 1916 van landswege aangestelde godsdienstleeraars (zie Ind. St. 1889 n°. 170, juncto 1894 n°. 150) bescheiden op de garnizoensplaatsen Batavia, Tjimahi en Bandoeng (Preanger-Regentschappen), Magelang (Kedoe), Ambarawa (Semarang), Soerabaja en Malang (Pasoeroean), onder toezicht van de predikanten te Batavia, Bandoeng, Magelang, Salatiga, Soerabaja en Malang.

b) Waar over 1915 en 1916 nog geen opgaven zijn ontvangen, zijn de cijfers van 1914 opgenomen. Deze zijn met ** aangeduid.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1916.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1916.		Aantal lidmaten op ult. 1916.		Aantal in 1916 aangenomen lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1916.			Aantal in 1916 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1916.	
									Kinderen		Volwassenen.			
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.			Civielen.	Militairen.
Magelang, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Temanggoeng, Wonosobo (Kedoe), Bandjarnegara en Poerbalingga (Banjoemas)	1	a) 1	**985	**300	**310	**100	**29	**4	**14	**7	**3	**1	**640	**2
Djokjakarta, met de residentie Djokjakarta.	1	1	1 760	60	700	25	3	1	14	4	1	—	174	—
Soerakarta, met de residentie Soerakarta	1	1	—	100	—	100	6	—	66	23	7	2	330	56
Madioen, met de residentie Madioen en de afdeeling Berbek (res. Kediri) . .	1	—	c)*1 428	*48	*449	*23	*10	—	*30	—	*1	*1	*191	—
Kediri, met de residentie Kediri (uitgenomen de afdeeling Berbek)	1	1	—	—	—	—	*10	—	*78	*31	*1	*1	*200	—
Totalen voor de 22 kerkelijke afdeelingen op Java en Madoera (met de Lampongsche districten en Bali en Lombok).	29	30	44 957	3 630	15 932	1 076	399	11	1 050	191	68	102	6 736	82
Buitenbezittingen.														
Padang, met de Padangsche Benedenlanden en de residentie Benkoelen .	1	1	1 180	150	330	80	4	4	12	—	2	1	98	4
Fort de Kock, met de Padangsche Bovenlanden en de residentie Tapanoeli	1	1	653	163	214	103	—	—	75	—	—	2	87	—
Palembang, met de residentiën Palembang, Djambi en Banka en onderhoorigheden	1	1	268	15	110	—	—	—	16	—	—	2	84	—
Medan, met het gouvernement Oostkust van Sumatra	1	1	3 970	35	—	—	—	—	14	—	—	6	101	—
Koeta Radja, met het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden	1	—	*791	*381	*333	*232	*7	—	*27	*5	—	*3	*99	—
Pontianak, met de residentiën Westerafdeeling van Borneo en Riouw en onderhoorigheden en de assistent-residentie Billiton	1	1	*476	*43	*222	*13	—	—	*15	—	—	*1	*57	—
Bandjermasin, met de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . . .	1	1	*809	—	—	—	*17	—	*27	*7	—	—	*49	—
Makasser, met het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, de onderafdeelingen Donggala en Paloe van de afdeeling Midden-Celebes (Menado) en de afdeeling Soembawa (Timor en onderhoorigheden)	1	1	**1 514	**164	**278	**54	**11	—	**44	**3	—	**3	**297	—
Menado, met de residentie Menado (uitgenomen de onderafdeelingen Donggala en Paloe van de afdeeling Midden-Celebes).	1	1	**355	**5	**125	**5	—	—	*7	—	—	*2	*402	—
Amboina, met de residentiën Amboina (uitgenomen de afdeeling Zuid-Nieuw-Guinea en de onderafdeeling Banda) en Ternate en onderhoorigheden . .	1	1	2 188	298	897	26	55	—	69	4	5	11	517	4
Banda Neira, met de onderafdeeling Banda en de afd. Zuid-Nieuw-Guinea (Amboina)	1	1	*4 080	—	*898	—	*102	—	*58	*25	*19	*5	*389	—
Koepang, met de residentie Timor en onderhoorigheden (uitgenomen de afdeeling Soembawa)	1	1	*181	*22	*55	*6	—	*1	*3	—	—	*2	*56	—
Totalen voor de 12 kerkelijke afdeelingen in de buitenbezittingen (met uitzondering van de Lampongsche districten en Bali en Lombok)	12	11	16 465	1 276	3 462	519	196	5	367	44	26	38	2 236	8
Totalen voor Java en Madoera	29	30	44 957	3 630	15 932	1 076	399	11	1 050	191	68	102	6 736	82
In 't geheel alzoo voor de Europeesche Christengemeenten der Indische Protestantsche Kerk	41	41	61 422	4 906	19 394	1 595	595	16	1 417	235	94	140	8 972	90

c) Waar over 1916 geen opgaven zijn ontvangen, zijn de cijfers van 1915 opgenomen. Deze zijn met een * aangeduid.

Inlandsche Christengemeenten. *d)*

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1916.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1916. Inlanders. Civielen.	Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1916. Inlanders. Civielen.	Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal in 1916 aangenomen inlandsche lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1916. Kinderen in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1916 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1916. Civielen.	Militairen.
Java en Madoera.																
e) **Batavia (hoofdplaats) en Serang	—	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Batavia (Depok, Toegoe en Tjilegon).	1	1	810	36	—	505	12	—	19	—	35	7	1	8	230	—
**Meester-Cornelis *f)*	—	—	367	493	—	99	242	—	10	1	72	—	2	3	16	34
**Buitenzorg	—	—	—	163	—	—	121	—	—	—	—	—	—	—	—	—
**Soekaboemi en Soemedang *f)*	—	—	878	269	—	51	83	—	12	—	12	—	1	7	11	60
**Bandoeng en Tjimahi	—	—	685	765	—	178	376	—	5	19	117	5	13	6	65	49
**Salatiga (met Ambarawa en Banjoebiroe) *f)*	—	—	301	664	--	108	234	—	10	17	25	12	24	18	5	6
**Soerabaja	—	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
**Malang *f)*	—	—	116	64	—	45	49	—	6	5	5	9	8	5	16	9
**Probolinggo	—	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
**Magelang *f)*	—	—	904	1 068	—	136	80	—	40	132	27	7	2	12	15	160
**Djokjakarta	—	—	250	250	—	125	180	—	8	46	26	—	7	7	11	18
**Soerakarta	—	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
**Gombong en Tjilatjap *f)*	—	—	109	240	—	27	72	—	—	—	32	1	1	—	—	27
Totalen voor genoemde gemeenten en afdeelingen op Java en Madoera	1	1	4 420	4 012	—	1 274	1 449	—	110	220	351	41	59	66	369	363
Buitenbezittingen.																
**Koeta Radja, met Atjeh *f)*	—	—	1 542	1 550	—	637	1 080	—	6	6	132	40	9	7	96	10
**Palembang en Djambi	—	—	—	34	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—
**Pontianak, met de residentiën Westerafdeeling van Borneo en Riouw en onderhoorigheden en de assistent-residentie Billiton	—	—	74	108	—	48	93	—	1	—	22	5	—	—	—	—
**Menado (hoofdplaats), met Gorontalo	—	—	7 504	2	—	1 413	—	—	74	—	227	172	3	207	365	—
Ajermadidi, met omliggende gemeenten *g)*	1	1	25 194	—	—	8 358	—	—	153	—	805	89	15	174	2 527	—
Tondano, „ „ „ *g)*	1	1	27 498	—	—	15 931	—	—	56	—	957	43	3	183	2 098	—
Tomohon, „ „ „ *g)*	1	1	10 128	—	—	3 862	—	—	159	—	298	27	14	57	471	—
Sonder, „ „ „ *g)*	1	1	22 550	—	—	5 827	—	—	60	—	680	6	1	135	1 276	—
Langoan, „ „ „ *g)*	1	1	37 527	—	—	15 805	—	—	691	—	1 581	43	13	345	1 975	—
Ratahan, „ „ „ *g)*	1	—	13 883	—	—	4 032	—	—	287	—	552	87	63	93	1 593	—
Koemelemboeai, „ „ *g)*	1	1	13 285	—	—	2 859	—	—	7	—	382	48	14	90	752	—
Amoerang, „ „ „ *g)*	1	1	13 775	—	—	4 232	—	—	413	—	617	63	5	86	681	—
Taratara, „ „ „ *g)*	1	1	10 237	—	—	1 913	—	—	129	—	276	75	5	113	1 325	—
Maoembi, „ „ „ *g)*	1	—	13 313	—	—	2 186	—	—	217	—	324	183	86	109	689	—
Banda, met de Banda-eilanden	—	—	1 778	60	—	694	18	—	277	6	115	17	36	7	133	6

d) Hieronder zijn alleen begrepen de *gevestigde* Christengemeenten, aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk, dus uitgezonderd zendingsgemeenten. Op Java, behalve te Depok en Toegoe (residentie Batavia), behooren tot de Protestantsche inlanders der eerstbedoelde gemeenten grootendeels Amboineezen en Menadoneezen, die als militairen of als bureelbeambten in 's lands dienst zijn.

e) Bij de met ** aangeduide inlandsche Christengemeenten of afdeelingen daarvan, is organiek géén hulpprediker geplaatst; het dienstwerk wordt er uitgeoefend door de predikanten of den predikant van het betrokken gebied.

f) Zoowel te Meester-Cornelis, te Soekaboemi, te Salatiga, te Malang, te Magelang en te Gombong als te Koeta Radja en Makasser is een inlandsch leeraar geplaatst.

g) In de gevestigde inlandsche Christengemeenten (Protestantsche) in de Minahasa waren bij het einde van 1916 bovendien verbonden 109 inlandsche leeraars en voorts een aantal inlandsche schoolmeesters, die tevens als godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn. Bij den hulpprediker te Tomohon, belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de Minahasa, bekwaamden zich op ult. 1916 22 jongelieden.

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1916.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1916. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1916. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal in 1916 aangenomen inlandsche lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1916. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1916 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1916. Civielen.	Militairen.
Makasser f)	—	—	9 930	223	—	359	113	—	23	4	54	2	44	7	899	3
Loewoek, met de afdeelingen Boni en Oost-Celebes en de onderafdeelingen Kolaka en Malili (afd. Loewoe)	1	1	6 096	40	—	113	11	—	15	—	25	106	718	61	391	—
Mamasa, met de afdeelingen Mandar, Loewoe (met uitzondering van de onderafdeelingen Kolaka en Malili) en Pare Pare (met uitzondering van de afdeelingshoofdplaats Pare Pare)	1	1	12 121	—	—	45	—	—	1	—	457	31	2 813	2	1 065	—
Amboina, met de gemeenten op het schiereiland Leitimor	2	i) 1	12 029	—	—	5 533	—	—	12	—	298	47	2	69	764	—
Roemah Tiga, met de gemeenten op het schiereiland Hitoe	1	1	9 163	—	—	4 661	—	—	362	—	344	75	1	51	1 275	—
Saparoea, met de gemeenten op de eilanden Haroekoe, Saparoea en Noesalaoet	1	1	30 307	—	—	14 211	—	—	1 081	—	713	129	—	198	4 178	—
Elat, met de gemeenten op de Kei- en Aroe-eilanden h)	1	1	4 831	—	—	420	—	—	—	—	120	220	166	—	1 417	—
Larat, met de gemeenten op de Tanimbar- en Babar-eilanden	1	1	16 217	—	—	94	—	—	18	—	4	45	14	18	2 129	—
Piroe, met de gemeenten op het eiland Ceram bewesten Siroeawan in het zuiden en Wahai in het noorden, alsmede op het eiland Boano	1	—	5 546	15	—	2 015	5	—	98	—	217	310	75	62	1 494	—
Amahai, met de gemeenten op het eiland Ceram beoosten Siroeawan in het zuiden en Wahai in het noorden	1	1	7 052	—	—	2 650	—	—	80	—	198	148	155	79	1 032	—
Ternate, met de gemeenten in de residentie Ternate en onderhoorigheden	1	1	1 496	269	—	637	16	—	28	—	25	2	8	12	194	—
Koepang	—	—	9 955	111	—	1 006	10	—	113	1	85	238	436	54	1 822	4
Babaoe, met de gemeenten op het eiland Timor (met uitzondering van Koepang) en op het eiland Sawoe	1	1	8 021	34	—	652	6	—	132	2	46	334	341	44	1 469	—
Kapan (Midden-Timor)	1	1	114	17	—	14	4	—	—	—	1	2	4	—	—	—
Baä j)	1	k) 1	15 941	—	—	1 071	—	—	178	—	96	484	180	92	1 032	—
Lole, met de gemeenten op het eiland Roti (met uitzondering van Baä)	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wonreli, met de gemeenten op de Leti-eilanden, het eiland Sermata, de Zuidwester- en de Damar-eilanden	1	1	15 121	—	—	2 172	—	—	193	—	152	414	180	69	1 353	—
Totalen voor de buitenbezittingen	26	22	362228	2 463	—	103450	1 356	—	4 864	19	9 803	3 487	5 405	2 424	34 495	23
„ „ Java en Madoera (zie hiervóór)	1	1	4420	4 012	—	1 274	1 449	—	110	220	351	41	59	66	369	363
In 't geheel alzoo (voor zoover opgegeven) voor de inlandsche Christengemeenten aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk	l) 27	23	366648	6 475	—	104724	2 805	—	4 974	239	10 154	3 528	5 464	2 490	34 864	386

h) Bij de gevestigde inlandsche Christengemeenten op de Ambonsche eilanden waren bij het einde van 1916 bovendien in dienst 117 inlandsche leeraars en verder een groot aantal z.g. goeroe's. Deze zijn godsdienstonderwijzers en voorgangers bij godsdienstoefeningen, als hoedanig soms schoolmeesters, soms ook andere gemeenteleden aangesteld worden.

i) Deze hulpprediker bleef uitsluitend belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Amboina. Op ult. 1916 bekwaamden zich onder zijne leiding 48 jongelieden voor die bestemming.

j) In de gevestigde inlandsche Christengemeenten in de residentie Timor en onderhoorigheden waren bij het einde van 1916 bovendien in dienst 63 inlandsche leeraars en verder een groot aantal zoogenaamde goeroe's, die tevens als godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn.

k) Deze hulpprediker is uitsluitend belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Timor en onderhoorigheden. Op ult. 1916 bekwaamden zich onder zijne leiding 38 jongelieden voor die bestemming.

l) Toegestaan zijn 27 hulppredikers, doch voor één is geen gebied aangewezen. Als van landswege bezoldigde inlandsche leeraars bij de inlandsche Christengemeenten als in deze tabel bedoeld, waren op ult. 1916 in het geheel 310 in dienst (9 minder dan op ult. 1915). In opleiding voor het inlandsch leeraarsambt waren op ult. 1916 108 jongelieden (8 meer dan op ult. 1915).

2°. Zendingsgemeenten.

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1916.							Aantal van de in 1916					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Bantam.	*a*)														
Tjilegon	N.Z.V.	1	38	13	29	80	14	10	24	1	3	—	4	—	2
Rangkasbitoeng *b*)	id.	2	31	40	46	117	35	45	80	5	12	—	17	7	1
		3	69	53	75	197	49	55	104	6	15	—	21	7	3
Batavia.															
Meester-Cornelis	id.	6	88	109	217	414	88	109	197	5	19	—	24	—	7
Buitenzorg	id.	3	146	187	309	642	140	177	317	30	34	—	64	31	15
Depok	id.	3	388	372	—	760	288	137	525	1	23	—	24	14	6
Batavia	id.	1	77	109	106	292	76	109	185	8	7	—	15	18	4
Buitenzorg	M.E.Ch.	10	40	56	74	170	37	45	82	—	2	—	2	17	1
		23	739	833	706	2278	629	677	1306	44	85	—	129	80	33
Preanger-Regentschappen.															
Bandoeng	N.Z.V.	1	61	65	74	200	58	64	122	4	6	—	10	1	2
Pangharepan	id.	3	128	140	246	514	128	140	268	268	246	—	514	—	2
Garoet	id.	2	14	11	21	46	14	11	25	1	2	—	3	1	—
Tjibolang	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tjiandjoer	id.	2	50	62	83	195	48	60	108	—	9	—	9	7	1
Rawah Selang	A. Z.	1	36	36	76	148	36	36	72	—	6	—	6	5	3
		9	289	314	500	1103	284	311	595	273	269	—	542	14	8
Cheribon.															
Cheribon	N.Z.V.	1	58	74	55	187	50	72	122	1	11	—	12	3	4
Indramajoe	id.	3	43	39	62	144	43	45	88	—	4	—	4	—	1
Tjideres	id.	1	62	76	185	323	62	76	138	1	11	—	12	1	4
		5	163	189	302	654	155	193	348	2	26	—	28	4	9
Pekalongan.															
Pemalang	N.Z.V.	5	137	141	277	555	33	30	63	—	17	—	17	7	—
Moga	S. Z.	2	70	64	73	207	64	63	127	11	10	—	21	—	5
		7	207	205	350	762	97	93	190	11	27	—	38	7	5

a) De letters in deze kolom duiden de genootschappen of vereenigingen aan, in dienst waarvan de betrokken zendelingen staan.

A. Z. = Hersteld Apostolische Zendingsgemeente in de eenheid der apostelen, te Enkhuizen;
D. Z. = Doopsgezinde vereeniging tot bevordering der evangelieverbreiding in de Nederlandsche overzeesche bezittingen, te Amsterdam;
G. Z. = Zending der Gereformeerde Kerken in Nederland onder heidenen en Mohammedanen;
H. L. = Heilsleger;
J. C. = Java-Comité, te Amsterdam;
L. Z. = Nederlandsch Luthersch genootschap voor in- en uitwendige zending, te Amsterdam;
U. Z. = Utrechtsche Zendingsvereeniging, te Utrecht;
N. Z. G. = Nederlandsch Zendelinggenootschap, te Rotterdam;
N. Z. V. = Nederlandsche Zendingsvereeniging, te Rotterdam;
R. Z. = Rijnsch Zendinggenootschap, te Barmen;
S. A. C. = Seventh-day Adventist Church;
S. T. C. = Sangi- en Talaud-Comité;
S. Z. = Salatiga-zending;
M. E. Ch. = Missionary Society of the Methodist Episcopal Church.

b) Hier werkt de zendeling van Buitenzorg.

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1916.							Aantal van de in 1916					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.		
Semarang.															
Semarang	S. Z.	4	13	15	10	38	12	13	25	—	—	—	—	—	—
Kalitjeret	id.	6	73	85	145	303	74	85	159	1	26	—	27	3	3
Salatiga	id.	4	164	167	177	508	153	147	300	30	26	—	56	13	8
Ambarawa.	id.	7	127	141	105	373	127	141	268	38	37	—	75	41	3
Poerwadadi	id.	2	24	26	53	103	24	26	50	—	5	—	5	—	1
Oengaran	id.	1	17	15	16	48	17	15	32	11	11	—	22	11	2
Margaredja	D. Z.	2	326	410	803	1539	148	198	346	—	—	—	—	34	28
Pati	id.	1	3	12	8	23	3	12	15	—	7	—	7	4	—
Kajoeapoe	id.	1	24	30	42	96	24	30	54	—	—	5	5	4	—
Kedoengpendjalin . .	id.	6	190	248	433	871	167	216	383	36	29	—	65	30	14
		34	961	1149	1792	3902	749	883	1632	116	141	5	262	140	59
Rembang.															
Blora	S. Z.	2	61	63	86	210	56	53	109	9	14	—	23	9	2
Bodjonegoro	id.	6	54	62	50	166	54	58	112	2	8	—	10	1	1
		8	115	125	136	376	110	111	221	11	22	—	33	10	3
Soerabaja.															
Soerabaja	G. Z.	1	5	7	9	21	5	7	12	—	1	—	1	—	—
Modjowarno	N. Z. G.	6	769	937	1780	3486	769	939	1708	10	127	—	137	60	30
Segaran	id.	7	275	308	394	977	275	308	583	11	30	—	41	25	11
		14	1049	1252	2183	4484	1049	1254	2303	21	158	—	179	85	41
Pasoeroean.															
Swaroe	N. Z. V.	7	1025	1186	2536	4747	1025	1186	2211	35	170	—	205	60	50
Loemadjang	J. C.	1	168	165	339	672	168	165	333	3	30	—	33	8	7
		8	1193	1351	2875	5419	1193	1351	2544	38	200	—	238	68	57
Besoeki.															
Bondowoso	J. C.	9	502	512	1000	2014	502	512	1014	29	84	—	113	82	32
Djokjakarta.															
Djokjakarta	G. Z.	11	205	219	358	782	205	219	424	16	31	—	47	19	7
Soerakarta.															
Soerakarta.	id.	3	74	70	55	199	74	70	144	33	11	—	44	4	4
Banjoemas.															
Poerbalingga	id.	5	79	71	152	302	61	61	122	8	15	—	23	5	5

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1916.							Aantal van de in 1916					
							Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
											Kinderen				
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Volwassenen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	TOTAAL.		
Kedoe.															
Magelang	G. Z.	3	20	13	37	70	20	13	33	9	5	—	14	1	3
Wonosobo	id.	5	22	26	33	81	14	21	35	—	—	—	—	1	—
Keboemen	id.	8	90	88	187	365	90	88	178	11	21	—	32	2	2
Poerworedjo	id.	7	119	145	266	530	119	145	264	23	37	—	60	26	4
Karangdjoso	A. Z.	4	121	135	200	456	216	234	450	7	16	—	23	6	6
Temanggoeng	G. Z.	1	18	27	26	71	18	27	45	7	—	—	7	—	1
		28	390	434	749	1 573	477	528	1 005	57	79	—	136	36	16
Kediri.															
Kediri	N. Z. G.	10	487	530	956	1 973	487	530	1 017	12	73	—	85	45	15
Pareredja	id.	7	419	467	941	1 827	431	484	915	8	89	—	97	37	17
		17	906	997	1 897	3 800	918	1 014	1 932	20	162	—	182	82	32
Madioen.															
Madioen	id.	4	108	136	195	439	108	136	244	5	12	—	17	6	7
Sumatra's Westkust.															
Padang	S. A. C.	1	11	6	15	32	11	6	17	4	—	—	4	4	—
Padang	R. Z.	3	163	36	30	229	103	24	127	36	18	—	54	—	2
Telo (Batoe-eilanden)	L. Z.	1	147	132	192	471	147	132	279	21	23	—	44	21	4
Sigata (id.)	id.	1	36	45	89	170	36	45	81	—	9	—	9	—	2
Mentawei-eilanden	R. Z.	5	46	15	43	104	37	13	50	7	6	—	13	4	—
		11	403	234	369	1 006	334	220	554	68	56	—	124	29	8
Tapanoeli.															
Afd. Sibolga en Batang Toroe-districten.															
Sibolga	R. Z.	16	614	800	2 704	4 118	810	1 082	1 892	252	551	—	803	167	21
Simanosor	id.	5	42	57	174	273	49	65	114	5	17	—	22	6	5
Afd. Bataklanden.															
Djandji Matogoe	id.	8	980	1 054	2 352	4 386	902	1 019	1 921	21	206	—	227	42	18
Loemban na Bolan	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Pangomboesan	id.	4	394	403	826	1 623	385	396	781	23	112	—	135	7	13
Loemban Loboe	id.	16	457	429	856	1 742	451	422	873	34	87	—	121	9	34
Sitorang	id.	14	904	915	2 137	3 956	902	913	1 815	4	158	—	162	31	27
Na Roemonda	id.	5	692	615	1 355	2 662	504	515	1 019	55	120	—	175	47	23
Sigoempar	id.	12	1 371	1 451	2 941	5 763	1 371	1 451	2 822	31	174	—	205	49	45
Lagoeboti	id.	13	1 927	1 828	3 558	7 313	1 861	1 777	3 638	49	309	—	358	92	77
Balige	id.	11	2 202	2 521	4 395	9 118	1 954	2 258	4 212	25	340	1	366	48	76
Tampahan	id.	4	708	736	1 360	2 804	708	736	1 444	7	111	—	118	60	12
Moeara	id.	16	1 109	1 159	2 296	4 564	1 109	1 159	2 268	29	148	—	177	70	30
Sihorbo	id.	6	70	106	201	377	57	78	135	34	29	—	63	1	—
Toeka	id.	9	158	180	314	652	152	180	332	218	182	—	400	18	3
Sidikalang	id.	15	237	202	378	817	—	—	—	72	115	—	187	—	2

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1916. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Aantal van de in 1916 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Parmonangan . . .	R. Z.	11	543	785	2 014	3 342	543	785	1 328	25	185	—	210	26	49
Ambarita	id.	2	36	47	89	172	36	47	83	29	35	—	64	—	—
Pangoeroesan. . . .	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Palipi.	id.	8	175	163	355	693	175	163	338	3	27	—	30	14	5
Nainggolan	id.	13	274	312	498	1 084	274	312	586	62	69	—	131	—	5
Lintong ni Hoeta . .	id.	11	1 818	1 964	4 853	8 635	1 818	1 964	3 782	81	543	—	624	201	78
Tampahan.	id.	3	249	292	569	1 110	249	292	541	16	66	—	82	3	5
Sipahoetar.	id.	16	1 858	2 340	4 532	8 730	1 858	2 640	4 498	—	—	—	—	352	94
Boetar	id.	19	3 828	3 117	7 145	13 090	2 809	3 107	5 916	144	875	—	1 019	220	135
Pangariboean. . . .	id.	28	1 795	2 027	4 689	8 511	1 795	2 027	3 822	—	—	—	—	305	62
Dolok Sanggoel . . .	id.	13	821	1 084	2 152	4 057	821	1 084	1 905	64	257	—	321	99	18
Bonandolok	id.	13	613	1 113	2 576	4 302	607	1 097	1 704	158	422	—	580	50	39
Paranginan	id.	8	902	994	3 288	5 184	902	994	1 896	56	308	—	364	146	38
Boenga Bondar . . .	id.	3	81	94	267	442	92	99	191	—	17	—	17	—	1
Moeara	id.	16	1 109	1 159	2 296	4 564	1 109	1 159	2 268	29	148	—	177	70	30
Sibolga	id.	7	457	603	1 888	2 948	542	738	1 280	85	243	—	328	61	25
Pea Radja.	id.	14	2 824	3 470	6 096	12 390	2 624	3 328	5 952	38	693	—	731	244	111
Sipoholon	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Simarangkir	id.	14	2 441	2 724	5 669	10 834	2 173	2 302	4 475	74	512	—	586	166	82
Onan Hasang . . .	id.	10	1 227	1 534	3 295	6 056	1 185	1 440	2 625	17	240	—	257	142	32
Pangaloan.	id.	14	2 159	2 520	5 331	10 010	2 159	2 520	4 679	87	637	—	724	118	53
Parseboesan	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Afd. Nias.															
Saoea	id.	1	25	26	37	88	—	—	—	51	37	—	88	—	—
Toegala Ojo	id.	14	272	311	533	1 116	272	311	583	223	256	—	479	30	7
Lolowoea	id.	6	401	418	661	1 480	347	363	710	—	56	—	56	—	9
Ombolata	id.	4	467	541	767	1 775	425	541	966	15	96	—	111	33	12
Sagoeadoe	id.	18	977	1 150	1 433	3 560	977	1 150	2 127	355	352	—	707	15	17
Goenoeng Hoemene .	id.	11	761	896	1 428	3 085	761	896	1 657	104	182	—	286	113	15
Lolowaoe	id.	5	383	442	457	1 282	383	442	825	156	144	—	300	14	13
Lolomojo	id.	14	1 027	1 181	1 296	3 504	1 027	1 181	2 208	578	452	—	1 030	148	36
Goenoengsitoli . . .	id.	12	1 062	1 866	1 730	4 658	1 062	1 366	2 428	151	255	—	406	73	23
Sifaoroasi	id.	21	323	347	591	1 261	323	347	670	76	108	—	184	38	3
Hinako	id.	4	109	124	196	429	109	124	233	19	7	—	26	5	—
Hili Maziaja	id.	19	375	352	530	1 257	375	352	727	228	148	—	376	54	5
Afd. Padang Sidimpoean.															
Hoeta Imbaroe . . .	id.	6	98	112	224	434	96	110	206	4	15	—	19	27	4
Simatorkis.	id.	2	13	14	37	64	13	14	27	—	1	—	1	1	2
Pargaroetan	id.	5	41	36	80	157	38	36	74	—	14	—	14	7	1

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1916. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Aantal van de in 1916 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Boenga Bondar . . .	R. Z.	17	507	596	1 683	2 786	556	757	1 313	2	141	—	143	9	15
Sipirok	id.	18	283	324	889	1 496	296	346	642	—	82	—	82	38	9
Sipiongot	id.	11	136	160	511	807	20	19	39	1	34	—	35	—	—
Dolok Siantar . . .	id.	1	23	16	29	68	13	8	21	1	8	1	10	2	1
Pakantan	id.	3	88	90	180	358	84	82	166	12	13	—	25	38	7
		569	42 446	47 800	96 741	186 987	40 163	46 594	86 757	3 803	10 337	2	14 142	3 509	1 427
Oostkust van Sumatra.															
Kabandjahe	N. Z. G.	18	317	250	210	777	317	250	567	43	33	—	76	7	2
Sibolangit	id.	7	122	104	126	352	84	70	154	5	7	—	12	—	2
Koeta Djoeroeng . .	id.	7	53	38	87	178	53	38	91	1	9	—	10	—	1
Perapat.	id.	5	173	177	393	743	173	177	350	65	120	—	185	16	7
Pematang Raja . . .	id.	14	158	84	159	401	92	32	124	74	50	—	124	30	11
Sariboe Dolok . . .	id.	13	77	66	161	304	78	65	143	34	36	—	70	30	4
Pematang Siantar . .	id.	15	1 138	1 082	2 217	4 437	1 138	1 082	2 220	57	241	—	298	17	29
Medan	M.E.Ch.	1	—	—	—	—	118	22	140	30	9	—	39	—	—
Raja	N. Z. G.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Sarinembah	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		80	2 038	1 801	3 353	7 192	2 053	1 736	3 789	309	505	—	814	100	56
Benkoelen.															
Enggano	R. Z.	3	105	95	35	235	80	65	145	5	2	—	7	6	6
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.															
Bandjermasin . . .	R. Z.	5	151	98	233	482	151	98	249	14	8	—	22	1	8
Koeala Kapoeas (Beneden-Kapoeas) . . .	id.	1	221	224	334	779	221	224	445	22	47	—	69	22	8
Mandoemai (Beneden-Kahajan)	id.	6	153	164	315	632	153	164	317	1	27	1	29	10	6
Pangkoh (id.). . . .	id.	3	103	90	145	338	103	90	193	—	12	—	12	6	3
Pahandoet (id.) . . .	id.	5	88	70	106	264	88	70	158	5	6	—	11	3	3
Poedjam (id.). . . .	id.	6	97	64	109	270	97	64	161	24	17	—	41	10	3
Banta (id.).	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Koealakoeroen (id.) .	id.	5	87	51	80	218	87	51	138	4	6	—	10	1	—
Tewah (id.)	id.	5	169	103	128	400	167	102	269	—	6	—	6	4	2
Sampit	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Laham	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Mengkatip	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Poeroektjahoe . . .	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Barabai.	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1916.							Aantal van de in 1916					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.		
Tanahboemboelanden.	R. Z.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Tamiang Lajang . .	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Menado.															
Sebedi	H. L.	14	761	817	—	1 578	—	—	—	—	—	—	—	529	—
Bora	id.	17	1 315	1 455	270	3 040	—	—	—	—	—	—	—	288	—
Passi	N. Z. G.	19	958	934	1 431	3 323	63	57	120	80	129	4	213	1	32
Koekoe	id.	14	498	426	282	1 206	—	—	—	86	30	—	116	—	14
Kasigoentjoe	id.	15	443	418	406	1 267	443	415	858	84	81	2	167	30	33
Watoetaoe.	id.	14	42	33	36	111	39	32	71	15	9	—	24	15	1
Pendolo.	id.	19	519	455	359	1 333	519	455	974	233	55	—	288	—	30
Ondae	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tagoelandang . . .	S. T. C.	12	1 447	1 260	2 269	4 976	853	1 310	2 163	85	374	34	493	180	72
Manganitoe	id.	9	1 691	1 496	3 484	6 671	382	780	1 162	19	169	119	307	56	177
Taroena.	id.	13	2 115	2 036	4 543	8 694	562	1 143	1 705	38	138	103	279	168	153
Taboekan	id.	30	4 182	3 469	4 851	12 502	1 308	1 915	3 223	69	250	109	428	174	113
Tamako.	id.	24	3 442	3 600	5 175	12 217	1 378	2 156	3 534	12	237	127	376	85	92
Oeloe.	id.	16	3 295	4 216	1 680	9 191	1 041	1 847	2 888	123	242	19	384	214	126
Kiama	id.	17	1 458	1 738	1 372	4 568	876	1 238	2 114	4	169	9	182	34	82
Rainis	id.	31	1 316	1 777	1 639	4 732	1 052	1 493	2 545	41	207	14	262	60	127
Liroeng (Salebaboe) .	id.	22	730	800	3 783	5 313	1 598	2 169	3 767	19	300	30	349	167	86
Ondang	id.	18	2 945	3 901	1 856	8 702	1 032	2 103	3 135	132	283	13	428	233	83
		304	27 157	28 831	33 436	89 424	11 146	17 113	28 259	1 040	2 673	583	4 296	2 234	1 221
Amboina.															
Tifoe (eiland Boeroe)	U. Z.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Namlea (id.)	id.	14	701	544	565	1 810	261	268	529	—	35	—	35	119	33
Fakfak (West-Nieuw-Guinea)	id.	13	205	220	240	665	—	—	—	8	10	3	21	—	1
Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea)	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Okaba	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Timor en onderhoorigheden.															
Kambaniroe (eiland Soemba).	G. Z.	2													
Melolo (id.)	id.	3	288	276	322	886	159	178	337	25	32	—	57	35	18
Pajeti (id.)	id.	1													
Karoemi	id.	1													
		7	288	276	322	886	159	178	337	25	32	—	57	35	18

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1916.							Aantal van de in 1916					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.		
Ternate en onderhoorigheden.															
Tobelo	U. Z.	17	763	825	905	2 493	183	274	457	9	170	3	182	61	18
Kaoe.	id.	23	593	628	888	2 109	65	68	133	21	83	—	104	9	19
Wasilé	id.	5	203	130	184	517	5	6	11	—	—	—	—	—	6
Morotai	id.	6	126	128	182	436	—	—	—	2	6	—	8	—	—
Galela	id.	1	78	68	114	260	49	60	109	5	14	—	19	15	4
Boeli (Halmahera) . .	id.	5	197	170	237	604	—	—	—	3	22	1	26	—	8
Loloda (id.)	id.	8	244	264	428	936	65	61	126	88	87	—	175	28	6
Djailolo (id.)	id.	9	180	182	333	695	—	—	—	40	40	—	80	5	6
Weda	id.	5	182	128	197	507	—	—	—	7	19	2	28	—	7
		79	2 566	2 523	3 468	8 557	367	469	836	175	441	6	622	118	74

In aansluiting aan de in K. V. 1916 verstrekte soortgelijke opgaaf, over het tijdvak 1 Juli 1915 t/m ult. Juni 1916, volgt hier een overzicht der in het tijdvak 1 Juli 1916 t/m ult. Juni 1917 genomen regeeringsbeschikkingen, betreffende de toelating (of intrekking der toelating) tot uitoefening van hun dienstwerk, zoowel van zendelingen als van hulpzendelingen.

ZENDELINGEN.

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, is verleend.	Gouvernementsbesluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernementsbesluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
Nederlandsch Zendelinggenootschap, te Rotterdam.					
J. Woensdregt.	Watoetaoe.	Onderafdn. Poso (afd. Midden-Celebes, res. Menado) en Boengkoe en Mori (afd. Oost-Celebes, gouv. Celebes en onderhoorigheden).	20 Jan. 1917 nº. 35.	20 Jan. 1917 nº. 35.	
J. Kruijt Jr.	Koro Walelo (Kolonedale).	Onderafdn. Poso (afd. Midden-Celebes, res. Menado), Boengkoe en Mori (afd. Oost-Celebes, gouv. Celebes en onderh.) en Malili (afd. Loewoe, gouv. Celebes en onderh.).	3 Mei 1917 nº. 22.	3 Mei 1917 nº. 22.	
Utrechtsche Zendingsvereeniging, te Utrecht.					
J. Bijkerk.	Mansinam.	Afd. Noord-Nieuw-Guinea (res. Ternate en onderh.).	6 Juli 1916 nº. 32.	6 Juli 1916 nº. 32.	
H. W. Duijvendak.	Dore.	Een gedeelte der afd. West-Nieuw-Guinea (res. Amboina) en de afd. Noord-Nieuw-Guinea (res. Ternate en onderh.).	6 Febr. 1917 nº. 21.	6 Febr. 1917 nº. 21.	

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, is verleend.	Gouvernementsbesluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernementsbesluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
		Rijnsch Zendinggenootschap, te Barmen.			
J. de Vries.	Bandjermasin.	Onderafdn. Beneden-Dajak, Boven-Dajak en Sampit van de afd. Koealakapoeas (res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	22 Sept. 1916 n°. 45.	22 Sept. 1916 n°. 45.	
K. Becker.	Mandoemai.	Afd. Koealakapoeas der res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	28 April 1917 n°. 31.	28 April 1917 n°. 31.	
		Seventh-day adventist Denomination.			
J. C. Schmidt.	Weltevreden.	Hoofdplaats Batavia.	18 Jan. 1917 n°. 59.	18 Jan. 1917 n°. 59.	
		Missionary Society of the Methodist Episcopal Church.			
E. W. Allström.	—	Res. Banjoemas.	27 Juli 1916 n°. 61.	27 Juli 1916 n°. 61.	
L. Oechsli.	Medan.	Een gedeelte van de afdn. Langkat, Deli en Serdang en Asahan, benevens de afd. Bengkalis (gouv. Oostkust van Sumatra).	4 April 1917 n°. 48.	15 Juni 1916 n°. 70.	De toelating is verleend ten vervolge van Gouv. Bt. 15 Juni 1916 n°. 70, waarbij toelating was verleend voor de hoofdplaats Medan.
		Leger des Heils.			
M. Birkhoff.	—	Gouvernementslanden op Java en Madoera en in het rechtstreeks bestuurd gebied der buitenbezittingen, met uitzondering van de residentiën Madoera, Besoeki, Djambi, Menado en Bali en Lombok en, voor wat betreft de res. Tapanoeli met uitzondering van het gedeelte, dat gelegen is buiten de afdeelingen Sibolga en Batang Toroe-districten, Padang Sidimpoean en Natal en Batang Natal.	18 Juni 1917 n°. 45.	18 Juni 1917 n°. 45.	
G. A. Anderson.	—	Idem.	id.	id.	
I. Nijman.	—	Idem.	id.	id.	
D. Eccles.	—	Idem.	id.	id.	
J. Eccles—Ballantyre.	—	Idem.	id.	id.	
A. W. Tilbury.	—	Idem.	id.	id.	
H. Tilbury—Nellist.	—	Idem.	id.	id.	
L. Woodward.	—	Idem.	id.	id.	
M. Woodward—Low.	—	Idem.	id.	id.	
E. Baird.	—	Idem.	id.	id.	
E. Baird—Waggett.	—	Idem.	id.	id.	
B. J. Nagle.	—	Idem.	id.	id.	
M. Nagle-Boothby.	—	Idem.	id.	id.	
R. Proud.	—	Idem.	id.	id.	
M. Proud—Anderson.	—	Idem.	id.	id.	

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, is verleend.	Gouvernements-besluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernements-besluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
A. I. Puddicombe.	—	Gouvernementslanden op Java en Madoera en in het rechtstreeks bestuurd gebied der buitenbezittingen, met uitzondering van de residentiën Madoera, Besoeki, Djambi, Menado en Bali en Lombok en, voor wat betreft de res. Tapanoeli met uitzondering van het gedeelte, dat gelegen is buiten de afdeelingen Sibolga en Batang Toroe-districten, Padang Sidimpoean en Natal en Batang Natal.	18 Juni 1917 n°. 45.	18 Juni 1917 n°. 45.	
M. Puddicombe—Owen.	—	Idem.	id.	id.	
A. K. Hatlehold.	—	Idem.	id.	id.	
J. Bech.	—	Idem.	id.	id.	
M. Orstrand.	—	Idem.	id.	id.	
J. Petersen.	—	Idem.	id.	id.	
B. Styve.	—	Idem.	id.	id.	
J. Thoresen.	—	Idem.	id.	id.	
J. Cunningham.	—	Idem.	id.	id.	
A. E. Cunningham—Chanquion.	—	Idem.	id.	id.	
B. Vlas.	—	Idem.	id.	id.	
J. Vlas—v. Oppen.	—	Idem.	id.	id.	
A. Ch. Eilbracht.	—	Idem.	id.	id.	
H. W. Hobeijn.	—	Idem.	id.	id.	
E. G. O. Anderson.	—	Onderafd. Paloe (afd. Midden-Celebes, res. Menado).	18 Juni 1917 n°. 45.	22 Mei 1916 n°. 54.	
B. C. Anderson—Engberg.	—	Idem.	id.	id.	
R. Proud.	—	Idem.	id.	id.	
M. Proud—Anderson.	—	Idem.	id.	id.	
I. J. W. J. Vasseur.	—	Idem.	id.	id.	
L. Woodward.	—	Idem.	id.	id.	
M. Woodward—Low.	—	Idem.	id.	id.	

HULPZENDELINGEN.

Verleende toelatingen.

Namen der hulpzendelingen, benevens datum en nummer der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating is verleend.	Ressort voor hetwelk de toelating is verleend.
Bong Hong (14 Nov. 1916 n°. 55)	Hoofdplaats Soerabaja.

B. ROOMSCH-KATHOLIEKE EEREDIENST.

1°. Statiën voor Europeanen.

Volgnummer.	STANDPLAATSEN.	BIJBEHOORENDE KERKELIJKE AFDEELING.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1916. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	TOTAAL.	Aantal gedoopten in 1916. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	TOTAAL.	Aantal van hen die in 1916 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1916 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1916. Van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris).	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Geestelijken van den 2den rang. Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	TOTAAL.
1	Batavia.	Omvattende de residentie Batavia (met uitzondering van de afd. Buitenzorg), alsmede de residentie Bantam. . . .	6 190	975	95	39	7 299	258	70	29	357	124	71	1	—	a) 5	1	—	—	7
2	Buitenzorg.	Omvattende de afd. Buitenzorg (res. Batavia) en de afd. Soekaboemi (res. Preanger-Regentschappen).	654	89	36	3	782	39	22	1	62	59	8	—	1	—	—	2	—	3
3	Bandoeng.	Omvattende de residentie Preanger-Regentschappen (met uitzondering van de afd. Soekaboemi)	1 578	1066	41	3	2 688	132	35	10	177	50	20	—	1	1	—	1	—	3
4	Cheribon.	Omvattende de residentiën Cheribon en Pekalongan.	1 235	—	3	4	1 242	49	46	10	105	60	8	—	1	—	—	—	—	1
5	Semarang.	Omvattende de residentiën Semarang (met uitzondering van de afd. Salatiga) en Rembang, alsmede het gezondheidsetablissement Plantoengan	3 926	114	15	22	4 077	112	78	10	200	151	31	—	1	—	—	5	—	6
6	Ambarawa.	Omvattende de afdeeling Salatiga (res. Semarang), benevens de res. Soerakarta	1 885	397	5	3	2 290	42	31	1	74	26	7	—	1	—	—	—	—	1
7	Madioen.	Omvattende de residentiën Madioen en Kediri.	1 435	40	16	—	1 491	78	37	5	120	38	6	—	—	—	—	c) 2	—	2
8	Malang.	Omvattende de residentie Pasoeroean (met uitzondering van de voormalige res. Probolinggo).	1 077	181	14	—	1 272	38	30	2	70	61	13	—	—	1	—	b) 1	—	2
9	Djokjakarta.	Omvattende de residentie Djokjakarta, de voormalige res. Bagelen (met uitzondering van de voormalige afd. Ledok, res. Kedoe), zoomede de afd. Tjilatjap (res. Banjoemas)	1 774	250	13	1	2 038	59	62	9	130	94	22	—	—	—	b) 1	1	—	2
10	Magelang.	Omvattende de residentie Kedoe (met uitzondering van de voormalige res. Bagelen, behalve de voormalige afd. Ledok), benevens de afdeelingen																		

a) Een dezer geestelijken draagt den titel van wd. pastoor.
b) Deze geestelijke draagt den titel van pastoor.
c) Een dezer geestelijken draagt den titel van pastoor.

Volgnummer.	STAND-PLAATSEN.	BIJBEHOORENDE KERKELIJKE AFDEELING.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1916. Europeanen en met hen gelijk-gestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	TOTAAL.	Aantal gedoopten in 1916. Kinderen in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	TOTAAL.	Aantal van hen die in 1916 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1916 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1916. Van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris).	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	TOTAAL.
		Bandjarnegara, Poerbalingga en Poerwakerta (res. Banjoemas) en de hoofdplaats Banjoemas.	1 202	302	276	8	1 788	130	51	30	211	134	28	—	1	—	—	1	—	2
11	Soerabaja.	Omvattende de residentiën Soerabaja, Besoeki en Madoera, alsmede de voormalige residentie Probolinggo	4 386	216	25	15	4 642	112	78	10	200	151	31	—	1	—	—	5	—	6
12	Koeta Radja.	Omvattende het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden. (Na verkregen machtiging worden voorts de noordelijke havens van Sumatra's Westkust tweemaal 's jaars bezocht) . . .	410	195	285	288	1 178	85	—	—	85	—	13	—	1	—	—	—	—	1
13	Medan.	Omvattende het gouvernement Oostkust van Sumatra	441	12	43	314	810	38	—	—	38	—	9	—	1	—	—	—	—	1
14	Padang.	Omvattende de residentiën Sumatra's Westkust, Lampongsche districten en Tapanoeli .	1 231	149	59	12	1 451	99	—	—	99	—	23	—	1	—	—	1	—	2
15	Soengaiselan.	Omvattende de residentiën Banka en onderhoorigheden, Palembang en Riouw en onderhoorigheden, alsmede de assistent-residentie Billiton	527	12	—	151	690	66	—	—	66	—	4	—	—	—	1	—	—	1
16	Makasser. (tijdelijk vacant).	Omvattende het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.	160	121	150	—	431	5	4	2	11	1	4	—	—	—	—	—	—	—
		Totalen voor de vermelde 16 statiën .	28 111	4 119	1 076	863	34 169	1 342	544	119	2 005	949	298	1	10	7	3	19	—	40

2°. Statiën voor inlandsche Christenen

(waaronder begrepen zoowel de gevestigde gemeenten als de zendingsposten).

Volgnummer.	STANDPLAATSEN.	BIJBEHOORENDE KERKELIJKE AFDEELING.	Aantal Roomsch-katholieke inlandsche Christenen op ult. 1916. Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	TOTAAL.	Aantal der in 1916 gedoopten. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	TOTAAL.	Aantal van hen die in 1916 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1916 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1916. Van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang.	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Geestelijken van den 2den rang. Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Buiten bezwaar van den lande. Missionarissen.	TOTAAL.
		Gevestigde gemeenten.																
1	Menado.	Omvattende de residentie Menado	10 554	5	10 559	413	48	116	577	205	79	—	—	—	*d*) 2	*e*) 4	—	6
2	Larantoeka (Flores).	Omvattende de noordoost- en de oostkust van Flores, de eilanden Adoenara, Lomblem, Alor, Solor en de andere tot die groep behoorende eilanden, zoomede de hoofdplaats Koepang (res. Timor en onderhoorigheden)	13 096	3	13 099	748	43	111	902	336	48	—	1	—	—	3	—	4
3	Maoemere (Flores).	Omvattende Midden-Flores en de noord- en zuidzijde van dat eiland	19 105	—	19 105	883	58	472	1 413	990	156	—	1	2	2	—	—	5
		Zendingsposten.																
4	Mendoet.	Omvattende het onderdistrict Mendoet (res. Kedoe) en aangrenzende plaatsen	149	—	149	41	—	1	42	39	2	—	—	—	1	—	—	1
5	Moentilan.	Omvattende de voormalige afdeeling Moentilan (Kedoe) en de aangrenzende afdeelingen van dat gewest, alsmede de afdeeling Koelon Progo (res. Djokjakarta)	1 134	12	1 146	108	—	164	272	159	8	—	—	—	—	—	7	7
6	Tandjoeng-saketi.	Omvattende de afdeeling Manna (res. Benkoelen).	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Lahoeroes.	Omvattende de landschappen der onderafdeeling Beloe (res. Timor en onderhoorigheden) . . .	4 620	—	4 620	1 190	37	363	1 590	409	29	—	—	—	—	3	—	3
8	Singaradja.	Hoofdplaats Singaradja der res. Bali en Lombok . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Ende (Flores).	Omvattende de onderafd. Ende met West-Flores .	369	—	369	229	9	119	357	77	6	1	—	—	—	—	—	1
10	Laora (Soemba).	—	800	—	800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal Roomsch-katholieke inlanders en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub 2°. . .	49 827	20	49 847	3 612	195	1 346	5 153	2 215	328	1	2	2	5	10	7	27
		Id. id. in de statiën bedoeld sub 1°.	1 076	863	1 939													
		Totaal Roomsch-katholieke Europeanen en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub 1°. . .	—	—	32 230	1 342	544	119	2 005	949	298	1	10	7	3	19	—	40
		Id. id. in de statiën bedoeld sub 2°.	—	—	233	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Algemeene totalen . .	50 903	883	84 249	4 954	739	1 465	7 158	3 164	626	2	12	9	8	29	7	67

d) Deze geestelijken hebben hunne standplaatsen te Woloan en te Tomohon.

e) Een dezer te Menado met den titel van pastoor; drie te Woloan.

3°. Roomsch-katholieke zendingsgemeenten.

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1916.							Aantal van de in 1916					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Westerafdeeling van Borneo.	a)														
Pontianak	V. P. C.	5	175	35	200	410	—	—	—	19	57	—	76	—	8
Singkawang	id.	27	391	138	377	906	420	130	550	90	115	—	205	—	18
Banoea	id.	1	55	29	311	395	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nangah Sedjiram	id.	1	316	313	378	1 007	—	—	—	46	143	1	190	—	4
Totalen		34	937	515	1 266	2 718	420	130	550	155	315	1	471	—	30
Amboina.	b)														
Langgoer	C. H. H. I.	2	c) 322	c) 319	—	641	18	11	29	5	32	—	37	—	11
Namar	id.	5	593	488	—	1 081	117	88	205	5	66	—	71	—	20
Roemaat	id.	7	294	251	—	545	21	24	45	6	47	—	53	—	13
Gelanit	id.	5	298	230	—	528	17	17	34	6	21	—	27	—	7
Ohoideertoetoe	id.	5	185	150	—	335	14	16	30	25	51	—	76	—	7
Satheën	id.	4	256	192	—	448	46	35	81	26	52	—	78	—	8
Watraan	id.	1	113	94	—	207	4	—	4	5	10	—	15	—	—
Watoear	id.	5	249	206	—	455	146	77	223	15	91	—	106	—	4
Oewat	id.	6	204	165	—	369	294	161	455	29	64	—	93	—	—
Haar	id.	3	134	106	—	240	91	74	165	16	48	—	64	—	2
Hollat	id.	9	220	140	—	360	284	219	503	—	82	—	82	—	4
Olilit	id.	4	503	410	—	913	137	79	216	12	266	—	278	—	1
Amtoefoe	id.	6	394	320	—	714	145	61	206	10	387	—	397	—	1
Krawain	id.	4	184	71	—	255	48	31	79	—	213	—	213	—	—
Aloesi	id.	5	490	82	—	572	106	39	145	10	392	—	402	—	—
Merauke	id.	2	63	40	—	103	76	61	137	7	18	—	25	—	1
Totalen		73	4 502	3 264	—	7 766	1 564	993	2 557	177	1 840	—	2 017	—	79

a) V. P. C. = Vereeniging der Paters Capucijnen te Handel.
b) C. H. H. I. = Congregatie van het Heilige Hart van Issoudun.
c) In de cijfers dezer kolommen is ook begrepen het aantal kinderen.

C. ANDERE KERKELIJKE VEREENIGINGEN.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1916.		Aantal lidmaten op ult. 1916.	Aantal tot het H. Avondmaal toegelaten lidmaten op ult. 1916.	Aantal lidmaten in 1916 voor het eerst tot het H. Avondmaal toegelaten.	Aantal gedoopten gedurende 1916.			Aantal in 1916 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1916.
						Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.		
			a. **Gereformeerde Kerken.**							
Batavia	1	Eur. Inl. Vr. oost.	†	†	†	†	†	†	†	†
Soerabaja	1	Eur.	331	197	—	7	—	—	1	28
		Inl.	11	10	—	1	—	—	—	—
		Vr. oost.	—	—	—	—	—	—	—	—
			b. **Armenische gemeente.**							
Batavia	1	Eur.	†	†	†	3	†	†	1	†

Bijlage R.

(Zie hoofdstuk K, afd. IV, van het verslag.)

OPGAVEN,

voor zooveel ontvangen, betreffende de in Nederlandsch-Indië bestaande WEESHUIZEN en andere instellingen of vereenigingen van LIEFDADIGHEID, zoomede uitkeeringsfondsen en spaarbanken, meerendeels over 1916.

1°. Weeshuizen en gestichten tot verpleging van oude lieden en gebrekkigen.

GESTICHTEN OF VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van: 1915.	1916.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
Jongens-weeshuis van het Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Buitenzorg.	202	200	In 1916 werden in de inrichting 231 leerlingen verpleegd. Van de op ult. 1916 aanwezigen zijn 100 gratis-pupillen, die geheel ten laste der inrichting komen, 75 gouvernementspupillen en 25 kostleerlingen. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig; 1 sterfgeval kwam voor. De ontvangsten gedurende 1916, met inbegrip van de gouvernementssubsidie, bedroegen f 47 606 en de uitgaven f 50 200.
Vereeniging tot verbetering van het lot der blinden in Nederlandsch-Indië, te Bandoeng.	174 (24 Europeanen en 150 inlanders).	186 (26 Europeanen en 160 inlanders).	In 1916 werden opgenomen 4 Europeanen en 108 inlanders; afgevoerd 2 Europeanen en 98 inlanders. De gezondheidstoestand was gunstig. Bijdragen werden ontvangen over 1916 ten behoeve van 5 Europeesche verpleegden. De gemeente Batavia deed de overeenkomst eindigen, om 10 % per persoon en per dag bij te dragen voor herwaarts gezonden inlanders; de Bedelaarskolonie nam die verplichting evenwel over. Bandoeng en Semarang bleven met hunne regeling van deze aangelegenheid gelijk aan het vorige jaar.
Vincentius-gesticht voor verlaten kinderen (meisjes), te Weltevreden.	85	85	Beide gestichten gaan uit van de Batavia's Vincentius-Vereeniging. Ontslagen werden 11 jongens en 6 meisjes en opgenomen een zelfde aantal kinderen. De gezondheidstoestand was goed. De ontvangsten bedroegen f 30 420 en de uitgaven f 34 027; het tekort werd van regeeringswege gedekt.
St. Jozefs-gesticht voor verlaten kinderen (jongens), te Weltevreden.	65	65	
Verzorgingsgesticht „Pamoeridan Wolanda", te Djokjakarta.	60	55	—
Kinderhuis te Depok van het Genootschap van in- en uitwendige zending te Batavia.	25	27	In 1916 werden opgenomen 9 kinderen; ontslagen werden 7 kinderen. Op het eind van het jaar waren er 6 kinderen, voor wie het volle verpleeggeld ontvangen werd, terwijl van 1 kind een gedeelte van het verpleeggeld ontvangen werd; de andere werden gratis opgenomen. De gezondheidstoestand was goed. De inkomsten bedroegen f 4 538 en de uitgaven f 5 044. Het kinderhuis zal in den loop van 1917 verplaatst worden naar Soekaboemi in verband met het stichten van een groot opvoedingsgesticht.
Oudemannenhuis te Semarang.	40 mannen, 7 vrouwen en 13 kinderen.	40 mannen, 6 vrouwen en 14 kinderen.	In 1916 werden opgenomen 5 mannen, 4 vrouwen en 1 kind; afgevoerd werden 5 mannen en 5 vrouwen. De gezondheidstoestand was gunstig. De uitgaven bedroegen ± f 5 000 's jaars.
Maria-stichting te Semarang.	12	13	Deze stichting behoort bij het Roomsch-katholiek weeshuis te Semarang. Opgenomen werd in 1916 1 kind. De ontvangsten bedroegen f 2 209 en de uitgaven f 2 180.
Opvoedingshuis „Bethanië" voor meisjes, te Soekaboemi.	44	44	De gezondheidstoestand was zeer goed. De ontvangsten (met inbegrip van de gouvernementsbijdrage) bedroegen f 7 535 en de uitgaven f 8 816.
Weeshuis van het Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo te Soerabaja.	65	65	De gezondheidstoestand was goed. De ontvangsten bedroegen f 12 469 en de uitgaven f 13 385.
Djati-gesticht te Batavia.	70	65	In 1916 werden opgenomen 8 pupillen, terwijl 13 pupillen zijn ontslagen. Ten behoeve van 17 pupillen werden bijdragen ontvangen, terwijl door de Regeering eene subsidie van f 5 586 verleend werd. De gezondheidstoestand was bevredigend. De ontvangsten bedroegen f 14 998 en de uitgaven f 22 786.

GESTICHTEN OF VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1915.	1916.	
Gesticht „Oranje-Nassau" van de Vereeniging tot bevordering van Christelijk leven en onderling hulpbetoon, te Magelang (Kedoe).	530	549	Aan subsidie van het Gouvernement werd f 32 000 ontvangen; de uitgaven beliepen f 89 006.
Protestantsch weeshuis te Soerabaja.	66	60	Opgenomen werden in 1916 7 meisjes en ontslagen 13 meisjes. De gezondheidstoestand was zeer gunstig. De ontvangsten bedroegen f 11 335 en de uitgaven f 13 692.
Roomsch-katholiek weeshuis te Semarang.	359	366	Het aantal voor rekening van den lande verpleegde weezen bedroeg 220, benevens 80 gouvernementspupillen. Gedurende 1916 werden opgenomen 64 pupillen en afgevoerd 57 pupillen. De gezondheidstoestand was gunstig. De ontvangsten bedroegen f 72 798 en de uitgaven f 72 716.
Immigranten-asyl, te Medan (Oostkust van Sumatra).	168	156	In 1916 zijn opgenomen 43, ontslagen 14, ter opname gezonden in een der landsinrichtingen op Java 15 en overleden 21 personen. De gezondheidstoestand was over het algemeen zeer gunstig. De inkomsten bestonden uit de gekweekte rente van een kapitaal groot f 361 700, benevens aan contributiën f 20 690. Het immigranten-asyl steunt het lepra-asyl van het Leger des Heils op het eiland Sitjanang met f 10 000 's jaars.
Soerabajasche jongens-weezen-inrichting, te Soerabaja.	116	122	De gezondheidstoestand was in 1916 vrij gunstig.
Wittekruis-kolonie voor arme Javanen, nabij Salatiga.	250	273	In 1916 werden 76 hulpbehoevenden opgenomen en gingen er 53 heen. De gezondheidstoestand was bevredigend. De ontvangsten bedroegen f 10 959 en de uitgaven f 11 472.
Protestantsch weeshuis te Semarang.	237 (gouv. pupillen inbegrepen).	212 (gouv. pupillen inbegrepen).	De gezondheidstoestand was gunstig. De ontvangsten bedroegen f 80 073 en de uitgaven f 82 510. Aan gouvernements subsidie werd genoten f 54 000.
Roomsch-katholieke vereeniging der Zusters van Liefde, te Padang.	55	33	De gezondheid der kinderen laat niets te wenschen over. De uitgaven bedroegen f 7 392 en de inkomsten f 6 266.
Sint Franciscus-vereeniging te Padang.	—	10	6 Januari 1917 opende de inrichting B met 6 jongens, terwijl de inrichting A reeds was begonnen met 10 jongens. De uitgaven voor den bouw beliepen ± f 17 000, die door bijzondere giften verkregen werden. De gezondheid der kinderen is uitstekend.
Tehuis van het Leger des Heils voor gevallen vrouwen en meisjes, te Weltevreden.	21	13	In 1916 werden opgenomen 23 en afgevoerd 31 verpleegden. De ontvangsten bedroegen f 5 924 en de uitgaven f 9 093. De gezondheidstoestand was goed.
Tehuis van het Leger des Heils voor gevallen vrouwen en meisjes, te Semarang.	18	21	De gezondheidstoestand was goed. Opgenomen werden 25 en afgevoerd 22 verpleegden. De ontvangsten bedroegen f 5 023 en de uitgaven f 8 742.

2°. Kerkelijke armbesturen.

DIACONIEËN TE	Kassaldo op ult. 1915.	Ontvangsten in 1916.	Te zamen.	Uitgaven in 1916.	Enkel de uitgaven aan bedeelingen bedroegen:
a. Protestantsche armbesturen.					
Batavia	f 838	f 16 189	f 17 027	f 12 933	f 8 574
Bandoeng	3 323	1 016	4 339	278	278
Pekalongan	†	†	†	†	†
Semarang	621	6 356	6 977	4 596	3 942
Salatiga	256	1 998	2 254	1 951	706
Ambarawa	193	307	500	474	175
Soerabaja	769	10 778	11 547	13 364	8 156
Soemenep	1 761	1 088	2 849	950	—
Probolinggo	544	1 070	1 614	1 181	1 166
Soerakarta	2 533	3 152	5 685	1 462	1 347
Bandjermasin	1 184	829	2 013	1 916	815
Menado	11 444	799	12 243	980	580
Makasser	†	†	†	†	†
Amboina	10 592	791	11 383	3 375	—
Ternate	584	7 350	7 934	6 766	373
Koepang	1 100	7 589	8 689	7 952	600
Babaoe	239	273	512	357	307
b. Roomsch-katholieke armbesturen.					
Bandoeng	—	f 450	f 450	f 600	—
Salatiga	—	111	111	111	f 111
Ambarawa	—	51	51	51	51
Tasikmalaja	—	12	12	135	120

3°. Commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.

Gebied der van regeeringswege ingestelde commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.	Aantal bedeelden in 1916.	Bedrag in 1916 uitgekeerd.	Saldo, waarover de commissiën op ult. 1916 nog te beschikken hadden
Gebied der commissie te Batavia	†	†	†
„ „ „ „ Semarang	153	f 5 042	f 36 713
„ „ „ „ Soerabaja	66	6 564	21 569
„ „ „ „ Padang	36	2 284	23 438
Totalen	255	f 13 890	f 81 720

4°. Studie- en schoolkleerenfondsen.

WAAR GEVESTIGD.	Kassaldo op ult. 1915.	Ontvangsten in 1916.	Te zamen.	Uitgaven in 1916.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
			a. Studiefondsen.		
Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen van goeden aanleg, te Batavia .	f 3 852	f 3 876	f 7 728	†	
Studiefonds voor opleiding van vrouwelijke inlandsche artsen, te Batavia . . .	1 128	8 228	9 356	f 5 791	
Studiefonds te Buitenzorg .	1 636	5 368	7 004	†	
Menakfonds, te Bandoeng .	4 160	971	5 131	†	
Studiefonds „Midden-Java", te Semarang (jongensfonds)	11 078	4 547	15 625	3 544	
Idem (meisjesfonds). . .	8 909	412	9 321	945	
Studiefonds „Magelang", te Magelang (Kedoe) . . .	15 627	812	16 439	†	
Studiefonds „Oost-Java", te Probolinggo.	4 016	445	4 461	818	
Studiefonds „Djokja", te Djokjakarta.	73	735	808	1 006	
Studiefonds te Kota Gedang (Padangsche Bovenlanden)	998	4 214	5 212	†	
Studiefonds te Makasser. .	7 235	515	7 750	†	
			b. Schoolkleerenfondsen.		
Batavia	f 4 200	f 841	f 5 041	f 1 864	
Buitenzorg.	1 945	488	2 433	†	
Bandoeng	1 409	301	2 710	301	
Pekalongan	102	3	105	47	
Tegal (Pekalongan). . . .	1 911	662	2 573	499	
Semarang	1 500	1 300	2 800	1 805	
Salatiga (Semarang) . . .	1 250	1 910	3 160	554	
Koedoes (Semarang) . . .	398	10	408	†	
Soerabaja	†	3 929	3 929	†	
Magelang (Kedoe)	120	354	474	199	
Poerworedjo (Kedoe) . . .	140	282	422	†	
Soerakarta.	810	268	1 078	302	
Djokjakarta	5	569	574	490	
Pasoeroean	†	†	†	†	
Malang (Pasoeroean) . . .	1 108	181	1 289	381	
Madioen.	823	313	1 136	284	
Kediri	2 484	672	3 156	†	
Toeloengagoeng (Kediri) . .	94	3	97	60	
Tandjoengpinang (Riouw) .	†	†	†	†	
Makasser	1 536	672	2 208	650	
Amboina	645	471	1 116	971	
Cheribon	853	970	1 823	†	

5°. Andere liefdadigheidsvereenigingen.

NAAM DER VEREENIGING.	Kassaldo op ult. 1915.	Ontvangsten in 1916.	Te zamen.	Uitgaven in 1916.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
Krakatau-fonds voor Europeanen, te Batavia	f 57	f 735	f 792	f 726	
Batavia's Hulpfonds (Brandfonds).	5 090	367	5 457	1 582	
Roemer Visscher-Vereeniging te Soerabaja.	79	4 393	4 472	4 307	
Vereeniging „Jacobus" tot ondersteuning van nagelaten betrekkingen van zendelingen, enz., gevestigd te Batavia	†	†	†	†	
„Generaal van Heutsz-fonds"	1 693	80	1 773	876	
Lion-fonds	22 842	1 689	24 531	1 020	
Roghair-fonds	12 734	1 047	13 781	300	
St. Vincentius-vereeniging, te Semarang	458	5 026	5 484	5 038	
Vereeniging „Kinder-vacantie-kolonie", te Batavia	†	†	†	†	
St. Elisabeth-vereeniging, te Semarang	—	3 555	3 555	3 594	
Vereeniging „Soerja Soemirat", te Semarang	†	†	†	†	
Fonds des Vredes door het Bloed des Kruises, te Soerabaja.	8	5 069	5 077	4 934	
Vereeniging tot hulp- en werkverschaffing, te Soerabaja.	670	14 607	15 277	14 837	
Carl Heil-fonds te Soerabaja	†	†	†	†	
Soerabajasch De Ruyter-fonds, te Soerabaja	†	†	†	†	
St. Anna-vereeniging, te Soerabaja.	3 862	1 476	5 338	1 816	
Vereeniging „Charitas", te Soerabaja	†	†	†	†	
Malangsch Kinderpension, te Malang	1 235	18 572	19 807	19 193	
Loge Blitar	5	90	95	80	
Hulpfonds ter Oostkust van Sumatra, te Medan	†	†	†	†	
Chineesche armenverzorging, te Ternate	21 882	3 021	24 903	992	
Vereeniging „Tiong Hoa Tong Siem", te Ternate	†	†	†	†	
Voedingsfonds, te Djokjakarta	61	480	541	463	
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Padang	587	2 619	3 206	2 502	
Vereeniging „Sandanaja", te Serang	†	†	†	†	
Vereeniging „Bataviasche Kartini-school", te Batavia	8 216	19 804	28 020	18 348	
Vereeniging „Buitenzorgsche Kartini-school", te Buitenzorg	381	8 868	9 249	7 134	
Vereeniging tot uitoefening van Christelijke liefdadigheid, te Batavia	496	379	875	643	
Ondersteuningsfonds voor behoeftige zieke kinderen, te Tegal	1 620	46	1 666	—	
Vereeniging „Moesa", te Gorontalo	863	5 564	6 427	4 711	
Pro Juventute, te Semarang	64	2 467	2 531	2 505	

6°. Hulp- of voorschotbanken.

HULPBANK te:	Ult. 1915. Saldo debiteuren.	Ult. 1915. Kapitaal.	Ult. 1915. Reservefonds.	Gedurende 1916 uitgeleend aan het volgend aantal geldopnemers.	Gedurende 1916 uitgeleend in sommen van:	Gedurende 1916 uitgeleend totaal bedrag.	Gedurende 1916 terugontvangen.	Ult. 1916. Saldo debiteuren.	Ult. 1916. Kapitaal.	Ult. 1916. Reservefonds.
Batavia	f 62 689	f 40 000	f 10 000	186	f 415	f 76 881	f 69 768	f 69 802	f 40 000	f 10 000
Buitenzorg	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Semarang	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Padang	22 248	20 000	2 000	109	f 25—300	19 710	21 642	22 075	20 000	2 000
Menado	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

7°. Instellingen van voorzorg bij overlijden.

NAAM DER INSTELLING.	Ledental op ult. 1916.	Kapitaal op ult. 1915.	Ontvangsten in 1916.	Uitgaven in 1916.	Kapitaal op ult. 1916.	Verdere bijzonderheden.
Vrijmetselaarsvereeniging „Mataram", te Batavia	322	f 23 970	f 12 111	f 11 794	f 24 287	Van de oprichting af (1889) t/m 1916 is uitgekeerd f 207 815 bij 210 sterfgevallen.
Vereeniging „Hulpfonds tot ondersteuning van gegageerde militairen bij ziekte en overlijden" in de residentie Semarang. . . .	233	2 208	918	1 234	1 892	
Hulpfonds tot ondersteuning van gepensionneerde mindere militairen, te Magelang. .	1 549	16 033	6 040	4 864	17 209	
Uitkeeringsfonds „La Constante et Fidèle", te Semarang.	†	†	†	†	†	
Onderling ondersteuningsfonds te Semarang.	854	350 293	120 340	101 647	368 986	
Hulpfonds „Kamoerahan Hati Mataram", te Djokjakarta	165	1 291	1 786	1 599	1 479	
Uitkeeringsfonds „Help U zelf"	†	†	†	†	†	
Vereeniging „Voorzorg" van Europeesche ambtenaren bij de staatsspoorwegen op Java en Sumatra	401	247 066	23 191	22 190	248 067	

8°. Begrafenisfondsen.

NAAM VAN HET FONDS.	Ledental op ult. 1916.	Kapitaal op ult. 1915.	Bijdragen en verdere inkomsten gedurende 1916.	Uitgaven in 1916.	Kapitaal op ult. 1916.
Begrafenisfonds „Kampong Bandan", te Batavia . .	312	f 28 821	f 5 203	f 4 388	f 29 635
Kwitangsch begrafenisfonds, te Batavia.	1 816	82 851	26 820	22 798	86 873
Begrafenisfonds „Onderling Hulpbetoon", te Batavia .	822	39 190	11 771	10 637	40 324
Christenbegrafenisfonds „De Eendracht", te Buitenzorg.	425	23 028	6 242	3 578	25 692
Burgerlijk uitkeeringsfonds bij begrafenis te Bandoeng.	258	14 776	3 968	2 625	16 119
Begrafenisfonds Hoffmans-stichting, te Batavia . . .	379	27 963	5 633	3 959	29 637
Begrafenisfonds „Onderling Hulpbetoon", te Semarang.	1 125	64 500	54 614	51 114	68 000
Algemeen begrafenisfonds te Soerabaja	1 950	108 840	20 499	11 203	118 136
Onderling begrafenisfonds „Malang", te Malang . . .	333	6 627	2 095	1 051	7 671
Makassaarsch begrafenisfonds, te Makasser	179	8 839	3 048	2 297	9 590
Onderling begrafenisfonds te Djombang, te (Soerabaja)	†	†	†	†	†
Begrafenisfonds „Sumatra's Westkust", te Padang. .	132	14 663	2 001	1 807	14 857

9°. Particuliere spaarbanken.

a. Opgaven betreffende de voornaamste spaarbanken.

1°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	BATAVIA.	SEMARANG.	SOERABAJA.	PADANG.	MAKASSER.	Te zamen.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Januari 1916 . . .	f1 220 674	f 165 524	f3 706 616	f 725 464	†	†
Gedurende 1916 ingebracht.	354 917	213 187	4 768 084	376 586	†	†
Te zamen	f1 575 591	f 378 711	f8 474 700	f1 102 050	†	†
Gedurende 1916 teruggenomen	458 637	200 856	3 801 127	383 901	†	†
Blijft ingelegd	f1 116 954	f 177 855	f4 673 573	f 718 149	†	†
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers gedurende 1916	37 715	2 774	152 592	25 582	†	†
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1916. .	f1 154 669	f 180 629	f4 826 165	f 743 731	†	†
Reservefonds op 31 December 1916.	f 117 244	f 416 224	f 505 000	f 181 943	†	†
Reservefonds op 31 December 1915.	120 617	416 224	435 000	166 731	†	†

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

SPAARBANK TE:	Aantal inleggers op: ult. 1915. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	ult. 1916. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1916 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar). Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Batavia . . .	2 229	42	50	2 321	2 170	23	63	2 256	†	†	†	†
Semarang . .	819	94	244	1 157	810	98	244	1 152	f 117 988	f 17 359	f 45 282	f 180 629
Soerabaja . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Padang . . .	530	138	85	753	576	146	96	818	609 027	31 616	77 506	718 149
Makasser . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

SPAARBANK TE:	Aantal inleggers op ult. 1916 met een tegoed van: minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1 000.	f 1 000 tot f 1 500.	f 1 500 tot f 2 000.	f 2 000 en meer.	Totaal.
Batavia	963	593	244	156	96	204	2 256
Semarang	842	207	56	27	10	10	1 152
Soerabaja	†	†	†	†	†	†	†
Padang	352	204	73	50	34	105	818
Makasser.	†	†	†	†	†	†	†

b. Opgaven betreffende de kleinere spaarbanken.

1°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	Algemeene spaar- en depositobank te Batavia.	Spaarbank te Bandoeng.	Incasso-, spaar- en hulpbank te Soerabaja.	Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaja).	Ambonsche spaarbank te Amboina.	Spaarbank „Minahasa" te Menado.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Januari 1916.	f 694 696	†	f 3 706 616	f 39 357	f 45 185	†
Gedurende 1916 ingebracht	1 154 637	†	4 768 084	4 913	6 599	†
Te zamen	f 1 849 333	†	f 8 474 700	f 44 270	f 51 784	†
Gedurende 1916 teruggenomen. . . .	1 068 519	†	3 801 127	11 054	13 183	†
Blijft ingelegd	f 780 814	†	f 4 673 573	f 33 216	f 38 601	†
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers gedurende 1916 .	91 367	†	152 592	632	1 030	†
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1916	f 872 181	†	f 4 826 165	f 33 848	f 39 631	†
Reservefonds op 31 December 1916 . .	f 151 031	†	f 505 000	†	f 9 132	†
Reservefonds op 31 December 1915 . .	149 450	f 66 789	435 000	f 429	8 995	†

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

NAAM DER SPAARBANK.	Aantal inleggers op:								Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1916.			
	ult. 1915.				ult. 1916.							
	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Algemeene spaar- en depositobank te Batavia	2 102	62	206	2 370	2 444	59	244	2 747	†	†	†	†
Spaarbank te Bandoeng	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Incasso-, spaar- en hulpbank te Soerabaja .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaja)	—	648	—	648	—	642	—	642	—	f 33 215	—	f 33 215
Ambonsche spaarbank, te Amboina . . .	56	130	2	*a*) 188	51	92	4	*b*) 147	f 7 525	6 063	f 152	*b*) 13 740
Spaarbank „Minahasa", te Menado	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

a) Bovendien 81 instellingen.
b) Bovendien 74 instellingen, met een tegoed van f 24 861.

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

NAAM DER SPAARBANK.	Aantal inleggers op ult. 1916 met een tegoed van:						Totaal.
	minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1000.	f 1 000 tot f 1 500.	f 1 500 tot f 2 000.	f 2 000 en meer.	
Algemeene spaar- en depositobank te Batavia	†	†	†	†	†	†	†
Spaarbank te Bandoeng	†	†	†	†	†	†	†
Incasso-, spaar- en hulpbank te Soerabaja	†	†	†	†	†	†	†
Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaja)	593	49	10	5	2	2	661
Ambonsche spaarbank, te Amboina.	145	53	14	5	2	2	221
Spaarbank „Minahasa", te Menado.	†	†	†	†	†	†	†

Bijlage S.

(Zie hoofdstuk K, afd. V, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN

betreffende den BURGERLIJKEN GENEESKUNDIGEN DIENST in Nederlandsch-Indië,

meerendeels over de jaren 1912 t/m 1916.

I. GEWESTELIJKE OPGAVEN omtrent de getalsterkte van het tot den burgerlijken geneeskundigen

GEWESTEN.	PERS… Geneeskundigen. Burgerlijke landsdienaren. Gouvernements artsen.	Andere buiten Indië opgeleide geneeskundigen.	In Indië opgeleide geneeskundigen.	Particulieren. Particuliere geneeskundigen, die vaste inkomsten genieten ten laste van den lande. Buiten Nederlandsch-Indië opgeleid.	In Nederlandsch-Indië opgeleid.	Andere particuliere geneeskundigen. Buiten Nederlandsch-Indië opgeleid.	In Nederlandsch-Indië opgeleid.	Tandheelkundigen.	Apothekers.	Assistent-apothekers.
Java en Madoera.										
Bantam	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—
Batavia	13	11	16	4	1	22	5	13	15	29
Preanger-Regentschappen	2	1	4	3	—	9	2	4	6	11
Cheribon	—	—	3	3	1	1	1	—	3	—
Pekalongan	—	—	3	2	—	2	2	—	1	3
Semarang	3	2	13	2	—	12	3	5	4	13
Rembang	—	—	2	3	—	1	1	—	—	—
Soerabaja	4	3	9	6	—	19	—	8	5	27
Pasoeroean	—	2	7	5	—	8	2	—	2	2
Besoeki	1	—	5	3	—	2	—	—	—	2
Banjoemas	—	—	5	2	1	3	—	—	1	—
Kedoe	—	—	4	3	—	3	2	—	1	1
Djokjakarta	—	—	1	—	—	7	—	—	2	5
Soerakarta	—	—	3	1	—	4	—	—	—	—
Madioen	—	—	5	1	—	1	—	—	—	1
Kediri	—	—	6	4	—	3	—	—	1	3
Madoera	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	23	19	90	46	3	97	18	30	41	97
Buitenbezittingen.										
Sumatra's Westkust	2	—	7	—	—	1	—	—	1	1
Tapanoeli	1	—	2	1	1	1	1	—	—	—
Benkoelen	—	—	3	1	—	4	—	—	—	—
Lampongsche districten	2	—	—	1	—	1	1	—	—	—
Palembang	—	—	3	1	—	3	1	—	—	—
Djambi	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra	—	—	6	1	3	40	6	1	2	10
Atjeh en onderhoorigheden	—	—	—	3	—	—	1	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden	—	1	2	—	—	3	2	—	—	—
Banka	—	4	7	—	—	—	—	—	—	—
Billiton	—	—	—	1	—	—	3	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	—	7	4	—	—	4	—	—	1	2
Menado	—	3	6	—	2	—	—	—	—	—
Amboina	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—
Ternate	—	5	1	—	1	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	1	—	6	—	—	—	—	—	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	7	20	53	11	7	57	15	1	5	13
Totalen voor Java en Madoera	23	19	90	46	3	97	18	30	41	97
Algemeene totalen	30	39	143	57	10	154	33	31	46	110

a) Hieronder het leprozengesticht te Pelantoengan.

b) Hieronder het ooglijdershospitaal van het Leger des Heils te Semarang.

c) Hieronder 1 leproserie.

d) Hieronder 1 krankzinnigengesticht.

e) Hieronder 2 leproseriën.

... igen dienst behoorende personeel en het aantal gouvernements- en andere ziekeninrichtingen op ult. 1916.

... S C	... N E E L.										ZIEKENINRICHTINGEN.			
	Gediplomeerde verplegers in 's lands dienst.				Vroedvrouwen.						Van het Gouvernement.			
					Vaste inkomsten genietende ten laste van den lande.		Geen vaste inkomsten genietende ten laste van den lande.							
Assistent-apothekers.	Europeanen.	Inlanders.	Vaccinateurs.	Candidaat-vaccinateurs.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Overig technisch personeel in dienst van den lande.	Burgerlijke zieken-inrichtingen.	Militaire hospitalen.	Door het Gouvernement gesubsidieerde ziekeninrichtingen.	Andere ziekeninrichtingen.
—	1	—	8	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—
29	21	9	14	3	2	—	16	—	3	7	2	3	5
11	2	3	21	1	—	4	3	1	—	10	2	1	5
—	—	1	9	2	—	—	—	1	1	4	—	1	1
3	1	2	9	3	—	2	1	2	—	4	—	2	3
13	4	10	14	3	1	4	4	5	—	a) 9	3	b) 8	3
—	—	—	7	2	—	2	—	—	—	5	—	2	—
27	4	2	8	2	—	7	10	3	—	c) 7	1	2	3
2	19	—	10	2	—	2	4	3	—	d) 7	1	2	1
2	1	2	5	2	—	4	—	—	—	5	—	2	—
—	1	3	7	1	—	—	—	2	—	3	1	2	—
1	—	2	11	3	—	2	3	3	—	6	2	2	—
5	—	—	8	3	—	—	4	5	—	—	1	7	—
—	—	—	9	2	—	1	—	—	—	1	1	2	—
1	—	4	8	2	—	—	—	2	1	4	1	—	1
3	1	3	9	2	—	5	2	2	—	5	—	2	3
—	—	—	8	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—
97	55	41	165	35	3	33	47	29	5	83	15	38	25
1	1	—	8	—	—	1	1	2	—	6	3	—	5
—	—	1	23	2	1	—	—	—	—	2	4	e) 14	1
—	1	—	8	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—
—	—	—	6	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—
—	3	—	22	—	—	—	—	—	—	—	1	—	c) 4
—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
10	—	—	9	1	—	—	—	1	—	9	1	2	35
—	—	—	14	2	1	—	1	—	6	18	15	—	2
—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	8	—	—	—
—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
—	—	—	17	—	—	1	—	—	—	—	1	—	5
—	1	—	29	1	—	1	—	1	—	—	7	—	1
2	—	—	54	—	—	4	—	1	—	2	6	—	6
—	—	—	22	2	—	14	—	2	—	4	3	5	7
—	1	—	19	—	—	10	—	—	2	2	1	—	2
—	—	—	9	—	—	2	—	—	—	1	—	1	1
—	—	—	30	—	—	1	—	—	—	—	1	1	5
—	—	—	10	1	—	2	—	—	—	4	—	—	2
13	7	1	299	14	3	36	2	7	8	65	44	23	76
97	55	41	165	35	3	33	47	29	5	83	15	38	25
10	62	42	464	49	6	69	49	36	13	148	59	61	101

S

II. SCHOLEN tot opleiding van Indische geneeskundigen.

A. Mutatiën onder de leerlingen gedurende het cursusjaar 1915/1916.

PLAATS.	Aantal leerlingen bij het einde van den cursus 1914/1915.	Ingeschreven voor den cursus 1915/1916.	Totaal aantal leerlingen gedurende den cursus 1915/1916.	Afgeschreven gedurende het cursusjaar 1915/1916.		Aantal leerlingen bij het einde van den cursus 1915/1916.
				Bevorderd tot geneeskundige.	Afgeschreven om andere redenen.	
Batavia	*a*) 152	24	176	13	*c*) 8	*e*) 155
Soerabaja	*b*) 43	22	65	—	*d*) 6	*f*) 59
Totaal . . .	195	46	241	13	14	214

a) 79 Javanen, 6 Amboineezen, 17 Menadoneezen, 48 Sumatranen en 2 Timoreezen.

b) 10 Europeanen, 13 Javanen, 5 Amboineezen, 2 Menadoneezen, 1 Sumatraan, 1 Djailolees, 1 Ternataan en 10 Chineezen.

c) 7 wegens gebrek aan aanleg en 1 wegens onbehoorlijk gedrag.

d) 3 wegens gebrek aan aanleg, 1 wegens onbehoorlijk gedrag, 1 wegens lichamelijke ongeschiktheid en 1 wegens overlijden.

e) 2 Europeanen, 76 Javanen, 6 Amboineezen, 17 Menadoneezen, 52 Sumatranen en 2 Timoreezen.

f) 16 Europeanen, 19 Javanen, 5 Amboineezen, 2 Menadoneezen, 1 Sumatraan, 1 Dajak, 1 Ternataan en 14 Chineezen.

B. Aantal patiënten behandeld op de aan de scholen verbonden poliklinieken.

Cursusjaar 1915/1916.

PLAATS.	POLIKLINIEKEN VOOR:	Aantal patiënten.											
		Europeanen.				Inlanders.				Vreemde oosterlingen.			
				Kinderen.				Kinderen.				Kinderen.	
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Batavia	Inwendige ziekten	13	9	27	16	466	98	262	101	253	68	54	23
	Heelkunde, huid- en geslachtsziekten	47	4	107	28	1 363	507	726	278	412	23	91	24
	Oogziekten	24	2	15	8	304	124	122	57	147	35	18	11
Soerabaja . . .	Inwendige ziekten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Heelkunde, huid- en geslachtsziekten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Oogziekten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		84	15	149	52	2 133	729	1 110	436	812	126	163	58
	Totalen . .	300				4 408				1 159			
		5 867											

IV. A. OVERZICHT betreffende de vanwege den burgerlijken geneeskundigen dienst behandelde lijders in de gouvernements-ziekeninrichtingen *a)*, zoomede van de sterfte onder hen.

VOORNAAMSTE ZIEKTEN.	Behandelde lijders uit de inlandsche bevolking. *b)*			Behandelde inlandsche lijders in de zendings-hospitalen. *c)*		
	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.
Malaria	7 254	236	3.25	79	—	—
Cholera	134	86	64.17	—	—	—
Pokken	234	37	15.81	—	—	—
Beri-beri	740	57	7.70	7	—	—
Syphilis en venerische ziekten	5 646	87	1.54	11	—	—
Andere ziekten	42 621	2 450	5.74	634	38	5.99
Totalen	56 629	2 953	5.21	731	38	5.18
Van de hiervóór vermelde behandelden en overledenen telde men er:						
op Java en Madoera *d)*	41 972	1 921	4.57	—	—	5.18
in de buitenbezittingen *e)*	14 657	1 032	7.04	731	38	5.18
Totalen	56 629	2 953	5.21	731	38	5.18
Hiervan telde men in de opgaven der:						
Europeesche geneesheeren	37 918	2 040	5.38	731	38	5.18
inlandsche artsen	18 711	913	4.87	—	—	—
Totalen	56 629	2 953	5.21	731	38	5.18

a) Hieronder te verstaan de stadsverbanden, de inlandsche ziekengestichten en de ziekenzalen in de gevangenissen.

b) Hieronder begrepen de vreemde oosterlingen.

c) De hiergenoemde cijfers hebben alleen betrekking op het zendings-hospitaal te Pea Radja.

d) Wat Java en Madoera betreft, zijn geen rapporten ontvangen van Madjalengka, Kertasana, Kraksaän en Oengaran.

e) Wat de buitenbezittingen betreft, zijn geen rapporten ontvangen van de gewesten Banka en onderhoorigheden, Lampongsche districten, Benkoelen, Palembang, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Celebes en onderhoorigheden en Riouw en onderhoorigheden.

S

IV. Gewestelijke opgaaf betreffende het aantal en den afloop van de in 1916 verrichte verlossingen door inlandsche vroedvrouwen, die onderstand van gouvernementswege genieten.

GEWESTEN.	Verlossingen a)			
	Aantal	met gunstigen afloop.	met gestoord kraambed.	met ongunstigen afloop.
Bantam	†	†	†	†
Batavia	†	†	†	†
Preanger-Regentschappen	259	247	8	4
Cheribon	†	†	†	†
Pekalongan	107	103	—	4
Semarang	410	402	—	8
Rembang	84	77	—	7
Soerabaja	210	198	2	10
Pasoeroean	116	107	1	8
Besoeki	196	188	—	8
Banjoemas	†	†	†	†
Kedoe	258	258	—	—
Djokjakarta	†	†	†	†
Soerakarta	1	1	—	—
Madioen	†	†	†	†
Kediri	559	510	—	49
Madoera	†	†	†	†
Bali en Lombok	32	29	—	3
Sumatra's Westkust	136	129	4	3
Oostkust van Sumatra	4	4	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	†	†	†	†
Westerafdeeling van Borneo	92	92	—	—
Timor en onderhoorigheden	58	49	—	9
Celebes en onderhoorigheden	189	186	3	—
Amboina	542	521	8	13
Menado	803	734	16	53
Banka en onderhoorigheden	32	29	—	3
Totalen	4 088	3 864	42	182

a) De opgaven zijn onvolledig.

V. Verpleegsterkte, opname en sterfte in de centrale burgerlijke ziekeninrichtingen op de drie hoofdplaatsen van Java over het jaar 1916.

NAAM VAN DE PLAATS.	Aantal lijders.							Percentsgewijze verhouding tot het aantal behandelden van de:		
	Aanwezig op 1 Januari 1916.	Opgenomen gedurende het jaar.	Overleden.	Hersteld.	Afgevoerd om andere redenen.	Aanwezig op 1 Januari 1917.	Gemiddeld aantal per dag.	Overledenen.	Herstelden.	Om andere redenen afgevoerden.
Batavia	350	6 206	544	4 505	1 130	377	343	8.3	68.7	17.2
Soerabaja	248	5 274	237	4 494	575	216	210	4.2	81.—	10.4
Semarang	295	3 272	454	2 784	66	263	287	12.8	78.—	2.3
Totalen	893	14 752	1 235	11 783	1 771	856	840	8.4	75.9	9.9

VI. Verpleegsterkte, enz. in de krankzinnigengestichten in Nederlandsch-Indië over 1916.

LANDAARD EN KUNNE DER VERPLEEGDEN.	Aantal verpleegden op 1 Jan. 1916.	Bijgekomen in den loop van het jaar. a)	Totaal.	Afgevoerd in den loop van het jaar: als hersteld.	als verbeterd.	als overleden.	om andere redenen.	Totaal.	Aantal verpleegden op 31 Dec. 1916.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de afgevoerden, bedoeld in kolom 8): van de herstelden.	van de verbeterden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling geblevenen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Krankzinnigengesticht te Buitenzorg. b)													
Europeanen mannen	c) 232	41	273	13	14	12	2	41	232	4.—	5.1	4.4	85.—
Europeanen vrouwen	90	20	110	8	2	2	3	15	95	7.5	1.1	1.8	86.3
Inlanders mannen	299	44	343	10	17	10	2	39	304	2.3	1.—	3.—	83.6
Inlanders vrouwen	320	25	345	10	10	13	—	33	312	2.9	2.9	3.7	90.4
Vreemde oosterlingen mannen	74	8	82	1	1	3	—	5	77	1.2	1.2	3.6	94.—
Vreemde oosterlingen vrouwen	32	5	37	3	2	1	—	6	31	0.8	5.4	2.7	84.—
Totalen	1 047	143	1 190	45	46	41	7	139	e) 1051	3.8	3.9	3.4	88.3
Krankzinnigengesticht te Lawang, benevens de bij-gestichten Soeko en Sempoeh. b)													
Europeanen mannen	144	33	177	15	3	6	13	37	140	8.5	1.7	3.4	b) 59.2
Europeanen vrouwen	d) 40	16	56	5	2	1	7	15	41	8.9	3.6	1.8	64.8
Inlanders mannen	1 047	381	1 428	161	5	79	22	267	1 161	11.2	0.35	5.5	79.7
Inlanders vrouwen	508	185	693	79	2	7	3	91	602	11.4	0.27	1.—	88.—
Vreemde oosterlingen mannen	135	73	208	26	2	18	6	52	156	12.5	0.96	8.6	72.1
Vreemde oosterlingen vrouwen	26	10	36	3	1	0	0	4	32	8.3	2.8	0.—	89.6
Totalen	1 900	698	2 598	289	15	111	51	466	e) 2 132	11.1	0.57	4.3	80.1
Recapitulatie.													
Europeanen mannen	376	74	450	28	17	18	15	78	372	6.4	3.8	4.1	85.5
Europeanen vrouwen	130	36	166	13	4	3	10	30	136	8.3	2.5	1.9	33.5
Inlanders mannen	1 346	425	1 771	171	22	89	24	306	1 465	9.8	1.2	5.1	83.8
Inlanders vrouwen	828	210	1 038	89	12	20	3	124	914	8.6	1.1	1.9	88.3
Vreemde oosterlingen mannen	209	81	290	27	3	21	6	57	233	9.4	1.—	7.4	82.—
Vreemde oosterlingen vrouwen	58	15	73	6	3	1	—	10	63	8.2	4.—	1.3	86.3
Totalen	2 947	841	3 788	334	61	152	58	605	3 183	8.9	1.6	4.—	85.3

a) Van de 143 te Buitenzorg „bijgekomen" patiënten was van 42 niet bekend hoelang zij reeds krankzinnig waren, hetgeen eveneens het geval was met 259 van de te Lawang „bijgekomen" patiënten. Van de overige 101 en 439 nieuwe patiënten beliep de duur hunner krankzinnigheid vóór de opneming:

	Buitenzorg.	Lawang.
langer dan één jaar	14	109
3 à 4 maanden	50	158
minder dan 3 maanden	23	154
in observatie genomen	14	18
	101	439

b) De in de gestichten verpleegde patiënten konden gedurende 1916 met eenigen arbeid worden beziggehouden. Het aantal werkende patiënten beliep te Buitenzorg gemiddeld 15 % van de Europeesche mannen, 33 % van de Europeesche vrouwen, 66 % van de inlandsche mannen en 52 % van de inlandsche vrouwen en te Lawang 25 % van de Europeesche mannen, 24 % van de Europeesche vrouwen, 81 % van de inlandsche mannen en 62 % van de inlandsche vrouwen.

c) Hieronder 2 Afrikanen.

d) Hieronder 1 Afrikaansche vrouw.

e) Ingevolge Ind. St. 1885 n°. 139, juncto 1892 n°. 145, worden de patiënten ten opzichte hunner verpleging in 4 klassen gerangschikt. De op ult. 1916 aanwezige patiënten waren naar de klassen, waarin zij verpleegd werden, verdeeld als volgt:

	Buitenzorg. Mannen.	Buitenzorg. Vrouwen.	Buitenzorg. Te zamen.	Lawang. Mannen.	Lawang. Vrouwen.	Lawang. Te zamen.
1ste klasse	—	—	—	—	—	—
2de klasse	10	13	23	7	8	15
3de klasse	222	82	304	140	38	178
4de klasse	365	343	708	1325	—	1325
Gezinsverpleging	16	—	16	—	632	632
	613	438	1051	1472	678	2150 1)

1) Hieronder 18 observatie-patiënten.

VII. Vijfjarige statistiek der in Nederlandsch-Indië verrichte inentingen en herinentingen tegen pokken.

A. Algemeen overzicht. *a)*

JAREN.	JAVA EN MADOERA.					BUITENBEZITTINGEN.				
	Aantal inentingen.	Aantal inentingen, waarvan de uitslag werd gecontrôleerd.	Aantal geslaagde inentingen.	Op 100 gecontrôleerde inentingen zijn geslaagd.	Aantal herinentingen.	Aantal inentingen.	Aantal inentingen, waarvan de uitslag werd gecontrôleerd.	Aantal geslaagde inentingen.	Op 100 gecontrôleerde inentingen zijn geslaagd.	Aantal herinentingen.
1916 *b)*	1 031 661	888 250	876 015	98.6	2 602 127	285 442	213 245	204 882	96	690 125

a) Door de aangebrachte wijziging in de hoofden van dezen staat, konden de cijfers van de vorige jaren niet worden overgenomen.

b) De getallen over 1916 hebben uitsluitend betrekking op de inentingen met animale vaccine, volgens de verdunningsmethode, onder aanwending van den vaccinostyl.

B. Inentingen en herinentingen, enz. bij de landskoepokinrichting te Weltevreden.

JAREN.	Inentingen				Herinentingen				Totaal aantal inentingen en herinentingen.	Verstrekte animale lymphe.
	van Europeanen.		van inlanders.		van Europeanen.		van inlanders.			
	Aantal.	Waarvan geslaagd.	Aantal.	Waarvan geslaagd.	Aantal.	Waarvan geslaagd.	Aantal.	Waarvan geslaagd.		Aantal glaasjes en buisjes.
1912	219	191	584	507	361	44	444	19	1608 *a)*	161 286 *c)*
1913	173	166	671	667	529	— *b)*	749	— *b)*	2122	205 954 *d)*
1914	134	131	506	504	169	— *b)*	258	— *b)*	1067	202 662 *e)*
1915	153	145	702	696	127	— *b)*	1172	— *b)*	2310	127 832 *f)*
1916	169	157	696	696	41	— *b)*	521	— *b)*	1917	183 238 *g)*

a) Bovendien zijn nog ingeënt 537 militairen, vrouwen en kinderen.

b) Herinentingen zijn niet gecontroleerd.

c) Te zamen eene hoeveelheid vaccine bevattende, vóldoende ter inenting van 6 327 090 personen.

d) Als voren 8 805 560.

e) Als voren 8 644 735.

f) Als voren 7 631 230.

g) Als voren 8 730 645.

VIII. Vijfjarige statistiek van de bij het Instituut-Pasteur te Weltevreden behandelde personen.

JAREN.	AANTAL PATIËNTEN							
	bij het einde van het voorafgegane jaar in behandeling gebleven.	in het opgegeven jaar bijgekomen.	Totaal.	die de geheele behandeling ondergingen.	bij wie de behandeling werd gestaakt. *a)*	van wie met meer of minder zekerheid is gebleken, dat zij aan lyssa zijn overleden		
						tijdens de behandeling.	binnen 30 dagen na het begin van de behandeling.	meer dan 30 dagen na het begin van de behandeling
1912	23	487	510	425	15	—	7	1
1913	33	756	789	657 *b)*	78	—	10	2
1914	44	962	1006	847	105	12	—	—
1915	53	998	1051	871	131	15	—	2
1916	47	472	519	486	14	—	7	2

a) Hetzij dat gedurende de behandeling bleek, dat de dieren die beten hadden toegebracht, niet dol waren geweest, hetzij omdat de patiënten zich niet verder wilden laten behandelen.

b) Hieronder zijn de personen niet medegerekend, voor wie eerst na afloop der behandeling uit het verrichte onderzoek bleek dat de honden waardoor zij waren gebeten, niet dol waren geweest, alsmede die welke op 1 Januari 1914 nog in behandeling waren.

IX. Gewestelijke opgaven van de sterfte onder de inlandsche bevolking op Java en Madoera gedurende het jaar 1916.

GEWESTEN.	Bevolkingscijfer der inlanders.	Overleden per 1000 levenden.
Bantam	865 905	21.8
Batavia	2 345 343	16.4
Preanger-Regentschappen	3 253 565	18.5
Cheribon	1 621 496	24.5
Pekalongan	2 189 973	19.1
Semarang	2 665 314	17.3
Rembang	1 610 624	13.4
Soerabaja	2 479 552	19.3
Pasoeroean	2 014 286	25.9
Besoeki	1 142 854	15.4
Banjoemas	1 623 285	19.3
Kedoe	2 521 139	18
Djokjakarta	1 296 496	15.2
Soerakarta	1 911 857	14.1
Madioen	1 547 727	14.1
Kediri	2 115 324	17.7
Madoera	1 759 121	11.8
Totalen voor Java en Madoera	32 963 861	17.8

S

X. Sterfte-statistiek voor Europeanen en

AANTAL OVERLEI

NAMEN DER ZIEKTEN.	Batavia. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Semarang. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.
I. Algemeene ziekten.																															
Febris typhoïdea (typhus abdominalis)	—	—	3	5	—	1	9	—	—	3	5	1	—	9	18	—	—	2	2	—	—	4	—	—	1	3	—	—	4	8	—
Febris intermittens en malaria cachexie	1	1	—	2	1	1	6	4	3	—	—	—	—	7	13	3	1	3	—	—	—	7	1	3	—	4	—	—	8	15	—
Malaria tropica	2	3	2	12	—	—	19	2	—	2	—	—	—	4	23	—	—	—	6	—	—	6	—	1	1	1	—	—	3	9	1
„ perniciosa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pokken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mazelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diphtherie en croup	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	1	4	—
Kinkhoest	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—
Cholera asiatica	1	1	2	4	—	2	10	—	1	—	—	—	—	1	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dysenterie	1	1	—	3	1	1	7	1	1	—	1	—	—	3	10	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	2	—	—	2	3	—
Erysipelas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lepra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beri-beri	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere besmettelijke ziekten	—	1	1	3	—	—	5	—	—	—	1	—	1	2	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pyaemia en septichaemia	1	—	—	2	—	—	3	—	—	—	2	2	—	4	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tuberculose van den larynx	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
„ „ de longen	—	—	1	11	—	2	14	—	—	2	9	2	—	13	27	—	—	—	8	—	—	8	—	—	—	4	—	—	4	12	—
„ „ „ buikingewanden	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
Syphilis (tertiair)	—	—	2	2	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ (hereditair)	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Kanker en andere maligne tumoren van de mondholte	—	—	—	2	1	1	4	—	—	—	—	1	—	1	5	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Idem van de maag en de lever	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2	—	2	3	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2	—
Idem van het peritoneum, van de darmen en van het rectum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Idem van de vrouwelijke geslachtsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—
Idem van de mamma	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van andere organen	—	—	—	5	—	—	5	—	—	—	2	—	—	2	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acuut gewrichtsrheumatisme	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diabetes mellitus	—	—	—	2	1	—	3	—	—	—	1	2	—	3	6	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	1	—	2	3	—
Leukaemie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Anaemie	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. Ziekten van het zenuwstelsel en van de zintuigen.																															
Encephalitis en hersenabces	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meningitis	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meningitis cerebrospinalis epidemica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten v. h. ruggemerg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2	—
Apoplexie	—	—	—	3	2	1	6	—	—	—	3	4	—	7	13	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	3	3	—	6	10	—
Hersenverweeking	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
Dementia paralytica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alle andere psychosen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eclampsie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stuipen bij kinderen beneden 5 jaar	7	3	—	—	—	—	10	6	—	—	—	—	—	6	16	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2	—
Tetanus	1	—	1	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige ziekten van het zenuwstelsel	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
III. Ziekten van het hart en de vaten.																															
Acute endocarditis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Organische hartgebreken	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	2	3	—	5	6	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4	1
Angina pectoris	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ziekten der arteriën	—	—	—	6	2	—	8	—	—	—	—	1	—	1	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Embolie en thrombose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten van het hart	—	—	—	2	1	—	3	—	—	—	6	1	—	7	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—
Bloedingen	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—

...eanen en met hen gelijkgestelden over 1916.

...OVERLEDENEN TE

Totalen-generaal.	Soerabaja. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Overige plaatsen op Java en in de buitenbezittingen. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
8	—	—	1	3	—	—	4	—	—	—	3	—	—	3	7	—	1	2	10	—	—	13	—	1	9	8	—	—	18	31
15	—	—	1	1	—	—	2	—	—	1	—	1	—	2	4	8	—	—	1	3	—	12	2	2	1	—	—	—	5	17
9	1	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	1	3	—	—	6	—	1	1	3	—	—	5	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	—	3	—	—	—	1	4	6
4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	7
1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	1	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	2	—	1	3	—	—	—	1	—	—	1	4
3	—	—	1	3	1	—	5	—	—	1	1	—	—	2	7	1	—	—	7	—	1	9	2	1	—	3	—	—	6	15
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2	2	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	2	—	—	2	4
—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3	1	—	3	2	—	—	6	—	—	—	1	—	—	1	7
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	—	—	1	9	—	—	10	—	—	—	8	—	—	8	18	1	—	1	32	2	—	36	1	1	3	19	1	—	25	61
1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3	—	—	—	4	1	—	5	—	—	—	1	—	1	2	7
—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	—	4	3	—	—	—	—	—	3	7
1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—	2	—	2	5
2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	2	—	3	4	—	—	—	6	7	1	14	—	—	—	1	4	—	5	19
1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	1	3	—	—	—	2	1	—	3	6
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	3	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	—	6	6
—	—	—	—	2	2	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	1	—	—	1	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
3	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	2	—	—	—	1	3	—	4	—	—	—	2	2	1	5	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3
—	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	1	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
10	—	—	—	8	2	—	10	—	—	—	—	3	—	3	13	—	—	—	10	6	—	16	—	—	—	10	7	—	17	33
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
2	—	—	—	—	—	—	—	5	3	—	—	—	—	8	8	6	2	—	—	—	—	8	6	—	—	—	—	—	6	14
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	3	2	—	6	—	—	—	1	—	—	1	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
4	1	—	—	4	2	—	7	—	—	—	2	—	—	2	9	1	2	1	14	4	—	20	—	1	—	7	3	—	11	31
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	1	2	—	—	—	8	3	—	11	—	—	—	—	—	—	—	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	2	2	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	1	1	—	2	6
2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1

AANTAL OVE[…]

NAMEN DER ZIEKTEN.	Batavia. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Semarang. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.
IV. Ziekten der ademhalingsorganen.																															
Ziekten van den larynx	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Acute bronchitis	2	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	3	3	—
Chronische bronchitis	1	—	—	1	1	—	3	1	2	—	—	—	—	3	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broncho pneumonie	3	—	—	2	—	—	5	1	2	—	1	—	—	4	9	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Croupeuze pneumonie	2	—	—	5	1	—	8	—	1	1	5	2	—	9	17	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2	2
Andere ziekten der ademhalingsorganen	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
V. Ziekten der spijsverteringsorganen.																															
Ziekten der maag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diarrhoea en enteritis bij kinderen beneden 2 jaar	3	—	—	—	—	—	3	5	—	—	—	—	—	5	8	2	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	2	4	4
Indische spruw	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diarrhoea en enteritis bij kinderen van 2 jaar en ouder	—	—	—	1	1	—	2	—	2	1	—	—	—	3	5	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Hernia en darmocclusie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere aandoeningen van het darmkanaal	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Icterus gravis	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Levercirrhose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3	—
Leverabces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere aandoeningen van de lever of de galblaas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Peritonitis (uitgezonderd de puerperale)	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	1	—	—	2	3	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2	—
Appendicitis	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
VI. Ziekten der urogenitaal organen.																															
Acute nephritis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	
Ziekte van Bright	—	—	—	4	1	—	5	—	—	—	1	1	—	2	7	—	—	—	8	—	—	8	—	—	1	2	1	—	4	12	—
Andere ziekten der nieren en van hare adnexa	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	3
Ziekten der prostata	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII. Ziekten van de zwangerschap en van het puerperium.																															
Sterfgevallen in direct verband met en gedurende de zwangerschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bloedverlies bij of na de bevalling	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overlijden als direct gevolg der baring	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Febris puerperalis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. Ziekten van de huid en van het celweefsel.																															
Gangreen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Furunculose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X. Aangeboren gebreken.	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1
XI. Ziekten der jonggeborenen van ten hoogste 3 maanden oud.																															
Aangeboren lichaamszwakte, icterus, sclerema neo-natorum, atelectasis pulmonum, paedatrophie	5	—	—	—	—	—	5	7	—	—	—	—	—	7	12	2	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	2	4	7

VE EDENEN TE

	Soerabaja.															Overige plaatsen op Java en in de buitenbezittingen.														
	Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.							
Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3	—	3	6
1	2	1	—	1	1	—	5	2	—	—	2	1	—	5	10	6	5	1	2	3	—	17	7	2	—	—	1	—	10	27
2	—	—	1	2	—	1	4	1	—	—	—	3	—	4	8	3	—	4	2	1	1	11	2	2	—	1	2	—	7	18
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	1	—	—	1	4
4	4	—	—	—	—	—	4	3	—	—	—	—	—	3	7	15	—	—	—	—	—	15	15	—	—	—	—	—	15	30
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	4	—	—	—	1	—	—	1	5
1	—	1	—	2	1	—	4	—	1	—	—	—	—	1	5	—	6	—	—	2	—	8	—	2	1	3	—	—	6	14
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	3	—	—	—	2	—	—	2	5
—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
3	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
1	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	2	—	—	2	4	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
2	—	1	1	1	—	—	3	—	—	—	—	1	—	1	4	—	—	—	3	—	—	4	—	1	1	4	—	—	6	10
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—	2	3
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	2
12	—	—	—	3	—	—	3	1	—	—	—	1	—	2	5	—	—	—	9	2	—	11	—	—	1	8	1	—	10	21
2	3	—	—	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	1	2	1	—	4	—	—	—	—	1	—	1	5
—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
1	1	—	1	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2
4	7	—	—	—	—	—	7	3	—	—	—	—	—	3	10	16	1	—	—	—	1	18	10	1	—	—	—	—	11	29

NAMEN DER ZIEKTEN.	AANTAL OVER																														L E
	Batavia.															Semarang.															
	Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.								
	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.
Andere ziekten bepaald bij jonggeborenen voorkomend .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2	—
Verwaarloozing, gebrekkige verzorging, ongeschikte voeding	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XII. Ouderdomsgebreken.																															
Debilitas, marasmus senilis. .	—	—	—	—	4	—	4	—	—	—	—	6	—	6	10	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	1	2	—
XIII. Sterfgevallen door uitwendige oorzaken.																															
Zelfmoord door vergif. . . .	—	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ vuurwapenen .	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ snijdende werktuigen .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ op andere wijze .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
Fracturen (ook schedelfracturen)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ongevallen door geweld	—	—	—	2	—	—	2	—	—	1	1	—	—	2	4	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Verbranding	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Verdrinking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uitputting	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vergiftiging	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dood door andere uitwendige oorzaken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIV. Onvolkomen en onbekende oorzaken van den dood.																															
Plotselinge dood.	1	—	—	1	—	—	2	—	—	1	—	1	—	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	4	—	1	2	—	1	8	1	1	—	1	—	—	3	11	3	1	1	1	—	—	6	3	1	1	2	—	—	7	13	3
Totalen . . .	39	11	15	99	17	11	192	36	15	11	49	30	4	145	337	13	5	7	52	4	—	81	11	8	6	33	7	—	65	146	24

S

ER LEDENEN TE

Soerabaja. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Overige plaatsen op Java en in de buitenbezittingen. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	2	5
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	6	—	6	8	—	—	—	1	6	—	7	—	—	—	3	15	1	19	26
—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	3	—	—	3	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	1	6	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—	3	—	—	1	—	—	—	1	4
—	—	2	4	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	9	—	—	9	—	—	1	1	—	1	3	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	—	—	8	—	—	—	1	—	—	1	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	1	—	—	1	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	3	—	4	—	—	—	2	—	—	2	6
3	1	3	3	—	—	10	4	1	3	4	2	1	15	25	8	2	—	9	2	8	29	11	3	1	5	3	3	26	55
24	5	15	71	16	4	135	21	6	7	38	23	1	96	231	83	33	20	210	57	18	421	68	23	23	120	52	8	294	715

	LEVENLOOS AANGEGEVENEN TE			
	Batavia.	Semarang.	Soerabaja.	Overige plaatsen op Java en in de buitenbezittingen.
A. Ziekten van (den vader of) de moeder				
1. Syphilis	1	—	1	4
2. Andere algemeene ziekten	1	1	—	—
3. Habitueele voorbeschiktheid tot abortus.	—	—	—	2
4. Albuminurie en andere ziekten met de zwangerschap in verband staande	3	2	1	1
B. Ziekten van de placenta en de vliezen	2	2	1	3
C. Ziekten van het foetus.				
1. Monstruositeit en andere vormgebreken.	2	—	1	2
2. Niet onder A te brengen ontijdige geboorte	2	1	1	1
D. De omstandigheden, waaronder de geboorte plaats heeft.				
1. Liggingsafwijkingen van het kind	2	1	1	2
2. Uitzakking, inklemming van de navelstreng	—	—	—	—
3. Stikking bij de geboorte	1	—	1	3
E. Andere niet onder de vorige rubrieken te brengen oorzaken	2	2	4	2
F. Onbekende of niet opgegeven oorzaken	3	—	1	7
Totalen	19	9	12	27

Sterfte-cijfers naar de doodsoorzaken in % van het totaal aantal overleden Europeanen en met hen gelijkgestelden over 1916.

	Batavia.	Semarang.	Soerabaja.	Gezamenlijke statistiek.
Febris typhoidea	5.3	5.5	3.0	4.5
Malaria	10.7	16.4	2.6	4.2
Pokken	—	—	—	0.9
Cholera asiatica	3.3	—	1.3	0.7
Dysenterie	3.0	2.1	3.0	2.2
Pyaemia en septichaemia	2.1	—	1.3	1.0
Tuberculose	8.3	9.6	8.1	8.6
Syphilis	1.5	—	1.7	2.0
Kanker en andere maligne tumoren	6.0	4.1	5.5	6.3
Diabetes	1.8	2.1	0.9	1.3
Ziekten van het zenuwstelsel	10.5	11.0	11.2	9.9
„ van het hart en van de vaten.	8.6	5.5	6.1	7.5
„ der ademhalingsorganen	10.8	4.8	7.7	7.9
„ der spijsverteringsorganen.	6.8	8.2	10.3	11.4
„ der urogenitaalorganen	2.7	10.2	3.4	3.9
„ van de zwangerschap en van het puerperium.	0.4	—	2.6	1.5
„ van kinderen beneden 3 maanden	3.6	4.1	4.7	4.9
Ouderdomsgebreken	3.0	1.4	3.4	3.6
Zelfmoord	1.5	0.7	0.9	1.8
Dood door andere oorzaken van uitwendig geweld	1.8	1.4	3.0	4.9
Overige ziekten	5.0	4.1	8.6	3.3
Onbekend	3.3	8.8	10.7	7.7
	100	100	100	100
Totaal aantal overleden Europeanen en met hen gelijkgestelden	337	146	231	715

XI. Overzicht van de in 1916 toegekende subsidiën ten behoeve van particuliere ziekenhuizen en hulpziekenhuizen.

Gewest.	Afdeeling.	Plaats waar het ziekenhuis of hulpziekenhuis gevestigd is.	Klassenverdeeling.	Aanvrager.	Subsidie inéens toegekend. Voor oprichting.	Subsidie inéens toegekend. Voor eerste uitrusting.	Jaarlijksche subsidie toegekend. Voor bevoegden Europeesch geneeskundige of inlandsch arts.	Jaarlijksche subsidie toegekend. Voor gediplomeerd Europeesch of inlandsch verpleger of verpleegster.	Jaarlijksche subsidie toegekend. Voor inlandsche bedienden.	Jaarlijksche subsidie toegekend. Tegemoetkoming in de verplegings- en behandelingskosten.	Jaarlijksche subsidie toegekend. Voor onderhoud van het gebouw.	Jaarlijksche subsidie toegekend. Voor onderhoud der uitrusting.
				a. Java en Madoera.								
Batavia.	Buitenzorg.	Tjisaroea.	2de	De Zending	f38536.50	f 4200	—	—	—	—	—	—
Id.	Stad en Voorsteden van Batavia.	Weltevreden.	1ste	Vereeniging voor ziekenverpleging in Ned.-Indië.	—	—	f 3500.—	f 600	f 360	f1000.—	f 200.—	f 150.—
Id.	Id.	Id.	1ste	Vereenig. ter bestrijding der lepra in Ned.-Indië.	—	—	3500.—	240	120	1000.—	25.—	54.—
Cheribon.	Madjalengka.	Tjideres.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750.—	125.—	100.—
Djokjakarta.	Mataram.	Djokjakarta.	4de	De Zending	—	—	10800.—	1680	2400	7000.—	342.50	250.—
Id.	Id.	Id.	2de	De res. van Djokjakarta.	—	—	—	720	—	1500.—	15.—	20.—
Id.	Koelon Progo.	Wates.	2de	Id.	—	—	—	480	—	1500.—	342.67^{5}	225.—
Id.	Wonosari.	Wonosari.	2de	Id.	—	—	—	180	—	1500.—	300.—	225.—
Id.	Djokjakarta.	Medari.	1ste	De Zending	—	—	—	240	—	1500.—	278.03	225.—
Id.	Mataram.	Randoegoenting.	2de	W. V. Adam	—	—	—	480	—	1500.—	15.—	20.—
Id.	Id.	Toengkok.	2de	De Zending	—	—	—	720	—	1500.—	15.—	20.—
Id.	Id.	Barongan.	2de	Beheerder der onderneming „Barongan". . .	—	—	—	480	—	1500.—	397.50	192.—
Soerakarta.	Soerakarta.	Wonosari.	2de	De Zending	—	—	—	480	—	1500.—	290.53	225.—
Id.	Id.	Soerakarta.	5de	Id.	38000.—	4700	3500.—	1320	2400	7000.—	881.25	—
Banjoemas.	Poerbalingga.	Poerbalingga.	4de	Id.	—	—	7000.—	1680	2160	7000.—	2295.75	840.—
Id.	Poerwokerto.	Poerwokerto.	3de	Kliniek-Poerwokarto.	30000.—	6300	3500.—	1400	1300	2916.67	1500.—	455.—
Besoeki.	Bondowoso.	Bondowoso.	1ste	De Zending	—	—	—	240	—	750.—	75.—	24.—
Id.	Banjoewangi.	Kalibaroe.	2de	Ziekenverpleging Zuid-Banjoewangi.	—	—	3500.—	840	1080	2500.—	724.33^{5}	420.—
Kedoe.	Wonosobo.	Alihan.	2de	De Zending	—	—	—	480	—	1500.—	15.—	20.—
Id.	Id.	Wonosobo.	1ste	Id.	—	—	2041.66	350	—	583.33	—	—
Id.	Keboemen.	Keboemen.	2de	Id.	—	—	3208.33	930	—	1500.—	—	—
Kediri.	Kediri.	Kediri.	1ste	Bestuur der ziekeninrichting „Semampir" .	—	—	3650.—	—	960	1000.—	85.—	54.—
Id.	Kertasana.	Kertasana.	3de	Vereen. „Ziekenverpleging „Lim Tik Koey" .	—	—	3500.—	1440	1800	5000.—	1232.76	630.—
Pasoeroean.	Malang.	Swaroe.	2de	De Zending	—	—	—	1320	—	1500.—	15.—	20.—
Id.	Id.	Malang.	2de	Malangsche ziekenverpleging.	—	—	—	—	—	—	—	—
Id.	Loemadjang.	Djatirata.	2de	Vereeniging Vereenigde klinieken Soerabaja . .	—	—	3500.—	840	840	2500.—	1200.—	420.—
Pekalongan.	Pemalang.	Moga.	1ste	De Zending	—	—	—	—	—	—	—	—
Id.	Batang.	Siloewat Sawangan.	2de	Ziekenverpleg. Siloewat Sawangan.	—	—	1200.—	720	—	2500.—	577.50	420.—
Preanger-Regentschappen	Bandoeng.	Bandoeng.	2de	De Zending	—	—	3500.—	480	1080	2500.—	200.—	150.—
Rembang.	Blora.	Tjepoe.	2de	Vereeniging „Ziekenverpleging Tjepoe" . . .	—	—	3500.—	1200	1080	2500.—	200.—	150.—
Id.	Id.	Blora.	1ste	De Zending	—	—	1200.—	1800	1800	5000.—	856.30	840.—
Soerabaja.	Modjokerto.	Segaran.	1ste	Id.	—	—	—	—	—	750.—	3018.—	20.—
Id.	Soerabaja.	Modjowarno.	5de	Id.	—	—	10500.—	2820	3000	9000.—	425.—	320.—
Semarang.	Semarang.	Mergaredja.	2de	Id.	—	—	—	1320	—	1500.—	15.—	20.—
Id.	Id.	Semarang.	3de	Het Leger des Heils. .	—	—	7000.—	1800	1800	5000.—	340.05	630.—
Id.	Salatiga.	Ambarawa.	1ste	De Zending	—	—	—	840	—	750.—	287.47	100.—
Id.	Id.	Kalitjeret.	2de	Id.	—	—	—	1320	—	1500.—	63.—	20.—
Id.	Id.	Salatiga.	1ste	Id.	—	—	3500.—	180	—	750.—	15.—	20.—
Id.	Grobogan.	Poerwadadi.	4de	Id.	—	—	—	1680	2400	7000.—	690.—	304.—
Id.	Japara.	Kedoeng-pendjalin.	2de	Id.	—	—	—	720	—	1500.—	15.—	20.—
Id.	Pati.	Kelet. .	3de	Id.	—	—	3500.—	720	1800	5000.—	2200.—	630.—
					f 106536.50	f15200	f85099.99	f32980	f26380	f 100750	f19332.65	f8233.—
					f 121 736.50		f 272 775.64					

Gewest.	Afdeeling.	Plaats waar het ziekenhuis of hulpziekenhuis gevestigd is.	Klassenverdeeling.	Aanvrager.	Subsidie ineéns toegekend. Voor oprichting.	Voor eerste uitrusting.	Jaarlijksche subsidie toegekend. Voor bevoegden Europeesch geneeskundige of inlandsch arts.	Voorgediplomeerd Europeesch of inlandsch verpleger of verpleegster.	Voor inlandsche bedienden.	Tegemoetkoming in de verplegings- en behandelingskosten.	Voor onderhoud van het gebouw.	Voor onderhoud der uitrusting.
				b. Buitenbezittingen.								
Tapanoeli.	Toba en Silindoeng.	Boetar.	1ste	De Zending	—	—	—	f 240	—	f 750	f 39.52^{5}	f 20.—
Id.	Id.	Pea Radja.	2de	Id.	—	—	f 3800	600	f 1080	2500	200.—	150.—
Id.	Id.	Bonandolok.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750	52.42	100.—
Id.	Id.	Baliga.	1ste	Id.	f 5471.70	f 1000	—	—	—	—	—	—
Id.	Id.	Pangariboean.	1ste	Id.	—	—	—	240	750	—	15.—	20.—
Id.	Id.	Dolok Sanggoel.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750	53.51	100.—
Id.	Mandailing en Angkola.	Pakantan.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750	48.75	100.—
Id.	Sibolga.	Toeka.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750	70.35^{5}	100.—
Id.	Bataklanden.	Sipirok.	1ste	Id.	—	—	—	480	—	750	130.—	—
Id.	Id.	Sihorbo.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750	148.25	100.—
Id.	Id.	Sitaoroasi.	1ste	Id.	—	—	—	—	—	750	75.—	100.—
Id.	Id.	Sitorang.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750	70.18	100.—
Id.	Id.	Pangoeroean.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750	242.47^{5}	100.—
Id.	Id.	Nainggolan.	1ste	Id.	—	—	—	240	—	750	222.40	100.—
Menado.	Menado.	Kolonganatas.	2de	Id.	—	—	—	1320	—	1500	31.87^{5}	225.—
Id.	Sangi- en Talaudeilanden.	Manganitoe.	1ste	Id.	—	—	—	—	—	—	—	—
Id.	Id.	Talengen.	1ste	Id.	—	—	—	—	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigh.	Halmahera.	Gamsoengi.	1ste	Id.	—	—	—	480	—	750	12.50	20.—
Timor en onderhoorigh.	Soemba.	Pajeti.	1ste	Id.	—	—	—	480	—	750	75.—	100.—
					f 5471.70	f 1000	f 3800	f 5760	f 1830	f 13750	f1487.24	f1435.—
					f 6471.70		f 28 062.24					

XII. GEWESTELIJKE OPGAVEN van het aantal gevallen van besmettelijke ziekten, waarvan aangifte werd gedaan, en van het aantal overledenen daaraan gedurende 1916 op Java en Madoera.

GEWEST.	Aantal aangegeven gevallen. Pokken.	Cholera.	Diphtheritis.	Pest.	Typhus.	Waarvan overleden. Pokken.	Cholera.	Diphtheritis.	Pest.	Typhus.
Bantam	172	30	—	—	—	37	17	—	—	—
Batavia	1066	406	47	—	554	188	285	5	—	45
Preanger-Regentschappen.	381	191	—	—	20	50	107	—	—	1
Cheribon	183	833	—	—	26	15	523	—	—	3
Pekalongan	25	90	—	—	58	—	80	—	—	1
Semarang	153	15	4	15	114	8	14	—	15	12
Rembang.	165	—	—	—	—	8	—	—	—	—
Soerabaja.	53	54	15	—	53	1	24	5	—	2
Pasoeroean	15	26	—	—	5	2	19	—	—	1
Besoeki	154	—	1	—	3	1	—	—	—	1
Banjoemas	215	—	—	—	31	25	—	—	—	4
Kedoe	414	1	1	—	106	61	1	—	—	15
Djokjakarta	75	—	—	2	2	2	—	—	2	—
Soerakarta	10	—	—	571	16	2	—	—	556	1
Madioen	5	53	3	46	17	—	47	1	42	1
Kediri	19	67	1	—	17	2	44	—	—	1
Madoera	3	—	—	—	2	1	—	—	—	—
Totalen. . .	3108	1766	72	634	1024	403	1161	11	615	88

Bijlage T.

(Zie hoofdstuk L, afd. I, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de samenstelling en verdeeling op 15 April 1917 van het technisch personeel der BURGERLIJKE OPENBARE WERKEN in Nederlandsch-Indië, benevens opgaven nopens de in 1916 vanwege het burgerlijk bouwdepartement verwerkte sommen.

Samenstelling en verdeeling van het technisch personeel op 15 April 1917.

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Onder-opzichters.	Opnemers.	Te zamen.
I. ALGEMEENE DIENST.					
A. Technisch personeel bij het departement	28	22	7	—	57
B. Waterstaatsafdeelingen:					
Chefs	3	—	—	—	3
Toegevoegd personeel:					
a. voor de kantoren	5	13	6	—	24
b. voor bepaalde werken:					
1. de gouvernementswaterleiding in Batavia, verbetering van den wateraan- en afvoer ter hoofdplaats Batavia	2	2	—	—	4
2. de verbetering van wegen in de res. Cheribon en in de afdeeling Krawang der res. Batavia, en de bouw van een brug voor gewoon verkeer over de Tjimanoek bij Djatibarang met bijbehoorende werken (afd. Indramajoe, res. Cheribon)	1	2	2	—	5
3. de afwatering en rioleering van de hoofdplaats Cheribon	1	—	—	—	1
4. de verbetering der bevloeiing en afwatering in de afdeeling Tangerang der residentie Batavia	1	—	—	—	1
5. de aanleg van wegen in de 2de waterstaatsafdeeling	2	3	3	—	8
6. de regeling van den irrigatietoestand in de res. Djokjakarta	2	—	—	—	2
7. de regeling van den irrigatietoestand in de res. Soerakarta	1	—	—	—	1
8. de verbetering en uitbreiding der bevloeiing in de afd. Pamekasan (res. Madoera) en verschillende andere werken	2	1	2	—	5
9. het onderhoud en de herstelling van de werken en gebouwen van het marine-etablissement te Soerabaja	—	1	—	—	1
10. de aanleg van de drinkwaterleiding te Pasoeroean	1	—	—	—	1
11. de normaliseering van de Soerabaja-rivier	2	1	1	—	4
12. de verbetering van wegen in de afdeelingen Bangil, Pasoeroean en Malang (res. Pasoeroean) en van den hoofdweg tusschen Ngawi en Tjepoe (res^{n}. Madioen en Rembang)	1	—	—	—	1
c. voor den plaatselijken dienst:					
1ste afd. Bantam	—	4	1	—	5
1ste afd. Batavia	—	12	3	—	15
1ste afd. Preanger-Regentschappen	—	7	2	—	9
1ste afd. Cheribon	—	2	—	—	2
2de afd. Pekalongan	—	3	1	—	4
2de afd. Semarang	—	8	5	—	13
2de afd. Banjoemas	—	4	1	—	5
2de afd. Kedoe	—	6	2	—	8
2de afd. Djokjakarta	—	3	—	—	3
2de afd. Soerakarta	—	3	3	—	6
2de afd. Madioen	—	3	3	—	6
4de afd. Rembang	—	4	2	—	6
4de afd. Soerabaja	—	6	1	1	8
4de afd. Kediri	—	3	2	—	5
4de afd. Pasoeroean	—	5	4	—	9
4de afd. Besoeki	—	5	1	—	6
4de afd. Madoera	—	4	1	—	5
C. Voorbereidende werkzaamheden in verband met eene eventueele instelling van eene waterstaatsafdeeling:					
a. in Noord-Sumatra	8	2	4	—	14
b. in Zuid-Sumatra	9	4	5	2	20
c. in het oostelijk gedeelte van den Archipel	5	1	3	1	10
D. Verbetering van den weg Saketi naar Malingping en van eenige zijwegen in de res. Bantam	1	—	—	—	1
II. DIENST DER IRRIGATIE-AFDEELINGEN.					
A. Irrigatie-afdeeling Tjimanoek (res^{n}. Cheribon en Preanger-Regentschappen)	4	7	5	—	16
B. Irrigatie-afdeeling Pemali-Tjomal (res. Pekalongan)	5	8	4	—	17
C. Irrigatie-afdeeling Serang (res^{n}. Semarang, Rembang en Kedoe)	10	13	8	—	31
D. Irrigatie-afdeeling Serajoe (res^{n}. Banjoemas en Kedoe)	7	9	6	—	22
E. Sectie Madioen der toekomstige irrigatie-afdeeling Solo-rivier	2	4	2	—	8
F. Irrigatie-afdeeling Brantas (res^{n}. Soerabaja, Pasoeroean en Kediri)	14	23	8	1	46
G. Irrigatie-afdeeling Pekalen-Sampean (res^{n}. Pasoeroean en Besoeki)	9	8	3	1	21
III. GEWESTELIJKE DIENST.					
Sumatra's Westkust	2	12	4	1	19
Tapanoeli	—	6	3	1	10
Benkoelen	—	5	2	—	7
Palembang	—	7	5	—	12
Djambi	—	3	1	—	4
Oostkust van Sumatra	1	7	1	—	9
Atjeh en onderhoorigheden	—	11	—	—	11

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Onder-opzichters.	Opnemers.	Te zamen.
Lampongsche districten	—	3	2	—	5
Riouw en onderhoorigheden . . .	—	2	2	—	4
Banka en onderhoorigheden . . .	—	1	2	—	3
Billiton	—	1	2	—	3
Westerafdeeling van Borneo . . .	—	2	2	—	4
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	5	1	—	6
Bali en Lombok	1	9	6	—	16
Celebes en onderhoorigheden . .	5	10	3	—	18
Menado	1	4	4	—	9
Amboina	—	3	2	1	6
Ternate en onderhoorigheden . .	—	2	1	—	3
Timor en onderhoorigheden . . .	—	3	1	—	4
IV. BEPAALDE DIENSTEN.					
1. Verbetering en uitbreiding van verkeerswegen in de residentie Sumatra's Westkust	4	4	3	1	12
2. Uitvoering van irrigatiewerken in de afdeelingen Pandeglang en Lebak (res. Bantam) . . .	1	1	—	—	2
3. Uitvoering van wegsverbeteringen in Zuid-Bantam . . .	—	1	—	—	1
4. Bevloeiingswerken in de res. Preanger-Regentschappen . .	3	3	1	1	8
Totaal van het personeel in vasten dienst	a)144	b)311	c) 149	11	615
Bovendien waren boven de sterkte in dienst:					
voor de uitvoering van irrigatiewerken in de afdeeling Krawang (res. Batavia).	2	2	1	—	5
voor de verbetering van het wegennet in de res. Preanger-Regentschappen	3	4	3	2	12
voor de verbetering van den wateraan- en afvoer ter hoofdplaats Batavia.	2	2	4	—	8
voor de werken tot bevloeiing uit de Tjioedjoeng in Noord-Bantam	5	3	6	—	14
voor de verbetering van de bevloeiing door de Sindopradja- en Doetamati-leidingen (afd. Indramajoe, res. Cheribon)	2	2	3	—	7
voor de verbetering van de bevloeiing en den waterafvoer in de residentie Pekalongan . . .	1	2	2	—	5
voor de uitvoering van het verdeelwerk Wilaloeng (res. Semarang)	—	1	1	—	2
voor het verruimen van de Toentang-rivier (res. Semarang) . .	—	1	—	—	1
voor de verbetering van de bevloeiing in de districten Bandjar, Tjahjana en Poerbalingga (res. Banjoemas)	1	1	2	—	4
voor de regeling van den irrigatietoestand in de res. Soerakarta .	1	—	1	—	2
voor de verbetering van het wegennet in de afd. Banjoewangi (res. Besoeki)	1	2	1	—	4
voor de bevloeiings- en afwateringswerken in het gebied der Beneden-Solo-rivier (res^n. Rembang en Soerabaja)	3	3	5	—	11
voor de werken ter bevloeiing uit de Madioen-rivier (res. Madioen)	2	1	2	—	5
voor de havenwerken te Semarang	3	3	—	—	6
voor de havenwerken te Soerabaja	4	2	3	1	10
voor de havenwerken te Tandjoeng-priok	3	2	2	—	7
voor de havenwerken te Tjilatjap.	2	—	—	—	2
voor de havenwerken te Belawan (gouv. Oostkust van Sumatra) .	3	2	2	—	7
voor de havenwerken te Makasser	2	1	3	—	6
voor de Emmahaven (res. Sumatra's Westkust).	1	1	1	—	3
voor de voorbereidende werkzaamheden in verband met eene eventueele instelling van eene waterstaatsafdeeling in Noord-Sumatra	1	—	—	—	1
voor den aanleg van wegen in de residentie Tapanoeli	—	1	—	—	1
Totaal boven de sterkte in dienst	42	36	42	3	123

a) Hieronder 7 ingenieurs voor de landsgebouwen, 1 ingenieur-deskundige op het gebied van assaineeringswerken, 1 ingenieur-deskundige op het gebied van drinkwaterleidingen, 1 ingenieur-deskundige op het gebied van gewapend beton, 2 tijdelijke ingenieurs van den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken en 6 tijdelijke ingenieurs voor de irrigatie in de buitenbezittingen. Onvervuld waren 5 plaatsen van ingenieur van den waterstaat en 4 van ingenieur voor de irrigatie in de buitenbezittingen.

b) Namelijk 43 architecten en 232 opzichters (76 opzichtersplaatsen waren onvervuld). Bij de opzichters zijn medegeteld 36 bouwkundige opzichters, die bij wijze van proef tijdelijk in dienst zijn gesteld.

c) 1 onderopzichtersplaats was onvervuld.

II. In 1916 verwerkte bedragen (ook wat betreft het geldswaardig bedrag der uit 's lands voorraad verbruikte materialen) ter zake van de onderstaande categorieën van burgerlijke landswerken (vernieuwingen en nieuwe werken, dus zonder het aan onderhoud en herstellingen ten koste gelegde).

GEWESTEN.	Bevloeiings- en afwateringswerken. Besteed aan uitvoering. Groote werken (meerendeels bij de begrooting toegestaan).	Bevloeiings- en afwateringswerken. Besteed aan uitvoering. Kleine werken.	Bevloeiings- en afwateringswerken. Besteed aan opnemingen en projectwerk ten dienste van de in kolom 2 bedoelde werken.	Bevloeiings- en afwateringswerken. Besteed aan opnemingen en projectwerk ten dienste van grootere of kleinere plannen.	Waterkeeringswerken. Besteed aan uitvoering.	Alzoo ten koste gelegd aan aanleg en voorbereiding van bevloeiings-, afwaterings- en waterkeeringswerken.	Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard. Gebouwen (behalve die behoorende tot den dienst v. h. havenwezen).	Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard. Bruggen en wegen.	Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard. Werken in eigen beheer ten dienste van havens en reeden.	Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard. Te zamen.	Algemeen totaal (kolom 7 + kolom 11).
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Java en Madoera.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Bantam	420 351	6 113	—	15 791	14 622	456 877	59326	15 313	—	74639	531 516
Batavia	—	57 533	—	24 334	614 024	695 891	1340769	89 941	633062	2063772	2 759 663
Preanger-Regentschappen	—	118 155	—	5 890	—	124 045	501669	449 256	16455	967380	1 091 425
Cheribon	494 563	291 743	4 840	23 278	—	814 424	173000	223 417	—	396417	1 210 841
Pekalongan	31 902	329 960	—	12 256	—	374 118	158757	—	—	158757	532 875
Semarang	223 145	453 787	—	18 652	1 670	697 254	439294	3 032	265081	707407	1 404 661
Rembang	—	6 542	—	6 995	48 446	61 983	76229	43 919	—	120148	182 131
Soerabaja	29 402	707 535	—	50 225	40 377	827 539	469770	—	387232	857002	1 684 541
Pasoeroean	—	181 954	—	17 646	29 894	229 494	185718	151 405	1285	338408	567 902
Besoeki	184 236	217 094	—	18 942	—	420 272	35077	8 813	124254	168144	588 416
Banjoemas	241 144	83 814	—	8 073	—	333 031	200253	164 122	53304	417679	750 710
Kedoe	5 068	30 450	19 796	12 984	—	68 298	253431	106 905	—	360336	428 634
Djokjakarta	—	—	—	4 321	—	4 321	150124	—	—	150124	154 445
Soerakarta	—	—	—	—	—	—	162513	45 418	—	207931	207 931
Madioen	263 634	129 136	4 362	13 062	—	410 194	119324	92 853	—	212177	622 371
Kediri	—	189 094	—	15 163	—	204 257	162921	7 840	—	170761	375 018
Madoera	83 621	24 757	—	2 649	—	111 027	213644	—	2703	216347	327 374
Totalen voor Java en Madoera	1 977 066	2 827 667	28 998	250 261	749 033	5 833 025	4 701 819	1 402 234	1 483 376	7 587 429	13 420 454
Buitenbezittingen.											
Sumatra's Westkust	—	10 400	—	9 754	76 820	96 974	153 607	518596	95 214	767417	864 391
Tapanoeli	—	—	—	11 507	—	11 507	64 792	263255	11 236	339283	350 790
Benkoelen	—	21 197	—	6 717	—	27 914	100 083	487096	74 702	661881	689 795
Lampongsche districten	—	77 393	—	12 985	—	90 378	82 107	170357	12 744	265208	355 586
Palembang	—	5 453	—	11 366	—	16 819	113 429	534210	201	647840	664 659
Djambi	—	—	—	—	—	—	23 624	77623	7 285	108532	108 532
Oostkust van Sumatra	—	291	—	40 726	—	41 017	304 402	573431	522 600	1400433	1 441 450
Atjeh en onderhoorigheden	—	100 562	—	11 000	—	111 562	155 712	303624	152	459488	571 050
Riouw en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	51 154	2285	51 652	105091	105 091
Banka en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	61 542	203487	20 742	285771	285 771
Billiton	—	—	—	—	—	—	28 173	88843	5 223	122239	122 239
Westerafdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	—	58 523	6414	2751	67688	67 688
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	—	125 189	40284	21577	187050	187 050
Celebes en onderhoorigheden	—	34 170	—	16 046	—	50 216	324 800	56316	119936	501052	551 268
Menado	—	4 311	—	6 897	—	11 208	123 737	126574	33330	283641	294 849
Amboina	—	—	—	—	—	—	54 787	187	1748	56722	56 722
Ternate en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	43 878	5616	14401	63895	63 895
Timor en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	54 865	29052	30010	113927	113 927
Bali en Lombok	—	19 872	—	8 009	—	27 881	114 812	55712	64704	235228	263 109
Totalen voor de buitenbezittingen.	—	273 649	—	135 007	76 820	485 476	2039216	3542962	1090208	6672386	7 157 862
„ „ Java en Madoera	1 977 066	2 827 667	28 998	250 261	749 033	5 833 025	4701819	1402234	1483376	7587429	13 420 454
Algemeene totalen	1 977 066	3 101 316	28 998	385 268 a)	825 853	6 318 501 b)	6741035 c)	4945196 d)	2573584 e)	14259815	20 578 316

a) Hetgeen in 1916 nog besteed is aan opnemingen, enz. ten behoeve van de gestaakte werken in de Solo-vallei is niet afzonderlijk opgegeven. Het betrekkelijk bedrag is begrepen in de in hoofdstuk L, afd. I, § 2, van het verslag hiervóór vermelde som van f 23 678 uitgegeven voor onderhoud, enz. van de geschorste werken. Onder het totaal bedrag van f 385 268 is begrepen f 4176 voor opnemingen ten behoeve van nog niet gereed zijnde ontwerpen of nog in onderzoek zijnde plannen (zie tabel III *B*) en f 381 092 voor opnemingen ten behoeve van minder belangrijke werken, administratie, enz. (zie tabel IV *B*).

b) Onder de som van f 6 318 501 is begrepen f 2 194 463 voor maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling.
Voor bevloeiings- en afwateringswerken en voor waterkeeringswerken is in 1916 bovendien onderscheidenlijk uitgegeven f 1 335 207 en f 153 061 voor gewoon onderhoud dier werken (vgl. echter de voorgaande noot), terwijl nog onderscheidenlijk f 138 580 en f 120 148 is besteed voor herstellingen dier werken (zie tabel IV *A*, onder *d* en *e*).

c) Naar gelang van de bestemming der gebouwen, was dit totaal verdeeld als volgt:

woningen voor burgerlijk personeel	f 729 540
kantoren en andere gebouwen voor den algemeenen dienst (ook de algemeene pakhuizen)	f 1 158 040
gevangenissen	523 418
kazernen en andere gebouwen voor gewapende korpsen onder burgerlijk bestuur	340 719
gebouwen voor de opiumregie	47 549
gebouwen voor de koffie	625
gebouwen voor het zout	148 698
scholen voor Europeesch onderwijs	591 960
scholen voor Hollandsch-Chineesch onderwijs	131 117
scholen voor inlandsch onderwijs	1 922 990
ziekenhuizen en andere gebouwen ten behoeve van den burgerlijken geneeskundigen dienst	1 088 885
brandspuit- en wachthuizen	20 379
werken betrekking hebbende op gebouwen (andere dan die behoorende onder het havenwezen)	37 115
Totaal	f 6 741 035

d) Hieronder f 122 766 voor maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling en f 164 122 voor het algemeen wegenplan van Java.

e) Hieronder zijn niet begrepen de kosten van baggerwerk.

III. Overzicht van de op ult. 1916 in uitvoering of in studie zijnde plannen betreffende groote bevloeiïngs- en (of) afwateringswerken.

A. Plannen in uitvoering (of gedeeltelijk in uitvoering).

Gewesten.	Irrigatiegebied (globaal aantal te bevloeien bouws).	In 1916 voor uitvoering		Tot ult. 1916 verwerkt voor			Totaal der geraamde kosten	
		geraamd.	besteed.	uitvoering.	opnemingen en projectwerk.	Te zamen.	volgens oorspronkelijke raming.	volgens nadere raming.
		Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Bantam.	45 950 (Noord-Bantam)	440 000	*a)* 420 351	4 972 172	82 990	5 055 162	3 925 000	7 500 000
Cheribon.	46 000 (Sindopradja- en Doetamati-leidingen)	155 000	*b)* 397 905	3 327 753	188 571	3 516 324	1 600 000	2 813 000
	Uitbreiding van de bevloeiing uit de Tjimanoek te Rentang	180 000	*c)* 96 658	536 189	—	536 189	2 200 000	2 220 000
Pekalongan.	10 080 (Djengkelok-werken) . .	—	—	558 847	—	558 847	424 000	482 000
	17 000 (Bevloeiing beoosten de Tjomal)	60 000	*d)* 31 902	1 469 987	162 484	1 632 471	1 500 000	1 500 000
Banjoemas.	Werken in het stroomgebied van de Serajoe, Zuid-Banjoemas en Karanganjar:							
	3 340 (Bandjaran-leiding) . . .	5 000	*e)* 4 979	269 628	—	269 628	213 834	374 000
	9 030 (Bandjar-Tjahjana) . . .	180 000	*f)* 236 165	1 609 595	—	1 609 595	950 000	1 700 000
	100 000 (Verder stroomgebied der Serajoe)	20 000	*g)* —	1 573 226	291 959	1 865 185	8 060 000	6 836 166
Semarang.	I. Verbetering van de bevloeiing en de afwatering in de districten Grogol en Singenkidoel:							
	Verbetering van den waterafvoer der kali Toentang van Glapan tot zee	85 000	*h)* 120 860	491 487	121 933	613 420	550 000	603 000
	Verbetering van de bevloeiing bewesten de Toentang-rivier .	45 000	137	211 771	—	211 771	1 750 000	1 750 000
	II. Werken tot verbetering van den waterafvoer der Serang- en Djoeana-rivier:							
	Verdeelwerk bij Wilaloeng . . .	70 000	47 637	869 495	61 985	931 480	600 000	860 000
	Verruiming kali Woelan . . .	5 000	12 363	205 900	—	205 900	1 500 000	1 500 000
	Verbetering van de bevloeiing ten noorden en ten zuiden van de Babalan-rivier	35 000	42 148	42 148	—	42 148	360 000	360 000
Kedoe.	Zuid-Bagelen-werken beoosten de Lok Oeloe	75 000	*i)* 5 068	1 293 011	473 458	1 766 469	1 350 000	1 700 000
Soerabaja.	Verbetering afwatering Bengawandjero	20 000	*j)* 29 402	756 716	—	756 716	400 000	800 000
Madioen.	29 000 (bevloeiing Magetan en Ngawi)	200 000	*k)* 263 634	2 599 099	403 539	3 002 638	3 500 000	2 530 000
Pasoeroean.	6 700 (Kedoengkandang-leiding).	—	—	499 966	17 146	517 112	375 000	512 000
Besoeki.	Werken tot verbetering van de bevloeiing en afwatering in Zuidwest-Djember en Zuidoost-Loemadjang:							
	23 500 (Bedadoeng-werken) . .	135 000	*l)* 184 236	1 366 721	249 054	1 615 775	1 700 000	2 200 000
Madoera.	Verbetering van de bevloeiing en afwatering in Zuid-Soemenep	40 000	*m)* 83 621	297 891	—	297 891	527 000	527 000
		1 750 000	1 977 066	22 951 602	2 053 119	25 004 721		

B. Op ult. 1916 nog niet geautoriseerde ontwerpen of nog in studie zijnde plannen.

Gewesten.	OMSCHRIJVING VAN HET PLAN (met globaal aantal te bevloeien bouws).	Besteed voor opnemingen en projectwerk.		
		Vóór 1916.	In 1916.	Alzoo tot ult. 1916.
		Gld.	Gld.	Gld.
Batavia. . . .	Bevloeiing uit de Tjitaroem (afdeeling Krawang)	213 940	*n*) 4 176	218 116
Pekalongan . .	Bevloeiing van het terrein tusschen de Pemali en de Tjatjaban (22 000 bouws)	—	*o*) —	—
Banjoemas . .	Werken in het stroomgebied van de Serajoe, Zuid-Banjoemas en Karanganjar:			
	Bevloeiing uit de kali Tadjoem (16 300 bouws).	—	*p*) —	—

a) Van het verwerkte bedrag is uitgegeven voor: personeel en opnemingen f 81 014, den syphon Tjisangoe f 14 954, den syphon Tjiasem f 11 589, het normaliseeren van de Tji Said en de kali Sogo en het aanleggen van het linker noorder-kanaal tot K.M. 51,600 f 11 601, de nieuwe uitmonding van de Tjioedjoeng van de desa Bebangkir tot zee f 17 460, de werken ter aanvulling van het voorgaande werk f 2667, den watervang met beweegbare stuw en met inlaatsluizen op den linker- en rechteroever der Tjioedjoeng f 112 750, het 5de gedeelte B der werken tot verbetering der bevloeiing en afwatering in Noord-Bantam f 29 250, het 6de gedeelte der vorengenoemde werken f 101 910 en het maken van aanvullingswerken voor het linker hoofdkanaal der Tjioedjoengwerken tot K. M. 21,550 f 36 532.

b) Van het verwerkte bedrag is uitgegeven voor: de detailbevloeiing van het Daroeng-gebied f 7592, de verbetering der rivier Koempoel-Koewista f 28 609, de coupure in de Tjimanoek nabij de desa Soekalila f 938, het verbeteren van de Soekaredja-leiding en den bouw van de daarin benoodigde kunstwerken f 3914, het 2de gedeelte der werken voor de detailbevloeiing en de afwatering van het Soekaredja-gebied f 5200, het maken van eene zeewering aan de Java-zeekust bij Dadap f 34 243, het 1ste en 2de gedeelte der Gegesik-werken onderscheidenlijk f 31 900 en f 205 926, het verbeteren van den benedenloop der Tjiwaringin f 285 en den bouw van 2 kanaalsyphons voor de kruising van het Gegesik-hoofdkanaal met de Tjikedongdong en de Tjiwaringin f 75 600.

c) Van het verwerkte bedrag is uitgegeven voor: den bouw van den stuwdam te Rentang f 71 460, het verruimen van het Sindopradja-hoofdkanaal van Rentang tot piket 115 f 9715 en het graven van de Tjipelang-hoofdleiding van de inlaatsluis Rentang naar de bestaande Tjipelang-leiding f 15 483.

d) Met inbegrip van de door het departement van justitie opgegeven kosten voor den door gestraften gedanen arbeid is uitgegeven voor het 4de, 5de en 6de gedeelte der Genteng-Sragi-werken onderscheidenlijk f 4547, f 1140 en f 26 215.

e) De uitgaven hebben betrekking op het 1ste gedeelte van de 3de sectie der Bandjaran-hoofdleiding, hetwelk thans voltooid is.

f) Van het verwerkte bedrag is uitgegeven voor: personeel en opnemingen f 22 266, het 3de gedeelte van de 1ste sectie en het 1ste gedeelte der 2de sectie der Bandjar-Tjahjana-werken onderscheidenlijk f 124 399 en f 89 500.

g) In het verslagjaar zijn hiervoor geene uitgaven gedaan.

h) Van het verwerkte bedrag is uitgegeven voor: de verbetering van den waterafvoer der kali Toentang 3de gedeelte f 53 105 en het 4de en 5de gedeelte der verbetering van den waterafvoer der Toentang-rivier onderscheidenlijk f 15 875 en f 51 880.

i) Van het verwerkte bedrag is uitgegeven voor: den strekdam van gewapend beton voor de monding der Tjokrojasan f 460, de verbetering der bevloeiing uit de Soedagaran-leiding f 4576, den bouw van een colmatage-inlaatsluis in de kali Tjokrojasan bij de desa Pogoengtjarikan en de inrichting van de Ketintang tot colmatage-leiding f 32.

j) De uitgaven hebben wederom betrekking op de vernieuwing van de sluis Koero.

k) Van het verwerkte bedrag is uitgegeven voor: het Madioen-hoofdkanaal (4de en 5de sectie) f 44 466, de afvoerleiding Semawoer f 4887, den oostelijken tak van het hoofdkanaal Kerep (4de gedeelte van de verbetering der bevloeiing uit de kali Tinil) f 1859, de detailbevloeiing van het vak Soemberbatang f 2756, de detailbevloeiing van het vak Oelo f 14 051, de afvoerleiding Ngelang met zijtak en Soemoergoeng f 18 095, de afvoerleiding Oelo f 22 707, de detailbevloeiing van het vak Poerwodadi en de tweede afvoerleiding in dit vak f 5810, de telefoonlijn langs het Madioen-kanaal f 2316, het 5de gedeelte der werken ter verbetering der bevloeiing uit de kali Tinil f 7696, de detailbevloeiing in het Gandong-gebied f 908, de werken voor de Koewon- en Djoengke-bevloeiingen f 102 624, het eerste gedeelte der detailbevloeiing uit de Ngabean-Goejoeng-leidingen f 34 342, het vervangen van den syphon Posong in de kali Sambong door een aquaduct f 1025, de omlegging der kali Gambiran f 40 en het maken van de suppletieleiding Oelo f 52.

l) Met inbegrip van de door het departement van justitie opgegeven kosten voor den door gestraften verrichten arbeid is van het verwerkte bedrag uitgegeven voor het 2de, 3de, 4de, 5de, 6de, 7de, 8ste, 9de en 10de gedeelte van het Bedadoeng-hoofdkanaal onderscheidenlijk f 67, f 18, f 48 224, f 10 080, f 7218, f 8732, f 40 370, f 46 164 en f 23 363.

m) Van het verwerkte bedrag is uitgegeven voor den bouw van een watervang in de kali Djepoen en het maken van werken voor de bevloeiing aan den rechteroever der rivier f 44 375 en de voortzetting van het graven der afvoerleidingen C1, C6, C7 en C9 en verruimen van de rivieren Djepoen, Kebonagoeng en Sarongi f 39 246.

n) Opnemingen in bevloeiingsgebieden, verband houdende met het groote Krawang-plan.

o) Is begrepen in de kosten van administratie en opnemingen, enz. van de irrigatie-afdeeling Pemali-Tjomal.

p) Als voren van de irrigatie-afdeeling Serajoe.

IV A. Opgaaf van gedurende 1916 gedane uitgaven voor aanleg of vernieuwing van bevloeiings- en afwateringswerken van geringen omvang en van waterkeeringswerken, zoomede voor herstelling van bevloeiings-, afwaterings- en waterkeeringswerken.

GEWESTEN.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	Verwerkt is gedurende 1916.	Verwerkt is tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
		a. Vernieuwing van bevloeiings- en afwateringswerken van geringen omvang (ten laste van de z.g. hulpverschaffingsfondsen).					
Batavia	Algemeenen dienst.	Verbetering van den bandjir-afvoer van en de bevloeiing uit de Tjipasanggrahan (Tjilamaja) (afd. Krawang)	335 112	183 614	13 781	197 395	
Preanger-Regentschappen.	Irrigatie-afd. Tjimanoek.	Bouw van de prise d'eau Oedjoengdjaja in de Tjipelang	66 400	74 064	985	75 049	
Cheribon . . .	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjiloetoeng bij Kadipaten	175 000	158 390	25 573	183 963	
	Id.	Verbeteren van de Karnawinangoen-leiding .	39 515	39 352	69	39 421	
Pekalongan .	Irrigatie-afd. Pemali-Tjomal	Het 2de gedeelte van het Goeng-hoofdkanaal met bijbehoorende werken	268 800	223 746	9 259	233 005	
	Id.	Verbetering van het 1ste gedeelte van de Koemisik-leiding tusschen K.M. 0 en K.M. 46 en bouw van de permanente prise d'eau Parakankidang in de kali Gintoeng	99 630	96 308	11 443	107 751	
Semarang . .	Irrigatie-afd. Serang.	Verlagen van het peil der Rawa Pening . .	117 483	151 453	307	151 760	
Soerabaja. . .	Irrigatie-werken Beneden-Solo-rivier.	Aanleg van de wadoek Pridjetan	423 680	334 936	62 542	397 478	
	Irrigatie-afd. Brantas.	Verbetering van den waterafvoer in de kali's Boentoeng en Kedoeng	344 820	349 146	4 518	353 664	
	Id.	Verbetering van de bevloeiing van K.M. 9 tot K.M. 95 en van de Kedoengtjatjing-leiding .	318 170	407 848	4 499	412 347	
	Id.	Verbetering der bevloeiing van het Mangetankanaal van K.M. 96,150 tot K.M. 256,850.	50 290	93 971	—	93 971	
	Id.	Verbetering van de afvoerleiding Ketintang Poetjang en verbetering van de Kemasan- en Ketintang Poetjang-leiding	216 000	220 964	7 255	228 219	
	Id.	Verruiming van de afvoerleiding Kedoeng Oeling, eerste gedeelte	270 340	167 615	61 644	229 259	
	Id.	Aanleggen van werken ter verbetering der bevloeiing aan weerszijden van de Kedoeng Oeling, beneden den dam Grogol (afd. Soerabaja)	76 600	63 800	1 937	65 737	
	Id.	Verbetering der bevloeiing uit de Poerbojo-leiding	150 900	—	112 640	112 640	
	Id.	Graven van eenige nieuwe en verruimen van bestaande tertiaire leidingen in het bevloeiingsgebied van het Mangetankanaal (K.M. 96,150. — K.M. 256,850)	4 900	—	3 050	3 050	
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit het Mangetankanaal, benedenstrooms van K.M. 256 . .	181 060	—	4 476	4 476	
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de Batokan-Kedoengtoeri-leidingen	32 800	18 477	21 744	40 221	
Madioen. . . .	Irrigatie-sectie Madioen.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Bringin	72 920	70 439	1 995	72 434	
Madoera . . .	Algemeenen dienst.	Bandjirkanaal met prise d'eau, enz., voor de verbetering der bevloeiing en afwatering nabij Bangkalan	161 787	174 455	3 175	177 630	

GEWESTEN.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	gedurende 1916.	tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Madoera . .	Algemeenen dienst.	Het tot stand brengen van de detailbevloeiing der Bangkalan-werken	69 350	23 984	21 582	45 566	
Celebes en onderhoorigheden.	Gewestelijken dienst.	Uitvoering van het 1ste gedeelte der werken voor de bevloeiing uit de rivier Bantimoeroeng.	136 951	143 507	4 154	147 661	
	Id.	2de gedeelte idem	33 171	13 062	20 259	33 321	
	Id.	3de gedeelte idem	9 739	—	9 757	9 757	
Menado . .	Id.	Stuw in de Talawaän-rivier	20 665	27 386	1 896	29 282	
		Totaal . . .		3 036 517	408 540	3 445 057	
		b. Vernieuwing van bevloeiings- en afwateringswerken (niet ten laste van de z.g. hulpverschaffingsfondsen).					
Bantam . .	Irrigatie-werken Noord-Bantam.	Maken van eene coupure in de Tjisimeut nabij paal 10 van den heerendienstweg van Rangkasbitoeng naar Leuwidamar (afd. Lebak) .	4 670	2 563	1 707	4 270	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Maken van een kunstwerk ter kruising van de Tjisangoe-leiding en het Aboehan-ravijn (afd. Pandeglang)	12 690	—	4 406	4 406	Id.
Batavia . .	Irrigatie-werken Krawang.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjiherang Haroes te Pondok Salam (afd. Krawang). .	81 420	29 939	28 173	58 112	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de Sinem-leiding (afd. Krawang)	25 000	24 543	8 942	33 485	Id.
	Id.	Herstellen en verzwaren van den dijk der wadoek Kamodjing.	11 600	—	6 637	6 637	Id.
Preanger-Regentschappen.	Irrigatie-afd. Tjimanoek.	Maken van werken voor de detailbevloeiing en afwatering der Oedjoengdjaja-vlakte (afd. Soemedang)	158 500	82 459	28 253	110 712	Id.
	Irrigatie-werken Preanger-Regentschappen.	Verbeteren van de prise d'eau Tjitameng III (afd. Garoet)	2 708	1 795	348	2 143	Id.
	Id.	Verruiming van de bedding der Tjitaroem over eene lengte van ± 1400 M. tusschen de uitmonding der Tjihangkoei en van de Patoeng Halang (afd. Bandoeng)	18 300	11 413	864	12 277	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjimeta voor de leiding Pasirangin en verbeteren en voltooien van die leiding (afd. Bandoeng) . .	33 250	25 821	19 395	45 216	Id.
	Id.	Verbeteren van de detailbevloeiing en van den waterafvoer in het irrigatiegebied der Tjihea-werken	22 000	6 067	3 100	9 167	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de leiding Pasir-Koentoel (afd. Bandoeng)	28 239	23 014	2 664	25 678	Id.
	Id.	Verbeteren van de bevloeiing uit de leiding Tjiboeloeh (afd. Garoet)	13 100	8 691	3 486	12 177	Id.
	Id.	Bouw van eene spuisluis en twee spoelsluizen ter opheffing van het slibbezwaar en verbeteren van eene bestaande spoelsluis in de Tjihea-leiding (afd. Tjiandjoer)	31 970	3 849	10 925	14 774	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjitameng II bij Nangkapait	12 400	1 034	14 298	15 332	Id.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	Verwerkt is gedurende 1916.	Verwerkt is tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Preanger-Regentschappen.	Irrigatie-werken Preanger-Regentschappen.	Tegemoetkoming van de inlandsche bevolking der desa Lengkong (afd. Soekaboemi) bij den aanleg van eene leiding uit de Tjilengkong, voor de bevloeiing van ± 70 bouws sawah	150	—	—	—	Nog niet begonnen.
	Id.	Maken van eene oevervoorziening langs den rechteroever der Tjiwedej benedenstrooms van de prise d'eau Leuwikoeraj (afd. Bandoeng).	2 170	—	2 065	2 065	Wordt in 1917 voortgezet.
	Algemeenen dienst.	Omleggen van een gedeelte van den weg van Darmawangi naar Tomo bij de desa Tjariang (onderdistr. Darmawangi, afd. Soemedang) .	907	—	800	800	Id.
	Irrigatie-werken Preanger-Regentschappen.	Verbeteren eerste gedeelte van de Leuwikoeja-leiding (afd. Bandoeng)	55 560	—	26 233	26 233	Id.
	Id.	Vernieuwen van het aquaduct Tjirombang, over de Tjimoeloe-leiding (afd. Tasikmalaja)	2 497	—	2 497	2 497	Id.
	Id.	Herstellen van den stuwdam in de Tjipamojanan	2 600	—	2 242	2 242	Id.
Cheribon . .	Irrigatie-afd. Tjimanoek.	Maken van het onverdeelde Tjiloetoeng-hoofdkanaal en het eerste gedeelte der Tjiloetoeng-West-leiding tot even voorbij de Tjimanoek, met de daarin gelegen kunstwerken (afd. Madjalengka)	298 000	193 305	65 618	258 923	Id.
	Id.	Tweede gedeelte van de werken ter verbetering van de bevloeiing en de afwatering van het Tjiwado-gebied	46 898	44 332	1 676	46 008	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjisenggaroeng (afd. Cheribon)	79 000	77 577	2 891	80 468	Id.
	Id.	3de gedeelte der werken ter verbetering van de bevloeiing en afwatering van het Tjiwado-gebied	20 400	17 976	2 924	20 900	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjimanis nabij Panongan (afd. Cheribon) (1ste gedeelte Tjimanis-werken)	66 640	56 729	4 993	61 722	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjisande (afd. Koeningan).	62 500	46 146	21 252	67 398	Id.
	Id.	Verbeteren der detailbevloeiing van het Tripel-gebied (afd. Cheribon).	56 650	19 623	36 591	56 214	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjitamba bij Antjaran (afd. Cheribon).	39 350	—	23 724	23 724	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Tjiberes bij Ankit (afd. Cheribon)	74 500	—	72 085	72 085	Id.
	Id.	Maken van een dam in den westelijken tak der Tjideres, nabij de afdeelingshoofdplaats Madjalengka	2 700	—	2 500	2 500	Id.
	Id.	Tot stand brengen van het eerste gedeelte der Tjiloetoeng-Oost-leiding en de detailbevloeiing daaruit (afd. Madjalengka)	286 000	—	23 301	23 301	Id.
	Id.	Verruimen van de Tjiwado-Kantji (afd. Cheribon)	41 000	—	8 546	8 546	Id.
Pekalongan .	Irrigatie-afd. Pemali-Tjomal	Verbetering der bevloeiing en afwatering in het gebied der Goeng-rivier (afd. Tegal) (3de gedeelte).	389 500	368 149	11 030	379 179	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de kali Dandang Gondang (afd. Brebes)	103 750	70 775	11 220	81 995	Id.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	Verwerkt is gedurende 1916.	Verwerkt is tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Pekalongan .	Irrigatie-afd. Pemali-Tjomal	Omleggen van een gedeelte der Wadas-leiding en maken van bijkomende werken (afd. Pemalang)	8 196	6 854	120	6 974	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	1ste gedeelte der Sengkarang-werken (afd. Pekalongan)	260 000	168 105	60 080	228 185	Id.
	Id.	Aanleggen van het 4de gedeelte der werken tot verbetering der bevloeiing en afwatering in het gebied der Goeng-rivier (afd. Tegal)	149 800	125 364	14 703	140 067	Id.
	Id.	Aanleggen van het 5de gedeelte der werken tot verbetering der bevloeiing en afwatering in het gebied der Goeng-rivier (afd. Tegal)	313 000	86 694	87 382	174 076	Id.
	Id.	Aanbrengen van voorzieningen aan den stortvloer van de prise d'eau in de kali Ramboet en aan de taludbemetselingen in die rivier (afd. Tegal)	14 700	14 670	—	14 670	Voltooid.
	Id.	Uitvoeren der werken ter verbetering van de bevloeiing en afwatering der kali Pantjoer-vlakte (2de gedeelte der Sengkarang-werken)	158 600	—	101 175	101 175	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verruimen van de afvoerleiding Brantjah en bouwen van de daarin noodige kunstwerken (afd. Pekalongan)	4 789	—	3 575	3 575	Id.
	Id.	3de gedeelte der werken tot verbetering der bevloeiing en afwatering in het irrigatiegebied der Sengkarang-rivier (afd. Pekalongan)	230 940	—	19 973	19 973	Id.
Semarang . .	Irrigatie-afd. Serang.	Bouw van een syphon met spui-inrichting onder de leiding T 21 der Demaksche waterwerken.	25 600	18 980	493	19 473	Id.
	Id.	Maken van eene coupure in de Bodri-rivier van Klangean tot aan zee (afd. Kendal). . . .	96 000	84 456	4 677	89 133	Id.
	Id.	Verbetering van de Gadjah-, Sedoe- en vereenigde kanalen (afd. Demak)	88 430	53 557	8 025	61 582	Id.
	Id.	Bouw van een syphon onder de leiding T39 der Demaksche waterwerken	11 920	9 101	57	9 158	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de leidingen W2, W4 en W5 in het district Wedoeng (afd. Demak)	43 380	4 503	26 562	31 065	Id.
	Id.	*a.* Uitvoeren der westelijke Sodjomerto-hoofdleiding en de secundaire leidingen SW en SWA *b.* Doortrekken der linker Bodri-hoofdleiding (afd. Kendal)	167 500	66 608	65 907	132 515	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de kali Djoengringrin en een verdeelwerk in de Banjoepoetih-leiding (afd. Salatiga)	7 507	5 053	2 366	7 419	Id.
	Id.	Vernieuwen van den stuwdam in het Djadjarkanaal (afd. Demak)	16 040	6 307	9 709	16 016	Id.
	Id.	Verbeteren van de bevloeiing en afwatering op den rechteroever van de kali Sani (afd. Pati)	42 800	12 416	30 210	42 626	Id.
	Id.	Verbeteren van de detailbevloeiing van het secundaire vak S 38 van het gebied der Demaksche waterwerken	31 550	—	17 888	17 888	Id.
	Id.	Opruimen van de oude naaldstuw te Boejaran (afd. Demak)	4 345	1 850	1 512	3 362	Id.
	Id.	Verbeteren van de spuisluis K.W. n°. 6 in de hoofdleiding T 1 der Demaksche waterwerken	10 280	499	1 718	2 217	Id.

GEWESTEN.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	gedurende 1916.	tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Semarang. .	Irrigatie-afd. Serang.	Verbeteren van de bevloeiing uit de kali Logoeng (afd. Koedoes)	47 300	2 512	43 646	46 158	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verruiming van de kali Bloekar (afd. Kendal)	307 200	—	33 491	33 491	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Djilegang (afd. Kendal)	6 150	1 572	4 529	6 101	Id.
	Id.	Verbeteren van vier inlandsche dammen met inlaatsluizen in de kali Karanglo (afd. Salatiga).	6 000	482	5 514	5 996	Id.
	Id.	Bouw van eene nieuwe brug in den weg van Modjo naar Pengkal (afd. Demak)	2 840	254	2 150	2 404	Id.
	Id.	Vernieuwen van de brug over de kali Sidowajah (K.W. N°. 181) in den heerendienstweg van Dempit naar Gadjah (afd. Demak)	3 500	1 429	1 634	3 063	Id.
	Id.	Bouw van een dam in de kali Sendjojo bij den mond der Tjipoho-leiding (afd. Salatiga)	1 800	8	1 536	1 544	Id.
	Id.	Verbeteren van de afvoerleidingen C 74 en C 75 en van het Djebor-kanaal der Demaksche waterwerken	195 280	17 605	67 329	84 934	Id.
	Id.	Bouw van een viertal stortdammen ter verbetering van de Karanglo-leiding (afd. Salatiga)	4 000	9	3 921	3 930	Id.
	Id.	Verbeteren der detailbevloeiing der secundaire vakken T 39*a*, T 39*b* en S 30 van het gebied der Demaksche waterwerken	45 510	109	42 968	43 077	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Kendal (afd. Kendal)	55 000	—	33 307	33 307	Id.
	Id.	Bouw van eene kanaalbrug met ijzeren liggers en houten dek over de afvoerleiding A 31 en een buisduiker in de leiding T 36 in den weg Parapatan-Gingang (afd. Demak) . . .	3 430	—	3 193	3 193	Id.
	Id.	Vernieuwen van de brug N°. 337*a* over het Prauwvaartkanaal te Djebor (afd. Demak) .	3 710	—	3 095	3 095	Id.
	Id.	Bouw van eenige kunstwerken in de Tempoeranleiding (afd. Salatiga)	5 000	—	2 735	2 735	Id.
	Id.	Maken van eene oevervoorziening in de kali Sendjojo ter beveiliging der leiding Gendor (afd. Salatiga).	3 340	—	2 859	2 859	Id.
	Id.	Graven van eene coupure voor de leiding Kedoeng Djeroek (afd. Salatiga)	2 100	—	1 165	1 165	Id.
	Id.	Verbeteren van den afvoer van het Wedoeng-gebied, bezuiden de kali Woelan (afd. Demak)	96 000	—	22 780	22 780	Id.
	Id.	Verlengen van de leiding Soesoekan (afd. Salatiga).	4 800	—	2 039	2 039	Id.
	Id.	Aanbrengen van eenige verbeteringen in het Goentoer-gebied (afd. Demak)	13 700	—	3 997	3 997	Id.
	Id.	Aanleggen van aanvullingswerken in het bevloeiingsgebied van het rechter Bodri-kanaal (afd. Kendal)	4 760	—	2 414	2 414	Id.
	Id.	Bouw der beteugelingswerken Watoe-Kodok en Kenteng S 11 in de Sendjojo-rivier (afd. Salatiga).	3 589	—	54	54	Id.
Rembang. . .	Id.	Verbetering van de prise d'eau Kelir (afd. Blora)	5 350	1 395	3 937	5 332	Voltooid.
	Id.	Aanleggen van een wadoek bij desa Tempoeran (afd. Blora).	85 000	82 387	2 605	84 992	Id.

GEWESTEN.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	Verwerkt is gedurende 1916.	Verwerkt is tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Soerabaja . .	Irrigatie-afd. Brantas.	Verbeteren van de kali Sadar en normaliseeren van het eerste gedeelte van de Porong-rivier van de Gambiran-coupure af	300 500	239 204	23 021	262 225	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Uitvoeren van het 1ste gedeelte der werken tot verbetering der afwatering en bevloeiing in het Watoedakon-gebied (afdn. Djombang en Modjokerto)	516 800	300 194	245 249	545 443	Id.
	Id.	Maken van een 56-tal irrigatiewerkjes in de districten Modjosari en Djaboeng (afd. Modjokerto).	12 220	6 048	1 971	8 019	Id.
	Id.	Bouw van een permanenten stuwdam in de kali Brangkal (afd. Modjokerto)	27 000	29 041	8 575	37 616	Id.
	Id.	Bouw van een verdeelwerk aan den stuwdam Goedee, in de kali Konto	12 140	15 621	2 858	18 479	Voltooid.
	Id.	Verlengen van de dijken van den nieuwen mond der Porong-rivier (afd. Sidoardjo) . .	90 000	55 607	20 368	75 975	Wordt in 1917 voortgezet.
	Irrigatie-werken Beneden-Solo-rivier.	Bouw van een inlaatsluisje in den rechter Solo-dijk bij de desa Patalan (afd. Lamongan)	2 860	141	2 675	2 816	Id.
	Irrigatie-afd. Brantas.	Vernieuwen der schotbalken van vier openingen der stuw te Lengkong en verbeteren der ophaalinrichtingen	34 400	34 861	3 840	38 701	Id.
	Id.	Verleggen van den rechter oeverdijk der Porong-rivier tusschen K.M. 81 en 82 en bij K.M. 84 (afd. Sidoardjo)	36 700	20 937	8 135	29 072	Voltooid.
	Id.	Bouw van drie aftapkokers in den dijk der rawah Tjoengkoep en een schotbalkstuw in de aanvoerleiding van de rawah Kwanon (afd. Lamongan).	6 340	6 137	52	6 189	Id.
	Id.	Bemetselen der taluds van het voorkanaal van de Sidoardjosche kanalen	34 200	27 158	6 767	33 925	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	2de gedeelte der Watoedakon-werken (afdn. Modjokerto en Djombang)	108 492	14 091	93 572	107 663	Id.
	Irrigatie-werken Beneden-Solo-rivier.	Bouw van drie inlaatsluizen in den rechterdijk der Solo-rivier, nabij de desa's Watangan, Banjoeoerip en Karangwinangoen (afd. Grisee)	6 350	—	6 147	6 147	Id.
Banjoemas . .	Irrigatie-afd. Serajoe.	Verbeteren van de prise d'eau der Limbang-leiding (afd. Bandjarnegara)	4 970	4 769	95	4 864	Voltooid.
	Id.	Verbeteren der Krentjeng-leiding (afd. Poerbalingga)	25 520	—	7 269	7 269	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Bouw van eene spuisluis in de leiding Pandak bij K. M. 1,350 (afd. Poerwokerto)	4 675	—	4 148	4 148	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de Tjilatja (afd. Tjilatjap)	35 400	—	28 065	28 065	Id.
	Id.	Verbeteren der sluismiddelen der tertiaire inlaatsluizen in het bevloeiingsgebied der leidingen Karangtengah en Siwoeloeh, behoorende tot het Singomerto-complex (afdn. Bandjarnegara en Banjoemas)	4 880	—	1 319	1 319	Id.
	Id.	Bouw van een stuwdam met inlaatsluizen in de Tjidjaloe bij Madjenang (afd. Tjilatjap) .	75 000	—	25 069	25 069	Id.
	Id.	Verbeteren der prise d'eau van de Karangnangka-leiding (afd. Poerwokerto)	17 300	—	5 596	5 596	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de leiding Tjilangap (afd. Bandjarnegara)	18 500	—	482	482	Id.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is			Toelichtingen.
				tot ult. 1915.	gedurende 1916.	tot ult. 1916.	
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Banjoemas . .	Irrigatie-afd. Serajoe.	Vervangen van 5 houten bruggen over de Singomerto- en Limbangan-leidingen door bruggen van gewapend beton (afd. Bandjarnegara)	4 180	—	67	67	Wordt in 1917 voortgezet.
Kedoe	Id.	Aanschaffen en plaatsen van zelfregistreerende peilschalen in de mondingen der Tjakrajasan-, Wawar- en Tilamaja-kanalen (afd^{n}. Poerworedjo en Keboemen)	4 820	6 298	5 110	11 408	Id.
	Id.	Aanbrengen van ijzeren schuiven ten behoeve van de aftappingen van de leiding Kragilan (afd. Poerworedjo)	3 000	3 306	404	3 710	Voltooid.
	Id.	Aanbrengen van ijzeren schuiven in de aftappingen der hoofd- en secundaire leidingen der Kedoengpoetri-bevloeiing (afd. Poerworedjo)	5 000	4 986	2 203	7 189	Id.
	Id.	Omleggen van de Kedoengtoempeng-leiding (afd. Wonosobo) en verbeteren van twee kunstwerken in die leiding	22 750	8 419	3 754	12 173	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren van de bevloeiing uit de Tjiloeweh	54 640	54 580	54	54 634	Voltooid.
	Id.	Verhoogen van de muren der inlaatsluis van de Bedegolan-leiding (afd. Poerworedjo) . .	3 580	3 113	350	3 463	Id.
	Id.	Bouw van een stortdam in de Premboenleiding over den afvoer Ketjeme en omleggen van dien afvoer beneden het aquaduct (afd. Keboemen)	4 839	—	4 833	4 833	Id.
	Id.	Bouw van een plaatijzeren aquaduct in de leiding Preng-Bandjaran (afd. Wonosobo). .	2 660	—	2 758	2 758	Id.
	Id.	Maken van kribben in den linkeroever der kali Karanganjar bij de desa:					
		a. Binangoen.	2 690	—	2 482	2 482	Id.
		b. Pedjoeritan (afd. Keboemen)	4 425	53	3 925	3 978	Id.
	Id.	Bouw van eene permanente ijzeren brug ter vervanging van de houten brug bij Baledono, bij K.M. 37,340, over de leiding Kedoengpoetri (afd. Poerworedjo).	1 976	—	1 904	1 904	Id.
	Id.	Vervangen van het houten aquaduct Kebebekan in de C leiding Bantar door een ijzeren (afd. Keboemen)	1 730	—	1 752	1 752	Id.
	Id.	Aanbrengen van eenige verbeteringen aan de schotbalkstuw Siwatoe in de kali Tjokrajasan (afd. Poerworedjo)	3 400	—	823	823	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Bouw van eene mandoerswoning bij de schotbalkstuw in de kali Tjiloeweh bij de desa Ngentah (afd. Poerworedjo).	900	—	56	56	Id.
	Id.	Bouw van eenige kunstwerken in de Poegeran- en Tjrotjo-leidingen (afd. Temanggoeng) . .	10 768	—	42	42	Id.
Madioen. . . .	Irrigatie-sectie Madioen.	Graven van eene suppletieleiding van de kali Taloen naar het meer Ngebel en bouw der daarin benoodigde kunstwerken (afd. Ponorogo)	75 000	90 893	7 579	98 472	Id.
	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de kali Keang (afd. Ponorogo)	70 700	10 183	50 304	60 487	Id.
	Id.	Bouw van een stuwdam in de kali Andong (afd. Ngawi)	17 800	15 716	974	16 690	Id.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is			Toelichtingen.
				tot ult. 1915.	gedurende 1916.	tot ult. 1916.	
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Madioen . . .	Irrigatie-sectie Madioen.	Bouw van een stuwdam ten behoeve der behoeve der bevloeiing uit de kali Dero (afd. Ngawi)	33 627	—	9 996	9 996	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Aanleggen van de hoofdleiding Keang en het eerste gedeelte der hoofdleiding Tamansari ten behoeve van de verbetering der bevloeiing uit de kali Keang	51 100	1 815	37 770	39 585	Id.
	Id.	2de gedeelte der verbetering van de bevloeiing uit de kali Andong (afd. Ngawi).	12 000	3 472	7 862	11 334	Id.
	Id.	1ste gedeelte der verbetering van de bevloeiing uit de kali Brangkal (afd. Madioen). . . .	23 200	—	12 656	12 656	Id.
Kediri.	Irrigatie-afd. Brantas.	Aanbrengen van voorzieningen langs den rechteroever der kali Ngrowo, in de Chineesche wijk ter hoofdplaats Toeloengagoeng	14 700	11 041	1 189	12 230	Id.
	Id.	Bouw van 12 inlaatsluisjes met bijkomende werken ter beteugeling der aftappingen uit de rivieren Tojoening en Djalas (afd. Kediri)	6 030	5 197	634	5 831	Voltooid.
	Id.	Bouw van 19 inlaatsluisjes met bijkomende werken ter beteugeling der aftappingen uit de kali's Babaän, Badjal, Tjatoet en hare zijrivieren (afd. Toeloengagoeng)	12 950	10 127	1 200	11 327	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Djari (afd. Blitar).	17 300	11 437	13 824	25 261	Id.
	Id.	Bouw van een stuwdam in de kali Manis (afd. Blitar)	18 250	19 507	607	20 114	Voltooid.
	Id.	Aanbrengen van definitieve voorzieningen aan de beschadigde dijken der kali Konto tusschen sluis Goedee en de kali Brantas (afd^n. Djombang en Paree)	49 900	64 329	1 153	65 482	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Bodor (afd. Berbek)	41 000	33 885	16 225	50 110	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren der suppletieleiding Lemoerang, in de afd^n. Kediri en Malang	25 600	41 537	12 529	54 066	Voltooid.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Tojoaning (afd. Kediri)	19 900	13 493	37 495	50 988	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Bouw van een stortdam met spui-inrichting en buis-inlaat in de leiding Toeroes, bij de desa Besoek (afd. Kediri)	3 760	—	7 560	7 560	Voltooid.
	Id.	Verbeteren van den waterafvoer en de bevloeiing der terreinen gelegen langs de beneden Srindjing-rivier (afd. Kediri)	94 600	—	70 538	70 538	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Aanbrengen van eene oevervoorziening op 260 M. benedenstrooms der prise d'eau Goenting, in de kali Kedak (afd. Kediri).	1 180	—	1 164	1 164	Voltooid.
	Id.	Aanleggen van kribben aan den linkeroever der kali Wedas, boven de brug Gebangajoe (afd. Berbek)	5 000	—	4 737	4 737	Id.
	Id.	Aanleg en exploitatie in combinatie met het departement van landbouw, nijverheid en handel, van een drietal rijstbevloeiingsproefvelden en een drietal bevloeiingsproefvelden voor droge gewassen (afd. Berbek)	4 346	—	5 862	5 862	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Bouw van twee schroefpaalbruggen over de afvoerleidingen C 9 en C 10 in het bevloeiingsgebied der Waroedjajang-Kertosono-werken (afd. Berbek)	6 720	—	4 734	4 734	Id.

GEWESTEN.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	gedurende 1916.	tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Kediri	Irrigatie-afd. Brantas.	Verbetering der aftappingen uit de leiding Wonoredjo en bouw van een buisduiker in de plaats van de brug Wonoredjo III N°. 481*a* (afd. Kediri)	2 450	—	2 249	2 249	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Bouw van drie hellende goten tot verbetering van den waterafvoer langs den grooten weg van Kediri naar Paree (afd. Kediri)	2 659	—	3 064	3 064	Id.
	Id.	Verruimen van de kali Tawing beneden de brug Soekoardjo (afd. Toeloengagoeng)	5 000	—	4 330	4 330	Id.
Pasoeroean	Irrigatie-afd. Pekalen-Sampean.	Maken van eene permanente prise d'eau met bijkomende werken in de kali Pantjarglagas ten behoeve van de verbetering der bevloeiing in Oost-Kraksaän (afd. Kraksaän)	58 000	67 810	3 645	71 455	Voltooid.
	Irrigatie-afd. Brantas.	Aanleggen van tertiaire leidingen en de daarin benoodigde kunstwerken in het 3de gedeelte der Kedoeng Kandang-werken (afd. Malang)	11 000	7 494	10 125	17 619	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Krangkong (afd. Bangil)	32 600	28 923	3 506	32 429	Voltooid.
	Irrigatie-afd. Pekalen-Sampean.	Maken van eene coupure in de Bondojoedorivier van desa Tempoeran naar zee (afd. Loemadjang)	232 000	227 574	13 428	241 002	Wordt in 1917 voortgezet.
	Irrigatie-afd. Brantas.	Aanbrengen van taludbemetselingen in de secundaire leiding A der Bekatjah-bevloeiing (afd. Bangil)	9 300	4 827	72	4 899	Id.
	Irrigatie-afd. Pekalen-Sampean.	Maken van eene permanente prise d'eau voor de Toenggak-leiding met bijkomende werken (2de gedeelte der werken tot verbetering der bevloeiing en den waterafvoer in het Patalan-gebied) (afd. Probolinggo)	6 340	6 805	1 535	8 340	Voltooid.
	Id.	Bouw van de prise d'eau Krasak (3de gedeelte als voren)	42 300	22 468	20 689	43 157	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de Soembersempol (afd. Probolinggo)	23 230	12 013	9 753	21 766	Id.
	Id.	Verrichten van herstellingen aan kunstwerken behoorende bij het ontwerp der Pekalen-werken (afd. Kraksaän)	10 300	9 568	660	10 228	Id.
	Id.	Droogleggen der rawahs Tjengkerek en Senonggo (afd. Loemadjang)	25 000	24 845	153	24 998	Id.
	Irrigatie-afd. Brantas.	Vernieuwen der loop- en rijbruggen in het gebied der Molek-leiding (afd. Malang)	15 300	—	10 607	10 607	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Kemanten (afd. Malang)	77 501	—	43 555	43 555	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de kali Meri (afd. Malang)	26 400	—	17 726	17 726	Id.
	Irrigatie-afd. Pekalen-Sampean.	4de gedeelte der werken tot verbetering der bevloeiing en afwatering in het gebied der Patalan-rivier (afd. Probolinggo)	62 550	—	24 603	24 603	Id.
	Irrigatie-afd. Brantas.	Bouw van een permanenten dam in de kali Djaroeman ter vervanging van den tijdelijken dam Djaroeman (afd. Malang)	10 780	—	6 210	6 210	Wordt in 1917 voortgezet.
	Irrigatie-afd. Pekalen-Sampean.	Normaliseeren der kali Pendil beneden de suppletoire stuw bij de desa Sebaoeng (afd. Kraksaän)	4 350	—	2 579	2 579	Id.
	Id.	5de gedeelte der werken tot verbetering der bevloeiing en afwatering in het gebied der Patalan-werken (afd. Probolinggo)	9 835	—	1 164	1 164	Id.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	Verwerkt is gedurende 1916.	Verwerkt is tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Pasoeroean. .	Irrigatie-afd. Pekalen-Sampean.	Verbouwen van den watervang Letjes (afd. Probolinggo)	7 800	—	4 740	4 740	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren van den dijk van het meer van Grati (afd. Pasoeroean)	18 600	—	7 204	7 204	Id.
Besoeki. . .	Id.	Verbetering der bevloeiing en afwatering van het Banjoepoetih-gebied, 2de gedeelte (afd. Panaroekan)	130 000	91 577	15 437	107 014	Id.
	Id.	Verruimen en omleggen der kali Tanggoel van den weg Djember-Djatirata tot aan de rawahs langs de zuidkust (afd. Djember)	735 000	219 747	92 120	311 867	Id.
	Id.	Aanleggen van werken tot verbetering en uitbreiding der bevloeiing uit de Goebri-rivier (afd. Bondowoso)	70 000	46 117	40 538	86 655	Id.
	Id.	Bouw van eene spuisluis in het Panaroekan-hoofdkanaal boven K. W. III (afd. Panaroekan)	6 380	5 474	580	6 054	Id.
	Id.	Bouw van de prise d'eau:					
		a. Kentjong	5 000	4 996	9 584	14 580	Id.
		b. Songgon, in de Tanggoel-rivier (afd. Djember)	5 000	4 997	264	5 261	Id.
	Id.	3de gedeelte der werken voor de verbetering der bevloeiing en afwatering van het Banjoepoetih-gebied (afd. Panaroekan)	76 500	2 457	38 553	41 010	Id.
	Id.	Verbeteren der afwatering in Zuid-Panaroekan (afd. Panaroekan)	20 100	13 445	3 165	16 610	Id.
	Id.	Verruimen van een gedeelte van het zomerbed der kali Sampean, beneden Sitoebondo (afd. Panaroekan)	5 000	—	1 624	1 624	Id.
	Id.	Treffen van voorzieningen aan de Bales- en Deloewang-doorbraken in de vlakte van Besoeki	1 500	—	1 500	1 500	Id.
	Id.	Bouw van eene brug over de kali Tanggoel bij Kentjong in den weg van Poeger naar Loemadjang (afd. Djember) (2de gedeelte Tanggoel-werken)	12 700	—	10 974	10 974	Id.
	Id.	2de gedeelte der verbetering der Wonosrojoleiding (afd. Bondowoso)	5 700	—	2 755	2 755	Id.
Atjeh en onderhoorigheden.	Gewestelijken dienst.	Maken van een stuwdam in de Kroeëng Long Kareueng bij Indrapoeri (afd. Groot-Atjeh) .	32 100	34 715	1 382	36 097	Id.
	Id.	Verbeteren van den waterafvoer der bevloeiing uit de Beneden-Peusangan-rivier (afd. Noordkust van Atjeh)	230 100	167 307	70 680	237 987	Id.
	Id.	Bouw van een schotbalkstuw in de Kroeëng Teupin Raja nabij kampong Loeëng Poetoe (afd. Noordkust van Atjeh)	75 000	19 629	4 328	23 957	Id.
	Id.	Bouw van een permanenten stuwdam in de Kroeëng Djoelo Tjoet (afd. Oostkust van Atjeh)	32 530	7 867	23 913	31 780	Id.
	Id.	Vernieuwen van de bestaande keersluis te Lho Seumawe (afd. Noordkust van Atjeh) .	3 990	3 731	259	3 990	Id.
Benkoelen. .	Id.	Bouw van eene prise d'eau in de Aer Bloemai en graven van eene irrigatie-leiding (afd. Lebong)	11 400	6 261	4 791	11 052	Id.
	Id.	Verbeteren en uitbreiden der bevloeiing uit de Aer Palih (afd. Lebong)	45 500	46 134	6 279	52 413	Voltooid.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is			Toelichtingen.
				tot ult. 1915.	gedurende 1916.	tot ult. 1916.	
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Benkoelen.	Gewestelijken dienst.	Bandjirvrij maken en bekleeden van de spoelleiding van Pasar Tjoeroep (afd. Lebong)	6 700	—	6 322	6 322	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren van de bevloeiing der bouwvelden bij Doesoen Besar (afd. Benkoelen)	58 000	—	2 544	2 544	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de Aer Klingi (afd. Lebong)	55 000	—	1 261	1 261	Id.
Sumatra's Westkust.	Id.	Verbeteren van de prise d'eau in de Batang Soeliki (afd. Pajokoemboeh)	10 000	9 011	94	9 105	Voltooid.
	Id.	Verbeteren van de Bandar Loeboek Mata Koetjing (afd. Padangpandjang)	1 950	2 104	381	2 485	Id.
	Id.	Bouw van een aquaduct in gewapend beton over de Batang Si Daras (afd. L Koto)	2 250	—	812	812	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de Batang Kanaikan (afd. Loeboeksikaping)	2 000	—	1 696	1 696	Id.
	Id.	Bouw van een steenen aquaduct over de Soengei Bangkinang (afd. L Koto)	5 740	—	5 366	5 366	Id.
	Id.	Bouw van 5 inlaatsluisjes aan de Koerandjirivier (afd. Padang)	1 960	—	853	853	Id.
	Id.	Bouw van een verdeelsluisje aan het einde van de irrigatieleiding, langs den linkerdijk van het Bandjir-kanaal (afd. Padang)	500	—	489	489	Voltooid.
	Id.	Bouw van eene verdeelsluis in de Bandar Pasar Baroe te Indoering (afd. Padang)	3 609	—	709	709	Wordt in 1917 voortgezet.
Lampongsche districten.	Id.	Uitvoeren van het eerste gedeelte van de verbetering der bevloeiing uit de Way Padang Ratoe (afd. Telokbetong)	144 500	—	77 393	77 393	Id.
Palembang	Id.	Verbeteren der bevloeiing uit de Siring Boemi Agoeng (afd. Palembangsche Benedenlanden)	5 650	—	1 432	1 432	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiingsleiding Datar Lebar (onderafd. Lematang Ilir)	5 000	—	3 571	3 571	Id.
	Id.	Verbeteren der bevloeiingsleiding Koto Agoeng (afd. Palembangsche Bovenlanden)	25 800	—	450	450	Id.
Oostkust van Sumatra.	Id.	Omlegging van de Bah Bolon te Pematang Siantar	5 050	4 533	291	4 824	Voltooid.
Menado.	Id.	Aanbrengen van ijzeren ophaalinrichtingen aan de stuw Talawaän en bouw van een schotbalkenloods (afd. Menado)	5 000	2 774	2 415	5 189	Id.
Bali en Lombok	Id.	Verbetering van de prise d'eau Bandoeng in de rivier Pekrisan (afd. Zuid-Bali)	29 500	25 973	3 366	29 339	Id.
	Id.	Verbeteren van de prise d'eau Oöngan in de Toekad Ajoen (afd. Zuid-Bali)	64 000	44 159	13 145	57 304	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Bouw van een tijdelijk woonhuis tevens irrigatiekantoor te Mataram (afd. Lombok)	2 000	—	2 000	2 000	Voltooid.
	Id.	Bouw van een stuwdam met inlaatsluis in de Paloeng-rivier, nabij desa Owangi (afd. Lombok)	40 000	—	1 361	1 361	Wordt in 1917 voortgezet.
		Totaal		4 231 110	2 692 776	6 923 886	
		c. Vernieuwing van waterkeeringswerken.					
Bantam.	Irrigatie-werken Noord-Bantam.	Maken van een nieuwen linkerdijk langs de Tjioedjoeng van de desa Kedoengwoengoe tot aan de desa Ragasmamengger en van deze desa tot aan de desa Bebangkir (afd. Serang)	101 800	70 208	14 622	84 830	Id.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	Verwerkt is gedurende 1916.	Verwerkt is tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Batavia. . .	Algemeenen dienst.	Bouwen van hoofdsluizen te Matraman . . .	275 600	239 114	23 984	263 098	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Maken van de afleiding van de Tji Dang met bijbehoorende werken.	182 000	159 626	10 980	170 606	Id.
	Id.	Uitvoeren van het tweede gedeelte van het bandjirkanaal van Karet tot aan zee met bijbehoorende werken.	1580000	199 999	579 060	779 059	Id.
Semarang. .	Irrigatie-afd. Serang.	Opruimen van eenige in den Bodri-dijk gelegen kunstwerken en het dichten van dien dijk (afd. Kendal)	1 711	—	1 670	1 670	Id.
Rembang . .	Irrigatie-werken Beneden-Solo-rivier.	Verbetering van den linker Solo-dijk van desa Prambon tot desa Glonggong c. a.	31 480	28 866	234	29 100	Voltooid.
	Id.	Verbeteren van den linker Solo-rivierdijk van de desa Widang tot de desa Simo (afd. Toeban)	58 950	26 856	22 575	49 431	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verbeteren van den linker Solo-rivierdijk tusschen de desa's Prambon en Widang (afd. Toeban)	58 460	9 090	25 637	34 727	Id.
Soerabaja . .	Irrigatie-afd. Brantas.	Verzwaren en herstellen van den rechter Brantas-dijk van K.M. 0 tot K.M. 46,600 en van K.M. 51,760 tot K.M. 53,660 (afdn. Modjokerto en Djombang).	206 300	195 361	8 620	203 981	Id.
	Id.	Verhoogen der Porong-dijken langs de Gambiran-coupure (afd. Modjokerto)	45 600	36 716	3 997	40 713	Id.
	Id.	2de gedeelte der normaliseering en bedijking van de Porong-rivier tusschen de Gambiran-coupure en Porong (afdn. Modjokerto en Bangil)	241 000	—	1 505	1 505	Id.
	Id.	Vernieuwen van 12 houten sluisjes in den zeedijk in de onderdistricten Kapasan en Soekalila (afd. Soerabaja)	32 945	8 081	7 369	15 450	Id.
	Irrigatiewerk Beneden-Solo-rivier.	Maken van eene oeverbescherming langs de kali Manjar, nabij paal 18, in den weg Sembajat-Grisee (afd. Grisee).	5 400	—	600	600	Id.
	Id.	Aanleggen van een telefoonlijn en plaatsen van grenspalen langs de dijken der Solo-rivier.	11 380	3 335	3 963	7 298	Id.
	Id.	Bouw van een schroefpaalbrug over de Gambiran-coupure (afdn. Modjokerto en Sidoardjo)	22 800	—	14 323	14 323	Id.
Pasoeroean .	Irrigatie-afd. Pekalen-Sampean.	Zooveel mogelijk keeren van den ongunstigen invloed van de door de uitwerpselen der Smeroe verzande rivieren (afd. Loemadjang)	25 000	—	29 894	29 894	Id.
Sumatra's Westkust.	Gewestelijken dienst.	Uitvoeren van het 1ste gedeelte der werken tot het bandjirvrij maken der hoofdplaats Padang	369 583	127 889	39 172	167 061	Id.
	Id.	Uitvoeren van het 2de gedeelte der werken tot het bandjirvrijmaken der hoofdplaats Padang	223 353	147 796	30 755	178 551	Id.
	Id.	Uitvoeren van het 3de gedeelte der werken tot het bandjirvrijmaken der hoofdplaats Padang	132 500	92 272	5 920	98 192	Id.
	Id.	Uitvoeren van eenige aanvullingswerken voor het 3de gedeelte idem	31 625	32 206	223	32 429	Id.

GEWESTEN.	De uitvoering geschiedt door:	OMSCHRIJVING DER WERKEN.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	Verwerkt is gedurende 1916.	Verwerkt is tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Sumatra's Westkust.	Gewestelijken dienst.	Uitkeeren van schadeloosstelling voor de onderbreking van den watertoevoer naar een ter hoofdplaats Padang gelegen rijstpelmolen als gevolg van den bouw van een syphon onder het Bandjir-kanaal in de Djati-leiding ten behoeve van de in uitvoering zijnde werken tot het bandjirvrijmaken van voornoemde hoofdplaats	750	—	750	750	
		Totaal . . .		1 377 415	825 853	2 203 268	
		d. Herstelling van bevloeiings- en afwateringswerken.					
Bantam . .	Irrigatie-werk Noord-Bantam.	Het op drie plaatsen herstellen van de bevloeiingsleiding Tjikaroengkang.	4 900	3 705	441	4 146	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Opruimen van afgeschoven en nagestorten grond van het linker Tjioedjoeng-hoofdkanaal bij K.M. XI +200 (afd. Serang)	4 100	—	2 719	2 719	Id.
	Id.	Idem bij K.M. X +850 (afd. Serang)	5 000	—	1 901	1 901	Id.
Cheribon . . .	Irrigatie-afd. Tjimanoek.	Herstellen en verlengen van den stortvloer der prise d'eau Tjigasong (afd. Madjalengka). .	4 240	—	3 374	3 374	Voltooid.
Semarang . .	Irrigatie-afd. Serang.	Herstellen der doorbraken in de linker- en rechteroeverdijken der kali Pengaron (afd. Semarang)	3 647	998	2 584	3 582	Id.
	Id.	Herstellen van eenige door de bandjirs in Januari 1916 beschadigde bevloeiings- en afwateringswerken	13 700	—	13 224	13 224	Id.
	Id.	Het doen van herstellingen aan de leidingen *a.* Mendoer.	1 600	—	1 568	1 568	Id.
		b. Redjoso, beide aftappingen uit de kali Gading (afd. Salatiga)	625	—	502	502	Id.
	Id.	Verrichten van zware herstellingen aan den overlaat Tempel in de kali Damar (afd. Kendal)	8 515	—	7 883	7 883	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Verrichten van zware herstellingen aan den dam en de inlaatsluis Kedoengasam, in de kali Koeto (afd. Kendal)	4 990	—	4 593	4 593	Id.
	Id.	Het doen van zware herstellingen aan de kribben gelegen in de kali Koeto, bovenstrooms van de brug in den grooten postweg Semarang-Pekalongan (afd. Kendal). .	1 810	—	1 736	1 736	Voltooid.
Soerabaja . .	Irrigatie-werken Beneden-Solo-rivier.	Herstellen der schotbalksluis Tambakombo .	3 100	2 705	79	2 784	Id.
	Irrigatie-afd. Brantas.	Zware herstellingen aan den stuwdam bij Lengkong	94 300	89 747	5 146	94 893	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Vernieuwen der bruggen nos. 60, 61 en 64 over de Kedoeroes-leiding (afd. Soerabaja) .	4 990	1 548	3 622	5 170	Voltooid.
	Id.	Opruimen van groote steenen en padasbanken in de desaleidingen Wonokoesoemo, Krommong en Gempeng (afd. Modjokerto) met behulp van springmiddelen	218	36	153	189	Id.
	Id.	Gedeeltelijk omleggen en bemetselen der spuileiding van het scheepvaartkanaal bij Sepandjang (afd. Sidoardjo)	4 350	3 081	999	4 080	Wordt in 1917 voortgezet.
Banjoemas .	Irrigatie-afd. Serajoe.	Leggen van een aarden afsluitdam aan den rechteroever der kali Palet bij Bandjarnegara	1 660	—	1 439	1 439	Id.
Kedoe . . .	Id.	Herstellen van de doorbraak aan den linkerdijk van de kali Kedoenggoepit in de desa Papak (district Pitoeroeh) bij K.M. 29 en K.M. 31	400	—	360	360	Voltooid.
	Id.	Herstellen van de doorbraak in den linkerdijk der kali Kloeban, bovenstrooms van het steenen aquaduct in de Tangsi-leiding (distr. Salaman, afd. Magelang).	800	—	753	753	Id.

Gewesten.	De uitvoering geschiedt door:	Omschrijving der werken.	Toegestaan bedrag.	Verwerkt is tot ult. 1915.	Verwerkt is gedurende 1916.	Verwerkt is tot ult. 1916.	Toelichtingen.
			Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Kedoe . . .	Irrigatie-afd. Serajoe.	Herstellen van een doorbraak in de Manggesleiding (afd. Magelang)	30 930	8 356	16 868	25 224	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Vernieuwen van den bovenbouw van het aquaduct Djeblog in de leiding Gending (afd. Keboemen)	9 438	—	8 873	8 873	Id.
Kediri . . .	Irrigatie-afd. Brantas.	Herstellen en verbeteren van het aquaduct Segaran (afd. Kediri)	2 120	—	2 843	2 843	Voltooid.
	Id.	Herstellen van de brug Djembroeng over de kali Kambing (afd. Bangil)	6 050	—	6 100	6 100	Wordt in 1917 voortgezet.
Pasoeroean .	Irrigatie-afd. Pekalen-Sampean.	Verrichten van zware herstellingen aan: a. de bruggen K.W. 18, 25 en 27	4 030	199	3 756	3 955	Voltooid.
		b. de bruggen en duikers Nos. 102, 106, 112, 114, 116, 118, 119, 121a, 123, 134, 137, 138, 139, 156 en 330 (K.W. 29) in het bevloeiingsgebied der Pekalen-Sampean	4 550	394	4 135	4 529	Id.
	Id.	Verrichten van zware herstellingen aan de Pekalen-werken (afd. Kraksaän)	87 121	—	36 094	36 094	Wordt in 1917 voortgezet.
Besoeki. . .	Id.	Verrichten van zware herstellingen aan de prise d'eau Liwoeng in de Banjoepoetihrivier (afd. Panaroekan)	21 230	18 593	3 637	22 230	Voltooid.
	Id.	Verrichten van zware herstellingen aan verschillende irrigatiewerken van verschillende constructie (afd. Banjoewangi)	3 200	—	3 198	3 198	Id.
		Totaal . . .		128 362	138 580	266 942	
		e. Herstelling van waterkeeringswerken.					
Batavia. . .	Binnenlandsch bestuur.	Doen van dringende herstellingen aan den op verscheidene plaatsen doorgebroken rechter Tjitaroem-dijk (afd. Krawang)	8 089	—	—	—	Voltooid.
		en doen van herstellingen aan den Tjitaroem-dijk in het district Rengasdengklok (afd. Krawang)	569				
			8 658	—	8 656	8 656	Id.
	Id.	Idem in het onderdistrict Kedawoeng (afd. Krawang)	1 908	—	1 908	1 908	Id.
	Id.	Doen van herstellingen aan den Tjitaroem-dijk (afd. Krawang)	323	—	323	323	Id.
Cheribon . .	Irrigatie-afd. Tjimanoek.	Herstellingen aan de dijken van de Tjimanoek en Rambatan (afd. Indramajoe)	56 000	—	71 435	71 435	Id.
Semarang. .	Irrigatie-afd. Serang.	Omleggen van den linker Bodri-dijk bij Karowelangkoelon over eene lengte van 620 M. (afd. Kendal)	6 882	—	6 774	6 774	Id.
	Id.	Herstellen van eenige door de bandjirs in Januari 1916 beschadigde waterkeeringswerken	15 300	—	13 504	13 504	Id.
	Id.	Verzwaren en eventueel verleggen van den Bodri-dijk bij Karowelangweton (afd. Kendal)	11 800	—	9 139	9 139	Wordt in 1917 voortgezet.
	Id.	Herstellen van de brug N°. 8 over het Westerbandjirkanaal gelegen in den weg van Boeloe naar Simongan (afd. Semarang)	6 680	—	4 474	4 474	Id.
Soerakarta .	Algemeenen dienst.	Herstellen en verbeteren van de brug bij Moenggoeng over het bandjirkanaal, gelegen in den weg van Solo naar Kalioso (afd. Soerakarta).	1 620	685	336	1 021	Id.
	Id.	Verrichten van zware herstellingen aan den ringdijk om Soerakarta	4 430	—	3 394	3 394	Id.
	Id.	Aanbrengen van eene taludbemetseling aan den rechteroever der kali Pèpè nabij de hoofdplaats Soerakarta	760	—	205	205	Id.
		Totaal . . .		685	120 148	120 833	

RECAPITULATIE.

Vernieuwing van bevloeiings- en afwateringswerken van geringen omvang (ten laste der zoogenaamde „hulpverschaffingsfondsen")	f	408 540
Als boven (*niet* ten laste der zoogenaamde „hulpverschaffingsfondsen")		2 692 776
Te zamen	f	3 101 316
Vernieuwing van waterkeeringswerken		825 853
Herstelling van bevloeiings- en afwateringswerken		138 580
Herstelling van waterkeeringswerken		120 148
	f	4 185 897

IV B. Opnemingen voor minder belangrijke bevloeiingswerken.

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING.	Besteed wegens opnemingen en projectwerk. Vóór 1916.	In 1916.	Alzoo tot ult. 1916.
		Gld.	Gld.	Gld.
Bantam	Opnemingen ten behoeve van den aanleg van bevloeiingswerken in de vlakte aan de Peperbaai en op daaraan grenzende terreinen in de afdeeling Pandeglang	3 468	4 932	8 400
	Schoonmaken van het terrein en het verrichten van opnemingen ten behoeve van de verbetering van den waterafvoer der Tji Liman in de afdeeling Pandeglang	—	913	913
	Opnemingen en onderzoekingen buiten het gebied der Tjioedjoeng-werken	8 475	9 946	18 421
Batavia	Administratie en opnemingen ten behoeve van de voorgenomen bevloeiing van Tangerang's vlakke streken	24 675	5 999	30 674
	Opnemingen en daarmede verband houdende werkzaamheden in het belang van den wateraan- en afvoer ter hoofdplaats Batavia	49 774	14 159	63 933
Preanger-Regentschappen	Opnemingen ten behoeve van de verbetering van irrigatiewerken van geringen omvang	109 744	5 890	115 634
Cheribon	Opneming van de voormalige landen Indramajoe-West en Kandanghaoer	75 722	11 998	87 720
Pekalongan	Opmetingen en waarnemingen ten behoeve van het opmaken van ontwerpen tot verbetering der bevloeiing uit de rivieren Koeto, Petoeng en Belo (afd. Batang)	1 937	2 412	4 349
Semarang	Voortzetten der opnemingen en opmaken van ontwerpen voor de verbetering der bevloeiing en afwatering in Oost-Semarang	26 513	7 007	33 520
	Opnemingen en waarnemingen en grondonderzoek voor den aanleg van wadoeks in het stroomgebied der kali Serang	21 587	3 273	24 860
	Opnemingen in de afdeeling Kendal	44 259	2 067	46 326
Soerabaja	Opnemingen en maken van ontwerpen in het belang van de verbetering der waterverdeeling in de afdeeling Sidoardjo	179 464	18 060	197 524
	Opnemingen voor de verbetering van den waterafvoer der Watoedakon-rivier	29 371	7 080	36 451
	Opnemingen aan de kust nabij den mond der Porong-rivier	16 116	1 891	18 007
Kedoe	Opmetingen ten behoeve van de verbetering der bevloeiing van de bergrivieren in de afdeeling Temanggoeng	—	990	990
Djokjakarta	Opnemingen en voeren van de administratie	18 181	4 321	22 502
Madioen	Onderzoekingen naar den grondwaterstand langs de oevers der Solo- en Madioen-rivieren nabij Ngawi	1 688	—	1 688
Kediri	Opnemingen, enz. voor ontwerpen ter uitbreiding der bevloeiing uit de Brantas-rivier in Zuid-Kediri	10 709	6 140	16 849

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING.	Besteed wegens opnemingen en projectwerk.		
		Vóór 1916.	In 1916.	Alzoo tot ult. 1916.
		Gld.	Gld.	Gld.
Pasoeroean	Proefnemingen en onderzoekingen voor den aanleg van een reservoir in het Boven-Pekalen-gebied	9 091	—	9 091
	Opnemingen c. a. ten behoeve der verbetering van de bevloeiing in Oost-Kraksaän	7 430	8 087	15 517
	Opnemingen ten behoeve van den aanleg van werken voor tambakbevloeiing	—	1 354	1 354
Besoeki	Administratie en opnemingen in Zuidoost-Loemadjang en Zuidwest-Djember	12 114	6 497	18 611
	Opnemingen ten behoeve van nieuw uit te voeren werken in Zuid-Banjoewangi	7 690	7 807	15 497
Madoera	Administratie en opnemingen	59 722	2 649	62 371
Sumatra's Westkust	Opnemen en projecteeren van irrigatiewerken en regenwaarnemingen	20 338	9 754	30 092
Oostkust van Sumatra.	Bevloeiingsonderzoek in de streek beneden de Asahan-rivier	4 475	40 726	45 201
Atjeh en onderhoorigh.	Irrigatie-onderzoekingen	27 477	11 000	38 477
Tapanoeli	Opnemingen en maken van ontwerpen in verband met de voorgenomen drooglegging van het moeras in de vallei van Groot-Mandailing	500	4 108	4 608
	Opnemingen, waarnemingen en uitvoering voor de irrigatie	3 513	5 400	8 913
	Opnemingen en waarnemingen voor de bevloeiing van de Silindoeng-vallei	—	1 999	1 999
Benkoelen	Irrigatie-onderzoekingen	17 420	6 717	24 137
Palembang	Metingen in het belang der irrigatie en scheepvaart	28 607	11 366	39 973
Lampongsche districten	Opnemingen ten behoeve van de irrigatie	7 797	12 985	20 782
Eiland Celebes.	Algemeen onderzoek	3 547	—	3 547
Celebes en onderhoorigheden.	Opnemingen, enz. ten behoeve van de irrigatiewerken (Bantimoeroeng) in de afdeeling Maros	24 553	8 849	33 402
	Irrigatie-opnemingen en onderzoek in de vlakten van Gowa en Djeneponto	17 814	7 197	25 011
Menado	Opmeten en in kaart brengen van ± 3000 bouws grond, geschikt voor bevloeiing bij de negorijen Poöpo, Karoa, Toemani en Pontah	1 119	2 190	3 309
	Opmetingen in het belang der bevloeiing in de vlakte van Gorontalo	12 402	4 707	17 109
Bali en Lombok	Opnemingen in de afdeeling Lombok	—	3 599	3 599
	Opnemingen en maken van ontwerpen ten behoeve van de verbetering van bevloeiingswerken in Zuid-Bali	19 682	4 410	24 092
		906 974	268 479	1 175 453

Bovendien is in 1916 aan administratie, benevens opnemingen en projectwerk voor minder belangrijke werken uitgegeven:

in de irrigatie-afd. Tjimanoek	11 280
„ „ „ „ Pemali-Tjomal	9 844
„ „ „ „ Serang	6 305
„ „ „ „ Serajoe	20 067
„ „ irrigatie-sectie Madioen	13 062
„ „ irrigatie-afd. Brantas	29 034
„ „ „ „ Pekalen-Sampean	10 054
voor de regeling van het waterbeheer in het gebied der Beneden-Solo-rivier	12 967
	381 092

V. Overzicht van hetgeen in 1916 aan opneming, verbetering of aanleg van wegen en bruggen is ten koste gelegd.

Gewest.	Wegen en bruggen.	Verwerkt bedrag.	Toelichtingen.
	a. Wegen.		
	Java en Madoera.		
Bantam.	Saketi—Malingping	f 7 200	Opneming.
	Idem	2 654	Verbetering.
Batavia	Gandok—Tjiranggon.	34 847	Id.
	Rengasdengklok—Soengei Boentoe	13 559	Verlegging. In Dec. 1916 voltooid.
	Tjilamaja—Tjisewoe	28 354	Verbetering.
	Wegen Pamanoekan—Pagaden Baroe—Soebang.	856	Opneming.
Preanger-Regentschappen.	Pasawahan—Palaboehan Ratoe (2de, 3de en 4de sectie). . .	133 622	Aanleg.
	Njalindoeng—Sagarantan (3de sectie).	446	Aanleg. In Mei 1916 voltooid.
	Tjikadjang—Pameungpeuk (2de, 3de en 5de sectie)	177 932	Verbetering.
	Tjibalong—Karangnoenggal (1ste en 2de sectie)	34 368	Id.
	Wegen Preanger	14 500	Opneming.
	Tanggeung—Sindangbarang (1ste sectie)	7 055	Aanleg.
Cheribon	Wegen Indramajoe en Krawang	7 141	Opneming.
	Indramajoe—Lobener	3 791	Verbetering. In Oct. 1916 voltooid.
	Widasari—Lobener	20 114	Verbetering. In Oct. 1916 voltooid.
	Djatibarang—Karangampel (1ste sectie).	17 002	Verbetering.
	Idem (2de sectie).	4 748	Id.
	Lobener—Losarang	9 231	Verbetering. In Nov. 1916 voltooid.
	Larangan—Lelea	12 234	Verbetering.
	Losarang via Terisi en Kombo naar Pedati	57 524	Id.
	Toegoe—Terisi	11 812	Id.
	Losarang—Eretan.	19 733	Id.
Banjoemas.	Bandjar—Wangon (1ste en 4de sectie)	164 122	Aanleg.
Kedoe	Merden—Krasak (1ste sectie)	42 423	Verbetering.
	Merden—Krasak (4de sectie).	49 605	Aanleg.
Madioen.	Patjitan—Poenoeng—Glonggong (grens Soerakarta)	92 555	Id.
	Badegan (afd. Ponorogo) — grens Soerakarta, richting Wonogiri	1 878	Aanleg. In Oct. 1916 voltooid.
Soerakarta.	Glonggong—Kakap	45 418	Aanleg. In Oct. 1916 voltooid.
Pasoeroean	Wegen in de residentie Pasoeroean	6 298	Opnemingen.
Besoeki.	Wegen in Banjoewangi	6 737	Id.
	Bentjoeloek—Kradenan.	2 076	Verbetering.
	Buitenbezittingen.		
Sumatra's Westkust .	Weggedeelte te Si Pisang tusschen paal 91—93	2 122	Verbetering. In April 1916 voltooid.

Gewest.	Wegen en bruggen.	Verwerkt bedrag.	Toelichtingen.
Sumatra's Westkust .	Loeboek Sao—Moeko Moeko in den weg Loeboekbasoeng—Manindjau	f 5 765	Verbetering.
	Weg langs het Singkarah-meer	5 345	Id.
	Alahanpandjang—Moearolaboeh.	3 628	Id.
	Tapan—Moearo Sako (Koerintji-weg).	61 700	Aanleg.
	Loeboek Bangkoeng—Koto Baharoe	82 000	Id.
	Midden-Sumatra-weg, sectie Sidjoendjoeng Boekit Seblah—Poelau Poendjoeng	130 244	Id.
	Padang—Solok.	7 190	Verbetering.
	Nieuwe verbindingsweg Loeboek Batoe Gadjah—Titian Pandjang	30 867	Aanleg.
	Nanggalo—Padang	394	Id.
	Moearo Klaban—Sawahloento	657	Id.
Tapanoeli	Padang Sidimpoean—Sibolga	65 668	Omlegging.
	Sibolga—Fort de Kock, tusschen de palen 64 en 68. . . .	3 834	Verbetering.
	Baroes—Toba-hoogvlakte	753	Aanschaffing petardeer-middelen.
	Balige—Moearo	949	Omlegging. In Juni 1916 voltooid.
	Wegen in Tapanoeli.	5 449	Opnemingen.
	Taroetoeng—Balige	10 000	Verbetering. In Nov. 1916 voltooid.
Benkoelen	Benkoelen (Lais)—Ketahoen	15 439	Verbetering.
	Tjoeroep—Padang Oelat Tanding (tusschen paal 58—59 en paal 61—62).	10 429	Omlegging. In Sept. 1916 voltooid.
	Kroë—Lima.	130 281	Aanleg.
	Lebong-weg	21 264	Verbetering.
	Wegennet in de afdeeling Seloema	10 525	Opneming.
	Tanahpoetih—Talang Ratoe (3de sectie van den weg Tabarenah—Moearo Aman)	96 140	Verbetering.
	Moearo Aman—Tambang Sawah (gouv. goudvelden)	74 993	Aanleg.
	Benkoelen—Kepahiang (tusschen K.M. 35—36)	9 544	Verbetering. In Dec. 1916 voltooid.
Lampongsche districten	Eenige weggedeelten in de afdeeling Sepoetih—Toelang-bawang	93 404	Aanbrengen grindlaag.
	Menggalo—Martapoera—Batoeradja	3 802	Opnemingen.
	Tandjoeng Koewala naar Koto Agoeng	3 175	Zoeken van een nieuw tracé.
	Menggalo—Panaragan (usschen K.M. 121 en 122 + 100) . .	6 470	Verbetering.
Palembang.	Toegangswegen voor de nieuwe woonwijk te Palembang . .	4 188	Aanleg.
	Weg bij Poeloepinang	2 392	Omlegging. In Mei 1916 voltooid.
	Weg bij Soegiwaras	15 155	Id.
	Moearodoeo—Ranaudistricten	178 690	Aanleg.
Djambi	Moearoboengo—Moearotebo	65 801	Id.
Oostkust van Sumatra	Wegen te Bagan Si Api Api	3 034	Id.

Gewest.	Wegen en bruggen.	Verwerkt bedrag.	Toelichtingen.
Oostkust van Sumatra	Kisaran—Tandjoengbalai (van K.M. 175—188 en K.M. 193—195,431)	f 42 356	Omlegging en verharding.
	Kabandjahe—Sariboe Dolok	20 954	Verharding.
	Laboehan—Belawan	4 791	Aanleg. In Maart 1916 voltooid.
	Parit—Koto Baharoe	94 173	Id.
	Tratak Boeloeh—Si Malinjang	19 000	Id.
	Si Malinjang—Goenoeng Sahilan	41 102	Aanleg. In Nov. 1916 voltooid.
	Toba-weg	308 089	Id.
	Kwala—Sarinemba	10 468	Verharding.
	Pematang Siantar over Pematang Tana Djawa naar Pasir Mendagai	3 424	Opnemingen.
	Weg tot verbinding van de Karolanden met de Dairilanden	9 698	Id.
	Wegen Bagan Si Api Api	500	Ophoogen.
	Kebon Doerian—Lipat Kain	10 000	Aanleg.
Atjeh en onderhoorigheden	Lokop—Blang Kedjeren	374	Id. In Maart 1916 voltooid.
	Gajo-weg	52 191	Verbetering.
	Weg Koeta Radja—Lhong	3 000	Zoeken van een tracé.
Banka en onderhoorigheden	Muntok—Pangkalpinang	35 296	Verbetering. In Febr. 1916 voltooid.
	Weg kampong Tritip tegenover de Kampar-rivier	6 025	Verbetering. In Dec. 1916 voltooid.
	Kampong Besie—Pangkalbaiem	44 932	Id.
	Weg kampong Boekit tot kampong Dalem	5 666	Id.
	Weg bij grens Belinjoe—Soengailiat tot paal 10	12 932	Verharding.
	Weg kampong Poengkoel (Soengailiat) naar Belinjoe	14 400	Id. In Dec. 1916 voltooid.
	Pangkalpinang—Muntok, tusschen K.M. 60—100	18 040	Id.
	Gedeelte van den weg Muntok—Pangkalpinang, nabij kampong Plangas	7 589	Verbetering.
	Idem tusschen K.M. 94—95	2 353	Id.
	Idem nabij kampong Trentang K.M. 87	1 678	Id.
Billiton	Weggedeelte Tadjamgebergte tusschen de palen 17 en 23	51 598	Verharding.
	Wegen Billiton	7 002	Aanschaffen werktuigen en vervoersmiddelen.
Westerafdeeling van Borneo	Weg bij de brug Soengei Djawi Djawi	4 398	Verlegging.
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Bandjermasin—Martapoera	15 594	Verbetering. In Juli 1916 voltooid.
Celebes en onderhoorigheden	Wegen in het gouvernements rechtstreeksch gebied	102	Opnemingen. Voorloopig gestaakt.
	Wegenstelsel Maros — landstreken langs de golf van Boni	3 452	Opnemingen. In Oct. 1916 voltooid.
	Weg Tanete—Bikeroe	5 254	Inkoop verhardingsmateriaal.

Gewest.	Wegen en bruggen.	Verwerkt bedrag.	Toelichtingen.
Menado	Wegen ter hoofdplaats Menado	f 1 268	Verbetering. In Maart 1916 voltooid.
	Wegennet Minahasa	8 789	Opneming.
	Menado—Tondano	70 018	Verbetering.
	Tataäran—Passi	10 284	Id.
Ternate en onderhoorigheden	Eenige wegen in de afdeeling Ternate	5 563	Verharding.
Timor en onderhoorigheden	Wegen Midden-Timor	6 927	Opneming.
	Koepang—Atapoepoe	10 669	Id.
Bali en Lombok	Verbindingsweg Noord- en Zuid-Bali	10 596	Aanleg.
	Id.	1 280	Opnemingen.
	b. Bruggen.		
	Java en Madoera.		
Preanger-Regentschappen	Brug over de Tji Tandoej te Bandjar	4 563	Bouw.
Cheribon	Brug over de Tji Manoek bij Djatibarang	7 773	Id.
Rembang	Brug over de Solo-rivier bij Tjepoe	41 559	Id.
Kediri	Brug over de Brantas te Kediri	6 935	Hooger leggen bovenbouw. In Mei 1916 voltooid.
Pasoeroean	Kabelbrug over de Moedjoer bij Loemadjang	62 368	Bouw.
	Kabelbrug over de Pantjing bij Loemadjang	15 781	Id.
	Buitenbezittingen.		
Tapanoeli	Brug Aek Batang Gadis N°. 547	8 556	Id.
	Brug ter vervanging van Eijffelbrug N°. 174 over de Aek Pahoe (Soemoeran)	2 609	Id.
	Brug van permanente constructie met wegaansluitingen (Porsebrug) ter vervanging van de houten brug over de Asahan-rivier	6 882	Id.
Sumatra's Westkust	Brug Tandjoeng Ampaloe	15 336	Id.
	Brug Tanah Garam N°. 508	4 173	Id. In Oct. 1916 voltooid.
	Brug Ombilin N°. 473	5 143	Bouw. De werkzaamheden zijn in Augustus 1916 voorloopig gestaakt.
	Brug Moearo Loempo N°. 178	7 267	Invoegen vakwerk ter vervanging weggeslagen gedeelte.
	Brug Troesan N°. 166	2 555	Id.
	Brug Amping Parak	11 602	Bouw.
	Brug Batang Soekan	9 285	Id. In Aug. 1916 voltooid.
	Brug Pendjalinan	16 995	Bouw.
Benkoelen	Brug over de Lais-rivier	21 930	Id. In Dec. 1916 voltooid.
	Brug N°. 104 over de Taba Tras Troendjam	18 332	Bouw.

Gewest.	Wegen en bruggen.	Verwerkt bedrag.	Toelichtingen.
Benkoelen	Brug N°. 124 over de Aer Kantjing	f 14399	Bouw.
Palembang	Overbrugging Endikat-ravijn	14880	Id. In Sept. 1916 voltooid.
	Brug Aer Lengkajap bij Tandjoeng	5145	Bouw.
	Brug Aer Lingsing N°. 18	12201	Id. In Dec. 1916 voltooid.
	Brug Indralaja N°. 5	14999	Bouw.
	Brug over de Klingi-rivier	44760	Id.
	Brug Lematang N°. 565	26849	Id.
	Brug over de Sako-rivier	7719	Id.
	Brug over de Komering-rivier	10949	Id.
	Brug Rambang Idoep	10201	Id.
	Bruggen over de Lakitan en Baal-rivier	15346	Id.
	Brug over de Enim-rivier bij Moearoenim	23553	Id.
Oostkust van Sumatra.	Brug over de Lawe Kisam	20811	Id.
	Brug over de Bah Balon bij Perdagangan	10635	Id.
Atjeh en onderhoorigheden	Brug over de Kroeëng Lhong	13796	Id. In Aug. 1916 voltooid.
	Brug over de Simpang Kiri bij Samadam	28513	Bouw.
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Brug over de Martapoera-rivier	18663	Id. In Nov. 1916 voltooid.
Celebes en onderhoorigheden	Brug over de Takal-rivier met wegomlegging	14228	Bouw.

Bijlage U.

(Zie hoofdstuk L, afd. II, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de op ult. 1916 in Nederlandsch-Indië aanwezige stoomketels, [1] in gebruik bij particuliere ondernemingen, enz. en van de gedurende 1916 plaats gehad hebbende ongevallen in fabrieken en werkplaatsen.

1) Namelijk die, waarop van toepassing is het in Ind. St. 1909 n°. 188 opgenomen reglement op het gebruik van stoomketels in Nederlandsch-Indië, dus met uitzondering van die, behoorende tot locomotieven van spoor- en tramwegdiensten voor algemeen verkeer en van stoomketels, behoorende aan inlandsche vorsten en op hun eigen gebied in werking gebracht.

I. Verdeeling naar gelang van den aard der ondernemingen, inrichtingen, enz. (ketels voor gebruik te land).

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd. Aantal.	AARD.	Stoomketels. Aantal.	Stoomketels. Verwarmd oppervlak (in M².).
	a. Java en Madoera.		
2	Apotheken	2	5,70
5	Arakstokerijen en spiritusfabrieken	20	2 522,80
10	Machinefabrieken (ateliers)	18	862,60
7	Reparatie-ateliers (id.)	8	271,50
8	Tramwegmaatschappijen (id.)	12	254,09
50	Suikerfabrieken (id.)	50	783,25
3	Automobielen	3	8,92
1	Blikkenfabriek	2	75,05
1	Beendermeelfabriek	7	45,55
46	Bioscopen en draaimolens . . .	46	489,73
2	Boekdrukkerijen	2	5,80
2	Bouwondernemingen	7	105,48
1	Beul-inrichting	1	6,50
3	Brandspuiten	3	18,50
1	Chemische fabriek	3	4,54
1	Conservenfabriek	4	62,57
1	Cocaïne-fabriek	1	2,20
1	Caoutchouc-fabriek	1	46,—
1	Coca-fabriek	1	7,50
6	Cement-, beton- en kalkfabrieken	7	145,—
28	Koffie-ondernemingen	32	446,12
134	Koffie-, tevens rubber-ondernemingen	174	2 346,38
39	Thee-ondernemingen	41	979,17
2	Rubber-ondernemingen	2	20,80
2	Indigo-ondernemingen	2	429,49
16	Tapioca- en djagoeng-ondernemingen	37	1 211,16
8	Vezel-ondernemingen	21	1 171,43
1	Kina-onderneming	1	4,25
195	Suiker-ondernemingen	1312	268 746,03
86	Rijstpellerijen	113	4 616,55
13	Tabaks-, tevens indigo-ondernemingen	19	949,65
8	Electrische installaties	19	3 220,38
3	Gasfabrieken	9	183,52
2	Gewestelijke en gemeentewerken .	9	74,15
1	Havenwerk	2	36,50
6	Heimachines	6	94,39
13	Hijschmachines	17	185,65
2	Houtstoven	3	3,71
12	Houtzagerijen	28	837,88
1	Jodium-winning	1	16,—
6	Kapokpersen	6	93,04
1	Kinine-fabriek	6	756,80
1	Koolzuurfabriek	1	44,40
1	Kabelbaan	1	35,40
3	Leerlooierijen	4	147,50
120	Suikerondernemingen (locomotieven voor industrieel gebruik) .	405	8 344,81
1	Rijstpellerij (locomotieven voor industrieel gebruik)	1	7,75
1	Marmer-maatschappij (id.)	1	11,63
1	Havenwerk (id.)	1	14,80
2	Meelfabrieken (tapioca-ondern.) (id.)	13	312,83
2	Koffie- tevens rubberondern. (id.)	2	19,48
3	Vezelondernemingen (id.)	11	288,10
1	Houtaankapmaatschappij (id.)	2	18,06
1	Tramwegmaatschappij (id.)	9	67,80
2	Mestfabrieken (id.)	2	60,90
2	Marmermaatschappijen (id.)	4	48,35
4	Mineraalwaterfabrieken	5	23,97
1	Mijnbouw-onderneming	3	57,90
1	Melkpasteuriseer-inrichting . . .	1	2,20
77	Oliefabrieken	108	2 632,71
8	Petroleumondernemingen . . .	159	6 220,45
8	Ploegen	8	123,73
2	Papierfabrieken	3	250,—
1	Proefstation voor de suikerindustrie	2	125,55
1	Huishoudel. gebruik (pompstation)	2	15,45
3	Petroleumondernemingen (id.) .	31	674,08
29	Suikerondernemingen (id.) .	35	1 388,21
5	Koffie-ondernemingen (id.) .	5	38,86
5	Tabaksondernemingen (id.) .	7	204,49
3	Tramwegmaatschappijen (id.) .	5	26,02
1	Scheepvaartmaatschappij (id.) .	1	19,50
1	Meelfabriek (tapioca-ondern.) (id.) .	1	16,60
2	Vezel-ondernemingen (id.) .	2	20,80
1	Waterpomp (id.) .	1	25,80
1	Romaniet-fabriek	1	14,80
1	Steenen- en pannenfabriek . . .	4	60,—
6	Steenbrekers	8	115,45
1	Spoorwegmaatschappij	20	248,10
8	Tramwegmaatschappijen	27	919,26
1	Theekistenfabriek	2	60,—
1	Veevoederfabriek	1	16,70
1	Vrachtwagen	1	5,90
3	Vulcaniseer-inrichtingen	3	13,10
2	Vleeschhouwerijen	2	12,—
4	Waschinrichtingen	6	206,23
21	IJsfabrieken	32	1 518,40
1	Zwavelzuurfabriek	2	16,05
2	Zijdespinnerijen	2	35,01
3	Zeep- en vetfabrieken	3	73,—
69	Wegwalzen	107	633,57
	Diversen	15	170,51
	Buiten gebruik	19	338,88
	Totalen	3149	317 891,42

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Stoomketels.	
Aantal.	AARD.	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
	b. Buitenbezittingen.		
1	Spoorwegmaatschappij (ateliers)	4	82,97
2	Mijnbouwondernemingen (id.)	3	23,53
1	Scheepswerf (id.)	1	4,90
1	Reparatie-atelier (id.)	1	20,60
4	Petroleumondernemingen (id.)	8	576,60
1	Automobiel	1	4,40
1	Artesische putboring	1	25,80
6	Bioscopen en draaimolens . . .	6	56,85
6	Brandspuiten	6	22,69
11	Koffie-ondernemingen	11	167,64
23	Rubberondernemingen.	31	2 014,38
15	Koffie-, tevens rubberondernem. .	26	483,74
2	Thee-ondernemingen	2	37,48
2	Gambir-ondernemingen	9	1 354,11
8	Rijstpellerijen.	12	411,07
1	Vezelonderneming	3	43,50
4	Diamantslijperijen	7	146,69
2	Dredges	2	60,—
3	Electrische installatiën	8	655,34
1	Excavateur.	1	27,50
1	Havenwerk.	2	48,02
7	Heimachines	7	48,04
8	Hijschmachines	8	59,65
11	Houtsleep-machines.	11	799,72
1	Houtvaten-fabriek	1	100,—
35	Houtzagerijen.	49	2 028,52
1	Kaarsenfabriek	3	129,—
2	Koffiebereidingsétablissementen .	2	36,85
1	Katjang-drogerij	1	8,70
1	Katoenzuiverings-etablissement .	1	36,20
5	Mijnbouwondernemingen (locomotieven voor industrieel gebruik)	17	169,31
1	Petroleumonderneming (id.)	3	36,27
2	Houtaankapmaatschappijen (id.)	8	198,40
1	Spoorwegmaatschappij (id.)	3	65,12
1	Meelfabriek (id.)	1	7,99
1	Gambironderneming (id.)	2	28,56
2	Rubberondernemingen (id.)	4	36,98
1	Mineraalwaterfabriek	1	3,73
7	Mijnbouwondernemingen. . . .	23	760,71
1	Meelfabriek.	2	129,16
6	Oliefabrieken	7	134,94
1	Olie-, tevens ijsfabriek	4	300,45
1	Oliefabriek tevens houtzagerij . .	1	54,17
6	Petroleumondernemingen . . .	464	18 154,99
6	Petroleumondernemingen (pompstations)	100	3 871,24
3	Mijnbouwondernemingen (id.)	149	2 992,14
2	Scheepvaartmaatschappijen (id.)	3	73,50
1	Telegraafmaatschappij (id.)	1	8,15
1	Pompstation voor water (id.)	1	2,74
1	Spoorwegmaatschappij (id.)	4	16,26
1	Meelfabriek (id.)	2	52,17
1	Gemeentewerk (id.)	1	23,70
1	Havenwerk (id.)	4	19,84
1	Tabaksonderneming (id.)	1	42,48
2	Rubberondernemingen (id.)	2	23,—
2	Houtaankapmaatschappijen (id.)	4	34,36
1	Paraffine-fabriek	21	1 995,—
1	Petroleumraffinaderij	19	1 210,82
5	Ploegen	7	113,33
4	Steenen- en pannenbakkerijen. .	7	215,08
5	Steenbrekers	5	55,23
2	Sagofabrieken.	3	111,82
1	Taninefabriek.	4	256,—
1	Tinsmelterij	2	42,—
1	Vleeschhouwerij	1	6,23
1	Vet- en zeepfabriek.	1	17,40
37	Wegwalzen.	39	211,80
1	Waschinrichting.	1	10,66
22	IJsfabrieken	30	901,51
3	IJsfabrieken, tevens reparatie-ateliers	4	103,92
1	Zwavelzuur-fabriek	1	69,—
	Diversen	1	8,42
	Totalen	1186	42 083,07

RECAPITULATIE.

	Aantal stoomketels.	Verwarmd oppervlak (in M².).
Java en Madoera.	3 149	317 891,42
Buitenbezittingen	1 186	42 083,07
Te zamen voor andere stoomketels dan scheepsketels	4 335	359 974,49
Scheepsketels (zie de volgende blz.)	655	53 169,06
Totalen voor alle gewesten gezamenlijk (zie echter noot 1). . .	4 990	413 143,55

II. Verdeeling naar de gewesten (ketels voor gebruik te land en scheepsketels).

GEWESTEN.	Te land gebezigde stoomketels. Aantal.	Te land gebezigde stoomketels. Verwarmd oppervlak (in M².).	In schepen gebezigde stoomketels. Aantal.	In schepen gebezigde stoomketels. Verwarmd oppervlak (in M².).
a. Java en Madoera.				
Bantam	6	66.60	—	—
Batavia	242	7 781.21	272	36 383.67
Preanger-Regentschappen	126	2 879.25	—	—
Cheribon	136	20 251.88	7	159.37
Pekalongan	228	29 869.09	3	69.—
Semarang	242	18 740.85	16	559.43
Rembang	143	6 521.84	2	54.—
Soerabaja	510	61 808.12	43	2 577.70
Pasoeroean	411	41 083.26	1	33.50
Besoeki	163	13 718.75	—	—
Banjoemas	77	9 939.56	—	—
Kedoe	62	7 217.97	—	—
Djokjakarta	143	22 628.84	—	—
Soerakarta	182	22 097.10	—	—
Madioen	90	12 641.20	—	—
Kediri	378	40 528.68	—	—
Madoera	10	117.22	8	310.26
Totalen voor Java en Madoera	3149	317 891.42	352	40 146.93
b. Buitenbezittingen.				
Sumatra's Westkust	18	300.68	2	48.70
Tapanoeli	3	112.80	—	—
Benkoelen	10	95.57	—	—
Lampongsche districten	13	196.—	3	62.50
Palembang	203	7 194.37	42	1 105.20
Djambi	3	102.30	6	113.75
Oostkust van Sumatra	224	8 711.77	67	4 865.24
Atjeh en onderhoorigheden	95	3 955.22	10	489.36
Riouw en onderhoorigheden	53	3 487.08	17	634.88
Banka en onderhoorigheden	3	47.60	9	422.01
Billiton	145	2 590.50	5	189.11
Westerafdeeling van Borneo	21	1 066.13	50	1 252.23
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	334	12 640.62	72	2 588.12
Celebes en onderhoorigheden	19	539.16	14	1 077.93
Menado	26	620.70	3	66.90
Amboina	8	275.29	1	43.—
Ternate en onderhoorigheden	2	9.23	2	63.20
Timor en onderhoorigheden	1	14.50	—	—
Bali en Lombok	5	123.55	—	—
Totalen voor de buitenbezittingen	1 186	42 083.07	303	13 022.13
Totalen voor Java en Madoera	3 149	317 891.42	352	40 146.93
Totalen voor geheel Ned.-Indië (zie echter noot 1).	4 335	359 974.49	*a*) 655	53 169.06

a) Deze 655 ketels waren geplaatst in 473 stoomschepen, stoombarkassen, stoomsloepen en sleepbooten, waarvan 92 schepen en 12 stoomsloepen toebehoorende aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij en 9 stoomschepen aan de Java—China—Japan lijn.

III. Verminderingen en vermeerderingen in het aantal stoomketels gedurende 1916. *b)*

	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
a. Java en Madoera.						
Aanwezig op ult. 1915	3 109	313 939	349	40 002	3 458	353 941
In 1916 aan het gebruik onttrokken	80	4 231	9	1 029	89	5 260
	3 029	309 708	340	38 973	3 369	348 681
In 1916 in dienst gesteld	121	8 196	12	1 174	133	9 370
Aanwezig op ult. 1916	3 150	317 904	352	40 147	3 502	358 051
b. Buitenbezittingen.						
Aanwezig op ult. 1915	1 100	39 862	314	13 343	1 414	53 205
In 1916 aan het gebruik onttrokken	13	354	20	496	33	850
	1 087	39 508	294	12 847	1 381	52 355
In 1916 in dienst gesteld	99	2 575	9	175	108	2 750
Aanwezig op ult. 1916	1 186	42 083	303	13 022	1 489	55 105
Alle gewesten gezamenlijk.						
Aanwezig op ult. 1915	4 209	353 801	663	53 345	4 872	407 146
In 1916 aan het gebruik onttrokken	93	4 585	29	1 525	122	6 110
	4 116	349 216	634	51 820	4 750	401 036
In 1916 in dienst gesteld	220	10 771	21	1 349	*c)* 241	12 120
Aanwezig op ult. 1916	4 336	359 987	655	53 169	4 991	413 156

b) In dit overzicht zijn de getallen betreffende het verwarmd oppervlak afgerond.

c) Van deze 241 ketels waren 206 nieuw. Uit de volgende opgave blijkt waar zij zijn vervaardigd.

Waar vervaardigd.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmd oppervlak (in M².).
Nederland	80	6 273.13	15	1 304.50	95	7 577.63
Ned.-Indië	9	64.54	2	14.10	11	78.64
Engeland	53	1 007.95	—	—	53	1 007.95
Duitschland	21	1 875.64	1	14.70	22	1 890.34
Frankrijk	1	11.95	—	—	1	11.95
Amerika	19	547.19	—	—	19	547.19
Japan	2	70.—	—	—	2	70.—
China	—	—	2	60.30	2	60.30
Onbekend	1	20.50	—	—	1	20.50
	186	9 870.90	20	1 393.60	206	11 264.50

U

IV. Ongevallen in fabrieken

A. *Gerangschikt naar den aard der bedrijven en*

AARD VAN HET BEDRIJF.	Aantal fabrieken, vallende onder het veiligheids-reglement. Totaal.	Aantal fabrieken, vallende onder het veiligheids-reglement. Waarvan ongevallen gemeld zijn.	Totaal aantal onge-vallen.	AANTAL DER GETROFFEN PERSONEN. Totaal der getroffen personen.	% per fabriek bedoeld in kolom 2.	% per fabriek bedoeld in kolom 3.	Met doodelijken afloop.	Met als gevolg ernstige verwonding.	Met als gevolg lichte verwonding.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
a. Particuliere ondernemingen.									
Ateliers	182	11	*a)* 3 (14)	3 (14)	9,34	155,5	1 (1)	— (5)	2 (8)
Blikkenfabrieken	5	1	— (1)	— (1)	20,—	100,—	—	—	— (1)
Cementtegelfabrieken	7	1	— (1)	— (1)	14,28	100,—	—	—	— (1
Koffie-ondernemingen	95	2	1 (1)	1 (1)	2,10	100,—	1	—	— (1)
Koffie- en rubberondernemingen	227	7	2 (5)	2 (5)	3,08	100,—	2 (1)	— (1)	— (3)
Krachtstations	63	1	— (1)	— (1)	1,58	100,—	—	— (1)	—
Oliefabrieken	60	4	— (5)	— (5)	8,33	125,—	—	— (1)	— (4)
Petroleum-ondernemingen	29	3	— (7)	— (7)	24,14	233,33	—	— (4)	— (3)
Pompstations	173	3	— (3)	— (3)	1,73	100,—	—	—	— (3)
Rijstpellerijen	251	2	— (2)	— (2)	0,79	100,—	— (1)	—	— (1)
Rubberondernemingen	131	2	1 (1)	1 (1)	1,52	100,—	—	1	— (1)
Suikerfabrieken	194	57	14 (62)	14 (65)	40,72	138,6	1 (10)	7 (16)	6 (39)
Tapiocafabrieken	49	1	— (1)	— (1)	2,04	100,—	—	—	— (1)
Theefabrieken	186	6	6 (2)	6 (2)	4,30	133,33	1	3 (1)	2 (1)
Thee-, koffie- en rubberfabrieken	3	1	— (1)	— (1)	33,33	100,—	—	— (1)	—
Vezelfabrieken	16	2	1 (2)	1 (2)	18,75	150,—	—	1 (1)	— (1)
IJs- en mineraalwaterfabrieken	135	1	— (1)	— (1)	0,74	100,—	—	—	— (1)
Zagerijen	66	3	1 (6)	1 (6)	10,60	233,33	1	— (1)	— (5)
Zeepfabrieken	5	1	— (1)	— (1)	20,—	100,—	—	— (1)	—
Zuurstoffabrieken	3	1	— (1)	— (1)	33,33	100,—	—	— (1)	—
Overige	255								
	2135	110	29 (118)	29 (121)	7,—	136,36	7 (13)	12 (34)	10 (74)
b. Gouvernementsondernemingen.									
Havenwerken	3	1	1	1	33,33	100,—	1	—	—
Opiumfabriek	1	2	— (2)	— (2)	200,—	100,—	—	—	— (2)
Zagerijen	3	1	— (1)	— (1)	33,33	100,—	—	— (1)	—
Diversen	38	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	2180	114	30 (121)	30 (124)	—	—	8 (13)	12 (35)	10 (76)

en werkplaatsen.

naar de oorzaken en de gevolgen der ongevallen.

GEVOLG EN OORZAAK DER ONGEVALLEN.

Teweeggebracht door:						Andere oorzaken, die te wijten zijn aan:					
Onbekendheid met het gevaar.		Roekeloosheid.		Onvoldoende beveiliging.		den arbeider.		den werkgever.		geen van beiden.	
Totaal.	% over kolom 5.	Totaal.	% over kolom 5.	Totaal.	% over kolom 5.	Totaal.	% over kolom 5.	Totaal.	% over kolom 5.	Totaal.	% over kolom 5.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
— (3)	— (21,4)	1 (8)	33,33 (57,14)	1	33,33	— (1)	— (7,14)	—	—	1 (2)	33,33 (14,3)
—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	— (1)	—	—	—	—	—
—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—	1	100	—	—
1	50	— (3)	— (60)	—	—	— (2)	— (40)	1	50	—	—
—	—	—	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—
—	—	— (3)	— (60)	—	—	— (1)	— (20)	—	—	— (1)	— (20)
—	—	— (3)	— (42,35)	—	—	—	—	—	—	— (4)	— (57,15)
—	—	— (3)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	— (1)	— (50)	—	—	— (1)	— (50)	—	—	—	—
—	—	— (1)	— (100)	—	—	1	100	—	—	—	—
— (5)	— (7,69)	4 (48)	28,57 (73.84)	5	35,71	1 (9)	7,14 (13,84)	3	21,43	1 (3)	7,14 (4,61)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (100)
—	—	— (1)	— (50)	2	33,33	1 (1)	16,66 (50)	3	50	—	—
—	—	—	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—
—	—	— (1)	— (50)	—	—	— (1)	— (100)	1	—	—	—
—	—	—	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—
—	—	— (4)	— (66,66)	—	—	— (1)	— (16,66)	1	100	— (1)	— (16,6)
—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
— (1)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 (9)	3,44 (7,43)	5 (79)	17,30 (65,3)	8	27,52	3 (21)	10,32 (17,3)	10	34,50	2 (12)	6,88 (10)
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
—	—	— (2)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	— (1)	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 (9)	—	5 (81)	—	8	—	3 (22)	—	11	—	2 (12)	—

B. *Gerangschikt naar den aard der werktuigen en de oorzaken.*

Aard der werktuigen.	Totaal der getroffen personen.	AANTAL ONGEVALLEN.														
		Met doodelijken afloop.	Met als gevolg		Teweeggebracht door:						Andere oorzaken die te wijten zijn aan:					
			ernstige verwonding.	lichte verwonding.	Onbekendheid met het gevaar.		Roekeloosheid.		Onvoldoende beveiligingen.		den arbeider.		den werkgever.		geen van beiden.	
					Totaal.	% over kolom 2.	Totaal.	% over kolom 2.	Totaal.	% over kolom 2.	Totaal.	% over kolom 2.	Totaal.	% over kolom 2.	Totaal.	% over kolom 2.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
a. Particuliere ondernemingen.																
Ampas carrier	— (5)	— (1)	— (1)	— (3)	—	—	— (4)	— (80)	—	—	— (1)	— (20)	—	—	—	—
Bordes	3 (1)	1	2	— (1)	—	—	— (1)	— (100)	2	66,66	1	33,33	—	—	—	—
Centrifuges	— (5)	— (3)	— (2)	—	—	—	— (4)	— (80)	—	—	— (1)	— (20)	—	—	—	—
Cirkelzaag	3 (6)	1	1 (1)	1 (5)	— (1)	— (16,66)	1 (4)	33,33 (66,66)	—	—	1	33,33	1	33,33	— (1)	— (16,66)
Draaibank	— (1)	—	—	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Drijfwerk	9 (19)	3 (2)	4 (8)	2 (9)	—	—	2 (14)	22,22 (73,7)	—	—	— (4)	— (22,22)	6	66,66	1 (1)	11,11 (5,3)
Dynamo	— (1)	—	— (1)	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Distilleerapparaat	— (2)	—	—	— (2)	—	—	— (1)	— (50)	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (50)
Electrische geleidingen	1 (1)	1	— (1)	—	1	100	—	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—
Gietoven	— (2)	— (1)	—	— (1)	— (1)	— (50)	—	—	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (50)
Handlier	— (1)	—	—	— (1)	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—
Houtfraisbank	— (3)	—	— (1)	— (2)	—	—	— (2)	— (66,66)	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (50)
Jacobsladder	— (2)	—	—	— (2)	—	—	— (2)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffiehuller	— (1)	—	—	— (1)	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Kuil	— (1)	— (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—
Lintzaag	— (4)	—	— (1)	— (3)	—	—	— (3)	— (75)	—	—	— (1)	— (25)	—	—	—	—
Loopkraan	— (3)	—	— (2)	— (1)	—	—	— (1)	— (33,33)	—	—	— (1)	— (33,33)	—	—	— (1)	— (33,33)
Lasch- en soldeerapparaten	— (3)	—	— (1)	— (2)	— (2)	— (66,66)	— (1)	— (33,33)	—	—	—	—	—	—	—	—
Leidingen (sap en stoom)	2 (5)	— (1)	—	2 (4)	— (2)	— (40)	— (1)	— (20)	2	100	—	—	—	—	— (2)	— (40)
Motor	1 (2)	—	1	— (2)	—	—	— (2)	— (100)	—	—	—	—	—	—	1	100
Ontvezelmachine	— (1)	—	— (1)	—	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—
Pers	— (2)	—	—	— (2)	—	—	— (1)	— (50)	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (50)
Ponsmachine	— (3)	—	— (1)	— (2)	—	—	— (2)	— (66,66)	—	—	—	—	—	—	— (1)	— (33,33)
Pompen	1 (5)	—	— (1)	1 (4)	—	—	1 (5)	100 (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Rietlosinrichting	— (6)	— (1)	— (1)	— (4)	—	—	— (5)	— (83,33)	—	—	— (1)	— (16,66)	—	—	—	—
Rietmolen	— (4)	— (1)	— (1)	— (2)	—	—	— (3)	— (75)	—	—	— (1)	— (25)	—	—	—	—
Rubberwals	1 (4)	— (1)	— (1)	1 (2)	—	—	— (2)	— (50)	—	—	1 (2)	100 (50)	—	—	—	—
Sapbakken	1 (7)	— (1)	1 (5)	— (1)	— (2)	— (28,55)	— (2)	— (28,57)	—	—	— (3)	— (42,85)	1	100	—	—
Stoommachines	1 (9)	—	— (2)	1 (7)	— (1)	— (11,11)	— (7)	— (77,77)	1	100	— (1)	— (11,11)	—	—	—	—
$S.O_2$-installatie	— (2)	—	—	— (2)	—	—	— (2)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Stoomketel	— (3)	—	— (1)	— (2)	—	—	— (1)	— (33,33)	—	—	—	—	—	—	— (2)	— (66,66)
Schroef- en transportgoten	1 (3)	—	1	— (3)	—	—	1 (3)	100 (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Snij- en hakmachine	— (2)	—	— (1)	— (1)	—	—	— (1)	— (50)	—	—	— (1)	— (50)	—	—	—	—
Slijpsteen	— (1)	—	—	— (1)	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Theeroller	2 (1)	—	1	1 (1)	—	—	— (1)	— (100)	1	50	—	—	1	50	—	—
Waaier	2	1	1	—	—	—	—	—	1	50	—	—	1	50	—	—
Werkvloer	1	—	—	1	—	—	—	—	1	100	—	—	—	—	—	—
	29 (121)	7 (13)	12 (34)	10 (73)	1 (9)	3.45 (7.44)	5 (79)	17 (65)	8	27,6	3 (21)	10,34 (17,35)	10	34,5	2 (12)	7 (9,9)
b. Gouvernementsondernemingen.																
Drijfwerk	— (2)	—	— (1)	— (1)	—	—	— (1)	— (50)	—	—	— (1)	— (50)	—	—	—	—
meltoven	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	100	—	—
Schaafbank	— (1)	—	—	— (1)	—	—	— (1)	— (100)	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	30 (124)	8 (13)	12 (35)	10 (75)	1 (9)	—	5 (81)	—	8	—	3 (22)	—	11	—	2 (12)	—

V. STAAT van ongevallen met doodelijken afloop, waartegen het veiligheidsreglement tracht te waken.

Bij het aanbrengen van een drijfriem van eene schaafmachine door middel van een stuk hout, terwijl de transmissie in beweging was, kreeg de persoon die hiermede bezig was, zulk een klap van het stuk hout, dat hij bewusteloos neerviel en aan de gevolgen overleed.

Tijdens de herstelling van het hekwerk van een der waaiers in een theefabriek viel eene inlandsche vrouw, doordien de slendang gepakt werd, voorover, met het gevolg dat het halve gezicht door den waaier werd weggeslagen en kort daarop de dood intrad.

De afgeloopen drijfriem van eene boormachine werd door een werkman tijdens het bedrijf staande op een ladder op een snelloopende pulley opgelegd. Zijn jas werd gegrepen en hij zelf medegesleurd, waardoor hij aan inwendige verbloeding overleed.

Eene inlandsche vrouw is onder de leuning van een bordes doorgegleden en naar beneden gevallen en aan de gevolgen van dien val overleden.

Bij het blusschen van een smeltoven viel een werkman, waarschijnlijk bevangen door den gevormden damp, in den luchttoevoer; hij overleed kort daarop aan de bekomen brandwonden.

Terwijl het hekwerk voor beveiliging van het drijfwerk tijdelijk was weggenomen, wilde eene vrouw, die aan het vegen was, onder de as doorkruipen, waardoor zij gegrepen en onmiddellijk gedood werd.

Een koelie, die tijdens het bedrijf den riem van den waaier van een huller wilde opleggen, is daarbij gegrepen en aan de bekomen wonden overleden.

Een koelie, die op een muur klauterde, kwam daardoor in aanraking met de blanke hoogspanningsleiding, waardoor hij onmiddellijk gedood werd.

Bijlage V.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT van de in 's lands kassen in Nederlandsch-Indië aanwezige betaalmiddelen bij het einde van elke maand van 1916 en van de bij de Javasche Bank overgebrachte gelden, behoorende tot het saldo van die kassen.

TIJDSTIPPEN.	Bankpapier.	Zilveren standpenningen. *a*)	Zilveren pasmunt.	Nikkelen pasmunt.	Koperen pasmunt.	TOTAAL.	Saldi bij de Javasche Bank.
1916.							
31 Januari.							
Java en Madoera .	f 4 310 045,—	f 1 960 086,—	f 5 242 799,90	f 1 822 895,05	f 2 021 460,88	f 15 357 286,83	f 18 311 307,28
Buitenbezittingen .	2 570 935,—	2 634 977,—	374 679,50	39 227,25	129 242,77^5	5 749 061,52^5	7 930 913,89^5
	f 6 880 980,—	f 4 595 063,—	f 5 617 479,40	f 1 862 122,30	f 2 150 703,65^5	f 21 106 348,35^5	f 26 242 221,17^5
29 Februari.							
Java en Madoera .	f 3 732 670,—	f 1 837 403,50	f 5 468 585,35	f 1 826 951,60	f 2 064 817,63^5	f 14 930 428,08^5	f 18 532 097,99
Buitenbezittingen .	2 387 150,—	1 970 835,—	325 794,80	36 041,60	124 200,21	4 844 021,61	6 576 837,44^5
	f 6 119 820,—	f 3 808 238,50	f 5 794 380,15	f 1 862 993,20	f 2 189 017,84^5	f 19 774 449,69^5	f 25 108 935,43^5
31 Maart.							
Java en Madoera .	f 3 644 045,—	f 1 949 747,50	f 5 488 999,10	f 1 827 363,20	f 2 155 674,79	f 15 065 829,59	f 12 815 749,89
Buitenbezittingen .	2 107 855,—	1 716 591,50	320 006,95	35 041,55	122 027,82^5	4 301 522,82^5	6 476 373,53^5
	f 5 751 900,—	f 3 666 339,—	f 5 809 006,05	f 1 862 404,75	f 2 277 702,61^5	f 19 367 352,41^5	f 19 292 123,42^5
30 April.							
Java en Madoera .	f 4 572 855,—	f 2 211 711,50	f 5 491 114,55	f 1 815 392,90	f 2 229 964,31	f 16 321 038,26	f 14 503 627,76
Buitenbezittingen .	2 191 335,—	1 777 463,—	327 657,15	38 795,15	115 980,23^5	4 451 230,53^5	5 007 371,70^5
	f 6 764 190,—	f 3 989 174,50	f 5 818 771,70	f 1 854 188,05	f 2 345 944,54^5	f 20 772 268,79^5	f 19 510 999,46^5
31 Mei.							
Java en Madoera .	f 4 807 580,—	f 2 255 794,50	f 5 116 207,15	f 1 727 472,75	f 2 196 771,65	f 16 103 826,05	f 15 731 086,97
Buitenbezittingen .	2 360 085,—	1 624 392,—	313 406,75	42 188,45	121 077,27^5	4 461 149,47^5	4 037 809,74^5
	f 7 167 665,—	f 3 880 186,50	f 5 429 613,90	f 1 769 661,20	f 2 317 848,92^5	f 20 564 975,52^5	f 19 768 896,71^5

a) Onder de bedragen aan zilveren standpenningen is ook begrepen de waarde der in enkele landskassen aanwezige gouden tienguldenstukken.
Op het einde van December 1916 was aan die muntsoort aanwezig bij de landskassen te Batavia, Tjilatjap en Koepang onderscheidenlijk f 30, f 150 en f 740.

TIJDSTIPPEN.	Bankpapier.	Zilveren standpenningen. *a*)	Zilveren pasmunt.	Nikkelen pasmunt.	Koperen pasmunt.	TOTAAL.	Saldi bij de Javasche Bank.
30 Juni.							
Java en Madoera .	f 5 699 850,—	f 2 530 297,50	f 4 647 651,10	f 1 599 370,40	f 2 171 083,13^{5}	f 16 648 252,13^{5}	f — 521 628,12
Buitenbezittingen .	2 048 610,—	1 711 975,50	325 362,75	41 354,60	120 466,08^{5}	4 247 768,93^{5}	+ 3 060 178,92^{5}
	f 7 748 460,—	f 4 242 273,—	f 4 973 013,85	f 1 640 725,—	f 2 291 549,22	f 20 896 021,07	f + 2 538 550,80^{5}
31 Juli.							
Java en Madoera .	f 5 192 140,—	f 2 131 621,—	f 3 973 991,80	f 1 425 939,55	f 2 193 308,76^{5}	f 14 917 001,11^{5}	f 18 699 579,94
Buitenbezittingen .	2 165 770,—	1 726 151,50	375 131,25	39 790,30	119 058,21^{5}	4 425 901,26^{5}	3 865 635,80^{5}
	f 7 357 910,—	f 3 857 772,50	f 4 349 123,05	f 1 465 729,85	f 2 312 366,98	f 19 342 902,38	f 22 565 215,74^{5}
31 Augustus.							
Java en Madoera .	f 5 459 180,—	f 2 212 854,50	f 3 661 354,70	f 1 336 352,75	f 2 236 095,41	f 14 905 837,36	f 21 353 162,09
Buitenbezittingen .	2 202 155,—	2 041 864,—	390 653,10	44 301,35	119 415,75	4 798 389,20	4 711 035,49^{5}
	f 7 661 335,—	f 4 254 718,50	f 4 052 007,80	f 1 380 654,10	f 2 355 511,16	f 19 704 226,56	f 26 064 197,58^{5}
30 September.							
Java en Madoera .	f 5 271 665,—	f 2 399 484,—	f 3 278 965,05	f 1 229 598,05	f 2 271 274,29	f 14 450 986,39	f 14 275 802,29
Buitenbezittingen .	2 147 910,—	1 980 849,—	361 176,65	50 711,50	120 297,67	4 660 944,82	4 995 915,66^{5}
	f 7 419 575,—	f 4 380 333,—	f 3 640 141,70	f 1 280 309,55	f 2 391 571,96	f 19 111 931,21	f 19 271 717,95^{5}
31 October.							
Java en Madoera .	f 5 016 485,—	f 2 356 323,50	f 3 087 546.10	f 1 179 516,40	f 2 243 008,05^{5}	f 13 832 879,05^{5}	f 17 855 540,77
Buitenbezittingen .	2 233 295,—	1 649 591,—	345 404,90	47 780,75	120 656,18	4 396 727,83	1 718 687,04^{5}
	f 7 249 780,—	f 4 005 914,50	f 3 382 951,—	f 1 227 297,15	f 2 363 664,23^{5}	f 18 229 606,88^{5}	f 19 574 227,81^{5}
30 November.							
Java en Madoera .	f 5 268 030,—	f 2 441 060,—	f 2 903 075,15	f 1 167 520,35	f 2 199 130,89^{5}	f 13 978 816,39^{5}	f 15 989 245,30
Buitenbezittingen .	2 191 510,—	1 654 713,—	356 594,20	54 354,15	147 298,66	4 404 470,01	2 445 811,17^{5}
	f 7 459 540,—	f 4 095 773,—	f 3 259 669,35	f 1 221 874,50	f 2 346 429,55^{5}	f 18 383 286,40^{5}	f 18 435 056,47^{5}
31 December.							
Java en Madoera .	f 4 841 670,—	f 2 354 670,50	f 2 664 384,40	f 1 152 655,95	f 2 177 771,52^{5}	f 13 191 152,37^{5}	f 11 494 948,21
Buitenbezittingen .	2 451 665,—	1 853 398,50	353 565,25	50 645,95	138 271,64	4 847 546,34	5 016 615,86
	f 7 293 335,—	f 4 208 069,—	f 3 017 949,65	f 1 203 301,90	f 2 316 043,16^{5}	f 18 038 698,71^{5}	f 16 511 564,07

Bijlage **W.**

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 3, van het verslag.)

ALGEMEEN OVERZICHT

van de OPBRENGST, enz. der in 1916 voor 's lands rekening in Nederland VERKOCHTE PRODUCTEN.

PRODUCTEN.	Verkochte hoeveelheden. *a)*			TOTALE OPBRENGST.		
	Gewicht bij afscheep		Uitgeleverd netto gewicht.	Ruwe opbrengst. *b)*	Onkosten. (Alleen die op de afscheping, het vervoer en den verkoop gevallen.)	Zuiver bedrag.
	in pikols.	in kilogrammen.	Kilogrammen.			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Koffie (Java-)	*d)* 68 505^{31} (bruto)	4 235 811 (bruto)	4 117 294	f 8 180 967,18	f 426 800,57	f 7 754 166,61
Banka-tin	*e)* 17 111^{37} (bruto)	10 523 49^{25} (bruto)	1 053 314^{50}	f 2 449 505,51	f 65 281,27	f 2 384 224,24
Kinabast	—	*f)* 709 243 (netto)	723 658^{50}	f 1 043 328,11^{5}	f 79 427,18	f 963 900,93^{5}
Coca	—	30 030 (netto)	31 247^{50}	f 21 223,44^{5}	f 3 408,72	f 17 814,72^{5}
Caoutchouc	—	17 215^{37} (netto)	17 252	f 76 271,37^{5}	f 4 959,37	f 71 312,00^{5}
				f 11 771 295,62^{5}	f *h)* 579 877,11	f 11 191 418,51^{5}

a) Alle koffie, tin, kinabast, coca en caoutchouc is, deels bij inschrijving, deels uit de hand, te Amsterdam verkocht. Naar de opslagplaatsen waren de verkochte hoeveelheden verdeeld als volgt:

Plaatsen van opslag.	Verkocht te Amsterdam.				
	Koffie.	Banka-tin.	Kinabast.	Coca.	Caoutchouc.
	Pikols.	Pikols.	K.G.	K.G.	K.G.
Amsterdam.	30 630^{05}	12 619^{60}	709 243	30 030	17 215^{37}
Rotterdam	37 875^{26}	4 491^{77}	—	—	—
	68 505^{31}	17 111^{37}	709 243	30 030	17 215^{37}

b) Door de koopers is als vergoeding voor veilingskosten voldaan: voor Banka-tin f 24 615,74, voor kinabast f 147,06 en voor coca f 33,98 of in het geheel f 24 796,78.

c) De spillage, met inbegrip van de aan de koopers te goed gedaan wordende tarra der balen (1½ K.G. per baal), ontstaat bij het afschepen en inladen in Indië en verder bij lossing, steken van monsters, opslag in de pakhuizen en uitslag bij aflevering. Voor kinabast wordt als tarra aangenomen hetgeen daarvoor in Indië op de balen of kisten of op de Indische wichtnota's is vermeld.

d) De in veiling verkochte Java-koffie was afkomstig uit de oogsten van 1913, 1914, 1915 en 1916.

e) Van de gedurende 1916 verkochte hoeveelheden Banka-tin waren van Banka op Java aangebracht: 1635 pikol in 1914 en 853,66 pikol in 1915 en direct van Muntok hier te lande aangebracht 1 826,12 pikol in 1913, 1 641,89 pikol in 1914, 3 895,36 pikol in 1915 en 7 259,34 pikol in 1916.

f) De gedurende 1916 verkochte kinabast — waarvan 695 275 K. G. niet in veiling verkocht, doch krachtens de tusschen kina-planters en kinine-fabrikanten gesloten overeenkomst waaraan ook door de Regeering is deelgenomen — was afkomstig uit de oogsten van 1914 en 1915.

GEMIDDELDE OPBRENGST, berekend over de afgescheepte hoeveelheid (zie kolom 2).				GEMIDDELDE OPBRENGST, berekend over de verkochte netto hoeveelheid (zie kolom 4).				Gemiddelde prijs.	Aantal netto kilogrammen die elke afgescheepte pikol gemiddeld heeft uitgeleverd (zie de kolommen 2 en 4).	Percentsgewijze berekening der spillage naar reden van 61^{75} kilogram per pikol. *c)*	De afgescheepte hoeveelheden (kol. 2 en 3) besloegen de volgende scheepsruimte.
Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	On-kosten.	Zuiver bedrag.	Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	On-kosten.	Zuiver bedrag.				
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
per bruto pikol.	f 119,42	f 6,23	f 113,19	per $^1/_2$ K.G.	f 0,99^{50}	f 0,05	f 0,94^{50}	f 0,99^{50} per $^1/_2$ K.G.	60,10^{20}	2,66^{88}	2 355^{139} (last.)
per bruto pikol.	f 143,15	f 3,81	f 139,34	per 50 K.G.	f 116,50	f 3,00	f 113,50	f 116,50 per 50 K.G.	61,55^{60}	0,31^{25}	767^{09} (last.) 544^{130} (kojang)
per netto K.G.	.....	.....	.....	per $^1/_2$ K.G.	f 0,72	f 0,05^{50}	f 0,66^{50}	f 0,72 per $^1/_2$ K.G.	.....	*g)*	1 508^{598} (M^3.)
per netto K.G.	.....	.....	.....	per $^1/_2$ K.G.	f 0,34	f 0,05^{50}	f 0,28^{50}	f 0,34 per $^1/_2$ K.G.	.....	*g)*	110^{001} (M^3.)
per netto K.G.	.....	.....	.....	per $^1/_2$ K.G.	f 2,21	f 0,14^{50}	f 2,06^{50}	f 2,21 per $^1/_2$ K.G.	.....	0,51^{97}	49^{919} (M^3.)

g) De kinabast en de coca hebben *meer* uitgeleverd dan het in Indië opgegeven netto gewicht.

h) **De onkosten lieten zich splitsen als volgt (de bedragen zijn afgerond tot volle guldens):**

	Koffie.		Banka-tin.		Kinabast.		Coca.		Caoutchouc.		Totalen.	
Kosten van afscheep in Indië (berekend naar een vast abonnementstarief, bedragende voor koffie en voor tin respectievelijk f 0,20 en f 0,10 per bruto pikol en voor kinabast f 0,10 per 100 K.G. bruto)		f 13 701		f 249		—		—		—		f 13 950
Vracht van Java naar Nederland en lossingskosten .		210 355		21 965		f 33 405		f 2 545		f 2 276		270 546
Premiën aan de gezagvoerders, bedragende als maximum voor koffie en kinabast f 1 en voor tin f 0,25 per last		2 333		142		525		36		17		3 053
Premiën voor zee-verzekering (over eene verzekerde waarde — volgens de prijzen der producten op de tijdstippen, waarop de verzekeringen gesloten werden — van f 165 861)		2 922		41		—		—		—		2 963
Zoogenaamde onsplitsbare onkosten hier te lande:												
Kosten bij aanvoer, opslag, sorteering, enz.	f 17 636		f 7 601		f 5 219		f 92		f 300		f 30 848	
Pakhuishuren	5 098		2 739		7 665		39		240		15 781	
Brandverzekering-premiën	5 618		565		3 104		32		220		9 539	
Veilingskosten	156		—		347		18		—		521	
		28 508		10 905		16 335		181		760		56 689
Makelaarsloon (voor koffie en kinabast 1%, voor tin $^1/_2$ %)		41 299		—		10 689		214		381		52 583
Registratierecht en opcenten		—		—		108		19		—		127
Commissieloon der Nederlandsche Handelmaatschappij (1$^1/_2$ %)		122 715		30 619		15 650		318		1 144		170 446
Kosten van analyse		—		—		530		95		—		625
Sorteerloon		—		—		—		—		381		381
Averij-grosse		6 330		—		—		—		—		6 330
Voorloopig aandeel in de onkosten van het kina-bureau		—		—		2 184		—		—		2 184
		f 428 163		f 63 921		f 79 426		f 3 408		f 4 959		f 579 877

Bijlage X.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT betreffende de in 1916 voor 's lands rekening uit Indië verscheepte ladingen koffie, tin, kinabast en coca en van de daarvoor betaalde vrachten.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij		KOFFIE.			TIN.			KINABAST.			COCA.		
	„Nederland".	„Rott. Lloyd".	Pikols.		Vracht per last. a)	Pikols.		Vracht per last. b)	Pikols.		Vracht per M³.	K.G.		Vracht per M³.
1916.			„Nederland".	„Rott. Lloyd".		„Nederland".	„Rott. Lloyd".		„Nederland".	„Rott. Lloyd".		„Nederland".	„Rotterd. Lloyd".	
Januari	3	3	8500^{62}	12000	f 74,50 à f 81,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Februari	2	3	7500	4185^{88}	f 74,50 à f 92,50	—	—	—	1000^{36}	1571^{32}	f 31,–	2660	2800	f 24 à 27
Maart	—	2	—	1083^{47}	f 92,50	—	—	—	—	—	27,–	—	—	—
April	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mei	2	1	—	—	—	—	—	—	302^{32}	—	31,–	2800	2800	27
Juni	1	—	—	—	—	2885.95	—	f58,50	—	—	—	—	—	—
Juli	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Augustus	2	1	—	—	—	—	—	—	1290^{20}	572^{54}	49,50	8400	—	38,50
September	—	2	—	6695	f 181,50	—	—	—	—	771^{18}	49,50	—	—	—
October	3	1	6000	—	181,50	—	—	—	754^{08}	1101^{65}	49,50	2800	—	38,50
November	2	—	—	—	—	—	—	—	1065^{74} / 712^{24}	—	49,50	2800	—	38,50
December	1	—	—	—	—	—	—	—	1930^{84}	—	49,50	5600	—	38,50
Totaal	16	13	22000^{62}	23964^{35}		2885,95	—		7055^{78}	4016^{69}		25060	5600	

	1916.		
	Mailschepen.	Vrachtschepen.	Totaal.
Totaal aantal schepen der stoomvaartmaatschappij „Nederland"	6	10	16
„Rotterd. Lloyd"	8	5	13
	14	15	29

Belast met gouvernementsproducten tot hoeveelheden van:	
koffie	45 964.97 pikols.
tin	2 885.95 „
kinabast	11 072.47 „
coca	3 0660 K.G.

a) Het last koffie bedraagt voor gepelde koffie 1800 K.G. en voor koffie in hoornschil 1200 K.G.

b) Het last tin bedraagt 2000 K.G.

Bijlage IJ.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de verpachte middelen over de jaren 1915, 1916 en 1917.

BEDONGEN PACHTSOMMEN.

1°. JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	OVERVAARTEN.			VOGELNESTKLIPPEN.			PANDHUIZEN.			TOTALEN.		
	1915.	1916.	1917.	1915.	1916.	1917.	1915.	1916.	1917.	1915.	1916.	1917.
Bantam.	—	—	—	f 828	f 477	f 360	—	—	—	f 828	f 477	f 360
Batavia.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cheribon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pekalongan . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Semarang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rembang	f 1 240	—	—	19 320	19 320	19 320	—	—	—	20 560	19 320	19 320
Soerabaja	10 725	—	—	2 400	2 400	3 750*a*)	—	—	—	13 125	2 400	3 750
Pasoeroean . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Besoeki.	—	—	—	660	480	240*b*)	—	—	—	660	480	240
Banjoemas . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kedoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Djokjakarta . . .	—	—	—	—	—	—	f 30 414	—	—	30 414	—	—
Soerakarta. . . .	—	—	—	—	—	—	40 725	f 33 000	f 8 250*d*)	40 725	33 000	8 250
Madioen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kediri	990	—	—	—	—	—	—	—	—	990	—	—
Madoera	222	—	—	8 352	8 352	5 877*c*)	—	—	—	8 574	8 352	5 877
Totalen . . .	f 13 177	—	—	f 31 560	f 31 029	f29 547	f 71 139	f 33 000	f 8 250	f 115 876	f 64 029	f 37 797

a) Laatstelijk afgestaan voor het tijdvak 1 April 1917 t/m ult. Maart 1922 tegen f 4200 's jaars.

b) Laatstelijk afgestaan in de afdeeling Banjoewangi voor het tijdvak 1 April 1917 t/m ult. Maart 1922 tegen f 120 's jaars en in het overig deel van het gewest voor het tijdvak 1 April 1916 t/m ult. Maart 1921 tegen f 60 's jaars.

c) Laatstelijk afgestaan voor het tijdvak 1 April 1917 t/m ult. Maart 1922 tegen f 4620 's jaars, wat betreft de afdeelingen Bangkalan, Sampang en Pamekasan en voor het tijdvak 1 April 1913 t/m ult. Maart 1918 tegen f 432 's jaars wat betreft de afdeeling Soemenep.

d) Met ingang van 1 April 1917 is in Soerakarta de pandhuisregie ingevoerd (Ind. St. 1917 n°. 79).

2°. BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1915.	1916.	1917.	Op ult. 1917 van kracht zijnde pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pacht-sommen.	Tijdvakken.
Sumatra's Westkust.	Gedistilleerd	f 6 360	—	—	—	—
	Pandhuizen	84 852	f 84 852	f 125 667	f 139 272	1 Apr. 1917—ult. Mrt 1920
	Totalen	f 91 212	f 84 852	f 125 667		
Tapanoeli.	Gedistilleerd	f 1 260	—	—	—	—
	Pandhuizen	6 540	f 6 540	f 5 694	5 412	1 „ 1917— „ „ 1920
	Totalen	f 7 800	f 6 540	f 5 694		
Benkoelen.	Gedistilleerd	f 1 365	—	—	—	—
	Pandhuizen { twee / twee / een	10 023	f 7 518	f 6 660	6 660	1 „ 1915— „ „ 1918 1 „ 1916— „ „ 1919 1 „ 1916— „ „ 1919
	Totalen	f 11 388	f 7 518	f 6 660		
Lampongsche districten.	Pandhuizen	f 9 870	f 8 400	f 8 400	8 400	1 „ 1915— „ „ 1918
Palembang.	Gedistilleerd	f 3 090	—	—	—	—
	Pandhuizen { een / drie	23 166	f 26 355	f 27 516	27 516	1 „ 1915— „ „ 1918 1 „ 1916— „ „ 1919
	Totalen	f 26 256	f 26 355	f 27 516		
Djambi.	Gedistilleerd	f 5 160	f 1 290	—	—	—
	Pandhuizen	2 700	2 700	f 2 700	2 700	1 „ 1917— „ „ 1920
	Totalen	f 7 860	f 3 990	f 2 700		
Oostkust van Sumatra.	Dobbelspelen { afdeeling Bengkalis	f 60 000	f 60 000	f 701 700	727 200	1 „ 1917— „ „ 1918
	Dobbelspelen { elders in het gewest	565 200	565 200			
	Gedistilleerd	67 650	10 680	10 680	10 680	1 „ 1915— „ „ 1918
	Zout	484 680	449 670	438 000	438 000	1 „ 1917— „ „ 1918
	Sago, was en getah	37 200	39 720	40 560	40 560	1 „ 1916— „ „ 1919
	Pandhuizen	54 693	55 032	55 692	55 692	Bengkalis: 1 Juli 1916—ult. Mrt 1918 Elders in het gewest: 1 Apr. 1915—ult. Mrt 1918
	Totalen	f 1 269 423	f 1 180 302	f 1 246 632		

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1915.	1916.	1917.	Op ult. 1917 van kracht zijnde pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsommen.	Tijdvakken.
Atjeh en onderhoorigheden.	Dobbelspelen	f 114 630	f 118 680	f 117 840	f 117 840	1 Apr. 1916—ult. Mrt 1919
	Gedistilleerd	12 690	—	—	—	—
	Pandhuizen	47 460	46 440	46 440	46 440	1 „ 1915— „ „ 1918
	Totalen	f 174 780	f 165 120	f 164 280		
Banka en onderhoorigheden.	Gedistilleerd	f 9 780	—	—	—	—
	Pandhuizen { zeven / een / een	12 600	f 8 910	f 6 690	6 360	1 „ 1916— „ „ 1919 1 „ 1917— „ „ 1918 1 „ 1917— „ „ 1920
	Totalen	f 22 380	f 8 910	f 6 690		
Riouw en onderhoorigheden.	Dobbelspelen	f 32 265	f 27 960	f 27 960	27 960	1 „ 1915— „ „ 1918
	Gedistilleerd	33 120	81 090	97 080	97 080	1 „ 1916— „ „ 1919
	Varkensslacht	9 480	9 480	9 120	7 920 1 080	Elders in het gewest: 1 Apr. 1915—ult. Mrt. 1918 Poelau Toedjoeh: 1 Apr. 1917—ult. Mrt. 1920
	Peper	1 620	720	720	720	1 „ 1916— „ „ 1919
	Totalen	f 76 485	f 119 250	f 134 880		
Billiton.	Dobbelspelen	f 66 360	f 70 590	f 72 000	72 000	1 „ 1916— „ „ 1919
	Gedistilleerd	32 520	8 130	—	—	—
	Pandhuizen	7 860	7 491	7 368	2 568 4 800	Elders in het gewest: 1 Apr. 1916—ult. Mrt. 1919 Tandjoengpandan: 1 Apr. 1917—ult. Mrt. 1918
	Totalen	f 106 740	f 86 211	f 79 368		
Westerafdeeling van Borneo.	Pandhuizen	f 6 000	f 6 000	f 6 099	6 132	1 „ 1917— „ „ 1920
	Gezamenlijke kleine middelen. { Dobbelspelen	262 680	264 120	193 800	193 800	16 Febr. 1916— „ „ 1918
	Gezamenlijke kleine middelen. { Gedistilleerd	15 450	—	—	—	—
	Totalen	f 284 130	f 270 120	f 199 899		
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Goudmijnen	f 198	f 144	f 144	144	1 Apr. 1915— „ „ 1918
	Gedistilleerd	1 950	—	—	—	—
	Overvaarten	19 455	20 040	—	—	—
	Vogelnestklippen	12 036	10 326	9 756	36 9 720	Elders in het gewest: 1 Apr. 1914—ult. Mrt. 1919 Tamoeloeang en Marangkat: 1 Apr. 1916—ult. Mrt. 1919

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen.			Op ult. 1917 van kracht zijnde pachtovereenkomsten.	
		1915.	1916.	1917.	Jaarlijksche pacht-sommen.	Tijdvakken.
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Pandhuizen { een . . . . / vier . . . . / drie	f 4 851	f 4 386	f 4 029	f 3 960	1 Apr. 1915—ult. Mrt. 1918 1 „ 1916— „ „ 1919 1 „ 1917— „ „ 1920
	Totalen . . .	f 38 490	f 34 896	f 13 929		
Menado.	Saguweer	f 14 040	f 14 880	f 14 880	14 880	1 „ 1915— „ „ 1918
Celebes en onderhoorigheden.	Saguweer en brom	f 9 360	f 7 830	f 9 975	10 860	1 „ 1917— „ „ 1918
	Overvaarten { in de afd. Bonthain . . / „ „ „ Makasser . .	5 058	5 739	5 760	5 760	1 „ 1916— „ „ 1919 1 „ 1915— „ „ 1918
	Pandhuizen	8 712	8 712	8 748	8 760	1 „ 1917— „ „ 1920
	Totalen	f 23 130	f 22 281	f 24 483		
Amboina.	Saguweer	f 17 184	f 13 638	f 12 456	12 456	1 „ 1916— „ „ 1919
Timor en onderhoorigheden.	Laroe (gegiste drank)	f 3 240	f 3 240	f 4 140	4 440	1 „ 1917— „ „ 1920

RECAPITULATIE.

MIDDELEN.	1915.	1916.	1917.
Totalen voor elk der middelen (voor zoover niet sommige vereenigd verpacht worden).			
Dobbelspelen	f 1 101 135,—	f 1 106 550,—	f 1 113 300,—
Gedistilleerd en andere sterke dranken	234 219,—	140 778,—	149 211,—
Peper	1 620,—	720,—	720,—
Vogelnestklippen	12 036,—	10 326,—	9 756,—
Varkensslacht	9 480,—	9 480,—	9 120,—
Overvaarten	24 513,—	25 779,—	5 760,—
Goudmijnen en goudgraverij	198,—	144,—	144,—
Zout	484 680,—	449 670,—	438 000,—
Sago, was en getah	37 200,—	39 720,—	40 560,—
Pandhuizen	279 327,—	273 336,—	311 703,—
Totalen	f 2 184 408,—	f 2 056 503,—	f 2 078 274,—

Bijlage Z.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

STATISTIEK

betreffende de OPIUMREGIE over 1916.

I. Maandcijfers betreffende het debiet en de bruto-ontvangsten der opiumregie gedurende 1916.

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). mata tjandoe. 50	25	12$^1/_2$	5	2	1	$^1/_2$	geleng tikee ($^1/_2$ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
Bantam.												
1916.												
Januari	—	—	—	314	—	5 375	—	—	69	45	—	f 1 736,25
Februari	—	—	—	300	—	5 504	—	—	70	04	—	1 751,—
Maart	—	—	—	257	—	4 846	—	—	61	31	—	1 532,75
April	—	—	—	249	—	3 942	—	—	51	87	—	1 296,75
Mei	—	—	—	265	—	5 214	—	—	65	39	—	1 634,75
Juni	—	—	—	270	—	6 184	—	—	75	34	—	1 883,50
Juli	—	—	—	319	—	5 918	—	—	75	13	—	1 878,25
Augustus	—	—	—	285	—	6 141	—	—	75	66	—	1 891,50
September	—	—	—	312	—	5 966	—	—	75	26	—	1 881,50
October	—	—	—	323	—	5 778	—	—	73	93	—	1 848,25
November	—	—	—	292	—	5 810	—	—	72	70	—	1 817,50
December	—	—	—	263	—	6 444	—	—	77	59	—	1 939,75
Totalen	—	—	—	3 449	—	67 122	—	—	843	67	—	f 21 091,75
Over 1915 waren de totalen	—	—	2	3 417	2 865	76 164	13 452	—	1 057	30	—	26 432,50
Batavia.												
1916.												
Januari	59	146	529	7 697	30 633	149 383	318 974	—	4 218	33$^1/_2$	—	f105 458,37^5
Februari	52	179	634	8 550	33 627	157 572	311 509	—	4 383	30$^1/_2$	—	109 582,62^5
Maart	48	145	507	7 599	31 137	155 721	319 882	—	4 282	93$^1/_2$	—	107 073,37^5
April	40	169	449	7 426	28 796	153 210	320 853	—	4 201	96	—	105 049,—
Mei	45	161	358	7 433	30 693	166 069	368 621	—	4 596	80$^1/_2$	—	114 920,12^5
Juni	66	154	524	9 531	43 535	239 108	459 848	—	6 174	57	—	154 364,25
Juli	60	154	496	10 692	48 982	274 582	465 898	—	6 720	05	—	168 001,25
Augustus	73	132	399	10 151	45 878	277 884	476 016	—	6 703	40$^1/_2$	—	167 585,12^5
September	74	153	463	10 397	45 689	277 872	438 420	—	6 537	57$^1/_2$	—	163 439,37^5
October	69	169	497	11 148	47 817	282 228	462 940	—	6 789	59$^1/_2$	—	169 739,87^5
November	63	194	387	10 197	49 636	304 199	451 652	—	6 931	19$^1/_2$	—	173 279,87^5
December	85	216	604	10 551	51 515	312 828	439 277	—	7 054	51$^1/_2$	—	176 362,87^5
Totalen	734	1 972	5 847	111 372	487 938	2 750 656	4 833 890	—	68 594	24$^1/_2$	—	f 1714856,12^5
Over 1915 waren de totalen	602	1 603	4 806	93 156	338 758	1 680 944	3 813 477	—	48 612	28$^1/_2$	—	1215307,12^5

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅓ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
Preanger-Regentschappen.												
1916.												
Januari	—	—	—	2 018	—	21 822	—	—	319	12	—	f 7 978,—
Februari . . .	—	—	—	2 108	—	22 098	—	—	326	38	—	8 159,50
Maart	—	—	—	2 003	—	22 340	—	—	323	55	—	8 088,75
April.	—	—	—	1 863	—	21 028	—	—	303	43	—	7 585,75
Mei	—	—	—	1 915	—	22 170	—	—	317	45	—	7 936,25
Juni	—	—	—	2 050	—	23 414	—	—	336	64	—	8 416,—
Juli	—	—	—	2 200	—	23 093	—	—	340	93	—	8 523,25
Augustus . . .	—	—	—	2 125	—	23 092	—	—	337	17	—	8 429,25
September. . .	—	—	—	2 091	—	22 483	—	—	329	38	—	8 234,50
October. . . .	—	—	—	1 955	—	23 533	—	—	333	08	—	8 327,—
November . . .	—	—	—	1 817	—	23 864	—	—	329	49	—	8 237,25
December . . .	—	—	—	1 760	—	23 977	—	—	327	77	—	8 194,25
Totalen . .	—	—	—	23 905	—	272 914	—	—	3 924	39	—	f 98 109,75
Over 1915 waren de totalen . .	37	310	536	21 755	14 536	272 378	47 705	—	4 503	77½	—	112 594,37⁵
Cheribon.												
1916.												
Januari	8	84	126	1 525	15 759	13 378	31 992	—	725	92	—	f 14 518,40
Februari . . .	5	75	157	1 772	16 821	15 203	32 920	—	782	52½	—	15 650,50
Maart	6	87	140	1 440	15 119	13 479	31 166	—	707	25	—	14 145,—
April.	1	77	86	1 347	14 658	12 974	30 215	—	671	82½	—	13 436,50
Mei	3	46	118	1 336	15 279	13 722	34 836	—	711	53	—	14 230,60
Juni	8	75	153	1 346	15 902	15 258	37 512	—	767	35½	—	15 347,10
Juli	13	102	262	1 921	19 391	23 390	40 302	—	984	03	—	19 680,60
Augustus . . .	14	152	308	1 952	19 194	22 106	38 906	—	980	57	—	19 611,40
September. . .	15	176	383	1 729	19 574	20 561	39 487	—	980	35	—	19 607,—
October. . . .	15	234	377	1 678	19 685	21 558	39 974	—	1006	17½	—	20 123,50
November . . .	46	234	357	2 076	19 519	21 270	38 233	—	1024	17	—	20 483,40
December . . .	23	201	284	2 516	20 787	26 778	38 038	—	1096	76	—	21 935,20
Totalen . .	157	1 543	2 751	20 638	211 688	219 677	433 581	—	10 438	46	—	f 208 769,20
Over 1915 waren de totalen . .	86	1 318	2 222	21 142	183 139	234 494	383 574	—	9 631	69	—	192 633,80

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe.	25	12½	5	2	1	½	geleng tikee (⅓ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
Pekalongan.												
1916.												
Januari	43	223	615	4 004	17 035	147 511	156 223	—	2 951	25	—	f 59 025,—
Februari . . .	42	216	739	3 874	17 966	140 272	150 570	—	2 875	96½	—	57 519,30
Maart	39	208	596	4 222	17 144	146 674	158 061	—	2 957	02½	—	59 140,50
April.	41	216	514	3 868	16 901	150 316	160 445	—	2 975	55½	—	59 511,10
Mei	45	236	665	4 296	19 231	168 205	175 560	—	3 323	89½	—	66 477,90
Juni	36	224	677	3 996	18 760	176 745	179 056	—	3 396	35½	—	67 927,10
Juli	41	233	705	3 855	19 772	182 531	187 660	—	3 518	67½	—	70 373,50
Augustus . . .	38	211	648	3 765	18 983	171 092	169 952	—	3 281	34	—	65 626,80
September. . .	40	207	575	3 945	19 682	175 605	178 060	—	3 380	86½	—	67 617,30
October. . . .	40	229	624	4 005	19 936	185 956	180 344	—	3 515	50	—	70 310,—
November . . .	33	251	617	3 776	16 094	162 787	152 714	—	3 058	49½	—	61 169,90
December . . .	35	267	678	3 889	16 173	155 127	149 272	—	2 984	54	—	59 690,80
Totalen . .	473	2 721	7 653	47 495	217 677	1 962 821	1 997 917	—	38 219	46	—	f 764 389,20
Over 1915 waren de totalen . .	545	2 684	8 364	45 857	208 853	2 014 770	2 060 012	—	38 906	67	—	778 133,40
Semarang.												
1916.												
Januari. . . .	26	572	2 001	14 013	66 253	479 739	809 797	—	11 278	21	—	f 225 564,20
Februari . . .	12	656	1 985	14 600	66 543	445 325	755 474	—	10 709	60½	—	214 192,10
Maart	37	611	1 979	13 897	66 488	457 738	794 056	—	10 990	89½	—	219 817,90
April.	28	658	2 085	13 843	63 327	459 497	802 071	—	11 003	14	—	220 062,80
Mei	29	646	2 131	13 478	64 139	506 878	898 763	—	11 961	65	—	239 233,—
Juni	18	584	1 986	13 412	64 456	515 038	905 432	—	12 040	51	—	240 810,20
Juli	16	567	2 021	14 774	70 918	552 609	948 985	—	12 830	45	—	256 609,—
Augustus . . .	14	574	1 761	14 352	68 244	525 023	887 423	—	12 140	45	—	242 809,—
September. . .	12	595	1 895	15 495	69 185	551 150	933 779	—	12 730	47	—	254 609,40
October. . . .	9	587	1 859	15 423	72 907	583 896	965 079	—	13 277	27	—	265 545,40
November . . .	15	533	1 816	15 360	73 021	558 916	933 902	—	12 854	84	—	257 096,80
December . . .	7	536	1 843	16 214	74 097	552 707	929 912	—	12 837	14½	—	256 742,90
Totalen . .	223	7 119	23 362	174 861	819 578	6 188 516	10564673	—	144 654	63½	—	f2893092,70
Over 1915 waren de totalen . .	398	7 871	24 910	163 080	797 049	5 830 852	9 809 503	—	136 731	51½	—	2 734 630,30

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	$12\frac{1}{2}$	5	2	1	$\frac{1}{2}$	geleng tikee ($\frac{1}{3}$ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
	mata tjandoe.											
						Rembang.						
1916.												
Januari. . . .	15	—	202	3 654	11 783	211 057	274 910	—	3 936	23	—	f 78 724,60
Februari . . .	16	—	216	3 799	12 471	192 208	250 638	—	3 649	64	—	72 992,80
Maart	15	—	216	3 741	12 328	188 367	253 104	—	3 617	30	—	72 346,—
April.	15	—	217	3 596	11 478	179 268	252 824	—	3 500	$78\frac{1}{2}$	—	70 015,70
Mei	15	—	232	3 473	12 367	197 619	288 076	—	3 874	06	—	77 481,20
Juni	17	—	284	3 551	12 413	202 442	285 065	—	3 919	$55\frac{1}{2}$	—	78 391,10
Juli	14	—	290	3 761	13 696	210 537	293 374	—	4 077	46	—	81 549,20
Augustus . . .	15	—	288	3 741	14 387	224 164	295 250	—	4 236	18	—	84 723,60
September. . .	15	—	371	4 131	16 575	236 658	299 936	—	4 458	$18\frac{1}{2}$	—	89 163,70
October. . . .	15	—	369	4 411	17 384	247 320	304 322	—	4 616	$66\frac{1}{2}$	—	92 333,30
November . . .	24	—	362	4 242	18 535	250 957	307 406	—	4 686	65	—	93 733,—
December . . .	26	—	330	4 635	18 442	248 970	311 085	—	4 699	$96\frac{1}{2}$	—	93 999,30
Totalen . .	202	—	3 377	46 735	171 859	2 589 567	3 415 990	—	49 272	$67\frac{1}{2}$	—	f 985 453,50
Over 1915 waren de totalen . .	173	—	3 035	38 112	124 672	2 144 785	3 096 053	—	41 793	03	—	835 860,60
						Soerabaja.						
1916.												
Januari. . . .	—	134	884	7 906	65 429	366 176	336 801	—	7 193	$64\frac{1}{2}$	—	f 143 872,90
Februari . . .	—	163	1 075	8 176	62 868	338 672	308 756	—	6 771	$78\frac{1}{2}$	—	135 435,70
Maart	—	142	1 176	8 151	62 540	329 075	304 159	—	6 652	$39\frac{1}{2}$	—	133 047,90
April.	—	144	1 070	7 873	61 562	325 199	303 589	—	6 564	$57\frac{1}{2}$	—	131 291,50
Mei	—	122	1 265	8 982	64 889	364 448	354 064	—	7 350	$30\frac{1}{2}$	—	147 006,10
Juni	—	139	1 292	7 941	65 860	379 041	361 708	—	7 509	45	—	150 189,—
Juli	—	117	1 548	8 493	72 795	411 618	392 679	—	8 182	$87\frac{1}{2}$	—	163 657,50
Augustus . . .	—	184	1 515	8 828	74 899	408 219	364 155	—	8 077	72	—	161 554,40
September. . .	—	143	1 589	9 337	76 768	410 467	375 168	—	8 217	$09\frac{1}{2}$	—	164 341,90
October. . . .	—	119	1 848	9 348	74 991	420 241	377 096	—	8 315	86	—	166 317,20
November . . .	—	120	1 982	9 058	73 990	398 912	374 104	—	8 070	09	—	161 401,80
December . . .	—	165	2 111	9 423	73 478	389 132	368 357	—	7 978	94	—	159 578,80
Totalen . .	—	1 692	17 355	103 516	830 069	4 541 200	4 220 636	—	90 884	$73\frac{1}{2}$	—	f 1 817 694,70
Over 1915 waren de totalen . .	—	1 180	11 926	79 870	707 485	4 268 520	3 840 299	—	81 815	$64\frac{1}{2}$	—	1 636 312,90

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe.	25	$12^{1}/_{2}$	5	2	1	$^{1}/_{2}$	gelenq tikee ($^{1}/_{3}$ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
Madoera.												
1916.												
Januari . . .	—	—	—	—	7 892	—	16 519	—	240	$43^{1}/_{2}$	—	f 4 808,70
Februari . . .	—	—	—	—	7 570	—	17 058	—	236	69	—	4 733,80
Maart	—	—	—	—	7 395	—	16 838	—	232	09	—	4 641,80
April	—	—	—	—	7 456	—	16 940	—	233	82	—	4 676,40
Mei	—	—	—	—	7 724	—	16 432	—	236	64	—	4 732,80
Juni	—	—	—	—	7 581	—	16 692	—	235	08	—	4 701,60
Juli	—	—	—	—	7 708	—	16 281	—	235	$56^{1}/_{2}$	—	4 711,30
Augustus . . .	—	—	—	—	7 800	—	16 110	—	236	55	—	4 731,—
September . . .	—	—	—	—	7 844	—	16 161	—	237	$68^{1}/_{2}$	—	4 753,70
October . . .	—	—	—	—	7 942	—	15 600	—	236	84	—	4 736,80
November . . .	—	—	—	—	7 888	—	16 008	—	237	80	—	4 756,—
December . . .	—	—	—	—	8 001	—	15 644	—	238	24	—	4 764,80
Totalen . .	—	—	—	—	92 801	—	196 283	—	2 837	$43^{1}/_{2}$	—	f 56 748,70
Over 1915 waren de totalen . .	—	—	2 072	—	33 821	209 909	80 182	—	3 435	42	—	68 708,40
Pasoeroean.												
1916.												
Januari . . .	—	35	266	2 672	19 829	187 855	288 936	21 577	3 967	$33^{2}/_{6}$	—	f 87 209,41
Februari . . .	—	38	236	2 758	19 460	178 746	276 888	18 338	3 799	$12^{4}/_{6}$	—	83 519,66
Maart	—	36	214	2 759	18 511	180 482	295 562	17 134	3 883	$66^{2}/_{6}$	—	85 383,48
April	—	9	216	2 391	17 194	178 177	287 333	13 353	3 755	$62^{3}/_{6}$	—	82 579,24
Mei	—	13	233	2 459	19 156	195 724	299 464	12 509	4 034	$70^{1}/_{6}$	—	88 721,74
Juni	—	12	246	2 442	19 888	206 262	300 188	13 175	4 161	$08^{4}/_{6}$	—	91 499,99
Juli	—	11	289	2 916	25 269	244 661	325 024	8 856	4 791	$30^{3}/_{6}$	—	105 379,19
Augustus . . .	—	25	255	2 993	25 786	244 561	298 321	6 741	4 663	18	—	102 567,49
September . . .	—	28	253	2 948	26 580	247 965	301 430	6 054	4 724	$60^{3}/_{6}$	—	103 921,13
October . . .	—	47	232	2 904	27 339	242 075	288 635	6 601	4 618	$65^{5}/_{6}$	—	101 588,48
November . . .	—	45	292	2 976	26 997	225 262	270 886	5 961	4 363	41	—	95 975,15
December . . .	—	46	282	2 764	26 625	216 623	266 415	6 736	4 238	$20^{5}/_{6}$	—	93 218,13
Totalen . .	—	345	3 014	32 982	272 634	2 548 393	3 499 082	137 035	51 000	$90^{2}/_{6}$	—	f 1 121 563,09
Over 1915 waren de totalen . .	—	352	2 286	27 733	206 638	2 066 236	3 234 831	465 012	44 279	$71^{3}/_{6}$	—	972 603,69

MAANDEN.	DEBIET.											Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	12½	5	2	1	½	geleng tikee (½ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Besoeki.												
1916.												
Januari . . .	—	—	239	2 866	26 073	177 605	7 266	—	2 507	01½	—	f 50 140,30
Februari . . .	—	—	269	3 072	26 050	164 108	6 428	—	2 381	44½	—	47 628,90
Maart	—	—	283	3 079	25 165	171 962	6 818	—	2 446	33½	—	48 926,70
April	—	—	286	2 787	25 056	167 832	7 848	—	2 393	78	—	47 875,60
Mei	—	—	318	3 151	27 777	184 333	8 323	—	2 637	78½	—	52 755,70
Juni	—	—	289	3 338	30 896	201 859	9 471	—	2 886	89	—	57 737,80
Juli	—	—	353	4 023	36 543	229 998	7 805	—	3 315	14	—	66 302,80
Augustus . . .	—	—	329	4 328	35 911	219 547	6 188	—	3 202	15½	—	64 043,10
September . .	—	—	322	4 080	37 453	227 221	6 314	—	3 297	09	—	65 941,80
October . . .	—	—	321	4 202	36 010	219 792	6 405	—	3 200	37	—	64 007,40
November . . .	—	—	353	4 054	36 280	214 812	6 661	—	3 153	85	—	63 077,—
December . . .	—	—	337	3 974	36 470	209 740	6 442	—	3 099	83½	—	61 996,70
Totalen . .	—	—	3 699	42 954	379 684	2 388 809	85 969	—	34 521	69	—	f 690 433,80
Over 1915 waren de totalen . .	—	—	4 193	31 480	283 406	2 094 503	107 819	—	29 250	37	—	585 007,40
Banjoemas.												
1916.												
Januari . . .	—	—	—	—	26 993	—	76 945	—	924	58½	—	f 18 491,70
Februari . . .	—	—	—	—	26 807	—	80 405	—	938	16½	—	18 768,30
Maart	—	—	—	—	26 150	—	86 309	—	954	54½	—	19 090,90
April	—	—	—	—	25 688	—	85 961	—	943	56½	—	18 871,30
Mei	—	—	—	—	25 210	—	88 521	—	946	80½	—	18 936,10
Juni	—	—	—	—	25 096	—	87 627	—	940	05½	—	18 801,10
Juli	—	—	—	—	24 592	—	89 660	—	940	14	—	18 802,80
Augustus . . .	—	—	—	—	25 091	—	86 496	—	934	30	—	18 686,—
September . .	—	—	—	—	25 123	—	85 783	—	931	37½	—	18 627,50
October . . .	—	—	—	—	23 300	—	82 699	—	879	49½	—	17 589,90
November . . .	—	—	—	—	22 726	—	84 602	—	877	53	—	17 550,60
December . . .	—	—	—	—	22 709	—	83 500	—	871	68	—	17 433,60
Totalen . .	—	—	—	—	299 485	—	1 018 508	—	11 082	24	—	f 221 644,80
Over 1915 waren de totalen . .	506	1 162	7 896	35 784	201 398	456 066	571 185	—	14 764	24½	—	295 284,90

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). mata tjandoe.								Totaal debiet.		Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
	50	25	12½	5	2	1	½	geleng tikee (⅓ mata).	Thails.	Mata's.		
Kedoe.												
1916.												
Januari	32	518	1 144	7 064	25 362	247 294	480 251	—	6 023	13½	—	f 120 462,70
Februari	33	446	1 175	6 682	23 276	229 504	450 165	—	5 620	36	—	112 407,20
Maart	40	396	1 086	6 913	24 585	234 775	460 575	—	5 742	72½	—	114 854,50
April	56	315	1 027	6 247	23 997	237 617	458 522	—	5 696	19½	—	113 923,90
Mei	48	297	1 073	6 380	25 210	245 040	466 012	—	5 836	03½	—	116 720,70
Juni	52	334	1 035	6 634	25 744	240 618	459 772	—	5 790	49½	—	115 809,90
Juli	58	383	1 194	7 064	28 819	266 160	508 461	—	6 407	48½	—	128 149,70
Augustus	62	358	1 179	7 111	29 794	274 723	504 471	—	6 488	89	—	129 777,80
September	78	433	1 261	7 309	31 208	285 348	520 960	—	6 752	76½	—	135 055,30
October	96	479	1 335	7 683	34 438	315 036	550 465	—	7 310	22	—	146 204,40
November	41	397	1 026	6 295	31 527	287 744	485 712	—	6 499	29	—	129 985,80
December	42	420	1 045	5 983	31 837	291 500	473 606	—	6 475	54½	—	129 510,90
Totalen	638	4 776	13 580	81 365	335 797	3 155 359	5 818 972	—	74 643	14	—	f 1 492 862,80
Over 1915 waren de totalen	370	4 088	11 717	70 230	254 075	2 685 735	5 613 700	—	66 190	47½	—	1 323 809,50
Djokjakarta.												
1916.												
Januari	—	225	548	4 446	14 352	121 016	270 298	—	3 195	74	—	f 63 914,80
Februari	—	216	663	4 682	13 628	114 233	259 757	—	3 084	65	—	61 693,—
Maart	—	214	649	4 479	14 826	116 375	264 326	—	3 140	47½	—	62 809,50
April	—	197	543	4 156	14 011	116 413	270 758	—	3 123	06½	—	62 461,30
Mei	—	209	549	5 189	16 024	126 055	304 905	—	3 485	88	—	69 717,60
Juni	—	213	545	4 998	16 027	124 187	293 860	—	3 402	98½	—	68 059,70
Juli	—	209	516	4 855	17 977	133 133	302 131	—	3 561	02½	—	71 220,50
Augustus	—	212	561	5 410	19 771	131 426	295 091	—	3 578	76	—	71 575,20
September	—	241	547	5 515	20 126	135 174	297 537	—	3 646	32	—	72 926,40
October	—	236	539	5 528	20 104	139 850	303 701	—	3 721	86	—	74 437,20
November	—	238	651	5 489	18 894	131 620	278 061	—	3 499	71	—	69 994,20
December	—	219	706	5 694	20 821	139 721	281 813	—	3 650	39½	—	73 007,90
Totalen	—	2 629	7 017	60 441	206 561	1 529 203	3 422 238	—	41 090	86½	—	f 821 817,30
Over 1915 waren de totalen	4	2 652	7 405	54 150	152 241	1 319 085	3 208 757	—	36 577	58	—	731 551,60

MAANDEN.	DEBIET.											Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	$12^{1}/_{2}$	5	2	1	$^{1}/_{2}$	gelenq tikee ($^{1}/_{3}$ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
						Soerakarta.						
1916.												
Januari . . .	—	132	585	7 581	23 993	411 369	940 617	—	9 781	86	—	f 195 637,20
Februari . . .	—	159	657	7 504	23 222	389 510	866 136	—	9 187	$29^{1}/_{2}$	—	183 745,90
Maart	—	150	618	8 255	24 729	408 127	927 103	—	9 738	$86^{1}/_{2}$	—	194 777,30
April	—	143	647	8 032	25 505	421 544	954 765	—	10 017	59	—	200 351,80
Mei	—	123	621	8 080	27 289	476 737	1 084 841	—	11 249	73	—	224 994,60
Juni	—	126	610	7 706	28 017	499 552	1 132 602	—	11 711	92	—	234 238,40
Juli	—	126	679	8 443	29 974	533 033	1 170 374	—	12 320	$20^{1}/_{2}$	—	246 404,10
Augustus . . .	—	127	676	7 983	30 320	534 772	1 148 478	—	12 211	91	—	244 238,20
September . .	—	134	675	7 794	28 888	503 457	1 054 073	—	11 390	27	—	227 805,40
October . . .	—	120	698	7 633	29 814	521 079	1 078 185	—	11 696	$89^{1}/_{2}$	—	233 937,90
November . . .	—	182	669	7 582	28 392	485 849	983 989	—	10 854	50	—	217 090,—
December . . .	—	183	748	8 387	29 569	495 159	1 012 786	—	11 165	50	—	223 310,—
Totalen . .	—	1 705	7 883	94 981	329 712	5 680 188	12 353 949	—	131 326	54	—	f 2626 530,80
Over 1915 waren de totalen . .	—	1 790	7 091	77 989	284 695	4 699 591	11 482 999	—	115 338	13	—	2 306 762,60
						Madioen.						
1916.												
Januari . . .	—	—	607	3 226	8 153	109 775	848 387	6 564	5 761	80	—	f 115 257,88
Februari . . .	—	—	595	3 397	7 330	98 896	742 410	5 090	5 108	$80^{1}/_{6}$	—	102 193,—
Maart	—	—	588	3 010	7 422	100 608	740 432	2 376	5 088	60	—	101 779,92
April	—	—	473	2 869	7 162	102 248	769 254	1 534	5 219	$67^{5}/_{6}$	—	104 398,68
Mei	—	—	475	2 945	8 389	125 809	912 961	1 842	6 203	44	—	124 074,94
Juni	—	—	538	2 868	8 863	134 070	964 903	1 778	6 559	$05^{1}/_{6}$	—	131 186,96
Juli	—	—	600	3 064	9 242	141 019	987 335	2 157	6 767	$09^{3}/_{6}$	—	135 349,09
Augustus . . .	—	—	620	3 325	8 950	143 046	985 358	1 410	6 784	70	—	135 698,70
September . .	—	—	660	046	9 436	138 415	932 608	90	6 471	01	—	129 420,50
October . . .	—	—	637	3 011	9 543	150 733	976 012	—	6 808	$42^{1}/_{2}$	—	136 168,50
November . . .	—	—	589	2 836	7 871	145 308	937 835	—	6 515	10	—	130 302,—
December . . .	—	—	613	3 190	7 948	154 642	943 684	—	6 659	$92^{1}/_{2}$	—	133 198,50
Totalen . .	—	—	6 995	36 787	100 309	1 544 569	10 741 179	22 841	73 947	$62^{4}/_{6}$	—	f 1479 028,67
Over 1915 waren de totalen . .	—	—	6 186	38 463	97 455	1 312 622	10 863 512	127 219	72 513	$34^{2}/_{6}$	—	1 450 690,93

MAANDEN.	DEBIET.											
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	$12\frac{1}{2}$	5	2	1	$\frac{1}{2}$	geleng tikee ($\frac{1}{3}$ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Kediri.												
1916.												
Januari	—	—	391	3 303	25 900	240 338	1 246 924	86 764	9 659	$23\frac{5}{6}$	—	f 193 901,01^{5}
Februari . . .	—	—	363	3 554	26 624	228 683	1 121 730	72 630	8 893	$13\frac{3}{6}$	—	178 498,87^{5}
Maart	—	—	366	3 351	26 760	240 290	1 128 224	67 140	9 016	32	—	180 966,46^{5}
April	—	—	412	3 647	29 156	233 373	1 094 891	60 592	8 827	$12\frac{5}{6}$	—	177 128,26^{5}
Mei	—	—	335	3 889	31 772	265 067	1 184 999	67 953	9 673	94	—	194 130,45
Juni	—	—	320	3 881	31 363	274 994	1 223 455	70 707	9 964	$21\frac{3}{6}$	—	199 943,42
Juli	—	—	368	3 921	35 078	307 641	1 344 833	60 823	10 946	$92\frac{5}{6}$	—	219 663,44
Augustus . . .	—	—	385	3 911	35 567	310 227	1 314 518	43 729	10 775	$63\frac{5}{6}$	—	216 173,12^{5}
September . . .	—	—	456	4 092	34 345	309 083	1 284 698	41 370	10 600	72	—	212 651,95
October	—	—	449	4 303	36 113	320 212	1 268 097	32 584	10 644	$75\frac{2}{6}$	—	213 478,61^{5}
November . . .	—	—	436	3 988	35 083	302 129	1 196 068	24 464	10 038	$73\frac{4}{6}$	—	201 309,83^{5}
December . . .	—	—	519	4 111	34 758	301 071	1 190 638	24 325	10 010	$56\frac{5}{6}$	—	200 747,97^{5}
Totalen . .	—	—	4 800	45 951	382 519	3 333 108	14 599 075	653 081	119 051	$32\frac{1}{2}$	—	f 2 388 593,43
Over 1915 waren de totalen . .	—	—	4 653	34 037	263 298	2 522 606	15 185 162	1 521 589	113 773	$26\frac{5}{6}$	—	2 285 395,42^{5}
Sumatra's Westkust.												
1916.												
Januari . . .	—	53	157	1 668	12 503	24 822	3 241	—	630	76	—	f 11 353,68
Februari . . .	—	53	129	1 725	12 211	23 633	3 125	—	611	80	—	11 012,40
Maart	—	44	119	1 564	11 708	23 178	3 161	—	585	82	—	10 544,76
April	—	38	123	1 464	12 309	22 834	3 146	—	588	$32\frac{1}{2}$	—	10 589,85
Mei	—	16	127	1 444	12 217	24 389	3 609	—	598	35	—	10 770,30
Juni	—	15	156	1 368	12 461	24 619	3 507	—	604	$59\frac{1}{2}$	—	10 882,71
Juli	—	33	168	1 475	13 249	24 896	3 155	—	632	$71\frac{1}{2}$	—	11 388,87
Augustus . . .	—	48	129	1 975	14 618	28 502	3 356	—	721	$03\frac{1}{2}$	—	12 978,63
September . . .	—	43	71	1 958	15 363	28 149	2 958	—	721	$06\frac{1}{2}$	—	12 979,17
October	—	41	67	1 871	15 843	28 871	2 938	—	732	$43\frac{1}{2}$	—	13 183,83
November . . .	—	43	90	1 680	14 962	29 463	3 217	—	715	$95\frac{1}{2}$	—	12 887,19
December . . .	—	51	103	1 682	15 006	29 450	3 122	—	719	$95\frac{1}{2}$	—	12 959,19
Totalen . .	—	478	1 439	19 874	162 450	312 806	38 535	—	7 862	81	—	f 141 530,58
Over 1915 waren de totalen . .	55	886	1 967	20 834	157 817	315 474	58 593	—	8 140	62	—	146 531,16

MAANDEN.	DEBIET.											Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	12½	5	2	1	½	geleng tikee (⅓ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Tapanoeli.												
1916.												
Januari . . .	—	64	364	4 565	12 709	15 269	576	—	699	50	—	f 9 093,50
Februari . . .	—	93	389	4 304	13 181	15 721	257	—	709	19	—	9 219,47
Maart	—	69	530	3 910	14 886	16 497	177	—	742	57½	—	9 653,47^{5}
April.	—	110	469	4 601	14 778	18 558	266	—	798	64½	—	10 382,38^{5}
Mei	—	107	453	5 474	17 602	19 676	393	—	907	84	—	11 801,92
Juni	—	—	—	8 809	—	39 833	—	—	838	78	—	10 904,14
Juli	—	—	69	8 219	1 043	40 237	—	—	842	80½	—	10 956,46^{5}
Augustus . . .	—	—	31	8 179	26	45 532	—	—	868	66½	—	11 292,64^{5}
September. . .	—	—	—	9 091	—	43 308	—	—	887	63	—	11 539,19
October. . . .	—	—	—	9 496	—	41 809	—	—	892	89	—	11 607,57
November . . .	—	—	—	9 895	—	40 507	—	—	899	82	—	11 697,66
December . . .	—	—	—	9 934	—	40 936	—	—	906	06	—	11 788,78
Totalen . .	—	443	2 305	86 477	74 225	377 883	1 669	—	9 994	40	—	f 129 927,20
Over 1915 waren de totalen . .	—	1 220	5 927	45 885	155 158	212 298	6 676	—	8 599	64½	—	111 795,38^{5}
Benkoelen.												
1916.												
Januari . . .	—	—	74	1 297	16 173	42 823	291	—	827	24^{b}	—	f 14 890,41
Februari . . .	—	—	93	1 248	13 724	39 278	385	—	743	21	—	13 377,78
Maart	—	—	69	1 372	16 858	45 151	609	—	868	94	—	15 640,92
April.	—	—	72	1 343	16 458	43 219	265	—	838	82½	—	15 098,85
Mei	—	—	34	568	8 414	39 016	249	—	592	33½	—	10 662,03
Juni	—	—	21	694	12 503	34 715	352	—	636	29½	—	11 453,31
Juli	—	—	26	963	10 758	40 199	495	—	671	02½	—	12 078,45
Augustus . . .	—	—	50	808	14 377	35 985	539	—	696	73½	—	12 541,23
September. . .	—	—	21	834	9 913	47 837	479	—	723	35	—	13 020,30
October. . . .	—	—	47	695	12 906	42 322	445	—	724	19	—	13 035,42
November . . .	—	—	51	674	11 526	45 429	361	—	726	69	—	13 080,42
December . . .	—	—	47	804	10 711	47 297	435	—	735	44	—	13 237,92
Totalen . .	—	—	605	11 300	154 321	503 271	4 905	—	8 784	28	—	f 158 117,04
Over 1915 waren de totalen . .	—	—	961	13 560	174 413	466 014	5 200	—	8 972	52½	—	161 505,45

MAANDEN.	DEBIET.											Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅓ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Lampongsche districten.												
1916.												
Januari	—	4	5	906	4 125	23 117	7 456	—	397	87½	—	f 9 946,87^5
Februari	—	4	97	1 176	4 478	24 102	7 087	—	437	94	—	10 948,50
Maart	—	—	76	974	4 047	23 543	7 993	—	414	53½	—	10 363,37^5
April	—	—	5	982	3 669	22 089	8 220	—	385	09½	—	9 627,37^5
Mei	—	—	3	761	3 306	25 577	8 191	—	401	27	—	10 031,75
Juni	—	—	—	523	2 125	15 205	4 923	—	245	31½	—	6 132,87^5
Juli	—	—	—	541	2 512	15 012	3 806	—	246	44	—	6 161,—
Augustus	—	—	—	549	2 219	15 621	4 009	—	248	08½	—	6 202,12^5
September	—	—	16	476	2 073	15 979	3 886	—	246	48	—	6 162,—
October	—	—	33	458	1 877	16 036	4 480	—	247	32½	—	6 183,12^5
November	—	2	43	509	1 726	15 391	4 855	—	244	03	—	6 100,75
December	—	4	63	489	1 757	15 836	4 278	—	248	21½	—	6 205,37^5
Totalen	—	14	341	8 344	33 914	227 508	69 184	—	3 762	60½	—	f 94 065,12^5
Over 1915 waren de totalen	—	37	485	12 295	57 177	323 602	84 545	—	5 486	91	—	137 172,75
Palembang.												
1916.												
Januari	—	49	140	3 175	52 869	45 477	129	—	1 701	29½	—	f 27 220,72
Februari	—	83	141	3 528	50 330	37 404	120	—	1 596	01½	—	25 536,24
Maart	—	91	152	3 291	56 962	35 801	101	—	1 704	05½	—	27 264,88
April	—	76	130	3 085	53 795	35 890	116	—	1 624	88	—	25 998,08
Mei	—	72	132	3 183	57 654	38 581	126	—	1 733	17	—	27 730,72
Juni	—	73	131	3 714	57 827	36 395	131	—	1 741	47	—	27 863,52
Juli	—	104	164	3 660	64 517	39 355	154	—	1 914	16	—	30 626,56
Augustus	—	87	150	3 593	67 881	42 041	92	—	1 998	64	—	31 978,24
September	—	81	115	3 280	67 468	42 677	102	—	1 975	26½	—	31 604,24
October	—	75	124	3 032	65 741	38 026	112	—	1 881	49	—	30 103,84
November	—	82	112	3 564	62 745	41 348	126	—	1 881	71	—	30 107,36
December	—	104	200	4 065	77 118	47 572	128	—	2 272	97	—	36 367,52
Totalen	—	977	1 691	41 170	734 907	480 567	1 437	—	22 025	12	—	f 352 401,92
Over 1915 waren de totalen	—	929	1 771	39 566	593 784	469 983	2 374	—	19 019	30½	—	304 308,88

MAANDEN.	DEBIET.											
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	12½	5	2	1	½	geleng tikee (⅓ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Djambi.												
1916.												
Januari	—	—	74	1 739	5 734	1 396	—	—	224	84	—	f 3 597,44
Februari . . .	—	—	50	2 038	5 550	821	—	—	227	36	—	3 637,76
Maart	—	—	81	1 705	5 669	794	—	—	216	69½	—	3 467,12
April	—	—	78	1 856	5 425	569	—	—	216	74	—	3 467,84
Mei	—	—	88	1 850	5 158	615	—	—	212	81	—	3 404,96
Juni	—	—	70	1 877	4 948	434	—	—	205	90	—	3 294,40
Juli	—	—	74	1 956	4 663	416	—	—	204	47	—	3 271,52
Augustus . . .	—	—	71	2 033	4 376	336	—	—	201	40½	—	3 222,48
September . .	—	—	70	2 105	4 023	319	—	—	197	65	—	3 162,40
October . . .	—	—	71	2 178	3 862	271	—	—	197	72½	—	3 163,60
November . . .	—	—	58	2 187	3 618	265	—	—	191	61	—	3 065,76
December . . .	—	—	82	2 189	4 039	389	—	—	204	37	—	3 269,92
Totalen . .	—	—	867	23 713	57 065	6 625	—	—	2 501	57½	—	f 40 025,20
Over 1915 waren de totalen . .	—	—	642	21 016	65 801	20 631	—	—	2 653	38	—	42 454,08
Oostkust van Sumatra.												
1916.												
Januari . . .	1 426	3 021	14 987	362 237	1 242 628	570 420	—	—	52 010	23½	—	f 520 102,35
Februari . . .	1 668	3 577	18 500	415 360	1 326 352	556 932	—	—	56 905	11	—	569 051,10
Maart	1 582	3 082	16 333	387 011	1 327 110	601 982	—	—	55 515	69½	—	555 156,95
April	1 516	2 707	15 129	365 663	1 282 231	591 828	—	—	53 171	92½	—	531 719,25
Mei	1 977	3 596	18 166	431 170	1 455 161	638 157	—	—	61 201	54	—	612 015,40
Juni	1 523	3 167	15 805	401 289	1 433 553	600 575	—	—	58 270	13½	—	582 701,35
Juli	1 663	3 372	17 378	433 649	1 480 450	622 760	—	—	61 365	80	—	613 658,—
Augustus . . .	1 686	3 470	19 141	469 603	1 559 459	624 181	—	—	65 014	26½	—	650 142,65
September . .	1 805	3 605	20 496	490 797	1 532 659	597 914	—	—	65 537	92	—	655 379,20
October . . .	1 697	3 433	20 404	485 957	1 533 356	620 394	—	—	65 426	16	—	654 261,60
November . . .	1 830	3 630	19 854	475 578	1 490 228	627 500	—	—	64 162	71	—	641 627,10
December . . .	3 671	6 286	24 634	583 472	1 603 562	625 662	—	—	73 987	71	—	739 877,10
Totalen . .	22 044	42 946	220 827	5 301 786	17 266 749	7 278 305	—	—	732 569	20½	—	f 7 325 692,05
Over 1915 waren de totalen . .	30 517	55 780	368 982	6 820 073	16 387 857	4 763 566	—	—	791 722	70	—	6 665 883,80

MAANDEN.	DEBIET.											Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅓ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Atjeh en onderhoorigheden.												
1916.												
Januari	42	160	1 014	24 588	189 420	150 030	—	—	6 705	85	—	f 83 820,59
Februari	40	194	1 109	26 476	193 223	147 309	—	—	6 868	47½	—	85 853.16^{5}
Maart	29	168	977	26 021	200 349	160 962	—	—	7 096	27½	—	88 700,99^{5}
April.	30	213	941	25 372	199 841	151 598	—	—	6 967	27½	—	87 088,58^{5}
Mei	32	253	920	26 145	208 369	158 676	—	—	7 255	64	—	90 693,20
Juni	32	213	985	25 937	203 346	154 322	—	—	7 099	36½	—	88 739,60
Juli	34	229	988	27 225	213 888	151 284	—	—	7 349	60	—	91 867,53
Augustus . . .	32	200	988	28 076	216 202	150 620	—	—	7 423	54	—	92 791,78
September. . .	34	201	978	28 792	217 897	149 007	—	—	7 477	11	—	93 461,43
October. . . .	46	175	1 014	27 500	218 116	153 170	—	—	7 462	52	—	93 278,96^{5}
November . . .	34	225	1 096	25 582	213 044	150 055	—	—	7 250	78	—	90 632,01
December . . .	69	229	1 147	26 892	217 566	151 044	—	—	7 441	48½	—	93 015,69^{5}
Totalen . .	454	2 460	12 157	318 606	2 491 261	1 828 077	—	—	86 397	91½	—	f 1079943,54^{5}
Over 1915 waren de totalen . .	629	2 626	15 145	303 407	2 367 536	1 919 079	—	—	84 575	98½	—	1 057 161,95
Riouw en onderhoorigheden.												
1916.												
Januari	659	735	2 628	213 262	139 245	—	—	—	14 289	75	—	f 124 142,20
Februari . . .	708	869	2 769	236 408	142 192	—	—	—	15 581	61½	—	135 210,55
Maart	775	888	3 012	230 707	143 876	—	—	—	15 398	87	—	133 542,37^{5}
April.	611	963	3 048	232 797	146 873	—	—	—	15 504	56	—	134 413,55
Mei	1 075	1 562	4 595	345 896	179 964	—	—	—	22 396	45½	—	193 566,42^{5}
Juni	958	1 046	3 247	249 990	156 223	—	—	—	16 770	33½	—	145 435,70
Juli	421	484	1 963	151 544	144 129	—	—	—	11 036	65½	—	109 934,35
Augustus . . .	478	559	2 933	186 647	160 630	—	—	—	13 290	32½	—	132 903,25
September. . .	539	717	3 066	194 755	161 192	—	—	—	13 793	59	—	137 935,90
October. . . .	599	765	3 279	209 561	173 242	—	—	—	14 843	51½	—	148 435,15
November . . .	783	1 079	3 783	230 028	176 213	—	—	—	16 159	78½	—	161 597,85
December . . .	1 341	1 782	5 918	362 943	244 602	—	—	—	24 894	94	—	248 949,40
Totalen . .	8 947	11 449	40 241	2 844 538	1 968 381	—	—	—	193 960	39½	—	f 1 806 066,70
Over 1915 waren de totalen . .	8 235	11 097	31 548	2 410 481	1 839 390	—	—	—	168 147	10	—	1 425 114,75

MAANDEN.	DEBIET.											Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).							Totaal debiet.				
	50	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅓ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Banka en onderhoorigheden.												
1916.												
Januari. . . .	—	—	101	17 897	114 423	223 832	3 756	—	5 453	03½	—	f 87 248,56
Februari . . .	—	—	276	18 009	107 007	211 649	1 164	—	5 197	40	—	83 158,40
Maart	—	—	47	18 789	114 840	209 679	159	—	5 339	71	—	85 435,36
April.	—	—	—	13 789	100 449	199 415	609	—	4 695	62½	—	75 130,—
Mei	—	—	—	13 386	101 504	212 169	1 125	—	4 826	69½	—	77 227,12
Juni	—	—	—	12 546	97 845	207 595	272	—	4 661	51	—	74 584,16
Juli	—	—	6	13 570	110 099	224 053	407	—	5 123	79½	—	81 980,72
Augustus . . .	—	—	36	12 812	102 566	215 478	820	—	4 855	30	—	77 684,80
September. . .	—	—	28	13 737	106 173	225 244	782	—	5 070	16	—	81 122,56
October. . . .	—	—	5	13 015	98 519	212 634	622	—	4 751	20½	—	76 019,28
November . . .	—	—	11	11 790	99 300	220 578	563	—	4 785	47	—	76 567,52
December . . .	—	—	18	12 624	107 499	220 336	1 105	—	4 992	31½	—	79 877,04
Totalen . .	—	—	528	171 964	1 260 224	2 582 662	11 384	—	59 752	22	—	f 956 035,52
Over 1915 waren de totalen . .	—	25	1 167	288 452	1 387 430	2 960 827	42 842	—	72 145	80½	—	1 154 332,88
Billiton.												
1916.												
Januari. . . .	—	3	180	3 310	32 446	155 381	346	—	2 393	21	—	f 38 291,36
Februari . . .	—	7	215	4 280	38 322	185 640	232	—	2 866	62½	—	45 866,—
Maart	—	16	191	3 493	35 703	171 096	368	—	2 629	38½	—	42 070,16
April.	—	28	180	3 790	36 332	147 851	251	—	2 425	40½	—	38 806,48
Mei	—	14	161	3 203	35 447	178 541	379	—	2 680	02	—	42 880,32
Juni	—	7	146	3 611	40 093	208 967	96	—	3 092	56	—	49 480,96
Juli	—	12	222	3 868	36 025	153 884	168	—	2 484	33	—	39 749,28
Augustus . . .	—	16	200	3 131	33 887	147 686	267	—	2 341	48½	—	37 463,76
September. . .	—	7	282	3 096	31 696	141 278	300	—	2 240	—	—	35 840,—
October. . . .	—	18	234	3 416	33 653	149 822	227	—	2 376	96½	—	38 031,44
November . . .	—	13	213	3 096	31 481	147 585	335	—	2 291	82	—	36 669,12
December . . .	—	12	263	3 203	33 604	151 919	350	—	2 389	04½	—	38 224,72
Totalen . .	—	153	2 487	41 497	418 689	1 939 650	3 319	—	30 210	85	—	f 483 373,60
Over 1915 waren de totalen . .	—	305	3 312	52 978	464 615	2 046 329	16 881	—	32 979	14½	—	527 666,32

MAANDEN.	DEBIET.											
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅓ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Westerafdeeling van Borneo.												
1916.												
Januari	99	327	2 453	33 148	103 359	9 381	—	—	4 256	26½	—	f 55 331,44^{5}
Februari . . .	114	338	2 812	34 906	100 206	8 204	—	—	4 324	46	—	56 217,98
Maart	109	322	2 535	33 099	96 958	8 086	—	—	4 126	84½	—	53 648,98^{5}
April.	87	328	2 454	33 148	93 931	8 499	—	—	4 053	26	—	52 692,38
Mei	77	376	2 527	35 092	100 078	8 819	—	—	4 292	72½	—	55 805,42^{5}
Juni	78	317	2 794	35 056	96 416	10 806	—	—	4 256	68	—	55 336,84
Juli	56	307	2 409	35 613	102 769	9 049	—	—	4 332	39½	—	56 321,13^{5}
Augustus . . .	38	321	2 508	36 907	100 962	8 323	—	—	4 360	57	—	56 687,41
September. . .	47	363	3 108	39 013	104 370	7 966	—	—	4 620	46	—	60 065,98
October. . . .	76	385	2 398	32 587	92 851	7 731	—	—	3 997	68	—	55 967,52
November . . .	132	430	2 463	31 579	91 181	7 401	—	—	3 957	95½	—	55 411,37
December . . .	120	443	2 118	32 811	90 048	6 525	—	—	3 942	26	—	55 191,64
Totalen . .	1 033	4 257	30 579	412 959	1 173 129	100 790	—	—	50 521	55½	—	f 668 678,11
Over 1915 waren de totalen . .	917	2 994	25 841	386 875	1 126 308	128 140	—	—	47 588	43½	—	618 649,65^{5}
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.												
1916.												
Januari. . . .	3	23	67	17 175	57 207	20 751	—	—	2 226	02½	—	f 28 938,32^{5}
Februari . . .	4	12	93	20 132	65 682	17 609	—	—	2 512	95½	—	32 668,41^{5}
Maart	4	11	82	20 231	70 444	20 337	—	—	2 638	80	—	34 304,40
April.	8	16	87	20 447	71 789	22 840	—	—	2 705	40½	—	35 170,26^{5}
Mei	3	18	52	22 102	86 869	23 023	—	—	3 085	21	—	40 107,73
Juni	—	14	32	22 384	81 370	23 950	—	—	2 993	60	—	38 916,80
Juli	5	20	99	26 267	87 117	19 242	—	—	3 267	98½	—	42 483,80^{5}
Augustus . . .	—	20	87	24 941	82 547	14 841	—	—	3 062	27½	—	39 809,57^{5}
September. . .	3	16	49	26 813	84 760	16 454	—	—	3 212	01½	—	41 756,19^{5}
October. . . .	—	13	29	23 407	81 639	18 135	—	—	2 991	35½	—	40 601,92
November . . .	2	11	31	20 901	73 913	18 864	—	—	2 719	57½	—	38 074,05
December . . .	4	17	16	23 811	81 049	17 504	—	—	2 994	82	—	41 927,48
Totalen . .	36	191	724	268 611	924 386	233 550	—	—	34 410	02	—	f 454 758,96
Over 1915 waren de totalen . .	130	282	1 214	226 306	673 720	257 692	—	—	27 653	87	—	359 500,31

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.		Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
	50	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅕ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Menado.												
1916.												
Januari	22	133	658	11 907	9 149	692	—	—	911	75	—	f 10 941,—
Februari	36	114	585	12 137	9 294	614	—	—	918	49½	—	11 021,94
Maart	21	123	682	10 115	9 711	444	—	—	830	91	—	9 970,92
April	28	93	514	8 009	8 399	472	—	—	674	65	—	8 095,80
Mei	13	55	383	7 841	9 368	936	—	—	656	89½	—	7 882,74
Juni	6	40	426	7 367	9 344	1 013	—	—	631	61	—	7 579,32
Juli	5	122	229	7 980	10 025	1 444	—	—	675	56½	—	8 106,78
Augustus	19	77	259	7 851	10 353	918	—	—	669	91½	—	8 038,98
September	18	65	268	8 639	10 329	1 025	—	—	707	53	—	8 490,36
October	9	81	174	6 780	10 643	1 163	—	—	609	99	—	8 539,86
November	6	90	289	8 298	11 765	1 307	—	—	724	89½	—	10 148,53
December	21	91	325	9 242	10 638	1 520	—	—	763	93½	—	10 695,09
Totalen	204	1 084	4 792	106 166	119 018	11 548	—	—	8 776	14	—	f 109 511,32
Over 1915 waren de totalen	457	1 660	7 047	131 914	98 365	8 194	—	—	10 169	31½	—	122 031,78
Celebes en onderhoorigheden.												
1916.												
Januari	95	251	1 237	38 877	50 929	3 754	—	—	3 264	84½	—	f 39 178,14
Februari	107	233	1 685	47 623	52 121	4 403	—	—	3 789	97½	—	45 479,70
Maart	90	216	1 750	45 228	56 571	4 689	—	—	3 757	46	—	45 089,52
April	108	203	1 820	45 133	54 355	4 594	—	—	3 721	94	—	44 663,28
Mei	76	139	2 085	41 357	56 561	5 159	—	—	3 584	03½	—	43 008,42
Juni	96	145	2 082	39 722	58 074	4 697	—	—	3 539	05	—	42 468,60
Juli	108	212	2 583	45 958	60 832	5 247	—	—	3 996	88½	—	47 962,62
Augustus	90	128	2 319	38 032	60 145	4 973	—	—	3 521	10½	—	42 253,26
September	136	143	2 417	39 383	61 372	5 626	—	—	3 658	72½	—	43 904,70
October	82	115	1 733	31 961	55 532	7 656	—	—	3 071	62½	—	43 002,75
November	103	139	1 923	33 522	57 150	8 526	—	—	3 230	98½	—	45 233,79
December	85	131	1 967	34 749	58 535	9 810	—	—	3 327	37½	—	46 583,25
Totalen	1 176	2 055	23 601	481 545	682 177	69 134	—	—	42 464	00½	—	f 528 828,03
Over 1915 waren de totalen	1 514	2 482	28 063	606 453	650 851	23 327	—	—	48 448	31½	—	581 379,78

MAANDEN.	DEBIET.											Geldelijke opbrengst (bruto).
	BEREID OPIUM.										Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet.			
	50	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅓ mata).	Thails.	Mata's.		
	mata tjandoe.											
Amboina.												
1916.												
Januari. . . .	1	9	74	29 470	14 501	—	—	—	1 775	52	—	f 21 306,24
Februari . . .	4	5	161	31 355	14 198	—	—	—	1 875	08½	—	22 501,02
Maart	5	3	111	34 368	14 888	—	—	—	2 033	28½	—	24 399,42
April.	4	2	55	33 520	14 451	—	—	—	1 974	39½	—	23 692,74
Mei	5	2	104	32 063	15 376	—	—	—	1 926	67	—	23 120,04
Juni	4	3	42	27 610	15 223	—	—	—	1 692	96	—	20 315,52
Juli	3	3	62	30 401	15 270	—	—	—	1 835	45	—	22 025,40
Augustus . . .	4	2	96	32 961	15 610	—	—	—	1 974	75	—	23 697,—
September. . .	3	1	73	31 928	16 449	—	—	—	1 936	25½	—	23 235,06
October. . . .	3	1	16	22 405	15 745	—	—	—	1 438	90	—	20 144,60
November. . .	4	1	31	22 809	17 225	—	—	—	1 491	07½	—	20 875,05
December . . .	4	—	27	24 661	17 565	—	—	—	1 589	72½	—	22 256,15
Totalen . .	44	32	852	353 551	186 501	—	—	—	21 544	07	—	f 267 568,24
Over 1915 waren de totalen . .	43	108	1 363	335 106	164 191	—	—	—	20 257	99½	—	243 095,94
Ternate en onderhoorigheden.												
1916.												
Januari. . . .	—	—	248	3 974	2 306	—	—	—	275	82	—	f 3 309,84
Februari . . .	—	—	184	5 819	2 588	—	—	—	365	71	—	4 388,52
Maart	—	—	298	4 707	2 376	—	—	—	320	12	—	3 841,44
April.	—	—	210	5 333	2 328	—	—	—	339	46	—	4 073,52
Mei	—	—	178	5 848	2 764	—	—	—	369	93	—	4 439,16
Juni	—	—	182	4 639	3 039	—	—	—	315	48	—	3 785,76
Juli	—	—	184	4 687	2 676	—	—	—	310	87	—	3 730,44
Augustus . . .	—	—	229	5 477	3 112	—	—	—	364	71½	—	4 376,58
September. . .	—	—	135	3 451	2 877	—	—	—	246	96½	—	2 963,58
October. . . .	—	—	96	2 666	3 345	—	—	—	212	20	—	2 970,80
November. . .	—	—	121	4 577	2 884	—	—	—	301	65½	—	4 223,17
December . . .	—	—	93	5 100	2 829	—	—	—	323	20½	—	4 524,87
Totalen . .	—	—	2 158	56 278	33 124	—	—	—	3 746	13	—	f 46 627,68
Over 1915 waren de totalen . .	—	—	4 121	65 848	26 847	—	—	—	4 344	46½	—	52 133,58

MAANDEN.	DEBIET. BEREID OPIUM. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). mata tjandoe. 50	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅓ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).
Timor en onderhoorigheden.												
1916.												
Januari . . .	13	347	962	18 335	8 862	—	—	—	1 307	49	—	f 15 689,88
Februari . . .	24	335	1 106	19 927	8 562	—	—	—	1 401	59	—	16 819,08
Maart	25	329	1 256	26 330	9 304	—	—	—	1 754	33	—	21 051,96
April.	24	258	1 320	18 792	9 088	—	—	—	1 362	86	—	16 354,32
Mei	22	381	1 173	23 598	9 727	—	—	—	1 627	31½	—	19 527,78
Juni	17	146	981	20 325	9 270	—	—	—	1 369	27½	—	16 431,30
Juli	27	164	1 222	20 850	10 680	—	—	—	1 463	35	—	17 560,20
Augustus . . .	18	266	1 263	19 539	10 288	—	—	—	1 416	08½	—	16 993,02
September. . .	11	194	1 149	19 944	10 192	—	—	—	1 398	66½	—	16 783,98
October. . . .	14	144	1 019	16 390	10 318	—	—	—	1 196	23½	—	16 747,29
November. . .	14	117	820	18 635	10 430	—	—	—	1 279	10	—	17 907,40
December . . .	10	301	856	17 566	11 291	—	—	—	1 291	37	—	18 079,18
Totalen . .	219	2 982	13 127	240 231	118 012	—	—	—	16 867	66½	—	f 209 945,39
Over 1915 waren de totalen . .	308	3 601	18 614	240 178	100.032	—	—	—	17 390	54	—	208 686,48
Bali en Lombok.												
1916.												
Januari. . . .	191	1 159	5 937	54 480	119 939	98 771	45 164	—	7 463	68½	100	f 90 414,22
Februari . . .	202	1 060	5 784	50 642	113 801	90 347	42 341	—	7 012	29½	—	84 147,54
Maart	223	1 080	5 894	51 632	117 559	95 496	47 568	—	7 243	83	100	87 775,96
April.	227	1 145	5 994	50 683	115 056	91 348	46 663	—	7 131	06½	—	85 572,78
Mei	257	1 227	6 473	55 213	121 060	90 980	47 292	—	7 572	48½	—	90 869,82
Juni	275	1 234	6 779	56 078	121 620	88 043	44 440	—	7 632	30½	—	91 587,66
Juli	286	1 213	6 985	56 343	124 936	90 285	45 056	—	7 763	37½	—	93 160,50
Augustus . . .	246	1 258	7 065	57 920	124 829	91 120	44 952	—	7 849	16½	—	94 189,98
September. . .	233	1 236	6 737	55 663	120 195	90 802	45 322	—	7 589	30½	—	91 071,66
October. . . .	197	1 036	6 042	48 283	106 344	82 560	47 204	—	6 715	40	—	93 559,02
November. . .	164	1 017	6 035	47 395	104 583	80 399	45 875	—	6 585	40	—	92 195,60
December . . .	176	1 002	6 452	49 434	107 009	79 746	43 980	—	6 774	24	—	94 839,36
Totalen . .	2 677	13 667	76 177	633 766	1 396 931	1 069 897	545 857	—	87 332	55	200	f1 089 384,10
Over 1915 waren de totalen . .	2 705	16 110	69 554	712 698	1 426 460	1 191 538	559 528	—	92 951	37	400	1 118 816,44

GEWESTEN.	DEBIET. — BEREID OPIUM. — Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). — mata tjandoe. 50	25	12½	5	2	1	½	gelang tikee (⅓ mata).	Totaal debiet. Thails.	Mata's.	Aantal thails ruw opium (wordt alleen verkocht in bussen van 100 thail).	Geldelijke opbrengst (bruto).

RECAPITULATIE.

1916.												
Bantam	—	—	—	3 449	—	67 122	—	—	843	67	—	f 21 091,75
Batavia	734	1 972	5 847	111 372	487 938	2 750 656	4 833 890	—	68 594	24½	—	1 714 856,12
Preanger-Regentschappen	—	—	—	23 905	—	272 914	—	—	3 924	39	—	98 109,75
Cheribon	157	1 543	2 751	20 638	211 688	219 677	433 581	—	10 438	46	—	208 769,20
Pekalongan	473	2 721	7 653	47 495	217 677	1 962 821	1 997 917	—	38 219	46	—	764 389,20
Semarang	223	7 119	23 362	174 861	819 578	6 188 516	10 564 673	—	144 654	63½	—	2 893 092,70
Rembang	202	—	3 377	46 735	171 859	2 589 567	3 445 990	—	49 272	67½	—	985 453,50
Soerabaja	—	1 692	17 355	103 516	830 069	4 541 200	4 220 636	—	90 884	73½	—	1 817 694,70
Madoera	—	—	—	—	92 801	—	196 283	—	2 837	43½	—	56 748,70
Pasoeroean	—	345	3 014	32 982	272 634	2 548 393	3 499 082	137 035	51 000	90 2/6	—	1 121 563,09
Besoeki	—	—	3 699	42 954	379 684	2 388 809	85 969	—	34 521	69	—	690 433,80
Banjoemas	—	—	—	—	299 485	—	1 018 508	—	11 082	24	—	221 644,80
Kedoe	638	4 776	13 580	81 365	335 797	3 155 359	5 818 972	—	74 643	14	—	1 492 862,80
Djokjakarta	—	2 629	7 017	60 441	206 561	1 529 203	3 422 238	—	41 090	86½	—	821 817,30
Soerakarta	—	1 705	7 883	94 981	329 712	5 680 188	12 353 949	—	131 326	54	—	2 626 530,80
Madioen	—	—	6 995	36 787	100 309	1 544 569	10 741 179	22 841	78 947	62 4/6	—	1 479 028,67
Kediri	—	—	4 800	45 951	382 519	3 333 108	14 599 075	653 081	119 051	32 1/6	—	2 388 593,43
Totalen voor Java en Madoera	2 427	24 502	107 333	927 432	5 138 311	38 772 102	77 201 942	812 957	946 334	03 1/6	—	f 19 402 680,31
Sumatra's Westkust	—	478	1 439	19 874	162 450	312 806	38 535	—	7 862	81	—	141 530,58
Tapanoeli	—	443	2 305	86 477	74 225	377 883	1 669	—	9 994	40	—	129 927,20
Benkoelen	—	—	605	11 300	154 321	503 271	4 905	—	8 784	28	—	158 117,04
Lampongsche districten	—	14	341	8 344	33 914	227 508	69 184	—	3 762	60½	—	94 065,12
Palembang	—	977	1 691	41 170	734 907	480 567	1 437	—	22 025	12	—	352 401,92
Djàmbi	—	—	867	23 713	57 065	6 625	—	—	2 501	57½	—	40 025,20
Oostkust van Sumatra	22 044	42 946	220 827	5 301 786	17 266 749	7 278 305	—	—	732 569	20½	—	7 325 692,05
Atjeh en onderhoorigheden	454	2 460	12 157	318 606	2 491 261	1 828 077	—	—	86 397	91½	—	1 079 943,54
Riouw en onderhoorigheden	8 947	11 449	40 241	2 844 538	1 968 381	—	—	—	193 960	39½	—	1 806 066,70
Banka en onderhoorigheden	—	—	528	171 964	1 260 224	2 582 662	11 384	—	59 752	22	—	956 035,52
Billiton	—	153	2 487	41 497	418 689	1 939 650	3 319	—	30 210	85	—	483 373,60
Westerafdeeling van Borneo	1 033	4 257	30 579	412 959	1 173 129	100 790	—	—	50 521	55½	—	668 678,11
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	36	191	724	268 611	924 386	233 550	—	—	34 410	02	—	454 758,96
Menado	204	1 084	4 792	106 166	119 018	11 548	—	—	8 776	14	—	109 511,32
Celebes en onderhoorigheden	1 176	2 055	23 601	481 545	682 177	69 134	—	—	42 464	00½	—	528 828,03
Amboina	44	32	852	353 551	186 501	—	—	—	21 544	07	—	267 568,24
Ternate en onderhoorigheden	—	—	2 158	56 278	33 124	—	—	—	3 746	13	—	46 627,68
Timor en onderhoorigheden	219	2 982	13 127	240 231	118 012	—	—	—	16 867	66½	—	209 945,39
Bali en Lombok	2 677	13 667	76 177	633 766	1 396 931	1 069 897	545 857	—	87 332	55	200	1 089 384,10
Totalen voor de buitenbezittingen	36 834	83 188	435 498	11 422 376	29 255 464	17 022 273	676 290	—	1 423 483	51	200	f 15 942 480,31
Totalen voor Java en Madoera	2 427	24 502	107 333	927 432	5 138 311	38 772 102	77 201 942	812 957	946 334	03 1/6	—	19 402 680,31
Algemeene totalen	39 261	107 690	542 831	12 349 808	34 393 775	55 794 375	77 878 232	812 957	2 369 817	54 1/6	200	f 35 345 160,62

11. Overzicht van de baten en lasten der opiumregie over 1916.

Baten.		
Bruto-opbrengst van het debiet	—	f 35 345 160,52^5
Lasten.		
Zelfkosten van het verkochte opium	f 3 966 295,13^5	
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen	232 761,29	
Bezoldigingen van het dirigeerend en inspecteerend personeel en kosten van het hoofdbureau	106 681,—	
Bezoldigingen, toelagen en gratificatiën van het andere personeel, zoomede belooningen voor werkzaamheden in het belang van de opiumregie	1 550 110,96^5	
Reis- en verblijfkosten van het personeel en vervoerkosten van opium, djitjing, geld en verpakkingsmiddelen	300 040,—	
Schrijfbehoeften, pakmaterialen en dergelijke	50 720,—	
Huur en onderhoud van gebouwen	276 020,85^5	
Met het departement der Marine verrekend bedrag voor het gebruik van stoomschepen ter bestrijding van den opiumsluikhandel	187 964,—	
Kosten voor de bestrijding van den opiumsluikhandel te land, zoomede uitkeeringen wegens aangehaald opium	22 769,—	
Pensioenen, wachtgelden, onderstanden en verlofstraktementen (15 % van de in totaal uitbetaalde bezoldigingen)	240 283,53	
		6 933 645,77^5
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten		f 28 411 514,75

III. Statistiek betreffende de opiumaanhalingen in het regiegebied over 1916.

GEWESTEN.	Aantal in overtreding bevonden personen.	Aanhalingen van *ruw* opium. Ruw opium van de regie afkomstig. Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden. Kati's.	Thails.	Ander ruw opium. Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden. Kati's.	Thails.	Aanhalingen van *bereid* opium. Bereid opium van de regie afkomstig. Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden. Kati's.	Thails.	Ander bereid opium. Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden. Kati's.	Thails.	Totaal der aanhalingen. Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden. Kati's.	Thails.
Java en Madoera.																
Bantam	16	—	—	—	—	—	—	5	—	0.05	9	—	5.12	14	—	5.17
Batavia	247	—	—	—	9	32	12.21	59	2	7.92	175	295	11.35	243	330	15.48
Preanger-Regentschappen	151	—	—	—	10	1	10.84	41	—	7.73	96	—	12.48	147	2	15.06
Cheribon	29	—	—	—	—	—	—	16	2	3.53	12	4	11.04	28	6	14.57
Pekalongan	43	—	—	—	—	—	—	38	—	4.54	—	—	—	38	—	4.54
Semarang	72	—	—	—	2	—	1.28	66	—	6.15	3	—	1.06	71	—	8.49
Rembang	32	—	—	—	—	—	—	27	—	0.40	3	—	3.46	30	—	3.86
Soerabaja	15	—	—	—	—	—	—	8	—	2.14	5	28	10.74	13	28	12.88
Pasoeroean	9	—	—	—	—	—	—	6	—	5.81	2	—	2.56	8	—	8.37
Besoeki	15	—	—	—	—	—	—	14	—	1.38	1	—	0.15	15	—	1.53
Banjoemas	47	—	—	—	1	2	2.80	41	1	3.08	7	—	1.53	49	3	7.41
Kedoe	111	—	—	—	—	—	—	105	—	8.28	1	—	0.01	106	—	8.29
Djokjakarta	19	—	—	—	—	—	—	18	—	4.71	—	—	—	18	—	4.71
Soerakarta	67	—	—	—	—	—	—	67	—	5.25	—	—	—	67	—	5.25
Madioen	21	—	—	—	—	—	—	16	—	1.24	1	—	—	17	—	1.24
Kediri	16	—	—	—	—	—	—	13	—	10.90	—	—	—	13	—	10.90
Madoera	8	—	—	—	—	—	—	8	—	2.99	1	—	—	9	—	3.00
Totalen Java en Madoera	918	—	—	—	22	36	11.13	548	9	12.10	316	330	11.50	886	377	2.75
Buitenbezittingen.																
Sumatra's Westkust	33	—	—	—	—	—	—	26	—	12.32	8	2	8.84	34	5	5.16
Tapanoeli	54	—	—	—	1	—	0.11	45	—	3.27	—	—	—	46	—	3.38
Lampongsche districten	9	—	—	—	—	—	—	7	—	8.96	2	—	0.21	9	—	9.17
Benkoelen	2	—	—	—	—	—	—	1	—	1.08	—	—	—	1	—	1.08
Palembang	29	—	—	—	—	—	—	24	2	6.06	2	—	0.04	26	2	6.10
Djambi	6	—	—	—	—	—	—	6	2	8.40	1	—	0.65	7	2	9.05
Oostkust van Sumatra	33	—	—	—	—	—	—	29	3	11.43	3	1	0.87	32	4	12.31
Atjeh en onderhoorigheden	9	—	—	—	—	—	—	8	—	8.27	2	4	2.67	10	4	10.93
Riouw en onderhoorigheden	11	—	—	—	—	—	—	11	2	14.72	1	—	1.20	12	2	15.92
Banka en onderhoorigheden	51	—	—	—	—	—	—	35	2	10.88	10	2	6.70	45	5	1.58
Billiton	23	—	—	—	—	—	—	23	—	9.22	—	—	—	23	—	9.22
Westerafdeeling van Borneo	5	—	—	—	—	—	—	2	—	6.01	3	1	12.67	5	2	2.68
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	11	—	—	—	1	—	0.35	8	—	1.97	1	—	2.33	10	—	4.65
Menado	8	—	—	—	—	—	—	5	4	11.26	1	—	0.95	6	4	12.21
Celebes en onderhoorigheden	5	—	—	—	—	—	—	6	1	10.77	—	—	—	6	1	10.77
Amboina	2	—	—	—	—	—	—	2	—	3.45	—	—	—	2	—	3.45
Ternate en onderhoorigheden	5	—	—	—	—	—	—	5	—	15.17	—	—	—	5	—	15.17
Timor en onderhoorigheden	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2.50	—	—	—	1	—	2.50
Bali en Lombok	89	—	—	—	—	—	—	86	15	8.31	1	—	0.10	87	13	8.41
Totalen buitenbezittingen	386	—	—	—	2	—	0.46	330	40	10.05	35	12	5.21	367	50	15.74
Algemeene totalen	1 304	—	—	—	24	—	—	878	—	—	351	—	—	1 253	—	—

Bijlage AA.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de opbrengst in 1916 van verschillende niet-verpachte middelen onder beheer van het Departement van Financiën.

I. IN- EN UITVOERRECHTEN EN ACCIJNZEN.

a. *Opbrengst aan in- en uitvoerrechten, voor zooveel betreft de voornaamste daaraan onderworpen artikelen, over elk der jaren 1915 en 1916.*

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN. *a)*	Java en Madoera.		Buitenbezittingen.		TOTALEN.	
	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
			INVOERRECHTEN.			
Aardewerk (gebakken) en porcelein	f 116 699	f 146 851	f 57 464	f 50 457	f 174 163	f 197 308
Arak	31 432	50 919	192 782	268 477	224 214	319 396
Automobielen, automobielbanden en onderdeelen	405 324	872 879	66 958	94 417	472 282	967 296
Bier	199 526	215 467	166 895	137 504	366 421	352 971
Biscuits	133 307	188 268	72 292	76 520	205 599	264 788
Boter	264 210	343 863	59 094	67 805	323 304	411 668
Brandewijn en cognac	196 850	214 562	135 273	157 141	332 123	371 703
Drogerijen en medicijnen (incl. chemicaliën)	261 395	274 116	126 836	119 656	388 231	393 772
Eetwaren (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd, doch „Biscuits", „Boter", „Melk", „Visch" en „Vleesch" uitgezonderd)	1 458 160	936 063	657 750	629 347	2 115 910	1 565 410
Gambir	96 134	120 293	4 015	2 703	100 149	122 996
Garens	188 718	214 696	178 591	162 500	367 309	377 196
Gedistilleerd (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd, doch „Arak", „Brandewijn", „Cognac", „Jenever", „Likeuren", „Reukwerken" en „Whisky" uitgezonderd) (incl. geneesmiddelen met gedist. bereid)	51 713	34 092	320 984	266 012	372 697	300 104
Glas en glaswerk	157 038	176 525	44 538	49 215	201 576	225 740
IJzer- en staalwerk (incl. messenmakerswerk)	377 612	493 964	153 141	167 318	530 753	661 282
Jenever	839 755	857 532	329 306	322 360	1 169 061	1 179 892
Kleederen	264 888	367 754	140 898	153 392	405 786	521 146
Koperwerk	63 503	63 275	22 721	20 950	86 224	84 225
Kramerij	156 452	218 781	63 522	66 932	219 974	285 713
Leder en lederwerk	117 701	173 881	64 944	80 208	182 645	254 089
Likeuren	124 662	121 158	135 779	157 061	260 441	278 219
Lucifers	179 952	166 364	48 206	41 421	228 158	207 785
Manufacturen (katoenen)	3 419 011	3 927 896	1 129 573	1 045 534	4 548 584	4 973 430
Idem (wollen en halfwollen)	55 498	54 703	16 797	10 410	72 295	65 113
Idem (zijden en halfzijden)	112 073	114 768	56 579	55 483	168 652	170 251
Idem (zakken)	370 570	356 588	65 066	52 865	435 636	409 453
Idem (andere)	394 822	540 913	98 245	140 522	493 067	681 435
Meel	223 096	261 636	94 495	112 027	317 591	373 663
Melk	232 123	255 324	115 506	118 323	347 629	373 647
Meubelen (incl. lampen)	126 838	132 250	35 083	39 638	166 476	167 333
Mineraalwater	55 800	77 221	37 115	34 664	90 464	114 336
Modewaren	262 542	361 714	106 471	88 902	351 444	468 185
Papier, schrijf- en teekenbehoeften	421 118	595 877	165 232	131 335	552 453	761 109
Petroleum	90 102	101 751	23 101	19 146	109 248	124 852

a) Alleen die soorten van goederen zijn afzonderlijk genoemd, welke in totaal meer dan f 50 000 aan in- of uitvoerrecht opbrachten.

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN.	Java en Madoera.		Buitenbezittingen.		TOTALEN.	
	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
Reukwerken, met gedistilleerd bereid .	f 330 866	f 376 105	f 84 748	f 84 638	f 415 614	f 460 743
Rijtuigen, rijwielen en onderdeelen . .	101 658	157 664	46 923	56 225	148 581	213 889
Sigaren en sigaretten	215 344	235 815	298 839	354 553	514 183	590 368
Speelkaarten (Europeesche en Chineesche)	72 591	38 718	11 386	11 956	83 977	50 674
Tabak.	95 565	86 858	222 555	215 253	318 120	302 111
Thee	730 622	769 380	127 981	125 097	858 603	894 477
Verfwaren en lijnolie	133 490	227 808	32 940	39 297	166 430	267 105
Visch	932 449	920 656	191 796	192 682	1 124 245	1 113 338
Vleesch	115 420	109 804	26 650	30 842	142 070	140 646
Vuurwerk	41 133	47 633	14 128	15 655	55 261	63 288
Whisky	124 223	168 368	39 206	44 037	163 429	212 405
Wijn	139 581	147 296	57 335	52 134	196 916	199 430
Zeep	82 652	128 390	94 686	85 971	177 338	214 361
Zout	52 728	18 425	989 761	964 933	1 042 489	983 358
Andere artikelen	576 736	854 752	335 437	339 503	912 173	1 194 255
Kantoren waarvan de gegevens nog niet ontvangen zijn *b*).	—	—	37 265	2 747	37 265	2 747
Totalen	f 15 193 682	f 17 319 616	f 7 543 571	f 7 609 085	f 22 737 253	f 24 928 701
Af: terugbetalingen	44 081	6 749	11 079	12 742	55 160	19 491
Zuiver ontvangen	f 15 149 601	f 17 312 867	f 7 532 492	f 7 596 343	f 22 682 093	f 24 909 210

UITVOERRECHTEN.

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN.	Java en Madoera 1915.	Java en Madoera 1916.	Buitenbezittingen 1915.	Buitenbezittingen 1916.	Totalen 1915.	Totalen 1916.
Getah	—	—	f 193 885	f 178 127	f 193 885	f 178 127
Gomsoorten.	—	—	231 176	345 317	231 176	345 317
Huiden	f 115 134	f 153 104	21 635	28 751	136 769	181 855
Rotting en rottingstokken	—	—	301 058	234 985	301 058	234 985
Tabak.	613 784	712 406	210 655	215 110	824 439	927 516
Tengkawangpitten	—	—	78 994	13 216	78 994	13 216
Tin en tinerts.	345 257	690 984	229 767	143 085	575 024	834 069
Vogelhuiden	11	605	103 042	87 414	103 053	88 019
Andere artikelen	26 989	34 148	218 445	261 179	245 434	295 327
Kantoren waarvan de gegevens nog niet ontvangen zijn *c*).	—	—	12 786	2 463	12 786	2 463
Totalen	f 1 101 175	f 1 591 247	f 1 601 443	f 1 509 647	f 2 702 618	f 3 100 894
Af: terugbetalingen	312	661	3 792	5 137	4 104	5 798
Zuiver ontvangen	f 1 100 863	f 1 590 586	f 1 597 651	f 1 504 510	f 2 698 514	f 3 095 096

b) Gespecificeerde opgaven werden nog niet ontvangen van de kantoren te Soemalata, Wahai, Lelingloean, Fakfak, Kaimana, Kakas, Serwaroe en Bima.

c) Gespecificeerde opgaven werden nog niet ontvangen van de kantoren te Kalianda, Soemalata, Wahai, Fakfak, Kaimana, Kakas en Bima

b. *Opgaven over 1916 van de ontvangsten per kantoor.*

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz. Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Totaal.	Accijnzen. Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.	Invoerrecht over landsgoederen.
	JAVA EN MADOERA.									
Bantam. . . .	Bantam	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Anjer	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Batavia. . . .	Tandjoengpriok . .	f 5 927 467	f 730 585	f 6 658 052	f 161 996	—	f 1 171 735	f 527 225	f 1 860 956	f 15 370
	Pamanoekan . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cheribon . . .	Cheribon	697 267	6 128	703 395	32 242	—	—	171 772	204 014	153
	Indramajoe	1 132	—	1 132	—	—	—	—	—	—
Pekalongan . .	Pekalongan	25 299	—	25 299	82 711	—	—	59 006	141 717	—
	Tegal	58 478	201	58 679	48 826	—	—	16 661	65 487	—
Semarang . . .	Semarang.	3 974 809	226 597	4 201 406	24	f 12 833	69 779	931 073	1 013 709	19 694
	Japara.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Djoeana	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rembang . . .	Rembang.	—	39	39	—	14	—	—	14	—
	Toeban	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Tjepoe.	—	—	—	—	—	2 501 662	—	2 501 662	—
Soerabaja . . .	Soerabaja.	6 330 542	320 954	6 651 496	68 793	35	1 824 100	1 551 462	3 444 390	21 676
	Bawean	3 189	1	3 190	—	—	103	1 692	1 795	—
Pasoeroean . .	Pasoeroean	19 243	17 187	36 430	—	—	—	—	—	—
	Probolinggo	13 752	53 503	67 255	—	—	—	—	—	—
	Kraksaän.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Besoeki. . . .	Panaroekan	33 501	178 011	211 512	—	—	—	—	—	3
	Banjoewangi . . .	4 256	23 558	27 814	—	—	—	4	4	—
Banjoemas . .	Tjilatjap	222 924	33 301	256 225	—	—	408 796	44 548	453 344	—
Kedoe . . .	Keboemen	—	—	—	617	—	—	—	617	—
Madoera . . .	Boender	998	510	1 508	—	—	—	—	—	—
	Soemenep	12	3	15	—	—	—	—	—	—
	Sapeken	—	9	9	—	—	—	—	—	—
	Totalen voor Java en en Madoera . . .	f 17 312 869	f 1 590 587	f 18 903 456	f 395 209	f 12 882	f 5 976 175	f 3 303 443	f 9 687 709	f 56 896

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz.			Accijnzen.					Invoerrecht over landsgoederen.
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.	
BUITENBEZITTINGEN.										
Atjeh en onderhoorigheden .	Oelee Lheue. . . .	f 119 377	f 6 521	f 125 898	—	—	f 24 440	f 2 262	f 26 702	—
	Singkel	5 972	4 557	10 529	—	—	—	615	615	f 14
	Sigli	90 055	334	90 389	—	—	21 925	29 376	51 301	2
	Lho Seumawe . . .	82 296	282	82 578	—	—	20 949	1 878	22 827	—
	Idi	14 392	69	14 461	—	—	—	5 198	5 198	—
	Langsar	113 878	1 772	115 650	—	—	27 485	4 386	31 871	—
	Tjalang	2 644	262	2 906	—	—	—	624	624	—
	Meulaboh.	11 468	1 330	12 798	—	—	—	2 405	2 405	—
	Tapa Toean	9 466	11 857	21 323	—	—	—	2 047	2 047	—
	Sinabang	10 010	398	10 408	—	—	—	1 491	1 491	—
Tapanoeli . . .	Natal	52	82	134	—	—	—	—	—	—
	Baroes	28 553	23 042	51 595	—	—	—	963	963	—
	Sibolga.	170 309	56 697	227 006	—	—	3 025	27 656	30 681	41
	Goenoengsitoli . . .	6 864	11	6 875	—	—	—	944	944	—
Sumatra's Westkust	Padang	735 207	36 538	771 745	—	—	212 582	154 467	367 049	5 226
	Ajerbangis	47	1 162	1 209	—	—	—	—	—	—
	Poeloe Tello. . . .	—	150	150	—	—	—	—	—	—
Benkoelen. . .	Benkoelen	62 475	14 936	77 411	—	—	7 940	4 920	12 860	2 940
	Kroë	226	2 448	2 674	—	—	23	10	33	—
	Mokko Mokko . . .	—	4	4	—	—	—	—	—	—
	Bintoehan	5	1 510	1 515	—	—	—	—	—	—
Lampongsche districten . .	Telokbetong. . . .	12 020	841	12 861	—	—	27 152	7 526	34 678	8
	Kalianda	—	408	408	—	—	—	—	—	—
	Tjabang	—	131	131	—	—	—	—	—	—
	Koto Agoeng . . .	3	983	986	—	—	—	—	—	—
	Menggalo.	55	1 480	1 535	—	—	—	—	—	—
	Laboehan Maringei. .	—	1 174	1 174	—	—	—	—	—	—
	Djaboeng Negara Soka	—	429	429	—	—	—	—	—	—
Palembang . .	Palembang	436 712	154 375	591 087	—	—	176 195	54 250	230 445	71
Djambi. . . .	Djambi	103 506	21 140	124 646	—	—	—	9 178	9 178	—
	Moearosabak . . .	10 075	13 867	23 942	—	—	1	985	986	—

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz. Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Totaal.	Accijnzen. Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.	Invoerrecht over landsgoederen.
Riouw en onderhoorigheden .	Rengat.	f 63 000	f 2 626	f 65 626	—	—	f 3 850	f 4 217	f 8 067	f 34
	Prigi Radja	43 481	16 807	60 288	—	—	5 063	3 386	8 449	10
	Poeloe Kidjang. . .	10 008	6 345	16 353	—	—	275	527	802	2
	Koeala Mandah. . .	6 944	24 980	31 924	—	—	1 113	441	1 554	—
	Soengai Goentoeng .	7 948	9 310	17 258	—	—	660	783	1 443	—
Oostkust van Sumatra . .	Poeloemoeda . . .	7 816	4 899	12 715	—	—	974	102	1 076	—
	Bagan Si Api Api .	94 263	4 433	98 696	—	—	—	8 619	8 619	—
	Laboehanbilik . . .	62 834	5 919	68 753	—	—	16 049	5 457	21 506	—
	Koealoe	16 879	3 149	20 028	—	—	—	2 562	2 562	—
	Tandjoengbalai. . .	220 591	4 007	224 598	—	—	34 798	48 903	83 701	—
	Tandjoengtiram . .	53 717	1 577	55 294	—	—	11 929	5 416	17 345	—
	Bandarkalipah . . .	4 568	104	4 672	—	—	—	—	—	—
	Tandjoengbringin . .	47 743	655	48 398	—	—	—	31	31	—
	Belawan	2 342 997	202 066	2 545 063	—	—	300 688	192 093	492 781	—
	Tandjoengpoera . .	49 230	9 893	59 123	—	—	27 196	754	27 950	—
	Pangkalanbrandan .	108 001	43 818	151 819	—	—	18 196	672	18 868	45
	Siak Sri Indrapoera .	10 388	5 743	16 131	—	—	1 003	695	1 698	—
	Pakanbaroe	51 570	9 630	61 200	—	—	3 122	3 522	6 644	5
Banka	Muntok	35 161	584	35 745	—	—	92	3 443	3 535	311
	Belinjoe	43 364	247	43 611	—	—	—	5 006	5 006	212
	Soengailiat	49 214	235	49 449	—	—	—	4 668	4 668	—
	Pangkalbalam . . .	61 666	581	62 247	—	—	—	5 786	5 786	—
Billiton. . . .	Tandjoengpandan . .	127 172	143 986	271 158	—	—	32 378	13 006	45 384	—
Westerafdeeling van Borneo .	Pontianak	327 167	95 319	422 486	—	f 48 931	69 431	38 925	157 287	516
	Sambas	43 984	10 354	54 338	—	3 498	13 415	6 052	22 965	—
	Singkawang	61 960	244	62 204	—	2 326	1 608	4 556	8 490	—
	Pamangkat	30 359	273	30 632	—	1 313	291	3 144	4 748	—
	Ketapang.	65	364	429	—	—	—	73	73	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Bandjermasin . . .	186 379	112 122	298 501	—	21 052	58 831	20 204	100 087	410
	Samoeda	1 123	19 291	20 414	—	—	—	381	381	—
	Pangkalan Boeoen .	749	3 732	4 481	—	3	—	356	359	—
	Pagatan	34	6	40	—	27	—	—	27	—
	Samarinda	103 185	42 367	145 552	—	6 398	13 014	9 545	28 957	—

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz.			Accijnzen.					Invoerrecht over landsgoederen.
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.	
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Balikpapan	f 89 850	f 61 260	f 151 110	—	f 1 026	f 68 896	f 4 008	f 73 930	—
	Kotabaroe	20 268	9 464	29 732	—	1 858	950	2 398	5 206	f 2 424
	Soekamara	3	696	699	—	25	—	—	25	—
	Tanahgrogot . . .	3 515	14 371	17 886	—	1 512	—	861	2 373	—
	Tandjoengredeb . .	4 830	8 821	13 651	—	861	—	668	1 529	—
	Tandjoengselor. . .	9 010	21 227	30 237	—	1 549	7	944	2 500	—
	Koemai	681	6 429	7 110	—	5	—	431	436	—
	Telok Seliman . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden .	Makasser	593 151	152 221	745 372	—	—	187 871	72 462	260 333	1 216
	Bonthain	—	1	1	—	—	—	—	—	—
	Balangnipa	—	1	1	—	—	—	—	—	—
	Pangkadjene. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Saleier.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Maros	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Takalar	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Aloë	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Djeneponto	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Madjene	162	3 387	3 549	—	—	—	—	—	—
	Boeloekoemba . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Kadjang	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Baoe Baoe	227	108	335	—	—	9	—	9	—
	Pare Pare	140	1	141	—	—	2	—	2	—
	Boeloe (Boniriatang) .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Palima.	1 446	4	1 450	—	—	—	—	—	—
	Kolaka	—	137	137	—	—	—	—	—	—
	Malili	—	4 033	4 033	—	—	—	—	—	—
	Baroe Sopeng . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Kandari	2	1 554	1 556	—	—	—	—	—	—
	Boenta.	14	87	101	—	—	—	—	—	—
	Loewoek	—	1	1	—	—	—	—	—	—
	Kolonedale	43	281	324	—	—	—	—	—	—
	Palopo.	234	1 546	1 780	—	—	2	—	2	—
	Banggai	9	—	9	—	—	—	—	—	—
Menado. . . .	Menado	220 617	1 208	221 825	—	—	28 689	12 959	41 648	90

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz. Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Totaal.	Accijnzen. Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.	Invoerrecht over landsgoederen.
Menado	Amoerang	f 18 455	f 651	f 19 106	—	—	—	f 2 148	f 2 148	—
	Kwandang	105	—	105	—	—	—	—	—	—
	Ratahtotok	1 849	—	1 849	—	—	—	—	—	—
	Liroeng	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Taroena	12 334	3	12 337	—	—	—	757	757	—
	Oeloe (Siaoe) . . .	5 362	1	5 363	—	—	—	173	173	—
	Bolaang Mongondou .	4 262	355	4 617	—	—	—	—	—	—
	Boeroko	360	8	368	—	—	—	84	84	—
	Djiko	2 616	— 57	2 559	—	—	—	—	—	—
	Bwool	858	685	1 543	—	—	—	103	103	—
	Gorontalo.	59 158	11 354	70 512	—	—	f 14 792	6 471	21 263	—
	Poso	426	1 908	2 334	—	—	—	—	—	f 7
	Paleleh	1 808	175	1 983	—	—	—	178	178	—
	Oena Oena	627	8	635	—	—	—	—	—	—
	Parigi	212	145	357	—	—	—	—	—	—
	Soemalata	470	264	734	—	—	—	176	176	—
	Tagoelandang . . .	1 947	—	1 947	—	—	—	347	347	—
	Donggala	6 083	906	6 989	—	—	—	1 109	1 109	—
	Toli Toli	455	— 222	233	—	—	—	35	35	—
Ternate en onderhoorigheden .	Ternate	38 993	17 677	56 670	—	—	28 932	5 007	33 939	—
	Laboeha	2 134	5 794	7 928	—	—	—	332	332	—
	Manokoeari	737	465	1 202	—	—	18	312	330	—
Amboina . . .	Amboina	75 043	16 511	91 554	—	—	36 770	4 458	41 228	853
	Neira	18 350	128	18 478	—	—	20 859	—	20 859	—
	Saparoea	3 235	—	3 235	—	—	—	—	—	—
	Namlea	336	5	341	—	—	—	—	—	—
	Tifoe	302	18	320	—	—	—	—	—	—
	Piroe	326	3	329	—	—	—	—	—	—
	Wahai.	353	16	369	—	—	—	—	—	—
	Geser	1 222	220	1 442	—	—	—	—	—	—
	Amahai	205	—	205	—	—	—	—	—	—
	Toeal	441	7	448	—	—	—	6	6	—
	Dobo	1 338	59	1 397	—	—	—	—	—	—
	Lelingloean	150	—	150	—	—	—	—	—	—
	Saumlaki.	54	4	58	—	—	—	7	7	—

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz.			Accijnzen.					Invoerrecht over landsgoederen.
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.	
Amboina . . .	Fakfak	f 1 212	f 39	f 1 251	—	—	—	—	—	—
	Kakas	288	—	288	—	—	—	f 35	f 35	—
	Tepa	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Kaimana	164	186	350	—	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden .	Koepang	12 683	1 944	14 627	—	—	—	173	173	—
	Atapoepoe	959	1 100	2 059	—	—	—	—	—	—
	Roti (Baä)	88	383	471	—	—	—	—	—	—
	Sawoe (Seba) . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Waingapoe	339	72	411	—	—	—	—	—	—
	Ende	957	7	964	—	—	—	—	—	—
	Maoemere.	442	85	527	—	—	f 9	17	26	—
	Larantoeka	345	164	509	—	—	—	—	—	—
	Bima	105	687	792	—	—	—	13	13	—
	Kalabahi	68	522	590	—	—	—	—	—	—
	Soembawa	460	1 614	2 074	—	—	—	—	—	—
	Laboehanbalat . . .	2	78	80	—	—	—	—	—	—
	Serwaroe	5	194	199	—	—	—	—	—	—
	Ilwaki	2	669	671	—	—	—	—	—	—
	Kisar	141	14	155	—	—	—	—	—	—
	Laboehanbodjo . . .	8	10	18	—	—	—	—	—	—
	Aimeré	1	33	34	—	—	—	—	—	—
	Reo	72	37	109	—	—	—	—	—	—
	Waikelo	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Damar	2	—	2	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	Ampenan	22 036	7 901	29 937	—	—	—	10 671	10 671	—
	Laboehanhadji . . .	816	1	817	—	—	1	139	140	—
	Soeroeng Djoekoeng .	— 3	24	21	—	—	—	—	—	—
	Pabean	39 902	315	40 217	—	—	—	7 086	7 086	—
	Loloan	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Benoa	10 966	75	11 041	—	—	—	368	368	—
	Laboehan Amoek . .	177	25	202	—	—	—	—	—	—
	Totalen voor de buitenbezittingen . . .	f 7 596 278	f 1 504 516	f 9 100 794	—	f 90 384	f 1 523 500	f 839 442	f 2 453 326	f 14 437

II. Personeele belasting (voor Europeanen en met- hen g

JAVA EN MA

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden grondslag (rijwielen), v. z. n. reeds verminderd ingevolge art. 12, laatste lid, der belastingverordening. Rijwielen ingericht voor één persoon.	IVden grondslag: Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	IVden grondslag: Motor-rijwielen.	Aan… V… Rijtu… op t… wiel…
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	gul
Bantam. . . .	Europeanen . .	231	3 133,72^{5}	1 897,47	5 031,19^{5}	4 931,86^{5}	—	497,99	261,05	—	130,50	25
	Vr. oosterlingen.	418	1 438,—	495,56^{5}	1 933,56^{5}	1 861,93^{5}	—	202,—	194,40	—	—	20
	Totaal . . .	649	4 571,72^{5}	2 393,03^{5}	6 964,76	6 793,80	—	699,99	455,45	—	130,50	45
Batavia. . . .	Europeanen . .	4 655	184 716,93^{5}	69 437,54^{5}	254 154,48	249 530,20^{5}	625,50	6 053,66	8 378,—	20,50	1 581,—	3 39
	Vr. oosterlingen.	7 751	53 445,10	18 599,21	72 044,31	64 543,33	2 400,28^{5}	3 729,20	945,50	—	480,60	2 56
	Totaal . . .	12 406	238 162,03^{5}	88 036,75^{5}	326 198,79	314 073,53^{5}	3 025,78^{5}	9 782.86	9 323,50	20,50	2 061,60	5 96
Preanger-Regentschappen . .	Europeanen . .	3 787	76 609,96	38 054,16	114 664,12	112 939,02	4,50	5 668,—	3 773,15	—	1 371,80	2 41
	Vr. oosterlingen.	2 784	15 647,39	6 779,13	22 426,52	21 718,05	873,48	1 501,—	1 214,05	—	215,70	96
	Totaal . . .	6 571	92 257,35	44 833,29	137 090,64	134 657,07	877,98	7 169,—	4 987,20	—	1 587,50	3 37
Cheribon. . . .	Europeanen . .	789	10 711,17^{5}	6 590,63^{5}	17 301,81	16 937,08	—	1 313,—	784,—	—	654,—	1 01
	Vr. oosterlingen.	2 946	11 454,83^{5}	4 848,99^{5}	16 303,83	14 797,04^{5}	—	1 533,50	1 147,50	—	157,50	1 60
	Totaal . . .	3 735	22 166,01	11 439,63	33 605,64	31 734,12^{5}	—	2 846,50	1 931,50	—	811,50	2 62
Pekalongan . .	Europeanen . .	976	14 429,41	7 488,60	21 918,01	21 621,20	67,50	2 335,—	1 007,75	—	573,—	1 74
	Vr. oosterlingen.	1 823	9 816,78	4 269,51	14 086,29	13 207,46	—	1 405,50	1 026,75	—	122,40	1 21
	Totaal . . .	2 799	24 246,19	11 758,11	36 004,30	34 828,66	67,50	3 740,50	2 034,50	—	695,40	2 95
Semarang . . .	Europeanen . .	2 772	71 245,24	26 559,22	97 804,46	94 813,60	173,85	4 395,66	4 415,05	—	1 074,—	2 31
	Vr. oosterlingen.	2 591	23 096,63	8 974,83	32 071,46	29 635,49	351,12	2 648,—	1 333,35	—	258,—	1 76
	Totaal . . .	5 363	94 341,87	35 534,05	129 875,92	124 449,09	524,97	7 043,66	5 748,40	—	1 332,—	4 07
Rembang . . .	Europeanen . .	619	7 449,70	5 117,59	12 567,29	12 280,51^{5}	—	692,50	605,85	7,75	445,50	169
	Vr. oosterlingen.	1 437	7 611,90	2 011,27	9 623,17	8 570,39	9,—	1 017,—	442,95	—	18,—	616
	Totaal . . .	2 056	15 061,60	7 128,86	22 190,46	20 850,90^{5}	9,—	1 709,50	1 048,80	7,75	463,50	785
Soerabaja . . .	Europeanen . .	4 146	134 302,44^{5}	62 769,79^{5}	197 072,24	189 625,14^{5}	169,90	5 253,33	5 871,90	—	2 816.50	3 165
	Vr. oosterlingen.	3 509	40 576,69^{5}	19 802,07^{5}	60 378,77	57 323,16^{5}	2 801,46	2 610,17	787,25	—	325,50	1 271
	Totaal . . .	7 655	174 879,14	82 571,87	257 451,01	246 948,31	2 971,36	7 863,50	6 659,15	—	3 142,—	4 436

hen gelijkgestelden en vreemde oosterlingen) over 1916.

Aanslag naar den Vden grondslag (rijtuigen). Rijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	VIden grondslag (automobielen en autoletten). Auto-mobielen.	Autoletten.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	1915. Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
MADOERA.										
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
251,33	160,—	488,—	120,—	6 840,73^5	637,17^5	6 203,56	—	6 883,62	534,73	6 348,89
202,—	40,—	—	—	2 500,33^5	34,—	2 466,33^5	—	2 304,91^5	53,30	2 251,61^5
453,33	200,—	488,—	120,—	9 341,07	671,17^5	8 669,89^5	—	9 188,53^5	588,03	8 600,50^5
3 392,94	5 458,67	19 484,—	42,—	294 566,47^5	24 376,24^5	270 190,23	1 627,54^5	285 250,60^5	22 995,49	262 255,11^5
2 568,—	1 810,—	4 696,—	—	81 172,91^5	1 039,26	80 133,65^5	1 115,53	71 922,40^5	1 172,53^5	70 749,87
5 960,94	7 268,67	24 180,—	42,—	375 739,39	25 415,50^5	350 323,88^5	2 743.07^5	357 173,01	24 168,02^5	333 004,98^5
2 410,98	2 123.99	13 532,—	100,—	141 923,44	14 759,77	127 163,67	867,16	121 526,89^5	11 229,12^5	110 297,77
966.66	372,—	672,—	48,—	27 580,94	499,53	27 081,41	62,27	20 769,22	743,28	20 025,94
3 377,64	2 495,99	14 204,—	148,—	169 504.38	15 259,30	154 245,08	929,43	142 296,11^5	11 972,40^5	130 323,71
1 016,64^5	390,66^5	4 504,—	44,—	25 643,39	3 194,25	22 449,14	82,77	26 635,65	3 138,20	23 497,45
1 608,—	808,—	1 048,—	24,—	21 123,54^5	209,92^5	20 913,62	—	18 511,63	148,36	18 363,27
2 624,64^5	1 198,66^5	5 552,—	68,—	46 766,93^5	3 404,17^5	43 362,76	82,77	45 147,28	3 286,56	41 860,72
1 747,82	638,—	6 556,—	24,—	34 570,27	1 400,52	33 169,75	11,37	35 155,34^5	2 221,79	32 933,55^5
1 212,—	908,—	648,—	24,—	18 554,11	144,61	18 409,50	—	20 143,26^5	242,08	19 901,18^5
2 959,82	1 546,—	7 204,—	48,—	53 124,38	1 545,13	51 579,25	11,37	55 298,61	2 463,87	52 834,74
2 314,—	3 367,26	19 497,—	—	130 050,42	11 306,95	118 743,47	395,21	124 149,68	10 302,95	113 846,73
1 763,—	2 464,67	3 364,—	—	41 817,63	1 293,50	40 524,13	65,73	40 127,82	800,84	39 326,98
4 077,—	5 831,93	22 861,—	—	171 868,05	12 600,45	159 267,60	460,94	164 277,50	11 103,79	153 173,71
169,33	157,33	2 044,—	—	16 402,77^5	1 558,60	14 844,17^5	20,68^5	15 249,37	1 411,35^5	13 838,01^5
616,—	760,—	528,—	—	11 961,34	103,50	11 857,84	—	11 367,63^5	218,90	11 148,73^5
785,33	917,33	2 572,—	—	28 364,11^5	1 662,10	26 702,01^5	20,68^5	26 617,00^5	1 630,25^5	24 986,75
3 165,35	3 332,69	25 847,—	137,—	236 218,81^5	21 907,62^5	214 311,19	1 738,12	219 793,79^5	20 851,72^5	198 942,07
1 271,23	3 125,—	4 944,—	—	73 187,77^5	1 314,24^5	71 873,53	774,55	70 803,03	2 287,25	68 515,78
4 436,58	6 457,69	30 791,—	137,—	309 406,59	23 221,87	286 184,72	2 512,67	290 596,82^5	23 138,97^5	267 457,85

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden grondslag (rijwielen) v. z. n. reeds verminderd ingevolge art. 12, laatste lid, der belastingverordening. Rijwielen ingericht voor één persoon.	Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	Motorrijwielen
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Pasoeroean. . .	Europeanen . .	2 092	31 063,88	22 810,73	53 874,61	52 525,22	—	5 710,05	1 486,35	—	824,40
	Vr. oosterlingen.	2 422	13 690,60	8 940,49	22 631,09	22 003,77	911,54	1 644,50	555,90	—	115,50
	Totaal . . .	4 514	44 754,48	31 751,22	76 505,70	74 528,99	911,54	7 354,55	2 042,25	—	939,90
Besoeki	Europeanen . .	999	10 768,58^5	7 095,94	17 864,52^5	17 426,67	436,57	6 158,—	630,30	—	443,40
	Vr. oosterlingen.	850	3 924,03^5	2 457,92^5	6 381,96	6 124,72	668,39	285,—	250,75	—	54,—
	Totaal . . .	1 849	14 692,62	9 553,86^5	24 246,48^5	23 551,39	1 104,96	6 443,—	881,05	—	497,40
Banjoemas. . .	Europeanen . .	496	7 980,35	4 918,42	12 898,77	12 780,67	6,—	798,—	512,90	—	171,—
	Vr. oosterlingen.	642	3 110,79	1 109,80^5	4 220,59^5	3 997,53^5	342,10	354,—	442,20	18,—	54,—
	Totaal . . .	1 138	11 091,14	6 028,22^5	17 119,36^5	16 778,20^5	348,10	1 152,—	955,10	18,—	225,—
Kedoe	Europeanen . .	802	14 457,57^5	6 645,86^5	21 103,44	20 700,95	—	896,—	1 120,90	—	190,50
	Vr. oosterlingen.	1 273	6 265,80	2 401,53^5	8 667,33^5	7 938,50^5	46,28	1 036,50	633,95	—	87,90
	Totaal . . .	2 075	20 723,37^5	9 047,40	29 770,77^5	28 639,45^5	46,28	1 932,50	1 754,85	—	278,40
Djokjakarta . .	Europeanen . .	906	18 198,76^5	11 473,63^5	29 672,40	28 808,21^5	—	2 788,90	880,75	—	368,40
	Vr. oosterlingen.	537	3 549,69	1 455,88^5	5 005,57^5	4 736,61^5	—	454,—	147,60	—	18,—
	Totaal . . .	1 443	21 748,45^5	12 929,52	34 677,97^5	33 544,83	—	3 242,90	1 028,35	—	386,40
Soerakarta . . .	Europeanen . .	773	13 664,97	9 553,16	23 218,13	21 065,07	—	4 162,—	717,25	—	246,—
	Vr. oosterlingen.	1 035	6 371,35	4 022,03	10 393,38	9 953,43	—	649,50	554,50	—	78,—
	Totaal . . .	1 808	20 036,32	13 575,19	33 611,51	31 018,50	—	4 811,50	1 271,75	—	324,—
Madioen. . . .	Europeanen . .	752	8 879,10	4 977,24	13 856,34	13 140,12	18,—	1 441,—	556,30	—	460,50
	Vr. oosterlingen.	495	3 195,43	1 968,27	5 163,70	4 947,—	15,—	225,—	241,90	—	7,50
	Totaal . . .	1 247	12 074,53	6 945,51	19 020,04	18 087,12	33,—	1 666,—	798,20	—	468,—
Kediri	Europeanen . .	1 262	14 346,20	10 395,56	24 741,76	23 135,52	—	4 592,—	604.35	—	804,90
	Vr. oosterlingen.	1 534	7 125,90^5	3 706,38^5	10 832,29	9 878,72	—	1 459,—	346,20	—	54,—
	Totaal . . .	2 796	21 472,10^5	14 101,94^5	35 574,05	33 014,24	—	6 051,—	950,55	—	858,90
Madoera. . . .	Europeanen . .	249	3 548,—	1 797,47^5	5 345,47^5	5 273,35	1,50	275,—	188,50	12,—	120,—
	Vr. oosterlingen.	473	3 043,46	988,06	4 031,52	3 843,43	866,25	421,50	163,50	—	—
	Totaal . . .	722	6 591,46	2 785,53^5	9 376,99^5	9 116,78	867,75	696,50	352,—	12,—	120,—
Java en Madoera.	Europeanen . .	26 306	625 506,01^5	297 583,04	923 089,05^5	897 534,41^5	1503,32	53 030,09	31 794,35	40,25	12 275,
	Vr. oosterlingen.	32 520	213 364,39	92 830,97	306 195,36	285 080,59	9284,90^5	21 175,37	10 428.25	18,—	2 046,
	Totaal . . .	58 826	838 870,40^5	390 414,01	1 229 284,41^5	1 182 615,00^5	10 788,22^5	74 205,46	42 222,60	58,25	14 322,

Aanslag naar den Vden grondslag (rijtuigen). Rijtuigen op twee wielen.	Vden grondslag (rijtuigen). Andere rijtuigen.	VIden grondslag (automobielen en autoletten). Automobielen.	VIden grondslag (automobielen en autoletten). Autoletten.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	1915. Totaal bedrag van den aanslag.	1915. Verminderingen in den aanslag ontstaan.	1915. Werkelijk te heffen bedrag.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
2 880,55	1 214,—	7 948,—	124,—	72 712,57	4 920,57	67 792,—	323,10	69 481,77	5 152,63^5	64 329,13^5
892,—	1 596,—	1 328,—	—	29 047,21	759,63	28 287,58	63,83	23 466,77	525,51	22 941,26
3 772,55	2 810,—	9 276,—	124,—	101 759,78	5 680,20	96 079,58	386,93	92 948,54	5 678,14^5	87 270,39^5
3 094,82	965,34	5 800,—	48,—	35 003,10	1 610,93^5	33 392,16^5	43,10^5	33 457,27	1 899,39	31 557,88
246,67	40,—	336,—	—	8 005,53	675,06	7 330,47	7,46	7 419,42	167,61^5	7 251,80^5
3 341,49	1 005,34	6 136,—	48,—	43 008,63	2 285,99^5	40 722,63^5	50,56^5	40 876,69	2 067,00^5	38 809,68^5
506,—	148,—	3 148,—	—	18 070,57	946,44	17 124,13	—	18 852,72	1 602,64	17 250,08
200,—	48,—	216,—	—	5 671,83^5	14,93	5 656,90^5	—	5 233,33^5	63,12	5 170,21^5
706,—	196,—	3 364,—	—	23 742,40^5	961,37	22 781,03^5	—	24 086,05^5	1 665,76	22 420,29^5
471,99	382,66	4 300,—	36,—	28 099,—	3 509,02^5	24 589,97^5	49,61^5	25 336,93	2 479,88	22 857,05
358,33^5	725,—	548,—	—	11 374,47	75,57^5	11 298,89^5	3,03	10 610,46^5	31,04	10 579,42^5
830,32^5	1 107,66	4 848,—	36,—	39 473,47	3 584,60	35 888,87	52,64^5	35 947,39^5	2 510,92	33 436,47^5
1 519,15	1 877,33^5	8 100,—	—	44 342,75	3 072,06	41 270,69	139,04^5	41 003,21^5	2 575,73^5	38 427,48
128,—	560,—	380,—	—	6 424,21^5	26,77^5	6 397,44	1,35^5	6 668,78^5	18,10	6 650,68^5
1 647,15	2 437,33^5	8 480,—	—	50 766,96^5	3 098,83^5	47 668,13	140,40	47 672,—	2 593,83^5	45 078,16^5
1 889,99	2 861,99	8 140,—	—	39 082,30	2 468,38	36 613,92	37,25	35 227,93	2 173,97	33 053,96
216,—	744,—	412,—	—	12 607,43	82,82	12 524,61	8,49	13 056,78^5	125,43	12 931,35^5
2 105,99	3 605,99	8 552,—	—	51 689,73	2 551,20	49 138,53	45,74	48 284,71^5	2 299,40	45 985,31^5
867,99	197,33	3 128,—	—	19 809,24	1 497,02	18 312,22	37,86	17 264,05	1 694,85^5	15 569,19^5
128,—	64,—	396,—	—	6 024,40	88,78	5 935,62	—	5 783,70	35,88^5	5 747,81^5
995,99	261,33	3 524,—	—	25 833,64	1 585,80	24 247,84	37,86	23 047,75	1 730,74	21 317,01
2 669,20^5	872,—	7 896,—	54,—	40 627,97^5	1 410,62	39 217,35^5	10,63^5	40 396,42	4 406,93^5	35 989,48^5
994,—	652,—	672,—	24,—	14 079,92	284,67	13 795,25	—	13 725,75^5	191,21^5	13 534,54
3 663,20^5	1 524,—	8 568,—	78,—	54 707,89^5	1 695,29	53 012,60^5	10,63^5	54 122,17^5	4 598,15	49 524,02^5
280,66^5	75,99	1 020,—	24,—	7 271,00^5	786,43	6 484,57^5	4,81	6 686,11^5	578,40	6 107,71^5
481,32^5	268,—	144,—	—	6 188,00^5	260,01	5 927,99^5	—	3 944,53^5	43,50	3 901,03^5
761,99	343,99	1 164,—	24,—	13 459,01	1 046,44	12 412,57	4,81	10 630,65	621,90	10 008,75
8 648,75^5	24 223,25	141 432,—	753,—	1 191 234,83	99 362,61^5	1 091 872,21^5	5 388,28	1 122 351,38	95 249,80^5	1027 101,57^5
3 851,22	14 984,67	20 332,—	120,—	377 321,60^5	6 906,82	370 414,78^5	2 102,24^5	345 859,47	6 867,96	338 991,51
2 499,97^5	39 207,92	161 764,—	873,—	1 568 556,43^5	106 269,43^5	1 462 287,—	7 490,52^5	1 468 210,85	102 117,76^5	1366 093,08^5

BUITEN

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Antal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden grondslag (rijwielen), v. z. n. reeds verminderd ingevolge art. 12, laatste lid, der belastingverordening. Rijwielen ingericht voor één persoon.	IVden grondslag: Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	IVden grondslag: Motor-rijwielen
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Sumatra's Westkust	Europeanen . .	978	16 161,51	9 648,58^5	25 810,09^5	25 272,52	—	950,—	1 406,95	6,—	153,—
	Vr. oosterlingen.	1 067	5 443,03	2 989,76	8 432,79	8 151,33	—	452,50	272,25	—	—
	Totaal . . .	2 045	21 604,54	12 638,34^5	34 242,88^5	33 423,85	—	1 402,50	1 679,20	6,—	153,—
Tapanoeli . . .	Europeanen . .	282	3 416,28	2 287,13	5 703,41	5 673,39	—	824,50	112,50	—	111,—
	Vr. oosterlingen.	334	1 464,29	483,40	1 947,69	1 708,09	23,60	120,—	131,75	—	18,—
	Totaal . . .	616	4 880,57	2 770,53	7 651,10	7 381,48	23,60	944,50	244,25	—	129,—
Benkoelen . . .	Europeanen . .	229	2 776,91	1 556,80	4 333,71	4 333,71	9,—	186,—	167,—	—	36,—
	Vr. oosterlingen.	284	1 431,13	1 068,68	2 499,81	2 499,81	306,30	96,—	87,—	—	—
	Totaal . . .	513	4 208,04	2 625,48	6 833,52	6 833,52	315,30	282,—	254,—	—	36,—
Lampongsche districten . .	Europeanen . .	199	2 858,20	1 562,94	4 421,14	4 300,01	—	286,—	173,60	—	152,40
	Vr. oosterlingen.	381	2 038,22^5	873,27	2 911,49^5	2 541,24^5	—	98,—	62,40	—	77,40
	Totaal . . .	580	4 896,42^5	2 436,21	7 332,63^5	6 841,25^5	—	384,—	236,—	—	229,80
Palembang. . .	Europeanen . .	535	7 537,24	3 998,45	11 535,69	111 85,24	—	141,17	819,50	—	221,40
	Vr. oosterlingen.	1 045	9 231,79	3 520,61	12 752,40	12 638,27	135,20	22,—	175,80	—	—
	Totaal . . .	1 580	16 769,03	7 519,06	24 288,09	23 823,51	135,20	163,17	995,30	—	221,40
Djambi	Europeanen . .	59	1 222,50	557,34	1 779,84	1 759,47	—	24,—	81,—	—	—
	Vr. oosterlingen.	227	1 059,50	311,97	1 371,47	1 321,76	215,45	—	21,—	—	—
	Totaal . . .	286	2 282,—	869,31	3 151,31	3 081,23	215,45	24,—	102,—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden .	Europeanen . .	651	11 532,09^5	6 010,80^5	17 542,90	16 373,21^5	301,42^5	571,—	1 056,70	—	241,2[illegible]
	Vr. oosterlingen.	1 147	8 198,07^5	2 258,31^5	10 456,39	10 345,08	122,60	48,—	427,80	—	—
	Totaal . . .	1 798	19 730,17	8 269,12	27 999,29	26 718,29^5	424,02^5	619,—	1 484,50	—	241,2[illegible]
Oostkust van Sumatra. . .	Europeanen . .	2 930	53 556,92	41 701,07	95 257,99	94 319,72	94,50	8 233,—	4 439,20	—	2 038,5[illegible]
	Vr. oosterlingen.	3 797	25 376,06	5 807,37	31 183,43	30 591,51	—	278,—	663,75	—	61,5[illegible]
	Totaal . . .	6 727	78 932,98	47 508,44	126 441,42	124 911,23	94,50	8 511,—	5 102,95	—	2 100,—
Riouw en onderhoorigheden .	Europeanen . .	195	2 368,78	1 197,98	3 566,76	3 519,75	—	109,50	100,—	—	18,—
	Vr. oosterlingen.	958	3 738,22	1 325,14	5 063,36	4 782,65	297,98	6,—	27,—	—	—
	Totaal . . .	1 153	6 107,—	2 523,12	8 630,12	8 302,40	297,98	115,50	127,—	—	18,—
Banka en onderhoorigheden .	Europeanen . .	210	3 867,23	2 726,32^5	6 593,55^5	6 491,91	—	72,—	336,75	—	194,4[illegible]
	Vr. oosterlingen.	2 366	11 233,85	7 533,47	18 767,32	17 037,97	—	180,—	1 797,—	—	122,4[illegible]
	Totaal . . .	2 576	15 101,08	10 259,79^5	25 360,87^5	23 529,88	—	252,—	2 133,75	—	316,8[illegible]

BEZITTINGEN.

Aanslag naar den Vden grondslag (rijtuigen): Rijtuigen op twee wielen.	Vden grondslag: Andere rijtuigen.	VIden grondslag (automobielen en autoletten): Auto-mobielen.	VIden grondslag: Autoletten.	Totaal bedrag van den aanslag.	Vermin-deringen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	1915. Totaal bedrag van den aanslag.	1915. Vermin-deringen in den aanslag ontstaan.	1915. Werkelijk te heffen bedrag.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
860,65	205,33	1 264,—	6,—	30 124,45	3 072,12	27 052,33	93,26	26 905,32	2 484,34	24 420,98
407,33	232,—	124,—	—	9 639,41	213,86	9 425,55	54,84	8 885,25	112,43	8 772,82
1 267,98	437,33	1 388,—	6,—	39 763,86	3 285,98	36 477,88	148,10	35 790,57	2 596,77	33 193,80
530,—	198,66	472,—	—	7 922,05	546,07	7 375,98	23,40	7 882,36	671,10	7 211,26
88,—	48,—	—	—	2 137,44	59,80	2 077,64	—	2 224,33	16,79	2 207,54
618,—	246,66	472,—	—	10 059,49	605,87	9 453,62	23,40	10 106,69	687,89	9 418,80
178,—	32,—	312,—	24,—	5 277,71	422,96^5	4 854,74^5	12,47	4 648,61	419,23^5	4 229,37^5
96,—	32,—	32,—	24,—	3 173,11	29,82	3 143,29	5,04	2 719,20^5	47,40	2 671,80^5
274,—	64,—	344,—	48,—	8 450,82	452,78^5	7 998,03^5	17,51	7 367,81^5	466,63^5	6 901,18
127,34	78,—	760,—	—	5 877,35	433,45^5	5 443,95	—	6 521,70	610,74	5 910,96
80,—	—	80,—	—	2 939,04^5	—	2 939,04^5	—	3 004,17	43,34	2 960,83
207,34	78,—	840,—	—	8 816,39^5	433,45^5	8 382,99^5	—	9 525,87	654,08	8 871,79
99,34	60,—	644,—	—	13 170,65	1 061,57	12 109,08	73,49	13 462,06	1 149,18	12 312,88
17,33	32,—	288,—	24,—	13 332,60	82,43	13 250,17	390,44	14 310,87^5	49,76	14 261,11^5
116,67	92,—	932,—	24,—	26 503,25	1 144,—	25 359,25	463,93	27 772,93^5	1 198,94	26 573,99^5
24,—	—	—	—	1 888,47	330,51^5	1 557,95^5	1,29	1 843,81	311,42^5	1 532,38^5
—	—	—	—	1 558,21	—	1 558,21	—	1 169,43	—	1 169,43
24,—	—	—	—	3 446,68	330,51^5	3 116,16^5	1,29	3 013,24	311,42^5	2 701,81^5
506,50	228,—	608,—	—	19 886,04	1 778,09	18 107,95	36,04	16 440,29^5	1 509,27^5	14 931,02
32,—	72,—	48,—	—	11 095,48	9,52^5	11 085,95^5	282,43^5	8 066,68	17,01	8 049,67
538,50	300,—	656,—	—	30 981,52	1 787,61^5	29 193,90^5	318,47^5	24 506,97^5	1 526,28^5	22 980,69
7 496,08	4 888,69	13 856,—	168,—	135 533,69	8 968,59	126 565,10	250,36	128 661,95	10 410,57	118 251,38
166,—	296,—	680,—	—	32 736,76	231,40	32 505,36	4,12	36 020,86	433,69	35 587,17
7 662,08	5 184,69	14 536,—	168,—	168 270,45	9 199,99	159 070,46	254,48	164 682,81	10 844,26	153 838,55
72,—	—	56,—	—	3 875,25	407,92	3 467,33	13,—	3 666,26	335,74	3 330,52
—	—	—	—	5 113,63	3,72^5	5 109,90^5	21,96	4 009,59	—	4 009,59
72,—	—	56,—	—	8 988,88	411,64^5	8 577,23^5	34,96	7 675,85	335,74	7 340,11
56,—	64,—	528,—	—	7 743,06	302,61	7 440,45	53,72^5	7 096,—	697,44^5	6 398,55^5
168,—	128,—	480,—	72,—	19 985,37	81,50	19 903,87	—	15 614,93	20,52	15 594,41
224,—	192,—	1 008,—	72,—	27 728,43	384,11	27 344,32	53,72^5	22 710,93	717,96^5	21 992,96^5

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden grondslag (rijwielen), v. z. n. reeds verminderd ingevolge art. 12, laatste lid, der belastingverordening. Rijwielen ingericht voor één persoon.	Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	Motor-rijwielen
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Billiton	Europeanen . .	206	2 971,91	2 065,68	5 037,59	5 021,31	—	38,—	235,25	—	756,—
	Vr. oosterlingen.	694	3 757,90	1 673,66	5 431,56	5 307,03	—	66,—	807,—	—	126,—
	Totaal . . .	900	6 729,81	3 739,34	10 469,15	10 328,34	—	104,—	1 042,25	—	882,—
Westerafdeeling van Borneo. .	Europeanen . .	198	3 384,05^{5}	2 667,44^{5}	6 051,50	6 020,38	—	12,—	180,75	—	18,—
	Vr. oosterlingen.	2 995	15 213,53^{5}	3 146,84^{5}	18 360,38	15 665,55	—	6,—	1 131,—	—	72,—
	Totaal . . .	3 193	18 597,59	5 814,29	24 411,88	21 685,93	—	18,—	1 311,75	—	90,—
Zuider- en Ooster-afd. van Borneo.	Europeanen . .	515	8 181,41	4 631,62^{5}	12 813,03^{5}	12 531,05^{5}	18,—	251,50	919,—	—	249,—
	Vr. oosterlingen.	984	5 366,67	1 936,25	7 302,92	6 793,90	34,80	131,—	328,50	—	18,—
	Totaal . . .	1 499	13 548,08	6 567,87^{5}	20 115,95^{5}	19 324,95^{5}	52,80	382,50	1 247,50	—	267,—
Celebes en onderhoorigheden .	Europeanen . .	624	12 961,86	7 822,24^{5}	20 784,10^{5}	20 095,69	—	674,—	1 181,15	—	225,60
	Vr. oosterlingen.	1 262	9 263,55^{5}	3 772,05^{5}	13 035,61	12 260,42	—	819,—	393,70	—	54,—
	Totaal . . .	1 886	22 225,41^{5}	11 594,30	33 819,71^{5}	32 356,11	—	1 493,—	1 574,85	—	279,60
Menado	Europeanen . .	402	5 600,02^{5}	4 132,76	9 732,78^{5}	9 626,14^{5}	—	1 213,50	513,75	—	45,—
	Vr. oosterlingen.	1 003	4 184,41^{5}	2 320,61^{5}	6 505,03	6 304,67^{5}	—	898,—	245,25	—	18,—
	Totaal . . .	1 405	9 784,44	6 453,37^{5}	16 237,81^{5}	15 930,82	—	2 111,50	759,—	—	63,—
Amboina . . .	Europeanen . .	379	3 987,28^{5}	2 730,46	6 717,74^{5}	6 363,90^{5}	—	79,—	236,55	—	—
	Vr. oosterlingen.	647	2 768,25	1 227,59^{5}	3 995,84^{5}	3 884,25	—	102,—	67,20	—	—
	Totaal . . .	1 026	6 755,53^{5}	3 958,05^{5}	10 713,59	10 248,15^{5}	—	181,—	303,75	—	—
Ternate en onderhoorigheden .	Europeanen . .	143	2 255,20	2 451,10	4 706,30	4 283,89	22,—	12,—	54,—	—	—
	Vr. oosterlingen.	397	1 940,46^{5}	2 021,07	3 961,53^{5}	3 647,66^{5}	—	6,—	18,—	—	—
	Totaal . . .	540	4 195,66^{5}	4 472,17	8 667,83^{5}	7 931,55^{5}	22,—	18,—	72,—	—	—
Timor en onderhoorigheden .	Europeanen . .	204	2 932,43	1 614,28	4 546,71	4 425,93^{5}	3,—	396,33^{5}	81,60	—	51,—
	Vr. oosterlingen.	949	3 881,53^{5}	1 773,62^{5}	5 655,16	5 077,91	—	1 514,25	263,20	—	—
	Totaal . . .	1 153	6 813,96^{5}	3 387,90^{5}	10 201,87	9 503,84^{5}	3,—	1 910,58^{5}	344,80	—	51,—
Bali en Lombok.	Europeanen . .	143	2 200,55	1 322,79	3 523,34	3 511,17	27,—	132,—	148,50	—	54,—
	Vr. oosterlingen.	1 171	5 841,29^{5}	2 265,27	8 106,56^{5}	7 887,35	—	803,—	525,—	—	72,—
	Totaal . . .	1 314	8 041,84^{5}	3 588,06	11 629,90^{5}	11 398,52	27,—	935,—	673,50	—	126,—
Buitenbezittingen	Europeanen . .	9 082	149 772,39	100 685,81	250 458,20	245 108,41^{5}	447,92^{5}	14 205,50^{5}	12 243,75	6,—	4 564,50
	Vr. oosterlingen.	21 708	121 431,79	46 308,97	167 740,76	158 446,46^{5}	1 162,93	5 645,75	7 444,60	—	639,30
	Totaal . .	30 790	271 204,18	146 994,78	418 198,96	403 554,88	1 610,85^{5}	19 851,25^{5}	19 688,35	6,—	5 203,80

Aanslag naar den								1915.		
Vden grondslag (rijtuigen).		VIden grondslag (automobielen en autoletten).		Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
Rijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	Automobielen.	Autoletten.							
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
24,—	24,—	528,—	—	6 626,56	655,50^5	5 971,05^5	—	6 378,43	492,09	5 886,34
80,—	—	160,—	—	6 546,03	236,—	6 310,03	—	6 114,56	129,31	5 985,25
104,—	24,—	688,—	—	13 172,59	891,50^5	12 281,08^5	—	12 492,99	621,40	11 871,59
8,—	—	—	—	6 239,13	732,01	5 507,12	16,15^5	6 178,43^5	825,44^5	5 352,99
56,—	—	—	—	16 930,55	—	16 930,55	—	15 960,14^5	37,04	15 923,10^5
64,—	—	—	—	23 169,68	732,01	22 437,67	16,15^5	22 138,58	862,48^5	21 276,09^5
127,32	40,—	416,—	48,—	14 599,87^5	1 209,34	13 390,53^5	6,19	13 334,31^5	877,94	12 456,37^5
112,—	164,—	—	—	7 582,20	36,50	7 545,70	—	6 603,14^5	14,82	6 588,32^5
239,32	204,—	416,—	48,—	22 182,07^5	1 245,84	20 936,23^5	6,19	19 937,46	892,76	19 044,70
272,83	32,—	828,—	—	23 309,27	2 292,88	21 016,39	86,39	21 193,11^5	1 873,48	19 319,63^5
326,—	568,—	96,—	—	14 517,12	28,77^5	14 488,34^5	196,93	15 047,86^5	48,65	14 999,21^5
598,83	600,—	924,—	—	37 826,39	2 321,65^5	35 504,73^5	283,32	36 240,98	1 922,13	34 318,85
801,99^5	208,—	508,—	—	12 916,39	1 371,72	11 544,67	84,02^5	14 256,40^5	841,33^5	13 415,07
536,—	—	—	—	8 001,92^5	61,50	7 940,42^5	27,33	9 702.06	21,01^5	9 681,04^5
1 337,99^5	208,—	508,—	—	20 918,31^5	1 433,22	19 485,09^5	111,35^5	23 958,46^5	862,35	23 096,11^5
16,—	40,—	—	24,—	6 759,45^5	333,50^5	6 425,95	44,19	6 825,40^5	540,84	6 284,56^5
8,—	—	—	—	4 061,45	6,30	4 055,15	48,57	3 672,13	28,73	3 643,40
24,—	40,—	—	24,—	10 820,90^5	339,80^5	10 481,10	92,76	10 497,53^5	569,57	9 927,96^5
—	—	—	—	4 371,89	175,64	4 196,25	41,60	4 222,65	256,25	3 966,40
—	—	—	—	3 671,66^5	77,50^5	3 594,16	10,67	3 420,56	—	3 420,56
—	—	—	—	8 043,55^5	253,14^5	7 790,41	52,27	7 643,21	256,25	7 386,96
39,33^5	—	—	—	4 997,20^5	386,22^5	4 610,98	45,10	4 580,54	295,87	4 284,67
120,00^5	16,—	—	—	6 991,36^5	—	—	—	7 149,88^5	54,36	7 095,52^5
159,34	16,—	—	—	11 988,57	386,22^5	4 610,98	45,10	11 730,42^5	350,23	11 380,19^5
90,—	16,—	852,—	48,—	4 851,67	371,04	4 480,63	6,70	4 417,57^5	270,34^5	4 147,23
560,67	160,—	144,—	—	10 179,02	175,40	10 003,62	—	9 746,06	70,94	9 675,12
650,67	176,—	996,—	48,—	15 030,69	546,44	14 484,25	6,70	14 163,63^5	341,28^5	13 822,35
11 329,39	6 114,68	21 632,—	318,—	315 970,16^5	24 851,77	291 118,39^5	887,38^5	298 515,23^5	24 872,64^5	273 642,59
2 853,33^5	1 748,—	2 132,—	120,—	180 192,38	1 334,04	178 858,34	1 042,33^5	173 441,73	1 145,80^5	172 295,92^5
14 182,72^5	7 862,68	23 764,—	438,—	496 162,54^5	26 185,81	469 976,73^5	1 929,72	471 956,96^5	26 018,45	445 938,51^5

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen.				Bedrag van	
		In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden.			in Ned.-Indië gevestigden:	
			Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen. a)	naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	naar de overwinst (art. 18).
JAVA EN MA							
Bantam	Physieke personen	226	—	—	—	f 17 187,43	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	4	—	—	—	423,37	f 276,14
Batavia b)	Physieke personen	8 705	33	—	22	1 010 289,27	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	382	—	48	94	457 182,01	398 267,45 (360,—)
Preanger-Regentschappen	Physieke personen	3 364	—	—	13	323 031,93	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	124	—	—	26	42 348,07	44 615,12
Cheribon	Physieke personen	825	—	—	13	68 010,84^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	22	—	—	3	5 478,—	2 076,46
Pekalongan	Physieke personen	1 055	—	—	—	107 351,64	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	29	—	—	2	7 152,—	3 442,22
Semarang b)	Physieke personen	3 892	24	—	16	430 804,95^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	192	—	9	51	225 266,59	162 809,60 (261,72)
Rembang	Physieke personen	572	—	—	—	56 270,34^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	10	—	—	—	1 674,71	118,36
Soerabaja	Physieke personen	5 770	49	—	17	716 086,43^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	248	6	20	72	215 870,84^{5}	127 988,93
Pasoeroean b)	Physieke personen	2 023	—	—	5	194 571,85	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	51	—	—	12	30 877,—	27 541,57 (4 424,72)
Besoeki	Physieke personen	1 082	—	—	1	113 925,79^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	38	—	—	11	30 207,42	30 860,68
Banjoemas	Physieke personen	653	—	—	—	508 830,01	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	9	—	—	—	6 575,33	4 900,36
Kedoe	Physieke personen	816	—	—	8	66 363,58	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	24	—	—	—	5 332,14	1 794,02
Djokjakarta	Physieke personen	971	—	—	22	120 911,78^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	21	—	—	5	14 119,46^{5}	11 449,08

a) Hieronder de onderscheidenlijk krachtens art. 1 f en art. 54 der belastingverordening (Ind. St. 1908 n°. 298) aangeslagen firma's en rondreizenden.
b) De tusschen () geplaatste cijfers geven aan, welk bedrag van de belasting naar de overwinst is gevorderd van uitdeelingen, welke plaats gehad hebben tengevolge van uitreiking van nieuwe als volgestort aangemerkte aandeelen (c. q. obligatiën).

over 1915 (verbeterde opgaven).

den aanslag voor:				Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor:			Werkelijk te heffen bedrag.
buiten Ned.-Indië gevestigden:					in Ned.-Indië gevestigden ingevolge			
naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).	naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).		art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.	
MADOERA.								
—	—	—	—	f 17 187,43	—	f 713,77	—	f 16 473,66
—	—	—	—	699,51	—	—	—	699,51
f 455 781,25	—	f 24 731,50	—	1 490 802,02	—	39 070,77	f 4 637,54	1 447 093,71
—	f 7 000,—	953 993,34	f 1 486 731,65	3 303 174,45	f 6 238,46	—	58,91	3 296 877,08
—	—	180,66	—	323 212,59	—	5 414,35	3 122,62	314 675,62
—	—	23 629,45	16 759,45	127 352,09	1 123,85	—	—	126 228,24
—	—	168,75	—	68 179,59^{5}	—	2 946,60	1 029,68^{5}	64 203,31
—	—	7 544,72	5 982,—	21 081,18	—	—	—	21 081,18
—	—	—	—	107 351,64	—	2 874,02	405,98	104 071,64
—	—	8 374,96	—	18 969,18	—	—	200,82	18 768,36
42 437,50	—	265,70	—	473 508,15^{5}	—	12 382,71	3 659,42	457 466,02^{5}
—	624,—	320 765,09^{5}	350 504,40	1 059 969,68^{5}	2 713,20	—	122,87	1 057 133,61^{5}
—	—	—	—	56 270,34^{5}	—	1 045,88	1 115,69^{5}	54 108,77
—	—	—	—	1 793,07	—	—	—	1 793,07
55 908,—	—	3 618,51	—	775 612,94^{5}	—	19 482,86	3 964,72	752 165,36^{5}
3 434,—	9 548,—	425 467,78	798 402,46	1 580 712,01^{5}	—	—	143,—	1 580 569,01^{5}
—	—	5 554,50	—	200 126,35	—	3 474,70^{5}	1 871,84	194 779,80^{5}
—	—	24 872,96	11 989,60	95 281,13	—	—	—	95 281,13
—	—	174,—	—	114 099,79^{5}	—	2 339,92^{5}	1 390,20	110 369,67
—	—	23 845,46	46 943,98	131 857,54	—	—	—	131 857,54
—	—	—	—	58 830,01	—	1 617,23^{5}	—	57 212,77^{5}
—	—	—	—	11 475,69	—	—	—	11 475,69
—	—	111,90	—	66 475,48	—	1 675,61^{5}	766,72	64 033,14^{5}
—	—	—	—	7 126,16	—	—	—	7 126,16
—	—	561,30	—	121 473,08^{5}	—	1 623,70^{5}	1 373,10	118 476,28
—	—	28 163,67	33 223,20	86 955,41^{5}	—	—	—	86 955,41^{5}

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen. a)	Bedrag van … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	naar de overwinst (art. 18).
Soerakarta	Physieke personen.	1 004	2	—	21	f 140 579,54	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	38	—	—	8	9 644,70	f 8 419,61
Madioen	Physieke personen.	644	—	—	10	45 824,40^5	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	8	—	—	—	1 500,85	319,23
Kediri	Physieke personen.	1 234	—	—	—	152 822,44	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	33	—	—	12	6 566,25^5	114,—
Madoera	Physieke personen.	249	—	—	—	18 136,36	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	3	—	—	2	307,52^5	—
Totalen voor Java en Madoera	Physieke personen.	32 859	108	—	148	f 3 623 811,18^5	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	1 232	6	77	298	1 060 102,91	f 824 716,69 (5 046,44)

BUITEN

Sumatra's Westkust	Physieke personen.	1 085	5	—	—	f 94 229,51	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	35	—	4	9	11 453,31	f 8 914,66
Tapanoeli	Physieke personen.	253	—	—	—	19 830,62	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	3	—	—	5	479,72	861,20
Benkoelen	Physieke personen.	222	—	—	—	26 736,14	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	7	—	—	—	2 452,39	2 841,01
Lampongsche districten . . .	Physieke personen.	268	—	—	—	23 492,01	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	3	1	—	—	402,95	188,04
Palembang	Physieke personen.	622	—	—	4	67 324,29	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	9	—	—	1	3 534,29	3 350,98
Djambi	Physieke personen.	58	—	—	—	4 945,41	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	1	—	—	—	95,15	—
Atjeh en onderhoorigheden . .	Physieke personen.	795	3	1	7	84 429,15	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	7	—	—	3	2 892,67	720,—
Oostkust van Sumatra	Physieke personen.	3 524	12	—	42	572 022,55	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	36	—	6	61	70 088,76	5 734,68

den aanslag voor:					Ontheffingen voor:			
buiten Ned.-Indië gevestigden:					in Ned.-Indië gevestigden ingevolge			
naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).	naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).	Totaal bedrag van den aanslag.	art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.	Werkelijk te heffen bedrag.
f 231,—	—	f 575,44	—	f 141 385,98	—	f 2 442,40^5	f 997,19	f 137 946,38^5
—	—	21 269,04	f 18 960,54	58 293,89	—	—	149,06	58 144,83
—	—	94,20	—	45 918,60^5	—	1 748,24^5	908,42	43 261,94
—	—	—	—	1 820,08	—	—	—	1 820,08
—	—	—	—	152 822,44	—	1 427,43^5	3 995,86	147 399,14^5
—	—	20 076,20	16 501,50^5	43 257,96	—	—	—	43 257,96
—	—	—	—	18 136,36	—	393,86	523,38	17 219,12
—	—	7 190,19	—	7 497,71^5	—	2 837,—	—	4 660,71^5
f 554 357,75	—	f 36 036,46	—	f 4 214 205,39^5	—	f 99 960,32	f 29 762,37	f 4 084 482,70^5
3 434,—	f 17 172,—	1 865 192,86^5	f 2 785 998,78^5	6 556 617,25	f 10 075,51	2 837,—	674,66	6 543 030,08

BEZITTINGEN.

f 12 301,—	—	—	—	f 106 530,51	—	f 2 333,18	f 362,77	f 103 834,56
—	f 52,—	f 10 297,58	f 50 346,69	81 064,24	—	—	—	81 064,24
—	—	—	—	19 830,62	—	955,86	606,47	18 268,29
—	—	6 107,20	15 206,48	22 654,60	—	—	—	22 654,60
—	—	—	—	26 736,14	—	991,48	52,95	25 691,71
—	—	—	—	5 293,40	—	—	194,10	5 099,30
—	—	—	—	23 492,01	—	982,96	293,50	22 215,55
98,63	—	—	—	689,62	—	—	—	689,62
—	—	433,35	—	67 757,64	—	3 120,71	1 467,25	63 169,68
—	—	10 040,30	21 390,39	38 315,96	—	—	—	38 315,96
—	—	—	—	4 945,41	—	194,75	115,86	4 634,80
—	—	—	—	95,15	—	—	—	95,15
602,25	44,—	241,50	—	85 316,90	—	1 726,03^5	617,44	82 973,42^5
—	—	14 414,47	409,09	18 436,23	—	—	—	18 436,23
7 571,58	—	12 321,75	—	591 915,88	—	31 763,—	3 084,82	557 067,42
—	352,—	576 046,42	335 650,04	987 871,90	—	—	—	987 871,90

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen.				Bedrag van	den	
		In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden.			in Ned.-Indië gevestigden:		
			Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen. a)	naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	naar de overwinst (art. 18).	r be v k (
Riouw en onderhoorigheden . .	Physieke personen.	213	—	—	198	f 23 262,04	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	2	—	—	3	1 716,38	—	
Banka en onderhoorigheden . .	Physieke personen.	259	—	—	172	20 588,05	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	
Billiton	Physieke personen.	215	—	—	—	24 386,67	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	1	—	—	
Westerafdeeling van Borneo . .	Physieke personen.	216	—	—	—	20 216,16^5	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	7	—	—	—	3 525,37	—	
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Physieke personen.	712	—	—	—	95 261,55^5	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	9	—	—	2	1 867,07	f 466,95	
Celebes en onderhoorigheden. .	Physieke personen.	697	8	—	—	80 544,76^5	—	f 1
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	17	—	—	—	6 293,59	2 866,50	
Menado	Physieke personen.	389	2	—	—	38 157,72	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	10	—	—	1	8 985,03	7 618,39	
Amboina	Physieke personen.	410	—	—	2	27 299,87	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	12	—	—	1	3 922,13^5	926,09	
Ternate en onderhoorigheden .	Physieke personen.	124	—	—	—	8 568,81^5	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	2	—	—	4	159,72	—	
Timor en onderhoorigheden . .	Physieke personen.	202	—	—	—	15 919,27^5	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	
Bali en Lombok	Physieke personen.	152	—	—	—	13 304,30^5	—	
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	4	—	—	—	3 052,39	6,71	
Totalen voor de buitenbezittingen	Physieke personen.	10 416	30	1	425	f 1 260 518,91	—	f 3
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	164	1	10	91	120 920,92^5	f 34 495,21	

den aanslag voor:				Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor:			Werkelijk te heffen bedrag.
buiten Ned.-Indië gevestigden:					in Ned.-Indië gevestigden ingevolge			
naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).	naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).		art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.	
—	—	f 762,90	—	f 24 024,94	—	f 953,—	—	f 23 071,94
—	—	16 729,13	f 17 857,78	36 303,29	—	—	—	36 303,29
—	—	600,50	—	21 188,55	—	654,62^{5}	f 230,57	20 303,35^{5}
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	24 386,67	—	554,52	249,17	23 582,98
—	—	67 566,62	23 634,37	91 200,99	—	—	—	91 200,99
—	—	—	—	20 216,16^{5}	—	592,95^{5}	31,10	19 592,11
—	—	—	—	3 525,37	—	—	—	3 525,37
—	—	—	—	95 261,55^{5}	—	4 075,31^{5}	697,60	90 488,64
—	—	6 896,55	6 472,28	15 702,85	—	—	—	15 702,85
f 19 143,—	—	—	—	99 687,76^{5}	—	2 033,28^{5}	—	97 654,48
—	—	—	—	9 160,09	—	—	—	9 160,09
229,75	—	—	—	38 387,47	f 150,89^{5}	828,63^{5}	27,69	37 380,25
—	—	1 273,62	527,10	18 404,14	—	—	—	18 404,14
—	—	354,61	—	27 654,48	—	956,68	561,56^{5}	26 136,23^{5}
—	—	253,04	—	5 101,26^{5}	—	—	—	5 101,26^{5}
—	—	—	—	8 568,81^{5}	—	618,56	56,60	7 893,65^{5}
—	—	1 050,20^{5}	233,54^{5}	1 443,47	—	—	—	1 443,47
—	—	—	—	15 919,27^{5}	—	269,57^{5}	35,40	15 614,30
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	13 304,30^{5}	—	788,80^{5}	240,30	12 275,20
—	—	—	—	3 059,10	—	—	—	3 059,10
f 39 847,58	f 44,—	f 14 714,61	—	f 1 315 125,10	f 150,89^{5}	f 54 394,57	f 8 731,05^{5}	f 1 251 848,58
98,63	404,—	710 675,13^{5}	f 471 727,76^{5}	1 338 321,66^{5}	—	—	194,10	1 338 127,56^{5}

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen.				Bedrag van	
		In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden.			in Ned.-Indië gevestigden:	
			Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen. *a)*	naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	naar de overwinst (art. 18).
						JAVA EN	
Bantam	Physieke personen	217	—	—	—	f 17 792,92^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	4	—	—	—	499,79	f 339,79
Batavia	Physieke personen	8 235	27	—	15	1 085 601,69	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	234	—	35	67	453 088,58	562 974,99
Preanger-Regentschappen	Physieke personen	3 602	—	—	8	392 864,14^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	133	—	—	24	64 350,19	78 125,97
Cheribon	Physieke personen	751	—	—	17	65 257,35	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	17	—	—	2	5 798,34	3 369,24
Pekalongan	Physieke personen	1 086	—	—	—	111 038,53	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	18	—	—	2	4 592,78	2 292,94
Semarang *b)*	Physieke personen	3 812	19	—	19	448 101,17	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	177	—	8	46	241 132,29	224 267,71 (2 493,—)
Rembang	Physieke personen	584	—	—	—	58 308,47	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	6	—	—	—	1 473,81	137,17
Soerabaja	Physieke personen	5 758	49	—	42	713 128,94^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	197	1	15	61	184 499,62^{5}	194 637,65
Pasoeroean	Physieke personen	2 028	—	—	3	228 680,90	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	41	—	—	9	31 412,57	45 670,86
Besoeki	Physieke personen	830	—	—	1	98 088,93	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	27	—	—	4	25 802,36	24 600,42
Banjoemas	Physieke personen	574	—	—	1	54 262,51	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	—	—	—
Kedoe	Physieke personen	812	—	—	5	67 987,14	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	23	—	—	—	5 178,57	1 829,14
Djokjakarta	Physieke personen	1 008	—	—	17	147 373,03	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	10	—	—	3	11 560,26	9 539,84

a) Hieronder de onderscheidenlijk krachtens art. 1 *f* en art. 54 der belastingverordening (Ind. St. 1908 n°. 298) aangeslagen firma's en rondreizenden.
b) De tusschen () geplaatste cijfers geven aan, welk bedrag van de belasting naar de overwinst is gevorderd van uitdeelingen, welke hebben plaats gehad tengevolge van uitreiking van nieuwe als volgestort aangemerkte aandeelen (c. q. obligatiën).

BELASTING over 1916.

den aanslag voor:					Ontheffingen voor:			
buiten Ned.-Indië gevestigden:				Totaal bedrag van den aanslag.	in Ned.-Indië gevestigden ingevolge			Werkelijk te heffen bedrag.
naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).	naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).		art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.	
MADOERA.								
—	—	—	—	f 17 792,92^5	—	f 682,78^5	—	f 17 110,14
—	—	—	—	839,58	—	—	—	839,58
f 367 975,50	—	f 16 306,75	—	1 469 883,94	—	95 878,09	f 1 975,38	1 372 030,47
—	f 5 324,—	1 285 229,47	f 1 878 361,41	4 184 978,45	f 15 873,55	—	24,67	4 169 080,23
—	—	129,30	—	392 993,44^5	—	10 636,05	2 125,64	380 231,75^5
—	—	33 218,84	32 337,27	208 032,27	—	—	—	208 032,27
—	—	96,—	—	65 353,35	—	1 843,54	—	63 509,81
—	—	9 004,77	13 794,—	31 966,35	—	—	—	31 966,35
—	—	—	—	111 038,53	—	2 252,61	943,76	107 842,16
—	—	8 348,75	8 196,—	23 430,47	—	—	—	23 430,47
29 688,—	—	187,80	—	477 976,97	—	13 722,72^5	1 714,24	462 540,00^5
—	852,—	377 807,60	439 534,37	1 283 593,97	4 322,50	—	81,—	1 279 190,47
—	—	—	—	58 308,47	—	1 012,39	286,80	57 009,28
—	—	—	—	1 610,98	—	—	—	1 610,98
97 187,25	—	5 841,23	—	816 157,42^5	—	27 343,17	3 555,58	785 258,67^5
1 054,75	9 340,—	808 230,65	952 046,72	2 149 809,40	—	—	—	2 149 809,40
—	—	9 489,50	—	238 170,40	—	3 183,02^5	622,55	234 364,82^5
—	—	26 116,45	20 649,91	123 849,79	—	—	—	123 849,79
—	—	150,—	—	98 238,93	—	2 439,58^5	31,05	95 768,29^5
—	—	11 411,82	22 237,32	84 051,92	—	—	—	84 051,92
—	—	27,75	—	54 290,26	—	384,20	—	53 906,06
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	66,—	—	68 053,14	—	3 053,57^5	—	64 999,56^5
—	—	—	—	7 007,71	—	—	—	7 007,71
—	—	239,40	—	147 612,43	—	4 087,09^5	541,44	142 983,89^5
—	—	23 090,10	32 916,—	77 106,20	—	—	—	77 106,20

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen.				Bedrag va	
		In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden.			in Ned.-Indië gevestigden:	
			Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen. *a*)	naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	naar de overwinst (art. 18).
Soerakarta	Physieke personen	1 039	1	—	13	f 136 409,88	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	16	—	—	7	5 669,73	f 4 471,40
Madioen	Physieke personen	665	—	—	3	57 742,27	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	.6	—	—	—	1 010,96	796,70
Kediri *b*)	Physieke personen	1 304	—	—	—	156 284,83	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	24	—	—	—	7 544,53	5 656,81 (344,70)
Madoera	Physieke personen	250	—	—	—	18 701,38^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	2	—	—	1	181,43	—
Totalen voor Java en Madoera	Physieke personen	32 338	96	—	144	f 3 839 831,17^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	931	1	58	226	1 043 296,02^{5}	f 1 158 370,84

BUITEN

GEWESTEN.		In Ned.-Indië gevestigden.	Deelgerechtigden	Verzekeraars.	Alle anderen. *a*)	naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	naar de overwinst (art. 18).
Sumatra's Westkust	Physieke personen	1 054	6	—	—	f 98 622,75	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	25	—	4	6	11 865,48	f 12 815,—
Tapanoeli	Physieke personen	263	—	—	—	22 879,33^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	3	—	—	1	473,28	548,66
Benkoelen	Physieke personen	259	—	—	—	30 523,71	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	4	—	—	—	2 186,49	1 473,87
Lampongsche districten	Physieke personen	211	—	—	1	18 844,60^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	2	1	—	—	478,74	207,66
Palembang	Physieke personen	509	—	—	4	60 974,15	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	—	—	—
Djambi	Physieke personen	59	—	—	—	5 037,67	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	1	—	—	—	37,28	—
Atjeh en onderhoorigheden	Physieke personen	802	—	1	4	88 553,37^{5}	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	5	—	—	2	2 889,10	720,—
Oostkust van Sumatra	Physieke personen	3 557	11	—	28	586 372,99	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	32	—	9	55	61 841,51	—

g va…	den aanslag voor:					Ontheffingen voor:			
…den:	buiten Ned.-Indië gevestigden:				Totaal bedrag van den aanslag.	in Ned.-Indië gevestigden ingevolge			Werkelijk te heffen bedrag.
…de …winst …18).	naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).	naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).		art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.	
-	f 126,—	—	f 87,—	—	f 136 622,88	—	f 6 444,97	f 393,39	f 129 784,52
…1,40	—	—	18 306,51	f 30 344,85	58 792,49	—	—	—	58 792,49
-	—	—	37,50	—	57 779,77	—	1 027,45	—	56 752,32
…6,70	—	—	—	—	1 807,66	—	—	—	1 807,66
-	—	—	—	—	156 284,83	—	3 082,48	804,63	152 397,72
…6,81 …4,70)	—	—	10 535,22	18 367,83	42 104,39	—	—	—	42 104,39
-	—	—	—	—	18 701,38^{5}	—	182,10	170,02	18 349,26^{5}
-	—	—	5 069,14	—	5 250,57	—	—	—	5 250,57
-	f 494 976,75	—	f 32 658,23	—	f 4 367 466,15^{5}	—	f 176 573,05^{5}	f 13 164,48	f 4 177 728,62
…70,84	1 054,75	f 15 516,—	2 616 369,32	f 3 448 785,68	8 283 392,62	f 20 196,05	—	105,67	8 263 090,90

…EN BEZITTINGEN.

-	f 24 446,50	—	—	—	f 123 069,25	—	f 3 830,98	f 261,95	f 118 976,32
…5,—	—	f 36,—	f 10 392,75	f 5 994,56	41 103,79	—	—	—	41 103,79
-	—	—	—	—	22 879,33^{5}	—	1 099,18^{5}	17,80	21 762,35
…8,66	—	—	2 215,96	2 082,80	5 320,70	—	—	—	5 320,70
-	—	—	—	—	30 523,71	—	1 530,35^{5}	—	28 993,35^{5}
…3,87	—	—	—	—	3 660,36	—	—	—	3 660,36
-	—	—	3,—	—	18 847,60^{5}	—	334,13	65,14^{5}	18 448,33
…07,66	126,91	—	—	—	813,31	—	—	—	813,31
-	—	—	41,40	—	61 015,55	—	1 707,42	—	59 308,13
-	—	—	—	—	—	—	—	—	—
-	—	—	—	—	5 037,67	f 148,89	66,03	42,73	4 780,83
-	—	—	—	—	37,28	—	—	—	37,28
-	—	44,—	507,60	—	89 104,97^{5}	—	2 437,46	449,05	86 218,46^{5}
…20,—	—	—	17 447,12	—	21 056,22	—	—	—	21 056,22
-	5 600,72	—	25 533,75	—	617 507,46	—	31 625,01	1 515,81	584 366,64
-	—	396,—	547 154,09	604 728,82	1 240 588,90	—	—	—	1 240 588,90

GEWESTEN.		Aantal aangeslagenen.				Bedrag van	
		In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden.			in Ned.-Indië gevestigden:	
			Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen. a)	naar het zuiver inkomen (artt. 11 en 18).	naar de overwinst (art. 18).
Riouw en onderhoorigheden	Physieke personen	202	—	—	254	f 23 818,80^5	f 26 468,48
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	1	—	—	1	1 022,78	—
Banka en onderhoorigheden	Physieke personen	230	—	—	124	20 577,88	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	—	—	—
Billiton	Physieke personen	206	—	—	—	26 055,61	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	1	—	—
Westerafdeeling van Borneo	Physieke personen	200	—	—	—	20 562,07	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	6	—	—	—	3 934,35	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Physieke personen	648	—	—	—	88 139,72	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	3	—	—	—	730,18	—
Celebes en onderhoorigheden	Physieke personen	699	8	—	—	88 370,36	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	18	—	—	—	7 686,95	2 790,62
Menado	Physieke personen	397	—	—	—	36 901,17^5	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	1	—	—	—	191,66	825,60
Amboina	Physieke personen	440	—	—	2	27 672,74	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	4	—	—	1	692,50	244,50
Ternate en onderhoorigheden	Physieke personen	123	—	—	—	7 798,47	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	Physieke personen	212	—	—	—	18 023,97	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	Physieke personen	149	—	—	—	13 887,96	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	5	—	—	—	2 706,94	801,—
Totalen voor de buitenbezittingen	Physieke personen	10 220	25	1	417	f 1 283 617,34^5	—
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen	110	1	13	67	96 737,24	f 46 895,39

den aanslag voor:				Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor:			Werkelijk te heffen bedrag.
buiten Ned.-Indië gevestigden:					in Ned.-Indië gevestigden ingevolge			
naar het bedrag der winstuitkeeringen (art. 19).	naar de winst berekend ingevolge art. 20 (verzekeraars).	naar het zuiver inkomen (artt. 21, 22 en 54).	naar de overwinst (art. 21).		art. 57.	art. 58, § 1.	art. 58, § 2.	
—	—	f 909,—	—	f 24 727,80^5	—	f 714,18	—	f 24 013,62^5
—	—	2 939,04	f 2 979,32	6 941,14	—	—	—	6 941,14
—	—	531,69	—	21 109,57	—	23,47^5	f 188,35	20 897,74^5
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	26 055,61	—	2 008,53^5	10,—	24 037,07^5
—	—	42 704,47	27 640,50	70 344,97	—	—	—	70 344,97
—	—	—	—	20 562,07	—	333,75	551,55	19 676,77
—	—	—	—	3 934,35	—	—	—	3 934,35
—	—	—	—	88 139,72	—	3 051,99^5	382,46	84 705,26^5
—	—	—	—	730,18	—	—	—	730,18
f 13 598,—	—	—	—	101 968,36	—	1 876,97^5	296,76	99 794,62^5
—	—	—	—	10 477,57	—	—	—	10 477,57
—	—	—	—	36 901,17^5	f 443,24^5	859,91	21,44	35 576,58
—	—	—	—	1 017,26	—	—	—	1 017,26
—	—	402,68	—	28 075,42	—	410,01^5	327,87	27 337,53^5
—	—	325,33	—	1 262,33	—	—	—	1 262,33
—	—	—	—	7 798,47	9,18	42,87^5	—	7 746,41^5
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	18 023,97	—	309,69^5	—	17 714,27^5
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	13 887,96	—	159,99	148,99^5	13 578,97^5
—	—	—	—	3 507,94	—	—	—	3 507,94
f 43 645,22	f 44,—	f 27 929,12	—	f 1 355 235,68^5	f 601,31^5	f 52 421,96^5	f 4 279,91	f 1 297 932,49^5
126,91	432,—	623 178,76	f 643 426,—	1 410 796,30	—	—	—	1 410 796,30

IIIc. INKOMSTENBELASTING

Groepeering van de aangeslagen physieke personen naar het belastbaar

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Van f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
JAVA EN												
Bantam	In Ned.-Indië gevestigden	—	11	27	21	16	25	24	15	18	17	10
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	11	27	21	16	25	24	15	18	17	10
Batavia	In Ned.-Indië gevestigden	—	783	785	707	651	617	567	495	627	438	364
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	19	783	785	707	651	617	567	495	627	438	364
Preanger-Regentschappen	In Ned.-Indië gevestigden	—	415	298	335	294	242	238	234	268	162	133
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	428	298	335	294	242	238	234	268	162	133
Cheribon	In Ned.-Indië gevestigden	—	111	74	80	87	65	48	45	67	49	34
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	111	74	80	87	65	48	45	67	49	34
Pekalongan	In Ned.-Indië gevestigden	—	84	74	89	95	85	90	63	88	71	54
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	84	74	89	95	85	90	63	88	71	54
Semarang	In Ned.-Indië gevestigden	—	457	400	325	336	293	276	197	307	200	160
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	12	1	1	1	1	—	1	—	—	—	—
	Totaal	12	458	401	326	337	293	277	197	307	200	160
Rembang	In Ned.-Indië gevestigden	—	47	42	48	43	38	42	29	45	53	37
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	47	42	48	43	38	42	29	45	53	37
Soerabaja	In Ned.-Indië gevestigden	—	596	499	455	485	459	401	317	433	361	278
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	19	2	1	—	—	—	—	—	—	—	2
	Totaal	19	598	500	455	485	459	401	317	433	361	280
Pasoeroean	In Ned.-Indië gevestigden	—	189	201	203	189	148	135	142	168	120	82
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	189	201	203	189	148	135	142	168	120	82
Besoeki	In Ned.-Indië gevestigden	—	59	102	79	101	97	87	63	103	70	44
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	59	102	79	101	97	87	63	103	70	44

NG over 1915 (verbeterde opgaven).

...aar inkomen, voorzoover zij op ult. Juli 1916 in deze belasting waren getroffen.

Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.	Van f 5000 tot f 6000.	Van f 6000 tot f 7000.	Van f 7000 tot f 8000.	Van f 8000 tot f 9000.	Van f 9000 tot f 10000.	Van f 10000 tot f 12000.	Van f 12000 tot f 15000.	Van f 15000 tot f 20000.	Van f 20000 tot f 25000.	Van f 25000 tot f 30000.	Van f 30000 tot f 35000.	Van f 35000 tot f 40000.	Van f 40000 tot f 50000.	Van f 50000 tot f 60000.	Van f 60000 tot f 80000.	Van f 80000 tot f 100000.	Van f 100000 tot f 150000.	Van f 150000 tot f 200000.	Van f 200000 en hooger.	Totalen.
EN	MADOERA.																				
10	7	4	7	10	1	2	4	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	221
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	7	4	7	10	1	2	4	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	221
364	282	477	353	240	192	132	161	118	97	53	23	12	13	8	11	8	2	7	—	5	8 228
—	—	—	1	—	1	1	1	—	2	2	1	1	—	—	2	3	1	—	—	13	48
364	282	477	354	240	193	133	162	118	99	55	24	13	13	8	13	11	3	7	—	18	8 276
133	84	160	111	78	54	41	61	33	30	16	3	3	2	4	2	2	—	—	3	—	3 306
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
133	84	160	111	78	54	41	61	33	30	16	3	3	2	4	2	2	—	—	3	—	3 319
34	28	44	29	23	6	6	6	8	6	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	824
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
34	28	44	29	23	6	6	6	8	6	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	824
54	55	50	36	22	16	11	12	5	10	5	4	2	4	—	1	—	—	—	—	—	1 026
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
54	55	50	36	22	16	11	12	5	10	5	4	2	4	—	1	—	—	—	—	—	1 026
160	136	193	126	102	69	56	58	42	38	20	15	10	5	7	2	4	5	—	2	2	3 843
—	—	—	2	—	—	—	2	4	1	1	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	31
160	136	193	128	102	69	56	60	46	39	21	15	10	6	7	3	6	5	—	2	2	3 874
37	29	30	21	20	9	7	12	12	2	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	570
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
37	29	30	21	20	9	7	12	12	2	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	570
278	226	317	187	149	97	71	91	83	62	26	19	13	4	13	13	3	1	3	—	1	5 663
2	1	—	1	—	—	1	2	3	3	1	3	—	—	1	—	—	1	—	—	—	41
280	227	317	188	149	97	72	93	86	65	27	22	13	4	14	13	3	2	3	—	1	5 704
82	61	99	84	55	30	23	35	21	13	11	3	1	2	2	—	2	—	—	—	—	2 019
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2
82	61	99	84	55	30	23	35	21	13	11	3	1	2	2	2	2	—	—	—	—	2 021
44	40	62	44	18	23	14	14	18	5	6	7	3	—	—	—	2	—	—	—	—	1 061
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
44	40	62	44	18	23	14	14	18	5	6	7	3	—	—	—	2	—	—	—	—	1 061

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Van f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
Banjoemas	In Ned.-Indië gevestigden	—	55	66	74	60	45	48	40	50	36	24
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	55	66	74	60	45	48	40	50	36	24
Kedoe	In Ned.-Indië gevestigden	—	95	64	70	71	66	64	51	69	54	34
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	95	64	70	71	66	64	51	69	54	34
Djokjakarta	In Ned.-Indië gevestigden	—	85	81	61	88	80	65	57	77	56	46
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—
	Totaal	—	85	81	62	88	80	65	58	77	56	46
Soerakarta	In Ned.-Indië gevestigden	—	106	100	74	86	89	75	41	53	54	55
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	18	—	1	1	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	124	100	75	87	89	75	41	53	54	55
Madioen	In Ned.-Indië gevestigden	—	78	69	78	56	61	42	39	41	34	29
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	9	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	9	78	69	79	56	61	42	39	41	34	29
Kediri	In Ned.-Indië gevestigden	—	91	111	100	112	97	96	85	127	70	38
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	91	111	100	112	97	96	85	127	70	38
Madoera	In Ned.-Indië gevestigden	—	22	29	24	18	27	16	10	17	16	12
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	22	29	24	18	27	16	10	17	16	12
Java en Madoera	In Ned.-Indië gevestigden	—	3284	3022	2823	2788	2534	2314	1923	2558	1861	1434
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	59	34	2	4	2	—	1	1	—	—	2
	Totaal	59	3318	3024	2827	2790	2534	2315	1924	2558	1861	1436

BUITEN

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Van f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
Sumatra's Westkust	In Ned.-Indië gevestigden	—	180	118	92	102	75	78	52	67	52	49
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
	Totaal	—	180	118	92	102	75	78	52	67	52	50
Tapanoeli	In Ned.-Indië gevestigden	—	7	11	34	42	21	15	19	23	18	12
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	7	11	34	42	21	15	19	23	18	12

Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.	Van f 5000 tot f 6000.	Van f 6000 tot f 7000.	Van f 7000 tot f 8000.	Van f 8000 tot f 9000.	Van f 9000 tot f 10 000.	Van f 10 000 tot f 12000.	Van f 12 000 tot f 15000.	Van f 15 000 tot f 20000.	Van f 20 000 tot f 25000.	Van f 25 000 tot f 30000.	Van f 30 000 tot f 35000.	Van f 35 000 tot f 40000.	Van f 40 000 tot f 50000.	Van f 50 000 tot f 60000.	Van f 60 000 tot f 80000.	Van f 80 000 tot f 100 000.	Van f 100 000 tot f 150000.	Van f 150 000 tot f 200000.	Van f 200 000 en hooger.	Totalen.
24	22	31	21	12	10	7	3	11	2	—	2	—	1	—	2	—	—	—	—	—	622
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24	22	31	21	12	10	7	3	11	2	—	2	—	1	—	2	—	—	—	—	—	622
34	30	44	34	20	13	7	14	7	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	811
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
34	30	44	34	20	13	7	14	7	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	811
46	41	54	34	37	16	10	9	17	9	7	1	6	2	2	1	1	—	1	—	—	944
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
46	41	54	34	37	16	10	9	17	9	7	1	6	2	2	1	1	—	1	—	—	946
55	35	54	54	26	27	14	8	12	5	5	6	—	1	5	—	1	1	—	—	1	988
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
55	35	54	54	26	27	14	8	12	5	5	6	—	1	5	—	1	1	—	—	1	1 008
29	24	26	16	14	11	3	8	1	2	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	636
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
29	24	26	16	14	11	3	8	1	2	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	646
38	42	70	53	44	27	21	18	12	13	4	2	3	—	5	—	2	1	—	—	—	1 244
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38	42	70	53	44	27	21	18	12	13	4	2	3	—	5	—	2	1	—	—	—	1 244
12	9	9	10	5	1	4	4	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	236
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	9	9	10	5	1	4	4	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	236
1434	1151	1724	1220	875	602	429	518	402	298	160	89	57	35	48	32	26	10	11	5	9	32 242
2	1	—	4	—	1	2	5	7	6	4	4	1	1	1	5	5	2	—	—	13	167
1436	1152	1724	1224	875	603	431	523	409	304	164	93	58	36	49	37	31	12	11	5	22	32 409

EN BEZITTINGEN.

49	37	35	39	22	16	16	8	13	5	1	3	1	1	1	—	1	—	—	—	—	1 064
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—	—	—	5
50	37	35	39	22	16	16	8	13	5	1	3	2	1	1	—	4	—	—	—	—	1 069
12	6	13	13	5	3	3	2	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	252
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	6	13	13	5	3	3	2	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	252

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Van f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
Benkoelen	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	7	9	9	13	10	15	16	35	26	16
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	7	9	9	13	10	15	16	35	26	16
Lampongsche districten . . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	19	15	17	35	27	18	9	38	16	10
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	19	15	17	35	27	18	9	38	16	10
Palembang	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	34	33	31	51	52	45	26	60	55	34
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
	Totaal . . .	2	34	33	31	51	52	45	27	60	55	34
Djambi	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	1	4	6	10	5	8	1	4	2	5
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	1	4	6	10	5	8	1	4	2	5
Oostkust van Sumatra	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	489	163	56	132	72	140	213	323	239	261
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	13	—	—	4	1	10	—	9	5	—	1
	Totaal . . .	13	489	163	60	133	82	140	222	328	239	262
Atjeh en onderhoorigheden . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	49	32	40	49	53	54	56	89	61	58
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	2	—	2	—	—	—	1	—	1	—
	Totaal . . .	—	51	32	42	49	53	54	57	89	62	58
Riouw en onderhoorigheden . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	14	9	10	20	9	18	15	24	20	7
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	193	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	193	17	10	11	20	9	18	15	24	20	7
Banka en onderhoorigheden . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	8	35	27	29	20	12	12	30	16	10
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	1	123	4	1	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	1	131	39	28	29	20	12	12	30	16	10
Billiton	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	4	7	10	14	13	18	16	27	22	16
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	4	7	10	14	13	18	16	27	22	16
Westerafdeeling van Borneo . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	15	16	15	12	15	22	16	24	12	12
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	15	16	15	12	15	22	16	24	12	12
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	31	35	31	26	30	38	38	58	39	36
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	31	35	31	26	30	38	38	58	39	36

Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.	Van f 5000 tot f 6000.	Van f 6000 tot f 7000.	Van f 7000 tot f 8000.	Van f 8000 tot f 9000.	Van f 9000 tot f 10 000.	Van f 10 000 tot f 12000.	Van f 12 000 tot f 15000.	Van f 15 000 tot f 20000.	Van f 20 000 tot f 25000.	Van f 25 000 tot f 30000.	Van f 30 000 tot f 35000.	Van f 35 000 tot f 40000.	Van f 40 000 tot f 50000.	Van f 50 000 tot f 60000.	Van f 60 000 tot f 80000.	Van f 80 000 tot f 100000.	Van f 100 000 tot f 150000.	Van f 150 000 tot f 200000.	Van f 200 000 en hooger.	Totalen.
16	12	20	10	4	6	5	2	1	4	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	222
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	12	20	10	4	6	5	2	1	4	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	222
10	8	16	11	9	8	2	5	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	268
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	8	16	11	9	8	2	5	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	268
34	36	50	32	22	15	11	13	15	4	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	621
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
34	36	50	32	22	15	12	13	15	4	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	625
5	2	4	4	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	2	4	4	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58
261	210	306	198	106	76	76	123	97	80	36	14	16	6	14	5	4	4	—	—	—	3459
1	—	1	1	—	—	—	—	1	1	3	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	53
262	210	307	199	106	76	76	123	98	81	39	15	16	6	14	5	4	5	—	—	—	3512
58	41	73	57	22	14	12	15	11	4	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	793
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
58	41	73	57	22	14	12	15	11	4	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	800
7	11	15	9	3	5	1	5	4	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	203
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	198
7	11	15	9	3	5	1	5	4	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	401
10	5	18	6	3	6	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	246
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	129
10	5	18	6	3	6	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	375
16	12	20	8	7	3	4	6	4	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	214
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	12	20	8	7	3	4	6	4	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	214
12	10	19	10	3	4	6	2	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	217
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	10	19	10	3	4	6	2	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	217
36	41	56	39	28	28	19	15	17	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	612
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36	41	56	39	28	28	19	15	17	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	612

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Van f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
Menado	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	28	21	35	40	41	27	28	32	28	16
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	1	28	21	35	40	41	27	28	32	28	16
Celebes en onderhoorigheden .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	70	72	49	69	51	49	37	49	40	29
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	70	72	49	69	51	49	37	49	40	29
Amboina	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	70	39	24	40	25	20	13	30	13	26
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	70	39	24	40	25	21	13	30	13	26
Ternate en onderhoorigheden .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	20	15	9	15	10	9	9	11	9	3
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	20	15	9	15	10	9	9	11	9	3
Timor en onderhoorigheden . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	24	16	14	18	14	10	11	21	17	6
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	24	16	14	18	14	10	11	21	17	6
Bali en Lombok	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	9	20	14	12	11	9	5	11	13	6
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	9	20	14	12	11	9	5	11	13	6
Buitenbezittingen	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	1079	669	523	730	554	605	592	956	698	612
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	210	128	5	8	1	10	1	11	5	1	2
	Totaal . . .	210	1207	674	531	731	564	606	603	961	699	614

Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.	Van f 5000 tot f 6000.	Van f 6000 tot f 7000.	Van f 7000 tot f 8000.	Van f 8000 tot f 9000.	Van f 9000 tot f 10000.	Van f 10 000 tot f 12 000.	Van f 12 000 tot f 15000.	Van f 15 000 tot f 20000.	Van f 20 000 tot f 25000.	Van f 25 000 tot f 30000.	Van f 30 000 tot f 35000.	Van f 35 000 tot f 40000.	Van f 40 000 tot f 50000.	Van f 50 000 tot f 60000.	Van f 60 000 tot f 80000.	Van f 80 000 tot f 100000.	Van f 100 000 tot f 150000.	Van f 150 000 tot f 200000.	Van f 200 000 en hooger.	Totalen.
16	11	27	15	13	1	7	9	5	1	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	389
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6
16	11	27	15	13	1	7	9	5	2	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	395
29	23	38	26	27	19	7	10	10	7	4	—	1	—	3	1	1	—	—	—	—	692
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	8
29	23	38	26	27	19	7	10	10	7	7	—	1	—	3	1	6	—	—	—	—	700
26	12	13	10	14	3	4	3	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	363
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
26	12	13	10	14	3	4	3	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	365
3	2	4	—	3	1	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	125
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	2	4	—	3	1	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	125
6	12	12	6	7	6	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	199
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	12	12	6	7	6	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	199
6	5	11	9	2	—	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	142
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	5	11	9	2	—	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	142
612	496	750	502	301	214	180	226	192	125	50	20	20	7	20	6	6	4	—	2	—	10139
2	—	1	3	—	—	1	—	2	2	6	1	1	—	—	—	9	1	—	—	3	412
614	496	751	505	301	214	181	226	194	127	56	21	21	7	20	6	15	5	—	2	3	10551

IIId. INKOMSTEN

Groepeering van de aangeslagen physieke personen naar het belastbaar inkomen

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Van f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
										JAVA EN		
Bantam	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	14	26	16	15	17	23	15	14	19	11
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	14	26	16	15	17	23	15	14	19	11
Batavia	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	774	671	700	625	604	521	427	605	475	354
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	774	671	700	625	604	521	427	605	475	354
Preanger-Regentschappen . . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	368	309	324	321	253	264	250	328	187	130
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	6	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	6	368	309	324	322	253	264	250	328	187	130
Cheribon	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	102	58	66	66	60	57	44	54	48	32
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	17	102	58	66	66	60	57	44	54	48	32
Pekalongan	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	104	85	91	92	84	69	82	97	64	56
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	104	85	91	92	84	69	82	97	64	56
Semarang	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	406	373	330	326	274	266	200	275	210	188
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	17	1	2	—	—	1	—	—	1	1	—
	Totaal . . .	17	407	375	330	326	275	266	200	276	211	188
Rembang	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	52	32	38	52	40	46	29	49	41	42
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	52	32	38	52	40	46	29	49	41	42
Soerabaja	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	526	463	452	465	438	405	306	456	345	267
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	51	5	1	2	—	—	—	—	—	1	—
	Totaal . . .	51	531	464	454	465	438	405	306	456	346	267
Pasoeroean	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	176	212	191	171	144	169	99	195	112	81
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	176	212	191	171	144	169	99	195	112	81
Besoeki	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	61	81	67	73	66	73	42	78	52	31
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	61	81	67	73	66	73	42	78	52	31

BELASTING over 1916.

voorzoover zij op 't einde van het verslagjaar in deze belasting waren getroffen.

MADOERA.

Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.	Van f 5000 tot f 6000.	Van f 6000 tot f 7000.	Van f 7000 tot f 8000.	Van f 8000 tot f 9000.	Van f 9000 tot f 10 000.	Van f 10 000 tot f 12 000.	Van f 12 000 tot f 15 000.	Van f 15 000 tot f 20 000.	Van f 20 000 tot f 25 000.	Van f 25 000 tot f 30 000.	Van f 30 000 tot f 35 000.	Van f 35 000 tot f 40 000.	Van f 40 000 tot f 50 000.	Van f 50 000 tot f 60 000.	Van f 60 000 tot f 80 000.	Van f 80 000 tot f 100 000.	Van f 100 000 tot f 150 000.	Van f 150 000 tot f 200 000.	Van f 200 000 en hooger.	Totalen.
11	5	8	6	9	4	4	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	210
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	5	8	6	9	4	4	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	210
354	305	445	337	264	165	133	185	132	93	44	35	13	15	9	9	11	7	7	3	3	7 971
—	—	—	—	3	—	—	1	—	1	2	—	—	—	2	1	—	1	4	2	7	24
354	305	445	337	267	165	133	186	132	94	46	35	13	15	11	10	11	8	11	5	10	7 995
130	142	183	134	96	46	34	66	44	29	18	13	4	1	7	6	2	—	—	—	2	3 561
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
130	142	183	134	96	46	35	66	44	29	18	13	4	1	7	6	2	—	—	—	2	3 569
32	27	47	29	22	8	5	6	7	5	3	3	1	—	1	—	—	—	—	—	—	751
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17
32	27	47	29	22	8	5	6	7	5	3	3	1	—	1	—	—	—	—	—	—	768
56	66	68	33	28	13	8	7	9	15	5	3	3	2	1	—	1	—	—	—	—	1 086
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
56	66	68	33	28	13	8	7	9	15	5	3	3	2	1	—	1	—	—	—	—	1 086
188	124	185	144	107	72	60	51	54	37	20	18	10	9	6	3	5	2	—	1	—	3 756
—	—	—	1	—	—	—	2	1	2	1	—	1	—	—	1	2	2	2	—	—	38
188	124	185	145	107	72	60	53	55	39	21	18	11	9	6	4	7	4	2	1	—	3 794
42	33	47	29	6	13	7	12	9	3	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	584
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
42	33	47	29	6	13	7	12	9	3	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	584
267	220	329	231	162	100	88	101	85	61	24	26	11	11	14	4	4	4	7	—	2	5 607
—	2	1	3	—	1	1	1	1	3	3	1	2	1	3	1	—	—	—	—	7	91
267	222	330	234	162	101	89	102	86	64	27	27	13	12	17	5	4	4	7	—	9	5 698
81	71	87	94	56	34	21	20	28	14	8	7	1	4	3	—	1	—	2	—	—	2 001
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
81	71	87	94	56	34	21	20	28	14	8	7	1	4	3	—	1	2	2	—	—	2 003
31	28	47	35	27	7	9	16	12	12	6	5	—	—	1	—	—	—	—	1	—	830
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
31	28	48	35	27	7	9	16	12	12	6	5	—	—	1	—	—	—	—	1	—	831

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Vrn f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
Banjoemas	In Ned.-Indië gevestigden	—	26	48	58	67	44	48	38	48	36	26
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	27	48	58	67	44	48	38	48	36	26
Kedoe	In Ned.-Indië gevestigden	—	79	67	61	61	76	63	51	68	58	37
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	79	67	61	61	76	63	51	68	58	37
Djokjakarta	In Ned.-Indië gevestigden	—	77	62	72	74	86	71	60	83	55	32
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
	Totaal	—	77	62	72	74	86	72	60	83	55	32
Soerakarta	In Ned.-Indië gevestigden	—	108	92	74	70	79	82	51	68	50	48
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	13	108	92	74	70	79	82	51	68	50	48
Madioen	In Ned.-Indië gevestigden	—	63	61	98	67	47	52	28	42	36	25
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	2	64	61	98	67	47	52	28	42	36	25
Kediri	In Ned.-Indië gevestigden	—	95	113	101	124	100	97	104	119	93	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	95	113	101	124	100	97	104	119	93	[illegible]
Madoera	In Ned.-Indië gevestigden	—	14	31	34	21	20	16	12	15	17	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	14	31	34	21	20	16	12	15	17	[illegible]
Java en Madoera	In Ned.-Indië gevestigden	—	3045	2784	2773	2690	2432	2322	1838	2594	1898	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	106	8	3	2	1	1	1	—	1	2	—
	Totaal	106	3053	2787	2775	2691	2433	2323	1838	2595	1900	[illegible]

BUITE[illegible]

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Vrn f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
Sumatra's Westkust	In Ned.-Indië gevestigden	—	161	109	81	89	68	88	47	78	55	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	161	109	81	89	68	88	47	78	55	[illegible]
Tapanoeli	In Ned.-Indië gevestigden	—	11	8	41	35	27	13	18	25	16	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal	—	11	8	41	35	27	13	18	25	16	[illegible]

Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.	Van f 5000 tot f 6000.	Van f 6000 tot f 7000.	Van f 7000 tot f 8000.	Van f 8000 tot f 9000.	Van f 9000 tot f 10 000.	Van f 10 000 tot f 12 000.	Van f 12 000 tot f 15 000.	Van f 15 000 tot f 20 000.	Van f 20 000 tot f 25 000.	Van f 25 000 tot f 30 000.	Van f 30 000 tot f 35 000.	Van f 35 000 tot f 40 000.	Van f 40 000 tot f 50 000.	Van f 50 000 tot f 60 000.	Van f 60 000 tot f 80 000.	Van f 80 000 tot f 100 000.	Van f 100 000 tot f 150 000.	Van f 150 000 tot f 200 000.	Van f 200 000 en hooger.	Totalen.
26	28	40	24	15	7	4	6	5	1	3	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	574
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
26	28	40	24	15	7	4	6	5	1	3	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	575
37	38	49	37	21	9	6	15	9	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	808
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
37	38	49	37	21	9	6	15	9	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	808
32	42	53	46	24	20	18	17	7	14	8	2	5	3	2	3	—	—	2	1	—	939
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
32	42	53	46	24	20	18	17	7	14	8	2	5	3	2	3	—	—	2	1	—	940
48	27	50	48	39	24	14	12	9	6	5	—	2	2	6	2	4	1	1	—	—	974
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
48	27	50	48	39	24	14	12	9	6	5	—	2	2	6	2	4	1	1	—	—	987
25	30	40	23	20	7	3	11	4	3	—	—	—	2	2	1	—	—	—	—	—	665
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
25	30	40	23	20	7	3	11	4	3	—	—	—	2	2	1	—	—	—	—	—	668
[illegible]	53	59	50	46	30	25	20	10	7	2	—	3	—	3	3	2	2	—	—	—	1 303
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
[illegible]	53	59	50	46	30	25	20	10	7	2	—	3	—	3	3	2	2	—	—	—	1 303
[illegible]	6	12	11	3	1	3	15	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	247
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
[illegible]	6	12	11	3	1	3	15	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	247
[illegible]	1245	1749	1311	945	561	442	561	427	302	151	113	54	49	55	34	30	16	19	6	7	31 867
—	2	2	4	3	1	2	4	2	6	6	1	3	1	5	3	2	5	6	2	14	199
[illegible]	1247	1751	1315	948	562	444	565	429	308	157	114	57	50	60	37	32	21	25	8	21	32 066

TE BEZITTINGEN.

[illegible]	42	57	37	18	24	15	12	8	4	4	2	1	1	2	1	—	—	—	—	—	1054
—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	6
[illegible]	42	57	38	18	24	15	13	8	4	4	2	1	1	2	1	1	—	3	—	—	1060
[illegible]	11	8	14	10	6	4	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	263
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
[illegible]	11	8	14	10	6	4	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	263

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Van f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.
Benkoelen	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	10	12	9	27	10	19	14	35	28	20
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	10	12	9	27	10	19	14	35	28	20
Lampongsche districten . . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	11	19	18	24	10	13	18	20	23	7
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	11	19	18	24	10	13	18	20	23	7
Palembang	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	19	26	30	40	34	38	23	34	37	32
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	23	26	30	40	34	38	23	34	37	32
Djambi	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	—	5	5	14	3	3	5	3	3	5
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	—	5	5	14	3	3	5	3	3	5
Oostkust van Sumatra	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	514	140	84	101	74	114	163	272	270	246
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	22	1	4	—	—	—	—	—	—	—	1
	Totaal . . .	22	515	144	84	101	74	114	163	272	270	247
Atjeh en onderhoorigheden . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	66	27	35	42	41	52	51	89	63	50
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
	Totaal . . .	—	66	27	35	42	41	52	51	89	63	51
Riouw en onderhoorigheden . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	11	8	8	13	6	15	17	17	24	18
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	254	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	254	11	8	8	13	6	15	17	17	24	18
Banka en onderhoorigheden . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	—	26	26	30	23	11	10	21	19	10
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	9	109	3	2	1	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	9	109	29	28	31	23	11	10	21	19	10
Billiton	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	3	8	6	12	9	13	13	19	35	15
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	3	8	6	12	9	13	13	19	35	15
Westerafdeeling van Borneo . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	14	16	11	12	8	10	19	30	10	16
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	14	16	11	12	8	10	19	30	10	16
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	38	36	31	34	28	40	38	42	43	39
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	38	36	31	34	28	40	38	42	43	39

Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.	Van f 5000 tot f 6000.	Van f 6000 tot f 7000.	Van f 7000 tot f 8000.	Van f 8000 tot f 9000.	Van f 9000 tot f 10 000.	Van f 10 000 tot f 12 000.	Van f 12 000 tot f 15 000.	Van f 15 000 tot f 20 000.	Van f 20 000 tot f 25 000.	Van f 25 000 tot f 30 000.	Van f 30 000 tot f 35 000.	Van f 35 000 tot f 40 000.	Van f 40 000 tot f 50 000.	Van f 50 000 tot f 60 000.	Van f 60 000 tot f 80 000.	Van f 80 000 tot f 100 000.	Van f 100 000 tot f 150 000.	Van f 150 000 tot f 200 000.	Van f 200 000 en hooger.	Totalen.
20	14	26	9	5	5	7	2	1	3	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	259
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	14	26	9	5	5	7	2	1	3	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	259
7	7	11	6	7	5	5	4	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	211
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	7	11	6	7	5	5	4	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	211
32	27	40	50	25	17	13	11	7	3	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	509
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
32	27	40	50	25	17	13	11	7	3	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	513
5	3	2	3	1	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	3	2	3	1	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58
246	247	386	217	137	106	68	120	93	73	46	14	13	6	7	4	5	3	1	1	—	3 525
1	1	—	—	2	3	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	39
247	248	386	217	139	109	69	120	94	74	46	14	13	6	7	4	5	4	1	1	1	3 564
50	54	81	58	35	17	7	15	11	4	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	802
1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
51	55	82	58	35	17	7	15	11	4	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	805
18	12	21	8	5	3	4	6	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	202
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	254
18	12	21	8	5	3	4	6	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	456
10	10	11	11	4	5	2	5	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	227
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	124
10	10	11	11	4	5	2	5	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	351
15	10	23	12	8	3	3	5	4	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	205
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	10	23	12	8	3	3	5	4	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	205
16	4	17	9	7	5	5	1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	198
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	4	17	9	7	5	5	1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	198
39	38	58	44	33	21	18	14	15	6	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	621
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
39	38	58	44	33	21	18	14	15	6	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	621

GEWESTEN.		Van f 100 tot beneden f 900.	Van f 900 tot f 1200.	Van f 1200 tot f 1500.	Van f 1500 tot f 1800.	Van f 1800 tot f 2100.	Van f 2100 tot f 2400.	Van f 2400 tot f 2700.	Van f 2700 tot f 3000.	Van f 3000 tot f 3500.	Van f 3500 tot f 4000.	Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.
Menado	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	24	28	36	40	29	30	28	33	33	[illegible]	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	24	28	36	40	29	30	28	33	33	[illegible]	[illegible]
Celebes en onderhoorigheden .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	62	69	48	64	44	55	29	72	44	[illegible]	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	62	69	48	64	44	55	29	72	44	[illegible]	[illegible]
Amboina	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	163	25	17	37	22	39	13	19	15	[illegible]	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	163	25	17	37	22	39	13	19	15	[illegible]	[illegible]
Ternate en onderhoorigheden .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	16	15	13	15	14	3	10	12	5	[illegible]	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	16	15	13	15	14	3	10	12	5	[illegible]	[illegible]
Timor en onderhoorigheden . .	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	21	15	19	24	14	9	11	13	12	[illegible]	[illegible]
	Buiten Ned.-Indie gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	21	15	19	24	14	9	11	13	12	[illegible]	[illegible]
Bali en Lombok	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	7	6	21	13	15	9	8	7	17	[illegible]	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totaal . . .	—	7	6	21	13	15	9	8	7	17	[illegible]	[illegible]
Buitenbezittingen.	In Ned.-Indië gevestigden . .	—	1151	598	539	666	479	574	535	841	752	[illegible]	[illegible]
	Buiten Ned.-Indië gevestigden	285	114	7	2	1	—	—	—	—	—	[illegible]	[illegible]
	Totaal . .	285	1265	605	541	667	479	574	535	841	752	[illegible]	[illegible]

	Van f 4000 tot f 4500.	Van f 4500 tot f 5000.	Van f 5000 tot f 6000.	Van f 6000 tot f 7000.	Van f 7000 tot f 8000.	Van f 8000 tot f 9000.	Van f 9000 tot f 10 000.	Van f 10 000 tot f 12 000.	Van f 12 000 tot f 15 000.	Van f 15 000 tot f 20 000.	Van f 20 000 tot f 25 000.	Van f 25 000 tot f 30 000.	Van f 30 000 tot f 35 000.	Van f 35 000 tot f 40 000.	Van f 40 000 tot f 50 000.	Van f 50 000 tot f 60 000.	Van f 60 000 tot f 80 000.	Van f 80 000 tot f 100 000.	Van f 100 000 tot f 150 000.	Van f 150 000 tot f 200 000.	Van f 200 000 en hooger.	Totalen.
3	2	12	20	16	25	2	4	8	5	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	397
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	2	12	20	16	25	2	4	8	5	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	397
4	1	31	45	26	23	27	4	7	10	7	3	2	1	1	1	6	—	—	—	—	—	699
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	8
4	1	31	45	26	23	27	4	7	10	7	3	2	1	1	9	6	—	—	—	—	—	707
5	1	12	11	13	10	6	7	6	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	437
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
5	1	12	11	13	10	6	7	6	5	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	438
5		4	2	1	1	2	—	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	123
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5		4	2	1	1	2	—	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	123
2	1	13	18	8	5	7	3	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	212
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	1	13	18	8	5	7	3	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	212
7		5	8	9	3	1	1	2	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	139
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7		5	8	9	3	1	1	2	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	139
2	59	556	845	551	362	262	172	224	169	120	63	23	17	12	10	11	5	3	1	1	—	10 141
		2	1	1	2	3	1	1	2	1	—	—	—	—	8	—	1	1	3	—	1	439
2	60	558	846	552	364	265	173	225	171	121	63	23	17	12	18	11	6	4	4	1	1	10 580

IV. VER

Splitsing van den aanslag naar gelang van het zakelijk

GEWESTEN.	1915. (Verbeterde			
	Aanslag wegens onroerende goederen,			
	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.
JAVA EN				
Bantam	f 15 841,14	—	f 259,78	f 4 088,94
Batavia	1 087 055,97	—	20 563,09	3 194,85
Preanger-Regentschappen	105 245,25^{5}	f 34,11	4 853,60	265 617,61
Cheribon	59 149,07	13,05	888,14	2 945,10
Pekalongan	83 714,24	29,25	2 888,47	21 037,77
Semarang	279 383,16	—	11 104,55	36 272,50
Rembang	31 205,22	—	7 285,80	—
Soerabaja	454 499,44	114,13	15 114,17	3 504,84
Pasoeroean	103 743,82	90,42	16 062,73	55 157,60
Besoeki	31 851,92	495,63	21 986,55	55 425,09
Banjoemas	30 861,66	—	1 599,82	4 239,90
Kedoe	40 015,16^{5}	—	3 256,10	5 521,77
Djokjakarta	22 886,92	—	45,24	—
Soerakarta	17 235,43	—	10 736,66	—
Madioen	18 559,87	18,90	810,34	4 151,76
Kediri	49 300,80	—	6 004,61	71 494,53
Madoera	11 632,94	—	942,54	—
Totalen	f 2 442 182,02	f 795,49	f 124 402,19	f 532 652,26
BUITEN				
Sumatra's Westkust	f 45 929,80	—	f 69,75	f 4 210,50
Tapanoeli	—	—	36,—	1 186,50
Benkoelen	6 675,81	—	3 140,76	531,24
Lampongsche districten	6 015,61	—	77,27	1 344,43
Palembang	27 127,57	—	3 253,43	3 643,56
Djambi	1 136,10	—	112,50	—
Oostkust van Sumatra (alleen het eiland Bengkalis)	1 165,23	—	59,70	625,95
Atjeh en onderhoorigheden	22 650,79	—	562,95	6 948,87
Riouw en onderhoorigheden	4 149,99	—	—	—
Billiton	4 670,61	—	—	147,75
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	11 221,02	—	111,07	176,46
Menado	32 828,25	—	9,45	5 933,93
Celebes en onderhoorigheden	65 427,85	—	20,25	412,50
Amboina	34 333,83	—	288,20	1 549,71
Ternate en onderhoorigheden (gouvernementsgebied)	8 382,15	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	4 626,75	—	—	—
Bali en Lombok	14 268,34	—	99,69	—
Totalen	f 290 609,70	—	f 7 841,02	f 26 711,40

PONDING.

recht op de verpondingsplichtige perceelen uitgeoefend.

opgaven.) bezeten met recht van: vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.	1916. Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van: eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.
MADOERA.							
f 13,50	f 20 203,36	f 15 919,47	—	f 271,86	f 4 088,94	f 13,50	f 20 293,77
3 820,50	1 114 634,41	1 084 218,66	—	20 483,33	1 797,30	3 820,50	1 110 319,79
6,81	375 757,38^{5}	107 108,87^{5}	f 34,11	4 957,17	265 617,61	6,81	377 724,57^{5}
—	62 995,36	59 720,32	13,05	885,66	2 945,10	—	63 564,13
9,—	107 678,73	83 524,24	29,25	2 900,52	21 037,77	9,—	107 500,78
169,30	326 929,51	279 931,52	—	11 119,08	36 266,13	201,48	327 518,21
—	38 491,02	31 534,13	—	7 652,20	—	—	39 186,33
—	473 232,58	456 641,66	114,13	14 271,83	3 504,84	—	474 532,46
36,42	175 090,99	104 658,49	90,42	15 905,04	55 138,23	144,04	175 936,22
14,25	109 773,44	31 995,51	371,54	22 097,97	55 425,09	14,25	109 904,36
—	36 701,38	31 267,16	—	1 630,—	4 239,90	—	37 137,06
—	48 793,03^{5}	40 411,30^{5}	—	3 295,34	5 521,77	—	49 228,41^{5}
—	22 932,16	22 938,36	—	45,24	—	—	22 983,60
—	27 972,09	17 232,42	—	10 736,66	—	—	27 969,08
11,61	23 552,48	18 633,84	18,90	810,34	4 151,76	11,61	23 626,45
—	126 799,94	50 026,22	—	6 004,61	71 494,53	—	127 525,36
0,06	12 575,54	11 691,62	—	946,66	—	0.06	12 638,34
f 4 081,45	f 3 104 113,41	f 2 447 453,80	f 671,40	f 124 013,51	f 531 228,97	f 4 221,25	f 3 107 588,93

BEZITTINGEN.							
—	f 50 210,05	f 46 892,16	—	f 69,75	f 4 198,53	—	f 51 160,44
—	1 222,50	—	—	36,—	1 186,50	—	1 222,50
—	10 347.81	6 706,24	—	3 140,76	531,24	—	10 378,24
—	7 437,31	6 882,36	—	150,81	1 333,64	—	8 366,81
—	34 024,56	27 138,90	—	3 502,63	3 643,56	—	34 285,09
—	1 248,60	1 136,10	—	112,50	—	—	1 248,60
—	1 850,88	1 165,23	—	59,70	625,95	—	1 850,88
—	30 162,61	24 033,10	—	592,95	6 948,87	—	31 574,92
—	4 149,99	4 149,99	—	—	—	—	4 149,99
—	4 818,36	4 590,—	—	—	147,75	—	4 737,75
f 36,06	11 544,61	11 221,02	—	89,88	176,46	f 36,06	11 523,42
27,—	38 798,63	32 987,56	—	9,45	5 933,93	27,—	38 957,94
—	65 860,60	65 457,35	—	20,25	412,50	—	65 890,10
—	36 171,74	34 333,83	—	308,61	1 549,71	—	36 192,15
—	8 382,15	8 382,15	—	—	—	—	8 382,15
—	4 626,75	4 626,75	—	—	—	—	4 626,75
—	14 368,03	14 781,88	—	99,69	—	—	14 881,57
f 63,06	f 325 225,18	f 294 484,62	—	f 8 192,98	f 26 688,64	f 63,06	f 329 429,30

V. BELASTING OP DE BEDRIJFS

a. Getal aangeslagenen, bedrag van den aanslag, de belasting

A. Progressieve belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten, geregeld voor Java e

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen.			Totaal bedrag van de belastingplichtige inkomens.			Totaal bedrag van den aanslag over					
							1915.			1916.		
	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen
JAVA EN												
Bantam	17 918	1 075	18 993	f 1 698 714,28	f 389 251,40	f 2 087 965,68	f 39 733,25	f 9 907,30^{5}	f 49 640,55^{5}	f 38 450,99^{5}	f 13 956,72	f 52 407,7
Batavia	71 859	22 877	94 736	9 335 431,–	9 963 490,–	19 298 921,–	195 866,83^{5}	343 934,47^{5}	539 801,31	216 980,18^{5}	393 843,83^{5}	610 824,0
Preanger-Regentschappen	143 191	6 446	149 637	12 130 582,–	2 462 302,50	14 592 884,50	204 672,92	93 818,09	298 491,01	249 002,11	106 805,16	355 807,2
Cheribon	59 675	6 005	65 680	4 996 127,–	2 118 573,–	7 114 700,–	91 688,35	69 963,20	161 651,55	94 731,11^{5}	79 175,89^{5}	173 907,0
Pekalongan	88 609	4 107	92 716	7 833 244,92	1 702 723,–	9 535 967,92	152 704,31^{5}	62 010,08^{5}	214 714,40	154 053,08	60 950,16	215 003
Semarang	91 445	8 731	100 176	9 073 826,03	5 063 472,34	14 137 298,37	184 950,55^{5}	146 328,89^{5}	331 279,45	192 881,47^{5}	151 656,08^{5}	344 587
Rembang	55 288	3 213	58 501	5 047 232,–	137 193,17^{5}	5 184 425,17^{5}	93 249,20^{5}	39 193,17^{5}	132 442,38	98 631,03^{5}	44 061,01^{5}	142 692,0
Soerabaja	191 047	14 287	205 334	18 147 753,50	9 722 350,50	27 870 104,–	337 017,33^{5}	351 015,31^{5}	688 032,65	354 506,–	373 313,06^{5}	727 819
Pasoeroean	125 851	5 217	131 068	11 829 300,–	3 002 009,–	14 831 309,–	229 852,18^{5}	106 584,99	336 437,17^{5}	242 008,21	118 310,96^{5}	360 319,1
Besoeki	34 648	3 230	37 878	4 226 243,–	931 533,–	5 157 776,–	95 733,32^{5}	31 712,12	127 445,44^{5}	101 078,13	35 605,61	136 683
Banjoemas	25 323	1 908	27 231	2 191 699,52	568 351,70	2 760 051,22	47 444,50^{5}	23 219,30^{5}	70 663,81	48 154,53	20 209,63	68 364
Kedoe	48 667	3 259	51 926	3 940 742,–	1 051 289,–	4 992 031,–	62 748,36^{5}	34 041,36^{5}	96 789,73	68 688,68	38 262,35	106 951
Djokjakarta *a)*	–	2 138	2 138	–	854 061,64	854 061,64	–	32 968,80^{5}	32 968,80^{5}	–	31 819,23^{5}	31 819
Soerakarta *a)*	–	2 861	2 861	–	1 219 651,75	1 219 651,75	–	38 615,16	38 615,16	–	37 742,91	37 742
Madioen	34 600	1 419	36 019	3 099 549,70	603 016,81	3 702 566,51	57 929,57	24 225,10	82 154,67	61 435,27^{5}	24 816,17^{5}	86 251
Kediri	49 995	3 950	53 945	5 821 490,71	1 334 568,25	7 156 058,96	127 271,90	47 088,50	174 360,40	126 202,22	52 512,10	178 714
Madoera	72 209	1 174	73 383	7 104 293,50	452 420,50	7 556 714,–	168 682,80^{5}	20 579,25^{5}	189 262,06	170 857,15^{5}	21 312,28	192 169
Totalen voor Java en Madoera	1 110 325	91 897	1 202 222	f 106 476 229,16	f 41 576 257,56^{5}	f 148 052 486,72^{5}	f 2 089 545,42	f 1 475 205,14	f 3 564 750,56	f 2 217 660,19^{5}	f 1 604 353,19	f 3 822 01
BUITEN												
Sumatra's Westkust	–	3 734	3 734	–	f 7 353 057,04	f 7 353 057,04	–	f 50 730,43	f 50 730,43	–	f 60 415,12	f 60 41
Tapanoeli	–	1 171	1 171	–	404 010,–	404 010,–	–	15 945,–	15 945,–	–	15 821,16	15 821
Benkoelen	–	1 908	1 908	–	634 277,–	634 277,–	–	20 443,57^{5}	20 443,57^{5}	–	23 324,16	23 324
Lampongsche districten	–	1 575	1 575	–	120 700,–	120 700,–	–	9 579,57	9 579,57	–	10 352,60	10 352
Palembang	–	8 698	8 698		3 008 650,–	3 008 650,–	–	90 613,65	90 613,65	–	106 117,67^{5}	106 117
Djambi *b)*	–	3 145	3 145	–	531 181,20	531 181,20	–	13 582,60^{5}	13 582,60^{5}	–	16 801,70	16 801
Oostkust van Sumatra	185 673	95 589	281 262	f 28 688 917,–	25 612 554,–	54 301 471,–	f 585 646,24^{5}	726 154,41	1 311 800,65^{5}	f 633 651,69^{5}	755 623,87	1 389 275
Atjeh en onderhoorigheden	–	8 402	8 402	–	2 077 700,–	2 077 700,–	–	58 340,83	58 340,83	–	74 087,70	74 087
Banka en onderhoorigheden	–	11 963	11 963	–	2 496 345,73	2 496 345,73	–	80 975,58^{5}	80 975,58^{5}	–	90 559,36	90 55
Billiton	–	4 263	4 263	–	750 112,–	750 112,–	–	18 867,90^{5}	18 867,90^{5}	–	20 862,59^{5}	20 86
Westerafdeeling van Borneo	–	24 503	24 503	–	8 097 770,50	8 097 770,50	–	360 688,75^{5}	360 688,75^{5}	–	328 586,02^{5}	328 58
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	–	9 196	9 196	–	2 349 005,50	2 349 005,50	–	79 221,34	79 221,34	–	82 474,44^{5}	82 47
Celebes en onderhoorigheden	–	6 111	6 111	–	3 530 901,–	3 530 901,–	–	98 143,00^{5}	98 143,00^{5}	–	100 193,15^{5}	100 19
Menado	–	3 784	3 784	–	1 448 742,–	1 448 742,–	–	59 748,07^{5}	59 748,07^{5}	–	63 184,34	63 18
Amboina	–	2 143	2 143	–	638 005,–	638 005,–	–	27 213,12^{5}	27 213,12^{5}	–	27 345,55^{5}	27 34
Ternate en onderhoorigheden	–	1 015	1 015	–	483 879,50	483 879,50	–	21 751,94^{5}	21 751,94^{5}	–	18 135,16^{5}	18 13
Timor en onderhoorigheden	–	1 999	1 999	–	711 536,05	711 536,05	–	24 424,14^{5}	24 424,14^{5}	–	27 083,95^{5}	27 08
Bali en Lombok	–	3 120	3 120	–	1 127 931,–	1 127 931,–	–	39 508,71^{5}	39 508,71^{5}	–	41 286,06	41 28
Riouw en onderhoorigheden	7 535	11 873	19 408	1 054 789,–	3 376 074,–	4 430 863,–	20 644,84	109 445,27	130 090,11	22 785,31	116 105,16	138 8
Totalen voor de buitenbezittingen.	193 208	204 192	397 400	f 29 743 706,–	f 64 752 431,52	f 94 496 137,52	f 606 291,08^{5}	f 1 905 377,93^{5}	f 2 511 669,02	f 656 437,00^{5}	f 1 978 359,80	f 2 634 7

a) In Djokjakarta en Soerakarta wordt de belasting niet geheven van de eigenlijk gezegde inlanders.
b) Met uitzondering van de afdeelingen Sarolangoen en Moearotembesi, waarvan de archieven bij de jongste ongeregeldheden verloren zijn geraakt.

EN ANDERE INKOMSTEN.

de belasting gemiddeld per hoofd en achterstand.

Totaal bedrag van de belasting over						Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd over						Bedrag van den achterstand op 31 December.					
1915.			1916.			1915.			1916.			1915.			1916.		
Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.

Madoera bij Ind. St. 1907 nº. 182 en voor de buitenbezittingen bij Ind. St. 1907 nº. 183, juncto 1914 nº. 131.

MADOERA.

f 39 540,01	f 9 900,10^5	f 49 440,11^5	f 38 447,01^5	f 13 956,72	f 52 403,73^5	f 2,16	f 9,42	f 2,56	f 2,14	f 12.98	f 2,76	f 1 986,01	f 1 128,52^5	f 3 114,53^5	f 2 321,36	f 1 041,34^5	f 3 362,70^5
194 037,86	341 055,04^5	535 092,90^5	215 545,71^5	385 411,45	600 957,16^5	2,75	15,24	5,75	3,—	16,85	6,34	30 696,47	32 698,87^5	63 395,34^5	37 848,78^5	39 446,64	77 295,42^5
200 528,61	91 412,35	291 940,96	247 702,29	106 189,77	353 892,06	1,60	16,41	2,23	1,73	16,47	2,36	10 732,01	18 374,54^5	29 106,55^5	20 146,54	27 324,19	47 470,73
90 915,05^5	69 719,21	160 634,36^5	93 881,15	78 905,11^5	172 786,26^5	1,50	11,49	2,36	1,57	13,14	2,63	605,59	1 358,17^5	1 963,76^5	1 437,75	828,85	2 266,60
148 222,46	60 264,24^5	208 486,70^5	149 628,68^5	60 061,26^5	209 689,95	1,74	14,64	2,34	1,69	14,62	2,26	1 243,58^5	5 170,95	6 414,53^5	1 501,97	8 786,41	10 288,38
175 117,23^5	144 027,85	319 145,08^5	187 301,54^5	148 967,70^5	336 269,25	2,04	15,97	3,36	2,05	17,06	3,36	9 698,44^5	9 995,03	19 693,47^5	10 077,59	7 795,55^5	17 873,14^5
90 856,28^5	39 437,24	130 293,52^5	98 579,01^5	43 980,09	142 559,10^5	1,70	12,51	2,31	1,78	13,69	2,44	1 762,18	2 820,22^5	4 582,40^5	1 705,30	2 099,93^5	3 805,23^5
334 850,78^5	347 638,30^5	682 489,09	350 472,81	365 754,81^5	716 227,62^5	1,76	26,29	3,40	1,83	25,76	3,49	5 146,98^5	41 538,63^5	46 685,62	8 396,93^5	30 236,32	38 633,25^5
228 200,09	105 500,69	333 700,78	239 684,47	117 632,96	356 817,43	1,90	22,97	2,68	1,90	22,55	2,72	9 980,74^5	6 699,90	16 689,64^5	11 569,23	7 967,29^5	19 536,52^5
92 331,01	30 399,72^5	122 730,73^5	97 497,48	32 773,07	130 270,55	2,79	10,79	3,42	2,81	10,15	3,44	3 256,12	4 645,55^5	7 901,67^5	2 950,54^5	2 359,89	5 310,43^5
46 615,47^5	23 094,45^5	69 709,93	43 223,72^5	20 192,12^5	63 415,85	1,93	13,24	2,70	1,77	10,59	2,33	4 607,13	2 195,62^5	6 802,75^5	10 111,45	2 291,82	12 403,27
62 401,94^5	33 900,06^5	96 302,01	68 336,25	38 158,83	106 495,08	1,38	10,97	2,—	1,41	11,74	2,05	2 958,22	3 730,97^5	6 689,19^5	3 401,09	5 545,53	8 946,62
—	31 640,42^5	31 640,42^5	—	31 758,66^5	31 758,66^5	—	15,68	15,68	—	14,85	14,85	—	8 091,53	8 091,53	—	7 219,73^5	7 219,73^5
—	38 052,93	38 052,93	—	37 506,81	37 506,81	—	14,15	14,15	—	13,11	13,11	—	1 013,81	1 013,81	—	1 291,49	1 291,49
57 929,57	24 225,10	82 154,67	61 435,27^5	24 816,17^5	86 251,45	1,84	16,85	2,46	1,77	17,49	2,39	3 188,05	2 032,78^5	5 220,83^5	3 415,83^5	2 745,78	6 161,61^5
125 637,69	46 993,30^5	172 630,99^5	124 454,97	52 245,39	176 700,36	2,30	12,55	2,96	2,49	13,23	3,28	4 309,84	4 475,05	8 784,89	7 005,07^5	8 623,18^5	15 628,26
163 470,23	20 366,04^5	183 836,27^5	165 318,48^5	21 106,32^5	186 424,81	2,31	18,01	2,55	2,29	17,98	2,54	22,88	614,48^5	637,36^5	44,26	683,49	727,75
f2050 654,31	f1457 627,19	f3508 281,50	f2181 008,88	f1 579 417,28	f3 760 426,16	f 1,92	f 16,58	f 3,03	f 1,96	f 17,19	f 3,13	f 90 203,26	f 146 584,67^5	f 236 787,93^5	f 121 933,71^5	f 156 287,46	f 278 221,17^5

BEZITTINGEN.

—	f 50 730,43	f 50 730,43	—	f 60 415,12	f 60 415,12	—	f 14,—	f 14,—	—	f 16,18	f 16,18	—	f 6 068,88^5	f 6 068,88^5	—	f 6 985,52^5	f 6 985,52^5
—	15 945,—	15 945,—	—	15 821,16	15 821,16	—	15,46	15,46	—	13,51	13,51	—	3 013,72	3 013,72	—	1 440,08^5	1 440,08^5
—	20 443,57^5	20 443,57^5	—	23 324,16	23 324,16	—	11,65	11,65	—	12,22	12,22	—	3 875,99^5	3 875,99^5	—	4 904,92	4 904,92
—	9 577,89	9 577,89	—	10 352,60	10 352,60	—	7,66	7,66	—	6,57	6,57	—	439,76	439,76	—	4 818,20	4 818,20
—	90 390,85	90 390,85	—	105 494,70^5	105 494,70^5	—	13,52	13,52	—	12,13	12,13	—	21 081,31^5	21 081,31^5	—	20 636,65^5	20 636,65^5
—	13 582,60^5	13 582,60^5	—	16 801,70	16 801,70	—	11,98	11,98	—	5,34	5,34	—	1 665,20	1 665,20	—	315,16^5	315,16^5
f 571 221,39^5	703 157,49	1 274 378,88^5	f 633 398,01^5	754 478,58	1 387 876,59^5	f 3,47	7,48	4,93	f 3,41	7,89	4,93	f 60 124,09	55 267,17	115 391,26	f 111 136,43	148 132,32	259 268,75
—	58 267,57	58 267,57	—	72 500,33	72 500,33	—	8,30	8,30	—	8,63	8,63	—	6 097,02^5	6 097,02^5	—	20 264,37^5	20 264,37^5
—	80 940,78^5	80 940,78^5	—	83 197,38	83 197,38	—	11,24	11,24	—	6,95	6,95	—	24 258,23	24 258,23	—	20 700,89	20 700,89
—	18 867,90^5	18 867,90^5	—	20 862,59^5	20 862,59^5	—	5,77	5,77	—	4,89	4,89	—	4 213,26^5	4 213,26^5	—	4 528,40^5	4 528,40^5
—	360 688,75^5	360 688,75^5	—	328 586,02^5	328 586,02^5	—	11.34	11,34	—	13,40	13,40	—	13 089,42^5	13 089,42^5	—	28 284,39	28 284,39
—	79 221,34	79 221,34	—	82 474,44^5	82 474,44^5	—	8,75	8,75	—	8,97	8,97	—	11 116,09	11 116,09	—	22 278,19^5	22 278,19^5
—	97 251,53^5	97 251,53^5	—	100 030,49^5	100 030,49^5	—	19,27	19,27	—	16,37	16,37	—	19 002,93^5	19 002,93^5	—	34 497,23	34 497,23
—	59 602,89^5	59 602,89^5	—	63 119,58	63 119,58	—	19,39	19,39	—	16,68	16,68	—	6 681,10	6 681,10	—	12 255,48	12 255,48
—	27 190,98^5	27 190,98^5	—	27 140,28^5	27 140,28^5	—	13,47	13,47	—	12,66	12,66	—	1 608,82	1 608,82	—	13 220,53^5	13 220,53^5
—	21 027,18	21 027,18	—	18 129,40^5	18 129,40^5	—	20,55	20,55	—	17,84	17,84	—	5 134,04	5 134,04	—	7 637,36	7 637,36
—	24 424,14^5	24 424,14^5	—	27 079,57^5	27 079,57^5	—	14,22	14,22	—	13,55	13,55	—	432,72	432,72	—	2 569,40	2 569,40
—	39 021,27^5	39 021,27^5	—	41 286,06	41 286,06	—	11,08	11,08	—	13,23	13.23	—	5 033,43^5	5 033,43^5	—	5 325,07	5 325,07
18 378,26^5	107 025,46	125 403,72^5	22 785,31	116 105,16	138 890,47	2,64	17,64	9.63	3,02	9,78	7,15	946,01	23 592,22	24 538,23	692,68	4 876,11	5 568,79
f 589 599,66	f 1877 357,67	f 2466 957,33	f 656 183,32^5	f 1967 199,36	f 2623 382,68^5	f 3,44	f 9,78	f 6,76	f 3,40	f 9,63	f 6,60	f 61 070,10	f 211 671,35	f 272 741,45	f 111 829,11	f 363 670,31	f 475 499,42

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen.			Totaal bedrag van de belastingplichtige inkomens.			Totaal bedrag van den aanslag over					
							1915.			1916.		
	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.
B. Proportioneele belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de inlandsche												
Sumatra's Westkust	329 641	—	329 641	f 43 502 940,—	—	f 43 502 940,—	f1814 394,40	—	f1814 394,40	f1847 290,20	—	f1847 290,20
Tapanoeli	179 308	—	179 308	17 607 995,—	—	17 607 995,—	677 451,69	—	677 451,69	704 319,80	—	704 319,80
Benkoelen	64 037	—	64 037	8 588 101,—	—	8 588 101,—	326 961,82	—	326 961,82	345 241,80	—	345 241,80
Lampongsche districten	51 280	—	51 280	9 328 358,—	—	9 328 358,—	328 737,85	—	328 737,85	373 146,32	—	373 146,32
Palembang	205 131	—	205 131	40 940 170,—	—	40 940 170,—	1 619 359,80	—	1 619 359,80	1 637 606,80	—	1 637 606,80
Djambi *b)*	37 292	—	37 292	4 106 410,40	—	4 106 410,40	178 431,20	—	178 431,20	204 569,50	—	204 569,50
Atjeh en onderhoorigheden	46 031	—	46 031	6 106 675,—	—	6 106 675,—	208 178,89	—	208 178,89	294 532,36	—	294 532,36
Billiton	9 825	—	9 825	1 184 035,—	—	1 184 035,—	49 009,69	—	49 009,69	49 270,15	—	49 270,15
Westerafdeeling van Borneo	13 886	—	13 886	1 037 366,90	—	1 037 366,90	37 634,78	—	37 634,78	47 509,58	—	47 509,58
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	180 790	—	180 790	14 959 500,26	—	14 959 500,26	496 478,95^{5}	—	496 478,95^{5}	503 188,17^{5}	—	503 188,17^{5}
Celebes en onderhoorigheden	201 276	—	201 276	17 204 317,50	—	17 204 317,50	691 490,69	—	691 490,69	715 228,79	—	715 228,79
Menado	78 967	—	78 967	10 226 121,37^{5}	—	10 226 121,37^{5}	478 607,50	—	478 607,50	508 815,40	—	508 815,40
Amboina	60 662	—	60 662	7 610 950,—	—	7 610 950,—	249 483,64	—	249 483,64	273 816,66	—	273 816,66
Ternate en onderhoorigheden	4 784	—	4 784	767 545,—	—	767 545,—	28 631,39	—	28 631,39	29 041,47	—	29 041,47
Timor en onderhoorigheden	6 524	—	6 524	327 084,—	—	327 084,—	18 311,28	—	18 311,28	18 628,13	—	18 628,13
Bali en Lombok	133 809	—	133 809	14 922 250,—	—	14 922 250,—	341 852,60	—	341 852,60	364 229,35	—	364 229,35
Riouw en onderhoorigheden	3 742	—	3 742	545 306,—	—	545 306,—	21 074,05	—	21 074,05	21 548,80	—	21 548,80
	1 606 985	—	1 606 985	f 198 965 125,43^{5}	—	f 198 965 125,43^{5}	f7566 090,22^{5}	—	f7566 090,22^{5}	f7937 983,28^{5}	—	f7937 983,28^{5}
Algemeene totalen voor de buitenbezittingen	1 800 193	204 192	2 004 385	228 708 831,43^{5}	f 64 752 431,52	293 461 262,95^{5}	8 172 381,31	f1905 377,93^{5}	10 077 759,24^{5}	8 594 420,29	f1 978 359,80	10 572 780,09

evolking in de gewesten buiten Java en Madoera, geregeld bij Ind. St. 1914 nº. 130.

Totaal bedrag van de belasting over						Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd over						Bedrag van den achterstand op 31 December.					
1915.			**1916.**			**1915.**			**1916.**			**1915.**			**1916.**		
landers.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Te zamen.
14 394,40	—	f1814 394,40	f1847 290,20	—	f1847 290,20	f 5,59	—	f 5,59	f 5,60	—	f 5,60	f 237 450,97^{5}	—	f 237 450,97^{5}	f 240 763,52^{5}	—	f 240 763,52^{5}
77 451,69	—	677 451,69	704 319,80	—	704 319,80	3,81	—	3,81	3,93	—	3,93	11 070,14^{5}	—	11 070,14^{5}	7 134,78^{5}	—	7 134,87^{5}
26 961,82	—	326 961,82	345 241,80	—	345 241,80	5,19	—	5,19	5,39	—	5,39	22 564,41	—	22 564,41	35 484,88	—	35 484,88
28 669,85	—	328 669,85	373 134,32	—	373 134,32	7,02	—	7,02	7,28	—	7,28	8 597,88^{5}	—	8 597,88^{5}	166 486,51	—	166 486,51
17 926,40	—	1617 926,40	1637 283,60	—	1637 283,60	7,93	—	7,93	7,98	—	7,98	737 810,88^{5}	—	737 810,88^{5}	96 501,17^{5}	—	96 501,17^{5}
78 431,20	—	178 431,20	204 569,80	—	204 569,80	4,43	—	4,43	5,48	—	5,48	18 580,62	—	18 580,62	25 531,96	—	25 531,96
08 131,69	—	208 131,69	228 965,40	—	228 965,40	4,65	—	4,65	4,97	—	4,97	10 452,50^{5}	—	10 452,50^{5}	55 513,38	—	55 513,38
49 009,69	—	49 009,69	49 270,15	—	49 270,15	5,01	—	5,01	5,01	—	5,01	6 766,87	—	6 766,87	8 478,51	—	8 478,51
37 634,78	—	37 634,78	47 509,58	—	47 509,58	3,36	—	3,36	3,42	—	3,42	578,45	—	578,45	7 274,32	—	7 274,32
96 478,95^{5}	—	496 478,95^{5}	503 188,17^{5}	—	503 188,17^{5}	2,80	—	2,80	2,78	—	2,78	43 914,36	—	43 914,36	94 404,30^{5}	—	94 404,30^{5}
91 490,69	—	691 490,69	715 228,79	—	715 228,79	3,51	—	3 51	3,55	—	3,55	87 131,87	—	87 131,87	175 211,01^{5}	—	175 211,01^{5}
78 349,10	—	478 349,10	508 815,40	—	508 815,40	6,36	—	6,36	6,44	—	6,44	19 254,75	—	19 254,75	67 482,65^{5}	—	67 482,65^{5}
49 391,34	—	249 391,34	273 675,86	—	273 675,86	4,59	—	4,59	4,51	—	4,51	13 690,47	—	13 690,47	153 687,18	—	153 687,18
27 963,19	—	27 963,19	29 022,93	—	29 022,93	6,04	—	6,04	6,07	—	6,07	5 911,79	—	5 911,79	9 892,16	—	9 892,16
18 311,28	—	18 311,28	18 603,60	—	18 603,60	2,81	—	2,81	2,85	—	2,85	10,80	—	10,80	73,60	—	73,60
40 617,12^{5}	—	340 617,12^{5}	364 229,35	—	364 229,35	2,26	—	2,26	2,72	—	2,72	28 222,04^{5}	—	28 222,04^{5}	19 377,50^{5}	—	19 377,50^{5}
21 074,05	—	21 074,05	21 548,80	—	21 548,80	6,17	—	6,17	5,75	—	5,75	813,02	—	813,02	182,51^{5}	—	182,51^{5}
62 287,25	—	f 7562 287,25	f 7871 897,55^{5}	—	f 7871 897,55^{5}	f 4,75	—	f 4,75	f 4,90	—	f 4,90	f 1252 821,85	—	f 1252 821,85	f 1163 480,07	—	f 1163 480,07
151 886,91	f 1877 357,67	10 029 244,58	8528 080,88	f 1 967 199,36	10 495 280,24	4,62	f 9,78	5,12	4,74	f 9,63	5,24	1313 891,95	f 211 671,35	1525 563,30	1275 309,18	f 363 670,31	1638 979,49

A. Progressieve belasting op de bedrijf[en …]

GEWESTEN.	LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	beneden f 60.	van f 60 tot f 70	van f 70 tot f 80	van f 80 tot f 90	van f 90 tot f 100	van f 100 tot f 110	van f 110 tot f 120	van f 120 tot f 130	van f 130 tot f 140	van f 140 tot f 150	van f 150 tot f 160	van f 160 tot f 170	van f 170 tot f 180	van f 180 tot f 190	van f 190 tot f 200	van f 200 tot f 210	van f 210 tot f 220	van f 220 tot f 230	van f 230 tot f 240	van f 240 tot f 250	van f 250 tot f 260	van f 260 tot f 270	van f 270 tot f 280	van f 280 tot f 290
Bantam	Inlanders	2 614	2 498	3 457	652	2 476	1 802	661	1 133	142	572	361	130	60	302	141	112	50	45	25	76	37	11	32	
	Vr. oosterlingen .	—	14	39	79	54	28	36	59	33	17	24	11	36	79	30	22	21	15	15	45	15	9	7	
	Totaal . .	2 614	2 512	3 496	731	2 530	1 830	697	1 192	175	589	385	141	96	381	171	134	71	60	40	121	52	20	39	
Batavia. . . .	Inlanders. . . .	13 002	10 441	8 376	2 816	5 949	5 585	1 445	4 540	1 686	2 652	2 330	1 053	512	2 223	1 213	733	666	612	155	971	342	237	212	
	Vr. oosterlingen .	238	268	449	205	265	486	142	1 140	85	261	355	129	109	5 451	139	425	885	151	310	1 677	308	200	174	
	Totaal . .	13 240	10 709	8 825	3 021	6 214	6 071	1 587	5 680	1 771	2 913	2 685	1 182	621	7 674	1 352	1 158	1 551	763	465	2 648	650	437	386	
Preanger-Regentschappen	Inlanders. . . .	35 971	34 255	30 882	6 811	9 975	4 780	1 495	4 985	920	3 240	1 194	741	513	1 935	507	263	629	227	211	514	449	120	247	
	Vr. oosterlingen .	12	30	87	41	134	61	32	253	11	35	110	18	39	780	21	53	120	47	43	173	55	15	29	
	Totaal . .	35 983	34 285	30 969	6 852	10 109	4 841	1 527	5 238	931	3 275	1 304	759	552	2 715	528	316	749	274	254	687	504	135	276	
Cheribon . . .	Inlanders. . . .	16 916	11 286	14 614	2 862	5 313	1 611	513	1 889	229	1 038	631	121	544	370	111	108	104	72	60	278	109	31	41	
	Vr. oosterlingen .	352	358	730	167	314	508	206	422	52	185	133	57	119	375	59	155	62	41	67	80	50	35	28	
	Totaal . .	17 268	11 644	15 344	3 029	5 627	2 119	719	2 311	281	1 223	764	178	663	745	170	263	166	113	127	358	159	66	69	
Pekalongan . .	Inlanders. . . .	18 504	27 186	13 105	5 841	5 232	3 536	2 557	3 792	675	1 601	854	425	482	801	271	298	329	246	134	479	113	144	118	
	Vr. oosterlingen .	41	79	218	67	98	173	67	428	40	69	175	41	53	202	30	199	54	26	41	94	62	31	30	
	Totaal . .	18 545	27 265	13 323	5 908	5 330	3 709	2 624	4 220	715	1 670	1 029	466	535	1 003	301	497	383	272	175	573	175	175	148	
Semarang . . .	Inlanders. . . .	19 345	17 208	13 310	4 648	5 446	9 620	1 608	5 310	1 720	2 517	1 693	775	413	2 191	403	401	468	297	161	689	185	170	189	
	Vr. oosterlingen .	89	113	327	120	239	204	74	783	45	168	423	36	192	593	44	192	132	76	40	155	46	40	43	
	Totaal . .	19 434	17 321	13 637	4 768	6 685	9 824	1 682	6 093	1 765	2 685	2 116	811	605	2 784	447	593	600	373	201	844	231	210	232	
Rembang . . .	Inlanders. . . .	13 436	15 659	6 527	3 021	3 173	2 074	681	2 050	2 755	1 080	743	529	288	596	273	173	264	242	73	260	183	80	81	
	Vr. oosterlingen .	84	90	153	63	70	216	141	343	54	86	130	41	37	163	34	118	44	27	20	122	38	31	16	
	Totaal . .	13 520	15 749	6 680	3 084	3 243	2 290	822	2 393	2 809	1 166	873	570	325	759	307	291	308	269	93	382	221	111	97	
Soerabaja . . .	Inlanders. . . .	66 890	48 252	20 741	5 898	5 213	10 233	2 940	4 939	2 669	4 686	1 850	1 692	1 131	1 890	796	797	861	611	393	802	336	287	308	
	Vr. oosterlingen .	39	47	105	20	105	432	186	679	32	162	283	53	279	1 251	75	551	123	243	23	469	108	75	66	
	Totaal . .	66 929	48 299	20 846	5 918	5 318	10 665	3 126	5618	2 701	4 848	2 133	1 745	1 410	3 141	871	1 348	984	854	416	1 271	444	362	374	
Pasoeroean . .	Inlanders. . . .	53 168	11 942	13 724	2 963	7 578	6 058	2 102	6 171	2 763	6 690	1 440	982	1 123	2 385	440	535	1 042	392	248	703	232	199	214	
	Vr. oosterlingen .	17	18	53	30	51	117	30	386	64	21	176	32	17	537	98	74	78	21	27	154	60	25	313	
	Totaal . .	53 185	11 960	13 777	2 993	7 629	6 175	2 432	6 557	2 827	6 711	1 616	1 014	1 140	2 922	538	609	1 120	413	275	857	292	224	527	

b. Verdeeling der aangeslagenen naar hun jaarlijksch belastingplichtig inkomen.

… andere inkomsten, geregeld voor Java en Madoera bij Ind. St. 1907 nº. 182 en voor de buitenbezittingen bij Ind. St. 1907 nº. 183, juncto 1914 nº. 131.

JAVA EN MADOERA.

	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 675	van f 675 tot f 700	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750	van f 750 tot f 800	van f 800 tot f 850	van f 850 tot f 900	van f 900 tot f 1000
14	99	11	20	6	7	16	37	3	4	6	11	5	22	94	6	3	—	3	7	3	4	—	—	2	50	2	3	1	—	—	33	—	2	—	—	1	—	3	1	—	1	3	4
13	87	16	4	7	5	12	18	14	4	2	14	6	7	5	6	6	5	5	8	1	5	4	5	4	5	4	—	—	—	1	11	—	3	—	1	2	1	3	—	7	9	2	10
27	186	27	24	13	12	28	55	17	8	8	25	11	29	99	12	9	5	8	15	4	9	4	5	6	55	6	3	1	—	1	44	—	5	—	1	3	1	6	1	7	10	5	14
37	1021	134	103	158	97	59	338	96	68	82	81	13	150	46	47	118	47	49	109	40	60	29	23	10	42	24	38	35	24	9	88	19	31	22	9	44	17	53	22	56	50	12	40
59	3237	290	84	75	197	124	488	112	121	162	260	34	145	67	72	197	47	20	198	51	148	43	56	29	71	107	28	31	42	23	269	22	44	14	17	72	44	129	34	82	135	48	172
96	4258	424	187	233	294	183	826	208	189	244	341	47	295	113	119	315	94	69	307	91	208	72	79	39	113	131	66	66	66	32	357	41	75	36	26	116	61	182	56	138	185	60	212
97	327	77	91	59	46	69	291	42	40	60	38	30	81	28	22	51	15	39	119	26	19	18	14	17	45	12	7	6	11	14	57	7	14	19	10	17	15	36	17	23	27	8	37
60	1960	32	38	43	41	87	420	14	21	23	46	17	53	13	26	32	10	11	135	19	27	9	32	13	82	23	6	5	10	13	167	2	20	43	—	26	22	79	7	30	37	15	85
157	2287	109	129	102	87	156	711	56	61	83	84	47	134	41	48	83	25	50	254	45	46	27	46	30	127	35	13	11	21	27	224	9	34	62	10	43	37	115	24	53	64	23	122
34	101	16	17	12	34	31	124	11	7	11	8	5	27	11	3	50	8	9	42	7	11	8	2	7	19	4	4	—	8	5	23	10	7	4	3	4	6	11	4	10	9	9	9
27	284	32	29	23	33	42	62	13	35	25	24	8	31	9	26	36	12	17	19	22	22	8	23	7	13	18	13	3	6	11	44	4	14	10	3	15	16	20	11	16	22	8	23
61	385	48	46	35	67	73	186	24	42	36	32	13	58	20	29	86	20	26	61	29	33	16	25	14	32	22	17	3	14	16	67	14	21	14	6	19	22	31	15	26	31	17	32
103	368	146	32	126	42	55	167	45	20	38	25	20	48	17	22	58	21	20	45	12	10	12	17	14	26	13	15	7	4	10	37	10	7	7	5	14	12	23	4	21	15	15	12
17	538	19	17	33	29	77	126	16	19	17	82	12	26	10	19	28	14	8	17	14	67	7	12	6	18	15	5	8	9	14	46	6	7	7	11	12	8	20	20	18	29	11	24
120	906	165	49	159	71	132	293	61	39	55	107	32	74	27	41	86	35	28	62	26	77	19	29	20	44	28	20	15	13	24	83	16	14	14	16	26	20	43	24	39	44	26	36
110	499	80	130	91	44	58	247	37	52	46	39	21	96	39	33	71	28	25	90	23	25	31	29	17	42	22	9	9	20	11	60	5	13	9	13	43	5	58	13	32	43	9	44
24	2398	23	61	31	86	50	235	30	27	22	117	13	61	18	26	30	17	8	63	19	88	23	29	11	28	14	9	6	11	10	73	4	17	5	12	23	19	55	13	38	45	16	57
134	2897	103	191	122	130	108	482	67	79	68	156	34	157	57	59	101	45	33	153	42	113	54	58	28	70	36	18	15	31	21	133	9	30	14	25	66	24	113	26	70	88	25	101
53	144	48	26	47	50	22	93	19	22	20	26	10	31	14	13	31	14	5	31	8	17	11	15	5	15	5	4	12	5	7	27	3	4	8	2	10	11	22	5	13	13	11	7
24	202	14	11	24	24	24	47	11	16	22	43	15	31	23	14	25	7	13	34	15	35	10	20	7	9	12	1	3	1	11	35	11	11	5	4	3	14	12	6	26	7	13	40
77	346	62	37	71	74	46	140	30	38	42	69	25	62	37	27	56	21	18	65	23	52	21	35	12	24	17	5	15	6	18	62	14	15	13	6	13	25	34	11	39	20	24	47
68	2817	174	133	217	131	144	326	115	87	141	98	68	169	64	74	73	42	62	112	63	51	36	41	33	73	35	37	17	15	28	78	11	23	19	15	47	23	49	43	28	27	18	38
22	5549	38	54	53	47	51	617	39	34	56	86	13	86	8	15	41	12	14	114	16	66	19	11	3	43	11	10	8	3	6	296	14	13	14	10	20	19	77	43	42	38	58	133
90	8366	212	187	270	178	195	943	154	121	197	184	81	255	72	89	114	54	76	226	79	117	55	52	36	116	46	47	25	18	34	374	25	36	33	25	67	42	126	86	70	65	76	171
36	523	54	117	78	72	51	372	47	27	51	47	19	127	19	19	61	18	23	111	11	15	17	16	13	44	11	6	3	5	13	61	13	10	9	7	12	32	35	11	18	31	55	108
19	887	286	10	28	39	40	215	38	16	14	26	10	116	10	20	12	8	17	62	12	22	7	30	7	20	19	3	1	11	7	116	17	19	2	2	20	24	44	8	33	48	22	59
55	1410	340	127	106	111	91	587	85	43	65	73	29	243	29	39	73	26	40	173	23	37	24	46	20	64	30	9	4	16	20	177	30	29	11	9	32	56	79	19	51	79	77	167

van f 1000 tot f 1200	van f 1200 tot f 1500	van f 1500 tot f 1800	van f 1800 tot f 2100	van f 2100 tot f 2400	van f 2400 tot f 2700	van f 2700 tot f 3000	van f 3000 tot f 3500	van f 3500 tot f 4000	van f 4000 tot f 4500	van f 4500 tot f 5000	van f 5000 tot f 6000	van f 6000 tot f 7000	van f 7000 tot f 8000	van f 8000 tot f 9000	van f 9000 tot f 10000	van f 10 000 tot f 12 000	van f 12 000 tot f 15 000	van f 15 000 tot f 20 000	van f 20 000 tot f 25 000	van f 25 000 tot f 30 000	van f 30 000 tot f 35 000	van f 35 000 tot f 40 000	van f 40 000 tot f 45 000	van f 50 000 tot f 60 000	van f 60 000 tot f 80 000	van f 80 000 tot f 100 000	van f 100 000 tot f 150 000	van f 150 000 tot f 200 000	van f 200 000 en hooger
5	6	2	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	3	5	8	3	2	1	6	1	2	—	—	1	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24	9	7	9	3	3	1	6	1	2	1	—	1	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
49	54	18	9	4	2	5	6	2	5	—	1	4	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
219	286	145	93	67	53	36	43	40	23	25	35	18	28	15	10	14	20	19	11	8	7	3	8	1	—	—	—	1	1) 1
268	340	163	102	71	55	41	49	42	28	25	36	22	29	15	10	15	21	19	11	8	7	3	3	1	—	—	—	1	
28	31	16	18	12	9	4	6	3	2	4	3	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
141	55	36	36	19	16	21	15	10	3	6	4	4	8	1	4	—	1	—	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
169	86	52	54	31	25	25	21	13	5	10	7	5	8	3	4	—	1	—	1	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—
13	13	6	2	2	2	—	—	2	—	4	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
51	55	29	27	14	20	9	18	11	8	—	11	6	5	5	2	1	4	1	1	2	—	—	—	—	2	—	1	—	—
64	68	35	29	16	22	9	18	13	8	4	12	6	5	5	2	2	4	1	1	2	—	—	—	—	2	—	1	—	—
13	10	4	2	3	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
59	54	26	20	17	3	9	6	9	9	6	9	6	3	2	1	2	2	4	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
72	64	30	22	20	5	9	6	11	9	6	9	6	3	2	1	2	2	4	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
64	21	12	7	3	2	5	2	1	1	2	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
144	166	50	49	19	43	25	36	18	12	9	9	13	3	4	3	4	4	6	2	4	1	—	—	—	1	—	2	—	—
208	127	62	56	22	45	30	38	19	13	11	10	13	3	4	4	4	4	6	2	4	1	1	—	—	1	—	2	—	—
20	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28	27	16	15	5	2	7	4	9	4	1	8	1	2	1	3	1	—	2	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
48	29	18	17	5	2	7	4	9	4	1	8	1	2	1	3	1	—	2	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
87	58	37	29	17	16	9	11	11	5	6	3	5	4	—	6	3	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
126	157	95	90	45	37	50	40	28	29	26	31	30	23	11	19	16	19	16	7	7	5	1	1	3	2	—	4	6	2) 2
213	215	132	119	62	53	59	51	39	34	32	34	35	27	11	25	19	20	17	8	8	5	1	1	3	2	—	4	6	2
32	49	12	5	7	4	7	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
43	85	33	34	21	12	15	21	13	13	6	14	9	6	2	5	7	1	6	—	6	—	1	1	—	—	2	2	—	—
75	134	45	39	28	16	22	21	14	13	7	14	9	6	2	5	7	2	6	1	6	—	1	1	—	—	2	2	—	—

1) met een inkomen van f 208 300 's jaars.

2) één met een inkomen van f 216 600 en één met een inkomen van f 267 440 's jaars.

AA

GEWESTEN.	LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	beneden f 60.	van f 60 tot f 70	van f 70 tot f 80	van f 80 tot f 90	van f 90 tot f 100	van f 100 tot f 110	van f 110 tot f 120	van f 120 tot f 130	van f 130 tot f 140	van f 140 tot f 150	van f 150 tot f 160	van f 160 tot f 170	van f 170 tot f 180	van f 180 tot f 190	van f 190 tot f 200	van f 200 tot f 210	van f 210 tot f 220	van f 220 tot f 230	van f 230 tot f 240	van f 240 tot f 250	van f 250 tot f 260	van f 260 tot f 270	van f 270 tot f 280	van f 280 tot f 290
Besoeki. . . .	Inlanders. . . .	3 672	2 940	4 439	2 510	2 145	5 948	569	2 987	1 604	869	1 340	195	269	1 786	98	187	391	67	136	403	117	74	167	90
	Vr. oosterlingen .	30	27	76	9	28	78	16	196	7	13	108	12	44	379	50	128	80	39	19	136	34	13	17	1
	Totaal .	3 702	2 967	4 515	2 519	2 173	6 026	585	3 183	1 611	882	1 448	207	313	2 165	148	315	471	106	155	539	151	87	184	91
Banjoemas . .	Inlanders. . . .	6 507	6 406	4 825	1 031	1 309	744	346	949	201	259	412	126	151	390	133	101	145	102	48	194	63	55	60	27
	Vr. oosterlingen .	52	48	31	21	72	94	37	262	24	39	60	26	20	184	25	49	27	13	20	58	23	9	21	12
	Totaal . .	6 559	6 454	4 856	1 052	1 381	838	383	1 211	225	298	472	152	171	574	158	150	172	115	68	252	86	64	81	39
Kedoe	Inlanders. . . .	26 496	6 414	4 738	1 601	2 455	1 622	737	1 388	279	638	262	112	241	303	118	114	110	65	84	128	38	40	53	32
	Vr. oosterlingen .	69	69	210	54	121	192	64	420	33	54	161	21	92	229	22	126	40	14	30	118	25	30	28	7
	Totaal . .	26 565	6 483	4 948	1 655	2 576	1 814	801	1 808	312	692	423	133	333	532	140	240	150	79	114	246	63	70	81	39
Djokjakarta . .	Vr. oosterlingen .	1	11	10	—	47	17	12	97	4	2	135	7	3	272	8	14	42	2	1	54	11	3	21	4
	Totaal . .	1	11	10	—	47	17	12	97	4	2	135	7	3	272	8	14	42	2	1	54	11	3	21	4
Soerakarta . .	Vr. oosterlingen .	1	21	106	30	116	166	50	357	20	34	96	11	26	359	36	75	44	25	22	122	14	25	17	6
	Totaal . .	1	21	106	30	116	166	50	357	20	34	96	11	26	359	36	75	44	25	22	122	14	25	17	6
Madioen . . .	Inlanders. . . .	14 162	5 095	4 019	1 273	2 089	1 091	400	2 186	450	372	340	416	204	460	346	197	187	81	84	168	92	42	54	38
	Vr. oosterlingen .	9	12	24	9	36	15	6	96	8	15	33	7	5	165	7	14	18	4	2	62	2	6	11	4
	Totaal . .	14 171	5 107	4 043	1 282	2 125	1 106	406	2 282	458	387	373	423	209	625	353	211	205	85	86	230	94	48	65	42
Kediri	Inlanders. . . .	12 048	2 629	9 360	1 255	3 098	2 823	1 368	4 999	520	3 088	1 858	408	469	1 913	357	487	418	228	151	374	245	106	106	153
	Vr. oosterlingen .	21	13	69	22	104	126	75	266	31	160	83	23	38	401	40	34	97	20	22	129	31	13	30	14
	Totaal . .	12 069	2 642	9 429	1 277	3 202	2 949	1 443	5 265	551	3 248	1 941	431	507	2 314	397	521	515	248	173	503	276	119	136	167
Madoera . . .	Inlanders. . . .	13 979	9 846	11 846	5 222	3 837	6 354	1 675	5 272	874	1 813	1 577	754	1 506	1 121	343	1 190	383	803	138	267	174	155	108	118
	Vr. oosterlingen .	30	21	37	57	21	46	60	111	30	25	45	13	24	70	19	23	18	7	10	49	12	10	15	5
	Totaal . .	14 009	9 867	11 883	5 279	3 858	6 400	1 735	5 383	904	1 838	1 622	767	1 530	1 191	362	1 213	401	810	148	316	186	165	123	123
Java en Madoera	Inlanders. . . .	316 710	212 057	163 963	48 404	65 288	63 881	19 097	52 590	17 487	31 115	16 885	8 459	7 906	18 666	5 550	5 696	6 047	4 090	2 101	6 306	2 715	1 751	1 990	1 576
	Vr. oosterlingen .	1 085	1 239	2 724	994	1 875	2 959	1 234	6 298	573	1 346	2 530	538	1 133	11 490	737	2 252	1 885	771	712	3 697	894	570	866	324
	Totaal.	317 795	213 296	166 687	49 398	67 163	66 840	20 331	58 888	18 060	32 461	19 415	8 997	9 039	30 156	6 287	7 948	7 932	4 861	2 813	10 003	3 609	2 321	2 856	1 900
Sumatra's Westkust . .	Vr. oosterlingen .	50	22	25	24	2	91	25	14	34	8	31	84	24	52	178	1 080	324	8	39	346	32	23	22	19
Tapanoeli . . .	Id.	3	—	8	8	15	—	51	93	8	66	14	1	36	65	39	48	23	6	12	45	268	21	52	4
Benkoelen. . .	Id.	12	6	14	13	4	16	16	4	2	8	9	2	176	50	1	142	42	10	7	25	510	237	3	4
Lampongsche districten . .	Id.	157	58	317	253	35	119	46	35	90	8	4	19	67	40	7	4	1	125	23	12	5	1	29	8
Palembang . .	Id.	—	—	9	—	6	25	7	78	4	4	2 124	1	19	2 252	16	1 075	5	74	20	823	234	21	66	11
Djambi b). . .	Id.	—	9	2	24	—	443	1	452	1	521	53	170	31	67	—	129	—	66	595	1	4	—	3	4

GEWESTEN.	LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	van f 290 tot f 300	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 6[illegible]	[illegible]	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750
Besoeki. . . .	Inlanders. . . .	103	368	79	52	114	37	37	150	30	14	36	22	7	51	71	11	27	19	14	45	4	8	10	4	2	21	10	12	4	3	6	58	—	7	10	10		8	17	2
	Vr. oosterlingen .	29	902	53	9	22	29	24	92	35	9	15	30	6	44	3	7	19	20	8	28	4	8	4	9	3	15	22	3	3	8	8	31	1	10	1	9			14	5
	Totaal .	132	1 270	132	61	136	66	61	242	65	23	51	52	13	95	74	18	46	39	22	73	8	16	14	13	5	36	32	15	7	6	14	89	1	17	11	19		16	31	7
Banjoemas . .	Inlanders. . . .	21	123	33	30	19	19	12	90	20	16	21	19	15	39	11	17	18	5	4	33	5	9	6	8	3	14	2	2	2	2	4	19	2	4	5	6		4	6	8
	Vr. oosterlingen .	6	200	33	5	5	13	16	51	7	20	6	9	3	9	5	4	26	1	5	13	4	17	8	4	6	6	7	2	4	2	4	15	7	5	2	5		7	12	5
	Totaal . .	27	323	66	35	24	32	28	141	27	36	27	28	18	48	16	21	44	6	9	46	9	26	14	12	9	20	9	4	6	4	8	34	9	9	7	11	11	11	18	13
Kedoe	Inlanders. . . .	44	88	19	19	17	16	31	34	2	4	16	19	5	20	12	15	9	3	15	11	4	2	9	4	6	13	2	—	5	—	5	18	1	2	7	2	1	7	17	3
	Vr. oosterlingen .	151	195	4	21	13	13	41	44	5	11	9	32	7	20	12	11	11	7	1	11	8	35	8	12	3	3	12	3	—	1	15	27	8	7	10	1	1	5	11	2
	Totaal . .	195	283	23	40	30	29	72	78	7	15	25	51	12	40	24	26	20	10	16	22	12	37	17	16	9	16	14	3	5	1	20	45	9	9	17	3		12	28	5
Djokjakarta . .	Vr. oosterlingen .	2	901	4	—	16	2	2	56	2	—	14	7	1	26	—	2	5	—	—	25	1	10	4	6	—	12	1	1	2	2	3	37	3	4	3	1			17	2
	Totaal . .	2	901	4	—	16	2	2	56	2	—	14	7	1	26	—	2	5	—	—	25	1	10	4	6	—	12	1	1	2	2	3	37	3	4	3	1			17	2
Soerakarta . .	Vr. oosterlingen .	18	334	6	9	10	29	15	64	3	9	7	11	7	25	2	10	21	14	8	29	3	29	7	18	8	10	11	6	2	1	5	51	—	6	5	—	1	3	39	4
	Totaal . .	18	334	6	9	10	29	15	64	3	9	7	11	7	25	2	10	21	14	8	29	3	29	7	18	8	10	11	6	2	1	5	51	—	6	5	—	1	3	39	4
Madioen . . .	Inlanders. . . .	39	128	28	44	29	28	34	56	15	14	11	13	6	25	5	11	40	8	5	25	9	9	4	4	5	12	10	4	5	4	6	15	1	12	1	3		5	12	3
	Vr. oosterlingen .	2	421	7	3	10	3	9	80	—	—	13	12	2	33	—	—	7	4	1	23	5	6	3	3	—	20	1	—	4	1	6	32	3	2	2	1		5	9	—
	Totaal . .	41	549	35	47	39	31	43	136	15	14	24	25	8	58	5	11	47	12	6	48	14	15	7	7	5	32	11	4	9	5	12	47	4	14	3	4		10	21	3
Kediri	Inlanders. . . .	103	249	63	33	62	35	46	196	33	21	40	25	30	76	30	15	31	19	22	56	11	21	15	16	11	28	8	6	10	4	9	25	5	8	21	11		8	8	6
	Vr. oosterlingen .	22	959	8	6	45	13	41	167	8	9	30	25	5	41	20	16	33	14	12	83	7	5	7	8	6	35	13	4	8	6	2	68	6	6	2	2		15	52	9
	Totaal . .	125	1 208	71	39	107	48	87	363	41	30	70	50	35	117	50	31	64	33	34	139	18	26	22	24	17	63	21	10	18	10	11	93	11	14	23	13		23	60	15
Madoera . . .	Inlanders. . . .	82	205	45	238	112	193	67	169	105	56	44	106	195	110	72	40	35	23	18	193	54	32	19	14	13	21	30	22	16	28	229	45	12	10	9	7		10	20	13
	Vr. oosterlingen .	7	77	6	4	6	6	11	20	2	5	8	2	2	11	4	8	8	3	1	7	3	7	4	15	2	1	6	4	1	2	2	11	2	3	3	3		2	4	4
	Totaal . .	89	282	51	242	118	199	78	189	107	61	52	108	197	121	76	48	43	26	19	200	57	39	23	29	15	22	36	26	17	30	231	56	14	13	12	10		12	24	17
Java en Madoera	Inlanders. . . .	1 344	7 060	1 007	1 085	1 147	851	732	2 690	620	452	623	577	449	1 072	533	352	676	270	313	1029	280	293	225	207	158	465	190	169	132	133	356	644	99	154	150	103		83	370	155
	Vr. oosterlingen .	502	19 131	871	365	444	609	666	2 802	349	356	445	835	161	765	209	278	537	195	149	869	204	597	175	293	115	391	296	98	89	111	141	1329	110	191	128	82		12	597	173
	Totaal.	1 846	26 191	1 878	1 450	1 591	1 460	1 398	5 492	969	808	1 068	1 412	610	1 837	742	630	1 213	465	462	1898	484	890	400	500	273	856	486	267	221	244	497	1973	209	345	278	185		75	967	328

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	van f 290 tot f 300	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 6[illegible]	[illegible]	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750
Sumatra's Westkust . .	Vr. oosterlingen .	7	187	16	4	12	35	11	176	28	21	19	22	22	41	7	10	6	19	22	37	5	17	3	5	4	4	3	1	—	6	2	57	5	6	5	5		7	9	17
Tapanoeli . . .	Id.	12	25	9	8	4	10	9	11	4	2	4	1	4	9	1	5	5	5	9	10	2	1	9	2	2	1	5	—	1	2	3	2	—	8	—	—		1	5	—
Benkoelen. . .	Id.	14	49	116	3	6	3	11	17	6	47	14	7	1	3	4	14	2	4	17	17	4	29	5	3	3	9	5	6	4	4	8	12	5	6	4	6		8	6	5
Lampongsche districten . .	Id.	8	1	—	2	—	10	2	—	1	—	—	—	—	1	—	3	—	3	2	2	5	—	1	—	2	—	9	—	9	—	1	—	—	—	—	1				
Palembang . .	Id.	56	498	95	8	62	13	21	278	14	17	31	44	45	12	3	5	34	7	8	35	6	38	9	6	10	15	8	2	6	3	3	80	5	6	6	3		2	6	5
Djambi b). . .	Id.	239	52	—	—	—	47	37	4	—	12	7	—	11	—	1	24	—	—	7	6	6	2	—	—	—	4	4	4	—	—	12	2	1	1	—	—		6	14	8
																																								10	—

van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750	van f 750 tot f 800	van f 800 tot f 850	van f 850 tot f 900	van f 900 tot f 1000	van f 1000 tot f 1200	van f 1200 tot f 1500	van f 1500 tot f 1800	van f 1800 tot f 2100	van f 2100 tot f 2400	van f 2400 tot f 2700	van f 2700 tot f 3000	van f 3000 tot f 3500	van f 3500 tot f 4000	van f 4000 tot f 4500	van f 4500 tot f 5000	van f 5000 tot f 6000	van f 6000 tot f 7000	van f 7000 tot f 8000	van f 8000 tot f 9000	van f 9000 tot f 10 000	van f 10 000 tot f 12 000	van f 12 000 tot f 15 000	van f 15 000 tot f 20 000	van f 20 000 tot f 25 000	van f 25 000 tot f 30 000	van f 30 000 tot f 35 000	van f 35 000 tot f 40 000	van f 40 000 tot f 50 000	van f 50 000 tot f 60 000	van f 60 000 tot f 80 000	van f 80 000 tot f 100 000	van f 100 000 tot f 150 000	van f 150 000 tot f 200 000	van f 200 000 en hooger
17	2	15	14	12	36	24	23	9	9	3	3	—	4	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	5	5	15	8	18	28	14	10	12	2	6	5	5	3	1	3	2	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31	7	20	29	20	54	52	37	19	21	5	9	5	9	3	1	4	2	1	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	8	4	11	4	12	25	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	5	8	8	7	14	66	2	2	—	2	—	1	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18	13	12	19	11	26	91	3	2	—	3	—	1	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	3	9	12	5	18	13	14	3	1	—	1	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	2	3	17	—	28	34	32	28	22	5	18	5	8	7	8	2	2	3	1	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28	5	12	29	5	46	47	46	31	23	5	19	6	9	8	8	3	2	3	1	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	2	19	20	28	16	17	16	13	7	4	3	6	10	3	5	3	—	3	—	3	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
17	2	19	20	28	16	17	16	13	7	4	3	6	10	3	5	3	—	3	—	3	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
39	4	11	23	15	22	43	29	13	20	5	8	6	4	1	10	4	1	4	2	2	3	1	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
39	4	11	23	15	22	43	29	13	20	5	8	6	4	1	10	4	1	4	2	2	3	1	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
12	3	7	13	6	7	9	7	3	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	—	3	8	4	15	17	16	14	5	6	3	1	2	2	2	1	1	1	2	2	—	1	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
21	3	10	21	10	22	26	23	17	7	7	4	1	2	2	2	1	1	1	3	2	—	1	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
8	6	12	18	10	20	19	14	4	1	—	3	1	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
52	9	22	16	8	34	61	28	22	15	2	8	2	13	3	1	3	9	5	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
60	15	34	34	18	54	80	42	26	16	2	11	3	14	3	1	3	10	5	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	13	12	14	11	16	32	8	6	4	4	5	3	3	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	4	2	10	5	5	51	14	9	9	4	2	1	5	—	6	—	3	1	2	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24	17	14	24	16	21	83	22	15	13	8	7	4	8	1	7	—	3	2	3	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
370	155	260	298	187	408	433	311	134	92	57	51	35	34	24	14	16	10	11	7	2	9	5	3	1	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—
597	173	365	487	269	755	1147	979	546	562	240	236	200	238	160	137	100	139	106	87	51	51	51	58	56	27	30	17	6	7	5	5	2	9	7	3
967	328	625	785	456	1163	1580	1290	680	654	297	287	235	272	184	151	116	149	117	94	53	60	56	61	57	29	32	17	7	7	5	5	2	9	7	8
9	17	20	23	8	48	38	34	20	21	16	15	11	15	4	6	2	8	5	1	2	1	1	6	—	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
5	—	5	5	4	10	8	12	10	6	5	4	6	5	6	2	1	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	5	15	5	7	13	22	7	4	6	—	2	3	5	—	5	2	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	5	6	5	6	5	—	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	8	6	19	3	15	54	26	28	21	5	10	7	17	7	13	8	6	9	4	10	4	11	4	4	1	1	2	—	2	—	2	—	—	—	—
10	—	—	8	2	9	56	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

GEWESTEN.	LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	beneden f 60	van f 60 tot f 70	van f 70 tot f 80	van f 80 tot f 90	van f 90 tot f 100	van f 100 tot f 110	van f 110 tot f 120	van f 120 tot f 130	van f 130 tot f 140	van f 140 tot f 150	van f 150 tot f 160	van f 160 tot f 170	van f 170 tot f 180	van f 180 tot f 190	van f 190 tot f 200	van f 200 tot f 210	van f 210 tot f 220	van f 220 tot f 230	van f 230 tot f 240	van f 240 tot f 250	van f 250 tot f 260	van f 260 tot f 270	van f 270 tot f 280
Oostkust van Sumatra . .	Vr. oosterlingen . .	2	9	29	41	84	51	282	783	6 989	5 603	3 749	4 403	2 017	3 371	1 516	4 968	6 406	6 465	5 436	8 254	6 534	7 173	2 956
	Inlanders.	43	293	269	645	653	5 847	6 507	35 514	31 712	18 492	47 557	12 879	5 280	4 730	1 619	2 872	1 608	982	1 220	1 173	438	936	510
	Totaal . .	45	302	298	686	737	5 898	6 789	36 247	38 701	24 095	51 306	17 282	7 297	8 101	3 135	7 840	8 014	7 447	6 656	9 427	6 972	8 109	3 466
Atjeh en onderhoorigheden .	Vr. oosterlingen . .	63	40	47	17	74	90	116	702	72	179	943	86	149	634	164	131	2 310	69	668	668	34	95	88
Riouw en onderhoorigheden .	Vr. oosterlingen . .	16	248	38	77	40	212	166	134	204	1 100	159	1 554	527	413	39	1 213	511	521	488	373	588	275	113
	Inlanders.	3	6	16	33	23	70	1 248	128	1 731	265	1 739	512	113	760	390	36	47	34	109	8	20	9	1
	Totaal . .	19	254	54	110	63	282	1 414	262	1 935	1 365	1 898	2 066	640	1 178	429	1 249	558	555	597	381	608	284	114
Banka en onderhoorigheden .	Vr. oosterlingen . .	102	25	28	34	422	32	132	253	160	3 497	3 408	626	590	239	43	282	352	28	223	99	50	38	30
Billiton	Id. . .	18	6	30	87	529	57	22	870	130	1 361	114	215	37	220	38	126	24	15	27	66	17	12	3
Westerafd. van Borneo.	Id. . .	6	4	13	2	6	40	37	178	9	124	34	16	179	411	64	247	525	53	310	1 145	115	1 005	118
Z. en O. afdeeling van Borneo.	Id. . .	100	63	28	38	12	707	43	119	814	477	210	356	1 764	753	514	99	339	106	187	227	54	112	48
Menado	Id. . .	—	2	3	—	3	6	—	67	30	1	92	6	18	436	10	154	348	12	72	312	107	40	33
Celebes en onderhoorigheden	Id. . .	7	23	30	42	18	39	90	183	37	95	123	26	67	822	23	408	642	576	56	594	45	111	31
Amboina . . .	Id. . .	6	1	20	1	5	9	30	35	4	27	50	7	28	83	5	134	48	9	63	103	20	101	17
Ternate en onderhoorigheden	Id. . .	1	2	—	—	—	3	5	3	—	2	20	2	8	42	6	35	17	6	9	42	35	2	27
Timor en onderhoorigheden.	Id. . .	2	—	4	11	3	25	120	31	14	62	62	22	166	143	47	90	48	19	104	83	32	29	16
Bali en Lombok	Id. . .	12	8	92	19	61	38	141	377	233	118	92	17	60	192	443	72	47	8	47	107	19	8	53
Buitenbezittingen . .	Inlanders.	46	299	285	678	676	5 917	7 755	35 642	33 443	18 757	49 296	13 391	5 393	5 490	2 009	2 908	1 655	1 016	1 329	1 181	458	945	511
	Vr. oosterlingen . .	557	526	737	691	1 319	2 003	1 330	4 361	8 835	13 261	11 291	7 613	5 963	10 285	3 153	10 437	12 012	8 176	7 908	13 325	8 703	9 304	3 708
	Totaal . .	603	825	1 022	1 869	1 995	7 920	9 085	40 003	42 278	32 018	60 587	21 004	11 356	15 775	5 162	13 345	13 667	9 192	9 237	14 506	9 161	10 249	4 219

B. Proportioneele belasting

GEWESTEN.	LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	beneden f 60	van f 60 tot f 70	van f 70 tot f 80	van f 80 tot f 90	van f 90 tot f 100	van f 100 tot f 110	van f 110 tot f 120	van f 120 tot f 130	van f 130 tot f 140	van f 140 tot f 150	van f 150 tot f 160	van f 160 tot f 170	van f 170 tot f 180	van f 180 tot f 190	van f 190 tot f 200	van f 200 tot f 210	van f 210 tot f 220	van f 220 tot f 230	van f 230 tot f 240	van f 240 tot f 250	van f 250 tot f 260	van f 260 tot f 270	van f 270 tot f 280
Sumatra's Westkust.	Inlanders.	9 218	6 964	5 496	10 460	7 751	12 241	40 358	64 419	47 364	36 361	21 956	13 391	9 822	8 962	5 159	4 948	3 065	2 443	2 365	2 052	2 126	1 388	1 093
Tapanoeli . . .	Id.	21 193	34 687	15 077	17 191	10 907	16 565	18 746	13 677	9 350	5 058	4 506	2 394	1 458	1 645	959	1 153	585	388	302	250	664	183	170
Benkoelen. . .	Id.	3 628	807	339	1 331	4 269	12 642	9 735	8 008	4 426	2 887	3 247	955	2 062	3 388	917	1 496	379	395	303	319	426	134	186
Lampongsche districten.	Id.	2 959	730	960	2 880	2 839	7 948	685	3 027	1 124	5 325	2 669	1 183	1 468	5 250	1 189	731	1 005	841	605	728	435	386	120
Palembang . .	Id.	3 969	904	688	3 736	2 553	7 576	2 182	6 911	8 827	9 054	25 910	3 150	4 803	15 849	6 417	21 503	6 710	9 270	7 191	6 981	13 816	6 388	6 149
Djambi *b*). . .	Id.	1 817	169	3 057	1 297	1 315	1 892	1 794	2 008	9 564	4 174	3 769	440	3 736	550	928	203	30	28	63	39	120	—	8
Atjeh en onderhoorigheden.	Id.	2 134	5 314	3 952	2 532	5 117	4 000	2 839	1 573	1 643	2 419	1 613	502	1 122	1 218	2 006	776	2 350	199	730	672	246	980	130
Riouw en onderhoorigheden.	Id.	127	166	160	124	102	133	171	466	541	830	216	186	78	51	67	39	33	37	3	45	34	9	3
Billiton	Id.	880	1	763	5 901	647	17	79	45	15	71	5	15	202	23	39	146	60	86	174	34	67	36	13
Westerafd. van Borneo.	Id.	4 862	2 414	2 704	1 114	66	220	111	272	58	190	321	30	166	206	47	209	98	41	127	24	20	160	137
Z. en O. afdeeling van Borneo.	Id.	60 483	26 846	22 595	14 888	9 754	12 750	4 771	6 366	2 952	6 285	1 564	505	2 870	983	218	3 790	486	111	283	264	328	202	74
Menado	Id.	7 417	5 496	3 984	4 598	8 220	3 990	2 406	10 704	4 817	3 485	6 686	3 429	2 226	1 794	1 088	1 026	758	561	491	522	519	295	279
Celebes en onderhoorigheden	Id.	67 287	31 616	14 521	19 837	17 865	11 887	8 834	4 414	7 065	2 466	3 761	1 021	908	1 520	1 258	796	336	570	260	517	407	106	230
Amboina . . .	Id.	4 650	1 396	6 840	2 620	3 315	4 728	2 030	7 735	7 409	3 018	11 342	810	1 991	1 278	253	119	159	31	214	133	46	206	24
Ternate en onderhoorigheden	Id.	27	13	9	33	14	732	549	856	249	562	286	236	144	345	42	111	39	21	21	144	48	5	18
Timor en onderhoorigheden.	Id.	3 606	947	989	278	230	58	73	67	16	71	15	6	18	25	45	9	5	2	8	15	5	1	1
Bali en Lombok	Id.	58 296	33 501	8 396	2 757	2 004	8 453	497	1 195	11 814	228	2 246	503	263	317	306	1 169	55	84	24	157	349	25	34
	Inlanders.	252 553	151 971	90 530	91 577	76 968	105832	95 860	131743	117234	82 470	90 112	28 706	33 337	43 408	20 938	38 224	16 153	15 108	13 164	12 896	19 656	10 504	8 669
Algemeene totalen voor de buitenbezittingen.	Inlanders.	252 599	152 270	90 815	92 255	77 644	111749	103615	167385	150677	101236	139408	42 097	38 730	48 898	22 947	41 132	17 808	16 124	14 493	14 077	20 114	11 449	9 180
	Vr. oosterlingen . .	557	526	737	691	1 319	2003	1330	4361	8835	13261	11291	7 613	5 963	10 285	3 153	10 437	12 012	8 176	7 908	13 325	8 703	9 304	3 708
	Totaal . .	253 156	152 796	91 552	92 946	78 963	113752	104945	171746	159512	114497	150699	49 710	44 693	59 183	26 100	51 569	29 820	24 300	22 401	27 402	28 817	20 753	12 888

van f … tot f 300	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 675
280	2933	1141	1116	686	278	257	582	194	444	166	229	75	469	109	180	102	69	81	244	90	207	77	96	61	150	96	63	133	39	74	142	39	188	85	39	83
162	479	177	312	123	113	43	261	71	164	101	65	52	91	50	89	26	31	30	103	20	95	31	30	34	51	15	43	13	18	16	73	13	66	22	12	41
442	3412	1318	1428	809	391	300	843	265	608	267	294	127	560	159	269	128	100	111	347	110	302	108	126	95	201	111	106	146	57	90	215	52	254	107	51	124
38	227	73	14	23	38	28	117	15	19	31	18	12	77	6	32	18	7	30	60	10	8	10	30	8	22	11	1	4	10	11	73	6	20	3	6	7
19	218	83	125	347	81	59	71	39	47	30	118	35	77	25	78	26	16	20	19	27	71	15	30	10	9	20	12	17	24	18	38	10	35	17	25	24
11	124	4	1	5	3	2	9	—	3	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
30	342	87	126	352	84	61	80	39	50	30	118	35	78	25	78	27	16	20	19	28	71	15	31	13	9	20	12	17	24	18	39	10	35	17	25	24
41	139	13	22	25	33	36	34	19	26	32	36	17	25	17	22	16	21	12	23	27	33	18	12	11	15	14	12	7	7	16	21	13	12	10	10	11
14	23	4	1	22	5	9	10	1	1	13	1	—	10	1	17	8	1	1	4	5	2	—	—	—	5	4	2	—	1	2	4	5	—	1	—	—
808	8900	687	590	192	460	294	204	72	278	225	155	49	276	35	238	101	112	28	69	164	69	34	111	12	33	209	22	14	20	117	74	20	97	13	20	65
49	202	334	21	48	37	31	100	28	26	28	17	10	19	7	32	64	5	30	31	24	11	7	37	9	14	8	3	9	8	18	112	4	13	—	2	55
27	431	7	14	195	23	34	271	60	14	29	69	13	45	28	11	28	7	11	49	4	40	18	15	4	13	28	2	3	18	26	55	1	3	1	18	5
62	338	14	15	27	16	99	152	16	11	27	74	9	19	1	16	21	5	6	84	9	42	2	8	5	15	2	2	1	10	18	70	3	3	8	5	13
562	97	21	17	16	24	60	27	7	10	34	8	7	11	5	79	7	16	9	15	23	12	8	12	4	4	12	2	—	5	9	31	2	9	1	—	4
12	170	10	12	32	17	12	73	6	8	33	33	7	13	6	7	24	6	2	27	10	22	14	4	2	8	7	—	3	7	3	24	4	4	4	1	1
100	97	21	10	28	14	52	35	12	15	29	33	12	29	5	18	18	5	4	14	11	17	13	3	6	16	8	2	4	7	11	28	6	7	1	1	4
13	104	15	2	104	6	32	55	7	28	4	14	6	14	52	9	12	7	—	13	1	27	6	2	2	16	7	2	—	30	45	17	3	7	—	7	9
173	603	181	313	128	116	45	270	71	167	101	65	52	92	50	89	27	31	30	103	21	95	31	31	37	51	15	43	13	18	16	74	13	66	22	12	41
161	14 691	2659	1984	1829	1150	1094	2217	529	1026	756	879	335	1150	313	800	492	315	299	759	433	648	249	376	155	353	460	138	215	210	397	842	132	425	159	149	308
334	15 294	2840	2297	1957	1266	1139	2487	600	1193	857	944	387	1242	363	889	519	346	329	862	454	743	280	407	192	404	475	181	228	228	413	916	145	491	181	161	349

van f 675 tot f 700	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750	van f 750 tot f 800	van f 800 tot f 850	van f 850 tot f 900	van f 900 tot f 1000	van f 1000 tot f 1200	van f 1200 tot f 1500	van f 1500 tot f 1800	van f 1800 tot f 2100	van f 2100 tot f 2400	van f 2400 tot f 2700	van f 2700 tot f 3000	van f 3000 tot f 3500	van f 3500 tot f 4000	van f 4000 tot f 4500	van f 4500 tot f 5000	van f 5000 tot f 6000	van f 6000 tot f 7000	van f 7000 tot f 8000	van f 8000 tot f 9000	van f 9000 tot f 10000	van f 10 000 tot f 12 000	van f 12 000 tot f 15 000	van f 15 000 tot f 20 000	van f 20 000 tot f 25 000	van f 25 000 tot f 30 000	van f 30 000 tot f 35 000	van f 35 000 tot f 40 000	van f 40 000 tot f 50 000	van f 50 000 tot f 60 000	van f 60 000 tot f 80 000	van f 80 000 tot f 100 000	van f 100 000 tot f 150 000	van f 150 000 tot f 200 000	van f 200 000 en hooger
46	170	34	71	160	40	108	274	245	170	116	63	57	32	62	33	35	23	42	24	23	8	7	6	10	5	5	4	1	—	—	—	1	1	—	—	—
13	43	27	72	30	44	54	92	57	20	6	2	6	5	1	1	1	1	1	4	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
59	213	61	143	190	84	162	366	302	190	122	65	63	37	63	34	36	24	43	28	23	9	9	6	10	5	5	4	1	—	—	—	1	1	—	—	—
8	9	10	13	34	10	61	121	8	3	3	1	2	—	2	3	—	2	1	1	1	1	—	6	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
8	32	8	43	60	32	40	64	60	22	29	23	14	9	7	12	8	2	4	12	5	5	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	33	8	43	60	32	41	64	60	23	29	23	14	9	7	12	8	2	4	12	5	5	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	14	9	24	17	18	37	161	13	9	7	14	8	5	14	4	14	3	5	2	—	1	1	—	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	4	6	4	—	2	6	8	2	6	4	2	—	5	1	2	—	1	3	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
45	63	11	105	83	61	128	133	124	99	70	48	35	18	25	21	18	10	11	8	5	6	7	4	8	3	2	4	2	—	1	3	—	2	—	—	—
12	21	37	55	93	76	40	59	26	20	11	11	4	4	9	1	3	2	6	2	—	2	2	2	3	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	11	21	24	46	10	36	70	46	35	15	7	5	12	11	7	12	2	7	2	1	—	2	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	41	6	27	32	5	39	320	68	44	37	19	26	7	22	11	11	7	8	6	—	2	4	4	4	3	4	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—
1	12	7	12	12	14	18	26	17	13	12	3	3	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	8	—	8	7	5	14	18	18	12	2	5	3	1	4	—	1	—	1	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	11	3	7	13	4	19	74	5	4	4	4	1	—	—	2	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	16	3	5	14	5	16	13	17	8	10	7	11	3	2	7	—	4	—	2	7	1	2	—	4	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
13	44	27	72	30	44	55	92	57	21	6	2	6	5	1	1	1	1	1	4	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
194	462	190	450	636	312	662	1519	730	510	375	234	200	124	203	120	130	70	104	75	49	41	32	42	47	20	17	10	11	—	4	3	4	3	1	—	—
207	506	217	522	666	356	717	1611	787	531	381	236	206	129	204	121	131	71	105	79	49	42	34	42	47	20	17	10	11	—	4	3	4	3	1	—	—

…e bedrijfs- en andere inkomsten van de inlandsche bevolking in de gewesten buiten Java en Madoera, geregeld bij Ind. St. 1914 nº. 130.

van f … tot f 300	van f 300 tot f 310	van f 310 tot f 320	van f 320 tot f 330	van f 330 tot f 340	van f 340 tot f 350	van f 350 tot f 360	van f 360 tot f 370	van f 370 tot f 380	van f 380 tot f 390	van f 390 tot f 400	van f 400 tot f 410	van f 410 tot f 420	van f 420 tot f 430	van f 430 tot f 440	van f 440 tot f 450	van f 450 tot f 460	van f 460 tot f 470	van f 470 tot f 480	van f 480 tot f 490	van f 490 tot f 500	van f 500 tot f 510	van f 510 tot f 520	van f 520 tot f 530	van f 530 tot f 540	van f 540 tot f 550	van f 550 tot f 560	van f 560 tot f 570	van f 570 tot f 580	van f 580 tot f 590	van f 590 tot f 600	van f 600 tot f 610	van f 610 tot f 620	van f 620 tot f 630	van f 630 tot f 640	van f 640 tot f 650	van f 650 tot f 675
810	1136	622	531	560	409	400	424	303	332	235	410	200	167	183	132	202	120	86	103	91	220	85	53	57	67	75	49	45	46	27	94	47	25	54	31	54
91	320	129	106	82	47	94	60	92	88	27	89	22	38	26	30	42	20	11	25	14	68	20	15	17	12	16	13	16	11	5	41	2	7	14	12	22
91	243	98	49	81	43	88	122	64	57	29	83	28	35	29	16	59	20	9	21	9	36	10	10	25	13	13	14	4	6	4	18	6	6	7	2	9
609	482	211	247	156	192	239	125	169	207	163	228	115	69	68	92	194	179	79	62	258	158	76	62	64	39	98	81	17	25	68	84	62	40	58	24	51
968	5938	823	1116	1081	515	2305	407	306	372	238	666	205	236	138	158	288	88	122	83	120	341	76	72	57	112	86	35	34	21	72	84	22	18	33	33	67
—	94	2	—	1	3	13	2	3	—	3	31	1	4	1	2	10	—	—	3	2	31	—	—	—	—	2	—	—	—	—	25	—	2	—	—	2
148	179	64	368	80	24	78	85	138	34	17	84	29	13	24	12	43	18	14	39	9	29	15	7	14	12	11	7	13	6	8	26	4	5	7	—	19
7	21	—	6	3	1	11	3	3	—	—	11	2	2	—	2	2	1	—	4	1	5	—	—	—	4	—	3	—	1	—	3	1	—	1	2	—
62	13	16	20	27	15	27	12	8	17	5	18	7	2	13	14	6	1	3	3	6	10	—	1	10	9	1	12	—	2	15	2	1	7	—	4	9
16	19	46	10	35	6	3	3	21	2	1	10	—	7	26	—	12	5	2	2	3	1	6	2	—	—	—	—	—	1	9	4	—	1	—	—	1
151	176	39	49	42	68	33	43	54	40	17	87	19	18	4	20	31	10	2	13	24	92	7	43	2	6	2	2	5	9	13	28	1	5	4	1	10
239	339	175	185	181	153	159	187	128	94	77	104	95	94	73	67	85	59	62	68	48	67	57	30	47	37	42	33	35	31	28	74	29	35	18	27	54
254	653	79	191	59	51	266	98	336	33	75	142	43	39	47	24	71	14	47	19	55	127	12	4	23	15	47	14	25	1	15	48	70	16	9	17	40
14	72	8	12	36	8	12	22	3	7	6	28	—	9	2	11	11	2	—	3	—	3	—	—	—	2	—	—	2	—	—	4	—	3	—	4	1
5	123	3	5	4	3	7	23	5	1	3	14	2	6	—	5	2	4	—	3	3	2	—	—	—	2	—	—	—	1	2	12	3	—	—	—	—
9	3	—	1	—	—	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	7	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
25	175	29	5	307	5	60	18	54	11	8	125	1	1	126	8	6	—	—	1	—	46	—	7	1	—	11	2	—	17	7	3	7	10	—	3	—
99	9 986	2344	2901	2735	1543	3707	1634	1747	1295	907	2130	769	740	760	593	1065	541	437	452	644	1243	365	306	317	330	399	265	196	178	275	550	246	180	205	160	332
72	10 589	2525	3214	2863	1659	3842	1904	1818	1462	1008	2195	821	832	810	682	1092	572	467	555	665	1338	396	337	354	381	414	308	209	196	291	624	259	246	227	172	380
61	14 691	2659	1984	1829	1150	1094	2217	529	1026	756	879	335	1150	313	800	492	315	299	759	433	648	249	376	155	353	460	138	215	210	397	842	132	425	159	149	308
33	25 280	5184	5198	4692	2809	4936	4121	2347	2488	1764	3074	1156	1982	1123	1482	1584	887	766	1314	1098	1986	645	713	509	734	874	446	424	406	688	1466	391	671	386	321	688

van f 675 tot f 700	van f 700 tot f 725	van f 725 tot f 750	van f 750 tot f 800	van f 800 tot f 850	van f 850 tot f 900	van f 900 tot f 1000	van f 1000 tot f 1200	van f 1200 tot f 1500	van f 1500 tot f 1800	van f 1800 tot f 2100	van f 2100 tot f 2400	van f 2400 tot f 2700	van f 2700 tot f 3000	van f 3000 tot f 3500	van f 3500 tot f 4000	van f 4000 tot f 4500	van f 4500 tot f 5000	van f 5000 tot f 6000	van f 6000 tot f 7000	van f 7000 tot f 8000	van f 8000 tot f 9000	van f 9000 tot f 10000	van f 10 000 tot f 12 000	van f 12 000 tot f 15 000	van f 15 000 tot f 20 000	van f 20 000 tot f 25 000	van f 25 000 tot f 30 000	van f 30 000 tot f 35 000	van f 35 000 tot f 40 000	van f 40 000 tot f 50 000	van f 50 000 tot f 60 000	van f 60 000 tot f 80 000	van f 80 000 tot f 100 000	van f 100 000 tot f 150 000	van f 150 000 tot f 200 000	van f 200 000 en hooger
62	64	37	76	68	48	82	100	55	22	41	14	16	2	7	5	2	3	3	2	1	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36	15	8	39	19	26	28	40	36	20	15	3	6	1	5	1	4	4	2	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	23	6	18	13	11	18	15	13	8	1	1	1	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
76	72	45	155	84	59	63	108	108	19	6	4	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
43	62	46	67	40	38	78	72	48	28	15	16	6	2	2	1	1	6	—	—	3	1	—	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	10	—	4	4	—	8	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	13	8	16	14	8	23	26	8	2	2	—	1	—	1	3	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	2	—	5	3	—	2	2	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	10	7	6	10	15	4	10	9	3	2	3	—	1	3	1	1	1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	—	3	2	1	2	1	3	1	5	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	18	8	24	42	11	18	47	25	5	7	3	2	1	2	1	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
49	42	43	77	50	41	75	87	56	32	20	11	9	12	9	1	3	1	5	—	1	1	—	—	2	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
27	11	39	40	25	45	31	230	132	9	12	8	3	1	2	3	—	1	1	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	5	—	1	1	—	4	3	3	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	4	—	1	4	1	8	3	6	1	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	3	5	4	6	3	—	5	8	2	4	—	1	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
322	357	254	531	387	310	443	772	512	152	132	64	46	21	36	20	16	21	19	7	9	7	2	1	4	4	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
335	401	281	603	417	354	498	864	569	173	138	66	52	26	37	21	17	22	20	11	9	8	4	1	4	4	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
194	462	190	450	636	312	662	1519	730	510	375	234	200	124	203	120	130	70	104	75	49	41	32	42	47	20	17	10	11	—	4	3	4	3	1	—	—
529	863	471	1053	1053	666	1160	2383	1299	683	513	300	252	150	240	141	147	92	124	86	58	49	36	43	51	24	17	11	11	1	4	3	4	3	1	—	—

VI. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDEREN

GEWESTEN.	1915. Aantal verbruikte slachtbriefjes. Voor het slachten van runderen.	buffels.	Totaal.	Noodslachtbriefjes (roode).	Voor het slachten van paarden.	Noodslachtbriefjes (groene).	1916. Voor het slachten van runderen.	buffels.	Totaal.	Noodslachtbriefjes (roode).	Voor het slachten van paarden.	Noodslachtbriefjes (groene).
Bantam	27	12 808	12 835	1	1	—	36	17 486	17 522	5	1	—
Batavia	13 974	23 346	37 320	4	72	—	14 350	28 452	42 802	10	102	—
Preanger-Regentschappen	11 039	33 305	44 344	74	1 179	5	9 034	49 971	59 005	102	1 064	2
Cheribon	563	11 513	12 076	—	217	—	544	9 112	9 656	5	155	—
Pekalongan	2 547	18 081	20 628	3	201	—	2 845	20 480	23 325	—	180	—
Semarang	18 080	38 882	56 962	—	412	—	17 679	48 752	66 431	—	284	—
Rembang	15 637	5 046	20 683	—	45	—	17 552	5 242	22 794	—	40	—
Soerabaja	58 291	12 296	70 587	—	18	—	64 907	11 877	76 784	—	22	—
Pasoeroean	60 429	1 345	61 774	5	165	—	69 443	917	70 360	1	153	—
Besoeki	37 782	980	38 762	—	30	—	45 762	1 092	46 854	1	37	—
Banjoemas	11 402	8 848	20 250	—	44	—	14 158	11 188	25 346	—	41	—
Kedoe	31 329	22 628	53 957	—	107	—	38 281	24 569	62 850	3	113	2
Djokjakarta	18 476	11 597	30 078	—	95	—	17 519	12 694	30 213	—	86	—
Soerakarta	19 838	22 860	42 698	—	332	—	23 342	28 554	51 896	—	344	—
Madioen	18 066	12 799	30 865	8	219	—	22 016	12 181	34 197	41	220	3
Kediri	21 987	20 038	42 025	—	236	—	22 058	19 762	41 820	—	223	—
Madoera	17 563	298	17 861	—	1	—	18 624	246	18 870	—	7	—
Totalen	357 030	256 670	613 700	95	3 374	5	398 150	302 575	700 725	168	3 072	7

VII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDEREN

GEWESTEN.	1915. Aantal verbruikte slachtbriefjes. Voor het slachten van runderen.	buffels.	Totaal.	Noodslachtbriefjes (roode).	Voor het slachten van paarden en veulens.	Noodslachtbriefjes (groene).	1916. Voor het slachten van runderen.	buffels.	Totaal.	Noodslachtbriefje (roode).	Voor het slachten van paarden en veulens.	Noodslachtbriefje (groene).
Sumatra's Westkust	20 670	18 727	39 397	464	309	4	22 661	20 063	42 724	487	292	5
Benkoelen	1 158	1 616	2 774	17	—	—	1 418	2 124	3 542	58	—	—
Lampongsche districten	183	1 591	1 774	17	—	—	484	1 656	2 140	26	—	—
Palembang	1 041	1 849	2 890	274	—	—	1 298	1 968	3 266	321	—	—
Djambi	260	1 839	2 099	52	—	—	495	1 840	2 335	106	—	—
Oostkust van Sumatra	4 039	5 541	9 580	163	—	—	5 978	6 902	12 880	227	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	3 293	6 521	9 814	45	—	—	4 433	7 386	11 819	63	—	—
Riouw en onderhoorigheden	106	52	158	—	—	—	96	57	153	—	—	—
Banka en onderhoorigheden	861	9	870	—	—	—	1 048	14	1 062	—	—	—
Billiton	a) 668	—	668	—	—	—	762	—	762	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	1 458	3	1 461	4	—	—	2 020	1	2 021	1	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	2 632	1 500	4 132	6	—	—	2 997	2 033	5 030	26	—	—
Menado	1 910	908	2 818	6	438	3	2 174	647	2 821	6	501	1
Celebes en onderhoorigheden	769	8 588	9 357	—	242	—	723	10 435	11 158	1	285	—
Amboina	364	—	364	3	—	—	262	—	262	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden (alleen ter hoofdplaats)	125	—	125	—	—	—	123	—	123	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	160	1 938	2 098	—	—	—	116	1 944	2 060	—	—	—
Bali en Lombok	2 679	175	2 854	—	—	—	15 982	3 692	19 674	1	—	—
Totalen	42 376	50 857	93 233	1 051	989	7	63 070	60 762	123 832	1323	1 078	6

a) Verbeterde opgaven.

UFFELS EN PAARDEN OP JAVA EN MADOERA.

Noodslacht-briefjes	1915. Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: runderen of buffels.	1915. paarden.	1915. Totaal.	1916. runderen of buffels.	1916. paarden.	1916. Totaal.	1915. Aantal vervolgingen ingesteld wegens slachten zonder vergunning. Vervolgingen.	1915. Beklaagden.	1916. Vervolgingen.	1916. Beklaagden.
	f 38 506	f 4,—	f 38 510,—	f 52 571	f 4,—	f 52 575,—	16	16	9	9
—	111 964	288,—	112 252,—	128 416	408,—	128 824,—	10	11	30	30
—	133 106	4 722,50	137 828,50	177 117	4 258,60	181 375,60	20	20	18	18
2	36 228	868,—	37 096,—	28 973	620,—	29 593,—	9	9	1	1
—	61 887	804,—	62 691,—	69 975	720,—	70 695,—	12	12	15	15
—	170 886	1 648,—	172 534,—	199 293	1 136,—	200 429,—	29	29	40	48
—	62 049	180,—	62 229,—	68 382	160,—	68 542,—	22	28	13	13
—	211 761	72,—	211 833,—	230 352	88,—	230 440,—	7	8	4	4
—	185 327	660,—	185 987,—	211 081	612,—	211 693,—	83	86	74	86
—	116 286	120,—	116 406,—	140 563	148,—	140 711,—	337	347	242	254
—	60 750	176,—	60 926,—	76 038	164,—	76 202,—	8	8	22	28
—	161 871	428,—	162 299,—	188 553	454,60	189 007,60	14	20	33	33
2	90 219	380,—	90 599,—	90 639	344,—	90 983,—	15	15	357	357
—	128 094	1 328,—	129 422,—	155 688	1 376,—	157 064,—	22	23	25	28
—	92 603	876,—	93 479,—	102 632	883,90	103 515,90	84	84	81	81
3	126 075	944,—	127 019,—	125 460	892,—	126 352,—	—	—	4	4
—	53 583	4,—	53 587,—	56 610	28,—	56 638,—	91	116	108	158
—	1 841 195	f 13 502,50	f 1 854 697,50	f 2 102 343	f 12 297,10	f 2 114 640,10	779	832	1 076	1167

UFFELS, PAARDEN EN VEULENS IN DE BUITENBEZITTINGEN.

Noodslacht-briefjes	Bedrag der belasting voor het slachten van: een rund of buffel.	een paard of veulen.	een rund of buffel tengevolge van verwonding door wild gedierte.	een paard of veulen tengevolge van verwonding door wild gedierte.	1915. Opbrengst der verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: runderen of buffels.	1915. paarden.	1915. Totaal.	1916. runderen of buffels.	1916. paarden.	1916. Totaal.	1915. Aantal vervolgingen wegens slachten zonder vergunning. Vervolgingen.	1915. Beklaagden.	1916. Vervolgingen.	1916. Beklaagden.
	3,—	f 3,—	f 1,—	f 1,—	f 118 655,—	f 931,—	f 119 586,—	f 128 659,—	f 881,—	f 129 540,—	5	5	7	7
5	2,—	—	0,70	—	5 559,90	—	5 559,90	7 124,60	—	7 124,60	—	—	3	3
—	3,—	—	1,—	—	5 339,—	—	5 339,—	6 446,—	—	6 446,—	—	—	2	2
—	3,—	—	1,—	—	8 944,—	—	8 944,—	10 119,—	—	10 119,—	7	7	1	1
—	2,50	—	0,80	—	5 289,10	—	5 289,10	5 922,30	—	5 922,30	3	3	1	1
—	3,—	—	1,—	—	28 903,—	—	28 903,—	38 867,—	—	38 867,—	4	4	17	17
—	3,—	—	1,—	—	29 487,—	—	29 487,—	35 520,—	—	35 520,—	17	17	12	12
—	3,—	—	1,—	—	474,—	—	474,—	459,—	—	459,—	—	—	—	—
—	3,—	—	1,—	—	2 610,—	—	2 610,—	3 186,—	—	3 186,—	—	—	—	—
—	3,—	—	1,—	—	*a)* 2 004,—	—	2 004,—	2 286,—	—	2 286,—	—	—	—	—
—	3,—	—	1,—	—	4 387,—	—	4 387,—	6 064,—	—	6 064,—	—	—	—	—
—	3,—	—	1,—	—	12 402,—	—	12 402,—	15 116,—	—	15 116,—	3	3	—	—
—	2,—	2,—	0,70	0,70	5 640,20	878,10	6 518,30	5 646,20	1002,70	6 648,90	11	11	9	9
1	3,—	4,—	1,—	1,30	28 071,—	968,—	29 039,—	33 475,—	1140,—	34 615,—	19	19	16	16
—	3,—	—	1,—	—	1 095,—	—	1 095,—	786,—	—	786,—	—	—	—	—
—														
	2,—	—	0,70	—	250,—	—	250,—	246,—	—	246,—	—	—	—	—
—	2,—	—	—	—	4 196,—	—	4 196,—	4 120,—	—	4 120,—	4	4	—	—
—	2,50	—	0,80	—	7 135,—	—	7 135,—	49 185,80	—	49 185,80	32	32	74	74
—					f 270 441,20	f 2 777,10	f 273 218,30	f 353 227,90	f 3023,70	f 356 251,60	105	105	142	142

VIII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS OP JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	1915. Aantal verbruikte slachtbriefjes (gewone).	1915. Aantal verbruikte noodslachtbriefjes.	1915. Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes.	1915. Gemiddelde opbrengst 's maands.	1915. Aantal overtredingen wegens slachten zonder vergunning.	1915. Aantal beklaagden wegens slachten zonder vergunning.	1916. Aantal verbruikte slachtbriefjes (gewone).	1916. Aantal verbruikte noodslachtbriefjes.	1916. Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes.	1916. Gemiddelde opbrengst 's maands.	1916. Aantal overtredingen wegens slachten zonder vergunnin[g]	1916. Aantal beklaag[den] wegens slachten zonder vergunnin[g]
Bantam	1 143	—	f 1 714,50	f 142,87^5	2	2	1 165	—	f 1 747,50	f 145,62^5	1	1
Batavia	46 744	—	70 116,—	5 843,—	9	9	45 449	1	68 174,—	5 681,17	11	11
Preanger-Regentschappen	7 018	—	10 527,—	877,25	1	1	9 531	—	14 296,50	1 191,37^5	5	5
Cheribon	4 710	—	7 065,—	588,75	—	—	4 343	—	6 514,50	542,87^5	1	1
Pekalongan	3 106	—	4 659,—	388,25	—	—	3 187	—	4 780,50	398,37^5	4	4
Semarang	11 263	—	16 894,50	1 407,87^5	2	2	12 340	—	18 510,—	1 542,50	—	—
Rembang	2 638	—	3 957,—	329,75	3	3	2 804	—	4 206,—	350,50	—	—
Soerabaja	12 323	—	18 484,50	1 540,37^5	1	1	13 578	—	20 367,—	1 697,25	—	—
Pasoeroean	2 217	—	3 325,50	277,12^5	—	—	2 713	—	4 069,50	339,12^5	—	—
Besoeki	1 640	—	2 460,—	205,—	1	1	1 713	—	2 569,50	214,12^5	—	—
Banjoemas	1 593	—	2 389,50	199,12^5	—	—	1 753	—	2 629,50	219,12^5	3	3
Kedoe	2 948	—	4 422,—	368,50	—	—	2 736	—	4 104,—	342,—	—	—
Djokjakarta	2 389	—	3 597,—	299,75	—	—	2 909	—	4 363,50	363,62^5	—	—
Soerakarta	3 199	—	4 798,50	399,87^5	2	2	4 058	—	6 087,—	507,25	—	—
Madioen	1 234	—	1 851,—	154,25	—	—	1 410	—	2 115,—	176,25	—	—
Kediri	2 613	—	3 919,50	326,62^5	—	—	2 955	—	4 432,50	369,37^5	1	1
Madoera	321	—	481,50	40,12^5	—	—	257	—	385,50	32,12^5	—	—
Totalen	107 108	—	f 160 662,—	f 13 388,50	21	21	112 901	1	f 169 352,—	f 14 112,67	26	26

IX. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS IN DE BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	Aantal verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: a) 1915. speenvarkens.	1915. andere varkens.	1916. speenvarkens.	1916. andere varkens.	Bedrag der belasting voor het slachten van: een speenvarken.	een (ander) varken.	ten gevolge van verwonding door wild gedierte: een speenvarken	ten gevolge van verwonding door wild gedierte: een (ander) varken	Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: 1915. speenvarkens.	1915. andere varkens.	1915. TOTAAL.	1916. speenvarkens.	1916. andere varkens.	1916. TOTAAL.	Aantal wegens slachten zonder vergunning: 1915. overtredingen	1915. beklaagden	1916. overtredingen	1916. beklaagden
Sumatra's Westkust . .	—	3 080 (1)	—	3 445	—	f1,50	—	f0,50	—	f 4 620,50	f 4 620,50	—	f 5 167,50	f 5 167,50	—	—	—	—
Tapanoeli . . .	—	971 (1)	—	1 244	—	1,50	—	0,50	—	1 457,—	1 457,—	—	1 866,—	1 866,—	—	—	—	—
Benkoelen . .	—	560	—	634	—	1,50	—	0,50	—	840,—	840,—	—	951,—	951,—	—	—	—	—
Lampongsche districten . .	—	1 237 (1)	—	1 478	—	1,50	—	0,50	—	1 856,—	1 856,—	—	2 217,—	2 217,—	—	—	—	—
Palembang . .	533 (1)	5 552	569 (1)	5 729	f1,50	2,50	f0,50	0,80	f 800,—	13 880,—	14 680,—	f 854,—	14 322,50	15 176,50	2	2	7	7
Djambi	55	508	37	659	1,50	2,50	0,50	0,80	82,50	1 270,—	1 352,50	55,50	1 647,50	1 703,—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra . .	—	73 112 (16)	—	78 498 (38)	—	1,50	—	0,50	—	109 676,—	109 676,—	—	117 766,—	117 766,—	30	30	36	36
Atjeh en onderhoorigheden .	—	6 613 (1)	—	7 815 (1)	—	1,50	—	0,50	—	9 920,—	9 920,—	—	17 723,—	11 723,—	8	8	1	1
Riouw en onderhoorigheden .	15	143	36	213 (1)	1,—	2,50	0,30	0,80	15,—	357,50	372,50	36,—	533,30	569,30	—	—	—	—
Banka en onderhoorigheden .	1 245	6 585	1 537	8 839	1,50	2,50	0,50	0,80	1 867,50	16 462,50	18 330,—	2 305,50	22 097,50	24 403,—	2	2	6	6
Billiton	b) 494	b) 2374	1 259	2 873	1,50	2,50	0,50	0,80	b) 741,—	b) 5 935,—	b) 6 676,—	1 888.50	7 182,50	9 071,—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo .	—	16 249 (54)	—	16 877 (1)	—	2,50	—	0.80	—	40 665,70	40 665,70	—	42 193,30	42 193,30	5	5	17	17
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo .	—	3 295	—	3 976	—	1,50	—	0,50	—	4 942,50	4 942,50	—	5 964,—	5 964,—	—	—	—	—
Menado	—	24 674 (6)	—	27 095 (12)	—	1,—	—	0,30	—	24 675,80	24 675,80	—	27 095,60	27 095,60	39	39	24	24
Celebes en onderhoorigheden	353	3 506	408	4 158	1,50	3,—	0,50	1,—	529,50	10 518,—	11 047,50	612,—	12 474,—	13 086,—	—	—	—	—
Amboina . . .	—	632	—	693	—	1,50	—	0,50	—	948,—	948,—	—	1 039,50	1 039,50	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden (alleen ter hoofdplaats) .	—	255	—	201	—	2,—	—	0,70	—	510,—	510,—	—	402,—	402,—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden .	—	755	—	656	—	1,—	—	—	—	755,—	755,—	—	656,—	656,—	—	—	—	—
Bali en Lombok	18 086	11 936	42 495	39 850	0,50	1,25	0,15	0,40	9 043,—	14 920,—	23 963,—	21 247,50	49 812,50	71 060,—	42	42	185	185
Totalen . .	20 781 (1)	162037 (80)	46 341 (1)	204933 (53)					f 13078,50	f 264 209,50	f 277 288,—	f 26999,—	f325110,70	f352109,70	128	128	276	276

a) Tusschen ( ) is het aantal — niet in het voorafgaande cijfer begrepen — noodslachtbriefjes vermeld.
b) Verbeterde opgaven.

X. BELASTINGEN VAN VERSCHILLENDEN AARD, DIE SLECHTS IN HET EEN OF ANDER GEWEST WORDEN GEHEVEN.

OMSCHRIJVING. (De met een * aangeduide belastingen gelden uitsluitend inlanders.)	1915. (Verbeterde opgaven.)		1916.	
	Aanslag.	Geïnd bedrag (zie het verslag hiervóór, kol. 160, noot).	Aanslag.	Geïnd bedrag (zie het verslag hiervóór, kol. 160, noot).
1. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Benkoelen	f 4 570,—	f 4 101,78	f 4 808,—	f 4 047,51
2. *Belasting op het rijstgewas in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	285 262,46	220 060,50[5]	115 064,14	245 193,79[5]
3. Recht voor de afgifte van vergunningen voor het graven van diamant in sommige gedeelten van dezelfde residentie. . . .	—	5 482,—	—	8 533,—
4. *Belasting van heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Makasser en op de Spermonde- en Dewakang-eilanden.	47 470,—	27 552,70	41 547,50	34 467,08
5. *Bedrijfsbelasting van de inlandsche burgers in de residentie Menado	4 442,70	2 829,79	4 943,—	2 146,15
6. Belasting bij den uitvoer van producten van het eiland We (Atjeh).	—	665,16[5]	—	660,31[5]

Bijlage **BB.**

(Zie hoofdstuk M, afd. II, § 2 en 3, van het verslag.)

OVERZICHT

VAN DE GELDMARKT IN NEDERLANDSCH-INDIE OVER 1916.

Balans en winst- en verliesrekening der Javasche bank

(boekjaar 1916/1917).

I. Overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië gedurende 1916.

Van de eigenlijke geldmarkt in Nederlandsch-Indië valt gedurende het jaar 1916 feitelijk niets bijzonders te vermelden. De groote geldruimte, zoowel in Nederland als in Indië, voor een goed deel haar ontstaan te danken hebbende aan de gemaakte winsten in vele bedrijven en ondernemingen, bleef aanhouden. Gelden voor goede ondernemingen waren wel verkrijgbaar en vele ondernemingen deden dan ook in het afgeloopen jaar met goed gevolg een beroep op de geldmarkt in Nederlandsch-Indië, maar het beleggend publiek toonde zich veelal onzeker voor de toekomst en hield het geld liever bij de banken beschikbaar. Daarnaast vonden eenige gemeenteleeningen plaatsing en hoewel de rentevoet daarvan nog steeds niet lager gesteld kon worden dan 5 % kan toch gezegd worden, dat het Nederlandsch-Indische publiek, hetwelk tot voor kort feitelijk geene andere belegging kende dan deposito's op langen termijn bij eenige der groote instellingen, meer en meer gaat voelen voor deze beleggingen. Bovendien kwam in 1916 eene nieuwe leening ten laste van Nederlandsch-Indië aan de markt groot f 80 000 000, waarvan voor Nederlandsch-Indische inschrijvers werd gereserveerd een bedrag van f 30 000 000 en hoewel dit geheele bedrag niet door Indische inschrijvers werd genomen, waren toch de inschrijvingen in Nederland van dien aard, dat deze leening gerust een succes kan worden genoemd. De groote instellingen en banken deden ter versterking van hare positie met het oog op de grootere eischen, welke wellicht in de toekomst aan haar kunnen worden gesteld, mede een beroep op de in Nederlandsch-Indië voor belegging beschikbare middelen en het meerendeel dier emissies was een groot succes.

De rente bij de centrale credietinstelling, sedert Augustus 1909 3½ % bedragende, behoefde, dank zij de door de directie gevolgde politiek ook dit jaar niet gewijzigd te worden. Dat deze standvastige rente van de Javasche Bank een heilzamen invloed uitoefende op den algemeenen gang van zaken en den koopman zijne calculatiën ten zeerste vergemakkelijkte behoeft zeer zeker geen betoog. Vooral waar alle andere factoren (vrachten, verzekeringspremiën, enz.) ook in het afgeloopen jaar aan groote schommelingen onderhevig waren, was het den koopman werkelijk een ruggesteun te weten, dat hij met behoorlijk onderpand bij de Javasche Bank steeds de voor zijn bedrijf benoodigde credieten kon verkrijgen tegen de in vergelijking met de overal elders van kracht zijnde rentekoersen zeer matig te noemen vergoeding van 3½ %.

Tegenover de afvloeiingen van zilveren standpenningen in de circulatie tengevolge van den meerderen welstand van de bevolking en het daaraan verbonden „oppotten" van overgespaarde penningen, welke in het jaar 1916 ruim f 10 000 000 beliepen, werd — ook als een gevolg van de omstandigheden — in het jaar 1916 geene grove zilveren munt door de Regeering in Nederlandsch-Indië aangevoerd. Het specie-uitvoerverbod in Nederland en de hooge vrachten verzekeringskosten verbonden aan remises van Nederland naar Java maakten het uit den aard der zaak zoowel aan de Javasche Bank als aan particulieren onmogelijk om voor eigen rekening zilveren standpenningen uit Nederland te betrekken, te minder waar de voorraad dezer munten bij de Nederlandsche Bank, het reservoir waaruit geput dient te worden, tot een minimum teruggeloopen was en de Nederlandsche Bank niet in staat zou zijn geweest zilveren munt voor uitvoer beschikbaar te stellen. Dat aanvulling van grove zilveren munt evenwel dringend noodig blijft, is reeds op te maken uit het feit, dat op 31 Maart 1917 de gezamenlijke kassen van de Javasche Bank niet meer bevatten dan f 22 763 080,50, welk bedrag verdeeld moet worden over 17 kantoren der Bank en daardoor dus niet ten allen tijde in de behoeften der circulatie kan voorzien.

Aan pasmunt werden voor rekening van het Gouvernement de volgende bedragen ingevoerd:

Kwartjes	f 1 100 000
2½ cent-stukken	60 000
1 cent-stukken	126 400
½ cent-stukken	50 000
Totaal	f 1 336 400

Door particulieren werd volgens de officieele opgaven der tolbeambten:

	Ingevoerd:	Uitgevoerd:
Gouden tientjes of f 5-stukken	f 262 920,—	——
Rijksdaalders	442 632,50	f 217,50
Guldens	303 525,—	76 926,—
Halve guldens	57 718,—	40,—
	f 1 066 795,50	f 77 183,50

Dus meer in- dan uitgevoerd f 989 612.

Aan pasmunt werd door particulieren ingevoerd een bedrag van f 8625,60, terwijl uitgevoerd werd f 1,95, zoodat per saldo ingevoerd werd een bedrag van f 8623,65.

Door particulieren werden verder nog ingevoerd (volgens opgaven der tolbeambten):

Sovereigns	f 207 300
Ducaten	75 420
Amerikaansche gouden dollars	16 250
Yens	900
Verschillende vreemde gouden munten	59 795
	f 359 665

Door de Javasche Bank werd ter versterking van haren goudvoorraad in 1916 aangevoerd een bedrag van f 1 200 000 aan gouden sovereigns, benevens eene aanzienlijke waarde aan gouden Amerikaansche dollars.

De circulatie aan Nederlandsche specie en pasmunt vermeerderde dus volgens bovenstaande gegevens met f 2 334 635,65, terwijl f 359 665 meer vreemd goud in omloop kwam. Met welk gedeelte van deze totalen de muntvoorraad van Nederlandsch-Indië blijvend vermeerderd is, valt niet bij benadering te zeggen, aangezien de bedragen welke benut zijn in de goudindustrie, onbekend zijn.

Uit de kassen der circulatiebank is in het afgeloopen jaar in de circulatie afgevloeid een bedrag van f 10 404 030,66.

Door de groote versterking, welke de middelen der Javasche Bank door de genomen maatregelen der directie hadden ondergaan, was het mogelijk de trekkoersen op Nederland, welke in het begin van het jaar waren 98¼ voor T.T. en 98½ voor zicht, geleidelijk te verlagen, zoodat op 7 September 1916 deze koersen ten slotte teruggebracht werden op 99½ voor T.T. en 99¾ voor zicht, welke noteeringen gedurende de rest van het jaar ongewijzigd konden blijven.

De officieele wisselnoteeringen van de Banken waren volgens de opgaven van de Handelsvereeniging te Batavia als volgt:

	6 m/dato Nederland.	*6 m/zicht Engeland.*	*Zicht Singapore.*
1ste kwartaal 1916	99½ à 100¼	10,41¼ à 11,30	130 à 138
2de kwartaal 1916	99¼ à 99½	10,95 à 11,55	133 à 139
3de kwartaal 1916	99½ à 101	11,32½ à 11,47½	136 à 137½
4de kwartaal 1916	101 à 101½	11,37½ à 11,47½	136 à 136¾

Deze opgaven kunnen echter niet als maatstaf van gedane transacties worden aangenomen, aangezien bij grootere posten daarvan werd afgeweken.

De Nederlandsch-Indische leening 1916 kon bij de Javasche Bank worden beleend met eene marge van 10 % en tegen eene rente van 4½ %. Aangezien de koers van inschrijving in Nederlandsch-Indië veel hooger was gesteld dan die in Nederland, werd het voor Nederlandsch-Indië gereserveerde gedeelte niet geheel genomen zoodat ook minder bij de Javasche Bank beleend werd dan anders het geval zou zijn geweest. Op het debet van de leeningen 1915 en 1916 werd door beleeners geregeld afgelost, zoodat

slechts weinig posten nog de vereischte minimum-marge aanwijzen, terwijl daarentegen vele beleeners hunne debetsaldi beduidend konden terugbrengen.

De Londensche zilvernoteering in Januari nog 26 3/16 d. bedragende, liep door de groote vraag voor aanmunting in alle landen beduidend omhoog en noteerde in Mei zelfs 37 1/8 d. Daarna trad eene kleine reactie in, doch hernieuwde vraag deed de noteering wederom rijzen, zoodat het jaar sloot op een prijs van 36 13/16 d.

Het uitvoerverbod van goud en zilver uit deze koloniën bleef ook gedurende het jaar 1916 gehandhaafd. Met behulp evenwel van bijzondere consenten kon de Javasche Bank een aanvang maken met den uitvoer en de verwerking van een gedeelte van het door haar van de Nederlandsch-Indische mijnbouwmaatschappijen overgenomen edel metaal. Door deze transacties werd de goudpositie der Bank in het buitenland niet weinig versterkt, waardoor de handhaving van de goudpariteit van den Nederlandsch-Indischen gulden werd vergemakkelijkt.

Het vertrouwen in de biljetten der Javasche Bank bleef ongeschokt; de circulatie van klein papier nam beduidend toe, terwijl daarentegen de circulatie van de grootere coupures, met name die van f 1000 eene kleine vermindering onderging. Vervalschingen van eenig belang kwamen niet voor.

Door de Javasche Bank werd uit de circulatie genomen en bij 's lands kassen ingewisseld voor een bedrag van f 158 757,05 aan dofklinkende en/of niet moedwillig beschadigde munten. Aan valsch geld werden door de Javasche Bank met instemming van aanbieders ongangbaar gemaakt 1000 rijksdaalders, 964 guldens en 1587 halve guldens.

Deze getallen zijn voor de rijksdaalders en guldens veel kleiner dan verleden jaar, doch het aantal valsche halve guldens toont eene kleine toeneming aan, welke evenwel geen ongerustheid behoeft te baren; klachten over merkbaren omloop van valsch geld kwamen nergens voor.

Sedert Augustus 1909 heeft de rente van de Javasche Bank bedragen: voor disconto van wisselbrieven 3½ %, voor disconto van promessen 5½ %, voor beleeningen en voorschotten in rekening-courant op certificaten N.W.S., pandbrieven en obligatiën 3½ %, voor obligatiën Indische leening 4½ %, voor de overige bij de Bank beleenbare effecten (sedert Juli 1914) 5 %, voor beleening van uitvoerproducten en rijst 4 % en voor beleening van invoerartikelen 6 %.

De suikeropbrengst bedroeg in 1916 26 389 173 pikol, tegen 22 789 744 pikol in het voorafgegane jaar. De theeopbrengst bereikte het recordcijfer van 94 096 974 halve K.G., tegen 92 366 669 halve K.G. in 1915. De rubberopbrengst vertoonde eveneens eene zeer beduidende toeneming; uitgevoerd werden in 1916 33 321 ton, tegen in 1915 20 191 ton. De uitvoer van copra, het artikel bij uitstek van den inlandschen landbouw, verminderde niet onbelangrijk als gevolg van de moeilijkheden door de verschillende oorlogvoerende mogendheden aan het vervoer van dit artikel in den weg gelegd. Daarentegen werden groote hoeveelheden van dit product in Nederlandsch-Indië zelf op olie verwerkt, welke olie in beduidend grootere hoeveelheden dan tot dusverre het geval was, werd uitgevoerd, in het bijzonder naar de Scandinavische rijken en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. De uitvoer van olie beliep in 1916 10 826 406 L., tegen in 1915 5 475 795 L. De goudproductie van Nederlandsch-Indië onderging eene kleine vermindering (van f 5 251 000 in 1915 tot f 4 968 100 in 1916). De productie van tin bedroeg 217 552 pikol (21 498 pikol meer dan een jaar te voren). De tinverkoopen in Nederlandsch-Indië blijven een succes en geven eene groote besparing van kosten. In 1916 werden in deze koloniën verkocht 320 673 pikol tot een gemiddelden prijs van f 118,80 per pikol. De petroleumproductie steeg van 1 598 452 ton in 1915 tot 1 678 859 ton in 1916.

Over den invoerhandel valt weinig bijzonders te vermelden; over het algemeen waren de uitkomsten bevredigend te noemen. Faillissementen van eenig belang kwamen niet voor. De moeilijkheden verbonden aan het betrekken van goederen uit de oorlogvoerende Europeesche industrielanden hebben ook dit jaar de invoeren van Japan, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Australië belangrijk doen toenemen. Deze uitvoerlanden hebben in deze koloniën een nieuw en belangrijk afzetgebied kunnen vinden.

Door de goede resultaten, behaald door de meeste plaatselijke maatschappijen, kon de effectenmarkt zich bevredigend ontwikkelen en zijn de noteeringen veel hooger dan een jaar te voren. De bevredigende, soms groote dividenden vergemakkelijkten de kapitaalsuitbreidingen van bestaande ondernemingen en de oprichting van nieuwe. Voor het koersverloop van de voornaamste aandeelen verwijzen wij naar den hiervolgenden staat.

II. Overzicht van den loop der koersen van Indische fondsen in 1916.

DIVIDEND.			NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERING.			
1914.	1915.	1916.		Januari.	December.	Laagste.	Hoogste.
16	16	18	Javasche Bank	253	285	250	287½
8	10	15	Certificaten Nederlandsche Handelmaatschappij	167	204	157½	209
6	8½	10	Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij	122	140	117½	140
6	8	12	Koloniale Bank	124½	184	122	185
10	14	23	Nederlandsch-Indische Handelsbank	178½	270	168	273
10	14	17	Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam"	187	231	180	233
10	15	22	Padangsche Handelmaatschappij	—	—	130 (taxatie)	
5	10	12	Koninklijke Paketvaartmaatschappij	156½	182½	155	185
7½	10	15	Stoomvaartmaatschappij „Nederland"	163	192½	161	200
7½	10	15	Stoomvaartmaatschappij „Rotterdamsche Lloyd"	167	172	160	195
7,1	10½	14,4	Nederlandsche Scheepvaart-Unie	159	187	149	190½
6	7	9	Java-China-Japan-lijn	134½	176½	129	184

DIVIDEND. 1914.	1915.	1916.	NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERING. Januari.	December.	Laagste.	Hoogste.
14	15	17	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij	253	290	248½	298½
10	10	13	Deli-Spoorwegmaatschappij	215	237½	205	237½
11½	10½	13½	Kediri-Stoomtrammaatschappij	185	—	180	185
13	13	—	Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij	—	—	200 (taxatie)	
6	6	—	Oost-Java- Stoomtrammaatschappij	—	120	100	120
10	6	—	Semarang—Cheribon- id.	166	154	146	166
8	5	—	Semarang—Joana- id.	132½	130½	119	141
9	8	—	Serajoedal- id.	—	—	135	160½
5	5	—	Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrentemaatschappij	—	—	145 (taxatie)	
12½	18	—	Nederlandsch-Indische Zee- en Brandassurantie-maatschappij	—	—	110 (taxatie)	
11	16	—	Tweede Nederlandsch-Indische id.	—	—	95	95
30	30	—	Javasche id.	—	—	140	155
30	30	—	Bataviasche id.	—	—	140	150
—	11,6	13	Koloniale id.	—	—	75	85
—	9,7	10	Tweede Koloniale id.	62	—	62	73
9,6	13,7	13,6	Brandverzekeringmaatschappij „Mercurius"	—	—	120	120
16	16	—	Semarangsche Zee- en Brandassurantie-maatschappij	—	—	100 (taxatie)	
16	16	—	Tweede Semarangsche id.	—	—	100 (taxatie)	
—	13,3	14,2	Brandverzekeringmaatschappij „de Oosterling"	—	—	65	85
5½	6	9	Bataviaasch Prauwenveer	—	—	100	130
6	7	10	Nieuw Prauwenveer te Batavia	—	122½	100	122½
7	10	5	Id. te Soerabaja	130	115	100	130
12½	12½	—	Tegalsch Prauwenveer	200	—	200	205
21½	45½	31	Cultuurmaatschappij „Artana"	305	—	290	375
10	15	10	Bagelen Thee- en kina-maatschappij	150	155	140	160
28	28¾	50	Kina-maatschappij „Kertamanah"	—	—	400	485
15	25	15	Cultuurmaatschappij „Perbawati"	210	210	200	225
42	58	53	Id. „Goalpara"	—	—	600 (taxatie)	
93	127	168	Id. „Pangledjar"	—	1070	965	1100
30	60	50	Assam Thee-onderneming „Wanasoeka"	—	450	450	450
20	36	25	Id. „Malabar"	—	360	315	360
30	40	40	Id. „Taloen"	450	—	450	480
—	—	—	Mijnbouwmaatschappij „Paleleh" (gewone aandeelen)	—	15	12	30
7½	—	5	Id. „ (pref. „)	—	50½	45	60
15	15	15	Id. „Redjang Lebong"	—	—	115	200
30	30	17	Id. „Simau"	230	207½	200	245
12	12	12	Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij	206	206½	196	210
10	18	20	Oliefabrieken „Insulinde"	185	297½	185	295
28½	55	93	Bandoengsche kinine-fabriek	400	800	346	875
18	18	20	Bandoengsche Electriciteitmaatschappij	245	265	217½	280

III. Loop der wisselkoersen te Batavia gedurende 1916, volgens opgaven verstrekt door de Handelsvereeniging aldaar.

Maanden van 1916.	Op Amsterdam (op 6 maanden dato). Bankwissels.	Op Amsterdam (op 6 maanden dato). Particuliere wissels.	Op Londen (op 6 maanden zicht) (van 20 Sept. 1916 af op 4 maanden zicht). Bankwissels.	Op Londen. Particuliere wissels.	Op Singapore (op zicht). Bankwissels.	Op China (op zicht). Bankwissels.
	f 100 Indisch Courant geeft guldens Nederlandsch Courant.		Een pond sterling kost guldens Indisch Courant.		Een dollar kost guldens Indisch Courant.	Een dollar kost guldens Indisch courant.
Januari	f 100 à f 100¼	—	f 10,41¼ à f 10,91¼	—	f 1,30 à f 1,36	f 1,07 à f 1,09½
Februari . . .	99½ „ 100	—	11,05 „ 11,30	—	1,34 „ 1,38	1,08¾ „ 1,14½
Maart	99¼ „ 99½	—	11,10 „ 11,20	—	1,34 „ 1,35½	1,10½ „ 1,17
April.	99½	—	10,95 „ 11,20	—	1,33 „ 1,35½	1,15 „ 1,22
Mei	99½	—	11,25 „ 11,55	—	1,36 „ 1,39	1,26 „ 1,35
Juni	99½	—	11,30 „ 11,35	—	1,36½ „ 1,37½	1,21½ „ 1,26
Juli	99½	—	11,32½ „ 11,35	—	1,36 „ 1,37	1,20 „ 1,22½
Augustus . . .	99½ „ 100⅛	—	11,32½ „ 11,35	—	1,37 „ 1,37¼	1,22 „ 1,23½
September. . .	100½ „ 101	—	11,35 „ 11,47½ a) 11,42½ „ 11,47 b)	—	1,36¼ „ 1,37¼	1,23½ „ 1,28
October. . . .	101	—	11,35 „ 11,42½	—	1,36 „ 1,36½	1,28
November. . .	101 „ 101½	—	11,37½ „ 11,40	—	1,36 „ 1,36½	1,28 „ 1,33
December . . .	101½ „ 101¾	—	11,40	—	1,36¼ „ 1,36¾	1,35 „ 1,42

a) 6 maand-zichtwissels gedurende het tijdvak 1—20 September 1916.
b) 4 maand-zichtwissels gedurende het tijdvak 20—30 September 1916.

IV. Balans en Winst- en verliesrekening der Javasche Bank.

a. *Balans, afgesloten op 31 Maart 1917.*

Debet.

Beleeningen (inclusief voorschotten in rekening-courant) tegen onderpand van:		
Goederen	f10 194 271,60	
Effecten en wissels.	37 128 763,46	
Goud en zilver	1 795 355,23	
		f 49 118 390,29
Voorschotten aan het Gouvernement (art. 16, 4de en 5de lid, van het Kon. besluit in Ind. St. 1914 nº. 548). .	. . . .	761 291,29
Disconto-rekening:		
Handelspapier.	f 5 528 978,50	
Vendupapier	1 125 269,80	
		6 654 248,30
Belegd kapitaal:		
Effecten	f 5 814 815,50	
Hypotheken	66 300,—	
		5 881 115,50
Belegd reservefonds:		
Effecten	f 2 665 383,60	
Hypotheken	. . . .	
		2 665 383,30
Wissels buiten Nederlandsch-Indië betaalbaar	. . . .	37 207 583,31
Specie in de kassen:		
Gouden munt.	f20 714 885,—	
Zilveren munt	22 763 080,50	
Pasmunt	535 178,47	
		44 013 143,97
Munt en muntmateriaal:		
Munt, Goud	f36 895 350,35	
Muntmateriaal, Goud	14 488 560,75	
Munt, Zilver	4 594,86	
Muntmateriaal, Zilver.	900 909,92	
		52 289 415,88
Belegd pensioen- en onderstandfonds	. . . .	635 933,75
Gebouwen der Bank	. . . .	1 363 500,—
Meubelen der Bank	. . . .	19,—
Verschillende rekeningen	. . . .	5 910 583,13
		f 206 500 608,02

Credit.

Kapitaal		f 6 000 000,—
Reservefonds.		3 175 176,38
Pensioen- en onderstandfonds		640 851,17
Bankbiljetten in omloop		157 946 205,—
Bankwissels in omloop.		3 086 096,34
Rekening-courant saldi		32 071 382,09
Uitkeering 84ste t/m 88ste boekjaar.		9 272,—
Onuitgekeerd saldo van aandeelhouders (over het 88ste boekjaar)		1 761,59
Beambten-deposito.		393 098,27
Verschillende rekeningen		245 709,60
Netto winst:		
Aandeelhouders	f 1 078 465,75	
Koloniale kas.	957 954,33	
Reservefonds	478 977,16	
Tantièmes	385 658,34	
Pensioen- en onderstandfonds .	30 000,—	
		2 931 055,58
		f 206 500 608,02

b. Winst- en verliesrekening.

Debet.

Onkosten	....	f 977 183,23
Onderhoud, verponding en verzekering van gebouwen	f 14 630,75	
Te Amsterdam vooruitbetaalde:		
brand-assurantie-premie . f 46,89		
grondbelasting 426,50	473,39	
		14 157,36
Afschrijving op aanmaak bankbiljetten	....	116 341,87
„ op gebouwen	....	173 488,46
„ op inventaris	....	24 484,65
Netto winst, te verdeelen aan:		
Aandeelhouders	f1 078 465,75	
Koloniale kas	957 954,33	
Reservefonds	478 977,16	
Tantièmes	385 658,34	
Pensioen- en onderstandfonds	30 000,—	
		2 931 055,58
		f 4 236 711,15

Credit.

Rente van disconteering, koersverschillen en winst op munt- en muntmateriaal	f 1 251 658,98	
Overgebracht van het 88ste boekjaar	116 173,42	
	f 1 367 832,40	
Id. naar het 90ste boekjaar	245 709,60	f 1 122 122,80
Rente op beleening en prolongatie	....	302,49
Rente op voorschotten in rekening-courant	....	2 415 292,89
Interest van effecten en hypotheken	f 312 244,35	
Behoorende tot het 89ste, doch te innen in het 90ste boekjaar	65 312,64	377 556,99
Provisierekening	....	311 954,28
Pakhuishuur	....	1 804,33
Debiteuren, voor ontvangen uitkeering op reeds afgeschreven vorderingen	....	7 677,37
		f 4 236 711,15

Bijlage CC.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de teelt van rijst en andere eenjarige gewassen door de inlandsche bevolking van JAVA en MADOERA over 1916.

I. OVERZICHT van den rijstoogst op Java en Madoera in 1916.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws).			Geoogst (in bouws).		Mislukt (in bouws).		Totaal.		Geoogste sawahrijst	
	Sawah.	Droge bouwgrond.	Totaal.	Sawahrijst.	Droge rijst.	Sawahrijst.	Droge rijst.	Sawahrijst (kol. 5+kol. 7)	Droge rijst (kol. 6+kol. 8)	in pikols.	in pikols per geplanten bouw.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Bantam	156 120	148 261	304 381	137 708	70 567	15 775	—	153 483	70 567	3 585 048	23,36
Batavia	433 599	246 775	680 374	394 574	57 050	17 882	818	412 456	57 868	9 560 832	23,18
Cheribon	295 783	79 101	374 884	220 376	23 369	52 534	30	272 910	23 399	6 082 593	22,29
Preanger-Regentschappen	405 032	611 469	1 016 501	443 291	85 733	55 185	40	448 476	85 773	12 815 253	28,57
Pekalongan	254 797	106 022	360 819	240 612	7 273	7 188	75	247 800	7 348	7 132 524	28,78
Semarang	404 125	331 072	735 197	346 052	38 672	52 684	91	398 736	38 763	6 826 614	17,12
Rembang	260 606	95 811	356 417	224 928	8 182	25 051	—	249 979	8 182	3 452 510	13,81
Banjoemas	154 993	268 123	423 116	185 126	27 724	4 010	99	189 136	27 823	4 845 100	25,62
Kedoe	231 664	362 495	594 159	293 512	14 735	7 084	332	300 596	15 067	7 431 806	24,72
Djokjakarta	74 943	137 304	212 247	73 262	25 112	1 028	110	74 290	25 222	1 611 764	21,70
Soerakarta	192 053	205 820	397 873	201 500	38 792	4 412	—	205 912	38 792	4 030 000	19,57
Madioen	179 724	112 992	292 716	166 360	20 154	8 866	6	175 226	20 160	3 700 240	21,12
Soerabaja	316 701	50 856	367 557	227 218	5 038	63 523	914	290 741	5 952	5 551 528	19,09
Madoera	102 938	234 607	337 545	76 808	7 257	18 138	93	94 946	7 350	1 063 296	11,20
Kediri	213 259	184 228	397 487	179 203	34 870	13 134	—	192 337	34 870	5 604 997	29,14
Pasoeroean	200 293	446 332	646 625	158 858	60 113	2 639	12	161 497	60 125	4 952 879	30,67
Besoeki	168 391	240 528	408 919	154 844	24 459	860	—	155 704	24 459	5 890 880	37,83
Totaal	4 045 021	3 861 796	7 906 817	3 724 232	549 100	299 993	2 620	4 024 225	551 720	94 137 864	23,39

II. Op Java en Madoera in 1916 geoogste uitgestrektheden sawah-rijst (in bouws).

Gewesten.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Bantam	267	3 904	13 316	20 574	32 124	33 234	13 671	9 302	8 834	1 811	231	440	137 70
Batavia	1 058	3 685	11 091	41 009	133 827	103 082	82 484	9 617	3 200	2 428	2 496	597	394 57
Cheribon	1 686	684	4 612	15 937	75 922	70 586	33 924	12 952	718	1 036	1 481	838	220 37
Preanger-Regentschappen	18 736	29 727	29 483	58 406	74 366	79 347	40 498	23 573	16 044	21 590	27 753	23 768	443 29
Pekalongan	3 326	3 467	10 697	48 410	70 351	25 915	20 463	15 552	22 869	9 020	6 398	4 144	240 61
Semarang	3 312	2 673	5 998	57 865	122 259	56 787	53 895	13 431	7 084	11 234	6 819	4 695	346 05
Rembang	684	13	1 678	44 175	144 156	29 561	1 470	—	27	672	1 211	1 281	224 92
Banjoemas	1 283	1 276	25 890	55 448	29 993	9 323	3 747	20 032	17 869	14 016	5 405	814	185 12
Kedoe	6 810	10 146	64 923	41 925	18 388	17 019	33 553	44 641	34 958	10 116	5 433	5 600	293 51
Djokjakarta	2 411	1 795	2 689	18 613	21 453	5 950	4 618	1 918	2 950	4 739	4 446	1 680	73 26
Soerakarta	7 010	3 912	9 913	43 758	69 378	34 494	11 705	3 870	1 058	4 033	4 918	7 451	201 50
Madioen	168	175	879	40 713	93 430	19 027	4 272	793	10	1 443	4 731	719	166 36
Soerabaja	1 353	90	201	22 171	100 152	61 246	19 157	3 107	3 767	6 537	7 736	1 701	227 21
Madoera	176	180	966	26 381	31 387	15 631	1 837	—	—	20	66	164	76 80
Kediri	2 377	1 247	638	18 700	59 513	43 357	33 475	8 595	562	1 523	5 452	3 764	179 20
Pasoeroean	626	218	760	7 350	36 875	48 704	41 124	14 785	3 612	1 548	1 424	1 832	158 85
Besoeki	2 194	2 593	4 318	8 443	42 266	38 206	35 462	9 857	3 500	2 949	2 558	2 498	154 84
Totaal	53 477	65 785	188 052	569 878	1 155 840	691 469	435 355	192 025	127 062	94 745	88 558	61 986	3 724 23

III. Op Java en Madoera in 1916 geoogste uitgestrektheden droge rijst (in bouws).

Gewesten.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Bantam	47	6 024	23 898	29 596	5 383	1 411	928	420	2860	—	—	—	70 56
Batavia	6	728	14 644	24 158	15 958	1 134	422	—	—	—	—	—	57 05
Cheribon	—	12	5 617	15 185	2 442	63	—	—	—	—	—	50	23 36
Preanger-Regentschappen	497	3 518	17 263	39 161	17 958	2 444	1907	1068	657	227	418	615	85 73
Pekalongan	261	269	3 054	2 450	1 040	511	122	9	14	4	107	766	8 60
Semarang	77	1 723	6 927	14 602	14 301	957	66	2	—	—	—	17	38 67
Rembang	2	38	3 935	2 734	527	350	4	—	8	149	105	330	8 18
Banjoemas	48	4 310	10 078	10 394	2 294	83	75	102	130	—	210	—	27 72
Kedoe	5030	1 738	2 271	762	121	42	—	3	395	140	701	3532	14 73
Djokjakarta	—	245	8 519	14 674	1 279	—	—	395	—	—	—	—	25 11
Soerakarta	1214	3 388	11 561	18 541	2 785	436	12	22	23	6	35	769	38 79
Madioen	19	290	4 539	8 313	6 469	128	—	—	—	6	397	6	20 16
Soerabaja	17	92	1 457	1 391	975	428	253	182	189	48	6	—	5 03
Madoera	9	660	2 731	2 514	968	373	—	—	—	2	—	—	7 25
Kediri	110	1 413	10 505	15 063	5 088	2 461	140	—	—	—	21	69	34 87
Pasoeroean	633	2 926	14 329	26 440	13 063	631	614	378	576	—	—	523	60 11
Besoeki	58	660	8 919	12 454	1 695	449	117	29	72	—	—	6	24 45
Totaal	8028	28 034	150 247	238 432	92 346	11 901	4660	2610	4924	582	2000	6680	550 44

IV. Op Java en Madoera in 1916 geoogste uitgestrektheden mais (in bouws).

Gewesten.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Bantam	1 378	4 220	495	262	276	146	234	367	514	482	270	985	9 629
Batavia	1 707	1 520	1 026	592	443	361	362	252	453	383	502	701	8 302
Cheribon	3 047	1 433	736	384	111	382	171	31	154	243	1 483	2 605	10 780
Preanger-Regentschappen . . .	5 707	10 817	6 847	2 560	1 911	929	922	991	1 142	897	1 184	2 436	36 343
Pekalongan . . .	33 600	8 885	5 100	1 652	737	2 961	4 624	9 411	9 168	11 728	17 287	19 897	125 050
Semarang. . . .	45 097	19 705	4 318	1 318	1 358	2 639	8 176	13 845	34 642	28 378	26 339	31 381	217 197
Rembang	13 262	26 051	12 614	331	208	619	2 261	10 890	33 049	36 453	34 816	6 823	177 377
Banjoemas . . .	8 752	15 421	4 457	2 826	2 236	9 599	12 495	10 022	10 361	5 845	5 627	5 849	93 480
Kedoe	36 749	28 626	7 736	4 558	2 893	5 707	14 112	19 245	12 990	8 195	12 001	17 373	170 185
Djokjakarta . . .	4 509	4 210	1 845	1 590	1 197	977	862	821	2 356	1 261	1 666	1 797	23 091
Soerakarta . . .	10 202	13 124	5 510	1 310	2 017	4 694	5 059	1 948	4 077	2 520	2 710	9 152	62 323
Madioen	4 099	8 224	4 379	1 394	451	856	1 037	1 905	8 144	17 202	10 195	6 857	64 743
Soerabaja	27 903	12 967	2 865	525	924	1 883	2 292	6 387	19 146	15 047	15 127	16 517	121 583
Madoera	23 336	107 478	31 478	935	22 827	29 914	24 383	18 126	37 457	22 927	9 086	14 905	342 852
Kediri	9 385	8 489	5 433	4 965	2 042	1 442	1 570	2 538	5 788	13 488	20 665	10 966	86 771
Pasoeroean . . .	41 965	93 435	80 830	22 667	19 782	20 130	21 522	34 158	45 741	34 248	34 380	39 020	487 878
Besoeki.	20 776	23 770	42 285	15 363	6 310	3 122	9 196	8 339	9 554	7 906	8 566	37 062	192 249
Totaal . . .	291 474	388 375	217 954	63 232	65 723	86 361	109 278	139 276	234 726	207 203	201 904	224 327	2 229 833

V. Op Java en Madoera in 1916 geoogste uitgestrektheden cassave (in bouws).

Gewesten.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Bantam	589	675	418	752	355	492	896	929	761	573	436	581	7 457
Batavia	1 059	1 009	908	2 054	1 492	1 362	1 034	937	1 045	1 358	1 177	1 313	14 748
Cheribon	647	591	1 577	1 989	1 359	1 251	1 687	1 293	1 454	1 472	970	526	14 816
Preanger-Regentschappen . . .	4 661	6 198	4 873	5 409	7 673	5 598	5 281	5 823	6 185	7 731	5 456	6 123	71 011
Pekalongan . . .	3 211	1 690	1 596	1 350	2 490	1 924	2 852	2 851	3 130	2 347	2 009	2 669	28 119
Semarang. . . .	4 746	6 688	6 167	7 080	7 574	6 198	6 291	8 435	14 494	12 163	8 220	12 171	100 227
Rembang	1 783	1 280	1 812	2 452	3 185	3 061	2 303	2 624	3 516	3 903	3 339	2 002	31 260
Banjoemas . . .	2 230	1 738	1 660	1 731	1 970	2 213	1 692	1 717	3 441	2 519	2 214	1 893	25 018
Kedoe	3 930	4 637	3 713	4 290	8 286	5 995	3 593	3 928	7 515	6 005	4 927	5 153	61 972
Djokjakarta . . .	1 723	1 034	1 664	1 471	1 428	2 181	3 065	3 762	4 071	2 853	3 088	1 707	28 047
Soerakarta . . .	2 987	2 101	2 284	11 176	1 718	3 249	6 013	9 229	11 847	5 838	3 293	1 525	61 260
Madioen	2 059	2 148	2 471	2 723	2 826	3 708	2 060	3 046	5 959	5 863	4 883	1 995	39 741
Soerabaja	1 079	340	508	1 046	1 704	1 003	1 501	1 077	1 630	1 210	2 007	1 373	14 478
Madoera	1 138	694	1 369	1 448	3 332	6 077	4 256	4 033	4 893	5 038	2 024	1 432	35 734
Kediri	6 205	1 020	2 667	3 751	8 210	5 167	4 754	2 914	4 091	5 879	10 007	5 957	60 622
Pasoeroean . . .	1 269	960	920	2 237	3 357	2 097	4 020	2 345	2 703	3 210	2 627	1 782	27 527
Besoeki.	675	1 082	530	1 060	806	1 568	2 059	1 578	1 734	2 602	2 339	1 101	17 134
Totaal . . .	39 991	33 885	35 137	52 019	57 765	53 144	53 357	56 521	78 469	70 564	59 016	49 303	639 171

VI. Op Java en Madoera in 1916 geoogste uitgestrektheden aardnoten (in bouws).

Gewesten.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Bantam	433	249	185	179	291	204	287	347	382	391	197	204	3 349
Batavia	711	881	1 262	1 124	1 295	1 256	888	686	885	1 177	826	840	11 831
Cheribon . . .	1 751	1 176	2 606	894	938	898	775	1 190	3 482	3 784	4 085	3 013	24 592
Preanger-Regentschappen. . .	1 905	2 775	2 576	2 114	2 258	1 914	1 560	2 096	1 939	1 605	1 733	1 951	24 426
Pekalongan . .	990	446	712	359	485	484	531	318	1 806	1 647	1 118	2 299	11 195
Semarang . . .	4 007	1 282	1 673	1 192	1 714	1 375	1 476	1 614	2 680	2 922	3 324	4 241	27 500
Rembang . . .	180	683	3 268	928	638	1 010	2 649	2 596	2 785	2 762	1 798	481	19 778
Banjoemas . . .	675	866	400	432	616	434	465	651	584	699	667	534	7 023
Kedoe	747	559	490	491	487	438	778	744	1 134	1 962	874	965	9 669
Djokjakarta . .	633	440	452	420	706	586	493	379	428	852	955	767	7 111
Soerakarta . . .	467	660	703	494	527	591	677	580	661	597	461	558	6 976
Madioen	314	308	785	264	185	1 470	485	427	639	1 668	1 926	238	13 075
Soerabaja . . .	572	349	1 354	428	619	469	818	673	1 349	3 798	2 588	637	13 654
Madoera	1 897	1 623	881	1 000	3 624	4 378	1 156	1 296	1 931	618	1 762	1 025	21 191
Kediri	3 609	694	528	1 520	847	2 268	1 110	2 774	1 861	5 344	6 513	4 530	31 598
Pasoeroean . . .	3 524	1 672	2 456	1 708	1 113	895	2 819	2 595	1 588	3 387	4 995	5 584	32 336
Besoeki	328	341	309	317	444	158	320	550	395	497	467	340	4 466
Totaal	22 743	15 004	20 640	13 864	16 787	18 828	21 653	19 516	24 529	33 710	34 289	28 207	269 770

VII. Op Java en Madoera in 1916 geoogste uitgestrektheden kedele (in bouws).

Gewesten.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Bantam	36	44	14	19	14	34	31	30	12	6	15	7	262
Batavia	27	42	38	53	56	57	85	77	56	59	73	60	683
Cheribon	453	446	402	154	589	1 219	1 001	3 637	1 191	578	173	232	10 075
Preanger-Regentschappen	971	459	194	442	537	491	563	385	380	238	86	603	5 349
Pekalongan	371	242	233	597	796	1 943	6 186	4 429	2 651	1 475	944	632	20 499
Semarang	312	101	1 481	5 019	1 406	262	9 015	8 165	317	841	603	297	27 819
Rembang	26	116	610	762	250	575	1 482	4 559	1 420	164	32	57	10 053
Banjoemas	585	250	398	397	458	216	1 313	2 644	724	399	464	362	8 210
Kedoe	283	85	292	2 481	709	1 763	1 243	332	2 245.	2 888	253	198	12 772
Djokjakarta	278	287	98	360	384	1 353	1 085	1 505	233	386	463	368	6 800
Soerakarta	466	1 174	1 093	773	725	3 023	1 565	882	251	169	69	309	10 499
Madioen	309	316	806	532	679	2 017	5 883	8 827	4 120	7 223	11 383	746	42 841
Soerabaja	40	—	—	7	12	53	27	9 270	10 556	2 696	788	573	24 022
Madoera	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kediri	503	76	690	884	308	46	2 501	5 843	5 736	5 070	2 736	2 098	26 491
Pasoeroean	1 168	615	296	561	316	1 011	699	2 586	2 158	2 056	1 525	939	13 930
Besoeki	1 195	96	43	121	99	259	568	3 389	1 872	1 038	286	138	9 104
Totaal	7 023	4 349	6 688	13 162	7 338	14 322	33 247	56 560	33 922	25 286	19 893	7 619	229 409

VIII. Op Java en Madoera in 1916 geoogste uitgestrektheden bataten (in bouws).

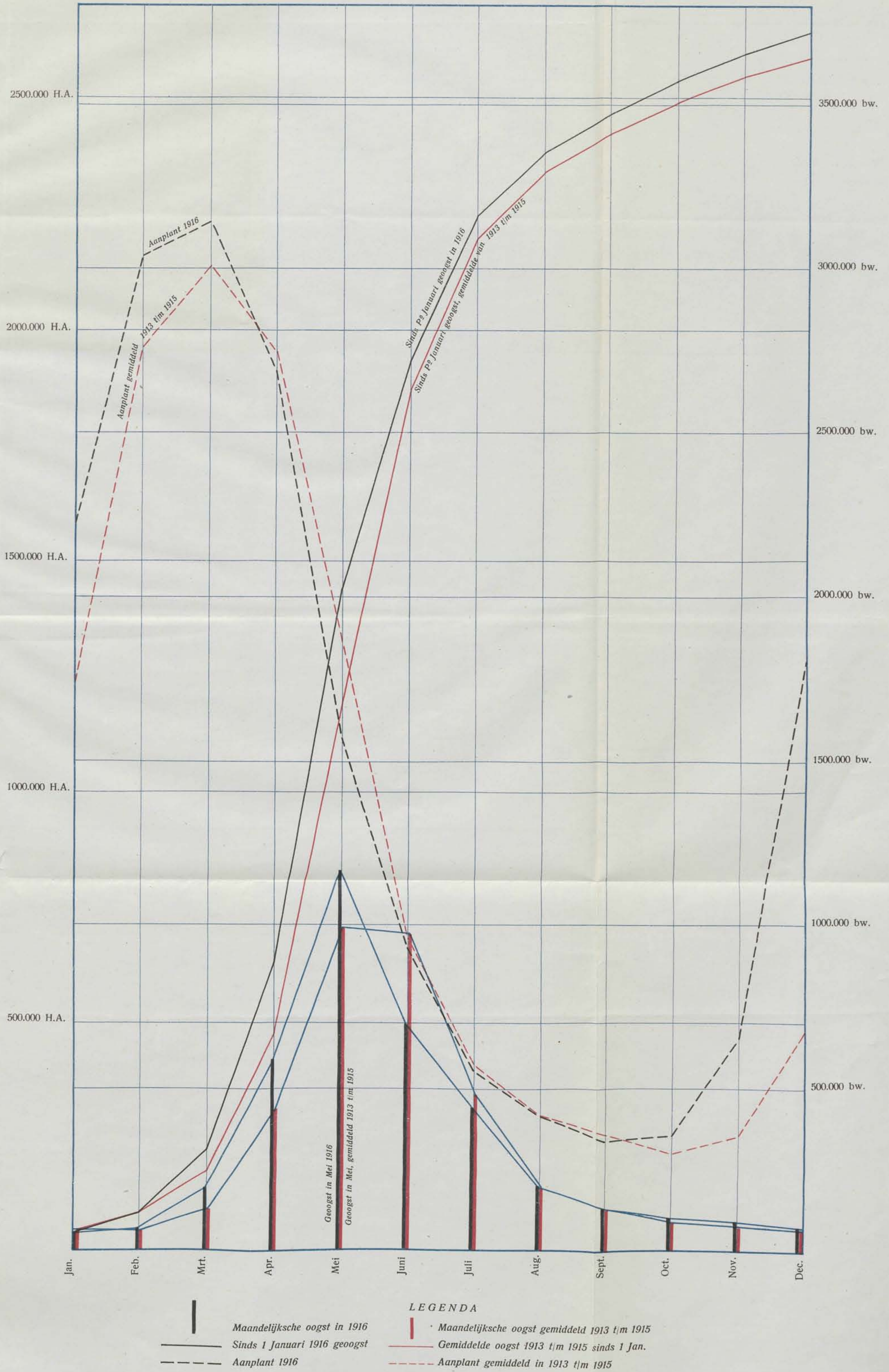
Gewesten.	Januari.	Febr.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Bantam	437	319	232	176	209	243	474	569	494	593	350	260	4 356
Batavia	587	438	614	1 055	955	560	968	798	1 108	1 065	767	838	9 753
Cheribon	2 898	574	469	379	536	285	354	645	2 500	3 900	3 932	5 098	21 570
Preanger-Regentschappen	1 545	2 828	2 044	1 779	2 129	2 107	1 871	2 558	2 230	2 757	2 186	2 287	25 521
Pekalongan	775	705	697	374	520	674	708	373	1 180	919	819	640	8 384
Semarang	2 979	1 140	1 870	843	627	789	987	930	2 666	4 322	4 290	2 416	23 859
Rembang	627	467	833	704	947	334	362	584	1 803	2 620	1 860	722	11 863
Banjoemas	507	366	278	422	703	340	489	771	490	378	463	308	5 515
Kedoe	1 592	1 947	1 515	1 363	4 062	1 722	1 636	2 530	2 911	2 788	2 493	2 676	27 235
Djokjakarta	758	170	296	534	570	286	299	438	610	459	513	511	5 444
Soerakarta	1 385	241	222	421	217	488	307	597	726	919	1 046	1 081	7 650
Madioen	345	277	327	474	427	235	237	371	1 389	4 558	5 732	708	15 080
Soerabaja	1 654	656	448	499	288	150	193	439	742	1 756	1 570	1 334	9 729
Madoera	868	966	749	1 099	2 433	2 866	1 194	2 224	4 898	4 000	1 388	782	23 467
Kediri	848	279	569	384	504	909	268	495	1 086	3 270	5 098	2 134	15 844
Pasoeroean	1 948	227	559	953	1 084	284	208	376	313	723	1 594	2 450	10 719
Besoeki	488	178	124	219	258	290	195	245	198	297	366	251	3 109
Totaal	20 241	10 978	11 846	11 678	16 469	12 562	10 750	14 943	25 344	35 324	34 467	24 496	229 098

IX. Op Java en Madoera in 1916 geoogste uitgestrektheden inlandsche landbouwgewassen (in bouws).

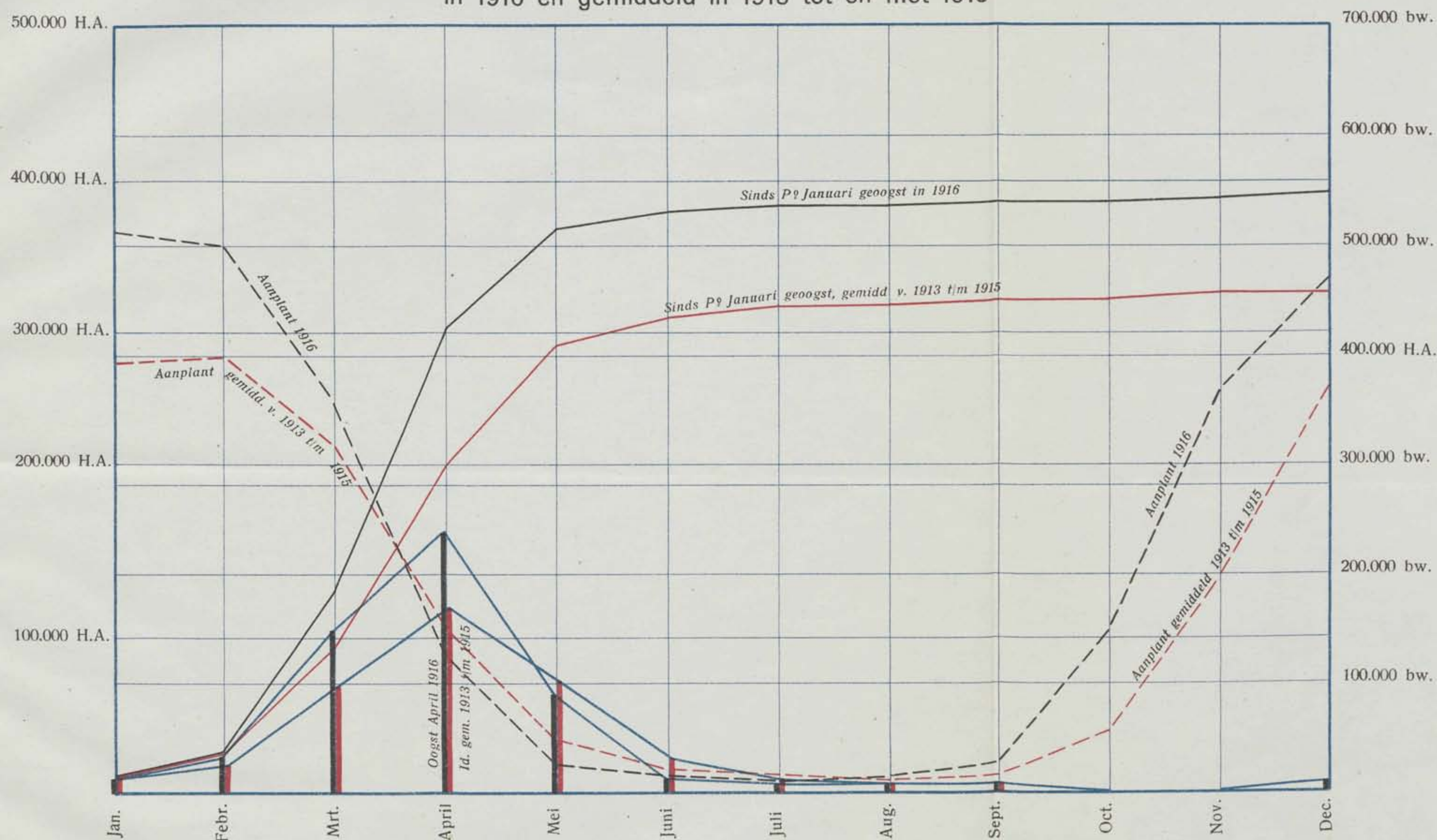
Gewesten.	Peulvruchten (geen aardnoten of kedele)	Tabak.	Thee.	Lombok (Spaansche peper).	Suikerriet.	Groenten.	Aardappelen.	Indigo.	Andere inlandsche landbouwgewassen.	Totaal.
Bantam	6 689	7	—	161	198	—	—	—	5 755	12 810
Batavia	18 451	65	60	1 625	146	—	—	876	4 662	25 885
Cheribon	34 072	1 728	—	—	225	—	1 127	—	16 660	53 812
Preanger-Regentschappen	26 866	7 187	166 030*	143	11	—	656	—	36 668	237 661
Pekalongan	15 924	6 300	6 786	—	43	—	—	1 056	7 838	37 947
Semarang	26 888	13 913	—	9 260	2 527	—	—	1 838	38 210	92 636
Rembang	24 477	41 894	—	3 138	1 036	—	—	1 550	10 413	82 508
Banjoemas	8 280	14 648	—	740	—	—	1 608	84	10 582	35 942
Kedoe	9 894	45 870	—	3 574	183	11 912	—	2	28 123	99 558
Djokjakarta	3 378	4 715	—	253	1	—	—	22	7 351	15 720
Soerakarta	10 094	4 079	—	123	135	105	339	1 371	14 686	30 932
Madioen	17 929	4 014	—	—	1 420	—	—	357	14 801	38 521
Soerabaja	34 691	8 696	—	884	128	—	—	618	26 016	71 033
Madoera	17 201	11 748	—	—	257	—	—	451	32 880	62 537
Kediri	6 496	16 172	—	3 830	8 354	—	—	18	14 369	49 239
Pasoeroean	26 430	28 932	—	—	2 780	590	6 920	7	16 869	82 528
Besoeki	18 808	20 137	—	—	—	—	—	27	5 371	44 343
Totaal	306 568	230 105	172 876	23 731	17 544	12 607	10 650	8 277	291 254	1 073 612

X. Oogst der z. g. tweede gewassen op Java en Madoera in 1916.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid, waarvan geoogst is (in bouws).						
	Mais. 1.	Cassave. 2.	Aardnoten. 3.	Kedele. 4.	Bataten. 5.	Andere peulvruchten. 6.	Andere gewassen. 7.
Bantam	9 629	7 457	3 349	262	4 356	6 689	6 121
Batavia	8 302	14 748	11 831	683	9 753	18 451	7 434
Cheribon	10 780	14 816	24 592	10 075	21 570	34 072	19 740
Preanger-Regentschappen	36 343	71 011	24 426	5 349	25 521	26 866	210 795
Pekalongan	125 050	28 119	11 195	20 499	8 384	15 924	22 023
Semarang	217 197	100 227	27 500	27 819	23 859	26 888	65 748
Rembang	177 377	31 260	19 778	10 053	11 863	24 477	58 031
Banjoemas	93 480	25 018	7 023	8 210	5 515	8 280	27 662
Kedoe	170 185	61 972	9 669	12 772	27 235	9 894	89 664
Djokjakarta	23 091	28 047	7 111	6 800	5 444	3 378	12 342
Soerakarta	62 323	61 260	6 976	10 499	7 650	10 094	20 838
Madioen	64 743	39 741	13 075	42 841	15 080	17 929	20 592
Soerabaja	121 583	14 478	13 654	24 022	9 729	34 691	36 342
Madoera	342 852	35 734	21 191	—	23 467	17 201	45 336
Kediri	86 771	60 622	31 598	26 491	15 844	6 496	42 743
Pasoeroean	487 878	27 527	32 336	13 930	10 719	26 430	56 098
Besoeki	192 249	17 134	4 466	9 104	3 109	18 808	25 585
Totaal	2 229 833	639 171	269 770	229 409	229 098	306 568	767 054

Geoogste en geplante uitgestrektheden Sawah-rijst op Java en Madoera, in 1916 en gemiddeld in 1913 t/m 1915
2500.000 H.A.
2000.000 H.A.
1500.000 H.A.
1000.000 H.A.
500.000 H.A.
3500.000 bw.
3000.000 bw.
2500.000 bw.
2000.000 bw.
1500.000 bw.
1000.000 bw.
500.000 bw.
Aanplant 1916
Aanplant gemiddeld 1913 t/m 1915
Sinds Pe Januari geoogst in 1916
Sinds Pe Januari geoogst, gemiddelde van 1913 t/m 1915
Geoogst in Mei 1916
Geoogst in Mei, gemiddeld 1913 t/m 1915
Jan.
Feb.
Mrt.
Apr.
Mei
Juni
Juli
Aug.
Sept.
Oct.
Nov.
Dec.
LEGENDA
Maandelijksche oogst in 1916
Sinds 1 Januari 1916 geoogst
Aanplant 1916
Maandelijksche oogst gemiddeld 1913 t/m 1915
Gemiddelde oogst 1913 t/m 1915 sinds 1 Jan.
Aanplant gemiddeld in 1913 t/m 1915

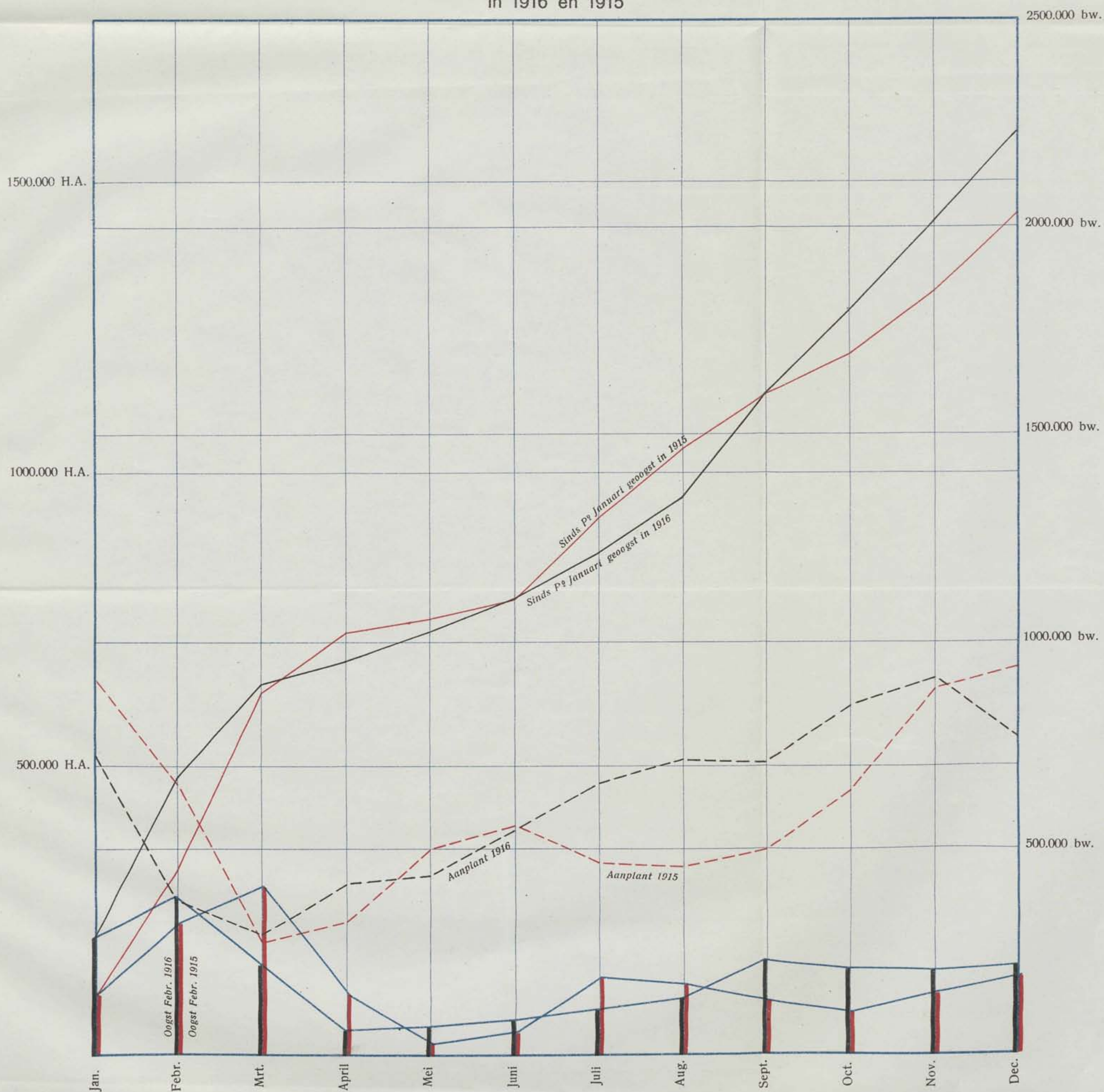
Geoogste en geplante uitgestrektheden Droge Rijst op Java en Madoera, in 1916 en gemiddeld in 1913 tot en met 1915

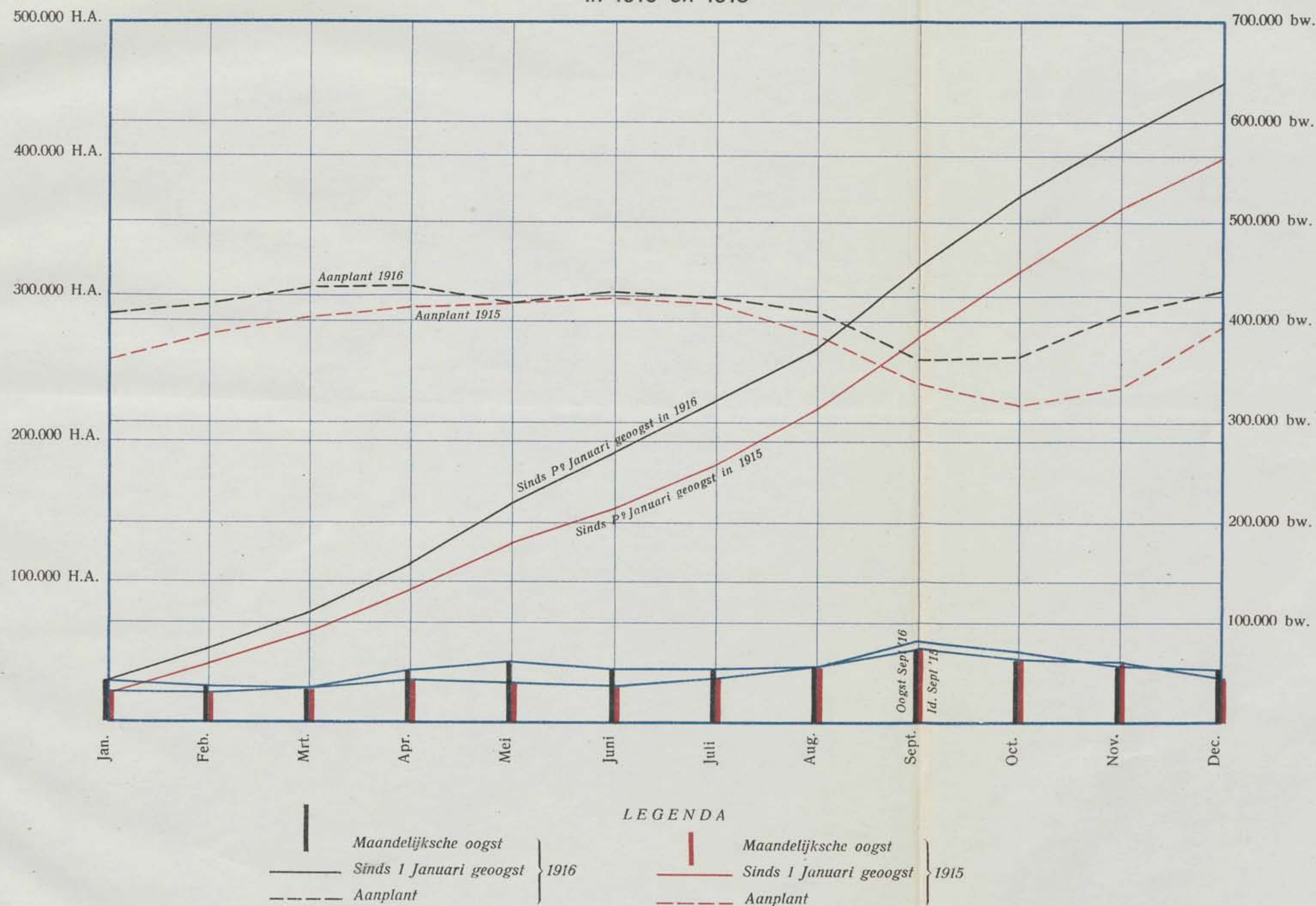

LEGENDA

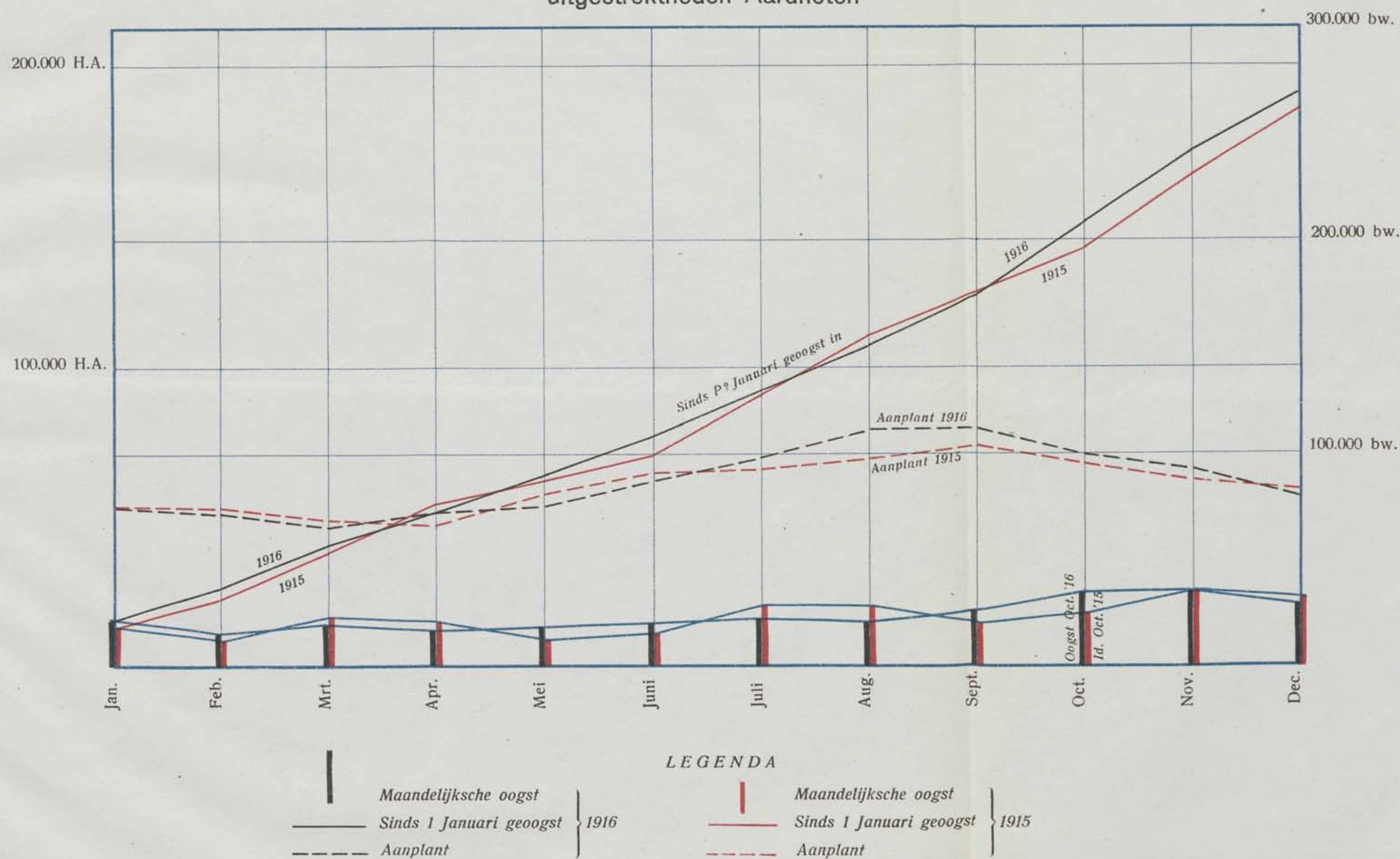
▌ *Maandelijksche oogst in 1916*	———	*Sinds 1 Jan. geoogst*	} *1916*
	— — —	*Aanplant*	
▌ (rood) *Maandel. oogst gemidd. 1913 t/m '15*	——— (rood)	*Sinds 1 Jan. geoogst*	} *gemidd. v. 1913 t/m '15*
	— — — (rood)	*Aanplant*	

Op Java en Madoera geoogste en geplante uitgestrektheden Mais in 1916 en 1915

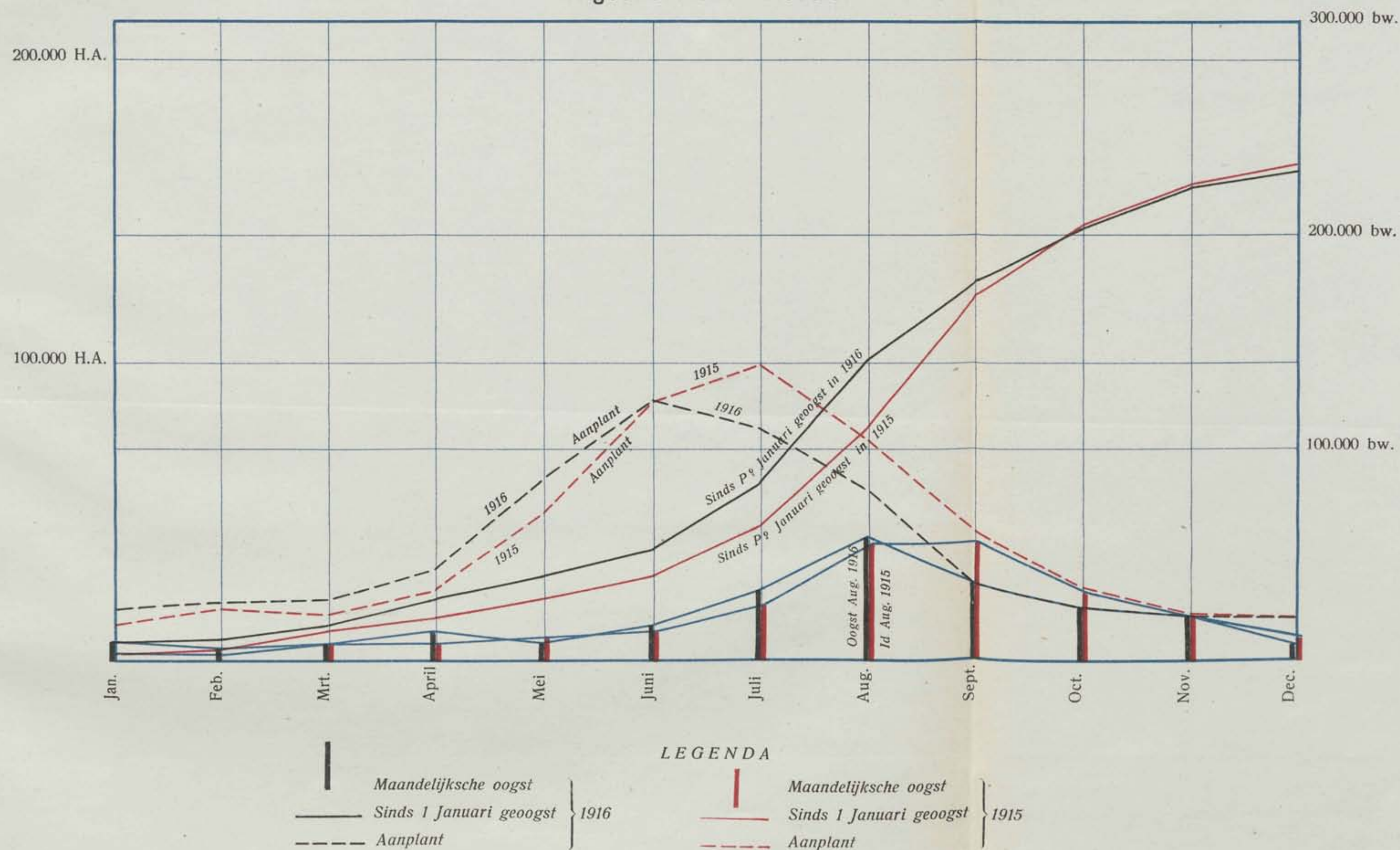

Op Java en Madoera geoogste en geplante uitgestrektheden Cassave
in 1916 en 1915
500.000 H.A.
400.000 H.A.
300.000 H.A.
200.000 H.A.
100.000 H.A.
700.000 bw.
600.000 bw.
500.000 bw.
400.000 bw.
300.000 bw.
200.000 bw.
100.000 bw.
Aanplant 1916
Aanplant 1915
Sinds 1e Januari geoogst in 1916
Sinds 1e Januari geoogst in 1915
Oogst Sept '16
Id. Sept '15
Jan.
Feb.
Mrt.
Apr.
Mei
Juni
Juli
Aug.
Sept.
Oct.
Nov.
Dec.
LEGENDA
Maandelijksche oogst
Sinds 1 Januari geoogst
Aanplant
1916
Maandelijksche oogst
Sinds 1 Januari geoogst
Aanplant
1915

Op Java en Madoera in 1916 en 1915 geoogste en geplante uitgestrektheden Aardnoten

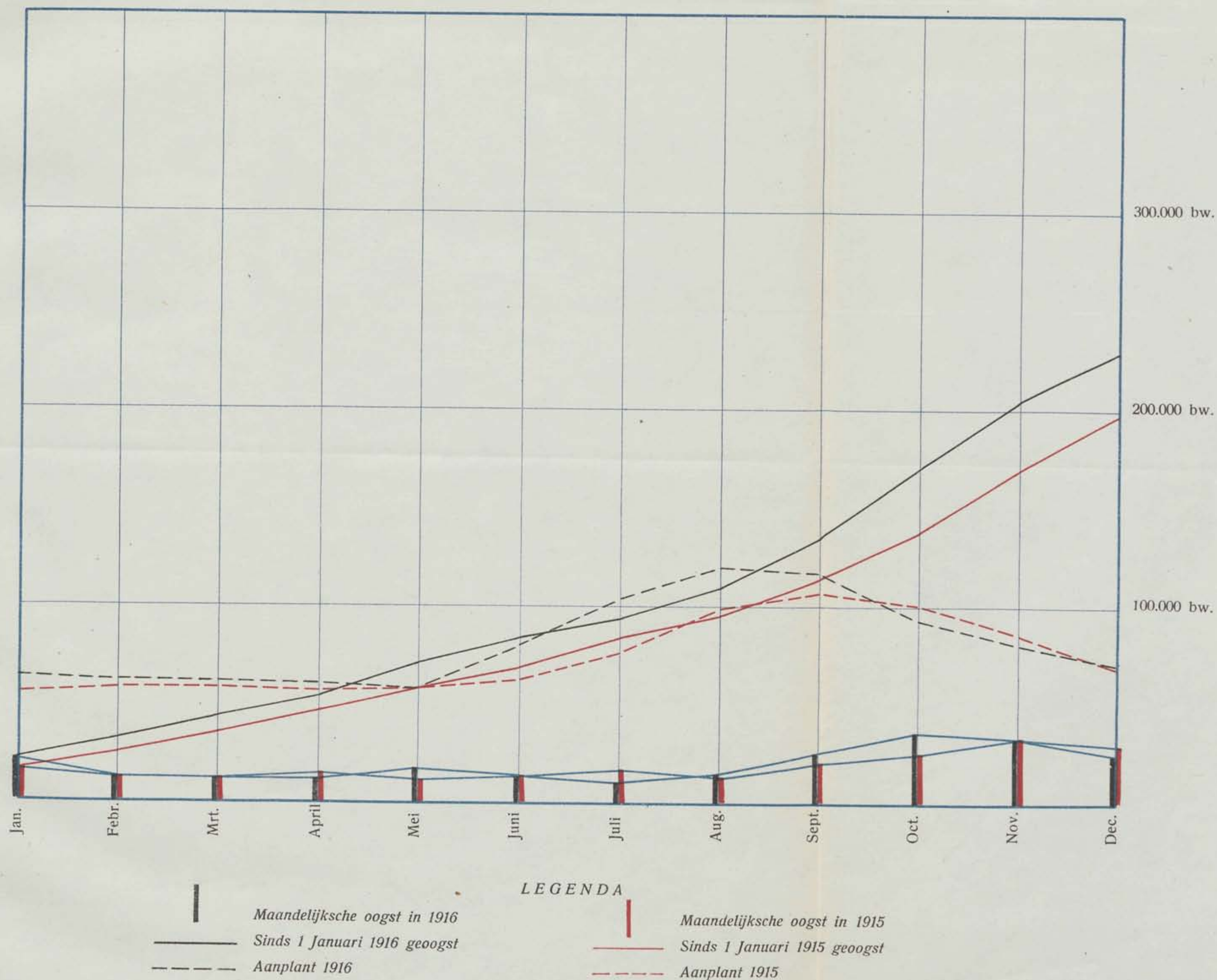

Op Java en Madoera in 1916 en 1918 geoogste en [illegible]
uitgestrektheden Aardnoten

Op Java en Madoera in 1916 en 1915 geoogste en geplante uitgestrektheden Kedele

Geoogste en geplante uitgestrektheden Bataten op Java en Madoera in 1916 en in 1915

Bijlage DD.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 2° *a*, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de AAN DE VERPLICHTE LEVERING ONDERWORPEN KOFFIECULTUUR OP JAVA en de van landswege gehouden VEILINGEN VAN JAVA-KOFFIE, meerendeels over 1916.

1. GEWESTELIJK OVERZICHT OVER 1916

GEWESTEN. *a)*	Volgens de op ult. October 1916 afgesloten opgaven was bij de koffieteelt ingedeeld het navolgend aantal		Hoeveelheid koffie in 1916 bij de inkooppakhuizen *ingekocht* pikols van 100 kati's of van 61.76 K.G.).					
	desa's.	huisgezinnen.	Ingekocht. *b)*		Bij het ledigvallen van de pakhuizen: meer bevonden.		minder bevonden.	
1.	2.	3.	4.		5.		6.	
Preanger-Regentschappen *e)* . . .	181	69 042	*c)* 1 783,588 71,902	1 855,490	0,136 —	0,136	— —	—
Pekalongan	112	14 320	7 597,190 370,958	7 968,148	1,742 3,028	4,770	— —	—
Semarang	130	10 614	3 473,598 33,056	3 506,654	— 0,616	0,616	— —	—
Soerabaja	—	—	— —	—	— —	—	— —	—
Pasoeroean	489	63 555	30 452,602 613,871	31 066,473	6,874 1,851	8,725	— —	—
Besoeki	12	3 137	733,388 26,850	760,238	— —	—	— —	—
Banjoemas	—	—	— 28,920	28,920	— —	—	— —	—
Kedoe	19	2 372	54,174 4,590	58,764	0,008 —	0,008	— 0,006	0,006
Madioen *e)*	62	7 286	397,223 15,168^{5}	412,391^{5}	1,365 0,968^{5}	2,333^{5}	— —	—
Kediri	—	—	— —	—	— —	—	— —	—
Totalen . . .	1005	170 326	44 491,763 1 165,315^{5}	45 657,078^{5}	10,125 6,463^{5}	16,588^{5}	— 0,006	0,006

BETREFFENDE DE UITKOMSTEN DER KOFFIETEELT.

en *uitgeleverd* (in ...) Uitgeleverd. *d*)		Aantal pikols koffie (goede en minderwaardige) in de drie voorafgegane jaren *uitgeleverd*. 1913.	1914.	1915.	TOELICHTINGEN.
7.		8.	9.	10.	
1 783,724					
71,902	1 855,626	1 956	3 292	3 025	
7 598,932					
373,986	7 972,918	7 630	11 346	7 619	
3 473,598					
33,672	3 507,270	2 459	1 436	763	
—					
—	—	3	4	—	
30 459,476					
615,722	31 075,198	36 701	31 803	45 520	
733,388					
26,850	760,238	1 111	2 519	3 414	
—					
28,920	28,920	17	1	1	
54,182					
4,584	58,766	53	74	13	
398,588					
16,137	414,725	590	729	368	
—					
—	—	12	30	10	
44 501,888		*f*) 50 532	*f*) 51 234	*f*) 60 733	
1 171,773	45 673,661	*h*) 5 452	*h*) 6 198	*h*) 3 952	
g) 3 383,022		55 984	57 432	64 685	
121,132^{5}	3 504,154^{5}				
47 884,910					
1 292,905^{5}	49 177,815^{5}				

a) De verplichte koffieteelt is ingetrokken in de gewesten Soerabaja, Banjoemas en Kediri en in één of meer districten der overige, in kolom 1 vermelde gewesten.

b) Ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie is onder de in kolom 4 vermelde hoeveelheden begrepen.
In de verschillende gewesten zijn de volgende hoeveelheden aangehaald en verbeurd verklaard (in pikols):

	1ste soort.	2de soort.	Te zamen.
Preanger-Regentschappen	0,272	4,486^{5}	4,758^{5}
Pekalongan	4,184	25,502	29,686
Semarang	13,520	6,066	19,586
Pasoeroean	37,634	51,342	88,976
Besoeki	—	24,894	24,894
Banjoemas	—	28,920	28,920
Kedoe	3,440	3,704	7,144
Madioen	—	4,806	4,806
Totalen	59,050	149,720^{5}	208,770^{5}

c) De tweeërlei opgaaf hier en elders in dezen staat doelt op koffie 1ste soort en op minderwaardige koffie.

d) Onder de hier vermelde totalen waren aan Liberia-, robusta- en Quilloukoffie begrepen (in pikols):

	Liberia.	Robusta.	Quillou.
Preanger-Regentschappen	141,500	1727,240	—
Pekalongan	583,582	6133,260	—
Semarang	385,144	3121,782	—
Pasoeroean	16,174	16912,185	39,156
Besoeki	0,394	300,302	—
Kedoe	14,292	44,304	—
Madioen	54,528	282,986	—
Totalen	1195,614	28522,059	39,156

e) De cijfers in de kolommen 4 tot en met 10, voor de gewesten Preanger-Regentschappen en Madioen, hebben alleen betrekking op de door de inlandsche bevolking als bereid product ingeleverde koffie.

f) Onder de hier vermelde totalen was aan koffie 2de soort begrepen in 1913, 1914 en 1915 achtereenvolgens 772, 953 en 950 pikol. De in gemelde jaren ingeleverde hoeveelheden Liberia-, robusta- en Quillou-koffie beliepen onderscheidenlijk 2849, 11157 en 0, 1735, 13432 en 27 en 292, 13361 en 27 pikol.

g) Hoeveelheid koffie (in pikols), bereid bij de landsinrichtingen, namelijk:

	1ste soort.	2de soort.
in de Preanger-Regentschappen	3065,422	112,800
te Ngebel (Madioen)	317,600	8,332^{5}
Te zamen	3383,022	121,132^{5}

h) Hoeveelheid koffie, bereid bij de landsinrichtingen in de Preanger-Regentschappen en te Ngebel (Madioen), onderscheidenlijk 3994 en 1458 pikol in 1913, 5102 en 1096 pikol in 1914 en 3335 en 617 pikol in 1915.

GEWESTEN.	Gezamenlijke kosten voor den koffie-oogst van 1916 betaal[d]						
	Inkoopsprijs aan de bevolking betaald à f 15 per pikol (minderwaardige koffie à f 7,50 per pikol).	Kosten van pakhuismeesters en pakhuispersoneel.	Kosten van koffiemantri's en cultuurprocenten.	Uitgaven voor onderhoud en oprichting van inkooppakhuizen.		Kosten van afpakking en vervoer naar de strandpakhuizen.	Cultuurprocenten aan inlandsche ambtenaren en hoofden.
				Gewoon onderhoud.	Oprichting en zware herstelling.		
	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
Preanger-Regentschappen . .	f 27 293,08^5	f 3 280,40	f 2 265,—	f 173,90	—	f 1 722,50	f 2 494,71^5
Pekalongan	116 562,20	8 132,55	4 150,—	1 344,85^5	—	4 205,99	2 689,10^5
Semarang	52 204,99^5	4 470,71	—	120,—	—	2 401,63	1 274,98
Soerabaja.	—	—	—	—	—	—	—
Pasoeroean	460 443,49	27 717,26	32 215,—	589,42	—	8 727,65	11 149,96
Besoeki	11 015,49	1 145,96^5	5 000,—	—	—	220,90^5	351,81^5
Banjoemas	—	—	—	72,75	—	—	—
Kedoe	767,65^5	381,20	—	29,—	—	42,95	18,90^5
Madioen	6 036,06	648,72^5	3 070,—	266,—	—	201,14	189,18^5
Kediri	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	f 674 322,97^5	f 45 776,81	f 46 700,—	f 2 595,92^5	—	f 17 522,76^5	f 18 168,66^5

[...] betaald tot en met het vervoer uit de inkoop- naar de strandpakhuizen.							TOELICHTINGEN.
[...]uur- [...]en aan [...]dsche [...]naren [...]n [...]den.	Bijzondere uitgaven voor de bereiding op de West-Indische wijze.	Alle andere uitgaven (onder geen der voorgaande hoofden begrepen). *i*)	Totaal.	Gemiddelde kosten per pikol uitgeleverde koffie.	Inkooppakhuizen. Aantal.	Inkooppakhuizen. Bergruimte (in pikols).	
[...]7.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	
[...]94,71^5	*j*) f 79 150,88^5	f 305,28^5	f 116 685,77	*k*) f 23,18	53	36 700	
[...]89,10^5	—	210,16	137 294,86	17,22	27	58 600	
[...]74,98	—	2 256,64^5	62 728,96	17,88	11	17 500	
—	—	—	—	—	—	—	
[...]49,96	—	1 371,79	542 214,57	17,45	63	225 061	
[...]51,81^5	—	37,50	17 771,67^5	23,38	9	27 655	
—	—	—	72,75	—	1	—	
[...]18,90^5	—	2,49	1 242,20	21,14	4	6 325	
[...]89,18^5	*l*) 12 092,57^5	74,36	22 578,04^5	*m*) 30,48	6	9 700	
—	—	—	—	—	—	—	
[...]58,66^5	f 91 243,46	f 4 258,23	f 900 588,83	f 18,31	174	381 541	
			n) 29 497,21				
			f 930 086,04	f 18,91			

i) Uitgaven wegens geldverzendingen, omwerking van koffie, aanschaffing van kleine benoodigdheden, enz.

j) Gezamenlijke kosten, betaald tot en met het vervoer naar de strandpakhuizen voor de koffie, gedurende het oogstjaar 1916 bereid door de inrichtingen in de Preanger-Regentschappen. Hieronder is begrepen f 42 918,20, uitgegeven voor den inkoop van de bevolking van onbereid koffieproduct, n.l.:

13 786,08 pikol roode bes	à f 3,—		Java- en robusta-koffie.
325,22 ,, groen gele bes	,, 2,50		
497,94 ,, kekesan	,, 1,50		

Tevens zijn in het opgegeven bedrag begrepen de procenten aan de gevolmachtigden, welke ter zake van de door genoemde inrichtingen gedurende 1916 bereide koffie werden uitgekeerd. Het bedrag, genoemd in kolom 17, heeft uitsluitend betrekking op de uitgekeerde cultuurprocenten ter zake van het door de bevolking bereide product.

k) Berekend over de geheele hoeveelheid (ad 5033,848 pikol) uitgeleverde koffie. Afzonderlijk voor de door de bevolking en door de inrichtingen bereide koffie, worden de gemiddelde kosten per pikol onderscheidenlijk f 20,23 en f 24,90.

l) Gezamenlijke kosten, betaald tot en met het vervoer naar de strandpakhuizen voor de koffie, gedurende het oogstjaar 1916 bereid door de inrichting te Ngebel (Madioen). Hieronder is begrepen f 4175,19, uitgegeven voor den inkoop van de bevolking van onbereid koffieproduct, n.l.:

1327,40 pikol roode bes	à f 3,—		Java- en robusta-koffie.
64,65 ,, groen gele bes	,, 2,50		
20,91 ,, kekesan	,, 1,50		

Tevens zijn in het opgegeven bedrag begrepen de procenten aan de gevolmachtigden, welke ter zake van de voor genoemde inrichting gedurende 1916 bereide koffie werden uitgekeerd. Het bedrag, genoemd in kolom 17, heeft uitsluitend betrekking op de uitgekeerde cultuurprocenten ter zake van het door de bevolking bereide product.

m) Berekend over de geheele hoeveelheid uitgeleverde koffie. Afzonderlijk voor de door de bevolking en door de inrichting te Ngebel bereide koffie, worden de gemiddelde kosten per pikol onderscheidenlijk f 25,28 en f 37,10.

n) Traktementen en reis- en verblijfkosten van het inspecteerend personeel, alsmede verdere uitgaven voor maatregelen in het belang van de koffieteelt.

II. AFSCHRIJVINGEN EN BIJPLANTINGEN IN DE OP HOOG GEZAG AA[N] GE

GEWESTEN.	Aantal jonge en vruchtdragende boomen, aanwezig op ult. October 1915 (vgl. K. V. 1916, bijlage HH, tabel II, kolom 6).	Bijplantingen in den westmoeson van 1915/1916.	
		Aantal boomen, die volgens machtiging van den directeur van landbouw, nijverheid en handel zouden moeten worden bijgeplant.	Aantal boomen, die werkelijk zijn bijgeplant.
1.	2.	3.	4.
Preanger-Regentschappen	2 534 250	—	—
Pekalongan	2 596 561	—	—
Semarang	2 091 520	-	45 980
Pasoeroean	5 165 909	—	—
Besoeki	1 795 965	—	—
Kedoe	287 165	—	—
Madioen	1 507 445	—	135 947
Totalen	*a)* 15 978 815	*b)* —	*c)* 181 927

G AAN GELEGDE GEREGELDE KOFFIEPLANTSOENEN OVER 1915 en 1916.

Afschrijvingen in den loop van 1916 (tot ult. October).	Aantal jonge en vruchtdragende boomen, aanwezig op ult. October 1916.
5.	6.
74 856	2 459 394
268 711	2 327 850
200 937	1 936 563
356 591	4 809 318
—	1 795 965
—	287 165
82 308	1 561 084
983 403	*a*) 15 177 339

TOELICHTINGEN.

a) Onder het totaal in de kolommen 2 en 6 zijn begrepen:

	Ult. Oct. 1915. Liberia-boomen.	Ult. Oct. 1915. Robusta-boomen.	Ult. Oct. 1916. Liberia-boomen.	Ult. Oct. 1916. Robusta-boomen.
Preanger-Regentschappen	221 549	345 686	209 118	299 585
Pekalongan	648 423	616 649	565 170	616 649
Semarang	1 011 120	1 080 400	810 183	1 126 380
Pasoeroean	157 724	102 559	90 320	89 047
Besoeki	—	273 985	—	347 339
Kedoe	170 967	116 198	170 967	116 198
Madioen	366 334	274 183	352 012	469 788
Totalen	2 576 117	2 809 660	2 197 770	3 064 986

b) Gedurende het plantjaar 1915/1916 werd vrijstelling van bijplant verleend.

c) Ingeboet of tusschengeplant.

III. AFDEELINGSGEWIJZE OPGAVEN

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. N.B. Alleen die afdeelingen worden genoemd, welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffieteelt zijn betrokken.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffieteelt betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel desa's als bedoeld in kolom 10.	In de cultuurplannen begrepen. Bevattende desa's als bedoeld in kolom 10 en desa's als bedoeld in kolom 11.	Niet meer in de cultuurplannen begrepen, als nog enkel bevattende desa's als bedoeld in kolom 11.	Totaal der kolommen 3 t/m 5.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1916.	Aantal personen bij de gouvernements-koffieteelt ingedeeld volgens de z.g. voorstelstaten voor het plantjaar 1917/1918. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten).	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende desa's.	Aantal desa's nog bij de gouvernements-koffieteelt betrokken op 31 Dec. 1916. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens den voorstelstaat voor het plantjaar 1917/1918.	Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d. i. uit de cultuurplannen afgevoerd), maar vooralsnog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen.	Tezamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1915/1916, dat is op 31 October 1916, aanwezige op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Preanger-Regentschappen (48 distr.)	Bandoeng ..	1	1	7	9	723 139	—	271	127	4	131	1 224,40	873,34	171,—
	Tjiandjoer ..	—	2	—	2	205 985	5 065	73	37	—	37	891.22	92,60	22,800
	Soekaboemi.	—	4	—	4	224 850	19 898	87	73	—	73	—	—	—
	Soemedang .	—	1	—	1	59 885	2 448	24	—	24	24	539,—	8,—	—
	Garoet	9	—	—	9	534 968	15 059	225	86	—	86	—	6,99	80,166
	Tasikmalaja	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totalen ..	10	8	7	25	1 748 827	42 470	680	323	28	351	2 654,62	980,93	273,966
Pekalongan (28 distr.)	Pekalongan.	—	1	1	2	63 791	1 134	97	15	51	66	494,51	—	—
	Batang	—	1	—	1	53 670	—	74	—	39	39	131,32	—	197,160
	Tegal	—	1	—	1	49 762	4 654	31	23	8	31	509,14	—	212,419
	Brebes	—	1	—	1	113 136	5 922	56	43	5	48	738 49	57,82	340,—
	Pemalang ..	—	1	—	1	169 596	5 661	96	31	16	47	973,94	—	53,—
	Totalen ..	—	5	1	6	449 955	17 371	354	112	119	231	2 847 40	57,82	802,579
Semarang (35 distr.)	Kendal	—	2	—	2	119 059	10 610	170	130	26	156	1 406,71	—	5,132
Soerabaja (28 distr.)	Modjokerto .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Djombang ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totalen ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pasoeroean (30 distr.)	Malang	2	6	—	8	754 757	37 975	678	311	108	419	3 285,570	3 988,950	7 253,36
	Bangil	—	1	1	2	—	5 930	219	—	61	61	59,509	105,160	55,—
	Pasoeroean .	—	1	—	1	—	3 750	51	23	10	33	—	641,875	7 000,—
	Probolinggo.	—	1	—	1	42 164	3 245	43	21	18	39	—	1 661,940	5 200,—
	Kraksaän ...	—	1	—	1	52 352	2 370	49	29	7	36	804,800	134,650	25,—
	Loemadjang	2	2	—	4	229 767	13 474	168	76	13	89	275,225	236,310	65,—
	Totalen ..	4	12	1	17	1 079 040	66 744	1 208	460	217	677	4 425,104	6 768 885	19 598,36
Besoeki (18 distr.)	Bondowoso .	—	1	—	1	68 796	3 034	38	12	—	12	1 514,75	107,—	48,—
	Djember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Banjoewangi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totalen ..	—	1	—	1	68 796	3 034	38	12	—	12	1 514,75	107,—	48,—
Banjoemas (19 distr.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

a) Hieronder onderscheidenlijk 5364, 3994, 5102, 3335 en 3178 pikol van de landsbereidingsinrichtingen.
b) Hieronder onderscheidenlijk 0,50, 0,56, 0, 0,15 en 0 pikol uit de afdeeling Salatiga.

…an de bij …915/1916 …nwezige	AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1916:									Koffielevering (in pikols)				
…nder dien …staande …tingen	aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als aequivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
				op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
…niet bij …cultuur… …lannen …gewezen …ronden (naar …hatting …ooveel …ogelijk).	Geplant in de jaren 1913/1914, 1914/1915 en 1915/1916.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1913/1914, 1914/1915 en 1915/1916.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1913/1914, 1914/1915 en 1915/1916.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	over 1912.	over 1913.	over 1914.	over 1915.	over 1916.
15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
…71,—	—	1 328 952	1 328 952	53 514	1 168 856	1 222 370	11 362	402 264	413 626	6 214	4 869	6 865	4 856	3 618
…22,800	—	508 140	508 140	60 362	19 000	79 362	3 500	10 077	13 577	654	942	1 316	1 429	1 376
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	92	41	31	5	3
—	—	622 302	622 302	—	8 800	8 800	—	—	—	29	6	21	5	3
…80,166	—	—	—	—	—	—	—	—	—	387	92	161	65	34
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…273,966	—	2 459 394	2 459 394	113 876	1 196 656	1 310 532	14 862	412 341	427 203	a) 7 376	a) 5 950	a) 8 394	a) 6 360	a) 5 034
—	—	316 132	316 132	—	—	—	1 320	31 805	33 125	1 389	898	1 250	845	966
…97,160	—	29 766	29 766	—	—	—	56 371	145 150	201 521	1 114	1 015	748	247	411
…212,419	—	373 230	373 230	—	—	—	—	5 349 756	5 349 756	3 538	2 479	3 674	3 101	2 740
…340,—	—	402 816	402 816	—	600	600	—	212 340	212 340	3 705	1 698	2 712	1 393	1 455
…53,—	—	1 205 906	1 205 906	—	—	—	28 336	20 523	48 859	3 472	1 540	2 962	2 033	2 401
…302,579	—	2 327 850	2 327 850	—	600	600	86 027	5 759 574	5 845 601	13 218	7 630	11 346	7 619	7 973
…5,132	—	1 936 563	1 936 563	—	—	—	—	—	—	b) 3 500	b) 2 459	b) 1 436	b) 763	b) 3507
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	4	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	4	—	—
…253,36	—	3 863 917	3 863 917	130 307	4 581 745	4 712 052	327 000	10 274 558	10 601 558	27 273	14 939	14 488	27 350	22 388
…55,—	—	73 160	73 160	5 000	231 000	236 000	1 000	50 000	51 000	445	208	134	121	56
…000,—	—	—	—	—	—	—	800 000	10 800 000	11 600 000	11 728	9 817	9 791	9 265	4 818
…200,—	—	—	—	43 700	3 884 200	3 927 900	220 000	8 577 800	8 797 800	7 361	11 091	6 748	6 965	3 362
…25,—	—	800 724	800 724	4 608	236 936	241 544	2 543	1 066	3 609	2 464	615	544	1 496	400
…65,—	—	71 517	71 517	—	32 050	32 050	—	129 000	129 000	146	31	97	323	51
…598,36	—	4 809 318	4 809 318	183 615	8 965 931	9 149 546	1 350 513	29 832 424	31 182 967	49 417	36 701	31 802	45 520	31 075
…48,—	—	1 795 965	1 795 965	7 217	143 501	150 718	16 505	39 706	56 211	3 906	1 021	2 509	3 412	760
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	90	10	2	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—
…48,—	—	1 795 965	1 795 965	7 217	143 501	150 718	16 505	39 706	56 211	4 110	1 111	2 519	3 414	760
—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	23	17	1	1	29

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. N.B. Alleen die afdeelingen worden genoemd, welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken zijn.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffieteelt betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel desa's als bedoeld in kolom 10.	Bevattende desa's als bedoeld in kolom 10 en desa's als bedoeld in kolom 11.	Niet meer in de cultuurplannen begrepen, als nog enkel bevattende desa's als bedoeld in kolom 11.	Totaal der kolommen 3 t/m 5.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1916.	Aantal personen bij de gouvernements-koffieteelt ingedeeld volgens de z.g. voorstelstaten voor het plantjaar 1917/1918. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten).	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende desa's.	Aantal desa's nog bij de gouvernements-koffieteelt betrokken op 31 Dec. 1916. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens den voorstelstaat voor het plantjaar 1917/1918.	Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d.i. uit de cultuurplannen afgevoerd), maar voorals nog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen.	Tezamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de b[…] het einde van het plantjaar 1915/191[…] dat is op 31 October 1916, aanwezig[…] op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	vrijwillige of onder die[…] naam bekend staande koffieaanplantingen op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Kedoe (34 distr.)	Temanggoeng .	—	1	—	1	59 075	2 372	70	19	12	31	352,02	1,26	100
Madioen (21 distr.)	Ngawi. . . .	—	1	—	1	65 574	3 543	63	36	7	43	744,55	14,33	50
	Magetan . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Ponorogo . .	—	1	—	1	45 130	3 515	38	26	11	37	470,08	2 274,53	80
	Totalen . .	—	2	—	2	110 704	7 058	101	62	18	80	1 214,63	2 288,86	130
Kediri (24 distr.)	Trenggalek.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

RECAPIT[…]

GEWESTEN.	Totaal aantal districten.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Preanger-Regentschappen	48	10	8	7	25	1 748 827	42 470	680	323	28	351	2 654,620	980,930	273,9[…]
Pekalongan.	28	—	5	1	6	449 955	17 371	354	112	119	231	2 847,400	57,820	802,57[…]
Semarang	35	—	2	—	2	119 059	10 610	170	130	26	156	1 406,710	—	5,13[…]
Soerabaja	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pasoeroean	30	4	12	1	17	1 079 040	66 744	1 208	460	217	677	4 425,104	6 768,885	19 598,36[…]
Besoeki	18	—	1	—	1	68 796	3 034	38	12	—	12	1 514,750	107,—	48,—
Banjoemas	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kedoe.	34	—	1	—	1	59 075	2 372	70	19	12	31	352,020	1,260	100,—
Madioen	21	—	2	—	2	110 704	7 058	101	62	18	80	1 214,630	2 288,860	130,—
Kediri.	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Algemeene totalen .	285	14	31	9	54	3 635 456	149 659	2 621	1 118	420	1 538	14 415,234	10 204,755	20 958,03[…]

c) Hieronder onderscheidenlijk 1713, 1458, 1096, 617 en 326 pikol uit de landsbereidingsinrichting te Ngebel (Madioen).
d) Hieronder onderscheidenlijk 3, 15, 3, 2 en 5 pikol uit de afdeeling Madioen.
e) Hieronder onderscheidenlijk 68, 12, 30, 10 en 0 pikol uit de afdeeling Blitar.

van de bi... 1915/1916 aanwezig...	AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1916:									Koffielevering (in pikols)				
onder di... d staande ...ntingen	aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als aequivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
				op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
...p niet bi... ...e cultuu... plannen ...ngewez... gronden (naar schatting zooveel mogelijk)	Geplant in de jaren 1913/1914, 1914/1915 en 1915/1916.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1913/1914, 1914/1915 en 1915/1916.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1913/1914, 1914/1915 en 1915/1916.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	over 1912.	over 1913.	over 1914.	over 1915.	over 1916.
15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
100	19 575	267 590	287 165	—	3 000	3 000	—	25 000	25 000	74	53	74	13	59
50	82 631	716 881	799 512	6 490	12 437	18 927	950	4 116	5 066	436	146	406	30	273
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—
80	79 640	681 932	761 572	—	2 274 530	2 274 530	—	80 000	80 000	c) 2 466	c) 1 901	c) 1 419	c) 955	c) 468
130	162 271	1 398 813	1 561 084	6 490	2 286 967	2 293 457	950	84 116	85 066	d) 2 910	d) 2 047	d) 1 825	d) 985	d) 741
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	e) 76	e) 12	e) 30	e) 10	—

ITULATIE.

273,9...	—	2 459 394	2 459 394	113 876	1 196 656	1 310 532	14 862	412 341	427 203	7 376	5 950	8 394	6 360	5 034
802,5...	—	2 327 850	2 327 850	—	600	600	86 027	5 759 574	5 845 601	13 218	7 630	11 346	7 619	7 973
5,1...	—	1 936 563	1 936 563	—	—	—	—	—	—	3 500	2 459	1 436	763	3 507
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	4	—	—
...9 598,3...	—	4 809 318	4 809 318	183 615	8 965 931	9 149 546	1 350 543	29 832 424	31 182 967	49 417	36 701	31 802	45 520	31 075
48,—	—	1 795965	1 795 965	7 217	143 501	150 718	16 505	39 706	56 211	4 110	1 111	2 519	3 414	760
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	17	1	1	29
100,—	19 575	267 590	287 165	—	3 000	3 000	—	25 000	25 000	74	53	74	13	59
130,—	162 271	1 398 813	1 561 084	6 490	2 286 967	2 293 457	950	84 116	85 066	2 910	2 047	1 825	986	741
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76	12	30	10	—
...0 958,0...	181 846	14 995 493	15 177 339	311 198	12 596 655	12 907 853	1 468 887	36 153 161	37 622 048	80 710	55 983	57 431	64 686	49 178

IV. RECAPITULEEREND OVERZICHT over de jaren 1912 t/m 1916 betreffende den omvang en de uitkomsten der cultuur.

a. Omvang der cultuur.

PLANTJAREN.	Ingedeeld bij de gouvernements-koffieteelt (nog in de cultuurplannen begrepen) op het einde van elk der opgegeven plantjaren (31 October).		Aantal desa's en huisgezinnen, aan welke (voor het volgende plantjaar) de verplichting is opgelegd tot bijplanting van koffieboomen en (of) tot het ontginnen van gronden voor één of meer latere plantjaren.		Aantal desa's niet meer in de cultuurplannen opgenomen, maar nog verplicht tot het onderhoud van inder-tijd door haar aangelegde, voorshands niet uit de leggers afgeschreven plantsoenen.	Op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde plantsoenen.				Vrijwillige of onder dien naam bekend staande plantsoenen (*naar schatting*).		Aantal personen in het bezit van als vrijwillig bekend staande plantsoenen, aangelegd op:		
						Aantal boomen, die in het betrokken plantjaar zijn		Aantal boomen, bij het einde van het plantjaar aanwezig (31 October). *b)*	Uitgestrektheid (in bouws) der in de voorgaande kolom bedoelde plantsoenen.	Aantal boomen, bij het einde van het plantjaar aanwezig (31 October).	Uitgestrektheid (in bouws).	bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	Te zamen. *c)*
	Aantal desa's.	Aantal huisgezinnen.	Aantal desa's.	Aantal huisgezinnen.		afgeschreven.	bijgeplant. *a)*							
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1911/1912	1 182	170 621	—	—	424	3 819 153	557 647	20 660 703 (2 419 439)	20 079	61 236 858 (5 263 489)	39 447	30 776	37 865	68 641
1912/1913	1 176	158 131	—	—	411	2 574 420	*d)* 83 292	18 169 575 (1 272 865)	18 146	54 917 678 (4 402 306)	31 150	31 463	35 359	66 822
1913/1914	1 171	158 799	—	—	406	1 655 183	*d)* 379 830	16 894 222 (1 063 479)	16 680	52 675 744 (4 086 779)	31 268	37 094	28 422	65 516
1914/1915	1 124	148 198	—	—	419	1 146 043	*d)* 365 875	15 975 815 (610 257)	15 205	52 115 283 (2 374 220)	31 370	37 014	27 718	64 732
1915/1916	1 005	149 659	—	—	489	983 403	*d)* 181 927	15 177 339 (181 846)	14 415	50 529 901 (1 780 085)	31 163	36 929	27 146	64 075

a) De verplichte bijplantingen bedroegen in de opgegeven plantjaren achtereenvolgens 445, 0, 0, 0 en 0 bouw.

b) Onder deze totalen zijn begrepen achtereenvolgens 4 421 322, 3 608 691, 3 105 936, 2 576 117 en 2 197 770 Liberia- en 2 052 818, 3 904 791, 2 723 658, 2 869 660 en 3 064 986 robusta-koffieboomen. Hoeveel Liberia- en robusta-koffieboomen onder de cijfers van kolom 11 begrepen zijn, kan niet worden opgegeven. Het aantal jonge — nog niet vruchtdragende — boomen is tusschen ( ) vermeld.

c) Per gewest waren de totalen van 1911/1912 t/m 1915/1916 verdeeld als volgt (de cijfers tusschen ( ) vermeld, betreffen het aantal bezitters van vrijwillige koffieaanplantingen, aangelegd op bij de cultuurplannen aangewezen gronden).

	1911/1912.	1912/1913.	1913/1914.	1914/1915.	1915/1916.
Preanger-Regentschappen	18 001 (12 243)	17 030 (12 274)	14 650 (12 060)	14 614 (11 924)	14 135 (11 680)
Pekalongan	13 488 (35)	12 031 (35)	11 928 (35)	11 579 (35)	10 984 (35)
Pasoeroean	33 098 (18 159)	32 772 (18 138)	34 112 (24 006)	33 871 (24 073)	34 299 (24 258)
Madioen	1 725 (144)	2 743 (819)	2 749 (843)	2 623 (832)	2 600 (818)
Andere gewesten	2 347 (195)	2 246 (197)	2 077 (150)	2 045 (150)	2 057 (138)
	68 659 (30 776)	66 822 (31 463)	65 516 (37 094)	64 732 (37 014)	64 075 (36 929)

d) Deze cijfers betreffen het aantal ingeboete en tusschengeplante boomen.

b. BIJ 'S LANDS INKOOPPAKHUIZEN ONTVANGEN HOEVEELHEDEN; KOSTEN OP HET INGELEVERD PRODUCT GEVALLEN, GEREKEND TOT IN DE STRANDPAKHUIZEN OP JAVA, EN OPBRENGST VAN DE HIER TE LANDE GEVEILDE HOEVEELHEDEN.

JAREN.	Hoeveelheid koffie (in pikols) bij de pakhuizen *ingekocht* (daaronder ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde hoeveelheden). *a*)					Totaal der *uitgeleverde* hoeveelheden (in pikols), d. i. na bijtelling van overwichten en na aftrek van minderbevindingen.	Inkoopsprijs aan de inleveraars betaald. *b*)	Andere kosten op het product gevallen tot in de strandpakhuizen op Java.	Totale kosten *in Indië* op het product gevallen.	Gemiddelde prijs, waarop de pikol koffie aan het Gouvernement kwam te staan, gerekend tot aan de opschuring in de afscheeppakhuizen.	Opbrengst van de in Nederland geveilde gouvernementskoffie van Java per pikol.	
	Preanger-Regentschappen.	Pekalongan.	Pasoeroean.	Overige gewesten.	Algemeen totaal.						Bruto.	Netto.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1912	2 012	13 207	49 404	8 984	73 607	80 709	*e*) f 1 087 490	*f*) f 385 734	f 1 473 224	f 18,25	f 60,59[64]	f 56,38[89]
	c) (383)	(2 323)	(32)	(2 379)	(5 117)							
	d) [666]	[2 041]	[5 186]	[1 421]	[9 314]							
1913	1 956	7 625	36 696	4 244	50 521	55 984	*e*) 749 539	*f*) 309 295	1 058 834	18,91	52,34[97]	48,23[26]
	(289)	(1 674)	(13)	(873)	(2 849)							
	d) [1 134]	[3 274]	[4 965]	[1 784]	[11 157]							
1914	3 292	11 346	31 803	4 793	51 234	57 432	*e*) 759 704	*f*) 291 071	1 050 775	18,29	—	—
	(96)	(1 225)	(32)	(382)	(1 735)							
	d) [1 683]	[3 492]	[6 971]	[1 285]	[13 431]							
1915	3 025	7 614	45 510	4 594	60 743	64 686	*e*) 902 812	*f*) 248 160	1 150 972	17,79	—	—
	(89)	(185)	(9)	(9)	(292)							
	d) [1 512]	[2 509]	[8 399]	[941]	[13 361]							
1916	1 856	7 968	31 066	4 767	45 657	49 178	*e*) 674 323	*f*) 226 266	900 589	18,31	—	—
	(142)	(583)	(16)	(454)	(1 195)							
	d) [1 727]	[6 133]	[16 912]	[3 750]	[28 522]							

a) De aangehaalde en verbeurd verklaarde hoeveelheden bedroegen in de opgegeven vijf jaren achtereenvolgens 303, 201, 162, 123 en 209 pikol (grootendeels minderwaardige soort). De *ingekochte* hoeveelheid bedroeg derhalve in de jaren 1912 t/m 1916 onderscheidenlijk 73 225, 56 320, 51 087, 62 620 en 45 448 pikol, waaronder aan minderwaardige soort achtereenvolgens 1448, 771, 880, 946 en 1016 pikol.

b) Sedert 1889 wordt als inkoopsprijs f 15 per pikol betaald (voor minderwaardige soort de helft).

c) De tusschen ( ) vermelde cijfers betreffen Liberia-koffie, waarvan de hoeveelheden begrepen zijn in de daarboven vermelde totalen.

d) Robusta-koffie.

e) Deze cijfers hebben alleen betrekking op hetgeen betaald is voor de door de bevolking als *bereid* product ingeleverde koffie.

f) Hieronder zijn begrepen de kosten van exploitatie van de landsbereidingsinrichting en de hulpinrichtingen in de Preanger-Regentschappen ad f 116 115,09[5] (waaronder f 74 474,41, betaald voor de als *onbereid* product ingeleverde koffie) en van de landsbereidingsinrichting te Ngebel (Madioen) ad f 37 015,24 (waaronder f 24 446,80[5], betaald voor de als *onbereid* product ingeleverde koffie) voor het jaar 1912; voor de jaren 1913, 1914, 1915 en 1916 bedroegen die cijfers achtereenvolgens f 93 283,22 (f 56 326,27) en f 35 998,29[5] (f 21 984,17), f 111 717,05 (f 71 573,62) en f 26 755,90 (f 16 399,97[5]), f 80 741,30[5] (f 46 161,51[5]) en f 17 302,12[5] (f 9 031,55) en f 79 150,88[5] (f 42 918,20) en f 12 092,57[5] (f 4 175,19).

V. OVERZICHT betreffende de uitkomsten der in 1916 gehouden kleine gouvernements-koffieveilingen op verschillende plaatsen op Java.

GEWESTEN.	Plaatsen waar de koffie verkocht is.	Verkochte hoeveelheid (in pikols)						Opbrengst.
		Java-koffie.		Liberia-koffie.		Robusta-koffie.		
		1ste soort.	2de soort.	1ste soort.	2de soort.	1ste soort.	2de soort.	
Preanger-Regentschappen .	Bandoeng	—	92,—	—	—	—	20,800	f 4 453,75
	Tjiandjoer	—	69,012	—	1,790	—	—	1 437,60
	Soemedang . . .	3,03	3,345	—	—	—	—	317,73
		—	b) 0,050	—	—	—	—	2,50
Batavia	Batavia.	—	0,696	—	2,684	—	96,368	4 416,50
Pekalongan . . .	Pekalongan . . .	—	6,684	—	2,598	—	5,344	580,05
	Tegal	24,30	—	—	—	6,80	—	1 876,70
Semarang	Semarang	—	0,008	—	2,120	—	6,360	282,—
Pasoeroean	Pasoeroean . . .	22,60	9,075	—	—	—	3,026	3 524,—
		b) 6,58	b) 14,488	—	—	b) 0,10	b) 8,890	
	Bangil	3,—	3,—	—	—	—	—	334,50
	Lawang	4,50	1,—	—	—	—	—	291,50
	Probolinggo . . .	21,—	—	—	—	—	—	1 126,25
	Kraksaän	3,—	—	—	—	—	—	198,25
Besoeki	Bondowoso . . .	—	2,550	—	—	—	0,072	125,90
		—	a) 4,278	—	—	—	—	226,25
		—	b) 9,580	—	—	—	b) 4,382	723,70
Madioen	Madioen	8,79	—	—	—	—	—	453,75
	Ponorogo	6,40	7,500	—	—	—	0,500	637,75
		—	b) 2,420	—	—	—	—	145,—
	Ngawi	15,—	—	—	—	—	—	1 025,80
Totalen	oogst 1914. . . .	—	0,360	—	0,360	—	22,800	
	„ 1915. . . .	20,98	25,704	—	7,042	0,10	97,188	
	„ 1916. . . .	97,22	199,622	—	1,790	6,80	25,754	
	Algemeene totalen.	118,20	225,686	—	9,192	6,90	145,742	f 22 179,48

a) Aangehaalde koffie.
b) Verbeurd verklaarde koffie.

Bijlage EE.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 2°. *b*, van het verslag.)

OPGAVEN,

betreffende de GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING over de jaren 1911 t/m 1916 en de in 1916 van landswege gehouden veilingen van kinabast.

I. STATISTIEK betreffende de plantsoenen der gouvernements-kina-onderneming over de jaren 1915 en 1916.

Beplanting der etablissementen — Oppervlakte (in bouws van 500 vierkante Rijnlandsche roeden), beplant:

Kina-etablissementen.	Hoogte boven zee (in meters).	Bij het einde der onderstaande jaren.	met C. Ledgeriana.	met hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	met C. succirubra.	met C. robusta.	Totaal.
BEZUIDEN BANDOENG.							
Tirtasari (gebergte Malabar) . . .	1450 à 1700	1915	236 $\frac{020}{500}$	—	—	—	236 $\frac{020}{500}$
		1916	236 $\frac{020}{500}$	—	—	—	236 $\frac{020}{500}$
Tjinjiroean (idem)	1466 à 1716	1915	197 $\frac{426}{500}$	3 $\frac{405}{500}$	—	—	201 $\frac{331}{500}$
		1916	197 $\frac{426}{500}$	3 $\frac{405}{500}$	—	—	201 $\frac{331}{500}$
Tjibeureum (idem)	1500 à 1750	1915	191 $\frac{497}{500}$	—	—	—	191 $\frac{497}{500}$
		1916	191 $\frac{497}{500}$	—	—	—	191 $\frac{497}{500}$
Poentjak Gedeh (id.)	1580 à 1950	1915	250 $\frac{007}{500}$	—	—	—	250 $\frac{007}{500}$
		1916	250 $\frac{007}{500}$	—	—	—	250 $\frac{007}{500}$
Tjibitoeng (gebergte Wajang) . . .	1527 à 1780	1915	120 $\frac{324}{500}$	—	22 $\frac{320}{500}$	—	143 $\frac{144}{500}$
		1916	120 $\frac{324}{500}$	—	22 $\frac{320}{500}$	—	143 $\frac{144}{500}$
Rioenggoenoeng (gebergte Tiloe)	1400 à 1700	1915	167 $\frac{165}{500}$	23 $\frac{111}{500}$	—	—	190 $\frac{276}{500}$
		1916	167 $\frac{165}{500}$	23 $\frac{111}{500}$	—	—	190 $\frac{276}{500}$
Kawah Tjiwide (gebergte Patoeha)	1950 (gemiddeld)	1915	—	8 $\frac{250}{500}$	49 $\frac{235}{500}$	239 $\frac{038}{500}$	297 $\frac{023}{500}$
		1916	1 $\frac{162}{500}$	8 $\frac{250}{500}$	49 $\frac{235}{500}$	236 $\frac{310}{500}$	295 $\frac{023}{500}$
Totalen . . .		1915	1163 $\frac{439}{500}$	35 $\frac{266}{500}$	72 $\frac{055}{500}$	239 $\frac{038}{500}$	1510 $\frac{208}{500}$
		1916	1165 $\frac{101}{500}$	35 $\frac{266}{500}$	72 $\frac{055}{500}$	236 $\frac{310}{500}$	1509 $\frac{232}{500}$

Beplanting der etablissementen — Aantal boomen en planten; Planten in de kweekerijen (naar schatting).

Kina-etablissementen.	Jaar	Aantal boomen en planten: C. Ledgeriana.	Hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	C. succirubra.	C. robusta.	Totaal.	Planten in de kweekerijen: C. Ledgeriana.	Hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	C. succirubra.	C. robusta (hybriden van C. succirubra en C. officinalis).	Totaal
Tirtasari	1915	858 000	—	—	—	858 000	—	187 000	359 000	1 000	547 0
	1916	1 015 000	—	—	—	1 015 000	—	202 000	310 000	—	512 0
Tjinjiroean	1915	1 100 000	—	—	—	1 100 000	—	99 000	345 000	1 000	445 0
	1916	1 162 000	—	—	—	1 162 000	20 000	106 000	400 000	—	526 0
Tjibeureum	1915	1 190 000	—	—	—	1 190 000	78 000	60 000	151 000	3 000	292 0
	1916	1 202 000	—	—	—	1 202 000	80 000	102 000	203 000	—	385 0
Poentjak Gedeh	1915	1 322 000	2 000	—	—	1 324 000	204 000	284 000	172 000	27 000	687 0
	1916	1 278 000	2 000	—	—	1 280 000	162 000	305 000	186 000	15 000	668 0
Tjibitoeng	1915	579 000	—	58 000	6 000	643 000	166 000	85 000	264 000	127 000	642 0
	1916	621 800	—	59 700	10 000	691 500	255 000	102 500	370 500	138 000	866 0
Rioenggoenoeng	1915	1 850 000	365 000	—	—	2 215 000	346 000	300 000	129 000	—	775 0
	1916	2 205 200	363 800	—	—	2 569 000	392 000	370 000	150 000	—	912 0
Kawah Tjiwide	1915	—	115 000	207 000	1 274 000	1 596 000	—	60 000	310 000	70 000	440 0
	1916	3 000	114 000	219 000	1 332 000	1 668 000	—	140 000	300 000	120 000	560 0
Totalen . . .	1915	6 899 000	482 000	265 000	1 280 000	8 926 000	794 000	1 075 000	1 730 000	229 000	3 828 0
	1916	7 487 000	479 800	278 700	1 342 000	9 587 500	909 000	1 327 500	1 919 500	273 000	4 429 0

II. PRODUCTIE-OPGAVEN der gouvernements-kina-onderneming over de jaren 1914, 1915 en 1916.

KINASOORTEN.	Oogstjaren.	Hoeveelheid kinabast (in K.G.), volgens het gewicht in drogen staat, gedurende de onderstaande jaren geoogst bij elk der onderstaande etablissementen.							Totalen.
		Tirtasari.	Tjinjiroean.	Tjibeureum.	Tjibitoeng.	Poentjak Gedeh.	Rioenggoenoeng.	Kawah Tjiwide.	
C. Ledgeriana	1914	117 375	134 400	173 770	70 550	159 395	79 207^{5}	—	734 697^{5}
	1915	125 315	139 340	132 205	60 490	171 787^{5}	84 557^{5}	—	713 695
	1916	134 055	135 117^{5}	111 022^{5}	62 352^{5}	176 700	120 245	—	739 492^{5}
C. succirubra	1914	33 641	—	4 210	20 266^{5}	—	5 369	25 326	88 812^{5}
	1915	28 967	9 180	—	27 812^{5}	—	3 901^{5}	23 350^{5}	93 211^{5}
	1916	9 805	25 245	—	22 048	—	3 826	15 745	76 669
C. robusta.	1914	—	—	—	—	—	62	70 264	70 326
	1915	—	—	—	32	—	—	70 128^{5}	70 160^{5}
	1916	—	—	—	—	—	510	84 690	85 200
C. officinalis	1914	—	—	—	—	—	—	—	—
	1915	—	—	—	—	—	—	236^{5}	236^{5}
	1916	—	—	—	—	—	—	—	—
Totale productie . .	1914	151 016	134 400	177 980	90 816^{5}	159 395	84 638^{5}	95 590	893 836
	1915	154 282	148 520	132 205	88 334^{5}	171 787^{5}	88 459	93 715^{5}	877 303^{5}
	1916	143 860	160 362^{5}	111 022^{5}	84 400^{5}	176 700	124 581	100 435	901 361^{5}

III. OVERZICHT betreffende de in Nederland gedurende 1916 voor lands-rekening verkochte hoeveelheden kinabast (alles uit den oogst van 1914 en 1915).

DAG-TEEKENING DER VEILINGEN EN TOEWIJZINGEN.	Hoeveelheid (in K.G.).		Alcaloïd-gehalte van de onderzochte monsters, volgens de in Indië verrichte analyses.			Opbrengst.		
	Netto gewicht bij afscheep.	Netto gewicht aan de koopers uitgeleverd.	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine.* %	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine en andere alcaloïden* te zamen. %	Zwavelzure kinine. %	Laagste en hoogste veilingsprijs der verschillende kavelingen per *half* K.G.	Gemiddelde veilingsprijs over al de kavelingen dooreen per *half* K.G.	Totaal der opbrengst.
				Succirubra. *a*)				
1916.								
19 en 20 Jan.	9 336	9 347	2.14 à 2.26	8.04 à 8.96	2.88 à 3.04	f 0.51^{70} à f 0.54^{50}	f 0.54^{19}	f 6 361.36
24 en 25 Febr.	2 823	2 846	2.08	8.03	2.81	0.67^{22}	0.67^{22}	3 063.37
29 en 30 Maart	9 336	9 427	1.14 à 2.05	6.97 à 8.65	1.54 à 2.76	0.44^{25} à 0.66^{02}	0.47^{11}	8 136.15
4 en 5 Mei.	4 275	4 219	1.41 „ 1.53	6.66 „ 7.13	1.90 „ 2.07	0.47 „ 0.66^{25}	0.51^{80}	4 809.35^{50}
7 en 8 Juni	—	—	—	—	—	—	—	—
12 en 13 Juli	17 970	17 574^{50}	—	—	—	—	—	11 469.52
23 en 24 Aug.	—	—	—	—	—	—	—	—
27 en 28 Sept.	71	67	—	—	—	—	—	29.34
2 en 3 Nov.	4 930	4 889	—	—	—	—	—	5 368.40^{50}
6 en 7 Dec.	578	567^{50}	—	—	—	—	—	886.44
		48 937						f 40 123.94
Verstrekte monsters . .		54^{20}						67.25
Totalen . . .	49 319	48 991^{20}	1.14 à 2.26	6.66 à 8.96	1.54 à 3.04	f 0.44^{25} à f 0.67^{22}	f 0.55^{08}	f 40.191.19
				Ledgeriana. *b*)				
1916.								
19 Januari. . .	37 953	38 665	—	—	5.46 à 9.21	f 0.52^{20} à f 0.88^{05}	f 0.58^{74}	f 45 430.90^{50}
24 Februari . .	70 988	72 656	—	—	5.05 „ 8.54	0.55^{10} „ 0.93^{12}	0.71^{02}	103 198.31
29 Maart. . . .	65 445	66 926	—	—	5.08 „ 11.28	0.60^{71} „ 1.34^{80}	0.83^{77}	112 132.35
4 Mei	80 134	826 98^{50}	—	—	4.78 „ 9.83	0.67^{78} „ 1.39^{40}	0.82^{68}	136 758.89
7 Juni.	84 835	86 994	—	—	5.25 „ 8.93	0.68^{20} „ 1.16	0.81^{02}	140 966.50^{50}
12 Juli	87 586	89 565^{50}	—	—	4.07 „ 10.46	0.55^{80} „ 1.43^{41}	0.88^{80}	159 070.80^{50}
23 Augustus .	115 375	117 064^{50}	—	—	4.53 „ 8.83	0.52 „ 1.01^{37}	0.73^{15}	171 268.22^{50}
27 September.	56 282	57 651	—	—	5.55 „ 8.43	0.57^{22} „ 0.86^{91}	0.66^{36}	76 519.50^{50}
2 November .	19 638	20 371^{50}	—	—	6.52 „ 9.02	0.73^{29} „ 1.01^{39}	0.86^{58}	35 278.62^{50}
6 December .	18 281	18 619	—	—	5.42 „ 6.86	0.65^{03} „ 0.82^{39}	0.70^{36}	26 202.58
Totalen . . .	636 517	651 211			4.07 à 11.28	f 0.52 à f 1.43^{41}	f 0.76^{25}	f 1 006 826.70

DAGTEEKENING DER VEILINGEN EN TOEWIJZINGEN.	Hoeveelheid (in K.G.).		Alcaloïd-gehalte van de onderzochte monsters, volgens de in Indië verrichte analyses.			Opbrengst.		
	Netto gewicht bij afscheep.	Netto gewicht aan de koopers uitgeleverd.	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine*. %	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine en andere alcaloïden* te zamen. %	Zwavelzure kinine. %	Laagste en hoogste veilingsprijs der verschillende kavelingen per *half* K.G.	Gemiddelde veilingsprijs over al de kavelingen dooreén per *half* K.G.	Totaal der opbrengst.
Robusta. *c)*								
1916.								
19 en 20 Jan.	6 117	6 089^{50}	—	—	1.69 à 3.44	f 0.16^{16} à f 0.32^{89}	f 0.19^{69}	f 2 398.99
24 en 25 Febr.	143	136	—	—	2.86 „ 6.16	0.31^{20} „ 0.67^{21}	0.46^{22}	125.72^{50}
29 en 30 Maart	5 250	5 262	—	—	1.41	0.16^{85}	0.16^{85}	1 755.50^{50}
4 en 5 Mei .	—	—	—	—	—	—	—	—
7 Juni	—	—	—	—	—	—	—	—
12 Juli	32	25^{50}	—	—	3.51	0.48^{12}	0.48^{12}	22.26
23 Augustus .	—	—	—	—	—	—	—	—
27 September .	6 250	6 352^{50}	—	—	3.30 à 3.67	0.37^{02} à 0.37^{84}	0.35^{21}	4 474.39^{50}
2 November .	7 500	7 571	—	—	2.68	0.30^{12}	0.30^{12}	2 640.96
6 December .	1 111	1 104	—	—	3.55	0.72^{64}	0.72^{64}	892.40^{50}
		235 10^{50}						f 12 310.24
Verstrekte monsters . .		4^{25}						3.82
Totalen . . .	23 403	235 14^{75}	—	—	1.41 à 6.16	f 0.16^{16} à f 0.67^{21}	f 0.34^{12}	f 12 314.06

N.B. In elk der 10 veilingen van 1916 bedroeg de gemiddelde prijs der verkochte fabrieksbast (Ledgeriana, succirubra en robusta) per unit, d. i. per procent zwavelzure kinine en per half K.G. bast f 0,11^{40}.

a) Het succirubra-product, voor zoover dit in veiling verkocht werd, bestond uit:

Soorten.	Aantal K.G.	Gemiddelde opbrengst per ½ K.G. over de 10 veilingen van 1916.
Stambast-pijpen 2de soort	202	f 0.66^{25}
Stambast-pijpen 3de soort	3 533^{50}	0.56^{19}
Stambast gebroken pijpen	8 512^{50}	0.50^{95}
Stambast stukken . . .	1 446	0.54^{50}
Wortelbast snitsels . . .	230^{50}	0.47

In toewijzing (kina-overeenkomst) werd verkocht: 506½ K.G. stambastpijpen 2de soort, 246 K.G. stambastpijpen 3de soort, 1771½ K.G. gebroken pijpen, 744½ K.G. stambaststukken, 67 K.G. stambast grof, 809½ K.G. stambast snitsels, 5869½ K.G. wortelbast stukken, 9037 K.G. wortelbast gruis en 15 961 K.G. wortelbast, tegen een middenprijs van f 0,33^{53}, f 0,43^{96}, ff 0,37^{78}, f 0,38^{68}, f 0,24^{32}, f 0,38^{43}, f 0,47^{61}, f 0,26^{94} en f 0,40^{06} per ½ K.G.

b) De Ledgeriana-bast bestond uit: 155 415½ K.G. stambast, 42 495 K.G. takbast, 41 168 K.G. wortelbast en 412 132½ K.G. gruis, welke sorteeringen gemiddeld over al de veilingen f 0,94^{47}, f 0,76^{63}, f 0,79^{85} en f 0,71^{87} per half K.G. opbrachten.

c) Het robusta-product werd uitsluitend verkocht in toewijzing (kina-overeenkomst) en bestond uit: 1104 K.G. gebroken pijpen, 3770 K.G. takbast, 2582 K.G. wortelbast, 58½ K.G. wortelbast stukken, 15 892½ K.G. gruis en 103 K.G. stambast, welke sorteeringen gemiddeld f 0,40^{82}, f 0,32^{02}, f 0,37^{83}, f 0,67^{21}, f 0,21^{54} en f 0,34^{38} per ½ K.G. opbrachten.

IV. KOSTEN der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING gedurende het jaar 1916, vergeleken met de OPBRENGST van het PRODUCT over de oogstjaren 1911 t/m 1915.

Oogst-jaren.	Oogst (in K.G.). Ledgeriana-bast.	Andere soorten bast.	Te zamen.	De ten verkoop herwaarts verscheepte oogst woog bij uitlevering hier te lande zuiver (in K.G.).	Kosten op het product gevallen. Totaal der gedurende het in kolom 1 vermelde oogstjaar in Indië gedane uitgaven voor de gouvernements-kina-onderneming (waaronder ook de kosten voor den afvoer van het product naar de haven van afscheep).	Verdere kosten, namelijk die van inlading, vervoer over zee en verkoop, zoomede uitgaven hier te lande gedaan voor aanschaffing en uitzending van benoodigdheden ten dienste der kinacultuur *a*).	Te zamen.	Opbrengst bij te gelde making hier te lande (*in het jaar volgende op het oogstjaar*), waaronder ook de opbrengst der voor de veilingen verstrekte monsters (vermeerderd met de opbrengst van het nog onverkochte gedeelte van den oogst 1915, geschat volgens de gemiddelde unitprijs in 1915 en gemiddelde veilingsprijs gedurende dat jaar).	Met inbegrip van de opbrengst der in Indië gehouden veilingen van zaden, enten, enz. *b*) en van de waarde der in Indië voor den geneesk. dienst teruggehouden en aan de Bandoengsche kininefabriek geleverde hoeveelheden bast *c*), is het in kolom 9 vermelde bedrag te herleiden tot onderstaande sommen:	Voordeelig verschil van de berekende jaarlijksche baten (kolom 10) tegenover de jaarlijksche uitgaven (kolom 8). *d*)	Bij de beoordeeling van het in kolom 11 opgegeven saldo houde men in het oog, dat over al de in elk der jaren 1911 t/m 1915 (zie het hoofd van kolom 9) gehouden veilingen de voor den verkochten gouvernements-oogst verkregen algemeene middenprijs per ½ K.G. bast beliep:	de unitprijs (berekend per procent kininesulfaat en per ½ K.G. bast) afwisselde als volgt:
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1911 .	268 900	170 780^{50}	439 680^{50}	342 193^{20}	f266 804,34	f 23 277,83	f290 082,17	f 165 155,27^{5}	f389 072,17	f 98 990,—	f 0,24^{12}	f0,03^{07} à f0,04^{29}
1912 .	771 706	179 358^{50}	951 064^{50}	—	263 939,96	66 464,—	330 403,96	570 660,—	605 358,96	274 955,—	0,29^{57}	0,04^{21} „ 0,05^{60}
1913 .	757 146^{50}	174 873	932 019^{50}	—	273 264,79	66 237,—	339 501,79	695 555,—	725 109,—	385 607,21	0,36^{45}	0,06^{20}
1914 .	734 697^{50}	159 138^{50}	893 836	803 660	266 579,33	69 632,96	336 212,29	663 127,53	693 652,23	357 439,94	0,36^{19}	0,06^{20}
1915 .	713 695	163 608^{50}	877 303^{50}	—	*e*)264 518,—	101 585,85	366 103,85	856 256,17	1 067 165,44	701 061,59	0,77^{22}	0,09^{22} „ 0,12^{82}

a) De opgaven in deze kolom betreffen, evenals de sommen in kolom 9, *het jaar volgende op het oogstjaar*.

b) De opbrengst der te Bandoeng gehouden veilingen van kinazaden en planten, of van zaden alleen, bedroeg in de jaren 1911 t/m 1915 onderscheidenlijk f 11 187, f 34 698, f 29 554, f 34 789,50 en f 27 883,50.

c) Van den Ledger-oogst 1915 is 222 175 K.G. geleverd aan de Bandoengsche kininefabriek.

d) Onder de uitgaven in kolom 6 zijn, wat de kosten van het personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven ten bate van de bij de onderneming actief dienende ambtenaren, enz., niet dus de uitgaven wegens pensioenen en verlofs- of non-activiteitstraktementen, wachtgelden of overtochtsgelden uit of naar Indië.

e) Het totaal der in Indië in 1915 gedane uitgaven was verdeeld als volgt: traktementen van het Europeesch en inlandsch personeel (met inbegrip van f 1750 wegens reis- en verblijfkosten, f 300 aan schrijfbehoeften, f 180 aan bezoldiging van een laboratoriumbediende en f 12 760 aan bezoldiging van volontairs, mantri's en mandoers) f 61 690; kosten van aanplant, inzameling en vervoer van het product tot de haven van afscheep f 155 116 en verder wegens uitgaven voor vernieuwing en herstelling van gebouwen en drooginrichtingen, aankoop van bouwstoffen, enz. f 47 712.

Bijlage **FF**.

(Zie hoofdstuk O. afd. I, § 1, sub 3° *a*, van het verslag.)

OPGAVEN

over 1916 betreffende de SUIKERINDUSTRIE op Java [1].

[1]) Om een algemeen overzicht te leveren van de suikerindustrie op Java, zijn in tabel I van deze bijlage niet enkel genoemd de ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, maar ook de particuliere landerijen (cursief gedrukt), de ondernemingen in de Vorstenlanden en de erfpachtsondernemingen (gespatieerd gedrukt), voor zooveel zij suiker voor de wereldmarkt produceeren of plachten te produceeren.

Voor de aan inlanders gedane betalingen wegens loonen en leveringen zie men de „Recapitulatie” op blz. 17 dezer bijlage.

I. STATISTIEK OVER 1916 BETREFFENDE S

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.
			Cheribon.		
1	Cheribon.	Ploembon.	Ploembon (Soerawinangoen) . .	—	1 375
2	id.	id.	Gempol.	—	702
3	id.	id.	Ardjawinangoen	—	734
4	id.	Sindanglaoet.	Sindanglaoet.	—	1 625
5	id.	id.	Karangsoewoeng.	—	911
6	id.	id.	Djatipiring	†	†
7	id.	id.	Blender	†	†
8	id.	Losari.	Nieuw-Tersana	—	2 255
9	id.	id.	Leuweunggadjah	†	†
10	id.	id.	Losari	†	†
11	id.	Loerahgoeng.	Tjidahoe	—	—
12	Madjalengka.	Radjagaloeh.	Paroengdjaja	—	702
13	id.	Madjalengka.	Kadipaten	104	1 493
14	id.	Djatiwangi.	Djatiwangi	—	1 175
			Totalen . . .	104	10 972
			Pekalongan.		
15	Pekalongan.	Pekalongan.	Tirto.	—	1 016
16	id.	Wiradesa.	Sragi	—	1 264
17	id.	Kedoengwoeni.	Wonopringgo	—	1 275
18	Batang.	Batang.	Kalimati	23	1 414
19	Tegal.	Adiwerna.	Pagongan	—	802
20	id.	id.	Adiwerna	—	1 021
21	id.	Tegal.	Kemantran	—	725[5]
22	id.	Slawi.	Kemanglen	—	898
23	id.	id.	Doekoehwringin	—	900
24	id.	Pangkah.	Pangkah	—	1 328
25	id.	Balapoelang.	Balapoelang	—	900
26	Brebes.	Brebes.	Djatibarang	—	1 517
27	id.	Tandjoeng.	*Ketanggoengan-West*	1 350	—
28	id.	id.	Bandjaratma.	—	1 201

…FENDE SUIKERONDERNEMINGEN OP JAVA.

…igen …1916: …nder- …an de …uurde …	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916: van eigen aanplant.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916: opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Verkregen product aan suiker (in K.G.). Hoofdsuiker. Superieure.	Verkregen product aan suiker (in K.G.). Hoofdsuiker. N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde melange.	Zaksuiker.
5	1 617 396	4 994	8 558 392	—	1 181 839	—	123 473
02	858 026	—	—	5 218 395	—	—	638 750
34	834 454	—	—	5 048 006	—	—	216 766
25	1 641 155	—	8 365 894	—	2 414 233	—	228 591
1	985 880	—	—	6 378 078	—	—	61 469
	†	†	†	†	†	†	†
	†	†	†	†	†	†	†
55	2 374 167	—	—	17 840 117	—	—	—
	†	†	†	†	†	†	†
	†	†	†	†	†	†	†
	—	—	—	—	—	—	—
02	732 573	—	—	4 555 491	—	—	205 736
93	1 709 272	21 651	7 231 160	—	2 955 829	—	—
75	1 121 318	30 037	2 788 958	2 430 063	747 385	—	289 290
72	11 874 241	56 682	26 944 404	41 470 150	7 299 286	—	1 764 075
16	1 316 638	—	—	7 961 728	—	—	43 417
34	1 715 633	—	—	10 363 151	—	—	—
75	1 608 383	6 464	8 630 218	—	629 396	—	56 016
14	1 455 341	—	—	9 085 554	—	—	—
02	975 257	—	5 512 873	—	—	—	32 545
21	1 212 727	12 295	6 781 917	—	668 155	910 343	—
255	979 003	—	—	655 863	—	—	—
98	1 059 136	—	6 542 360	—	19 825	1 071 536	59 351
00	1 085 463	—	6 667 233	49 988	—	1 043 880	—
28	1 532 517	8 862	8 672 605	—	—	2 106 305	—
00	1 135 408	—	—	7 398 829	—	—	—
17	1 808 823	—	10 320 123	—	1 476 634	—	60 268
	1 520 639	—	—	9 899 890	—	—	—
01	1 357 468	—	7 968 652	—	—	—	—

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden
29	Pemalang.	Tjomal.	Tjomal	—	2 328
30	id.	Pemalang.	Bandjardawa	—	1 239
31	id.	id.	Petaroekan	—	1 426
32	id.	id.	Soemberhardjo	—	996
			Totalen . . .	1 373	20 250[5]
			Semarang.		
33	Kendal.	Weleri.	Gemoeh	—	1 425
34	id.	id.	Tjepiring	—	1 625
35	id.	Kaliwoengoe.	Kaliwoengoe	—	1 050
36	Pati.	Pati.	Langsee	—	1 325
37	id.	Telagawoengoe.	Trangkil	—	877
38	id.	Tajoe.	Pakis	—	1 297
39	Koedoes.	Tenggeles.	Tandjoengmodjo	—	2 178
40	id.	Koedoes.	Rendeng	—	1 006
41	id.	Tjendana.	Besito	12	950
42	Japara.	Japara.	Banjoepoetih	—	148
43	id.	id.	Petjangaän	—	890
44	id.	Majong.	Majong	—	953
			Totalen . . .	12	13 724
			Rembang.		
45	Toeban.	Djatirata.	Kebonhardjo	—	154
			Soerabaja.		
46	Sidoardjo.	Gedangan.	Waroe	—	1 057
47	id.	Porong.	Porong	—	816
48	id.	id.	Tanggoelangin	—	1 764
49	id.	id.	Toelangan	—	766
50	id.	id.	Kremboeng	—	967
51	id.	Gedangan.	Sroeni	—	1 001
52	id.	id.	*Ketegan*	356	1 301
53	id.	Sidoardjo.	Tjandi	—	751
54	id.	id.	Boedoeran	—	953
55	id.	Krian.	Watoetoelis	—	1 001

Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916:		Verkregen product aan suiker (in K.G.).				
van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Hoofdsuiker.		Superieure stroopsuiker.	Verharde melasse.	Zaksuiker.
		Superieure.	N°. 16 en hooger.			
3 061 521	—	13 945 090	—	4 134 280	—	117 914
1 568 164	—	9 803 185	—	224 811	—	—
1 852 239	—	9 552 377	—	—	—	56 820
1 366 851	—	5 825 842	—	1 644 890	—	40 407
26 611 211	27 621	100 222 475	51 015 003	8 797 991	5 132 064	466 738
1 742 816	—	9 705 108	—	1 870 070	—	551 219
2 117 191	—	—	13 208 642	—	2 037 505	1 179 517
1 305 146	—	—	8 692 255	—	—	—
1 455 631	—	—	10 463 351	—	2 141 458	5 188
1 156 201	28 653	—	8 101 059	—	—	—
1 653 605	—	—	11 373 721	—	—	—
2 481 293	—	15 234 227	—	743 173	731 439	75 039
1 139 755	—	6 938 828	—	—	589 420	—
851 642	10 636	9 637	5 048 722	—	1 428 290	4 940
179 000	—	848 706	—	395 758	—	—
830 670	290	1 853	5 711 692	—	133 040	39 952
1 133 112	—	—	7 072 013	—	—	—
16 046 062	39 579	32 738 359	69 671 459	3 009 001	7 061 152	1 855 855
156 837	25 038	—	1 006 001	—	—	—
1 125 301	16 075	7 245 306	—	49 532	—	19 269
975 370	18 155	4 447	4 102 000	1 853 827	43 603	23 160
2 085 352	—	12 906 967	—	—	—	—
1 003 075	29 267	5 941 770	—	757 327	155 775	2 161
1 315 497	—	6 934 226	—	1 317 216	263 334	—
1 257 264	—	—	7 944 600	—	1 115 800	19 800
1 720 781	420 486	—	9 417 288	2 591 820	1 184 557	—
1 034 451	89 804	—	—	—	40 268	19 146
1 171 588	—	6 578 082	95 456	1 004 004	—	10 037
1 547 561	—	8 654 178	21 431	59 298	2 121 809	—

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.
56	Sidoardjo.	Krian.	Balongbendo	—	1 173
57	id.	id.	Popoh	—	998
58	id.	id.	Krian	—	942
59	Modjokerto.	Modjokerto.	Tangoenan	—	1 111
60	id.	id.	Brangkal	—	1 208
61	id.	id.	Sentanenlor	—	1 096
62	id.	Madjakasri.	Perning	—	934
63	id.	id.	Gempolkerep	—	2 331
64	id.	Djaboeng.	Dinojo	—	727
65	id.	id.	Pohdjedjer	—	725
66	id.	id.	Soemengko	—	556
67	id.	Madjasari.	Koning Willem II	—	1 167
68	id.	id.	Bangsal	—	1 117
69	id.	id.	Ketanen	100	992
70	id.	id.	Sedati	—	781
71	Djombang.	Djombang.	Blimbing	—	998
72	id.	id.	Tjoekir	—	1 150
73	id.	id.	Goedo	—	1 205
74	id.	id.	Tjeweng	—	750
75	id.	id.	Djombang	—	985
76	id.	id.	Ponen	—	975
77	id.	Bareng.	Selaredjo	—	1 367
78	id.	Madjadadi.	Ngelom	—	1 139
79	id.	Madjaagoeng.	Modjoagoeng	—	1 080
80	id.	id.	Peterongan	—	924
81	id.	id.	Soemobito	—	977
			Totalen	456	37 785
			Pasoeroean.		
82	Pasoeroean.	Wangkal.	Pleret (Kloerahan)	—	1 476
83	id.	Kebontjandi.	Gajam	—	636
84	id.	id.	Pongkol	†	†
85	id.	id.	Winongan	—	1 369

Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916:		Verkregen product aan suiker (in pikols):				
		Hoofdsuiker.				
van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde melasse.	Zaksuiker.
1 398 464	—	—	8 314 933	—	2 668 322	258 677
1 443 395	—	8 550 857	—	—	2 787 575	—
962 217	52 304	444 386	5 993 481	—	1 421 406	399 169
1 245 081	—	8 854 015	302 880	—	—	—
1 545 676	—	9 812 758	—	—	—	1 154 318
1 287 887	—	7 441 427	—	247 139	830 442	—
1 178 942	—	6 650 544	—	471 683	1 393 862	28 222
2 812 566	—	12 395 787	—	4 690 801	—	1 562 546
779 781	—	5 287 831	—	876 705	—	—
727 726	—	—	6 090 676	—	1 662	—
580 566	—	—	3 394 401	—	—	92 641
1 242 971	—	—	6 783 010	—	—	419 326
1 437 774	—	8 516 248	—	714 753	—	—
1 125 281	—	7 325 828	—	—	—	152 497
724 095	—	—	3 830 972	—	—	—
1 186 219	25 119	—	7 819 900	—	1 385 770	81 900
1 620 732	8 324	9 335 388	—	—	2 367 878	—
1 333 508	—	8 253 243	—	—	1 088 884	123 944
935 502	270 954	—	7 662 193	—	1 378 669	—
1 256 293	—	7 962 760	—	—	2 010 200	—
1 158 010	—	7 191 401	—	—	—	—
1 469 008	1 066	9 550 442	—	—	415 954	6 064
1 692 700	—	8 758 155	1 859 287	—	2 198 934	—
1 358 944	—	4 323	8 360 617	—	1 200 534	8 632
1 033 152	—	—	—	—	347 993	630 366
1 280 535	—	7 248 424	—	—	2 001 623	55 278
46 053 265	931 554	181 848 793	81 993 125	14 634 105	29 819 854	5 067 153
1 409 596	17 180	7 626 038	744 360	—	836 711	67 343
597 382	—	—	3 069 606	—	—	—
†	†	†	†	†	†	†
1 501 502	—	—	8 155 346	—	1 571 468	14 822

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.
86	Pasoeroean.	Grati.	*Kedaoeng*	336	665
87	Bangil.	Bangil.	Soemberredjo	—	831
88	id.	id.	Wonoredjo	—	721
89	id.	Gempol.	Babat (Ardjasari)	—	580
90	id.	id.	Tanggoelangin	†	†
91	id.	Pandakan.	Pandaän (Adiredjo)	—	1 067
92	id.	id.	Soekoredjo	—	956
93	id.	Poerwaredja.	Alkmaar	336	524
94	Malang.	Senggoeroeh.	Pangoengredjo	—	1 204
95	id.	id.	Kebonagoeng	†	†
96	id.	Gondanglegi.	Sempalwadak	—	1 181
97	id.	id.	Krebet	—	777
98	id.	id.	Sepandjang	†	†
99	Probolinggo.	Probolinggo.	Oemboel	—	1 022
100	id.	Dringo.	Wonolangan	—	914
101	id.	Soemberkareng.	Soemberkareng	—	845
102	id.	id.	Wonoasih	—	742
103	Kraksaän.	Kraksaän.	Kandangdjati	—	901
104	id.	id.	Bagoe	—	1 151
105	id.	id.	Sebaroh	—	622
106	id.	id.	Paiton	—	861
107	id.	Gending.	Gending	—	1 284
108	id.	id.	Maron	—	863
109	id.	id.	Padjarakan	—	975
110	Loemadjang.	Loemadjang.	Soekodono *a*)	8	1 699
111	id.	Ranoelamongan.	Ranoepakis	116	895
112	id.	id.	Djatiroto	3 761	1 030
			Totalen	4 557	25 791

a) Eigendomsperceel.

…igen …1916:	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916:		Verkregen product aan suiker (in K.G.).				
…nder- …an de …uurd…	van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Hoofdsuiker. Superieure.	Hoofdsuiker. N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde melasse.	Zaksuiker.
…5	1 134 539	—	—	5 700 090	898 321	1 679 528	—
…1	816 400	—	—	5 225 846	—	—	47 679
…1	678 887	—	—	1 235 463	3 288 649	840 438	5 867
…0	538 663	—	—	3 122 413	—	—	75 000
	†	†	†	†	†	†	†
…7	948 232	—	5 565 824	1 007 799	—	905 593	8 986
…6	750 313	1 807	—	4 621 824	—	—	32 732
…4	669 446	—	3 396	4 209 341	—	487 999	7 411
…4	1 484 664	49 700	—	10 477 702	—	—	145 450
	†	†	†	†	†	†	†
…1	1 413 616	8 686	—	11 070 232	—	—	163 872
…7	972 903	861 511	11 460 556	—	—	—	14 266
	†	†	†	†	†	†	†
…2	1 126 687	—	—	6 072 212	—	1 124 723	357 806
…4	1 057 754	—	6 653 808	—	124 607	450 243	—
…5	927 247	—	3 764 761	—	1 067 262	—	32 513
…2	755 870	—	—	4 198 877	435 840	—	—
…91	941 741	—	—	5 594 653	—	—	—
…51	1 343 147	—	784 307	—	—	611 437	74 144
…22	545 000	—	—	2 673 775	—	—	640 634
…51	858 792	—	—	4 887 288	—	—	173 178
…34	1 779 466	—	10 811 717	—	—	644 342	—
…33	1 146 761	—	6 620 502	649 914	—	—	—
…75	1 156 334	—	6 705 974	—	252 412	1 455 015	71 346
…99	2 330 191	12 709	2 470 408	7 162 754	198 760	—	1 064 545
…95	896 179	—	—	4 822 900	—	1 109 800	73 100
…30	6 898 094	—	—	33 725 500	179 800	—	—
…91	34 677 406	951 593	62 467 291	128 427 895	6 445 651	11 717 297	3 070 664

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.
			Besoeki.		
113	Bondowoso.	Bondowoso.	Tanggarang	—	1 000
114	id.	Besoeki.	de Maas	—	600
115	id.	Mlandingan.	Boedoean	—	850
116	Panaroekan.	Sitoebondo.	Olean	—	925
117	id.	id.	Pandji	—	1 702
118	id.	Panaroekan.	Wringinanom	2	1 097
119	id.	Pradjekan.	Pradjekan	—	929
120	id.	Soemberwaroe.	Asembagoes	98	760
121	Banjoewangi.	Banjoewangi.	Soekowidi	—	650
122	id.	Ragadjampi.	Kabat	†	†
123	id.	Genteng.	Paridjata	†	†
			Totalen . . .	100	8 513
			Banjoemas.		
124	Banjoemas.	Soekaradja.	Kalibagor	—	1 268
125	id.	Kaliredja.	Kaliredja	—	1 102
126	id.	Poerwaredja.	Klampok	—	1 964
127	Poerwakerta.	Poerwakerta.	Poerwokerto	—	1 095
128	Poerbalingga.	Poerbalingga.	Bodjong	5	1 797
129	Tjilatjap.	Madjenang.	Madjenang	—	663
			Totalen . . .	5	7 889
			Kedoe.		
130	Keboemen.	Premboen.	Remboen	—	2 830
131	Poerworedjo.	Poerworedjo.	Poerworedjo	—	2 774
			Totalen . . .	—	5 604
			Madioen.		
132	Madioen.	Madioen.	Kanigoro	—	1 250
133	id.	Bagi.	Redjoagoeng	—	1 730
134	id.	Oeteran.	Pagottan	—	1 582
135	Ngawi.	Ngawi.	Soedhono	—	1 363

Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916:		Verkregen product aan suiker (in K.G.).				
		Hoofdsuiker.				
van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde melasse.	Zaksuiker.
1 230 319	—	—	7 562 261	—	—	642 317
703 289	—	4 137	4 352 580	85 992	—	45 376
958 134	—	—	5 962 725	—	1 414 333	57 438
1 310 750	—	—	7 093 119	58 097	1 820 395	—
1 901 479	—	7 411	12 815 593	—	2 065 893	440 595
1 620 871	—	—	8 284 397	—	2 734 338	—
1 071 067	1 500	—	6 196 421	584 855	390 931	1 544
1 308 189	—	—	6 334 166	—	964 133	54 163
790 585	—	—	4 299 042	—	—	98 805
†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†
10 894 683	1 500	11 548	62 900 304	728 944	9 390 023	1 340 238
1 854 361	18 702	—	11 434 842	—	—	—
1 152 002	—	—	6 573 725	—	—	3 983
2 282 885	—	—	14 472 097	—	2 586 200	—
1 588 233	107	4 917	9 519 169	—	—	—
2 286 858	—	—	11 191 920	—	—	2 173 345
521 130	—	—	1 792 015	—	—	—
9 785 469	18 809	4 917	54 983 768	—	2 586 200	2 177 328
3 199 240	—	—	19 243 222	—	2 662 500	58 730
3 589 558	—	—	19 839 660	—	4 463 065	—
6 788 798	—	—	39 082 882	—	7 125 565	58 730
1 525 036	—	8 847 119	—	—	—	—
1 832 563	—	10 800 605	—	126 586	—	19 032
1 590 000	—	8 425 435	—	1 314 261	390 537	6 654
1 511 300	—	—	10 980 457	—	—	10 446

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916:	
				op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.
136	Magetan.	Maospati.	Poerwodadi	—	1 718
137	id.	Goranggareng.	Redjosari	—	1 499
			Totalen . . .	—	9 142
			Kediri.		
138	Kediri.	Kediri.	Pasantren	—	1 880
139	id.	Modjokerto.	Meritjan	—	1 200
140	id.	Ngadiloewih.	Ngadiredjo	—	629
141	id.	id.	Soemberdadi	—	2 273
142	id.	Pare.	Badas	—	900
143	id.	id.	Kawarasan	268	2 074
144	id.	id.	Kentjong	497	1 161
145	id.	id.	Menang.	—	1 438
146	id.	id.	Tegowangi	170	2 686
147	id.	Papar.	Minggiran	—	1 785
148	id.	id.	Bogohkidoel	—	1 190
149	id.	id.	Poerwoasri	—	1 497
150	Toeloengagoeng.	Kalangbret.	Modjopanggoeng	†	†
151	Blitar.	Blitar.	Garoem	522	2 590
152	id.	Wlingi.	Kenongo	†	†
153	id.	Gandoesari.	Papok.	734	—
154	Berbek.	Ngandjoek.	Ngandjoek.	—	1 124
155	id.	Berbek.	Djati.	—	1 125
156	id.	Kertasana.	Baron.	†	†
157	id.	id.	Djoewono	†	†
158	id.	Waroedjajeng.	Koedjonmanis.	†	†
159	id.	Kertasana.	Lestari	8	1 182
			Totalen . . .	2 199	24 734

Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916:		Verkregen product aan suiker (in K.G.).				
		Hoofdsuiker.				
van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde melasse.	Zaksuiker.
1 743 697	—	6 699 400	—	857 891	64 165	67 982
1 628 929	—	11 489 682	—	—	—	—
9 831 525	—	46 262 241	10 980 457	2 298 738	454 702	104 114
1 914 748	360 888	11 158 945	—	1 901 358	—	21 150
1 673 627	—	6 924 182	—	2 879 867	533 616	9 449
404 405	304 425	3 656 200	—	—	—	26 250
2 096 072	369 605	13 482 200	—	—	1 839 300	71 700
1 013 900	—	—	6 270 170	—	1 337 400	24 200
2 538 864	8 847	—	15 860 340	—	3 784 830	40 410
1 903 514	—	11 084 820	—	—	2 436 860	45 980
1 731 492	—	—	11 619 350	—	1 923 000	38 600
2 879 162	—	16 410 750	—	—	—	99 800
2 169 155	—	—	12 631 500	—	—	31 000
1 488 887	—	7 935 800	—	—	—	980 400
1 987 208	—	11 616 559	—	—	—	1 770
†	†	†	†	†	†	†
3 417 732	—	20 560 497	—	—	1 839 300	76 487
†	†	†	†	†	†	†
527 278	—	—	2 368 900	—	161 600	9 700
1 191 600	—	7 578 845	—	—	—	30 487
1 345 871	1 255	7 102 139	—	—	—	18 123
†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†
†	†	†	†	†	†	†
1 392 554	13 325	—	9 124 251	79 514	1 969 347	16 428
29 676 069	1 058 343	117 510 937	57 874 511	4 860 739	15 825 253	1 541 934

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.
			Djokjakarta. *b)*		
160	Mataram.	Mlati.	Beran	813	—
161	id.	Sleman.	Klatji en Tjibongan	1 760	—
162	id.	id.			
163	id.	Godean.	Rewoeloe	1 057	—
164	id.	Gamping.	Sedajoe	1 012	—
165	id.	Djedjeran en Kreteg.	Barongan	1 096	—
166	id.	Imogiri, Pasar Gedé en Berbak.	Kedaton (Pleret)	731	—
167	id.	Berbak.	Tandjoeng Tirto	628	—
168	id.	Tjepit.	Bantoel	670	—
169	id.	id.	Gesikan	607	449
170	id.	Gamping.	Padokan	1 076	110
171	id.	Kreteg.	Poendoeng	737	61
172	id.	Gamping.	Demak Idjo	845	—
173	id.	Kalasan.	Wonotjahor	512	935
174	id.	Klegoeng.	Medarie	868	220
175	id.	Prambanan.	Randoegoenting	1 202	—
176	Bantoel.	Panggang.	Gondang Lipoero	480	—
177	Koelon Progo.	Galoer.	Sewoegaloer	1 125	—
			Totalen	15 220	1 775
			Soerakarta.		
178	Soerakarta.	Kartasoera.	Kartasoera	946	—
179	id.	id.	Tjolomadoe	815	—
180	Klaten.	Delangoe.	Delangoe	1 036	—
181	id.	Ponggok.	Karanganom	623	—
182	id.	Djatinan.	Gedaren	495	—
183	id.	Klaten.	Gondangwinangoen	1 436	—
184	id.	Ponggok.	Ponggok	353	92

b) De onder Djokjakarta en Soerakarta vermelde ondernemingen zijn alle op huurlanden gevestigd, uitgezonderd de in laatstgenoemd gewest de sub nos. 179 en 192 vermelde fabrieken, welke over onverhuurde gronden beschikken.

Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916:		Verkregen product aan suiker (in K.G.).				
		Hoofdsuiker.				
van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde melasse.	Zaksuiker.
1 105 773	359 606	—	10 368 777	—	—	25 139
2 406 476	—	13 893 498	—	1 920 239	201 596	—
1 208 631	—	7 312 541	—	717 783	—	—
931 681	591	7 265 206	—	—	—	17 272
1 677 519	—	9 973 576	—	778 323	—	63 738
1 036 412	582 742	—	12 010 658	—	—	—
683 110	527 800	5 258 076	—	—	12 267	—
987 157	—	6 911 768	—	9 801 023	—	—
752 533	513 082	—	7 826 391	—	—	—
1 908 234	209 550	9 785 872	—	2 236 330	—	82 758
1 069 791	58 396	7 703 701	—	—	—	29 200
1 091 964	—	7 589 352	—	—	—	6 176
680 941	1 243 329	12 882 220	—	—	—	123 211
44 653	5 724	9 132 115	—	—	—	—
1 762 655	50 220	11 902 101	—	—	—	—
669 290	—	—	4 619 421	—	—	10 499
1 349 085	14 173	8 303 351	—	—	—	—
19 375 905	3 565 213	117 911 377	34 825 247	16 082 378	213 863	378 992
1 310 868	25 500	—	8 452 219	—	—	—
1 282 882	215 162	8 860 522	—	—	—	97 704
1 426 851	—	9 393 604	—	—	—	71 414
912 106	—	5 309 074	—	—	—	13 437
824 237	—	—	5 373 164	—	—	—
1 852 751	—	11 481 653	—	—	—	82 680
660 372	108 544	—	4 308 734	—	—	9 620

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.
185	Klaten.	Prambanan.	Prambanan	603	754
186	id.	id.	Tjandisewoe *c*)	—	—
187	id.	Bedji.	Tjepper	1 543	—
188	id.	Delangoe.	Wonosari	1 006	—
189	id.	Bedji.	Manishardjo	775	—
190	id.	Ponggok.	Tjokro Toeloeng	947	—
191	Sragen.	Sragen.	Modjosragen	1 391	577
192	id.	Karanganjar.	Tasikmadoe	†	†
193	Bojolali.	Banjoedono.	Banjak, Pengging en Dono	1 105	—
			Totalen	13 074	1 423

R E C A P I T U

VERDEELING DER SUIKERONDERNEMINGEN.		Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1916: op gronden der onderneming.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.
Ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking		—	140 248,5 (123)
Ondernemingen niet of niet uitsluitend berustende op overeenkomsten.	op erfpachtsperceelen	6 756 (16)	20 645 (15)
	„ particuliere landerijen	2 042 (3)	1 966 (2)
	„ eigendomsperceelen	8 (1)	1 669 (1)
	„ huurlanden in de Vorstenlanden	27 479 (30)	3 198 (8)
	„ onverhuurde landen in Soerakarta	815 (1)	—
	Totaal	37 100 (51)	167 726,5 (149)

c) Is een onderdeel van de onderneming Randoegoeting (n°. 175).

d) In de vorige verslagen zijn onder deze bedragen ook opgenomen de betaalde grondhuren, wat ten gevolge had, dat in schijn voor de eene categorie ondernemingen een zelfde soort uitgaven betrekkelijk veel hooger waren dan voor eene andere categorie.

De specificatie per gewest, waarbij de grondhuren afzonderlijk zijn opgegeven, vindt men op blz. 18.

Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916:		Verkregen product aan suiker (in K.G.).				
van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Hoofdsuiker. Superieure.	Hoofdsuiker. N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde melasse.	Zaksuiker.
931 367	822 288	10 719 315	—	618 354	—	8 623
—	—	—	—	—	—	—
1 709 092	—	8 801 836	—	2 724 651	—	1 815 443
1 293 214	—	7 632 872	—	—	—	—
1 066 542	—	—	6 974 468	—	—	—
1 179 039	—	7 986 660	—	—	—	—
1 802 092	514 183	16 507 560	—	—	—	61 786
†	†	†	†	†	†	†
1 672 306	14 099	10 825 749	—	—	—	14 953
17 923 719	1 699 776	97 518 843	25 108 585	3 343 005	—	2 175 660

A P I T U L A T I E.

Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1916:		Verkregen product aan suiker (in K.G.).					Totaal uitgaaf aan inlanders voor loonen en gedane leveringen in 1916. *d)*
van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.	Hoofdsuiker. Superieure.	Hoofdsuiker. N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde mélasse.	Zaksuiker.	
164 211 139 (123)	2 623 065 (28)	502 914 469 (69)	457 169 542 (67)	41 170 411 (37)	69 331 528 (51)	13 628 053 (78)	f 42 746 012,61 (123)
31 480 277 (16)	54 459 (4)	62 626 088 (7)	110 055 991 (11)	3 215 143 (3)	16 916 497 (10)	2 754 261 (12)	7 682 866,— (16)
4 375 959 (3)	420 486 (1)	—	25 017 268 (3)	3 490 141 (2)	2 864 085 (2)	—	1 280 548,49 (3)
2 330 191* (1)	12 709 (1)	2 470 408 (1)	7 162 754 (1)	198 760 (1)	—	1 064 545 (1)	499 268,36 (1)
36 016 741 (30)	5 049 827 (16)	206 567 698 (22)	59 933 832 (9)	19 425 383 (8)	213 863 (2)	2 456 848 (17)	6 939 520,88 (30)
1 282 882 (1)	215 162 (1)	8 860 522 (1)	—	—	—	97 704 (1)	303 179,99 (1)
239 697 189 (174)	8 375 708 (51)	783 439 185 (100)	659 339 387 (91)	67 499 838 (51)	89 325 973 (65)	20 001 411 (109)	f 59 451 396,33 (174)

Specificatie der uitgaven per gewest.

GEWESTEN.	Aantal ondernemingen.	Aan inlanders betaald: wegens loonen en leveringen.	wegens grondhuur.	Totaal.
Cheribon	9	f 3 206 787,50	f 382 345,79 (7)	f 3 589 133,29
Pekalongan	18	7 141 598,06	1 379 401,94	8 521 000,—
Semarang	12	4 419 952,61	539 241,37 (10)	4 959 193,98
Rembang	1	103 498,15	27 854,39	131 352,54
Soerabaja	36	11 444 869,18	1 806 220,21	13 251 089,39
Pasoeroean	27	9 778 254,22	1 286 502,28	11 064 756,50
Besoeki	9	3 043 187,85	470 172,65	3 513 360,50
Banjoemas	6	2 392 475,64	423 360,43 (5)	2 815 836,07
Kedoe	2	1 801 647,75	273 447,93 (1)	2 075 095,68
Madioen	6	2 510 922,61	372 087,74	2 883 010,35
Kediri	17	6 365 501,89	1 296 299,08 (21)	7 661 800,97
Djokjakarta	17	4 036 581,72	—	4 036 581,72
Soerakarta	14	3 206 119,15	—	3 206 119,15
Totalen	174	f 59 451 396,33	f 8 256 933,81	f 67 708 330,14

II. GEWESTELIJK OVERZICHT over 1916 van de op Java bestaande suikerrietaanplantingen ter verkrijging van plantriet (bibit).

GEWESTEN.	Op zich zelf staande bibit-ondernemingen. Aantal ondernemingen.	Eigen aanplantingen. Uitgestrektheid (in bouws).	Eigen aanplantingen. Geoogste hoeveelheid plantriet (in pikols).	Hoeveelheid plantriet (in pikols) verkregen door opkoop van de bevolking.	Bibit-ondernemingen, welke te beschouwen zijn als onderdeelen van een of meer suikerondernemingen. Aantal ondernemingen.	Eigen aanplantingen. Uitgestrektheid (in bouws).	Eigen aanplantingen. Geoogste hoeveelheid plantriet (in pikols).
Banjoemas	—	—	—	—	3	354	161 267
Besoeki	—	—	—	—	5	415	202 972
Cheribon	9	412	106 993	204	6	965	358 594
Kediri	14	1 312	582 692	—	1	100	40 000
Kedoe	2	154	56 274	—	7	717	527 254
Madioen	—	—	—	—	7	889	346 582
Pasoeroean	27	2 198	832 246	44 005	26	1 743	553 504
Pekalongan	2	460	164 450	—	9	605	246 508
Preanger-Regentschappen	5	702	344 799	—	3	258	68 594
Semarang	8	1 100	386 063	—	1	78	22 100
Soerabaja	—	—	—	—	4	441	144 567
Totalen	67	6 338	2 473 517	44 209	72	6 565	2 671 942

III. Gewestelijk en afdeelingsgewijs overzicht der rietbranden in 1911, 1912, 1913, 1914, 1915 en 1916.

Residentiën.	Afdeelingen.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom.			Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen.				
								Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Soerabaja	Soerabaja	1911	631	12	1.90	4	0.63	—	3	1	—	—	—	—	—
	"	1912	699	6 1/4	0.89	3	0.42	—	—	3	—	—	—	—	—
	"	1913	1 298	24 1/4	1.87	9	0.69	—	1	8	2	—	1	1	4
	"	1914	1 111	12 1/4	1.10	4	0.36	—	1	3	—	—	—	—	5
	"	1915	873	26 1/4	3.—	4	0.46	—	1	3	1	—	—	1	—
	"	1916	1 275	25 1/4	1.98	11	0.86	—	5	6	2	1	—	1	—
	Sidoardjo	1911	12 447	294	2.36	158	1.20	11	59	88	—	—	—	—	—
	"	1912	12 291	119 1/2	0.97	102	0.83	18	29	55	—	—	—	—	—
	"	1913	12 613 1/4	257	2.03	122	0.97	9	36	77	26	—	6	20	6
	"	1914	12 711 1/2	95 1/4	0.75	39	0.30	2	14	23	9	1	7	1	—
	"	1915	12 614	25 1/4	0.20	25	0.19	2	5	18	4	—	4	—	—
	"	1916	12 963	33	11.25	31	0.24	9	2	20	15	—	3	12	—
	Modjokerto	1911	11 627	163	1.40	117	0.88	41	34	42	—	—	—	—	—
	"	1912	10 945	249	2.27	78	0.71	16	24	38	—	—	—	—	—
	"	1913	12 125	55 1/2	0.46	34	0.28	7	11	16	12	4	8	—	8
	"	1914	11 190	92 3/4	0.83	40	0.36	2	15	23	11	3	7	1	7
	"	1915	11 059	10 3/4	0.09	16	0.14	5	4	7	8	—	8	—	1
	"	1916	11 146	38	0.34	40	0.36	14	9	17	12	1	8	3	4
	Djombang	1911	11 549	270 1/2	2.30	92	0.80	7	31	54	—	—	—	—	—
	"	1912	12 109	106 1/2	0.88	53	0.43	3	13	37	—	—	—	—	—
	"	1913	12 545	95	0.76	57	0.45	11	17	29	11	4	7	—	10
	"	1914	12 575 3/4	62 3/4	0.52	29	0.24	1	12	16	10	2	8	—	1
	"	1915	11 940	48	0.40	25	0.21	3	6	16	6	2	4	—	—
	"	1916	13 775	70	0.51	31	0.23	8	2	21	5	1	—	4	6
	Totalen	1911	36 254	739 1/2	2.01	371	1.02	59	127	185	—	—	—	—	—
	"	1912	36 044	481 1/4	1.33	236	0.65	37	66	133	—	—	—	—	—
	"	1913	38 581 3/4	431 3/4	1.12	222	0.58	27	65	130	51	8	22	21	28
	"	1914	37 588 1/4	263	0.70	112	0.30	5	42	65	30	6	22	2	13
	"	1915	36 486	110 1/4	0.30	70	0.18	10	16	44	19	2	16	1	1
	"	1916	39 159	166 1/4	0.42	113	0.29	31	18	64	34	3	11	20	10
Pasoeroean	Pasoeroean	1911	4 721	600	12.70	315	6.67	18	215	82	—	—	—	—	—
	"	1912	4 879 1/2	121	2.48	96	1.96	11	57	28	—	—	—	—	—
	"	1913	5 125 3/4	106 3/4	2.08	51	1.—	1	27	23	9	3	6	—	—
	"	1914	4 944	83	1.67	38	0.76	—	16	22	14	2	11	1	1
	"	1915	4 870 1/4	29 1/2	0.61	19	0.39	1	10	8	1	—	1	—	3
	"	1916	5 027	28 1/2	0.57	32	0.63	4	24	4	7	3	4	—	1

Residentiën.	Afdeelingen.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom.			Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen.				
								Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Pasoeroean	Bangil	1911	5 649	535½	9.40	420	7.42	11	167	242	—	—	—	—	—
	"	1912	5 462¼	269¼	4.92	232	4.24	35	86	111	—	—	—	—	—
	"	1913	5 520½	226	4.09	111	2.01	4	84	23	6	4	2	—	24
	"	1914	5 382	99½	1.84	79	1.46	1	55	23	—	—	—	—	19
	"	1915	5 136¾	59	1.15	37	0.72	3	20	14	1	1	—	—	7
	"	1916	4 824	48½	1.—	41	0.85	5	25	11	14	4	9	1	5
	Malang	1911	3 474	25¾	0.70	16	0.46	1	8	7	—	—	—	—	—
	"	1912	4 226	88½	2.09	49	1.15	6	17	26	—	—	—	—	—
	"	1913	4 129	107¾	2.61	43	1.04	4	22	17	5	1	4	—	13
	"	1914	4 408	54	1.22	35	0.79	1	15	19	14	8	6	—	8
	"	1915	4 408	5½	0.12	7	0.16	—	2	5	1	—	1	—	3
	"	1916	3 488	3	0.08	4	0.11	1	1	2	—	—	—	—	—
	Probolinggo	1911	3 575	135¾	3.80	89	2.48	17	42	30	—	—	—	—	—
	"	1912	3 631	139½	3.84	78	2.14	16	34	28	—	—	—	—	—
	"	1913	3 567	206¼	5.78	77	2.16	13	32	32	2	—	—	2	12
	"	1914	3 576¼	141½	3.98	55	1.53	11	15	29	—	—	—	—	9
	"	1915	3 503	141	4.02	42	1.19	6	18	18	—	—	—	—	—
	"	1916	3 521	54	1.53	59	1.67	19	20	20	6	1	4	1	2
	Kraksaän	1911	6 501	424¾	6.50	343	5.27	47	122	174	—	—	—	—	—
	"	1912	6 698	271¼	4.04	231	3.44	32	73	126	—	—	—	—	—
	"	1913	6 707	495	7.38	205	3.06	23	94	88	10	4	—	6	15
	"	1914	6 698¼	160	2.38	87	1.29	8	40	39	24	8	13	3	10
	"	1915	6 629½	66	1.—	39	0.59	2	13	24	11	1	9	1	6
	"	1916	6 727	67	1.—	56	0.83	16	14	26	17	12	5	—	11
	Loemadjang	1911	8 460	869½	10,27	200	2.36	11	74	115	—	—	—	—	—
	"	1912	9 178½	260	2.83	75	0.81	4	23	48	—	—	—	—	—
	"	1913	7 380	324½	4.40	89	1.21	9	12	68	—	—	—	—	27
	"	1914	7 134¾	181¾	2.54	62	0.86	3	10	49	—	—	—	—	36
	"	1915	7 229½	98	1.36	30	0.41	1	8	21	1	—	—	1	14
	"	1916	7 544	44¼	0.59	27	0.36	8	4	15	5	—	5	—	9
	Totalen	1911	32 380	2 591¼	8.—	1 383	4.27	105	628	650	—	—	—	—	—
	"	1912	34 075½	1 149½	3.37	761	2.23	104	290	367	—	—	—	—	—
	"	1913	32 429½	1 466¼	4.52	576	1.78	54	271	251	32	12	12	8	91
	"	1914	32 143¼	719¾	2.23	356	1.10	24	151	181	52	18	30	4	83
	"	1915	31 777	399	1.26	174	0.55	13	71	90	15	2	11	2	33
	"	1916	31 131	245¼	0.79	219	0.70	53	88	78	49	20	27	2	28

Residentiën.	Afdeelingen.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom. Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen. Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Kediri	Kediri	1911	15 458	325½	2.10	187	1.20	13	69	105	—	—	—	—	—
	"	1912	15 951	512¾	3.21	246	1.54	5	157	84	—	—	—	—	—
	"	1913	16 627	503	3.03	290	1.74	7	152	131	—	—	—	—	13
	"	1914	17 164	482	2.81	236	1.37	6	191	39	53	—	38	15	26
	"	1915	18 000	242½	1.35	115	0.64	5	92	18	14	1	7	6	—
	"	1916	21 401	294	1.37	192	0.89	38	129	25	13	—	6	7	15
	Berbek	1911	6 563	363¼	5.48	96	1.46	5	58	33	—	—	—	—	—
	"	1912	6 724	101¼	1.50	56	0.83	15	27	14	—	—	—	—	—
	"	1913	7 139	59	0.83	27	0.38	1	14	12	2	—	2	—	6
	"	1914	6 833½	100¼	1.47	30	0.44	7	10	13	4	1	2	1	6
	"	1915	7 077	63	0.89	22	0.31	—	11	11	5	—	—	5	—
	"	1916	8 157	253¾	3.11	62	0.76	7	17	38	2	—	2	—	7
	Toeloengagoeng	1911	800	14¼	1.75	12	1.50	—	2	10	—	—	—	—	—
	"	1912	800	18¾	2.34	17	2.12	—	5	12	—	—	—	—	—
	"	1913	800	17¾	2.22	6	0.75	—	5	1	—	—	—	—	1
	"	1914	800	79¼	9 91	29	3.63	1	22	6	6	—	6	—	—
	"	1915	800	32½	4.06	17	2.12	2	10	5	1	1	—	—	—
	"	1916	1 400	11½	0.82	12	0.85	1	6	5	—	—	—	—	1
	Blitar	1911	3 422½	190¾	5.55	90	2.63	3	63	24	—	—	—	—	—
	"	1912	3 983	135	3.38	93	2.33	6	57	30	—	—	—	—	—
	"	1913	3 982	181	4.55	103	2.59	8	87	8	—	—	—	—	35
	"	1914	3 717¾	355	6.21	185	3.24	4	100	81	4	1	4	—	11
	"	1915	6 260	349	5.58	228	3.64	—	160	68	5	—	4	—	—
	"	1916	7 215	240	3.33	189	2.62	30	121	38	3	—	3	—	33
	Totalen	1911	26 243½	893¾	3.40	385	1.46	21	192	172	—	—	—	—	—
	"	1912	27 458	767¾	2.79	412	1.50	26	246	140	—	—	—	—	—
	"	1913	28 548	760¾	2.66	426	1.49	16	258	152	2	—	2	—	55
	"	1914	30 515¼	1 016½	3.33	480	1.57	18	323	139	67	1	50	16	43
	"	1915	32 137	687	2.13	382	1.19	7	273	102	25	3	11	11	—
	"	1916	38 173	799¼	2.09	455	1.19	76	273	106	18	—	11	7	56
Besoeki	Bondowoso	1911	2 521½	48¼	1.90	84	3.33	10	32	42	—	—	—	—	—
	"	1912	2 525	51½	2.03	90	2.77	14	29	27	—	—	—	—	—
	"	1913	2 645	66¾	2.52	64	2.42	14	25	25	1	—	—	1	4
	"	1914	2 869½	78	2.72	58	2.02	4	27	27	2	—	—	2	7
	"	1915	2 824	11½	0.41	27	0.95	1	10	16	13	6	2	5	1
	"	1916	2 854	16½	0.58	17	0.59	1	14	2	9	5	3	1	—

Residentiën.	Afdeelingen.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom.			Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen.				
								Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Besoeki	Panaroekan	1911	4 966 1/4	103 1/2	2.09	89	1.77	9	19	61	—	—	—	—	—
	"	1912	4 830	60 1/2	1.25	38	0.78	3	11	24	—	—	—	—	—
	"	1913	4 877	109	2.23	52	1.07	5	4	43	4	1	1	2	5
	"	1914	4 992 1/4	128 1/2	2.57	58	1.16	9	12	37	2	2	—	—	10
	"	1915	4 986	59	1.18	28	0.56	2	5	21	2	2	—	—	6
	"	1916	5 037	84	1.67	43	0.85	3	11	29	8	2	3	3	10
	Banjoewangi	1911	2 371	51	2.15	46	1.94	9	13	24	—	—	—	—	—
	"	1912	2 153	11	0.51	25	1.16	6	8	11	—	—	—	—	—
	"	1913	1 919 1/4	5 1/2	0.29	8	0.42	2	1	5	—	—	—	—	1
	"	1914	1 244 1/2	6 1/4	0.50	14	1.12	4	5	5	2	—	—	2	4
	"	1915	1 324	7 1/4	0.55	7	0.53	1	4	2	3	2	1	—	2
	"	1916	1 325	5 1/2	0.42	7	0.53	3	1	3	1	1	—	—	1
	Totalen	1911	9 858 3/4	202 3/4	2.04	219	2.2	28	64	127	—	—	—	—	—
	"	1912	9 508	123	1.29	133	1.39	23	48	62	—	—	—	—	—
	"	1913	9 441 1/4	181 1/4	1.92	124	1.31	21	30	73	5	1	1	3	10
	"	1914	9 106 1/4	212	2.34	130	1.43	17	44	69	6	2	—	4	21
	"	1915	9 134	77 3/4	0.85	62	0.68	4	19	39	18	10	3	5	9
	"	1916	9 216	106	1.15	67	0.73	7	26	34	18	8	6	4	11
Madioen	Madioen	1911	2 843	210 1/4	7.38	44	1.5	4	11	29	—	—	—	—	—
	"	1912	3 363	29	0.86	11	1.32	—	7	4	—	—	—	—	—
	"	1913	3 303	18	0.34	14	0.42	2	7	5	4	2	1	1	5
	"	1914	4 355	34 3/4	0.80	12	0.28	1	4	7	2	—	1	1	—
	"	1915	3 831	43 1/2	1.14	7	0.18	—	7	—	4	2	2	—	—
	"	1916	3 812	36 1/2	0.96	7	0.18	1	3	3	—	—	—	—	—
	Ponorogo	1911	403	117 3/4	29.03	24	5.9	—	11	13	—	—	—	—	—
	"	1912	570	30	5.26	5	0.87	—	2	3	—	—	—	—	—
	"	1913	570	8	1.40	3	0.53	—	1	2	—	—	—	—	—
	"	1914	618	14 1/2	2.35	3	0.49	—	1	2	1	—	—	1	—
	"	1915	628	6	0.96	4	0.64	1	—	3	1	—	—	1	1
	"	1916	595	6	1.01	3	0.50	—	1	2	1	—	—	1	1
	Magetan	1911	2 600	119 1/4	4.57	29	1.1	1	12	16	—	—	—	—	—
	"	1912	2 966	41 1/4	1.39	11	0.37	1	1	9	—	—	—	—	—
	"	1913	3 486	47	1.34	8	0.23	2	3	3	4	3	—	1	1
	"	1914	3 392	27 1/2	0.81	10	0.30	—	5	5	—	—	—	—	1
	"	1915	3 579	12	0.34	5	0.14	—	4	1	3	—	—	3	—
	"	1916	4 122	51 3/4	1.25	13	0.32	2	4	7	9	—	8	1	2

Residentiën.	Afdeelingen.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom.			Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen.				
								Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Madioen	Ngawi	1911	888	$48\frac{1}{2}$	5.46	27	3.04	—	4	23	—	—	—	—	—
	"	1912	1 003	56	5.58	14	1.39	3	2	9	—	—	—	—	—
	"	1913	914	11	1.20	5	0.55	—	1	4	1	1	—	—	—
	"	1914	1 372	$1\frac{1}{2}$	0.11	1	0.08	—	—	1	1	1	—	—	—
	"	1915	1 347	1	0.08	1	0.08	—	—	1	—	—	—	—	1
	"	1916	1 343	$\frac{1}{500}$	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
	Totalen	1911	6 734	$495\frac{3}{4}$	7.35	124	1.84	5	38	81	—	—	—	—	—
	"	1912	7 902	$156\frac{1}{4}$	1.97	41	0.51	4	12	25	—	—	—	—	—
	"	1913	8 273	84	1.02	30	0.36	4	12	14	9	6	1	2	6
	"	1914	9 737	$78\frac{1}{4}$	0.80	26	0.27	1	10	15	4	1	1	2	1
	"	1915	9 385	$62\frac{1}{2}$	0.67	17	0.18	1	11	5	8	2	2	4	2
	"	1916	9 872	$94\frac{1}{4}$	0.96	24	0.24	3	8	13	10	—	8	2	3
Banjoemas	Poerwakerta	1911	1 110	10	0.90	9	0.81	—	2	7	—	—	—	—	—
	"	1912	$1\ 145\frac{1}{4}$	22	1.92	14	1.22	7	5	2	—	—	—	—	—
	"	1913	$1\ 084\frac{1}{4}$	$5\frac{1}{2}$	0.58	6	0.55	—	—	6	—	—	—	—	—
	"	1914	$1\ 104\frac{1}{2}$	9	0.81	7	0.63	—	5	2	2	1	—	1	—
	"	1915	1 066	1	0.09	4	0.38	—	4	—	1	—	1	—	—
	"	1916	1 157	$\frac{1}{4}$	0.02	3	0.26	—	2	—	2	—	2	—	1
	Poerbalingga	1911	1 107	5	0.45	6	0.54	3	—	3	—	—	—	—	—
	"	1912	$1\ 209\frac{1}{2}$	$38\frac{1}{2}$	3.18	12	0.99	—	2	10	—	—	—	—	—
	"	1913	1 389	$15\frac{1}{2}$	1.12	13	0.94	3	7	3	3	—	2	1	—
	"	1914	$1\ 587\frac{1}{2}$	$148\frac{3}{4}$	9.37	43	2.71	2	36	5	13	1	11	1	—
	"	1915	$1\ 588\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4}$	0.02	4	0.25	—	4	—	—	—	—	—	—
	"	1916	1 793	26	1.45	7	0.39	—	4	3	1	—	1	—	—
	Bandjarnegara	1911	205	$3\frac{3}{4}$	1.95	6	2.92	1	2	3	—	—	—	—	—
	"	1912	458	40	8.73	20	4.36	—	11	9	—	—	—	—	—
	"	1913	505	$10\frac{1}{4}$	2.03	11	2.78	1	8	2	—	—	—	—	—
	"	1914	$423\frac{1}{4}$	$5\frac{3}{4}$	1.36	6	1.42	—	5	1	1	1	—	—	—
	"	1915	395	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	"	1916	429	$\frac{1}{4}$	0.06	3	0.70	—	3	—	—	—	—	—	—
	Banjoemas	1911	3 216	162	5.03	48	1.49	—	20	28	—	—	—	—	—
	"	1912	$3\ 655\frac{3}{4}$	275	7.52	88	2.40	2	52	34	—	—	—	—	—
	"	1913	$3\ 338\frac{1}{4}$	$186\frac{1}{2}$	5.59	102	3.06	10	34	58	6	—	3	3	9
	"	1914	3 455	$93\frac{1}{4}$	2.70	38	1.10	3	11	24	1	—	—	1	1
	"	1915	$3\ 677\frac{1}{2}$	$57\frac{3}{4}$	1.57	35	0.96	—	15	20	—	—	—	—	—
	"	1916	3 716	$3\frac{1}{2}$	0.09	19	0.51	2	5	12	—	—	—	—	1

Residentiën.	Afdeelingen.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom.			Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen.				
								Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Banjoemas	Tjilatjap	1911	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1912	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1913	238$^1/_4$	52$^1/_2$	22.03	30	12.60	12	17	1	—	—	—	—	2
	„	1914	455	31	6.81	15	3.29	—	5	10	—	—	—	—	2
	„	1915	559	27$^1/_4$	4.87	16	2.86	—	—	16	—	—	—	—	—
	„	1916	663	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totalen	1911	5 638	180$^3/_4$	3.21	69	1.22	4	24	41	—	—	—	—	—
	„	1912	6 468$^1/_2$	375$^1/_2$	5.80	134	2.07	9	70	55	—	—	—	—	—
	„	1913	6 554$^3/_4$	270$^1/_4$	4.12	162	2.48	26	66	70	9	—	5	4	11
	„	1914	7 025$^1/_4$	287$^3/_4$	4.10	109	1.55	5	62	42	17	3	11	3	3
	„	1915	7 286$^1/_4$	86$^1/_4$	1.18	59	0.81	—	23	36	1	—	1	—	2
	„	1916	7 758	30	0.39	32	0.41	3	14	15	3	—	3	—	2
Kedoe	Magelang	1911	435$^1/_4$	4$^1/_4$	0.91	11	2.29	1	6	4	—	—	—	—	—
	„	1912	476$^1/_2$	23$^1/_4$	4.88	19	4.—	7	7	5	—	—	—	—	—
	„	1913	508$^1/_2$	21$^1/_4$	4.18	17	3.34	2	6	9	—	—	—	—	1
	„	1914	537	27	5.03	18	3.35	5	6	7	1	—	1	—	—
	„	1915	534$^1/_2$	22$^1/_2$	4.21	31	5.79	1	30	—	—	—	—	—	6
	„	1916	680	21$^1/_2$	3.16	20	2.94	2	15	3	—	—	—	—	—
	Poerworedjo	1911	2 770$^1/_2$	204$^1/_2$	7.32	42	1.51	2	18	22	—	—	—	—	—
	„	1912	3 483	341$^1/_4$	9.79	62	1.78	1	41	20	—	—	—	—	—
	„	1913	3 854	188$^1/_4$	4.88	52	1.35	1	17	34	1	—	1	—	15
	„	1914	3 827	109$^1/_2$	2.86	28	0.73	—	14	14	—	—	—	—	9
	„	1915	4 605	195	4.21	32	0.69	—	12	20	—	—	—	—	4
	„	1916	4 549	122	2.68	36	0.79	2	15	19	—	—	—	—	8
	Keboemen	1911	623$^1/_2$	(50 roe)	0.01	1	0.16	—	1	—	—	—	—	—	—
	„	1912	766	8$^3/_4$	1.14	4	0.52	—	2	2	—	—	—	—	—
	„	1913	545$^1/_4$	3$^1/_2$	0.64	3	0.55	—	1	2	1	—	1	—	2
	„	1914	903	43$^1/_4$	4.79	9	1.—	—	1	8	2	—	2	—	5
	„	1915	1 302	7	0.54	2	0.15	—	2	—	—	—	—	—	—
	„	1916	1 353	28$^1/_2$	2.11	2	0.15	—	—	2	—	—	—	—	—
	Totalen	1911	3 829$^1/_4$	208$^3/_4$	5.43	54	1.41	3	25	26	—	—	—	—	—
	„	1912	4 725$^1/_2$	373$^1/_4$	7.89	85	1.79	8	50	27	—	—	—	—	—
	„	1913	4 907$^3/_4$	213	4.34	72	1.47	3	24	45	2	—	2	—	18
	„	1914	5 267	179$^3/_4$	3.41	55	1.04	5	21	29	3	—	3	—	14
	„	1915	6 441$^1/_2$	224$^1/_2$	3.48	65	1.—	1	44	20	—	—	—	—	10
	„	1916	6 582	172	2.61	58	0.88	4	30	24	—	—	—	—	8

Residentiën.	Afdeelingen.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom.			Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen.				
								Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Cheribon	Cheribon	1911	9 184	304 1/4	3.31	50	0.54	2	23	25	—	—	—	—	—
	„	1912	9 153	346 1/2	3.78	103	1.12	7	65	31	—	—	—	—	—
	„	1913	9 736	459	4.71	96	0.99	8	31	57	1	1	—	—	26
	„	1914	9 670	429 3/4	4.44	114	1.18	3	19	92	—	—	—	—	11
	„	1915	9 750	103	1.06	67	0.69	1	18	48	8	—	—	8	8
	„	1916	9 357	96 1/2	1.03	40	0.43	4	12	24	—	—	—	—	7
	Indramajoe	1911	373 1/4	3/4	0.20	1	0.26	—	—	1	—	—	—	—	—
	„	1912	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1913	295	18 1/4	6.19	2	0.68	—	—	2	—	—	—	—	—
	„	1914	250	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1915	465	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1916	467	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Madjalengka	1911	3 258 1/4	5 1/2	0.16	12	0.36	—	8	4	—	—	—	—	—
	„	1912	3 380	54 1/2	1.61	24	0.71	2	4	18	—	—	—	—	—
	„	1913	3 135	49	1.56	16	0.51	—	7	9	9	2	7	—	1
	„	1914	2 960	32 1/4	1.09	24	0.81	—	12	12	1	—	—	1	7
	„	1915	2 649	25	0.94	15	0.57	—	4	14	2	—	—	2	5
	„	1916	2 793	11 1/2	0.41	11	0.39	1	1	9	—	—	—	—	2
	Totalen	1911	12 815 1/2	310 1/2	2.41	63	0.49	2	31	30	—	—	—	—	—
	„	1912	12 533	401	3.19	127	1.01	9	69	49	—	—	—	—	—
	„	1913	13 166	526 1/4	4.—	114	0.87	8	38	68	10	3	7	—	27
	„	1914	12 980	462	3.56	138	1.06	3	31	104	1	—	—	1	18
	„	1915	12 864	128	1.—	82	0.64	1	19	62	10	—	—	10	13
	„	1916	12 617	108	0.86	51	0.40	5	13	33	—	—	—	—	9
Pekalongan	Pekalongan	1911	3 516	178 1/2	5.07	59	1.67	2	19	38	—	—	—	—	—
	„	1912	3 592	181 3/4	5.05	53	1.47	2	12	39	—	—	—	—	—
	„	1913	3 613 1/2	339	9.38	67	1.85	4	12	51	1	—	1	—	1
	„	1914	3 665	357	9.74	85	2.30	4	35	46	9	2	7	—	7
	„	1915	3 545	22 1/2	0.63	18	0.51	—	8	10	4	3	1	—	1
	„	1916	3 555	61 1/2	1.73	41	1.15	5	5	31	12	7	5	—	1
	Batang	1911	1 334	38	2.84	3	0.22	—	2	1	—	—	—	—	—
	„	1912	1 483	46 1/4	3.11	9	0.60	—	—	9	—	—	—	—	—
	„	1913	1 440	31 1/4	2.17	17	1.18	—	—	17	1	—	1	—	1
	„	1914	1 450	129 1/4	8.87	27	1.86	1	6	20	—	—	—	—	10
	„	1915	1 441	47	3.26	7	0.48	—	2	5	—	—	—	—	1
	„	1916	1 433	1/4	0.01	1	0.07	1	—	—	—	—	—	—	—

RESIDENTIËN.		Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeëring van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom. Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen. Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Pekalongan	Pemalang	1911	2 300	70 1/2	3.06	34	1.47	15	2	17	—	—	—	—	—
	„	1912	3 102	100 1/2	3.23	26	0.83	1	3	22	—	—	—	—	—
	„	1913	5 380 3/4	487 3/4	9.06	51	0.95	8	9	34	14	1	8	5	17
	„	1914	6 001	180 1/2	3.00	50	0.83	2	13	35	24	10	10	4	—
	„	1915	5 747	66 1/4	1.15	21	0.37	—	—	21	2	2	—	—	10
	„	1916	5 991	73 1/2	1.23	17	0.28	3	2	12	9	4	3	2	1
	Tegal	1911	5 655 1/4	101 1/2	1.79	41	0.73	8	23	10	—	—	—	—	—
	„	1912	5 637	95 1/2	1.69	26	0.46	4	9	13	—	—	—	—	—
	„	1913	6 095	102 3/4	1.69	39	0.64	6	21	12	—	—	—	—	—
	„	1914	6 066 1/2	47 1/4	0.77	35	0.57	6	5	24	3	1	2	—	1
	„	1915	6 120	42 1/4	0.69	47	0.78	6	5	36	5	1	1	3	3
	„	1916	6 130	66 1/4	1.08	38	0.62	13	7	18	9	5	2	2	4
	Brebes	1911	2 440	211 3/4	8.67	33	1.35	3	18	12	—	—	—	—	—
	„	1912	2 200	62	2.81	16	0.72	—	1	15	—	—	—	—	—
	„	1913	3 796	70 1/4	1.85	17	0.45	1	2	14	—	—	—	—	—
	„	1914	4 052	64 1/4	1.58	30	0.74	—	4	26	—	—	—	—	4
	„	1915	3 706	20 1/2	0.55	9	0.24	1	4	4	—	—	—	—	2
	„	1916	4 391	43 1/2	0.99	23	0.52	1	9	13	3	—	3	—	8
	Totalen	1911	15 245 1/4	600 1/4	3.93	170	1.11	28	64	78	—	—	—	—	—
	„	1912	16 014	486	3.03	130	0.81	7	25	98	—	—	—	—	—
	„	1913	20 325 1/4	1 031	5.07	191	0.94	19	44	128	16	1	10	5	19
	„	1914	21 234 1/2	778 1/4	3.66	227	1.06	13	63	151	36	13	19	4	22
	„	1915	20 559	198 1/2	0.97	102	0.49	7	19	76	11	6	2	3	17
	„	1916	21 500	245	1.14	120	0.55	23	23	74	33	16	13	4	14
Semarang	Kendal	1911	3 172	139	4.38	37	1.16	2	8	27	—	—	—	—	—
	„	1912	3 562	241 1/4	6.77	38	1.06	—	8	30	—	—	—	—	—
	„	1913	3 289	217	6.60	52	1.58	1	—	51	—	—	—	—	9
	„	1914	3 479	231 1/2	6.65	48	1.39	4	15	29	—	—	—	—	6
	„	1915	4 070	147	3.61	45	1.11	2	9	34	3	—	3	—	8
	„	1916	4 119	114	2.76	32	0.77	3	11	18	2	1	1	—	3
	Salatiga	1911	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1912	75	1	1.33	1	1.33	—	—	1	—	—	—	—	—
	„	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1914	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1915	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„	1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Residentiën.		Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom. Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen. Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Semarang	Demak	1911	56	2	3.57	1	1.78	—	—	1	—	—	—	—	—
	"	1912	29	1	0.34	1	3.44	—	—	1	—	—	—	—	—
	"	1913	225	2½	1.11	5	2.22	—	3	2	1	—	1	—	—
	"	1914	230¼	23¼	10.09	4	1.74	—	2	2	—	—	—	—	2
	"	1915	278	10½	3.78	3	1.08	—	—	3	—	—	—	—	—
	"	1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Koedoes	1911	3 691½	139½	3.76	58	1.57	2	28	28	—	—	—	—	—
	"	1912	3 559½	164¾	4.62	44	1.23	6	8	30	—	—	—	—	—
	"	1913	3 585	225¾	6.30	86	2.40	10	25	51	—	—	—	—	2
	"	1914	3 649	305¾	8.38	56	1.53	—	14	42	—	—	—	—	—
	"	1915	3 419¼	97½	2.85	52	1.52	2	30	20	1	—	—	1	—
	"	1916	3 839	58½	1.52	31	0.81	7	13	11	—	—	—	—	1
	Pati	1911	3 590	41	1.14	15	0.41	4	1	10	—	—	—	—	—
	"	1912	3 520	97¼	2.75	23	0.65	1	6	16	—	—	—	—	—
	"	1913	3 499	19	0.54	16	0.46	—	4	12	—	—	—	—	8
	"	1914	3 456	65¼	1.89	32	0.93	2	4	26	—	—	—	—	6
	"	1915	3 489	42	1.20	10	0.29	—	2	8	1	—	1	—	6
	"	1916	3 503	17¼	0.49	8	0.22	—	3	5	2	—	1	1	4
	Japara	1911	1 960¼	15¼	0.76	12	0.61	—	3	9	—	—	—	—	—
	"	1912	1 980	38	1.91	16	0.80	4	1	11	—	—	—	—	—
	"	1913	1 980	48¾	2.46	24	1.21	3	3	18	2	—	—	2	2
	"	1914	1 980	124¼	6.28	32	1.62	2	24	6	2	—	—	2	3
	"	1915	1 969	7½	0.38	9	0.46	1	—	8	1	—	—	1	1
	"	1916	1 990	26¾	1.34	14	0.70	—	—	14	5	—	4	1	2
	Totalen	1911	12 469¾	336¾	2.70	123	0.99	8	40	75	—	—	—	—	—
	"	1912	12 725½	543¼	4.26	123	0.96	11	23	89	—	—	—	—	—
	"	1913	12 578	513	4.08	183	1.46	14	35	134	3	—	1	2	21
	"	1914	12 794¼	750	5.86	172	1.34	8	59	105	2	—	—	2	17
	"	1915	13 225¼	304½	2.32	119	0.89	5	41	73	6	—	4	2	15
	"	1916	13 451	216½	1.61	85	0.63	10	27	48	9	1	6	2	10
Rembang	Rembang	1911	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	"	1912	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	"	1913	314	22¼	7.09	6	1.91	2	3	1	—	—	—	—	1
	"	1914	268	50½	1.89	8	2.98	1	1	6	1	—	—	1	—
	"	1915	262	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	"	1916	170	1/10	0.06	1	0.6	—	—	1	—	—	—	—	1
	Toeban	1911	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	"	1912	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	"	1913	348½	36¾	10.55	6	1.72	1	—	5	—	—	—	—	4
	"	1914	356	34¼	9.62	8	2.25	—	4	4	—	—	—	—	2
	"	1915	266	¾	0.28	1	0.37	—	—	1	—	—	—	—	1
	"	1916	55	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totalen	1911	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	"	1912	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	"	1913	662½	59	8.91	12	1.81	3	3	6	—	—	—	—	5
	"	1914	624	84¾	13.58	16	2.56	1	5	10	1	—	—	1	2
	"	1915	528	¾	0.14	1	0.19	—	—	1	—	—	—	—	1
	"	1916	225	1/10	0.04	1	0.44	—	—	1	—	—	—	—	1

FF

RESIDENTIËN.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom.			Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen.				
							Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
RECAPITULATIE.														
Soerabaja	1911	36 254	739½	2.01	371	1.02	59	127	185	—	—	—	—	—
"	1912	36 044	481¼	1.33	236	0.65	37	66	133	—	—	—	—	—
"	1913	38 581¾	431¾	1.12	222	0.58	27	65	130	51	8	22	21	28
"	1914	37 588¼	263	0.70	112	0.30	5	42	65	30	6	22	2	13
"	1915	36 486	110¼	0.30	70	0.18	10	16	44	19	2	16	1	1
"	1916	39 159	166¼	0.42	113	0.29	31	18	64	34	3	11	20	10
Pasoeroean	1911	32 380	2 591¼	8	1383	4.27	105	628	650	—	—	—	—	—
"	1912	34 075½	1 149½	3.37	761	2.23	104	290	367	—	—	—	—	—
"	1913	32 429¼	1 466¼	4.52	576	1.78	54	271	251	32	12	12	8	91
"	1914	32 143¼	719¾	2.23	356	1.10	24	151	181	52	18	30	4	83
"	1915	31 777	399	1.26	174	0.55	13	71	90	15	2	11	2	33
"	1916	31 131	245¼	0.79	219	0.70	53	88	78	49	20	27	2	28
Kediri	1911	26 243½	893¾	3.40	385	1.46	21	192	172	—	—	—	—	—
"	1912	27 458	767¾	2.79	412	1.50	26	246	140	—	—	—	—	—
"	1913	28 548	760¾	2.66	426	1.49	16	258	152	2	—	2	—	55
"	1914	30 515¼	1 016½	3.33	480	1.57	18	323	139	67	1	50	16	43
"	1915	32 137	687	2.13	382	1.19	7	273	102	25	3	11	11	—
"	1916	38 173	799¼	2.09	455	1.19	76	273	106	18	—	11	7	56
Besoeki	1911	9 858¾	202¾	2.04	219	2.20	28	64	127	—	—	—	—	—
"	1912	9 508	123	1.29	133	1.39	23	48	62	—	—	—	—	—
"	1913	9 441¼	181¼	1.92	124	1.31	21	30	73	5	1	1	3	10
"	1914	9 106¼	212¾	2.34	130	1.43	17	44	69	6	2	—	4	21
"	1915	9 134	77¾	0.85	62	0.68	4	19	39	18	10	3	5	9
"	1916	9 216	106	1.15	67	0.73	7	26	34	18	8	6	4	11
Madioen	1911	6 734	495¾	7.35	124	1.84	5	38	81	—	—	—	—	—
"	1912	7 902	156¼	1.97	41	0.51	4	12	25	—	—	—	—	—
"	1913	8 273	84	1.02	30	0.36	4	12	14	9	6	1	2	6
"	1914	9 737	78¼	0.80	26	0.27	[illegible]	10	15	4	1	1	2	1
"	1915	9 385	62½	0.67	17	0.18	1	11	5	8	2	2	4	2
"	1916	9 872	94¼	0.96	24	0.24	3	8	13	10	—	8	2	3
Banjoemas	1911	5 638	180¾	3.21	69	1.22	4	24	41	—	—	—	—	—
"	1912	6 468½	375½	5.80	134	2.07	9	70	55	—	—	—	—	—
"	1913	6 554¾	270¼	4.12	162	1.48	26	66	70	9	—	5	4	11
"	1914	7 025¼	287¾	4.10	109	1.55	5	62	42	17	3	11	3	3
"	1915	7 286¼	86¼	1.18	59	0.81	—	23	36	1	—	1	—	—
"	1916	7 758	30	0.39	32	0.41	3	14	15	3	—	3	—	2

RESIDENTIËN.	Jaren.	Ruwe uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de verbrande oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom.			Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen.				
							Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbrand verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politierechter.
Kedoe	1911	3 829$^1/_4$	208$^3/_4$	5.43	54	1.41	3	25	26	—	—	—	—	—
„	1912	4 725$^1/_2$	373$^1/_4$	7.89	85	1.79	8	50	27	—	—	—	—	—
„	1913	4 907$^3/_4$	213	4.34	72	1.47	3	24	45	2	—	2	—	18
„	1914	5 267	179$^3/_4$	3.41	55	1.04	5	21	29	3	—	3	—	14
„	1915	6 441$^1/_2$	224$^1/_2$	3.48	65	1.—	1	44	20	—	—	—	—	10
„	1916	6 582	172	2.61	58	0.88	4	30	24	—	—	—	—	8
Cheribon	1911	12 815$^1/_2$	310$^1/_2$	2.41	63	0.49	2	31	30	—	—	—	—	—
„	1912	12 533	401	3.19	127	1.01	9	69	49	—	—	—	—	—
„	1913	13 166	526$^1/_4$	4.—	114	0.87	8	38	68	10	3	7	—	27
„	1914	12 980	462	3.56	138	1.06	3	31	104	1	—	—	1	18
„	1915	12 864	128	1.—	82	0.64	1	19	62	10	—	—	10	13
„	1916	12 617	108	0.86	51	0.40	5	13	33	—	—	—	—	9
Pekalongan	1911	15 245$^1/_4$	600$^1/_4$	3.93	170	1.11	28	64	78	—	—	—	—	—
„	1912	16 014	486	3.03	130	0.81	7	25	98	—	—	—	—	—
„	1913	20 325$^1/_4$	1 031	5.07	191	0.94	19	44	118	16	1	10	5	19
„	1914	21 234$^1/_2$	778$^1/_4$	3.66	227	1.06	13	63	151	36	13	19	4	22
„	1915	20 559	198$^1/_2$	0.97	102	0.49	7	19	76	11	6	2	3	17
„	1916	21 500	245	1.14	120	0.55	23	23	74	37	18	15	4	14
Semarang	1911	12 469$^3/_4$	336$^3/_4$	2.70	123	0.99	8	40	75	—	—	—	—	—
„	1912	12 725$^1/_2$	543$^1/_4$	4.26	123	0.96	11	23	89	—	—	—	—	—
„	1913	12 578	513	4.08	183	1.46	14	35	134	3	—	1	2	21
„	1914	12 794$^1/_4$	750	5.86	172	1.34	8	59	105	2	—	—	2	17
„	1915	13 225$^1/_4$	304$^1/_2$	2.32	119	0.89	5	41	73	6	—	4	2	15
„	1916	13 451	216$^1/_2$	1.61	85	0.63	10	27	48	9	1	6	2	10
Rembang	1911	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„	1912	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„	1913	662$^1/_2$	59	8.91	12	1.81	3	3	6	—	—	—	—	5
„	1914	624	84$^3/_4$	13.58	16	2.56	1	5	10	1	—	—	1	2
„	1915	528	$^3/_4$	0.14	1	0.19	—	—	1	—	—	—	—	1
„	1916	225	$^1/_{10}$	0.04	1	0.44	—	—	1	—	—	—	—	1
Algemeene totalen . .	1911	161 468	6 560	4.06	2 961	1.83	263	1233	1465	—	—	—	—	—
„ „ . .	1912	167 454	4 856$^3/_4$	2.90	2 182	1.30	238	899	1045	—	—	—	—	—
„ „ . .	1913	175 467$^1/_2$	5 536$^1/_2$	3.17	2 112	1.21	195	846	1061	139	31	63	45	291
„ „ . .	1914	179 015	4 832$^3/_4$	2.70	1 821	1.02	100	811	910	219	44	136	39	237
„ „ . .	1915	179 823	2 279	1.27	1 133	0.63	49	536	548	113	25	50	38	101
„ „ . .	1916	189 684	2 182$^3/_5$	1.15	1 225	0.65	215	520	490	178	50	87	41	152

Bijlage GG.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 3°, *a*, van het verslag.)

OVERZICHT

over 1916 van de opbrengst, enz. der TABAKSONDERNEMINGEN op Java, geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot huur van gronden of tot opkoop van gewas.

Volgnummer.	GEWESTEN.	DISTRICTEN EN AFDEELINGEN.	ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto* aanplant, waarvan het product is bereid.		Opbrengst (in K.G.).		
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurden grond.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens schatting).	Bladtabak.	Krosok.	Te zamen.
1	Pasoeroean.	Senggoeroeh (Malang).	Soemberpoetjoeng . .	—	—	—	153 414	153 414
2	Id.	Id.	Kalipari.	—	—	—	79 136	79 136
3	Id.	Pakis (Malang).	Toempang.	—	—	—	43 233	43 233
4	Id.	Id.	Kawi.	—	80	—	39 300	39 300
5	Id.	Id.	Toempang.	—	—	—	24 086	24 086
6	Id.	Id.	Handelsvereeniging Nederland	—	—	—	37 057	37 057
7	Id.	Gending (Kraksaän).	Klenang Kidoel (Klomp & Co.)	—	—	18 528	55 585	74 113
8	Id.	Id.	Klenang Kidoel (Lim Hok Po).	—	—	48 791	92 642	141 433
9	Id.	Id.	Gading Koelon . . .	—	—	27 107	143 431	170 538
10	Id.	Loemadjang (Loemadjang).	Labroek Kidoel . . .	—	140	37 057	69 481	106 538
11	Id.	Id.	Labroek Lor	—	—	18 000	30 000	48 000
12	Id.	Id.	Soembersoeko . . .	—	—	200 000	295 000	495 000
13	Id.	Id.	Tempokersan. . . .	—	—	7 102	172 932	180 034
14	Id.	Id.	Kho Koen Khing . .	—	—	—	65 525	65 525
15	Id.	Ranoelamongan (Loemadjang).	Tjoerahpetoeng . . .	—	—	—	234 693	234 693
16	Id.	Id.	Klakah (Sam Hap & Co.)	—	—	6 176	80 290	86 466
17	Id.	Id.	Wonogrijo.	—	—	—	202 690	202 690
18	Id.	Id.	Goenoeng Kendeng .	10	—	—	24 704	24 704
19	Id.	Tempeh (Loemadjang).	Tempeh.	—	—	22 728	233 766	256 494
20	Id.	Id.	Lempeni	—	—	120 000	61 761	181 761
21	Id.	Id.	Boelakwareng . . .	—	—	200 000	140 000	340 000
22	Id.	Id.	Djako	—	1 300	174 000	474 944	648 944
23	Id.	Id.	Djarit	—	—	16 052	14 124	30 176
24	Id.	Id.	Kalipantjing	—	1 800	179 665	1 145 928	1 325 593
25	Id.	Id.	Tempeh Baroe . . .	—	—	—	322 480	322 480
26	Id.	Id.	Pakempandan . . .	—	—	45 000	31 250	76 250
27	Id.	Id.	Soemberdjati	—	—	37 500	50 000	87 500
28	Id.	Id.	Selok	—	8 000	277 926	1 197 427	1 475 353
29	Id.	Id.	Kebontoeroes. . . .	—	—	23 913	111 725	135 638
30	Id.	Id.	Balakwinong (Sidimoro).	—	2 000	14 822	14 446	29 268
31	Id.	Id.	Tempeh Lor (Redjo Baroe)	—	—	—	699 562	699 562
32	Id.	Id.	Preman.	—	300	40 000	100 000	140 000
33	Id.	Id.	Redjomoro.	—	—	—	89 240	89 240
34	Id.	Id.	Besoek	—	—	69 895	316 348	386 243
35	Id.	Id.	Tempeh Kidoel . . .	—	—	—	43 233	43 233
36	Id.	Id.	Tjondro.	—	—	7 500	30 000	37 500
37	Id.	Id.	Donoredjo	—	—	40 000	22 500	62 500
38	Besoeki.	Bondowoso (Bondowoso).	Sekarpoetih	2 103	—	309 173	657 332	966 505
39	Id.	Tamanan (Bondowoso).	Amsterdam-Besoeki-Tabakmaatschappij .	1 200	—	45 600	381 400	427 000
40	Id.	Wonosari (Bondowoso).	Boender, Daboesah en Sentong	4 588	—	251 600	661 900	913 500
41	Id.	Id.	Kalianjar	431	—	54 661	181 999	236 660
42	Id.	Tamanan (Bondowoso).	Soembersari en Bonosari	1 800	200	426 930	312 408	739 338

Volgnummer.	GEWESTEN.	DISTRICTEN EN AFDEELINGEN.	ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto* aanplant, waarvan het product is bereid.		Opbrengst (in K.G.).		
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurden grond.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens schatting).	Bladtabak.	Krosok.	Te zamen.
43	Besoeki.	Tamanan (Bondowoso).	Loetjoe	1 000	—	30 400	250 680	281 080
44	Id.	Bondowoso (Bondowoso).	Nangkaän	60	650	—	450 000	450 000
45	Id.	Tamanan (Bondowoso).	Soekowono	3 000	600	325 000	563 000	888 000
46	Id.	Id.	Djelboek	2 500	2 500	412 500	600 000	1 012 500
47	Id.	Djember (Djember).	Oud-Djember	9 000	1 900	1 335 000	3 423 000	4 758 000
48	Id.	Soekakerta (Djember).	Soekokerto-Agoeng .	3 000	3 000	378 172	745 312	1 123 484
49	Id.	Id.	Besoeki-Tabakmaatschappij	1 645	—	758 534	803 014	1 561 548
50	Id.	Id.	Amsterdam Besoeki-Tabakmaatschappij .	7 170	—	1 224 950	1 224 936	2 449 886
51	Id.	Id.	Soekasari	450	375	—	657 000	657 000
52	Id.	Id.	Soemberdanti . . .	830	—	103 654	203 347	307 001
53	Id.	Tanggoel (Djember).	Gambiran	1 000	120	74 000	299 000	373 000
54	Id.	Id.	Manggistan	200	—	25 000	40 000	65 000
55	Id.	Id.	Soemberbaroe . . .	715	—	42 020	287 824	329 844
56	Id.	Majang (Djember).	Garahan	150	350	18 528	295 336	313 864
57	Id.	Genteng (Banjoewangi).	Kalibaroe en Krikilan.	—	—	43 589	55 056	98 645
58	Id.	Banjoewangi (Banjoewangi).	Kalipoero	†	†	†	100 150	100 150
59	Id.	Id.	Rogodjampi	†	†	23 778	24 519	48 297
60	Id.	Soemberbaroe (Panaroekan).	Trigontjo en Ardiredja	—	—	—	123 675	123 675
61	Id.	Id.	Asembagoes-Widoeri .	—	—	—	96 456	96 456
62	Id.	Pradjekan (Panaroekan).	Wonogrio	—	555	—	273 720	273 720
63	Id.	Id.	Kalibagor	—	—	—	7 650	7 650
64	Id.	Id.	Kalibagor	—	—	—	69 000	69 000
65	Id.	Id.	Kalibagor	†	†	†	4 868	4 868
66	Id.	Sitoebondo (Panaroekan).	Mimbaän	†	†	†	372 536	372 536
67	Id.	Id.	Daoean	—	—	—	181 077	181 077
68	Id.	Panaroekan (Panaroekan).	Klatakan	—	—	—	90 596	90 596
69	Id.	Sitoebondo (Panaroekan).	Mimbaän	—	—	—	87 844	87 844
70	Banjoemas.	Soekaradja (Banjoemas).	Soekaradja	222	†	42 000	224 040	266 040
71	Id.	Poerwakerta (Poerwakerta).	Patikradja	475	75	205 000	1 244 000	1 449 000
72	Id.	Poerbalingga (Poerbalingga).	Kandangpandjang . .	400	†	50 000	875 000	925 000
73	Id.	Id.	Poerbolinggo	133	†	13 822	137 500	151 322
74	Kedoe.	Moentilan (Magelang).	Moentilan	140	—	18 000	10 000	28 000
75	Id.	Salam (Magelang).	Progo	286	—	68 931	1 047 273	1 116 204
			Totalen . . .	42 508	23 945	7 912 604	24 004 381	31 916 985

Bijlage HH.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 3° *b*, van het verslag.)

GEWESTELIJK OVERZICHT

betreffende de op ult. 1916 op Java aanwezige landbouwondernemingen, gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht afgestaan, benevens de daarvan in 1916 verkregen opbrengst, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

GEWESTEN.	A. Ondernemingen in exploitatie, nopens welke, hetzij aangaande de beplanting, hetzij aangaande de opbrengst, over 1916 gegevens zijn ingekomen. a)				B. Ondernemingen, hetzij al dan niet in exploitatie, waaromtrent over 1916 geenerlei opgaven zijn ontvangen.			Verdeeling van de onder A bedoe				onc
								Koffie.		Kina.		
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws) in 't geheel.	Uitgestrektheid (in bouws) beplant. c)	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.)	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal onder-
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	1
Bantam	33	86	16 228	7 837 (33)	21	37	6 729	9	53 698 (6)	—	—	
Batavia	16	37	7 527	3 149 (16)	—	—	—	1	2 470 (1)	1	45 105 (1	
Preanger-Regentschappen	242	1 163	222 608	110 146 (242)	59	197	38 353	21	187 083 (15)	61	5 589 647 (56	17
Cheribon	12	57	7 350	4 510 (12)	2	2	329	—	—	1	450 000 (1	
Pekalongan	23	90	13 531	9 548 (23)	12	22	3 327	11	1 085 823 (11)	3	138 148 (3	
Semarang	53	182	28 020	20 388 (51)	6	6	1 544	31	1 497 020 (28)	3	238 838 (3	
Rembang	3	4	838	10 (1)	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerabaja	9	39	5 625	3 320 (9)	13	27	6 129	4	260 094 (4)	—	—	—
Pasoeroean	89	285	83 028	62 716 (89)	6	83	29 499	72	13 741 895 (71)	8	518 502 (7	
Besoeki	75	348	109 258	52 905 (75)	34	139	21 337	68	17 534 615 (68)	1	18 014 (1	
Banjoemas	27	68	21 161	5 338 (15)	—	—	—	4	16 490 (4)	1	71 815 (1	
Kedoe	15	31	3 789	2 701 (15)	3	3	85	10	74 360 (9)	3	17 210 (3)	
Madioen	19	48	8 631	5 267 (19)	1	1	147	5	254 595 (5)	1	32 000 (1	
Kediri	66	210	56 899	39 687 (66)	35	165	36 553	44	8 635 476 (42)	6	255 943 (5	
Totalen	682	2 648	584 493	327 522 (666)	192	682	144 032	280	43 343 619 (264)	89	7 375 222 (82	20
Over 1915 waren de cijfers	670	2 489	568 591	317 582 (631)	204	788	173 930	262	g) 28 418 659 (245)	82	6 090 561 (76	21

a) Waar in dezelfde streek perceelen staan ten name van denzelfden ondernemer, zijn deze in den regel als één onderneming gerekend.

b) Daar niet van al de onder A. bedoelde ondernemingen ook de opbrengst opgegeven en bij sommige ook niet geoogst is, is het aantal ondernemingen, waartoe de vermelde opbrengst betrekking heeft, tusschen ( ) vermeld.

c) De beplante uitgestrektheid voor elke cultuur afzonderlijk is niet volledig op te geven, aangezien nog altijd vrij onduidelijk ingevulde opgaven van enkele ondernemingen worden ontvangen; ook worden verschillende culturen veelal dooreengeplant. Tot hoeveel ondernemingen het voor elk gewest opgegeven totaal der beplantingen betrekking heeft, is tusschen ( ) vermeld.

d) Hieronder 7 ondernemingen, die thee verkregen van 26 059 679 K.G. nat blad, opgekocht van de bevolking.

ondernemingen, naar gelang er één of meer van de onderstaande gewassen zijn verbouwd, met opgaven, voor zooveel ingekomen, nopens de in 1916 verkregen opbrengst. b)

Thee.		Tabak.		Suikerriet.		Cacao.		Rubber.		Kapok.		Vezels.	
Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).
13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.
1	200	—	—	—	(De erfpachtsondernemingen verkrijgen hare suiker grootendeels van buiten de erfpachtsperceelen gelegen, van de bevolking gehuurde gronden. Voor de totale suikeropbrengst dier ondernemingen zie men bijlage FF.)	—	—	18	1 211 104 (15)	1	8 000 (1)	—	—
6	468 280 (2)	—	—	—		—	—	7	186 489 (4)	—	—	—	—
170	34 072 419 (139)	—	—	—		2	555	68	3 915 163 (48)	5	49 841 (3)	—	—
7	453 133 (5)	—	—	2		—	—	2	1 010 (2)	—	—	—	—
2	323 264	1	20 000	2		3	298 307	3	7 886 (3)	12	633 053 (3)	—	—
3	408 144	—	—	1		12	407 015	19	137 216 (16)	25	197 512 (15)	—	—
—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1		—	—	—	—	—	—	—	—
8	387 274 (7)	—	—	4		4	70 961	54	2 715 593 (46)	5	14 334 (4)	1	463 210
1	—	—	—	2		4	77 696	48	1 677 831 (41)	1	8 646 (1)	1	191 750
2	324 343 (1)	—	—	—		—	—	13	970 893 (7)	—	—	—	—
3	380 873 (2)	1	—	—		—	—	2	2 000 (2)	2	370 (1)	—	—
1	—	1	—	—		—	—	—	—	2	9 758 (1)	—	—
5	276 460 (2)	3	—	6		4	107 340	—	—	9	78 066 (8)	1	172 936
209	d) 37 094 390 (158)	6	e) 20 800 (1)	18		29	961 874 (29)	232	10 825 185 (184)	62	f) 999 580 (37)	3	827 896 (3)
210	h) 36 158 364 (165)	9	i) 142 683 (7)	8		33	1 731 345 (33)	—	6 044 409 (195)	—	845 882 (46)	4	589 820 (4)

e) Bovendien verkreeg 1 onderneming in Pekalongan 27 200 K.G. krosok.

f) Bovendien werden geoogst in Kediri 9 000 000, in Madioen 2 000 000, in Semarang 6 500 000 en in Pekalongan 11 500 000 kapokvruchten.

g) Hieronder, voor zoover dit in de ontvangen opgaven was uiteengehouden, 795 918 K.G. bereide Liberia-koffie van 70 ondernemingen en 17 230 110 K.G. bereide robusta-koffie van 208 ondernemingen.

h) Hieronder 80 ondernemingen, die thee verkregen van 24 267 324 K.G. nat blad, opgekocht van de bevolking en van kleine ondernemingen, die geen fabriek bezitten.

i) Bovendien verkregen 3 ondernemingen in Pasoeroean 84 612 K.G. krosok en 1 onderneming in Kediri 12 352 K.G. krosok.

GEWESTEN.	Verdeeling van de onder A en B bedoelde ondernemingen, naar gelang zij in handen waren van:												Algemeene totalen.			Door de ondernemers aan inlanders wegens loonen en gedane leveringen betaalde sommen, voor zoover daaromtrent opgaven zijn ontvangen. *j)*
	Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Chineezen.			Inlanders.						
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	
	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.
Bantam	17	68	15 491	9	21	4 864	28	34	2 602	—	—	—	54	123	22 957	f 918 222 (26)
Batavia	8	25	4 556	5	7	1 318	3	5	1 653	—	—	—	16	37	7 527	384 523 (12)
Preanger-Regentschappen .	233	1207	220 715	45	109	27 134	23	44	13 112	—	—	—	301	1 360	260 961	18 726 300 (222)
Cheribon	11	56	7 119	1	1	56	2	2	504	—	—	—	14	59	7 679	373 997 (12)
Pekalongan	20	87	12 965	6	16	1 976	9	9	1 917	—	—	—	35	112	16 858	915 275 (20)
Semarang	35	144	22 684	21	36	6 394	1	4	225	2	4	261	59	188	29 564	1 210 553 (46)
Rembang	—	—	—	3	4	838	—	—	—	—	—	—	3	4	838	—
Soerabaja	14	53	10 462	4	9	81	2	2	614	2	2	597	22	66	11 754	158 822 (9)
Pasoeroean.	76	319	93 905	12	41	10 864	7	8	7 758	—	—	—	95	368	112 527	6 352 928 (57)
Besoeki	79	449	120 897	27	28	6 759	2	9	2 934	1	1	5	109	487	130 595	5 655 904 (67)
Banjoemas.	13	30	8 641	12	35	12 162	2	3	358	—	—	—	27	68	21 161	743 968 (12)
Kedoe	5	22	2 561	9	5	514	4	7	799	—	—	—	18	34	3 874	169 409 (13)
Madioen.	3	23	4 390	13	22	4 074	3	3	284	1	1	30	20	49	8 778	159 252 (9)
Kediri	70	319	76 072	20	38	10 997	11	18	6 383	—	—	—	101	375	93 452	3 853 228 (58)
Totalen . . .	584	2802	600 458	187	372	88 031	97	148	39 143	6	8	893	874	3330	728 525	f 39 622 381 (563)
Over 1915 waren de cijfers.	593	2740	611 504	188	390	90 454	88	140	38 657	5	7	888	874	3277	741 503	32 301 739 (605)

j) Tusschen ( ) is vermeld op hoeveel ondernemingen de opgegeven sommen betrekking hebben.

Bijlage JJ.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 3°. *c* en *d*, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de PARTICULIERE LANDERIJEN op JAVA en de HUURLANDEN in Soerakarta en Djokjakarta over 1915 en 1916.

I. OPGAVEN BETREFFENDE DE PARTICULIERE LANDERIJEN OP JAVA.

A. Algemeen overzicht, afgesloten op einde 1916.

Gewesten.	Verdeeling der landerijen naar gelang als eigenaars bekend stonden: Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Chineezen.			Andere vreemde oosterlingen en inlanders.			Gemeente-instellingen.		
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.
Bantam . .	2	42 761^{5} (85 891)	f 1 142 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Batavia . .	167	1 086 486 (1 126 795)	37 025 727	24	98 077 (201 504)	f 4 459 781	105	187 972 (349 569)	f 9 372 316	34	17 237 (58 251)	f 1 946 612	2	1 865 (5 567)	f 298 000
Pekalongan.	1	3 472 (18 269)	1 501 500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Semarang .	8	13 717 (4 988)	1 479 700	—	—	—	34	8 419 (33 328)	2 762 720	1	86 (29 366)	230 000	—	—	—
Soerabaja .	14	2 152 (15 980)	4 452 392	4	408 (2 968)	222 826	16	2 612 (11 468)	1 454 868	6	257 (4 913)	179 025	4	1 109 (9 211)	643 410
Pasoeroean.	—	—	—	1	850 (2 418)	800 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen .	192	1 148 588^{5} (1 251 923)	f45 601 319	29	99 335 (206 890)	f 5 482 607	155	199 003 (394 365)	f13 589 904	41	17 580 (92 530)	f 2 355 637	6	2 974 (14 778)	f 941 410

(Vervolg)

GEWESTEN.	Samentrekking der voorafgaande opgaven.				Gegevens (naar schatting) betreffende de padi-beplantingen op de particuliere landerijen over 1915 en 1916.			
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal opgezetenen op ult. 1916.	Geschatte waarde voor den aanslag in de verponding.	Uitgestrektheid der padi-aanplantingen (in bouws).		Naar schatting verkregen opbrengst (in pikols).	
					1915.	1916.	1915.	1916.
Bantam	2	42 761^{5}	85 891	f 1 142 000	20 970	17 970	216 745	196 375
Batavia.	332	1 391 637	1 741 686	53 102 436	316 216	262 532	4 554 546	5 856 614
Pekalongan	1	3 472	18 269	1 501 500	†	†	12 129	15 352
Semarang.	43	22 222	67 682	4 472 420	16 166	14 943	15 643	13 677 a)
Soerabaia	44	6 538	44 540	6 952 521	2 355	2 510	†	16 970
Pasoeroean	1	850	2 418	800 000	359	326	†	†
Totalen . . .	423	1 467 480^{5}	1 960 486	f 67 970 877	356 066	298 281	4 799 063	6 098 988

a) Van twee landerijen zijn geen gegevens betreffende de padi-opbrengst ontvangen.

B. Overzicht betreffende de opbrengst der particuliere landerijen aan andere voortbrengselen dan padi, voor zooveel daaromtrent gegevens inkwamen.

NAMEN DER LANDERIJEN.	1915.	1916.
SUIKER (K.G.).		
PEKALONGAN.		
Ketanggoengan-West	6 730 408	9 899 890
	6 730 408	9 899 890
PASOEROEAN.		
Kedaoeng	5 882 575	8 277 939
	5 882 575	8 277 939
Totalen voor 2 gewesten	12 312 983	18 177 829
KOFFIE (pikols).		
BANTAM.		
Tjikande Ilir	16	34
	16	34
BATAVIA.		
Bolang	35	32
Djanlapa I	71	112
Djanlapa II	25	70
Djasinga Estates	1 007	704
Goenoeng Sindoer	106	295
Kaoempandak	10	62^5
Kedoenghalang	80	62
Klappa Noenggal	—	60
Koeripan	—	60
Kranggan	9	11
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	7 158	21 409
Pondok Tjina	—	2
Roempin	200	250
Sadeng Djamboe	32	36^5
Semplak	—	26
Serpong, Lengkong Tjisaoek en Lengkong Sampora	1	6
Tandjoeng-Oost en Tjiboeboer	75	12
Tandjoeng-West of Djagakarsa	3	—
Tapos	17	23
Tigaraksa	8	16
Tjiawi en Tjideroek (Pondokgede)	902	1 383
Tjibaroesa (Tingardjaja)	2	6
Tjibinong	5	—
Tjibodas	331	335^5
Tjihoeni	1	—
Tjikadoe	43	—
Tjikoleang	243	460
Tjikopomajak	12	—
Tjilangkap	—	10

NAMEN DER LANDERIJEN.	1915.	1916.
Tjileboet	21	24^5
Tjileungsi	—	2^5
Tjiliwoeng	25	2
Tjimangis	54	—
Tjipamingkis	83	180
Tjipeundeuj	6^5	—
Tjisaroea-Noord	23	—
Tjisaroea-Zuid	20	1^5
Tjitrap	19	40^5
Trogong	40	150
	$10\,667^5$	$25\,844^5$
PEKALONGAN.		
Ketanggoengan-West	5	25
	5	25
Totalen voor 3 gewesten	$10\,688^5$	$25\,903^5$
THEE (K.G.).		
BATAVIA.		
Bolang	388 520	$368\,232^5$
Djanlapa I	3 000	6 340
Djanlapa II	5 937	5 990
Djasinga Estates	96 197	157 982
Dramaga	59 750	46 000
Goenoeng Mas	150 000	192 022
Goenoeng Sindoer	6 563	$3\,816^5$
Kaoempandak	—	1 700
Kedoenghalang	157 500	130 000
Koeripan	7 812	16 750
Mandalasari	44 137	48 631
Megamendoeng	—	94 444
Nangoeng	287 500	249 942
Nirmala	131 712	173 820
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	919 829	1 027 501 (Pamanoekan- en Tjiasem-landen en Pasir Moentjang)
Pasir Moentjang	1) 134 334	
Semplak	180 000	270 000
Sadeng Djamboe	1) 252 187	282 364
Tegalwaroe-landen	—	1 420
Tjampea	—	177 604
Tjiawi en Tjideroek (Pondokgede)	478 172	$518\,845^5$
Tjibodas	10 000	10 746
Tjikadoe	9 170	4 775
Tjikoleang	1 200	$1\,017^5$
Tjikopomajak	4 370	—
Tjikopo-Noord en Tjikopo-Zuid	167 417	$217\,877^5$
Tjiliwoeng	99 291	$292\,084^5$
Tjiloear, Soekaradja en Tanahbaroe	300 000	$263\,165^5$

1) Nat blad.

NAMEN DER LANDERIJEN.	1915.	1916.
Tjiomas	380 717	313 295^{5}
Tjipamingkis	58 000	125 000
Tjisaroea-Noord	73 750	36 438
Tjitrap	210 000	192 650
Trogong	10 937	—
Totalen voor 1 gewest	4 628 002	5 230 414
CACAO (K.G.).		
PEKALONGAN.		
Ketanggoengan-West	154 400	22 666
Totalen voor 1 gewest	154 400	22 666
TABAK (K.G.).		
BATAVIA.		
Kedaoeng-Oost	1 800	—
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	12 500	—
Tegalwaroe-landen	55	1 235
Totalen voor 1 gewest	14 355	1 235
KINABAST (K.G.).		
BATAVIA.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	243 000	321 312^{5}
Tjiampea	—	1 105
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondokgede)	83 244	122 092
Tjiliwoeng	3 660	12 000
Totalen voor 1 gewest	329 904	456 509^{5}
RUBBER (K.G.).		
BANTAM.		
Tjikande Ilir	474	175
Tjikande Oedik	17	1 000
	491	1 175
BATAVIA.		
Bolang	196 400	238 468^{5}
Bodjong Gedeh	8 000	10 000
Djasinga Estates	74 536	145 401
Dramaga	186 334	230 000
Kaoempandak	—	70
Klapa Noenggal	—	1 761
Koeripan	—	3 000
Lengkong-Oost	—	1 781
Nanggoeng	—	5 691
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	60 772	81 240
Pondokgede	—	3 599
Roempin	49 409	1 368^{5}

NAMEN DER LANDERIJEN.	1915.	1916.
Semplak	25 000	35 000
Soedimara	—	1 147
Tjikoleang	60 000	73 000
Tjileboet	272	432
Tjileungsi	—	1 516
Tjipamingkis	—	1 085
Tjipoetat	72	—
Tjitrap	5 700	5 249
Tjimanggis	129	—
	666 624	839 809
Totalen voor 2 gewesten	667 115	840 982
KAPOK (pikols).		
BATAVIA.		
Pondok Tjina	5	—
Tjiawi en Tjideroek (Pondokgede)	223	66,4
Tjikadoe	37	19
Tjimanggis	12	—
	277	85,4
SEMARANG.		
Moelhardjo	28	25
	28	25
Totalen voor 2 gewesten	305	110,4
MUSKAATNOTEN (pikols).		
BATAVIA.		
Tjipinang Vrededal	3	—
Totalen voor 1 gewest	3	—
KRUIDNAGELEN (pikols).		
BATAVIA.		
Tjikoeja	0,02	—
Totalen voor 1 gewest	0,02	—
PEPER (K.G.).		
BANTAM.		
Tjikande Illir	406	309
	406	309
BATAVIA.		
Dramaga	4 014	1 220
Goenoeng Sindoer	494	—
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	3 038	—
Sawangan	1 668	—
Tegalwaroe-landen	4 941	6 300
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondokgede)	2 532	2 019

NAMEN DER LANDERIJEN.	1915.	1916.
Tjibodas	2 717	—
Tjimanggis	647	—
	20 051	9 539
Totalen voor 2 gewesten	20 457	9 848
COCA (K.G.).		
BATAVIA.		
Dramaga	4 877	2 109
Tjiomas	9 405	—
Totalen voor 1 gewest	14 282	2 109
COPRA (pikols).		
BATAVIA.		
Tjibodas	908	—
Totalen voor 1 gewest	908	—
ARACHIDES (pikols).		
BATAVIA.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	5 009	—
Tegalwaroe-landen	920	175
	5 929	175
PEKALONGAN.		
Ketanggoengan-West	2 400	3 000
	2 400	3 000
SEMARANG.		
Moelhardjo	10	30
Teloekawoer Bodrolangoe	12	—
	22	30
Totalen voor 3 gewesten	8 351	3 205
VOGELNESTEN (K.G.).		
BATAVIA.		
Tegalwaroe-landen	7	—
Tjibaroesa, Tjileungsi, Klapa Noenggal en Tjipamingkis	2 223	2 038
Totalen voor 1 gewest	2 230	2 038

NAMEN DER LANDERIJEN.	1915.	1916.
KLAPPERS (stuks).		
BATAVIA.		
Kedoeng Badak	5 500	5 600
Kwitang-Oost	—	9 600
Grogol	—	8 000
Trogong	1 956	5 249
Antjol	—	6 000
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	—	9 242
Poeloe Gadoeng	—	21 000
Paroeng Pandjang	1 189	—
	8 645	64 691
SEMARANG.		
Moelhardjo	800	1 000
Teloekawoer Bodrolangoe	60 000	—
	60 800	1 000
Totalen voor 2 gewesten	69 445	65 691

Bovendien is in 1916 gewonnen:

BATAVIA.

Kedoeng Badak	2 880	pikol gras.
	1 200	„ cassave.
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	603	gantang theezaad.
Tjisaroea-Noord	250	„ „
Tapos	2 500	K.G. sereh-olie.
Kranggan	1 000	pikol serehgras.
Tegalwaroe-landen	5⁵	„ suikerriet.
PEKALONGAN.		
Ketanggoengan-West	71 500	pikol cassave.
SOERABAJA.		
Koepang (Derme en Koepang Tengah)	65 991	„ suikerriet.
Ngagel of Djagir	107 959	„ „
	400	„ katjang djawa en
	176	„ mais.

II. OVERZICHT betreffende de hoeveelheden der voornaamste voor uitvoer bestemde voortbrengselen in

ONDERNEMINGEN.	Suiker (K.G.) 1915.	Suiker (K.G.) 1916. Hoofdsuiker. Superieure.	Suiker (K.G.) 1916. Hoofdsuiker. N°. 16 en hooger.	Suiker (K.G.) 1916. Superieure stroopsuiker.	Suiker (K.G.) 1916. Verharde mélasse.	Suiker (K.G.) 1916. Zaksuiker.	Indigo (K.G.). 1915.	Indigo (K.G.). 1916.	Tabak (K.G.). 1915.	Tabak (K.G.). 1916.
RESIDENTIE SC										
AFD. SOERAKARTA.										
1. Baki Pandean	—	—	—	—	—	—	—	—	183 656	174 657
2. Gawok	—	—	—	—	—	—	—	—	270 750	305 788
3. Glonggong	—	—	—	—	—	—	600	2 500	—	—
4. Kartasoera	7 159 370 (924 *a*))	—	8 452 219 (946)	—	—	—	—	—	—	—
5. Ketitang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Klodran	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Manang	—	—	—	—	—	—	—	3 115	316 600	361 985
8. Manoekan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Mangoenardjo *b*)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Temoeloes	—	—	—	—	—	—	—	—	225 000	208 918
11. Triagan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12. Djombor Moeloer	—	—	—	—	—	—	3 037	8 159	—	—
13. Ketagoean Djetis en Kradjang Djatimalang	—	—	—	—	—	—	*c*) 18 000	*c*) 36 000	—	—
14. Kradjegan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15. Madjasto	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16. Manggis	—	—	—	—	—	—	1 332	1 907^{5}	—	—
17. Mento Toelakan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Waroedalem	—	—	—	—	—	—	687	837	—	—
AFD. KLATEN.										
19. Bodeh	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20. Demangan	—	—	—	—	—	—	—	—	373 664	361 000
21. Djiwo	—	—	—	—	—	—	—	—	465 665	440 000
22. Djongrangan	—	—	—	—	—	—	12 000	15 000	150 000	150 000
23. Djoengkaré	4 843 939 (622)	5 309 074 (623)	—	—	—	13 437	—	—	—	—
24. Djoewiring	—	—	—	—	—	—	—	—	400 000	500 000
25. Delangoe, Ngranjoe en Polan Ardjo	7 707 934 (1014)	9 393 604 (1 036)	—	—	—	71 414	—	—	168 654	156 035
26. Gajamprit	—	—	—	—	—	—	—	—	494 000	539 500
27. Gantiwarno	—	—	—	—	—	—	—	—	437 500	487 298

a) Het tusschen ( ) gestelde cijfer geeft de oppervlakte in bouws aan, waarvan geoogst werd.

b) Hieronder de opbrengst van de onderneming Ketitang (n°. 5).

c) Deze hoeveelheden hebben betrekking op natte indigo.

gselen in 1915 en 1916 verkregen van de huurlanden in Soerakarta en Djokjakarta.

.G.).	Koffie (K.G.).		Cacao (K.G.).		Rubber (K.G.).		Vezels (K.G.).		Suikerriet bestemd voor verkoop aan fabrieken (pikols).		Andere voortbrengselen.	
1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
NTI	SOERAKARTA.											
174 657	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
305 788	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	617	—	—	—	—	—	3 705	10 000	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	153 668	208 162	—	—
361 985	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	360 pikol padi.	300 pikol padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5750 „ „	5750 „ „
208 918	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	201 945	318 765	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	983 pikol padi, 34 „ kedele en 701 „ casave.	100 pikol gierst, 860 „ padi 20 „ kedele en 166 „ cassave.
—	—	62	—	—	—	—	—	—	—	—	60 „ kedele, 120 „ cassave en 7 „ pikol kapok.	500 „ padi en 100 „ cassave.
—	123	432	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8½ „ kapok en 6 „ peper.
—	—	—	—	—	—	—	247 287	545 000	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	556	1 420	12 784	16 427	—	5 457	—	—	—	—	13 pikol kapok, 10¾ „ peper, 3,43 „ noot en 0,72 „ foelie.	47½ pikol kapok.
61 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
40 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50 000	—	—	—	—	—	800	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
00 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
56 035	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
39 500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
87 298	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

ONDERNEMINGEN.	Suiker (K.G.) 1915.	Suiker (K.G.) 1916.					Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		Ko…
		Hoofdsuiker.			Verharde mélasse.	Zak-suiker.					
		Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroop-suiker.			1915.	1916.	1915.	1916.	191…
28. Gedaren	4 311 680 (470)	—	5 373 164 (495)	—	—	—	—	—	—	—	—
29. Gemampir	—	—	—	—	—	—	—	—	300 000	400 000	25…
30. Genengsari	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31. Goemoel Djogonalan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32. Gondangsari	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
33. Gondang Winangoen *d*)	10 145 961 (1 187)	11 481 653 (1 436)	—	—	—	82 680	—	—	—	—	—
34. Groedo Djomboran	—	—	—	—	—	—	—	—	163 057	206 500	—
35. Kebonaroem	—	—	—	—	—	—	—	—	465 000	465 000	—
36. Kemoedo	—	—	—	—	—	—	1 520	1 593	183 147	204 449	—
37. Ketandan	—	—	—	—	—	—	7 500	12 550	575 000	373 950	—
38. Logedé	—	—	—	—	—	—	75	—	750	—	
39. Manishardjo	3 841 533 (722)	—	6 974 468 (775)	—	—	—	—	—	—	—	—
40. Ngoepit	—	—	—	—	—	—	—	—	475 671	453 581	—
41. Plagan	—	—	—	—	—	—	—	—	175 202	—	—
42. Ponggok	2 712 556 (353)	—	4 308 734 (446)	—	—	9 620	—	—	—	—	—
43. Pandan Simping	—	—	—	—	—	—	—	—	600 000	423 000	—
44. Prambanan (Erven Dézentjé) en Prambanan (Cultuurmaatschappij Djoengkaré)	8 231 978 (613)	10 719 315 (1 357)	—	618 354	—	8 623	—	—	—	—	—
45. Satrian en Selap	—	—	—	—	—	—	—	—	217 450	125 000	
46. Tjandisewoe	3 066 510 (376)	3 156 490 (380)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
47. Tjepper en Pangkalan	9 039 878 (1 541)	8 801 836 (1 543)	—	2 724 651	—	1 815 443	—	—	—	—	—
48. Tjokro Toeloeng	5 945 328 (943)	7 986 660 (947)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
49. Troetjoek *e*)	—	—	—	—	—	—	9 358	11 800	611 303	652 500	—
50. Wedibirit	—	—	—	—	—	—	—	—	740 000	515 000	..
51. Wonosari	6 659 474 (972)	7 632 870 (1 006)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
AFD. BOJOLALI.											
52. Banjak, Pengging en Drono	7 835 718 (1 135)	10 825 749 (1 105)	—	—	—	14 953	—	—	—	—	—

d) Hieronder de opbrengst van de onderneming Goemoel Djogonalan (n°. 31).
e) Hieronder — voor zooveel 1916 betreft — de opbrengst van de onderneming Plagan (n°. 41).

…G.).	Koffie (K.G.).		Cacao (K.G.).		Rubber (K.G.).		Vezels (K.G.).		Suikerriet bestemd voor verkoop aan fabrieken (pikols).		Andere voortbrengselen.	
…916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…00 000	25 445	105 178	30 139	31 003	3 888	2 737	—	2 470	—	—	16 pikol peper, 12 „ coca, 220 „ kapok, 800 „ kapokpitten, 54 „ noot en 10 „ cubebe.	15 pikol coca, 260 „ kapok, 452 „ kapokpitten en $55\frac{1}{2}$ „ noot en foelie
—	—	—	—	—	—	—	—	—	460 949	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…06 500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…35 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…04 449	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…73 950	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	926	6 176	185	1 235	—	1 000	—	—	—	—	—	10 pikol noot en 25 „ kapok.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…53 581	—	—	33 844	23 715	—	—	—	—	—	—	38 pikol noot, 5 „ foelie, 12 „ peper en 650 „ kapok.	107 pikol noot, 10 „ foelie, 108 „ peper, 584 „ kapok en 900 „ kapokpitten.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…23 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…25 000	185	6 361	101 904	114 566	—	—	—	—	—	70 000	35 pikol peper, 250 „ kapok, 500 „ kapokpitten, $253\frac{2}{3}$ „ noot en 52,21 „ foelie.	15 pikol peper, 238 „ kapok, 400 „ noot, 80 „ foelie en 6000 „ rietstekken.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…352 500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
…515 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

ONDERNEMINGEN.	Suiker (K.G.) 1915.	Suiker (K.G.) 1916.					Indigo (K.G.).		Tabak (K.G.).		K
		Hoofdsuiker.			Verharde mélasse.	Zak-suiker.					
		Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.			1915.	1916.	1915.	1916.	19
53. Baros Tampir	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	108
54. Bradjan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	–
55. Goeboek Ngargasari	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
56. Godangrawé	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
57. Gondangwedelan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
58. Kebonso en Tambak	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	–
59. Keposong	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
60. Mandjoeng	—	—	—	—	—	—	—	—	100 000	250 00	–
61. Melangbong	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58
62. Ngareskopen	—	—	—	—	—	—	5 000	2 825	157 500	125 00	–
63. Ngargoloko Malebare	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	–
64. Penggoeng	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
65. Repaking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
66. Simo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	–
67. Soekaboemi of Tjepogo, Gawar en Watoepenganten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
AFD. SRAGEN.											
68. Bandoeng Wonoselo	—	—	—	—	—	—	—	5 742*b*)	—	—	
69. Batoedjamoes	—	—	—	—	—	—	987	3 750	61 828	80 00	41
70. Blorong	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	–
71. Boemihardjo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	–
72. Brodjol Gondangmanis *f*)	—	—	—	—	—	—	—	3 600*b*)	—	—	–
73. Denajar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	–
74. Djetis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	–

f) Hieronder de opbrengst van de onderneming Mendakan (n°. 86).

.G.).	Koffie (K.G.).		Cacao (K.G.).		Rubber (K.G.).		Vezels (K.G.).		Suikerriet bestemd voor verkoop aan fabrieken (pikols).		Andere voortbrengselen.	
1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
—	108 817	183 025	—	—	—	—	61 760	92 642	—	—	18 528 K.G. kinabast, 57 pikol peper en 27 „ noot.	43 232 K.G. kinabast, 60 pikol kapok, 3,6 „ peper en 56 „ noot en foelie.
—	—	3 705	1 853	6 176	—	—	—	—	—	20 000	4 000 „ padi en 30 „ peper.	6 000 pikol padi.
—	8 646	18 528	—	—	—	—	—	—	—	—	75 „ kapok, 30 „ peper en 15 „ cubebe.	15 pikol kapok, 5 „ peper en 5 „ cubebe.
—	617	895	—	—	—	—	—	—	—	—	150 000 kapokvruchten, 500 pikol padi en 5 „ peper.	—
—	4 940	12 352	—	—	—	—	—	—	—	—	25 „ kapok, 10 „ peper en 2 „ noot.	10 pikol kapok.
—	—	—	1 000	—	16 000	20 000	—	—	—	—	400 000 kapokvruchten en 4 000 K.G. coca.	—
—	61 760	135 935	—	—	—	—	46 321	43 232	—	—	9 882 „ kinabast, 113 pikol peper en 300 „ kapok.	18 940 K.G. kinabast, $8\frac{2}{3}$ pikol peper en 360 „ kapok.
250 00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	58 672	191 460	—	—	—	—	—	—	—	—	60 000 K.G. kinabast en 15 000 „ nat theeblad.	90 000 K.G. kinabast en 240 000 „ droge thee.
125 00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	97 500 K.G. nat theeblad.	125 000 „ nat theeblad.
—	35 203	185 284	4 323	4 014	—	—	20 010	12 660	—	—	40 pikol kapok, 48 „ noot, 183 „ peper en 10 „ cubebe.	—
—	2 037	4 879	—	—	1 300	654	—	—	—	—	7 656 klappers, 100 pikol padi, 321 „ mais, 227 000 kapokvruchten en 24 pikol peper.	$391\frac{1}{2}$ K.G. citronella-olie, 194 400 kapokvruchten en $24\frac{1}{2}$ pikol peper.
—	1 605	—	20 442	27 974	34 766	57 700	—	—	—	—	38 „ peper en 131 „ kapok.	3 000 pikol padi.
—	72 260	191 460	—	—	—	—	—	—	—	—	40 000 K.G. kinabast.	64 000 K.G. kinabast en 7 pikol noot.
—	740	10 499	—	—	—	—	—	—	—	—	17 pikol djarakpitten, 80 „ kapokpitten, 50 „ kapok, 1000 „ padi, 76 „ peper en 1500 klappers.	65 pikol kapok, 130 „ kapokpitten, 1 000 „ padi, 24 „ peper en 10 000 klappers.
80 00	41 582	8 585	—	—	12 308	27 845	132 396	87 340	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40 pikol kapok en 2772 „ padi.	30 pikol kapok en 2 472 „ padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	834 „ padi en 36 „ suiker.	583 „ padi en $34\frac{1}{2}$ „ suiker.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 500 „ padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	25 857	20 419	4845 pikol padi.	7 045 pikol padi.

ONDERNEMINGEN.	Suiker (K.G.) 1915.	Suiker (K.G.) 1916. Hoofdsuiker. Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde mélasse.	Zaksuiker.	Indigo (K.G.). 1915.	Indigo (K.G.). 1916.	Tabak (K.G.). 1915.	Tabak (K.G.). 1916.	Ko… 191…
75. Djetiskarangpoeng	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
76. Gebangwinong	—	—	—	—	—	—	—	b) 3 443	—	—	—
77. Kaliboto	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
78. Karaban	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
79. Karangdowo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
80. Kebak Kramat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
81. Kebonromo	—	—	—	—	—	—	3 500	—	—	—	—
82. Kedoengbanteng	—	—	—	—	—	—	—	—	9 500	7 650	—
83. Kemoening	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49 [illegible]
84. Madjenang	—	—	—	—	—	—	—	750 b) 36 000	—	—	—
85. Masaran	—	—	—	—	—	—	—	b) 200	—	—	
86. Mendakan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
87. Modjo Sragen	13 701 434 (1 386)	16 507 560 (1 968)	—	—	—	61 786	—	—	—	—	—
88. Moenggoeng Pereng	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[illegible]
89. Gagan Moetian	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
90. Redjowinangoen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
91. Sambiredjo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
92. Singge	—	—	—	—	—	—	—	b) 20 700	—	—	—
93. Soemberlawang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
94. Soeko Djengkiloeng	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
95. Sidoredjo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
96. Sidodadi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
97. Tegalombo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
98. Tengklik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
99. Trobajan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
100. Tarik en Ngaroem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49

RESIDENTI

ONDERNEMINGEN.	Suiker (K.G.) 1915.	Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde mélasse.	Zaksuiker.	Indigo 1915.	Indigo 1916.	Tabak 1915.	Tabak 1916.	Ko… 191…
Regentschap Sleman.											
1. Beran	8 787 396 (800)	—	10 368 777 (816)	—	—	25 139	—	—	—	—	—
2. Boeloes	—	—	—	—	—	—	2 000	2 779	560 000	550 00[illegible]	—

(K.G.).	Koffie (K.G.).		Cacao (K.G.).		Rubber (K.G.).		Vezels (K.G.).		Suikerriet bestemd voor verkoop aan fabrieken (pikols).		Andere voortbrengselen.	
1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
—	—	114	—	—	—	—	—	—	—	—	641 pikol padi, 3 „ kapok, 1 „ peper en 230 „ cassave.	655 pikol padi, 2,45 „ kapok, 0,18 „ peper en 304 „ cassave.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	78 298	112 986	4 255 pikol padi.	2 219 pikol padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	40 908	50 590	150 pikol padi en 188 „ polowidjo.	168 „ padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	300 „ padi.	414 „ padi.
—	—	31	—	—	—	—	—	—	—	—	1 000 pikol padi.	1 100 „ padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	71 216	71 958	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	513 786	514 183	3 721 pikol padi.	—
7 650	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	2 000 pikol padi.	2 100 pikol padi.
—	49 532	138 764	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 667 K.G. thee.
—	—	—	—	—	—	—	62 872	61 760	—	—	500 pikol padi.	—
—	62	—	—	—	—	—	—	—	30 000	83 000	1 700 pikol padi en 300 000 maiskolven.	1 300 pikol padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	16 761	26 399	221 265	303 675	—	—	—	—
—	247	2 470	—	—	400	1 000	6 300	55 000	—	—	12 000 pikol padi en 40 „ kapok.	8 000 pikol padi en 40 „ kapok.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 175	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 000	10 000	1 800 pikol padi.	800 pikol padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 344 pikol padi.	1 654 $^3/_4$ pikol padi, 160 „ mais en 345 „ cassave.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	2 800 pikol padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 350 „ padi, 220 „ sesamzaad, 700 „ cassave en 650 „ maiskolven.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 800	28 000	1 400 pikol padi.	600 „ padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	28 084	42 921	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	496 pikol padi.	1 738 $^1/_2$ pikol padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	450 „ padi en 6 600 maiskolven.	450 pikol padi en 60 000 maiskolven.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 580 pikol padi.	4 115 pikol padi.
—	49 262	174 846	—	—	7 000	13 500	247 040	247 050	—	—	16 328 K.G. kinabast, 800 pikol kapok en 54 „ peper.	40 144 K.G. kinabast, 39 pikol peper en 763 „ kapok.

NTI JOKJAKARTA.

—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
550 000	—	—	—	—	—	—	—	—	66 500	200 000	—	—

ONDERNEMINGEN.	Suiker (K.G.) 1915.	Suiker (K.G.) 1916. Hoofdsuiker. Superieure.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Verharde mélasse.	Zaksuiker.	Indigo (K.G.). 1915.	1916.	Tabak (K.G.). 1915.	1916.
3. Demak Idjo	6 428 115 (832)	7 589 352 (845)	—	—	—	6 176	—	—	—	—
4. Doekoe en Pisangan (Mlessen)	—	—	—	—	—	—	—	—	428 444	376 83
5. Kebonagoeng	—	—	—	—	—	—	—	—	619 099	567 27
6. Klatji	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Medarie	8 374 770 (1 008)	9 132 115 (1 088)	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Tjébongan *g*)	12 676 468 (1 804)	13 893 498 (1 760)	—	1 920 239	201 596	—	—	—	—	—
9. Rewoeloe	6 478 883 (1 032)	7 312 541 (1 057)	—	717 783	—	—	—	—	—	—
10. Sedajoe	4 560 269 (997)	7 265 206 (1 112)	—	—	—	17 272	—	—	—	—
11. Sonosewoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12. Tempel	—	—	—	—	—	—	—	—	357 902	196 15
13. Wringin	—	—	—	—	—	—	—	—	337 024	231 60
Regentschap Kalasan.										
14. Bandjarardjo	—	—	—	—	—	—	—	—	462 980	314 15
15. Barongan	9 266 025 (1 096)	9 973 576 (1 096)	—	778 323	—	63 738	—	—	—	—
16. Bedojo	—	—	—	—	—	—	5 000	3 131	—	—
17. Gedjajan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Kadirodjo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19. Magoewo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20. Moedja Moedjoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21. Ngemplak	—	—	—	—	—	—	4 980	5 062½	—	—
22. Pleret en Kenalan (Kedaton Pleret)	9 632 506 (702)	—	12 010 658	—	—	—	—	—	—	—
23. Randoegoenting (Tjandisewoe)	8 356 674 (813)	8 745 611 (822)	—	—	—	—	—	—	—	—
24. Siloek Lanteng	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22
25. Sorogedoeg	—	—	—	—	—	—	—	—	700 000	668 06
26. Tandjoeng Tirto	7 850 355 (617)	5 258 076 (628)	—	—	12 267	—	—	—	—	—
27. Wanoedjojo	—	—	—	—	—	—	—	—	625 000	544 00
28. Wioro	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29. Wonotjahor	10 162 080	12 882 220 (1 448)	—	—	—	123 211	—	—	—	—
Regentschap Bantoel.										
30. Bantoel	6 087 317 (674)	6 911 768 (670)	—	9 801 023	—	—	—	—	—	—
31. Gesikan	6 050 322 (622)	—	7 826 391 (1 056)	—	—	—	—	—	—	—
32. Gondang Lipoero	3 771 083 (420)	—	4 619 421 (480)	—	—	10 499	—	—	—	—
33. Padokan	9 857 103 (908)	9 785 872 (1 186)	—	2 236 330	—	82 758	—	—	—	—
34. Poendoeng	6 181 627 (750)	7 703 701 (799)	—	—	—	29 200	—	—	—	—
Regentschap Adikarta.										
35. Sewoegaloer	7 244 241 (1 050)	8 303 351 (1 125)	—	—	—	—	—	—	—	—

g) Hieronder de opbrengst van de onderneming Klatji (n°. 6).

K.G.).	Koffie (K.G.).		Cacao (K.G.).		Rubber (K.G.).		Vezels (K.G.).		Suikerriet bestemd voor verkoop aan fabrieken (pikols).		Andere voortbrengselen.	
1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
376 83	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
567 27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 200 pikol padi.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	363 700	365 214	—	—
196 15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
231 60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
314 15	—	—	—	—	—	—	—	—	66 847	455 100	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	81 367	109 095	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	288 508	341 141	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	427 521	431 512	8 340 pikol bibit.	9 800 pikol bibit.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	448 899	513 082	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	929 383	1 058 024	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	105 000	1 300	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22	—	—	—	—	—	—	—	—	36 536	58 396	3 800 pikol bibit.	—
668 06	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
544 00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	450 065	496 461	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

ONDERNEMINGEN.	Suiker (K.G.) 1915.	Suiker (K.G.) 1916. Hoofdsuiker. Superieure.	Suiker (K.G.) 1916. Hoofdsuiker. N°. 16 en hooger.	Suiker (K.G.) 1916. Hoofdsuiker. Superieure stroop-suiker.	Suiker (K.G.) 1916. Verharde mélasse.	Suiker (K.G.) 1916. Zak-suiker.	Indigo (K.G.). 1915.	Indigo (K.G.). 1916.	Tabak (K.G.). 1915.	Tabak (K.G.). 1916.
RECAPITU-										
RESIDENTIE SOERAKARTA.										
Afdeeling Soerakarta	7 159 370	—	8 452 219	—	—	—	23 656	16 518^5 c) 36 000	996 006	1 051 348
„ Klaten	66 506 771	64 481 502	16 656 366	3 343 005	—	2 001 217	30 453	40 943	6 996 063	6 452 813
„ Bojolali	7 835 718	10 825 749	—	—	—	14 953	5 000	2 825	257 500	375 000
„ Sragen	13 701 434	16 507 560	—	—	—	61 786	4 487	4 500 c) 69 685	71 328	87 650
Totalen	95 203 293	91 814 811	25 108 585	3 343 005	—	2 077 956	63 596	64 786^5 c)105 685	8 320 897	7 966 81
RESIDENTIE DJOKJAKARTA.										
Regentschap Sleman	47 305 901	45 192 712	10 368 777	2 638 022	201 596	48 587	2 000	2 779	2 302 469	1 921 8
„ Kalasan	45 267 640	36 857 483	12 010 658	778 323	12 267	186 949	9 980	8 193^5	1 787 980	1 526 4
„ Bantoel	31 947 452	24 401 341	12 445 812	12 037 353	—	122 457	—	—	—	—
„ Adikarta	7 244 241	8 303 351	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	131 765 234	114 754 887	34 825 247	15 453 698	213 863	357 993	11 980	10 972^5	4 090 449	3 448 3

	Koffie (K.G.).		Cacao (K.G.).		Rubber (K.G.).		Vezels (K:G.).		Suikerriet bestemd voor verkoop aan fabrieken (pikols).		Andere voortbrengselen.	
.).												
916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
TU-	LATIE.											
51 348	740	494	—	—	—	—	250 992	550 000	355 613	526 927	7 093 pikol padi, 7 „ kapok, 821 „ cassave en 94 „ kedele.	7 410 pikol padi, 8½ „ kapok, 266 „ cassave, 6 „ peper, 100 „ gierst en 20 „ kedele.
52 813	27 112	119 135	178 856	186 946	3 888	9 994	—	2 470	460 949	70 000	1 133 pikol kapok, 1 300 „ kapokpitten, 349,09 „ noot, 57,93 „ foelie, 73,75 „ peper, 10 „ cubebe en 741 K.G. coca.	1 154½ pikol kapok, 1 352 pikol kapokpitten, 652½ „ noot en foelie, 123 „ peper, 926 K.G. coca en 6 000 pikol suikerriet-stekken.
375 000	354 557	927 523	27 618	38 164	52 066	78 354	128 091	148 534	—	20 000	128 410 K.G. kinabast, 112 500 „ nat theeblad, 4 000 „ coca, 777 000 kapokvruchten, 490 pikol peper, 4 600 „ padi, 571 „ kapok, 77 „ noot, 11½ „ cubebe, 321 „ mais en 7 656 stuks klappers.	216 172 K.G. kinabast, 240 000 „ thee, 125 000 „ nat theeblad, 194 400 kapokvruchten, 41,76 pikol peper, 445 „ kapok, 2 „ cubebe, 9 000 „ padi, 391½ K.G. citronella-olie en 63 pikol noot en foelie.
87 650	141 425	335 309	—	—	36 469	68 894	669 873	754 825	816 124	934 057	36 pikol suiker, 43 738 „ padi, 933 „ kapok, 131 „ peper, 230 „ cassave, 80 „ kapokpitten, 17 „ djarakpitten, 16 328 K.G. kinabast, 1 500 stuks klappers, 306 600 maiskolven en 188 pikol polowidjo.	34½ pikol suiker, 43 064¼ pikol padi, 900,45 pikol kapok, 130 pikol kapokpitten, 1 349 pikol cassave, 40 144 K.G. kinabast, 160 pikol mais, 18 667 K.G. thee, 63,18 pikol peper, 650 pikol maiskolven, 60 000 stuks maiskolven, 10 000 „ klappers en 220 pikol sesamzaad.
966 81	523 834	1 382 461	206 474	225 110	92 423	157 242	1 048 956	1 460 829	1 632 686	1 550 984	112 590 K.G. nat theeblad, 4 741 „ coca, 144 738 „ kinabast, 306 600 stuks maiskolven, 777 000 „ kapokvruchten, 9 156 „ klappers, 36 pikol suiker, 2 644 „ kapok, 55 431 „ padi, 694,75 pikol peper, 426,09 „ noot, 57,93 „ foelie, 21,50 „ cubebe, 1 380 pikol kapokpitten, 1 051 „ cassave, 321 „ mais, 94 „ kedele, 17 „ djarakpitten en 188 „ polowidjo.	258 667 K.G. thee, 125 000 „ nat theeblad, 926 „ coca, 256 316 „ kinabast, 650 pikol maiskolven, 60 000 stuks „ 194 000 stuks kapok-vruchten, 10 000 stuks klappers, 34½ pikol suiker, 2 508 pikol kapok, 59 474½ pikol padi, 233,94 „ peper, 725,5 „ noot en foelie, 2 pikol cubebe, 1 482 „ kapokpitten, 1 615 „ cassave, 160 „ mais, 20 „ kedele, 100 „ gierst, 6 000 „ suikerriet-stekken, 220 „ sesamzaad en 391½ K.G. citronella-olie.
1 921 8	—	—	—	—	—	—	—	—	430 200	565 214	—	4 200 pikol padi.
1 526 4	—	—	—	—	—	—	—	—	2 834 126	3 464 111	12 140 pikol bibit.	9 800 pikol bibit.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 448 3	—	—	—	—	—	—	—	—	3 264 326	4 029 325	12 140 pikol bibit.	4 200 pikol padi en 9 800 „ bibit.

Bijlage **KK.**

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 2 sub 3°. *a* en *d*, van het verslag.)

OVERZICHT

over 1916 betreffende de verschillende in de buitenbezittingen gevestigde ONDERNEMINGEN VAN LANDBOUW. [1]

[1] Uitgenomen de particuliere landerijen en de specerijperken, waaromtrent opgaven voorkomen in de vanwege het departement van binnenlandsch bestuur uitgegeven lijst van landbouwondernemingen, jaargang 1916.

I. Ondernemingen, gevestigd op gronden door he[t] Go[…]

GEWESTEN.	A. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1916 opgaven bij het bestuur waren ingekomen.				B. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1916 geenerlei opgaven zijn ingekomen (daaronder ook die, welke nog niet in ontginning waren of welker exploitatie gestaakt was). *c*)			Verdeeling van de onder A bedoelde ondernemingen […] met opgaven, voor zooveel ingekomen, nope[ns …]						
			Uitgestrektheid (in bouws)					Koffie.			Muskaatnoten.			
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	in 't geheel.	beplant.	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.)	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.)	Aantal ondernemingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Sumatra's Westkust	55	103	65 303	6 291	69	70	142 870	13	3 073	636 182	—	—	—	—
Tapanoeli	9	20	24 320	5 949	6	13	5 371	4	1 551	219 087	—	—	—	—
Benkoelen	7	8	15 833	1 947	9	16	21 329	4	1 897	1 328 300 (2)	—	—	—	—
Lampongsche districten	14	38	70 731	10 027	36	156	521 009	13	6 218	1 823 626 (12)	—	—	—	1
Palembang	6	6	35 512	1 953	22	43	73 323	4	1 792	1 329 396 (3)	—	—	—	—
Djambi	1	1	72	72	7	12	51 536	—	—	—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra	2	2	112	79	26	51	527	—	—	—	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	7	17	3 101	828	40	51	36 237	1	16	741	—	—	—	1
Billiton	2	2	444	44 (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	—	—	—	—	1	1	166	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	12	19	20 737	3 346	33	47	69 550	—	—	—	—	—	—	—
Menado	38	58	21 102	5 221 (28)	4	15	6 140	9	1 761	187 568	1	30	*e*) 5 742	—
Bali en Lombok	4	4	4 289	32 (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	7	9	4 609	294	1	3	2 066	—	—	—	—	—	—	—
Amboina	29	48	26 057	3 601	10	11	9 439	4	179	50 105 (3)	3	820	*e*)167 126	—
Ternate en onderhoorigheden	—	—	—	—	1	2	1 248	—	—	—	—	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden	—	—	—	—	1	2	1 890	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	193	335	292 222	39 684	266	493	942 701	52	16 487	5 575 005 (47)	4	850	172 868	2

a) Slechts twee der in dezen staat vermelde ondernemingen zijn op huurgronden gevestigd, nl. het voor de teelt van inlandsche gewassen gebezigd huurland Lajang Totaka (groot 49 bouws) in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, alsmede het in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gelegen perceel Pramoean (groot 340 bouws), dat voor cultuur van klappers, kapok en pinangnoten geëxploiteerd wordt door een Chinees, die een huurcontract met den Lande gesloten heeft.

b) Waar in de kolommen betreffende de beplante uitgestrektheid en de verkregen opbrengst van een kleiner aantal ondernemingen sprake is dan dat, genoemd in de voorafgaande kolom, is het afwijkende cijfer tusschen ( ) geplaatst.

c) Het aantal ondernemingen, waarvan in de ontvangen opgaven uitdrukkelijk wordt gezegd, dat zij nog niet in ontginning of niet meer in exploitatie waren, bedroeg in het geheel 10, namelijk:

Amboina	2,	uitmakende	7 065	bouws	(2	perceelen),
Bali en Lombok	3,	,,	3 344	,,	(3	,,),
Djambi	5,	,,	51 498	,,	(10	,,),
	10,	,,	61 907	,,	(15	,,).

or he Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan. *a)*

eminge …ar gelang er één of meer van de onderstaande gewassen werden verbouwd, nope… uitgestrektheid der beplantingen, en de in 1916 verkregen productie. *b)*

Verdeeling van de onder A en B bedoelde ondernemingen, naar gelang zij in handen zijn van:

…en.	Peper.			Rubber.			Thee.			Klappers.			Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Vreemde oosterlingen.			Inlanders.		
Productie (in K.G.)	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.)	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.)	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.)	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols). *d)*	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).
14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.
—	—	—	—	5	472	8 608(3)	2	565	120 842 (1)	31	1 885	1 979	24	54	64 894	56	60	140 503	42	57	2 645	2	2	131
—	—	—	—	8	4 408	826 959	—	—	—	—	—	—	13	27	26 954	2	6	2 737	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1	50	104	—	—	—	—	—	—	4	6	11 037	9	15	22 530	3	3	3 595	—	—	—
—	1	100	6 546	10	6 609	570 966	—	—	—	1	160	—	32	149	457523	18	45	134 217	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2	210	14 182	1	10	—	1	44	—	16	29	59 036	5	11	49 629	6	8	114	1	1	56
—	—	—	—	1	72	19 661	—	—	—	—	—	—	1	4	12 221	5	7	35 839	2	2	3 548	—	—	—
—	—	—	—	2	18	2 318(1)	—	—	—	1	10	—	1	1	50	4	5	212	21	45	374	2	2	3
—	1	56	5 620	1	6	45	—	—	—	3	349	—	5	17	19 072	16	24	15 174	22	24	5 061	4	3	31
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	44	45	—	—	—	1	1	400	1	1	44	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	166	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	6	2 759	340 878	—	—	—	3	57	—	4	8	14 859	19	32	70 259	22	26	*f)* 5 169	—	—	—
5 742	—	—	—	3	549	14 517	—	—	—	19	3 235	162	7	27	17 784	19	27	7 578	16	19	1 880	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3 959	1	1	330	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	294	1 100	3	5	3 608	3	5	2 946	2	2	*g)* 121	—	—	—
167 126	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	2 602	2 447	2	5	9 995	19	29	18 847	18	25	6 654	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1 248	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1 890	—	—	—
172 868	2	156	12 166	39	15 153	1 798 238	3	575	120 842	91	8 680	5 733	112	332	697033	181	273	506 244	157	215	31 425	9	8	221

d) Bovendien bedroeg de oogst aan klappernoten in Sumatra's Westkust 175 000, Lampongsche districten 180 000, Palembang 7065, Atjeh 7800, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 18 950, Menado 45 660 en Amboina 15 025 stuks.

e) Deze cijfers hebben betrekking op de productie van muskaatnoten in den dop, welke, herleid in de verhouding van 3 noten in tot 2 noten uit den dop, uitmaakt eene hoeveelheid van 3828 + 111 418 = 115 246 K.G. noten uit den dop; van deze perceelen is tevens geoogst 4432+28 657=33 089 K.G. foelie.

f) Hieronder is begrepen de oppervlakte van het huurland Pramoean (zie noot *a*).

g) Hieronder is begrepen de grootte van het huurland Lajang Totaka (zie noot *a*).

GEWESTEN.	Algemeene totalen.			Totaal uitgaaf aan inlanders voor loonen en gedane leveringen in 1916.	Werklieden bij contract aangenomen.			Onder de bij contract aangenomen werklieden bedroeg in 1916	
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).		Aantal werklieden.	In 1916 nieuw aangekomenen (begrepen in kolom 43).	Aantal gesloten reëngagementen gedurende 1916.	het gemiddeld aantal zieken (%)	het aantal sterfgevallen.
1.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.	46.	47.
Sumatra's Westkust	124	173	208 173	f 368 132 (14)	344	—	—	10	2
Tapanoeli	15	33	29 691	737 127 (9)	4 338	688	937	3	96
Benkoelen	16	24	37 162	†	1 780	711	105	5	7
Lampongsche districten.	50	194	591 740	937 530 (13)	5 158	811	1 182	6	65
Palembang	28	49	108 835	241 591 (4)	1 839	322	224	1 à 10	41
Djambi.	8	13	51 608	21 600 (1)	—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra.	28	53	639	†	—	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	47	68	39 338	30 937 (5)	15	—	—	3	—
Billiton	2	2	444	2 254 (1)	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo . . .	1	1	166	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	45	66	*f*) 90 287	216 050 (10)	1 114	260	223	†	12
Menado	42	73	27 242	202 428 (20)	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	4	4	4 289	†	—	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden . . .	8	12	*h*) 6 675	11 275 (5)	—	—	—	—	—
Amboina	39	59	35 496	116 215 (17)	467	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden . . .	1	2	1 248	—	—	—	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden . . .	1	2	1 890	—	—	—	—	—	—
Totalen . . .	459	828	1 234 923	f 2 885 139 (99)	15 055	2 792	2 671	†	223

h) Hieronder is ook opgenomen de grootte van het huurland Lajang Totaka en de geschatte grootte (200 bouws) van de oostelijke groep der Postillon-eilanden.

II. Ondernemingen van landbouw, gevestigd in zelfbesturende landschappen ter Oostkust van Sumatra [1]), krachtens met de inlandsche bestuurders gesloten en door het Europeesch bestuur goedgekeurde overeenkomsten.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in pikols).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
	A. Tabaksondernemingen.					
	Afdeeling Deli en Serdang.					
	Totalen: 60 gewerkt hebbende ondernemingen; uitgestrektheid: 249 910 bouws; geoogst: 232 370 pikol; totaal der contractkoelies: 55 767, der daglooners: 2 548.					
1	Bandar Kalipah of Timbang Deli	Deli-Maatschappij	5 000	4 950	973	112
2	Boeloe Tjina	Id.	7 656	4 600	892	282
3	Helvetia	Id.	3 617	3 930	981	128
4	Medan-Estate	Id.	5 000	4 700	886	78
5	Mariëndal	Id.	3 000	4 350	1 028	109
6	Paja Bakoeng	Id.	3 720	3 674	780	68
7	Polonia	Id.	1 100	3 500	879	99
8	Sempali	Id.	13 500	4 765	923	172
9	Belawan	Id.	3 577	3 800	1 077	—
10	Toentoengan	Id.	2 000	3 700	899	—
11	Bekala	Id.	7 104	3 800	911	—
12	Deli Toea	Id.	10 180	4 850	1 005	—
13	Padang Boelan	Amsterdam-Deli-Compagnie	3 396	2 962	882	130
14	Amplas	Id.	2 371	4 222	783	80
15	Sembahé en Kelahoen Pinang	Id.	2 639,7	3 037	849	—
16	Gloegoer en Bekri	Id.	3 840	5 251	1 075	—
17	Ramboetan	Id.	4 451	3 089	1 318	—
18	Soengei Diski en Soengei Pekaran	Deli-Batavia-Maatschappij	1 867	2 026	644	92
19	Gedong Djohore	Id.	3 546,3	1 706	835	66
20	Timbang Langkat	Id.	2 625	3 420	784	368
21	Tandem Hilir	Id.	3 483	4 618	761	195
22	Tandem	Id.	3 859	4 675	873	52
23	Rotterdam A.	Medan-Tabakmaatschappij	5 182	3 974	966	50
24	Rotterdam B, Soengei Sikambing en Soengei Agoel	Id.	1 751	4 333	1 091	50
25	Two Rivers	Id.	3 750	3 963	1 080	—
26	Kwala Namoe	Id.	3 640	5 100	1 002	—
27	Kloempang	Tabakmaatschappij Arendsburg	4 910	5 356	1 091	90
28	Soengei Mentjirim en Soengei Bras	Id.	5 436	4 803	853	139
29	Klambir V	Id.	2 142	3 603	781	17
30	Soengei Krio en Mandi Angin	Id.	2 142	3 356	824	32
31	Germania	Deli-Maatschappij	1 863	2 648	724	48
32	Saëntis en Soengei Mergat	Id.	3 590	4 412	1 128	34

[1]) Voor eene nominatieve opgave van de ondernemingen van den hierbedoelden aard, gevestigd in de overige gewesten der buitenbezittingen, zie men de van wege het departement van binnenlandsch bestuur uitgegeven lijst van landbouwondernemingen, jaargang 1916.

a) Kortheidshalve is de landaard der koelies niet voor elke onderneming afzonderlijk opgegeven; zie echter de recapitulatie op blz. 16 dezer bijlage.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in pikols).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
33	Mabar	Deli-Maatschappij	3 946	4 900	976	57
34	Saint Cyr	Deli-Langkat-Tabakmaatschappij . . .	2 893	3 794	1 009	—
35	Arnhemia	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	2 836,8	2 368	866	—
36	Pabatoe	Id.	3 726	4 818	1 041	—
37	Goenoeng Kataran.	Id.	3 726	3 422	1 084	—
38	Bah Soemboe	Id.	1 068,5	3 983	1 056	—
39	Badja Linggei	Id.	5 222	3 239	909	—
40	Dolok Merawan.	Id.	2 808,4	3 928	980	—
41	Rimboen	Rimboen-Tabakmaatschappij	1 378,4	4 703	928	—
42	Tandjong Merawa.	Id.	7 588	5 344	1 121	—
43	Tandjong Merawa Kiri	Id.	3 322	4 534	1 138	—
44	Soengei Bahasa en Telok Raga .	Senembah-Maatschappij	5 694	4 777	1 115	—
45	Paja Marbau	Id.	4 039	3 886	1 013	—
46	Loeboe Pakam	Id.	4 039	3 724	985	—
47	Batang Kwis en Soengei Toean	Id.	7 230	4 048	1 085	—
48	Goenoeng Rintih	Id.	8 083	4 048	1 089	—
49	Sennah	Id.	1 719	2 834	635	—
50	Adolina, Esperanza en Frankfurt	Serdang-Tabakmaatschappij	8 989	3 257	658	—
51	Ramoenia en Ramoenia C. . .	Ramoenia-Cultuurmaatschappij. . . .	4 296	3 160	876	—
52	Oedjoeng Silau Oeloe of Martabing	Id.	2 086	3 886	862	—
53	Koetarih	Tabakmaatschappij Tjinta Radja . . .	5 200	2 355	400	—
54	Titian Oerat	Amsterdam-Serdang-Tabak-Compagnie .	4 459	2 896	1 016	—
55	Simpang Ampat	Id. .	3 407,9	2 553	958	—
56	Sibarau, Goenoeng Bako en Oedjoeng Silau Hilir	Padang-Tabakmaatschappij	2 174,8 1 796 922,8	1 662	836	—
57	Soengei Kerapoh	Tabakmaatschappij Kerapoh	6 107	3 602	845	—
58	Soengei Bamban A en Soengei Bamban B.	Holland-Sumatra-Maatschappij	1 985 529	3 465	738	—
59	Dolok Masihoel A, Dolok Masihoel B en Dolok Masihoel C .	Id.	1 776 1 011,7 176,8	4 061	926	—
60	Patoembah	Senembah-Maatschappij	3 736	5 050	1 044	—

Afdeeling Langkat.

Totalen: 25 gewerkt hebbende ondernemingen; uitgestrektheid: 138 854 bouws; geoogst: 89 511 pikol; totaal der contractkoelies: 21 543.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in pikols).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
61	Ludwigsburg.	Langkat-Tabakmaatschappij	5 256	3 870	794	—
62	Tjinta Radja.	Tabakbau-Aktiën-Gesellschaft Tjinta Radja	6 200	2 257	763	—
63	Selajong	Medan-Tabakmaatschappij	6 640	4 672	1 078	—
64	Bindjai Estate	Deli-Batavia-Maatschappij	3 210	4 104	—	—
65	Lau Boentoe.	Id.	8 000	4 290	1 218	—
66	Paja Djamboe I	United Langkat-Plantations-Company Lim.	1 561,3	2 428	702	—

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in pikols).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
67	Padang Brahrang	United Langkat-Plantations-Company Lim	3 729	4 637	926	—
68	Padang Tjermin	Id.	4 385	4 290	933	—
69	Doerian Moelau.	Id.	1 820	2 105	402	—
70	Tandjong Bringin	Shanghai Sumatra-Tobacco-Company Lim.	9 201	3 238	2 097	—
71	Namoe Tangan en Lau Boer . .	Nederland-Langkat-Cultuurmaatschappij	3 084,4	1 101	250	—
72	Wampoe	Wampoe Tobacco and Rubber Estates Lim.	6 029	2 200	651	—
73	Tamboenan A	Firma Bunge & Co..	2 000	1 610	485	—
74	Tandjong Slamat	Deli-Maatschappij.	4 000	3 500	985	—
75	Kwala Bingei	Id.	6 425	3 500	985	—
76	Loeboe Dalem	Id.	13 714	4 500	990	—
77	Poengei.	Id.	2 735	3 857	907	—
78	Kwala Begoemit	Id.	6 310	4 300	892	—
79	Tandjong Djati	Id.	4 626	4 008	918	—
80	Kwala Mentjirim	Id.	2 610	4 400	951	—
81	Namoe Oekoer	Id.	18 310	4 200	989	—
82	Namoe Trasi.	Id.	2 010	4 900	846	—
83	Bekioen en Sakoeda	Amsterdam-Langkat-Compagnie . . .	7 928	4 317	949	—
84	Tandjong Langkat.	Id. . . .	6 772	3 847	912	—
85	Soekaranda	Id. . . .	2 279	3 380	920	—

Afdeeling Asahan.

Totalen: 2 gewerkt hebbende ondernemingen; uitgestrektheid: 5 419 bouws; geoogst: 6 347 pikol; totaal der contractkoelies: 1 337.

86	Hessa	Hessa-Tabakmaatschappij.	2 719,3	3 232	579	—
87	Tandjong Koeba en Indrapoera .	Bah Lias Tobacco- and Rubber-Estates Lim.	2 700	3 115	758	—

B. Koffieondernemingen.

Afdeeling Deli en Serdang.

1	Dolok Baros	Dolok-Baros Caoutchouc- en koffiecultuurmaatschappij.	763,5	300	141	—
2	Bandar Baroe	Tjong A Tjie	1 200	—	300	—
3	Silinda	Tabakbau-Aktiën-Gesellschaft Tjinta Radja	3 500	64	845	—
4	Sarang Giting	Deli-Batavia-Rubbermaatschappij . . .	3 447,2	3 200	757	—
5	Timbang Deli en Si Mapang . .	Rubber-Cultuuronderneming Timbang Deli.	1 875	471	630	—
6	Sennah.	Tabakmaatschappij Sennah	b)	922	—	—
7	Poeloe Tagor.	Deli-Batavia-Rubbermaatschappij . . .	669	176	429	—
8	Soengei Karang en Meroemboen.	Rubber Cultuurmaatschappij Amsterdam	1 534,5	2 790	858	—

b) Deze onderneming is reeds vermeld als tabaksonderneming.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in pikols).	Aantal werklieden *a*) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden *a*) in dagdienst gebezigd.
9	Liberia	Rubber Cultuurmaatschappij Amsterdam	937	1 590	817	—
10	Heinidale	Id.	888	738	565	—
11	Rambang Si Alang	Rubber-Cultuurmaatschappij Si Boelan	8 600	243	396	—
12	Serbodjadi	Sumatra-Rubber-Cultuurmaatschappij Serbodjadi	757,6	651	557	—
13	Tanah Radja	Indische Rubber-Compagnie	4 418,7	5 399	1 028	—
14	Deli Moeda	Deli-olieslagerij-maatschappij (Société des huileries de Deli)	2 898	1 505	1 059	—
15	Mata Pao	Id.	4 148,5	—	363	—

Afdeeling Langkat.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid	Verkregen opbrengst	bij overeenkomst aangenomen	in dagdienst gebezigd
16	Boekit Lawang	Cultuurmaatschappij Boekit Lawang	4 932	1 016	340	—
17	Tandjoeng Poetri	Rubbermaatschappij Si Boelan	5 451,8	74	374	—
18	Soeka Radja	Id.	4 071	218	631	—
19	Pantai Boeaja	Hawaiïn Sumatra Plantation Lim.	4 000	—	639	—
20	Soengei Serdang	E. E. M. Wolffhügel	3 410,2	—	40	—
21	Serang Djaja	Cultuurmaatschappij Serang Djaja	1 020	1 300	614	—

Afdeeling Asahan.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid	Verkregen opbrengst	bij overeenkomst aangenomen	in dagdienst gebezigd
22	Soengei Silau	Rubber-Cultuurmaatschappij Amsterdam	4 227	342	613	—
23	Limau Manis	Id.	3 285	271	741	—
24	Membang Moeda	H. Meijer, L. Weigand en E. Eberle	2 929	—	54	—
25	Poeloe Radja	Les Huileries de Sumatra	6 900	1 848	538	—
26	Poelahan	Koloniale Cultuurmaatschappij	3 633	446	533	—
27	Dolok	Dolok Rubber Estates Lim.	732,8	715	647	—
28	Soekaradja	Soekaradja Cultuurmaatschappij	3 000	18	207	—
29	Bandar Poelau	Bandar-Rubbermaatschappij	2 301	392	439	—

Afdeeling Simeloengoen en de Karolanden.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid	Verkregen opbrengst	bij overeenkomst aangenomen	in dagdienst gebezigd
30	Batoe Nangar	Rubber Cultuurmaatschappij Amsterdam	1 997	2 000	476	—
31	Bandar Negri	Deli-Batavia-Rubbermaatschappij	4 224	2 258	728	—
32	Dolok Oeloe	Id.	7 076	5 020	725	—
33	Silau Priboean	Priboean-Cultuurmaatschappij	1 928,4	725	219	—
34	Dolok Malela	Bangoen Landbouwmaatschappij	1 704	1 913	801 (34 en 35)	— (34 en 35)
35	Bangoen	Id.	1 684,5	4 505		
36	Sibolak	The Eastern Intern. Rubber and Produce Estates Lim.	440,3	2 128	†	—
37	Bah Bajoe	Nederlandsch-Indisch Landbouw-syndicaat	2 427	1 800	594	—
38	Kerasaän	Id.	2 212,6	5 029	862	—
39	Merangir	Cultuurmaatschappij Dolok Merangir	9 521	7 000	629	—

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in K.G.).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
40	Marihat Baris	Marihat Sumatra Plantagen Compagnie	4 236	2 880	640	—
41	Marihat Meheda	Id.	1 040	4 143	603	—
42	Marihat Oeloe	Id.	†	2 523	601	—
43	Perdagangan	Tan Soen Tan	110	2 880	107	—
44	Silau Priboean	Priboean Cultuur-Syndicaat	1 928	725	219	—

C. Rubberondernemingen.

Afdeeling Deli en Serdang.

Volgnummer.	Ondernemingen.	Ondernemers.	Uitgestrektheid	Opbrengst	bij overeenkomst aangenomen.	in dagdienst gebezigd.
1	Namoe Rambei	United Serdang (Sumatra) Rubber-Plantations Lim.	4 699,8	364 287	818	—
2	Naga Timboel	Id.	2 472	215 736	685	—
3	Batoe Lokong	Id.	734	182 653	735	—
4	Tandjong Maria	Ramoenia-Cultuurmaatschappij	1 245,9	88 873	495	—
5	Begerpang	United Serdang (Sumatra) Rubber Plantations Lim.	2 854	322 628	936	—
6	Lantassan	Id.	956	283 692	753	—
7	Soengei Merah en Kali Tawang	Id.	3773	71 949	728	—
8	Dolok Baros	Dolok-Baros Caoutchouc- en koffiecultuurmaatschappij	c)	13 480	—	—
9	Poelau Tagor	Deli-Batavia-Rubbermaatschappij	c)	86 580	—	—
10	Sarang Giting	Id.	c)	65 000	—	—
11	Adolina Oeloe	Serdang-Tabakmaatschappij	8 254	57 174	506	—
12	Bengabing	Rubbermaatschappij Si Boelan	2 066	32 792	613	—
13	Perdaus	Id.	780	1 920	162	—
14	Si Boelan of Panglima Radja	Id.	2 000	26 156	461	—
15	Bandar Kwala	Sungei Buaja (Sumatra) Rubber Company Lim.	1 439,7	181 605	812	—
16	Bangoen Poerba of Dama Gloegoer	United Sumatra Rubber Estates Lim.	1 583,4	284 592	811	—
17	Tanah Abang	Id.	388,9	59 135	113	—
18	Silinda	Tabakmaatschappij „Tjinta Radja"	c)	117 169	—	—
19	Koetarih	Id.	b)	10 766	—	—
20	Bandar Maria (Noord-)	Anglo-Sumatra-Rubber Company Lim.	1 500	188 158	546	36
21	Greahan	Id.	1 117,45	231 500	572	—
22	Batoe Gingging	Sialang-Rubber-Estates Lim.	778	177 000	500	—
23	Sialang of Bah Perak	Id.	645	176 560	450	—
24	Tebing Tinggi	Id.	2 114	137 036	692	—
25	Paja Pinang	Id.	1 978	53 923	286	—
26	Batoe Rata	Batoe Rata (Sumatra) Rubber-Plantations Lim.	2 177	165 600	693	—
27	Boeloe Priok	Cultuurmaatschappij Priok	8 350	30 270	420	—
28	Soengei Karei	Soengei Karei (Sumatra) Rubber-Estates Lim.	996	155 761	404	—

c) Deze onderneming is reeds vermeld als koffieonderneming.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in K.G.).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
29	Deli Moeda	De Deli Olieslagerij-maatschappij (Société des huileries de Deli)	c)	195 438	—	—
30	Mata Pao	Id.	c)	—	—	—
31	Tandjong Garboes	Medan-Tabakmaatschappij	3 640	31 421	439	—
32	Baloewa	Serdang-Central-Plantations Lim. . . .	634,4	141 921	318	—
33	Soekaloewei	Id. . . .	820			
34	Hevea	Sumatra-Hevea-Compagnie	988	—	—	—
35	Bah Ilang	Rotterdam-Deli-Hevea Lim.	1 833	144 000	729	—
36	China Kasik	Cultuurmaatschappij China Kasik . .	6 258	51 624	208	—
37	Simpang Ampat	Amsterdam-Serdang-Tabakcompagnie .	b)	83 340	—	—
38	Titian Oerat	Id. .	b)	53 554	—	—
39	Soengei Gempoelang	Holland-Sumatra-Tabakmaatschappij. .	4 759	30 662	—	—
40	Soengei Bamban A	Id. .	b)			
41	Soengei Bamban B	Id. .	b)			
42	Sibarau	Padang Tabakmaatschappij	b)	56 423	—	—
43	Goenoeng Boko	Id.				
44	Oedjoeng Silau Hilir	Id.	b) c)	12 000	—	—
45	Sennah	Tabakmaatschappij Sennah				
46	Timbang Deli en Si Mapang. .	Rubber-Cultuurmaatschappij Timbang Deli	c)	107 700	—	—
47	Heinidale	Rubber-Cultuurmaatschappij Amsterdam	c)	85 875	—	—
48	Soengei Karang en Meroemboen.	Id.	c)	165 747	—	—
49	Liberia en Paja Niboeng . . .	Id.	c)	176 776	—	—
50	Kotangan	Nederlandsche Rubbermaatschappij . .	963	98 807	471	—
51	Soengei Poetih	Id. . .	1 269	118 369	577	—
52	Serbodjadi.	Sumatra Rubber-Cultuurmaatschappij Serbodjadi	c)	160 771	—	—
53	Rambei of Bandar Pinang. . .	Bandar (Sumatra) Rubber-Company Lim.	2 130	146 000	759	—
54	Tanah Radja.	Indische Rubber-Compagnie.	c)	107 305	—	—
55	Soengei Biroeng	The London Langkat Syndicate Lim. .	2 063	64 378	315	—
56	Radja Linggei	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	b)	12 560	—	—
57	Bah Soemboe	Id.	b)	14 312	—	—
58	Soengei Parit	Amsterdam-Bedagai-Tabak Compagnie .	2 700	35 100	271	—
59	Paja Mabar	Tjong A Tie	2 700	15 351	237	—
60	Bandar Bedjamboe.	Tabakmaatschappij Arendsburg . . .	3 127,8	36 000	619	—
61	Soengei Krapoh.	Tabakmaatschappij Krapoh	b)	15 137	—	—
62	Soengei Bloetoe.	J. Lühmann	1 514	63 464	661	—
63	Mendaris A	Mendaris (Sumatra) Rubber and Produce Estates Lim.	5 185	29 740	778	—
64	Mendaris B	Id.		6 325	537	—
65	Ramboeng (Simpang Ampat) . .	Ampat Sumatra Rubber Estates Lim. .	1 752,7	80 550	340	—

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in K.G.).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	in dagdienst gebezigd.
66	Silau Doenia	Cultuurmaatschappij Silau Doenia	3 890,2	30 262	305	—
67	Soengei Rampah I.	Sungei Rampah Rubber and Coconut Plantations Company Lim.	1 123,8	69 797	536	—
68	Soengei Rampah II	Id.	92,2			
69	Tanah Besik	Société financière des caoutchoucs de Padang	2 016,6	133 121	771	—
70	Dolok Masihoel A	Holland-Deli-Compagnie				
71	Dolok Masihoel B	Id.	b)	27 926	—	—
72	Dolok Masihoel C	Id.				
73	Tandjong Poerba	Id.	†	18 200	†	†
74	Gallia	Algemeene Cultuurmaatschappij	1 256	93 854	406	—
		Afdeeling Langkat.				
75	Tamaran	Shanghai Sumatra Tobacco Company Lim.	960	8 741	†	†
76	Tandjong Bringin	Id.	798	195 428	†	†
77	Boeloe Telang	Maatschappij tot mijn-, bosch- en landbouw-exploitatie in Langkat	1 901	230 805	1 080	—
78	Bebirah	Belle, Lutgert en Schild	499	4 200	30	—
79	Boekit Melintang	Amsterdam-Deli Rubbermaatschappij	400	3 624	—	—
80	Serapoh	United Sumatra Rubber Estates Lim.	3 976	40 000	560	—
81	Namoe Oengas	Insulinde (Sumatra) Rubber and Tobacco Estates Lim.	7 347	95 350	351	—
82	Serangdjaja	Cultuurmaatschappij Serangdjaja	c)	21 000	—	—
83	Balei Gadjah I en Balei Gadjah II	Vereenigde Indische Cultuurondernemingen	775	53 000	364	—
84	Boekit Pajoeng	Cultuurmaatschappij Boekit Pajoeng	1 502,4	6 000	106	—
85	Lau Boentoe	Deli-Batavia-Maatschappij	b)	21 400	—	—
86	Tandjoeng Poetri	Rubbermaatschappij Si Boelan	c)	65 507	—	—
87	Bandar Taloe	Id.	583	30 000	270	—
88	Soeka Radja	Id.	c)	22 468	—	—
89	Kwala Krapok	Société financière de caoutchouc	4 581	7 000	111	—
90	Futura	Glen Bervie-Rubber Company Lim.	516	—	98	—
91	Kwala Pesilam	Ramoenia-Cultuurmaatschappij	2 016	150 352	933	—
92	Boekit Sentang	Sumatra-Proprietory-Rubber Plantations Lim.	320	70 988	560	—
93	Padang Toealang	Sumatra-Consolidated Rubber Estates Lim.	2 400	251 620	791	—
94	Toerangi	Toerangi Sumatra Rubber Produce Company Lim.	8 438,4	36 818	451	—
95	Soengei Tampa	Langkat Rubber Company Lim.	570	90 008	359	—
96	Soengei Pendjara	Id.	570	152 855	362	—
97	Tjinta Radja	Tabakmaatschappij Tjinta Radja	b)	12 953	†	—
98	Boekit Lawang	Cultuurmaatschappij Boekit Lawang	c)	†	†	†
99	Basilam	Rubbermaatschappij „Basilam"	2 818	55 878	492	—
100	Tamboenan	The London Langkat Syndicate Lim.	2 500	47 385	555	—

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in K.G.).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
101	Soengei Moesam	Fransch-Nederl. Koloniale Cultuurmaatschappij	2 677	6 711	165	—
102	Tandjong Kleling	Amsterdam-Langkat Compagnie . . .	540	135 784	432	—
103	Gergas	Wampoe Tobacco- and Rubber-Estates Lim.	2 150	1 027	443	—
104	Soengei Roean	Langkat-Sumatra-Rubber Company Lim.	536	73 620	322	—
105	Blankahan A en Blankahan B .	Id.	650	15 394	392	—
106	Pematang Pandjang	Tengkoe Zainal Abidin en Hadji Abdoel Rachman	500	1 000	—	7
107	Tandjong Slamat	Deli-Maatschappij	4 000	113 261	976	—
		Afdeeling Asahan.				
108	Soengei Silau	Rubber Cultuurmaatschappij Amsterdam	c)	68 935	—	—
109	Soengei Dadap	Id.	3 000	211 385	1 252	—
110	Bandar Slamat	Id.	2 453	288 026	1 470	—
111	Limau Manis.	Id.	c)	103 549	—	—
112	Si Paré Paré.	Si Pare Pare Rubbermaatschappij . .	6 762,4	89 400	601	—
113	Telok Manis	Piasa Oeloe Rubber-Company Lim . .	659,3	—	257	—
114	Telok Dalem A, B, C en D . .	Société des Plantations de Telok Dalem	2 276,8	227 798	710	—
115	Soengei Boenoet	Hollandsch-Amerikaansche Plantagemaatschappij	7 394	103 088	1 310	—
116	Beloeroe	Id.	7 394	—	372	—
117	Kwala Piasa.	Id.	1 600	9 817	672	—
118	Tanah Radja.	Id.	2 418	196 827	1 255	—
119	Serbangan.	Id.	6 169	217 264	1 489	—
120	Pondok Pandjang	Id.	4 035	343 288	1 421	—
121	Kisaran	Id.	3 480	107 075	1 499	—
122	Ajer Poetih	Id.	3 492	200 530	1 373	—
123	Goerach Batoe	Id.	3 802	182 118	950	—
124	Soengei Sikasim	Id.	8 250	268 080	1 229	—
125	Soengei Baleh	Id.	8 250	146 835	1 146	—
126	Ambaloetoe	Rubbermaatschappij Ambaloetoe . . .	3 664	67 500	303	—
127	Piasa Oeloe	Société financière de caoutchouc . . .	4 650	34 600	540	—
128	Silau Toewa	Cultuurmaatschappij Silau Toewa . .	1 902	32 438	300	—
129	Poelahan	Koloniale cultuurmaatschappij. . . .	c)	603	—	—
130	Dolok	Dolok-Rubber-Estates Lim.	c)	120 427	—	—
131	Tanah Hitam Hilir	Cultuurmaatschappij Tanah Hitam Hilir	1 493	18 725	177	—
132	Soengei Simoedjoer	Deli-Cultuurmaatschappij	4 389	—	112	—
133	Laut Tador	Mendaris (Sumatra) Rubber and Produce Estates Lim.	2 095	—	473	—
134	Tandjong Kasau	Tandjong Rubber-Company Lim. . . .	1 126	294 453	904	—
135	Tandjong Merah	Id. . . .	1 063	250 585	556	—
136	Tandjong Doerian	Id. . . .	3 363	75 000	597	—

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in K.G.).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
137	Soengei Brohol	Bah Lias Tobacco- and Rubber-Estates Lim.	2 180	39 749	684	—
138	Soengei Bedjangkar A / Soengei Bedjangkar B en Teratak	Asahan-Rubber-Estates Lim.	5 448	158 066	844	—
139	Tanah Datar	Tanah Datar-Rubber-Estates Lim.	2 965	60 264	252	—
140	Lima Poeloe	Compagnie des caoutchoucs de Padang	9 144	53 513	780	—
141	Lidah Tanah	Lidah Tanah Rubber-Syndicate Lim.	370	—	32	—
142	Petatel	Laras-Sumatra Rubber Estates Lim.	3 056	49 205	237	—
143	Tandjong Pasir	Kwala Rubber Estates	2 400	52 432	368	—
144	Kwala Goenoeng	Hawaiian Sumatra Plantations	3 875	—	92	—
145	Pangkatan	Sumatra Para-Rubber-Plantations Lim.	3 800	319 618	1 234	—
146	Kaloendang, Biawak en Calixberg	Sennah-Rubber-Company	5 453,6	696 821	3 196	—
147	Tjabang Doea	Bila (Sumatra) Rubber Lands Lim.	944,1	15 000	127	—
148	Batang Sapongol	Id.	3 854,3	—	215	—
149	Brussel	Sumatra-Caoutchoucmaatschappij	4 932	311 781	1 160	—
150	Pernantian	Id.	4 932	27 811	583	—
151	Panigaran	Cultuurmaatschappij Panigaran	2 818	500	121	—
152	Hessa	Hessa-Tabakmaatschappij	b)	3 439	—	—
153	Tanah Hitam Oeloe	K. Schadt	1 830	—	—	—
154	Milano	Marbau-Rubbermaatschappij	1 410	12 700	75	—
155	Soekaradja	Soekaradja Cultuurmaatschappij	c)	—	—	—
156	Soeka Djadi	Soeka Djadi Estates Lim.	478	—	281	—
157	Bandar Poelau	Bandar Rubbermaatschappij	c)	1 741	—	—
158	Sentang	Rubber Cultuurmaatschappij Amsterdam	3 805	68 703	374	—
		Afdeeling Simeloengoen en de Karolanden.				
159	Batoe Nangar	Rubber Cultuurmaatschappij Amsterdam	c)	30 218	—	—
160	Bah Boelian	Central Sumatra-Rubber-Estates Lim.	5 776,5	3 195	424	—
161	Siantar	Rubber-Plantations Investment Trust Lim.	4 328,4	65 872	619	—
162	Soengei Mangkai	Nederlandsche Rubbermaatschappij	1 386,5	211 290	531	—
163	Liberta Perdagangan	Id.	1 340	51 500	487	—
164	Dolok Oeloe	Deli-Batavia-Rubbermaatschappij	c)	30 160	—	—
165	Bandar Negri	Id.	c)	92 885	—	—
166	Bah Bajoe	Nederlandsch-Indisch Landbouwsyndicaat	c)	—	—	—
167	Kerasaän	Id.	c)	—	—	—
168	Bah Lias	Bah Lias Tobacco- and Rubber-Estates Lim.	3 331,2	5 707	420	—
169	Bah Enda	Id.	854	500	343	—
170	Doesoen Oeloe	Simeloengoen (Sumatra) Rubber Syndicaat	3 000	20 534	120	—

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst (in K.G.).	Aantal werklieden a) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden a) in dagdienst gebezigd.
171	Bangoen	Bangoen Landbouwmaatschappij . . .	c)	—	—	—
172	Pantoean	Id. . . .	c)	—	—	—
173	Kwala Raboe.	Eastern Intern. Rubber and Produce Lim.	1 552,8	31 322	710	—
	Tamporas	Id. .	1 820,6			
	Sibolak	Id. .	c)			
174	Merangir	Cultuurmaatschappij Dolok Merangir .	c)	29 263	—	—
175	Bah Biah	Marihat Sumatra Plantagen Compagnie	c)	80 315	—	—
	Marihat Baris	Id.		35 252	—	—
	Marihat Oeloe	Id.		47 954	—	—
176	Simarito	The Rubber Plantations Investment Trust Lim.	1 143	56 277	680	—
177	Balei Kajang I en II.	H. C. Bluntschli	1 137	18 666	93	—
178	Soekadjadi en Tjinta Radja . .	Siak (Sumatra) Rubber Estates Lim. .	1 292	124 988	234	37
179	Perdagangan	Tan Soen Tan.	c)	1 800	—	—

D. Andere ondernemingen.

Afdeeling Deli en Serdang.

1	Ramoenia	Ramoenia-Cultuurmaatschappij. . . .	1 082	copra: 1 502 K.G.	†	—
2	Soengei Parit	Amsterdam-Bedagei-Tabakcompagnie .	d)	klappers: 4800 stuks	—	—
3	Soengei Rampah	Sungei Rampah Rubber and Coconut Plantations Company Lim.	d)	klappers: 17 333 stuks	—	—
4	Soeka Tagi	W. ten Cate	59	copra: 20 pikol	—	—
5	Plintahan	Rampah Coconut-Estates Lim.. . . .	2 501,7	copra: 2 461 pikol	363	—
6	China Kasih	Cultuurmaatschappij China Kasih . .	d)	copra: 29 pikol	—	—

Afdeeling Langkat.

7	Soeka Radja	Rubbermaatschappij Si Boelan. . . .	c) en d)	—	—	—

Afdeeling Asahan.

8	Soengei Radja	Maatschappij voor ondernemingen in Nederlandsch-Indië	1 680	klappers: 318 836 stuks	371	—
9	Pematang Djering	Deli-Klapper-Cultuurmaatschappij . . .	1 344	klappers: 23 900 stuks copra: 77 pikol	146	—
10	Donia	A. Langereis	56,3	klappers: 2 000 stuks	—	—
11	Lima Laras	Batoe Bahra Cocos-Syndicaat	3 600	—	17	—
12	Dolok	Dolok Rubber Estates Lim..	c) en d)	klappers: 12 000 stuks	—	—
13	Soengei Bengang	Soeka Radja Cultuurmaatschappij . .	3 000	copra: 257 pikol	216	—
14	Soeka Radja	Id. . .	c)	copra: 105 pikol	—	—

d) Deze onderneming is reeds genoemd als rubberonderneming.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de overeenkomst loopt (meerendeels nominale grootte).	Verkregen opbrengst.	Aantal werklieden *a*) bij overeenkomst aangenomen.	Aantal werklieden *a*) in dagdienst gebezigd.
15	Haboko.	Haboko Tea Company.	42 552	thee: 56 699 K.G.	961	—
16	Laut Tador	The Mendaris (Sumatra) Rubber and Produce Estates Lim	*d*)	thee: †.	—	—
17	Guenoeng Melajoe.	Goenoeng Melajoe Plantagen-Gesellschaft	3 018,2	gambir: 2 719 331 K.G.	1 315	—
18	Pando Maäjo.	Tan Soen Tan.	281	klappernoten: 800 stuks	10	—

Afdeeling Simeloengoen en de Karolanden.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid	Verkregen opbrengst.	bij overeenkomst aangenomen.	in dagdienst gebezigd.
19	Bah Biroeng Oeloe A	Nederlandsch-Indisch Landbouwsyndicaat.	1 916½	thee: 157 323 K.G.	691	200
20	Naga Hoeta	The Rubber Plantations Investment Trust Lim.	1 220	thee: 67 000 K.G.	1 080	—
21	Si Marito	Id.	*d*)	theezaad: †	—	—
22	Simbolan	Id.	1 365	thee: 454 507 K.G.	1 367	—
23	Bah Kapoel	Id.	1 859	thee: 87 020 K.G.	721	—
24	Pagar Djawa.	Id.	1 160	thee: 37 000 K.G.	745	—
25	Manik	Id.	2 287	thee: †.	421	—
26	Siantar.	Id.	2 603	thee: 145 858 K.G.	1 120	—
27	Bah Kasinder	Marikat Sumatra Plantagen Gesellschaft	6 018	thee: 91 383 K.G.	567	—
28	Pamoedian Estate.	The Sakoeda Tea and Produce Syndicate Lim.	1 208,5	thee: 28 055 K.G.	†	—
29	Balimbingan.	Handelsvereeniging „Amsterdam" . .	3 800	suiker: †.	—	†
30	Bah Aliran	Cultuurmaatschappij „Bah Aliran" . .	300	thee: †.	—	†

AFDEELINGEN.	Aantal ondernemingen in 1916 in werking geweest.	Uitgestrektheid (in bouws).	Verkregen tabaksopbrengst (in pikols).	Aantal gedurende 1916 — CONTRACTKOELIES. Chineezen.	Klingaleezen en Bengaleezen.	Javanen.	Soendaneezen.	Bojans.	Javaansche vrouwen.	Soendaneesche vrouwen.
Deli en Serdang	60	249 910	232 370	27 839	1 463	22 414	236	116	3 699	—
Langkat	25	138 854	89 511	9 892	717	9 409	—	—	1 545	—
Asahan	2	5 419	6 347	665	28	485	—	—	159	—
Bengkalis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Simeloengoen en de Karolanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen betreffende de tabaksondernemingen	87	394 183	328 228	38 376	2 208	32 308	236	116	5 403	—
Bovendien waren nog het nevenstaand aantal koelies werkzaam op 180 andere ondernemingen				4 137	528	82 644	1 437	21	11 318	50
Algemeene totalen				42 513	2 736	114 952	1 673	137	16 721	50

III. Overzicht van het landbouwbedrijf op gronden, in de buitenbezittingen (behal
gelaten landschappen, dan wel namens deze vorsten, door d

GEWESTEN.	Aantal		Uitgestrektheid		In dienst gestelde werklieden (bij contract aangenomen).				
	onder-nemingen.	per-ceelen.	Totaal aantal bouws.	Aantal beplante bouws.	Javanen.	Soenda-neezen.	Chi-neezen.	Talauers en Sangi-reezen.	Andere natiën
Atjeh en onderhoorigheden	25	31	81 860	12 187	6 804	12	—	—	112
Celebes en onderhoorigheden	31	31	17 189	2 925	—	—	—	4	—
Menado	14	16	7 943	1 770	90	1	—	581	51
Riouw en onderhoorigheden	26	36	95 510	18 761	6 541	—	335	—	49
Westerafdeeling van Borneo	7	7	6 822	788	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	8	13	34 813	3 281	48	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigheden	10	11	4 456	2 473	1	—	—	199	215

AP TULATIE.

1916 gebezigde werklieden.

Soendaneesche vrouwen.	Andere natiën.	Zonder vermelding van nationaliteit.	Totaal.	DAGLOONERS. Chineezen.	Klingaleezen en Bengaleezen.	Javanen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Bojans.	Bantammers.	Batakkers.	Andere natiën.	Zonder vermelding van nationaliteit.	Totaal.
—	—	—	55 767	35	2	838	145	978	2	517	17	14	—	2 548
—	—	—	21 543	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1 337	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	78 647	35	2	838	145	978	2	517	17	14	—	2 548
50	18	1 462	101 615	—	—	3	7	—	—	—	200	37	36	283
50	18	1 462	180 262	35	2	841	152	978	2	517	217	51	36	2 831

behalv de Oostkust van Sumatra) verkregen van vorsten of hoofden van in het genot van zelfbestuur
door d hoofden van gewestelijk bestuur bij overeenkomst afgestaan.

Andere natiën.	Verkregen oogsten. Koffie (pikols).	Rubber (K.G.).	Gambir (K.G.).	Klappers (stuks).	Copra (pikols).	Totaal uitgaaf aan inlanders voor loonen en leveringen gedurende 1916.	Van de contractanten werden in 1916 nieuw aangenomen.	Aantal door contractanten gesloten reëngamenten in 1916.	Gemiddeld ziektecijfer onder de contractanten in 1916.	Aantal sterfgevallen onder de contractanten in 1916.
112	3 706 (6)	1 017 322 (9)	—	†	—	f 483 366 (17)	1 101 (6)	889 (5)	3½%	64
—	—	—	—	3 080	3 019	107 191 (24)	—	—	—	—
51	—	—	—	15 000	1 695	151 665 (9)	248 (1)	11 (1)	†	13
49	166 (1)	547 881 (7)	1 739 710	—	166	†	—	—	—	—
—	—	64 526	—	—	—	68 674	—	—	—	—
—	—	9 700	—	417 200	—	79 783	—	—	†	—
215	1 204	—	—	-	1 485	74 154	124 (1)	56 (1)	†	2

Bijlage **LL.**

(Zie hoofdstuk O, afd. V, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de verhuur van rechten ter zake van vogelnest- en meststofgrotten, enz.

Verhuur van rechten ter zake van vogelnest- en meststofgrotten, enz.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waarop de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen	
				over 1916.	over 1917.
Kedoe	Winning van eetbare vogelnestjes.	In de onderdistricten Boeajan, Ajah en Rawakele (afd. Keboemen)	1915 t/m 1917	f 7 920.—	f 7 920.—
Kediri	Id.	In het geheele gewest	1 Aug. 1914 t/m 31 Juli 1917	601.—	—
Madioen	Id.	In de afdeeling Patjitan	1 April 1915 t/m 31 Maart 1917	150.—	—
Besoeki	Id.	De grotten Gantoeng, Lainde, Barat en Kandangan (distr. Poeger, afd. Djember)	1916 t/m 1921	60.—	60.—
Id.	Id.	In de afdeeling Banjoewangi	1912 t/m 1917	360.—	—
Preanger-Regentschappen.	Id.	In de afdeelingen Bandoeng en Tjiandjoer	1915 t/m 1917	f 300.—	f 300.—
Id.	Id.	In de afdeelingen Tasikmalaja en Garoet	Id.	180.—	180.—
Semarang	Id.	In de afdeeling Pati	Id.	264.—	264.—
Tapanoeli	Id.	Op de eilanden Kalimantang Ketjil en en Gedang en te Oedjoeng Batoe Boeroek (onderafd. Sibolga en Batang Toroe-districten)	1916	705.—	—
Atjeh en onderhoorigheden.	Id.	Twee grotten in de moekim Lampenoe (onderafd. Lho Nga, afd. Groot-Atjeh)	1914 t/m 1916 1917 t/m 1919	900.—	900.—
Bali en Lombok.	Id.	Aan de zuidkust van Lombok	1914 t/m 1918	— a)	—
Id.	Id.	Te Boeloeng Daja (afd. Zuid-Bali)	1 Nov. 1915 t/m 31 Oct. 1920	390.—	390.—
Id.	Id.	Aan de zuidkust van den Tafelhoek (onderafd. Badoeng, afd. Zuid-Bali).	1 Nov. 1913 t/m 31 Oct. 1918.	84.—	84.—
Benkoelen	Id.	In de afd. Kroe	1915 t/m 1920	5 845.—	5 845.—
Id.	Id.	In de onderafdeelingen Mokko Mokko en Lais der afdeeling Lebong, zoomede in de afdeelingen Benkoelen, Manna en Kauer	1 Aug. 1914 t/m ult. 1920	1 300.—	1 300.—
Djambi	Id.	In het geheele gewest	1915 t/m 1919	800.—	800.—
Sumatra's Westkust	Id.	Op de Batoe-eilanden (afd. Padang)	1914 t/m 1916	153.33[5]	—
Riouw en onderhoorigheden.	Id.	Op alle eilanden behoorende tot de afdeeling Poelau Toedjoeh	1 April 1915 t/m 31 Maart 1918	170.—	170.—
Id.	Id.	Te Pasir Pandak op het eiland Serasan (onderafd. Zuid-Natoena-eilanden, afd. Poelau Toedjoeh)	1 April 1915 t/m 31 Maart 1918	196.—	196.—

a) Deze verpachting is 1 Januari 1916 ontbonden (Gouv. Bt. 6 Juli 1916 n°. 33).

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waarop de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen	
				over 1916.	over 1917.
Riouw en onderhoorigheden.	Winning van eetbare vogelnesten en het zoeken van schildpadeieren.	Op het eiland Seraja (onderafd. Zuid-Natoena-eilanden, afd. Poelau Toedjoeh)	1 April 1915 t/m 31 Maart 1918	f 42.—	f 42.—
Id.	Id.	Op het eiland Timau (Noord-Hooiberg) (afd. Poelau Toedjoeh)	Id.	224.—	224.—
Id.	Id.	Op het eiland Doerai (afd. Poelau Toedjoeh)	Id.	400.—	400.—
Id.	Id.	Op het eiland Mangkai (afd. Poelau Toedjoeh)	Id.	45—	45.—
Id.	Id.	Op de eilanden behoorende tot de onderafdeeling Anambas (afd. Poelau Toedjoeh), uitgezonderd de eilanden Doerai en Mangkai	Id.	140.—	140.—
Id.	Id.	Op de eilanden Pandjang Boenga en Boeton (onderafd. Noord-Natoena-eilanden, afd. Poelau Toedjoeh) . .	Id.	140.—	140.—
Id.	Id.	Op de eilanden Djantai, Kemoedi en Senoea (onderafd. Noord-Natoena-eilanden, afd. Poelau Toedjoeh) . .	Id.	34.—	34.—
Id.	Id.	Op de eilanden Perantoe, Djepala, Boengin, Sedoea Ketjil en Sedoea Besar (onderafd. Zuid-Natoena-eilanden, afd. Poelau Toedjoeh)	Id.	931.—	931.—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Zoeken van schildpadeieren.	Op de tot het district Poelau Laoet behoorende eilanden Kalangbahoe, Masasirih, Pamalikan, Koenjit, Radapan, Marabatoean, Pajoengpajoengan, Danawan, Berak-Berakan, Pandanpandanan, Samargelap en Alangmalangkan	1916 t/m 1918	1200.—	1200.—
Preanger-Regentschappen	Id.	Aan de westkust van het district Djampang Koelon (afd. Soekaboemi) tusschen de mondingen der rivieren Tjiboelakan en Tjibanteng	1915 t/m 1917	3653.33	3653.33
Banjoemas.	Winning van meststoffen.	Grot Goewah Lawa (distr. Adjibarang, afd. Poerwakerta)	1 Mei 1913 t/m 30 April 1918	100.—	100.—
Rembang.	Id.	Grootste grot te Ngranan (distr. Tambakredja, afd. Bodjonegoro). . . .	1 Aug. 1915 t/m 31 Juli 1918	100.—	100.—
		Totalen . . .		f 27 387.66[5]	f 25 418.33

Bijlage MM.

(Zie hoofdstuk O, afd. II, § 1, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende het BOSCHWEZEN op Java en Madoera over 1916.

I. OVERZICHT van die ondernemingen voor den aankap van hout in 's lands bosschen op Java, wa

Volgnummer.	NAMEN EN LIGGING DER ONDERNEMINGEN.	NAMEN DER CONTRACTANTEN.	Duur van de overeenkomst.
	Rembang.		
1	Kaliharen I-Djambaran-Gowah-Gondang-Soengon (distr. Tambakredjo, afd. Bodjonegoro).	Javasche Boschexploitatiemaatschappij.	15 Jan. 1916 tot 15 Jan. 1921.
2	Gatel (distr. Padangan, afd. Bodjonegoro).	Indische Teak- en hardhouthandel.	22 Jan. 1916 tot 22 Jan. 1921.
3	Ngronan II (distr. Padangan, afd. Bodjonegoro).	Ned.-Indische Houtaankapmaatschappij.	1 Febr. 1916 tot 1 Febr. 1921.
4	Bogor (distr^n. Rengel en Rembes, afd. Toeban).	San Liem Kong Sie.	10 Aug. 1916 tot 10 Aug. 1920.
5	Ngrawoh (distr. Randoeblatoeng, afd. Blora).	Joe Liem Kong Sie.	10 Oct. 1916 tot 10 Oct. 1922.
6	Kemirikerep-Semengko (distr. Randoeblatoeng, afd. Blora).	Sioe Liem Kong Sie.	2 Nov. 1916 tot 2 Nov. 1922.
7	Koewodjo (distr. Randoeblatoeng, afd. Blora).	Indische Teak- en hardhouthandel.	10 Nov. 1916 tot 10 Nov. 1923.
	Madioen.		
8	Sangiran (distr. Dero, afd. Ngawi).	Njoo Swie Lian.	1 Juli 1916 tot 1 Juli 1922.
	Besoeki.		
9	Grintingan.	San Liem Kong Sie.	22 Aug. 1916 tot 22 Aug. 1921.
	Soerabaja.		
10	Wonogiri (distr^n. Ngoro en Modjoagoeng, afd. Djombang).	Indische Teak- en hardhouthandel.	20 Nov. 1916 tot 20 Nov. 1920.

a) De opgegeven retributie per M³. timmerhout heeft betrekking op balkenhout van 5 M. lengte en daarboven. Voor hout van mindere lengte zijn lagere eenheidsprijzen bepaald.

b) Deze raming brengt voor het Gouvernement geenerlei aansprakelijkheid met zich.

ava. waarvoor de met het Gouvernement gesloten overeenkomsten in 1916 zijn in werking getreden.

	Te betalen: pachtsom.	Te betalen: retributie per verkregen M³. timmerhout *a*) en per stapelmeter brandhout.	Geraamde houtmassa. *b*) A: M³. timmerhout.	Geraamde houtmassa. *b*) B: stapelmeter brandhout.	Vastgestelde minimumprijs waarvoor, staande de aanbesteding, de exploitatie, respectievelijk zuivering van het boschperceel voorloopig mocht worden toegewezen: voor de geheele houtmassa.	Vastgestelde minimumprijs …: voor elken M³. timmerhout van 5 M. lengte en daarboven en per stapelmeter brandhout.
1.	f 714 224, te voldoen in 57 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 12544 en de overige elk groot f 12530.	—	A: 17 395	B: 83 040.	f 437 127	—
1.	—	f 46,25 per M³. timmerhout en f 0,50 per stapelmeter brandhout.	A: 4 550	B: 56 980.	—	f 25,20 per M³. timmerhout en f 0,50 per stapelmeter brandhout.
21.	f 467 400, te voldoen in 57 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, elk groot f 8200.	—	A: 12 940	B: 38 160.	365 263	—
20.	f 97 600, te voldoen in 45 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 2208 en de overige elk groot f 2168.	—	A: 1 900	B: 19 395.	38 607	—
2.	f 186 510, te voldoen in 69 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 2706 en de overige elk groot f 2703.	—	A: 3 500	B: 20 000.	84 494	—
2.	f 692 949, te voldoen in 69 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 10093 en de overige elk groot f 10042.	—	A: 8 600	B: 69 600.	207 878	—
23.	f 191 500, te voldoen in 81 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 2380 en de overige elk groot f 2364.	—	A: 3 900	B: 26 000.	71 744	—
	f 365 300, te voldoen in 69 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 5308 en de overige elk groot f 5294.	—	A: 7 050	B: 42 300.	155 101	—
21.	—	f 48,70 per M³. timmerhout en f 0,34 per stapelmeter brandhout.	A: 2 460	B: 15 000.	—	f 31,50 per M³. timmerhout en f 0,34 per stapelmeter brandhout.
20.	f 426 500, te voldoen in 45 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 9512 en de overige elk groot f 9477.	—	A: 4 900	B: 42 000.	148 912	—

II. RECAPITULEEREND OVERZICHT betreffende in 1916 (of gedurende een gedeelte van dat jaar) op overeenkomst met het Gouvernement gewerkt hebbende houtaankapondernemingen op Java.

AARD der perceelen (ondernemingen).	Aantal	In 1916 gekapt: M³. timmerhout.	In 1916 gekapt: stapelmeter brandhout.	In 1916 gestort: aan pachtsom.	aan retributie.	als schadeloosstelling wegens het niet schoon afleveren van één of meer der jaarperceelen.	aan ringkosten en schattingskosten.	aan boeten.	wegens extra toezicht op retributieperceelen.	TOTAAL.
Retributieperceelen. Leegkapperceelen . . .	6	2 701	21 590	—	f 50 606	—	f 381	—	f 198	f 51 185
Retributieperceelen. Zuiverings- en gemengde leegkap- en zuiveringsperceelen	14	18 931	138 256	—	437 876	—	1 026	f 40	1 910	440 852
Pachtperceelen (leegkapperceelen)	48	51 704	343 286	f 1 589 890	—	f 2 342	2 696	—	—	1 594 928
Totalen . . .	68	73 336	503 132	f 1 589 890	f 48[illegible]482	f 2 342	f 4 103	f 40	f 2 108	f 2 086 965

III. Geldelijk overzicht der uitkomsten van het boschbeheer over 1916.

Baten.

1°. Opbrengst van door tusschenkomst van aannemers geëxploiteerde boschperceelen:
- *a.* aan pachtpenningen . . . . f 1 590 190
- *b.* aan retributie 488 482

f 2 078 672

2°. Zuiver rendement van op vendutie verkocht hout, caoutchouc en andere boschproducten:
- *a.* hout . . . . f 3 203 337
- *b.* caoutchouc 722 340
- *c.* andere boschproducten . . . 3 474

3 929 151

3°. Zuiver rendement van publiek verkocht hout en andere boschproducten zonder bemiddeling der vendukantoren:
- *a.* djatihout } zonder dunningshout f 881 969
- *b.* wildhout } zonder dunningshout 61 673
- *c.* dunningshout. 157 695
- *d.* hout in de buitenbezittingen 184 922
- *e.* andere boschproducten . . . 6 516

1 292 775

4°. Zuiver rendement van de verkochte caoutchouc uit de verspreide aanplantingen 157 655

5°. Opbrengst van ondershands verkocht hout en andere producten:
- *a.* djatihout } zonder dunningshout f 944 354
- *b.* wildhout } zonder dunningshout 130 821
- *c.* dunningshout. 104 042
- *d.* hout in de buitenbezittingen 31 566
- *e.* andere boschproducten . . . 127 462

1 338 245

Transporteeren f 8 796 498

Lasten.

1°. Uitgaven voor cultuur:
- *a.* djaticultuur . . . . f 509 133
- *b.* wildhoutcultuur. 57 348
- *c.* caoutchoucultuur 1 289 827

f 1 856 308

2°. Uitgaven voor definitieve inrichting der bosschen 264 770

3°. Uitgaven van het in eigen beheer exploiteeren van hout. 3 037 250

4°. Uitgaven voor personeel en diversen:
- *a.* traktementen van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, de houtvesters en de adspirant-houtvesters . . . . f 585 205
- *b.* traktementen van de opzieners, opnemers, leerling-opzieners en leerling-opnemers 478 158
- *c.* kosten der boschpolitie . . . 387 788
- *d.* reis-, verblijf- en transportkosten van het personeel . . . 545 220
- *e.* traktementen van het bureaupersoneel 243 310
- *f.* instrumenten, teeken- en schrijfbehoeften 64 045
- *g.* belooningen 18 771
- *h.* diversen. 19 448

2 341 945

5°. Opleiding van het ondergeschikt personeel voor den dienst van het boschwezen . . . 20 825

Transporteeren f 7 521 098

	Per transport	f 8 796 498
8°. Retributie voor afstand van hout op erfpachtsperceelen		202 875
9°. Geregulariseerde waarde van het ten behoeve van 's lands werken verstrekte hout verkregen door aankap op last of op andere wijze		481 958
10°. Tariefswaarde van hout voor desawerken		122 008
11°. Wegens verrekening van aan andere beheerseenheden geleverd hout		142 763
12°. Gerestitueerde kap-, sleep- en transportloonen voor hout ten behoeve van desawerken uit de voorraden van het boschwezen verstrekt		5 350
13°. Retributie van krachtens vergunning gekapt hout		170 248
14°. Verdere ontvangsten, als:		
a. restitutie van door den dienst van het boschwezen gedane uitgaven voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor de schatting der houtmassa van boschperceelen	f 4 103	
b. vergoeding ter zake van het niet schoon afleveren van de leeggekapte jaarperceelen	2 347	
c. huur van de ten behoeve van het personeel bij den dienst van het boschwezen opgerichte woningen	30 741	
d. opbrengst van door de politie aangehaald en verbeurd verklaard hout	12 884	
e. andere verschillende ontvangsten	85 872	
		135 947
Totaal der baten		f 10 057 647

	Per transport	f 7 521 098
6°. Verrekende uitgaven en verrekende waarde van hout, enz.		136 786
7°. Waarde van het door verschillende boschbeheerders aan het caoutchoucbedrijf verstrekte hout		21 560
8°. Kosten van het boschproefstation:		
a. uitgaven voor het personeel	f 49 454	
b. verdere uitgaven	28 550	
		f 78 004
Totaal der lasten		f 7 757 448
Totaal der baten (zie hiernevens)		10 057 647
Voordeelig verschil		f 2 300 199

Bijlage NN.

(Zie hoofdstuk O, afd. VI, van het verslag.)

OVERZICHTEN

over 1916 betreffende de HANDELSBEWEGING tusschen Nederlandsch-Indië[1]) en landen en plaatsen daarbuiten gelegen.

---

1) Wat de havens in zelfbesturende landschappen betreft, zijn in de statistiek alleen die havens behandeld, waar een *gouvernements* tol- of havenkantoor gevestigd is.

1°. Herkomst en bestemming der in- en uitgevoerde goederen, enz.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Voor rekening van particulieren.						
a. Java en Madoera.						
Nederland	f 71 405 177	f 1 168	f 714 150	f 87 381 959	—	—
Nederland (voor order)	—	—	—	353 558	—	—
Groot-Britannië	73 049 744	4 800	—	61 755 371	—	—
Groot-Britannië (voor order)	—	—	—	77 776 359	—	—
Frankrijk	2 432 273	—	—	14 526 576	—	—
Frankrijk (voor order)	—	—	—	2 802 339	—	—
België	5 450	—	—	—	—	—
Duitschland	587 862	—	—	—	—	—
Oostenrijk	8 916	—	—	—	—	—
Griekenland	368	—	—	—	—	—
Zwitserland	1 290 356	—	—	—	—	—
Italië	4 973 131	—	—	3 078 050	—	—
Italië (voor order)	—	—	—	230 960	—	—
Spanje	29 317	—	—	—	—	—
Portugal	23 643	—	—	—	—	—
Zweden	1 773 087	—	—	1 064 702	—	—
Noorwegen	69 706	—	—	3 840 785	—	—
Denemarken	145 827	—	—	1 114 975	—	—
Rusland via Wladiwostok	2 911	—	—	10 769 628	—	—
Britsch Zuid-Afrika	49 459	—	—	77 473	—	—
Canada (waaronder Van Couver)	1 604	—	—	1 156 074	—	—
Ver. Staten van Noord-Amerika	25 289 138	—	22 550 000	68 487 829	f 1 360 602	—
Zuid-Amerika	24 143	—	—	—	—	—
Turkije	240	—	—	—	—	—
Egypte	126 253	—	—	2 182 108	—	—
Egypte (voor order)	—	—	—	7 056 950	—	—
Arabië	3 412	—	—	11 923	—	—
Britsch-Indië	20 216 019	—	260 482	72 934 999	—	—
Britsch-Indië (voor order)	—	—	—	36 610	—	—
Pinang	161 164	17 100	2 400	2 461 590	—	—
Malakka	216	—	—	—	—	—
Singapore	30 036 126	334 711	125 168	33 012 465	—	—
Siam	2 295 223	—	—	2 313 099	—	—
Fransch Indo-China	9 390 419	—	—	189 504	—	—
China	4 321 326	183 286	353	6 779 723	—	—
Hongkong	7 157 007	1 209 885	102 794	25 859 311	—	—
Dalny	1 355 662	—	—	—	—	—
Wladiwostok en Nicolajevsk	—	—	—	2 098 903	—	—
Japan	23 876 948	7	—	13 153 872	—	—
Japan (voor order)	—	—	—	183 092	—	—
Philippijnen	319 234	—	—	441 828	—	—
Portugeesch Timor	143 598	—	—	57 769	—	—
Cocos- en Christmas-eilanden	28 891	—	—	5 090	—	—
Australië	6 373 695	—	—	6 625 116	—	—
Nieuw-Zeeland	3	—	—	—	—	—
Elders	117 779	—	—	108 368	—	—
Totalen	f 287 085 327	f 1 750 957	f 23 755 347	f 509 928 958	f 1 360 602	—

b. Buitenbezittingen.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Nederland	f 19 365 997	—	f 60 000	f 68 753 023	—	—
Nederland (voor order)	—	—	—	1 700 046	—	—
Groot-Britannië	11 601 598	—	—	28 367 304	—	—
Groot-Britannië (voor order)	—	—	—	26 923	—	—
Frankrijk	253 734	—	—	5 221 428	—	—
Frankrijk (voor order)	—	—	—	1 776	—	—
België	9 758	—	—	—	—	—
Duitschland	254 146	—	—	3 398	—	—
Oostenrijk	44 215	—	—	—	—	—
Zwitserland	215 800	—	—	24	—	—
Italië	245 648	—	—	183 902	—	—
Spanje	665	—	—	47	—	—
Portugal	12 974	—	—	—	—	—
Zweden	79 288	—	—	15 978	—	—
Noorwegen	18 223	—	—	—	—	—
Denemarken	55 081	—	—	—	—	—
Rusland via Wladiwostok	1 017	—	—	—	—	—
Gibraltar en Malta	224	—	—	2 283 132	—	—
Britsch Zuid-Afrika	1 630	—	—	37 919 005	—	—
Canada (waaronder Van Couver)	6 718	—	—	30 137	—	—
Ver. Staten van Noord-Amerika	5 512 357	—	—	29 055 231	f 1 054 000	—
Zuid-Amerika	364	—	—	11 719	—	—
Turkije	480	—	—	—	—	—
Egypte	24 225	—	—	574 627	—	—
Suez (voor order)	—	—	—	12 669 564	—	—
Arabië	1 672	—	—	29 160	—	—
Perzië	653 578	—	—	—	—	—
Britsch-Indië	6 920 421	—	—	11 100 520	—	—
Pinang	14 027 895	f 68 425	96 904	12 377 536	—	f 750
Malakka	191 417	—	—	4 905 713	—	—
Singapore	46 470 773	88 128	659 723	86 495 254	—	137 000
Singapore (voor order)	—	—	—	7 339 836	—	—
Siam	616 862	—	—	2 189 512	—	—
Fransch Indo-China	174 329	—	—	1 834 271	—	—
China	1 345 556	6 800	—	7 377 731	—	—
Hongkong	1 411 230	14 628	—	6 815 698	—	—
Japan	3 361 150	—	—	3 675 424	—	—
Philippijnen	10 667	—	—	1 430 533	—	—
Britsch Noord-Borneo	52 676	—	—	357 699	—	—
Serawak	383 443	—	—	6 564	—	—
Timor-Dilly	771 417	—	37 000	73 071	—	35 000
Britsch Australazië	25	—	—	18	—	—
Cocos- en Christmas-eilanden	—	—	—	712	—	—
Australië	902 446	—	—	8 869 981	—	—
Nieuw-Zeeland	—	—	—	1 056 197	—	—
Elders	710 186	—	—	1 560 347	—	—
Totalen *a*)	f 115 709 885	f 177 981	f 853 627	f 344 313 041	f 1 054 000	f 172 750

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Voor rekening van het Gouvernement.						
a. Java en Madoera.						
Nederland	f 9 223 118	f 1 490	f 400 000	f 2 846 816	—	f 169 750
Groot-Britannië	221 624	—	—	—	—	—
Frankrijk	3 826	—	—	—	—	—
Italië	36 203	—	—	—	—	—
Spanje	1 275	—	—	—	—	—
Ver. Staten van Noord-Amerika	1 415 295	—	—	645 799	—	—
Britsch-Indië	3 884 881	—	—	—	—	—
Singapore	15 011	—	—	506	—	—
Fransch Indo-China	9 880	—	—	—	—	—
Hongkong	21 595	—	—	—	—	—
China	—	—	—	968	—	—
Dalny	52 800	—	—	—	—	—
Japan	126 352	—	—	—	—	—
Australië	48 321	—	—	—	—	—
Elders	810	—	—	245	—	—
Totalen	f 15 060 991	f 1 490	f 400 000	f 3 494 334	—	f 169 750
b. Buitenbezittingen.						
Nederland	f 1 199 575	—	—	f 7 663 138	—	—
Groot-Britannië	98 503	—	—	—	—	—
Duitschland	68 000	—	—	—	—	—
Ver. Staten van Noord-Amerika	19 029	—	—	—	—	—
Britsch-Indië	4 883	—	—	—	—	—
Pinang	15 033	—	—	—	—	—
Singapore	12 089	—	—	10	—	—
Elders	39 797	—	—	—	—	—
Totalen	f 1 456 909	—	—	f 7 663 148	—	—

a) De eijfers per gewest waren als volgt:

	Invoerwaarde.	Uitvoerwaarde.
Atjeh en onderhoorigheden	f 5 340 552	f 5 593 059
Oostkust van Sumatra	42 553 161	126 324 015
Tapanoeli	1 221 986	1 575 607
Lampongsche districten	158 699	605 039
Sumatra's Westkust	9 286 094	8 326 142
Benkoelen	938 479	433 429
Palembang	8 056 732	10 267 004
Djambi	1 722 195	4 439 436
Riouw en onderhoorigheden	6 393 527	54 684 262
Banka en onderhoorigheden	3 948 086	2 803 069
Billiton	2 198 735	6 739 027
Westerafdeeling van Borneo	7 127 096	12 694 114
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	9 709 525	81 008 316
Bali en Lombok	1 289 981	3 727 638
Celebes en onderhoorigheden	9 237 528	13 673 953
Menado	4 401 280	7 827 625
Ternate	656 796	1 231 109
Amboina	1 341 467	2 204 205
Timor en onderhoorigheden	127 966	155 992
Totalen buitenbezittingen	f 115 709 885	f 344 313 041
,, Java en Madoera	287 085 327	509 928 958
Algemeene totalen	f 402 795 212	f 854 241 999

Bij deze gewestelijke splitsing dient in het oog gehouden, dat onder den invoer en uitvoer wordt verstaan: *a.* voor zooveel betreft de eilanden in de residentie Riouw en onderhoorigheden (vrijgebied) en de afdeeling Zuid-Nieuw-Guinea (Merauke) de algemeene in- en uitvoer, en *b.* voor zooveel het Nederlandsch-Indische tolgebied betreft de bijzondere in- en uitvoer.

2°. Waarde der ingevoerde goederen.

Voor rekening van particulieren.

a. Java en Madoera.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Aardewerk (dakpannen)	f 13 584	—	f 13 584
Id. (grof), van alle soorten	28 653	f 91 809	120 462
Id. (fijn), van alle soorten	1 376 729	709 302	2 086 031
Aardolie en -producten (kerosine)	—	4 695 023	4 695 023
Id. (paraffine)	50	51 142	51 192
Id. (smeeroliën)	9 766	997 438	1 007 204
Alpaca en -waren, nieuwzilver-, nikkel- en aluminiumwaren	33 236	124 727	157 963
Aluin	3 347	36 243	39 590
Ammunitie	19 253	52 982	72 235
Automobielen	102 480	5 665 680	5 768 160
Automobielbanden	24 396	2 473 504	2 497 900
Automobiel onderdeelen	115 586	342 616	458 202
Azijn en azijn-essence	123 852	9 187	133 039
Bier	898 573	649 192	1 547 765
Blik en blikwerk	65 233	2 953 736	3 018 969
Boeken	630 345	178 672	809 017
Borstelmakerswerk	18 409	98 731	117 140
Buskruit	5 715	40 526	46 241
Calcium-carbid	31 334	149 147	180 481
Caustic-soda	18 724	315 693	334 417
Cement	255 752	1 851 927	2 107 679
Dakbedekking (asbest-, cement-, enz.)	33 742	56 526	90 268
Dynamiet en andere ontplofbare stoffen	42 179	141 363	183 542
Eetwaren (biscuits)	491 799	992 440	1 484 239
Id. (boter)	1 500 788	1 451 186	2 951 974
Id. (ghie)	—	59 285	59 285
Id. (hammen)	114 759	185 308	300 067
Id. (kaas)	217 553	3 407	220 960
Id. (melk)	1 143 002	955 894	2 098 896
Id. (visch)	45 687	8 953 349	8 999 036
Id. (vleesch)	350 328	248 288	598 616
Id. (vruchten)	147 754	737 009	884 763
Id. (alle andere soorten)	1 459 676	2 485 153	3 944 829
Electrische toestellen en onderdeelen	242 240	289 205	531 445
Filterdoek	605 175	55 311	660 486
Garens	249 614	3 443 388	3 693 002
Gedistilleerd (brandewijn en cognac)	123 715	430 724	554 439
Id. (jenever)	556 496	2 314	558 810
Id. (dranken)	135 918	118 160	254 078
Id. (reukwerken)	470 784	466 692	937 476
Id. (whisky)	11 424	339 045	350 469
Id. (alle andere soorten)	41 376	58 669	100 045

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Geneesmiddelen zonder gedistilleerd bereid en alle soorten chemicaliën	f 1 206 371	f 2 366 959	f 3 573 330
Glas (venster-)	231 661	59 381	291 042
Glaswerk (dakpannen)	101 275	544	101 819
Id. (lampeglazen)	6 371	189 190	195 561
Id. (stopflesschen)	5 864	146 770	152 634
Glas en glaswerk (alle andere soorten)	568 035	595 115	1 163 150
Gummiwaren en gummirijtuigbanden	64 393	444 818	509 211
Goud- en zilverwerk	179 586	52 659	232 245
Gloeikousjes	271 389	12 548	283 937
Hars	144 867	1 096 817	1 241 684
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	2 874	70 234	73 108
Id. (ander) en houtwerk	105 590	770 350	875 940
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	2 617 196	837 395	3 454 591
Id. (spoorstaven, enz.)	893 887	134 695	1 028 582
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	441 825	—	441 825
Id. (dakbedekking en goten)	658	8 800	9 458
Id. (gegalvaniseerd dakijzer)	90 740	1 418 264	1 509 004
Id. (buizen en pijpen)	524 608	514 009	1 038 617
Id. (telegraaf- en telefoondraad en kabels)	111 954	262 349	374 303
Id. (alle andere soorten)	1 192 907	750 284	1 943 191
IJzervitriool	3	13 829	13 832
IJzerwerk (spijkers)	71 723	65 774	137 497
Id. (draadnagels)	680 701	887 441	1 568 142
Id. (casserollen)	109 947	13 610	123 557
Id. (gegoten Europeesche pannen)	124 787	8 684	133 471
Id. (assen)	3 169	20 762	23 931
Id. (alle andere soorten)	2 087 296	2 297 995	4 385 291
Instrumenten (muziek-)	185 108	147 264	332 372
Id. (andere)	29 170	30 001	59 171
Juweelen	138 686	440 950	579 636
Kaarsen	13 898	8 127	22 025
Katjang kedele (sojaboonen)	—	2 676 724	2 676 724
Kleederen	717 463	2 347 091	3 064 554
Koffermakerswerk	43 692	193 573	237 265
Koffie	25	46 718	46 743
Kolen (steen-) en cokes	38 393	4 268 322	4 306 715
Koolspitsen	11 634	58 479	70 113
Koper in bladen	9 688	285 746	295 434
Id. (ander) en koperwerk	388 407	1 155 812	1 544 219
Kopervitriool	2 199	15 864	18 063

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Kramerij van alle soorten	f 1 304 205	f 2 329 465	f 3 633 670
Kruiden en specerijen . .	59 406	931 096	990 502
Kurken	32 917	36 832	69 749
Lampen	630 663	288 606	919 269
Leder en lederwerk . . .	339 166	799 412	1 138 578
Lood (ruw en bewerkt) .	98 682	933 221	1 031 903
Lucifers (Europeesche) . .	353 787	1 480 008	1 833 795
Id. (Japansche) . .	—	933 914	933 914
Machines en werktuigen (voor suikerfabrieken) .	3 191 183	892 446	4 083 629
Id. (alle andere soorten)	5 266 013	5 289 342	10 555 355
Manufacturen (katoenen) (ruwe en ongebleekte) .	2 162 028	3 950 170	6 112 198
Id. (id.) (gebleekte) . . .	11 889 532	12 478 216	24 367 748
Id. (id.) (geverfde of gedr.)	5 231 548	28 731 564	33 963 112
Id. (wollen en halfwollen)	211 201	378 938	590 139
Id. (zijden en halfzijden)	129 189	1 735 570	1 864 759
Id. (zakken)	497	5 942 632	5 943 129
Id. (zeildoek)	17 922	14 172	32 094
Id. (andere)	1 955 197	3 731 739	5 686 936
Marmer in bladen . . .	3 238	72 325	75 563
Matten en matwerk . . .	11 610	165 218	176 828
Meel	16 564	2 579 905	2 596 469
Messenmakerswerk . . .	140 577	37 450	178 027
Mest en meststoffen (oliekoeken)	18 445	909 076	927 521
Meubelen en schilderijen .	300 634	225 090	525 724
Mineraalwater	248 205	16 346	264 551
Modewaren	693 871	3 141 791	3 835 662
Naaimachines	88 920	777 690	866 610
Nagelen	—	334 212	334 212
Olie (aetherische)	656	139	795
Id. (katjang-)	—	53 308	53 308
Id. (klapper-)	—	11 014	11 014
Id. (lijn-)	337 059	75 845	412 904
Id. (andere)	89 509	17 190	106 699
Paarden	—	23 450	23 450
Papier	3 460 022	2 057 301	5 517 323
Pennemessen	50 504	17 305	67 809
Photographietoestellen en onderdeelen	5 733	32 160	37 893
Potlooden	44 183	158 224	202 407
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid) . . .	88 857	333 346	422 203
Rijst (Siam-)	—	10 857 627	10 857 627
Id. (Saigon-)	—	9 469 359	9 469 359
Id. (Britsch-Indische) . .	—	14 796 812	14 796 812
Id. (andere)	—	44 745	44 745
Rijtuigen	4 732	11 056	15 788
Rijwielen	249 542	498 724	748 266
Rijwielbanden	20 095	614 893	634 988
Salpeter	13	4 532	4 545
Scharen (geen ambachts- of landbouwgereedschap) .	29 294	10 708	40 002

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Schoenmakerswerk . . .	f 197 786	f 576 314	f 774 100
Schrijf- en teekenbehoeften	169 506	196 413	365 919
Schrijf- en rekenmachines	65 467	225 528	290 995
Speelkaarten (Europeesche)	34 072	2 418	36 490
Id. (Chineesche) . . .	75 149	10 754	85 903
Spoorwegmaterieel (rollend)	928 749	191 329	1 120 078
Steen (bewerkte en onbewerkte)	41 031	101 960	142 991
Steenen (vuurvaste) . . .	129 646	212 122	341 768
Tabak (sigaren)	785 271	49 908	835 179
Id. (sigaretten)	44 712	905 948	950 660
Id. (alle andere) . . .	379 831	612 973	992 804
Teer (Zweedsche) en koolteer	67 514	67 009	134 523
Tegels	103 620	136 194	239 814
Thee	282	2 646 438	2 646 720
Tin en tinwerk	21 914	27 336	49 250
Touwwerk (voor scheepsuitrusting, enz.) . . .	70 869	426 522	497 391
Id. (ander)	31 410	91 763	123 173
Uurwerken	118 007	370 787	488 794
Vaartuigen	198 115	4 401	202 516
Vaat- en kuipwerk (leggers)	74 312	10 433	84 745
Vee	—	325 725	325 725
Veevoeder	31	16 873	16 904
Verfwaren	1 809 485	503 584	2 313 069
Verf- en looistoffen (ruwe)	48 936	21 378	70 314
Vet	147 492	84 147	231 639
Vuurwapens	5 677	38 108	43 785
Vuurwerk	7 728	786 154	793 882
Wasdoek	20 405	409 979	430 384
Was (mineraal-) (uitgezonderd paraffine)	—	2 190	2 190
Id. (andere)	1 360	139 885	141 245
Wijn (mousseerende) . .	236 518	108 108	344 626
Id. (afgetapt)	399 389	172 557	571 946
Id. (op fust)	60 088	140 187	200 275
Zadelmakerswerk	17 106	24 664	41 770
Zaden (landbouw-) . . .	97	155 732	155 829
Id. (andere)	12 124	89 404	101 528
Zeep (toilet-)	188 243	716 895	905 138
Id. (andere)	160 762	1 073 936	1 234 698
Zemelen	7	12 345	12 352
Zink en zinkwerk . . .	37 285	5 459	42 744
Zinkwit	251 569	11 538	263 107
Zout	10 470	4 042	14 512
Zwavel	1 179	398 039	399 218
Zwavelzuur (ruw)	18 919	32 196	51 115
Id. (ammoniak) .	28 130	16 303 031	16 331 161
Zijde (ruwe)	—	91 984	91 984
Diversen	452 449	1 247 336	1 699 785
Totalen voor Java en Madoera	f 71 405 177	f 215 680 150	f 287 085 327

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
b. Buitenbezittingen.			
Aardewerk (dakpannen) .	f 2 912	f 70 862	f 73 774
Id. (grof), van alle soorten	69 891	306 197	376 088
Id. (fijn), van alle soorten	198 076	243 307	441 383
Aardolie en -producten (kerosine)	—	1 782 813	1 782 813
Id. (benzine en gazoline)	—	41 386	41 386
Id. (residu)	—	1 333	1 333
Id. (paraffine)	9	320	329
Aluin	64	20 011	20 075
Ammunitie	5 608	3 641	9 249
Atappen en kadjangmatten	—	34 944	34 944
Automobielen	183 000	412 360	595 360
Automobielbanden . . .	67 930	102 009	169 939
Automobielonderdeelen. .	39 128	58 548	97 676
Azijn en azijn-essence . .	27 651	51 226	78 877
Bier	645 604	368 450	1 014 054
Blik en blikwerk. . . .	21 796	3 516 645	3 538 441
Boeken	38 794	65 612	104 406
Borstelmakerswerk. . .	4 053	19 234	23 287
Buskruit.	3 930	2 010	5 940
Calcium-carbid.	12 120	43 813	55 933
Caustic-soda	27 097	96 624	123 721
Cement	219 292	568 637	787 929
Dakbedekking	32 009	10 862	42 871
Dynamiet en andere ontplofbare stoffen . . .	20 615	279 273	299 888
Eetwaren (biscuits) . . .	188 238	625 266	813 504
Id. (boter).	456 090	121 090	577 180
Id. (ghie)	—	121 048	121 048
Id. (hammen)	23 015	39 790	62 805
Id. (kaas).	36 800	4 634	41 434
Id. (melk).	246 872	690 036	936 908
Id. (visch)	35 397	1 473 390	1 508 787
Id. (vleesch).	57 620	184 208	241 828
Id. (alle andere soorten)	632 075	3 833 261	4 465 336
Electrische toestellen . .	66 014	25 912	91 926
Garens	455 896	1 896 349	2 352 245
Gedistilleerd (brandewijn en cognac)	101 207	307 693	408 900
Id. (jenever)	181 791	22 238	204 029
Id. (dranken)	45 268	311 444	356 712
Id. (reukwerken) . . .	113 268	119 132	232 400
Id. (whisky)	12 988	78 016	91 004
Id. (alle andere soorten)	7 608	8 826	16 434
Geneesmiddelen (zonder gedistilleerd bereid) en alle soorten chemicaliën . .	521 798	1 236 060	1 757 858
Glas (venster-).	57 094	17 606	74 700
Glaswerk (lampeglazen) .	1 554	45 605	47 159
Id. (stopflesschen) . .	702	33 298	34 000
Glas en glaswerk (alle andere soorten)	118 734	199 352	318 086

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Goud (blad-)	—	f 30	f 30
Goud- en zilverwerk . .	f 8 227	74 742	82 969
Hars	64	9 500	9 564
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	7 718	634 161	641 879
Id. (ander) en houtwerk	38 226	1 153 119	1 191 345
Huiden	—	57 947	57 947
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	101 128	158 171	259 299
Id. (spoorstaven) . . .	11 556	351 893	363 449
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	—	7 600	7 600
Id. (dakbedekking en goten)	26 087	6 022	32 109
Id. (buizen en pijpen) .	250 790	1 598 696	1 849 486
Id. (telegraaf- en telefoondraad en kabels) .	8 926	58 029	66 955
Id. (alle andere soorten)	801 535	1 097 378	1 898 913
IJzerwerk (spijkers) . . .	193 300	305 362	498 662
Id. (draadnagels) . . .	361 026	332 958	693 984
Id. (casserollen) . . .	17 044	8 471	25 515
Id. (gegoten Europeesche pannen)	44 854	23 951	68 805
Id. (assen)	3 160	3 535	6 695
Id. (alle andere soorten)	439 957	1 169 523	1 609 480
Instrumenten (muziek-) .	30 712	39 317	70 029
Id. (andere)	9 421	5 306	14 727
Kaarsen	3 198	40 094	43 292
Kalk	—	48 433	48 433
Kapok.	—	30 148	30 148
Katjang kedele (sojaboonen)	—	326 827	326 827
Kleederen	127 797	1 155 544	1 283 341
Koffermakerswerk . . .	3 797	79 178	82 975
Koffie	—	606 378	606 378
Kolen (steen-) en cokes .	26 217	70 647	96 864
Koper in bladen	—	17 479	17 479
Id. (ander) en koperwerk	49 105	262 611	311 716
Koperwerk (spijkers) . .	930	11 531	12 461
Kopervitriool	268	7 082	7 350
Kramerij in alle soorten .	165 972	961 028	1 127 000
Kurken	6 208	15 483	21 691
Lampen	49 585	83 626	133 211
Leder en lederwerk . . .	21 222	482 133	503 355
Lombok	—	24 035	24 035
Lood (ruw en bewerkt) .	20 470	25 761	46 231
Lucifers (Europeesche) . .	287 696	191 403	479 099
Id. (Japansche)	—	273 976	273 976
Machines en werktuigen (alle soorten)	2 352 385	2 452 518	4 804 903
Manufacturen (katoenen) (ruwe ongebleekte) . .	470 957	1 224 274	1 695 231
Id. (id.) (gebleekte) . .	968 973	2 587 308	3 556 281
Id. (id.) (geverfde of gedrukte).	2 449 979	9 510 255	11 960 234

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit:		Totaal.
	Nederland.	andere landen.	
Manufacturen (wollen en halfwollen)	f 32 343	f 86 129	f 118 472
Id. (zijden en halfzijden)	36 420	824 201	860 621
Id. (zakken)	4 972	892 535	897 507
Id. (zeildoek)	13 695	13 328	27 023
Id. (andere)	268 624	1 117 137	1 385 761
Marmer in bladen	3 268	25	3 293
Matten en matwerk	3 356	163 929	167 285
Meel	6 193	1 129 146	1 135 339
Messenmakerswerk	15 030	18 021	33 051
Mest en meststoffen (oliekoeken)	508 802	685 542	1 194 344
Meubelen	58 396	165 764	224 160
Mineraalwater	88 616	46 398	135 014
Modewaren	119 542	819 424	938 966
Naaimachines	41 625	487 530	529 155
Nagelen	—	33 449	33 449
Olie (aetherische)	320	3 646	3 966
Id. (katjang-)	—	252 089	252 089
Id. (klapper-)	—	623 704	623 704
Id. (lijn-)	61 423	32 061	93 484
Id. (andere)	26 559	67 037	93 596
Paarden	—	18 200	18 200
Papier	457 966	867 382	1 325 348
Pennemessen	13 435	6 288	19 723
Photographietoestellen en onderdeelen	1 124	4 589	5 713
Potlooden	5 281	10 905	16 186
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	13 513	134 689	148 202
Rijst (Siam-)	—	11 013 392	11 013 392
Id. (Saigon-)	—	746 267	746 267
Id. (Britsch-Indische)	—	14 448 605	14 448 605
Id. (andere)	—	938 208	938 208
Rijtuigen	2 096	29 493	31 589
Rijwielen	158 144	105 351	263 495
Rijwielbanden	18 593	63 115	81 708
Salpeter	75	7 002	7 077
Scharen (geen ambachts- of landbouwgereedschap)	3 673	7 346	11 019
Schelpen	30	24 867	24 897
Schoenmakerswerk	32 245	205 563	237 808
Schrijf- en teekenbehoeften	53 807	22 196	76 003
Schrijfmachines	17 881	22 640	40 521
Speelkaarten (Europeesche)	1 940	19 851	21 791
Id. (Chineesche)	8 840	10 032	18 872
Spoorwegmaterieel (rollend)	81 941	4 077	86 018
Steen (bewerkte en onbewerkte)	20 002	140 094	160 096
Steenen (vuurvaste)	15 201	2 069	17 270
Suiker	—	360 262	360 262
Tabak (sigaren)	268 362	304 340	572 702
Id. (sigaretten)	53 668	2 162 052	2 215 720
Tabak (alle andere)	f 1 066 215	f 1 429 680	f 2 495 895
Teer (Zweedsche) en koolteer	19 145	33 761	52 906
Tegels (vloer-)	8 404	11 488	19 892
Thee	3	446 175	446 178
Tin en tinwerk	598	6 884	7 482
Touwwerk (voor scheepsuitrusting, enz.)	28 171	175 683	203 854
Id. (ander)	27 270	132 956	160 226
Uurwerken	13 776	51 816	65 592
Vaartuigen	70 028	94 515	164 543
Vee	—	18 895	18 895
Veevoeder	35	74 646	74 681
Verfwaren	220 231	131 245	351 476
Vet en smeer	31 124	739 997	771 121
Vuurwapens	4 489	1 834	6 323
Vuurwerk	584	260 303	260 887
Wasdoek	5 416	51 366	56 782
Was (mineraal-) (uitgezonderd paraffine)	15	989	1 004
Id. (andere)	22	603	625
Wijn (mousseerende)	88 583	45 118	133 701
Id. (afgetapte)	191 962	45 758	237 720
Id. (op fust)	21 533	21 583	43 116
Zadelmakerswerk	3 635	7 862	11 497
Zaden (landbouw-)	651	986 551	987 202
Id. (andere)	1 823	92 867	94 690
Zeep (toilet-)	69 764	173 174	242 938
Id. (andere)	205 013	993 610	1 198 623
Zemelen	—	613 355	613 355
Zink en zinkwerk	65 719	43 820	109 539
Zinkwit	76 658	24 845	101 503
Zout	4 918	1 164 403	1 169 321
Zwavelzuur (ruw)	155	78 662	78 817
Zijde (ruwe)	—	63 248	63 248
Diversen	284 958	2 108 392	2 393 350
Totalen voor de buitenbezittingen.	f 19 365 997	f 96 343 888	f 115 709 885
Totalen voor Java en Madoera.	71 405 177	215 680 150	287 085 327
Algemeene totalen.	f 90 771 174	f 312 024 038	f 402 795 212

Voor rekening van het Gouvernement.

a. Java en Madoera.

BENAMING DER GOEDEREN.	Nederland.	andere landen.	Totaal.
Ammunitie	f 345 302	—	f 345 302
Automobielen	—	f 12 200	12 200
Bier	128 452	810	129 262
Blik en blikwerk	366	2 184	2 550
Boeken	266 580	370	266 950
Buskruit	40 462	—	40 462
Calcium carbid	5 700	19 523	25 223
Cement	236 020	103 480	339 500

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit:		Totaal.
	Nederland.	andere landen.	
Eetwaren (boter)	f 171 129	—	f 171 129
Id. (vleesch)	56 657	—	56 657
Id. (andere)	289 849	f 2 636	292 485
Electrische toestellen	295 571	63 155	358 726
Garens	20 693	19 925	40 618
Gedistilleerd (alle soorten)	164 753	—	164 753
Geneesmiddelen en chemicaliën	102 065	6 316	108 381
Glas en glaswerk	49 236	2 628	51 864
Hout en houtwerk	3 295	9 085	12 380
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	532 971	770	533 741
Id. (spoorstaven, enz.)	94 846	—	94 846
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	160 714	—	160 714
Id. (dakbedekking en goten)	1 640	7 422	9 062
Id. (buizen en pijpen)	65 194	—	65 194
Id. (telegraaf- en telefoondraad en kabels)	89 976	73 564	163 540
Id. (ander)	493 248	6 824	500 072
IJzerwerk (alle soorten)	129 417	37 060	166 477
Instrumenten (mathematische, enz.)	22 233	7 880	30 113
Kleederen en modewaren	280 335	21 090	301 425
Kolen (steen-) en cokes	—	271 437	271 437
Koper en koperwerk	471 688	216 716	688 404
Kramerij	75 431	8 662	84 093
Leder en lederwerk	48 886	3 980	52 866
Lood (ruw en bewerkt)	26 715	3 278	29 993
Machines en werktuigen	545 055	863 122	1 408 177
Manufacturen (katoenen) (ruw en ongebleekt)	103 139	—	103 139
Id. (id.) (gebleekt)	73 106	—	73 106
Id. (id.) (geverfd of gedrukt)	158 314	—	158 314
Id. (wollen)	166 668	—	166 668
Id. (zijden)	500	—	500
Id. (zeildoek)	14 730	8 676	23 406
Id. (andere)	210 046	22 341	232 387
Meubelen	8 791	400	9 191
Olie (lijn-)	24 055	—	24 055
Id. (andere vette plantenolie)	930	—	930
Opium	—	3 709 024	3 709 024
Paarden	—	42 175	42 175
Papier	484 349	4 745	489 094
Schoenmakerswerk	1 500	—	1 500
Schrijf- en teekenbehoeften	18 817	—	18 817
Spoorwegmaterieel (rollend)	1 115 357	2 550	1 117 907
Steen (alle soorten)	3 205	1 973	5 178
Tegels (vloer-)	f 54 635	f 7	f 54 642
Touwwerk	11 008	—	11 008
Vaartuigen	307 557	—	307 557
Verfwaren	551 417	3 459	554 876
Vet	3 838	—	3 838
Vuurwapens	194 004	—	194 004
Zeep	29 123	—	29 123
Zink en zinkwerk	224	2 750	2 974
Zinkwit	25 290	8 655	33 945
Diversen	448 036	267 001	715 037
Totalen voor Java en Madoera	f 9 223 118	f 5 837 873	f 15 060 991

b. Buitenbezittingen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit:		Totaal.
	Nederland.	andere landen.	
Ammunitie	—	f 290	f 290
Automobielen	f 12 200	—	12 200
Bier	26 393	3 240	29 633
Cement	110 406	5	110 411
Dynamiet en andere ontplofbare stoffen	5 000	39 550	44 550
Eetwaren (boter)	884	—	884
Id. (andere soorten)	10 077	840	10 917
Electrische toestellen	5 959	3 703	9 662
Gedistilleerd (alle soorten)	150	450	600
Geneesmiddelen en chemicaliën	28 105	—	28 105
Glas en glaswerk	11 341	450	11 791
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	37 666	133	37 799
Id. (spoorstaven)	27 632	—	27 632
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	24 743	68 000	92 743
Id. (dakbedekking en goten)	5 950	1 525	7 475
Id. (buizen en pijpen)	7 398	120	7 518
Id. (telegraaf- en telefoondraad en kabels)	—	83	83
Id. (andere soorten)	346 385	6 860	353 245
IJzerwerk (alle soorten)	23 933	8 875	32 808
Kleederen en modewaren	48 887	10 795	59 682
Koper en koperwerk	14 012	9 019	23 031
Kramerij	1 803	—	1 803
Leder en lederwerk	1 127	298	1 425
Lood (ruw en bewerkt)	360	180	540
Machines en werktuigen	299 514	54 511	354 025
Manufacturen (katoenen) (ruwe en ongebleekte)	1 625	—	1 625
Id. (id.) (geverfde of gedr.)	3 770	—	3 770
Id. (wollen en halfwollen)	625	—	625
Id. (andere)	4 493	7 388	11 881

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Olie (lijn-)	f 8 212	f 54	f 8 266
Id. (andere vette plantenolie)	823	6	829
Papier	1 409	—	1 409
Pek en teer	640	27	667
Schoenmakerswerk	60	420	480
Spoorwegmaterieel (rollend)	56 809	—	56 809
Steen (alle soorten)	2 643	19 569	22 212
Touwwerk	—	50	50
Verfwaren	f 1 348	f 6	f 1 354
Zeep	6 150	—	6 150
Zink	—	—	—
Zinkwit	8 315	—	8 315
Diversen	52 728	20 887	73 615
Totalen voor de buitenbezittingen	f 1 199 575	f 257 334	f 1 456 909
Totalen voor Java en Madoera	9 223 118	5 837 873	15 060 991
Algemeene totalen	f 10 422 693	f 6 095 207	f 16 517 900

3°. Waarde der uitgevoerde goederen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Voor rekening van particulieren.			
a. Java en Madoera.			
Akarwangi	—	f 7 376	f 7 376
Arachides (gepelde)	f 179 475	963 441	1 142 916
Id. (ongepelde)	77 275	237 556	314 831
Aardolie en -producten (benzine en gazoline)	189	24 893	25 082
Id. (kerosine)	53	999	1 052
Id. (residu)	153	2 533	2 686
Id. (smeeroliën)	—	47 338	47 338
Id. (paraffine)	35	1 218 845	1 218 880
Beenderen	2 828	5 085	7 913
Beendermeel	—	3 064	3 064
Boeken	7 505	5 061	12 566
Cacao	735 320	279 742	1 015 062
Caoutchouc	452 241	40 563 963	41 016 204
Coca	41 584	87 654	129 238
Copra	7 243 931	1 993 964	9 237 895
Damar	46 458	452 449	498 907
Djarakpitten	116 678	106 003	222 681
Eetwaren (visch)	60	8 996	9 056
Id. (vogelnestjes)	—	461 050	461 050
Id. (andere soorten)	409 714	688 199	1 097 913
Foelie	41 361	25 748	67 109
Gambir	1 796	2 942	4 738
Gedistilleerd (arak)	158 339	203	158 542
Id. (spiritus)	1 590 572	1 053 962	2 644 534
Id. (ander)	40	16 218	16 258
Geneesmiddelen en chemicaliën	1 058	75 130	76 188
Getah (bladeren)	—	9 433	9 433
Id. (andere)	—	4 462	4 462
Goud- en zilverwerk	f 3 315	f 35 500	f 38 815
Hoeden (bamboe-)	196 560	1 435 058	1 631 618
Id. (pandan-)	16 500	439 297	455 797
Hoorn (buffel-)	696	792	1 488
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	959 981	80 104	1 040 085
Huiden (buffel-)	398 319	1 567 749	1 966 068
Id. (koe-)	395 672	1 096 746	1 492 418
Id. (geite- en bokkevellen)	—	897 115	897 115
Id. (leguanenvellen)	—	24 853	24 853
Id. (andere soorten)	57	114 876	114 933
IJzer- en staalwerk	94 945	283 915	378 860
Indigo	13 351	1 922 518	1 935 869
Kaneel	675	19 867	20 542
Kapok	458 494	4 677 515	5 136 009
Kapokpitten	185 919	82 846	268 765
Katjang idjo	—	27 240	27 240
Katoen (gezuiverde)	11 911	395 544	407 455
Id. (ruwe)	15 638	266 906	282 544
Kinabast	5 418 072	22 573	5 440 645
Kinine	953 667	2 847 108	3 800 775
Kleederen	1 015	2 110	3 125
Koffie (ongepelde)	4 169	—	4 169
Id. (gepelde)	14 620 104	1 324 194	15 944 298
Id. (in bes)	14 226	29 072	43 298
Koperpoeder (joodkoper)	3 960	224 352	228 312
Koper en koperwerk	8 450	113 351	121 801
Kramerij	8 599	46 031	54 630
Leder en lederwerk	14 800	48 980	63 780
Lombok	—	269 934	269 934
Lood (ruw)	—	54 510	54 510
Maïs (gepelde)	961 979	960 319	1 922 298

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Manufacturen (katoenen) (geverfde of gedrukte) .	f 5 977	f 1 898 385	f 1 904 362
Matten en matwerk . . .	1 740	210 660	212 400
Meel (tapioca-)	8 712	6 550 557	6 559 269
Id. (andere soorten) . .	—	10 167	10 167
Meubelen.	5 049	3 468	8 517
Muskaatnoten	84 589	37 302	121 891
Nagelen	4 637	7 790	12 427
Olie (aetherische)	58 976	1 820 210	1 879 186
Id. (klapper-).	31	4 673 432	4 673 463
Id. (andere soorten) . .	193 583	167 131	360 714
Oliekoeken	707 834	27 073	734 907
Peper (staart-)	4 403	70 288	74 691
Id. (witte).	—	1 139 040	1 139 040
Id. (zwarte)	—	3 759 450	3 759 450
Pinangnoten	—	387 287	387 287
Pluimvee.	—	165 375	165 375
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid) . . .	500	1 548	2 048
Rijst (gepelde)	325 979	851 535	1 177 514
Rotting	19 381	22 155	41 536
Sago en sagomeel . . .	5 492	1 477	6 969
Schelpen	—	1 417	1 417
Suiker (hoofdsuiker). . .	5 527 580	249 671 702	255 199 282
Id. (zak- en melasse-) .	—	3 405 880	3 405 880
Id. (andere soorten) . .	212	149 500	149 712
Id. (melasse)	—	2 309 129	2 309 129
Tabak (sigaren en sigarett.)	21 758	14 475	36 233
Id. (bladtabak en krosok)	27 542 126	3 850	27 545 976
Id. (gekorven)	277 285	484 731	762 016
Tapiocawortels.	—	293 237	293 237
Id. (paarl).	—	177 695	177 695
Id. (afval).	—	27 371	27 371
Id. (flake).	—	870 128	870 128
Thee	14 782 576	29 777 089	44 559 665
Tin	—	38 275 395	38 275 395
Touwwerk	—	3 694	3 694
Vanille	1 680	10 288	11 968
Veevoeder (molascuit) . .	—	1 204	1 204
Id. (andere soorten) . .	311 279	152 397	463 676
Vezels.	1 812 393	3 730 513	5 542 906
Vruchten (tamarinde) . .	18	178 566	178 584
Was (mineraal) (uitgezonderd paraffine)	—	5 906	5 906
Id. (andere soorten) . .	—	171	171
Zaden (sesam-).	37 669	132 849	170 518
Id. (andere soorten) . .	37 450	94 645	132 095
Zemelen	—	1 120	1 120
Zink- en zinkwerk . . .	—	198 367	198 367
Zwam	—	11 962	11 962
Diversen	88 869	2 748 546	2 837 415
Totalen voor Java en en Madoera . . .	f87 735 517	f422 193 441	f509 928 958

b. Buitenbezittingen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal
Aardolie en -producten (kerosine)	f 398	f29 533 654	f29 534 052
Id. (benzine en gazoline)	1 883 203	98 415 179	100 298 382
Id. (residu)	29 619	9 749 910	9 779 529
Id. (smeerolie)	23	4 914 818	4 914 841
Id. (paraffine)	157 012	5 626 322	5 783 334
Id. (turpine)	—	153 165	153 165
Agar agar	20	497 408	497 428
Arachides (gepelde) . . .	—	3 717	3 717
Id. (ongepelde)	—	125 246	125 246
Beenderen	—	6 433	6 433
Balam- en soenteivruchten	—	61 501	61 501
Benzoë	2 987	1 048 050	1 051 037
Blik en blikwerk	—	39 871	39 871
Boeken	4 180	2 495	6 675
Cacao	—	52 038	52 038
Caoutchouc	65 438	55 161 063	55 226 501
Copal	338 061	871 703	1 209 764
Copra	11 436 356	15 860 710	27 297 066
Cutch (tannine)	1 190	880 092	881 282
Cubebe (staartpeper). . .	—	5 009	5 009
Damar	291 117	1 977 755	2 268 872
Drakenbloed	—	61 370	61 370
Eetwaren (tripang) . . .	300	432 381	432 681
Id. (visch, gezouten of gedroogd)	—	1 480 278	1 480 278
Id. (visch, andere en vischkuit)	—	219 508	219 508
Id. (vogelnestjes) . . .	—	176 167	176 167
Id. (andere)	1 954	797 573	799 527
Foelie	333 684	667 647	1 001 331
Gambir	3 614	2 511 316	2 514 930
Geneesmiddelen en chemicaliën	260	53 748	54 008
Getahpertja	—	482 000	482 000
Id. (andere)	787	2 614 641	2 615 428
Id. (bladeren)	—	18 215	18 215
Hoorn (buffel-).	2 134	3 929	6 063
Id. (herten-)	7 858	27 525	35 383
Hout (ebben-)	16 153	70 443	86 596
Id. (gahroe-)	—	29 031	29 031
Id. (sandel-)	—	59 220	59 220
Id. (wortel-)	634	31 002	31 636
Id. (scheepsbouw- en timmer-)	29 907	364 514	394 421
Id. (ander)	1 860	117 290	119 150
Houtwerk	365	12 886	13 251
Houtskolen	—	103 486	103 486
Huiden (buffel-)	109 284	591 287	700 571
Id. (koe-)	30 384	137 446	167 830
Id. (hertevellen) . . .	—	134 730	134 730

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Huiden (andere soorten)	f 31	f 141 617	f 141 648
IJzer en staalwerk (alle soorten)	19 760	194 801	214 561
Kaarsen	—	1 169 383	1 169 383
Kamfer	—	41 372	41 372
Kaneel	16	1 049	1 065
Kapok	—	173 825	173 825
Katoen (gezuiverde)	337 388	23 906	361 294
Id. (ruwe)	—	807 810	807 810
Kassiavruchten	—	189	189
Kinabast	92 532	—	92 532
Kleederen	31 212	32 191	63 403
Koelit bakau en tengar	3 400	288 575	291 975
Koffie (gepelde)	4 589 373	1 017 444	5 606 817
Kolen (steen-)	—	361 098	361 098
Koper en koperwerk	62	567 599	567 661
Kramerij	9 410	21 292	30 702
Lood (ruw)	—	3 868	3 868
Maïs (gepelde)	438 598	23 591	462 189
Manufacturen (katoenen) (geverfde of gedrukte)	2 124	131 246	133 370
Matten en matwerk	—	180 427	180 427
Meel (tapioca-)	—	4 180	4 180
Id. (ander)	—	8 349	8 349
Meubelen	17 598	10 077	27 675
Muskaatnoten	499 980	1 191 324	1 691 304
Nagelen	41 540	34 667	76 207
Olie (kajapoetih-)	—	168 438	168 438
Id. (klapper-)	—	965 917	965 917
Id. (andere)	—	51 218	51 218
Oliekoeken	185 341	25	185 366
Paarden	200	13 200	13 400
Patchoulibladeren	—	19 807	19 807
Peper (witte)	—	4 455 706	4 455 706
Id. (zwarte)	—	4 125 756	4 125 756
Pinangnoten	—	2 056 522	2 056 522
Rijst (gepelde)	—	20 508	20 508
Id. (ongepelde)	—	230 376	230 376
Rotting	12 536	3 871 348	3 883 884
Rottingstokken	—	108 603	108 603
Sago en sagomeel	—	1 152 987	1 152 987
Schelpen (paarlemoer-)	3 364	336 718	340 082
Id. (Flores-)	3 992	166	4 158
Id. (Burgos-)	—	21 069	21 069
Id. (troca-)	17	898 985	899 002
Id. (andere)	25	67 235	67 260
Schildpad	55 328	286 454	341 782
Tabak (sigaren en sigaretten)	—	4 681	4 681
Id. (bladtabak en krosok)	48 193 063	23 659	48 216 722
Id. (gekorven)	7 016	861 671	868 687
Tengkawangpitten	—	f 198 177	f 198 177
Thee	f 159 428	1 412 479	1 571 907
Tin	—	328 497	328 497
Tinerts	—	5 820 628	5 820 628
Touwwerk	—	5 953	5 953
Vanille	—	1 200	1 200
Vaat- en kuipwerk	—	135	135
Vee	—	896 283	896 283
Vischafval	—	276 147	276 147
Vezels	793	37 139	37 932
Vogelhuiden	428 558	679 691	1 108 249
Was	—	36 650	36 650
Zaden (sesam-)	49 750	33 507	83 257
id. (andere)	—	43 275	43 275
Diversen	521 852	1 735 510	2 257 362
Totalen voor de buitenbezittingen	f 70 453 069	f 273 859 972	f 344 313 041
Totalen voor Java en Madoera	87 735 517	422 193 441	509 928 958
Algemeene totalen	f 158 188 586	f 696 053 413	f 854 241 999

Voor rekening van het Gouvernement. b)

a. Java en Madoera.

Caoutchouc	—	f 645 799	f 645 799
Coca	f 10 178	—	10 178
Kinabast	485 257	—	485 257
Koffie (gepelde)	1 923 784	—	1 923 784
Tin	345 780	—	345 780
Diversen	81 817	1 719	83 536
Totalen voor Java en Madoera	f 2 846 816	f 647 518	f 3 494 334

b. Buitenbezittingen.

Tin	f 7 661 888	—	f 7 661 888
Diversen	1 250	f 10	1 260
Totalen voor de buitenbezittingen	f 7 663 138	f 10	f 7 663 148
Totalen voor Java en Madoera	2 846 816	647 518	3 494 334
Algemeene totalen	f 10 509 954	f 647 528	f 11 157 482

b) De hoeveelheden caoutchouc, coca, kinabast, koffie en tin voor 's lands rekening in 1916 uitgevoerd en waarnaar de opgegeven waarde berekend is, bedroegen onderscheidenlijk 295 748, 33 460, 724 264, 2 446 362 en 4 127 664 K.G.

4°. In- en uitvoer voor particuliere rekening van goederen, waarvan in de handelsstatistiek der opgegeven jaren, nevens de waarde, tevens de hoeveelheden zijn opgegeven. c)

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1912.	1913.	1914.	1915.	1916.
Aardewerk (grof en fijn en porcelein) (borden)	dozijn.	1 749	2 339	1 762	1 129	1 160
Id. (id.) (kopjes en schoteltjes)	id.	1 048	1 332	488	491	735
Id. (id.) (spoelkommen)	id.	288	303	240	109	86
Aardolie en producten (kerosine)	Liters.	54 355	50 034	63 312	48 298	52 080
Id. (benzine en gazoline)	id.	1 310	6 308	2 199	166	283
Id. (residu en ruwe petroleum)	id.	2 381	92	9 968	25 123	14 211
Id. (smeeroliën)	K.G.	676	1 683	4 287	4 977	4 956
Id. (kaarsen)	id.	11	4	4	11	5
Id. (paraffine)	id.	110	220	601	91	147
Id. (asphalt)	id.	12	29	243	60	464
Aluin	id.	914	359	740	781	746
Arachides (gepelde)	id.	146	115	110	162	196
Id. (ongepelde)	id.	236	35	42	55	192
Automobielen	stuks.	2	1	1	0.7	3
Azijn en azijn-essence	Liters.	295	126	281	369	418
Benzoë	K.G.	36	32	30	32	24
Bier	Liters.	5 382	5 859	6 231	6 348	6 115
Buskruit	K.G.	81	69	53	34	30
Calcium-carbid	id.	543	715	553	907	1 244
Caustic-soda	id.	1 958	2 634	2 002	2 288	3 818
Cement	vaten.	601	776	632	684	520
Copra	K.G.	549	646	692	660	675
Consistentvet	id.	102	198	174	134	112
Damar	id.	43	34	36	27	25
Eetwaren (biscuits)	id.	2 826	3 335	3 482	2 482	2 984
Id. (boter)	id.	2 161	2 372	2 469	2 068	2 627
Id. (ghie)	id.	197	237	199	233	225
Id. (hammen)	id.	277	299	310	297	279
Id. (kaas)	id.	350	416	403	368	279
Id. (melk)	id.	5 191	6 603	7 656	4 078	4 268
Id. (melk)	Liters.	—	—	—	3 735	4 114
Id. (visch, gezouten of gedroogd)	K.G.	46 235	45 951	43 726	43 363	43 735
Id. (vleesch, versch)	id.	20	96	90	125	8
Id. (vruchten, versche)	kisten.	13	15	10	501 (K.G.)	771 (K.G.)
Gambir	K.G.	72	170	63	13	9
Gedistilleerd (arak)	Liters.	379	200	789	263	348
Id. (brandewijn en cognac)	id.	615	688	627	589	605
Id. (jenever)	id.	1 821	2 009	2 027	2 005	1 914
Id. (likeuren)	id.	169	181	139	251	249
Id. (reukwerken)	id.	329	396	360	312	292
Id. (rum)	id.	6	7	5	7	6
Id. (whisky)	id.	202	239	233	258	315
Id. (alle andere soorten) Id. (id.)	Liters en K.G.	37	35	63	41	27
Getahpertja (boschproduct)	K.G.	1	2	1	1	1
Glaswerk (dakpannen)	stuks.	252	393	252	578	933
Id. (lampeglazen)	dozijn.	511	699	972	574	714

c) Wanneer men in dit overzicht nihil-opgaven vindt, is dit nog geen bewijs dat van het betrokken artikel geen in- of uitvoer heeft plaats gehad, maar leide men daaruit af, dat het artikel in de handelsstatistiek niet afzonderlijk is genoemd, of wel, dat de hoeveelheden te gering waren, om in dit overzicht te worden opgenomen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1912.	1913.	1914.	1915.	1916.
Glaswerk (stopflesschen)	dozijn.	145	135	171	110	81
Hars	K.G.	10 727	7 849	7 022	6 923	6 257
Hoeden (bamboe-)	stuks.	84	101	82	91	108
Horens (buffel-)	K.G.	10	10	9	1	8
Id. (herten-)	id.	9	10	13	10	9
Hout (gahroe-)	id.	1	2	3	2	0,3
Id. (sandel-)	id.	14	30	16	19	65
Id. (wortel-)	id.	5	—	42	28	5
Houtskolen	id.	539	807	822	637	759
Huiden	id.	77	57	54	70	107
IJzer en staal (gegalvaniseerd dakijzer)	id.	22 135	28 775	27 385	15 051	9 457
Id. („ plafondijzer)	id.	691	632	567	799	320
Id. (gegalvaniseerde goten)	id.	178	82	42	81	40
Id. (dakbedekking en goten) (niet gegalvaniseerd)	id.	726	355	470	247	39
IJzerblik	id.	21	1 342	661	23 909	26 735
IJzervitriool	id.	1 609	2 444	57	10	277
IJzerwerk (draadnagels)	vaten.	205	191	174	240	222
Id. (casserollen)	K.G.	412	374	337	206	248
Id. (gegoten Europ. pannen)	id.	1 666	2 180	1 669	1 875	1 445
Id. (assen)	stuks.	12	17	11	7	4
Indigo	K.G.	143	105	71	50	123
Kaarsen	id.	154	136	134	126	103
Calcium-carbid	id.	148	151	102	—	—
Kalium sulfaat	id.	6	5	106	—	30
Kalk	id.	1 156	1 420	1 153	1 119	1 616
Kaneel	id.	33	6	6	7	7
Kapok	id.	69	81	165	46	51
Katjang kedele	id.	—	53 440	50 578	60 080	30 036
Katoen (gezuiverde)	id.	6	2	2	3	3
Klappers	stuks.	52	46	40	1 138	677
Koelit bakau en -tengar	K.G.	167	162	221	184	132
Koffie (gepelde)	id.	1 247	809	779	1 463	980
Id. (ongepelde)	id.	1	—	1	—	—
Id. (in bes)	id.	—	—	6	2	1
Kolen (steen-) en cokes	ton.	445	306	320	342	255
Koper (in bladen)	K.G.	532	654	671	326	217
Koperdraad (geel)	id.	67	79	96	18	64
Id. (rood)	id.	1	1	—	1	7
Kopervitriool	id.	356	397	503	440	82
Kramerij (knoopen)	gros.	489	783	474	373	752
Krijt (gemalen), wit	K.G.	410	428	455	383	587
Id. (in stukken), wit	id.	95	124	41	37	84
Lampen	dozijn.	68	80	40	49	9
Lampeglazen (mica-)	id.	5	10	8	4	5
Leder	K.G.	555	687	638	443	524
Lijm (Europeesche en Chineesche)	id.	38	59	43	73	74
Lombok	id.	131	161	148	119	96
Lucifers (gewone houten) (Europeesche)	gros doosjes.	2 516	3 184	3 432	4 120	3 855
Lucifers (id.) (Japansche)	id.	3 378	3 179	2 489	2 402	2 196
Mais (gepelde)	K.G.	19	12	3	0.1	1

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.) 1912.	1913.	1914.	1915.	1916.
Marmer (in bladen)	stuks.	44	36	32	79 000	79 000
Meel	K.G.	37 835	46 718	40 651	25 799	30 768
Mineraalwater	kruiken of flesschen.	2 291	1 572	2 310	2 112	2 664
Naaimachines	stuks.	72	62	50	34	31
Nagelen	K.G.	157	292	344	485	557
Olie (vette) (katjang-)	Liters.	373	1 688	1 171	951	954
Id. (id.) (klapper-)	id.	4 258	5 873	3 175	5 070	1 670
Id. (id.) (lijn-)	id.	1 556	1 567	1 462	1 242	1 536
Id. (id.) (ricinus-)	id.	29	48	67	6	9
Id. (id.) (andere)	K.G.	3 390	3 698	904	165 000	197 000
Oliekoeken	id.	221	599	707	554	91
Opium	id.	6	—	—	—	—
Paarden	stuks.	1	—	—	—	0.2
Palmolie	K.G.	199	225	268	223	25
Papier (z.g. pro patria en kardoes)	riem.	8	7	4	21 000	10 000
Peper (gewone)	K.G.	318	64	36	201	7
Photographietoestellen	stuks.	1	1	1	0.6	1
Pinangnoten	K.G.	13	10	8	15	45
Potlooden	gros.	37	27	27	52	82
Rijst (gepelde)	K.G.	447 369	506 172	470 410	582 988	691 969
Id. (ongepelde)	id.	331	605	1 008	540	945
Rijwielen	stuks.	23	31	28	16	18
Rotting	K.G.	94	107	101	109	102
Sago	id.	100	131	152	136	170
Salpeter	id.	291	384	293	65	46
Schelpen	id.	78	83	72	50	66
Schrijfmachines	stuks.	3	2	2	2	2
Sigaren en sigaretten	K.G.	675	878	938	1 043	1 188
Speelkaarten (Europeesche)	spellen.	133	158	179	208	146
Suiker	K.G.	3 501	3 381	2 384	1 931	1 790
Tabak (alle soorten)	id.	4 052	4 429	4 484	4 056	3 849
Tapioca-afval	id.	2	—	12	20	17
Tamarinde	id.	14	—	—	160	243
Tarwe	Liters.	26	32	30	55	26
Thee	K.G.	3 540	3 578	4 140	3 440	3 598
Tin	id.	131	332	76	40	4
Tripang	id.	12	10	20	6	5
Vaseline	id.	12	10	11	11	44
Vee (runderen)	stuks.	5	6	6	6	4
Id. (varkens)	id.	1	1	1	0.8	0,3
Veevoeder (alle soorten, behalve oliekoeken en zemelen)	K.G.	1 329	1 674	2 177	996	1 235
Verfwaren (aniline)	id.	289	333	317	104	203
Id. (terpentijn)	Liters.	102	102	89	47	97
Id. (zinkwit)	K.G.	1 161	852	875	932	1 159
Vezels	id.	1	1	13	459	424
Vruchtenstroop	flesschen.	7	6	14	7	7
Wasdoek	K.G.	508	335	163	498	534
Was (mineraal-)	id.	1 068	845	635	74	11
Was (andere)	id.	570	206	171	134	140
Wijn (mousseerende)	flesschen.	159	172	132	97	191

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1912.	1913.	1914.	1915.	1916.
Wijn (andere)	Liters.	1 838	1 743	1 544	1 780	1 643
Zaden (sesam-)	K.G.	114	120	100	115	94
Zemelen	id.	6 697	7 168	9 046	9 702	8 939
Zout (tafel-)	id.	202	281	296	506	215
Id. (ander dan tafel-)	id.	10 288	10 126	10 632	10 359	23 070
Id. (voor nijverheids- doeleinden)	id.	13 283	15 050	13 920	17 021	262
Zwavel	id.	3 331	3 108	6 676	6 423	4 901
Zijde, ruwe	id.	18	18	18	14	10

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1912.	1913.	1914.	1915.	1916.
Aardolie en producten (kerosine)	Liters.	483 912	466 529	465 464	467 210	328 168
Id. (benzine en gazoline)	id.	386 960	354 406	315 430	368 344	477 731
Id. (residu) (vloeibare brandstof)	id.	202 051	149 279	203 379	347 773	326 074
Id. (smeerolie)	K.G.	11 026	15 702	16 747	21 414	24 811
Id. (kaarsen)	id.	1 425	2 440	2 844	2 026	1 949
Id. (paraffine)	id.	15 199	12 589	9 092	18 172	20 006
Id. (asphalt)	id.	137	606	179	103	572
Id. (turpine)	Liters.	—	338	793	877	666
Agar agar	K.G.	736	843	652	794	858
Akarwangi	id.	37	30	21	34	49
Arachides (gepelde)	id.	9 140	6 348	7 655	5 898	6 035
Id. (ongepelde)	id.	13 046	13 793	9 974	6 695	3.667
Balam- en soenteivruchten	id.	52	48	747	788	615
Benzoë	id.	1 750	1 670	569	1 267	1 504
Bier	Liters.	2	1	3	6	28
Buffel- en hertepezen	K.G.	10	—	3	2 000	1 000
Cacao	id.	2 099	2 292	1 605	1 534	1 351
Cement	vaten.	8	9	5	3	10
Coca	K.G.	1 075	1 334	1 356	1 091	408
Consistentvet	id.	192	141	116	103	173
Copal	id.	6 601	7 080	6 817	6 577	7 602
Copra	id.	247 455	229 339	243 662	174 842	152 229
Cubebe (staartpeper)	id.	244	212	124	133	106
Damar	id.	9 312	9 994	7 660	8 434	9 226
Djarakpitten	id.	1 484	1 799	1 533	2 415	1 713
Drakenbloed	id.	23	27	36	33	31
Eetwaren (tripang)	id.	657	567	439	687	726
Id. (visch, gezouten of gedroogd)	id.	4 169	3 360	3 525	3 748	4 942
Id. (vischkuit)	id.	198	78	42	0.4	0.1
Foelie	id.	561	597	544	508	712
Gambir	id.	10 651	8 973	8 216	6 932	7 199
Gedistilleerd (arak)	Liters.	10 826	1 049	945	1 218	541
Id. (spiritus)	id.	—	11 929	12 209	17 542	17 630
Getahpertja	K.G.	1 020	889	833	586	544
Getah (andere)	id.	29 790	21 080	10 080	10 836	13 019

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1912.	1913.	1914.	1915.	1916.
Getahbladeren (gedroogde)	K.G.	831	1 520	629	1 526	437
Gomelastiek	id.	4 320	6 957	10 238	19 922	33 776
Hars	id.	—	—	1	—	4
Hoeden (bamboe-)	stuks.	6 331	5 552	3 481	3 334	6 277
Id. (pandan-)	id.	7 246	4 238	3 808	4 008	2 072
Id. (andere) (inl. fabrikaat)	id.	189	7	—	—	—
Horens (buffel-)	K.G.	147	128	65	24	34
Id. (herten-)	id.	124	97	76	58	41
Id. (runder-)	id.	1	8	—	1	5
Hout (ebben-)	id.	4 463	9 024	4 180	2 954	2 165
Id. (gahroe-)	id.	8	14	11	26	15
Id. (lakka-)	id.	65	39	50	278	82
Id. (sandel-)	id.	182	398	81	111	118
Id. (scheepsbouw- en timmer-djati-)	M³.	47	39	35	20	56
Id. (wortel-)	K.G.	855	782	361	109	70
Houtskolen	id.	626	312	823	917	1 035
Huiden (buffel-)	id.	4 405	4 049	3 041	3 698	5 333
Id. (koe-)	id.	2 411	2 197	1 495	2 047	2 372
Id. (geite- en bokkevellen)	id.	419	470	302	751	1 034
Id. (andere soorten)	id.	558	551	431	571	659
Indigo (droge)	id.	69	35	114	39	66
Id. (natte)	id.	80	41	71	275	165
Ivoor	id.	1	1	—	0.7	0.5
Jenever	Liters.	77	—	—	—	—
Kalk	K.G.	2	18	2	11	16
Kamfer	id.	1	1	—	0.7	0.7
Kaneel	id.	101	60	33	41	86
Id. (kassia of Chineesche kaneel)	id.	934	862	804	1 215	1 915
Kapok	id.	11 455	10 145	11 010	11 444	9 654
Kapokpitten	id.	17 797	19 527	6 616	9 193	9 029
Kassiavruchten	id.	2 125	392	281	86	19
Katjang idjo	id.	94	172	25	145	564
Katoen	id.	11 150	10 872	2 749	3 960	7 455
Katoenpitten	id.	1 403	802	84	15	—
Kinabast	id.	6 624	8 128	6 179	5 288	8 258
Kinine	id.	75	73	62	83	115
Klappers	stuks.	20	34	74	119	180
Koelit bakau en tengar	K.G.	10 354	10 809	12 852	13 747	19 465
Koffie (gepelde)	id.	32 239	23 553	28 308	45 078	30 757
Id. (ongepelde)	id.	2 121	2 270	1 901	2 408	7
Id. (in bes)	id.	1 657	195	222	778	433
Kolapitten	id.	16	8	24	31	50
Kolen (steen-) en cokes	ton.	44	10	—	9	20
Leder (zool-)	K.G.	24	35	28	48	11
Lombok	id.	627	657	617	764	1 352
Maïs (gepelde)	id.	40 458	57 579	94 282	118 944	47 690
Meel (tapioca-)	id.	42 355	54 167	48 937	43 890	59 668
Id. (ander)	id.	264	29	51	74	146
Molascuit	id.	3 536	18 209	12 354	6 977	60
Melk	id.	61	27	26	106 (K.G.) 7 (L.)	125 (K.G.) 1 (L.)
Mineraalwater	flesschen.	15	29	59	17	18
Nagelen	K.G.	300	48	71	109	118

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1912.	1913.	1914.	1915.	1916.
Noten (kemiri-)	K.G.	22	42	73	43	16
Id. (muskaat-)	id.	2 620	3 118	2 479	2 925	4 261
Id. (pinang-)	id.	28 583	26 005	27 804	27 519	24 438
Olie (aetherische) (citronella-)	id.	76	75	137	233	441
Id. (id.) (kajapoetih-)	id.	76	127	66	81	89
Id. (id.) (andere)	id.	53	64	14	11	39
Id. (katjang-)	Liters.	43	1	27	151	290
Id. (klapper-)	id.	1 753	1 682	2 819	8 098	13 115
Id. (andere)	K.G.	35	30	20	f 262 000	f 247 000
Oliekoeken	id.	4 019	4 952	4 427	8 712	11 503
Paarden	stuks.	1	—	—	—	0.1
Peper (gewone)	K.G.	26 472	18 965	21 509	22 249	23 359
Rijst (gepelde)	id.	49 568	63 721	39 061	33 872	9 986
Id. (ongepelde)	id.	2 897	3 034	17 124	3 799	5 760
Rotting	id.	44 482	60 559	40 936	45 516	33 604
Sago en sagomeel	id.	23 525	14 054	31 585	17 945	19 459
Schelpen (paarlemoer-)	id.	638	558	436	189	262
Id. (andere)	id.	1 579	1 627	1 239	1 645	2 195
Schildpad	id.	36	22	27	12	24
Sigaren en sigaretten	id.	8	8	14	12	15
Suiker (hoofd-)	id.	1 292 236	1 238 740	1 261 178	1 142 498	1 417 782
Id. (zak-)	id.	22 461	38 842	59 725	62 546	28 462
Id. (melasse-)	id.	130 816	190 779	167 058	165 696	115 456
Id. (Javaansche)	id.	220	2 159	51	648	1 064
Id. (andere soorten)	id.	19 591	905	208	182	220
Tabak (voor de Europeesche markt) (blad en krosok)	id.	82 962	86 425	65 893	82 441	92 736
Id. (voor de inlandsche markt) (gekorven)	id.	1 525	1 406	1 318	1 198	1 631
Tapioca-afval	id.	12 903	14 159	6 541	2 613	912
Tapioca (flake)	id.	10 954	10 487	8 252	5 466	6 215
Id. (geparelde)	id.	1 062	778	1 324	460	1 185
Tapiocawortels	id.	—	25 941	37 249	31 458	8 378
Tengkawangpitten	id.	10 174	—	9 856	8 185	1 166
Tengkawangvet	id.	3	—	—	—	0.1
Thee	id.	30 214	26 548	31 908	47 753	47 059
Tin	id.	2 010	2 154	1 460	12 781	19 899
Tinerts	id.	2 911	2 512	3 580	5 440	5 821
Vanille	id.	4	2	3	2	0.8
Vee (varkens)	stuks.	52	61	40	39	58
Veevoeder (boengkil van klapper)	K.G.	1 321	2 182	3 340	4 467	4 530
Id. (boengkil van katjang)	id.	744	151	435	61	62
Id. (ander)	id.	144	117	276	13 806	8 683
Verfwaren (terpentijn)	Liters.	273	—	—	—	0.1
Vet van balam- en soenteivruchten	K.G.	—	—	25	—	—
Vezels (uitgezonderd katoen en kapok)	id.	7 388	10 474	14 926	15 113	15 359
Vogelhuiden (geheele)	stuks.	129	144	84	86	94
Was (mineraal-)	K.G.	3	—	5	8	15
Id. (andere)	id.	109	71	78	56	30
Wijn (afgetapt)	Liters.	10	—	—	—	0.1
Zaden (sesam-)	K.G.	1 302	1 559	2 445	2 383	2 307
Zemelen	id.	1 366	324	494	268	28
Zwam	id.	33	48	55	93	60
Zwavel	id.	11	—	—	3	—

Bijlage OO.

(Zie hoofdstuk O, afd. VI, §§ 3 en 4. van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende de ambachtsscholen voor inlanders, de aan particulieren toebehoorende industrieele inrichtingen (uitgenomen die welke de verwerking van landbouwproducten beoogen), de loonen van ambachtslieden en koelies en het aantal pasars in Nederlandsch-Indië over 1916.

I. Ambachtsscholen.

a. Ambachtsscholen voor inlanders.

SCHOLEN te	Aantal onderwijzers op ult. 1916.					Aantal leerlingen.													
	Europeanen.		Inlanders.				Ingeschreven op 1 Januari 1916.			Afgeschreven in 1916					Bijgekomen in 1916.		Ingeschreven op ult. 1916.		
										wegens doorloopen cursus		wegens andere redenen							
	Directeur.	Chef der werkplaatsen.	Onderwijzers.	Ambachts-onderwijzers.	Te zamen.	Nominaal aantal.	voor de metaal-bewerking.	voor de hout-bewerking.	Te zamen.	voor de metaal-bewerking.	voor de hout-bewerking.	voor de metaal-bewerking.	voor de hout-bewerking.	Te zamen.	voor de metaal-bewerking.	voor de hout-bewerking.	voor de metaal-bewerking.	voor de hout-bewerking.	Te zamen.
Batavia	1	1	2	10	14	200	84	97	181	31	24	18	19	92	51	49	86	103	189
Semarang	1	1	1	8	11	200	77	45	122	22	11	18	11	62	22	25	59	48	107
Soerabaja	1	1	1	6	9	200	41	67	108	16	11	38	20	85	36	16	49	26	75
Totalen	3	3	4	24	34	600	202	209	411	69	46	74	50	239	109	90	194	177	371

b. Eenvoudige ambachtsscholen voor inlanders.

SCHOLEN te	Cursus voor	Personeel op ult. 1916.			Aantal leerlingen.			
		Europeesch hoofd.	Ambachts-onder-wijzers.	Te zamen.	Inge-schreven op 1 Jan. 1916.	Bijgekomen in 1916.	Afge-schreven in 1916.	Inge-schreven op ult. Dec. 1916.
Keboemen	houtbewerking.	1	2	3	40	24	7	57
Fort de Kock	id.	1	1	2	16	25	7	34
Koeta Radja	id.	1	2	3	34	29	16	47
Totalen		3	5	8	90	78	30	138

II. Overzicht betreffende de industrieele inrichtingen.

(Voor zooveel daarvan in de gewestelijke verslagen is melding gemaakt.)

1°. FABRIEKSWEZEN.

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Bantam.										
Broodbakkerijen	1	h.	1	2	f 0,40	f 0,20	—	—	—	—
Kalkbranderijen	14	h.	—	47	—	0,30	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	23	h.	—	270	—	0,29	—	f 0,47	—	f 0,60
Meubelmakerijen	6	h.	43	18	0,68	0,60	f 0,78	—	—	—
Goudsmederijen	3	h.	—	3	—	—	—	0,60	—	—
Batavia.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken.	7	e., s. en h.	14	539	1,—	0,50	1,—	0,75	f 1,50	1,—

1 *h.* = handenarbeid; *s.* = stoom; *w.* = water; *p.* = petroleum; *e.* = electriciteit; *g.* = gas; *m.* = motor.

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden. Vreemde oosterlingen.	Aantal werklieden. Inlanders.	Gemiddelde dagloonen. Gewone koelies. Vreemde oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders.	Mandoers. Vreemde oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.
Kalkzandsteenfabrieken en steenhouwerijen	1	s. en m.	—	75	—	f 0,50	—	f 0,75	—	f 1,—
Kalkbranderijen	17	s. en h.	1	104	—	0,32	—	0,40	—	0,35
Marmerslijperijen	7	e. en h.	13	65	—	0,50	f 1,—	0,75	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	40	h.	16	1417	f 0,29	0,27	0,43	0,31	f 1,50	0,45
Arak- en spiritusfabrieken	6	h.	20	50	0,35	0,55	—	1,25	1,—	1,66
Bierbrouwerijen	1	m.	†	†	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	31	h.	80	146	0,74	0,71	0,88	0,79	1,50	1,—
Margarinefabrieken	1	m.	—	20	—	0,40	—	—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	17	h.	14	151	1,—	$0{,}58^5$	1,50	0,88	—	2,—
Olie (vette)- en dulcinefabrieken	2	m.	—	71	—	0,60	—	—	—	1,—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	3	h.	2	10	0,50	0,50	—	—	—	—
IJsfabrieken	3	w. en s.	29	123	0,75	0,55	1,—	0,70	—	2,—
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	37	s., m. en e.	74	139	0,90	0,65	1,25	0,85	—	1,50
Constructiewerkplaatsen, machinefabrieken, metaalgieterijen en reparatiewerkplaatsen	4	s., m. en e.	52	1468	0,90	0,65	1,25	0,85	—	1,50
Goud- en zilversmederijen	5	h. en e.	69	29	0,75	0,50	1,—	0,75	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	35	h., p. en s.	21	132	0,75	0,48	1,—	0,63	—	1,25
Reparatiewerkplaatsen voor muziekinstrumenten en uurwerken	5	h.	5	8	1,25	1,—	2,—	1,25	4,—	1,50
Werkplaatsen tot aanmaak en herstelling van spoor- en tramwegmateriaal	2	s. en e.	—	65	—	0,65	—	0,85	—	1,50
Billardfabrieken	1	h.	—	12	—	0,55	—	0,63	—	†
Houtzagerijen	3	s. en e.	3	65	—	0,60	—	0,75	1,—	—
Meubelmakerijen	6	h.	708	2	0,66	0,40	0,78	0,40	—	—
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	6	m. en e.	6	81	0,90	0,65	1,25	0,85	—	—
Scheepstimmerwerven	7	s., e. en h.	719	1446	1,—	0,70	2,50	2,—	—	—
Timmerwerkplaatsen en ateliers voor machinale houtbewerking	3	h. en e.	20	108	1,—	0,50	1,50	0,60	—	—
Arenvezelfabrieken	2	h. en s.	—	115	—	†	—	†	—	—
Hoedenvlechterijen	6	h.	—	71	—	0,20	—	0,40	—	1,—
Vlechterijen van rotan-meubilair	6	h.	30	30	0,66	0,40	0,78	0,40	—	—
Batikkerijen en ververijen	47	h.	151	692	—	—	0,73	0,38	2,—	1,—
Bereiding van explosiefstoffen	1	s.	—	40	—	†	—	†	—	†
Zuurstoffabrieken	1	e.	—	6	—	0,25	—	1,—	—	—
Chemische wasscherijen	2	h. en e.	4	34	0,75	0,50	1,—	0,60	—	—
Papierfabrieken	1	†	—	13	—	†	—	†	—	†
Zeepfabrieken	10	h.	33	15	—	—	0,65	0,50	—	—
Leerlooierijen en lederververijen	2	h.	1	19	0,75	0,60	—	1,25	—	—
Huidendrogerijen	3	h.	—	32	—	†	—	†	—	†
Lederwarenfabrieken (geen schoen- of zadelmakerijen)	1	h.	1	28	—	0,50	2,—	0,80	—	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Schoenmakerijen	21	h.	19	117	f 0,70	†	†	†	†	†
Diamantslijperijen	1	e.	4	62	0,65	f 0,65	f 0,75	f 0,75	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	21	h., s. en e.	584	1041	0,70	0,60	1.—	0,80	—	—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	4	s., g. en e.	14	642	—	0,70	1,50	0,92	—	f 1,50
Kleermakerijen	2	h.	—	115	—	†	—	†	—	†
Kunstmestfabrieken	1	s.	—	15	—	—	—	0,55	—	1,25
Vuurwerkfabrieken	2	h.	—	21	—	†	—	†	—	†
Banjoemas.										
Kalkbranderijen	22	h.	—	127	—	0,20	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	44	h.	—	235	—	0,20	—	—	—	—
Broodbakkerijen	1	h.	—	5	—	0,25	—	—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	1	h.	—	2	—	0,25	—	0,35	—	—
IJsfabrieken	5	s.	1	45	1,—	0,45	1,—	0,65	—	1,30
Rijwielreparatie-ateliers	1	h.	—	6	—	†	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak van spoor- en tramwegmateriaal	1	s.	7	73	—	0,35	0,57^5	0,79	f 0,85	1,45
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen	1	g.	—	105	—	0,45	—	0,75	—	—
Meubelmakerijen	6	h.	36	26	0,85	0,30	—	—	—	—
Schoenmakerijen	2	h.	2	7	0,50	0,20	—	—	—	—
Drukkerijen	3	m. en h.	2	48	†	†	†	†	†	†
Kleermakerijen	2	h.	—	16	—	†	—	†	—	†
Zeepfabrieken	1	h.	4	—	0,25	—	—	—	—	—
Batikkerijen en ververijen	20	h.	149	—	0,10	—	—	—	—	—
Besoeki.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	1	h.	—	3	—	0,40	—	—	—	—
Kalkbranderijen	11	h.	—	26	—	0,25	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	113	h.	1	271	—	0,25	—	0,35	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	15	h.	6	41	0,80	0,40	1,75	0,60	—	—
Sojafabrieken	1	h.	—	3	—	0,25	—	—	—	—
Koffiebranderijen	1	h.	—	60	—	0,45	—	—	—	—
Tahoefabrieken	4	h.	—	10	—	0,30	—	—	—	—
IJsfabrieken	6	m. en w.	1	64	—	0,45	0,85	0,90	1,—	0,76
Mineraalwater- en limonadefabrieken	1	h.	—	2	—	0,25	—	—	—	—
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	2	h.	—	4	—	0,30	—	1,50	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen	1	p. en m.	—	40	—	0,30	—	0,60	—	0,85
Goud- en zilversmederijen	55	h.	†	†	—	—	—	0,50	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	72	h.	—	210	—	0,29	—	0,49	—	—
Koperbewerking	2	h.	†	†	†	†	†	†	†	†
Meubelmakerijen	24	h.	146	22	0,90	0,60	1,75	—	—	—

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Batikkerijen en ververijen . .	60	h.	4	†	—	f 0,30	f 0,70	f 0,75	—	—
Zeepfabrieken	2	h.	5	8	—	—	1,—	0,30	—	—
Huidendrogerijen	10	h.	1	30	—	0,40	—	—	f 0,80	f 0,80
Schoenmakerijen.	9	h.	4	30	f 0,50	0,45	—	0,50	—	—
Kleermakerijen	34	h.	—	32	—	0,50	—	0,75	—	—
Cheribon.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	3	h.	—	35	—	0,35	—	0,35	—	0,60
Kalkbranderijen	6	h.	—	76	—	†	—	†	—	†
Pannen-, potten- en steenbakkerijen.	21	h.	—	138	—	†	—	†	—	†
Steenhouwerijen.	1	h.	—	80	—	†	—	†	—	†
Arak- en spiritusfabrieken . .	3	h. en s.	—	129	—	0,35	—	0,60	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen.	4	h.	—	18	—	†	—	†	—	†
Limonadefabrieken	4	h.	—	8	—	†	—	†	—	†
Oliefabrieken	1	h.	—	8	—	0,25	—	—	—	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	1	m.	—	35	—	†	—	†	—	†
Constructie- en reparatiewerkplaatsen	1	s.	—	24	—	†	—	†	—	†
Auto-reparatiewerkplaatsen. .	1	m.	—	12	—	†	—	†	—	†
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden).	7	h.	—	35	—	†	—	†	—	†
Rijtuigfabrieken	2	h.	—	11	—	†	—	†	—	†
Scheepswerven	11	h.	—	61	—	†	—	†	—	†
Meubelmakerijen.	10	h.	77	—	†	—	†	—	†	—
Kapokpersinstallaties	3	h. en s.	—	68	—	0,25	—	0,25	—	0,50
Vlechten van rotan-meubilair .	1	h.	—	4	—	†	—	†	—	†
Batikkerijen en ververijen . .	50	h.	—	351	—	†	—	†	—	†
Zeepfabrieken	1	h.	—	2	—	0,25	—	—	—	—
Huidendrogerijen	3	h.	—	9	—	†	—	†	—	†
Schoenmakerijen.	8	h.	—	51	—	†	—	†	—	†
Drukkerijen en boekbinderijen	3	m.	—	106	—	0,24	—	1,87^5	—	†
Kleermakerijen	1	h.	—	2	—	†	—	†	—	—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	1	g. en m.	—	30	—	0,40	—	0,40	—	†
Djokjakarta.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	2	h.	1	30	—	0,31	0,35	0,59	—	1,—
Kalkbranderijen	1	s.	—	158	—	0,27^5	—	0,50	—	0,50
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen.	5	h.	5	46	—	0,37	0,50	0,65	—	1,50
Mineraalwater- en limonadefabrieken.	2	h.	—	42	—	0,27	—	—	—	0,45
Tahoefabrieken	3	h.	—	7	—	0,28	—	—	—	—
IJsfabrieken	1	m. en e	—	9	—	0,27^5	—	0,80	—	2,80
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	7	h., m. en g.	4	82	—	0,37^5	1,47^5	1,04	—	2,45
Constructie- en reparatiewerkplaatsen	3	m. en g.	8	326	—	0,37	1,87	1,75	—	5,—

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Goud- en zilversmederijen . .	2	h.	—	13	—	—	—	f 0,25	—	—
Werkplaatsen voor koperbewerking.	7	h.	—	74	—	f 0,45	—	1,—	—	f 1,—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden).	2	h.	—	13	—	0,44	—	0,72	—	—
Meubelfabrieken	12	h.	118	46	f 0,68	0,40	f 0,79	0,52	—	—
Vlechten van rotan-meubilair .	2	h.	9	—	—	—	0,80	—	—	—
Batikkerijen en ververijen . .	72	h.	7	743	0,30	0,40	0,50	1,—	—	—
Foto-ateliers	3	h.	7	—	—	—	0,60	—	—	—
Leerlooierijen	2	m. en h.	2	9	0,50	0,50	0,70	—	—	—
Schoenmakerijen.	3	m. en h.	7	15	—	0,29	0,55	0,90	—	1,—
Drukkerijen en boekbinderijen.	4	m. en p.	7	211	0,30	0,34	0,81	0,59	—	1,10
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	1	m.	—	25	—	0,30	—	0,60	—	1,—
Zeepfabrieken	1	h.	2	—	0,30	—	—	—	—	—
Kediri.										
Kalkbranderijen	7	s. en h.	—	85	—	0,40	—	—	—	0,41
Pannenbakkerijen	5	h.	—	299	—	0,36	—	0,55	—	0,60
Marmerslijperijen.	1	s.	—	105	—	0,30	—	—	—	0,55
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen.	10	h.	2	60	—	0,40	0,90	1,05	—	—
Koffiebranderijen	3	m.	1	80	—	0,40	—	0,50	0,50	—
Oliefabrieken	9	h., m. en s.	21	450	—	0,32^5	1,30	0,96	1,26	0,75
Veevoederfabrieken.	3	m. en h.	—	133	—	0,34	2,—	0,90	—	0,87^5
IJsfabrieken.	5	m., s. en w.	—	41	—	0,40	—	1,—	—	0,67^5
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	3	m. en h.	1	30	—	0,36	1,25	1,25	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden).	6	h.	5	48	—	0,40	1,50	1,25	—	—
Meubelmakerijen.	26	h.	177	54	0,85	0,40	1,25	0,70	—	—
Wagenmakerijen.	1	h.	—	4	—	0,40	—	1,—	—	—
Kapokpersinstallaties	1	h.	1	30	—	0,27	—	0,75	1,—	—
Batikkerijen	30	h.	—	171	—	0,25	—	0,40	—	—
Huidendrogerijen.	5	h.	5	23	—	0,32	—	0,38	1,20	—
Schoenmakerijen.	3	h.	2	15	—	0,35	—	1,—	0,90	—
Drukkerijen	3	h.	10	36	0,50	0,35	1,05	1,—	—	—
Zeepfabrieken	3	h.	—	6	—	0,36	—	—	—	0,50
Kedoe.										
Kalkbranderijen	6	h.	—	26	—	0,25	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen.	28	h.	—	211	—	0,25	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen.	7	h.	4	38	0,50	0,25	—	—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	2	h. en s.	—	13	—	0,25	—	—	—	0,50
Olie (vette)- en dulcinefabrieken	1	s.	—	16	—	0,25	—	0,87	—	0,50
Sigaren- en sigarettenfabrieken	35	h.	—	1141	—	0,25	—	0,30	—	—
IJsfabrieken	4	w.	2	49	—	0,32	1,40	0,57	—	0,56

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen / Constructie- en reparatiewerkplaatsen	1	h. en m.	—	128	—	f 0,40	—	f 2,50	—	f 0,45
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	38	h.	—	94	—	0,25	—	0,30	—	—
Meubelmakerijen	7	h.	71	9	f 0,50	0,25	f 1,—	0,50	—	—
Mattenvlechterijen	3	h.	—	20	—	0,20	—	0,30	—	—
Batikkerijen en ververijen	11	h.	—	64	—	0,25	—	—	—	—
Carbidfabrieken	1	w.	—	24	—	0,30	—	0,65	—	1,25
Zeepfabrieken	1	h.	2	2	0,30	0,25	—	—	—	—
Huidendrogerijen	5	h.	—	32	—	0,30	—	—	—	—
Schoenmakerijen	6	h.	2	23	0,50	—	0,75	0,75	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	4	m. en h.	16	128	†	†	†	†	†	†
Vuurwerkfabrieken	1	h.	—	6	—	0,25	—	—	—	—
Bamboewerk (inlandsch meubilair)	20	h.	—	20	—	0,25	—	—	—	—
Madioen.										
Kalkbranderijen	1	h.	—	126	—	0,30	—	0,45	—	0,75
Steen- en pannenbakkerijen	3	h.	—	19	—	0,30	—	0,40	—	0,50
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	6	h.	4	22	—	0,23	0,50	0,40	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	2	h.	4	15	0,50	0,33	—	0,50	—	0,50
Sigarettenfabrieken	4	h.	1	95	0,20	0,25	—	—	—	—
IJsfabrieken	1	p.	—	12	—	0,30	—	0,50	—	0,75
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	2	m. en h.	1	13	—	—	—	0,75	f 1,—	—
Blikslagerijen	1	h.	—	4	—	0,08	—	0,35	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	3	h.	—	12	—	0,30	—	—	—	—
Meubelmakerijen	7	h.	59	38	—	0,30	1,15	0,83	—	—
Kapokpersinstallaties	1	h.	1	106	—	0,25	—	—	0,75	—
Schoenmakerijen	3	h.	—	16	—	0,27	—	0,67	—	—
Batikkerijen	1	h.	—	10	—	—	—	†	—	—
Pasoeroean.										
Kalkbranderijen	4	p.	—	71	—	0,30	—	0,70	—	0,80
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	31	h. en w.	3	414	†	0,30	—	—	—	—
Arak- en spiritusfabrieken	1	s.	2	18	—	0,35	—	0,50	2,—	1,25
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	11	m. en h.	11	66	—	0,30	†	0,50	—	—
Koffiebranderijen	3	s. en m.	5	247	—	0,35	—	0,50	2,—	1,25
Mineraalwater- en limonadefabrieken	2	s. en h.	2	19	—	0,31	—	1,—	0,50	—
Oliefabrieken	1	s.	—	60	—	0,50	—	—	—	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	4	h.	—	57	—	0,30	—	0,30	—	—
Soja (ketjap-) fabrieken	5	h.	3	34	—	0,33	—	—	0,50	—
IJsfabrieken	4	p., e. en w.	1	35	—	0,37	2,50	0,84	—	0,76

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1])	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.[3]					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	1	m.	—	25	—	f 0,50	—	f 1,—	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken, metaalgieterijen, enz.	5	e. en m.	3	492	—	0,40	f 2,50	1,11	—	f 0,85
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	4	h.	—	41	—	—	—	0,95	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en herstelling van spoor- en tramwegmateriaal	1	s.	—	21	—	0,55	—	0,93	—	—
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen (in één bedrijf met een koffiebranderij)	1	s.	†	†	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	1	s.	—	20	—	0,50	—	1,—	—	1,20
Meubelmakerijen	24	h.	95	71	f 0,75	0,30	2,26	0,75	—	—
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	4	h.	—	22	—	0,24	—	0,37	—	0,75
Kapokpersinstallaties	2	h.	—	102	—	0,26	—	0,50	—	0,46
Vlechtindustrie (rotan-meubilair)	1	h.	3	—	0,50	—	—	—	—	—
Batikkerijen en ververijen	3	h.	—	29	—	—	—	0,20	—	—
Zeepfabrieken	2	h.	4	5	$0,77^{5}$	0,44	—	—	—	—
Schoenmakerijen	2	h.	—	10	—	—	—	0,51	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	8	h.	3	152	†	†	—	0,25	—	—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	2	p., e. en m.	—	44	—	0,44	—	0,94	—	—
Kleermakerijen	1	h.	—	8	—	—	—	0,30	—	—
Vuurwerkfabrieken	2	h.	3	16	0,30	0,30	—	—	—	—
Pekalongan.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	1	h.	—	30	—	0,40	—	2,—	—	0,50
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	75	h.	—	168	—	0,29	—	0,50	—	0,50
Arak- en spiritusfabrieken	4	s. en h.	5	138	0,78	0,40	—	0,46	—	0,64
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	19	h.	5	43	0,38	0,27	—	0,45	—	0,50
Tahoekokerijen	5	h.	—	12	—	0,25	—	—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	3	h.	1	24	0,50	0,29	—	0,44	—	0,47
Oliefabrieken	56	m. en h.	4	130	0,50	0,26	—	1,—	—	—
IJsfabrieken	3	m. en w.	6	8	0,50	0,44	—	1,—	—	0,80
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	3	m. en h.	1	48	0,67	0,46	1,—	0,86	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	3	s., e., m. en h.	1	186	0,66	0,39	—	1,19	—	2,25
Werkplaatsen tot aanmaak en herstelling van spoor- en tramwegmateriaal	1	s. en e.	14	297	—	—	1,38	1,07	f 1,36	1,40
Smederijen (hoefsmeden en (bankwerkers)	14	h.	—	50	—	0,26	—	—	—	—
Meubelmakerijen	28	h.	80	47	0,65	0,48	—	—	—	—
Rijtuigfabrieken en wagenmakerijen	6	h.	2	34	0,70	0,31	—	0,75	—	—
Batikkerijen en ververijen	147	h.	1	1804	0,50	0,25	—	0,70	—	—

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Schoenmakerijen	10	h.	1	62	f 0,50	f 0,50	—	f 1,—	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	3	p., m. en h.	10	126	0,66	0,45	—	1,17	—	f 1,50
Vuurwerkfabrieken	1	h.	1	5	0,30	0,20	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	6	e. en h.	—	76	—	0,42	—	0,75	—	0,81
Kalkbranderijen	30	h.	3	179	0,50	0,33	—	0,60	f 0,85	$0,67^{5}$
Marmerslijperijen	1	h.	—	5	—	0,30	—	1,—	—	1,50
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	151	s., p. en h.	1	511	0,50	0,26	—	0,50	—	0,47
Trasfabrieken en leemindustrie	5	p. en h.	—	30	—	0,35	—	0,45	—	0,55
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	33	e. en h.	13	128	0,50	0,34	f 2,—	0,60	1,—	1,—
Conserven- en chocoladewerkfabrieken	1	w. en s.	—	125	—	0,35	—	1,—	—	0,65
Koffiebranderijen	1	e.	3	9	—	—	0,60	$0,37^{5}$	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	6	h.	6	57	0,70	$0,33^{5}$	1,40	0,50	—	—
Oliefabrieken	2	h.	1	16	—	0,10	—	0,30	—	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	16	h.	3	234	0,50	$0,26^{5}$	—	—	—	—
Sojafabrieken en miekokerijen	2	h.	2	2	0,50	0,25	—	—	1,—	—
IJsfabrieken	2	m. en w.	—	11	—	$0,36^{5}$	—	0,40	—	2,—
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	5	e., p. en h.	2	45	—	0,39	1,40	1,75	—	0,75
Constructie- en reparatiewerkplaatsen	17	e., m., p. en g.	26	463*	0,75	$0,40^{5}$	1,91	1,18	—	2,—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	46	p. en h.	22	361	$0,62^{5}$	0,41	$1,97^{5}$	1,80	1,—	0,75
Blikslagerijen	3	e. en h.	—	7	—	0,40	—	1,—	—	—
Werkplaatsen voor koperbewerking	7	h.	—	20	—	0,20	—	0,25	—	—
Houtzagerijen	4	h., s. en w.	—	49	—	0,50	—	$1,12^{5}$	—	0,60
Meubelfabrieken	31	h.	236	63	$0,67^{5}$	0,50	1,95	0,90	—	—
Rijtuigfabrieken en wagenmakerijen	3	h.	—	10	—	0,25	—	0,60	—	—
Vlechterijen en rotan-meubilair	2	h.	12	—	0,65	—	—	—	—	—
Alcaloïd-extractiefabrieken	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kininefabrieken	1	s.	—	350	—	0,40	—	0,75	—	$1,12^{5}$
Batikkerijen en ververijen	15	h.	—	47	—	0,10	—	0,16	—	—
Huidendrogerijen	3	h.	3	12	0,30	$0,32^{5}$	—	—	3,—	—
Schoenmakerijen	20	h.	20	149	0,80	0,51	$0,87^{5}$	—	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	13	e., m. en h.	54	496	0,50	0,37	$1,42^{5}$	$1,17^{5}$	1,—	0,60
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	2	m.	—	59	—	0,26	—	0,72	—	0,82
Kleermakerijen	2	h.	16	—	0,80	—	—	—	—	—
Vulcaniseerinrichting	1	m.	2	37	1,—	0,40	1.50	0,50	—	0,50
Rembang.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	1	h.	1	21	—	0,25	—	—	0,50	—
Kalkbranderijen	4	h.	3	44	—	0,30	0,50	0,42	0,35	0,45

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweeg-kracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Trasfabrieken	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	4	h.	—	8	—	f 0,25	—	f 0,50	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	14	h.	—	297	—	—	—	0,92	—	—
IJsfabrieken	3	m., p. en s.	—	17	—	0,35	—	1,05	—	f 0,72
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen	1	s. en e.	—	120	—	0,40	—	$0,82^{5}$	—	$0,82^{5}$
Scheepstimmerwerven	10	e. en h.	4	197	—	0,35	f 2,—	1,60	—	1,15
Batikkerijen en ververijen	31	h.	—	168	—	0,20	—	0,25	—	—
Leerlooierijen	2	h.	—	10	—	0,25	—	0,30	—	—
Kapokpersinstallaties	5	h.	3	140	f 0,50	0,20	—	—	—	$0,37^{5}$
Bereiding van aardolieproducten	2	s., e. en h.	3	858	—	0,40	—	2,15	f 1,50	0,96
Vuurwerkfabrieken	2	h.	—	24	—	0,24	—	0,30	—	—
Semarang.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	3	m., p. en s.	1	305	—	0,40	—	0,85	0,80	0,85
Kalkbranderijen	5	h.	—	40	—	0,25	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	4	h.	—	171	—	0,29	—	—	—	—
Spiegelglasindustrie en glasslijperijen	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trasfabrieken	1	s.	—	125	—	0,40	—	—	—	—
Bierbrouwerijen	1	†	†	†	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	2	h.	2	45	0,50	$0,27^{5}$	—	0,40	0,50	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	4	h., e. en g.	21	76	0,40	0,40	0,85	0,55	0,80	0,80
Oliefabrieken	18	m. en h.	—	303	—	0,30	—	—	—	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	12	h.	16	2415	0,40	$0,37^{5}$	0,40	0,30	0,65	0,47
Soja (ketjap-) kokerijen	1	h.	—	125	—	$0,27^{5}$	—	$0,37^{5}$	—	—
Veevoederfabrieken	1	†	†	†	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	4	s.	8	74	—	0,50	0,80	1,—	0,60	1,30
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	7	h., e. en g.	12	167	0,50	0,60	2,10	1,—	0,58	1,50
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	3	p., e. en h.	5	85	—	0,57	2,—	1,75	2,—	0,90
Goud- en zilversmederijen	1	h.	—	5	—	0,40	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en herstelling van spoor- en tramwegmateriaal	2	g. en e.	4	226	0,52	0,89	—	1,08	2,32	2,25
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	9	h.	—	135	—	0,30	—	0,55	—	0,40
Houtzagerijen	2	p., e. en s.	1	164	—	0,51	2,25	0,85	—	1,—
Meubelmakerijen	7	h. en p.	71	180	0,45	0,48	1,17	0,75	—	—
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	7	h.	6	102	0,35	0,33	2,50	0,75	—	—
Scheepstimmerwerven	2	m. en h.	—	310	—	0,40	—	—	—	—

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1])	Aantal werklieden. Vreemde oosterlingen.	Aantal werklieden. Inlanders.	Gemiddelde dagloonen. Gewone koelies. Vreemde oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders.	Mandoers. Vreemde oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.
Kapokpersinstallaties	24	h.	30	2819	f 0,50	f 0,30	f 1,75	f 0,75	0,60	f 0 70
Batikkerijen en ververijen . .	15	h.	—	217	—	0,12	—	0,22⁵	—	—
Bereiding van chemische en pharmaceutische praeparaten	1	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Zeepfabrieken	5	h.	8	19	0,35	0,35	1,—	—	—	—
Schoenmakerijen	2	h.	—	28	—	0,30	—	—	—	—
Zadelmakerijen	1	h.	1	9	0,35⁵	0,25	—	—	—	—
Bereiding van aardolieproducten	3	p., s. en w.	—	330	—	0,45	2,—	1,40	—	0,80
Drukkerijen en boekbinderijen	10	h., e., g. en m.	36	800	0,42	0,44	0,75	0,75	1,33	1,50
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	1	g.	8	230	—	0,50	1,80	1,30	1,80	2,—
Kleermakerijen	1	h.	—	50	—	0,27⁵	—	—	—	—
Kunstmestfabrieken	1	s.	1	10	—	0,50	—	1,25	1,—	0,75
Vuurwerkfabrieken	2	h.	2	115	0,30	0,25	—	0,30	—	—
Soerabaja.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	4	h. en e.	4	204	1,—	0,44	—	0,82	—	0,78
Kalkbranderijen en trasfabrieken	26	s. en h.	2	713	0,50	0,26	—	0,52	—	0,60
Marmerslijperijen	9	h.	44	65	0,59	0,35	1,—	0,73	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	42	h. en p.	—	534	—	0,32	—	0,82⁵	—	1,01
Arak- en spiritusfabrieken . .	3	s.	10	177	—	0,38	1,65	0,79	—	0,72
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	26	h., p. m. en s.	29	243	0,60	0,50	0,75	0,81	—	0,86
Melkpasteuriseerinrichtingen .	1	s.	—	15	—	0,45	—	0,83	—	0,90
Mineraalwater- en limonadefabrieken	23	e., h. en m.	50	380	0,65	0,50	—	0,61	—	1,14
Olie (vette)-, dulcine- en kocolinefabrieken	4	s.	1	333	—	0,44	2,50	1,02	—	0,96
Soja (ketjap-) kokerijen . . .	6	h.	34	28	0,61	0,40	—	—	3,—	1,—
Tahoe- en miekokerijen . . .	4	h.	4	12	0,58	0,40	—	—	—	—
IJsfabrieken	6	s. en m.	2	84	1,—	0,37	—	0.80	1,—	1,—
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	17	e., m. en s.	9	483	1,80	0,50	4,—	1,—	2,—	2,—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	24	s., e. m. en p.	40	3390	0,67⁵	0,55	1,—	1,10	—	2,50
Goud- en zilversmederijen . .	6	h.	25	19	0,90	0,65	—	—	—	—
Werkplaats voor koperbewerking	5	m. en h.	2	26	—	0,55	1,—	0,65	—	—
Reparatiewerkplaatsen voor muziekinstrumenten en uurwerken	1	h.	†	†	†	†	†	†	†	†
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden) en blikslagerijen	50	h.	1	331	—	0,44	—	0,72	—	0,98
Werkplaatsen voor aanmaak en herstelling van fijne machinerieën en instrumenten. .	2	h. en e.	3	118	0,75	0,60	—	1,50	—	0,80
Werkplaatsen voor aanmaak en herstelling van spoor- en tramwegmateriaal	2	s.	—	123	—	0,36	—	1,20	—	1,50
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen . . .	1	p. en s.	—	60	—	0,35	—	0,75	—	1,25
Moerboutenfabrieken	1	†	†	†	†	†	†	†	†	†

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweeg-kracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Pianofabrieken	1	m.	7	25	—	f 0,60	f 2,—	f 1,20	f 2,50	f 2,—
Houtzagerijen	24	m., s. en h.	42	343	f 0,80	0,60	1,10	1,—	—	1,75
Meubelmakerijen.	46	h. en s.	408	110	0,75	0,40	0,93	0,60	1,08	0,47
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	4	h. en m.	5	213	—	0,54	1,—	1,40	—	2,—
Scheepstimmerwerven. . . .	16	s., m. en h.	1	89	—	0,31	0,60	0,51	—	1,50
Timmerwerkplaatsen en ateliers voor machinale houtbewerking	55	e., s. en h.	264	207	0,80	0,39	1,—	0,65	—	1,—
Kapokpersinstallaties	3	s.	3	28	0,65	0,50	—	—	—	0,60
Batikkerijen en ververijen . .	5	h.	—	25	—	0,40	—	0,50	—	—
Bereiding van samengeperste gassen (koolzuur en zuurstof)	3	m. en p.	—	70	—	0,60	—	1,50	—	—
Bereiding van chemische en pharmaceutische praeparaten	2	h. en m.	8	7	0,70	0,40	—	0,75	—	—
Bereiding van jodiumpraeparaten	8	m. en p.	4	192	1,60	0,35	—	0,50	—	0,75
Chemische wasscherijen . . .	2	s.	1	60	1,—	0,40	—	0,40	—	0,80
Natriumbisulfietfabrieken . .	2	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Papierfabrieken	1	s. en m.	—	200	—	0,40	—	0,75	—	1,—
Zeepfabrieken	11	h. en s.	65	46	0,70	0,40	—	—	1,—	—
Zwavelzuurfabrieken en zwavelraffinaderijen	2	h. en s.	—	30	—	0,40	—	1,—	—	0,80
Gambirkokerijen	1	h.	—	15	—	0,30	—	0,70	—	—
Leerlooierijen	6	h.	1	329	0,60	0,48	—	0,70	—	1,50
Zadelmakerijen	2	h. en m.	—	60	—	—	—	1,05	—	—
Bereiding van aardolieproducten	2	s.	—	1060	—	0,40	—	0,75	—	1,25
Drukkerijen en boekbinderijen.	19	e., m. en g.	70	1286	†	†	†	†	†	†
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	4	g., s. en e.	6	216	—	0,48	—	1,14	—	1,20
Kunstmest- en beendermeelfabrieken.	2	m. en s.	—	45	—	0,55	—	—	—	0,87
Vulcaniseerinrichtingen . . .	1	s.	—	5	—	0,50	—	1,—	—	—
Diamantslijperijen	1	e.	2	46	—	—	2,—	1,50	—	—
Vlechtindustrie (rotan-vlechtwerk)	5	h.	45	51	—	0,50	1,04	1,—	—	—
Vuurwerkfabrieken.	2	h.	5	33	0,17	0,20	0,50	0,40	0,50	0,45
Soerakarta.										
Cementtegel- en betonwerkfabrieken.	1	h.	—	32	—	0,40	—	0,80	—	1,30
Kalkbranderijen	1	s.	—	112	—	0,30	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen.	240	h.	—	795	—	0,25	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen.	15	h.	67	—	†	—	†	—	†	—
Koffiebranderijen.	5	h.	—	14	—	†	—	†	—	†
Mineraalwater- en limonadefabrieken	2	h.	1	12	—	0,38	—	—	1,—	0,55
Sigaren- en sigarettenfabrieken	55	h.	—	455	—	0,21	—	—	—	—
IJsfabrieken	1	s.	—	45	—	0,35	—	1,25	—	1,—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	1	s.	2	62	—	0,35	2,—	0,95	—	2,25

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden. Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Gemiddelde dagloonen. Gewone koelies. Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Mandoers. Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	66	h.	—	250	—	†	—	†	—	†
Houtzagerijen	1	h.	—	12	—	f 0,35	—	—	—	—
Meubelfabrieken	16	h.	110	47	f 0,57	0,37	f 1,24	f 0,59	—	—
Mattenvlechterijen	30	h.	—	34	—	†	—	†	—	†
Batikkerijen en ververijen	380	h.	—	4555	—	—	—	0,16	—	—
Zeepfabrieken	3	h.	8	—	†	—	†	—	†	—
Leerlooierijen	10	h.	—	44	—	†	—	†	—	†
Schoenmakerijen	8	h.	—	20	—	†	—	†	—	†
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	1	s.	—	65	—	0,45	—	0,67	—	f 1,25
Drukkerijen en boekbinderijen	6	s. en h.	59	224	0,35	0,33^5	0,48	0,52	f 1,08	0,83
Madoera.										
Kalkbranderijen	1	h.	—	4	—	0,27^5	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	3	h.	—	13	—	0,12^5	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en herstelling van spoor- en tramwegmateriaal	1	s.	5	245	—	0,35	2,50	1,—	—	—
Houtzagerijen en meubelmakerijen	4	h.	22	11	—	0,30	0,62^5	—	—	—
Scheepstimmerwerven	1	p.	4	225	—	0,35	1,75	1,—	—	—
Fabrieken voor bereiding van jodiumpraeparaten	1	p.	1	60	—	0,35	—	—	0,50	—
Batikkerijen en ververijen	2	h.	—	27	—	—	—	0,12^5	—	—
Sumatra's Westkust.										
Cementfabrieken	1	w. en e.	10	432	—	0,50	2,—	1,—	—	1,—
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	2	h.	2	9	0,62	0,48	—	—	—	—
Kalkbranderijen	15	h.	—	81	—	0,39	—	0,56	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	16	h.	2	185	0,75	0,39	—	0,55	—	0,60
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	10	h.	15	18	0,68	0,40	—	—	—	—
Fabrieken voor bereiding van vette oliën	18	h.	11	80	0,75	0,45	—	—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	7	h.	1	37	0,75	0,50	—	—	—	1,—
IJsfabrieken	3	s.	—	40	—	0,48	—	0,60	—	1,—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen	2	m.	—	40	—	0,40	—	†	—	†
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	9	m. en h.	5	29	0,55	0,46	—	0,75	—	—
Zilver- en goudsmederijen	69	h.	3	180	—	—	1,—	0,50	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	44	h. en s.	1	103	0,70	0,47	—	0,85	—	—
Wagenmakerijen	14	h.	—	41	—	0,50	—	0,60	—	—
Meubelmakerijen	9	h.	146	1	0,75	0,40	1,15	—	—	—
Zeepfabrieken	6	h.	23	2	0,55	0,40	0,80	0,50	—	—
Gambirkokerijen	29	h.	238		—	0,40	1,—	0,50	—	—
Schoenmakerijen	13	h.	63	61	0,70	0,40	0,80	0,60	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	9	h.	28	130	0,50	0,25	—	0,35	—	—
Zadelmakerijen	5	h.	—	12	—	0,42	—	0,50	—	—

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweeg-kracht. [1])	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Tapanoeli.										
Mineraalwater- en limonadefabrieken	3	h.	18	20	f 0,75	f 0,50	f 1,—	f 0,60	f 1,50	f 1,—
IJsfabrieken	2	p.	—	20	—	0,45	—	—	—	1,—
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	1	p.	3	10	0,90	0,62	2,50	1,50	—	—
Houtzagerijen	1	w.	—	4	—	0,50	—	1,—	—	—
Zeepfabrieken	3	h.	†	†	—	—	—	—	—	—
Drukkerijen	1	h.	—	6	—	0,40	—	—	—	—
Benkoelen.										
Broodbakkerijen	3	h.	2	2	0,75	0,50	—	—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	5	h.	1	4	0,50	0,50	—	—	—	—
IJsfabrieken	1	w.	—	2	—	0,50	—	—	—	—
Schoenmakerijen	1	h.	14	1	1,—	0,50	—	—	—	—
Zeepfabrieken	2	h.	2	1	0,75	0,50	—	—	—	—
Drukkerijen	2	m. en h.	5	22	†	†	—	—	—	—
Lampongsche districten.										
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	1	h.	—	6	—	†	—	†	—	†
Mineraalwater- en limonadefabrieken	1	h.	—	5	—	0,60	—	—	—	—
IJsfabrieken	1	s.	—	10	—	0,60	—	—	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	2	h.	—	10	—	†	—	†	—	†
Schoenmakerijen	2	h.	—	10	—	†	—	†	—	†
Palembang.										
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	1	s.	10	5	1,—	0,60	—	1,—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	7	s., m. en h.	19	12	0,57	0,80	1,20	1,—	—	1,50
IJsfabrieken	2	s.	7	31	0,66	0,66	1,—	1,—	—	$2{,}07^5$
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen; Constructie- en reparatiewerkplaatsen	3	m.	44	49	0,90	0,72	3,—	2,—	—	3,50
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen	1	s. en m.	4	112	—	0,55	3,—	—	—	1,—
Houtzagerijen	44	s., m. en h.	39	299	0,94	0,58	1,—	0,62	1,50	0,85
Timmerwerkplaatsen	1	m.	35	41	1,—	0,60	2,—	1,50	2,25	2,25
Scheepstimmerwerven	1	m.	4	9	0,60	0,60	—	—	—	1,15
Bereiding van aardolieproducten	16	s., m. en e.	631	1165	1,02	0,64	2,12	2,35	1,55	1,37
Drukkerijen en boekbinderijen	4	m. en h.	14	25	0,69	0,72	1,—	1,—	2,50	3,—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	2	e. en m.	7	16	1,75	0,60	—	2,—	—	2,65
Djambi.										
IJsfabrieken	1	w.	6		†	†	†	†	†	†
Houtzagerijen	4	h.	29		†	†	†	†	†	†
Mineraalwater- en limonadefabrieken	2	h.	10		†	†	†	†	†	†

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1])	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Oostkust van Sumatra.										
Kalkbranderijen	8	h.	73	—	f 0,38	—	f 0,69	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen.	23	h. en s.	281	9	0,69	f 0,43	1,60	f 1,15	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen.	15	h.	142	—	0,35	—	0,63	—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken.	5	s., m. en h.	17	30	0,52	0,60	0,75	1,31	—	f 2,25
Fabrieken voor bereiding van vette oliën	2	s.	36	12	0,40	0,40	—	1,15	—	—
IJsfabrieken	6	s. en m.	16	61	0,87^{5}	0,52^{5}	1,70	0,92^{5}	f 2,50	1,30
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	6	m. en h.	22	90	0,56	0,56	2,40	1,76	—	3,65
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken, metaalgieterijen, enz. . . .	3	s. en m.	106	173	0,50	0,56	1,70	1,72	2,96	2,80
Goud- en zilversmederijen . .	2	h.	5	—	0,50	—	0,65	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en herstelling van spoor- en tramwegmateriaal	2	s. en m.	167	173	0,70	0,59	2,50	2,30	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden).	17	h.	69	—	0,45	—	0,90	—	—	—
Houtzagerijen	14	s. en h.	327	24	0,66	0,50	1,—	—	1,35	1,—
Meubelfabrieken	13	h.	167	—	0,37	—	0,72	—	1,30	—
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	4	m.	66	5	1,—	0,50	2,50	1,50	—	—
Gambirfabrieken en kokerijen.	5	h. en s.	—	113	—	†	—	†	—	†
Huidendrogerijen	2	h.	14	1	0,40	0,50	0,70	—	—	—
Schoenmakerijen.	24	h.	197	—	0,40	—	1,—	—	—	—
Bereiding van aardolieproducten	11	s.	218	1870	0,65	0,51	1,80	1,75	1,—	0,90
Drukkerijen en boekbinderijen.	8	s. en e.	48	270	0,85	0,55	1,25	1,50	—	—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	3	m.	4	53	—	0,57	1,90	1,53	—	2,45
Chemische wasscherijen . . .	1	s.	9	18	0,80	0,60	1,50	1,20	—	—
Atjeh en onderhoorigheden.										
Cementpannenfabrieken . . .	1	h.	†	†	†	†	†	†	†	†
Pannen-, potten- en steenbakkerijen.	1	h.	—	8	†	†	†	†	†	†
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen.	8	h.	23	—	†	†	†	†	†	†
Mineraalwater- en limonadefabrieken.	4	h.	—	28	†	†	†	†	†	†
IJsfabrieken	1	s.	—	4	†	†	†	†	†	†
Goudsmederijen	3	h.	—	22	†	†	†	†	†	†
Constructiewerkplaatsen en scheepstimmerwerven . . .	1	s. en e.	—	300	†	†	†	†	†	†
Houtzagerijen	2	s.	—	175	†	†	†	†	†	†
Leerlooierijen	2	h.	—	18	†	†	†	†	†	†
Schoenmakerijen.	8	h.	—	74	†	†	†	†	†	†
Drukkerijen en boekbinderijen.	2	m. en h.	5	39	†	†	†	†	†	†
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	1	m.	—	4	†	†	†	†	†	†

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Banka en onderhoorigheden.										
Kalkbranderijen	2	h.	17	—	f 0,51	—	—	—	f 0,80	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen.	5	h.	57	—	0,77^{5}	—	f 1,—	—	1,50	—
IJsfabrieken	2	s. en g.	8	—	0,68^{5}	—	0,60	—	0,80	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden).	5	h.	10	—	0,60	—	—	—	1,—	—
Billiton.										
Kalkbranderijen	1	h.	2	—	0,40	—	0,66	—	0,83	—
Steenbakkerijen	1	h.	2	—	0,40	—	0,66	—	0,83	—
Broodbakkerijen	2	h.	4	2	0,50	—	—	—	—	f 0,83
IJsfabrieken	1	s.	4	2	0,50	f 0,50	3,—	—	3,—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen	2	e. en m.	47	130	0,75	0,75	2,10	f 2,10	3,75	3,33
Goud- en zilversmederijen . .	7	h.	22	—	0,50	—	0,83	—	1,—	—
Riouw en onderhoorigheden.										
Kalkbranderijen	2	h.	—	76	—	†	—	†	—	†
Steenbakkerijen	1	s.	36	—	0,60	—	—	—	—	—
Arakstokerijen	1	h.	8	—	†	—	†	—	†	—
Broodbakkerijen	2	h.	16	—	†	—	†	—	†	—
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen . . .	1	s.	10	390	—	0,60	—	0,70	1,60	—
Gambirfabrieken en kokerijen.	360	h. en s.	291		—	—	—	—	—	—
Rubberbandenfabrieken . . .	1	e.	—	30	—	0,70	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo.										
Broodbakkerijen	1	h.	†	†	†	†	†	†	†	†
Mineraalwater- en limonadefabrieken.	6	m. en h.	26	—	0,71	—	—	—	—	—
Oliefabrieken	2	s.	68	78	0,80	0,62	1,—	1,—	—	—
IJsfabrieken	2	m. en s.	1	14	0,70	0,60	—	—	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, metaalgieterijen, enz.	1	m.	32	—	1,50	—	3,—	—	2,—	—
Houtzagerijen	3	s.	37	45	0,90	0,70	1,30	—	1,—	1,—
Cutchfabrieken	1	s.	†	†	†	†	†	†	†	†
Gambirfabrieken en kokerijen.	142	h.	1171		†	†	†	†	†	†
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.										
IJsfabrieken	1	s. en e.	—	9	—	†	—	†	—	†
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, metaalgieterijen, enz.	1	m. en s.	—	60	—	†	—	†	—	†
Houtzagerijen	19	s. en h.	—	170	—	0,65	—	1,50	—	2,50
Meubelmakerijen.	8	h.	76	—	0,50	—	1,—	—	1,50	—
Scheepstimmerwerven. . . .	2	e. en s.	—	70	—	†	—	†	—	†
Schoenmakerijen.	3	h.	32	—	0,40	—	0,60	—	0,75	—
Bereiding van aardolieproducten	1	e., s. en m.	—	8393	—	†	—	†	—	†
Diamantslijperijen	8	s., p. en g.	—	49	—	0,50	—	0,75	—	2,—
Drukkerijen en boekbinderijen.	2	h.	—	15	—	0,50	—	0,75	—	1,—

GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1])	Aantal werklieden.		Gemiddelde dagloonen.					
					Gewone koelies.		Ervaren werklieden.		Mandoers.	
			Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders.
Celebes en onderhoorigheden.										
Steenbakkerijen	1	h.	200		†	†	†	†	†	†
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	2	h.	10		†	†	†	†	†	†
Mineraalwater- en limonadefabrieken	3	h.	26		†	†	†	†	†	†
Oliefabrieken	1	s.	85		†	†	†	†	†	†
IJsfabrieken	2	w.	11		†	†	†	†	†	†
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen / Constructiewerkplaatsen	1	p.	85		†	†	†	†	†	†
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	6	h.	30		†	†	†	†	†	†
Houtzagerijen	1	m.	12		†	†	†	†	†	†
Meubelmakerijen	5	h.	104		†	†	†	†	†	†
Vlechten van rotan-meubilair	2	h.	10		†	†	†	†	†	†
Schoenmakerijen	2	h.	12		†	†	†	†	†	†
Drukkerijen en boekbinderijen	2	h. en m.	72		†	†	†	†	†	†
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	1	m.	17		†	†	†	†	†	†
Menado.										
Steenbakkerijen	4	h.	6	13	†	f 0,35	†	—	†	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	2	h.	9	1	f 0,20	—	f 0,55	—	—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	4	h.	5	9	†	0,40	†	—	†	—
IJsfabrieken	6	s. en m.	23	16	0,25	—	1,10	f 1,10	—	—
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	5	h. en m.	11	10	†	0,66	†	—	†	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	6	h.	24	6	0,40	†	0,90	†	—	†
Meubelmakerijen	12	h.	34	27	0,45	—	1,15	—	—	—
Schoenmakerijen	13	h.	34	47	—	†	0,70	—	†	†
Drukkerijen	2	h.	—	9	—	†	—	†	—	†
Timor en onderhoorigheden.										
Mineraalwater- en limonadefabrieken	1	h.	1	1	—	0,40	1,—	—	—	—
IJsfabrieken	1	s.	1	6	—	0,45	1,50	1,—	—	f 1,25
Ternate en onderhoorigheden.										
IJsfabrieken	1	m.	—	3	—	0,40	—	—	—	1,50
Amboina.										
IJsfabrieken	1	†	6		†	†	†	†	†	†
Houtzagerijen	1	†	10		†	†	†	†	†	†
Meubelfabrieken	3	†	35		†	†	†	†	†	†
Schoenmakerijen	2	†	14		†	†	†	†	†	†
Smederijen	1	†	6		†	†	†	†	†	†
Kleermakerijen	1	†	12		†	†	†	†	†	†
Drukkerijen	1	†	10		†	†	†	†	†	†
Bali en Lombok.										
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	1	h.	—	14	—	†	—	†	—	†
Broodbakkerijen	1	h.	1	—	†	—	†	—	†	—
Oliefabrieken	1	s.	—	3	—	—	†	—	†	†
IJsfabrieken	1	s.	—	3	—	—	—	0,83	—	†
Zoutwinning	1	h.	—	144	—	—	—	†	—	†
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	15	h.	—	58	†	†	—	†	—	†
Meubelmakerijen	2	h.	15	—	—	—	†	—	†	—
Huidendrogerijen	10	h.	—	17	†	†	—	†	—	†

2°. DRUKKERIJEN.

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden.		
				Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
1	Batavia.	Albrecht & Co.	snel- en gewone persen.	2	90	4
2	Id.	Favoriet	†	†	†	†
3	Id.	Indonesische Drukkerij en Translaat-bureau	†	†	†	†
4	Id.	Javasche Boekhandel en Drukkerij	snel- en trappersen.	4	102	18
5	Id.	Firma G. Kolff & Co.	snel- en gewone persen.	50	200	150
6	Id.	Idem	snel- en gewone persen.	2	90	4
7	Id.	Handelsdrukkerij en Kantoorboekhandel Mercurius	snel- en gewone persen.	1	26	—
8	Id.	Maatschappij tot exploitatie van dag-, week- of andere bladen in Nederlandsch-Indië	snel- en gewone persen.	—	52	87
9	Id.	Uitgeversmaatschappij Papyrus	snel- en gewone persen.	6	75	50
10	Id.	Firma Ruygrok & Co.	snel- en gewone persen.	8	86	85
11	Id.	F. B. Smits	snel- en trappersen.	1	44	20
12	Id.	Boekhandel Visser & Co.	snel- en gewone persen.	4	102	18
13	Id.	De Verwachting	snel- en gewone persen.	2	50	30
14	Id.	Boekhandel en Drukkerij Hoa Siang Ing Kiok	snel- en gewone persen.	1	25	50
15	Id.	Kho Tjeng Bie	snel- en gewone persen.	—	8	10
16	Id.	Ong Tjaij Hin	snelpersen.	—	2	1
17	Id.	Sing Po.	snel- en gewone persen.	2	28	34
18	Id.	Boekhandel en Drukkerij Han Po	handpersen.	—	5	5
19	Id.	Sedijd Leksana	snel- en gewone persen.	—	21	—
20	Id.	Tjong Koen Bie	snel- en gewone persen.	—	14	13
21	Buitenzorg.	C. J. Martherus & Co.	snelpers.	—	8	—
22	Id.	The Teng Hoeij & Co.	snel-, trap- en handpers.	—	8	5
23	Soebang.	Maatschappij tot exploitatie der Pamanoekan- en Tjiasemlanden	handpersen.	—	5	—
24	Bandoeng.	Eerste Bandoengsche Stoomdrukkerij, voorheen A. C. Nix & Co.	7 persen.	3	70	—
25	Id.	Maatschappij G. Vorkink	5 snelpersen, 5 klappersen en 1 verguldpers.	6	130	7
26	Id.	Boekhandel Visser & Co.	4 snel- en 4 trappersen.	—	60	3
27	Id.	Hok Lian Tjeng	1 groote pers en 9 kleine persen.	—	2	2
28	Id.	Lim Kim San	1 groote pers en 2 kleine persen.	—	11	4
29.	Id.	J. R. Razoua Kuhr	3 persen.	—	12	4
30	Id.	Insulinde	1 handpersje, 1 kleine degelpers en 2 groote persen.	1	61	1
31	Id.	On Tji The	5 kleine persen.	—	7	1
32	Id.	Tan Tek Liong	2 groote en 9 kleine persen.	—	39	10
33	Id.	Raden Wignjadisastra	2 persen.	—	39	—
34	Soekaboemi.	L. Zecha	5 groote en 2 kleine persen.	—	51	13
35	Id.	Khoe Sin Tjoan	†	†	†	†
36	Id.	Insulinde	1 groote pers en 3 kleine persen.	—	6	3

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden.		
				Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
37	Tasikmalaja.	KHOUW BENG HWAT (Soekapoera Handelsdrukkerij)	1 handpers en 4 trappersen.	—	10	1
38	Cheribon.	Drukkerij J. D. DE BOER	2 snel- en 2 degelpersen.	4	44	—
39	Id.	Firma VAN DEN WAGT & Co.	2 snel- en 2 degelpersen.	2	28	—
40	Id.	Insulinde	2 snelpersen en 1 degelpers.	2	34	—
41	Pekalongan.	LIM SOEI HOA	4 drukpersen.	—	21	9
42	Id.	HADJI MAWARDI BIN RATMAN	trap- en handpersen.	—	4	—
43	Tegal.	J. D. DE BOER	8 drukpersen.	1	98	—
44	Id.	HO LIE	1 drukpers.	—	7	1
45	Semarang.	Semarang Drukkerij en Boekhandel H. A. BENJAMINS	6 persen.	—	59	—
46	Id.	Boekhandel en Drukkerij A. BISSCHOP . . .	14 persen.	—	60	—
47	Id.	Boekhandel en Drukkerij, voorheen G. C. T. VAN DORP & Co.	26 persen.	12	343	12
48	Id.	Drukkerij, voorheen Dagblad „De Locomotief"	3 persen.	—	70	2
49	Id.	Boekhandel en Drukkerij MASMAN en STROINK	60 persen.	2	65	—
50	Id.	C. A. MISSET	8 persen.	—	74	—
51	Id.	ALOEWI ALI AKOEWAN	4 persen.	—	11	—
52	Id.	HIAP SING KONGSI	9 persen	—	54	8
53	Id.	Java Ien Boe Kongsie	9 persen.	—	48	14
54	Id.	Drukkerij Sinar Djawa	3 persen.	—	16	—
55	Soerabaja.	Boekhandel en Drukkerij, voorheen G. C. T. VAN DORP & Co.	14 persen.	6	200	—
56	Id.	Naamlooze vennootschap tot voortzetting van den boek-, papier- en kunsthandel E. FUHRI & Co.	12 persen.	—	140	—
57	Id.	Gebrs. GIMBERG & Co.	4 persen.	—	40	7
58	Id.	W.F. HARTMAN sr. (Handelsdrukkerij Excelsior)	4 persen.	1	12	—
59	Id.	Boekhandel en Drukkerij voorheen H. VAN INGEN	†	5	80	—
60	Id.	J. M. CHS. NIJLAND	10 persen.	—	120	—
61	Id.	Soerabajaasch Handelsblad	8 persen.	16	180	—
62	Id.	Nieuwe Soerabaja Courant	4 persen.	10	130	—
63	Id.	Soerabajaasch Nieuwsblad	3 persen.	—	60	—
64	Id.	Drukkerij „Polychroom"	7 snelpersen.	9	100	1
65	Id.	LIE SIONG HWIE	4 handpersen.	—	10	5
66	Id.	NIO SAIJ AN, firma THAIJ SIANG IN KIOK . .	5 handpersen.	—	30	15
67	Id.	OEIJ KHING HWA	3 handpersen.	—	15	5
68	Id.	Pewarta Soerabaja	4 persen.	1	26	6
69	Id.	SECH SOELEMAN BIN ABDULLAH BIN MARIE . .	6 handpersen.	—	5	4
70	Id.	Handelmaatschappij Setya Oesaha	†	—	66	1
71	Id.	TAN TIONG BIE	4 handpersen.	—	5	2
72	Id.	TJOA KHING LOK	6 handpersen.	—	25	4
73	Id.	Handelsdrukkerij Tjoen Tjhoei	†	—	42	20

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
74	Pasoeroean.	Wed. J. L. Kalshoven	2 drukpersen.	1	10	—
75	Id.	Kwee Tiauw Liang (Drukkerij Insulinde)	2 drukpersen.	—	3	—
76	Bangil.	Hadji Abdoelgani	2 drukpersen.	—	4	—
77	Malang.	Toko en Drukkerij „Kloeth"	4 drukpersen.	1	12	—
78	Id.	Jahn's Drukkerij	8 drukpersen.	6	52	—
79	Id.	Mevr. E. Kooper	1 kleine handpers.	—	1	—
80	Id.	Eerste Nederlandsch-Indische Koffiebranderij (lithografische metaaldrukkerij)	9 snelpersen.	1	70	—
81	Id.	Kwee Khaij Khee	8 persen.	—	22	3
82	Probolinggo.	J. Schuitemaker	2 snelpersen en 1 handpers.	2	16	—
83	Id.	Kho Tjin See	2 handpersen.	—	3	—
84	Id.	S. F. Tjook	1 handpers.	—	1	1
85	Magelang.	Boekhandel, drukkerij en binderij H. V. Maresch	6 snelpersen en 4 trappersen.	11	110	—
86	Id.	Tjen Tjoen Gwan	2 snel- en 2 trappersen.	—	14	15
87	Keboemen.	Keboemensche Drukkerij (Tjiam Bian Tjoe)	2 trappersen en 1 handpers.	—	2	1
88	Gombong.	Naamlooze vennootschap, voorheen Ch. Repaport	1 snelpers.	—	2	—
89	Tjilatjap.	Drukkerij J. D. de Boer	2 persen.	1	33	—
90	Singomerto (Bandjar)	Liem Bie Hien alias Ndjin Sant	1 handpers.	—	1	—
91	Poerwokerto	Snelpersdrukkerij Klaarwater & Co.	1 snelpers en 2 trekpersen.	2	14	—
92	Djokjakarta.	Naamlooze vennootschap, voorheen H. Buning	14 drukpersen.	12	135	1
93	Id.	Nieuwe Drukkerij Midden-Java	6 drukpersen.	4	49	3
94	Id.	Kunsthandel en Handelsdrukkerij J. Sigrist	3 drukpersen.	2	28	—
95	Id.	Tan Djie Peek (Mataramsche Drukkerij)	4 drukpersen.	—	10	4
96	Soerakarta.	Th. R. Landouw	3 snel-, 4 hand- en 3 trappersen.	—	—	45
97	Id.	A. Rusche	4 snel- en 6 trappersen.	—	—	52
98	Id.	Boedi Oetomo	2 snel- en 2 trappersen.	—	—	59
99	Id.	Siang Hak In Kwan	2 snel- en 2 trappersen.	—	10	30
100	Id.	Sie Dian Ho	4 snel- en 7 trappersen.	—	45	30
101	Id.	Tan Kiong Tjwan	1 snelpers en 4 trappersen.	—	4	8
102	Kediri.	Boedi karijo	†	—	14	—
103	Id.	Sie Soen Ho	†	—	17	2
104	Id.	Liem Liang Djwan	†	—	5	8
105	Padang.	Winkelmaatschappij, voorheen Paul Baümer	2 snel- en 2 voetpersen.	3	28	8
106	Id.	Drukkerij Insulinde	1 snelpers en 2 trappersen.	—	10	4
107	Id.	De Volharding	2 snel- en 2 trappersen.	—	34	8
108	Id.	Tiong Hoa Ien Soe Kiok	1 snelpers en 3 trappersen.	—	15	8
109	Id.	Orang Alam Minangkabau	1 snel- en 1 trappers.	—	15	—

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
110	Padang.	„Broeders Sumatra"	1 snel- en 1 trappers.	—	14	—
111	Id.	KALIDJO & Co.	1 handpers.	—	8	—
112	Id.	Gebroeders LIE	1 handpers.	—	3	—
113	Id.	TJOA TJIN BIE (Drukkerij Merapi)	1 handpers.	—	3	—
114	Padang Sidimpoean.	†	†	—	6	—
115	Palembang.	„De Industrieele Maatschappij"	snelpersen.	—	22	3
116	Id.	Boek- en Handelsdrukkerij „Zuid-Sumatra"	snelpersen.	—	—	5
117	Id.	SAID ABDURAHMAN BIN HAMID AL HABSI	gewone persen.	—	—	4
118	Id.	MANGOES ROSALI BIN MANGOES HADJI AGOES	gewone persen.	—	3	2
119	Benkoelen.	LIM DJIN SENG	1 snelpers, 2 trappersen en 2 handpersen.	—	15	5
120	Id.	HADJI MOHAMAD	1 trappers.	—	7	—
121	Medan.	De Deli Courant	15 persen.	2	84	17
122	Id.	VAREKAMP & Co.	10 persen.	2	93	6
123	Id.	Medansche Drukkerij J. MULDER & Co.	7 persen.	2	30	5
124	Id.	Sumatrasche Handelsdrukkerij	4 persen.	—	16	13
125	Id.	TJIN LIE	2 persen	—	2	2
126	Id.	TJÖ KIE	2 persen.	—	—	5
127	Id.	Sarikat Tapanoeli	3 persen.	—	25	—
128	Id.	Handelmaatschappij Setija Bangsa	1 pers.	—	20	—
129	Sabang.	Firma A. KOHLER & Co.	1 degeltrappers.	3	9	—
130	Koeta Radja.	De Deli Courant	2 snelpersen en 1 degelpers.	—	30	5
131	Bandjermasin.	R. HENNEMANN & Co.	†	—	8	—
132	Id.	LIM KWAT SENG	†	—	7	—
133	Id.	ONG KENG LIE	†	—	—	—
134	Pontianak.	KWEE BOEN TJAI	†	—	—	3
135	Makasser.	Handelsdrukkerij en kantoorhandel „Celebes"	†	—	60	—
136	Id.	BROUWER & Co.	†	—	12	—
137	Id.	JO AUW ANN	†	†	†	†
138	Menado.	Gebroeders QUE	2 persen.	—	6	—
139	Id.	Nederlandsch Zendelinggenootschap	3 persen.	1	3	—
140	Gorontalo.	YO UN ANN	3 persen.	—	3	—
141	Amboina.	ONG KIE HONG & Co.	2 persen.	—	10	—

III. Vergelijkend overzicht van de dagloonen der werklied bij

BEDRIJVEN.	Banjoemas.		Bantam.		Batavia.		Besoeki.		Cheribon.		Djokjakarta.		Kedoe		Ke
	[1]) O.	[2]) I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.		O.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.		15.
GEWO KO															
I. BOUWMATERIALEN.															
Cementfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	—	—	—	—	f 1,—	f 0,50	—	f 0,40	—	f 0,35	—	f 0,31	—	—	—
Kalkbranderijen	—	f 0,20	—	f 0,30	—	0,32	—	0,25	—	†	—	0,27^{5}	—	f 0	—
Kalkzandsteenfabrieken en steenhouwerijen	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Marmerslijperijen	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	—	0,20	—	0,29	0,29	0,27	—	0,25	—	†	—	—	—	0	—
Spiegelglasindustrie en glasslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trasfabrieken en leemindustrie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. VOEDINGS- EN GENOTMIDDELEN.															
Arak- en spiritusfabrieken	—	—	—	—	0,35	0,55	—	—	—	0,35	—	—	—	—	—
Bierbrouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	—	0,25	f 0,40	0,20	0,74	0,71	f 0,80	0,40	—	†	—	0,37	f 0,50	0	—
Conserven- en chocoladewerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffiebranderijen	—	—	—	—	—	—	—	0,45	—	—	—	—	—	—	—
Margarinefabrieken	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mineraalwater-, limonade- en stroopfabrieken	—	0,25	—	—	1,—	0,58^{5}	—	0,25	—	†	—	0,27	—	0	—
Olie (vette)-, dulcine- en kocolinefabrieken	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	0,25	—	—	—	0	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	—	—	—	—	0,50	0,50	—	—	—	†	—	—	—	0	—
Soja-(ketjap-) kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—	—	—	—	—	—
Tahoefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	0,28	—	—	—
Miefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veevoederfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	0,45	—	—	0,75	0,55	—	0,45	—	—	—	0,27^{5}	—	0	—
III. METAALBEWERKING.															
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	—	†	—	—	0,90	0,65	—	0,45	—	†	—	0,37^{5}	—	0	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	—	—	—	—	0,90	0,65	—	0,30	—	†	—	0,37	—	0	—
Goud- en zilversmederijen	—	—	—	—	0,75	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor koperbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatiewerkpl. v. muziekinstrum. en uurwerken	—	—	—	—	1,25	1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	—	—	—	—	0,75	0,48	—	0,29	—	†	—	0,44	—	0	—
Werkplaatsen v. aanmaak en herst. v. fijne werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—						
Werkplaatsen voor aanmaak en reparatie van spoor- en tramwegmateriaal	—	0,35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken v. aanmaak v. verpakkingsmidd. (drums, enz.)	—	0,45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. HOUTBEWERKING EN SCHEEPSBOUW.															
Billard- en pianofabrieken	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meubelmakerijen	f 0,85	0,30	0,68	0,60	0,66	0,40	0,90	0,60	—	—	f 0,68	0,40	0,50	0	0,85
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	—	—	—	—	0,90	0,65	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Scheepstimmerwerven	—	—	—	—	—	†	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Timmerwerkpl. en ateliers v. machin. houtbewerking	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. VLECHT- EN VEZELINDUSTRIE.															
Arenvezelfabrieken	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoedenvlechterijen	—	—	—	—	—	0,20	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kapokpersinstallatie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—	—	—	—
Mandenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mattenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0	—
Vlechten van rotan-meubilair	—	—	—	—	0,66	0,40	—	—	—	†	—	—	—	—	—
VI. CHEMISCHE INDUSTRIE.															
Batikkerijen en ververijen	—	0,30	—	—	—	—	—	0,30	—	†	0,30	0,40	—	0	—
Bereiding van chemische en pharmaceut. praeparaten	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van jodiumpraeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Carbidfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0	—
Chemische wasscherijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kininefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Papierfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepfabrieken	0,25	—	—	—	—	†	—	—	—	0,25	0,30	—	0,30	0	—
Zwavelzuurfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII. LEDER- EN LOOIMATERIALEN-INDUSTRIE.															
Gambirfabrieken en kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	0.75	0,60	—	—	—	—	0,50	0,50	—	—	—
Huidendrogerijen	—	—	—	—	—	†	—	0,40	—	†	—	—	—	0	—
Schoenmakerijen	0,50	0,20	—	—	—	—	0,50	0,45	—	†	—	0,29	0,50	—	—
Zadelmakerijen	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. DIVERSEN.															
Bereiding van aardolieproducten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cartonnagefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	—	—	—	—	0,70	0,60	—	—	—	0,24	0,30	0,34	—	—	0,50
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	—	—	—	—	—	0,70	—	—	—	0,40	—	0,30	—	—	—
Kleermakerijen	—	—	—	—	—	†	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—
Kunstmest- en beendermeelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabriek voor rubberbanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0	—
Vulcaniseerinrichtingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) O. = Vreemde oosterlingen. [2]) I. = Inlanders.

lied bij eenige der meest voorkomende industrieele ondernemingen.

Kedoe	Kediri.		Madioen.		Pasoeroean.		Pekalongan.		Preanger-Regentschappen.		Rembang.		Semarang.		Soerabaja.		Soerakarta.		Madoera.		Amboina.	
	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
	15.	16.	17	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.
O	**KOELIES.**																					
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	f 0,40	—	f 0,42	—	f 0,25	—	f 0,40	f 1,—	f 0,44	—	f 0,40	—	—	—	—
f 0	—	f 0,40	—	f 0,30	—	f 0,30	—	—	f 0,50	0,33	—	0,30	—	0,25	0,50	0,26	—	0,30	—	f 0,27^5	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	0,30	—	—	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	—	0,59	0,35	—	—	—	—	—	—
0	—	0,36	—	0,30	†	0,30	—	0,29	0,50	0,26	—	—	—	0,29	—	0,32	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,35	—	—	—	0,40	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	0,35	f 0,78	0,40	—	—	—	—	—	—	—	0,38	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0 0	—	0,40	—	0,23	—	0,30	0,38	0,27	0,50	0,34	—	0,25	f 0,50	0,27^5	0,60	0,50	†	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	0,40	—	—	—	0,35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0	—	—	f 0,50	0,33	—	0,31	0,50	0,29	0,70	0,33^5	—	—	0,40	0,40	0,65	0,50	—	0,38	—	—	—	—
0	—	0,32^5	—	—	—	0,50	0,50	0,26	—	0,10	—	—	—	0,30	—	0,44	—	—	—	—	—	—
0	—	—	0,20	0,25	—	0,30	—	—	0,50	0,26^5	—	—	0,40	0,37^5	—	—	—	0,21	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	0,33	—	—	0,50	0,25	—	—	—	0,27^5	0,61	0,40	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—	—	—	—	—	0,58	0,40	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	0,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	0,34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0	—	0,40	—	0,30	—	0,37	0,50	0,44	—	0,36^5	—	0,35	—	0,50	1,—	0,37	—	0,35	—	—	—	†
0	—	0,36	—	—	—	0,50	0,67	0,46	—	0,39	—	—	0,50	0,60	1,80	0,50	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	0,08	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	—	†	†	—	—	—	—	—	—
0	—	—	—	—	—	0,40	0,66	0,39	0,75	0,40^5	—	—	—	0,57	0,67^5	0,55	—	0,35	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	0,90	0,65	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,20	—	—	—	—	—	0,55	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0	—	0,40	—	0,30	—	—	0,65	0,48	0,32^5	0,41	—	—	—	—	—	0,44	—	†	—	—	—	†
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	0,60	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	0,55	—	—	—	—	—	—	0,52	0,89	—	0,36	—	—	—	0,35	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	0,35	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	0,50	—	—	—	0,51	0,80	0,60	—	0,35	—	—	—	†
0 0	0,85	0,40	—	0,30	0,75	0,30	—	—	0,67^5	0,50	—	—	0,45	0,48	0,75	0,40	f 0,57	0,37	—	0,30	—	—
	—	0,40	—	—	—	0,24	0,70	0,31	—	0,25	—	—	0,35	0,33	—	0,54	—	—	—	—	†	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,35	—	0,40	—	0,31	—	—	—	0,35	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,80	0,39	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	0,27	—	0,25	—	0,26	—	—	—	—	f 0,50	0,20	0,50	0,30	0,65	0,50	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	0,65	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—
0	—	0,25	—	—	—	—	0,50	0,25	—	0,10	—	0,20	—	0,12	—	0,40	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,70	0,40	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,60	0,35	—	—	—	—	—	—
0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	0,40	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	—	—	—
0 0	—	0,36	—	—	—	0,44	—	—	0,50	0,33^5	—	—	0,35	0,35	0,70	0,40	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—	0,60	0,48	—	†	—	—	—	—
0	—	0,32	—	—	—	—	—	—	0,30	0,32^5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
)	—	0,35	—	0,27	—	—	0,50	0,50	0,80	0,51	—	—	—	0,30	—	—	—	†	—	—	—	†
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,35^5	0,25	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—	0,45	—	0,40	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	0,50	0,35	—	—	†	†	0,66	0,45	0,50	0,37	—	—	0,42	0,44	†	†	0,35	0,33^5	—	—	—	†
	—	—	—	—	—	0,44	—	—	—	0,26	—	—	—	0,50	—	0,48	—	0,45	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	0,80	—	—	—	—	0,27^5	†	†	—	—	—	—	—	†
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	0,55	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0	—	—	—	—	—	0,30	0,30	0,20	—	—	—	0,24	0,30	0,25	0,17	0,20	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	0,40	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—

BEDRIJVEN.	Atjeh en onderhoorigheden.		Bali en Lombok.		Banka.		Benkoelen.		Billiton.		Celebes en onderhoorigh.		Djambi.		[Lamp]o[ng] distr.
	O. 37.	I. 38.	O. 39.	I. 40.	O. 41.	I. 42.	O. 43.	I. 44.	O. 45.	I. 46.	O. 47.	I. 48.	O. 49.	I. 50.	O. 51.
I. BOUWMATERIALEN.															
Cementfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	—	f 0,51	—	—	—	f 0,40	—	—	—	—	—	—
Kalkzandsteenfabrieken en steenhouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	—	†	—	—	0,77^{5}	—	—	—	0,40	—	†	†	—	—	—
Spiegelglasindustrie en glasslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trasfabrieken en leemindustrie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. VOEDINGS- EN GENOTMIDDELEN.															
Arak- en spiritusfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bierbrouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	†	†	†	—	—	—	f 0,75	f 0,50	0,50	—	†	†	—	—	—
Conserven- en chocoladewerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffiebranderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margarinefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mineraalwater-, limonade- en stroopfabrieken	—	†	—	—	—	—	0,50	0,50	—	—	†	†	†	—	—
Olie (vette)-, dulcine- en kocolinefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soja (ketjap-) kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tahoefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veevoederfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	†	—	—	0,68^{5}	—	—	0,50	0,50	f 0,50	—	—	†	—	—
III. METAALBEWERKING.															
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	—	†	—	—	—	—	—	—	0,75	0,75	—	—	—	—	—
Goud- en zilversmederijen	—	†	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor koperbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatiewerkplaatsen voor muziekinstrumenten en uurwerken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en herstellen van fijne werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en reparatie van spoor- en tramwegmateriaal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen (drums, enz.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. HOUTBEWERKING EN SCHEEPSBOUW.															
Billard- en pianofabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	†	—	—
Meubelmakerijen	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Scheepstimmerwerven	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timmerwerkplaatsen en ateliers voor machinale houtbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. VLECHT- EN VEZELINDUSTRIE.															
Arenvezelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoedenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kapokpersinstallatie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mandenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mattenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vlechten van rotan-meubilair	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—
VI. CHEMISCHE INDUSTRIE.															
Batikkerijen en ververijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van chemische en pharmaceut. praeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van jodiumpraeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Carbidfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chemische wasscherijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kininefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Papierfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepfabrieken	—	—	—	—	—	—	0,75	0,50	—	—	†	†	—	—	—
Zwavelzuurfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII. LEDER- EN LOOIMATERIALEN-INDUSTRIE.															
Gambirfabrieken en kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Huidendrogerijen	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schoenmakerijen	—	†	—	—	—	—	1,—	0,50	—	—	—	—	—	—	—
Zadelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. DIVERSEN.															
Bereiding van aardolieproducten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cartonnagefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	—	†	—	—	—	—	†	†	—	—	†	†	—	—	—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—
Kleermakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kunstmest- en beendermeelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabriek voor rubberbanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vulcaniseerinrichtingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

ampongsche districten.		Menado.		Palembang.		Riouw en onderhoorigh.		Oostkust van Sumatra.		Sumatra's Westkust.		Tapanoeli.		Ternate en onderhoorigheden.		Timor en onderhoorigh.		Westerafd. van Borneo.		Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	
O. 51.	I. 52.	O. 53.	I. 54.	O. 55.	I. 56.	O. 57.	I. 58.	O. 59.	I. 60.	O. 61.	I. 62.	O. 63.	I. 64.	O. 65.	I. 66.	O. 67.	I. 68.	O. 69.	I. 70.	O. 71.	I. 72.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,62	0,48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,38	—	—	0,39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	†	—	f 0,35	f 1,—	f 0,60	—	f 0,60	0,69	f 0,43	0,75	0,39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,35	—	0,68	0,40	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	f 0,20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	0,57	0,80	—	—	0,52	0,60	0,75	0,50	f 0,75	f 0,50	—	—	—	f 0,40	f 0,71	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	0,40	0,75	0,45	—	—	—	—	—	—	0,81	f 0,62	—	—
—	f 0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	0,60	0,25	—	0,66	0,66	—	—	0,87^{5}	0,52^{5}	—	0,48	—	0,45	—	f 0,40	—	0,45	0,70	0,60	—	—
—	—	—	—	0,90	0,72	—	—	0,50	0,56	—	—	0,90	0,62	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	0,90	0,72	—	—	0,50	0,56	—	0,40	—	—	—	—	—	—	1,50	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	†	0,40	—	—	—	—	—	0,45	—	0,70	0,47	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,70	0,59	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	0,55	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	0,94	0,58	—	—	0,66	0,50	—	—	—	0,50	—	—	—	—	0,90	0,70	—	f 0,65
—	—	0,45	—	—	—	—	—	0,37	—	0,72	0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,50	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	0,50	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	0,60	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1,—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,80	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	0,20	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	†	—	—	—	—	—	—	0,40	—	0,50	0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1,02	0,64	—	—	0,65	0,51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50
—	—	—	—	0,69	0,72	—	—	0,85	0,55	0,50	0,25	—	0,40	—	—	—	—	—	—	—	0,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1,75	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	0,70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

ERVARE WE

BEDRIJVEN.	Banjoemas.		Bantam.		Batavia.		Besoeki.		Cheribon.		Djokjakarta.		Kedoe.		Ked
	[1]) O. 1.	[2]) I. 2.	O. 3.	I. 4.	O. 5.	I. 6.	O. 7.	I. 8.	O. 9.	I. 10.	O. 11.	I. 12.	O. 13.	I. 14.	O. 15.
I. BOUWMATERIALEN.															
Cementfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	—	—	—	—	f 1,—	f 0,75	—	—	—	f 0,35	f 0,35	f 0,59	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	†	—	0,50	—	—	—
Kalkzandsteenfabrieken en steenhouwerijen	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Marmerslijperijen	—	—	—	—	1,—	0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	—	—	—	f 0,47	0,43	0,31	—	f 0,35	—	†	—	—	—	—	—
Spiegelglasindustrie en glasslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trasfabrieken en leemindustrie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. VOEDINGS- EN GENOTMIDDELEN.															
Arak- en spiritusfabrieken	—	—	—	—	—	1,25	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—
Bierbrouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	—	—	—	—	0,88	0,79	f 1,75	0,65	—	†	0,50	0,65	—	—	0,90
Conserven- en chocoladewerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffiebranderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margarinefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mineraalwater-, limonade- en stroopfabrieken	—	f 0,35	—	—	1,50	0,88	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Olie (vette)-, dulcine- en kocolinefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,8	1,30
Sigaren- en sigarettenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Soja (ketjap-) kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	0,3	—
Tahoefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veevoederfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,—
IJsfabrieken	f 1,—	0,65	—	—	1,—	0,70	0,85	0,90	—	—	—	0,80	f 1,40	0,5	—
III. METAALBEWERKING.															
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	—	—	—	—	1,25	0,85	—	1,50	—	†	$1,47^5$	1,04	—	2,5	1,25
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	—	—	—	—	1,25	0,85	—	0,60	—	†	1,87	1,75	—	2,5	—
Goud- en zilversmederijen	—	—	—	0,60	1,—	0,75	—	0,50	—	—	—	0,25	—	—	—
Werkplaatsen voor koperbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—
Reparatiewerkpl. v. muziekinstrum. en uurwerken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	—	—	—	—	1,—	0,63	—	0,49	—	—	—	0,72	—	0,3	1,50
Werkplaatsen v. aanmaak en herst. v. fijne werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en reparatie van spoor- en tramwegmateriaal	$0,57^5$	0,79	—	—	—	0,85	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken v. aanmaak v. verpakkingsmidd. (drums, enz.)	—	0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. HOUTBEWERKING EN SCHEEPSBOUW.															
Billard- en pianofabrieken	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meubelmakerijen	†	—	f 0,78	—	—	—	1,75	—	—	—	0,79	0,52	1,—	0,5	,25
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	—	—	—	—	0,78	0,40	—	—	†	†	—	—	—	—	—
Scheepstimmerwerven	—	—	—	—	1,25	0,85	—	—	†	†	—	—	—	—	—
Timmerwerkpl. en ateliers v. machin. houtbewerking	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. VLECHT- EN VEZELINDUSTRIE.															
Arenvezelfabrieken	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoedenvlechterijen	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kapokpersinstallatie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—	—	—	—
Mandenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mattenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,3	—
Vlechten van rotan-meubilair	—	—	—	—	0,78	0,40	—	—	—	†	—	—	—	—	—
VI. CHEMISCHE INDUSTRIE.															
Batikkerijen en ververijen	—	—	—	—	0,78	0,38	0,70	0,75	—	†	0,50	1,—	—	—	—
Bereiding van chemische en pharmaceut. praeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van jodiumpraeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Carbidfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,6	—
Chemische wasscherijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kininefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Papierfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepfabrieken	—	—	—	—	0,65	0,50	1,—	0,30	—	—	—	—	—	—	—
Zwavelzuurfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII. LEDER- EN LOOIMATERIALEN-INDUSTRIE.															
Gambirfabrieken en kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	1,25	—	—	—	—	0,70	—	—	—	—
Huidendrogerijen	—	—	—	—	—	†	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Schoenmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	0,55	0,90	0,75	0,7	—
Zadelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. DIVERSEN.															
Bereiding van aardolieproducten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cartonnagefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	†	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	—	—	—	—	1,—	0,80	—	—	—	$1,87^5$	0,81	0,59	—	—	,05
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	—	—	—	—	1,50	0,92	—	—	—	0,40	—	0,60	—	—	—
Kleermakerijen	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	†	—	—	—	—	—
Kunstmest- en beendermeelfabrieken	—	—	—	—	—	0,55	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabriek voor rubberbanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vulcaniseerinrichtingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

a) Dit cijfer werd slechts door ééne kleine drukkerij vermeld, overigens bleven de loonen dier inrichtingen onbekend.

…oe.	Kediri.		Madioen.		Pasoeroean.		Pekalongan.		Preanger-Regentschappen.		Rembang.		Semarang.		Soerabaja.		Soerakarta.		Madoera.		Amboina.	
I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.
…RE WERKLIEDEN.																						
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	f 2,—	—	f 0,75	—	—	—	f 0,85	—	f 0,82	—	f 0,80	—	—	—	—
—	—	—	—	f 0,45	—	f 0,70	—	—	—	0,60	f 0,50	f 0,42	—	—	—	0,52	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	f 1,—	0,73	—	—	—	—	—	—
—	—	f 0,55	—	0,40	—	—	—	0,50	—	0,50	—	—	—	—	—	0,82⁵	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	0,50	—	0,46	—	—	—	—	—	—	1,65	0,79	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	,90	1,05	f 0,50	0,40	†	0,50	—	0,45	f 2,—	0,60	—	0,50	—	0,40	0,75	0,81	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,50	—	—	—	0,50	—	—	0,60	0,37⁵	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	0,50	—	1,—	—	0,44	1,40	0,50	—	—	f 0,85	0,55	—	0,61	—	—	—	—	—	—
f 0,8	1,30	0,96	—	—	—	—	—	1,—	—	0,30	—	0,92	—	—	2,50	1,02	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	—	—	—	0,40	0,30	—	—	—	—	—	—	—	—
0,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,37⁵	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2,—	0,90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,5	—	1,—	—	0,50	f 2,50	0,84	—	1,—	—	0,40	—	1,05	0,80	1,—	—	0,80	—	1,25	—	—	—	†
2,5	1,25	1,25	—	0,75	—	1,—	f 1,—	0,86	1,40	1,75	—	—	2,10	1,—	4,—	1,—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	0,35	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2,5	—	—	—	—	2,50	1,11	—	1,19	1,91	1,18	—	—	2,—	1,75	1,—	1,10	—	0,95	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—	—	—	—	1,—	0,65	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,3	1,50	1,25	—	—	—	0,95	—	—	1,97⁵	1,80	—	—	—	0,55	—	0,72	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,50	—	—	—	—	—	†
—	—	—	—	—	—	0,93	1,38	1,07	—	—	—	—	—	1,08	—	1,20	—	—	f 2,50	f 1,—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,82⁵	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,—	1,20	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	1,12⁵	—	—	2,25	0,85	1,10	1,—	—	—	—	—	—	—
0,5	1,25	0,70	1,15	0,83	2,26	0,75	—	—	1,95	0,90	—	—	1,17	0,75	0,93⁵	0,60	f 1,24	0,59	0,62⁵	—	—	—
—	—	1,—	—	—	—	0,37	—	0,75	—	0,60	—	—	2,50	0,75	1,—	1,40	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,—	1,60	—	—	0,60	0,51	—	—	1,75	1,—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	0,65	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	1,75	0,75	—	—	—	—	—	—	—	†
—	—	0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—
0,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,04	1,—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,40	—	†	—	0,20	—	0,70	—	0,16	—	0,25	—	0,22⁵	—	0,50	—	0,16	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—
0,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,70	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	0,70	—	—	—	—	—	—
—	—	0,38	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,7	—	1,—	—	0,67	—	0,51	—	1,—	0,87⁵	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,05	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,15	2,—	1,40	—	0,75	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,—	1,50	—	—	—	—	—	—
—	,05	1,—	—	—	—	0,25 a)	—	1,17	1,42⁵	1,17⁵	—	—	0,75	0,75	†	†	0,48	0,52	—	—	—	†
—	—	—	—	—	—	0,94	—	—	—	0,72	—	—	1,80	1,30	—	1,14	—	0,67	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	0,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,25	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,30	0,50	0,40	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,50	0,50	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—

BEDRIJVEN.	Atjeh en onderhoorigheden.		Bali en Lombok.		Banka.		Benkoelen.		Billiton.		Celebes en onderhoorigh.		Djambi.	
	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.	50.
I. BOUWMATERIALEN.														
Cementfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,66	—	—	—	—	—
Kalkzandsteenfabrieken en steenhouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	—	—	—	—	f 1,—	—	—	—	0,66	—	†	†	—	—
Spiegelglasindustrie en glasslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trasfabrieken en leemindustrie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. VOEDINGS- EN GENOTMIDDELEN.														
Arak- en spiritusfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bierbrouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	†	†	†	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
Conserven- en chocoladewerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffiebranderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margarinefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mineraalwater-, limonade- en stroopfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Olie (vette)-, dulcine- en kocolinefabrieken	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	†	†	†	†
Sigaren- en sigarettenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
Soja (ketjap-) kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tahoefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veevoederfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	—	—	f 0,83	0,60	—	—	—	3,—	—	†	†	†	†
III. METAALBEWERKING.														
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	2,10	f 2,10	—	—	—	—
Goud- en zilversmederijen	—	—	—	—	—	—	—	—	0,83	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor koperbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatiewerkplaatsen voor muziekinstrumenten en uurwerken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en herstellen van fijne werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en reparatie van spoor- en tramwegmateriaal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen (drums, enz.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. HOUTBEWERKING EN SCHEEPSBOUW.														
Billard- en pianofabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	†	†
Meubelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Scheepstimmerwerven	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timmerwerkplaatsen en ateliers voor machinale houtbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. VLECHT- EN VEZELINDUSTRIE.														
Arenvezelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoedenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kapokpersinstallatie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mandenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mattenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vlechten van rotan-meubilair	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
VI. CHEMISCHE INDUSTRIE.														
Batikkerijen en ververijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van chemische en pharmaceut. praeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van jodiumpraeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Carbidfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chemische wasscherijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kininefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Papierfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zwavelzuurfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII. LEDER- EN LOOIMATERIALEN.														
Gambirfabrieken en kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Huidendrogerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schoenmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
Zadelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. DIVERSEN.														
Bereiding van aardolieproducten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cartonnagefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
Kleermakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kunstmest- en beendermeelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabriek voor rubberbanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vulcaniseerinrichtingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Lampongsche districten.		Menado.		Palembang.		Riouw en onderhoorigh.		Oostkust van Sumatra.		Sumatra's Westkust.		Tapanoeli.		Ternate en onderhoorigheden.		Timor en onderhoorigh.		Westerafd. van Borneo.		Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	
O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.	58.	59.	60.	61.	62.	63.	64.	65.	66.	67.	68.	69.	70.	71.	72.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 2,—	f 1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,69	—	—	0,56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1,60	f 1,15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	f 1,—	—	—	—	—	—	0,55	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	f 0,55	—	—	—	—	—	0,63	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	1,31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	f 1,20	1,—	—	—	—	1,15	—	—	f 1,—	f 0,60	—	—	f 1,—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,—	f 1,—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1,10	f 1,10	1,—	1,—	—	—	1,70	$0{,}92^{5}$	—	0,60	—	—	—	—	1,50	f 1,—	—	—	—	—
—	—	—	—	3,—	2,—	—	—	2,40	1,70	—	0,73	2,50	1,50	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	3,—	2,—	—	—	1,70	1,72	—	—	—	—	—	—	—	—	3,—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,65	—	1,—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,90	—	—	—	—	—	0,90	—	—	0,85	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	2,50	2,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	3,—	—	—	f 0,70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1,—	0,62	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,30	—	—	f 1,50
—	—	—	—	—	—	—	—	0,72	—	1,15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,—	—
—	—	1,15	—	—	—	—	—	2,50	1,50	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2,—	1,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	1,30	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1,50	1,20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,80	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	0,50	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,70	—	—	—	—	—	1,—	—	0,80	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	0,60	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2,12	2,35	—	—	1,80	1,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75
—	—	—	—	1,—	1,—	—	—	1,25	1,50	—	0,35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75
—	—	—	—	—	2,—	—	—	1,90	1,53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

BEDRIJVEN.	Banjoemas.		Bantam.		Batavia.		Besoeki.		Cheribon.		Djokjakarta.		Kedoe.		Ked
	[1]) O.	[2]) I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14	15.
														MA	O
I. BOUWMATERIALEN.															
Cementfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	—	—	—	—	f 1,50	f 1,—	—	—	—	f 0,60	—	f 1,—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	—	—	0,35	—	—	—	†	—	0,50	—	—	—
Kalkzandsteenfabrieken en steenhouwerijen	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Marmerslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	—	—	—	f 0,60	1,50	0,45	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Spiegelglasindustrie en glasslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trasfabrieken en leemindustrie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. VOEDINGS- EN GENOTMIDDELEN.															
Arak- en spiritusfabrieken	—	—	—	—	1,—	1,66	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bierbrouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	—	—	—	—	1,50	1,—	—	—	—	†	—	1,50	—	—	—
Conserven- en chocoladewerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffiebranderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50
Margarinefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mineraalwater-, limonade- en stroopfabrieken	—	—	—	—	—	2,—	—	—	—	†	—	—	—	f 0,5	—
Olie (vette)-, dulcine- en kocolinefabrieken	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	0,45	—	0,5	1,26
Sigaren- en sigarettenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soja (ketjap-) kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Tahoefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veevoederfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	f 1,30	—	—	—	2,—	1,—	0,76	—	—	—	2,80	—	0,5	—
III. METAALBEWERKING.															
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	—	—	—	—	—	1,50	—	—	—	†	—	2,45	—	0,	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	—	—	—	—	—	1,50	—	0,85	—	†	—	5,—	—	0,	—
Goud- en zilversmederijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor koperbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatiewerkpl. v. muziekinstrum. en uurwerken	—	—	—	—	4,—	1,50	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	—	—	—	—	—	1,25	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en herstellen van fijne werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en reparatie van spoor- en tramwegmateriaal	—	1,45	—	—	—	1,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen (drums, enz.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. HOUTBEWERKING EN SCHEEPSBOUW.															
Billard- en pianofabrieken	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meubelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—	—	—	—	—
Scheepstimmerwerven	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timmerwerkpl. en ateliers v. machin. houtbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. VLECHT- EN VEZELINDUSTRIE.															
Arenvezelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoedenvlechterijen	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kapokpersinstallatie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—	1,—
Mandenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mattenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vlechten van rotan-meubilair	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—
VI. CHEMISCHE INDUSTRIE.															
Batikkerijen en ververijen	—	—	—	—	2,—	1,—	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Bereiding van chemische en pharmaceut. praeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van jodiumpraeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Carbidfabrieken	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Chemische wasscherijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kininefabrieken	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Papierfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—
Zwavelzuurfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII. LEDER- EN LOOIMATERIALEN-INDUSTRIE.															
Gambirfabrieken en kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	—	0,80	0,80	—	†	—	1,—	—	—	1,20
Huidendrogerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,90
Schoenmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zadelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. DIVERSEN.															
Bereiding van aardolieproducten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cartonnagefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,10	—	—	—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	—	—	—	—	—	1,50	—	—	—	†	—	1,—	—	—	—
Kleermakerijen	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kunstmest- en beendermeelfabrieken	—	—	—	—	—	1,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabriek voor rubberbanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vulcaniseerinrichtingen	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—

…doe.	Kediri.		Madioen.		Pasoeroean.		Pekalongan.		Preanger-Regentschappen.		Rembang.		Semarang.		Soerabaja.		Soerakarta.		Madoera.		Amboina.	
I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.
A… OERS.																						
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	f 0,50	—	f 0,81	—	—	f 0,80	f 0,85	—	f 0,78	—	f 1,30	—	—	—	—
—	—	f 0,41	—	f 0,75	—	f 0,80	—	—	f 0,85	0,67^5	f 0,35	f 0,45	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,55	—	—	—	—	—	—	—	1,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,60	—	0,50	—	—	—	0,50	—	0,47	—	—	—	—	—	1,01	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,55	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	f 2,—	1,25	—	0,64	—	—	—	—	—	—	—	0,72	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	1,—	1,—	—	—	0,50	—	—	0,86	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	0,50	—	—	—	2,—	1,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f 0,	—	—	—	0,50	0,50	—	—	0,47	—	—	—	—	0,80	0,80	—	1,14	f 1,—	0,55	—	—	—	—
0,	1,26	0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,96	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,65	0,47	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	f 3,—	1,—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,87^5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,	—	0,67^5	—	0,75	—	0,76	—	0,80	—	2,—	—	0,72	0,60	1,30	1,—	1,—	—	1,—	—	—	—	†
0,	—	—	f 1,—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	0,58	1,50	2,—	2,—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,	—	—	—	—	—	0,85	—	2,25	—	2,—	—	—	2,—	0,90	—	2,50	—	2,25	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	0,75	—	—	—	0,40	—	0,98	—	—	†	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,80	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	f 1,36	1,40	—	—	—	—	—	—	—	1,50	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,82^5	2,32	2,25	—	1,25	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,50	2,—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1,20	—	—	—	0,60	—	—	—	1,—	—	1,25	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,08	0,47	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,15	—	—	—	1,50	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1,—	—	0,75	—	—	0,46	—	—	—	—	—	0,37^5	0,60	0,70	—	0,60	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—	—	—	—	—	—
1,	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,80	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,12^5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—
—	—	0,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,80	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1,20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,50	—	†	—	—	—	—
—	0,90	—	—	—	—	—	—	—	3,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,96	—	0,80	—	1,25	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1,50	1,—	0,60	—	—	1,33	1,50	—	—	1,08	0,83	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,82	—	—	1,80	2,—	—	1,20	—	1,25	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	0,75	—	0,87	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,50	0,45	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

BEDRIJVEN.	Atjeh en onderhoorigheden. O.	Atjeh en onderhoorigheden. I.	Bali en Lombok. O.	Bali en Lombok. I.	Banka. O.	Banka. I.	Benkoelen. O.	Benkoelen. I.	Billiton. O.	Billiton. I.	Celebes en onderhoorigh. O.	Celebes en onderhoorigh. I.	Djambi O.
	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.
I. BOUWMATERIALEN.													
Cementfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cementtegel- en betonwerkfabrieken	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderijen	—	—	—	—	f 0,80	—	—	—	f 0,83	—	—	—	—
Kalkzandsteenfabrieken en steenhouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marmerslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	—	†	—	†	1,50	—	—	—	0,83	—	†	†	—
Spiegelglasindustrie en glasslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trasfabrieken en leemindustrie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II. VOEDINGS- EN GENOTMIDDELEN.													
Arak- en spiritusfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bierbrouwerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brood-, beschuit- en banketbakkerijen	†	†	†	—	—	—	—	—	—	f 0,83	†	†	—
Conserven- en chocoladewerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffiebranderijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margarinefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mineraalwater-, limonade- en stroopfabrieken	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—
Olie (vette)-, dulcine- en kocolinefabrieken	—	—	†	†	—	—	—	—	—	—	†	†	†
Sigaren- en sigarettenfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soja (ketjap-) kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tahoefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veevoederfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	†	—	†	0,80	—	—	—	3,—	—	†	†	†
III. METAALBEWERKING.													
Automobiel- en rijwielreparatiewerkplaatsen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—
Blikslagerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Constructie- en reparatiewerkplaatsen, machinefabrieken en metaalgieterijen	—	†	—	—	—	—	—	—	3,75	3,33	—	—	—
Goud- en zilversmederijen	—	†	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor koperbewerking	—	—	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatiewerkplaatsen voor muziekinstrumenten en uurwerken	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	†	†	—
Smederijen (bankwerkers en hoefsmeden)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en herstelling van fijne werktuigen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Werkplaatsen voor aanmaak en reparatie van spoor- en tramwegmateriaal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabrieken voor aanmaak van verpakkingsmiddelen (drums, enz.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. HOUTBEWERKING EN SCHEEPSBOUW.													
Billard- en pianofabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtzagerijen	—	†	†	—	—	—	—	—	—	—	†	†	†
Meubelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—
Rijtuig- en carosseriefabrieken en wagenmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Scheepstimmerwerven	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timmerwerkplaatsen en ateliers van machinale houtbewerking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. VLECHT- EN VEZELINDUSTRIE.													
Arenvezelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoedenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kapokpersinstallatie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mandenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mattenvlechterijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vlechten van rotan-meubilair	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—
VI. CHEMISCHE INDUSTRIE.													
Batikkerijen en ververijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van chemische en pharmaceut. praeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bereiding van jodiumpraeparaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Carbidfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chemische wasscherijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kininefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Papierfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zwavelzuurfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII. LEDER- EN LOOIMATERIALEN-INDUSTRIE.													
Gambirfabrieken en kokerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leerlooierijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Huidendrogerijen	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schoenmakerijen	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—
Zadelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. DIVERSEN.													
Bereiding van aardolieproducten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cartonnagefabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diamantslijperijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukkerijen en boekbinderijen	—	†	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—
Electriciteit- en lichtgasfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	†	†	—
Kleermakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kunstmest- en beendermeelfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabriek voor rubberbanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vuurwerkfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vulcaniseerinrichtingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

mpongsche districten.		Menado.		Palembang.		Riouw en onderhoorigh.		Oostkust van Sumatra.		Sumatra's Westkust.		Tapanoeli.		Ternate en onderhoorigheden.		Timor en onderhoorigh.		Westerafd. van Borneo.		Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	
O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.	O.	I.
51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.	58.	59.	60.	61.	62.	63.	64.	65.	66.	67.	68.	69.	70.	71.	72.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	f 1,50	—	—	—	f 2,25	—	—	f 1,50	f 1,—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	2,07^{5}	—	—	f 2,50	1,30	—	1,—	1,—	—	—	f 1,50	—	f 1,25	—	—	—	—
—	—	—	—	—	3,50	—	—	—	3,65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	3,50	—	—	2,96	2,80	—	†	—	—	—	—	—	—	f 2,—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1,—	f 1,60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	f 1,50	0,85	—	—	1,35	1,—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—	f 1,—	—	f 2,50
—	—	—	—	—	—	—	—	1,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1,50	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1,15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2,25	2,25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1,55	1,37	—	—	1,—	0,90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,—
—	—	—	—	2,50	3,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,—
—	—	—	—	—	2,65	—	—	—	2,45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

IV. **Overzicht betreffende het gemiddeld bedrag van ambachts- en koelieloonen over 1912, 1913, 1914, 1915 en 1916.** a)

Gewesten.	Afdeelingen.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
			JAVA EN MADOERA.							
Banjoemas.	Banjoemas . .	1912	f 10,— à f30,— 's maands.	f7,50 à f10,— 's maands.	f0,20 à f0,30	f0,15 à f0,25	f0,40 à f0,70	—	—	f20,— à f115,- 's maands.
		1913	f 10,— à f30,— 's maands.	f7,50 à f10,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,75	—	—	f20,— à f115,- 's maands.
		1914	f 10,— à f50,— 's maands.	f7,50 à f10,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,40 „ 0,70	f0,25 à f0,30	f0,50 à f1,—	f10,— à f100,- 's maands.
		1915	f 7,50 à f 50,— 's maands.	f7,50 à f10,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,15 „ 0,35	0,30 „ 3,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	f25,— à f120,- 's maands.
		1916	f 7,50 à f 60,— 's maands.	f 0,15 à f 0,40	0,20 „ 0,40	0,10 „ 0,40	0,40 „ 3,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	f25,— à f120,- 's maands.
	Poerwakerta .	1912	f 10,— à f30,— 's maands.	0,17 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,40 „ 2,50	—	0,40 „ 1,90	f25,— à f110,- 's maands.
		1913	f 10,– à f30,– 's maands.	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,40 „ 2,50	—	0,40 „ 2,—	f25,— à f110,- 's maands.
		1914	f10,— à f35,— 's maands.	0,14 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,40 „ 2,50	—	0,30 „ 2,50	f25,— à f120,- 's maands.
		1915	f10,— à f35,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,30	†	0,40 „ 2,50	—	2,— „ 2,50	f25,— à f110,- 's maands.
		1916	f 10,— à f35,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,35	†	0,40 „ 2,50	—	2,— „ 2,50	f30,— à f120,- 's maands.
	Poerbalingga.	1912	f 0,20 à f 0,80	0,15 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,30 „ 1,75	f0,20 à f0,50	0,30 „ 1,75	f 0,50 à f 3,3-
		1913	0,20 „ 0,80	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,75	0,25 „ 0,60	0,30 „ 1,75	0,50 „ 3,3-
		1914	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 2,—	0,35 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,50 „ 3,3-
		1915	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 2,—	0,35 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,50 „ 3,3-
		1916	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 2,—	0,35 „ 0,50	0,50 „ 1,50	16,— „ 100,- 's maands.
	Bandjarnegara	1912	f 10 's maands.	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,35	1,— „ 1,50	—
		1913	10 „	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	1,— „ 1,50	—
		1914	10 „	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,25	0,50 „ 1,—	f 0,50	f 1,50	—
		1915	10 „	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,25	0,50 „ 1,—	0,50	1,50	—
		1916	10 „	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,25	0,50 „ 1,—	0,50	1,50	—
	Tjilatjap . . .	1912	f 0,35 à f 0,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,60	0,50 „ 1,—	—	—	—
		1913	0,40 „ 0,60	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,60	0,50 „ 1,—	—	—	—
		1914	0,40 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	f0,33 à f0,75	f1,— à f2,50	f 1,17 à f 4,-
		1915	0,50 „ 1,—	0,35 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,33 „ 0,75	1,— „ 2,50	1,17 „ 3,3-
		1916	0,50 „ 1,—	0,35 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	10,— „ 18,— 's maands.	1,— „ 2,50	1,— „ 3,3-
	Gemiddeld .	1912	f 0,31 à f 0,85	f0,20 à f0,31^5	f0,21 à f0,37	f0,20 à f0,38	f0,42 à f1,39	f0,22^5 à f0,42^5	f0,57 à f1,72	f 0,72 à f 3,5-
		1913	0,33^5 „ 0,90	0,25 „ 0,32^5	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,42 „ 1,40	0,25 „ 0,49	0,67 „ 1,72	0,72 „ 3,5-
		1914	0,30 „ 0,87	0,23 „ 0,36	0,22 „ 0,34	0,20 „ 0,37	0,44 „ 1,54	0,34^5 „ 0,51	0,86 „ 2,—	0,71 „ 3,6-
		1915	0,38 „ 1,03	0,26 „ 0,35	0,22 „ 0,33	0,20 „ 0,41	0,42 „ 2,—	0,36 „ 0,52^5	1,10 „ 1,80	0,83 „ 3,5-
		1916	0,38 „ 1,10	0,24 „ 0,34	0,22 „ 0,36	0,19 „ 0,42^5	0,44 „ 2,—	0,36 „ 0,52	1,10 „ 1,95	0,84 „ 3,6-

a) De loonen zijn per dag opgegeven, tenzij anders is vermeld.

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders.					Chineezen.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Bantam. . .	Serang	1912	f 0,33^5	f 0,25	f0,25 à f0,30	f0,20 à f0,75	f0,50 à f1,50	f0,40 à f0,50	f0,50 à f1,75	—
		1913	f0,33^5 à f0,40	f0,25 à f0,30	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,75	f 1,75
		1914	0,33^5 „ 0,66^5	0,25 „ 0,40	0,30 „ 0,40	0,30 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,75	—
		1915	0,33^5 „ 0,50	0,25 „ 0,30	f 0,30	0,20 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 2,—	—
		1916	0,33^5 „ 0,66	0,30 „ 0,40	f0,30 à f0,40	0,20 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 2,—	—
	Anjer	1912	—	—	0,30 „ 0,35	0,10 „ 0,75	0,60 „ 1,50	0,40 „ 0,50	f 1,50	—
		1913	—	—	0,30 „ 0,40	0,10 „ 0,75	0,60 „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,50	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Tjilegon. . . .	1912	—	—	f0,30 à f0,35	f0,10 à f0,75	f0,60 à f1,50	f0,40 à f0,50	f 1,50	—
		1913	—	—	0,30 „ 0,35	0,15 „ 0,75	0,60 „ 1,50	0,40 „ 0,50	1,50	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Pandeglang. .	1912	f 0,50 à f0,75	f0,25 à f0,30	f0,25 à f0,40	f0,25 à f0,50	f0,50 à f2,—	f0,30 à f0,60	f1,— à f3,—	—
		1913	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,30 „ 0,60	1,— „ 3,—	—
		1914	0,60 „ 0,90	0,25 „ 0,80	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,30 „ 0,75	1,25 „ 3,—	—
		1915	0,60 „ 0,90	f 0,30	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,35 „ 0,75	1,25 „ 3,—	—
		1916	0,60 „ 0,90	„ 0,30	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,40	1,— „ 2,—	0,35 „ 1,—	1,25 „ 3,—	—
	Lebak	1912	0,40 „ 0,60	f0,25 à f0,30	0,30 „ 0,35	0,20 „ 0,35	0,80 „ 1,50	f 0,40	1,50 „ 2,50	f 1,—
		1913	0,40 „ 0,60	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,35	0,20 „ 0,35	0,80 „ 1,50	0,45	1,50 „ 2,50	1,50
		1914	0,30 „ 0,66^5	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35	0,75 „ 2,—	f0,35 à f1,—	0,75 „ 3,—	f 0,67 à f 1,33^5
		1915	0,33^5 „ 0,80	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,40	0,50 „ 2,—	0,35 „ 1,—	1,— „ 3,—	1,25 „ 2,50
		1916	0,33^5 „ 0,80	0,15 „ 0,75	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,40	0,50 „ 2,—	0,35 „ 1,—	1,— „ 3,—	1,25 „ 2,50
	Gemiddeld . .	1912	f 0,51^5	f 0,27	f0,27^5 à f0,35	f0,18^5 à f0,58^5	f0,60 à f1,62^5	f 0,44	f 1,67	f 1,—
		1913	f 0,41 à f0,49	0,27	0,29 „ 0,38	0,20 „ 0,62	0,60 „ 1,60	0,45	f1,25 à f2,06	1,37^5
		1914	0,41 „ 0,74	f0,25 à f0,33	0,28 „ 0,43	0,25 „ 0,53	0,75 „ 1,83	f0,35 à f0,75	0,83 „ 2,66	f 0,67 à f 1,33^5
		1915	0,42 „ 0,73	0,25 „ 0,48	0,28 „ 0,43	0,20 „ 0,55	0,66 „ 1,83	0,36 „ 0,75	0,91 „ 2,66	1,25 „ 2,50
		1916	0,42 „ 0,79	0,25 „ 0,48	0,28 „ 0,43	0,20 „ 0,52	0,66 „ 1,83	0,37 „ 0,83	0,92 „ 2,66	1,25 „ 2,50
Batavia . . .	Stad en Voorsteden van Batavia.	1912	f 0,75 à f1,50	f0,25 à f0,50	f0,30 à f0,50	f0,20 à f0,40	f0,50 à f1,—	f0,50 à f1,50	f1,— à f3,—	f 2,— à f 5,—
		1913	0,75 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,25	0,50 „ 1,50	1,— „ 3,—	2,— „ 5,—
		1914	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,60	0,50 „ 0,60	0,40 „ 0,50	0,80 „ 1,50	0,60 „ 1,25	1,— „ 3,—	2,— „ 5,—
		1915	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,60	0,50 „ 0,60	0,40 „ 0,50	0,80 „ 1,50	0,60 „ 1,25	1,— „ 3,—	2,— „ 5,—
		1916	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,60	0,50 „ 0,60	0,40 „ 0,50	0,80 „ 1,50	0,60 „ 1,25	1,— „ 3,—	2,— „ 5,—
	Meester-Cornelis.	1912	0,30 „ 0,75	0,20 „ 0,50	0,40 „ 0,45	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,80	0,30 „ 0,80	0,50 „ 1,25	1,— „ 1,50
		1913	0,42^5 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,33^5 „ 0,80	0,33^5 „ 0,80	0,62^5 „ 1,25	1,25 „ 2,50
		1914	0,35 „ 0,70	0,25 „ 0,50	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,25	0,30 „ 0,70	0,50 „ 1,25	—
		1915	0,35 „ 0,70	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,25	0,30 „ 0,70	0,50 „ 1,25	—
		1916	0,35 „ 0,70	0,25 „ 0,50	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,25	0,30 „ 0,70	0,50 „ 1,25	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Tangerang .	1912	f 0,50 à f 1,—	f0,40 à f0,50	f0,25 à f0,50	f0,25 à f0,50	f0,50 à f1,—	f0,40 à f0,70	f0,70 à f1,50	f 0,75 à f 1,50
		1913	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	1,— „ 2,—
		1914	0,50 „ 1,—	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,60	0,20 „ 0,45	0,40 „ 0,80	0,25 „ 0,70	0,50 „ 1,25	0,50 „ 1,25
		1915	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,30 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,50
		1916	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,30 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,50
	Buitenzorg .	1912	0,25 „ 0,75	0,30 „ 0,40	0,30 „ 0,75	0,30 „ 1,—	0,30 „ 1,50	0,30 „ 0,70	0,40 „ 2,25	0,50 „ 2,50
		1913	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,40	0,30 „ 0,75	0,30 „ 1,—	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,75	0,45 „ 2,25	1,— „ 2,50
		1914	0,35 „ 0,70	0,20 „ 0,35	0,35 „ 0,55	0,25 „ 0,45	0,40 „ 0,90	0,35 „ 0,70	0,50 „ 2,—	0,60 „ 2,50
		1915	0,33 „ 0,74	0,23 „ 0,38	0,33 „ 0,55	0,24 „ 0,46	0,40 „ 0,99	0,40 „ 0,75	0,80 „ 2,—	1,— „ 2,50
		1916	0,30 „ 0,78	0,22 „ 0,43	0,38 „ 0,60	0,25 „ 0,47	0,38 „ 1,34	0,45 „ 0,80	0,80 „ 2,—	1,25 „ 2,50
	Krawang . .	1912	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,60	0,25 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,50 „ 1,50
		1913	0,35 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,60	0,25 „ 0,35	0,35 „ 1,50	0,25 „ 0,75	0,65 „ 2,—	0,75 „ 1,50
		1914	0,40 „ 0,75	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,50 „ 1,50
		1915	0,50 „ 1,60	0,25 „ 0,60	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,30 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,50 „ 2,—
		1916	0,50 „ 1,60	0,30 „ 0,35	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,30 „ 0,75	0,60 „ 1,50	0,50 „ 2,—
	Gemiddeld .	1912	f 0,43 à f 1,—	f0,25 à f0,40	f0,33 à f0,58	f0,28 à f0,59	f0,42 à f1,10	f0,35 à f0,89	f0,62 à f1,90	f 0,95 à f 2,40
		1913	0,45^5 „ 1,—	0,28 „ 0,33^5	0,33^5 „ 0,58	0,30 „ 0,65	0,44 „ 1,16	0,38 „ 0,91	0,69^5 „ 2,10	1,20 „ 2,70
		1914	0,45 „ 0,83	0,25 „ 0,42	0,36 „ 0,57	0,28 „ 0,53	0,86 „ 1,09	0,35 „ 0,82	0,60 „ 1,80	0,90 „ 2,56
		1915	0,48^5 „ 1,—	0,28 „ 0,48	0,37 „ 0,60	0,29 „ 0,53	0,54 „ 1,25	0,40 „ 0,84	0,71 „ 1,85	1,06 „ 2,75
		1916	0,48 „ 1,01^5	0,28^5 „ 0,45^5	0,37^5 „ 0,59	0,29 „ 0,49^5	0,53^5 „ 1,32	0,41 „ 0,85	0,73 „ 1,85	1,12^5 „ 2,75
Besoeki. . .	Bondowoso. .	1912	f 0,40 à f 1,—	f0,25 à f0,40	f0,25 à f0,40	f0,20 à f0,35^5	f0,50 à f1,—	f0,40 à f0,50	f1,75 à f2,—	f 1,75 à f 2,—
		1913	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35^5	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,75 „ 2,—	1,75 „ 2,—
		1914	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35^5	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,75 „ 2,—	1,75 „ 2,—
		1915	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35^5	0,40 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,75 „ 2,—	1,75 „ 2,—
		1916	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35^5	0,40 „ 1,—	0,40 „ 0,50	1,75 „ 2,—	1,75 „ 2,—
	Djember . . .	1912	0,50 „ 2,50	0,30 „ 0,60	0,35 „ 0,60	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,40 „ 1,—	0,75 „ 2,—	—
		1913	0,50 „ 2,50	0,30 „ 0,60	0,35 „ 0,60	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,40 „ 1,—	0,75 „ 2,—	—
		1914	0,50 „ 2,50	0,25 „ 0,70	0,25 „ 0,60	0,30 „ 0,60	0,50 „ 2,—	0,20 „ 1,—	1,— „ 2,—	—
		1915	0,50 „ 2,50	0,25 „ 0,70	0,25 „ 0,60	0,30 „ 0,60	0,50 „ 2,—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	—
		1916	0,50 „ 2,50	0,25 „ 0,70	0,25 „ 0,60	0,30 „ 0,60	0,50 „ 2,—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	—
	Panaroekan .	1912	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	f 0,83^5 à f 2,25
		1913	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,83^5 „ 2,25
		1914	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,83^5 „ 2,25
		1915	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,83^5 „ 2,25
		1916	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,83^5 „ 2,33

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Banjoewangi.	1912	f0,40 à f2,25	f0,25 à f0,75	f0,33^{5} à f0,50	f0,25 à f0,35	f0,40 à f1,50	f0,40 à f0,50	f0,50 à f2,50	f1,— à f2,—
		1913	0,40 „ 2,25	0,25 „ 0,75	0,33^{5} „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,40 „ 0,50	0,50 „ 2,50	1,— „ 2,—
		1914	0,40 „ 2,50	0,25 „ 0,40	0,33^{5} „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,75 „ 1,50	0,35 „ 0,50	1,— „ 2,50	1,— „ 2,—
		1915	0,40 „ 2,50	0,25 „ 0,45	0,33^{5} „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,50	0,35 „ 0,50	1,— „ 2,50	1,50 „ 2,—
		1916	0,40 „ 2,50	0,25 „ 0,50	0,33 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,50 „ 2,50	0,35 „ 0,50	0,50 „ 2,50	1,— „ 2,—
	Gemiddeld.	1912	f0,45 à f1,69	f0,25 à f0,54	f0,29^{5} à f0,47^{5}	f0,24 à f0,50	f0,47^{5} à f1,12^{5}	f0,36 à f0,65	f0,94 à f2,12^{5}	f0,19^{5} à f2,08
		1913	0,45 „ 1,69	0,25 „ 0,54	0,30 „ 0,47^{5}	0,24 „ 0,41^{5}	0,47^{5} „ 1,12^{5}	0,36 „ 0,65	0,99 „ 2,12^{5}	1,19^{5} „ 2,08
		1914	0,45 „ 1,75	0,24 „ 0,48	0,27 „ 0,48	0,25 „ 0,45	0,54 „ 1,37	0,30 „ 0,65	1,12^{5} „ 2,12^{5}	f 1,19^{5}
		1915	0,45 „ 1,75	0,24 „ 0,49	0,27 „ 0,47^{5}	0,25 „ 0,45	0,47^{5} „ 1,37^{5}	0,35 „ 0,55	1,12^{5} „ 2,12^{5}	f1,36 à f2,11
		1916	0,45 „ 1,75	0,24 „ 0,50	0,27 „ 0,47^{5}	0,25 „ 0,46^{5}	0,47^{5} „ 1,62^{5}	0,35 „ 0,55	1,— „ 2,12^{5}	1,19^{5} „ 2,11
Cheribon . .	Cheribon . .	1912	f6,— à f30,— 's maands.	f0,10 à f0,30	f0,15 à f0,40	f0,12 à f0,30	f0,20 à f0,75	f0,20 à f0,50	f0,25 à f1,—	f7,50 à f100,— 's maands.
		1913	f6,— à f30,— 's maands.	0,10 „ 0,30	0,15 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,80 „ 1,50	f7,50 à f100,— 's maands.
		1914	f7,50 à f40,— 's maands.	0,10 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,35	0,30 „ 1,50	0,30 „ 0,75	0,50 „ 1,50	f20,— à f100,— 's maands.
		1915	f7,50 à f30,— 's maands.	0,10 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,35	0,30 „ 1,50	0,30 „ 0,75	0,50 „ 1,50	f20,— à f100,— 's maands.
		1916	f6,— à f30,— 's maands.	0,10 „ 0,35	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,35	0,30 „ 1,50	0,30 „ 0,75	0,50 „ 1,50	f20,— à f100,— 's maands.
	Indramajoe.	1912	f10,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	—	—	f15,— à f30,— 's maands.
		1913	f10,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	—	—	f15,— à f30,— 's maands.
		1914	f10,— à f25,— 's maands.	0,15 „ 1,—	f0,40 à f1,—	0,15 „ 1,—	0,40 „ 1,—	—	—	f15,— à f30,— 's maands.
		1915	f10,— à f25,— 's maands.	0,15 „ 1,—	0,40 „ 1,—	0,15 „ 1,—	0,40 „ 1,—	—	—	f15,— à f30,— 's maands.
		1916	f10,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 1,—	0,40 „ 1,—	0,20 „ 1,—	0,40 „ 1,—	—	—	f15,— à f30,— 's maands.
	Madjalengka	1912	f6,— à f45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,75	f0,20 à f0,40	f0,30 à f0,75	f15,— à f50,— 's maands.
		1913	f6,— à f45,— 's maands.	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,30 „ 1,—	f15,— à f50,— 's maands.
		1914	f6,— à f45,— 's maands.	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,75	f15,— à f50,— 's maands.
		1915	f6,— à f45,— 's maands.	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,75	f15,— à f50,— 's maands.
		1916	f6,— à f45,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,25 „ 1,50	f15,— à f50,— 's maands.
	Galoeh . . .	1912	f 12,50 's maands.	f 0,20	f 0,25	0,15 „ 0,30	0,50 „ 0,75	f 0,30	0,75 „ 1,50	—
		1913	f 12,50 's maands.	0,25	0,30	0,20 „ 0,30	0,50 „ 0,75	0,30	0,75 „ 1,50	—
		1914	f15,— à f20,— 's maands.	f0,15 à f0,70	f0,25 à f0,40	0,15 „ 0,50	0,50 „ 1,—	f0,30 à f0,40	0,75 „ 1,50	—
		1915	f20 's maands.	0,30 „ 0,70	f 0,40	0,30 „ 0,50	0,75 „ 1,—	f 0,40	0,75 „ 1,50	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Gemiddeld.	1912	f8,50 à f23,50 's maands.	f0,17^{5} à f0,25	f0,22 à f0,35	f0,15 à f0,30	f0,32^{5} à f0,87	f0,20 à f0,50	f0,25 à f1,—	f15,— à f62,— 's maands.
		1913	f8,50 à f23,50 's maands.	0,17^{5} „ 0,27	0,22 „ 0,35	0,16 „ 0,30	0,33^{5} „ 0,87	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,25	f15,— à f62,— 's maands.
		1914	f9,62 à f32,50 's maands.	0,14 „ 0,62^{5}	0,30 „ 0,57^{5}	0,16 „ 0,52^{5}	0,36 „ 1,06	0,28 „ 0,52	0,55 „ 1,25	f16,67 à f60,— 's maands.
		1915	f10,87 à f30,— 's maands.	0,18 „ 0,61	0,32^{5} „ 0,51	0,20 „ 0,52^{5}	0,42^{5} „ 1,06	0,31 „ 0,51	0,55 „ 1,08	f16,66 à f60,— 's maands.
		1916	f7,33 à f33,33 's maands.	0,16^{5} „ 0,62	0,30 „ 0,66^{5}	0,16^{5} „ 0,53^{5}	0,32 „ 1,08	0,27^{5} „ 0,62^{5}	0,37^{5} „ 1,50	f16,66 à f60,— 's maands.

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Djokjakarta	Mataram . . .	1912	f 0,50 à f 1,50	f0,20 à f0,25	f 0,25	f0,15 à f0,30	f0,50 à f1,50	f0,20 à f0,30	f0,25 à f1,50	f 0,80 à f 3,—
		1913	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,25	0,30	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,50	0,80 „ 3,—
		1914	0,30 „ 1,50	0,25 „ 0,50	f0,25 à f0,40	0,25 „ 0,35	0,50 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,60 „ 3,—	0,83 „ 3,33
		1915	0,30 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,35 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,60 „ 3,—	0,83 „ 3,33
		1916	0,30 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,35 „ 2,50	0,50 „ 0,75	0,60 „ 3,—	0,66 „ 3,33
	Koelon Progo	1912	7,50 „ 17,50 's maands.	—	0,10 „ 0,50	0,10 „ 0,30	0,25 „ 0,60	7,25 „ 25,— 's maands.	f 1,75	f 35,— à f 70,— 's maands.
		1913	f 7,50 à f17,50 's maands.	—	0,20 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,60	f7,25 à f25,— 's maands.	1,75	f 35,— à f 70,— 's maands.
		1914	f 7,50 à f15,— 's maands.	f0,25 à f0,30	0,33 „ 0,50	0,10 „ 0,30	0,30 „ 0,75	f9,— à f25,— 's maands.	f0,75 à f1,75	f 30,— à f 60,— 's maands.
		1915	f 7,50 à f15,— 's maands.	0,27^5 „ 0,35	0,33 „ 0,50	0,10 „ 0,30	0,30 „ 0,85	f9,— à f25,— 's maands.	0,70 „ 1,75	f 30,— à f 45,— 's maands.
		1916	f10,— à f15,— 's maands.	0,27^5 „ 0,35	0,30 „ 0,40	0,10 „ 0,30	0,30 „ 0,85	f9,— à f25,— 's maands.	0,75 „ 1,75	f 30,— à f 45,— 's maands.
	Goenoeng-kidoel.	1912	—	—	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1913	—	—	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1914	—	—	—	0,20 „ 0,25	0,50 „ 0,60	—	—	—
		1915	—	—	—	0,20 „ 0,25	f 0,50	—	—	—
		1916	—	—	—	0,20 „ 0,25	0,50	—	—	—
	Gemiddeld .	1912	f 0,37 à f 1,04	f0,20 à f0,25	f0,17^5 à f0,37^5	f0,16^5 à f0,30	f0,41^5 à f0,90	f0,22 à f0,56	f1,— à f1,62^5	f 0,98 à f 2,66
		1913	0,37 „ 1,04	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,37^5	0,20 „ 0,30	0,45 „ 0,90	0,22 „ 0,60	1,— „ 1,62^5	1,— „ 2,70
		1914	0,27^5 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,29 „ 0,45	0,16 „ 0,30	0,43 „ 1,28	0,35 „ 0,71^5	0,67^5 „ 2,37^5	0,91^5 „ 2,67
		1915	0,27^5 „ 1,—	0,26 „ 0,42^5	0,29 „ 0,45	0,18 „ 0,30	0,38 „ 1,28	0,35 „ 0,71^5	0,65 „ 2,37^5	0,91^5 „ 2,41
		1916	0,31^5 „ 1,—	0,20 „ 0,42^5	0,27^5 „ 0,40	0,18 „ 0,38	0,30 „ 1,28	0,40 „ 0,79	0,67^5 „ 2,37^5	0,83 „ 2,41
Kedoe . . .	Magelang. . .	1912	f 0,35 à f 1,—	f0,15 à f0,50	f0,25 à f0,40	f0,10 à f0,40	f0,35 à f1,—	f0,35 à f0,50	f0,50 à f1,—	f 0,50 à f 1,—
		1913	0,35 „ 1,—	0,15 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,40	0,35 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,50 „ 1,50
		1914	0,30 „ 0,65	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,30 „ 0,75	0,30 „ 0,35	0,70 „ 1,—	0,35 „ 1,—
		1915	0,35 „ 0,65	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,50	0,30 „ 1,—	0,35 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,35 „ 1,—
		1916	0,30 „ 0,83	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,35	0,30 „ 1,—	0,35 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,35 „ 1,—
	Temanggoeng	1912	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,50	f 0,50
		1913	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,25	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,50	f 0,50 à f 1,50
		1914	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,66^5 „ 0,85
		1915	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,66^5 „ 0,83
		1916	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,66^5 „ 0,83
	Poerworedjo .	1912	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,50 „ 1,—	f 0,50	1,— „ 2,50	0,50 „ 3,—
		1913	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,50 „ 1,25	0,50	1,— „ 2,50	0,50 „ 3,—
		1914	0,40 „ 1,—	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,40 „ 1,—	f0,30 à f0,50	0,75 „ 2,50	0,50 „ 3,—
		1915	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,50	0,75 „ 2,50	1,50 „ 3,35
		1916	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,80	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,—	0,30 „ 0,50	0,75 „ 2,50	0,50 „ 3,35

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders.					Chineezen.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Keboemen . .	1912	f 0,50	f0,20 à f0,30	f0,20 à f0,30	f0,10 à f0,40	f0,25 à f1,25	f0,30 à f1,—	f0,50 à f 2,50	f 0,83^5 à f3,33^5
		1913	0,50	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,40	0,30 „ 1,25	0,30 „ 1,—	0,50 „ 2,50	0,83^5 „ 3,33^5
		1914	f 0,50 à f1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,30 „ 4,—	0,50 „ 2,50	1,50 „ 4,—	1,50 „ 2,—
		1915	0,20 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,30 „ 1,20	0,50 „ 1,—	0,50 „ 2,50	1,— „ 3,50
		1916	0,20 „ 1,—	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 1,50	0,50 „ 1,—	2,— „ 4,—	1,— „ 2,—
	Wonosobo . .	1912	0,30 „ 0,90	0,20 „ 0,25	—	0,15 „ 0,25	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,50	—	—
		1913	0,30 „ 0,90	0,20 „ 0,30	—	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	—	—
		1914	0,30 „ 0,90	0,20 „ 0,30	f0,25 à f0,30	0,25 „ 0,30	0,40 „ 1,—	0,30 „ 1,—	—	—
		1915	0,30 „ 0,90	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,40 „ 1,—	0,30 „ 1,—	—	—
		1916	0,30 „ 0,90	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,60 „ 1,—	0,35 „ 1,—	f1,— à f2,—	—
	Gemiddeld .	1912	f 0,41 à f0,88	f0,20 à f0,34^5	f0,24 à f0,35	f0,18 à f0,38	f0,36 à f1,05	f0,32 à f0,58	f0,62^5 à f1,87^5	f 0,58 à f 1,96
		1913	0,41 „ 0,88	0,20 „ 0,37	0,24 „ 0,35	0,18 „ 0,39	0,39 „ 1,25	0,34 „ 0,60	0,62^5 „ 2,—	0,58 „ 2,35
		1914	0,38 „ 0,90	0,22 „ 0,37	0,25 „ 0,36	0,23 „ 0,39	0,36 „ 1,55	0,33 „ 0,97	0,83 „ 2,37^5	0,75 „ 1,71
		1915	0,30 „ 0,91	0,23 „ 0,35	0,24 „ 0,32	0,23 „ 0,41	0,34 „ 1,04	0,34 „ 0,70	0,62^5 „ 2,25	0,88 „ 2,17
		1916	0,32 „ 0,94^5	0,24 à 0,37	0,25 „ 0,46	0,22 „ 0,40	0,40 „ 1,10	0,35 „ 0,70	1,— „ 2,50	0,62^5 „ 1,79^5
Kediri. . . .	Kediri.	1912	f 7,50 à f50,— 's maands.	f0,20 à f0,60	f0,20 à f0,60	f0,15 à f0,30	f0,40 à f1,25	f0,25 à f0,50	f0,75 à f2,—	f 0,50 à f 2,50
		1913	f 7,50 à f50,— 's maands.	0,20 „ 0,60	0,20 „ 0,60	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,50 „ 2,50
		1914	f 7,50 à f50,— 's maands.	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,60	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,50 „ 2,50
		1915	f 9,— à f15,— 's maands.	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,60	0,25 „ 0,40	0,60 „ 2,—	0,25 „ 0,60	0,75 „ 2,—	0,50 „ 2,50
		1916	f 15,— à f25,— 's maands.	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,60	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,30 „ 1,—	1,— „ 2,—	25,— „ 75,— 's maands.
	Blitar	1912	f 10,— à f20,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,30 „ 1,—	1,— „ 2,—	f 25,— à f75,— 's maands.
		1913	f 10,— à f20,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,30 „ 1,—	1,— „ 2,—	f 30,— à f75,— 's maands.
		1914	f 12,— à f50,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,30 „ 1,—	1,— „ 2,—	f 30,— à f75,— 's maands.
		1915	f 12,— à f18,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,30 „ 1,—	1,— „ 2,50	f 45,— à f75,— 's maands.
		1916	f 12,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	f 0,50 à f 1,33^5
	Berbek	1912	f 7,50 à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	f 0,50 à f 1,33^5
		1913	f 7,50 à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,50 „ 1,33^5
		1914	f 9,— à f18,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,50 „ 1,33^5
		1915	f 7,50 à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,50 „ 1,33^5
		1916	f 7,50 à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	15,— „ 40,— 's maands.
	Toeloengagoeng.	1912	f 10,— à f30,— 's maands.	0,25 „ 0,30	0,23 „ 0,50	0,30 „ 0,50	0,30 „ 1,45	0,40 „ 0,85	1,25 „ 1,50	f 9,— à f75,— 's maands.
		1913	f 10,— à f30,— 's maands.	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 1,10	0,40 „ 0,53^5	1,25 „ 1,50	f15,— à f75,— 's maands.
		1914	f 10,— à f30,— 's maands.	0,25 „ 0,30	0,22 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 1,10	0,40 „ 0,53^5	1,25 „ 1,50	f15,— à f45,— 's maands.
		1915	f 9,90 à f30,— 's maands.	0,25 „ 0,30	0,23 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,50	1,25 „ 1,50	f15,— à f45,— 's maands.
		1916	f 10,— à f25,— 's maands.	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,50	1,25 „ 1,50	f15,— à f45,— 's maands.

Gewesten.	Afdeelingen.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Trenggalek. .	1912	f 13,50 à f24,— 's maands.	f0,25 à f0,30	—	f0,25 à f0,30	f0,50 à f1,—	f0,25 à f0,30	—	—
		1913	f 13,50 à f24,— 's maands.	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,30	—	—
		1914	f 13,50 à f24,— 's maands.	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,30	—	—
		1915	*b*) —	—	—	—	—	—	—	—
		1916	*b*) —	—	—	—	—	—	—	—
	Gemiddeld .	1912	f 9,70 à f 27,80 's maands.	f0,22 à f0,40	f0,23 à f0,50	f0,21 à f0,37	f0,44 à f1,23	f0,29 à f0,63	f0,87^5 à f1,87^5	f 0,52^5 à f 2,2
		1913	f 10,— à f30,— 's maands.	0,22 „ 0,45	0,24 „ 0,50	0,21 „ 0,37	0,45 „ 1,25	0,30 „ 0,65	0,87^5 „ 1,90	0,54 „ 2,2
		1914	f 0,31 à f 1,14	0,22 „ 0,35	0,21 „ 0,43	0,21 „ 0,36	0,44 „ 1,02	0,30 „ 0,63	0,87^5 „ 1,87^5	0,62^5 „ 2,2
		1915	0,32 „ 0,65	0,22^5 „ 0,35	0,21 „ 0,50	0,21 „ 0,40	0,45 „ 1,15	0,29 „ 0,61	0,87^5 „ 1,62^5	0,62^5 „ 1,9
		1916	0,37 „ 0,66	0,22^5 „ 0,35	0,22^5 „ 0,50	0,24 „ 0,40	0,47^5 „ 1,25	0,29 „ 0,60	0,87^5 „ 1,75	0,75 „ 1,9
Madioen. .	Madioen. . . .	1912	f 10,— à f 30,— 's maands.	f0,15 à f0,35	f0,25 à f0,30	f0,15 à f0,30	f0,50 à f2,—	—	f1,— à f2,50	f 20,— à f80, 's maands.
		1913	f 10,— à f 30,— 's maands.	0,15 „ 0,45	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,75	0,50 „ 2,50	—	1,— „ 2,50	f25,— à f100, 's maands.
		1914	f 10,— à f 30,— 's maands.	0,25 „ 0,45	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,45 „ 2,—	—	0,45 „ 3,—	f30,— à f100, 's maands.
		1915	f 10,— à f 65,— 's maands.	0,15 „ 0,45	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,50	0,45 „ 2,—	—	0,45 „ 2,—	f30,— à f100, s' maands.
		1916	f 10,— à f80,— 's maands.	0,10 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,45	0,40 „ 2,—	—	0,40 „ 2,—	f20,— à f115, 's maands.
	Ngawi. . . .	1912	f 10,— à f15,— 's maands.	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,20	0,40 „ 0,80	—	—	f 50,— à f70, 's maands.
		1913	f 10,— à f15,— 's maands.	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,20	0,40 „ 0,80	—	—	f 50,— à f70, 's maands.
		1914	f 10,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,20	0,40 „ 0,80	—	—	f 50,— à f70, 's maands.
		1915	f 10,— à f15,— 's maands.	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,20	0,40 „ 0,80	—	—	f 50,— à f70, 's maands.
		1916	f 15 's maands.	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,35	0,15 „ 0,25	0,40 „ 0,80	—	f1,— à f1,66	f 50,— à f70, 's maands.
	Magetan . . .	1912	f 10,— à f50,— 's maands.	0,15 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,50	0,25 „ 2,25	—	—	—
		1913	f 10,— à f45,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,50	0,25 „ 2,25	—	—	f 55,— à f100, 's maands.
		1914	f 10,— à f45,— 's maands.	0,12 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,50	0,25 „ 2,25	—	—	f 35,— à f100, 's maands.
		1915	f 10,— à f75,— 's maands.	0,15 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,50	0,25 „ 2,25	—	f 1,50	f 35,— à f100, 's maands.
		1916	f 10,— à f75,— 's maands.	0,15 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,25	0,30 „ 2,50	—	1,50	f 50,— à f115, 's maands.
	Ponorogo . .	1912	f 7,50 à f 20,— 's maands.	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	f0,40 à f0,60	f1,— à f2,50	—
		1913	f 7,50 à f 20,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	—
		1914	f12,50 à f20,— 's maands.	0,20 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	—
		1915	f12,50 à f20,— 's maands.	0,20 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	—
		1916	f 12,50 à f20,— 's maands.	0,20 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	—
	Patjitan. . . .	1912	f 9,— à f 15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,25	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,35 „ 1,—	—
		1913	f 9,— à f 15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,25	f 0,50	0,20 „ 0,25	0,35 „ 1,—	—
		1914	f 9,— à f 15,— 's maands.	0,20 „ 0,25	—	0,20 „ 0,25	0,50	0,20 „ 0,25	0,35 „ 1,—	—
		1915	f10,— à f15,— 's maands.	0,20 „ 0,35	—	0,20 „ 0,25	0,50	0,20 „ 0,25	0,35 „ 1,—	—
		1916	—	f 0,25	—	f 0,25	0,50	f 0,25	0,35 „ 1,—	—

b) Opgegeven onder Toeloengagoeng.

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld .	1912	f 9,30 à f 26,— 's maands.	f0,17 à f0,35	f0,24 à f0,33	f0,17 à f0,32	f0,36 à f1,41	f0,30 à f0,42	f0,75 à f2,—	f 35,— à f75,— 's maands.
		1913	f 7,— à f 25.— 's maands.	0,17 „ 0,37	0,23 „ 0,30	0,17 „ 0,28	0,53 „ 1,31	0,20 „ 0,35	0,45 „ 2,—	f 40,— à f 55,— 's maands.
		1914	f10,30 à f25,— 's maands.	0,19^5 „ 0,39	0,25 „ 0,31	0,17 „ 0,35	0,42 „ 1,31	0,20 „ 0,33	0,57^5 „ 1,75	f 38,33 à f90,— 's maands.
		1915	f10,50 à f38,— 's maands.	0,19 „ 0,37	0,25 „ 0,31	0,21 „ 0,37	0,42 „ 1,31	0,22^5 „ 0,37^5	0,82^5 „ 1,75	f 38,— à f90,— 's maands.
		1916	f11,87^5 à f47,50 's maands.	0,19 „ 0,36	0,25 „ 0,34	0,22 „ 0,30	0,42 „ 1,36	0,25 „ 0,37^5	0,85 „ 1,73	f 40,— à f100,— 's maands.
Pasoeroean.	Pasoeroean. .	1912	f0,25 à f 2,—	f0.12 à f0,35	f0,10 à f0,40	f0,15 à f0,50	f0,40 à f1,20	f0,25 à f0,75	f0,30 à f1,—	f 0,66^5 à f 5,—
		1913	0,25 „ 2,—	0,15 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,15 „ 0,40	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,75	0,30 „ 1,—	0,66^5 „ 5,—
		1914	0,25 „ 1,50	0,12^5 „ 0,40	0,10 „ 0,45	0,10 „ 0,40	0,30 „ 1,20	0,40 „ 0,70	0,50 „ 2,50	0,66^5 „ 7,50
		1915	0,30 „ 1,50	0,22 „ 0,35	0,20 „ 0,50	0,22 „ 0,42	0,47 „ 1,75	0,30 „ 0,70	0,50 „ 2,50	0,66^5 „ 7,50
		1916	0,37^5 „ 1,50	0,22^5 „ 0,35	0,20 „ 0,50	0,22^5 „ 0,42^5	0,47^5 „ 1,75	0,30 „ 0,70	0,50 „ 2,50	0,66 „ 7,50
	Bangil.	1912	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	0,16^5 „ 0,33^5	0,50 „ 2,—	0,33^5 „ 3,33^5
		1913	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,—	0,16^5 „ 0,33^5	0,50 „ 2,—	0,50 „ 3,33^5
		1914	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,16 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,66^5 „ 3,33^5
		1915	0,25 „ 1,—	0,15 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,16^5 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,66	1,— „ 2,50	0,66^5 „ 3,33^5
		1916	0,25 „ 1,—	0,15 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,16^5 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,66	1,— „ 2,50	0,66^5 „ 3,33
	Malang	1912	0,40 „ 1,66^5	0,25 „ 0,45	0,25 „ 0,45	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,25	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,70 „ 2,—
		1913	0,45 „ 0,85	0,35 „ 0,45	0,25 „ 0,45	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,25	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,70 „ 2,—
		1914	0,45 „ 2,50	0,35 „ 0,70	0,35 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,20	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,50 „ 2,50
		1915	0,33^5 „ 2,50	0,25 „ 0,70	0,40 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0,50 „ 1,75	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,50 „ 2,50
		1916	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,70	0,40 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0,50 „ 1,75	0,40 „ 1,—	1,25 „ 2,50	0,50 „ 2,50
	Probolinggo .	1912	0,33 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 2,25	0,80 „ 2,50
		1913	0,33 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 2,25	0,80 „ 2,50
		1914	0,33 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 2,25	0,75 „ 2,50
		1915	0,32^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,40	†	0,35 „ 0,50	0,75 „ 2,25	0,75 „ 2,50
		1916	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,75 „ 2,25	0,75 „ 2,50
	Kraksaän. . .	1912	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,50 „ 2,50	0,35 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,83 „ 3,33^5
		1913	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,50 „ 2,50	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,83 „ 3,33^5
		1914	0,33 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,35 „ 2,50	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,83 „ 4,01^5
		1915	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,50 „ 2,50	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,83 „ 4,01^5
		1916	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,50 „ 2,50	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,83 „ 4,01^5
	Loemadjang .	1912	0,33^5 „ 2,50	0,25 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,20 „ 0,35	0,40 „ 2,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,25	0,50 „ 3,25
		1913	0,33^5 „ 2,50	0,25 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,20 „ 0,35	0,40 „ 2,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,25	0,50 „ 3,33^5
		1914	0,33^5 „ 2,50	0,25 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	0,50 „ 6,66^5
		1915	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,35	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	0,50 „ 3,25
		1916	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0,20 „ 0,35	0,50 „ 1,75	0,40 „ 0,75	0,75 „ 2,—	0,50 „ 3,25

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld .	1912	f 0,34^5 à f 1,64	f0,22 à f0,38	f0,23 à f0,41^5	f0,20 à f0,36	f0,43 à f1,57^5	f0,32 à f0,56	f0,72^5 à f2,—	f0,64 à f3,2
		1913	0,36 „ 1,64	0,24 „ 0,41	0,25 „ 0,44	0,20 „ 0,37^5	0,43 „ 1,60	0,35 „ 0,56	0,72^5 „ 2,—	0,67 „ 3,2
		1914	0,33^5 „ 1,33^5	0,24 „ 0,41	0,24 „ 0,42^5	0,27^5 „ 0,35	0,39 „ 1,40	0,34 „ 0,57^5	0,84 „ 2,37	0,65 „ 4,4
		1915	0,32^5 „ 1,55	0,23 „ 0,48	0,26 „ 0,41	0,22 „ 0,37	0,49 „ 1,60	0,31 „ 0,60	0,83 „ 2,37	0,65 „ 3,8
		1916	0,34 „ 1,55^5	0,23 „ 0,49	0,29 „ 0,44	0,23 „ 0,39^5	0,48 „ 1,71	0,32^5 „ 0,68^5	0,87^5 „ 2,37^5	0,65 „ 3,8
Pekalongan.	Batang	1912	f 0,30 à f 0,50	f0,20 à f1,—	f0,20 à f0,40	f0,10 à f0,25	f0,35 à f1,—	f0,25 à f1,—	f0,90 à f1,50	f 0,30 à f 3,3
		1913	0,30 „ 0,50	0,20 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,35 „ 1,—	0,25 „ 1,—	0,90 „ 1,50	0,33^5 „ 3,3
		1914	0,33 „ 1,—	0,20 „ 1,—	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,40 „ 1,—	0,90 „ 1,50	0,30 „ 3,5
		1915	0,33 „ 1,—	0,30 „ 1,—	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,40 „ 1,—	0,90 „ 1,50	0,30 „ 3,5
		1916	0,33 „ 1,—	0,30 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,40 „ 1,—	0,90 „ 1,50	0,30 „ 3,5
	Pekalongan .	1912	0,25 „ 0,80	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,30 „ 0,80	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,75	f15,— à f65,– 's maands.
		1913	0,25 „ 0,80	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,30 „ 0,80	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,75	f 15,— à f65,– 's maands.
		1914	0,25 „ 1,16	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	1,50 „ 2,—	f 15,— à f65,– 's maands.
		1915	0,25 „ 1,16	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,50 „ 2,50	0,35 „ 0,50	1,50 „ 2,—	f 0,50 à f 2,–
		1916	0,25 „ 1,16	0,25 „ 0,35	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 2,50	0,35 „ 0,50	1,50 „ 2,—	0,50 „ 2,–
	Pemalang. . .	1912	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	0,35 „ 2,5
		1913	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	0,35 „ 2,5
		1914	0,35 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,30 „ 0,40	0,50 „ 2,50	0,35 „ 2,5
		1915	0,35 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,50	f 0,40	1,— „ 2,50	0,60 „ 2,5
		1916	0,35 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,40	1,— „ 2,50	0,60 „ 2,5
	Tegal	1912	0,25 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	f 0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,50	—	0,50 „ 2,—	—
		1913	0,25 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 1,50	—	0,50 „ 2,—	—
		1914	0,25 „ 1,66	0,20 „ 0,40	f0,25 à f0,40	0,15 „ 0,40	0,30 „ 2,—	f7,50 à f22,50 's maands.	0,45 „ 2,50	f10,— à f100,– 's maands.
		1915	0,25 „ 1,80	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,30 „ 1,50	f0,50 à f0,75	1,— „ 2,50	f 1,— à f 3,5
		1916	0,25 „ 1,80	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,30 „ 2,—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,60	1,— „ 3,5
	Brebes	1912	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,10 „ 0,35	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,75	0,50 „ 2,50	0,75 „ 2,–
		1913	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,35	0,40 „ 1,25	0,25 „ 0,75	0,50 „ 2,50	0,75 „ 2,–
		1914	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,35	0,60 „ 1,—	0,40 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,70 „ 2,–
		1915	0,30 „ 1,60	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,60 „ 1,—	0,50 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,70 „ 2,–
		1916	0,33 „ 1,60	0,30 „ 0,40	0,30 „ 0,40	0,30 „ 0,35	0,60 „ 1,—	0,50 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,70 „ 2,–
	Gemiddeld .	1912	f 0,29 à f 1,09	f0,20 à f0,47	f0,24 à f0,35	f0,15 à f0,32	f0,39 à f1,21	f0,26 à f0,69	f0,60 à f2,05	f 0,48 à f 2,4
		1913	0,29 „ 1,09	0,20 „ 0,47	0,24 „ 0,35	0,16 „ 0,33	0,40 „ 1,25	0,26 „ 0,70	0,60 „ 2,05	0,48 „ 2,4
		1914	0,30 „ 1,28	0,22 „ 0,50	0,25 „ 0,41	0,20 „ 0,37	0,54 „ 1,70	0,34 „ 0,73	0,97 „ 2,20	0,44 „ 2,7
		1915	0,29 „ 1,31	0,25 „ 0,50	0,26 „ 0,42	0,22 „ 0,37	0,48 „ 1,60	0,48 „ 0,73	1,18 „ 2,20	0,62 „ 2,7
		1916	0,30 „ 1,31	0,26 „ 0,51	0,30 „ 0,44	0,23 „ 0,37	0,48 „ 1,70	0,48 „ 0,73	1,18 „ 2,22	0,62 „ 2,7

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Preanger-Regentschappen.	Bandoeng. .	1912	f 0,25 à f 1,50	f0,15 à f0,40	f0,20 à f0,40	f0,15 à f0,50	f0,40 à f1,50	f0,25 à f0,65	f0,30 à f2,—	f 0,60 à f 2,50
		1913	0,30 „ 1,50	0,25 „ 0,45	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,50 „ 1,50	0,30 „ 0,75	0,40 „ 2,—	0,75 „ 2,50
		1914	0,30 „ 2,50	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,50	0,40 „ 1,—	0,25 „ 1,—	0,50 „ 2,50	0,60 „ 2,50
		1915	0,50 „ 2,50	0,25 „ 0,60	0,25 „ 3,50	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,40 „ 2,50	0,75 „ 3,50	0,60 „ 2,50
		1916	0.50 „ 2,50	0,25 „ 0,60	0,25 „ 3,50	0,20 „ 0,50	0.40 „ 2,—	0,40 „ 2,50	0,75 „ 3,50	0,50 „ 3,50
	Tjiandjoer . .	1912	f 7.50 à f50,— 's maands.	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,30 „ 1,50	0,25 „ 1,—	0,50 „ 2,—	f20,— à f70,— 's maands.
		1913	f 7,50 à f50,— 's maands	0,20 „ 0,75	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,45	0,30 „ 1,50	0,25 „ 1,—	0,50 „ 2,—	f20,— à f75,— 's maands.
		1914	f 7,50 à f80,— 's maands.	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,55	0,30 „ 1,50	0,25 „ 0,75	0,50 „ 2,—	f10,— à f100,— 's maands.
		1915	f 7,50 à f50,— 's maands.	0,25 „ 0,60	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,25 „ 1,50	0,30 „ 0,75	0,75 „ 2,—	f15,— à f150,— 's maands.
		1916	f 7,50 à f80,— 's maands.	0,35 „ 0,65	0,30 „ 0,60	0,30 „ 0,60	0,50 „ 1,50	0,75 „ 2,—	1,— „ 2,—	f20,— à f150,— 's maands.
	Soekaboemi .	1912	f 8,50 à f60,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,35	0,40 „ 1,—	f15,— à f60,— met 6 à 10 gantang rijst per maand.
		1913	f 8,50 à f60,— 's maands.	0,20 „ 0,45	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,25 „ 0,35	0,45 „ 2,—	idem.
		1914	f 7,50 à f50,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,30 „ 0,65	1,— „ 2.50	idem.
		1915	f 7,50 à f50,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,33 „ 0,66	1,— „ 2,50	f15,— à f125,— 's maands.
		1916	f 7,50 à f50,— 's maands.	0,25 „ 0,60	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,50 „ 1,—	0,75 „ 3,—	f15,— à f125,— 's maands.
	Soemedang. .	1912	f 6,— à f20,— 's maands.	0,15 „ 0,25	—	0,10 „ 0,30	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,25	1,— „ 2,—	—
		1913	f 7,50 à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,30	—	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,30	1,— „ 2,—	—
		1914	f 6,— à f40,— 's maands.	0,25 „ 0,40	—	0,20 „ 0,40	0,50 „ 0,75	f 0,55	0,75 „ 2,50	f 20,— à f30,— 's maands.
		1915	f 6,— à f40,— 's maands.	0,25 „ 0,40	—	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,—	0,55	1,— „ 2,50	f 25,— à f30,— 's maands.
		1916	f 6,— à f35,— 's maands.	0,25 „ 0,40	f0,35 à f0,80	0,20 „ 0,50	0,30 „ 1,50	0,55	0,75 „ 2,50	f 10,— à f30,— 's maands.
	Garoet	1912	f 0,25 à f 1,—	0,15 „ 0,50	0.25 „ 0,75	0,10 „ 0,50	0,20 „ 1,25	f0,25 à f0,75	f 2,—	f 1,— à f 2,50
		1913	0,25 „ 1,25	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,75	0,15 „ 0,50	0,30 „ 1,25	0,25 „ 0,75	2,—	1,— „ 2,50
		1914	0,25 „ 1,—	0,15 „ 0,75	0,20 „ 0,75	0,10 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,20 „ 1,—	f0,40 à f1,50	0,50 „ 2,—
		1915	0,25 „ 1,25	0,15 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,10 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,20 „ 1,—	0,40 „ 1,50	1,— „ 2,—
		1916	0,25 „ 1,25	0,15 „ 0,50	0,20 „ 0,75	0.20 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,20 „ 1,—	0,40 „ 1,50	1,— „ 2,—
	Tasikmalajà .	1912	0,20 „ 0,75	0,20 „ 0,90	0,25 „ 0,50	0,10 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,50 „ 1,—
		1913	0,25 „ 1,—	0,20 „ 0,90	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2,—	0,50 „ 1,50
		1914	0,40 „ 1,50	0,25 „ 0,90	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,45	0,50 „ 2,—	0,50 „ 1,50	0,75 „ 2,50	1,— „ 2,—
		1915	0,40 „ 1,50	0,25 „ 0,80	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,45	0,50 „ 2,50	0,50 „ 1,50	0,75 „ 2,50	1,— „ 2,—
		1916	0,40 „ 1,50	0,25 „ 0,80	0,30 „ 0,70	0,20 „ 0,50	0,50 „ 2,50	0,50 „ 1,50	0,75 „ 2,50	1,— „ 2,—
	Gemiddeld .	1912	f 0,24 à f 1,26	f0,17^5 à f0,53^5	f0,21 à f0.40	f0,21 à f0,40	f0,33 à f1,20	f0,22^5 à f0,58	f0,45 à f1,80	f 0,54 à f 1,72
		1913	0,26 „ 1,40	0,22 „ 0.60	0,27 „ 0,49	0,17^5 „ 0,40	0,36^5 „ 1,20	0,26 „ 0,61	0,85 „ 2,—	0,59^5 „ 1,87^5
		1914	0,27^5 „ 1,77^5	0,21 „ 0,62	0,25 „ 0,60	0,18 „ 0,52^5	0,40 „ 1,37^5	0,34 „ 0,91	0,65 „ 2,25	0,60 „ 2,14
		1915	0.31 „ 1.81	0,22^5 „ 0,53	0,25 „ 1,15	0,19 „ 0,53	0,41 „ 1,58	0,38 „ 1,16	0,77^5 „ 2,42	0,74 „ 2,78
		1916	0,31 „ 1,79	0,25 „ 0,59	0,28^5 „ 1,14	0,22^5 „ 0,56	0,43^5 „ 1,75	0,47^5 „ 1,41^5	0,73^5 „ 2,50	0,66^5 „ 2,94^5

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Rembang . .	Rembang . . .	1912	f 0,70 à f 1,—	f 0,25 à f 0,30	f 0,25 à f 0,40	f 0,15 à f 0,40	f 0,40 à f 0,75	f 0,25 à f 0,30	f 0,75 à f 2,—	—
		1913	0,75 „ 1,25	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,40	0,40 „ 0,75	0,25 „ 0,30	0,75 „ 2,—	—
		1914	f 0,75	0,25 „ 0,60	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,85	0,40 „ 1,—	0,30 „ 0,50	f 1,—	—
		1915	0,75	0,25 „ 0,60	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,85	0,40 „ 1,—	0,30 „ 0,80	f 1,— à f 1,50	f 0,75
		1916	0,75	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,40 „ 1,—	0,30 „ 0,80	1,— „ 1,50	—
	Toeban	1912	f 10,— à f 30,— 's maands.	0,25 „ 0,35	—	0,15 „ 0,40	0,35 „ 0,75	—	1,— „ 1,50	—
		1913	f 10,— à f 30,— 's maands.	0,25 „ 0,35	—	0,20 „ 0,40	0,35 „ 0,75	—	1,— „ 1,50	—
		1914	f 10,— à f 30,— 's maands.	0,25 „ 0,35	—	0,15 „ 0,40	0,35 „ 0,75	—	1,— „ 1,50	—
		1915	f 10,— à f 30,— 's maands.	0,25 „ 0,50	f 0,25 à f 0,50	0,25 „ 0,60	0,50 „ 1,—	—	1,— „ 2,—	—
		1916	f 10,— à f 30,— 's maands.	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,40	0,60 „ 1,25	—	2,— „ 2,50	—
	Bodjonegoro .	1912	f 15,— à f 25,— 's maands.	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,40 „ 0,75	f 5,— à f 10,— 's maands.	0,50 „ 3,—	f 3,— à f 4,—
		1913	f 15,— à f 25,— 's maands.	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,40 „ 0,75	f 5,— à f 10,— 's maands.	0,50 „ 3,—	3,— „ 4,—
		1914	f 15,— à f 25,— 's maands.	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,40 „ 0,75	f 5,— à f 10,— 's maands.	0,50 „ 3,—	3,— „ 4,—
		1915	f 15,— à f 25,— 's maands.	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,40 „ 0,75	f 5,— à f 10,— 's maands.	0,50 „ 3,—	3,— „ 4,—
		1916	f 15,— à f 25,— 's maands	0,25 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,40 „ 0,75	f 5,— à f 10,— 's maands.	0,50 „ 3,—	3,— „ 4,—
	Blora	1912	f 0,35 à f 1,37^{5}	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,45 „ 1,75	f 0,25 à f 0,50	0,87^{5} „ 1,75	1,— „ 1,50
		1913	0,35 „ 1,37^{5}	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,45 „ 1,75	0,30 „ 0,50	0,87^{5} „ 1,75	1,— „ 1,10
		1914	0,37^{5} „ 1,37^{5}	0,25 „ 0,40	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,45 „ 2,—	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,25	1,— „ 1,50
		1915	0,50 „ 1,80	0,25 „ 0,80	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,40 „ 1,50	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,50	1,— „ 1,50
		1916	0,35 „ 1,37^{5}	0,25 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,30 „ 0,60	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50
	Gemiddeld .	1912	f 0,47 à f 1,05	f 0,25 à f 0,38^{5}	f 0,25 à f 0,43	f 0,19 à f 0,37	f 0,22 à f 0,37^{5}	f 0,22 à f 0,37^{5}	f 1,04 à f 2,31	f 2,— à f 2,75
		1913	0,47 „ 1,06	0,25 „ 0,38^{5}	0,25 „ 0,43	0,20 „ 0,37	0,23 „ 0,37^{5}	0,22 „ 0,37^{5}	1,05 „ 2,32	2,— „ 2,75
		1914	0,49 „ 0,99	0,25 „ 0,52^{5}	0,27 „ 0,43	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,11	0,24 „ 0,44	0,87^{5} „ 1,94	2,— „ 2,75
		1915	0,52 „ 1,09	0,25 „ 0,64	0,26 „ 0,43	0,22^{5} „ 0,52^{5}	0,42^{5} „ 1,06	0,24 „ 0,54	0,87^{5} „ 2,25	1,58 „ 2,08
		1916	0,48 „ 0,99	0,25 „ 0,51	0,27 „ 0,43	0,24 „ 0,47^{5}	0,45 „ 1,12^{5}	0,26 „ 0,58	1,12^{5} „ 2,25	2,— „ 2,75
Semarang .	Semarang . .	1912	f 0,50	f 0,25	f 0,35	f 0,30	f 0,60 à f 0,70	f 0,60	f 0,60 à f 1,15	f 0,65 à f 0,75
		1913	0,50	0,25	0,40	0,30	0,60 „ 0,70	0,60	0,60 „ 1,25	0,65 „ 0,75
		1914	0,50	0,35	0,43	0,31	f 1,—	0,75	0,80 „ 1,15	0,65 „ 0,75
		1915	0,50	0,35	0,39	0,32	f 0,79 à f 0,91	0,75	0,80 „ 1,15	0,65 „ 0,75
		1916	0,50	0,40	0,45	0,45	0,90 „ 1,—	0,75	0,80 „ 1,15	0,65 „ 0,75
	Kendal	1912	f 0,30 à f 0,50	f 0,20 à f 0,30	f 0,25 à f 0,30	f 0,20 à f 0,30	0,35 „ 0,75	f 0,25 à f 0,50	1,50 „ 2,—	1,— „ 6,—
		1913	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,35 „ 0,75	0,25 „ 0,50	1,50 „ 2,—	1,— „ 6,—
		1914	0,50 „ 1,—	f 0,30	0,30 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,55 „ 1,—	0,60 „ 1,—	1,— „ 2,25	2,— „ 2,50
		1915	0,60 „ 1,—	f 0,25 à f 0,35	0,30 „ 0,35	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,75	0,60 „ 2,25	0,75 „ 2,—
		1916	0,50 „ 0,62^{5}	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,75	0,60 „ 2,25	0,75 „ 2,—
	Demak	1912	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	1,25 „ 1,50	1,— „ 1,50
		1913	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	1,25 „ 1,50	1,— „ 1,50
		1914	0,33 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,35 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,40 „ 1,—	0,35 „ 0,60	1,25 „ 2,—	—
		1915	0,33 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,—	0,35 „ 0,60	1,— „ 2,—	—
		1916	0,33 „ 1,16	0,30 „ 0,40	0,33 „ 0,53	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	1,— „ 2,—

Gewesten.	Afdeelingen.	Jaar	INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Salatiga. . . .	1912	f 0,25 à f 1,25	f0,20 à f0,35	f0,25 à f0,90	f0,15 à f0,30	f0,50 à f1,—	f0,25 à f0,75	f0,50 à f1,50	f 0,50 à f 1,25
		1913	0,25 „ 1,25	0,20 „ 0,35	0,25 „ 0,90	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,50 „ 1,25
		1914	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,35	0,40 „ 0,75	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,50 „ 1,50
		1915	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,35	0,40 „ 0,75	0,25 „ 0,50	0,50 „ 0,75	—
		1916	0,25 „ 0,60	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,40 „ 0,75	0,25 „ $0,33^5$	0,50 „ 2,25	—
	Grobogan. . .	1912	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,80 „ 1,50	0,50 „ 0,80
		1913	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,40	0,80 „ 1,50	0,50 „ 0,80
		1914	0,40 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,80 „ 1,50	0,50 „ 0,60
		1915	0,40 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,80 „ 1,50	0,50 „ 0,60
		1916	0,40 „ 0,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,40	0,80 „ 1,50	0,50 „ 0,60
	Pati	1912	0,25 „ 0,70	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,35	0,25 „ 1,25	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,50 „ 2,—
		1913	0,25 „ 0,70	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,35	0,25 „ 1,25	0,25 „ 0,60	0,50 „ 1,50	0,50 „ 2,—
		1914	0,20 „ 1,33	$0,12^5$ „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,15 „ 0,50	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,50 „ 2,30
		1915	0,20 „ 1,33	$0,12^5$ „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,50 „ 2,30
		1916	0,30 „ 1,33	$0,12^5$ „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,50 „ 2,30
	Koedoes. . . .	1912	0,25 „ 1,—	$0,12^5$ „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,45 „ 1,50	0,20 „ 0,50	1,50 „ 2,50	f 15,— à f50,— 's maands.
		1913	0,25 „ 1,—	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,45 „ 1,50	0,20 „ 0,50	1,50 „ 2,50	f 15,— à f50,— 's maands.
		1914	0,25 „ 1,33	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,45 „ 1,50	$0,32^5$ „ 0,50	0,70 „ 2,—	f 20,— à f90,— 's maands.
		1915	0,25 „ 1,33	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,40	1,— „ 1,75	f 30,— à f82,50 's maands.
		1916	0,25 „ 1,33	0,20 „ 0,60	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,30 „ 2,60	0,20 „ 0,40	1,— „ 2,—	f 36,— à f82,50 's maands.
	Japara.	1912	f 5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	$0,16^5$ „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,40	1,— „ 1,50	f15,— à f150,— 's maands.
		1913	f 5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,40 „ 1,50	0,20 „ 0,40	1,— „ 1,50	f15,— à f150,— 's maands.
		1914	f 5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,25 „ 0,40	0,75 „ 1,50	f15,— à f150,— 's maands.
		1915	f 5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	$0,10^5$ „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,25 „ 0,40	0,75 „ 1,50	f15,— à f75,— 's maands.
		1916	f 5,— à f40,— 's maands.	0,15 „ 0,35	0,35 „ 0,40	$0,10^5$ „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,25 „ 0,40	0,75 „ 1,50	f15,— à f75,— 's maands.
	Gemiddeld .	1912	f 0,35 à f $1,15^5$	f0,21 à f0,30	f0,28 à f0,39	f0,21 à f0,31	f0,50 à f1,08	f0,27 à f0,49	f1,— à f1,64	f 0,60 à f $2,37^5$
		1913	0,35 „ $1,15^5$	0,21 „ 0,32	0,28 „ 0,39	0,21 „ 0,32	0,50 „ 1,08	$0,27^5$ „ 0,50	1,— „ 1,65	0,60 „ $2,37^5$
		1914	0,36 „ 0,94	0,22 „ 0,36	0,29 „ 0,41	0,21 „ 0,38	0,50 „ 1,09	0,37 „ 0,61	0,79 „ 1,61	0,76 „ 2,24
		1915	0,33 „ 0,94	0,25 „ 0,37	0,28 „ 0,42	0,19 „ $0,36^5$	0,50 „ 1,08	0,30 „ 0,57	0,74 „ 1,48	0,65 „ 1,81
		1916	$0,33^5$ „ 0,92	$0,21^5$ „ 0,40	0,28 „ 0,50	$0,23^5$ „ 0,40	0,51 „ 1,23	$0,33^5$ „ $0,53^5$	0,74 „ 1,80	0,73 „ 1,84
Soerabaja. .	Soerabaja. . .	1912	f 0,35 à f 1,50	f0,23 à f0,60	f0,20 à f0,50	f0,25 à f0,50	f0,70 à f2,50	f$0,16^5$ à f0,50	f1,— à f1,50	f 0,50 à f 2,50
		1913	0,35 „ 1,50	0,25 „ 0,60	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,50	0,70 „ 2,50	0,20 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50 „ 2,50
		1914	0,30 „ 1,65	0,20 „ 0,60	0,25 „ 0,70	0,20 „ 0,80	0,40 „ 3,25	$0,16^5$ „ $0,83^5$	1,— „ 1,50	0,50 „ 1,50
		1915	0,30 „ 1,65	0,20 „ 0,75	0,25 „ 0,70	0,20 „ 1,—	0,40 „ 3,25	$0,16^5$ „ $0,83^5$	1,— „ 1,50	0,50 „ 1,50
		1916	0,30 „ 1,65	0,25 „ 1,50	0,40 „ 2,50	0,25 „ 1,50	0,40 „ 3,50	f$0,16^5$ „ 0,83	1,— „ 1,50	0,50 „ 2,—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Sidoardjo . .	1912	f 0,30 à f 1,—	f0,20 à f0,50	f0,25 à f0,40	f0,15 à f0,30	f0,50 à f2,—	f0,25 à f0,50	f0,50 à f2,50	f 0,50 à f 5,—
		1913	0,30 „ 1,—	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,30	0,30 „ 2,—	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,50	0,50 „ 5,—
		1914	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,10 „ 0,30	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	1,— „ 4,—
		1915	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	1,— „ 4,—
		1916	0,25 „ 1,—	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,40 „ 1,50	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	1,— „ 4,—
	Modjokerto .	1912	0,33 „ 1,66^{5}	0,10 „ 0,40	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,50 „ 2,—	0,20 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,66^{5} „ 2,50
		1913	0,33^{5} „ 1,66^{5}	0,15 „ 0,45	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,50 „ 2,—	0,20 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,66^{5} „ 2,50
		1914	0,25 „ 1,66^{5}	0,10 „ 0,40	0,30 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	0,20 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,66^{5} „ 2,50
		1915	0,33^{5} „ 1,—	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,40 „ 2,—	0,20 „ 1,—	1,— „ 2,50	0,66^{5} „ 2,—
		1916	0,33^{5} „ 1,50	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,20 „ 0,40	0,40 „ 2,—	0,33 „ 1,—	1,— „ 2,50	0,83 „ 2,66^{5}
	Djombang. .	1912	0,50 „ 0,66^{5}	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,75 „ 2,—	0,83^{5} „ 3,33
		1913	0,50 „ 0,66^{5}	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,75 „ 2,—	0,83^{5} „ 3,33
		1914	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,75 „ 2,—	0,83^{5} „ 2,50
		1915	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,45	0,50 „ 2,—	0,20 „ 0,40	0,75 „ 2.—	0,83^{5} „ 2,50
		1916	0,40 „ 1,66^{5}	0,30 „ 0,50	0,20 „ 0,35	0,25 „ 0,50	0,50 „ 2,—	0,20 „ 0,40	0,75 „ 2,—	0,83^{5} „ 2,50
	Grisee . . .	1912	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	—	—	—
		1913	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,—	—	—	—
		1914	0,60 „ 1,—	0,30 „ 0,60	0,30 „ 0,45	0,25 „ 0,40	0,50 „ 1,—	—	f 1,—	—
		1915	f 1,—	f 0,30	f 0,35	f 0,35	f 0,80	—	1,—	—
		1916	1,—	0,35	0,35	0,35	0,80	—	1,—	—
	Lamongan. .	1912	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	—	1,—	—
		1913	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,50 „ 1,—	—	1,—	—
		1914	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	f0,25 à f0,30	f0,50 à f1,—	f 0,50
		1915	—	—	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1,—	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	0,50
		1916	f 0,50 à f 0,80	f0,20 à f0,25	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	f 1,50	1,—
	Gemiddeld .	1912	f 0,41 à f 1,14	f0,19 à f0,41	f0,23 à f0,36	f0,20 à f0,38	f0,53 à f1,54	f0,20 à f0,60	f0,32 à f1,80	f 0,62^{5} à f 3,33
		1913	0,41^{5} „ 1,15	0,20 „ 0,41	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,38	0,53 „ 1,55	0,21 „ 0,65	0,85 „ 1,80	0,62^{5} „ 3,33
		1914	0,40 „ 1,22	0,21 „ 0,44	0,26 „ 0,47	0,19 „ 0,43	0,48 „ 1,41	0,21 „ 0,60	0,80 „ 1,66	0,70 „ 2,20
		1915	0,49 „ 1,13	0,23 „ 0,47	0,27 „ 0,41	0,21 „ 0,47^{5}	0,50 „ 1,75	0,21 „ 0,61	0,80 „ 1,75	0,70 „ 2,10
		1916	0,46^{5} „ 1,27	0,26 „ 0,43	0,29 „ 0,55	0,24 „ 0,59	0,50 „ 1,80	0,27 „ 0,64^{5}	0,97 „ 2,—	0,83 „ 2,43
Soerakarta .	Soerakarta . .	1912	f 0,50 à f 1,25	f0,25 à f0,30	f0,25 à f0,40	0,25	f0,30 à f0,50	f0,13 à f1,30	f0,50 à f1,50	f 2,—
		1913	0,50 „ 1,25	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	f0,25 à f0,30	0,30 „ 0,50	f 0,40	f 1,50	2,—
		1914	0,50 „ 1,25	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,30 „ 1,—	0,40	1,50	2,—
		1915	0,45 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,—	—	1,50	2,—
		1916	0,45 „ 0,50	0,25 „ 0,35	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,80	—	f0,70 à f1,50	2,—
	Klaten	1912	7,50 „ 25,— 's maands.	0,20 „ 0,40	0,25 „ 0,75	0,13 „ 0,40	0,40 „ 2,50	f4,— à f40,— 's maands.	0,20 „ 2,25	f 10,— à f80,— 's maands.
		1913	f7,50 à f30,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,40 „ 2,50	f4,— à f40,— 's maands.	0,20 „ 3,50	f 10,— à f80,— 's maands.
		1914	f 7,50 à f30,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,50 „ 2,50	f4,— à f40,— 's maands.	0,20 „ 3,50	f 10,— à f80,— 's maands.
		1915	f 7,50 à f30,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,40	0,40 „ 3,50	f4,— à f40,— 's maands.	0,20 „ 2,50	f 10,— à f80,— 's maands.
		1916	f 7,50 à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,40 „ 1,25	f10,— à f25,— 's maands.	1,— „ 2,50	f 10,— à f80,— 's maands.

Gewesten.	Afdeelingen.	Jaar	Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Bojolali	1912	f 4,50 à f 7,50 's maands.	f0,20 à f0,30	f0,25 à f0,50	f0,15 à f0,30	f0,25 à f0,75	f0,20 à f0,30	f 0,50	f 0,25 à f 2,33^{5}
		1913	f 4,50 à f 7,50 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,35	0,50	0,25 „ 2,33^{5}
		1914	f 4,50 à f 10,50 's maands.	0,20 „ 0,35	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,75	0,25 „ 0,35	0,50	0,25 „ 0,60
		1915	f 5,— à f 10,— 's maands.	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,25	0,30 „ 0,75	0,25 „ 0,30	0,50	0,20 „ 0,60
		1916	f 5,— à f 30,— 's maands.	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,30 „ 0,75	0,25 „ 0,30	f0,30 à f0,50	0,20 „ 0,50
	Sragen	1912	f 5,— à f 25,— 's maands.	0,18 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,30 „ 2,—	—	0,75 „ 2,—	f 25,— à f 80,— 's maands.
		1913	f 5,— à f 25,— 's maands.	0,18 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,40 „ 2,—	—	0,75 „ 2,—	f 25,— à f 80,— 's maands.
		1914	f 5,— à f 25,— 's maands.	0,18 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,30 „ 2,15	—	0,75 „ 2,—	f 25,— à f 90,— 's maands.
		1915	f 5,— à f 25,— 's maands.	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,40 „ 2,15	—	0,75 „ 2,—	f 25,— à f 90,— 's maands.
		1916	f 5,— à f 25,— 's maands.	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,15 „ 0,30	0,30 „ 2,15	—	0,75 „ 2,—	f 25,— à f 100,— 's maands.
	Gemiddeld .	1912	f 0,24^{5} à f 0,71	f0,21 à f0,31	f0,26 à f0,51	f0,17 à f0,31	f0,31 à f1,91	f0,15 à f0,69	f0,49 à f1,56	f 0,85 à f 2,43
		1913	0,27 „ 0,83	0,21 „ 0,35	0,26 „ 0,57	0,19 „ 0,32^{5}	0,34 „ 1,92	0,25 „ 0,69	0,74 „ 1,87	0,75 „ 2,42^{5}
		1914	0,27 „ 0,86	0,21 „ 0,36	0,26 „ 0,51	0,19 „ 0,32^{5}	0,35 „ 1,60	0,26 „ 0,69	0,74 „ 1,87^{5}	0,85 „ 2,06
		1915	0,26 „ 0,66^{5}	0,19 „ 0,36	0,26 „ 0,51	0,19 „ 0,31	0,40 „ 1,85	0,19 „ 0,81	0,74 „ 1,62	0,84 „ 2,07
		1916	0,26 „ 0,79	0,20 „ 0,36	0,29 „ 0,42^{5}	0,22 „ 0,32^{5}	0,37^{5} „ 1,49	0,29 „ 0,56^{5}	0,69 „ 1,62^{5}	0,84 „ 2,13
Madoera . .	Pamekasan. .	1912	—	—	f0,25 à f0,40	f0,25 à f0,50	f0,60 à f2,50	f0,40 à f0,60	f0,75 à f1,—	—
		1913	—	—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 1,—	—
		1914	—	—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 1,—	—
		1915	—	—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 2,50	—
		1916	—	—	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,50	0,60 „ 2,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 2,50	—
	Sampang . . .	1912	—	—	0,25 „ 0,30	0,12^{5} „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
		1913	—	—	0,25 „ 0,30	0,12^{5} „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
		1914	—	—	0,25 „ 0,30	0,12^{5} „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
		1915	—	—	f 0,25	0,12^{5} „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
		1916	—	—	0,25	0,12^{5} „ 0,25	0,60 „ 1,—	0,25 „ 0,60	1,— „ 1,75	—
	Bangkalan . .	1912	—	—	f0,25 à f0,35	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,30	0,45 „ 1,66^{5}	0,40 „ 2,60	—
		1913	—	—	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,30	0,45 „ 1,66^{5}	0,40 „ 2,60	—
		1914	—	—	0,25 „ 0,35	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,30	0,35 „ 0,40	1,— „ 2,—	—
		1915	—	—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,25	0,35 „ 0,40	1,— „ 2,—	—
		1916	—	—	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,30	0,50 „ 1,25	0,35 „ 0,40	1,— „ 2,—	—
	Soemenep . .	1912	—	—	0,25 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,35 „ 1,70	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
		1913	—	—	0,25 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,35 „ 1,70	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
		1914	—	—	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,25	0,35 „ 1,70	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
		1915	—	—	0,25 „ 0,30	0,12^{5} „ 0,25	0,35 „ 1,70	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
		1916	—	—	0,25 „ 0,30	0,12^{5} „ 0,25	0,35 „ 1,70	0,25 „ 0,50	1,— „ 2,—	—
	Gemiddeld .	1912	—	—	f0,25 à f0,33^{5}	f0,18 à f0,34	f0,51 à f1,62^{5}	f0,34 à f0,84	f0,79 à f1,84	—
		1913	—	—	0,25 „ 0,34	0,18 „ 0,34	0,51 „ 1,62^{5}	0,34 „ 0,84	0,79 „ 1,84	—
		1914	—	—	0,25 „ 0,34	0,21 „ 0,34	0,51 „ 1,62^{5}	0,31 „ 0,52^{5}	0,94 „ 2,06	—
		1915	—	—	0,25 „ 0,31	0,18 „ 0,32^{5}	0,51 „ 1,61	0,31 „ 0,52^{5}	0,94 „ 2,06	—
		1916	—	—	0,25 „ 0,31	0,18 „ 0,32^{5}	0,51 „ 1,61	0,31 „ 0,52^{5}	0,94 „ 2,06	—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
			BUITENBEZITTINGEN.							
Amboina . .	Amboina . . .	1912	f 0,50	f 0,33	—	f0,40 à f0,50	f0,75 à f1,—	—	f 1,25	—
		1913	0,50	0,33	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	—	1,25	—
		1914	0,50	0,33	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	—	1,25	—
		1915	0,50	0,33	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	—	f1,25 à f2,—	—
		1916	†	0,50	—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	—	1,— „ 2,50	f 1,— à f 2
	Ceram.	1912	0,50	0,30	—	—	0,75 „ 1,—	—	—	—
		1913	0,50	0,30	—	—	0,75 „ 1,—	—	—	—
		1914	1,—	0,40	—	f 0,50	f 1,—	—	—	—
		1915	1,—	0,40	—	0,50	1,—	—	—	—
		1916	†	†	—	†	†	—	—	—
	Aroe-, Kei- en Zuid-westereilanden (thans Kei-eilanden).	1912	f 0,50 à f 1,—	f0,30 à f0,75	—	f0,25 à f0,75	f0,75 à f1,50	f 0,50	f1,25 à f1,50	—
		1913	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,75	—	0,25 „ 0,75	0,75 „ 1,50	0,50	1,25 „ 1,50	—
		1914	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,75	—	0,25 „ 0,75	0,75 „ 1,50	1,50	1,25 „ 1,50	—
		1915	f 0,50	f 0,30	—	f 0,45	—	—	2,— „ 2,50	—
		1916	†	†	—	†	—	—	†	—
	Zuid-Nieuw-Guinea (hoofdplaats Merauke).	1912	—	—	—	f0,50 à f1,50	f1,50 à f3,—	—	1,50 à 3,—	—
		1913	—	—	—	0,50 „ 1,50	1,50 „ 3,—	—	1,50 „ 3,—	—
		1914	f 1,25	f 0,75	—	f 0,75	2,50 „ 3,50	—	1,50 „ 3,—	—
		1915	—	—	—	f0,50 à f1,50	1,50 „ 3,—	—	f 1,50	—
		1916	†	†	—	†	†	—	†	—
	Banda.	1912	0,50 „ 1,—	f 0,50	—	f 0,50	f1,— à f1,50	—	f 2,—	—
		1913	0,50 „ 1,—	0,50	—	0,50	1,— „ 1,50	—	2,—	—
		1914	0,50 „ 0,66	0,20	—	f0,20 à f0,30	0,83 „ 1,—	—	2,—	—
		1915	f 0,20	0,20	—	0,20 „ 0,40	0,83 „ 1,—	—	2,—	—
		1916	†	†	—	†	†	—	†	—
	Saparoea . . .	1912	—	—	—	f 0,40	f 0,75	—	1,25	—
		1913	—	—	—	0,40	0,75	—	1,25	—
		1914	—	—	—	0,40	0,75	—	1,25	—
		1915	—	—	—	0,40	0,75	—	1,25	—
		1916	—	—	—	†	†	—	†	—
	Wahai	1912	—	—	—	f 0,40	f0,75 à f1,—	—	f0,75 à f1,25	—
		1913	—	—	—	0,40	0,75 „ 1,—	—	0,75 „ 1,25	—
		1914	f 1,50	f 0,50	—	0,50	f 1,50	—	0,75 „ 1,25	—
		1915	f 0,40 à f 0,80	f0,40 à f0,50	—	f0,40 à f0,50	1,—	—	—	—
		1916	†	†	—	†	†	—	—	—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Piroe	1912	—	f 0,30	—	f 0,40	f 1,—	—	—	—
		1913	—	0,30	—	0,40	1,—	—	—	—
		1914	f 0,50	0,30	—	0,40	1,—	—	—	—
		1915	0,50	0,30	—	0,40	1,—	—	—	—
		1916	†	†	—	†	†	—	—	—
	Gemiddeld .	1912	f 0,66 à f 0,77	f0,48 à f0,54	—	f0,40 à f0,47	f0,84 à f1,09	f 0,50	f1,30 à f1,45	—
		1913	0,66 „ 0,77	0,48 „ 0,54	—	0,40 „ 0,47	0,84 „ 1,09	0,50	1,30 „ 1,45	—
		1914	0,75 „ 0,86	0,34 „ 0,41	—	0,375 „ 0,49	0,97 „ 1,17	1,50	1,62 „ 1,75	—
		1915	f 0,61	f 0,34	—	f 0,47	f 1,10	—	f 2,10	—
		1916	†	0,50	—	f0,40 à f0,60	f1,— à f2,—	—	f1,— à f2,50	f 1,— à f 2,50
tjeh en onderhoorigheden.	Groot-Atjeh. .	1912	f 1,—	f 0,60	f 0,50	f0,50 à f0,75	f1,50 à f1,75	f0,60 à f1,—	f1,50 à f2,—	f 1,— à f 1,50
		1913	1,—	0,60	0,50	0,50 „ 0,75	1,50 „ 1,75	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1914	f 1,50 à f 3,—	f0,50 à f1,—	f0,50 à f0,60	0,50 „ 0,70	1,50 „ 3,50	0,50 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1915	1,50 „ 3,—	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,60	0,50 „ 0,70	1,75 „ 3,50	0,60 „ 1,—	1,75 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1916	1,— „ 2,50	f 15 „ f 20 's maands.	0,50 „ 0,60	0,70 „ 0,85	1,50 „ 3,—	0,60 „ 1,30	1,50 „ 3,—	1,— „ 1,50
	Noordkust van Atjeh.	1912	—	f0,50 à f0,65	0,50 „ 0,65	—	—	0,60 „ 1,—	1,40 „ 2,—	1,— „ 2,50
		1913	—	0,50 „ 0,65	0,50 „ 0,65	—	—	0,60 „ 1,—	1,40 „ 2,—	1,— „ 2,50
		1914	f 0,50 à f 1,—	0,50 „ 0,65	0,50 „ 0,65	f0,50 à f0,65	f1,— à f1,50	0,50 „ 0,65	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50
		1915	0,60 „ 1,—	0,50 „ 0,65	0,50 „ 0,65	0,50 „ 0,65	1,— „ 1,50	0,50 „ 0,65	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50
		1916	0,60 „ 1,—	0,50 „ 0,65	0,50 „ 0,65	0,50 „ 0,65	1,— „ 1,50	0,50 „ 0,65	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50
	Oostkust van Atjeh.	1912	0,80 „ 2,—	0,40 „ 0,70	0,50 „ 0,60	0,50 „ 0,70	1,25 „ 2,—	0,60 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1913	0,80 „ 2,—	0,40 „ 0,70	0,50 „ 0,60	0,50 „ 0,70	1,25 „ 2,—	0,60 „ 0,80	1,25 „ 2,—	1,— „ 1,50
		1914	0,50 „ 1,—	0,35 „ 0,50	f 0,70	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	1,— „ 1,35	1,75 „ 2,25	1,— „ 1,75
		1915	0,44 „ 1,—	0,40 „ 0,75	f0,50 à f0,70	0,50 „ 0,70	1,25 „ 2,—	0,40 „ 0,70	1,25 „ 2,—	f 1,—
		1916	0,44 „ 1,—	0,40 „ 0,75	0,50 „ 0,70	0,50 „ 0,70	1,25 „ 2,—	0,40 „ 0,75	1,25 „ 2,—	f 1,— à f 1,50
	Westkust van Atjeh.	1912	0,50 „ 2,—	0,33 „ 0,75	—	0,50 à f0,75	1,25 à f1,75	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 2,50
		1913	0,50 „ 2,—	0,33 „ 0,75	f 0,50	0,50 „ 0,75	1,25 „ 1,75	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,—	1,— „ 2,50
		1914	1,— „ 2,—	0,30 „ 0,65	—	0,50 „ 0,65	1,— „ 2,—	0,75 „ 1,25	1,75 „ 3,—	—
		1915	0,50 „ 2,—	0,30 „ 0,60	—	0,50 „ 0,65	0,80 „ 2,—	0,50 „ 0,75	1,50 „ 2,50	f 2,— à f 3,—
		1916	0,50 „ 2,—	0,30 „ 0,60	—	0,50 „ 0,65	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,75	2,— „ 3,—	0,75 „ 1,25
	Alaslanden . .	1912	—	—	—	0,50 „ 0,65	0,50 „ 1,—	f 1,—	1,50 „ 2,50	—
		1913	—	—	—	0,50 „ 0,65	0,50 „ 1,—	1,—	1,50 „ 2,50	—
		1914	—	—	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 1,50	1,—	1,50 „ 2,50	—
		1915	—	—	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	1,—	1,50 „ 2,50	—
		1916	—	—	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	1,—	1,50 „ 2,50	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld . 1912	f 0,86^5 à f 1,66^5	f0,47 à f0,67^5	f0,50 à f0,56	f0,50 à f0,70	f1,12^5 à f1,62^5	f0,71 à f0,96	f1,43 à f2,10	f 1,— à f 2,—
	1913	0,86^5 „ 1,66^5	0,47 „ 0,67^5	0,50 „ 0,56	0,50 „ 0,70	1,12^5 „ 1,62^5	0,71 „ 0,96	1,43 „ 2,10	1,— „ 2,—
	1914	0,87 „ 1,75	0,41 „ 0,70	0,56 „ 0,65	0,50 „ 0,70	1,10 „ 2,10	0,55 „ 1,05	1,50 „ 2,35	1,16 „ 1,58
	1915	0,76 „ 1,75*	0,49 „ 0,75	0,50 „ 0,65	0,50 „ 0,69	1,16 „ 2,20	0,60 „ 0,82	1,40 „ 2,20	1,11 „ 1,75
	1916	0,63^5 „ 1,62^5	0,42^5 „ 0,66^5	0,50 „ 0,65	0,54 „ 0,72	1,15 „ 2,20	0,60 „ 0,89	1,35 „ 2,50	0,94 „ 1,44
Bali en Lombok.	Boeleleng. . . 1912	—	—	—	f0,30 à f0,50	f 1,—	f0,50 à f0,60	f1,50 à f2,—	—
	1913	—	—	—	0,30 „ 0,50	f1,— à f2,—	0,50 „ 0,60	2,— „ 2,50	—
	1914	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	1,50 „ 2,—	—
	1915	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	2,— „ 2,50	—
	1916	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	2,— „ 2,50	f 2,—
	Djembrana . . 1912	f 0,50 à f 0,75	f0,25 à f0,30	—	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	—	—	2,—
	1913	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	—	—	2,—
	1914	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	—	—	2,—
	1915	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	—	—	2,—
	1916	0,50 „ 0,75	0,25 „ 0,30	—	0,25 „ 0,30	1,— „ 1,50	—	—	—
	Zuid-Bali . . 1912	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,—	f0,35 à f0,50	f 3,—	f 2,—
	1913	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,35 „ 0,50	3,—	2,—
	1914	—	f 0,25	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,35 „ 0,50	f1,50 à f3,—	2,—
	1915	—	0,35	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,35 „ 0,50	f 3,—	3,—
	1916	—	0,35	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 2,—	0,35 „ 0,50	3,—	2,—
	Lombok. . . . 1912	f 0,66 à f 1,—	f0,50 à f0,60	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,50	0,50 „ 0,75	f1,50 à f2,50	f 0,66 à f 1,32
	1913	f 20,— à f30,— 's maands.	0,50 „ 0,60	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,50	0,50 „ 0,75	1,50 „ 3,—	f 20,— à f50,— 's maands.
	1914	f 20,— à f30,— 's maands.	0,50 „ 0,60	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,50	0,50 „ 0,75	1,50 „ 3,—	f 20,— à f50,— 's maands.
	1915	f 20,— à f30,— 's maands.	0,50 „ 0,60	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	0,50 „ 0,75	1,50 „ 3,—	f 20,— à f50,— 's maands.
	1916	f 20,— à f30,— 's maands.	0,50 „ 0,60	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	0,50 „ 0,75	1,50 „ 3,—	f 2,— à f 3,—
	Gemiddeld . 1912	f 0,58 à f 0,80	f0,37^5 à f0,45	—	f0,35 à f0,40	f1,— à f1,66	f0,50 à f0,62^5	f1,45 à f2,25	f 1,33 à f 1,66
	1913	0,58 „ 0,87^5	0,37^5 „ 0,45	—	0,35 „ 0,47^5	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,62^5	2,10 „ 2,75	1,55 „ 1,90
	1914	0,58 „ 0,87^5	0,33 „ 0,38	—	0,35 „ 0,47^5	1,— „ 2,—	0,45 „ 0,62	1,50 „ 2,67	1,55 „ 1,89
	1915	0,58 „ 0,87^5	0,37 „ 0,41	—	0,35 „ 0,51	1,— „ 2,—	0,45 „ 0,62	2,17 „ 2,83	1,89 „ 2,22
	1916	0,58 à f 0,87^5	0,37 „ 0,41	—	0,35 „ 0,51	1,— „ 2,—	0,45 „ 0,62	2,17 „ 2,83	2,— „ 2,33
Banka en onderhoorigheden.	Muntok 1912	—	f0,40 à f0,50	—	f0,60 à f0,70	f1,— à f1,50	f0,60 à f0,80	f1,25 à f2,—	f 1,— à f 1,50
	1913	—	0,40 „ 0,55	—	0,65 „ 0,75	1,— „ 1,80	0,65 „ 0,80	1,50 „ 2,50	1,25 „ 1,75
	1914	—	0,50 „ 0,60	—	0,70 „ 0,80	1,50 „ 2,—	0,70 „ 0,90	1,25 „ 2,—	1,50 „ 2,—
	1915	—	0,50 „ 0,60	—	0,70 „ 0,80	1,50 „ 2,—	0,70 „ 0,90	1,25 „ 2,—	1,50 „ 2,—
	1916	—	0,50 „ 0,60	—	0,80 „ 1,—	2,— „ 2,50	0,80 „ 1,—	1,50 „ 2,50	2,— „ 3,—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Noord-Banka, 1912	—	f0,70 à f0,80	f 0,80	f0,70 à f0,80	f 1,50	f0,80 à f0,90	f1,50 à f1,75	—
	1913	—	0,70 „ 0,80	0,80	0,70 „ 0,80	1,50	0,80 „ 0,90	1,50 „ 2,—	—
	1914	—	f 0,90	0,80	0,70 „ 0,90	1,50	0,70 „ 0,90	1,— „ 2,—	—
	1915	—	0,70 „ 0,90	0,80	0,70 „ 0,90	f1,— à f1,50	0,70 „ 0,90	1,— „ 2,—	—
	1916	—	0,70 „ 0,90	0,80	0,70 „ 0,90	1,— „ 1,50	0,70 „ 1,20	1,— „ 2,50	—
	Soengailiat . . 1912	—	—	—	0,60 „ 1,—	f 1,50	0,80 „ 1,—	1,50 „ 1,75	f 0,60 à f 0,90
	1913	—	—	—	0,65 „ 1,—	1,75	0,80 „ 1,—	1,50 „ 2,—	0,75 „ 1,25
	1914	—	—	f0,75 à f1,—	0,60 „ 1,—	f1,50 à f2,50	f 0,70	0,75 „ 1,—	0,83 „ 1,66
	1915	—	—	f22,50 à f 30 's maands.	0,65 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,70	0,75 „ 1,—	0,83 „ 1,66
	1916	—	—	f22,50 „ f 30 's maands.	0,64 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,70	1,50 „ 2,—	25,— „ 50,— 's maands.
	Pangkalpinang 1912	—	—	—	f 0,80	f 1,25	0,80	f 1,50	f 1,50 à f 2,—
	1913	—	—	—	0,80	1,25	0,80	1,50	1,50 „ 2,—
	1914	—	—	f 0,80	0,80	1,50	0,80	1,50	1,50 „ 2,—
	1915	—	—	0,80	0,80	1,50	0,80	1,50	—
	1916	—	—	0,80	0,80	1,50	1,—	1,20	f 1,50 à f 2,—
	Zuid-Banka. . 1912	—	—	—	0,60	1,50	0,70	1,25	—
	1913	—	—	—	0,60	1,50	0,75	1,50	—
	1914	—	—	—	0,60	f1,— à f1,25	0,70	1,25	—
	1915	—	—	—	0,60	1,— „ 1,25	0,70	1,25	—
	1916	—	—	—	0,60	1,— „ 1,25	0,70	1,25	—
	Djeboes 1912	—	—	—	f0,50 à f0,80	0,80 „ 1,25	f0,80 à f0,90	f1,— à f2,—	f 0,80 à f 1,35
	1913	—	—	—	0,50 „ 0,80	0,85 „ 1,50	0,80 „ 0,90	1,25 „ 2,50	1,— „ 1,50
	1914	—	f 0,70	f 0,80	0,70 „ 0,90	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,90	1,— „ 2,—	—
	1915	—	—	—	0,70 „ 0,90	1,— „ 1,50	0,70 „ 0,90	1,— „ 2,—	—
	1916	—	—	—	0,70 „ 0,90	1,— „ 1,50	0,70 „ 1,20	1,— „ 2,50	—
	Merawang . . 1912	—	—	—	0,60 „ 1,—	f 1,50	0,80 „ 1,—	1;50 „ 1,75	f 0,60 à f 0,90
	1913	—	—	—	0,65 „ 1,—	f1,— à f1,75	0,80 „ 1,—	1,50 „ 2,—	0,75 „ 1,—
	1914	—	—	f0,75 à f1,—	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,50	f 0,70	0,75 „ 1,—	0,83 „ 1,66
	1915	—	—	—	0,65 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,70	0,75 „ 1,—	0,83 „ 1,66
	1916	—	—	—	0,64 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,70	1,50 „ 2,—	25,— „ 50,— 's maands.
	Soengaiselan . 1912	—	—	—	f 0,80	f 1,25	0,80	f 1,50	f 1,50 à f 2,—
	1913	—	—	—	0,80	1,25	0,80	1,50	1,50 „ 2,—
	1914	—	—	f 0,80	0,80	1,50	0,80	1,50	1,50 „ 2,—
	1915	—	—	0,80	0,80	1,50	0,80	1,50	—
	1916	—	—	0,80	0,80	1,50	1,—	1,20	—
	Koba 1912	f 1,—	f 0,75	—	0,75	1,25	0,80	2,—	f 2,—
	1913	1,—	0,75	—	0,75	1,50	0,90	2,—	2,—
	1914	—	—	—	0,60	f1,— à f1,25	0,70	1,50	—
	1915	—	—	—	0,60	1,— „ 1,25	0,70	1,25	—
	1916	—	—	—	0,60	1,— „ 1,25	0,70	1,25	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere onder-nemingen.	Koelies op particuliere onder-nemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachts-lieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Gemiddeld . 1912	f 1,—	f 0,75	f 0,80	f0,60 à f0,75	f1,— à f1,50	f0,75 à f0,85	f1,33 à f1,72	f 1,24 à f 1,52
	1913	1,—	f0,62 à f0,75	0,80	0,68 „ 0,82	1,23^{5} „ 1,52	0,75 „ 0,85	1,50 „ 1,72	1,50 „ 1,65
	1914	—	0,70 „ 0,73	f0,73 à f0,87	0,66 „ 0,84	1,33 „ 1,72	0,75 „ 0,79	1,17 „ 1,53	1,25 „ 1,86
	1915	—	0,60 „ 0,75	0,78 „ 0,86	0,69 „ 0,82	1,27 „ 1,72	0,72 „ 0,79	1,14 „ 1,50	1,05 „ 1,74
	1916	—	0,60 „ 0,75	0,79 „ 0,85	0,67 „ 0,84	1,33 „ 1,78	0,77^{5} „ 0,89	1,26^{5} „ 1,82	1,33 „ 2,06
Benkoelen .	Benkoelen . . 1912	f 0,50	f 9 's maands	—	f0,40 à f0,50	f0,80 à f1,50	f0,60 à f0,75	f 1,25	f 1,50 à f 1,75
	1913	0,50	9 's maands	—	0,40 „ 0,50	0,80 „ 1,50	0,60 „ 0,75	1,50	1,50 „ 2,—
	1914	0,60	12 's maands	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 1,25	0,80 „ 1,—	1,50	2,— „ 2,50
	1915	0,60	12 's maands	—	0,50 „ 0,80	1,— „ 2,50	1,25 „ 1,50	f1,50 à f3,—	—
	1916	0,60	f 0,40	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	1,25 „ 1,50	1,50 „ 3,—	—
	Lebong 1912	f 0,66 à f 2,50	f0,75 à f1,25	—	0,40 „ 1,25	1,— „ 3,50	0,75 „ 1,25	1,50 „ 3,—	f 2,50 à f 3,—
	1913	0,66 „ 2,50	0,75 „ 1,25	—	0,40 „ 1,25	1,— „ 3,50	0,75 „ 1,25	1,50 „ 3,—	2,50 „ 3,—
	1914	0,66 „ 2,50	0,40 „ 1,—	—	0,35 „ 1,—	1,— „ 2,50	0,75 „ 1,25	1,50 „ 3,50	0,75 „ 4,50
	1915	1,— „ 2,50	0,75 „ 1,—	—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,50	1,— „ 1,25	2,— „ 3,50	2,50 „ 4,50
	1916	0,50 „ 2,50	0,40 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	0,75 „ 2,50	0,60 „ 1,25	1,50 „ 3,50	2,50 „ 4,50
	Seloema . . . 1912	—	f 0,29	—	f 0,40	0,50 „ 1,25	—	1,50 „ 2,—	—
	1913	—	0,29	—	0,45	0,50 „ 1,25	—	1,50 „ 2,—	—
	1914	—	0,30	—	0,50	0,75 „ 1,—	—	f 1,50	—
	1915	—	0,30	—	0,50	0,75 „ 1,—	—	1,50	—
	1916	—	0,30	—	0,50	0,75 „ 1,—	—	1,50	—
	Manna 1912	—	—	—	—	1,— „ 1,50	—	f1,50 à f2,—	—
	1913	—	—	—	—	f 1,50	f 0,75	f 2,—	f 1,50
	1914	—	—	—	f 0,50	f0,75 à f1,—	—	2,—	—
	1915	—	—	—	0,50	0,75 „ 1,50	—	f1,50 à f2,—	—
	1916	—	—	—	0,50	0,75 „ 1,50	—	1,50 „ 2,—	—
	Kroë. 1912	—	—	—	0,50	f 1,50	f 0,60	f 2,—	—
	1913	—	—	—	0,50	1,50	0,60	2,—	—
	1914	—	—	—	f0,50 à f0,75	1,50	—	2,—	—
	1915	—	—	—	0,50 „ 0,75	f1,25 à f2,50	—	f1,50 à f2,—	—
	1916	—	—	—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,50	—	—	—
	Kauer. 1915	f 1,— à f 2,—	—	—	f 0,80	1,25 „ 1,50	—	—	—
	1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Gemiddeld . 1912	f 0,58 à f 1,50	f0,45 à f0,61	—	f0,42^{5} à f0,66	f0,96 à f1,85	f0,65 à f0,87	f1,55 à f2,05	f 2,— à f 2,37^{5}
	1913	0,60 „ 1,50	0,45 „ 0,62	—	0,45 „ 0,66	1,— „ 1,85	0,70 „ 0,90	1,65 „ 2,25	2,— „ 2,40
	1914	0,55 „ 1,55	0,37 „ 0,57	—	0,47 „ 0,67	1,— „ 1,45	0,77^{5} „ 1,12^{5}	1,60 „ 2,10	1,41 „ 2,83
	1915	0,87 „ 1,53	0,48 „ 0,57	—	0,52^{5} „ 0,66	1,40 „ 2,08	1,12^{5} „ 1,37^{5}	1,60 „ 2,40	2,50 „ 4,50
	1916	0,55 „ 1,55	0,37 „ 0,57	—	0,56 „ 0,71^{5}	0,96 „ 1,92	0,92^{5} „ 1,37^{5}	1,50 „ 2,40	2,50 „ 4,50

Gewesten.	Afdeelingen.	Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Billiton . . .	Billiton 1912	—	f0,60 à f0,85	f 0,60	f 0,60	f1,50 à f2,—	f 0,60	f1,— à f2,—	f 1,50
	1913	—	0,60 „ 0,85	0,60	0,60	1,50 „ 2,—	0,60	1,— „ 2,—	1,50
	1914	f 1,— à f 1,25	0,60 „ 0,80	0,60	0,60	1,50 „ 2,—	f0,80 à f1,—	1,50 „ 3,—	f 1,— à f 1,50
	1915	1,— „ 1,25	0,60 „ 0,80	0,60	0,60	1,— „ 2,—	0,80 „ 1,—	1,50 „ 3,—	1,25 „ 2,—
	1916	1,— „ 1,25	0,60 „ 0,80	0,60	0,60	1,— „ 2,—	0,80 „ 1,—	1,50 „ 3,—	1,— „ 2,—
Celebes en onderhoorigheden.	Makasser . . . 1912	f 0,75	f 0,50	—	f 0,50	f 1,50	f 0,50	f 1,50	—
	1913	0,75	0,50	—	0,50	1,50	0,50	1,50	—
	1914	1,—	0,50	—	0,50	f1,— à f1,50	f0,50 à f1,—	f1,25 à f2,50	f 1,50 à f 2,50
	1915	†	†	—	—	—	—	—	—
	1916	†	†	—	—	—	—	—	—
	Bonthain . . . 1912	†	†	—	f0,25 à f0,50	f1,— à f1,50	f 0,50	f1,— à f2,50	f 1,50 à f 2,50
	1913	†	†	—	0,25 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,50	1,— „ 2,50	1,50 „ 2,50
	1914	†	†	—	†	†	†	†	†
	1915	†	†	—	†	†	†	†	†
	1916	†	†	—	†	†	†	†	†
	Maros 1912	†	†	—	f 0,50	f1,— à f1,50	†	†	†
	1913	†	†	—	0,50	1,— „ 1,50	†	†	†
	1914	†	†	—	†	†	†	†	†
	1915	†	†	—	†	†	†	†	†
	1916	†	†	—	†	†	†	†	†
	Sindjai 1912	†	†	—	f0,30 à f0,50	f0,50 à f1,25	†	†	†
	1913	†	†	—	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,25	†	†	†
	1914	†	†	—	†	†	†	†	†
	1915	†	†	—	†	†	†	†	†
	1916	†	†	—	†	†	†	†	†
	Takalar 1912	†	†	—	f0,40 à f0,50	f0,75 à f1,50	†	†	†
	1913	†	†	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	†	†	†
	1914	†	†	—	†	†	†	†	†
	1915	†	†	—	†	†	†	†	†
	1916	†	†	—	†	†	†	†	†
	Saleier. 1912	†	†	—	f0,30 à f0,50	f1,— à f1,50	†	†	†
	1913	†	†	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	†	†	†
	1914	†	†	—	†	†	†	†	†
	1915	†	†	—	†	†	†	†	†
	1916	†	†	—	†	†	†	†	†
	Gemiddeld . 1912	f 0,50 à f 1,25	f0,25 à f0,60	—	f0,50 à f0,75	f0,50 à f2,—	f0,50 à f0,75	f1,— à f2,—	f 1,50 à f 1,75
	1913	0,50 „ 1,25	0,25 „ 0,60	—	0,50 „ 0,75	0,50 „ 2,—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	1,50 „ 1,75
	1914	f 1,—	f 0,40	—	f 0,50	f 1,—	0,50 „ 1,—	1,50 „ 2,50	—
	1915	f 1,— à f 1,25	f0,30 à f0,50	—	f0,50 à f0,75	f1,— à f1,75	0,50 „ 1,—	1,50 „ 2,—	—
	1916	†	†	†	†	†	†	†	†

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Djambi . . .	Djambi	1912	f 0,75 à f 1,25	f0,50 à f0,75	—	f0,50 à f1,—	f1,50 à f2,50	f0,75 à f1,25	f1,50 à f2,50	f 2,50 à f 3,—
		1913	0,75 „ 1,25	0,50 „ 0,75	—	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,75 „ 1,25	1,50 „ 2,50	2,50 „ 3,—
		1914	0,75 „ 1,25	0,50 „ 0,75	—	0,60 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,75 „ 1,25	1,50 „ 2,50	2,50 „ 3,—
		1915	f 1,33	f 0,50	—	0,60 „ 0,75	1,50 „ 2,—	1,50 „ 2,—	2,— „ 2,50	f 2,—
		1916	f 20 's maands.	0,60	—	f 0,60	f 1,50	f 2,50	f 2,—	0,50
	Moearotebo. .	1915	—	—	—	0,50	1,50	0,75	—	—
		1916	—	f 0,60	—	—	f50 's maands	—	f 2,50	—
	Moearo-tembesi.	1915	—	—	—	f 0,50	f 2,—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	f 1,50	—	—
	Moearo-boenga.	1915	—	—	—	f 0,50	f 1,50	1,—	f 2,50	—
		1916	—	f 0,75	—	—	1,—	—	2,20	—
	Bangko	1915	—	—	—	f 0,50	1,50	—	1,50	—
		1916	—	—	—	f0,50 à f0,60	f50 's maands	—	2,50	—
	Koerintji . . .	1916	f 0,75	f 0,50	—	0,25 „ 0,50	f1,70 à f3,50	—	f1,75 à f2,50	—
	Sarolangoen .	1916	—	—	—	0,60 „ 0,75	—	—	—	—
	Gemiddeld . .	1912	Zie de cijfers in de afdeeling Djambi; betreffende de overige afdeelingen werden de eerste gegevens pas in 1915 verstrekt.							
		1913								
		1914								
		1915	f 1,33	f 0,50	—	f0,52 à f0,55	f1,60 à f1,70	f1,08 à f1,25	f2,— à f2,17	f 2,—
		1916	†	†	†	†	†	†	†	†
Lampongsche districten.	Telokbetong .	1912	—	—	—	f0,50 à f0,60	f1,— à f2,—	f0,75 à f1,—	f1,50 à f3,—	—
		1913	—	—	—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 3,—	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	f 0,75 à f 1,50	f0,40 à f0,60	f 0,75	f0,30 à f0,75	f1,— à f3,—	f0,75 à f1,—	f1,— à f3,—	—
		1916	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,60	0,75	0,40 „ 0,75	1,50 „ 3,—	0,60 „ 1,—	1,— „ 3,50	—
	Ommelanden van Telokbetong.	1912	f 15,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,40	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	—
		1913	f 15,— à f25,— 's maands.	0,20 „ 0,45	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	—
		1914	f 15,— à f30,— 's maands.	0,40 „ 0,75	f0,75 à f1,—	0,50 „ 0,75	1,50 „ 3,—	0,75 „ 1,—	1,— „ 3,—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Sekampoeng .	1912	—	—	—	f 0,60	f 1,—	f 1,—	f1,25 à f1,50	—
		1913	—	—	—	0,65	1,25	1,—	1,25 „ 1,50	—
		1914	—	—	—	0,75	f1,— à f2,—	f0,75 à f1,—	f 2,—	—
		1915	—	—	—	f0,75 à f1,—	2,— „ 3,—	0,75 „ 1,—	f1,50 à f2,50	—
		1916	—	—	—	f 1,—	2,— „ 3,—	f 1,—	f 2,50	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Inlanders.					Chineezen.		
		Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Sepoetih . . . 1912	—	—	—	f 0,60	f1,50 à f1,75	—	f1,75 à f2,—	—
	1913	—	—	—	0,65	f 1,62^{5}	—	f 2,—	—
	1914	—	—	f0,75 à f1,—	f0,75 à f1,—	f1,50 à f2,50	f0,75 à f1,—	f2,— à f3,—	—
	1915	—	—	0,75 „ 1,—	0,75 „ 1,—	2,— „ 3,—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 3,—	—
	1916	—	—	0,75 „ 1,—	f 1,—	2,— „ 3,—	f 1,—	f 2,50	—
	Koto Agoeng. 1912	—	—	—	0,75	2,— „ 2,25	f1,— à f1,50	f2,— à f2,50	—
	1913	—	—	—	0,75	f 2,25	1,— „ 1,50	2,— „ 2,50	—
	1914	—	—	—	—	—	—	—	—
	1915	—	—	—	f0,75 à f1,—	f 2,—	f0,75 à f1,—	f1,50 à f3,—	—
	1916	—	—	—	f 1,—	2,50	f 1,—	1,50 „ 2,50	—
	Kalianda . . . 1912	—	—	—	0,33	1,50	0,50	1,50 „ 2,50	—
	1913	—	—	—	0,33^{5}	1,50	0,50	1,50 „ 2,50	—
	1914	—	—	—	—	—	—	—	—
	1915	—	—	—	f 0,30	—	f 0,50	f1,— à f2,50	—
	1916	—	—	—	0,40	f1,— à f2,50	0,50	1,— „ 2,50	—
	Toelangbawang. 1912	—	—	—	0,50	1,50 „ 2,—	0,75	f 2,50	—
	1913	—	—	—	0,50	1,50 „ 2,—	0,75	2,50	—
	1914	—	—	f0,75 à f1,—	f0,60 à f0,75	2,— „ 2,50	f0,75 à f1,—	f2,50 à f3,—	—
	1915	—	—	—	0,75 „ 1,—	2,— „ 3,—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,50	—
	1916	—	—	—	f 1,—	2,— „ 3,—	f 1,—	f 2,50	—
	Gemiddeld . 1912	f 0,50 à f 0,83	f0,35 à f0,45	—	f0,57 à f0,59	f1,36 à f1,86	f0,75 à f0,96	f1,64 à f2,43	—
	1913	0,50 „ 0,83	0,35 „ 0,50	—	0,57 „ 0,60	1,36 „ 1,86	0,75 „ 0,96	1,65 „ 2,45	—
	1914	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,75	f0,75 à f1,—	0,65 „ 0,80	1,50 „ 2,50	0,75 „ 1,—	2,— „ 2,87^{5}	—
	1915	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 0,87^{5}	0,60 „ 0,84	1,90 „ 2,80	0,70 „ 0,91	1,37 „ 2,75	—
	1916	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,60	0,75 „ 0,87^{5}	0,80 „ 0,86	1,83 „ 2,83	0,85 „ 0,91	1,83 „ 2,66	—
Menado . .	Menado 1912	f 0,50 à f 1,25	f0,25 à f0,60	—	f0,50 à f0,75	f0,50 à f2,—	f0,50 à f0,75	f1,— à f2,—	f 1,50 à f 1,75
	1913	0,50 „ 1,25	0,25 „ 0,60	—	0,50 „ 0,75	0,50 „ 2,—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	1,50 „ 1,75
	1914	f 1,—	f 0,40	—	f 0,50	f 1,—	0,50 „ 1,—	1,50 „ 2,50	—
	1915	f 1,— à f 1,25	f0,35 à f0,50	—	f0,50 à f0,75	f1,— à f1,75	0,50 „ 1,—	1,50 „ 2,50	—
	1916	1,— „ 1,25	0,40 „ 0,50	—	0,75 „ 1,—	1,— „ 2,—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,50	—
	Bolaäng Mongondou. 1912	f 0,75	f 0,50	—	f 1,—	f 1,—	0,50 „ 1,—	f 1,—	f 0,75
	1913	0,75	0,50	—	1,—	1,—	0,50 „ 1,—	1,—	0,75
	1914	f 0,70 à f 1,65	0,50	—	1,—	f1,50 à f2,50	—	—	—
	1915	0,65 „ 1,65	0,50	—	1,—	1,50 „ 2,50	—	—	—
	1916	0,65 „ 1,65	0,50	—	1,—	1,50 „ 2,50	—	—	—
	Gorontalo. . . 1912	f 0,80	0,50	—	0,62^{5}	f 1,50	f0,40 à f0,60	f2,— à f3,—	f 1,50 à f 2,—
	1913	0,80	0,50	—	0,62^{5}	1,50	0,40 „ 0,60	2,— „ 3,—	1,50 „ 2,—
	1914	0,80	0,40	—	0,62^{5}	1,50	0,40 „ 0,60	2,— „ 3,—	—
	1915	0,80	0,40	—	0,62^{5}	1,50	0,40 „ 0,60	2,— „ 3,—	—
	1916	0,80	0,40	—	0,62^{5}	1,50	0,40 „ 0,60	2,— „ 3,—	—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders.					Chineezen.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Midden-Celebes.	1912	—	—	—	f0,40 à f0,50	f1,— à f3,—	f0,40 à f0,50	f1,— à f3,—	—
		1913	—	—	—	0,40 „ 0,50	1,— „ 3,—	0,40 „ 0,50	1,— „ 3,—	—
		1914	f19,50 à f30,— 's maands.	f0,30 à f0,50	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 3,—	0,40 „ 0,50	1,— „ 3,—	—
		1915	f0,65 „ 1,—	0,30 „ 0,50	—	0,50 „ 1,—	1,50 „ 3,—	0,30 „ 0,50	1,— „ 3,—	—
		1916	0,65 „ 1,—	0,30 „ 0,50	—	0,50 „ 1,—	1,50 „ 3,—	0,50 „ 1,—	1,50 „ 3,—	—
	Tondano . . .	1912	0,50 „ 0,60	0,25 „ 0,60	—	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,50	—	f 2,—	—
		1913	0.50 „ 0,60	0,25 „ 0,60	—	0,30 „ 0,50	0,50 „ 1,50	—	2,—	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Amoerang . .	1912	f1,— à f 1,25	f7 's maands met voeding.	—	f0,50 à f0,75	f1,— à f1,50	f0,50 à f0,75	f1,— à f2,—	—
		1913	1,— „ 1,25	f7 's maands met voeding.	—	0,50 „ 0,75	f 1,—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Bwool.	1912	f0,75 à f1,—	f0,40 à f0,60	—	f0,40 à f0,80	f1,— à f2,50	f 0,87^{5}	f 2,50	—
		1913	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,60	—	0,40 „ 0,80	1,— „ 2,50	0,87^{5}	2,50	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Sangi- en Talaud-eilanden.	1912	f 15 's maands	f7,50 's mnds	—	f 7,50 à f 15 's maands.	f1,— à f2,—	—	f 35 à f 60 's maands.	—
		1913	15 's maands	7,50 's mnds	—	f 7,50 à f 15 's maands.	1,— „ 2,—	—	f 35 à f 60 's maands.	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Gemiddeld .	1912	f0,68 à f 0,82	f0,31 à f0,48	—	f0,38 à f0,56	f1,33 à f1,66^{5}	f0,45 à f0,71	f1,25 à f2,—	f0,50 à f 1,82
		1913	0,68 „ 0,82	0,31 „ 0,48	—	0,38 „ 0,56	1,33 „ 1,66^{5}	0,45 „ 0,71	1,25 „ 2,—	0,50 „ 1,82
		1914	0,88 „ 1,11	0,40 „ 0,45	—	0,65 „ 0,72	1,25 „ 2,—	0,40 „ 0,70	1,50 „ 2,83	—
		1915	0,77^{5} „ 1,17^{5}	0,37^{5} „ 0,47^{5}	—	0,65^{5} „ 0,84	1,37 „ 2,18	0,47 „ 0,87	1,66 „ 2,66	—
		1916	0,77^{5} „ 1,17^{5}	0,40 „ 0,47^{5}	—	0,72 „ 0,90^{5}	1,37^{5} „ 2,25	0,55 „ 0,87	1,66^{5} „ 2,83	—
Palembang.	Palembangsche Benedenlanden.	1912	f 0,85	f 0,50	—	f 0,58	f 1,85	f 0,60	f 1,60	f 1,75
		1913	0,85	0,50	—	0,50	1,85	0,65	1,60	1,75
		1914	1,40	0,70	f 0,80	0,65	2,—	0,80	2,50	—
		1915	1,50	0,70	0,80	0,65	2,—	0,80	2,50	—
		1916	1,50	0,70	0,80	0,65	2,—	0,80	2,50	—
	Palembangsche Bovenlanden.	1912	1,36	0,55	—	0,57^{5}	1,55^{5}	0,65	1,50	—
		1913	1,36	0,55	—	0,57^{5}	1,55^{5}	0,65	1,50	—
		1914	1,50	0,60	f 0,65	0,65	2,50	0,80	2,50	—
		1915	1,50	0,70	0,80	0,65	2,50	0,80	2,50	—
		1916	1,50	0,70	0,80	0,65	2,50	0,80	2,50	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Jaar	INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Ogan en Komering Oeloe.	1912	—	—	—	f 0,55	f 1,33	f 0,75	f 2,—	—
		1913	—	—	—	0,55	1,35	0,75	2,—	—
		1914	—	—	f 0,85	0,70	2,25	1,—	2,50	—
		1915	—	—	0,85	0,75	2,25	1,—	2,50	—
		1916	—	—	—	0,75	2,25	0,70	2,50	—
	Rawas	1912	f 1,—	f 0,75	—	0,50	1,50	0,85	2,50	f 1,50
		1913	1,—	0,75	—	0,50	1,50	0,85	2,50	1,50
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Gemiddeld .	1912	f 1,10	f 0,60	—	f 0,55	f 1,56	f 0,71	f 1,90	f $1,62^{5}$
		1913	1,10	0,60	—	0,55	1,56	0,71	1,90	$1,65^{5}$
		1914	1,45	0,65	f 0,77	0,67	2,25	0,87	2,50	—
		1915	1,50	0,70	0,82	0,68	2,25	0,87	2,50	—
		1916	1,50	0,70	0,82	0,68	2,25	0,77	2,50	—
Riouw en onderhoorigheden.	Indragiri . . .	1912	f 0,45 à f 0,66	f0,28 à f0,38	—	f0,50 à f0,70	f1,— à f1,50	f0,28 à f0,38	f1,— à f1,50	f 2,— à f 2,50
		1913	0,45 „ 0,66	0,28 „ 0,38	—	0,50 „ 0,70	1,— „ 1,50	0,28 „ 0,38	1,— „ 1,50	2,— „ 2,50
		1914	0,60 „ 1,—	0,35 „ 0,50	—	0,50 „ 0,70	f 1,25	0,50 „ 0,75	1,25 „ 1,50	—
		1915	15,— „ 20,— 's maands.	0,27 „ 0,50	—	0,50 „ 0,70	f0,75 à f1,75	0,50 „ 0,75	1,25 „ 1,50	—
		1916	—	f 0,48	—	f 0,75	1,25 „ 2,—	f 0,75	f 1,50	—
	Tandjoengpinang.	1912	f 0,50 à f 0,60	f0,37 à f0,53	—	f0,30 à f0,50	1,— „ 1,50	f0,48 à f0,72	f1,20 à f2,40	f 0,60 à f 2,40
		1913	0,50. „ 0,60	0,37 „ 0,53	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,48 „ 0,72	1,20 „ 2,40	0,60 „ 2,40
		1914	0,46 „ 2,80	0,28 „ 0,84	—	0,42 „ 0,70	1,26 „ 2,03	0,56 „ 0,84	1,40 „ 2,80	0,70 „ 2,80
		1915	14,— „ 71,40 's maands.	0,33 „ 0,84	—	0,62 „ 0,98	0,98 „ 1,40	0,70 „ 0,77	1,40 „ 2,80	0,70 „ 2,80
		1916	f 14,— à f71,— 's maands.	0,28 „ 0,84	—	0,61 „ 0,98	0,98 „ 1,40	0,55 „ 1,05	0,98 „ 1,40	1,40 „ 2,38
	Lingga	1912	f 0,52 à f 1,20	0,52 „ 0,72	—	0,24 „ 0,48	0,60 „ 1,20	0,60 „ 0,76	1,20 „ 1,68	1,20 „ 2,40
		1913	0,52 „ 1,20	0,52 „ 0,72	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,25	0,60 „ 0,76	1,20 „ 1,68	1,25 „ 2,50
		1914	0,56 „ 1,40	0,56 „ 0,84	—	0,28 „ 0,56	0,70 „ 1,40	0,70 „ 0,98	1,40 „ 1,96	1,40 „ 2,80
		1915	16,80 „ 52,— 's maands.	0,56 „ 0,84	—	0,28 „ 0,56	0,70 „ 1,40	0,70 „ 0,98	1,40 „ 1,96	1,40 „ 2,80
		1916	f 16,80 à f42,— 's maands.	0,56 „ 0,84	—	0,28 „ 0,56	0,70 „ 1,40	0,70 „ 0,98	1,40 „ 1,96	1,40 „ 2,80
	Karimoen. . .	1912	f 0,60 à f1,80	0,60 „ 0,72	—	0,60 „ 0,72	f 1,20	0,48 „ 0,90	1,20 „ 1,50	0,84 „ 1,08
		1913	0,60 „ 1,80	0,60 „ 0,72	—	0,60 „ 0,72	1,20	0,50 „ 0,90	1,20 „ 1,50	0,85 „ 1,10
		1914	0,70 „ 0,84	0,42 „ 0,70	—	0,70 „ 0,84	f1,05 à f1,40	0,70 „ 1,05	1,40 „ 2,10	0,96 „ 1,26
		1915	21,— „ 25,— 's maands.	0,42 „ 0,70	—	0,70 „ 0,84	1,05 „ 1,40	0,56 „ 1,05	1,40 „ 2,10	0,84 „ 1,12
		1916	f 21,— à f25,20	0,42 „ 0,70	—	0,70 „ 0,84	1,05 „ 1,40	0,61 „ 1,05	1,40 „ 2,10	0,91 „ 1,20
	Poelau Toedjoe	1916	—	—	—	f 0,57	f 2,10	1,— „ 1,40	f 2,10	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten. enz.
	Gemiddeld .	1912	f 0,52 à f 1,06	f0,44 à f0,59	—	f0,41 à f0,60	f0,95 à f1,35	f0,46 à f0,69	f1,15 à f1,84^5	f 1,16 à f 2,09^5
		1913	0,52 „ 1,06	0,44 „ 0,59	—	0,41 „ 0,60	0,95 „ 1,35	0,46 „ 0,69	1,15 „ 1,84^5	1,16 „ 2,10
		1914	0,51 „ 1,51	0,40 „ 0,72	—	0,47^5 „ 0,70	1,06^5 „ 1,52	0,61 „ 0,90^5	1,36^5 „ 2,09	1,03 „ 2,29
		1915	16,70 „ 42,15	0,39^5 „ 0,72	—	0,52^5 „ 0,77	0,87 „ 1,43	0,61^5 „ 0,89	1,39^5 „ 2,09	0,98 „ 2,24
		1916	16,70 „ 27,05	0,41^5 „ 0,69^5	—	0,58 „ 0,74	1,21^5 „ 1,66	0,72^5 „ 1,04^5	1,47^5 „ 1,81	1,24 „ 2,13
Oostkust van Sumatra.	Deli en Serdang.	1912	f 0,59 à f 1,25	f0,29 à f0,46	f0,40 à f0,70	f0,35 à f0,50	f0,47 à f0,95	f0,45 à f0,85	f0,70 à f1,35	f 0,85 à f 1,35
		1913	0,60 „ 1,25	0,30 „ 0,50	0,40 „ 0,70	0,35 „ 0,50	0,50 „ 0,47	0,45 „ 0,85	0,70 „ 1,35	0,85 „ 1,35
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Deli	1912	f 0,67 à f 1,17	f0,33 à f0,53	f0,40 à f0,67	f0,33 à f0,60	f0,50 à f,1—	f0,33 à f0,80	f0,66 à f1,50	f 0,84 à f 1,33
		1913	0,65 „ 1,20	0,33 „ 0,53	0,40 „ 0,67	0,33 „ 0,60	0,50 „ 1,—	0,33 „ 0,80	0,66 „ 1,50	0,85 „ 1,35
		1914	0,66 „ 1,16	0,33 „ 0,53	0,50 „ 0,60	0,50 „ 0,66	0,66 „ 1,16	0,40 „ 0,83	0,60 „ 1,33	0,83 „ 1,33
		1915	0,66 „ 1,16	0,33 „ 0,53	—	—	—	0,40 „ 0,66	0,66 „ 1,33	0,83 „ 1,33
		1916	0,66 „ 1,16	0,33 „ 0,53	f0,33 à f0,66	f0,33 à f0,60	f0,50 à f1,—	0,40 „ 0,66	0,66 „ 1,33	0,83 „ 1,33
	Boven-Langkat.	1912	0,60 „ 1,67	0,40 „ 0,75	0,40 „ 0,60	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	0,33 „ 0,80	1,— „ 2,—	0,84 „ 2,50
		1913	0,60 „ 1,67	0,40 „ 0,75	0,40 „ 0,60	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	0,33 „ 0,80	1,— „ 2,—	0,85 „ 2,50
		1914	0,60 „ 1,67	0,40 „ 0,80	0,50 „ 0,80	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,—	0,40 „ 0,80	1,— „ 2,50	1,— „ 2,50
		1915	0,50 „ 1,—	0,30 „ 0,80	0,40 „ 0,80	0,50 „ 0,75	1,— „ 1,50	0,40 „ 0,80	1,— „ 1,50	1,— „ 1,50
		1916	1,— „ 1,50	0,40 „ 0,80	0,60 „ 1,20	0,40 „ 0,80	1,— „ 1,50	0,40 „ 0,80	1,— „ 1,50	1,— „ 1,50
	Beneden-Langkat.	1915	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,80	0,40 „ 0,80	0,50 „ 0,75	1,— „ 1,50	0,50 „ 0,80	1,— „ 1,50	1,— „ 2,—
		1916	0,50 „ 1,50	0,40 „ 0,80	0,40 „ 0,80	0,50 „ 0,75	1,— „ 1,50	0,50 „ 0,80	1,— „ 1,50	1,— „ 2,—
	Asahan	1912	f 0,46	f0,23 à f0,33	—	0,70 „ 1,—	1,50 „ 2,—	0,33 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,70 „ 2,—
		1913	0,46	0,23 „ 0,33	—	0,70 „ 1,—	1,50 „ 2,—	0,33 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,70 „ 2,—
		1914	0,46	0,33 „ 0,42	f0,60 à f1,—	f 0,75	1,— „ 1,75	0,33 „ 1,20	1,— „ 2,—	0,70 „ 2,50
		1915	0,46	0,33 „ 0,42	0,60 „ 1,—	0,75	1,— „ 1,75	0,33 „ 1,20	1,— „ 2,—	0,70 „ 2,50
		1916	0,50	0,35 „ 0,40	0,60 „ 1,—	0,75	1,— „ 1,75	0,33 „ 1,20	1,— „ 2,—	0,70 „ 3,00
	Batoe-Bahra .	1912	0,50	f 0,37	—	f 0,53	f 1,—	0,40 „ 0,70	1,25 „ 1,40	0,70 „ 1,50
		1913	0,50	0,37	—	0,54	1,—	0,40 „ 0,70	1,25 „ 1,40	0,70 „ 1,50
		1914	0,46	f0,33 à f0,42	—	0,75	f1,— à f2,—	0,30 „ 1,10	1,50 „ 2,—	0,70 „ 3,—
		1915	0,50	f 0,37	f 0,37	0,50	1,— „ 1,50	f 0,70	f 1,25	1,— „ 1,50
		1916	0,50	0,37	0,37	0,50	1,— „ 1,50	0,70	1,75	1,— „ 2,50
	Laboehanbatoe	1912	0,46	f0,23 à f0,33	—	f0,70 à f1,—	f1,50 à f2,—	f0,35 à f0,85	1,40	f 0,70
		1913	0,46	0,23 „ 0,33	—	0,70 „ 1,—	1,50 „ 2,—	0,35 „ 0,85	1,40	0,70
		1914	0,46	0,23 „ 0,33	—	f 0,75	1,— „ 1,75	0,33 „ 1,10	f1,50 à f2,—	f 0,70 à f 3,—
		1915	0,46	0,33 „ 0,42	—	0,70	f 1,50	0,33 „ 1,20	f 1,20	f 0,70
		1916	1,50	0,60 „ 0,65	—	0,75	1,50	0,33 „ 1,20	f1,75 à f2,—	f 2,— à f 3,—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Bengkalis. . .	1912	f 1,—	f0,40 à f0,50	—	f 0,45	f 1,—	f0,50 à f0,84	f1,40 à f1,50	—
		1913	1,—	0,40 „ 0,50	—	0,45	1,—	0,50 „ 0,85	1,40 „ 1,50	—
		1914	f 0,50 à f 1,50	0,50 „ 0,60	—	—	f1,— à f2,—	0,65 „ 1,20	1,40 „ 2,50	f 1,— à f 2,50
		1915	f 1,50	0,25 „ 0,55	—	—	0,75 „ 1,75	0,65 „ 1,20	1,40 „ 2,50	f 1,—
		1916	1,50	0,25 „ 0,50	—	—	0,75 „ 2,—	0,60 „ 0,80	1,40 „ 2,50	2,50
	De Karolanden	1915	—	—	—	f 0,50	1,— „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,50	0,58
		1916	—	—	—	0,50	f 1,—	0,50 „ 1,—	1,— „ 3,—	f 0,50 à f 1,50
	Simoloengoen	1915	f 0,50 à f 1,—	f0,28 à f0,70	f0,60 à f0,75	f0,50 à f0,80	f1,— à f2,—	0,80 „ 1,50	1,— „ 2,50	—
		1916	0,50 „ 1,—	0,50 „ 0,70	0,40 „ 0,50	f 0,50	f 1,—	0,80 „ 1,50	1,— „ 2,50	f 1,— à f 2,—
	Gemiddeld .	1912	f 0,61 „ f 0,93	f0,32 à f0,47	f0,40 à f0,66	f0,51 à f0,70	f0,99^{5} à f1,42	f0,40 à f0,80	f1,03 à f1,52	f 0,77 à f 1,56
		1913	0,61 „ 0,93	0,32 „ 0,48	0,40 „ 0,67	0,50 „ 0,70	1,— „ 1,50	0,40 „ 0,80	1,05 „ 1,55	0,80 „ 1,60
		1914	0,52 „ 0,95	0,35 „ 0,51	0,53 „ 0,82	0,65 „ 0,73	0,94 „ 1,77^{5}	0,41 „ 1,04	1,16 „ 2,05	0,82 „ 2,47
		1915	0,63^{5} „ 0,95	0,33 „ 0,57	0,46^{5} „ 0,73	0,54 „ 0,67	0,97 „ 1,67	0,51 „ 1,04	1,09 „ 1,84	0,85 „ 1,39
		1916	0,83 „ 1,02	0,40 „ 0,59^{5}	0,45 „ 0,75^{5}	0,53 „ 0,71	0,97 „ 1,58	0,51 „ 0,97^{5}	1,17 „ 2,01	1,17 „ 2,15
Westkust van Sumatra.	Padang	1912	f 20 's maands	f0,40 à f0,50	f0,50 à f1,—	f0,40 à f0,50	f0,60 à f1,25	f0,75 à f1,25	f1,— à f2,50	—
		1913	20 's maands	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,25	0,75 „ 1,25	1,— „ 2,50	—
		1914	20 's maands	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 2,50	0,75 „ 1,50	1,— „ 3,—	—
		1915	20 's maands	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,25	0,75 „ 1,—	1,— „ 2,50	—
		1916	20 's maands	0,40 „ 0,50	0,50 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,25	0,75 „ 1,—	1,— „ 2,50	—
	Batipoeh en Priaman.	1912	—	—	0,35 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,55	1,— „ 1,50	—
		1913	—	—	0,35 „ 0,50	0,35 „ 0,40	0,75 „ 1,25	0,40 „ 0,55	1,— „ 1,50	—
		1914	f 0,75 à f 0,80	f0,25 à f0,50	0,35 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,75 „ 1,25	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	—
		1915	24 's maands	0,30 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	—
		1916	f 0,75 à f 0,80	0,30 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,35 „ 0,50	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,60	1,— „ 2,—	—
	Paiman	1912	f 0,50	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,75	1,— „ 2,—	—	1,50 „ 2,—	f 1,—
		1913	0,50	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,75	1,— „ 2,—	—	1,50 „ 2,—	1,—
		1914	0,50	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,75	0,60 „ 2,50	f0,35 à f1,—	0,60 „ 2,50	—
		1915	f 15 's maands	0,40 „ 0,50	—	0,35 „ 0,75	0,60 „ 2,50	0,35 „ 1,—	0,60 „ 2,50	—
		1916	15 's maands	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,50	1,— „ 2,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,50	—
	Loeboeksikaping.	1912	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 3,—	—
		1913	—	—	—	0,30 „ 0,50	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,50 „ 3,—	—
		1914	f 15,— à f 30,— 's maands.	f0,40 à f0,50	—	0,30 „ 0,50	0,75 „ 1,50	f 0,75	0,75 „ 1,50	—
		1915	f 15,— à f 30,— 's maands.	0,40 „ 0,60	—	0,30 „ 0,50	0,75 „ 1,50	f0,50 à f1,—	1,— „ 2,50	—
		1916	f 15,— à f 30,— 's maands.	0,40 „ 0,60	—	0,30 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,50	—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	I. Koto	1912	f 15,— à f20,— 's maands.	f0,40 à f0,50	f 0,40	0,35 „ 0,50	f0,90 à f1,50	f0,30 à f0,60	f1,05 à f1,40	—
		1913	f 15,— à f20,— 's maands.	0,40 „ 0,50	0,40	0,35 „ 0,50	0,90 „ 1,50	0,30 „ 0,60	1,05 „ 1,40	—
		1914	f 15,— à f20,— 's maands.	0,45 „ 0,85	0,40	0,35 „ 0,50	1,10 „ 1,75	0,65 „ 1,30	0,90 „ 3,—	f 25,— à f40,- 's maands.
		1915	f 15,— à f25,— 's maands.	0,40 „ 0,50	0,50	0,25 „ 0,45	0,80 „ 1,60	0,40 „ 0,90	0,90 „ 1,75	f 25,— à f40,- 's maands.
		1916	f 15,— à f25,— 's maands.	0,40 „ 0,50	f0,30 à f0,50	0,40 „ 0,50	0,80 „ 1,60	0,45 „ 0,80	0,90 „ 1,—	f 25,— à f40,- 's maands.
	Tanahdatar. .	1912	f 0,35 à f 0,50	f 0,30	f0,40 à f0,60	f0,30 à f0,50	f1,— à f3,—	f0,50 à f0,75	f1,— à f2,50	—
		1913	0,35 „ 0,50	0,30	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,50	1,— „ 3,—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	—
		1914	0,35 „ 0,50	0,30	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,50	1,— „ 3,—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	—
		1915	0,35 „ 0,50	0,30	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,50	1,— „ 3,—	0,50 „ 0,75	1,— „ 2,50	—
		1916	0,35 „ 0,50	0,30	0,40 „ 0,60	0,30 „ 0,50	1,— „ 3,—	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,50	—
	Agam	1912	f 0,50	f0,30 à f0,40	f 0,50	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	—
		1913	0,50	0,30 „ 0,40	0,50	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	—
		1914	0,50	0,30 „ 0,40	0,50	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,50	—
		1915	f15 's maands	0,30 „ 0,40	0,50	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—
		1916	15 's maands	0,30 „ 0,40	0,50	0,30 „ 0,40	0,75 „ 1,—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	—
	Solok	1912	—	—	—	—	—	—	—	—
		1913	—	—	—	—	—	—	—	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	f 15 's maands	f 0,30	f0,40 à f0,50	f0,30 à f0,40	f0,60 à f1,50	—	f 1,50	—
		1916	f 12,— à f15,— 's maands.	f0.35 à f0,40	0,40 „ 0,50	0,30 „ 0,40	0,60 „ 1,50	—	1,50	—
	Gemiddeld .	1912	f 0,52^5 à f0,62^5	f0,35 à f0,44	f0,44 à f0,56	f0,34 à f0,50^5	f0,82^5 à f1,52^5	f0,53 à f0,72^5	f1,10^5 à f1,95	f 1,—
		1913	0,52^5 „ 0,62^5	0,35 „ 0,44	0,43 „ 0,57	0,34 „ 0,50^5	0,82^5 „ 1,55	0,53 „ 0,72^5	1,10^5 „ 1,95^5	1,—
		1914	0,46 „ 0,67	0,36 „ 0,51	0,43 „ 0,50	0,31 „ 0,47^5	0,90 „ 1,81	0,55 „ 0,80	0,85 „ 2,12^5	1,08
		1915	0,53 „ 0,65	0,35 „ 0,45	0,41 „ 0,60	0,32 „ 0,50	0,73 „ 1,67	0,47 „ 0,82	0,97 „ 2,09	f 0,83 à f 1,3
		1916	0,51 „ 0,66	0,35^5 „ 0,46	0,41 „ 0,60	0,34^5 „ 0,46	0,78 „ 1,67	0,53^5 „ 0,85	1,08 „ 2,—	0,83 à f 1,3
Tapanoeli. .	Sibolga en Batang Toroe-districten.	1912	f 0,50 à f 0,60	f0,20 à f0,33^5	—	f0,40 à f0,50	f0,75 à f1,50	f0,75 à f1,—	f1,— à f2,—	f 1,— à f 2,-
		1913	15,— „ 20,— 's maands.	0,20 „ 0,33^5	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,— „ 2,—	1,— „ 2,-
		1914	f 15,— à f20,— 's maands.	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 2,25	0,75 „ 1,—	1,— „ 2,50	1,— „ 2,5
		1915	f 0,50 à f 0,60	0,20 „ 0,33^5	—	0,40 „ 0,60	0,75 „ 2,25	0,75 „ 1,—	1,— „ 2,50	1,— „ 2,5
		1916	0,40 „ 1,—	0,20 „ 1,—	—	0,25 „ 0,60	0,60 „ 2,25	0,50 „ 1,—	0,75 „ 2,50	1,— „ 2,5
	Natal en Batang Natal.	1912	—	—	—	0,40 „ 0,50	—	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	—
		1913	—	—	—	0,40 „ 0,50	f0,75 à f1,—	0,50 „ 0,75	1,25 „ 1,75	—
		1914	—	—	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	—
		1915	f 0,40 à f 0,50	f0,75 à f1,—	—	0,36 „ 0,65	0,67^5 „ 1,69	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies op particuliere ondernemingen.	Inlanders. Koelies bij spoor- en tramwegen.	Inlanders. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Inlanders. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Koelies.	Chineezen. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Chineezen. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Padang Sidimpoean.	1912	f 15,— à f 20,— 's maands.	f 0,35 à f 0,50	—	f 0,35 à f 0,50	f 0,60 à f 1,50	f 0,40 à f 0,75	f 1,— à f 1,50	—
		1913	f 15,— à f 20,— 's maands.	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,— „ 1,50	—
		1914	f 15,— à f 20,— 's maands.	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,— „ 1,50	—
		1915	f 0,50 à f 0,60	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,— „ 1,50	—
		1916	0,50 „ 0,60	0,40 „ 0,50	—	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,— „ 1,50	—
	Bataklanden	1912	—	—	—	0,30 „ 0,50	0,60 „ 1,75	—	1,— „ 1,75	—
		1913	—	—	—	0,40 „ 0,60	0,80 „ 1,75	—	1,— „ 1,75	—
		1914	—	—	—	0,40 „ 0,60	0,80 „ 1,75	—	1,— „ 1,75	—
		1915	—	—	—	0,40 „ 1,—	0,60 „ 1,50	f 0,75	1,— „ 2,—	—
		1916	—	—	—	0,40 „ 1,—	0,60 „ 1,50	0,75	1,— „ 2,—	—
	Nias	1912	f 0,50 à f 1,—	f 0,40	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	f 0,50 à f 0,75	1,25 „ 2,50	—
		1913	15,— „ 30,— 's maands.	0,40	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,50 „ 0,75	1,25 „ 2,50	—
		1914	f 0,50 à f 1,—	0,40	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,50 „ 0,75	1,25 „ 2,25	—
		1915	0,50 „ 1,—	0,40	—	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,50 „ 0,75	1,25 „ 2,50	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Gemiddeld	1912	f 0,50 à f 0,75^5	f 0,31^5 à f 0,41	—	f 0,34 à f 0,50	f 0,64 à f 1,56	f 0,54 à f 0,81	f 1,— à f 1,80	f 1,— à f 2,—
		1913	0,50 „ 0,83^5	0,40 „ 0,47	—	0,37 „ 0,52	0,73 „ 1,45	0,62^5 „ 0,87^5	1,05 „ 1,90	1,— „ 2,—
		1914	0,50 „ 0,75	0,40 „ 0,47	—	0,37 „ 0,52	0,72 „ 1,60	0,62^5 „ 0,87^5	1,01 „ 1,85	1,— „ 2,50
		1915	0,47 „ 0,67^5	0,44 „ 0,56	—	0,36 „ 0,65	0,67^5 „ 1,69	0,65 „ 0,85	1,— „ 1,95	1,— „ 2,50
		1916	0,45 „ 0,80	0,30 „ 0,75	—	0,35 „ 0,70	0,65 „ 1,75	0,66^5 „ 0,92	0,92 „ 2,—	1,— „ 2,50
Ternate en onderhoorigheden.	Ternate	1912	f 0,75	f 0,35	—	f 0,40	f 1,60	—	f 2,—	—
		1913	0,75	0,40	—	0,50	f 1,25 à f 2,—	—	2,25	—
		1914	1,—	0,40	—	0,50	1,25 „ 2,—	—	f 2,— à f 2,25	—
		1915	1,—	0,50	—	0,50	1,25 „ 2,—	—	2,— „ 2,25	—
		1916	1,—	0,45	—	0,50	1,25 „ 2,—	—	2,— „ 2,25	—
	Halmahera	1912	†	†	—	†	†	—	†	—
		1913	†	†	—	†	†	—	†	—
		1914	f 1,—	f 0,40	—	f 0,50	†	—	†	—
		1915	1,—	0,40	—	0,50	†	—	f 2,25	—
		1916	1,—	0,50	—	0,50	f 1,50	—	—	—
	Batjan	1912	†	†	—	†	†	—	†	—
		1913	†	†	—	†	†	—	†	—
		1914	f 1,—	f 0,40	—	f 0,50	f 1,25 à f 2,—	—	†	—
		1915	1,—	0,40	—	0,40	f 1,50	—	†	—
		1916	1,—	0,45	—	0,45	1,50	—	f 2,50	—

Gewesten.	Afdeelingen.		Inlanders.					Chineezen.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Noord-Nieuw Guinea	1912	†	†	—	†	†	—	†	—
		1913	†	†	—	†	†	—	†	—
		1914	f 1,—	f 0,75	—	f 0,75	f2,50 à f3,50	—	f2,50 à f3,50	—
		1915	1,25	0,75	—	0,75	2,50 „ 3,50	—	2,50 „ 3,50	—
		1916	—	0,75	—	0,75	2,50 „ 3,50	—	f 3,—	—
	Gemiddeld . .	1912	f 0,75	f 0,35	—	f 0,35	f 0,60	—	f 2,—	—
		1913	0,75	0,35	—	0,35	0,60	—	2,—	—
		1914	1,—	0,40	—	0,50	f1,25 à f2,—	—	f2,— à f2,25	—
		1915	1,06	0,51	—	0,54	1,62^{5} „ 2,12	—	2,31 „ 2,62	—
		1916	1,—	0,51	—	0,55	1,69 „ 2,12^{5}	—	2,50 „ 2,58	—
Timor en onderhoorigheden.	Zuid-Timor en eilanden.	1912	†	†	—	†	†	†	†	†
		1913	†	†	—	†	†	†	†	†
		1914	—	—	—	†	†	†	†	†
		1915	f 30 's maands	f12,—à f14,— 's maands.	—	f0,40 à f0,75	f1,— à f2,50	f 1,—	f2,— à f2,50	—
		1916	30 „	f12,—à f14,— 's maands.	—	—	—	—	—	—
	Noord- en Midden-Timor.	1912	—	—	—	0,45 „ 0,50	f0,75 à f2,50	f 1,—	2,— „ 2,50	—
		1913	—	—	—	0,35 „ 0,50	f 1,—	—	1,— „ 2,—	—
		1914	—	—	—	0,35 „ 0,50	1,—	—	1,— „ 2,—	—
		1915	—	—	—	f 0,50	f0,75 à f2,—	—	1,75 „ 2,50	—
		1916	—	—	—	f0,25 à f0,75	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	—
	Soemba	1912	—	—	—	0,50 „ 1,33	1,50 „ 2,—	f 1,—	2,— „ 2,50	—
		1913	—	—	—	0,50 „ 1,33	1,50 „ 2,—	1,—	2,— „ 2,50	—
		1914	—	—	—	f 0,50	1,— „ 2,—	—	2,— „ 2,50	—
		1915	—	—	—	—	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	—
		1916	—	—	—	f0,50 à f0,75	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	—
	Flores	1912	—	—	—	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,—	f 1,—	1,50 „ 2,17	—
		1913	—	—	—	0,25 „ 0,35	0,50 „ 1,—	1,—	1,50 „ 2,17	—
		1914	—	—	—	f 0,60	1,— „ 2,—	—	2,— „ 2,50	—
		1915	—	—	—	—	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	—
		1916	—	—	—	f0,50 à f0,75	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	—
	Soembawa . .	1915	—	—	—	0,40 „ 0,75	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	—
		1916	—	—	—	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,50	—	2,— „ 2,50	
	Gemiddeld .	1912	—	—	—	f0,35 à f0,70	f0,60 à f1,25	f 1,—	f1,— à f2,22	—
		1913	—	—	—	0,35 „ 0,75	0,60 „ 1,25	1,—	1,— „ 2,22	—
		1914	—	—	—	f 0,53	0,92 „ 2,—	—	1,91 „ 2,50	—
		1915	f 30 's maands	f12,—à f14,— 's maands.	—	f0,40 à f0,75	1,— „ 2,50	f 1,—	2,— „ 2,50	—
		1916	30 „	f12,—à f14,— 's maands.	—	0,42^{5} „ 0,75	1,19 „ 2,50	1,—	2,— „ 2,50	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS.					CHINEEZEN.		
			Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Westerafdeeling van Borneo.	Pontianak	1912	f 0,70 à f 1,25	f0,50 à f0,70	—	f0,65 à f1,25	f1,— à f1,50	f 1,—	f1,25 à f2,—	f 1,25 à f 2,50
		1913	0,70 „ 1,25	0,50 „ 0,70	—	0,65 „ 1,25	1,— „ 1,50	1,—	1,25 „ 2,—	1,25 „ 2,50
		1914	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50	—	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	f1,— à f1,25	1,25 „ 2,—	1,25 „ 2,50
		1915	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50	—	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	1,— „ 1,25	1,25 „ 2,—	1,25 „ 2,50
		1916	1,— „ 2,—	1,— „ 1,50	—	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,—	1,— „ 1,25	1,25 „ 2,—	1,25 „ 2,50
	Sambas	1912	0,75 „ 1,25	0,50 „ 0,75	—	0,40 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,75[1] „ 1,50	1,50 „ 2,—	1,— „ 3,—
		1913	0,75 „ 1,25	0,50 „ 0,75	—	0,40 „ 0,80	0,80 „ 1,50	0,75 „ 1,50	1,50 „ 2,—	1,— „ 3,—
		1914	0,75 „ 1,50	0,60 „ 0,70	—	0,50 „ 1,—	2,— „ 2,50	0,75 „ 1,50	1,— „ 3,—	1,— „ 2,50
		1915	f 1,50	0,50 „ 1,—	—	0,50 „ 1,25	1,— „ 2,50	0,75 „ 1,25	1,— „ 2,50	1,50 „ 3,—
		1916	1,25	0,60 „ 1,—	—	0,75 „ 1,—	1,25 „ 2,—	0,80 „ 1,—	1,25 „ 2,40	1,75 „ 2,50
	Sintang	1912	0,60	f 0,60	—	0,40 „ 1,—	0,75 „ 2,—	0,60 „ 1,—	1,— „ 1,50	1,50 à 2,—
		1913	0,60	0,60	—	0,40 „ 1,—	0,75 „ 2,—	0,60 „ 1,—	1,— „ 1,50	1,50 „ 2,—
		1914	f 0,60 à f 0,83	f0,50 à f1,—	—	0,40 „ 1,—	1,— „ 2,50	0,50 „ 1,50	1,— „ 2,50	f 2,—
		1915	0,60 „ 0,83	0,50 „ 1,—	—	0,40 „ 1,—	1,— „ 2,50	0,50 „ 1,50	1,50 „ 2,50	2,50
		1916	0,60 „ 0,83	0,35 „ 0,50	—	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,50	0,60 „ 1,—	1,25 „ 2,—	2,50
	Mampawa	1912	—	—	—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,50	0,75 „ 1,25	1,50 „ 2,50	—
		1913	—	—	—	0,75 „ 1,—	1,50 „ 2,50*	0,75 „ 1,25	1,50 „ 2,50	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Landak	1912	f 0,75 à f 1,—	f0,50 à f0,80	—	f0,30 à f0,50	—	f0,75 à f1,—	f1,25 à f2,—	f 1,— à f 3,—
		1913	0,75 „ 1,—	0,50 „ 0,80	—	0,30 „ 0,50	—	0,75 „ 1,—	1,25 „ 2,—	1,— „ 3,—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Sanggau	1912	f 1,— à f 2,—	f 0,75	—	f0,40 à f0,60	f1,25 à f1,75	f1,50 à f2,—	f2,— à f3,—	—
		1913	1,— „ 2,—	0,75	—	0,40 „ 0,60	1,25 „ 1,75	1,50 „ 2,—	2,— „ 3,—	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Soekadana	1912	f 0,80 à f 1,—	f0,60 à f0,75	—	f0,50 à f1,—	f1,25 à f1,50	f1,— à f1,33	f1,— à f2,—	f 1,50 à f 2,—
		1913	0,80 „ 1,—	0,60 „ 0,75	—	0,50 „ 1,—	1,25 „ 1,50	1,— „ 1,33	1,— „ 2,—	1,50 „ 2,—
		1914	f 2,33	f 0,67	—	0,50 „ 1,—	f 1,50	—	—	—
		1915	f 0,83 à f 2,50	f0,40 à f0,83	—	f 0,40	1,50	f 1,—	f 1,50	f 1,50
		1916	15,— „ 20,— 's maands.	12,— „ 25,— 's maands.	—	f12,— à f20,— 's maands.	1,50	1,—	f1,50 à f2,—	—
	Tajan	1912	f 0,75 à f 2,—	f0,50 à f1,—	—	f0,50 à f1,—	f1,25 à f1,75	f1,— à f1,25	1,50 „ 2,—	—
		1913	0,75 „ 2,—	0,50 „ 1,—	—	0,50 „ 1,—	1,25 „ 1,75	1,— „ 1,25	1,50 „ 2,—	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	Koelies op particuliere ondernemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Westerafdeeling van Borneo.	Soengaikakap 1912	f 1,— à f 2,—	f0,50 à f0,60	—	f0,40 à f0,60	f1,50 à f2,—	f0,50 à f0,75	f1,50 à f2,—	f 1,— à f 2,50
	1913	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	—	0,40 „ 0,60	1,50 „ 2,—	0,50 „ 0,75	1,50 „ 2,—	1,— „ 2,50
	1914	—	—	—	—	—	—	—	—
	1915	—	—	—	—	—	—	—	—
	1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Gemiddeld . 1912	f 0,82 à f 1,31	f0,55 à f0,81	—	f0,57 à f0,93	f1,06 à f1,69	f0,81 à f1,24	f1,33^5 à f2,13	f 1,22 à f 3,15
	1913	0,82 „ 1,31	0,55 „ 0,81	—	0,57 „ 0,93	1,06 „ 1,69	0,81 „ 1,24	1,33^5 „ 2,12	1,22 „ 3,15
	1914	1,17 „ 1,66	0,69 „ 0,97	—	0,47^5 „ 1,—	1,37 „ 2,12	0,75 „ 1,25	1,08 „ 2,50	1,41 „ 2,33
	1915	0,98 „ 1,71	0,60 „ 1,08	—	0,45 „ 0,91	1,12^5 „ 2,12^5	0,81 „ 1,25	1,31 „ 2,12^5	1,69 „ 2,39
	1916	0,84 „ 1,18^5	0,59 „ 1,08	—	0,51 „ 0,91^5	1,18^5 „ 1,75	0,85 „ 1,06	1,31 „ 2,10	1,83 „ 2,50
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Bandjermasin 1912	f 0,50	f 0,50	—	f0,40 à f0,75	f1,25 à f2,—	f 0,55	f 1,40	f 1,50
	1913	0,50	0,50	—	0,40 „ 0,75	1,25 „ 2,—	0,55	1,40	1 50
	1914	f 0,50 à f 1,—	f0,30 à f0,50	—	0,40 „ 0,75	0,60 „ 2,50	f0,40 à f1,—	f1,— à f2,75	f 1,25 à f 1,75
	1915	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,50	—	0,40 „ 0,75	0,60 „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,75	1,25 „ 1,75
	1916	0,50 „ 1,—	0,20 „ 0,50	—	0,40 „ 0,75	0,60 „ 2,50	0,50 „ 1,—	1,— „ 2,75	1,25 „ 2,—
	Oeloe Soengei 1912	—	—	—	0,30 „ 0,35	0,75 „ 1,—	—	—	—
	1913	—	—	—	0,30 „ 0,35	0,75 „ 1,—	—	—	—
	1914	—	—	—	—	—	—	—	—
	1915	f 0,50 à f 1,50	f0,20 à f0,60	—	f0,25 à f0,60	f0,60 à f1,50	—	—	—
	1916	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,60	—	0,25 „ 0,60	0,60 „ 1,50	—	—	—
	Doesoenlanden. 1912	—	—	—	0,30 „ 0,65	1,— „ 1,75	f0,65 à f0,75	f1,— à f1,75	—
	1913	—	—	—	0,30 „ 0,65	1,— „ 1,75	0,65 „ 0,75	1,— „ 1,75	—
	1914	—	—	—	0,65 „ 0,75	1,25 „ 1,50	0,75 „ 0,80	f 1,50	—
	1915	—	—	—	0,65 „ 0,75	1,25 „ 1,50	0,75 „ 0,80	1,50	—
	1916	—	—	—	0,65 „ 0,75	1,25 „ 1,50	0,75 „ 0,80	1,50	—
	Samarinda . . 1912	f 1,50	f 0,80	—	f 0,85	f 1,80	f 1,—	2,—	f 2,50
	1913	1,50	0,80	—	0,85	1,80	1,—	2,—	2,50
	1914	—	—	—	—	—	—	—	—
	1915	f 1,— à f 2,50	f0,55 à f1,—	—	f0,60 à f1,—	f1,50 à f1,80	f0,65 à f1,—	f1,50 à f2,50	f 1,— à f 2,50
	1916	1,— „ 2,50	0,55 „ 1,—	—	0,60 „ 1,—	1,50 „ 1,80	f 0,75	1,— „ 2,50	1,— „ 2,50
	Martapoera . . 1912	f 0,50	0,30 „ 0,40	—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,50	f0,40 à f0,50	—	—
	1913	0,50	0,30 „ 0,40	—	0,40 „ 0,50	0,60 „ 1,50	0,40 „ 0,50	—	—
	1914	—	—	—	—	—	—	—	—
	1915	—	—	—	—	—	—	—	—
	1916	—	—	—	—	—	—	—	—

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.		INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Amoentai. . .	1912	f0,50 à f 1,33	f0,20 à f0,50	—	f0,30 à f0,60	f0,60 à f1,50	—	—	—
		1913	0,50 „ 1,33	0,20 „ 0,50	—	0,30 „ 0,60	0,60 „ 1,50	—	—	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Beneden-Dajak	1912	f 0,75	f 0,60	—	f0,50 à f0,75	f0,75 à f1,25	f 0,75	—	—
		1913	0,75	0,60	—	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	0,75	—	—
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Sampit	1912	f 1,50	f 0,75	—	f 0,75	f 1,50	f 1,—	f 1,50	f 2,50
		1913	1,50	0,75	—	0,75	1,50	1,—	1,50	2,50
		1914	f0,75 à f 1,50	f0,50 à f0,75	—	f0,50 à f0,75	f1,— à f1,50	f0,75 à f1,—	1,50	f 2,— à f 2,50
		1915	0,75 „ 1,50	0,50 „ 0,75	—	0,50 „ 0,75	1,— „ 1,50	0,75 „ 1,—	1,50	2,— „ 2,50
		1916	0,75 „ 2,—	0,50 „ 0,75	—	0,50 „ 1,—	1,— „ 1,75	f 1,—	1,50	f 2,50
	Tanahboem-boelanden.	1912	f 0,75	f 0,43	—	f 0,60	1,— „ 2,—	f0,50 à f0,60	f1,— à f2,50	f 1,50
		1913	0,75	0,43	—	0,60	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,60	1,— „ 2,50	1,50
		1914	—	—	—	—	—	—	—	—
		1915	—	—	—	—	—	—	—	—
		1916	—	—	—	—	—	—	—	—
	Pasir (Zuid-Oostkust van Borneo).	1912	—	—	—	f0,50 à f0,75	f0,80 à f1,25	f0,60 à f0,75	—	—
		1913	—	—	—	0,50 „ 0,75	0,80 „ 1,25	0,60 „ 0,75	—	—
		1914	f 0,75	f 0,40	—	0,60 „ 0,75	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,75	—	f 1,—
		1915	0,75	0,40	—	0,60 „ 0,75	1,— „ 2,—	0,50 „ 0,75	—	1,—
		1916	f0,75 à f2,—	f0,40 à f0,75	—	0,40 „ 1,20	1,— „ 2,—	0,70 „ 0,75	f1,50 à f2,50	2,50
	Gemiddeld .	1912	f0,85 à f1,16^{5}	f0,45 à f0,51	—	f0,50 à f0,60^{5}	f0,96^{5} à f1,45	f0,59 à f0,61^{5}	f1,38 à f1,62^{5}	f 2,—
		1913	0,85 „ 1,16^{5}	0,45 „ 0,51	—	0,50 „ 0,60^{5}	0,96^{5} „ 1,45	0,59 „ 0,61^{5}	1,32 „ 1,62^{5}	2,—
		1914	0,67 „ 1,08	0,40 „ 0,55	—	0,54 „ 0,75	0,96^{5} „ 1,87	0,60 „ 0,89	1,33 „ 1,99	f1,41 à f 1,75
		1915	0,70 „ 1,46	0,37 „ 0,65	—	0,50 „ 0,77	0,99 „ 1,80	0,63 „ 0,81	1,37 „ 2,06	1,31 „ 1,94
		1916	0,70 „ 1,80	0,37 „ 0,72	—	0,47 „ 0,88	0,99 „ 1,84	0,74 „ 0,86	1,30 „ 2,15	1,81 „ 2,37^{5}

V. Statistiek betreffende het in elk gewest op ult. 1915 en 1916 aanwezig aantal pasars.

GEWESTEN.	Aantal pasars. 1915.	Aantal pasars. 1916.	GEWESTEN.	Aantal pasars. 1915.	Aantal pasars. 1916.
Java en Madoera.			**Buitenbezittingen.**		
Bantam	123	119	Sumatra's Westkust	359	307
Batavia	194	191	Tapanoeli	125	129
Preanger-Regentschappen	400	449	Benkoelen	53	58
Cheribon	115	92	Lampongsche districten	9	9
Pekalongan	148	135	Palembang	51	60
Semarang	282	292	Djambi	29	28
Rembang	186	187	Oostkust van Sumatra	†	†
Soerabaja	227	211	Atjeh en onderhoorigheden	181	192
Pasoeroean	209	205	Riouw en onderhoorigheden	18	17
Besoeki	98	99	Banka	8	8
Banjoemas	207	208	Billiton	4	4
Kedoe	321	337	Westerafd. van Borneo	45	45
Soerakarta	294	302	Zuider- en Oosterafd. van Borneo	97	230
Djokjakarta	162	168	Menado	129	131
Madioen	198	201	Celebes en onderhoorigheden	341	477
Kediri	193	204	Amboina	10	10
Madoera	259	252	Ternate	9	13
			Timor en onderhoorigheden	78	81
Totalen	3616	3652	Bali en Lombok	693	732

Bijlage PP.

(Zie hoofdstuk P. afd. I, van het verslag.)

STATISTIEK

betreffende den POST-, TELEGRAAF- en TELEFOONDIENST in Nederlandsch-Indië over 1916, meerendeels in vergelijking met de cijfers over 1914 en 1915.

A. NUMERIEKE OPGAAF DER VOOR HET ALGEMEEN V

OMSCHRIJVING DER KANTOREN.	Java en Madoera.	Sumatra.	Borneo.	Celebes.	Overige eilanden.	Te zamen
Gouvernementskantoren.						
Post- en telegraafkantoren *a*)	100	*b*) 50	7	3	13	173
Postkantoren in plaatsen, waar tevens telefoonkantoren van het militair telefoonnet in Zuid-Celebes zijn	—	—	—	3	—	3
Overige postkantoren	—	1	1	—	3	5
Radiografische stations	2	—	—	—	3	5
Hulppostkantoren in plaatsen, waar tevens gevestigd zijn:						
Hulptelegraafkantoren	*c*) 25	17	1	4	4	51
Spoorwegtelegraafkantoren	*d*) 73	6	—	—	—	79
Telefoonkantoren van het militair telefoonnet in Zuid-Celebes	—	—	—	4	—	4
Telefoonkantoren van het civiel telefoonnet in Zuid-Celebes	—	—	—	3	—	3
Telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur	—	*e*) 8	*e*) 1	—	—	9
Overige hulppostkantoren	*f*) 44	*g*) 51	*h*) 14	20	*i*) 40	169
Overige hulptelegraafkantoren in plaatsen zonder hulppostkantoren	—	2	—	—	3	5
Spoor- en tramwegtelegraafkantoren met bestelhuizen	*j*) 226	30	—	—	—	256
Spoorwegtelegraafkantoren zonder postdienst	1	—	—	—	—	1
Telefoonkantoren van het militair telefoonnet in Zuid-Celebes, in plaatsen zonder hulppostkantoren	—	—	—	11	—	11
Telefoonkantoren van het civiel telefoonnet in Zuid-Celebes, in plaatsen zonder hulppostkantoren	—	—	—	5	—	5
Telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur in plaatsen zonder hulppostkantoren	—	*k*) 22	*l*) 5	—	*m*) —	27
Totaal der gouvernementskantoren	471	187	29	53	66	806
Particuliere kantoren.						
Spoorwegtelegraafkantoren *n*)	*o*) 64	*p*) 28	—	—	—	92
Telefoonkantoren *q*)	37	—	—	—	—	37
Algemeen totaal der kantoren op ult. 1916	572	215	29	53	66	935
De algemeene totaalcijfers waren op ult. 1915	553	202	30	53	69	907

B. STATISTIEK VAN DEN POSTDIENS O

1°. BINNENLANDSC V

JAREN.	Aantal brieven. Portbetalende brieven. Gefrankeerd.	Aantal brieven. Portbetalende brieven. Ongefrankeerd.	Aantal brieven. Dienstbrieven (portvrij).	Aantal briefkaarten. Enkele.	Aantal briefkaarten. Met betaald antwoord.	Aantal briefkaarten. Ongefrankeerd.	Aantal drukwerken. Nieuwsbladen.	Aantal drukwerken. Overige drukwerken.
1914	12 373 946	206 960	5 277 142	5 737 797	35 412	14 664	11 436 854	8 460 855
	12 580 906				5 787 873		19 897 709	
1915	12 255 217	209 391	6 320 379	5 660 343	32 279	21 164	12 215 814	8 189 064
	12 464 608				5 713 786		20 404 878	
1916	12 678 559	202 098	6 568 523	6 349 759	26 091	22 282	14 446 198	6 324 851
	12 880 657				6 398 132		20 771 049	

VERKEER OPENGESTELDE KANTOREN OP ULT. 1916.

TOELICHTINGEN.

a) In deze opgaaf zijn niet begrepen het tijdelijk telegraafkantoor te Tjipanas (Preanger-Regentschappen), dat slechts geopend is tijdens het verblijf aldaar van den Gouverneur-Generaal, en de bijpost- en telegraafkantoren te Pladjoe (Palembang), Karangtoeri (Semarang), Oedjoeng en Simpang (Soerabaja), Kramat, Gondangdia en Tanahabang (Weltevreden), Tjilatjaphaven (Tjilatjap) en Soekasari (Buitenzorg) en de bijkantoren voor den pakketpostdienst te Soerabaja (Oude Hospitaalstraat) en te Semarang (Hoogendorpstroomstraat).

b) Eén meer dan op ult. 1915 door de verheffing tot post- en telegraafkantoor van het hulppostkantoor te Bagan Si Api Api (Oostkust van Sumatra).

c) Vier meer dan op ult. 1915 door de vestiging van hulptelegraafkantoren te Moentilanmagelang (Kedoe), Slawi en Balapoelang (Pekalongan) en van een hulppost- en telegraafkantoor te Wanehsari (Djokjakarta).

d) Zes meer dan op ult. 1915 door de vestiging van hulppostkantoren te Djatibarang, Pasir Boengoer (Batavia), Poerwoasri (Kediri), Tagogapoe (Preanger-Regentschappen) en Masaran (Soerakarta) en van een spoorwegtelegraafkantoor te Tjiledoeg (Cheribon).

e) In de vorige verslagen was deze onderverdeeling niet opgenomen.

f) Vier meer dan op ult. 1915 door de vestiging van hulppostkantoren te Tandjoeng (Pekalongan), Brosot (Djokjakarta), Gondanglegi (Pasoeroean), Wates (Kediri), Goeboeg (Semarang), Pandaän (Pasoeroean), Kaliwoengoe (Semarang), Soreang (Preanger-Regentschappen) en Goedo (Soerabaja), door de opheffing van het hulppostkantoor te Srandakan (Djokjakarta), door de overbrenging naar het hoofd „Hulppostkantoren in plaatsen waar tevens gevestigd zijn hulptelegraafkantoren" van de hulppostkantoren te Moentilanmagelang (Kedoe), Slawi en Balapoelang (Pekalongan) en door de overbrenging naar het hoofd „Hulppostkantoren, waar tevens gevestigd zijn spoorwegtelegraafkantoren van het hulppostkantoor te Tjiledoeg (Cheribon).

g) Drie minder dan op ult. 1915 door de vestiging van hulppostkantoren te Manggani (Sumatra's Westkust), Moearobeliti (Palembang), Taloe (Sumatra's Westkust), Sekajoe (Palembang), Soeliki (Sumatra's Westkust) en Soekadana (Lampongsche districten), door de verheffing van het hulppostkantoor te Bagan Si Api Api (Oostukst van Sumatra) tot post- en telegraafkantoor en door de overbrenging naar het hoofd „Hulppostkantoren in plaatsen waar tevens gevestigd zijn telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur" van acht hulppostkantoren.

h) Eén minder dan op ult. 1915 door de overbrenging naar het hoofd „Hulppostkantoren in plaatsen waar tevens gevestigd zijn telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur" van één hulppostkantoor.

i) Twee meer dan op ult. 1915 door de vestiging van hulppostkantoren te Negara (Bali en Lombok) en Bojan (Riouw).

j) Drie meer dan op ult. 1915 door de openstelling voor het publiek telegraafverkeer van de spoorwegtelegraafkantoren te Loewoeng, Sindanglaoet, Karangsoewoeng (Cheribon), Ketanggoengan-West, Ketanggoengan, Larangan, Songgom, Margasari, Toegoeran (Pekalongan), Pakoentjen, Karangsari, Karanggandoel, Poerwokerto, Notog, Kebasen en Randegan (Banjoemas); door de sluiting voor het publiek telegraafverkeer van de spoorwegtelegraafkantoren te Gempolkerep en Perning (Soerabaja), Balong, Kanigoro, Mlilir, Pagottan, Ponorogo en Soemarata (Madioen); door de overbrenging naar het hoofd „Hulppostkantoren in plaatsen waar tevens gevestigd zijn spoorwegtelegraafkantoren" van de spoorwegtelegraafkantoren te Djatibarang, Pasir Boengoer (Batavia), Poerwoasri (Kediri), Masaran (Soerakarta) en Tagogapoe (Prenger-Regentschappen).

k) Drie meer dan op ult. 1915 door de openstelling voor het publiek verkeer van de bestuurstelefoonkantoren te Rengat, Taloek (Riouw), Ajerbangis, Soeliki, Manindjau, Palembajan, Taloe, Koebangnandoea, Alahandpandjang, Moearolaboeh en Loeboekbasoeng (Sumatra's Westkust); en door de overbrenging naar het hoofd „Hulppostkantoren in plaatsen waar tevens gevestigd zijn telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur" van acht telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur.

l) Eén minder dan op ult. 1915 door de overbrenging naar het hoofd „Hulppostkantoren in plaatsen waar tevens gevestigd zijn telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur" van een telefoonkantoor van het binnenlandsch bestuur.

m) De telefoonkantoren van het binnenlandsch bestuur te Gianjar, Karangasem, Kloengkoeng, Negara en Tabanan (Bali en Lombok) zijn reeds in 1915 opgeheven.

n) Van deze particuliere spoorwegtelegraafkantoren zijn 61 van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, 3 van de Semarang—Cheribon Stoomtrammaatschappij en 28 van de Deli-Spoorwegmaatschappij. Onder deze 92 kantoren zijn begrepen die te Tegal, Semarang, Tjepoe, Bodjonegoro, Grisee, Soerabaja, Willem I (Ambarawa), Solo, Klaten, Djokjakarta, Djokjakarta-Toegoe, Magelang, Temanggoeng, Parakan, Medan, Timbanglangkat (Bindjai), Tebingtinggi, Loeboekpakam, Kisaran, Tandjoengbalai en Tandjoengpoera, alwaar tevens gouvernementstelegraafkantoren gevestigd zijn.

o) Twee meer dan op ult. 1915 door de openstelling voor het publiek telegraafverkeer van de spoorwegtelegraafkantoren van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij te Paal Bapang en Brosot (Djokjakarta).

p) Vier meer dan op ult. 1915 door de openstelling voor het publiek telegraafverkeer van de spoorwegtelegraafkantoren van de Deli-Spoorwegmaatschappij te Limapoeloeh, Siantar, Badjalinggei en Dolokmerangir.

q) Van de hierbedoelde telefoonkantoren, waarvan er 5 (Demak, Poerwodadi, Koedoes, Tajoe en Tjepoe) gevestigd zijn op plaatsen waar tevens een gouvernementstelegraafkantoor bestaat, zijn er 18 van de Semarang—Joana Stoomtrammaatschappij en 19 van de Madoera Stoomtrammaatschappij. Deze ondernemingen bezigen hare telefoonverbindingen krachtens de haar in October 1894 en Juni 1901 verleende vergunningen (zie Bijbl. Ind. St. nos. 5004 en 5609), tevens voor het publiek verkeer.

OVER DE JAREN 1914, 1915 en 1916.

VERKEER.

Aantal monsters.	Aantal documenten.	Aangeteekende stukken onder de vorenstaande begrepen.						Aantal ontvangstberichten voor aangeteekende stukken.
		Aantal dienststukken.	Gewone.	Met aangegeven waarde.		Met verrekening.		
			Aantal.	Aantal.	Gezamenlijke waarde.	Aantal.	Gezamenlijke waarde.	
293 319	984 139	774 579	1 565 473	140 608	f 45 907 608	69 433	f 1 745 728	11 063
		2 340 052						
218 933	1 053 858	1 000 558	1 397 851	145 743	46 588 341	69 680	2 944 499	11 817
		2 398 409						
219 349	1 214 086	945 139	1 399 047	175 344	103 691 462	78 234	4 471 079	13 780
		2 344 186						

2°. BUITENLANDSCH V

Aantal verzonden poststukken gedurende de

LANDEN WAARHEEN VERZONDEN.	Gefrankeerde brieven. (stuks).			Ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven. (stuks).			Briefkaarten. Enkele. (stuks).			Briefkaarten. Met betaald antwoord. (stuks).			Drukwerken en dagbladen. (stuks).			Monsters van koopwaren. (stuks).			Akten en geschreven bescheiden. (stuks).		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
I. EUROPA.																					
België	3 146	494	533	39	52	13	1 508	741	390	26	—	—	2 210	182	221	13	—	—	117	13	—
Bosnië-Herzogewina	—	—	26	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	52	—	—	—	—	—	—
Bulgarije	104	13	91	—	—	—	—	—	26	—	—	—	78	—	91	—	—	—	—	—	—
Denemarken	4 719	4 810	4 979	39	182	52	2 106	1 885	1 729	—	—	13	949	884	1 066	—	325	—	117	13	—
Duitschland	36 803	53 976	12 350	416	1027	195	31 811	39 546	15 262	—	65	—	16 016	10 998	6 955	234	364	—	429	169	[illegible]
Frankrijk	13 221	22 607	20 046	182	611	494	3 341	5 304	3 510	—	—	—	8 593	6 708	9 217	156	1144	455	130	351	[illegible]
Griekenland	26	1 053	273	—	39	—	26	819	39	—	—	—	247	39	104	—	—	—	—	—	—
Groot-Brittannië	95 004	102 687	112 554	390	1287	1521	15 821	14 742	13 117	13	—	—	16 991	11 648	9 763	8 229	5915	4225	2197	2067	2548
Hongarije	962	741	416	—	—	—	117	611	637	—	—	—	156	104	455	—	—	—	13	—	—
Italië	5 135	7 033	3 055	26	130	13	1 313	1 872	689	39	—	—	2 743	1 170	2 366	78	364	26	13	104	—
Kreta	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—
Luxemburg	182	104	169	—	—	—	143	208	65	—	—	—	26	26	26	—	—	—	—	—	—
Montenegro	—	—	26	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nederland per landmail	—	146 445	—	—	455	—	—	62 920	—	—	—	—	—	16 536	—	—	4017	—	—	3575	—
Nederland per zeepost	968 331	854 828	918 749	14 105	19786	35867	199953	154674	191386	65	65	117	300443	302458	281333	22 308	34 840	11 583	16 952	17 732	[illegible]
Noorwegen	949	1 391	2 054	13	13	13	468	403	442	—	—	—	143	169	455	—	—	13	—	—	—
Oostenrijk	4 901	3 900	1170	91	130	39	2 665	3 536	1 131	—	—	—	1 053	871	1 456	338	13	—	—	—	—
Portugal	169	364	195	13	—	—	104	312	52	—	—	—	377	39	104	—	52	—	—	—	—
Roemenië	390	234	104	—	—	26	143	78	39	—	—	—	182	26	52	39	—	—	—	—	—
Rusland	1 144	962	2 197	—	—	—	559	689	208	—	—	—	1 339	130	1 235	325	2496	702	13	—	[illegible]
Servië	13	39	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	—	39	—	—	—	—	—	—
Spanje	351	585	442	—	13	—	52	169	39	—	—	—	546	13	351	—	—	—	—	13	—
Turkije	299	221	169	—	26	—	39	26	13	—	—	—	221	13	91	—	—	—	—	—	—
Zweden	845	1 612	1 547	13	65	65	416	325	767	—	—	—	377	286	559	—	—	208	—	—	[illegible]
Zwitserland	14 222	18 122	19 539	169	221	260	4 966	5 733	5 980	39	—	—	4 420	6 435	4 602	312	390	130	26	104	[illegible]
Britsche koloniën, (Malta en Gibraltar)	65	247	312	—	—	—	13	52	13	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—
II. AFRIKA.																					
a. Landen die tot de Algemeene Postvereeniging behooren.																					
Algerië	195	78	208	—	13	—	65	26	—	—	—	—	104	—	143	—	—	52	—	—	—
Belgisch Congo	26	78	195	—	—	13	—	13	13	—	—	—	—	—	—	—	104	130	—	—	—
Duitsche protectoraten	65	13	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	130	208	13	—	—	—	—	—	—
Egypte met inbegrip van Soudan	4 407	6 123	3 900	104	702	13	637	689	247	13	—	39	1 443	1 664	1 079	—	78	390	—	26	—
Ethiopië	65	26	—	—	—	—	—	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	39	—	—	—
Liberia	—	13	26	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—
Marokko	—	13	65	—	—	—	—	—	52	—	—	—	—	—	52	—	—	—	—	—	—
Tripoli	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tunis	—	13	39	—	—	13	—	—	26	—	—	—	—	—	52	—	—	—	—	—	—
Britsch Zuid-Afrika	1 690	2 509	6 565	—	91	572	663	1 911	1 040	—	13	—	1 118	1 404	2 639	39	338	364	39	13	[illegible]
Overige Britsche koloniën in Afrika	416	897	702	—	52	26	39	26	182	—	—	13	507	507	936	78	91	78	—	—	—
Fransche koloniën	13	117	221	—	—	—	—	—	91	—	—	—	—	65	195	—	—	195	—	—	—
Italiaansche koloniën	—	52	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	—	—	—	—	—	—	—

1) *a* = Statistieke opname over 1914. *b.* = Statistieke opname over 1915. *c.* = Statistieke opname over 1916.

SCH VERKEER. [1])

rende de jaren 1914, 1915 en 1916.

…n en …eeven …eiden. …ks).		Dienst-stukken. (stuks).			Totalen.			Gewone aangeteekende stukken begrepen in de voorgaande kolom.			Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Aantal.			Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Bedrag der aangegeven waarde in franks.			Gewone aangeteekende stukken, alsmede brieven en doosjes met verrekening. Aantal.			Gewone aangeteekende stukken, alsmede brieven en doosjes met verrekening. Bedrag der verrekening in guldens.			Ontvangbewijzen voor aangeteekende stukken. (stuks).		
b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
13	—	52	13	13	7 111	1 495	1170	767	52	143	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	13	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	182	13	208	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	—	26	13	65	7 956	8 112	7 904	1 456	1 131	520	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—
39	1…	351	377	195	86 060	106 522	34 970	13 182	13 494	1 521	65	13	—	14 300	2 678	—	—	39	—	—	234	—	—	26	26
51	19…	299	494	390	25 922	37 219	34 307	5 265	10 335	8 606	39	39	13	16 250	9 620	5 200	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	299	1 950	416	—	104	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
67	2548	429	208	286	139 074	138 554	144 014	25 350	25 259	28 665	117	—	—	4 004	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	26	39	13	1 274	1 495	1 521	1 183	403	117	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—
04	—	78	221	234	9 425	10 894	6 383	2 067	3 367	1 378	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	13	26	351	351	286	13	—	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	260	—
75	—	—	884	—	—	234 832	—	—	54 171	—	—	26	—	—	1 365	—	—	26	—	—	5135	—	—	1053	—
732	201…	4849	2535	4433	1 527 006	1 386 918	1 455 480	243854	198744	216216	2756	2717	1365	696 423	565 344	561 353	13	78	26	143	741	7670	—	—	286
—	—	—	26	39	1 573	2 002	3 016	221	182	169	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—
—	—	117	104	26	9 165	8 554	3 822	3 445	1 248	117	26	—	—	9 100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	663	767	351	78	182	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	754	338	221	156	78	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	39	—	—	—	3 380	4 277	4 381	429	2 912	2 795	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	39	39	78	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	—	—	13	26	949	806	858	182	169	143	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	78	39	559	364	312	104	26	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1…	26	26	26	1 677	2 314	3 185	182	234	273	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	—
04	39	364	286	286	24 518	31 291	30 836	5 720	6 890	5 304	—	—	26	—	—	2 210	—	13	—	—	624	—	—	—	—
—	—	—	—	—	78	299	338	26	78	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39
—	—	—	—	—	364	117	403	39	26	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	26	195	351	—	104	260	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	195	221	26	13	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
26	—	—	—	78	6 682	9 581	5 746	1 014	2 080	1 456	13	—	—	2 310	—	—	—	—	—	—	—	—	78	13	39
—	—	78	299	—	65	26	65	65	—	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	26	39	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	13	169	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	13	130	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	1…	—	26	—	3 549	6 305	11 193	455	546	1 482	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	13	—	1 040	1 586	1 937	403	247	130	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	—
—	—	13	—	—	36	182	702	—	13	234	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	91	26	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

LANDEN WAARHEEN VERZONDEN.	Gefrankeerde brieven. (stuks).			Ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven. (stuks).			Briefkaarten. Enkele. (stuks).			Briefkaarten. Met betaald antwoord. (stuks).			Drukwerken en dagbladen. (stuks).			Monsters van koopwaren. (stuks).			Akten en geschreven bescheiden. (stuks).		
	a	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*
Portugeesche koloniën	13	65	78	—	—	—	—	—	52	—	26	—	—	26	117	—	26	169	—	—	—
Spaansche nederzettingen aan de Golf van Guinea	—	13	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—
b. Landen die niet tot de Algemeene Postvereeniging behooren	—	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	—	—	—	—	—	—	—
III. AMERIKA.																					
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	27 716	35 113	55 562	130	559	676	5 720	7 462	8 359	—	—	—	10 348	17 940	11 024	2 899	5239	2054	273	442	193
Argentijnsche Republiek	78	3 276	5 317	—	—	52	104	975	2 691	—	—	—	143	637	2 925	26	143	1001	—	—	6
Bolivia	—	13	—	—	—	—	—	—	39	—	—	—	13	—	13	—	—	—	—	—	—
Brazilië	182	338	156	—	—	13	52	273	39	—	—	—	299	507	364	—	299	52	—	—	—
Canada	910	1 105	2 106	—	39	91	286	351	351	—	—	—	403	104	1 521	—	494	13	—	—	—
Chili	52	351	130	—	—	—	—	117	26	—	—	689	130	26	—	—	—	—	—	—	—
Columbia	39	26	221	—	—	52	—	13	39	—	—	—	13	52	13	—	—	—	—	—	—
Costa Rica	—	156	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52	13	—	13	—	—	—	—
Cuba	—	299	208	—	26	—	—	104	39	—	—	—	—	—	117	—	—	13	—	—	—
Dominica (republiek)	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—
Ecuador	13	—	26	—	—	—	—	—	13	—	—	—	65	—	13	—	—	—	—	—	—
Guatemala	—	26	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—
Haïti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—
Honduras (republiek)	—	26	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mexico	156	260	208	—	—	—	—	39	13	—	—	—	—	52	208	—	26	—	—	—	—
Nicaragua	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Panama	—	52	195	—	—	78	—	13	65	—	—	—	—	78	52	—	—	—	—	—	—
Paraguaij	13	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Peru	—	26	65	—	13	—	—	13	—	—	—	—	—	13	26	—	—	—	—	—	—
Salvador	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—
Uruguay	13	26	—	—	13	—	—	39	—	—	—	—	—	—	52	—	—	—	—	—	—
Venezuela	13	39	169	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	13	13	—	—	—	—	—	—
Bezittingen van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika	—	65	260	—	—	—	—	26	13	—	—	—	—	130	13	—	91	65	—	—	—
Britsche koloniën	13	143	143	—	—	—	—	39	78	—	—	—	13	260	195	—	—	104	—	—	—
Deensche koloniën	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—
Fransche koloniën	—	195	169	—	—	13	—	—	52	—	—	—	—	104	39	—	—	—	—	—	—
Nederlandsche koloniën	1 976	2 327	1 378	13	91	195	312	507	182	—	—	—	1 430	1 391	390	52	78	52	—	13	—
IV. AZIË.																					
a. Landen die tot de Algemeene Postvereeniging behooren																					
Britsch-Indië met Aden en Mascate	59 501	102 570	69 342	1001	2275	1703	2 600	5 746	3 211	286	845	585	12 844	9 672	9 178	585	3731	845	403	884	37
China	159 744	172 640	188 656	2171	4134	3445	4 550	3 978	2 431	—	—	—	15 483	11 908	13 793	325	611	650	780	637	24
Japan	46 124	57 902	75 101	923	793	1469	14 027	13 637	21 346	52	—	—	7 462	5 876	7 449	442	754	962	39	299	18
Korea	104	221	247	—	—	13	13	26	—	—	—	—	—	13	39	—	—	—	—	—	—
Papoea (Britsch Nieuw-Guinea)	—	—	52	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—
Perzië	793	2 249	858	—	130	—	65	195	39	—	—	—	195	130	195	—	26	—	—	—	—
Aziatisch Rusland	—	351	741	—	13	—	—	39	65	—	—	—	—	—	468	—	—	26	—	—	—
Siam	4 277	6 643	4 680	39	247	26	273	312	195	—	—	—	2 249	2 171	1 534	—	91	—	13	13	—
Aziatisch Turkije	21 567	858	377	429	39	130	1 911	52	39	—	—	—	2 353	117	390	—	—	—	221	—	—

…en en …hreven …heiden. …uks).		Dienst-stukken. (stuks).			Totalen.			Gewone aangeteekende stukken begrepen in de voorgaande kolom.			Brieven en doosjes met aangegeven waarde.						Gewone aangeteekende stukken, alsmede brieven en doosjes met verrekening.						Ontvang-bewijzen voor aangeteekende stukken. (stuks).		
											Aantal.			Bedrag der aangegeven waarde in francs.			Aantal.			Bedrag der verrekening in guldens.					
b	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*
—	—	—	—	—	13	143	416	—	26	195	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	13	39	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	65	—	—	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—
442	193	195	234	286	47 281	66 989	79 898	8 944	11 622	16 705	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	286	13
—	6	13	13	52	364	5 044	12 103	13	546	130	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	13	13	52	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	13	533	1 417	637	52	416	117	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	13	—	1 599	2 106	4 082	26	26	286	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	182	494	845	13	65	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	52	91	325	13	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	221	26	—	130	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	429	377	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	78	—	52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	26	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	39	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	156	377	429	39	195	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	143	390	—	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	13	26	—	13	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	65	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	13	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	13	78	52	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	13	65	182	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	312	351	—	130	117	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	13	—	26	442	520	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	13	—	13	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	312	273	—	117	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	—	65	117	91	3 848	4 524	2 288	312	728	429	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	7930	—	—	—
384	37	481	936	325	77 751	126 659	85 566	16 523	17 264	15 561	247	585	494	45 955	343 564	160 394	—	—	—	—	—	—	377	1755	1469
337	24	1352	2249	2964	184 405	196 157	212 186	37 167	46 384	40 638	650	780	—	194 662	171 600	—	—	—	—	—	—	—	507	2093	923
299	18	286	403	377	69 355	79 664	106 886	9 581	11 570	14 820	26	91	26	10 140	14 625	3 412	—	—	—	—	—	—	—	39	26
—	—	—	—	—	117	260	299	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	13	—	1 053	2 743	1 092	156	520	208	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	—
—	—	—	—	—	—	403	1 300	—	52	494	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	—	13	117	13	6 968	9 594	6 448	559	663	494	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65	13
—	—	104	—	13	26 585	1 066	949	10 829	416	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	—	—

LANDEN WAARHEEN VERZONDEN.	Gefrankeerde brieven (stuks).			Ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven. (stuks).			Briefkaarten. Enkele. (stuks).			Briefkaarten. Met betaald antwoord. (stuks).			Drukwerken en dagbladen. (stuks).			Monsters van koopwaren. (stuks).			Akten en geschreven bescheiden. (stuks).			Di…
	a	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*	*b*	*c*	*a*
Duitsch protectoraat (Kiautschau)	13	26	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—
Bezittingen van de Vereen. Staten van N.-Amerika.	3107	5785	8138	52	234	130	845	988	585	—	—	—	1222	1417	1430	—	52	104	—	13		—
Britsche koloniën.	265564	287963	367653	25987	30082	30628	17745	19383	20930	78	91	117	76232	66261	72644	1729	2080	2405	1521	2379	29…	94…
Fransche koloniën	2730	5421	3211	351	130	52	221	702	442	—	—	—	1534	2262	1157	—	104	—	—	26		—
Portugeesche koloniën.	260	1365	832	65	390	26	—	169	39	—	26	—	52	364	78	—	—	—	—	—	—	—
b. Landen die niet tot de Algem. Postvereeniging behooren. . .	221	2314	1027	13	1209	130	—	91	26	—	—	—	—	598	13	—	—	—	—	—	—	—
V. AUSTRALIË EN OCEANIË.																						
a. Landen die tot de Algemeene Postvereeniging behooren.																						
Duitsche protectoraten	—	117	65	—	—	13	—	13	13	—	—	—	—	104	65	—	—	—	—	—	—	—
Bezittingen van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika . . .	169	234	39	—	—	—	—	—	13	—	—	—	130	91	104	—	—	52	—	—	—	—
Australische Statenbond (Zuid-Australië, West-Australië, Nieuw Zuid-Wales, Queensland, Tasmanië en Victoria)	9672	20306	18551	104	377	169	741	1625	1729	—	—	—	1339	2847	4680	481	2158	3380	—	52		65…
Nieuw-Zeeland met den Cook-archipel . . .	1053	663	1885	—	13	13	234	169	91	—	—	—	234	221	299	26	—	—	—	26	—	
Overige Britsche koloniën in Oceanië	195	78	169	—	—	—	—	13	52	—	—	—	156	104	13	—	—	—	—	—	—	—
Fransche koloniën	—	39	13	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	13	78	—	—	—	—	—	—	—
Totalen . .	1764139	1944189	1921218	46878	65715	78312	316667	354471	300547	611	1131	1573	494780	488241	456521	38818	66547	30537	23296	28964	207…	231…

…	… (c)	Dienststukken. (stuks). a	b	c	Totalen. a	b	c	Gewone aangeteekende stukken begrepen in de voorgaande kolom. a	b	c	Brieven en doosjes met aangegeven waarde. Aantal. a	b	c	Bedrag der aangegeven waarde in francs. a	b	c	Gewone aangeteekende stukken, alsmede brieven en doosjes met verrekening. Aantal. a	b	c	Bedrag der verrekening in guldens. a	b	c	Ontvangbewijzen voor aangeteekende stukken. (stuks). a	b	c
—	—	—	—	—	13	39	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13		—	26	39	5 226	8 515	10 491	585	754	1 313	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
379	29	949	2 756	2 743	389 805	410 995	500 032	43 823	61 048	73 294	2 028	2 925	5 590	749 762	1 249 066	913 900	—	—	—	—	—	—	624	916	1 066
26		—	104	13	4 836	8 749	4 888	286	767	819	39	—	—	1 560	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
—	—	—	13	—	377	2 327	975	26	1 118	104	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78	78	26
—	—	—	—	—	234	4 212	1 196	—	52	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	234	156	—	52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	299	325	208	—	13	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
52		65	78	104	12 402	27 443	28 678	2 925	4 979	3 276	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—
26	—	—	—	—	1 547	1 092	2 288	143	91	1 248	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	351	195	234	13	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	65	91	—	13	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
34	20 7	231	12 753	13 221	2 695 420	2 962 011	2 822 664	437 723	482 105	440 232	6 006	7 176	7 514	1 744 366	2 357 862	1 646 469	13	156	39	143	6 734	15 600	1 742	6 786	3 939

3°. POSTWISSELS EN POSTBONS.

	1914. Postwissels.		1915. Postwissels.		1916 (Voorloopige opgaven).					
					Postwissels.		Postbons. c)			
							Afgegeven.		Uitbetaald.	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
A. **Binnenlandsch verkeer**	1 017 381	f 42 253 548,05	1 022 422	f 41 508 502,94	a) 1 093 518	f 45 696 670,05	2 138	f 8 371,—	1 776	f 7 242,[illegible]
B. **Buitenlandsch verkeer:**										
Naar *Nederland* overgemaakt . .	78 790	f 2 929 298,31	78 816	f 3 254 383,07^{5}	62 457	f 2 413 366,30	—	—	—	—
„ andere landen overgemaakt.	17 450	901 327,97^{5}	14 865	716 760,66^{5}	13 535	627 528,02	—	—	—	—
Totaal *uit Indië verzonden* .	96 240	f 3 830 626,28^{5}	93 681	f 3 971 143,74	b) 75 992	f 3 040 894,32	—	—	—	—
Uit *Nederland* verzonden. . . .	7 512	f 701 939,68^{5}	7 514	f 384 881,74^{5}	6 204	f 229 666,85	—	—	—	—
„ andere landen verzonden . .	2 210	144 949,55^{5}	1 628	104 439,72^{5}	1 773	91 006,83	—	—	—	—
Totaal *naar Indië verzonden.*	9 722	f 846 889,24	9 142	f 489 321,47	7 977	f 320 673,68	—	—	—	—
Totaal buitenlandsch verkeer	105 962	f 4 677 515,52^{5}	102 823	f 4 460 465,21	83 969	f 3 361 568,—	—	—	—	—

a) Hieronder begrepen 74 885 stuks telegrafische postwissels, tot een bedrag van f 13 088 663.
b) Hieronder begrepen 542 stuks telegrafische postwissels, tot een bedrag van f 118 292.
c) Ingevoerd 1 September 1916.

4°. INCASSEERINGSDIENST.

Ter invordering ontvangen quitantiën.	Binnenlandsch verkeer.						Buitenlandsch verkeer (voor zoover betreft de landen, van waar quitantiën ter invordering werden *ontvangen*). d)					
	1914.		1915.		1916.		1914.		1915.		1916.	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
Betaalde quitantiën .	172 577	f 2 124 392,06	176 585	f 2 183 477,34^{5}	179 809	f 2 310 490,26^{5}	8 284	f 202 652,36	8 660	f 200 382,56^{5}	7 166	f 167 667,0[illegible]
Onbetaald gebleven quitantiën	93 848	1 371 837,87	88 433	1 251 566,80	86 356	1 245 256,15^{5}	3 390	100 688,70	3 202	94 848,69^{5}	2 537	72 406,3[illegible]
Totaal behandelde quitantiën . .	266 425	f 3 496 229,93	265 018	f 3 435 044,14^{5}	266 165	f 3 555 746,42	11 674	f 303 341,06	11 862	f 295 231,26	9 703	f 240 073,4[illegible]

d) Gedurende 1916 zijn uit den vreemde in Indië ter invordering ontvangen uit Nederland 9700, Frankrijk 2 en Zwitserland 1 quitantiën, tot een bedrag van onderscheidenlijk f 239 838,42^{5}, f 19,11 en f 215,90.

5°. POSTPAKKETTEN.

VERDEELING DER POSTPAKKETTEN.	1914.			1915.			1916.		
	Aantal.	Opbrengst.		Aantal.	Opbrengst.		Aantal.	Opbrengst.	
		Bruto.	Netto.		Bruto.	Netto.		Bruto.	Netto.
A. **Binnenlandsch verkeer.**	397 710	f 318 075,—	f 203 896,03^{5}	440 731	f 365 328,—	f 231 199,81	483 862 f)	f 388 895,40	f 240 528,[illegible]
B. **Buitenlandsch verkeer:**									
Naar Nederland verzonden	14 470			17 309			10 032		
Naar andere landen verzonden	9 449			8 093			10 216		
Totaal *uit Ned.-Indië verzonden*	23 919	(Niet gesplitst opgegeven.)		25 402	(Niet gesplitst opgegeven.)		20 248 g)	(Niet gesplitst opgegeven.)	
Uit Nederland ontvangen .	91 040			67 973			37 071		
Uit andere landen ontvangen	54 727			32 772			34 806		
Totaal *in Ned.-Indië ontvangen*	145 767			100 745			71 877 h)		
Totaal buitenlandsch verkeer e)	169 686	f 136 345,70^{5}	f 87 137,20^{5}	126 147	f 103 641,90	f 65 149,65	92 125	f 79 744,40	f 45 665,4[illegible]

e) De opgegeven bruto-opbrengst van het buitenlandsch postpakkettenverkeer vertegenwoordigt de geheven frankeerkosten der verzonden en het aandeel in de frankeerkosten der ontvangen postpakketten.
f) Hieronder 36 463 pakketten met aangegeven waarde tot een gezamenlijk bedrag van f 3 743 051 en 198 715 pakketten met verrekening tot een gezamenlijk bedrag van f 3 790 483.
g) Als voren 2631 (fr. 385 871) en 408 (f 11 069).
h) Als voren 6384 (fr. 1 099 595) en 23 956 (fr. 564 804).

C. STATISTIEK VAN DEN TELEGRAAFDIENST OVER DE JAREN 1914, 1915 en 1916.

AARD DER TELEGRAMMEN.		1914.		1915.		1916.	
		Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.
Verzonden *binnenlandsche* betaalde telegrammen.	Java en Madoera	918 582	f 1 009 954	910 379	f 1 038 942	1 027 986	f 1 224 898
	Buitenbezittingen	302 194	511 006	358 793	545 669	411 187	635 429
	Te zamen . .	1 220 776	f 1 520 960	1 269 172	f 1 584 611	1 439 173	f 1 860 327
	Aantal woorden	14 420 417	. . . .	15 226 146	. . . .	17 411 256	. . . .
Binnenlandsche regeerings-telegrammen.	Java en Madoera	57 288	f 199 497	50 964	f 136 270	43 490	f 125 944
	Buitenbezittingen	27 594	134 730	30 903	113 614	29 109	138 334
	Te zamen . .	84 882	f 334 227	81 867	f 249 884	72 599	f 264 278
	Aantal woorden	2 229 158	. . . .	1 919 313	. . . .	1 758 891	. . . .
Verzonden *buitenlandsche* telegrammen.	Java en Madoera	104 773	f 220 331	103 573	f 242 847	123 113	f 287 080
	Buitenbezittingen	40 823	74 071	36 536	76 675	43 016	89 789
	Te zamen . .	145 596	f 294 402	140 109	f 319 522	166 129	f 376 869
	Aantal woorden	1 597 022	. . . .	2 341 016	. . . .	3 009 859	. . . .
Ontvangen *buitenlandsche* telegrammen.	Java en Madoera	98 531	f 189 608	98 622	f 230 788	120 475	f 264 419
	Buitenbezittingen	43 803	73 208	41 344	82 141	50 892	97 185
	Te zamen . .	142 334	f 262 816	139 966	f 312 929	171 367	f 361 604
	Aantal woorden	1 620 560	. . . .	2 388 687	. . . .	2 970 940	. . . .
Totaal *binnenlandsche* telegrammen.	Java en Madoera	975 870	f 1 209 451	961 343	f 1 175 212	1 071 476	f 1 350 842
	Buitenbezittingen	329 788	645 736	389 696	659 283	440 296	773 763
	Te zamen . .	1 305 658	f 1 855 187	1 351 039	f 1 834 495	1 511 772	f 2 124 605
	Aantal woorden	16 649 575	. . . .	17 145 459	. . . .	19 170 147	. . . .
Totaal *buitenlandsche* telegrammen.	Java en Madoera	203 304	f 409 939	202 195	f 473 635	243 588	f 551 499
	Buitenbezittingen	84 626	147 279	77 880	158 816	93 908	186 974
	Te zamen . .	287 930	f 557 218	280 075	f 632 451	337 496	f 738 473
	Aantal woorden	3 217 582	. . . .	4 729 703	. . . .	5 980 799	. . . .
Totaal *binnen- en buitenlandsche* telegrammen.	Java en Madoera	1 179 174	f 1 619 390	1 163 538	f 1 648 847	1 315 064	f 1 902 341
	Buitenbezittingen	414 414	793 015	467 576	818 099	534 204	960 737
	Te zamen . .	1 593 588	f 2 412 405	1 631 114	f 2 466 946	1 849 268	f 2 863 078
	Aantal woorden	19 867 157	. . . .	21 875 162	. . . .	25 150 946	. . . .
Transittelegrammen		173 382	f 111 137	166 346	f 109 403	205 093	f 80 966
Aantal woorden		2 751 880	. . . .	3 116 900	. . . .	3 068 180	. . . .
Totaal telegraafverkeer.	Nederlandsch-Indië	1 766 970	f 2 523 542	1 797 460	f 2 576 349	2 054 361	f 2 944 044
	Aantal woorden	22 619 037	. . . .	24 992 062	. . . .	28 219 126	. . . .

De **buitenlandsche** telegrammen kunnen verdeeld worden als volgt:

		1914.		1915.		1916.	
		Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.
Verzonden:							
Via Eastern . . .	Van Java en Madoera. .	86 326	145 596	103 573	140 109	123 113	166 129
	„ de buitenbezittingen.	34 544		36 536		43 016	
Via Yap.	Van Java en Madoera. .	18 447		—		—	
	„ de buitenbezittingen.	6 279		—		—	
Via Saigon *a*). . .	Van Java en Madoera. .	—		—		—	
	„ de buitenbezittingen.	—		—		—	
Ontvangen:							
Via Eastern . . .	Op Java en Madoera . .	85 906	142 334	98 622	139 966	120 475	171 367
	„ de buitenbezittingen .	39 653		41 344		50 892	
Via Yap.	Op Java en Madoera . .	12 625		—		—	
	„ de buitenbezittingen .	4 150		—		—	
Via Saigon *a*) . . .	Op Java en Madoera . .	—		—		—	
	„ de buitenbezittingen .	—		—		—	

a) Gedurende de jaren 1914—1916 was de kabel Pontianak—Saigon gestoord.

D. OVERZICHT VAN HET RADIOGRAFISCH VERKEER IN 1916.

KUSTSTATIONS.	Verzonden telegrammen. [1]			Ontvangen telegrammen. [1]		
	Aantal.	Woordental.	Afkomstig van:	Aantal.	Woordental.	Bestemd voor:
Sabang	180	2 409	Nederlandsch-Indië.	410	5 619	Nederlandsch-Indië.
	10	121	Straits Settlements en Maleische Staten	61	795	Straits Settlements en Maleische Staten.
	1	14	Britsch-Indië.	17	201	Britsch-Indië.
				3	26	Overig Azië.
	1	10	Nederland.	3	24	Nederland.
	1	22	Overig Europa.	12	180	Overig Europa.
	193	2 576		506	6 845	
Sitoebondo . . .	35	945	Nederlandsch-Indië.	208	2 800	Nederlandsch-Indië.
	1	17	Straits Settlements en Maleische Staten	1	16	Straits Settlements en Maleische Staten.
	36	962		209	2 816	
Koepang	9	298	Nederlandsch-Indië.	56	1 052	Nederlandsch-Indië.
				1	22	Straits Settlements en Maleische Staten.
				1	47	Europa.
	9	298		58	1 121	
Ambon	8	128	Nederlandsch-Indië.	37	497	Nederlandsch-Indië.
				1	12	Europa.
	8	128		38	509	

[1]) Voorloopige cijfers.

E. GELDELIJK OVERZICHT VAN DEN POST-, TELEGRAAF- EN TELEFOONDIENST OVER 1915 en 1916.

ONTVANGSTEN.	POST.		TELEGRAAF.		TELEFOON.		TOTAAL.	
	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.
Verkoop van postwaarden	f 3 363 449 22^5	f 3 636 335 69	—	—	—	—	f 3 363 449 22^5	f 3 636 335 69
Vrijdom van port	725 968 82	967 072 80	—	—	—	—	725 968 82	967 072 80
Bijdrage van de postspaarbank en het Departement van Financiën in de kosten van het personeel	71 642 36	78 666,23	—	—	—	—	71 642 36	78 666 23
Opbrengst binnenlandsche telegrammen	—	—	f 1 559 082 66	f 1 855 347 55^5	—	—	1 559 082 66	1 855 347 55^5
Telegramadressen	—	—	21 296 50	19 367 50	—	—	21 296 50	19 367 50
Radiotelegrammen	—	—	4 232 10	733 05	—	—	4 232 10	733 05
Aandeel in de buitenlandsche telegrammen	—	—	741 853 62	819 438 98	—	—	741 853 62	819 438 98
Aandeel ontvangsten Duitsch-Nederlandsche Telegraaf Mij.	—	—	83 500,—	—	—	—	83 500,—	—
Binnenlandsche regeeringstelegrammen	—	—	249 884 27	264 278 90^5	—	—	249 884 27	264 278 90^5
Abonnementen	—	—	—	—	f 1 962 246 10	f 2 216 099 55	1 962 246 10	2 216 099 55
Opbrengst gesprekken	—	—	—	—	637 234 01^5	865 473 47^5	637 234 01^5	865 473 47^5
Bijdrage in de aanlegkosten	—	—	—	—	23 295 01	22 983 30	23 295 01	22 983 30
Verschillende ontvangsten	40 213 01	94 864 85	7 835 01	7 213 49	36 840 16^5	40 082 02	84 888 18^5	142 160 36
Totaal	f 4 201 273 41^5	f 4 776 939 57	f 2 667 684 16	f 2 966 379 48	f 2 659 615 29	f 3 144 638 34^5	f 9 528 572 86^5	f10 887 957 39^5
UITGAVEN.								
Algemeene leiding en controle (hoofdbestuur)	f 1 198 722 88^5	f 1 181 874 17	f 765 107 64	f 734 858 39	f 460 089 92^5	f 466 187 17^5	f 2 423 920 45	f 2 382 919 73^5
Kosten van opleiding voor commiezen en klerken	91 351 26^5	118 965 24	229 225 35^5	147 535 93^5	—	—	320 576 62	266 501 17^5
Algemeene kosten van het bedrijf:								
traktementen, toelagen, enz.	3 294 743 06	3 280 642 82	1 379 712 40	1 310 496 79	959 705 72^5	997 041 81	5 634 161 18^5	5 588 181 42
reis-, verblijf- en overplaatsingkosten	64 792 27	138 157 74	73 446 25	132 573 59	65 411 12	104 146 14^5	203 649 64	374 877 48
uitkeeringen terzake van het vervoer van brievenmalen en postpakketten	699 443 97	368 522 86^5	—	—	—	—	699 443 97	368 522 86^5
Duitsch-Nederlandsche Telegraaf Mij.	—	—	92 445 30^5	—	—	—	92 445 30^5	—
kosten van bestelling	143 894 14	182 065 62^5	30 301 50^5	38 942 69	—	—	174 195 64^5	221 008 31^5
bureau- en lokaalbehoeften	113 451 79	122 219 51^5	37 181 65	38 332 97^5	62 864 04^5	69 846 39	213 497 48^5	230 398 88
kosten van onderhoud	111 804 26^5	220 828 53^5	481 921 95^5	668 106 67	300 238 53	296 245 43	893 964 75	1 185 180 63^5
diverse kosten	88 401 52	86 296 33^5	19 610 89^5	19 648 05^5	14 787 79	14 299 06	122 800 20^5	120 243 45
dubieuse debiteuren	709 71^5	445 78^5	236 57	148 59^5	387,—	637,77	1 333 28^5	1 232 15
rente	119 778 64	132 580 58	546 762 62	567 061 77	231 293 50	302 376 41	897 834 76	1 002 018 76
afschrijving	113 214 54^5	140 406 70	708 930 88	757 506 55	525 405 74	470 218 74	1 347 551 16^5	1 37 131 99
Totaal	f 6 040 308 06^5	f 5 973 005 91^5	f 4 364 883 02^5	f 4 415 212 01	f 2 620 183 37^5	f 2 720 998 93	f13 025 374 46^5	f13 109 216 85^5
Saldo	—1 839 034 65	—1 196 066 34^5	—1 697 198 86^5	—1 448 832 53	+ 39 431 91^5	+ 423 639 41^5	—3 496 801 60	—2 221 259 46

Bijlage QQ.

(Zie hoofdstuk P, afd. I, § 8, van het verslag.)

OVERZICHT

van de tot ult. Maart 1917 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde telefoonverbindingen. [a]

a) Op ult. 1916 bedroeg het aantal aansluitingen (betalenden en niet-betalenden) van de telefoon der Deli-Spoorweg-maatschappij 1370, terwijl over het geheele jaar het aantal verbindingen beliep 6 856 045 (vgl. noot e).
Aan abonnementsgelden is door de Maatschappij over 1916 ontvangen f 343 718, tegen f 288 617 in 1915 en f 264 230 in 1914.

VERGUNNINGEN VOOR BEPAALDE KRINGEN. *b*)

Doorloopend nummer.	Kringen, waarop de vergunningen betrekking hebben. *c*)	Namen der vergunninghouders. *d*)	Datum waarop de exploitatie een aanvang genomen heeft.	Aantal geabonneerden op ult. 1916.	Ruwe ontvangsten in 1916.	Cijns aan den lande op te brengen. *e*)
		a. JAVA EN MADOERA.				
1	Afdn. Poerworedjo, Keboemen en Wonosobo (res. Kedoe).	Algemeene Telefoonmaatschappij te Semarang.	Nov. 1897	165	f 18 169,50	f 1 816,95
2	Res. Banjoemas.	Idem.	Nov. 1896	159	21 923,—	2 192,30
3	Afd. Banjoewangi (res. Besoeki).	Maatschappij tot voortzetting der zaken van C. H. en C. S. Pownall te Banjoewangi	1 Jan. 1895	113	19 870,—	1 987,—
4	Afdn. Pemalang, Pekalongan en Batang (res. Pekalongan)	Pekalongansche Telefoonmaatschappij te Pekalongan.	1 Jan. 1894	137	21 895,30	2 189,53
5	Afd. Buitenzorg (res. Batavia)	Communale Telefoonmaatschappij F. F. G. Muschter.	19 Juni 1895	224	32 645,50	3 264,55
6	Afdn. Japara, Koedoes en Pati (res. Semarang). *f*)	Telefoonmaatschappij „Japara" te Semarang.	7 Juni 1895	40	11 827,50	758,37^{5}
7	Res. Cheribon.	Cheribonsche Telefoonmaatschappij te Cheribon.	1 Jan. 1895	273	49 904,50	4 990,45
8	Afdn. Tegal en Brebes (res. Pekalongan).	Tegalsche Telefoonmaatschappij te Tegal.	1 Dec. 1894	300	35 432,20	3 543,22
		Totalen voor Java en Madoera		1 411	f 211 667,50	f 20 742,37^{5}
		b. BUITENBEZITTINGEN.				
9	Afd. Padang (res. Sumatra's Westkust).	Algemeene Telefoonmaatschappij te Semarang.	1 Juli 1897	241	f 30 360,05	f 3 036,—
10	Gouv. Celebes en onderhoorigheden.	Idem.	1 Maart 1897	246	24 302,—	2 430,20
		Totalen voor de buitenbezittingen		487	f 54 662,05	f 5 466,20
		Totalen voor Java en Madoera		1 411	211 667,50	20 742,37^{5}
		Algemeene totalen		1 898	f 266 329,55	f 26 208,57^{5}

b) Ingevolge de in September 1894 (Bijbl. Ind. St. n°. 4999) vastgestelde modelvoorwaarden wordt den ondernemers alleen het recht toegekend om centraaltelefoonkantoren op te richten en deze met de verschillende lokalen der geabonneerden voor het telefoonverkeer in verbinding te brengen. Voor het onderling in verbinding brengen van centraalkantoren van telefoonnetten, welke zich uitstrekken over eene geheele afdeeling van een gewest, dan wel over meer dan ééne afdeeling van een of meer gewesten, is eene uitdrukkelijke vergunning noodig.

c) In het algemeen zijn de vergunningen voor 25 jaar verleend. De tarieven en verdere abonnementsvoorwaarden zijn onderworpen aan de voorafgaande goedkeuring van den directeur van gouvernementsbedrijven (Gouv. Bt. 6 Jan. 1905 n°. 39 in Bijbl. Ind. St. n°. 6159; Ind. St. 1907 nos. 487 en 495).

d) Dikwerf gingen de vergunningen van de oorspronkelijke houders in handen van andere personen of van naamlooze vennootschappen over. Hier zijn alleen de vergunninghouders vermeld, aan wie de vergunningen laatstelijk zijn overgedragen.

e) Zoodra het aantal geabonneerden van eene vergunning 25 bedraagt, moet door den vergunninghouder aan den Staat een jaarlijksche cijns worden uitgekeerd, bedragende 5 % van de ruwe ontvangsten. Bedraagt het aantal geabonneerden 50 of meer, dan behoort 10 % van de ruwe ontvangsten aan den lande te worden uitgekeerd.

f) Bij Gouv. Bt. 4 Sept. 1903 n°. 19 is aan de Telefoonmaatschappij „Japara" tot wederopzeggens vergunning verleend tot het aanleggen en exploiteeren van eene intercommunale telefoonverbinding tusschen de plaatsen Japara, Koedoes, Pati en Djoeana, en zulks tegen heffing en storting in 's lands kas van eene maandelijksche bijdrage van f 1 voor iederen geabonneerde op één telefoonverbinding met een der centraalkantoren op de genoemde plaatsen.

Bijlage **RR.**

(Zie hoofdstuk P, afd. I, § 8, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende den postspaarbankdienst in Nederlandsch-Indië over 1916.

I. Overzicht per maand van de in de postspaarbank ingelegde en terugbetaalde bedragen. *a)*

MAANDEN.	Ingelegd bedrag.	Terugbetaald bedrag. *b)*	Voordeelig saldo.
1916.			
Januari	f 720 048	f 535 375	f 184 673
Februari . . .	701 120	508 653	192 467
Maart	735 107	647 172	87 935
April	628 409	618 820	9 589
Mei	716 714	670 813	45 901
Juni	608 964	749 189	— 140 225
Juli	702 109	774 012	— 71 903
Augustus . . .	643 794	583 884	59 910
September . .	664 820	620 401	44 419
October . . .	636 373	591 715	44 658
November . . .	612 145	544 478	67 667
December . . .	614 221	720 480	— 106 259
Totalen . . .	f 7 983 824	f 7 564 992 (f 15 629)	f 418 832

RECAPITULATIE OVER HET TIJDVAK 1 JULI 1898 (DATUM VAN OPENING DER SPAARBANK) — ULT. DECEMBER 1916.

	Ingelegd bedrag.	Terugbetaald bedrag. *b)*	Voordeelig saldo.
1 Juli 1898—ult. Dec. 1910	f 50 215 550	f 43 161 397 (98 831)	f 7 054 153
1911 . .	6 758 923	6 247 009 (12 389)	511 914
1912 . .	7 017 215	6 781 460 (13 872)	235 755
1913 . .	7 674 597	7 208 930 (15 233)	465 667
1914 . .	7 532 986	8 531 511 (19 300)	— 998 525
1915 . .	7 584 942	6 629 713 (13 282)	955 229
1916 . .	7 983 824	7 564 992 (15 629)	418 832
	f 94 768 037	f 86 125 012 (188 536)	*c)* f 8 643 025

II. Overzicht betreffende de in het tijdvak 1 Juli 1898—ult. December 1916 uitgegeven en afbetaalde spaarbankboekjes en van het aantal en bedrag der ingelegde en terugbetaalde sommen.

	SPAARBANKBOEKJES.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
	Uitgegeven.			Afbetaald.						
	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. *a)*	Aantal.	Bedrag. *a)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1 Juli 1898—31 Dec. 1910 .	71 759	56 224	5 189	34 841	16 363	1 561	992 984	f 50 215 550	462 685	f 43 161 397
1911 .	9 132	7 992	861	4 096	2 129	273	140 669	6 758 923	70 489	6 247 009
1912 .	7 478	9 216	864	4 502	2 239	243	155 185	7 017 215	76 506	6 781 460
1913 .	8 356	8 651	1 216	4 570	2 019	293	167 709	7 674 597	80 707	7 208 930
1914 .	7 597	8 289	974	5 342	2 460	420	155 501	7 532 986	88 501	8 531 511
1915 .	7 339	7 256	832	4 603	2 088	274	141 503	7 584 942	76 357	6 629 713
1916 .	7 380	8 135	1 047	4 329	1 911	268	156 359	7 983 824	84 133	7 564 992
	119 041	105 763	10 983	62 283	29 209	3 332		f 94 768 037		f 86 125 012
	235 787			94 824						

Aantal spaarbankboekjes op ult. Dec. 1916 nog in omloop: 140 963.

Alzoo tot ult. Dec. 1916 meer ingelegd dan terugbetaald *c)* f 8 643 025.

a) De sommen zijn afgerond in volle guldens.

b) Onder de terugbetaalde sommen is ook begrepen — tusschen ( ) vermeld — de uitgekeerde rente aan die inleggers, die het geheele bedrag van hun tegoed opvorderden.

c) Daar onder de terugbetalingen was begrepen wegens tot ult. 1916 aan inleggers *uitgekeerde* rente op *geheel afbetaalde* boekjes f 188 536, was feitelijk het *wegens inlagen* terugbetaalde zooveel kleiner en bleef derhalve ook zooveel meer ingelegd. Bovendien beliep de *bijgeschreven* rente over het tijdvak 1 Juli 1898—31 December 1910 f 1 316 662,72, over 1911 f 180 334,08, over 1912 f 192 941,84, over 1913 f 202 896,86, over 1914 f 199 406,74, over 1915 f 205 984,39 en over 1916 f 228 134,84, of te zamen f 2 526 361, en het bedrag der niet verantwoorde inlagen of ten onrechte gedane terugbetalingen over genoemd tijdvak f 3 077,68, over 1911 f 250,20, over 1912 f 38,06, over 1914 f 2 235,60, over 1915 f 45,81 en over 1916 f 210,15[5], of te zamen f 5857, zoodat op ult. 1916 het tegoed der inleggers bedroeg f 8 643 025 + f 188 536 + f 2 526 361 + f 5857 = f 11 363 779. Dit bedrag moet nog vermeerderd worden met f 10 619 wegens een voor de inleggers voordeelig verschil, gebleken bij de controle op de eindcijfers, en bedraagt dus f 11 374 398.

III. Rangschikking van het aantal inleggers naar het bedrag van hun tegoed volgens den toestand op 31 December 1916.

	Aantal inleggers met een tegoed van:								
	minder dan f 1.	f 1 en daarboven tot f 10.	f 10 en daarboven tot f 100.	f 100 en daarboven tot f 300.	f 300 en daarboven tot f 600.	f 600 en daarboven tot f 900.	f 900 en daarboven tot f 1 200.	f 1 200 en daarboven	Totalen.
Europeanen	2 805	24 619	14 857	6 872	3 137	1 449	1 055	1 968	56 762
Inlanders.	10 029	52 198	10 886	2 196	702	197	144	196	76 548
Vreemde oosterlingen	653	4 726	1 694	366	121	34	26	33	7 653
Totalen . . .	13 487	81 543	27 437	9 434	3 960	1 680	1 225	2 197	140 963

Bijlage TT.

(Zie hoofdstuk P, afd. II, van het verslag.)

OVERZICHT

van de tot 1 Juli 1917 in Nederlandsch-Indië verleende vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen met mechanische beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op gemelden datum nog openstond [1]).

1) Tenzij anders is vermeld, zijn de in dit overzicht voorkomende vergunningen voor den tijd van 99 jaren verleend en bedraagt de spoorwijdte 1.067 M.; zij betreffen stoomtramwegen, terwijl de tramwegen met enkel spoor zullen worden aangelegd, zoowel personen- als goederenvervoer is toegelaten en de ondernemer vrij is in de keuze der afmetingen van den bovenbouw.

Volg-nummer.	RICHTING DER LIJNEN, namen der aanvragers en datum der aanvragen.	Datum en nummer van het Gouv. Bt., waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden der vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal en bouwtijd.
	Pekalongan.			
I.	Van Balapoelang naar de staatsspoorweghalte Margasari. Semarang—Cheribon-Stoomtrammaatschappij; 10 Febr. 1913.	10 Dec. 1914 n°. 33.	1 Mei 1917.	13.5 K.M. f 4 000. 3 jaar.
	Soerabaja.			
II.	Tramwegnet met electrische beweegkracht binnen de gemeente Soerabaja, loopende: I. van Wonokromo tot de Willemskade en de Heerenstraat, dan wel van de Palmenlaan tot de Willemskade en de Heerenstraat; II. van Goebeng Djepit tot Simpang, hoek Palmenlaan, dan wel van Wonokromo via Goebeng Djepit tot Simpang, hoek Palmenlaan; III. van de Heerenstraat naar den Westerbuitenweg in aansluiting aan de aan te leggen stoomtram Pasar Toeri-Haven; IV. van Toendjoengan naar Pesawahan. Oost-Java Stoomtrammaatschappij; 6 Nov. 1911, 27 Febr. 1912 en 31 Jan. 1914.	25 Nov. 1915 n°. 56.	25 Nov. 1916.	f 10 000. 3 jaar nadat de aan te leggen stoomtramlijn Wonokromo—Stadstuin met haren zijtak Pasar Toeri—Haven in exploitatie zal zijn gebracht.

Bijlage UU.

(Zie hoofdstuk P, afd. III, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende het MIJNWEZEN in Nederlandsch-Indië, over 1914-1915, 1915-1916 en 1916-1917.

I. Geldelijke uitkomsten der gouvernements-tinwinning op Banka over de werkjaren 1914/1915, 1915/1916 en 1916/1917.

OMSCHRIJVING.	1914/1915. Gewonnen tin: ruw 233 928 pikol; zuiver 232 808 pikol. Dagelijks opgemeten grondverzet: 15 409 M^3.		1915/1916. Gewonnen tin: ruw 219 216 pikol; zuiver 218 234 pikol. Dagelijks opgemeten grondverzet: 13 809 M^3.		1916/1917. Gewonnen tin: ruw 239 728 pikol; zuiver 238 577 pikol. Dagelijks opgemeten grondverzet: 15 966 M^3.	
	Bedrag.	Prijs per pikol zuiver	Bedrag.	Prijs per pikol zuiver	Bedrag.	Prijs per pikol zuiver
A. ONKOSTEN OP BANKA.						
Directe kosten.						
Tinbetaling en tegemoetkomingen, verlies op verstrekkingen van rijst in natura en kosten machinale hulp voor zoover niet door de mijn betaald	f 7 112 356,97	f 30,55	f 6 678 437,31	f 30,60	f 6 850 922,80	f 28,72
Verwerken van tinslakken	36,64^5	—	—	—	—	—
Aankoop van tinerts, enz..	7 848,29^5	0,03	4 900,61	0,02	—	—
Raffinage-kosten	21 286,12	0.09	10 032,05	0,05	22 500,—	0,09
Indirecte kosten.						
Algemeene kosten (saldo nevenbedrijven inbegrepen) . .	33 409,08 251 770,57^5	0,14 1,08	255 783,15	1.17	268 572,30	1,13
Kosten van bedrijf en laboratorium	154 700,54^5	0,67	160 213,14	0,73	171 200,80	0,72
Algemeene kosten der secties (bezoldigingen, overige kosten en onderhoudskosten voor zoover niet ten laste der ontginningen en algemeene kosten gebracht) . .	511 188,32	2,20	520 307,18	2,38	546 322,53	2,29
Hospitaaldienst.	230 897,96^5	0,99	238 718,56	1,09^5	255 223,—	1,07
Werving	491 903,33^5	2,11	417 810,95^5	1,92	689 491,02	2,89
Repatrieering	122 769,59^5	0,53	138 796,52^5	0,64	130 783,06	0,55
Rente en afschrijving (zonder nevenbedrijven)	405 638,91	1,74	504 467,36^5	2,31	550 085,24	2,30
Afschrijving op jaarschulden.	4 511,43	0,02	6 177,62	0,03	19 349,63	0,08
	f 33 409,08 9 314 908,70^5	f 0,14 40,01	f 8 935 644,46^5	f 40,94^5	f 9 504 450,38	f 39,84
B. ONKOSTEN BUITEN BANKA (van het vervoerde tin).						
Vracht, pakhuiskosten, enz.	f 379 464,61^5	f 1,98	f 224 986,30	f 1,02	—	—
Verkoopkosten	399 963,15^5	2,09	71 287,50	0,32	—	—
	f 779 427,77	f 4,07	f 296 273,80	f 1,34	—	—
Totaal verkocht in Nederland	154 795,02	pikol	39 928,56	pikol	—	—
Gemiddelde ruwe opbrengst per pikol	f 126,68		f 142,84		—	—
Totale kostprijs (van het in Nederland verkochte tin) .	44,02^5		43,95^5		—	—
Zuivere winst	82,65^5		98,88^5		—	—
Totaal verkocht in Indië	36 891,29	pikol	181 171,51	pikol	—	—
Gemiddelde ruwe opbrengst per pikol	f 109,24		f 110,79		—	—
Totale kostprijs (van het in Indië verkochte tin) . . .	40,10		40,85		—	—
Zuivere winst	69,14		69,94		—	—

II. Overzicht van de gedurende het tijdvak 1 Juli 1916 t/m 30 Juni 1917 door het Gouvernement verleende of goedgekeurde concessiën tot mijnontginning in Nederlandsch-Indië, benevens van de in dat tijdvak verleende landsvergunningen tot winning in domeingrond van delfstoffen, waarover volgens de Indische mijnwet de rechthebbende op den grond mag beschikken.

A. Gouvernements-concessiën, enz.

Volgnummer.	NAAM der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen, waarvoor de concessie is verleend.	NAMEN van de concessionarissen.	Grootte van het mijnveld (in H.A.).	Duur der concessie.	Jaarlijksche cijns. Maatstaf.	Jaarlijksche cijns. Jaar van ingang.	Jaarlijksch vast recht. Maatstaf.	Jaarlijksch vast recht. Jaar van ingang.	Gouvernementsbesluit, waarbij de concessie is verleend.
	JAVA EN MADOERA.									
	Concessiën.									
1	Gegoenoeng (afd. Toeban, res. Rembang).	Aardolie en de daarmede voorkomende gasvormige zelfstandigheden.	Dordtsche Petroleummaatschappij te 's-Gravenhage.	1110	75 jaren.	4 % van de ruwe opbrengst.	1916	f 0,25 per H.A.	1916	29 Aug. 1916 n°. 17.
2	Wonosari (afd. Toeban, res. Rembang).	Id.	Id.	1760	id.	id.	1916	id.	1916	2 Dec. 1916 n°. 29.
	Vergunningen.									
3	Semarang. Afd. Demak.	Jodium.	Ch. Th. F. Thurkow.	22.02	30 jaren.	vaste retributie van f 550,50	1919	—	—	10 Aug. 1916 n°. 33.
4	Id.	Id.	Id.	23.66	id.	id. f 591.50	1919	—	—	10 Aug. 1916 n°. 34.
5	Id.	Id.	Id.	24.073	id.	id. f 601.83	1919	—	—	2 Maart 1917 n°. 64.
6	Soerabaja. Afd. Grisee.	Kalksteen, mergel en tufsteen.	Nederlandsch-Indische fabrieken van bouwmaterialen Gembong en Bentar.	2.919	id.	id. f 29.19	1919	—	—	30 Sept. 1916 n°. 31.
7	Id.	Id.	Id.	11.409	id.	id. f 114.09	1919	—	—	30 Sept. 1916 n°. 32.
8	Preanger-Regentschappen. Afd. Bandoeng.	Tras.	J. J. Stammler.	0.442	id.	id. f 4.42	1919	—	—	6 Oct. 1916 n°. 22.
9	Id.	Id.	Id.	0.472	id.	id. f 4.71	1919	—	—	6 Oct. 1916 n°. 23.
10	Id.	Andesiet en trachiet.	C. N. Prior.	†	id.	†	1919	—	—	10 Nov. 1916 n°. 5.
11	Pasoeroean. Afd. Probolinggo.	Kalksteen, mergel en tufsteen.	Nederlandsch-Indische fabrieken van bouwmaterialen Gembong en Bentar.	26.25	id.	id. f 262.50	1919	—	—	10 Nov. 1916 n°. 4.
12	Cheribon. Afd. Cheribon.	Zand- en kalkgesteenten.	Handel in bouwmaterialen, voorheen Groose en Buning.	13.707	id.	id. f 137.07	1920	—	—	14 Mei 1917 n°. 18.
	BUITENBEZITTINGEN.									
	Concessiën.									
1	Guano-concessie Kabia-eiland (afd. Bonthain, gouv. Celebes en onderh).	Guano.	Mijnbouw- en Industrie-syndicaat Timor te 's-Gravenhage.	44	75 jaren.	4 °/₀ van de ruwe opbrengst.	1916	f 0,25 per H.A.	1916	15 Aug. 1916 n°. 9.
2	Progress (afd. Samarinda, res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	Steenkolen.	Steenkolenmaatschappij Parapatan te Batavia.	552	id.	id.	id.	id.	id.	28 Aug. 1916 n°. 54.
3	Parapatan (afd. Samarinda, res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	Id.	Id.	961	id.	id.	id.	id.	id.	28 Aug. 1916 n°. 56.
4	Florence (afd. Samarinda, res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	Id.	Id.	995	id.	id.	id.	id.	id.	28 Aug. 1916 n°. 52.

Volgnummer.	NAAM der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen, waarvoor de concessie is verleend.	NAMEN van de concessionarissen.	Grootte van het mijnveld (in H.A.).	Duur der concessie.	Jaarlijksche cijns.		Jaarlijksch vast recht.		Gouvernements-besluit, waarbij de concessie is verleend.
						Maatstaf.	Jaar van ingang.	Maatstaf.	Jaar van ingang.	
5	Banjoe Irang (afd. Bandjermasin, res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	Diamant en steenkolen, met vergunning tot gelijktijdige winning van goud en platina.	J. A. Lohr te Delft.	944	75 jaren.	4 °/o van de ruwe opbrengst.	1916	f 0.25 per H.A.	1916	28 Aug. 1916 n°. 51.
6	Pagaran Si Ajoe (afd. Padang Sidimpoean, res. Tapanoeli).	Goud, zilver en koper, hetzij gedegen, hetzij als erts.	Handelsvennootschap onder de firma Gebrs. Veth te Padang.	965	id.	id.	id.	id.	id.	29 Aug. 1916 n°. 16.
7	West-Senabing (afd. Palembangsche Bovenlanden, res. Palembang).	Aardolie en de daarmede voorkomende gasvormige zelfstandigheden.	Bataafsche Petroleummaatschappij te 's-Gravenhage.	2825	id.	id.	id.	id.	id.	30 Aug. 1916 n°. 23.
8	Soengei Alai (afd. Solok, res. Sumatra's Westkust).	Goud en zilver.	Mijnen Syndicaat Soengei Pagoe te Batavia.	902	id.	id.	id.	id.	id.	31 Oct. 1916 n°. 22.
9	Soengei Poeding (afd. Solok, res. Sumatra's Westkust).	Id.	Id.	619	id.	id.	id.	id.	id.	31 Oct. 1916 n°. 21.
10	Goeroepahi (afd. Bolaäng Mongondou, res. Menado).	Id.	Exploratie- en exploitatie-maatschappij Bolaang Mongondou te 's-Gravenhage.	764	id.	id.	1917	id.	1917	30 Mei 1917 n°. 29.
	Vergunningen.									
	Riouw en onderhoorigheden.									
11	Eiland Sentoet (afd. Tandjoengpinang).	Steen.	Tan Swie Seng.	1.1354	30 jaren.	vaste retributie van f 11.35 's jaars.	1919	—	—	14 Juli 1916 n°. 4.
	Palembang.									
12	Afd. Palembangsche Bovenlanden.	Klei.	Kwee Ho Goean.	0.1186	id.	id. f 2.96^5 's jaars.	1916	—	—	22 Aug. 1916 n°. 40.
13	Afd. Ogan en Komering Oeloe.	Kalksteen, mergel en klei.	E. M. S. Swaneveld-Rosel.	17.28	id.	id. f 172.80 's jaars.	1919	—	—	18 Sept. 1916 n°. 4.
14	Afd. Palembangsche Benedenlanden.	Klei.	Hadji Oteng bin Raden Mohamad Ali.	1.13	id.	id. f 11.30 's jaars.	id.	—	—	2 Dec. 1916 n°. 22.
	Benkoelen.									
15	Afd. Lebong.	Kalk.	Erdmann & Sielcken.	17.10	id.	id. f 171 's jaars.	id.	—	—	29 Aug. 1916 n°. 18.

B. Inlandsche concessiën

(in het behandelde tijdvak door het Gouvernement goedgekeurd).

Volgnummer.	NAAM der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen, waarvoor de concessie is verleend.	NAMEN der concessionarissen.	Grootte van het mijnveld (in H.A.).	Duur der concessie.	Bedongen cijns per kalenderjaar.		Gouvernements-besluit, waarbij de concessie is verleend.
						Maatstaf.	Minimum bedrag.	
	Westerafd. van Borneo.							
1	Sepang.	Goud, zilver, platina, koper, lood, zink, tin, nikkel, ijzer, kobalt, miea, antimonium, arsenicum, tellurium, wolfranium, molybdeen, bismuth, steenkool, petroleum, selenium en andere delfstoffen.	Mijnbouwmaatschappij Loemar te Soerabaja.	1955	Van 13 Juli 1916 t/m 9 November 1975.	2½ % der waarde op het ontginningsterrien van de door vergunninghouder verkregen en van de onderneming gedurende het jaar vervoerde producten.	f 250.82	13 Juli 1916 n°. 2.
2	Simpitoe.	Id.	Id.	10507	id.	id.	203.74	13 Juli 1916 n°. 3.
3	Sarantak.	Id.	Id.	1083	id.	id.	138.95	13 Juli 1916 n°. 4.
4	Mahmoed.	Id.	Id.	2311	id.	id.	296.49	13 Juli 1916 n°. 5.
5	Alluvia.	Goud, zilver, platina, koper, lood, zink, tin, nikkel, ijzer, mica, antimonium, arsenicum, tellurium, wolfranium, molybdeen, bismuth, selenium en andere delfstoffen met uitzondering van petroleum en steenkool.	J. H. van Hoboken.	7154	75 jaren.	id.	1 073.10	6 Febr. 1917 n°. 13.
	Oostkust van Sumatra.							
6	Henriëtte.	Aardolie, aardpek, aardwas en alle andere soorten bitumineuse zelfstandigheden zoowel vaste als vloeibare, benevens de daarmede voorkomende, en de zelfstandig optredende gasvormige zelfstandigheden en andere delfstoffen.	Koninklijke-Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië te 's-Gravenhage.	979	id.	f 0.24 per H.L. ruwe olie dan wel f 0,40 per H.L. daaruit verkregen geraffineerde aardolie.	6 000.—	22 Aug. 1916 n°. 13.

Bijlage VV.

(Zie hoofdstuk P, afd. IV, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende het GOUVERNEMENTS-ZOUT-MONOPOLIE over de jaren 1914, 1915 en 1916.

I. Verkochte hoeveelheden zout en geldelijke opbrengst. *a)*

a. Verpakt zout.

GEWESTEN.	Verkochte hoeveelheden (in pikols van 62 K.G.).		Stijging (in %).	Daling (in %).	Geldelijke opbrengst.		Stijging (in %).	Daling (in %).
	1915.	**1916.**			**1915.**	**1916.**		
Bantam	4 059,09	35 357,94	—	—	f 32 472,74	f 282 863,56	—	—
Batavia	10 949,88	113 655,77	—	—	87 844,46	909 246,20	—	—
Preanger-Regentschappen	117 485,10	130 952,75	11,4	—	940 062,14	1 046 810,84	11,3	—
Cheribon	68 878,46	64 519,03	—	5,6	547 020,90	516 149,49	—	5,6
Pekalongan	89 156,68	93 616,82	5	—	713 253,50	748 887,02^{5}	5	—
Semarang	119 997,85	127 661,74	6,3	—	959 982,80	1 021 293,92	6,3	—
Rembang	61 321,65	69 343,01	13	—	490 573,22	554 744,10	13	—
Soerabaja	97 402,26	109 273,66	12,1	—	779 218,08	874 189,28	12,1	—
Pasoeroean	89 570,75	92 033,12	2,7	—	716 422,30	736 265,—	27	—
Besoeki	62 585,21	62 858,47	0,4	—	500 679,92	502 867,78	0,4	—
Banjoemas	89 433,18	91 720,53	2,5	—	715 465,50	733 764,24	2,5	—
Kedoe	145 994,65	147 372,31	0,9	—	1 167 985,22	1 178 978,50	0,9	—
Djokjakarta	61 823,86	77 802,42	25,8	—	494 590,92	622 419,38	25,8	—
Soerakarta	83 125,84	88 545,10	6,5	—	665 006,74	708 360,82	6,5	—
Madoera	62 774,82	66 128,92	5,3	—	502 198,62	529 031,42	5,3	—
Kediri	115 237,91	117 794,95	2,2	—	921 903,32	942 359,66	2,2	—
Madioen	86 608,38	88 966,75	2,7	—	692 867,10	711 734,04	2,7	—
Totalen voor Java en Madoera	1 365 905,57	1 577 603,29	15,4	—	f 10 927 547,48	f 12 619 965,25^{5}	15,4	—
Palembang	—	6 680,12	—	—	—	53 440,98	—	—
Lampongsche districten	—	3 077,03	—	—	—	24 616,28	—	—
Benkoelen	—	2 367,92	—	—	—	18 943,36	—	—
Sumatra's Westkust	68 345,11	69 557,45	1,7	—	683 451,10	695 574,50	1,7	—
Tapanoeli	1 466,03	1 062,74	—	27,5	14 660,30	10 627,40	—	27,5
Banka	—	2 767,05	—	—	—	22 136,40	—	—
Westerafdeeling van Borneo	40 160,16	42 093,64	4,8	—	321 265,28	336 749,16	4,8	—
Zuider- en Oosterafdeel. v. Borneo	—	15 178,02	—	—	—	121 424,20	—	—
Totalen voor de buitenbezitt.	109 971,30	142 783,97	—	—	f 1 019 376,68	f 1 283 512,28	—	—
Totalen verpakt zout	1 475 876,87	1 720 387,26	—	—	11 946 924,16	13 903 477,53^{5}	—	—

b. Los zout.

GEWESTEN.	Verkochte hoeveelheden (in pikols van 56 K.G.).		Geldelijke opbrengst.	
	1915.	**1916.**	**1915.**	**1916.**
Bantam	42 508$^{20}/_{32}$	160$^{6}/_{32}$	f 285 455,94	f 1 076,46
Batavia	108 083$^{29}/_{32}$	88$^{19}/_{32}$	726 031,47	595,44
Totalen voor Java en Madoera	150 592$^{17}/_{32}$	248$^{25}/_{32}$	f 1 011 487,41	f 1 671,90
Palembang	53 205$^{20}/_{32}$	52 823$^{30}/_{32}$	319 233,91	316 943,71
Lampongsche districten	12 148$^{21}/_{32}$	9 048$^{22}/_{32}$	72 798,12^{5}	54 297,61^{5}
Benkoelen	12 693$^{26}/_{32}$	11 259$^{12}/_{32}$	85 302,42	75 663,—
Banka	12 321$^{29}/_{32}$	11 458$^{21}/_{32}$	82 601,61	77 002,17
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	68 302$^{13}/_{32}$	64 466$^{10}/_{32}$	460 580,26	434 630,14
Totalen voor de buitenbezittingen	158 672$^{13}/_{32}$	149 056$^{31}/_{32}$	f 1 020 516,32^{5}	f 958 536,63^{5}
Totalen los zout	309 264$^{30}/_{32}$	149 305$^{24}/_{32}$	2 032 003,73^{5}	960 208,53^{5}
Algemeene totalen (verpakt + los zout)	—	—	13 978 927,89^{5}	14 863 686,07

a) In deze cijfers is niet begrepen het voor nijverheids-doeleinden verstrekte zout.

II. Overzicht van den verkoop en de opbrengst van het zout volgens de verschillende verkoopprijzen.

	1915.		1916.	
	Hoeveelheid verkocht zout.	Geldelijke opbrengst.	Hoeveelheid verkocht zout.	Geldelijke opbrengst.
A. Zout voor verbruik.				
a. Verpakt zout.				
Java en Madoera.				
à f 1,60 per pakket	1 365 905,57	f 10 927 547,48	1 577 603,29	f 12 619 965,25^5
Buitenbezittingen.				
à f 1,60 per pakket	40 160,16	321 265,28	72 163,78	577 310,38
à f 2,— per pakket	69 811,14	698 111,40	70 620,19	706 201,90
Totaal buitenbezittingen	109 971,30	f 1 019 376,68	142 783,97	f 1 283 512,28
Totaal verpakt zout	1 475 876,87	f 11 946 924,16	1 720 387,26	f 13 903 477,53^5
b. Los zout.				
Java en Madoera.				
à f 6,72 per pikolmaat	77 219$^9/_{32}$	518 419,17	160$^6/_{32}$	1 076,46
à f 0,12 per K.G.	73 373$^8/_{32}$	493 068,24	88$^{19}/_{32}$	595,44
Totaal Java en Madoera	150 592$^{17}/_{32}$	f 1 011 487,41	248$^{25}/_{32}$	f 1 671,90
Buitenbezittingen.				
à f 6,72 per pikolmaat	92 691$^{12}/_{32}$	622 868,61	86 551$^{31}/_{32}$	581 629,23
à f 6,— per pikolmaat	65 354$^9/_{32}$	392 032,03^5	61 872$^{20}/_{32}$	371 241,32^5
à f 8,96 per pikolmaat	626$^{24}/_{32}$	5 615,68	632$^{12}/_{32}$	5 666,08
Totaal buitenbezittingen	158 672$^{13}/_{32}$	f 1 020 516,32^5	149 056$^{31}/_{32}$	f 958 536,63^5
Totaal los zout	309 264$^{30}/_{32}$	f 2 032 003,73^5	149 305$^{24}/_{32}$	f 960 208,53^5
Verreken-zout met andere diensten.				
Verpakt zout à f 1,60 per pakket	—	—	1 461,97	11 695,76
Verpakt zout à f 2,— per pakket	—	—	280,—	2 800,—
Totaal	—	—	1 741,97	f 14 495,76
Totaal zout voor verbruik	—	f 13 978 927,89^5	—	f 14 878 181,83
B. Nijverheids-zout.				
Los zout in pikolmaten à f 2,— (in 1915 tegen verschillende prijzen).	7 001$^7/_{32}$	13 999,10	6 402,—	12 804,—
Verpakt zout in pikols	2 213,04	8 141,99	2 603,16	10 181,81
Totaal nijverheids-zout	—	f 22 141,09	—	f 22 985,81
Totaal zout	—	f 14 001 068,98^5	—	f 14 901 167,64

III. Overzicht van den verkoop van het zout voor het verbruik, omgerekend tot:

a. Verpakt zout.

GEWESTEN.	Gewichtspikols.	
	1915.	1916.
Java en Madoera.		
Bantam	4 059,09	35 357,94
Batavia	10 949,88	113 655,77
Preanger-Regentschappen	117 485,10	130 952,75
Cheribon	68 378,46	64 519,03
Pekalongan	89 156,68	93 616,82
Semarang	119 997,85	127 661,74
Rembang	61 321,65	69 343,01
Soerabaja	97 402,26	109 273,66
Pasoeroean	89 570,75	92 033,12
Besoeki	62 585,21	62 858,47
Banjoemas	89 433,18	91 720,53
Kedoe	145 994,65	147 372,31
Djokjakarta	61 823,86	77 802,42
Soerakarta	83 125,84	88 545,10
Madoera	62 774,82	66 128,92
Kediri	115 237,91	117 794,95
Madioen	86 608,38	88 966,75
Totalen	1 365 905,57	1 577 603,29
Buitenbezittingen.		
Palembang	—	6 680,12
Lampongsche districten	—	3 077,03
Benkoelen	—	2 367,92
Sumatra's Westkust	68 345,11	69 557,45
Tapanoeli	1 466,03	1 062,74
Banka	—	2 767,05
Westerafdeeling van Borneo	40 160,16	42 093,64
Zuider- en Oosterafdeel. van Borneo	—	15 178,02
Totalen	109 971,30	142 783,97
Totaal verpakt zout	1 475 876,87	1 720 387,26

b. Los zout.

GEWESTEN.	Gewichtspikols.	
	1915.	1916.
Java en Madoera.		
Bantam	38 399,84	144,69
Batavia	97 636,76	80,03
Totalen	136 036,60	224,72
Buitenbezittingen.		
Palembang	48 062,89	47 718,10
Lampongsche districten	10 974,39	8 174,07
Benkoelen	11 466,85	10 171,09
Banka	11 130,89	10 351,08
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	61 700,45	58 235,14
Totalen	143 335,47	134 649,48
Totaal los zout	279 372,07	134 874,20
Algemeene totalen	1 755 248,94	1 855 261,46

IV. Opgaven omtrent de lands-zoutwinning (op Madoera), over de jaren 1915 en 1916.

Zoutaanmaakplaatsen in de onderstaande afdeelingen der residentie Madoera.	Aantal in bewerking geweest zijnde zoutpannen.		Ingeleverde hoeveelheid zout (in kojangs van 30 pikolmaten).		Bedrag aan de zoutmakers betaald (à f 10 per kojang).		Verdere kosten op het ingeleverd zout drukkende.		Aanmaakkosten per kojang.		Aantal pakhuizen.	Bergruimte (in kojangs).	Aantal pakhuizen.	Bergruimte (in kojangs).	Aanwezige zoutvoorraad (in kojangs) in de bewaarplaatsen bij het einde van het jaar.	
	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.	1916.	1915.		1916.		1915.	1916.
Soemenep	1593	1648	27 323	10 469	f 273 224,15	f 104 689,52^5	f 28 996,87^5	f 21 539,63	f 11,06	f 12,05	101	130 000	89	117 250	110 152	91 827
Pamekasan	1501	1550	20 600	5 302	205 986,22^5	53 021,66	18 119,25	12 812,70	10,88	12.41	44	64 000	44	64 000	72 595	61 577
Sampang	1370	1377	38 757	10 129	387 570,00^5	101 285,07^5	23 002,05	20 853,20	10,59	12,05	67	130 500	70	138 000	118 445	103 746
Totalen	4464	4575	86 680	25 900	f 866 780,38	f 258 996,26	f 70 118,17^5	f 55 205,53	f 10,80	f 12,17	212	324 500	203	319 250	301 192	257 150

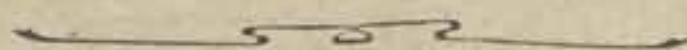
Bijlage WW.

(Zie hoofdstuk P, afd. VII, van het verslag.)

OVERZICHT

van de op 1 Januari 1917 in werking zijnde AANNEMINGSOVEREENKOMSTEN

voor het vervoer van landsvoortbrengselen, -reizigers, -goederen, enz.

Overzicht van de op 1 Januari 1917 in werking zijnde aannemingsovereenkomsten voor het vervoer van landsvoortbrengselen, reizigers, goederen, enz.

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming.		Aannemingsprijzen.			Geraamde diensten per jaar.
		Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	Maatstaf.	Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	
1	Vervoer van verpakt zout van de verpakkingsfabriek te Kalianget (Madoera) naar:	1916 t/m 1917	1910 t/m 1915	per kojang van 150 pakketten.			
	Tandjoengpriok				f 20,—	f 19,—	6 950 kojang.
	Batavia				21,—	20,—	
	Palaboehan Ratoe				45,—	53,35	60 „
	Cheribon				19,35	18,75	1 212 „
	Indramajoe				20,60	18,75	420 „
	Tegal				19,65	18,80	1 356 „
	Tandjoeng				25,—	23,60	180 „
	Oeloedjami				22,40	20,40	108 „
	Pekalongan				18,10	16,10	984 „
	Semarang				17,—	15,—	3 564 „
	Tjilatjap				18,35	19,35	6 060 „
	Patjitan				29,50	28,—	500 „
	Padang				25,55	23,—	2 075 „
	Ajerbangis				43,30	43,30	84 „
	Natal				42,—	42,—	60 „
	Indrapoera				43,75	43,75	96 „
	Benkoelen				41,—	40,20	324 „
	Telokbetong				36,50	35,50	156 „
	Menggalo				43,50	48,—	156 „
	Palembang				23,90	23,50	1 692 „
	Muntok				30,80	30,80	48 „
	Pontianak				31,10	31,10	1 284 „
	Singkawang				31,10	31,10	108 „
	Pamangkat				31,10	31,10	60 „
	Sambas				31,10	31,10	168 „
	Mampawa				31,10	31,10	—
	Ketapang				38,10	38,10	108 „
	Bandjermasin				17,90	16,30	1 380 „
	Sampit				26,70	24,30	42 „
	Samarinda				31,—	31,80	240 „
	Boeloengan				35,80	35,80	66 „
	Beraoe				35,—	35,—	48 „
	Kota Baroe				24,—	23,80	90 „
	Pagatan				40,—	77,—	54 „
	Pangkalanboen				35,30	—	48 „
	Pasir				35,—	31,80	66 „
2	Vervoer van Ombilin-kolen van Emmahaven naar:	1916 t/m 1917	1913 t/m 1915	per ton van 1000 K.G.			
	Tandjoengpriok				f 3,36	f 3,06	13 900 ton
	Cheribon				5,59	4,80	300 „
	Tegal				5,30	4,80	250 „
	Pekalongan				5,96	5,35	250 „
	Semarang				5,96	5,25	700 „
	Soerabaja (bassin)				3,86	3,67	13 000 „
	Banjoewangi				10.65	7,97	500 „
	Belawan Deli				19,90	15,86	1 000 „
	Poeloe Bajan (Riouw)				14,20	13,71	1 300 „
	Palembang				15,51	11,66	300 „
	Telokbetong				14,37	13,60	100 „
	Telokbetong (Oosthaven)				4,11		3 000 „
	Makasser				7,20	6,45	1 000 „
	Hansisi				11,—	10,04	2 600 „
	Amboina				7,21	6,52	3 000 „
	Ternate				11,50	10,84	1 000 „
	Talisei				7,45	6,74	2 000 „
	Kalianget				8,47	7,03	2 000 „
	Sabang				2,35	—	60 000 „
	Mantoeng (Klabatbaai)				±11,91	—	12 000 „

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Duur der aanneming. Volgens de oude overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Volgens de oude overeenkomst.	Geraamde diensten per jaar.
3	Vervoer van rijst en verpakt zout van Tandjoengpriok (Batavia) naar Banka en van tin van Banka naar Tandjoengpriok.	1916 t/m 1917	1915	per kojang			
	Rijstvervoer naar:				f 27,20		500 kojang.
	Pangkal Saga				27,20		1 100 „
	Belinjoe				27,20		1 100 „
	Soengailiat				27,20	f 24,20	300 „
	Merawang				27,20	per	900 „
	Pangkalpinang				27,20	kojang.	300 „
	Soengaiselan				31,56		100 „
	Pangkalboeloe				27,20		300 „
	Koba				27,20		500 „
	Toboali						
	Zoutvervoer naar:				25,74		25 „
	Pangkal Saga				25,74		55 „
	Belinjoe				25,74	f 22,85	60 „
	Soengailiat				25,74	per	30 „
	Merawang				25,74	kojang.	65 „
	Pangkalpinang				25,74		50 „
	Soengaiselan				25,74		40 „
	Koba				25,74		45 „
	Toboali						
	Tinvervoer van:				26,01		500 „
	Pangkal Saga				26,01		1 500 „
	Belinjoe				26,01		2 100 „
	Soengailiat				26,01	f 23,—	400 „
	Merawang				26.01	per	1 600 „
	Pangkalpinang				26,01	kojang.	300 „
	Soengaiselan				31,51		200 „
	Pangkalboeloe				26,01		300 „
	Koba				26,01		400 „
	Toboali						
4	Vervoer van Poeloe Laoet-kolen van Stagen naar:	1917	1916	per ton van 1000 K.G.	Tusschen f 4.80 en f 12.74 naar gelang o.m. van de belading en lossings-snelheid.	Tusschen f 3.24 en f 4.07 naar gelang o.m. van de belading en lossings-snelheid.	
	Makasser						—
	Panaroekan						15 000 ton
	Probolinggo						—
	Soerabaja (reede)						40 000 ton
	Kalianget						9 000 „
	Tjilatjap						—
5	Vervoer van landsreizigers in de residentie Cheribon per automobiel.	1913 t/m 1917	1912	per paal	f 0.75	f 0,90	30 000 paal per jaar.
	Besoeki.						
6	Vervoer van landskoffie, -zout, -gelden, -materialen en andere goederen in en door de residentie Besoeki.	1917	1916	per pikol per paal:			
				voor zout	0,06¾	0,06¾	51 360 pikolpalen
				voor koffie	0.02½	0,02½	1 067 „
				voor gelden, materialen en andere goederen	0,03	0,03	3 000 „
	Kediri.						
7	Vervoer van zout, gelden en andere goederen in de residentie Kediri.	voor onbepaalden tijd verlengd met maandelijksche opzegging.	1914 t/m 1916	per pikol per paal:			
				voor zout.	0,0088	0,0088	187 866 pikol
				voor koffie	0,15	0,15	—
				voor gelden, materialen en andere goederen	0,03	0,03	—
	Madioen.						
8	Vervoer van zout, gelden en andere goederen in de residentie Madioen.	idem	1914 t/m 1916	per pikol per paal:			
				voor zout.	0.0105	0,0095	128 053 pikol
				voor koffie	0,04	0,04	1 577 „
				voor gelden, materialen en andere goederen	0,03	0,03	

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Duur der aanneming. Volgens de oude overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Volgens de oude overeenkomst.	Geraamde diensten per jaar.
	Benkoelen.						
9	Vervoer van zout van Benkoelen naar:	1917 t/m 1919	1914 t/m 1916				
	Mokko Mokko			per pikol per paal .	f 0,01	f 0,011	5 175 pikolpaal.
	Bantal				0,01	0,011	
	Lais				$0,02^5$	0,026	
	Talo				$0,01^5$	0,016	
	Manna				$0,01^5$	0,015	
	Tjoeroep				$0,03^5$	—	
	Vervoer van gelden, materialen en andere goederen van Benkoelen naar:						
	Mokko Mokko				0,02	$0,02^5$	3 269 pikolpaal.
	Bantal						
	Talo						
	Manna						
	Madoera.						
10	Vervoer van verpakt zout in de afdeeling Soemenep van de verpakkingsfabriek te Kalianget.	1917 t/m 1919	1914 t/m 1916	per pikol	0,55	0,52	31 000 pikol.
	Madoera.						
11	Vervoer van verpakt zout in de afdeelingen Pamekasan, Sampang en Bangkalan van de verpakkingsfabriek te Krampon.	—	1914 t/m 1916	per pikol	0,54	$0,31^5$	39 850 pikol.
	Soerabaja.						
12	Vervoer van verpakt zout van de verpakkingsfabriek te Krampon en in de residentie.	voor onbepaalden tijd met maandelijksche opzegging.	1914 t/m 1916.	per pikol	0,33	0,33	174 180 pikol.
	Rembang.						
13	Vervoer van verpakt zout van de verpakkingsfabriek te Krampon en in de residentie.	1917	1916	per pikol	0,55	0,48	72 950 pikol.
	Semarang.						
14	Vervoer van zout naar en in de afdeelingen Pati, Koedoes en Japara.	1917	1916	per pikol:			
				verpakt zout . . .	0,69	—	46 200 pikol.
				los zout	1,50	$0,59^5$	
	Zuider- en Oosterafd. van Borneo.						
15	Vervoer van zout in de residentie.	1917 t/m 1919	1916	per pikol:			
				verpakt zout . .	—	0,15	
	Semarang.			los zout	0,40	0,45	3 050 pikol.
16	Reede-vervoer.	1917	1916	voor personen, paarden, materialen en andere goederen per kojang	5,50	5,50	
				geld, ongemunt goud en kostbaarheden per 50 K.G. . .	2,50	2,50	
	Cheribon.			munitie per 25 K.G.	0,05	0,05	
17	Reede-vervoer.	1917 t/m 1919	1914 t/m 1916.	personen, paarden, materialen en andere goederen per kojang	3,—	3,—	
				geld, ongemunt goud en kostbaarheden per 50 K.G.	3,—	3,—	
				munitie per 25 K.G.	3,—	3,—	

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming.		Aannemingsprijzen.			Geraamde diensten per jaar.
		Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	Maatstaf.	Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	
	Banka.						
18	Reede-vervoer.	1916 t/m 1917	1910 t/m 1915	personen, paarden, materialen en andere goederen:			
				per kojang	f 9,—	f 9,—	—
				geld, ongemunt goud en kostbaarheden:			
				per 50 K.G.	0,25	0,25	—
				munitie	0,25	0,25	—
				steenkolen per ton van 1000 K.G. . .	4,50	4,50	—
				passagiers van de laagste klasse ten laste van het departement van gouv. bedrijven:			
				per hoofd	0,75	0,75	—
	Benkoelen.						
19	Reede-vervoer.	1917	1916	personen, paarden, materialen en andere goederen:			
				per kojang	6,50	6,50	—
				geld, ongemunt goud en kostbaarheden:			
				per 50 K.G. . . .	2,50	2,50	—
				munitie per 25 K.G.	0,50	0,50	—
				steenkolen per ton van 1000 K.G. . .	5,—	5,—	—
	Preanger-Regentschappen.						
20	Brieven- en pakkettenvervoer en het lichten van alle hulpbrievenbussen ter hoofdplaats Bandoeng.	1917 t/m 1919	1914 t/m 1916	vast bedrag per maand	390,—	430,—	—
21	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Bandoeng en Pengalengan en omgekeerd.	1917 t/m 1919	1914 t/m 1916	„	235,—	240,—	—
22	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Garoet en Tjikadjang en omgekeerd.	1917	1916	„	170,—	170,—	—
23	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Tjiandjoer en Sindanglaja en omgekeerd.	1917	1916	„	90,—	90,—	—
	Semarang.						
24	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Salatiga en Toentang.	1917	1916	„	90,—	90,—	—
25	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Semarang.	1917 t/m 1919	1914 t/m 1916	„	1200,—	1150,—	—
26	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Banjoebiroe, het station Willem I en Ambarawa en omgekeerd.	1917	1916	„	70,—	60,—	—
	Soerabaja.						
27	Brieven- en pakkettenvervoer en het lichten van alle hulpbrievenbussen ter hoofdplaats Soerabaja.	1917	1916	„	1665,—	1875,—	—
	Besoeki.						
28	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Besoeki en Paiton.	1916 t/m 1918	1914 t/m 1915	per rijtuig per maand	69,—	minst te bedingen prijs (f 120,— 's maands niet te boven gaande).	—

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming.		Aannemingsprijzen.			Geraamde diensten per jaar.
		Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	Maatstaf.	Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	
	Pasoeroean.						
29	Brieven- en pakkettenvervoer te Malang.	1 April 1916 t/m 31 Mrt. 1917.	1914 t/m 31 Mrt. 1917	vast bedrag per maand	f 150,—	f 100,—	—
30	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Pasoeroean en Tosari.	1917	1916	„	92,50	92,50	—
	Banjoemas.						
31	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Banjoemas en Patikradja.	1917	1914 t/m 1916	„	200,— per auto	0,33 en p. paal	—
32	Brieven- en pakkettenvervoer te Tjilatjap.	1917	1916	„	35,—	25,—	—
	Kedoe.						
33	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Poerworedjo en Wonosobo.	1915 t/m 1917	1914	„	788,40 per auto	0,52 en p. paal	—
	Cheribon.						
34	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Cheribon.	1916 t/m 1918	1915	„	340,—	240,—	—
	Soerakarta.						
35	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Soerakarta.	1916 t/m 1918	1913 t/m 1915	„	214,—	295,—	—
	Djokjakarta.						
36	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Djokjakarta.	1917	1916	„	150,—	100,—	—
	Madioen.						
37	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Patjitan en Ponorogo.	1915 t/m 1917	1912 t/m 1914	„	250,—	180,—	—
	Sumatra's Westkust.						
38	Brieven- en pakkettenvervoer van Padang naar Painan en van Painan naar Tapan en omgekeerd.	1917	1916	„	590,—	590,—	—
39	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Sibolga en Na Roemonda over Lagoeboti.	1917	1916	„	435,—	360,—	—
	Westerafdeeling van Borneo.						
40	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Pontianak, Soekadana en Ketapang.	1917	1916	„	70,—	70,—	—
	Palembang.						
41	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Palembang, Tandjoengradja en Kajoeagoeng.	1917	1916	„	30,—	30,—	—
42	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Palembang.	1 Mrt. 1916 t/m 28 Febr. 1917	—	„	580,—	—	—

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming.		Aannemingsprijzen.			Geraamde diensten per jaar.
		Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	Maatstaf.	Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	
	Amboina.						
43	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Amboina en Saparoea en omgekeerd	1917	1916	per heen- en terugreis	f 7,—	f 7,—	—
	en Amboina en Piroe en omgekeerd.	1917	1916	„	15,—	15,—	—
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.						
44	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Bandjermasin en Amoentai en omgekeerd en tusschen Bandjermasin en Martapoera en omgekeerd.	1917 t/m 1919	1916	vast bedrag per maand	700,—	600,—	—
	Lampongsche districten.						
45	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Telokbetong en Tandjoengkarang, Telokbetong (Oosthaven) en Pandjang, Hadjopemangillan en Goenoengsoegih; Goenoengsoegih en Menggalo; Goenoengsoegih en Soekadana en Telokbetong en Soekamara en omgekeerd.	1917	1916	per K.M.	0,35	0,20	—
	Billiton.						
46	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Tandjoengpandan, Boeding, Manggar, Gantoeng en Dendang en omgekeerd	1917	1916	vast bedrag per maand	225,—	225,—	—
	Banka.						
47	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Pangkalpinang en Soengaiselan over Poepoet en omgekeerd en tusschen Pangkalpinang en Toboali over Koba en omgekeerd.	1 Mrt. 1916 t/m 28 Febr 1917.	—	„	125,—	—	—
48	Brieven- en pakkettenvervoer op het eiland Banka (uitgezonderd het onder n°. 47 genoemd vervoer).	1917	—	„	875,—	—	—
	Bali en Lombok.						
49	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Den Pasar en Karangasem over Gianjar en Kloengkoeng, c.q. Laboehan Amoek.	1 April 1916 t/m 31 Mrt. 1917	—	„	275,—	—	—
	Oostkust van Sumatra.						
50	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Medan en Kabandjahé over Arnhemia, Bandarbaroe en Brastagi.	1917	—	„	150,—	—	—
51	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen het station der Deli-Spoorwegmaatschappij en het post- en telegraafkantoor te Pangkalanbrandan en omgekeerd en tusschen het post- en telegraafkantoor te Pangkalanbrandan en de halte Besitang van de Atjehstoomtram en omgekeerd.	1917 en 1918	—	„	400,—	—	—
52	Brieven- en pakkettenvervoer en het lichten van alle hulpbrievenbussen en het bestellen van postpakketten ter hoofdplaats Medan.	1917 t/m 1919	—	„	700,—	—	—

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË VAN 1917.

Bijl. AA. Overzicht betreffende de opbrengst in 1916 van verschillende **niet-verpachte middelen** onder beheer van het departement van financiën.

„ BB. Overzicht van de **geldmarkt** in Nederlandsch-Indië over 1916; balans en winst- en verliesrekening der **Javasche Bank** (boekjaar 1916/17).

„ CC. Overzichten betreffende de teelt van **rijst** en andere **eenjarige gewassen** door de inlandsche bevolking van Java en Madoera over 1916.

„ DD. Opgaven betreffende de aan de verplichte levering onderworpen **koffiecultuur op Java** en de van landswege gehouden **veilingen van Java-koffie**, meerendeels over 1916.

„ EE. Opgaven betreffende de gouvernements-**kina-onderneming** over de jaren 1911 t/m 1916, en de in 1916 van landswege gehouden **veilingen van kinabast.**

„ FF. Opgaven betreffende de **suikerindustrie** op Java over 1916.

„ GG. Overzicht over 1916 van de opbrengst, enz. der **tabaksondernemingen op Java**, geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot huur van gronden of tot opkoop van gewas.

„ HH. Gewestelijk overzicht betreffende de op ult. 1916 aanwezige **landbouwondernemingen op Java**, gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht afgestaan, benevens de daarvan in 1916 verkregen opbrengst, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

„ JJ. Opgaven betreffende de **particuliere landerijen** op Java en de **huurlanden** in Soerakarta en Djokjakarta over 1915 en 1916.

„ KK. Overzicht over 1916 betreffende de **landbouwondernemingen in de buitenbezittingen.**

Bijl. LL. Opgaven betreffende de verhuur van rechten ter zake van **vogelnest- en meststofgrotten**, enz. over 1916 en 1917.

„ MM. Opgaven betreffende het **boschwezen** op Java en Madoera over 1916.

„ NN. Overzichten over 1916 betreffende de **handelsbeweging** tusschen Nederlandsch-Indië en landen of plaatsen daarbuiten gelegen.

„ OO. Opgaven betreffende de **ambachtsscholen** voor inlanders, de aan particulieren toebehoorende **industrieele inrichtingen** (uitgenomen die, welke de verwerking van landbouwproducten beoogen), de **loonen van ambachtslieden en koelies** en het aantal **pasars** in Nederlandsch-Indië over 1916.

„ PP. Statistiek betreffende den **post-, telegraaf- en telefoondienst** in Nederlandsch-Indië over 1916, meerendeels in vergelijking met de cijfers over 1914 en 1915.

„ QQ. Overzicht van de tot ult. Maart 1917 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde **telefoonondernemingen.**

„ RR. Overzichten betreffende den **postspaarbankdienst** in Nederlandsch-Indië over 1916.

„ SS. Overzicht van de uitkomsten der **spoor- en tramwegexploitatie** in Nederlandsch-Indië over 1916.

„ TT. Overzicht van de tot ult. Juli 1917 in Nederlandsch-Indië verleende **vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen** met mechanische beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op gemelden datum nog openstond.

„ UU. Overzichten betreffende het **mijnwezen** in Nederlandsch-Indië over 1916—1917.

„ VV. Opgaven betreffende het gouvernements-**zoutmonopolie** over de jaren 1914, 1915 en 1916.

„ WW. Overzicht van de op 1 Januari 1917 in werking zijnde **aannemingscontracten** voor het vervoer van landsreizigers, producten, goederen, enz.

HOOFDSTUK A. [1]

GRONDGEBIED.

Het grondgebied der kolonie onderging geen verandering.

Bij publicatie van 2 Augustus 1916 (*Gouvernementsblad* n°. 58) werd afgekondigd de wet van 24 Juni 1916 n°. 17 (*Staatsblad* n°. 304), tot goedkeuring van het den 30sten September 1915 te Parijs tusschen Nederland en Frankrijk gesloten verdrag, strekkende tot regeling van de grens tusschen Suriname en Fransch-Guyana, over een gedeelte der Marowijne-rivier.

Bij resolutie van 10 Mei 1917 n°. 1588 werd in het *Gouvernementsblad* onder n°. 29 geplaatst het Koninklijk besluit van 24 October 1916 (*Staatsblad* n°. 481), houdende bekendmaking van genoemd verdrag.

HOOFDSTUK B. [2]

BEVOLKING.

De bevolking is in den loop van het jaar 1916 met 2085 zielen vermeerderd.

Er kwamen in dat jaar in de kolonie aan 1688 personen, onder wie 303 Britsch-Indische immigranten, die, door eene werkovereenkomst verbonden, vanwege het Immigratie-departement voor de plantages werden aangevoerd, en 88 niet bij werkovereenkomst verbonden Britsch-Indiërs; voorts vertrokken 914 personen. Terugvoer van immigranten vond in 1916 niet plaats.

De bevolking bestond op 31 December 1916 uit 102 330 personen, onder wie 56 139 van het mannelijk geslacht; het aantal Europeanen bedroeg op dat tijdstip 941. Van die Europeanen waren 620 in Nederland geboren.

In de bijlage A zijn staatjes opgenomen, waarin voorkomen:

a. opgaven omtrent den loop der bevolking in het jaar 1916;

b. opgaven omtrent de verdeeling der bevolking naar den landaard op 31 December 1916, volgens de bij de wijkmeesters en de districts-commissarissen ontvangen opgaven;

c. opgaven omtrent de verdeeling van de bevolking naar den leeftijd.

Uit bijlage A, onder *b*, blijkt dat de bevolking van Paramaribo, van Nieuw-Nickerie en van Albina op 31 December onderscheidenlijk bestond uit 38 191, 2613 en 749 zielen, terwijl de vestigingsplaats Totness in Coronie 666 bewoners telde.

Voor de getalsterkte der arbeidende bevolking op de plantages en gronden wordt verwezen naar hoofdstuk O, § 5, en naar de bijlagen N, P[1], P[2] en Q van dit verslag.

Volgens de opgaven van de wijkmeesters en de districts-commissarissen, die echter verschillen van die, welke door de kerkelijke gemeenten zelf zijn gedaan en in bijlage F voorkomen, bevinden zich onder de bevolking van de hieronder vermelde godsdienstige gezindten het daarachter vermelde aantal personen:

Hervormde Gemeente	7 049
Evangelisch-Luthersche Gemeente	3 113
Roomsch-Katholieke Gemeente	18 959
Evangelische Broedergemeente	25 620
Israëlitische Gemeenten	881
Vrije Evangelisatie-Gemeente	172
Episcopaalsche Gemeente	881
Doopsgezinde Gemeente	10
Voorts:	
Mohammedanen	11 985
Hindoes	20 231
Volgelingen van de leer van Confucius	158
Overigen	2 563

De gebruikelijke statistische opgaven met betrekking tot de verdeeling van de bevolking naar de onderscheiden betrekkingen, beroepen en ambachten, enz. komen voor in bijlage B van dit verslag.

Blijkens bijlage C werden in den loop van 1916 444 huwelijken gesloten (waarbij 616 kinderen werden gewettigd) en 2972 kinderen geboren, van wie 767 in echt. Van de 2205 buiten echt geboren kinderen waren er 995 (t. w. 511 jongens en 484 meisjes), die gesproten zijn uit Nederlandsch-Indische of Britsch-Indische vrouwen, die geen burgerlijk huwelijk volgens de Surinaamsche wetgeving hebben gesloten, doch volgens hunne zeden en gewoonten gehuwd zijn. Er overleden 1661 personen, zoodat er 1311 meer geboorten dan sterfgevallen in 1916 hebben plaats gehad.

---

[1] Geldswaardige bedragen zijn in dit verslag en in de bijlagen daarvan in den regel tot guldens afgerond.

[2] De Indianen en Boschnegers zijn onder de in dit hoofdstuk vermelde cijfers niet begrepen. Hun aantal wordt geschat op onderscheidenlijk 1446 en 8885.

HOOFDSTUK C.

MEDEDEELINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

Rust en orde werden in 1916 niet verstoord.

De verhouding van Suriname met de naburige koloniën liet niets te wenschen over.

De toestand van het bij den grooten landbouw betrokken gedeelte der bevolking is over het algemeen gunstig te noemen ten gevolge van de groote werkzaamheid in dezen tak van bedrijf. De plantages hebben ruim werk gehad, niet alleen voor hunne met eene werkovereenkomst verbonden arbeiders, maar ook voor vrije arbeiders. De economische toestand van hen, die bij dit bedrijf werkzaam zijn, ging niet achteruit, dank zij de op verschillende plantages genomen maatregelen om inlandsche voedingsmiddelen tegen billijke prijzen te hunner beschikking te stellen of hun land onder gunstige voorwaarden ter bebouwing van voedingsgewassen af te staan.

Wegens gebrek aan scheepsgelegenheid op het eind van 1916 had de uitvoer van plantagevoortbrengselen niet in die mate plaats, als verwacht mocht worden.

De hooge *koffieprijzen* brachten de meeste plantages jaren vooruit en daarvan werd door nieuwen aanleg, maar vooral door beter onderhoud, ook van de bestaande gebouwen, flink gebruik gemaakt, terwijl vier nieuwe fabrieken voor het bewerken der koffiebessen tot stand kwamen.

De jonge koffievelden zien er prachtig en veelbelovend uit.

Ook de *cacaocultuur* droeg veel bij tot de goede uitkomsten in den grooten landbouw, doordien de prijzen redelijk waren en de uitvoer steeg tot 2 014 169 K.G., zijnde het hoogste cijfer van de laatste 5 jaren.

Door minder gunstige weersomstandigheden, maar voornamelijk door het gemis van de voor een behoorlijk onderhoud noodige arbeidskrachten was de opbrengst van *suiker* niet hoog en kon slechts ten deele voordeel getrokken worden van de buitengewoon hooge suikerprijzen, welke in het buitenland te verkrijgen waren en welke op een gegeven oogenblik zelfs opliepen tot het te voren ongekende cijfer van 6,5 cts. per Amerikaansch pond.

Ook de *rummarkt* te Londen was voor de ondernemers zeer voordeelig. Gebrek aan vrachtruimte maakte echter, dat slechts in enkele gevallen van die gunstige marktprijzen voordeel kon worden getrokken. De weersgesteldheid op het einde des jaars kwam de suikerplantages te hulp, zoodat voor 1917 een grooter oogst werd verwacht.

Bij den kleinen landbouw is een gunstige toestand vast te stellen. De gevolgen van de tijdsomstandigheden hebben in dit bedrijf groote levendigheid teweeggebracht, welke een vermeerderde opbrengst heeft ten gevolge gehad. Hoogere prijzen dan in gewone tijden zijn verkregen geworden.

Vooral voor de *rijstverbouwers* was 1916 een goed jaar.

Waar de invoer van rijst in 1914 en 1915 achtereenvolgens 4 809 952 K.G. en 4 645 397 K.G. bedroeg, en hij in 1916 tot ongeveer de helft nl. 2 520 904 K.G. daalde, ligt het voor de hand dat, aangezien er geen tekort aan rijst in de kolonie ontstond, de inlandsche opbrengst het verschil in den invoer heeft gedekt. Die opbrengst is ruim 2 millioen K.G. meer geweest dan in 1915. Daarbij ging de prijs van rijst eenigszins in de hoogte, zoodat ook daardoor de rijstverbouwers groot voordeel hadden.

Door een vermoedelijk ophouden van den verkregen oogst om nog hoogere prijzen te maken, stegen de rijstprijzen in 1917 tot een ongekende hoogte. Daarbij kwam, nevens een zeer verminderde invoer in de eerste maanden van 1917, een tijdelijk verbod van uitvoer uit Demerary in de maand Juni, waardoor zelfs een tekort aan rijst dreigde te ontstaan om het tot den eerstvolgenden oogst, die pas in November te verwachten was, uit te houden.

Gelukkig werd het uitvoerverbod spoedig opgeheven en kon door invoer van landswege van rijst uit Demerary ook de toenemende stijging der rijstprijzen worden tegengegaan doordien als hoogste prijs voor den verkoop van de door het land ingevoerde rijst vijftien cent per half kilogram werd vastgesteld.

Ook bij den kleinen landbouw viel een grootere *cacao*-opbrengst vast te stellen; zij was 112 189 K.G. méér dan in 1915.

De aanplant van *liberia-koffie* is bij den kleinen landbouw nog van geen beteekenis; men schijnt maar zeer moeilijk te kunnen besluiten om naast de Surinaamsche koffie en in de oude, door ziekte tot ondergang gedoemde, cacaovelden liberia-koffie te planten.

Voor den aanplant van *maïs* was de weersgesteldheid buitengewoon gunstig; ook voor dit landbouwvoortbrengsel stond de markt goed, aangezien de prijs nooit daalde beneden f 2. Voor uitvoer naar Fransch-Guyana was goede gelegenheid.

De *kokosnoot*aanplant breidt zich uit, wat blijkt uit den meerderen oogst van deze vrucht.

Mede voor *bananen* en *aardvruchten* werd een grootere opbrengst dan in de laatste twee jaren verkregen.

Bij de *balata-nijverheid* is eveneens vooruitgang te bespeuren. De opbrengst was belangrijk hooger dan in het vorige jaar en allengs werden betere prijzen op de buitenlandsche markt verkregen.

In het *goudbedrijf* daarentegen was er achteruitgang, die echter het gevolg is van tijdelijke oorzaken als daar zijn: mindere opbrengst van het gewonnen goud ten gevolge van den ongunstigen wisselkoers op het buitenland, verhoogde verzekeringspremie en belangrijk opgevoerde vrachtprijzen bij de niet onaanzienlijke stijging van de voor het bedrijf benoodigde levensmiddelen en gereedschappen. Van de *aluminiumerts*-ontginning mag verwacht worden, dat zij den mijnbouw zeker ten goede zal komen, zoodra zij, in verband met de vrachtprijzen naar het buitenland loonend wordt. Reeds werden hier en daar voorbereidende werkzaamheden verricht om tot ontginning te geraken.

Het *houtbedrijf* stond er niet veel beter voor dan in de voorafgaande twee jaren; eerst tegen einde 1916 kwamen belangrijke orders voor ceder tegen goede prijzen, die meer levendigheid in dit bedrijf brachten.

De *handel* verkeert nog altijd in een ongunstigen toestand, waaraan hoofdzakelijk schuld heeft de verminderde invoer, deels ten gevolge van vermeerderde opbrengst in eigen land, maar hoofdzakelijk door gebrek aan geregelde scheepsgelegenheid en de onmogelijkheid om het benoodigde uit het buitenland te verkrijgen; voorts de mindere koopkracht van een deel der bevolking door welke oorzaken de verkoop verminderde.

Meer dan de bewoners der districten had een deel der stadsbevolking, dat van geringe vaste of wisselvallige verdiensten leeft, te lijden van de tijdsomstandigheden en wel ten gevolge van de verhoogde prijzen der benoodigde levensmiddelen. Het voor die bevolking voornaamste voedingsmiddel nl. rijst, werd, als bovengezegd, zooveel mogelijk onder haar bereik gebracht door invoer van landswege, voor welke ingevoerde hoeveelheid een hoogste prijs werd vastgesteld, die stijging van den algemeenen verkoopprijs tegenhield.

Door het koloniaal bestuur zijn verscheidene pogingen gedaan om bedoelde groep der bevolking voor den landbouw belang in te boezemen, maar de uitkomsten zijn tot nu toe niet van veel beteekenis.

De *weersomstandigheden* waren in 1916 gunstiger dan in 1915. De geheele regenval bedroeg voor Paramaribo 2410,8 m.M. tegen 2395,4 m.M. in 1915. De groote regentijd viel echter laat in; in April was het ongekend droog. Er viel in die maand te Paramaribo de minste regen, t. w. 65,7 m.M. Daartegenover hield de regenval tot einde Augustus aan en waren ook de maanden September en October 1916 minder droog; de regenval in die maanden te Paramaribo was onderscheidenlijk 71,2 m.M. en 118,6 m.M. tegen 27,4 m.M. en 31,3 m.M. in 1915.

De natuurlijke *aanwas van de bevolking* kan worden uitgedrukt in een geboorte-overschot van 1273 zielen.

Hoewel zich meer typhusgevallen voordeden dan in 1915,

was de *gezondheidstoestand* over het algemeen bevredigend. Het sterftecijfer, dat in 1915 15,9 per 1000 inwoners beliep, was 16,6 per 1000 in 1916, welk laatste cijfer echter ook gunstig is.

De bestrijding der *anchylostoomziekte* is met even krachtige hand en op uitgebreider schaal, dank zij de gewaardeerde werkzaamheid van de Rockefeller-Stichting, ook in het verloopen tijdperk voortgezet. Voor verdere bijzonderheden hieromtrent zij verwezen naar hoofdstuk J. (geneeskundige dienst).

Bij beschikking van den gouverneur van 20 Maart 1917 n°. 1021, werd bij wijze van proef, een *arbeidsbeurs* in de kolonie ingesteld. Met het beheer daarvan werd de Kamer van arbeid belast. Omtrent de met die beurs verkregen uitkomsten valt uit den aard der zaak thans nog niet veel te vermelden. Er gaven zich vele werkloozen op, waarvan slechts weinigen geplaatst konden worden. Voor landbouw- en boschbedrijven was de aanvraag van ondernemers onbeperkt, doch aanbod van werkzoekenden was er zoo goed als niet.

De Kamer heeft, evenals zulks over de jaren 1914 en 1915 werd gedaan, in samenwerking met de Kamer van koophandel en fabrieken, een verslag samengesteld over den staathuishoudkundigen toestand der kolonie op het einde van 1916, welk verslag in druk verschenen is.

Bij het begin van het jaar waren in de *stichting voor verwaarloosde jongens* te Slootwijk aanwezig 11 jongens. Op 22 Januari liep een drietal jongens uit de stichting weg. Twee er van werden binnen een paar dagen opgevat, de derde bleef weg. Opgenomen werden in den loop van het jaar twee jongens. Een er van is, verdacht van te lijden aan lepra, ten onderzoek in het militair hospitaal opgenomen.

Het afgeloopen jaar was een jaar vol moeilijkheden. Onderlinge twisten en onbehoorlijk optreden tegenover den onderdirecteur kwamen vrij veel voor, waarbij eene enkele maal zelfs feitelijk verzet en bedreiging plaats had.

Na de verschillende onaangenaamheden met de jongens, waarbij vooral de vrijheidsdrang der ouderen eene groote rol speelde, zijn de drie oudsten geplaatst op de plantage Jagtlust, waar zij als vrije arbeiders voor zich zelf hebben te zorgen. Zij doen hun best en geven geen reden tot klagen. Voorloopig wordt een deel van het door hen verdiende loon ingehouden en bespaard. Geleidelijk zal hun meer vrijheid worden gelaten, opdat zij bij het bereiken hunner meerderjarigheid in staat zullen zijn behoorlijk in hun levensonderhoud te voorzien. Deze jongens waren alle drie 18 jaar of ouder. Aan de andere jongens, waarbij er reeds van 16 en 17 jaar zijn, is toegezegd, dat zij bij het bereiken van het 18de jaar buiten de inrichting zullen worden geplaatst.

Einde December 1916 waren in de stichting 9 jongens.

Met uitzondering van eenig werk voor de plantage Slootwijk, bepaalden de werkzaamheden der jongens zich in hoofdzaak tot het bewerken van de eigen terreinen der stichting.

Aangelegd zijn 2½ H.A.

Hiervan is beplant met koffie	1½ H.A.;
met bananen en aardvruchten	½ H.A.;
met bacoven en cassave	½ H.A.

Van de opbrengst van land- en tuinbouw werd aan de firma Kersten & Co. te Paramaribo ten verkoop gezonden:

koolrabij 472 stuks, radijs 146 bossen, komkommers 72 stuks, boonen 3134 K.G., wortelen 206 bossen, koorn 4600 K.G., tomaten 160 K.G. en kool 714 kroppen.

In de stichting werd voor een bedrag van f 105,59 verkocht.

De geheele opbrengst was f 787,12.

Hiervan werd, met inbegrip van f 48,15 verdiend met werkzaamheden voor de plantage, op de spaarboekjes der jongens geplaatst f 417,64⁵. Het overige werd aangewend ten bate der stichting.

In de eigen huishouding werden verbruikt:

pataten 1276 K.G., cassave 800 K.G., bananen 60 bossen, koorn 18 zakken.

Aan eenige jongens werd tweemaal per week, aan anderen die achterlijk waren, viermaal per week onderwijs gegeven.

Een, die niet lezen en schrijven kan, volgt dagelijks de lessen van de school.

Aan de gebouwen werden eenige herstellingen verricht. Een magazijn voor de bewaring van de voortbrengselen van den tuin werd bijgebouwd en bekostigd uit de aan de stichting gekomen helft van de opbrengst der verkochte voedingsgewassen.

HOOFDSTUK D.

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BESTUUR.

Behalve de in het vorige verslag vermelde, heeft Gouverneur W. D. H. baron van Asbeck nog de volgende reizen ondernomen:

Op 7 Juni 1916 naar de plantages Peperpot en la Liberté.

Van 4—8 September werden de districten Beneden-Commewijne en Cottica bezocht; in het eerstgemelde district werden op 5 September de beplantingen van de plantage de Maasstroom bezichtigd. Op 6 September werden de grondjes van de kleine landbouwers Griffith en Starke, onderscheidenlijk op Sommelsdijk en Groot-Jalousie gelegen, in oogenschouw genomen; verder werden de stations Ephrata en Constantia bezocht. Op laatstgemeld station werd de toestand der politiegebouwen nagegaan.

Den 7den September werd de gouvernements-plantage Slootwijk bezocht. Op 8 September werd aan de vestigingsplaats Hecht en Sterk een bezoek gebracht en werd meer in het bijzonder de rijstaanplanting bij den achterdam in oogenschouw genomen.

Van 18—21 October werd een bezoek gebracht aan de districten Boven-Suriname en Boven-Para. Op 19 October werd een bezoek gebracht aan de plantage Boxel en werd de aanwezige aanplant in oogenschouw genomen. Den 20sten October werd de plantage De Guineesche Vriendschap bezocht, waar de aanplant van de koffiesoort Abeoenta bezichtigd werd. Vervolgens werd doorgestoomd naar de melaatschen-inrichtingen Groot-Chatillon en Bethesda, alwaar de Gouverneur van het personeel der inrichtingen afscheid nam. Op 21 October werd een bezoek gebracht aan de vestigingsplaats Laarwijk en aan station Domburg.

Den 7den November 1916 werd per spoor een reis gemaakt naar Osembo en Onverwacht, alwaar de nieuwe school werd geopend.

Op 8 November werd een marsch van Paramaribo naar Groningen gemaakt langs het nieuwe tracé, gekapt onder leiding van den 1ste-luitenant der infanterie F. Dieleman ter lengte van plm. 24 K.M.; een gedeelte van het garnizoen, plm. 42 man, onder bevel van den Kapitein-commandant der troepen en den 1ste-luitenant Dieleman volgde den Gouverneur op dezen marsch. Per auto werd tot aan den boschrand gereden, alwaar de troep bivakkeerde. Na ± 18 K.M. marcheeren werden de districts-commissaris van Saramacca en eenige heeren van station Groningen ontmoet, die den Gouverneur waren tegemoet geloopen. In den namiddag werd de Oranjekreek bereikt, waarna met twee barkassen de reis verder werd gemaakt naar post Groningen. Den volgenden dag werden eenige gouvernementsgebouwen op station Groningen en het Indiaansch dorp nabij Groningen bezocht. De terugreis naar Paramaribo had plaats per barkas door het Saramacca-kanaal.

Op het daartoe door hem gedaan verzoek werd aan den heer van Asbeck, onder dankbetuiging voor de in die be-

trekking bewezen diensten, eervol ontslag verleend uit het ambt van Gouverneur van Suriname, met ingang van den dag van aankomst in de kolonie van den nieuw benoemden Gouverneur, den heer G. J. Staal, tevoren Secretaris-generaal van het Departement van Koloniën.

De heer Staal vertrok den 3den November uit Nederland en kwam den 25sten d.a.v. te Paramaribo aan, op welken dag hij het bestuur over de kolonie Suriname aanvaardde.

Gouverneur Staal heeft de volgende reizen ondernomen:

Op 5 Januari 1917 naar Lelydorp tot het nagaan van den uitslag van het landbouwbedrijf op de grondjes langs den van Hattemweg en de spoorbaan; te Lelydorp werd de proeftuin bezichtigd. Op 9 Januari werd wederom een bezoek aan Lelydorp gebracht; bezocht werden de Javaweg en de de Craneweg; verschillende grondjes werden in oogenschouw genomen.

In de maand Februari werden per auto de plantages Geijersvlijt, Morgenstond, Clevia en Leonsberg bezocht.

Op 16 Maart werd per auto een bezoek gebracht aan de plantage Beekhuizen en aan de vestigingsplaats Livorno. De veestapel en verschillende perceelen van Britsch-Indische landbouwers werden in oogenschouw genomen. Aan de school werd ook een bezoek gebracht.

Den 23sten Maart werden verschillende eigendommen langs den Kwattaweg en de plantage Kwatta bezocht. De beplantingen en de veestapel werden in oogenschouw genomen en per auto doorgereden tot aan het bosch.

Den 30sten Maart werd een reis gemaakt naar de plantages Marienburg, Sorgvliet, Wederzorg en Berlijn. Ook de gevangenis te Nieuw-Amsterdam werd dien dag geïnspecteerd.

Op 3 April werden de plantages Susanna'sdaal, Voorburg en Rust en Werk, de quarantaineplaats post Leyden en de vestigingsplaats Johan en Margaretha bezocht en op 7 April d.a.v. de plantage Jagtlust en de als vestigingsplaats voor kleine landbouwers ingerichte plantage Meerzorg.

Een 30-tal padvinders maakte dezen tocht mede.

Op 12 April werd een reis gemaakt naar station Domburg, ter opening van de landbouwtentoonstelling aldaar.

Den 11den Mei werd een tocht gemaakt naar de plantage Berlijn.

Den 18den Mei ging de Gouverneur per spoor naar Sectie O en Zanderij I. Onder leiding van den houtvester werd de boschverjonging op Zanderij I in oogenschouw genomen.

Den 25sten Mei werd de plantage Rust en Werk bezocht en den 31ssten Mei de plantage Alliance. Den volgenden dag, 1 Juni, werd doorgevaren naar Constantia en langs den communicatieweg geloopen naar de plantages Nieuw-Meerzorg en Reynsdorp. Te Nieuw-Meerzorg werd de school geïnspecteerd. Daarna werd de plantage Reinsfort bezocht waar, evenals op de andere plantages, de bevolking door den Gouverneur werd aangespoord tot het aanplanten van voedingsgewassen. Op de terugreis werd nog de vestigingsplaats Hecht en Sterk aangedaan.

Den 6den Juni werd een reis gemaakt naar Groot-Chatillón, Bethesda, Rorac, Domburg en Laarwijk.

Van 14 tot en met 16 Juni werd per spoor een tocht naar Dam gemaakt. Onderweg werden bezocht de gronden Osembo, Onverwacht, Berseba, Vier Kinderen, Republiek en Kwakoegron. Ook eenige boschnegerdorpen werden in oogenschouw genomen en een bezoek gebracht aan het Guyana Goud Placer.

Op deze reis had de Gouverneur op verschillende plaatsen de bevolking doen bijeenkomen om haar te wijzen op de toenemende moeilijkheden bij de voedselvoorziening en haar aan te zetten om zooveel mogelijk voedingsgewassen te planten. Toen daarna door een tijdelijk uitvoerverbod van rijst uit Demerary de toestand omtrent de voedselvoorziening hachelijker werd, besloot de Gouverneur deze pogingen in alle districten der oude kolonie voort te zetten. Daartoe werden bezocht: op 20 Juni de vestigingsplaats bij Nieuw-Amsterdam; op 21 Juni de Saramaccapolder; van 28—30 Juni verschillende plaatsen in de districten Cottica en Boven-Commewijne en van 6—7 Juli het district Beneden-Saramacca.

Bij beschikking van 17 Juli 1916 n°. 2756 werd in verband met het buitenlandsch verlof van den administrateur van financiën, den heer J. J. C. Gaymans, met ingang van 19 Juli de waarneming van het ambt van administrateur van financiën opgedragen aan den gouvernements-secretaris. De leiding van de werkzaamheden ter gouvernements-secretarie kwam dientengevolge in handen van den heer A. T. Oliviera, hoofdcommies, met den persoonlijken titel van referendaris, en aangewezen vervanger van den gouvernements-secretaris.

Bij beschikking van den 13den October 1916 n°. 3843 werd de resolutie van Juli 1916 buiten werking gesteld en werd met ingang van 16 October tijdelijk als administrateur van financiën aangewezen de heer J. G. van de Stadt, inspecteur der gemeentebelastingen te 's Gravenhage.

Bij beschikking van 1 Februari 1917 n°. 398 werd aan den heer C. J. Witteveen, directeur van het Departement van Openbare Werken en Verkeer, in verband met eene door hem te ondernemen reis naar Demarary om het bestuur aldaar van voorlichting te dienen omtrent de in uitvoering zijnde zeewering aldaar, met ingang van 1 Februari vrijstelling van dienst verleend. Gedurende de afwezigheid van Paramaribo van den heer Witteveen, werd de heer C. van Drimmelen, agent-generaal, met de dagelijksche leiding van zaken van het departement belast.

Bij beschikking van 28 April 1917 n°. 1430 werd aan den heer C. van Drimmelen, agent-generaal voor de immigratie in Suriname en lid van den raad van bestuur, wegens ziekte twee maanden verlof verleend, met vergunning zich gedurende dit verlof in de Vereenigde Staten van Amerika op te houden. Voor den tijd der afwezigheid van den heer van Drimmelen uit de kolonie, werd de heer M. Nassy, nevens zijn ambt van districts-commissaris, belast met de waarneming der betrekking van agent-generaal voor de immigratie in Suriname.

In verband met de vacature, ontstaan door het overlijden van mr. P. Carst, werd tot lid van het hof van justitie benoemd de heer mr. J. Boon jr., substituut-griffier bij de arrondissements rechtbank te Amsterdam, terwijl mr. J. C. van Hasselt, griffier bij het kantongerecht van Zierikzee, ter beschikking werd gesteld van den Gouverneur om te worden benoemd tot advocaat-generaal bij het hof van justitie in de kolonie, in verband met het vertrek uit de kolonie van den tijdelijk advocaat-generaal, mr. A. J. Kronenberg.

Aan den heer mr. A. P. Visser werd met ingang van 5 Juni 1917, op zijn verzoek eervol ontslag verleend als lid van het hof van justitie.

Tot lid van het hof van justitie werd met ingang van 1 Juli 1917 benoemd de heer mr. L. J. Rietberg, gouvernements-secretaris en plaatsvervangend lid van gemeld hof, aan wien te gelijker tijd eervol ontslag werd verleend als gouvernements-secretaris.

Tot wd. gouvernements-secretaris werd benoemd de heer A. T. Oliviera, hoofdcommies ter gouvernements-secretarie, met den persoonlijken titel van referendaris.

De districts-commissaris F. A. Munder was van af 30 Maart 1917 in het genot van binnenlandsch verlof; het beheer van de districten Boven-Suriname en Boven-Para werd sedert gevoerd door zijn aangewezen vervanger, den districts-secretaris.

Bij Koninklijk besluit van 9 Maart 1916 n°. 38, werd de heer M. Nassy, districts-commissaris, benoemd tot buitengewoon lid van den Raad van Bestuur.

Bij Koninklijke besluiten van 12 Augustus 1916 n°. 44 en 11 Januari 1917 n°. 21 werd aan de heeren A. van 't Hoogerhuys en C. A. J. Struycken de Roysancour op het daartoe door hen gedaan verzoek eervol ontslag verleend als buitengewoon lid van den Raad van Bestuur. Bij het eerstaangehaald Koninklijk besluit werd als zoodanig benoemd de heer mr. L. J. Rietberg, gouvernements-secretaris.

Voor het zittingjaar 1917—1918 werden de heeren jhr. mr. H. W. van Asch van Wijck en J. A. Drachten benoemd onderscheidenlijk tot voorzitter en ondervoorzitter van de Koloniale Staten.

HOOFDSTUK E.

GEWAPENDE MACHT.

Schutterij. In 1916 werden te Paramaribo van de 92 personen, die zich als schutterplichtigen hadden aangegeven, 72 tot persoonlijken dienst ingelijfd; 14 werden voor den tijd van één jaar vrijgesteld van dienst, terwijl 6 als blijvend ongeschikt voor den dienst werden afgekeurd. De Commissie van Inschrijving en Vrijstelling voor en van de Schutterij heeft geen van de niet verschenen schutterplichtigen ambtshalve ingelijfd.

Op 31 December van dat jaar bedroeg de sterkte van de schutterij 10 officieren en 375 onderofficieren en manschappen.

Oefeningen werden bij beurten gehouden voor officieren en voor onderofficieren en minderen en afgewisseld door algemeene oefeningen; ook schietoefeningen werden gehouden.

Gewapende burgermacht. De gewapende burgermacht in de districten bestond op 31 December 1916 uit 37 officieren en 1771 onderofficieren en manschappen.

Gewapende politie. De heer C. R. Weytingh, districtscommissaris, bleef ook in 1916 belast met de waarneming der betrekking van commissaris van politie. Uit de als bijlage E[1] bij dit verslag gevoegde staten blijkt, dat op 1 Januari 1917 de politiemacht telde 1 hoofdinspecteur, 2 inspecteurs en 5 adjunct-inspecteurs, van welke laatste 4 te Paramaribo, en 232 hoofdagenten en agenten, waarvan 143 te Paramaribo.

Landmacht. De sterkte bedroeg eind December 1916 10 officieren en 226 onderofficieren en minderen. De samenstelling was als volgt:

	officieren.	onderofficieren en minderen.
Staf	2	15
Compagnie infanterie	3	211
Officieren van gezondheid	4	—
Militaire apothekers	1	—
	10	226

Voor memorie werden gevoerd: 3 soldaten dienstdoende bij de gewapende politie. Boven de sterkte werd gevoerd 1 soldaat, die bij het telefoonwezen dienst doet.

Uit de sterkte werden afgevoerd: 1 officier en 106 [1]) onderofficieren en minderen, waarvan naar Nederland zijn teruggekeerd 1 officier en 73 onderofficieren en minderen, met paspoort 12 [1]) minderen, met gagement of pensioen 1, voor memorie gevoerd 2, wegens ongeschiktheid ontslagen (proefgangers) 9, met een briefje van ontslag weggezonden 2, wegens rechterlijk vonnis afgevoerd 1 en overleden 6.

Er werden in de sterkte opgenomen 2 officieren en 78 onderofficieren en minderen, t. w.:

	officieren.	onderofficieren en minderen.
Uit Nederland	2	67
Nieuw aangenomen	—	9
Van voor memorie terug	—	2
	2	78

De plaatsing was op 31 December als volgt:

	officieren.	onderofficieren en minderen.
Paramaribo	5	158
Nickerie	—	22
Albina en Lawa	—	32
Militair geneeskundigen dienst. Paramaribo:		
Officieren van gezondheid	4	—
Militaire apotheker	1	—
Bovendien waren: verpleegd in het militair hospitaal	—	14
	10	226

1) Na aftrek van 3, die reeds uit de sterkte waren gebracht in verband met hunne voor memorievoering bij den troep.

In het *Gouvernementsblad* werden opgenomen:

onder n°. 2: de ministerieele beschikking dd. 30 November 1915, Afdeeling C[1], n°. 7, houdende wijziging van het voorschrift op de tuchtklassen bij de landmacht in West-Indië;

onder n°. 28: beschikking van den Gouverneur van 18 Maart 1916 n°. 1137, houdende vaststelling van nieuwe tarieven voor het militair hospitaal te Paramaribo en de andere militaire ziekeninrichtingen in de kolonie Suriname;

onder n°. 38: beschikking van den Gouverneur van 6 Mei 1916 n°. 1791, ter bekendmaking van het Koninklijk besluit van 18 Maart 1916 n°. 26, houdende vaststelling van eene regeling betreffende de inkomsten van de officieren, de inkomsten en de voeding van de militairen beneden den rang van officier, zoomede de toelagen en vergoedingen, die ten laste van het XIde hoofdstuk der Staatsbegrooting ten behoeve van de landmacht in West-Indië worden uitgekeerd;

onder n°. 30: beschikking van 6 Mei 1916 n°. 1806, ter bekendmaking van het Koninklijk besluit van 18 Maart 1916 n°. 27 tot wijziging van den bij Koninklijk besluit van 6 Maart 1915 n°. 56 (*Gouvernementsblad* n°. 26) vastgestelden formatiestaat van de landmacht in Suriname;

onder n°. 53; publicatie van 13 Juli 1916, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 14 Februari 1916 n°. 40, houdende wijziging van de gagements- en pensioensreglementen voor de officieren en militairen beneden dien rang van het Nederlandsch-Indisch leger.

De algemeene gezondheidstoestand onder de militairen was, vergeleken met dien van het vorige jaar gunstiger; het totale aantal ziektegevallen was minder dan dat in 1915, toen per militair het aantal ziektegevallen 1,65 bedroeg, terwijl in 1916 zich per militair 1,13 ziektegeval voordeed.

De verhooging van het aantal dysenteriegevallen, vindt zijn oorzaak in het toepassen van eene nauwkeuriger methode van onderzoek.

Voor het overige wordt verwezen naar onderstaande opgave:

Sterkte der landmacht.	Aantal militaire patienten.	Aard der ziekten. Malaria.	Dysenterie.	Syphilis.	Morb. Ven.	Andere ziekten.
			1914.			
± 300	280	17	1	10	35	217
		6 %	± 0,5%	± 3½ %	± 12,5%	77,5 %
			1915.			
± 242	401	156	—	48	16	181
		± 39 %	—	± 12 %	± 4 %	± 45 %
			1916.			
± 226	256	77	1*	8	34	136
		30 %	± 0,4%	3 %	± 14 %	± 52,6 %

Het aantal verpleegden in het militair hospitaal in behandeling was op 1 Januari 1916 504; gedurende het jaar 1916 werden 4451 mannen en 1902 vrouwen, of te zamen 6353 personen, in gemelde inrichting opgenomen. In 1916 werden ontslagen 6035 personen, terwijl er 481 overleden, zoodat op 31 December 1916 in behandeling waren 341 personen.

Onder de in het militair hospitaal verpleegde personen waren 498 militairen, doch geen schepelingen van de Koninklijke Marine.

In de ziekeninrichting te Albina werden verpleegd 19 militairen.

De kosten van het militair hospitaal en andere militaire

ziekeninrichtingen bedroegen f 251 165,45 tegen f 237 951,26 in 1915. De oorzaak van dit verschil is hoofdzakelijk dáárin gelegen, dat de ontvangsten verminderden, die voor zoover met de voorhanden gegevens kan worden nagegaan, terugliepen van f 140 342,38 tot f 124 519,53. De uitgaven waren ongeveer f 2700 minder dan in het vorige verslagjaar.

Mededeelingen nopens den militairen geneeskundigen dienst zijn voorts opgenomen in hoofdstuk J, geneeskundige dienst.

Het ,,Militair Tehuis'' werd in 1916 bezocht door militairen van de landmacht en door schepelingen van de Koninklijke Marine.

Het gemiddeld bezoek was 50 per dag, tegen 58 in 1915 en 44 in 1914.

De geldelijke toestand verbeterde in den loop van het jaar, ten gevolge waarvan de winst-en-verliesrekening op 31 December 1916 een voordeelig saldo van f 758,90 aanwees tegenover een verlies van f 64,82 in het vorig jaar.

Zeemacht. Behalve Hr. Ms. *Kortenaer*, welk schip van 18 tot 31 Januari 1916 te Paramaribo vertoefde, en waarvan in het vorig verslag reeds melding werd gemaakt, werd de kolonie door geen ander oorlogsschip bezocht.

HOOFDSTUK F.

WETGEVING, RECHTSWEZEN, VOOGDIJRAAD EN POLITIE.

§ 1. WETGEVING.

In het *Gouvernementsblad* van 1916 werd onder meer opgenomen:

onder n°. 5: verordening van 31 Januari 1916, tot nadere wijziging van de verordening van 16 April 1910 (*Gouvernementsblad* n°. 37) op de rij- en voertuigenbelasting;

onder n°. 10: verordening van 15 Februari 1916, tot wijziging van eenige bepalingen van de nieuwe strafwetgeving voor de kolonie Suriname;

onder n°. 19: verordening van 3 September 1915, betrekkelijk vestiging, toelating en uitzetting;

onder n°. 20: verordening van 13 Maart 1916, tot wijziging van de verordening van 3 September 1915, betrekkelijk vestiging, toelating en uitzetting;

onder n°. 27: verordening van 27 Maart 1916, tot wijziging van artikel 670 van het burgerlijk wetboek;

onder n°. 47: verordening van 19 Februari 1916, tot wijziging van de artikelen 8 en 35*a* van het burgerlijk wetboek;

onder n°. 48: verordening van 4 Februari 1916, tot wijziging van artikel 274 van het burgerlijk wetboek en van daarmede verband houdende artikelen van dat wetboek en van het wetboek van burgerlijke regtsvordering;

onder n°. 60: verordening van 13 Augustus 1916, tot tijdelijke versterking der middelen gedurende de jaren 1916 en 1917, (opcenten, invoerrechten en andere belastingen), uitgezonderd de inkomstenbelasting;

onder n°. 64: verordening van 18 Maart 1916, tot regeling van het havenwezen in de kolonie Suriname.

In het *Gouvernementsblad* van 1917 werden o. m. opgenomen:

onder n°. 4: verordening van 30 Augustus 1916 tot tijdelijke versterking der middelen in 1917. (Opcenten inkomstenbelasting.);

onder n°. 13: verordening van 30 Augustus 1916 tot het heffen van eene buitengewone inkomstenbelasting;

onder n°. 16: verordening van 14 Maart 1917 tot heffing en invordering eener belasting op enkele publieke vermakelijkheden;

onder n°. 38: publicatie van 31 Mei 1917, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 10 Maart 1917 n°. 28, omtrent de vrijstellingen van dienst en de binnen- en buitenlandsche verloven in den Surinaamschen burgerlijken dienst.

§ 2. RECHTERLIJKE MACHT EN RECHTSPRAAK.

De heer jhr. mr. H. W. van Asch Wijk, tijdelijk lid van het hof van justitie, die op 15 Juli 1916 twee jaren de werkzaamheden van rechter-commissaris, belast met de instructie van strafzaken, had waargenomen, werd, in verband met het voorschrift van artikel 47 van het wetboek van strafvordering, opnieuw daarmede belast.

In verband met het overlijden van het lid van het hof van justitie, mr. P. Carst, werd met ingang van 13 September 1916, belast met de waarneming der betrekking van:

a. lid van het hof van justitie: mr. P. A. A. Bucaille, lid-plaatsvervanger van dit hof, tijdelijk belast met het ambt van advocaat-generaal bij gemeld hof;

b. advocaat-generaal bij het hof van justitie mr. A. J. Kronenberg, tijdelijk belast met het ambt bij het oostelijk ommegaand gerecht;

c. rechter bij het oostelijk ommegaand gerecht mr. J. van Praag, griffier bij het hof van justitie, met handhaving van zijne aanwijzing als lid-plaatsvervanger van gemeld hof;

d. griffier bij het hof van justitie, de heer R. A. Isselt, griffier bij het kantongerecht van Paramaribo.

Met de waarneming van het ambt van griffier bij het kantongerecht van Paramaribo werd verder belast de aldaar werkzaam zijnde adjunct-commies A. C. J. M. Alberga en wel met ingang van 18 September 1916.

Ter voorziening in de vacature van president van den krijgsraad ontstaan door het overlijden van mr. P. Carst, werd, met ingang van 18 September 1916, tijdelijk benoemd mr. P. A. A. Bucaille, tijdelijk lid van het hof van justitie.

Met ingang van 30 September 1916 werd mr. A. J. Kronenberg, op zijn verzoek, eervol ontheven als plaatsvervanger van den kantonrechter van Paramaribo, terwijl met deze betreking werd belast mr. A. B. Bueno.

Bij beschikking van 17 April 1917 n°. 1283, werd met ingang van dien datum benoemd tot plaatsvervangend rechter bij het westelijk ommegaand gerecht, de heer F. Nyon, griffier bij dat gerecht.

§ 3. VOOGDIJRAAD.

Evenals in vroegere jaren bevorderde de raad in 1916 krachtig het erkennen van buiten echt geboren kinderen. Ten overstaan van den ambtenaar van den burgerlijken stand werden in 1916 469 kinderen erkend tegen 524 in 1915, 515 in 1914 en 518 in 1913. Ook nu waren er veel gevallen, waarin ontzetting uit en ontheffing van de ouderlijke macht en voogdij zeer dringend was, doch wegens gebrek aan stichtingen of geschikte voogden werden hiertoe geen verzoeken aan het hof van justitie gedaan. Tot herstel in de ouderlijke macht gingen van den raad ook geen verzoeken uit.

Voor verzorging van minderjaringen ontving de raad f 4419,36 en keerde uit f 4132,17. Het overblijvend bedrag ad f 287,19 moest in 1917 worden uitgekeerd.

Het innen der gelden bleef met zeer veel moeilijkheden gepaard gaan, terwijl, evenals het vorige jaar, zeer veel tijd hieraan moest worden besteed. Vele gelden konden niet worden geïnd.

Buiten de uitkeering van de hierboven vermelde bedragen, hield de raad nog toezicht op het uitkeeren van gelden door vaders, voogden of verwekkers van kinderen ten behoeve van die kinderen en wel tot een gezamenlijk bedrag van ongeveer f 2400. Het geheele bedrag, dat derhalve door bemoeienis van den raad aan minderjarigen ten goede kwam, bedraagt ongeveer f 6819,36 tegen ± f 6700 in 1915.

Ook in 1916 werd niet overgegaan tot het aanstellen van agenten in de districten. Daar het aantal zaken uit het district Nickerie voorgebracht, hoe langer hoe grooter werd, werd den secretaris opgedragen ter plaatse een onderzoek in te stellen of het mogelijk was daar een geschikt persoon te vinden die als agent zou kunnen optreden. Tot dusverre zijn die pogingen niet geslaagd. De districts-commissaris van Nickerie verleenen nog steeds hunne medewerking, waar die van hen verlangd wordt.

30 Augustus 1916 ontviel door overlijden den raad zijn voorzitter, de heer mr. F. Carst; de heer G. Calkoen trad op als waarnemend voorzitter. In 1917 is tot voorzitter benoemd de heer P. Hilfman, tot dan toe secretaris van den raad, in wiens plaats als secretaris werd aangewezen, de heer R. D. Simons, die, met goedkeuring van den Gouverneur, door den voogdijraad in Juli 1916 aan den secretaris was toegevoegd.

§ 4. POLITIE; WERKING VAN VERORDENINGEN.

Buitengewone agenten van politie. Het aantal buitengewone agenten van politie bedroeg op 1 Januari 1917 267 tegenover 252 [1]) op gelijk tijdstip van het vorig jaar.

Vluchtelingen uit Fransch-Guyana. Op het grondgebied der kolonie werden als zonder middel van bestaan aangehouden (met inbegrip van 4, die van het jaar 1915 waren overgebleven) 123 vluchtelingen, afkomstig uit Fransch-Guyana. Uitgezet werden 106, 14 werden in vrijheid gesteld, terwijl 1 is overleden. Op 31 December 1916 waren derhalve nog in verzekerde bewaring 2 vluchtelingen.

Op den oever van de Marowijne werden aangehouden en dadelijk naar den Franschen oever teruggeleid 123 uit Fransch-Guyana afkomstige vluchtelingen.

Arbeidsverordening. Ten overstaan van den ambtenaar, daartoe aangewezen door den commissaris van politie, werden te Paramaribo gesloten voor den arbeid in de goudvelden 1324 overeenkomsten met 830 arbeiders, en voor de inzameling van balata 1887 overeenkomsten met 1483 arbeiders.

Voorts werden voor andere bedrijven 14 overeenkomsten gesloten met 12 arbeiders, t. w.: voor het bewerken van hout en voor onderzoek naar aluminiumerts (bauxiet). Verder werd aan belanghebbenden driemaal de gelegenheid verschaft om op een daartoe vooraf bekend gemaakt tijdstip op plaatsen aan het spoor overeenkomsten te sluiten met bij hen in dienst zijnde arbeiders, die nog niet onder dienstverband, ingevolge de arbeidsverordening, stonden. Bij deze gelegenheden werden 63 overeenkomsten voor den arbeid in de goudvelden gesloten met 63 arbeiders.

Te Albina en te Nieuw-Nickerie werden voor het goudbedrijf gesloten onderscheidenlijk 201 en 8 overeenkomsten met onderscheidenlijk 201 en 8 arbeiders; en voor het balatabedrijf onderscheidenlijk 22 en 1024 overeenkomsten met onderscheidenlijk 22 en 1024 arbeiders.

Met het bewerkstelligen van de bij artikel 44, eerste lid, der verordening, voorgeschreven eindafrekening gaat het thans vrij geregeld toe. Van deze gelegenheid wordt gebruik gemaakt controle uit te oefenen op het al of niet in schuld zijn bij den huurder, terwijl dan tevens wordt aangeteekend, èn aan arbeider èn aan huurder bekend gemaakt, de hoegrootheid van het te deponeeren 2/5 gedeelte van het te goed gemaakte loon, voor een mogelijk, door derden gelegd beslag of eene door den arbeider gedane in pandgeving, een en ander ingevolge artikel 39 der verordening.

Aan beslaggeld en in pandgevingen is in 1916 in het geheel door het kantoor waar de overeenkomsten gesloten worden, geïnd en uitbetaald een bedrag van f 11 777,49[5].

Ter bevordering van een juist en uitvoerig toezicht op de bevoegdheid van arbeiders tot het al dan niet aangaan van een overeenkomst met een anderen dan zijnen laatsten werkgever worden geregeld alphabetische opgaven gedaan aan de districts-commissarissen van Nickerie en Marowijne, vermeldende de namen van arbeiders en huurders die te Paramaribo overeenkomsten hebben aangegaan en voor welk bedrijf. Gelijke opgaven van de te hunnen overstaan gesloten werkovereenkomsten worden door de genoemde districts-commissarissen aan den commissaris van politie toegezonden.

Verzet van wettelijke vertegenwoordigers, als bedoeld bij artikel 3 der verordening, vond in 1916 slechts ten aanzien van 4 minderjarigen plaats.

Het bepaalde bij de artikelen 6 en 60, tweede lid, der verordening werd in 1916 ten aanzien van het balatabedrijf op 4 arbeiders toegepast. Uitsluiting van arbeiders tot de goudindustrie had in dat jaar niet plaats.

Voor eenige groote balata-ondernemingen is het niet mogelijk gebleken om, ingevolge artikel 4 der verordening, onmiddellijk bij het sluiten van de overeenkomst op te geven de plaats waar de arbeider zal worden te werk gesteld, doordien zij concessie tot exploratie en exploitatie op verschillende blokperceelen hebben. De opgave der werkplaats kon eerst worden bekend gemaakt wanneer de uitkomsten betreffende de gedane onderzoekingen bekend zijn.

Het niet vaststellen van de werkplaats in de overeenkomst zoude feitelijk niet overeenkomstig de bepalingen van de Arbeidsverordening zijn, doch de practijk leert dat aan de betrekkelijke bepaling niet altijd kan worden voldaan, zoodat de werkplaats voor het groote seizoen den arbeider ten overstaan van den ambtenaar belast met het sluiten van overeenkomsten werd bekend gemaakt kort voor diens tewerkstelling.

Wijziging van de verordening in bovenbedoelden zin is in overweging.

De veroordeelingen, die in verband met de Arbeidsverordening plaats hadden, waren hoofdzakelijk wegens „het niet betalen hunner arbeiders door huurders ingevolge de contractueele bepalingen".

Terzake hadden 13 veroordeelingen plaats.

Verder hadden de volgende veroordeelingen plaats, t. w.:

1 wegens het niet evacueeren naar eene ziekeninrichting uit hoofde van ziekte (art. 37);

1 wegens het niet in voorraad hebben van eene voldoende hoeveelheid levensmiddelen;

1 wegens het niet voorhanden hebben van de voorgeschreven geneesmiddelen en verbandstoffen (art. 38);

3 wegens het tewerkstellen van arbeiders, die niet ten overstaan van den daarmede belasten ambtenaar eene arbeidsovereenkomst hadden gesloten (art. 50, 1ste lid), en

1 wegens het afbreken van de reis naar de onderneming in strijd met de contractueele bepalingen.

1) In het vorig verslag is abusievelijk vermeld 272.

Opiumverordening. Op 1 Januari 1917 bestond het aantal opiumhandelaars in de kolonie uit 1 groothandelaar en 3 kleinhandelaren, tegenover 1 groothandelaar en 5 kleinhandelaren op gelijk tijdstip van het vorig jaar. De hiervoren bedoelde groothandelaar oefent tevens het beroep van kleinhandelaar uit. Ingevoerd werden in 1916: 271,25 K.G. opium en 571 K.G. ganja; in 1915 bedroeg de invoer 344 K.G. opium en 514 K.G. ganja. De mindere opbrengst van opium in 1916 moet worden toegeschreven aan de moeilijkheden ter verkrijging van dit product ten gevolge van den Europeeschen oorlog. De invoer van ganja ondervond echter daarvan geen stoornis.

In het verbruik van opium door Chineezen en Javanen en van ganja door de Britsch-Indische bevolking kwam geen verandering.

Door de politie werden op ongezette tijden de verkoopplaatsen van de opiumhandelaren bezocht, alsmede de plaatsen waar vermoed werd dat heimelijk opium werd verkocht of gelegenheid tot opiumschuiven werd gegeven.

In 1916 had slechts eene veroordeeling plaats, namelijk tot het betalen van eene geldboete van f 25, subsidiair 1 maand hechtenis, met openbare tewerkstelling, wegens het ongeoorloofd voorhanden hebben van meer dan vijf honderste kilogram opium.

§ 5. GEVANGENISWEZEN.

Voor de sterkte van en de veranderingen in de gevangenisbevolking wordt verwezen naar bijlage E². Uit die bijlage blijkt dat op 31 December 1916 aanwezig waren: in het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia 106, en in de gevangenis te Nieuw-Amsterdam 85 gevangenen.

De gezondheidstoestand onder de gevangenen in het huis van verzekering in het fort Zeelandia was gunstig te noemen. Op 31 December 1915 waren in het militair hospitaal 3 gevangenen onder behandeling. Gedurende 1916 werden naar die ziekeninrichting opgezonden 48 personen, waarvan 6 Fransche vluchtelingen; als hersteld werden ontslagen 48 en 2 overleden, zoodat op 31 December 1916 één gevangene onder behandeling bleef.

De voorschriften met betrekking tot orde en tucht in de gevangenis werden behoorlijk nageleefd en dagelijksche diensten vonden geregeld plaats.

Aan 34 gevangenen werden 44 straffen opgelegd; van deze gevangenen werden 26 eenmaal, 6 tweemalen en 2 driemalen gestraft.

De veroordeelden tot gevangenisstraf met bepaling dat de veroordeelden buiten de gevangenis aan openbare werken zullen worden te werk gesteld en tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling, hebben gedurende het afgeloopen jaar op elken werkdag aan verbetering der wegens en loozing der stad gewerkt. De hoeveelheid van den door hen verrichten arbeid kan moeilijk in cijfers worden uitgedrukt.

De tot enkel gevangenisstraf veroordeelden werden binnen de gevangenis zooveel mogelijk bezigggehouden met het verrichten van huisdienst, het maken en verstellen van gevangeniskleeding, het vlechten van manden, matten van stoelen en het verrichten van timmerwerk.

De arbeid, waaronder begrepen is de huisdienst, leverde in 1916 op f 50,50; de helft hiervan, zijnde f 25,25 werd in de koloniale kas gestort, terwijl de andere helft bestemd is om als uitgaanskas aan belanghebbenden te worden uitgekeerd.

De kosten van den huisdienst bedroegen aan 456 dagen kostloon f 45,60.

Er werd in 1916 uit de gevangenis te Nieuw-Amsterdam, waar de gezondheidstoestand vrij goed was, naar het militair hospitaal opgezonden 1 gevangene, die als hersteld uit die ziekeninrichting werd ontslagen.

Op 1 Januari 1916 waren in de tuchtklasse 7 tot dwangarbeid veroordeelden aanwezig. In den loop van het jaar werden nog 4 tot dwangarbeid veroordeelden daarin geplaatst, terwijl een in de tuchtklasse geplaatste veroordeelde gedurende werkzaamheden buiten de gevangenis ontvluchtte.

Ook in de gevangenis werden de voorschriften betreffende orde en tucht naar behooren nageleefd. Aan 73 gevangenen werden in 1916, 147 straffen opgelegd; van deze gevangenen werden 35 eenmaal, 19 tweemalen, 9 driemalen, 6 viermalen, 2 vijfmalen, 1 zesmalen en 1 zevenmalen gestraft.

De straf van lichamelijke kastijding werd tweemalen toegepast.

De veroordeelden tot dwangarbeid en gevangenisstraf met openbare tewerkstelling werden hoofdzakelijk gebruikt tot:

1. het onderhouden van het station Nieuw-Amsterdam;
2. het onderhouden van den rijweg van station Nieuw-Amsterdam tot plantage Jagtlust;
3. het onderhouden van de quarantaine-plaats post Leyden;
4. het verrichten van werkzaamheden te Paramaribo en in de districten;
5. het kappen van sparren, warimbo, printa, banban, boschtouw en boonenstokken;
6. het kappen van brandhout ten behoeve van deze gevangenis, van het burgerlijk en militair huis van verzekering binnen het fort Zeelandia en van de quarantaine-plaats post Leyden;
7. den quarantaine-dienst;
8. het halen van schelpen;
9. het roeien van vaartuigen, en
10. den huisdienst.

De hoeveelheid van den door hen verrichten arbeid kan moeilijk in cijfers worden uitgedrukt.

De tot gevangenisstraf veroordeelden werden ook in deze gevangenis bezigggehouden met het aanmaken en herstellen van gevangeniskleeding, het vervaardigen van baskieten en mandjes. Voorts werden zij gebruikt voor het verrichten van timmerwerk en voor huisdiensten.

De arbeid der gevangenen, waaronder begrepen de huisdiensten, leverde in 1916 tegen f 0,10 per dag f 216,30 op; hiervan werd de helft in de koloniale kas gestort, terwijl de andere helft als uitgaanskas onder het beheer der commissie van administratie bleef.

De kosten der huisdiensten bedroegen f 181,40.

Aan den heer mr. P. Carst werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend als lid en ondervoorzitter van de commissiën van administratie over het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia en over de gevangenis te Nieuw-Amsterdam ;tot lid van eerstgemelde commissie werd benoemd de heer C. J. Witteveen, directeur van het Departement van Openbare Werken en Verkeer, terwijl het lid dier commissie, de heer A. J. da Costa, benoemd werd tot ondervoorzitter.

Tot ondervoorzitter van de commissie van administratie over de gevangenis te Nieuw-Amsterdam werd benoemd het lid dier commissie, de heer S. H. de Granada, terwijl tot lid in gemelde commissie werd benoemd jhr. mr. H. W. van Asch van Wijck, tijdelijk lid van het hof van justitie.

HOOFDSTUK G.

EEREDIENST.

Voor bijzonderheden omtrent het aantal gedoopten, huwelijken, enz. wordt verwezen naar bijlage F.

Nederlandsch-Hervormde Gemeente. De godsdienstoefeningen werden behoorlijk en geregeld bezicht; als gewoonlijk trokken de morgengodsdienstoefeningen de minste toehoorders.

Evangelische Broedergemeente. Het eindcijfer, dat het aantal van de ingeschreven gemeenteleden aanwijst, was in

December 1916 ± 400 zielen hooger dan in 1915, nadat de gemeente gedurende jaren achteruit was gegaan. Deze vooruitgang moet in hoofdzaak worden toegeschreven aan het feit, dat gemeenteleden, die wegens nalatigheid waren afgeschreven, zich wederom aanmeldden. Overigens heeft ook de ,,Nieuwe Zending" er toe bijgedragen, om het ledental te verhoogen.

Den 25sten Mei 1916 was het 25 jaren geleden, dat een zendingspost met eigen kerk op Domburg werd ingericht. Op 8 en 15 October werden de nieuwe kerken te Fortuin aan de Commetewane en Goed Succes aan de Cottica plechtig ingewijd.

Op 2 en 3 October vergaderde voor de eerste keer de ,,Zendings-Conferentie", eene vereeniging van alle zendelingen der Evangelische Broedergemeente, Europeesche en inlandsche, ter bespreking van practische arbeidsvragen.

De Stadszending heeft wederom goeden arbeid verricht. De Christelijke jongelings-vereeniging, een bijzonder arbeidsgebied van de Stadszending, kon op een eenigszins bevredigend jaar terugzien, en ook de drie meisjes-vereenigingen in de stad, werden door gemeenschappelijke feestvieringen, uitgaande van de Stadszending, nader bij elkander gebracht. Dat de zorg voor de weeskinderen nu beter toegepast kan worden, moet eveneens als eene vrucht der Stadszending worden beschouwd.

In den loop van het jaar werden pogingen aangewend, om eenigen invloed op militairen te verkrijgen. De uitkomsten vielen niet altijd mee, maar waren geenszins ontmoedigend. De Stadszending heeft zich in verbinding gesteld met den Christelijken Militairen Bond voor Oost- en West-Indië.

In den loop van het jaar werd het weer mogelijk de gesloten drie scholen van Charlottenburg, Hecht en Sterk, en Johan en Margaretha te heropenen.

De arbeid onder de Boschnegers kon in 1916 in vollen omvang worden voortgezet. Zelfs werden aan de Marowijne pogingen gedaan, om den invloed der zending nog wat uit te breiden, al was het dan ook maar op zeer bescheiden schaal. Ook aan de Cottica konden vorderingen vastgesteld en eenige nieuwe Christenen in de kerk opgenomen worden. Aan de Boven-Suriname laat zich de invloed der zending niet juist bij hooge cijfers afmeten. Dat dit echter breedere afmetingen heeft aangenomen, bleek hieruit, dat de gemeente te Nieuw-Aurora er toe overging, om uit eigen middelen met het bouwen van een vaste planken-kerk een begin te maken, en dat de gemeente Botopasi dezelfde voornemens heeft. In Djemie en omstreken, het jongste en verst afgelegen station bij den samenloop van de Gran Rio en de Pikien Rio zijn nog weinig vruchten van den arbeid te bespeuren, maar niettemin wint de Evangelie-prediking bodem, zoo zelfs, dat het meest vijandige heidensche dorp, Dahomey, in het afgeloopen jaar den evangelist toegelaten heeft.

In de zending onder de Britsch-Indiërs laat zich een zekere vooruitgang vaststellen. Het aantal volwassen gedoopten was betrekkelijk groot, zoowel te Paramaribo als aan de Commewijne. In dit district zal dit deel van den zendingsarbeid nu voor goed gevestigd worden door de oprichting te Alkmaar van een vasten zendingspost.

Aan de Saramacca is het nog niet mogen gelukken, vasten voet te krijgen, alhiewel daar al lang de arbeid onder de Britsch-Indiërs aan den gang is.

Wat de zending onder de Javanen betreft, was de algemeene toestand recht bevredigend. De arbeid bepaalde zich tot de bevestiging van de reeds verkregen uitkomsten, en het pleit voor de inwendige kracht dezer zending, dat op Leliëndaal de godsdienstoefeningen in een grooter lokaal moesten worden gehouden, omdat het oude lokaal geen voldoende plaats meer bood.

De werkzaamheid in Nickerie werd opnieuw ter hand genomen; er werd daar tijdelijk een evangelist geplaatst.

Einde December 1916 waren in dienst der zending 31 geordende zendelingen, waaronder 8 inlanders, 7 niet geordende zendelingen, waaronder 5 in de afdeeling van zaken; 35 vrouwen (allen Europeesche), waaronder 1 onderwijzeres en 5 liefdezusters.

Roomsch-Katholieke Gemeente. Op 31 December 1916 bestond de zending, behalve uit den apostolischen vicaris, monseigneur Th. A. L. M. van Roosmalen, uit 7 bezoldigde geestelijken van den tweeden rang, 2 geestelijken van den tweeden rang die pensioen genieten en 23 niet bezoldigde geestelijken, van wie 7 zich hoofdzakelijk aan het onderwijs wijden. Voorts waren aanwezig:

16 leekebroeders, die ten behoeve van de missie en van de geestelijken verschillende werkzaamheden verrichten;

16 fraters der congregatie van O. L. Vr. Moeder van Barmhartigheid te Tilburg, die zich wijden aan het onderwijs en de verpleging der weesjongens;

76 soeurs van Roosendaal (van wie 45 in het gesticht aan de Gravenstraat, 23 in het gesticht aan de verlengde Keizerstraat, 3 te Coronie en 5 te Nieuw-Nickerie), die zich wijden aan het onderwijs en de verpleging van weesmeisjes, en

40 zusters der congregatie O. L. Vr. Moeder van Barmhartigheid te Tilburg, die de melaatschen verzorgen in de Gerardus Majellastichting, die zieken verplegen in het Roomsch-Katholiek ziekenhuis en nog een twaalftal oude en gebrekkige vrouwen; tevens hebben zij de zorg voor ,,Rajpur", het opvoedingsgesticht voor Britsch-Indische kinderen.

HOOFDSTUK H.

INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID.

§ 1. KERKELIJKE ARMENZORG.

De diaconie van de Nederlandsch-Hervormde gemeente ondersteunde door geregelde bedeeling gedurende het gansche jaar 48 personen, terwijl enkele armen tijdelijk werden bedeeld. Bovendien verleende zij 67 giften voor eens. Ook dit jaar legde de voortdurende druk der huidige tijdsomstandigheden zware lasten op deze afdeeling van kerkelijk bestuur. De geldmiddelen waren op verre na niet toereikend om overal, waar inderdaad behoefte bleek te bestaan, krachtig hulp te bieden; men moest zich tot de meest dringende gevallen bepalen.

De zes in de diaconiestichting opgenomen personen leden zeer onder de prijsstijging der eerste voedingsmiddelen: om hen te gemoet te komen werd de maandelijksche geldelijke ondersteuning, welke zij naast de vrije huisvesting genieten, verhoogd. De diaconessen-vereeniging ,,Liefdewerk" bleef hulp verleenen voor de stille armen; 16 personen werden door haar vast bedeeld en daarnaast tijdelijk nog enkelen.

Weesvoogden dier gemeente bedeelden met behulp van de gouvernementsbijdrage 57 weezen; op 31 December bedroeg dit aantal 48.

De lessen in nuttige handwerken werden geregeld gegeven.

De armvoogdij der Evangelisch-Luthersche gemeente bedeelde 17 ouden en gebrekkigen tot een bedrag van ruim f 1100. Met behulp van de gouvernementsbijdrage ondersteunde de weesvoogdij dier gemeente gemiddeld 23 weezen met geld en met kleeding.

Bovendien droeg de Luthersche weesvoogdij een derde deel van de kosten van verzorging van de weezen van de Vereenigde Protestantsche gemeente te Nickerie.

De leergang in nuttige en fraaie handwerken voor de weezen werd door sommige leerlingen geregeld bezocht. Zes leerlingen bezochten den leergang in het machineschrijven; aan enkele andere meisjes — niet weezen — werd toegestaan dezen cursus te volgen.

De Evangelsche Broedergemeente bedeelde op 31 December 1916 262 weezen, t. w. 124 jongens en 138 meisjes.

De Roomsch-Katholieke gemeente verpleegde met behulp van de gouvernementsbijdrage 225 weezen, waarvan 56 jongens en 49 meisjes in de weeshuizen; de overigen waren bij ingezetenen uitbesteed.

Het armbestuur der Nederlandsch-Israëlietische gemeente bedeelde 30 personen.

Het armbestuur der Portugeesch-Israëlietische gemeente verleende gedurende 1916 aan 16 behoeftige personen en huisgezinnen maandelijks onderstand, terwijl het aan eenige gemeenteleden eene tijdleijke tegemoetkoming verstrekte.

§ 2. ARMENZORG VAN BESTUURSWEGE.

In het weldadigheidsgesticht „'s Landsgrond Boniface" werden op 31 December 1916 verzorgd 291 personen, namelijk 208 mannen, 81 vrouwen, 1 jongen en 1 meisje, alzoo 4 personen minder dan op het einde van 1915, toen het aantal verpleegden 295 bedroeg.

Buiten het gesticht werden verpleegd 81 personen, t.w. 29 mannen en 52 vrouwen tegen 80 personen, waarvan 31 mannen en 49 vrouwen, op 31 December 1915; één behoeftigde buiten het gesticht werd met geld gesteund.

Na aftrek van het alimentatie-geld aan den behoeftige buiten het gesticht en van den door den agent-generaal aan behoeftigde immigranten verstrekten onderstand, bedroegen de kosten voor voeding der verpleegden binnen en buiten het gesticht in 1916 f 42 272, dat is gemiddeld per hoofd per jaar en per dag onderscheidenlijk

	per jaar	per dag
	f 110,— en	f 0,31[1]
tegen in 1915	118,— „	0,32
„ „ 1914	91,57 „	0,25
„ „ 1913	100,38 „	0,27
tegen in 1912	f 88,82 en	f 0,24

In bijlage F[1] zijn staten *a* en *b* opgenomen, aantoonende den loop der bevolking van het gesticht en de verdeeling dier bevolking naar den landaard.

Het aantal van gouvernementswege ondersteunde weezen, over wie onder het beheer van de commissie van regenten van „'s Landsgrond Boniface" de verschillende kerkelijke armbesturen onmiddellijk toezicht uitoefenden, bedroeg einde December 564. De verdeeling van dit aantal over de verschillende godsdiensten, alsmede de voorgevallen veranderingen, kunnen blijken uit bijlage F[1] staat *c*.

Voor de ondersteuning van weezen werd uit de koloniale kas uitgegeven f 30 800, te weten:

aan de Hervormde Gemeente	f 7 100
„ „ Evangelisch Luthersche Gemeente	3 700
„ „ Evangelisch Broedergemeente	10 000
„ „ Roomsch-Katholieke Gemeente	10 000

§ 3. BIJZONDERE MELAATSCHENINRICHTINGEN.

In de inrichting „Bethesda" van de Protestantsche vereeniging tot verpleging van melaatschen werden op 31 December 1916 52 melaatschen verpleegd en in de „Gerardus Majella-stichting", de inrichting van de Roomsch-Katholieke zending voor de verpleging van melaatschen, 113.

Voor verdere bijzonderheden omtrent deze inrichtingen wordt verwezen naar het verslag van den burgerlijken geneeskundigen dienst, hoofdstuk J.

HOOFDSTUK I.

ONDERWIJS EN KOLONIALE BOEKERIJ.

I. ONDERWIJS.

§ 1. *Algemeene mededeelingen.* In eenige leemten in de verordening van 2 Januari 1904 (G. B. n°. 15) werd voorzien door eene wijziging van art. 6 dier verordening bij de verordening van 24 November 1916 (G. B. 1917 n°. 48).

Bij beschikking van 26 Januari 1916 n°. 363 werd de gouvernements-accountant tijdelijk belast met het geven van het onderwijs in het boekhouden aan de Hendrikschool.

In de commissie van onderwijs kwam verandering door het overlijden van den secretaris, mr. P. Carst, en het eervol ontslag aan het lid A. van 't Hoogerhuys, verleend bij beschikking van 31 Augustus 1916 n°. 3339, waarbij hij tevens benoemd werd tot eerelid van genoemde Commissie. Tot secretaris is benoemd het lid A. T. Oliviera. In de beide opengevallen plaatsen was op 31 December 1916 nog niet voorzien.

In de maand September 1916 werden aan de Hendrikschool tot hoogere klassen bevorderd 328 leerlingen, t.w. 203 jongens en 125 meisjes. Niet bevorderd werden 50 leerlingen, t.w. 28 jongens en 22 meisjes. Aan het examen heeft één leerling geen deel genomen.

Het getuigschrift voor volbrachte studie aan die school is uitgereikt aan 24 leerlingen der achtste klasse, nl. 21 jongens en 3 meisjes, terwijl het aan 6 leerlingen moest worden geweigerd. Op 31 December 1916 bedroeg het aantal leerlingen 425, t.w. 251 jongens en 174 meisjes.

Aan de tweede openbare school voor uitgebreid lager onderwijs, de Van-Sypesteynschool, werden tot hoogere klassen bevorderd 176 leerlingen, t.w. 96 jongens en 80 meisjes, terwijl 16 jongens en 16 meisjes niet tot eene hoogere klasse konden worden toegelaten. Aan het examen heeft 1 leerling geen deel genomen. Aan 5 leerlingen, t.w. 2 jongens en 3 meisjes, van de 8ste of hoogste klasse werd het getuigschrift bedoeld bij art. 26 van het huishoudelijk reglement uitgereikt. Op 31 December 1916 bedroeg het aantal leerlingen 239, t.w. 125 jongens en 114 meisjes.

De St. Paulusschool, eene Roomsch-Katholieke school voor uitgebreid lager onderwijs, telde op 31 December 1916: 283 leerlingen, allen jongens. Aan 4 leerlingen werd het getuigschrift van volbrachte studie aan die school uitgereikt.

Het Surinaamsch onderwijzers-genootschap telde op 31 December 1916: 126 leden, nl. 51 dames en 75 heeren en 4 eereleden.

Het onderwijzersgenootschap „Broederschap" telde toen 50 leden.

De muziekschool van den heer J. N. Helstone te Paramaribo had op 31 December 1916: 18 leerlingen.

De vereeniging tot bevordering van het onderwijs voelde als elke instelling van weldadigheid den druk der tijden niet alleen in hare geldmiddelen maar ook en vooral in het beroep om hulp in het verschaffen van schoeisel en kleeding. Het aantal leden bedroeg op 1 Januari 83 en op 31 December 70. De lezing over typhus door den officier van gezondheid C. Bonne, voor de vereeniging gehouden, is door hem afgestaan om ten bate van het fonds kinderkleeding en schoeisel in druk te worden uitgegeven. Aan behoeftige leerlingen zijn 198 pakjes en 128 paar schoenen verstrekt.

Het schoolmuseum telt 120 betalende leden. Op 136 zittingsdagen is het getal bezoekers 1363 geweest. Van de studieboeken is een druk gebruik gemaakt. De boekenlijst is gereed gekomen. Eene ernstige moeilijkheid is voor het bestuur ontstaan door het te niet gaan van de meeste der opgezette dieren. Alle middelen om het kwaad te stuiten hebben tot nu toe gefaald.

De Ambachtsschool te Paramaribo telde op het einde van het schooljaar 32 leerlingen en 60 toehoorders. Het bestuur heeft aanleiding gevonden het leerplan te herzien en heeft daartoe eene commissie benoemd, die zal trachten in den loop van 1917 met haar arbeid gereed te komen vóór den aanvang van het nieuwe schooljaar. Eene groote moeilijkheid is en blijft de toekomst van de gediplomeerde leerlingen. Een gedeelte kan geen plaatsing vinden. Aan het eind van het schooljaar werd het volledig getuigschrift uitgereikt aan 1 leerling en dat voor practijk aan 2 leerlingen. Van de toehoorders ontving er één het volledig getuigschrift, één dat voor hand- en bouwkundig teekenen en één dat voor handteekenen.

Van den leergang tot opleiding voor het examen van machinist valt te vermelden, dat voor den leergang 1917 zich aanmeldden 19 personen: allen werden geneeskundig goed gekeurd. Van dezen werden er 4 toegelaten. Aan 6 leerlingen werd het eindgetuigschrift uitgereikt.

Van deze beide inrichtingen is eene kleine inzending te zien geweest op de school- en onderwijstentoonstelling te 's Gravenhage bij gelegenheid van het Koloniaal-Onderwijscongres.

De hoedenvlechtschool van het Comité voor de vlechtindustrie in Suriname telde op 1 Januari 62 leerlingen en wel 38 op den voormiddag- en 24 op den namiddag-leergang en op 31 December waren deze getallen onderscheidenlijk 92, 44, 48. Bij het in Juni gehouden examen werd door 10 leerlingen diploma A, door 15 diploma B en door 6 diploma C behaald. In Augustus werd begonnen met het vlechten van een hoed voor H. K. H. Prinses Juliana, die op 15 November per K. W. I. M. verzonden werd. Veel moeite leverde de aanschaffing van stroo van de Carludovica palmen op, die eerst eenige jaren geleden hier ingevoerd werden. Van Mauritiusstroo, waarvan eene groote door het Boschwezen geleverde hoeveelheid aanwezig is, worden zoo goed als geen hoeden gevlochten. Het wordt meestal door beginnelingen gebruikt om het hoedenvlechten te leeren. Afval van dit stroo wordt in de werkplaats van de Stadszending voor allerlei vlechtwerk gebruikt.

De Surinaamsche padvinders-vereeniging telde op 31 December 1916 156 jongens en 45 meisjes. Er zijn 4 troepen, waarvan eenige der oudste de proeven voor padvinder 2de klasse hebben afgelegd. De groote belangstelling van padvinders en leiders, die zich openbaarde bij het beoefenen van verschillende openluchtspelen, het houden van roeioefeningen, het geven van gymnastieklessen en lessen in eerste hulp bij ongelukken, het houden van een bloemententoonstelling, enz. verslapte langzamerhand.

Het *internaat tot opleiding van jongelieden tot verschillende beroepen* van de firma C. Kersten & Co. toont, wat het aantal leerlingen betreft, een vooruitgang van 29 tot 40 jongens. Op 31 December zou het aantal 42 zijn geweest, als niet 2 jongens wegens gebleken ongeschiktheid waren verwijderd. Van deze 40 jongens worden er opgeleid voor smid 3, voor bakker 8, voor schoenmaker 1, voor timmerman 8, voor winkelbediende 16, voor schrijnwerker 1, terwijl 3 op het hoofdkantoor handelsadministratie leeren. Voor de lessen zijn de leerlingen in twee groepen verdeeld. Op de eerste drie werkdagen der week krijgt de eerste groep onderwijs en op de overige werkdagen de andere. Er wordt aan allen onderwijs gegeven in Nederlandsch, rekenen, schrijven, rondschrift, aardrijkskunde, Engelsch, teekenen en godsdienst, waarbij voor de jongens, die voor den handel worden opgeleid, gevoegd is boekhouden, handelscorrespondentie en handelsaardrijkskunde.

De gezondheidstoestand is over het algemeen vrij goed geweest. De proef, die opnieuw genomen is met de aanstelling van een opzichter voor het houden van toezicht, is geheel mislukt. Nu wonen de jongens groepsgewijze in drie verschilende huizen en is voor iedere groep een jongen aangewezen om toe te zien. Deze proef is over het algemeen meegevallen.

Het kinderhuis te Saron. Op 31 December bedroeg het getal verpleegden 11 meisjes en 23 jongens of 3 meer dan in den aanvang van het jaar door de opneming van 10 nieuwe kinderen en de afschrijving van 7, van welke laatsten 3 geplaatst werden als dienstmeisjes en 3 bij den landbouw. Een der jongens kwam op de kostschool voor landbouwleerlingen, die in October op de plantage Beekhuizen der firma C. Kersten & Co. geopend werd.

De gezondheidstoestand was over het algemeen bevredigend; zoo ook het gedrag der leerlingen.

De opbrengst van den door de kinderen bewerkten tuin was ruim, een gevolg van de in 1915 begonnen stelselmatige bewerking.

Ofschoon ook deze nuttige instelling lijdt onder den druk der bijzondere omstandigheden, bijv. door het uitblijven van bezendingen kleeren uit het buitenland, zijn de gemiddelde verplegingskosten per leerling maar ruim f 4 hooger geweest dan het vorige jaar.

De jaarlijksche bijdragen beliepen f 1636,62 en de giften voor eens f 928,79. De totale inkomsten bedroegen f 5254,26.

De *knip- en handwerkscholen* van de Roomsch-Katholieke zusters telden op 31 December 1916 49 leerlingen, tegen 65 bij het einde van 1915.

Het Roomsch-Katholieke *Jongelingenpatronaat* telde op 31 December 50 leden en 24 adspirant-leden. Elken avond, uitgezonderd des Zaterdags, werd vergaderd. Les werd gegeven in Nederlandsch, Engelsch, rekenen, gymnastiek, teekenen en zang.

Het Roomsch-Katholieke *Meisjespatronaat* aan de Gravenstraat telde 117 leden, 57 in de eerste en 60 in de 2de afdeeling. Van het patronaat aan de Keizerstraat bedroeg het ledental 60.

Aan beide patronaten wordt herhalingsonderwijs gegeven en bovendien nog les in handwerken, gymnastiek en zang, terwijl de leden tevens toegang hebben tot de vlechtschool, die verbonden is aan het patronaat aan de Gravenstraat. Deze school telde op 31 December 72 leerlingen, waarvan 25, 19 en 15 leerlingen onderscheidenlijk diploma A, B en C bezitten.

De voornaamste gebeurtenis, welke zich in het Roomsch-Katholiek *Opvoedingsgesticht voor kinderen van Britsch-Indische immigranten Rajpur* heeft voorgedaan, is de overneming van het beheer door de Eerwaarde Zusters van Liefde. Van de 50 jongens werden de grootste uitsluitend voor tuinarbeid gebruikt; de overige bezochten de school, maar legden zich buiten de schooluren ook op tuinarbeid toe. De in 1915 ingevoerde gedrag- en werkboekjes beantwoordden aan het doel. Tot opening van eene nieuwe inrichting, waar de grootere jongens de gelegenheid vinden zich verder practisch in den landbouw te bekwamen, is het bestuur nog niet kunnen overgaan door gebrek aan geld.

§ 2. *Bewaarschoolonderwijs.* Na afloop van den leergang van mejuffrouw van Rinsum om het bewaarschool-

onderwijs in andere banen te sturen, is men op de verschillende bewaarscholen zooveel mogelijk in den nieuwen koers blijven gaan.

Het overgroote deel der leerlingen van den bewaarschoolonderwijsleergang vergadert maandelijks ter bespreking van verschillende zaken, dat onderwijs rakende, en tracht de leerstof aan te passen aan de Surinaamsche omgeving.

Een overzicht van de bevolking der bewaarscholen geeft bijlage G[1].

§ 3. *Opleiding van onderwijzers.* De opleiding voor onderwijzer van den 4den en den 3den rang heeft in hoofdzaak plaats in de Gouvernementsnormaalschool. Enkele Katholieke meisjes volgen voor het examen voor den 4den rang een bijzonderen leergang der Soeurs Franciscanessen, terwijl opleiding voor den 4den en den 3den rang ook plaats heeft door enkele onderwijzers.

Ten aanzien van de toelating tot de Normaalschool is bepaald:

1. dat met betrekking tot den leeftijd als eisch voor toelating tot het eerste leerjaar gesteld wordt, dat de leerling zijn 15de jaar is ingetreden:

2. dat leerlingen, die de 7de en 8ste klasse der Hendrikof der St. Paulusschool met vrucht hebben doorloopen, zonder examen worden toegelaten, onderscheidenlijk tot het tweede en het derde leerjaar der Normaalschool, behoudens het voldoen aan de gestelde leeftijdsgrenzen en een aanvullingsexamen in die vakken, welke aan beide genoemde scholen niet onderwezen worden.

Bij beschikking van 23 October 1916 n°. 3948 is het reglement der Normaalschool gewijzigd met het doel om de kweekelingen practisch werkzaam te stellen aan de scholen.

De practische werkzaamheid is verplicht voor alle leerlingen van het tweede leerjaar der Normaalschool en voor die van het derde en vierde leerjaar, voor zoover zij nog niet als onderwijzer(es) van den 4den rang eene plaats hebben gekregen.

Dientengevolge zullen de meeste 4de-rangers ten minste één jaar practisch werkzaam geweest zijn, voordat het onderwijs in eene klasse aan hen opgedragen wordt.

In de vakken van onderwijs kwam geen verandering. Sedert 1 April 1917 is echter een aanvang gemaakt met uitbreiding van de lesuren voor het geven van schrijfonderwijs aan de leerlingen.

Wat de uitkomsten van het onderwijs aan de Normaalschool betreft, valt te vermelden, dat van de 11 mannelijke leerlingen van het tweede leerjaar 10 verlof gekregen hadden om zich aan het 4de-rangsexamen te onderwerpen; zij slaagden allen. Van de 11 vrouwelijke kweekelingen werd dit verlof slechts aan 5 verleend, waar er slechts 2 slaagden. Van de 5 mannelijke leerlingen van het 4de leerjaar werd aan 5 verlof verleend, die allen slaagden doch van de 7 der 9 vrouwelijke, aan wie verlof verleend was, slaagden er slechts 3.

Voor een overzicht der klassebevolking wordt verwezen naar bijlage G 2.

Van het in October gehouden toelatingsexamen is het verslag opgenomen in het *Gouvernements-advertentieblad* van 5 December 1916 n°. 101.

Van de 54 jongelieden, die in alle vakken onderzocht moesten worden, kwamen slechts 15 voor toelating in aanmerking.

Bij beschikking van 30 September 1916 n°. 3694 werd besloten eene proef te nemen met de instelling van een tweejarigen 2de-rangsleergang en bepaald, dat, indien de aanvraag er voor groot genoeg zou zijn, bij de opening van den leergang tevens een aanvang gemaakt zou worden met de lessen van het 2de leerjaar. Uit de aanmelding bleek, dat deze inrichting in eene groote behoefte voorziet. Want voor elk leerjaar meldden zich 15 leerlingen aan. Er wordt 10 uur per week les gegeven: in lezen, Nederlandsche taal en letterkunde 2 uur, rekenen 2 uur, vormleer, aardrijkskunde, opvoedkunde, geschiedenis, natuur-, plant- en dierkunde elk 1 uur door de personen, die met het onderwijs in dezelfde vakken aan de Normaalschool belast zijn. De kosten bedragen maar ongeveer f 500 meer dan de opbrengst der lesgelden.

§ 4. *Examens ter verkrijging van eene akte van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.* Over de in October gehouden onderwijzersexamens, waarvan het verslag is opgenomen in het *Gouvernements-advertentieblad* van 5 December 1916 n°. 101, valt het volgende op te merken.

In de wijze van afnemen van dit examen zijn eenige veranderingen aangebracht, waarvan de voornaamste zijn:

1°. het schriftelijk onderzoek in geschiedenis is voor alle rangen vervallen, evenals dat in onderwijs- en opvoedkunde voor den 4den rang;

2°. het getal deskundigen is uitgebreid, zoodat in elk vak door één deskundige wordt geëxamineerd;

3°. de rangexamens zijn in de morgenuren afgenomen;

4°. van elken candidaat is van het mondeling onderzoek in elk vak een verslag opgemaakt;

5°. bij het schriftelijk en het mondeling onderzoek is aan de candidaten een kwartier rust toegestaan;

6°. elken dag is na afloop van het mondeling onderzoek de uitslag aan de candidaten medegedeeld en aan de geslaagden de akte uitgereikt.

Nu gelijkstelling verkregen is van de Surinaamsche onderwijzersakte van den 3den en hoogeren rang met de onderwijsakten in Nederland en van de werkzaamheden van Surinaamsche onderwijzers aan Surinaamsche scholen met die, welke tot nu toe vereischt zijn als stage, ten einde te worden toegelaten tot het afleggen van het examen van de hoofdonderwijzersakte, is het behalen van de hoofdonderwijzersakte voor de Surinaamsche onderwijzers in zooverre vergemakkelijkt, dat zij niet gedwongen zijn eerst de onderwijzersakte te behalen en daarna twee jaar practisch als onderwijzer in eene moederlandsche school werkzaam te zijn.

Met het oog op de wenschelijkheid om het afnemen der examens ter verkrijging van eene akte voor landbouwkunde te doen plaats hebben van wege het Departement van den Landbouw zijn bij verordening van 7 Juli 1916 (G. B. 1917, n°. 2) de artt. 5, 17 en 27 van de onderwijsverordening van 8 December 1876 (G. B. 1877, n°. 10) gewijzigd.

§ 5. *Scholen.* Volgens bijlage G[3] bedroeg op 31 December 1916 het getal scholen te Paramaribo voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs 29 en in de districten 43, of 4 meer dan in het voorgaande jaar. Drie hiervan zijn heropende scholen van de Evangelische Broedergemeente en 1 is eene nieuwe bijzondere niet-ondersteunde school op Uitkijk.

Voor de verdeeling van de scholen in niet-ondersteunde van ingezetenen, gouvernementsscholen en ondersteunde scholen van verschillende vereenigingen wordt naar dezelfde bijlage verwezen, evenals voor de verdeeling in gemengde, jongens- en meisjesscholen.

Van de 5 niet-ondersteunde scholen zijn 4 en van de 7 gouvernementsscholen te Paramaribo 2 scholen voor uitgebreid lager onderwijs.

Op eenige openbare districtsscholen wordt ook onderwijs gegeven in het Hindostansch, evenzoo op twee scholen der Evangelische Broeder Gemeente, waarvan 1 in de stad, zoomede op eene school der Roomsch-Katholieken bij Paramaribo.

Verder zijn er 10 scholen voor de Boschnegers, waarvan 9 van de Evangelische Broeder Gemeente en 1 van de Roomsch-Katholieken.

Op de scholen voor de Boschnegers wordt bij het onderwijs nog veel gebruik gemaakt van de Negerengelsche taal.

§ 6. *Onderwijzend personeel.* Een overzicht van het getal onderwijzers van de verschillende rangen, die bij het gewoon en uitgebreid lager onderwijs op 31 December 1916 werkzaam waren, benevens van de vakonderwijzers en de niet gediplomeerde leerkrachten, wordt gegeven in bijlage G[4]. Onder de cijfers zijn niet begrepen die van het personeel der scholen voor de Boschnegers, der bewaarscholen en der Gouvernements-normaalschool. Van de 58 niet-gediplomeerde leerkrachten zijn werkzaam op Gouvernementsscholen 23, op niet-ondersteunde scholen van ingezetenen 7, op de ondersteunde scholen der Evangelische Broeder Gemeente 18, op die der Roomsch-Katholieke geestelijken 6, op de onder-

steunde school der vereeniging ,,African Methodist Episcopal Church'' 3 en op de ondersteunde school van de vereeniging ,,Vrije Evangelisatie'' 1.

§ 7. *Schoolgaande kinderen.* Op de scholen voor lager onderwijs waren op 31 December 1916 ingeschreven 10 708 leerlingen, eene vermeerdering dus van 327, of 224 jongens en 103 meisjes. Hiervan gaat ruim 0,7 op de scholen te Paramaribo.

Rekening houdende met de gouvernementonderwijzers, die met buitenlandsch verlof afwezig waren, had men in de stad 269 leerkrachten op 7505 leerlingen en in de districten 80 leerkrachten op 3203 leerlingen, of 1 onderwijzer op onderscheidenlijk 26,9 en 40 leerlingen. Het groote verschil in de verhouding der getallen schoolgaande jongens en meisjes in de stad in de districten vindt voor een aanzienlijk deel zijne verklaring in de zeden der Britsch-Indiërs. Wel trachten de vooraanstaanden onder deze immigranten hunne minder ontwikkelde landgenooten van het verkeerde in hunne opvattingen omtrent het onderwijs aan meisjes te overtuigen, maar veel uitwerking is daarvan nog niet te bespeuren.

Voor verdere bijzonderheden wordt verwezen naar bijlagen G[3], [5], [6] en [7].

§ 8. *Schoolbezoek.* Bijlage G[3] geeft o. m. een overzicht van de gemiddelde opkomst per dag en per honderd voor Paramaribo en de districten afzonderlijk en voor de soorten der scholen. Het eindcijfer geeft een kleinen vooruitgang aan, welke veroorzaakt wordt door beter schoolbezoek der meisjes zoowel in de stad als in de districten. Kon over 1915 alleen vooruitgang bespeurd worden op de niet-ondersteunde scholen, voor dit jaar kan vastgesteld worden, dat in Paramaribo het schoolbezoek is vooruitgegaan op de Gouvernementsscholen en op de scholen der Evangelische Broeder Gemeente en de Roomsch-Katholieke scholen, en achteruit is gegaan op de school der vereeniging ,,Vrije Evangelisatie'' en die der ,,African Methodist Episcopal Church''.

In de districten is het schoolbezoek achteruitgegaan op de scholen der Evangelische Broeder Gemeente en vooruit op die van het Gouvernement en op die der Roomsch-Katholieke scholen.

Het verschijnsel, dat het verzuim op de openbare scholen in de districten grooter is dan dat op de bijzondere, vindt zijne verklaring in het feit, dat de kinderen der immigranten hoofdzakelijk de eerstgenoemde scholen bezoeken. De Javaansche en Britsch-Indische leerlingen verzuimen veel. Zeer duidelijk komt de invloed hiervan op het percentsbewijze berekend schoolverzuim te voorschijn in het district Beneden-Para. Op de scholen te Onverwacht, Bersaba en Marianella, die zoo goed als uitsluitend door creolen bezocht worden, bedraagt het verzuim ond. 7,5 en 2 t. h., terwijl op die te Lelydorp en Helena Christina met eene overwegende bevolking van immigranten-kinderen, het verzuim 28 en 31 pct. bedraagt. De grootste gemiddelde opkomst in de districten hebben gehad Marianella, Bersaba, Onoribo, Albina (Roomsch-Katholieke school), Onverwacht en Nieuw-Nickerie (Gouvernementsschool) met resp., 98, 95, 94, 94, 93 en 93 pct., de slechtste Alkmaar, Nieuw-Meerzorg en Domburg, — met hoofdzakelijk eene immigranten-bevolking — met onderscheidenlijk 57, 61 en 65 t. h.

Een groot deel van de verzuimen der immigranten-kinderen houdt verband met werkzaamheden bij den landbouw.

Om eene zuiverder opgave van de onwettige verzuimen te krijgen en eene gemakkelijker berechting der overtredingen van de verordening op den leerplicht, is bij beschikking van 5 Mei 1916 n°. 1787 het model van het verzuimregister, bedoeld bij art. 19 van de verordening van 8 December 1876 (G. B. 1877 n°. 10) en dat van het uittreksel uit bedoeld register gewijzigd.

In vergelijking met andere jaren zijn vele vervolgingen ingesteld wegens overtredingen van de bepalingen op den leerplicht.

§ 9. *Schoolgebouwen en onderwijzerswoningen.* Op 7 November werd het nieuwe schoolgebouw te Onverwacht in gebruik genomen.

§ 10. *Schoolspaarbank.* Op 1 Januari was er bij den inspecteur voor het onderwijs geen overschot in kas. Het geheele van 1 Januari tot 31 December bij hem gestorte bedrag beliep f 2943,50. Hiervan werd f 27 aan een leerling teruggegeven, zoodat het saldo was f 2916,50. Voor de schoolspaarbank deed hij in de Koloniale Postspaarbank storten een bedrag van f 2541,50, zoodat hij op 31 December in kas had f 375.

Op 31 December 1915 was in de Koloniale Postspaarbank een overschot belegd van f 1392, dat nog niet op naam van scholen was ingeschreven. Met het in 1916 aldaar belegd bedrag van f 2541,50 maakt dit een som van f 3933,50.

De Koloniale Postspaarbank schreef een bedrag van f 2847 op naam van scholieren over, zoodat op 31 December een overschot bleef van f 1086,50.

Van de invoering der schoolspaarbank in Mei 1882 tot 31 December 1916 stortten de onderwijzers: na aftrek van de uitkeering door den inspecteur gedaan bij het sluiten van scholen als anderszins, te zijnen kantore f 162 304,50, waarvan f 160 843 op naam van scholieren werd ingeschreven.

Op 31 December 1916 namen 3383 scholieren aan het sparen deel, zijnde ruim 31,5 ten honderd van het getal schoolgaande kinderen, dat op dien dag 10 708 bedroeg.

Op denzelfden dag waren 1578 scholieren in het bezit van boekjes der Koloniale Postspaarbank, zijnde ruim 14,5 ten honderd van het getal schoolgaande kinderen en ruim 46,5 ten honderd van het getal deelnemers aan het sparen.

De Koloniale Postspaarbank gaf op naam van scholieren, wier spaarpenningen een gulden of veelvouden hiervan bedroegen, 490 boekjes uit; hiervan kwamen:

Te Paramaribo:	
op de niet-ondersteunde scholen van ingezetenen	38
op de Gouvernementsscholen	145
op de ondersteunde scholen der Evangelische Broeder Gemeente	53
op de ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	80
op de ondersteunde school van de Vereeniging Vrije Evangelisatie	23
Te zamen	339
In de districten:	
op de Gouvernementsscholen	106
op de ondersteunde scholen der Evangelische Broeder Gemeente	13
op de ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	32
Te zamen	151

II. KOLONIALE BOEKERIJ.

Voor het afgeloopen jaar is wederom vooruitgang in het bezoek der Boekerij vast te stellen, waarvan in bijlage G[8] een overzicht gegeven wordt. Waarschijnlijk staat deze toenemende belangstelling in nauw verband met de vermeerdering van het aantal boekwerken, welke in 1915 en 1916 te zamen 375 heeft bedragen en nog grooter zou geweest zijn, als alle bestellingen hadden kunnen worden uitgevoerd. De aanwinsten zijn opgeschreven en de aanvulling der boekenlijst zal waarschijnlijk in 1917 in de kolonie verspreid worden.

Het reglement van de boekerij is herzien.

HOOFDSTUK J.

GENEESKUNDIGE DIENST.

Burgerlijke geneeskundige dienst.

Geneesheeren. Op 31 December 1916 waren te Paramaribo werkzaam 11 burgergeneesheeren, waaronder 2 artsen; ook waren 2 districtsgeneesheeren (artsen) tijdelijk werkzaam in het militair hospitaal, die, evenals de 3 officieren van gezondheid aan deze inrichting, ook particuliere praktijk uitoefenen.

In de districten was de geneekundige dienst opgedragen aan 13 geneesheeren, waaronder 3 artsen, terwijl 3 der te Paarmaribo gevestigde geneesheeren tijdelijk belast waren met den dienst in een deel der aan de stad grenzende districten.

Apothekers, drogisten, tandheelkundigen en vroedvrouwen. Het aantal te Paramaribo gevestigde apothekers bedroeg 16 en het aantal drogisten 10; het aantal tandheelkundigen 2; het aantal vroedvrouwen met getuigschrift 12 en het aantal vroedvrouwen zonder getuigschrift, die toestemming hebben om buiten Paramaribo verloskundigen bijstand te verleenen, 2.

In het district Nickerie waren gevestigd 1 apotheker en 2 vroedvrouwen, en in elk van de districten Coronie en Marowijne 1 vroedvrouw.

Malaria. Hoewel het aantal gevallen van malaria in den Saramaccapolder belangrijk minder geworden is, werd de kinineverstrekking nog geregeld voortgezet; evenals in het vorige jaar was hiermede een ziekenverpleger belast.

Yaws. In 1916 werden in het militair hospitaal behandeld 3931 yawslijders met 534 inspuitingen van neo-salversan, van welke 457 intramusculair en 77 intraveneus. De intraveneuse behandeling duurde gemiddeld 5 dagen, de behandeling door intramusculaire inspuitingen 7 dagen.

Typhus. Te Paramaribo deden zich 129 gevallen van typhus voor, waarvan 21 gevallen met doodelijken afloop.

Diphterie. Aldaar kwamen ook 12 gevallen van diphterie voor, waarvan 3 met doodelijken afloop.

Mijnwormziekte (ankylostomiasis). De in 1915 ondernomen bestrijding der mijnwormziekte (ankylostomiasis) vanwege de Internationale Gezondheidscommissie van de Rockefeller-Stichting werd in 1916 voortgezet. Met de leiding van het bestrijdingswerk bleef belast de Amerikaansche geneesheer, dr. W. H. Kibler, onder toezicht van den geneeskundig-inspecteur. In de wijze van beheer der door de Commissie toegestane fondsen kwam geen verandering. De door de Commissie uitgegeven gelden bedroegen vanaf October 1915 t/m December 1916 $ 14 719,60[5] of f 36 799,01.

Met zeer veel waardeering dient hier te worden gewaagd van de voortvarende wijze, waarop het bestrijdingswerk in Suriname is ter hand genomen en wordt voortgezet, alsook van de gunstige resultaten, welke tot dusver zijn bereikt.

Zooals bereids ten vorigen jare werd vermeld, is het bestrijdingswerk begonnen op plantage Mariënburg. Daarna is het voortgezet op de plantages Leliëndaal, Visserszorg, Sorgvliet, Nijd ten Spijt, Mon Trésor, Katwijk, Wederzorg, Vriendsbeleid en Ouderzorg, Spieringshoek, de Maasstroom, Geertruidenberg en op de Gouvernementsvestigingsplaats Alkmaar. Op al deze plaatsen werd het werk in 1916 voltooid.

De bevolking van de zooeven genoemde plantages en vestiging bedroeg in 't geheel 4470 personen. Hiervan werden onderzocht 4411, of 98,6 t. h., waarvan 3900, of 88,4 t. h. door de ziekte bleken te zijn aangetast. Behandeld werden 3667 of 94 t. h., terwijl als hersteld werden verklaard 3233, of 82,8 t. h.

Op de navolgende plantages en vestigingen, met een totaal zielental van 6669, was einde 1916 het werk bereids aangevangen, doch nog niet voleindigd, t.w.:

Pieterszorg, Rust en Werk, Johannisburg, Berlijn, Elizabethshoop, Frederiksdorp, Guadeloupe, Mariënbosch, Brouwerslust, Heerenrijk, Killenstein, 't Vertrouwen, Mon Souci, De Nieuwe Grond, Alliance, Jagtlust, Johan en Margaretha, Kroonenburg, Hecht en Sterk, Frederiksburg, Zorg en Hoop, Meerzorg, Weltevreden, Venlo, Akkerboom, Orelanakreek.

Voor meer bijzonderheden wordt verwezen naar het onder Bijlage H[2] opgenomen uittreksel uit het rapport van den geneesheer, belast met de bestrijding der mijnwormziekte over het tijdvak 15 October 1915 t/m 31 December 1916.

Bestrijding van andere ziekten. Op het raadplegingskantoor voor longziekten en zuigelingenziekte werd 658 malen raad gevraagd, waarvan voor de eerste maal 142, ten behoeve van 4 mannen, 5 vrouwen, 133 kinderen en zuigelingen. Op het raadplegingskantoor voor ooglijders werd 721 malen raad verstrekt en wel voor de eerste maal in 105 gevallen.

Verlossingen. Het aantal voor rekening van den lande door bevoegde vroedvrouwen geleide verlossingen bedroeg 458.

Inenting. Met koepokstof werden ingeënt te Paramaribo 1560 personen.

Geneesmiddelen. In de armenpraktijk werden gereed gemaakt bij ingezetenen-apothekers 21 202 recepten en in de apotheek van het militair hospitaal 4098 recepten, te zamen 25 300 recepten tegenover 41 170 in 1915.

De kosten voor het gereedmaken van de voorgeschreven geneesmiddelen bij burgerapothekers bedroegen f 4723,64 of gemiddeld 22,2 ct. per recept en die van de in het militair hospitaal gereed gemaakte recepten f 1073,46 of gemiddeld 26,2 ct. per recept.

Melaatscheninrichtingen. Op 1 Januari 1916 werden in de Gouvernementsinrichting voor melaatschen „Groot-Chatillon" verpleegd 135 personen, t.w.: 89 mannen, 42 vrouwen, 3 jongens en 1 meisje. In den loop van het jaar werden opgenomen 7 mannen en 1 vrouw, en werden er geboren 2 jongens en 2 meisjes. Afgeschreven werden wegens overlijden 4 mannen, 2 vrouwen, 2 jongens, wegens ontvluchting 4 mannen, wegens overbrenging 3 jongens en 2 meisjes, zoodat op 331 December 1916 in de inrichting aanwezig waren 130 verpleegden, nl. 88 mannen, 41 vrouwen en 1 meisje.

Met het gebruik van Chaulmograolie werd steeds doorgegaan.

Een 30-tal patiënten nam dit middel geregeld in. Bij enkelen hunner ontstonden maagstoornissen.

Het tot dusver verkregen resultaat met dit middel mag bevredigend worden genoemd.

Andere middelen werden niet aangewend.

In de Gerhardus Majella Stichting bevonden zich op 1 Januari 103 verpleegden, t.w. 17 mannen, 24 vrouwen, 39 jongens en 23 meisjes.

In dat jaar overleden 1 man, 1 vrouw, 2 jongens en 2 meisjes; afgeschreven werden 2 jongens; ingeschreven werden 4 mannen, 1 vrouw, 5 jongens en 8 meisjes, zoodat op 31 December aanwezig waren 25 mannen, 25 vrouwen, 35 jongens en 28 meisjes, tezamen 113 personen.

In de inrichting „Bethesda" waren op 1 Januari in 't geheel 45 verpleegden, t.w. 20 mannen, 21 vrouwen, 3 jongens en 1 meisje.

In dat jaar overleden 2 mannen en 3 vrouwen; opgenomen werden 3 mannen, 8 vrouwen en 1 jongen, zoodat op 31 December in „Bethesda" verpleegd werden 52 personen, t.w. 21 mannen, 26 vrouwen, 4 jongens en 1 meisje.

Krankzinnigen. In de inrichting ter verpleging van krankzinnigen te Wolffenbuttel werden op 1 Januari verpleegd 95 mannen en 64 vrouwen, totaal 159 personen. Opgenomen werden in den loop van het jaar 73 mannen en 47 vrouwen; ontslagen werden 60 mannen en 34 vrouwen. Er overleden 15 mannen en 14 vrouwen, zoodat op 31 December aldaar werden verpleegd 93 mannen en 63 vrouwen.

De gezondheidstoestand van de verpleegden was over het algemeen goed. De meest voorkomende ziektegevallen waren infecties met malaria. Verder leden vele verpleegden van tijd tot tijd aan filaria-aanvallen en leden velen aan de gevolgen van anchylostomiasis. De behandeling van laatstgenoemde ziekte had in zooverre een weinig gunstige uitkomst, dat steeds binnen korten tijd herhaling optrad. Het sterftecijfer bedroeg 10,3 t. h. van het geheele aantal verpleegden, dus minder dan het vorig jaar, toen het 11,7 pct. bedroeg.

Zelfmoord kwam niet voor; ook geen poging daartoe. Het aantal ontvluchtingen bleef gering, vooral wanneer daarbij in aanmerking wordt genomen de buitengewone mate van vrijheid van de verpleegden, vergeleken met Europeesche gestichten, de lage zeer gemakkelijk te beklimmen omheining die het gestichtsterrein afscheidt van de omgeving en de ligging van het gesticht vlak bij de bebouwde kom der stad, die tot ontvluchting prikkelt. De weinige verpleegden die ontsnapten, werden allen binnen enkele uren, meestal nog in de nabijheid van het gesticht, teruggevonden. Slechts één verpleegde werd niet teruggebracht, een Britsch-Indische imbecil, die reeds 6 maal in Wolffenbuttel werd opgenomen en ook reeds op 's Landsgrond Boniface werd verpleegd.

De meeste verpleegden werden gebruikt voor het landbouwbedrijf. Het vervaardigen van matten en manden leverde nog niet veel resultaat, gedeeltelijk door gebrek aan materiaal, in hoofdzaak door gebrek aan geschikte verpleegden.

De landaard van de verpleegden en de loop van de bevolking der inrichtingen gedurende de laatste tien jaren kunnen blijken uit de in bijlage I[2] opgenomen staatjes.

Geneeskundige school. De lessen werden op 1 Januari gevolgd door 34 betalende (voor burgergeneesheer studeerende) en 3 niet-betalende, voor districtsgeneesheer bestemde leerlingen.

In den loop van het jaar legden 3 der betalende en 1 der niet-betalende leerlingen het eindexamen af; 4 der betalende werden op hun verzoek afgeschreven en 3 betalende leerlingen ingeschreven, zoodat op 31 December overbleven 30 betalende en 2 niet-betalende leerlingen.

Het volgende staatje geeft een overzicht van de verschillende examens voor de geneeskundige commissie afgelegd.

	1ste halfjaar		2de halfjaar		Te zamen.	
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.
Voorbereidend examen	1	—	2	—	3	—
1ste natuurkundig examen	3	2	3	1	6	3
2de „ „	3	3	4	1	7	4
Geneeskundig „	5	2	6	1	11	3
Heelkundig „	2	2	4	1	6	3
Verloskundig „	3	3	2	1	5	4
Tandheelkundig „	—	—	1	—	1	—

Keuringscommissie. De ter verkrijging van pensioen gevorderde verklaring wegens ongeschiktheid voor de verdere waarneming van hunne betrekking werd aan 6 ambtenaren afgegeven en aan 1 geweigerd.

Aan 3 ambtenaren werd eene verklaring uitgereikt, waarbij werd vastgesteld, dat een verblijf buiten de tropen noodzakelijk was tot herstel van hunne gezondheid; deze verklaring werd aan 1 ambtenaar geweigerd.

Door de commissie werden vier ambtenaren gekeurd ter verkrijging van verlenging van binnenlandsch verlof; voorts 11 personen, ter vaststelling of zij physiek geschikt waren om voor eene pensioengerechtigde betrekking te worden benoemd; 2 beambten om uit te maken of zij nog geschikt waren voor de waarneming van hunne betrekking bij den dienst der koloniale vaartuigen en ten slotte 1 ambtenaar, die in Nederlandsch-Indischen dienst wenschte over te gaan.

Slachthuis. Er werden in het slachthuis te Paramaribo geslacht 2913 runderen, 1824 varkens en 26 schapen.

Aan slachtgeld werd ontvangen f 12 646,12[5] tegenover f 12 136,93[5] in 1915.

Doodsoorzaken. Bijlage II bevat eene opgave van de doodsoorzaken te Paramaribo.

Militaire geneeskundige dienst.

Paramaribo. Op 31 December bestond het personeel van den militairen geneeskundigen dienst te Paramaribo bij het militair hospitaal uit 1 officier van gezondheid 1ste klasse, chef va nden militairen geneeskundigen dienst en van het hospitaal, 3 officieren van gezondheid 2de klasse en 2 burgergeneesheeren (artsen), die als officier van gezondheid dienst deden; voorts uit 1 militair apotheker, 1 als zoodanig dienstdoende burgerapotheker en het noodige administratief personeel.

Op den post Albina deed een aldaar gevestigde burgergeneesheer dienst als officier van gezondheid. In het afgeloopen jaar werden in het militair hospitaal 21 gevallen van typhus behandeld, waarvan 15 met doodelijken afloop.

Als lijdende aan malaria werden in het militair hospitaal opgenomen 818 patienten, waarvan 13 overleden; als lijdende aan dysenterie werden verpleegd 33 personen, waarvan allen herstelden.

Het aantal gevallen van amoeben-dysenterie overtrof verre dat der bacillaire dysenterie, welke waren toe te schrijven aan de dysenterie-bacil y. De amoeben-dysenterie werd met gunstig gevolg met emetine behandeld. Negen lijders aan tetanus werden opgenomen, waarvan twee overleden zijn. Als aan longtuberculose lijdende werden verpleegd 126 personen, waarvan 64 zijn overleden, terwijl tuberculose der beenderen nagenoeg niet voorkwam. Er werden 899 lijders met mijnwormziekte opgenomen, op wie, met uitzondering van 19, die overleden, met gunstige uitkomst de thymolkuur werd toegepast. In vergelijking met vorige jaren werden veel bilharziaeieren bij faecesonderzoekingen aangetroffen.

Het aantal verpleegsters en leerlingen-verpleegsters op 1 Januari bedroeg 50, waaronder begrepen 3 leerlingen-verpleegsters, geplaatst bij de melaatscheninrichting Groot-Chatillon, één leerling-verpleegster die den dienst verrichtte op „'s Landsgrond Boniface", en 1 die de stadsgeneesheeren tijdens hunne spreekuren behulpzaam was.

Uitgezonderd de uit Nederland uitgezonden verpleegsters, woont het verplegend personeel buiten de inrichting.

Met ingang van 1 Augustus werden 37 leerlingen-verpleegsters ontslagen, wegens schriftelijke geuite bedreiging om gezamenlijk ontslag te zullen nemen, nadat kort tevoren in herhaalde besprekingen over bestaande grieven van gedachten was gewisseld en verbeteringen van enkele toestanden, waarover klachten gingen, was toegezegd. Stoornissen in den dienst ontstonden evenwel niet, daar over hulpzusters kon worden beschikt, die voor een groot deel reeds vroeger in dienst waren. In verband met bovengemeld ontslag heeft geen der leerling-verpleegsters zich aangemeld voor het examen voor gediplomeerde verpleegster, geregeld volgens het reglement en de bepalingen van den Nederlandschen Bond voor ziekenverpleging.

De leergang tot opleiding van verpleegsters werd tot eind Juni gehouden.

Door alleen die zieken in het hospitaal op te nemen, wier toestand ziekenhuisverpleging noodzakelijk maakte, en hen niet langer te houden dan die toestand vorderde, werd het aantal verpleegden sterk verminderd, waardoor ruimte ontstond en de ligging verbeterde.

Van het Röntgenapparaat werd weer druk gebruik gemaakt.

Het aantal opnamen in het militair hospitaal bedroeg 11 763 met 170 301 verpleegdagen tegen 15 044 met 207 150 verpleegdagen in 1915.

Afzonderlijke vermelding:

	1914	1915	1916
Behoeftigen	9 313	9 814	7 268
Yawslijders	732	1 225	709
Gevangenen	143	159	122
Boschwezen	8	18	18
Openbare werken en verkeer te land	44	127	91
Immigratiefonds	720	5	119
Politie	255	304	265
Opnemingsdienst	2	1	—
Personen wier opname geschiedt volgens de bepalingen der beschikking van 12 October 1916, n°. 3829 (G. B. n°. 70)	—	—	15
Cultuurtuin	—	—	28
Slootwijk	—	—	9
Lawa	—	—	3
Koloniaal gouvernement	38	30	23
Militairen	414	511	498
Gezinsleden van militairen	163	183	169
Schepelingen	1	—	—
Fransche vluchtelingen	8	17	9
Overige betalende lijders	2 643	2 650	2 417
	14 484	15 044	11 763

De gemiddelde dagelijksche sterkte bedroeg 473 tegen 567 in 1915 en 539 in 1914.

Er zijn 732 operaties verricht.

In het pathologisch anatomisch laboratorium werden de werkzaamheden geregeld voortgezet.

Voor den klinischen dienst in het militair hospitaal, alsook voor de stads- en enkele particuliere geneesheeren werden bacteriologische en microscopische onderzoekingen verricht. Naast de vorengenoemde werkzaamheden had ook wetenschappelijke arbeid plaats.

De gezondheidstoestand der militairen in het afgeloopen jaar was gunstig te noemen. Het aantal malarialijders is in het afgeloopen jaar minder geweest dan in 1915.

Als ongeschikt voor den militairen dienst werden 3 militairen afgekeurd, terwijl 3 naar de afdeeling voor herstellenden in Nederland werden opgestuurd.

Het aantal gereed gemaakte recepten bedroeg:

a. voor den binnendienst:	1914	1915	1916
militairen	931	1 051	746
burgerlijken	28 767	30 846	26 868
Te zamen	29 698	31 897	27 614

b. voor den buitendienst:	1914	1915	1916
militairen	9 277	8 666	7 740
burgerlijken	21 243	15 183	10 518
Te zamen	30 520	23 849	18 258

Bij resolutie van 18 Maart 1916 n°. 1137 (G. B. n°. 28) werden nieuwe tarieven voor het militair hospitaal te Paramaribo en de andere militaire ziekeninrichtingen in de kolonie Suriname vastgesteld.

Op de koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1917 zijn de noodige gelden toegestaan om voortaan aan het Rijk de kosten voor de verpleging van burgerpersonen in de militaire ziekeninrichtingen ten volle te kunnen vergoeden. Tot dusver bleef een deel van die kosten ten laste van het Rijk.

Nickerie. De gezondheidstoestand in dit district was over het algemeen bevredigend. Er kwamen geen epidemieën voor. De meest heerschende ziekten waren malaria, anchylostomiasis en influenza. Er kwamen vier gevallen van typhus abdominalis voor, waarvan twee met doodelijken afloop. Yawslijders werden slechts voor één dag opgenomen, en verlieten eenige uren na salversaninjectie de inrichting. Er kwamen twee gevallen van herhaling voor. De stelselmatige bestrijding van de mijnwormziekte onder de immigranten van plantage Waterloo levert zeer goede uitkomsten op.

Het aantal verpleegden in het ziekenhuis te Nieuw-Nickerie bedroeg 12 beambten van politie, 10 gevangenen, 591 burgerpersonen vor rekening van den lande, en 121 burgerpersonen voor eigen rekening of voor rekening van anderen, totaal 734.

Het aantal verpleegdagen bedroeg 9290, de gemiddelde sterkte per dag pl.m. 25.

Albina. De gezondheidstoestand van de militairen was, als gevolg van hunne voorafgaande detacheering naar de Lawa, niet zeer gunstig. Nagenoeg allen leden, bij terugkeer van de Lawa aan malaria. Onder de burgerbevolking was de algemeene gezondheidstoestand vrij goed. De meest heerschende ziektevormen waren malaria, catarrhale aandoeningen en influenza. In December kwamen drie gevallen van typhus voor, waarvan één met doodelijken afloop. Epidemieën en besmettelijke ziekten kwamen niet voor.

Het aantal verpleegdagen in de ziekeninrichting te Albina bedroeg 19 militairen, 1 gevangene, 11 burgerpersonen voor rekening van den lande en 21 burgerpersonen voor eigen rekening of voor rekening van anderen, totaal 52.

Het aantal verpleegdagen bedroeg 304, de gemiddelde sterkte per dag pl.m. 1. Het aantal klaargemaakte recepten bedroeg voor den binnendienst 158 en voor den buitendienst 1797, totaal 1955.

In bijlage I[1] van dit verslag wordt een overzicht gegeven van de bedrijfsrekening van het militair hospitaal, waaruit mede kunnen blijken de uitgaven voor de ziekeninrichtingen te Nieuw-Nickerie en te Albina en de in de ziekeninrichtingen ontvangen verpleeggelden.

HOOFDSTUK K.

LANDSGEBOUWEN.

§ 1. ONDERHOUD DER GEBOUWEN.

Aan de landsgebouwen werden, voor zoover de beschikbare gelden dat toelieten, de gewone onderhoudsherstellingen verricht.

§ 2. NIEUWE WERKEN.

Ten laste van den post voor nieuwe werken, enz. der koloniale huishoudelijke begrooting voor 1916, werd aan het gebouw van het Immigratie-departement eene uitbreiding gegeven, terwijl te Onverwacht in het district Beneden-Suriname een schoolgebouw met onderwijzerswoning werd opgericht.

Saramacca-kanaal. Behalve gedurende de dagen, dat voor spuiing ook de schutsluizen werden gebezigd, hadden de schuttingen geregeld plaats, met uitzondering van het tijdperk 17 Januari—24 Januari gedurende welken tijd te Uitkijk niet over de eb kon worden geschut en het tijdperk 26 Juni—30 Juni gedurende welk eveneens te Uitkijk niet over den vloed kon worden geschut.

Er werden geschut:

	Beekhuizen.	Uitkijk.
Stoombarkassen	903	690
Ponten	79	61
Tentbooten (gedeeltelijk overdekte roeivaartuigen)	1 322	1 227
Visschersbooten (open roeivaartuigen)	15 479	7 674
Zeilvaartuigen	2	1
Corjalen (uitgeholde boomstammen)	4 787	5 638
Houtvlotten	301	368

Het aantal door de sluizen gepasseerde vaartuigen bedroeg voor Beekhuizen 24 604 en voor Uitkijk 17 329.

HOOFDSTUK L.

LAND- EN WATERWEGEN EN BIJBEHOORENDE WERKEN, BENEVENS VERVOERMIDDELEN.

a. *Land- en waterwegen.*

I. *Paramaribo.* In verband met de tijdsomstandigheden en ook omdat met het op de begrooting uitgetrokken bedrag slechts een zeer klein deel van het wegennet der stad kon worden besproeid, is de besproeiing der wegen te Paramaribo achterwege gelaten.

De Steenbakkerijstraat tusschen den Waterkant en de Maagdenstraat en de Watermolenstraat tusschen Graven- en Heerenstraten werden verbeterd door het aanbrengen van stoepen en het tonrond leggen van het rijvlak.

II. *In de districten.* Voor het onderhoud van de bestaande wegen werd het noodige verricht.

b. *Vaartuigen en vervoerdienst te water.*

Door het sterk toegenomen vrachtvervoer Demerary—Paramaribo en in verband met het uit de vaart nemen van het stoomschip *Curaçao* waardoor deze dienst door het kleinere stoomschip *Prinses Juliana* moest worden verricht, dat doorgaans niet al de ten vervoer aangeboden lading kan meenemen, werd in de maand November besloten het stoomschip, dat den Coroniedienst verricht, naar Demerary te doen doorstoomen; in verband met de tot nu verkregen uitkomsten van dezen ingestelden dienst, is deze proef gehandhaafd. In den zee- en rivierdienst werd overigens geen verandering gebracht.

Het stoomschip *Curaçao*, dat wegens noodzakelijke ketelvernieuwing en ingrijpende machineherstelling uit de vaart zou moeten worden gebracht, werd einde van het jaar in Nederland verkocht aan de firma Wijsmuller te 's Gravenhage.

De stoomschepen werden geregeld nagezien, schoongemaakt, geschilderd en hersteld.

De stoomschepen *Prinses Juliana, Koningin Wilhelmina* — met het lichtschip *Surinamerivier* op sleep — en de *Albina* werden in Demerary gedokt.

Als buitengewone herstellingen kunnen worden genoemd:

Prinses Juliana: aanbrengen van een nieuwe schroef en vernieuwing van de onderste pokhouten scheenen.

Koningin Wilhelmina: aanzienlijke vergrooting van het voor- en achterlaadruim, waarmede gepaard moest gaan het verkleinen van het salon 1ste klasse en het opheffen van het verblijf 2de klasse.

Albina: opklinken van 2 lappen in den bodem van de BB. vlamkast, waarvoor 5 steekbouten moesten worden uitgenomen en vernieuwd; inzetten van een reserve schoefas met schroef; aanbrenging aan het voorschip van een schoen ter lengte van 1½ M., loopende van de trimtank tot onder den kettingbak en van een versterkingsplaat op een gedeelte van de kielplaat in het voorruim.

Oranje: aanbrenging van een schoen aan het schip onder de waterlijn ter lengte van 6 d.M. en van een lap aan S.B. en B.B. zijde ter hoogte van de machinekamer op de waterlijn elk ter lengte van 2 M.

De barkassen werden geregeld nagezien en waar noodig hersteld.

Einde Maart werd een aanvang gemaakt met den ombouw van de stoombarkas *Corantijn* tot motorboot.

Op 31 December waren aanwezig 2 stoombarkassen waarvan een in ombouw en 14 motorbooten.

De gezamenlijke opbrengst aan overtochts- en vrachtgelden op de verschillende verbindingen bedroeg f 238 595, tegenover f 156 575 in 1915 en f 154 578 in 1914; terwijl de vervoer- en vrachtgelden voor kosteloos vervoerde personen en goederen op in 't geheel f 39 425 gesteld moeten worden, tegen onderscheidenlijk f 38 301 en f 37 325 in 1915 en 1914.

c. *Spoorwegen.*

Hieronder volgt eene opgave van de opbrengst van 1 Januari tot en met 15 Mei 1917.

BENAMING.	Goudstrook Kwakoegron Brokolonko.	1ste goudstrook.	2de goudstrook.	Parastrook.	Te zamen.
Vervoergelden	f 632	f 7 544	f 2 071	f 13 061	f 23 308
Vrachtgelden	262	641	2 862	5 886	15 421
Goud	30	786	496	—	1 312
Andere ontvangsten	16	209	17	89	331
	f 940	f 14 950	f 5 446	f 19 036	f 40 372
Spoorwegtelefoon					205
Verkocht zand					105
					f 40 727

In bijlage **R** is een staat opgenomen van de inkomsten van den dienst van het vervoer der koloniale spoorwegen.

HOOFDSTUK M.

GELDELIJKE AANGELEGENHEDEN.

Muntwezen. De geldsomloop ondervond geen stremming, hoewel ook in verband met de tijdsomstandigheden groote waakzaamheid vereischt werd.

Er werden in dat jaar geen geschonden en verminkte munten naar Nederland opgezonden. Echter werd steeds voortgegaan met toepassing van den maatregel om slecht uitziende munt aan den omloop te onttrekken, waardoor op 31 December 1916 aanwezig was in de koloniale kas aan geschonden en verminkte munt een bedrag van f 5800, terwijl aan ingetrokken stuivers aanwezig was een bedrag van f 8682.

De Surinaamsche bank beschikte over een metaalvoorraad van gemiddeld f 760 353 of gemiddeld f 142 876, meer dan noodig was voor de voorgeschreven dekking der opeischbare verbintenissen, welke gemiddeld f 1 852 429 hebben bedragen.

De bank voerde een bedrag van f 35 000 aan vreemde munt in. Er had geen invoer van Nederlandsche munt plaats.

Aan particulieren verkocht zij voor eene waarde van f 19 498 aan vreemde munt en voor f 3145 aan Nederlandsche munt. Evenals in 1915 kwam geen uitvoer van munt voor.

Belastingen. Een overzicht van de opbrengst van de voornaamste belastingen in de laatste tien jaren is opgenomen in bijlage J.

Hypotheekkantoor. Er werden 301 paar borderellen van hypothecaire inschrijvingen aangeboden tot een bedrag van f 843 542, waaronder begrepen 2 inschrijvingen tot een bedrag van f 23 850 wegens voorwaardelijke schulden.

Ten behoeve van het Immigratiefonds werd 1 inschrijving op een plantage gedaan tot een bedrag van f 10 000.

Op verzoek van de Surinaamsche bank werden op huizen en erven ingeschreven 10 onderzettingen tot een bedrag van f 61 300 wegens tegenwoordige schulden en 31 onderzettingen tot een bedrag van f 82 130 wegens geopende kredieten, terwijl op plantages en gronden zijn ingeschreven 10 onderzettingen wegens geopend krediet tot een bedrag van f 155 250.

Het aantal doorhalingen bedroeg 281 tot een bedrag van f 769 881, waaronder begrepen zijn 9 doorhalingen van inschrijvingen wegens voorwaardelijke schulden tot een bedrag van f 182 107 en 65 tot een bedrag van f 187 465 wegens kredietonderzettingen. Voor het Immigratiefonds werden 7 doorhalingen gedaan tot een bedrag van f 166 407.

Voor de hypothecaire vorderingen der Surinaamsche bank werden doorgehaald 39 tot een bedrag van f 110 925 wegens geopende kredieten.

Het gezamenlijk bedrag der op 31 December bestaande inschrijvingen bedroeg f 7 694 194.

Koloniale Postspaarbank. Van de gelegenheid tot het overdragen van gelden van de Rijkspostspaarbank in Nederland op de Koloniale Postspaarbank in Suriname werd gebruik gemaakt op 6 boekjes tot een bedrag van f 1 139,34 en van de Koloniale Postspaarbank op de Rijkspostspaarbank in Nederland op 72 boekjes tot een bedrag van f 28 111,86.

Op de verschillende scholen in de kolonie werden door 1668 inleggers gespaard f 8 222,05.

Op 31 December 1916 waren er in omloop 11 362 boekjes met een gezamenlijk tegoed van f 851 887,54^5. Het gemiddeld bedrag van het tegoed per boekje beliep f 74,98, en per 1000 zielen van de bevolking f 9 297,85.

In 9230 inlagen werd gespaard een bedrag van f 464 462,07, zoodat gemiddeld gespaard werd per inlage een bedrag van f 50,32.

Gemiddeld werden er 0,81 inlagen per boekje gedaan, per 1000 zielen beliep dit 100,73.

Het aantal terugbetalingen was 6253 tot een bedrag van f 457 122,67. Gemiddeld werd terugbetaald een bedrag van f 73,10, terwijl het aantal terugbetalingen per boekje f 0,55 en per 1000 zielen der bevolking f 68,24 bedroeg.

De in den loop van het jaar aan de inleggers op geheel afbetaalde boekjes uitgekeerde rente, welke onder het gezamenlijk terugbetaalde is begrepen beliep ... f 747,47
aan het einde van het jaar werd op de rekening-courant der inleggers bijgeschreven eene rente van 16 487,79

zoodat aan de inleggers werd toegekend een gezamenlijk bedrag van .... f 17 235,26

Wegens de belegging der gelden werd verkregen eene rente van .... f 34 635,72
terwijl aan de inleggers werd toegekend als rente 17 235,26

zoodat aan rente een winst gemaakt werd van f 17 400,46

De uitgaven gedaan, waren:

a. aandeel in de bezoldigingen van het personeel	f 3 496,—
b. tegenwoordigheidsgelden voor de leden van den raad van toezicht	150,—
c. kantoorbehoeften, drukwerk, enz.	530,65
d. belooning voor de werkzaamheden, verbonden aan de jaarlijksche rentebijschrijving, briefport, enz.	622,30^5
e. onkosten, enz. op de beleggingen enz. in Nederland	538,97^5
Te zamen	f 5 337,93

Het erf met gebouwen aan de Saramaccastraat L. E. n°. 25*ab*, toebehoorende aan de Koloniale Postspaarbank, eene boekwaarde hebbende van .... f 22 326,15^5
werd op 31 December geschat op .... 21,500,—

Er ontstond dientengevolge eene waardevermindering van .... f 826,15^5

Aan huur werd ontvangen ...... f 1 150,—
terwijl door onderhoud aan gebouwen enz. werd besteed .... 339,13^5

zoodat bij de exploitatie van die bezitting de inkomsten de uitgaven overschreden met .... 810,86^5

Dit bedrag werd in mindering gebracht van het vorenstaande verschil tusschen de boek- en geschatte waarde, waardoor ten slotte de ,,Exploitatie vaste goederen'' een verlies aanwees van .... f 15,29

Gedurende het eerste kwartaal van het jaar werd de brandvrije kluis van de Koloniale Postspaarbank in het gebouw van het postkantoor voltooid tot een bedrag van ...... f 5 915,16
Voor het medegebruik door het postkantoor van de kluis aan huur ontvangen .... 135,—

Dit bedrag werd in mindering gebracht en de rekening ,,Kluis'' gesteld op .... f 5 780,16

De waarde van de aan de Koloniale Postspaarbank toebehoorende effecten, vastgesteld volgens den koers van 30 December 1916, tegenover die van de balanswaarde van het vorig jaar, wees eene rijzing aan van .... f 29 376,97

waardoor de „Waardewijziging van Inschrijvingen en Fondsen" zou worden teruggebracht tot 89 950,34

Met dit jaar wordt begin van uitvoering gegeven aan het voornemen om die rekening geheel van de balans af te voeren en in mindering daarvan te brengen de bestaande reserve en de te maken winsten.

Aangezien niet met zekerheid is te zeggen of binnen afzienbaren tijd de effecten eenige belangrijke stijging zullen ondergaan, wordt het beter geacht in de aangegeven richting te handelen en de rekening „Waardewijziging enz." geleidelijk te doen verdwijnen.

In mindering wordt dus gebracht de bestaande reserve ad .... f 30 450,57[5]

waarbij gevoegd de gemaakte winst over 1916 .... 12 297,24

42 747,81[5]

en de Waardewijziging alzoo gebracht op ...... f 47 202,52[5]

Als bijlage Z[4] wordt opgenomen een staat, aanwijzende den landaard der inleggers met opgave van het gezamenlijk en gemiddeld bedrag hunner inlagen in 1916 en van het totaal gemiddeld bedrag van hun tegoed op 31 December 1916.

HOOFDSTUK N.

VOORSCHRIFTEN OMTRENT LANDSDIENAREN.

In het *Gouvernementsblad* werden opgenomen:

onder n°. 29: beschikking van 30 Maart 1916 n°. 1300, houdende vaststelling van eene regeling omtrent de betaalbaarstelling door de administratie van financiën, van traktementen, verlofstraktementen, wachtgelden, toelagen, pensioenen, onderstanden, abonnementen, subsidiën en huishuurvergoedingen en omtrent de betaling van maand-, weeken dagloonen;

onder n°. 35: beschikking van 22 April 1916 n°. 1619, houdende vaststelling van eene instructie voor den gouvernements-accountant in Suriname;

onder n°. 40: beschikking van 8 Mei 1916 n°. 1808, tot wijziging van art. 33 van de instructie van de ambtenaren en beambten van politie in de kolonie Suriname (G. B. 1895 n°. 37);

onder n°. 52: besluit van 10 Juli 1916, betreffende het verleenen van vrijstelling van dienst;

onder n°. 57: publicatie van 2 Augustus 1916, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 9 Juni 1916 n°. 35, houdende machtiging op den Minister van Koloniën om de aan de koloniale burgerlijke landsdienaren, wegens langdurigen dienst verleende buitenlandsche verloven, in verband met den langeren duur der reis tusschen Nederland en zijne koloniën ten gevolge van den huidigen oorlogstoestand, met ten hoogste twee maanden te verlengen, met behoud van verlofsbezoldiging;

onder n°. 65: beschikking van 9 September 1916 n°. 3431, ter bekendmaking van het Koninklijk besluit dd. 29 Augustus 1914 (*Staatsblad* n°. 436), houdende bepalingen betreffende de commissie voor het geneeskundig onderzoek en de herkeuring van aan den dienst in de koloniën verbonden of daarvoor bestemd personeel;

onder n°. 80: beschikking van 8 December 1916 n°. 4616, houdende nadere regeling der vergoeding voor reis- en verblijfkosten en van de tegemoetkoming voor verhuizingskosten;

onder n°. 81: besluit van 9 December 1916, betreffende het verleenen van vrijstelling van dienst.

In het *Gouvernementsblad* van 1917 werden o. m. opgenomen:

onder n°. 38: publicatie van 31 Mei 1917, houdende afkondiging van het Koninklijk besluit van 10 Maart 1917 n°. 28, omtrent de vrijstellingen van dienst en de binnen en buitenlandsche verloven in de Surinaamschen burgerlijken dienst.

Krachtens art. 13 van dit Koninklijk besluit kan een buitenlandsch verlof wegens ziekte, aanvankelijk verleend voor niet langer dan een jaar, worden verlengd tot ten hoogste twee en een half jaar;

onder n°. 39: de publicatie van 31 Mei 1917, houdende afkondiging van het Koninklijk besluit van 10 Maart 1917 n°. 29, tot wijziging van het Koninklijk besluit van 20 Augustus 1910 n°. 48 (G. B. n°. 73), tot regeling van uit de Surinaamsche koloniale kas te kwijten verlofstraktementen.

Krachtens art. 1 van dit Koninklijk besluit bedraagt, ingeval het binnenlandsch verlof wegens ziekte is verleend, het verlofstraktement gedurende de eerste twee maanden het volle inkomen van den ambtenaar.

HOOFDSTUK O.

IMMIGRATIE EN KOLONISATIE.

I. IMMIGRATIE.

§ 1. *Wetgeving en maatregelen van beheer.* Afgekondigd werd in G. B. 1916 n°. 24, de verordening van 11 December 1914, houdende bepalingen omtrent de uitgifte van perceelen domeingrond voor den kleinen landbouw en tot bevordering van de vestiging van immigranten als kolonisten; zij is op 1 Januari 1917 in werking getreden.

§ 2. *Immigratie-departement.* In het beheer van het Immigratie-departement kwam geen verandering.

§3. *Buitenlandsche agentschappen.* In de agentschappen te Calcutta en te Batavia kwam geen verandering.

§ 4. *Aanvoer van immigranten.* Aanvoer van landarbeiders vond slechts plaats uit Britsch-Indië, en wel per stoomschip *Dewa*, dat, vertrokken van Calcutta op 8 April met 304 immigranten, te Paramaribo aankwam op 24 Mei d. a. v. met 303 immigranten, t. w. 171 mannen, 80 vrouwen van 15 jaren en daarboven, 4 jongens en 1 meisje tusschen 10 en 15

jaren, 31 jongens en 16 meisjes beneden 10 jaren, benevens 4 mannen, 1 vrouw en 1 jongen, die voor eigen rekening de reis medemaakten. Gedurende de reis overleed 1 meisje beneden de 10 jaren.

Bij de ontscheping werden 1 man, 3 vrouwen en 1 jongen naar het militair hospitaal gezonden, gedurende het hoofdelijk geneeskundig onderzoek 8 mannen, 1 vrouw en 4 jongens, terwijl van uit het doorgangshuis naar gemelde inrichting werden opgezonden 6 mannen, 4 vrouwen en 1 jongen. In het geheel werden er dus opgenomen 15 mannen, 8 vrouwen en 6 jongens.

Van deze arbeiders leden aan:

bof	13
ontsteking van de lymphvaten	1
bloedarmoede	1
dysenterie	1
haemorrhoiden	1
oogontsteking	2
gezwollen dij	1
opgenomen ter observatie wegens bloed in de ontlasting	5

terwijl 4 kinderen, die niet ziek waren, hunne moeders moesten vergezellen.

Alle immigranten werden op mijnwormziekte onderzocht en, op 23 mannen en 6 vrouwen na, bevonden daaraan lijdende te zijn. Alvorens het doorgangshuis te verlaten, ondergingen zij de daartegen vereischte kuur.

Vermits er 970 Britsch-Indische immigranten waren aangevraagd, werden nadere onderhandelingen met de firma Nourse gevoerd omtrent verderen aanvoer, welke aanvankelijk leidden tot het aanbieden van scheepsruimte voor den overvoer van ongeveer 800 emigranten. Het aanbod moest echter wegens de verkeersmoeilijkheden worden ingetrokken.

Het mocht evenwel gelukken van de Stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" scheepsruimte beschikbaar te krijgen tot overvoer van emigranten uit Nederlandsch-Indië.

De bedoelde maatschappijen werden nl. bereid bevonden twee groepen rechtstreeks rond Kaap de Goede Hoop van Java naar Suriname te vervoeren met vrachtschepen in den dienst van Java op New-York, tegen een vrachtprijs van f 200, d. i. f 40 meer dan tot heden betaald werd, per hoofd, met een minst aantal van 600 personen per schip.

De eerste groep, bestaande uit 593 emigranten, vertrok van Java op 24 November 1916 en kwam te Paramaribo aan op 10 Januari ll. per *Rotti* van de Stoomvaartmaatschappij „Nederland".

Te Semarang werden ingescheept 591 emigranten, t. w. 284 mannen en 307 vrouwen, benevens 2 vrouwen die geen overeenkomst hadden gesloten. Op de reede van Padang, welke plaats de boot op haar reis aandeed, overleed 1 man. Gedurende de reis vond geen geboorte noch overlijden plaats; ziektegevallen kwamen zoo goed als niet voor, zoodat bij aankomst slechts 2 mannen en 1 vrouw naar het militair hospitaal moesten worden gezonden.

Ten gevolge van haren diepgang, kwam de boot op ongeveer 7 mijlen ten Oosten van het lichtschip ten anker en moesten de immigranten in groepen van pl.m. 30 in sloepen worden overgebracht naar den kolonialen stoomer *Prinses Juliana*, die voor dit doel naar zee was gegaan. De overvoer der immigranten naar Paramaribo vond in twee reizen plaats.

De immigranten zagen er zeer goed uit en hadden over de behandeling aan boord niet te klagen.

Bij het hoofdelijk geneeskundig onderzoek werden nog 66 mannen 79 vrouwen en van uit het doorgangshuis 2 mannen en 1 vrouw ter verpleging naar bedoelde inrichting opgezonden. In 't geheel werden dus met de 2 mannen en 1 vrouw, die van boord naar het hospitaal werden gezonden, opgenomen 70 mannen en 81 vrouwen, te zamen 151 hoofden.

Deze immigranten waren bevonden lijdende te zijn aan:

geslachtsziekten	96
syphilis	3
wonden	3
bronchitis	11
trachoom	9
bloedarmoede	3
dikke milt	2
oogontsteking	1
hartgebrek	1
andere ziekten	19
opgenomen tot nader onderzoek	3

Van de aangevoerden werden 383 bevonden lijdende te zijn aan mijnwormziekte. De lijders ondergingen in het doorgangshuis, alvorens naar hunne bestemming te vertrekken, de daartegen voorgeschreven kuur.

De tweede groep, bestaande uit 343 mannen en 252 vrouwen, vertrok van Java op 22 Februari 1917 per stoomschip *Buitenzorg* en kwam op 28 April jl. voor de monding van de Surinamerivier aan. Gedurende de reis vond noch overlijden, noch geboorte plaats. Als tusschenhavens werden aangedaan Soerabaja, Makassar, Nagasaki, San-Francisco, Panama en Colón.

Ook deze immigranten zagen er goed uit en hadden over de behandeling aan boord niet te klagen.

Ten aanzien van den aanvoer van Britsch-Indische emigranten moet vermeld worden, dat in beginsel tot afschaffing van emigratie met werkovereenkomst is besloten.

Bijlage L[1]—[2] bevat een staat, aantoonende het aantal immigranten in de kolonie aangevoerd van 1 Januari 1853 t/m 31 December 1916.

§ 5. *Getalsterkte, aantallen huwelijken, geboorten en sterften onder de immigranten, hun algemeene toestand en andere bijzonderheden, ook van hen die niet onder werkovereenkomst verbonden zijn.*

I. *Uit Nederlandsch-Indië.*

Op 1 Januari waren onder werkovereenkomst verbonden 4436 Nederlandsch-Indische immigranten, t. w. 3172 mannen, 943 vrouwen met 168 jongens en 153 meisjes en op 31 December 4563, t. w. 3195 mannen, 1008 vrouwen met 175 jongens en 185 meisjes.

Het gemiddeld aantal immigranten van dezen landaard bedroeg dus 4499.

Er werden 4 huwelijken gesloten, waarbij 14 kinderen werden erkend.

Het aantal huwelijken in de jaren 1912 tot en met 1916 bedroeg achtereenvolgens 8, 3, 24, 6 en 4.

Het aantal niet onder overeenkomst verbonden nederlandsch-Indische immigranten op de plantages bedroeg op 1 Januari 1959 hoofden, en wel 537 mannen, 818 vrouwen, 322 jongens en 282 meisjes.

Op 31 December waren deze getallen onderscheidenlijk 1748, 429, 763, 307 en 249.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de op de plantages werkende Nederlandsch-Indische immigranten was 482 vrouwen op de 1000 mannen.

Het aantal geboorten bij de onder overeenkomst verbondenen bedroeg 49; op de 100 vrouwen was de geboorte dus 5,03 tegen 7,02 in 1915. De sterfte van de onder overeenkomst verbondenen bedroeg 32 personen, dat is 0,71 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Trekt men van het sterftecijfer af 3 toevallige sterfgevallen, dan blijven er over 29 sterfgevallen of 0,58 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er 6 sterfgevallen beneden 1 jaar, 4 van 1—10 jaar en 22 van 10 jaar en daarboven.

II. *Uit Britsch-Indië.*

Op 1 Januari waren onder werkovereenkomst verbonden: 4487 britsch-indische immigranten, t.w. 2890 mannen, 971 vrouwen, 348 jongens en 278 meisjes.

Op 31 December: 4284, t.w. 2694 mannen, 882 vrouwen met 405 jongens en 303 meisjes.

Het gemiddeld aantal immigranten van dezen landaard bedroeg 4385.

Tusschen Britsch-Indiërs werden 192 huwelijken gesloten, waarbij 295 kinderen werden gewettigd, 1 tusschen een Britsch-Indiër en 1 inlandsche vrouw en 1 tusschen een inlander en een Britsch-Indische; bij deze huwelijken werden geen kinderen gewettigd.

Het aantal huwelijken van 1912 tot 1916 bedroeg achtereenvolgens 130, 104, 202, 163 en 192.

Het aantal niet onder werkovereenkomst verbonden Britsch-Indiërs op de plantages gevestigd, bedroeg op 1 Januari 1174, t.w. 523 mannen, 302 vrouwen, 197 jongens en 152 meisjes. Op 31 December waren de getalen onderscheidenlijk 1775, t.w. 738 mannen, 410 vrouwen met 342 jongens en 285 meisjes.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de op plantages werkende britsch-indische immigranten — al of niet onder overeenkomst verbonden — bedroeg 372 vrouwen op de 1000 mannen.

Het aantal geboorten onder de bij overeenkomst verbondenen bedroeg 129; op de 100 vrouwen waren de geboorten dus 13,93 tegen 12,92 in 1915.

De sterfte onder de bij werkovereenkomst verboden immigranten bedroeg 52 personen, d.i. 1,18 ten honderd van de gemiddelde bevolking. Trekt men van het sterftecijfer af 2 toevallige sterfgevallen, dan blijven er over 50 sterfgevallen, of 1,14 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er 16 sterfgevallen beneden 1 jaar, 13 van 1—10 jaar en 23 van 10 jaar en daarboven.

De werkovereenkomsten van 5 nederlandsch-indische en van 18 britsch-indische immigranten werden met onderling goedvinden van huurder en immigrant en met goedkeuring van den Gouverneur verbroken.

Het bedrag door deze immigranten terugbetaald aan het immigratiefonds, en huurders, naar reden van den onvervulden diensttijd, bedroeg voor de nederlandsch-indische immigranten f 521,35 en voor de britsch-indiërs f 1955,93.

Het aantal niet onder overeenkomst verbonden immigranten, dat elders dan op de plantages gevestigd is, bedroeg op 31 December 3456 nederlandsch-indiërs en 24 755 britsch-indiërs.

Nog bevinden zich in de kolonie pl.m. 1850 britsch-indiërs afkomstig van naburige koloniën, die bij het Immigratie Departement zijn ingeschreven.

De sterfte onder de vrije immigranten bedroeg voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 65 of 12,45 per duizend en voor britsch-indiërs 338 of 12,82 per duizend en de geboorten onderscheidenlijk 144 en 838, of 27,59 en 31,80 per duizend van de gemiddelde bevolking.

In de inrichting tot verpleging van melaatschen op Groot-Chatillon bevonden zich op 31 December 13 nederlandsch-indische en 24 britsch-indische immigranten.

In het gesticht ter verpleging van krankzinnigen op Wolffenbuttel waren op het einde van het jaar opgenomen 6 javanen en 48 britsch-indiërs. In de inrichting tot verpleging van ouden en gebrekkigen 's Landsgrond Boniface, bevonden zich op 31 December 24 nederlandsch-indiërs, t.w. 21 mannen en 3 vrouwen, 112 britsch-indiërs, t.w. 82 mannen, 28 vrouwen, 1 jongen en 1 meisje en 32 Chineezen, allen mannen.

§ 6. *Getuigschriften van geëindigden diensttijd.*

Wegens geëindigden diensttijd werden uitgereikt: aan immigranten uit Nederlandsch-Indië 459 getuigschriften en aan immigranten uit Britsch-Indië 247 getuigschriften.

§ 7. *Hernieuwde werkovereenkomsten.*

Het aantal immigranten dat zich in het afgeloopen jaar na het einde hunner werkovereenkomst opnieuw voor den tijd van een tot vijf jaar voor veld- en fabrieksarbeid op de plantages verbond bedroeg voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 1593, tegen 1559 in 1915, voor immigranten uit Britsch-Indië 235, tegen 284 in 1915.

De hun betaalde uitkeeringen werden berekend naar reden van f 100 voor 5 jaren.

§ 8. *Huisvesting, geneeskundige behandeling en verpleging, ziekte en sterfe onder de bij overeenkomst verbonden immigranten.*

Omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging in de plantage-ziekenhuizen, in het militair hospitaal te Paramaribo en in de ziekeninrichting te Nieuw-Nickerie, kunnen de volgende cijfers worden medegedeeld:

	Immigranten uit Nederlandsch-Indië		Immigranten uit Britsch-Indië	
Op 1 Januari waren onder behandeling		357		632
Onder behandeling gekomen		5 869		9 720
Te zamen		6 226		10 352
Hiervan zijn hersteld	6 055		9 975	
Overleden	30		26	
		6 085		10 001
Op 31 December bleven dus onder behandeling		141		351
Het aantal ziekendagen bedroeg		39 576		72 068

Uit deze gegevens blijkt, dat er op de 100 onder werkovereenkomst verbonde immigranten voorkwamen:

bij immigranten uit Nederlandsch-Indië 130 ziektegevallen;

bij immigranten uit Britsch-Indië 221 ziektegevallen,

terwijl het aantal ziektedagen gemiddel bedroeg voor een immigrant uit Nederlandsch-Indië 9 en voor een immigrant uit Britsch-Indië 16.

De naaste oorzaak van overlijden was als volgt:

	Nederlandsch-Indiërs.	Britsch-Indiërs.
Influenza	1	4
Aangeboren lichaamszwakte	2	3
Malaria	2	3
Stuipen	—	1
Tuberculose van de long	1	5
Bronchitis	2	4
Vermoord	3	1
Verdronken	—	1
Kanker	1	—
Ziekte van Bright	—	2
Meningitis	—	1
Klem	1	—
Aangeboren gebreken	—	2
Syphilis	—	1
Febris typhoidea	2	3
Andere ziekten der spijsverteringsorganen	2	—
Andere ziekten	—	2
Asthma bronchiale	—	2
Onbekende oorzaken	15	17
	32	52

Het sterftecijfer gedurende de laatste 10 jaren van onder werkovereenkomst verbonden Nederlandsch-Indische immigranten staat in verhouding tot dat der Britsch-Indische immigranten als volgt:

	Nederlandsch-Indiërs.	Britsch-Indiërs.
in het jaar 1907 als	1,03	2,02
,, ,, ,, 1908 ,,	1,07	2,20
,, ,, ,, 1909 ,,	1,20	2,70

		Nederlandsch-Indiërs.	Britsch-Indiërs.
in het jaar	1910	1,19	2,31
,, ,, ,,	1911	1,53	2,10
,, ,, ,,	1912	1,78	1,99
,, ,, ,,	1913	0,87	2,04
,, ,, ,,	1914	0,83	1,99
,, ,, ,,	1915	0,54	0,85
,, ,, ,,	1916	0,58	1,14

§ 9. *Arbeid, werkverzuim en loon.* In een staat (bijlage K) zijn opgenomen de gegevens betreffende den door de immigranten op elke plantage verrichten arbeid, het gepleegde werkverzuim en het hun uitbetaalde loon.

§ 10. *Klachten en misdrijven.* Door immigranten werden de volgende klachten tegen huurders of werkgevers ingebracht.

Getal.	Ingebrachte klachten van immigranten tegen huurders, gezagvoerders, geneeskundigen en opzichters. Namen der districten en aard der krachten.	Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Door den eersten rechter vrijgesproken.	Door den eersten rechter veroordeeld.	In hoogerberoep.	Aanmerkingen.
	Uit Nederlandsch-Indië.					
	Beneden-Commewijne.					
25	te min vastgestelde loon	25	—	—	—	gebleken een misverstand te zijn.
	Samaracca.					
1	toebrengen van slagen	1	—	—	—	ingetrokken.
2	slechte behandeling	2	—	—	—	ongegrond bevonden.
	Nickerie.					
1	toebrengen van slagen	—	—	1	—	opzichter f 5 boete.
1	te zwaar op gedragen werk	1	—	—	—	ongegrond bevonden.
1	te geringe loon	1	—	—	—	in der minne geschikt.
31		30	—	1	—	
	Uit Britsch-Indië.					
	Beneden-Commewyne.					
5	te gering loon	5	—	—	—	ongegrond bevonden.
6	toebrengen van slagen	—	2	4	—	hoofdman f 10 boete, opzichters onderscheidelijk f 12, f 10 en f 50.
	Cottica.					
1	beleediging	—	1	—	—	
2	toebrengen van slagen	1	1	—	—	geen getuigen.
	Beneden-Para.					
1	toebrengen van slagen	—	1	—	—	
	Saramacca.					
9	te zwaar opgedragen werk	9	—	—	—	ingetrokken, loon verhoogd.
	Nickerie.					
1	weigering van een pas	—	—	1	—	gezagvoerder f 1. boete.
25		15	5	5	—	

Op elke 100 onder werkovereenkomst verbonden immigranten bedroeg het aantal van de door hen ingebrachte klachten:

a. voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 0,62;
b. voor immigranten uit Britsch-Indië 0,57.

Het aantal tegen immigranten ingediende klachten ter zake van overtredingen en misdrijven wordt in den hieronder volgenden staat vermeld.

Immigranten uit:	A. Overtredingen ter zake van plichtsverzuim, vallende onder de artt. 29 t/m 34 der Politiestrafverordening (G. B. 1914 no. 76).												B. Andere overtredingen dan die vallende onder nevenvermelde artt. 29 t/m 34.			Misdrijven.		
	Onwil om te werken of luiheid.						Andere overtredingen.											
	Aangebracht.		Veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.		Veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.
	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.						
Ned. Indië	574	187	435	130	139	57	181	12	178	12	3	—	78	72	6	61	52	9
Britsch-Indië . . .	452	131	447	129	5	2	120	24	110	24	10	—	276	253	23	44	40	4

Op elke honderd onder werkovereenkomst verbonden immigranten, bedroeg het aantal veroordeelingen:

1. Voor immigranten uit Nederlandsch-Indië:

overtredingen onder A vermeld 15,10
,, ,, B ,, ... 1,44
,, ,, C ,, ... 1,04

2. Voor immigranten uit Britsch-Indië:

overtredingen onder A vermeld 16,19
,, ,, B ,, ... 5,75
,, ,, C ,, ... 0,91

§ 11. *Spaarpenningen, geldverzending.*

a. *Spaarpenningen.* Het kapitaal, op naam van 31 Nederlandsch-Indische immigranten belegd, bedroeg f 2180,23; einde December 1915 was dit cijfer f 2256,83 ten name van 29 inleggers.

Het kapitaal dat op naam van 2604 Britsch-Indiërs in de Koloniale Postspaarbank is belegd, bedroeg einde December 1916 eene som van f 254 791,96; op einde December 1915 was dit cijfer f 248 722,11 ten name van 2399 inleggers.

b. *Geldverzending.* Door tusschenkomst van het Immigratie Departement hebben 60 Britsch-Indische immigranten een bedrag van f 2294,50 aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië overgemaakt tegen f 1034 door 38 hunner in 1915.

Door tusschenkomst van de Surinaamsche Bank werd door 3 Britsch-Indische immigranten overgemaakt f 14 652, betaalbaar te Londen, door 1 Britsch-Indiër f 1000, betaalbaar te Amsterdam, door 1 Britsch-Indiër f 727,50, betaalbaar te Demerary, en door 2 Britsch-Indiërs f 3543,57[5], betaalbaar te New-York.

§ 12. *Briefwisseling.* Door tusschenkomst van het Immigratie Departement werden 311 brieven van Britsch-Indiërs in Suriname aan hunne betrekkingen verzonden en werden ongeveer 200 van het postkantoor te Paramaribo ontvangen voor het meerendeel uit Britsch-Indië afkomstige brieven, bestemd voor Britsch-Indische immigranten, aan hen uitgereikt.

In 1915 waren deze cijfers onderscheidenlijk 377 en 220.

II. KOLONISATIE.

Uit Nederlandsch-Indië, Britsch-Indië, West-Indië en China.

Op 31 December waren:

a. 2446 immigranten huurders van domeinland voor eene oppervlakte van 4078 H.A. onder wie:

256 uit Nederlandsch-Indië,
2152 uit Britsch-Indië,
29 uit West-Indië,
9 uit China.

Ook hadden 43 Britsch-Indiërs erven (domein) in huur, waarvan 36 te Paramaribo, 4 op Lelydorp en 3 te Albina.

b. 174 immigranten gebruikers van domeinland op de voorwaarden van de publicatie van 1 Augustus 1863 (G. B. n°. 23) voor eene oppervlakte van 345 H.A., onder wie:

34 uit Nederlandsch-Indië,
138 uit Britsch-Indië,
2 uit China.

c. 1463 immigranten, gebruikers van land op vestigingsplaatsen, krachtens verordening van 19 April 1895 (G. B. n°. 24) voor eene oppervlakte van 2988 H.A., onder wie:

311 uit Nederlandsch-Indië,
1152 uit Britsch-Indië.

d. 2137 immigranten, eigenaren van land, verkregen krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (G.B. n°. 23) of op andere wijze en door aankoop van ingezetenen, te zamen voor eene oppervlakte van 100 03 H.A., onder wie:

2 uit Nederlandsch-Indië,
2133 uit Britsch-Indië,
1 uit West-Indië,
1 uit China.

Op het hypotheekkantoor stond deze oppervlakte bekend als verdeeld in 1972 perceelen, terwijl 3 Javanen en 373 Britsch-Indiërs eigenaren waren van 369 erven, waarvan 228 te Paramaribo, toebehoorende aan 3 Javanen en 226 Britsch-Indiërs, 140 te Nieuw-Nickerie, toebehoorende aan 146 Britsch-Indiërs en 1 te Albina, behoorende aan 1 Britsch-Indiër.

c. 1249 immigranten, huurders en gebruikers van land van ingezetenen, te zamen voor eene oppervlakte van 1085 H.A., onder wie:

73 uit Nederlandsch-Indië,
1164 uit Britsch-Indië,
3 uit West-Indië.

In het geheel waren er dus 7460 immigranten, onder wie:

676 uit Nederlandsch-Indië,
6739 uit Britsch-Indië,
33 uit West-Indië,
12 uit China,

huurders, gebruikers of eigenaren van land voor eene oppervlakte van 18 499 H.A.

Er werd door Nederlandsch-Indische en Britsch-Indische immigranten bij overdracht van domeinland onderscheidenlijk betaald: f 1315 en f 23 454; in 1915 waren deze cijfers f 1635 en f 21 262,50, terwijl Britsch-Indiërs voor perceelen en erven, aan ingezetenen toebehoorende, betaalden f 48 108 tegen f 56 334 in 1915.

Ook werden 4 Britsch-Indiërs door aankoop eigenaren van 3 plantages voor een gezamenlijk bedrag van f 30 100, terwijl 1 Javaan voor een perceel f 400 betaalde.

De Nederlandsch-Indische immigranten hebben op de door het Gouvernement of door ingezetenen aan hen in gebruik of huur afgestane stukken grond verkregen 1169 K.G. cacao, 246 K.G. koffie, 238 080 K.G. rijst, 404 039 K.G. aardvruchten, 54 246 K.G. koren, 14 145 bossen bananen en 266 bossen bacoven.

Op de perceelen aan Britsch-Indiërs in eigendom toebehoorende, in huur of gebruik afgestaan of bij hen van ingezetenen in huur of gebruik, werden de volgende voortbrengselen verkregen: 199 295 K.G. cacao, 12 126 K.G. koffie, 3 274 826 K.G. rijst, 377 529 K.G. aardvruchten en 1 432 080 K.G. koren, 214 915 bossen bananen en 88 742 bossen bacoven.

Uitkeering. Tegen afstand van het recht op vrijen terugvoer, werd krachtens de verordening van 19 April 1895 (G. B. n°. 24) aan 50 Nederlandsch-Indische en 264 Britsch-Indische immigranten en krachtens de verordening van 21 Augustus 1878 (G. B. 1880 n°. 3) aan 3 Nederlandsch-Indische en 98 Britsch-Indische immigranten een uitkeering van f 1,00 verstrekt.

Het geheele aantal Nederlandsch-Indische immigranten, aan wie de uitkeering, bedoeld bij verordening van 19 April 1895 (G. B. n°. 24) is verstrekt, bedroeg op het einde van December 974 en dat der Britsch-Indische immigranten 5217 en het geheele bedrag toegekend aan Nederlandsch-Indische immigranten, krachtens de verordening van 21 Augustus 1878 (G. B. 1880 n°. 3) 150 en der der Britsch-Indiërs 1012.

Het aantal Britsch-Indiërs, dat een ander beroep dan dat van klein landbouwer uitoefent, neemt nog steeds toe. Bijna in alle beroepen zijn zij vertegenwoordigd. Ongeveer 60 dragen voldoende bij in de inkomsten- en andere rechtstreeksche belastingen, om kiezers van leden voor de Koloniale Staten te kunnen zijn. In landsdienst werken er als ambtenaar, onderwijzer, tolken, beambten van politie, stoker, bediende en oppasser.

Marktvergunningen. Het gemiddeld getal van dagvergunningen aan Nederlandsch-Indiërs bedroeg 5, terwijl aan Britsch-Indiërs voor eene verkoopplaats op de openbare markten te Paramaribo 30 weekvergunningen en 180 dagvergunningen werden gegeven.

Port d'armes. Er waren 7 Nederlandsch-Indiërs en 81 Britsch-Indiërs in het bezit van een port d'armes (vergunning tot het gebruiken van vuurwapens).

HOOFDSTUK P.

NIJVERHEID, LANDBOUW, HANDEL EN SCHEEPVAART.

§ 1. ONTGINNING VAN DELFSTOFFEN.

De bij dit verslag gevoegd bijlagen M^1 en M^2 geven een overzicht van de in 1916 verleende en hernieuwde concessiën voor de ontginning van delfstoffen en van de vergunningen voor het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen.

In het verslagjaar steeg het aantal aanvragen om vergunning tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen, als gevolg van eenige met gunstig gevolg bekroonde onderzoekingen naar de aanwezigheid van bauxiet (aluminium leverende delfstof). Deze onderzoekingen worden voortgezet.

De opbrengst aan concessierecht tot het ontginnen van of het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen beliep f 74 255, terwijl de goudbelasting op het verkregen goud, bedragende zeven cent per gram, f 57 729 opbracht.

Naar door belanghebbenden gedane aangiften bedroeg de hoeveelheid goud gevonden aan of in de nabijheid van de

Boven-Suriname	295 910	gram
Saramacca	215 146	,,
Marowijne	21 076	gram
Lawa	266 213	,,
Te zamen	798 345	gram

hetgeen, berekend tegen den prijs van f 1,37 per gram, eene marktwaarde vertegenwoordigt van f 1 093 732.

De goudopbrengst bedroeg 112 337 gram minder dan in 1915.

Dat in het verslagjaar de opbrengst geringer was dan het jaar te voren, is een gevolg van de omstandigheid, dat de productie van eenige placers voornamelijk met onderhuurders werkende, belangrijk achteruitging.

Bovendien hebben vele kleinontginners het bedrijf opgegeven, deels door beperking van hun krediet als gevolg van de tijdsomstandigheden en anderdeels door de stijging van de prijzen van levensmiddelen en van de benoodigdheden voor het veldwerk, terwijl ook de groote maatschappijen met beperkter middelen dan voorheen moesten werken.

§ 2. BOSCHWEZEN.

De bij dit verslag gevoegde bijlagen S bevat de volgende gegevens nopens het balatabedrijf en den houtkap:

a. Opgave van de ontvangen rechten uit den houtkap over de jaren 1915 en 1916.

b. Overzicht van de aangiften tot inzameling van balata op gronden van ingezetenen.

c. Staatje, aantoonende de oppervlakte uitgegeven tot het doen van onderzoek naar balata, zoomede tot het inzamelen daarvan over de jaren 1915 en 1916.

d. Staatje, houdende het aantal arbeiders bij het balatabedrijf.

e. Splitsing van de balataopbrengst.

f. Splitsing van de ontvangen retributie op balata van domein.

g. Staatje, aantoonende het aantal arbeiders in het balatabedrijf in het geheel en op 10 000 H.A. in concessie, zoomede de verkregen opbrengst per arbeider.

h. opgave van de ontvangen rechten uit het balatabedrijf over de jaren 1915 en 1916.

Personeel. Er kwam in den loop van het verslagjaar geen verandering in het personeel: alleen vroeg bij het einde van het jaar een der opzichters bij het boschwezen eervol ontslag, hetgeen hem met ingang van 1 Januari 1917 werd verleend. De samenstelling van het personeel was op 31 December: 1 houtvester, 1 klerk, 7 opzichters, waarvan een meer in het bijzonder belast met de aanplantingen en verjongingen en zes met de boschpolitie en het boschonderzoek en 5 boschwachters.

Houtaankap. Aangezien bleek dat verdere uitgifte van vergunningen tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van hout op bepaalde terreinen, met verleenen van voorkeurrecht tot het verkrijgen van concessie, zou kunnen leiden tot het nadeel dat groote uitgestrektheden bosch in handen kwamen van personen met alleen speculatieve bedoelingen, werd bij beschikking van den 18den October 1916 n°. 3907 vastgesteld een model waarnaar in het vervolg dergelijke vergunningen zouden worden verleend voor het ten behoeve van den houtkap beschikbare domeinland over de geheele kolonie, doch zonder uitsluiting van derden en zonder dat uit de verleende vergunning eenig voorkeurrecht tot het verkrijgen van concessie zou voortspruiten.

Dergelijke vergunningen zijn nog niet verleend.

Bij beschikkingen van 16 Juni 1916 n°. 2352 en van 26 September 1916 n°. 3670 werden de voorwaarden, waarop concessie wordt verleend om met uitsluiting van anderen in 's Lands bosschen hout, met uitzondering van bolletrie, hevea, tonka en hoepelhout te bewerken gewijzigd en aangevuld en werd bepaald op welke wijze men deze concessie kan bekomen.

Het blijven bestaan der houtkapvergunningen op de z.g. „Oude voorwaarden", waarbij geen retributie op het verkregen hout is verschuldigd, naast deze houtkapconcessies bleek, zooals te verwachten was, vooral waar de twee soorten van perceelen in elkaars onmiddellijke nabijheid waren gelegen, niet bevorderlijk voor het toezicht op het betalen van de voor het hout van de bedoelde concessie's verschuldigde retributie.

Verleend of hernieuwd werden 61 houtkapconcessiën, groot te zamen 187 135 H.A., waarvan 4 te zamen groot 3075 H.A. aan de opgerichte Surinam Extract-Company. Deze maatschappij heeft het plan uit mangrove bast looistof te trekken; zij heeft voorloopig niet onbelangrijke hoeveelheden droge bast verscheept. Voorts werden verlengd 15 vergunningen tot het kappen van brandhout en het bewerken van timmerhout met uitzondering van bolletrie, hevea, letterhout en Demerary groenhart; groot te zamen 6 400 H.A.

Hoewel de houtuitvoer tengevolge van het verminderen van scheepsgelegenheid laag bleef, bleek uit het aanvragen van meer concessies, dat de belangstelling voor den houtkap begon te herleven.

Het uitgevoerde hout bestond voor een belangrijk deel uit ceder, voor sigarenkistjes, waarnaar veel vraag was, en waarvan de verscheping, vermoedelijk tengevolge van belemmering van den uitvoer in mededingende productielanden, niettegenstaande de zeer sterk gestegen vrachten bleef loonen.

Door den dienst van de Koloniale Spoorwegen werd wederom met eigen personeel hout langs de spoorbaan gekapt, ook werd hout van langs de spoorbaan gelegen eigendomsperceelen opgekocht. In 't geheel werd volgens opgave verkregen 805 M³. hout, waarvan 573 M³. op domein bewerkt en 232 M³. van eigendomsperceelen opgekocht.

Het grootste gedeelte van het hout (in het geheel 731 M³.) was bolletrie, voor dwarsliggers en wisselhouten, samen ongeveer 12 000 stuks; het was, voor zoover op domein gekapt, afkomstig van bij de winning van balata doodgetapte of vroeger voor proeven met het vellingssysteem gevelde boomen.

Balatabedrijf. Vergunningen tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van balata werden niet aangevraagd.

a. *Terreinen van ingezetenen.* Het aantal terreinen waarvoor ingevolge hoofdstuk II der Balataverordening 1914 aangifte tot exploitatie van balata werd gedaan, bedroeg slechts acht; een der perceelen werd door een daartoe door den beheerder der domeinen als deskundige aangewezen opzichter van het boschwezen onderzocht.

De aanvoer van balata van eigendomsperceelen verminderde, vergeleken met vorige jaren, sterk en bedroeg slechts 3690 K.G. tegen 12 770,5 K.G. in 1915. Met gerustheid kan verklaard worden dat de uitgebreide onregelmatigheden, welke in vroegere jaren bestaan hebben en waarbij ten nadeele zoowel van den fiscus als van balata-ondernemers balata van domein afkomstig te Paramaribo werd aangevoerd als afkomstig van eigendomsterreinen, opgehouden is.

b. *Groote concessieterreinen.* De inzameling van balata werd wederom met kracht ter hand genomen en zoowel de arbeidersmacht als de oppervlakte in concessie belangrijk uitgebreid.

Een balataconcessie waarvoor zich twee aanvragers hadden voorgedaan, werd na inschrijving bij opbod uitgegeven op een concessierecht van 3,6 cent per H.A. en per jaar, boven het gewone recht van 4,5 cent per H.A. en per jaar.

Met enkele uitzonderingen werden alle concessieterreinen door personeel van het boschwezen bezocht. Wederom klaagden belanghebbende concessionarissen over strooperij, vooral langs de Marowijne. Met het boschpolitietoezicht langs die rivier is belast één opzichter van het boschwezen en het spreekt van zelf dat deze met den besten wil geen afdoend toezicht kan houden om strooperij te beletten op een geheele reeks concessies, over een lengte van 200 à 300 K.M. gelegen langs een grensrivier met talrijke eilanden, welke uit hoofde van de vele stroomversnellingen zeer moeilijk bevaarbaar is. Niettemin werkt het toezicht zeer zeker preventief. De concessionarissen trachten zich bovendien door eigen personeel te beschermen; zij nemen in dienst daartoe geschikte personen, welke dan door den Procureur-Generaal tot buitengewoon agent van politie worden aangesteld.

Het kwam ook voor dat werklieden van de eene concessionaris op concessies van een anderen concessionaris werkten; doch het is niet waarschijnlijk dat hierbij belangrijke gevallen aan de aandacht van de boschpolitie ontsnapten.

Het bewijs dat inderdaad op terrein van anderen is gewerkt, is, waar geen natuurlijke grens bestaat of de grens nog niet is afgebakend, ook thans niet zonder moeilijkheden te leveren. Verschillende concessionarissen zagen het belang in de niet natuurlijke grenzen hunner concessie op het terrein af te bakenen. In vele gevallen werd de afbakening voltooid.

De omstandigheid dat de grensafbakening thans plaats vindt in de meeste gevallen bij het begin der bewerking van concessie-terreinen, en niet zooals vroeger alleen om uit te maken wie recht heeft op een op betwist terrein gewonnen hoeveelheid balata, bewijst dat het nut van de verordening op het uitmeten en afpalen van concessies (G.B. 1916 n°. 13), het geven aan de concessie-houders van de gelegenheid zich in dit opzicht meer rechtszekerheid te verschaffen, bij het balatabedrijf is doorgedrongen.

c. *Kleine concessieterreinen.* Bleek bij het grootbedrijf de gunstige invloed van de verdeeling der balataterreinen in groote blokconcessies met zooveel mogelijk natuurlijke grenzen, de noodzakelijkheid eener zoodanige regeling voor

het balatabedrijf kwam nog sterker aan het licht bij het z.g. kleinbedrijf, de in kleine concessies onderverdeelde blokperceelen.

Bij deze onderverdeeling was het niet mogelijk overal van natuurlijke grenzen gebruik te maken. Daardoor kan, zonder afbakening der aangenomen grenzen op het terrein, geen zekerheid omtrent den loop daarvan worden verkregen. Bij deze kleine concessies waren echter de kosten aan de afbakening verbonden, te hoog in verband met den omvang van het bedrijf en bleef de afbakening dientengevolge achterwege. De hierdoor ontstane onzekerheid omtrent het recht op verkregen balata, gaf aanleiding tot moeilijkheden zoowel voor de boschpolitie als voor de ondernemers.

Van beide onderverdeelde blokconcessies zijn nagenoeg alle perceelen thans in handen van één balataondernemer van het grootbedrijf. Het „kleinbedrijf" uitgeoefend door menschen die niet kapitaalkrachtig genoeg zijn om een geheel blokperceel in concessie te nemen, heeft practisch opgehouden te bestaan.

d. *Mededeelingen nopens het bedrijf.* De uitvoer van balata, welke gedurende 1915 zeer was verminderd, nam sterk toe en overschreed door vermindering van den grooten onverscheepten voorraad balata op einde 1915 de opbrengst van 1916 met een niet onbelangrijk bedrag. De voorraad onverscheepte balata bedroeg namelijk 31 December 1915 369 231 K.G. De oogst van 1916 was 769 292 K.G. Verscheept werd in 1916: 911 490 K.G. Ongerekend de indroging moest er nog een voorraad van 227 033 K.G. balata in de kolonie zijn.

De cijfers aangaande opbrengst van en aantal arbeiders in het bedrijf zijn in de bijgevoegde staten over het loopende jaar nog voor klein- en grootbedrijf gesplitst opgegeven.

Ten overstaan van de politie werden in 1916 voor het balatabedrijf arbeidsovereenkomsten gesloten:

te Paramaribo 1887 overeenkomsten met 1483 arbeiders,
te Nieuw-Nickerie 1024 overeenkomsten met 1024 arbeiders,
te Albina 22 overeenkomsten met 22 arbeiders.

Deze cijfers hebben voor een deel betrekking op werkovereenkomsten in 1916 gesloten voor den arbeid in 1917, terwijl anderzijds werkovereenkomsten in 1915 gesloten, betrekking hadden op het bedrijfsjaar 1916. In bijlage 8d zijn op dezelfde wijze als in het jaarverslag van 1915 verwerkt de gegevens door belanghebbenden ingevolge het besluit van 24 Maart 1915 (G. B. n°. 21) ingediend.

De proef, genomen door den heer J. W. Brown, hoofd der firma E. Dränger & Co., om op de concessie der firma voor hare rekening en onder toezicht van het boschwezen eenige arbeiders balata te laten tappen uitsluitend met den taphoek, had geen gunstige uitkomsten. De arbeiders, die allen reeds vroeger met den houwer balata hadden getapt, werden ontevreden door de hen opgelegde beperking om alleen met den taphoek te tappen, waarmede zij niet gewend waren om te gaan en welke beperking niet gold voor andere arbeiders op dezelfde concessie. Het werd daarom noodzakelijk een proef te nemen geheel onder leiding van het Boschwezen op voor het Boschwezen afzonderlijk gehouden terrein.

Nadat eenige arbeiders aldaar voldoende geoefend waren, werd een proef genomen in tegenwoordigheid van drie leden der commissie, benoemd bij beschikking van den 1sten Mei 1915 n°. 1577, om een rapport over den taphoek uit te brengen en het bestuur van raad te dienen of dit werktuig voor het tappen der bolletrieboomen moet worden voorgeschreven.

De commissie heeft nog geen rapport uitgebracht.

Boschbijproducten. Er werden 3 vergunningen tot inzameling van boschbijvoortbrengselen verleend, waarvan er twee werden aanvaard. Voor ieder werd geheven een vast recht van f 10. Als retributie werd ontvangen:

voor	40	K.G. locushars	⊙ f 0,02 per K.G.		f 0,80
„	108½	„ tonkaboonen	. . . . 0,05 „	„	„ 5,42⁵
„	790	„ krappapitten	. . . . 0,25 „	100 K.G.	„ 1,97⁵
			In het geheel	. . . . . .	f 8,20

Stroo van Mauritius ter levering door het Boschwezen aan het Comité voor de vlechtindustrie in Suriname werd niet meer gesneden. Ingevolge verzoek van het Comité werd door den Gouverneur bij beschikking van den 14den Augustus 1916 n°. 2983 bepaald, dat de vordering van het Boschwezen voor in 1915 geleverd stroo zal kunnen voldaan worden door betaling in vijf jaarlijksche termijnen.

Uit van den Gouverneur van Curaçao ontvangen berichten bleek, dat het stroo stevig, lang en voor vlechten zeer geschikt is. De kleur er van is echter minder mooi en boven bleek het dat de hoeden als zij nat worden, krimpen en slap worden. Het zal waarschijnlijk het Maracaibostroo niet kunnen vervangen. Om dienaangaande meer zekerheid te krijgen zond de heer Henriques leider der vlechtindustrie van Curaçao, verschillende monsters hoeden naar Europa.

Aanplantingen en verjongingen. In December 1916 werden door het Boschwezen op de verjongingen bij Zanderij I tusschengeplant 2300 plantjes van carludovica palmata, verkregen uit den Cultuurtuin te Paramaribo. Deze plant levert het Maracaibo-stroo, waarvan de cultuur voor de hoedenvlechtindustrie zoowel van Suriname als Curaçao van veel gewicht is.

Bij beschikking van 24 Maart 1916 n°. 1225 werd bepaald dat een terrein gelegen langs de spoorbaan bij het station Onverwacht, en vroeger deel uitmakende van de vestigingsplaats Lelydorp, voor het bedrijf van het Boschwezen bestemd zou blijven. Dit terrein was vroeger grootendeels uitgegeven in perceelen voor den kleinen landbouw, doch de gebruikers zijn geleidelijk nar elders vertrokken nadat een gedeelte van het hout tot houtskool was gebrand. Ook door de uiterst eenvoudige wijze waarop de landbouw door deze gebruikers werd uitgeoefend, is het land in vruchtbaarheid achteruitgegaan en thans grootendeels met waardelooze kapoewerie bedekt. Door het aldaar plaatsen van een voorman en het toepassen van de werkwijze aangegeven in het vorige jaarverslag, zal het Boschwezen thans trachten het terrein in waardevol bosch om te zetten.

De aanplantingen te sectie O en Zanderij I werden geregeld bijgeplant en onderhouden en uitgebreid onderscheidenlijk met 22 en 40 H.A.

Bij Onverwacht werden beplant 20 H.A.

Beschrijving der bosschen. a. *Demerary groenhart.* De concessionaris van het terrein, waar bekende Demerary groenhartbosschen zijn gelegen, heeft de bewerking daarvan niet aangevat. Het Departement van Openbare Werken en Verkeer heeft in November 1914 aan het geleidelicht aan de monding van de Surinamerivier eenige monsters hout bevestigd om te onderzoeken, hoe verschillende soorten zich in het aldaar sterk met paalwormen besmet water zouden houden. Het hout werd April 1916 weggenomen. Purperhart en Peto of Mora waren totaal weggevreten. Manbarklak bleef zoo goed als onaangetast. Demerary groenhart uit de Maratakka werd aangetast op geheel dezelfde wijze als Demerary groenhart uit Demerary ook in Nederland wordt aangetast, namelijk slechts oppervlakkig en vooral in het spint en tot een diepte van ten hoogste 2½ c.M.

De proef heeft, zooals te verwachten was, bewezen dat er zeker geen belangrijk verschil in kwaliteit tusschen Demerary groenhart uit de Maratakka en van Demerary kan bestaan.

Of er kleine verschillen zijn, zal later kunnen blijken bij eenige sluisdeuren, voor Openbare Werken gemaakt van Maratakka Demerary groenhart, waarvoor thans van gouvernementswege het benoodigde hout geveld zal worden.

b. *Mora of Peto.* Bij de beschikkingen van 22 Juni 1916 n°. 2431 en 28 September 1916 n°. 3670 werd een terreinstrook van 10 K.M. breed langs de beide oevers van de Coppename en den Nederlandsche oever van de Corantijn voorloopig van de uitgifte in concessie tot inzameling van hout uitgesloten en werd opdracht gegeven tot onderzoek der bosschen langs die rivier.

De Morabosschen langs beide rivieren werden door den houtvester bezocht. Van die langs de Coppename was reeds een schetskaart gemaakt. Langs de Corantijn zetten de Morabosschen zich voort tot bij de Wonotobo watervallen, die een voorloopig voor elk houtvervoer onoverkomelijk beletsel in de rivier vormen en waarboven het onderzoek overbodig is.

Langs de Beneden-Corantijn viel de voorraad Morabosch bij nader onderzoek niet mede. Het onderzoek langs de Corantijn tusschen Kabalébomonding en Wonotobo is nog niet afgeloopen. Ook het onderzoek langs de Coppename moet nog verder worden voortgezet.

c. *Harsen.* Dr. A. H. Berkhout in Nederland heeft getracht afzet te vinden voor de Hyawagom, of Burserahars, afkomstig van Tiengiemonnie, een tot de Burseraceae behoorenden boom.

Ter vervanging van harpuis bleek het voortbrengsel niet in aanmerking te kunnen komen, aangezien daarvor de prijs van harpuis, 10 cent per K.G., te laag is. De firma H. Vettewinkel en Zonen te Amsterdam, deelde mede dat Tiengiemonnie hars een goede lak geeft, die steenhard wordt, doch donkerder afsmelt dan de blankheid van de gom zou doen vermoeden. Wanneer de Tiengiemonnie goed is bereid, werd de waarde in gewone tijde voor lakbereiding op f 50 per 100 K.G. geschat. Hoewel de Tiengiemonnieboomen rijkelijke hoeveelheden hars afscheiden, achtte men het niet waarschijnlijk dat de inzameling bij de verspreidheid der boomen bij zoo lagen prijs zou loonen.

Voor aanplant komen eerder in aanmerking boomsoorten die een meerwaardige hars opleveren. Hoogstwaarschijnlijk is hieronder de locusboom te rekenen, welke reeds op vrij groote schaal door het Boschwezen is aangeplant om het waardevolle hout. Er zijn thans tapproeven met vierjarige boomen begonnen.

d. *Boomflora.* Het onderzoek werd in samenwerking met den plantkundige van het Landbouwdepartement voortgezet en in het geheel 980 herbarium-nummers verzameld. Tevens werden verzameld ongeveer 800 houtmonsters van boomen waarvan ook herbarium werd genomen.

De beschrijving der boomen, voor zoover betreft de kenmerken die slechts aan den boom zelf kunnen worden waargenomen, werd voortgezet.

Thans zijn een 210-tal boomsoorten beschreven.

Geldelijk overzicht. De uitgaven van het Boschwezen waren:

Bezoldigingen	f	7 925
Reis- en teerkosten		1 427
Kantoorkosten met inbegrip van huur		701
Proefaanplantingen en verjongingen		13 329
Onderzoekingen en proefnemingen		7 641
Werktuigen en andere uitgaven		2 906
Boschpolitietoezicht		31 378
Te zamen	f	65 307

De inkomsten van het gouvernement uit de bosschen waren:

Uit de balatanijverheid	f	345 717
Uit den houtaankap		6 148
Uit de verzameling van boschbijvoortbrenselen		28
Verschillende ontvangsten van het boschwezen.		2 746
Te zamen	f	354 639

zoodat het boschwezen in Suriname gekost heeft 18,4 % van de inkomsten uit de bosschen.

§ 3. UITGIFTE VAN LAND VOOR VERSCHILLENDE ONDERNEMINGEN, UITGEZONDERD DIE BETREFFENDE HET BOSCHWEZEN.

In allodialen eigendom en erfelijk bezit werden afgestaan 236 H.A., terwijl in den boezem van het domein werden teruggenomen 442 H.A. en voorts 5 stukken land, groot 28 H.A., aan den lande zijn vervallen.

Uitgegeven werden in erfpacht voor den tijd van 75 jaren 8 stukken land tot eene gezamenlijke oppervlakte van 25 025 H.A., waaronder begrepen 5 stukken land onderscheidenlijk groot 14 000 H.A., 6000 H.A., 2200 H.A., 1710 H.A. en 1090 H.A., die krachtens de verordening van 18 December 1915 (G. B. 1916 n°. 25) zijn verleend aan C. A. J. Struycken de Roysancour in verband met de hem verleende concessie tot het onderhouden van eene binnenlandsche gemeenschap voor personen- en goederenvervoer tusschen Paramaribo en Albina heen en terug, welke concessie bij beschikking van 31 October 1916 n°. 4082 werd overgedragen aan R. S. Peotter.

2 erfpachten, te zamen groot 8500 H.A., zijn op verzoek van belanghebbende en 1 erfpacht, groot 5000 H.A., wegens het niet betalen der erfpachtsrechten vervallen verklaard.

In de verschillende districten werden onder bijzondere voorwaarden verleend en hernieuwd 17 vergunningen tot uitoefening van vischvangst en vischcultuur tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 1800 H.A.

Op 31 December had het Gouvernement te Paramaribo en in de districten 9891 H.A. grond, verdeeld in 6426 stukken, in huur en in kosteloos gebruik afgestaan. Daarvan waren 929 stukken grond, met eene oppervlakte van 88 H.A., als erven uitgegeven aan 922 personen; 48 perceelen, met eene oppervlakte van 43 H.A., in gebruik afgestaan aan verschillende kerkgenootschappen en vereenigingen voor het bouwen van kerken en voor werken van liefdadige doeleinden, en 36 stukken grond, met eene oppervlakte van 706 H.A., in huur en in gebruik afgestaan aan verschillende maatschappijen en personen voor het bouwen van magazijnen voor landbouw en andere doeleinden. De overige 5413 stukken grond, te zamen groot 9054 H.A., zijn ter uitoefening van den kleinen landbouw uitgegeven: in huur aan 3953 personen; in kosteloos gebruik krachtens de publicatie van 1 1Augustus 1863 (G. B. n°. 23) en de verordening van 19 April 1895 (G. B. n°. 24) aan 1446 personen; onder deze 1446 personen bevonden er zich 34, die krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (G. B. n°. 23) en 176 die krachtens de verordening van 19 April 1895 (G. B. n°. 24) land tot eene gezamenlijke oppervlakte van 420 H.A. hebben verkregen.

De in bijlagen N opgenomen staat geeft aan de verdeeling der genoemde stukken grond en bevat, in vergelijking met 1915, het aantal uitgegeven perceelen en gebruikers van die perceelen op de gouvernementsvestigingsplaatsen.

De bij dit verslag gevoegde bijlagen O, P[1], P[2] en Q geven een overzicht van de verschillende landbouwbedrijven.

De onder bijzondere voorwaarden aan één persoon verleende vergunning tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor den landbouw van 4 terreinen, groot 30 700 H.A., 6500 H.A., 2200 H.A. en 4400 H.A., gelegen ten Westen van de Marowijne, werden verlengd.

Van deze terreinen werden de 5 hierboven vermelde stukken in erfpacht afgestaan.

Aan 1 persoon is vergunning verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid van hevea op een terrein, groot ± 5000 H.A., aan beide oevers van de Tempati.

§ 4. LANDBOUWKREDIET.

In bijlage P[3] is opgenomen een overzicht van den geldelijken toestand van de bestaande landbouwersleenbanken in de kolonie Suriname en van hare werkzaamheden.

Tot een bedrag van f 2250 ontvingen 9 personen rechtstreeks uit de koloniale kas voorschotten tot uitoefening van den kleinen landbouw.

Van personen, aan wie rechtstreeks dergelijke voorschotten waren verstrekt, werd een bedrag van f 10 724 terugontvangen, terwijl van de leenbanken eene som van f 15 850 werd terugontvangen in aflossing van verstrekt werkkapitaal.

De landbouwleenbank in het district Beneden-Commewijne betaalde het van het Gouvernement verkregen voorschot geheel terug.

De stand van de geldmiddelen dier bank maakt het mogelijk voorshands met eigen kapitaal te werken.

§ 5. LANDBOUW, LANDBOUWBEHEER EN CULTUURTUIN.

De bij dit vsrlag gevoegde bijlagen **O**, **P**^{1}, **P**^{2} en **Q** geven een overzicht van de verschillende aanplantingen op plantages en gronden en van de opbrengsten. Mededeelingen over den landbouw zijn opgenomen in Hst. C, alsmede in het „Economisch Verslag" van de Kamer van Koophandel en Fabrieken en van de Kamers van Arbeid. Overigens wordt verwezen naar het jaarverslag van het Departement van den Landbouw in Suriname, dat afzonderlijk in druk verschijnt.

§ 6. OPMETING EN IN KAART BRENGEN VAN DOMEINGRONDEN ENZ.

De sterkte van het personeel was op 31 December: een wd. hoofd van den opnemingsdienst, een tijdelijk topograaflandmeter, drie tijdelijke topografen en een tijdelijk klerkteekenaar.

Gemeten en in kaart gebracht werden alsnog de ontbrekende lijnen ter voltooiing van het net, waaraan alle in den loop der tijden in eigendom uitgegeven gronden kunnen vastgelegd worden. Er werd een aanvang gemaakt met het opmeten en kaarteeren op de schalen 1 : 10 000 en 1 : 50 000, van het door die gemeten lijnen ingesloten terrein en wel van uit Paramaribo in noordelijke, westelijke en zuidelijke richting. Daarvan bedroeg de oppervlakte 12 137 H.A.

Bij beschikking van 5 Juni 1916 n°. 2205 werden voorschriften uitgevaardigd, waarbij aan eigenaren en bezitters van perceelen in de stad Paramaribo — in afwachting van eene algemeene wettelijke regeling van de inrichting van een kadaster voor de kolonie Suriname — de gelegenheid wordt gegeven hunne perceelen van bestuurswege te doen hermeten en vastleggen aan het net der kadastersteenen. Van die gelegenheid hebben de eigenaren van drie perceelen gebruik gemaakt.

Den 28sten Februari 1916 traden de verordening van 27 April 1915 (G. B. 1916 n°. 13) en de op grond dier verordening uitgevaardigde voorschriften (G. B. 1916 n°. 14) in werking. Daarbij werd geregeld de wijze van uitmeting en afpaling van concessies.

Volgens deze verordening zijn in den loop van het verslagjaar de grenzen van drie concessies gedeeltelijk uitgemeten en op het terrein afgebakend.

§ 7. VEETEELT.

De veestapel bestond blijkens bijlage **T**, op 31 December uit 9507 runderen, 215 paarden, 641 ezels, 174 muilezels, 206 schapen, 2675 geiten en 2091 varkens.

Vergeleken met 1915 is er eene vermeerdering van 978 runderen en 23 schapen en eene vermindering van 4 paarden, 10 ezels, 10 muilezels, 170 geiten en 89 varkens.

In het *Gouvernementsblad* werd onder n°. 37 opgenomen het besluit van 5 Mei 1916, waarbij verboden werd vervoer binnen de kolonie van uit Britsch-Guyana aangevoerde varkens anders dan naar het abattoir. Op deze wijze werd voorkomen dat de besmettelijke veeziekten, „miltvuur" en „contagieuse pleuropneumonie", welke in de naburige kolonie Britsch-Guyana in het afgeloopen jaar voorkwamen, overgebracht werden door ingevoerde dieren, afkomstig uit deze Engelsche kolonie.

De handel in vee leed door dezen maatregel geen schade.

In het afgeloopen jaar kwamen behalve enkele gevallen van varkenspest in het Paradistrict, geen besmettelijke veeziekten in de kolonie voor.

Ziekten als tuberculose, strongilose, stephanurose (varkens), cysticercosis (rund, varken), filariose (paard, rund, hond), anchylostomiase (hond) enz. kwamen bij de dieren geregeld voor.

De ziekte, welke in Suriname zeer groote schade veroorzaakt aan den veestapel en aan de veehouders, is de z.g. „texaskoorts". Deze komt over de geheele kolonie verspreid bij runderen voor en wordt veroorzaakt door protozoa, nl. het piroplasma of babesia bigeminum, welke in of op de roode bloedlichaampjes parasiteeren.

In het bloed van vele runderen werd behalve het piroplasma-bigeminum, ook anaplasmen aangetroffen. Het onderzoek naar het voorkomen van andere vormen bij runderen en andere dieren wordt voortgezet.

De hierboven genoemde ziekten traden bijna uitsluitend bij weidedieren op, hetgeen zijn oorzaak vindt in het feit, dat de overbrengers van deze ziekten zijn de teken, in Suriname genoemd „coeparies".

De teek, welke in Suriname de hoofdschuldige is, is de z.g. „Boophilis annulatus", dezelfde die in Noord- en Zuid-Amerika de overbrenger is van de aldaar veel voorkomende texaskoorts.

Op plantage Kwatta werden met verschillende tekendoodende middelen proeven genomen en werden ook uitstekende uitkomsten verkregen met de besproeiingsmethode.

Behalve deze protozoaire bloedziekten, werden bij microscopisch onderzoek in het bloed van sommige runderen trypanosomen aangetroffen.

Een andere bloedparasiet die bij zeer veel runderen in het bloed werd gevonden, is afkomstig van de filaria labiato papillosa, welke als parasiet in de buikholte van deze runderen optreedt; deze filaria wordt bij de runderen overgebracht door de steek van een besmette vliegsoort. Dat deze filariën veelvuldig bij de runderen voorkomen, blijkt wel hieruit, dat b.v. in de maand November van de 227 runderen, welke gedurende die maand op het slachthuis geslacht werden, het bloed van 110 runderen of ongeveer 50 pct. is afgekeurd en vernietigd wegens het voorkomen van filariën.

In de districten Coronie en Nickerie kon geen noemenswaardige vooruitgang in den veestapel worden bespeurd. Door het plaatsen van een stal op de stalweide in Coronie, is deze veel verbeterd.

Maatregelen zijn genomen tot verbetering van de varkensstallen, waarin de ingevoerde varkens uit Britsch-Guyana worden gestald en gekweekt. Verder werd verbetering gebracht in het vervoer van het vleesch van geslachte dieren, dat nl. thans niet anders dan in gesloten wagens vervoerd mag worden, terwijl eischen werden gesteld aan slagerijen, zoodat de kleine krotten, waarin vroeger vleesch uitgestald en verkocht werd, thans verdwenen en vervangen zijn door goed ingerichte slagerswinkels.

§ 8. KLEINE NERINGEN.

Volgens opgaven van de districts-commissarissen waren er in de districten 483 winkels (in 1915 475), 20 bakkerijen en 9 slachterijen. Onder de 483 winkels waren 181 tapperijen (in 1915 197). Het aantal te Paramaribo gevestigde tapperijen bedroeg op 31 December 212.

§ 9. HANDEL EN SCHEEPVAART.

Blijkens de bijlagen U[1], U[2] V, W, X en IJ zijn in de kolonie aangekomen 216 schepen, metende te zamen 156 439 ton, waarvan rechtstreeks uit Nederland 17 schepen, metende 24 136 ton. Uit de kolonie vertrokken 212 schepen, metende 155 317 ton, waarvan rechtstreeks naar Nederland 11 schepen, metende 15 985 ton.

De aangegeven, geschatte of volgens ambtelijke prijslijst berekende waarde van den invoer heeft in het geheel bedragen f 5 911 326, waarvan uit of over Nederland voor eene waarde van f 1 786 585. De aangegeven waarde van den uitvoer van goederen heeft beloopen f 8 054 002, waarvan naar Nederland voor eene waarde van f 1 779 550.

De waarde van den invoer en uitvoer bedroeg onderscheidenlijk f 465 460 en f 1 104 687 meer dan in 1915.

In de laatste vijf jaren bedroeg de waarde van den in- en uitvoer als volgt:

Jaar.	Waarde invoer.	Waarvan uit Nederland.	Waarde uitvoer.	Waarvan naar Nederland.
1912	f 7 494 063	f 4 334 396	f 6 619 937	f 2 411 662
1913	7 113 420	3 982 553	9 457 787	3 749 045
1914	6 399 849	3 525 704	6 472 041	1 610 672
1915	5 445 866	2 122 693	6 949 315	1 449 654
1916	5 911 326	1 786 585	8 054 002	1 779 550

De voornaamste uitvoergoederen waren:

Balata	f 2 313 525
Suiker	1 888 886
Cacao	1 369 635
Goud	1 241 041

Vergeleken met het jaar te voren werden de volgende artikelen voor eene waarde van meer dan f 10 000 ingevoerd in het verslagjaar, t. w.:

Bier	rond f	21 000
Blom (meel)	,,	98 000
Chemicaliën, enz.	,,	19 000
Eetwaren	,,	25 200
Hoeden	,,	15.000
Huiden	,,	24 000
Kruidenierswaren	,,	18 000
Kramerijen	,,	28 000
Manufacturen	,,	267 000
Schoenen	,,	52 000
Tabak	rond f	25 000
Vleesch, gezouten	,,	16 000
Zeep, geparf.	,,	12 000

In bijlage AA zijn de namen vermeldt van de firma's in Suriname, die uitvoerhandel drijven.

De volgende scheepvaartlijnen deden de kolonie aan: Koninklijke West-Indische Maildienst, vaste vaart van Amsterdam over Paramaribo naar New-York, heen en terug, om de veertien dagen; Trinidad Steam Shipping Cy., vaste vaart van New-York naar Paramaribo over verschillende andere havens in West-Indië, heen en terug, om de drie weken; Compagnie générale transatlantique, vaste vaart van St. Nazaire over Paramaribo naar Cayenne, heen en terug, maandelijks.

De eerstgenoemde vaart heeft door den oorlog zeer ongeregeld plaats, terwijl de beide andere vaarten door den oorlog voorloopig zijn gestaakt.

De Sproston Limited, vaart van Demerary—Paramaribo, heen en terug, werd sedert Maart gestaakt.

De Kamer van Koophandel en Fabrieken hield in 1916 18 vergaderingen, waarvan mede werden bezocht 1 vergadering door den administrateur van financiën, 1 vergadering door de leden van de Kamer van Arbeid en 1 vergadering door den administrateur van financiën, vergezeld van den controleur der belastingen en den hoofdcommies ter administratie van financiën.

Over verschillende onderwerpen werd raad gegeven aan den Gouverneur, terwijl aan verschillende handelshuizen in het buitenland op het gebied van handel en nijverheid inlichtingen werden verstrekt.

De taak om den Gouverneur van raad te dienen in zake het nemen van maatregelen ter voorziening in de behoeften aan voedingsmiddelen, welke sedert het uitbreken van den Europeeschen oorlog aan de Kamer was toevertrouwd, werd van af Maart overgedragen aan de bij beschikking van 21 Februari 1916 n°. 758 ingestelde voedingsmiddelencommissie.

Evenals in 1915 werd ook in het begin van het afgeloopen jaar in samenwerking met de Kamer van Arbeid, verslag uitgebracht over den staathuishoudkundigen toestand van Suriname op 31 December 1915. Beide verslagen werden in den loop van 1916 in druk uitgegeven en gedrukte exemplaren aan verschillende personen, colleges en lichamen, zoowel in de kolonie als in Nederland en in het buitenland gevestigd, toegezonden.

Een gelijksoortig verslag werd in 1917 uitgebracht over den toestand in 1916. Dit verslag zal ook door den druk worden verspreid.

Door de regelmatige aftreding van de heeren Beck, A. F. C. Curiel en W. C. H. Gautier werden tot leden van de Kamer benoemd de heeren J. Humbert, J. D. Fernandes en H. J. de Vries. De heer J. D. Fernandes en P. A. May werden onderscheidenlijk tot voorzitter en ondervoorzitter benoemd.

§ 10. ZEEBRIEVEN.

Er werden geen zeebrieven uitgereikt. De aan de stoomschepen *Nickerie* en *Commewijne* in Mei en Juni 1914 en aan den schoener *Vliegende Holander* in Januari 1903 uitgereikte zeebrieven werden vervallen verklaard, omdat de eigendom dier schepen in vreemde handen is overgegaan.

§ 11. BETONNING, BAKENS EN SEINWEZEN.

Het lichtschip *Surinamerivier* werd in het dok te Georgetown nagezien, schoongemaakt en geschilderd. Het onderhoud, ook van den kotter *Snip*, en de tonnen vond geregeld plaats.

HOOFDSTUK Q.

POSTERIJEN, TELEGRAAF- EN TELEFOONWEZEN.

Posterijen. De opbrengst van den verkoop van frankeerzegels, briefkaarten enz. en de huur van briefkasten bedroeg in 1916 f 30 281, dat is f 2121 minder dan in 1915.

De op 27 December 1915 tijdelijk gestaakte verzending van „Through Order" via Britsch Guyana naar landen, waarmede Britsch Guyana een postwisseldienst onderhoudt, werd met ingang van 1 September heropend.

Er werden 7427 buitenlandsche postwissels afgegeven tot een bedrag van f 887 435, tegen 8990 stuks tot een bedrag van f 1 351 300 in 1915.

Uitbetaald werden 1412 postwissels tot een gezamenlijk bedrag van f 118 170, tegen 1340 stuks tot een bedrag van f 77 056 in 1915.

Betreffende den binnenlandsche postwisseldienst volgt hieronder eene opgave van het verkeer gedurende de laatste 5 jaren.

1912	3646	stuks tot een bedrag van f	225 148
1913	4218	„ „ „ „ „	297 946
1914	4136	„ „ „ „ „	282 393
1915	4206	„ „ „ „ „	284 144
1916	3864	„ „ „ „ „	256 009

Uitbetaald werden in:

1912	3646	stuks tot een bedrag van f	224 134
1913	4220	„ „ „ „ „	298 644
1914	4131	„ „ „ „ „	280 013
1915	4199	„ „ „ „ „	287 103
1916	3858	„ „ „ „ „	256 015

Met den pakketpostdienst werden naar het buitenland verzonden 969 pakketten, tegen 1470 in 1915.

Ontvangen werden 3549 pakketten, tegen 4143 in 1915.

Van de verzonden pakketten waren 330 met een gezamenlijke aangegeven waarde van frcs. 81 300, tegen 299 met een aangegeven waarde van frcs. 78 005 in 1915, en van de ontvangen pakketten 315 stuks met een waarde in het geheel van frcs. 44 957, tegen 332 stuks met een aangegeven waarde van frcs. 71 564 in 1915.

Onder de ontvangen pakketten kwamen er 696 stuks voor waarop een gezamenlijk bedrag van f 15 146 wegens verrekening moest worden geïnd, tegen 883 stuks in 1915 met een verrekeningsbedrag van f 25 774.

Een verrekenpakket werd verzonden met een verrekeningsbedrag van f 8.

De bijlagen Z^1, Z^2 en Z^3 geven een overzicht van het aantal der verzonden en ontvangen brieven, briefkaarten, postpakketten en andere stukken met afzonderlijke opgave van de pakketten, die goed bevatten.

Per pakketpost werd aan goud verzonden gedurende de laatste 3 jaren:

1914	582 839	gram
1915	119 579	„
1916	11 496	„

Door middel van de rechtstreeksche pakketpost tusschen Suriname en Britsch-Guyana werden 47 pakketten verzonden naar en 127 ontvangen van Britsch-Guyana, terwijl tusschen Suriname en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika rechtstreeks werden verzonden 142 pakketten en ontvangen 1090 pakketten.

In 1916 werden in Suriname ter invordering ontvangen 91 quitanties tot een gezamenlijk bedrag van f 1780, waarvan 30 stuks, te zamen bedragende f 505, als onbetaald werden teruggezonden, zoodat ingevorderd is op 61 quitanties een bedrag van f 1275.

Telegraafwezen. Verzonden werden 1453 draadberichten met 15 708 woorden, en ontvangen 1652 draadberichten met 18 625 woorden, tegen in 1915 onderscheidenlijk 1188 draadberichten met 11 695 woorden en 1270 draadberichten met 13 582 woorden.

De verbinding met Cayenne was van 5 Februari tot 7 Maart verbroken (gedurende dezen tijd was de verbinding met Cayenne verzekerd door den weg Europa—Brazilië), die met Martinique van 12 Augustus tot 30 October (van 12 Augustus tot 5 September was de verbinding met het internationaal telegraafnet verzekerd door den weg Brazilië). De verbinding Cayenne—Brazilië was verbroken van 5 September tot 8 November.

De onderbreking van het verkeer met het internationaal telegraafnet heeft geduurd van 5 September tot 30 October.

Telefoonwezen. Het personeel bestond 31 December, behalve uit den opzichter van het telefoonwezen, uit 1 militair en 16 burgers, benevens 2 helpers, 1 leerjongen en 1 telefoonjuffrouw.

Het aantal betalende aansluitingen werd met 18 vermeerderd. Ten behoeve van het Gouvernement kwamen vier aansluitingen tot stand. Op 31 December waren uitsluitend ten dienste van het Gouvernement in gebruik 153 toestellen, verdeeld over 101 aansluitingen. Bij ingezetenen waren op dat tijdstip in gebruik 346 toestellen, verdeeld over 279 aansluitingen.

In het geheel waren dus in gebruik 499 toestellen, verdeeld over 380 aansluitingen. Nevens het hoofdtelefoonkantoor te Paramaribo werden verbindingen gegeven door 6 stations.

De lengte van het Gouvernements-telefoonnet bedroeg op 31 December 817,50 K.M.

Het gezamenlijk bedrag der ontvangsten van het telefoonwezen bedroeg f 21 183, tegen f 19 642 in 1915.

De Minister van Koloniën,
TH. B. PLEYTE.

INHOUD

VAN HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN SURINAME VAN 1917.

Bijlage A.

a. OPGAVEN omtrent den loop der bevolking.

	Personen van het				Te zamen.	
	mannelijk geslacht.		vrouwelijk geslacht.			
Bij het einde van 1915 aanwezig	—	54 762	—	45 483	—	100 245
In 1916 geboren	1 531	—	1 441	—	2 972	—
In 1916 aangekomen	1 532	—	156	—	1 688 *a*)	—
		3 063		1 597		4 660
		57 825		47 080		104 905
In 1916 overleden	906	—	755	—	1.661	—
In 1916 vertrokken	780	—	134	—	914 *b*)	—
		1 686		889		2 575
		56 139		46 191		102 338 *c*)

a) Onder wie 88 britsch-indiërs, niet bij overeenkomst verbonden; 308 britsch-indische immigranten, door het immigratie-departement, bij overeenkomst aangevoerd.
b) Terugvoer van immigranten vond in 1916 niet plaats.

c) Het eindcijfer stemt niet overeen met dat van den hiernavolgenden staat, omdat de kennisgevingen omtrent aankomst, vertrek of verhuizing van de bewoners aan de wijkmeesters en aan de districts-commissarissen niet dan zeer onregelmatig worden gedaan.

b. VERDEELING der bevolking naar den landaard.

	Europeanen.				Nederlandsch-indiërs.		Britsch-indiërs.		Chineezen, geb. buiten de kolonie of uit een chin. vader en eene chin. moeder.		Inboorlingen.		Anderen.		Te zamen.		In 't geheel.
	in Nederland geboren.		elders geboren.														
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	
Paramaribo	275	192	142	56	116	88	784	480	496	115	14 676	18 896	1 071	804	17 560	20 631	38 191
Nickerie	15	5	4	—	352	197	2 156	1 329	66	5	1 499	1 690	390	272	4 482	3 498	1) 7 980
Coronie	5	2	10	3	3	—	20	2	15	—	1 080	1 111	4	5	1 137	1 123	2) 2 260
Beneden-Saramacca	1	—	3	1	204	146	1 261	1 075	18	—	1 112	733	18	23	2 617	1 978	4 595
Boven-Saramacca	—	—	—	—	—	1	42	24	2	—	199	152	14	8	257	185	442
Beneden-Suriname	10	6	12	5	172	41	2 433	1 608	26	7	965	924	126	110	3 744	2 701	6 445
Beneden-Para	14	3	9	9	710	543	3 116	2 243	26	5	693	844	99	45	4 667	3 692	8 359
Boven-Suriname	5	8	6	4	246	104	538	277	9	—	1 137	874	39	3	1 980	1 270	3 250
Boven-Para	7	—	—	—	112	60	530	271	14	2	652	721	18	5	1 333	1 059	2 392
Beneden-Commewijne	29	12	44	2	2 777	1 887	3 012	1 446	64	6	781	622	64	32	6 771	4 007	10 778
Boven-Commewijne	1	—	—	—	59	46	140	134	4	—	532	352	—	—	736	532	1 268
Cottica	3	—	5	2	600	302	1 100	862	18	2	1 080	897	20	22	2 826	2 087	4 913
Marowijne	26	1	2	2	1	1	14	5	43	10	255	277	58	54	399	350	3) 749
	391	229	237	84	5 352	3 416	15 146	9 756	801	152	24 661	28 093	1 921	1 383	48 509	43 113	4) 91 622
	620		321		8 786		24 902		953		52 754		3 304		91 622		

1) Hieronder 2613 bewoners van Nieuw-Nickerie.
2) Hieronder 666 bewoners van Totness.
3) Bewoners van Albina.

4) Hieronder is *niet* opgenomen het zielental der indianen en boschnegers. Hun aantal wordt geschat op onderscheidenlijk 1446 en 8885.

c. VERDEELING van de bevolking naar den leeftijd.

	Geslachten.	Onder het jaar.	1 jaar.	2 jaar.	3 jaar.	4 jaar.	5 tot 9 jaar.	10 tot 19 jaar.	20 tot 29 jaar.	30 tot 39 jaar.	40 tot 49 jaar.	50 tot 64 jaar.	65 tot 84 jaar.	85 jaar en hooger.	Onbekend.	Te zamen.
Paramaribo	M.	364	371	453	408	411	2 000	3 640	2 774	2 776	2 059	1 456	566	43	218	17 539
	V.	349	370	413	444	432	2 098	3 971	3 446	3 173	2 253	2 219	1 181	101	202	20 652
Het overige deel der kolonie	M.	962	1 028	943	963	975	2 258	3 775	6 131	5 571	4 058	1 866	825	209	1 384	30 948
	V.	883	845	845	811	861	1 911	3 054	4 236	3 417	2 725	1 487	631	212	565	22 483
Geheele kolonie	M.	1 326	1 399	1 396	1 371	1 386	4 258	7 415	8 905	8 347	6 117	3 322	1 391	252	1 602	48 487
	V.	1 232	1 215	1 258	1 255	1 293	4 009	7 025	7 682	6 590	4 978	3 706	1 812	313	767	43 135
		2 558	2 614	2 654	2 626	2 679	8 267	14 440	16 587	14 937	11 095	7 028	3 203	565	2 369	91 622

Bijlage B.

STAAT, aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten.

Betrekkingen, beroepen en ambachten.	Paramaribo. (1)	Het overige deel der kolonie. (2)	Te zamen.	Aanmerkingen.
Ambtenaren	200	52	252	(1) In deze cijfers voor Paramaribo zijn niet opgenomen de personen, die in het fort Zeelandia wonen, t. w.: 116 krijgslieden, 16 burgerlijke personen, 106 gevangenen; 238 personen. (2) In deze cijfers is niet begrepen de bevolking der gevangenis te Nieuw-Amsterdam, bedragende 85 hoofden.
Apothekers	20	1	21	
Beambten van polite	164	79	243	
Geestelijken	54	27	81	
Geneeskundigen	33	14	47	
Goud- en balata-bedrijf (belanghebbenden bij de, alsmede opzichters en arbeiders)	1 919	898	2 817	
Grondeigenaren, (beheerders en opzichters van plantages	30	349	379	
Houthakkers	34	68	102	
Huisbedienden	1 058	473	1 531	
Ingenieurs	9	1	10	
Karrelieden	168	302	470	
Kooplieden	154	2	156	
Kleermakers	174	139	313	
Krijgslieden	36	66	102	
Kuipers	3	2	5	
Landbouwers (eigenaren en pachters van perceelen ter uitoefening van den kleinen landbouw)	811	21 274	22 085	
Landmeters	5	—	5	
Machinisten	52	29	81	
Marktvrouwen	331	127	458	
Metselaars	63	8	71	
Notarissen	2	—	2	
Onderwijzers en onderwijzeressen, alsmede hulponderwijzers en onderwijzeressen en kweekelingen	316	92	408	
Photografen	3	2	5	
Praktizijns	5	—	5	
Schoenmakers	224	103	327	
Sjouwers	230	232	462	
Slagers	17	8	25	
Slijters en tappers	19	168	187	
Smeden	259	116	375	
Timmerlieden	767	266	1 033	
Veld- en fabriekarbeiders	674	11 488	12 162	
Ververs	110	18	128	
Visschers	114	127	241	
Vroedvrouwen	14	8	22	
Waschvrouwen	1 176	180	1 356	
Winkel- en kantoorbedienden	610	268	878	
Winkeliers	225	256	481	
Zeelieden	77	22	99	
Personen, die eene betrekking bekleeden of een ambacht of beroep uitoefenen, niet afzonderlijk vermeld	2 394	2 419	4 813	
Zonder beroep, hieronder gehuwde vrouwen, ouden, gebrekkigen en kinderen	25 637	13 747	39 384	
	38 191	53 431	91 622	

Bijlage C.

Huwelijken, Geboorten en Sterfgevallen.

a. Huwelijken.

WAAR GESLOTEN.	Tusschen vreemdelingen.	Tusschen europeesche ingezetenen.	Tusschen europeesche ingezetenen en inboorlingen.	Tusschen vreemdelingen en inboorlingen.	Tusschen immigranten.	Tusschen immigranten en europeesche ingezetenen.	Tusschen immigranten en vreemdelingen.	Tusschen immigranten en inboorlingen.	Tusschen inboorlingen.	Te zamen.	Aantal gewettigde kinderen.
Paramaribo	9	—	8	12	68	—	—	1	115	213	203
Het overige deel der kolonie.	5	—	—	9	140	—	—	2	75	231	413
Te zamen . . .	14	—	8	21	208	—	—	3	190	444	616

b. Geboorten.

Staat van de geboorten in de geheele kolonie.

GEBOORTEN.	Doodgeboren.	Levend geboren.		Te zamen.
		In echt.	Buiten echt.	
Mannelijk	117	400	1131	1531
Vrouwelijk	87	367	1074	1441
Te zamen . . .	204	767	2205 *)	2972

*) Hiervan zijn 995, t. w. 511 mannelijke en 484 vrouwelijke, gesproten uit nederlandsch-indische of britsch-indische vrouwen, die geen burgerlijk huwelijk volgens de surinaamsche wetgeving hebben gesloten, doch volgens hunne zeden en gewoonten gehuwd zijn.

c. Sterfgevallen.

1. Sterftestatistiek, aanwijzende den ouderdom en het geslacht der overledenen.

	Geslacht.	Levenloos aangegeven.	Beneden 1 jaar.	Van 1 en 2 jaar.	Van 9 t/m 9 jaar.	Van 10 t/m 19 jaar.	Van 20 t/m 29 jaar.	Van 30 t/m 39 jaar.	Van 40 t/m 49 jaar.	Van 50 t/m 59 jaar.	Van 60 t/m 69 jaar.	Van 70 jaar en daarboven.	Van onbekenden ouderdom.	In 't geheel zonder de levenloos aangegevenen.
Paramaribo	M.	57	69	31	19	20	45	92	86	68	56	43	—	529
	Vr.	50	48	30	15	29	47	53	47	56	55	90	—	470
Het overige deel der kolonie.	M.	60	69	27	9	22	43	53	57	38	28	21	10	377
	Vr.	37	45	31	16	13	26	38	24	26	23	36	7	285
Te zamen	M.	117	138	58	28	42	88	145	143	106	84	64	10	906
	Vr.	87	93	61	31	42	73	91	71	82	78	126	7	755
		204	231	119	59	84	161	236	214	188	162	190	17	1661

2. Sterfte in iedere maand in de kolonie.

	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Te zamen.
Paramaribo	81	88	87	79	80	77	83	99	90	80	62	93	999
Het overige deel der kolonie	51	50	49	42	53	49	63	67	60	71	45	62	662
Te zamen	132	138	136	121	133	126	146	166	150	151	107	155	1661

d. VERGELIJKING van het aantal geboorten en sterfgevallen in de laatste tien jaren.

JAREN.	Geboren.	Overleden.	Meer geboren.	Meer overleden.
1907	2439	2011	428	—
1908	2566	2199	367	—
1909	2814	2075	739	—
1910	2777	1987	790	—
1911	2720	2154	566	—
1912	2733	2424	309	—
1913	2778	2179	599	—
1914	2997	1732	1265	—
1915	3025	1593	1432	—
1916	2972	1661	1311	—

e. STATISTIEK betreffende geboorten, alsmede sterfte in het eerste levensjaar.

PLAATS.	Levenloos aangegevenen.			Levend geborenen.			Overleden in het eerste levensjaar, hieronder niet begrepen de levenloos aangegevenen.			Levenloos aangegevenen en levend geborenen te zamen.			Levenloos aangegevenen en overledenen in het eerste levensjaar te zamen.		
	Wettige.	Onechte.	Te zamen.	Wettige.	Onechte.	Te zamen.	Wettige.	Onechte.	Te zamen.	Wettige.	Onechte.	Te zamen.	Wettige.	Onechte.	Te zamen.
Paramaribo	24	83	107	417	721	1138	28	89	117	441	804	1245	52	172	224
Het overige deel der kolonie	7	90	97	350	1484	1834	11	107	118	357	1574	1931	18	197	215
Te zamen	31	173	204	767	2205	2972	39	196	235	798	2378	3176	70	369	439

Bijlage D.

a. STAAT van de burgerlijke zaken, behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten.

	Aanhangig op 1 Januari 1916.	Aangebracht in 1916.	Afgedaan.	Aanhangig op 31 Dec. 1916.
1°. *Hof van justitie.*				
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	—	—	—	—
„ „ minder dan 3 jaar	—	—	—	—
Gewezen eindvonnissen	—	—	20	—
Geroyeerde zaken	—	—	4	—
Aanhangig sedert 3 jaar of meer . .	37	—	—	—
„ „ minder dan 3 jaar.	—	26	—	—
	37	26 1)	24 2)	39 3)
	63 4)		63	
2°. *Kantongerecht van Paramaribo.*				
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	—	—	—	—
„ „ minder dan 3 jaar	25	344	—	—
Afgedaan bij eindvonnis	—	—	292	—
„ door afstand, door het vervallen van de instantie of door royement van de rol	—	—	47	—
	25	344	339 5)	30
	369		369	
3°. *Kantongerecht van Nickerie.* .	10	5	9	6
	15		15	
4°. *Kantongerecht van Coronie.*				
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar	—	—	—	—
Afgedaan bij eindvonnis	—	—	—	—
„ door royement van de rol .	—	—	—	—
	—	—	—	—

Aanmerkingen.

1) Van de aangebrachte zaken betreffen 2 boven de f 1000, 7 beneden de f 1000, 6 faillissementen, 6 verbetering of aanvulling van de registers van den burgerlijken stand, 3 echtscheidingen, 1 rekening en verantwoording, 1 appel van een vonnis van den kantonrechter van Paramaribo.

2) Er was bovendien 1 interlocutoir vonnis.

3) Hieronder zijn er 19, waarin door partijen sedert meer dan 10 jaren of langer niet is gedaan.

4) Van deze zijn 4 krachtens art. 27 van het besluit van 4 Januari 1869 (G. B. n°. 1) op de rol doorgehaald.

5) Er waren bovendien 6 incidenteele, preparatoire en interlocutoire vonnissen.

b. STAAT van de strafzaken, behandeld bij het hof van justitie, bij de kantongerechten en bij de ommegaande gerechten.

	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: Veroordeeld.	Van de beklaagden werden: Vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Veroordeeld zijn: Tot doodstraf.	Tot gevangenisstraf met tewerkstelling aan openbare werken.	Tot gevangenisstraf alleen.	Tot hechtenis met tewerkstelling aan openbare werken.	Tot hechtenis alleen.	Tot geldboete.	Tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder tewerkstelling aan openbare werken.	Tot geldboete en hechtenis met of zonder tewerkstelling aan openbare werken.
Hof van Justitie	1) 74	109	—	83	26	—	64	12	—	1	6	—	—
Kantongerecht van Paramaribo	2) 588	790	17	691	96	—	83	44	21	19	519	5	—
„ „ Nickerie. .	198	337	—	301	36	—	36	2	79	—	184	—	—
„ „ Coronie . .	22	26	1	19	7	—	2	—	—	—	17	—	—
„ „ Marowijne .	7	17	—	16	1	—	—	—	2	3) 3	9	—	3) 2
Westelijk ommegaand gerecht	1111	2173	—	2089	84	—	314	4	1109	1	645	4	12
Oostelijk „ „	68	125	—	122	9	—	21	2	27	14	58	—	—
	2068	3577	18	3321	259	—	520	64	1238	38	1438	9	14

Aanmerkingen.

1) Behandeld zijn nog 6 appellen van vonnissen van kanton- en ommegaande rechters met 6 beklaagden.

2) W. o. 3 „onder observatie-stellingen".

3) Met bepaling, dat de tijd door de veroordeelden vóór de tenuitvoerlegging van de uitspraak voorloopig in verzekerde bewaring doorgebracht geheel in mindering van de hechtenis zal worden gebracht.

Bijlage E[1].

a. STAAT van veranderingen onder het politiepersoneel.

	Hoofdinspecteur.	Inspecteurs.	Adj. inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste kl.	Agenten 2de kl.	Agenten 3de kl.	Agenten 4de kl.
Sterkte op 1 Januari 1916	1	2	5	*a*) 18	35	68	63	46
Vermeerderd door:								
Aanstelling	—	—	—	—	—	—	—	22
Bevordering.	—	—	—	2	3	7	12	—
Terugstelling	—	—	—	—	—	—	—	—
Vermeerdering . . .	—	—	—	2	3	7	12	22
Verminderd door:								
Op pensioen stelling	—	—	—	1	1	2	—	—
Ontslag	—	—	—	—	—	*d*) 1	*c*) 3	*b*) 8
Overlijden	—	—	—	—	—	1	2	—
Bevordering tot een hoogeren rang . . .	—	—	—	—	2	3	7	12
Voor memorie gevoerd.	—	—	—	1	—	—	—	—
Terugstelling	—	—	—	—	—	—	—	—
Vermindering . . .	—	—	—	2	3	7	12	20
Sterkte op 1 Januari 1917	1	2	5	18	35	68	63	48

Aanmerkingen.

a) Waaronder 1 met den titel van adjunct-inspecteur van politie.

b) Ontslagen werden:
wegens wangedrag 2;
„ ongeschiktheid 2;
op eigen verzoek 4.

c) Wegens dienstweigering 1.
Op eigen verzoek 2.

d) Wegens plichtverzuim 1.

b. STERKTE EN PLAATSING van het politiepersoneel op 31 December 1916.

GRADEN.	STERKTE.								VESTIGING.																											
									Beneden-Para en Beneden-Suriname.					Boven-Para en Boven-Suriname.					Beneden Commewijne.			Cottica.		Beneden- en Boven-Saramacca.				Nickerie.								
	Hoofdinspecteur.	Inspecteurs.	Adjunct-inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Agenten 3de klasse.	Agenten 4de klasse.	Poelepantje.	Combé.	Lelydorp.	Kwakoegron.	Republiek.	Domburg.	Onoribo.	Carolina.	Berg en Dal.	Chatillon.	Frederiksdorp.	Nw. Amsterdam.	Marienburg.	Ephrata.	Constantia.	Groningen.	Nassau.	Uitkijk.	Coronie.	Utrecht.	Paradise.	Kaboerie.	Albina.	Te zamen geplaatst.	Te Paramaribo.	Binnenlandsch verlof.	Buitenlandsch verlof.	In het geheel.
Hoofdinspecteur . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Inspecteurs.	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
Adj.-inspecteurs . . .	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	1	5
Hoofdagenten	—	—	—	*a*) 18	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1.	—	—	—	—	—	—	1	7	9	1	1	18
Agenten 1ste klasse	—	—	—	—	*b*) 35	—	—	—	1	—	1	—	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	—	—	—	—	14	19	—	2	35
„ 2de „	—	—	—	—	—	*c*) 68	—	—	2	—	—	2	1	2	—	1	1	—	1	8	—	1	—	*c*) 2	—	—	1	1	2	1	4	30	38	—	—	68
„ 3de „	—	—	—	—	—	—	63	—	1	1	1	1	—	2	1	—	1	—	3	2	7.	1	3	1	1	2	1	1	—	1	1	32	31	—	—	63
„ 4de „	—	—	—	—	—	—	—	*d*) 48	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	46	—	—	48
Te zamen . .	1	2	5	18	35	68	63	48	5	3	2	4	2	5	2	1	3	1	5	12	10	3	4	4	2	3	3	2	2	2	6	86	149	1	4	240
Vastgestelde sterkte	1	2	5	18	35	68	63	34																												
Over	—	—	—	—	—	—	—	14																												

a. Waaronder 1 met den titel van adjunct-inspecteur.
b. „ 1 „ „ „ „ hoofdagent.
c. „ 1 „ „ „ „ agent 1ste klasse.
d. „ 14 tijdelijke agenten 4de klasse.

Te Nieuw-Niekerie wordt dienst gedaan door 4 agenten van politie 2de klasse en 2 agenten van politie 3de klasse zooals hierboven aangegeven, terwijl in de stad zelve de dienst wordt verricht door 22 krijgslieden, te weten:

1 sergeant met den titel van adjunct-inspecteur van politie;
2 korporaals (1 met den titel van agent van politie 1ste klasse, en
1 „ „ „ „ „ „ „ 2de „);
19 fuseliers (4 „ „ „ „ „ „ „ 2de „ , en
15 „ „ „ „ „ „ „ 3de „).

Bijlage E².

a. STAAT van de gevangenisbevolking.

	Burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia.	Gevangenis te Nieuw-Amsterdam.	Huis van bewaring in Nickerie.	Huis van bewaring in Coronie.
Mannen	100	90	10	—
Vrouwen	4	6	—	—
Aanwezig op 31 December 1915	104	96	10	—
Opgenomen in 1916	662	146	125	2
Ontslagen in 1916	660	157	127	2
Mannen	106	77	7	—
Vrouwen	—	8	1	—
Aanwezig op 31 December 1916	106	85	8	—

In den staat van de gevangenisbevolking, voorkomende in het Koloniaal Verslag van het vorig jaar, — is in de rubriek Huis van Bewaring in Nickerie verkeerdenlijk opgenomen als „aanwezig te zijn op 31 December 1914" — 146 gevangenen en „opgenomen in 1915" — 10 gevangenen. Deze cijfers moeten zijn onderscheidenlijk 10 en 146.

b. OPGAVE van de herhaalde veroordeeling en van den leeftijd van de veroordeelde gevangenen.

1°. Burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia.

		Op 1 Januari 80.	Bij 398.	Te zamen 478.	Af 396.	Op 31 December 82.
Van de herhaalde veroordeeling.						
a. voor de 1ste maal veroordeeld	mannen	43	302	345	283	62
	vrouwen	3	39	42	42	—
b. „ „ 1ste „ herhaling	mannen	24	34	58	48	10
	vrouwen	—	11	11	11	—
c. „ „ 2de „ „	mannen	9	5	14	7	7
	vrouwen	—	1	1	1	—
d. „ „ 3de „ „	mannen	—	2	2	1	1
	vrouwen	—	2	2	2	—
e. „ „ 4de „ „	mannen	1	2	3	1	2
	vrouwen	—	—	—	—	—
Van den ouderdom.						
Van 10 tot 20 jaren	mannen	14	92	106	91	15
	vrouwen	—	17	17	17	—
„ 20 „ 30 „	mannen	45	163	208	170	38
	vrouwen	3	30	33	33	—
„ 30 „ 40 „	mannen	11	62	73	51	22
	vrouwen	—	6	6	6	—
„ 40 „ 50 „	mannen	5	27	32	25	7
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 50 „ 60 „	mannen	1	1	2	2	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 60 „ 70 „	mannen	1	—	1	1	—

2°. Gevangenis te Nieuw-Amsterdam.

		Op 1 Januari: 94.	Bij: 148.	Te zamen 242.	Af: 157.	Op 31 December: 85.
Van de herhaalde veroordeeling.						
a. voor de 1ste maal veroordeeld . . .	mannen	55	114	169	125	44
	vrouwen	5	5	10	4	6
b. „ „ „ „ herhaling . . .	mannen	25	20	45	24	21
	vrouwen	1	1	2	—	2
c. „ „ „ „ „ . . .	mannen	8	6	14	2	12
d. „ „ „ „ „ . . .	mannen	—	2	2	2	—
e. „ „ „ „ „ . . .	mannen	—	—	—	—	—
Van den ouderdom.						
Van 10 tot 20 jaren	mannen	9	9	18	9	9
	vrouwen	3	1	4	2	2
„ 20 „ 30 „	mannen	56	84	140	91	49
	vrouwen	3	3	6	1	5
„ 30 „ 40 „	mannen	16	39	55	41	14
	vrouwen	—	1	1	—	1
„ 40 „ 50 „	mannen	7	9	16	11	5
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 50 „ 60 „	mannen	—	1	1	1	—
	vrouwen	—	1	1	1	—
„ 60 „ 70 „	mannen	—	—	—	—	—

Bijlage F.

STAAT aantoonende het aantal gedoopten, cathechisanten, lidmaten en huwelijken, enz. naar de opgaven van de verschillende gemeenten.

GEMEENTEN.	Geslacht.	Gedoopt.	Op catechisatie.	Aangenomen als lidmaten.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Nederlandsch Hervormde Gemeente	Jongens	68	50	—	—	—	
	Meisjes	80	90	—	—	—	
	Mannen	—	—	47	15	—	
	Vrouwen	—	—	22		—	
		148	140	69	15	± 6800	
Vereen. Protestantsche Gemeente te Nieuw-Nickerie	Jongens	18	22	—	—	—	
	Meisjes			—	—	—	
	Mannen	—	—	7	—	—	
	Vrouwen	—	—		—	—	
		18	22	7	—	190 [1])	[1]) Alleen van het stadje Nickerie.
Evangelisch-Luthersche Gemeente .	Jongens	29	60	—	—	—	
	Meisjes	36		—	—	—	
	Mannen	—	—	17	9	—	
	Vrouwen	—	—	24		—	
		65 [2])	60	41	9	± 3000	[2]) Waarvan in echt geboren 20 jongens en 22 meisjes.
Evangelische Broedergemeente . .	Jongens	397	—	—	—	—	
	Meisjes	377	—	—	—	—	
	Volwassenen . .	32	—	261	71	—	
		706 [3])	155	261	71	28 338	[3]) Waarvan in echt geboren 138 kinderen.
Roomsch-Katholieke Gemeente . .	Kinderen	980	—	—	—	—	
	Volwassenen . .	250	—	—	130	—	
		1230 [4])	—	—	130	21 733	[4]) Waarvan 391 in echt geboren.
Nederlandsch Israëlietische Gem.	Mannen	—	—	—	—	231	
	Vrouwen	—	—	—	—	337	
		—	—	—	—	568	
Nederlandsch Portugeesch Israëlietische Gemeente	Mannen	—	—	—	—	315	
	Vrouwen	—	—	—	—	318	
		—	—	—	—	633	

Bijlage F¹.

a. STAAT, aantoonende de veranderingen onder de verpleegden van 's Lands grond Boniface.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.
Aantal op 1 Januari 1916	205	86	3	1	295
Bijgekomen	103	33	—	—	136
	308	119	3	1	431
Overleden	32	18	—	—	50
	276	101	3	1	381
Ontslagen	68	20	2	—	90
Aantal op 31 December 1916	208	81	1	1	291

b. STAAT, aantoonende den landaard der verpleegden van 's Lands grond Boniface.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.
Inboorlingen	58	49	—	—	107
Britsch-Indiërs	83	27	1	1	112
Chineezen	32	—	—	—	32
Inboorlingen uit West-Indische koloniën	9	2	—	—	11
Portugeezen	2	—	—	—	2
Europeanen	3	—	—	—	3
Javanen	21	3	—	—	24
	208	81	1	1	291

c. STAAT, aantoonende van gouvernementswege verpleegde weezen.

	Hervormde Gemeente.		Evangelisch-Luthersche Gemeente.		Evangelische Broedergemeente.		Roomsch-Katholieke Gemeente.		Te zamen.		In het geheel.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Op 1 Januari 1916 verpleegd	29	33	17	12	137	143	107	131	290	319	609
Bijgekomen	—	1	—	—	13	16	20	14	33	31	64
	29	34	17	12	150	159	127	145	323	350	673
Afgeschreven	8	6	2	4	21	21	18	29	49	60	109
Op 31 December 1916	21	28	15	8	129	138	109	116	274	290	564
	49		23		267		225		564		

Bijlage G¹.

OVERZICHT van de bevolking der bewaarscholen op 31 December 1916.

Bewaarscholen van:		Jongens.	Meisjes.	Te zamen.
De Roomsch-Katholieke geestelijken	met schoolgeldheffing	36	36	72
Verschillende ingezetenen	te Paramaribo	158	174	332
De Evangelische Broedergemeente	zonder schoolgeldheffing	121	119	240
De Roomsch-Katholieke geestelijken	te Paramaribo	60	70	130
Evangelische Broedergemeente	zonder schoolgeldheffing	31	31	62
Roomsch-Katholieke geestelijken	te Paramaribo	73	85	158
	Te zamen	479	515	994

Bijlage G².

OVERZICHT van de bevolking der normaalschool over 1916.

Leerjaar.	1 Januari.			31 December.		
	M.	V.	Te zamen.	M.	V.	Te zamen.
Eerste leerjaar	9	19	28	10	18	28
Tweede „	12	11	23	11	22	33
Derde „	8	10	18	11	16	27
Vierde „	6	11	17	9	9	18
Te zamen	35	51	86	41	65	106

Bijlag G

STAAT aantoonende het getal scholen, geëxamineerde onderwijzers, schoolgaand
schoolgaande kinderen op 31 December 1916, verder het gemiddeld geta

	Getal scholen op 31 December 1916.	Gemengde scholen.	Jongensscholen.	Meisjesscholen.	Getal geëxamineerde onderwijzers.	Getal schoolgaande kinderen op 31 December 1916.			Getal leerlingen op 1 geëxamineerden onderwijzer.
						Jongens.	Meisjes.	Te zamen.	
Paramaribo	29	17	6	6	268	3802	3703	7505	28
Het overige deel der kolonie	43	39	2	2	81	2123	1080	3203	40
Te zamen	72	56	8	8	349	5925	4783	10708	31
1915	68	52	8	8	344	5701	4680	10381	30
Paramaribo en districten.									
Niet ondersteunde scholen van ingezetenen	6	4	1	1	26	387	248	635	24
Gouvernementsscholen	28	28	—	—	130	2176	1564	3740	29
Ondersteunde scholen der Evangelische Broeder Gemeente	19	17	1	1	76	1311	1062	2373	31
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	17	5	6	6	94	1696	1562	3258	35
Ondersteunde scholen der Vereeniging „Vrije Evangelisatie”	1	1	—	—	9	103	152	255	28
Ondersteunde scholen der African Methodist Episcopal Church	1	1	—	—	13	252	195	447	34
Te zamen	72	56	8	8	348	5925	4783	10708	28
1915	68	52	8	8	344	5701	4680	10381	30
Paramaribo.									
Niet ondersteunde scholen van ingezetenen	5	3	1	1	25[1])	374	245	619	25
Gouvernementsscholen	7	7	—	—	89[2])	1059	1136	2195	25
Ondersteunde scholen der Evangelische Broeder Gemeente	7	5	1	1	55[3])	767	677	1444	26
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	8	—	4	4	77[4])	1247	1298	2545	33
Ondersteunde scholen der Vereeniging „Vrije Evangelisatie”	1	1	—	—	9	103	152	255	28
Ondersteunde scholen der African Methodist Episcopal Church	1	1	—	—	13[5])	252	195	447	34
Te zamen	29	17	6	6	268	3802	3703	7505	28
1915	29	17	6	6	271	3684	3672	7356	27
Districten.									
Niet ondersteunde school op Uitkijk	1	1	—	—	1	13	3	16	16
Gouvernementsscholen	21	21	—	—	41[6])	1117	428	1545	38
Ondersteunde scholen der Evangelische Broeder Gemeente	12	12	—	—	21	544	385	929	44
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	9	5	2	2	18	449	264	713	42
Te zamen	43	39	2	2	81	2123	1080	3203	40
1915	39	35	2	2	73	2017	1008	3025	41

...lag G³.

...gaand kinderen en de verhouding van het getal geëxamineerde onderwijzers tot het getal ...geta schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag en per 100 in 1916.

...getal leerlingen op 1 geëxamineerden onderwijzer.	Gemiddeld getal schoolgaande kinderen in 1916.			Gemiddelde opkomst per dag in 1916.			Gemiddelde opkomst per 100 in 1916.		
	Jongens.	Meisjes	Te zamen.	Jongens.	Meisjes	Te zamen.	Jongens.	Meisjes	Te zamen.
28	3718	3673	7391	3190	3097	6287	86	84	85
40	2097	1052	3149	1644	845	2489	78	80	79
31	5815	4725	10540	4834	3942	8776	83	83	83
30	5752	4610	10362	4767	3761	8528	83	82	82
24	349	207	556	326	190	516	93	92	93
29	2196	1497	3693	1779	1269	3048	81	85	83
31	1273	1064	2337	1044	874	1918	82	82	82
35	1674	1615	3289	1424	1336	2760	85	83	84
28	97	165	262	78	134	212	80	81	81
34	226	177	403	183	139	322	81	79	80
28	5815	4725	10540	4834	3942	8776	83	83	83
30	5752	4610	10362	4767	3761	8528	83	82	82
25	347	206	553	324	190	514	93	92	93
25	1055	1061	2116	929	924	1853	88	87	88
26	763	702	1465	625	574	1199	82	82	82
33	1230	1362	2592	1051	1136	2187	85	83	84
28	97	165	262	78	134	212	80	81	81
34	226	177	403	183	139	322	81	79	80
28	3718	3673	7391	3190	3097	6287	86	84	85
27	3677	3562	7239	3146	2928	6074	86	82	85
16	2	1	3	2	—	2	100	—	67
38	1141	436	1577	850	345	1195	74	79	76
44	510	362	872	419	300	719	82	83	82
42	444	253	697	373	200	573	84	79	82
40	2097	1052	3149	1644	845	2489	78	80	79
41	2075	1048	3123	1621	833	2454	78	79	79

Aanmerkingen.

In dezen staat zijn niet begrepen de scholen tot opleiding van onderwijzers, de ambachtsschool, de bewaarscholen, de scholen bij de boschnegers, de naai- en breischolen en de muziekschool van den heer HELSTONE.

1) Hieronder begrepen 1 onderwijzer alleen met akte wiskunde; 1 onderwijzeres alleen met akte engelsch en 4 onderwijzeressen alleen met akte handwerken voor meisjes; zonder dezen wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1:33.

2) Hieronder begrepen 1 onderwijzer alleen met akte m.o. teekenen; 1 onderwijzer alleen met akte boekhouden m.o.; 1 onderwijzer alleen met den graad van doctor in de scheikunde en 1 onderwijzeres alleen met akte handwerken voor meisjes; zonder dezen wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1:26

In het getal 89 zijn niet begrepen 4 onderwijzers, die met buitenlandsch verlof afwezig zijn.

3) Hieronder begrepen 2 onderwijzeressen alleen met akte handwerken voor meisjes; zonder dezen wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1:27.

4) Hieronder begrepen 3 onderwijzeressen alleen met akte handwerken voor meisjes en 1 onderwijzer en 1 onderwijzeres alleen met akte schoonschrijven m.o.; zonder dezen wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1:35.

5) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres alleen met akte handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1:37.

6) Hieronder begrepen 3 onderwijzeressen alleen met akte handwerken voor meisjes; zonder dezen wordt de verhouding tot het aantal leerlingen 1:41.

In het getal 41 zijn niet begrepen 2 onderwijzers, die met buitenlandsch verlof afwezig zijn.

Bijlage G⁴.

Onderwijzend personeel op 31 December 1878, 1886, 1896, 1906, 1914, 1915 en 1916.

	1878.		1886.		1896.		1906.		1914.		1915.		1916.	
	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.
Onderwijzer van den 1sten rang	3	4	3	3	6	5	10	4	17	5	20	6	21	6
„ „ „ 2den „	6	8	4	4	11	8	19	8	29	9	27	8	27	8
„ „ „ 3den „	14	18	30	29	36	27	52	23	70	22	73	23	76	23
„ „ „ 4den „	26	33	37	36	45	34	54	24	54	17	54	17	58	17
Onderwijzeressen „ „ 1sten „	3	4	1	1	1	1	3	1	6	2	5	2	6	2
„ „ „ 2den „	—	—	—	—	—	—	2	1	7	2	8	3	8	2
„ „ „ 3den „	8	11	15	15	18	14	41	18	80	25	80	25	89	27
„ „ „ 4den „	18	23	12	12	15	11	44	20	52	17	53	17	49	15
Leerkrachten „ „ 1sten „	6	8	4	4	7	5	13	6	23	7	25	8	27	8
„ „ „ 2den „	6	8	4	4	11	8	21	9	36	11	35	11	35	10
„ „ „ 3den „	22	29	45	44	54	41	93	41	150	48	153	48	165	49
„ „ „ 4den „	44	56	49	48	60	45	98	45	106	34	107	33	107	32
Te zamen van alle rangen	78	—	102	—	132	—	225	—	315	—	320	—	334	—
Gediplomeerde vakleerkrachten	2	—	2	—	19	—	17	—	26	—	23	—	21	—
Niet-gediplomeerde leerkrachten	50	—	54	—	95	—	74	—	62	—	59	—	58	—

Bijlage G⁵.

Kinderen op 31 December 1916 op de scholen voor gewoon- en uitgebreid lager onderwijs.

	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.
Schoolgaande kinderen beneden 7 jaar	319	308	627
„ „ van 7—12 jaar	4303	3613	7916
„ „ boven 12 jaar	1303	862	2165
Te zamen	5925	4783	10708

Bijlage G⁶.

Groepen van kinderen welke de school bezochten en de getalsterkte van elke groep op 31 December 1914, 1915 en 1916.

	Getal schoolgaande kinderen.		
	1914.	1915.	1916.
Te Paramaribo en de districten:			
Voor rekening van ingezetenen *a.* op de openbare scholen	940	990	1022
Voor rekening van ingezetenen *b.* op bijzondere „	739	530	619
Voor rekening van de kolonie	2654	2689	2718
Op de ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	2444	2264	2373
Op de ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	3076	3287	3258
Op de ondersteunde scholen der Vereeniging de Vrije Evangelisatie	241	256	255
Op de ondersteunde scholen der Vereeniging de African Methodist Episcopal Church	210	365	447
Op de school op Uitkijk	—	—	16
Te Paramaribo:			
Voor rekening van ingezetenen *a.* op de openbare scholen	940	990	1022
Voor rekening van ingezetenen *b.* op bijzondere „	739	530	619
Voor rekening van de kolonie	1134	1113	1173
Op de ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	1587	1507	1444
Op de ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke gemeente	2354	2595	2545
Op de ondersteunde scholen der Vereeniging de Vrije Evangelisatie	341	256	255
Op de ondersteunde scholen der Vereeniging de African Methodist Episcopal Church	210	365	447
In de districten:			
Voor rekening van de kolonie	1520	1576	1545
Op de ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	857	757	929
Op de ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	722	692	713
Op de school op Uitkijk	—	—	16

Bijlage G[7].

STAAT van de veranderingen op de scholen voor gewoon- en uitgebreid lager onderwijs in 1916 (de scholen bij de Boschnegers niet medegerekend).

	Voor het eerst op school geplaatst.			Al de plaatsingen te zamen.			Al de afschrijvingen te zamen.		
	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.
Paramaribo	333	270	603	1 247	1 197	2 444	1 129	1 166	2 295
Het overige deel der kolonie	360	145	505	713	415	1 128	607	343	950
Te zamen . . .	693	415	1 108	1 960	1 612	3 572	1 736	1 509	3 245
1915 . . .	611	457	1 068	1 722	1 810	3 532	1 772	1 683	3 455
Paramaribo.									
Niet ondersteunde scholen van burgers . . .	18	11	29	115	108	223	78	56	134
Gouvernementsscholen	102	93	195	295	348	643	298	253	551
Ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente . .	58	67	125	200	183	383	215	231	446
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke gemeente . .	122	68	190	487	429	916	449	517	966
Ondersteunde scholen der Vereeniging Vrije Evangelisatie" .	10	12	22	39	49	88	23	66	89
Ondersteunde scholen der Vereeniging African Methodist „Episcopal Church)	23	19	42	111	80	191	66	43	109
Te zamen . . .	333	270	603	1 247	1 197	2 444	1 129	1 166	2 295
1915 . . .	286	293	579	1 164	1 411	2 575	1 162	1 262	2 424
Districten.									
Gouvernementsscholen	218	67	285	326	137	463	341	153	494
Ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente . .	86	42	128	248	159	407	144	91	235
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke gemeente . .	48	34	82	126	116	242	122	99	221
School op Uitkijk	8	2	10	13	3	16	—	—	—
Te zamen . . .	360	145	505	713	415	1 128	607	343	950
1915 . . .	325	164	489	558	399	957	610	421	1 031

Bijlage G[8].

OVERZICHT van het aantal bezoekers der Koloniale Boekerij en uitgeleende boeken over 1916.

Maanden.	Bezoekers.	Uitgeleende boeken.
Januari	58	86
Februari	87	136
Maart	70	111
April	91	126
Mei	69	117
Juni	103	148
Juli	80	129
Augustus	71	108
September	62	93
October	60	89
November	65	95
December	82	105
Te zamen	898	1 343
In 1915	550	883

Bijlage H[1].

Doodsoorzaken te Paramaribo, gedurende het jaar 1916.

Oorzaak van den dood.	Mannen.	Vrouwen.	In 't geheel.	Oorzaak van den dood.	Mannen.	Vrouwen.	In 't geheel.
Febris typhoidea	12	9	21	Ankylostomiasis	11	14	25
Malaria	25	15	40	Hernia, darmocclusie	1	1	2
Diphterie	—	3	3	Levercirrhose	5	4	9
Dysenterie	5	1	6	Nephritis	45	38	83
Influenza	1	—	1	Kraamvrouwenkoorts	—	2	2
Longtuberculose	53	45	98	Andere ziekte der zwangerschap	—	4	4
Andere vormen van tuberculose	6	6	12	Aangeboren zwakte en gebreken	27	17	44
Kanker en andere mal. tumoren	16	21	37	Ruggemergslijden	1	—	1
Meningitis	8	5	13	Stuipen	5	2	7
Apoplexie en hersenverweking	10	17	27	Klem	2	4	6
Organische hartsgebreken	48	44	92	Debilitas-ouderdomsgebreken	46	78	124
Acute bronchitis	2	2	4	Gewelddadige dood	4	—	4
Chronische bronchitis	10	3	13	Zelfmoord	—	—	—
Pneumonia	33	22	55	Andere ziekten	61	44	105
Ziekte der maag	2	—	2	Onbekende oorzaken	54	42	96
Ziekte der spijsverteringsorganen	37	26	63		530	469	999

Bijlage H[2].

Ankylostoombestrijding door de Internationale Gezondheidscommissie van de Rockefeller Stichting.

Uittreksel uit het Verslag van den geneesheer belast met de bestrijding der ankylostoomziekte, over het tijdvak 15 October 1915 t/m 31 December 1916.

1. *Phases of Work.* The work for the relief and control of ankylostomiasis in Suriname is divided into two separate phases, viz.: one phase concerned with remedial measures and another phase concerned with the prevention or reinfection.

The first phase includes the examination, treatment and cure of infected persons.

The second phase includes the following:

1. The education of the people in regard to ankylostomiasis, its bad effects, the manner in which the disease is spread and the means of prevention.

2. The preventing of soil pollution by the enactment and enforcement of regulations providing for the following sanitary measures:

a. The construction of suitable latrines in numbers sufficient to accomodate the entire population in all areas in which it is purposed to carry on work for the relief and control of ankylostomiasis.

b. The construction of new latrines as the population increases.

c. The upkeep of the latrines constructed.

d. Keeping the latrines in a cleanly and sanitary condition so that they will be used by the people.

e. The enforced use of latrines in cases where the people do not voluntarily use them.

f. Securing and maintaining proper drainage in the labourers' quarters by making new drains where necessary and by keeping all drains regularly cleaned and free from obstruction.

3. Lessening the danger of reinfection by passing and enforcing a regulation requiring:

a. That all weeds, grass and other unnecessary vegetation be kept out away from the yards and walks in the labourers' quarters.

b. That filth and rubbish are not allowed to accumulate about the houses and yards.

4. The enaction and enforcement of a regulation which provides for a system of Government inspection of all promises by sanitary inspectors, employed by the Government, who will see that the sanitary measures above mentioned are carried out.

The work of the International Health Board in Suriname, under the supervision of the Colonial Surgeon General, has for its object the treatment and cure of persons infected with ankylostomiasis within the areas of operation and to aid in educating the people in regard to ankylostomiasis and its prevention.

The passagé and enforcement of the sanitary measures necessary for the control of ankylostomiasis are to be carried out by the Government of Suriname.

2. *Scope of Report.* This report covers a period of fourteen and one half months and includes the work done by the International Health Board in Suriname from October 15, 1915 to December 31, 1916, and the sanitary work done during the same period. The report is divided into three sections: Section I dealing with the work as a whole; Section II dealing with the work which has been completed; Section III dealing with the work which is in progress.

Section I. The work as a whole.

3. *Plan of Work.* The intensive method is used in the examination and treatment of the population for ankylostomiasis, the object being to examine every person within the areas selected and to treat all persons found to be infected with ankylostome until the persons so infected are cured.

The first work within an area is to take a census, including in the census all persons living in the area, and at the same time to leave with each person a container to be filled with a specimen of feces from the person with whom the container is left. The name, the house number, the case number and a mark of identification are written on the label of each container.

The next day after the containers are given out they are collected by the nurse and examined by the microscopists. The names of the persons and the results of the miscroscopical examinations are recorded in a permanent record book (Case Record Book). A treatment book is then made out containing the names of all infected persons in the area.

When all persons have been seen by the Director and all who may not take treatment for medical reasons are excluded the treatments are begun.

Two treatments one week apart are given before the first reexamination is made. To all who are not cured with the first two treatments are administered one week apart, with a reexamination six days after each treatment, until the infected persons are shown, by miscroscopic reexamination after treatment, to be cured.

4. *Force Employed.* The working force employed by the International Health Board in Suriname numbered nine persons from October 15, 1915, to March 15, 1916, and included the director, one clerk, two microscopists, two assistant nurses, and one caretaker. From March 15, 1916, to December 31, 1916, the force employed by the International Health Board numbered twenty to twenty two persons and consisted of the director, one to two clerks, two clerical assistants, three miscroscopists, four nurses, eight assistant nurses, one to two caretakers.

5. *The Working Area. — A Group of Estates.* In order that the laborers may be treated without any interruption of the work of the estates, treatments are given on several estates at the same time. Our working area has numbered as high as thirty estates situated along the Commewyne river for a distance of twenty miles. This plan of working on several estates at the same time, if kept within limits, works well both for the estates and for the International Health Board as it enables each estate to give a reasonable number of laborers for treatment each day and also insures work for all nurses every working day.

6. *The Administration of Treatments.* All estates laborers are treated in the estate hospitals. The patients come into the hospital at six to eight o'clock in the evening. A dose of Epsom salts is given to each patient at this time. The patients sleep in the hospital. The next morning at four, five and six o'clock thymol or oil of chenopodium is given to each patient. At nine o'clock a.m. the patients are given Epsom salts and at twelve o'clock m. the patients are given something to eat in the hospital and are then allowed to go home.

By following the above plan it has been found that the patients after having an afternoon and a night in which to rest and take food following the treatment, are in the majority of cases ready for work the next morning.

7. *Drugs Used.* At the present time half of the patients are being treated with thymol and half with oil of chenopodium. The maximum amount of thymol given to an adult at one treatment is four grams or sixty grains. The maximum amount of oil of chenopodium given to an adult is one gram.

8. *Worms Expelled.* The feces passed by each patient from four o'clock a. m. till 12 o'clock m. is saved separately and sieved by the nurse and the worms expelled by each patient at each treatment are counted and the number recorded. The worms are kept in alcohol and at the end of each month are taken up from each nurse and recounted.

10. *Transportation.* A motor boat is used by the director and by the force. A road on each side of the Commewyne river made it possible for the nurses to use bicycles for much of the work. On some of the settlements it is not possible to use a bicycle. In such places the nurse walks or uses a small boat called corjaal. The settlements contain canals for drainage and transportation purposes. The settlers live along the canals and are therefore easily reached by a small boat.

11. *Extent of Operations.* There are about one hundred and fifty five estates and settlements in Suriname having a population of more than fifty people each. The total population of these one hundred and fifty five estates and settlements is 38 055. The work for the relief and control of ankylostomiasis has been extended to thirty estates and nine settlements having a total population of 11 130.

Table I gives a brief summary of the progress of the work in these thirty nine areas of operation.

Table I. Summary of Work in all Areas.

Census	11.139	
Examined	10.966	98.4%
Infected	10.053	91.6%
Treated	8.631	85.8%
Cured	6.424	63.9%

The work has been completed in thirteen of the thirty nine areas of operation. In the other twenty six areas the work is still in progress and in some of the areas the work has just begun so that the percentage of persons treated and the percentage of persons cured will be much higher than is shown in Table I when the work is completed in all the areas. More than ninety per cent of the infected have been cured in some of the areas. The work is not discontinued in any area until eighty per cent of the infected are cured.

Up to the present date work has been completed on twelve estates and one settlement, with a total population of 4470 persons. Work is now in progress on eighteen estates and eight settlements having a total population of 6669 persons. There are about one hundred and twenty estates and settlements, on which work has not yet been done, having a population of about twenty seven thousand persons.

12. *Educational Measures.* It is hoped that by thouroughly acquainting the people with the symptoms, harmful effects, prevalence, means of spread and means of prevention of ankylostomiasis the cooperation of the people may be obtained in the work for the relief and control of ankylostomiasis. With this end in view several measures are being used.

1. Before beginning work on an estate of a settlement a lantern demonstration is given showing pictures dealing with ankylostomiasis.
2. Pamphlets dealing with ankylostomiasis and printed in Dutch, Negro-English, Javanese and Hindustani are given out to influential persons and to people generally.
3. A demonstration is given to the people on each estate or settlement of the various types of worms that have been recovered from persons who have been treated on other estates or settlements. Youg ankylostome worms hatched from the eggs are shown alive under the miscroscope. Carts and pictures dealing with ankylostomiasis are exhibited. These measures help to stimulate the interest of the people in being examined and treated.
4. A feature which has served to keep up the interest of the patients in the treatments of the practice which has been adopted of counting the worms recovered from each patient in the presence of the patient.
5. The nurses, coming in daily contact with the people, take the opportunity to explain to the people the benefits to be derived from being treated for ankylostomiasis and to instruct the people in regard to the prevention of soil pollution.

13. *The need of sanitary regulations and sanitary inspectors.* Informing the people in regard to ankylostomiasis helps us to get the cooperation of the people in being examined and treated and makes it easier to enforce sanitary regulations. It is not possible, however, to educate all the people that all the people will voluntarily carry out these sanitary measures necessary for the control of ankylostomiasis. Hence in order to secure a permanent advance over the condition of widespread ankylostomiasis among the laboring population it is essential that the Government enact such sanitary regulations as will prevent soil pollution and provide for adequate sanitary inspection.

Section II. Completed Work.

As stated above work has been completed during the fourth quarter of 1916 on twelve estates and one settlement. Table II gives a brief summary of the results accomplished in the thirteen areas in which the work has been completed. The names of the estates on which the work had been completed are as follows. Mariënburg, Geertruidenburg, Leliëndaal, Visserszorg, Sorgvliet, Nijd en Spijt, Mon Tresor, Katwijk, Wederzorg, Vriendsbeleid en Ouderzorg, Spieringshoek, De Maasstroom and the Government Settlement, Alkmaar.

Table II. Completed Work. Summary.

Census	4470	
Examined	4471	98.6%
Infected	3900	88.4%
Treated	3667	94.0%
Cured	3233	82.8%

Section III: Work in Progress.

As stated in Section I, work is now in progress on eighteen estates and eight settlements. In Table III is given a brief summary of the results accomplished up to the present date in these twenty six areas.

Table III. Summary of Results in Areas in which Work is Progress.

Census	6669
Examined	6555
Infected	6153
Treated	4964
Cured	3191

Quarterly Report on work for relief and control of uncinariasis fir the Quarter ending Dec. 31. 1916.

Geographical areas in which work has been completed during the Quarter.

Geographical area.	Census.	Given first examination.	Refused examination.	Removed before examination.	Infected on first examination.	Given first treatment.	Cured.	Treatment refused.	Removed before cured.
Pl. Marienburg	2380	2330	15	25	1949	1872	1575	9	203
Geertruidenberg	78	78	0	0	62	61	56	1	2
Leliendaal	106	106	0	0	98	91	79	4	9
Visserszorg	66	66	0	0	64	58	55	0	1
Sorgvliet	259	259	0	0	238	223	208	0	13
Alkmaar G. S.	611	608	0	3	586	537	510	1	17
Nijd en Spijt	37	37	0	0	35	26	21	4	8
Mon Tresor	206	205	0	1	196	178	160	0	26
Katwijk	52	52	0	0	50	40	24	3	18
Wederzorg	299	295	1	3	282	263	253	2	7
Vriendsbeleid en Ouderzorg	82	82	0	0	71	63	48	9	10
Spieringshoek	162	161	0	1	156	150	146	0	5
De Maasstroom	132	132	0	0	113	105	96	0	4
Total	4470	4411	16	33	3900	3667	3243	33	323

Geographical area.	Nummer of homes.	Homes with previes when work began.	New privies erected.	Old privies improved.	Lectures delivered.	Hemoglobin tests.	Date works began.	Numb. of homes provid. with new latrine accommod.
Pl. Marienburg	1016	140	40	0	5	0	10—15—'15	721
Geertruidenberg	42	19	2	0	0	0	6—20—'15	23
Leliendaal	43	6	3	0	0	0	3—15—'16	32
Visserszorg	11	1	0	0	0	0	„ „ „	0
Sorgvliet	113	38	4	0	2	0	„ „ „	75
G. S. Alkmaar	153	2	140	0	0	0	„ „ „	136
Pl. Nijd en Spijt	14	4	0	0	0	0	„ „ „	0
Mon Tresor	101	4	10	0	1	0	„ „ „	97
Katwijk	39	24	1	0	1	0	„ „ „	1
Wederzorg	105	3	11	0	1	0	„ „ „	102
Vriendsbeleid en Ouderzorg	39	26	2	0	0	0	„ „ „	13
Spieringshoek	98	54	5	0	1	0	„ „ „	44
De Maasstroom	50	4	8	0	0	6	4—26—'16	46
Total	1824	325	226	0	11	6	—	1290

Geographical areas in which work has *not* been completed during the Quarter.

Geographical area.	Census.	Given first examination.	Resused examination.	Removed before examination.	Infected on first examinatjon.	Given first treatment.	Cured.	Treatment refused.	Removed before cured.
Pl. Pieterszorg	153	126	0	23	115	101	91	0	8
Rust en Werk	674	646	0	1	626	577	449	20	27
Johannesburg	101	97	0	4	93	86	81	1	5
Berlijn	143	142	0	1	133	128	114	1	11
Elizabethshoop	60	60	0	0	58	50	46	4	2
G. S. Johan en Margaretha	407	391	0	13	380	348	258	6	17
Pl. Frederiksdorp	157	153	4	0	136	119	101	8	12
Guadeloupe	68	61	0	6	53	49	33	5	13
Marienbosch	188	188	0	0	184	164	138	8	14
G. S. Kroonenburg	1143	1133	0	0	1122	955	657	66	109
Pl. Brouwerslust	62	62	0	0	60	53	44	2	9
Heerendijk	80	74	0	0	67	61	23	0	10
Killenstein	47	43	0	0	36	31	27	0	2
Vertrouwen	89	89	0	0	78	74	59	0	10
Mon Souci	128	125	0	0	118	99	88	0	17
G. S. Hecht en Sterk	343	343	0	0	315	108	0	0	0
Frederiksburg	184	184	0	0	173	0	0	0	0
Zorg en Hoop	83	83	0	0	78	75	55	0	8
S. Weltevreden	19	19	0	0	19	15	10	0	3
Venlo	3	3	0	0	3	3	3	0	0
Akkerboom	19	18	0	0	15	15	9	0	0
Pl. Nieuwe grond	71	71	0	0	59	56	46	0	0
Alliance	1027	1017	0	0	901	725	87	0	19
G. S. Meerzorg	651	640	0	0	627	583	453	12	54
Pl. Jagtlust	437	437	0	0	381	366	319	0	33
Orleanskreek	359	350	0	0	323	124	0	0	2
Total	6669	6555	4	48	6153	4964	3191	133	385

Geographical area.	Nummer of homes.	Homes with previes when work began.	New privies erected.	Old privies improved.	Lectures delivered.	Hemoglobin tests.	Date works began.	Numb. of homes provid. with new latrine accommod.
Pl. Pieterszorg	73	4	5	0	1	0	4—27—'16	69
Rust en Werk	249	93	6	0	2	51	7— 6—'16	30
Johannesberg	45	9	3	0	0	0	4—27—'16	35
Berlijn	49	2	4	0	1	16	4—28—'16	38
Elizabethshoop	30	2	0	0	0	0	4—27—'16	0
G. S. Johan en Margaretha	111	2	67	0	0	21	5— 1—'16	69
Pl. Frederiksdorp	55	21	0	0	2	12	7— 5—'16	0
Guadeloupe	24	16	0	0	0	0	5—14—'16	0
Marienbosch	90	72	0	0	0	26	5—19—'16	0
G. S. Kroonenburg	323	6	125	0	2	0	5—18—'16	131
Pl. Brouwerslust	26	2	3	0	0	11	5—27—'16	18
Heerendijk	40	2	0	0	0	0	6— 7—'16	0
Killenstein	18	12	0	0	0	5	6—26—'16	0
Vertrouwen	44	12	0	0	0	9	8—25—'16	0
Mon Souci	52	3	8	0	0	0	6—26—'16	49
G. S. Hecht en Sterk	107	6	1	0	1	32	11—15—'16	1
Frederiksbnrg	68	1	0	0	0	35	11—20—'16	0
Pl. Zorg en Hoop	41	13	2	0	0	0	6—29—'16	28
Weltevreden	7	6	1	0	0	0	8— 8—'16	1
S. Venlo	1	1	0	0	0	0	6— 8—'16	0
Akkerboom	7	1	1	0	0	0	6— 6—'16	1
Pl. Nieuw Grond	42	3	3	0	0	7	6— 5—'16	39
Alliance	530	290	0	0	2	6	9—22—'16	0
G. S. Meerzorg	199	3	178	0	1	10	8—22—'16	178
Pl. Jaglnst	211	6	0	0	1	35	7— 4—'16	0
Orleanskreek, S.	69	14	0	0	0	0	11—24—'16	0
Total	2511	602	407	0	13	276	—	687

Bijlage I^1.

Bedrijfsrekening op 31 December 1916 van het militair hospitaal.

DEBET.	Bedrag in 't geheel.	In centen per verpleegdag.
1. Bezoldigingen enz. geneesheeren	f 27 733,34	f 0,138
2. „ en voeding verpleegdienst	45 949,73	0,229
3. Geneesmiddelen hospitaal	29 414,72	0,147
4. Machinekamer	1 586,75	0,008
5. Voeding verpleegden 1ste afdeeling	962,14	—
6. „ „ 2de „	2 247,54	—
7. „ „ 3de „ f 90 542,48^5	7 829 79^5	0,451
8. „ „ 4de „	14 170,70^5	—
9. „ „ 5de „	65 332,30^5	—
10. Kosten vallende op het bereiden von spijzen	11 522,32^5	0,057
11. Kleeding en ligging	8 826,79	0,044
12. Bewassching	15 723,93^5	0,078
13. Licht en verwarming	6 591,53^5	0,033
14. Huishouding	5 420,49	0,027
15. Bezoldigingen enz. bediening	23 280,68	0,116
16. Onderhoud en vernieuwing van meubelen	8 857,13	0,044
17. Vrachten	3 203,28	0,016
18. Onderhoud van den tuin	1 324,69	0,007
19. Administratie, bezoldigingen en voeding	16 841,70	0,084
20. Administratie kantoorkosten	2 119,01^5	0,011
21. Apotheek en magazijn van geneesmiddelen	25 917,79^5	0,129
22. Bacteriologisch laboratorium	6 535,19	0,033
23. Militair geneeskundige dienst	19 338,66^5	0,096
24. Ziekeninrichting Nickerie	9 540,95	0,048
25. „ Albina	4 999,18^5	0,024
26. Huur der gebouwen	8 420,—	0,042
27. Levensmiddelen (afgekeurde peulvrucht)	926,35	0,005
28. Militaire geneeskundige dienst, tandheelkundige behandeling	1 068,25	0,005
	f 375 684,98	f 1,872

CREDIT.	Bedrag in in 't geheel.	In centen per verpleegdag.
29. Verpleeggelden militaire ziekeninrichting Albina	f 397,57	
30. Verpleeggelden 1ste afdeeling	2 609,—	
31. „ 2de „	7 063,31	
32. „ 3de „	17 102,54	
33. „ 4de „	19 734,89^5	
34. „ 5de „	61 286,50	
35. Operatiekosten	1 882,—	
36. Loopende en na-behandeling	304,30	
37. Boeten	41,10	
38. Spoeling en emballage	1 215,69^5	
39. Toevallige baten en lasten	1 503,41^5	
40. Verhooging van den factuursprijs geneesmiddelen	4 844,60^5	
41. Verpleeggelden militaire ziekeninrichting Nickerie	6 522,10	
42. Operatiekosten militaire ziekeninrichting Nickerie	2,50	
43. Operatiekosten militaire ziekeninrichting Albina	10,—	
	f 124 519,53	
44. Nadeelig saldo	251 165,45	
	f 375 684,98	f 1 872,—

Bijlage I².

CIJFERS betreffende de krankzinnigenverpleging.

a. Loop der bevolking van het krankzinnigen gesticht, verdeeld naar den landaard.

	MANNEN.							VROUWEN.								
	Suriname.	Britsch-Indië.	Nederlandsch-Oost-Indië.	Engelsch-West-Indië.	Europa.	China.	Te zamen.	Suriname.	Britsch-Indië.	Nederlandsch-Oost-Indië.	Engelsch-West-Indië.	Europa.	China.	Madeira.	Te zamen.	In het geheel.
Aanwezig op 1 Januari 1916.	41	41	7	6	—	—	95	49	7	2	2	—	2	2	64	159
Ingekomen.	27	35	4	4	—	3	73	33	10	3	1	—	—	—	47	120
Ontslagen	16	32	7	2	—	3	60	24	6	3	1	—	—	—	34	94
Overleden	9	4	—	2	—	—	15	10	3	—	1	—	—	—	14	29
Blijft op 1 Januari 1917. .	43	40	4	6	—	—	93	48	8	2	1	—	2	2	63	156

Aanmerkingen: Het aantal der verpleegdagen was 58408.

Van de opgenomen waren 29 reeds vroeger in de inrichting.

Ontslagen werd als niet krankzinnig 5, hersteld 31, verbeterd 48, niet hersteld 10.

De verpleegtijd der op 1 Januari 1917 aanwezigen was:

meer dan 10 jaren in 27 gevallen.
8—10 „ „ 8 „
6—8 „ „ 8 „
4—6 „ „ 14 „
3—4 „ „ 15 „
2—3 „ „ 20 „
1—2 „ „ 17 „
6—12 maanden „ 17 „
6—12 maanden in 17 gevallen.
minder dan 3 „ „ 13 „

De verpleegtijd der overledenen was:

meer dan 10 jaar in 4 geval(len).
8—10 „ „ — „
6—8 „ „ 2 „
4—6 „ „ 1 „
3—4 „ „ 1 „
2—3 „ „ 3 „
1—2 „ „ 6 „
6—12 maanden „ 1 „
3—6 „ „ 4 „
minder dan 3 „ „ 7 „

b. Loop der bevolking van de inrichting gedurende de laatste 10 jaren.

JAAR.	Aanwezig op 1 Januari.	Opgenomen.	Ontslagen.	Overleden.	Aantal verpleegden.	Sterfte ten honderd van het geheel.
1907	90	69	47	23	159	14,4
1908	89	79	31	22	168	13,1
1909	115	88	78	23	203	11,3
1910	102	91	69	10	193	5,2
1911	114	89	70	13	203	6,4
1912	120	83	66	19	203	9,4
1913	118	101	72	21	219	9,6
1914	126	109	64	17	235	7,2
1915	154	92	58	29	246	11,7
1916	159	120	94	29	279	10,3
1917	156	—	—	—	—	—

Bijlage J.

VERGELIJKEND OVERZICHT van de opbrengst der voornaamste middelen over de jaren 1907 tot 1916 (in duizendtallen guldens).

DIENSTJAAR.	Invoerrechten.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd.	Inkomstenbelasting.	Recht op verlofbewijzen tot verkoop van gedistilleerd.	Belasting op de huurwaarde der gebouwen en daarbij behoorende erven.	Vergunnings- en concessierechten tot ontginning van balata op domeingrond. [3]	Retributie op balata verkregen op domeingrond. [3]	Vergunnings- en concessierechten tot ontginning van delfstoffen op domeingrond.	Belasting op goud.	Overtochts- en vrachtgelden voor het vervoer met de Koloniale vaartuigen.	Overtochts- en vrachtgelden voor het vervoer met de Koloniale spoorwegen.	Geneeskundige belasting.	Zegelrechten.	Opbrengst van de posterij en de telefoon.	Opbrengst van schoolgelden.
1907	[1]) 1218	146	68	42	[1]) 56	62	34	81	79	109	87	39	55	42	31
1908	1251	85	68	37	51	74	44	55	86	106	113	32	54	47	34
1909	1274	133	[1]) 74	37	53	70	61	61	80	98	124	43	54	56	35
1910	1373	178	109	36	50	114	86	66	77	91	123	40	55	55	39
1911	1410	148	132	37	[2]) 20	205	167	57	68	112	127	48	57	67	48
1912	1340	158	128	38	67	234	108	56	53	137	147	34	59	73	50
1913	1287	163	114	37	86	222	167	60	61	172	167	37	53	66	55
1914	1145	144	113	35	88	149	97	52	65	154	153	40	84	60	57
1915	976	114	113	32	76	126	82	53	65	156	[4]) 125	53	51	52	65
1916	[5]) 1027	[5]) 148	154	30	85	237	114	74	57	238	134	48	68	51	55

[1]) Deze belasting verhoogd.

[2]) Wegens moeilijkheden ondervonden bij het inwerking treden der nieuwe verordening (G. B. 1910 n°. 88), kon de executoirverklaring van de kohieren eerst tegen eind 1911 plaats vinden. Vandaar de lage opbrengst in dat jaar.

[3]) Deze middelen kwamen vóór 1910 onder één hoofd voor op de bij de koloniale huishoudelijke begrooting gevoegde „middelenstaat".

[4]) In dit bedrag is begrepen: „Gelden door de Afdeeling Verkeer te Land van het Departement van Openbare Werken en Verkeer ontvangen vóór verkochte materialen enz. en voor het verhuren van gereedschappen, werktuigen, lokalen, enz." en „Opbrengst van de door de Afdeeling Verkeer te Land van het Departement van Openbare Werken en Verkeer te verkoopen brandhout en zand", welke middelen thans met de „Overtochts- en vrachtgelden voor het vervoer met de Koloniale Spoorwegen" thans verantwoord worden als Vervoergelden met den Kolonialen spoorweg, alsmede van den motordienst aansluitende aan den spoorweg, benevens opbrengst van de spoorwegtelefoon en andere inkomsten, welke rechtstreeks verband houden met den spoorweg.

[5]) In dit bedrag zijn begrepen de krachtens de verordening van 13 Augustus 1916 (G. B. n°. 60) geheven opcenten.

Bijlage K.

STAAT, bevattende gegevens betreffende den door de immigranten op elke plantage verrichten arbeid, het gepleegde werkverzuim en het hun uitbetaalde loon gedurende het jaar 1916.

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
		Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens								
			Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.			
MANNEN.											
Britsch-indische immigranten.											
District Beneden Commewijne.											
Jagtlust	93	87.86	0.03	4.16	0.08	0.08	5.61	2.18	f 0,48	f 0,54	
Dordrecht	87	90.14	0.28	1.44	0.18	0.36	3.88	3.72	0,46	0,57[5]	
Lust en Rust	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Belwaarde	27	87.89	0.14	1.76	0.14	0.38	5.30	4.39	0,49	0,52	
Susanna'sdaal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Voorburg	2	94.20	2.09	3.02	—	—	0.69	—	0,48	0,51	
Zoelen	200	87.95	1.98	3.62	0.02	0.23	2.84	3.36	0,47	0,54	

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
		Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens								
			Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.			
Geertuidenberg	16	87.56	2.34	2.66	0.24	0.38	4.45	2.37	f 0,49	f 0,56	
Mariënburg.	218	92.85	0.97	2.14	0.06	0.23	1.87	1.88	0,51	0,55	
Leliëndaal	21	85.95	5.93	0.66	0.09	0.21	4.12	3.04	0,45	0,53	
Sorgvliet.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Mon Trèsor.	21	78.82	0.04	9.17	1.08	—	5.71	5.18	0,43	0,55	
Katwijk	9	77.96	0.26	9.93	0.07	0.26	6.59	4.93	0,44	0,56	
Wederzorg	14	91.98	—	3.84	—	—	1.99	2.19	0,65	0,70	
Vriendsbeleid & Ouderzorg .	22	88.93	0.99	5.35	0.04	0.39	3.08	1.22	0,45	0.50	
Spieringshoek	24	90.49	0.19	1.89	0.09	0.05	3.91	3.38	0.46	0,51	
't Vertrouwen.	16	82.77	0.69	7.53	0.19	0.41	8.13	0.28	0,43	0,53	
Mon Souci	6	91.58	0.13	1.22	0.04	—	2.24	4.79	0,50	0,55	
Killenstein	8	85.60	1.00	3.40	0.13	0.37	5.78	3.72	0,48	0,56	
Heerendijk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kroonenburg	1	94.19	—	1.82	—	—	2.27	1.72	0.63	0,66	
Brouwerslust.	1	92.61	—	4.26	—	—	1.33	1.80	0,64^5	0,70	
Mariënbosch	45	84.53	1.12	3.10	0.14	0.73	4.73	5.65	0,45	0,54	
Guadeloupe.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Elisabethshoop	4	91.37	0.68	0.70	0.26	0.53	4.49	1.97	0,64	0,70	
Berlijn	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
de Maasstroom	39	90.21	0.04	1.76	—	0.03	4.45	3.51	0,53	0,59	
Johannisburg	11	82.78	—	1.42	0.08	—	10.70	5.02	0,50	0,55	
Rust en Werk	87	89.23	0.65	2.69	—	0.10	5.74	1.59	0,52	0,58	
Pieterszorg	21	88.55	1.18	2.77	0.16	0.32	2.93	4.09	0,52	0,59	
District Cottica.											
Alliance	266	85.78	2.32	3.30	0.01	0.27	4.81	3.51	0,49	0,56	
Nieuw-Meerzorg	21	91.58	0.54	1.70	0.07	—	2.60	3.51	0,53	0.58	
Constantia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Slootwijk	74	87.36	0.73	6.24	0.11	0.10	3.38	2.08	0,60	0,68^5	
de Nieuwe Grond	11	90.05	0.90	0.82	—	—	3.56	4.67	0,52	0,64	
Nieuw-Clarenbeek	16	89.20	0.08	1.72	0.28	0.98	3.49	4.25	0,46	0,52	
Zorg en Hoop	17	85.59	3.40	5.12	0.05	—	3.76	2.08	0,54	0,62^5	
de Vrede	14	86.46	4.69	1.01	0.53	0.28	3.19	3.84	0,53	0,60	
District Boven-Suniname.											
Peperpot	110	93.67	0.10	1.39	0.04	0.21	2.02	2.57	0,47	0,50	
La Liberté	25	88.67	0.34	2.42	0.09	—	4.59	3.89	0,49	0,54	
St. Barbara	14	90.54	0.63	1.09	0.13	0.09	3.34	4.18	0,45	0,49	
de Guin. Vriendschap . . .	12	92.65	—	0.05	—	—	5.00	2.30	0,47	0,48	
District Boven-Para.											
Accaribo.	7	93.82	—	1.27	—	—	2.00	2.91	0,51	0,54	
Waterland	9	89.50	1.94	2.17	0.31	0.26	3.52	2.30	0,54	0,61	
Boxel.	7	86.28	1,56	1.80	0.06	1.68	3.31	5.31	0,45	0,51	
La Ressource	5	84.86	0.05	2.04	0.06	0.16	10.70	2.76	0,49	0,57	
District Beneden-Suriname.											
Leonsberg	6	93.96	0.29	1.66	—	—	3.08	1.01	0,64	0,68	
de Morgenstond	9	94.81	0.06	0.56	—	—	3.05	1.52	0,57	0,60	
Clevia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage. Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
Geyersvlijt	10	90.33	0.57	1.77	0.07	—	5.27	1.99	f 0.47	f 0,52^5	
Ma Retraite	29	90.82	0.39	0.88	0.11	0.29	3.09	4.42	0,58	0,65	
District Beneden-Para.											
Beekhuizen	4	92.58	0.20	2.10	—	0.44	4.28	0.40	0,40	0,43	
Tout-lui-faut	6	90.48	0.15	5.44	—	0.61	2.50	0.82	0,56	0,62	
District-Samaracca.											
Caledonia	23	86.59	0.61	1.39	0.03	0.10	7.25	4.03	0,46	0,52	
de Dankbaarheid.	5	87.82	1.81	2.39	0.18	—	4.86	2.94	0,50	0,57	
Concordia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Catharina Sophia	14	78.90	11.04	1.33	0.23	1.18	3.58	3.74	0,43	0.54	
Broederschap	1	90.07	—	2.64	—	—	2.78	4.51	0,56	0,61	
La Poule	4	91.23	0.14	3.37	—	—	4.40	0.86	0,60	0,65^5	
Fredericisgift	22	89.77	0.40	1.60	0.26	2.02	3.79	2.16	0,51	0,58	
Johanna Catharina	4	89.86	0.90	0.83	—	3.20	0.63	4.58	0.45	0,51	
District Nickerie.											
Waterloo	263	92.10	0.71	0.80	—	0.31	5.53	0.55	0,55	0,57	
Hazard	95	86.48	3.24	2.75	0.03	0.27	5.86	1.37	0,57	0,66	
't Lot.	6	86.99	0.18	3.10	0.28	—	2.72	3.73	0,49	0,55	
Crappahoek	1	76.53	4.76	5.12	0.48	5.71	4.49	2.91	0,35	0,48	
Margarethenburg	5	92.73	1.22	3.10	—	—	0.76	2.19	0,62^5	0,68	

VROUWEN.

Britsch-indische immigranten.

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
District Beneden Commewijne.											
Jagtlust	34	87.43	0.07	5.01	0.06	0.80	5.48	1.87	f 0,36	f 0,41	
Dordrecht	31	89.37	1.02	2.01	0.16	—	3.65	3.79	0,30^5	0,34	
Lust en Rust.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Belwaarde	5	89.02	0.14	1.—	0.31	—	5.36	4.17	0,31	0,35	
Susanna'sdaal.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Voorburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Zoelen	72	84.22	1.81	7.42	0.02	—	2.77	3.76	0,33	0,39	
Geertruidenberg	5	84.14	2.60	3.67	0.19	0.29	6.16	2.95	0,30	0,36	
Mariënburg.	51	91.19	1.55	2.87	—	0.08	2.07	2.24	0,36	0,39	
Leliëndaal	3	80.83	10.33	0.86	0.23	1.48	2.99	3.28	0,24	0,29	
Sorgvliet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Mon Trèsor.	5	76.39	—	10.01	—	0.12	8.27	5.21	0,29	0,37^5	
Katwijk	2	69.70	0.35	9.93	—	—	15.09	4.93	0,21	0,31	
Wederzorg	6	92.35	—	4.36	—	—	0.98	2.31	0,34	0,36	
Vriendsbeleid & Ouderzorg .	7	87.26	0.13	5.31	0.09	—	6.03	1.18	0,27	0,30	
Spieringshoek	6	88.67	0.89	2.28	0.13	0.64	3.78	3.61	0,33	0,36^5	
't Vertrouwen	3	82.06	1.09	8.96	0.12	0.74	6.76	0.27	0,30	0,37	
Mon Souci	2	85.47	0.47	1.50	—	—	7.81	5.05	0,23	0,27	
Killenstein	3	84.59	0.88	5.42	0.27	—	5.47	3.37	0,26	0,31	
Heerendijk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kroonenburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Brouwerslust	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
		Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens								
			Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.			
Mariënbosch	8	84.36	3.21	3.32	0.14	0.12	3.01	5.84	f 0.20	f 0,24	
Guadeloupe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Elisabethshoop	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Berlijn	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
de Maasstroom	11	87.83	—	1.87	—	—	6.65	3.65	0,34	0,39	
Johannisburg	2	73.64	—	2.17	—	—	18.99	5.21	0,24	0,32	
Rust en Werk	24	84.40	0.59	3.78	—	0.43	9.83	1.47	0,31	0,36^{5}	
Pieterszorg	6	85.97	0.72	5.38	0.04	—	3.44	4.45	0,35	0,41	
District Cottica.											
Alliance	67	81.63	3.66	4.51	—	0.09	6.61	3.50	0,28	0,35	
Nieuw-Meerzorg	6	90.46	1.04	0.93	—	—	4.14	3.43	0,33	0,41	
Constantia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Slootwijk	19	82.11	0.30	8.94	—	—	6.32	2.33	0,39	0,47	
De Nieuwe Grond	2	84.47	0.63	1.71	—	0.69	7.91	4.59	0,32	0,38	
Nieuw-Clarenbeek	6	93.—	—	1.87	0.06	0.32	0.98	3.77	0,27	0,32	
Zorg en Hoop	5	78.92	6.96	5.64	—	—	6.65	1.83	0,33	0,41	
De Vrede	3	79.52	7.06	4.87	0.49	—	3.71	4.35	0,38	0,47	
Schoonoord	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
District Boven-Suriname.											
Peperpot	34	92.75	0.04	2.54	0.08	0.18	2.51	1.90	0,29	0,30	
La Liberté	8	85.93	—	1.89	0.19	—	8.29	3.70	0,31	0,36	
Petersburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Maagdenburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
St. Barbara	3	93.63	—	0.29	—	—	1.04	5.04	0,31	0,33	
De Guin. Vriendschap	5	91.76	—	0.28	—	—	5.21	2.75	0,29	0,30	
District Boven-Para.											
Accaribo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Waterland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Boxel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
La Ressource	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
District Beneden-Suriname.											
Leonsberg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
De Morgenstond	7	93.24	0.30	0.84	0.20	—	3.44	1.98	0,27	0,41	
Clevia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Geyersvlijt	2	88.25	0.86	2.79	—	—	6.40	1.70	0,34	0,39	
Ma Retraite	9	89.51	—	1.59	0.05	—	4.42	4.43	0,41	0,46	
District Beneden-Para.											
Beekhuizen	1	94.65	—	1.77	—	—	2.99	0.59	0,25	0,27	
Tout-lui-faut	2	98.42	0.17	4.93	—	—	1.39	2.09	0,34	0,37	
District Samaracca.											
Caledonia	4	80.75	0.38	5.49	—	—	9.02	4.36	0,23	0,29	
Concordia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Catharina Sophia	3	84.17	6.89	1.11	—	—	3.92	3.91	0,27	0,32	
De Dankbaarheid	2	79.81	3.04	2.34	0.23	—	11.67	2.91	0,25^{5}	0,32	
Broederschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage. Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
La Poule	1	89.42	—	1.83	0.33	—	6.84	1.58	f 0,36^{5}	f 0,40	
Fredericisgift	8	91.27	0.08	1.43	0.16	—	4.99	2.07	0,31	0,34	
Johanna Catharina	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
District Nickerie.											
Waterloo	65	87.17	2.49	0.56	—	—	9.29	0.55	0.27	0,30	
Hazard	24	82.86	2.21	4.31	0.01	—	9.13	1.48	0,28	0,34	
't Lot	2	87.18	—	7.50	—	—	3.01	2.31	0,26	0,31	
Crappahoek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Margarethenburg.	1	83.98	3.36	9.17	—	—	0.43	3.06	0,31	0,37	
Nederlandsch-indische immigranten.											
MANNEN.											
District Beneden Commewijne.											
Jagtlust	7	88.10	1.04	1.04	—	0.54	3.29	2.22	f 0,48	f 0,54^{5}	
Dordrecht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Lust en Rust	7	89.96	0.37	2.36	0.41	0.25	4.76	1.90	0,49	0,54^{5}	
Belwaarde	29	92.52	0.53	0.80	0.31	0.16	2.77	2.91	0,49	0,53	
Susanna'sdaal	46	84.15	0.08	11.93	0.02	—	1.27	2.55	0,54	0.64	
Voorburg	129	98.47	0.05	0.12	0.02	0.14	1.20	—	0,52	0,56	
Zoelen	276	88.47	5.43	1.72	0.06	0.17	1.47	2.68	0,45	0,51	
Geertruidenberg	19	90.79	1.68	3.55	0.06	0.14	1.94	1.84	0,47	0,52	
Mariënburg.	444	94.61	1.18	1.20	0.12	0.31	1.40	1.18	0,48	0,51	
Leliëndaal	12	88.—	5.47	0.90	0.06	0.64	2.51	2.42	0,47	0,54	
Sorgvliet	107	92.85	0.12	1.93	0.01	0.17	4.26	0.66	0,51^{5}	0,55	
Mon Trésor	68	81.28	0.12	11.27	0.01	0.06	4.68	2.58	0,48	0,60	
Katwijk	6	72.81	—	12.72	—	—	11.33	3.14	0,33	0,45	
Wederzorg	101	92.26	0.01	2.46	0.02	0.14	2.05	3.06	0,59	0,64	
Vriendsbeleid & Ouderzorg .	13	89.71	0.74	5.31	0.05	0.63	2.90	0.66	0,51	0,56	
Spieringshoek	48	92.60	0.77	2.52	0.05	0.19	2.45	1.42	0,45	0,49	
't Vertrouwen	18	84.44	0.64	6.43	0.18	0.68	7.07	0.56	0,43	0,51	
Mon Souci	41	89.12	0.57	2.46	0.12	0.17	3.82	3.74	0,47	0,53	
Killenstein	6	89.64	0.15	6.63	—	—	0.53	3.05	0,46^{5}	0,51	
Heerendijk	17	87.78	0.27	4.78	0.09	0.40	4.54	3.14	0,42	0,48	
Kroonenburg	20	89.68	0.12	4.54	0.14	0.64	3.40	1.48	0,55	0,62	
Brouwerslust	17	90.76	0.88	4.22	0.09	0.26	2.16	1.63	0,49	0,55	
Mariënbosch	38	88.65	1.23	3.89	0.13	0.42	2.54	3.14	0,45	0,51	
Guadeloupe	10	84.26	0.29	11.21	0.02	—	3.05	1.17	0,44	0,52	
Elisabethshoop	11	92.87	0.18	1.—	0.09	—	3.51	2.35	0,57	0,62	
Berlijn	56	91.98	0.07	1.05	0.03	0.17	4.55	2.15	0,46	0,54	
de Maasstroom	3	86.05	0.34	6.32	—	0.35	5.05	1.89	0,53^{5}	0,62	
Johannisburg	31	82.91	0.50	1.43	—	—	11.84	3.32	0,49	0,59	
Rust en Werk	157	91.32	0.73	2.62	—	0.02	3.59	1.72	0,50	0,55	
Pieterszorg	21	92.95	0.52	2.56	—	—	1.21	2.76	0,61	0,65	
District Cottica.											
Alliance	121	87.67	3.26	2.30	0.04	0.08	4.43	2.21	0,50^{5}	0,57	
Nieuw-Meerzorg	18	93.39	0.74	1.40	0.11	—	1.64	2.72	0,51	0,57	
Constantia	33	92.28	2.03	0.89	0.16	0.36	2.39	1.89	0,48	0,53	

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Percentage. Gemiddeld verzuim wegens Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
Slootwijk	59	90.30	0.81	2.90	0.05	0.03	2.32	3.59	0,59	0,65	
de Nieuwe Grond	23	87.88	1.39	1.05	0.02	0.16	6.58	2.92	0,49	0,55	
Nieuw-Clarenbeek	20	93.04	0.48	0.95	0.13	1.43	1.79	2.18	0,47	0,51	
Zorg en Hoop	11	79.60	11.57	7.51	0.12	0.09	0.62	0.49	0,46	0,59	
de Vrede	17	89.55	4.62	1.97	0.24	0.03	1.40	2.19	0,52	0,57^{5}	
District Boven-Suriname.											
Peperpot	52	96.06	0.13	1.94	0.02	0.40	1.45	—	0,51	0,53	
La Liberté	22	89.66	0.46	1.15	0.05	0.12	5.67	2.89	0,51	0,57	
Petersburg	6	90.88	—	2.48	—	—	4.61	2.03	0,62^{5}	0,70	
St. Barbara	30	94.60	0.11	1.—	0.05	0.09	1.47	2.68	0,49	0,51	
de Guin. Vriendschap	7	94.15	—	0.12	—	—	3.59	1.84	0,60	0,63	
District Boven-Para.											
Accaribo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Waterland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Boxel	44	85.59	4.79	0.86	0.19	0.95	4.75	2.87	0,45	0,53	
La Ressource	34	91.03	0.29	1.43	0.07	0.17	4.59	2.42	0,49	0,54	
District Beneden-Suriname.											
Leonsberg	15	94.40	1.56	1.35	—	—	1.83	0.86	0,59	0,62	
de Morgenstond	34	95.25	0.36	0.73	—	0.01	2.84	0.81	0,62	0,65	
Clevia	5	91.31	1.43	2.27	—	—	2.22	2.77	0,71	0,77	
Geyersvlijt	52	94.10	0.38	1.51	—	0.11	2.48	1.42	0,55	0,58	
Ma Retraite	32	94.74	0.22	1.35	0.07	0.06	1.16	2.40	0,62	0,65	
District Beneden-Para.											
Beekhuizen	16	94.27	0.05	1.93	0.04	0.34	2.33	1.04	0,55	0,58	
Tout-lui-faut	22	89.69	0.68	5.81	0.03	0.41	2.37	1.01	0,55	0,61	
District-Samaracca.											
Caledonia	3	87.93	2.38	1.73	—	0.46	5.21	2.29	0,46^{5}	0.52	
de Dankbaarheid	10	90.04	1.77	4.43	0.12	0.02	2.08	1.54	0,57	0,64	
Concordia	21	94.80	0.36	1.24	—	—	2.26	1.34	0,54	0,58	
Catharina Sophia	29	83.70	9.86	1.03	0.08	0.12	2.18	3.03	0,47	0,56	
Broederschap	9	91.58	0.96	2.89	0.07	—	1.80	2.70	0,60	0,65	
La Poule	16	92.28	0.64	3.03	0.10	—	1.98	1.97	0.60	0,66	
Fredericisgift	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Johanna Catharina	28	89.73	2.81	1.23	0.17	0.20	3.05	2.81	0,51	0,56^{5}	
Margaretha'sgift	2	85.85	1.11	7.31	—	3.61	—	2.12	0,50	0,58	
District Nickerie.											
Waterloo	24	97.76	0.44	0.26	—	0.19	1.35	—	0.57^{5}	0,59	
Hazard	18	84.70	7.39	3.56	0.01	0.26	2.54	1.54	0,55	0,65	
't Lot	27	91.94	1.24	1.02	0.11	0.36	1.92	3.41	0,49	0,54	
Crappahoek	29	93.40	0.99	1.34	0.02	—	1.99	2.26	0,44^{5}	0,48	
Margarethenburg	20	89.25	2.36	4.39	0.14	0.46	0.98	2.42	0,52	0,58	

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
		Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens								
			Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.			
VROUWEN. Nederlandsch-indische immigranten.											
District Beneden Commewijne.											
Jagtlust	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Dordrecht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Lust en Rust	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Belwaarde	5	94.46	0.06	1.04	—	—	1.88	2.56	f 0.36	f 0,38	
Susanna'sdaal	11	80.99	—	15.69	0.03	—	0.40	2.89	0.27	0,34	
Voorburg	38	96.68	0.17	1.93	0.02	—	1.80	—	0,33	0,34	
Zoelen	135	87.10	5.49	3.48	0.06	0.09	1.15	2.63	0,36	0,41	
Geertruidenberg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Mariënburg	190	93.25	1.37	2.32	0.08	0.38	1.37	1.23	0,34	0,36^{5}	
Leiiëndaal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Sorgvliet	40	92.25	—	2.17	—	—	4.74	0.84	0,35	0,38	
Mon Trésor	23	78.19	0.08	11.18	0.03	0.06	7.94	2.52	0.30	0,38	
Katwijk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Wederzorg	60	92.35	—	2.71	—	—	1.88	3.06	0,35	0,37	
Vriendsbeleid & Ouderzorg	3	92.72	—	4.31	—	—	2.53	0.44	0,34	0,36	
Spieringshoek	9	94.27	0.26	1.41	0.06	—	3.05	0.95	0,39	0,43^{5}	
't Vertrouwen	3	79.55	—	9.59	—	—	9.63	1.23	0,28	0,35	
Mon Souci	2	83.92	0.59	1.88	—	—	9.86	3.75	0,27^{5}	0,33	
Killenstein	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Heerendijk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kroonenburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Brouwerslust	3	91.09	2.24	3.08	—	—	2.63	0.96	0,33	0,36^{5}	
Mariënbosch	1	80.42	1.87	13.54	—	—	2.09	2.08	0,30^{5}	0,38	
Guadeloupe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Elisabetshoop	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Berlijn	7	89.26	—	3.90	—	—	6.04	0.80	0.36^{5}	0,41	
de Maasstroom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Johannisburg	11	78.97	—	2.76	—	—	14.91	3.36	0,26	0,32	
Rust en Werk	59	89.84	0.37	2.69	0.01	—	5.30	1.79	0,29^{5}	0,33	
Pieterszorg	3	90.92	1.08	4.12	—	—	0.82	3.06	0,38	0,42	
District Cottica.											
Alliance	41	84.68	3.74	3.45	—	0.23	5.68	2.22	0,28	0,33	
Nieuw-Meerzorg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Constantia	19	89.93	0.89	1.86	0.05	—	5.49	1.78	0,30	0,33	
Slootwijk	14	91.14	0.35	4.08	—	—	1.05	3.38	0,38	0,44	
de Nieuwe Grond	9	86.43	0.74	1.49	—	0.17	8.17	3.03	0,33	0,39	
Nieuw-Clarenbeek	24	95.41	0.09	0.99	0.03	—	1.31	2.17	0,30	0,32	
Zorg en Hoop	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
de Vrede	4	91.53	2.51	2.88	—	—	0.83	2.25	0,33^{5}	0,37	
Schoonoord	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
District Boven-Suriname.											
Peperpot	23	96.99	0.04	1.89	—	0.19	0.89	—	0,39	0,40	
La Liberté	4	89.67	1.17	5.68	—	—	1.98	1.50	0,31	0,35	

NAMEN DER PLANTAGES.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage. Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens: Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door overheidspersonen.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per werkdag.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.	Aanteekeningen.
Petersburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Maagdenburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
St. Barbara	6	95.14	—	1.28	—	—	0.84	2.74	f 0,34	f 0,36	
de Guin. Vriendschap	5	96.21	—	0.17	—	—	2.08	1.54	0,38	0,39	
District Boven-Para.											
Accaribo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Waterland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Boxel	6	91.12	0.51	0.91	0.08	—	4.58	2.80	0,38	0,42	
La Ressource	11	90.24	0.11	4.14	—	—	2.86	2.65	0,37	0,41	
District Beneden-Suriname.											
Leonsberg	1	89.33	—	—	—	—	9.17	1.50	0,61	0,70	
de Morgenstond	9	95.34	0.17	0.91	—	—	2.74	0.84	0,45	0,47	
Clevia	1	98.92	—	0.35	—	—	—	0.73	0,65	0,66	
Geyersvlijt	15	94.98	0.10	2.35	—	0.07	1.60	0.90	0,38	0,41	
Ma Retraite	6	95.83	—	—	—	—	—	4.17	0,40	0,42	
District Beneden-Para.											
Beekhuizen	11	96.02	0.03	1.61	—	—	1.63	0.71	0.38	0,40	
Tout-lui-faut	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
District Samaracca.											
Caledonia	2	87.12	0.17	2.75	—	—	7.81	2.15	0,31[5]	0,36	
Concordia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Catharina Sophia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
de Dankbaarheid	2	90.46	0.29	4.96	0.17	—	2.59	1.53	0,37[5]	0,41[5]	
Broederschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
La Poule	3	92.00	—	4.37	—	—	1.21	2.42	0,43	0,46	
Fredericisgift	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Johanna Catharina	2	97.08	—	—	—	—	—	2.92	0,43	0,44	
District Nickerie.											
Waterloo	15	98.03	—	—	—	—	1.97	—	0,34	0,34	
Hazard	2	88.22	7.70	1.94	—	—	1.55	0.59	0,30	0,35	
't Lot	5	91.51	0.65	3.60	0.05	—	1.09	3.10	0,32	0,35	
Crappahoek	1	91.66	—	—	—	—	4.17	4.17	0.47	0,52	
Margarethenburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Bijlage L[1].

STAAT, aantoonende de aankomst en verdeeling van immigranten gedurende 1916.

Plaats van aankomst.	Van waar gekomen.	Toegewezen aan plantages in: De oude kolonie. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.	Nickerie. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.	Coronie. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.	Niet toegewezen en de reden waarom. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.	In 't geheel aangevoerd. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Te zamen.
Britsch-Indië	Calcutta	103	45	18	7	173	68	35	17	10	130	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	171	80	35	17	303

Bijlage L².

STAAT aantoonende het aantal immigranten, aangevoerd in de kolonie Suriname van 1 Januari 1853 tot en met einde December 1916.

Plaats van herkomst.	Van 1853 tot 1862.	Van 1863 tot 1872.	Van 1873 tot 1882.	Van 1883 tot 1892.	Van 1893 tot 1902.	Van 1903 tot 1912.	1913	1914.	1915.	1916.	Te zamen.
Nederlandsch-Indië. . . .	8	21	94	94	5 026	5 489	378	173	—	—	11 213
Madeira	275	205	—	—	—	—	—	—	—	—	480
China	487	2 015	—	—	—	—	—	—	—	—	2 502
West-Indië.	—	2 382	214	79	—	—	—	—	—	—	2 675
Nederland	—	2	87	—	—	—	—	—	—	—	89
Britsch-Indië	—	—	6 569	8 633	7 643	8 358	951	1 567	—	303	34 024
Te zamen . . .	770	4 625	6 964	8 806	12 669	13 847	1 329	1 740	—	303	51 053

Bijlage M¹.

STAAT van verleende en hernieuwde concessiën voor goudontginning in 1916.

Concessierecht per jaar per H.A. in centen.	Suriname.		Saramacca.		Marowijne.		Lawa.		Commewijne.		Cottica.		Corantijn.		Te zamen.	
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
Verleende concessiën.																
10	40	15 571	8	1 906	18	96 683	10	2 100	2	5 200	7	17 770	—	—	85	139 230
25	3	625	—	—	1	1 300	1	200	—	—	—	—	—	—	1	2 125
50	1	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	200
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	44	16 396	8	1 906	19	97 983	11	2 300	2	5 200	7	17 770	—	—	91	141 555
Hernieuwde concessiën.																
10	28	7 419	6	8 510	1	200	2	500	—	—	—	—	37	16 629	122	155 859
25	13	7 860	2	815	—	—	1	800	—	—	—	—	16	9 475	21	11 600
50	27	43 520	15	9 311	5	11 468	4	13 107	—	—	—	—	51	77 406	52	77 606
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	68	58 799	23	18 636	6	11 668	7	14 407	—	—	—	—	104	103 510	195	245 065

Bijlage M².

VERGUNNINGEN tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid naar delfstoffen in 1916.

Districten.	Aantal.	Oppervlakte.	Aanmerkingen.
Suriname	[1] 101	432 731	Deze vergunningen worden, behalve onder de voorwaarden die bij de verordeningen van 7 September 1882 (*G. B.* n°. 19) en 22 Januari 1903 (*G. B.* n°. 12) bepaaldelijk worden genoemd, verleend onder de voorwaarde, dat verlenging van den vergunningstermijn eerst dan zal verleend worden, wanneer ten genoegen van den Gouverneur door den vergunninghouder kan worden bewezen dat hij diligent geweest is in zijn onderzoek, onder aanteekening dat bijaldien naar aanleiding van deze vergunning tot onderzoek nader concessie tot exploitatie wordt verkregen en krachtens dezelve ontginning van bauxiet, petroleum of andere delfstoffen dan goud plaats heeft, de Gouverneur zich voorbehoudt te eeniger tijd het tot stand komen van alle zoodanige wettelijke regelingen te bevorderen omtrent de exploitatie en de beschikking en verwerking van het daarbij te verkrijgen erts alsmede omtrent eene te heffen belasting of retributie op het verkregen erts of ander product als hij rechtmatig zal oordeelen.
Saramacca	[2] 31	216 473	
Marowijne	58	332 979	
Lawa	5	17 000	
Tapanahony	1	2 000	
Corantijn	5	41 600	
Commewijne	20	105 030	
Coppename	20	135 347	
Boven-Cottica	13	60 569	
Nickerie	12	169 022	
	266	1 512 751	

[1] Waaronder 10 vergunningen tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen, waaronder petroleum, aardoliën en bitumineuse stoffen.

[2] Waaronder 8 vergunningen tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen, waaronder petroleum, aardoliën en bitumineuse stoffen.

Bijlage N.

STAAT aantoonende de verdeeling der tot 31 December 1916 uitgegeven perceelen voor den kleinen landbouw.

Districten.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in H.A.	Aantal huurders of gebruikers.
Beneden-Suriname en Beneden-Para	2 551	5 262	2 547
Boven-Suriname en Boven-Para	642	894	642
Beneden-Commewijne	873	995	867
Boven-Commewijne en Cottica	457	667	457
Saramacca	254	523	254
Nickerie	368	499	368
Coronie	245	165	241
Marowijne	23	49	23
	5 143	9 054	5 399

STAAT aantoonende het aantal uitgegeven perceelen en het aantal huurders hiervan op de gouvernementstigingsplaatsen in 1916, vergeleken bij 1915.

Centrale vestigingsplaatsen.		Aantal perceelen. 1915.	1916.	Oppervlakte in H.A. 1915.	1916.	Aantal huurders of gebruikers 1915.	1916.
Op Livorno,	Beneden-Para	322	322	410	411	322	323
Bij het pad van Wanica.	„ „	1328	1212	3371	2944	1328	1212
In den Saramaccapolder	„ -Suriname.	412	597	1140	1410	412	593
Op Meerzorg,	„ „	—	313	—	273	—	308
„ Domburg,	Boven-Para	235	224	303	297	235	224
„ La Rencontre,	„ „	181	182	266	267	181	182
„ Laarwijk,	„ -Suriname	169	162	194	185	169	162
„ Blijendaal,	„ „	—	—	—	—	—	—
„ Nieuw-Amsterdam.	Beneden-Commewijne	125	125	120	120	124	124
„ Alkmaar,	„ „	236	233	234	232	236	233
„ Johan en Margaretha,	„ „	122	107	123	107	122	107
„ Kroonenburg,	„ „	432	408	556	536	426	403
„ Hecht en Sterk,	Cottica.	180	181	180	181	180	181
„ Frederiksburg,	„	123	128	183	190	123	128
„ Reynsdorp,	„	—	—	—	—	—	—
„ Totness,	Coronie	242	245	162	165	238	238
„ Paradise,	Nickerie	186	209	194	218	186	209
„ Nieuw-Waldeck,	„	81	79	129	124	81	79
„ Terrein nabij Nieuw-Nickerie,	„	—	10	—	20	—	10
		4374	4738	7565	7680	4363	4716

Bijlage O.

VERGELIJKENDE STAAT van den oogst voor de jaren 1914, 1915 en 1916.

Districten.	Suiker Vacuumpan. 100 Kilogram. 1914.	1915.	1916.	Aantal H.A. afgemalen riet. 1914.	1915.	1916.	Aantal Kilogrammen per H.A. verkregen. 1914.	1915.	1916.	Melasse. 100 liters. 1914.	1915.	1916.	Rum. 100 Liters. 1914.	1915.	1916.	Cacao. 100 Kilogram. 1914.	1915.	1916.	Bananen. 100 bossen. 1914.	1915.	1916.
Nickerie	41 175	39 597	29 760	840	840	779	4902	6561	3820	—	—	—	6495	7088	4523	1447	1015	1026	193	242	352
Coronie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	489	344	335	292	253	250
Beneden-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2418	1961	2887	136	600	847
Boven-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	41	47	15	23	35
Beneden-Suriname	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	947	1559	2169	537	508	775
Beneden-Para	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	314	326	353	664	722	603
Boven-Para	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	560	643	986	133	260	268
Boven-Suriname	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	908	787	1012	285	407	556
Beneden-Commewijne	90 327	88 676	84 710	1481	1432	1504	6099	6206	5632	411	1090	4354	8984	9208	9260	5726	6226	8031	863	825	995
Boven-Commewijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	173	263	283	76	84	105
Cottica	18 715	18 998	15 848	315	344	360	5941	5523	4402	40	30	10	758	639	845	1554	1477	1580	235	529	399
Marowijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	14	16	10
	150 217	147 471	130 318	2636	2616	2643	5699	5637	4931	451	1120	4364	16237	16935	14628	14574	14642	18709	3444	4469	5195

Districten.	Rubber. Kilogram.			Bacoven. 100 bossen.			Koorn (mais). 100 Kilogram.			Koffie. 100 Kilogram.			Rijst. 100 Kilogram.			Aardvruchten. 100 Kilogram.		
	1914.	1915.	1916.	1914.	1915.	1916.	1914.	1915.	1916.	1914.	1915.	1916.	1914.	1915.	1516.	1914.	1915.	1916.
Nickerie *a*)	140	—	339	32	53	108	185	119	191	19	17	27	4165	15 000	35 000	379	495	305
Coronie *b*)	—	—	—	57	49	54	204	96	166	19	14	24	20	19	70	301	135	172
Beneden-Saramacca *c*)	—	—	—	35	136	225	1101	2587	2427	209	256	411	3309	7 642	9 475	57	319	820
Boven-Saramacca *d*)	—	—	—	4	8	12	54	88	119	—	1	4	22	91	165	40	56	74
Beneden-Suriname *e*)	100	917	2016	98	40	41	370	1803	1598	311	739	740	7423	8 376	7 746	1 090	891	547
Beneden-Para *f*)	120	618	639	44	13	7	3059	6986	8233	3	11	26	9851	10 587	6 673	6 620	10 311	12 740
Boven-Para *g*)	—	1310	1630	385	379	399	398	1003	1691	115	234	307	929	2 211	2 161	1 969	2 632	2 709
Boven-Suriname *h*)	—	232	22	790	270	344	862	1076	1971	482	875	1495	2344	2 813	2 993	2 885	2 991	3 249
Beneden-Commewijne *i*)	1190	5605	5377	1093	905	396	562	1253	1963	3520	3814	4344	2536	4 517	8 763	1 474	1 850	1 575
Boven-Commewijne *j*)	—	100	423	109	73	88	354	468	552	34	38	45	137	297	306	146	201	234
Cottica *k*)	—	300	116	453	864	699	1618	3189	3613	95	98	221	615	1 239	1 329	197	344	493
Marowijne *l*)	—	—	—	6	5	5	10	11	16	3	—	—	6	10	30	17	20	152
	1550	9082	10 562	3106	2795	2378	8777	11 679	22 540	4810	6097	7644	31 357	52 802	74 711	15 175	20 245	23 070

Heeft nog geleverd:

a) 46 519 kokosnoten, 6315 sinaasappelen, 400 K.G. black eye peas.
b) 1 003 398 kokosnoten, 9800 sinaasappelen, f 3 afgeleverde houtwaren.
c) 80 kokosnoten, 30 432 sinaasappelen, f 2367 aan afgeleverde houtwaren.
d) f 1463 aan afgeleverde houtwaren, vruchten en groenten.
e) 10 900 sinaasappelen, f 13 212 aan hout, vruchten, groenten en melk.
f) 273 kokosnoten, 800 sinaasappelen, f 53 235 aan afgeleverde houtwaren, vruchten, groenten en melk.
g) 26 200 sinaasappelen, f 6630 aan houtwaren, vruchten enz.
h) 1200 kokosnoten, 213 930 sinaasappelen, f 9310 aan houtwaren, vruchten enz.
i) 316 339 sinaasappelen, 22 860 K.G. gedroogde bacoven, 26 400 K.G. peulvruchten, f 4315 aan houtwaren, vruchten enz.
j) f 800 aan houtwaren.
k) f 927 aan houtwaren.
l) 1260 K.G. couac, f 100 aan houtwaren.

Bijlage P[1].

STAAT van de suikerondernemingen in Suriname.

Districten.	Plantages.	Uitgestrektheid der plantages. H.A.	Uitgestrektheid in bebouwing op 31 Dec. 1916. H.A.	Uitgestrektheid waarvan is geoogst. H.A.	Suiker vacuumpan. 100 K.G.	Gemiddelde opbrengst in H.A. K.G.	Melasse. 100 L.	Rum of dram. 100 L.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Te zamen.	Neven-voortbrengselen.
Nickerie	Waterloo	1000	461	461	18 349	3980	—	3 111	897	133	1030	—
"	Hazard	687	318	318	11 411	3588	—	1 412	513	139	652	—
Beneden-Commewijne	Zoelen en Mariënburg	2728	[1]) 1389	1256	69 568	5539	2654	9 260	2853	349	3202	14 236 K.G. cacao.
"	Rust en Werk	1093	258	248	15 142	6106	1700	—	578	78	656	—
Cottica	Alliance	1896	386	360	15 848	4402	10	845	1065	10	1075	1 200 K.G. cacao, f 27 aan hout.
		7404	2812	2643	130 318	4931	4364	14 628	5906	709	6615	

[1]) Waarvan 40 H.A. beplant met cacao.

Bijlage P².

Staat van de cacao- en andere landbouwondernemingen, met uitzondering van de suikerondernemingen.

DISTRICTEN.	Aantal plantages.	Uitgestrektheid van de plantages in H.A.	Uitgestrektheid in bebouwing op 31 Dec. 1916 v/d plantages in H.A.	VERKREGEN VOORTBRENGSELEN. Cacao (in 100 kilogram)	Koffie (in 100 kilogram)	Rijst (in 100 kilogram)	Aardvruchten (in 100 kilogram)	Bananen (in 100 bossen)	Bacoven (in 100 bossen)	Koorn of maïs (in 100 K.G.)	ARBEIDERS OP 31 DECEMBER 1915. Onder overeenkomst verbonden. Arbeidende.	Onder overeenkomst verbonden. Niet arbeidende.	Onder overeenkomst verbonden. Te zamen.	Niet onder overeenkomst verbonden. Arbeidende.	Niet onder overeenkomst verbonden. Niet arbeidende.	Niet onder overeenkomst verbonden. Te zamen.	Anderen. Arbeidende.	Anderen. Niet arbeidende.	Anderen. Te zamen.	Te zamen. Arbeidende.	Te zamen. Niet arbeidende.	Te zamen. Te zamen.
Nickerie [1].	4	963	322	618	5	—	—	3	20	73	124	—	124	72	24	96	—	—	—	196	24	220
Coronie.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Saramacca [2]	10	5759	903	1131	302	11	568	14	65	139	294	26	320	93	22	115	11	1	12	398	49	447
Boven-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Suriname [3].	7	3608	951	2066	733	—	9	1	7	—	300	31	331	265	66	331	25	—	25	590	97	687
Beneden-Para [4].	2	1678	156	254	16	157	9	29	—	530	67	2	69	37	4	41	3	—	3	107	6	113
Boven-Suriname [5].	7	5621	1577	756	1433	19	21	1	123	139	517	23	540	147	27	174	5	—	5	669	50	719
Boven-Para [6]	5	5077	1034	242	239	—	109	1	16	565	172	25	197	79	—	79	3	—	3	254	25	279
Bened.-Commewijne [7]	28	12160	4566	7043	4291	16	—	85	198	920	2209	201	2410	684	276	960	128	18	146	3021	495	3516
Boven-Commewijne [8]	1	268	183	119	25	—	—	—	—	—	80	15	95	10	4	14	—	—	—	90	19	109
Cottica [9]	8	5261	8205	1077	183	—	106	1	178	1173	487	82	569	124	46	170	15	12	27	627	139	766
Marowijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	72	40395	17897	13306	7227	203	822	135	607	3539	4250	705	4655	1511	469	1980	190	31	221	5952	904	6856

1) 339 K.G. rubber, 534 kokosnoten.
2) 6432 sinaasappels, 80 kokosnoten, f 83 aan houtwaren.
3) 1025 aan melk, groenten en vruchten, 2016 K.G. rubber.
4) 639 K.G. rubber.
5) f 300 hout, 184530 sinaasappels.
6) 1630 K.G. rubber, 20 000 sinaasappels.
7) 55339 sinaasappels, 5377 K.G. rubber, 2400 K.G. peulvruchten, f 75 aan houtwaren.
8) 423 K.G. rubber.
9) 116 K.G. rubber, f 27 aan houtwaren.

Bijlage P³.

OVERZICHT van den geldelijken toestand van de bestaande leenbanken en verrichte handelingen.

NAAM VAN DE BANK.	Aantal leden.	Gevorderde rente (ten honderd).	Grootste bedrag voorschot.	Oprichtingskosten.	Voorschot van de kolonie.	Inleg. Aantal inleggers.	Inleg. Bedrag.	Voorschotten. Aantal.	Voorschotten. Bedrag.	Terugbetaald.	Bewaringsfonds.	Aanwezig op 31 Dec. 1916. In kas.	Aanwezig op 31 Dec. 1916. Belegd.	Vergelijking. Winst.	Vergelijking. Verlies.	Zuivergekweekte rente.
Domburg	229	6	f 150	f 61	f 4200	65	f 789	67	f 7718	f 3570	f 1112	f 2089	f 134	f 270	—	f 392
Beneden-Commewijne	378	6	300	135	—	177	7830	119	8699	4343	3492	19	7575	628	—	1153
Saramacca	669	5	150	69	12000	72	3234	318	20748	3732	—	3	2144	3929	—	1104
Nickeriebank	698	6	200	130	13550	89	3537	376	24313	4314	3532	234	1480	1106	—	1293
Ephrata	326	4	150	4	4800	3	29	46	4655	510	764	589	1060	201	—	229
't Westland	32	5	300	—	1500	36	1434	19	3292	830	378	233	639	22	—	82
Lelydorp	117	5½	150	66	4600	12	55	111	5067	629	337	541	44	31	—	47
Pad van Wanica	250	5½	150	64	4000	10	103	109	5728	1814	320	610	20	121	—	134
Livorno	137	5½	150	39	2000	9	46	30	1290	651	164	963	649	41	—	51
Saramaccapolder	219	5½	150	47	3000	1	5	268	5640	2358	413	329	14	207	—	198
Beneden-Suriname en Beneden-Para (in likwidatie)	—	5½	—	127	2100	—	—	85	6114	721	3197	157	70	323	—	333

Bijlage Q.

STAAT van de opbrengst van den kleinen landbouw.

a. Op vestigingsplaatsen.

Districten.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in H.A.	Oppervlakte in bebouwing in H.A.	Bevolking. Immigranten.	Bevolking. Niet-immigranten.	Bevolking. Te zamen.	Verkregen producten. Cacao. (Uitgedrukt per 100 K.G.)	Koffie. (Uitgedrukt per 100 K.G.)	Rijst. (Uitgedrukt per 100 K.G.)	Koorn (Maïs). (Uitgedrukt per 100 K.G.)	Aardvruchten. (Uitgedrukt per 100 K.G.)	Bananen. (per 100 bossen.)	Bacoven. (per 100 bossen.)	Kocosnoten. (per 100 stuks.)	Geldswaarde van de afgeleverde houtwaren, vruchten en groenten.
Nickerie	358	442	405	998	240	1238	167	—	1500	3	230	150	41	458	
Coronie	269	340	323	3	663	666	21	10	32	15	20	12	9	106	
Beneden-Saramacca .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Boven-Saramacca . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Beneden-Para. . . .	2202	6954	1592	4170	1412	5582	62	4	6330	7341	11074	127	—	3	[1]f49835,90
Beneden-Suriname . .	797	1695	977	2073	225	2298	4	—	6665	309	41	502	9	—	[2] 9085,50
Boven-Suriname. . .	190	238	201	189	123	312	100	44	350	1080	370	196	160	—	—
Boven-Para	417	1068	719	472	468	940	543	55	99	675	730	142	337	—	—
Beneden-Commewijne.	1236[3]	1276	1211	2168	439	2607	824	52	5936	419	1286	847	186	—	[4] 4240,00
Boven-Commewijne .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cottica	312	644	308	410	79	489	80	2	196	76	—	109	203	—	—
Marowijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Te zamen	5781	12657	5736	10483	3649	14132	1801	167	21108	9918	13751	2085	945	567	f 63161,40

b. Buiten vestigingplaatsen.

Districten.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in H.A.	Oppervlakte in bebouwing in H.A.	Immigranten.	Niet-immigranten.	Te zamen.	Cacao.	Koffie.	Rijst.	Koorn (Maïs).	Aardvruchten.	Bananen.	Bacoven.	Kocosnoten.	Geldswaarde van de afgeleverde houtwaren, vruchten en groenten.
Nickerie.	498	4453	1318	1056	920	1976	241	22	33500	115	75	199	47	1	[5] —
Coronie	683	8922	1488	20	1574	1594	314	14	38	151	152	238	45	9927	[6] 3,—
Beneden-Saramacca .	872	11095	3136	2168	1622	3790	1756	109	9464	2288	252	833	160	—	[7] 2284,—
Boven-Saramacca . .	71	3741	133	66	325	391	47	4	165	119	74	35	12	—	1463,—
Beneden-Para . . .	1385	46100	714	1685	896	2581	37	6	186	362	1657	447	7	—	[8] 3400,—
Beneden-Suriname . .	1030	5400	358	1876	944	2820	99	7	1081	1289	497	272	25	—	[9] 3102,—
Boven-Suriname . .	458	9698	888	402	1722	2124	156	18	2624	752	2858	359	61	12	[10] 9010,—
Boven-Para	267	16663	346	121	997	1118	201	13	2062	451	1870	125	46	—	[11] 6630,—
Beneden-Commewijne.	435	495	179	349	47	396	22	1	2811	624	289	63	12	—	[12] —
Boven-Commewijne .	175	—	527	263	887	1150	164	20	306	552	234	105	88	—	800,—
Cottica	314	—	1010	466	1952	2418	411	36	1133	2364	387	289	318	—	900,—
Marowijne	33	160	33	60	47	107	—	—	30	16	152	10	5	—	[13] 100,—
Te zamen . .	6021	106727	10120	8532	11933	20465	3448	250	53400	9083	8497	2975	826	9940	f 27692,—

1) 800 sinaasappels.
2) 300 sinaasappels.
3) Hieronder 292 perceelen, met 126 H.A. oppervlakte en in cultuur, uitsluitend beplant met rijst.
4) 251000 sinaasappels, 22900 K.G. peulvruchten, 22860 K.G gedroogde bacoven.
5) 16315 sinaasappels, 400 K.G. blackeye peas.
6) 9800 sinaasappels.
7) 24000 sinaasappels.
8) 800 sinaasappels.
9) 10600 sinaasappels, 22 K.G. rubber.
10) 32000 sinaasappels.
11) 6200 sinaasappels.
12) 10000 sinaasappels en 1100 K.G. peulvruchten.
13) 1260 K.G. couac.

Bijlage R.

STAAT bevattende gegevens betreffende het spoorwegverkeer.

MAAND.	Reizigers 1ste klasse. Aantal.	Reizigers 1ste klasse. Opbrengst.	Reizigers 2de klasse. Aantal.	Reizigers 2de klasse. Opbrengst.	Vrachtgoed. Ton.	Vrachtgoed. Opbrengst.	Opbrengst van passagiersgoed.	Goud. Grammen.	Goud. Opbrengst.	Verschillende ontvangsten.	Te zamen.	Op een trein K.M.	Opbrengst per reizigers 1ste klasse.	Opbrengst per reizigers 2de klasse.	Opbrengst per ton vrachtgoed.	Opbrengsten. Verkocht zand.	Opbrengsten. Spoorweg telefoon.
Januari	398	f 371,30	14 177	f 5 573,18	99	f 3 615,52^5	f 867,85	15 333^5	f 160,—	f 33,41	f 10 621,26^5	f 1,59	f 0,93	f 0,39	f 36,52	—	f 57,73
Februari	443	474,60	15 355	4 808,88	89	3 559,99	943,10	24 787^5	248,50	129,22	10 164,29	1,47	1,07	0,31	39,99	—	62,65
Maart	444	500,60	15 426	4 159,32	100	3 732,33	874,80	52 387^5	501,50	655,69^5	10 424,24^5	1,39	1,13	0,26	37,32	—	46,86
April	459	430,20	15 319	4 642,55	107	3 130,43^5	794,—	46 832^5	449,—	63,16	9 509,34^5	1,55	0,94	0,29	29,26	f 10,—	27,80
Mei	513	445,20	18 245	5 438,25	101	2 696,53^5	838,97^5	46 736^5	457,50	50,30	9 926,76	1,33	0,87	0,31	26,70	35,—	66,06
Juni	483	350,—	15 383	5 074,51	102	2 234,14^5	825,77^5	43 930	444,50	40,10	8 969,03	1,30	0,73	0,33	21,90	—	28,58
Juli	537	577,50	16 973	5 830,16	157	3 315,31^5	936,80	41 236	405,—	136,79	11 201,56^5	1,62	1,07^5	0,36	21,12	—	52,30
Augustus	550	591,60	16 888	6 203,24	123	4 350,26	961,47^5	39 836	379,—	124,50	12 610,07^5	1,69	1,07^5	0,36	35,37	—	58,80
September	663	566,80	18 044	6 022,66	105	2 995,50^5	983,55	37 484^5	371,—	198,50^5	11 138,02	1,56	0,85	0,33	28,53	58,75	79,07
October	844	586,40	22 104	7 962,59	112	2 911,64	1 033,47^5	40 195	385,—	219,66^5	13 098,77	1,80	0,69	0,35	26,—	—	89,57
November	528	408,60	18 097	6 188,26	89	1 910,52	1 084,20	49 926	469,50	1 397,43^5	11 458,51^5	1,56	0,77	0,31	21,46	15,—	70,12
December	424	287,90	17 522	5 965,50	93	2 129,13	1 304,82^5	59 149^5	476,—	90,35	10 253,70^5	1,55	0,68	0,34	22,89	—	69,86
Te zamen	6286	5 590,70	233 533	67 869,10	1277	36 581,33	11 448,82^5	497 834^5	4 746,50	3 139,13	129 375,58^5	gem. 1,53	gem. 0,90	gem. 0,33	gem. 28,92	118,75	689,40
Motorbootdienst aansluitende aan den spoorweg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 820,01	—	—	—	—	—	—
In het geheel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	132 195,59^5	—	—	—	—	118,75	689,40

Bijlage S.

GEGEVENS OMTRENT HET BALATA-BEDRIJF.

Dienstjaar.	Houtkapconcessies op de nieuwe voorwaarden; concessierecht à f 0,02 per jaar en per H.A., benevens retributie op het hout volgens tabel (*) Aantal terreinen.	Ontvangen rechten.	Houtkapvergunningen op de oude voorwaarden; recht op f 0,10 per jaar en H.A. zonder meer. Aantal terreinen.	Ontvangen rechten.	Houtkap in 's lands bosschen. Aantal terreinen.	Ontvangen rechten.
1915	35	Concessierecht . . . . . f 1332,56 Retributie . . . . 1256,85 In het geheel . . . f 2589,41	27	f 1230,—	62	f 3819,41
1916	57	Concessierecht . . . . . f 3742,70 Retributie . . . . 1765,42^5 In het geheel . . . f 5508,12^5	15	640,—	72	6148,12^5

(*) Retributie op hout, verkregen van houtkapconcessiën op de „Nieuwe voorwaarden".

Bouwhout	f 0,50	per stam.
Gezaagd hout	0,75	„ M^3.
Bolletrie	2,50	„ M^3.
Letterhout	5,02	„ K.G.
Brandhout	0,06	„ stapel.
Bast van gevelde boomen afzonderlijk ingezameld	0,10	„ 100 K.G.

De uitvoer van hout en mangrovebast in de laatste twee jaren was:

Jaar.	Vierkant of rond hout.	Letterhout.	Mangrovebast.
1915	1.139 M^3.	32 111 K.G.	14 621 K.G.
1916	1.167 „	36 341 „	59 864 „

b. OVERZICHT van de aangiften tot inzameling van balata op gronden van ingezetenen.

	Aantal aangiften.	Oppervlakte in H.A.	Gezamenlijk bedrag der ramingen van de opbrengst in K.G.
In werking op 31 December 1915	34	33 722	32 740
Ingediend in 1916	8	5 144	4 032
Weer ingetrokken	3	2 373	2 900
Verloopen	5	3 605	2 200
Afgewerkt verklaard	1	425	600
In werking op 31 December 1916	33	32 463	31 072

c. STAATJE aantoonende de oppervlakte uitgegeven tot het doen van onderzoek naar balata, zoomede tot het inzamelen daarvan over 1915—1916.

JAAR.	Onderzoek.		Concessie tot inzameling.				Te zamen.	
			Nieuw uitgegeven.		Verlengd of hernieuwd.			
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
1915	3	482 100	44	8 715 900	—	—	44	3 715 900
1916 Grootbedrijf	—	—	8	1 343 600	23	3 539 500	31	4 883 100
1916 Kleinbedrijf	—	—	20	94 800	8	39 500	28	134 300
1916 In 't geheel	—	—	28	1 438 400	31	3 579 000	59	5 017 400

d. STAAT houdende het aantal arbeiders bij het balatabedrijf opgemaakt uit de gegevens door de concessionarissen ingediend ingevolge art. 1 van het Besluit van 24 Maart 1915 (G. B. n°. 21).

Balata-bedrijf 1916.	Opgave van het aantal personen voor het:				
	1ste vierendeelsjaar.	2de vierendeelsjaar.	3de vierendeelsjaar.	4de vierendeelsjaar.	
A. Grootbedrijf (blokconcessiën).					
Aantal personen in het bosch bij het begin van het jaar	147	—	—	—	
Aantal personen in elk tijdvak naar het bosch vertrokken	1948	471	1053	610	
Aantal sterfgevallen in het bosch	5	14	2	—	
Aantal personen uit het bosch teruggekeerd	189	583	1844	1221	
Arbeiderssterkte aan het eind van elk tijdvak in het bosch	1901	1775	982	371	
Aantal personen, dat in elk tijdvak heeft gewerkt . .	2090	2358	2826	1592	
Aantal personen dat aan den oogst 1916 heeft medegewerkt	—	—	—	—	3409
B. Kleinbedrijf. (Perceelen van 5000 H.A.)					
Aantal personen in het bosch bij het begin van het jaar	10	—	—	—	
Aantal personen in elk tijdvak naar het bosch vertrokken	137	51	88	42	
Aantal sterfgevallen in het bosch	—	—	—	—	
Aantal personen uit het bosch teruggekeerd	50	43	73	90	
Arbeiderssterkte aan het eind van elk tijdvak in het bosch	97	105	120	72	
Aantal personen, dat in elk tijdvak heeft gewerkt . .	147	148	193	162	
Aantal personen dat aan den oogst 1916 heeft medegewerkt	—	—	—	—	236

e. Splitsing van de balata-opbrengst in 1916.

Aangevoerd van concessiën:

Te Paramaribo	503 547 K.G.	Grootbedr.	486 794 K.G.
		Kleinbedr.	16 753 „
Te N.-Nickerie	256 866 „	Grootbedr.	236 949^5 „
		Kleinbedr.	19 916^5 „
	In 't geheel	Grootbedr.	723 743^5 „
		Kleinbedr.	36 669^5 „
In 't heheel concessiën 1916 . .			760 413 K.G.
Aangevoerd van domein zonder concessie en in beslag genomen of ter beschikking van de Justitie gesteld .	4 636 „		
Door het Boschwezen bij proeven verkregen	553 „		8 879 K.G.
Aangevoerd van terreinen van ingezetenen	3 690 „		
Te zamen . . .			769 292 K.G.

f. Splitsing van de in 1916 ontvangen retributie op balata van domein.

Ontvangen te Paramaribo	f 75 755,70	Grootbedrijf	f 73 019,10
		Kleinbedrijf	„ 2 512,95
„ „ N.-Nickerie	„ 38 529,90	Grootbedrijf	„ 35 542,42^5
		Kleinbedrijf	„ 2 987,47^5
	In 't geheel	Grootbedrijf	„ 108 561,52^5
		Kleinbedrijf	„ 5 100,42^5
In 't geheel concessiën 1916 . .			f 114 061,95
Ontvangen van door het boschwezen bij tapproeven verkregen of in beslag genomen balata .			„ 223,65
Ontvangen voor recht op vergunningen op het beroep van opkooper van balata			„ 450,—
Te zamen . . .			f 114 735,60

g. STAATJE aantoonende het aantal arbeiders in het balata-bedrijf in het geheel en op 10 000 H.A. in concessie, zoomede de verkregen opbrengst in het geheel per arbeider en per H.A. in concessie.

JAAR.		Arbeiders in het geheel.	H.A. in concessie.	Arbeiders op 10 000 H.A.	Balata in K.G.	K.G. balata per:	
						Arbeider.	H.A.
1915		1238	3 715 900	3	195 766½	158	0.053
1916	Grootbedrijf	3409	4 883 100	7	723 743¼	212	0.148
	Kleinbedrijf	236	134 300	18	36 669¼	160	0.273
	Te zamen : . .	3645	5 017 400	7	760 413	209	0.152

h. OPGAVE van de ontvangen rechten uit het balata-bedrijf over 1915/1916.

JAAR.		Bedrag. Vergunnings-recht.	Concessie gelden.	Retributie.	Te zamen.	H.A. in concessie.	Opbrengst in K.G.	Rechten gemiddeld per H.A.	per K.G.
1915		—	f 126 507,04	f 82 782,30	f 209 289,34	37 159 00	195 766½	f 0,056	f 1,07
1916	Grootbedrijf .	—	f 224 937,90	f 108 561,52⁵	f 333 499,42⁵	48 831 00	723 743¼	f 0,068	f 0.46
	Kleinbedrijf .	—	6 043,50	5 500,42⁵	11 543,92⁵	1 343 00	36 669¼	0,086	0,31⁵
	Andere herkomst. . .	f 450 [1])	—	223,65 [1])	673,65 [1])	—	8 879 [2])	—	—
	Te zamen .	f 450	f 230 981,40	f 114 285,60	f 345 717,00	5 017 400	769 292	f 0,069	f 0,45

[1]) Zie de splitsing der retributie.
[2]) „ „ „ van de balataopbrengst.

Bijlage T.

STAAT van den veestapel.

Paramaribo en districten.	Runderen.	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
Paramaribo	1044	58	251	58	2	302	392
Het overig deel der kolonie	8463	157	390	116	204	2373	1699
Te zamen op 31 Dec. 1916	9507	215	641	174	206	2675	2091
„ „ „ 31 „ 1915	8529	219	651	184	183	2845	2180
Meer	978	—	—	—	23	—	—
Minder	—	4	10	10	—	170	89

Bijlage U[1]

STAAT

van den invoer der kolonie Suriname over 1916
uit of over de volgende landen.

Artikelen.		Nederland.		Groot-Britannië.		Vereenigde Staten van Noord-Amerika.		Frankrijk.		Demerary.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoe he
Aardappelen	H.L.	5 150	f 33 475	—	—	2 278¾	f 14 812	—	—	682½	f 4 436	—
Aardewerk, o.	—	—	4 679	—	f 303	—	560	—	f 66	—	—	—
Idem, n.	—	—	3 250	—	—	—	692	—	—	—	437	—
Ammunitie:												
Geweren, karabijnen en buksen	Loop.	16	160	—	—	15	150	—	—	—	—	—
Geweer- en pistoolkogels en hagels	K.G.	—	—	—	—	2 585	1 551	—	—	8 011	4 807	—
Patronen voor achterladers	Stuks.	—	—	—	—	100	6	—	—	407	25	—
Percussiedopjes en slaghoedjes.	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	27 000	54	—
Ledige hulzen	id.	200	4	—	—	—	—	—	—	19 500	390	—
Buskruit	K.G.	462	924	—	—	326	652	—	—	1 173	2 346	—
Azijn en azijnzuur bij een sterkte van minder dan minder dan 100 gram watervrij azijnzuur.	L.	7 836	940	—	—	14 026	1 683	—	—	1 888	227	—
Azijn en azijnzuur bij een sterkte van 100 gram watervrij azijnzuur of meer	id.	933	1 493	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bier w. o. malzextract van alle soorten gember ale o.	id.	241 658	91 830	—	—	1 029	391	—	—	14 772	5 613	—
Idem, n.	id.	116 475	44 261	434	165	7 823	2 973	—	—	12 759	4 848	—
Byouteriën, o.	—	—	1 808	—	15	—	213	—	—	—	194	—
Idem, n.	—	—	1 526	—	—	—	477	—	—	—	159	—
Blik in bladen	—	—	—	—	—	—	2 800	—	—	—	2 961	—
Blom of meel	K.G.	601	84	—	—	3 443 277	482 059	—	—	107 809	15 093	
Asphalt	—	—	16	—	—	—	330	—	—	—	—	—
Bodems, duigen en haspels voor vaatwerk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29 192	—
Boeken: lees-, studie-, enz.	—	—	28 312	—	—	—	1 109	—	—	—	1 387	—
Idem, schrijf-, koopmans, albums, o.	—	—	3 775	—	15	—	306	—	—	—	193	—
Idem, n.	—	—	4 160	—	—	—	728	—	199	—	280	—
Boter, oliemargarine en ghee	K.G.	111 138	147 570	—	—	9 435	5 062	—	—	1 137	1 137	—
Breeuw-werk	id.	230	92	—	—	5 999	2 400	—	—	778	311	—
Bron en mineraalwater	L.	789	316	—	—	—	—	—	—	116	46	—
Brood en beschuit	K.G.	326	65	—	—	101 980	20 396	—	—	1 057	212	2
Chemicaliën en utensiliën, o.	—	—	16 242	—	384	—	17 312	—	—	—	14 645	—
Idem, n.	—	—	5 969	—	36	—	18 975	—	—	—	6 635	—
Dakbedekkingsmaterialen, (ontbrandbare)	—	—	929	—	684	—	21 233	—	—	—	8 618	—
Dynamietolie	—	—	—	—	—	—	176	—	—	—	—	—
Drukinkt	—	—	614	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukletters	—	—	150	—	—	—	43	—	—	—	—	—
Eetwaren, geconserveerd, o.	—	—	23 170	—	951	—	52 144	—	1 812	—	20 819	—
Idem, n.	Stuks.	—	10 074	—	621	—	36 636	—	1 636	—	10 821	—
Ezels, muil- en steen-.	—	—	—	—	—	2	400	—	—	25	875	
Fabrieks-, landbouw-, stoomwerktuigen	—	—	53 847	—	8 800	—	43 288	—	760	—	72 718	—
Garens, o.	—	—	741	—	—	—	1 528	—	—	—	14 679	—
Idem, n.	—	—	527	—	—	—	150	—	—	—	11 189	—
Gedistilleerd van 50 pct. z. a. bij 15° Celsius, o.	L.	62 390	42 337	355	391	1 071	2 068	213	309	2 760	3 213	—
Idem, n.	—	9 794	6 290	17	19	683	1 345	3 316	4 808	1 697	2 904	—
Reukwater al of niet uit gedistilleerd bereid, o.	—	—	4 391	—	76	—	2 975	—	—	—	1 976	—
Idem, n.	—	—	623	—	—	—	1 438	—	—	—	553	—
Aether sulphuricus en chloroform	L.	63	126	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Glaswerk, o.	—	—	4 812	—	3 405	—	1 980	—	—	—	236	—
Idem, n.	—	—	3 153	—	1 810	—	2 650	—	—	—	509	—
Goud, ruw	Gram.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem, gemunt	—	—	—	—	—	—	5 000	—	—	—	—	—
Granen en peulvruchten	K.G.	79 122	17 407	199	44	95 679	21 049	—	—	178 301	39 226	—
Groenten, o.	—	—	2 945	—	—	—	300	—	—	—	—	—
Idem, n.	—	—	1 143	—	—	—	829	—	—	—	—	—
Harpuis	—	—	45	—	—	—	1 029	—	—	—	—	—

O. beteekent recht zonder opcenten.
N. „ recht met opcenten.

	Barbados.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Trinidad.		Verschillende plaatsen.		Te zamen.		Recht.
…arde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
436	—	—	—	—	—	—	55	f 357	$25\frac{1}{2}$	f 166	$8\,191\frac{3}{4}$	f 53 246	f 4 095,87^5
—	—	f 4	—	f 468	—	—	—	—	—	—	—	6 080	608,—
437	—	—	—	549	—	—	—	—	—	—	—	4 928	542.10
—	—	—	62	620	—	—	—	—	4	40	97	970	970,—
807	—	—	582	349	—	—	—	—	—	—	11 178	6 707	558,90
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	507	31	5,07
54	—	—	300	1	—	—	—	—	—	—	27 300	55	6,82^5
390	—	—	30 500	610	—	—	—	—	—	—	50 200	1 004	62,75
346	—	—	4	8	—	—	—	—	—	—	1 965	3 920	5 895,—
227	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23 750	2 850	1 187,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	933	1 493	699,75
613	—	—	10	4	—	—	—	—	—	—	257 462	97 838	25 746,90
848	—	—	5	2	—	—	—	—	—	—	137 496	52 249	17 874,60
194	—	—	—	17	—	—	—	—	—	—	—	2 247	337,05
159	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—	2 202	363,50
961	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 761	Vrij.
093	88	13	2 464	345	36 105	f 5 055	12 180	1 705	—	—	3 602 524	504 354	90 063,10
—	—	—	—	—	—	—	—	39	—	—	—	385	Vrij.
192	—	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29 492	Vrij.
387	—	—	—	—	—	25	—	72	—	—	—	30 905	Vrij.
193	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	4 291	429.10
280	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	5 376	591,40
137	—	—	2	2	—	—	1 080	1 080	15	15	122 807	154 866	12 280.70
311	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 007	2 803	140,14
46	—	—	34	14	—	—	—	—	—	—	939	376	75,12
212	2 536	507	18	4	—	—	—	—	—	—	105 917	21 184	3 177,51
645	—	—	—	99	—	—	—	304	—	—	—	48 987	4 898,70
635	—	—	—	11	—	—	—	105	—	—	—	31 731	3 490,40
618	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31 459	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	176	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	614	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	197	Vrij.
819	—	—	—	1 282	—	—	—	4 576	—	4 437	—	109 725	10 972,50
821	—	—	—	127	—	—	—	1 179	—	2 048	—	63 142	6 945,60
875	3	105	—	—	—	—	—	—	—	—	30	1 380	Vrij.
718	—	—	—	—	—	—	—	1 882	—	201	—	181 496	Vrij.
679	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 948	1 694,80
189	—	—	—	4	—	—	—	—	—	29	—	11 899	1 308,90
213	—	—	42	42	—	—	—	—	154	194	66 985	48 554	83 731,25
904	—	—	40	40	—	—	126	217	—	—	15 673	15 623	25 468,55
976	—	—	—	213	—	—	—	—	—	158	—	9 789	1 468,35
553	—	—	—	347	—	—	—	153	—	—	—	3 114	513,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63	126	126,—
236	—	—	—	8	—	23	—	—	—	—	—	10 464	1 046,40
509	—	—	—	80	—	—	—	—	—	—	—	8 202	902,20
—	—	—	43 348^5	60 088	—	—	—	—	—	—	43 348^5	60 688	4 334,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 000	Vrij.
226	—	—	136	30	—	—	76 532	16 837	14 585	3 209	444 554	97 802	13 336,62
—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	3 257	325,70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 972	216,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 074	Vrij.

Artikelen.		Nederland.		Groot-Britannië.		Vereenigde Staten van Noord-Amerika.		Frankrijk.		Demerary.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoev heid
Hoeden, o.	—	—	f 3 917	—	f 1 183	—	f 1 297	—	—	—	f 12 248	—
Idem, n.	—	—	704	—	306	—	2 814	—	f 3	—	12 420	—
Honden, o.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Hooi, o.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	617	—
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hout van alle soorten, o.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 835	—
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 502	—
Huiden, vellen en leder, bereide	K.G.	22 723	48 732	—	—	10 375	22 421	—	—	705	2 232	—
Instrumenten, math., phys., chir., optische	—	—	903	—	—	—	1 497	—	—	—	—	—
Kaarsen	K.G.	5 238	3 509	—	—	15 730	10 539	—	—	5	4	—
Kaas	id.	21 133	12 257	—	—	1 125	653	—	—	130	75	—
Kalk	—	—	661	—	325	—	1 549	—	—	—	10 523	—
Cement	—	—	1 162	—	—	—	24 992	—	—	—	3 348	—
Klokken, o.	—	—	160	—	—	—	306	—	—	—	18	—
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	283	—	—	—	18	—
Koek- en suikerbakkerswerk, o.	—	—	9 375	—	909	—	3 492	—	—	—	15 874	—
Idem, n.	—	—	6 511	—	237	—	9 924	—	—	—	9 382	—
Koffie	K.G.	71	64	—	—	1 110	999	—	—	13 898	12 508	—
Koffers en trommels, o.	—	—	—	—	—	—	499	—	—	—	2 124	—
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	132	—	—	—	1 248	—
Koper, ruw.	—	—	—	—	—	—	328	—	—	—	269	—
Kruidenierswaren, o.	—	—	14 809	—	1 518	—	9 929	—	621	—	17 700	—
Idem, n.	—	—	5 659	—	267	—	7 637	—	—	—	12 208	—
Kramerijen, o.	—	—	29 272	—	1 062	—	47 790	—	2 313	—	15 764	—
Idem, n.	—	—	10 678	—	105	—	33 253	—	1 657	—	11 525	—
Kurk, o.	—	—	742	—	—	—	12	—	7	—	5	—
Idem, n.	—	—	471	—	—	—	16	—	4	—	168	—
Lampen, o.	—	—	4 708	—	100	—	2 556	—	—	—	230	—
Idem, n.	—	—	1 132	—	—	—	1 788	—	—	—	652	—
Lood	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	—
Lucifers in pakjes en doosjes van 72 of minder per pakje of doosje	Gros.	1/2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Manufacturen, katoenen, o.	—	—	75 157	—	9 926	—	186 176	—	—	—	148 824	—
idem, n.	—	—	49 733	—	2 227	—	128 268	—	—	—	112 998	—
Idem, linnen, o.	—	—	4 861	—	353	—	14 647	—	—	—	12 733	—
idem, n.	—	—	1 142	—	—	—	8 305	—	—	—	5 815	—
Idem, wollen, o.	—	—	15 067	—	96	—	4 746	—	—	—	5 740	—
idem, n.	—	—	5 865	—	—	—	1 314	—	—	—	3 963	—
Idem, zijden, o.	—	—	358	—	27	—	330	—	—	—	1 603	—
idem, n.	—	—	60	—	13	—	—	—	—	—	120	—
Idem, gemaakte kleederen, o.	—	—	19 731	—	3 949	—	39 818	—	—	—	29 514	—
idem, n.	—	—	11 963	—	2 237	—	31 431	—	339	—	9 895	—
Matrassen en kussens, o.	—	—	12	—	—	—	154	—	—	—	213	—
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—
Melasse of keukenstroop	L.	—	—	—	—	80	24	—	—	35	11	—
Meststoffen	—	—	—	—	1 500	—	4 115	—	—	—	36 690	—
Muziekinstrumenten, o.	—	—	372	—	205	—	3 097	—	—	—	—	—
Idem, n.	—	—	77	—	—	—	539	—	59	—	150	—
Meubels, o.	—	—	3 069	—	—	—	2 778	—	—	—	2 100	—
Idem, n.	—	—	314	—	—	—	1 406	—	—	—	464	—
Naaimachines	Stuks.	—	—	—	—	288	6 317	—	—	40	1 282	—
Olieën:												
raap-, olijf-, lijn-, patent-, kokos-, enz.	L.	50 211	17 569	54	65	218 256	108 507	638	766	25 583	8 587	—
Idem, kerosine	id.	—	—	—	—	925 850	64 810	—	—	449 638	31 474	—
Idem, benzine, gasoline	id.	33	17	—	—	47 996	23 998	—	—	45 889	22 944	—
Idem, ruwe steen	id.	16 166	1 132	—	—	166 864	11 680	—	—	45 880	3 212	—
Idem, machine-, steenkolenteer, enz.	id.	3 346	1 840	—	—	76 219	42 470	—	—	4 980	2 739	—
Idem, haar- en welriekende, o.	—	—	775	—	66	—	405	—	285	—	187	—
idem n.	—	—	109	—	—	—	545	—	—	—	55	—
Opium, o.	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	72,3	1 157	—
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	109	1 744	—
Ganje, o.	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	254	318	—
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	181	234	—
Paarden	Stuks.	—	—	—	—	1	150	—	—	—	—	—

Barbados.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Trinidad.		Verschillende plaatsen.		Te zamen.		Recht.
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
—	—	—	f 34	—	f 1 912	—	—	—	f 1 393	—	f 21 984	f 2 198,40
—	—	—	65	—	501	—	—	—	—	—	16 813	1 849,40
6	f 16	—	—	—	—	—	—	—	—	6	16	1,60
5	10	—	—	—	—	—	—	—	—	5	10	1,10
—	—	—	27	—	—	—	—	—	—	—	644	64,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	210	—	—	—	—	—	—	—	6 045	604,50
—	—	—	533	—	—	—	—	—	—	—	7 035	773,90
—	—	56	163	—	—	425	f 850	—	—	34 284	74 398	1 714,20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 400	Vrij.
—	—	68	46	—	—	—	—	—	—	21 041	14 098	1 052,05
—	—	—	—	—	—	40	23	—	—	22 428	13 008	1 121,40
—	—	—	—	—	—	—	2 195	—	—	—	15 253	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	1 500	—	—	—	31 002	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	484	48,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	301	33,10
—	—	—	52	—	—	—	99	—	—	—	29 801	2 980,10
—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	26 062	2 866,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 079	13 571	1 507,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 623	262,30
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 380	151,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	597	Vrij.
—	—	—	—	—	280	—	897	—	297	—	46 051	4 605,10
—	—	—	—	—	12	—	1 730	—	—	—	27 513	3 026,40
—	2	—	808	—	225	—	343	—	—	—	97 579	9 757,90
—	—	—	1 332	—	24	—	364	—	234	—	59 172	6 708,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	766	76,60
—	—	—	1	—	—	—	—	—	441	—	1 071	117,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 594	759,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 572	392,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1/2	1	1,12[5]
—	40	—	228	—	11	—	358	—	2 077	—	422 797	42 279,70
—	—	—	320	—	1 486	—	—	—	—	—	295 032	32 453,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32 594	3 259,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 262	1 678,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25 649	2 564,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 142	1 225,60
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 318	231,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	193	21,30
—	—	—	43	—	6 519	—	—	—	244	—	99 818	9 981,80
—	—	—	41	—	6 283	—	321	—	—	—	62 510	6 876,10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	379	37,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	1,10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	115	35	2,30
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32 305	Vrij,
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 674	367,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	825	90,80
—	—	—	39	—	—	—	—	—	365	—	8 351	835,10
—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	2 205	242,60
—	—	—	—	—	—	8	200	—	—	336	7 799	Vrij.
—	—	60	72	—	—	3 466	1 733	528	264	298 796	137 563	8 963,88
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 375 488	96 284	68 774,40
—	—	—	—	—	—	18 032	9 016	—	—	111 950	55 975	5 597,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	228 910	16 024	Vrij.
—	—	—	—	—	—	1 806	994	—	—	87 351	48 043	4 367,55
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 718	257,70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	709	116,95
—	—	—	—	—	—	90,1	1 442	—	—	162,4	2 599	6 496,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	109	1 744	5 668,—
—	—	—	—	—	—	130	162	—	—	384	480	15 360,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	187	234	9 724,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	150	25,—

Artikelen.		Nederland.		Groot-Britannië.		Vereenigde Staten van Noord-Amerika.		Frankrijk.		Demerary.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Papier, o.	—	—	f 23435	—	f 279	—	f 5296	—	f 1985	—	f 1176
Idem, n.	—	—	11058	—	—	—	4532	—	—	—	2235
Parapluies, o.	—	—	9792	—	—	—	174	—	—	—	416
Idem, n.	—	—	526	—	37	—	—	—	—	—	743
Patattes en alle andere aardvruchten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	85	4
Pik	—	—	299	—	—	—	555	—	—	—	481
Teer	—	—	555	—	—	—	430	—	—	—	280
Pyridine voor stijfsel	L.	768	2640	—	—	—	—	—	—	—	—
Pinda	K.G.	—	—	—	—	97621	14643	—	—	8785	1318
Planten, levende	—	—	334	—	—	—	—	—	—	—	400
Reuzel	K.G.	654	229	—	—	7134	2497	—	—	—	—
Rijst, gepeld	id.	645548	158159	42819	10491	3750	919	—	—	1823736	446815
Idem, ongepeld	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	257040	12857
Rijtuigen en wagens, o.	—	—	17	—	—	—	12325	—	—	—	—
Idem, n.	—	—	270	—	—	—	9255	—	—	—	—
Rijwielen, o.	St.	30	2506	—	—	—	—	—	—	48	3597
Idem, n.	—	—	—	—	—	9	722	—	—	52	3409
Schepen, schuiten en vaartuigen	—	—	200	—	—	—	9463	—	—	—	2500
Schilderijen, teekeningen in olieverf, waaronder films	—	—	33614	—	—	—	1800	—	—	—	10556
Schoenen, o.	—	—	10379	—	2385	—	28602	—	—	—	9436
Idem, n.	—	—	13776	—	2783	—	24427	—	—	—	7823
Sigaren en sigaretten, o.	K.G.	6908,1	27632	—	—	23,7	95	—	—	16,1	66
Idem, n.	id	2976,1	11904	—	—	34,1	136	—	—	10,1	41
Smeer, molen	id.	1710	684	—	—	15831	6333	—	—	361	144
Snuif	id.	65	130	—	—	—	—	—	—	—	—
Speelkaarten, o.	—	—	76	—	—	—	270	—	—	—	8
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	120
Spek, gezouten	K.G.	161	63	—	—	154532	60267	—	—	15960	6225
Idem, rook.	id.	214	171	—	—	1136	909	—	—	13	10
Spijkers en nagels	id.	12717	2671	225	47	48878	10264	—	—	48342	10152
Steen, gebakken metsel	St.	120000	4800	—	—	—	—	—	—	10000	400
Steen, bewerkte, o.	—	—	1557	—	—	—	10	—	—	—	—
idem, n.	—	—	513	—	—	—	225	—	—	—	—
Steenkolen	K.G.	26000	195	—	—	4134000	31005	—	—	—	—
Suiker, geraffineerd	id.	10518	2209	—	—	53746	11287	—	—	480	101
Tabak in bladen, o.	id.	—	—	—	—	48916	22012	—	—	511	230
Idem, n.	—	—	—	—	—	14798	6759	—	—	—	—
Idem, gekorven, o.	id.	34850	48790	45	63	209	293	—	—	374	524
Idem, n.	—	16179	22651	—	—	947	1325	—	—	554	776
Terpentijn	L.	350	175	—	—	2636	1318	—	—	312	156
Thee	K.G.	4725	5670	636	763	11636	13963	—	—	2903	3484
Tin	—	—	975	—	—	—	304	—	—	—	1675
Touwwerk	K.G.	8360	5016	—	—	2014	1208	—	—	8531	5119
Uien	id.	60904	6091	—	—	11173	1117	—	—	10131	1013
Vee	—	—	300	—	—	—	—	—	—	—	80648
Verfwaren	id.	90529	45265	—	—	14226	7113	—	—	6971	3485
Vernis	L.	1455	2183	—	—	219	328	—	—	123	135
Visch, gezouten	K.G.	204	25	—	—	192380	23086	—	—	311235	37348
Idem, gerookt-, leng, stok-	id.	374	299	—	—	16034	12827	—	—	4127	3302
Idem, zalm, gepekeld	id.	—	—	—	—	9246	3698	—	—	28771	11509
Vleesch, gezouten	id.	114	39	—	—	483541	161404	—	—	26494	9008
Idem, rook-	id.	192	384	—	—	295	590	—	—	—	—
Idem, hammen en shoulders uit Europa	id.	2564	3205	—	—	—	—	—	—	44	55
Idem, idem uit Amerika	—	—	—	—	—	59683	24470	—	—	—	—
Vruchten, versche en gedroogde, o.	—	—	—	—	—	—	505	—	—	—	17
Idem, n.	—	—	223	—	—	—	1094	—	—	—	2
Vuurwerken, o.	—	—	—	—	—	—	1258	—	—	—	—
Idem, n.	—	—	—	—	—	—	2352	—	—	—	—
Wijnen w.o. vermouth, o.	L.	28231	12847	—	—	6	3	9010	4867	3375	1814
idem, n.	id.	5983	2837	—	—	1220	572	604	237	1088	843
Idem, mousseerende, o.	id.	488	1464	—	—	—	—	47	141	54	162
idem, n.	id.	129	387	—	—	—	—	—	—	—	—
IJs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	219
IJzer, band-, plaat-, staaf-, enz	—	—	8173	—	103	—	6260	—	—	—	6923
IJzer, bewerkt, o.	—	—	20137	—	887	—	10502	—	—	—	14128
Idem, n.	—	—	8464	—	252	—	16838	—	—	—	10068

Barbados.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Trinidad.		Verschillende plaatsen.		Te zamen.		Recht.
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
—	—	—	—	—	—	—	f 30	—	—	—	f 32 201	f 3220,13
—	—	—	f 125	—	—	—	—	—	f 14	—	17 964	1976,00
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 384	1038,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1306	143,70
156	f 8	339	17	—	—	—	—	—	—	580	29	17,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1335	Vrij
—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	1270	Vrij
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	768	2641	Vrij
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	106 406	15 964	5320,30
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	733	Vrij
—	—	20	7	—	—	—	—	—	—	7808	2733	234,24
—	—	—	—	—	—	4900	1200	151	37	2 520 904	617 621	63 022,60
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	257 040	12 857	3213,00
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 342	1234,20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9525	1047,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78	6103	610,30
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61	4131	454,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 163	Vrij
—	—	—	600	—	—	—	85	—	—	—	46 655	Vrij
—	—	—	113	—	f 2067	—	1041	—	—	—	54 023	5402,30
—	—	—	56	—	—	—	1082	—	—	—	49 947	5494,20
—	—	118,2	473	3	12	—	—	3,9	16	7073,5	28 294	28 294,00
—	—	27,6	111	8,3	33	—	—	—	—	3056,2	12 225	15 892,30
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 902	7161	358,04
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65	130	65,00
—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	365	54,75
—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	122	20,10
—	—	—	—	—	—	176	68	—	—	170 829	66 623	3416,58
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1363	1090	54,52
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	110 162	23 134	2205,24
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	130 000	5200	260,00
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1567	156,70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	738	81,20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 160 000	31 200	Vrij
—	—	120	25	3	1	—	—	—	—	64 867	13 623	1848,71
—	—	1	1	—	—	3372	1517	12	5	52 812	23 765	66 015,00
—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	14 801	6661	24 051,55
—	—	113	158	—	—	—	—	—	—	35 591	49 828	62 284,25
—	—	8	11	—	—	—	—	—	—	17 688	24 763	40 240,20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 298	1649	329,80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19 900	23 880	7960,00
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2954	Vrij
—	—	2084	1251	—	—	—	—	—	—	20 989	12 594	839,56
—	—	109	11	—	—	720	72	88 149	8815	171 186	17 119	5135·58
—	79	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81 027	Vrij
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	111 726	55 863	2234,52
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1797	2696	107,82
—	—	36	4	—	—	20 495	2459	—	—	524 350	62 922	10 487,00
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20 535	16 428	1232,10
—	—	—	—	—	—	90	36	—	—	38 107	15 243	1524,28
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	510 149	173 451	10 202,98
—	—	—	—	—	—	—	—	81	162	568	1136	34,08
—	—	16	20	—	—	—	—	—	—	2624	3280	131,20
—	—	135	55	—	—	—	—	—	—	59 818	24 525	1196,36
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	522	52,20
—	—	—	18	—	—	—	—	—	117	—	1454	159,90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1258	377,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2352	776,20
—	—	1020	428	403	153	—	—	5276	2084	47 321	22 196	11 830,25
—	—	1132	430	—	—	—	—	52	22	10 079	4941	3275,75
—	—	44	132	—	—	—	—	9	27	642	1966	321,00
—	—	12	36	—	—	—	—	—	—	141	423	91,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	219	Vrij
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 459	Vrij
—	—	—	368	—	—	—	—	—	500	—	56 522	4652,20
—	—	—	398	—	—	—	238	—	—	—	36 258	3988,40

Artikelen.		Nederland.		Groot-Britannië.		Vereenigde Staten van Noord-Amerika.		Frankrijk.		Demerary.		B[illegible]
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Zaad	—	—	f 836	—	f 10	—	f 5	—	—	—	f 2	—
Zakken, koffie-, cacao en andere emballage	—	—	50 583	—	8 592	—	3 339	—	—	—	34 101	—
Zeep, reserve	K.G.	20 649	4 646	475	107	91 832	20 662	508	f 114	39 123	8 803	—
Idem, geparfumeerd	id.	1 213	2 669	349	768	5 430	11 946	—	—	3 326	7 317	—
Zeegras o.	—	—	669	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem, n.	—	—	116	—	—	—	—	—	—	—	171	—
Zilver, ruw.	—	—	18 320	—	—	—	4 397	—	—	—	—	—
Idem, gemunt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zink in bladen	—	—	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zout, grof	K.G.	184	4	—	—	51	1	—	—	34 802	696	61[illegible]
Idem, geraffineerd	id.	4 025	1 610	130	52	350	140	—	—	11 769	4 708	—
Idem, voor het looien	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1[illegible]
Diverse ongenoemde artikelen, o.	—	—	10 631	—	1 754	—	5 372	—	1 503	—	12 960	—
Idem, n.	—	—	2 912	—	45	—	887	—	30	—	6 291	—
Diverse goederen van Rijkswege ingevoerd	—	—	148 080	—	—	—	—	—	—	—	—	—
			f1 786585		f 73 813		f2249938		f 23 521		f1661288	

In bovenstaanden staat is als de waarde aangemerkt:

a. wat betreft de goederen naar de waarde belast, de inkoopprijs zonder onkosten vermeerderd met 20 ten honderd.

b. wat betreft de overige goederen, de inkoopprijs vermeerderd met de onkosten (verpakking, verzekering, enz.) tot de aankomst van het schip in Suriname.

…	Barbados.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Trinidad.		Verschillende plaatsen.		Te zamen.		Recht.
…arde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 853	Vrij.
101	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	96 615	Vrij.
803	—	—	4 121	f 927	—	—	811	f 183	—	—	157 519	35 442	f 7 875,95
317	—	—	6	13	—	—	85	187	—	—	10 409	22 900	1 561,35
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	669	66,90
171	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	287	31,60
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 717	Vrij.
—	—	—	—	—	—	10 000	—	—	—	—	—	10 000	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48	Vrij.
696	61 927	f 1 239	—	—	32 741	695	—	—	229 861	f 4 597	361 566	7 232	10 846,98
708	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 274	6 510	650,96
—	1 000	20	—	—	—	—	—	—	—	—	1 000	20	Vrij.
2 960	—	760	—	731	—	1 194	—	886	—	6 251	—	42 042	4 204,20
6 291	—	—	—	106	—	84	—	51	—	1 471	—	11 877	1 306,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	148 080	—
61288		f 3 103		f 76 710		f 36 595		f 59 873		f 39 900		f 5 911 326	f 1 027 680,42

aan-

STAAT aantoonende artikelen en het daarop betaald invoerrecht uit de Vereenigd[e] Sta[ten]
en Demerary in de koloni[e] Sur[iname]

O beteekent recht zonder opcenten.
N „ „ met opcenten.

BENAMING DER ARTIKELEN.		Vereenigde Staten van Noord-Amerika.			Trinidad.			H[oeveelheid]
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	
Aardappelen	H.L.	2 278¾	f 14 812	f 1 139,37^5	—	—	—	
Aardewerk O	—	—	560	56,—	—	—	—	
Idem N	—	—	692	76,10	—	—	—	
Ammunitie:								
geweren, karabijnen en buksen	Loop.	15	150	150,—	—	—	—	
geweerkogels en hagels	K.G.	2 585	1 551	129,25	—	—	—	
patronen voor achterladers	St.	100	6	1,—	—	—	—	
buskruit	K.G.	326	652	978,—	—	—	—	
Asphalt	—	—	330	Vrij.	—	—	—	
Azijn en azijnzuur bij een sterkte van minder dan 100 gram watervrij azijnzuur	L.	14 026	1 683	701,30	—	—	—	
Bier van alle soorten O	id.	1 029	391	102,90	—	—	—	
Idem N	id.	7 823	2 973	1 016,90	—	—	—	
Byouteriën O	—	—	213	31,95	—	—	—	
Idem N	—	—	477	78,75	—	—	—	
Blom of meel	K.G.	3 443 277	482 059	86 081,92^5	12 180	f 1 705	f 304,50	
Blik in bladen	—	—	2 800	Vrij.	—	—	—	
Boeken, lees- en studie	—	—	1 109	Vrij.	—	—	—	
Boeken, schrijf-, koopmans- en albums O	—	—	306	30,60	—	—	—	
Idem N	—	—	728	80,10	—	—	—	
Boter, oleomargarine en ghee	K.G.	9 435	5 062	943,50	—	—	—	
Breeuwwerk	id.	5 999	2 400	119,98	—	—	—	
Brood en beschuit	id.	101 980	20 396	3 059,40	—	—	—	
Chemicaliën en utensiliën O	—	—	17 313	1 731,30	—	—	—	
Idem N	—	—	18 975	2 087,20	—	—	—	
Dakbedekkingsmaterialen (onbrandbare)	—	—	21 233	Vrij.	—	—	—	
Dynamiet olie	—	—	176	Vrij.	—	—	—	
Drukletters	—	—	47	Vrij.	—	—	—	
Eetwaren (geconserveerd) O	—	—	52 144	5 214,40	—	—	—	
Idem N	—	—	36 636	4 030,—	—	—	—	
Ezels (muil-)	St.	2	400	Vrij.	—	—	—	
Fabriek-, landbouw-, stoomwerktuigen, enz.	—	—	43 288	Vrij.	—	—	—	
Garens O	—	—	1 528	152,80	—	—	—	
Idem N	—	—	150	16,50	—	—	—	
Gedistilleerd van 50 % Z.A. bij 15° C. O	L.	1 071	2 068	1 338,75	—	—	—	
Idem N	id.	683	1 345	1 109,95	—	—	—	
Reukwaters al of niet uit gedistilleerd bereid O	—	—	2 975	446,25	—	—	—	
Idem N	—	—	1 438	237,30	—	—	—	
Glaswerk O	—	—	1 980	198,—	—	—	—	
Idem N	—	—	2 650	291,50	—	—	—	
Goud (gemunt)	—	—	5 000	Vrij.	—	—	—	
Granen en peulvruchten	K.G.	95 679	21 049	2 870,37	—	—	—	
Groenten O	—	—	300	30,—	—	—	—	
Idem N	—	—	829	91,20	—	—	—	
Harpuis	—	—	1 029	Vrij.	—	—	—	
Hoeden O	—	—	1 297	129,70	—	—	—	
Idem N	—	—	2 814	309,50	—	—	—	
Huiden, vellen en leder (bereide)	K.G.	10 375	22 421	518,75	—	—	—	
Instrumenten, math., phys., chr. opt. enz.	—	—	1 497	Vrij.	—	—	—	
Kaarsen	K.G.	15 730	10 539	786,50	—	—	—	
Kaas	id.	1 125	653	56.25	—	—	—	
Kalk	—	—	1 549	Vrij.	—	—	—	
Cement	—	—	24 992	Vrij.	—	—	—	
Klokken O	—	—	306	30,60	—	—	—	
Idem N	—	—	283	31,10	—	—	—	
Koek- en suikerbakkerswerk O	—	—	3 492	349,20	—	—	—	

U².

Staten van Noord-Amerika rechtstreeks uit die Staten en over Trinidad, Barbados
Suriname aangevoerd in 1916.

Barbados.			Demerary.			Te zamen.			
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.		Waarde.	Recht.
—	—	—	—	—	—	H.L.	2 278¾	f 14 812	f 1 139,37^5
—	—	—	—	—	—	—	—	560	56,—
—	—	—	—	—	—	—	—	692	76,10
—	—	—	—	—	—	Loop.	15	150	150,—
—	—	—	—	—	—	K.G.	2 585	1 551	129,25
—	—	—	—	—	—	St.	100	6	1,—
—	—	—	—	—	—	K.G.	326	652	978,—
—	—	—	—	—	—	—	—	330	Vrij.
—	—	—	—	—	—	L.	14 026	1 683	701,30
—	—	—	—	—	—	id.	1 029	391	102,90
—	—	—	—	—	—	id.	7 823	2 973	1 016,90
—	—	—	—	—	—	—	—	213	31,95
—	—	—	—	—	—	—	—	477	78,75
88	f 13	f 2,20	107 809	f 15 093	f 2 695,22^5	K.G.	3 563 354	498 870	89 083,85
—	—	—	—	—	—	—	—	2 800	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	1 109	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	306	30,60
—	—	—	—	—	—	—	—	728	80.10
—	—	—	—	—	—	K.G.	9 435	5 062	943,50
—	—	—	—	—	—	id.	5 999	2 400	119,98
2 536	507	76,08	1 507	212	31,71	id.	105 573	21 115	3 167,19
—	—	—	—	—	—	—	—	17 313	1 731,30
—	—	—	—	—	—	—	—	18 975	2 087,20
—	—	—	—	—	—	—	—	21 233	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	176	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	47	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	52 144	5 214,40
—	—	—	—	—	—	—	—	36 636	4 030,—
—	—	—	—	—	—	St.	2	400	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	43 288	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	1 528	152,80
—	—	—	—	—	—	—	—	150	16,50
—	—	—	—	—	—	L.	1 071	2 068	1 338,75
—	—	—	—	—	—	id.	683	1 345	1 109,95
—	—	—	—	—	—	—	—	2 975	446,25
—	—	—	—	—	—	—	—	1 438	237,30
—	—	—	—	—	—	—	—	1 980	198,—
—	—	—	—	—	—	—	—	2 650	291,50
—	—	—	—	—	—	—	—	5 000	Vrij.
—	—	—	—	—	—	K.G.	95 679	21 049	2 870,37
—	—	—	—	—	—	—	—	300	30,—
—	—	—	—	—	—	—	—	829	91,20
—	—	—	—	—	—	—	—	1 029	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	1 297	129,70
—	—	—	—	—	—	—	—	2 814	309,50
—	—	—	—	—	—	K.G.	10 375	22 421	518,75
—	—	—	—	—	—	—	—	1 497	Vrij.
—	—	—	—	—	—	K.G.	15 730	10 539	786,50
—	—	—	—	—	—	id.	1 125	653	56,25
—	—	—	—	—	—	—	—	1 549	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	24 992	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	306	30,60
—	—	—	—	—	—	—	—	283	31,10
—	—	—	—	—	—	—	—	3 492	349,20

BENAMING DER ARTIKELEN.		Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Trinidad. Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Koek- en suikerbakkerswerk N	—	—	9 924	1 091,60	—	—	—
Koffie	K.G.	1 110	999	111,—	—	—	—
Koffers en trommels O	—	—	499	49,90	—	—	—
Idem N	—	—	132	14,50	—	—	—
Koper (ruw)	—	—	328	Vrij.	—	—	—
Kruidenierswaren O	—	—	9 929	992,—	—	—	—
Idem N	—	—	7 637	840,10	—	—	—
Kramerijen O	—	—	47 790	4 779,—	—	—	—
Idem N	—	—	33 253	3 657,80	—	—	—
Kurk O	—	—	12	1,20	—	—	—
Idem N	—	—	16	1,80	—	—	—
Lampen O	—	—	2 556	255,60	—	—	—
Idem N	—	—	1 788	196,70	—	—	—
Manufacturen:							
katoenen O	—	—	186 176	18 617,60	—	—	—
Idem N	—	—	128 268	14 109,50	—	—	—
linnen O	—	—	14 647	1 464,70	—	—	—
Idem N	—	—	8 305	913,50	—	—	—
wollen O	—	—	4 746	474,60	—	—	—
Idem N	—	—	1 314	144,50	—	—	—
zijden O	—	—	330	33,—	—	—	—
gemaakte kleederen O	—	—	39 818	3 981,80	—	—	—
Idem N	—	—	31 431	3 457,40	—	—	—
Matrassen en kussens O	—	—	154	15,40	—	—	—
Idem N	—	—	10	1,10	—	—	—
Melasse of keukenstroop	L.	80	24	1,60	—	—	—
Meststoffen	—	—	4 115	Vrij.	—	—	—
Muziekinstrumenten O	—	—	3 097	309,70	—	—	—
Idem N	—	—	539	59,30	—	—	—
Meubels O	—	—	2 778	277,80	—	—	—
Idem N	—	—	1 406	154,70	—	—	—
Naaimachines	St.	288	6 317	Vrij.	—	—	—
Olieën:							
raap-, lijn-, patent- enz.	L.	218 256	108 507	6 547,68	—	—	—
kerosine	id.	925 850	64 810	46 292,50	—	—	—
benzine, gasoline enz.	id.	47 996	23 998	2 399,80	—	—	—
ruwe steen	id.	166 864	11 680	Vrij.	—	—	—
steenkolenteer-, machine-carboleum	id.	77 219	42 470	3 860,95	—	—	—
haar en welriekende O	—	—	405	60,75	—	—	—
Idem N	—	—	545	89,95	—	—	—
Paarden	St.	1	150	25,—	—	—	—
Papier O	—	—	5 296	529,60	—	—	—
Idem N	—	—	4 532	498,50	—	—	—
Parapluies O	—	—	174	17,40	—	—	—
Idem N	—	—	—	—	—	—	—
Pik	—	—	555	Vrij.	—	—	—
Teer	—	—	430	Vrij.	—	—	—
Pinda	K.G.	97 621	14 643	4 881,05	—	—	—
Reuzel	id.	7 134	2 497	214,02	—	—	—
Rijst (gepeld)	id.	3 750	919	93,75	—	—	—
Rijtuigen en wagens O	—	—	12 325	1 232,50	—	—	—
Idem N	—	—	9 255	1 018.—	—	—	—
Rijwielen O	—	—	—	—	—	—	—
Idem N	St.	9	722	79,40	—	—	—
Schepen, schuiten en vaartuigen	—	—	9 463	Vrij.	—	—	—
Schilderijen, teekeningen enz. w. o. films	—	—	1 800	Vrij.	—	—	—
Schoenen O	—	—	28 602	2 860,20	—	—	—
Idem N	—	—	24 427	2 687,—	—	—	—
Sigaren O	K.G.	23,7	95	94,80	—	—	—
Idem N	id.	34,1	136	177,20	—	—	—
Smeer (molen)	id.	15 831	6 333	316,62	—	—	—
Speelkaarten O	—	—	270	40,50	—	—	—
Spek:							
gezouten	K.G.	154 532	60 267	3 090,64	176	f 68	f 3,52
rook	id.	1 136	909	45,55	—	—	—
Spijkers en nagels	id.	48 878	10 264	977,56	—	—	—
Steen (bewerkte) O	—	—	10	1,—	—	—	—
Idem N	—	—	225	24,80	—	—	—
Steenkolen	K.G.	4 134 000	31 005	Vrij.	—	—	—

	Barbados.			Demerary.			Te zamen.			
	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.		Waarde.	Recht.
	—	—	—	—	—	—	—	—	9 924	1 091,60
	—	—	—	—	—	—	K.G.	1 110	999	111,—
	—	—	—	—	—	—	—	—	499	49,90
	—	—	—	—	—	—	—	—	132	14,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	328	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	—	—	9 929	992,90
	—	—	—	—	—	—	—	—	7 637	840,10
	—	—	—	—	—	—	—	—	47 790	4 779,—
	—	—	—	—	—	—	—	—	33 253	3 657,80
	—	—	—	—	—	—	—	—	12	1,20
	—	—	—	—	—	—	—	—	16	1,80
	—	—	—	—	—	—	—	—	2 556	255,60
	—	—	—	—	—	—	—	—	1 738	196,70
	—	—	—	—	—	—	—	—	186 176	18 617,60
	—	—	—	—	—	—	—	—	128 268	14 109,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	14 647	1 464,70
	—	—	—	—	—	—	—	—	8 305	913,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	4 746	474,60
	—	—	—	—	—	—	—	—	1 314	144,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	330	33,—
	—	—	—	—	—	—	—	—	39 818	3 981,80
	—	—	—	—	—	—	—	—	31 431	3 457,40
	—	—	—	—	—	—	—	—	154	15,40
	—	—	—	—	—	—	—	—	10	1,10
	—	—	—	—	—	—	L.	80	24	1,60
	—	—	—	—	—	—	—	—	4 115	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	—	—	3 097	309,70
	—	—	—	—	—	—	—	—	539	59,30
	—	—	—	—	—	—	—	—	2 778	277,80
	—	—	—	—	—	—	—	—	1 406	154,70
	—	—	—	—	—	—	St.	288	6 317	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	L.	218 256	108 507	6 547,68
	—	—	—	—	—	—	id.	925 850	64 810	46 292,50
	—	—	—	—	—	—	id.	47 996	23 998	2 399,80
	—	—	—	—	—	—	id.	166 864	11 680	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	id.	77 219	42 470	3 860,75
	—	—	—	—	—	—	—	—	405	60,75
	—	—	—	—	—	—	—	—	545	89,95
	—	—	—	—	—	—	St.	1	150	25,—
	—	—	—	—	—	—	—	—	5 296	529,60
	—	—	—	—	—	—	—	—	4 532	498,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	174	17,40
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	555	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	—	—	430	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	K.G.	97 621	14 643	4 881,05
	—	—	—	—	—	—	id.	7 134	2 497	214,02
	—	—	—	—	—	—	id.	3 750	919	93,75
	—	—	—	—	—	—	—	—	12 325	1 232,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	9 255	1 018,—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	St.	9	722	79,40
	—	—	—	—	—	—	—	—	9 463	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—			1 800	Vrij.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	28 602	2 860,20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	24 427	2 687,—
—	—	—	—	—	—	—	K.G.	23,7	95	94,80
—	—	—	—	—	—	—	id.	34,1	136	177,20
—	—	—	—	—	—	—	id.	15 831	6 333	316,62
—	—	—	—	—	—	—	—	—	270	40,50
3,52	—	—	—	15 960	f 6 225	f 319,20	K.G.	170 668	66 560	3 413,36
—	—	—	—	13	10	0,52	id.	1 149	919	45,96
—	—	—	—	—	—	—	id.	48 878	10 264	977,56
—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	1,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	225	24,80
—	—	—	—	—	—	—	K.G.	4 134 000	31 005	Vrij.

BENAMING DER ARTIKELEN		Vereenigde Staten van Noord-Amerika.			Trinidad.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Suiker (geraffineerd)	id.	53 746	f 11 287	f 1 531,76	—	—	—
Tabak in bladen O	id.	48 916	22 012	61 145,—	3 372	f 1 517	f 4 215,—
Idem N	id.	14 798	6 659	24 046,90	—	—	—
Tabak gekorven O	id.	209	293	365,75	—	—	—
Idem N	id.	947	1 325	2 154,65	—	—	—
Terpetijn	L.	2 636	1 318	263,—	—	—	—
Thee	K.G.	11 636	13 963	4 654,40	—	—	—
Tin	—	—	304	Vrij.	—	—	—
Touwwerk	K.G.	2 014	1 208	80,56	—	—	—
Uien	id.	11 173	1 117	335,19	—	—	—
Verfwaren	id.	14 226	7 113	284,52	—	—	—
Vernis	L.	219	328	13,14	—	—	—
Visch:							—
gezouten	K.G.	192 380	23 086	3 847,60	20 495	2 459	409,90
gerookt, leng enz.	id.	16 034	12 827	962,04	—	—	—
zalm (gepekeld)	id.	9 246	3 698	369,84	90	36	3,60
Vleesch:							
gezouten	id.	483 541	164 404	9 670,82	—	—	—
rook-	id.	295	590	17,70	—	—	—
hammen en choulders	id.	59 683	24 470	1 193,66	—	—	—
Vuurwerken O	—	—	1 258	377,40	—	—	—
Idem N	—	—	2 352	776,20	—	—	—
Vruchten O	—	—	505	50,50	—	—	—
Idem N	—	—	1 094	120,30	—	—	—
Wijnen w. o. vermouth O	L.	6	3	1,50	—	—	—
Idem N	id.	1 220	572	396,50	—	—	—
IJzer, band-, plaat-, staaf, enz.	—	—	6 260	Vrij.	—	—	—
IJzer (bewerkt) O	—	—	10 502	1 050,20	—	—	—
Idem N	—	—	16 838	1 852,20	—	—	—
Zaad	—	—	5	Vrij.	—	—	—
Zakken	—	—	3 339	Vrij.	—	—	—
Zeep:							
ruw	K.G.	91 832	20 662	4 594,10	—	—	—
geparfumeerd	id.	5 430	11 946	814,50	—	—	—
Zilver (ruw)	—	—	4 397	—	—	—	—
Zout:							
grof	K.G.	51	1	1,53	—	—	—
geraffineerd	id.	350	140	14,—	—	—	—
Verschillende ongenoemde artikelen O	—	—	5 372	537,20	—	—	—
Idem N	—	—	887	97,50	—	—	—
			f 2 249 938	f 372 619,72		f 5 785	f 4 936,—

	Barbados.			Demerary.			Te zamen.			
	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.		Waarde.	Recht.
	—	—	—	—	—	—	id.	53 746	f 11 287	f 1 531,76
—	—	—	—	511	f 230	f 638,75	id.	52 799	23 759	65 998,75
	—	—	—	—	—	—	id.	14 798	6 659	24 046,90
	—	—	—	—	—	—	id.	209	293	365,75
	—	—	—	—	—	—	id.	947	1 325	2 154,65
	—	—	—	—	—	—	L.	2 636	1 318	263,60
	—	—	—	—	—	—	K.G.	11 636	13 963	4 654,40
	—	—	—	—	—	—	—	—	304	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	K.G.	2 014	1 208	80,56
	—	—	—	—	—	—	id.	11 173	1 117	335,19
	—	—	—	—	—	—	id.	14 226	7 113	284,52
	—	—	—	—	—	—	L.	219	328	13,14
,90	—	—	—	311 235	37 348	6 224,70	K.G.	524 110	62 893	10 482,—
	—	—	—	4 127	3 302	247,62	id.	20 161	16 129	1 209,—
,60	—	—	—	28 771	11 509	1 150,84	id.	38 107	15 243	1 524,28
	—	—	—	26 494	9 008	529,88	id.	510 035	173 412	10 200,70
	—	—	—	—	—	—	id.	295	590	17,70
	—	—	—	—	—	—	id.	59 683	24 470	1 193,66
	—	—	—	—	—	—	—	—	1 258	377,40
	—	—	—	—	—	—	—	—	2 352	776,20
	—	—	—	—	—	—	—	—	505	50,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	1 094	120,30
	—	—	—	—	—	—	L.	6	3	1,50
	—	—	—	—	—	—	id.	1 220	572	396,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	6 260	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	—	—	10 502	1 050,20
	—	—	—	—	—	—	—	—	16 838	1 852,20
	—	—	—	—	—	—	—	—	5	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	—	—	3 339	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	K.G.	91 332	20 662	4 594,10
	—	—	—	—	—	—	id.	5 430	11 946	814,50
	—	—	—	—	—	—	—	—	4 397	Vrij.
	—	—	—	—	—	—	K.G.	51	1	1,53
	—	—	—	—	—	—	id.	350	140	14,—
	—	—	—	—	—	—	—	—	5 372	537,20
	—	—	—	—	—	—	—	—	887	97,50
3,—		f 520	f 78,28		f 82 937	f 11 838,44			f 2 339 180	f 389 473,96^5

Bijlage

STAAT van den uitvoer de

PRODUCTEN.		Nederland.		Groot-Britannië.		Vereenigde Staten van Noord-Amerika.		Frankrijk.		Demerary.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Bananen	Bos.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bacoven (versche)	id.	23	f 9	—	—	—	—	—	—	—	—
Id. (gedroogde)	K.G.	16 560	4 140	—	—	6 300	f 1 575	—	—	—	—
Balata of bolletriemelk	id.	106 108	265 270	56 087	f 140 217	271 827½	679 569	—	—	440 498	f 1 101 245
Hevea of rubber	id.	—	—	—	—	10 846	27 115	—	—	—	—
Cacao	id.	635 402	432 073	—	—	1 376 966	937 017	—	—	—	—
Gomma	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goud (ruw)	Gram.	4 979½	6 971	—	—	881 478½	1 234 070	—	—	—	—
Hout (rond of vierkant)	M³.	1 015½	20 310	1	20	28	560	—	—	½	10
„ (letter)	K.G.	—	—	—	—	36 048	7 210	—	—	293	58
„ (brand)	Stère.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Huiden	K.G.	1 320	528	—	—	14 735	5 894	—	—	7 696	3 078
Koffie	id.	770 093½	924 112	—	—	—	—	—	—	425	510
Kokosnoten	Stuks.	—	—	—	—	5 000	300	—	—	—	—
Kokosolie	Liter.	180	108	—	—	—	—	—	—	—	—
Koren	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	46 364	3 246
Krappapitten	id.	—	—	—	—	140	6	—	—	—	—
Locusgom	id.	—	—	—	—	405	203	—	—	—	—
Melasse	Liter.	3 900	390	—	—	—	—	—	—	7 750	775
Rum of dram 50%	id.	177 458	26 619	—	—	—	—	—	—	457 964	68 696
Suiker (vac. 1e voortbr.)	K.G.	419 788	96 551	—	—	4 551 060	1 046 744	—	—	2 735 074	629 067
Id. (navoortbr.)	id.	8 100	1 458	—	—	96 400	17 352	—	—	59 257	10 666
Tonkaboonen	id.	—	—	—	—	108½	163	—	—	—	—
Vischlijm	id.	387	581	—	—	18½	28	—	—	—	—
Verschillende ongenoemde artikelen	—	—	430	—	—	—	934	—	—	—	1 522
			f 1 779 550		f 140 237		f 3 958 740		—		f 1 818 873

[1]) Daarenboven werd uitgevoerd naar Frankrijk . . . 2 174 K.G. balata.
en „ Nederland . . . . 1 981 gram goud.
„ Ver. Staten van Noord-Amerika . : 45 878² „ „

47 859² gram goud uit Fransch Guyana alhier ingevoer

V.

kolonie Suriname over 1916.

Barbados.		Fransch Guyana.		Curaçao.		Trinadad.		Verschillende plaatsen.		Te zamen.		Prijzen der voortbrengselen volgens aangifte bij uitvoer.
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
—	—	—	—	—	—	23	f 13	—	—	23	f 13	f 0,60
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	9	0,40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 860	5 715	0,25
—	—	—	—	—	—	50 899½	127 234	—	—	[1] 925 410	2 313 525	2,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10 846	27 115	2,50
—	—	801	f 545	—	—	—	—	—	—	2 014 169	1 369 635	0,68
—	—	4 485	1 256	795	f 223	—	—	—	—	5 280	1 479	0,28
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[1] 886 458	1 241 041	1,40
122½	f 2 450	—	—	—	—	—	—	—	—	1 167½	23 350	20,—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36 341	7 268	0,20
64	192	—	—	—	—	—	—	15	f 45	79	237	3,—
—	—	9 060	3 624	—	—	—	—	—	—	32 811	13 124	0,40
—	—	187½	225	—	—	—	—	—	—	770 706	924 847	1,20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 000	300	0,06
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	180	108	0,60
111 000	7 770	90 245	6 317	194 030	13 582	100 490	7 034	20 250	1 418	562 379	39 367	0,07
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	140	6	0,04
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	405	203	0,50
—	—	2 008	201	—	—	—	—	111 800	11 180	125 458	12 546	0,10
—	—	—	—	346 592	51 988	—	—	207 811	31 170	1 189 825	178 474	0,15
—	—	372 500	85 675	—	—	—	—	100	23	8 078 522	1 858 060	0,23
—	—	7 500	1 350	—	—	—	—	—	—	171 257	30 826	0,18
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	108½	163	1,50
—	—	679	943	—	—	—	—	—	—	1 034½	1 552	1,50
—	56	—	—	—	300	—	1 724	—	73	—	5 039	—
	f 10 468		f 100 136		f 66 093		f 135 995		f 43 910		f 8 054 002	

Bijlage W

Scheepvaartbeweging in de Ko

AANGEKOMEN SCHEPEN.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST.	Stoomschepen met lading.		Stoomschepen in ballast.		Zeilschepen. met lading.		Zeilschepen. in ballast.		Te zamen.	
	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.
Nederland	17	24 136	—	—	—	—	—	—	17	24 136
Noord-Amerika	4	3 883	—	—	5	3 026	—	—	9	6 909
New-York over Curaçao	11	15 986	—	—	—	—	—	—	11	15 986
New-York over Trinidad	21	61 369	—	—	—	—	—	—	21	61 369
Martinique over Demerary	13	14 682	—	—	—	—	—	—	13	14 682
Cayenne	4	688	13	13 644	—	—	—	—	17	14 332
Demerary	48	12 401	4	2 835	67	765	1	41	120	16 042
Barbados	—	—	—	—	6	414	—	—	6	414
Trinidad	1	229	—	—	—	—	—	—	1	229
Calcutta	1	2 340	—	—	—	—	—	—	1	2 340
	120	135 714	17	16 479	78	4 205	1	41	216	156 439

VERTROKKEN SCHEPEN.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST.	Stoomschepen met lading.		Stoomschepen in ballast.		Zeilschepen. met lading		Zeilschepen. in ballast.		Te zamen.	
	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.
Nederland	11	15 986	—	—	—	—	—	—	11	15 986
Noord-Amerika	—	—	—	—	—	—	1	528	1	528
New-York over Curaçao	16	23 510	—	—	—	—	—	—	16	23 510
New-York over Trinidad	21	61 369	—	—	—	—	—	—	21	61 369
Martinique over Demerary	—	—	12	13 590	—	—	—	—	12	13 590
Cayenne	4	688	15	15 223	—	—	—	—	19	15 911
Demerary	39	10 786	15	9 605	2	123	63	655	119	21 169
Barbados	—	—	—	—	6	389	—	—	6	389
Trinidad	1	229	—	—	—	—	—	—	1	229
Nicaragua	—	—	—	—	—	—	1	653	1	653
Venezuela	—	—	—	—	—	—	1	567	1	567
Martinique	—	—	—	—	2	138	—	—	2	138
Haïti	—	—	—	—	—	—	1	602	1	602
Turks Island	—	—	—	—	—	—	1	676	1	676
	92	112 568	42	38 418	10	650	68	3 681	212	155 317

W.

Kolonie Suriname in 1916.

VAN DE AANGEKOMEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen				Zeilschepen				Te zamen.	
	rechtstreeks van Nederland.		van vreemde havens.		rechtstreeks van Nederland.		van vreemde havens.			
	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.
Nederland	17	24 136	51	29 822	—	—	7	99	75	54 057
Groot-Britannië	—	—	39	66 026	—	—	67	1121	106	67 147
Frankrijk	—	—	26	28 326	—	—	—	—	26	28 326
Amerika	—	—	3	3 396	—	—	5	3026	8	6 422
Noorwegen	—	—	1	487	—	—	—	—	1	487
	17	24 136	120	128 057	—	—	79	4246	216	156 439

VAN DE VERTROKKEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen				Zeilschepen				Te zamen.	
	rechtstreeks naar Nederland.		naar vreemde havens.		rechtstreeks naar Nederland.		naar vreemde havens.			
	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.	Aantal.	Tonnen.
Nederland	11	15 986	54	36 765	—	—	5	81	70	52 832
Groot-Britannië	—	—	39	66 026	—	—	68	1224	107	67 250
Frankrijk	—	—	26	28 326	—	—	—	—	26	28 326
Amerika	—	—	3	3 396	—	—	5	3026	8	6 422
Noorwegen	—	—	1	487	—	—	—	—	1	487
	11	15 986	123	135 000	—	—	78	4331	212	155 317

Bijlage X

STAAT van Nederlandsche schepen in Suriname aangekomen van- en

NAMEN DER SCHEPEN.	AANGEKOMEN. Stoomschepen. rechtstreeks naar Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	naar vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Herkomst.	Zeilschepen. rechtstreeks naar Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	naar vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Herkomst.	Aanmerkingen.
Oranje Nassau	2										
Commewijne	3										
Prins Frederik Hendrik .	2										
Prins Willem I	2	23 510	—	—	Nederland.						
Prins der Nederlanden .	2										
Nickerie.	3										
Luna.	1										
Tellus	1										
Utrecht	1	626			Nederland.						
Prins der Nederlanden .	—	—	2								
Nickerie	—	—	3								
Orion	—	—	1								
Oranje Nassau	—	—	1	15986	New York.	—	—	—	—	—	via Curaçao, enz.
Prins Willem I	—	—	2								
Prins Frederik Hendrik .	—	—	1								
Commewijne	—	—	1								
Prinses Juliana	—	—	1	229							
Koningin Wilhelmina .	—	—	2	312	Cayenne.						
Albina	—	—	1	147							
Prinses Juliana	—	—	1	229	Trinidad.						
Prinses Juliana	—	—	9	2061							
Oranje	—	—	1	48							
Koningin Wilhelmina. .	—	—	2	312	Demerary.						
Albina	—	—	4	588							
Prins Willem I	—	—	1	1104							
Prins der Nederlanden .	—	—	1	1428							
Curaçao.	—	—	17	7378							
Surinamerivier	—	—	—	—		—	—	1	41		
Magie	—	—	—	—		—	—	2	20	Demerary.	
Ella	—	—	—	—		—	—	1	8		
Matappie	—	—	—	—		—	—	3	30		
	17	24 136	51	29822		—	—	7	99		

X.

en vertrokken naar Nederland en vreemde havens in 1915.

NAMEN DER SCHEPEN.	VERTROKKEN. Stoomschepen. rechtstreeks naar Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	naar vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Bestemming.	Zeilschepen. rechtstreeks naar Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	naar vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Bestemming.	Aanmerkingen.
Prins der Nederlanden .	2										
Nickerie	3										
Orion	1										
Oranje Nassau	1	15 986	—	—	Nederland.						
Prins Willem I . . .	2										
Prins Frederik Hendrik	1										
Commewyne	1										
Oranje Nassau	—	—	2								
Commewyne	—	—	3								
Prins Frederik Hendrik	—	—	2								
Prins Willem I . . .	—	—	2	23 510	New-York.	—	—	—	—	—	via Curaçao enz.
Prins der Nederlanden .	—	—	2								
Nickerie	—	—	3								
Luna	—	—	1								
Tellus	—	—	1								
Prinses Juliana . . .	—	—	1	229							
Koningin Wilhelmina .	—	—	2	312	Cayenne.						
Albina	—	—	1	147							
Prinses Juliana . . .	—	—	1	229	Trinidad.						
Prinses Juliana . . .	—	—	9	2 061							
Oranje	—	—	1	48							
Koningin Wilhelmina .	—	—	2	312							
Albina	—	—	3	441	Demerary.						
Prins Willem I . . .	—	—	1	1 104							
Prins der Nederlanden .	—	—	1	1 428							
Curaçao	—	—	16	6 944							
Surinamerivier	—	—	—	—	—	—	—	1	41		
Magie	—	—	—	—	—	—	—	1	10	Demerary.	
Matappie	—	—	—	—	—	—	—	3	30		
	11	15 986	54	36 765		—	—	5	81		

Bijlage IJ.

STAAT aantoonende ten honderd den invoer en den uitvoer der kolonie Suriname uit- en naar Nederland gedurende 1916 en de 5 voorafgaande jaren.

Jaar.	Invoer.	Uitvoer.
1911	56,10	45,88
1912	57,83	36,43
1913	55,98	39,64
1914	55,09	24,88
1915	38,97	20,86
1916	32,19	22,09

Bijlage Z¹ en Z².

Z¹ OVERZICHT van het aantal der verzonden brieven enz., gedurende 1916.

Landen.	Gewone brieven. Gefrankeerde.	Gewone brieven. Ongefrankeerde.	Briefkaarten. Enkele.	Briefkaarten. Dubbele.	Gedrukte stukken.	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	Te zamen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
Europa.														
Duitschland	4 000	14	1 020	16	10 400	84	—	113	—	15 647	94	7	3	6
België	180	4	245	—	500	7	—	—	—	936	4	3	—	—
Frankrijk	7 000	36	260	6	20 210	117	112	57	—	27 798	307	8	7	23
Groot-Britannië en Ierland	9 210	187	814	—	37 612	125	883	260	—	49 091	643	29	29	19
Italië	130	—	39	—	392	10	7	65	—	643	18	1	—	1
Nederland	67 280	262	4 212	64	80 112	1 012	2 310	765	—	156 017	2 246	588	631	48
Overige landen en koloniën	3 112	20	283	30	742	212	160	214	—	4 773	107	6	2	11
Afrika.														
Landen en koloniën	310	11	60	—	240	17	83	—	—	721	16	3	1	3
Amerika.														
Vereenigde Staten van N.-Amerika	66 110	792	670	16	61 452	397	980	92	—	130 509	1 927	217	142	93
Britsche koloniën	21 114	840	240	40	1 112	245	99	201	—	23 891	1 114	55	71	33
Fransche koloniën	1 920	46	72	—	594	98	38	49	—	2 817	160	28	20	4
Nederlandsche koloniën	982	32	140	12	442	52	49	66	—	4 403	86	7	33	1
Overige landen en koloniën	17	189	93	—	640	67	54	49	—	2 924	199	10	1	9
Azië.														
China	910	12	2	—	114	12	18	7	—	1 075	468	1	—	7
Britsch-Indië	340	14	—	—	122	11	32	12	—	531	117	6	—	4
Nederlandsche koloniën	982	19	67	18	182	40	46	101	—	1 455	337	30	29	9
Overige landen en koloniën	17	—	4	—	92	4	3	4	—	124	16	—	—	2
Australië.														
Koloniën en beschermde staten	114	2	12	—	75	3	—	1	—	207	3	—	—	—
	188 171	2 480	8 233	202	215 033	2 513	4 874	2 056	—	423 562	7 953	999	969	273

Z² OVERZICHT van het aantal der ontvangen brieven enz., gedurende 1916.

Landen.	Gewone brieven. Gefrankeerde.	Gewone brieven. Ongefrankeerde.	Briefkaarten. Enkele.	Briefkaarten. Dubbele.	Gedrukte stukken.	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	Te zamen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
Europa.														
Duitschland	8 000	60	4 793	—	61 000	140	300	412	1	74 706	155	15	—	—
België	410	20	242	—	1 052	27	—	—	—	1 751	2	—	—	—
Frankrijk	131 112	212	1 080	12	47 310	382	1 410	179	30	63 727	150	35	134	5
Groot-Britannië en Ierland	23 758	410	1 100	30	69 001	632	2 110	198	5	97 244	301	98	408	7
Italië	310	16	92	—	216	12	64	54	1	765	38	8	2	—
Nederland	112 310	1 210	4 210	80	65 589	1 516	4 379	460	8	189 742	2 553	348	1 471	25
Portugal (Madeira en koloniën)	601	42	30	—	225	30	58	18	2	1 006	92	16	5	1
Overige landen en koloniën	5 102	212	1 080	—	5 530	814	980	193	3	13 914	99	13	14	4
Afrika.														
Landen, koloniën, enz.	6 112	114	214	—	693	82	97	28	1	7 341	8	—	2	—
Amerika.														
Vereenigde staten van N.-Amerika	99 494	1 794	896	—	90 480	887	2 999	240	11	196 798	998	40	1 090	97
Brazilië	660	80	14	—	243	2	40	28	1	1 008	20	3	—	2
Britsche koloniën	50 728	1 352	896	4	38 192	49	210	75	6	91 512	302	94	152	6
Fransche koloniën	17 510	243	412	—	8 542	44	72	34	—	26 857	515	110	3	2
Nederlandsche koloniën	2 614	98	592	3	1 693	78	59	54	—	5 191	105	28	44	8
Overige landen en koloniën	3 778	137	112	11	16 110	82	178	28	1	20 437	40	4	1	—
Azië.														
Britsch-Indië	912	314	13	—	197	6	73	18	2	1 535	145	23	15	9
Nederlandsche koloniën	2 199	198	135	14	1 532	48	142	175	1	4 444	300	125	208	12
Overige landen en koloniën	1 796	99	165	6	6 742	74	149	17	1	9 049	93	2	—	2
Australië.														
Koloniën en beschermde staten	230	19	24	—	70	19	—	—	—	362	3	—	—	—
	349 576	6 630	16 097	140	414 417	4 924	13 320	2 211	74	807 389	5 921	962	3 549	180

Bijlage Z[3].

STAAT van het aantal verzonden postpakketten gedurende het jaar 1916.

Naar Nederland en Nederlandsche koloniën			Naar andere landen	Te zamen.
tot en met 1 K.G.	van meer dan 1—3 K.G.	van meer dan 3—5 K.G.	van 1—5 K.G.	
101	183	409	276	969

STAAT van het aantal ontvangen postpakketten gedurende het jaar 1916.

Van Nederland en Nederlandsche koloniën			Van andere landen	In het geheel.
tot en met 1 K.G.	van meer dan 1—3 K.G.	van meer dan 3—5 K.G.	van 1—5 K.G.	
71	356	1296	1826	3549

STAAT van het aantal en gewicht der in 1916 uit Suriname verzonden postpakketten, inhoudende goud en de waarde daarvan.

Aantal pakketten.	Gewicht van het goud in grammen.	Waarde van het goud.	Aanmerkingen.
10	11 496	f 15 750	De geringe verzending is het gevolg van den heerschenden oorlog.

Bijlage Z[4].

STAAT, aanwijzende den landaard der inleggers van de Koloniale Postspaarbank, met opgave van het gezamenlijk en gemiddeld bedrag hunner inlagen in 1916 en van het gezamenlijk en gemiddeld bedrag van hun tegoed op eind December 1916.

Landaard.	Getalsterkte der bevolking.	Aantal inlagen.	Bedrag der inlagen.	Gemiddeld bedrag der inlagen.	Aantal inleggers.	Bedrag van het tegoed.	Gemiddeld bedrag van het tegoed.
	In 1916.					Op eind December 1916	
Suriname.	52 754	7 440	f 300 914,65	f 40,45	7 941	f 454 427,59	f 57,23
Overig West-Indië . .	3 304	287	26 724,56	93,12	431	26 772,24	62,12
Europa, enz.	1 894	310	24 594,19	79,34	216	47 144,35	218,26
Britsch-Indië	24 902	962	86 915,93^{5}	90,35	2 604	254 791,96	97,85
Nederl. Oost-Indië . .	8 768	13	654,—	50,31	37	3 683,59	99,56
Vereeniging, enz.. . .	—	218	24 658,73^{5}	113,11	133	65 067,81^{5}	489,23
Te zamen . . .	91 622	9 230	f 464 462,07	f 50,32	11 362	f 851 887,54^{5}	f 74.93

Bijlage AA.

Surinaamsche handelshuizen en kooplieden die voortbrengselen uitvoeren.

NAMEN.	VOORTBRENGSELEN.
Suriname 1916.	
C. Kersten & C°.	Balata, cacao, koren, koffie, vierk. hout en gedroogde bacoven.
E. Dranger & C°	Balata, cacao, koffie, vierk. hout.
A. F. C. Curiel & C°	Balata, cacao, koffie, vierk. hout, letterhout, huiden en goud.
West-Indische Handels Compagnie	Balata, cacao, koren, koffie, bossen bacoven, brandhout.
Surinaamsche Bank	Goud, cacao en koffie.
N.V. Maatschappij „Sarakreek"	Goud.
J. F. Waller	Goud.
Mijnbouw Maatschappij „Merian"	Goud.
H. L. Hirschfeld	Goud.
J. R. Simons	Goud.
H. Geerling	Cacao en koffie.
J. R. C. Gonggrijp	Cacao en koffie.
Landbouw Maatschappij „Voorburg"	Cacao en koffie.
Curaçaosche Handelmaatschappij	Cacao, koffie en koren.
Cultuurmaatschappij „Pieterszorg"	Cacao en koffie.
G. van Dien Jr.	Cacao en koffie.
Naamlooze vennootschap Cultuurmaatschappij Mariënbosch	Cacao en koffie.
C. L. de Veer	Cacao.
Erven S. M. Swijt	Cacao, koren en koffie.
J. R. Samson	Cacao, koren, koffie en huiden.
Nederlandsche Handelmaatschappij	Cacao, suiker, rum en koffie.
Plantage „Rust en Werk"	Suiker.
Plantage „Alliance"	Suiker.
Gebr. Benjamins	Koren en letterhout.
H. R. Putscher	Koren en vischlijm.
I. Haas	Koffie en cacao.
T. R. Folmer (Plantage „Jagtlust")	Koffie en cacao.
Surinaamsche Bosch Exploitatiemaatschappij	Vierk. hout.
A. Abrahams	Vierk. hout, koren en cacao.
W. van Romondt	Koren en melasse.
Durninger Productie Export	Gedroogde bacoven.
Balata Compagnieën „Suriname en Guyana"	Balata.
L. Oppenheimer (Guyana Goud Placermaatschappij)	Goud.

INHOUD

VAN HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN SURINAME VAN 1917.

BIJLAGEN.

A.

BEVOLKING.

Op 1 Januari 1917 bestond de bevolking van de kolonie Curaçao uit 57 381 personen, verdeeld als volgt: [1])

Curaçao	34 168
Aruba	9 481
Bonaire	6 714
St. Martin	3 369
St. Eustatius	1 410 [2])
Saba	2 239 [3])
Tezamen	57 381

of 627 meer dan op 1 Januari 1916.

1) Tenzij anders vermeld, wordt in het verslag met St. Martin het Nederlandsch gedeelte van dat eiland bedoeld.

2) 21 personen, afkomstig van Curaçao en Aruba, die bij de Cultuur Maatschappij der Nederlandsche Antillen werkten, zijn in 1916 naar hun land teruggekeerd.

3) Het verschil van 249 personen minder tusschen het bevolkingscijfer in 't vorige verslag en dit cijfer moet hierin gezocht worden, dat een aantal personen, die vroeger als tijdelijk afwezig, doch nog steeds als op Saba wonende beschouwd werden, dit jaar na een gehouden telling, afgeschreven zijn, daar zij nu geacht moeten worden zich in het buitenland te hebben gevestigd.

De hoofdplaats van het eiland Curaçao telde op 1 Januari 1917 14 392, de hoofdplaatsen van de overige hierboven genoemde eilanden onderscheidenlijk 1864, 676, 1134, 1286 en 690 inwoners.

Bijlage **A** van dit verslag geeft een overzicht van den loop der bevolking, over de jaren 1911—1916, de bijlagen **B** en **C** bevatten de verdeeling van de bevolking naar de geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen, en naar de beroepen, bedrijven en ambachten.

Het getal der gehuwden, weduwnaars en weduwen bedroeg op 1 Januari 1917 op de bovenstaande eilanden onderscheidenlijk 6357, 3004, 1845, 549, 338 en 638.

Er heeft geen inschrijving plaats gehad van eenige verklaring, zijdens vreemdelingen, van hun voornemen tot vestiging in de kolonie, zooals bedoeld in art. 1, n°. 3 van de verordening van 8 Maart 1906 (P. B. n°. 10), regelende de vestiging binnen de kolonie in den zin van het Regeeringsreglement.

B.

MEDEDEELINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

§ 1. *Algemeene toestand.* Rust en orde werden niet verstoord. In verband met het aanhouden van den oorlogstoestand in Europa, zijn de volgende in het verslag van 1915 in hoofdstuk B, onder 2°., 3°., 4°. en 5°. vermelde maatregelen in stand gehouden, n.l.:

a. verbod van verzending door middel van den kustpost voor draadlooze telegrafie op Curaçao van telegrammen in overeengekomen en in cijferschrift;

b. vergrooting van het bankbiljettenkapitaal der Curaçaosche bank en tijdelijke opschorting van de inwisseling dier biljetten;

c. verbod van den uitvoer van steenkolen en levensmiddelen, en

d. voorschriften ter voorkoming van vasthouding en prijsopdrijving van waren.

§ 2. *Economische toestand.* Niettegenstaande de bijzondere omstandigheden, die, tengevolge van den Europeeschen oorlog, op verschillend gebied — doch vooral op dat van handel en scheepvaart — over de geheele wereld heerschten, in vele opzichten ook op den economischen toestand der kolonie een nadeeligen terugslag bleven uitoefenen, kan toch gewezen worden op toenemende bedrijvigheid op ander gebied — dat der nijverheid, — in die mate zelfs dat het verslagjaar, inzonderheid voor het hoofdeiland, gunstig afsteekt bij de reeks slechte jaren, die de kolonie gedurende het laatste tiental jaren heeft doorgemaakt.

Bij de voorbereidende werkzaamheden voor de oprichting van eene petroleum-raffinaderij op het eiland Curaçao, waarvan reeds in het vorig verslag melding is gemaakt, vonden ook in 1916 zeer vele handen werk. Die werkzaamheden zijn intusschen in die mate gevorderd, dat de onderneming, welke door de op 1 Januari 1917 tot stand gekomen „Curaçaosche Petroleum Maatschappij" gedreven wordt, reeds in de eerste helft van dat jaar een aanvang met haar bedrijf heeft kunnen maken.

Ofschoon de uitvoer van phosphorzure kalk zeer gedrukt werd door het algemeen heerschend gebrek aan scheepsruimte, heeft de „Mijnmaatschappij Curaçao", door de voortzetting van de ontginning der genoemde delfstof op groote schaal, geregeld aan zeer velen werk verschaft.

De regen viel vroeg in. Daardoor kwam ook op het land meer leven en beweging. De oogst van late gewassen is tengevolge van plagen van allerlei aard wel niet zoo goed uitgevallen als verwacht had mogen worden, maar de vroege gewassen hadden reeds voor hen, die zich meer uitsluitend op den landbouw toeleggen, verdiensten opgeleverd. Vroege mais, peul- en rankvruchten deden toch goede prijzen en maakten bij voorbaat gedeeltelijke of volkomen mislukkingen van late gewassen goed.

Tengevolge van den door die omstandigheden verbeterden economischen toestand nam de koopkracht der bevolking toe, hetgeen ook den handelsstand ten goede gekomen is. Tot bevordering van het vertier op het hoofdeiland heeft voorts medegewerkt de vestiging aldaar van verscheidene vreemdelingen en van een aantal goed bezoldigde ambtenaren in dienst van nieuwe ondernemingen. Die omstandigheden, voorts de als gevolg daarvan toegenomen vraag naar verbruiksartikelen, en de voortdurende stijging van de prijzen daarvan en in het algemeen ook van al hetgeen uit het buitenland wordt aangevoerd hebben echter den levensstandaard belangrijk verhoogd, tengevolge waarvan alle arbeidsloonen zijn gestegen. In verband met dien voor de arbeidersbevolking gunstigen toestand behoefden slechts weinigen naar het buitenland te trekken om er werk te zoeken.

De economische toestand van de landelijke bevolking van Aruba was niet bijzonder gunstig. De oogst van het seizoen 1915/1916 was wel niet mislukt, maar toch schraal. Daarbij was

het stopzetten van het bedrijf der Aruba Goud Maatschappij, om redenen, medegedeeld in § 3 van hoofdstuk N, voor de mijnarbeiders een gevoelige slag. De toestand werd bovendien verergerd door de aanhoudende stijging der prijzen van alle levensmiddelen. Van een noodtoestand was er wel is waar geen sprake, maar de landelijke bevolking beleefde toch een vrij ongunstigen tijd.

In het 3de district, waar de toestand allerminst gunstig was, moest van bestuurswege gedeeltelijk in de voeding van de schoolgaande kinderen worden voorzien door verstrekking van beschuit. Tegen half October was deze verstrekking door de vroegtijdig ingevallen regens evenwel niet meer noodig; zij is daarom gestaakt.

Op den algemeenen toestand der bevolking is van gunstigen invloed geweest, dat vele arbeiders uit Aruba bij de Curaçaosche Petroleum Maatschappij op Curaçao werk hebben kunnen vinden. De trek naar het buitenland, met name naar Columbia en Venezuela, is daardoor zeer verminderd. Volgens gehouden aanteekeningen zijn er slechts 10 arbeiders naar Columbia en 32 naar Venezuela vertrokken, terwijl er uit die plaatsen onderscheidenlijk 9 en 15 arbeiders terugkeerden. Op Curaçao waren aanvankelijk ongeveer 200 man werkzaam. Eenigen hunner zijn later naar Aruba teruggekeerd.

Op Bonaire was de toestand der bevolking over het algemeen niet ongunstig. Er was geen gebrek aan werk. De verkoop van dividivi — die een niet onaanzienlijken voorjaarsoogst gegeven heeft — verschafte aan een groot deel der lagere bevolking gedurende eenige maanden van het jaar een vrij goed bestaan. Een ander deel der bevolking vond dat in de hoedennijverheid. De veeteelt, die eenigszins vooruit is gegaan, was weer voor anderen een bron van inkomsten.

De groot-grondbezitters hadden evenmin reden tot klagen, omdat de ruime dividivi-oogst, de hooge aloë-prijs en de vooruitgang van den veestapel de opbrengst van hunne gronden niet onbeduidend hebben doen toenemen.

De handel toonde zich, wegens den gunstiger geldelijken toestand der bevolking, levendiger dan in 1915. In het algemeen bleef de toestand echter gedrukt tengevolge van den Europeeschen oorlog. Vooral bij den uitvoerhandel werden zelfs grootere moeilijkheden ondervonden dan te voren. De verscheping van voortbrengselen naar Europeesche markten moest daardoor vrijwel geheel worden gestaakt. De handel was dus geheel op de Amerikaansche markt, waar voor de meeste dier voortbrengselen lagere prijzen werden verkregen, aangewezen.

De uitvoer van zout was beduidend minder, tengevolge van gebrek aan scheepsruimte.

Doordat er op Bonaire zelf voldoende werk werd gevonden, was het aantal der naar het buitenland vertrokkenen belangrijk minder dan in vorige jaren. Naar Venezuela vertrokken 98 arbeiders; in den loop van het jaar keerden 89 hunner terug.

Op St. Martin bleef de oorlogstoestand zijn nadeeligen invloed uitoefenen.

Ook op dat eiland zijn de arbeidsloonen der ambachtslieden, in het bijzonder die der timmerlieden, gestegen.

De uitvoer van zout was geringer, ofschoon de oogst ruim 36000 vaten meer dan in 1915 heeft opgeleverd. Door een storm, die op 9 October 1916 woedde, verloren verscheidene visschers van Philipsburg en Simpsonsbaai hunne fuiken. Het bestuur van het Ondersteuningsfonds Nederlandsche Antillen keerde f 250 aan deze visschers uit.

De houders van veeplantages maakten door de hoogere prijzen, die zij voor hun vee konden verkrijgen, betere zaken dan in 1915.

Voor St. Eustatius was de toestand betrekkelijk gunstig.

De katoen in magazijn (verslagjaar 1915), alsmede die van het oogstjaar 1915/1916, werden met voordeel in Engeland verkocht, terwijl op het einde van het jaar zich een hooge en vaste katoenmarkt aankondigde.

De oorlogstoestand maakte het bouwmateriaal te duur om in de bestaande behoefte aan arbeiderswoningen te voorzien, hetgeen o.m. de vestiging van veldarbeiders uit de nabuurschap van Oranjestad belemmerde.

Terwijl de kleine landbouw zich handhaafde, zag het bedrijf der eigengeërfden den dagglooner meer en meer naar het grootbedrijf van de Cultuurmaatschappij der Nederlandsche Antillen overgaan of zich voor werkzaamheden aan suikerfabrieken naar Sto-Domingo begeven. De hooge dienstbodenloonen in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika trokken velen daarheen.

Het zevental stormen, dat in den orkaanstijd de nabuurschap van het eiland teisterde en zich op St. Eustatius uitte in ongestadig weer, grooten regenval en hooge zeeën, kostte, met den storm van 9 October 1916, een menschenleven, aan de scheepvaart 2 kotters en aan de visscherij 14 vischvallen. De geldelijke schade bedroeg ongeveer f 3000. Het Ondersteuningsfonds Nederlandsche Antillen lenigde die der visschers met f 250.

De economische toestand van de bevolking van Saba onderging geen verandering.

De aardappeloogst en het vervaardigde kantwerk waren meer dan in 1915; de uienoogst daarentegen was veel minder. De voornaamste bron van inkomsten, n.l. het geregeld binnenkomen van geld, afkomstig van de in den vreemde werkende Sabanen, bleef ook in 1916 ruim vloeien.

Ook dit eiland had van den storm van 9 October 1916 te lijden. De zee was buitengewoon onstuimig en sloeg een houten loods, die aan de Fortbaai stond, weg. Roeibooten werden vernietigd. Ook het metselwerk bij de zoetwaterbron aan de Fortbaai, alsmede de weg langs het klif daarheen, werden toen door de golven geheel weggeslagen.

§ 3. *Gezondheidstoestand. Curaçao.* De gezondheidstoestand was over het algemeen niet ongunstig, doch bij het einde van het jaar minder bevredigend. In het eerste kwartaal woedde een hevige influenza-epidemie, in het tweede werden zeer vele gevallen van waterpokken waargenomen; een kinkhoest-epidemie, in April ontstaan, bleef onafgebroken tot Augustus heerschen; daarna kwamen buikaandoeningen veelvuldig voor en in de laatste twee maanden bovendien keelaandoeningen, terwijl de influenza zich wederom vertoonde.

In het geheel hebben zich 64 gevallen van febris thyphoidea (waarvan 12 met doodelijken afloop) voorgedaan; bovendien werden in het militair hospitaal 2 aan die ziekte lijdende personen, verpleegd. Het sterftecijfer aan deze ziekte was hooger dan in 1915, n.l. ongeveer 20 pct. tegen 10 pct. in het laatstgenoemde jaar.

Van den „anti-typhoid-vaccin", door het plaatselijk bestuur van Curaçao uit Noord-Amerika besteld, hebben slechts meergegoeden gebruik gemaakt. Alhoewel kosteloos voor de onvermogenden verkrijgbaar gesteld, hebben dezen zich er niet mede laten behandelen.

Het algemeen sterftecijfer, dat sinds eenige jaren aan het dalen was — in 1912, 1913, 1914 en 1915 was het onderscheidenlijk 1164, 787, 685 en 668 — is weer eenigszins gestegen en bedroeg in 1916 693 [1]), verdeeld over de maanden, als volgt:

Januari	52
Februari	54
Maart	53
April	26
Mei	65
Juni	47
Juli	61
Augustus	58
September	66
October	47
November	90
December	74
Tezamen	693 [1])

Het naar de leeftijden verdeeld aantal sterfgevallen en dat der levenloos aangegevenen was als volgt in de verschillende districten:

Districten.	Levenloos	Beneden 1 jaar	1—4 jaar	5—19 jaar	20—64 jaar	65 jaren en ouder	Onbekend	Tezamen
1ste (Stads) district	34	55	25	32	186	80	26	438
2de district	10	39	16	2	28	24	—	119
3de „	13	34	9	7	32	18	—	113
4de „	1	6	6	3	6	2	1	25
5de „	—	15	7	5	17	11	1	56
Tezamen	58 [1])	149	63	49	269	135	28	751

[1]) Volgens bijlage A onderscheidenlijk 694 en 57; de juiste cijfers zullen in het volgend verslag worden medegedeeld

Het aantal geboorten was 997. De bevolking was op 1 Januari 1917, 34 168 personen sterk; per 1000 inwoners bedroegen de geboorten dus 29,18 en de sterfgevallen 20,28.

Vergelijkt men het aantal geboorten en sterfgevallen over de jaren 1915 en 1916, n.l. in 1915: 701 geboorten en 668 sterfgevallen en in 1916: 997 geboorten en 693 sterfgevallen, dan blijkt het, dat tegenover het iets grooter aantal sterfgevallen in 1916 een veel grooter aantal geboorten in dat jaar staat. De toeneming van het aantal geboorten is toe te schrijven aan den verbeterden economischen toestand.

De zuigelingensterfte is vrij wat hooger geweest dan in 1915, nl. 149 tegen 115 in dat jaar. Eene bepaalde oorzaak is hiervoor niet aan te geven.

Nadat de directeur van den openbaren gezondheidsdienst, dr. Waterman, de inrichting van het bacteriologisch laboratorium voltooid had, is hij met een bacteriologisch onderzoek van de gevallen van febris typhoidea, die in het St. Elisabethsgasthuis verpleegd werden, begonnen. Daarbij is gebleken, dat de meeste dezer gevallen Paratyphus A waren. Het aantal onderzochte gevallen is evenwel te klein, om daaruit voorloopig tot eenige uitkomst te kunnen geraken.

Vier malen werd quarantaine bepaald: den 11den Mei eene quarantaine van veertien dagen, wegens pokken, tegen San Juan, Porto Rico, welke bepaling den 23sten dier maand tegen geheel Porto Rico toepasselijk verklaard en eerst den 29sten Augustus ingetrokken werd; — den 19den van laatstgenoemde maand wederom eene quarantaine van 14 dagen, wegens diezelfde ziekte, tegen Maracaibo, die den 30sten December werd opgeheven; — voorts twee malen eene quarantaine telkens van vijf dagen, wegens gele koorts, tegen Barbados, nl. eerst op den 29sten September en, na intrekking op den 28sten October, vervolgens op den 29sten November, welke voorziening op den 31sten December nog van kracht was.

De quarantaine-maatregelen tegen pokken werden als regel in dier voege toegepast, dat passagiers en bemanning ingeënt werden en, voor zoover zij op het eiland bleven, gedurende veertien dagen dagelijks bij den quarantaine-geneesheer moesten verschijnen, ten einde hen te kunnen onderzoeken.

Aruba. De algemeene gezondheidstoestand was niet ongunstig. Aangezien er het geheele jaar door vrij goed drinkwater in voldoende hoeveelheid aanwezig was, waren er slechts enkele, lichte gevallen van scheurbuik, die spoedig voor een doelmatige behandeling weken.

Evenwel kwamen er in de eerste maanden van 1916, voornamelijk in het 3de district, vrij veel gevallen van typheuze koortsen voor. Op een paar uitzonderingen na, verliepen de gevallen in de buitendistricten gunstig; te Oranjestad echter kwamen er 3 sterfgevallen voor.

In Januari 1917 hebben zich wederom eenige koortsgevallen in het 3de district voorgedaan, terwijl de ziekte zich te Oranjestad bijna niet vertoond heeft, hetgeen waarschijnlijk te danken is aan de werking van de „anti-typhoid-vaccin", door het bestuur beschikbaar gesteld en waarvan ruim gebruik is gemaakt. Behalve eenige gevallen van waterpokken hebben zich overigens geen epidemische ziekten voorgedaan.

Bonaire. De gezondheidstoestand was niet ongunstig; slechts een enkel geval van typheuze koorts, dat een gunstig verloop had, en eenige gevallen van kinkhoest onder de kinderen deden zich voor.

Daar er door de overvloedige regens geen gebrek was aan versche groenten en vruchten, namen de gevallen van scheurbuik geregeld af, zoodat op het einde van het jaar slechts 4 gevallen onder behandeling waren.

St. Martin, St. Eustatius en *Saba.* De gezondheidstoestand der bevolking was bevredigend.

§ 4. *Regenval.* Een overzicht van den regenval op de verschillende eilanden der kolonie is opgegeven in bijlage **D.** Bijlage **E** vermeldt de maandelijksche gemiddelden van de weerkundige waarnemingen in het fort Amsterdam op Curaçao.

§ 5. *Waterverschaffing.* Ten aanzien van den waterstand in de landsputten op Curaçao wordt verwezen naar bijlage **F.**

Met betrekking tot den aanleg van putten en dammen worden in hoofdstuk J, Landsgebouwen en Openbare Werken eenige mededeelingen gedaan.

Op Aruba is de in het vorige verslag geschetste toestand onveranderd gebleven. Er was het geheele jaar door goed drinkwater in voldoende hoeveelheid aanwezig, dank zij den gunstigen regenval.

Op Bonaire verkeeren alle met landsbijdragen aangelegde steenen dammen in goeden staat.

De eigenaar van de plantage Onima verhoogde een door hem op die plantage aangelegden steenen dam één meter, waardoor hij, wanneer de dam bij zware regenbuien ondergeloopen zal zijn, later, bij het uitblijven van den regen, gedurende langen tijd over voldoend water voor de vruchtenteelt zal kunnen beschikken.

De voornaamste landsputten werden schoongemaakt en eenige daarvan uitgediept.

Op St. Martin is de put te Beneden-Prinsen-Kwartier, waarvan in het vorige verslag melding is gemaakt, ingemetseld en van een op zware houten balken rustend dek voorzien.

Plannen om van Taylor's put op St. Eustatius meer nut te trekken, zijn in voorbereiding.

De watervoorziening op Saba had ook in 1916 door middel van regenbakken plaats. Van de bronnen aan het strand behoefde de bevolking, dank zij den goeden regenval, geen gebruik te maken. Het aantal waterhoudende bakken was 211, of 6 meer dan het vorige jaar.

§ 6. *Koloniaal- en schoolmuseum.* Dit museum is gevestigd in een der vertrekken van de Hendrik-school op Curaçao. Het mocht zich opnieuw verheugen in de belangstelling van inwoners en vreemdelingen, en werd verrijkt met eenige voorwerpen, afkomstig van de Curaçaosche nijverheid, alsmede met een zestal opgezette vogels uit Britsch Honduras, eene verzameling fijne schelpen, verschillende vreemde en oude muntstukken, een steenen bijl, afkomstig uit het Indianen-tijdperk, en een twaalftal fotografieën van de openbare en bijzondere scholen op Curaçao.

Door inzendingen van verscheidene uitgevers in Nederland werd de boekerij tal van nuttige schoolboekjes rijker.

Van het tentoongestelde werd meermalen bij het onderwijs gebruik gemaakt.

§ 7. *Groep Nederlandsche Antillen van het Algemeen Nederlandsch Verbond.* Op 31 December telde de groep op Curaçao 29 beschermende en 132 gewone leden, op Aruba 25, op Bonaire 10, op St. Martin 3, op St. Eustatius 4 en op Saba 3 gewone leden. In het geheel dus 206 leden tegen 210 einde December 1915.

Evenals in 1915 ondervond de groep ook in dit verslagjaar de medewerking van het Koloniaal Bestuur in haar streven om door geldelijken steun jongelieden aan te moedigen zich in het Moederland verder te bekwamen. Zij keerde twee studiebeurzen uit, tot een gezamenlijk bedrag van f 250.

§ 8. *Curaçaosche Padvindersvereeniging.* Het hoofdbestuur van deze vereeniging heeft, tengevolge van gebrek aan voldoende deelneming, voorloopig besloten haar te ontbinden. Het tijdstip voor de ontbinding is afhankelijk van „de afwikkeling" der geldelijke aangelegenheden van de vereeniging.

§ 9. De haven van Curaçao werd bezocht door de Amerikaansche jachten *Vagrant* van 8 tot 9 Maart, *Constellation* van 14 tot 15 Maart en *Speedwell* op 20 April; voorts door den Fransche kruiser *Descartes* op den 6den Augustus en door den Engelschen kruiser *Berwick* op den 19den September.

§ 10. *Archieven.* In het *Publicatieblad* n°. 5 is opgenomen het Koninklijk besluit van 22 December 1915 (*Staatsblad* n°. 519), waarbij de Gouverneur gemachtigd wordt om van Bestuurswege beheerd wordende archieven in de kolonie, dagteekenende van vóór 5 Maart 1816, naar Nederland te doen overbrengen ter verdere bewaring in het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage.

De overbrenging van een gedeelte van de door den met de regeling van deze aangelegenheid belasten oud-hoofdcommies bij het Algemeen Rijksarchief, den heer Th. Morren, daartoe aangewezen archieven heeft per Hr. Ms. kruiser *Holland*, die den 25sten Januari 1917 van Curaçao is vertrokken, plaats gehad.

C.

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BESTUUR.

De Gouverneur bezocht meermalen de buitendistricten van Curaçao en deed een inspectiereis van 9 tot 13 October naar Bonaire en van 8 tot 12 November naar Aruba.

Koloniale Raad. Ter vervulling van de door het ontslag nemen van den heer Mordy S. L. Maduro opengevallen plaats van voorzitter van den Kolonialen Raad, werd de onder-voorzitter, de heer A. G. Statius Muller, aangewezen, en in diens plaats, tot onder-voorzitter, het lid van dien Raad, de heer dr. J. P. Evertsz Hz. Tot leden werden aangewezen de aftredende leden, de heeren F. W. P. Winkel en Ed. S. Lansberg en in de plaats van den heer Mordy S. L. Maduro is de heer S. M. L. Maduro tot lid van den Raad benoemd.

Voor het nieuwe zittingjaar 1916—1917 werden de heeren A. G. Statius Muller en dr. J. P. Evertsz Hz., met ingang van den tweeden Dinsdag van de maand Mei, onderscheidenlijk tot voorzitter en onder-voorzitter benoemd.

Op het eiland Curaçao hielden de districtmeesters de voorgeschreven zittingen op de daarvoor bepaalde dagen en bezochten de bevolkte gedeelten hunner districten.

Raden van Politie. [1]) Deze Raden hebben gedurende het verslagjaar, ingevolge art. 6 van de verordening van 22 November 1869 (P. B. n°. 24), de kiezerslijsten opgemaakt en afgesloten, voorts de ontwerpen-raming der middelen en inkomsten en de ontwerpen-begrooting van uitgaven voor het jaar 1918 behandeld, de openbare en bijzondere scholen bezocht en de verslagen van het onderwijs vastgesteld. De Raden van Aruba en Bonaire hebben bovendien de rekeningen van de administrateuren der armenkassen dier eilanden over 1915 nagezien.

Op Bonaire werden de volgende keuren vastgesteld, n.l.:

1°. de keur, houdende regeling van het verkeer op de wegen van het eiland Bonaire in verband met het gebruik van motorrijtuigen;

2°. de keur tot aanvulling van de keur, waarbij bepalingen worden vastgesteld omtrent het houtkappen en kolenbranden op gouvernementsgronden en het vervoeren van houtskool op of over publieke land- en zeewegen of plaatsen op het eiland Bonaire; en

3°. de keur tot aanvulling en wijziging van de keur, houdende verbod van strafbepalingen op het plukken en vervoeren van onrijpe dividivipeulen op gouvernementsgronden op het eiland Bonaire;

en op St. Eustatius:

1°. de keur, houdende aanvulling van de keur van 1897 in het belang van orde en rust, en

2°. de keur, houdende verbod van uitvoer van ruwe katoen (zaadkatoen).

Op St. Martin en St. Eustatius werden de aftredende landraden D. J. van Romondt en J. G. C. Every jr. herkozen.

Op Saba werd in de plaats van den heer E. W. C. Anslijn, die aan de beurt van aftreding was, de heer R. Holm tot landraad gekozen.

[1]) De notulen van de Raden van Politie over 1916 zijn ter griffie der Tweede Kamer nedergelegd, ter inzage van de leden.

D.

GEWAPENDE MACHT.

§ 1. *Schutterij.* Op 1 Januari 1917 was de sterkte der stedelijke schutterij: 1 majoor-commandant, 4 kapiteins, 6 eerste-luitenants, waarvan 1 kwartiermeester, 3 tweede luitenants, waarvan 1 adjudant van den Gouverneur en 1 adjudant van het bataljon, 1 officier van gezondheid eerste klasse en 390 onderofficieren en manschappen.

De sterkte der landelijke schutterij was op bovengenoemd tijdstip 1 kapitein, 2 tweede-luitenants en 120 onderofficieren en manschappen.

In April overleed de majoor-commandant H. H. R. Chapman. De oudste kapitein A. D. Capriles werd daarop tot dien rang bevorderd.

Verder werden in 1916 1 kapitein, 3 eerste-luitenants, 4 onderofficieren en 18 korporaals aangesteld.

§ 2. *Weerbaarheidskorps.* Het Curaçaosche Weerbaarheidskorps bestond op 1 Januari 1917 uit: 1 eerste-luitenant-commandant, 1 eerste-luitenant-kwartiermeester, 1 tweede-luitenant, 1 officier van gezondheid tweede klasse en 77 leden.

In overeenstemming met het in 1914 gewijzigde reglement, heeft het korps geen ondersteunende leden meer.

§ 3. *Gewapende politie.* De sterkte bestond op 1 Januari 1917 uit 1 commandant, 2 brigadiers [1]), 7 maréchaussees 1ste klasse [1]), 3 maréchaussees 2de klasse en 14 veldwachters, allen van de voormalige brigade maréchaussee, verder uit 2 onderofficieren, 8 korporaals en 61 infanteristen en fuseliers van het garnizoen.

Het tekort van 2 man, dat sedert November 1915 is ontstaan, kon door gebrek aan geschikte krachten bij het garnizoen nog niet worden aangevuld en is sedert geruimen tijd gestegen tot 3. Ook in de wegens vertrek met verlof naar Nederland opengevallen plaatsen van 1 brigadier (onderofficier) en 1 maréchaussee 1ste klasse (korporaal) kon het garnizoen niet voorzien, waardoor de noodzakelijkheid ontstond om die plaatsen onderscheidenlijk door een maréchaussee 1ste klasse en een maréchaussee 2de klasse aan te vullen.

Bij de burgerpolitie waren de veranderingen als volgt: aan 1 brigadier en 1 maréchaussee 1ste klasse werd wegens ziekte één jaar verlof naar Nederland verleend, terwijl 1 maréchaussee 1ste klasse, op zijn verzoek, eervol werd ontslagen.

Evenals in vorige jaren, werd de betrekking van detachementscommandant waargenomen door een gewezen sergeant-majoor van het garnizoen, thans gouvernements-ambtenaar.

Het gedrag van de burger- en militaire politie gaf in het algemeen geen aanleiding tot ontevredenheid.

Vier mindere militairen werden wegens ongeschiktheid voor den politiedienst ontslagen.

Wegens overtredingen tegen de krijgstucht werden geene straffen opgelegd.

Van de burgerpolitie, uitmakende 27 pct. der sterkte, waren 11 pct., en van de militaire politie waren 28 pct. gedurende korteren of langeren tijd wegens verblijf in het hospitaal niet voor den dienst beschikbaar, terwijl twee man der burgerpolitie, wegens ziekte, in den loop van het jaar naar Nederland vertrokken.

Verdere mededeelingen omtrent de politie zijn opgenomen in § 4 van hoofdstuk E.

§ 4. *Landmacht.* In het P. B. n°. 20 is opgenomen het Koninklijk besluit van 18 Maart 1916, n°. 26, tot hernieuwde vaststelling der regeling betreffende de inkomsten van de officieren, de inkomsten en de voeding van de militairen beneden den rang van officier, zoomede de toelagen en vergoedingen, die ten laste van het XIde hoofdstuk van de Staatsbegrooting ten behoeve van de landmacht in West-Indië worden uitgekeerd.

In het P. B. n°. 32 is opgenomen het Koninklijk besluit van 14 Februari 1916, n°. 40, houdende wijziging van de gagements-

[1]) Waarvan één met verlof in Nederland.

en pensioensreglementen voor de officieren en militairen beneden dien rang van het Nederlandsch-Indische leger.

De formatie en de sterkte van de landmacht waren als volgt:

	Formatie.	Sterkte op ultimo Dec. 1915.	In 1916 vermeerderd met	In 1916 verminderd met	Sterkte op ultimo Dec. 1916.
Officieren der infanterie	5	4	*a*) 1	*b*) 1	4
Officieren van gezondheid	2	2	—	—	2
Apothekers	1	1	—	—	1
Onderofficieren en manschappen	200	193	*c*) 40	*d*) 46	187

a) Uit Nederland aangekomen.

b) Naar Nederland vertrokken.

c) 28 uit Nederland aangekomen en 12 op Curaçao aangenomen.

d) 36 naar Nederland vertrokken, 4 met paspoort, 5 met pensioen gegaan en 1 overleden.

Aan de gebouwen geschiedde slechts het hoogst noodzakelijk onderhoud; de regenbakken werden nagenoeg alle grondig hersteld.

In het waschlokaal werden beton-waschtafels en waterbakken aangebracht, terwijl de privaten en de urinoirs belangrijk werden verbeterd.

Bevorderd: tot adjudant-onderofficier: 1 sergeant-majoor, tot sergeant-majoor: 1 fourier, tot onderofficieren: 3 korporaals, tot korporaals: 9 fuseliers.

Uitgereikt zijn: 2 zilveren gespen, 1 zilveren en 4 bronzen medailles.

Het gewoon lager onderwijs werd tot ultimo Mei door een adjudant-onderofficier en daarna door een gewezen onderofficier gegeven. Een onderwijzer van de Hendrik-school gaf les in de Engelsche taal, terwijl gedurende eenige maanden door fraters-leeraren van het St. Thomas-college les in de Nederlandsche taal aan recruten van Curaçaoschen landaard werd gegeven.

Van de bibliotheek werd zeer veel gebruik gemaakt. Zij bevat thans 686 boekwerken.

De gezondheidstoestand van het garnizoen was gedurende het afgeloopen jaar zeer gunstig. Er hebben zich twee gevallen van febris typhoidea, die beide gunstig verliepen, voorgedaan.

De geheele compagnie infanterie, ook vrouwen en kinderen, alsook de politie, werden met de typhoid-para-typhoid-vaccin van Parke Davis & Co. ingeënt.

Bij den leergang voor verbandleer enz. werden de manschappen, vooral de jongere, gewezen op de gevaren van venerische ziekten. Niettegenstaande alle vermaningen werden er toch velen door deze ziekten aangetast.

Onderstaande lijst geeft een overzicht van het aantal verpleegden in het militair hospitaal.

	Garnizoen.	Zeemacht.	Maréchaussees.	Det. politie.	Burger-personen.	Tezamen.
Waren in behandeling eind December 1915	7	2	—	2	—	11
Bijgekomen in 1916	130	—	5	23	1	159
	137	2	5	25	1	170
Hersteld of uitgegaan	121	2	5	22	1	151
Bleven in behandeling eind December 1916	16	—	—	3	—	19

Het aantal verpleegdagen bedroeg 5688.

§ 5. *Zeemacht.* Hr. Ms. *Holland* kwam den 7den Januari 1917 uit Nederland op Curaçao aan, vertrok den 15den d. a. v. naar Bonaire tot het houden van schietoefeningen, kwam den 20sten daarop in de haven van Curaçao terug en vertrok den 25sten dierzelfde maand naar Nederland.

E.

WETGEVING, RECHTSWEZEN EN POLITIE.

§ 1. *Wetgeving.* Hieronder worden van de wettelijke voorschriften, welke in den loop van het jaar tot stand zijn gekomen, voor zoover daarvan geen melding is gemaakt onder andere hoofdstukken van dit verslag, nog afzonderlijk vermeld die, voorkomende in:

P. B. n°. 3, regelende de soort en de maat der straf te beloopen door overtreders van plaatselijke keuren, de wijze van afkondiging en den termijn van inwerkingtreding dier keuren;

P. B. n°. 4, houdende nieuwe bepalingen tot wering van ontsiering en belemmering der straten in de stadsdistricten der verschillende eilanden der kolonie;

P. B. n°. 7, tot vaststelling van nadere strafrechtelijke voorzieningen betreffende veroordeelingen, waarbij de straf, tenzij de rechter later anders beveelt, niet wordt ondergaan, de betaling van geldboete en de voorwaardelijke invrijheidstelling;

P. B. n°. 8, tot aanvulling van het Wetboek van Strafrecht, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 4 October 1913 n°. 61 (P. B. n°. 67), zooals aangevuld bij Koninklijk besluit van 5 October 1914 n°. 39 (P. B. n°. 62), met een nieuw artikel ter bestrijding van de oneerlijke mededinging;

P. B. n°. 13, tot wijziging en aanvulling van de verordening van 17 April 1872 (P. B. n°. 27), houdende herziening van het tarief van justitiekosten in strafzaken;

P. B. n°. 14, tot wijziging van de verordening van 17 April 1872 (P. B. n°. 26), houdende herziening van het tarief van geregtskosten en salarissen in burgerlijke zaken voor de kolonie Curaçao;

P. B. n°. 15, waarbij nieuwe bepalingen omtrent de monstering van scheepsvolk worden vastgesteld;

P. B. n.° 18, tot vaststelling van voorschriften als bedoeld in artikel 459, eerste lid sub 2°. van het Wetboek van strafrecht voor de kolonie Curaçao;

P. B. n°. 19, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van den 14den Maart 1916, n°. 20, tot handhaving van bestaande bepalingen omtrent het verleenen van korting op Landsinkomsten in de kolonie Curaçao;

P. B. n°. 21, houdende bekendmaking van de bekrachtiging door Frankrijk van het additioneel Protocol van 20 Maart 1914 (P. B. n°. 36), betreffende de herziene Berner Conventie over auteursrecht van 13 November 1908;

P. B. n°. 25, waarbij is bekend gemaakt het Koninklijk besluit van den 31sten Maart 1908 (*Staatsblad* n°. 96), bevelende de plaatsing in het *Staatsblad* van het op 11 Februari 1907 te Berlijn tusschen Nederland en het Duitsche Rijk gesloten verdrag over de wederzijdsche erkenning van naamlooze vennootschappen en andere handels-, nijverheids- of financieele vennootschappen;

P. B. n°. 27, waarbij is afgekondigd het Koninklijk besluit van den 25sten April 1916, n°. 108, tot nadere wijziging en aanvulling van het Burgerlijk Wetboek voor de kolonie Curaçao;

P. B. n°. 28, waarbij is afgekondigd het Koninklijk besluit van den 25sten April 1916, n°. 109, tot nadere wijziging en aanvulling van het Wetboek van Koophandel voor de kolonie Curaçao;

P. B. n°. 29, waarbij is afgekondigd het Koninklijk besluit van den 25sten April 1916, n°. 110, tot nadere wijziging en aanvulling van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering voor de kolonie Curaçao;

P. B. n°. 30, bevattende de Wet van den 18den Maart 1916 (*Staatsblad* n°. 139), houdende maatregelen, die waarborgen dat Nederland in voldoende mate de beschikking blijft behouden over schepen;

P. B. n°. 33, tot vaststelling van de regelen bedoeld in artikel 379*e* van het Burgerlijk Wetboek voor de kolonie Curaçao, zooals dit luidt ingevolge het Koninklijk besluit van den 25sten April 1916 n°. 108 (*Publicatieblad* n°. 27);

P. B. n°. 36, betreffende het branden van kalk op de verschillende eilanden dezer kolonie;

P. B. n°. 41, bevattende de Wet van 29 Juli 1916 (*Staatsblad* n°. 348), houdende verlenging en herstel van de in de Octrooiwet (*Publicatieblad* 1911 n°. 9) genoemde termijnen;

P. B. n°. 45, tot aanvulling der verordening van den 5den November 1915 (P. B. 1916 n°. 4), houdende nieuwe bepalingen tot wering van ontsiering en belemmering der straten in de stadsdistricten der verschillende eilanden der kolonie;

P. B. n°. 46, tot wijziging der verordening van den 5den November 1915 (P. B. 1916 n°. 15), waarbij nieuwe bepalingen omtrent de monstering van scheepsvolk worden vastgesteld;

P. B. n°. 48, waarbij is afgekondigd het Koninklijk besluit van den 29sten Juli 1916 (*Staatsblad* n°. 365), bepalende de bekendmaking in het *Staatsblad* van het op 7 Maart 1914 te 's Gravenhage tusschen Nederland en Guatemala gesloten verdrag, regelende de toelating van consulaire ambtenaren van genoemde Republiek in de Nederlandsche koloniën en overzeesche bezittingen;

P. B. n°. 49, bevattende: 1°. de Wet van den 1sten Juli 1909 (*Staatsblad* n°. 219), houdende bepalingen ter voorkoming van scheepsrampen, tot het instellen van een onderzoek omtrent voorgekomen scheepsrampen en omtrent maatregelen van tucht ten opzichte van schippers, stuurlieden of machinisten (Schepenwet), en 2°. de Wet van den 23sten September 1912 (*Staatsblad* n°. 305), tot wijziging van de Schepenwet;

P. B. n°. 55, tot wijziging van het Koninklijk besluit van 17 October 1875 n°. 27 (P. B. 1875 n°. 19), betrekkelijk de maten, gewichten en weegwerktuigen in de kolonie Curaçao, zooals gewijzigd bij de verordening van 19 Maart 1915 (P. B. n°. 56);

P. B. n°. 56, houdende: 1°. regeling der emolumenten, welke door de ambtenaren van den Burgerlijken Stand in de kolonie Curaçao worden genoten; en 2°. bepaling van de som, welke voor het voltrekken van een huwelijk in een bijzonder huis moet worden betaald ten behoeve der armen.

§ 2. *Rechterlijke macht en Rechtspraak.* Het aantal door de verschillende rechterlijke colleges en kantongerechten behandelde zaken en genomen beschikkingen was als volgt:

	Burgerlijke zaken.	Strafzaken.	Beschikkingen.
Curaçao, Hof van Justitie. . . .	30	72	234
Curaçao, Kantongerecht	73	328	165
Aruba, Kantongerecht	5	25	46
Bonaire, Kantongerecht.	—	35	14
St. Martin, Raad van Justitie . .	—	3	2
St. Martin, Kantongerecht. . . .	2	8	10
St. Eustatius, Raad van Justitie .	—	9	—
St. Eustatius, Kantongerecht . .	1	12	—
Saba, Kantongerecht.	1	1	4

Voor den duur van het aan den heer J. F. Haayen, gouvernements-secretaris, naar Nederland verleend verlof, werden tijdelijk met diens ambt belast de heer H. J. T. Boomgaart, kantonrechter op het eiland Curaçao, — met dit ambt de heer E. S. C. de Veer Abrahamsz, advocaat-generaal, en met dat van dezen laatste, de heer J. J. Beaujon, districtmeester van het 2de en 3de district op gemeld eiland.

§ 3. *Gevangeniswezen. Curaçao.* De samenstelling van de commissie van administratie over de gevangenissen onderging geene verandering.

De dienst van den opzichter en die van den gevangenbewaarder werden wederom waargenomen door twee burgerpersonen.

De cellen, keuken en verdere lokalen, zoomede de daarin aanwezige meubelen, verkeeren in goeden toestand.

De cipier bleef belast met het geven van onderwijs aan de gevangenen; de uitkomsten van dit onderwijs kunnen bevredigend genoemd worden.

Op 1 Januari waren aanwezig . .	17	leerlingen,
Gedurende het jaar kwamen er bij	19	„
Samen . . .	36	„
Er vielen af	17	„
zoodat op 31 December het aantal	19	leerlingen bedroeg.

Van de pistole maakten 5 gevangenen gebruik.

Het aantal opgenomen recidivisten bedroeg 120, verdeeld als volgt:

voor de 1ste maal	46	personen,
„ „ 2de „	18	„
„ „ 3de „	16	„
„ „ 4de „	7	„
„ „ 5de „	9	„
„ „ 6de „	9	„
„ „ 7de „	4	„
„ „ 8ste „	4	„
„ „ 9de „	1	persoon,
„ „ 10de „	1	„
„ „ 12de „	1	„
„ „ 13de „	1	„
„ „ 14de „	1	„
„ „ 17de „	1	„
„ „ 19de „	1	„
Tezamen . . .	120	personen.

De opgenomen gevangenen hadden de volgende leeftijden, als:

van 13 jaren	3	personen,	van 32 jaren	3	personen,
„ 14 „	2	„	„ 33 „	9	„
„ 15 „	5	„	„ 34 „	2	„
„ 16 „	7	„	„ 35 „	5	„
„ 17 „	8	„	„ 36 „	3	„
„ 18 „	24	„	„ 37 „	2	„
„ 19 „	23	„	„ 38 „	1	persoon,
„ 20 „	21	„	„ 39 „	8	personen,
„ 21 „	24	„	„ 40 „	5	„
„ 22 „	12	„	„ 42 „	3	„
„ 23 „	10	„	„ 44 „	2	„
„ 24 „	11	„	„ 45 „	2	„
„ 25 „	23	„	„ 49 „	2	„
„ 26 „	6	„	„ 50 „	1	persoon,
„ 27 „	9	„	„ 52 „	1	„
„ 28 „	6	„	„ 54 „	1	„
„ 29 „	8	„	„ 57 „	2	personen,
„ 30 „	8	„			
„ 31 „	4	„	Totaal	266	personen.

De uitgaanskassen van 16 ontslagen gevangenen bedroegen samen f 512,49⁵.

Met uitzondering van versch vleesch, waarvoor niet werd ingeschreven, geschiedde de levering van de benoodigde levensmiddelen en van brandhout bij aanbesteding.

De menage van het garnizoen voorzag in de voeding van de door den krijgsraad tot gevangenzetting veroordeelden.

De gezondheidstoestand was gunstig. Naar het St. Elisabethgasthuis werden 3 mannen en 3 vrouwen overgebracht. Een man overleed; de overigen zijn hersteld.

In de ziekenzaal werden vier mannen en drie vrouwen verpleegd.

Bijlage **G** geeft de verdeeling van de ziektegevallen aan, die zich onder de gevangenen voordeden.

De Roomsch-Katholieke geestelijken bezochten geregeld de tot die gezindte behoorende gevangenen. De predikant van de Protestantsche gemeente legde geen bezoek af, daar er slechts één tot die gezindte behoorende gevangene voor enkele dagen was opgenomen.

Het schoonmaken van de straten en pleinen van een gedeelte der stad geschiedde door de dwangarbeiders en de in het openbaar te werk gestelde gevangenen.

De werkzaamheden van de gevangenen bestonden hoofdzakelijk uit: het verrichten van verschillende diensten binnen de militaire versterkingen, het schoonmaken en schuren van de kantoren in het raadhuis en van de gevangeniskamers, het ophalen en bikken van zeesteenen en de aflevering daarvan aan het Departement van Openbare Werken, en voorts, gedurende de laatste maand van het jaar, het vlechten van hoeden door de vrouwen.

De opbrengst van al dien arbeid bedroeg f 1099.

De voorzitter van de commissie van administratie over de gevangenissen legde aan 5 mannen en 1 vrouw en de commissie zelve aan 1 man en 1 vrouw tuchtstraffen op. Ter gelegenheid van den verjaardag van Hare Majesteit de Koningin werd aan één gevangene eene vermindering van drie maanden van de door hem nog te ondergane straf verleend. De inrichting der gevangenis te Willemstad onderging geene verandering.

Een opgave van de in de gevangenissen der kolonie opgenomenen, met vermelding der redenen van gevangenzetting of gevangenhouding, wordt gevonden in bijlage **H**.

§ 4. *Politie.* Bijlage **I** biedt een overzicht aan van de sterkte der burger- en militaire politie met de veranderingen, die in het afgeloopen jaar daarin hebben plaats gehad.

Bijlage **J** geeft een overzicht van het aantal politiewachten in de kolonie, van de plaatsen, waar zij gevestigd zijn en van de sterkte van het personeel.

De politiewacht aan den Vianenweg op Curaçao werd ingetrokken en het personeel bij een andere wacht ingedeeld.

De in uitzicht gestelde hervorming van de politie kon wegens de daaraan verbonden hooge uitgaven niet tot stand worden gebracht.

F.

EEREDIENST.

§ 1. *Protestantsche gemeenten.* Op Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden onderscheidenlijk 26, 14, 3, 53, 41 en 16 porsonen gedoopt en 5, 0, 0, 4, 4 en 4 huwelijken ingezegend.

Op Curaçao en Aruba nemen 43 en 18 personen deel aan het godsdienstonderwijs. Op Bonaire had zich niemand daarvoor aangemeld.

Op Curaçao en Aruba werden 17 en 6 personen tot lidmaten aangenomen. Op Bonaire had geen aanneming plaats.

De Zondagsscholen op Curaçao, Aruba, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden onderscheidenlijk door 32, 40, 315, 220 en 170 kinderen bezocht.

De predikant W. van den Brink, aan wien de waarneming van den dienst van den met verlof naar Nederland vertrokken predikant M. H. J. Bosch van Loenen van af 1 October 1915 was opgedragen, voorzag in de geestelijke behoeften van deze gemeente. Op 28 April 1916 overleed de predikant Bosch van Loenen te Kampen.

De predikant van Aruba G. J. Eybers is met ingang van 1°. Mei 1917 bij de Vereenigde Protestantsche Gemeente op Curaçao beroepen en aangesteld.

De kerkelijke goederen werden alle goed onderhouden. Het aan deze gemeente toebehoorende gebouw in de Curaçaostraat n°. 42 werd aan de damesvereeniging „Eendracht maakt macht" verkocht.

De leeraar van Bonaire is den 23sten October over New-York met verlof tot herstel van gezondheid naar Nederland vertrokken. In de vervulling van zijn dienst is niet voorzien.

§ 2. *Roomsch-Katholieke gemeenten.* Op Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden onderscheidenlijk 935, 474, 166, 28, 17 en 34 personen gedoopt, 138, 53, 21, 0, 3 en 3 huwelijken ingezegend en aan 3704, 1341, 805, 130, 87 en 150 kinderen godsdienstonderwijs gegeven.

Het aantal dienstdoende geestelijken op de verschillende vaste standplaatsen in de kolonie bedroeg 33. Van deze geestelijken wordt één als geestelijke van den 1sten rang en worden 18 als geestelijken van den 2den rang uit de koloniale geldmiddelen bezoldigd.

De geestelijke van den 1sten rang was gedurende $1^1/_2$ maand met verlof van zijne standplaats afwezig.

Vier geestelijken van den 2den rang vertrokken met verlof naar Nederland, twee keerden van verlof in de kolonie terug en een overleed.

§ 3. *Israëlietische gemeenten.*

I. De Nederlandsch-Portugeesch-Israëlitische gemeente, die op 31 December een kapitaal van f 92 333 bezat, bestond op dat tijdstip uit 404 leden. Gedurende het verslagjaar werd één huwelijk ingezegend, zijn 5 kinderen, 2 van het mannelijk en 3 van het vrouwelijk geslacht, geboren, 2 vrouwen door aanhuwelijking naar de Nederlandsch-Hervormd-Israëlitische gemeente overgegaan, en vier vrouwen overleden.

II. De Nederlandsch-Hervormd-Israëlitische gemeente bestond op 31 December uit 372 leden. Gedurende het verslagjaar zijn 1 man en 1 vrouw overleden, 3 kinderen van het vrouwelijk geslacht geboren en 2 vrouwen door aanhuwelijking naar deze gemeente overgegaan.

G.

ARMENZORG.

Van bestuurswege. De onderstand, krachtens art. 28 der wet van 8 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 156), aan hulpbehoevende vrijgemaakten toegekend, bedroeg op Curaçao f 255, op St. Martin f 331, op St. Eustatius f 246 en op Saba f 114.

Aan behoeftige personen, die door ouderdom of lichaamsgebreken niet in staat waren om in eigen onderhoud te voorzien en daarbij geheel onverzorgd waren, werden uitkeeringen gedaan tot de volgende bedragen: op Curaçao f 389, Aruba f 87, Bonaire f 118, St. Martin f 186, St. Eustatius f 153 en Saba f 96.

Onder de armen der verschillende godsdienstige gezindten op Curaçao werd bovendien nog verdeeld een som van f 1133,22, zijnde de zuivere opbrengst van het huis en erf n°. 6 aan de Werfstaat op Scharloo, dat door wijlen den heer Jacob Penso op Curaçao aan het bestuur der kolonie is vermaakt, met het doel om de opbrengst daarvan aan de algemeene armen ten goede te doen komen.

Sedert 1 Augustus is het heerenhuis door het bestuur der kolonie in huur genomen en bestemd tot inrichting voor de behandeling van lijders aan besmettelijke geslachtsziekten, tegen een huurprijs van f 600 's jaars.

Vanwege de Protestantsche gemeente op Curaçao. De ontvangsten en uitgaven van de kerkekas bedroegen onderscheidenlijk f 5423 en f 5325, die van het weezenfonds f 5401 en f 5242. Voor het onderhoud der Protestantsche weezen wordt jaarlijks een bijdrage van f 1500 uit de koloniale kas verleend.

Aan armenzorg en verdere ondersteuning van behoeftige gemeenteleden werd eene som van f 2155 besteed.

Aan buitengewone giften voor Protestantsche armen werd van het Mozes-Montefiore-fonds en van het Elias S. L. Maduro-Weldadigheidsfonds een bedrag van f 110 ontvangen.

Vanwege de Roomsch-Katholieke gemeente op Curaçao. Op 1 Januari waren in de weesinrichting te Welgelegen aanwezig 55 meisjes; 1 heeft in den loop van het jaar de inrichting verlaten, zoodat er op 31 December aanwezig waren 54 meisjes.

In de weesinrichting te Santa Rosa waren op 1 Januari aanwezig 42 jongens; 7 hebben de inrichting gedurende het jaar verlaten, zoodat er op 31 December 35 jongens aanwezig waren.

Ofschoon er meer dan 20 aanvragen tot opneming waren ingekomen, konden door de stijging van de prijzen der eerste levensbehoeften en van kleederen niet meer weezen worden opgenomen. Het bedrag van f 4700 voor de verpleging der weezen toegestaan, is daarom met f 1000 verhoogd.

Eene vergrooting van het meisjesweeshuis wordt zeer gewenscht en noodzakelijk geacht.

Vanwege de Israëlitische gemeenten.

I. Nederlandsch-Portugeesch-Israëlitische gemeente: de armen en weezen werden met f 3886 bedeeld. Ten behoeve van de weezen keerde de koloniale kas een bijdrage van f 500 uit.

II. Nederlandsch-Hervormd-Israëlitische gemeente: het armenfonds bedroeg op 31 December f 7641; de inkomsten der gemeente waren f 4325 en de uitgaven f 4282, zoodat er f 43 meer werd ontvangen dan uitgegeven.

Voogdijraden. Curaçao. Twee zaken werden gedurende dit verslagjaar aangebracht, een ervan zeer onvolledig; aan eene uitnoodiging om nadere gegevens te verstrekken werd geen gevolg gegeven, zoodat zij niet in behandeling kon worden genomen. De andere betrof het verzoek van een natuurlijken vader om de natuurlijke moeder van zijne twee minderjarige, door haar erkende kinderen, wegens onbehoorlijk gedrag, uit de voogdij te ontheffen. Na eenigen tijd deelde deze vader mede, dat het gedrag der moeder in zooverre was verbeterd, dat ingrijpen door den raad voorshands onnoodig werd geacht.

De door den raad gedane pogingen om den in Nederland vertoevenden, in het laatste verslag bedoelden vader, er toe te brengen om zijne uitkeeringen ten behoeve van vrouw en kinderen voort te zetten, werden met goeden uitslag bekroond. De raad bleef derhalve evenals in 1915 zijne bemiddeling daartoe verleenen.

Den raad ontviel door den dood het lid M. H. J. Bosch van Loenen; in de opengevallen plaats werd voorzien door de benoeming van den heer W. van den Brink.

Drie vergaderingen werden in dit verslagjaar gehouden, n.l. twee gewone en een buitengewone.

Naar aanleiding van de bij Koninklijk besluit, dd. 25 April 1916, n°. 108, in het Burgerlijk Wetboek der kolonie Curaçao gebrachte wijziging en aanvulling, besloot de raad om in Maart/April 1917 in een paar ter plaatse verschijnende bladen — ook in de landstaal — een bekendmaking te plaatsen, ten einde in het bijzonder de aandacht van het publiek te vestigen op art. 17 van dat Koninklijk besluit.

Tot naleving van het bepaalde bij art. 18 van het Reglement van den voogdijraad werden de daarin vermelde afdeelingen uit den raad voor het jaar 1917 gekozen.

De raad deed geene uitkeeringen en ontving er ook geene ingevolge de artt. 368*g*, 368*h* en 425*c* van het Burgerlijk Wetboek.

Aruba. De voogdijraad heeft geen vergaderingen gehouden. Voor beschouwingen omtrent den aard der werkzaamheden van deze instelling wordt naar het vorige verslag verwezen.

Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba. Omtrent de werkzaamheden van de voogdijraden op deze eilanden zijn geen bijzonderheden te vermelden.

H.

BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

In he P. B. n°. 37 is afgekondigd de verordening van 28 September 1916, houdende nieuwe bepalingen betreffende de koepokinenting. Deze verordening trad in den loop van 1917 in werking.

De Geneeskundige Raad vergaderde zeven malen.

De raad reikte, na afgenomen examens, acht akten van bevoegdheid uit, t.w. vier als vroedvrouw, drie als hulp-apotheker, en een als geneeskundige.

Tot leden van den raad werden benoemd de heeren H. A. de Casseres, H. Ferguson, P. Vierhout en mr. W. Ch. de la Try Ellis, en tot plaatsvervangende leden de heeren J. H. M. Ellis, M. C. Henriquez en C. A. Zeppenfeldt.

De leergang tot opleiding van vroedvrouwen is met 1 Juni afgesloten, nadat aan de 4 leerlingen, welke dien volgden, einde Mei een getuigschrift als vroedvrouw was uitgereikt.

Aan het plan om in het 5de district een leergang te openen kon voorloopig geen gevolg worden gegeven, daar de geneesheer in dat district de landstaal niet genoegzaam machtig was.

Na vervulling van zijne opdracht om den gezondheidsdienst in de kolonie in te richten, vertrok de adviseur voor den openbaren gezondheidsdienst, dr. Th. G. den Houter, op 12 Maart 1917 over Paramaribo naar Nederland. Aan het hoofd van dien dienst kwam dr. N. Waterman te staan.

De maatregelen, welke Dr. den Houter als uitkomst van zijn onderzoek heeft aanbevolen, zullen vermoedelijk in den loop van 1917 en van het daarop volgend jaar in toepassing kunnen worden gebracht na de totstandkoming van de vereischte wettelijke voorschriften. — Intusschen is reeds eene kliniek geopend voor de behandeling van lijders aan geslachtsziekten.

Bij het onderzoek der apotheken bleek, dat de toestand over het algemeen niet ongunstig was, alhoewel bij de meeste kleine afwijkingen werden gevonden, ten deele veroorzaakt door den Europeeschen oorlog en het daarmede samenhangend uitvoerverbod.

Ingeënt werden 1313 personen.

Het saldo in kas van het Parc-vaccinogène bedroeg op 31 December f 919,84[5], waarvan f 800 ter Curaçaosche Hypotheekbank belegd is.

De heer Th. J. Gaerste werd gedurende den verloftijd van den heer E. J. Leckie, tijdelijk gouvernements-geneeskundige in het 4de en 5de district, belast met de waarneming van diens

werkzaamheden. Na het overlijden van den heer Leckie op 4 Mei 1916, werd de heer Gaerste eervol van die opdracht ontheven en de heer L. C. J. Nunes tijdelijk belast met de waarneming van de voormelde betrekking. Deze geneeskundige vertrok in October naar St. Martin om de plaats van den gouvernements-geneeskunde C. A. Shaw, die met verlof naar Canada was vertrokken, tijdelijk in te nemen. In de plaats van den heer Nunes werd de heer C. J. Polak tijdelijk met diens werkzaamheden in het 4de en 5de district belast.

De heer J. Morgan Griffith, gouvernements-geneeskundige op St. Eustatius, keerde 14 Mei van verlof terug.

Burger- of St. Elisabeth-Gasthuis op Curaçao. In deze inrichting waren werkzaam 5 geneesheeren en 43 pleegzusters. Het aantal lijders bedroeg op 1e Januari 161, in den loop van het jaar werden opgenomen 1124, tezamen 1285 verpleegden. Van deze herstelden 969 en overleden 142, zoodat op 31 December 174 personen onder verpleging waren.

Krankzinnigengesticht op Curaçao. Op 1e. Januari waren aanwezig 131 verpleegden, t. w. 63 mannen en 68 vrouwen. [1])

[1]) In het vorige verslag is bij vergissing 62 mannen en 69 vrouwen opgegeven.

In den loop van het jaar werden ter verpleging opgenomen 74 lijders, nl. 38 mannen en 36 vrouwen en ontslagen 25 mannen en 25 vrouwen; 27 mannen en 12 vrouwen overleden, zoodat op 31 December aanwezig waren 116 lijders, t. w. 49 mannen en 67 vrouwen.

Het grootste getal verpleegden bedroeg 138, het kleinste 116. Het aantal verpleegdagen was 47 205.

De uitgaven beliepen f 27 393 tegen f 22 678 in 1915.

Melaatschengestichten in de kolonie. Het getal verpleegden in het gesticht op Curaçao bedroeg op 1 Januari 12, nl. 6 mannen en 6 vrouwen, terwijl 1 lijderes, die onder toezicht was, in den loop van het jaar onder de verpleegden werd opgenomen. Een andere lijderes kwam onder toezicht en een mannelijke lijder werd onder de verpleegden opgenomen, zoodat op 31 December in dit gesticht aanwezig waren 15 verpleegden, t. w. 7 mannen en 8 vrouwen, waarvan één onder toezicht.

In het gesticht op St. Eustatius werd 1 lijderes uit Saba opgenomen, zoodat het getal verpleegden op 31 December daar 7 [1]) bedroeg, nl. 3 mannen en 4 vrouwen.

De uitgaven voor de gestichten bedroegen: op Curaçao f 4203 en op St. Eustatius f 1509, tegen onderscheidenlijk f 2868 en f 1085 in 1915.

[1]) Van deze 7 verpleegden hebben 6 lepra en 1 elephantiasis.

I.

ONDERWIJS.

In het P. B. no. 42 is afgekondigd het besluit van 7 November 1916 tot wijziging van artikel 4, afdeeling V, van het besluit van 26 Augustus 1907 (P. B. no. 26) tot uitvoering van de verordening, regelende het onderwijs in de kolonie Curaçao.

De voorschriften voor de aanteekening van het schoolbezoek en de berekening van het cijfer van het schoolverzuim voor de openbare en voor de landsbijdragen genietende bijzondere scholen in de kolonie, vastgesteld bij G. B. dd. 18 September 1915, no. 820, traden op 1 Januari in werking.

Bij G. B. van 11 December 1916 no. 968 werd eene voorbereidende of fröbel-klasse voor jongens en meisjes aan de Wilhelmina-school op Curaçao verbonden.

Ten aanzien van den algemeenen toestand van het onderwijs kan het volgende worden gemeld:

§ 1. *Schooltoezicht.* In de wijze, waarop dit wordt uitgeoefend kwam geen verandering.

Gedurende het verlof van den inspecteur voor het onderwijs trad het hoofd der Hendrik-school tijdelijk als zoodanig op. De waarnemend inspecteur maakte een inspectiereis naar Aruba en Bonaire.

De inspecteur maakte tijdens zijn verblijf in Nederland de voorbereidende studiën, die reeds vóór zijn optreden noodig geoordeeld waren. Hem werd daartoe 2 maanden verlofsverlenging verleend. Voor nadere bijzonderheden omtrent deze studie-opdracht zij verwezen naar bijlage **K**.

Op 1 November heeft de inspecteur zijn ambt in de kolonie weder aanvaard.

§ 2. *Openbaar onderwijs.*

a. Scholen. Het aantal openbare scholen in de kolonie onderging geen verandering.

Tegen betaling werd alleen op de hoofdplaats van het eiland Curaçao meer uitgebreid lager onderwijs gegeven: aan jongens op de Hendrik-school, aan meisjes op de Wilhelmina-school. De beide scholen werden bezocht door 240 leerlingen. Voor 45 dezer leerlingen werd geheele vrijstelling van de betaling van schoolgeld verleend, terwijl voor 23 andere het schoolgeld verminderd werd.

Op het middendeel van het gebouw der Wilhelmina-school weder drie frissche lokalen opgetrokken. Gedurende den verbouw der school werden de 9 klassen ondergebracht in het gymnastieklokaal der Hendrik-school (4) en in de benedenlokalen van de loge „de Vergenoeging" (5). Een gevolg hiervan was, dat de meisjes in dien tijd geen gymnastiekonderricht ontvingen. Aan de jongens werd dit in het gymnastieklokaal der kazerne gegeven.

De speelplaats der Wilhelmina-school werd tegelijkertijd uitgebreid en een deel ervan overdekt, daar dit meer in het bijzonder bestemd is voor de voorbereidende of fröbel-klasse, die begin Januari 1917 geopend is.

De vakken aan de Emma-school op Curaçao en aan de scholen op de andere eilanden bleven dezelfde. Op de bovenwindsche eilanden werd een proef genomen met een geheel nieuwe indeeling der leervakken over de verschillende klassen, waarbij het mogelijk is in alle leerjaren Engelsch te onderwijzen. Tijdens het bezoek van den inspecteur voor het onderwijs aan die eilanden in 1915 heeft hij daaromtrent besprekingen met de plaatselijke schoolcommissiën, de onderwijzers en verscheidene particulieren gehad. Omtrent den uitslag kan nog niets gemeld worden, daar de proef ten minste eenige jaren moet doorwerken.

b. Onderwijskrachten. Het aantal veranderingen is in het afgeloopen jaar belangrijk grooter geweest dan in het vorige. Was het in 1913, 1914 en 1915 vooral de Hendrik-school op Curaçao, die van de groote wisselingen onder de onderwijskrachten te lijden had, in 1916 was deze school minder in de veranderingen betrokken. In bijlage **L** wordt een overzicht der voornaamste veranderingen gegeven, waaruit blijkt, dat de meeste in den loop van het jaar plaats grepen, dus meer stoornis in den geregelden gang van zaken brachten, dan voor het verkrijgen van een beteren toestand gewenscht is. Het was niet steeds mogelijk gedurende de langere of kortere verloven der leerkrachten, deze door geschikte personen te vervangen, waardoor tot schade van de vorderingen klassen vereenigd moesten worden.

c. Leerlingen. Het aantal leerlingen bleef op de Hendrik- en op de Wilhelmina-school het geheele jaar bijna gelijk; op de Emma-school daalde het van 134 in Januari 1916 tot 112 in December. Het gezamenlijk aantal leerlingen der openbare scholen op Curaçao steeg tot 352.

Gedrag en ijver dier leerlingen waren over het algemeen voldoende.

Het schoolverzuim was op Curaçao belangrijk hooger dan in de beide voorafgaande jaren. Dit moet voor alle scholen worden toegeschreven aan:

1o. het heerschen van kinkhoest, vooral onder de jonge kinderen;

2o. de zware regens in October en vooral in November.

Voor de Emma-school moet nog als derde oorzaak vermeld worden: weinig belangstelling van de zijde van ouders of verzorgers, waardoor het voorkomt, dat, bij aandringen op getrouwer schoolbezoek van den kant der onderwijzers, de kinderen maar t'huis worden gehouden.

Omtrent het aantal leerlingen der scholen op de andere eilanden en het schoolverzuim aldaar zijn weinig bijzonderheden te melden. Meermalen is in de tweede helft van het jaar het schoolbezoek beduidend slechter geweest dan in het begin. De proef met één schooltijd op St. Eustatius (van 8—1 uur) wordt voortgezet. De openbare school op Bonaire zag het aantal leerlingen vrijwel gelijk blijven; het aantal schommelde tusschen 25 en 37; het schoolverzuim verminderde er.

Op de Hendrik-school werd door de leerlingen op 14 postspaarbankboekjes f 96.55 ingelegd.

d. Uitkomsten van het onderwijs.

I. *Meer uitgebreid lager onderwijs.* Op de Hendrik-school werden 35 leerlingen of 24 pct. niet tot een hoogere klasse bevorderd; op de Wilhelmina-school waren er 18 of bijna 19 pct., die niet geschikt geacht werden het onderwijs in de volgende klasse te volgen.

Aan slechts één der 6 leerlingen, die de 9de klasse der Hendrik-school tot het einde volgden, werd een getuigschrift voor „voldoend" volbrachte studie (het laagste van de drie, die uitgereikt worden) afgegeven. Van de 5 andere leerlingen zal 1 de 9de klasse opnieuw volgen, terwijl 3 hunner tot den leergang in boekhouden, handelsrekenen en handelscorrespondentie zijn toegelaten.

Daar de 4 leerlingen der 9de klasse van de Wilhelmina-school nog een jaar onderwijs aan die school zullen ontvangen, is aan de drie, die aan de gestelde eischen voldeden, geen getuigschrift uitgereikt. In het nieuwe schooljaar zullen deze 4 leerlingen een afzonderlijke klasse vormen; hetgeen zonder uitbreiding van leerkrachten mogelijk is door de vereeniging van de 2de en 3de klasse, die beide weinig leerlingen tellen, onder een onderwijzeres.

De hoofden der beide scholen en ook de inspecteur voor het onderwijs hebben in de maand December een uitvoerig onderzoek ingesteld naar de vorderingen in eenige der voornaamste vakken in verschillende, en vooral in de hoogere, klassen der beide scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs. De uitkomsten van dit onderzoek waren in vele opzichten gunstiger dan op het einde van 1914, toen een dergelijk onderzoek in de achtste en negende klasse der Hendrik-school plaats vond. De door den inspecteur verkregen uitkomsten stemden meestal geheel overeen met die, waartoe de hoofden over die klassen en vakken waren geraakt, maar weken nog al eens belangrijk af van het oordeel (in cijfers uitgedrukt op de rapporten van het derde kwartaal) van de klasse-onderwijzers, een oordeel, dat gewoonlijk te gunstig was, omdat te veel rekening werd gehouden met het werk, dat in het kwartaal geleverd was en de lessen, die geleerd waren, en niet of te weinig met de daardoor verworven kennis, terwijl ook meermalen genoegen genomen werd met volstrekt onvoldoend werk. Dat dit oordeel te gunstig was, bleek den inspecteur voorts door o. a. het rekenwerk en de Engelsche opgaven, in de 5de klasse der Hendrik-school opgegeven, te laten maken in de 5de klasse der Emma-school, waar de onderwijzer steeds met twee klassen werkt en de leerlingen maar één jaar Engelsch onderricht hadden genoten. Voor beide vakken werd daar beter werk geleverd.

Het opgegeven werk was steeds ontleend aan de leerstof in de klasse behandeld, zoodat verwacht mocht worden, dat, bij degelijke behandeling, die leerstof het eigendom der leerlingen was geworden. Voor de hoogste klassen was gelijksoortig werk genomen, waarvan de onderwijzer, die het vak voor zijn rekening had, telkens vooraf verklaard had, dat dergelijke stof behandeld was.

In vele klassen der Hendrik-school was de uitslag teleurstellend, al was voor enkele vakken, vergeleken met 1914, vooruitgang te bespeuren, en wel meestal in die klassen, waar de onderwijzer zich houdt aan de ter verbetering van den toestand gegeven voorschriften en de geschiktheid bezit om de hem toevertrouwde vakken te onderwijzen. Waar die geschiktheid ontbreekt, falen de beste voorschriften.

In vele opzichten voldeed het werk, geleverd door de leerlingen der Wilhelmina-school, aan de eischen, die gesteld mogen worden. De vier leerlingen der hoogste klasse maakten een deel van het in 1916 in Nederland door de vereeniging voor M. U. L. O. voor het examen ter verkrijging van haar diploma A opgegeven werk voldoende of ruim voldoende.

Dat de uitslag op de meisjesschool zooveel beter zou zijn, mocht verwacht worden, omdat de algemeene toestand dier school al jaren lang voldoende is geweest. Dit was met de Hendrik-school niet het geval. De fouten, genoemd in het verslag over 1914, zooals:

a. gemis aan vaardigheid bij de leerlingen om zich in het Nederlandsch zoowel mondeling als schriftelijk uit te drukken;

b. te weinig practijk van het Nederlandsch in de school (in de rustpoozen en op de speelplaats mocht de volkstaal gesproken worden);

c. geen voldoende aansluiting tusschen de klassen (o. m. het gevolg van het bevorderen van niet geschikte leerlingen en van het niet afwerken van het leerplan gedurende eenige jaren);

d. te weinig of in 't geheel geen voor de lagere klassen beschikbare in het moederland opgeleide krachten,

zijn van dien aard, dat zij niet in enkele jaren kunnen worden overwonnen, vooral niet, wanneer in aanmerking wordt genomen, dat daarbij, blijkens het verslag van 1915, nog twee andere factoren tegenwerken:

1°. de ongeschiktheid van een deel der leerkrachten om onderwijs te geven, dat voldoet aan de eischen, die aan het onderwijs op een negenklassige M. U. L. O.-school zoowel door het schooltoezicht als door de ouders mogen worden gesteld, hetgeen bij sommigen voortvloeit uit gemis aan practijk, bij anderen uit gebrek aan aanpassingsvermogen aan de eischen, die de school stelt en die met de in Nederland gestelde verschillen, en bij weer anderen zich uit in te veel zelfwerkzaamheid der onderwijzers, waardoor die der leerlingen niet wordt bevorderd;

2°. het voor sommige klassen overladen leerplan.

Ten einde verbetering aan te brengen, is naar aansluiting der klassen gestreefd, die voor de lagere klassen bijna bereikt is. Een betere leerwijze voor Nederlandsch is ingevoerd: in de lagere klassen wordt in de eerste plaats aandacht aan het spreek- en leesonderwijs geschonken. Ook is voor Engelsch een andere leerwijze in gebruik genomen, omdat dit vak — de eerste der vier talen, die naast het Nederlandsch onderwezen moeten worden — zeer slechte uitkomsten vertoonde door den weinigen samenhang, die er tusschen de gebruikte leerboeken bestond. In de hoogere klassen moest voor die vakken nog grootendeels van de oude leerboeken gebruik worden gemaakt, omdat het bezigen van nieuwe groote verwarring zou stichten. Een geheele omwerking van het leerplan zal echter eerst kunnen geschieden wanneer over betere krachten kan worden beschikt.

Ondanks de voor het Engelsch in de 4de en 5de klasse ingevoerde nieuwe leerwijze, waren de uitkomsten in beide klassen slecht, zoodat in de nieuwe 6de klasse een boekje opnieuw geheel moest worden doorgewerkt. Dat hier de schuld niet bij de boekjes moet gezocht worden, is duidelijk:

1°. omdat in de 5de klasse der Emma-school, waar er minder uren zijn uitgetrokken, dezelfde boekjes met gunstiger uitslag zijn doorgewerkt;

2°. omdat vele bijzondere scholen op Curaçao er reeds vóór 1916 goede uitkomsten mede verkregen, hetgeen juist de reden geweest is tot invoering van die leerwijze op de Hendrik-school.

Het is gebleken, dat vooral het leerplan voor de 6de en 7de klasse overladen was, omdat onderscheidenlijk Fransch en Duitsch, als nieuwe vakken, een groot aantal uren ten koste der andere in beslag namen. Dat leerplan zal zoodanig worden gewijzigd, dat met het onderwijs in die talen een jaar later zal worden begonnen, terwijl in 1917 overwogen zal worden of één of beide genoemde talen van het leerplan zullen moeten verdwijnen, dan wel of de leerstof op andere wijze ingedeeld zal kunnen worden om betere uitkomsten te verkrijgen.

Op beide scholen laat het onderwijs in de voor de leerlingen belangrijke Spaansche taal te wenschen over. Zoowel de onderwijzer als de beschikbare leerboeken zijn daarvan de oorzaak.

De uitkomsten in de lagere klassen der Wilhelmina-school zijn, hoewel in het algemeen voldoende, toch van dien aard,

dat ernstig overwogen zal moeten worden, of met de beschikbare, meestal in Curaçao opgeleide, krachten het onderwijs op die school in de toekomst op peil te houden is.

II. *Lager onderwijs.* Op de Emma-school op Curaçao is er een gunstige omkeer in het onderwijs in de laagste klasse waar te nemen; de tweede klasse is, ook door het verlof van ongeveer 3 maanden van de onderwijzeres, niet op behoorlijk peil gekomen. De uitkomsten in de middelklassen zijn slechts matig te noemen, de netheid laat zeer veel te wenschen over; in de beide hoogste klassen waren zij voldoende, hetgeen o. m. blijkt uit het feit, dat drie leerlingen, die de zesde klasse doorloopen hebben, begin 1917 tot dezelfde klasse der M.U.L.O.scholen zijn toegelaten. Het rekenen was in beide klassen iets minder dan in 1915, het Engelsch belangrijk beter.

Omtrent de openbare school op Aruba valt mede te deelen, dat over 't algemeen het schriftelijk werk niet netjes genoeg is, in de lagere klassen het lezen te wenschen overlaat en bij het rekenen geen juiste getalbegrippen worden aangebracht. De middelklassen zijn voldoende en enkele vakken in de hoogste klassen mogen vrij goed genoemd worden.

De uitkomsten van het onderwijs in de laagste klassen der openbare school op Bonaire zijn onvoldoende; dat is te wijten aan de vereeniging van drie leerjaren in één hand, slechte aanwending der leermiddelen en te veel gebruik maken van de volkstaal. De vorderingen der hoogere klassen zijn tamelijk, doch de netheid van het werk laat te wenschen over.

De verslagen der plaatselijke schoolcommissies op de bovenwindsche eilanden melden geene bijzonderheden omtrent de verkregen uitkomsten op de scholen aldaar. De hoofden der scholen noemen haar bevredigend of tamelijk bevredigend.

§ 3. *Bijzonder onderwijs.*

a. Scholen. Het aantal en de aard der scholen van het Apostolisch Vicariaat veranderden niet.

De school voor gewoon lager onderwijs voor jongens en meisjes (zusterschool) te Montagne op Curaçao werd uitgebreid tot eene met zes schoolvertrekken, doordat van het nieuwe schoolgebouw drie modern ingerichte vertrekken gereed kwamen. De jongensschool op Pietermaai onderging eene kleine verandering, waardoor de opgang naar de bovenvertrekken verbeterde. De school te Westpunt op Curaçao onderging eenige verbetering door de verdeeling van een te groot schoolvertrek in twee kleinere, waardoor in de beide klassen rustiger les gegeven kan worden dan vroeger.

Er zijn 23 kostelooze scholen; aan 3 dezer (de school te Philipsburg op St. Martin, de jongensschool te Oranjestad op Aruba en de meisjesschool aldaar) zijn vervolgklassen verbonden, waar tegen betaling vakonderwijs in eenige M. U. L. O. vakken gegeven wordt. Aan twee scholen op Curaçao wordt bovendien tegen betaling van schoolgeld meer uitgebreid lager onderwijs gegeven. De vakken op al deze scholen bleven dezelfde. Op de bovenwindsche eilanden werd een dergelijke verandering in de roosters gemaakt als op de openbare scholen om het onderwijs in het Engelsch in alle klassen mogelijk te maken. Op die scholen is ook het leesstelsel van Doumen-Reijnders in gebruik genomen.

b. Onderwijskrachten. De veranderingen onder de onderwijskrachten waren talrijker dan vroeger. Hoewel meerendeels aan het begin van het jaar plaatsvindend en dus niet zoo storend, moeten de verplaatste krachten toch telkens de nieuwe klassen leeren kennen, zoodat stoornis niet buitengesloten is. Deze verplaatsingen geschiedden gedeeltelijk, omdat sommige scholen meer krachten vorderden door toeneming van het getal leerlingen, en voor een ander deel wegens vertrek, ziekte of overlijden van leerkrachten. Uit Nederland kwamen December 1915 twee zusters Dominicanessen voor de scholen op Aruba, waardoor begin Januari de school te Sabaneta door deze orde van de zusters Franciscanessen werd overgenomen. Voor den aard der verdere veranderingen wordt verwezen naar bijlage L; voor den uitslag der afgelegde examens naar bijlage M.

Aan vijf kweekelingen op Curaçao en drie op Aruba werd de verklaring uitgereikt, bedoeld in artikel 6, onder 1 *b*, der onderwijsverordening; twee op Bonaire voldeden niet aan de eenvoudige eischen voor het verkrijgen van deze verklaring gesteld.

c. Leerlingen. Het aantal leerlingen der verschillende scholen bleef vrij wel onveranderd; Aruba vertoont een vrij groote stijging; wat Curaçao betreft, staat tegenover een niet onbelangrijke vermeerdering op de St. Vincentius-school aan de Overzijde een tamelijke vermindering op de scholen te Santa Maria en Willebrordus. Dit jaar moest vooral wegens ziekte een betrekkelijk grooter aantal leerlingen afgeschreven worden dan vorige jaren.

Het verzuim op de scholen buiten Willemstad was groot tengevolge van den slechten toestand der wegen na de regens van October en November, daar de leerlingen vaak op grooten afstand wonen. Het betrekkelijk schoolverzuim is voor vele scholen iets lager dan in 1915, maar voor andere is het volstrekte verzuim vrij hoog.

Op de buitenscholen van Aruba heeft zich het verschijnsel voorgedaan, dat de schoolbevolking in het begin van het schooljaar zoo sterk toenam, dat de klassen, vooral de lagere, overvol waren. Op één school steeg ze van 171 in 1915 tot 361 in Januari 1916. In den loop van het jaar verminderde dit tot 264 werkelijk schoolgaande kinderen; het gemiddeld aantal voor het schooljaar was 305.

Tegenover een vrij sterke daling van 't aantal leerlingen der jongensschool op Bonaire staat een stijging van de leerlingen der meisjesschool, die in de laagste klasse nog jongens heeft, zoodat tot schade van het onderwijs die klasse overvol zit.

Op de school op St. Eustatius gaat het aantal leerlingen achteruit.

Gedrag en ijver der leerlingen van de bijzondere scholen worden over 't algemeen bevredigend genoemd.

d. Uitkomsten van het onderwijs.

I. *Meer uitgebreid lager onderwijs.* De uitkomsten van het onderwijs op de beide scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs zijn, hoewel niet geheel gelijk en voor sommige klassen nogal uiteenloopend, bevredigend, — voor enkele klassen goed.

De groote invloed, dien het van de laagste klasse af stelselmatig verstrekt en aan de behoefte der school aangepast onderwijs in het Nederlandsch op de uitkomsten der andere vakken heeft, komt aan de jongensschool duidelijk uit. Het eensgezind streven der daaraan verbonden leerkrachten heeft daartoe niet weinig bijgedragen. De vorderingen in het zich mondeling en schriftelijk uitdrukken in het Nederlandsch zijn er grooter dan aan de meisjesschool, waar eerst vóór korten tijd de meer Nederlandsche richting bij het onderwijs in de lagere klassen is ingeslagen.

II. *Lager onderwijs.*

1. In het stadsdistrict van Curaçao. Bij de jongensschool aan de Overzijde, waarvan in het verslag over 1915 de uitkomsten goed genoemd werden, is men op den ingeslagen weg voortgegaan, d. w. z. van de eerste klasse af wordt het onderwijs bijna uitsluitend, verder in de meeste klassen geheel in het Nederlandsch gegeven. De invloed daarvan was gunstig op alle vakken en had ten gevolge, dat niet alleen in de hoogere klassen, maar o. a. in een tweede leerjaar eenvoudige vragen goed verstaan en beantwoord worden. In sommige klassen wordt heel goed gezongen; de vorderingen in het Engelsch waren voldoende.

De jongensschool op Pietermaai volgt het voorbeeld van de zooeven genoemde met goeden uitslag. Een goed deel van de gunstige uitkomsten van het onderwijs in de lagere klassen dier scholen moet toegeschreven worden aan het weglaten van het vak rekenen uit het leerplan voor de eerste klasse, waardoor tijd vrij komt voor het zoo hoog noodige spreek- en leesonderwijs.

De uitkomsten op de beide meisjesscholen zijn bevredigend, doch op beide niet gelijk en ook niet even gunstig in alle klassen. Zij bleven bij de jongensscholen achter. Dit mag niet te veel geweten worden aan het handwerkonderwijs en het hoedenvlechten onder schooltijd, want de meisjesscholen hebben voor de hoogste klassen geen Engelsch op het leerplan. De oorzaak van het verschil ligt in het meer gebruiken van de volkstaal in de lagere klassen, terwijl, wanneer ook op die scholen het eerste rekenonderwijs naar de tweede klasse verplaatst wordt, zeker meer vorderingen gemaakt zullen worden. Bovendien beschikken de jongensscholen naar verhouding over betere en jongere leerkrachten.

2. In de buitendistricten van Curaçao. Ook dáár zijn niet alle scholen en klassen gelijk. Daarvoor is er te veel verschil in leerkrachten, schoolbevolking en schoolbezoek.

Over de uitkomsten van het onderwijs in de buitenscholen moet milder geoordeeld worden, omdat de onderwijsverordening voor die scholen 80 leerlingen per leerkracht toelaat, terwijl deze leerkrachten, voor ten hoogste de helft, kweekelingen mogen

zijn en de andere helft de akte 4de klasse kan bezitten; hoogere bevoegdheid werd niet noodig geacht en de kweekelingen zijn meestal zonder toezicht zelfstandig werkzaam. Van vergelijking met een goede stadsschool kan daarom geen sprake zijn, maar de algemeene eischen, aan alle onderwijs te stellen, blijven — zelfs bij eene mildere beoordeeling — ook op de buitenscholen van toepassing. Aan die eischen nu voldoet het onderwijs buiten in vele opzichten niet, en het is daaraan toe te schrijven dat geen gunstige uitkomsten aan de scholen dáár verkregen worden. Op de meeste scholen wordt de grondslag verkeerd gelegd; ook wordt te weinig waarde gehecht aan aanschouwelijkheid en deze vervangen door van buiten leeren zonder begrijpen. De minder goede krachten, — om niet van slechte te spreken — bederven vaak in de lagere klassen veel, waaraan de betere krachten al haar tijd en ijver moeten besteden om ten slotte nog met eenige leerlingen, die meestal iets langer de school bezochten, uitkomsten te verkrijgen, waarover menigeen verwonderd staat, maar die niet kunnen gelden als algemeene uitkomsten. In de meeste scholen worden eenige van die leerlingen aangetroffen, maar de meerderheid der ingeschreven leerlingen komt niet zoo ver, omdat deze te oud op school komen, te lang in de lagere klassen zitten en te veel verzuimen. Het is duidelijk, dat bij die meerderheid het geleerde na het verlaten der school zeer spoedig geheel vergeten is. Hoe practischer dus het onderwijs in de lagere klassen wordt, des te meer kunnen die leerlingen, welke maar kort op school blijven, voor het leven meenemen. Sedert 1914 is er op de meeste scholen vooruitgang met het schrijven waar te nemen. Er wordt overal onderwijs in nuttige handwerken gegeven, bijna overal met goede uitkomsten, omdat practisch werk gemaakt wordt. De meisjes der hoogere klassen ontvangen ook onderwijs in het hoedenvlechten. Bij eenigzins ruimere opvatting van „nuttige handwerken" zou het hoedenvlechten daaronder gerangschikt kunnen worden.

Het voorschrift der onderwijsverordening, dat ook op de buitenscholen het onderwijs zooveel mogelijk in het Nederlandsch gegeven moet worden, eischt van sommige leerkrachten het bezigen van een taal, die zij niet voldoende kennen of gebruiken, maar die zij, bij juiste toepassing der voorgeschreven leerwijzen, steeds beter zouden leeren aanwenden. Zoodoende zouden hare leerlingen meer met het eenvoudige van de Nederlandsche taal vertrouwd raken, niet het Nederlandsch der spraakkunst, maar de levende taal.

Overtuigd, dat naar verbetering van het lees- en taalonderwijs moet worden gestreefd, hebben de zusters Franciscanessen, die op de scholen op Curaçao en Bonaire werkzaam zijn, zich in de Kerstvacantie van 1916 breedvoerig laten voorlichten omtrent de op de fraterscholen gevolgde leerwijze voor het Nederlandsch, in verband met de algemeen gebruikte leeswijze. Ook is, op verzoek van den inspecteur voor het onderwijs, besloten, zoowel in de stad als in de districten, in het eerste leerjaar geen rekenonderwijs te geven, waardoor een groote moeilijkheid voor de met zoo goed als geen ontwikkeling ter school komende buitenkinderen naar het tweede jaar verplaatst wordt en in het eerste jaar meer tijd beschikbaar is om spraak, oog, oor en hand te oefenen.

3. Op de andere eilanden. Omtrent de bijzondere scholen op de bovenwindsche eilanden vermelden de verslagen der plaatselijke schoolcommissiën geen bijzonderheden betreffende de uitkomsten van het onderwijs. Deze worden goed of bevredigend genoemd.

Volgens het verslag van den waarnemend inspecteur voor het onderwijs over zijn bezoek aan de scholen op Aruba voldoen de scholen te Oranjestad aan redelijke eischen; die in de buitendistricten echter niet. Ook dáár is dit toe te schrijven aan de groote klassen en de onvoldoend onderlegde leerkrachten in de lagere klassen, waar geen of weinig Nederlandsch gebruikt wordt. De onvoldoende voorbereiding in die klassen maakt het voor de enkele betere leerkrachten, in de hoogere klassen werkzaam, onmogelijk de vorderingen van het geheel op peil te brengen. En als tegenwerkende factor komt nog daarbij, dat een groot aantal leerlingen de school slechts tijdelijk bezoekt, waardoor de klassen een tijdlang overvol zijn.

Omtrent de Protestantsche school te Piedra-Plat valt weinig gunstigs mede te deelen. Het aantal leerlingen is gering, het schoolverzuim vrij groot. In de hoogste afdeeling kunnen eenige leerlingen werktuigelijk rekenen en lezen.

Zoowel de plaatselijke schoolcommissie als de waarnemend inspecteur noemen de uitkomsten van de R. K. jongensschool te Kralendijk op Bonaire bevredigend. Als de toestand op de twee scholen aldaar geregeld is, zullen beide er wel bij varen: de jongensschool, omdat zij naar eigen inzicht de grondslagen kan leggen, waarop zij moet voortbouwen, de meisjesschool omdat het eerste leerjaar niet langer overvol zal zijn.

§ 4. *Examens.* De examen-commissie hield zitting in de maanden Mei, Juni, November en December en examineerde 17 candidaten, waarvan er 13 slaagden. Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar bijlage **M.**

§ 5. *Normaallessen.* De leerlingen van de 4de klasse, die in 1915 bestond, waren in November van dat jaar niet zoover gevorderd, dat zij zich met eenige kans van slagen aan het examen voor de akte van bekwaamheid als onderwijzer 3de klasse konden onderwerpen, waarom ten behoeve van deze vier leerlingen de lessen nog tot December 1916 zijn voortgezet, terwijl een jongeling van St. Martin, die reeds in 1914 bovengenoemd examen zonder gunstig gevolg had afgelegd, tot het volgen dier lessen werd toegelaten. Eerst liet het zich aanzien, dat deze lessen een vijftal jeugdige onderwijskrachten zouden afleveren, maar door ziekte en andere oorzaken verdwenen achtereenvolgens de vier vrouwelijke leerlingen, die in 1912 begonnen waren, van de lessen en bleef alleen de mannelijke leerling over.

Deze onderwierp zich in November aan het examen en slaagde. Sedert Januari 1917 is hij tijdelijk op St. Martin in dienst gesteld.

In Januari 1916 werd een nieuw eerste leerjaar geopend met twee vrouwelijke leerlingen. Deze lessen moesten echter reeds in Juni gestaakt worden, omdat een leerling naar Aruba vertrok en de andere zich toen ook maar terugtrok.

§ 6. *Leergangen:*

I. *Herhalingsonderwijs.* Zoodanige leergang werd gehouden op Curaçao (aan de Emma-school), op Bonaire, op Aruba, en sedert 1 Augustus 1916 ook op St. Martin. Die op Aruba is tweejarig en voldoet goed. Op St. Martin werden 17 leerlingen ingeschreven, van wie 13 de lessen tot eind December bleven volgen. Het schoolverzuim was op die aan de Emma-school en op Bonaire zeer groot, zoodat die beide leergangen einde 1916 gesloten zijn om met nieuwe leerlingen weder te kunnen beginnen. Op Curaçao hebben zich 8, waaronder 4 meisjes, en op Bonaire 3 leerlingen, die een zesklassige school doorloopen hadden, aangemeld.

II. *Zeevaartkunde.*

a. Curaçao. Deze leergang bestond uit één klasse met 4 leerlingen, die zeer trouw de lessen volgden, ofschoon geen hunner oorspronkelijk plan had naar zee te gaan. In dit jaar werd getracht de verdere theoretische kennis aan te brengen volgens het in 1913 ontworpen en in 1915 door den inspecteur eenigszins gewijzigde leerplan. Door ziekte en verlof van den tijdelijken leider konden de lessen niet tot het einde van het jaar gegeven worden en werd reeds in den loop van November het voorgeschreven eindexamen afgenomen, waarbij uitsluitend onderzoek werd gedaan naar hetgeen op de lessen behandeld was. Al was het examen niet erg gunstig te noemen, zoo meende de examen-commissie toch aan de twee beste leerlingen, die bovendien ook hun wensch te kennen gegeven hadden naar zee te gaan, bij wijze van aanmoediging een getuigschrift te mogen uitreiken.

Voor bijzonderheden omtrent dit examen zij verwezen naar het verslag der examen-commissie als bijlage **N** opgenomen.

b. Saba. De leergang is met 7 leerlingen begonnen; gedurende 1916 zijn er 10 bij- en 8 afgeschreven, zoodat de leergang in 1917 met 9 leerlingen aanving.

III. *Boekhouden, handelsrekenen en handelscorrespondentie.* De leergang kon in 1916 op Curaçao niet geopend worden, wegens gebrek aan leerlingen. Voor een in 1917 te openen leergang hadden zich eind December 9 leerlingen aangemeld, van welke 7 geplaatst konden worden. De lessen zijn 8 Januari begonnen.

De bijlagen **O**, **P** en **Q** bevatten onderscheidenlijk een overzicht van het aantal leerlingen, eene opgave van de scholen, met gegevens omtrent leerlingen, schoolverzuim, leerkrachten en bijdragen, alsmede een overzicht van het aantal leerkrachten, aan de scholen in de kolonie werkzaam.

J.

LANDSGEBOUWEN EN OPENBARE WERKEN.

De voornaamste door het Departement van Openbare Werken verrichte werkzaamheden waren de volgende:

§ 1. *Algemeen onderhoud en herstelling.*

I. *Landsgebouwen, enz.* Behalve het gewoon onderhoud van de gebouwen en vestingwerken, waaronder te rekenen kleine herstellingen aan metsel-, hout- en verfwerken, daken, hang- en sluitwerk enz., benevens witten, teeren en dergelijke, zijn aan de landsgebouwen de noodige herstellingen en verbeteringen aangebracht. Voor het gouvernementshuis en voor verschillende kantoren, scholen en politieposten werden meubels en andere benoodigdheden aangemaakt, hersteld en aangekocht.

II. *Straten, wegen, kaden en riolen.* Aan de straten, wegen, kaden en riolen (onder de laatste te verstaan de open goten langs de wegen) in het stadsdistrict en aan de wegen in de buitendistricten werden de gewone onderhoudswerkzaamheden en herstellingen verricht. Van de zware en aanhoudende regens in de laatste maanden van het jaar hadden de wegen in de buitendistricten veel te lijden, zoodat voor het onderhoud van deze wegen meer moest worden besteed, dan daarvoor beschikbaar was gesteld.

§ 2. *Waterverschaffing.*

I. *Putten.* Een put, aanwezig op de aangekochte gronden van Pannekoek in het 5de district, is als landsput ingericht. Bovendien werd een nieuwe put op deze gronden gedolven ter verkrijging van water voor den dam-aanleg. Deze put is op een zoodanige plaats gedolven, dat hij van veel nut zal zijn voor de huurders van landsgronden, die zich in den omtrek vestigen. Beide putten leveren goed drinkwater op.

Verder werden de putten met hunne bedekkingen onderhouden en de werktuigen tot opvoer van water, zooveel noodig, vernieuwd.

II. *Dammen.* Met den stelselmatigen damaanleg in het 5de district werd voortgegaan. In het geheel werden 45 dammen met eene gezamenlijke lengte van 1996 M. en eene gemiddelde lengte van 44 M. op de landsgronden Dokterstuin, Pannekoek Barber en den daarnaast gelegen landsgrond aangelegd. Deze damaanleg strekte zich uit over eene oppervlakte van 250 H.A. landsgrond.

Voortdurend gebrek aan werkvolk maakte het onmogelijk het werk met de gewenschte kracht voort te zetten en is oorzaak van het onverwerkt blijven van bijna de helft van het beschikbare bedrag.

Na het einde van den regentijd had, evenals in de laatste jaren, de schouw der bestaande dammen plaats; deze werden, waar noodig, hersteld.

§ 3. *Baggerwerken, enz.*

Het Rifwater en het Waaigat, zoomede een gedeelte van de St. Anna-baai, werden door baggeren met den beugel zooveel mogelijk schoongehouden.

Voorts geschiedde het gewoon onderhoud van de bruggen over het Rifwater.

De baggerwerktuigen, benevens de vlotten, ponten en boeiën werden in goeden staat gehouden.

§ 4. *Verlichting, seinposten, enz.*

Er werd gezorgd voor eene behoorlijke bediening van de seinposten, van den vuurtoren, de havenlichten en de lichtboei aan de St. Annabaai, van de vuurtorens aan Curaçao's noordwestpunt en op Klein-Curaçao, van den Willemstoren en van den vuurtoren te Boca Spelonk op Bonaire, zoomede van het licht te Cerro Colorado op Aruba.

Door gebrek aan acetyleengas, tengevolge van de ongeregelde verbindingen met het buitenland in deze ongewone tijden, kon de lichtboei aan de St. Annabaai niet doorloopend verlicht worden.

Geregeld toezicht werd gehouden op het beheer der landsregenbakken, het verstrekken van water en het schoonhouden der kantoorgebouwen.

§ 5. *Verbetering van de haven van Curaçao.*

Het verbeteringswerk vordert regelmatig, doch langzaam. Evenwel laat het zich nog steeds aanzien, dat de werken tegen het einde van 1917 zullen worden voltooid.

Met het Hayward-baggervaartuig werd in het verslagjaar opgebaggerd 4789 M³. stof, waarvan 1607 M³. aan de westzijde en 3182 M³. aan de oostzijde van den havenmond.

Met het oude baggerwerktuig werd verwijderd 2147 M³. stof, waarvan 1435 M³. aan de westzijde en 712 M³. aan de oostzijde van den havenmond.

Het voor enkele dagen ingehuurde baggerwerktuig van de Curaçaosche Handel-Maatschappij baggerde 94 M³. stof aan de westzijde van den havenmond.

In het geheel werd opgebaggerd 7030 M³. stof, waarvan 3136 M³. aan de westzijde en 3894 M³. aan de oostzijde van den havenmond.

Volgens de peilingen, welke van 26—31 December werden verricht, werd in het verslagjaar in het geheel uit het gewenschte profiel 7544 M³. stof verwijderd, waarvan 4692 M³. aan de westzijde en 2852 M³. aan de oostzijde van den havenmond.

Op 1 Januari 1917 moest volgens deze peilingen nog verwijderd worden 4 889 M³. stof, waarvan 3 764 M³. aan de westzijde en 1 125 M³. aan de oostzijde van den havenmond.

De havenverbetering was op dat tijdstip zoover gevorderd, dat men eene vaargeul had van 70 M. (zeventig meter) breedte bij eene diepte van 9 M. (negen meter) onder Cur. peil.

§ 6. *Verdere werkzaamheden.*

Op de Wilhelmina-school werd eene verdieping geplaatst, terwijl ten behoeve van het fröbel-onderwijs ook eene overdekte speelplaats bij de school werd opgetrokken. De voor de uitbreiding van de school benoodigde meubelen werden aangemaakt.

Het huis n°. 6 aan de Werfstraat, door mevrouw de weduwe Jacob Penso aan de kolonie Curaçao geschonken om te worden verhuurd en uit de zuivere opbrengst daarvan eene uitkeering tot het volle bedrag dier opbrengst aan de armen der verschillende gezindten op Curaçao te doen, werd ingericht tot behandeling van besmettelijke geslachtsziekten; de voor dit gebouw benoodigde meubelen werden aangemaakt.

Een gedeelte van het gele-koorts-hospitaal werd ingericht voor de verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten (andere dan geslachtsziekten).

De waterplassen te Monte Berde werden in het belang van de volksgezondheid leeggepompt en leeggehouden.

De weerkundige waarnemingen zijn geregeld geschied en maandelijks openbaar gemaakt.

Op het gebruik van de op Curaçao aanwezige stoomketels en op het onderhoud van de Koningin Emma- en de van den Brandhof-brug werd toezicht gehouden.

Overigens werd bij de aanschaffing van bouwstoffen voor de eilanden buiten Curaçao, hulp verleend.

K.

POSTERIJEN, TELEGRAFIE EN TELEFONIE.

De koers, waartegen de uit de kolonie Curaçao naar Nederland en de kolonie Suriname te verzenden postwissels worden afgegeven is herhaaldelijk gewijzigd en laatstelijk vastgesteld op $101^1/_4$ %. — Vgl. de in de P. B. n°s. 1, 2, 6, 11, 16, 22 en 40 opgenomen besluiten van 24 en 25 Januari, 25 Februari, 23 Maart, 14 April, 26 Mei en 17 October 1916, houdende wijziging van het besluit van 6 December 1907 (P. B. n°. 46), ter uitvoering van het Koninklijk besluit van 29 Mei 1892 n°. 39 (P. B. n°. 21.)

Met ingang van 1 October 1916 zijn de frankeerzegels van 15, $22^{1}/_{2}$, 25, 30 en 50 cts. en van f 1,50 en f 2,50 buiten gebruik gesteld en de nieuw-model-zegels van die waarden in gebruik gesteld. — Vgl. het in het P. B. n°. 23 opgenomen besluit van 27 Mei 1916, ter uitvoering van art. 14 van de verordening van 31 December 1889/10 April 1890 (P. B. 1890 n°. 6).

§ 1. *Posterijen.* Een overzicht van het postverkeer van het eiland Curaçao gedurende het jaar 1916, in vergelijking met dat in de vier voorgaande jaren, wordt gevonden in bijlagen **R** en **S**. Eene opgave van de inkomsten en uitgaven der posterij in in de laatste drie jaren is opgenomen in bijlagen **T** en **U**.

Het totaal der inkomsten voor zoover deze in de kolonie bekend zijn, beliep in het verslagjaar f 26 476,02 tegen f 29 325,04[5] in 1915, dat der uitgaven f 33 886,21 tegen f 32 716,96 in 1915.

Ter overmaking door middel van postwissels werden op Curaçao de volgende bedragen gestort:

Naar het buitenland:		
Nederland	f 56 637,52[5]	
Denemarken	13,61	
Deensche Antillen	1,45	
Frankrijk	13,60	
Nederlandsch-Indië	670,78	
Suriname	43 352,65	
Duitschland	18,63	
		f 100.708,24[5]
Naar de andere eilanden der kolonie:		
Aruba	f 14 534,98[5]	
Bonaire	3 538,46[5]	
St. Martin	1 209,44[5]	
St. Eustatius	1 056,48[5]	
Saba	939,51[5]	
		f 21 278,89[5]
Samen		f 121 987,14

Op Curaçao werd op postwissels, die aldaar ontvangen werden, uitbetaald:

Uit het buitenland:		
Nederland	f 10 844,73[5]	
Groot Britannië	584,21	
Frankrijk	108,44	
Nederlandsch-Indië	1 098,27[5]	
Suriname	1 816,74	
		f 14 452,40
Uit de andere eilanden der kolonie:		
Aruba	f 43 936,15	
Bonaire	18 211,58	
St. Martin	54 852,63	
St. Eustatius	18 636,24[5]	
Saba	17 681,04[5]	
		f 153 317,65
Samen		f 167 770,05

Koloniale Postspaarbank. Ofschoon de druk van den Europeeschen oorlog ook in dit verslag nog goed voelbaar was, is er f 16 000 meer ingelegd dan teruggenomen. [1])

§ 2. *Telegrafie.* De rekening met de Compagnie française des Cables Télégraphiques over 1915 wijst een opbrengst aan van f 114 762,14.. Daar dit bedrag f 48 762,14 meer is dan de som van f 66 000, welke geheel ten goede van de maatschappij komt, heeft zij de helft der hoogere opbrengst of f 24 381,07 volgens overeenkomst, aan de kolonie uitgekeerd.

De stand der rekening met de telegraafmaatschappij over 1916 is nog niet bekend; in het verslag van 1918 zal deze worden vermeld.

Draadlooze telegrafie. De posten voor draadlooze telegrafie op Curaçao, Aruba en Bonaire waren voortdurend voor het openbaar verkeer in bedrijf. Met ingang van 1 Januari werd de post voor draadlooze telegrafie op Curaçao opgeheven als marine-station en onder de Gouvernements-posten gerangschikt. Van 18 tot 28 Juni werd de buitenlandsche dienst door dezen post waargenomen voor de Compagnie française des Cables Télégraphiques, aangezien de onderzee-kabel tusschen Curaçao en Santo Domingo verstoord was.

Het aantal verzonden telegrammen bedroeg:

door Curaçao	1066	met 18 450	woorden;
„ Aruba	850	„ 13 399	„
„ Bonaire	620	„ 12 315	„
en dat der ontvangen telegrammen:			
door Curaçao	2028	met 33 819	woorden;
„ Aruba	470	„ 7 896	„
„ Bonaire	403	„ 7 310	„

Uit eene vergelijking met het voorafgaande jaar blijkt, dat het verkeer in het verslagjaar:

wat het aantal verzonden telegrammen betreft:

voor Curaçao is afgenomen met 101 telegrammen met 6295 woorden;

voor Aruba is afgenomen met 91 telegrammen met 5364 woorden;

voor Bonaire is afgenomen met 40 telegrammen en toegenomen met 411 woorden.

wat het aantal ontvangen telegrammen betreft:

voor Curaçao is afgenomen met 38 telegrammen met 4322 woorden;

voor Aruba is afgenomen met 94 telegrammen met 3986 woorden, en

voor Bonaire is afgenomen met 29 telegrammen en 1914 woorden.

Het aantal verzonden en ontvangen telegrammen van schepen door den post Curaçao is aanmerkelijk gestegen, alhoewel minder schepen de haven hebben aangedaan en eenige maatschappijen zelfs geen telegrammen wisselen met het oog op den oorlogstoestand.

Verzonden door Curaçao in 1915 naar koopvaardijschepen: 153 telegrammen met 2434 woorden; in 1916: 213 telegrammen met 3487 woorden: toegenomen met 60 telegrammen en 1053 woorden.

Ontvangen door Curaçao in 1915 van koopvaardijschepen: 400 telegrammen met 5534 woorden; in 1916: 579 telegrammen met 8350 woorden: toegenomen met 179 telegrammen en 2816 woorden.

Daar juist het aantal telegrammen van en naar schepen, die het meest opbrengen, is toegenomen, zijn ook de inkomsten van den post, vergeleken met het vorige jaar, gestegen.

Zie voor nadere bijzonderheden omtrent het verkeer bijlage **V**.

§ 3. *Telefonie.* Op 31 December waren aan het Curaçaosche telefoonnet 162 personen aangesloten, verdeeld als volgt:

in het stadsdistrict	144;
in het 2de district	6, en
in het 3de district	12.

De lengte van het telefoonnet bedroeg toen 242 K.M. tegen 221 K.M. op 31 December 1915.

[1]) Een ex. van het verslag van den toestand en de werking van Koloniale Postspaarbank over 1916 is ter griffie der Tweede Kamer nedergelegd, ter inzage van de leden.

L.

FINANCIEELE ZAKEN EN DOMEIN.

§ 1. *Muntwezen.* Hierover zijn geen bijzonderheden mede te deelen.

§ 2. *Begrooting.* In P. B. n°. 10 is afgekondigd de wet van 9 Maart 1916 (*Staatsblad* n°. 121), houdende definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao voor het dienstjaar 1916.

§ 3. *Belastingen.* In P. B. n°. 47 is opgenomen de verordening van 2 December 1916, tot wijziging van de algemeene verordening I. U. en D. 1908 (P. B. 1908 n°. 33), en in P. B. n°. 50 de verordening van 12 December 1916, tot wijziging van eenige belastingverordeningen.

§ 4. *Inkomsten van onderscheiden aard.* In P. B. n°. 12 is opgenomen het besluit van 24 Maart 1916, tot wijziging van art. 25 van het besluit van 3 December 1908 (P. B. n°. 62) tot uitvoering van de algemeene verordening I. U. en D. 1908.

In P. B. n°. 56 is opgenomen de verordening van 26 Juni 1916, tot wijziging der verordening van den 5den November 1915 (P. B. n°. 67), houdende:

1°. regeling der emolumenten, welke door de ambtenaren van den burgerlijken stand in de kolonie Curaçao worden genoten; en

2°. bepaling van de som, welke voor het voltrekken van een huwelijk in een bijzonder huis moet worden betaald ten behoeve der armen.

§ 5. *Hypotheken en eigendomsovergangen.* Ten kantore van den hypotheekbewaarder op Curaçao werden overgeschreven 89 akten.

Voor verdere bijzonderheden aangaande deze akten wordt verwezen naar bijlage **W** en voor de verrichtingen van de Curaçaosche Hypotheekbank naar § 2 van hoofdstuk N.

Opgave van hypotheken en eigendomsovergangen op de overige eilanden der kolonie.

	Overgeschreven akten gedurende 1916.	Hypotheken.			
		Bestaande op ultimo December 1915.	Bijgekomen in 1916.	Doorgehaald in 1916.	Blijven bestaan op ultimo December 1916
Aruba	60	f 220 513	f 3 250	f 3 630	f 220 133
Bonaire	33	138 178	9 300	5 000	142 478
St. Martin	29	71 614	1 500	1 625	71 489
St. Eustatius	19	33 538	—	—	33 538
Saba	11	6 156	—	—	6 156
		f 469 999	f 14 050	f 10 255	f 473 794

§ 6. *Domein.* Er werden op Curaçao met 71 personen huurovereenkomsten gesloten, waarbij 108,02 H.A. grond in huur werden afgestaan. Deze cijfers waren voor 1915 onderscheidenlijk 124 en 123,52. Onder de afgestane perceelen zijn er eenige, die vroeger tot de zoogenaamde gratis-perceelen behoorden of waarvan de loopende huur opgezegd of de vorige huurder overleden is.

Aan de eigenaren van de plantage St. Kruis werd het naast die plantage gelegen stuk landsgrond, genaamd „Cabaljé", groot 95 H.A., in huur afgestaan tegen een jaarlijkschen huurprijs van f 40. Zes-en-twintig personen, die voor verplaatsing in aanmerking kwamen en die gronden op de nieuwe vestigingsplaatsen hadden bekomen, hebben zich metterwoon daarop gevestigd.

De politie waakte tegen het vernielen van houtgewas op het domein.

Bijlage **X** geeft een overzicht van de verhuurde of verpachte gronden, van de verdeeling van die gronden naar de oppervlakte en van de betaalde en verschuldigde huurpenningen op Curaçao, Aruba en Bonaire.

Mededeelingen omtrent de putten worden gevonden in bijlage **F** en voor die betreffende de dammen wordt verwezen naar hoofdstuk B § 5 en naar hoofdstuk J § 2.

De wijze van waterverschaffing op de andere eilanden is ook in hoofdstuk B § 5 vermeld.

Op Bonaire werden met 27 personen huurovereenkomsten aangegaan, waarbij 63,912 H.A. grond, of 21,4543 H.A. meer dan in 1915, werden afgestaan. Onder de in huur uitgegeven stukken grond zijn 8 perceelen, groot 19,33 H.A., waarvan de huur vroeger was opgezegd.

In eigendom werden afgestaan:

in het 1ste district een stuk grond van 1,20 Are;

in het 2de district twee stukken grond samen 2,6738 H.A.;

in het 3de district twee stukken grond samen 4 Are.

M.

VERORDENINGEN OMTRENT AMBTENAREN.

In P. B. n°. 26 is opgenomen de beschikking van 14 Juni 1916, n°. 478, houdende vaststelling van eene regeling der vergoeding voor reis- en teerkosten, gelijk mede voor verhuiskosten binnen de kolonie;

In P. B. n°. 31 is opgenomen het besluit van 13 Juli 1916 houdende aanwijzing der ambtenaren, die in de kolonie Curaçao belast zijn met het opsporen van de feiten, bij de Schepenuitvoerwet strafbaar gesteld;

In P. B. n°. 34 is opgenomen het Koninklijk besluit van 9 Juni 1916, n°. 35, houdende machtiging op den Minister van Koloniën om de aan koloniale burgerlijke landsdienaren, wegens langdurigen dienst, verleende buitenlandsche verloven, in verband met den langeren duur der reis tusschen Nederland en zijne koloniën tengevolge van den huidigen oorlogstoestand, met ten hoogste twee maanden te verlengen, met behoud van verlofsbezoldiging;

In P. B. n°. 35 is opgenomen de beschikking van den 18den September 1916, n°. 740, bepalende de opneming van het *Publicatieblad* van het Koninklijk besluit van den 18den Juli 1916, n°. 5 tot wijziging van het Koninklijk besluit van den 29sten Augustus 1914 (*Staatsblad* n°. 436, *Publicatieblad* n°. 61), houdende bepalingen betreffende de commissie voor het geneeskundig onderzoek en de herkeuring van aan den dienst in de kolonie verbonden of daarvoor bestemd personeel.

In de P. B. n°s. 44 en 53 zijn opgenomen de verordeningen van 18 Augustus 1916, tot aanvulling van de verordening van 13 December 1898 (P. B. 1899 n°. 8), houdende vaststelling van een reglement op het verleenen van pensioen aan burgerlijke ambtenaren in de kolonie Curaçao, en aan hunne weduwen en weezen;

In P. B. n°. 52 is opgenomen de beschikking van 13 December 1916 n°. 975, houdende aanwijzing der ambtenaren, die in de kolonie Curaçao belast zijn met het opsporen van de overtredingen van de Schepenwet.

N.

HANDEL, NIJVERHEID EN LANDBOUW.

§ 1. *Handel en scheepvaart.*

Curaçao. In de samenstelling van de kamer van koophandel en nijverheid is geen verandering gekomen.

Zooals uit de cijfers van in-, uit- en doorvoer en van de scheepvaartbeweging moge blijken, is het verslagjaar, niettegenstaande de Europeesche oorlog bij voortduring belemmerend bleef werken op de ontwikkeling van voorname economische hulpbronnen van het eiland, voor handel en scheepvaart niet ongunstig geweest.

Met ruim f 1 500 000 overtrof de invoer dien van het voorafgaand jaar en, al komt in deze vermeerdering f 700 000 voor rekening van machinerieën enz. voor fabrieksnijverheid en mijnwezen (ingevoerd door de Curaçaosche Petroleum Maatschappij

en de Santa Barbara-onderneming), het verschil van ongeveer f 800 000 wijst onmiskenbaar op vooruitgang.

Tot een belangrijk hoogere waarde dan in 1915 werden o. a. ingevoerd manufacturen, waarbij echter in aanmerking moet worden genomen, dat niet alleen vermeerderde invoer, maar ook verhoogde prijzen de toeneming zullen hebben veroorzaakt.

Aanzienlijk ten achteren bij 1915 bleef daarentegen de invoer van steenkolen. De reden hiervan is niet ver te zoeken, als op de afgenomen vaart tusschen Europa en Curaçao wordt gelet [1]), waartegenover geen toeneming van de stoomvaart in andere richting staat.

Omtrent den uitvoer, die eene, zij het ook kleine, vermeerdering aantoont, (waarde in 1915 f 1 810 400 en in 1916 f 1 841 095) valt te wijzen op den sterk verminderden uitvoer van phosphorzure kalk, hoofdzakelijk wegens gebrek aan scheepsruimte, en op de hooge prijzen van steenkolen (uitvoer: 38 286 ton tegen f 963 998; in 1915 onderscheidenlijk 50 782 ton en f 764 058), voor namelijk ten gevolge van de hooge vrachten naar Curaçao.

Ook de doorvoer nam in niet onbelangrijke mate toe.

Op het gebied van de stoomvaart is zoowel het aantal als de inhoud der schepen afgenomen. Daarentegen was de zeilvaart bijzonder levendig. Het aantal zeilvaartuigen, dat de haven van Curaçao aandeed, bedroeg 1325 met 155 503 M^3 inhoud, tegen 1024 met 128 590 M^3 in 1915.

Het aantal te Willemstad aangebrachte en van daar vertrokken passagiers bedroeg onderscheidenlijk 5604 en 4403 personen tegen 4907 en 4885 in 1915. [2])

Overige eilanden. De op deze eilanden betrekking hebbende cijfers over het verslagjaar toonen geen groote verschillen aan met die van het voorafgaande jaar. Alleen bij den uitvoer van St. Eustatius zij opgemerkt, dat het betrekkelijk groote verschil met 1915 toe te schrijven is aan het feit, dat er in dat jaar geen uitvoer van gezuiverde katoen plaats gevonden heeft.

Geheele kolonie. De volgende cijfers mogen een overzicht geven van den invoer uit en den uitvoer naar het buitenland van elk der eilanden van de kolonie afzonderlijk:

	Invoer.	Uitvoer.
Curaçao	f 5 210 956	f 1 841 095
Aruba	355 749	346 735
Bonaire	289 367	135 578
St. Martin	152 800	43 101
St. Eustatius	63 286	43 407
Saba	81 661	8 433

Uitvoerige gegevens betreffende den in-, uit- en doorvoer van de verschillende eilanden der kolonie zijn opgenomen in de bijlagen **IJ** tot en met **CC**.

Blijkens bijlage **DD** werden al de eilanden der kolonie bezocht door 3457 schepen, metende samen 2 271 619 M^3. bruto.

De waarde van den invoer was f 1 488 379 grooter en het aantal schepen, dat de verschillende havens bezocht, 527 meer dan in 1915, doch de inhoudsmaat dier schepen 99 500 M^3. minder. De waarde van den uitvoer en de omvang van den doorvoer waren onderscheidenlijk f 79 936 en 1255 ton van 1000 K.G. grooter dan in 't voorgaande jaar.

§ 2. *Bankwezen.*

De Curaçaosche Bank. De omstandigheden bleven van dien aard, dat ook in 1916 de werkzaamheden van de bank beperkt moesten blijven tot het disconteeren van wisselbrieven en het afgeven van wissels.

De inwisseling van bankbiljetten bleef opgeschort, terwijl het bankbiljettenkapitaal, dat bij het uitbreken van den Europeeschen oorlog met f 200 000 moest worden verhoogd, gehandhaafd bleef op het toen vastgesteld bedrag van f 600 000.

[1]) In 1916 werd de haven van Curaçao door 314 stoomschepen met een inhoudsmaat van 1 992 645 M^3 bezocht tegen 332 met 2 111 083 M^3 inhoud in 1915.

[2]) Het groote verschil tusschen de in 1916 aangebrachte en vertrokken passagiers wordt verklaard door de aankomst van zeer vele werklieden van Aruba en Bonaire, die bij de „Curaçaosche Petroleum Maatschappij" in dienst zijn genomen.

Van het krediet, dat de Regeering, bij het begin van den oorlog, ten behoeve van de bank bij de heeren Boissevain & Co. te New-York heeft geopend, behoefde de bank in 1916 geen gebruik te maken.

De wisselkoers op Nederland, die in Januari van het afgeloopen jaar tot zelfs $7\frac{1}{2}$ pct. boven de pariteit was opgeloopen, kon daarna geleidelijk tot 1 pct. boven pari worden teruggebracht. Hij bleef, in verband met de schommelingen van den guldenkoers te New-York zich bewegen, tusschen 1 en $1\frac{1}{2}$ pct. agio; thans bedraagt het agio 1 pct. De wisselkoers op New-York bleef het geheele jaar laag. Hij werd in het begin van 1916 op $1\frac{1}{2}$ pct. disagio gesteld en bedraagt thans 1 pct. beneden wisselpariteit.

De beperking, welke de bank zich wegens de tijdsomstandigheden in haar bedrijf heeft moeten opleggen, had tot gevolg, dat er een groot kassaldo renteloos is blijven liggen, hetgeen ook het winstcijfer heeft gedrukt.

In verband met de sterke vraag naar ruilmiddelen van klein bedrag, besloot de Bank, aangezien het raadzaam voorkwam den voorraad Nederlandsche zilveren munten in kas te houden, de biljetten van f 2,50 en f 1, die vóórdien zooveel mogelijk aan den omloop waren onttrokken, weder uit te geven. Een bedrag v n f 75 000 aan bankbiljetten van f 50 en f 25 is in verband daarmede afgezonderd.

Kasrekening. Op eind December bedroeg de kasvoorraad f 396 006,15, en wel:

aan bankbiljetten. . . . . f	44 347,50
„ Nederlandsche 10-guldenstukken . . .	50 220,—
„ gangbare vreemde gouden munten . . .	208 355,05
„ Nederlandsche zilveren munten. . . .	93 083,30
„ bronzen pasmunt.	0,30
	f 396 006,15

Kapitaalrekening. Deze rekening heeft geen verandering ondergaan. Het kapitaal bleef bepaald op f 350 000.

Reservefonds. Dit bedroeg op eind December 1915 f 63 979,75. Hiervan werd een bedrag van f 1 239,50 aan ingetrokken bankbiljetten afgeschreven. Thans bedraagt dit fonds f 62 740,25.

Gedisconteerde wissels. Er werd een bedrag van f 47 200 opgenomen en f 152 744 afbetaald. Uitstaande bleef op eind December f 143 715.

Gelden in deposito. Deze bedroegen op 31 December f 4 529,50^5.

Hypotheekrekening. Op 31 December 1915 bedroeg het saldo van de op hypotheken uitgezette gelden ten gunste van de Curaçaosche Bank f 121 751,75. In 1916 werd hierop f 2478 afbetaald.

Landbouwkrediet. Hierop werd f 2 737,50 afbetaald. Nieuwe kredieten werden niet verleend. Het saldo bedroeg op einde December f 5 092.

Bankbiljettenrekening. Hierin kwam geen verandering.

Nijverheidkrediet. Van de tot eind December 1915 opgenomen gelden à f 14 875 is in 1916 f 4250 afbetaald, zoodat nog f 10 625 bleef uitstaan.

Getrokken wissels. Aan wissels werd verkocht:

op Nederland . . . . f	355 077,78
„ New-York	79 400,37^5
	f 434 478,15^5

Interestrekening. Aan rente ontving de Bank f 17 107,53^5

Gouvernement van Curaçao. Aan het Gouvernement van Curaçao werd geld verstrekt tot een bedrag van f 43 000. Bovendien werd door tusschenkomst van het agentschap van de bank te New-York aan leveranciers van het Koloniaal Bestuur eene som van f 128 533,95 uitbetaald.

Het saldo der leening bedroeg op eind December 1916 f 171 555,18.

Winst- en verliesrekening. De zuivere winst was f 24 403,84, welk bedrag in de koloniale kas is gestort.

Bijlage **EE** bevat den balansstaat op eind December 1916.

De Curaçaosche hypotheekbank. Omtrent den stand van zaken kan het volgende worden medegedeeld:

Uitstaande hypotheken op 31 December 1915	f	1 121 778
Verleende hypotheken		121 433
	f	1 243 211
Afgeschreven		73 371
Blijft uitstaande op 31 December 1916	f	1 169 840
Uitstaande interesten op 31 December 1915	f	67 718
Interesten op hypotheken over 1916		58 321
	f	126 039
Afbetaald		56 697
Blijft uitstaande op 31 December 1916	f	69 342

Van de winst over het jaar 1915, bedragende f 18 061, werd f 14 000 aan dividend uitgekeerd en f 400 onder de ambtenaren der instelling verdeeld, terwijl het overschot werd geboekt aan de credit-zijde onder het hoofd winst- en verliesrekening, waarvan het saldo op 31 December 1916 f 109 283 bedroeg.

In een buitengewone algemeene vergadering is besloten aan twee schuldenaren van de bank, die in de aanzuivering van interesten ten achteren waren, uitstel van betaling van het verschuldigde tot einde December 1917 te verleenen, onder beding, dat de betaling dier interesten zou worden gewaarborgd door nog twee trust-certificaten van de Trustmaatschappij Curaçao II, te Amsterdam. Voorts werd nog besloten de bedragen, waarmede de bij deze instelling verbonden trustcertificaten bij anderen waren bezwaard, voor rekening van de debiteuren af te lossen.

Van het in 1915 geleden verlies wegens de invordering der hypotheek op de plantage Groot St. Martha, werd, ter vereffening dier schuld, f 3032 ontvangen.

Aan belasting op grondeigendommen betaalde de Curaçaosche hypotheekbank f 1008.

De spaar- en beleenbank op Curaçao. De balans over het 66ste huishoudelijke jaar van 1 Juli 1915 tot en met 30 Juni 1916 sloot met een eindcijfer van f 622 880.

De kosten van beheer en kleine benoodigdheden beliepen f 8699.

Op de in de maanden November en December 1915 verkochte panden, waarop aan kapitaal en interest f 2 469 verschuldigd was, is een verlies van f 97 geleden.

Gedurende het jaar is een bedrag van f 16 350 op hypotheken uitgezet en f 21 050 op hoofdsom, benevens f 26 377 aan interest daarop afbetaald. Op obligaties werd f 14 000 uitgezet, op hoofdsom f 18 584 ontvangen en aan interest f 7 168.

Het bedrag op panden uitgezet bedroeg op het einde van het boekjaar f 79 898; aan kapitaal en interest werd f 87 029 afbetaald.

Het saldo in kas op 30 Juni bedroeg f 20 584.

De stortingen waren verdeeld als volgt:

van f	0.25	tot f	0,50	14
„	0,50	„	2,50	458
„	2,50	„	5,—	909
„	5,—	„	10,—	731
„	10,—	„	25,—	1046
„	25,—	„	50,—	336
„	50,—	„	100,—	152
„	100,—	„	250,—	60
„	250,—	„	500,—	33
„	500,—	en daarboven		59
			Samen	3768

Van de netto-winst ten bedrage van f 6289 werd f 629 op het reservefonds overgeschreven, f 3060 ten bate van de rekening dubieuse debiteuren afgeschreven en het overschot van f 2600 bestemd tot het uitkeeren van dividend naar reden van f 20 per aandeel.

Er werden negen aandeelen overgedragen.

Maduro's bank. Tot het beheeren van deze bank is een naamlooze vennootschap met een volgestort kapitaal van f 1 000 000 opgericht.

De bank belast zich met alle geldelijke zaken, het drijven van wissel- bank- en commissiehandel, het vertegenwoordigen van levens-, zee- en brandverzekeringen, het nemen van aandeelen in maatschappijen en voorts met het houden van een spaarbank.

De bank ving op 1 Januari 1917 met hare werkzaamheden aan.

De weeskamer op St. Martin. Het saldo in kas bedroeg op

31 December 1915	f	1 582
Ontvangen aan rente		90
	f	1 672
Commissieloon en schrijfbehoeften		18
In kas op 31 December 1916	f	1 654
Kapitaal op hypotheek uitgezet		1 400
Totaal bedrag in beheer	f	3 054

§ 3. *Nijverheid.*

Mijnwezen. In het verslagjaar werd aan één persoon voor den duur van 3 jaren vergunning verleend tot het doen van opsporingen naar delfstoffen op een op Curaçao gelegen terrein, waarvan de oppervlakte werd geschat op 31 H.A.

Van de plantage Santa Barbara op Curaçao zijn met 7 schepen 14 468 000 K.G. phosphorzure kalk eerste klasse uitgevoerd, waarvoor aan de koloniale kas f 7 812 aan uitvoerrecht is betaald.

De Aruba Goud Maatschappij voerde 1103 gram goud en 2908 gram zilver uit, onderscheidenlijk ter waarde van f 1 826 en f 117.

Tot ongeveer de helft van de maand April ging de maatschappij door met het bewerken van de verschillende mijngangen en met den opkoop van erts van de stukwerkers, maar uit gebrek aan chemicaliën en enkele machine-onderdeelen kon het ingeleverde erts niet worden verwerkt.

Daar de maatschappij voorts niet over voldoende kasmiddelen kon beschikken, heeft zij in de maand Mei alle werkzaamheden moeten staken en de meeste beambten ontslaan.

Op de werkplaats te Balashi ligt een hoeveelheid van ongeveer 800 ton rijke gouderts, dat om genoemde redenen niet kan worden verwerkt.

Het laat zich niet aanzien, dat het werk weer spoedig zal kunnen worden ter hand genomen.

Aan de koloniale kas werd voldaan:

wegens concessierecht	f	500
„ uitvoerrecht		39
„ $7^1/_2$ pct. aandeel in de zuivere winst		6
	f	545

Bij het uitdiepen van een put op landsgrond in het 3de district op Bonaire werd op een diepte van ongeveer 10 M. een steensoort ontdekt, die bij een op Curaçao verricht scheikundig onderzoek 3 pct. tot 5,7 pct. steenkolen scheen te bevatten.

Een hier te lande ingesteld deskundig onderzoek toonde aan, dat het ontvangen gesteentemonster is een koolhoudende kalksteen, die echter geen recht heeft op den naam van steenkool, zij het onder bijvoeging van de omschrijving „onzuivere". Hoewel zulke koolhoudende kalksteenen zeer algemeen in steenkolenmijnen afwisselend met de werkelijke koollagen, voorkomen, vormt de overweging, dat lang niet altijd bij zulke kalksteenen ontginbare kool voorkomt, voorloopig een beletsel tegen een nader onderzoek van landswege met het oog op de daarmede gepaard gaande kosten.

Voor de voortzetting van het voormeld deskundig onderzoek is intusschen opgave van nadere gegevens uit de kolonie verzocht.

Hoedennijverheid. De omstandigheden, waarop in dit verband in de twee naast voorgaande verslagen werd gewezen, hebben ook in 1916

haren nadeeligen invloed op de hoedennijverheid doen gelden, echter niet zoozeer op technisch gebied, dan wel op de uitbreiding van het bedrijf. Vele plannen konden wederom niet worden uitgevoerd.

De Europeesche oorlog vormde een beletsel tegen de toeneming van den uitvoer van stapel- en middelsoort-hoeden.

Naar Frankrijk en Duitschland had er in het geheel geen uitvoer plaats; de uitvoer naar Engeland liep van 32 245 dozijn, ter waarde van f 142 996, in 1915 terug tot 16 992 dozijn ter waarde van f 65 291.

Door de als gevolg daarvan afgenomen mededinging op de markten voor de Curaçaosche hoeden hebben de Vereenigde Staten van Amerika, waartoe zich de uitvoer bijna uitsluitend heeft bepaald, de markt ten volle kunnen beheerschen, en tengevolge daarvan zijn de prijzen van de voormelde hoedensoorten gedurende het geheele jaar vrijwel onveranderd gebleven. Eene verbetering van die prijzen kan uit den aard der zaak slechts bij herleving van de mededinging op de verkoopmarkten worden tegemoet gezien.

Tengevolge van die omstandigheden is het vlechten, en bijgevolg ook de uitvoer, van stapelhoeden, vergeleken met de uitkomsten van 1915, afgenomen. De vlechtsters hebben zich meer toegelegd op het vervaardigen van fijne en van middelsoort-hoeden, waarmede zij betere, meermalen zelfs zeer goede, verdiensten hebben gehad. In verband hiermede kan van eenigen vooruitgang van het bedrijf worden gesproken, al toonen de uitvoercijfers ten opzichte van die hoedensoorten geen noemenswaardig verschil met die van het voorafgegane jaar. De verklaring hiervan is te zoeken in de omstandigheid, dat doortrekkende reizigers veel fijne hoeden koopen, die een aanzienlijk bedrag vertegenwoordigen. Die hoeden verschijnen, evenmin als andere goederen, welke die lieden in de verkoopwinkels koopen, niet in de uitvoerstaten.

Het streven is daarom thans meer gericht op de bevordering van het vlechten van de betere hoedensoorten. De door den leider van het bedrijf daartoe in het werk gestelde pogingen zijn, zooals hierna zal blijken, niet zonder vrucht gebleven.

De vorderingen in de bedrevenheid bij de vervaardiging der hoeden waren, blijkens de op de leergangen voor het vlechtonderwijs verkregen uitkomsten, op al de eilanden der kolonie, waar deze nijverheid beoefend wordt, maar vooral op Curaçao en Bonaire, zeer bevredigend.

Verschillende nieuwe vlechtwijzen zijn met vrucht ingevoerd.

Het aantal leergangen voor schoolkinderen nam met een viertal toe en bedroeg 31. Zij werden door 1016 leerlingen bezocht, verdeeld als volgt:

Curaçao	572
Aruba	155
Bonaire	198
St. Martin	91

Ook de leergangen voor volwassenen in de stads- en in de buitendistricten der kolonie bleven aan de verwachtingen voldoen.

Op Santa Rosa (2de district van Curaçao) werd met 1 Maart een leergang voor volwassenen geopend, met het doel aan de meisjes, die den leergang op de bijzondere school aldaar hadden afgeloopen, de gelegenheid te geven zich verder te bekwamen. Reeds nu kan met zekerheid gezegd worden, dat deze leergang ten volle aan het doel beantwoordt. De verkregen uitkomsten toch waren schitterend en toonen duidelijk aan hoezeer zoodanige leergangen deze volksnijverheid zullen bevorderen. Dit moge blijken uit de volgende opgave van de op voormelden leergang vervaardigde hoeden en de daarvoor verkregen prijzen. De hoeden werden gevlochten in het tijdvak van 1 Maart tot 30 November (met 1 December gingen de leerlingen met vacantie).

4	stuks	van f	1,50	per	stuk	= f	6,—
11	„	„	2,—	„	„	=	22,—
8	„	„	2,50	„	„	=	20,—
13	„	„	3,—	„	„	=	39,—
11	„	„	4,—	„	„	=	44,—
10	„	„	5,—	„	„	=	50,—
11	„	„	6,—	„	„	=	66,—
10	„	„	7,50	„	„	=	75,—
8	stuks	van	10,—	per	stuk	= f	80,—
4	„	„	12,50	„	„	=	50,—
5	„	„	15,—	„	„	=	75,—
5	„	„	20,—	„	„	=	100,—
3	„	„	25,—	„	„	=	75,—
3	„	„	40,—	„	„	=	120,—
106	stuks					f	822,—

Door de opening op 1 Mei van drie leergangen voor volwassenen in eenige districten van Bonaire, is nog een groote stap gedaan tot bevordering van het bedrijf op dat eiland. Aan het hoofd van elk dier leergangen staat een bekwame gediplomeerde hoofdvlechtster. Ook de op die leergangen verkregen uitkomsten waren boven verwachting goed.

De oprichting van nog meer leergangen voor volwassenen in andere buitendistricten mag daarom zeer gewenscht worden geacht.

Op den leergang te Pietermaai werden, nevens het gewone onderwijs aan vlechtsters, ook de opleiding van meisjes tot hoofdvlechtsters ter hand genomen.

Aan 13 leerlingen werden bewijzen uitgereikt, dat zij met vrucht de lessen gevolgd hadden, en wel aan:

2 leerlingen van Curaçao diploma D met aanteekening;

8 leerlingen van Curaçao diploma D zonder aanteekening;

2 leerlingen van Aruba diploma D zonder aanteekening;

1 leerlinge van Bonaire diploma D zonder aanteekening;

terwijl twee zusters Dominicanessen, onderscheidenlijk van St. Martin en Saba afkomstig, diploma C en A behaalden, na evenvermelden leergang gedurende zeer korten tijd te hebben bezocht.

Lezingen voor de vlechtsters werden meermalen gehouden.

Ook in 1916 deed gebrek aan goed stroo zich meermalen gevoelen, doch gelukkig slechts voor korten tijd, zoodat er geen stremming is gebracht of werkeloosheid veroorzaakt.

De omstandigheid echter, dat niet steeds over stroo van goede hoedanigheid kan worden beschikt, zal op den duur een belemmerenden invloed op de hoedennijverheid kunnen hebben. De behoefte aan zoodanig stroo zal zich toch meer en meer doen gevoelen nu het aantal vlechtsters, dat zich bezig houdt met het vlechten van fijne en middelsoort-hoeden, met den dag toeneemt.

Het is daarom een allereerste eisch den aanvoer van stroo van de gewenschte hoedanigheid blijvend te verzekeren. Naar mag worden verwacht, zal zoodanig stroo mettertijd uit Suriname kunnen worden verkregen. De leider nam verscheidene proeven met uit die kolonie afkomstig Mauritius-stroo. Daarmede zijn nu eens zeer goede, dan weer minder goede, soms zelfs zeer slechte uitkomsten verkregen.

Naar het schijnt wordt het van het vlechtcomité in Suriname afkomstig stroo niet op een en dezelfde wijze bereid.

Met het van den houtvester in die kolonie, den heer Gonggrijp, ontvangen stroo, dat bereid was volgens de aanwijzingen van den leider op Curaçao, heeft deze tot nu toe de beste uitkomsten gehad. Enkele hoeden, uit dat vooraf gebleekte stroo gevlochten, hebben een glanzend witte kleur behouden.

Verdere bijzonderheden omtrent deze nijverheid zijn vervat in de bijlagen **FF** tot en met **II**.

Scheepsbouw. Op Curaçao werden een lichter van 800 ton en een schoener, op Aruba een schoener en twee visschersvaartuigen, op Bonaire een schoener en zes kotters en op St. Eustatius een kotter gebouwd.

Zeebrieven. Er werden op Curaçao 3, op Aruba 11, op Bonaire 11, op St. Martin 2, op St. Eustatius 3 zeebrieven en op Saba 1 zeebrief afgegeven.

Visscherij. In dit bedrijf is in het verslagjaar geen verandering gekomen. Op zeer ongeregelde tijden werden uit Aruba naar Curaçao uitgevoerd 1574 dozijn gezouten visch en 1689 stuks versche visch, onderscheidenlijk ter waarde van f 8000 en f 1600.

De aanvoer van versche visch voor plaatselijk gebruik op Aruba was steeds voldoende.

De visschers van Bonaire konden ook in dit verslagjaar ongestoord hun bedrijf in de Venezolaansche wateren bij de Avesen Roques-eilanden uitoefenen.

Evenals in vorige jaren leverde de visscherij ook dit jaar aan de bevolking van het dorp Simpsonsbaai op St. Martin een winstgevend bedrijf op.

De opbrengst der visscherij op St. Eustatius en Saba was uitsluitend voor plaatselijke gebruik bestemd.

Visscherij-kredieten. In 1917 zal een nieuwe regeling worden ingevoerd om de afbetaling der verleende visscherij-kredieten beter dan tot nu toe geschiedde, te verzekeren. Een geregelde afbetaling der voorschotten zal daardoor worden bevorderd.

Sponzenteelt. Omtrent de proefneming met het stekken van sponzen door dr. P. J. van Breemen, waarvan in het vorige verslag melding is gemaakt, kan het volgende worden medegedeeld.

Ten aanzien van de levensvatbaarheid der stekken viel bij de verschillende groepen nog al groot onderscheid op te merken. Van de partijen, waarbij naast een goeden grondvorm van de stek ook op den natuurlijken stand er van gelet werd, dus bij welke het in de moederspons benedenwaarts gerichte deel van de te snijden stek als aanhechtingsvlak voor de laatste gebruikt werd, gingen geen exemplaren verloren. Bij de andere, waarbij deze voorzorgen opzettelijk achterwege gelaten werden, gingen verscheidene stekken te niet.

Voorts werd onderzocht het herstellingsvermogen van stukken spons van willekeurigen vorm met zeer groote snijwonden, zooals bijv. van die stukken, welke bij het verdeelen van de sponzen als afval overblijven. Dit vermogen bleek soms nog krachtig genoeg om de stek tot een sponsje van gewonen vorm te doen opgroeien, maar in de meeste gevallen stierven zulke stukken na zeer korten tijd zonder geheeld te zijn.

Zooals te verwachten was, namen de stekken gedurende het eerste jaar weinig in grootte toe. Bij de aanvankelijke ongelijkheid der stekken naar vorm en afmetingen valt het moeilijk de toeneming in omvang op eenigszins nauwkeurige wijze uit te drukken en dient men zich bij een algemeenen indruk te bepalen.

De vijver zelf bleef in goeden staat verkeeren, terwijl de gesteldheid van den bodem verbeterde door het bloot komen van de grovere bestanddeelen.

Zoutwinning. Curaçao. Ook in het afgeloopen jaar kwam geen verandering in de zoutmarkt.

De uitvoer uit de opgeslagen voorraden was iets grooter dan het jaar te voren.

De nieuwe oogst viel tegen. Vooral de vroeg ingevallen najaarsregens waren oorzaak, dat verscheidene ondernemingen geen zout konden garen.

Volgens van belanghebbenden ontvangen opgaven werd in het 2de district 2 999 000 K.G. zout geoogst. Hiervan en van den voorraad in 1915 ten bedrage van 396 500 K.G. zijn ongeveer 851 500 K.G. weggespoeld en 195 000 K.G. verkocht. Eind December bleef er een hoeveelheid van ongeveer 2 349 000 K.G. over.

In het 3de district is er geen zoutoogst geweest. En slechts op drie plantages in het 4de en 5de district heeft men zout geoogst. Een opgave hiervan is niet verkregen kunnen worden.

In het geheel is er 2 407 000 K.G. uitgevoerd.

Aruba. In dit bedrijf is geen verandering gekomen. Het gewonnen zout wordt voor plaatselijke behoefte, vooral bij de visscherij, gebruikt.

Bonaire. De hoeveelheid van het uit de pannen ter Lage Westkust verkregen zout was 1 560 390 K.G. grooter dan in 1915, toen zij 3 144 570 K.G. zout opleverden.

Uit gebrek aan werkvolk werd te Slagbaai slechts 325 000 K.G. zout gegaard.

De uitvoer beliep 3 748 000 K.G., d.i. ongeveer de helft van dien in 1915. Ten deele is dat aan gebrek aan scheepsruimte toe te schrijven.

De zoutpannen ter Lage Westkust leverden: zout op.	4 704 960 K.G.
Er was aanwezig op 1 Januari	6 510 930 „
Samen	11 215 890 „
Verkocht werd	3 046 940 „
Bleef in voorraad eind December	8 168 950 „

Onder het verkochte is begrepen eene hoeveelheid van 14 430 K.G. voor plaatselijk verbruik.

De zoutpannen te Slagbaai leverden . . . zout op.	325 000 K.G.
Er was aanwezig op 1 Januari 3 900 097 K.G., te verminderen met 1 300 000 K.G. wegens bij vergissing verstrekte onjuiste opgaven in vorige jaren, volgens mededeeling van den administrateur, of	2 600 097 „
Samen	2 925 097 „
Verkocht werd	780 300 „
Bleef over	2 144 797 „
of na aftrek wegens wegsmelting van. . .	194 797 „
	1 950 000 „

De verkregen prijzen waren iets beter dan in het vorige jaar, n.l. per vat van ± 130 K.G. gemiddeld f 0,40 voor dat der pannen ter Lage Westkust en gemiddeld f 0,50 voor dat van Slagbaai.

Het gemalen zout, afkomstig van de zoutpannen te Slagbaai, deed op Trinidad en op de andere eilanden der Antillen een beteren prijs, n.l. f 1 per 100 K.G.

De verscheping had plaats naar Noord-Amerikaansche havens, Porto Rico en de Engelsche en Fransche Antillen.

De pannen op beide ondernemingen verkeeren in vrij goeden staat.

Van de pannen, toebehoorende aan den heer Craane, werd geen zout gegaard en ook niet uitgevoerd.

Van de aldaar aanwezig kleine hoeveelheid van 110 110 K.G. werd 910 K.G. verkocht voor plaatselijk verbruik, zoodat 109 200 K.G. op eind December in voorraad bleef.

St. Martin. De uitvoer bedroeg 2 468 000 K.G. tegen 3 042 000 K.G. in 1915.

Uit de kleine concessies werden 40 000 en uit de groote concessies 3 476 vaten van 130 K.G. geoogst.

Waterwerken op Curaçao. De concessionarisse voor de Curaçaosche waterdistillatie-inrichting heeft bij de mede door haar beheerde electrische centrale een nieuw gebouw opgetrokken, waarin alle werktuigen, benoodigd voor de distillatie, zijn overgebracht met het doel om hiertoe van den stoomketel der centrale gebruik te maken. Door die regeling is zij in staat het water goedkooper te leveren.

Electrische inrichting op Curaçao. Dit bedrijf had in verband met de hoogere steenkolenprijzen en hoogere loonen, tengevolge waarvan het tarief voor de verstrekking van licht verhoogd is moeten worden, met eenigen tegenslag te kampen.

Desniettemin is het aantal lichten met 227 toegenomen. Het winstcijfer was echter gering.

Het aantal lichten bedroeg:

In 1912.	2773;
„ 1913.	3086;
„ 1914.	3199;
„ 1915.	3456;
„ 1916.	3683.

In de straatverlichting wordt voorzien door 259 electrische lampen.

IJsfabriek op Curaçao. De verkoop van ijs aan stoomschepen is gering geweest, omdat de haven door een kleiner aantal stoomers dan in vorige jaren is bezocht. De uitvoer bedroeg in 1912, 1913, 1914, 1915 en 1916 onderscheidenlijk 216, 194, 163, 138 en 150 ton van 1000 K.G.

Door de stijging van den steenkolenprijs en van de vrachtprijzen van benoodigdheden voor de werktuigen heeft het bestuur der fabriek zich verplicht gezien den prijs van het ijs van 10 cent op 14 cent per K.G. te verhoogen. Tengevolge daarvan is het binnenlandsch verbruik sterk afgenomen, en zijn de inkomsten der fabriek verminderd, zoodat ook in dit bedrijf de verdiensten belangrijk minder zijn geweest dan vroeger.

Coöperatieve Vereeniging en Nijverheid op Curaçao. De vereeniging voerde 18 383 K.G. zoolleder in en vervaardigde 54 603 paren alpargatas (inlandsch schoeisel).

Voorts werden verwerkt 523 K.G. sisalvezel, 912 K.G. tarwemeel en 88 L. alkohol voor de bereiding onderscheidenlijk van touw, vermicelli en likeur, in hoofdzaak voor plaatselijk gebruik. Naar de andere eilanden der kolonie werden uitgevoerd 86 K.G. touw, 112 K.G. vermicelli en 75 L. likeur. Uitvoer buiten de kolonie had niet plaats.

Aan loontrekkende leden werd uitbetaald een som van f 12 405 en aan werksters buiten de vereeniging f 2147.

Aan de leden der vereeniging werd een dividend van 10 pct. uitgekeerd; bij het reservefonds is f 4475 gevoegd.

Looi- en kleur-stoffenfabriek op Curaçao. Deze naamlooze vennootschap heeft ten doel: het oprichten, drijven en exploiteeren van een looi- en kleurstoffenfabriek, den verkoop van de verkregen voortbrengselen en het verrichten van die handelingen, welke met de exploitatie van een looi- en kleurstoffenfabriek verband houden. Zij kan ook deelnemen in ondernemingen, welke een gelijk doel hebben of in ondernemingen, welke voor de uitoefening van het bedrijf bevorderlijk zijn.

Het maatschappelijk kapitaal der vennootschap bedraagt f 300 000, verdeeld in 600 aandeelen van f 500 elk.

Directeuren zijn de heeren G. A. Winkel en David de Marchena Jr.

Struisvogelpark „Albertina" op Curaçao. Over het algemeen breidt het park zich voortdurend uit. Van de in 1916 geboren 24 kuikens, stierven er 10. Ook enkele sterfgevallen onder de andere vogels kwamen voor. In het verslagjaar werden voor het eerst vogels naar het buitenland verkocht, n.l. twee vogels van anderhalf jaar naar Venezuela.

Het aantal vogels bedraagt 50.

De verkoop van veeren neemt gestadig toe. Het park mocht zich ook verheugen in eene toeneming van het aantal betalende bezoekers, dat gemiddeld één per dag bedroeg.

Wegens den mislukten maisoogst moest er droogvoer aangekocht worden; groenvoer was op de plantage steeds ruim voorhanden.

Stoomwasscherij op Curaçao. In de inrichting en werkwijze van deze onderneming is geen verandering gekomen.

De werkzaamheden zijn echter door het verminderde stoomvaart- en passagiersverkeer belangrijk afgenomen.

Het ligt in het voornemen om verschillende verbeteringen aan te brengen zoodra de tijdsomstandigheden het toelaten.

Nieuwe werf. Curaçao. Evenals in vorige jaren werd van deze werf hoofzakelijk gebruik gemaakt als opslagplaats voor steenkolen. De opslagplaatsen voor doorvoergoederen werden met een groote loods uitgebreid.

Werf Motet. Curaçao. Deze werf werd in den loop van het verslagjaar door de firma S. E. L. Maduro & Sons van den heer J. Godden aangekocht.

Een uitgestrekt stuk water werd aangeplempt en de kade recht gemaakt. Het water langs die kade werd uitgediept, teneinde deze voor aanlegplaats voor groote stoomschepen geschikt te maken.

De opslagplaatsen werden uitgebreid ter vergemakkelijking van den opslag van doorvoergoederen, welke door vele schoeners aan de werf worden aangebracht.

Voor rekening van de Curaçaosche Petroleum Maatschappij zijn twee zeelichters, elk groot 800 ton, en bestemd voor het overbrengen van ruwe olie uit het buitenland, gebouwd. Deze lichters zijn de grootste vaartuigen, die tot nu toe in de kolonie werden gebouwd. Een er van werd in November te water gelaten; de andere was op het eind van het verslagjaar nog niet geheel gereed.

Voorts werden nog vereischte voorbereidende maatregelen getroffen voor den bouw van een schip van 300 ton inhoud, de eerste driemaster en het grootste zeilschip, dat in de kolonie zal zijn gebouwd.

Julianawerf. Curaçao. In verband met de omstandigheid, dat voor het lossen en opslaan van doorvoergoederen over de aan de haven gelegen werven meer dan vroeger werd beschikt, werd van deze werf als opslagplaats voor steenkolen veel meer gebruik gemaakt dan in eenig jaar tevoren.

Het verkeer op de Julianawerf breidde zich, mede in verband met de herstellingen, welke verscheidene zeilschepen daar ondergingen, zoodanig uit, dat alleen met de motorsloep „Pocahontas", die den dienst tusschen de werf en de haven onderhoudt, hierin niet kon worden voorzien. De bouw van een tweede sleepboot met belangrijk grooter sleepvermogen werd ontworpen en voorbereid.

Als gevolg van dit toenemend verkeer werd eenige uitbreiding van de werf noodzakelijk. Er werd daarom tot den aanleg van twee nieuwe werven in het Schottegat — een beoosten en een bewesten de Julianawerf — besloten, en met den aanleg daarvan een begin gemaakt.

Bij het vervoer van steenkolen werden bij wijze van proef vrouwelijke arbeidskrachten aangewend. Deze proef slaagde goed en bleek in eene behoefte te voorzien, daar vele mannen elders beter betaalden arbeid konden vinden.

Curaçaosche Handel-Maatschappij. Curaçao. De aan deze maatschappij toebehoorende inrichtingen hebben tengevolge van den oorlogstoestand slechts weinig belangrijke veranderingen ondergaan.

Wegens de daaraan verbonden hooge kosten kon aan het voornemen tot het recht maken van het kadefront van de kleine werf geen uitvoering worden gegeven.

Brug Koningin Emma der Nederlanden. Curaçao. De groote herstelling, waarmede in 1915 een aanvang was gemaakt, werd ten einde gebracht, zoodat de brug nu in goeden staat verkeert. Van deze verbinding tusschen het oostelijk en het westelijk gedeelte van Willemstad wordt een zeer druk gebruik gemaakt.

De gunstige uitkomsten in het afgeloopen verslagjaar verkregen, waren voornamelijk toe te schrijven aan het toenemend verkeer met automobielen.

De ontvangsten en uitgaven bedroegen onderscheidenlijk f 31 974 en f 17 409.

Van den Brandhof-brug. Curaçao. Deze dienst wordt gedreven door de te Amsterdam gevestigde „Maatschappij tot exploitatie van den Curaçaoschen Haven- en Brugdienst". Die onderneming omvatte oorspronkelijk ook het onderhouden van eene gemeenschap voor personen en goederen tusschen het oostelijk en het westelijk deel van Willemstad. Sedert langen tijd is deze tak van dienst echter gestaakt, zoodat de dienst beperkt bleef tot dien van de brug over het Waaigat.

De bruto-inkomsten over 1914, 1915 en 1916 waren onderscheidenlijk f 7233, f 3486 en f 8287, en de op Curaçao gedane uitgaven onderscheidenlijk f 1837, f 823 en f 2147.

De geringe inkomst over 1915 is een gevolg van de tot vernieuwing van de brug in dat jaar verrichte werkzaamheden, waardoor het verkeer daarover gedurende het grootste gedeelte van het eerste halfjaar gestremd is geweest.

Steenbakkerij op Bonaire. Er was groote levendigheid in dezen tak van nijverheid gedurende het verslagjaar. Tal van werklieden, zoowel mannen als vrouwen, vond er gedurende een groot deel van het jaar geregeld werk.

Eene groote bestelling van baksteenen voor de „Curaçaosche Petroleum Maatschappij" werd in bekwamen tijd uitgevoerd. In het geheel werd haar eene hoeveelheid van 431 460 steenen geleverd, waarvan een gedeelte reeds in 1915.

Op 1 Januari waren er aanwezig . . .		± 14 000	steenen
In 1916 zijn gebakken		± 519 225	„
Samen		± 533 225	„
Uitgevoerd zijn naar Curaçao	452 150 steenen		
en voor plaatselijk gebruik verkocht	5 075 „		
		457 225	„
Er bleven alzoo . . . . op einde December in voorraad.		± 76 000	„

De levering aan de voormelde maatschappij geschiedde tegen f 37,50 de duizend stuks voor de groote, en tegen f 25 voor de kleine soort, terwijl de prijs op Bonaire gemiddeld f 45 de duizend stuks voor de eerstgenoemde en f 30 voor de laatstgenoemde soort bedraagt.

St. Eustatius. De „Cultuur Maatschappij der Nederlandsche Antillen" richtte een eigen katoenhuis in en opende een kleinbedrijf van cassavestijfsel.

§ 4. *Landbouw en veeteelt.*

Landbouw. Curaçao. Het jaar was, althans wat betreft de laatste helft, een zeldzaam goed regenjaar en deed voor de benedenwindsche eilanden een ruimen oogst verwachten.

Evenwel, in meer dan een opzicht werd de planter teleurgesteld. De dividivi-oogst viel zeer tegen. Gelukkig bleef de prijs vrij goed.

De opbrengst van oranjeschillen was goed. De oorlog bleef echter de markt drukken. Soms duurde het langen tijd voordat eene partij kon worden verkocht. Op sommige plantages legde men nieuwe oranjerieën aan of breidde de reeds bestaande uit.

De opbrengst der aloë was zeer bevredigend. De prijs was wel lager dan het vorige jaar, doch voldoende om den verbouw winstgevend te doen zijn.

De beste gronden voor de teelt van aloë zijn de kalkgronden. Op zwaardere, kleiachtige gronden gaat de aloë lang zoo goed niet voort, ook niet op harde gruisgronden. Op sommige dezer laatste soort gronden leed de aloë dit jaar, ook op Bonaire, — waar er overigens meer voor den verbouw geschikte gronden zijn en deze zich ook op landsgronden uitbreidde, — aan eene ziekte, welke rotting in den stam veroorzaakt. Denkelijk hebben de vele regens hierop invloed gehad. Het water toch zakt in de bedoelde gronden niet zoo spoedig weg als in de kalkgronden en de aloë is een droogland-gewas.

Een groot deel der sisalplanten van den landsaanplant op Mundo Nobo schoot den bloemstengel. Vezeloogst had ook in 1916 niet plaats.

De aan de stengels gevormde jonge plantjes, bulbillen — het waren er duizenden en duizenden — werden kosteloos afgestaan aan de onderneming der Eerste Sisal Cultuur Maatschappij op Mount Pleasant, waar er uitgebreide kweekbedden mede werden bezet. Ook werden tienduizend plantjes aan de onderneming der Cultuur Maatschappij der Nederlandsche Antillen op St. Eustatius verzonden.

Veel meer dan uitbreiding der kweekbedden had in de laatste helft van 1916 op Mount Pleasant voornoemd, wegens gebrek aan werkkapitaal, niet plaats. Hoewel de uitbreiding der kweekbedden van veel belang is geweest, daar men later over een groote hoeveelheid planten zal kunnen beschikken om in 't groote veld uit te zetten, is het zeer te betreuren, dat de onderneming zulk een uiterst geschikt seizoen voor uitbreiding van den aanplant onbenut heeft moeten laten voorbijgaan.

De sorghum-oogst — kleine mais — zal niet voldoen aan de verwachtingen, welke men er van mocht hebben gekoesterd en zal niet meer dan middelmatig zijn. Verschillende oorzaken hebben hiertoe medegewerkt, in de allereerste plaats de rupsenplaag. In korten tijd werden, in het begin van den planttijd, groote stukken met sorghum beplanten grond geheel kaal gevreten. Tegen die plaag is, als zij eenmaal is opgetreden, feitelijk niets te doen: afzoeken is veel te tijdroovend en daardoor veel te duur.

De plaag kan echter wellicht worden voorkomen door een goede en tijdige grondbewerking. Op Groot Kwartier, waar met den motorploeg een gedeelte van den grond goed diep was omgeploegd, had men, althans op het geploegde gedeelte, niet den minsten last van rups in de mais, — op ongeploegde gedeelten echter veel. Niet alleen dat door flink ploegen veel insectenlarven en poppen worden gedood, maar het gewas schiet op den bewerkten grond in het begin al dadelijk veel krachtiger op dan op den onbewerkten en kan dus uit den aard der zaak aan schadelijke invloeden ook veel beter weerstand bieden.

Een tweede oorzaak van den minder goeden oogst is de vliegenplaag geweest, welke in gunstige regenjaren meermalen optreedt. Vermoedelijk had men hier te doen met eene soort „thrips", een zeer klein vliegachtig insect, dat in den bloeitijd van de mais zich in groote menigte vertoont en de bloeikolven uitzuigt, zoodat geen korrel kan worden gevormd. Vooral de laat geplante sorghum ondervindt er den last van, de vroeg — eind Augustus of begin September — geplante heeft al korrel gezet vóór de vlieg optreedt. Ook tegen deze plaag is geen bestrijdingsmiddel bekend.

In den laatsten tijd doen ook sprinkhanen schade.

In het tweede district was weinig geplant. Vele kleine planters hadden werk gevonden bij de Mijnmaatschappij „Curaçao" op Santa Barbara of bij de Curaçaosche Petroleum Maatschappij en lieten daarom het planten in den steek.

Ook sommige groote planters in dat district hebben wegens gebrek aan werkvolk weinig geplant. De arbeiders hebben een beter dagloon bij bovengenoemde maatschappijen dan bij de planters, en nemen daar werk aan.

De opbrengst van boonen en pompoenen was goed, die van meloenen en watermeloenen daarentegen slecht.

Veevoer was er in ruime hoeveelheid. Toch maken de geitenkudden, na zulk een goed regenjaar geen bijzonder gunstigen indruk. De Curaçaosche geit kan slecht tegen veel regen.

Op de proefterreinen van Groot Kwartier ging de landbouwkundige voort verschillende sorghums, groenten, bacoven en voedergewassen te kweeken.

Zaden en stekken werden kosteloos of tegen een kleine vergoeding aan groote en kleine planters afgestaan. Zoodoende werd in menige behoefte voorzien.

De ziekte in de dividivi-boomen is nog niet tot staan gekomen. Vooral in het 2de en 3de district sterven nog steeds boomen.

Omtrent den uitslag van het onderzoek van het naar het Departement van den Landbouw te Paramaribo opgezonden materiaal van zieke dividivi-boomen was nog geen bericht ontvangen.

Een feit van veel belang voor den Curaçaoschen landbouw was de aanschaffing van een motorploeg van de bekende Avery factory, Floria, Ill. in 't laatst van Augustus.

Het werktuig bestaat uit twee deelen, den locomotief en den ploeg, welke laatste bij het ploegen door middel van een ketting aan den eerste wordt gehaakt.

De motor is van het 12/25 H.P. type met twee cylinders en hooge-spanning- magneet voor ontsteking en bezit een zoogenaamde dubbelcarburateur, waardoor zoowel met petroleum als met gasoline kan worden gestookt. Gasoline voldoet evenwel veel beter dan petroleum, daar veel meer kracht wordt ontwikkeld en de cylinders er lang zoo spoedig niet vuil van worden.

De motor heeft een versnelling en de locomotief wordt bestuurd met behulp van een wormwieloverbrenging. Op het veld worden de breede achterwielen, om slippen te voorkomen, voorzien van ijzeren voeten, welke in den bodem grijpen.

De ploeg is een vijfgangsploeg, d. w. z. bezit vijf scharen. De diepgang kan gemakkelijk worden geregeld en men kan ook minder dan vijf scharen laten werken. Op zware gronden is het beter met 3 scharen te ploegen dan met vijf, teneinde niet te veel van den motor te vergen.

Wanneer een der ploegscharen stuit tegen een steen of boomwortel, welke niet doorgesneden kan worden, wordt het gevaar van breken van de schaar voorkomen, doordat tengevolge van het breken van een metalen pennetje het geheele ploeglichaam met de desbetreffende schaar achteroverslaat. Met weinig moeite wordt het ploeglichaam weer in den juisten stand gebracht, een nieuw pennetje geplaatst en het werktuig voor verderen arbeid gereed gemaakt.

Een groote tegenvaller is wel, dat de gasolineprijs zeer is gestegen.

De kosten van het werk zijn uit den aard der zaak voor verschillende stukken gronds zeer ongelijk. De aanwezigheid van boomstronken, wortels en steenen in den grond is voor het werken zeer bezwaarlijk, tijdroovend en duur.

Telkens moet stilgestaan worden, maar de motor kan niet telkens stopgezet worden, daar het weder in werking brengen dikwijls niet gemakkelijk en daarbij tijdroovend is.

Een gevolg is dus overtollig gasolineverbruik. Ook op kleine stukken gronds, waar aanhoudend moet worden gewerkt met uit het werk gezette scharen op de niet ver van elkaar gelegen wendeakkers, is het werken tijdroovend en duur.

Het best en meest economisch wordt met den motorploeg gewerkt op groote terreinen, welke vooraf zooveel mogelijk van boomstronken, boomen, boomwortels en steenen zijn gezuiverd. Dit laatste is slechts werk voor eens en men kan later op een dusdanig gezuiverd terrein steeds zonder moeite voortwerken.

Het werktuig werd het eerst gebruikt op den landsgrond Groot Kwartier, waar het een groote oppervlakte omploegde en prachtig werk leverde.

Bij wijze van vertoon werd ook op gronden van sommige particulieren geploegd. De uitkomsten zijn overal uitstekend geweest. De na het ploegen uitgeplante mais schoot prachtig op, schoonmaken en hakken der jonge mais, anders een noodzakelijk, zeer duur en tijdroovend werk, was onnoodig. Thans draagt de mais op alle geploegde gronden uitstekend.

De ploeg zal bij doelmatig gebruik ontegenzeggelijk een groote aanwinst voor Curaçao blijken te zijn.

Behalve een locomotief en de ploeg werden, met het oog op den verren afstand der fabriek, ook onderscheidene waarlooze deelen aangeschaft.

De commissie tot voorbereiding van de oprichting eener landbouwleenbank op den grondslag van onderlinge hoofdelijke aansprakelijkheid der leden verleende een bedrag van f 205 aan nieuwe kredieten.

Tengevolge van het mislukken van den oogst van 1915/1916 hebben de deelnemers niet naar behooren aan hunne verplichting tot betaling van rente en aflossing kunnen voldoen.

Van het door het Koloniaal Bestuur verstrekte kapitaal, dat door schulddelging in 1915 was teruggebracht tot f 13 440, werd een bedrag van f 640, zijnde 4 pct. van het oorspronkelijk kapitaal van f 16 000, afbetaald.

Aruba. Niettegenstaande den gunstigen regenval in het seizoen 1916/1917 en de omstandigheid, dat er meer is uitgezaaid dan in de laatste jaren het geval placht te zijn, zijn toch de uitkomsten van den landbouw niet zeer bevredigend. Velen hebben ongetwijfeld een rijken oogst binnengehaald, doch vele anderen hebben het gewas op hunne tuinen geheel zien mislukken. Dit is in hoofdzaak het geval met den mais- en boonenoogst. Op tal van tuinen is de vrucht door vliegen en honingdauw volkomen vernield.

De pinda's, die, vooral in het 4de district, in vrij groote hoeveelheden zijn uitgezaaid, beloven meer.

De opbrengst van de rankgewassen is maar middelmatig. De regenval is voor deze planten te zwaar geweest. Zeer vele plantjes werden weggespoeld of zijn weggerot.

De opbrengt van de zoete aardappelen, die in vrij groote hoeveelheden zijn uitgepoot, is bevredigend. Die van de groote mais is ook zeer bevredigend, doch, aangezien betrekkelijk slechts weinigen dit gewas hebben uitgezaaid, is er van een algemeenen oogst daarvan geen sprake geweest.

De aloë-oogst was, mede tengevolge van den zwaren regenval, minder bevredigend. Het aloë-sap was waterig, en op vele tuinen kon niet worden afgeoogst, om het gewas niet aan verrotting bloot te stellen. De prijs van de hars in het buitenland was ook vrij laag, in vergelijking met dien in de laatste jaren.

De dividivi-oogst was zeer goed.

Bonaire. Terwijl alle hoop op eenigen maisoogst over 1915/16 wegens het uitblijven van den regen reeds in 1915 geheel vervlogen scheen, bracht de geregelde, hoewel geringe, regenval in de laatste maanden van dat jaar en in het begin van 1916, een geheelen ommekeer in den toestand teweeg; vooral was dit het geval in het 4de district, waar er zelfs een tamelijk goede oogst werd binnengehaald. In de overige districten had het alleen in enkele streken geregend, met het gevolg, dat slechts in die streken nog iets van de geplante mais terecht is gekomen. De opbrengst bepaalde zich echter voornamelijk tot maisstengels, die later wegens schaarschte aan beestenvoer hooge prijzen deden. Door de overvloedige en geregelde regens in 1916 staat de in dat jaar gezaaide mais er echter zeer goed voor en, tenzij onvoorziene rampen zich voordoen, bestaan er goede vooruitzichten op een ruimen oogst in 1917. Van rankvruchten kwam er tengevolge van de overvloedige regens weinig terecht; alleen op plaatsen, waar dammen zijn aangelegd, was de opbrengst niet onaanzienlijk.

Voor de aloë was het jaar gunstig; dank zij den regens in het voorjaar was de opbrengst tamelijk groot. Velden, die door omstandigheden eerst later, toen de droogte was ingetreden, konden worden afgeoogst, brachten evenwel weinig op. De prijs van de hars op de Amerikaansche markt was niet zoo hoog als in 1915. De oogst bracht 66.514 K.G. hars op tegen 64.513 K.G. in 1915.

Ongeveer 30 Hectaren gronds meer zijn onder aloë gebracht, terwijl er ook op oude aanplantingen werd bijgeplant.

De oogst van den landsaanplant bij „Vlijt" bracht f 51,51 op en die van de aanplantingen in het 4de district f 252,50 tegen onderscheidenlijk f 68,40 en f 152,65[5] in 1915.

Voor de dividivi was het jaar gunstig; de voorjaarsoogst was zeer ruim, hetgeen ook het geval zou zijn geweest met den najaarsoogst, ware het niet, dat deze zwaar geleden had tengevolge van hevigen westenwind in Augustus, waardoor de oogst grootendeels verloren ging.

Uitgevoerd werd 658 000 K.G. dividivipeulen, tegen 435 000 K.G. in 1915.

De prijs van dividivi op dit eiland schommelde evenals in 1915 tusschen f 50 en f 70 per 1000 K.G.

St. Martin. In het algemeen bepaalde de landbouw zich tot de teelt van rankvruchten, boonen, groenten en een weinig zoete aardappelen. Ook werd er eenig stijfsel gewonnen. Wegens de hooge prijzen, die gedurende het jaar voor katoen verkregen werden, is men, in tegenstelling met 1914, er weder toe overgegaan katoen te planten, in het geheel op $8^1/_4$ akkers.

Aan gezuiverde katoen werd 9510 K.G. uitgevoerd. Voor het grootste gedeelte moet deze katoen afkomstig zijn geweest uit het Fransche gedeelte en voor een klein deel uit den nog overgebleven voorraad van 1915. Aan katoenzaad werd 32 247 K.G. uitgevoerd.

De oogst van den limoentuin, die goed staat, was bevredigend. Er werd een limoen-perswerktuig ontvangen, dat voor den oogst van 1917 zal worden gebruikt.

Bij 't begin van het verslagjaar is er geen suikerrietoogst geweest. Veel riet moest worden overgeplant.

St. Eustatius. De bebouwde oppervlakte gronds besloeg op het einde van 1916 242 H.A., waarvan 107 H.A. met katoen, door 45 ingezetenen beplant, van wie 40 kleine planters zijn. (In 1915 onderscheidenlijk 243 H.A., 90 H.A., 21 ingezetenen en 17 planters). Verdubbelde alzoo het getal der katoenbouwers, de uitbreiding van den katoengrond kwam ten name van de Cultuur Maatschappij der Nederlandsche Antillen. Het yamsland vermeerderde met 2 H.A. tot 26 H.A., het suikerrietland met 11 H.A. tot 26 H.A., doch het aardappelland liep terug met 9 H.A. tot 55 H.A. Van de 17 H.A. cassave-grond stond op het eind van het verslagjaar nog 7 H.A. in gewas. Aan tanniers stond meer dan vroeger, nl. 3 H.A. te veld. Ook werd het geheele jaar door betrekkelijk veel mais en pompoenen geteeld. De Cultuur Maatschappij breidde den sisalbouw met 46 H.A. tot 73 H.A. uit. Zij heeft nog 22 werklieden en 3 kinderen van Curaçao en Aruba in dienst.

De verscheping van katoen — in 1915 opgeschort — kon over Barbados rechtstreeks naar Liverpool plaats grijpen. De 36 balen, wegen 3571 K.G., van omtrent 30 kleine landbouwers, verwierven de beste prijzen, zoodat zij, hoewel de oorlog de onkosten met 130 pct. verhoogde, nog een netto-winst van f 5500 in Engelsch geld op het eiland brachten.

Uitgevoerd werd aan gezuiverde en ongezuiverde katoen 16 963 K.G., terwijl nog 1496 K.G. gezuiverde van het loopende oogstjaar over Curaçao naar Liverpool verscheept werd en 1420 K.G. ongezuiverde naar St. Martin. De donkere vooruitzichten in het begin van den oorlog verhelderden tot de hoogste verwachtingen, daar er niet alleen een tekort aan West-Indische katoen in 1917 dreigt, maar de vraag naar fijnen vezel sterk gestegen is. Te betreuren is het daarom, dat met den storm van 9 October een tijdvak intrad van te veel regen, te weinig zon en te koele temperatuur, welke vruchtval veroorzaakten en bijna den geheelen eersten pluk vernietigden. Dat tijdvak was ook nadeelig voor de yams en de aardappelen, die in het begin van 1917 moeten geoogst worden.

Aan aardappelen en yams werd naar het buitenland onderscheidenlijk 83 360 K.G. en 104 473 K.G. uitgevoerd tegen 70 990 K.G. en 74 008 K.G. in 1913, het jaar vóór den oorlog. Naar Curaçao en St. Martin gingen 129 700 K.G. aardappelen, 4700 K.G. yams en 5000 K.G. cassave-stijfsel.

De werkzaamheden van bestuurswege in het belang van den landbouw bewogen zich in de lijn van proefveldjes voor grondbewerking, bemesting en plantwijdte. Zij beoogden tevens den inheemschen maisbouw tot hooger nut te voeren en tot den verbouw van uien aan te moedigen. Een zaadkrib, naar Amerikaansch model, tot drogen en bewaren van den oogst werd gebouwd.

Zaadwinning van de Haagdoorn (Hibiscus sp.) een vezelplant, van het Gele Klapkruid (Crotalaria sp.) een groenbemester en van den Purgeernoot (Jatropha sp.) een heg- en olieheester, alle drie inheemsch, vond plaats. Van de laatste werd tevens een heg uitgestekt, ter vervanging van het dure prikkeldraad. Het paar uienbedden op Zeelandia staat er goed voor. Katoenen uienzaad van Teneriffe werden aan particulieren, 177.800 pootplantjes van sisal aan de Cultuur Maatschappij verstrekt.

Door middel van het Bestuur verzekerde de „British Cotton Growing Association" de katoen in magazijn tegen plaatselijk brandgevaar.

Saba. De uitkomsten van den landbouw waren niet ongunstig, dank zij den goeden regenval. Van het voornaamste landbouwvoortbrengsel voor uitvoer, n.l. den aardappel, werd eene hoeveelheid van 18 126 K.G. verscheept, tegen 16 650 K.G. in 1915 en 24 560 K.G. in 1914. De opbrengst zou in 1916 veel meer geweest zijn, ware het niet, dat er eene ziekte onder dit gewas geheerscht heeft en dat tengevolge van harde winden en over-

matige regens in den orkaantijd de jonge plantjes nogal geleden hebben. Om de genoemde ziekte te bestrijden, is een sproeimachine aangeschaft.

Aan uien en sjalotten werd slechts 455 K.G. verscheept, tegen 2 920 K.G. in 1915 en 1505 K.G. in 1914. Ook de uienteelt heeft in den orkaantijd veel van de weersgesteldheid geleden.

In de hierbovengenoemde cijfers zijn ook begrepen de naar de andere eilanden der kolonie, voor verbruik aldaar, verscheepte hoeveelheden.

De limoenaanplant heeft weer veel last gehad van een insectenplaag. De eigenaar vindt het nu voordeeliger om, in plaats van het sap uit de vruchten te persen, deze zelve op zoutwater naar New-York te verzenden.

Voor plaatselijk gebruik werden ook bacoven, cassave, aardappelen, tanniers, boonen en groenten verbouwd.

Veeteelt. Bijlage **JJ** bevat een overzicht van den veestapel gedurende de laatste zes jaren.

Curaçao. Op den proeftuin Cas Chiquito zijn zeer mooie rasdieren gefokt, zoowel Nubian geiten als Toggenburgers, welke jonge dieren bij de veefokkers zeer gewild waren.

In het laatst van 1916 machtigde het bestuur den landbouwkundige zich, na afloop van eene dienstreis naar de bovenwindsche eilanden naar Barbados te begeven, teneinde, ter verbetering van het Curaçaosche ras, aldaar goede fokgeiten en schapen aan te koopen. Het mocht hem gelukken op dat eiland een aantal mooie rasdieren, gedeeltelijk ook voor rekening der Curaçaosche maatschappij tot bevordering van landbouw, veeteelt, zoutwinning en visscherij, te verkrijgen en naar Curaçao te brengen.

De commissie voor de veeverbetering was ook nu van oordeel, dat de verbetering van het rundveeras tot nog toe voldoende door particulieren wordt behartigd. Zelfs konden eenige op Curaçao gefokte jonge stieren van Friesch-Holstein-ras tegen goede prijzen naar het buitenland worden verkocht.

Ook bleef de commissie de meening toegedaan, dat voorloopig vooral de bevordering van de verbetering van het klein vee in het oog moet worden gehouden. Zij kon zich zeer wel vereenigen met de richting, waarin de landbouwkundige werkt, door ter plaatse zelf goede fokdieren ter verbetering van het ras aan te kweeken, waarmede reeds zeer goede uitkomsten zijn verkregen. Ook vond het sedert uitgevoerd voornemen van het Koloniaal Bestuur om voormelden ambtenaar naar Barbados te zenden om eenige goede fokdieren aan te koopen, veel instemming bij de commissie.

Aruba. Voor de veeteelt was het afgeloopen jaar zeer gunstig. Zooals in het vorige verslag is vermeld, was de veestapel op het einde van 1915 zijn moeilijken tijd door, en vrijwel in den gewonen toestand geraakt. In het afgeloopen jaar was er steeds veevoeder in ruime hoeveelheid aanwezig. Daardoor is vooral het aantal schapen sterk vermeerderd. Ziekten onder het vee kwamen niet voor.

Bonaire. Voor den veestapel was het jaar niet ongunstig. In het tweede halfjaar heeft zich wel gebrek aan veevoeder doen gevoelen, doch de regens van de laatste maanden brachten hierin verbetering. Ook ging in het eerste halfjaar een groot deel der jongen tengevolge van buikloop verloren, maar ondanks die omstandigheden, valt er toch op eenigen vooruitgang in den veestapel te wijzen.

St. Martin. Ofschoon er veel vee verkocht is, dat over de grens is gebracht, toont de veestapel, behalve die der paarden, ezels en muildieren, hoogere cijfers dan in het jaar 1915.

Er werden 9 paarden, 1 ezel, 99 runderen, 4 geiten, 43 schapen en 22 varkens uitgevoerd.

St. Eustatius. Dank zij de hooge prijzen en het gunstige weer, bleef de veestapel vooruitgaan. De directeur van den Landbouw te Paramaribo kocht een half- en een driekwartbloed van den Ayrshire-stier tot fokmateriaal.

Saba. De uitvoer van vee bepaalde zich tot 1 paard, 10 runderen, 8 varkens, 29 schapen en 16 geiten.

De Minister van Koloniën,

TH. B. PLEYTE.

INHOUD

VAN HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN CURAÇAO VAN 1917.

Bijlage A.

OVERZICHT van den loop der bevolking over de jaren 1911—1916.

	1911.			1912.			1913.			1914.			1915.			1916.		
	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.
BEVOLKING BIJ HET EINDE VAN HET JAAR.																		
Curaçao	14 398	18 448	32 846	14 447	18 479	32 926	14 455	18 504	32 959	14 613	18 748	33 361	14 763	18 914	33 677	14 798	19 370	34 168
Aruba	4 648	4 968	9 616	4 490	4 951	9 441	4 416	5 025	9 441	4 487	5 112	9 599	4 274	5 010	9 284	4 320	5 161	9 481
Bonaire	3 026	3 505	6 531	2 992	3 435	6 427	3 047	3 500	6 547	3 079	3 491	6 570	3 067	3 525	6 592	3 136	3 578	6 714
St. Martin	1 190	1 701	2 891	1 289	1 776	3 065	1 224	1 695	2 919	1 422	1 887	3 309	1 413	1 869	3 282	1 470	1 899	3 369
St. Eustatius	559	785	1 344	592	809	1 401	589	819	1 408	622	815	1 437	619	812	1 431	605	805	1 410
Saba	801	1 131	1 932	774	1 119	1 893	779	1 130	1 909	1 166	1 283	2 449	1 179	1 309	2 488	1 034	1 205	2 239
	24 622	30 538	55 160	24 584	30 569	55 153	24 510	30 673	55 183	25 389	31 336	56 725	25 315	31 439	56 754	25 363	32 018	57 381
GEBOORTEN.																		
Curaçao	482	494	976	409	454	863	451	406	857	461	518	979	364	337	701	482	515	997
Aruba	219	228	447	147	152	299	201	166	367	195	186	381	123	84	207	237	246	483
Bonaire	110	107	217	65	74	139	74	72	146	72	68	140	49	62	111	82	79	161
St. Martin	63	55	118	74	48	122	43	64	107	56	60	116	55	39	94	46	40	86
St. Eustatius	15	21	36	29	27	56	19	22	41	27	26	53	16	34	50	27	27	54
Saba	23	31	54	27	31	58	18	18	46	27	27	54	26	26	52	18	22	40
	912	936	1 848	751	786	1 537	806	758	1 564	838	885	1 723	633	582	1 215	892	929	1 821
STERFGEVALLEN.																		
Curaçao	248	333	581	477	636	1 113	351	399	750	286	399	685	316	352	668	340	354	694
Aruba	61	72	133	115	137	252	92	98	190	132	104	236	154	146	300	59	51	110
Bonaire	29	45	74	116	127	243	28	41	69	51	55	106	38	29	67	25	29	54
St. Martin	38	53	91	34	43	77	23	31	54	22	25	47	27	23	50	21	29	50
St. Eustatius	11	15	26	11	8	19	10	12	22	12	20	32	15	27	42	13	22	35
Saba	11	16	27	16	14	30	10	18	28	9	12	21	13	11	24	8	11	19
	398	534	932	769	965	1 734	514	599	1 113	512	615	1 127	563	588	1 151	466	496	962

	1911.	1912.	1913.	1914.	1915.	1916.
	LEVENLOOS AANGEGEVEN.					
Curaçao . . .	37	55	49	55	48	57
Aruba	12	7	13	18	8	13
Bonaire . . .	7	10	4	11	6	14
St. Martin. . .	3	6	—	6	2	1
St. Eustatius. .	1	4	2	2	6	4
Saba.	1	2	2	5	2	4
	61	84	70	97	72	93
	HUWELIJKEN.					
Curaçao . . .	192	124	149	178	135	153
Aruba	68	30	77	61	27	58
Bonaire . . .	35	12	21	34	26	23
St. Martin. . .	15	11	11	18	11	4
St. Eustatius. .	5	10	9	2	1	7
Saba.	11	6	14	5	8	7
	326	193	281	298	208	252

In 1916 werden geboren.

	In echt:	buiten echt:
Curaçao	487	510
Aruba.	380	103
Bonaire	92	69
St. Martin	36	50
St. Eustatius	22	32
Saba	28	12
	1 045	776

Bij opvolgend huwelijk werden gewettigd.

Curaçao	120
Aruba	20
Bonaire	16
St. Martin	7
St. Eustatius	2
Saba	3
	168

Bijlage B.

STAAT, aantoonende de verdeeling der ingezetenen naar hunne geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen, waartoe zij behooren.

	Getalsterkte der bevolking.	Waarvan geboren					Indeeling naar de kerkgenootschappen.			
		in de kolonie	elders in West-Indië.	in Nederland.	elders in Europa.	in andere oorden.	Protestanten.	Roomsch-Katholieken.	Israëlieten.	Andere godsdiensten.
Curaçao	34 168	32 612	515	382	16	643	1 508	32 023	609	28
Aruba.	9 481	9 272	3	30	2	174	357	9 123	1	—
Bonaire	6 714	6 650	1	18	1	44	46	6 667	1	—
St. Martin	3 369	3 083	253	31	2	—	2 393	967	2	7
St. Eustatius	1 410	1 295	90	12	8	5	1 058	352	—	—
Saba	2 239	2 188	33	9	3	6	1 254	985	—	—
	57 381	55 100	895	482	32	872	6 616	50 117	613	35

Bijlage C.

STAAT, aantoonende de verdeeling der ingezetenen naar de beroepen, bedrijven en ambachten.

	Ambtenaren.	Apothekers.	Barbiers.	Broodbakkers.	Drukkers.	Grofsmeden.	Hoedenvlechters en -vlechtsters.	Huisbedienden.	Kantwerksters.	Kleermakers.	Koks en keukenmeiden.	Kooplieden.	Koopmans-klerken.	Koetsiers.	Kuipers.	Landbouwers.	Metselaars.	Mijnwerkers.	Naaisters.	Onderwijzers.	Photografen.	Pontvoerders.
Curaçao, 1ste of stadsdistrict. . .	65	11	34	111	23	20	2458	517	44	152	376	210	174	60	17	52	60	—	1038	57	4	22
Overige districten.	31	—	8	98	5	35	4143	241	15	146	206	45	26	83	11	3091	283	257	337	19	—	35
Aruba	17	—	1	32	—	13	954	107	2	17	86	16	27	6	4	872	19	149	219	29	—	—
Bonaire	30	—	1	43	—	3	946	127	16	15	42	8	6	4	6	877	39	—	236	16	—	—
St. Martin	24	—	—	9	1	2	16	55	4	2	16	10	3	4	1	1040	5	—	50	19	—	—
St. Eustatius	13	—	—	12	—	—	2	45	—	—	20	2	—	—	1	320	3	—	20	6	—	—
Saba	3	—	—	2	—	—	—	54	255	—	10	—	—	—	—	199	6	—	44	12	1	—

	Scheepstimmerlieden.	Schoenmakers.	Schrijnwerkers.	Sigarenmakers.	Sjouwerlieden.	Slagers.	Stalhouders.	Stoelenmatters.	Tandmeesters.	Timmerlieden.	Ververs.	Visschers.	Vroedvrouwen.	Waschvrouwen.	Waterverkoopers.	Winkeliers.	Zeelieden.	Zeilmakers.	Zilver- en goudsmeden.	Zoutgaarders.	Verschillende beroepen enz., die niet op dezen staat voorkomen.	Zonder beroep.
Curaçao, 1ste of stadsdistrict. . .	7	185	41	1	183	63	6	12	7	142	69	129	8	751	13	187	483	9	22	—	716	5853
Overige districten.	31	148	15	—	521	15	—	10	—	343	13	319	14	515	43	68	455	9	5	30	206	7901
Aruba	6	36	5	—	17	5	—	1	—	47	9	172	11	122	5	82	148	2	5	18	22	6198
Bonaire	23	29	3	—	18	—	—	1	—	27	5	126	12	452	1	19	395	1	1	16	343	2827
St. Martin	3	3	2	25	25	1	—	—	1	13	2	75	3	15	—	5	30	1	1	—	80	1823
St. Eustatius	2	3	1	—	3	4	—	—	—	12	2	50	3	16	—	7	20	—	—	—	—	843
Saba	1	4	1	—	34	—	—	—	—	9	—	4	5	118	—	14	258	—	—	—	19	1186

Bijlage D.

STAAT, aantoonende den regenval (in millimeters).

Tijdvak.	CURAÇAO.															ARUBA.	BONAIRE.			ST. MARTIN.	ST. EUSTATIUS.						SABA.			
	Fort Amsterdam.	Westpunt.	Plantage Siberië.	Plantage Klein St. Martha.	Plantage Dokterstuin.	Hofje Abau.	Cas Chiquito.	Santa Maria.	Plantage Groot St. Joris.	Wilhelminatuin.	Santa Rosa.	Beekenburg.	Noordkant.	Gemiddeld.			Kralendijk.	Rincon.	Gemiddeld.		Oranjestad.	Bengalen.	Zeelandia.	Pleasures.	Bellevue.	Gemiddeld.	Bottom.	Windwardside.	St. John.	Gemiddeld.
Januari	92,6	147,8	100	116,5	94,6	139,6	62	106,5	105	82,9	117,5	103,2	81,5	103,8	151	69,3	167	118,1	69,9	85	—	155,2	95,6	—	111,9	126,4	63,6	107	99
Februari	17,9	13,5	42	33	32,3	20	15,1	25,9	9,5	8	26	—	36,5	21,5	23	13,3	37	25,1	19,3	81,6	—	209,5	66,6	74	107,9	106,2	80,8	119	102
Maart	55,9	28	—	33	35,1	35,5	75	43,6	16,5	33,7	40,5	27,3	28,5	34,8	56,5	26,7	37,5	32,1	36,1	36,4	62,2	38,3	64,3	45,8	49,4	43,3	40	42	41,7
April	7	25	—	—	11	23,5	—	2	—	—	5,5	2,2	—	5,8	—	6,8	2	4,4	24,2	22,1	29,8	56,2	56,8	51,6	43,3	42,7	50,7	42	45,1
Mei	0,9	7	—	—	15	3,5	1	13,3	12	—	10,5	—	14	5,9	—	2	—	1	67,9	20,7	23,6	54	33,4	41,3	34,6	188,5	89,6	186	154,7
Juni	0,6	18,7	—	5,5	3	2,4	—	22	—	14,8	17,5	11,1	12,5	8,9	3	7,3	28,5	17,9	87,7	46,8	32,8	72	60,7	67,3	55,9	79,4	85,9	92	85,7
Juli	15,2	27,5	16	4	3,5	4,3	24,5	43	27,5	34,2	30	24,3	27	21,6	14	62,1	44	53	173,3	135,2	81,5	180	126,6	142,1	133	176,2	108	180	154,7
Augustus. . . .	82,3	133,3	215	154,7	128	166,5	146,5	108,6	71,5	65,3	101,5	57,3	144,5	121,1	139	87,7	98,5	93,1	108,2	155,1	34,1	226,5	129,5	169,4	142,9	144,9	93,1	113	117
September . . .	30,6	16,7	83	43,2	38,5	69,5	56,5	126,5	72,5	40,5	46,5	13	54,5	53,2	35	5,7	28	16,8	87,1	181,1	165,7	184	162	154,1	169,3	68,4	44,5	92	68,3
October	223,1	244,3	221	252,9	188,5	365	199	188	186	113,2	207	121,2	260,5	213,1	216	169,1	122,5	145,8	460,6	199,3	273,4	373	312,2	294,4	290,4	393,2	381,4	282	352,2
November . . .	241,4	297,2	284	250,5	250,1	368,5	277,5	244,7	325	268,3	297	233,5	333,5	282,4	205	240,7	214,5	227,6	226,1	161,1	75,6	149	152,1	153,9	138,3	163,5	153,3	179	165,2
December . . .	65	92,4	—	66,8	65,8	48	89,5	74,5	78	62,7	79,5	51,2	59,5	64,1	99	88	72	—	39,2	76,8	48,4	95	67,8	99,8	77,5	66,5	40,6	60	55,7
Tezamen in 1916 .	840,5	105,41	961	960,1	865,4	1246,3	946,6	998,6	903,5	723,6	979	644,3	1052,5	—	941,5	778,4	851,5	—	1399,6	1201,2	2)	1792,7	3) 1327,6	3)	—	1599,2	1231,5	1494	—
" " " 1915.	598	814,1	518	539,1	591,5	597,6	555,5	831,4	593	612	764,5	565,6	611	—	478	444,8	635,7	—	1250	1263,8	—	1662,1	4) 1337	—	—	1448	1254,9	1441	—
" " " 1914.	285,2	280,7	156	325,2	1) —	308	180	168,2	113,6	136,9	222	188,2	138	—	84,5	164,1	133	—	997,9	917,5	1023,9	1124,3	4) 850,9	—	—	1226,2	1011,3	1118,6	—

1) De opneming is met Augustus 1914 aangevangen.

2) In Januari en Februari zijn geen waarnemingen gedaan.

3) Met Februari werd de regenmeter van The Farm ± 500 M. meer Noordelijk geplaatst (Pleasures) en een tweede (Bellevue) ± 1000 M. Zuidelijk opgesteld.

4) Opneming op The Farm.

Bijlage E.

STAAT, aantoonende de gemiddelden der maandelijksche weerkundige waarnemingen in het fort Amsterdam.

Maanden.	Gemiddelde luchtdrukking niet herleid op 0° C.			Gemiddelde temperatuur ° C.								Gemiddelde dampdrukking m.M.			Gemiddelde betrekkelijke vochtigheid %.			Gemiddelde windsterkte schaal Beaufort.			Gemiddelde bewolking.			Totaal regen-neerslag in m.M.	Gemiddelde regen-neerslag in m.M.	Totaal aantal regen-dagen.
				8a.		2p.		6p.		Maximum.	Minimum.															
	8a.	2p.	6p.	droge bol.	natte bol.	droge bol.	natte bol.	droge bol.	natte bol.			8a.	2p.	6p.	8a.	2p.	6p.	8a.	2p.	6p.	8a.	2p.	6p.			
Januari. . . .	764,3	763,9	762,9	26,0	22,2	27,8	23,7	26,3	22,3	28,1	23,1	17,6	19,3	17,6	71	70	69	2	2	2	6	5	6	92,6	3	22
Februari . . .	763,5	763,0	762,0	26,1	22,9	28,4	24,3	27,4	23,4	28,6	23,6	18,8	20,1	18,9	75	69	70	2	2	2	5	4	5	17,9	0,6	9
Maart	763,6	763,1	762,3	26,5	23,1	28,7	24,2	27,0	23,1	29,4	23,9	18,9	19,7	18,6	74	67	70	3	3	3	5	5	6	55,9	1,8	9
April	763,3	762,8	761,9	27,4	23,6	29,7	25,0	27,7	23,7	29,9	24,7	19,3	20,6	19,3	71	66	70	3	3	3	4	4	5	7,0	0,2	5
Mei	762,8	762,3	761,3	28,1	24,5	30,4	26,2	28,9	25,2	30,7	25,5	20,6	22,7	21,5	73	70	73	3	3	3	5	4	5	0,9	0	2
Juni.	762,9	762,5	761,3	28,1	24,4	30,0	25,9	28,6	24,6	30,2	25,1	20,4	22,3	20,5	72	70	70	3	3	3	5	4	5	8,6	0,3	2
Juli	762,6	762,2	761,1	28,4	24,7	30,7	26,3	29,4	25,4	30,9	25,6	20,8	22,7	21,6	72	69	71	2	2	2	5	4	5	15,2	0,5	3
Augustus . . .	763,1	762,6	761,8	27,9	24,4	30,1	25,8	28,4	25,0	30,4	25,1	20,6	22,0	21,4	73	69	73	2	2	2	6	5	6	82,3	2,7	11
September . .	762,4	761,9	760,9	28,4	25,0	30,9	26,5	28,9	25,3	31,1	26,1	21,4	23,0	21,8	75	69	73	1	2	2	5	4	5	30,6	1	6
October. . . .	761,6	761,1	760,0	27,9	24,2	29,8	25,6	28,5	24,6	30,4	25,0	20,2	21,8	20,6	72	70	71	1	2	2	7	6	8	223,1	7,2	15
November. . .	761,9	761,2	760,1	27,2	23,2	29,3	24,4	27,3	23,2	29,0	24,0	18,7	19,7	18,6	69	65	69	1	1	1	7	6	7	241,4	8	23
December. . .	763,3	762,8	761,8	26,9	22,9	28,5	24,5	27,2	23,0	28,6	23,7	18,3	20,4	18,3	69	70	68	2	2	2	4	4	5	65,0	2,1	13

Bijlage F

STAAT, aangevende den waterstand in

BENAMING.	AANTEEKENING OMTRENT LIGGING.	Diepte in Meters.
In het 2de district.		
Montagne	Wordt door drie dammen gevoed en ligt in een klein dal	15,72
St. Helena.	Wordt door een reeks kleine en groote dammen gevoed en ligt in een vrij groote vlakte. . . .	12,69
Manasse	Wordt door eene reeks kleine en groote dammen gevoed	19,95
Liebjé	Idem	19,73
Weto.	Idem	16,78
Jan Boos	Wordt door één dam gevoed	18,44
Barbekerke	Heeft weinig achtergrond en geen voedingsdammen.	18,70
Kirindongo	Ligt vrij hoog, doch heeft bovenstrooms acht dammen	20,—
Corrie	Wordt door een reeks dammen gevoed en ligt in een groot sterk vertakt dal	8,—
Dominguito	Ligt hoog en op den rand van een dal.	16,80
Dominguito (Oost) . .	Ligt in een klein dal, zonder voedingsdammen.	14,90
Dominguito (West). .	Ligt hoog en bijna op een waterscheiding	17,20
Popo	Ligt in een klein dal	13,30
Santa Barbara . . .	Wordt door twee dammen gevoed en ligt in een klein dal	9,27
Gozie	Wordt door vier kleine dammen gevoed, ligt hoog en heeft weinig achtergrond	17,30
Holanda	Wordt door drie groote en eenige kleine dammen gevoed.	16,53
Recompensa	Ligt in een klein dal en wordt door eenige kleine dammen gevoed	16,—
In het 3de district.		
Tras Seroe.	Wordt door een reeks dammen gevoed en ligt in een uitgestrekte vlakte	16,57
Rooi Indjan	Wordt door een reeks dammen gevoed en ligt in een sterk vertakt dal	5,80
Bonavista	Wordt door een reeks dammen gevoed en ligt in eene groote vlakte.	14,—
Santa Rosa	Wordt door een reeks kleine dammen gevoed en ligt in een klein dal	15,45
Mina Scharbaai . . .	Wordt door twee dammen gevoed en ligt hoog, zonder achtergrond	18,—
Zego	Wordt door een reeks dammen gevoed en ligt in een vrij sterk vertakt dal.	12,—
Jan Doret	Wordt door een reeks kleine en groote dammen gevoed en ligt in een vrij uitgestrekt dal . . .	15,46
Muizenberg	Wordt door drie dammen gevoed en heeft vrij veel achtergrond	17,—
Mahoema I	Wordt door een reeks dammen gevoed en heeft vrij veel achtergrond	17,—
Mahoema II	Als I, doch met weinig achtergrond.	16,52
Plantersrust	Heeft geen voedingsdam en ligt in een klein dal	15,—
Groot Kwartier . . .	Ligt aan het einde van een groot dal in eene vlakte en wordt door een reeks dammen gevoed .	10,26
Weis.	Ligt laag in een klein dal zonder voedingsdammen	12,80
Gasparito	Ligt bijna op een waterscheiding	20,60
Juan Hato.	Ligt in een klein dal en wordt door één dam gevoed	15,50
Vredenberg	Ligt in een klein dal en wordt door eenige kleine dammen gevoed	17,—
In het 4de district.		
Doezoe	Heeft één grooten voedingsdam	9,—
Colonia	Heeft een reeks voedingsdammen, maar weinig achtergrond.	12,20
Willebrordus	Heeft een vrij grooten voedingsdam en ligt in een dal	13,30
Soemboe	Ligt in een dal en heeft een reeks van voedingsdammen	12,20
In het 5de district.		
Bew. Savonet. . . .	Ligt in een vrij uitgestrekt dal.	5,70
Maria	Wordt door een hooger gelegen terrein gevoed	14,52
St. Jozef	Idem	9,39
Beo. Hofje Abau . .	Ligt vrij hoog, doch niet ver van heuvels verwijderd	11,40
Patientie	Wordt door een hooger gelegen terrein gevoed.	12,50
Bou Seroe (Oud) . .	Ligt zeer hoog en heeft weinig achtergrond	13,20
Bou Seroe (Nieuw). .	Heeft één voedingsdam en meer achtergrond dan de oude put.	10,70
Bou Barber	Heeft weinig achtergrond en een reeks van voedingsdammen	16,80
Bajahonda.	Heeft één voedingsdam en ligt in een dal	10,80
Seroe Biento	Heeft weinig achtergrond en ligt hoog.	12,50
Flip	Wordt door een reeks dammen gevoed en ligt in een groot dal	12,80
Dokterstuin I. . . .	Ligt aan den voet van een groot dal en wordt door een reeks groote dammen gevoed	9,86
Dokterstuin II . . .	Idem	11,30
Wacao	Ligt in een dal, maar wordt niet door dammen gevoed	9,—
Barber	Ligt aan den voet van een zeer groot dal en wordt door twee groote dammen gevoed	11,38
Porti Wacao	Ligt in een dal en wordt door één dam gevoed	11,30
Bahá.	Ligt in een groot dal en wordt door een reeks dammen gevoed	5,90
Pannekoek.	Idem	9,10

[1]) In Januari was de put droog.

age F.

tand in de landsputten op Curaçao.

Diepte in Meters.	Afstand van den waterspiegel tot bovenrand put in Meters ('s morgens vroeg gemeten) op het einde van: Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni	Juli.	Augustus.	September.	October	November.	December.	Hoedanigheid van het water in: Januari.	December.
5,72	11,25	13,43	13,45	13,44	13,05	13,67	14,10	14,—	14,—	13,20	13,80	9,90	goed.	goed.
2,69	11,30	11,35	11,55	11,72	11,70	11,80	11,38	11,90	11,18	9,20	11,46	7,—	goed.	goed.
9,95	15,30	15,75	15,80	16,07	16,62	16,60	17,—	16,50	15,—	15,40	11,70	8,50	goed.	goed.
9,73	15,97	16,—	12,27	16,75	17,—	17,70	18,—	17,60	17,40	14,10	11,—	7,34	goed.	goed.
6,78	15,34	15,34	15,66	—	16,02	16,20	16,22	16,—	13,—	14,—	9,50	9,40	goed.	goed.
8,44	15,70	16,—	16,46	17,—	17,88	18,—	18,07	17,96	17,85	17,10	15,40	11,20	goed.	goed.
8,70	16,35	16,60	16,80	17,—	17,23	17,40	17,54	17,67	17,70	17,—	12,80	11,—	goed.	goed.
20,—	15,—	15,60	16,—	16,60	17,—	17,—	17,60	17,20	17,20	16,20	10,—	9,40	goed.	goed.
8,—	6,80	6,60	6,75	6,80	6,90	7,—	7,15	7,03	6,38	7,—	5,90	4,—	goed.	goed.
6,80	14,48	14,56	14,80	15,—	15,—	15,—	15,25	15,34	14,50	14,55	11,80	11,—	goed.	goed.
4,90	12,—	12,—	12,37	12,50	12,55	12,78	12,85	13,—	13,—	12,—	8,—	9,50	goed.	goed.
7,20	12,44	13,—	13,—	13,—	14,80	15,—	15,40	14,—	14,—	13,70	12,—	9,60	goed.	goed.
3,30	11,60	11,70	11,90	12,—	12,30	12,46	12,40	12,50	12,70	12,50	10,80	9,—	goed.	goed.
9,27	7,50	7,52	7,64	7,80	6,80	7,85	8,—	8,—	8,—	7,25	7,—	4,10	goed.	goed.
7,30	16,25	16,50	16,60	—	—	—	—	—	—	15,40	10,—	9,75	goed.	goed.
6,53	12,56	13,—	13,—	13,40	13,63	14,—	14,12	14,20	14,35	14,10	12,15	8,72	goed.	goed.
6,—	12,95	13,48	13,45	12,—	14,62	15,20	15,25	15,25	15,37	13,40	15,25	7,74	goed.	goed.
6,57	14,84	14,54	15,02	15,20	15,21	15,25	15,45	15,90	15,85	15,25	15,25	10,66	goed.	goed.
5,80	4,57	4,40	4,90	5,10	5,—	5,30	5,25	5,30	5,45	3,—	1,30	1,44	goed.	goed.
4,—	9,—	9,27	10,15	10,50	10,52	11,45	10,—	10,20	9,30	6,65	4,—	3,25	goed.	goed.
5,45	11,65	12,80	13,10	13,25	13,74	—	12,32	13,—	12,55	10,55	9,70	10,—	goed.	goed.
8,—	—	—	—	—	—	—	—	—	16,20	14,90	13,90	13,—	— 1)	goed.
2,—	10,34	10,56	11,—	11,06	11,—	11,—	11,—	11,10	10,60	10,20	6,60	6,06	goed.	goed.
5,46	12,—	12,—	12,45	12,65	12,58	12,79	12,33	13,20	12,75	8,20	6,55	15,46	goed.	goed.
7,—	14,70	14,60	15,10	15,10	14,27	15,49	15,60	15,85	15,85	13,15	9,95	8,20	goed.	goed.
7,—	9,90	9,45	10,20	11,—	11,31	—	—	10,15	9,10	10,—	2,—	2,16	goed.	goed.
6,52	11,—	11,25	11,26	12,—	12,41	15,49	11,53	11,70	11,—	8,40	4,90	4,67	goed.	goed.
5,—	13,—	13,25	14,34	—	—	—	—	13,60	14,50	13,—	10,40	10,78	goed.	goed.
0,26	7,60	7,68	7,90	8,06	8,23	8,23	8,34	8,70	8,80	8,25	5,92	5,—	goed.	goed.
2,80	10,90	10,96	11,06	11,15	11,—	11,—	11,25	10,70	11,60	10,—	9,45	8,24	goed.	goed.
0,60	18,45	19,95	20,10	20,15	—	—	—	20,10	18,65	15,—	11,55	11,50	goed.	goed.
5,50	12,60	13,—	13,52	14,—	14,—	14,—	13,43	13,60	12,75	9,68	6,20	6,65	goed.	goed.
7,—	15,—	15,39	15,80	—	—	—	15,32	15,80	14,80	14,35	10,40	9,31	goed.	goed.
9,—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,—	0,60	1,80	— 1)	goed.
2,20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12,20	8,50	7,50	— 1)	goed.
3,30	1,08	1,36	1,57	2,15	2,68	3,68	8,30	7,40	0,90	0,40	0,25	0,70	goed.	goed.
2,20	7,44	8,60	8,55	9,54	10,20	10,40	9,54	7,52	7,20	4,30	2,80	2,60	goed.	goed.
5,70	2,95	3,15	3,33	3,77	4,08	4,27	4,70	4,09	3,60	1,96	0,40	0,50	goed.	goed.
4,52	13,33	13,65	13,77	14,14	14,04	14,10	—	14,30	—	13,60	7,18	6,32	tamel. goed.	tamel. goed.
9,39	9,04	9,16	9,10	9,—	9,04	9,12	9,—	9,20	9,12	8,32	7,70	8,10	niet drinkb.	niet drinkb.
1,40	11,08	—	11,—	—	—	—	—	—	7,20	2,—	0,60	1,—	goed.	goed.
2,50	11,23	11,—	—	—	—	—	—	—	11,80	9,90	0,50	1,90	goed.	goed.
3,20	11,14	—	—	—	—	—	—	—	11,—	7,95	4,—	8,—	goed.	goed.
0,70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,80	0,20	1,80	— 1)	goed.
6,80	—	—	—	—	—	—	—	—	10,30	3,75	1,50	5,—	— 1)	goed.
0,80	8,28	8,25	8,80	9,80	—	—	—	10,60	6,30	3,10	0,10	1,30	goed.	goed.
2,50	12,20	—	—	—	—	—	—	—	12,10	10,70	1,—	2,—	goed.	goed.
2,80	10,80	11,70	11,04	11,50	12,45	—	—	12,40	10,10	8,10	1,—	1,50	goed.	goed.
9,86	9,10	9,80	9,30	9,57	—	—	—	—	—	6,70	1,—	1,40	goed.	goed.
1,30	9,52	—	7,85	10,—	—	10,50	—	11,20	11,—	4,42	1,—	1,—	goed.	goed.
9,—	6,85	6,70	7,09	7,60	7,90	8,—	8,20	8,—	6,48	3,50	0,50	1,—	goed.	goed.
1,38	9,10	—	—	—	10,—	10,10	11,10	10,85	8,25	6,25	1,—	1,—	goed.	goed.
1,30	9,85	10,—	—	10,14	10,10	10,—	10,05	10,80	10,25	9,10	1,—	1,50	goed.	goed.
5,90	5,76	—	—	—	—	—	—	—	4,—	5,—	—	—	goed.	goed.
9,10	—	—	—	—	—	—	—	6,30	7,80	4,70	—	0,20	— 1)	goed.

Bijlage G.

STAAT, aantoonende de ziekten, onder de gevangenen op Curaçao.

Naam der ziekte.	Aantal gevallen.	Naam der ziekte.	Aantal gevallen.
Ascaris lumbricoides	1	Obstipatio alvi	1
Asthma Bronchiale	1	Odantalgia	11
Catarrh. bronchiale acutus	1	Orchitis syphilitica	1
Catarrh. intestinal acutus	1	Otitis externa	1
Catarrh. ventriculi acutus	1	Paraintium	1
Conjunctivitis catharrhalis	1	Pharyngitis acuta	1
Dysenteria	1	Rheumatismus muscolorum	1
Epididymitis	1	Urethritis gonorrhoica	1
Influenza	6	Varicellae	1
Menorrhagia	1	Vertigo	1
Nephritis chronica	1	Vulnus Scissum	2
Nervositas	1		

Bijlage H.

OPGAVE van de in de gevangenissen opgenomenen met vermelding van de redenen van gevangenzetting of gevangenhouding.

	Aanwezig op 31 December 1915.		In 1916																		Aanwezig op 31 December 1916	
			Opgenomen														Ontslagen		Overleden			
			wegens diefstal.	wegens het moedwillig toebrengen van slagen, kwetsuren, enz.	wegens hoon en beleediging.	wegens dronkenschap op de openbare straat.	wegens valschheid in geschrifte, oplichting, misbruik van vertrouwen, enz.	wegens openbare schending der eerbaarheid en verstoring der openbare orde.	wegens doodslag en wegens het onwillig veroorzaken van iemands dood.	wegens valsche getuigenis	wegens het zich vergrijpen tegen de zeden door de ontucht te bevorderen, enz.	wegens andere kleine vergrijpen.	wegens mishandeling van dieren.	in preventieve hechtenis.	Te zamen							
	mannen.	vrouwen.													mannen.	vrouwen.	mannen.	vrouwen.	mannen.	vrouwen.	mannen.	vrouwen.
Curaçao. . . .	27	5	23	122	13	8	10	6	3	1	4	70	2	4	182	84	182	82	1	—	26	7
Aruba	2	—	5	7	4	2	—	2	—	—	—	—	—	—	10	[1]) 7	10	7	—	—	2	—
Bonaire. . . .	—	—	1	8	3	—	—	1	—	—	—	5	—	—	11	7	11	7	—	—	—	—
St. Martin . . .	—	1	—	4	2	—	1	—	—	—	—	6	1	—	6	8	6	9	—	—	—	—
St. Eustatius. .	2	1	1	1	1	—	—	2	—	—	—	4	—	3	11	1	[2]) 12	2	—	—	1	—

[1]) Van deze 17 opgenomenen zijn 3 voor meer dan één feit veroordeeld.
[2]) Een hiervan is naar Curaçao opgezonden.

	Leeftijd van de gevangenen. [1])												Recidivisten	
	beneden 16 jaren		boven 16 tot 20 jaren		boven 20 tot 30 jaren		boven 30 tot 40 jaren		boven 40 tot 50 jaren		boven 50 jaren			
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Aruba	—	1	3	2	1	2	5	1	—	1	1	—	6	1
Bonaire.	—	1	2	—	1	3	2	—	6	3	—	—	—	—
St. Martin	—	—	1	3	1	2	1	2	3	—	—	1	1	—
St. Eustatius.	—	—	—	—	9	1	1	—	1	—	—	—	3	—

[1]) Voor de gevangenen op Curaçao: Zie bladz. 6 en 7 van het verslag.

Bijlage I.

POLITIE. Sterktestaat met de verschillende veranderingen.

Rangen.	Sterkte op 31 Dec. 1915		Aangekomen.		Tezamen.		Ontslagen.		Sterkte op 31 Dec. 1916		Aanmerkingen.
	Burgermaréch.	Militairen.	Burgermaréch.	Militairen.	Burgermaréch.	Militairen.	Burgermaréch.	Militairen.	Burgermaréch.	Militairen.	
Commandant	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	[1]) In den loop van het jaar is één met verlof naar Nederland vertrokken.
Brigadiers	2	2	—	—	2	2	—	—	2 [1])	2	
Maréchaussees 1ste klasse	8	7	—	2	8	9	1	1	7 [1])	8	
„ 2de „	3	60	—	12	3	72	—	11	3	61	
Veldwachters	14	—	—	—	14	—	—	—	14	—	
Tezamen	28	69	—	14	28	83	1	12	27	71	
	97		14		111		13		98		

Bijlage J.

POLITIE. Opgave van het aantal politiewachten met vermelding van de sterkte.

	Politiewachten.		Brigadiers.	Maréchaussees 1ste klasse.	Maréchaussees 2de klasse.	Veldwachters.	Onderofficieren.	Korporaals.	Infanteristen en fuseliers.	Te zamen.	Aanmerkingen.
Curaçao.	Fiskalaat	Beoosten de haven.	1	—	1	—	1	—	10	13	Niet ingedeeld personeel:
	Pietermaai		—	—	—	—	—	1	4	5	1 commandant,
	Berg Altena		—	—	1	—	—	—	1	2	2 maréchaussees 1ste klasse.
	Scharloo		—	—	—	—	—	—	1	1	
	Kleine Werf		—	—	—	—	—	—	1	1	
	Waterkant	Bewesten de haven.	—	1	—	—	1	1	3	6	
	Klipstraat		—	—	—	—	—	—	2	2	
	Berg Quinta		—	—	1	—	—	—	1	2	
	Roode Weg		—	—	—	—	—	—	2	2	
	Rust		—	1	—	1	—	—	—	2	
	Montagne	2e en 3e distr.	—	—	—	1	—	—	1	2	
	Dominguito		—	2	—	—	—	—	—	2	
	Cas Chiquito		—	—	—	2	—	—	1	3	
	Kleine Berg	4e en 5e distr.	—	—	—	—	—	—	3	3	
	Dokterstuin		—	—	—	2	—	1	—	3	
	Westpunt		—	—	—	—	—	—	2	2	
Aruba.	Oranjestad		—	—	—	—	—	1	7	8	
	Sabaneta		—	—	—	1	—	—	—	1	
	St. Nicolaas		—	—	—	1	—	—	—	1	
Bonaire.	Kralendijk		—	—	—	—	—	1	5	6	
	Deentera		—	—	—	1	—	—	—	1	
	Rincon		—	—	—	1	—	—	1	2	
St. Martin.	Philipsburg		—	—	—	1	—	1	4	6	
	Boven Prinsenkwartier		—	—	—	—	—	—	1	1	
	Beneden Prinsenkwartier		—	—	—	—	—	—	1	1	
	Cul de Sac		—	—	—	—	—	—	2	2	
	Koolbaai		—	—	—	1	—	—	1	2	
	Simpsonsbaai		—	—	—	1	—	—	—	1	
Saba.	Bottom		—	—	—	—	—	1	1	2	
	Windwardside		—	—	—	—	—	—	1	1	
	Fortbaai		—	—	—	—	—	—	1	1	
	Oranjestad (*St. Eustatius*)		—	—	—	1	—	1	4	6	
			1	4	3	14	2	8	61	93	

Bijlage K.

ONDERWIJS.

VERSLAG

van de opdracht, bij beschikking van Zijne Excellentie den Minister van Koloniën van 15 November 1915, Afd. B. n°. 44, verleend aan den inspecteur voor het onderwijs in de kolonie Curaçao, om gedurende zijn verlof in Nederland studiën te maken ten behoeve van het onderwijs in genoemde kolonie.

Aanleiding tot de opdracht. § 1. Zooals in het Koloniaal verslag van 1915 (III, Curaçao, bladz. 10) is medegedeeld, waren de tijdsomstandigheden oorzaak, dat geen uitvoering is gegeven aan het voornemen van Z. Exc. den Minister van Koloniën om den nieuwbenoemden inspecteur voor het onderwijs na een reis van ongeveer 3 maanden door de kolonie Curaçao, teneinde zich van de onderwijstoestanden op de hoogte te stellen, in Nederland de noodige studiën te laten maken, die voor de aanvaarding van zijn ambt voor hem even noodzakelijk geacht werden als voor zijn ambtgenoot voor Suriname, die bovendien in Suriname nog geruimen tijd met zijn ambtsvoorganger zou samenwerken, terwijl in Curaçao een geheel nieuwe toestand **Verblijf in de kolonie.** geschapen moest worden. Na een verblijf van ruim 10 maanden in de kolonie, — in welk tijdvak alle eilanden, behalve Aruba, bezocht werden, tweemaal de examens werden geleid, de behandeling van de begrooting voor 1916 als gedelegeerde van den Gouverneur werd meegemaakt, met de schoolcommissie op Curaçao werd samengewerkt omdat voorloopig in de onderwijsverordening alleen de naam „schoolopziener" in „inspecteur voor het onderwijs" werd veranderd, lessen aan de normaallessen en op de Hendrik-school werden gegeven wegens gebrek aan geschikte leerkrachten, — was ondergeteekende **Verlof naar Nederland.** genoodzaakt verlof naar Nederland tot herstel van gezondheid te vragen, welk verlof hem met ingang van 25 Augustus 1915 werd verleend.

Zoodra na eenige maanden volstrekte rust zijn geneesheer het goedkeurde, heeft hij zich tot Z. E. den Minister van Koloniën gewend, met het verzoek in de gelegenheid te worden gesteld tijdens den verderen duur van zijn verlof de bovenbedoelde studiën te maken, vooral omdat die door de langere ervaring vruchtbaarder zouden kunnen zijn, nu hij weet in welke richting het onderwijs in de kolonie Curaçao zich kan en moet ontwikkelen.

Aard van de studiën. § 2. De door Z. E. den Minister van Koloniën verstrekte opdracht was in den ruimst mogelijken zin gegeven. Het noodige studiemateriaal kon worden aangeschaft, welke boekwerken tevens het begin zouden vormen van een boekerij op het kantoor van den inspecteur voor het onderwijs, welke voor zijne werkzaamheden en ter voorlichting van de onderwijzers beslist onmisbaar is.

Teneinde die inrichtingen te bezoeken, die een beeld konden geven van den stand van het onderwijs in Nederland — zoowel in grootere steden als in kleinere of ten platten lande, niet alleen openbare, maar ook bijzondere — of om de examens bij te wonen, werden hem verscheidene dienstreizen opgedragen.

Een en ander had ten doel zich op de hoogte te stellen van:

Studie van het G. L. O. en het M. U. L. O. 1. het algemeen vormend onderwijs, d. w. z. lager en meer uitgebreid onderwijs zoowel openbaar als bijzonder (van dit laatste vooral het R. K. onderwijs) waarbij meer bepaald de aandacht geschonken werd aan de **Beginsel zelfwerkzaamheid.** toepassing van het beginsel der zelfwerkzaamheid, omdat in de kolonie Curaçao reeds een proeve met handenarbeid was genomen;

Voorbereidend onderwijs regelen. 2. het voorbereidend-, bewaarschool- of fröbel-onderwijs, dat in de kolonie nog geheel niet geregeld is, aan welk onderwijs groote behoefte bestaat met het oog op het gebruik van het Nederlandsch, op de oefening **Behoeft groote verbetering.** van oog, oor, hand en stem en dat, voor zoover het bestaat, groote verbetering behoeft;

Voortgezet onderwijs moet practischer zijn. 3. het voortgezet onderwijs, dat thans in den vorm van herhalingsonderwijs en leergangen voor zeevaartkunde en voor boekhouden, enz. vrij sporadisch gegeven en gevolgd wordt, terwijl het gegeven onderwijs verre van practisch is, d. w. z. geen rekening houdt met plaatselijke behoeften:

Ambachtsonderwijs groote behoefte. 4. het vakonderwijs, en wel: *a.* ambachtsonderwijs, omdat daaraan groote behoefte bestaat, daar de aanstaande ambachtsman zoo goed als geen practische of theoretische leidingen heeft, al wordt door het jongensweeshuis op Santa Rosa reeds iets in die richting **Handelsonderwijs thans onvoldoende.** gedaan; *b.* handelsonderwijs, waaraan op Curaçao, vooral als de industrie toeneemt, wel meer aandacht geschonken moet worden dan tot heden het geval is en waarin de onder 3 genoemde leergang voor boekhouden enz. op hoogst onvoldoende wijze voorziet; *c.* land- en **Schooltuin in verband met land- en tuinbouwonderwijs.** tuinbouwonderwijs, dat wellicht als voortgezet onderwijs gegeven kan worden en door het in eere herstellen der schooltuinen aan sommige lagere scholen voorbereid kan worden; *d.* zeevaartkundig onder- **Zeevaartkundig onderwijs.** wijs, dat zeer zeker van groot belang te achten is voor de kolonie, wat blijkt uit het feit, dat **Leergangen.** er twee leergangen voor zeevaartkunde zijn, n.l. op Saba en op Curaçao;

Examens: eischen en inrichting. 5. de examens voor onderwijzers en voor verschillende vakken, opdat die in den vervolge op Curaçao, met inachtneming van de eigenaardige behoeften van het onderwijs in de kolonie, zooals de onderwijsverordening voorschrijft, op denzelfden voet als in Nederland worden afge- **Gelijkstelling.** nomen, wat in de toekomst zou kunnen leiden tot gelijkstelling van meerdere akten van bekwaamheid;

Opleiding leerkrachten. 6. de opleiding, een vraagstuk voor de voorziening in onderwijskrachten van groot belang, zoowel indien de opleiding in de kolonie ter hand wordt genomen, zoodat aldaar jongelieden tot onderwijzer worden opgeleid, als wanneer jongelieden met studietoelagen naar Nederland worden gezonden, in welk geval de in de kolonie te beginnen opleiding zich moet richten naar de in Nederland voort te zetten studie;

Leerplicht. 7. de werking van de leerplichtwet en in verband daarmede de verstrekking van kleeding en voedsel aan schoolkinderen (art. 35 dier wet), een en ander met het oog op; 1°. de in den Kolonialen Raad meermalen uitgesproken noodzakelijkheid tot invoering van leerplicht, om het te groote schoolverzuim tegen te gaan: 2°. het onderzoek naar de mogelijkheid van de invoering, de kosten ervan, het getal leerplichtige kinderen, de meening der Gezaghebbers, enz., ingesteld door den Gouverneur van Curaçao in Mei 1915;

Scholenbouw. 8. de werking van het Koninklijk Besluit betreffende den scholenbouw, omdat dit onderwerp bij regeling van den gezondheidsdienst en invoering van leerplicht zeker *Inrichting scholen laat te wenschen over.* ter sprake zal komen, en bovendien de inrichting van sommige scholen, o.a. op de bovenwindsche eilanden zeer veel te wenschen overlaat;

9. de maatregelen in de laatste jaren getroffen voor de *Lichamelijke opvoeding.* lichamelijke opvoeding der jeugd, die al wordt ze hier in de laatste plaats genoemd, door ondergeteekende gerekend wordt tot een der gewichtigste vraagstukken, die aan de orde gesteld moeten worden, omdat aan dit deel der harmonische opvoeding van de Curaçaosche jeugd tot heden, zoo al eens onder de oogen gezien — gymnastiek op de openbare M. U. L. O. scholen, doch onvoldoende; padvinders- *In de kolonie onvoldoende aandacht.* beweging, vrijwel ter ziele — toch nog volstrekt niet de aandacht geschonken is, die het verdient.

Wijze van uitvoering der opdracht. § 3. Behalve door het bestudeeren van rapporten, verslagen en bescheiden over de genoemde onderwerpen en van de daarop betrekking hebbende vakliteratuur, werden talrijke besprekingen gevoerd met autoriteiten op onderwijsgebied, zoowel van het middelbaar (vak-) als lager onderwijs van het Rijks- en Gemeentetoezicht, met den Chef der Afdeeling lager onderwijs van het Departement van Binnenlandsche zaken, met ambtenaren der afdeeling onderwijs van verschillende gemeenten; met de voorzitters en leden van examencommissies, niet alleen over de bijgewoonde examens, maar ook, voor zoover zij zelven aan opleidingsinrichtingen werkzaam waren, over de wijze van opleiding, met hoofden van scholen en onderwijzers, zoowel bij het bezoeken van hunne scholen als bij andere gelegenheden, met directeuren en leeraren van vakscholen enz. Een groot aantal scholen en opleidingsinrichtingen werd bezocht, meestal in overleg met genoemde autoriteiten.

Steeds mocht ondergeteekende de grootst mogelijke bereidwilligheid en medewerking van allen, met wie hij door zijn opdracht in aanraking kwam, ondervinden, waarvoor hij gaarne zijn oprechten dank betuigt.

Verslag bevat geen oordeel. § 4. Daar het geenszins in de bedoeling der opdracht lag een oordeel uit te spreken over wat waargenomen werd, waar de opgedane ervaring in de kolonie bij de regeling van het onderwijs zal moeten worden toegepast, meent ondergeteekende geen opsomming te moeten geven van wat hij bestudeerde — de gedrukten zijn voor een groot deel meegenomen en bevinden zich in zijn boekerij — noch van de personen, die hem voorlichtten, noch van de bezochte scholen. Van meer waarde wordt geacht te vermelden van welke ervaringen voor het onderwijs in de kolonie partij getrokken kan worden.

Regeling der examens. § 5. Behalve de examens voor de onderwijzersakte (art. 77*a*) in de drie inspectiën van het Lager Onderwijs werden bijgewoond: de examens voor de hoofdakte (art. 77*b*) te Haarlem en Utrecht, voor nuttige handwerken, Fransch, Hoogduitsch en Engelsch te 's-Gravenhage, voor gymnastiek te Utrecht en voor Landbouwkunde te Wageningen. De bij die gelegenheden verzamelde aanteekeningen en opmerkingen staan ten dienste van de examen-commissie (reeds bij de November-examens 1916 is van een en ander gebruik *Beoordeeling.* gemaakt). De wijze van beoordeeling is niet bij alle examens dezelfde, de examen-commissie op Curaçao kan één daarvan kiezen. Bij het opmaken van het schriftelijk werk *Voorzorgen.* worden uitgebreide voorzorgen genomen; in vele gevallen is de voorzitter de beslissende persoon of wordt het door eene commissie vastgesteld werk door eene andere opgegeven.

Geen eigen candidaten onderzoeken. Examinatoren en deskundigen onderzoeken mondeling de door hen opgeleide candidaten niet. Van het gevraagde bij het mondelinge examen wordt *Aanteekening van 't gevraagde.* nauwkeurig aanteekening gehouden door den bijzitter, opdat het ten leidraad kan strekken bij het bepalen van het cijfer. Er wordt zooveel mogelijk vermeden een twijfelachtig cijfer te geven. Voor het einde van het geheele examen verneemt de candidaat niets omtrent de *Terugtrekken.* hem toegekende cijfers, zoodat van terugtrekken, op grond van onvoldoende voor eenig vak of onderdeel, zooals de Curaçaosche regeling (zie art. 8 van Afd. IV van het Besluit van 26 Augustus 1907, P. B. n°. 26) dat kent, geen sprake is. [1]

Terugtrekken is in Nederland evengoed mogelijk, maar de examinator heeft niets omtrent de beoordeeling medegedeeld. Bij de taalexamens wordt aan de candidaten, wier kans van slagen „gering" of „vervallen" is, wegens de ongunstige cijfers voor de 2 of 3 stukken schriftelijk werk, daarvan mededeeling gedaan, waarna de overgroote meerderheid zich niet aan het *Duur examen onderwijzer.* mondeling examen onderwerpt. De tijd voor het schriftelijk en mondeling examen voor onderwijzer is belangrijk ruimer dan bij de Curaçaosche regeling. [1]

Aard van het schriftelijk werk. Het schriftelijk werk strekt zich over meer vakken uit, de opgaven zijn voor rekenen over 't algemeen in de laatste jaren practischer geworden, er is nog steeds een vraagstuk over vormverandering of inhoudsberekening bij, dat er aan herinnert, dat de vormleer bij de onderwijzersopleiding nog niet uitgeschakeld is. De schriftelijke examens zijn nooit publiek.

Natuurkunde. De omvang van het vak natuurkunde verschilt in de 3 inspectiën. De omschrijving in het Curaçaosche programma staat het dichtst bij de opvatting in de 2de Inspectie.

Nederlandsche taal. Bij Nederlandsche taal zijn de eischen niet voor alle commissies dezelfde. Er wordt hier en daar naar klankleer gevraagd. Hiermee in verband moet gewezen worden op de Rijkscursussen voor spreekonderwijs en op de lessen in *Spreken.* spreken aan de Rijkskweekscholen.

M. U. L. O. § 6. Op Curaçao is het meer uitgebreid lager onderwijs in allerlei opzichten besproken geworden. Daarom is aan dit deel van het algemeen vormend onderwijs, dat zoo'n belangrijke plaats in het Nederlandsche onderwijsstelsel inneemt, veel aandacht geschonken.

In vele kleinere plaatsen is het M. U. L. O. het onderwijs geworden, wat het op Curaçao steeds geweest is, omdat er geen hoogere of middelbare onderwijsinrichtingen zijn en omdat het aantal jongelieden, dat ter opleiding naar Nederland gaat, een zeer klein getal bedroeg. Mogelijk dat door de ontwikkeling der industrie, waardoor voor langer of korter tijd personen zich op het eiland vestigen, die evenals gedetacheerde ambtenaren, voor hunne kinderen naar aansluiting bij het onderwijs in Nederland vragen, het M. U. L. O. op Curaçao ook daarmede rekening moet houden. Daarvoor is het hoog noodig, dat het personeel der M. U. L. O.-scholen aan de eischen voldoet, die in Nederland daaraan gesteld worden of tenminste die eenigszins benaderen. Nu is voor de meeste scholen voor M. U. L. O. op Curaçao de tegenstelling met Nederland zeer groot en niet ten voordeele van die in de kolonie.

Examens voor het M. U. L. O.-diploma. Gedurende eenige dagen werden te Utrecht de examens voor de diploma's A en B der Vereeniging voor M. U. L. O. bijgewoond, terwijl ondergeteekende met het Bestuur dier Vereeniging in correspondentie trad. Aan het bezit der bovengenoemde diploma's zijn verschillende voordeelen verbonden; zij verleenen toegang tot allerlei betrekkingen en inrichtingen van onderwijs of gedeeltelijke vrijstelling van sommige examens.

Zou het M. U. L. O. in de kolonie Curaçao niet tot die hoogte opgevoerd kunnen worden, dat er een einddiploma gelijkwaardig aan dat van genoemde vereeniging of in samenwerking met die vereeniging (die voor het afnemen van haar examens regeeringssubsidie geniet en het openbaar en bijzonder onderwijs omvat) verleend werd, waardoor aan vele jongelieden, die nu in de onmiddellijke omgeving van Curaçao, maar in ieder geval *buiten* de kolonie, een werkkring moeten zoeken, voor het Rijk en zijne koloniën behouden bleven en een bestaan vonden in Nederlandsch Oost-Indië, waar nog zooveel Nederlandsche krachten te kort komen?

G. L. O. § 7. De bezoeken aan de scholen voor gewoon lager onderwijs, zoowel openbare als bijzondere, stads- als dorpsscholen, stelden ondergeteekende in de gelegenheid kennis te maken met de practische toepassing van tal van *Nieuwe methoden.* nieuwe methoden voor de voornaamste leervakken. Het meubilair der scholen (borden en banken) voldoet aan veel hooger eischen dan in vele scholen in de kolonie.

[1] Bij schrijven van 4 April 1917 n° 165/48 heeft de Inspecteur voorgesteld het tweede lid van dit artikel te laten vervallen, en in het eerste lid de duur der examens te verlengen.

Zeer veel zorg wordt besteed aan het verkrijgen van goede schoolbibliotheken, in welk opzicht de Curaçaosche scholen nog zeer achterlijk zijn. Aan het nut er van valt niet te twijfelen.

Schoolbibliotheken noodig.

Zoowel op de scholen als in het schoolmuseum te Amsterdam, het reizend museum voor ouders en opvoeders (in Maart 1916 te Rotterdam) het museum ten bate van het onderwijs te 's Gravenhage, werd met een schat van leer- en aanschouwingsmiddelen, den laatsten tijd uitgegeven of verzameld, kennisgemaakt. In dat opzicht is in de kolonie, waar nog bijna uitsluitend van uitgaven voor Nederlandsche scholen gebruik gemaakt wordt, nog veel te doen, maar kan met vereende krachten ook nog heel wat bereikt worden.

Leer- en aanschouwings-middelen.

Uitgaven voor de kolonie?

Op verscheidene scholen bleek voor de administratie het kaartenstelsel ingevoerd te zijn en goed te voldoen.

Kaartenstelsel.

Over de contrôlemiddelon als klassecahiers, werkschriften, weekboekjes werd het oordeel van voor- en tegenstanders gevraagd. Het nut van schoolvergaderingen en ouderavonden werd eveneens besproken.

Contrôle.

Samenwerking.

Opleiding.

§ 8. De bezoeken aan kweek- en normaalscholen van verschillende richting en inrichting, de besprekingen met het personeel ervan en de bestudeering der programma's hebben ondergeteekende versterkt in de meening, uitgesproken in het koloniaal verslag van 1915 (bladz. 12), dat de normaallessen op Curaçao geleden moeten hebben onder het tweeledig doel dier lessen sedert de wijzigingen van 1912, die hoofdzakelijk tot stand gekomen zijn op aandringen van het toenmalige hoofd dier lessen.

Bijaldien niet beschikt wordt over meer geschikt personeel kan er van een goede opleiding voor onderwijzer(es) *in* de kolonie weinig verwacht worden. Er moet tevens overwogen worden, of na twee- of driejarige opleiding op Curaçao de verdere opleiding in Nederland plaats kan vinden. Ook voor de verdere studie der reeds opgeleide krachten zou uitbreiding van het aantal onderwijzers 1e klasse (liefst met bevoegdheid voor middelbaar Engelsch en Nederlandsch) en vervanging van minder geschikte krachten een eerste eisch zijn.

Handenarbeid.

§ 9. Nog steeds is de strijdvraag: leervak of leervorm niet geheel beslist. De uitkomsten hangen geheel samen met den persoon, die het onderwijs geeft. Het aantal onderwijzers, die sedert de onderwijzer tweede klasse H. J. Nyman in 1905 zijn rapport uitbracht, in Nederland een diploma voor handenarbeid verworven hebben, is betrekkelijk groot, doch er wordt naar verhouding van dat aantal op betrekkelijk weinig scholen van de verkregen vaardigheid gebruik gemaakt. Op eenige der bezochte scholen waren uitstekende resultaten verkregen.

Proef op Curaçao mislukt.

De in Curaçao na 1905 gedane proefnemingen zijn als geheel mislukt te beschouwen. Ondergeteekende vond er in 1914 geen ander spoor van dan eenig materiaal, niet eens een beschikking, dat de proef gestaakt werd. De volksschool zal in de eerste plaats zich tot het algemeen vormend onderwijs bepalen. Toch verdient het ernstige overweging, of er voor de jongens niet gedacht moet worden aan betere oefening van oog en hand, dan het tegenwoordige onderwijs geeft. De meisjes ontvangen onderwijs in nuttige handwerken en bijna overal in het stroovlechten, dat om goed tot zijn recht te komen een deel van het handwerkonderwijs moet worden.

Opnieuw in overweging nemen.

Meisjes: handwerken, stroovlechten.

Voorbereidend onderwijs.

§ 10. Doordat aan eene onderwijzeres 3de klasse, met verlof in Nederland, opgedragen was, zich voor te bereiden voor een examen als hoofd eener bewaarschool, waartoe zij de lessen aan de kweekschool voor bewaarschoolonderwijzeressen te Leiden volgde, bestudeerde ondergeteekende het bewaarschool- of voorbereidend onderwijs op verschillende plaatsen in Nederland, zoowel de nieuw ingerichte scholen te 's Gravenhage, Rotterdam, Amsterdam en Utrecht, als oudere daar ter plaatse en ten plattelande, de opleiding der leerkrachten voor het voorbereidend onderwijs te Leiden, Rotterdam, 's Gravenhage en Amsterdam, de voorbereidende klassen aan sommige scholen te Utrecht, (die geleidelijk door bewaarscholen zullen worden vervangen) en de talrijke leermiddelen, in de laatste jaren verschenen, opdat bovengenoemde leerkracht, in de kolonie teruggekeerd, terstond in de goede richting zou kunnen werken.

Voorbereidende klassen.

Examens.

De examens voor bewaarschoolonderwijzeres te Rotterdam werden eenige malen bijgewoond, zoodat die in de kolonie naar dat voorbeeld geregeld kunnen worden.

Montessori.

Van de Montessori-methode werd eveneens studie gemaakt, terwijl op het Departement van Koloniën van het verslag van mej. G. J. van Rinsum over het voorbereidend onderwijs in Suriname kennis genomen werd om van hare bevindingen zoo noodig voor Curaçao gebruik te maken.

Hoe in Suriname?

Handelsonderwijs.

§ 11. Het handelsonderwijs, dat zich enorm ontwikkelt, werd nagegaan op de handelsscholen, de handelsdagscholen, de handels(avond)cursussen, de lagere handelsscholen (d. z. scholen voor M. U. L. O. met handelsprogramma) en op eenige herhalingscursussen, waar naast vakken van het L. O. een paar handelsvakken: boekhouden, handelsrekenen, machineschrijven en stenografie worden onderwezen. Van de bij deze bezoeken en de daarbij gehouden besprekingen opgedane ervaringen kan voor het onderwijs aan de M. U. L. O.-scholen voor jongens op Curaçao veel profijt getrokken worden, omdat op die inrichtingen, zeer zeker de handelsrichting ingeslagen moet worden, waarbij de zoo noodige algemeene ontwikkeling in het geheel niet verwaarloosd behoeft te worden, zooals dat ook op de meeste handelsonderwijsinrichtingen geenszins geschiedt.

Op de M. U. L. O.-scholen handelsonderwijs naast algemeene ontwikkeling (Jongens).

Leergangen.

Instelling van eenvoudige leergangen mag van groot nut en belang geacht worden. 't Is te hopen, dat ze meer liefhebbers vinden dan tot heden met leergangen op Curaçao 't geval is. De vraag moet gedaan worden: „Begrijpt men het belang en het nut er wel van?" Blijkbaar niet. Zoo was het in Nederland jaren geleden op vele plaatsen ook en hier en daar misschien nog wel (o. a. het herhalingsonderwijs). Toch heeft men voor het onderwijs geijverd en met welke goede resultaten! Het practische onderwijs, dat zich bij de opleiding aansluit, gegeven door onderwijzers, die toewijding voor het nieuwe hebben, is, kan men gerust zeggen, overal geslaagd. Voor Curaçao kan dat een voorbeeld zijn.

Praktisch.

Ambachtsschool op Curaçao?

§ 12. Het zal nog wel jaren duren voor er in de kolonie Curaçao aan een ambachtsschool gedacht kan worden. Dien tijd hebben ook in Nederland vele plaatsen gekend, die zich nu verheugen in het bezit van een kleinere of grootere inrichting, waar, al naar de financiën dat toelaten, eenige of vele ambachten, zoowel theoretisch als practisch, worden onderwezen en waar jongelieden worden opgeleid, die gemakkelijk een goede plaats in fabriek of werkplaats veroveren. Daarnaast bestaan talrijke vakscholen, industriescholen, teekenscholen, burgeravondscholen en ontelbare leergangen. In de provincie Drenthe heeft zich, vóór er daar ambachtsscholen waren, een leerlingstelsel ontwikkeld, dat veel heeft gedaan voor de veredeling van het ambacht. De vereeniging, die daarmede begonnen is, werkt thans nog. Zij bezit nu drie ambachtsscholen (Assen, Emmen en Hoogeveen), waarvoor zij, zooals bijna alle vakscholen, subsidies van Rijk, provincie en gemeente ontvangt, organiseert vele leergangen in teekenen en heeft op de kleinere, meer afgelegen plaatsen der provincie nog haar leerlingstelsel gehandhaafd. In wezen verschilt dit stelsel aanmerkelijk van het Duitsche, waaraan het gildenwezen ten grondslag ligt.

Leerlingenstelsel in Drenthe.

Idem op Trinidad.

Het komt meer overeen met het stelsel, dat op Trinidad werkt onder toezicht van de „Board of Industrial Training", waar, naar ondergeteekende in 1915 vernam, nog volstrekt geen plannen tot het stichten van een ambachtsschool bestaan. Zeer zeker zal naar het voorbeeld van Drenthe en Trinidad op Curaçao wat bereikt kunnen worden, zonder tot de stichting van een dure ambachtsschool te moeten overgaan.

Wat bij de stichting van een ambachtsschool moet overwogen worden.

Bij de stichting daarvan moet behalve op de vraag: „Vanwaar de leerkrachten" vooral overwogen worden: „kunnen de opgeleide jongelieden een bestaan vinden op het eiland of in de onmiddellijke nabijheid?" en „kan door de bevordering van het ambachtsonderwijs, beter nog van het vakonderwijs, misschien een nieuwe industrie in het leven geroepen worden of een kwijnende er weer bovenop geholpen worden?" Ook in verband hiermede werden bezocht de Rijksvakschool voor leerlooiers en schoenmakers te Waalwijk, de vakschool voor kleermakers te 's Gravenhage, de Rijksrietvlechtschool te Noordwolde. Wellicht zal er

indien normaler omstandigheden teruggekeerd zijn, een ruim arbeidsveld in dit opzicht open liggen, mits aanvoer van grondstoffen verzekerd is (o. a. uit Oost-Indië).

Thans wordt er in de kolonie, behalve op het jongensweeshuis te Santa Rosa, niets gedaan, wat den naam opleiding kan dragen. Talrijke schoolkinderen zitten 's middags na schooltijd en op de „vrije" dagen op een laag bankje bij een „baas" om het ambacht af te kijken." Zoo'n opleiding is toch zeker geheel en al onvoldoende.

Zeevaartkundig onderwijs noodig. § 13. Aan zeevaartscholen is voorloopig in de kolonie geen behoefte. Practisch zeevaartkundig onderwijs ongeveer in den geest als in Nederland aan de visscherijscholen gegeven wordt, is hoogst gewenscht om de veiligheid van goederen, passagiers en bemanning te verzekeren. Sedert 1907 wordt in Nederland een examen voor stuurman op een visschersvaartuig afgenomen, waarvoor die visschersscholen opleiden. Ofschoon het bezit van een diploma nog niet verplichtend is, werd genoemd examen reeds door 600 leerlingen van **Visscherijscholen: diploma als stuurman.** visscherijscholen met goed gevolg afgelegd, o. a. omdat ze bij vele reeders zonder diploma geen plaats kregen. Bij de invoering van de nieuwe Schipperswet zal het bezit van een diploma voor den schipper („kapitein") verplichtend zijn, anders kan het schip niet uitgeklaard worden. Zij, die vóór 1913 reeds als schipper voeren, zijn vrijgesteld, mits zij met goed gevolg een cursus gevolgd hebben over de bepalingen omtrent het „uitwijken op zee". In ieder geval dus een veiligheidsmaatregel.

Voor Curaçao ook weldra noodig. Bij drukker scheepvaartverkeer zullen dergelijke maatregelen ook in Curaçao niet kunnen uitblijven; gepast zeevaartkundig onderwijs bereidt ze voor en maakt ze wellicht binnen korter tijd mogelijk dan gedacht wordt.

Land- en tuinbouwonderwijs. § 14. Hoewel land- en tuinbouwonderwijs tot op zekere hoogte, althans voor zoover het betreft onderwijs aan planters enz., tot het departement van den landbouwkundige gerekend mag worden, meent ondergeteekende, dat op een of meer eilanden op een leergang voor voortgezet onderwijs ook zeer goed de beginselen van land- of tuinbouw onderwezen zouden kunnen worden en dat de hoogste twee klassen eener school voor gewoon lager onderwijs wel **Schooltuin.** degelijk in een schooltuin eenige practijk van het kweeken van groenten en landbouwgewassen, het verzorgen van vruchtboomen enz. kunnen verkrijgen. Dat door dit onderwijs en deze tuintjes de landbouw „er boven op" zou komen, wordt **Noodig voor het „omgevings"-onderwijs.** niet verwacht, maar de leerlingen worden er in ieder geval nader bij hun omgeving door gebracht, het onderwijs kan van de werkzaamheden in den schooltuin en het daar gekweekte profiteeren. Het zal evenwel anders aangepakt moeten worden dan in 1908. De schooltuin **Middel geen doel.** is middel, geen doel. In Nederland zijn door het lager landbouwonderwijs schitterende uitkomsten verkregen. In 1915 zag ondergeteekende tijdens zijn oponthoud op Trinadad op reis naar de Bovenwindsche eilanden gunstige uitkomsten **Schooltuinen op Trinidad.** in de schooltuinen, ook van stadsscholen verkregen. Daar staan deze schooltuinen ook in dienst van het onderwijs.

Middelbare koloniale landbouwschool. Deventer. Te Deventer werd de middelbare koloniale landbouwschool bezocht en met den Directeur van gedachten gewisseld over de mogelijkheid van toelating van Curaçaosche jongelieden, die zich voor den landbouw in Ned. Oost Indië of elders willen voorbereiden. Het programma der M. U. L. O.-scholen zou, met het oog op de talen, nog al wat gewijzigd moeten worden. In beginsel zou er niets tegen zijn Spaansch als facultatief vak in het programma der school op te nemen, maar bij toelating zouden de Curaçaosche **Eischen van toelating.** candidaten ook aan de eischen, voor de talen aan andere candidaten te stellen, moeten voldoen.

Leerplichtwet. § 15. De 1 Januari 1901 in werking getreden leerplichtwet heeft, hoewel van verschillende zijden grootere en kleinere leemten zijn aangetoond, het schoolbezoek doen toenemen en het schoolverzuim doen verminderen. Toch zouden **Uitbreiding leertijd?** velen den verplichten leertijd tot zeven of acht jaren uitgebreid willen zien (zie o. a. wetsontwerp der sociaaldemocratische Kamerleden van 1911) en nog grooter is het **Herziening.** aantal dergenen, die een technische herziening noodzakelijk achten. In 1911 is daartoe reeds door Minister Heemskerk een voorstel bij de Tweede Kamer ingediend; in 1914 heeft Minister Cort van der Linden eenige wijzigingen daarin aangebracht, waarover in December 1914 een Voorloopig Verslag door de Tweede Kamer is uitgebracht. Waarschijnlijk is door de tijdsomstandigheden het ontwerp voorloopig blijven rusten.

Administratie. De administratie der tegenwoordige leerplichtwet is, naar veler oordeel, ook al is zij bij ministerieele aanschrijvingen reeds vereenvoudigd, nog omslachtig. Er verloopt te veel tijd tusschen een overtreding en de berechting **Snelle berechting.** daarvan, zoodat reeds vele nieuwe overtredingen kunnen worden begaan, voordat de schuldige weet, hoe de rechter **Verloven.** over zijn nalatigheid denkt. De verloven, waarvan sprake is in artikel 13, werken in het oog van velen hoogst nadeelig op de uitkomsten van het onderwijs, vooral ten platten **Arbeidswet 1911.** lande. De totstandkoming van de arbeidswet 1911 is voor de leerplicht van belang geweest. In den beginne was er vooral in de groote steden onvoldoende schoolruimte **Schoolruimte.** voor de leerplichtige kinderen. In de kolonie Curaçao zou men voor hetzelfde feit staan. Er zijn slechts enkele scholen, die eenige leerlingen meer kunnen bevatten; vele kinderen wonen ook veel te ver van de bestaande scholen; **Stichting nieuwe scholen.** stichting van nieuwe is zeer noodzakelijk. De invoering van leerplicht zal het best eilandsgewijze kunnen geschieden.

Ook werd kennis genomen van de verstrekking van kleeding **Kleeding en voeding.** en voeding aan behoeftige schoolkinderen, ingevolge art. 35 van de leerplichtwet, waarbij leerlingen van openbare en bijzondere scholen op gelijken voet behandeld moeten worden. Hoewel op geheel andere wijze uitgevoerd, zal dit onderwerp bij invoering van leerplicht en zelfs bij elke poging om het schoolbezoek te bevorderen, in de kolonie naar dezelfde beginselen geregeld kunnen worden. Voor de practijk der voogdijraden (zie Koloniaal Verslag van 1915, bladz. 8/9) kan van de opgedane ervaringen partij getrokken worden.

Lichamelijke opvoeding. § 16. De lichamelijke opvoeding der jeugd hangt nauw samen met het vraagstuk der volksweerbaarheid en volkswelvaart. Omtrent dit onderwerp is het laatste woord in Nederland nog niet gesproken en het is nog niet tot ieders tevredenheid geregeld. Veel vooruitgang **Inspectie ingesteld.** wordt verwacht van de instelling van eene inspectie der lichamelijke opvoeding. (Een inspecteur in elk der inspectiën van het lager onderwijs). Er wordt gestreefd naar **Examens.** verbetering der examens voor de akten *j* en *s* (L. O.) en voor *p* (M. O.); getracht wordt door plaatselijke en **Spelleiders.** centrale spelleiderscursussen de onderwijzers gelegenheid te geven, meerdere vaardigheid in het leiden van gymnastische spelen te doen verkrijgen, daar deze spelen nog meer dan de vrije en ordeoefeningen bijdragen tot de lichamelijke ontwikkeling van het kind, omdat ze door vroolijkheid en bewegingsvrijheid meer tot snelle waarneming en spontane handeling prikkelen.

Wat tot heden op het gebied der lichamelijke opvoeding gedaan is, wordt door velen „ten eenenmale **Vele noemen het onvoldoende.** onvoldoende" geacht. Hoe moet dan de toestand, waarin deze in Curaçao verkeert, betiteld worden? Zonder medewerking van de onderwijzers zal daarin ook geen verbetering **Ook in de kolonie valt veel te regelen.** gebracht kunnen worden. Er moet o. a. ook op de lichaamshouding in de klasse gelet worden, voor pauzen tusschen de vakken moet gezorgd worden, waarin onder leiding gespeeld moet worden of nuttige lichaamsoefeningen gedaan worden. Ook moeten betere begrippen omtrent de zorg voor het lichaam aangebracht worden. Een zeer ruim arbeids- **Zijn er krachten?** veld, maar zijn er geschikte krachten?

Scholenbouw. § 17. Om te voorzien in de behoefte aan schoolruimte werd te 's Gravenhage van verschillende soorten van hulpscholen gebruik gemaakt; ook werd daarvoor het paviljoensysteem toegepast. Hoeveel doelmatiger waren die ingericht dan de scholen met 2 of 3 lokalen op de bovenwindsche eilanden. Er was ook een proef genomen met geheel uit-elkaarneembare paviljoenen. Niet alleen in de grootere steden, maar ook op kleinere plaatsen wordt veel werk van de schoolinrichting gemaakt; menige bijzondere school kan met de openbare op een lijn gesteld worden.

Bouwplan Utrecht. Uitvoerig werden o. a. bouwplannen voor nieuwe scholen (o. a. een bewaarschool) te Utrecht bestudeerd, bij welke plannen bijzondere studie gemaakt was van de ligging met het oog op straatgewoel, windrichting en vooral belichting.

Ook plannen voor verbouwing van een paar plattelandsscholen werden nagegaan.

Verdere werkzaamheden. § 18. Ten slotte moet nog het volgende vermeld worden, dat wel niet onmiddellijk tot de verleende opdracht behoort, maar toch in nauw verband staat met het onderwijs in de kolonie.

Inlichtingen aan sollicitanten. Aan ondergeteekende werd opgedragen inlichtingen te verschaffen aan hen, die naar Suriname of Curaçao wenschten te solliciteeren. Verscheidene onderwijzers werden in de klasse bezocht. Voorts werd advies

Adviezen. uitgebracht over de gelijkstelling van akten in de koloniën behaald met gelijknamige in Nederland (tot stand gekomen bij de wet van 24 Juni 1916, *Staatsblad* n°. 300) en over de traktementsregeling der onderwijzers in de kolonie Curaçao.

Koloniaal Onderwijs-Congres. Toen hij het verzoek ontving zitting te nemen in het bestuur van het eerste koloniaal onderwijs-congres, meende hij, al werd daarop het onderwijs in West-Indië niet behandeld, daarvoor niet te mogen bedanken. Als secretaris van het sub-comité voor de aan het congres verbonden onderwijstentoonstelling heeft hij o. a. getracht daarop een zoo goed mogelijk beeld van het onderwijs in de kolonie Curaçao te geven. Een groot deel der Curaçaosche inzending is in het schoolmuseum te Amsterdam geplaatst, een ander deel (betrekking hebbende op de hoedenindustrie) vond een plaats in het Koloniaal Landbouwmuseum te Deventer. Ze komt door de tegenwoordige plaatsing onder de oogen der onderwijzers en is beschikbaar voor lezingen over West-Indië, zooals er o. a. in het begin van 1917 te Amsterdam gehouden zijn. Het is te hopen, dat dergelijke lezingen er toe zullen bijdragen, dat Curaçao beter bekend wordt. Het is hier de plaats te vermelden, dat er onder de Nederlandsche onderwijzers betrekkelijk geen animo bestaat

Waarom geen voldoend aantal sollicitanten? naar Curaçao of Suriname te solliciteeren. Behalve de veel lagere traktementen dan in Oost-Indië, draagt onbekendheid met de koloniën daar veel toe bij. Meerdere bekendheid, juister beeld van den gezondheids-

Waardoor verandering. toestand, beter inlichtingen omtrent den levensstandaard en naar verhouding hoogere bezoldigingen zullen slechts verandering kunnen brengen, waardoor voor de kolonie

Goede krachten noodig. de hand gelegd kan worden op goede krachten, die, zooals dit verslag meermalen opmerkte, onmisbaar zijn.

Curaçao, 18 April 1917.

De inspecteur voor het onderwijs,
H. MEERDINK.

Bijlage L.

ONDERWIJS. Overzicht van de veranderingen onder de leerkrachten.

I. Openbare scholen.

Aard van de veranderingen, enz.	Rang van de onderwijskrachten. Eerste klasse. M.	V.	Tweede klasse. M.	V.	Derde klasse. M.	V.	Vierde klasse. M.	V.	Kweekeling. M.	V.	Vakonderwijzer (gymnastiek.)	Opmerkingen.
Gepensioneerd	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	Met 1 Januari 1916.
Overleden	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	Eind Mei 1916.
Benoemd (vast)	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Met 1 Januari 1916.
Tijdelijk aangesteld	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	Met 16 Februari 1916.
Idem	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Op Curaçao, gedurende 1916.
Idem	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	Op St. Martin, als voren.
Idem	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Op St. Eustatius, sedert 16 Juni.
Idem	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Op Curaçao, tijdens verschillende verloven.
Vast aangesteld	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	Beiden sedert 1912 in tijdelijken dienst op St. Eustatius.
Van verlof terug	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Met 1 Augustus 1916.
Uitgezonden	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Aangekomen eind November.
Gedetacheerd	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Aangekomen eind October.
Detacheering verlengd	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Tot 15 Mei 1917.
Detacheering afgeloopen	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Vertrokken 24 Mei 1916.
Ontslag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	Met 16 Februari 1916.
Idem	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	Met 1 Januari 1916.
Overplaatsingen hoofden van scholen	—	—	2	—	4	—	—	—	—	—	—	Betrof de scholen te Kleinbaai en Prinsenkwartier (St. Martin) met 1 Januari 1916; te Philipsburg en Aruba met 1 Juli 1916, te Windwardside (Saba) en op St. Eustatius tweemaal in den loop van het jaar.
Overplaatsingen van onderwijzers	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Verlof van 3 maanden	—	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	
„ „ 6 weken	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	
„ „ 1 maand	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
„ „ 2 weken	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
Naar Curaçao om examen af te leggen in Mei 1916	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	Slaagde voor Engelsch.
Idem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	Werd afgewezen.

II. Bijzondere scholen.

Aard van de veranderingen enz.	Rang van de onderwijskrachten.																Vakonderwijzeressen.	Opmerkingen.
	Eerste klasse.			Tweede klasse.			Derde klasse.			Vierde klasse.			Kweekeling.				
	Fraters.	Zusters Francisc.	Zusters Dominic.	Fraters.	Zusters Francisc.	Zusters Dominic.	Fraters.	Zusters Francisc.	Zusters Dominic.	Fraters.	Zusters Francisc.	Zusters Dominic.	Op scholen der Fraters.	Id. der Zust. Francisc.	Id. der Zust. Dominic.		
Vertrokken naar Nederland	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 Sept. 1916; was Inspecteur van de scholen van het Apostolisch Vicariaat en Directeur St. Thomas college.
	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 Mei 1916 } Hoofd der school te
Aangekomen uit Nederland	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Dec. 1916 } Philipsburg (St. Martin).
	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	Dec. 1915; begin Jan. 1916 in dienst op Aruba.
	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	Dec. 1916; nog niet in de sterkte opgenomen.
In dienst hersteld . . .	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	
Benoemd (leeken) . . .	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2	3	—	
Ontslag (leeken)	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	
Overleden	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Eind Januari.
Door ziekte of andere redenen buiten dienst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	
Verplaatsingen 1 Jan. 1916	—	—	—	—	—	—	1	2	5	2	10	3	—	2	—	—	
Id. gedurende 1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	Wegens overlijden.
	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Wegens ziekte.
	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	In verband met klassen-indeeling.
Afwezig wegens examen naar Curaçao	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	—	—	

Bijlage M.

ONDERWIJS. Overzicht van de examens.

	Examens in Mei en Juni.		Examens in Nov. en Dec.		Aantal ge-slaagden.	Van de geslaagden waren werzaam bij het		Opmerkingen.
	Aan-gemeld.	Geslaagd.	Aan-gemeld.	Geslaagd.		Openbaar onderwijs.	Bijzonder onderwijs.	
Onderwijzer 3de klasse. .	—	—	3	3	3	1 [1]	2	[1]) Leerling van de 4de klasse der normaallessen.
„ 4de „ . .	1	—	3	2	2	—	2	[2]) 1 candidaat trok zich vóór het examen terug.
Fransch	1	1	3	3	4	—	4	
Engelsch	1	1	—	—	1	1	—	
Boekhouden.	1	1	1	1	2	—	2	
Gymnastiek.	—	—	1	—	—	—	—	
Fraaie handwerken . . .	—	—	1	1	1	—	1	
Nuttige „ . . .	—	—	2 [2])	—	—	—	—	
	4	3	14	10	13	2	11	

Bijlage N.

ONDERWIJS.

Verslag over het eindexamen van den leergang in zeevaartkunde op Curaçao.

De Commissie, ingesteld bij Gouvernements-beschikking van 14 November 1916, n°. 898 heeft bij dezen de eer UHoog-Edelgestrenge het verslag aan te bieden van het examen, dat gehouden is op 27, 28 en 29 November, telkens des avonds van 7—10 uur.

Aan het examen werd deelgenomen door 4 (alle) leerlingen van den leergang.

De vakken, waarin geëxamineerd werd en waarvan alleen gevraagd werd hetgeen op den leergang behandeld was, waren:

Zeevaartkunde, sterrenkunde, natuurkunde, meteorologie, instrumentenleer, wiskunde en kaartpassen.

In handelsaardrijkskunde, welk vak op het programma van den leergang stond, maar niet onderwezen was, werd niet geëxamineerd.

De uitslag van het examen was, dat 2 van de 4 leerlingen slaagden, n.l. de leerlingen G. da Costa de Leon, en A. Henriquez en wel met de volgende beoordeelingen.

	G. da Costa de Leon.	A. Henriquez.
Zeevaart- en sterrenkunde . .	6 à 7	7 à 8
Instrumentenleer, Natuurkunde, Meteorologie	5	6
Wiskunde	$6^1/_2$	5
Zeevaartkundige opgaven . . .	onvoldoende	onvoldoende
Kaartpassen.	voldoende	voldoende
Schriftelijke vragen	onvoldoende	onvoldoende

Naar aanleiding van het gehouden examen neemt de commissie de vrijheid de volgende opmerkingen te maken.

I. Het geleverde werk en de mondeling beantwoorde vragen gaven blijk van zeer oppervlakkige kennis.

II. Aan de twee uitgereikte diploma's kan noch voor de theorie noch voor practische zeevaartkundige kennis eenige waarde gehecht worden. De commissie heeft zich bij het toekennen ervan dan ook voornamelijk laten leiden door de gedachte, dat het goed zou zijn aan de twee beste leerlingen, welke bovendien hun wensch te kennen gaven naar zee te gaan, een zekere aanmoediging te geven.

III. Het examen heeft bewezen, dat de opzet van den leergang niet voldaan heeft aan het oorspronkelijke doel: de scheepvaart in de Caraibische Zee veiliger te maken.

De Commissie heeft gemeend zich niet tot deze opmerkingen te moeten beperken, maar tevens te moeten aangeven, hoe volgens haar meening het onderwijs op een volgenden leergang zou moeten zijn, om meer en beter resultaat te krijgen.

In de eerste plaats zal dan het onderwijs, dat hier met het oog op de schoenerscheepvaart noodig is, geheel gebaseerd moeten zijn op de practijk en van de theorie zal slechts zooveel gegeven mogen worden als voor die practijk strikt noodzakelijk is.

Van de practijk zou dan geleerd moeten worden:

a. Het kaartpassen zonder toepassing van miswijzing.

b. Kennis van het kompas in streken.

c. Kennis van de lichten uit den omtrek (Curaçao, Bonaire, Aruba en Venezuela) uit het hoofd.

d. Plaatsing van het kompas.

e. De voorschriften op het uitwijken.

f. De voorschriften op het voeren van lichten.

g. Het houden van een eenvoudig journaal, waarin o.a. koersen en bestekken opgeteekend moeten worden.

h. Voornaamste wettelijke bepalingen over de inrichting van de monsterrol en welke papieren aan boord moeten zijn.

De Commissie meent verder, dat het niet voldoende is, dat de zeelieden leeren hoe het kompas geplaatst moet worden, wat in het journaal gezet moet worden enz., maar dat het dan ook noodzakelijk is, dat er hieromtrent wettelijke voorschriften komen en er een commissie of een persoon benoemd wordt, die toezicht houdt op de naleving van die voorschriften.

Noodig zal dan ook zijn, dat er een voorschrift komt, dat na een bepaalden tijd (1 jaar) niemand meer als schipper en na 2 jaren niemand meer als stuurman mag varen, die niet voldaan heeft aan een enkel op de practijk berustend examen.

In verband hiermede meent de commissie, dat, met het oog op de veiligheid op zee, getracht moet worden de oudere zeelieden op den cursus te krijgen.

Hiernaast kan dan ook aan jongens gelegenheid gegeven worden, goed practisch onderwijs te ontvangen, maar het eerste is op het oogenblik hoofdzaak. Daartoe zal samenwerking gezocht moeten worden met alle eigenaren van schepen op Curaçao, zonder wier medewerking de regeling van de zaak, zooals de commissie die zich denkt, zeer veel gevaar loopt te mislukken.

Ten slotte zij nog vermeld, dat schepen beneden een zekere tonnemaat van bovenbedoelde bepalingen vrijgesteld zouden kunnen of moeten worden.

De commissie neemt de vrijheid aan te dringen op het bekend maken van dit verslag, bijv. door het op te nemen als bijlage bij het koloniaal verslag of een uittreksel te plaatsen in de *Curaçaosche Courant*, zoo mogelijk beide.

De Commissie voornoemd,

H. Meerdink, *Voorzitter,*

P. Jansen.

L. Welling.

Bijlage O.

ONDERWIJS. Overzicht van het aantal leerlingen.

1912.	Openbare scholen.	Scholen van het Apost. Vicariaat.	Andere bijzondere scholen.	Aantal leerlingen.	Bevolking.	Percentage der bevolking dat de school bezocht.
Curaçao . . .	327	3330	40	3697	32 926	11,23
Aruba. . . .	111	787	24	922	9 441	9,76
Bonaire . . .	102	555	—	657	6 427	10,22
St. Martin . .	302	181	65	548	3 065	17,87
St. Eustatius .	103	108	—	211	1 401	15,06
Saba	79	215	—	294	1 893	15,53
Kolonie . .	1024	5176	129	6329	55 153	11,47

1913.	Openbare scholen.	Scholen van het Apost. Vicariaat.	Andere bijzondere scholen.	Aantal leerlingen.	Bevolking.	Percentage der bevolking dat de school bezocht.
Curaçao . . .	354	3252	40	3646	32 959	11,07
Aruba. . . .	136	790	24	950	9 441	10,06
Bonaire . . .	76	622	—	698	6 547	10,66
St. Martin . .	333	172	65	570	2 919	19,52
St. Eustatius .	128	112	—	240	1 408	17,04
Saba	[1] 90	229	—	319	1 909	16,71
Kolonie . .	1117	5177	129	6423	55 183	11,63

1914.	Openbare scholen.	Scholen van het Apost. Vicariaat.	Andere bijzondere scholen.	Aantal leerlingen.	Bevolking.	Percentage der bevolking dat de school bezocht.
Curaçao . . .	320	3320	16	3656	33 361	10,95
Aruba. . . .	[2] 142	847	23	1012	9 599	10,54
Bonaire . . .	73	672	—	745	6 570	11,33
St. Martin . .	359	172	—	531	3 309	16,04
St. Eustatius .	124	120	—	244	1 437	16,97
Saba	[1] 100	222	—	322	2 449	13,11
Kolonie . .	1118	5353	39	6510	56 725	11,47

1915.	Openbare scholen.	Scholen van het Apost. Vicariaat.	Andere bijzondere scholen.	Aantal leerlingen.	Bevolking.	Percentage der bevolking dat de school bezocht.
Curaçao . . .	338	3279	16	3633	33 677	10,79
Aruba. . . .	105	843	22	970	9 284	10,45
Bonaire . . .	38	656	—	694	6 592	10,53
St. Martin . .	366	217	—	583	3 282	17,76
St. Eustatius .	135	97	—	232	1 431	16,21
Saba	[3] 110	199	—	309	2 488	12,14
Kolonie . .	1092	5291	38	6421	57 754	11,31

1916.	Openbare scholen.	Scholen van het Apost. Vicariaat.	Andere bijzondere scholen.	Aantal leerlingen.	Bevolking.	Percentage der bevolking dat de school bezocht.
Curaçao . . .	352	3290	22	3664	34 168	10,73
Aruba. . . .	[4] 110	1110	23	1243	9 481	13,11
Bonaire . . .	[5] 32	645	—	677	6 714	10,09
St. Martin . .	349	228	—	577	3 369	17,13
St. Eustatius .	121	72	—	193	1 410	13,69
Saba	[6] 114	196	—	310	2 239	13,85
Kolonie . .	1078	5541	45	6664	57 381	11,61

[1] Waaronder 9 leerlingen van den leergang in zeevaartkunde.
[2] „ 9 „ „ „ herhalingsleergang.
[3] „ 7 „ „ „ leergang in zeevaartkunde.
[4] Waaronder 11 leerlingen van den herhalingsleergang.
[5] „ 7 „ „ „ „
[6] „ 9 „ „ „ leergang in zeevaartkunde.

Bijlage P.

ONDERWIJS. Overzicht van het aantal leerkrachten.

Rang der leerkrachten.	Aantal in de kolonie.	Openbare scholen.				Bijzondere scholen.					
						Van het Apostolisch Vicariaat.					Van anderen aard [4].
		Tezamen.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Met onderwijzersakte of hoofdakte.	Tezamen.	Fraters van Tilburg [1].	Zusters Franciscanessen [2].	Zusters Dominicanessen [3].	Met onderwijzersakte of hoofdakte	
Eerste klasse	14	9	6 [5]	3 [5]	8	5	2 [10]	1 [14]	2	5	—
Tweede klasse	22	8	6	2	6	14	7	5 [14]	2 [15]	10	—
Derde klasse	55	20	12 [6]	8 [7]	—	35	13 [11]	11	11 [16]	7	—
Vierde klasse	63	11	4	7 [8]	—	52 [17]	7 [12]	37	8	—	4
Kweekeling	35	1	—	1	—	34	4 [13]	18	12	—	—
Vakonderwijzer	19	9	1	8 [9]	—	10	—	10	—	—	—
Tezamen	208	58	29	29	14	150	33	82	35	22	4

OPMERKINGEN.

1) Werkzaam op Curaçao, Aruba en Bonaire.
2) „ „ Curaçao, en Bonaire.
3) „ „ Aruba, St. Martin, St. Eustatius en Saba.
4) In het totaal niet meegeteld: zijn in het bezit van eene vrijstelling, bedoeld in art. 58 of 59 der O.V. van 1907.
5) Waarvan 1 gedetacheerd.
6) „ 2 tijdelijk aangesteld.
7) „ 1 „ „
8) „ 4 „ „
9) „ eenige zonder bevoegdheid.
10) Het aantal is 1 minder dan in 1915, omdat 15 September een hunner voor goed naar Nederland vertrok; hij zal binnenkort door een onderwijzer 1ste klasse vervangen worden.
11) 1 overleed in Januari, 1 werd in dienst hersteld, 1 kweekeling slaagde in November voor 3de klasse.
12) 1 werd in dienst hersteld.
13) Waarvan één met middelbare akte schoonschrijven.
14) Voor 1915 is opgegeven 2 voor 1ste klasse en 3 voor 2de klasse. Dit moest zijn 1 voor 1ste klasse en 4 voor 2de klasse. In November slaagde een onderwijzeres voor Fransch, waardoor zij 2de klasse werd.
15) 1 uit Nederland in Januari, 1 slaagde voor Fransch, waardoor zij 2de klasse werd.
16) 1 uit Nederland, 1 tot 2de klasse bevorderd.
17) Waarvan 38 in het bezit der vrijstelling volgens art. 58 der onderwijsverordening.

ONDERWIJS. Staat, vermeldende de scholen, met gegevens

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Betaling of kosteloos.	Leerlingen. Jongens.	Meisjes.	Tezamen.	Schoolverzuim in percenten.	Aantal	Aantal van elken rang. Mannelijk.	Vrouwelijk.	Rang.
A. Curaçao.										
I. *Stadsdistrict.*										
a. Openbare scholen.										
Hendrik-school	M.U.L.O.	B.	145	—	145	7,5	12	6	—	eerste klasse.
								4	—	tweede klasse.
								1 1	— —	derde klasse. vakonderwijzer.
Wilhelmina-school	M.U.L.O.	B.	—	95	95	6,5	13	—	3	eerste klasse.
								—	2	tweede klasse.
								—	5	derde klasse.
								2	1	vakonderwijzer.
Emma-school	L. O.	K.	71 62	63 50	134 [7] 112	15,5	5	2	1	derde klasse.
								— —	1 1	vierde klasse. vakonderwijzeres.
Leergang voor herhalingsonderwijs aan de Emma-school	H. O.	K.	6 [7] 2	—	6 2	—	1	1	—	derde klasse.
b. Bijzondere scholen.										
Niet-confessioneele school „Dames Conn”	M.U.L.O.	B.	—	—	22	—	3	—	3	—
Nederlandsche afdeeling van de jongensschool voor M. U. L. O. in het St. Thomas-College aan de Overzijde	M.U.L.O.	B.	102	—	102	3	6	2	—	eerste klasse.
								2	—	tweede klasse.
								2	—	derde klasse.
Spaansche afdeeling van id. . .	M.U.L.O.	B.	46	—	46	5	5	1 2	— —	eerste klasse. tweede klasse.
								2	—	derde klasse.

9.

omtrent leerlingen, schoolverzuim, leerkrachten en bijdragen.

krachten.	Bijdragen bijzonder onderwijs.			Opmerkingen.
Opgave der bevoegdheden.	Voor personeel.	Voor scholenbouw enz.	Tezamen.	
1 met H.O., F., E., D., V. en O. [1]				
1 „ H.O., W., F. en G.				
1 „ H.O., W., F., V. en O.				
1 „ O., E., F. en S.				
1 „ O., F., V. en O., Bh., Bh. m.o.				
1 „ H.O., E., V. en O.				
1 „ O. en E.				
1 „ O., L., V. en O.				
1 „ O., L., E., F., V. en O.				
1 „ O., W., V. en O.				
1 „ 3°., S. en E. [2]				
1 „ G. [3]				
1 „ H.O., F., E., V., en O., en N.H. [4]				
1 „ H.O., F., E.				
1 „ H.O., F., E., N.H. en V. en O. [5]				
1 „ O., W. en N.H.				
1 „ 3°., F., D. en E.				
3 „ 3°.				
1 „ 3°. en E.				
1 „ 3°. en hoofdakte fröbelen.				
1 voor Spaansch. [3]				
1 „ Gymnastiek. [3]				
1 met N.H. en F.H. [6]				
2 „ 3°. en E.				
1 „ 3°.				
1 4°. en E.				
1 voor handwerken				
1 met 3°. en E. [8]				
Geene. [9]	—	—	—	
1 met H.O. en Ned. taal m. o.	f 2 400,—	f 110,—	f 2 510,—	
1 „ O., E., S., W. en Bh. [10]				
1 „ O., E., S. en Bh.				
1 „ O., E. en F.				
1 „ 3°., E. en S.				
1 „ 3°., V. en O.				
1 „ O., E., S., W. en Bh.	—	—	—	
1 „ O., E., S., W.				
1 „ O., F., S.				
1 „ 3°., E., S.				
1 „ 3°., S. [11]				

Opmerkingen:

[1] Gedetacheerd, tijdelijk hoofd der school.

[3] Tevens vakonderwijzer i/h Spaansch aan de Wilhelmina-school.

[2] Aan de Hendrik- en Wilhelmina-scholen.

[4] Hoofd der school.

[5] Gedetacheerd.

[6] Tevens vakonderwijzeres aan de Emma-school.

[7] Aantal leerlingen bij het begin en bij het eind van het schooljaar.

[8] Het hoofd der Emma-school is tevens belast met het geven van herhalingsonderwijs.

[9] Hebben vrijstelling volgens art. 59 der onderwijsverordening (P. B. 1907 N°. 5).

[10] Tot 15 Sept. belast met het onderwijs in boekhouden, toen voor goed naar Nederland vertrokken. Tevens hoofd van de Spaansche afdeeling.

[11] Sedert 15 Sept. hoofd.

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Betaling of kosteloos.	Leerlingen. Jongens.	Meisjes.	Tezamen.	Schoolverzuim in percenten.	Aantal	Aantal van elken rang. Mannelijk.	Vrouwelijk.	Rang.	Lee…
Nederlandsche afdeeling van de meisjesschool voor M. U. L. O. in het St. Martinus-gesticht aan de Overzijde	M.U.L.O.	B.	—	153	153	6	9	—	1	eerste klasse.	1
								—	1	tweede klasse.	1
								—	3	derde klasse.	1 1 1
									2	vierde klasse.	1 1
									2	vakonderwijzeres.	1 1
Spaansche afdeeling van id. . .	M.U.L.O.	B.	—	34	34	4	5	—	1	derde klasse.	1 1
								—	1	vierde klasse.	1
								—	3	vakonderwijzeres.	1 1
Jongensschool voor lager onderwijs aan de Overzijde	L. O. met Engelsch in kl. 5/6.	K.	436	—	436	4,1	9	2	—	tweede klasse.	1 1
								2	—	derde klasse.	2 3
								3	—	vierde klasse.	
								2		kweekeling.	
Jongensschool voor lager onderwijs op Pietermaai	L. O. met Engelsch in kl. 5/6.	K.	285	—	285	4,5	6	3	—	derde klasse.	1 1 1
								1	—	vierde klasse.	1 1
								2	—	kweekeling.	
Meisjesschool voor lager onderwijs aan de Overzijde	L. O.	K.	—	307	307	9	8	—	2	tweede klasse.	1 1
								—	5	vierde klasse.	5
								—	1	kweekeling.	
Meisjesschool voor lager onderwijs op Pietermaai	L. O.	K.	—	211	211	$6^1/_4$	5	—	2	derde klasse.	1 1
								—	3	vierde klasse.	3
II. *Buitendistricten.*											
Bijzondere scholen.											
Pensionaat voor meisjes op Welgelegen	M.U.L.O.	B.	—	75	75	—	11	—	2	tweede klasse.	1 1
								—	1	derde klasse.	1 2
								—	8	vakonderwijzeres.	1 1 1 1 2
Meisjesweeshuis op Welgelegen .	L. O.	K.	—	30	30 [17])	—	2	—	2	vierde klasse.	2
Jongensweeshuis te Santa Rosa .	—	K.	42	—	42	—	—	—	—	—	

	Leerkrachten.	Bijdragen bijzonder onderwijs.			
	Opgave der bevoegdheden.	Voor personeel.	Voor scholenbouw enz.	Tezamen.	Opmerkingen.
					[12]) Hoofd. [13]) Ook aan de Nederlandsche afdeeling verbonden. [14]) Hoofd 2de rang volgens verordening van 1884. [15]) Hoofd, heeft vrijstelling voor Engelsch volgens art. 5, 2e lid der O. V. [16]) Hoofd. [17]) Er zijn 30 van de 55 weesmeisjes die lager onderwijs ontvangen.
asse.	1 met H.O., F., E. en D.	f 2 816,67	f 150,—	f 2 966,67	
lasse.	1 „ 3°., E., S. en F.				
sse.	1 „ 3°. en E., N.H.				
	1 „ O. en D.				
	1 „ 3°.				
asse.	1 „ 4°. en N.H.				
	1 „ 4°.				
ijzeres	1 „ S., F., N.H. en F.H.				
	1 „ S.				
sse.	1 „ O. [12])	—	—	—	
asse.	1 „ 4°., F. en S.				
rijzeres	1 „ S., F., N.H. en F.H. [13])				
	1 „ S.				
	1 „ 4°., N.H. en F.H.				
lasse.	1 „ O., T. [14])	4 700,—	300,—	5 000,—	
	1 „ 3°., F., E. en S.				
sse.	2 „ 3°.				
asse.	3 „ 4°.				
ng.					
sse.	1 „ 3°. en S. [15])	2 438,33	230,—	2 668,33	
	1 „ O. en F.				
	1 „ 3°.				
asse.	1 „ 4°.				
ng.	1 „ schrijven m. o.				
lasse.	1 „ O., F. en N.H. [16])	4 066,67	270,—	4 336,67	
	1 „ O., D., N.H. en Blf.				
asse.	5 „ 4°.				
ng.					
asse.	1 „ O., V. en O.	2 650,—	190,—	2 840,—	
	1 „ 3°. en N.H.				
lasse.	3 „ 4°.				
klasse.	1 „ O., F., D. en E.	—	—	—	
	1 „ O., E. en S.				
asse.	1 „ O.				
wijzeres	2 „ S. en F.				
	1 „ S.				
	1 „ S., E. en F.				
	1 „ E. en F.				
	1 „ S. en N.H.				
	2 „ F.H.				
lasse.	2 „ 4°.	—	—	—	
	—	—	—	—	

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Betaling of kosteloos.	Leerlingen. Jongens.	Leerlingen. Meisjes.	Leerlingen. Tezamen.	Leerlingen. School-verzuim in percenten.	Aantal	Aantal van elken rang. Mannelijk.	Aantal van elken rang. Vrouwelijk.	Rang.	Lee krac
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Santa Rosa	L. O.	K.	—	—	432	5	8	— —	4 4	vierde klasse. kweekeling.	4
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Montagne .	L. O.	K.	—	—	302	5,5	7	— — —	1 3 3	derde klasse. vierde klasse. kweekeling.	1 3
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Santa Maria	L. O.	K.	—	—	314	6,7	8	—	4 4	vierde klasse. kweekeling.	4
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Barber . .	L. O.	K.	—	—	229	8,7	4	—	3 1	vierde klasse. kweekeling.	3
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Willebrord .	L. O.	K.	—	—	164	7	3	—	1 1 1	derde klasse. vierde klasse. kweekeling.	1 1
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Westpunt .	L. O.	K.	—	—	178	4,5	3	—	1 1 1	derde klasse. vierde klasse. kweekeling.	1 1
B. Aruba.											
a. Openbare scholen.											
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Oranjestad .	L. O. met Engelsch in kl. 5/6.	K.	—	—	99	10,5	5	1 1 1	— — 1 [19] 1	tweede klasse. derde klasse. vierde klasse. vakonderwijzeres.	1 1 2 Ge
Leergang voor herhalingsonderwijs aan bovenbedoelde school . .	H. O.	K.	—	—	11	10,7	1	1	—	tweede klasse.	1
b. Bijzondere scholen.											
School voor jongens voor lager onderwijs te Oranjestad . . .	L. O.	K. [20]	155	—	155	5	4	1 1 2	— — —	eerste klasse. derde klasse. vierde klasse.	1 1 2
School voor meisjes voor lager onderwijs te Oranjestad . . .	L. O.	K. [20]	—	164	164	6	5	— — — — —	1 1 1 2 1	eerste klasse. tweede klasse. derde klasse. kweekeling. derde klasse.	1 1 1 1
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Noord . . .	L. O.	K.	—	—	241	6,12	4	— — —	1 1 2	derde klasse. vierde klasse. kweekeling.	1 1
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Santa Cruz	L. O.	K.	—	—	305	9	6	— — —	1 2 3	derde klasse. vierde klasse. kweekeling.	1 2
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Sabaneta. .	L. O.	K.	—	—	245	5	4	— — —	1 1 1	derde klasse. vierde klasse. kweekeling.	1 1
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Piedra Plat	L. O.	K.	—	—	23	—	1	1	—	vierde klasse.	1

Lee	krachten.	Bijdragen bijzonder onderwijs.			Opmerkingen.
	Opgave der bevoegdheden.	Voor personeel.	Voor scholenbouw enz.	Tezamen.	
se. .	4 met 4°.	f 2 700,—	f 300,—	f 3 000,—	
se. se. .	1 „ 3°. 3 „ 4°.	2 700,—	270,—	2 970,—	
se. .	4 „ 4°.	2 500,—	270,—	2 770,—	
se. .	3 „ 4°.	1 650,—	190,—	1 840,—	
se. sse. .	1 „ 3°. 1 „ 4°.	1 400,—	150,—	1 550,—	
se. sse. .	1 „ 3°. 1 „ 4°.	1 400,—	150,—	1 550'—	
sse. se. sse. zeres.	1 „ O., E., V. en O. [18] 1 „ 3°. 2 „ 4°. Geene.	—	—	—	
sse.	1 met O., E., V. en O. [18]	—	—	—	
sse. se. sse.	1 „ O., F., E., D., S. en Bh. 1 „ 3°. en S. 2 „ 4°.	2 416.67	150,—	2 566,67	
sse. sse. se. . se.	1 „ H.O., F., E. en N.H. 1 „ O., E. en N.H. 1 „ 3°., S. en N.H. 1 „ O. en N.H. [21]	2 400,—	150,—	2 550,—	
se. sse. .	1 „ 3°. en E. 1 „ 4°.	1 650,—	230,—	1 880,—	
se. sse. .	1 „ O. en N.H. 2 „ 4°.	2 200,—	270,—	2 470,—	
se. sse. .	1 „ 3°. 1 „ 4°.	1 650,—	230,—	1 880,—	
sse.	1 „ 4°.	—	—	[22]) 850,—	

[18]) Hoofd, tevens belast met het geven van herhalingsonderwijs.

[19]) Tijdelijke aanstelling.

[20]) Deze school heeft vervolgklassen, waar tegen betaling M. U. L. O. wordt gegeven.

[21]) Het geheele jaar buiten dienst wegens ziekte.

[22]) Volgens art. 48 der onderwijsverordening.

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Betaling of kosteloos.	Leerlingen.				Aantal.	Aantal van elken rang.		Rang.	Le
			Jongens.	Meisjes.	Tezamen.	School-verzuim in percenten.		Mannelijk.	Vrouwelijk.		
C. Bonaire.											
a. Openbare scholen.											
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Kralendijk .	L. O. met Engelsch in kl. 5/6.	K.	13	12	37 [7])	7,5	3	1	—	derde klasse.	1
					25				1	vierde klasse.	1
									1	vakonderwijzeres	Ge
Leergang voor herhalingsonderwijs aan bovengenoemde school . .	H. O.	K.	—	—	7	24	1	1	—	derde klasse.	1
b. Bijzondere scholen.											
Jongensschool voor lager onderwijs te Kralendijk	L. O. met Engelsch in kl. 5/6.	K.	155	—	155	4	4	1	—	tweede klasse.	1
								2	—	derde klasse.	1
											1
								1	—	vierde klasse.	1
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Kralendijk .	L. O.	K.	—	—	309	7,3	7	—	1	derde klasse.	1
								—	4	vierde klasse.	4
								—	2	kweekeling.	
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Rincon . .	L. O.	K.	—	—	181	7,3	4	—	3	vierde klasse.	3
								—	1	kweekeling.	
D. St. Martin.											
a. Openbare scholen.											
School voor jongens en meisjes te Philipsburg	L. O.	K.	—	—	103	8,4	4	1	—	tweede klasse.	1
								1	—	derde klasse.	1
								1	—	vierde klasse.	1
									1	vierde klasse.	1
School voor jongens en meisjes te Kleinbaai.	L. O.	K.	30	33	63	10,4	3	1	—	derde klasse.	1
									1	vierde klasse.	1
									1	vakonderwijzeres	G
School voor jongens en meisjes te Beneden Prinsenkwartier. . .	L. O	K.	53	55	108	15,1	3	1	—	derde klasse.	1
								1	—	vierde klasse.	1
									1	vierde klasse.	1
School voor jongens en meisjes te Koolbaai	L. O.	K.	31	31	62	9,5	3	1	—	derde klasse.	1
								1	—	vierde klasse.	1
									1	vakonderwijzeres	G
Leergang voor herhalingsonderwijs te Philipsburg	H. O.	K.	8	5	13	14,5.	1	1	—	tweede klasse.	1
b. Bijzondere scholen.											
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Philipsburg [19])	L. O.	K. [20])	—	—	157	6	5	—	1	eerste klasse.	1
								—	1	tweede klasse.	1
								—	1	derde klasse.	1
								—	2	vierde klasse.	2
School voor jongens en meisjes voor lager onderwijs te Simpsonsbaai	L. O.	K.	—	—	61	1	2	—	1	derde klasse.	1
								—	1	vierde klasse.	1

Ha

Le…	…rachten.	Bijdragen bijzonder onderwijs.			Opmerkingen.
g.	Opgave der bevoegdheden.	Voor personeel.	Voor scholenbouw enz.	Tezamen.	
isse. lasse. wijzere	1 met 3°. en E. [23)] 1 „ 4°. Geene.	—	—	—	[23)] Tevens belast met het geven van herhalingsonderwijs. [24)] Tevens vakonderwijzeres voor handwerken. [25)] Tijdelijke aanstelling. [26)] Hoofd.
asse.	1 met 3°. en E.	—	—	—	
klasse. asse.	1 „ 3°., S., E. en Bh. 1 „ 3°. en S. 1 „ 3°.	f 2 600,—	f 150,—	f 2 750,—	
lasse.	1 „ 4°.				
asse. lasse. ing.	1 „ 3°. 4 „ 4°.	2 900,—	270,—	3 170,—	
lasse. ing.	3 „ 4°.	1 366,66	150,—	1 516,66	
klasse. lasse. lasse. lasse.	1 „ 3°., E., F. en S. [23)] 1 „ 3°. 1 „ 4°. 1 „ 4°. en N.H. [24)]	—	—	—	
lasse. lasse. wijzere	1 „ 3°. en E. 1 „ 4°. Geene.	—	—	—	
lasse. lasse. lasse.	1 met 3°., E. en F. 1 „ 4°. 1 „ 4°. [24)]	—	—	—	
lasse. lasse. wijzere	1 „ 3°. [25)] 1 „ 4°. [26)] Geene.	—	—	—	
klasse.	1 met 3°., E., F. en S.	—	—	—	
lasse. klasse. lasse. klasse.	1 „ H.O. en E. 1 „ 3°., E., F., N.H. en F.H. 1 „ 3°. 2 „ 4°.	2 380,—	150,—	2 530,—	
lasse. lasse.	1 „ 3°. 1 „ 4°.	1 150,—	70,—	1 220,—	

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Betaling of kosteloos.	Leerlingen.				Leerkrac[hten]				
			Jongens.	Meisjes.	Tezamen.	Schoolverzuim in percenten.	Aantal.	Aantal van elken rang. Mannelijk.	Aantal van elken rang. Vrouwelijk.	Rang.	
E. St. Eustatius.											
a. Openbare school.											
School voor jongens en meisjes te Oranjestad	L. O.	K.	—	—	121	16,2	3	1 —	— 2	derde klasse. derde klasse.	1 2
b. Bijzondere school.											
School voor jongens en meisjes .	L. O.	K.	—	—	72	7,5	2	—	1 1	derde klasse. kweekeling.	1
F. Saba.											
a. Openbare scholen.											
School voor jongens en meisjes te Bottom	L. O.	K.	27	29	56	7,8	3	1 — —	— 1 1	derde klasse. kweekeling. vakonderwijzeres	1 Ge
School voor jongens en meisjes te Windwardside	L. O.	K.	24	25	49	8,5	3	1 — —	— 1 1	derde klasse. vierde klasse. vakonderwijzeres	1 1 Ge
Leergang in zeevaartkunde te Bottom	—	K.	9	—	9	—	1	1	—	vakonderwijzer.	Ge
b. Bijzondere scholen.											
School voor jongens en meisjes te Bottom	L. O.	K.	40	41	81	3	2	— —	1 1	derde klasse. vierde klasse.	1 1
School voor jongens en meisjes te Windwardside	L. O.	K.	—	—	115	$3^1/_3$	3	— —	2 1	derde klasse. kweekeling.	2

Verklaring van de gebr[uikte afkortingen]

M.U.L.A. = Meer uitgebreid lager onderwijs.
L.O. = Lager onderwijs.
H.O. = Herhalingsonderwijs.
B. = Betaling.
K. = Kosteloos.
3°. = Akte van bekwaamheid als onderwijzer 3de klasse.

4°. = Akte van bekwaamheid als onderwijzer 4de klasse.
O. = Akte als onderwijzer (in Nederland behaald).
H.O. = Akte als hoofdonderwijzer (idem).
F. = Akte voor Fransch.
D. = Akte voor Duitsch.
E. = Akte voor Engelsch.

Q

	Leerkrachten.	Bijdragen bijzonder onderwijs.			
	Opgave der bevoegdheden.	Voor personeel.	Voor scholenbouw enz.	Tezamen.	Opmerkingen.
					[27]) Waarvan 1 met tijdelijke aanstelling.
se. se.	1 met 3°. 2 „ 3°. [27])	—	—	—	
se.	1 „ 3°. en E.	f 950,—	f 70,—	f 1 020,—	
se.	1 „ 3°., E. en S.	—	—	—	
zeres	Geene.				
se. se. zeres	1 met 3°. 1 „ 4°. Geene.	—	—	—	
ijzer.	Geene.	—	—	—	
se. se.	1 met 3°. en F. 1 „ 4°.	1 150,—	70,—	1 220,—	
se.	2 „ 3°.	1 600,—	110.—	1 710,—	

an de gebruikte letters.

sse.

S. = Akte voor Spaansch.
W. = Akte voor wiskunde.
T. = Akte voor teekenen.
L. = Akte voor landbouwkunde.
G. = Akte voor gymnastiek.

N.H. = Akte voor nuttige handwerken.
F.H. = Akte voor fraaie handwerken.
Bh. = Akte voor boekhouden.
V. en O. = Akte voor vrije en ordenoefeningen der gymnastiek.
M.O. = Middelbaar onderwijs.

Bijlage R.

Buitenlandsch postverkeer van het eiland Curaçao, vergeleken met dat in de vier voorafgaande jaren.

PER MAIL ONTVANGEN STUKKEN

van:	Brieven (stuks)	Drukwerk (stuks)
Duitschland	234	2 110
Oostenrijk	13	—
België	13	13
Denemarken	624	65
Spanje	2 327	377
Frankrijk	2 717	2 691
Groot-Britannië en Ierland	7 995	2 236
Italië	1 313	286
Noorwegen	26	39
Nederland	4 992	28 821
Portugal	91	26
Rusland	13	—
Zweden	221	91
Zwitserland	408	910
Egypte	13	13
Vereenigde Staten van Amerika	89 700	55 796
Argentinië	169	39
Brazilië	104	78
Canada	351	104
Chili	39	—
Columbia	7 540	1 898
Costa Rica	91	39
Cuba	2 054	234
St. Domingo	2 054	468
Ecuador	13	—
Guatemala	169	52
Haïti	2 080	26
Honduras	91	—
Mexico	494	13
Nicaragua	—	13
Panama	2 535	429
Peru	39	—
San Salvador	91	117
Uruguay	13	13
Venezuela	34 151	10 426
Puerto Rico	6 266	910
Britsche koloniën in Amerika	2 639	1 794
Deensche „ „ „	208	—
Fransche „ „ „	78	26
Nederlandsche „ „ „	286	286
China	39	—
Japan	26	—

PER MAIL VERZONDEN STUKKEN

naar:	Brieven (stuks)	Drukwerk (stuks)
Duitschland	195	26
België	39	—
Denemarken	182	26
Spanje	1 001	—
Frankrijk	1 742	130
Groot-Britannië en Ierland	5 096	117
Italië	351	52
Noorwegen	117	26
Nederland	9 737	4 121
Portugal	26	—
Rusland	13	13
Zweden	39	39
Zwitserland	247	26
Fransche koloniën in Afrika	13	—
Vereenigde Staten van Amerika	39 546	3 757
Argentinië	130	—
Brazilië	13	13
Canada	26	—
Chili	52	26
Columbia	9 048	1 118
Costa Rica	247	351
Cuba	1 794	221
St. Domingo	2 145	1 014
Ecuador	26	26
Guatemala	143	117
Haïti	390	143
Honduras	65	39
Mexico	442	221
Nicaragua	91	39
Panama	4 316	1 066
Peru	52	26
San Salvador	247	336
Venezuela	26 572	5 720
Puerto Rico	4 550	949
Britsche koloniën in Amerika	182	52
Deensche „ „ „	143	65
Fransche „ „ „	39	26
Nederlandsche „ „ „	26	—
China	65	—

PER MAIL ONTVANGEN STUKKEN van:	Brieven (stuks).	Drukwerk (stuks).	PER MAIL VERZONDEN STUKKEN naar:	Brieven (stuks).	Drukwerk (stuks).
Aziatisch Turkije	26	—	Aziatisch Turkije	13	—
Britsch Indië	65	13	Britsch Indië	52	—
Nederlandsche koloniën in Azië	143	—	Nederlandsche koloniën in Azië	234	195
Tezamen	172 549	110 552	Tezamen	109 447	20 098
Ontvangen in 1912	142 714	106 886	Verzonden in 1912	114 764	42 913
„ „ 1913	141 700	104 065	„ „ 1913	114 595	43 108
„ „ 1914	103 480	76 739	„ „ 1914	102 479	26 611
„ „ 1915	138 619	106 275	„ „ 1915	149 123	35 711

Buiten het gewone postverkeer werden 832 brieven en verdere stukken aangebracht.
Aangeteekende stukken werden ontvangen ten getale van 11 666 en verzonden ten getale van 14 478.
Het aantal ontvangen rebuten bedroeg 3705 en het aantal verzondene 819.
Er werden 923 dienstbrieven ontvangen en 455 verzonden.

TOELICHTINGEN.

Het verschil in de verzendingen naar Nederland wordt verklaard door de omstandigheid, dat er in 1916 geen oorlogsschip op Curaçao gestationneerd is geweest.

Het verschil in de verzendingen naar de Britsche koloniën in Amerika is veroorzaakt doordien er gedurende het tijdvak der statistiek geen verzendingen naar Trinidad hebben plaats gehad.

Bijlage S.

Binnenlandsch Postverkeer van het eiland Curaçao, vergeleken met dat in de vier voorafgaande jaren.

ONTVANGEN: van:	Brieven en briefkaarten (stuks).	Drukwerken (stuks).	VERZONDEN: naar:	Brieven en briefkaarten (stuks).	Drukwerken (stuks).
Aruba	6 227	143	Aruba	5 850	5 005
Bonaire	6 331	208	Bonaire	4 537	2 600
St. Martin	1 157	—	St. Martin	1 534	26
St. Eustatius	988	13	St. Eustatius	871	117
Saba	767	—	Saba	858	78
Tezamen	15 470	364	Tezamen	13 650	7 826
Ontvangen in 1912	14 196	1 482	Verzonden in 1912	12 740	7 638
„ „ 1913	14 846	1 391	„ „ 1913	13 286	6 357
„ „ 1914	15 184	351	„ „ 1914	12 467	7 462
„ „ 1915	17 758	1 079	„ „ 1915	13 962	9 217

In het binnenlandsch postverkeer in het stadsverkeer van Curaçao werden uitgewisseld 7670 brieven en briefkaarten, 19 266 stuks drukwerken, 1924 portvrije brieven en 13 portvrije drukwerken.
Aangeteekende stukken werden ontvangen ten getale van 546 en verzonden ten getale van 936.
Het aantal ontvangen rebuten bedroeg 39 en dat der verzondene 312.
Het getal ontvangen portvrije stukken bedroeg 1729 en dat der verzondene 1495.

Bijlage T.

Staat van de inkomsten der posterij in de laatste drie jaren.

	1914.	1915.	1916.
Postkantoor op Curaçao:			
Verkochte frankeerzegels	f 22 403,09	f 20 350,37^5	f 19 179,04
„ briefomslagen	222,16^5	204,49	216,54
„ briefkaarten	388,17^5	341,15	280,30
„ postwisselformulieren	11,60^5	8,13	7,88
„ postzegels	1 146,07^5	877,27^5	766,55
„ adreskaarten	2,15	1,80	1,06
„ douaneverklaringen	2,77	2,85^5	2,84^5
Postwisseldienst	1 118,15^5	1) 806,89	2) —
Postpakketdienst	1 216,28^5	1) 339,29	2) —
Verhuur van loketten	600,—	659,—	721,—
Betaalde vergoeding voor het inwisselen van postwaarden	0,06	0,19^5	—
Tezamen	f 27 110,53	f 23 591,45	f 21 175,21^5
Postkantoor op St. Martin	1 481,05	1 312,51	1 208,73^5
„ „ St. Eustatius	1 000,76^5	915,03^5	965,52
„ „ Saba	1 439,68^5	1 249,68^5	1 176,90^5
Hulppostkantoor op Aruba	1 070,79^5	1 098,58	930,48
„ „ Bonaire	1 241,53	1 157,88^5	1 019,16^5
Tezamen	f 33 349,35	f 29 325,04^5	f 26 476,02

1) De cijfers, die het vorige jaar niet konden worden opgegeven, worden nu vermeld.

2) De cijfers kunnen nog niet worden vermeld.

Bijlage U.

Staat van de uitgaven der posterij in de laatste drie jaren.

	1914.	1915.	1916.
Bezoldigingen en toelagen van het personeel, werkzaam op de verschillende post- en hulppostkantoren	f 20 397,—	f 21 792,83	f 22 697,18
Betalingen wegens transitrechten, vervoer van brievenmalen en postpakketten	8 339,54	8 185,20	8 470,36
Benoodigdheden voor de post- en hulppostkantoren, kosten van tijdelijk hulpbestellersloon, kleeding van bestellers, verlichting van de kantoren en andere kleine uitgaven	5 436,59	2 738,93	2 718,67
	f 34 173,13	f 32 716,96	f 33 886,21

De uitgaven over 1916 worden opgegeven, voor zoover zij bekend zijn.

Behalve de uitgaven, die op dezen staat voorkomen, wordt er aan den schoener, die de gemeenschap tusschen de verschilleude eilanden onderhoudt, een bedrag van f 15 000 per jaar uitgekeerd wegens het vervoer van gouvernementspassagiers, gouvernementsgoederen en *brievenmalen*.

Bijlag

STAAT betreffende de door de posten voor draadlooze telegrafie Cu

VERZONDE

CURAÇAO NAAR: (part A)

	Hr. Ms. oorlogsbodems.						Andere vaartuigen.						Aruba.					
	Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere	
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
Januari	2	56	1	11	1	13	—	—	—	—	15	197	11	283	5	128	26	309
Februari	—	—	1	8	1	12	—	—	—	—	16	377	16	473	—	—	25	286
Maart	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	224	13	357	4	185	23	232
April	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	220	8	163	2	115	30	338
Mei	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	270	7	182	6	147	36	452
Juni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	371	11	265	5	190	30	364
Juli	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	253	15	359	4	109	19	236
Augustus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	110	3	117	3	60	18	169
September	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	397	5	80	—	—	16	183
October	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	274	11	300	2	75	21	243
November	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	306	6	156	6	132	32	341
December	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	488	7	271	1	42	32	430
Tezamen:																		
telegrammen	2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	213	—	113	—	38	—	308	—
woorden	—	56	—	19	—	25	—	—	—	—	—	3487	—	3006	—	1183	—	3583

CURAÇAO NAAR: (part B) / ARUB

	Bonaire.						Hr. Ms. oorlogsbodems.						Curaçao.				
	Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.
Januari	16	445	3	81	23	265	—	—	—	—	—	—	28	571	6	292	30
Februari	5	117	2	124	20	259	—	—	—	—	—	—	29	648	—	—	22
Maart	10	155	4	134	20	216	—	—	—	—	—	—	27	629	—	—	34
April	9	239	1	15	16	165	—	—	—	—	—	—	23	406	1	32	33
Mei	14	384	3	63	23	287	—	—	—	—	—	—	27	453	4	219	47
Juni	13	396	4	106	13	135	—	—	—	—	—	—	34	605	5	275	60
Juli	12	357	2	36	24	288	—	—	—	—	—	—	36	666	3	116	46
Augustus	12	451	1	23	11	142	—	—	—	—	—	—	31	494	4	132	31
September	7	147	—	—	18	168	—	—	—	—	—	—	31	484	1	60	47
October	14	325	4	137	28	322	—	—	—	—	—	—	28	569	3	123	29
November	6	192	4	132	17	187	—	—	—	—	—	—	27	508	5	125	36
December	10	337	2	55	17	206	—	—	—	—	—	—	22	495	1	23	44
Tezamen:																	
telegrammen	128	—	30	—	230	—	—	—	—	—	—	—	343	—	33	—	459
woorden	—	3545	—	906	—	2640	—	—	—	—	—	—	—	6518	—	1397	—

ONTVANGE

CURAÇAO VAN: (part A)

	Hr. Ms. oorlogsbodems.						Andere vaartuigen.						Aruba.					
	Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere	
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
Januari	2	55	—	—	3	33	—	—	—	—	38	520	28	571	6	292	30	354
Februari	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	766	29	648	—	—	22	246
Maart	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	522	27	629	—	—	34	378
April	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	622	23	406	1	32	33	354
Mei	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	763	27	453	4	219	47	550
Juni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47	701	34	605	5	275	60	738
Juli	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56	765	36	666	3	116	46	538
Augustus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	503	31	494	4	132	31	318
September	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55	648	31	484	1	60	47	560
October	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55	725	28	569	3	123	29	324
November	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51	688	27	508	5	125	36	424
December	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71	1127	22	495	1	23	44	481
Tezamen:																		
telegrammen	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	579	—	343	—	33	—	459	—
woorden	—	55	—	—	—	33	—	—	—	—	—	8350	—	6528	—	1397	—	5265

CURAÇAO VAN: (part B) / ARUB

	Bonaire.						Hr. Ms. oorlogsbodems.						Curaçao.				
	Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.
Januari	34	762	3	197	16	179	—	—	—	—	—	—	11	283	5	128	26
Februari	28	515	1	16	18	198	—	—	—	—	—	—	16	473	—	—	25
Maart	34	715	—	—	25	275	—	—	—	—	—	—	13	357	4	185	23
April	30	675	1	18	13	127	—	—	—	—	—	—	8	163	2	115	30
Mei	39	788	2	39	24	304	—	—	—	—	—	—	7	182	6	147	36
Juni	34	791	1	27	11	133	—	—	—	—	—	—	11	265	5	190	30
Juli	34	1019	1	18	22	245	—	—	—	—	—	—	15	359	4	109	19
Augustus	37	1276	1	16	17	209	—	—	—	—	—	—	3	117	3	60	18
September	27	447	—	—	12	121	—	—	—	—	—	—	5	80	—	—	16
October	36	828	—	—	24	242	—	—	—	—	—	—	11	300	2	75	21
November	32	1028	3	53	11	109	—	—	—	—	—	—	6	156	6	132	32
December	26	673	1	12	11	136	—	—	—	—	—	—	7	271	1	42	32
Tezamen:																	
telegrammen	391	—	14	—	204	—	—	—	—	—	—	—	113	—	38	—	308
woorden	—	9517	—	396	—	2278	—	—	—	—	—	—	—	3006	—	1183	—

Bijlage V.

Curaçao, Aruba en Bonaire verzonden en ontvangen telegrammen.

AN

Aruba naar Bonaire: Regeerings- woorden	Aruba naar Bonaire: Dienst- telegr.	Aruba naar Bonaire: Dienst- woorden	Aruba naar Bonaire: Bijzondere telegr.	Aruba naar Bonaire: Bijzondere woorden	Bonaire naar Hr. Ms. oorlogsbodems: Regeerings- telegr.	Hr. Ms.: Regeerings- woorden	Hr. Ms.: Dienst- telegr.	Hr. Ms.: Dienst- woorden	Hr. Ms.: Bijzondere telegr.	Hr. Ms.: Bijzondere woorden	Bonaire naar Curaçao: Regeerings- telegr.	Curaçao: Regeerings- woorden	Curaçao: Dienst- telegr.	Curaçao: Dienst- woorden	Curaçao: Bijzondere telegr.	Curaçao: Bijzondere woorden	Bonaire naar Aruba: Regeerings- telegr.	Aruba: Regeerings- woorden	Aruba: Dienst- telegr.	Aruba: Dienst- woorden	Aruba: Bijzondere telegr.	Aruba: Bijzondere woorden
—	—	—	3	36	—	—	—	—	—	—	34	762	3	197	16	179	—	—	—	—	1	14
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28	515	1	16	18	198	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	10	—	—	—	—	—	—	34	715	—	—	25	275	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	675	1	18	13	127	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	788	2	39	24	304	—	—	—	—	—	—
—	—	—	3	64	—	—	—	—	—	—	34	791	1	27	11	133	—	—	—	—	3	39
—	1	28	2	17	—	—	—	—	—	—	34	1019	1	18	22	245	—	—	1	15	2	20
—	—	—	1	10	—	—	—	—	—	—	37	1276	1	16	17	209	—	—	—	—	1	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	447	—	—	12	121	—	—	—	—	1	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	828	—	—	24	242	—	—	—	—	—	—
—	—	—	2	23	—	—	—	—	—	—	32	1028	3	53	11	109	—	—	—	—	2	20
—	—	—	2	31	—	—	—	—	—	—	26	673	1	12	11	136	—	—	—	—	—	—
—	1	—	14	—	—	—	—	—	—	—	391	—	14	—	204	—	—	—	1	—	10	—
—	—	28	—	191	—	—	—	—	—	—	—	9517	—	396	—	2278	—	—	—	15	—	109

OVERZICHT.

In het geheel verzonden:

Door den post op:	in 1916 telegr.	in 1916 woorden	in 1915 telegr.	in 1915 woorden	in 1914 telegr.	in 1914 woorden
Curaçao	1066	18 450	1167	24 745	1277	23 770
Aruba	850	13 399	941	18 763	865	16 577
Bonaire	620	12 315	660	11 904	465	8 206
Door de drie posten samen verzonden	2536	44 164	2768	55 412	2607	48 553

P

Aruba van Bonaire: Regeerings- woorden	Aruba van Bonaire: Dienst- telegr.	Aruba van Bonaire: Dienst- woorden	Aruba van Bonaire: Bijzondere telegr.	Aruba van Bonaire: Bijzondere woorden	Bonaire van Hr. Ms. oorlogsbodems: Regeerings- telegr.	Hr. Ms.: Regeerings- woorden	Hr. Ms.: Dienst- telegr.	Hr. Ms.: Dienst- woorden	Hr. Ms.: Bijzondere telegr.	Hr. Ms.: Bijzondere woorden	Bonaire van Curaçao: Regeerings- telegr.	Curaçao: Regeerings- woorden	Curaçao: Dienst- telegr.	Curaçao: Dienst- woorden	Curaçao: Bijzondere telegr.	Curaçao: Bijzondere woorden	Bonaire van Aruba: Regeerings- telegr.	Aruba: Regeerings- woorden	Aruba: Dienst- telegr.	Aruba: Dienst- woorden	Aruba: Bijzondere telegr.	Aruba: Bijzondere woorden
—	—	—	1	14	—	—	—	—	—	—	16	445	3	81	23	265	—	—	—	—	3	36
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	117	2	124	20	259	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	155	4	134	20	216	—	—	—	—	1	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	239	1	15	16	165	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	384	3	63	23	287	—	—	—	—	—	—
—	—	—	3	39	—	—	—	—	—	—	13	396	4	106	13	135	—	—	—	—	3	64
—	1	15	2	20	—	—	—	—	—	—	12	357	2	36	24	288	—	—	1	28	2	17
—	—	—	1	9	—	—	—	—	—	—	12	451	1	23	11	142	—	—	—	—	1	10
—	—	—	1	7	—	—	—	—	—	—	7	147	—	—	18	168	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	325	4	137	28	322	—	—	—	—	—	—
—	—	—	2	20	—	—	—	—	—	—	6	192	4	132	17	187	—	—	—	—	2	23
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	337	2	55	17	206	—	—	—	—	2	31
—	1	—	10	—	—	—	—	—	—	—	128	—	30	—	230	—	—	—	1	—	14	—
—	—	15	—	109	—	—	—	—	—	—	—	3545	—	906	—	2640	—	—	—	28	—	191

OVERZICHT.

In het geheel ontvangen:

Door den post op:	in 1916 telegr.	in 1916 woorden	in 1915 telegr.	in 1915 woorden	in 1914 telegr.	in 1914 woorden
Curaçao	2028	33 819	2066	38 141	1823	33 175
Aruba	470	7 896	564	11 882	633	12 255
Bonaire	403	7 310	432	9 224	420	7 556
Door de drie posten samen ontvangen	2901	49 025	3062	59 247	2876	52 986

Bijlage W.

STAAT der ingeschreven hypotheken op Curaçao.

De bij het begin van 1915 gevestigde en gedurende dat jaar ingeschreven hypotheken betroffen een totaal bedrag van f 5 016 803,30 te weten:

Tegen 2 percent	1		f 5 000,—	
„ 4 „	16		128 485,—	
„ $4^1/_2$ „	1		7 520,—	
„ 5 „	139		28 463,45	
„ $5^1/_2$ „	2		28 120,—	
„ 5 en 6 „	299		1 825 997,71	
„ 6 „	66		58 110,57	
„ 6 en 7 „	30		319 298,72^5	
„ 7 „	13		7 342,—	
„ $7^1/_2$ „	1		350 —	
„ 8 „	30		6 396,18	
„ $8^1/_2$ „	2		11 468,—	
„ 9 „	10		19 003,50	
„ 9,6 „	1		350,—	
„ 10 „	3		11 528,—	
„ 12 „	15		25 526,72	
„ 18 „	1		750,—	
Tot meerdere zekerheid van persoonlijke borgstelling	2		29 000,—	
Waarborg-hypotheek	2		14 000,—	
Zonder interest	7		81 093,44^5	
Rentevoet niet opgegeven	1		9 000,—	
Een hypotheek waarvan hoofdsom f 2 000 000 / Rente en kosten 400 000	1		2 400 000,—	
		643		f 5 016 803,30
(Deze laatste een trusthypotheek voor obligatiën à f 1000 rentende 6 pct.)				
Bijgekomen tot ultimo December:				
Tegen 4 percent	1		f 266,—	
„ $4^1/_2$ „	1		3 037,—	
„ 5 „	9		32 340,—	
„ 5 en 6 „	22		138 233,—	
„ 6 „	14		35 955,—	
„ 8 „	1		500,—	
Tot meerdere zekerheid van persoonlijke borgstelling	1		2 687,50	
		49		213 018,50
		692		f 5 229 821,80
Doorgehaald:				
Tegen 4 percent	1		f 235,—	
„ $4^1/_2$ „	1		7 520,—	
„ 5 „	14		45 652,—	
„ 5 en 6 „	13		79 760,—	
„ 6 „	15		10 642,—	
„ 6 en 7 „	4		19 316,—	
„ 7 „	1		564,—	
„ 8 „	1		282,—	
„ 10 „	1		300,—	
		51		164 271,—
		641		f 5 065 550,80
Vernieuwde inschrijvingen:				
Tegen 5 percent	5		f 13 410,98	
„ 6 „	12		8 283,48	
„ 6 en 7 „	13		47 662,74	
„ 7 „	1		600,—	
	31		f 69 957,20	

Er werden 89 (negen en tachtig) verschillende akten overgeschreven.

Bijlage X.

OVERZICHT der verhuurde of verpachte landsgronden op Curaçao, Aruba en Bonaire.

EILANDEN.	Getal der perceelen op 31 December 1915.	Bijgekomen.	Afgegaan [1].	Getal der perceelen op 31 December 1916.	Hoe omheind.				Onder welke voorwaarden en bepalingen afgestaan.	
					Goed.	Tamelijk goed.	Slecht.	In het geheel niet.	Oude.	Nieuwe.
Curaçao	2370	72	28	2414	567	750	333	764	779	1635
Aruba	1433	7	15	1425	216	835	47	327 [2]	414	1011
Bonaire	821	27	9	839	[3]	[3]	[3]	[3]	166	673

[1]) Evenals in het vorig verslag worden hiermede bedoeld de perceelen, waarvan de huur is opgezegd; van deze zijn eenige opnieuw verhuurd.

[2]) Bijna alle aloëgronden zijn niet omheind.

[3]) Kan dit jaar niet worden opgegeven; de meeste zijn goed omheind.

VERDEELING der perceelen naar de oppervlakte.

EILANDEN.	Getal perceelen.	Van 0.05 tot 0.25 H.A.	Van 0.26 tot 0.50 H.A.	Van 0.51 tot 1 H.A.	Van 1.01 tot 2 H.A.	Van 2.01 tot 3 H.A.	Van 3.01 tot 4 H.A.	Van 4.01 tot 5 H.A.	Van 5.01 H.A. en daarboven.
Curaçao	2414	432	217	643	726	241	104	30	21
Aruba	1425	14	43	229	393	281	175	118	172
Bonaire	839	136	14	76	270	174	83	38	48

OVERZICHT van den stand der huurpenningen.

EILANDEN.	Uitstaande op 1 Januari 1916.	Verschuldigd over 1914, 1915, 1916 en 1916/17.	Bijgekomen.	Verschuldigd bedrag.	Afgeschreven.	Aangezuiverd.	Bleef uitstaande op eind December 1916.
Curaçao	f 31 860	f 9 947	f 400	f 42 207	f 2 028	f 5 057	f 35 122
Aruba	12 213	19 527	—	31 740	81	13 764	17 895
Bonaire	4 560	3 726	103	8 389	22	3 332	5 035

N.B. De bedragen in deze staat zijn tot guldens afgerond.

Bijlag

STAAT van den invoer uit het buitenlan

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		ARUBA.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aardappelen	K.G.	301 586	f 28 989	10 825	f 61[illegible]
Aardewerk en porcelein (met uitzondering van dakpannen en vloertegels)	—	—	7 585	—	1 675
Automobielen	stuks	38	47 098	4	5 425
Azijn	L.	6 050	1 700	75	20
Bayrum	L.	15 490	11 985	75	35
Beschuit, fijne	—	—	8 475	—	265
„ gewone	—	—	28 070	—	7 140
Bier en maltzextract	L.	66 290	22 945	1 040	330
Boonen en erwten	L.	123 530	35 705	5 410	2 140
Boter	K.G.	30 360	64 030	1 875	4 670
Bron- en mineraalwater	—	—	1 705	—	10
Cement	K.G.	1 009 840	25 510	49 800	1 260
Dakpannen	stuks	104 600	3 770	17 500	850
Drogerijen en chemicaliën	—	—	50 025	—	400
Gedistilleerd (à 50 pct.), jenever	L.	105 815	52 545	9 850	4 300
„ („ 50 „), rum	L.	340 165	90 535	33 360	11 665
„ („ 50 „), andere soorten	L.	25 915	49 465	515	855
Geiten	stuks	340	1 325	8	30
Gereedschappen en machineriën voor den landbouw	—	—	5 590	—	60
Gereedschappen, machineriën en materialen voor het mijnwezen	—	—	43 210	—	890
Glas en glaswerk	—	—	12 340	—	1 770
Goud en zilver (bewerkt)	—	—	4 185	—	—
Hoeden, stroo-	dozijn	1 750	25 305	15	215
„ andere soorten	dozijn	40	1 160	28	555
Hoedenstroo	dozijn koppen	246 460	80 610	17 165	8 205
Hout, timmer-	—	—	89 375	—	6 325
„ mahonie en ander hard-	K.G.	150 800	6 965	2 700	145
IJzer (bewerkt)	K.G.	25 780	4 360	595	165
Kaas	K.G.	23 000	26 420	785	1 015
Kaarsen, stearine-	K.G.	6 370	5 215	545	470
„ vet-	K.G.	1 800	1 460	25	18
Kleeren (gemaakte)	—	—	23 885	—	50
Koffie	K.G.	109 170	56 780	35 680	18 365
Koper, blad-	K.G.	13 200	26 140	110	165
Kramerij	—	—	10 130	—	1 360
Leder, zool-	K.G.	26 790	48 445	2 790	4 970
„ andere soorten	—	—	17 685	—	275
Likeuren	L.	3 270	5 150	50	80
Lucifers	gros doosjes	7 465	9 085	435	550
Manufacturen	—	—	501 690	—	43 708
Margarine	K.G.	41 635	26 970	2 855	2 125
Meel-, mais-	K.G.	3 126 890	374 230	492 310	57 060
„ tarwe- en rogge-	K.G.	1 771 305	319 310	148 855	26 310
Machineriën voor fabrieksnijverheid	—	—	894 245	—	20
Machineriën en materialen voor telefoon- en telegraaflijnen	—	—	2 290	—	—
Idem voor electrische verlichting	—	—	12 510	—	—
Idem voor tramwegen	—	—	1 605	—	—
Meubelen	—	—	26 575	—	2 890

jlag IJ.

enlan ver de jaren 1914—1916.

aarde.	BONAIRE. Hoeveelheid.	BONAIRE. Waarde.	St. MARTIN. Hoeveelheid.	St. MARTIN. Waarde.	St. EUSTATIUS. Hoeveelheid.	St. EUSTATIUS. Waarde.	SABA. Hoeveelheid.	SABA. Waarde.	TEZAMEN IN: 1916. Hoeveelheid.	TEZAMEN IN: 1916. Waarde.	TEZAMEN IN: 1915. Hoeveelheid.	TEZAMEN IN: 1915. Waarde.	TEZAMEN IN: 1914. Hoeveelheid.	TEZAMEN IN: 1914. Waarde.
619	10 215	f 1 970	1 675	f 190	910	f 115	480	f 65	325 691	f 32 245	451 753	f 27 976	343 564	f 24 320
1 675	—	245	—	300	—	265	—	310	—	10 380	—	6 750	—	9 375
5 425	5	5 065	—	—	—	—	—	—	47	57 588	36	52 686	16	25 195
20	170	20	300	40	18	8	—	—	6 613	1 788	4 615	793	8 037	1 594
35	260	190	170	120	350	255	135	90	16 480	12 675	13 196	7 386	12 841	7 083
265	—	555	—	60	—	5	—	60	—	9 420	—	7 477	—	6 005
7 140	—	3 405	—	615	—	340	—	2 140	—	41 674	—	68 100	—	52 290
330	2 990	1 155	1 030	495	445	230	715	260	72 510	25 415	74 054	22 515	66 645	21 920
2 140	14 225	2 540	961	200	1 620	210	350	55	146 096	40 850	196 976	61 627	287 835	66 045
4 670	795	2 005	450	955	380	585	515	950	34 375	73 195	31 430	55 894	35 935	59 340
10	—	—	—	55	—	—	—	—	—	1 770	—	2 220	—	1 725
1 260	32 170	895	9 380	825	5 850	265	2 280	210	1 109 320	28 965	442 860	9 233	568 310	23 910
850	5 600	220	—	—	—	—	—	—	127 700	4 840	85 600	2 889	266 750	9 000
400	—	950	—	1 205	—	260	—	210	—	53 050	—	37 863	—	45 129
4 300	8 985	4 165	1 080	580	2 360	1 225	1 660	900	129 750	63 715	157 776	49 374	210 710	61 395
11 665	28 325	8 530	2 155	815	2 700	620	4 455	1 630	411 160	113 795	267 441	51 280	275 400	45 845
855	390	730	185	275	2 000	1 175	460	350	29 465	52 850	19 863	25 635	24 848	31 240
30	—	—	—	—	—	—	—	—	348	1 355	707	3 133	1 660	5 120
60	—	25	—	85	—	760	—	60	—	6 580	—	9 190	—	4 970
890	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49 100	—	20 959	—	69 790
1 770	—	780	—	615	—	230	—	240	—	15 975	—	8 339	—	10 110
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 185	—	8 006	—	3 745
215	10	30	62	400	25	165	15	160	1 877	26 275	842	12 875	1 446	22 055
555	10	120	7	130	10	30	—	—	95	1 995	210	2 476	835	4 970
8 205	12 770	6 115	100	50	—	—	140	70	276 635	95 050	266 176	126 113	207 501	107 920
6 325	—	6 980	—	5 135	—	3 490	—	1 950	—	113 255	—	73 058	—	118 220
145	—	—	—	—	—	—	—	—	153 500	7 110	—	3 419	179 585	5 630
165	9 260	2 745	3 175	875	1 855	935	590	220	41 255	9 300	50 268	9 361	276 500	41 675
1 015	470	630	585	665	295	425	150	180	25 285	29 335	56 514	37 636	51 210	39 480
470	770	670	80	70	50	40	—	—	7 815	6 465	11 075	7 368	12 990	7 370
18	100	125	180	135	—	—	45	35	2 150	1 773	2 105	1 633	1 802	1 450
50	—	—	—	305	—	175	—	—	—	24 415	—	16 658	—	18 237
18 365	17 205	8 970	2 460	1 430	640	395	4 145	2 120	169 300	88 060	146 984	61 292	170 505	88 925
165	730	1 430	—	—	—	—	10	20	14 050	27 755	2 715	2 322	1 892	1 238
1 360	—	450	—	9 950	—	1 175	—	3 020	—	26 085	—	23 642	—	19 785
4 970	870	1 550	95	175	45	120	180	395	30 770	55 655	28 105	39 951	31 095	48 035
275	—	—	—	40	—	—	—	105	—	18 105	—	13 162	—	14 765
80	150	185	55	65	—	—	30	20	3 555	5 500	1 703	2 786	2 825	3 615
550	380	595	295	365	140	220	180	275	8 895	11 090	8 348	9 620	13 597	9 980
43 708	—	28 085	—	15 195	—	6 670	—	6 805	—	602 153	—	312 646	—	426 885
2 125	2 860	1 890	4 800	3 060	1 905	1 200	1 760	1 130	55 815	36 375	64 874	37 141	57 540	32 125
57 060	55 295	68 060	70 935	8 270	11 955	1 365	28 710	4 750	4 286 095	513 735	5 140 426	542 875	4 202 545	397 840
26 310	14 145	21 090	252 905	46 230	67 715	12 900	82 925	18 400	2 437 850	444 240	2 193 036	374 817	2 686 515	356 235
20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	894 265	—	208 773	—	1 660
—	—	—	—	—	—	210	—	—	—	2 500	—	749	—	1 560
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 510	—	18 611	—	11 130
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 605	—	1 368	—	1 175
2 890	—	—	—	1 190	—	90	—	285	—	32 270	—	25 673	—	32 885

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		ARUBA.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Muilezels	stuks	—	—	—	—
Metaalwaren (geëmailleerd)	—	—	f 11 830	—	f 14
Olie, petroleum	L.	465 300	38 875	70 115	5 85
„ gasoline	L.	269 610	38 780	8 140	1 39
„ lijn-	L.	18 540	6 400	300	16
„ andere soorten	L.	74 475	37 795	955	48
Paarden	stuks	3	325	1	5
Parfumerieën	—	—	37 380	—	1 42
Piano's en orgels	stuks	17	7 867	4	1 15
Plantzaad	K.G.	—	50	—	—
Reuzel	K.G.	93 680	67 065	12 100	8 30
Rijst	K.G.	63 240	14 870	1 680	42
Rijtuigen	stuks	1	135	—	—
Rijwielen	stuks	23	1 950	3	14
Runderen	stuks	800	39 085	24	1 20
Schapen	stuks	225	745	85	37
Schoenen	paren	15 180	45 180	570	2 01
Sigaren	100 stuks	10 535	37 190	575	1 37
Sigaretten	100 stuks	238 065	92 685	16 890	6 56
Steenkolen	1000 K.G.	32 170	246 385	8	10
Stijfsel	K.G.	74 640	16 090	10 440	2 53
Suiker, bruine	K.G.	648 315	123 645	212 615	28 72
„ witte	K.G.	151 730	53 450	10 270	3 65
Suikerbakkerswerk en chocolade	—	—	23 205	—	1 53
Tabak, bewerkt	K.G.	46 755	39 455	9 200	8 22
„ onbewerkt	K.G.	7 390	3 660	—	—
Teer, pik en harpuis	—	—	1 900	—	11
Thee	K.G.	4 455	6 665	75	11
Touw	K.G.	28 990	26 270	3 155	2 68
Uien	K.G.	139 750	13 100	7 205	71
Varkens	stuks	25	175	3	1
Varkenskoppen en spek	K.G.	99 115	32 597	2 680	98
Verduurzaamde levensmiddelen	—	—	100 570	—	1 69
Veevoeder, hooi	K.G	14 580	940	—	—
„ mais	L.	674 510	55 530	84 035	7 06
„ ander krachtvoeder	L.	—	2 640	—	—
Verfwaren	K.G.	24 440	11 880	3 345	2 20
Visch, kabeljauw	K.G.	11 715	6 600	120	8
„ ander gezouten	dozijn	—	5 835	—	1 18
Vleesch, gedroogd	stuks	4 115	5 330	46	8
„ gezouten	K.G.	35 830	18 510	1 785	96
Vruchten, versche	—	—	17 925	—	2 23
„ geconfijte	—	—	5 400	—	14
Vruchtenjams	—	—	1 165	—	—
Wijn, mousseerende	L.	1 375	6 140	10	7
„ andere soorten	L.	22 190	17 300	875	81
Zakken (ledige)	stuks	273 795	90 635	9 840	1 89
Zeep	K.G.	—	46 040	—	3 63
Alle andere goederen	—	—	554 330	—	33 55
Tezamen in 1916			f 5 210 956		f 355 74
Tezamen in 1915			3 709 934		444 92
Tezamen in 1914			3 805 555		398 82

	BONAIRE.		St. MARTIN.		St. EUSTATIUS.		SABA.		TEZAMEN IN: 1916.		1915.		1914.	
…aarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.
—	3	f 400	1	f 40	21	f 840	—	—	25	f 1 280	14	f 480	38	f 1 255
14…	—	265	—	300	—	45	—	f 80	—	12 660	—	5 055	—	2 375
5 85…	35 660	3 095	21 540	2 035	15 160	1 775	19 170	2 000	626 945	53 635	640 416	51 243	526 885	45 885
1 39…	7 460	1 270	100	25	905	250	—	—	286 215	41 715	156 820	18 137	143 990	24 590
16…	1 345	735	585	310	775	390	605	335	22 150	8 335	24 738	11 259	15 338	5 025
48…	1 440	820	1 285	730	28	33	160	65	78 343	39 928	66 916	22 176	64 918	25 720
5…	2	275	1	75	1	200	1	50	9	975	12	750	3	300
1 42…	—	330	—	205	—	—	—	100	—	39 435	—	19 967	—	27 775
1 15…	2	130	—	—	—	—	2	125	25	9 272	6	2 975	16	4 990
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	1 457	—	310
8 30…	10 970	7 600	3 705	2 435	870	470	925	675	122 250	86 545	123 945	58 897	142 190	73 865
42…	2 750	725	4 715	950	4 090	885	3 525	785	80 000	18 640	93 393	18 081	103 955	18 090
—	2	150	3	300	—	—	—	—	6	585	13	1 114	12	1 070
14…	1	25	2	105	—	—	—	—	29	2 220	22	1 015	20	965
1 20…	—	—	—	—	—	—	—	—	824	40 285	740	40 557	1 047	50 620
37…	—	—	—	—	3	15	—	—	341	1 130	190	718	370	1 660
2 01…	75	410	1 090	3 315	580	1 360	60	155	17 555	52 430	12 169	36 299	20 625	53 485
1 37…	405	1 315	230	745	43	160	1	2	11 789	40 787	9 965	27 800	9 089	23 140
6 56…	14 155	5 950	290	115	685	195	35	12	270 120	105 517	226 267	86 782	291 620	115 260
10…	—	—	4	105	—	—	—	—	32 182	246 590	56 365	422 031	57 899	435 505
2 53…	7 540	1 872	200	45	—	—	290	60	93 110	20 602	58 772	10 082	112 030	18 040
28 72…	94 250	13 230	68 110	13 985	22 995	4 180	31 560	6 465	1 077 845	190 225	1 117 640	157 315	1 032 055	126 360
3 65…	7 620	2 830	5 280	1 725	1 160	460	2 135	760	178 195	62 875	208 990	58 485	227 890	41 200
1 53…	—	460	—	495	—	180	—	375	—	26 250	—	22 618	—	17 075
8 22…	4 920	4 565	5	10	—	—	875	710	61 755	52 960	56 343	44 294	55 188	40 135
—	—	—	6 795	3 370	535	460	90	56	14 810	7 546	19 881	9 812	12 190	6 785
11…	—	60	—	50	—	10	—	—	—	2 130	—	4 636	—	1 982
11…	110	180	165	285	77	140	180	305	5 062	7 690	4 832	6 852	3 997	5 470
2 68…	5 580	2 875	910	830	580	560	400	305	39 615	33 520	31 511	21 885	44 602	26 535
71…	5 100	595	2 760	425	135	40	50	10	155 000	14 880	103 162	10 267	104 145	10 574
1…	—	—	—	—	—	—	—	—	28	185	69	823	48	415
98…	730	290	4 150	2 595	4 885	2 295	1 175	620	112 735	39 377	123 202	38 988	85 250	32 765
1 69…	—	960	—	5 755	—	2 410	—	9 290	—	120 675	—	109 213	—	111 530
—	100	10	—	—	170	15	—	—	14 850	965	133 177	12 621	14 770	1 020
7 06…	105 790	7 690	18 950	1 475	320	110	3 000	252	886 605	72 117	851 392	62 981	990 525	67 940
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 640	76 000	6 080	62 655	5 565
2 20…	3 310	1 520	300	195	2 840	625	2 085	1 020	36 320	17 445	38 663	15 177	37 457	12 375
8…	—	—	1 080	375	—	—	—	—	12 915	7 055	16 716	8 331	19 163	9 420
1 18…	—	210	—	—	9 800	2 490	—	—	—	9 720	—	6 885	—	14 730
8…	—	—	—	—	—	—	—	—	4 161	5 417	2 474	3 784	1 760	2 700
96…	5 380	2 695	765	395	745	325	1 450	675	45 955	23 565	73 459	30 850	122 095	48 995
2 23…	—	1 180	—	295	—	40	—	—	—	21 675	—	27 483	—	20 935
14…	—	145	—	80	—	50	—	65	—	5 880	—	6 069	—	3 205
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 165	—	1 962	—	2 575
7…	—	—	—	—	—	—	5	20	1 385	6 230	810	2 951	1 071	4 340
81…	4 275	3 090	225	210	250	265	360	285	28 175	21 960	28 983	19 257	32 550	19 305
1 89…	48 450	13 585	870	240	310	60	—	—	333 265	106 410	206 304	54 599	111 630	28 189
3 63…	—	2 040	—	2 115	—	1 115	—	1 125	—	56 065	—	34 128	—	44 900
33 55…	—	21 385	—	4 895	—	4 685	—	7 445	—	626 295	—	544 869	—	646 230
355 74…		f289 367		f152 800		f 63 286		f 81 661		f6 153 819		—		—
444 92…		224 593		137 246		76 101		72 642		—		f4 665 440		—
398 82…		216 512		135 837		65 008		61 434		—		—		f 4 683 166

Bijlage Z.

STAAT van den uitvoer naar het buitenland over de jaren 1914—1916.

GOEDEREN.	Eenheid.	Hoeveelheid.			Waarde.		
		1914.	1915.	1916.	1914.	1915.	1916.
Curaçao.							
Aardappelen	K.G.	792	1 745	—	f 152	f 280	—
Aloëhars	"	1 920	4 319	3 179	465	1 483	f 1 113
Alpargatas (inl. schoeisel)	dozijn	319	658	50	2 615	5 131	370
Boonen (inlandsche) . . .	L.	—	1 285	—	—	395	—
Caret	K.G.	—	122	—	—	2 000	—
Dividivi	1000 K.G.	928	431	592	51 963	23 631	47 469
Ezels	stuks	—	115	10	—	2 388	250
Geitevellen	K.G.	16 622	17 895	23 642	19 147	16 638	35 706
Hoeden, stroo-	dozijn	114 730	104 042	86 970	442 157	393 750	348 057
Hout-, hard- en verf- . .	K.G.	2 200	—	—	80	—	—
Huiden	"	36 705	23 324	9 315	23 144	16 764	7 924
Katoenzaad	K.G.	281	—	—	2	—	—
Likeur „Curaçao". . . .	L.	590	231	397	160	385	665
Mest	1000 K.G.	2 049	2 799	2 370	11 800	17 835	13 888
Oranjeschillen	K.G.	17 869	20 925	17 145	16 483	13 866	12 331
Oud metaal	"	15 150	17 285	17 679	5 571	5 980	7 053
Paarden	stuks	1	2	1	200	160	100
Phosphorzure kalk, 1e kl.	1000 K.G.	15 431	31 308	14 468	231 465	422 658	217 020
Schapevellen	K.G.	2 172	2 763	2 715	1 146	1 397	2 362
Steenkolen	1000 K.G.	47 628	50 782	38 286	639 799	764 058	963 998
Vee: Geiten	stuks	—	16	4	—	55	16
Runderen	"	—	—	1	—	—	750
Schapen	"	—	—	5	—	—	30
Visch: versche	—	—	—	—	30	59	156
gezouten	—	—	—	—	25	402	—
Wol	K.G.	780	1 975	5 108	211	368	2 088
IJs	1000 K.G.	144	123	130	4 681	3 962	3 975
Zout	1000 K.G.	2 618	2 109	2 407	10 898	9 648	13 614
Alle andere goederen . .	—	—	—	—	79 396	107 107	162 160
Tezamen . . .					f 1 541 590	f 1 810 400	f 1 841 095
Aruba.							
Aardappelen	K.G.	270	—	40	f 38	—	f 6
Aloëhars	"	380 333	346 072	627 998	167 247	f 180 723	260 647
Alpargatas (inl. schoeisel)	dozijn	22	—	—	196	—	—
Bataten	K.G.	65	—	—	39	—	—
Boonen (inlandsche) . . .	L.	1 174	—	150	207	—	18
Dividivi	1000 K.G.	290	343	326	14 170	15 696	21 911
Ezels	stuks	77	45	—	1 110	630	—
Geitevellen	K,G.	7 963	8 970	6 488	8 969	8 071	7 851
Goud	gram	50 307	65 778	1 103	83 258	108 868	1 826
Hoeden, stroo-	dozijn	11 384	13 751	21 351	23 023	27 504	37 617
Hout, hard- en verf- . .	K.G.	500	400	—	100	20	—
Houtskolen	"	680	—	—	29	—	—
Huiden	"	574	992	—	375	633	—

GOEDEREN.	Eenheid.	Hoeveelheid.			Waarde.		
		1914.	1915.	1916.	1914.	1915.	1916.
Mest	1000 K.G.	271	820	1 126	f 2 350	f 4 716	f 6 366
Oranjeschillen	K.G.	141	—	—	52	—	—
Oud metaal	„	1 125	1 454	1 813	307	176	600
Paarden	stuks	2	—	—	100	—	—
Phosphorzure kalk, 1e kl.	1000 K.G.	7 612	—	—	81 761	—	—
Pinda's (aardnoten) . . .	K.G.	4 338	—	—	879	—	—
Schapevellen	„	4 198	3 413	2 349	2 437	1 815	1 880
Steenkolen	1000 K.G.	30	—	—	450	—	—
Uien en Sjalotten . . .	K.G.	245	—	30	49	—	6
Vee: Geiten	stuks	8	—	3	34	—	14
Schapen	„	7	—	5	24	—	25
Varkens	„	13	1	3	86	5	30
Visch: gezouten	—	—	—	—	294	20	—
Wol	K.G.	6 265	4 049	5 765	1 342	831	2 736
Zilver	gram	7 661	17 751	2 908	356	710	117
Zout	1000 K.G.	54	—	—	222	—	—
Alle andere goederen . .	—	—	—	—	26 849	6 013	5 085
Tezamen . . .					f 416 353	f 356 431	f 346 735
Bonaire.							
Aloëhars	K.G.	38 958	64 513	66 514	f 10 262	f 22 897	f 24 203
Caret	„	3	—	—	37	—	—
Dividivi	1000 K.G.	694	435	658	36 273	26 564	46 517
Ezels	stuks	7	83	34	105	1 678	640
Geitevellen	K.G.	5 614	5 216	7 839	5 921	4 593	9 648
Hoeden, stroo-	dozijn	6 631	6 097	8 727	23 302	20 424	24 154
Houtskolen	K.G.	3 624	—	—	76	—	—
Huiden	„	28	40	—	22	25	—
Mest	1000 K.G.	2 552	2 524	1 285	15 386	13 802	11 652
Oud metaal	K.G.	562	2 036	2 920	141	559	876
Paarden	stuks	—	2	2	—	300	130
Zout	1000 K.G.	7 382	7 448	3 748	30 238	27 403	17 758
Alle andere goederen . .	—	—	—	—	285	—	—
Tezamen . . .					f 122 048	f 118 245	f 135 578
St. Martin.							
Aardappelen	K.G.	—	—	75	—	—	f 13
Alpargatas (inl. schoeisel)	dozijn	34	44	50	f 250	f 340	453
Boonen (inlandsche-) . .	L.	—	—	88	—	—	18
Ezels	stuks	—	—	1	—	—	50
Geitevellen	K.G.	416	290	468	463	282	723
Houtskolen	„	—	—	180	—	—	6
Huiden	„	—	105	—	—	85	—
Katoen, gezuiverd . . .	„	13 621	12 320	9 510	20 234	12 740	11 128
„ ongezuiverd . .	„	—	2 000	—	—	556	—
Katoenzaad	„	35 160	39 455	32 247	2 365	1 783	2 280
Limoensap	L.	480	—	—	55	—	—
Mest	1000 K.G.	—	355	270	—	1 762	1 898
Paarden	stuks	11	6	9	1 750	913	1 450
Schapevellen	K.G.	417	132	234	256	75	190

GOEDEREN.	Eenheid.	Hoeveelheid. 1914.	Hoeveelheid. 1915.	Hoeveelheid. 1916.	Waarde. 1914.	Waarde. 1915.	Waarde. 1916.
Sigaren (inlandsche-) . .	—	—	—	200	—	f 30	f 18
Uien en Sjalotten . . .	K.G.	—	—	60	—	—	15
Vee: Geiten.	stuks	—	—	4	—	—	13
Runderen	„	55	8	99	f 2395	400	7850
Schapen	„	5	19	43	22	60	290
Varkens	„	24	19	22	265	181	430
Visch: gezouten	—	—	—	—	54	—	—
Zout	1000 K.G.	4393	3042	2468	22999	16531	13439
Alle andere goederen . .	—	—	—	—	1566	109	2837
Tezamen . . .					f 52674	f 35347	f 43101
St. Eustatius.							
Bataten	K.G.	76650	22010	83360	f 2708	f 897	f 2754
Ezels	stuks	15	39	12	370	915	317
Geitevellen	K.G.	71	38	38	68	24	32
Houtskolen	„	9030	2990	580	351	119	28
Huiden	„	15	—	55	15	—	55
Jams	„	110625	17390	104373	5335	1252	5159
Katoen, gezuiverd . . .	„	8498	—	12288	11926	—	24330
„ ongezuiverd . .	„	11440	15780	4675	3139	3154	950
Katoenzaad	„	24134	14232	20475	1258	714	1740
Paarden	stuks	4	10	5	400	1112	665
Vee: Geiten.	„	1	—	—	3	—	—
Runderen	„	91	38	93	3930	1730	5304
Varkens	„	32	8	7	300	58	68
Visch: gezouten	—	—	—	—	9	—	—
Alle andere goederen . .	—	—	—	—	2094	871	2005
Tezamen . . .					f 31906	f 10846	f 43407
Saba.							
Aardappelen	K.G.	245	1120	4675	f 35	f 172	f 634
Ezels	stuks	1	—	—	20	—	—
Geitevellen	K.G.	15	90	58	15	62	60
Hoeden, stroo-.	dozijn	—	15	5	—	47	15
Huiden	K.G.	204	15	—	157	8	—
Kantwerk	—	—	—	—	3848	5376	6728
Katoen, ongezuiverd . .	K.G.	2430	200	—	625	60	—
Limoensap	L.	2088	1800	792	104	180	79
Paarden	stuks	5	2	1	310	112	50
Schapevellen	K.G.	—	30	—	—	17	—
Uien en Sjalotten . . .	„	175	1680	245	26	227	50
Vee: Geiten.	stuks	2	3	16	8	12	40
Runderen	„	11	3	10	462	120	480
Schapen	„	9	12	29	62	86	153
Varkens	„	5	7	8	65	105	60
Alle andere goederen . .	„	—	—	—	6	60	84
Tezamen . . .					f 5743	f 6644	f 8433

GOEDEREN.	Eenheid.	Hoeveelheid.			Waarde.		
		1914.	1915.	1916.	1914.	1915.	1916.
Geheele Kolonie.							
Aardappelen	K.G.	1 307	2 865	4 790	f 225	f 452	f 653
Aloëhars	„	421 211	414 904	697 691	177 974	205 103	285 963
Alpargatas (inl. schoeisel).	dozijn	375	702	100	3 061	5 471	823
Bataten	K.G.	76 715	22 010	83 360	2 747	897	2 754
Boonen (inlandsche). . .	L.	1 174	1 285	238	207	395	36
Caret	K.G.	3	122	—	37	2 000	—
Dividivi	1000 K.G.	1 912	1 209	1 576	102 406	65 891	115 897
Ezels	stuks	100	282	57	1 605	5 611	1 257
Geitevellen	K.G.	30 701	32 499	38 533	34 583	29 670	54 020
Goud	gram	50 307	65 778	1 103	83 258	108 868	1 826
Hoeden, stroo-.	dozijn	132 745	123 905	117 053	488 482	441 725	409 843
Hout, hard- en verf- . .	K.G.	2 700	400	—	180	20	—
Houtskolen	„	13 334	2 990	760	456	119	34
Huiden	„	37 526	24 476	9 370	23 713	17 515	7 979
Jams	K.G.	110 625	17 390	104 373	5 335	1 252	5 159
Kantwerk	—	—	—	—	3 848	5 376	6 728
Katoen, gezuiverd . . .	K.G.	22 119	12 320	21 798	32 160	12 740	35 458
„ ongezuiverd . .	„	13 870	17 980	4 675	3 764	3 770	950
Katoenzaad	„	59 575	53 687	52 722	3 625	2 497	4 020
Likeur „Curaçao". . . .	L.	590	231	397	160	385	665
Limoensap	„	2 568	1 800	792	159	180	79
Mest	1000 K.G.	4 872	6 489	5 051	29 536	38 115	33 804
Oranjeschillen	K.G.	18 010	20 925	17 145	16 535	13 866	12 331
Oud metaal.	„	16 837	20 775	22 412	6 019	6 715	8 529
Paarden	stuks	23	22	18	2 760	2 597	2 395
Phosphorzure kalk, 1e kl.	1000 K.G.	21 720	31 308	14 468	313 226	422 658	217 020
Pinda's (aardnoten) . . .	K.G.	4 338	—	—	879	—	—
Schapevellen	„	6 787	6 338	5 298	3 839	3 304	4 432
Sigaren (inlandsche) . .	—	—	—	200	—	30	18
Steenkolen	1000 K.G.	47 658	50 782	38 286	640 249	674 058	963 998
Uien en Sjalotten . . .	K.G.	420	1 680	335	75	227	71
Vee: Geiten.	stuks	11	19	27	45	67	83
Runderen	„	157	49	203	6 687	2 250	14 384
Schapen	„	21	31	82	108	146	498
Varkens	„	74	35	40	716	349	588
Visch: versche.	—	—	—	—	30	59	156
gezouten	—	—	—	—	382	422	—
Wol	K.G.	7 045	6 024	10 873	1 553	1 199	4 824
IJs	1000 K.G.	114	123	130	4 681	3 962	3 975
Zilver	gram	7 661	17 751	2 908	356	710	117
Zout	1000 K.G.	14 447	12 599	8 624	64 357	53 582	44 811
Alle andere goederen . .	—	—	—	—	110 196	114 160	172 171
Tezamen . . .					f 2 170 314	f 2 338 413	f 2 418 349

Bijlage AA.

STAAT van den doorvoer over de jaren 1914—1916.

GOEDEREN.	Hoeveelheid in Kilogrammen.							
	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin.	St. Eustatius.	Tezamen in		
						1916.	1915.	1914.
Aardappelen	39 656	—	—	75	—	39 731	70 374	66 609
Aloëhars	689 152	—	—	—	—	689 152	412 074	416 529
Beschuit (in vaten)	68 391	—	—	240	30	68 661	138 430	115 385
Bier	132 375	—	—	—	140	132 515	198 625	340 892
Boonen en erwten	24 195	—	—	—	—	24 195	26 585	43 454
Boter	37 459	—	—	—	—	37 459	12 768	19 197
Cacao	2 122 645	—	—	—	—	2 122 645	3 195 466	821 715
Caoutchouc	35 844	—	—	—	—	35 844	86 500	137 060
Caret	273	—	—	—	—	273	219	116
Cement	1 760 972	—	—	—	—	1 760 972	1 680 066	442 865
Chemicaliën	55	—	—	—	—	55	5 093	10 095
Cognac en whisky	41 424	826	—	—	50	42 300	81 266	133 516
Copaiba	944	—	—	—	—	944	8 616	13 997
Dakpannen	36 572	—	—	—	—	36 572	38 515	187 245
Dividivi	11 765 311	99 000	—	—	—	11 864 311	6 728 500	2 518 000
Hooi	—	—	—	—	—	—	35 797	9 634
Hout: timmer-	248 400	—	—	—	—	248 400	243 351	853
„ andere soorten	7 113 658	—	—	—	—	7 113 658	6 295 000	13 230 000
Huiden en vellen	1 367 987	3 537	—	—	—	1 371 524	1 058 349	1 342 509
Jenever	80 824	270	3 740	60	1 450	86 344	130 784	125 756
Kaas	16 710	—	—	—	—	16 710	26 743	20 922
Kinabast	2 116	—	—	—	—	2 116	—	400
Koffie	19 501 435	550	—	—	—	19 501 985	27 097 303	17 504 928
Koper	12 436	—	—	—	—	12 436	3 257	11 037
Leder, zool-	3 526	—	—	—	—	3 526	1 815	13 513
Maïs	120 848	—	—	—	—	120 848	168 178	160 786
Mangrovebast	23 319	—	—	—	—	23 319	522 000	—
Margarine	8 773	—	—	—	—	8 773	80 443	9 082
Meel, tarwe-, rogge- en maïs-	2 505 749	—	—	6 525	6 435	2 518 709	3 312 653	2 334 847
Olie (petroleum)	295 269	—	—	—	—	295 269	204 374	137 469
Prikkeldraad	191 913	—	—	—	—	191 913	162 399	210 895
Piano's	3 300	—	—	—	—	3 300	800	2 400

GOEDEREN.	Hoeveelheid in Kilogrammen.							
	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin.	St. Eustatius.	Tezamen in		
						1916	1915.	1914.
Reuzel	35 832	—	—	—	—	35 832	54 630	43 283
Rijst	196 720	—	—	1 400	300	198 420	302 213	1 024 907
Rijtuigen en auto's	31 900	—	—	—	—	31 900	34 250	9 000
Rijwielen	1 750	—	—	—	—	1 750	175	50
Rum	46 074	7 685	—	1 345	1 325	56 429	66 055	88 551
Sigaren	19 169	—	—	—	—	19 169	4 498	2 264
Sigaretten	7 745	90	—	—	—	7 835	17 731	2 190
Stearine	93 435	—	—	—	—	93 435	288 887	189 708
Steenkolen	—	—	—	—	—	—	—	—
Stijfsel	18 045	—	—	—	—	18 045	13 940	18 106
Suiker: bruine	6 509 506	2 740	—	1 532	375	6 514 153	1 655 588	1 708 704
witte	39 086	—	—	76	—	39 162	114 055	52 929
Tabak	369 942	605	—	—	—	370 547	72 831	42 417
Touw	49 739	—	—	—	—	49 739	57 058	45 651
Uien	13 408	—	—	—	—	13 408	17 891	17 957
Varkenskoppen en spek	15 570	—	—	—	—	15 570	6 687	2 845
Visch (kabeljauw)	1 047	—	—	—	—	1 047	750	3 899
Vleesch (gezouten)	11 220	—	—	—	—	11 220	6 340	6 310
Wijn	520 993	71	—	—	—	521 064	758 064	574 316
Wol	6 810	—	—	—	—	6 810	7 964	6 840
IJzerwaren	4 481 177	—	—	—	—	4 481 177	6 021 962	2 644 057
Zeep	39 188	—	—	338	—	39 526	32 846	33 694
Zout	648 100	—	—	—	—	648 100	852 335	1 090 003
Alle andere goederen	6 235 407	12 140	3	429	1 330	6 253 309	4 133 919	7 376 454
Tezamen in 1916	67 647 394	127 514	3 743	12 020	11 435	67 802 106	—	—
Tezamen in 1915	66 345 454	176 462	328	19 718	5 050	—	66 547 012	—
Tezamen in 1914	55 295 543	47 295	6 678	10 407	5 918	—	—	55 365 841

Bijlag

STAAT van den invoer uit Nederlan

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		ARUBA.		BONAIRE.		ST. MARTIN.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aardappelen	K.G.	112 090	f 8 455	10 180	f 823	3 850	f 1 300	130	f 10
Aardewerk en porcelein (met uitzondering van dakpannen en vloertegels)	—	—	1 845	—	85	—	—	—	20
Azijn	L.	885	185	35	10	—	—	—	—
Beschuit (fijne)	—	—	160	—	—	—	—	—	—
„ (gewone)	—	—	20	—	—	—	—	—	—
Bier en maltzextract	L.	27 005	8 030	240	70	700	210	95	40
Boonen en erwten	L.	12 380	3 865	—	450	—	150	—	—
Boter	K.G.	7 090	13 750	—	—	—	—	25	55
Bron- en mineraalwater	—	—	425	—	—	—	—	—	—
Cement	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—
Dakpannen	stuks	100 350	3 450	7 000	245	5 600	220	—	—
Drogerijen en chemicaliën	—	—	18 000	—	190	—	60	—	80
Gedistilleerd (à 50 %): jenever	L.	105 790	52 520	9 850	4 300	8 985	4 165	970	510
„ andere soorten	L.	540	70	—	—	—	—	—	—
Gereedschappen en machineriën voor den landbouw	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gereedschappen, machineriën en materialen voor het mijnwezen.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Glas en glaswerk	—	—	3 880	—	—	—	—	—	—
Hoeden, stroo-	dozijn	—	—	—	—	—	—	—	—
Hout, timmer-	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—
Kaas	K.G.	10 150	15 350	313	478	310	430	40	55
Kaarsen, stearine-	K.G.	5 480	4 790	545	470	770	670	50	40
Kleeren, gemaakte	—	—	1 030	—	—	—	—	—	—
Koffie	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—
Kramerij	—	—	—	—	—	—	—	—	450
Leder	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Likeuren	L.	1 845	2 600	50	80	—	—	35	45
Lucifers	gros doosjes	2 500	2 870	—	—	—	—	—	—
Manufacturen	—	—	8 125	—	—	—	—	—	—
Margarine	K.G.	17 505	11 250	1 025	675	655	410	—	—
Machineriën voor fabrieksnijverheid	—	—	71 730	—	—	—	—	—	—
Machineriën en materialen voor: telefoon- en telegraaflijnen	—	—	385	—	—	—	—	—	—
electrische verlichting	—	—	—	—	—	—	—	—	—
tramwegen	—	—	80	—	—	—	—	—	—
Meubelen	—	—	1 135	—	—	—	—	—	—
Metaalwaren, geëmailleerde	—	—	380	—	—	—	—	—	—
Olie, lijn-	L.	11 670	4 250	300	165	720	355	—	—
„ andere soorten	L.	2 405	1 365	—	—	—	—	—	—
Parfumerieën	—	—	—	—	—	—	35	—	—
Piano's en orgels	stuks	1	400	—	—	—	—	—	—
Reuzel	K.G.	300	410	—	—	—	—	—	—
Rijst	K.G.	27 715	7 125	860	210	1 510	395	95	25
Rijwielen	stuks	—	—	—	—	—	—	—	—
Schoenen	paren	600	4 950	—	—	—	—	—	—
Sigaren	100 stuks	10 105	33 000	415	1 185	405	1 315	230	745
Sigaretten	100 stuks	125	205	—	—	—	—	—	—
Suiker, witte	K.G.	400	115	—	—	—	—	—	—
Suikerbakkerswerk en chocolade	—	—	2 370	—	—	—	95	—	—
Tabak, bewerkt	K.G.	1 615	1 960	—	—	980	885	—	—
Teer, pik en harpuis	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Thee	K.G.	3 880	5 625	75	115	110	180	—	—
Touw	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—
Uien	K.G.	18 695	2 655	3 610	565	2 670	310	220	30
Varkenskoppen en spek	K.G.	625	700	—	—	—	—	—	—
Veevoeder	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—
Verduurzaamde levensmiddelen	—	—	15 660	—	—	—	—	—	950
Verfwaren	K.G.	—	7 985	2 795	1 535	3 310	1 520	—	—
Vruchten, versche	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ geconfijte	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vruchtenjams	—	—	295	—	—	—	—	—	—
Wijn, mousseerende	L.	10	50	—	—	—	—	—	—
„ andere soorten	L.	—	2 620	160	140	1 940	1 540	20	25
IJzer, bewerkt	K.G.	1 590	215	—	—	—	—	—	—
Zakken, ledige	stuks	1 000	250	—	—	—	—	—	—
Zeep	K.G.	—	130	—	—	—	—	—	—
Alle andere goederen	—	—	53 480	—	3 880	—	4 700	—	610
Te zamen in 1916			f 380 195		f 15 671		f 18 945		f 3 690
„ „ „ 1915			433 340		10 594		12 520		1 381
„ „ „ 1914			436 493		12 960		14 385		1 588

jlag BB.

derlan over de jaren 1914—1916.

IN.	ST. EUSTATIUS.		SABA.		Te zamen in: 1916.		1915.		1914.	
Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
10	—	—	—	—	126 250	f 10 588	288 685	f 17 165	245 965	f 16 855
20	—	—	—	—	—	1 950	—	2 850	—	2 135
—	—	—	—	—	920	195	1 560	220	1 305	120
—	—	—	—	—	—	160	—	—	—	70
—	—	—	—	—	—	20	—	410	—	255
40	—	—	45	f 15	28 085	8 365	40 382	9 294	31 905	7 045
—	—	—	—	—	12 830	4 465	50 350	15 020	82 915	18 610
55	—	—	—	—	7 115	13 805	7 615	14 340	7 567	11 940
—	—	—	—	—	—	425	—	880	—	300
—	—	—	—	—	—	—	1 800	45	64 240	1 085
—	—	—	—	—	112 950	3 915	85 600	2 889	266 750	9 000
80	—	f 70	—	—	—	18 400	—	13 950	—	14 410
510	2 360	1 225	1 380	670	129 335	63 390	157 776	49 374	210 710	61 395
—	515	250	—	—	1 055	320	3 160	835	1 225	215
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53
—	—	—	—	—	—	—	—	1 720	—	—
—	—	—	—	—	—	3 880	—	2 220	—	1 080
—	—	—	—	—	—	—	—	—	64	1 275
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	735
55	—	—	—	—	10 813	16 313	33 705	35 300	47 530	36 690
40	30	20	—	—	6 875	5 990	9 755	6 443	12 014	6 810
—	—	—	—	—	—	1 030	—	1 000	—	1 625
—	—	—	—	—	—	—	10	15	100	20
450	—	—	—	—	—	450	—	1 330	—	1 435
—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	—
45	—	—	—	—	1 930	2 725	—	1 205	1 352	1 878
—	—	—	—	—	2 500	2 870	—	2 370	—	—
—	—	—	—	—	—	8 125	—	6 100	—	14 225
—	450	235	160	90	19 795	12 660	—	17 735	18 555	9 295
—	—	—	—	—	—	71 730	—	64 700	—	—
—	—	—	—	—	—	385	—	200	—	1 160
—	—	—	—	—	—	—	—	390	—	1 430
—	—	—	—	—	—	80	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1 135	—	3 550	—	1 310
—	—	—	—	—	—	380	—	940	—	310
—	—	—	80	80	12 770	4 850	11 500	4 985	9 810	3 000
—	—	—	—	—	2 405	1 365	4 270	2 535	8 240	2 585
—	—	—	—	—	—	35	—	55	—	1 515
—	—	—	—	—	1	400	—	—	2	570
—	—	—	—	—	300	410	—	—	1 000	1 090
25	—	—	—	—	30 180	7 755	57 450	11 360	71 600	11 705
—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	245
—	—	—	—	—	600	4 950	945	4 700	530	1 695
745	38	150	1	2	11 194	36 397	9 406	25 322	8 731	20 702
—	—	—	—	—	125	205	325	485	235	260
—	—	—	—	—	400	115	68 040	17 410	80 705	15 065
—	—	—	—	—	—	2 465	—	3 370	—	3 595
—	—	—	—	—	2 595	2 845	2 140	2 550	13 129	9 505
—	—	—	—	—	—	—	—	335	—	20
—	—	—	—	—	4 065	5 920	3 990	5 615	1 995	2 825
—	—	—	—	—	—	—	670	745	200	135
30	—	—	—	—	25 195	3 560	25 275	3 500	26 640	3 035
—	—	—	—	—	625	700	1 320	1 250	1 100	940
—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	—
950	—	—	—	—	—	16 610	—	17 210	—	18 500
—	—	—	—	—	23 285	11 040	21 885	8 295	21 445	6 355
—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	100	—	160
—	—	—	—	—	—	295	—	210	—	150
—	—	—	—	—	10	50	—	—	—	—
25	60	50	130	80	4 885	4 455	7 130	3 575	6 340	3 715
—	—	—	—	—	1 590	215	7 470	1 090	206 350	29 210
—	—	—	—	—	1 000	250	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	130	—	370	—	395
610	—	370	—	520	—	63 560	—	73 655	—	109 037
3 690		f 2 370		f 1 457		f 422 328		—		—
1 381		2 582		1 075		—		f 461 492		—
1 588		2 433		916		—		—		f 468 775

Bijlag C

STAAT van den uitvoer naar Nederlan

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		BONAIRE.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Caret	K.G.	—	—	—	—
Dividivi	1000 K.G.	293	f 24 008	623	f 43 717
Hoeden, stroo-	dozijn	925	4 300	—	—
Huiden	K.G.	5.849	4 513	—	—
Kantwerk	—	—	—	—	—
Oranjeschillen	K.G.	15 419	11 629	—	—
Oud metaal	K.G.	10 769	4 135	—	—
Phosphorzure kalk, 1ste klasse	1000 K.G.	—	—	—	—
Wol	K.G.	—	—	—	—
Alle andere goederen	—	—	—	—	—
Tezamen in 1916			f 48 585		f 43 717
Tezamen in 1915			68 897		520
Tezamen in 1914			42 740		—

jlag CC.

lerlan ver de jaren 1914—1916.

	SABA.		Tezamen in					
			1916.		1915.		1914.	
arde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
—	—	—	—	—	122	f 2 000	—	—
43 717	—	—	916	f 67 725	236	13 040	—	—
—	—	—	925	4 300	971	4 800	9	f 70
—	—	—	5 849	4 513	13 931	10 306	10 447	7 327
—	—	f 32	—	32	—	31	—	—
—	—	—	15 419	11 629	20 425	13 566	16 882	15 693
—	—	—	10 769	4 135	9 000	3 000	1 001	139
—	—	—	—	—	1 670	22 560	1 696	19 504
—	—	—	—	—	725	145	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	57
43 717		f 32		f 92 334		—		—
520		31		—		f 69 448		—
—		—		—		—		f 42 790

Bijlag…

STAAT van het aantal aangekomen en vertrokken vaartuigen, van hun…

Landen van herkomst of van bestemming.	CURAÇAO.								ARUBA.			
	Stoomschepen.				Zeilschepen.							
	Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.	
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
Nederland	17	113 019	12	80 997	—	—	—	—	—	—	—	—
Engeland	22	285 146	2	7 444	—	—	—	—	—	—	—	—
Frankrijk	—	—	2	9 752	—	—	—	—	—	—	—	—
Italië	5	87 784	5	87 784	—	—	—	—	—	—	—	—
Spanje	12	182 432	12	182 432	—	—	—	—	—	—	—	—
Amerika (V. S. v.)	103	649 728	93	618 850	1	339	1	2 719	—	—	—	—
Columbia	6	90 034	12	151 538	61	17 369	60	16 995	54	3 131	37	2 07
Panama	1	6 587	16	213 233	—	—	3	53	—	—	—	—
Venezuela	139	536 119	136	521 521	316	75 365	314	72 248	21	1 914	17	1 48
Curaçao	—	—	—	—	—	—	—	—	436	29 128	441	27 32
Aruba	—	—	—	—	425	25 620	429	27 663	—	—	—	—
Bonaire	—	—	—	—	430	13 365	436	14 767	1	53	1	38
St. Martin, St. Eustatius of Saba	—	—	—	—	13	2 393	11	2 035	—	—	—	—
Deensche Antillen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Engelsche „	1	6 132	3	12 443	15	4 029	22	5 403	1	412	3	1 23
Fransche „	—	—	—	—	5	1 220	—	—	—	—	—	—
Cuba	—	—	13	79 186	2	748	3	1 112	—	—	—	—
Puerto-Rico	—	—	—	—	16	4 254	17	4 168	—	—	4	1 31
San Domingo	—	—	1	3 229	31	9 678	28	8 230	—	—	—	—
Andere havens	8	35 664	8	34 121	1	470	3	1 585	—	—	—	—
Zee en de baaien	—	—	—	—	9	653	—	—	6	231	—	—
Tezamen in 1916	314	1 992 645	315	2 002 530	1 325	155 503	1 327	156 978	519	34 869	503	33 81
Tezamen in 1915	332	2 111 083	311	2 110 792	1 024	128 590	1 029	129 046	336	27 069	323	[1]) 25 40
Tezamen in 1914	383	2 697 972	381	2 686 463	1 068	125 078	1 068	125 721	383	[2]) 33 440	397	[2]) 34 63

[1]) Bovendien 1 stoomschip met een inhoud van 138 M³.

jlag DD.

hun ruto-inhoudsmaat in M³. en van de landen van herkomst en bestemming.

	BONAIRE.				ST. MARTIN.				ST. EUSTATIUS.				SABA.			
	Zeilschepen.															
kken.	Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.	
hnoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	2	2 020	3	839	—	—	—	—	—	—	4	1 107	1	2 592
2 07	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 48	37	2 219	39	1 060	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27 32	447	17 562	446	16 433	13	2 476	12	2 291	5	925	10	1 850	13	2 394	15	2 761
—	1	389	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	10	1 850	8	1 480	67	3 856	71	4 006	64	4 334	66	2 091	18	1 667	58	3 509
—	—	—	—	—	8	1 741	9	1 327	14	557	9	354	9	209	17	2 815
1 23	17	5 188	20	6 234	200	12 284	191	12 237	150	7 212	148	4 216	83	7 649	35	3 345
—	1	389	3	1 055	89	6 025	100	7 307	27	1 423	31	1 068	8	822	7	923
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 31	1	256	3	896	—	—	—	—	—	—	—	—	1	297	1	297
—	—	—	—	—	1	220	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	526	—	—	2	648	3	767	3	402	2	108	2	3 136	2	769
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	4 325	—	—	—	—
33 81	515	28 379	521	29 178	383	28 089	386	27 935	263	14 853	274	14 012	138	17 281	136	17 011
25 40	486	40 312	502	41 477	345	26 075	351	26 072	277	15 719	277	15 719	130	22 271	125	21 854
34 63	605	[3]) 44 708	605	[3]) 44 687	358	[4]) 29 625	361	[4]) 29 881	207	17 244	207	17 244	126	17 946	126	17 946

Bovendien zijn onderscheidelijk aangekomen en vertrokken: [2]) 2—7754 en [2]) 2—7754; [3]) 1—3594 en [3]) 1—3594; [4]) 3—31 647 en [4]) 3—31 647.

VERZAMELING naar de vlaggen van de vaartuigen.

Vlag.	Stoomschepen.				Zeilschepen.			
	Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.	
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
Nederlandsch	61	427 866	60	421 859	2 609	186 678	2 630	187 418
Columbiaansch	—	—	—	—	63	10 275	60	9 985
Deensch	3	16 126	3	16 126	5	3 177	5	3 177
Dominikaansch	—	—	—	—	34	10 074	33	9 923
Engelsch	24	294 898	24	294 898	156	13 655	155	16 167
Fransch	—	—	—	—	5	625	5	625
Italiaansch	10	175 568	10	175 568	—	—	—	—
Noord-Amerikaansch	173	755 790	172	754 013	50	21 261	48	18 818
Noorsch	22	107 098	24	123 600	—	—	—	—
Spaansch	12	182 432	12	182 432	—	—	—	—
Venezolaansch	3	7 980	4	9 147	221	33 229	210	32 502
Zweedsch	6	24 887	6	24 887	—	—	—	—
Te zamen in 1916 . . .	314	1 992 645	315	2 002 530	3 143	278 974	3 147[1]	278 932[1]
Te zamen in 1915 . . .	332	2 111 083	332	2 110 930	2 598	260 036	2 607	260 599
Te zamen in 1914 . . .	389	2 740 967	387	2 729 458	2 747	268 041	2 764	270 112

[1]) De som der getallen in deze kolom geeft een verschil van 1 schip en 318 M³. met het aantal werkelijk vertrokken schepen en den gezamenlijken inhoud daarvan. De fout in de opgave zal bij het volgend verslag worden verbeterd.

OVERZICHT van het aantal aangekomen en vertrokken vaartuigen en van hunne inhoudsmaat.

	Aangekomen.		Vertrokken.	
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
In 1916	3 457	2 271 619	3 462	2 281 463
„ 1915	2 930	2 371 119	2 939	2 371 529
„ 1914	3 136	3 009 008	3 151	2 999 570

Bijlage EE.

Uitgewerkte balansstaat van de Curaçaosche Bank.

			Debet.	Credit.
Kasrekening.				
In kas op 31 December 1915		f 265 760,11		
Ontvangsten in 1916:				
Bankbiljettenrekening	f 75 000,—			
Gouvernement van Curaçao	529 025,65⁵			
Hypotheekrekening	2 103,—			
Gedisconteerde wissels	467 273,—			
Interestrekening	12 662,29⁵			
Getrokken wissels	433 111,44			
Agiorekening	7 046,18			
Landbouwkrediet	400,—			
Nijverheidkrediet	1 000,—			
Surinaamsche Bank te Amsterdam	508,—			
Gelden in deposito	3,—			
		1 528 132,57		
		f 1 793 892,68		
Uitgaven in 1916:				
Bankbiljettenrekening	f 75 000,—			
Gouvernement van Curaçao	459 025,65⁵			
Gedisconteerde wissels	362 473,—			
Interestrekening	104,91			
Getrokken wissels	19,96⁵			
Wisselrekening	500 000,—			
Te verrekenen kosten	19,50			
Reservefonds	1 239,50			
Winst- en verliesrekening	4,—			
		1 397 886,53		
			f 396 006,15	
Kapitaalrekening.				
Ingevolge afd. II, § 1, van het reglement is het kapitaal bepaald op			—	f 350 000,—
Reservefonds.				
Op eind December 1915		f 63 979,75		
Afgeschreven voor een bedrag aan ingetrokken bankbiljetten van de uitgifte 1892, 1901 en 1903		1 239,50		
			—	62 740,25

			Debet.	Credit.
Gedisconteerde wissels.				
Uitstaande op 31 December 1915		f 249 259,—		
In 1916 opgenomen	f 47 200,—			
„ „ afbetaald	152 744,—			
		f 105 544,—		
			f 143 715,—	
Gelden in deposito.				
Op 31 December 1915 bedroeg het saldo		f 4 526,50^5		
In 1916 ontvangen		3,—		
			—	f 4 529,50^5
Gelden in consignatie.				
Op 31 December 1915 bedroeg het saldo (Hierin kwam in 1916 geen verandering)			—	82,27^5
Schuldvorderingen.				
Op 31 December 1915 bedroeg het saldo		f 1 787,50		
In 1916 hierop overgebracht van gedisconteerde wissels		744,—		
			2 531,50	
Hypotheekrekening.				
Op 31 December 1915 bedroeg het saldo aan hypotheken ten bate van de Curaçaosche Bank		f 121 751,75		
In 1916 werd hierop afbetaald		2 478,—		
			119 273,75	
Vertegenwoordigers op de eilanden.				
Op 31 December 1916 bedroeg het saldo onder hunne berusting, t.w.				
Op Bonaire		f 55,32		
„ St. Martin		649,21		
„ St. Eustatius		179,40^5		
„ Saba		343,95		
			1 227,88^5	
Landbouwkrediet.				
Op 31 December 1915 bedroeg het saldo van gelden voor landbouwdoeleinden opgenomen		f 7 829,50		
In 1916 werd hierop afbetaald		2 737,50		
			5 092,—	
Bankbiljettenrekening.				
Op 31 December 1915 bedroeg het bankbiljettenkapitaal (In 1916 kwam hierin geen verandering)			—	600 000,—
Agentschappen van de Curaçaosche Bank voor wisselzaken.				
Op 31 December 1916 bedroegen de saldi, t.w.				
Surinaamsche Bank te Amsterdam		f 56 962.14		
Incassobank te Rotterdam		38 909,25^5		
Maitland Coppell & Co. te York		80 826,85		
Crédit Lyonnais te Londen		153,15		
Twentsche Bankvereeniging te Amsterdam		38 207,74		
			215 059,13^5	
Boissevain & Co. te New-York, saldo van verleend crediet			—	16,—

				Debet.	Credit.
Nijverheidskrediet.					
Op 31 December 1915 bedroeg het saldo van gelden voor nijverheidsdoeleinden opgenomen.			f 14 875,—		
In 1916 werd hierop afbetaald			4 250,—	f 10 625,—	
Getrokken wissels.					
Voor het bedrag, dat tot 31 December 1916 getrokken werd en tot op dien datum niet was verrekend				—	f 123 820,23
Remise naar de agentschappen, waarvan op 31 December nog geen bericht was ontvangen t.w.					
Surinaamsche Bank, Amsterdam			f 50 000,—		
Incassobank, Rotterdam.			25 000,—		
Twentsche Bankvereeniging, Amsterdam			25 000,—	100 000,—	
Gouvernement van Curaçao.					
Saldo leening aan de koloniale kas op 31 December 1916				171 555,18	
Gouvernements-kas op Bonaire.					
Onverrekend saldo op 31 December 1916				500,—	
Te verrekenen kosten.					
Onverrekend saldo op 31 December 1916				6,50	
Winst- en verliesrekening.					
Per saldo op 31 December 1915			f 25 405,26^5		
Debet.					
Gouvernement van Curaçao.	f 25 405,26^5				
Kasrekening	4,—				
Onkostenrekening	4 207,99^5				
Remise van de incassobank te Rotterdam	76,75				
Twentsche Bankvereeniging te Amsterdam	3,—	f 29 697,01			
Credit.					
Interestrekening	f 17 107,53^5				
Remisie naar Maitland, Coppell & Co. te New-York .	5 593,55				
Agiorekening	5 994,50	28 695,58^5			
			1 001,42^5		
				—	24 403,84
				f 1 165 592,10	f 1 165 592,10

Bijlag

VERGELIJKENDE STAAT van den uitv

JAREN.	VAN DE KOLO								
	NOORD-AMERIKA.			DUITSCHLAND.			ENGELAND.		
	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde
1910	53 520	f 159 841	f 2,99	2 810	f 11 798	f 4,20	3 319	f 10 804	f 3,
1911	85 256	318 571	3,74	3 510	14 110	4,02	10 393	62 959	6,
1912	90 129	443 135	4,92	7 413	45 378	6,12	23 915	173 441	7,
1913	97 701	421 557	4,31	1 428	9 067	6,35	24 252	144 471	5,
1914	73 656	278 169	3,78	862	3 112	3,61	34 516	145 626	4,
1915	62 345	233 117	3,74	—	—	—	32 245	142 996	4,
1916	68 572	276 467	4,03	—	—	—	16 992	65 291	3,

JAREN.	VAN DE KOLO								
	TRINIDAD.			COLON.			BARBADOS.		
	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde
1910	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1911	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1912	40	f 546	f 13 65	—	—	—	—	—	—
1913	—	—	—	1 117	f 1 420	f 1,27	—	—	—
1914	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1915	—	—	—	—	—	—	299	f 607	f 2,0
1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—

JAREN.	CURAÇAO.			ARUBA.		
	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
1910	70 565	f 213 644	f 3,03	2 253	f 2 012	f 0,8
1911	108 164	432 993	4,—	2 790	5 580	2,—
1912	133 333	756 272	5,67	7 800	19 203	2,4
1913	131 222	630 222	4,73	7 422	23 629	3,1
1914	114 730	442 157	3,85	11 384	23 023	2,0
1915	104 043	393 748	3,78	13 751	27 504	2,—
1916	86 970	348 057	4,—	21 351	37 617	1,7

FF.

van strohoeden gedurende 1910—1916.

NAAR:

FRANKRIJK.			NEDERLAND.			PANAMA.			SURINAME.		
Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
8 216	f 23 000	f 2,80	1 878	4 5 508	f 2,93	690	f 1 897	f 2,75	132	f 796	f 6,—
6 715	30 948	4,61	640	3 155	4,93	1 622	2 635	1,62	28	615	21,96
9 959	86 265	8,66	475	4 125	8,69	1 318	2 155	1,64	84	1 227	14,61
6 165	42 275	6,86	—	—	—	400	300	0,75	79	1 132	14,33
3 333	11 719	3,52	9	70	7,78	2 316	3 212	1,39	38	249	6,55
—	—	—	969	4 798	4,95	5 360	2 184	0,97	85	563	6,62
—	—	—	925	4 300	4,65	—	—	—	289	1 374	4.75

NAAR:

PUERTO-RICO.			St. TOMAS.			CUBA.			COLUMBIA.		
Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
727	f 1 167	f 1,60^5	107	f 399	f 3,73	1 482	f 5 144	f 2,80	424	f 773	f 1,82
—	—	—	42	175	4,17	—	—	—	150	450	3,—

BONAIRE.			SABA.			GEHEELE KOLONIE.		
Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
2 198	f 5 043	f 2,29	8	f 10	f 1,25	75 024	f 220 709	f 2,94
2 109	5 120	2,43	4	10	2,50	113 067	443 703	3,92
4 481	18 765	4,19	—	—	—	145 614	794 240	5,45
7 145	34 831	4,88	8	19	[illegible],37	145 797	688 701	4,72
6 631	23 302	3,51	—	—	—	132 745	488 482	3,68
6 097	20 424	3,35	15	47	3,13	123 906	441 723	3,56
8 727	24 154	2,77	5	15	3,—	117 053	409 843	3,50

Bijlag G

VERGELIJKENDE STAAT van den uitvoer, kwartaalsgewijze, van stro

Plaats van bestemming.	1ste kwartaal.						2de kwartaal.					
	1914.		1915.		1916.		1914.		1915.		1916.	
	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde
Amsterdam	—	—	398	f 1 923	673	f 2 960	—	—	346	f 1 750	120	f 660
Hamburg	862	f 3 112	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hâvre	276	973	—	—	—	—	605	f 2 504	—	—	—	—
Londen	15 172	61 733	9 355	52 618	2 698	11 368	7 826	35 235	4 094	14 752	4 572	16 499
New-York	6 477	25 480	10 739	40 914	17 314	66 810	11 483	41 835	12 989	54 710	7 463	36 383
Panama.	—	—	3 310	3 259	—	—	840	1 485	500	500	—	—
Paramaribo	—	—	—	—	108	549	—	—	20	80	181	825
Parijs	140	420	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Barbados	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Puerto Rico	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
St. Thomas	—	—	—	—	—	—	—	—	106	381	30	90
Cuba.	—	—	755	1 964	—	—	—	—	—	—	—	—
Columbia	—	—	24	60	150	450	—	—	—	—	—	—
Tezamen . . .	22 927	f 91 718	24 581	f100 718	20 943	f 82 137	20 754	f 81 059	18 055	f 72 173	12 366	f 54 457
Gemiddelde waarde p. doz.	f 4		f 4,10		f 3,92		f 3,90		f 4		f 4,40	

OVE

Jaren	Dozijn.
1914	114 730
1915	104 043
1916	86 970

jlag GG.

n stro oeden van het eiland Curaçao, gedurende de jaren 1914, 1915 en 1916.

	3de kwartaal.						4de kwartaal.					
.	1914.		1915.		1916.		1914.		1915.		1916.	
Vaarde	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.
660	9	f 70	—	—	132	f 680	—	—	225	f 1 125	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	295	1 255	—	—	—	—	2 017	f 6 567	—	—	—	—
16 499	1 226	4 703	5 142	f 17 846	5 218	18 768	10 292	43 955	13 654	57 780	4 504	f 18 656
36 383	30 186	113 137	21 263	75 910	25 291	88 424	25 510	97 717	17 354	61 583	18 504	84 850
—	1 476	1 727	1 050	945	—	—	—	—	500	500	—	—
825	28	192	52	347	—	—	10	57	13	136	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	299	607	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	727	1 167	—	—	—	—	—	—	—	—
90	—	—	1	18	12	85	—	—	—	—	—	—
—	—	—	727	2 180	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	100	313	—	—	—	—	300	400	—	—
54 457	33 220	f 121 084	29 361	f 99 333	30 653	f 107 957	37 829	f 148 296	32 046	f 121 524	23 008	f 103 506
,0	f 3,64		f 3,38		f 3,52		f 3,92		f 3,79		f 4,50	

OVE ICHT.

Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
f 442 157	f 3,85
393 748	3,78
348 057	4,—

Bijlag

VERGELIJKENDE STAAT van den uitvoer, kwartaalsgewijze, va

EILAND.	Plaats van bestemming.	1ste kwartaal.		2de kwartaal.	
		Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.
Curaçao	Nederland	673	f 2 960	120	f 660
	V. S. van Amerika	17 314	66 810	7 463	36 383
	Engeland	2 698	11 368	4 572	16 499
	Columbia	150	450	—	—
	Suriname	108	549	181	825
	St. Thomas	—	—	30	90
Aruba	V. S. van Amerika	4 700	8 368	4 297	8 110
	Columbia	6	20	—	—
	Barbados	—	—	—	—
	Puerto Rico	—	—	—	—
Bonaire	V. S. van Amerika	2 054	5 697	1 705	4 718
	Trinidad	—	—	—	—
Saba	Barbados	—	—	—	—

HH.

troohoeden van de kolonie Curaçao gedurende het jaar 1916.

3de kwartaal.		4de kwartaal.		Tezamen per plaats van bestemming.		In het geheel tezamen.		Gemiddelde waarde per dozijn.
Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	
132	f 680	—	—	925	f 4 300			f 4,65
25 291	88 424	18 504	f 84 850	68 572	276 467			4,03
5 218	18 768	4 504	18 656	16 992	65 291			3,84
—	—	—	—	150	450			3,—
—	—	—	—	289	1 374			4,75
12	85	—	—	42	175			4,17
						86 970	f 348 057	4,—
5 450	10 296	6 846	10 746	21 293	f 37 520			1,76
—	—	—	—	6	20			3,34
—	—	44	65	44	65			1,50
—	—	8	12	8	12			1,50
						21 351	37 617	1,76
2 093	5 689	2 825	7 950	8 677	f 24 054			2,77
50	100	—	—	50	100			2,—
						8 727	24 154	2,77
4	10	1	5	5	f 15			3,—
						5	15	3,—
						117 053	f 409 843	3,50

Bijlage II.

STAAT betreffende het ingevoerde hoedenstroo gedurende de jaren 1910—1916.

Jaren.	Dozijn koppen.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
1910	107 960	f 39 046	f 0,36
1911	188 789	71 152	0,32
1912	287 034	119 352	0,41
1913	319 006	178 789	0,56
1914	207 501	107 920	0,52
1915	266 176	126 113	0,47
1916	276 635	95 050	0,34

Bijlage JJ.

STAAT van den veestapel in de zes laatste jaren.

	Paarden.	Ezels	Muildieren.	Runderen.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
Curaçao.							
1911	398	2 714	106	2 106	28 094	11 715	2 261
1912	266	1 799	96	1 237	18 099	5 039	1 261
1913	321	2 215	91	1 400	25 065	7 075	1 412
1914	272	2 244	81	1 407	24 865	6 771	1 307
1915	261	2 311	85	1 437	28 141	7 252	1 321
1916	268	2 416	86	1 544	32 662	10 925	1 605
Aruba.							
1911	93	1 211	30	127	7 715	5 511	2 300
1912	78	839	32	67	4 685	2 330	1 520
1913	81	866	31	64	5 285	2 615	1 563
1914	42	582	20	58	3 520	1 744	1 048
1915	43	512	16	102	4 700	2 100	730
1916	33	519	12	180	5 100	3 800	840
Bonaire.							
1911	106	1 146	12	200	15 700	3 670	815
1912	79	739	11	105	10 710	1 511	387
1913	67	800	15	65	14 980	1 677	292
1914	54	823	5	63	15 355	1 856	255
1915	59	997	6	45	20 662	2 328	217
1916	64	1 060	11	55	21 338	2 611	222
St. Martin.							
1911	74	3	5	642	257	662	140
1912	83	4	7	875	231	357	233
1913	125	3	13	847	175	282	152
1914	85	5	4	863	140	272	202
1915	104	7	9	900	193	259	219
1916	85	5	5	975	289	320	222
St. Eustatius.							
1911	53	253	5	448	466	283	270
1912	60	194	8	390	360	135	193
1913	59	213	35	441	252	107	239
1914	57	243	31	467	287	87	279
1915	56	238	47	542	346	63	242
1916	71	273	60	587	589	62	277
Saba.							
1911	14	1	—	165	398	180	275
1912	16	2	—	133	469	165	222
1913	14	1	—	146	417	182	267
1914	9	—	—	151	498	203	317
1915	8	—	—	151	493	185	315
1916	8	2	—	168	636	186	371

BIJLAGEN.

71

adz.

22
32
33
34
35
36
38
39
40
44
48
50
52
54
57
60
62
64
66
67